

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON
Rasmusen-Scavenius

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

TOLVTE BIND
Rasmusen – Scavenius

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset
og trykt i offset hos J. H. Schultz
Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er træfrit tonet trykpapir
fra Lessebo Bruk.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,
København 1982.

Printed in Denmark, 1982.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77481-6 (bind 12 indb.)

ISBN 87-01-77482-4 (bind 12 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr.phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr.phil.h.c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr.phil. Kristian Hvidt
Overarkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr.phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr.med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreasen, redaktør
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel, genealogiske data
Seminariektor Paul Nørreslet, udtale
Museumsdirektør, dr.phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Landsarkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske koloniområder er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekommet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biograferedes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning, aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (**halvfed** sats), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteleddet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biograferedes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinnsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for storstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringen, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningsprik ". I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægtning.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedsbetretning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedsbeskrivelser er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmelighedsklausul.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilblivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924–39, Th. H. Erslew: Almindeligt forfatterlexikon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843–68 (fot. optryk med personregister 1962–65) – begge omfattende forfattere af al slags litteratur – samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900–1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959–64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabritius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109–26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948–72 i Pers.hist.t.16.r.I, 1973 69–91; tillæg i 16.r.II, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fot. optryk 1962) 933–1590 – Supplementer i V, 1963. Supplement 1831–40 til Bibliotheca Danica, 1948 715–40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fot. opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913–42 IV–V, 1970–73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943–47, 1956 318–484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972–74. For årene 1948–66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948–72 i Pers.hist.t.16.r.II, 1974 1–74; tillæg 185–89, samt Fortegnelse over dsk. slægtlitt. 1973–79, ved Dorthe Gissel, i Pers. hist. t. 102, 1982, 1. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915–49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940–55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Dania polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danskere trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portraiter af det danske kongehus, 1882. Afløst af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset, 1980. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I–X, 1895–1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I–II, 1930–33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den bio-

graferede person, ikke nødvendigvis hvad der har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkerfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i flg. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydbånd.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtssammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser

i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

Andr.	– Andreas kirke
Ass.	– Assistens kirkegård
b.v.	– borgerlig viet
begr.	– begravet
bibl.	– bibliotek
Bl.R.	– blå ridder (ridder af elefanten)
Chr.	– Christians kirke
Cit.	– Citadelskirken
Class.	– Classenske boligernes kirke
d.	– datter
DM.	– Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
F:	– forældre
F.M.1.	– fortjenstmedaljen i guld
F.M.2.	– fortjenstmedaljen i sølv
Frbg.	– Frederiksberg
Fr.borg	– Frederiksborg
Fred.ty.	– Frederiks tyske kirke
Frels.	– Frelsers kirke
Fr. ref.	– Fransk reformert kirke
Fødsst.	– Fødselsstiftelsen
Garn.	– Garnisons kirke eller kirkegård
Helligg.	– Helliggejst (Helligånds) kirke
Helligk.	– Hellig kors kirke
hrd.	– herred
Hv.R.	– hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
Jac.	– Jacobs kirke
Johs.	– Johannes kirke
k.	– kirke
K.	– kommandør af Dannebrogordenen
kat.	– katolsk
kgb.	– kirkebog
Kbh.	– København
kgd.	– kirkegård
Matth.	– Matthæus kirke
Mos.	– mosaik trossamfund
n.å.	– næste år
Naz.	– Nazaret kirke
Nic.	– Nicolai kirke
r.	– række
R.	– ridder af Dannebrogordenen
R.E.	– ridder af elefantordenen
s.	– søn
s.d.	– samme dag
s.å.	– samme år
sg.	– sogn
S.K.	– storkors af Dannebrogordenen
S.Kmd.	– storkommandør af Dannebrogordenen
sst.	– samme sted
t.	– tidsskrift

tid.	– tidende
Trin.	– Trinitatis kirke
Tysk ref.	– Tysk reformert kirke
u.v.	– uden vielse
*	– født
†	– død
~	– gift/gift med
1°	– første gang
2°	– anden gang
▪	– henvisning
□	– herefter ikonografi

Udtale

Hjælpetegn

- ' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup ['dalərÁP], Ballin ['bal'i'n].
- : efter vokal angiver at den er lang: Haagensen ['há:qənsən].
- ' angiver at den foregående lyd har stød: Ledet ['le'ðət], Høm ['høm'].

Vokaler og diftonger

a-lydene [a]	som i Hansen ['han'sən], Banke ['bänkə], Karstensen ['karstənsən]
[a:]	som i Schade ['sja:ðə]
[a']	som i Maegaard ['ma'gá'r]
[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
e-lydene [e]	som i Linnemann ['lɛnəmən'] (1. stavelse)
[e:]	som i Hedeboel ['he:ðəbol] (1. st.)
[e']	som i Hee ['he']
[ə]	som i Jensen ['jənsən] (sidste st.)
i-lydene [i]	som i Lillelund ['liləlån']
[i:]	som i Stinus ['sti:nus]
[i']	som i Friis ['fri:s]
[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
o-lydene [o]	som i Lorentzen ['lɔ'rən'tsən]
[o:]	som i Lohse ['lo:sə]
[o']	som i Frohn ['fro'n]
u-lydene [u]	som i Justesen ['justəsən]
[u:]	som i Thune ['tu:nə]
[u']	som i Juul ['ju'l]
[au]	som i Lauritzen ['lauritsən]
[au']	som i Grau ['grau']
y-lydene [y]	som i Lüttichau ['lytikau]

[y:]	som i Dynesen ['dy:nəsən]
[y']	som i Stürup ['sty'rÁP]
æ-lydene [æ]	som i Bentzen ['bæntsən], Albertin [albərtəŋ]
[æ:]	som i Dræby ['dræ:by'], Aubert [á'bæ:r]
[ä]	som i Hernø ['härnø']
[æu]	som i Levring ['læuren]
ø-lydene [ø]	som i Tønnesen ['tønəsən], de Bang [dø'ban]
[ø:]	som i Gjødesen ['gjø:ðəsən]
[ø']	som i Løgstrup ['lø'qstrÁP]
[ö]	som i Høm ['høm'], Hørlyck ['hørløk]
[ö:]	som i van Deurs [fan'dö:rs]
å-lydene [å]	som i Bomholt ['bámhølt], Lund [lån'], Borup [bo'rÁP], Bording [bårdəŋ]
[å:]	som i Skaaninge ['ská:neŋə], Mogenssen ['má:qənsən]
[å']	som i Aagaard [á'gá'r]
[ɔ]	som i Tommerup ['tómərÁP], Bomholt ['bámhølt'] (2. st.), Bournonville [bournɔŋ'vil] (2. st.), von Bruckhofen [fɔn'brukho:fən] (det 1. ord)
[ou]	som i Hovgaard ['høugá'r]
[ou']	som i Schousen ['skou'sən]
[ɔi]	som i Højlund ['høilån']
[ɔi']	som i Ellehøj [ælhøi']

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen ['siləsən]. Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup ['he'rÁP], Winther ['ven'tər] og Bach ['bak]. r lydskrives som [r], også når lyden er vokalgagtig, fx i Anders ['anərs]. Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher ['sjumakər] og Déroches [dérɔsj]. „Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe ['ve:ðərsø]. „Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann ['la'qərman]. Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens ng eller n i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang [bāŋ]. Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigt svarer til engelsk th, lydskrives [p].

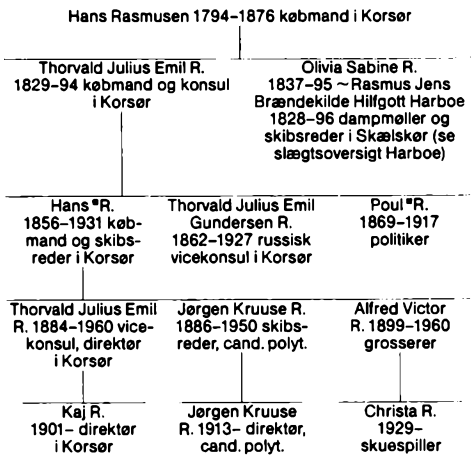
TOLVTE BIND
Rasmusen – Scavenius

Rasmusen

Blandt de mange slægter, der fører et patronym dannet af fornavnet Rasmus (se også Rasmussen), findes en enkelt som i de senere slægtled konsekvent staver navnet Rasmusen. Den føres tilbage til købmand i Korsør Hans R. (1794–1876) der skal være født i Sandgraven ved Frederikshald, Norge, som søn af Rasmus Hansen.

Slægtsbog for pastor N. M. Harboes og Anna f. Truchs' descendenter, 3. udg. 1971.

Hans H. Worsøe

Rasmusen [ras'mu'sen], **Hans Gundersen**, 1856–1931, købmand, skibsreder. * 13.8.1856 i Korsør, † 2.8.1931 på Billesborg ved Køge, begr. i Korsør. F: købmand, senere vicekonsul Thorvald Julius Emil R. (1829–94) og Ane Marie Cordelia Harboe (1829–99). ~ 4.3.1882 i Korsør med Jørgine Kruuse, * 29.4.1862 i Tårnborg, † 2.10.1921 på Langebækgård, d. af skibskaptajn, gårdejer Gunder K. (1834–98) og Jørgine Marie Kruuse (1883–1922). – Bror til Poul *R.

R. fik sin handelsuddannelse i den af faderen 1856 grundlagte forretning i Korsør, og efter at have taget handelseksamen fra Grüners handelsakademi overtog han 1882 sammen med svogeren Harald Fischer den fædrene kolonialforretning under navnet Rasmusen & Fischer. 1889 udtrådte han heraf og overtog 1890 sammen med sin yngre bror Thorvald Julius Emil Gundersen R. (1862–1927) faderens foderstofforretning under det siden da bevarede firmanavn Th. Rasmusens Sønner. 1894 inddrog's yderligere kulforretningen herunder, og på R.s initiativ udvidedes forretningen senere til også at omfatte rederivirksomhed, først med ældre både og siden med to nybygninger, bygget specielt med

transport af kul for øje. Hen imod første verdenskrigs afslutning afhændedes damperne, og 1918 udtrådte R. af firmaet og overtog den ligeledes på hans initiativ allerede 1890 grundlagte Korsør Margarinefabrik for hvilken Th. Rasmusens Sønner hidtil havde været forretningsfører. Nogle år senere trak han sig tilbage fra direkte forretningsvirksomhed og tog fra 1925 fast ophold på herregården Billesborg ved Køge. Dog var han 1928 med til at oprette dampskibsselskabet Activ i Korsør, ligesom han 1929 stiftede *Kalundborg Kul Kompagni* og var medstifter af importkompagniet A/S Kalundborg ved dette firmas rekonstruktion 1929. Som købmand var R. en usædvanlig dygtighed der havde et klart blik for konjunkturernes vekslende, og tillige forenedes hos ham et kraftigt initiativ med forsigtig forudseenhed. Han gjorde derved ikke blot sit fædrene firma til en meget betydelig forretning i Korsør og opland, men han erhvervede sig tillige en personlig anset stilling inden for sin samtid's forretningsliv. Inden for kulbranchen var han medstifter af Danske kulimportørers association og dens næstformand 1906–18, og 1914–18 var han medlem af kulnævnet. – I det offentlige liv i Korsør tog R. livligt del; således var han 1894–1906 medlem af Korsør byråd og udførte navnlig som medlem af havneudvalget et betydeligt arbejde. I sin fritid var han en ivrig sejlsportsmand og var i en årrække et virksomt medlem af Kgl. dansk yacht-klubs bestyrelse. Han ejede 1917–26 Langebækgård ved Kalvehave. – Vicekonsul for Nederlandene fra 1894 til sin død, for Sverige-Norge 1894–1905, for Sverige 1905–21. – R. 1912. DM. 1916. □Mal. af E. Krause, 1927. Foto.

Børsen 3.8.1931 og 1.6.1940. Korsør avis s.d. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Rasmusen [ras'mu'sen], **Poul Gundersen**, 1869–1917, politiker. * 16.3.1869 i Korsør, † 9.9.1917 i Kbh., urne på Vestre kgd. F: købmand, senere vicekonsul Thorvald Julius Emil R. (1829–94) og Ane Marie Cordelia Harboe (1829–99). ~ 28.10.1896 i Ringsted med Hansigne Christine Frandsen, * 2.3.1871 i Ringsted, † 7.9.1934 på Frbg., d. af dampmøller Jørgen Christophersen F. (1842–1911) og Helene Carlsen (1846–99). – Bror til Hans *R.

R. blev student 1888 fra Sorø og cand.jur. 1895. Han var 1896–99 assistent i finansministeriet og nedsatte sig 1899 som overretssagfører i Kbh. – Politisk sluttede han sig til højre, og ved valget 1901 skaffede han det dets eneste virkelige triumf. Skønt ukendt uden for partiets inderkreds

Rasmusen, Poul

stillede han sig i Randers mod socialdemokratiets førstemand, P. Knudsen, og sejrede. I en meget bevæget valgkamp udfoldede han straks det lune og den snarrådighed i replikken der siden gjorde ham til en af vælgermødegationens populæreste skikkelser. På rigsdagen hørte han vel ikke til i forreste række, men i det saglige arbejde tog han dog forskellige initiativer, og i visse politiske situationer kom han til at øve indflydelse på begivenhederne. I sin folketingsperiode, der varede til 1906 da han faldt, tilhørte han det Estrupske højre, stemte bl.a. mod skattelovene af 1903. Sin sociale interesse demonstrerede han ved 1903 at forelægge et forslag om anerkendte arbejdsløsheds-kasser som han havde udarbejdet i fællesskab med L. V. Birck og Harald Westergaard. Det blev ikke vedtaget, men det kom til at danne udgangspunkt for den senere lovgivning på dette område. – 1910 indvalgte han i landstinget hvor han havde sæde til sin død. Han udviklede sig i denne periode i moderat retning. Han var i foråret 1915 en af de tre højremænd der under fortrolige former genoptog de bristede grundlovsforhandlinger med ministeriet og fik tilvejebragt det forlig der gennemførtes. I det konservative folkepartis tilblivelse 1915 tog han virksomt del, navnlig som medlem af det udvalg der skulle udarbejde partiets sociale program. Under modstand fra gammel-konservative kredse i partiet prægede han programmet med sin sociale forståelse, bl.a. ved at få optaget en forbedring af aldersunderstøttelsen og et invaliditetsværn som mål der skulle tilstræbes. Under den politiske krise 1916 omkring salget af de vestindiske øer forfægtede han inden for partiet energisk regeringens forslag om en folkeafstemning, og da forhandlingerne i aug. var brudt sammen, og regeringen havde forelagt sit forslag om grundlovens ikrafttræden støttede han H. O. G. Ellinger i de bestræbelser der førte til oprettelsen af kontrolministerinstituttet. – 1909–17 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. □ Afbildet på mal. af H. Vedel, 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 og på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (begge folketinget). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 398–401. Berl.tid. 10.9.1917. Nationaltid. s.d. A. Høi-Jensen i Soranerbl. II, 1918 36f. Alfr. Bindsløv: Konservatismens hist. II, 1938. Jørgen Hatting i Det konservative folkepartis hist. I, 1966.

*P. Stavnstrup**

Rasmussen

På grund af den store udbredelse, som fornavnet Rasmus har haft, findes adskillige af hinanden

Tavle I

Rasmus Rasmussen ca. 1718–95 forpagter på Sollerup og Tybrind		
Arent Hassel R. 1767–1842 justitsråd, ejer af Vestergård	Julianus Ludvig R. 1784–1850 forpagter af Sparetern	
Frederikke Caroline Lovise R. 1817–89 ~ Ulrik Boesen 1805–67 sogne- præst i Veflinge	H. V. *R. 1821–91 præst, lærer	Rudolph Emerich Arnold R. 1826–59 direkter for Svitzers bjerg- ningsentreprise
Harald *R. 1853–1904 orientalist	Aage *R. 1855–1932 søofficer	Frode *Halk 1857–1927 overlæge

Tavle II

Rasmus Rudolphsen snedker		
Rudolph Rasmussen 1838–1904 snedkermester		
Fanny R. 1876–1960 ~ Oscar Rønsholt *Bojesen 1879–1930 maler	Rud. *R. 1880–1944 møbel-fabrikant	Robert *R. 1884–1966 malermester
		Victor Kristoffer R. 1882–1956 møbel-fabrikant
Erik Rudolph R. 1908– snedkermester	Aage R. 1911– snedker- mester	
Jørgen Rudolph R. 1940– møbel- arkitekt		

Tavle III

Rasmus Larsen gårdmand i Hellested
Lars Rasmussen 1819–64 lærer i Lidemark
Chr. *R. 1846–1918 Grønlandsmissionær
Knud *R. 1879–1933 polarforsker

uafhængige slægter med patronymet R. (se også Rasmusen).

I. En slægt der føres tilbage til forpagter af Tybrind og Sparetern Rasmus R. (ca.1693–1769) der var far til Rasmus R. (ca.1718–95), forpagter af Sollerup og Tybrind.

II. En slægt hvis første kendte mand var en smed på Attrup mark ved navn Rudolf, der var far til snedker Rasmus Rudolphsen.

III. En slægt med stærk tilknytning til Grønland. Gennem ægteskab er den forbundet med den ligeledes til Grønland knyttede slægt Fleischer. Knud *R. var ~ Dagmar Theresia Andersen, d. af entreprenør Niels *A. (1835–1911).

(I) J. Vahl: Slægtbog over afkommet af Christjern Nielsen XIII, 1894 5. Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 848–51. (II) R. Berg: 1869–11.5.–1919. Ru-

dolph Rasmussen. Et mindeskr., 1919. [Viggo Sten Møller:] Rud. Rasmussen 1869–1969, 1969.

Hans H. Worsøe

Rasmussen, Axel Georg, 1893–1967, forsikringsdirektør. * 15.12.1893 i Randers, † 1.7.1967 i Gentofte, begr. i Kbh. (Holmens). F: bogbindermester Martin Michael R. († 1912) og Kristine Marie Nielsen († 1929). ~ 31.7.1918 med Else Margrethe Wedel, * 27.9.1896 på Frbg., † 13.2.1975 i Silkeborg, d. af ekspeditionssekretær Johan Laurentz W. (1855–97) og Caroline Sophie Elise Blechingberg (1859–1927).

Inden R. blev forsikringsmand var han i to år ansat på Det kgl. bibliotek, men fik derefter 1912–16 sin forsikringsmæssige uddannelse i Nordisk Gjenforsikring og fortsatte i de følgende år i forskellige inden- og udenlandske selskaber for 1921 at blive direktionssekretær i Danske Lloyd. To år senere blev han direktør for Det Københavnske Reassurance-Compagni. Dette genforsikringselskab var blevet stiftet 1915, men havde i løbet af krigen og efterkrigsårene mistet så mange penge, at likvidation var på tale. R. havde i løbet af 1922 deltaget i overvejelser og undersøgelser med henblik på en mulig rekonstruktion af selskabet, og da denne var blevet gennemført, ikke mindst ved støtte fra det gensidige forsikringselskab Danmark, blev det hans opgave at føre Det Københavnske Reassurance-Compagni videre. Det lykkedes til fulde. I R.s direktørtid frem til 1963 da han gik af, blev selskabet et af landets førende reassuranceselskaber med forretninger over hele verden. Ud over at være direktør for Københavnske Reassurance-Compagni var R. også fra henholdsvis 1922 og 1948 til sin død medlem af selskabets repræsentantskab og bestyrelse. Endvidere var han medlem af bestyrelserne for en række andre forsikringselskaber, ligesom han sad i bestyrelsen for A/S Dampskibsselskabet Torm og A/S Torm Tramping Co. Under besættelsen fungerede R. som kurér for modstandsbevægelsen bl.a. mellem Danmark og Sverige – R. beskrives som en ualmindelig kyndig, initiativrig og fantasifuld forsikringsmand med en betydelig forhandlingsmæssighed. Han havde en stor evne til at vinde tillid, noget som ikke mindst kom Det Københavnske Reassurance-Compagni til gode ved de mange forbindelser han knyttede på sine mange rejser. – R. 1947. R.¹ 1954. □ Buste af Knud Nellemose (Det Københavnske Reassurance-Compagni).

Interview i Børsen 14.12.1953. Sst. 3.7.1967. H. H. Bruun i Dansk forsikrings årbog 1953 6–8. F. Thorkelin i Assurandøren LXXII, 1967 463f.

Chr. R. Jansen

Rasmussen, Rasmus Alexander, 1868–1932, historisk forfatter. * 20.2.1868 i Granslev, Viborg amt, † 28.3.1932 i Ålborg, begr. sst. F: gårdejer Søren R. (1840–1922) og Anne Thomasdatter (1846–1920). ~ 2.4.1895 i Ålborg med Dagmar Kjær, * 17.4.1863 i Ålborg, † 25.3.1927 i Rom, begr. i Ålborg, d. af tobaksfabrikant Ole Christian K. (1827–1901) og Marie Schou (1826–1907).

R. blev student 1886 fra Randers og 1892 cand. teol., var derefter lærer ved Katedralskolelærernes privatskole i Ålborg til 1894 da han blev sognepræst i Sønder og Nørre Kongerslev og Komdrup hvorfra han tog sin afsked 1929 på grund af svagelighed. Han var provst for Hellum og Hindsted herreder 1925–28. – R. der fra ung nærede dyb historisk interesse besad store kundskaber på dette område, men hans embedsgerning fjernede ham fra arkiver og biblioteker bevirkede utvivlsomt at hans evner som historiker ikke kom til deres fulde ret. Efter at han 1905 havde udgivet en med kommentarer forsynet oversættelse af Josephus' *Jødernes Krig mod Romerne* og 1907 *Unitarismen, dens Historie og Theologi*, kastede han sig over dansk historie og særlig lokalhistorie; 1912 var han medstifter af Historisk samfund for Ålborg amt og var dets formand 1912–16 og redaktør af dets årbøger 1916–25, og han har i disse skrevet en mængde lodige afhandlinger. 1914 udgav han *De Schimmelmanske Skoler*, 1911–14 *Klausholms Bønder*, 1915 *Aalborg 3die* (Bælumkredsens historie), 1917 *Reformationsjubilæet 1817. Aktstykker* og 1919 en nyudgave af J. D. W. Westenholz' prisskrift fra 1772, *Folkemængden i Bondestanden*. R. var også en flittig medarbejder ved værket *Danske Herregaarde* ved 1920 (I–III, 1920–23) og publicerede en mængde lokalhistoriske artikler i Aalborg Stiftstidende, deriblandt sin 1931 udgivne historiske roman *Forvalteren paa Lindenborg*. Hans videnskabelige hovedværk var *Frederik Münter, hans Levned og Personlighed*, 1925 hvis afsluttede del, Münters Dagbøger og Breve han ikke nåede at fuldføre. Om biografien er udtalt, at den som helhed er „et meget smukt Arbejde, udmærket ved grundig Lærdom og selvstændig Behandling, omfattende Kulturforstaaelse og en klar og skøn Fremstillingsform“. – R. 1926. □ Relief på mindesten 1932 ved „Sandene“, Sønder Kongerslev. Foto.

Studenterne fra 1886, 1911 92. Højesteretsdommen i Arboe Rasmussen-sagen med bilag, 1916 228–30. Palle Rosenkrantz i Den nye lit. I, 1923–24 86. Henrik Møller i Fra Himmerland og Kjær herred, 1932 589–93. Bj. Kornerup i Hist.t. 10.r.II, 1932–34 118f. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*C. Klitgaard**

Rasmussen, Arne Skjold

Rasmussen, Arne Skjold, se Skjold Rasmussen, Arne.

Rasmussen, Paul August, 1838–1922, teaterdirektør. * 22.10.1838 i Kbh. (Frue), † 5.5.1922 sst., begr. sst. (Ass.). F: bogholder og kasserer Paul Nielsen R. (ca. 1786–1858) og Vilhelmine Augusta Vogel (1798–1863). ~ 1° 1.11.1867 i Odense med Laura Emilie Frederikke Tychsen, * 25.11.1840 i Odense, † 1892 i USA (~ 2° 1886 med urmager Carl Martin Gustav Høysholt, ~ 1° 1865 med Oline Marie Pommer, 1832–83), d. af købmand og manufakturhandler Valentin T. (1803–75) og Elisabeth Amalia Brodersen (1813–63). ~ 2° 19.2.1896 i Lumby med skuespiller Valborg Nielsine Hansen, * 29.10.1872 i Kbh. (Frels.), † 29.8.1961 sst., d. af arbejdsmand Niels Tønne H. († 1890) og Emilie Caroline Louise Bech (1849–1907).

R. havde læst med Frederik *Høedt og danset under August *Bournonvilles vejledning, inden han 1860 debuterede i Odense som Lindahl i *Abekatten*. Han spillede de lette og nette elskere i vaudeviller og lystspil, men interesserede sig mere for ledergeningen som han begyndte 1868 med et selskab der efterhånden vandt popularitet i danske og norske provinsbyer gennem det gode repertoire han opførte, og ved den orden og præcision der udmærkede hans forestillinger og forretningsgang. 1871–76 havde han hovedsæde i Bergen hvor det krævede megen takt af en ikke-norsk at være leder af den tidligere nationale scene, og hvor han med danske skuespillere havde urpremiere på Bjørnstjerne Bjørnsons *En Fallit* 1875. Senere blev Odense hans hovedby, og her fremførte han også et repertoire der strakte sig fra Henrik Ibsens og Bjørnsons dramer over tidens franske salonskuespil til J. Offenbachs operetter og gav mange unge talenter deres første sceniske uddannelse. Tre gange valgte R. Casino til arbejdsplads, men resultatet styrkede ikke den anseelse han nød som dygtig teaterdirektør i provinsen. 1866–67 virkede han som skuespiller, 1884–87 var han Casinos direktør under vanskelige forhold; det endte med fallit, og 1905–06 stod han, der da var bevillingshaver, som en art kunstnerisk garant for direktør Fritz *Petersens start. R. tilhører ikke Kbh.s, men provinsens teaterhistorie; ved siden af Th. *Cortes var han lederen der kendte sit fag kunstnerisk og forretningsmæssigt, og hvis forestillinger var præget af smag og kultur. □ Træsnit 1884. Karikaturer af bl.a. Alfred Schmidt, 1887 (Fr.borg). Foto.

Karl Schmidt: Medd. om skuespil og teaterforhold i Odense I, 1896. Charles Kjerulf: Gift og hjemfaren. Erindr. II, 1917 111f. Jens Walther i Teatret XXI,

1921–22 143f. H. Wiers-Jenssen og Joh. Nordahl-Olsen: Den nationale scene, Bergen 1926 28–51. Rob. Neiiendam: Casino, 1948 48f. Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen, 2. udg. 1968.

*Robert Neiiendam**

Rasmussen, Bjørn Erik Mynster, 1918–72, filmhistoriker. * 14.2.1918 på Frbg. (Solbjerg), † 23.11.1972 i Rom, begr. Hellebæk kgd. F: lærer, senere viceinspektør, dr.phil. S. V. *R. (1884–1963) og sygeplejerske Ida Marie Mynster (1888–1978). ~ 30.6.1945 i Kbh. (Vartov) med musikpædagog Kirsten Marie-Louise Maagaard, * 24.1.1918 i Kbh. (Christians), d. af vicedirektør Otto Vilhelm Marius Christen Tange M. (1888–1968) og faglærer Asta Paludan-Müller Andersen (1888–1976).

Efter studentereksamen (Skt. Jørgens gymnasium) studerede R. ved Kbh.s univ. hvor han 1945 blev mag.art. i nordisk filologi (konferens om Johannes *Ewald). Allerede i studietiden havde han imidlertid fattet interesse for filmmediet og virkede 1944–46 som filmanmelder ved Kristeligt Dagblad. Sin eneste praktiske filmerfaring fik han 1946–47 som assistent ved kortfilmselskabet Minerva Film hvor han instruerede dokumentarfilmen *Det vilfsøvsede icopaltag*. 1948 blev han knyttet til Danmarks radio hvor han indtil 1959 virkede som filmkommentator. Det var dog først og fremmest TV-arbejdet der skabte hans nationale berømmelse. Hans faste program „Filmorientering“, der begyndte med ugentlige udsendelser 1952, gjorde ham landskendt og havde utvivlsomt afgørende indflydelse på tidens filmsmag. Selv om han ikke var magister i film (men siden, som universitetslærer, kom til at uddanne de første magistre i filmvidenskab), var han i publikums øjne filmmagisteren par excellence: med cigaren i mundvingen og et forsorent glimt i øjet tog han biografrepertoiret under kærlig kritisk eller allerhøjest svagt ironisk behandling på skærmen, idet han øste af en tilsyneladende ubegrænset viden om navne og filmtitler. Han opnåede at blive parodieret af Dirch *Passer i denne rolle (i den korte farce *Filmdesorientering*, 1962). Kun én gang, med den såkaldte Brusiovič-affære 1961, kom han i modvind hos offentligheden, idet han demonstrerede det drillende lune, som hans elskelige personlighed også rummede, og til almindelig bestyrtelse oplyste, at han gennem flere år i sine udsendelser havde moret sig med lejlighedsvis at referere til en fiktiv russisk filminstruktør.

1969 blev han æresmedlem af Filmedarbejderforeningen, 1970 blev han amanuensis i filmvidenskab ved Kbh.s univ. Han havde kontakter til den internationale filmverden og sad i mange

festival-juryer, bl.a. FIPRESCI-juryen. Som forfatter helligede han sig den pædagogiske opgave som det blev hans livsværk at realisere, nemlig at forklare publikum hvad film og især filmkunst er og kan være, bl.a. med bøgerne *Hvad er film* (skrevet i samarbejde med I. C. Lauritzen), 1954, og *Film i tiden*, 1958. Et udvalg af hans anmeldelser og artikler *Bjørn Rasmussen om dansk film* – bl.a. fra tiden 1959–69 hvor han virkede som anmelder ved dagbladet *Aktuelt* – udkom 1978. Hans væsentligste litterære indsats er dog hans serie af factsregistrerende håndbøger, *Filmens hvem, hvad, hvor*, 1950, *Filmens hvem-er-hvem*, 1957, og især fem-bindsværket *Filmens hvem-hvad-hvor*, ny udg. 1968–70, et pionerværk af internationalt format hvor han gjorde sine legendariske informationsmængder tilgængelige, til uvurderlig nytte for biografpublikummet og filmvidenskaben. Værket blev belønnet med en Bodil 1970. – R. var en generøs personlighed i det danske filmmiljø, en filmvidenskabelig pioner og dansk kulturlivs første store og mediebevindste popularisator af filmkunsten. □Foto.

B. R. om dansk film, ved Kaare Schmidt, 1978 (heri bibliografi).

Peter Schepelern

Rasmussen, Jens Erik Carl, 1841–93, maler. * 31.8.1841 i Ærøskøbing, faldet over bord fra den grønlandske handels brig Peru og druknet i Atlanterhavet mellem Orkneyøerne og Shetlandsøerne 1.10.1893. F: skræddermester, senere kæmner Johan Arenth R. (1804–70) og Caroline Sophie Kaas (1817–88). ~ 3.9.1874 i Kbh. (Johs.) med Anna Ægidia Rasmussen, * 19.9.1852 i Kbh. (Garn.), † 22.6.1931 i Marstal, d. af snedkermester Jacob Christian R. (1813–57) og Henriette Cathinca Stollenwerck (1816–95).

R. havde en træls ungdom. Efter konfirmationen blev han sat i hosekræmmerlære i Kbh. Arkitekten Hans J. Holm tog sig af ham og gav ham fra nytår 1860 tegneundervisning om søndagen, og vinteren 1860–61 malede J. D. Frisch med ham, ligeledes om søndagen. Samtidig måtte han tjene sit brød. Efter at han var blevet udlært maj 1861 for han bl.a. til søs om sommeren som skibsdreng hos en morbror der sejlede på Skotland. Derefter fik han de fornødne kursus i geometrisk tegning og projektion hos Hans J. Holm og i perspektiv på det tekniske institut og nåede ind på akademiets skoler på friplads. Her gik han jan. 1862 til foråret 1866. Desuden malede han to vintre hos C. F. Aagaard og debuterede på Charlottenborg forårsudstilling 1863 med et *Søstykke. Motiv nordvest for Skagen*. R. ville være marinemaler, men udstillede i de tidlige år lige så ofte

kystpartier og andre landskaber. Efterhånden arbejdede han sig frem. Ret bekendt blev han dog først, efter at han havde foretaget en længere rejse til Grønland 1870 og malet to anselige billeder *Midnatsstemning ved den grønlandske Kyst* og *Billede fra Grønland. De Indfødte danse Fangedansen* som han udstillede 1872, og hvoraf det første købtes til galleriet. De betød noget nyt og uset og bragte ham en sand popularitet som Grønlandsmaler. Senere fulgte en række andre billeder herfra. Endnu 1872 fik han akademiets stipendium og foretog en rejse på elleve måneder juli 1872 til og med juni 1873 til Holland og Belgien, Paris og Italien, hjem over verdensudstillingen i Wien, Dresden og Berlin. 1878 var han atter på rejse, til England (hvor han havde en god kundekreds) og Paris. En overgang led han under religiøst tungsind, udstillede 1877 et stort figurbillede *Jesus sover paa Genezareth Sø* der blev dårligt modtaget af kritikken, og som han selv skænkede til sømandsmissionen i Newcastle, og foretog en art pilgrimsrejse til det hellige land. Men derpå kastede han sig atter over marinemaleriet med fornyet iver. Han omkom på hjemvejen fra en studierejse til Grønland, vistnok ved uagtsomhed, i færd med at male en studie på skibets dæk. – Grønlandsbilleder af R. i malerisamlingen på Nivågård og i Statens museum for kunst. Endvidere repræsenteret på Ribe kunstmuseum og med tegninger i kobberstiksamlingen og i Handels- og søfartsmuseet på Kronborg. □Tegnet selvportr. 1865, malet 1886. Træsnit af C. Poulsen, 1884. Foto.

Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884. Berl.tid. 17.10.1893. Erik Schiødt i Ill.tid. 5.11.s.å. Auktionskat. over efterl. arbejder 12.2. og 12.3.1894. Ernst Bodenhoff: Lyse minder, 1915 177–89.

*Sigurd Schultz**

Rasmussen, Carl Niels Godtfred, 1863–1936, bronzestøber. * 10.10.1863 i Kbh. (Frels.), † 13. 4.1936 sst., begr. sst. (Ass.). F: zink- og bronzestøber Lauritz *R. (1824–93) og Auguste E. Rost (1829–85). ~ 25.5.1888 i Kbh. (Garn.) med Frida Frederica Eilertsen, * 19.12.1866 i Kbh. (?), † 24.8.1925 sst., d. af sadelmagermester, senere hof-tapetserer Theodor Christian Frederik E. (1827–90) og Theodora Christine Lander (1830–1902).

R. blev udlært hos faderen og i Teknisk skole. 1883–84 rejste han udenlands og arbejdede på de store støberier i Berlin, Wien, München og Dresden, både med støbning af lysekroner, klokker, monumenter og mindre kunstværker. Efter hjemkomsten arbejdede han hos faderen, hvis fyrretøveårige virksomhed han overtog efter hans død 1893. Han flyttede 1896 støberiet til

Rådmandsgade, og her udvikledes efterhånden en meget stor virksomhed med støbning af monumenter. Et af de første var *C. C. Halls statue* i Søndermarken; af andre arbejder kan nævnes *Edouard Suenson-monumentet* i Nyboder, *Gefionspringvandet*, *Dragespringvandet* på Rådhuspladsen, *Christian IX's rytterstatue* ved Christiansborg, bronzekummen foran rådhuset, rådhusets præsidenttrappe og en mængde andre store og små arbejder. R. opnåede efterhånden samarbejde med de mest betydnende danske kunstnere; men fra hans bronzestøberi er også udgået arbejder til Norge, Sverige, Finland og USA. R.s bronzestøberi stod på højde med de bedste i udlandet. Det var kun naturligt, at R. inden for sine fagfællers kreds nød almindelig agtelse. Han var oldermand for gørtlerlavet fra 1905 til sin død, medlem af Haandværkerforeningens og Industriforeningens repræsentantskaber, af bestyrelsen for Rejsestipendieforeningen m.m. – Sønnen **Poul Lauritz R.**, * 7.8.1897, † 16.12.1980, optoges 1920 i forretningen og var efter faderens død eneindehaver. Han udlærtes hos faderen og blev 1916 billedhuggerelev ved kunstakademiet hvis skole han besøgte i tre vintre, udstillede på Charlottenborg 1923 og var derefter ti måneder på studieophold i Paris for at sætte sig ind i fransk bronzeteknik. 1936–56 var han viceoldermand i gørtlerlavet i Kbh. 1948–51 ledede han udførelsen af et nyt bronzeeksemplar af Bertel Thorvaldsens *Poniatowski-rytterstatue* som 1952 opstilledes i Warszawa. I slutningen af 1960'erne blev værkstedet nedlagt. – R. 1914. DM. 1928. □ Buste af C. J. Bonnesen, 1928. Relief af E. Utzon-Frank, 1929. Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen. Mal. af Axel Hou, 1932 (Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh.), skitse dertil. Foto.

Skønvirke XIII, 1927 161–70 (Poul Laur. Rasmussen om Chr. IX's rytterstatue). C. A. Clemmensen: Laur. Rasmussen, kgl. hof-broncestøber, 1854–1929, 1929. Berl.tid. 10.10.1933. Eise Kai Sass i Medd. fra Thorvaldsens museum, 1952 68f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Georg Nygaard**

Rasmussen, Christian Vilhelm, 1846–1918, Grønlandsmissionær, filolog. * 25.11.1846 i Skrosbjerg ved Køge, † 10.11.1918 i Lyngby ved Slangerup, begr. sst. F: lærer, senere i Lidemark, Lars R. (1819–64) og Ane Kirstine Lange (1817–1907). ~ 1° 21.2.1873 i Kbh. (Trin.) med Karen Henriette Vilhelmine Clausen, * 2.12.1848 i Kbh. (Helligg.), † 27.2.1874 i Jakobshavn, d. af skomagermester Henrik Ancher C. (1817–1908) og Anna Noline Cathrine Bisserup (1822–83). ~ 2° 15.11.1875 i Jakobshavn med Sophie Lovise Susanne Fleischer, * 13.10.1842 i Ritenbenk, † 11.

7.1917 i Lyngby, d. af kolonibestyrer Knud Geelmuyden F. (1815–77) og Regine Magdalene Paulussen (1816–89). – Far til Knud *R.

R. blev 1865 student fra Herlufsholm hvor hans interesse for Grønland blev vakt. 1869 blev han alumnus på Det grønlandske seminarium, tog 1872 teologisk embedseksamen og udsendtes derefter som missionær til Jakobshavn. Efter sygepermission i Danmark vendte han 1875 tilbage og stod derefter tyve år igennem i en vidtstrakt virksomhed, idet han foruden sit eget missionariat en årrække bestred Egedesmindes og Umanaks distrikter og periodisk tillige måtte berejse det fjerne Upernavik. R. var imidlertid i besiddelse af en overordentlig stor arbejdskraft og en utrættelig virksomhedsdrang som klarede alle vanskeligheder og tillige muliggjorde et omfattende sprogligt arbejde. Frugten af dette var den store og udførlige *Grønlandsk Sproglære*, 1888 hvis udgivelse bekostedes af Den grønlandske handel. 1893 fulgte, i samarbejde med fhv. missionær Jac. Kjer, den store *Dansk-grønlandsk Ordbog*, den første og til 1960 eneste af sin art, til hvilken er føjet et større supplement til Samuel *Kleinschmidts grønlandske ordbog. Samtidig deltog han i revisionen af den grønlandske bibeloversættelse, af hvilken Det nye testamente udkom 1893 og Det gamle testamente, hvis sidste halvdel han selv havde oversat fra grunden, forelå færdigtrykt 1897. Desuden oversatte han C. F. *Balslevs bibelhistorie som tryktes 1887.

R. vandt ved sin jævne, fordringsløse og hjertelige færd i høj grad befolkningens tillid og havde såvel i sin præstegerning som i sit sproglige arbejde en udmærket støtte i sin anden hustru. Begge har efterladt sig det smukkeste minde i Grønland. – 1896 blev R. sognepræst i Lyngby og Uggele. 1902 foretog han en slags visitatsrejse til Grønland på biskoppens vegne. 1904 blev han lektor i grønlandsk og ministeriets konsulent i sager vedrørende den grønlandske kirke og skole og medvirkede ved den nyordning som fandt sted i de følgende år og som han omfattede med stor forståelse og interesse. Ligeledes tog han del i udgivelsen af en ny grønlandsk salmebog samt koralbog 1907, i en revision af Det nye testamente (trykt 1912) og i forberedelsen af en ny (4.) udgave af den grønlandske ordbog (trykt 1926). Han var til sin død medlem af bestyrelserne for stationen Thule og for Den grønlandske kirkesag. – R. 1909. □ Mal. af H. Moltke. Foto.

[C. W.] Schultz-Lorentzen og H. Kjær i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1918, 1919 105–10. H. Ostermann: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921 241. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*H. Ostermann**

Rasmussen, Christian, 1858–1916, politiker. * 13.6.1858 i Helsingør, † 20.11.1916 i Kbh., begr. i Helsingør. F: arbejdsmand Jørgen R. (1829–1904) og Maren Christensen (1834–1912). ~ 1° 13.11.1883 i Helsingør med Olga Laurine Larsen, * 13.2.1861 i Helsingør (Skt. Mariæ), † 22.4.1900 sst., d. af skomagervend Lars Christian L. og Johanne (Hanne) Jacobine Nielsen, (1821–92, ~ 1° med skomagervend Søren Nielsen, 1821–57). ~ 2° 26.3.1902 i Kbh. (Johs.) med Thora Mine Nielsine Nielsen, * 4.1.1867 i Odense, † 5.2.1935 i Kbh. (~ 1° 1890 med politiker P. *Holm, 1848–98, ~ 3° 1918 med typograf, senere faktor Jens Christian Nielsen, 1867–1948), d. af smed Rasmus Christian N. (* 1833) og Madsine Madsen (* 1840).

Da Paul *Geleff 1872 bragte socialismen til Helsingør var R. som fjortenårig blandt hans tilhørere. Han var udgået fra et fattigt hjem og kom i smedelære på A. Tvedes maskinfabrik i fødebyen. Som soldat kom han til Kbh. og arbejdede et par år som svend der, men vendte 1881 tilbage til Helsingør. Her var han med til at oprette en fagforening for smede- og maskinarbejdere som han var formand for 1891–97. Han var en af stifterne af Socialdemokratisk forening 1885 og dens formand 1886–97. Han samlede de små fagforeninger i en fællesorganisation 1887. Da myndighederne ved tryk på lokaleværterne hindrede arbejderorganisationer i at få husrum satte R. sig i spidsen for erhvervsen af en ejendom i Søstræde der indrettedes som forsamlingsbygning. Der som andetsteds i 80erne og 90erne blev arbejdernes tillidsmænd ofte udsat for økonomisk forfølgelse, men efter at R. 1894 havde overtaget ekspeditionen af Social-Demokraten i Helsingør og senere blev lokalredaktør kunne han uafhængig af arbejdsgiverne sætte sin solide smedefysik ind på et agitationsarbejde som efterhånden omspændte hele Sjælland med omliggende øer. Han blev 1892 medlem af partiets hovedbestyrelse og 1898 formand for dets I. agitationsdistrikt. 1894 indvalgte han i Helsingør byråd. Ved sin store arbejdsomhed og sit praktiske greb fik han efterhånden afgørende indflydelse på de fleste kommunale foretagender i byen. Særlig på skolevæsenets og på fattig- og aldersomsforsorgens områder fik han gennemført betydningsfulde reformer. 1895 blev han opstillet ved folketingsvalget i Helsingørkredsen, og valgtes n.å. ved et suppleringsvalg og bevarede kredsen til sin død. Hans interesseområder var foruden nordsjællandske anliggender fiskeri-, lods- og havnevæsen, jernbane- og lønningssager, børneforsorg, indfødsretsspørgsmål samt kommunale forhold. Her var han i reglen partiets ordfører; ellers gjorde han sig ikke stærkt gældende i

salen. Enkelte gange, under kritik af offentlige institutioner, brugte han dog så skarpe udtryk at hans tale gav genlyd ud over landet. I den store politiske debat deltog han ikke. Forholdsvis tidligt gik det tilbage med R.s kræfter. Efter nogle sygdomstilfælde gav han 1915 afkald på en del af sine hverv. Ved sin død var han endnu medlem af kommissioner om fiskeriforhold og om underofficerers uddannelse, af bestyrelsen for opdragelsesanstalten Godhavn og for fængselshjælpen; desuden var han formand for Hornbækbanen. R. hørte til den generation af arbejderpolitikere som ved udholdende agitation fik deres standsfæller rusket op og ved dygtigt arbejde og redelig færd fik manet socialistfor-skrækkelsen i jorden og derved forberedte det systemskifte som fandt sted i provinsbyerne fra 1908. □Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget).

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 391–95. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904. Socialdemokraten 21.11., 23.11. og 26.11.1916. Helsingør dagbl. 21.11.s.å. Helsingør avis s.d. Jens P. Larsen i Helsingør socialdemokrat 1.2.1938.

*Oluf Bertolt**

Rasmussen, Christian (Joseph), 1845–1908, komponist. * 28.6.1845 i Slagelse, † 6.10.1908 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: brolægger Rasmus Pedersen (ca.1804–70) og Ane Marie Sørensdatter (1801–89). ~ 17.8.1879 i Kbh. (Skt. Ansgar) med Jacoba Petra Rudmose, * 11.6.1846 i Tybjerglille, † 30.3.1904 på Frbg., d. af lærer i Tybjerglille, senere i Ferslev ved Roskilde, Niels Jensen R. (1814–1902) og Emma Mathilde Agnes Boyesen (1823–52).

R. fik som ung sine musikalske anlæg uddannet hos organist H. *Matthison-Hansen ved Roskilde domkirke og studerede derefter kirkemusik i udlandet. Efter hjemkomsten fik han 1867 ansættelse ved Skt. Knuds kapel i Ny Kongensgade i Kbh. og antog, idet han gik over til katolicismen, navnet Joseph. Mens han virkede her kom han i forbindelse med den gamle forfatter U. P. *Overby og overlod denne en melodi han havde komponeret til en katolsk lejlighedssang. Med Overbys tekst: Snart dages det, Brødre, og omkvædet: Til Arbejdet, Liv eller Død! blev denne melodi til *Socialisternes March* som blev spillet og sunget første gang omkring nytår 1872 i den nystiftede internationale arbejderforening. Gennem årene blev R.s socialistmarch arbejderbevægelsens kampsang fremfor nogen, et uafvigeligt led i ritus ved fester og demonstrationer. Den alene har bevaret hans navn i eftertiden;

Rasmussen, Chr. Joseph

hans andre kompositioner er glemt. Han sprudlede i manddommen af allehånde talenter, var en ivrig amatør fotograf, deklamerede i selskaber og optrådte lejlighedsvis som skuespiller. I 1880'erne opgav han organiststillingen og katolicismen og ernærede sig fra nu af udelukkende som lærer i orgel- og klaverspil og i sang. Blandt hans mange elever var artisten Lona Barrison. R. skildres som noget af en bohème, en idealist der gav afkald på meget, men ikke på sin uafhængighed. □Mal. af hustruen ca. 1880 (Arbejdsbevægelsens arkiv).

C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 254f. Socialdemokraten 6.10. og 10.10.1908.

*Olof Bertolt**

Rasmussen, E. Mindedal, se Mindedal Rasmussen, E.

Rasmussen, Ebbe Kjeld, 1901–59, fysiker. * 12. 4.1901 i Odense (Vor Frue), † 9.10.1959 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Vestre). F: lærer Niels R. (1864–1932) og Gertrud Petrine Pedersen (1869–1937). ~ 23.5.1925 i Toreby med Julie Ingeborg Mortensen, * 24.12.1896 i Vindeby, d. af gårdejer Jacob M. (1865–1941) og Ida Berggren (1866–1949).

R. blev student (Nykøbing F.) 1919, cand.mag. (fysik, kemi, matematik, astronomi) 1926, fik univ.s guldmedalje 1928, blev dr.phil. 1932, videnskabelig assistent ved fysisk laboratorium, Polyteknisk læreanstalt 1926–28, ved univ.s institut for teoretisk fysik 1928–42, tillige fysiker ved Radiumstationen (Kbh.) 1924–34, og lærer i fysik ved N. Zahles seminarium 1927–33; 1942–56 professor i fysik ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole, og fra 1956–59 professor i fysik ved Kbh.s univ. – Allerede i studieårene blev R.s pædagogiske evner erkendt; han assisterede 1921–25 ved forskellige øvelseskurser i fysik på universitetet og landbohøjskolen. Efter embeds-eksamen arbejdede R. med fysiske problemer der havde tilknytning til hans arbejde på Radiumstationen, og besvarelsen af en prisopgave angik udvikling af en metode til måling af svage ioniseringsstrømme med henblik på måling af γ -stråling fra emanationspræparater; sådanne fremstillede han på Radiumstationen til stråleterapi. 1928 blev han ansat som videnskabelig assistent ved univ.s institut for teoretisk fysik. Her var atomfysik det centrale studieemne, og da et væsentligt middel til forståelse af atomernes bygning var undersøgelser af deres (optiske) spektre fattede R. straks interesse for at tage fat på dette nye forskningsområde. Han fik på kort

tid indrettet en afdeling for spektroskopikopi på instituttet. 1929 udsendte han sit første spektroskopiske arbejde der var en kortlægning af den infrarøde del af HgII-spektrret. Fra sit arbejde på Radiumstationen nærede han stærk interesse for en undersøgelse af spektret fra Ra-emanation (radon), en yderst vanskelig opgave da han kun kunne få ret begrænsede mængder af denne gas til rådighed. I disputatsen *Serier i de ædle Luftarters Spektre* beskriver R. hvorledes det lykkedes ham at få meget stærke lyskilder ved at udforme sine spektralrør med hulkatode, som anvendt af Fr. Paschen, og ved at forurene den undersøgte ædelgas med lidt af en anden passende valgt ædelgas. Herved opnåede han at få et stærkt forøget liniemateriale i buespektrene fra neon, argon, krypton og xenon. R. opdagede derved nye spektraltermen, opnåede sikrere værdier for de indre kvantetal (j) for allerede kendte termene og påviste herved større ligheder mellem spektrene af ædelgasserne end man hidtil havde erkendt. Ved undersøgelserne af spektret fra Ra-emanation benyttede han udladningsrør med emanation iblandet den anden ædelgas som He. Ne eller Ar. R. opnåede herved et spektrum som tillod en meget nøjagtig analyse af radonatomets energiniveauer. Radons spektrum lignede ganske spektrene fra de øvrige ædelgasser; termserierne viste sig at være homologe. I de nærmest følgende år undersøgte R. spektrene fra radium og barium.

Efter et års studieophold (1933) hos spektroskopikeren Fr. Paschen ved Physikalisch-Technische Reichsanstalt i Berlin gav R. sig i kast med at undersøge spektralliniers hyperfinstruktur der beror på egenskaber ved atomkernerne. Ud fra hyperfinstrukturen kunne han drage slutninger om kernernes mekaniske, magnetiske og elektriske momenter. Studiet af atomkerner var på den tid blevet yderst aktuelt. Undersøgelserne nødvendiggjorde en langt bedre spektralopløsning end man kunne opnå med selv de bedste sædvanlige spektrografer. Men med interferensspektroskopier, hvori lyset fra en i forvejen isoleret spektrallinie sendes gennem en Fabry-Perot etalon, lykkedes det R. at få den fornødne opløsningsevne. På grundlag af sine resultater beregnede han sammen med berlineren Hans Kopfermann, som var gæst på Niels Bohr instituttet, det mekaniske moment af cobolt-, vanadium- og scandiumkernerne, samt foretog en nøje analyse af nogle vanadiummultipletter. Sammen med J. M. Lyshede bestemte han tilsvarende det mekaniske moment af zinkisotopen Zn^{67} , og i 1940 publicerede han tre artikler om en større undersøgelse af sølvspektret. – Selv efter 1942, da R. blev professor ved Den kgl. veterinær- og land-

bohøjskole hvor pladsforholdene var ringere og undervisningsbyrden større end på Niels Bohr institutet, lykkedes det for R. at kunne fortsætte sin eksperimentelle forskning.

R. fik hurtigt indrettet et spektroskopilaboratorium på højskolen idet han med velvilje fra Niels Bohr institutet kunne overtage flere af dets spektroskopiske instrumenter; endvidere fik han ved støtte fra industrien anskaffet de nødvendige højspændingskilder. Han undersøgte i samarbejde med V. Middelboe flere ædelgasisotopers spektre, og sammen med J. Koch, Aa. Bohr og V. Middelboe publicerede han resultaterne af hyperfinstrukturmålingerne samt beregninger af de undersøgte isotopers mekaniske kernemomenter (kernespin).

I en lang periode (1939–53) var R. sekretær i Selskabet for naturlærens udbredelse, fra 1956 medlem af dets direktion. 1947–57 var han en højt skattet efør for veterinær- og landbohøjskolekollegiet; R. blev medlem af Vidensk.s selskab 1951, og i foråret 1959 blev han, få måneder før han døde, dets sekretær. 1956 blev han medlem af atomenergikommissionen og dennes forretningsudvalg, og s.å. medlem af Akad. for de tekn. vidensk. Som professor ved Kbh.s univ. 1956–59 blev næsten hele hans tid optaget af forskelligt arbejde med planlægningen af H. C. Ørsted institutet; opførelsen blev påbegyndt 1958. R. var en dygtig lærer; hans forelæsninger på universitetet i spektroskopi og hans forelæsninger på landbohøjskolen i fysik var forbilledlige ved deres klarhed og velafbalancerede indhold. Resultaterne af sine videnskabelige arbejder publicerede han i en længere række afhandlinger (1929–55). Foruden et betydeligt antal populærvidenskabelige tidsskrift- og leksikonartikler skrev han s.m. C. Møller den fortræffelige bog *Atomer og andre Smaating*, 1938. Endvidere skrev han flere lærebøger i fysik til brug ved undervisningen på landbohøjskolen. R. var bidragyder til Bogen om Kaj Munk, 1946. R. og Kaj Munk lærte hinanden at kende i gymnasiet, og i studieårene sluttede de et nært og livsvarigt venskab. – R. 1950. □Foto.

Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1932 156. – H. Højgaard Jensen sst. nov. 1960 109–11.

K. G. Hansen

Rasmussen, Edgar Tranekjær, se **Tranekjær Rasmussen, Edgar**.

Rasmussen, Eigil Hartvig, se **Hartvig Rasmussen, Eigil**.

Rasmussen, Eiler(t) Christian, 1849–1910, officer. * 15.1.1849 på Langø ved Bogense, † 4.11. 1910 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: husmand, senere på Ørbæk mark, Ore sg., Rasmus Eilersen (1824–98) og Susanne Dortha Christensdatter (1820–1902). ~ 23.6.1888 i Hejen med Anna Dortha (Dori) Jung, * 27.5.1865 på Stenkær, Egtved sg., † 20.11.1949 i Hillerød, d. af gårdejer Adam Vilhelm Moltke J. (1825–92) og Jacobine Birgitte Dortha Bang (1832–94). – Far til Steen Eiler *R.

R. ville oprindeligt være lærer og tog skolelærereksamen fra Skårup 1868. Efter dernæst at have gennemgået officersskolen indtil ældste klasse udnævntes han 1872 til sekondløjtnant og 1875 til premierløjtnant i fodfolket, gennemgik officersskolens ældste klasse 1878–80 og var derefter adjutant ved 2. sjællandske brigade. 1882 forflyttedes han til generalstaben hvor han særlig virkede i den topografiske afdeling, blev 1883 udnævnt til kaptajn og forflyttedes n.å. til Viborg hvor han var kompagnichef til 1890. Derefter blev han atter stillet til rådighed for generalstaben. 1893 blev R. udnævnt til oberstløjtnant og chef for 21. bataljon, men vendte 1901 tilbage til generalstaben som chef for dennes topografiske afdeling. 1903 blev han oberst og forlod 1905 ved sin udnævnelse til chef for 3. regiment generalstaben. N.å. blev han generalmajor og chef for 2. jyske brigade, 1908 chef for 1. sjællandske brigade, og 1909 udnævntes han til chef for 1. division. – Allerede som barn nærede R. stor interesse for topografiske kort, en interesse der fulgte ham gennem livet og gjorde det naturligt at han følte sig stærkt tiltrukket af arbejdet i generalstabens topografiske afdeling og i Den danske gradmåling som han ved siden af sin embedsgering var tilknyttet fra 1885. Her var han særlig beskæftiget ved præcisionsniveaulementet i Jylland hvor han har nivelleret meget betydelige strækninger, og da man 1893–1900 udførte de vanskelige overføringer af niveaulementet over bæltterne og en del sunde medvirkede R. som en af observatørerne. Endvidere har R. udført et betydeligt antal breddebestemmelser. – Som leder af den tekniske sektion i topografisk afdeling var han Louis Le Maire (1836–1913) behjælpelig med moderniseringen af metoderne til kortreproduktionen. Efter sin udnævnelse 1901 til chef for den topografiske afdeling satte han stor kraft ind på detailmålingen af Island hvor Le Maire året i forvejen havde ladet de første grundlæggende arbejder udføre. Af arbejder her i landet fra denne tid skal nævnes opmåling i større målestok af en del købstæder, udarbejdelsen af et generalkort i 1:160 000 over hele landet samt fremstillingen af en række atlasblade i

Rasmussen, Eiler

1:40 000. Fra 1908 var han formand i overkrigsretten. – R. 1892. DM. 1900. K.² 1903. F.M.I. 1908. □ Mal. af Steen Eiler Rasmussen. Foto.

Berl.tid. og Nationaltid. (aftenudg.) 4.11.1910. Politiken 5.11.s.å. Militært t., s.å. 409–12. R. N. Zachariae i Ill.tid. 20.11.s.å. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

A. Schneider*

Rasmussen, Emil, 1870–1953, politiker. * 10. 4.1870 i Ruehed, Vigerslev sg., Fyn, † 2.2.1953 i Nyborg, begr. Flødstrup kgd. F: skovarbejder Rasmus Jensen (1825–1904) og Maren Andersdatter (1828–1907). ~ 1° 6.5.1892 i Vigerslev med Johanne Marie Jørgensen, * 23.7.1863 i Veflinge, † 20.12.1926 på Hannesborg, Flødstrup sg., d. af tømrer Ole J. (1834–1906) og Ane Hansine Smidt (1833–90). ~ 2° 1.3.1928 i Kbh. (Maria) med Rasmine Birgine Hansen, * 22.11.1865 i Tirstrup, Djursland, † 3.11.1950 i Flødstrup (~ 1° med hotelejer Christen Jensen Storgaard, 1867–1924), d. af murermester Tomas Frederik H. og Ane Kirstine Larsen.

R. voksede op i et børnerigt hjem i et lejehus under Langesø gods, og tidligt bistod han med arbejdet i skoven og i hjemmet. Han gik i den stedlige landsbyskole, hvor en af lærerne, forfatteren Anton *Andersen, fik betydning for ham. Efter sit giftermål overtog han fødestedet, fik jordbruget udvidet, og kørte mælketur for Rue mejeri. Ved handel og vognmandskørsel oparbejdede R. efterhånden så store midler at han 1915 kunne erhverve hovedparcellen til gården Kalør, Korup sg., som han udstykkede. – R. var tidligt socialt og politisk vakt og sluttede sig til den unge husmandsbælgelse. Han stiftede *Vigerslev husmandsforening*, indvalgte i sognerådet og var en tid formand for andelsmejeriet i Rue. 1905 sluttede han sig til det radikale venstre. 1906 valgtes R. til formand for De fynske husmænds landboforening der n.å. omdøbtes til De samvirkende husmandsforeninger i Fyns stift. Han tilførte den unge organisation dynamik og handlekraft, og R. var en af kræfterne bag oprettelsen af Den fynske husmandsskole 1908 og husmændenes brandkasse s.å. Han indtrådte 1906 i den sjællandske udstykningsforening der 1908 udvidedes til også at omfatte Fyn. På De danske husmandsforeningers første landsmøde i Odense 18.–19.3.1910 holdt R. den socialpolitiske hovedtale med krav om grundskyld og toldnedsættelse. Med sine evner som agitator og sin handlekraft blottede R. sig imidlertid som administrator, og 1911 fratrådte han formandsposten i de fynske husmandsforeninger efter kritik af hans ledelsesformer, og han indtog siden kun mere tilbagetrukne poster i organisationsarbejdet. Kritikken af R. var formentlig også sammenhængende

med hans ivrige politiske virksomhed. 1909 og 1910 stillede han sig forgæves i Bogense, men valgtes 1913 i Præstø for de radikale. R. faldt ved valget 1920, og han opnåede ikke siden valg. 1915–20 var han medlem af finansudvalget, og 1919–40 sad han i Statens jordlovsudvalg.

R. nåede hverken som rigsdagspolitiker eller som husmandsleder helt til tops. Han forbandt veltalenhed og engagement med dynamisk virke-trang, men han slog ikke til over for de krav en lederpost stillede til administrativ sans og tillidskabende evne. Men R. bidrog afgørende til at præge socialpolitikken inden for dansk husmandsbælgelse. 1925 erhvervede han gården Hannesborg, Flødstrup sg., som han lod udstykke, mens han selv tog bolig på ejendommen med et tilliggende på fire ha. □ Afbildet på O. Mathiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketin-get), tegn. af samme. Foto.

E. R.: Husmandsstændens rejsning. Nogle mindeblade fra et langt liv i husmandssagens tjeneste, 1952. – Jens Damsgaard: Den moderne husmandsbælgelse, 1912 (2. opl. 1916) 116 123f 127. P. Jeppesen: Husmandsbælgelsens hist., 1927 41f 200 205 207f 220. Den fynske husmand, 1940 351f; 1950 651f. Tormod Jørgensen: Statens jordlovsudvalg 1919–44, 1944 84f. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand I–II, 1952–54. Kristen Lindstrøm og Laur. Nielsen i Husmandshjemmet 10.2.1953. Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandling, 1971.

Erik Helmer Pedersen

Rasmussen, Lauritz Emil, 1873–1956, forfatter. * 19.6.1873 i Bro, Brenderup sg., † 30.5.1956 i Kbh. (Maria), begr. sst. (Vestre). F: humlehandler, senere grosserer Rasmus R. (1836–1909) og Johanne Kirstine Poulsen (1837–82). ~ 1.3.1912 på Frbg. (Markus) med Frederikke Barbara (kaldet Lilli) Høyer, * 22.8.1872 i Trondhjem, † 18.5.1925 på Frbg., d. af stiftspræst i Trondhjem, senere provst i Skien Andreas Peter Fredrik Suhm H. (1835–1904, ~ 2° 1901 med Dorothea Antonette Aagaard, 1858–1916) og Marie Petersen (1833–1900).

R. blev student 1891 fra Odense, cand.teol. 1897. Han havde allerede i studieårene beskæftiget sig meget med filosofi og æstetik, desuden med spansk og italiensk. Umiddelbart efter at have taget sin eksamen rejste han til Italien hvor han blev halvandet år, og efter hjemkomsten udgav han *Æsthetiske Studier*, 1899 og 1900 sin doktor-disputats om den italienske digter Giacomo Leopardi. S.å. udkom hans første roman *Anita* der gav et billede af livet i en moderne italiensk by. Derefter fulgte en meget lang række romaner hvoraf de to første foregår i Danmark: *Frants. Historien om en Præst og Skorpionen*, begge 1902. Af de senere foregår *Søster Ingeborg*, 1913,

delvis her såvel som den smukke og gribende bog om hustruens sygdom og død *For Guds Ansigt*, 1927. Alle de andre er henlagt til udlandet, hyppigst Italien, som R. på mange og ofte årelange rejser (bl.a. 1925–26 på det Anckerske legat) erhvervede sig et indgående kendskab til. Nævnes kan *Mafia*, 1906, *Den kolde Eros*, 1908, *Camillo Cantori og hans Koner*, 1909, *Hvad Kvinder vil –*, 1910, *Hvad Kvinder høster*, 1912, *Skriftemaals-Djævelen*, 1915, romanrækken *Det polske Blod*, 1918–26 (samlet udgave 1943), *Det store Kaos*, 1919, *De fjærne, blaa Bjerge*, 1921 og *Mallorca Paradis*, 1936. Under første verdenskrig udgav han en propagandabog til fordel for Tyskland, *Barbarkvinder*, 1917, der udkom i seks oplag, og hvis erotiske fantasier bevirkede at bogen blev beslaglagt; R. blev idømt 14 dages simpelt fængsel; s.å. udgav han en forsvarspjece *Løgnens Riddervagt*. I de senere år beskæftigede han sig med fysiologisk-medicinske studier (bl.a. kræftproblemet). – R.s egentlige gennembrud som forfatter skete med den italienske roman *Mafia*, og det han da præsterede overgik han ikke siden. Denne bog viste hvad han formåede: en velkombineret sans for romankomposition, en evne til at stille figurer, især de folkelige, lyslevende op, og indfatte disse figurer i de omgivelser der havde præget dem fra fødslen og var blevet en del af deres væsen. R. havde en vågen sans for det naturbestemte, det animalske i mennesket. Han veg aldrig tilbage for at give instinkterne og drifterne, i særdeleshed de seksuelle, den plads der efter hans syn tilkom dem, hvilket ofte vakte anstød. Med tiden blev hans produktion mere og mere klichéfyldt. □Tegn. af Brita Barnekow, 1898. Mal. af H. Vedel ca. 1900. Tegn. af Thyra Kleen, 1902 (skandinav. foren. i Rom). Buste af Alice Nordin, 1903. Tegn. af Cathrine Engel, f. Svendsen, ca. 1903. Buste af Ira Molenda, f. komtesse Potocka, 1916. Karikatur af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg). Tegn. af G. Schwartz, 1931. Relief af baronesse Renée de Vraniczany. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 140–42. – Georg Brandes: Saml. skr. XV, 1905 226f. Studenterne fra 1891, 1916 138f. J. P. Jacobsen: Afhandl. og artikler, 1919 365–77. Henning Kehler: Kronik og kritik, 1922 155–66. Tom Kristensen i Politiken 18.8.1926. Hans Brix i Dagens nyheder 19.6.1933. Fr. Hegel: Erindr. I, 1946 228f. Max Iversen: Forbudte bøger, 1948 50f.

Chr. Rimestad*

Rasmussen, Erik, 1903–72, officer. * 7.10.1903 i Vordingborg, † 21.11.1972 i Gentofte (Messias), urne på Hellerup kgd. F: overlærer Morten R. (1868–1947) og Harriet Hansen (1866–1932). ~ 1° 3.1.1932 i Vordingborg med Else Marie

Brorsen, * 10.6.1908 i Nakskov, † 9.11.1933 i Vordingborg, d. af trælasthandler Philip B. (1863–1953) og Kristine Konradine Nielsen (1874–1935). ~ 2° 30.5.1942 i Slagelse (Skt. Peders) med Grete Hansen, * 4.6.1915 sst. (Skt. Mikkel), d. af købmand Oluf H. (1886–1972) og Anna Charlotte Jørgensen (1887–1937).

R. blev søløjtnant II 1925, søløjtnant I 1926, kaptajnløjtnant 1934, orlogskaptajn 1939, kommandørkaptajn 1947, midlertidig kommandør 1949, oberst i flyvevåbnet 1951, generalmajor 1959, midlertidig generalløjtnant 1966. R. gennemgik søværnets flyveskole 1926–27 og fik certifikat som flyvebådsfører. Han gjorde derefter tjeneste 1927–29 ved søværnets flyvevæsen. 1929–30 var han med inspektionsskibet Islands Falk og blev derefter 1930–33 chef for luftmarinestationen i Ringsted. I denne periode var R. chef for 2. luftflotille på togt til Stockholm 1931 hvor den deltog i Nordiska flygtvålingarna. S.å. var han i et par måneder på studieophold hos Royal Air Force i England. 1932 og 1933 deltog R. i Knud Rasmussens ekspedition til Østgrønland, 7. Thuleekspedition, som leder af ekspeditionens flyvninger. 1933 var han næstkommanderende på motorskonneren Nordstjernen i østgrønlandske farvande. S.å. gjorde R. tjeneste i mineskibet Lossen og var 1934 henholdsvis med inspektionsskibet Beskytteren og artilleriskibet Peder Skram og førte 1935 flyvebåd fra København til Reykjavik. S.å. satte R. inden for flyvning nordisk højderkord på 11 050 m., en rekord han senere selv slog da han i en Meteor-jet 1950 nåede en højde på 13 715 m. 1937–40 var han chef for den nyoprettede luftmarinestation på Avnø. 1940–43 havde R. en række udkommandoer bl.a. som chef for ministrygerne Søløven, Søbjørnen og Søulven. R. der allerede fra 1941 havde haft forbindelse med nationale aktivistiske kredse blev 1943–45 knyttet til arbejdet i søværnets illegale stab Elverhøj under K. Lundsteens ledelse. R. var således søværnets repræsentant i frihedsrådets M-udvalg, senere fortsat i det såkaldte K-udvalg der havde til opgave at opbygge og have kommando over de militære styrker som rådet havde til rådighed. R. sad endvidere i det særlige våbenfordelingsudvalg der i april 1945 blev nedsat under K-udvalget. R. gjorde i dette arbejde udmærket fyldst og medvirkede til at samarbejdet mellem modstandsbevægelsen og søværnet gik gnidningsfrit. Efter besættelsens ophør var R. derefter 1945–46 chef for marinestabens operationssektion. Han vendte 1946 tilbage til søværnets flyvevæsen hvis chef han blev 1947. 1949–50 var han medlem af den danske delegation i den nordeuropæiske planlægningsgruppe i London. Ved det selv-

Rasmussen, Erik

stændige flyvevåbens oprettelse 1951 indtrådte R. i dette som oberst og var flyveinspektør 1951–55. 1956–59 var R. flyveattaché ved ambassaderne i Washington og Ottawa og var herunder fra 1957 tillige medlem af NATO Military Committee. 1959–62 var han chef for forsvarsstaben. 1962–66 chef for flyvertaktisk kommando i Karup og tillige Commander of Allied Air Forces Baltic Approaches. Fra 1966 og indtil han pensioneredes var R. derefter Deputy Commander-in-Chief og Air Deputy ved NATO-hovedkvarteret i Oslo.

R. var en fremragende flyver og forstod at følge med den meget hurtige tekniske udvikling som flyvningen gennemgik 1930–50. Han havde et behageligt væsen der kombineret med stor faglig viden gjorde ham velegnet til som koordinator og administrator at være med til at bygge et selvstændigt dansk flyvevåben. – F.M.2. med spænde 1932. R. 1947. DM. 1950. K. 1958. K. 1963. □Foto.

J. Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. Flyvevåbnet, red. M. Friis Møller, 1966 256f. J. Teisen i Tidsskr. for søvæsen, 1973 84f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Rasmussen, Erik Carl Armand, * 1917, historiker. * 20.4.1917 i Kbh. (Brorsons). F: ekspedient, senere detailhandler Armand R. (1879–1925) og Johanne Kirstine Thora Nielsen (1885–1967). ~ 11.10.1942 i Bregninge på Tåsinge med kontorassistent Ellen Margrethe Larsen, * 28.10.1919 i Eskær, Bregninge sg., d. af plantageejer Lars Peter L. (1870–1958) og Ida Mohr (1878–1967).

R. tog studentereksamen fra Efterslægtsskabets skole 1935 og blev cand.mag. med historie, dansk og tysk fra Kbh.s univ. 1942. Efter kort tids arbejde som forlagssekretær blev han gymnasielærer, først ved Statens og hovedstadskommunens kursus til studentereksamen 1943–55, senere ved Skt. Annæ gymnasium hvor han 1958 udnævntes til lektor. I 1950erne forenede R. det pædagogiske med et omfattende organisationspolitisk og videnskabeligt arbejde. Han blev tidligt knyttet til partiet radikale venstre hvor han gjorde sine første organisatoriske erfaringer i radikal ungdom. 1959–63 var han i øvrigt dette partis stærkt aktive repræsentant i Radiorådet og i detses programudvalg. R.s organisationspolitiske hovedindsats kom imidlertid til at ligge i Gymnasieskolernes lærerforening hvis styrelse han var medlem af 1956–59. Han talte under debatten om skolelovene af 1958 forgæves det femårige gymnasiums sag i foreningen og senere over for politikerne. Han overtog formandskabet 1958 og var i det følgende nederlagsprægede

år aktiv i arbejdet med at udforme konturerne af det nye gymnasium.

R.s videnskabelige gerning i disse år falder på tre områder. Disputatsen fra 1955 om *Kurantbankens forhold til staten 1737–73* er et grundlæggende økonomisk-historisk arbejde. Den står lidt for sig selv i et ellers overvejende samtidshistorisk forfatterskab der udover mindre afhandlinger og to bøger om indiske samfundsforhold bl.a. omfatter bidrag til Historikergruppens Danmarks Historie (1950–51) og *Det Radikale Venstre 1905–55* (s.m. Roar Skovmand, 1955). Arbejdet med mellemkrigstidens historie er senere blevet fulgt op med et bind i Politikkens Danmarkshistorie, *Velfærdsstaten på vej 1913–39*, 1965. Af særlig betydning er dog nok en lille monografi om *Statslånskrisen 1919*, 1957. Med dette arbejde indvarsles R.s studier af dansk parlamentarisme og dennes principielle problemer. Bogen er blevet skoledannende som en dybtborende studie af en parlamentarisk situation. Det var på baggrund af den omfattende samtidshistoriske produktion at R. 1959 blev udnævnt til et nyoprettet professorat i statskundskab ved Århus univ. Sammen med Poul Meyer opbyggede han her på få år et på dansk grund helt nyt universitetsstudium og et livskraftigt videnskabeligt miljø. R. har selv i et bidrag til universitetets jubilæumsskrift 1978 beskrevet den eksplosive udvikling der har gjort institut for statskundskab til et af Europas største institutter i sin art. Hans egen indsats i opbygningsfasen har været mangesidig og skiftende, efterhånden som udviklingen er skredet frem. Det banebrydende lærebogsarbejde *Komparativ politik I–II*, 1968–69 (2. udg. 1971–72, også på svensk 1969) har givet de statskundskabsstuderende en grundig og omfattende introduktion til de politologiske teorier og til dansk politik. Arbejdet er forankret i angelsaksisk institutionel tradition mere end i nyere adfærdsorienterede retninger. Især dets behandling af dansk parlamentarisme og dennes udvikling er af blivende værdi. R. har med dette af betydelig lærdom prægede hovedværk, såvel som ved sin pædagogiske indsats og ved sit vejlednings- og bedømmelsesarbejde sat høje videnskabelige standarder der har gjort det let for hans yngre medarbejdere at hævde sig også i en international sammenhæng. Vidnesbyrd om det af R. grundlagte miljøes videnskabelige frodighed kan bl.a. findes i et festskrift til R. (1977). Han har i perioder også været aktiv i internationalt forsknings samarbejde, bl.a. som redaktør af Scandinavian Political Studies 1970–72. – R. var dekan for det samfundsvidenskabelige hovedområde i de vanskelige år 1971–74. Hans betydelige evner som forhandler og mødeleder gjorde

det 1976 naturligt at vælge ham til rektor for Århus univ. i en for institutionen kritisk situation. Han trak sig tilbage fra rektorposten 1977 efter at have løst de foreliggende opgaver. Han har siden med en banebrydende bog om *Lighedsbegreber*, 1981, lagt grunden til en nyorientering af studiet af normativ politisk teori på dansk grund.

Som medlem af undervisningsministeriets læseplansudvalg 1958–60 har R. på en anden front ydet en bemærkelsesværdig indsats. Han fik i nært samarbejde med daværende undervisningsinspektør Sigurd Højby en afgørende indflydelse på udformningen af den nye samfunds-faglige gren i gymnasiet og i forbindelse hermed også på indførelsen af samfunds-faglige studier ved danske universiteter. I dette arbejde som ikke blot bestod i at overvinde modstand og igangsætte noget nyt, men også i at holde igen over for en hurtig udvikling, spillede han en vigtig rolle. I det lærebogssystem for gymnasiet som han har redigeret sammen med Tage Kaarsted har R. selv skrevet et bind om *Politik*, 1968 (og senere udg.). □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1955 175f.

Mogens N. Pedersen

Rasmussen, Erik Bjerregård, * 1929, direktør i A/S Det store Nordiske Telegraf-Selskab. * 2.2.1929 i Vejle (Vor Frelser). F: skomagermester Regnar Johannes R. (1890–1977) og Poulina Jeppesen (* 1892). ~ 30.7.1955 i Ordrup k. med Ebba Thomsen, * 27.9.1929 i Kbh., d. af disponent Ove T. (1896–1966) og Gerda Frydendahl (* 1898).

R. blev efter matematisk studentereksamen fra Schneekloths skole 1948 uddannet som elektroingeniør på Polyteknisk læreanstalt (1954). Efter uddannelsen her – som senere blev suppleret med studier ved Stanford University – blev han 1956 tilknyttet A/S Radiometer, en af landets førende virksomheder for elektrokemisk og -medicinsk måleudstyr. Som udviklingschef og senere (fra 1964) som direktør i selskabet blev han stærkt optaget af den elektrotekniske industris udviklingsproblemer og hans arbejde på dette område er fortsat efter udnævnelsen til administrerende direktør for A/S Det Store Nordiske Telegraf-Selskab fra 1973. – Sideløbende hermed har R. varetaget en række tillidsposter i erhvervsorganisationer og aktieselskabsbestyrelser. Inden for Dansk ingeniørforening var han 1966–69 formand for elektroingeniørgruppen og sad 1966–73 i bestyrelsen for Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. (formand

1971–73) og 1971–73 i forretningsudvalget for Jern- og metalindustriens sammenslutning. Såvel her (1967–71) som senere i Industrirådet – i hvis hovedbestyrelse han indtrådte 1972 – har han beskæftiget sig med forsknings- og uddannelsesspørgsmål. 1976 indtrådte han i Industrirådets forretningsudvalg og valgtes 1978 til dets formand. I lighed med sin forgænger på posten H. Brüniche-Olsen har han lagt vægt på gennem en effektivisering af Industrirådets administration at skabe et sagligt mere velfunderet grundlag for organisationens erhvervs-politiske synspunkter samt ved konstruktive forslag at understrege industriens medansvar for den økonomiske krises løsning. Han er bestyrelsesmedlem i en række af store nordiske-koncernens selskaber og sidder desuden i ledelsen af bl.a. A/S Grindstedværket (fra 1970), Incentive (fra 1974), De forenede Bryggerier (1979) og L. M. Ericsson (1980). Siden 1968 har han været medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – R. 1979. □Foto.

Erik Korr Johansen

Rasmussen, Franziska (Franka) Paula Konstante, * 1907, maler, billedvæver. * 20.3.1907 i Frankfurt a.M. F: professor, dr. Paul Duden og Johanna Bertha Nebe. ~ 1930 i Frankfurt med maler, professor Peter Christian R., * 30.10.1897 i Berlin, † 11.4.1935 i Birkerød, s. af guldsmed, ciselør Georg Conrad Anton R. og Karoline Frederikke Johanne Fischer.

R. uddannedes som tegner og maler ved Kunstgewerbeschule i Frankfurt am Main 1928–29. Da hendes mand 1930 kaldtes fra sit lærerembede ved samme skole til overlærer ved tegneundervisningen på den nyoprettede kunsthåndværkerskole i Kbh. fulgte hun med og indledte sin karriere her som maler; men det er dog inden for den abstrakte billedvævning hun har vundet sig et ry. Hun fik tidligt selv tilknytning til Kunsthåndværkerskolen hvor hun kom til at virke i mere end en menneskealder (1935–76) som lærer i tegning og komposition, især ved tekstilklasserne. Inspirationen herfra førte hende til at arbejde med tekstilmaterialet, teknisk hjulpet i gang af kollegaen Gunilla Lagerbjelke, og siden 1955, hvor hun udstillede malerier, tegninger og billedvævninger i Athenæums kunsthandel, har R. arbejdet med tekstilet som sit egentlige udtryksmiddel. Hendes første vævninger var naturinspirationer i gobelinteknik, men hun begyndte snart at eksperimentere med teknikker og strukturer og blev således eksponent for den nye eksperimenterende stil inden for tekstilkunsten, „strukturalismen“, eller hvad man kunne kalde

Rasmussen, Franka

„tekstilet nye indtrængen i rummet“ (Erik Clemmesen, 1969) flere år før denne stil slog igennem på biennalen i Lausanne 1965. R.s første unikke gulv- og vægtæpper med abstrakte kompositioner i ophøjet struktur, fx i ryateknik, imødekom et behov for en tekstil udsmykning der kunne harmonere med den rene, nøgne arkitektur der vandt frem i 1950'erne. Denne samklang mellem rum og tekstil har også været bestemmende for R.s udformning af de udsmykningsopgaver hun har fået tildelt, først med gardiner til en 8 m lang glasvæg i Nordiska kompaniet i Stockholm 1961 der er det eneste arbejde R. har designet for industriel fremstilling. Senere har hun herhjemme udført vævninger til Svendborg bibliotek, musikbiblioteket i Lyngby, Nyborg sygehus, landsretten i Viborg, Teknologisk institut i Tåstrup og Blågård seminarium, den sidste bekostet af Statens kunsthåndværkerskole. R.s enkelte kompositioner består ofte af paneler i flere planer eller fremtræder som vævede relieffer, for det meste i douce farver og sort og enkelte stærkt lysende farvepartier af egen indfarvning, hvor det artistiske element, kompositionen, farverne og stofligheden betyder mere end den tekniske perfektion. Hendes materialer har ofte været uortodokse, bl.a. har hun fundet anvendelse for opklippede, brune plasticposer, tykt opbindingsgarn, hvide persiennesnøre af nylon og afklippet trådnød, med den hensigt, som hun har udtrykt det, „at gøre værdiløse materialer ædle“. R. er stadig eksperimenterende og har i 1970'erne ofte benyttet kombinationen af tekstil og metal og i de seneste år udelukkende metal, men således at inspirationen fra tekstiler endnu en tid kunne fornemmes. Som lærer ved kunsthåndværkerskolen fik R. betydning for en hel generation af eksperimenterende tekstilkunstnere. – Som arbejdsområde har hun også scenografi fængslet R., men da det dårligt lod sig forene med skolearbejdet blev det dog kun til få opgaver i løbet af 50'erne, bl.a. til Finn Methlings *Dagen i morgen* for Det kgl. teater 1950 og til Maksim Gorkijs *Natherberget* på Riddersalen 1958. – Som medlem af kunstnersammenslutningen Koloristerne fra 1966 har R. årligt udstillet nye arbejder på Den frie, hun har deltaget i biennalen i Lausanne 1967 og i de fleste af kunsthåndværkets årsudstillinger samt i udstillinger af dansk kunsthåndværk her hjemme og i udlandet. Hun har haft separatudstillinger i Kunstindustrimuseet 1969 og Clausens kunsthandel 1961, 1963, 1971 og 1979 samt i Skovgaardmuseet i Viborg 1972, i Angers og i Düsseldorf og er repræsenteret med arbejder i Kunstindustrimuseet, i Esbjerg og Vejen kunstmuseer og i Lausanne (CITAM). – R. har endvidere virket som anmelder

af dansk og udenlandsk kunsthåndværk og skrevet *Den skabende kunstner* (Kunsthåndværkerskolen 1930–55, 1955). – R. har modtaget Statens kunsthåndværkers legater 1968 og 1973, Nationalbankens jubilæumsfond 1969 og kunsthåndværkerskolens årspris 1971. Fra 1981 har hun været på finansloven med livsvarig ydelse. □Foto.

Chr. Poulsen i Dansk kunsthåndværk XXXIII, 1960 87–89. Else Sandvad sst. 1961 104f; sst. 1962 114. Ebbe Kornerup i Dansk brugskunst, 1969 179–81. Håndarbejdsfremme, 1960 11 16. Hans Lassen sst. 1961 36f.

Charlotte Paludan

Rasmussen, Frederik, 1876–1932, mejerist, landbrugsminister i Pennsylvania. * 18.7.1876 på Østerheden ved Hals, † 21.2.1932 i Harrisburg, Pennsylvania, begr. sst. F: gårdejer Niels R. (1839–1916) og Ane Kirstine Jensen (1844–1913). ~ 2.10.1919 med Faith Winifred Elliott, * 16.9.1890, d. af landmand Fay Winifred E. og Anna Wright.

R. tog præliminæreksamen fra Hals realskole 1892, arbejdede derefter ved landbruget hjemme og desuden et år som elev på Egeskov avlsgård på Fyn. 1899 forlod han Danmark og udvandrede til USA hvor han arbejdede ved forskelligartet virksomhed, bl.a. bygning af jernbanebroer og ved mejeribrug, indtil han 1902 blev elev på Iowa State College af Agriculture i Ames hvorfra han tog landbrugseksamen som Bachelor of Science 1905. Efter at have været assistent ved Purdue University, Lafayette i Indiana 1905–06, hvor han ledede mejeriet og underviste i smørtilvirkning, overtog han en lærerstilling som assistant-professor ved sin gamle skole Iowa State College, men allerede 1907, efter at han på en rejse havde studeret det europæiske mejeribrug, ansattes han som professor i mejeribrug ved New Hampshire State College. Med stor dygtighed og energi oparbejdede han her en mejerifdeling der opnåede en anset stilling inden for det amerikanske mejeribrug, og under større forhold fortsatte han sin faglige virksomhed, da han blev professor og leder af mejerifdelingen ved Pennsylvania State College 1916–19. Under første verdenskrig blev R. knyttet til statens administration af forsyningen med fødemidler, og 1919–23 beklædte han posten som landbrugsminister, Secretary of Agriculture, i Pennsylvania. Under hans ledelse blev landbrugsministeriets organisation reformeret fra grunden, således at dets virksomhed i flere henseender blev forbilliget for andre stater i Nordamerika. R. tog som foredragsholder og som forfatter af bulletiner og tidsskriftartikler megen del i ministeriets udadvendte virksomhed blandt de praktiske landmænd; med sine betydelige agitatoriske ev-

ner øvede han en stor indflydelse, og en række vigtige tillidshverv inden for de nationale organisationer blev overdraget ham, bl.a. inden for ledelsen af samarbejdet mellem enkeltstaternes landbrugsministre i USA. Efter at have trukket sig tilbage fra landbrugsministeriet virkede R. som præsident for den store Pennsylvania Maryland Joint Stock Land Bank i Harrisburg og var tillige leder af International Association of Ice Cream Manufacturers i USA.

Danske i Amerika II, Minneapolis, Chicago 1908–09 285f. Ålborg stiftstid. 16.4.1919 og 11.6.1922. S. Sørensen i Vort landbrug XXXI, 1922 395–97. A. P. Hansen i Ugeskr. for landmænd LXXVII, 1932 173f. J. F. Engberg i Mælkeritid. XXXIV, s.å. 174–76. New York Times 22.2. s.å.

*Aksel Milthers**

Rasmussen, Gorm (i USA kaldet *George*), 1872–1936, købmand. * 13.2.1872 i Bogense, † 22.8.1936 på Sølyst, Klampenborg, begr. i Chicago (Rosehill kgd.). F: snedkermester Carl Christian R. (1832–1911) og Ane Gormsdatter Møller (1847–1912). ~ 19.5.1906 i Chicago med Nanna Fløjstrup Hansen, * 4.10.1888 i Chicago, † 13.9.1957 i Lake Forest, Illinois (~ 2° med Herbert Lothe), d. af købmand Nis H. (1861–1902) og Sørine Fløjstrup (* 1862). Efter endt skolegang i Bogense kom R. i købmandslære i Odense. 1890 rejste han til USA og arbejdede først som handelskommis, senere var han i Chicago hos en onkel, Hans Gormsen, der var uddannet som møllebygger og havde en tømmerforretning; efter yderligere et job som bogagent og i en lille købmansbod på Milwaukee Ave. i Chicago, hvor han blev afskediget som uduelig, fik han ansættelse i holsteneren Wieboldts store købmansforretning. Her ledede han kolonialafdelingen i syv år, men tog sin afsked som protest mod opstillingen af kontrolure. Straks efter startede han 1899 sammen med onkelen en urtekramforretning *The National Tea Store*; der solgtes til at begynde med te, kaffe, smør og æg, senere alle urtekramvarer; forretningen blev begyndelsen til en kædeforretning af store dimensioner, og snart var National Tea Company Chicagos største „chain-store“. Den opslugte en række konkurrenter, og til sidst kontrollerede den hele Chicagos kolonialhandel med henvend 2000 butikker i Chicago og nærliggende byer, og der solgtes efterhånden ikke alene kolonialvarer, men også kød, grønsager m.m., endvidere brød og kager fra egne bagerier samt frugtkonserves og grønsager fra egne fabrikker. Funktionærstaben omfattede henvend 10 000 personer, og omsætningen var nær 100 mill. \$ årlig. En af hemmelighederne ved R.s også efter ame-

rikansk målestok enestående succes var hans sans for indkøb. Også krisen 1929 klarede firmaet, skønt dets bankforbindelse gik fallit. Frem til slutningen af 1970'erne sås National-butikkerne i Chicago. Stærkt optaget af sin virksomhed glemte R. ikke Danmark, navnlig ikke efter at han 1924 for ½ mill. kr. kontant havde købt det historiske landsted Sølyst i Klampenborg og ofret 2½ mill. kr. på dets istandsættelse. Han kom her efter til Danmark på et længere ophold hver sommer. Han skabte på Sølyst en af tidens fineste og værdifuldeste private malerisamlinger og holdt en stor væddeløbsstald. Ved Libertyville nær Chicago grundlagde han mønsterfermen Elmwood på 400 ha hvis avlsdyr hentede præmier hjem fra dyrskuer over hele USA. R. udøvede en overordentlig stor velgørenhed, især over for det danske alderdomshjem i Chicago. Hans hustru interesserede sig meget for dette arbejde, og desuden gennemførte hun at dansk kunsthåndværk, bl.a. Tønder-kniplinger, blev vist på verdensudstillingen i Chicago. I sin forretning ansatte R. gerne landsmænd; de fleste afdelinger havde danske chefer og over 1 000 danskere fik i årenes løb beskæftigelse hos ham. Nogen tid før sin død omdannede R. National Tea Co. til et aktieselskab i hvilket han selv ejede majoriteten og hvis aktier noteredes på New Yorks børs. Ledelsen af det store foretagende varetoges fra hans død til 1947 af sønerne Robert og George Rasmussen. – R. 1933. □Foto.

Interview i Berl.tid. 2.7.1931. Interview med Nanna Rasmussen i Berl.aften 12.6.1934. – Berl.tid. 24.8.1936. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Niels Alsted (A. Kamp)

Rasmussen, Niels Carl Gustav Magnus, 1895–1953, udenrigsminister. * 10.8.1895 i Odense, † 13.9.1953 i Kbh. (Rigshosp.), begr. Odense kgd. F: overretssagfører Niels Christian R. (1866–1948) og Casperitta Eleonora Rosa Johanne Frederikke baronesse Wedell-Wedellsborg (1865–1913). Ugift.

R. tog studentereksamen fra Odense katedralskole 1913 og på trods af kunstneriske og æstetiske interesser påbegyndte han det juridiske studium. Han var medlem af Akademisk Skyttekorps samtidig med bl.a. John *Christmas Møller. I studietiden skrev han ikke upretentiøst en bog om årsagerne til den første verdenskrig, og 1920 besvarede han universitetets retsvidenskabelige prisopgave om betydningen af loves og anordningers bekendtgørelse efter dansk og fremmed ret. Han havde videnskabelige ambitioner og skuffedes over kun at få accessit, begrundet i fremtrædende metodiske mangler. 1921 blev han cand.jur. og indtrådte i udenrigs-

tjenesten som han i forvejen havde kendskab til som midlertidig sekretær ved legationen i Petrograd (Leningrad) og som krigsfangedelegeret i Sibirien 1917–18. Han slap ikke straks de faglige interesser; 1931 udgav han således på fransk en bog om krigsfangekonventionen af 1929 og 1939 på dansk en bog om krigsfangers retsstilling. Hans løbebane var glimrende: 1922 fuldmægtig, 1927 chargé d'affaires i Schweiz og 1932–33 stedfortrædende advokat ved Grønlandsprocessen i Haag. Han spillede som sådan en betydelig rolle og stod ved processens for Danmark heldige afslutning som en anerkendt folkeretsekspert. 1934–35 var han legationsråd ved den danske Folkeforbundsdelegation i Genève, 1935 kontorchef i ministeriet og 1939 legationsråd (souschef) i London. Han fulgte her Eduard Reventlows forsigtige linje og brød først med den danske regering ved Danmarks tilslutning til antikomminternpagten. Fra marts 1942 blev R. medlem af det danske råds arbejdsudvalg. 1944 udnævntes han illegalt til oberstløjtnant i forstærkningen og leder af den civile afdeling af den danske militærmission som under de allierede skulle indsættes i Danmark i tilfælde af en ufredelig befrielse. 1945 udnævntes han efter eget ønske til gesandt i Rom, men inden han var tiltrådt blev han, der betragtedes som en af vore dygtigste diplomater, 7.11.1945 på Christmas Møllers anbefaling udenrigsminister i Knud Kristensens venstre-regering. Årsagerne til at man ikke tog en politiker var formentlig opfattelsen af dels ikke at have en egnet, dels af at man befandt sig i en udenrigspolitisk uafklaret situation.

I R.s første ministerperiode førte Danmark en meget forsigtig og henholdende politik mht. øst-vestproblematikken og holdt sig alene til FN, hvad der passede R.s temperament og indstilling. Hans erklæring om at vi ikke ville tilslutte os en vestblok var formentlig medvirkende til, at USSR rømmede Bornholm som russiske tropper efter bombardement havde besat i maj 1945. Også Grønland voldte i denne fase problemer. Udenrigsminister James Byrnes tilbød endog at lade USA købe Grønland, hvad R. afviste. Ved Danmarks tilslutning til Atlantpagten 1949 løstes problemet endeligt. – Det væsentligste og vanskeligste danske udenrigspolitiske problem i denne periode var dog det sydslesvigske. Knud Kristensen ønskede på dette område imod folketingsflertallet at føre en mere aktivistisk politik. R. misbilligede denne politik som han søgte at moderere uden nogen sinde at oplyse over for Knud Kristensen eller den øvrige regering at han var uenig i dennes udtalelser. Da ministeriet til sidst fældedes var R. uden del deri, og det vakte en betydelig opsigt at han fortsatte i mini-

steriet Hans Hedtoft. At R. ikke før offentligt havde desavoueret Knud Kristensen undskyldte han med at han som ikke-politiker mente at måtte undlade at udtræde af regeringen og derved bringe den til fald. Denne holdning var udtryk for fundamental svaghed og usikkerhed. Når R. gik over i Hedtofts regering forklarede han det offentligt med at den førte samme politik som han ønskede, og privat med at kong Frederik IX havde ytret ønske om at han blev. Sandheden er dog nok at R. som den forfængelige mand han var, nød at sidde i en indflydelsesrig stilling og udøve den magt dette gav. For socialdemokratiet kunne det være en taktisk fordel at R. fortsatte, ligesom partiet slap for at udpege en anden (evt. Hartvig Frisch). R.s overgang medførte et opgør i folketinget mellem Knud Kristensen og R. der med stor skarphed karakteriserede Knud Kristensens mangelfulde udenrigspolitiske indsigt – uden at se at han ved først at reagere efter dennes afgang selv kom til at stå i et tvetydigt skær. Opgøret tog hårdt på R. Hans svaghed viste sig også da ministeriets direktør, Frants Hvass, 1948 af personlige grunde måtte frasige sig direktørstillingen. R. nærmest flygtede (til FN) og overlod sagen til Hedtoft. R.s efterfølgende udnævnelse af ungdomsvennen J. R. Dahl til direktør var også et udslag af usikkerhed da Dahl var lidet skikket til at beklæde et så krævende embede i en afgørende fase af vor historie og da også hurtigt måtte gå.

Under forhandlingerne om et nordisk forsvarsforbund og senere om vor tilslutning til Atlantpagten var det ikke R., men Hedtoft, som var den aktive og bestemmende part. R. var snarest ængstelig ved den valgte kurs, og den svenske politiker Per Edvin Sköld citerer R. for, „at Danmark underskrev sin egen dødsdom“ hvis det tiltrådte A-pagten. Da først beslutningen var truffet støttede R. dog loyalt Hedtoft. R. afgik med ministeriet Hedtoft 30.10.1950. Da posten som gesandt i Rom påny var ledig fik han den – og ikke Paris som han nu attråede. Hans sidste år blev ikke lykkelige. Der opstod kritik af hans livsførelse, og han, der pga. sin personlige disposition var ugift, forfulgtes til sin død af ensomhed der „sluttelig tog modet fra ham“ (J. R. Dahl). Han døde på Rigshospitalet 1953 efter en lungeoperation. – R. havde ved at blive regeringsmedlem bevæget sig ind i en sfære hvis særlige spilleregler han ikke forstod, og hvor han ikke rakte til. Hans skæbne er ikke uden tragik da han som jurist, embedsmand og diplomat inden sin ministerudnævnelse allerede havde skabt sig en betydelig position som han i en fortsat regelret diplomatisk løbebane utvivlsomt havde underbygget. – R. 1929. DM. 1933. K. 1949.

□ Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1950. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Tegn. af Birger Lundquist. Foto.

Interview i Kristeligt dagbl. 17.3.1946. – S. Tjilge] – Rasmussen] i Politiken 14.9.1953. Berl.tid. s.d. Information s.d. Socialdemokraten s.d. Jens Rudolph Dahl i Berl.aften 5.9.1959 og 9.8.1965. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. Bjarne W. Frederiksen: Danm.s sydslesvigpolit., 1971. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Tage Kaarsted

Rasmussen, Hans Jørgen, 1868–1941, landbrugs-skoleforstander. * 4.8.1868 i Kuditze, Avninge sg., † 23.6.1941 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: gårdejer Jørgen R. (1839–1923) og Dorte Christoffersdatter (1838–1910). ~ 25.10.1894 i Fuglse med Christine Marie Jepsen, * 24.5.1871 i Fuglse, † 28.1.1954 på Frbg., d. af lærer Laurits Peter J. (1839–1926, ~ 2° 1873 med Hedevig Johanne Louise Løve, 1842–1928) og Mette Kirstine Sivertsen (1838–71).

R. blev uddannet ved praktisk landbrug, kom til landbohøjskolen og tog landbrugsksamen 1890. Han var derefter lærer ved Grejsdalens landboskole 1890–91 og ved Nysted høj- og landboskole 1891–95 hvor han tog initiativet til oprettelsen af Østlollands landboforening som senere udnævnte ham til æresmedlem. 1896–98 var han konsulent i husdyrbrug og planteavl for Nordfalsters og Østlollands landboforeninger og knyttedes derefter til Den Classenske agerbrugsskole på Næsgaard hvor hans livsgerning blev lagt. Han var skolens overlærer fra 1898, blev inspektør 1907 og fik dermed ledelsen af skolens økonomi og husholdning. Samtidig blev han leder af det store landbrug der hører til skolen, og som praktisk landmand udførte han her et fremragende arbejde både inden for planteavl og husdyrbrug der gjorde Næsgaards landbrug til en mønsterbedrift, og som sådan blev det gennem årene besøgt og studeret af store skarer af landmænd. Som kvægopdrætter øvede R. en betydelig indsats. Næsgaards kvægbesætning oparbejdedes til at blive den højest ydende blandt større besætninger her i landet. 1916–38 var han skolens forstander. Han forstod at knytte dygtige medarbejdere til sig og var selv en fortrinlig lærer som både inden for husdyrbrug, planteavl og økonomi underviste med grundighed og med sans for at være på højde med fagenes nyere udvikling. Selv om han oprindelig var planteavlsmænd, blev husdyrbruget hans hovedfag som han tillige virkede for ved sit forfatterskab, navnlig ved udgivelsen af den meget benyttede lærebog *Fodringslære*, 1915 (9. udg. 1941). Han har skrevet *Vore Fodermidler*, 1913, *Festskrift i*

Anledning af Nordfalsters Landboforenings 50 Aars Jubilæum, 1904 og var medforfatter af *De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger 1897–1922*, 1922. 1905–07 var R. medredaktør af Vort Landbrug, og mens han 1919–25 var formand for Foreningen af danske landbrugskandidater, overtog foreningen Ugeskrift for Landmænd, for hvis redaktion han var formand 1921–25.

Også i R.s deltagelse i de landsøkonomiske organisationer har husdyrbruget haft en fremtrædende plads, og som formand for statens husdyrbrugsudvalg fra 1918 har han stået i spidsen for forsøgsvirksomheden på dette område. 1921 blev han tillige formand for fællesudvalget for statens planteavl- og husdyrbrugsforsøg. I øvrigt tog R. med sin meget alsidige landøkonomiske indsigt del i en mangeartet virksomhed og var formand for De samvirkende lolland-falsterske landboforeningers planteavlsvudvalg 1901–19, medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd fra 1911, af Landbrugsrådet 1929–33 og af udvalget for Det landøkonomiske driftsbureau fra 1928. Frodig idérigdom, stor arbejdssevne forbundet med evnen til at vælge og fastholde medarbejdere, såvel på skolen som i sine øvrige gøremål, gav R. en betydelig position i mellemkrigstidens danske landbrug. – En datter, Gudrun R., * 1895, blev 1917 gift med **Josef Hansen**, * 11.3.1888, † 5.7.1952. H. blev landbrugskandidat 1910, assistent ved Askov forsøgsstation 1910–12 og 1916–23, derefter blev han fostander for Tystoffte forsøgsstation. R. 1941. – R. 1922. DM. 1937. □ Foto.

Niels og Axel Nielsen i Tidsskr. for landøkonomi, 1941 490–93. P. N. Gaardmand i Ugeskr. for landmænd LXXXVI, s.å. 415–17. Samme m.fl. i Næsgaardsbogen s.å. 9–23. Harald Jørgensen og Fr. Skrubbeltang: Det Classenske Fideicommiss gennem 150 år, 1942 570–611. Holger Ærsøe: Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden i Danm. 1882–1942, 1943 = Beretn. fra forsøgs-lab. CC 283f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Rasmussen, Harald Valdemar, 1821–91, præst, pædagog. * 7.1.1821 på Sparretorn ved Wedellsborg, † 13.11.1891 på Frbg., begr. sst. F: forpagter Julianus Ludvig R. (1784–1850) og Caroline Hald (1793–1826). ~ 26.4.1848 i Kbh. (Helligg.) med Hulda Marie Amalie Arnkiel, * 26.10.1824 i Kbh. (Trin.), † 27.11.1874 på Frbg., d. af malermester Poul Grum A. (1792–1832) og senere skolebestyrer Amalie Wanscher (1801–81). – Far til Harald *R. (1853–1904) og Aage *R.

R. blev student 1839 (Odense) og teologisk kandidat 1843, var derefter lærer ved københavnske skoler (det v. Westenske institut) og manuduktør i filosofi, fra 1847 lærer ved Metropolitanskolen,

særlig i dansk. 1851 blev han præst i Halk ved Haderslev hvor han havde livlig forbindelse med nabopræster og sine sogneborn, især Nis Lorenzen Lilholt som han satte meget højt, og hvis levned han beskrev (Danske Folkeskrifter XXXV, 1861). Selv om han særlig tog sig af præstegeringen virkede han også ivrigt for danskheden og blev da også som en af de første præster fordrevet (i okt. 1864). Da han kom tilbage til Kbh. søgte han ikke præstekald, men genoptog i stort omfang skolearbejdet, især ved en række pigeskoler hvor han underviste i modersmålet og dansk litteratur. Senere blev han, som eksaminator i dansk, medlem af eksamenskommissionen for skolelærere og skolelærerinder og øvede som sådan ikke ringe indflydelse på seminariernes undervisning. Som medlem af udvalget for folkeoplysnings fremme udgav han for dette *Fortællende Digte over Æmner fra Livet i Danmark gennem Tiderne*, 1877 (2. udg. 1889) som også er blevet benyttet til skolebrug, og *Danske Ord-sprog*, 1869 (5. oplag 1905). Om hans interesse for ordsprogene vidner også hans samlinger af *Skæmtesvar* og *Stedlige Talemaader i Skattegraveren I og VII* (1884 og 1887). Han må også nævnes som en af stifterne af Dansk lærerforening, af hvis bestyrelse han var medlem. – Tit. professor 1884. – Sønnen Anker Frøde Rasmussen Halk, * 23.2.1857, † 28.2.1927, der tog navnet Halk efter faderens sønderjyske sogn, blev student 1874, cand.med. 1881, og 1883 dr.med. på afhandlingen *Om Dyrkning af Mikroorganismer fra Spyt af sunde Mennesker*. Han blev 1884 reservelæge ved Almindelig hospital, 1887–90 reservemedicus ved Frederiks hospital og 1893 (–1927) overlæge ved Skt. Josephs hospital. Hans felt var i første række klinisk mikroskopi og han fik en stor privat praksis i mave- og tarm-sygdomme. H. interesserede sig for hedesagen og købte og tilplantede arealer ved Glyngøre og Grindsted. – R. 1888. DM. 1890. □Tegn. og marmorrelief. Foto.

J. Vahl: Slægtebog over afkommet af Christjern Nielsen XIII, 1894 5. C. Krarup: Stamtv. over familien Hald, 1929 35. III. tid. 29.11.1891. Jens Langkjær i Høj-skolebl. XVII, 1892 97–101. C. Petersen Schmidt sst. 756–60. Professor H. V. R. En levnedsskildring ved hans børn, 1897. Aage Dahl: Haderslev herreds præstehist., 1936 106–09. – Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Marius Kristensen*

Rasmussen, Halfdan Wedel, * 1915, forfatter. * 29.1.1915 i Kbh. (Vor Frels.). F: chauffør Halfdan Wedel R. (1879–1963) og Hilda Augusta Johansdotter (1877–1967). ~ 9.4.1943 i Kbh. (b.v.) med forfatter Ester Merete Nagel, * 5.3.1918 i Stockholm, d. af impresario Otto Walter N.

(1889–1947) og Else Elise König († 1973). Ægteskabet opløst 1973.

R. gik i kommuneskole på Christianshavn og var senere elev dels på Roskilde arbejderhøjskole, dels på Den internationale højskole i Helsingør. Opvokset i en tid med stigende krigstrussel og arbejdsløshed blev R. tidligt politisk og socialt engageret. Under den spanske borgerkrig var han medarbejder ved det syndikalistiske ugeblad *Arbejdet*, og i debutsamlingen *Soldat eller Menneske*, 1941, er det socialrealistiske temaer der dominerer. I det store indledningsdigt *Drøm* gennemleves barndom og ungdom med skildringen af krise og nederlagsstemning hos storbyens proletariat. Andre af digtene behandler de samme emner med noget af den humor der ti år senere bliver karakteristisk for forfatterskabet. Samtidig ser man her, som titeldigtet antyder, tendenser der peger mod den næste digtsamling *Det lukkede Ansigt*, 1943, med beskrivelse af krigen og fascismens destruktive kræfter. Under besættelsen førte dette til en aktiv modstandsdigtning. I den illegalt udgivne antologi *Der brænder en Ild*, 1944, er R. sammen med Morten *Nielsen den dominerende lyriske hovedkraft. Digtene indgår året efter i *Digte under Besættelsen*, hvor man i den korte knappe form kan fornemme en mærkbar indflydelse fra Arnulf Øverland. Imidlertid er det først med *Korte Skygger*, 1946, at han får sit egentlige digteriske gennembrud. Her samles tidligere temaer i en strammere form og en kunstnerisk modnet tone. Indledningsdigtet er tilegnet Morten Nielsen, den digter der ikke alene for R., men også for mange andre lyrikere kom til at stå som foregangsskikkelsen for fyrernes poesi. I *Stemmen og Arven* gennemspilles tidligere temaer om nød og arbejdsløshed og politisk kamp og i de afsluttende digte samles trådene til et spørgsmål om fremtiden. Gennem skildringen af barnet vises på én gang håbet til fremtiden samt den arv krigsgenerationen nødvendigvis må bære på. Indirekte afspejles drømmen om at bringe frihedskampens idealer med ind i hverdagen, og man finder her begyndelsen til den konflikt mellem skuffelse og desperat tro der bliver det bærende tema i de tre følgende digtsamlinger. I *Paa Knæ for Livet*, 1948, *Den, som har set september*, 1949, og *Aftenland*, 1950, veksler rådvildhed og desillusionering med en stadig tro på menneskelige livsværdier. Længslen efter samhørighed og social følelse konfronteres med en stadig skepsis over for dyre talemåder og alt for nemme løsninger. Efter disse personlige opgør mærker man i den næste digtsamling *Forventning*, 1951 en ny og lysere tone. Ikke blot hovedtitlen, men også de enkelte digttitler som *Fred*, *Forløsning*, *Overstået angst*,

antyder at forfatteren er på vej ind i en ny fase mod en roligere og mere afklaret holdning. 1952–54 var R. redaktør på tidsskriftet *Hvedekorn*. Litterært markerede han sig i disse år som anti-modernist. Ved at søge tilbage til en strengt klassicistisk versform uddyber og understreger han det livsideal der ligger til grund for hele hans forfatterskab: forsøget på at skabe enhed og harmoni i en modsætningsfyldt verden.

Tilværelsens konstante paradoks får en noget anden udformning i R.s humoristiske nonsens-digte. 1951 udkom de første *Tosserier* der efterhånden skulle bliver efterfulgt af endnu seks digtsamlinger med samme navn. Her udfoldes en munter og frodig fantasi i en skarpt formet stil. Og med disse vidunderlige vrøvlevers skaber forfatteren sig et langt bredere publikum: – „Jeg skriver sjove digte/jeg skriver også triste/de første læser andre folk/jeg læser selv de sidste.“ Som nævnt er der tilløb til denne humor allerede i debutsamlingen, men ellers er det i børnerime-*ne Tullerulle Tappenstreg*, 1949, og *Lange Peter Madsen*, 1950, tosserierne har deres udgangspunkt. Kernen i disse børnerim for voksne er opgøret med enhver form for skråsikkerhed i et forsøg på at finde universel enhed i en fantasiverden hinsides al fornuft. Til denne genre hører også *Noget om Nanette*, 1972, en lille poetisk skildring af kærligheden og dårskaben og livets forgængelighed.

Længslen efter harmoni kommer ligeledes til udtryk i rejsebøgerne. I midten af 50'erne foretog R. en rejse til Grækenland sammen med tegneren Ernst *Clausen. Dette førte til digtsamlingen *Torso*, 1957 der i en rendyrket klassicistisk stil skildrer den fattige befolkning i skyggen af antikkens kultur. Den næste rejse gik til Grønland 1960 – ligeledes med Ernst Clausen. Resultatet blev *Stilheden*, 1962. Med Ernst Clausens illustrationer indfanges i disse digte oplevelsen af Grønlands natur. Fornemmelsen af evig stilhed og en næsten overjordisk skønhed afspejler det bærende tema: en dyb samhørighed mellem natur og menneske der peger henimod en næsten religiøs forsoningslære. 1963 kommer endnu en rejsebog, *Med solen i ryggen* der blev til i samarbejde med Erik Stinus og Ivan *Malinowski. I en reportageagtig form skildres her Grækenlands, Portugals og Spaniens forhold under diktaturet. Efter militærkuppet i Grækenland 1967 udsendes afsnittet om dette land som en selvstændig, udvidet publikation under titlen *Mørke over Akropolis*. Begge disse bøger er bevidst agitatoriske med et tydeligt politisk sigte der samtidig viser, at R. er trofast mod sit eget udgangspunkt: han er humorist og lyriker, men han er først og fremmest altid socialt engageret. □Foto.

Interview i *Ninka*: 33 portrætter, 1969 239–45. – Tom Kristensen: *Oplevelser med lyrik*, 1957 160–65. *Hilsen til Halvdan*, red. Ernst Clausen, 1965. *Henning Fønsmark i Danske digtere i det 20. årh.*, 2. udg. III, 1966 77–89. *Jørgen Johansen sst.* 3. udg. III, 1981 280–93.

Ulla Erup

Rasmussen, Hans, 1551–1614, se Skomager, Hans Rasmussen.

Rasmussen, Hans, 1779–1858, bonde, politiker. * 27.11.1779 i Egense, Vålse sg., Falster, † 10.2.1858 sst., begr. i Vålse. F: gårdfæster Rasmus Clausen (1736–97, ~ 1° med Dorthe Clausdatter, ca. 1728–64) og Karen Jacobsdatter (1741–1825, ~ 2° 1800 med gårdfæster Søren Hansen Sommer, ca. 1759–1809). ~ 28.11.1800 i Vålse med Kirsten Mortensdatter, * 15.4.1775 i Vålse, † 20.4.1835 sst., d. af gårdmand Morten Jespers (1751–1843) og Else Jørgensdatter (1744–1838).

R. overtog 1799 fædrenejgården som fæste, men allerede s.å. lykkedes det ham at organisere Egense bymænds samlede køb af deres gårde til selveje. Hans skolekundskaber var kun ringe, men han fremtrådte tidligt som talsmand for egnens bondebefolkning, og ved oprettelsen af kystmilitens 1807 udnævntes han til befalingsmand og hævdede disciplinen blandt de i sognet kantonnerede soldater ved myndighed. Af en indkvarteret soldat lærte R. at skrive og regne. 1820 valgtes han til sognefoged og lægdsmand, og for det offentlige bestyrede han 1826–27 et antal gårde i sognet der var opgivet af deres ejere. 1841 tog han initiativet til et inddæmningsarbejde, ved hvilket Kippinge og Vålse vig, et areal på nær ved 700 ha, tørlagdes under ledelse af R. og ved bøndernes egen arbejdskraft. S.å. indvalgtes han i det nyoprettede sogneforstanderskab hvor han havde sæde i 14 år. I 1840'ernes bondebevægelse på Falster kom R. til at spille en betydelig rolle. Han var en meget aktiv kraft i Falsters landboforening, oprindelig en sammenlutning af repræsentanter for sogneforstanderskaberne hvor han bl.a. rejste tanken om en højere bondeskole og fra sit hjemsoqn fik indsamlet et betydeligt pengebeløb til tankens virkeliggørelse. R. tog ligeledes kraftigt til orde for en forbedring af husmandsbefolkningens kår, og i en aktual prygleaffære på Valnæsgård bistod han den overfalde husmand i skrift og handling. Ved oprettelsen af bondevenneselskabet 1846 valgtes han til distriktsformand (–1853) og var en af selskabets mest aktive repræsentanter. Det var karakteristisk for hans position i øens bondebefolkning, at pastor Johan *Wegener 1848 henvendte sig til ham for at høre om muligheden af hans kandidatur på Falster til valget til

Rasmussen, Hans

den grundlovgivende rigsforsamling, og at Balthazar "Christensen måtte opgive tanken om valg af anden kandidat end R., hvem bønderne havde samlet sig om. R. valgtes i Maribo amts 6. distrikt med overvældende majoritet, og han sluttede sig til venstre fløj i forsamlingen. Han ønskede etkammer indført og talte for ophævelsen af bispeembederne til fordel for skolevæsenet. R. stillede sig ikke til valgene til folketinget, men han var til sin død ubetinget politisk leder af Nordfalsters bønder.

R.s politiske holdning havde et meget radikalt præg, selv blandt 1840ernes og 50ernes bondepolitikere. Han vendte sig skarpt mod godsejere, gejstlighed og embedsmænd, og selv en velsitueret gårdmand ønskede han 1844 vidtgående indgreb til forbedring af husmandsbefolkningens leve- og erhvervsvilkår. Balthazar Christensen betegnede ham som „stædig som en Cariolest“, men uomgængelig pga. hans stærke lokale position. R.s synspunkter, der ikke synes upåvirkede af den stedlige tradition for modstand mod overgreb tilbage fra 1760erne, lå langt fra en standsfælle som Ole "Kirk, men snarere på linje, både i indhold og form, med P. Hansen, Lundby og Rasmus "Sørensen, med hvem R. havde haft kontakt i 1840erne. – DM. 1837. □Mindsten i Egense 1929.

Af I. A. Hansens efterl. papirer, udg. A. og O. L. Hansen, 1878–89 11–16 (brevveksl. med Johan Wegener). – D. E. Rugaard: Fremragende da. bønder, 1871 232–51. Helene Strange i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XVI, 1928 103–08. Danske politiske breve, udg. Povl Bagge og P. Engelstoft II, 1948 366. Asger Th. Simonsen: Husmandskår og husmandspolitik, 1977.

Claus Bjørn

Rasmussen, Hans, 1873–1949, politiker. *23.6.1873 i Gamtofte sg., Fyn, †18.3.1949 i Kbh. (Cit.), begr. sst. (Garn.). F: skrædder Erik R. (1835–1917) og Maren Jensen (*1854). ~ 8.6.1895 i Fredericia med Emilie Kirstine Nielsen, *5.2.1874 i Fredericia (Trin.), †4.2.1963 i Kbh. (Cit.), d. af arbejdsmand Thomas N. (1844–95) og Anna Lena Larsson (*1846). R. lærte skrædderprofessionen hos sin far og kom som svend til Fredericia hvor han aftjente sin værnepligt. På en tur rundt på Sjælland, arbejdende og arbejdsløs, modtog han stærke indtryk af de sociale modsætninger, overværede landarbejdermøder og hørte mænd som redaktør Søren "Svarre og student F. J. "Borgbjerg tale. Ellers er det væsentlig A. C. "Meyer der har stillet hans politiske kompas. Da han 1894 kom tilbage til Fredericia droges han, endnu ganske ung, ind i organisationslivet, blev 1895 formand for byens samvirkende fagforeninger, var virk-

som for et bladfond og for oprettelsen af Fredericia Social-Demokrat som han også lejlighedsvis skrev i om faglige forhold. 1899 kom han som „de udelukkede“s kandidat ind i ligningskommissionen. Men 1901 overtog han på Harald "Jensens (1851–1925) og Laust "Rasmussens (1862–1941) opfordring posten som redaktør af den nyoprettede Social-Demokrat i Skanderborg. I denne by virkede han til 1920, kom 1906 i byrådet og skolekommissionen og fik en del andre hverv; ikke mindst tog han sig af mange tyende- og landarbejdersager i disse år. Han blev 1903 opstillet og 1906 valgt til folketinget og blev her sit partis ordfører ved behandlingen af jordspørgsmål, husmandslovene af 1909 o.l. 1910–17 var han medlem af landbokommissionen angående kreditforhold, ekspropriation m.m. Ved valget 1913 faldt han og opnåede heller ikke valg, da han 1918 og ved de første valg 1920 var opstillet i Odderkredsen. Da C. N. "Hauge efter Emil "Marott-affæren s.å. blev forflyttet til Odense, blev R. knyttet til Bornholms Social-Demokrat som redaktør og valgtes i september i Rønne-kredsen; han repræsenterede kredsen uafbrudt, indtil han trak sig tilbage 1945, efter at det i forbindelse med pengeombytningen kom frem at han over for skattevæsenet havde skjult en i øvrigt beskedent formue. Fra 1920 beskæftigede han sig kun i mindre grad med sit gamle fagområde på rigsdagen, udstykning, driftslån etc., men overtog efterhånden dels sager af juridisk natur, konkurslov, ændringer i retsplejen m.v., dels udenrigspolitiske spørgsmål, handelsoverenskomster, internationale konventioner, traktater o.l. samt forhold vedrørende Grønland. 1933 valgtes han efter Gerhard "Nielsen til folketingets formand og varetog dette hverv i en vanskelig tid med en blanding af myndighed og humor. Han var en elegant taler, med sans for formen, moderat og diplomatisk, altid opmærksom, altid vel orienteret i landets stemninger og strømninger. Disse egenskaber udfoldede han ved officielle lejligheder, bedst huskes hans værdige tale 9. april 1940 ved fællesmødet i rigsdagen. R. var medlem af Svangerskabskommissionen 1932–36 og af det udenrigspolitiske nævn samt af udvalget angående spiritus- og gærordningen fra 1934 og af bestyrelsen for Det Store Nordiske Telegraf-Selskab fra 1936. □Afbildet på Johs. Niensens mal., 1934–35, af landbolovgivningens mænd 1919, efter dette farvetryk. Mal. af samme, 1935 (folketinget). Tegn. af L. Kaganas, 1938. Foto.

Kjeld Jensen i Østjydske hjemstavn II, 1937 63–87. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 63–67.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Rasmussen, Hans Edvard, * 1902, forbundsformand. * 14.12.1902 i Odense (Skt. Knud). F: arbejdsmand, senere fabriksarbejder Hans Christian R. (1865–1937) og Anna Stina Jönsdotter (1865–1940). ~ 1° 12.12.1925 i Kbh. (Thomas Kingo) med tegner Viola Marie Kirstine Henriksen, * 9.5.1901 i Odense, † 24.7.1976 på Nakkebølle sanatorium, d. af væver Carl Johan H. (1865–1946) og væver Anna Elina Olsson (1873–1955). ~ 2° 2.9.1976 i Nyborg (b.v.) med sekretær Karen Skjolding, * 6.11.1915 i Kbh., d. af toldklarerer Lars Christian S. (1885–1971) og Paula Høyer (* 1888).

R.s far var arbejdsmand men havde gennemgående godt arbejde, og drengen kom i mellemskole som han dog forlod med udgangen af 3. mellem. R. oplyser selv, at det var fordi han var blevet træt af skolegangen. Ude af skolen kom R. i maskinarbejderlære hos M. P. Allerup i Odense og blev udlært 1922. Efter en overgang med arbejdsløshed fik han en kort tid arbejde i Kbh., men tog derefter vinteren 1924–25 på Arbejderhøjskolen i Esbjerg. Her var Julius Bomholt samme år blevet forstander, og han påvirkede stærkt R. der hele livet igennem var taknemmelig for tiden på højskolen. Den gav ham naturligvis nok en øget almen indsigt i samfundsforhold; men lige så meget betød det, at opholdet frigjorde ham. Naturlig sikkerhed afløste genertid. – Fra Esbjerg vendte R. tilbage til Odense og fik arbejde på Thriges maskinfabrik. Kort efter startede hans karriere som fagforeningsmand: sekretær i klubben, fællestillidsmand for smedene, næstformand i den lokale fagforening og 1933 formand. Allerede i disse år viste han sit særlige talent for at opnå en frugtbar kontakt med arbejdsgiverne, ligesom hans realitetssans klart blev lagt for dagen; i disse år grundlagdes en instinktiv uvilje mod kommunistisk fagforeningspolitik, formuleret som afstandtagen fra den manglende realisme. R. fik ret hurtigt en stærk position inden for smedeforbundet, og da der efter Johs. *Kjærbøls afgang som formand 1935 skulle ske en række rokeringer i forbundets ledelse, blev R. valgt som sekretær og flyttede dermed til Kbh. – Sekretærarbejdet var meget alsidigt, det var før forbundene opdelte arbejdet så stærkt. R. var med i arbejdet om lærlingeforhold, mæglingssager, oprettelse af overenskomster og deltog i tilrettelægning af den almindelige fagpolitik. 1938 deltog han i et 402-timers kursus i arbejdsforhold ved Århus univ. hvor han navnlig høstede gavn af Knud *Illums undervisning i arbejdsret. Da Peter *Andersen 1944 trak sig tilbage som forbundsformand blev R. valgt uden modkandidat. Han sad på posten til 1972, da han trak sig tilbage på grund af alder.

Sammenknyttet hermed var han formand for Centralorganisationen af Metalarbejdere 1944–73 og medlem af LOs forretningsudvalg 1946–73. Efter krigen kom han 1952 ind i ledelsen af det internationale metalarbejderforbund hvor han sad til 1973, det sidste år som præsident.

Som forbundsleder var R.s politik i høj grad kendetegnet af et helhedsbillede af dansk økonomi. Hans mål var at søge et rimeligt balancepunkt mellem virksomhedernes omkostninger og medlemmernes ønsker. Der var, må det erkendes, også gode muligheder for denne linje. Jern- og metalindustrien havde gennemgående gode år i denne periode og udviklede en stigende eksport, og samtidig åbnede smedenes lønssystem gode muligheder for at afstemme lønkravene efter den enkelte virksomheds forhold. Udbygningen af centralorganisationen med deltagelse af arbejdsmænd og kvindelige arbejdere gav også området en større bevægelsesfrihed og navnlig mere slagkraft. Helt på linje med R.s generelle opfattelse var også, at han var en varm fortaler for øget produktivitet gennem rationalisering. Derved blev hans område endnu stærkere i denne ekspansionsperiode, men distancerede sig også fra andre forbund der jævnligt opfattede det som bristende solidaritet. R.s forhold til arbejdsmændenes ledere var ofte anspændt, i særlig grad gjaldt det Alfred *Petersen. – En af vejene til at løse problemerne forbundene imellem var og er efter R.s opfattelse indførelse af industriforbund. I sine senere år som forbundsformand var han i stigende grad en varm fortaler for industriforbundstanken. Han interesserede sig også stærkt for en videre udvikling af samarbejdsudvalgene som han var med til at gennemføre 1947, ligesom han var med til at rejse kravet om økonomisk demokrati. Allerede 1951 havde R. været med til at vende fagbevægelsens og socialdemokratiets klassiske modstand mod udbyttedeling og hans jomfrutale i folketinget drejede sig om de radikales forslag til lov om fremme af udbyttedeling (vedtaget 1957).

R. var kommet ind i folketinget 1950. Han blev valgt i Odense 2.kreds, og med i hans opstilling gik også ønsket om at svække kommunisternes position i Odense. R. var medlem af folketinget indtil 1964 og næstformand i socialdemokratiet 1961–69. Selv om han på Christiansborg i høj grad var fagbevægelsens mand, føjede han dog også en ny politisk dimension til sin tilværelse og indtog herefter en central position i arbejderbevægelsens politik. R. har altid lagt afgørende vægt på enigheden i socialdemokratiet og vendt sig mod fraktionsdannelser. Dette prægede også hans arbejde i folketinget. Kun en enkelt gang trådte han – udadtil – uden for dette princip. Det

var 1956, da regeringen H. C. Hansen foreslog ved lov at standse en strejke hos arbejdsmændene der stoppede olie- og benzintilførslerne. R. stemte da sammen med kommunisterne mod regeringsforslaget. Selv om standpunktet nok gav nogle øjeblikkelige taktiske fordele i fagbevægelsen, er der også omstændigheder der tyder på, at R. ikke var glad for at vende sig mod partiet. Året efter blev trekantregeringen dannet, og 1956-afstemningen havde da ikke gravet dybere kløfter mellem H. C. Hansen og R. end at han fik tilbudt posten som arbejds- og socialminister (eller var det for at tage ham i ed?). R. sagde imidlertid efter lange overvejelser nej. R. var fortsat stærkt engageret i det politiske arbejde, og hans overtagelse 1961 af næstformandsposten i socialdemokratiet var et udtryk for Viggo Kampmanns bestræbelser på at styrke forbindelsen mellem parti og fagbevægelse. Da Kampmann i august 1962 på grund af sygdom måtte frasige sig statsministerposten opstod en situation som er uafklaret og formentlig fremdeles vil være det. Som hans afløser taltes om to emner, Jens Otto Krag eller R. Af R.s erindringer synes at fremgå, at han havde regnet med muligheden af, at Kampmann ville pege på ham og Krag som emner, hvilket ikke synes at være sket. Krag refererer imidlertid i sine notater (i Kamp og fornyelse), at R. før mødet i en samtale med ham gav udtryk for at R. fandt, at Krag burde efterfølgeren. Krag opfordrede i øvrigt R. til at blive finansminister; men det sagde han nej til. Uanset begivenhederne omkring statsminister-skiftet fungerede samarbejdet mellem Krag og R. godt. Under arbejdet med helhedsløsningen 1963 var smedeformanden en god støtte for regeringen, og under Krags valgkampagne var R. en tro følgesvend. Trods almindelig skepsis sagde han også ja til samarbejdet med SF efter valget 1966. Efter valget 1971 fik R. på ny tilbudt en ministerpost, handels- og industriministeriet, men sagde også denne gang nej. Så meget mere nærliggende var dette, da R. var mod tilslutningen til EF og senere på LOs ekstraordinære fællesmarkedskongres i maj 1972 talte imod Danmarks indtræden.

Da R. senere på året forlod smedeforbundet, var han ikke ude af dansk offentligt liv. Han fortsatte som formand for Arbejdernes Landsbank til 1975 – han var kommet i bestyrelsen 1946 og blevet formand 1960 – og kommenterer stadig gerne de økonomiske problemer. Et særligt afsnit i R.s pensionisttilværelse var det, da socialdemokraterne i Birkerød 1974 opfordrede ham til at lade sig opstille til byrådet. Trods en beskednen placering på listen kom R. ind og sad i kommunalbestyrelsen til 1978, fra 1975 som vice-

borgmester. – R.s solide forankring i dansk arbejderbevægelses tradition parret med hans åbne sind for nutidens krav til erhvervslivet prægede hans livsgerning. Disse egenskaber gjorde ham til en central leder under samfundets omdannelsesproces i årtierne efter anden verdenskrig, og som sådan var han formidlende i samfundet uden at glemme de fjernere mål. Han kunne vente. □Tegn. af H. Løllesgaard 1961 og 1963. Tegn. af H. Bendix (Kgl. bibl.). Mal. af Kirsten Kjær, 1972, og af H. C. Bärenholdt udst. 1973. Foto.

H. R.: Ilden i min esse, red. Ib Koch Olsen, 1977 (erindr.). H. R. i Krag som vi kendte ham, red. Søren Hansen, 1978. – J. O. Krag og K. B. Andersen: Kamp og fornyelse, 1971. Viggo Kampmann: Mit forhenværende liv, 1971. J. O. Krag: Dagbog 1971–72, 1974.

Vagn Dybdahl

Rasmussen, Harald, 1853–1904, orientalist, lærer. * 28.8.1853 i Halk, † 25.12.1904 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: sognepræst, senere tit. professor H. V. *R. (1821–91) og Hulda M. A. Arnkiel (1824–74). ~ 11.11.1887 i Saksbøbing med Julie Petrea Rübner Møller, * 24.6.1866 på Constantinsborg, † 1.3.1912 i Roskilde, d. af landinspektør, godsejer Nicolai Lorents Rübner M. (1830–67) og Anna Vilhelmine Bøttern (1840–89, ~ 2° 1870 med proprietær Henrik Christian Leonhard Rübner Møller, 1827–74). – Bror til Aage *R.

Da faderen 1864 blev fordrevet af preusserne, kom R. til Kbh. hvor han blev student 1871 fra Haderslev læreres skole og cand. teol. 1877. Som student var han allerede 1875 blevet lærer ved De forenede kirkeskoler hvor han 1882 blev overlærer, 1889 inspektør. De orientalske studier lokkede ham tidligt, særlig persisk og sanskrit, og han erhvervede 1886 universitetets guldmedalje for en afhandling som han forkortet udgav n.å. under titlen *Østerlandsk Mystik efter persiske Digtere*. 1892 disputerede han for doktorgraden med *Studier over Hafiz med Sideblik til andre persiske Digtere* og har i de to her nævnte arbejder givet en nyttig og overskuelig redegørelse for nogle af den persiske sufismes hovedpunkter under hensyntagen til indisk og kristelig mystik. Som en frugt af sine sanskritstudier udgav han 1893 *De ældste indiske Æventyr og Fabler, eller Fembogen. Et Uddrag af Visnusarmans Pantjatantra*, oversat fra sanskrit efter grundteksterne. Med sin hustru foretog han okt. 1893–april 1894 en rejse til Indien. Han besøgte her Ceylon og Himalayabjergene og gennemrejste Hindustan fra Calcutta til Delhi, med en afstikker til den danske missionsstation i Santalistan, og vendte hjem over Bombay, Aden og Egypten. Sine ind-

tryk fra rejsen skildrede han underholdende og belærende i en livligt skrevet bog *Mellem Singhalesere og Hinduer*, 1895. Endvidere udgav han 1900 *Dragende Egne*, en samling småfortællinger fra Østen, og 1903 en oversættelse fra sanskrit af *Nala og Damajanti*, en af de smukkeste fortællinger i det store indiske helteedigt Mahābhārata. Han nærrede en varm kærlighed til Orienten og dens kultur. Dette i forbindelse med et fint blik for orientalsk digtnings poetiske ejendommeligheder har givet hans arbejder værdi. □ Mal. af Eiler Sørensen (Skt. Annæ gymnasium). Foto.

Univ. årbog 1885–86, 1888 183f. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1892 122f. – R. (Bfsthorn) i Nationaltid. 27.12.1904. Pers.hist. saml. II, 1913 184.

*Fr. de Fontenay**

Rasmussen, Harald, * 1905, chefkonsulent. * 5. 11.1905 i Ugelbølle, Mørke sg. F: gårdejer Søren R. (1879–1959) og Karoline Jensen (1880–1962). Ugift.

R. fik en praktisk landmandsuddannelse og kom efter ophold på landbrugsskole og Askov højskole på landbohøjskolen hvorfra han blev dimitteret som landbrugskandidat 1934. Han fik straks ansættelse som lærer ved Næsgaard agerbrugsskole og blev 1936 konsulent i planteavl, husdyrbrug og regnskabsføring for Hobro og omegns landboforening. 1938 genoptog han lærergerningen ved Næsgaard agerbrugsskole og virkede her, indtil han 1944 blev konsulent for De samv. jydsk hestavlforeninger. Hans indsats i denne stilling bevirkede, at han 1953 blev udnævnt til konsulent i husdyrbrug for Foreningen af jydsk landboforeninger, og her kom han til at yde sin egentlige manddomsgerning. R.s omfattende arbejdsindsats var præget af respekt for traditioner kombineret med et vågent øje for det nye i tiden og behovet for tilpasning til udviklingen. Han viste en udtalt sans for lederskab og blev inden han trak sig tilbage udnævnt til chefkonsulent under landsudvalget for kvæg i forbindelse med nyordningen af landbrugets konsulentvirksomhed 1971.

Kr. Rykind Eriksen i Dansk landbrug LXXXIV, 1965 324. A. Wulff Pedersen i Ugeskr. for landmænd CX, s.å. 730.

Carl Thomsen

Rasmussen, Henning, * 1926, minister, økonom. * 26.5.1926 i Viborg. F: elektriker Ejvind R. og Petra Kristensen. ~ 3.7.1948 med socialrådgiver Ebba Kristine Jensen, * 25.9.1928, d. af arbejdsmand Oluf J. og Kristine Dybdahl. R. blev født i en familie med tæt kontakt til arbejderbevægelsen. Faderen var en aktiv natur og

udadvendt; han var formand for den lokale afdeling af DUI (De unges idræt, Socialdemokratiets børnebevægelse) og leder af børnelogen Ungdoms fremtids lykke – R. kom selv med i den og er forblevet afholdsmænd. Efter studentereksamen 1944 fra Viborg katedralskole begyndte R. at studere økonomi ved Århus univ. og blev 1957 cand.oecon. Den lange studietid skal ses i sammenhæng med, at R. dels havde erhvervsarbejde, dels på mange områder tog livlig del i arbejderbevægelsens organisatoriske arbejde. – R. var ansat på Århus kommunes statistiske kontor og på økonomikontoret 1946–53 og 1954–55. Her fik han en praktisk indførelse i en række af en stor kommunes problemer og havde i øvrigt som chef Oluf Ingvarsten som han senere fik et snævert samarbejde med i Kommunerens landsforening hvor Ingvarsten 1962 var blevet direktør. Ved siden af dette var R. en energisk studiekredsleder og med i landsledelsen for DSU; med udgangspunkt i denne var han blandt initiativtagerne til dannelsen af den socialdemokratiske studenterorganisation Frit forum. En videre politisk skoling fik R. da han 1953–54 var i England på College for Working Men. Fra 1955 var R. lærer på arbejderhøjskolen i Esbjerg, og derefter 1959–60 sekretær i arbejderbevægelsens erhvervsråd. Allerede i lærertiden var han blevet inddraget i det kommunalpolitiske arbejde i Esbjerg. Her var han 1958–59 og igen fra 1962 medlem af byrådet. 1960–64 var R. medlem af folketinget, valgt i Bækkekredsen; han trådte ud af folketinget fordi han 1964 blev borgmester i Esbjerg, en post han beklædte indtil 1979.

Borgmestertiden var hårde arbejdsår. R. fortsatte dels det rolige styre der havde kendetegnet Esbjergs kommunalpolitik i lange perioder, dels den udbygning og rationalisering af administrationen der var startet i L. Høyer-Nielsens sidste borgmesterår. Hurtigt kom R. til at stå stærkt i byen – opnåede også store stemmetal – og blandt kommunalfolk landet over stod der tidligt en betydelig respekt om hans virke. Han blev 1967 formand for Købstadsforeningen (fra 1970 Kommunernes landsforening) og indtog dermed en central position under gennemførelsen af kommunalreformen. Ved organisationens omdannelse 1970 var der i øvrigt blevet borgerligt flertal i foreningen, men trods dette fortsatte man med at vælge R. som formand. Han forlod posten 1973, men blev på ny formand 1978. Ved den lejlighed forlod han Ribe amtsråd hvor han havde været medlem siden 1970. – 1979 blev R. justits- og indenrigsminister i ministeriet Anker Jørgensen. Det vakte en betydelig opsigt fordi det var kendt, at R. tidligere havde afslået ministerposter. Første gang var 1964, da J. O. Krag

Rasmussen, Henning

bad ham blive økonomiminister; men netop da var R. lige blevet borgmester og ønskede ikke at forlade denne post. 1971 fik R. tilbudt posten som indenrigsminister, men sagde også dengang efter lang betænkningstid nej. Da Anker Jørgensen omdannede sit ministerium 1981 fortsatte R. som indenrigsminister. Som sådan har han haft en betydelig styrke i sikre erfaringer fra det mangeårige kommunalpolitiske liv, og det skyldes ikke mindst hans position inden for dette, hans ro og den tillid der står om hans person, at det er lykkedes så forholdsvis smertefrit at tilvejebringe det fælles, finanspolitiske løb mellem kommuner og stat. Ved folketingsvalget 1981 indvalgte R. (Varde kredsen). – R.s arbejdsindsats har lige fra ungdommen været legendarisk. Tilsvarende er han som taler præget af saglighed og viden; han kan være hurtig i replikken, men undgår det helst til fordel for en lidt længere, saglig bemærkning. Han har uden at glemme sit mål et udpræget talent for at finde løsninger. □Foto.

Interview i Demokraten 6.12.1964, DK. Danske kommuner 14.11.1979, Politiken 9.3.1980 og Berl.tid. 6.4.s.å. – Verdens gang, 1961 32. Jens Otto Krag: Dagbog 1971–72, 1974 60–62.

Vagn Dybdahl

Rasmussen, Poul Johan Holger Christian, 1870–1926, skuespiller, forfatter, teaterdirektør. * 11.3. 1870 i Nyborg, † 17.6.1926 i Fakse Ladeplads, begr. i Kbh. (Holmens). F: sergent, gymnastiklærer Johan Jørgen R. (1837–1915) og Stine Nielsen (1835–1915). ~ 18.6.1897 i Kbh. (Cit.) med skuespiller Ingeborg Uttenthal, * 19.10.1868 på Frbg., † 3.10.1926 i Søborg ved Kbh., d. af handelsagent Hans Anton Paus U. (1832–1913) og Julie Vilhelmine Juhl (1843–1908, ~ 2° 1889 med købmand i Helsingør Jens Peter Juel, 1840–97).

R. havde været tambur i garden og journalist, inden han 1893 debuterede i Arendal som Beppo i *Fra Sorrento* ved Olaus Olsens selskab, og efter et par provinssæsoner kom han 1895 til Casino hvor Kaptajn Rask i *Pigernes Jens* blev hans første større rolle. Denne scene viede han sine kræfter til 1900 og atter 1905–10; 1914 blev han Casinos direktør, og 1919 forlod han ledelsen mod en betydelig afståelsessum da staten havde købt teatret; senere rejste han nogle år som turnéleder i provinserne og optrådte på københavnske småscener. Skønt R. under Martinius "Nielsen ved Dagmar-teatret (1900–05) havde sine mest interessante opgaver, fx Købmand Bruun i *En Tilstaaelse*, Franz Moor i *Røverne*, underofficeren Helbig i *Tappenstreg*, hørte han i sin fremtræden og i sit spil bedst hjemme i Casi-

nos folkekomedier med deres enkle, kraftige virkemidler. Ved sit mørke, mandige ydre, sin uegale talestemme og sit udtryk for brutalitet egnede han sig fortrinligt til skurkeroller, fx Lantier i *Faldgruben* eller kansleren i hans egen dramatisering *Den sorte Panter*, men kunstnerisk set nåede han højest i *De smaa Landstrygere* som den døende soldat der har mistet mælet. Hans ledelse af Casino fulgte de gamle baner, og navnlig blev *London i Lygteskær*, 1915 en stor succes; det bravmandsvæsen, R. skjulte bag sit bryske ydre, kom ikke mindst til udtryk når han på premiererne holdt tale fra scenen og sagde publikum „Tak for i Aften“. R. var litterært ærgerrig og udgav både noveller (*Gøglerens Historier*, 1901), romaner (*Lykken fra Landevejen*, 1902, „Lille Vorherre“, 1907 og *Vor Ungdom i Garden*, 1909) og digte (*Sommerbørn*, 1898, *Farvel til min Ungdom*, 1911). Stilen var friskfyragtig og sentimental, forbillederne H. "Drachmann og H. "Bang; den menneskelige varme R. ikke fandt udtryk for på scenen, kan dirre bag hans sætninger og gøre dem levende. Han var en flammende natur, blev let bejgestret, men splittede sine evner snart som skuespiller, snart som forfatter og komponist (bl.a. til *Dejlige Danmark*). □Tegn. af Vald. Møller og af Emil Krause. Foto.

Rob. Neiiendam: Casino, 1948. Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener, 1969.

Robert Neiiendam*

Rasmussen, Holger, * 1915, overinspektør, etnolog. * 8.4.1915 i Reersø, K. Helsingø. F: gårdmand Rasmus Peter R. (1871–1942) og Johanne Marie Madsen (1875–1958). ~ 4.8.1943 i Nykøbing F. med kontorassistent Inge Harald Hansen, * 14.5.1921 i Nykøbing F., d. af papirhandler Valdemar Harald H. (1886–1953) og Ingeborg Louise Hansen (1888–1922).

R. tog 1935 nysproglig studentereksamen fra Høng, blev 1942 cand.mag. i historie, dansk og tysk fra Kbh.s univ. og 1968 dr.phil. på disputatsen *Limsfjordsfiskeriet før 1825*. Sin første museumsuddannelse fik R. på Nationalmuseets 1. og 2. afdeling; 1939 deltog han således i arkæologiske undersøgelser i Grønland. 1942 blev han knyttet til Nationalmuseets 3. afdeling, Dansk folkemuseum, som siden har været hans museale virkefelt, bortset fra årene 1957–59 hvor han var inspektør ved Odense bys museer. 1946 udnævntes han til museumsinspektør II, og da Axel "Steensberg 1959 blev professor i materiel folkekultur afløstes han som 3. afdelings overinspektør og leder af R. Det faldt i R.s lod at forestå den store afdelings gradvise udflytning til de ny-erhvervede bygninger i Brede nord for Kbh. R.

har tillige foretaget etnologiske undersøgelser på Færøerne 1947 og 1949 samt i Syditalien 1953 og 1955.

At R. i høj grad lægger vægt på at delagtiggøre andre i sin viden fremgår foruden af hans deltagelse i radio- og TV-udsendelser først og fremmest af hans store, både faglitterære og populærvideenskabelige publikationsvirksomhed. Til hans skriftlige arbejder hører *Dyrefælder fra Bronzealderen*, (Fra Danmarks ugtid, 1940 112–28). *Grønland og dets Problemer*, 1947; *Færøske Kulturbilleder omkring Aarhundredskiftet*, 1950; *Hasseløegen. Et bidrag til de danske stammebådes historie*, (Kuml, 1953); *Der pfluglose Feldbau auf den Färøer*, 1957; *Bøger og bogbindere i Odense før 1694*, 1959; *Fynske bindebrev*, 1960; *Folk og vand*, s.å.; *Landsbyliv*, 1963; *Føroyisk fólkamening*, 1968; *Boder og butikker*, 1972; *Birgitte Gøyes enkestand*, 1974; *Grønne kranser. Bukkar, skovmærke og mysike i folketraditionen*, 1977; *Banketærskel og manglebræt. Dansk vask og strygning*, s.å.; *Dansk Museums historie. De kulturhistoriske museer*, 1979; vejledningen *Dansk bondekultur før 1900*, s.å., det monumentale værk *Bernhard Olsen. Virke og Værker*, s.å., og *Gammelt dansk legetøj I selv kan lave*, 1980. Derudover har R. bidraget til flere samleværker, bl.a. Historikergruppens Danmarkshistorie, 1950; Dansk Folkemuseum and Frilandsmuseet. *History and Activities*, 1966; *Landtransport in Europe*, 1973; Nationalmuseets Arbejdsmark; *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder*; *Internationale volkskundliche Bibliographie*; *Current Anthropology*, hvortil kommer festskrifter, herunder artikler i Festskrift til museumsforstander H. P. Hansen, Herning, 1949, og *Det skabende menneske. Kulturhistoriske skitser* tilegnet P. V. Glob II, 1981. R. redigerede 1954–56 tidsskriftet *Budstikken*, derefter *Arv og Eje* og *Dansk kulturhistorisk Bibliografi*. R. er formand for Fonden til fordel for Nationalmuseets 3. afdeling, stiftende medlem af Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie og af Dansk etnografisk forening samt medlem af bl.a. bestyrelsen for Dansk kulturhistorisk museumsforening, af Dansk folkeminderåd, udvalget for Selskabet til udgivelse af færøske kildeskrifter, af Nordiska rådet för antropologisk forskning samt af Ethnologia Europaea. Endelig var R. 1959–77 medlem af Statens lokalmuseumstilsyn indtil dettes nedlæggelse og indtrådte derefter i det nyoprettede Statens museumsnavn. 1978 var han desuden formand for det museumsfaglige råd på Nationalmuseet. – R. 1976. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1969 259–61. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henning Dehn-Nielsen

Rasmussen, Jørgen Skaft (skrev sig Skaft-R.), 1878–1964, fabrikant. *30.7.1878 i Nakskov, †12.8.1964 i Kbh. (Bellaahøj), begr. Sorø kgd. F: skibsfører Hans Peter R. (1834–79, ~1° med Frederikke Nielsen, ca.1837–67) og Maren Johanne (Hanne) Skaft (1841–97). ~10.9.1904 i Zwickau med Johanna Clementine Therese Liebe, *29.4.1884 i Stolberg i Sachsen, †24.9.1973 i Hanau, Vesttyskland, d. af købmand Clemens Emil L. (1852–1922) og Johanna Caroline Dorothea Grosse (1862–1938).

Efter skolegang i Nakskov kom R. i smedelære hos Smith & Mygind i Kbh., senere hos Jespersen-Guldborg i Nykøbing F. 1898 rejste han til Tyskland hvor han uddannede sig på Technikum Mittweida og tog eksamen fra ingeniørskolen i Zwickau. Efter kort ansættelse i Düsseldorf oprettede han i Chemnitz eget firma, *R. & Ernst* hvis hovedfabrikat var udblæsningshaner til dampkedler og dampmaskiner. Virksomheden gik godt, og et år efter måtte han søge udvidelsesmuligheder. For en beskedent udbetaling købte han et gammelt væveri i Zschopau i Sachsen. Her oprettede han en maskinfabrik der udviklede sig til verdens største motorcykelfabrik og omskabte den lille by Zschopau til et af Tysklands store industricentre. Under første verdenskrig blev R.s fabrikker brugt til våbenproduktion, men 1918 kunne han – efter forsøg med dampdrift af køretøjer – begynde fabrikation af en lille billig forbrændingsmotor til automobiler og motorcykler som han havde fundet frem til gennem mange eksperimenter. Han var pioner i konstruktionen af totaktsmotoren, forhjulstrækket o.a. innovationer. Fra Zschopauer Motorenwerke udgik titusinder af automobiler og motorcykler under mærket DKW (Dampf Kraft Wagen, også kaldet *Das kleine Wunder*) som hurtigt blev berømt i Tyskland og langt videre omkring. R. blev i Tyskland foregangsmand for produktionen af et billigt motorkøretøj for almenheden, en forløber for Volkswagen. Virksomheden fik i årenes løb meget stort omfang. Med Zschopau som centrum etableredes et net af forsyningsfabrikker i en halv snes byer i Erzgebirge foruden fabrikker i Berlin, Zwickau, Stuttgart og en flyvemaskinefabrik i Leipzig. 1929–30 var omsætningen 70 mill. rigsmark og 7000 mand beskæftigedes. R. var en ualmindelig omsorgsfuld arbejdsgiver der bl.a. byggede mønsterboliger for de ansatte.

Krisen i begyndelsen af 1930'erne ramte den sachsiske automobilindustri hårdt. R. satte alt

ind på at redde det mest mulige af produktionen. På hans forslag etableredes 1932 en fusion, hvorved de andre sachsiske automobilfabrikker Horch og Wanderer gik sammen med Zschopau-fabrikken i selskabet Auto Union med en aktiekapital på 14 mill. mark. R. beundrede national-socialismen som i sin daværende fase blæste nyt liv i industrien, og fra højeste sted vistes ham en opmærksomhed, der dog snart blev for nærgående, ligesom man ikke ville acceptere, at han forblev dansk statsborger. Uoverensstemmelser om ledelsen førte til at han 1934 trak sig ud af virksomheden. Efter afslutningen af en langvarig proces fjernedes han 1938 helt fra DKW-fabrikken mod en yderst moderat erstatning og udnævntes derefter til dr.techn.h.c. ved den tekniske højskole i Dresden. R. begyndte forfra med en række metalvarefabrikker m.m. i Sachsen og en stor fabrik for automobildele i Vestberlin, Prometheus. 1945 flygtede han til Flensborg og tre år senere tog han bopæl i Kbh. Han efterlod store millionværdier i den russiskbesatte tyske østzone, men medbragte tegninger til nye motor-konstruktioner o.a. opfindelser, og endnu i sit otium udtog han patenter. R. var en af automobilteknikkens sidste store pionerer hvis ukuelige vilje og personlige styrke bar ham gennem de største vanskeligheder. – R. 1939. □Foto.

Interview i Berl.tid. 13.8.1934. – Politiken 29.7.1938 og 15.8.1964. Berl.tid. 30.1.1949. Hans Eric Boesgaard i BT 29.7.1958. Aage R. Uth i Ingeniørens ugebl. 26.9.1964. Motor LXXII, 1977 nr. 22 54f 92f.

Niels Alsted

Rasmussen, Jens Lassen, 1785–1826, orientalist. * 22.8.1785 i Vestenskov, Lolland, † 30.3.1826 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: residerende kappellan i Vestenskov, senere sognepræst på Bogø Michael R. (1743–1810, ~ 2° 1791 med Charlotte Amalia Schiern, 1754–1806) og Dorteia Sophie Busch (1754–90). ~ 18.9.1814 i Kbh. (Frue) med Johanne Jacobine Christiane Henriette Kall, * 20.10.1786 i Kbh. (Frue), † 15.1.1860 sst. (Trin.), d. af professor Nicolai Christopher *K. (1749–1823) og Agnete Mechtildis Stendrup (1753–1817).

R. blev student 1802 fra Vordingborg, cand.teol. 1806. For en historisk prisopgave angående Roms historie efter Karthagos fald vandt han 1809 universitetets guldmedalje. Han nærrede i det hele megen interesse for historie og underviste en kort tid deri ved Borgerdydskolen i Kbh. hvor han var anset som en dygtig lærer. Orientaliske sprog, især arabisk, blev dog hans hovedstudium, han tog doktorgraden 1811 med afhandlingen *De monte Caf. Commentatio*, hvori

han redegjorde for muhamedanernes overtro om bjerget Qaf som liggende i en kreds om jordens skive. Han fik derpå offentlig understøttelse til videre studier i orientalske sprog ved fremmede universiteter; bl.a. lærte han hos Silvestre de Sacy i Paris. Efter sin hjemkomst 1813 blev han lektor, 1815 professor ved universitetet i de østerlandske sprog. Biskop F. Münter foreslog ham 1819 til sammen med professor N. C. Kall at deltage i en kommission til revision af oversættelsen af Det gamle testamente. Ud over at skrive en hebraisk grammatik (1815) med flere senere tillæg til brug for undervisning ved universitetet, beskæftigede han sig kun lidt med sprog, men vendte sine interesser mod orientens, navnlig islams historie. 1814 erhvervede han Videnskabernes selskabs sølvmedalje for et arbejde *Om Arabernes og Persernes Handel og Bekiendtskab med Rusland og Skandinavien i Middelalderen* (Athene II, 1814, særskilt s.å.). Det solide og grundige værk vakte stor opmærksomhed og oversattes til svensk, engelsk og fransk, mens R. selv omarbejdede det til latin og udgav det som universitetsprogram (*De Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo*, 1825). R.s handleshistoriske studier på dette hidtil udyrkede område var for deres tid meget fortjenstfulde og er først blevet genoptagne i nyere tid, således at hans værk endnu har sin værdi. Til den på R.s tid begyndende videnskabelige forskning og udgivervirksomhed på den islamiske histories område ydede han værdifulde bidrag i sine to latinske værker om gammelarabisk kultur og historie før islam: uddrag af Hamza al-Isfahani i *Historia præcipuorum Arabum regnorum ante Islamismum*, 1817 og uddrag af Ibn Nubata og al-Nuwairi i *Additamenta ad historiam Arabum ante Islamismum*, 1821. Til begge værker benyttede han hidtil utrykt materiale fra håndskrifter i Det kgl. bibliotek. Desuden udgav han det for sin tid særdeles nyttige værk *Annales Islamismi, sive Tabulæ synchronistico-chronologicæ Chalifarum et Regum Orientis et Occidentis*, 1825, indeholdende synkronistiske tabeller over muhamedanske kalif- og kongeslægter. R. var her hjemme en af den islamitiske videnskabs pionerer med solide sproglige kundskaber baseret på en omfattende læsning. Af arabiske fortællinger og persiske digte (*Nogle Oder af Hafiz* i Theologisk Bibliothek IX, 1816) gav han forskellige oversættelser i danske tidsskrifter og i *Digt og Eventyr fra Østerland* (1. saml., 1816). Han påbegyndte også en oversættelse af 1001 nat efter den 1. Calcuttaudgave (I, 1824). Endelig kan nævnes, at han skrev *Det Danske Afrikanske Kompagnies Historie*, 1818. Han døde ved selvmord.

Nyeste skilderie af Kjøbenhavn XLV, 1826 444. Fædre-
nederlandsk nekrolog for 1821–26, ved Fr. Thaarup,
1835–44 482f. Udvg. af Laur. Engelstofts skr. III, 1862
343. Ludv. Koch: Den danske kirkes hist. 1817–54,
1883 22. J. C. Lindberg i Hist. månedsskr. for folkelig
og kirkelig oplysn. V, 1885 79f. Holger Lund: Borger-
dydskolen i Kbh. 1787–1887, 1887 109f. H. Schwanen-
flügel: J. P. Mynster II, 1901 4f 9. E. C. Werlauff:
Erindr., 1910 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve
XIII 116.

*Fr. de Fontenay**

Rasmussen, Jóannes, * 1912, statsgeolog. * 29.2.
1912 i Tórshavn. F: højskolelærer Rasmus *R.
(1871–1963) og Anna Sofie Johannesen (1876–
1932). ~ 3.1.1942 i Kbh. (b.v.) med tandlæge In-
geborg Zachariassen, * 27.10.1917 i Klaksvik, d.
af amtslæge Joen Gullach Michael Z.
(1884–1939) og Gudrun Thorup (1895–1966).

R. voksede op i et åndeligt rigt, nationalt præget
højskolemiljø i Tórshavn. Hans far var en kyn-
dig, skønt selvlært botaniker hvis interesser også
omfattede anden naturvidenskab, foruden folk-
lore, filologi samt rent litterære emner. I en år-
række var han også inddraget i færøsk politik,
noget som sønnen ikke vides at have taget direk-
te del i. R. blev efter mellemskoleeksamen 1928
ansat som kontorassistent ved det færøske
dampskibsselskab hvor han fik et godt indblik i
det praktiske liv. Han brød imidlertid af 1933,
tog på Askov folkehøjskole og blev 1937 ny-
sproglig student (priv.dim.). 1950 blev han mag.
scient. med geologi som hovedfag, botanik og
zoologi som bifag. Under anden verdenskrig var
han stærkt fremme i det færøske foreningsliv i
Kbh. som i adskillelsens år fik sin specielle be-
tydning. Dette pålagde ham, som formand for
den færøske studenteforening, ikke så lidt ar-
bejde, bl.a. forhandlinger med myndighederne
om økonomisk støtte o.a. til den uddannelses-
søgende færøske ungdom som på grund af krigs-
forholdene var afskåret fra al kontakt med hjem-
met. I sin studietid var R. ansat som løs med-
hjælper ved Mineralogisk museum og Danmarks
geologiske undersøgelse. 1938 indledte DGU en
geologisk rekonoscering af Færøerne med hen-
blik på en systematisk geologisk kortlægning.
Arbejdet blev dengang overdraget afdelingsgeo-
log, senere professor Arne *Noe-Nygaard med
R. som assistent. 1951 tog R. pædagogikum. Han
blev s.å. udstationeret på Færøerne som geolog
for DGU, samtidig med at han blev bestyrer for
det nyoprettede geologiske arkiv i Tórshavn
(Føroya jarðfrøðisavn). Det geologiske kortlæg-
ningsarbejde fik herefter fast station i Tórshavn
med R. som leder. 1954 udnævntes han til afdel-
ingsgeolog, 1971 statsgeolog. 1969 udkom R.s
hovedværk om Færøernes prækvartær *Beskrivel-
se til Geologisk Kort over Færøerne* med et ledsa-

gende kort i 1:50.000 (sammen med A. Noe-Ny-
gaard). Året efter kom en noget forkortet en-
gelsk udgave *Geology of the Faroe Islands* med et
kort i 1:200.000. Herudover har han i færøske,
danske og udenlandske tidsskrifter og periodica
offentliggjort en lang række artikler om geologi-
ske emner, bl.a. om kullagenes stratigrafi, om
den ejendommelige, eksplosivt dannede tufag-
glomeratzone, samt om sillintrusionernes meka-
nik og deres relation til de lodrette gange. End-
videre har han udarbejdet en noget nær komplet
bibliografi over den færøske geologiske littera-
tur. Efter det geologiske kortlægningsarbejde
fulgte bl.a. en batymetrisk kortlægning af hav-
bunden omkring Færøerne og studier over isbe-
vælgelser og isens udbredelse. 1981 udkom en ge-
ologisk grundbog *Øldir og upphav*.

R. har også skrevet oversigtsartikler bl.a. til
Danmarks natur X og Traps Danmark XIII, ved
hvilke han også var medredaktør. I flere andre
har han deltaget i danske Grønlandsekspeditio-
ner. Han var en af initiativtagerne til det færøske
videnskabelige selskab Føroya fróðskaparfelag
(formand 1974–77) hvis årbog *Fróðskaparrit* han
i de første 25 år var medredaktør af. Selskabet
tog 1964 initiativet til etableringen af det færø-
ske akademi, Fróðskaparsetur Føroya, som fik
officiel status med lagtingslov nr. 28 af
20.5.1965. Akademiet indledte sit virke med
forskning og højere undervisning vedr. færøsk
sprog og litteratur samt folkeuniversitetsunder-
visning som hovedområde. Senere er akademiets
virksomhed udvidet med flere afdelinger. Han
var akademirådets formand 1965–74. Han har
været bestyrer af Færøernes naturhistoriske mu-
seum fra dets oprettelse 1955. Han har også taget
del i undervisning, især af seminarieelever og
lærere hvis naturhistoriske sans, ikke mindst den
botaniske, han har forstået at appellere til. Ende-
lig har han haft en række tillidserhverv, bl.a.
som forligsmand 1952–58, formand for det færø-
ske egnsudviklingsråd 1961–63 samt landsfore-
ningen Føroya náttúra–Føroya skúli 1952–78
som han tog initiativet til. R. fratrådte som stats-
geolog 1980, men fortsætter bl.a. som geologisk
rådgiver for det færøske landsstyre. For sin
mangeartede virksomhed udnævntes R. 1979 til
dr.scient.h.c. ved Kbh.s univ. □Buste af Fr. Jo-
ensen, 1972 (Fróðskaparsetur Føroya).

Selvbiografi i Kbh. univ.s årbog 1979 64f. – Studenta-
bókin (manus. i Føroya landsbókasavn, Tórshavn).

Ulf Zachariassen

Rasmussen, Joseph, se **Rasmussen, Chr. (Joseph)**.

Rasmussen, Karl

Rasmussen, Karl Laurits (døbt Carl), 1884–1955, lærer, historiker. * 9.8.1884 i Krungerup, Radsted sg., Sakskøbing, † 24.7.1955 i Askov, begr. sst. F: parcellist Jørgen R. (1829–92) og Johanne Rasmusdatter (1841–1914). ~ 10.5.1913 med tapetserermester, dekoratør Johanne Margrethe Hvidtfeldt, * 2.8.1881 i Skårupøre, † 22.8.1970 i Rødovre, d. af møller Niels Henriksen H. (1850–83) og Ane Marie Madsdatter (1854–1933).

R. uddannedes ved landbruget, var på Nr. Ørslev højskole 1904 og blev lærer fra Vordingborg 1909. Han var lærer på Kerteminde højskole 1909–12, og 1912–14 drev han frie arkiv- og universitetsstudier i historie, bl.a. hos Kr. *Ersløv. 1914–18 var han lærer ved seminariet i Vordingborg, tog studentereksamen 1918 og tog n.å. til Sønderjylland for at lede Agerskov efterskole. Efter få år her flyttede han til Astrup ved Skærbæk hvor han var lærer til 1938 da han bosatte sig i Askov og til sin død levede som skribent og foredragsholder. – R. publicerede gennem årene en række undersøgelser over landbohistoriske forhold, hvor han fortsatte linien fra Poul *Bjerge og Povl *Hansen. Centralt står hans skildringer af bøndernes kår og deres bestræbelser for at hævde deres interesser, som fx i *Vissenbjerg Selvejere*, (Aar bog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter 1914), og *Ole Vilumsen og Vestensborg Bønders Frihedskamp* (Lolland-Falsters historiske Samfunds Aar bog 1915). En lille afhandling om tidlig jordvurdering *De saakaldte Marseller* offentliggjordes i Historisk Tidsskrift 8.r. V, 1914–15. Efter genforeningen blev han flittig medarbejder ved Højskolebladet og Dansk Udsyn, hvor han behandlede politiske og litterære emner, og han udsendte *Sønderjylland 1920–35*, 1935 der giver en instrukтив behandling af tiden, ikke mindst landbrugets og skolevæsenets udvikling. R. dyrkede endvidere Vestslesvigs natur og publicerede i en lille bog indtryk fra egnens fugleliv og historie, *Fra Vesterkanten*, 1929. Stærkt forankret i den højskoleprægede landbokultur og samtidig levende optaget af samtidens politiske og kulturelle forhold blev R.s indsats mere spredt, end artiklerne fra årene omkring første verdenskrig bebudede.

K. R. i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XXIII, 1935 29–41. – Sønderjyske historikere efter 1864, red. J. Hvidtfeldt m.fl., 1976 131f.

Claus Bjørn

Rasmussen, Knud Johan Victor, 1879–1933, polarforsker, forfatter. * 7.7.1879 i Jakobshavn, † 21.12.1933 i Gentofte, begr. i Kbh. (Vestre). F:

missionær, senere sognepræst Chr. *R. (1846–1918) og Sophie L. S. Fleischer (1842–1917). ~ 11.11.1908 i Kbh. (Frue) med Dagmar Theresia Andersen, * 10.8.1882 i Gentofte (Frue), † 20.4.1965 i Hellerup, d. af entreprenør, etatsråd Niels *A. (1835–1911) og Thora A. Husen (1845–1917).

R. tilhørte på mødre side en slægt Fleischer der lige fra Hans *Egedes tid havde været knyttet til Grønland, og hans mormor var indfødt grønlander. Herfra arvede han den kærlighed til Grønland og grønlanderne som for altid prægede ham, og herved blev han vel i virkeligheden indstillet på det som skulle blive hans livs be drift. Hertil bidrog også hans barndomsliv blandt grønlandere. Det blev træffende sagt ved hans død at fra han kom til verden „var han født Polarforsker og hele hans Barndom blandt grønlandske Kammerater var som en lang, legende Forberedelse til hans Manddoms Værk“. Dette er bogstavelig sandhed. Der går endnu i Jakobshavn frasagn om hvordan „Kununguaq“ (☉: lille Knud) altid var at finde nede i grønlanderbyen hvor han enten drev kajak- og fangstleg med drengene eller stod i mandsklyngen på udkigsfjeldet og lyttede til passierne eller havde gemt sig hen i et eller andet hus hvor en gammel halvblind sælfanger eller rystende morlille sad på briksen og fortalte sagn og beretninger fra gammel tid. R. har selv – i optakten til en af sine bøger – røbet hvor det var han først blev inspireret til sin senere livsfærd: „Som Barn hørte jeg ofte en gammel grønlandsk Sagnfortællerske berette om, at der langt nordpaa ved Jordens Ende skulde leve et Folk der klædte sig i Bjørneskind og levede af raat Kød . . . deres Land var altid stængt af Is, og Dagslyset naaede aldrig over Fjældene . . . Endnu før jeg vidste, hvad Rejser var, besluttede jeg en Gang at naa disse Menne sker, som min Fantasi gjorde forskellige fra andre“. En stærk tilskyndelse i samme retning fik han ved rygtet om Fridtjof Nansens dristige færd over indlandsisen. Han har selv i den gri bende mindetale han efter Nansens død holdt i Norsk geografisk selskab givet udtryk for hvor optaget han og kammeraterne var af denne, så meget mere som det oprindeligt ventedes at nedstigningen fra indlandsisen ville finde sted i Diskobugtens syddel, ikke langt fra Jakobshavn.

Tolv år gammel sendtes R. til Kbh. og blev sat i den daværende Nørrebro latin- og realskole, men det tvungne studium behagede ikke hans friluftsnatur. Student blev han imidlertid 1898 og tog filosofikum to år senere men noget fagstudium kunne han ikke beslutte sig for, og en flygtig tanke om at blive operasanger opgav han uden sorg da det blev sagt ham at hans lave sta-

tur ville blive en hindring herfor. – Det var studierne i marken han bestandig higede efter. Hans ungdoms Danmarksophold var i virkeligheden en bestandig længsel efter at komme ud i kamplinjen for sin store idé: udforskning af stammefrænderne, eskimofolket, dets gamle kultur og traditioner. Der var imidlertid foreløbig ingen udsigt til at hans planer i den retning kunne blive til virkelighed idet adgangen til Grønland, hvor han selvsagt ville begynde sine forskninger, dengang var vanskeligere end nu.

Sommeren 1900 deltog han i Studentersamfundets Islandsrejse som lededes af forfatteren L. *Mylius Erichsen i hvem han traf en ligesindet, og de to besluttede i forening at søge startet en ekspedition til Grønland. Forinden denne plan lod sig realisere foretog R. i vinteren 1901 en rejse til Lapland der er at betragte som en forberedelse til hele hans senere forskningsfærd, og under hvilken han hos samerne levede sig ind i den nomadetilværelse som siden blev hans mere end nogens. Efter tilbagekomsten herfra satte han endnu mere kraft ind på at få påbegyndt virkeliggørelsen af sin livsplan. Trods megen modstand lykkedes det da omsider at overvinde alle forhindringer, og i foråret 1902 startedes Den litterære grønlandsekspedition som foruden R. bestod af maleren Harald *Moltke, lægen A. *Bertelsen og – fra Godthåb – R.s barndoms-kammerat, den grønlandske kateket Jørgen *Brønlund. Mylius Erichsen var leder, men R. var utvivlsomt sjælen i foretagendet, alene af den grund at han var sproget mægtig, ligesom det var hans energi og dygtighed som hundekusk, hans uforfærdethed og utrolige udholdenhed, hans praktiske sans og orienteringsevne som muliggjorde ekspeditionens gennemførelse. Det var ligeledes sikkert ham det egentlig skyldtes at rejseplanerne udvidedes til også at omfatte „det yderste Thule“, egnene nord for Melvillebugten hvor ekspeditionen overvintrede hos den nordligste eskimostamme i verden, den som han i sin barndom havde drømt om engang at gæste og som siden blev det fasteste punkt i hans forskertilværelse, ligesom det blev ham der reddede og fæstnede dens eksistens.

Efter denne sin første polarfærds afslutning 1904 havde R. straks nye planer for. På sin Laplandsrejse var han kommet på tanke om muligheden af tamreners indførelse i Vestgrønland ligesom det var sket i Alaska. Det lykkedes ham at vække interesse for spørgsmålet, og i sommeren 1905 berejste han sammen med to samer fra Karasjok indlandet mellem Godthåbsfjorden og Diskobugt og fandt flere steder udmærkede muligheder for renavl, som dog først fra 1952 blev praktiseret i Grønland. På denne rejse fik han

imidtærd underretning om at hvalfangere ikke som ellers havde anløbet polareskimoernes område, og da han frygtede at hans venner deroppe skulle komme til at lide mangel navnlig på ammunition til de bøsser som allerede var blevet dem uundværlige, foretog han i vinteren 1906 en slæderejse derop med de nødvendigste forsyninger og blev modtaget med begejstring. Her opholdt han sig derefter næsten i to år, lærte befolkningen og landet til bunds at kende og foretog – stadig med sit store mål for øje, at følge eskimoernes vandringsveje – sammen med to polareskimoer en slæderejse til Ellesmere Land. Efter sin hjemkomst til Danmark arbejdede han ivrigt for oprettelsen af en fast station i Kap York området, og da staten ikke ønskede at entre heri lykkedes det ham, støttet af Dansk missionselskab og Den grønlandske kirkesag, ad privat vej at få rejst de nødvendige midler hertil. Sommeren 1909 berejste han efter indenrigsministerens ønske hele Grønlands vestkyst for at forklare befolkningen de nye anordninger om landets styrelse, og fortsatte derefter til Smith Sund. Her grundlagde han da polarstationen Thule der på et kritisk tidspunkt reddede polareskimoerne. Og i stærk fastholden af sin livsplan, der var blottet for al egennytte, gjorde han Thule ikke blot til en missions- og handelsstation og senere til et lovfæstet samfund, men tillige til basis og grundfond for det nordlige Grønlands og eskimofolkets videre udforskning. Fra 1910 opholdt han sig tre år deroppe sammen med Peter *Freuchen der var leder af handelstationen, dels for at få handelen ind i faste former og dels for at foretage forskningsrejser. Herfra foretog disse to sammen 1912 den 1. Thuleekspedition over indlandsisen til egnene omkring Danmarks fjord og Independence fjord under hvilke de, foruden at anstille naturhistoriske og meteorologiske undersøgelser, konstaterede at den såkaldte Peary kanal – som allerede formodet af Mylius Erichsen – ikke eksisterede.

Under en ny overvintring i Thule 1913–14 lykkedes det R. at finde den store meteorsten ved Savigsivik på Melvillebugtens nordkyst kort øst for Kap York. 1916–18 foretog han, ledsaget af Lauge *Koch, svenskeren dr. Thorild Wulff og fire grønlandere, til nærmere undersøgelse af egnene mellem Independence fjord og fjordene på nordvestkysten, den 2. Thuleekspedition på hvilken der foruden kartografiske tillige anstilledes omfattende geologiske og botaniske undersøgelser. Under den yderst strabadserende tilbagerejse til Thule omkom først grønlanderen Hendrik Olsen og senere dr. Wulff, ligesom det kun var med yderste besvær det lykkedes at redde ekspeditionens betydelige videnskabelige udbytte. – 3.

Thuleekspedition 1919–20, planlagt og arrangeret af R. der dog ikke personligt deltog, bestod i kaptajn Godfred Hansens udlægning af depoter på nordkysten af Grant Land til eventuel assistance for Roald Amundsen hvis han skulle komme den vej, og som 4. Thuleekspedition foretog R. selv i sommeren 1919 en forskningsrejse til Østgrønland for blandt befolkningen der at indsamle sagn og traditioner; rejsen gav rige resultater. – Derefter fulgte 1921–24 den berømte 5. Thuleekspedition, R.s største og betydligste, ledet af ham selv og med bl.a. Peter Freuchen, Kaj Birket-Smith, Therkel Mathiassen og den grønlandske kateket Jakob Olsen som deltagere. Denne ekspedition „fra Grønland til Stillehavet“ blev gennemførelsen af R.s livsplan og kongstanke. Da han kom tilbage fra den havde han i virkeligheden nået det mål han fra sin barndom havde sat sig, nemlig en videnskabelig udforskning af alle eskimostammer, og det ikke blot på hans eget specielle, men på alle områder. Det var derfor med fuld føje at Kbh.s universitet efter udførelsen af denne enestående bedrift hædrede ham med doktorgraden. Senere blev han dr.jur. h.c. i Edinburgh. – 6. og 7. Thuleekspedition gik til Østgrønland som for strækningens vedkommende fra Kap Farvel til Kangerdluarssuk nord for Angmagssalik i somrene 1931–33 under R.s ledelse og ved hjælp af en udsøgt stab af medarbejdere gjordes til genstand for en overmåde grundig undersøgelse i kartografisk, arkæologisk og etnografisk-folkloristisk henseende. Han vendte syg hjem fra denne færd. Som ekspeditions- og arbejdsleder var R. uovertræffelig – betænksom, forudseende, omsorgsfuld og til det yderste hensyntagende over for sine kammerater og medarbejdere. I venskab var han uforlignelig. Alle, som har kendt ham nøjere, vil minde den storslåede uegennyttighed, betænksomhed og hensynfuldhed, og ved siden heraf den dybe beskedenhed som hørte til de fornemste træk i hans karakter. Dette gælder ikke mindst i forholdet til grønlændere, hvis „ukronede“ konge han ubestridt var. Der blev fest og glæde når som helst han viste sig på en grønlandsk boplads eller blot når rygtet om hans snarlige komme bredte sig langs kysten fra bygd til bygd. Det er rigtigt når det af en grønlander blev sagt ved hans død at han ville blive deres sagnhelt hvis saga ville fortælles fra slægt til slægt.

R.s forfatterskab omfatter både skønlitterære skrifter, rejseskildringer, oversættelser af eskimoiske traditioner, eventyr, sagn og sange og strengt videnskabelige arbejder. Hans produktionsfond var uudtømmeligt og hans arbejdskraft fænomenal. Han kunne, uden tilsyneladen-

de at trættes, præstere åndeligt arbejde fra klokken seks morgen til ti aften ugen igennem. – Hans først skrevne bog *Lapland*, trykt 1907, er en livfuld skildring af arktisk nomadeliv. Derefter er hans produktion udelukkende helligt eskimofolket. *Nye Mennesker*, 1905 er resultat af hans første ophold blandt polareskimoerne, og *Under Nordenvindens Svøbe*, 1906 fortsætter linjen herfra mod syd og skildrer bl.a. brydningerne mellem nyt og gammelt i Vestgrønland. I *Foran Dagens Øje*, 1915 befinder vi os atter blandt polareskimoerne, og *Min Rejsedagbog*, s.å., er en stilfærdig beretning om oplevelser på 1. Thuleekspedition. På lignende vis er *Grønland langs Polhavet*, 1919 fortællinger fra 2. Thuleekspedition, men giver tillige interessante indblik i tidligere ekspeditioner til samme egne. I dem alle er indflettet sagn og traditioner fra eskimolivet i gamle dage. Sidstnævnte linje er fortsat i tre bind *Myter og Sagn fra Grønland*, 1921–25 fra henholdsvis Østgrønland, Vestgrønland og Kap York-distriktet. (genoptr. 1978–79). Fortsættelsen kom først 1981 med *Inuit fortæller I–II*. Til disse arbejder knytter sig de to senere bind *Festens Gave*, 1929, en række sagn og eventyr fra Alaska-eskimostammen, R.s personlige gave til hans venner på hans 50 årsdag, og *Snehyttens Sange*, 1930, en antologi af eskimoisk poesi fra Grønland og arktisk Amerika. Tobindsværket *Fra Grønland til Stillehavet*, 1925–26 er en levende og spændende populær skildring af 5. Thuleekspedition og danner en naturlig indledning til hans videnskabelige hovedværk, langt det betydeligste af alle hans arbejder, som i tre svære bind (1929–32) på engelsk giver en dybtgående skildring af en række nordamerikanske eskimostammers kultur og åndsliv, en fremstilling som der næppe findes mage til fra noget andet naturfolk, og hvor hans enestående evne til at trænge ind til det dybeste i folkesjælen rigtig kommer til sin ret, ligesom også hans eminent reproduktionsevne ret viste sig under udarbejdelsen. Så snart han fik sine måske mange år gamle optegnelser i hænde var han med det samme inde i både miljø og tankegang. Desværre mangler Mackenzie- og Alaskastammerne; optegnelserne foreligger, men de er vanskelige at bearbejde fuldt tilfredsstillende. – Også bogen *Den store Slæderejse*, 1932 omhandler 5. Thuleekspedition. – Af værket Jordens Erobring har R. udarbejdet bind VI, *Polarforskningens Saga*, 1932, ligesom han har skrevet en mængde artikler og afhandlinger i inden- og udenlandske blade og tidsskrifter. En del af hans arbejde er oversat på forskellige europæiske sprog og enkelt på grønlandsk. – Hans optegnelser fra 6. og 7. Thuleekspedition er udgivet af H. Ostermann i Meddelelser fra

Grønland CIX, nr. 1 og 3 (1938–39).

R. var en af de ivrigste og initiativrigeste af de mænd som iværksatte den store landsindsamling til ombygning af Nationalmuseet ligesom han til dette har skænket uhyre store samlinger af eskimo-etnografisk og -arkæologisk art. – Æresmedlem af en række videnskabelige institutioner i ind- og udland. – R. 1909. F.M. 1.1921. F.M.2.1924. □ Mal. af H. Vedel ca. 1900 (Kbh.s bymus.) og af Eigil Schwab, 1901 (Fr.borg). Mal. af Margrethe Svann Poulsen, 1903 (Nat. mus.). Flere tegn. af Harald Moltke, bl.a. 1903, 1904 og 1907 (bl.a. Nat. mus.) og mal. af samme, bl.a. 1905, og akvarel. Tegn. af Eigil Petersen, bl.a. 1905 (flere i Kgl. bibl.) og af Achton Friis, 1906. Tegn. af A. Engstrøm, 1920 (Nat. mus.), radering af samme. Buste af Julie Marstrand Blegvad, 1921, (R.s hus på Spodsbjerg), i bronze 1944. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Mal af H. Moltke, 1921 (forhen Thulekommissionen) og 1922. Silhuet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Mal. af H. Vedel, 1928 (Fr.borg). Mal. af Hjalmar Sørensen 1928–29 og 1934. Tegn. af Østerberg, 1929. Tegn. af Ernst Hansen, 1931, litografi af samme, 1933. Afbildet på mal. af H. Moltke, 1931 (Fr.borg). Tegn. af samme 1931 og 1932 (Kgl. bibl.). Dødsmaske. Buste af Svend Rathsack, 1934 (Nat. mus.), relief af samme, 1935, på mindesten (Jakobshavn). Tegn. af O. J. 1934. Buster af Niels Hansen, 1935 (bl.a. statsministeriet). På frimærke 1935 efter tegn. af Knud Kyhn. Medalje af H. Salomon, 1936, udkast i gips s.å. (Fr.borg), medalje af samme, 1979. Mindekrukke af Ingeborg Plockross Irminger. Linoleumssnit af K. J. Almqvist 1936 og 1950. Udkast til medalje af T. S.-S. udst. 1937. Udkast til statue af E. Utzon-Frank, 1938, til monument af Eigil Knuth udst. s.å. Mal. af H. Moltke udst. 1950. Monumentudkast af Alice Buchhave, Hans W. Larsen, Erling Frederiksen, Henry Luckow-Nielsen, alle udst. 1959, og af Per Borring med portræt samt buste af Torvald Westergaard, udst. 1960, og af Troels P. Lybecker udst. 1961. På grønlandsk frimærke 1960, graveret af Bent Jacobsen efter tegn. af Viggo Bang. Tegn. til frimærke af Jens Rosing. Afbildet på grønlandsk pengeseddel. Statue af Robert Lund Jensen (Strandvejen, Kbh.). Buste af C. Fagerberg. Mal. af E. A., Syrak Hansen, Peter Lund, Gerth Lyberth og H. MasOlle. Pastel af E. Saltoft. Tegn. af H. E. Melchior, af R. Storm Petersen (Kgl. bibl.) og af F. Andersen (sst.). Foto. – Mindesten i det gamle Thule. Mindevarde på Spodsbjerg, 1936. R.s villa i Hundested er omdannet til mindemuseum.

Bibliografi. Peter Fuglsang-Madsen: K. R. En bibliografi, 1975 (xerox, Kgl. bibl.). Polarforskeren K. R. Udstill. på Kgl. bibl., 1979 29–32.

Udg. Mindeudg., ved Peter Freuchen m.fl. I–III, 1934–35. Slæderejserne, red. Palle Koch I–IV, 1979.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1925 92–94.

Lit. Therkel Mathiasen i Geografisk t. XXXVII, 1934 3–15. W. Thalbitzer i Danske studier XXXI, s.å. 1–8. Peter Freuchen: K. R. som jeg husker ham –, 1934 (3. udg. 1979, am. overs.: I sailed with R., N.Y. 1958). Kaj Birket-Smith: K. R.s saga, 1936 (nyt opl. 1941). Harald Moltke: Livsrejsen, 1936. Bogen om Knud, 1943. Leo Hansen: I Knuds slædespor, 1953. K. R., red. Jørgen Fleischer, Godthåb 1960. Ellen Forchhammer: Kære Knud, 1979. Niels Fenger: K. R., 1979. Rolf Gilberg m.fl. i Grønland XXVII, 1979, nr. 6–7 145–204.

Papirer i Kgl. bibl.

*H. Ostermann**

Rasmussen, Knud Ellitsgaard, se Ellitsgaard Rasmussen, Knud.

Rasmussen, Lars Ditlev, 1868–1944, politiker. * 2.7.1868 i Fraugde, † 21.10.1944 i Odense, begr. sst. F: husmand, senere kreaturhandler Jens R. (1824–1910) og Caroline Hansen (1837–87). ~ 12.6.1897 i Odense med Betty Sofie Elisabeth Kirstine Larsen, * 19.11.1867 i Odense, † 17.6.1943 sst., d. af detaillist Ferdinand Adolph L. (1838–1915) og Petrine Petersen (1841–1911).

R. kom som ung i typografilære på Fyns Stiftstidende og arbejdede en årrække, efter at han havde gjort den unge svennds sædvanlige udenlandsrejse, på forskellige trykkerier i Odense. Han blev formand for sin fagforening og var 1898–1908 medlem af hovedbestyrelsen for Dansk typografafforbunds provinsafdeling. Vokset op på livets skyggeside fik han tidligt sansen skærpet for ret og uret. Han meldte sig ind i socialdemokratiet da dette endnu var et lille parti, men han blev, på én gang nøgtern og ildfuld, en af de agitatorer som beredte jordbunden for dets stærke vækst i begyndelsen af århundredet. Han var 1902–13 formand for vælgerforeningen i Odense 2. kreds, men udstrakte sit agitatoriske markarbejde over hele øen. Han var 1903–13 medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse og havde i de mange år 1904–33 som formand for partiets fynske agitationsdistrikt de organisationsmæssige tråde i sin hånd. 1906 blev han medlem af Odense byråd, fik sæde i skoleudvalget og i kasse- og regnskabsudvalget; fra 1917, efter Emil *Marotts udtræden, var han gruppens formand. Han nedlagde byrådshvervet 1933. Hjælpsom og varmhjertet bistod han talrige mennesker i retsspørgsmål og andre vanskeligheder og blev som han spøgende kaldte det en hel „lomme-prokurator“ for småkårsfolk i Odense, ja på hele Fyn. 1906 blev han for første gang opstillet ved

et folketingsvalg i Assens over for Klaus "Berntsen, derefter 1909 i Kerteminde. Da Gustav "Bang, som fra 1901 havde været socialdemokratisk kandidat i Odense 2. kreds, 1910 valgtes i Kbh., overtog R. sin hjemlige kreds og 1913 slog han den konservative H. L. "Møller og bevarede kredsen ved alle senere valg. På rigsdagen nøjedes han ikke med at være blot orienteret i de spørgsmål, han havde med at gøre. Hans ordførerskab for den nye straffelov af 1930 viste således med hvilken forståelse han var trængt ind i og havde nået beherskelse af et vanskeligt stof; det er almindeligt kendt at ingen jurist under udvalgsarbejdet kunne sætte denne lægmand til vægs. Af andre sager der havde hans særlige interesse, eller som han var ordfører for, kan nævnes ulykkesforsikringen (loven af 1916 med senere ændringer), sociale spørgsmål som alimention, enkebørn, boligforhold, lærlingelov, arbejdsanvisning og arbejdstidsspørgsmål, kommunale anliggender som lånekasser, indlemmelser og politiets ordning. Tillige tog han sig mere og mere af finanssager, og blev, efter at have været medlem af folketingets finansudvalg 1924–27 og fra 1929, dette udvalgs formand 1932–35. 1934 udnævntes han til statsrevisor, og da han var fyldt 70 år, sluttede han sin rigsdagsgerning med valgperiodens udløb 1939.

R. stod i mange år ligesom i skyggen af sin mere imponante partifælle Emil Marott, i flere henseender hans diametrale modsætning. En stilfærdig, idealistisk karakter, fast og kammeratlig forbundet med den fynske arbejderbefolkning. Skønt fuldt loyal over for senere tiders taktiske bevægelser inden for partiet var det ham altid en overvindelse at gå på akkord med sine ungdomsidealer. De mange års agitatorvirksomhed prægede ham, kamptidens alvor sad ham i blodet og var den mælestok han anvendte over for problemer og begivenheder. □ Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

Fyns socialdemokrat 19.5. og 22.5.1938. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 326–28.

*Oluf Bertolt**

Rasmussen, Lauritz Godtfred, 1824–93, zink- og bronzestøber. * 11.6.1824 i Kbh. (Trin.), † 24.4.1893 sst., begr. sst. (Ass.). F: hører Niels R. (Møikjøb) (1787–1854) og Ane Nielsdatter (1784–1863). ~ 30.4.1855 i Meissen (Trin.) med Auguste Emilie Rost, * 25.1.1829 i Bonitzsch ved Meissen, † 15.5.1885 i Kbh. (Trin.), d. af vinbjerger, gæstgiver Johann Karl Gottlob R. († 1833) og Christiane Friederike Götzin (~ 2°

1834 med vinbjerger Johann Gottlieb Borschütz). – Far til Carl "R. (1863–1936).

R. kom 1839 i gørtlerlære hos H. Dalhoff, bror til J. B. "Dalhoff, og 1844 var han udlært. N.å. rejste han på professionen til udlandet. Sammen med et par kammerater drog han over Stettin til Berlin og derfra videre til Warszawa. Herfra vandrede R. alene videre. Han arbejdede hvor han kom frem, bl.a. i Meissen hvor han også forlovede sig. På sine videre vandringer kom han bl.a. til München, Wien og Konstantinopel. I München deltog han bl.a. i støbningen af L. M. Schwantalers store Bavaria-figur. Efter otte års vandreliv kom R. tilbage til Kbh. 1853. Under beskedne forhold etablerede han sig som skriftstøber i en kælder i faderens ejendom. Efter faderens død løste R. 2.11.1854 borgerskab som zink- og metalstøber, og nu kunne han gifte sig med den unge pige fra Meissen som han havde forlovet sig med i sine vandrear. Det blev af betydning for R. at G. F. "Hetsch havde lagt mærke til den unge, fremadstræbende metalstøber der var i besiddelse af ualmindelig faglig dygtighed. R.s virksomhed voksede og måtte stadig udvides. Blandt de mange arbejder der udgik fra hans støberi, først på Christianshavn, senere i Læssøesgade, kan nævnes F. E. Rings fronton-gruppe til Det kgl. teater, syv af statuerne til Frederikskirkens (Marmorkirkens) tag, V. Bissens gruppe over Blegdamshospitalets hovedportal, Tyge Brahes statue ved observatoriet o.fl. 1883 udnævntes R. til hof zink- og metalstøber. Han var fra 1875 medlem af Industriforeningens repræsentantskab, og 1883 blev han formand for repræsentantskabet for Kreditforeningen af haandværkere og industridrivende. Desuden var han næstformand i Foreningen til lærlinges uddannelse. – R. 1892. □ Buste af E. H. Bentzen udst. 1877, relieffer af samme. Træsnit 1879 efter fotografi. Foto.

Tidsskr. for kunstindustri IV, 1888 106 203 208 286. Erik Schiøtte i Ill.tid. 26.7.1891. Carl Krestensen i Museum, 1893 II 189. C. A. Clemmensen: Laur. Rasmussen. Kgl. hofbroncøstøber 1854–1929, 1929. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Georg Nygaard**

Rasmussen, Laurs, 1849–1919, friskolelærer. * 15.3.1849 i Emborg, Ry sg., † 27.9.1919 i Silkeborg, begr. sst. F: gårdejer Rasmus Mathiassen (1808–89) og Maren Christensdatter (1810–60). ~ 7.10.1875 i Venge med Hansine Jensen, * 5.8.1846 i Hårby, † 24.7.1923 i Gørlev, d. af gårdejer Jens J. (Rohde) (1806–73) og Maren Hansdatter (1811–88).

Friskoletanken mødte R. i sin seminarietid, og det kostede ham stor overvindelse at underkaste

sig lærereksamen på Blågårds seminarium 1873. Efter to år som huslærer i Ringe startede han *Ringe friskole* sammen med sin hustru der var uddannet på Testrup højskole. Den fødte fortæller var R. ikke og egentlig heller ikke en faglig kapacitet – alligevel nåede han i kraft af sin indfølgelse og energi langt med sine elever. Tidligt stod det R. klart, at friskolerne snart ville møde krav fra forældrene som de ikke ville kunne honorere. Derfor valgte han som den første friskolelærer 1886 at oprette en „Fortsættelsesskole“ for sine konfirmerede elever. I Ringe ledede han desuden byens tekniske skole 1893–1907, var formand for venstre i Højrupkredsen, aktiv skytte og medlem af Ryslinge valgenighed. 16.11.1886 valgtes R. som første formand for Dansk friskoleforening. Hvis friskolen skulle bevare det gamle idégrundlag og dog være en tidssvarende skole, måtte den efter hans opfattelse skaffe sig en grundigere læreruddannelse og et bedre økonomisk grundlag. Fra 1891 ledede R. foreningens feriekurser, og på Ringe uddannelsesskole, som han 1902–15 drev sammen med sin øvrige skolevirksomhed, fik han uddannet ca. 100 lærere. Med skoleloven af 1899 skabtes der mulighed for statstilskud. R. repræsenterede i mange år friskolen over for statsmagten og blev undertiden skarpt kritiseret af de livlige friskolefolk der især 1908 mente, at han solgte ud af friskolens gamle rettigheder.

1915 opgav R. sin skole og sit organisationsarbejde og flyttede til Silkeborg. Hans store uselviske indsats for friskolebevægelsen blev kun i begrænset omfang påskønnet – hans timelige løn blev „et Ridderkors og et nedbrudt Helbred“, skrev J. Jørgensen Borup, hans efterfølger som formand. – R. 1911. □Foto. – Mindsten af A. H. Eriksen, 1922, ved Ringe friskole.

Jørgen Nielsen i Højskolebl. XXV, 1900 1167–72. H. Skjærning] sst. XXXVI, 1911 1561–66. Jørgen Jørgensen Borup i Baunen, 1919 439–43. Jes K. Jessen i Årsberetn. fra da. friskoleforen. 1919–20 39–48. Olaf Nielsen i Dansk ungdom XVIII, 1920 217–19. Kristen A. Lange: Den danske friskole II, 1933 103–24. Martin Pedersen: Det grundtvigske Sydfyn, 1942 27–37. Friskolen gennem 100 år, ved A. Ankerstrøm II, 1947 127–32. Samme: Vej og virke, 1963 48–59. Johs. Jensen: Grundtvigsk friskole 1852–1952, 1952 93–98. Ringe fri- og efterskole. Jubilæumsskr., 1975 7–16. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Søren Ehlers

Rasmussen, Laurids (Laust), 1850–1924, politiker. *21.11.1850 i Nollund, Grindsted sg., †14.12.1924 i Grindsted, begr. sst. F: gårdejer Rasmus Lauridsen (1820–92) og Ellen Marie Iversdatter (1820–98). ~1° 21.11.1877 i Sønder Omme med Else Thomsen, *18.12.1849 i Hvelplund, Sønder Omme sg., †17.7.1910 i

Grindsted, d. af husmand Thomas Christian Marcussen (1818–91) og Mette Marie Jørgensdatter (1821–92). ~2° 8.6.1912 i Kbh. med Andrea Hansigne Andersen, *20.1.1881 i Næstved, •†20.7.1971 i Grindsted, d. af forkarl, senere skovfoged under Gunderslevholm Christen A. (*1851) og Ane Margrethe Rasmussen (1850–1935).

Først som ti-årig kom R. i skole og fik kun nødtørfigt undervisning. Han var hyrdedreng og karl hos faderen og kom 1870 i snedkerlære efter gårdens salg. 1877 nedsatte han sig som snedker og husmand i Grindsted og ved flittig opdyrking af sin husmandsrod og køb af nogle engloder kunne han fra 1886 leve udelukkende som landbruger. Han deltog aktivt i egnens foreningsliv inden for skyttesag, afholdsbevægelse, andelsbevægelse, Wistofts brandkasse og sparekassesag. Estrups provisorier kaldte ham frem som taler på politiske møder og 1890–1918 var han valgt til folketinget i Bækkekredsen. Han var Bergianer, sluttede sig 1895 til venstrereformpartiet og gik 1910 ind i venstre. Solid af karakter, intelligent og forholdsvis belæst, meget jævn og puritansk i livsvaner var han en god repræsentant for befolkningen i en gammel hedeegn hvis udvikling han troede på og virkede for. Hans hovedinteresse var jernbanesagen, og han medvirkede til at Grindsted blev et jernbaneknudepunkt. Han sad i forsvarskommissionen af 1902 og var formand for fællesudvalget om retsplejeloven 1908. Trofasthed og loyalitet mod partiet kendetegnede ham, men trods al tilbageholdenhed var han selvstændig nok til at gå mod partiet i afgørelsen af det vestindiske øsalg. □Relief af L. Brandstrup på mindsten i Grindsted, 1926.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 395–98. Kolding folkebl. 15.12. og 20.12.1924.

Hans Jensen*

Rasmussen, Laurits (Laust), 1862–1941, politiker, forsvarsminister. *22.11.1862 i Højrup, Brusk hrd., †16.4.1941 i Horsens, begr. sst. F: trækkemand Rasmus Lauritsen (1824–85) og Ingeborg Dorthea Hansen Bie (1824–97). ~8.5.1886 i Fredericia med Marie Honoré, *19.10.1859 sst., †24.8.1933 sst., d. af tømrersvend Louis Jacob H. (1818–66) og Elisabeth Hermann (1814–77).

De konservative anskuelse R. fik indpodet i hjemmet bestyrkedes da han kom i bogtrykkerlære på højrebladet i Fredericia. Som udlært typograf kom han i forbindelse med andre kredse og sluttede sig med liv og sjæl til socialismen der i 70erne havde været meget levende i byen, men nu næsten var helt hensygnat. 1886 var han med til at genrejse Socialdemokratisk forening, blev

dens kasserer, og kort efter ledede han erobringen af arbejdernes begravelseskasse fra byens konservative. Slet så let skulle det ikke gå med erobringen af byen, men han lagde med godt humør ud på agitationen i by og opland. 1888 deltog han i partiets 3. kongres i Kbh. og flyttede 1890 på Harald Jensens opfordring til Århus for at blive sætter på Demokraten. Århus-årene blev af stor betydning for hans udvikling. Politisk blev han „Kong Harald“'s discipel og håndgangne mand. Han blev formand for de samvirkende fagforeninger i Århus (1893–97), han udvidede sit agitationsområde til hele Østjylland, og han begyndte at skrive artikler i bladet. Da Demokratens afløgger i Horsens 1898 blev udvidet til et selvstændigt dagblad blev R. sendt derned, og indtil 1918 var han som redaktør af Horsens Social-Demokrat, som partiforeningsmand og som medlem af byrådet (1900–17) blandt hovedkræfterne bag partiets fremgang og kommunens demokratisering. Også i købstadforeningen gjorde han sig stærkt gældende og sad i bestyrelsen 1907–17. Med sit lette sind og sin frodige veltalenhed var han en af socialdemokratiets mest vindende agitatorer, såvel i tale som skrift. Hans politiske artikler, i reglen mærket -s, gik igen i hele den socialdemokratiske presse. Ikke mindst ved sine talrige møder i landkommunerne bidrog han betydeligt til socialdemokratiets fremtrængen i Jylland.

R. skrev *Haandbog for Socialdemokratiet*, 1913 der blev et værktøj for dets andre agitatorer og tillidsmænd. 1892, 1898, 1901 og 1903 var han opstillet til folketinget i Fredericia, og 1906 besjrede han endelig venstremanden Jens Ousen. 1910 faldt han, men vandt kredsen på ny 1913 og beholdt den til han 1935 nedlagde mandatet. Han tog sig de første rigsdagsår bl.a. af tjenestemandssager (lov om dyrtidstillæg 1915), jernbanelov og sociale spørgsmål (uægtefødte børn, opdragelseshjemmene). 1908 og igen 1913 blev han medlem af folketingets finansudvalg og afløste 1917 K. M. Klausen som partiets finans- og politiske ordfører og som ordfører i militærspørgsmål. 1919–20 var han gruppens formand. Han var en af Socialdemokratiets repræsentanter i militærkommissionen af 1919. Hans og hans kollegers opfattelse af forsvarssagen var, foruden af partiprogrammets knappe krav: „Afrustning; Internationale Stridigheder afgøres ved Voldgift“ bestemt ved deres Indtryk fra 80ernes fæstnings- og gendarm-provisorier, kampårenes hentydninger til militærets eventuelle anvendelse mod „indre fjender osv.“. For Harald Jensens og R.s vedkommende var den vel yderligere skærpet af den særlig jyske, bjørnbakske antimilitarisme. I overensstemmelse med partiets stil-

ling ved hærlovrevisionen 1909, men nu med Versaillesfreden som baggrund og under henvisning til den internationale retsorden som Folkeforbundets oprettelse gav løfter om udformede og fremsatte R. under forsvarslovens behandling 1922 socialdemokratiets (mindretals) forslag om afrustning m.v. i et lovudkast på otte paragraffer, ved hvis gennemførelse de samlede årlige militæruddgifter ville være gået ned til ca. 7½ mill. kr. April 1924 indtrådte R. i ministeriet Stauning som forsvarsminister og fremsatte okt.s.å. forslaget som regeringsforslag. Efter indarbejdelse af nogle af de radikale foreslåede ændringer benævntes det nu noget dyrere forslag lov om omdannelse af hær og flåde til et vagtkorps og en statsmarine bestemt til varetagelse af Danmarks neutralitets- og folkeforbundsopgaver, og blev i denne skikkelse vedtaget i folketinget marts 1925, men begravet i landstinget. Et par forslag stillet af R. om besparelser på militærbudgetterne blev ligeledes standset af landstinget. Under venstre-regeringen 1926–29 kritiserede han som socialdemokratiets ordfører skarpt Søren Brorsens militærforslag.

Ved regeringsdannelsen 1929 var Stauning oprindelig ikke sindet at optage R. i regeringen – hans afrustningstanker var ikke mere så aktuelle – men bøjede sig for henstillinger fra hovedbestyrelsen. I marts 1932 gik R. med til de af venstre stillede forslag om inden for 1922-ordningens vide rammer at spare nogle millioner hvilket derefter gennemførtes med regeringspartiernes stemmer. Men afrustnings- eller nedrustningsforslaget fremsatte han såvel 1929, 1930, 1931 som sidste gang 1932. Han havde bebudet at ville trække sig ud af ministeriet når han fyldte 70 år, og 24.11.1932 trådte han tilbage og afløstes som forsvarsminister af H. P. Hansen der førte forslaget op i landstinget hvor det forkastedes marts 1933. På dette tidspunkt lå den verdenspolitiske situation væsentligt anderledes end 1922. Afrustningskonferencen i Genève var i virkeligheden brudt sammen. I Tyskland var nationalsocialismen kommet til magten, kaprustningen var under fuld udvikling rundt omkring. Også socialdemokratiet måtte se militærspørgsmålet i et nyt lys hvad afgørende kom til udtryk i programudtalelsen Danmark for Folket maj 1934 hvori det bl.a. erkendes „at der ikke er tilstrækkelig Basis for isoleret Afrustning for Tiden“. Som R. havde partiet bag sig under kampen for afrustningen erklærede han sig efter sin udtræden af det politiske liv enig med partiet i dets ændrede holdning over for militær og forsvar. 1918–24 var han direktør for statens døvstummeinstitutter og samtidig statsrevisor. □ Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigs-

dagen 1915 (folketinget). Mal. af Johs. Glob, 1933. Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Foto.

C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 572. Officiantbladet, 1932 nr. 5. Carl Th. Jørgensen: Forsvarsministeren hvis mål var egen overflødigelse, 1961. C. V. Bramsnæs: Erindr., 1965. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972; 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. Hans Lyngby Jensen: Stauning, 1979.

*Oluf Bertolt**

Rasmussen, Louis Rosengaard, 1891–1979, bogtrykker. * 18.5.1891 i Ringkøbing, † 8.7.1979 sst., begr. sst. F: bogtrykker Andreas R. (1845–1908) og Kirstine Rosengaard (1854–1918). ~ 11.2.1918 i Ringkøbing med Helga Johanne Jensen, * 9.9.1900 i Agger, Thy, d. af skipper Jens Konge J. (1855–1939) og Karoline Josefsen (1860–1932).

R. lærte bogtrykkeriet dels i faderens forretning der allerede i dennes tid havde opnået en fremtrædende position inden for faget, dels hos Busch & Petersen, Reklametrykkeriet, Århus. Uddannelsen fortsatte han på Fagskolen for Boghåndværk i København, og han fik derefter arbejde hos „Kunstpeter“, Egmont H. Petersen, et eftertragtet sted hvor han var i tre år. Sine lærere sluttede han med studieophold i Tyskland, Østrig og Italien samt USA som han nåede ved at arbejde i trykkeriet på Amerikabåden United States.

1914 overtog R. ledelsen af faderens virksomhed, og få år efter begyndte de bøger at komme fra trykkeriet som efterhånden gjorde det landskendt for en usædvanlig håndværksmæssig kvalitet. R. knyttede kontakt med en række grafiske kunstnere, og særlig nært blev samarbejdet med Povl Christensen der bl.a. illustrerede flere Blicherværker hvor billeder, sats og tryk gik sammen i en kunstnerisk enhed af fornem karat, der 1969 skaffede R. Blicherprisen. Foruden de bildende kunstnere søgte også flere forfattere til Ringkøbing. Af disse kom vel Kaj Munk til at spille den største rolle. Han boede nærved – i Vedersø – og det var naturligt for ham da besværlighederne under besættelsen tog til at søge hjælp hvor den var at få. Og det var den hos R. der trykte en del af digterpræstens senere ting nærmest illegalt og selv deltog i spillet om at narre censuren. R.s etablering blev et kendt og skattet lærested, og selv gjorde han en betydelig indsats i sine faglige organisationer. Han var kredsformand for Ringkøbing amts bogtrykkerforening 1920–27 og 1944–67 og formand for Ringkøbing håndværkerforening 1939–61. Han

gjorde et mangeårigt arbejde for Forening for boghåndværk dels som formand i den vestjyske afdeling, dels som medlem af hovedbestyrelsen og næstformand. 1967 fik han tildelt Håndværksrådets guldmedalje og 1978 Forening for boghåndværks ærespris. I en enkelt periode sad han i Ringkøbing byråd.

Kendt i videre kredse blev R. for sit arbejde for turistsagen, særlig den jyske. Han var en årrække formand for Ringkøbing turistforening, 1945–61 for De samvirkende jyske turistforeninger og – i samme periode – næstformand for Turistforeningen for Danmark hvis hæderstegn han modtog. Indædt og stædigt søgte han at vende de rejsendes blikke mod det jyske hovedland. Forum-udstillingen Jylland i København 1949 var en af hans store succeser. Men han rejste også til Norge og Sverige med kæmpfølger og trak turister til Jylland. Hans ideer var mange, og heldet fulgte ham i en sådan grad at han kom til at tegne et helt tidehverv på dette område. Sliddet var overvældende; men R. holdt til det og havde endda overskud til den glade festlighed som var hans arbejdes tredje streng. „Hos os har dørene altid gået indad“ sagde hans kone en gang, og det var en vending, som både kunstnerne, fagfællerne og turistfolkene til fulde forstod og var enige i. R. afstod 1975 sin virksomhed til sønnen Holger, der dog døde s.å., hvorefter trykkeriet gik ud af familiens eje. – R. 1949. R. 1955. □Foto.

Interview i Bogvennen ny r. I 1945, 1946 101–13. – Ebbe Neergaard i Bøger og byer, red. Johs. Smith, 1949. Johs. Smith: Æ trykker, 1964 (optr. i Ringkøbing årbog 1979 3–13). Berl.tid. 17.5.1971. Århus stiftstid. 10.7.1979. Poul Jeppesen i Bogtrykkerbl. s.å. 303. Erik Dal: Dansk provinsbogtryk gennem 500 år, 1982.

Finn H. Lauridsen

Rasmussen, Louise, se **Danner, Louise**.

Rasmussen, Mads, 1856–1916, konservesfabrikant, mæcen. * 9.6.1856 i Stegsted ved Odense, † 24.4.1916 i Kbh., begr. i Fåborg. F: teglværksejer Rasmus Jørgensen (1825–71) og Mette Marie Nielsdatter (1829–97). ~ 22.5.1895 i Svendborg med Christine Andersen, * 14.9.1865 i Tved, † 28.8.1945 i Kbh. (Esajas), d. af husmand Christen A. (1832–64) og Cilia From (1841–1903, ~ 2° 1865 med husmand, senere teglværksejer i Kirkeby Jens Pedersen, 1835–1907).

Under et ophold i USA havde R. lejlighed til at se rationel dyrkning af frugt og grønsager til konservering og eksport. 1888 vendte han tilbage til Danmark og startede i sin fødeby Stegsted ved Odense en fabrik for frugtkonserves og frugtvine. Det lykkedes ham at få de første pro-

dukker så tidligt færdige at de kunne komme med på den store nordiske industriudstilling i København 1888. Her modtog han højeste udmærkelse for henkogning og for sine bestræbelser for at udnytte danske havebrugsprodukter industrielt. Vinteren 1888–89 udfoldede han en livlig agitation for at anspore det mindre landbrug på Fyn til at kaste sig over frugtavl. Den bedste del af produktionen skulle eksporteres, mens den mindre gode del skulle anvendes til fremstilling af frugtvine og konserver. 1889 grundlagde R. i Fåborg et andelsforetagende for frugtkonservering og frugtfabrikation og det overtog virksomheden i Stegsted. Tre år senere overtog R. dog selv virksomheden og førte den videre under navnet *Dansk Vin- og Konserverfabrik, M. Rasmussen*. Virksomheden eksporterede æbler til England og begyndte en produktion af grønsagskonserver, og snart fik fabrikken filialer i Svendborg og Nr. Årby. Virksomheden blev gradvis omlagt til fremstilling af frugtvine, kirsebær-, madeira- og stikkelsbærchampagne samt Fåborglikører som Dominicaine og Liquor Regis. Da frugtvin var uden beskatning kunne det sælges billigt. R. havde et klart blik for mulighederne inden for konserver, og snart kastede han sig derfor også over fremstilling af kødkonserver. 1905 kom det gamle konserverfirma J. D. Beauvais i Kbh. i vanskeligheder, og på Privatbankens foranledning blev der lavet en sammenslutning af det gamle firma og Fåborgfabrikken, og 1.1.1906 opstod *A/S Den danske Vin- og Konserverfabrik – M. Rasmussen* med hovedsæde i Kbh. Efterhånden blev de to fabrikkers produktion kørt sammen, og fabrikken i Fåborg blev lukket. Til kort før sin død var M. direktør for den store konservervirksomhed. R., der var i besiddelse af stor arbejdssevne og et fremragende organisationstalant, førte fabrikkerne frem til at være blandt de største i branchen i Norden og tog i øvrigt på mange måder del i det offentlige liv. Han var byrådsmedlem i Fåborg 1900–09, formand for venstrevælgerforeningen i Fåborgkredsen, medlem af direktionen for Odense-Nørre-Brøby-Fåborg-banen, næstformand og kasserer i Dansk husflidsselskab og formand for Foreningen af konserverfabrikanter i Danmark. I hovedstaden arbejdede R. ivrigt for at skabe en københavnsk venstregruppe og var formand for venstreklubben indtil 1911. De fynske malere er også tæt forbundet med M.s navn. Februar 1910 holdt han et selskab i sit hjem i København. Der var flere fynske malere til stede, og ved den lejlighed meddelte han at han havde tænkt at skabe et museum i Fåborg for den fynske malerkunst. Siden dannede kunstnerne en komité der sammen med R. skulle virkeliggøre planerne. Den

bestod af malerne Fritz "Syberg, Tom Petersen, Peter "Hansen, Jens "Birkholm, Johannes "Larsen og Nic. "Lützhøft. Allerede 24.6.1910 indviedes museet med lokale i R.s ejendom i Fåborg. Indkøbene til museet fortsattes så hastigt at R. to år efter besluttede at købe en nabogrund til ejendommen og opføre en særlig museumsbygning med Carl "Petersen som arkitekt. 24.6.1913 holdtes rejsegilde og s.d. blev Kai Nielsens Ymerbrønd afsløret på torvet i Fåborg, en gave til byen fra R. 10.7.1915 indviedes det nye museum. I deres foreliggende, nu afsluttede skikkelse er samlingerne bygget op om billedhuggeren Kai "Nielsen og malerne Poul S. "Christiansen, Peter Hansen, Johannes Larsen og Fritz Syberg som de centrale personligheder. Selve bygningen er Carl Petersens hovedværk og blev indledningen til den klassicistiske, C. F. Hansen-prægede periode omkring 1920. Tilsammen udgør hus og indhold en helhed af enestående art. Ved fundats, kgl. konfirmeret 22.11.1928, er museet af R.s enke i henhold til R.s testamente frigjort som selvejende institution. R.s initiativ til at støtte de fynske kunstnere skal ikke mindst ses i lyset af den voldsomme kritik som malerne netop havde været genstand for. R. tog sit initiativ delvis på foranledning af broderen, overretssagfører Jens R. efter at de lokale malere var blevet alvorligt angrebet (polemikken om „bondemalerne“ foråret 1907 mellem Gudmund "Hentze, Harald og Agnes "Stolt-Møller på den ene side og Karl "Madsen på den anden side). – Etatsråd 1912. – R. 1906. □Tegn. af Johannes Larsen, bl.a. 1910. Afbildet på P. Hansens mal. 1910–11 af museumindvielsen 1910 (Fåborg mus.), hertil skitser. Afbildet på mal. af samme, 1913 (sst.), hertil tegn. (kobberstiksaml.). Mal. af Kai Nielsen, 1912, tegn. af samme, statue af samme 1912–14 (Fåborg mus.), afstøbning af denne 1925 (St.mus.). Foto.

Berl. tid. 25.4.1916. Politiken s.d. Aage Heinberg: Danske erhvervsmand, 1930 215–20. Leo Swane: Fåborg museum, 1932. Paul M. Proschowsky i Danmark IV, 1944 550–57. [Ivar Egebjerg:] Beauvais i hundrede år, 1950. Aage Fasmer Blomberg: Fåborg bys hist. II, 1956. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode (P. Koch Jensen/Sigurd Schultz)

Rasmussen, Bendt Viggo Marcel, 1913–64, grafiker. * 25.6.1913 i Gedesby sg., † 1.5.1964 på Bispbjerg hospital, begr. i Lyngby (Sorgenfri kgd.). F: Marie Rasmine Rasmussen og Baruch Griegst (1887–1959). ~ 20.9.1941 på Frbg. med forfatter Lida Feilberg, * 1.10.1916 på Frbg. (Solbjerg), † 15.2.1977 i Herlev, d. af civilingeniør, senere inspektør Niels Schouboe Lund F. (1885–1955) og Else Brandt (1888–1965).

R.s vej til kunsten var både lang og snoet. Efter 1932 at have taget nysproglig studentereksamen fra Birkerød kostskole arbejdede han bl.a. en tid på et vekselererkontor. På Folmer Bonnén's private maleskole forberedte han sig til kunstakademiet hvor han blev optaget 1939, men kun fulgte et semesters undervisning hos Kræsten Jiversen. Han kom på teknisk skole hvorfra han halvandet år senere tog afgang med udmærkelse. Til denne uddannelse føjede han endnu en: Statens tegnelærerkursus. Således rustet blev han 1949 fast ansat som daglig leder af tegneundervisningen for landinspektørelverne på landbohøjskolen. Her virkede han i egentligste forstand lige til sin død idet han midt i en undervisningstime pludselig segnede om, ramt af en hjerneblødning. – Med henblik på sin pædagogiske virksomhed, som R. omfattede med både alvorlig og glad interesse, udarbejdede han en lærebog i projektionstegning. Den udkom 1960 og skulle have været efterfulgt af et andet bogværk, en lærebog i reproduktionsteknik hvortil han ved sin alt for tidlige død efterlod sig et temmelig omfattende materiale. Undervisningen beslaglagde en væsentlig del af R.s tid og energi, men dog ikke mere end at han også kunne beskæftige sig med sin egen skabende virksomhed, først og fremmest på grafikkens område, og her igen især inden for træsnittet. Hans første større grafiske værk er en række illustrationer til John Bunyans *Pilgrimsvandringen*, 1948–51. Disse små fortættede metalsnit der i såvel formel som teknisk henseende står i gæld til Povl Christensen er desværre aldrig blevet udgivet i bogform, men hovedparten af dem kan ses i gode prøvetryk i Den kgl. kobberstiksamling. Siden fulgte træsnit til bl.a. *Draumkvædet*, 1957, Niels Heldvad: *En smuk ihukommelse om menneskets alder* ... 1959, St. St. Blicher: *Jydske Røverhistorier*, s.å. og Ambrosius Stub: *Aria*, 1960, Justesen Ranch: *Karrig Niding*, Erik Dals udvalg af danske viser, 1962 og *Ordsprogenes bog*, 1963. Det var inden for den frie grafik R. udfoldede sig mest selvstændigt og opnåede nogle af sine bedste resultater. En gruppe træsnit fra 1950ernes midte har titler der umiddelbart leder tanken hen på teatrets verden med dens masker og marionetter, men træsnittenes første og egentlige formål er at fremstille den moderne menneskelige komedies ansigtsløse og uselvstændige aktører. Til samme periode hører træsnittet *Scenerummets skønhed*, 1955, der med sin mærkelige sammensmeltning af kulisseidyl og tiliseret virkelighed indtager en fornem plads i R.s i øvrigt ikke særlig omfattende grafiske værk.

I anden halvdel af 1950erne fortrænges træsnittene med figurativt indhold af blade med rumge-

ometriske former som kugler og kegler – ofte og gerne udført ved hjælp af passer og lineal. Allerede nogle få år senere undergår de imidlertid indholdsmæssige forvandlinger. Fra at have været en rent matematisk størrelse, en geometrisk konstruktion, tildeles fx kuglen nu en udvidet betydning som jordklode og himmellegeme. I R.s med begsort sørgerand indrammede billedverden mødes modsætninger. Kantede skarpe former konfronteres med runde bløde, lys og mørke brydes. Men disse modsætninger forenes også med logik og konsekvens, og en stor abstrakt billedmæssig syntese opstår.

Helle Thorborg: M. R., 1967 (heri værkfortegn.). Erik Dal i Bogvennen, 1974–77 nr. 8 209–17.

Jan Garff

Rasmussen, Niels Hansen, 1854–1924, gymnastikpioner. * 27.9.1854 på Vøjremosegård i Birken, Fyn, † 1.8.1924 på Nyborg sygehus, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: gårdejer, sognefoged, senere ejer af Kragtsbjerg ved Odense Rasmus R. (1810–73, ~ 1° 1836 med Kirsten Jacobsdatter, 1787–1853, ~ 1° med gårdejer Niels Hansen, ca. 1786–1834) og Sanne Larsen (1829–80). ~ 18.3.1895 i Tyrsted med Mette Marie Agnete Elisabeth Otterstrøm, * 2.3.1873 i Hvilsted, † 9.2.1969 på Frbg., d. af sognepræst, senere i Nordby, Samsø og i Tyrsted og Uth, Carl Erasmi O. (1839–96) og Sophie Catharina Flensborg (1838–1923).

R.s far købte 1860 gården Kragtsbjerg ved Odense, og sønnen kom til at gå i katedralskolen hvor han sytten år gammel tog præliminæreksamen. Han kom derpå i lære på et maskinværksted i Odense og forberedte sig samtidig til optagelse på Polyteknisk læreanstalt hvor han blev cand. polyt. 1880. Allerede forinden var hans interesse for gymnastik imidlertid blevet vakt på en sådan måde at det blev bestemmende for hans senere virksomhed. Under et ophold på Vejstrup højskole i vinteren 1876–77 havde han deltaget i en gymnastik der var præget af højskolelivets frihed og friskhed, og ved sin tilbagekomst til Kbh. 1877 var han med til at stifte Kbh.s gymnastikforening. Hans arbejde for gymnastikken bragte ham i forbindelse med bygmester Andreas Bentsen der var knyttet til Vallekilde højskole, og dette bekendtskab førte til at han opgav at blive ingeniør og drog til Vallekilde som Bentsens medhjælper. I forsommeren 1882 overværede han sammen med Bentsen en gymnastikfest i Stockholm og blev stærkt grebet af den lingske gymnastik. N.å. gennemgik han et kursus på nogle måneder ved det svenske gymnastiske centralinstitut, og 1885–87 gennemgik han institut-

tets fuldstændige kursus og erhvervede afgangsbetegnelsen gymnastikdirektør. Inden dette sidste studieophold i Stockholm havde han imidlertid udført et pionerarbejde som fik den største betydning; han havde ført svensk gymnastik over på dansk grund. Begyndelsen blev gjort på Vallekilde hvor en nyopført gymnastikbygning fik sin indvielse med en opvisning under R.s ledelse 25.2.1884. Dette arbejde fortsatte R. fra 1887 i Kbh., først i lejede lokaler, fra 1898 i sin egen bygning på Vodroffsvej (tegnet af P. V. *Jensen-Klint). Som medlem af den såkaldte store gymnastikkommission deltog han i tiåret 1889–99 i udarbejdelsen af det nye gymnastiksystem som er fremstillet i håndbogen af 1899 og fra 1904–24 var han formand for Gymnastisk selskab. De sidste par år af R.s liv var for en stor del viet et omfattende og på sin vis enestående nationalt arbejde. Under første verdenskrig organiserede og ledede han med stor dygtighed og offervilje et hjælpearbejde for sønderjyske krigsfanger, bl.a. oprettedes særlige fangelejer for sønderjyder. Han lagde i sit arbejde efter krigen ikke skjul på at han gerne havde set grænsen trukket sydligere. R. var ligeledes virksom for „Frivilligt Drengeforbund“, „Studenter paa Høstarbejde“, „Dansk Sømandsmission“ o.l. Han udgav *N. H. Rasmussens Gymnastiske Institut*, 1908 og 1927. – R. 1909. □Buste af Jens Lund 1903 og 1925 (Folketjener, Åbenrå). Tegn. af C. Lyngbo, 1905. Foto.

Fyns tid. 3.8. og 6.8.1924. Gymnastisk t., 1924 81–83. Jutta Skrumager i Højskolebladet XLIX, s.å. 1067–69. Bent Rasmussen: I gerning og sandhed. N. H. R. og de sønderjyske krigsfanger, 1927. Fr. Hjort i Årbog for hist. samfund for Odense og Assens amter, 1938 272–79. Bent Rasmussen i Sønderjyske årbøger, 1960 41–80. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*H. P. Langkilde**

Rasmussen, Niels, 1820–85, politiker. * 26.6.1820 i Lisbjerg ved Århus, † 16.1.1885 i Terp, begr. i Lisbjerg. F: gårdejer Rasmus Sørensen (1789–1838, ~ 2° 1833 med Karen Nielsdatter, 1793–1848) og Kirsten Nielsdatter (1793–1829). ~ 11.12.1846 i Lisbjerg med Johanne Pedersdatter, * 25.11.1814 i Lisbjerg, † 21.1.1892 i Terp, d. af gårdmand Peder Laursen (1753–1820) og Ane Nielsdatter (ca. 1777–1843).

R. oplærtes i landbruget og overtog 1843 fødegården, men solgte den 1854 og købte en større gård i Terp hvortil 1863 kom nabogården så han ejede over 9 tdr. hartkorn. Derudover virkede han aktivt for landbrugets og egnens udvikling som stifter af sognets sygekasse og hesteforsikring, medstifter af landbosparekassen i Århus, medstifter af og medlem af repræsentantskabet

for det jysk-engelske dampskibsselskab og som medlem af bestyrelsen for Århus–Grenå-banen. 1845–49 var han sognefoged og efter den frie forfatnings indførelse gik han aktivt ind i det politiske arbejde. Han sad i sogneforstanderskabet 1851–67, i amtsrådet 1859–83 og i landstinget, valgt i den østjyske landstingskreds, 1863–82. Han tilhørte venstres Bjørnbakske fløj og var en af Lars *Bjørnbaks støtter ved oprettelsen af Viby højskole 1857 og Aarhus Amtstidende 1866. R. havde kun fået en nødtørftig undervisning i almueskolen, men ved flittig læsning, evne til at sætte sig ind i nye og ukendte forhold og i besiddelse af et klart hoved hævdede han sig smukt i det politiske arbejde på rigsdagen og lod sig ikke kue af de nationalliberales hovmod over for „menigmandspartiet“, men besvarede enhver hån med velunderbyggede argumenter i et jævnt og klart sprog. Han stemte mod den reviderede grundlov 1866 og blev de følgende år ordfører for den lille gruppe venstremænd der fik sæde i det af nationalliberale og godsejere beherskede landsting. Som medlem af udvalg om skole- og kirkeforhold hævdede han ganske radikale frihedskrav. Som finansudvalgsmedlem stemte han under konflikten 1877 for forliget, men fulgte ikke de moderate ved den påfølgende sprængning af det forenede venstre. Da han også 1881 søgte forlig om finansloven kom han i konflikt med Bjørnbakkerne i sin kreds og blev ikke genvalgt til landstinget 30.9.1882. Medvirkende hertil var at han var blevet vakt af grundtvigianismen, havde tilsluttet sig den 1876 oprettede Bering valgmenighed og havde deltaget i oprettelsen af det grundtvigske Aarhus Folkeblad der just gjorde klar til at udkomme sensommeren 1882 da sindene var særligt følsomme under det forestående landstingsvalg. Ved amtsrådsvalget 1883 blev R. også vraget, og de to tilsidesættelser pinte ham stærkt i hans sidste leveår. □Træsnit af A. Bork, 1885.

H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 470–73. Århus folkebl. 17.1.1885. Rasmus Nielsen: Landstingsmand N. R., 1929. [Hans Jensen og Thorkil Kristensen:] Landbosparekassen i Århus 1862–1937, 1937.

Helge Larsen

Rasmussen, Otto Frederik Christian, 1814–88, godsforvalter, historiker. * 31.3.1814 på Espe, † 7.12.1888 på Jettehøj ved Gisselfeld, begr. i Bråby. F: forpagter Anthon Wilhelm Frederik R. (ca. 1779–1817) og Inger Dorothea Jørgensen (1788–1860, ~ 2° 1831 med forpagter på Gavne Rasmus Sørensen, 1798–1862). ~ 1° 17.10.1845 i Bregentved kapel med Frantsine Vilhelmine Holm, * 31.12.1817 i Hellested, † 20.11.1866 på Jettehøj, d. af sognepræst i Hellested, Peter H.

(1766–1831) og Alhed Christiane Bangert (1775–1854). ~2° 10.9.1875 i Tanderup, Båghrd., med Dorothea (Doris) Vilhelmine Elisabeth Baumann, * 22.8.1837 i Rendsborg, † 6.6.1910 på Frbg., d. af bataljonskirurg, senere overlæge, justitsråd Christian Henrik B. (1806–71) og Anna Magdalene Jensen (1803–52).

R. blev 1831 exam.jur. og var 1833–40 fuldmægtig på Bregentved-Gisselfeld birkekontor. 1840–43 var han fuldmægtig på Præstø amtskontor, og 1844 blev han godsforvalter på Gunderslevholm, n.å. på Gisselfeld hvor han blev til sin død. Fra 1857 varetog han samme opgave på Holmegaard. Ved siden af disse stillinger tog han ivrigt del i egnens kommunale liv, virkede i mange år som landvæsen- og tiendekommissær og var sognerådsformand i Bråby i 33 år. – R. begyndte tidligt at samle stof til Gisselfelds historie og udsendte som resultat heraf *Optegnelser om Gisselfeld*, 1868, en godsmonografi af høj og stadig bevaret værdi, præget af forfatterens fortrolighed med kildemateriale, brede almenhistoriske orientering og store kendskab til de omhandlede lokaliteter. I *Historisk Tidsskrift* 5. r. V–VI (1883–86) førte R. en diskussion med professor Edvard *Holm om indførelsen af Fr. IVs landmilit 19.2.1701. R. hævdede over for Holm at forordningen reelt indførte et stavnsbånd som senere lovgivning så fæstnede, mens Holm afviste påstanden om stavnsbånd før 1733. Holm har ret i selve læsningen af forordningen mens R., ud fra sit kendskab til forholdene på godserne i perioden, formentlig kommer nærmest de eksisterende normer som de blev opfattet og håndhævet af godsjerne. – Kammerråd 1859. Justitsråd 1875. Etatsråd 1882. – R. 1869.

Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 106. Fr. Skrubbeltang: Det danske landbosamf. 1500–1800, 1978 183.

Claus Bjørn

Rasmussen, P. Nørregaard, se Nørregaard Rasmussen, P.

Rasmussen, Poul (Edvard), 1776–1860, komponist. * 29.10.1776 i Farum, † 18.7.1860 sst., begr. sst. F: gårdejer Rasmus Nielsen (ca. 1738–84) og Ane Hansdatter (ca. 1742–1801). Ugift. Edv. *Storm, der fra hyppige besøg i Farum kendte familien, tog sig varmt af den tidligt faderløse dreng, optog ham i sit hus og skaffede ham friplads i Efterslægtsselskabets skole. Plejesønnen gjorde her udmærkede fremskridt og blev Storm en glæde i hans sidste år. 1794 blev R. student, og ved hjælp af den lille sum Storm efterlod ham, i forbindelse med støtte fra gene-

ralauditør, professor L. *Nørregaard, blev han 1801 juridisk kandidat. 1802 blev han auditør i marinen, 1804 tillige assessor i politiretten. 1809 fik han afsked med en lille pension fra en gerning som ikke passede hans naturel, og hvori han heller ikke synes at have gjort synderlig fyldest. Resten af sit liv henlevede han efter kortere ophold rundt om på Sjælland fra 1815 i sin fødeby Farum hvor han en tid lang ernærede sig som privatlærer. Han sad yderst småt i det, fik ganske vist 1860 en offentlig understøttelse, som A. P. *Berggreen troligt nok havde den væsentligste andel i, men livsleden havde så stærkt tag i ham at han i sin høje alderdom hængte sig på vinduessprossen.

R. manglede ikke interesser; han udarbejdede et stenografisk system og udgav 1812 en bog derom, *Dansk Kortskrivning*. Til Abrahamsons, Nyerups og Rahbeks Danske Viser fra Middelalderen meddelte han forskellige bidrag og står som medudgiver af Nyerups Udvalg af danske Viser I–II, 1821. R.s berømmelse skyldes hans melodi til Laur. *Koks vise *Danmark, dejligst Vang og Vænge*. Den indsendtes til udgaven af de gamle folkeviser som komponeret og meget sunget på Farumegnen. At det var R. selv der havde skrevet den blev ikke nævnt til trods for at udgiverne var klar over det. Den blev uden kommentarer optaget i udgaven og ansås i en årrække for at være en gammel folkelig melodi. Selv da Oehenschläger havde benyttet den i Erik og Abel (1821) undlod dens skaber at melde sig. Berggreen, som 1840 indlemmede sangen i sine melodier til fædrelandshistoriske digte, var den første der afslørede at R. var komponisten. Efter Oehenschlägers anvendelse af visen nåede den en vis udbredelse, bl.a. hos danske i Rom. J. F. *Frøhlich anvendte den også i sin musik til Aug. *Bournonvilles ballet Valdemar, 1835, og som begivenhederne udviklede sig omkring det slesvigholstenske spørgsmål og i de to krige, blev Danmark, dejligst Vang og Vænge en af de mest sunge nationale sange. I sine fra 1811 til kort før sin død førte dagbøger tildels i stenogram, oplyser R. at melodien, som Berggreen foretog enkelte ændringer i, er inspireret af J. A. P. Schulz' melodi til J. H. Voss' vise *Freund, ich achte nicht des Mahles*. Han omtaler endvidere at han har komponeret et par andre melodier, således den nu tabte fra 1820 til Juliane Marie *Jessens „kronede nationalsang“ og en i bind XIV af dagbøgerne vedlagt til H. V. Kaalunds *Her i Farums skovbekrandede Eden*. – R. 1860. □ Klippet silhouet, 1821 (Musikhist. mus.), tegnet silhouet s.å. (Kgl.bibl.). Mal. af K. F. Petersen, 1853 (Fr.borg), efter dette træsnit 1861 og 1876.

Rasmussen, Poul

Pers.hist. t. 3.r.IV, 1895 280–91; V, 1896 52–72 (P. R.s optegn.). – A. P. Berggreen: Melodier til fædrelands-hist. digte, 1840 IXf. B. Moe i Tidsskr. for den norske personalhist. I, Kria. 1840–46 313–16. L. Both i Folkekalender for Danm. X, 1861 90–94. Samme i Tidsskr. for kirke-, skole- og folkesang I, 1880 71f 79f (jfr. sst. II, 1881 47). Fr. Nygård: Efterslægtsselsk. og Edv. Storm, 1886 141–67 191. Rasmus Bording i Højskolebl. XXV, 1900 617–22. Augusta Eschricht i Gads da. mag. IV, 1909–10 567–72. Hj. Thuren i Danske studier, 1911 28–36. Lars Peter Petersen: Minder fra Farum, 1920 14f. Georg Himmelstrup i Fra Fr.borg amt 1932 92–106. Holger Madsen i Stenografisk t. XLVIII, 1942 13–15. Samme i Stenografi gennem 50 år, 1943 105–11. Else Dalhoff i Danmark IV, 1944 328–32. Carl Dumreicher og E. Olsen Madsen: Danmark, dejligst vang og vænge, 1956. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Nils Schiørring

Rasmussen, Poul, * 1909, arkivar. * 24.5.1909 i Ålborg (Vor Frue). F: postekspedient, senere postkontrollør Rasmus Jensen R. (1877–1929) og telegrafist Dagmar Signe Marie Jørgensen (1881–1965). ~ 7.1.1965 i Århus (b.v.) med registrator Aase Rosenberg Madsen, f. Rasmussen, * 23.5.1910 i Viborg (Søndersg.), † 4.11.1979 i Århus (~ 1° 1932 med tandlæge Sigurd Lehmann Madsen, 1901–62), d. af kontorchef Hans Sofus R. (1877–1953) og Hedvig Elise Augusta Rosenberg (1878–1966).

R. blev student 1927 (Ålborg) og læste et par år ved Kbh.s og senere Århus universiteter. I en lang årrække levede han som fri historisk skribent, men var 1962–79 knyttet til landsarkivet i Viborg som arkivar. – R. har som forsker og udgiver ydet en stor indsats ved studiet af ældre danske landboforhold fra senmiddelalderen og frem til 1600-tallet. Hans studier har så godt som udelukkende koncentreret sig om jyske lokaliteter, og R. har offentliggjort en meget stor del af sit omfattende forfatterskab i amthistoriske årbøger og som dele af lokalhistoriske skildringer. R. har fortsat Henrik *Larsens studier over landskiftet, og han har i særlig grad trængt ind i de yderst komplicerede problemer omkring de gamle landmålings- og jordvurderingsenheder. R.s fremstillingsform kan virke tyngt af den meget omfattende dokumentation, og han har i stor udstrækning indskrænket sig til de lokalt afgrænsede undersøgelser, fx over Århus domkapitels jordegods og de jyske herreklostres godshistorie. I *De regelbundne landskifter, deres beskrivelse og deres bestemmelse* 1962 (= Bol og by II), har R. samlet sine undersøgelser over denne side af det gamle jordfællesskabs struktur, mens han i øvrigt i sine senere år har udmøntet sin indsigt i periodens landboforhold i en lang række kyndige udgiverarbejder, således *Skast herreds tingbog*, 1955–69, *Århusgård og Åkær lens jordebog 1544*, 1960, *Silkeborg lens jordebog*

1586, 1964, *Viborg landstings dombøger*, 1965ff, *Århus domkapitels jordebøger I–III*, 1972–75 og *Viborg landstings skøde- og pantebøger 1645–52 I–II*, 1969–81. R. har været medredaktør af Østjysk hjemstavn 1958–65 og bidraget til Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Sin omfattende viden om ældre dansk metrologi har R. fremlagt i oversigten *Mål og vægt*, 1967. – R. har gennemarbejdet kildematerialet til ældre dansk landbohistorie som næppe andre nulevende historikere, og han har ved sine indtrængende undersøgelser over metrologiske og administrativ-strukturelle emner givet forskningen vigtige redskaber i hænde til en sikrere forståelse af periodens administrativ-økonomiske historie. – R. 1980.

Claus Bjørn

Rasmussen, Poul Lauritz, se **Rasmussen, Carl**, 1863–1936.

Rasmussen, Rasmus Kristen, 1886–1961, læge, medicinsk forfatter. * 8.11.1886 i Pedholt, Malling sg., Århus amt, † 4.8.1961 i Tórshavn, begr. i Malling. F: gårdejer Niels R. (1843–1919) og Else Marie Jensen (1854–1945).

R. blev student fra Århus katedralskole 1906 og tog medicinsk embedseksamen februar 1915. De følgende 5½ år uddannede han sig på forskellige sygehuse og var i samme tidsrum reservelæge i hæren, alt i alt 1½ år. Han ønskede sig en praksis et eller andet sted på landet, og da han fik at vide at kommunelægestillingen i Eiði på Færøerne havde været ubesat siden 1916 indgav han sin ansøgning og blev ansat juni 1920. Hans praksisområde omfattede de nordligste dele af Eysturoy og Streymoy og havde dengang et indbyggertal på omkring 2200 fordelt på 17 større og mindre bygger, adskilt ved ret store, ofte kilometerlange afstande som kun kunne befares med båd eller til fods over fjeldene. Efter at have udøvet sin anstrengende lægegerning i 32 år måtte han af helbredshensyn tage afsked og bosatte sig i Tórshavn juli 1952. Fra sin tidligste ungdom havde R. vænnet sig til at nedskrive sine iagttagelser, og da han erfarede at flere af hans forgængere på Færøerne havde publiceret deres iagttagelser, ville han gerne fortsætte denne smukke medicinsk-litterære tradition. Få år efter hans ansættelse fremkom hans første artikler om raktitis og øjensygdomme på Færøerne. Senere samlede han sig om epidemiologiske emner og offentliggjorde afhandlinger om tuberkulose, paradysenteri, kighoste, stind, psittakose og dyriske snyltere. De fleste af R.s skriftlige arbejder findes i de faglige tidsskrifter, fra 1952 dog helst

i Fróðskaparrit Annales Societatis Scientiarum Færoensis, således *Færøsk lægevidenskabelig bibliografi* i VI, 1957. Kun to af hans afhandlinger foreligger i bogform, nemlig *Tuberkuloseundersøgelser i Ejde Lægedistrikt paa Færøerne*, 1931, og *Gomul føroysk heimaråd*, 1959 der indeholder hans gennem mange år indsamlede materiale om færøsk folkemedicin, oversat af Jóhannis av Skarði. R.s kulturhistoriske interesse omfattede ikke alene medicinen. Fra midten af 30erne sendte han en mængde færøske genstande til Dansk folkemuseum, ledsaget af udførlige oplysninger om hjemsted, brug og benævnelser. For sine værdifulde bidrag til bekæmpelse af sygdomme, især psittakose og blindhed, blev han udnævnt til æresdoktor ved Kbh.s universitet 23.11.1950. Fróðskaparrit V, 1956 udkom som festskrift til hans 70 års fødselsdag. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 253. Interview i Berl. tid. 3.10. s.å. – Hans Debes Joensen i Fróðskaparrit V, Tórshavn 1956 168–76 (heri bibliografi) og XI, 1962 102–04. Holger Rasmussen sst. XXVIII–XXIX, 1981 165–74. Samme i Budstikken, 1962 5–8.

John Davidsen

Rasmussen, Rasmus, †1707, kancelliforvalter. † i første halvdel af 1707. Forældre ukendte. ~ Karen Sørensdatter, †1701. – Far til Severin *R.

Som ung kom R. i kansler Christian Thomesen *Sehesteds tjeneste som håndskriver (sekretær), og 1652 blev han kancellitjener i danske kancelli; undertiden kaldes han dog også fyrbøder. 1657 fik han løn ligesom renteskriverne og kaldes nu stadig kancelliforvalter. Som sådan har han indlagt sig store fortjenester. Førelsen af kopibøgerne var i slutningen af Christian IVs og begyndelsen af Frederik IIIs regering blevet i høj grad forsømt; koncepterne indførtes meget ufuldstændigt og uordentligt, og til sidst hørte man op at føre registerne. Under Kbh.s belejring hvilede forretningerne næsten helt, og R. benyttede nu sin frihed til at bringe orden i arkivet; han samlede alle koncepterne, ordnede dem og indførte dem i protokoller. Udarbejdelsen af omhyggelige registre til protokollerne skyldes også R.s initiativ; de tidligere havde været i høj grad mangelfulde, hvorimod hans tjente som mønstre i den følgende tid. R. beklædte sit embede til sin død og var en meget formående mand i kancelliet. Han er forfatter af et skrift, *Den syvende Slægts Aminde*, en slags årbog for årene 1601–64 der dog aldrig er blevet udgivet, men findes i en række afskrifter fra 1700-årene i Det kgl. bibliotek. Han var en tid ejer af St.

Kannikegård (Bornholms sønder hrd., solgt 1682).

Saml. til den danske hist., udg. P. F. Suhm II, 3, 1784 158. Nye saml. til den danske hist., udg. R. Nyerup og P. F. Suhm I, 1792 13f. A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsarkivers hist., 1884 39 165. Medd. fra det kgl. gehejmeark. 1883–85, 1886; 1886–88, 1889.

C. O. Bøggild-Andersen*

Rasmussen, Rasmus, 1871–1962, højskolelærer, forfatter. * 13.8.1871 i Miðvágur, † 5.10.1962 i Tórshavn, begr. sst. F: kongsbonde Johannes R. (1845–1930) og Ada Haraldsdatter (1847–1928). ~ 16.10.1904 i Klaksvik med Anna Sofie Johannesen, * 3.1.1876 i Skarð, † 4.11.1932 i Tórshavn, d. af kongsbonde Johannes J. (1843–1918) og Elsa Matras (1843–1934).

R. arbejdede hjemme på gården til han var fyldt 20 år hvorefter han gennemgik et kursus på Vallekilde højskoles håndværkerafdeling. De følgende år arbejdede han som tømrer om sommeren og var på højskole om vinteren. 1896–98 var han på Askov højskole hvor han traf sin landsmand Simun av *Skarði. De blev enige om at oprette en højskole på Færøerne hvorefter de begge tog et årskursus på Statens lærerhøjskole og startede november 1899 med ringe midler, men fuld fortrøstning, Føroya fólkaháskúli som det første årti blev holdt i og ved Klaksvik og derefter flyttede til Tórshavn. R. var medbestyrer og lærer i dansk, regning og naturfag til 1942. – 1911 var han med til at stifte fiskernes fagforening Føroya fiskimannafelag hvis sekretær han var 1912–47. Han redigerede foreningens organ FF 1920–28, skrev jubilæumsskriftet *Føroya fiskimannafelag 1911–36* og gav ti år senere stødet til oprettelsen af fonden Landsfelagsskapur fiskivinnuni til frama. 1914–28 repræsenterede han selvstyrepatriet i lagtinget. R.s forfatterskab er dels af naturvidenskabelig, dels af skønlitterær art. Botaniske og geologiske afhandlinger har han skrevet i nordiske fagtidsskrifter samt i det færøske tidsskrift Varðin. 1910 udgav han en lærebog i botanik *Plantulæra við myndum* og 1936 kom hans hovedværk *Føroya flora*, (2. forøgede udg. 1952) hvortil han skabte et fuldstændigt botanisk vokabular på færøsk. – Som skønlitterær forfatter udgav han under pseudonymet Regin i Lið romanen *Bábelstornið*, 1909, novellesamlingen *Glámlýsi* 1912 og skuespillet *Høvdingar hittast*, 1928, men skrevet allerede 1910.

Bábelstornið som var færøsk litteraturs første roman og alene derved en litterær bedrift er en politisk roman der skildrer de åndelige og sociale brydninger fra ca. 1850 til ca. 1906. Den maler i mørk tone det færøske samfund hvis nærmest stagnerede befolkning synes immun over for bær-

Rasmussen, Rasmus

rende ideer i politik eller bestræbelser for at indføre nye metoder i produktionslivet. Romanens emne er så centralt, og den virker så personligt oplevet at den sine kunstneriske brist til trods sikkert vil blive stående som et hovedværk i færøsk litteratur. I Høvdingar histast mødes hovedpersonerne fra Færingesaga: den kristne Sigmund som repræsentant for det norske kongedømme og hedningen Trond som forsvarer af færøsk sæd og selvstændighed. R. var også en flittig oversætter: *Fiskimaðurin*, 1922 af Pierre Loti, *Tvær skaldsøgur*, 1943 af John Galsworthy, *Tvær fornøgur*, *Fornmálasagnir* og *fornmálaljód* og *Hávamál*, 1942–45 er oversat fra oldnordisk. 1949 kom hans erindringer *Sær er síður á landi* hvori han giver en tilforladelig skildring af livet i en mellemstor bygd de sidste årtier af 1800-tallet. Varðin XXIX udkom som festskrift til hans 80 års fødselsdag. – R. 1951. □ Relief af Rikardur Jónsson, 1934 (Føroya landsbókasavn). Relief af Fridtjof Joensen, 1976 (Føroya fólkaháskúli).

Chr. Matras: Føroysk bókmentasøga, 1935. Samme: Nøkur mentafólk, Tórshavn 1973. Rikard Jensen i Varðin XXI, Tórshavn 1941 70–76. Sigrið af Skarði Joensen sst. XXV, 1946 134–38. Claus Reistrup sst. XLVI, 1979 163–78. Føroya fólkaháskúli 1899–1949, Tórshavn 1949. Hans Debes Joensen i Froðskaparrít XI, Tórshavn 1962 105–07. Árni Dahl: Bókmentasøga II, Tórshavn 1981. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

John Davidsen (Chr. Matras)

Rasmussen, Robert, se Rasmussen, Rud.

Rasmussen, Rudolf, 1880–1944, møbelfabrikant. * 13.1.1880 i Kbh. (Johs.), † 20.2.1944 sst., begr. sst. (Ass.). F: snedkermester Rudolph R. (1838–1904) og Victoria Vilhelmine Henriette Kragh (1850–1904). ~ 1° 4.9.1906 i Hørsholm med Elna Caroline Mathea Vibeke Kleisler, * 18.5.1879 i Kbh. (Matth.), † 6.1.1967 i Kbh. (Emdrup), d. af glarmester, kunsthandler Valdemar Tollof Severin K. (1845–1918) og Betty Johanne Vilhelmine Vibeke Lemming (1853–1943). Ægteskabt opløst. ~ 2° 6.5.1933 i Fredericia med Agnes Jespersen, * 26.2.1899 i Fredericia, † 11.8.1976 i Kbh. (Emdrup), d. af arkitekt Johan Christian J. (1868–1926) og Camilla Worm (1871–1935).

R. var af gammel snedkerslægt. Hans far der stammede fra Mols tog borgerskab som snedkermester i København 1869 og oprettede selvstændigt møbelsnedkeri. Virksomheden der specialiserede sig i kunstnerisk betonedede egetræsmøbler tilhørte fra slutningen af århundredet hovedstadens førende inden for branchen, og såvel R. som broderen Victor (1882–1955) blev her udlært i snedkerfaget. I en ung alder overtog de to

brødre efter faderens død møbelfabrikken som de moderniserede og udbyggede, idet R. overtog den merkantile ledelse mens Victor R. forestod værkstederne. R. fortsatte faderens samarbejde med tidens møbeltegnere og -arkitekter (bl.a. Thorvald Bindsøll), men virksomhedens navn blev fra 1920'erne i særlig grad kendt gennem fremstillingen af en række moderne møbler af særdeles høj kvalitet, tegnet af møbelarkitekten Kaare Klint der lige til sin død samarbejdede med Rud. Rasmussens Snedkerier. R. deltog i ledelsen af virksomheden til sin død, hvorefter hans sønner Aage (* 1911) og Erik (* 1915) indtrådte som medindehavere og sammen med onkelen fortsatte møbelfabrikken kvalitetsprægede linje.

R. spillede i en lang årrække en fremtrædende rolle inden for snedkerbranchens og håndværkets organisationer. I de vanskelige år under og efter første verdenskrig ledede han som oldermænd (1916–26) Københavns snedkermesterlaug og indtrådte 1920 (–44) i bestyrelsen for Fællesrepræsentationen for dansk håndværk og industri, ligesom han fra 1918 var medlem af Industriforeningen. Blandt hans organisatoriske aktiviteter må dog især fremhæves hans interesse og virke for håndværkets uddannelsesforhold. Hans arbejde på dette område som formand for bestyrelsen til lærlinges uddannelse og som bestyrelsesmedlem i Det tekniske selskabs skole og Teknologisk institut blev i 1942 hædret ved tildeling af Lasenius Kramp-medaljen. Hans interesse for en højnelse af håndværkets kulturelle og kunstneriske placering i samfundet gjorde ham i 1907 til medstifter af Foreningen for kunsthåndværk ligesom han i en længere periode sad i ledelsen af kunstindustrimuseet. Som organisationsmand førte han sig ikke offentligt stærkt frem, men spillede med sin realisme og rolige facon ofte en betydelig rolle i forhandlingssituationer. – En bror **Robert R.**, * 19.1.1884, † 19.5.1966, var malermester i København siden 1909 og drev fra 1923 det store malerfirma Bernh. Schrøder, Nielsen & Hansen (senere Robert Rasmussen A/S). Han var uddannet på kunstakademiet. Som yngre restaurede han kalkmalerier og som mester stod han for krævende opgaver på bl.a. Amalienborg, Rigshospitalet, Marmorkirken, Frederiksborg slot. Forfatter til faglige pjecer og artikler. Kgl. hofdekoremaler 1925. R. 1943. – R. 1924. DM. 1937. □ Foto.

R. Berg: 1869–1919. Rudolph Rasmussen. Et mindekr., 1919. [Hakon Stephensen] i Politiken 13.1.1940. Rasmus Sørensen i Danm.s håndværk og industri, 1944 68f. Viggø Sten Møller i Nyt t. for kunstindustri, s.å. 17. Tidsskr. for industri, s.å. 54. [Viggø Sten Møller:] Rud.

Rasmussen 1869–1969, 1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Rasmussen, Svend Valdemar, 1884–1963, filosof. * 9.8.1884 i Fredericia, † 12.8.1963 i Glostrup, begr. Frbg. (Søndermark). F: premierløjtnant, senere kaptajn i reserven, revisor i matrikulkontoret Jørgen R. (1852–1933) og Anne Marie Madsen (1857–1919). ~ 5.5.1917 i Kbh. (Ty.ref.) med Ida Marie Mynster, * 10.1.1888 på Tunø, † 23.10.1978 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Marvede og Hyllinge Jakob Peter Joakim M. (1857–1926) og Ida Elise Mynster (1861–1948). – Far til Bjørn *R.

R. blev student 1903 (Østersøgades latin- og realskole) og cand.teol. 1909. Han var lærer og overlærer ved Tysk reformert skole i København 1909–26 og 1926–34 bestyrer under De forenede skoler. Ved hovedstadskommunernes overtagelse af skolerne 1934 blev han viceinspektør ved Rosenvangsskolen under Københavns kommunale skolevæsen, en stilling han varetog til sin afgang med pension 1954. Ved siden af skolearbejdet arbejdede han med filosofiske emner, fik guldmedalje for besvarelsen af universitetets prisopgave for 1913 (Schopenhauers erkendelsesteori i forhold til Kant) og blev dr.phil. 1921 på en afhandling *Studier over William Hamiltons Filosofi* (eng. overs. 1925). 1923 foretog han en studierejse til Frankrig og England. 1933 kom R.s danske oversættelse af Spinozas *Ethica*, et nyttigt arbejde, trods det noget nødtørftige noteapparat. Oversættelsen er tilegnet Harald *Høffding der havde haft stor betydning for R., også – og ikke altid i heldig retning – på dennes Spinoza-fortolkning. I mange år arbejdede R. derefter – med 'fast bord' på Det kgl. biblioteks læsesal på en monografi over Hans *Brøchner. Denne forelå ufærdig ved R.s død, men J. *Hartnack udgav 1966 det foreliggende under titlen *Den unge Brøchner*. Der gøres heri omhyggeligt rede for Brøchners opvækst og uddannelse, hans forhold til Kierkegaard og hans ulykkelige kærlighedshistorie med Constanza Testa, mens derimod hans standpunkt som moden filosof behandles meget kortfattet.

R. var filosofisk hovedmedarbejder ved Dansk biografisk Leksikons 2. udg. og forfattede som sådan et stort antal omhyggeligt udarbejdede biografier over danske filosoffer. Også til 3. udg. af Hagerups Konversationsleksikon leverede han artikler. R. var 1926–60 censor-suppleant og censor ved Den almindelige filosofiske prøve ved Københavns universitet (fra 1952 censorformand) og censor ved samme prøve ved Århus universitet 1938–39 og 1943–61. Han sad i besty-

relsen for Selskabet for filosofi og psykologi fra 1934 til 1954 (i de første mange år som kasserer). □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1922 136. – Papirer i Kgl. bibl.

Mogens Blegvad

Rasmussen, Severin, ca. 1655–1727, kancelliembedsmand. * ca. 1655, † 10.1.1727, begr. i Kbh. (Petri). F: kancelliforvalter Rasmus *R. († 1707) og Karen Sørensdatter († 1701). ~ 1683 med Sophie Amalie Tuxen, * 1658 i Hørsholm, begr. 4.1.1730 i Kbh. (Petri) (~ 1° med kgl. fiskemeester, amtsforvalter over Fr.borg og Kronborg amter Henrik Meincke, † 1681), d. af ridefoged, senere vicepræsident i hofretten Lorenz *T. (1618–82) og Christine Jostens († 1678).

R. er muligvis identisk med den Severin Rasmussen som 1674 blev student fra Metropolitanskolen, og med den Severin Rasmussen „Langius“ fra Kbh. som maj 1678 immatrikuleredes i Oxford. 1681 blev han sekretær i danske kancelli og fik 1687 tillige rang med assessorer i kancelliet, men udnævntes først 1691 til virkelig assessor i kancellikollegiet. 1684 blev han desuden protokolfører i højesteret, 1688 assessor i hofretten og var endvidere 1690–97 sekretær i gehejmearkivet; han har ført en bevaret konseilprotokol for indenlandske sager 1690–93 og var ligeledes protokolfører for kommissionerne i rådstuen hvoraf han 1696 blev medlem; 1693 tildeles der ham rang med kancelliråder, 1697 beskikkedes han til virkelig kancelliråd og 1698 til virkelig justitsråd. Vel bortfaldt hans hverv som medlem af kancellikollegiet ved dets ophævelse 1699, men han vedblev under den nye ordning at fungere som sekretær i kollegiet. Juli 1705 fandt regeringen sig imidlertid foranlediget til at skride ind imod ham fordi han i udstrakt grad havde benyttet sin stilling til at tiltvinge sig gaver af ansøgere og andre. Efter forhør i gehejmekonseillet belagdes han med husarrest, og hans papirer og værdigenstande beslaglagdes. Sept.s.å. så han sit snit til at flygte til udlandet. En nedsat undersøgelseskommission fandt ham tillige skyldig i grove krænkelser af embedshemmeligheder og dømte ham 1707 til at miste sine embeder og have sit gods forbrudt til kongen (der dog skånede hans hustrus hovedlod). Samtidig blev det R. forbudt uden udtrykkelig bevilning at vende tilbage til riget. Forgæves søgte han 1709 fra Dresden, hvor kongen da opholdt sig, om en sådan bevilling; først 1717 lykkedes det ham efter fornyet ansøgning at få tilladelse til igen at indfinde sig i riget; men efter tilskyndelse fra hustruen der var forblevet her, og som mente at hans ophold i hjemmet ville være uudhold-

ligt for dem begge hvis han ikke fuldstændig rehabiliteredes, gjorde han ingen brug af tilladelser før han 1722 tillige på ny fik justitsråds karakter og rang samt ret til „at lade sig bruge i Kommissioner og andre Forretninger ligesom andre vore Embedsmænd og Betjente“. Nogen ny ansættelse opnåede den aldrende mand dog ikke.

P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. II, 1879 (fot. optr. 1977). C. Christensen: Hørsholms hist., 1879 (fot. optr. 1976). Medd. fra det kgl. gehejmark. 1886–88, 1889. Pers.hist.t. 2.r.IV, 1889 6. A. Tuxen sst. 3.r.V, 1896 265 271; Henny Glarbo sst. 10.r.II, 1935 154.

C. O. Bøggild-Andersen *

Rasmussen, Steen Eiler (ved dåben Eiler Steen), * 1898, arkitekt, forfatter. * 9.2.1898 i Kbh. (Cit.). F: oberstløjtnant, senere general Eiler *R. (1849–1910) og Anna D. Jung (1865–1949). ~ 15.6.1934 i Kbh. (b.v.) med Karen Margrete Schrøder, * 12.11.1904 i Kbh., d. af fuldmægtig, senere nationalbankdirektør Frits *S. (1866–1936) og Astrid Koefoed (1869–1955).

Efter at have været i murerlære gennemgik R. akademiets toårige bygnings tekniske skole med afgang 1918. Året efter vandt han s.m. Knud Christiansen tre førstepræmier i konkurrencer: bebyggelsesplanen for Prinsessegadekvarteret i Kbh. og byplanerne for Ringsted og Hirtshals. S.å. nedsatte han sig som selvstændigt praktiserende arkitekt, og de følgende år supplerede han sin uddannelse ved rejser navnlig i Tyskland, Frankrig og England (specielt London). R. erhvervede på disse studierejser stor indsigt i byplanlægning, og han kom til at spille en stor rolle i dansk byplanlægning. I 1924 blev han lektor i byplanlægning ved kunstakademiet, 1932–38 var han ansat i Kbh.s kommunes byplanafdeling, og 1938–68 var han professor i bygningskunst ved kunstakademiet. Sideløbende hermed bestred han en række vigtige hverv på byplanlægningens område. I 1924 blev han akademiets repræsentant i Dansk byplanlaboratorium, 1929 blev han dets næstformand, og han var 1942–48 dets formand. Endvidere var han formand for egnsplanudvalget for Kbh. 1945–58 og byplan-konsulent for Randers og for Hørsholm 1940–43 samt for Esbjerg 1944–49. Som formand for egnsplanudvalget kom R. til at præge det arbejde som blev udført i egnsplankontoret under ledelse af arkitekt Peter *Bredsdorff, og som resulterede i den såkaldte „fingerplan“ 1947. På trods af at den aldrig blev officielt vedtaget af nogen offentlig myndighed har den haft umådelig stor betydning for Storkøbenhavns vækst. Den standsede den lagdelte vækst af byen og samlede den bymæssige bebyggelse i udløbere – fingre –

omkring trafiklinjer og radialveje, og sikrede de grønne områder mellem fingrene. Om denne plan skrev R. *Københavnsegnens planlægning. Status 1950*, 1951.

Sin store viden om byer og byers udvikling nedfældede R. i en række betydelige bøger, først og fremmest *London*, 1934 (eng. udg. 1937, udvidet udg. 1973) der (også i England) regnes for en af de bedste bøger om denne storbys udvikling gennem tiderne, *Byer og Bygninger*, 1949 (eng. udg. 1951), *København 1950*, 1950, *Fra Amsterdam og Delft*, 1953, *Dejlige stæder*, 1964 og *København. Et bysamfunds særpræg og udvikling*, 1969. Også i essays og kronikker behandlede han disse emner. R. har i bøgerne om København og i dagbladsartikler stærkt kritiseret det københavnske bystyre for dets mangel på visioner og for den efter hans mening tilfældige planlægning som truer med at ødelægge byens særpræg. R.s betydeligste arbejder som arkitekt er *Rådhuset i Ringsted*, 1937 (1. præmie i konkurrencen 1935), *Rungsted skole*, 1947, den store boligbebyggelse *Tingbjerg*, 1956–58 hvor han søgte at realisere sine ideer om et godt bomiljø, og *Landbohøjskolens nybygninger*, 1945–68 (s.m. Mogens *Koch). Hans allerførste byggearbejde, villaen *Søbakken 3* i Skovshoved, 1922, var i udpræget nyklassicistisk stil. I de følgende arbejder forsvandt stilpræget, men klassicismens ideer om klarhed og mådehold gjorde sig fortsat gældende. Hans følelse for det sagligt-naturlige er fremtrædende ligesom han tilstræber enhed i materialevirkningen. Ringsted rådhus, som nok er hans hovedværk, står som skåret ud af én blok i én mættet rød farvetone som harmonerer smukt med Skt. Bendts kirkes røde murværk. – På brugskunstens område har R. haft stor pædagogisk betydning. 1932 arrangerede han i Kunstinstrimuseet en udstilling *Britisk Brugskunst* hvor han viste en lang række typiske brugsting som gennem brug og tradition havde fundet en smuk og naturlig form – ikke sjældne og kostbare ting, men varer som han ganske simpelt havde udvalgt i butikker i London. I bogen *Britisk brugskunst*, 1933 (2. udg. 1965) giver han en glimrende analyse af disse tings egenskaber. Udstillingen virkede som en programmerklæring og fik betydning for en hel arkitektgenerations opfattelse af hvordan gode ting til hverdagsbrug burde være. Denne udstillings idé blev fulgt op af R. i hans arbejde som konsulent for de danske brugforeninger FDB 1941–47 som han fik til at gå ind for en produktion af billige og gode hverdagsvarer, bl.a. møbler. Disse blev tegnet af arkitekt Børge *Mogensen som gjorde et pionerarbejde ved at skabe en serie praktiske og billige møbler. Inden for bogkunsten har R. øvet en

særlig indsats. Ved en forbilledlig typografisk opsætning af sine egne bøger banede han vej for en smukkere og mere læselig typografi i dansk bogproduktion. Mange af hans bøger er illustreret med hans egne pennetegninger som er tilpasset typografien så bogen danner en æstetisk helhed. 1927–32 var R. redaktør af tidsskriftet Arkitekten hvis ugehefte han gav en ny udformning som kom til at danne forbillede for andre tidsskrifter. For sine fortjenester inden for kunsthåndværket udnævntes R. 1976 til Håndværkerforeningens æreshåndværker. – R.s litterære produktion omfatter foruden de nævnte fagligt betonede bøger rejseskildringerne *Billedbog fra en Kinarejse*, 1935, *Rejse i England*, 1951 og *Rejse i Kina*, 1958, samt essaysamlingerne *En bog om noget andet*, 1940, *I Danmarks Have*, 1941, *Juletræet*, 1953, *Om at opleve arkitektur*, 1957, *Med mange venlige hilsener*, 1971, *Sig det med blomster*, 1976, og antologien *Essays gennem mange aar*, 1968. R. har endven til at skrive fængslende og let forståeligt om komplicerede emner, og hans fagligt betonede bøger om byer og bygninger har fået en langt større læserkreds end sådanne bøger normalt får. Hans rejseskildringer og essays er ligeledes præget af en overlegen fremstillingskunst, stor kundskabsfyldte og en etisk-humanistisk tankegang. Han er en skarp, kritisk begavelse der både stimulerer og vejleder når han skriver om kontroversielle emner. I *Omkring Christiania*, 1976, indtager han en positiv holdning til den omdiskuterede såkaldte „fristad“, og bogen *Teater*, 1979, er et skarpsindigt og vel underbygget indlæg i debatten om udvidelsen af Det kgl. teater. R. har med god grund modtaget ærespriser for at skrive forståeligt dansk, og 1961 indvalgte han i Det danske akademi. Sin respekt for andres skrivemåde demonstrerede R. da han i 1975 udtrådte af Rungstedlundfondens bestyrelse fordi han mente, at denne ikke forvaltede Karen Blixens litterære arv med tilstrækkelig veneration ved at tillade, at Gyldendal udgav hendes værker med moderne retskrivning. Han havde været nært knyttet til baronessen i hendes år på Rungstedlund og han var fondens første formand efter hendes død 1962. R. er også en glimrende foredragsholder, og hans offentlige forelæsninger var tilløbsstykke. Han har forelæst som gæsteforsker ved universiteter i USA og Australien. R. var medlem af akademirådet 1922–34 og 1938–59. 1967 modtog han den i anledning af Kbh.s 800-års jubilæum indstiftede Absalon-pris og 1977 fik han C. F. Hansens medaljen. □Tegn. af Carl Jensen udst. 1929, af Hans Bendix udst. 1963 og af Gunnar Hossy, 1970 (Kgl.bibl.). Foto.

Finn Slente: Bibliografi over S. E. R.s forfatterskab, 1973. – S. E. R. i Strengte kår – gyldne år, red. Margrethe Spies, 1979 7–38. – Arkitekten, 1925 177 181–83 (villa i Skovshoved). Arkitekten U, 1933 109–12 og 1936 77–82 (Ringsted rådhus og St. Bendts kirkes omgivelser). Arkitekten M, 1938 17–22 (egget hus); 1944 177–86 (hotellanneks Skibet); 1953 125–40 (Rungsted skole). [Poul Erik Skrifer] i Arkitekten LX, 1958 126–32 (Tingbjerg); LXXV, 1973 249–53 og Arkitektur, 1971 235–46 (Landbohøjskolen). Jokum Smith i Det danske bogmarked, 1950 603–06. Kn. Millevch i Det kgl. akad. for de skønne kunster 1904–54, red. Aage Marcus, 1954 454–59 477–79. Esbjørn Hiort i Bogvennen, 1962–63 20–26. Poul Erik Skrifer sst. 1968–70 50–58. Grethe Larsen sst. 71–73.

Esbjørn Hiort

Rasmussen, Søren, 1838–1916, friskolelærer. * 21.5.1838 (kgb. har 22.5.) i Jeksen ved Skanderborg, † 13.2.1916 i Ulstrup på Refsnæs, begr. sst. F: gårdejer og kromand Rasmus Pedersen (1794–1880) og Ane Pedersdatter (1799–1881). ~ 12.4.1870 i Ålsø med Martha Sofie Jensen, * 14.12.1847 i Kbh. (Trin.), † 9.6.1913 i Ulstrup, d. af handelsbetjent, senere boghandler Jens Christian J. (1804–68) og Caroline Jensine Hansen (1815–79).

Som udlært snedker søgte R. ind på Blågårds seminarium og blev derved indført i det grundtvigske Vartov-miljø. Da hans lærer Ernst Trier oprettede en højskole i Vallekilde og søgte at sætte et grundtvigsk præg på Nordvestsjælland bl.a. ved at sætte friskoler i gang, blev R. som flere af sine seminariekammerater inddraget i dette arbejde. R. aflagde efter en kort tid som huslærer hos pastor C. J. Brandt i Rønnebæk lærereksamen i 1867 og blev lærer ved Jeppe Tangs realskole i Kbh. I august samme år opfordrede Trier R. til at starte en friskole på Refsnæs hvor man efter Triers råd havde valgt at støtte en friskole i stedet for at udbygge den kommunale skole. De økonomiske vilkår var højt usikre, og der var ingen virkelig forståelse for friskoletanken på Refsnæs, men R. tog mod Triers opfordring og blev de grundtvigske ideers talsmand på Refsnæs til sin død. Ved at udgive en samling foredrag og digte af bl.a. Grundtvig blev der skaffet midler til opførelse af en selvstændig friskolebygning hvor R. kunne rykke ind med sin brud fra Vartov-menigheden. De økonomiske vilkår forblev knappe, men en kreds opstod snart omkring R., og mange fra halvøen søgte til valgmenigheden i Ubberup. Med sin enkle og tillidsfulde kristendomsopfattelse prægede R. sine mange elever, og som vejleder for unge friskolelærere var han meget søgt. R. blev en foregangsmand for havedyrkning på det forblæste Refsnæs, og også billedligt skød det op omkring ham: landboforening, brugsforening, sparekasse, andelsmejeri, foredragsforening og aftensko-

Rasmussen, Søren

le. Også som sognerådsformand i en meget lang periode sled R. med mange gøremål. Hans virksomhed på Refsnæs gennem et halvt hundrede år prægede på afgørende vis halvøens udvikling. □Mindesten i Ulstrup skoles have, 1917, efter tegning af Troels Trier.

Jørgen Jørgensen Borup i Bavnen XIII, 1916 60f. P. Christensen: Tolv år som sognerådsmedlem, 1925 13–19. Bent Rasmussen i Fra Holbæk amt 1938 106–74. Povl Hansen i Fra Vallekilde folkehøjskole, 1943 122–31 og 1944 81–87.

Søren Ehlers

Rasmussen, Viggo Jablonsky, * 1915, bryggeridirektør. * 20.1.1915 i Ålborg. F: cigarhandler, senere barbermester Carl Adolf R. (1877–1938) og Antonie Louise Andersen (1879–1957). ~ 5.3. 1939 med Lydia Hansen.

R. kom efter realeksamen i handelslære i et læder engros firma i Frihavnen. Da Det danske Luftfartselskab søgte elever indtrådte han som sådan 1932. Efter handelsproglige studier var han vinteren 1937–38 volontør i Imperial Airways Ltd. i London samtidig med at han frekventerede Den danske købmandsskole samsteds. Han vendte tilbage til luftfartselskabet før krigen og deltog efter denne i opbygningen af SAS hvor han var direktør 1950–62. Han sad i Stockholmskontoret et par år ligesom han repræsenterede SAS på adskillige konferencer omkring det internationale lufttrafiksamarbejde. 1955–62 var han endvidere direktør for SAS-Invest A/S. 1962 blev han hentet til De forenede Bryggerier (hvis bestyrelsesformand, direktør J. A. *Kørbing, sad i bestyrelsen for luftfartselskabet) som direktør for Tuborg. Denne post bestred han til og med 1971 idet det sommeren 1971 blev meddelt at han ville fratænde ved årsskiftet af helbredsgrunde. I midten af aug. 1971 blev han taget som gidsel af en bevæbnet røver der under trussel om bombesprængning af bryggeri og privatbolig afpressede R. 1,8 mill. kr. R. indtrådte ved sin afgang med udgangen af 1971 i bryggeriernes bestyrelse hvor han sad til han 1974 blev kommitteret. R. var viceformand i bryggeriforeningen 1962–71, og han har haft adskillige andre tillidsposter. – R. 1955. R.' 1965. □Foto.

Interview i Børsen 17.1.1965.

Ib Gejl

Rasmussen, Niels Jørgen David Vilhelm, 1869–1939, pædagog, politiker. * 31.7.1869 i Ullerslev på Fyn, † 4.8.1939 i Antwerpen, urne på Bispebjerg kgd., Kbh. F: kromand Hans R. (1839–

1913) og Ane Nielsen (1832–1911). ~ 29.5.1909 på Frbg. (b.v.) med Agnes Elisabeth Steen, * 9.1.1887 i Kbh. (Johs.), † 24.3.1972 i Kbh. (Rosenvængets), d. af manufakturhandler Alfred Heinrich S. (1859–1918) og Henriette Frederikke Jürs (1860–1947).

R. blev student 1887 og cand.mag. i geografi og naturhistorie 1894. Under sit studium blev han en glødende og nærmest dogmatisk tilhænger af Charles Darwins udviklingslære og overbevist ateist hvad han tit og højlydt gav udtryk for. Han var i de følgende år tilknyttet forskellige skoler og blev fra nogle af disse og fra sin stilling som leder af den kommunale mellemskole på Frederiksberg afskediget pga. sin ateisme. 1919 blev han rektor for Sundby gymnasium, og fra 1924–39 var han forstander for Statens lærerhøjskole. Han var initiativtager til bl.a. Studenter-samfundets søndagsskole 1901 og Studenter-samfundets foredragsrækker samme år. R. var umådelig energisk og udøvede en original indsats inden for flere områder.

De lærebøger og populærvidenskabelige værker R. skrev om udviklingslæren og om geografiske emner som *Verdensudviklingen*, 1903–04, og *Menneskets Udvikling*, 1911 nåede stor udbredelse i samtiden, men er i dag forældede. – R.s øvrige forfatterskab omfatter udviklingspsykologiske og pædagogiske skrifter. Bøgerne *Barnets sjælelige Udvikling i de første fire Aar*, 1913, *Børnehave-Barnet*, 1918–19, *Forskole-Barnet*, 1921, *Et Barns Dagbog*, 1922 og *Mellemskole-Barnet*, 1925 indeholder dag-for-dag optegnelser af hans iagttagelser af de to døtre. R. anvender i disse bøger den naturalistiske observation som metode der tidligere bl.a. anvendt af Charles Darwin. Bøgerne nåede international udbredelse og anvendes stadig. – R.s pædagogiske skrifter omfatter *Samsfundsskolen*, 1910, *Socialdemokratiet og Skolen*, 1910, *Børnepsykologi og Pædagogik*, 1938. R.s pædagogiske syn tog sit udgangspunkt i udviklingslærens tillid til at mennesket er født med anlæg og evner, og de værdifulde af disse skulle videreudvikles i skolen. De praktiske fag skulle først indlæres, derefter de naturvidenskabelige og til slut åndsfagene. Og undervisningen skulle tilrettelægges som „førstehåndsarbejde“ eller som „selvvirksomhed“ således at lærerens ord eller bogens tekst ikke kom mellem eleven og emnet. Denne undervisning ville udvikle egenskaberne iagttagelsesevne, initiativ, udholdenhed og arbejdslyst. Disse var livstjenlige og vigtigere end kundskaber. Det enkelte individs evne til gennem tvivl og kritik at tilpasse sig et samfund i stadig udvikling var R.s mål. I dette samfund ville hvert individ have nået det optimale mht. udvikling af sin personlighed. Indivi-

derne ville ikke være socialt lige, men underkastet en stadig standscirkulation.

R. knyttede sig til de europæiske reformpædagoger hvis pædagogiske syn og undervisningspraksis han redegjorde for i talrige artikler og i sin undervisning ved Statens lærerhøjskole. Mest beslægtet – nok noget uberettiget – følte han sig med Maria Montessori, og han var i en årrække formand for en dansk Montessoriforening. Han tog, som konsekvens af sit pædagogiske syn, afstand fra samtidens danske skole. I skrift og tale kritiserede han dens formål, dens konfessionelle grundlag, dens fagkreds og dens undervisningsmetoder. Den hæmmede barnets udvikling og var således samtidig samfundsbevarende. – I tiden som forstander for Statens lærerhøjskole udøvede R. sin største indsats som skolemand. Han ændrede optagelseskriterierne så ikke bare de lærere der havde bedst eksamen, men flere og yngre fik adgang til videreuddannelse; han oprettede kurser for lærere fra andre skoleformer end folkeskolen og kurser for lærere fra provinsen. Han forsøgte at gøre pædagogik og psykologi til centrale fag og indføre praktik i tilknytning til den teoretisk-faglige videreuddannelse. Han ønskede at gøre Statens lærerhøjskole til en højere læreanstalt og få bygget en lærerregens for kursusøgende fra provinsen. Og lærerhøjskolen blev i hans tid præget af større kulturel aktivitet end tidligere.

R. meldte sig 1906 ind i socialdemokratiet, blev valgt ind i folketinget 1915 og forblev medlem resten af sit liv. Han var en flittig taler, medlem af finansudvalget og havde talrige ordførerskaber, af størst betydning nok i sager vedrørende uddannelsesforhold. Han var et betydningsfuldt medlem af den store skolekommission 1919–23. På hans initiativ blev bestemmelsen om at folkeskolens elever skulle opøves til selvvirksomhed indført i folkeskoleloven af 1937, en paragraf der blev stående frem til 1975.

R. hævdede at hans livssyn byggede på et rationelt videnskabeligt grundlag. Han var socialdemokrat, samtidig med at han ville stimulere enkeltindividets personlighedsudvikling, og i hans utopia blev arbejderklassen ikke særlig tilgodeset, det var et samfund med standscirkulation. Disse og andre synspunkter forekommer selvmodsigende. R. var imidlertid sikker i sin overbevisning om det gode fremskridt, og denne opfattelse dominerede hans tankegang. Derved kom forkynderen og læreren også tit til at dominere den erklærede rationalist. Nogle af R.s talrige initiativer blev realiseret i hans tid, andre først af hans efterfølgere. Det gjaldt navnlig hans planer for Statens lærerhøjskole. Årsagerne hertil var tidens stramme økonomi, men hans

yderliggående synspunkter og hans kantede og til tider forurettede væsen – tilbøjeligheder der blev forstærket af en tiltagende døvhed – medførte desuden at han kunne have vanskeligt ved at vinde tilslutning for selv velunderbyggede forslag. □Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget) og på tegn. af H. Jensenius udst. 1928. Mal. af H. Moltke, 1939 (Danmarks lærerhøjskole). Foto.

V. R.: Drengeliv i kroen, 1939 (erindr.). – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 292–94. Ebbe Neergaard i Tilskueren, 1939 II 109–20. Jørgen Pauli Jensen: En kort introd. til udviklingspsykologien, 1972. Ellen Nørgaard: Lille barn, hvis er du?, 1977 især 181–92 269–76. Ernst Larsen: Danm.s lærerhøjskole 1950–64, 1981 især 22–26.

Ellen Nørgaard

Rasmussen, Aage Henning Michael, 1855–1932, søofficer. * 24.5.1855 i Halk, † 6.7.1932 i Vallederød, begr. i Hørsholm. F: sognepræst, senere tit. professor H. V. *R. (1821–91) og Hulda K. M. A. Arnkiel (1824–74). ~ 8.4.1882 i Kbh. (Matth.) med Anna Sophie Adelaide Mathilde Søderberg, * 4.11.1857 i Kbh. (Garn.), † 3.11.1945 i Hørsholm, d. af kaptajn, senere major Peter Henrik Joseph Theodor S. (1816–1903) og Kirstine Johanne Henrichsdatter Kilde (1821–97).

Da R.s far efter 1864 blev fordevret fra sin stilling, tog familien til Kbh. hvor R. blev sat i Haderslev læreres skole. 1870 blev han frivillig lærling og kom på togt med panserfregatten Peder Skram. 1872 blev han kadet og afgik 1876 fra søofficersskolen som sekondløjtnant. 1878 blev han premierløjtnant i flåden. R. havde stærke tekniske interesser, og det var ham derfor ikke ukært 1878 at få opfordring til at uddanne sig videre i denne retning. Et halvt års arbejde på en maskinfabrik fulgtes af et ophold i England hvor han efter bestået adgangsprøve sept.1878 blev elev på maskinafdelingen ved Royal Naval College i Greenwich, og efter et treårigt kursus her blev han 1881 værftingeniør ved orlogsværftet. 1883 tog han sin afsked som søofficer og udnævntes til underdirektør ved orlogsværftet. 1886 blev han tillige chef for ingeniørskolen her og 1887 formand for maskinisteksamenkommissionen. Med udgangen af 1911 fratrådte R. disse stillinger og overtog den ved nyordningen fra 1912 oprettede stilling som direktør for maskinistundervisningen. 1888 udgav han på marineministeriets foranstaltning en i mange år meget kendt og anvendt lærebog *Læren om Skibsdampmaskinen* som særlig var beregnet på undervisningen i skolen for skibsbygning og maskinvæsen, men som også vandt indpas andre steder, navnlig efter at den 1893 var kommet i 2.

Rasmussen, Aage

og noget omarbejdede udgave. R. oplevede selv at udgive 7. udgave (1922), mens 8. udgave, 1936, først kom efter hans død. 1892 kom *Skibsmaskinlære til Brug for Styrmand og Skibsførere* (5. udg. 1927; 6. udg. ved Poul Em. Holm 1929); 1909 kom *Skibsmotorlære* (5. udg. 1928; 6. udg. ved P. Holm 1938). Jævnside med offentliggørelsen af disse lærebøger offentliggjorde R. ikke sjældent faglige afhandlinger i Tidsskrift for Søværnen, Teknisk Tidsskrift, Engineering osv. Gennem en årrække udførte R. undersøgelser over havdybdens indflydelse på skibets hastighed og skrev herom i Engineering 1894; på Institution of Naval Architects' årsmøde i London 1899 holdt han foredrag om *Some steam trials of Danish ships*. 1911–14 var han lærer ved officerskolen. Det er R.s fortjeneste at den tekniske undervisning på orlogsværftet og senere maskinundervisningen førtes frem til en højt udviklet og tidssvarende standard. 1925 fratrådte R. sin stilling på grund af alder. 1909–32 var han handelsministeriets konsulent i maskinsager, 1918–32 medlem af bestyrelsen for Helsingør jernskibs- og maskinbyggeri og 1918–30 medlem af bestyrelsen for de forenede automobilfabriker. – R. 1888. DM. 1898. K.² 1909. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg). Elfenbensrelief. Foto.

Niels Brock XVII, 1941, nr. 3 1–44. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Rasmussen Søkilde, Niels, 1837–1905, landmand, historiker. * 2.8.1837 på Søkilde, Fleninge, Brahetrolleborg sg., † 24.8.1905 sst., begr. i Brahetrolleborg. F: gårdmand Rasmus Jensen (1803–82) og Anne Larsdatter (1803–73). ~ 7.5.1869 i Brahetrolleborg med Karen Jensen, * 20.3.1836 i Håstrup, † 5.8.1912 i Fleninge, d. af gårdmand Jens Hansen (1805–94) og Anne Pedersdatter (1816–74).

R.S. udgik fra en anset og velstillet gårdmandsslægt der i mange generationer havde levet på gården, og han fik en efter forholdene god skolegang i den af Ludvig "Reventlow (1751–1801) oprettede Gerup skole hvor den lærevillige dreng fik undervisning i fag ud over almueskolens almindelige tilbud. Han begyndte tidligt at skrive vers og fortællinger og fik som ung nær kontakt med den senere digter Mads "Hansen. 1868 overtog han fødegården, drev den frem som mønsterbedrift og nybyggede ejendommen. R.S. interesserede sig desuden for bierhverv som frugtavl, vin- og konserverfremstilling, og ikke mindst for husflidssagen hvor han virkede i nært samarbejde med N. C. "Rom. Han skrev meget i

dags- og fagpressen om disse emner og udgav en række småskrifter som *Om Frugthavens Anlæg og Pleje*, 1886, og *Vejledning i Anvendelse af Frugt til Brug i Husholdningen*, 1887. – Mest kendt blev han imidlertid for sit historiske forfatterskab der indledtes med den til udgivelse af Fr. Barfod besørgede *Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn*, 1870, og som efterfulgtes af en lang række artikler og bøger af historisk-topografisk karakter. Uden for denne snævre ramme kom han med den udmærkede studie *Kaj Lykkes Fald*, 1876, men i øvrigt koncentrerede han sig om hjemlignende med *Holstenshus og Nakkebølle med tilhørende Sogne og Øer*, 1875–78, *Hillerslev og Østerhæsing Sogne med Arreskov og Gjelskov*, 1881 (s.m. S. Jørgensen (Kistrup)), *Uddrag af Fyenbo Landstings ældste Skjøde- og Pantebøger*, 1890 og *Trolleborgegnen og dens Beboere igennem 250 Aar*, 1894. I *De Reventlowske Skoler*, 1883, og i mindeskriftet *Landboreformerne og den danske Bondestands Frigjørelse før og efter 1788*, 1888, markerede han Ludvig Reventlows indsats i reformperioden. R.S.s forfatterskab afsluttedes ved midten af 1890erne hvor en alvorlig sygdom svækkede hans åndsevner og arbejdskraft. R.S.s forfatterkab er svingende i værdi, på en gang præget af forfatterens dybe fortrolighed med egen og miljø og samtidig mærket af hans mangel på egentlig skoling, bredere læsning og afhængighed af den foreliggende litteratur og det tilgængelige kildemateriale. Han opnåede i kraft af sit både faglige og historiske forfatterskab en anset placering i samtiden, omtalt som „Danmarks lærdeste bonde“ og bestred en lang række tillidshverv. Politisk var R.S. konservativ og stod bl.a. bag oprettelsen af Brahetrolleborg folkehøjskole 1889 der var ment som et modtræk mod de mere venstreprægede skoler, men samtidig var han dybt forankret i den tidligt folkeligt-nationale vækkelse og oplysningsbestræbelser. – DM. 1879. □ Træsnit 1884 og efter dette 1897. Foto. – Mindesten ved gården Søkilde i Fleninge 1937.

H. C. Frydendahl: N. R. S., 1937 (optr. af Fynsk hjemstavn X, 1937). – Papirer i Landsark., Odense.

Claus Bjørn

Rastenni, Anna Rachel, * 1915, sanger. * 21.8.1915 i Kbh. (Rigshosp.). F: skrædder Salomon Wolff Rastén (1889–1939) og syerske Elka Elkanowitz (1886–1972). ~ 26.4.1948 i Hillerød (b.v.) med advokat, senere kreditforretningsdirektør Vagn Aage Terpager, * 13.9.1917 i Middelfart (~2° 1966 med Birgitte Østergaard, * 1931), s. af trafikkontrollør Niels Sørensen T. (1880–1933) og Anna Marie Andersen (1887–

1977). Ægteskabet opløst.

R.s første offentlige fremtræden fandt sted i Nykøbing-Falsterrevyen 1936, og det var ikke som sanger men som akrobatisk danser i Holger Bjerres kor. Efter engagementer i Helsingørrevyen og restaurant Prater kom hun 1937 til Zigeunerhallen hvor hun både dansede og sang. 6.9.1938 havde R. sin første radioudsendelse. Den er blevet efterfulgt af nogle hundrede siden da. En kortvarig uddannelse hos Hertha Bjørvig gav hende vished for at stemmen lå som den skulle hvis den kun skulle bruges til refræn- og visesang og ikke til romancer og opera. 1938 optrådte R. i restaurant Varna (ved Århus), 1939 på Kronborg Havbad i Helsingør, og herfra fik hun indledt et samarbejde med den svenske kapelmester Thore Ehrling i Helsingborg. 1940 medvirkede R. i Lulu Ziegler-kabaretten, 1942 i Dagmarrevyen, men 1943 måtte hun på grund af sin jødiske afstamning flygte til Sverige. Da havde hun opnået stor popularitet i hele Danmark takket være sin ligefremme, friske syngemåde, den kønne, lidt særprægede stemmeklang og et lettilgængeligt repertoire. Mange kapelmestre havde hun allerede indledt et samarbejde med: Louis *Preil, Kai *Ewans, Teddy *Petersen, Kaj Timmermann, Bruno Henriksen o.a. I Sverige fik R. kontakt med bl.a. Gösta Tönnes og Thore Ehrlings orkestre og med Radiotjänst. Hun sang også på kabaret og varieté. – 1945 vendte R. tilbage til Danmark og genoptog samarbejdet med danske kapelmestre, heriblandt nu også Hans *Schreiber og senere Kai Mortensen. Der fulgte en række rige arbejdsår for R. I hendes repertoire dominerede visesangen nu den rene refrænsang. Hun vandt ugebladet Se og Hørs konkurrence om hvem der var Danmarks populæreste sangerinde og fik 1958 som den første danske kunstner en guldplade (for 1 mill. solgte gramfonplader). Hun modtog Ekstrabladets hummørmedalje og deltog i Grand Prix-udsendelser. 1963 blev hendes 25 års jubilæum fejret ved en festkoncert hvorfra indtægterne gik til Danske kunstneres Grønlandsfond. Under oktoberkrigen 1973 (Jom Kippur-krigen) indsang R. en plade med jiddische og hebraiske sange, og indtægterne ved salget gik til staten Israel der til gengæld lod plante en skov som tak herfor. 1975 blev R. indskrevet i Jerusalems „gyldne bog“, og 1981 fik hun Gramexprisen for fremragende kunstnerisk virke. – R. har taget de lette ting til sit hjerte og formidlet dem med menneskevarme og musikalitet og med megen inderlighed i foredraget. Men den egentlige hemmelighed ved hendes succes er måske: naturlighed. □Foto.

Svend Saaby

Rasting, Carl Annard Theodor, 1900–67, jurist. * 23.10.1900 i Kbh. (Holmens), † 25.4.1967 på Frbg., begr. Randers kgd. F: grosserer Theodor Emil Rasmussen (1855–1911) og Karen Jørgensen (1861–1954). Navneforandring 21.12.1920. ~ 28.3.1943 i Århus (Skt. Pauls) med Amelie Willumsen, * 27.5.1899 i Randers, † 27.4.1981 på Frbg., d. af maler og billedskærer Hans Martin Wilhelm W. (1858–1911) og Charlotte Augusta Willesen (1866–1942).

R. blev student 1918 fra Metropolitanskolen og tog 1924 juridisk embedseksamen. S.å. blev han ansat i justitsministeriet, 1925–26 var han politifuldmægtig i Thisted, 1926–31 sagførerfuldmægtig i Kbh. og manuudaktor. 1931 blev han ansat som lektor i retsvidenskab ved Kbh.s univ., og 1936 beskikkedes han som den første professor i retsvidenskab ved Århus univ. 1941–43 var han universitetets rektor. 1951 blev R. udnævnt til professor ved Kbh.s univ. hvor hans fagområde blev forsikrings- og søret. – R. havde 1932 erhvervet den juridiske doktorgrad på afhandlingen *Retssammenlignende Studier over Entreprenørens Omsætningsbeskyttelse* til hvilken han havde samlet stof på en studierejse til England, Tyskland og Frankrig 1929–30. Emnet for disputatsen var hidtil kun i ringe omfang behandlet i dansk retsvidenskab til trods for problemets store praktiske betydning, og R. gjorde en fortjenstfuld indsats ved at underkaste det en indgående undersøgelse på en vid retssammenlignende baggrund. R.s legislative forslag blev ikke retningsgivende for den senere udvikling på området, men disputatsen er præget af R.s evne til at beherske og systematisere et omfattende stof og af forfatterens nøgterne og afbalancerede judicium. Disse egenskaber kendetegner også hans øvrige produktion der omfatter arbejder inden for højt forskellige juridiske discipliner. Forud for disputatsen havde han udgivet en håndbog i veksel- og checklovgivningen (1928) og ydet en værdifuld medvirken ved Oluf H. *Krabbes udarbejdelse af kommentar til Borgerlig Straffelov, 1931 (4. udg. 1947). Af R.s øvrige videnskabelige arbejder skal nævnes en lærebog i folkeret, 1940, *Presseretten*, 1951 og en kommenteret udgave af lov om forsikringsvirksomhed, 1960. R. var medlem af nogle lovforberedende udvalg vedrørende søret og forsikringsret og havde forskellige bestyrelseshverv med tilknytning til forsikringsretten. 1946–49 sad han i hovedbestyrelsen for Foreningen Norden, fra 1949 i foreningens råd, og i årene 1950–57 var han medlem af folketinget valgt af det konservative folkeparti i Viborg amt. – R. 1946. R. 1955. □Tegn. af Otto Frederiksen, 1950 (Kgl.bibl.). Foto.

Rasting, Carl

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1933 108.
– A. Vinding Kruse sst. nov.1967 193–97.

Knud Waaben (Stig Juul)

Ratecken, Johan Philip, – 1726 –, politimester i Kbh.

Det første spor i kilderne af R. er en meddelelse om at han 1705 som teologisk student deltog i en gudelig lægmandsforsamling af pietistisk art i byen. Han var kommet fra Tyskland og blev ansat som lærer for fattige børn der blev opdraget på dronning Louises foranledning og bekostning. Han blev derpå kammersekretær for dronningen og fra 1706 overbestyrer af hendes gods Hørsholm. Efter dronningens død 1721 rejstes der ved gennemgangen af hendes bo mistanke mod hans regnskaber; alligevel blev han 15.1.1723 udnævnt til politimester i Kbh. og 27.6. viceborgmester. I sit embede havde han som forgængeren J. B. "Ernst ord for et humant sindelag, bl.a. forsvarede han de handlende mod overgreb fra militæret, og mod en kolerisk torvemester. Men kort efter hans udnævnelse påbegyndtes den undersøgelse af hans forhold der tre år senere førte til hans afskedigelse. Sigtelserne for at have forfalsket og raderet i regnskaberne fandtes godtgjort, og Andreas "Hoyer vil vide at hovedanklagen gik ud på at han havde eftergjort den afdøde dronnings hånd på en kvittering. En optegnelse på rådhuset der benævner ham „civiliter mortuus“ antyder at han er blevet frataget alle hverv og titler, og et rejsepas 13.4.1726 indicerer at han i stedet for straf er blevet forvist fra riget. Hans bo blev konfiskeret, herunder 19 000 dlr. kurant. – Kancelliråd 1710. Justitsråd 1713. □Mal. (Kbh.s politigård).

Andreas Hoyer: König Friederich IV glorwürdigstes Leben II, 1829 179. C. Christensen: Hørsholms hist., 1879 (fot. optr. 1976) 370–72. O. Nielsen in Pers.hist.t. I, 1880 = samme forf.s Kbh.ske politimestre og politidirektører, 1881 278. Samme: Kbh.s hist. og beskr. VI, 1892.

Sv. Cedergreen Bech

Rathsack, Svend, 1885–1941, billedhugger. * 8.9. 1885 i Fredericia, † 14.12.1941 på Frbg., begr. sst. F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant Vilhelm Sophus Ludvig R. (1852–1945) og Anna Byberg (1855–1943). ~ 21.12.1915 i Kbh. (Sions) med Magdalene (Lone) Johanne Andersen, * 24.4.1887 i Rønne, † 7.4.1942 på Frbg. (~ 1° 1909 med ingeniør Frederik Anton Thiele, 1881–1934, ~ 2° 1923 med Marie Rørdam, 1893–1978), d. af sagfører Anders Peter A. (1847–1900) og Sara Juliane Marie Sonne (1851–1922).

R. uddannede sig oprindeligt som maler, men det var som billedhugger han kom til at arbejde og blev kendt. Han tog afgang fra kunstakademiet 1907 og rejste derefter på legater til Spanien og Nordafrika et par år. Da han imidlertid længe havde haft lyst til at blive billedhugger i stedet modellerede han 1913, knap 30 år gammel og uden egentlige forudsætninger, en ambitiøs mandsstatue *Adam* som stilistisk bundet i hans beundring for den arkaisk-græske skulptur, fulgt 1916 af *Eva* hvis formidealer snarere bærer Skovgaard-skolens præg (begge Århus kunstmuseum). 1914 besøgte han Paris hvor han lærte arkitekten Thorkild "Henningsens og kollegaen Johannes "Bjerg, som skulle få stor betydning for ham, at kende, og var en kort tid elev af E. A. Bourdelle. Efter hjemkomsten knyttedes han til Den frie udstilling. I lighed med andre af tidens danske billedhuggere modellerede R. i tiden frem til ca. 1920 en del statuer: *Fodboldspiller*, 1915, et meget benyttet motiv *Spydkaster*, 1916, *Harlekins selvmord*, 1919 (Kunstindustrimuseet) og flere kvindefigurer: *Piger med amorin*, 1917, *Amor og Psyke*, 1918 hvis raffinerede elegance præget af art-déco ikke er ulig Gerhard "Hennings tidlige statuer. Selv om mange af R.s senere skulpturer tilstræber klassiske former var han ikke upåvirket af tidens interesse for en manierisme i skulpturen, som særlig Johannes Bjerg og Einar "Utzon-Frank var eksponenter for. – Efter at have vundet 2. konkurrence herom fik R. 1923 sin første store offentlige opgave: *Søfartsmonumentet på Langelinie* over forliste i første verdenskrig. Med en sokkel prydet med fortællende relieffer kronet af en vinget kvindeskikkelse som symbol for "Mindet" på en plint med de faldnes navne føles monumentet i dag vel dominerende, både ved sin størrelse og blanding af materialer. Dengang var det noget af en fornøjelse. Den arkitektoniske udformning skyldes Ivar "Bentsen og til en vis grad dennes svoger Kaare "Klint.

1921 foretog R. en rejse til Java som gav anledning til hans ypperste arbejder: en række skitser af stående malajkvinder og gående kulier modelleret på stedet; det monumentale portræthoved *Babu Ani* i sort marmor fra 1922 og statuetten skåret i ibenholt af en malajkvinde fra 1928 (alle Statens museum). – R.s interesse for ikke-europæiske folk gjaldt også grønlænderne, og i 1920'erne gjorde han sig til talsmand for at der i Kbh. blev rejst et Grønlandsmonument. Der var i disse år politisk interesse for Grønland, og da R. – efter en rejse dertil 1931 med „Hans Egede“ – 1932 udstillede en idéskitse til et sådant monument fik han snart efter opgaven i opdrag af kommunen. Monumentet består af tre enkelte

grupper udført i mørk granit, og det er kun gennem opstillingen på Christianshavns torv at de danner en kompositorisk helhed. I midten en stående fanger med sin kajak hævet over gadens niveau, flankeret af to grupper arbejdende kvinder hvis arbejdsstillinger og bevægelser er fastholdt i en livfuld karakteristik som vidner om kunstnerisk indlevelse. Monumentets sammenhæng med pladsrummet er næppe skabt uden tanke på en anden vellykket folkelig plads: Kai *Nielsens Blågårds plads. – R. fik i tidens løb mange bestillinger, både portrætter: *Knud Rasmussen*, 1934 (Nationalmuseet), *oberst J. P. Koch*, 1938, dekorativ skulptur som *Harlekin*, 1920 (Regina, Århus), *H. C. Lumbye-monumentet*, 1929–30 (Tivoli), *fire arbejder-figurer til Esbjerg arbejderhøjskole*, 1930–31, *Svømmepigen*, 1934 til Århus stadion, foruden talrige relieffer og brønds-kulpturer. – Hans sidste arbejde, gruppen *Den døde mand*, 1939–41 (Statens museum) tyder imidlertid på at han blev afbrudt på vej ind i en ny fase af sin udvikling. – Foruden de nævnte studierejser var R. 1928 med det Ankerske legat i Italien og Grækenland. Han deltog i en lang række internationale og skandinaviske udstillinger og har herhjemme foruden på Den frie udstillet på Kunstnernes efterårsudstilling 1909, 1915 og 1919. Den frie udstilling afholdt 1942 en mindeudstilling for R., og Kunstforeningen en retrospektiv separatudstilling 1942. – R. var medlem af akademirådet 1922–40 og af bestyrelsen for Thorvaldsens museum 1934–40. – Tegninger i kobberstiksamlingen. – R. 1928. □Malet selvportr. 1905. Mal. af W. E. Verschou udst. 1912, af Malthe Engelsted 1914–15 og af Arne Lofthus, 1925 (Fr.borg). Tegn. af E. Ullman. Foto.

S. R. Et udvalg af billeder m. indledn. af Leo Swane, 1934 = Vor tids kunst XVII. – Erik Zahle i Kunstmuseets årsskr. XXX, 1943 97–125 og XXXI–XXXII, 1944–45 1–61 (heri værkfortegn.). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Elisabeth Fabritius

Ratolf, † senest 1085, biskop i Slesvig.

R. var en af de ikke få tysk fødte biskper i Sven Estridsens tid, kannik i Bremen, viet af ærkebiskop Adalbert. Året kan ikke fastslås, og om hans virke i Slesvig ved man intet. 1071 bistod han biskop Egilbert ved indvielsen af domkirken i Minden og skal have skænket et relikvieskrin (ædicula). Han døde senest 1085 thi i Knud den Helliges gavebrev til domkirken i Lund fra dette år nævnes en biskop Sivard som ifølge en stedlig overlevering, der dog ikke kan forfølges længere tilbage end til 1500-tallet (Hieronymus Cypræus), havde sæde i Slesvig.

Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesie pontificum, 3. udg. ved Bernh. Schmeidler, Hannover 1917 231 (da. overs.: De hamb. ærkebiskopers hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930 (fot. optr. 1968)). Mindener Geschichtsquellen I, Münster 1917 = Veröffentlichungen der hist. Kommission für die Provinz Westphalen IX 47. Regesten der Erzbischöfe von Bremen, udg. Otto Heinrich May I, Hannover 1937 = Veröffentlichungen der hist. Kommission für Hannover ... XI nr. 260 264. – Sture Bolin: Om Nordens äldsta historieforsk., Lund 1931 = Lunds univ.s årsskr., N. F. avd. 1:XXVII 10.

*Ellen Jørgensen**

Raun (Corvinus), **Mikkel Christoffersen**, ca. 1652–96, præst, oversætter. * ca. 1652 i Ronneby, Blekinge, † 2.12.1696 i Gudmundtorp, Skåne. F: præsten Christoffer Findorph († 1703, ~2° med Christense Albin) og Marie Jespersdatter Smit († tidligst 1680). ~Karna (Karin) Nilsdotter Krag (ell. Kråka), * i Ronneby (~2° med sognepræst i Gudmundtorp og Hurva Christian Thomæus, † 1718), d. af guldsmed Nils K.

R. hører til de første studenter som (1670) indskreves ved det 1668 oprettede universitet i Lund, rejste ca. 1670 i udlandet og var formentlig efter 1673 rektor ved skolen i Kristianstad. 1677 indskreves han som student i Kbh. (hans far havde slågt på Fyn), og 1680 i Uppsala, og 1681 blev han præst i Gudmundtorp og Hurva i Midtskåne hvor han var til sin død. Under sit ophold i Danmark udgav han i Kbh. sin danske oversættelse i alexandrinere af Vergils Georgica (eller Bonde-Verk, 1680) som han bl.a. tilegnede biskop Knut Hahn i Lund, det danske sprogs værste fjende, måske fordi denne havde været hans fars eftermand i Ronneby; men også hans svenske giftermål tyder på at han ikke har følt sig stærkt knyttet til Danmark. Oversættelsen er ikke særlig god, men holder sig ret nøje til originalen. R. var en dygtig kobberstikker (portrætter og især landkort) og musiker.

Lunds stifts herdamme III, udg. S. Cavallin, Lund 1856 60f; V, 1858 213f; VI, udg. G. Carlquist, 1957 212–17.

*Marius Kristensen**

Raunkjær, **Anders Christian Barclay**, 1889–1915, geograf, rejsende. * 11.11.1889 i Kbh. (Jac.), † 13.7.1915 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: botaniker C. *R. (1860–1938) og Ingeborg Marie Andersen (Ingeborg *R.) (1863–1921). Ugift.

Efter at være blevet student 1908 fra Henrik Madsens skole påbegyndte R. studiet af geografi med magisterkonferens for øje. Det var især den kulturgeografiske side af faget som fængslede ham, og da han ledsagede faderen på dennes rejse til Middelhavsløndene 1909–10, fik han i Nordafrika lejlighed til at drive selvstændige studier over betingelserne for agerbruget i Tune-

Raunkjær, Barclay

sien med særligt henblik på kunstvandingen. Resultaterne heraf er fremlagt i *Geografisk Tidsskrift* XXI, 1912. Det kgl. danske geografiske selskab nærede på denne tid planer om at iværksætte undersøgelser i Arabien, og om end R. ikke talte arabisk, gjorde hans levende interesse for forskningsrejser i dette område det naturligt, at han kom til at lede den påtænkte ekspedition der oprindelig var ment som indledning til senere, mere omfattende arbejder. R. forlod Kbh. midt i nov. 1911 og rejste over Konstantinopel (Istanbul) og Bagdad til Kuwait ved den persiske havbugt, hvortil han ankom sidst i jan. 1912. Efter næsten fire ugers ophold som for størstedelen var optaget af forhandlinger med den stedlige sheik, der frygtede for politiske intriger, forlod han denne by sammen med en købmandskaravane og nåede efter tre ugers rejse gennem steppe, sten- og sandørken til Bereida, hvorfra han fortsatte til Riadh. Ad en rute midtvejs mellem de engelske rejsende Palgrave og Pellys drog han derfra videre med en skare perlefiskere ud til Adjer ved kysten, hvor ekspeditionen afsluttedes på Bahrein-øerne. Hjemreisen foregik over Bombay og Triest til Kbh. hvortil han ankom juni 1912. Den arabiske befolknings fanatiske fremmedhad i forbindelse med gentagne sygdomsanfald havde i høj grad lagt hindringer i vejen for regelmæssige undersøgelser. Ikke des mindre lykkedes det R. at optage en kortskitse af ruten, hvorved bl.a. udbredelsen af de forskellige landskabstyper blev udredt, ligesom han foretog en række undersøgelser over nomadevandring, handelsforhold m.m. Disse iagttagelser blev senere sammen med en beretning om rejsens forløb forelagt i bogen *Gennem Wahhabiternes Land paa Kamelryg*, 1913. Efter sin hjemkomst opgav R. sit videnskabelige studium og fik ansættelse i Østasiatisk Kompagni hvor han mente at finde et virkefelt for sine erhvervsgeografiske interesser; men hans svage helbred havde allerede på rejsen lidt et uopretteligt knæk, og efter længere tids sygdom døde han kun 25 år gammel. □Foto.

Berl. tid. 15.7.1915. Politiken s.d. W. Thulstrup i Ill. tid. 25.7.s.å.

*Kaj Birket-Smith **

Raunkjær, Christen Christiansen, 1860–1938, botaniker. * 29.3.1860 på Ravnkærgård, Lyne sg. ved Varde, † 11.3.1938 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: gårdejer Johan Christian Hansen (1826–1904) og Ane Thjellesen (1823–1901). Navneforandring 25.5.1912. ~1° 19.5.1888 i Varde med Ingeborg Marie Andersen (Ingeborg *R.), * 11.10.1863 i Varde, † 8.9.1921 på Frbg., d.

af fabrikant Hans Peter A. (1832–87) og Nielsine Andrea Schack (1835–1905). Ægteskabet opløst 1915. ~2° med Agnete Seidelin, * 5.11.1874 i Århus, † 4.6.1956 i Frederikssund, d. af købmand, senere bankdirektør Jens Christian S. (1827–88) og Christiane Dorothea Rosenstand (1838–1908). Ægteskabet opløst. ~3° 5.9.1925 på Frbg. (b.v.) med Christine Farvine Nelly Nielsen, * 21.3.1879 i Kbh. (Matth.), † 25.11.1959 i Vedbæk, d. af sigtefabrikant, senere portner Carl Frederik N. (1832–99) og Christine Delcomyn Petersen. – Far til Barclay *R. Farbror til Kristian *Raunkjær og Palle *Raunkjær.

R.s forældre var særprægede personligheder fra hvem han arvede nogle af sine stærkeste karaktertræk, et ukueligt arbejdsmod, parret med en god portion stædighed, og sans for filosofi og poesi. Efter landsbyskolegang og et år på Østbæk folkehøjskole blev han optaget på et studentehold på Gotfred *Rodes højskole på Skovgård i Ordrup hvorfra han dimitteredes som privatist 1879. Han valgte straks botanik som specialstudium og tog magisterkonferens deri 1885. I sin studentertid var han desuden stærkt interesseret i filosofi under påvirkning af S. *Heegaards forelæsninger, en interesse han bevarede livet igennem og som på flere måder har præget hans videnskabelige arbejder, selv om hans stærkt udviklede logik og sans for realiteter dæmmede op for hans trang til filosofiske spekulationer. 1885–88 var han alumnus på Borchs kollegium, men årene derefter blev økonomisk ret vanskelige for ham da han måtte leve som timelærer og lavtlønnet plantebestemmer i Botanisk have. Bedre blev det da han fik nogle understøttelser til rejser og videnskabeligt arbejde, og da han 1900 blev lærer ved Statens lærerhøjskole. I en halv snes år (til 1911) boede han på sin lille ejendom Blide ved Jonstrup hvor han midt i naturen skabte sine banebrydende arbejder. 1908 blev han docent i botanik ved Kbh.s univ., og 1911 blev han E. *Warmings efterfølger som professor.

Som botanisk forsker fulgte R. allerede som student sine egne veje, og hverken den botaniske professor F. *Didrichsen eller docenten, E. Warning synes at have haft større indflydelse på hans studier selv om hans første små publikationer (1882–87) er anatomiske detailarbejder som talrige andre fra den periode. Hans første betydelige arbejde er *Myxomycetes Daniae* (Botanisk T. XVII, 1888), en beskrivelse af de i Danmark fundne slimsvampe og grundlæggende for vort kendskab til disse organismers udbredelse. Han var i disse år stærkt interesseret i svampe og i dansk floristik hvilket sidste førte ham til udarbejdelsen af *Dansk Exkursions-Flora*, 1890, et

fortrinligt arbejde der siden kom i stadig forbedrede udgaver og hvis principper er fulgt i Dansk feltflora, red. Kjeld Hansen, 1981. I årene efter eksamen berejste han de nordfrisiske øer og klitterne i Holland, og et resultat deraf blev hans første plantegeografiske afhandling *Vesterhavets Øst- og Sydvests Vegetation* (Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum, 1889) hvori zonedelingen i disse egne plante-samfund for første gang beskrives. Warming, der 1886 var blevet professor i Kbh., var selv begyndt på lignende studier efter i flere år at have arbejdet med en systematisk inddeling af de nordiske planters „livsformer“, og der skete nu det mærkelige at de to botanikere på Warmings initiativ byttede opgaver således at R. nu skulle fortsætte med studier over danske planters livsformer. Med denne opgave arbejdede R. en halv snes år, og resultatet blev hans store værk *De danske Blomsterplanters Naturhistorie. I. Enkimbladede*, 1895–99, et for sin tid enestående værk, uden sidestykke i noget lands litteratur, hvori næsten alle danske enkimbladede arter behandles på grundlag af egne undersøgelser morfologisk, anatomisk og biologisk. Desværre foreligger det kun på dansk og er derfor ikke så kendt som det fortjener. Under arbejdet med det mægtige stof fik R. rig lejlighed til teoretiske og spekulative betragtninger over udvikling, arv, hensigtsmæssighed osv., og i en lang indledning til bogen fremsætter han klart og logisk sine for den tid bemærkelsesværdige anskuelser derom, tanker som andre forskere, som W. Johannsen, med hvem R. ofte drøftede dem, senere arbejdede videre med.

Da R. nu skulle fortsætte med lignende studier af de tokimbladede arter stødte han på uoverskuelige vanskeligheder med at indordne deres mange livsformer i et morfologisk system, men fandt at en biologisk karakter der er en livsbetingelse for planterne bedre egner sig som grundlag for et system, fx den der betinger at planter i vort klima kan overvinde. En sådan karakter fandt han i den afstand de overvintrende knopper findes fra jordoverfladen, og på dette grundlag udarbejdede han sit geniale system over livsformerne eller biologiske typer som han først kaldte dem, med fem klasser med nye, af ham skabte navne. Det nye system blev først forelagt i Botanisk forening 1903 og udførligt begrundet i *Typers biologiques pour la géographie botanique*, (OVS, 1905) og i *Planteriget's Livsformer og deres Betydning for Geografien*, 1907 hvori han tillige viser hvorledes man i livsformernes fordeling i et område har et middel til at karakterisere dets „planteklima“ hvis lufttemperatur og nedbørsmængde året rundt han anskueliggjorde på en

ganske ny måde ved sine „hydrotermfigurer“. I sit næste større arbejde, *Livsformernes Statistik som Grundlag for biologisk Plantegeografi* (Botanisk T. XXIX, 1908) viser han ved flere eksempler hvorledes man talræmmigt kan give et billede af et områdes planteklima ved at udregne samtlige dets arters procentvise fordeling i livsformklasserne og deraf konstruere dets „biologiske spektrum“, som sammenlignet med det af R. udregnede normalspektrum for alle jordens plantearter giver et koncist udtryk for områdets særpræg. I flere afhandlinger har R. vist sine metoders brugbarhed og værdi, navnlig efter at han havde prøvet dem på en rejse til Dansk Vestindien 1905–06 og til middelhavslandene 1909–10.

Det lå nær at livsformerne og det biologiske spektrum også med udbytte kunne anvendes ved studiet af snævert begrænsede plantesamfund. En ny botanisk disciplin, plantesociologien, var netop da genstand for manges studier især i Sverige og Schweiz, men R. var ikke tilfreds med de der anvendte metoder som han fandt alt for meget hvilende på skøn. Han udarbejdede derfor en ny, cirklingsmetoden, hvorefter man optæller alle arter i en række tilfældigt valgte små arealer inden for et samfund, begrænset af en cirkel med radius 10 cm og derefter bearbejder de fundne tal statistisk. Han beskrev denne metode i *Formationsundersøgelse og Formationsstatistik* (Botanisk T. XXX, 1909) og viste dens anvendelse i *Formationsstatistiske Undersøgelser paa Skagens Odde* (sst. 1913) og i flere senere afhandlinger. Den først nævnte afhandling bærer det karakteristiske motto: Tal er Videnskabens Versefodder, og fra da af præger den statistiske behandling af det undersøgte materiale, ofte efter optælling og måling af tusinder af individer, en række af hans skrifter, og statistik blev efterhånden en hel mani hos ham så han anvendte den på de mest forskellige objekter. Han forstod at benytte tal og at se de ofte godt skjulte fejlslutninger som statistisk beregning kan indeholde. Hans cirklingsmetode er uden tvivl særdeles eksakt og har med udbytte været anvendt af flere danske botanikere, men den kræver et fuldstændigt kendskab til alle lokalitetens arter i alle deres livsstadier, og er derfor vanskelig at anvende i områder hvis flora man ikke er fortrolig med. Den mødte derfor en del kritik som R. besvarede i den stærkt polemiske afhandling *Om Valensmetoden* (Botanisk T. XXXIV, 1916). Han var tilbøjelig til straks at tillægge sine ideer en alt for stor rækkevidde, men han forstod også at modificere og tillempede dem efterhånden som han arbejdede videre med dem. Dette skete i afhandlingen *Recherches statistiques sur les forma-*

Raunkjær, C.

tions végétales, 1918 og i *Dominansareal. Arts-tæthed og Formationsdominanter*, 1928. R.s plan-teografiske arbejder blev efterhånden kendt i udlandet og hans ideer, klare logik og krav om eksakte metoder højt vurderet, og 1934 kunne sytten af hans herhen hørende afhandlinger ud-gives på engelsk i et stort oplag, *The life forms of plants, and statistical plant geography*.

Foruden de nævnte større og mere generalise-rende afhandlinger har R. skrevet en række an-dre om detailstudier hvoraf nogle belyser hans metoders anvendelighed, andre er biologiske og systematiske. Mest følgerig blev hans meddelelse fra 1903, *Kimdannelse uden Befrugtning hos Mælkebøtte* (Botanisk T. XXV), hvori han be-skriver sine berømte kastreringsforsøg med bort-skæring på et tidligt stadium af alle blomstens dele undtagen frugtknuden som alligevel satte modent spiredygtigt frø (apogami). I flere af-handlinger beskæftiger han sig med artsvariati-on (småarter, varieteter, biotyper) og indførte et nyt begreb, isoreagenten som den sidste systema-tiske enhed. I tre *Isoreagentstudier*, 1925, 1926 og 1933 anvendes dette begreb bl.a. på Eremita-geslettens Tjørne og Søndermarkens Ege. Mang-foldige var de emner R. beskæftigede sig med, og ofte optog de ham for en tid sådan at hans tanker og tale kun drejede sig om dem som da han 1919 med sand lidenskab arbejdede med de problemer han søgte at løse i den højest intere-sante, men ikke uangribelige afhandling *Egern, Mus og Grankogler. En naturhistorisk Studie*. R. var i mange år kun lidt kendt uden for de viden-skabelige kredse som i ham så en af vore skar-pest tænkende og idérigeste forskere og hædrede ham som sådan – medlem af Videnskabernes selskab 1902 og æresdoktor ved Kbh.s univ. ved jubilæet 1929. Han interesserede sig ikke for en popularisering af sin videnskab hvad han fandt unyttigt og tidsspildende. Hans åndelige niveau lå meget højt, og kun få kunne følge ham i hans tankers flugt under de talrige diskussioner han yndede at føre på tomandshånd. Han var en in-citerende lærer for videnskabeligt interesserede studenter, men blev let for lærd i den mere ele-mentære undervisning. For den store offentlig-hed blev han først et kendt navn da han som medlem af Dyrehaveudvalget fremsatte sit meget diskuterede forslag om en alternativ benyttelse af Jægersborg dyrehave og Jægersborg hegn som dyrepark. Han kendte Dyrehaven som ingen an-den og har bl.a. beskrevet og opmålt alle dens gamle ege, tjørne og bøge. Fra omkring 1925 tog han virksomt del i Danmarks naturfredningsfore-nings arbejde og var dens videnskabelige konsu-lent i en række sager; i en afhandling i forenin-gens årsskrift 1928–29, *Naturfredningens natio-*

naløkonomiske Betydning. En naturvidenskabelig Redegørelse viste han at selv små indgreb i den stabile natur kan få følger hvis rækkevidde man ikke kan forudse.

R. led i perioder af en depression der hindrede ham i strengt videnskabeligt arbejde. Hans rast-løse ånd fandt da beskæftigelse i læsning, først og fremmest af danske digte. Han fandt deri et emne for statistisk behandling, nemlig en opgø-relse af hvilken rolle planter har spillet for vore digtere, og han søgte at vise om deres og dermed almenhedens kendskab til vore planter er vokset i tidernes løb eller ej. På grundlag af sine samlin-ger herom (nu i Det kgl. bibliotek) udgav han tre bøger, *Hjemstavn floraen hos Hedens Sangere, Blicher og Aakjær*, 1930, *Mælkebøtten i dansk Poesi*, 1931 og *Planterne i den religiøse Digtning*, s.å., åndfulde essays der viser en side af hans nat-ur, hans sans for poesi som han ikke kunne give udtryk for i sine botaniske skrifter. □Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911 1913 105–07 191. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 8–12 (bibliografi). – Selvbibliografi i Pro-motionsfesten 1929 i anledn. af Kbh.s univ.s 450 års ju-bilæum, 1930 131–36. Friesia VI, 1961 283–90 (brev). – Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 836–45. Ove Paulsen i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1937–38 67–89. Samme i Naturens verden XXII, 1938 240–48. K. Gram i Botanisk t. XXXIV, s.å. 255–59. Henning E. Petersen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov s.å. 157–66. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 især 217–19. – Papirer i Kgl. bibl., Botanisk centralbibl. og Bota-nisk museum.

Carl Christensen*

Raunkjær, Ingeborg Marie, 1863–1921, forfatter. * 11.10.1863 i Varde, † 8.9.1921 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: fabrikant Hans Peter Andersen (1832–87) og Nielsine Andrea Schack (1835–1905). ~ 19.5.1888 i Varde med botaniker C. R., * 29.3.1860 på Ravnkærgård, Lyne sg. var Varde, † 11.3.1938 på Frbg., s. af gårdejer Johan Christ-i-an Hansen (1826–1904) og Ane Thjellesen (1823–1901). Ægteskabet opløst 1915. – Mor til Barclay *R.

R. tilbragte sin barndom i provinsen og sit ægte-skabs år i Kbh., på rejser til Vestindien (1905–06) og Middelhavslandene (1909–10). Hendes forfatterskab er dels præget af hendes mangesi-dige oplevelser af miljøer og landskaber, dels af hendes interesse for kvindesagen. I debutbogen, *Pærekjøbing*, 1894, udg. under pseudonymet Box, udnyttede hun den viden hun havde fra sin opvækstby Varde til en satirisk skildring af livet i småbyen. Bogen, som består af en række por-trætter og dagliglivsskildringer, indeholder et af-snit om datidens borgerlige pigeopdragelse som gjorde de unge piger uskikkede til alt andet end

en luksustilværelse i et ægteskab med en velhavende mand, en 'lykke' som kun blev de færreste beskåret. I diskussionsromanen *Memento!*. 1898, som er udgivet under eget navn, fortsætter hun debatten i en mere edgæret form, idet hun lader sit ordrige talerør, fru Winge, slå det ene slag efter det andet mod tidens børneopdragelse og kvindeundertrykkelse. Hun og bogens øvrige oratoriske begavelser tager andre af tidens spørgsmål op, pressen, lægevidenskaben, storbylivet. Bogens samtidskritik er præcis og forudsende, men forbliver på konversationsplanet og savner litterær formning. R.s kritiske evner kommer til fuld udfoldelse i bogen *Digtning og Mening*, 1904 hvor hun angriber Jenny "Blicher-Clausens folkekære poesier. I det indledende afsnit opstiller hun en æstetik både ud fra formelle og etiske kriterier hvorefter hun med særdeles slående eksempler overbeviser læseren om at „Poetisk Vrøvl ikke er bedre end Prosa-vrøvl“. Derefter følger en skarpsindig analyse af datidens litterære institution som forklaring på Blicher-Clausens succes. I sin næste bog, *Mand og Kvinde*, 1909 tager hun sine kvindepolitiske interesser op igen. Bogen beskriver et ægteskabs udvikling fra den første forelskelse over forskellige kriser til alderdommens ro. Den er bygget op som en vekslen mellem hendes og hans tanker der ikke har nogen direkte forbindelse med hinanden, men alligevel fremtræder som en dialog. I modsætning til *Memento*, hvor talerørets forklaringer på de psykologiske kønsforskelle nærmede sig det sociale, nærer kvinden her den traditionelle opfattelse at der består en væsensforskell mellem kønnene. Alligevel går hendes bestræbelser i retning af ligestilling og antager ofte karakter af oprør, til trods for at hun stadig hævder ægte- og moderskab som kvinders egentlige kald. Samtidig giver bogen en nøje skildring af kærlighedens ud- og indvikling i et parforhold. Den næste bog, *I Danmark*, 1911 er en hyldest til dansk natur og klima i dagbogsform. I sin sidste bog, *Tropeskildringer fra vestindiske Øer*, 1921 har hun benyttet den viden hun havde fået i sit ægteskabs rejseperioder til natur- og miljøbeskrivelser fra en helt anden kant, ligesom hun har udgivet *Lægen Paul Iserts Breve fra Dansk Guinea*, 1917. – Ud over sin blandede produktion i bogform var R. bidragyder til bl.a. Politiken, København, Berlingske Tidende og Kvinden og Samfundet, Dansk kvindesamfunds blad. Både *Memento* og *Digtning og Mening* røber at R.s talent lå i det kritiske og analytiske, snarere end i det kreative. Hun kunne være blevet en fremragende og humoristisk litteraturkritiker.

Politiken 9.9.1921. Marie Bregendahl i Berl. tid. 11.9. s.å. Tidens kvinder 17.9. s.å.

Susanne Fabricius

Raunkjær, Kristian, 1880–1937, redaktør. * 26.8. 1880 i Strellev ved Varde, † 31.1.1937 i Kbh., begr. i Søllerød. F: gårdejer, sognefoged Jørgen Vad Thjellesen Christiansen (R.) (1856–1917) og Nielsine Pallesen (1848–99). ~ 6.6.1913 i Stege mød Thora Frederikke Hansen, * 2.2.1892 i Stege, † 22.8.1972 i Holte, d. af skibsmægler Jørgen H. (1853–1932) og Julie Storck (1870–1928). – Bror til Palle *R. Brorsøn af C. *Raunkjær.

Som stor dreng og som ung mand arbejdede R. ved praktisk landbrug. Hans varme og livslange interesse for alt hvad der havde med husdyrbrug at gøre førte ham dog snart til Dalum landbrugs-skole. Her gennemgik han 1900–01 såvel landbrugs- som kontrolkursus, men efter få års virksomhed som kontrolassistent søgte han på baggrund af et fortsættelseskursus på Dalum ind på landbohøjskolen. 1906 blev han landbrugskandidat, og efter studierejser til forskellige uddannelsessteder i Europa virkede han 1907–10 som konsulent og sekretær for Samsø landboforening og fællesledelsen for kvægavls- og kontrolforeninger sst. Han var i samme periode meget benyttet som foredragsholder; desuden var han lærer ved de kursus for bosiddende landmænd forstander S. C. A. Tuxen stod i spidsen for. Med sit lidenskabelige engagement i landbotilværelsen som helhed lagde han stedse sine tilhørere på sinde at de skulle se landbrugsøkonomien og dens problemer i en historisk og kulturel sammenhæng. De mange artikler han disse år skrev til Ugeskrift for Landmænd vidner også stærkt om hans dybe indlevelse i bondekulturen og dens fremtidsmuligheder i et moderne samfund. Tilhørere som læsere kunne derfor lettere bære over med den bredde som i nogen grad tyngede hans fremstilling. 1910 blev R. medredaktør af Dansk Landbrug, men først fra jan. 1913, hvor han blev redaktør af ugeskriftet Vort Landbrug, fandt han sin rette plads. Bladets tilknytning til Tune landboskole-traditionen i dansk husdyrbrug vogtede han nidkært, også efter at det i 1920 blev overtaget af De danske landboforeninger.

Som talerør for landets stærkeste landbrugsorganisation måtte bladet naturligvis bringe såvel erhvervsøkonomisk som -politisk stof, men det er karakteristisk for R. at han aldrig fandt sig til rette med den stærke politisering af landbrugsdebatten som fandt sted under krisen i 1930'erne. I de første måneder af 1931 tav Vort Landbrug helt om krisebevægelsen L. S. og dens agitation, og da det 4.6. og 18.6.1931 tog stilling skete det

Raunkjær, Kristian

under stærke appeller til landmændene om fortsat at vise samfundssind og respekt for andres interesser. Når R. i de kommende år beskæftigede sig med landbrugs krisen og dens problemer blev de stærkeste krav om lydhørhed over for landbrugets problemer fulgt op af opfordringer til landmændene om at se tingene i et lidt større perspektiv. Det er nok i denne sammenhæng man må se hans beslutning om ikke at lade sig genopstille ved valget til folketinget 1935 efter at have været repræsentant for venstre i Ringkøbing amtskreds siden 1924. I en faglig og kollegial sammenhæng øvede R. en stor indsats for landbrugsuddannelsen og den tilsvarende forskningsformidling. 1917–22 var han censor ved eksamen i husdyrbrug ved landbohøjskolen, medlem af kommissionen for den højere landbrugsundervisning 1920–24 og af landbrugets radioudvalg fra 1928. 1917 blev han næstformand, 1925 formand for Foreningen af danske landbrugsblade, og som repræsentant for denne organisation indtrådte han 1932 i det nyoprettede formidlingsorgan Fællesudvalget for samvirksomheden for landbrugsfagligt oplysningsarbejde. Det førte 1934 til bestyrelseskabet af landhus-holdningsselskabets bestyrelsesråd. – R. 1933. □Foto.

Ugeskr. for landmænd LXXV, 1930 536f. L. O. [Pedersen] sst. LXXXII, 1937 72f. J. Tvedegaard m.fl. i Dansk landbrug LVI, s.å. 67–74. N. Bredkjær i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 193–98. Jydsk landbrug XIX, s.å. 91f. Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Raunkjær, Palle Peder, 1886–1980, forlagsleder, redaktør. * 4.1.1886 i Strellev ved Varde, † 5.5.1980 i Gentofte, begr. Ordrup kgd. F: gård-ejer, sognefoged Jørgen Vad Thjellesen Christensen (R). (1856–1917) og Nielsine Pallesen (1848–99). ~ 3.11.1916 i Kbh. (b.v.) med cand. phil. Adda Frederikke Goldschmidt, * 21.2.1891 i Kbh. (Mos.), † 6.2.1976 i Ordrup, d. af lektor, senere professor Harald Naphtali Julius G. (1857–1923, ~ 2° 1922 med Anne Margrethe Budde-Lund, 1876–1954, ~ 1° 1907 med cand. jur., senere overretssagfører Poul Borries Olrik, 1881–1914) og Mary Bendix (1862–1941). – Bror til Kristian R. Brorsøn af C. *Raunkjær.

R. blev 1908 student fra Ribe og blev 1915 efter studier i Uppsala og Lund mag.art. i sammenlignende litteraturhistorie. Sammen med Hans *Brix besøgede han 1922–25 for Sprog- og litteraturselskabet en manuskriptudgave af Emil *Aarestrups samlede skrifter, trykte og utrykte, i fem bind. Fra sin ungdom nærrede R. lyst til bogudgivelse, og efter arbejde 1916–20 ved broderen

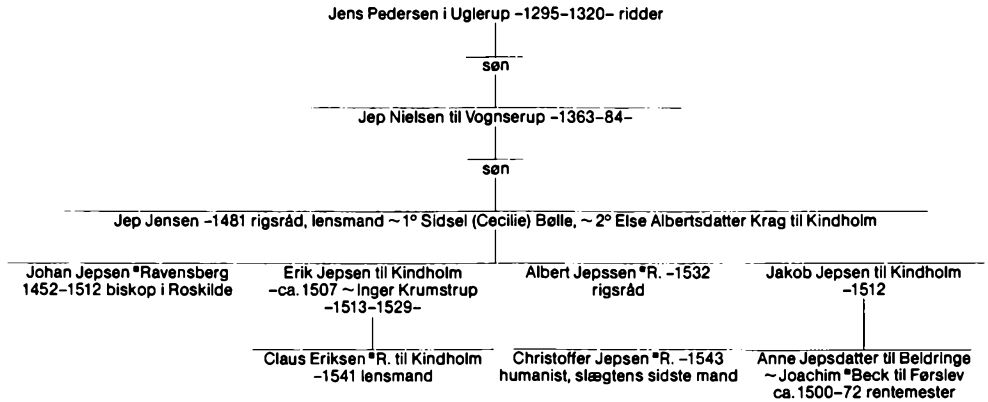
Kristian Raunkjærs blad Vort Landbrug og ledelse 1923–25 af Danske forfatteres forlag, der på ikke helt traditionel vis udgav bøger af Otto *Rung, Knud *Hjortø, Louis *Levy, Svend Leopold m.fl., kom han, der også havde interesse for forretning, 1925 til J. H. Schultz Forlag som han ledede indtil 1938 og med stor dygtighed drev frem. Efter Chr. *Blangstrups død blev han 1927 fra bind XXII medredaktør af 2. udgave af den store Salmonsens i 25 bind plus et supplementsbind; 1937–40 var han medredaktør af Den lille Salmonsens i tolv bind. Af andre store udgivelser fra Schultz i de år han var knyttet til forlaget kan nævnes samlingsværket Nordisk Kultur (1931–43), Hj. Holmquist og Jens Nørregaard: Kirkehistorie I–III, 1925–27 (3. udgave, 1946–49), 2. udgave af nærværende værk 1933–44. På det skønlitterære område blev udsendt en lang række af V. Østerbergs Shakespeare-oversættelser, og udenlandske forfattere som bl.a. Edwin Dwiner, Ernest Hemingway, Hermann Hesse og Jakob Wassermann introduceredes på det danske bogmarked. Grunden blev lagt til et solidt skolebogsforlag. Efter at R. havde forladt Schultz tog han initiativet til at Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger 1941 oprettede Det danske Forlag hvis foretagssomme direktør han var til 1953 og for hvilket han 1948–54 redigerede Raunkjærs konversationsleksikon i tolv bind. – Under den tyske besættelse af Danmark måtte R. med sin familie tage til Sverige hvor han fik tilknytning til Kooperativa förbundets bokforlag, startet 1926, og bestyrkedes i sin tro på kooperationens muligheder og opgaver på bogmarkedet sådan som det fremgår af hans bidrag til det nedennævnte jubilæumsskrift, I folkbildningens tjænst. Han redigerede det 1951 udsendte bind VII Danmark. Landet, folket, samfundet, i den danske boggave til det svenske folk, og 1954 etablerede han sit eget forlag. R. var en dygtig og engageret forhandler der i de år han som leder af Schultz Forlag var medlem af Den danske boghandlerforening, nu Den danske forlæggerforening, med stor interesse deltog i drøftelsen af fagets anliggender. Ved hans død blev hans eftermæle at han tro mod sin vestjyske oprindelse med den forbandt humanistisk dannelse, og var et menneske der ikke gik på akkord. □Foto.

I folkbildningens tjænst, Sth. 1951. Jørgen Bang: Fra Godiche til Schultz, 1961.

Aleks. Frøland

Ravensberg

Uradel på Sjælland. Anvendte aldrig slægtsnavn før forordningen af 1526. Da det geometrisk opdeltede våbenmærke var uegnet valgte man at afle-

de navnet af Ravensborg len. Antages uddød i mandslinjen 1543.

Danm.s adels årbog XXVII, 1910 349-53. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Per Raslow i Hornsherred undersøgelsen, red. Sv. Gissel, 1977 = Det nord. ødegårdsprojekt. Publ. II.

Thelma Jexlev

Ravensberg, Albert Jepsen, † 1532, rigsråd. † mellem 5. og 25.4.1532 i Kbh. F: rigsråd Jep Jensen R. († 1481, ~ 1° med Sidsel Bølle) og Eise Albertsdatter Krag. ~ 1506 med Sophie Podedbusk, † 16.2.1540, d. af rigsråd Predbjørn *P. (ca. 1460-1541) og Vibeke Rosenkrantz († 1506). - Bror til Johan Jepsen *R.

1492 ledsagede R. sin bror Johan på en diplomatisk rejse til Frankrig, England og Skotland. Han blev 1500 ridder og 1502 lensmand på Falsterbo og beholdt denne forlening sin livstid. Af sin bror biskoppen fik han Ellinge (nu Løvenborg) i forlening på livstid. Stillingen som lensmand på Falsterbo var i disse år af ikke ringe betydning på grund af de mange rivninger med hansestæderne. R. deltog også i kong Hans' forskellige tog eller rejser til Sverige eller andetsteds, men blev først ret fremtrædende under Christian II. Han nævnes som rigsråd i kongens håndfæstning 1513 og deltog i den følgende tid jævnligt i forhandlinger med udsendinge fra hansestæderne; 1513 forlenedes han med Krogen slot og deltog derpå 1514 i den store sendefærd til kejser Maximilian og til Bruxelles i anledning af kongens ægteskab med prinsesse Elisabeth. Efter dronningens ankomst til Danmark 1515 blev han hendes hofmester; 1517 ombyttede han derpå Krogen slot med det mere indbringende Vordingborg som han dog mistede inden 1519. Også under Frederik I indtog R. en hofstilling som kongens hofmester (samtidig med at Mogens *Gøye var rigens hofmester). Ligesom denne viste han ridderlig troskab mod sin forrige hersker dronning Elisabeth idet han 1525 nægtede at til-

træde den rigsrådsbeslutning hvorved det denne tillagte enkegods overdroges til Frederik Is dronning, og først gav sit samtykke hertil da Elisabeth døde (jan. 1526). 1529 forlenedes han med Malmøhus på livstid og fik pant heri mod at bekoste store byggeforetagender ved slottet. Han var således lensmand i Malmø under reformationsbevægelsen, men hans stilling hertil er næppe bekendt.

Danske mag. 3.r. III, 1851 216 225 (Lave Urnes testamente). C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. II, 1865 107f. Hanserecesse, 3. Abt. VIII-IX, Lpz., München 1910-13.

Povl Bagge

Ravensberg, Christoffer Jepsen, † 1543, humanist. F: Jakob Jepsen R. til Kindholm († 1512, ~ 2° med Eline Nielsdatter Grubbe, ~ 3° med Inger Henriksdatter (Sparre), † tidligst 1510) og Dorte Christoffersdatter (Basse). ~ Eline Sigvardsdatter Grubbe, † tidligst 1547 (~ 2° med Henrik Nielsen Arenfeldt til Gundetved, 1536-80), d. af Sigvard G. til Lystrup († 1559) og Mette Pallesdatter Ulfeldt († 1562).

R. forekommer første gang 1511 og var da magister og kannik i Roskilde. 1514 blev han immatrikuleret i Louvain, og sandsynligvis er han her blevet påvirket af humanismen til hvis tidligste repræsentanter i Danmark han hører. Efter sin hjemkomst var han både kannik i Roskilde og professor ved universitetet, og 1518 valgtes han til rector magnificus. Hans foredrag som universitetslærer rostes af Matthias Gabler, og om hans humanistiske interesser vidner det at han indøvede latinske skuespil med studenterne. Han stod i et godt forhold til Christian II hvem han 1523 fulgte i landflygtigheden. Senest 1525 var han dog hjemme igen da han på ny valgtes til universitetets rektor. I øvrigt synes han at have opholdt sig ved sit kanonikat i Roskilde. Han besad en god bogsamling og var reformationsbevægelsen velvilligt stemt. 1536 indkaldtes han til

Ravensberg, Christoffer Jepsen

medlem af den kirkekommission i Odense der skulle forberede kirkeordinansen, og 1539 beskikkedes han til en af universitetets konservatorer. R. døde vistnok som den sidste mand af sin slægt.

H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I, 1868–69. Samme i Kirkeh. saml. 5.r.VI, 1911–13 157. Ellen Jørgensen i Pers. hist. t. 8.r.V, 1926 118 120.

*Bjørn Kornerup**

Ravensberg, Claus Eriksen, †1541, lensmand. †1.1.1541 på Erholm, begr. i Åstrup k. F: Erik Jepsen R. til Kindholm (†ca. 1507) og Inger Krumstrup (†tidligst 1529). ~ med Susanne Bølle, †28.6.1569 på Nakkebølle (~2° 1547 med admiral Jacob *Brockenhuus, 1521–77), d. af rigsråd Eiler Eriksen *B. (†ca. 1534) og Anne Bild.

R. blev kort før Christian II's flugt lensmand på det stærke Kalundborg slot som han uden kamp overgav til Frederik I; deraf øgenavnet „Claus Slippeslot“. Som belønning modtog han brev på Dronningholm som Gustav Trolle besad, og indtog 1525 slottet, men beholdt det kun til 1526. 1528 blev han af sin mostersøn Lage Urne forlenet med Haraldsborg ved Roskilde. Slottet blev juni 1534 afbrændt af grev *Christoffer (1504–66) og kort efter blev R. fanget på Nakkebølle som han havde fået med sin hustru, og måtte sværge Christian II troskab. Efter Christian III's sejr afgav han Haraldsborg til Peder *Skram.

Danske mag. 3.r III, 1851 217 235–38 (Lave Urnes testament). C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. IV, 2, 1870 15f.

Povl Bagge

Ravensberg, Johan Jepsen, 1452–1512, biskop. *1452, †14.4.1512 på Hjortholm, begr. i Roskilde domk. F: rigsråd Jep Jensen R. (†1481, ~1° med Sidsel Bølle) og Else Albertsdatter Krag. – Bror til Albert Jepsen *R.

R. er formodentlig identisk med Johannes Jacobi de Dacia, som 1471 immatrikuleredes i Köln. I 1480'erne samlede han sig efter tidens skik en række gejstlige embeder og præbender. 1496 blev han ved kong Hans' præsentation domprovst i Lund og 1499 dekan i Roskilde. 1500 valgtes han til biskop sst. og fik pavelig udnævnelse 1501, men nedlagde 18.2.1512 sit embede i pavens hånd, efter aftale med kong Hans til fordel for Lave *Urne (1467–1529). 1486–93 forekommer R. som kongens kansler og rigsråd. Han forhandlede 1492–93 i Nederlandene, England og Skotland, 1502 var han i Norge for at hjælpe Henrik *Krummedige mod Knut Alfsen, hvis drab han ifølge Skibykrøniken var medoplysningsmand til. Den samme kilde beskylder ham

for at have tilskyndet Poul *Laxmands drabsmænd til at rydde ham af vejen.

Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og Johs. Lindbæk IV–VI, 1910–15. Missiver fra Chr. Is og Hans's tid, udg. Will. Christensen I–II, 1912–14. – Will. Christensen: Dansk statsforvaltning i det 15. årh., 1903. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. J. O. Arhning: Roskilde domkaptels hist. II, 1970. T. Jexlev og P. Raslow i Hornsherred undersøgelsen, red. Sv. Gissel, 1977 = Det nord. ødegårdsprojekt. Publ. II.

Povl Bagge

Rawert (ved dåben Ravert), Jørgen Henrik (ved dåben Henrich), 1751–1823, arkitekt. *16.8.1751 i Kristiania, †14.7.1823 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: kaptajn Ole Jørgen R. (1721–95) og Anne Mogensdatter Lund (†senest 1795). ~23.8.1784 i Kbh. (Garn.) med Anna Maria Krieger, *11.8.1758 i Kbh. (Hofmens), †3.4.1826 sst. (Helligg.), d. af kaptajn, senere viceadmiral Johan Cornelius *K. (1725–97) og Sophia M. Arff (1733–1816). – Far til O. J. *R.

R. blev straks efter konfirmationen 1766 underofficer ved samme regiment som faderen (Aggershus) og 1773 kadet på den militære matematiske skole i Kristiania, ansattes 1775 som dessinatør ved ingeniørkorpset i Kbh. og blev 1778 sekondløjtnant ved samme, 1787 premierløjtnant. Han besøgte også akademiet. 1783 fik han titel af professor, og 1786–90 virkede han som lærer i matematik ved krigsskolen i Kristiania, men vendte derefter tilbage til Kbh. hvor han 1790 udnævntes til stadskonduktør. I det følgende tiår forelæste han over militær landmåling for Kbh.s garnisons officerer. 1800–22 virkede han ved kunsthøgskolen som professor i matematik og læste tillige over civilarkitektur ved ingeniørkorpsets læreinstitut, og 1802–07 var han medlem af bygningsadministrationen med sæde og stemme i rentekammerkollegiet vedr. byggesager. Som stadskonduktør udarbejdede han 1802–06 Kbh.s nye matrikel og havde en meget væsentlig andel i hovedstadens genopbygning og gaderegulering efter branden 1795 og bombardementet 1807. Om det førstnævnte arbejde udgav han *Udførlig Beretning om den Plan, der blev lagt og udført i Anledning af den store Ildebrand i Kbh. 1795*, 1800. Desuden har han skrevet lærebøger i landmåling, flere afhandlinger om tekniske emner og udgivet *Fuldstændige og fattelige Forelæsningsnotiser over Bygningskunsten* I, 1802. 1808 blev han kar. generalkrigskommissær. Som arkitekt og entreprenør, også som byggespekulant, har R. været meget virksom. I Norge er bl.a. kirken i Skien (1783) og *Ulefos herregård* (1803ff) opført efter hans tegninger, desuden et gravmæle i Skjebjerg kirke over generalauditør O. C. Wesel (1794) og en mindesten i Oslo for general-

kommissær Prydz. I Kbh. har han, delvis i samarbejde med A. "Hallander, bygget talrige borgerhuse, bl.a. *St. Annæ Plads 5*, 1796 og *11*, ca. 1800, *Kronprinsessegade 26* og *28*, ca. 1802 og *Amaliegade 39*, 1801, også *Wildersgade kaserne*, 1802. Muligvis kan også *Ved Stranden 18* (Hôtel Royal), Frydenlund, 1790'erne og „den røde sal“ fra Ny Bakkehus (nu i kunstindustrimuseet) tilskrives R. der ikke uden selvstændighed arbejdede i C. F. "Harsdorffs stil. Flere af hans arbejder, særlig Ulefos, er gennemført i en stram og nøjtern, ganske karakterfuld manér. R. var æresmedlem af akademiet. – Tit. professor 1783. Justitsråd 1807. □ Klippet silhouet af C. Limprecht (Kgl. bibl.). Silhouet (Fr.borg). Malet med familie (Kbh.s bymus.). Mal. formentlig af Hans Hansen (Estruplund).

Harry Fett i Foren. til no. fortidsminde-merkers bevaring. Årsberetn. 1920. Kria. 1921 105–12. Fr. Weibach i Hist. medd. om Kbh. 2.r.II, 1925–26 268f. Torben Ejlersen sst. Årbog 1976 48–98. [H. S. Hendriksen:] Skt. Annæ plads nr. 5. En bygn.s hist., 1927. [Ove Kjeldsen:] Stadskonduktøren i Kbh. 1690–1940. Geddes kort 1757, udg. Kbh.s kommunalbestyrelse, 1940. Kirsten-Elizabeth Jessen: Genopbygn. af Kbh. efter branden i 1795, 1958 = Medd. fra foren. til gamle bygn.s bevaring 8.r.II.

Sv. Cedergreen Bech (Christian Elling)

Rawert (Ravert), Ole Jørgen, 1786–1851, fabrikdirektør, industrihistoriker. *3.1.1786 i Kbh. (Garn.), †11.7.1851 sst. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: professor J. H. "R. (1751–1823) og Anna Maria Krieger (1758–1826). ~1° 29.11.1827 i Kbh. (Slotsk.) med Cathrine Antonia Christine Bugge, *21.3.1786 i Kbh. (Slotsk.), †1.4.1849 sst. (Garn.), d. af gehejmekabinetsekretær, senere konferensråd Frederik Conrad B. (1754–1842) og Henriette Cathrine Henriksen (1746–1830). ~2° 27.10.1849 i Kbh. (Slotsk.) med Henriette Cathrine Bugge, *8.8.1801 i Kbh. (Slotsk.), †25.4.1885 sst. (Trin.), søster til 1. hustru.

R. blev student 1803, privat dimitteret. Hvilket studium han derpå valgte vides ikke, men 1809 blev han kopist i kommercekollegiet. 1811 blev han overtalligt medlem af fabrikdirektionen samt medudgiver af Handels- og Industritidende og 1812 virkeligt medlem af direktionen. Med 1814 ophørte kollegiet imidlertid at udnævne redaktører af Handels- og Industritidende, og da tillige fabrikdirektionen blev ophævet 1816 stod R. ledig med en ringe ventepenge. Men ligesom han 1815 havde berejst Bornholm med G. "Garlieb – deres beskrivelse af øen udkom 1819 – således fik han nu kgl. understøttelse til på en udenlandsrejse (1816–19) at gøre sig bekendt med industrielle forhold; han besøgte Tyskland, Schweiz, Italien, Frankrig, Holland og England,

og 1819–21 berejste han Danmark. 1819–23 udgav han den illustrerede *Danske Egne* sammen med S. H. "Petersen som foretog kobberstikningen efter sine egne og R.s tegninger. I sin *Beretning om Industriens Tilstand i de danske Provinser*, 1820, der vakte opmærksomhed, skildrede han bl.a. de danske købstæders ynkelige forfatning, og hævdede at den danske industri kun kunne vinde frem hvis dens udøvere fik de kundskaber de hårdt savnede ved oprettelsen af polytekniske eller andre skoler. 1823 blev han assessor og 1829 ekstrakommitteret i kommercekollegiet, men allerede 1831 gik han ud af dette for at blive toldinspektør i Kbh. (til 1844). Samtidig blev han fabrikdirektør under kollegiet og var det til sin død. Som fabrikdirektør berejste han 1844 og 1845 med understøttelse af Industrifonden og den Reiersenske fond dele af Tyskland og Østrig; 1846–47 udgav han småskrifter om Sachsens, Würtembergs, Bayerns, Hannovers og Østrigs industrielle forfatning, og en lignende bog om Sverige kom 1847. I Det kgl. bibliotek findes ca. 1400 farvelagte håndtegninger fra hans rejser. – R. interesserede sig ikke alene for at fremme industrien, men også for at følge dens udvikling i svundne tider, og navnlig i Handels- og Industritidende som han for anden gang var medudgiver af 1825–44 har han givet talrige bidrag til den danske industris historie. Allerede 1813 påbegyndte han trykningen af et lille skrift *Om Klædeindustriene i Danmark*, men af „flere grunde“ som han ikke nærmere nævner standsede han det. En artikel i Handels- og Industritidende 1825 om handelens tilstand i Danmark bragte ham en officiel udtalelse af mishag. 1849 udkom hans hovedværk *Kongeriget Danmarks industrielle Forhold fra de ældste Tider indtil Begyndelsen af 1848*. Han samlede her alt hvad han tidligere havde offentliggjort om dette emne i tidsskrifter og selvstændige småskrifter og fra kommercekollegiets arkiv gav han mange værdifulde oplysninger. Men bogen er og bliver sammenstykket, ikke noget hele som det er let at få oversigt over. 1831 og 1834 udgav R. *Almindeligt Varelexicon* i to bind der meget fyldigt redegjorde for de i dagligdagen forekommende varer, deres oprindelsessteder, historie m.v., oplysninger der ikke i dette omfang er gentaget i senere danske vareleksika. – Hofjunker 1811. Kammerjunker 1815. Etatsråd 1841. – R. 1836. DM. 1844. □ Mal. (Estruplund). Mal. af C. A. Jensen, 1839 (St. mus.).

Marcus Rubin: Fr. VIs tid, 1895 (reproudg. 1970) 156f. Godfred Hartmann i Folk og minder fra Nordsjælland XXXVI, 1981 25–28.

Finn H. Lauridsen (Povl Engelstoft)

Ravn

Ravn

Navnet R. føres af flere slægter hvoraf ikke få synes at have deres oprindelse på Koldingegnen. Der skal her nævnes tre af hinanden uafhængige slægter (se også Rafn).

Table I

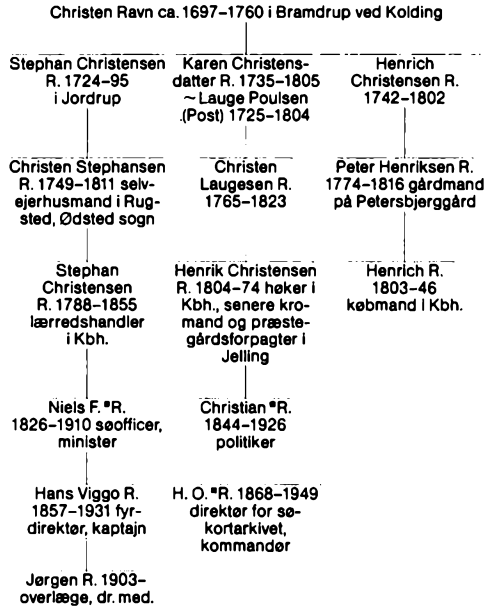
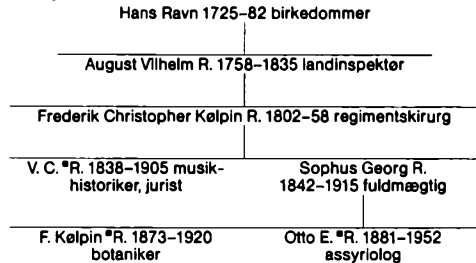

Table II

I. En slægt hvis første kendte mand er Christen Christensen R. (1697–1760) i Bramdrup ved Kolding.

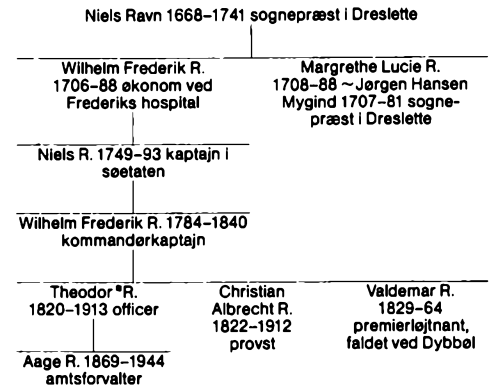
II. En slægt der føres tilbage til gårdfæster Peder R. (ca. 1687–1765) i Skærup, der var far til birkedommer Hans R.

V. C. *R. var ~Johanne Frederikke Cathrine Zeise, d. af kemikeren W. C. *Z.

III. En slægt som gennem generationer var præster i Dreslette således også slægtens første kendte mand Hans Jensen R. (ca. 1616–1705) der var far til sognepræst Niels R.

(I) Jens Peter Harbo: Stamtbl. over slægten Ravn, 1918.
(II) E. Kølpin Petersen: Marie og Eiler Kølpin Peter-

Table III

sens fædre og mødrene slægt, 1945 125–52. (III) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 851–55. S. Otto Brenner: Slægten Ravn fra Dreslette præstegård, 1939.

Hans H. Worsøe

Ravn, Christian Henrik, 1844–1926, politiker. *6.9.1844 i Kbh. (Frels.), †17.8.1926 i Nørre Tvede ved Næstved, begr. i Haraldsted. F: hoker i Kbh., senere kroejer og præstegårdsforpagter i Jelling Henrik Christensen R. (1804–74) og Birthe Marie Andersdatter (1804–79). ~9.2.1872 i Tårup ved Viborg med Ane Marie Louise Bolette Pedersen Kistrup, *20.10.1853 i Viborg, †13.9.1921 i Haraldsted, d. af daglejer, senere gårdejer i Ørum, Fjends hrd., Jens Pedersen K. (1822–73) og Ane Margrethe Lay (1826–1902).

R. voksede op i Jelling og tog 1864 lærereksamen fra seminariet dér. Han var 1865–70 lærer i Sparkær mellem Viborg og Skive og 1870–85 i Borup i nabosognet. Han var en dygtig og interesseret lærer der satte en begyndende folkeoplysning i gang på enen og betød meget for egens opvakte unge, bl.a. Jeppe *Aakjær. Som ivrig venstremand kom R. ind i politik, sad i sognerådet 1874–82, en tid som formand, og i amtsrådet 1883–98. Som den første opstillede venstremand i Viborgkredsen søgte han 1873 og 1876 at erobre kredsen fra højre og valgtes til folketinget 1879 i Morsøkredsen. Han sluttede sig til den Berg-Hørupske fløj af venstre og kastede sig, som den temperamentsfulde og stridbare mand han var, ind i forfatningskampen. 1885 idømtes han tre mdr.s fængsel for majestætsfornærmelse og et par måneder efter afskedigedes han fordi han besvarede „mundkurvs-cirkulæret“ fra kulturminister Jacob Scavenius med meddelelse om at han var medlem af en riffelforening. Da protestpolitikken ikke drev højre fra regeringsmagten nærmede R. sig for-

ligspolitikken. Han sagde hånende om C. ^oBergs og Viggo ^oHørups forslag om alderdomsunderstøttelse at et sådant forslag kunne han lave på ti minutter hvorefter han var kendt som „ti minutters Ravn“. Han stemte for det politiske forlig 1894 hvad der medførte at han faldt ved valget 1895. Som moderat var han valgt i Viborgkredsen 1898–1903 og i Gudmekredsen på Fyn 1909–13. Han gik ind i partiet venstre 1910, men var blandt partiets mest moderate medlemmer med hældning mod højre på visse punkter. Således gik han imod Klaus ^oBerntsens grundlovsforslag 1912. 1880 købte R. en gård i Knudby ved Viborg for, som han udtrykte det, at have noget at falde tilbage på hvis det politiske svigtede. Han drev gården til 1911 og desuden en gård i Haraldsted ved Ringsted 1906–13.

Jens Peter Harbo: Stamtbl. over slægten Ravn, 1918 315–19. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 401–07. R. K. Bertelsen: Viborgkredsens folketingsmænd, 1918. Ringsted folketid. 17.8.1926. Viborg stifts folketid. s.d. Sorø amtstid. 18.8. s.å. Politiken s.d. Jeppe Aakjær: Drengear og knøsekår, 1929 143–45 221.

Helge Larsen

Ravn, Frederik Kølpin, 1873–1920, botaniker, plantepatolog. * 10.5.1873 i Ålborg, † 25.5.1920 i New York, urne på Frbg. kgd. F: fuldmægtig Sophus Georg R. (1842–1915) og Anna Louise Rathmann (1845–87). ~ 31.7.1911 i East Orange, New Jersey med Margaret Munn, * 1.8.1885 i East Orange, New Jersey, † 30.5.1971 i Kbh. (~ 2° 1926 med professor S. ^oTovborg Jensen, 1895–1970), d. af dommer Joseph Louis M. (1840–1914) og Elizabeth Randall (1846–1929). – Bror til Otto E. ^oR.

R. blev student 1890 fra Ålborg, valgte straks botanik som specialstudium og tog magisterkonferens deri 1896. I disse studieår under E. ^oWarming viste han sig som en særdeles begavet og alsidig botaniker med evne til selvstændig behandling af de opgaver Warming stillede ham, hvad flere rent botaniske afhandlinger vidner om, således hans første *Om Flydeevnen hos Frøene af vore Vand- og Sumplanter* (Botanisk T. XIX, 1894). Det blev dog ikke som botanisk forsker, men som plantepatolog han satte sig et minde. Allerede 1892 blev han assistent ved de botaniske fag ved landbohøjskolen hvor han som W. ^oJohannsens hjælper fik en bedre uddannelse i plantefysiologi og en klar forståelse af den moderne arvelighedslære – hans populære skrift *Forplantning og Arvelighed*, 1904 viser dette – men det blev dog særlig hans stilling som assistent hos E. ^oRostrup der fik afgørende betyd-

ning for hans fremtid. I denne egenskab udarbejdede han sit første plantepatologiske skrift *Nogle Helminthosporium-Arter og de af dem fremkaldte Sygdomme hos Byg og Havre*, et fremragende, på forsøg baseret arbejde, som han forsvarede for doktorgraden 1900. Rostrup havde i mange år virket som konsulent i plantesygdomme, og denne stadig voksende virksomhed overtoges efterhånden af R. Ved sit rolige, indtagende og tillidvækkende væsen kom han snart i et fortroligt forhold til ledende landbokredse, og 1905 lykkedes det De samvirkende danske landboforeninger at få ministeriets hjælp til lønning af ham som deres forsøgsleder og konsulent i plantesygdomme. 1907 blev han Rostrups efterfølger som professor i plantepatologi og ministeriets konsulent.

I femten år (1905–20) var R. øverste leder af kampen mod plantesygdomme, og ved sit ualmindelige organisations- og administrationstalent, sin praktiske sans og evne til at finde dygtige medarbejdere lykkedes det ham inden sin tidlige død som følge af en blodforgiftning under en rejse i Nordamerika at få opbygget en institution der er af uvurderlig nytte for dansk planteavl. Allerede 1899 havde han forgæves ansøgt om oprettelsen af et plantepatologisk laboratorium, men først efter en kraftigt ført agitation i landbrugsblade – særlig må fremhæves en artikel i Tidsskr. for Landbrugets Planteavl XI, 1904, *Plantepatologisk Forsøgsarbejde og dets Opgaver* – tog staten opgaven op og indrettede 1913 under Statens planteavlsudvalg en særlig afdeling: Statens plantepatologiske forsøg med R. som leder. Under en rejse til Nordamerika 1910 havde han sat sig ind i den dér højt udviklede organisation af kampen mod plantesygdomme, og sine erfaringer derfra udnyttede han ved planlæggelsen af det plantepatologiske laboratorium i Lyngby som han har æren for, selv om det først blev færdigt efter hans død, og selv om han 1919 fratrådte som forsøgsleder, da han var blevet medlem af Statens planteavlsudvalg. – Mens løsningen af disse store opgaver stod på fik R. ikke megen tid til egentlig videnskabeligt arbejde. Han har skrevet en del beretninger om forsøg med midler mod forskellige sygdomme, navnlig kålbroksvampen og stikkelsbærdråbøren, en meget benyttet håndbog, *Smitsomme Sygdomme hos Landbrugsplanterne*, 1914 samt en lang række plantepatologiske artikler i land-, have- og skovbrugsblade. 1915 holdt han efter indbydelse af Department of Agriculture en række forelæsnings i USA. Han havde en betydelig andel i stiftelsen af Nordiske jordbrugsforskeres forening. □ Foto.

Ravn, F. Kølpin

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 170–74. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 45–48 (bibliografi). – K. Dorph-Petersen i Naturens verden IV, 1920 289–301. C. Ferdinandsen i Nord. jordbrugsforsk. 11, s.å. 137–42. Harald R. Christensen i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 261–64. Johs. Helms i Dansk skovforen.s t. V, s.å. 161–64. C. H. Ostenfeld i Botanisk t. XXXVII, 1920–21 113–20. Carl Christensen: Den danske botanik hist. 1, 1924–26 765 854–56. N. Fabritius Buchwald i Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr. 1976 1–27.

Carl Christensen *

Ravn, Henrik Olufsen, 1868–1949, søofficer.

* 13.11.1868 i Kbh. (Holmens), † 23.10.1949 sst. (Holmens), begr. sst. (Vestre). F: viceadmiral Niels F. *R. (1826–1910) og Wilhelmine S. F. Olufsen (1828–1910). ~ 21.10.1899 med Benthe Marie Berg, * 25.3.1878 på Atlanterhavet, døbt i Sæms k., Norge, † 4.3.1964 i Brøndbyvester, d. af hvalfanger, kaptajn Lauritz B. (1845–1907) og Martha Bull (1856–1925).

R. blev sekondløjtnant i flåden 1890 og gennemgik 1893–95 hærens officersskoles ældste klasse, premierløjtnant 1895, kaptajn 1907 og kommandør 1919. R. var tidligt interesseret i videnskabelige emner og var 1895 og 1896 med orlogsskonnerten Ingolf på opmåling og hydrografiske undersøgelser ved Island og Grønland. 1898–99 var han med fregatten Fyen til Middelhavet, derefter 1898–1903 underbestyrer ved Meteorologisk institut. 1900 foretog han opmålinger af halvøen Reykjanes i Island. 1900–09 var han lærer i navigation på kadetskolen og var som sådan udkommanderet hvert år med krydseren Hejmdal som lærer for kadetterne. Samtidig hermed begyndte R. tillige at undervise i opmåling på søværnets officersskole 1905–13. Han udarbejdede i forbindelse hermed en *Lærebog i Opmåling I–II* der udsendtes henholdsvis 1908 og 1911. 1908–14 var han leder af opmålingen i danske farvande og fra 1910 chef for Søkortarkivets 1. afdeling. Under sikringsstyrken blev R. en kort periode 1915 udkommanderet som næstkommanderende i panserskibet Olfert Fischer. Derefter var han 1915–17 fyrinspektør og fører af fyrinspektionsskibet C. F. Grove. 1919 blev R. direktør for Søkortarkivet. 1922 sad han i en international voldgiftsdomstol i Haag i anledning af en tysk u-båds torpedering af den hollandske damper Tubantia. R. var Danmarks delegerede i det internationale hydrografiske bureau i Monaco. Han sad endvidere i bestyrelsen for Det kgl. geografiske selskab og var 1931–45 medlem af Stednavneudvalget. 1933 trak R. sig tilbage fra aktiv tjeneste.

R. fik ikke nogen typisk officerskarriere inden for flåden. Ret hurtigt blev han sporet ind på den videnskabelige opmåling der blev hans pri-

mære virkefelt ligesom han kom til at præge udviklingen inden for dette område. R.s periode som chef for Søkortarkivet blev en opgangstid for denne institution. Et af hans initiativer var således anskaffelsen af det søgående opmålings-skib Hejmdal. Han var velldit og gjorde sig gældende både som administrator og som pædagog. – R. 1911. DM. 1920. K.² 1923. K.¹ 1932. □Foto.

H. O. Ravn: Det kgl. da. søkortarkiv 1784–1934, 1934. P. Ipsen i Tidsskr. for søvæsen CXX, 1949 401–03. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Ravn (Corvinus), **Hans Mikkelsen**, ca.1610–63, rektor, litterat. * ca.1610 på Fævejle ved Grenå, † 10.8.1663 i Ørslev, Vester Flakkebjerg hrd. F: forvalter (?) Mikkil Hansen († tidligst 1646) og N.N. († tidligst 1646). ~ 30.6.1650 i Slagelse med Karen Andersdatter Halland, † 1665 (~ 2° 1664 med sognepræst i Ørslev og Bjerre, provst Niels Holgersen Olivarius, 1637–1711, ~ 2° 1667 med Barbara Hansdatter Allesen), d. af sognepræst i Lundforlund og Gerlev Anders Bjørnsen H. († 1644).

Skønt jyde af fødsel kom R. i Slagelse skole der var kendt for sine gode sangere, og fik vel her lagt grunden til sin kærlighed til musik. 1631–34 studerede han ved universitetet og fik, efter at have absolveret teologisk attestat og opnået den filosofiske baccalaureat, ansættelse som hører ved Herlufsholm. I de fem-seks år han var ved denne skole viste han sig at have sjældne pædagogiske evner, så betydelige at han ni år efter sin afgang fra Slagelse skole ved sin store vellynder, biskop Jesper *Brochmands mellemkomst 1640 kaldtes til rektor her. Han måtte derved opgave en planlagt rejse til England og underkaste sig en slags skoleembedseksamen som han bestod med særlig udmærkelse. N.å. tog han magistergraden. R.s ledelse af Slagelse skole må have været forbilledlig for tiden. En kortfattet dansk og latinsk grammatik med et afsluttende kapitel om verslære *Brevia et facilia præcepta componendi pro incipientibus Slaglosianis*, udgivet anonymt 1644, viser en for den tid uhøjtidelig måde ved rim og remser at gøre stoffet levende på. En anden afhandling, inspireret af hans praktiske pædagogiske arbejde, *De scholis bene constituendis admonitio*, som 1649 indsendtes til de øverste skolemyndigheder, bærer også præg af at være skrevet af „en Mand, der i sund Betragtning af, hvad Skolens Opgave er, stod højt over sin Samtid“. – Varmt bankede R.s hjerte for alt som dansk var, historien, digtningen, musikken, selve det danske sprog. Denne interesse havde han uden tvivl fået styrket ved sit venskab med den i Vordingborg bosiddende, betydeligt ældre An-

ders Christensen *Arrebo, som R. i sin Herlufts-holmtid jævnlig omgikkes. Fra denne tid stammer da også hans utrykte *Lingvæ Danicæ exercitatio*, 1644 hvori han søger at skildre det danske sprogs udviklingshistorie. 1649 fik han trykt en afhandling om dansk verslære *Ex rhytmologia Danica msc. epitome brevissima* der udfyldte pladsen som lærebog i versedigtning efter senrenæssancens principper som de, noget ufuldstændigt, tidligere var udviklet herhjemme af Peder Jensen Roskilde i dennes utrykte prosodi som R. kendte og benyttede. Endnu en gang beskæftigede han sig med digtningen i Danmark, da han 1661 foran Arrebos „Hexaëmeron“ gav en rimet oversigt over digtningens historie i Danmark. Sit litterære hovedværk udgav R. 1646 *Heptachordum Danicum*, en lærebog i musik der tager sigte på opøvelsen i samtlige musikteoretiske discipliner. I et forord der behandler musikens historie, også den danske, fra de ældste tider, omtaler han særlig indgående de gamle danske folkeviser, vore salmer og de ældste instrumenter. I værkets hoveddel udvikler han, efter en omfattende oversigt over sine kilder, musikteori- en som den fandtes udformet hos ældre og yngre teoretikere. Han gennemgår toneartslæren ud fra indholdet i Hans *Thomesens salmebog, giver vejledning i nedskrivning af mundtligt overlevere- rede folkevisemelodier, giver med mange eksempler undervisning i flerstemmig satskrivning, omtaler de musikalske former, giver forklaring på musikudtryk m.m., alt ud fra nøje indsigt i emnerne og pædagogisk evne til at anskueliggøre stoffet. I en afsluttende del behandles tonesystemets matematiske forhold. R.s grundige og fortjenstfulde værk fik stor betydning for musikundervisningen i Danmark og benyttedes flittigt som kilde af Matthias *Schacht til hans *Musicus Danicus*. Fra s.å. som *Heptachordum Danicum* eksisterer et mindeskrift over Christine Reedt, forfattet af R. Heri findes et digt i folkeviseversemål hvis form og indhold er påvirket af visen om Hedeby's genganger. Den meddelte melodi er muligvis en gammel folkevisemelodi. – 1652 blev R. af rigsråd Niels *Trolle kaldet til sognepræst i Ørslev og Bjerre. Hvilke studier han drev i disse sine sidste år, der blev formørket af svenskekrigenes hærgen, vides ikke.

Christopher Giessing: Nye saml. af jubellærere 11,2, 1783 (reproudg. 1979) 156f. Uddrag af biskop Jens Bircheros dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846 89. F. W. Wiehe: Kort tilbageblik på Slagelse lærde skoles hist., 1852 = Slagelse skoleprogr. 12–14. F. E. Hundrup: Lærerstandens ved Slagelse lærde skole, 1861 = Roskilde skoleprogr. 9. H. F. Rørdam i Hist.t. 3.r.IV, 1865–66 495–584 og 5.r.V, 1885 647f. Hist. saml. og studier, udg. samme 1, 1891 239–41. Angul Hammerich: Musikken ved Chr. IV's Hof, 1892 143–47. Samme: Dansk musik-

hist. indtil ca. 1700, 1921 især 87 191–94. O. Levertin i Samlaren XV, Upps. 1894 79–96. H. Rosendal i Hjem og skole XVI, 1903 63–83. Danm.s gamle folkeviser XI,2, 1938 (ny udg. 1976) 117f. Bengt Johnsson i Dansk musik t. XXV, 1950 224–26. Samme i Dansk årbog for musikforsk. 1962 59–92. Samme: Den danske skolemusiks hist. indtil 1739, 1973 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCLXXXIV. Samme i H. M. R.: Heptachordum Danicum I–II, 1977. Danske metrikere, udg. Arthur Arnholtz m.fl. I, 1953 133–325; IIA, 1960 især 190–96. Erik Dal i Danica, tilegnet Aage Hansen, 1964 45–61.

Nils Schiørring

Ravn, Jesper Peter Johansen, 1866–1951, geolog. * 30.11.1866 i Vonsild, † 7.8.1951 på Frbg., begr. Vonsild kgd. F: gårdejer, sognefoged, senere brugsforeningsuddeler Hans Pedersen R. (1829–1901) og Ane Marie Cathrine Jensdatter Østergaard (1831–92, ~ 1° 1858 med gårdejer i Vonsild Jesper Johansen Kyster, 1820–62). ~ 3.6.1904 i Egtved med Anna Jørgine Jørgensen, * 15.12.1881 i Vonsild, † 14.10.1945 på Frbg., d. af gårdejer, sognefoged i Vonsild, senere stationsforstander i Gravens og Hejlsminde Carl Christian J. (1854–1928, ~ 2° 1887 med Cathrine Marie Kyster, 1859–1932) og Mette Cecilie Lauesen Frost (1857–85).

R. blev student 1885 fra Kolding og cand.mag. i naturhistorie og geografi 1892. S.å. blev han ekstraassistent ved Mineralogisk museum, og efter en studierejse til Sverige, Tyskland og Rusland 1897–98 blev han palæontologisk assistent ved museet for hvis palæontologiske samling han derefter var inspektør 1907–36. 1904–37 holdt han tillige forelæsninger og øvelser i palæontologi som docent ved universitetet. I talrige publikationer har R. med stor dygtighed behandlet forsteningerne fra næsten alle jordlag i Danmark og derved bragt vort kendskab til dem og jordlagenes alder betydeligt frem. *Molluskerne i Danmarks Kridtaflejninger I–III*, 1902–03 blev belønnet med Videnskabernes selskabs sølvmedalje og *Molluskfaunaen i Jyllands Tertiæraflejninger*, 1907, der bragte klarhed over alderen af mange jyske tertiærejrdlag, med samme selskabs guldmedalje. R.s undersøgelser over kridtaflejningerne på Bornholms sydvestkyst (1916–25) viste, at der her var aflejninger fra vidt forskellige afsnit af kridttiden. I diskussionen om danienets stilling tog han i flere afhandlingler afstand fra den tanke, at de øverste af kridtaflejningerne rettelig skulle henregnes til tertiæret. I fire monografier i Vid. Selsk.s skrifter behandler han endvidere kridttidens irregulære og regulære søpindsvin (1927 og 1928), forsteneringer i Fakse kalkbrud (1933) og i paleocænet (1939). Også bearbejdelsen af forsteningerne i Grøndalsborin- gen påhvilede R., og 1922 udgav han for Dan-

marks geologiske undersøgelse et kort over Danmarks dybere liggende dannelser. 1903 beskrev han desuden den tertiære fauna ved Kap Dalton i Østgrønland, og 1909 undersøgte han de kulførende aflejringer på Disko og Nugssuak-halvøen i Vestgrønland. R. blev medlem af Videnskaberne selskab 1931 og Kgl. fysiogr. sällskapet i Lund 1932. □Foto.

[Vilh. Skovgaard-Petersen:] Slægterne Tinglev og Wiuff, 1917. J. P. J. Ravn: Slægten Ravn til Nørgaard, 1933 23f. Th. Hauch-Fausbøll: Studenterne fra 1885, 1910 93. S. A. Andersen i Naturhist. tid., 1937 15. G. Troedsson i Geologiska fören.s i Sth. förhandlingar LXXIII, 1951 539–48 (heri bibliografi). Alfr. Rosenkrantz i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1951–52 95–104 (heri bibliografi). Chr. Poulsen i Medd. fra da. geol. foren. XII, 1952 120–24.

S. A. Andersen *

Ravn, Mads, † 1636, borgmester. † natten mellem 24. og 25.2.1636 i Blåtårn i Kbh., begr. i Køge k. ~1° ca.1617 med Anne Hansdatter, begr. 28.8.1629 i Kbh. (Nic. k.), d. af borger i Kbh. Hans Holst († 1623) og Anne († 1633). ~2° april el. maj 1630 med Alhed Clausdatter, * ca.1608, † 7.9.1635 i Kbh., d. af borgmester i Køge Claus Olufsen Bagger (Bager) (1554–1629) og Boel Pedersdatter.

R. der vistnok stammede fra Haderslev blev efter nogle års tjeneste som skriver hos enkedronning Sophie på Nykøbing slot udnævnt til kgl. tolder i Køge 1617(–31). Her var han 1621 rådmand, 1625 anden og 1626 første borgmester, 1627 på ny rådmand og 1632–34 borgmester. Med sin første hustru fik han en betydelig formue, men ægteskabet var ulykkeligt. Mod sin anden hustru, en sønndatter af den rige Oluf Bager i Odense, var han hård og ond, og da det mod hans vilje var blevet bestemt, at hans datter af første ægteskab, Margrethe, skulle troloves med den fremtrædende købmand Gødert *Braem i Kbh., tvang han stedmoderen til at aflive hende med rottekrudt for således at undgå at udrede barnets mødrearv. Mordet blev snart opdaget, og i aug.1635 dødsdømtes Alhed og en amme som havde hjulpet hende, og henrettedes på slotspladsen i Kbh. Til det sidste havde de hævdet, hvad forhørene også tyder på, at R. var den egentlige skyldige. Han blev fængslet, men døde inden der gik dom over ham, efter sigende ved et ulykkestilfælde. Hans eneste efterlevende barn, Bodil Ravn, blev 1647 gift med professor Rasmus *Brochmand (1619–62).

R. Nyerup i Det skand. lit.selsk.s skr. XII–XIII, 1816–17 359–423. Kolderup-Rosenvinge sst. 424–42. Franziska Carlsen: Efterretn. om Gammelkegegaard og omegn I, 1876 131–38. Anders Petersen: Køge bys hist., 1888 91–109.

Albert Thomsen *

Ravn, Niels Frederik, 1826–1910, søofficer, minister. * 18.6.1826 i Kbh. (Garn.), † 12.6.1910 sst., begr. sst. (Holmens). F: lærredshandler Stephan Christensen R. (1788–1855) og Ane (Karen) Marie Bunge (1792–1840). ~5.10.1852 i Kbh. (Holmens) med Wilhelmine Sophie Frederikke Olufsen, * 12.11.1828 i Kbh. (Garn.), † 3.11.1910 sst., d. af premierløjtnant, senere major Hans O. (1789–1847) og Marie Sophie Frederikke Bentzen (1790–1868). – Far til H. O. *R.

R. blev kadet 1838, sekondløjtnant 1845 med anciennitet fra 1844, premierløjtnant 1851, 1863 kar. og 1866 virkelig kaptajnløjtnant, kaptajn 1868, kommandør 1873, kontreadmiral uden for nummer 1885 og kar. viceadmiral 1891. – Han deltog 1845–47 i korvetten Galathea's jordomsejling og var derefter i krigsårene 1848 med fregatten Havfruen, 1849 med fregatten Freja, begge på blokade i Østersøen, og 1850 med korvetten Najaden, vagtskib i Sundet. Efter krigen blev R. ansat som lærer i matematik og navigation på Søkadetakademiet og i de følgende år nogle gange udkommanderet med kadetskibet, korvetten Valkyrien. 1853–56 var han tillige ansat på Søkortarkivet. 1863 afgik han som lærer på akademiet og ansattes som lærer i matematik ved Den kgl. militære højskole, hvorfra han 1868 overgik til Hærens officersskole, da højskolen nedlagdes. I krigsåret 1864 var R. næstkommanderende på linjeskibet Frederik VI der havde station ved Als, og 1871 chef for kadetskibet, korvetten Heimdal.

R. gjorde sig tidligt bemærket som en fremragende matematiker, specielt interesseret han sig for gradmåling. Gennem sin undervisning på hærens officersskole kom han i forbindelse med J. *Bahnsen og E. C. L. *Koefoed der ligeledes underviste på skolen. Sammen udformede de idégrundlaget for et eksistensforsvar af Danmark, herunder en befæstning af Kbh. til lands og til vands. For at fremme dette mål stiftede gruppen, hvis tanker havde tydelige politiske undertoner, 1871 Det krigsvidenskabelige selskab. Efter at en militærkommission, nedsat 1872, ikke havde anbefalet en befæstning af Kbh. som det primære for landets forsvar, men en ligelig udvikling af såvel hær som flåde, besluttede gruppen at igangsætte et større propagandafremstød. 1873 blev R. overraskende marineminister i ministeriet Holstein-Holsteinborg. R. var ikke kendt uden for en snæver kreds og havde ikke åbenlyst vist politisk interesse, men man mente at han havde nationalliberale sympatier og det menes at være C. G. *Andræ der har foreslået

ham. 1874 fortsatte R. som marineminister i ministeriet Fønnesbech. Da dette afgik 1875 blev R. direktør for marineministeriet. 1879 blev R. atter hentet til marineministerposten, denne gang i J. B. S. Estrups højre-ministerium. Som sådan fik han gennemført en ny søværnslov 1880 der indførte en række forbedringer på det organisatoriske område og til en vis grad tog hensyn til den igangværende tekniske udvikling inden for det sømilitære område. I slutningen af 1870'erne havde Bahnson-gruppen propagandere kraftigt for en fuldstændig befæstning af hovedstaden. R. havde ikke udadtil deltaget i denne debat. Således som propagandan blev lagt an stod det mere og mere klart, at befæstningen kun kunne gennemføres på bekostning af flådens udvikling. R. søgte tilsyneladende ikke at modvirke denne tendens og blev derved, efter at Estrup havde besluttet at udnytte befæstningstanken politisk i kampen mod venstre-grupperne, højres garant for at søværnet loyalt undertrykte sine krav til fordel for gennemførelsen af den fuldstændige befæstning af Kbh. Symptomatisk for denne situation var det, at det blev R. der som midlertidig krigsminister i rigsdagssamlingen 1882–83 fremsatte det endelige forslag til Kbh.s befæstning som var inspireret af kredsen omkring Bahnson. Den saglige opposition inden for søofficerskorpset mod dette forslag blev undertrykt, og følgen blev at søværnet blev stedmoderligt behandlet igennem de såkaldte provisorieår. Fra begyndelsen af sin første ministertid var R. blevet indvalgt for højre i folketinget for Kbh.s 8. kreds der bl.a. omfattede Nyboder. Han kom til at sidde som folketingsmand i en ubrudt periode 1873–1901. R. var marineminister frem til 1900, og var tillige 1881–84 krigsminister og 1897–1900 udenrigsminister.

R. var en begavet og kundskabsrig mand, beskedne i sin fremtræden, uden skarpe synspunkter og derfor ofte vellidt som menneske også hos sine politiske modstandere. Disse egenskaber kan imidlertid ikke skjule, at han var uden egentligt politisk talent og gennemslagskraft inden for sit ressort-område. Hans lave profil passede fint ind i Estrups politiserede kamp for Kbh.s befæstning. En stærk marineminister var næppe blevet tålt i højreregeringerne. R.s ledelse af søværnet er blevet meget forskelligt bedømt. Nogle har hæftet sig ved at han på trods af dette værns vanskelige stilling under den politiske uro om forsvarsspørgsmålet i Estrup-tiden alligevel fik en række forbedringer igennem (Th. Topsøe-Jensen), mens andre mener at han solgte søværnet politisk i en periode hvor den sømilitære udvikling var meget kraftig, hvorfor de betegner hans ministertid som en fiasko og påstår at han

„ved sin afgang efter et næsten 25 års regimente under devisen „vi alene vide bedst“ efterlod sig et flådemateriel der mest af alt mindede om en prøvekollektion, og et officerskorps der måtte stå desorienteret og uden forståelse af sine egne og flådens opgaver“ (O. Kofoed-Hansen og H. Konow). – R. 1857. DM. 1867. K.² 1874. K.¹ 1875. S.K. 1881. R.E. 1898. □ Træsnit 1873 og i gruppe af ministeriet Fønnesbech, 1877. Træsnit af C. Hammer, 1882. Afbildet på tegn. af statsrådet 1888 af K. Gamborg og på et par karikaturer af samme, 1890 (Fr.borg) samt på tegn. af kejsermotagelse af samme. Afbildet på F. P. Grünwaldts mal. af garderhøjfortets overlevering, 1892. Mal. af A. Jerndorff, 1898 (Fr.borg). Foto.

V. Topsøe: Politiske portræstudier, 1878 169–71. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 269–72. Tidsskr. for søvæsen LXXXII, 1911 47–49. N. P. Jensen: Livserindr. II, 1916 73 99. A. F. Krieger: Dagbøger V–VIII, 1923–43. C. F. Wandel: Nogle livserindr., 1923 108f. Kr. Hvidt: Venstre og forsvarssagen, 1960. Henri Konow: Erindr., udg. Tage Kaarsted I, 1966 164 238. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Hans Chr. Bjerg i Historie ny r. X, 1972–74 1–83. Flåden under første verdenskrig, udg. Tage Kaarsted, 1976 223–27.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Ravn, Otto Emil, 1881–1952, assyriolog. * 30.11.1881 i Ålborg, † 18.11.1952 i Skovshoved, begr. Ordrup kgd. F: fuldmægtig Sophus Georg R. (1842–1915) og Anna Louise Rathmann (1845–87). ~ 7.11.1917 i Hellerup med Ingrid Kaufmann, * 22.1.1883 i Kbh. (Frue), † 1.3.1972 i Hellerup, d. af fuldmægtig i Kreditkassen for husejere Jacob Julius Martin K. (1845–98) og Magdalene Elisabeth Johannessen (1853–1939). – Bror til F. Kølpin *R.

R. blev student 1899 fra Ålborg og valgte det teologiske studium som han afsluttede med embedseksamen 1905; s.å. vandt han Kbh.s univ.s guldmedalje for besvarelsen af den teologiske prisopgave der behandlede de israelitiske stammers indvandring i Kana'an. Af hans lærere var Frants *Buhl den der øvede stærkest indflydelse på hans udvikling og vakte hans interesse for orientalsk filologi. Denne interesse førte ham hurtigt til assyriisk som han læste under Valdemar *Schmidt. 1906–09 fulgte frugtbare studieår i udlandet som så ofte med støtte af Carlsbergfondet. R. videreførte sit studium af assyriisk og babylonsk hos P. Jensen (Marburg), Weissbach og H. Zimmern (Leipzig), V. Scheil (Paris), studerede sammenlignende semitisk filologi hos C. Brockelmann (Königsberg) og læste sumerisk hos T. G. Pinches (London) og hos S. Langdon (Oxford). Resultaterne af disse års arbejde der i

meget høj grad afspejlede hans egen fornemmelse for sproglige undersøgelser forelagde han i sin doktorafhandling, *Om Nominernes Bøjning i babylonisk-assyriske*, 1909 der også i dag står som et hovedværk om akkadisk nominalflexion. Af særlig værdi var problemstillingen med dens stærke understregning af forskellene mellem de akkadiske dialekter indbyrdes, og mellem det officielle og det talte sprog. De følgende år førte R. ind i en krævende virksomhed som gymnasielærer i engelsk (adjunkt 1910 ved Plockross' skole, Hellerup, lektor 1919–23). Dette forhindrede dog ikke R. i at arbejde med sin videnskab. Herom vidner eksempelvis hans lille arbejde, *De gamle babyloneres syn på liv og død*, 1919 der for første gang gav danske læsere et indblik i Gilgamesh-eposet, et af hovedværkerne inden for assyriske-babylonisk litteratur.

Tillige holdt R. 1910–18 som privatdocent forelæsninger ved universitetet over assyriske-babyloniske emner, og adskillige nordiske assyriologer modtog deres første uddannelse hos ham i disse år. 1923 blev han ansat som docent i assyriske ved universitetet, 1937 som ekstraordinær professor i dette fag. Hermed fik han mulighed for helt at vie sig assyriologien som forsker og lærer. Hans første opgave blev tilrettelæggelsen af universitetets magisterkonferens i semitisk filologi med assyriologi som hovedfag. Hans løsning viser klart hans usædvanlige overblik over alle studiets grene og samtidig hans praktiske greb og skolede pædagogiske erfaring. De betydningsfulde opdagelser inden for mesopotamisk arkæologi som fandt sted i R.s første år som docent uddybede hans interesse for denne del af hans studiefelt. En forskningsrejse til Iraq 1927–28 gav ham lejlighed til personlig deltagelse i udgravningsarbejdet som medlem af The Joint Expedition of the British Museum and the University of Pennsylvania der arbejdede i Ur. Desuden skaffede han sig på rejser omkring i landet et grundigt førstehåndskendskab til Mesopotamiens natur og folk. Indtrykkene fra disse år satte sig spor først i artikler og i et mindre skrift, *Udgravning i Mesopotamien*, 1930, senere i det større arbejde *Herodots Beskrivelse af Babylon* (Københavns Universitets Festskrift, 1939) der udkom i engelsk oversættelse, *Herodotus' Description of Babylon*, 1942. I denne afhandling rekonstruerede R. billedet af verdensstaden Babylon som det kan tegnes på grundlag af indskrifter og udgravningsresultater; og på grundlag deraf vurderede han Herodot's beskrivelse af byen. Inderlig fortrolighed med emnet og en rolig kritisk bedømmelse af de mange vanskelige problemer har gjort denne bog til et højt værdifuldt bidrag til vor viden. R.s interesse for meso-

potamisk arkæologi formåede dog ikke at trænge hans filologiske interesser i baggrunden. Fra tid til anden behandlede han i korte, indholdsrige artikler i tidsskriftet *Acta Orientalia* grammatiske problemer inden for akkadisk, og under titlen *Babylonske og assyriske Kongers historiske Indskrifter*, 1934 udgav han et udvalg af vigtige historiske tekster i dansk oversættelse, fortræffeligt kommenteret. Fra 1929 foretog han for The Oriental Institute, University of Chicago, oversættelsen af de babylonisk-assyriske omen-tekster som et led i forarbejdet til The Chicago Assyrian Dictionary. Hans bog *The so-called relative clauses in Accadian or the Accadian particle ša*, 1941, er et vigtigt bidrag til forståelsen af et centralt emne inden for akkadisk grammatik. Posthumt udkom i serien *Verdensreligionernes Hovedværker* som andet bind R.s oversættelser af den babyloniske skabelsesberetning og af Gilgamesh-digtet under titlen *Babyloniske religiøse tekster*, 1953. I 1960 kom *A catalogue of oriental cylinder seals and seal impressions in the Danish National Museum*, et arbejde der havde optaget ham i en lang årrække. R. må stå som den egentlige grundlægger af assyriologisk forskning i Danmark. – Medlem af Videnskabernes selskab 1947. – R. 1933. DM. 1942. K². 1951. □Tegn. af Sophie Spies, 1902. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1909 163. – Svend Aage Pallis sst. nov. 1953 121–29 (heri bibliografi). Johs. Pedersen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1953–54 59–61. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Læssøe (Thorkild Jacobsen)

Ravn, Rasmus Pedersen, ca. 1602–77, kronikeskriver. * ca. 1602 i Kbh., † 14.10.1677 i Åker. Gift.

R. blev student 1624. Om hans ungdoms- og studieår haves kun hans udsagn om, at han med glæde fulgte naturforskerne Ole "Worms og C. S. "Longomontanus' forelæsninger. 1627 kom han til Neksø som rektor for denne bys lille skole, og herfra forfremmedes han efter fem års forløb til rektor ved Rønne latinske. Han skaffede sig gode venner i præstegårdene og velyndere i landets lensmænd, ved hvis støtte han fik udgivet sine oversættelser af to omfangsrige tyske opbyggelsesbøger. Han stred med små kår, var tidligt blevet gift og fik en stor børneflokk. 1654 blev han sognedegn ved Åkirke, og tidligt fik han sin søn Peder ansat som medhjælper. Sin fritid brugte han til nøje iagttagelse af de særegne forhold i Bornholms natur og i folkets skikke samt til flittig indsamling af landets historiske tildragelser. De historiske optegnelser i Åker gamle kirkebog skyldes sikkert ham, men navnlig sam-

lede han sin omfattende viden i sit hovedværk *Chronica Borryngiaca*. Han søgte 1672 kongen om at lade det forfremme til trykken, men opnåede ikke dette. R.s krønike i en afskrift uden forfatternavn blev en rig fundgrube for Peder *Resen ved hans udarbejdelse af Danske Atlas; først 1819 bragte R. *Nyerup forfatterens navn frem på tryk, og først 1926 udgaves Borryngholms krønike i sin helhed.

Kirkehist. saml. 4.r.I, 1889-91 454-80 (R.s optegn. fra Bornholm). - M. K. Zahrtmann i R. P. R.s Borryngholms krønike, udg. Johs. Knudsen, 1926 1-11.

M. K. Zahrtmann *

Ravn, Johan Theodor, 1820-1913, officer. * 23. 3.1820 i Kbh. (Holmens), † 7.11.1913 sst., begr. sst. (Holmens). F: kaptajnløjtnant i flåden, senere kommandørkaptajn Wilhelm Frederik R. (1784-1840) og Marie Elisabeth Bluhme (1791-1870). ~ 22.9.1855 i Kbh. (Garn.) med Birgitha Vilhelmine Caroline Friess, * 9.10.1830 i Kbh. (Holmens), † 16.2.1871 sst. (Holmens), d. af kontrollør ved maleværket, senere konsumtionsforvalter i Sorø, overkrigskommisær Niels Carl F. (1787-1862) og Sophie Vilhelmine Dahlbom (1802-83).

R. fulgte som aspirant undervisningen i landkadetkorpset fra 1833, blev kadet 1837, efter officerseksamen n.å. repetent og sekondløjtnant à la suite i infanteriet (anc. 1837). 1840 blev han elev i højskolen, men bestod ikke oprykningseksamen 1842, fik 1844 tilladelse til atter at indstille sig uden dog at bestå. 1845 blev han premierløjtnant i Rendsborg og måtte 1848 afgive revers om ikke at tjene mod slesvigholstenerne, deltog i krigen 1849-50 og blev 1850 kaptajn II. 1857 blev han kaptajn I og deltog som bataljonskommandør i krigen 1864, blev n.å. kar. og virkelig major, 1867 oberst, var 1868-71 til rådighed for krigsministeriet, blev 1871 stabschef ved 2. generalkommando, 1882 generalmajor og brigadefører og afskedigedes 1890 på grund af alder. - Han fulgte flittigt med i udviklingen på det militære område, besad gode sprogkundskaber og udtrykte sig klart og smukt på dansk. Han havde ikke selv deltaget i kampen på Als 1864 og blev nov. s.å. kommissionsmedlem til undersøgelse af begivenhederne her, hvorpå han af krigsministeriet fik det hverv at udarbejde en officøs fremstilling. Denne: *Fremstilling af Krigsbegivenhederne paa Als 18. Apr.-1. Juli 1864*, 1870 er meget vel og klart skrevet, nærmest refererende og ret forsigtigt affattet. 1868 og 1883 var han formand i kommissionen om tjenestereglementer for hæren, blev medlem af forsvarskommissionen af 1872 og 1874 af den militære kommission til forslag om hærens ordning, var 1881 formand i

kommissionen til valg af en befæstet plads i Jylland og gentagne gange medlem af, resp. formand i kommissioner under forplejningskorpset. Han var en stille, fordringsløs, elskværdig personlighed, en velvillig foresat. - R. 1849. DM. 1864. K². 1874. K¹. 1881. □Tegn. (Kgl.bibl.). Foto.

III. tid. 23.11.1913. Aage Friis: D. G. Monrads deltagelse i begivenhederne 1864, 1914. A. F. Krieger: Dagbøger V, 1923.

Rockstroh *

Ravn, Vilhelm Carl, 1838-1905, musikhistoriker, jurist. * 19.9.1838 i Helsingør, † 17.5.1905 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: regimentskirurg Frederik Christopher Kølpin R. (1802-58) og Sophie Amalie Spies (1810-79). ~ 1.12.1875 i Kbh. (Johs.) med Johanne Frederikke Cathrine Zeise, * 13.6.1836 i Kbh. (Helligg.), † 29.11.1894 på Frbg., d. af professor W. C. *Z. (1789-1847) og Maren M. B. Brock (1806-75).

R. blev student 1857 fra Fr.borg, 1865 juridisk kandidat og fik 1871 ansættelse ved Kbh.s politi hvor han 1887 efterfulgte Eugen *Petersen som vicepolitidirektør, en post han varetog med ualmindelig omsorg for de mange ulykkeligt stillede han kom i berøring med, samtidig med at hans embedsmæssige optræden var præget af sikkerhed og sundt omdømme. Han var personligt stærkt tilbageholdende og lagde ingen vægt på at optræde udadtil. Heller ikke som musikhistoriker, i hvilken egenskab hans navn takket være hans litterære produktion vil være bevaret for eftertiden, tragede han efter den ydre succes. R. nærede megen kærlighed til musik. Gennem bekendtskab med A. P. *Berggreen blev han tilskyndet til at sysle med musikhistoriske studier og kom i det hele taget tonekunsten på nært hold, dels som komponist, især af nydelige sange (manus. i Det kgl. bibliotek), dels som sanglærer ved Metropolitanskolen hvor han 1869 efterfulgte Berggreen og vedblev at fungere til udgangen af 1871. Med den største iver gik han op i studiet af dansk musikhistorie, et dengang næsten ganske udyrket felt. 1869 tryktes i For Idé og Virkelighed en studie over en dansk operatekst fra 1699, sst. 1870, II den grundlæggende afhandling *Engelske Instrumentister ved det danske Hof paa Shakespeares Tid*, 1873 en undersøgelse over den tyske opera i Kbh. 1721-23. 1880 indeholdt Nær og Fjern (under mærket V.C.R.) en udførlig biografi over Johan *Hartmann til den forkortede udgave af musikken til Johannes *Ewalds Balders Død der blev publiceret af Samfundet til udgivelse af dansk musik (1876) som R. var et virksomt bestyrelsesmedlem af og til hvis udgivelser han leverede en række fortrinlige biografier

er, således over J. F. *Frølich, Peter *Heise, F. L. Ae. *Kunzen og J. A. P. *Schulz. Til supplementsbindet af Mendel og Reissmanns Musikalisches Conversations-Lexikon skrev R. en stor og meget udførlig oversigt – den første – over den skandinaviske musiks historie; som kronik i Nationaltidende fremkom 8.1.1883 en undersøgelse *Gluck og Scheibe*. Til C. F. *Brickas Dansk biografisk Lexikon leverede R. en lang række med største omhu udarbejdede biografier. Hans musikhistoriske hovedværk er skildringen *Konserter og musikalske Selskaber i ældre Tid* der fremkom 1886 som 1. del af Musikforeningens 50 års jubilæumsskrift. På grundlag af flittige og omfattende kildestudier giver R. her en levende og højt velfunderet beskrivelse af det kbh.ske musikliv i 1700-tallet. Således som musikhistorisk forskning fornemmeligst blev drevet på R.s tid, måtte det i altovervejende grad blive de kulturhistoriske og biografiske sider af musikens historie R. behandlede, og hertil var han med sin fine sans for enkelthedernes sammenspil og sin levende stil i ualmindelig grad skikket. □Træsnit 1889. Foto.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen III, 1875 210. Fr.borg skoles progr. 1895 IV. Berl. tid. 17.5.1905. William Behrend i Politiken 18.5. s.å. Samme i III. tid. 28.5. s.å. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen gennem 700 år, 1916 128. L. B. Fabricius: Træk af da. musiklivs hist., 1975. – Papirer i Kgl. bibl. S. A. E. Hagens saml. til da. musikhist. sst.

Nils Schiørring

Ravn-Hansen, Louise Christiane, 1849–1909, maler, raderer. * 19.7.1849 i Kbh. (Garn.), druknet ca. 17.1.1909 i floden Havel ved Schwanenwerder i Berlins omegn, begr. i Kbh. (Ass.). F: bud og fyrbøder i krigsministeriet Christian Henrik Ravn (1804–58, ~1° 1836 med Mette Marie Hansen, 1805–41, ~2° 1842 med Dorteia Kirstine Lund, 1795–1846) og Louise Marie Wunderlich (ca. 1811–49). Adopteret af klædehandler Niels Frederik Hansen (1807–81) og Sabine Wunderlich (1803–91). Ugift.

R.-H. blev forældreløs otte år gammel og optoges i mosterens hjem. Hun fik som ung pige undervisning i blomstermaling hos Emma Mulvad. Da hun ville være maler, kom hun i sit 22. år på tegneskole hos Vilh. *Kyhø og gik her tre vintre. Senere malede hun kort tid under Jørgen *Roeds vejledning. Hun debuterede på en decemberudstilling på Charlottenborg 1877 og udstillede derefter regelmæssigt på Charlottenborgs forårsudstilling fra 1878 til sin død, altid landskaber, mest fra Nordsjælland og Silkeborgegnen, tillige en del fra Vejle og Mols. En *Udsigt mod Gyrstinge*, 1882, blev købt af Den kgl. maleri-

samling. Med megen energi kastede R.-H. sig over raderingen. Hun havde succes med sine landskabsblade, der i tal nåede op over 70. Adskillige blev udgivet af Den danske radeerforening og Foreningen Fremtiden. Hun foretog mange rejser til udlandet (Tyrol, Schweiz, Italien, Holland og Belgien) og omkom på en udflugt til Berlin under ukendte omstændigheder, formentlig ved et ulykkestilfælde. □Afbildet på gruppebillede malet af Emilie Mundt 1892–93. Mal. af samme, 1903. Avistegn. af H. E. Melchior. Relief af R. Bøgebjerg på gravstenen.

Politiken 22.1.–24.1.1909. Gudda Behrend i Nationaltid. 3.2. s.å. Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. opr. 1970). Bjarne Jørnæs og Marianne Rørup: Den danske Radeerforen., 1978.

Sigurd Schultz*

Ravn-Jensen (ved dåben uden bindestreg), Johannes, 1881–1946, forfatter. * 15.9.1881 på Vesterdal højskole, Nr. Åby sg., † 8.9.1946 i Gentofte, begr. i Kbh. (Garn.). F: højskoleforstander på Vesterdal, senere i Vestbjerg, endelig skolelærer i Hundige, Laurids Jønsen (1850–1920) og Hansine Kathrine Ditlevsen Ravn (1860–1957). ~1° 1.12.1904 på Frbg. med Astrid Helene Nicoline Erichsen, * 9.11.1881 i Frederikssund, † 26.4.1908 i Jyderup, d. af jernbaneassistent, senere stationsforstander, sidst i Jyderup, Peter Emil E. (1851–1912) og Adelaide Caroline Olufsen (1859–1923). ~2° 30.4.1913 i Brønshøj med Ingeborg Margrethe Jacobine Hansen, * 10.12.1879 i Kbh. (Pauls), † 22.9.1951 i Gentofte, d. af musiker Theodor H. (1853–89) og Asta Malvina Brest (1862–1924).

R.-J. var fra barndommens højskolemiljø religiøst præget. Senere samlede han og hans hustru en hel lille kristen menighed i hjemmet på Norasvej i Charlottenlund hvor han boede lige til sin død. Han var tillige en fanatisk dyreven og gjorde på flere måder en betydelig indsats for dyrebekyttelsen. En årrække virkede han som journalist (1904–30) ved Folkets Avis og København, og som lærer (1902–08). Det 1918 oprettede Dansk revyforfatter- og komponistforbund blev et slags tilløb til stiftelsen af KODA, 1926 (Internationalt forbund til beskyttelse af komponistrettigheder i Danmark) som i begyndelsen kaldtes Musikværnet. KODA blev oprettet efter forslag af musikforlæggerne, brødrene Asger og Svend Wilhelm Hansen med R.-J. som medstifter og administrerende direktør fra 1928, en opgave han resten af sit liv varetog med aldrig svigtende energi. KODA blev i de første år mødt med voldsom modstand og chikanerier fra de mange musikbrugere der hidtil havde anvendt musik i deres etableringer (restaurationer,

små beværtninger, biografer o.l.). R.-J. undså sig ikke for personlig at optræde som detektiv mange steder med så afgørende resultater, at KODA efter få år virkelig kom til at beherske musikmarkedet og skaffede mange penge til de hårdt betrængte komponister som ikke tidligere havde kunnet varetage rettigheden til deres egne værker. Myndighederne støttede sagen gennem et af justitsministeriet 1927 udstedt cirkulære til landets amtmænd og politimestre med pålæg om at udfærdige særlige bevillinger til de etableringer der anvendte musik, og forbud mod at opføre eller lade spille beskyttet musik uden særlig tilladelse. Men modstanden var stadig stor. Først da en retssag der endte i højestet blev vundet af KODA, svandt modstanden efterhånden bort. Hvad R.-J.s aldrig svigtende standhaftighed har betydet for KODA og dermed for de danske komponisters eksistens kan næppe overvurderes. Men hans dygtighed og virkekrang placerede ham på flere andre stillingsposter. Han blev leder af KODA DRAMATIK, af GRAMO, af tegneres kunstværn (TEDA) og af de bildende kunstners ophavsret (BIMA). Desuden fik han betroede poster i Journalistforeningen, Dansk Journalistforbund, Teaterrådet, Musikrådet, Solistforeningen af 1921 og var fra 1923 formand for Dansk revyforfatter- og komponistforbund. Trods alt dette administrative arbejde fik han overskud til en forfattervirksomhed der omfattede nogle romaner og digtsamlinger samt medforfatterskab med Chr. Bogø til nogle folkelige skuespil som *Barken Margrethe af Danmark* (Århus teater 1918), *Manden fra Amerika* (Sønderbros teater 1921) og *Saadan er Menneskene* (provinsturné 1920). R.-J. var altid rede til at kæmpe for kunstens sag og for respekten for kunsten som samfundsværdi. Derved har han på afgørende måde bidraget især til forbedring af de danske komponisters levevilkår. – R. 1929. DM. 1934. □Tegn. af Eigil Petersen (Kgl.bibl.) og af Ivan Opffer, 1940. Foto.

K. Rostgaard Frøhne i Ord og toner VI, 1941 nr. 8 1f; sst. nr. 9 1-3; sst. 1947 nr. 6 1-3; særnr. 31.12.1949 30; 1964 nr. 1. Laur. Hansen i Dansk musiker tid. XXXI, 1941 261f; 1946 309. Knudåge Riisager i Dansk musik t., 1941 133-36. Flemming Weis sst. 1946 117f. K. Th. Jensen i Journalisten, 1946 nr. 9. Axel Kjerulf i Politiken 9.9.1946. Niels Friis: Koda 1926-51, 1951 59-61.

Sigurd Berg

Ravnkilde, Adele Marie (Adda), 1862-83, forfatter. * 30.7.1862 i Saksøbing, † 30.11.1883 på Frbg., begr. i Sæby, Vendsyssel. F: by- og herredsfuldmægtig i Saksøbing, senere borgmester i Sæby Christian Claudi R. (1835-96) og Mar-

grethe Catinka Vilhelmine Bruun (1835-1912). Ugift.

R. gik i pigeskole i Saksøbing og besøgte fra tolv-fjortenårsalderen Frk. Zahles skole i Kbh., vendte derefter hjem til Nordby på Fanø hvor faderen da var birkedommer og kom her i forbindelse med Lizzie Miller (siden gift med Alfred Tpsen) som fik stor betydning for hende, og gennem hvem hun lærte den moderne litteratur og tankeverden at kende. Som modvægt mod denne påvirkning fik faderen hende 1880 anbragt som lærer i Snoldelev præstegård, men allerede n.å. var hun igen hos forældrene, nu i Sæby. Tidligt var R. begyndt at skrive digte, og der foreligger fra hendes hånd en utrykt samling som glimtvis røber betydelig lyrisk evne. I Sæby forfattede hun fortællingerne *En Pyrrhusejr*, *Judith Første* (oprindelig titel *Paa Ixions Hjul*) og *Tantaluskvaler*. For at uddanne sig til lærer rejste hun sept. 1883 til Kbh. og begyndte på Georg Brandes' opfordring med stor iver at læse til artium, men en ulykkelig kærlighed og de store krav hun stillede til sig selv brød hendes modstandskraft, og hen på efteråret begik hun selvmord. Judith Første blev udgivet 1884, gennemset af M. Galschiøt og med et forord af Georg Brandes. Det er en psykologisk roman med vægten lagt på udviklingen af forholdet mellem Judith og Banner og er skrevet under tydelig påvirkning af Charlotte Brontës Jane Eyre. Udmærket set og gengivet i bogen er et par bipersoner. Judith Første udsendtes i 2. oplag om efteråret og ved juletid kom *To Fortællinger*, tilrettelagt, og vistnok lovlig stærkt beskåret af Erik og Amalie Skram. En Pyrrhusejr, R.s førstskrevne fortælling, behandler lidt tørt to søstres ægteskabsforlis og er et indlæg til forsvar for kvindens ret til selvstændighed og ligestilling med manden. Meget betydeligere er Tantaluskvaler, R.s bedste arbejde, der ligesom Judith Første skildrer et kærlighedsforhold mellem to overlegne naturer på baggrund af et bornert småstadslev, men gør det med sandere og oprindeligere udtryk for lidenskab, uro og smerte som forråder en oplevelse. R. må sammen med Erna Juul-Hansen betragtes som arvtager efter Clara Raphael (Mathilde Fibiger) og som forløber for den moderne kvindelitteratur.

Georg Brandes i A. R.: Judith Første, 1884 (ny udg. 1981. Optr. i forf.s Saml. skr. III, 1900 225-29, 2. udg. III, 1919 204-07). Ola Hansson: Samlade skr. II, Sth. 1920 49-65. Halvdan Koht: Henrik Ibsen II, Oslo 1929 282. Eva Hemmer Hansen i Gads da. mag. XXXIV, 1940 15-22. Ingeborg Rosenørn sst. 245-48. Anne Marie Løn: A. R., 1978.

Daniel Preisz

Ravnkilde, Niels

Ravnkilde, Niels Christian Theobald, 1823–90, komponist. * 24.1.1823 i Kbh. (Helligg.), † 16. 11.1890 i Rom, begr. sst. (prot. kgd.). F: sekretær i generalstabens bureau, krigsassessor Niels Christian R. (1791–1824) og Johanne (Hanne) Marie Caroline Behrend (1790–1847). Ugift.

R. fik sin musikalske uddannelse på det af Giuseppe *Siboni stiftede konservatorium hvor han især kom under påvirkning af J. P. E. *Hartmann. Snart fik han nogle sange udgivet, deriblandt 1844 en duet *Romeo og Julie* til Chr. *Winthers tekst, for hvilken han i Musikforeningens prisæskning havde opnået hæderlig omtale. 1847 studerede han ved konservatoriet i Leipzig og udviklede sig til en udmærket klaverspiller. 1853 fik han offentlig understøttelse til at foretage en studierejse til Rom hvor der imidlertid på den tid ikke var stor belæring at hente på musikalske områder. Tværtimod var det R. der, velorienteret i den tyske klassiske og romantiske musik, kom til selv at lære fra sig for den store private elevkreds der hurtigt efter hans ankomst til Italien flokkedes om ham. Som musiklærer for fornemme slægter som Borghese og Torloni vandt han indpas i toneangivende italienske kredse og han, der i Kbh. kunne have svært nok ved at slå sig igennem, tog ikke i betænkning for steds at tage bolig i Rom hvor han i hvert fald den første snes år havde fuldt op at gøre, og hvor han også kom til at pleje venskabelig omgang med kunstnere som Giovanni Sgambati og Franz Liszt. For den skandinaviske koloni i Rom blev R. en af støtterne, og i en årrække fra 1876 til sin død var han formand for den skandinaviske forening. 1885 valgtes han til æresmedlem. Personlig var R. et hjælpsomt og venesælt menneske hvis eftermæle i de talrige rejseerindringer, vore mange Italiensfarere fra forrige århundrede udgav, overalt er det smukkeste. R. var som komponist yderst produktiv. Allerede som ung mand havde han, inden han rejste til Italien, gjort sig bemærket som romancekomponist, bl.a. med den ovenfor nævnte debut. I Rom så en masse større og mindre værker dagens lys, talrige sange og klaverstykker; af større værker adskillige klavertrioer, tre strygekvartetter, en symfoni i D-dur og to suiter for orkester, tre koncertouverturer og andet for orkester, korværker m.v. Det kgl. bibliotek opbevarer godt 140 værker i manus. af ham. Hans stil er den tidlige romantiks, og han holder fast ved den gennem hele sit liv. Han former sine satser med betydelig dygtighed, således at indtrykket altid er smukt afrundet, men kun sjældent hæver han sig musikalsk over et net gennemsnit. □Tegn. af J. Kornrup, 1855, af H. Olrik formentlig 1859 (Fr. borg) og af samme, 1863 (sst.) samt af F. C.

Lund, 1864 (skandinav. foren. i Rom). Afbildet på træsnit s.m. Fr.VII 1864. Mal. af Sophie Ribbing, 1876 (Fr.borg). Tegn. af Ludvica Thornam, 1888 (skandinav. foren. i Rom). Foto.

Nationaltid. 18.11.1890. Angul Hammerich i Ill. tid. 30.11. s.å. Vilh. Bergsøe: Eventyr i udlandet, 1905 189f. Georg Brandes: Levned I, s.å. 380f. Bjørnstjerne Bjørnson: Gro-tid, 1912 278–81. Axelline Lund: Spredte erindr., 1917 66 71. M. Galschiet: Skandinaver i Rom, 1923 173–77. Fr. G. Knudtzon: Ungdomsdage, 1927 (fot. optr. 1974) = Memoirer og breve XLIX. Rom og Danm., red. L. Bobé II, 1937. – Papirer i Kgl. bibli.

Nils Schiørring

Rechnitzer, Hjalmar, 1872–1953, søofficer. * 1.12.1872 i Ålborg, † 21.6.1953 i Kbh. (Holmens), begr. i Ålborg. F: forretningsmand, vicekonsul P. *R. (1842–1921) og Hanne L. M. Møller (1845–1921). ~ 20.12.1902 i Kbh. (Frue) med Emily Adolph, * 6.11.1883 i Kbh. (Frue), † 18. 10.1949 sst. (Frue), d. af grosserer, senere etatsråd Frantz Th. *A. (1844–1907) og Julie E. Schack (1847–1922).

R. blev sekondløjtnant i flåden 1896, premierløjtnant 1901, kaptajn 1911, kaptajn uden for nr. 1919, kommandør uden for nr. 1921, kommandør i overtalligt nr. 1922, kommandør uden for nr. 1925, kontreadmiral uden for nr. s.å., kontreadmiral i overtalligt nr. 1932, viceadmiral (i linjen i nr.) s.å., afsked 10.5.1940. – R. var 1896–97 med krydseren Hejmdal i Middelhavet, derefter næstkommanderende i skonnerten Diana på opmåling 1900–02 ved Færøerne og Island. 1903–05 gennemgik han søværnets officersskole hvor han viste glimrende evner for strategiske studier. Utvivlsomt som følge heraf blev R. tilkommanderet marineministerens stab, en slags hjernerust, hvor bl.a. V. *Lorck arbejdede under O. J. M. *Koføed-Hansens inspiration. 1906 ændredes navnet på denne stab til flådens stab. R. var udkommanderet med panserskibet Olfert Fischer i forbindelse med eskorteringen af prins Carl (Haakon VII) til Norge 1906. 1906 var han adjutant hos eskadrechefen. I flådens stab fik R. bl.a. til opgave at udarbejde en skildring af de søkrigs-mæssige operationer under den russisk-japanske krig 1903–05. Redegørelsen udkom 1908 som bog. R. var fra 1905 og til sin afsked knyttet til marineministeriet kun afbrudt af diverse udkommandoer som det var kutyme officererne i ministeriet tog sideløbende med det administrative arbejde. 1908 var R. således chef for torpedobåden Makrelen på fiskeriinspektion. Da den tilsynsførende søofficer ved bygningen af Danmarks første ubåd Dykkeren i Spezzia i Italien blev syg, blev R. 1909 sendt ned for midlertidigt at overtage dette job hvad der bragte ham ind på dette nye våbens udvikling og frem-

tidsmuligheder. 1910 var han Dykkerens anden chef og modtog ridderkorset for sit arbejde med at indføre denne nye skibstype i den danske flåde. 1911 var han med til at tage initiativ til at søværet anskaffede de første flyvebåde. R. blev anset for at være en begavet officer med en stor arbejdskapacitet der samtidig havde blik for tidens nye teknologi. 1911 blev han en af de nærmeste medarbejdere for direktøren for marineministeriet. Frem til 1917 havde R. adskillige chefskommandoer på ubåde. Samtidig med tjenesten i marineministeriet var han tillige 1912–14 chef for ubådsdivisionen og 1914–17 chef for ubådsflotillen og tillige 1915–17 chef for marinen's flyvevæsen. 1917 blev R. derefter chef for marineministeriets sekretariats- og kommandokontor og fung. departementschef i ministeriets 1. departement. 1918–24 var han medlem af kommissionen der skulle udarbejde straffelov for krigsmagten og lov for den militære retspleje. 1919 blev han søværnets tilfornordede i den s.å. nedsatte militærkommission hvis umiddelbare resultat blev forsvarsordningen af 1922.

R. der fra ungdommen havde næret sympati for partiet venstres synspunkter arbejdede i denne kommission sammen med venstre-politikerne Oluf *Krag og J. A. *Hansen (1878–1939) og hjalp dem med udformningen af deres bemærkninger i den endelige betænkning. R. synes imidlertid aldrig at have haft et egentligt partipolitisk tilhørsforhold, således som det senere blev hævdet. 1923 blev han under en venstre-regering direktør for marineministeriet, hvad han sagligt set også var fuldt kompetent til. R.s virke blev meget vanskelig, idet han kom i klemme i flere forskellige interessekonflikter. Der var bred politisk opbakning i 1920'erne for af- og nedrustning; de små midler der blev stillet til rådighed for forsvaret sloges hæren og søværnet om. Endelig var der i 1909-ordningen nedfældet en permanent og uløselig kompetencestrid mellem direktøren for marineministeriet, der var en søofficer af uddannelse, og den kommanderende admiral (vice-admiral-stillingen) der i krigstid skulle have kommandoen over flåden. Den sidstnævnte interessekonflikt arvede R. ved sin tiltrædelse og blev som sådan kraftigt modarbejdet af H. *Konow der på dette tidspunkt var viceadmiral og som drejede striden i retning af personlige angreb på R. I forbindelse med R.s tiltrædelse som direktør blev pensionsalderen for denne stilling hævet fra 65 til 70 år, hvad der blev opfattet som et forsøg fra R.s side på „at mele sin egen kage“. 1924 trådte den socialdemokratiske Laust Rasmussen til som forsvarsminister. Han var kendt som afrustningsforkæmper og striden mellem minister og den kommanderende admi-

ral blev nu skærpet. I denne strid brugte ministeren direktøren mod viceadmiralen som *sin* sagkyndige. Laust Rasmussen ønskede derfor at styrke direktørens position og fik R. udnævnt til kontreadmiral. Dette kunne kun gøres uden om Konow ved at sætte R., der befandt sig i overtaligt nr., uden for nr. og derefter forfremme ham hvorved man undgik at skulle indhente udtalelser fra Konow. Fremgangsmåden der nok må betegnes som et søgt krumspring vakte naturligvis harme i søofficerskorpset og blev af Konow betegnet som et „misbrug af admiralstitlen“.

I slutningen af 1920'erne var R. under en ny venstre-regering beskæftiget med at udforme nye forslag til forsvarsordninger der skulle kunne få støtte fra socialdemokratiet, venstre og det radikale venstre og som ville forbedre søværnets position i forhold til hæren. Forslagene bygger alle på udmærkede analyser af de faktiske strategiske forhold og politiske kendsgerninger. Særlig dybt- og vidtgående er et „Udkast til en nyordning af dansk Militærvæsen“ fra 1.9.1928, bl.a. inspireret af samtaler som R. havde haft med den engelske First Sea Lord. R. arbejdede i de kommende år videre med dette forslag og ændrede det i forskellige retninger. Forslaget blev i hovedsagen offentliggjort i Morgenbladet 22.–26.2.1931 og vakte en del opsigt. Laust Rasmussen tog afstand fra forslaget, ligesom viceadmiral G. C. *Amdrup gjorde det. Meningen fra R.s side var utvivlsomt at få sat gang i forsvarsdebatten på en for søværnet gunstig måde oven på det sammenbrud i bestræbelserne for at nå en ny forsvarsordning som 1929 havde fundet sted mellem venstre og de konservative samtidig med at socialdemokratiet sammen med de radikale atter havde fremsat afrustningsforslag. Forslaget byggede på at Tyskland ikke mere var en magtfaktor, men at Danmarks position og dermed forudsætningerne for en dansk militærordning ville ændre sig i det øjeblik Tyskland atter blev en maritim stormagt. Endvidere indeholdt forslaget tanker om et fælles ministerium og en enhedskommando som først efter anden verdenskrig er blevet realiseret og accepteret. Bl.a. arbejdede R. også for etableringen af et selvstændigt flyvevåben.

I efteråret 1931 fik G. C. Amdrup en henvendelse fra venstrepolitikere der ville have ham til at udarbejde et forslag til et søværn inden for meget små rammer. Anmodningen blev givet videre til H. L. E. *Wenck der 1.12.1931 afløste Amdrup. Wenck nægtede imidlertid at medvirke, idet rammen efter hans mening indebar en faktisk afskaffelse af en marine der kunne løse egentlige kampopgaver. Venstre insisterede på at fremsætte et forslag om en ny militærordning og

anmodede derfor forsvarsministeren om hjælp til forslagets tekniske udarbejdelse. Partiet havde tilsyneladende stort hastværk med forslaget. Opgaven med at hjælpe blev 8.1.1932 overgivet R. der følte sig bundet af ministeren til at påtage sig denne opgave. Da R. 1.2.s.å. skulle rejse til Genève hvor han som dansk delegeret skulle deltage i den internationale nedrustningskonference blev der i høj grad tale om et hastværksarbejde, hvad R. også gav udtryk for. Det forslag der kom fra R.s hånd var ikke identisk med hans egne tidligere. I forslaget fik han indsat den bestemmelse, at viceadmiralstillingen og direktørstillingen skulle forenes i én og samme person, et princip som alle søofficerer incl. Wenck og R. belært af erfaringen havde efterlyst siden afslutningen af den første verdenskrig. Venstre bearbejdede R.s forslag til ukendelighed og i marts 1932 blev det vedtaget i rigsdagen, men forslaget om sammenlægningen af den administrative og den militær-operative post var blevet bibeholdt. Ved at nægte at medvirke til forslagets udarbejdelse havde Wenck gjort sig politisk ud til bens og hverken socialdemokraterne der sad med forsvarsministerposten eller venstre ønskede at han skulle være søværnets nye topledere og havde derfor søgt at spille R. ud mod Wenck. Da Wencks muligheder fremover var blevet lukket valgte R. at tage imod opfordringen til at overtage den kombinerede stilling som direktør for marineministeriet og chef for søværnskommandoen (den tidligere viceadmiralstilling). R. var kontreadmiral uden for nr. og kunne derfor ikke uden videre indgå i linjen og med det samme forfremmes. Dette blev derefter gjort muligt i en særegen paragraf i søværnsloven (§ 64, senere betegnet som „lex Rechnitzer“). Især denne sidste bestemmelse medførte meget forståeligt en formelig hetz mod R. der fremstod som en usympatisk opportunist der havde solgt søværnet til politikerne for personlig vindings skyld. En følge af dette var at han blev lagt for had i søofficerskorpset op gennem 1930erne – med rette og med urette. R. må imidlertid frakendes paterniteten til forsvarsordningen af 1932 for søværnets vedkommende. Den er venstre-politikernes ansvar. R. følte sig snigløbet af venstre. Sammenlægningen af de to højeste poster inden for søværnet var ikke hans idé men et udbredt ønske i søofficerskorpset. Endvidere havde Wenck afskåret sig selv fra den nye topstilling. R. blev fra søofficersside bebrejdet at han ikke som Wenck nægtede at medvirke til forslagets udarbejdelse. Da R. yderligere ikke havde været skibschef i femten år mente man, at han ikke var kvalificeret til at være søværnets operative chef i krig. R. var af den opfattelse at 1932-ordningen

var et fejlgreb og en ulykke for søværnet. Denne udvikling accentueredes efter 1933 ved Hitlers magtovertagelse i Tyskland og især efter 1935 hvor dette land indgik en flådeaftale med England der i realiteten betød en ny tysk oprustning til søs. Dette ændrede totalt de strategiske betingelser for Danmark således som R. havde peget på i 1920erne. R. arbejdede for at søværnet som følge af den stedfundne udvikling i slutningen af 1930erne blev forøget, men der var vanskeligheder på alle fronter. Venstres platoniske forhold til forsvarssagen kunne han ikke længere bygge noget på, og de fleste socialdemokrater og de radikale var absolut ikke indstillet på en udbygning af forsvaret. Uenigheden med hæren om det danske forsvars mål og midler fortsatte – og sine egne tillid havde han tilsyneladende tabt. 1934, 1936 og 1938 tog R. initiativ til at der afholdtes fællesmøder med hærens ledelse for at nå til fælles holdninger, men afstanden viste sig for stor. Allerede 1936 analyserede R. i en fortløbig redegørelse, *Militærpolitiske Betragtninger*, den nye udvikling og dens strategiske konsekvenser for Danmark, der indebar at landet for at klare sig måtte besidde så kraftige magtmidler at neutraliteten blev gjort troværdig over for Tyskland. R.s betragtninger blev fulgt op i et stort memorandum i august 1938 hvori han slog til lyd for en kraftig forøgelse af det danske forsvaret, og hvori konklusionen er, at „de to muligheder, der foreligger, er enten en rationel og hurtig udbedring, først og fremmest af søværnets fundamentale mangler, eller en opgivelse af et rationelt dansk forsvaret. En tredje gives ikke!“. R. havde påpeget hvad der var den nødvendige militærpolitik, men mødte ingen respons hos politikerne. Samtaler i Berlin med den tyske flådechef, storadmiral Erich v. Raeder 1939 bestyrkede R. i at Tyskland i tilfælde af en krig ville acceptere den samme koncept som fra dansk side var anvendt 1914–18 – så længe Danmark var i stand til at gøre sin neutralitet troværdig med militære magtmidler.

At der ikke skete en inddragelse af dansk område da krigen brød i september 1939 passede således udmærket med R.s vurdering. R. havde 1935–40 indgående beskæftiget sig med hvilke skridt Tyskland kunne tænkes at foretage sig over for Danmark. Han havde forgæves bedt om de ressourcer der var nødvendige for at gennemføre de bedste forholdsregler. Hverken R. eller nogen anden var imidlertid i stand til at forudse den udvikling der i løbet af foråret 1940 fik tyskerne til at beslutte en besættelse af Danmark og Norge. Logisk og strategisk følte R. sig overbevist om, at en besættelse af Norge og i hvert fald Danmark var nødvendig for tyskerne. Da

man ingen ressourcer havde gjaldt det efter R.s mening om ikke at provokere Tyskland til at foretage et sådant angreb ved fx at mobilisere. Da der i dagene 5.–8.4.1940 derfor indløb meldinger der antydede et tysk angreb på Danmark, rådede R. til det sidste regeringen til ikke at foretage sig noget fordi en egentlig eksistenskamp ikke var mulig med de ressourcer man rådede over. Det tyske overfald på Danmark kom utvivlsomt uventet for R. Det var hans fulde ansvar at de små danske flådestyrker ikke søgte at forsvare sig mod de indtrængende tyske tropper. Ydmygelsen der lå heri fik R. ansvaret for blandt søofficererne. Allerede 10.4.1940 anmodede han, dog uden resultat, derfor om sin afsked. Da det i maj 1940 – i øvrigt ganske uberettiget – forlød at R. havde stillet tyskerne i udsigt at der ville blive stillet danske marinefartøjer og mandskaber til rådighed for den af tyskerne ønskede ministrygning i danske farvande var bægert fyldt. R. fik besøg først af formanden for søofficerernes organisation der redegjorde for uroen i officerskorpsen, senere den 8.5. af søofficererne E. "Briand de Crèvecoeur, C. "Hammerich og P. "Ipsen. Den sidste deputation henstillede til R. at søge sin afsked. R. insisterede nu over for regeringen på at få sin afsked, hvilket han fik 10.5.1940. Derefter trak R. sig helt tilbage fra offentligheden og skrev bl.a. sine erindringer 1941–44. 1945–46 blev han indkaldt for den parlamentariske kommission for at forsvare og redegøre for sit virke inden 9. april 1940. R. blev en af det danske forsvars mest omdiskuterede personer i dette århundrede. Han var begavet og i besiddelse af stor arbejdssevne. Personlig kunne han virke meget beskeden og mange af hans nære medarbejdere satte stor pris på ham. Han kom imidlertid mere eller mindre selvforskyldt til at stå som personificeringen af de kraftige nedskæringer forsvaret og herunder især søværnet kom til at opleve i 1920'erne og 1930'erne. Han var af den opfattelse at forsvaret var de herskende politikeres lydige redskab og derfor blev han på sin post i det håb at han med fornuftige og logiske argumenter kunne bevæge disse til at forbedre søværnets position. I sin samtid blev han tillagt hensigter og argumenter som en eftertid har svært ved at se beviserne for. R.s redegørelser og memoranda viser at han var en utvivlsomt strategisk begavelse. Det er skæbnens ironi at han, der var en af dem der mest indgående igennem mange år havde beskæftiget sig med hvorledes tyskerne ville handle over for Danmark i en krigssituation, blev en af de mest udsregne syndebugke for den tyske besættelse den 9. april 1940. I den parlamentariske kommission førte den aldrende R. et svagt forsvar for sig

selv. Kildematerialet fra mellemkrigsårene vil imidlertid komme til at tale for sig selv.

I mange år sad R. i bestyrelsen for svigerfaderens selskab Fr. Th. Adolfs Enke A/S. 1920 var han med til at stifte Det danske søspejderkorps hvis vicepræsident han var 1920–23. 1945 fremkom han med et forslag til oprettelsen af skibsdrengeskoler placeret lokalt i landet, dels for at bekæmpe arbejdsløsheden, dels for at opbølge den danske sømandsstand. R. ejede i en årrække herregården Kongstedlund i Sønder Kongerslev sogn. – R. 1910. DM. 1919. K.² 1922. K.¹ 1927. S.K. 1935. □Foto.

Beretn. til folkettinget afgivet af den 1945 nedsatte kommission i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske kommission] I–XV, 1945–58. – H. O. G. Ellinger i Berl. tid. 29.3.1932. J. O. Jensen i Jyllandsposten 1.4. og 9.4. s.å. Halvdan Barfod: Vor flåde i fortid og nutid II, 1942 116–18. C. Westermann i Danm. under besættelsen, red. Vilh. la Cour I, 1945 167–97. Vilh. la Cour: På vej mod katastrofen I–III, 1945–49. Samme: Danm.s hist. 1900–45 I, 1950. P. Ipsen i Tidsskr. for søvæsen CXXIV, 1953 354–59. E. J. Sjaabye sst., 1965 445–57. J. Westrup sst. 1966 110–24. H.-H. Wesche sst. 220–26. J. Westrup sst. 1967 141–252. Gunnar Bo Clausen sst. 1980 417–46 og 1981 385–429. Bj. Svensson: Derfor gik det sådan 9. april 1940, 1965. Viggo Sjøqvist: Danm.s udenrigspolitik 1933–40, 1966. Admiral Henri Konows erindr., udg. Tage Kaarsted II, 1967. Hans Chr. Bjerg i Festskr. til Johan Hvidfeldt, 1978 23–38. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Rechnitzer, Peder Pedersen, 1842–1921, købmand. * 27.12.1842 i Anst ved Kolding, † 3.5.1921 i Ålborg, begr. sst. F: toldbetjent, sidst strandkontrollør i Grærup ved Varde, Hartvig (ved dåben 1828 Ferdinand) R. (1813–85, ~ 2° 1870 med Karen Knudsen, 1834–1920) og Barbara Pedersen Gadeberg (1808–68). ~ 1.5.1866 i Ålborg med Hanne Luise Marie Møller, * 16.11.1845 i Ålborg, † 22.7.1921 sst., d. af skræddermester Jens Christian M. (1804–74) og Christiane Brønnum Nielsdatter (1806–78). – Far til Hjalmar *R.

Familien stammer antagelig fra Rechnitz i Burgenland, Østrier; faderen var født i Hamburg af jødiske forældre. R. kom efter sin konfirmation i lære hos skibsmæglerne Koefoed & Søborg i Ålborg og begyndte 1863 en mæglerforretning på H. G. Heinemanns bestilling, men da dette var utilstedelet, startede han en agentur- og assuranceforretning og fik 1866 borgerskab som købmand (en gros med trælast, kul m.m., ophævet 1887). 1867 blev R. ekspeditør for H. P. "Priors skibe, og 1874 var han medstifter af og ekspeditør for Nordjyllands Dampskibsselskab (eksportbåde) der 1885 gik op i Det forenede Dampskibsselskab som R. blev ekspeditør for. Fra 1879 deltog han som Handelsforeningens repræ-

Rechnitzer, P.

sentant med energi i den for Ålborg livsvigtige sag, uddybning af Hals Barre, og efter at han var kommet i byrådet, arbejdede han utrætteligt for opgaven. 1882 var R. medstifter af Ålborg Aktiebryggerier, 1884 af Ålborg Telefonselskab, 1885 af Ålborg Svineslagteri, 1896 af Ålborg Hypothekforening, 1898 af De forenede Tekstilfabriker og 1905 af Ålborg Kioskselskab. 1895–1909 var han formand for Dansk sejlskibsrederforening. R.s rige initiativ og store arbejdsevne gjorde ham tidligt, skønt ikke uden modstandere og heller næppe uangribelig, til en forgrundsfigur i byens liv, og han var i tre perioder medlem af byrådet. 1878–82 sad han i Handelsforeningens bestyrelse og atter fra 1906; 1908–19 var han dens virksomme formand, derefter æresmedlem. Også det offentlige udnyttede hans arbejdskraft; 1905–12 var han medlem af Arbejderforsikringsrådets søfartsafdeling, 1914–19 formand for prisreguleringskommissionen i Ålborg, formand for den overordentlige amtskommission af 1916 m.m. – R. var vicekonsul for Sverige-Norge 1886–1905, derefter for Sverige og fra 1886 for Nederlandene. – R. 1892. DM. 1909. K². 1916. □Mal. af Fr. Lange. Foto.

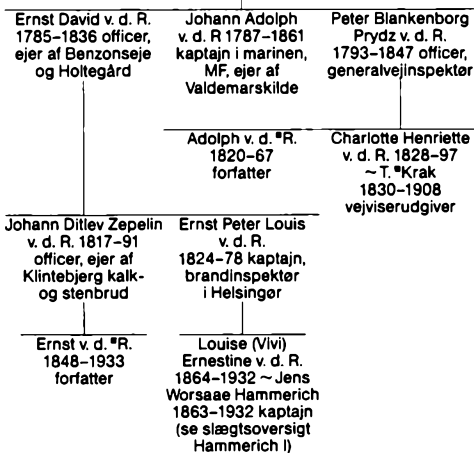
C. Klitgaard: Ålborg købmænd gennem 500 år, 1931. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

C. Klitgaard*

von der Recke

Den danske gren af denne slægt føres tilbage til kejserlig overvagtimester og pladskommandant i Ofen Dietrich Adolph Ludwig v.d.R. (1673–1729) hvis søn, krigskommissær Ernst David v.d.R. (1719–73) var far til oberst Dietrich Adolph v.d.R. (1755–1816).

Dietrich Adolph von der Recke 1755–1816 officer, landvæsen- og sandflugtskommissær samt landinspektør

Adolph v.d.*R. var ~ Caroline Margrethe Georgine Lumbye, d. af komponisten H. C. *L. Hun var ~2° med skuespiller Frederik *Madsen og kendt som skuespiller under navnet Caroline *Recke-Madsen.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 855–60. Samme: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 98–102.

Hans H. Worsøe

v. der Recke, Adolph Frederik, 1820–67, forfatter. *17.5.1820 på Sparresholm, Toksværd sg., †6.12.1867 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kaptajn, senere major i ingeniørkorpset og generalvejsinspektør på Fyn, Peter Blankenborg Prydz v. der R. (1793–1847) og Caroline Cecilie Petersen (1795–1868). ~6.12.1851 i Kbh. (Frels.) med skuespiller Caroline Margrethe Georgine Lumbye, *17.3.1833 i Kbh. (Helligg.), †1.4.1901 i Ystad (~2° 1870 med skuespiller Frederik *Madsen, 1834–82), d. af komponist H. C. *L. (1810–74) og Georgine M. H. Hoff (1813–71).

v.d.R. (der som forfatter skrev sig blot R.) blev 1838 student fra Odense, 1844 cand.jur., s.å. volontør i admiralitetskollegiet, 1847 kancellist og 1863 fuldmægtig i marineministeriet. Endvidere blev han 1846 løjtnant i kongens livkorps, var 1857–67 artistisk direktør for Tivoli, var indtil 1858 ulønnet lærer ved Det kgl. blindeinstitut og derefter sekretær i direktionen for Selskabet Kjædens forsørgelsesanstalt for blinde. Alle vegne var v.d.R. en samvittighedsfuld embedsmand hvis lyse lune, fordringsløse fremtræden og venlige væsen gjorde ham afholdt. Flittigst var han imidlertid i sin fritid som dramatisk forfatter og navnlig som oversætter og bearbejder af mangfoldige franske og tyske farcer, folkeskuespil, lystspil, operetter og vaudeviller hvormed han i 1850'erne og 60'erne forsynede de kbh.ske scener. Hans medfødte musikalske og versifikatoriske talent udfoldede sig her både i hans egne viser og sange og i de letskrevne og letløbende kupletter han ofte indlagde i andres arbejder. Hans plads var imellem Peter *Faber som han kappedes med i naturlig muntherhed og umiddelbar nationalfølelse, og Erik *Bøgh som han var underlegen i form, men overgik i folkelig friskhed. Han fik derfor samme vej og lod som de – fra scenen til visebogen.

v.d.R.s dramatiske debut *En Aften i Djurgården, en Bellmansk Skitse*, 1846 (opført i Jylland af det Langeske selskab, 1850 trykt i Flyvepostens Nytaarsgave) efterfulgtes i årenes løb af over halvhundrede arbejder. Hans sceneheld på Det kgl. teater var kun så som så, skønt Poul

*Chievitz her var hans medarbejder: 1850 – i J. L. *Heibergs første direktørår og med hans støtte – den satiriske vaudeville *En høiere Dannelsesanstalt*, 1851 samme firmas syngespil *Lodsens* (musik af H. S. Paulli) og 1856 den lidet vellykkede vaudeville *Trop som Ægtemand*. Heldigere var v.d.R. i hofteatrets berømte udvandringssæson 1855–56 (under H. W. *Lange) med vaudevillerne *Berthas Claveer* og *Den sidste Nat*, begge til svigerfaderens melodiose musik og med F. *Høedt i hovedrollen. På Casino debuterede han allerede 1849 med den dramatiske skitse *Peer kommer hjem*, fortsatte bl.a. (sammen med Chievitz) med vaudevillerne *For Alvor*, 1851, *En italiensk Straahat*, *En Fortid og God rolig Nat*, *Hr. Pantaloni!* (alle 1852), endvidere – alene eller med skiftende medarbejdere – med *Min Elskedes Portrait*, 1859, *Gamle Minder*, 1855 og *En Tuur til Kullen*, 1858. På Folketeatret, som Lange overtog efter hofteaterårer, opførtes bl.a. *En lille Hex*, 1857, *Fyret ved Vesterhavet*, 1861, *Nytaarsaften paa Hveen* og *Naar kommer Dansken?*, 1862 (de tre sidste originalarbejder), *Han er gruelig gal*, 1864, *Verdens Hercules*, 1866 (sammen med Robert Watt) og *Rejsen til China*, 1868. – Allerede i det beskedne hæfte *Viser af -h -c*, 1854, hvori v.d.R. samlede et lille udvalg af sine første vers og fremfor alt dem der knyttede sig til treårskrigen og søværnet hvis særlige sanger han blev, findes næsten alle de sange som stadig bevarer hans navn: *Holmens faste Stok*, *Gutter om Bord*, *Stokken* (o: Nyboder), *Bøn for Danmark (Kongernes Konge, ene Du kan)*, *Fredericia-Slaget (I Natten klam og kold)*, *Soldaten paa Valpladsen (Læg Musketten til Kind) og Soldatens Sang om Generalerne (Jeg syngte vil en Vise)* – de fleste til Emil Hornemans taktfaste tone. Samtidig også prøver på den gadevisegenre som v.d.R. ligeledes dyrkede, og hvoraf *Rullen gaae* og *visserne om Hertugen af Choiseul Praslin (Har I læst den Berlingske Avis) og Pjaltensborgs Brand (Den Vægter standser i sit Vers)* opnåede samme popularitet som hans patriotiske sange. Den anden udgave, *Viser af Adolph Recke*, 1868 forøgedes med et udvalg af hans vaudevillekupperter (derimellem *Det gaar atter hjemad til den lille By* og *Hvor den høie dunkle Pinje*) og *Blandinger*. – F.M.I. 1862. □Tegn. og mal. af N. F. Habbe (begge Teatermus.). Træsnit 1866. Silhouet. Træsnit 1867 og 1874 og litografi 1868, alle tre efter samme foto. Litografi 1870. Træsnit 1872. Afbildet på P. Fischers tegn. af nogle af Tivolis direktører, 1893. Foto.

Berl.tid. 7.12. og 13.12.1867. Ill.tid. 15.12.s.å. Fortalen til A.v.d.R.s *Viser*, 1868. Th. Overskou: Den danske skueplads VI, 1876. J. Davidsen: Fra det gamle Kongens Kbh. II, 1881 (ny udg. 1910 og 1977) 178f. Studen-

terne fra 1838, 1888 11f. P. Hansen: Den danske skueplads III, 1896. Godfred Skjerne: H. C. Lumbye, 1912 (2. udg. 1946) 241 271–79. Sv. Leopold: Omkr. Parnasset, 1914 24–27. C. A. Clemmensen: Tivoli gennem 75 år, 1918 121f. Carl C. Christensen i Hist. medd. om Kbh. 2.r.1, 1923–24 127. Rob. Neijendam: Teatermuseet ved Christiansborg, 3. udg. 1940 42f.

Carl Dumreicher*

v. der Recke, Ernst Frederik Wilhelm, 1848–1933, forfatter. * 14.8.1848 i Kbh. (Garn.), † 2.12.1933 i Ålsgårde, begr. i Hillerød. F: kaptajn, senere oberst i artilleriet og ejer af Klintebjerg kalk- og stenbrud ved Nykøbing S., Johann Ditlev Zepelin v.d.R. (1817–91) og Eliza Esperance Wallich (1822–98). ~ 19.11.1886 i Hillerød med Anna Petrea Frederikke Reinhard, * 5.2.1855 i Hillerød, † 17.9.1921 i Kbh., d. af adjunkt, senere overlærer Johan Clemens Tode R. (1817–1901) og Antoine(tte) Hedevig Christine Bentzon (1830–1908).

v.d.R. blev student 1866 fra Fr.borg og fik straks Regensen. For litterære interesser og frit studentliv forsøgte han fagstudiet (kemi) så at han ved regenstidens slutning foretrak at aftjene sin værnepligt fremfor at gå op til eksamen. I rekruttiden skrev han det lyriske ridderdrama *Bertran de Born*, 1872, der med Peter *Heises musik til de brillante sange (bl.a. *Fager er den blide Vaar* efter en af Bertrands originale sirventes) ved opførelsen på Det kgl. teater (1873) blev en stor succes, romantikkens sidste sejr inden „realismen“, der med Georg *Brandes var kommet til gennembrud, også trængte ind ved statsscenen. R.s næste drama *Kong Liuvigild og hans Sønner*, færdigt 1875, opført og udgivet 1878, blev en skuffelse. Under indtryk af den opposition hvori han følte sig til den nye tidsånd skrev han dernæst sit mest personlige arbejde, *Archilochos, en dramatisk Skizze*, 1878. Igennem den græske digter der er dramaets helt, udtalte han sin tro på poesiens idealitet og sin foragt for massen. I slutningen af 1879 havde han tragedien *Knud og Magnus* færdig (trykt 1881), hans eneste skuespil med nordisk emne. Den blev antaget af Det kgl. teater, men da opførelsen lod vente på sig trak v.d.R. sit arbejde tilbage efter en skarp bladpolemik med teatrets nye direktør, kammerherre Edv. *Fallesen hos hvem v.d.R. med rette vejrede uvilje mod hele hans poetiske retning. Lyrikken, som i den foregående periode kun er repræsenteret ved *Lyriske Digte*, 1876, blev nu hans foretrukne kunstform: *Smaadigte*, 1883, *Sprede Blomster*, 1885, *Gamle og nye Digte til Een*, 1889 og *Blandede Digte*, 1890. Ved siden af digteren kom i denne periode videnskabsmanden og forskeren i v.d.R. til gennembrud med tobindsværket *Principerne for den danske Verskunst efter*

dens historiske og systematiske Udvikling I–II, 1881 for hvis første del han uden forudgående universitetseksamen erhvervede doktorgraden. På det Anckerske legat besøgte han 1881–82 Tyskland og Italien. 1885 knyttedes han som assistent til Det kgl. bibliotek. Med kyndighed og skarphed deltog han ud fra konservative synspunkter i retskrivningsdiskussionen, bl.a. med afhandlingen *Store og smaa Bogstaver*, 1888.

1890 opgav han sin biblioteksstilling for udelukkende at leve som forfatter. Efter den tiårige pause vendte v.d.R. igen tilbage til teatret med sangdramaet *Fru Jeanna*, 1891, skrevet for P. E. *Lange-Müller, *Hertuginde af Burgund*, 1891 og *Dronning Eigna*, 1896, trykt 1900. v.d.R.s senere dramaer er alle uopførte. Jævnside med skuespillene kom digtsamlingerne *Nye Digte*, 1900 og *Digte*, 1911. En lille gruppe for sig danner de nydelige børnebøger, bl.a. *Hvorledes Dagen gaar for lille Lise*, 1889. – Både som dramatikere og lyriker betegner v.d.R. efterklngen af romantikken, særlig senromantikken. Hans sprog er uhjælpeligt litterært, en smagfuld benyttelse af traditionelle stilelementer. – v.d.R.s hovedværk som metriker er den ovennævnte disputats hvortil slutter sig *Dansk Verslære i korfattet Fremstilling*, 1885 og det lille hæfte *Grundtræk af den danske Verslære*, 1894. v.d.R. opfattede sig selv som praktiker i modsætning til de tidligere teoretikere. Han proklamerer metrikken som en empirisk videnskab. Gennem „en naturvidenskabelig Undersøgelse af Versene“ vil han opstille en eksakt metrisk teori, et system. Grundbegrebet i hans metrik er versfoden hvoraf versmålene bygges op. Han erkender at kunsten består i til en vis grad at bryde skemaerne, men han når ikke til nogen principiel forståelse af forholdet mellem metrum og rytme, versfod og meningsrytme. Hans værks fortrin er dets logik og dets store materiale af danske vers. Det står i dansk metrisk litteratur som et stort anlagt og med beundringsværdig konsekvens gennemført forsøg på at se de forskellige verssmål i deres systematiske sammenhæng, som udvikling af simple grundformer og regler.

Som folkeviseforsker ydede v.d.R. imidlertid sin største indsats som han helligede sig fra midten af 1890'erne. v.d.R. tog fat på arbejdet med den for ham egne fanatisme og med en urokkelig tro på sine egne hypotesers fejlfarlighed. Hans kendskab til materialet i de mindste detaljer blev efterhånden eminent og støttedes af hans utrolige hukommelse. Det er på ikke få punkter lykkedes ham at føre viseforskningen ind på nye baner. Ved sit i løbet af ti år udarbejdede emneordnede *Register over Parallelsteder* i viserne skabte han et nyt hjælpemiddel der rakte langt videre

end den tidligere almindelige metode blot at nøjes med sammenstilling af den enkelte visetypes variantmateriale. Han turde endda udslynge det paradoks, at „af alle Argumenter, der kan hjemle et Ord eller en Sætning Plads i en Vise, er Tradition (hvor indre Grunde taler derimod) den svageste“. Betydningsfuldt er endvidere v.d.R.s forsøg (utvivlsomt ansporet af Johs. Steenstrup: *Vore Folkeviser*, 1891) på ud fra undersøgelser af hver enkelt vises eller digtgruppes særmerker at gætte sig til bestemte moderetninger i visedigtningen inden for det lange tidsrum fra Valdemar Sejr lige til nedskrivningens og den skriftlige bearbejdselses tid i 1500- og 1600-tallet, for ad den vej at gøre det muligt nogenlunde både at tids- og hjemfæste hele det sent overleverede folkevisestof. På dette område har v.d.R. utvivlsomt øvet en vis indflydelse på yngre moderne nordiske forskere som Sverker Ek, Knut Liestøl og Ernst *Frandsen. Hans største opdagelse ligger i hans redegørelse (i *Danske Studier* 1907) for *Vestnordisk Indflydelse paa dansk*. Hans hovedarbejde er dog *Danmarks Fornviser I–IV*, 1927–29, den første håndbog med prøver på den samlede danske folkevisekat. Ideen til dette værk (fra først af tænkt som et folkeligt sidestykke til Grundtvig-Olriks videnskabelige ni-bindes udgave) havde Svend *Grundtvig selv givet v.d.R. som ung 1881. Med hensyn til redaktionen af viseteksterne tager v.d.R. det langt alvorligere end Grundtvig og Olrik i deres populære småudgaver. I *Nogle Folkevise-redactioner*, 1906 har v.d.R. selv vidtløftigt redegjort for sine restitutionsprincipper. Han indså med rette at det sjældent var muligt at nå hver enkelt vises urform. Det han tilstræber bliver da blot at finde det trin i visens udviklingshistorie på dansk grund som overleveringen mere eller mindre tilfældigt gør det muligt at nå tilbage til. Til denne begrænsede rekonstruktionsopgave anvendte v.d.R. stor lærdom og fantasi, dristig kritik, vilkårlig omkalfatring ja ofte et nytteløst puslespil, hvilket imidlertid altsammen til sidst på en forbløffende måde fører hans tekster temmelig langt bort fra det overleverede uden endda derved at skabe nye poetiske værdier. v.d.R.s visefremlægning med tilhørende indledninger og noter tilfredsstillende derfor hverken som folkebog eller som videnskabelig håndbog; men betragtet som en form for kritisk og dristig kommentar til den store udgave og som anvisning til videre studier af folkeviseproblemerne er bogen trods al den kritik den har mødt et lærd, nyttigt og fortjenstfuldt arbejde. – R. 1888. □ Tegnet som ung af V. Johansen (Fr.borg). Træsnit 1883. Humoristisk tegn. 1886. Buste af Jøgen Larsen, 1886 (Teatermus.). Lino-leumssnit af K. J. Almquist, 1926. Mal. af Aug.

Hærning, 1928 (Odd fellow logen). Tegnet som gammel af Aage Roose (Fr.borg). Medalje på festbowle af A. Dragsted efter relief af A. Bundgaard (Odd fellow logen på Amager).

Erindr. i Julebogen XVIII, 1919 155–60. – H. S. Vodskov: Spredte studier, 1884 236–42. Axel Orlrik i Danske studier, 1906 40–42 175–221 og 1907 167–72. Sofus Larsen i Arkiv för nord. filologi, ny följd XX, Lund 1908 67–82. C. Riis-Knudsen i Vor fremtid II, 1908–09 65–99. Holger Jørgensen: To mænd, 1912 9–115. Knut Liestel i Edda XVI, Kria. 1921 40–55. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–II, 1921–22; V, 1930. Hans Brix i Nationaltid. 9.7.1929. Paul V. Rubow i Dagens nyheder 10.3.1936. Henrik Bertelsen: Ordrytme og versrytme, 1933 21f o.fl.st. [Johs. Stein:] E. v.d.R., 1934. Erik Dal: Nord. folkeviseforsk. siden 1800, 1956. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*H. Grüner-Nielsen **

Recke-Madsen, Caroline, se Madsen, Frederik.

Redsted, Ferdinand Christian Waldemar, 1825–1902, officer. * 12.9.1825 i Kbh. (Garn.), † 3.11.1902 i Ålborg, begr. sst. F: major Johan Friedrich R. (1791–1857) og Ane Christine Bolette (Polly) Quist (1790–1861). ~ 12.9.1854 i Kbh. (Garn.) med Caroline Juliane Francisca Henningsen, * 8.5.1832 i Gråsten, † 19.5.1917 i Ålborg, d. af apoteker Lorenz H. (1803–71) og Helene Juliane Jacobine Juul (1802–94). R. uddannedes som landmand og var forvalter på en gård i Skåne da han april 1848 lod sig indrullere blandt herregårdsskytterne i „det beredne Jægerkorps for Øerne“. Under felttoget 1848 udmærkede han sig i.8. ved alene at angribe en preussisk husarpatrolje ved Sjølund. Efter korpsets ophævelse gennemgik R. en kommandoskole i Kbh. vinteren 1848–49, udnævntes til sekondløjtnant i krigsreserven og ansattes ved 1. jægerkorps og deltog i kampene ved Kolding og Vejle 1849, og slaget ved Isted 1850. Han hjemsendtes 1851 og vendte tilbage til landvæsenet, blev premierløjtnant i krigsreserven 1854 og forlod okt.1863 efter indkaldelse sin gård for i Altona at overtage kommandoen over et kompagni af 9. bataljon, med hvilket han deltog i hele felttoget 1864, indtil han 18.4. ved 8. brigades modangreb tre gange blev såret under forsøg på at generobre Dybbøl mølle. Tilfangetaget fik han lov til at opholde sig hos svigerforældrene i Gråsten, og som hønner for en tapper modstander sendte den preussiske anfører ham hans sabel tilbage. R. fik s.å. tillagt kaptajns karakter og blev 1866 stationsforstander i Strib, 1869 postmester i Stubbeboing og 1875 i Thisted. Sine sidste måneder levede han i Ålborg hvor han fik en klasselotterikollektion. – R. 1864. DM. 1898.

Wilh. Dinesen: Fra ottende brigade, 1889. [P. F. Rist] i Ill.tid. 16.11.1902. H. Holbøll: En brigadeadjudants erindr. fra 1864, 1911. Fra krigen tid, ved Daniel Bruun, 1913 73–75. Chr. Bokkenheuser i Hist. årbog for Thisted amt, 1926 115–37.

*Carl v. Kohl**

Rée

Den jødiske slægt R. kom til Danmark med købmand Isac Philip R. (–1747), søn af købmand i Hamburg Philip Jacob R. (–1739), som indflyttede til Fredericia og var far til Hirsch Isac R. Fiskeriminister Knud *R. har antaget navnet efter sin mor Olga Margrethe Jensine R. (1868–1915) som ikke ses at tilhøre den i Danmark ellers udbredte gren af slægten.

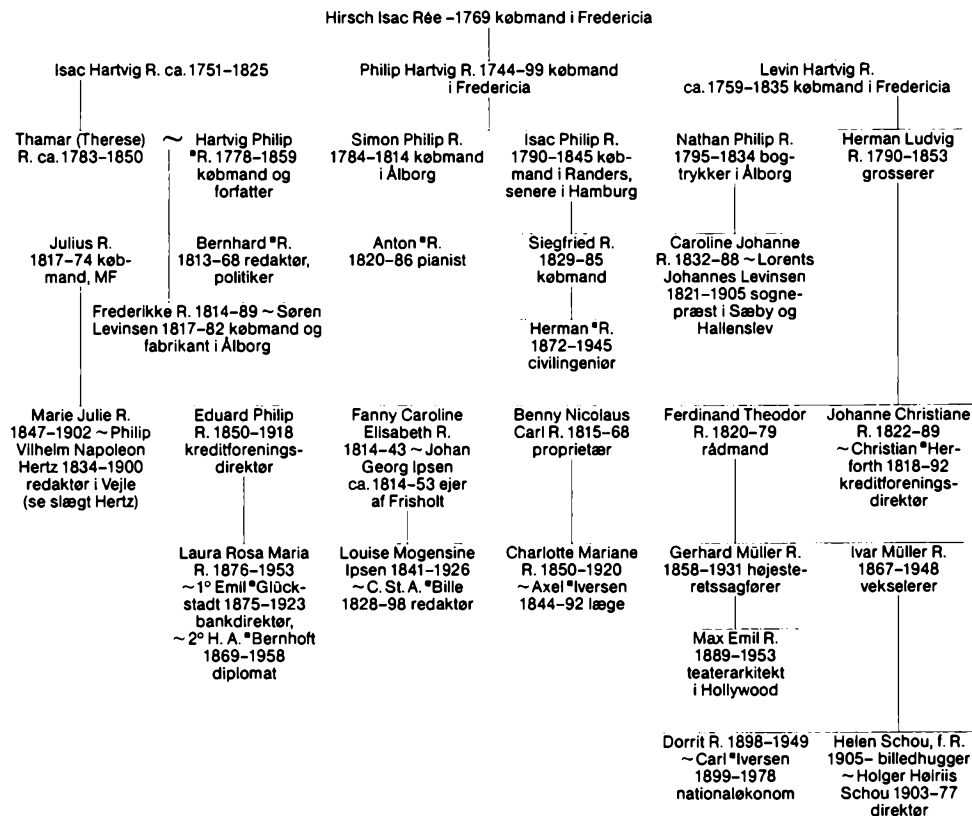
Josef Fischer: Hartvig Philip Rée og hans slægt, 1912.

Hans H. Worsøe

Rée, Anton Hartvig, 1820–86, pianist. * 5.10.1820 i Århus, † 20.12.1886 i Kbh. (Mos. kgd., Møllegade). F: grosserer Hartvig Philip *R. (1778–1859) og Thamar Rée (ca.1783–1850). ~ 17.11.1855 i Kbh. (Helligg.) med Ebba Olivia Kellgrén, * 17.5.1828 i Stockholm, † 22.2.1891 i Kbh. (Mos.); forældre ukendte. – Bror til Bernhard *R.

R. røbede tidligt musikalsk begavelse og kom femten år gammel til Hamburg hvor han uddannedes som pianist af J. Schmidt og C. Krebs; fra 1839 fortsatte han sine studier i Wien hos A. Halm og afsluttede dem 1841 i Paris hvor han omgikkes Frédéric Chopin og F. W. M. Kalkbrenner; under opholdet i udlandet optrådte han tillige som koncertspiller. Da han 1842 tog fast ophold i Kbh., kunne han med sit elegante, graciøse spil og sin afsløbne teknik gøre krav på at regnes blandt vore første klavervirtuoser, ligesom han med sin litterære dannelse og som begavet musiker kom til at spille en fremtrædende rolle i det kbh.ske selskabsliv. I en lang række år var han meget benyttet og skattet ved Musikforeningens koncerter hvor Beethovens c-mol koncert, Mendelssohns d-mol og værker af Ignaz Moscheles, Chopin, Stephen Heller, Kalkbrenner angiver omfanget af hans repertoire. – R. var også en søgt lærer og oprettede 1845 et klaverkonservatorium der dog snart gik ind. Blandt hans betydeligste elever var August *Winding og Fritz Hartvigson. Ved Kbh.s konservatoriums oprettelse 1867 var R. selvskreven til at overtage posten som klaverlærer, men opgav efter en kontrovers med N. W. *Gade stillingen efter godt et års forløb. Med årene blev R. bitter og mente sig tilsidesat; han trak sig mere og mere tilbage fra offentlig fremtræden og optrådte i de senere år yderst sjældent. – Som komponist viste han sig med en del klaversager, deriblandt en sonatine

Rée, Anton

og nogle danse, kadencer til koncerter af Mozart og Beethoven, nogle salonstykker og instruktive værker. Litterært har han sat sig spor i et par småskrifter, *Musikhistoriske Momenter*, 1871 og *Bidrag til Klaverspillets Teknik*, 1870. Til adskillige tyske musikblade leverede han gennem årene talrige korrespondancer, hvori hans bitterhed mod danske musikforhold efterhånden satte tydelige spor. – Hans bror Immanuel (Emanuel) Hartvig Rée (* 7.4.1825, † 22.10.1859) studerede først medicin, derefter statsvidenskab uden dog at tage eksamen. En kort tid var han musiklærer i Odense og nedsatte sig 1854 i Kbh. som musikhandler. Han udgav 1857–59 *Tidsskrift for Musik I–III*, derudover samlinger af musik og nogle egne kompositioner. – □ Mal. Træsnit 1874 efter fotografi. Foto.

Morgenbl. 13.5. og 15.5.1886. Berl.tid. 21.12.s.å. Nationaltid. 22.12.s.å. Politiken s.d. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag II, ved Angul Hammerich, 1886. Samme: Kbh.s Musikkonservatorium 1867–92, 1892 25–27. Minder om Niels W. Gade, red. W. Behrend, 1930. – Dansk musiker tid. XXVIII, 1938 29f (om Immanuel Rée).

Nils Schiørring

Rée, Bernhard Philip, 1813–68, redaktør, politiker. * 18.7.1813 i Århus, † 13.11.1868 på sindssygeanstalten sst., begr. sst. (Mos. kgd.). F: købmand, forfatter Hartvig Philip *R. (1778–1859) og Thamar Rée (ca. 1783–1850). ~ 1° 28.8.1841 i Brønshøj med Julie Hinrichsen, * 10.8.1812 i Schwerin, † 11.4.1845 i Ålborg (~ 1° 1829 med bogtrykker i Ålborg Nathan Philip Rée, 1795–1834), d. af købmand Joachim H. († 1847, ~ 1° med Jacobine Nathanson, † 1800, ~ 2° med Malka, † 1820, ~ 4° med Henriette Gottschalk, 1781–1861) og Minna Hirschfels († 1814). ~ 2° 24.4.1852 i Asperup med Anne Marie Elisabeth Seedorff, * 1.5.1835 i Svalebølle, Langeland, † 13.8.1900 i Ålborg, d. af senere redaktør af Fyens Stiftstidende Nicolaus Peter Heinrich S. (1808–54) og Ane Kirstine Sophie Paludan (1809–92). – Bror til Anton *R.

R. tilhørte en fremtrædende jødisk slægt der havde gjort sig gældende i østjysk handelsliv og forbandt praktisk dygtighed med levende åndelige interesser. Han blev student fra Århus katedralskole 1830, tog 2. eksamen ved Kbh.s univ. og studerede jura uden dog at fuldføre studiet.

Det politiske røre i Europa efter julirevolutionen optog hans interesse og gav ham en radikal og kosmopolitisk indstilling der i nogen grad kan sidestilles med Meir Goldschmidts holdning. 1838 ansattes R. af sin farbrors unge enke som redaktør af Aalborg Stiftstidende som hun var udgiver af, ægtede hende 1841 og overtog ved hendes død 1845 bevillingen til bogtrykkeriet og blev medudgiver af bladet. Sin sans for praktisk foretagsomhed viste R. som boghandler i Ålborg 1841–47, udgiver af *Læsecabinettet* 1841–42, *Almindelig dansk Landbotidende* 1846 og *Nyeste Aftenpost* 1849 og ved optagethed af byens og egnens udvikling. Han var borgerrepræsentant 1844–46 og 1860–68 og fremsatte tanken om dampskibsforbindelse mellem Ålborg og Nørresundby hvad der resulterede i pontonbroen mellem de to byer. 1846–47 sad han i bestyrelsen for Ålborg amts landboforening og foreslog som medlem af Viborg stænderforsamling 1844–48 oprettelse ved Sorø akademi af et teoretisk-praktisk agerdyrkningsinstitut. Han talte i stænderforsamlingen for en jernbane op gennem Jylland: „At ville udelukke sig fra den europæiske Jernbanekæde vilde være at udelukke sig fra Civilisationen“. Som bladudgiver tog han initiativ til en bedre postgang i Jylland og gav sit blad et levende og mere aktuelt præg end vanligt for provinsaviser dengang. Med stærkt engagement, til tider udtrykt i et skruet og svulstigt sprog, rejste han i sit blad krav om politiske og finansielle reformer og øgede sit oplag både nord og syd for Limfjorden. Især talte han bøndernes sag ud fra synspunkter der lå nær bondevennernes. Hans radikalisme kom ret til udfoldelse fra 1848. Han var med til at rejse den jyske martsbevægelse, stemte i stænderforsamlingen mod kongevalgte medlemmer af den grundlovgivende rigsforsamling hvor han, indvalgt fra Voldumkredsen, talte for etkammer, valgt ved almindelig valgret og hemmelig afstemning, og for indskrænkning af kongemagtens veto til et suspensivt veto. 1849–52 var R. valgt til folketinget i Bælumkredsen, 1852–54 og 1864–66 i Nibekredsen. Han var bl.a. talsmand for progressiv indkomstskat, opgivelse af Den kgl. Porcelainsfabrik og hestetutteriet og salg af De vestindiske øer. Kolonier havde for ham et magtpolitisk formål der ikke kunne gælde for Danmark. I disse som i mange andre sager afspejledes R.s overensstemmelse med det Tscherningske venstre som han ud fra sin helstatsopfattelse også fulgte i støtten til ministeriet A. S. Ørsted. Han stemte mod den reviderede grundlov 1866, indvalgtes ved nyvalget i landstinget, men udrådte 1867, umyndiggjort pga. sindssyge, og døde 1868 på sindssygeanstalten i Århus. Gennem tre årtier havde han været

foregangsmand på det jyske demokratis venstrefløj. Selv afledte han sit politiske kald af sin herkomst fra det forfulgte og undertrykte jødefolk. – Hans 2. hustru var udgiver af Aalborg Stiftstidende efter ham til sin død 1900. □Foto.

Danske politiske breve, udg. Povl Bagge og P. Engelse toft III–IV, 1949–58. – N. Neergaard: Under juni-grundloven I–II, 1892–1916 (reprodd. 1973). Alex. Rasmussen: Ålborg 3. Bælumkredsens politiske hist., 1915. Ålborg stiftstid. I.1.1917. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Em. Sejr: Aalborg stiftsbogtrykkeri 1743–1943, 1943 136–201. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1970.

Helge Larsen

Rée, Hartvig Philip, 1778–1859, købmand, forfatter. * 12.10.1778 i Fredericia (Mos.), † 1.10. 1859 i Kbh. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Philip Hartvig R. (1744–99) og Hanna Hartvig (v. Essen) (1759–1830). ~ 12.4.1804 i Altona (Mos.) med Thamar (Therese) Rée, * ca. 1783 i Fredericia (Mos.), † 29.12. 1850 i Århus (Mos.), d. af købmand Isac Hartvig R. (ca. 1751–1825) og Sara Wulff (v. Essen) (1753–1826). – Far til Anton *R. og Bernhard *R. R. opvoksende i et købmandshjem i Fredericia med åndelige interesser, særlig med trang til at dyrke jødisk videnskab. For at skaffe børnene den bedst mulige undervisning på dette område lod faderen fra udlandet hente egnede lærere som tog sig af børnenes uddannelse. Sideløbende med den åndelige uddannelse sørgede faderen for sønnens oplæring i handel som fuldendtes under et flerårigt ophold i Hamburg-Altona hos farbroderen. Tidligere end ventet måtte R. overtage den forregnede forretningsledelse idet faderen døde 1799. Efter få års forløb forlagde R. hele virksomheden til Århus og oprettede en filial i Randers. Han blev interesseret i rederivirksomhed, importerede kul, jern, salt, humle og eksporterede korn, uld, skind og huder. Han oprettede endvidere bl.a. et sukkerraffinaderi, et trykkeri og farveri af tøj og en klædefabrik i Randers. – Hans litterære virksomhed lå hovedsagelig på liberalsfilosofiens område. Han var tilhænger af liberal fortolkning af jødisk teologi og af reformering af den jødiske gudstjeneste som han forsvarede i forskellige afhandlinger på tysk og dansk. Han udgav også en fortolkning af Johannes' åbenbaring, skrev afhandlinger om landøkonomi og lejlighedsdigte. Efter sin hustrus død overlod han forretningens ledelse i Århus til en af sine sønner og flyttede til Kbh. hvor han tilbragte sine sidste leveår med at fordybe sig i Rasmus *Nielsens filosofi. □Maleri.

*Josef Fischer**

Rée, Herman, 1872–1945, ingeniør. * 8.9.1872 i Århus, † 25.4.1945 i Gentofte, urne i Kbh. (Bispebjerg). F: fabrikker, grosserer Siegfried R. (1829–85) og Ida Emilie Naumann (1830–1919). Ugift.

R. tog polyteknisk eksamen 1890 og blev cand. polyt. 1897, var ansat ved Kbh.s vej- og kloakanlæg og ved anlæg af danske statsbaner, hvorefter han 1899–1909 studerede elektroteknik, dels herhjemme, dels i London. Fra 1900 var han ansat ved Kbh.s elektricitetsvæsen, 1919–23 som afdelingsingeniør. Som privatingeniør oparbejdede han efterhånden en betydelig praksis; navnlig har han opnået en omfattende virksomhed og en usædvanlig indsigt på kulkranernes område. Sin tekniske indsigt udnyttede han som medindehaver (1903–18) af Lehmann og Rées Patentbureau og var fra 1909 rådgivende ingeniør ved maskinanlæg. 1906–07 var R. censor ved Polyteknisk læreanstalt og fra 1909 var han eksaminator ved elektroteknisk installatørekseamen. 1903 udgav han sammen med F. C. Leth *Vejledning for elektriske Installatører I–II*. – R.s navn vil dog navnlig blive husket inden for idrætsverdenen, hvor han gjorde en stor og meget fortjenstfuld indsats. Karakteristisk for hans virksomhed på dette felt var personlig idrætslig dygtighed i forbindelse med betydelig teoretisk kyndighed på træningens og teknikkens område parret med administrative evner og en usædvanlig vilje til at træde til med betydelige pengeofre hvor der krævedes en hjælpende hånd. Han var i sin ungdom en fortrinlig gymnast, vistnok i sin tid Danmarks fineste reckgymnast, og han var omkring 1890 deltager på Kbh.s gymnastikforenings udvalgte hold. Som medlem af Polyteknisk roklub ydede han sin betydeligste indsats, dels som personlig udøver, dels og navnlig på træningens område. Hele hans indsats var præget af uegennyttig og beskeden tilbageholdenhed. Ved artikler i tidsskrifter m.v. virkede han som foregangsmand i en tid da træningens problem var ganske uopdyrket. I forbindelse hermed må nævnes hans opfindelse af en indikator til måling af roernes arbejde. Han oprettede 1942 D.S.R. bådeværft hvis overskud bl.a. skulle anvendes til støtte for ubemidlede polytekniker-roere. R. var æresmedlem af Danske studenters roklub fra 1917 og fik Dansk idræts-forbunds ærestegn 1932 og Foreningen for rosports guldmedalje. – R. 1929. DM. 1939. □Foto.

H. R. i D.S.R.s årbog 1942 109–12. – Danske studenters roklub. Årbog for 1922–23, 1923–24 31f. Opfindelsernes bog ved Helge Holst, 4. udg. 1, 1923 18f. Festskr. i anledn. af Dansk foren. for rosports 50-års jubilæum 1937 29f 38 107. Roning 1944, 1945 53. Knud Secher m.fl.: Mindeord om H. R., 1946.

Otto Olsen*

Rée (ved dåben Rée Jensen), **Knud**, 1895–1972, fiskeriminister, redaktør. * 14.7.1895 i Holbæk, † 19.8.1972 i Esbjerg, begr. sst. F: lærer, senere i Århus, Jens Peder Stensmark (1864–1943; navneforandring fra Jensen 1917) og Olga Rée (1869–1915). ~ 2.11.1919 i Nykøbing M. med Mary Karen Jacobsen, * 13.6.1895 i Nykøbing M., † 17.10.1981 i Esbjerg, d. af smed Peder J. (1861–1940) og Emilie Helene Kirstine Heitmann (1867–1923).

R. stammede fra et konservativt lærerhjem, blev student fra Århus katedralskole 1914 og begyndte at læse på Polyteknisk læreanstalt, samtidig med at han var aktiv i Akademisk skyttekorps og studentertilivet i øvrigt. Han skrev digte i Tilskueren og Lolland-Falsters Folketidende og afbrød slutteligt sine studier for fra 1917 at virke som journalist, først ved Morsø Folkeblad og fra 1919 ved Vestkysten i Esbjerg hvor han kom til at yde sit livsværk 1928–1970 som dets chefredaktør. Han var samtidig aktiv i venstrepolitik, 1937–50 som medlem af Esbjerg byråd og tillige som rådgiver for Erik Eriksen der var valgt i Vardekredsen fra 1935. R. var blandt de første som så radiomediets betydning, var 1924–32 og 1939–45 formand for den danske lytterforening, 1925–51 medlem af Radiorådet (1933–51 tillige af dettes programudvalg). 1953 var han medlem af landstinget. – R.s virksomhed som fiskeriminister i ministeriet Erik Eriksen 1950–53 var ikke omfattende. Til gengæld øvede han formentlig en ikke uvæsentlig indflydelse på Erik Eriksen, skønt den er svær at eftervisse konkret. R. var dristig, udvejsrig og ikke uden taktisk sans. Efter sin afgang som minister fortsatte han som Erik Eriksens politiske alter ego, og gik således varmt ind for en videreførelse af VK-samarbejdet, gerne endende med en fusion. Det var denne tanke der 1965 led skibbrud og medførte Erik Eriksens afgang. Som Erik Eriksens nære værkfælle svækkedes hans interesse herefter for venstre. Efter sin afgang som minister sad R. fra 1954 i bestyrelsen for Ritzaus bureau (formand 1959–63), var 1955–69 næstformand for Journalistforeningen og 1956–59 medlem af repræsentantskabet for den danske presses fællesindkøbsforening.

R.s blivende indsats ydede han som en dynamisk, fremsynst og autokratisk bladleder af den gamle type, der også stillede sin avis til rådighed for en bestemt politisk bevægelse som han selv var med til at præge. – R.s døtre er programredaktør ved Danmarks radio Eva R., * 30.8.1920, medlem af folketinget for venstre 1966–71 og journalist Kirsten R., * 14.1.1925, leder af Vestkystens Kbh.s-redaktion og folketingskandidat for venstre i Søndre storkreds. – R. 1950. K.²

1951. □Afbildet på mal. af grundlovsunderskrivelsen 1953 af A. Tørseff (folketinget). Foto.

K. R. i Kristeligt dagbl. 6.11.1963. – Århus stiftstid. 20.8.1972. Erh. Larsen i Jyllandsposten s.d. Aage Rosted i Morgenposten s.d. Aage Nielsen i Vestkysten 21.8. s.d. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Tage Kaarsted

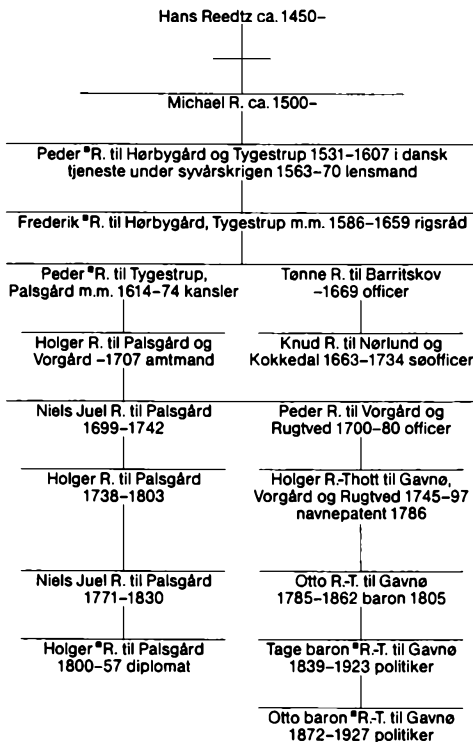
Reedtz

Pommersk uradel hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet.

Frederik *R. var 1° ~ Birgitte Brahe, d. af rigsråd Steen *B. Peder *R. (1614–74) var 1° ~ Sophie Sehested, d. af kansler Christian *S., og 2° ~ Anne Ramel, d. af rigsråd Henrik *R. (1601–53). Frederik *R.s døtre Kirsten, Margrethe og Birgitte var hhv. ~hofmarskal Wenzel *Rothkirck, officieren Malte *Sehested og admiral Markor *Rodsteen. Tage baron *R.-Thott var ~ Elisabeth Adelgunde Bülow, d. af diplomaten Johan *B. Hans søster Anna Beate Frederikke Siegfride baronesse R.-T. var ~ godsejer Christian *Juul (1806–61).

Danm.s adels årbog LXVI, 1947 II 33–59.

Nils G. Bartholdy

Reedtz, Frederik, 1586–1659, rigsråd. * 1586 på Antvorskov, †8.6.1659 i Kbh. F: Peder *R. til Tygestrup (1531–1607) og Karen Rostrup († 1636). ~1° 9.7.1609 i Kbh. med Birgitte Brahe, * 1591, † 1627, d. af rigsråd Steen *B. til Knutstorp (1547–1620) og Kirsten Holck (1558–99). ~2° 22.6.1634 i Århus med Sophie Høg, * 16.11.1588, begr. 30.8.1653, d. af Stygge H. til Vang, Kærgårdsholm m.m. (1560–ca. 1630) og Anne Ulfstand († 1627). – Far til Peder *R. (1614–74).

R. studerede 1600 i Wittenberg, 1602 i Genève og 1603 i Basel og Orléans, var 1605–08 hofjunker og deltog som fænrík i Kalmarkrigen hvor han var med ved Ölands erobring i aug. 1611. Ved sin fars død 1607 havde han arvet Tygestrup (Merløse h.) og Hørbygaard (Tudse h.) og indtog siden en fremragende stilling inden for den sjællandske adel. Hans len kom alle til at ligge i denne landsdel, først Svenstrup 1619–22, derefter Tryggvælde 1622–32 og endelig Vordingborg fra 1632 til hans død. 1623 nævnes han som ritmester ved den sjællandske rostjeneste, fra 1627 var han ofte befuldægtiget for provinsens adel på stændermøder og fra 1637 landkommissær. 1634 var han til stede i Dresden ved hertug *Ulriks bisættelse og blev i dec. 1644 rigsråd. Som sådan var han n.å., i modsætning til de fleste af sine fæller, stemt for Hannibal *Sehesteds plan om at sende flåden til Norge, 1648 skal han have været en modstander af at binde Frederik III ved for streng en håndfæstning; men ellers kendes hans politiske holdning ikke nærmere. Sprogmanden Søren Poulsen *Judichær regnede ham mellem sine beskyttere. R. ejede et betydeligt jordegods. 1638 takseredes han til 2514 tdr. hartkorn, hvoraf 1579 lå på Sjælland og 831 i Jylland. Før sin død synes han at have afstået sine sjællandske godser til sine sønner Steen og Peder Reedtz. □Mal. tilskrevet Remmert Petersen, 1620erne (Fr.borg). Stik af A. Haelwegh efter forlæg af A. Wuchters fra 1650erne. Mal. i samme type (Fr.borg; Gavne). Mal. (Rosenholm).

Danske mag. 3.r.IV, 1854 (Christen Skeels dagbog). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Ersløv I–III, 1883–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Kancelliets brevbøger 1609–45, 1916–68. – H. F. J. Estrup: Tygestrup, 1838 57–62. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprudg. 1969). Holger Hjelholt: Falsters hist. I, 1934 297f. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942 (reprudg. 1973).

*C. O. Bøggild-Andersen**

Reedtz, Holger

Reedtz, Holger Christian, 1800–57, diplomat, minister. * 14.2.1800 i Odense (Knuds), † 6.2.1857 på Palsgård, begr. i Assens, Bjerge hrd. F: gods-ejer Niels Juel R. (1771–1830) og Catharine Sophie Wilhelmine Benzon (1773–1854). ~ 16.2.1848 i Hammel med komtesse Asta Tugendreich Adelheid Krag-Juel-Vind-Frijs, * 12.3.1826 på Vedelslund, † 5.10.1890 på Frbg. (~ 2° 1858 med N. F. S. *Grundtvig, 1783–1872), d. af grev Erhard K.-J.-V.-F. (1788–1826) og Caroline Tugendreich Adelheid Reiche (1788–1827).

R. blev student fra Odense katedralskole 1818 og cand. jur. 1823. På en afsluttende om de af Valdemarerne erobrede Østersøkyster vandt han 1821 universitetets guldmedalje og fortsatte sine historiske studier med udgivelse af *Répertoire historique et chronologique des traités conclus par la couronne de Dannemarc depuis Canut-le Grand jusqu'à 1800*, 1826. Hans undersøgelse i München 1827 af det af Christian II bortførte arkiv førte til nogle afskrifter, men – uvist af hvilken grund – ikke til nogen udgivelse. R. vendte sig derefter fra historisk forskning og ansattes 1828 som volontør i udenrigsministeriet, blev sekretær 1831 og tog sin afsked 1842 da han følte sig krænkede ved Christian VIIIs indgriben i en sag han behandlede. Han trak sig tilbage til Palsgård som han var blevet medejer af ved faderens død, enejer fra 1845, og beskæftigede sig med astronomiske studier fra et observatorium han lod opføre. 1847 valgtes han til Viborg stænderforsamling, men deltog ikke i dens samling 1848 da han 8.4. genindtrådte i statstjenesten som depechsekretær i udenrigsministeriet. Under treårskrigen anvendtes han især til ekstraordinære sendelser. Han ledsagede tidligere gesandt ved den tyske forbundsdag Fr.v. *Pechlin til drøftelser i London om våbenstilstand i juni, udenrigsminister F. M. Knuth til Malmø juli-aug. hvor våbenstilstand aftaltes og undertegnede i Berlin erklæringen af 27.9. der gav Preussen og derigennem slesvigholstenerne adgang til at udpege fællesregeringen som skulle styre hertugdømmerne under våbenstilstanden. Denne erklæring som de nationalliberale ministre D. G. Monrad, Orla Lehmann og L. N. Hvidt stemte imod i statsrådet, hindrede et tillidsforhold mellem R. og de nationalliberale.

Kampene 1849 afsluttedes med R.s undertegnelse i Berlin 8.7. af våbenstilstanden og prælimerfreden med Preussen. Han overskred her sin kompetence idet han gav større indrømmelser end hans instruks tillod. Hans bevæggrunde var tilskyndelser fra russisk og engelsk side og egen vurdering af de storpolitiske forhold under de fremtrængende reaktionære strømninger. Hans

handlemåde vakte megen misfornøjelse i Kbh., men regeringen accepterede de trufne aftaler og accepterede også at R. på Pechlins udtrykkelige forlangende fulgte ham som anden befuldmægtigede til de afsluttende fredsforhandlinger i Berlin juni-juli 1850. Derefter udnævntes R. 14.7. til direktør i udenrigsministeriet og overtog 6.8. udenrigsministerposten som konseilspræsident A. W. *Moltke havde beklædt siden F. M. Knuths afgang nov. 1848. R. havde adskillige forudsætninger for at fylde posten. Han var en øvet og kyndig diplomat, men savnede smidighed og talefærdighed hvad der gjorde det vanskeligt for ham at hævde sig over for rigsdagen. Han stod Carl *Moltke nær og var afgjort helstatsmand. Det lykkedes ham at afspore det såkaldte notabelprojekt, udarbejdet af nationalliberale ministre. Det gik ud på at en gruppe af monarkiets ansete mænd (notabler) skulle drøfte Slesvig-Holstens forhold ud fra et ejderpolitisk synspunkt. Holsten skulle adskilles fra Slesvig og kun have konge, diplomati og hær fælles med monarkiet. Dog gjordes der helstatsmændene den indrømmelse at Slesvig ikke skulle indlemmes i Danmark. R. erklærede at projektet var uigennemførligt og at han ikke kunne arbejde for det. Efter en rundrejse til Warszawa hvor han forhandlede med den russiske kejser, til Wien og Berlin forsommeren 1851 kunne han over for statsrådet berette om europæiske strømninger der stærkt gik imod ejderpolitik og nationalliberalisme og havde ladet ham forstå at det ville være gavnligt at regeringen fik en ændret sammensætning. Under disse forhold meddelte han i statsrådsmøde 27.6.1851 at han ikke længere kunne fortsætte som udenrigsminister. Han fremkaldte dermed regeringens demission, men indtrådte 14.7. påny som udenrigsminister i A. W. Moltkes 3. regering. Af nationalliberale var nu kun J. N. Madvig i regeringen. R. kunne imidlertid ikke udnytte sin sejr. De tyske magters krav voksede og han veg tilbage for en kamp med rigsdagen. Kun Carl Moltke støttede ham og 18.10.1851 tog han sin afsked, afløst af C. A. Bluhme. 1849–51 var R. medlem af landstinget for 10. kreds og sad 1854–56 i rigsrådet, men spillede ikke mere nogen politisk rolle. – Medlem af Danske selskab 1828. – Kammerjunker 1824. Kammerherre 1840. Gehejmekonferensråd 1852. – R. 1833. DM. 1836. K. 1848. S. K. 1850. □ Litografi af F. S. Hanfstaengel, 1827, efter forlæg af J. de Lacroix. Litografi af G. Salomon, 1850, efter dette træsnit s.å. og tegn. af A. Fritz (Kgl.bibl.). Mal. af F. L. Storch udst. 1857, tegn. af samme (kobberstiksaml.).

A. F. Krieger: *Dagbøger I–VIII, 1920–43*. Danske mag. 6.r.IV, 1928 307–77 fl. st. Statsrådets forhandl., ved Harald Jørgensen I–III, 1954–58. – J. N. Madvig: *Livsreindr.*, 1887 196 198 328. M. H. Rosenørn: *Løseblade af livsminder*, 1888 38 73f. N. Neergaard: *Under junigrundloven I–II, 1892–1916* (reprint. 1973). De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. – *Papirer i Rigsark*.

Helge Larsen

Reedtz, Peder, 1531–1607, til Hørbygård og Tygestrup, lensmand. * 1531 på Schultendorp i Mark Brandenburg, † 21.9.1607 på Tygestrup, begr. i Hørby k., Tuse hrd. F: Michel R. til Schultendorp og Sophia Lambertsdatter Bornstedt. ~ 25.2.1582 på Kbh.s slot med Karen Rostrop, † 1636, begr. i Hørby k., d. af Jørgen R. († 1563) og Margrethe Andersdatter Skeel († tidligst 1568). – Far til Frederik *R.

R. mistede tidligt sine forældre. I sin ungdom lærte han krigerhåndværket i Tyskland, Frankrig og Livland og kom ved syvårskrigen begyndelse til Danmark hvor han især var knyttet til feltøverst Daniel *Rantzau. Efter Stettinfreden 1570 forlod han landet, men kom snart tilbage og blev 1572 hofjunker, 1573 staldmester hos Frederik II. Da han 1580 opgav denne hofstilling, forlemedes han med både Sorø og Antvorskov klostre som han beholdt henholdsvis i fire og ni år; 1587–88 havde han desuden Korsør len. Efter hans bryllup gav kongen yderligere det nygifte par det gamle bispelen Saltø i Sydsjælland i forlening for begge levetid. R. hørte til den lille kreds af indvandrede tyskere der stod i høj yndest hos Frederik II; et nyt bevis herpå var det, at kongen 1586 tilskødede ham Hørbygård ved Holbæk, ikke som egentlig gave, men som arveforlening, noget som ellers ikke brugtes her i landet. Efter at R. således på flere måder var blevet knyttet til Sjælland, arbejdede han på at udvide sit godsområde dér og benyttede hertil sin hustrus jyske besiddelser. Ved mageskifte med kronen fik han 1587 landsbyen Tygestrup, ligeledes på Holbæk-egnen, som han nedlagde, og i hvis sted han opførte den herregård der siden fik navnet Kongsdal. Som han havde vist hengivenhed for Frederik II ved at opkalde sin søn efter ham, således lod han nu en indskrift på sin nye gård forkynde hans taknemmelighed mod kongen, ved hvis død hans begunstigede stilling ophørte. □ Mal. i hel figur af G. Cornelisz, 1597 (Gavnø), kopi af Remmert Petersen fra 1620erne (Fr.borg) og i halv figur af bl.a. E. H. Løffler (Gavnø; Kongsdal). Min. (Ryegård). Relief på ligsten af den såkaldte Roskilde-successor ca. 1600.

Kancelliets brevøger 1571–1608, 1898–1915. – Frantz Jørgensen: *Ligprædiken over P. R.*, 1611.

*Henry Bruun**

Reedtz, Peder, 1614–74, kansler. * 17.11.1614 på Tygestrup, † 10.7.1674 i Kbh., begr. i Nic. k. F: rigsråd Frederik *R. (1586–1659) og Birgitte Brahe (1591–1627). ~ 1° 1.5.1653 i Kbh. (Frue) med Sophie Sehested, * 2.7.1635, † 5.11.1671, d. af kansler Christian Thomesen *S. (1590–1657) og Mette Rosenkrantz (1600–44). ~ 2° 25.7.1672 i Tureby med Anne Ramel, * 28.8.1643 i Sorø, † 8.1.1702 på Tureby, begr. i Sorø (~ 1° 1662 med Albret Skeel til Katholm, 1635–67), d. af hofmester, senere rigsråd Henrik *R. (1601–53) og Margrethe Skeel († tidligst 1671).

R. fik sin opdragelse i hjemmet, på Herlufsholm (1632–34) og på Sorø akademi (1635), hvorefter han studerede i udlandet, bl.a. i Groningen (imm. 1635), Oxford (1636), Siena (1639) og Padova (1640). 1641–46 var han sekretær i kancelliet, fulgte 1643–44 grev *Valdemar Christian til Rusland og fungerede 1645 som sekretær ved Brømsbrofredsforhandlingerne. 1647 fulgte han med Corfitz *Ulfeldts ambassade til Holland og Paris og var til nov. 1649 dansk resident ved det franske hof. Maj 1652 sendtes han sammen med Erik *Rosenkrantz til London for at slutte en freds- og venskabstraktat, men hjemkaldtes aug. s.å. efter udbruddet af den engelsk-hollandske krig. S.å. fik han Lundenæs len, blev juli 1653 rentemester og aug. 1655 vicepræsident i det nyoprettede admiralitet. Juli 1656 optoges han i rigsrådet og fik som følge heraf 1657 Lundenæs len ombyttet med Møn som han beholdt til 1662. En vigtig drivkraft ved R.s karriere har uden tvivl faderens og svigerfaderens indflydelse været. I kanslerens sidste levetid synes han, især ved forhandlinger med fremmede gesandter, at have fungeret som en slags vikar for den svagelige Christian Thomesen *Sehested. Maj 1657 medunderskrev han den resolution som afbrød forhandlingerne med den svenske gesandt Magnus Durell, juni s.å. „Ampliationstraktaten“ med generalstaterne. Efter den danske krigerklæring mod Sverige nævnes han i instruktion af juni 1657 som en af de fire råder der med righofmesteren og kansleren skulle lede regeringsførelsen, men det er uvist om udvalget trådte i funktion. I øvrigt gav hans stilling som øverste rentemester ham nok at gøre under den herskende finansnød, hvortil kom deltagelse i de forhandlinger som efter Roskildefreden førtes med Sverige i Kbh., og de mange hverv af forskellig art som tilfaldt ham under hovedstadens belejring 1658–60. Fra marts 1660 deltog han som en af de danske kommissærer i de forhandlinger

der maj s.å., efter at Hannibal Sehested var trådt til som mægler, førte til freden i Kbh. Efter freden var han mellem de råder som udtalte sig for en omfattende hærreduktion. Under det sept. s.å. åbnede stændermøde i Kbh. var han med Gunde Rosenkrantz og Otte Krag rådets deputerede ved forhandlingerne med stænderne. Da understændernes forslag om arveriget var overleveret kong Frederik III, og rådet gjorde modstand mod at give sit samtykke i den ønskede form, „rejste“, oplyser en samtidig beretning under 13.10., R. og oversekretær Erik Krag „frem og tilbage imellem kongen og rådet“, hvorefter det sidste s.d. bojede sig. 14.10. var han som medlem af det af kongen nedsatte udvalg af råder og stænderdeputerede med til at vedtage beslutningen om håndfæstningens kassation som i sin endelige, underskrevne form er nedskrevet af ham; 17. overleverede han kongen den kasserede håndfæstning, og ved arvehyldingen 18. holdt han „udi Cantzlers Sted“ på kongens vegne talen til stænderne og oplæste den nye edsformular. Han havde, uden at der kan påvises noget intimere forhold mellem ham og kongehuset, vistnok altid hørt til rådets mere kongeligsindede fløj med tilbøjelighed til at opfatte problemerne ud fra centraladministrationens synspunkt. Nu, da statsomvæltningen var i gang, har han øjensynligt bestræbt sig for at bygge bro fra det gamle til det nye, bl.a. i håb om at blive indehaver af det siden 1657 ubesatte kanslerembede. Dette håb opfyldtes 26.10., da han udnævntes til kansler, præsident i kancellikollegiet og assessor i statskollegiet. 1661 blev han patron for universitetet og medlem af højesteret hvor han som kansler førte forsædet; s.å. ledede han prins Christians hylding i Norge. 1662 fik han Buskerud m.fl. norske amter. 1664 blev han medlem af lov-, 1672 af lovrevisionskommissionen. Efter Christian Rantzaus død 1773 var han, som siden statsomvæltningen tilhørte den snævrere ministerekreds (gehejmerådet) den egentlige leder af statskollegiet; 1670 indtrådte han i det nyoprettede gehejmekonseil.

Når R. trods sin arbejdsomhed aldrig opnåede en indflydelse inden for regeringen som svarede til hans betydelige embedsstilling, skyldes det ikke blot at han ved fødsel og følelse var knyttet til den danske adel. Skønt han sad inde med et stort fond af lærdom, vist navnlig på teologisk område, lykkedes det ham ikke at vinde Frederik III's bevågenhed; hans stive værdighed – „espagnol de gravité et d'inclination“ kalder Hannibal Sehested ham – som dækkede over en tung natur, tilbøjelig til mistænksomhed, stødte både kongen og andre bort. Til Sehested, med hvem han til dels havde arbejdet på linje under

statsomvæltningen, blev hans forhold, bl.a. fordi han harmedes over skatkammerets selvstændige stilling over for kancelliet, efterhånden mere og mere spændt; under de 1664–65 på rigsskatmesterens initiativ førte forhandlingerne om forbund med England og Sverige indtog han en hollandskvenlig holdning og bidrog sammen med Christoffer Gabel og C. v. Ehrenschildt til at bringe den sehestedske ydrepolitik til fald. Tilnærmelsen til Gabel var dog kun kortvarig og afløstes snart af uvenskab. Lidet harmonisk var også hans samarbejde med kancelliets oversekretær Erik Krag og den tyske kansler T. Lente. Rivalitetsforholdet til denne var muligvis hovedårsagen til, at der ikke udstedtes nogen instruks for danske kancelli før efter tronskiftet 1670, da Peder Schumacher (Griffenfeld) tog opgaven op. Schumacher skal efter traditionen være hjulpet frem af R., men da han fra 1668 begyndte at tage del i kancelliekspeditionerne, følte kansleren sin indflydelse truet, og der udviklede sig en bitter kamp mellem de to mænd, i hvilken den unge efter Christian Vs tronbestigelse vandt sejr efter sejr over sin gamle chef. Med Griffenfelds udnævnelse til rigskansler i nov. 1673 var R. faktisk skudt til side, selv om han til sin død indtog forsædet i kancellikollegiet og formelt ledede forhandlingerne med de fremmede sendebud.

R. arvede efter faderen Tygestrup som han 1669 mageskiftede til kongen for Børglumkloster. Med sin 1. hustru fik han Mindstrup (Nørvang hrd., solgt 1665). Han var desuden ejer af Turebyholm (Fakse hrd.), Palsgård (Bjærge hrd., fra 1665), Hundslund (det senere Dronninglund, fra 1672) og havde part i Sortebrødregeråd (Somme hrd.). Hertil kom en del gods i Norge som han 1665 fik udlagt for fordringer på kronen. – Bl.R. 1663. □ Stik af A. Haelwegh efter forlæg af A. Wuchters fra 1650'erne, og efter dette afbildet på gruppebillede stukket af Haelwegh, 1667. Lille skitse med ændret dragt, af Wuchters (Fr.borg). I samme type stik af Haelwegh efter forlæg af Wuchters fra 1660'erne, stik af I. M. Bernigeroth 1746, og flere mal. (bl.a. Arreskov, Benzonsdal, Gavne (dat. 1665), Kbh.s univ.), efter sidstnævnte litografi 1867 og træsnit af H. P. Hansen, 1885. Samme type i min. (Fr.borg). Fremstillet på C. W. Eckersbergs mal. af arvehyldningen 1660, udst. 1828.

Kilder. Saml. til Danm.s hist. under Fr. III's regering, udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, ved V. A. Secher og Chr. Støchel I–II, 1891–94. Aktstykker og oplysn. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I–II, 1903–10. Kronens skøder II, ved F. J. West, 1908. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen V–VI, 1920–23.

Lit. [Willum Worm:] Progr. fun. univ. Hafn. over P. R., 1674. Mag. til den da. adels hist. I, 1824 147–50. Danske mag. 3. r. IV, 1854 134 271 293 297 307 309f 314–16 324 (Christen Skeels dagbog). S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I–II, 1879–81. Medd. fra det kgl. gehejmeark. 1886–88, 1889. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 77f. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I, 1908. Kn. Fabricius: Griffenfeld, 1910. Samme i Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Samme: Anton Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Bente Halding i Arkiv II, 1968–69 197–243.

C. O. Bøggild-Andersen*

Reedtz-Thott, Otto, lensbaron, 1872–1927, politiker. * 29.6.1872 på Gaunø, † 10.10.1927 i Kbh., begr. i Røholte. F: lensbaron Tage *R.-T. (1839–1923) og Elisabeth A. Bülow (1841–1909). ~ 1° 14.10.1904 i Fredensborg med baronesse Gudrun Reedtz-Thott, * 30.11.1873 på Mariendal, Malling sg., Århus amt, † 16.7.1917 i Fakse, d. af hofjærgermester, baron Otto Peter Axel Basse R.-T. (1841–1901) og komtesse Siegfriede Rantzau (1844–1909). ~ 2° 26.10.1926 i Røholte med komtesse Ingeborg Agnes Danneskiold-Samsøe, * 10.8.1871 på Frijsenborg, † 2.1.1942 i Røholte (~ 1° 1892 med kammerherre, hofjærgermester, greve Adam Moltke til Espe og Bonderup, 1868–1958; ægteskabet opløst 1926), d. af lensgreve Christian *D.-S. (1838–1914) og komtesse Emilie H. D. Krag-Juel-Vind-Frijs (1848–97). R.-T. blev student 1890 fra Metropolianskolen og cand. mag. i statsvidenskab med handelspolitik som speciale 1896. 1897–1900 gjorde han tjeneste i diplomatiet som sekretær ved gesandtskaberne i Paris, Berlin og London samt endvidere ved fredskonferencen i Haag. Han opgav 1901 denne karriere, blev 1902 forpagter af Fedgård ved Fakse og overtog n.å. baroniet Gavnøs østlige del. Ved faderens død 1923 overtog han godsets samtlige, ved majoratsloven afløste besiddelser. – R.-T. der personlig var en passioneret sejlsportsmand gjorde et stort arbejde for udviklingen af denne idræt. Fra 1912 var han formand for Kgl. dansk yachtklub. – 1904 blev han formand for Røholte sogneråd, og 1916–22 var han medlem af Præstø amtsråd. – 1913 søgte han som højres kandidat valg i Præstø, men faldt. Ved valget 6.7.1920 valgte han på det konservative folkepartis liste i Kbh.s amt. I rigsdagsgruppen hvor han gjorde sig gældende ved sin udprægede politiske sans og sin sjældent vindende personlighed blev han hurtigt en fremtrædende skikkelse. Han var til sin død gruppens næstformand. Han stræbte stedse efter at udbygge samarbejdet med venstre, og han var således under landmandsbankkrisen 1922 med til at udvirke, at partiet „uanset Erklæringen af 9. Juli“ ikke und-

drog ministeriet Neergaard sin støtte. 1924 udpegedes han af regeringen som medlem af den delegation der under J. C. *Christensens forsæde forhandlede med Norge om det norske krav på Grønland. Han tiltrådte den overenskomst som forhandlingsdelegationen indgik med de norske forhandlere; men hans parti gik her imod ham. Ved vedtagelsen af Grønlandstraktaten undlod han at stemme. – 1923 blev han efter faderens forstander for Herlufsholm. – R. 1916. DM. 1926. □ Mal. af Hans Henningsen, 1919. Tegn. af Dagmar Kaufmann (Kgl. bibl.). Foto.

Studenterne fra 1890, 1915 115. Berl. tid. 11.10.1927. Nationaltid. s.d. Alfr. Bindslev: Konservativens hist. II, 1938 451 465f 481.

P. Stavnstrup*

Reedtz-Thott, Kjeld Thor Tage Otto, lensbaron, 1839–1923, politiker. * 13.3.1839 på Gavnø, † 27.11.1923 sst., begr. i Vejlø ved Gavnø. F: lensbaron Otto R.-T. (1785–1862, ~ 1° 1807 med Hedvig Sophie Christine de Roepstorff, 1782–1835, ~ 3° 1845 med Caroline Amalie Fønss, 1817–69) og Karen Julie Elisabeth Frederikke Fønss (1814–44). ~ 4.5.1864 i Kbh. (Holmens) med Elisabeth Adelgunde Bülow, * 8.1.1841 i Kbh. (Garn.), † 25.11.1909 på Gavnø, d. af diplomat Johan *B. (1814–90) og Adelgunde E. M. Scholten (1813–41). – Far til Otto *R.-T. R.-T. blev student 1858, privat dimitteret, og cand. phil. 1860. Han studerede statsvidenskab i Genève og Paris, men måtte allerede 1862 ved faderens død afbryde studiet for at overtage baroniet Gavnø. Han viste hurtigt evner som en betydelig organisator af godsets drift og som foregangsmand på det landøkonomiske område, ligesom han tog livligt del i sin egne offentlige liv. Han var fra 1867 til omkring århundredskiftet sognerådsformand i Vejlø sogn, 1876–94 medlem af Præstø amtsråd og formand for Præstø amts landboforening, desuden 1886–91 medlem af representationen for Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, medlem af bestyrelserne for Kbh.s Byggeselskab, Fakse Kalkbrud, Gedser Jernbaneselskab fra de pågældende selskabers stiftelse til 1894. Ligeledes var han til 1894 medlem af Dansk folkemuseums bestyrelse. Han var en af de godsejere der indledte og stærkest tilskyndede sukkerroedyrkingen, og han var fra 1872 medlem af bestyrelsen for De danske Sukkerfabriker. Både R.-T. og hans hustru var påvirkede af de grundtvigske strømninger, og han vedligeholdt en fri og jævn omgangstone der gjorde ham sjældent afholdt af godsets bønder. Det var også dette folkelige syn der prægede hans politik. – 1886

valgtes han, efter at han nogle gange forgæves havde søgt valg til folketinget i Vordingborg, af højre i 3. kreds ind i landstinget. Han tilhørte den fløj af højre der søgte føling med moderate venstrelementer. Han tilstræbte en samling af landbrugets udøvere, store og små, og ledemotivet i hans politik i disse år var derfor at få den politiske kampsituation afviklet. Delvis på linje med mænd som Lars *Dinesen og Thomas *Nielsen var han med til at lægge spirerne til den sociale lovgivning. Det ansås derfor også som et tegn på, at det store politiske forlig nærmede sig, da R.-T. 1892 ved O. *Rosenørn-Lehns død optoges i ministeriet Estrup som udenrigsminister. Han var virksom i den politik der gennem samlingerne 1892–93 og 1893–94 førte til forliget 1894. På forligspolitikens springende punkt, spørgsmålet om Estrups afgang, var han med til at lægge pres på J. B. S. Estrup, og han skal have sin andel i udformningen af erklæringen af 1.4.1894 der bebudede ministeriets tilbagetræden. – Da J. *Nellemann vægrede sig ved at danne det nye ministerium, blev det R.-T. der 7.8.1894 ved Estrups afgang overtog konsejlspræsident samtidig med, at han beholdt udenrigsministeriet. Hans ministerium bestod udelukkende af mænd der vedkendte sig forliget, men det var stadig et rent højreministerium, og det modtoges derfor også i det moderate venstre med tvivl. Det viste sig imidlertid at R.-T. som N. *Neergaard udtrykker det, „i det hele var loyal overfor Forligets Grundtanker“. I en programerklæring efter ministeriets tiltræden udtalte R.-T., at han så det som sin regerings opgave at mægle mellem tingene. I samlingen 1894–95 gennemførtes en ny valgkredsordning, hvorved folketingets medlemstal steg fra 102 til 114. I øvrigt bragte R.-T.s regering ikke mere gennemgribende lovgivningsresultater. Der blev forelagt forslag til en skolelov, en næringslov, en toldlov og en lov om indkomst- og formueskat – forslag, ved hvilke ministeriet søgte at komme venstre i møde. Navnlig blev skattelovforslaget modtaget med tilfredshed af venstre, men ingen af lovene lykkedes det at gennemføre. Valget 1895, der bragte forligspartierne i mindretal, gav signalet til yderligere usikkerhed og splittelse i højre, hvilket svækkede R.-T.s stilling. Det har vistnok en overgang foresvævet ham som et mål at sprænge både højre og venstre, skulle de yderliggående ud og samle de mere moderate elementer i et mellemparti til støtte for ministeriet. Det er dog et spørgsmål om han, når det kom til stykket, følte sig skikkert til at tage denne opgave op. I alt fald bragte hans forhandlingstilbøjelighed over for venstre ham i et stedse mere skærpet forhold til landstingets højre. Da han 22.10.1896,

presset af C. *Hage, udstedte sin erklæring om at „Regeringen maa betragte sin Mission som endt, dersom den Ulykke skulde overgaa Landet, at der atter indtræder en uløselig Finanslovs-konflikt“, besluttede Estrup at styrte ham. Mod slutningen af samlingen kom det til en konflikt om en militærbevilling på finansloven. R.-T. forhandlede sig til rette med folketinget om en betydelig nedsættelse af denne bevilling, men landstinget stemte ministeriets oprindelige forslag ind igen, hvorefter R.-T. 23.5.1897 indgav sin afskedsbegæring.

I sin udenrigspolitik fulgte R.-T. de linjer som siden 1870 var fastlagt af udenrigsministeriets direktør, gehejmeråd P. *Vedel. Efter forliget 1894 var venstre stærkt optaget af tanken om at få Danmarks neutralitet anerkendt af stormagterne. R.-T. nægtede at rette en henvendelse herom til stormagterne, da han mente den ville skade. Men under en forespørgselsdebat som C. Hage rejste i folketinget 3.12.1896, erklærede R.-T. at „Regeringens Udenrigspolitik konsekvent er rettet mod Danmarks Neutralitet som det centrale Maal“. – På rigsdagen sluttede han sig til den kreds af højremænd som senere skilte sig ud i landstingets frikonservative gruppe. Han stod i et nært samarbejde med M. Frijs og kom til at spille en ret fremtrædende rolle i det lovgivningsarbejde der udførtes under de første venstreministerier, således menighedsrådsloven og skoleloven af 1903. Efterhånden blev han en mere og mere udpræget tilhænger af samarbejdet med venstre. Ved folketingsvalget 1909 anbefalede han i Vordingborgkredsen venstremanden Carl *Hansen (1870–1940), hvad bl.a. bidrog til at højre ved landstingsvalget n.å. lod ham falde. Han havde ikke siden sæde i rigsdagen. – Efter sin afgang genoptog R.-T. en række af de tillids-hverv han 1894 havde afgivet. Fra 1902 til sin død var han medlem af sukkerfabrikkernes bestyrelse, fra 1916 formand. Endvidere var han fra 1898 medlem af Store Nordiske Telegraf-selskabs bestyrelse. 1887–1923 var han forstander for Herlufsholm hvis økonomiske forhold han fik bragt i en mønstergyldig orden. – R.-T. var en åndeligt interesseret mand og i besiddelse af omfattende kundskaber. Den helt store førerskikkelse blev han ikke. Tiden var ikke hans medierende tilbøjeligheder gunstig, og trods gode anlæg i øvrigt skortede det ham på den fasthed og sikkerhed der ville have bragt ham over vanskelighederne. – Hofjægermester 1864. Kammerherre 1874. Gehejmekonferensråd 1897. – R. 1875. DM. 1887. K². 1892. K¹. 1893. S.K. 1896, i brillanter 1915. R. E. 1923. □Afbildet med forældre og søskende på mal. af N. P. Holbech (Gavnø). Mal. af A. Schiøtt, 1867, tegn. af sam-

me (Fedgård). Træsnit 1878 efter foto. Mal. af Fr. Henningsen, 1889 (Fedgård), skitse af samme. Mal. af Otto Bache, 1889 (Gavnø), litograferet af I. W. Tegner, 1890. Malet skitse af Bache formentlig 1889 (Fr.borg). Afbildet på H. Bransens mal., 1892, af vildtparade 1889 (Fr.borg). Tegn. af K. Hansen Reistrup, 1895. Mal. af Bertha Wegmann (Fedgård). Afbildet på tegn. af K. Gamborg (Fr.borg). Relief på mindestøtte 1912 (ved Gavnø). Afbildet på fire tegn. af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Mal. af Knud Larsen, 1921 (Herlufsholm), kopi af Brita Barnekow (folketinget). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 490–503 530–35. Erik Henriksen: Mændene fra forfatningskampen I, 1913 51 o.fl.st. Palle Rosenkrantz: Junkerdrømme, 1918 26f 124–32. J. A. Hansen og N. Neergaard i København 28.11.1923. Nationaltid. s.d. Berl. tid. s.d., 29.11., 1.12 og 4.12. s.d. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924 233f 255 257 264 289. N. Neergaard: Erindr., 1935 310 329. Alfr. Bindselev: Konservatismens hist. II, 1938. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

*P. Stavnsstrup**

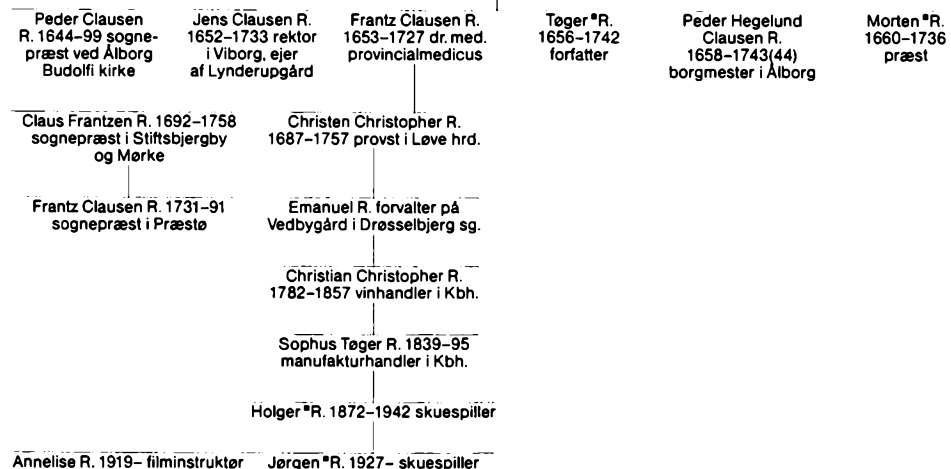
Reenberg

Slægten føres tilbage til Christen Laursen i Lundby i Gjellerup sg. (–1616), ridefoged og herredsfoged i Hammerum hrd. Han var ~ Kirsten Clausdatter Renior. Deres søn, borger og købmand i Viborg Claus Christensen R. (1610–71), har dannet sit navn efter moderens.

Hans de Hofman: Fundationer II, 1756 325f. Chr. Bokkenheuser: To svogre. Borgmester Claus Christensen, Reenbergernes stamfader, og magister Jens Ostensfeld, i Pers. hist. t. 10.r. VI, 1939 127–59.

Hans H. Worsøe

Claus Christensen (Skriver) Reenberg 1610–71 borgmester og købmand i Viborg

Reenberg, Holger

ner inden for karakterfaget hvor fx Coupeau i Faldgruben, 1907, blev givet med alkoholikerens typiske træk. På dette tidspunkt havde det været naturligt, om han var blevet tilknyttet national-scenen, således at hans naturlige talent i karakterfaget var blevet udviklet. Men han blev i stedet ansat ved Betty Nansen-teatret hvor han med mere og mindre held spillede rigt varierede roller. Han formåede dog ikke at hæve sig over det rutinemæssige og havde vanskeligt ved at placere sig i publikums bevidsthed som andet end folkekomediehelten. Da han endelig ansattes ved Det kgl. teater havde han svært ved at gøre sig bemærket, bl.a. kunne hans stemme ikke høres i det store rum. På Folketeatret fik han senere succes, fx som professor Unrath i *Den blaa Engel*, 1933, og som biskop Beugel i *Han sidder ved Smeltediglen*, 1936. R. var en naturalistisk skuespiller med et udmærket sceneydre og sans for varm menneskelighed, men i hans anlæg for scenen manglede det flammende og lidenskabelige temperament. Han blev benyttet meget i radioen og varetog flere oplæsningsaftener. Fri-luftteatrets legat, 1938. – R. 1932. □Mal. af V. Neiiendam ca. 1906. Silhouet i rolle af Signe Holmi, 1909 (Teatermus.). Relief af Regnar Bjelke, 1917 (sst.). Tegnet i rolle af H. Jensenius udst. 1928, 1934 og 1939. Mal. af Carl L. Nielsen, 1932. Buste af E. Utzon-Frank, 1932 (Teatermus.), tegn. af samme (sst.). Tegnet i rolle af E. Krause. Buste af Eva Langkau, 1940 (Teater mus.). Karikatur af Alfred Schmidt. Foto.

P. Fristrup: Scenens navne, 1913. Carl Gandrup i Teatret XX, 1920–21 251f. Sv. Borberg i Berl. tid. 22.3.1942. Fr. Schyberg: Danske skuespillerportrætter, 1959 89–94.

Jytte Wiingaard (*Robert Neiiendam*)

Reenberg, Jørgen Holger, * 1927, skuespiller. * 8.11.1927 på Frbg. (Solbjerg). F: skuespiller Holger *R. (1872–1942) og skuespiller Ellen C. M. Carstensen (* 1899). ~ 1° 6.11.1955 i Vedbæk k. med Marianne Zobel, * 26.12.1934 på Frbg., d. af direktør Herman Z. (* 1908) og Rigmor Hansen (* 1910). ~ 2° 1970 i Søllerød (b.v.) med skuespiller Ghita *Nørby, * 11.1.1935 i Kbh., d. af kgl. kammersanger Einar *N. (* 1896) og Guldborg Laursen (* 1903). Ægteskabet opløst 1978.

R. der var uddannet på Det kgl. teaters elevskole 1946–48 debuterede som Benni i *Nattefrost* 1947 og har siden været tilknyttet Det kgl. teater hvor han fejrede sit 25-års jubilæum som Vielgeschrey i *Den Stundesløse* 1972. Han har dog også gæstepillet i provinsen og iscenesat *La Traviata* 1976 på Den jyske opera. – Efter en lovende debut tildeltes R. en af hovedrollerne i *Spøgelsessonaten*,

1948 hvor han som studenten havde ærlige og smukke udtryk for et ungt, varmt sind. Det blev da også i de følgende år følsomme og lyriske roller R. kom til at spille, fx Benjamin i *Paaske*, 1949 og Julien i *Colombe*, 1952. Ligeledes blev han en fremragende fortolker af den klassiske elsker gennem sit elegante sceneydre og sin slanke statur. Et forsøg på at spille Hamlet 1953 som sorgfuld og følsom prins lykkedes ikke da han manglede temperament i rolleopbygningen. Først da R. fik overdraget humoristiske karakterroller kom hans personlige sceneegenskaber helt til deres ret. Admiralen i *Pinafore*, 1955 var en blændende musikalsk-dramatisk præstation, en gennemført komisk karikatur. I de følgende år var det især de ironisk-distancerende roller der vakte opmærksomhed, fx Meyer i *Indenfor Murene*, 1956 og Leander i *Henrik og Pernille*, 1957; og Ebbesen i *Elverhøj*, 1960 var gennemsnit af vittig underfundighed. Inden for det moderne drama, som R. senere kom til at fortolke udløstes nye sider af talentet. Særlingen Aston i Harold Pinters *The Caretaker (Gæsten)*, 1962, spillede med en følelsesmæssig neddæmpet, tragisk tone, og som kardinalen i *Lille Alice*, 1966 karakteriserede han fint ondskaben under den blide overflade. I Luigi Pirandellos *Henrik IV* var understregningen af de svage menneskelige aspekter hans force. I nyfortolkningen af *Hekseri eller blind Alarm*, 1966 var Leander et pletsud og som en ung Vielgeschrey i *Den Stundesløse* 1967 var figuren perfekt i sin farlige sanselighed. Det noget manierede spil og den uventede teknik, som kendetegnede R. i 1950'erne, frigjorde han sig fra i 1960'erne og er nu en af vore førende moderne skuespillere. Den tidligere gammel-dags naturalistiske diktation er med årene afløst af et moderne nervøst rytmespil, og en afstandsskabende effekt giver rollen en ironisk, bittersød undertone. R. har en levende fantasi både når det gælder opfattelsen og udformningen af rollen og maskeringen af de forskellige figurer i sit repertoire. Således var Angelo Lasca i *Leonardos sidste Nadver*, 1971 af stærk virkning gennem den originale rolleopfattelse. Holberg-rollerne har R. med tiden udviklet med fin stilfornemmelse og moderne intentioner, som fx den erotiske Eraste i *Den Vægelsindede*, 1971 og den farligt-sanselige Rosiflengius i *Det lykkelige Skibbrud*, 1974. I det moderne repertoire er R.s karakteristika en psykologisk fortolkning og en af-dæmpet fremstilling; inden for den musik-dramatiske genre, fx Orlofsky i *Flagermusen*, 1973 og greven i *Figaros Bryllup*, 1975 er hans tekniske kunnen uangribelig. Et bevidst underspil med islæt af intens nervøsitet har især været karakteristisk i de senere roller, fx Deedley i *Gamle*

Dage, 1972 og ægtemanden i *Ved Stranden*, 1975. Inden for den moderne absurd-fremmedgjorte stil hvor angst, humor og tragik sammen-smeltet i en foruroligende enhed yder R. for øjeblikket sin største indsats. Under orlov fra Det kgl. teater 1980 har han haft stor succes på Café-teatret og Betty Nansen-teatret i et moderne repertoire.

R. har medvirket i flere danske film, bl.a. som skovrider Berg i *Tine*, 1964, greven i *Ardèle*, 1968 og han har endvidere været meget benyttet som radio- og TV-skuespiller. – R. modtog Polly Sanders legat 1958, Poul Reumerts æreslegat 1959, Bodil Ipsens æreslegat 1965, Clara Pontoppidans æreslegat 1969, Teaterpokalen 1972, Olaf Poulsens mindelegat 1975 og Det kgl. teaters jubilæumslegat 1975. – R. 1963. R¹. 1975. □Foto.

Ninka: Nye Ninka interviews, 1980 96–105. – Jens Kirstrup i Berl. tid. 4.6.1967. Harald Engberg: Den unge vredes tid, 1970.

Jytte Wiingaard

Reenberg, Morten Clausen, 1660–1736, præst. * 18.6.1660 i Viborg, † 23.2.1736 i Kbh., begr. sst. (Frue kgd.). F: borgmester Claus Christensen (Skriver) R. (1610–71) og Mette Pedersdatter (Løvenbalk) (1618–77). ~ 1694 med Marie Margrethe Bagger, * 1647, † 2.5.1739 i Kbh. (Frue) (~ 1° med sognepræst i Stege Hans Danielsen Gemzøe, ca. 1640–93), d. af professor i Lund Ole B. (1607–77) og Marie Lauridsdatter († 1650). – Bror til Tøger *R.

R. blev student 1677 fra Viborg og tog teologisk attestats 1682. De følgende syv år færdedes han uafbrudt på studierejser i udlandet. Først besøgte han Glückstadt hvor han var i huset hos slotspræst Peter Zitscher, derpå drog han til Holland og England (med lange ophold i Cambridge og Oxford); 1688 tog han på grund af de urolige politiske forhold til Paris hvor han bl.a. traf den senere teologiske professor Hans *Bartholin der blev hans nære ven for livet, og efter et nyt besøg i England, Holland og Tyskland var han igen hjemme 1690. I disse mange studieår havde R. haft lejlighed til at samle sig en grundmuret lærdom ikke mindst i de eksegetiske og kirkehistoriske fag. Fraset nogle småting har han dog ikke udgivet noget, blot efterladt et par afhandlinger i håndskrift. Livet igennem fortsatte han imidlertid sine studier, var ejer af et omfattende og værdifuldt bibliotek og af en større samling malerier, mønter og naturalier. Teologisk set repræsenterede R. afgjort den lutherske ortodoksi: et sammentræf i Leipzig med pietisternes hovedmand P. J. Spener var forløbet meget køligt, derimod havde han ved sit ophold i England vundet

dyb sympati for engelsk teologi og engelsk kirkeliv. 1693 måtte R. udenlands igen, idet han blev udnævnt til feltprovst ved de danske hjælpetropper i Flandern. Mange farer og besværligheder oplevede han i denne stilling, indtil han nogle måneder senere s.å. blev kaldet til sognepræst i Stege og provst på Møn. Trods et heftigt sammenstød med biskop H. *Bornemann ved sin første landemodeprædiken i Roskilde vandt R. sig snart stor anseelse ved sin virksomhed og administrative dygtighed. Med særlig interesse tog han sig af skolevæsenet og kirketugten. Han blev tillige kendt som en kraftig personlighed som få kunne bide skeer med. Et talende minde om hans originale indfald var i mange år de mærkelige indskrifter han lod anbringe i præstegården i Stege.

1709 udnævntes R. uden ansøgning til sognepræst ved Helliggeist kirke i Kbh., hvorfra han 1720 forflyttedes til Vor Frue som sognepræst og stiftsprovst. Begge steder kom han sammen med sine menigheder til at gennemleve alvorlige tilskikkelser: 1711 den store pestepidemi og 1728 hovedstadens brand der bl.a. tilintetgjorde hans rige samlinger, men bestandig viste han sig uforfærdet og førstod ved ord og handling at sætte mod i de forsagte. Som præst og prædikant skaffede R. sig en del fjender ved sine skarpe, satiriske udtalelser, men endnu større var dog tallet af hans beundrere og venner. Alle måtte indrømme, at karakteristisk for R. var det fremfor alt, at han ikke kendte til at tage personlige hensyn, end ikke over for hoffet; altid var han ubøjelig i sin opfattelse af sandhed og ret, ubetinget kunne man stole på hans ord. Hans ejendommelige, helstøbte personlighed gav sin navnlig udtryk gennem hans forkyndelse, indtrængende, alvorlig, strengt ortodoks som den var af indhold og livfuld, engelskpræget i formen, ofte spækket med mærkelige ordspil, dristige sammenligninger og djærve vendinger, ikke sjældent dog med forkærlighed for det søgte både i tekstvalg og tekstbehandling. Fra første færd var R. en modstander af den pietistiske retning der begyndte at arbejde sig frem under Frederik IV – Tranquebarmissionen anså han således for djævelens værk – men først i Christian VI's regeringstid kom det til skarpe sammenstød mellem R. og de vakte. Atter og atter ivrede han i sine prædikener mod pietisterne der ved deres opfattelse af bodskampen syntes ham at lære mennesket at tvivle om deres salighed, og til gengæld måtte han finde sig i at få et dårligt skudsmål i de vakte kredse. Særlig den entrepenante Marie *Wulff, der afholdt forsamlinger i værtshuset Den gyldne okse, var en hadefuld modstander af R. hvem hun ikke betænkte sig på bl.a. at kalde „et godt

Reenberg, Morten

udvalgt djævelens redskab". I kommissionen af 1733 til undersøgelse af klagerne over pietisterne fremkom R. da også med alvorlige besværinger, og han har næppe med glæde bøjet sig for kongens påfølgende befaling om ikke at angribe vækkelsesrøret fra prædikestolen. Endnu 1733 måtte dog Christian VI lade „den gamle Provst“ modtage strenge advarsler fordi han havde ført „nyttigt Tale“. – Trods alle særheder og snurrigheder var R. en personlighed som gjorde indtryk på sin samtid, og længe varede det inden den glorie, som sandhedskærlighed og løvemod havde kastet om R.s skikkelse, tabte sin glans. – Konsistorialråd 1717. □Mal. af J. H. Coning, 1724, efter dette stik af O. H. de Lode, 1746.

Progr. fun. univ. Hafn. over M. R., 1737 (optr. i Dänische Bibl. I, 1738 419–40). H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r. III, 1881–82 481–507 775–828; 4.r. II, 1891–93 308–22 (breve); 5.r. I, 1901–03 236–80 (udvalg af R.s brevbog) 311–15; III, 1905–07 208–10; IV 1907–09 298 304f 311; V, 1909–11 188f 661–67 670–75 703 741–43. Frede Bojsen: Af Møns hist. VII, 1923 7–84. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929–30 279–85 290 292–96 324. Jørgen Lundbye: Kirkekampen i Danm. 1730–46, 1947 28–43 o.fl.st. – Papirer i Kgl. bibl.

*Bjørn Kornerup**

Reenberg, Tøger Clausen, 1656–1742, forfatter. *10.10.1656 i Viborg, †24.6.1742 på Ristrup, begr. i Sabro. F: borgmester Claus Christensen (Skriver) R. (1610–71) og Mette Pedersdatter (Løvenbalk) (1618–77). ~29.12.1685 med Magdalene Broberg, *ca. 1667, †27.12.1729, d. af dr.jur. Mathias B. (ca. 1629–81). – Bror til Morten *R.

R. blev student 1675 fra Viborg, tog teologisk eksamen 1679 og var 1680–82 på rejse til Tyskland, Holland, England, Frankrig og Italien med længere ophold i Oxford, Paris og Padova. 1685 forpagtede han af en bror fædreneheden Lynderup ved Viborg og ejede fra 1703 herregården Ristrup ved Århus. 1688 blev han titulær sekretær i danske kancelli, 1703 ulønnet fjerde landsdommer i Jylland, 1714 anden landsdommer med løn og fik i tidens løb desuden betroet forskellige offentlige hverv i kommissioner o.l. Den vigtigste del af R.s digtning stammer fra tiåret 1694–1703; de ældste ting heraf, lejlighedsvers og skæmtedigte i brevform med mange små glimt af en jysk proprietærs dagligliv, viser straks hans reaktion mod tidens smag der siden Anders *Bordings død var kommet under den højstemte baroks herredømme. R. vrager helt aleksandrieneren, griber tilbage til Bordings firdode jambe og efterligner hans jævne og muntre tone uden dog at nå ham i poetisk kraft. Karakteristikken af R.s digterpersonlighed er imidlertid

ikke udtømt ved betegnelsen Bording-epigon; vigtigere er det at han er vor tidligste repræsentant for den franske klassiske smag herhjemme. Under sit ophold i Paris havde han haft lejlighed til at stifte bekendtskab med fransk klassik i dens fulde blomstring, og af digterne har han som forbillede valgt sig N. Boileau hvis forening af nøgtern fornuftmæssighed og satirisk lune har svaret til hans eget gemyt. Af de satirer han har skrevet efter Boileaus forbillede må især nævnes *Forsamling paa Parnasso*, ca. 1696 hvormed den litterære satire indføres i Danmark, og hans hovedværk *Ars poetica*, ca. 1701, foruden smådigterne *Poesiens Opmuntring*, 1702 og *Poesiens Vanskeligheder*, 1703. I disse digte rejses for første gang klassikkens krav om klarhed og naturlighed, mens barokkens krav overdrivelser fordømmes. Da R. her som overalt lokaliserer Boileau og erstatter hans franske eksempler med danske får han lejlighed til ud fra den klassiske æstetiks synspunkt at sige sin mening om forgængere og kolleger i den danske digtekunst. Han forholder sig i det hele taget frit over for Boileau, går også direkte til dennes klassiske kilder, især Horats, indfører originale afsnit, er vidtløftigere og mindre prægnant i udtrykket.

R.s populære digte stammer også fra fransk; det er et par drikkeviser (1702) *I et Viinhus jeg skal sige mit Farvel og sættes ned og Kommer, I Philosophister!* som peger frem mod senere tiders klubviser, og en sonet *Min søde Pibe* til tobakkens forherligelse. – Hvad R. har skrevet i de sidste 40 år af sit lange liv er uden større interesse; hans stil forfalder, og hvad han før har revset hos andre gør han sig nu selv skyldig i. I teaterhistorien har han gjort sig bemærket ved 1706 at oversætte John Vanbrughs engelske bearbejdelse af E. Boursaults *Æsop-komedie*, en oversættelse der opførtes i Grønnegadeteatrets første sæson 1722–23, men først blev trykt (udateret) ti-tvety år senere. Mange år anvendte han på en oversættelse af Phædrus' fabler som heller ikke hører til hans værdifuldere arbejder. R. udsendte ikke selv sine værker i trykken; de cirkulerede i afskrifter og optoges i Wielands, Høpfners og Luxdorps samlinger af danske vers. Først 1769 udkom hans *Poetiske Skrifter* I–II med biografi forfattet af B. W. *Luxdorph. *Æsopus* er udgivet af Jørgen Glahder i Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade V, 1924. – R.s talent udspringer ikke af stor originalitet; men han har på et tidligt tidspunkt – lige så tidligt som det er sket i Tyskland – varslet en ny litterær smagsretning. Han er en forløber for Ludvig *Holbergs satire, for Ambrosius *Stubs vise og for oplysningstidens ånd. – Justitsråd 1730. □Mal. (Nørholm). Stik af J. M. Preisler, 1769, li-

topografi efter dette 1834. Mal. af Hans Hansen ca. 1820 efter ukendt forlæg (Fr.borg).

T. R.: Poetiske skr. I, 1769 27–66. Jul. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationalit. I–II, 1887–1913. Samme i Hist. t. 7.r.III, 1900–02 213–331 (også som særtryk m. titlen: Landsdommer T. R. til Ristrup, 1901). Samme: En overgangsgruppe i nordeuropæisk digtning, 1908. Kr. N[yrøp] i Dania IV, 1897 43–47. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. E. Nystrøm: Den danske komedies oprindelse, 1918. Om tobak, ved Kai Friis Møller, 1918 75–77. Oluf Friis: Jylland i da. lit., 1929 103–06 163f. Aug. F. Schmidt i Århus amtstid. 3.8.1948. Kjell Heggelund i Klassisisme, Oslo 1967 85–98. Per Stig Møller i T. R.: Ars poetica, 1972. – Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Reerslev, Lorentz (Lars) Christian (Christopher?), ca. 1716–70, skuespiller, forfatter. * ca. 1716, † 3.12.1770 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Høyers kgd.). F: antagelig fægtemester, senere stadsfægtemester Christian R. († tidligst 1728) og Boel Marie Thorsdatter. ~ 1756 (kop. betalt 16.9., Nic.) med Anna Marie Pipgras, * ca. 1725, † 1800, d. af stolemagermester i Kbh. Lorentz P. († ca. 1750) og Maren Nielsdatter († ca. 1750). R. var vor første litterære skuespiller. Da han 1734 blev student fra Fr.borg, kaldte rektor Johannes Schrøder ham „en Yngling af ypperligt Ydre og meget smuk Karakter“. N.å. tog han filosofikum og var rimeligvis en ubefordret studiosus, da han 36 år gammel ansattes ved komediehuset på Kongens Nytorv; hans enke skrev mange år senere, at det var baron Holberg som engagerede ham. Forinden havde han 1741 udgivet en disputas *Meditationes de exemplis numque id quod exemple fit, jure fieri putabitur* og skrevet bl.a. teksten til kantaten *Forsyns-Templet* som opførtes 1747 ved kong Frederik Vs kroning af Det musikalske societet. Her var R. et ivrigt medlem og her traf han Ludvig *Holberg der interesserede sig for at knytte R. til skuepladsen i den korte periode af efteråret 1752 hvor den gamle komedieskribent havde overtilsynet, mens chefen var bortrejst. Skuespilleren C. P. *Rose modarbejdede R.s ansættelse, men Holberg, som vidste, at Roses liv var en „Kiede af Uordentligheder“, ønskede netop en stedfortræder til hans elskerroller. Hertil syntes R. velegnet, køn og munter som han var, men i øvrigt blev han i kraft af sin kultur en scenisk altmuligmand hvis væsentligste betydning var, at han kunne afløse Iver *Als som teatrets ræsonnør. Holberg gjorde ham til prologus ved premieren på *Uden Hoved og Hale* (april 1753), og i januar 1754 var R. den første Leander i *Det lykkelige Skibbrud*. R. blev teatret en nyttig mand i atten år, ikke alene som skuespiller, men som hyppigt anvendt lejligheds-poet og oversætter af 26 skuespil; han skrev

også en lille komedie *Den nøisomme Hyrde* der opførtes 1761, men heller ikke han, som var i besiddelse af sin tids bedste dannelse, efterlod noget skriftligt om Holbergs personlige forhold til teatret. Han optrådte sidste gang 29.11.1770, få dage før sin død, som Nerestan i Zaïre.

Th. Overskou: Den danske skueplads II, 1856 134–37, Holbergs breve, udg. Verner Dahlerup, 1926 191–99 og Ludv. Holberg: Værker XII, 1971 362–64 (Holbergs brev til skuespillerne af 17.5.1753). Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 280.

Robert Neiiendam*

Reesen, slægt, se Resen.

Reesen, Emil Edvard Johannes, 1887–1964, dirigent, komponist. * 30.5.1887 i Kbh. (Cit.), † 27.3.1964 i Gentofte, begr. i Søllerød. F: musiker, senere musikdirektør, overhornblæser Julius R. (1854–1932) og Laura Andrea Wilhelmine Hansen (1857–1943). ~ 20.10.1911 i Kalundborg med Ellen Mary Ingeborg Hansen, * 11.2.1889 i Kalundborg, † 11.11.1967 i Gentofte, d. af musiker, senere musikdirektør Lars H. (1856–1919) og Ane Mette Nielsen (1860–1916).

R. begyndte endnu som barn at dyrke flere instrumenter, men klaveret blev det vigtigste, og efter studier hos Siegfried *Langgaard debuterede han 1911 som pianist. Sin teoretiske uddannelse fik han hos Vilh. Rosenberg. Gennem restaurationsensembler og teaterorkestre hvor han udfoldede en livlig aktivitet som komponist, arrangør og instrumentator nåede han 1919 ind på dirigentpladsen i Tivolis sommerteater; derfra kom han 1920 til Dagmar-teatret og 1921 til Scallateatret. R.s betydelige musikeregenskaber der blev båret frem af et sikkert håndslag skaffede ham i disse år en anseelse ud over hvad der i almindelighed bliver en kapelmester ved mindre teatre til del. Hans perfektibilitet tillod ham med lige stor prægnans at skrive musik til lette oprettetekster som til Dagmar-teatrets i den periode så lodige repertoire. R.s vej gik da også mod de større vidder. 1920 debuterede han som dirigent ved en symfonikoncert i Odd-Fellowpalæet, 1922 studerede han i Italien, og da han 1925 forlod Scala, bosatte han sig i Paris hvor han kom den franske impressionistiske musik, der i så høj grad stemmer med hans eget musikalske natur, på nært hold. 1927 blev han dirigent ved den danske statsradiofoni og fik i denne stilling i udstrakt grad anvendelse for alle sit talents afskyninger. 1931–36 dirigerede han tillige en del balletter – i første række sine egne – ved Det kgl. teater. 1936 forlod R. efter forskellige uoverensstemmelser Statsradiofonien.

Som dirigent vandt R. i koncertsalen især ære ved sin fremførelse af nyere musik. Moderne fransk musik havde i ham en foregangsmand; dens raffinerede klange, dens uåndgribelige stemninger vidste han at lokke frem med en musikalsk finsans, i hvilken han ikke blev overgået af nogen anden dansk dirigent. Også i hans egne kompositioner mærker man den af impressionismen påvirkede ånd. Mindst måske i de to betydelige orkesterværker, rapsodien *Himmerland*, 1926 og variationer over et tema af Franz Schubert (1928) med deres næsten germansk gedigne, tematisk gennemarbejdede sats, mest i den megen scenemusik og i balletterne. Her er det den elegant orkestrerede, let strømmende musik der dominerer, ikke altid lige udsøgt i sine virkemidler, men bestandig meget oplagt musicerende og fortræffeligt passet sammen med den sceniske handling. Hans hovedværker er balletterne *Viola d'amore*, 1926, *Gaucht*, 1931 (Freiburg 1938), *Gudindernes Strid*, 1933 (Stockholm 1935, Helsingfors 1936), *Zaporogerne*, 1934; blandt de skuespil han har skrevet ledsagende musik til er de vigtigste Adam Oehlenschlägers *St. Hans-Aften Spil*, R. Tagores *Posthuset*, Selma Lagerlöfs *Hr. Arnes Penge*, Bjørnstjerne Bjørnsons *Maria Stuart*, Sven Clausens *Vore egne Mandariner*, Shakespeares *Trold kan tæmmes*, Nordahl Griegs *Vor Ære og vor Magt* og John Priestleys *Johnson over Jordan*. Blandt hans operetter gjorde *Farinelli*, 1942 og *Gadeprinsessen*, 1948 megen lykke. Også som komponist af filmmusik var R. meget produktiv. R.s position i dansk musikliv blev understreget ved at han 1954 modtog Dansk komponistforenings jubilæumslegat og 1957 den kulturelle fonds hæderspris. – R. 1941. □Tegn. af Otto Christensen ca. 1931 (St.mus.). Buste af Knud Gleerup, 1933. Tegn. af Ellis Ullman udst. 1933, karikatur af samme, 1934. Mal. af Johs. Nielsen og E. Saltoft. Afbildet på mal. af Paul Fischer. Tegn. af Carl Jensen. Foto.

Emil Holm: Erindr. II, 1939. Poul Rovsing Olsen i Berl. tid. 29.3.1964. H. Krebs i De musikke udsendelser. DR 1925–75 I, 1975. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Reff, se Ræff.

Refn, Helge Erik Lund, * 1908, teatermaler. * 5.11.1908 i Kbh. Navneforandring til Refn 1929. F: amtsvejinspektør, cand.polyt. Hans Emil Rasmussen (1880–1939; navneforandring til Refn 1929) og Ella Pauline Charlotte Amalie Lund (1880–1959). ~ 28.7.1935 i Angelstad, Småland, med Maj Ingegerd Munck af Rosenschöld, * 3.6.1910 i Ljungby, d. af häradsövding Nils Adolf Eberhard M. af R. (1869–1935)

og grevinde Elisabeth (Elsa) Frölich (1871–1953).

R. blev student fra Sorø 1927. Han var ansat et år i Danish Bacon Co., London, men tog derefter ophold i Paris hvor han fik undervisning på den kubistiske maler Fernand Légers skole hvor hans farvers styrke og klarhed, som egnede sig for teatret, bragte ham i forbindelse med Louis Jouvet der ledede Theatre Pigalle som R. tilknyttedes 1929–31. R.s første erfaringer som teatermaler blev her præget af det litterære franske teater (Jean Giraudoux, Jules Romains) og den moderne teaterteknik, hvilket blev bestemmende for hans opfattelse af teaterrummets form og for scenens lys og farve.

Om teatrets rum udførte R. et modelforslag der udstilledes på Kunstnernes efterårsudstilling 1935 og på verdensudstillingen i Paris 1937, hvor det tildeltes Diplome d'Honneur og fik betydelig omtale. R.s model, der vendte sig mod barokkens hofteaterform, har det elisabethanske teaters fremspringende, faste forscene der runder sig ud i den antikke arenateaterform hvor publikum på lige vilkår har intim kontakt med scenen. På scenen rendyrkede R. maleriet i „den kubistiske leg“ ud fra enkle figurer efter Cezannes' teori. „Kulissen“ erstattedes af „scenebilledet“ der rensedes for den „påståelige virkeligheds snakkesalige detaljer“ – de flade sætstykker blev til plastiske former – symbolisme og konkretisme forenedes i fx det ene vindue som skaber stuen, og det træ som er skoven. Enkelhed og renhed blev kendetegnende for såvel R.s former som farver, og mens de symbolske former bliver grundlag for fantasien kan hans klare farver samle en verden under scenens lys eller åbne grænserne for scenens rum.

Som teatermaler debuterede R. i Danmark med Nordahl Griegs *Vor ære og vor magt* på Det kgl. teater 1936 med det slående symbol at børs-søjlerne kunne sænkes som kanonløb, og han har derefter både på indenlandske og udenlandske scener udarbejdet dekoration og kostumer til næsten hundrede forestillinger inden for skuespillets, operaens og ballettens såvel klassiske som moderne repertoire. I Danmark prægede han afgørende nytænkningen i 1940- og 50erne. Stil- og konstruktionsmæssig sammenhæng mellem klassiske grundvilkår og nye impulser i operascenografien har måske været hans største indsats i 1960- og 70erne.

Da R. sammen med Sven *Johansen udstillede dekorationsskitser på Grønningen 1948 var det første gang teatermalere deltog i en ordinær kunstudstilling. Det blev gentaget 1950 og 1951 (modtog Eckersbergmedaljen), og 1953 blev R. medlem af Grønningen. Han har desuden bl.a.

udstillet i Kunstforeningen 1955 og Kunstindustrimuseet 1972 samt i udlandet. – Endnu et felt for R.s farvetyriske virksomhed er bogomslagene, plakaterne og de store fortæpper, herunder verdens på det tidspunkt formentlig største fortæppe (1953) i Ålborghallen med en hvilende Harlekin under nathimlen. Af plakater uden for teaterområdet skal især nævnes dem til Italienshjælpen i efteråret 1951, Stockholmsoperaens jubilæum 1973, Tivoli 1974 og DSB-plakaterne 1979. Et omfattende arbejde på dette område udgøres af udsmykningen af DSBs færge Kronprins Frederik (indviet 1980) hvor R. i vældigt retrospekt har samlet sine yndlingsfigurer og -farver på over tohundred kvadratmeter vægflader. – R. er næppe revolutionær, men han har været banebrydende fornyer af klassiske værdier og har afgørende medvirket til teatermaleriets gennembrud i Danmark som en selvstændig og individuel kunstart der sætter tonen i en forestillings hele udtryk. □Foto.

Helge Refn 72, Kunstindustrimuseet, 1972. – Interviews i Berl. tid. 29.1.1950. J. F. Nørbæk i Brugskunst XLIII, 1972 132–35. De grafiske fag LXXI, 1975 160–64 og Politiken 5.3.1978.

Steen A. Cold

Refshauge, Peter Jessen, 1869–1942, politiker. * 14.4.1869 i Hvinderup ved Christiansfeld, † 3.2.1942 på Cathrinesminde ved Christiansfeld, begr. i Tyrstrup. F: gårdejer Peter Petersen R. (1841–1925) og Christine Marie Nisdatter Thuesen (1846–1923). ~ 28.10.1892 i Gl. Haderslev med Gunder Sophie Nissen Nørregaard, * 16.1.1867 i Anslæt, † 9.11.1934 i Christiansfeld, d. af gårdejer Nis N. (1822–92) og Karen Barsøe (1831–1907).

Efter skolegang i folkeskolen til sit trettende år var R. i næsten tre år elev i brødemønhedens skole i Christiansfeld hvor han modtog en meget grundig undervisning. Atten år gammel kom han på Dalum landbrugsskole. 1889 blev han indkaldt til infanteriet i Stettin, men hurtigt hjemsendt som utjenstdygtig. 1892 købte han en gård i Oksbøl ved Haderslev som han drev, så der vakte opmærksomhed om hans dygtighed, og lidt efter lidt fik han forskellige lokale tillidsposter. 1905 valgtes den kun 36 år gamle R. til formand for Haderslev amts landboforening, hvilket indebar et generationsskifte, og nye initiativer kom nu til at præge foreningens arbejde. Fire år efter blev han formand for Fælleslandboforeningen i Nordslesvig. Repræsentative evner sammen med stor faglig dygtighed førte ham i disse frodige år før første verdenskrig frem i forreste række blandt de danske nordslesvigere. Efter verdenskrigen havde H. P. *Hanssen allerede

i november 1918 R. i tankerne som midlertidig landråd i Haderslev, når de danske nordslesvigere selv skulle overtage administrationen. Men planen realiseredes først i januar 1920, da den internationale kommission overtog styret i Slesvig. Afstemningsmånederne var præget af store økonomiske vanskeligheder og opløsningstendenser i det tyske administrationsapparat, men R. løste sin opgave med både myndighed og konduite til sidst i maj 1920, da den designerede amtmand afløste ham. Denne periode af sit liv skildrede han siden levende i erindringerne *Bonden, der blev Landraad*. I tiden efter genforeningen blev han for en tid draget ind i egentligt politisk arbejde, idet han var blandt dem der havde talt imod H. P. Hanssens plan om et særligt sønderjysk venstre, og som følge heraf blev han nødt til at opstille for venstre i Haderslev-kredsen hvor han indvalgte 1920. I folketinget blev R. medlem af finansudvalget og søgte særligt at fremme de nordslesvigske anliggender. Allerede ved det følgende valg 1924 trak han sig dog ud af rigsdagspolitik. Hans interesser lå stadig især i landbruget, og da de sønderjyske landboforeninger 1920 indmeldte sig i Foreningen af jydsk landboforeninger blev R. dens næstformand, og samme stilling fik han i forretningsudvalget for De samvirkende danske landboforeninger. Efter et langt virke trak han sig 1927 tilbage som Fælleslandboforeningens formand og derpå også fra sine andre poster inden for landboorganisationerne:

R. interesserede sig stærkt for ungdommens uddannelse og sad i bestyrelserne for den ny Røding højskole 1920–42 og for Gråsten landbrugsskole 1922–42. Han havde desuden allerede før genforeningen været med i ledelsen af Nordslesvigs Kreditforening, og fra stiftelsen 1920 og til sin død 1942 var han medlem af tilsynsrådet i Sønderjyllands Kreditforening. – R.s sidste væsentlige opgave efter genforeningen var hans virke 1920–35 som domæneforvalter med at udstykke de tidligere preussiske domæner i Nordslesvig, og i hans tid nedbragtes deres antal til under det halve. – 1921 havde R. solgt sin gård i Oksbøl og i stedet købt Cathrinesminde ved Christiansfeld hvor han tilbragte sine sidste år. – R. 1920. DM. 1935. □Afbildet på H. Nik. Hanssens mal., 1921, af Chr. Xs ridt over grænsen 1920 (Fr.borg). Foto.

Bonden der blev landråd. Minder fortalt af P. J. R., nedskrevet ved Fr. Schrøder, [1941]. – H. P. Hanssen: Fra krigstiden II, 1924 394 398. Hans Hansen i Gråsten elevs årsskr. 1934 14–47. Samme: Fælleslandboforen. for Nordslesvig 1893–1943, 1943 48 55 75f. Marten Refslund Poulsen: Erindr. II, 1957 131.

Jørgen Witte (Hans Lund)

Refslund Poulsen, Martin

Refslund Poulsen, Martin (Marten), 1874–1960, landmand, kreditforeningsdirektør. * 27.10.1874 i Bovlund, Agerskov sg., Haderslev amt, † 10.7.1960 i Tønder, begr. Bovlund frimenigheds kgd. F: frimenighedspræst L. B. *Poulsen (1840–1919) og Kjestine Refslund (1842–77). ~ 14.12.1900 i Kolding (b.v.) med Anna Maria Jessen, * 14.12.1877 i Vonsild, † 14.9.1963 i Bovlund, d. af gårdejer Christian Moritz J. (1832–1929, ~ 1° 1862 med Anna Maria Hansen, 1837–69) og Henriette Petrea Brodersen (1856–1934).

R. P. blev undervist i hjemmet, kom på Skibeland efterskole og derefter på Askov og Vallekilde højskoler. Efter to års studier blev han 1898 landbrugskandidat fra landbohøjskolen i Kbh. Han fortsatte uddannelsen ved landbohøjskoler i Halle og Berlin med en kort praktikperiode på kongerigske mejerier. 1900 blev R. P. konsulent for Mejeriforeningen for Nordslesvig og for fire landboforeninger samt redaktør af Nordslesvigsk Landbrugs- og Mejeritidende. Det var et pionerarbejde som han imidlertid opgav 1902 for at blive gårdejer i Stenderup ved Rødding. 1906 overtog han den store gård Skovgård ved Åbenrå og blev s.å. valgt til formand for den nystiftede landboforening Fremad i Åbenrå kreds og 1907 tillige til formand for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig. Han trak sig tilbage fra disse poster 1909, idet han fra 1910 blev landbrugskyndig direktør i Nordslesvigsk Kreditforening der var oprettet for at modvirke de ny tyske fremstød i den nationale jordkamp som fulgte efter den preussiske lov af 1906 om rentegårde. R. P. var direktør indtil 1921 og har sammen med J. H. *Schmidt æren for det heldige udfald af kampen. – 1912 havde R. P. solgt Skovgård og i stedet købte han 1914 i sin fødeby Bovlund en gård som han drev til 1950. Under første verdenskrig deltog R. P. på Østfronten 1916–18. Efter genforeningen blev der igen brug for hans landbrugsfaglige kundskaber, bl.a. som medlem af jordfordelingskommissionen for Sønderjylland 1924–49, men især som medlem af bestyrelsen for Lånekassen for Sønderjylland 1922–60 og det dertil knyttede akkordudvalg for Haderslev Vesteramt 1931–42 hvor han gjorde en betydelig indsats for at mindske krisens virkning for landbrugerne. – I årenes løb skrev R. P. en del artikler om historiske, politiske og økonomiske emner. Varig betydning har bogen *Minder*, 1949, hvori der berettes om Bovlund-egnens særprægede skæbner i slutningen af 1800-tallet, og ikke mindst hans *Erindringer I–II*, 1955–57, i hvilke han gav en bred og åbenhjertig skildring af sine oplevelser helt frem til nutiden. – R. 1923. □ Tegn. af Magdalene Hammerich.

M. P. R.: *Minder*, 1949. Samme: *Erindr. I–II*, 1955–57. – Hans Hansen: Fælleslandboforen. for Nordslesvig 1893–1943, 1943 35f 45 54f. Den nordslesvigiske landboforen., red. samme, 1946 292–94. *Hejmdal* 11.7.1960. Erik Strange Petersen i Sønderjyske årbøger 1972 128f. Sønderjyske historikere efter 1864, red. J. Hvidtfeldt m.fl., 1976 126–28. – *Papirer i Landsark., Åbenrå*. Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Witte (*Hans Lund*)

Refslund Thomsen, Ingeborg, 1891–1972, politiker. * 17.7.1891 i Sønderborg, † 24.3.1972 i Åbenrå, begr. sst. F: minister H. P. *Hanssen (Nørremølle) (1862–1936) og Helene L. Iversen (1860–1935). ~ 26.9.1911 i Åbenrå med amtmand Kresten *R. T., * 19.8.1884 i Broager, † 10.1.1960 i Åbenrå, s. af frimenighedspræst Rasmus Thomsen (1849–1905) og Anna Helene Refslund (1858–1934).

R. T. fødtes i Sønderborg, men flyttede to år gammel med sine forældre til Åbenrå. Hun var hele sit liv åbenråer og vedkendte sig det selvbevidst. Åbenrå var midtpunktet i hendes liv, og Nordslesvigs forhold først under tysk herredømme, så genforenet med Danmark blev udgangspunktet for hendes virke på bladet *Hejmdal*, i amtmandsboligen på Brundlund slot og sidst i boligen i Skibbroen. Efter at have gået i folkeskole var R. T. elev på Hejls efterskole sommeren 1904, på Ubberup højskole 1906–07, i Marie Kruses skole i Kbh. 1907–08 og blev student fra Kolding højere almenskole 1910. Efter et år ved universitetet i Kbh. hvor hun tog filosofikum, vendte hun hjem til Åbenrå og giftede sig med redaktøren af faderens blad *Hejmdal* og redigerede 1914–18 bladets søndagstillæg. I genforeningsåret 1920 udnævntes hendes mand til amtmand over Åbenrå og Sønderborg amter og R. T. flyttede ind på Brundlund slot hvor hun 25 år senere ved afslutningen af anden verdenskrig skulle blive væk for grev Folke Bernadotte da han forhandlede med tyske myndigheder om hjemtransport af danske og norske fanger fra koncentrationslejrene. I det praktiske genforeningsarbejde efter 1920 var R. T. virksom på mange felter: som medlem af bestyrelsen for sønderjysk hjælpefond, af komiteen for støtte til sønderjyske børnehaver, formand for børnehjemmet Lyshøj og formand for Dansk kvindesamfund i Åbenrå. Den nazistiske bølge fra 1933 og hjemmetyske krav om grænseflytning trådte hun kraftigt op mod og forsvarede den politik hendes far havde ført. Hun havde mange træk tilfælles med ham, men da hun ikke var tyngt af det ansvar han bar som sønderjyndernes fører under tysk herredømme udtrykte hun sig ofte i et kraftigere sprog, til tider skarpt formuleret i nærmest aforismeform, men også

hyppigt med et glimt af lune i øjenkrogen. Hun var sine venners ven, men ingenlunde indstillet på kompromis med sine fjender. Det karaktertræk havde hun fra moderen og det lå dybt forankret i hendes sind fra den hårde nationalitetskamp i hendes unge år. Om årene under første verdenskrig udgav hun sammen med redaktør Svend Thorsen *De fire onde Aar*, 1933.

Politisk sluttede R. T. sig til det radikale venstre og var fra 1939 partiets folketingskandidat i Åbenråkredsen. Under Sydslesvigdebatten efter befrielsen stod hun fast afvisende over for kravene om grænseflytning. Som hun her fulgte faderens nationalpolitiske linje gik hun imod ophævelsen 1946 af tysksprogede kommuneskoler og ville bevare den frisiske skoleordning der var givet det tyske mindretal efter genforeningen. 1947 indvalgte R. T. i landstinget af de radikale og hun var medlem til aprilvalget 1953 da hun valgtes til folketinget i den sønderjyske storkreds. Ved valget 1957 lod hun sig ikke genopstille, men udfoldede i årene derefter en betydelig foredragsvirksomhed ud over landet. Kendt i endnu videre kredse blev hun i 1960'erne som foredragsholder og fortæller i radio og TV. Med sit karakteristiske sønderjyske mål blev hun en kendt stemme og mange lyttede til hende. Hun havde altid noget at fortælle fra sit begivenhedsrige liv og fortalte levende og fængslende. I Åbenrå var hun kendt af enhver som slet og ret Ingeborg og gennem hendes foredrag og fortælling kom mange til at føle sig i næsten samme personlige forhold til hende. R. T. udgav *Et dansk Kvindesind – Helene Hanssen*, 1941, en skildring af moderen, og *Hjemme i Nordslesvig*, 1961. □Mal. af Franciska Clausen efter foto (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

I. R. T.: Hjemme i Nordslesvig, 1961. – Politiken 26.3.1972. Berl. tid. s.d. Morten Kamphøveners i Jydske tid. s.d. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Helge Larsen

Refslund Thomsen, Kresten, 1884–1960, amtmand. * 19.8.1884 i Broager, † 10.1.1960 i Åbenrå, urne sst. F: frimenighedspræst i Broager Rasmus Thomsen (1849–1905) og Anna Helene Refslund (1858–1934). ~ 26.9.1911 i Åbenrå med senere redaktør Ingeborg Hanssen (Ingeborg *R. T.), * 17.7.1891 i Sønderborg, † 24.3.1972 i Åbenrå, d. af minister H. P. *H. (Nørremølle) (1862–1936) og Helene L. Iversen (1860–1935).

R. T. boede fra sit 5. til 10. år i USA hvor faderen virkede som dansk præst. Efter hjemkomsten blev han elev på det tyske gymnasium i Haderslev, men bortvistest 1902 fra sidste klasse af nationalpolitiske grunde, idet han ikke ville deltage i et leve for Bismarck. Skolerne i Preussen

stod spærrede for ham og han tog da 1903 studentereksamen i Kbh. Han studerede statsvidenskab sst. og blev efter eksamen 1907 knyttet til det optantkontor som H. P. Hanssen oprettede i Berlin efter afslutningen af optantkonventionen. Samtidig studerede han forvaltningsret ved universitetet i Berlin. R. T.s forældre og H. P. Hanssen havde kendt hinanden fra de unge år og både ved ægteskab og arbejde var R. T. nært knyttet til den H. P. Hanssenske familie. I efteråret 1907 blev R. T. medarbejder og 1910 redaktør ved Hanssens blad Hejmdal i Åbenrå. Skønt R. T. sin natur tro udviste stor omhu og forsigtighed i arbejdet undgik han dog ikke bøder og til sidst fængselsstraffe for presseforseelser i preussisk tid. Han deltog i vælgerforeningens arbejde og ledede det arbejdersekretariat, foreningen havde oprettet 1908 for at yde retshjælp til mindrebedemidlede. Under første verdenskrig var han 1915–16 på østfronten og blev såret, hvorimod han i de to sidste krigsår var knyttet til civilforvaltningen i Königsberg.

I afstemningstiden blev R. T. 1920 indsat som midlertidig landråd i Åbenrå. Efter genforeningen blev to af amtmandsstillingerne i Nordslesvig i denne ganske særlige situation besat med sønderjyder, uagtet de ikke var jurister, og af disse var R. T. den ene som fik Åbenrå amt. Ved sammenlægningen af Åbenrå og Sønderborg amter 1932 udvidedes hans arbejdsområde stærkt og dertil kom at han 1935–44 var pålagt hvervet som politiadjutant i de sønderjyske landsdele der skulle sikre, at myndighederne førte en ensartet linje over for det aggressive tyske mindretal i 1930'erne. I det store genopbygningsarbejde efter genforeningen gjorde R. T., der som amtmand var formand for amtsrådet, en betydelig indsats. Der iværksattes omfattende vej- og arealarbejder, de urentable amtsbaner nedlagdes og skolevæsenet moderniseredes i overensstemmelse med loven af 1936. Som formand for statsskolehospitalet i Sønderborg 1932–54 sikrede R. T. dette sygehus en kraftig udvikling og en central stilling i landsdelens sundhedsvæsen. Han var også formand for realkreditkommissionen af 1925, formand for kontrolkomiteen i Sønderjysk Hypoteklånepotentialfond og medlem af bestyrelsen for Lånekassen for Sønderjylland 1926–47, og han så klart sammenhængen mellem landsdelens uholdbare gælds- og produktionsforhold og den nationale balance, og under Th. *Staunings besøg i Sønderjylland 1933 gav R. T. stødet til den sønderjyske rentelepelseslov af 1934 der blev den mest effektive imødegåelse af vanskelighederne i området. R. T. ønskede at sikre en rolig udvikling i Nordslesvig, så der ikke fra tysk side kunne fremprovokeres en revision af 1920-græn-

Refslund Thomsen, Kresten

sen. Derfor fortsatte han som loyal samarbejdende embedsmand under hele besættelsen. Efter aktionen mod politiet 1944 var R. T. en kort tid arresteret af Gestapo, men blev løsladt. Han havde ingen kontakt med modstandsbevægelsen og blev 1945 udsat for en ydmygende behandling af dens fanatiske elementer i Åbenrå der ikke kendte hans nationale holdning. I modsætning hertil gav Åbenrå og Sønderborg amtsråd ham en klar tillids erklæring, men han var meget isoleret i årene efter krigen. R. T. var 1945–46 medlem af den Sønderjyske skolekommission hvor han forgæves søgte den hidtidige skolepolitik fortsat over for de tyske mindretal. 1954 afgik han som amtmand. – R. 1921. DM. 1927. K².-1935. K¹. 1948. S.K. 1954. □Buste af G. Hammerich, 1930. Mal. af Johannes Nielsen (Folkeshjem, Åbenrå). Foto.

H. P. Hanssen: Fra kampårene II, 1929 21 185. Morten Kamphövener i Grænsevagten XLII, 1960 62–65. Ingeborg Refslund Thomsen: Hjemme i Nordslesvig, 1961. Åbenrå bys hist., red. Johan Hvidtfeldt og P. Kr. Iversen III, 1974. J. H. Jensen: Landsbylærer i genvundet land, 1977 169–74. – Papirer i Landsark., Åbenrå. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Witte (Hans Lund)

Regenburg, Theodor August Jes, 1815–95, departementschef, stiftamtmand. 20.4.1815 i Åbenrå, † 7.6.1895 i Kbh., begr. i Skanderborg. F: diakon Jacob R. (1772–1821) og Anna Theodora Barbara Wetche (1787–1860). Ugift.

R. mistede tidligt sin far, og da enken sad med seks børn og fra 1828 var kammerfrue hos prinsesse Wilhelmine blev R. 1829 optaget – med friplads – som elev på Sorø akademi. Her påvirkedes han navnlig af historielæreren C. F. Wegener der påvirkede hans nationale indstilling dybt og varigt. R. fik desuden i Sorø en bekendtskabskreds som han senere ansatte i sønderjyske embeder. 1835 var den højtbegavede dreng blevet student og 1841 juridisk kandidat. N.å. trådte han ind i danske kancelli som volontør og blev samtidig privatsekretær hos P. C. Stemann som han også boede hos. Han bestred sit arbejde „til Kollegiets fulde Tilfredshed“ og kom samtidig til at stå ministeren personligt nær. Hos Stemann lærte han konservatisme og tilbageholdenhed, men forstod tillige at hævde sig ved „uforbeholdne, aabenhjertige Udtalelser“. Desuden blev han her placeret i den sene enevældes egentlige magtcentrum.

I aug. 1849 krævede Stemanns søstersøn F. Tillisch, der var blevet udnævnt til det danske medlem af bestyrelseskommissionen for Slesvig R. som medarbejder, og Stemann måtte nølede give afkald på sin husfælle. Skønt den offentlige

mening, særlig i Flensborg, var interesseret i at få Chr. Flor til at overtage denne stilling, blev R. 1.9.1850 (dagen efter at han var blevet udnævnt til fuldmægtig i justitsministeriet) af Tillisch sat til at bestyre samtlige sønderjyske kirke-, skole- og undervisningssager, og han havde hermed fået den ressort under sig som han under vekslende titler (1852 departementschef, 1859–60 direktør) varetog uafbrudt lige til Sønderjyllands afståelse 30.10.1864.

Hvor stor andel R. har haft i de afskedigelser af slesvigholstenske embedsmænd som Tillisch foretog efter Istedslaget må stå hen; at han har billigt dem, kan der i hvert fald ikke herske tvivl om. Det samme gjaldt ophævelsen af den gamle bestemmelse, at slesvigske embedsmænd skulle have studeret to år ved Kiels universitet, og af alle den provisoriske regerings og statholderskabets love og forordninger fra årene 1848–50. Derimod er der ingen tvivl om, at R. er sprogeskripterens fader. Han blev bestyrket i sin plan om disse af sin gamle lærer Wegener der havde henledt hans opmærksomhed på Frederik VI's reskript af 15.12.1810 om indførelsen af dansk kirke-, skole- og retssprog overalt, „hvor det danske Sprog er Almeenmands Sprog“. Wegener havde også stemt Frederik VII for at dette nu skulle føres ud i livet. Også den stærkt dansksindede Stemann må antages at have været af samme mening. Den danske sprogpolitik havde således sin rod i konservative kredse, men den knættedes af de nationalliberale. Efter at dansk og tysk i slutningen af 1850 var blevet ligestillet i de nordslesvigske købstadskirker, og dansk var blevet indført som undervisningssprog i alle nordslesvigske skoler, udsendte Tillisch i febr.-marts 1851 de allerede i datiden omstridte sprogeskripter for Mellemslesvig der vakte navnlig den angelske bondebefolknings energiske modstand og blev skarpt kritiseret ikke blot i udlandet, men også af indsigtsfulde danske kredse. Herefter indførtes dansk undervisningssprog (med fire ugentlige timers undervisning i tysk) og dansk og tysk som vekslende kirkesprog i Tønder by, de dansktalende landsogne af sammes provsti, i Flensborg provsti, i de otte nordligste sogne af Gottorp provsti og i fire sogne af Husum-Bredsted provstier. Dette „blandede Bælte“ omfattede et halvtredde og en fjerdedel af den samlede befolkning på omtrent 80 000 indbyggere. Flensborg by kom til at danne en enklave, idet det tyske sprog bibeholdtes her, men der dannedes en dansk frimenighed med tilhørende skole omkring Helligåndskirken.

R. kom kun til at virke kort tid i Flensborg, thi allerede n.å., 1852, forlagdes Sønderjyllands overstyrelse til Kbh. Ministeriet for Slesvigs 3.

departement varetog under R.s ledelse kirke- og undervisningssagerne. I mellemtiden var Carl Moltke blevet minister for Slesvig, men herved indtrådte ingen forandring af de trufne bestemmelser, idet denne – vel nærmest af loyalitet over for kongens ønske – ved sin tiltræden havde garanteret R. opretholdelsen af sprogreskripterne, indtil han – Moltke – personlig blev overbevist om nødvendigheden af en forandring. Hos Moltke og de efterfølgende slesvigske ministre indtil 1864 – ene H. J. A. Raasløff (1854–56) undtaget – fandt R. loyal støtte af sin sprogpolitik, og han kunne derfor sende en skare af unge embedsmænd, heriblandt sine skolekammerater til Sønderjylland for at prøve kræfter med en højst modvillig bondebefolkning. Grebne af national idealisme drog de ud for at „stride for gamle Danmark“, og R. fulgte dem i deres gerning med levende interesse og varm støtte men henlagde kritiske indsigelser. Den konservative politik han i øvrigt så fulgt i Sønderjyllands styrelse lige fra Carl Moltkes tid var R. for usmidig. Af taktiske grunde ville han have haft almindelig valget til de slesvigske provinsialstænder for at få de lavere lag, der var dansksindede i de nordslesvigske købstæder og (til dels) i Flensborg), frem på dansk side, og han ville have haft folkehøjskolen ind i Angel for her at skabe muligheder for et dansk folkeliv. Han begyndte også at opbygge danske videnskabelige institutioner i Flensborg (oldsagssamling, bibliotek) som dog kun delvis kom til udfoldelse. De R.ske sprogforanstaltninger – der i øvrigt også havde fejl i deres anlæg – kom derfor ikke til at virke på så bred basis som tilsigtet. Præsten og skolelæreren blev i de angelske sogne enlige pionerer for danskheden. Der kan næppe være tvivl om at sprogpolitikken strandede i de fleste sogne i Angel, men på den anden side er det muligt at den virkede styrkende for det danske sprog i midtlandet, hvor „sprotungen“ først fra ca. 1890 gik sin opløsning i møde. Udenrigspolitisk var den utvivlsomt en belastning for helstaten. R.s autoritære styre i Slesvig stod urokket gennem hele Frederik VII's tid. Med god grund kunne han senere udtale, at „der skete den Gang ikke andet i Slesvig, end hvad jeg vilde“. Allerede indrømmelserne af 1861 (om konfirmation og huslærere) måtte dog lade ham forstå, at en forandring ville komme. Da krigen i begyndelsen af 1864 stod for døren og Dannevirkes mulige fald måtte indgå i overvejelserne gav han de angelske præster den karakteristiske ordre at „hver Mand maa blive paa sin Post, saalænge det er fysisk og moralsk muligt“, selv om erobrerne ophævede sprogreskripterne og forandrede kirkebønnen for kongen. I maj-juni 1864 opholdt R. sig i Lon-

don hvor han fungerede som rådgiver for de danske forhandlere ved London-konferencen. Han frarådede dem at følge Bismarcks forslag om en afstemning i Slesvig til fastsættelse af en delingslinje. Den ville, efter R.s mening, „gaa os imod“, dvs. føre til tab af de blandede distrikter. Krigens udfald ramte ham hårdere end de fleste, og at han efter fredsslutningen måtte påtage sig det hverv at aflevere de sønderjyske arkivalier til Preussen har sikkert bidraget til at gøre dette indtryk endnu pinligere. Efter afslutningen af dette arbejde udnævntes R. 1870 til stiftamtmand i Skanderborg. Under sin 24-årige embedsgerning har kunne han udfolde sig som en lokal landsfaderskikkelse, venlig, prunkløs, også vellidt i venstrekredse. Til trods for at R. var lille af vækst udstrålede der en mærkelig myndighed af hele hans skikkelse, men der lå bag den en bunden varme, og de slesvigske præster talte ofte om „Regenburgs dejlige Øjne“. En blid fanatiker, urokkeligt overbevist om sin handlemådes rigtighed.

Som den, der var sjælen i det danske arbejde i Sønderjylland mellem 1850 og 1864 havde R. lagt vægt på at samle et rustkammer, bestående af hele litteraturen vedrørende det slesvigske spørgsmål, og der fremvoksede deraf en stærk historisk interesse som fik ham til at følge nøje med i hele den europæiske litteratur. Til noget selvstændigt forfatterskab drev han det vel ikke, men han fremskaffede materialerne til en række videnskabelige eller politiske værker, som C. F. Allens sproghistorie og den danske regerings stridsskrift fra 1862, Schleswigsche Beleuchtung einer Preussischen angeblich officiellen Denkschrift, og var også med til at hjælpe A. D. Jørgensen i gang. R.s private samling af bøger vedrørende hertugdømmerne omfattede 10 000 bind og findes nu i statsbiblioteket i Århus. I flere år var han medlem af den danske historiske forenings bestyrelse, og 1879 blev han i anledning af universitetsjubelæet æresdoktor. I sit testamente bestemte han en betydelig sum til oprettelsen af Det regenburgske legat for studiet af nordisk, specielt sønderjysk historie. Som motto på sit våbenskjold i Fr.borg slotskirke satte han: Semper Tiro (altid rekrut). – Medlem af Danske selskab 1862. – Justitsråd 1852. Etatsråd s.å. Virkelig etatsråd 1854. – R. 1852. DM. 1892. K. 1860. S.K. 1894. □Mal. af N. P. Mols, 1890 (Fr.borg) og 1895 (Århus rådhus). Buste af Johs. Hoffmann (Fr.borg, i marmor i statsbibl. i Århus). Relief af V. Pacht på monument 1898 (Skamlingsbanken). Karikaturtegn. formentlig forestillende R. (Fr.borg). Foto (Fr.borg).

Regenburg, A.

Kilder. Selvbibliografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400 års fest promoverede doktorer, 1879 162–65 (optr. i Stiftamtmand A. R. Et hundredårsminde, udg. Statsbibl. i Århus, 1915 35–38). Danske mag. 6.r.111, 1918–23 106; VI, 1923 171–74 195f 206 213f 217–23 225–30 245–59 302 (aktstykker ang. det da. docentur i Kiel); 7.r.1, 1934–36 226–28 249 266–82 285–304 (breve fra C. F. Wegener).

Lit. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (repro. 1973). III, tid. 16.6.1895. Alex. Thorsøe: Den danske styrelse i Slesvig, 1900. Th. Sørensen i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift VIII, 1915 173–200 (optr. i Stiftamtmand A. R. Et hundredårsminde, udg. Statsbibl. i Århus, 1915 5–34). A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Holger Hjelholt: Den danske sprogdordn. og det da. sprogstyre i Slesvig mellem krige- ne, 1923. Samme: A. R., 1978 (anm. af L. Rerup i Fortid og nutid XXVIII, 1979–80 643–47). Olaf Carlsen i Soranerbl. XI, 1926 89–92. H. Hjelholt sst. XII, 1927 15f. Olaf Carlsen: Soranske studier II, 1929 141f. H. F. Petersen i Kirkehist. saml. 6.r.1, 1933–35 638–85. Samme i Sønderjyske årbøger, 1936 1–42 225–42. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937 især 408–18. Erik Møller: Helstatens fald I–II, 1958 (repro. 1974). Alex. Scharff i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.- holst. Gesch. XCI, Neumünster 1966 193–218. Jochen Bracker sst. XCVII, 1972 127–225 og XCVIII, 1973 87–213. Jens Engberg: Det slesvigske spørgsmål, 1968. *Papirer* i Rigsark.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Regenfuss, Frants Michael, 1713–80, kobberstikker, konkylilolog. Døbt 28.2.1713 i Nürnberg, † 12.8.1780 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: parykmager Erhard R. og Maria Rosina. ~ 3. 3.1755 i Feucht med Margrethe Helene Ludwig, * ca.1707, begr. 19.3.1786 i Kbh. (Garn.) (~ 1° med substitut i landalmisseembedet Johann Martin Holling).

R. blev uddannet som maler og kobberstikker. Omkring 1745 udkastede han en plan om et stortstilet tavleværk over konkylilier og kom 1754 til Danmark hvor A. G. *Moltke havde vist interesse for værket. R. udnævntes til kgl. kobberstikker og opnåede betydelig økonomisk støtte hos den danske regering. Han fik hurtigt lavet de første 12 tavler, men det voldte store vanskeligheder at finde en tekstforfatter. Dette gav anledning til en del stridigheder inden 1. bd. udkom 1758 med de 12 tavler og en parallel løbende tekst på tysk og fransk. Den blev skrevet af C. G. *Kratzenstein og revideret af Lorenz *Spengler, med bidrag af P. *Ascanius og hofpræsten J. A. *Cramer. *Auserlesne Schnecken, Muscheln und andere Schalthiere* foreligger kun i ret få, til dels indbyrdes noget forskellige eksemplarer. Værket vakte stor opsigt i samtiden på grund af sit prægtige udstyr og ville, hvis det var blevet fortsat, være blevet et af konkylilologiens storværker. Det er et af de første billedværker i den linnæiske periode, og der blev ofte henvist til det af tidens systematikere; det har derfor bevaret en ikke ringe betydning ved afgørelse af priori-

tetsspørgsmål. Hertil bidrager også at en del originalstykker stadig findes i Zoologisk museum, idet værket baseredes på kongens, Moltkes, Spenglers og R.s egne, endnu delvis bevarede samlinger. Pga. Fr. Vs død 1766 udkom kun 1. bd. De 12 følgende kobberplader og nogle kolorerede og ukolorerede tryk opbevares på Zoologisk museum, og O. F. *Müllers udførlige manuskript på Det kgl. bibliotek.

C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II,1, 1873 292–310; III 1878 151–53. Kay W. Petersen i Naturens verden, 1975 421–27. Cras III, 1974 102–04.

Torben Wolff (R. Spärck)

Regitse, se **Richiza**.

Regner (Regnardus), † ca.1265, biskop i Odense. R. var franciskaner, den første provincialminister for den nylig oprettede ordensprovinns Dacia der omfattede de nordiske lande. Denne ledende stilling inden for ordenen synes han dog kun at have haft en kortere tid. Adskillige gråbrødre virkede som kapellaner og rådgivere hos fyrstelige herrer; R. fandt sin plads hos hertug Abel. På R.s tilskyndelse sendte Lübeck 1243 et eksemplar af sin stadsret til brug for borgerne i Tønder (manus. Thott. 2061 4°), hvorved vej åbnedes for lybsk ret i Sønderjylland i tilslutning til, hvad der allerede var sket i Holsten. Han stod hertug Abel så nær, at man mente han havde været medvider i kong Eriks død på Slien. Abel var kun konge i to år, men det lykkedes ham i forsommeren 1252 at skaffe sin svorne mand Odense bispestol. Endnu 4.4.s.å. nævnes broder R. i et kongebrev side om side med broder Adolf, kongens svigerfar, Holstens greve, der var trådt ind i franciskanerordenen. Til R. afgav dronning Mechtilde efter Abels død sit løfte om at leve i enkestad resten af sine dage. – Under den store kirkekamp stod R. sammen med ærkebispens og Roskildebispens mod kong Christoffer og hans unge søn. Han synes at have brugt sine forbindelser fra tidligere tid, thi blandt de klager der fra kongelig side fremførtes mod ham var at han samlede penge sammen i Kiel til rådighed for de holstenske grever under angreb på Danmark, og at han på sin borg på Als holdt sammenkomster med rigets fjender. Ligesom ærkebiskop Jakob *Erlandsen blev R. stævnet til Rom. Den besværlige rejse og det lange ophold i syden tog hårdt på ham, gammel og svag som han var. Han opnåede frikendelse, men døde i Rom eller på vejen hjem. 30.6.1264 havde han på sin borg Ørkil i Fyn skødet gods til Skt. Clara kloster i Roskilde; 30.9.1266 nævnes han som død i kardinallegaten Guidos domsakt.

Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm. 1241–90, 1963.

Ellen Jørgensen *

Rehberg, Poul Brandt, se Brandt Rehberg, Poul.

Rehloff, Johannes Andreas, 1800–83, superintendent. * 28.4.1800 i Tønder, † 9.1.1883 i Hamburg, begr. sst. F: archidiaconus, senere sognepræst i Broager Philip Andreas R. (1764–1833) og Maria Christina Klinck (1772–1856). ~ 27. 5.1831 i Broager med Inger Kirstine Wilhelmine Winding, * 17.9.1809 i Flensborg, † 15.9.1891 i Hamburg, d. af købmand Hans Cramer W. (1766–1812) og Sophie Marie Christiansen († senest 1845).

R. blev student (Husum) 1819, læste teologi i Kiel og Berlin og fik teologisk embedseksamen på Gottorp 1824. I Kiel påvirkedes han af Claus Harms som han anså for sin åndelige far; i Berlin blev han stærkt grebet af den pietistiske professor F. A. G. Tholuck. 1826 blev han andenpræst i Tellingstedt, 1830 archidiaconus i Tønder og 1837 førstepræst i Åbenrå og provst for Åbenrå-Løgumkloster provsti. Han var en administrativ begavelse, en veltalende prædikant i pietistisk ånd, og en stor menighed samledes overalt om ham; da den nationale spænding tog til blev han en af slesvigholstenismens mest fremtrædende mænd og anså bevægelsen ikke blot som et politisk, men et religiøst anliggende. I sin kirkebøn bad han for „unser deutsches Vaterland“ og vakte bl.a. derved stor uvilje i Nordslesvig, så meget mere som han totalt afviste den nyvakte danskhed, ivrede mod oprettelsen af danske blade og spredning af dansk litteratur og i det hele ikke lod det mangle på ringeagtende ytringer over for alt dansk. Indtil 1848 stod R. uden for aktiv politik, men i juli. s.å. udnævnte den provisoriske regering ham til superintendent for de dansktalende menigheder i Nordslesvig; fast ansættelse fik han dog først i marts 1849, og under krigen kom han ikke til at træffe andre afgørelser end at tage Tørninglen fra Ribe stift og lægge det under sit eget provsti. Da bestyrelseskommissionen efter våbenstilstanden i juli 1849 trådte til kom R. hurtigt i konflikt med den og afsattes i januar 1850 for lydighedsnægtelse. S.å. kreeredes han i Kiel til dr.theol. 1851 blev han sognepræst ved Skt. Michaelis kirke i Hamburg, og 1864 havde han orlov for at reorganisere det slesvigske kirkevæsen, men ville ikke være generalsuperintendent; 1879 nedlagde han sit embede efter en konflikt med det hamburgske senat. Han udgav *Homiletisches Magazin* I–II, 1833–34 og *Achtzehn Predigten*, 1850. Ved hans 50 års præstetjubelium 1876 oprettede præsterne i her-

tugdømmerne en R.-stiftelse for teologiske studenter. – R. 1841. □ Litografi af Otto Speckter, 1853.

Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.1.3, Kiel 1898 34 72f 75 81 83 107 122f. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede II, 1911; IV, 1916. Aage Dahl: Sønderjyllands bispehist., 1931 84f. Jakob Petersen i Sprogforens årsberetn. 1933–34 25–27. H. F. Petersen i Kirkehist. saml. 6.r.1, 1933–35 644–647 657. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelse, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. VII. Asger Nyholm: Slesvigske gejstlige og slesvig-holstenismen indtil 1850, 1980.

P. G. Lindhardt

Rehling, Erik Johan Gerhard, 1890–1978, filolog. * 12.2.1890 i Kbh. (Pauls), † 25.3.1978 i Gentofte, begr. (fællesgrav) sst. (Mariebjerg kgd.). F: læge Børge Johannes (Johan) Louis R. (1859–1938) og Neeltje Johanne Fich (1869–1952). ~ 1° 31.5.1911 på Frbg. (b.v.) med senere mag.art., lektor Gudrun Schneekloth, * 21.11.1887 på Frbg., † 1.4.1979 i Ordrup, d. af skolebestyrer Karl Andreas S. (1849–1912) og Halvordine Elise Tuxen (1854–1947). Ægteskabet opløst 1936. ~ 2° 23.5.1936 i Gentofte (b.v.) med senere overlærer Marikka Dagny Hansen, * 25.9.1907 i Jels, Haderslev amt, d. af kreaturhandler Christian Mathisen H. (1866–1944) og Hansine Nielsen (1873–1962). Ægteskabet opløst 1951. ~ 3° 21.12.1951 i Kbh. (b.v.) med senere overlærer Else Margrethe Herlev, * 10.9.1912 i Kbh. (Aldersro), d. af viceskoleinspektør Peter Valdemar H. (1871–1935) og Harriet Johanne Egedius (1873–1956).

R. blev student fra Metropolitanskolen 1908 og cand.mag. med dansk, tysk og engelsk 1915. 1916–55 var han ansat ved Østre Borgerdydskole, fra 1920 som adjunkt og fra 1932 som lektor. Tillige var han lærer ved Købmandsskolen 1915–18, ved N. Zahles faglærerindekursus 1918–32 og ved Danmarks lærerhøjskole 1929–63. Han var censor ved lærereksamen 1924–47. – Det er R.s store fortjeneste som skolemand at have skabt grundlag for en stadig ajourføring af skolens undervisning i dansk sprog, især dansk grammatik, ved udmøntning af nye videnskabelige resultater og ideer i en klar og pædagogisk form. Begyndelsen gjorde han med den for mellemklassen og realklassen beregnede *Dansk Grammatik med Øvelser*, 1924, hvori han – i modsætning til ophavsmanden selv – evnede at gøre dele af H. G. Wiwels Synspunkter for dansk Sproglære (1901) frugtbringende i pædagogisk praksis. Den blev fulgt af en forkortet version, *Dansk Grammatik for Begyndere*, 1925, og senere af en delvis ny fremstilling, *Dansk Grammatik til Skolebrug*, 1937 (og senere, omar-

bejdede udgaver). En vigtig indsats for skolegrammatikken gjorde R. også i et af Det pædagogiske selskab nedsat udvalg der undersøgte mulighederne for en omlægning af skolens grammatikundervisning, og som 1928 afgav betænkningen Mindstefordringer i dansk Grammatik der en tid lang spillede en væsentlig rolle for folkeskolens læseplaner. En bred fremstilling af grammatikken, beregnet for lærere og seminarier, gav han i *Det danske Sprog*, 1932. Heri tog han visse forbehold over for Wiwel, og efterhånden stod det ham klart at bogen under hensyn til den grammatiske erkendelse, som var vundet i de senere årtier, måtte omarbejdes fra grunden; det skete med 3. udgave (1951), som indoptager synspunkter fra Viggo Brøndals, Aage Hansens og fremfor alt Paul Diderichsens arbejder. Karakteristisk for R. som grammatikforfatter er det, at han aldrig ville slå sig til ro, men til stadighed fulgte med i den videnskabelige debat og derfor gang på gang foretog gennemgribende omarbejdelser af sine bøger, også med sigte på deres fra 1925 rent danske terminologi som han efterhånden finpudsede, så den blev den klareste og mest konsekvente der hidtil er set. Men netop de stadige revisioner var nok en anstedssten for mange lærere og dermed i nogen grad en hindring for bøgernes udbredelse.

R.s virksomhed som pædagogisk forfatter og foregangsmand begrænsedes ikke til grammatikken. Han interesserede sig levende for svenskundervisningen og udgav inden for dette felt flere gode antologier med tilhørende sprogbeskrivelser, kommentarer og ordlister, fx *Svenske Forfattere i Udvalg*, 1930 (s.m. Gudmar Hasselberg). Da den nye disciplin modersmålskundskab blev indført i gymnasiet, var han med til at bane vej for den ved kursus for de mange kolleger der stod usikre over for den, og ved lærebogen *Modermaalet I-II*, 1936 (s.m. Einer Andersen). Til en bredere kreds henvendte han sig med *Skriftlig Form*, 1948, en normativ stillære der ikke blot er beregnet som hjælpemiddel ved videregående undervisning, men som tillige vil yde usikre skribenter en håndsrekning, en vejledning til at skrive modersmålet rigtigt og godt. At dette hovedværk i hans forfatterskab aldrig har fået den betydning som det i grunden fortjener, beror formentlig på at bogen repræsenterer et skriftsprogsideal som allerede ved dens fremkomst følte forældet af mange. Skriftlig Form er ikke så morsom som dens nærmeste parallel, Erik Wellanders Rigtig svenska, men savner dog ingenlunde lune, et lidt bidsk, lærerresigneret lune. Den stilfølelse der præger bogen er ikke så pedantisk nøjeregnende, som den har fået skyld for, og forfatteren overvurderer ikke betydning

gen af sit ærinde; han er på det rene med, at man kan klare sig igennem livet uden højt udviklet stilsans, 'om end med færre decimaler'. Trods sin distante form er bogen et meget personligt værk. – Få har som R. formået at omspænde hele uddannelsessystemet. Hans eget pædagogiske virke faldt inden for gymnasieskolen og ikke mindst inden for efter- og videreuddannelsen af folkeskolens lærere, men i sine lærebøger sigter han tillige mod folkeskolen og mod seminarieret. Et blandt mange vidnesbyrd om, at han også opretholdt forbindelsen med videnskaben er det, at han var medstifter af Selskab for nordisk filologi, medlem af selskabets bestyrelse 1913–20 og selskabets formand 1926–28. – Broderen Svend R., * 27.3.1893, † 10.4.1957, blev student 1911 og cand.teol. 1917 og var 1921–25 landssekretær for KFUM, derefter sognepræst på Strynø 1925–30, ved Citadelskirken i Kbh. 1930–37 og fra 1937 ved Garnisonskirken sst. Han var virksom inden for det kristelige ungdomsarbejde, medlem fra 1929 af fællesstyrelsen for KFUM og K, og fra 1937 formand for KFUM. Endvidere udgav han en række digtsamlinger og prosaskrifter med religiøst indhold. 1932 oversatte han Otte Nystedt: Nathan Söderblom. – □Buste af Harald Isenstein. Foto.

H. Hjorth-Nielsen i Pers.hist.t. 6.r.VI, 1915 185 (geneal.). Omkr. „Guvernøren“. Notater om de da. Rehlinger, ved Erik Rehling, 1975. Paul Diderichsen i Det danske sprogs udforsk. i det 20. årh., 1965 165–75.

Poul Lindegård Hjorth

Rehling, Svend, se Rehling, Erik.

Reich, Christian Emilius, 1822–65, officer, krigsminister. * 18.4.1822 i Kbh. (Trin.), † 14.7.1865 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: inspektør ved Trinitatis arbejdshus Johan Frederik R. (ca. 1778–1829) og Ane Cathrine Elisabeth Harhoff (1783–1865). ~ 7.10.1852 i Kbh. (Holmens) med Anna Martine Andresine Løper, * 23.5.1825 i Kbh. (Holmens), † 8.11.1907 på Frbg., d. af amtskirurg i Kbh., senere kar. bataljonskirurg Carl Martin Daniel L. (1795–1848) og Andresine Marie Stensler (1801–74).

R. tog afgangseksamen fra Den militære højskole 1842, blev premierløjtnant i artilleriet 1843, arbejdede med forsøg under Jacob Fibiger og sendtes 1847 på en længere studierejse i udlandet. Han var en matematisk begavelse, ivrig dyrker af sandsynlighedsberegning og astronomi og desuden botanik, og begyndte i ung alder at undervise på Den militære højskole, fra 1855 med kgl. udnævnelse og kaptajns rang. Han udgav *Forelæsninger over Balistik*, knyttedes nært til C. G. Andræ og var hyppig gæst i hans hjem. Sam-

men med kammerater grundlagde han 1855 Tidsskrift for Krigsvæsen. Marts 1848 fulgte han interesseret den politiske udvikling og hørte til den kreds af officerer der samledes for at sætte fart i de militære forberedelser og var under krigen adjutant hos Christian de Meza. 1855 blev R. medlem af den store befæstningskommission og udnævntes 1856 til departementsdirektør i krigsministeriet. S.å. blev han ved Andræs indflydelse kongevalgt medlem af rigsrådet. Han fik således betydelig indflydelse på udarbejdelsen af planerne for befæstninger og hærens organisation og på den parlamentariske behandling af dem. 1857 fratrådte han lærerstillingen ved Den militære højskole, fra alle sider anerkendt som en fortrinlig og interessant lærer.

Da krigsminister H. N. Thestrup fratrådte aug. 1863 og C. Lundbye overtog ministeriet blev R. fortrængt fra direktørposten af major Stephan Ankjær og udnævntes til oberstløjtnant og chef for Den militære højskole. Ved krigsudbruddet 1864 blev han chef for Kbh.s søbefæstning, men kort efter forflyttet til Fredericia som stabschef hos general C. Lunding. Her blev hans grundige kendskab til personel og materiel, hans sindslige vægt og store arbejdssevne til stor nytte. I begyndelsen af maj kaldtes han imidlertid tilbage til Kbh. af konseilspræsident D. G. Monrad som efter Dybbøls fald 18.4. ønskede at udskifte krigsminister Lundbye der var svækket af sygdom. R. fik tilbudt ministerposten, bad om betænkningstid og lod sig efter stærk tilskyndelse af Andræ og Monrad bevæge til at overtage den 18.5., „den ulykkelige udnævnelse“ som han selv betegede den. Dog gav den ham den tilfredsstillelse at han dagen efter kunne meddele direktør Ankjær at „adskillelse“ var nødvendig. R. havde misbilliget krigsministeriets hidtidige indgreb over for overkommandoen, bl.a. dets afvisning af planen om at rømme Dybbølstillingen før det preussiske stormløb, og skrev umiddelbart efter sin tiltræden til overkommandoen at den „udelukkende skal have den egentlige Kommando over den aktive Hær“. R. fremførte i regering og statsråd synspunkter der var mere virkelighedsnære end de øvrige ministres. Han anså det for udelukket at Danmark kunne føre en aktiv krig hvis kampene blev genoptaget. På det punkt delte han Christian IX's opfattelse. Han var i modsætning til Monrad meget skeptisk over for aktiv militær hjælp fra England og når konge og ministrenes flertal var gået ind for en deling af Slesvig, fandt han det urealistisk at fastholde delingslinjen ved Slien-Dannevirke. Delingen måtte efter hans opfattelse ske betydeligt nordligere så kun den dansksindede del af Slesvig kom til Danmark. R. var her i så stærkt

et modsætningsforhold til konge og ministre at han 17.6. anså det for rigtigst at indgive sin afskedsansøgning til Monrad, som dog bevægede ham til at se tiden an. Preussernes erobring af Als 29.6. – fire dage efter udløbet af våbentilstanden – bekræftede R.s vurdering af krigsmulighederne. Samme dag spurgte Christian IX R. om han ville danne regering, hvad han undslod sig for. 8.7. indgav Monrad ministeriets afskedsbegæring, og R. vendte tilbage til den militære højskole som leder. Et år senere døde han pludselig. – R. var 1857 medstifter af sparekassen Bikuben og fra 1862 medlem af Videnskabernes selskab. – R. 1848. DM. 1856. K². og K¹. 1864. □Træsnit 1865. Foto.

Danske mag. 6.r. II, 1914–16 152–81 (R.s dagbog fra 1864, ved Aage Friis). Statsrådets forhandl. IX, udg. Harald Jørgensen, 1970. – Berl. tid. 15.7.1865. Fædrelandet s.d. III. tid. 23.7. s.å. Otto Blom i Dansk militært t., s.å. 155–60. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben II, 1873–78 319 583 750. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. Carl Th. Sørensen: Den anden slesvigske krig III, 1883. D. G. Monrads deltagelse i begivenhederne 1864, udg. ved Aage Friis, 1914. Gehejmerådinde Andræs dagbøger, udg. Poul Andræ I–III, 1914–20. N. Neergaard: Under junggrundloven II, 1916 (reprudg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger især III, 1921. General de Mezas krigsdagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. – Papirer i Kgl. bibl. Dagbog i Rigsark.

Helge Larsen

Reich, Ebbe Kløvedal, * 1940, forfatter. * 7.3.1940 i Odense (Skt. Knud). F: salgschef Helge Reich Nielsen (1906–77) og Karen Rosengård Hansen (* 1916). ~ grafiker Maria Thorsen, * 29.1.1943 i Jyllinge (~2° 1966 med direktør for Zoologisk have Bent Jørgensen, * 1933), d. af postmester Thor Aage T. (1910–79) og sekretær Ellen Hansen (* 1916). Ægteskabet opløst.

Et par år efter 1959 at være blevet student fra Aurehøj gymnasium begyndte R. at studere historie ved Kbh.s univ. Snart orienterede han sig mod sin samtids historie, især asiatiske forhold og ledtes til aktive, politiske engagementer. 1965 opgav han studierne samtidig med at han med Preben Dollerup udgav bogen *Vietnam krigen i perspektiv*. S.å. blev han redaktør ved Politisk Revy og to år efter, 1967, udkom hans næste bog *Kina – den ideologiske stormagt* hvori han som en af de første herhjemme fordomsfrit beskæftigede sig med maoismen. Hans eget politiske ståsted var i disse år det radikale venstre for hvem han 1968 kandiderede til folketinget. Året forinden var han opført ved Politisk Revy og blev nu, indtil 1969, lærer ved Askov højskole. R.s videre udvikling har været præget af mange om-

skiftelser. Specielt tiden 1967–70 var for ham en væksttid. Udadtil fremstod han som en af de mest alsidigt orienterede og bedst formulerede af tidens ungdomsoprørere samtidig med at han absorberede de nyeste retninger inden for stofkulturen, religionen, kollektivismen og marxismen. Han eksperimenterede med bevidsthedsudvidende stoffer og studerede mystikkens verden. R. blev i disse år en fremtrædende talsmand for en række af tidens grupperinger, såsom kampagnen mod atomvåben, Vietnam-bevægelsen, fristaden Christiania og folkebevægelsen mod EF. Siden 1973 har han været medredaktør ved anti-EF tidsskriftet Notat og i perioden 1975–77 var han medredaktør ved det litterære tidsskrift Fælleden.

1967 debuterede R. som lyriker med bogen *Billedalmanak fra en rejse i det europæiske* der beskæftiger sig med Europas nyere historie. Af samme politisk-historiske art er digtene i *Hvem var Malatesta?* 1969 der som hovedperson har den italienske anarkist Errico Malatesta (1853–1932). 1968 udgav han under titlen *Retning til venstre* et udvalg af Viggo Hørups artikler og taler med et forord hvori han erklærer sin beundring for Hørups kompromisløse samfundskritik. 1969 udkom en samling af R.s egne taler og artikler, *Svampens tid*, der blev første bind af hvad R. kalder sin „samtidskronike“. Senere fulgte i denne serie samlingerne *Svampen og koret*, 1973, *Du danske svamp*, 1974, *Til forsvar for masselinien og den rette tro*, 1976, *Svaneøglen*, 1978 og *Mediesvampen*, 1980. Disse bøger består ikke blot af genoptryk, men indeholder tillige nyskrevne, selvbiografiske kommentarer der kæder bidragene sammen og giver en højst interessant subjektiv dokumentation for udviklingen ikke blot hos forfatteren men i hele den alternative ungdomskultur han repræsenterer. De subjektive kommentarer er mest udførlige i de første bind, senere bruges de blot til sammenkædning. Den mest åbne og personlige fremstilling af R.s egne, personlige forhold finder man i *Svaneøglen*, et hovedværk i nutidens bekendelseslitteratur. Blandt andet beretter han om sin fascination af okkultisme, astrologi og mystik, der kulminerede omkring 1970. Et udtryk herfor er bogen *Eventyret om Alexander 666* der i seks kapitler handler om en mand ved navn Alexander der drager ud i verden, befrier prinsessen for dragen, men kun for at få at vide at nu skal han selv blive drage. Med denne viden vender han tilbage til sin landsby som „det store dyr“ der både frastøder og tiltrækker kvinderne. Til denne eventyrhandling knytter sig en række noter, primært om den engelske seksualfanatiker og okkultist Aleister Crowley (1875–1947).

1972 overraskede R. offentligheden med *Fredrik*, en stor biografisk bog om N. F. S. Grundtvig. Hermed indledtes en ny serie bøger der skulle bringe forfatteren ud til helt nye læserkredse, og som må betragtes som hans egentlige hovedværker. I en række historiske romaner er R. gået ombord i Danmarkshistorien for derfra at hente stof til en bestemmelse af danskerens rolle og egenart. De historiske romaner har en udpræget moraliserende tendens. Danskerne har en tradition, grundlagt i jernalderen, for demokrati, ligestilling og tolerance. Denne holdning er ofte blevet glemt og forladt, ikke blot ved tilslutningen til EF 1972, men også tidligere, fx ved enevældens indførelse 1660. Men den er endnu i folket, og det er R.s formål med disse historiske bøger at få danskerne til at huske deres demokratiske bestemmelse, og føre det ud i livet der blev grundlagt i jernalderen. Over for dette nordiske frihedssyn står fjenden: den romerske, katolske verdensorden og imperialismen og militarisme hvor staten og systemet går forud for individet. Efter at have været aktuel samfundskritiker har R. med disse bøger indtaget rollen som folkeopdrager. I bogen *Frederik*, der mere handler om personen end om hans ideologi, fremstilles Grundtvig som den der gør oprør mod danskernes sløve underkastede sig germanernes statsræson og systemfilosofi. Som den der, ikke ulig R.s egne intentioner, vækker folket ved at vende dets blik mod danskhedens historiske kilder. Og han kan gøre det fordi han, hver gang han gribes af magtbrynde standses af kvindelige væsener der i hans sind genopretter den fuldentde balance mellem mandlige og kvindelige egenskaber. Det samfund Grundtvig forsøgte at ruske op i var dannet ved enevældens indførelse 1660, en af de smertefulde kapitulationer over for den kontinentale statsideologi. Herom handler R.s næste historiske roman *Rejsen til Messias I–III*, 1974. Christian IV er død og med ham flere andre stærke, danske personligheder. I takt med landets forarmelse og de indbyrdes stridigheder mellem forskellige magtgrupper strammes den udenlandske kapitalers greb om Danmark. Romanens hovedperson, Joseph Lazarus, indser at han er et ufrit redskab for kapitalen, og bryder med sin herre, storkøbmanden og pengematadoren. Han indleder i stedet en frigørelsesproces, vedkender sig, som i Grundtvig-portrættet, det kvindelige element i sin psyke og ender i et kollektiv der fremstilles som et positivt alternativt fællesskab til den samfundsmæssige stivnen i kapitalens greb. Det forjættede samfund, jernalderen, hvor Danmark og danskerne endnu var uberørte af den romerske imperialismen, har R. skildret i sin tredje historiske roman, *Fæ og frænde*, 1977.

Danskernes, cimbrernes, dyder er lighedstanken og demokratiet. Alle har samme værd på tværs af køn og klasser, og de valgte høvdinge lader sig afsætte igen, hvis flertallet ønsker det. Det er enhver frit stillet at deltage i krigen eller at holde sig derfra. Romanens ydre handling spænder over den folkevandring der fandt sted ca. hundrede år f.Kr. fra Jylland mod Rom, hvor de midt- og nordeuropæiske stammer besejrede flere romerske hære før de endelig led nederlag til romerske legionærer under Marius' ledelse. Anarkiet og den frie, løse organisation tabte til de romerske legioner i deres autoritære, disciplinerede orden. Det var et så eftertrykkeligt nederlag, hævder R., at vi i to tusinde år har antaget romerske sæder og forkastet det vore forfædre var begyndt på af demokrati og ligestilling. Men drømmen om jernalderens fællesskab har dog overlevet og kan endnu give sig udtryk i dansk mentalitet.

Der er i R.s historiske romaner en stadig parallel til nutiden, specielt mellem det romerske rige og Romtraktatens EF. I middelalderromanen *Festen for Cæcilie*, 1979 er det den romersk-katolske kirke som står bag mordet på Erik Klipping 1286, og som infiltreres i det danske samfund så det går i moralsk opløsning. R.s optagethed af den danske forhistorie har fået andre udslag end de fire store romaner. Han har genfortalt myterne om Holger Danske, 1970, har skrevet efterkrift til Axel Orlriks Danske heltesagn, 1981 og påbegyndt udgivelsen af en hel Danmarks-historie i tre bind, med bind I *De første*, 1981 og bind II *Ploven og de to sværd*, 1982.

Det historiesyn der ligger bag R.s romaner har han gjort rede for ved flere lejligheder, bl.a. i afsnittet *Jernalderen* i Per Stig Møller (red.) *Forfatternes Danmarkshistorie*, 1977. Historieopfattelsen er cyklisk, tiderne spejler sig i hinanden, men der er dog et mål med historiens gang. Det er meningen med danskerne at de skal fuldende det de påbegyndte i jernalderen, og de historiske epoker vurderes ud fra om de har været tro mod denne historiske bestemmelse. I nutiden ser R. håbet i de anarkistiske og lighedsskabende strømninger i fænomener som Christiania, kollektivbevægelsen, kvindebevægelsen etc. hvor drømmen om det store fællesskab holdes i live. R. har med sin ikke altid stringente men omfattende tænkemåde været i stand til at forene modsatrettede tendenser i sin tid. Han startede som samfundskritiker, men udviklede sig til krønikeskriver og forkynder hvis ønske er at få folket til at erkende og kæmpe for dets muligheder. □ Flere tegn. af Hans Lollesgaard, bl.a. to 1972 (Kgl. bibl). Foto.

Niels Petersen: E. K. R., hans Frederik og N. F. S. Grundtvig, 1976. Ejgil Søholm i *Det danske bogmarked CXXIV*, 1978 595-99. Johs. H. Christensen i *Kritik*, 1978 nr. 47 5-25 og 1979 nr. 48 46-89. Allan Olsen sst. 1981 nr. 57 62-86.

Uffe Andreasen

Reichhardt, Poul David, * 1913, skuespiller. * 2. 2. 1913 i Ganløse. F: kreaturkommissionær Carl Christian Peter R. (1887-1963) og Marie Frederikke Larsen (1891-1982). ~ 1° 20.5.1946 med skuespiller Lilli Juanita Katharina Christiansen, kaldet Lilli Lani, * 12.6.1905 i Kbh., d. af tjener Pontus C. (1872-1918) og Bodil Cathrine Rasmine Andersen (1871-1935). ~ 2° 31.5.1955 med skuespiller Margareta Fahlén, * i Sollefteå, d. af lærer Oluf F. ~ 3° 25.6.1962 med balletdanser Charlotte Motzfeldt Ernst, * 13.2.1939 i Kbh. (Holmens), † 11.6.1973 i Kbh., d. af kommandørkaptajn Robert Motzfeldt E. (1900-51) og Arendse Theodora Lehn Schiøler (* 1908). Efter at have taget undervisning i sang, men uden egentlig skuespilleruddannelse blev R. 1931 engageret til Nørrebro teater og kom 1933 til Det ny teater hvor han bl.a. spillede Aramis i operetten *De tre musketerer*. Han optrådte i 30erne på flere kbh.ske scener hvor hans sangstemme, fordelagtige ydre og friske, maskuline charme gjorde ham let at placere. Samtidig spillede han adskillige filmroller fx i *Alarm*, *De tre måske fire* og *Jens Langkniv*. Men det var først i 40erne hans karriere virkelig fik luft under vingerne. På teatret vandt han især popularitet som operetteheld – i tiårets begyndelse bl.a. som *Gøngehøvdingen* på Det ny teater, fra 1944 til 1948 på Nørrebro teater hvor han gjorde megen lykke fx som prins Paris i *Den skønne Helene*, styrmand Karlsen i *Styrmand Karlens flammer* og Eisenstein i *Flagermusen*. Han kom på dette teater til at indtage den plads i publikums bevidsthed Hans *Kurt havde vundet i sæsonerne umiddelbart i forvejen, men fik kun få chancer som „rigtig“ skuespiller – en undtagelse var skurkerollen i *Rebecca* på Det ny teater. R.s løbebane som operetteskuespiller afsluttedes og kulminerede da han i næsten en hel sæson spillede grev Danilo i *Den glade enke* i Oslo. Men parallelt med de populære succes'er på teatret fik han på filmen muligheder for at manifestere og udvikle det skuespillertalent som teatret i denne periode kun sjældent fandt anvendelse for – først i mindre roller i fx *Det brændende spørgsmål*, *Elly Petersen* og *Otte akkorder*, senere i den egentlige gennembrudsrolle som frihedskæmperen Michael Lans i *De røde enge*, 1945, hurtigt efterfulgt af bl.a. *Soldaten og Jenny* og *Støt står den danske sømand*.

Reichhardt, Poul

Det redelige, ligefremme og samtidig maskulint blufærdige i R.s talent gjorde ham så at sige til den fødte fremstiller af den moderne unge mand med rødder i det jævne folk – kvaliteter det lykkedes ham at overføre til de mange mere én-strengede folkekomedie-roller han kom til at spille på filmen da Morten Korch-bølgen i 50'erne begyndte at dominere repertoireet med *De røde hesie*, 1950 som det første forsøg i noget der meget hurtigt antog karakter af en masse- og serieproduktion. R.s senere filmroller begrænsede sig ikke til folkekomedien. Men der er ingen tvivl om at det var hans filmroller fra 40'erne der blev hans redning som skuespiller, for så vidt som det var dem der førte til hans engagement ved Det kgl. teater hvor han i 1950 fik sin første optræden som sønnen Biff i Arthur Millers *En sælgers død*. Til dette teater har han senere været knyttet, og dér oplevede han særlig i 50'erne og 60'erne en udvikling som gik langt ud over de løfter han indtil da havde givet. R. blev i løbet af nogle få sæsoner en af Det kgl. teaters mest anvendte og mest mangfoldige skuespillere. Han gled naturligt ind i det moderne repertoire – fra Kristoffer i H. C. Branners *Thermopylæ* over Arthur i Kjeld Abells *Skriget* og betjenten Victor i Arthur Millers *Prisen* til hovedrollerne i Klaus Rifbjergs *Hvad en mand har brug for* og *År*. Højdepunktet i dette imponerende moderne repertoire blev titelrollen Archie Rice i John Osbornes *Tribunehelten*, 1959 hvor han ikke bare kunne spille på hele show-branchens register, men som han tillige gav en gribende dimension af menneskelig tragedie. Han fandt imidlertid også hurtigt en fremtrædende plads i nationalscenens klassiske repertoire. Hos Holberg spillede han en række Henrik'er – fx i *Det lykkelige skibbrud*, *Henrik og Pernille* og *Mascarade* – og han var en stærkt karikeret ridefoged i *Erasmus Montanus* som han senere spillede på TV. Han var en rørende Meyer i *Indenfor murene* og blev siden en på én gang vittig og hjertevindende klokker Link i *Nei*. Hos Shakespeare overraskede han allerede i en af sine første sæsoner på Det kgl. teater som kongen i *Hamlet*, en af hans mest spændende figurer, og spillede senere bl.a. narrene i *Som man behager* og *Helligtrekongersaften*. Selv i opera- og operette-repertoiret udfoldede han sit vitale og fleksible multitalent fx som svinet Porcus i *Jeanne d'Arc på bådet*, som Papageno i *Tryllesløjten*, som matrosen i *Pinafore* og som generalen i *Animalen* der i 1981 blev hans sidste rolle før sygdom gjorde ham uarbejdsdygtig. De første 20 år på nationalscenen blev de lykkeligste og mest udbytterige i R.s skuespiller-karriere – samtidig med at han via filmen og tribunen befæstede sin position som en af Danmarks mest

populære, ja, elskede skuespillere og entertainere. En yderligere bekræftelse på denne popularitet blev hans rolle som flyttemand Olsen i TV-serien *Huset på Christianshavn*. På fjernsynet spillede han også titelrollen i Erik Knudsens biden- de politiske satire *Werner Holgersen*, 1972, et skarpt portræt af en moderne pop-politiker, en demokrat og demagog som R. levendegjorde ved tilsyneladende med piber og trommer at gå ind for alt det Erik Knudsen ikke kunne lide. Men på Det kgl. teater blev opgaverne efterhånden færre og mindre interessante. R. spillede i stadig stigende omfang på teatre uden for nationalscenen – musical i Helsingør, revy i Tivoli, lystspil på Ålborg teater og senere på Det ny teater (*Far*). På Det danske teater vandt han en stor sejr som sælgeren Willy Loman i *En sælgers død* og gjorde senere stærk virkning som faderen i *Seks personer søger en forfatter*. Og selv om enden til fornyelse heller ikke rent teknisk var den samme som før hævdede R. sig til det sidste som en af vore mest alsidige skuespillere for hvem ingen genre eller intet rollefag var fremmed. Det viste sig også i de roller hvori han så at sige greb tilbage til fortidens populære triumfer – fx som Eisenstein i *Flagermusen* som han i sine senere år først spillede på film og senere på TV. R. er et i vore dage usædvanligt eksempel på en skuespiller-type som folk kan identificere sig med og næsten synes at kende personligt, men som trods en ligefrem overvældende popularitet formår at vinde nyt kunstnerisk terræn – også dér hvor de populære sejre ikke er så lette at finde. – R. 1958. R! 1971. □ Karikatur af Kai Christiansen, 1956. Tegn. 1961. Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl.bibl.). Foto.

P. R.: Min far var studepranger. Erindr. fortalt til Niels-Jørgen Kaiser, 1970.

Jens Kistrup

Reiersen

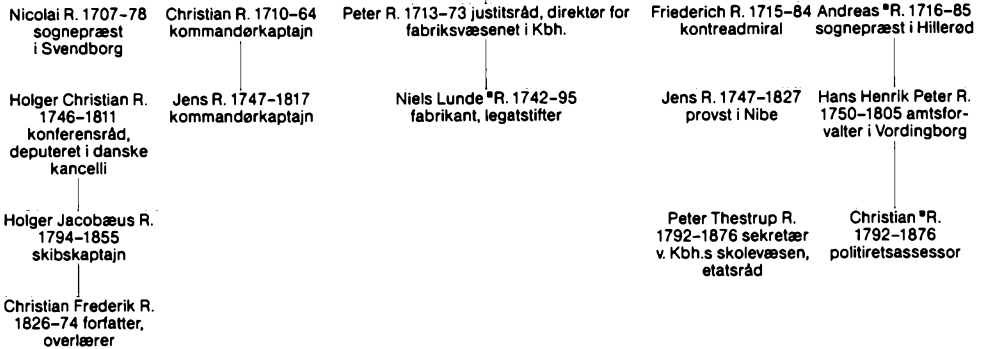
Slægten føres tilbage til tømmermand ved Holmen Reier R. der var far til bogholder ved søetatens, justitsråd Jens R. (1670–1732).

[Chr. Fr. C. Reiersen:] Den Reiersenske families stamtvl., 1877. C. Nyrop: Niels Lunde Reiersen, 1896 3–17.

Hans H. Worsøe

Reiersen, Andreas, 1716–85, præst. * 5.11.1716 i Kbh. (Frue), † 9.4.1785 i Hillerød, begr. sst. F: justitsråd, bogholder ved søetatens generalkrigskommissariat Jens R. (1670–1732) og Cathrine Wienecken (1688–1737). ~ 4.9.1743 i Kbh. (Hellig.) med Christine Lunde, * 12.2.1722 i Roskilde, † 18.9.1791 i Kbh. (Holmens), d. af borgme-

Jens Reiersen 1670–1732 bogholder ved søetaten, justitsråd

ster og stiftsskriver i Roskilde Niels Hansen L. (1680–1734, ~2° 1724 med Johanne Bjørnsen, ca. 1703–60) og Maren Larsdatter Weile (1684–1722).

R. blev student 1735 fra Frue skole i Kbh. og tog teologisk attestats 1738. I sin studietid havde han en velynder i Hans *Gram til hvis store bibliotek adgangen stod ham åben. Tydelige spor heraf bærer et par disputater af antikvarisk og eksegetisk indhold, han udsendte i disse år, og som vidner både om interesse og talent for historisk-filologiske undersøgelser. 1742 blev R. sogneprest i Mov ved Ålborg, og mens han i henvend en menneskealder sad i dette lille embede, fortsatte han ufortrødent sine studier der gav sig udtryk i et flittigt og i flere henseender fortjenstfuldt forfatterskab. 1750–57 udgav han i tre svære kvartbind en oversættelse efter den græske originaltekst af Josephus' *Jødiske Historie*. I indledningerne tager R. stærkt parti for Josephus; oversættelsen selv er udarbejdet med omhu og fremtræder i et klart og godt dansk (en ny udgave af *Jødernes Krig med Romerne* kom så sent som 1881). Af lignende karakter er også R.s rigt kommenterede oversættelser af Jobs bog og af Origenes' skrift mod Celsus der dog ikke blev trykt (nu i Det kgl. bibliotek, Thott, 4°, nr. 6 og 95–96). Derimod lykkedes det ham 1769 at få udgivet en oversættelse af J. L. Köhlers tyske fortsættelse (III–IV) af Ludvig Holbergs kirkehistorie, hvori han havde indarbejdet en del stof om den danske kirkes historie. 1769 kom også *Pave Clementis XI Bulle Unigenitus med dens historiske Beskrivelse til vore Tider*, et ikke meget dybtgående, men solidt historisk arbejde, typisk for tidens konfessionelt bestemte, antikatolske kirkehistorieskrivning. – S.å. blev R. sogneprest til Ringsted og Benløse og 1775 tillige provst i Ringsted herred. Da han blev knyttet til en af Sjællands anseligste kirker fik hans historiske

sans ny næring, og han udgav 1779 *Beskrivelse over St. Bendts Kirke i Ringsted* der udmærker sig ved sin omhyggelige stofsamling. Da R. på grund af strid om fællesskabets ophævelse kom i et spændt forhold til sine menigheder, søgte han forflyttelse og blev 1778 slotspræst ved Fr.borg samt sogneprest i Hillerød og Herlev. Af sine biskopper, Broder *Brorson og Ludvig *Harboe, fik R. et meget godt lov som præst. At dømme efter et bind kunstløse rimerier: *Nogle gudelige Tanker over Søn- og Helligdagenses Høymesse-Texter*, 1758, har han lyldet en afgjort konservativ, noget pietistisk farvet kristendomsopfattelse. Er det rigtigt, at det er R. som 1781 har besørgt den anonyme danske oversættelse af A. G. Spangenberg's *Idea fidei fratrum*, kunne det tyde på en vis hældning mod herrnhutismen.

Kirkehist. saml. 3.r.v., 1884–86 702. H. F. Rørdam sst. 4.r.II, 1891–93 595.

*Bjørn Kornerup**

Reiersen, Christian, 1792–1876, politiretssassessor, censor i Kbh. * 17.6.1792 i Vordingborg, † 25.9.1876 i Kbh. (Frbg.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: amtsforvalter Hans Henrik Peter R. (1750–1805) og Birgitte Christine Bernth (1766–1828, ~2° 1810 med major, senere oberst Christian Frederik Grüner, 1772–1846, ~2° 1829 med Christiane Birgitte Hornsyld, 1801–61). ~29.6.1832 i Horsens med Johanne Cathrine Bernth, * 19.10.1809 i Korsør, † 23.11.1883 på Frbg., d. af borgmester i Korsør, senere herredsfoged i Vor og Nim herreder, etatsråd Lauritz Andreas B. (1782–1860, ~2° 1810 med Stephine Lange, 1792–1872) og Johanne Klingberg (ca.1790–1810).

1810 dimitteredes R. fra Herlufsholm og blev 1815 juridisk kandidat. 1825 konstitueredes han som assessor i Kbh.s politiret med fast ansættelse to år senere. Uden selv at ønske det fik han

Reiersen, Christian

1834 overdraget censuren af de i Kbh. udkommende, upriviligerede blade og trykte skrifter under 24 ark, og det er som indehaver af denne Uriaspøst i enevældens sidste periode hans navn huskes. Talrige er de skrifter der er forsynet med hans påtegning: „Maa trykkes – C. Reiersen“. Tilsynet med censorsager blev snart så omfattende at han 1839 efter ansøgning blev fritaget for politiretssagernes behandling. 1845 ophørte han også formelt som assessor men fortsatte som censor til presseloven af 3.1.1851 trådte i kraft. – R. blev indsat i sin stilling som censor i et forsøg på at stramme grebet om „skrivefrækheden“, og han støttedes i rigoristisk retning af kongerne Frederik VI og Christian VIII samt af statsminister P. Chr. Stemann. Men over for denne fløj stod de mere frisindede regeringsmedlemmer og embedsmænd, og det var en umulig opgave at gøre alle tilfredse i disse politiske brydningsår. R. blev brugt i spillet mellem konservative og liberale kræfter, blev ofte underkendt ved domstolene samtidig med at han var den liberale presses prægelnabe der ustandselig måtte se sig latterliggjort i massemedierne, ikke mindst i M. A. *Goldschmidts Corsaren. Hans ansøgninger til kongen om lønforhøjelse for de „mangfoldige Helbred og Sindsro nedbrydende Ydmygelser, Forhaanelser og uforskyldte Krænkelser“ han på grund af embedets karakter måtte tåle blev gunstigt modtaget. Selv var R. en venlig, men også loyal embedsmand. Han var ikke uden lidenskab og kunne geråde i raseri når angrebene på den censur han var sat til at forsvare blev for nærgående. Af væsen var han liberal og velvillig og fik senere hen dette skudsmål af den der aller mest havde latterliggjort ham: „Reiersen, hvem vi i Spøg og Alvor altid gav Skyld for Beslaglæggelserne – var dog saa human som man overhovedet kunde forlange af en Kriminalretsassessor og en Mand af den gamle Skole og i det vanskelige Embede. Men . . . om han havde været en Engel, havde vi dog gjort ham til en Djævel“ (M. A. Goldschmidt). □ Afbildet på karikaturlitern. af W. Marstrand, 1843 (Fr.borg).

Medd. om dimitterede fra Herlufsholm I, ved Alb. Leth og G. L. Wad, 1875 170. M. Goldschmidt: Livs erindr. og resultater I, 1877 (ny udg. ved Morten Borup, 1965). Hother Ploug: Carl Ploug I, 1905. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmålet i Danm., 1944 (reprint, 1978). Chr. Kirchoff-Larsen: Den danske presses hist. III, 1962. Uffe Andreasen i Corsaren VII, 1981.

Uffe Andreasen

Reiersen, Niels Lunde, 1742–95, fabrikant, købmand, legatstifter. * 16.2.1742 i Kbh. (Holmens), † 20.7.1795 sst. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: bog-

holder ved det almindelige varemagasinet, justitsråd Peter R. (1713–73) og Anna Elisabeth Lunde (1719–79). Ugift.

R. var som dreng en tid til søs, men adjungeredes 1760 faderen som bogholder ved varemagasinet, og 1763 betroedes det ham at gå med en prøvesending af magasinets varer til Thorn i Polen. Da magasinet 1768 omordnedes blev han dets bogholder og kasserer og n.å. blev han tillige sekretær ved en kommission der skulle have opsyn med landets fabrikvæsen, hvad der førte til at han 1774 blev selvstændig fabrikkommissær for Kbh. Da varemagasinet på ny omordnedes 1777 blev han medlem af dets direktion og 1782, da det ophørte, medlem af fabrikkdirektionen. I sin stilling som fabrikkommissær (1774–77) viste han sig som en energisk embedsmand med et klart syn på forholdene, men foruden at være embedsmand var han tillige både fabrikant og købmand. Fra begyndelsen af 1775 overtog han den af staten i sin tid drevne kgl. silkefabrik som hans far fra 1760 havde været medejer af. I denne sin industrielle virksomhed nød han statens støtte i væsentlig grad; fra 1786 var grosserer Hans Brandorff hans kompagnon i fabriken. Det er dog næppe ved denne virksomhed han tjente sin store formue, men snarere ved den handelsforretning han 1775–90 drev sammen med Frédéric de Coninck. Handelshuset de Coninck & R. deltog dristigt og heldigt i den handelskamp som de daværende krigsforhold åbnede for de neutrale magter. Det bragte en række skibe som tilhørte krigsførende staters undersåtter under dansk flag og gennemførte sejrrikt de private ostindiske ekspeditioner, hvad der rejste en storm imod det i Asiatisk Kompagni der tidligere havde haft monopol på denne handel; 1787 overtog det det østersøisk-guineiske kompagni. 1783 købte R. godserne Nysø, Jungshoved og Oremandsgård og 1785 Lilliendal, Høfdinggård og Skuderupgård. Han var en forretningsmand med betydelige evner, en handlekraftig, selvstændig og vidtskuende personlighed. Ved sit testamente af 30.3.1793 stiftede han det R.ske fond der skulle tjene til „Manufakturvæsenets og Industriens Udvidelse og Forøgelse“ både ad teoretisk og praktisk vej i Kbh. og de sjællandske købstæder. Beholdningen i hans bo der overgik til fondet var ca. 499 000 rdl.; legatkapitalen er 3 mio. kr. (1982). – Agent 1774. Etatsråd 1783. □ Mal. af E. Pauelsen, 1784 (Fr.borg), gengivet i litografi af bl.a. I. W. Tegner 1854, i træsnit 1872 og 1874 samt på porcelænsvase fra ca. 1920 (Bing & Grøndahl). Min. Relief på gravmæle. Medalje af C. Christensen, 1831 og af A. Hoppensach, 1887.

C. Nyrop: N. L. R., 1896. R. Berg i Tidsskr. for industri XXII, 1921 81–84. Aage Rasch: Niels Ryberg, 1964.

*Povl Engelstoft**

Reimann, Arnold Eugen, 1827–88, bankdirektør. * 24.2.1827 i Kbh. (Petri), † 15.6.1888 i Skovshoved, begr. i Kbh. (Ass.). F: bogholder, senere købmand og eddikebrygger, Carl Christian R. (1798–1852) og Sina (Euphrosyne) Brigitta Peerhøj (1801–46). ~ 20.4.1850 i Kbh. (Frue) med Christiane Frederikke Jacobsen, * 4.12.1830 i Kbh. (Frue), † 16.4.1888 sst. (Frbg.), d. af høker, senere gæstgiver i Tre Hjørter Niels J. (ca. 1787–1849, ~ 1° 1819 med Bolette Nielsdatter, ca. 1771–1822, ~ 1° 1802 med høker, senere øltapper Simon Rasmussen, † 1813) og Cecilie Kirstine Larsen (1803–43).

Allerede i en alder af elleve år fik R. en ansættelse på toldkontoret i Holbæk, og to år efter fik han plads på et sukkerraffinaderi i Kbh. 1842 etablerede faderen et eddikebryggeri og en købmandsforretning i Kbh., og kort efter kom R. til at assistere ham i hans virksomhed. Moderens død 1846 påvirkede imidlertid faderen så stærkt, at han blev fuldstændig ude af stand til at varetage forretningen, og R. søgte og fik da fuldmægtighedsbevilling, hvorpå han kort efter etablerede sig som købmand og eddikebrygger, og 1854 løste han dansk borgerskab som grosserer. Allerede på dette tidspunkt havde han gjort sig så bemærket som forretningsdrivende, at han ved oprettelsen af Kjøbenhavns private Laanbank s.å. blev direktør i denne bank der åbnede i R.s lejlighed i Løngangsstræde samtidig med at han fortsatte med sin private forretningsvirksomhed. Fra 1856 var han dog udelukkende bankdirektør, og den betydelige anseelse han i denne stilling efterhånden erhvervede sig skaffede ham 1870 valg til nationalbankens direktion som den første forud uddannede direktør på denne post. Som nationalbankdirektør var han modstander af planen om en møntkonvention, eftersom en sådan efter hans skøn ikke ville kunne holde i en krigstid, og han modarbejdede derfor afslutningen af konventionen så længe han kunne. 1873 udtrådte han imidlertid af direktionen, idet han efterkom en anmodning om at indtræde i den nystiftede Kjøbenhavns Handelsbank sammen med daværende nationalbankdirektør Wilhelm *Sponneck (1815–88) og statsældsdirektør Martin *Levy. Inden for denne tremandsdirektion fik R. som den særlige handelskyndige i særdeleshed med de almindelige bankforretninger at gøre, og hans omfattende personalkendskab fra hans tidligere virksomhed i forbindelse med hans solide og rolige vurdering af forretningsforhold og hans enestående pæpasselighed bevirke-

de, at han på disse områder i høj grad kom til at give bankens styrelse sit præg. Da han samtidig var i besiddelse af et betydeligt initiativ, blev han umiddelbart den mest aktive direktør i banken til sin død 1888. 1872–88 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, og også inden for denne virkekreds forstod han at gøre sig stærkt gældende. – Etatsråd 1876. – Sønnen Carl Christian Frederik R., * 11.1.1853, † 10.9.1929, blev student 1871, og efter uddannelse som vekselmægler etablerede han sig 1887(–1917) som veksellerer og bankier i Kbh. 1913–17 var han formand for vekselmæglerens og veksellerernes kursnoteringsudvalg, 1914–19 medlem af Grosserersocietetets komité. R. 1920. – R. 1887. □Foto.

Berl. tid. 15.6.1888. Ill. tid. 24.6.s.å. Jul. Schovelin: A/S Kbh.s private lånebank 1854–1914, 1914. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Reimann, Chr., se Reimann, A. E.

Reimann, Christiane Elisabeth, 1888–1979, sygeplejerske. * 6.5.1888 i Kbh., † 12.4.1979 i Siracusa, Sicilien, begr. sst. F: vekselerer Carl Christian R. (1853–1929) og Margit Meisterlin (1863–1927). Ugift.

Efter 1904 at have taget 4. classes hovedeksamen fra Ordrup latin- og realskole studerede R. sang, musik og sprog i England og Tyskland. Fra 1913–16 tog hun – meget mod sine forældres vilje – en sygeplejeuddannelse ved Bispebjerg hospital. 1918 rejste hun til New York, hvor det efter nogle måneders ansættelse ved Presbyterian Hospital lykkedes hende at blive ansat ved settlementet i Henry Street. 1921 tog hun en Bachelor's og 1925 en Master's degree ved Columbia University i New York. Ind imellem de to studieperioder var hun ansat som instruktionsygeplejerske ved Bispebjerg hospital.

Som delegeret for Dansk sygeplejeråd deltog R. 1922 i det internationale sygeplejeråds (ICN) repræsentantskabsmøde i Kbh. Her blev hun valgt til rådets sekretær, en ulønnet stillingspost. Det var et heldigt valg. R. var en stærk og selvstændig personlighed, intelligent, kultiveret og sprogkyndig. Det var en organisation i ruiner R. overtog den daglige ledelse af. Under første verdenskrig var ICN så godt som ophørt at fungere, men fuld af mod, energi og entusiasme tog hun fat på genopbygningen, samtidig med at hun passede sit arbejde ved Bispebjerg hospital og fra 1923 sine studier ved Columbia University. 1925 blev R. ansat som fuldtidsbeskæftiget sekretær ved ICNs nyoprettede kontor i Genève. Her fik hun hurtigt etableret et effektivt samarbejde med

Reimann, Christiane

Folkenes forbund, specielt med sundhedssektoren og den internationale arbejdsorganisation (ILO). Gennem en omfattende korrespondance på ti sprog og vidtstrakte rejser, som hun selv finansierede, inspirerede R. sygeplejerskerne i mange lande til at organisere sig. I løbet af de 12 år, hun virkede som ICNs sekretær, voksede antallet af medlemsorganisationer da også fra 13 til 29 med et samlet medlemstal på 180 000. For at skabe øget interesse for ICN hos de menige sygeplejersker iværksatte R. et udvekslingsprogram, hvorigennem sygeplejerskerne kunne skaffe sig arbejde eller studieophold i et andet land. Desuden oprettede R. – hovedsagelig for egne midler – et betydeligt fagbibliotek der skulle tjene som internationalt informationscenter for sygepleje. Personlig fungerede hun som rådgiver i sygeplejerspørgsmål for regeringer samt sundheds- og sygehusmyndigheder i mange lande. Allerede 1922 havde R. påbegyndt udgivelsen af ICNs officielle organ *The Bulletin*. 1926 fik det navneforandring til *The ICN* og 1930 til *The International Nursing Review* (INR). Foruden at være redaktør af bladet skrev hun et stort antal artikler til dette og til de nationale sygeplejersketidsskrifter. At hun var en god skribent fremgår bl.a. af hendes bidrag til INRs festskrift i anledning af ICNs 60 års jubilæum, *The Past is inspiring* (INR nr. 3 1959). Af helbredsmæssige grunde måtte hun 1934 opgive sin stilling i ICN, men da havde hun også nået det mål, hun havde sat sig: at gøre ICN til talsmand for sygepleje og sygeplejersker på internationalt plan. – Efter at have forladt ICN slog R. sig ned på Sicilien hvor hun købte en smuk ejendom og gav sig til at dyrke citroner og appelsiner. Sin interesse for ICN tabte R. aldrig. Hun har således testamenteret sin formue til en international pris for sygeplejersker. □Foto (ICNs hovedkont. i Genève).

Margaret Breay og Ethel G. Fenwick: *The history of the International council of nurses*, Geneve 1931. Margrethe Koch: *Dansk sygeplejeråds hist.*, 1944 106 110 111. Daisy C. Bridges: *A history of the International council of nurses 1899–1964*, Philad. 1967. Ingrid Wylter: *Sygepleiens verdenshist.*, Oslo 1969 341. *What about me?*, ed. Sheila Quinn, Geneve 1981 109 110.

Margrethe Kruse

Reimer, Signe Christine Antoinette Manna, 1858–1943, journalist, forfatter. *15.4.1858 i Hårslev ved Bogense, †13.12.1943 i Odense, begr. i Hårslev. F: lærer Hans Berthel R. (1800–72), ~1° 1824 med Christine Margrete Lund, 1795–1851) og Kirsten Poulsdatter (1827–1920). Ugift.

Efter skolegang hjemme og senere fem år i et pigeinstitut i Viborg var R. en tid lærer i private

hjem og ledede 1886–97 badepensionater i Nordsjælland. Vintrene i disse år benyttede hun til skriftligt arbejde. Derefter tog hun fast ophold hos moderen i Odense hvor hun siden boede og bortset fra husligt arbejde i hjemmet helt kunne samle sig om litterær virksomhed. Hun har til blade og tidsskrifter skrevet over 5 000 større og mindre artikler der foruden aktuelt stof især omhandlede husvæsen, naturforhold, silkeavl, dyrebekyttelse, biografiske emner og folke minder. 1908 udgav hun *Hjemmets Bog* (svensk udg. 1909) der ikke blot tog sigte på praktisk husførelse, men også sundt og godt hjemmeliv. Hendes betydeligste arbejde var *Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde* der udkom i fem dele 1910–19. Foruden afsnit ud over emnets grænser giver dette værk en grundig og pålidelig skildring af den bondestand hvis liv og forhold R. gennem opvækst og mødrene afstamning var nøje fortrolig med. Dens fromhed, pligtfølelse, flid, retsindighed, nøjsomhed og hjælpsomhed fremhæves, dens svagheder og fejl påtales. R.s naturlige forudsætninger for indgående og forstående at skildre kvinden og hendes arbejde har bidraget til at øge værkets værdi. En samling på 5000 folkemålsord og ordsprog overgav R. til Udvalg for folkemål og Dansk folkemindesamling. De bedste af de egenskaber, hun priser hos bondestanden, har hun selv lagt for dagen som menneske og forfatter. Hendes litterære produktion er ikke blot skabt gennem flid, men også gennem en uforfærdet stræben efter at komme sandheden nærmest muligt. Hun modtog dyreværnsforeningen Svalens emblem i guld, var siden 1920 æresmedlem af Nordfyns museumsforening og siden 1921 af Selskabet for silkeavl og morbærbuskedyrkning i Danmark af 1900. □Foto.

Slægt i C. R.: Nordfynsk bondeliv V, 1919 824–28. Fyns tid. 14.4.1928 og 25.7.1929. K. L. Kristensen sst. 9.10.1929. H. C. Frydendahl sst. 10.4.1938; sst. tillæg 11.4.1943. Fynsk hjemstavns III, 1930 68f. H. C. Frydendahl sst. VI, 1933 49–54. Samme i Fynske Årbøger II, 1944 274–82. Hans Ellekilde i Danske folkemål XIV, 1943 33–43. – Papirer i Dansk folkemindesaml., Landsarkivet for Fyn og Fyns stiftsmuseums hjemstavnsaml., Odense.

H. C. Frydendahl*

Reimers, Frithjof, * 1906, apoteker. * 17.4.1906 i Århus (Vor Frue). F: apoteker M. N. *R. (1874–1963) og Astrid Winge (1884–1972). ~ 3.1.1929 i Århus (b.v.) med Anne Marie Albeck, * 14.9.1906 i Rønde, Bregnet sg., d. af læge Oluf Krüger A. (1873–1931) og Margrethe Christiansen (1884–1971).

Efter studentereksamen blev R. discipel på Delphin Apoteket i Kbh. og cand.pharm. 1930. Han

blev derefter assistent ved den farmaceutiske lærestalt 1931 for allerede 1933 at overtage stillingen som forstander for det nyoprettede laboratorium ved farmakopékommisionen. 1953 overtog han Dalgas Boulevard Apotek på Frbg. og var indehaver til 1976. 1943 erhvervede R. den farmaceutiske doktorgrad på en afhandling om æter til narkose. – R.s faglige indsats har hovedsagelig ligget inden for farmakopéarbejdet. Da det nordiske farmakopénævnet blev stiftet 1948 blev R. dets første generalsekretær indtil 1962 og fortsat medlem indtil 1963. R. var som forstander for farmakopélaboratoriet en ledende kraft i udarbejdelsen af monografier til Ph. Dan. 1948, og hans erfaring fra dette arbejde gjorde ham til en førende fagmand ved udformningen af den nordiske farmakopé fra 1963. I tilslutning til arbejdet med farmakopéerne skrev R. adskillige arbejder om principperne for udarbejdelsen af disse specialværker. R.s arbejde blev kendt også uden for Norden og han modtog WHO fellowship 1952, og 1958 blev han member of the Expert Advisory Panel on the International Pharmacopoeia. Erfaringerne fra farmakopéarbejdet har R. sammen med historiske noter udgivet 1978 i bogen *Fra den permanente pharmaco-poecommission til farmakopénævnet*. Det er et væsentligt bidrag til dansk farmachistorie. R. har modtaget Danmarks farmaceutiske selskabs guldmedalje 1952 samt andre hædersgaver og æresmedlemskaber. – R. 1964. □Foto.

E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. V, 1966 104f. Knud O. Møller: Historien om den nord. farmakopé, 1968. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Kurt Bærentsen

Reimers, Martin Niels, 1874–1963, apoteker. * 2.7.1874 i Åbenrå, † 7.3.1963 i Skåde, Århus amt, begr. Århus. F: apoteker Diderik Martin Christian R. (1845–1902, ~2° 1879 med Marie Margrethe Bendixen, 1845–1911) og Louise Frederikke Dorthea Andersen (1852–77). ~15.10.1903 i Århus med Astrid Winge, * 17.5.1884 i Århus, † 14.8.1972 i Ordrup, d. af sagfører, exam. jur., senere sparekassedirektør i Århus Sigfred Victor W. (1851–1945) og Agno Margrethe Petrarian (1855–1949). – Far til Frithjof *R. R. blev student 1892 fra Århus og var derefter discipel på Helms' apotek i Horsens 1892–95, tog farmaceutisk kandidatexamen 1897 og blev cand.phil. s.å. Han studerede i Tyskland og Frankrig 1897–1900 og vendte hjem som dr.pharm. ved universitetet i Paris for afhandlingen *Les Quinquinas de Culture*, 1900. Han konditionerede på Løveapoteket i Århus, som ejedes af faderen, indtil han selv overtog det ved dennes død 1902. Inden for sit fag havde R. mange

tillidshverv; 1903 blev han korresponderende medlem af Société de Pharmacie de Paris, 1908 kasserer i Århus for Det farmaceutiske understøttelsesselskab. I Danmarks apotekerforening blev han medlem af bestyrelsen 1909, næstformand 1929 og var formand 1930–39. I denne periode var R. tillige formand for DAK-udvalget (Danmarks apotekerforenings kompositioner), og med hans støtte blev DAK-laboratoriet udvidet betydeligt 1937. Endvidere har han siddet i bestyrelsen bl.a. for arveprinsesse Carolines børneasyl fra 1906, for Århus turistforening 1908–19, for Århus museum fra 1909, Alliance française fra 1912 og for Spare- og Laanekassen i Århus fra 1929. Han har skrevet en del artikler i inden- og udenlandske fagskrifter og var medarbejder ved Dansk biografisk Haandleksikon I–III, 1918–26. Sit apotek indrettede han ved stadige udvidelser og forbedringer overmåde praktisk og tidssvarende. R. var en indsigtfuld og pligtopfyldende apoteker der på en kulturel måde forstod at repræsentere dansk farmaci. – R. 1928. DM. 1939. □Mal. af William Scharff. Foto.

E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. I, 1925 187f og V, 1966 754. Archiv for pharmaci og kemi, 1963 55. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Poul Hauberg*

Reimers, Jacob Peter, 1826–1922, politiker. * 24.11.1826 i Ketting på Als, † 25.3.1922 i Sønderborg, begr. sst. F: slagtermester Asmus Otto R. (1800–52) og Cecilie Elisabeth Danielsen (1801–80). ~ 18.11.1852 i Sønderborg med Jensine Maria Ernestina Herrmann, * 17.7.1829 i Sønderborg, † 22.12.1926 sst., d. af slagtermester Johann Peter August H. (1787–1871) og Catharina Christina Møller (1802–85). R. fik sin skolegang i Nordborg hvortil faderen var flyttet, og sin uddannelse til slagter i Åbenrå. Som svend opholdt han sig et par år i kongeriget. Han deltog i treårskrigen og blev efter Isted-slaget efter kompagniets forslag udnævnt til dannebrogsmænd. Han overtog 1852 sin svigerfars slagterforretning i Sønderborg og oparbejdede i forening med denne en kreatur- og svinkeksportforretning som efterhånden udvikledes til at blive hertugdømmernes største. En sjælden tillid i vide kredse erhvervede R. sig ved denne virksomhed. I sin by valgtes han 1862 ind i byrådet, 1863–64 var han formand for borgerforeningen. Efter 1864 blev R. nationalt aktiv i en større kreds. Han var bl.a. medlem af de 47's deputation som 1866 rejste til Berlin for at få art. 5 udført. Men det var som agitator på landet han i disse år kom til at yde sin betydeligste indsats. H. P. *Hanssen har kaldt ham den ypperste agi-

tator Sønderjylland har haft efter 1864. Inden for Sønderborg amt blev han, da den kreds af proprietærer der mellem krigene havde haft det nationale førerskab efterhånden opløstes, den førende politiske personlighed som amtet med sjælden enighed gennem en lang årrække fulgte. 1888 blev han vælgerforeningens første formand. Under de foregående års brydninger havde han stået på edsaflæggerens side, men valget af den ansete mand kunne gennemføres enstemmigt. Også under de følgende års kampe hvor han trofast stod ved H. P. Hanssens side var hans førerskab uantastet til han 1907 på grund af sin høje alder nedlagde formandsstillingen. R. indlagde sig fortjeneste ved omsorg for de faldne danske soldaters grave i Sønderjylland. Også i sine fagfællers kreds nød han stor anseelse. Han var således æresmedlem af flere af kongerigets slagterlav. – DM. 1850. K². 1920. □ Relief af N. Hansen Jacobsen på mindsten på Løkken i Sønderborg, 1926. Mal. af Aase Kramp (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

Thade Petersen i Højskolebl. XLVII, 1922 561–68. J. Zachariassen i Grænsevagten IV,2, s.å. 79–82. H. P. H[anssen] i Sprogforen.s almanak for 1923, 1922 93–96. Kai Edv. Larsen: En sønderjysk høvding. J. P. R., 1927. R. Huhle: Bogen om Als, 1956. A. Svensson: Kamp og fest I, 1960 22f. Sønderborg bys hist., ved H. Hjelholt II, 1966. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Lund*

Reinboth, Friedrich Adolph, ca. 1682–1749, vj-senhusdirektør, historisk samler. * ca. 1682 i Slesvig, † 1.10.1749 sst. F: hofpræst på Gottorp Heinrich R. (1643–90) og Maria Elisabeth Holmer (* 1653, ~2° 1692 med etatsråd Friedrich Heinrich Jügert). Ugift.

Efter fra 1702 at have studeret jura i Kiel og ved flere andre universiteter levede R. en årrække som privatmand i sin fødeby, økonomisk uafhængig som han var, indtil han efter Christian VIs ønske 1739 udnævntes til direktør for vj-senhuset sst. Han indlagde sig megen fortjeneste som sådan, men er især blevet bekendt ved sine historiske studier. På karakteristisk måde repræsenterede han 1700-tallets lærde samlertype, men han har kun udgivet få ting, deriblandt *Planctus Germaniae super immaturo ... obitu Leopoldi archiducis Austriae*, 1716, en ordrig deklamation i traditionelle vendinger, men med stor flid samlede han år efter år et omfattende materiale til belysning af ældre dansk kirke- og lærdomshistorie. En del af hans samlinger der alle er ligesom prentet med en lille, men ejendommeligt fast hånd findes bl.a. i universitetsbiblioteket i Kiel men de fleste i Det kgl. bibliotek i Kbh., især i den Ledreborgske håndskriftsam-

ling. Blandt hans arbejder findes en biografi af den kgl. historiograf J. I. *Pontanus, men særlig bør nævnes hans yderst omfangsrige samlinger til en forbedret udgave af J. A. *Cypræus' slesvigske bispehistorie, hvad han betragtede som sit livs hovedopgave. R. brevvekslede med ikke få af sin samtids lærde, således med Hans *Gram, E. J. *Westphalen (til hvis „Monumenta“ han gav bidrag), O. H. *Møller, A. H. Lackmann, Erik *Pontoppidan (1698–1764), J. Frizzius og J. F. *Noodt. Med de to sidste tænkte han en tid på at stifte et selskab til indsamling og udgivelse af kilder til hertugdømmernes historie. Han var ejer af et godt bibliotek med mange håndskrifter der solgtes ved offentlig auktion til fordel for et studielegat for sønner af fattige præstenker. – Justitsråd 1739. Etatsråd 1749.

H. Ratjen: Johann Carl Heinrich Dreyer und Ernst Joachim v. Westphalen, Kiel 1861 især 11–17 99. Aug. Sach: Gesch. der Stadt Schleswig, Slesvig 1875 219. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 568–73. Hist. saml. og studier, udg. samme III, 1898 468 470 513: IV, 1902 23. H. Hielmstjerne i Danske mag. 6.r.III, 1923 354. Alfr. Otto i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LX, Neumünster 1931 337–45.

Bjørn Kornerup*

Reinboth, Johannes, 1609–73, superintendent. * 14.2.1609 i Altenburg i Meissen, † 27.6.1673 i Slesvig. F: rådmand Conrad R. og Margaretha Wincler. ~ 1° 1637 med Anna Stavenow, begr. 21.7.1638 i Flensborg, d. af borger i Rostock Hans (Joachim) S. og Catharina Karnatz. ~2° 1640 med Catharina Küster, † okt. 1661, d. af livlæge, dr.med. Hinrich K. og Catharina Moes. ~3° med N.N.

Efter at være dimitteret fra sin fødeby skole studerede R. først i Leipzig, siden i Jena hvor han tog magistergraden 1630. Derefter drog han til Rostock hvor han bl.a. slutede venskab med en studiefælle Abraham Calovius, siden hans bitre fjende, og til Kbh. hvor han et års tid opholdt sig i huset hos Jesper *Brochmand. Efter en studierejse til Holland og England kom han atter til Kbh. hvor han efter kongens anbefaling 1636 modtog kaldelse til sognepræst ved Skt. Nicolai kirke i Flensborg og provst i Flensborg-Bredsted provsti, hvortil han mærkelig nok blev ordineret af biskop H. P. *Resen. Allerede 1639 blev han slotspræst og provst i Haderslev, og efter 1643 at have afslået et tilbud om at gå til Sorø som professor i teologi, udnævntes han 1645 ved kansleren J. A. *Kielman v. Kielmanseggs indflydelse til hofpræst på Gottorp, generalsuperintendent samt provst i Gottorp og Husum provstier. S.å. blev han dr.teol. i Rostock. – Som superintendent viste R. iver for at skaffe det højtske sprog stærkere udbredelse i den hertugelige del af Sles-

vig og interesserede sig i øvrigt – ganske som H. P. Resen i Danmark – især for katekismeundervisningens gennemførelse. I teologisk henseende tilhørte han vel den lutherske ortodoksi, men var tillige som påvirket af Georg "Calixt" talsmand for en vis kirkelig fordragelighed. Dette kom især frem ved hans doktordisputats *De catechesi veterum* hvori han bl.a. betonede, at katekismen indeholdt det fornødne, i skriften grundede trosindhold. Heraf opstod en heftig teologisk fejde som varede i fjorten år, idet R. skarpt blev angrebet for synkretisme af strengere lutherske teologer, navnlig af J. C. Dannhauer. R. svarede i flere omfangsrige stridsskrifter, hvoraf især må fremhæves *Wiederholte Schutz-Rede*, 1661 der ikke er noget ubetydeligt arbejde. også i langvarig polemik mod katolicismen blev R. inddraget, idet han fik fyrstelig befaling til at gendrive et skrift af jesuiten Jodocus Kedd(e) „Heliopolis oder Sonnen-Statt“. Dette skete i hans *Auszfürlicher Beweis* I–III, 1652–58. Blandt R.s øvrige skrifter kan mærkes en latinsk fortolkning til Hoseas (1655) og hans prædiken ved indvielsen af universitetet i Kiel (1665). Hans arbejder er uendelig vidtløftige i formen og svulmer af til dels abstrus lærdom. R.s forholdsvis tolerante sindelag strakte sig ikke til socinianerne, som han 1663 fik udjaget fra Frederiksstad, og knap nok til mennoniterne, hvis friheder han gerne så formidskede. □ Maleri (Gottorp).

Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85 (reproudg. 1969). Pers. hist. t. 8.r.VI, 1927 193. Kancelliets brevbøger 1635–36, 1940 529. – Johs. Møller: Cimbria lit. II, 1744 691–97. Ludw. Andresen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. L, Lpz. 1921 50–52. Samme og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I–II, Kiel 1928 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XIV–XV. Rob. Dollinger: Gesch. der Mennoniten i Schlesw.-Holstein. ..., Neumünster 1930 = sst. XVII. Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.VIII, Kiel 1926–28 78 406. Ernst Feddersen: Kirchengesch. Schleswig-Holsteins II, Kiel 1938 = sst. XIX. J. Skovgaard i Slesvigs delte bispedømme, red. H. Hejselbjerg Paulsen, 1949 76–80.

Björn Kornerup *

Reinhard, Erik, 1901–67, fabrikant. * 22.2.1901 i Kbh. (Vor Frue), † 7.3.1967 sst. (Garn.), begr. Tårnbæk kgd. F: søofficer Kay *R. (1871–1928) og Julie Vett (1872–1959). ~ 30.9.1943 i Kbh. (b.v.) med Grete Gulmann, * 5.7.1903 i Århus (Pauls), d. af overretssagfører Otto Knud G. (1873–1938) og Karen Elisabeth Langballe (1876–1969). Efter studentereksamen 1919 blev R. merkantilt uddannet inden for shippingbranchen. 1924 blev han af August *Holm hentet ind til Otto Mønsted A/S, hvor R.s far var formand for bestyrelsen.

Ved Holms død 1941 indtrådte R. i direktionen hvor han kom til at gennemleve en række spændende og dramatiske år. Først og fremmest blev virksomheden ramt af råvaremangel under krigen, og den ubehagelige opgave blev lempeligt at reducere staben; antallet af ansatte faldt fra ca. 700 1939 til 470 ved krigens slutning. Det næste problem bestod i at finde nye produkter, hvilket var svært da produktionsapparatet ret ensidigt var indstillet på fremstilling af margarine og lignende varer. Det lykkedes dog at få markedsført smørepålægget Ramona fremstillet af gulerødder, samt fx Mono kaffeerstatning, Mixo smørstrækkemiddel og Cremolade bagemasse og marcipanerstatning. Ingen af disse produkter kunne sælges mere, da krigen var forbi, men det kunne derimod et andet produkt som R. interesserede sig for, nemlig smelteost. Som grossist solgte A/S Otto Mønsted denne vare, fremstillet på Glamsbjerg mejeri; 1942 blev mejeriet købt, og 1947 blev der skabt kontakt med nordmanden Knut Kavli der sammen med sin far drev smelteostfabrikker i Bergen, Stockholm og Newcastle, og hvis hovedmærke Primula var en verdensartikel. Der blev etableret et samarbejde på fifty-fifty basis i det nydannede selskab O. Kavli A/S, der udviklede sig til en meget betydelig virksomhed med stor indtjening i de følgende i hvert fald 15 år. På osteområdet udvidedes aktiviteten 1951 ved købet af Fåborg Herregårdsmejeri, der navnlig beskæftigede sig med fremstilling af Danablu-ostetypen.

Ellers var det samarbejdsmulighederne inden for margarinebranchen der optog R. mest i efterkrigsårene. Allerede under krigen var der etableret fællesudvalg, og 1948 blev det udbygget i organisationen MIFU der omfattede ca. 40 fabrikker, dækkende 90 pct. af produktionen; dens første formand blev R. Også mere direkte samarbejdsformer arbejdede R. med. 1945 havde han i et memorandum skitseret, hvorledes et fælles salgs- og distributionsselskab kunne oprettes for at nedbringe branchens omkostninger. Resultatet blev efter forhandlinger, at A/S Margarine-Compagniet M.C. blev dannet 1947. Deltagerne var Otto Mønsted med to fabrikker, Alfa-fabrikken i Vejen samt Unilevers to datterselskaber Korsør Margarinefabrik og Solo-fabrikken i Sønderborg, og ejerskabet fordeltes med 47,34 pct. til Otto Mønsted, 20,32 pct. til Alfa og 32,34 pct. til Unilever. Efter aftalen, der kvoterede produktionen efter 1939-salget, blev Unilever forpligtet til ikke at producere eller sælge margarine i Danmark ud over selskabets kvote i M.C. Der blev også kvoter for sideprodukter, og hele pris- og salgspolitikken blev lagt i M.C. der overtog hele reklamevirksomheden. Trods be-

Reinhard, Erik

gyndervanskeligheder og dybtgående problemer med prisdirektoratet blev sammenslutningen en succes med en anslået halvering af salgs- og distributionsomkostningerne i branchen. For A/S Otto Mønsted blev der under paraplyorganisationen M.C. mulighed for at nedlægge den ene af de to fabrikker, nemlig den i Århus 1948 uden for stort prestigetab. 1950/51 afhændedes ejendommene stort set i den oprindelige moderby, og 1959 blev en helt ny fabrik taget i brug i Sydhavnen i Kbh. til afløsning af den gamle. R. var administrerende direktør for M.C. 1947–58. Fra direktørposten i A/S Otto Mønsted trådte han tilbage 1964, da han blev formand for bestyrelsen samt konsulent for særlige opgaver. I Otto Mønsteds fond blev han formand 1960. Blandt R.s andre betydelige tillidposter var formandskabet for familiefirmaet Magasin du Nord samt formandskabet for DFDS (fra 1964); endvidere var han formand for Margarinefabrikantforeningen. Blandt R.s fremtrædende egenskaber var især gode forhandlingsevner. – R. 1947. R.¹ 1958. K. 1964. □Foto.

Redegørelse vedr. A/S Margarine-Compagniet M.C., 1949. Børsen 22.2.1961 og 8.3.1967. [Kaj Lyngbo:] Et tilbageblik, udg. Margarine industriens fælles-udvalg, [1973].

Ib Gejl

Reinhard, Kay, 1871–1928, søofficer. * 30.5.1871 i Hillerød, † 17.7.1928 i Kbh., begr. Tårnbæk kgd. F: overlærer Johan Clemens Tode R. (1817–1901) og Antoine(tte) Hedeveg Christine Bentzon (1830–1908). ~ 4.8.1896 i Tårnbæk kapel med Julie Vett, * 10.12.1872 i Århus, † 1.3.1959 i Kbh., d. af senere gehejmetatsråd Emil *V. (1843–1911) og Caroline A. Langballe (1849–1935). – Far til Erik *R.

R. blev sekondløjtnant i marinen 1891, premierløjtnant 1895 og gennemgik efter en række søtogter Hærens officersskoles ældste klasse 1897–99, hvorefter han 1902–07 var lærer i søkrigshistorie og taktik ved kadetskolen og 1903–07 lærer ved søværnets officersskole. 1906 udgav han de fortjenstfulde sømilitære arbejder *Kortfattet Haandbog i almindelig Søkrigshistorie og Foredrag i Strategi*, men allerede n.å. tog han sin afsked fra marinen og virkede siden som rederidirektør, først 1907–20 i Dansk-russisk Dampskibsselskab indtil dette gik op i Det forenede Dampskibsselskab og derefter 1920–25 som direktør i sidstnævnte selskab. Som rederidirektør gjorde R. sig hurtigt bemærket ved sin dygtighed, og i kraft af sin alsidige uddannelse og repræsentative fremtræden kom han desuden tidligt til at indtage en fremskudt stilling inden for sin stands organisationsliv. Således var han

1912–21 medlem af Dansk dampskibsrederiforenings bestyrelse, ligesom han 1916–20 var medlem af fragtnævnet og dettes forretningsudvalg. Ved bestridelsen af disse hverv gjorde R. sig i høj grad gældende ved sin intelligens, hurtighed og beslutsomhed, samtidig med at han var almindelig afholdt. Særlig bør nævnes at han var en af fragtnavnets repræsentanter under de vigtige forhandlinger med England i forsomerens 1917, der førte til afslutningen af en overenskomst mellem den britiske regering og fragtnævnet 20.6. s.å. Ligeledes førte R. sammen med skibsreder A. O. *Andersen de meget vanskelige forhandlinger med USA i sommeren 1918 der resulterede i overenskomsten mellem War Trade Board og fragtnævnet 18.9. s.å. Også uden for rederierhvervet gjorde R. sig bemærket på forskellig måde; således var han bl.a. formand i bestyrelsen for både A/S Otto Mønsted og A/S A. M. Hirschsprung & Sønner og medlem af bestyrelsen for A/S Wessel & Vett. 1920 fik R. tilbudt posten som marineminister i O. Liebes forretningsministerium, men afslog. – R. 1910. DM. 1918. □Foto.

Th. [Tjopsøe]-[Jensen] i Tidsskr. for søvæsen XC1, 1928 370f. Eilerit Mægaard og J. Vestberg: Dansk dampskibsrederiforen. 1884–1934, 1934. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968 78. Benny Christensen i Erhvervs-hist. årbog XXIV 1973 130–89. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Reinhardt, Christian Emanuel Fritz, 1829–96, historiker. * 11. (kgb. har 12.) 10.1829 i Kbh. (Holmens), † 10.4.1896 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: underofficer i sø-etaten, regnskabsfører ved Gammelholms materialbod Christian Frederik R. (1792–1856) og Amalie Christine Dietert (1800–80). ~ 21.7.1858 i Roskilde med Christiane Emilie Mathiesen, * 23.1.1834 i Kirke Helsing, † 17.11.1878 på Frbg., d. af sognepræst i Kirke Helsing Marcus M. (1785–1849) og Christine Marie Begtrup (1800–66).

R. var Nyboderdreng og søn af en sygelig far der tidligt blev pensioneret. Hans begavede og meget stræbsomme mor måtte derfor holde sammen på det yderst fattige hjem. Efter to års skolegang i søetatens forberedelsesskole kom han i dens drengeskole under kommandør H. G. *Gardes strenge tugt. Sin tidlige åndelige udvikling skyldte han vistnok især en livlig og ekstravagant morbror hvis historiske værker fra Saxo og sagaerne til P. L. Møller han slugte. Hjemme læste han højt af Ludvig *Holberg, B. S. *Ingemann, Walter Scott og Adam *Oehlschläger og vakte i øvrigt opmærksomhed ved sin flid og opvækthed. Ved en lejlighed

blev han eksamineret af kronprins Frederik (VII), en anden gang som skolens duks af selve Christian VIII. Omtrent ved denne tid, da han fjorten år gammel tog sin skoleeksamen, fik han som beskytter ingen ringere end H. C. Ørsted der sørgede for at han ved kongens hjælp blev optaget på Metropolitanskolen. De nye kammerater stod på et højere niveau end R. der i sin stræben for at nå op pådrog sig en langvarig nervesygdom der resulterede i en nervøs hovedpine for livet. Siden gik det dog godt under omsorg fra velmenende og dygtige lærere som Fr. Begtrup. Uden for skolen kom den fattige discipel i kraft af sine frimiddage hos velydere som H. C. Ørsted i nær omgang med personligheder som H. C. Andersen, J. P. Mynster, J. N. Madvig, J. S. C. Welhaven og mange flere. Ikke underligt derfor at han netop „da sjælen er mest modtagelig for indtryk“, på overgangen mellem dreng og mand, var rustet til at gribes dybt af *Det danske Folks nationale Opvækkelse i Aaret 1848* som det fremgår af hans senere trykte foredrag med denne titel. Bundet til skolen meldte han sig ganske vist ikke som frivillig, men han lavede patroner og deltog i våbenøvelser. Løftelsen 1848 blev siden en trolddomsmagt i R.s betydelige forfatter-skab. Februarrevolutionen i Paris opfattede han romantisk som „et af disse store tidspunkter, da historien... give(r) en fremstormende ny tidsånd plads... Jordens mægtige... vaklede på deres højsæder, og deres purpur søledes i snavset“. R., der var i fuld gang med at slå sig op i samfundet med kongelig økonomisk bistand, glædede sig siden over, at dette ikke blev tilfældet i Danmark, fordi Frederik VII gjorde sig til ét med „den danske folkeånd“ der først nu „for alvor vågnede“, overalt i landet forvandlende „de døsigte og usammenhængende masser til et lysvågent, enigt og dådkraftigt folk“. R. så da også af kongerne især op til Frederik VII som den der gav folket „frihedens dyre gave“ med grundloven af 1849, men først og fremmest som den der ønskede at hævde vor nationale uafhængighed. Og han kom til at se et ideal i konger og perioder i fortiden, hvor han, som i 1300-tallet, kunne indlægge kampe mellem kongen og tyskheden og mellem kongen, støttet af folket, og den standsegoistiske adel. Netop i grundlovsåret blev R. student; han sprudlede af livslyst og drog syngende ud på sine fodrejser som Hostrupsk student. Men med opkomlingens trang til sikkerhed tog han lykken i et fast tag under armen, hvad den i længden ikke tålte. Skønt H. C. Ørsted rådede ham til at vælge statsvidenskab eller historien tog han som brødstudium juraen. Det angrede han altid siden, fordi „den nationale af alle videnska-

ber, fædrelandets historie“ uophørligt drog ham. Ihærdig og stædig, men ludfattig, gennemførte han dog jurastudiet, idet han samtidig måtte yde hjælp til de ynkkelige kår i hjemmet. Det gik bedre da han fik Regensen og senere kommunitetet. Trods sin flid deltog han ivrigt i studentlivet og var bl.a. med ved indvielsen af studenterbygningen i Lund 1851.

1854 tog han embedseksamen med bedste karakter og blev snart ansat i den under justitsministeriet sorterende brandkasse. Desuden fungerede han som sekretær i de to straffelovskommissioner, indtil den ny straffelov af 10.2.1866 var færdig. Først efter sin ansættelse som kancellist i justitsministeriet 1858 turde han ægte sin udkårne, en svigerinde til sin gamle lærer Begtrup. De levede længe lykkeligt, men tarveligt, og R. tumlede efter arbejdstiden med sin historie. 1862 udgav han da også efter indgående arkivforarbejder en fortræffelig studie i Historisk Tidsskrift (3.r. III) om *Kommunitet og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage. Et Bidrag til det københavnske Universitets og Studenterlivs Historie*, et arbejde der dog først efterhånden vandt anerkendelse. 1863 blev han fuldmægtig og s.å. chef for det islandske departements ekspeditionskontor. Først katastrofen 1864 satte for alvor fart i hans litterære arbejder. Under krigen skrev han anonymt to flyveskrifter *Hvad kæmpe vi for?* og *Fra Februar til August* som den i begyndelsen af året stiftede Martsforening udgav. Og i nov. s.å. udsendte han et foredrag om *Kong Frederik VII* som brochure. Før krigen havde C. St. A. Bille gentagne gange forgæves opfordret den journalistisk begavede R. til at blive medarbejder ved Dagbladet, næsten sammenfaldende ansøkelser som de havde, men R. frygtede at det ville umuliggøre hans historiske opgaver. Nu sagde R. pludselig ja til at blive redaktionssekretær i Billes nyoprettede ugeblad Danmark med det mål at samle de forskellige partier til fælles virke for folkets genrejning. Da bladet året efter måtte give op for Sophus Høgsbros Dansk Folketidende, overtog han posten som sekretær i Den danske folkeforening som Orla Lehmann stiftede 1865 med samme formål. R. gjorde et kæmpearbejde som folkeoplyser, holdt mange foredrag og udgav adskillige skrifter, bl.a. foredragene *Niels Ebbesen af Nørreriis*, 1868 og *Preussens Fald og Gjenfødelse*, 1867; desuden de større skrifter *Et Afsnit af den danske Bondestands Krønike*, 1866 (4. opl. 1888) og efter Lehmanns død *Orla Lehmann og hans Samtid*, 1871, alle livlige og engagerende.

Det var den dybe sorg over nederlaget til Preussen og over folkeåndens og den nye majestæts svigten 1864 der kastede R. ind i en næsten fe-

beragtig aktivitet, også omfattende forberedelsen til et stort stykke historieskrivning over Valdemar Atterdag og hans tid. Oveni kom at A. F. Krieger som justitsminister stillede store fordringer som han følte det som en æressag at opfylde, og han fik væsentlig indflydelse på den vigtige lov (af 2.1.1871) om Islands forfatningsmæssige stilling i riget. Skønt hans syn allerede 1867 blev svækket og han også i øvrigt skrantede, lod han sig ikke standse. R. følte sig i sin tro på „Guds Finger“ i historien lykkelig over som dennes redskab at være med i kampen for at gengive sit ulykkelige folk troen på sig selv. Selv om historien ikke „ligefrem“ gentog sig og nærmest „havde til opgave at give det fyldigste og troeste billede af fortiden“, så var den tillige „et spejl for nutidens krav og fremtidens skæbne“. Blot systemet med de lyse sider kunne nære en „tom forfængelighed“ og berøve ånden kraften til at lindre nuets tryk. Ved derimod at optages af mørke tider der blev lyse, kunne en sund sjæl vinde frugtbar erkendelse af, at en aldrig så stor ulykke ved redeligt arbejde, hensynsløst mod og uegennyttig opofrelse kunne skabes om til lykke. Det skulle indpodes folket ud fra et positivt syn på mennesket der som folket med sin vilje kunne løfte sig op af et dybt sædeligt smuds. Det håbefulde evangelium som R. prædikede skulle baseres på den nationale ånd. Forudsætningen for dens vækkelse var en udjævning af spaltningen mellem partierne og stænderne som i 1848. R. satte ikke spørgsmål ved den unge kapitalismes og liberalismens evne til at fremme den varige enhedsfølelse som han efterlyste i stedet for den tilfældige festlige stemning 1848. Tværtimod. Det gjaldt blot om at ophæve lavs- og stænder-samfundet, fjerne den åndelige armod hos bønder og husmænd ved videreførelse af bondefrigørelsen og ved gode skoler og opdragelsesprincipper. R. så ikke, at netop det kapitalistiske system fremmede ikke blot den hadede omsiggribende materialisme, men først og sidst den individualistiske egenkærlighed som R. i lighed med forbilledet J. G. Fichte så som „roden til alt det onde“, og som ubrudt ville „medføre statens fuldstændige undergang“. Derfor måtte han finde den afgørende fjende udenlands, og tilmed påstå dennes uundværlighed. Det er med til at forklare både R.s fortsat ubændige tyskerhad og hans opfattelse at „en livskraftig og varm nationalfølelse“ ikke kunne tænkes uden had til fædrelandets undertrykkere. Hadets styrke blev tilmed „målestok for nationalfølelsens egen styrke“. Det er også med til at forklare at han med F. Schleiermacher så konsekvent hævdede, at ethvert folk på et vist udviklingstrin bliver „vanæret, når det optager det fremmede i sig,

om end dette i sig selv er godt, thi Gud har til-delt enhver sin egen art“ og ejendommelighed. I øvrigt havde R. stort set optaget den unge C. F. *Allens syn på selve udviklingsgangen i Danmarks historie, med et oprindelig frit folk der efterhånden kues af de højere stænder, men med hjælp fra kongemagten efter dets kamp mod adelsvældet indtil 1600 efterhånden får den frihed tilbage som det bliver enevældens egentlige berettigelse at gennemføre. R.s opfattelse var med andre ord godsejerfjendtlig og bonde- og borgervenlig, men han undgik ikke at blive afgørende præget af den degenererede nationalliberalisme efter 1849 der som følge af alliancen med kapitalen tilslørede klasse modsætningerne og modsat den unge Allen underdrev deres betydning for udviklingen. R.s livsværk, *Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning*, der i det væsentlige skabtes mellem 1864 og -73 på næsten bar bund og derfor må anses for et grundlæggende hovedværk i vor historiske litteratur, blev da også både i emnevalg og behandling et led i den tyskinspirede idealistiske tradition. Stort set negligerende de sociale tilstande opbyggede R. værket om begivenhedsforløbet og de ledende personers indsats. Og han tildelte tilmed den store personlighed en så dominerende rolle, at han fandt det sandsynligt, at Danmark ikke havde eksisteret på hans egen tid uden Niels Ebbens indsats. Uden- og mellemrigspolitikken prioriteredes højt i forhold til indenrigspolitikken. R. så i enevældens ånd i det væsentlige beslutningerne som resultat af kongens selvstændige overvejelser, ikke som resultat af kompromiser mellem indbyrdes stridende magtgrupper. Dette svarede godt til R.s ønsker om at fastholde det til 1864 herskende ældre konstitutionelle monarki hvor den kbh.ske dannede nationalliberale elite i kongens navn næsten suverænt regerede land og rige. Værket vakte megen opmærksomhed. Videnskabeligt høstede R. ros af Kr. *Erslev for den i det hele på moderne kildekritik baserede skildring, idet han dog fik hug for at fæste for stor lid til Arild *Huitfeldt. R.s skarpsindige kritiske arbejde med den litterære overlevering udmøntedes i øvrigt i to afhandlinger i *Historisk Tidsskrift* 1872-74. Hans helhedssyn blev til gengæld meget omstridt. Modsat de nationalt bevidste historikere Johs. *Steenstrup og A. D. *Jørgensen gendrev den radikale Erslev med vægt den opfattelse hos R., at drivkraften bag Valdemar Atterdags samlingsbestrebelse var en „sand og uegennyttig fædrelandskærlighed“ fremfor hensynet til hans egen, dynastiets og kongemagtens tarv. I den positivistiske værdifriheds tjeneste angreb Erslev desuden i modsætning til den etisk bevidste A. D. Jørgensen den

moraliserende tendens som R. repræsenterede. Jørgensen støttede til gengæld Erslev, da denne bebrejdede R. for at anlægge en dobbelt målestok for de handlende personers bedømmelse, én for Valdemar, en anden for hans modstandere. Bebrejdelsen var dog uretfærdig, set ud fra både R.s og Erslevs eget menneskesyn. Begge accepterede nemlig, omend ubevidst, forudsætningen for den mulige opstigning i det kapitalistiske samfund, idet de begge dyrkede personligheder der lignede dem selv, folk med „en uholdende, hensynsløs og ubøjelig vilje, der ikke... gyste tilbage for noget middel, der kunne tjene til opnåelse af... (deres) mål“. Da Valdemars mål var fædrelandets frelse, blev han derfor god i kraft af den nødvendige hensynsløse stræben herfor. Værket skulle være udkommet allerede 1875, men da havde R.s hensynsløse arbejdsiver knækket ham selv. Fra 1873 kunne han ikke længere fungere i sit embede og fra 1875 var han helt blind, vistnok lidende af en uhelbredelig rygmarvssygdom. Skønt tragedien forøgedes ved, at hustruens tungsind 1877, året for hun døde, gik over i sindssyge, var R. dog så stædig at han ved bl.a. W. *Møllers hjælp fik sit værk gjort færdigt og udgivet 1880. S.å. afskedigedes han med pension og levede til sin død mest ene med sig selv og sin Gud, ked af at det historiesyn han stod for, havde modvind. I den lille samling *Udvalgte Smaadigte*, 1882 følte han sig allerede som en fremmed i verden, og han så hen til døden som befrier for det liv der var blevet et martyrium: „Svøb i en flig mig af det flag, engang jeg kæmped under“. – Som Allen blev den unge revolutionære nationalliberalismes bannerfører, beundret for sit historiesyn af den unge radikale venstrefløj under Erslev og J. A. *Fridericia, udviklede R. sig til den ældre stagnerende nationalliberalismes førende og betydelige historiker, værdsat for sit videnskabssyn af venstrefløjen, for sit historiesyn af den liberal-konservative A. D. Jørgensen og den rent konservative fløj under Johs. Steenstrup. – Etatsråd 1880. – R. 1873.

Johs. Caroc: Peder Nielsen Skrivners efterkommere. Slægten Begtrup, 1932 128 141. Kr. Erslev i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 285–307 565f (anm. af R.s Valdemar Atterdag). Samme sst. 9.r. VI, 1929 250. C. O. Bøggild-Andersen sst. 10.r. V, 1939–41 96 103. Johs. Steenstrup i Dagbladet 4.3.1881. Samme i Revue critique d'histoire et de littérature, Paris s.å. 358–63. A. D. Jørgensen i Nord. t. for vetenskap, konst och industri, Sth. 1883 191–225 (optr. i forf.s Hist. afhandl. II, 1899 212–55). Samme: Breve, udg. Harald Jørgensen, 1939 104f 112. Dietrich Schäfer i Historische Zeitschr. LVII, München, Lpz. 1887 146–48. Berl. tid. 11.4.1896. Nationaltid. 13.4. s.å. C. St. A. Bille i III. tid. 26.4. s.å. Kr. Erslev i Tilskueren XXVIII, 1911 II 457–68 (optr. i forf.s Hist. afhandl. II, 1937 208–19). Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 140. Sven Tågil: Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962 = Biblio-

theca hist. Lundendis IX. Leo Tandrup: Ravn II, 1979. Kai Hørby i Danm.s hist. II, 1980 20f.

Leo Tandrup

Reinhardt, Johan(nes) Christopher Hagemann (ved dåben kun de to sidste fornavne), 1776–1845, zoolog. * 19.12.1776 i Rendalen i Norge, † 31.10.1845 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst, senere i Våge Johan Henrik R. (1734–1802) og Else Karine Mommesen. ~ 15.1.1815 i Kbh. (Petri) med Mette Margrete Noline Hammeleff, * 13.9.1782 i Kbh. (Nic.), † 5.12.1831 sst. (Frue), d. af amtsforvalter, justitsråd, senere kommitteret, etatsråd Nis *H. (1735–1801) og Juliane Maria Pontoppidan (1756–89). – Far til J. Th. *R. og Mathilde *R.

R. voksede op i Gudbrandsdalen og kom 1792 til Kbh.s univ. Efter et nyt ophold i Norge begyndte han 1796 at studere teologi. Men interessen for naturhistoriske studier som var vakt i barndommen fik ham til at opgive teologien til fordel for naturhistorien. Han studerede dels på universitetet, dels i Naturhistorieselskabet og påvirkedes især af Martin *Vahl. Gennem sine lærere kom han i forbindelse med Friederike *Bruns kreds og sendtes 1801 på en udenlandsrejse som lærer for hendes søn. Under det femårige ophold i udlandet studerede han dels i Freiburg i Schweiz, dels og navnlig i Göttingen og Paris. Sidstnævnte sted blev han stærkt påvirket af Georges de Cuvier der især fik ham til at interessere sig for sammenlignende morfologi. Under R.s udenlandsophold havde staten 1805 erhvervet Naturhistorieselskabets samlinger og deraf dannet Det kgl. naturhistoriske museum. På foranledning af Gregers *Wad fik han som eneste ansøger stillingen som inspektør ved dette museum og overtog embedet ved sin hjemkomst 1806. Tre år efter begyndte han at holde offentlige zoologiske forelæsninger ved museet, og da J. Rathke, den første professor i zoologi ved Kbh.s univ. 1813 forflyttedes til Kristiania (Oslo), udnævntes R. til lektor og n.å. til professor extraordinarius. Han blev 1820 medlem af Videnskabernes selskab, 1829 overinspektør ved naturhistoriemuseet og sekretær ved dets direktion, 1830 professor ordinarius og 1836 æresdoktor i filosofi. R. indtog en ejendommelig dobbeltstilling, idet han havde forelæsningspligt både som inspektør ved museet og som professor ved universitetet. Han holdt imidlertid kun forelæsningerne ved museet, men de anmeldtes tillige i lektionskataloget, så universitetsundervisningen foregik på museet under hele R.s professorat; universitetets eget zoologiske museum var i næsten hele denne periode opmagasineret. R. havde som professor extraordinarius kun ringe gage,

Reinhardt, J.

lokaleforholdene var særdeles slette, og han havde i de første 14–15 år ingen som helst medhjælp. Han måtte derfor udføre al slags arbejde i museet jævnsides med undervisningen, og det er beundringsværdigt at det alligevel lykkedes ham at organisere Det kgl. naturhistoriske museum som institution og 1821 gennemføre dets flytning til betydeligt udvidede lokaler i Lerches palæ i Stormgade hvor R. også fik embedsbolig. Trods tidens store økonomiske vanskeligheder lykkedes det ham at fremskaffe betydelige bevillinger til indkøb, og mulighederne for at fremskaffe arktiske dyr kom dels direkte museet til gode, dels udnyttedes de til byttevirksomhed med andre museer.

R.s tidsrørende gerning som museumsmand og velsagtens en med årene tiltagende depression var medvirkende til at den videnskabelige produktion blev mindre end man i betragtning af hans evner kunne have ventet. Allerede 1808 udgav han en afhandling om respiration og respirationsorganer hos insekterne, men ellers handler alle hans arbejder om hvirveldyr. Vigtige er en række bidrag til Grønlands fauna, bl.a. om fugle og især om fisk, fx *Ichthyologiske Bidrag til den grønlandske Fauna*, 1837. Desuden en række afhandlinger om nordiske fisk, fx hans beskrivelse af vågmæren. En påbegyndt nyudgave af Otto Fabricius' Fauna Groenlandica blev aldrig fuldendt. Nogle mindre, faunistiske arbejder blev offentliggjort i det af R., botanikeren J. W. Hornemann og H. C. Ørsted udgivne Tidsskrift for Naturvidenskaberne. I øvrigt er R. den første der mere systematisk har beskæftiget sig med undersøgelse af mosefundne knogler, bl.a. ved påvisning af elsdyr-, urokse- og rensdyrlevninger i danske moser. Hans store interesse for komparativ anatomi afspejledes i hans livfulde og veltillrettelagte forelæsninger men kom kun i meget begrænset omfang til udtryk i hans publikationer; fyldigst er studierne af fem, i det kgl. museum opbevarede dyremumier.

R. var en levende interesseret og iderig mand der stod på fortrolig fod med mange af tidens førende personer inden for dansk åndsliv, især det Oehlenschlägerske hus. Til trods for påvirkningen fra Cuvier var han i hele sin indstilling og åndsform præget af tidens romantik og naturfilosofi, og han er denne retnings mest udprægede repræsentant blandt de videnskabeligt arbejdende danske zoologer. Bortset fra sønnen, J. Th. Reinhardt havde han ingen direkte elever, omend han har haft betydning som lærer for bl.a. A. S. Ørsted og P. W. Lund, samt for Jap. Steenstrup hvis videnskabelige karriere R. støttede. På grund af R.s begrænsede videnskabelige produktion og følgerne af den psykiske depressi-

on på hans ældre dage blev han ikke vurderet efter fortjeneste af den nærmeste eftertid. Hertil bidrog at han for kredsen om J. C. Schiødt stod som den der havde protegeret Steenstrup. Hans største fortjeneste er at han som det nuværende zoologiske museums egentlige grundlægger gav stødet til dets betydelige omfang, navnlig på det arktiske område. – Etatsråd 1839. – R. 1829. DM. 1836.

Selvbiografi i Acta solennia ved reformationsfesten 1836 73f. J. G. Forchhammer i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1846 42–47. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 3–12; III, 1878 254–63 (bibliografi). Mathilde Reinhardt: Familie-erindr. I–II, 1887–89. R. Spärck: Zool. museum i Kbh., 1945 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. sept. 1945. Samme: Japetus Steenstrup, 1948 = sst. nov. 1948. Samme: Undervisn. i zoologi ved Kbh.s univ., 1962 = sst. nov. 1962 54–60. Axel Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961. – Papirer i Zoologisk museum og Kgl. bibl.

Torben Wolff (R. Spärck)

Reinhardt, Johannes Theodor, 1816–82, zoolog. * 3.12.1816 i Kbh. (Frue), † 23.10.1882 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: professor J. *R. (1776–1845) og Mette M. N. Hammeleff (1782–1831). Ugift. – Bror til Mathilde *R.

R. blev 1834 student fra Metropolitanskolen og efter et kortvarigt medicinsk studium begyndte han at studere zoologi, en interesse han havde erhvervet i barndomshjemmet på museet i Stormgade, hvor hans far havde embedsbolig. Som det var tilfældet med de fleste andre samtidige zoologer tog han dog ikke nogen embeds-eksamen eller akademisk grad. 1845 kom han med som zoolog på Galathea-ekspeditionen og har en betydelig andel i de rige zoologiske samlinger der hjembragtes. I Brasilien forlod han ekspeditionen for på kongelig ordre at rejse til Lagoa Santa og besøge P. W. Lund der netop havde skænket sin store samling af dyrefossiler til den danske stat. R. kom til at stå denne ejendommelige naturforsker nær og foretog senere endnu to rejser til Lagoa Santa (1850–52 og 1854–56). Også fra disse Brasiliensrejser hjembragte han store og alsidige samlinger. Fra det første ophold i Lagoa Santa vendte han hjem 1848 og ansattes straks som bestyrer af „de Lundske samlinger“ og kort efter som inspektør ved Det kgl. naturhistoriske museums I. afdeling (pattedyr og fugle, hvortil senere kom krybdyr og padder), en stilling han beholdt til sin død. 1854 blev han titulær professor, 1861 ekstraordinær docent i zoologi ved universitetet og 1856–78 var han docent i zoologi ved Polyteknisk læreanstalt. 1856 blev han medlem af Videnskabernes selskab. 16 år efter stiftelsen af Dansk naturhistorisk forening tog han (1849) initiativ til

grundlæggelsen af foreningens stadig eksisterende Videnskabelige Meddelelser hvis redaktør han var til 1865.

R.s første afhandling var en beskrivelse af det på museet i Kbh. fundne dronkehoved, og han påviste som den første at dronten var en due. Herudover skrev han en lang række – som regel små – ornitologiske arbejder, dels af faunistisk, dels af systematisk-morfologisk art; blandt de større kan nævnes *Notiser til Grønlands Ornithologie*, 1853, *Bidrag til Kundskab om Fuglefaunaen i Brasiliens Campos*, 1870 og *Om Vingens anatomiske Bygning hos Stormfugle-Familien*, 1873. Hans arbejder om pattedyr behandler dels hvaler – fx hans påvisning af bardehvalernes baglemrudiment (i hans og D. F. *Eschrichts beskrivelse af Grønlandshvalen) – dels forskellige recente og hulefundne sydamerikanske pattedyr. Et par større afhandlinger (sammen med C. F. *Lütken) omhandler Brasiliens og Vestindiens padder og krybdyr (1861, 1862), og hertil slutter sig adskillige arbejder om sydamerikanske slanger. Endelig har R. skrevet nogle mindre afhandlinger om fisk, et par om krebsdyr og (sammen med F. V. A. *Prosch) en beskrivelse af en ejendommelig dybhavsblæksprutte. R.s videnskabelige produktion er således omfattende, men den synes udelukkende bestemt af det materiale, han mere eller mindre tilfældigt kom i besiddelse af i kraft af sine rejser og sit embede, og man savner i den forsøg på en planmæssig behandling af et bestemt område. – R. var i sin metode og i sit arbejdsområde fuldt ud sin fars elev, og synes også at have mindet om faderen i henseende til livlighed og hurtighed. Han havde dog ikke dennes begejstring og idérigdom, men synes til gengæld mere skarp, nøgtern og omhyggelig. Også hans veltilrettelagte, men noget kedelige forelæsninger skal have været præget heraf. R. var meget nøje knyttet til Jap. *Steenstrup, i hvis hjem han i perioder boede. I modsætning til de fleste ældre zoologer sluttede han sig tidligt til nedstamningsteorien og har derigennem haft en del betydning for den generation af zoologer der voksede op omkring 1880. – R. 1867. □ Træsnit 1882. Foto.

C. C. A. Gosch: Udsigt over Dan.m.s zool. lit. II, 2, 1875 387–404; III, 1878 423–39 (bibliografi). J. E. V. Boas i III. tid. 5.11.1882. Mathilde Reinhardt: Familie-erindr. I-II, 1887–89. R. Spärck: Dansk naturhist. foren. 1833–1933, 1933 50–55 60. Samme: Undervisn. i zoologi ved Kbh.s univ., 1962 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1962. P. Helveg Jespersen i Naturens verden, 1982 161–75. – Breve i Kgl. bibl.

R. Spärck *

Reinhardt, Mathilde Wilhelmine, 1820–1900, forfatter. * 13.3.1820 i Kbh. (Frue), † 5.3.1900 på

Frbg., begr. sst. F: professor J. *R. (1776–1845) og Mette M. N. Hammeleff (1782–1831). Ugift. – Søster til J. Th. *R.

R. mistede tidligt sin mor. Efter faderens død flyttede hun med sine to søstre Betty og Julie i huset hos hans ven og efterfølger Japetus *Steenstrup. Hun begyndte i denne periode at give lidt undervisning; fra 1856 holdt hun sammen med tvillingsøsteren Julie hus for deres eneste bror, inspektør ved Zoologisk museum J. Th. Reinhardt. Omkring 1864 sluttede hun et varigt venskab med Magdalene *Thoresen som hun har skildret i et efterladt manuskript *Magdalene Thoresen. Erindringer og Breve* (Det kgl. bibliotek, Ny kgl. saml. 3457, 4°). R.s navn er dog først og fremmest knyttet til de to bind *Familie-Erindringer* som hun 1887–89 udsendte som privattryk. Hun omfattede sine forældres minde med megen pietet; det betydeligste af bindene (I, om tiden 1800–31) fortæller deres forlovelse og ægteskabs historie, støttet på et stort brevmateriale; det giver et ypperligt billede af den tyskdanske kulturkreds hvis midtpunkt var Friederike *Brun, og værdifulde skildringer af familien Oehlenschläger, især af R.s gudmor Christiane, „Fru Løve“. Erindringerne føres ned til søsteren Bettys død 1856; fra sidste del (om tiden 1831–36) skal nævnes den smukke karakteristik af den unge Michael *Wiehe. – R. var belæst og intelligent, havde en fortrinlig hukommelse og var en udmærket iagttagter med god forstand på mennesker. Hun døde otte dage efter sin tvillingsøster, hvis uadskillelige ledsager hun havde været gennem et langt liv.

M. R.: Familie-erindr. I–II, 1887–89. Breve til R. i Magdalene Thoresen: Breve, 1919 (fot. optr. 1971) = Memoirer og breve XXX.

H. Topsøe-Jensen *

Reinkingk, Dietrich, 1590–1664, jurist, kansler. * 10.3.1590 i Windau i Kurland, † 15.12.1664 i Glückstadt, begr. sst. F: Otto R. og Hedewig v. Lamsdorf. ~ 1° 3.10.1616 i Giessen med Catharina Pistorius, † 24.10.1661, begr. i Glückstadt, d. af hessisk råd Conrad P. ~ 2° 25.2.1663 på Wellingsbüttel med Dorothea Schiele (Schele) (~ 1° 1623 med fyrstelig landfoged i Ditmarsken Johann Vieth, 1581–1646), d. af kgl. landskriver i Meldorf Johann S.

R. sendtes 1603 til Osnabrück hvor hans farfar havde været rådmand, kom 1611 til universitetet i Köln, 1614 til det i Marburg, tog 1616 licentiatgraden i Giessen på et statsretligt emne og blev s.å. professor sst. 1618 blev han råd, 1625 vicekansler hos landgrev Ludvig V af Hessen; fra 1624 var han tillige „Rat von Haus aus“ hos ærkebiskop Johan Frederik af Bremen. – Sin kar-

riere og sit ry skyldte han især skriftet *Tractatus de regimine seculari et ecclesiastico* der udkom i Giessen 1619 og senere i en række nyudgaver. Han tillagde her, i overensstemmelse med den middelalderlige opfattelse, det romerske kejserdømme en omfattende verdslig magtfulde over for fyrster og andre rigsstænder, mens han i kirkelig henseende gav territorialherren en ret vid myndighed. Skønt R. var ortodoks lutheraner, anvendtes skriftet i den statsretlige og politiske strid som et rustkammer af det kejserlige parti. Kejserdømmet udledte han af den romerske *lex regia*, hvorved folket uigenkaldeligt havde overdraget kejseren magten. Hans definition af kejsermagten og af fyrstetmagten i almindelighed er udpræget monarkistisk. Til majestætsrettighederne hører lovgivnings-, våben- og øverste domsmagt, og fyrsten er i besiddelse af den højeste magt og ubundet af lovene. Rent absolutistisk er hans majestætsbegreb dog ikke: fyrsten kan ikke pålægge skatter uden undersåtternes samtykke og har heller ikke ubegrænset herredømme over kirken.

1627 udnævntes han til kejserlig pfalzgreve. 1632 blev han kansler hos hertug Adolf Frederik af Mecklenburg, i hvilken stilling han ved at arbejde for hertugens antagelse af freden i Prag 1635 gjorde sig så forhadet af svenskerne, at de s.å. lod ham fængsle. Efter løsladelsen blev han 1636 kansler hos ærkebiskopen af bremen, hertug Frederik (III) af Danmark, af hvem han anvendtes i flere diplomatiske sendelser, og hvis betroede rådgiver han sikkert har været i striden med ærkestiftets stænder. Under Torstenssonkrigen sad han 1645 i seksten uger i svensk fangenskab i Nienburg. 1645–47 var han hertug Frederiks udsending på fredskongressen i Osnabrück hvor han først virkede for at skaffe sin herre Bremen og Verden tilbage, men 1647 fik hertugen til at opgive dem for at gøre sig mere acceptabel som kandidat til Danmarks trone hos den danske adel som frygtede at stifterne i dansk kongelig besiddelse skulle indvikle kongeriget i krig. Tabet af stifterne medførte R.s afsked som kansler 10.2.1648. Han forblev dog i hertugens tjeneste som „Rat von Haus aus“ og efter Frederik IIIs tronbestigelse udnævntes han 1648 til kansler for hertugdømmernes nyoprettede regeringskancelli i Glückstadt, 1650 tillige til præsident for den 1649 oprettede overappellationsret i Pinneberg. Han var virksom for arvestatutten af 1650 der indførte førstefødselsret i hertugdømmernes kongelige dele, og afgav betænkninger i processen mod Corfzit "Ulfeldt 1651 og i anledning af hans „æresforsvar“ 1652 ud fra en mod rigshofmesteren stærkt fjendtlig indstilling. 1653 udgav han skriftet *Biblische Policey*, en samling stats-

retslike, religiøse og moralske betragtninger, dediceret kongen, hvem dets stærke monarkistiske indstillinger var egnet til at behage. 1656 adledes han af kejseren, og 1657 overdroges det ham at forfatte det store manifest (*Jus feiciale armatae Daniæ*) i anledning af krigserklæringen mod Sverige. Efter statsomvæltningen affattede han 1661, med bistand af sine kolleger i regeringskancelliet, efter kgl. ordre et forslag til en ordning af arvefølgen, bygget på streng gennemførelse af førstefødselsretten. Han foreslog at kalde arveloven „*lex regia*“, og et udkast til en sådan „kongelov“ udarbejdedes af regeringskancelliet, men er gået tabt. Han var ejer af det tidligere Rentzauerne tilhørende gods Wellingsbüttel i Holsten. □Stik ca. 1631, efter dette stik 1688 og stik af J. F. Rosmäsler efter forlæg af K. W. Klæmm.

Kongeloven og dens forhist., udg. A. D. Jørgensen, 1886. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen V, 1920. – Cajus Arend: Gekrönte Ehren-Säule über D. R., Glückstadt 1665. H. Eyben: Oratio fun. in obitum D. R., Glückstadt [s.å.]. J. Møller: Cimbria lit. II, 1744 697–703. Aug. Tholuck: Lebenszeugen der lutherischen Kirche, Berlin 1859. Roderick v. Stintzing: Gesch. der deutschen Rechtswissensch. II, München 1884 = Gesch. der Wissensch. in Deutschland XVIII 189–211. Yngve Lorents: Efter Brömsebrofreden, Upps. 1916. Kn. Fabricius: Kongeloven, 1920 (reprudg. 1971). Gottfried Lorenz: Das Erstzift Bremen und der Administrator Friedrich . . . , Münster 1969 = Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforsch. der neueren Gesch. IV.

C. O. Bøggild-Andersen*

Reintoft, Hanne Beha, * 1934, socialrådgiver. * 3. 3.1934 i Kbh. (Nazareth). F: dyrlæge Asbjørn Beha Erichsen (1903–71) og børnehaveleder Gurli Marie Larsen (1908–54). ~ 1° med lærer, socialrådgiver Harald Rasmussen, * 27.5.1926 i Århus, s. af snedkervend Emil R. og Else Knudsen. Ægteskabet opløst 1972. ~ 2° 1972 i Hvalso (b.v.) med rørlægger Knud Åge Leihøj, * 28.4.1932 i Kbh., s. af bogbinder Arnold L. (* 1903) og Ruth L. (* 1911).

R. voksede op i Kbh., blev nysproglig student fra Sortedam gymnasium 1952 og fik eksamen som socialrådgiver fra Den sociale højskole i Kbh. 1957. Hun virkede herefter i foreningen Ring i ring, Mødrehjælpen og direktoratet for børne- og ungdomsforsorg til 1965. 1965–66 var R. fuldmægtig på Den sociale højskole og samtidig forretningsfører for foreningen Sindsliden-des vel. 1966 blev hun ledende socialrådgiver ved Kbh.s amts sygehus i Glostrup. – Straks ved dannelsen af socialistisk folkeparti indmeldte R. sig i partiet, og ved kommunalvalget 1966 blev hun medlem af Frbg. kommunalbestyrelse. Alle-rede i november s.å. kom R. i folketinget, valgt på tillægsmandat i Kbh.s amt. Hun var på dette

tidspunkt kun lidt kendt uden for fagfællers kreds, hvor hun til gengæld havde vundet anseelse som en engageret og dygtig socialarbejder, og hendes personlige stemmetal ved folketingsvalget var ikke stort. 1966-valget, hvorved socialdemokratiet og SF tilsammen fik flertal i folketinget, blev indledning til en stormfuld periode for socialistisk folkeparti, og R. gjorde sig hurtigt stærkt gældende inden for oppositionen mod partiledelsen. Ved en partikongres i juni 1967 hævdede hun, at de menige gruppe medlemmer var blevet udsat for pres fra ledernes side, og kongressen fulgte hendes og andres kritik ved at vælge en hovedbestyrelse der var i klar modsætning til folketingsgruppens flertal. Striden mellem partiets fløje kulminerede i december s.å. i forbindelse med regeringens forslag til følgelovgivning efter devalueringen. R. og fem andre medlemmer af SFs gruppe stemte mod regeringen, som derefter udskrev valg til stor overraskelse for SF-udbryderne der i deres politiske uerfarenhed blot havde ønsket at lægge pres på regeringen og SFs flertal. Dagen efter tilsluttede et knapt flertal på SFs kongres sig den linje som folketingsgruppens flertal havde fulgt, hvorefter mindretallet udvandrede og stiftede partiet venstresocialisterne med R. som en ledende skikkelse. Ved valget januar 1968 fik R. med et betydeligt personligt stemmetal et af VSs fire mandater. Det viste sig imidlertid at det nye parti var meget broget, og allerede i august s.å. udmeldte bl.a. R. og Kai "Moltke sig af partiet. I folketinget fortsatte R. og Moltke som en „socialistisk arbejdsgruppe“ der ikke skulle være noget parti, men i januar 1970 meddelte R., at hun nu repræsenterede Danmarks kommunistiske parti der var gledet ud af folketinget 1960. I den resterende del af valgperioden talte R. hyppigt i folketinget og om meget forskellige emner – bortset fra de socialpolitiske indlæg der som altid var kyndige og gedigne, åbenbart med et vist ubehag over at skulle højt læse partiledelsens manuskripter. R. var ude af folketinget fra 1971 til 1973, da DKP påny blev repræsenteret. Hun genvaltes 1975, men nedlagde mandatet 1976 efter at have spillet en stadig mindre fremtrædende rolle. – Fra 1976 har R. redigeret Danmarks radios sociale brevkasse med en forening af saglig alvor og hjertevarme der har gjort hende til en elsket og af alle højt værdsat rådgiver. Hun har desuden skrevet en række anerkendte håndbøger og debatbøger om sociale spørgsmål, således *Kvinden i klasse-samfundet*, 1972, *Sociallovgivning i socialmedicinsk belysning*, 1974 (6. udg. 1981), *Om forsorg*, 1975 (3. udg. 1981), *Om familien I-II*, 1977 (3. udg. 1981) og *Den bedste forsorg i verden?*, 1980. – R.s ti år i politik, hvor hun nåede at repræsen-

tere samtlige venstrefløjpartier i folketinget, fik mange til at opfatte hende som en stridbar og omskiftelig person, men denne dom er kortsynet og urimelig. Hun tog sit hverv dybt alvorligt og hadede at gå på kompromis, og hun anvendte sin store indsigt i sociale emner yderst konstruktivt, om end de direkte resultater heraf ikke kom til at svare til indsatsen. Det er derfor forståeligt, at hun har valgt at hellige sig det praktiske arbejde som social oplyser og rådgiver, hvorved hendes betydning for den sociale udvikling måske kan blive større end gennem partipolitisk virksomhed. □ Afbildet s.m. Kai Moltke på tegn. af Hans Bendix, 1968 (Kgl.bibl.). Foto.

Interview i Berl. tid. 26.9.1976 og Politiken 2.6.1982. Weekendavisen 4.9.1981 (H. R.s erindr.). – Nele Poul Sørensen i Weekendavisen 30.9.1977.

Poul Dam

Reiser, Carl Friederich, 1718–86, forfatter, amtskirurg. * 23.7.1718 i Kbh. (Petri), † 5.4.1786 sst. (Petri), begr. sst. (Petri). F: politifuldmægtig i Kbh., senere byfoged på St. Thomas Friedrich R. (1683–1724) og Adelgunda Petersen (1683–1751, ~2° 1726 med amtskirurg i Kbh. Johann v. Aspern, † 1735 (~1° 1700 med Thamar Mogensdatter, † tidligst 1720)). ~1° 25.4.1759 i Kbh. (Petri) med Anna Cathrine Elisabeth Geisner, * ca.1731, † 1.9.1761 i Kbh. (Petri). ~2° 19.8.1778 i Kbh. (Petri) med Christiane Sophie Müller, * ca.1745, begr. 3.12.1784 i Kbh. (Petri). R. lægger vægt på i sin selvbiografi at han som det svage og følsomme barn han var havde taget skade af en lærers rå behandling. Ved den store brand 1728 hvor hjemmet blev lagt i aske og stedfaderen blev lammet af et slagtilfælde fik den tiårige dreng et chok han aldrig forvandt. Moderen fik lov at beholde amtskirurgprivilegiet som hun kunne lade svendene bestride, og da R. var udsat til at overtage forretningen blev han uddannet som feltkærsvend 1736, men først 1751 bestod han den kirurgiske eksamen, s.å. som han arvede embedet, tog borgerskab 1756 men solgte embedet som amtskirurg 1760. 1778 blev han medlem af Kirurgisk disputereselskab, købte 1780 et nyt embede og optoges igen i barberlavet. En række „observationer“ om hvorledes de unge bør lære af de gamle fik han offentliggjort i J. C. Todes Medicinischchirurgische Bibliothek II, 1778.

R. var sygeligt selvoptaget, uden sans for humor og ironi, hvilket i forbindelse med hans påfaldende gammeldags påklædning (kalvekrøs og paryk) og hans sære sprog, tysk var hans modersmål, og en højtidelig, patetisk stil med iøjnefaldende fremmedord gjorde ham til et yndet mål for karikatur og direkte forfølgelse fra ga-

Reiser, Carl Friederich

dens pøbel. Han brød sig ikke om sin profession og drømte om at studere teologi for at blive biskop, og hans forfatterskab må ses som et forsøg på at nå den berømmelse han eftertragtede. 1784 udgav han den bog der har bevaret hans navn, *Historiske-Beskrivelse over den Mærkværdige og meget fyrgerlige store Ildebrand 1728*, et „gal-skabens mesterstykke“ som den blev kaldt, men værdifuld ved den ejendommelige fotografiske hukommelse der har ladet ham erindre detaljer så de virker som øjebliksreportage skønt de er nedskrevet så mange år efter. Et væld af smædeskrifter udsendtes mod forfatteren og på gaden forfulgtes han med fyrværkeri og råb om brand. Han svarede igen med en levnedsskildring, *Liv, Levnets- og Forfølgelses-Historie* der dog først udkom efter hans død 1786. Året før havde han udgivet *Afhandling om Mennesker og Fruentimmer* der fremkaldte modskriftet *Quindekønnets Hæders-Krands* til Carl Fr. Reiser, s.å. R. skriver som han talte, og bøgerne virker som en bevidsthedsstrøm, men sproget er ofte ubehjælp-somt – den teori er blevet fremsat at han var læseretarderet; indholdet er selvforherligende, og han lufter en dømmesygde uden horisont, men med egen hudløshed som drivkraft. Med sine tynde ben, strømperne i ål, iført trekantet hat og med paraply under armen færdedes han i sine sidste år på gader og i parker som en af hovedstadens kendteste personer. □Stik af C. Schule, 1784, efter dette træsnit 1860 og 1875. Radering 1784, efter denne radering 1829. Radering i hel figur 1784. Afbildet på radering, R.s apothecose, s.å., og som rytter på kisteblad s.å. Afbildet på Schules stik af Rosenborg have, 1785.

C. F. R.: Hist. beskr., 1784 (2. forbedr. opl. s.å., udg. 1890 ved O. Nielsen m. titlen: *Ildebrands-, levnedss- og forfølgelseshist.*). – Nyeste skilderi af Kbh., 1821 1362f; 1824 1165f. Jul. Petersen: Den danske lægevidenskab 1700–50, 1893 226f. Paul V. Rubow: Reminiscenser, 1940 128–36. Paul J. Reiter i Hist. medd. om Kbh. 3.r.VI, 1944 393–424.

Sw. *Cedergreen Bech*

Reistrup, K. Hansen, se Hansen Reistrup, K.

Reisz, Carl Martinus, 1829–1902, læge. * 6.2. 1829 i Viborg, † 18.7.1902 i Espergærde, begr. i Kbh. (Garn.). F: overlærer Jacob Frederik R. (1791–1860) og Birgitte Agathe Szybrowsky (1792–1879). ~ 14.10.1875 i Kbh. (Cit.) med Corinna Løvenfeldt, * 11.6.1853 på Frbg., † 19.2. 1944 i Kbh., d. af afskediget major, kammerherre Christian Friederichsen L. (1803–66) og Camilla Adelaide Glahn (1816–1902).

R. blev student 1847 fra Viborg og medicinsk kandidat 1855. Under krigen 1848–50 tjente han

først som frivillig sergent og derefter som underlæge i søværnet. 1853 fungerede han som koleralæge i Nyboder. Efter sin kandidat tjeneste var han 1858–60 reservemedicus ved Frederiks hospital. 1858 disputerede han for doktorgraden med afhandlingen *Om Bronchotomiens Indikationer* der dannede udgangspunktet for hans specialstudium af strubens sygdomme og gjorde ham til den tidligste specialist i Danmark på dette område. 1860–61 var han prosector chirurgiæ ved universitetet. Han higede dog efter yderligere videnskabelig uddannelse og foretog 1861 en studierejse med hovedophold i Berlin for der at studere patologisk anatomi, det fag som dengang brød sig afgørende baner gennem Rudolf Virchows forskninger. Hans begejstring for faget og den store lærer gav sig udslag ved hans hjemkomst, og han blev Virchows talent- og indsigtfulde fortolker og budbringer i den danske lægevidenskab. At han dog ikke tabte klinikken af syne fremgår af, at han 1862 konkurrerede til lektoratet i klinisk medicin uden dog at opnå stillingen. 1863 blev han imidlertid konstitueret som docent i patologisk anatomi og almindelig patologi, samtidig med at han blev prosector på det nye kommunehospital i Kbh. 1865 blev han udnævnt til lektor og 1868 til professor ordinarius. I denne virksomhed satte han sig dybe spor og vakte ved sit overordentlige lærertalent, sin iver og begejstring for sit betydningsfulde lærefag hos sine disciple en videnskabelig sans og interesse der ikke alene kom selve faget, men i høj grad hele studiet til gode, idet den patologiske anatomi med dertil knyttet almindelig patologi udgjorde det nye stryngente grundlag for hele den medicinske opfattelse. Men netop derfor var de fleste af Virchows talentfulde disciple – ligesom også R.s kbh.ske lærer C. E. *Fenger – tillige klinikere, og om R. gælder det i særlig grad, at hans evner og anlæg ikke mindre end hans hele uddannelse måtte føre ham i den retning til anvendelsen af hans omfattende patologiske indsigt ved sygesengen. Målet nåedes da han 1873 overtog professoratet i intern medicin og terapi og samtidig blev overmedicus ved Frederiks hospital.

Hermed begyndte det andet ikke mindre værdifulde afsnit af R.s lærervirksomhed. Ved sit livlige og underholdende foredrag, ikke sjældent krydret med en anekdote eller vittighed, og ved sine interessante og lærerige eksaminatorier forstod han at samle og fængsle studenterne. Strubens og brystkassens sygdomme og navnlig tuberkulosen havde hans særlige interesse, og hans litterære arbejder, der ikke er synderlig omfattende, drejer sig specielt herom, navnlig om udviklingen af tuberkulosisens patologi før og efter

tuberkelbacillens opdagelse. Foruden sin lærer- virksomhed havde R. en stor praksis, og hans kyndige bistand søgtes af læger fra nær og fjern. 1892 opgav han stillingen som overmedicus, men fungerede som professor til 1899. – 1881 indvalgtes han i konsistorium, var 1883–84, 1893–94 og 1898–99 rektor ved universitetet, og ved den internationale lægekongres i Kbh. 1884 fungerede han som præsident for den patologisk-anatomiske sektion. 1885–90 var han medlem af sundhedskollegiet. Han var medredaktør af Nordiskt medicinskt archiv fra dets stiftelse 1869. Han var med til at stifte Forening for ligbrænding og var i nogle år medlem af dens bestyrelse. – Konferensråd 1900. – R. 1877. DM. 1887. K.² 1890. □ Træsnit 1890 efter foto. Mal. af Otto Bache, 1890. Træsnit af A. Bork, 1899. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1858 56. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 862. Samme i Berl. tid. 20.6.1932 (om slægten). III. tid. 20.4.1890. Poul Videbech sst. 11.2.1900. Edv. Ehlers sst. 27.7.1902. Jul. Petersen i Nord. univ. t. III, 1902 27–32. Samme i Ugeskr. for læger, s.å. 697–700. Fr. Vermehren i Hospitalstid. 4.r.X, s.å. 774–76. Hans Kaarsberg: Memoirer, 1921 171–75. Th. R[ø]vsing i Bibl. for læger CXVIII, 1926 302–06. Asklepios' tjenere, udg. Anker Aggebo 1, 1936 49 154; II, 1937 58. E. Snorrason i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VIII, 1979.

*Axel Borgbjerg**

Reiter, Paul Johan Stephan, 1895–1973, psykiater. * 29.1.1895 i Viborg, † 24.3.1973 i Kbh., begr. Helsingør kgd. F: buntmager Maximilian R. (1855–1935) og Johanne Christine Wammen (1871–1927). ~ 1° 28.10.1919 i Kbh. (Kat. Ansgar) med lærer Frida Theodora Cecilie Larsen, * 27.1.1891 i Tårnbæk, d. af kommunelærer Laurits Frederik Theodor L. (1841–1904, ~ 1° 1873 med Emilie Margrethe Bergmann, 1849–1976) og Cecilie Margrethe Madsen (1854–1935). Ægteskabet opløst 1925. ~ 2° 27.5.1927 i Kbh. (b.v.) med sygeplejer Helene (Helen) Sophie Maja Hermann, * 25.11.1898 i Kbh. (Vanløse), † 6.3.1951 i Kbh., d. af maskininspektør Vilhelm Benjamin H. (1849–1900) og Kirstine Johanne Olsen (1860–1944). Ægteskabet opløst 1947. ~ 3° 11.4.1954 i Birkerød (b.v.) med Ester Nancy Olsen, * 24.12.1904 i Kbh. (Andreas), d. af grosserer Niels Christian Olsen (1859–1925) og Ane Kirstine Larsen (1870–1955).

R. blev student 1912 fra Viborg og medicinsk kandidat 1919. I studentertiden konverterede han til den katolske kirke (1913). Han søgte over i sindssygevejvæsenet, var først kandidat ved sindssygehospitalet ved Nykøbing S. og derpå, i en for ham midlertidig oprettet stilling, klinisk assistent ved Jyske asyl, indtil han 1922 knyttedes til

Skt. Hans hospital hvor han virkede en længere årrække, først som reservelæge og, fra 1925, som afdelingslæge ved mandshospitalet. 1937 overtog R. embedet som konsulterende speciallæge i psykiatri ved Statens psykopatanstalter i Herstedvester ved Vridsløselille (åbnet 1935). Embedet omdannedes n.å. til en overlægestilling. 1941 overtog R. stillingen som overlæge ved kommunehospitalets psykiatriske afd. som han tog afsked fra 1960. Resten af sit liv virkede han som praktiserende speciallæge. – R. har udfoldet en omfattende virksomhed som medicinsk forfatter. I større og mindre afhandlinger har han givet bidrag til sindssygdommens somatiske patologi og fysiologi, først med doktorafhandlingen *Nogle Undersøgelser over Sukkerstofs-kiftet ved Psychoser*, 1925 der belyser den forskelligartede måde, kulhydratomsætningen foregår på ved de forskellige sindssygdomsgrupper. Derpå fulgte 1929 *Zur Pathologie der Dementia praecox*, hvori forfægtes den anskuelse at de ved ungdomsløvsind så hyppigt optrædende tarmaffektioner må opfattes som en vigtig årsag til sygdommen og ikke blot som et sekundært ledsagefænomen. I *Pellagroide Dermatosen an Geisteskranken*, 1935 påvises årsagsforbindelsen mellem patologiske forandringer i nervesystemet og de såkaldte pellagrose hudlidelser. 1937–41 udgaves et stort anlagt patografisk værk om Luther, hvis 1. del havde titlen *Martin Luthers Umwelt, Charakter und Phychose, sowie die Bedeutung dieser Faktoren für seine Entwicklung und Lehre*, 2. del: *Luthers Persönlichkeit, Seelenleben und Krankheiten* (dansk udg. 1946). Værket hviler på udstrakte studier der belyser Luthers påvirkning af senmiddelalderlige tidsstrømninger. Dette har sin værdi. R.s konklusion, at Luther led af manio-depressive svingninger, kan man vistnok anse for rigtig. Men bogen virker flimrende, og mange unøjagtigheder har kunnet konstateres. Den er farvet af R.s katolske stade og Luther bestemmes med sin tyske ånd tendensiøst som en tidlig forløber for nationalsocialismen.

R. fortsatte sit patografiske forfatterskab med en studie over *Christiern 2.*, 1942 (2. udg. 1971). Derpå fulgte talrige publikationer om neuroser, psykopati, psykosomatisk medicin og vejledninger i psykoterapeutisk teknik samt skriftet *Anti-social or criminal acts and hypnosis*, 1958, hvori det hævdes på grundlag af et konkret kriminologisk tilfælde, at hypnotisk påvirkning kan føre til kriminalitet. Tanken vakte betydelig kritik og betegnedes selv af venlige bedømmere som en enestående hændelse. De nævnte arbejder var symptomatiske for tidens psykodynamiske tankegang. R. fik ved dem nogen indflydelse på generationens yngre nervelæger ved private, incite-

rende kollokvier. Arbejderne er refererende og mangler forsigtig kritik. – R. var en livfuld, jovial og fantasifuld skikkelse der med begejstring optog tidens ideer og praktiserede dem.

Som katolik gennemførte han noviciatet i et benediktingerabbedi og skrev en interessant pjeces om *Sikre og tvivlsomme Mirakler*, 1943. Selv var han overbevist om de sande miraklers realitet (Helbredelse af organiske sygdomme ved overnaturlige kræfter). – Han opnåede fremtrædende medlemskab af foreninger for mentalhygiejne, hypnose, psykoanalyse og psykoterapi. Han tilførte næppe sit fag nogen selvstændig fornyelse men var en interessant eksponent for en epoke inden for dette. – R. 1956. □ Tegnet selvportr. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1925 100f. Interview i Berl. aft. 25.1.1945. – H. I. Schou i Kristeligt dagbl. 21.8.1941 (anm. af R.s bog om Luther). Alfr. Th. Jørgensen sst. 13.8.1946 (anm. af den da. udg. af samme). Samme i Tidsskr. for teologi og kirke XIII, Oslo 1942 17–34. H. Mosbech i Nationaltid. 20.11.1943 (anm. af R.: Sikre og tvivlsomme mirakler). Jørgen Madsen i Ugeskr. for Læger CXXXV, 1973 943.

Ib Ostenfeld

Reitzel, Carl Andreas, 1789–1853, boghandler. * 4.10.1789 i Kbh. (Petri), † 7.6.1853 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: handskemager Benjamin R. (1726–99, ~1° 1755 med Cathrine Elisabeth Hauberg, 1726–80) og Dorothea Weiss (1749–1833). ~1° 22.4.1821 i Kbh. (Helligg.) med Cathrine Elisabeth Lundberg, * 26.11.1792 i Kbh. (Helligg.), † 21.5.1825 sst. (Petri), d. af handskemager Abraham L. (ca. 1762–1835) og Mariane Jensen (ca. 1764–1851). ~2° 8.12.1827 i Kbh. (Helligg.) med Marie Sophie Dorothea Thorstrup, * 1.1.1797 i Kbh. (Garn.), † 6.7.1869 sst. (Petri), d. af skrædder Jens Jensen T. (ca. 1766–1819) og Anna Martha Dorothea Schnell (ca. 1774–1840).

R. gik formentlig i tysk skole da faderen tilhørte Petri menighed. Skønt bevidst dansk fortsatte R. af veneration dette tilhørsforhold og i en årrække var han kurator ved kirken. Familieforbindelser at støtte sig til havde han ikke, men han kom 1803 eller 1804 i lære hos den internationalt orienterede og litterært kyndige boghandler Gerhard Bonnier. En vistnok sand anekdote siger at R. i læretiden fik tilnavnet Bonniers trappestige. R. var høj af vækst, Bonnier lille, så når der skulle tages bøger ned fra de øverste hylder i forretningen, blev R. tilkaldt. Da det efter 1821 gik tilbage for Bonnier, ydede R. ham jævnligt hjælp. 1819 forlod han Bonnier og begyndte egen boghandel, men økonomisk var tiderne vanskelige. R. klarede imidlertid skærene, dygtig, nøjsom og overordentlig flittig, som han var.

Hans boglade kom hurtigt i vækst, og da den efter flere flytninger 1827 fik lokaler i vajsenshusets gård på Købmagergade, udviklede den sig til at blive Nordens største. 1829 udnævntes R. til universitetsboghandler.

Det er dog som forlægger, at R. har vundet varigt ry; i 1800-tallets første halvdel indtog han forlagsmæssigt en lignende position som F. V. Hegel efter 1860. Hans første forsøg som forlægger var beskedne og uden perspektiv, men snart begyndte institutioner og selvforlæggende forfattere, hvoraf der dengang var mange, at betroe ham deres udgivelser i kommission. Det gav anseelse og forbindelser der som regel førte til varige forlagsforhold. Mærkeligt nok mødte R. ingen konkurrence. Jacob "Deichmann på Gyldendal, som kunne have været R.s nærmeste konkurrent, foretrak sikrere litteraturgenrer end skønlitteratur. Med undtagelse af Adam "Oehlenschläger, der med målheligt held forsøgte sig som egen forlægger, havde R. alle guldalderens digtere på sit forlag: H. C. "Andersen, St. St. "Blicher, Thomasine "Gyllembourg, C. "Hauch, J. L. "Heiberg, Henrik "Hertz, H. P. "Holst, B. S. "Ingemann, Søren "Kierkegaard, Chr. "Molbech, J. M. "Thiele, Chr. "Wilster, Chr. "Winther, Emil "Aarestrup og endnu flere. De og deres værker blev plejet med omhu, dog var markedsføringen måske knap så effektiv som ønskeligt var. På den anden side må det ikke overses at da R. 1840 efter den oprindelige forlæggers død overtog Ingemanns kongeromaner, udsendte han dem i en billig folkeudgave, den første af sin art i Danmark. Det var skønlitteraturen der synede, men den var som altid en lunefuld vare, og det skinner flere steder igennem, fx i H. C. Andersens breve og optegnelser, at R. ikke var ukendt med pengebesvær. Konsolideringen og velstanden kom med udbygningen af forlaget, der kom til at omfatte også anden litteratur, ikke mindst stærkt benyttede skolebøger. På disse områder undgik R. ikke konkurrence. Alligevel var rækken af forfattere imponerende: C. F. "Allen (Haandbog i Fædrelandets Historie, 1840; 8. udg. 1881), C. F. "Balslev (Lærebog, 1849, 150. opl. 1891), A. P. "Berggreen, E. F. C. "Bojesen (Kortfattet dansk Sproglære, 1845; 20. opl. 1885), H. G. "Bohr, L. I. "Brandes, H. N. "Clausen, C. T. "Engelstoft, Adolph "Hannover, J. N. "Madvig, H. L. "Martensen, D. G. "Monrad, J. P. "Mynster, Caspar "Paludan-Müller, Henry "Petersen, F. V. A. "Prosch, C. F. Rung, Adolph "Steen, A. F. "Tscherning, Chr." og Otto "Vaupell, C. F. "Wegener, J. J. A. "Worsaae m.fl. En række tidsskrifter var også på forlag eller i kommission hos R.: Bibliothek for Læger, Ugeskrift for Læger, Archiv for Pharmacie, Theologisk Tidsskrift,

Dansk Kirketidende, Nordisk Tidsskrift ved Chr. Molbech, Carl Plougs Fædrelandet o.fl.a. Ved R.s død talte forlagets katalog 1250 udgivelser.

Forklaringen på dette imponerende livsværk, skabt af en oprindelig ubemidlet mand med blot en rent faglig uddannelse bag sig, må først og fremmest søges i tiden med dens aldrig før sete frembrud af litterære talenter der ikke længere ønskede at hutle sig igennem ved hjælp af majsommeligt fremskaffede prænumeranter, men hellere betroede en effektiv forlægger deres arbejder. R. forenede et heftigt temperament med evnen til at vinde mennesker og flair for bøger. Ved forlagets 50 års jubilæum 1869 hyldede C. Hauch ham med et digt, hvori det hedder: Med Kunstens Sønner har han aldrig tinget, / det var hans Fryd at se dem veltilfreds. – 1837 var R. medstifter af Boghandlerforeningen i København hvis formand han flere gange var. Med sine kolleger kom han ikke alt for godt overens. 1843 var han lige ved at melde sig ud af foreningen, 1848 gjorde han alvor af det. I sine senere leveår var han stærkt forpint af en leversygdom, men arbejdede til det sidste. – En af R.s største dispositioner var købet 1852 af ejendommen Løvstræde 7 hvor firmaet C. A. Reitzel fra 1853 indtil nedrivningen af bygningen 85 år senere havde sin virksomhed, først under navnet C. A. Reitzels bo og arvinger, og ledet af R.s ældste søn Christian Frederik Theodor R. (* 18.9.1828, † 22.9.1906) sammen med en betroet bogholder. 1858 overtog Theodor Reitzel og broderen Carl Valdemar R. (* 2.7.1833, † 23.4.1911) firmaet under dets gamle navn. Theodor ville have været læge men bøjede sig for sin egenrådige far og blev boghandler. Begge sønner lærte i den fædrene forretning, for Carls vedkommende suppleret med ophold i Wien og Köln. De to elskværdige og kultiverede brødre var højt estimerede inden og uden for bogbranchen, men de havde ikke format til at løfte arven efter deres far. Deres forretningsførelse var præget af kulance og noblesse, men de forstod ikke at frigøre de midler der var bundet i samlede værker og i et på andre punkter forlængst nedsættelsesmodent lager. Konkurrencen, især fra F. V. Hegel, Gyldendal, kunne de slet ikke klare. 1893 måtte de afstå forlaget, bogladen beholdt de, til George C. Grøn (1864–1923). Han opbrugte hurtigt sin rigelige driftskapital og solgte 1896 forlaget til Gyldendal. Th. og Carl Reitzel forvandt aldrig det slag som tabet af forlaget havde været. Carl A. Reitzel jun. (* 18.2.1860, † 21.2.1921), søn af Carl Reitzel, klarede sig som indehaver af bogladen fra 1911 igennem med skiftende kompagnoner; efter hans død gik det endnu eksisterende

firma ud af slægten Reitzels eje. □ Mal. af Just Holm udst. 1851, efter dette litografi af P. Gemzøe, 1853, litografi 1859 samt træsnit 1853, 1870, 1874 og 1877. Relief af Aksel Hansen på gravmælet.

Poul Reitzel: Stamtbl. over slægterne Reitzel og Reitzel-Nielsen, 1921. Taler ved C. A. R.s jordeførd, 1853. Chr. H. Kalkar i Dansk boghandlertid. 11.11.1854. Nord. boghandlertid. 30.4.1869, 29.6.1883, 4.10. og 11.10.1889. [J. L. Lybecker] sst. 27.9.1906 (om Th. Reitzel). Dansk boghandlertid. 29.12.1916 og 24.4.1919. Ernst Bierberg sst. 24.2.1921 (om Carl Reitzel). J. Fridmodt sst. 17.2.1927 (om Th. og Carl Reitzel). C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870 162–71. H. P. Holst: Fra min ungdom, 1873 86–90. Samme i Fortegn. over C. A. Reitzels forlags- og kommissionskr., 1889 I–IV. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887 153–56. Otto B. Wroblewski: Ti år i C. A. Reitzels boglade, 1889. Samme i Adressebog for den danske, norske og svenske boghandel XIV, 1895 V–VIII (om Th. Reitzel). Samme: Om boghandelen i Danm. i det 19. årh., 1901 8f. C. J. Brandt i Dansk kirketid., 1889 663f (optr. i Nord. boghandlertid. 25.10.s.å.). A. Dolleris: Danm.s boghandlere I, 1912 282–84; II, 1893 166–69; III, 1906 284–87; IV, 1919 312–14. Hans Vilh. Martensen: Fra mine første 25 år i C. A. Reitzels boglade, 1904. Peter Nansen: Mine 20 år i Gyldendal, 1918. W. T[hulstrup] i III. tid. 4.5.1919. Karl Otto Bonnier: Bonniers I–IV, Sth. 1930–31. Henrik Koppel: Spredte træk af boghandelens hist., 1932 49 60. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Samme: Reitzels gård i Løvstræde, 1938. C. A. Reitzel. Bøger gennem 125 år, 1944. Jul. Clausen: C. A. R., 1944. Laur. Nielsen: Gyldendal gennem 175 år, 1945. Harald L. Tveterås: Den norske boghandels hist. II, Oslo 1964. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Reitzel, Carl, se **Reitzel, C. A.**

Reitzel, Hans Torben Carl, * 1918, forlagsboghandler. * 14.12.1918 i Frederiksværk. F: murermester Johan Oluf Vilhelm R. (1890–1962) og Karen Kirstine Ingeborg Olsen (1897–1973). ~ 25.12.1952 i Frederiksværk (b.v.) med Mette Lindegaard, * 22.2.1925 i Hillerød, d. af læge Ole Hansen L. (1892–1967) og Ebba Marie Friedrichsen (1899–1980).

R. forlod Frederiksborg statsskole med realeksamen hvorefter han kom i boghandlerlære i Hillerød og efter udstået læretid fik han ansættelse i et par københavnske boglader indtil han 1943 blev ansat som forlagssekretær på Povl Branners Forlag. Da han var aktiv inden for modstandsbevægelsen på flere områder måtte han gå under jorden i jan.1944. Efter befrielsen genoptog han sit arbejde hos Povl Branner men da konjunkturerne snart strammedes på bogmarkedet blev han afskediget 1948 og han oprettede derefter sit eget forlag, *Hans Reitzels Forlag*, 1949. Han lagde ud med et beskedent program der dog var

stærkt kvalitetsbevidst og tidligt lagde han linjen for sit forlag med serien *Mennesket i tiden*, hvor H. C. Branner, Martin A. Hansen, P. G. Lindhardt og andre forfattere og videnskabsmænd leverede vægtige bidrag til 50ernes idéebat. Kort efter blev *Mennesket i tiden* fulgt op af en parallelt løbende serie *Mennesket og naturen* med bøger af bl.a. P. Brandt Rehberg, Thomas Sigsgaard, Peter Naur og Bengt Strömrgren. Som en udløber af disse to seriøse serier påbegyndte R. 1953 udgivelsen af tidsskriftet *Perspektiv*, omend ikke et modtræk så dog et alternativ til *Heretica* og *Gyldendals Vindrosen*. Ved sin alsidighed virkede *Perspektiv* forfriskende sammenlignet med det mere tanketunge og åndsmonopoliserende *Vindrosen* og helt uretfærdigt blev det nu og da sat i skyggen af dette. Måske kunne det virke som et sidespring at R. netop i disse år kom i offentlighedens søgelys. Hans seje indsats for den erotiske litteratur med forfattere som Henry Miller, Jean Genet og klassikeren *Kama-Sutra* gav ham tilnavnet *Hans Rædsel*, men de forargede overså i den hetz der blev ført mod ham at R. kun var interesseret i at udgive virkelig god erotisk litteratur og aldrig nogensinde ville være at finde i pornospekulanternes rækker.

Sideløbende med eksklusiv skønlitteratur påbegyndte R. udgivelsen af Freuds hovedværker, og selvom skønlitteraturen endnu var at finde på hans program sporedes dog snart en hældning mod de progressive pædagogiske og psykologiske udgivelser – der påbegyndtes med A. S. Neills bøger om erfaringerne fra Summerhillskolen – en linje der fulgtes op med bøger af bl.a. Erich Fromm. Men udgivelsespolitikken har aldrig været så stram at der ikke var plads til andet. Også R. kom tidligt med på billigbogsmarkedet med *Falkeserien* og *Hans Reitzels serie* og inden for billedkunsten med *Grafisk orientering*, men også store grafiske værker kom til udgivelse, som bl.a. Oluf Høsts *Kjölvann* og Palle Nielsens *Orfeus og Eurydike*. Inden for forlæggernes kredse står R. som den der i sjældnen grad driver sit forlag på personlige ideer, og som med idealisme påtager sig udgivelsen af ofte provokerende litteratur, og for sine samfundskritiske bøger modtog han 1969 P. H.-prisen. Selvom forlagets linje må karakteriseres som venstreorienteret, hvad der bl.a. har manifesteret sig i udgivelsen af *Den lille røde bog for skoleelever* der ved sin fremkomst 1969 vakte både opmærksomhed og forargelse, og i rækken af samfundsenkede lærebøger i Om-serien, var der bl.a. plads til den litteraturvidenskabelige Værkserie. Organisationsarbejdet har i kortere perioder lagt beslag på R. Han var medstifter af A/S Fællesekspedi-

tionen og medlem af Den danske forlæggerforenings bestyrelse 1969–73 og dens næstformand 1971–73. □Foto.

Godfred Hartmann

Reitzel, Theodor, se Reitzel, C. A.

v. Reitzenstein, Carl Gottlieb, 1684–1756, officer. * 5.(20.?)8.1684 i Irfersgrün ved Zwickau (Sachsen), † 25.6.1756 i Fredericia, begr. sst. F: Georg Peter v.R. (1648–94) og Florentine Dorothea Trützscher. ~ antagelig 1° med N.N., * ca.1687, begr. 12.1.1747 i Kbh. (Garn.). ~ 2°(?) antagelig 1747 med Benedicte Maria (Christi(a)na) v. Vielegg, * 2.11.1724 i Kbh. (Garn.), † 3.10.1749 sst. (Garn.), d. af kaptajn, senere generalmajor Julius Johan v. V. (1689–1756, ~ 2° med Lucretia Charlotte v. Plessen, † 1756) og Dorothea Lucie v. Plessen († 1748).

v.R. skal i sin tidlige ungdom være blevet uddannet i artilleri og fortifikation i monarkiet, og har derefter fra 1702 deltaget i krigen i Nederlandene m.m. til han 1709 i lejren ved Mons som kaptajn fik et artillerikomagni i Frederikshald. Han deltog i forsvaret i Frederiksten 1716 og 1718, blev 1716 kar.major, 1722 kar.oberstløjtnant, 1728 forsat til Danmark som virkelig oberstløjtnant. 1732 blev han oberst af infanteriet og chef for det danske land- og søartilleri med tøjhusene i Kbh. 1739 udskiltes søetatens artilleri og henlagdes under marinen. I forvejen havde v.R. med sorg og under modstræben til marinen måttet aflevere landetatens gamle jernkanoner og morterer til støbning af skibsskyts. Det lykkedes ham vel at bevare nogle pragtstykker, men et i våbenhistorisk henseende interessant materiel forsvandt. 1741 blev han kar.generalmajor, 1755 generalløjtnant af infanteriet, afgik n.å. fra artilleriet og blev kommandant i Fredericia. – Hv. R. 1752. □Mal. af P. Als, 1752, raderet af C. C. Andersens.

Danske saml. 2.r.I, 1871–72 288. – L. Bobé i Pers.hist.t. 2.r.VI, 1891 12–23. Samme og C. E. A. Schøller sst. 3.r.III, 1894 109 (om slægten). Danm.s adels årbog LI, 1935 II 131 og LX, 1943 II 69. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben IX, 1932. Generalstaben: Elleveårskrigen militære hist. I, ved Johs. Schiøtz, Oslo 1936.

Rockstroh*

v. Reitzenstein, Wolf Veit Christoph, 1710–81, amtmand. * 30.11.1710 i Lichtenberg a.d. Selbnitz, † 25.12.1781 i Sorø, begr. i Sorø k. F: brandenburg-kulmbachsk gehejmeråd Wolf Christoph v.R. (1663–1729) og Maria Sabina v. Würzburg (* 1683). ~ 1° 11.4.1755 i Kbh.

(Slotsk.) med Øllegaard v. Gram(m), * 22.7.1735 i Kbh. (Holmens), † 6.2.1759 på Beldringe, d. af jægermester, senere overjægermester Carl Christian v.*G. (1703–80) og Birgitte C. Friis (1715–75). ~ 2° 16.9.1760 på Hirschholm (Slotsk.) med hofdame hos enkedronning Sophie Magdalene, Theresia Sophie v. Zedwitz, * 1713, † 10.10.1799 i Sorø.

v.R. kom som ung til Danmark, blev 1734 officer, men kom 1736 som kammerjunker til dronning Sophie Magdalenes hof hvor han 1747 avancerede til hofmarskal og jægermester. 1756 blev han amtmand over Segeberg amt, 1757 over Vordingborg og Tryggevælde amter og fra 1766 til kort før sin død over Sorø og Ringsted amter. I denne sidste stilling havde han overbestyrelsen af akademiet som han ved sin tiltrædelse fandt i dårlig forfatning. v.R. søgte på forskellig vis at ophjælpe institutionen, bl.a. ved tilskud fra kongens kasse, men uden at opnå større resultat. I hans tid opstilledes J. *Wiedewelts kostbare sarkofag over Ludvig *Holberg i Sorø kirke. I debatten om landboreformerne gav han udtryk for udpræget konservative synspunkter og advarede mod lempelser i stavnsbåndet. Fra hans hånd foreligger en del tyske lejlighedsdigte. v.R. var typen på de indvandrede tyske adelsmand der via hof-tjeneste opnåede en fremtrædende position i den danske stat, men han skal efter A. P. *Bernstorffs mening hverken have gjort sig fortjent til den favorisering, han opnåede, eller den hårde kritik der fra anden side rettedes mod hans virksomhed. – Gehejmeråd 1759, gehejme-konferensråd 1769. – Hv. R. 1750. Bl. R. 1777. L'union parfaite 1750. □Mal. (Sorø akad.). Tegnet silhouet (Fr.borg). – Epitafium efter udkast af Jens Bang (Sorø k.).

Aktstykker til oplysn. om stavnsbåndets hist., udg. J. A. Fridericia, 1888 235. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. – L. Bobé i Pers.hist.t. 2.r.VI, 1891 12–23 (geneal.). Danm.s adels årbog LX, 1943 II 69–73 168. P. F. Suhm: Saml. skr. XIV, 1798 327. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I-II, 1915–30. Sorø. Kloster, skolen, akademiet II, 1928–31. H. G. Orlrik i Soranerbl. XVIII, 1933 57–60 og XIX, 1934 1–3.

Claus Bjørn

Reitzer, Christian, 1665–1736, professor juris, bogsamler, mæcen. * 3.10.1665 i Kbh., † 29.2.1736 i Flensborg, begr. i Børglum. F: sekretær i tyske cancelli, senere assessor i skatkammerkollegiet Jørgen Ernst R. (1620–76) og Anna Fabricius (1643–1713, ~ 2° 1679 med generalprokurator Caspar *Bartholin, 1655–1738). ~ 10.9.1705 i Kbh. (Helligg.) med Marie Schou, * ca.1662, † 28.12.1730 i Ålborg, d. af renteskriver Jens Sørensens (ca.1615–84).

R. hørte gennem sin far til det kbh.ske embeds-aristokrati; gennem sin mors andet og sin søsters ægteskab knyttedes han til den ved besættelsen af universitetsembeder almentige Bartholinske familie. Økonomisk velstillet kunne han søks år igennem foretage studierejser i de europæiske hovedlande. Ligesom faderen stod han i opposition til den gamle teologisk-skolastiske universitetsdannelse og lagde sig i udlandet efter den moderne verdslige „politiske“ dannelse hvis mål var at uddanne diplomater og administrative embedsmænd som den nye enevælde behøvede. De fag der skulle dygtiggøre dertil var moderne historie, samfundskundskab og den nye „natturret“, der frigjort for den bibelske ret byggedes op på den menneskelige fornuft, ens i alle lande. I Leiden lod han sig indskrive som statsvidenskabelig studerende, og i Halle studerede han natur- og folkeret under Chr. Thomasius, elev af Samuel Pufendorf, den nye dannelses hovedmand i Nordeuropa.

Efter sin hjemkomst i Kbh. 1692 blev han professor juris. I sin universitetsvirksomhed blev han repræsentant for det nye i tiden. Han docterede natur- og folkeret og dansk ret, og i den smukke foretale til sin disputats *De iis quæ universo in jure* (o: naturretten) *præcognita esse debent*, 1702, fremsætter han den nye dannelses program og som dens adelsmærke tænkefriheden (philosophandi libertas). Han studerer også efter Pufendorfs eksempel den helt moderne historie (Christian V). Som tilhænger af Cartesius' (René Descartes) skeptiske og matematisk opbyggende filosofi kan han uden afstandtagen i et brev til Árni Magnússon (1708) fortælle at den gamle mag. Hans Been „idag blef begravet med det Lov, at han døde som en sand Carthesianer, endende sit Liv ved ikke at tage Føde til sig og intet andet ønskende sig efter dette Liv end en evig Søvn“. Til hjælp ved sit studium samlede han et udsøgt bibliotek på 17 000 bind, en af Kbh.s seværdigheder som fx Peter den Store bød på. Noget sart af helbred var han ikke meget produktiv („min vanlige Mathed“); han udgav intet ud over nogle disputater og en ypperlig oversættelse af en af Juvenals satirer. Derimod havde han stor betydning for dansk åndsliv ved at ansøre og fremme andres arbejder. Han bekostede den pragtfulde udgave af T. *Torfæus' *Historia rerum Norvegicarum* i fire foliobind (1711). I hans gæstfri hjem ud til Frue kirkegård, hvor den lærde bogsamler Otto *Sperling (1634–1715) fandt ly i sine sidste fattige år, samlede han mange af de unge der kom til at betyde noget i dansk litteratur og videnskab: Hans *Gram, Chr. *Falster, Andr. *Hojer, Ludvig *Holberg o.a. Han gav dem interesse for det nye i tidens videnskab, stillede

dem opgaver og hjalp dem med sin viden, sit bibliotek og sine optegnelser. Også for deres karrierer var han gennem sine formående bekendte aktiv. Det var ham der gjorde Holberg bekendt med Pufendorfs historie og naturet og fik ham til at efterligne Pufendorfs værker i hans første store historiske og naturretlige produktion (1711–15). Holberg, der ellers ikke er ødsel med sin anerkendelse, udtalte i stærke ord sin tak herfor i forordet til sin Introduction til de fornemste europæiske Rigers Historie. Også for Holbergs første bevidste forsøg på at „beflitte sig paa en reen Danske“ (1713) har R. betydning. Ved Holbergs universitetskarriere var han ligeledes virksom. Hvor jævnt og usnobbet denne høje embedsmand i sin hjælpsomhed optrådte over for de unge ses af hans breve til den 21-årige student Chr. Falster.

R. kom foruden sit professorat til at beklæde en række høje administrative embeder: assessor i højesteret (1709) og i overadmiralitetet (1712), stiftamtmand over Trondhjem stift (1723) og over Ålborg stift (1726). Hans hjælpsomhed, bogkøb og de vanskelige tider under den store nordiske krig gjorde at han 1721 måtte afhænde sin bogsamling til kongen. En ulykke for ham som for andre ledende mænd i tiden blev Frederik IVs ordre til 1725 at indtræde i den berygtede gehejme-inkvistitionskommission („Bandekommissionen“) som dronning Anna Sophies tilhængere fik oprettet til at afsløre misbrug i administrationen og for at ramme modstandere. Da den mod Anna Sophies kreds fjendtlige Christian VI kom på tronen 1730 afskedigedes han som amtmand. Sine sidste år tilbragte han i Flensborg. Et maleri på Gavnø (før 1723) viser et klogt, skarpt iagttagende, noget hærget ansigt. – Justitsråd 1709. Etatsråd 1721. □ Maleri (Gavnø).

Falsteriana, ved Chr. Bruun, 1869 138–41 (breve). Danske studier, 1908 50–52 (brev fra Morten Reenberg). Arne Magnussons personlige brevveksl., ved Kr. Kålund, 1920 især 369–74. – E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 72–78. Chr. Bruun m. fl. i Danske saml. IV, 1868–69 24 30 34 196 273. Samme: Fr. Rostgaard I, 1870 209–16 o.fl.st.; II, 1871 82–104. Personalhist. notiser om embeds- og bestillingsmænd i Ålborg, ved E. Tauber og A. H. Nielsen, 1879–80 65f. Oluf Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. VI, 1892. Chr. Thaulow: Personalhist. for Trondhjems by og omegn, Trondhjem 1919 XXII f. Carl S. Petersen i Håndbog i bibliotekskundskab, udg. Sv. Dahl 3. udg. II 1927 92f. Festskr. i anledn. af 200 års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., ved E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 59 70 73 77 81. Th. A. Müller i Hist.t. 10.r.IV, 1937–38 5 24. Samme: Den unge Ludv. Holberg, 1943. Højesteret 1661–1961 I–II, 1961.

Th. A. Müller*

Remfeldt, Aage, *1889, fotograf. *4.9.1889 i Kbh. F: snedkervend, senere fotograf Lars Rasmussen (1860–1938) og Ane Kirstine Christensen (1860–1944). Navneforandring til R. 1918. ~1920 i Oslo med Petra Lovise Hansen Hage, *17.4.1896 i Bergen. Ægteskabet opløst.

Efter på Teknologisk institut at have suppleret sin fotografiske uddannelse hjemmefra med at høre kemikeren Chr. Winther og den klassiske arkæolog Frederik Poulsen tog R. som reflektant på annonce om en medhjælper 4.3.1910 til Oslo hvor han arbejdede knapt et år. Fra Kbh. kom han via Stockholm 1911 atter til Oslo og etablerede sig der. Febr. 1913 tog han til USA og Canada og vendte april 1914 tilbage til Oslo. Aug.1919 deltog R. i Stockholm i et kursus holdt af Karl Schenker fra Berlin. Han erhvervede 1922 norsk statsborgerskab og har beholdt det siden. Jan. 1923 tog han via London tre måneder til New York og besøgte Clarence H. White's fotostole samt aflagde visit hos Stieglitz. 1936, da hans forældre havde guldbryllup, vendte han tilbage til Danmark og slog sig for resten af livet ned i Havdrup. – På sine rejser opsøgte R. kolleger og studerede især deres atelierbelysning. Iagttagelser 1914 i Montreal fik ham til at indrette sit eget atelier på Drammensveien med kun elektrisk belysning. Lysmåling var dengang så upræcis at det var svært at få nøjagtigt den ønskede belysning med skiftende dagslys og flytbare elektriske lamper. I stedet arbejdede R. med en bagfra af fire tusindlys-lamper belyst, seks kvadratmeter stor, hvid skærm der gav et jævnt fordelt, konstant lys som han oftest brugte frontalt ved optagelse af kvinder og børn, men i en vinkel på 45° for mændenes vedkommende. En interessant analyse af to af sine kendteste portrætter *My Son* og *Professor, Dr. Michelet*, giver R. i Dansk fotografisk tidsskrift 1948, med yderligere bemærkninger om bl.a. lysstæningens højde og om at det vigtigste ved personen bør være skarpest gengivet samt en sluttelig understregning af, at man ikke skal skabe portrætter over en konstruktion, men altid i det godt skabte kan finde konstruktionens love.

R. deltog fra 1919 i internationale udstillinger, havde sin første separatudstilling jan.1923 i Camera Club, New York og viste marts-april 1931 efter indbydelse 62 af sine portrætter i National Museum's Arts and Industries bygning i Washington D. C. De havde da først været vist i Oslo og udstilledes bagefter i Buffalo, Chicago, London og Paris samt 1935 i Kunstindustrimuseet i Kbh. De følgende år deltog R. med enkelte billeder i fotoudstillinger over det meste af Europa samt USA og Japan, bl.a. med et dobbeltportræt af sin far og søster og enkeltportrætter af *Sigrid*

Undset, Edith Heiberg og Herdis Jacobsen. Af andre optagelser kan nævnes Jenny Hasselquist, Lillebil Ibsen, Herman Wildenvey, Georg Brandes og Knut Hamsun.

1935 stiftede R. Foreningen for kunstfotografi, omdøbt ca. 1950 til Foreningen for billedmæssig fotografi i Danmark og 1958 til Foreningen for fotografisk kunst i Danmark. Den afholdt sept. 1946 på Charlottenborg Den første internationale udstilling af billedmæssig fotografi i Danmark som indtil nu er efterfulgt af yderligere nitten hvoraf den i aug. 1964 bestod af billeder R. selv ejede. Disse ca. 300 fotografier med nogle få udskiftninger erhvervedes 1975 af Nordjyllands kunstmuseum i Ålborg. S.å. udstillede R. på Solrød rådhus 40 portrætter fra sine 40 år i Havdrup. De indgår i den samling på ca. 100 indrammede fotografier han har testamenteret Køge Bugt kunstforening. – Som idrætsmand udsendte R. 1935 i Norge en pjece om gangsport. 1936 udgav han *Portrætter og billedmæssig fotografi. Fra 25 år i Norge*, og som fotograf bidrog han med billeder og tekst til bl.a. Dansk fotografisk tidsskrift, Foto og Nordisk tidsskrift for fotografi samt Morgenbladet og andre aviser. □Foto.

Åke Sidwall og L. Wigh: Bäckströms bilder, Sth. 1980. Børge Askholm i Kreativ fotografi II, 1981 38–41.

Bjørn Ochsner

Rendtorff, Andreas Jørgen, 1885–1965, generaldirektør for Sterling Offices Ltd., England. * 19.7.1885 på Vindumovergård, Vindum sg., † 12.10.1965 i London. F: proprietær Herman Theodor Georg Ferdinand R. (1844–1934) og Elise Marie Frederikke Kühl (1845–1922). Efter at have taget realeksamen fra Viborg katedralskole 1902 blev R. ansat på et forsikringskontor i Kbh. 1905–06 aftjente han sin værnepligt og blev efter at have gennemgået løjtnantskolen på Kronborg udnævnt til løjtnant i fodfolket. R. forlod imidlertid den militære løbebane og rejste til England hvor han fik ansættelse i et forsikringsselskab. Efter at have været afdelingschef i et andet selskab startede han 1912 egen forretning som assurandør og reassurance-mægler. Forretningen blev 1917 omdannet til aktieselskab under navnet Sterling Offices Ltd. hvori genforsikringsmæglerfirmaet A. F. Pearson & Co. 1918 blev optaget. R. var generaldirektør for Sterling Offices Ltd. til 1949 og derefter til sin død formand for dets bestyrelse. På det tidspunkt R. startede egen virksomhed genforsikrede engelske forsikringsselskaber i vid udstrækning i Frankrig, Tyskland og Rusland. Det var således noget nyt at et engelsk firma påtog sig sådanne forretninger, og da tyske og russiske

genforsikringsselskaber med første verdenskrig ikke længere kunne komme i betragtning, fik R.s firma et hurtigt og kraftigt opsving. I de følgende årtier udbyggedes Sterling Offices Ltd. med datterselskaber i New York (1919), Paris (1931), Toronto (1940) og Sydney (1948), og i alle disse selskaber blev R. formand for bestyrelsen. – R. der antog engelsk statsborgerskab fik en række tillidshverv inden for den engelske forsikringsverden; bl.a. var han en årrække vicepræsident i Insurance-Institute of London. 1927 udgav han *A History of Reinsurance, with Sidelights on Insurance* i anledning af A. F. Pearson & Co.s 50 års jubilæum. – Tildelt Falcks Redningskorps' for-tjenstmedalje i guld i 1952 for sin indsats for Danmark i udlandet. – R. 1932. R. 1956. □Foto.

Aage Heinberg i Børsen 24.12.1951. Dansk forsikrings tid. LXII, 1955 323 og LXXII, 1964–65 414. K. Rosstock-Jensen i Assurandøren LXX, 1965 544 788.

Chr. R. Jansen

Rendtorff, Conrad Arthur Venø, * 1900, præst. * 2.3.1900 på Venø. F: præst, senere provst Theodor Julius Carl Georg R. (1869–1950) og Julie Albine Mathilde Philipsen (1871–1952). ~ 29.10.1926 i Roskilde domk. med Ellen Margrethe Wi-se, * 28.5.1901 i Daugbjerg, † 22.12.1977 i Kbh., d. af præst Ernst Christian W. (1871–1948) og Ellen Petersen (1874–1953).

R. voksede op i et præstehjem. Størsteparten af faderens præstegerning faldt i Bøvling-Flynder pastorat. De sidste ti år var han tillige provst for Vandfuld-Skodborg herreders provsti. Forældre-ne var ikke selv vokset op i det vestjyske miljø, men følte sig hjemme i den kristendomsform der var den fremherskende i pastoratet som var – og den dag i dag er – stærkt præget af den indremissionske vækkelse. Faderen tog sin afsked som 66-årig og arbejdede derefter en årrække som rejsepræst for Indre missions børnegudstjenestueudvalg. – R. blev student i Viborg 1917, cand. teol. 1922 og var derefter sekretær for Roskilde KFUM 1922–26. De sidste to år i Roskilde var han desuden ordineret medhjælper ved domkirken. 1926 blev han sammen med sin hustru udsendt til Indien af KFUM i forbindelse med Det danske missionselskab. Arbejdet i Indien faldt hovedsagelig i Cuddalore hvor R. var leder af det forholdsvis nystartede KFUM-arbejde med forening, „hostel“, bibliotek og foredrags-sal. 1933–34 var R. sekretær i KFUM i Travancore. Herefter vendte familien hjem fordi børnene ikke tålte tropeklimaet. 1935–41 var R. sognepræst ved Kingos kirke i København. 1940 blev han atter ansat – som sekretær – i Det danske missionselskab hvis generalsekretær han blev i årene 1945–58. 1958 blev R. residerende kapel-

Rendtorff, Conrad

lan ved Skt. Johannes kirke i København hvorfra han tog sin afsked 1969. 1958–73 var R. formand for Det danske missionselskab. – R., der var meget flittig og hurtigt arbejdende, er en af de danske præster der har deltaget mest i det økumeniske arbejde, altid med centrum i ydre mission, men med talrige forgreninger til andre sider af arbejdet. Han har berejst det meste af verden som deltager i fælleskirkelige møder og missionskongresser samt i sin egenskab af generalsekretær og formand for DMS. R.s tillidsposter i ind- og udland har været talrige: formand for Akademisk missionskreds 1937–43, medlem af verdensbestyrelsen for KFUM 1937–47, medlem af bestyrelsen for Marthabo 1941–59, medlem af komiteen for Nordisk Missionsflyg 1945–48, medlem af bestyrelsen for Den konservative vælgerforening (17., 16. og 4. kreds) i årene 1945–70, medlem af International Missionary Council og dets ad interim Committee 1952–58, medlem af Commission on World Missions under Det lutherske verdensforbund 1957–63, mv.

Arbejdet i Indien strakte sig ikke over noget langt åremål. Det prægedes af usædvanlige sproglige evner og stor initiativrigdom og blev udslagsgivende for R.s hele senere indsats. Som forhandlingsleder og konferencedeltager i ind- og udland var R. meget værdsat på grund af sin evne til at overskue en situation. Ofte var det ham der kom med det forløsende ord i en vanskelig forhandling. Som præst var R. en skattet sjælesørger. DMS, som R. gennem årene som sekretær, generalsekretær og formand identificerede sig med, modtog uhyre megen inspiration gennem hans stærke personlighed og hans vidtspændende engagement. I hans tid forandrede det sig fra et meget dansk foretagende til et internationalt præget selskab. Det var en udvikling der lå i tiden, men som han formede med på. I øvrigt er der ingen nulevende der i samme grad som R. er kommet til at personificere dansk ydre mission i hele dens bredde. – R. har skrevet en række mindre bøger. Betydeligst er nok *Missionsarbejdet i Indien under D.M.S.*, 1942, og *Mellem tempeltårn og kirkespir*, 1951. Han redigerede Dansk Missionsblad 1941–46 og Nordisk missions tidsskrift 1951–62. 1975 udgaves hans erindringer, *Som tiden dog går* –, genfortalt af Egon Nielsen. – Skal R.s hidtidige liv gøres op af en yngre samtidig, bliver hovedindtrykket: stærkt kristent engagement, overblik og åbenhed for alt nyt. – R. 1965. □Foto.

Egon Nielsen: *Som tiden dog går* –. C. R.s erindr. genfortalt, 1975. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Thorikild Græsholt

Rentzmann, Peter Nicolai, 1845–1923, departementschef, mæcen. * 28.12.1845 i Kbh. (Holmers), † 26.4.1923 sst., begr. sst. (Holmens). F: urtekræmmer, kaptajn Carl Frederik R. (1809–77) og Anna Christine Schjøtt (1808–95). Ugift. R. blev student 1864, privat dimitteret, cand.jur. 1871, volontær i justitsministeriet 1875, assistent sst. 1879, fuldmægtig 1883, kontorchef 1891, fungerende departementschef 1906, udnævnt 1910, lensesekretær 1915, afgik 1919. Han var desuden fra 1872 ansat i Landbygningernes almindelige brandforsikring, blev fuldmægtig 1884, juridisk medhjælper 1891, konst. direktør 1898, justitsministeriets tilforordnede 1908. R. der var religiøs og historisk interesseret har gjort sit navn kendt ved at bekoste genopførelsen af Nicolai kirke i Kbh. i alt væsentligt efter de gamle opmålinger og i tilslutning til det bevarede tårn med det 1908–10 genrejste spir. I forening med sin søster Ida Noline Petrea Rentzmann (1841–1910) testamenterede han 1902 fællesformuen til dette formål, men bestemte sig senere til at lade bygningen rejse allerede mens han levede, og efter at kommunen 1913 havde modtaget gaven, nedlagdes grundstenen 1915, og bygningen indviedes 1917, opført af H. C. Amberg. R. havde oprindeligt tænkt sig at rejse en ny kirke, men ændrede senere planen således at bygningen rummede en kirke- og mødesal, samt, indtil 1957, Kbh.s kommunes bibliotek. R. boede i sine sidste år selv i et par værelser i bygningen. – R. 1894. DM. 1902. K.² 1912. K.¹ 1917. □Buste af H. Wederkinch, 1914 (Stiftelsen Mørks minde). Mal. af N. V. Dorph, 1918. Foto.

P. N. R. i Julebogen XV, 1916 150–60 og Nationaltid. 4.3.1917. Politiken 11.11. og 12.11.1917 samt 29.10.1919. Berl. tid. 27.4.1923. J. Aarsbo: Bibliotekerne og samfundet, 1935 169–76. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Engelstoft*

Repholtz, Albert Henrik, 1863–1928, maler, grafiker, kunsthistorisk forfatter. * 5.11.1863 på Nysø, † 5.3.1928 i Kbh., urne på Bispebjerg, 1939 flyttet til Karlslunde kgd. F: godsforvalter ved baroniet Stampenborg, senere justitsråd Mathias Edvard R. (1825–87) og Johanne Natalie Hjort (1837–90). Ugift.

R. blev student 1881 fra Roskilde, cand.phil. n.å. og dimitteredes dec. 1881 af Carl F. Andersen til kunstakademiet. Han søgte dets forberedelsesklasse fire kvartaler jan. 1882 – foråret 1883 og gik derefter over til kunsternes studieskole under L. Tuxen og P. S. Krøyer, deltog også i skolens udstilling 1896. Med sine første genrebillede (bl.a. *Forviklinger*, 1884) og portrætter vakte R. gode forventninger på Charlottenborg for-

årsudstilling 1884, 1886–88. Sygdom hindrede ham imidlertid i at arbejde omtrent ti år. Han opgav maleriet, og da han atter begyndte at udstille 1899 var det som grafiker. Inden for den levende interesse for den grafiske kunst som opstod i forrige århundredes slutning og udadtil gav sig særdeles aktive udslag i tiden efter århundredskiftet indtager R. en fremtrædende plads. Fortrinsvis vendte han sig mod teknikker som var lidet eller slet ikke benyttede hos os, og som han ikke desto mindre straks beherskede. Han begyndte med koldnåls- eller „skærenåls“-raderingen, som han kaldte den, bl.a. med portrætstudien *En glad Pige*, 1898 der er et af hans fineste blade. Men først og fremmest er det hans fortjeneste at have genoptaget og bragt liv i „sortkunsten“, mezzotinten, i dansk grafik. Denne kunstart udgør hovedmassen af hans grafiske værk. Hans anseligste blade er gengivelser efter A. van der Neers måneskinslandskab i kunstmuseet (1900), Rembrandts „Studenten“ fra Glyptoteket (1904) og „Manden med Pragthjelm“ i Berlin. Desuden har han arbejdet efter Jens Juel („Bajocco“, Fru Gyllembourg), Frans Hals (portrættet af Descartes) og Peder *Als (Johs. Wiedewelts portræt, 1923). Senere kastede han sig over blødggrund-raderingen (verniss mou) i en række rask gjorte landskaber, figurscener og dyrestudier fra Zoologisk have (*Gullaschbøfserne*, 1917). – Ved siden af denne virksomhed skrev R. en livlig kunsthistoriske bøger. Hans brochure *Aphrodite fra Melos*, 1908 vakte i sin tid megen opmærksomhed ved et nyt rekonstruktionsforslag, bygget på iagttagelser fra statuen selv og de tilhørende brudstykker. I *Thorvaldsen og Nysø*, 1911 hvor offentligheden første gang blev bekendt med baronesse Christine *Stampes efterladte memoirer, leverede han en grundlæggende studie over Thorvaldsens rige alderdomsproduktion og rokkede troen på J. M. *Thieles absolutte pålidelighed som Thorvaldsens biograf, og med *Thorvaldsens Tegninger*, 1920 publicerede han en fremragende del af Thorvaldsens livsværk der nærmest henlå glemt og upåagt.

Trods sit stedse skrøbelige helbred var R. en livlig og energisk natur. Han tog ivrigt del i alt hvad der vedrørte den grafiske kunst, hørte til de første medlemmer af Grafisk kunstnersamfund ved dets stiftelse 1909, deltog i dets udstillinger og var dets formand 1917–19, stiftede selv på egen hånd Selskabet for grafisk kunst 1920 og bestred formandshvervet til sin død. □ Afbildet på R. Christiansens tegn. af Tuxens modelskole på Halmtorvet, 1883 (Fr.borg) og på mal. af C. F. Andersen (Kunstnerforen. af 18. nov.). Foto.

1881–1906. Små biografier og portrætter af studenterne fra 1881, 1906 62. Jørgen Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. opr. 1970). Bjarne Jørnæs og Marianne Rørup: Den danske radeerforen., 1978.

Sigurd Schultz*

Repp, Thorleifur Guðmundsson, 1794–1857, litterat. * 6.7.1794 på gården Reykjadalur i Arnessyssel, Island, † 4.12.1857 i Kbh., begr. i Reykjavík. F: sognepræst, sidst i Kálfatjörn, Guðmundur Böðvarsson (1760–1831) og Rósa Egilsdóttir. ~ 12.9.1826 i Kbh. (Frels.) med Nicoline Petrine Thestrup, * 13.10.1803 i Kbh. (Garn.), † tidligst 1872, d. af højesteretsassessor, etatsråd Ole T. (1748–1814, ~ 1° 1781 med Magdalene Marie Elisabeth Saint-Aubain, 1761–87) og Johanne Elisabeth Hansen (ca. 1771–1831). Efter at være dimitteret fra Bessastaðir blev R. 1814 student ved Kbh.s univ. og tog n.å. anden eksamen. Han drev energiske studier, efterhånden på meget forskelligartede områder; i lingvistik og nordisk oldvidenskab fik han store kundskaber. Tidligt fik han en vis plads i den danske akademiske og litterære verden; han vandt universitetets guldmedaljer 1819 og 1824 for en filologisk og en æstetisk opgave, var medstifter af Studenterforeningen 1820 og en hovedmand ved oprettelsen af læseselskabet Athenæum 1825. Han støttede Jens *Baggesen i hans fejde mod Adam *Oehlenschläger og var hyppigt gæst i Bakkehuset; han var vistnok den der gjorde det muligt for Knud Lyne *Rahbek at give den danske læseverden det første store udvalg af islandske slægtssagaer. I Kammas kreds følte allerede hans iltre selvoptagne personlighed noget besværlig, og da han 1826 disputerede for magistergraden tog han kritikken så ubehersket, at handlingen blev en længe mindet skandale. Konsistorium nægtede at meddele ham graden på grund af usømmeligt og dårligt forsvar, en stregthed som næppe var helt sagligt berettiget, og som gav ham et forurettelseskompleks for livet. Han havde imidlertid allerede ved et Englandsophold 1821–22 skaffet sig forbindelser der, og nov. 1825 var han udnævnt til underbibliotekar ved Advocates' Library i Edinburgh, hvorhen han nu flyttede. Han vedligeholdt forbindelser i den danske lærde verden, navnlig med C. C. *Rafn, for hvis oldskriftselskabs udbredelse han virkede, og han offentliggjorde adskilligt på engelsk. 1837 vendte han tilbage til Kbh., fik tilladelse til at holde forelæsninger over engelsk sprog og litteratur og blev oversætter i engelsk og tysk. Han udgav engelske læsebøger og (sammen med J. S. Ferrall) en dansk-engelsk ordbog. Til det sidste dyrkede han oldvis-

Repp, Thorleifur

denskaben og drev en del spredt journalistisk virksomhed. □Relief.

Brevveksl. i [P. H. Boye:] Om K. M. Rahbeks brevveksl., 1881 149–62. Museum, 1895 II 179f (R. i Rahbeks stambog). – Akad. tidender, udg. H. P. Selmer I, 1833 16f. P. Pétursson: Historia ecclesiastica Islandiæ, 1841 445f. C. Dirckinck-Holmfeld: Dänische Zustände, Altona 1846 102f. Fædrelandet 3.8.1847 og 7.12.1857. A. Oehlenschläger: Erindr. IV, 1851 33f. Berl. tid. 7–12.1857. J. M. Thiele: Erindr. fra Bakkehuset, 1869 39. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. I, 1896. Villads Christensen: København 1840–57, 1912 348f. Magnus Stephensen i Pers. hist. t. 8.r.III, 1924 20–22. Jón Helgason: Íslendingar i Danmörku, Reykjavík 1931 105f. – Breve i Kgl. bibl.

Paul Læssøe Müller*

Revavius, Rasmus Hansen, † 1582, præst, forfatter. Vistnok * i Torpe (nu Vejleby) ved Rødby, † 3.4.1582 i Rødby. ~ 1567 med Kirstine Frost (~2° 1583(?)) med sognepræst i Rødby Hans Hansen, † 1614, d. af sognepræst til Gråbrødre k. i Odense Jacob F. († 1549) og Karen Henriksdatter Langenburg.

R. kalder den senere Skælskørpræst Hans Pedersen (* ca. 1530) sin lærer. Han overværede i 1559 Frederik II's kroning i Kbh. og synes at have været l. kapellan ved Skt. Nicolai kirse st. engang i 1560erne. Senest 1567 blev han sognepræst i Vigsnæs på Lolland hvorfra han ca. 1570 vendte tilbage til Kbh. som kapellan ved Helliggeisthuset. Endelig blev han, sikkert som en særlig gunstbevisning fra højeste sted, i 1577 presset ind i sognepræsteembedet i Rødby og Ringsebølle imod menighedernes ønske. Det kom der kun skærmydsler ud af.

Allerede fra 1562 synes R. optaget af sin snart omsiggribende oversættelsesvirksomhed. Tyske småskrifter, især andagts- og opbyggelsesbøger af moraliserende art, blev kvikt og dygtigt og i stort antal fordansket og trykt, frem til 1574 især hos svogeren Lorentz *Benedicht, derefter hos forlæggeren Baltzer *Kaus. Oversættelsen af Jörg Wickrams moraliserede roman *Vnge Karlis oc Drengis Speiel*, 1571, blev en yndet folkebog i 200 år. Niels *Hemmingsens store latinske *Postilla* på dansk kom i 1576 og oplevede 3 oplag. Med Frederik II's og Dronning Sophies kronings- og bryllupshistorie „Paa Danske Rim bescreffuet“, 1574 vandt han majestættens bevågenhed. En akrostikosalme på tysk, *Gott ist mein Heyl, glück, hülf vnd Trost*, 1577 til dronningens ære har nok også vakt lykke i slot og præstegård. R. nød også godt af biskop Poul *Madsens respekt. Den omfangsrige *Een ny Bønebog*, en bestseller oversat fra nedertysk, udkom således først på året 1575 med fortale af biskoppen. Af endnu mere vidtrækkende betydning var den *Handbog met Psalmer, Euangelier*,

Passen, Catechismus oc en liden Bønebog (titlen usikker) fra samme år som R. havde samlet på biskoppens „mundelige befaling“. R.s andel heri er dels kompilationen af *En liden Bønebog*, dels redaktionen af *En Ny Psalmebog*, den sidste et alternativt i billigsbogsformat til den kostbare, autoriserede salmebog fra 1569. I *En Ny Psalmebog* har R. optaget et dusin af sine egne salmer, betegnedes som hans med kløverblade både ved teksten og i registeret. To af disse salmer, *Digt takke vi, o Jesus Krist* og *Nu sol i øst oprinder mild* står i Den danske Salmebog 1953. Nye udgaver af R.s officiose salmebog trykkes med jævne mellemrum i 100 år, og R.s tekstredaktioner slog igennem i andre salmebøger.

Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam II, 1875 13f. Johs. Bachmann: Gesch. des evang. Kirchengesanges in Mecklenburg, Rostock 1881 86. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 1–53. Jens Lyster sst. 1976 80–82. Danske viser, udg. H. Grüner-Nielsen IV–VI, 1913–31 (reprodukt. 1978–79). Krister Gierow: Den evangeliske bønélitteraturen i Danm. 1526–75, Lund 1948. Anders Malling: Dansk salmehist. V, 1966 383; VII, 1972 175–78; VIII, 1978 65f. Erik Dal i Hans Thommissens salmebog, 1968, tillæg 37–63 70–73. Samme i Festskr. Jens Peter Larsen, 1972 31–33. Jens Lyster i Hymnologiske medd. II, 1973 134f og V, 1976 78–89.

Jens Lyster

Resen/Reesen

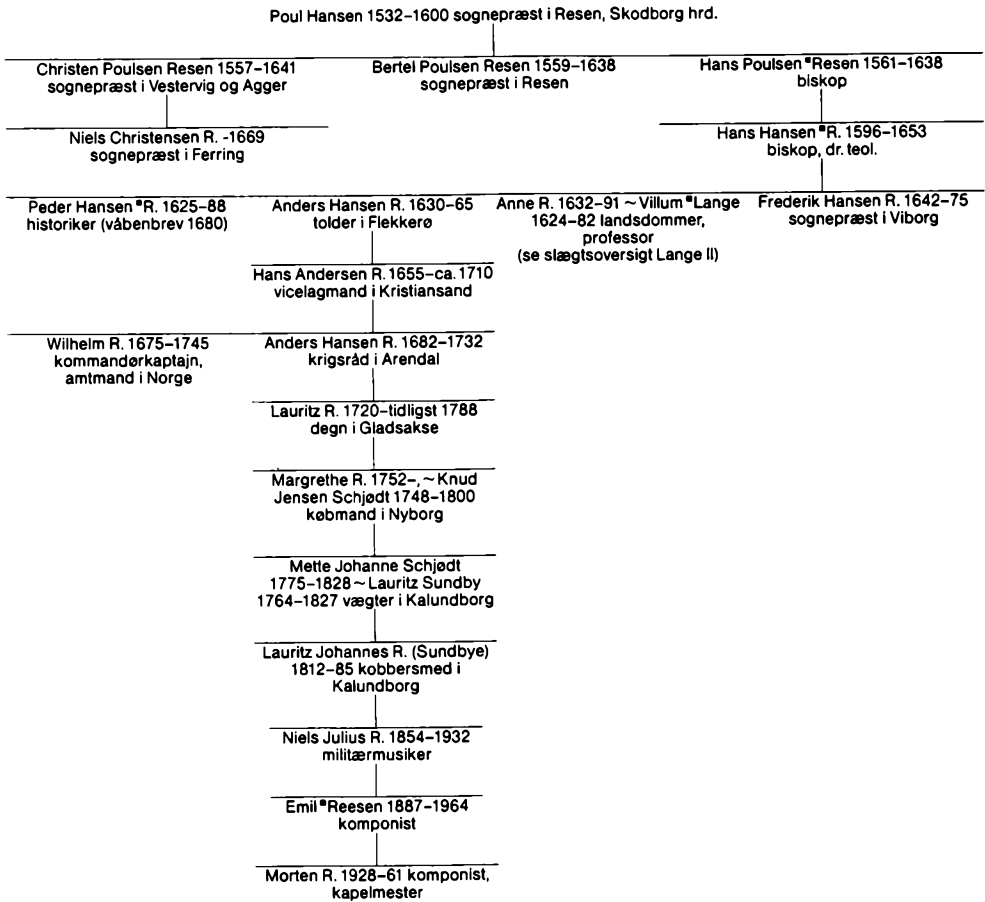
Den her omtalte slægt R. føres tilbage til Hans Andersen Vedel († 1560), sognepræst i Resen og Humlum, Skodborg hrd. og far til Poul Hansen, sognepræst sst. Hans Hansen *R. var ~Thale Vinstrup, d. af biskop Peder Jensen *W., Hans Poulsen *R. med dennes enke Anna Eisenberg, d. af kancellisekretær Elias *E.

Mary Windfeldt Kaiser: Slægten Resen/Reesen, 1978.

Hans H. Worsøe

Resen, Hans Hansen, 1596–1653, biskop, professor. * 19.10.1596 i Kbh., † 3.4.1653 sst., begr. sst. (Frue k.). F: professor, senere biskop Hans Poulsen *R. (1561–1638) og Barbara Andersdatter (1568–1601). ~ 14.11.1624 i Kbh. med Thale Vinstrup, * 12.5.1604, † 16.4.1653 i Kbh. (Frue), d. af biskop Peder Jensen *W. (1549–1614) og Anna Eisenberg (1575–1646). – Far til Peder Hansen *R.

R. kom i Vor Frue skole 1608, blev student 1614 og s.å. indskrevet ved universitetet hvor han studerede teologi og filosofi. Straks efter faderens andet bryllup nov. 1615 rejste han til Wittenberg hvor han fortsatte studierne og plejede forbindelse med Frantzius, Fr. Balduin, B. Meisner og andre repræsentanter for tidens ortodokse lutherdom. Fra hans tid her kendes en latinsk tale om begrebet sagtmodighed (mansuetudo, tr. i

Wittenberg, ekspl. i Halle) som han dedicerede til sin far. 1618 træffes han atter i Kbh., men tidligt n.å. drog han ud påny og knyttede sig under et længere ophold i Strasbourg til de to unge adelsmænd Niels *Trolle og Mogens *Shested som han senere fulgtes med til Schweiz og Frankrig. Dernæst opholdt han sig en tid i Tübingen for så at vende hjem over Frankrig og Nederlandene 1620. N.å. blev han rektor på Herlufsholm og tog, som det forventedes, kort efter magistergraden, men allerede 1624 udnævntes han til professor i filosofi og indgik s.å. ægteskab, der skulle blive både børnerigt og lykkeligt, med den smukke og omsværmende datter af hans stedmor og hendes første mand. 1630 blev han tillige universitetets notarius og s.å. professor ordinarius. 1635 ønskede konsistorium ham til sognepræst ved Vor Frue kirke men formentlig ved at trække på gode forbindelser blev han s.å. i stedet professor i teologi, 1636 dr.teol. og 1641–42 var han rector magnificus. Efter Jesper *Brochmands

død valgtes han 1652 til biskop over Sjællands stift men nåede p.g.a. vedvarende sygdom ingen større indsats her før han n.å. døde. I striden mellem Christian IV og Kirsten *Munk om hendes ret til samkvem med børnene afgav R. sammen med Brochmand og L. M. *Scavenius på opfordring en erklæring med teologisk støtte for kongens standpunkt 1646 og pådrog sig derved det ulfeldtske partis vrede som efter kongens død kulminerede i et forsøg på at få de tre teologer suspenderet, hvilket dog ikke lykkedes. Som forelæser besad R. en jævn praktisk dygtighed men hævdede sig næppe over gennemsnittet af tidens pligttopfyldende universitetslærere, og hans karriere skyldtes vel i højere grad hans forbindelser og faderens ry end overblik og originalitet. Hans forfatterskab er beskedent og består hovedsagelig af en række disputatser af filosofisk og eksegetisk-dogmatisk indhold uden megen personlig farve; en latinsk mindetale (tr. 1640) over kansler Chr. Friis til Kragerup er dog

Resen, Hans Hansen

trods tung retorik af værdi som kilde. Disputatserne viser at R. i modsætning til faderen kunne skrive latin med naturlig lethed og at han delte samtidens interesse for metafysikken som videnskab. Teologisk fortsatte han troligt i den ældre R.s ortodoks-lutherske spor og plejede forbindelse med ligesindede teologer i udlandet, deriblandt Johann Gerhard i Jena. □ Afbildet på Ole Worms epitafiemal. (Nat.mus.). Mal. senest 1755 (Roskilde domk.) efter ukendt forlæg, gengivet i stik af J. Haas, 1761.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. III's tid, udg. C. Rise Hansen I-II, 1, 1959-74. - Progr. fun. univ. Hafn. over H. H. R., 1653. R. Vinding: Regia academia Hauriensis, 1665 298-306. G. L. Wad: Medd. om rektorerne på Herlufsholm 1565-1878, 1878 63-69. Danske mag. 5.r.1, 1887-89 215f.342.

H. A. Hens

Resen, Hans Poulsen, 1561-1638, biskop, teolog. * 2.2.1561 i Resen, Skodborg hrd., † 14.9.1638 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst Poul Hansen (ca. 1532-1600, ~ 2° 1579 med Karine Jørgensdatter) og Johanne Bertelsdatter († 1578). ~ 1° 14.7.1594 i Kbh. med Barbara Andersdatter, * 8.3.1568 i Roskilde, † 29.10.1601 sst. (~ 1° med kannik i Roskilde Hans Lauridsen, † 1592), d. af professor, dr.theol. Anders Lauridsen (1528-89) og Anne Pedersdatter († 1586). ~ 2° 12.11.1615 i Kbh. med Anna Eisenberg, * 15.5.1575 i Kbh., † 27.5.1646 sst. (~ 1° 1599 med biskop, dr.theol. Peder Jensen *Winstrup, 1549-1614), d. af kgl. sekretær, senere provst i Roskilde kapitel Elias *E. (1534-90) og Thale Holste (ca. 1538-1612). - Far til Hans Hansen *R.

R.s hjemstavn, et sogn hvori medlemmer af hans slægt i henvend 200 år, mand efter mand, røgtede præstekaldet, var en af de fjerneste afkroge i datidens Danmark. - R. gik først i skole i Holstebro, siden i Ribe hvor han var nær knyttet til den udmærkede rektor, senere biskop Peder *Hegelund. Derpå kom han 1579 til Viborg hvor katedralskolen just oplevede en blomstringsperiode under den humanistisk sindede rektor Jacob *Holm, siden biskop i Aalborg, og fra Viborg blev R. student 1581. Under et par års studieophold i Kbh. gjorde han sig fortrolig med tidens herskende skoleteologi af filippistisk art indtil han 1583 blev hører ved sin gamle skole i Viborg, men allerede 1584 blev han af sin velynder kansler Niels *Kaa beskikket til at være hovmester for den purunge Frederik *Rosenkrantz. Med denne færdedes han nu i syv år i træk på rejser i udlandet. Først opholdt de sig to år i Rostock hvor de havde deres bolig hos den fredsel-

skende, melanchthonisk prægede teolog Lucas *Baumeister. Det rige studieliv som kendetegnede Rostock har på mange måder haft betydning for R. Specielt kan nævnes at han studerede græsk under den fremragende græcist Johs. Poselius. Efter et kort ophold i hjemmet drog R. 1586 med sin discipel til Wittenberg hvor kryptocalvinismen igen var fremherskende. Som hans endnu bevarede stambog (Philotheca) viser havde han god lejlighed til at stifte bekendtskab med en lang række af samtidens mærkelige personligheder, således med flere italienere, deriblandt Giordano Bruno samt brødrene Alberico og Scipio Gentile. 1588 tog R. magistergraden i Wittenberg som den øverste af ikke mindre end 38 kandidater. Jævnlig gæstede R. og Fr. Rosenkrantz i disse år andre tyske byer. Det blev ikke mindst tilfældet 1589 da de drog sydpå mod Italien. I dette land gjorde de især lange studieophold i Padova, men besøgte også Siena, Rom, Sicilien og Malta. På hjemrejsen opholdt de sig i Schweiz - var bl.a. en god måneds tid i Genève - hvor R. næppe, som det ellers senere blev sagt, har tilegnet sig sympatier i kalvinsk retning. Efter at være kommet til Danmark blev R. 1591 ved Niels Kaa's indflydelse ansat ved Kbh.s universitet, tilmed i den højeste stilling i det filosofiske fakultet som professor i dialektik og teologisk vikar for Sjællands biskop når denne var fraværende på visitatsrejser. 1592-94 var han tillige universitetets notar, og 1594 blev han dekan i sit fakultet. Tidligt viste han sig som en hård forhandler og i sin øvrige virksomhed som en i høj grad arbejdsom akademisk lærer. Som vidnesbyrd herom foreligger dels en række disputater, dels en senere udgivet helhedsfremstilling af logikken *Parva Logica*, 1605, i sin art den første i Danmark. I filosofisk henseende viderefører R. Den aristotelisk-melanchthonianske tradition og er på ingen måde nyskabende. - Ved professor Hans *Slangerups død kaldte kansleren 1597 R. til 2. professor i teologi. Samme år disputerede han for den teologiske doktorgrad med 57 teser om de gode gerninger, forfattet af rektor og 1. teologiske professor Jørgen *Dybvad. I de følgende år lykkedes det ham med kansleren og Chr. IV i ryggen at opbygge en stærk personlig magtstilling. Herunder støttede han sig på den ene side til den hævdvundne filippistiske tradition herhjemme - og på den anden side gik han med støtte i den mystiske tradition ind for en teologi som fuldstændig udelukkede den menneskelige fornuft. Hans hovedmodstandere blev derved de teologer som mere eller mindre tydeligt accepterede at fornuften havde sin plads også i trossager. Selvfølgelig kunne R. påberåbe sig Luther, hvad han gerne gjorde, men

det er misvisende at tale om hans „strenge lutherdom“ som det ofte er sket.

Iøvrigt har hans teologiske irrationalisme også en klar politisk baggrund: det var i den stadig stærkere centralmagts interesse at der blev sat en stopper for folks forsøg på at tænke selv. Og her bød R. sig til. Selv hans forskellige akademiske tesesamlinger er på deres vis mønstergyldige gennem deres uforståelighed. – R. blev valgt til rektor to gange og interesserede sig for universitetsbiblioteket. Da han i 1606 havde været med kongen i England tog han en mængde værdifulde håndskrifter med hjem og overgav dem til universitetsbiblioteket. Hans vigtigste indsats i disse år blev dog reformen af de latinske skoler og den nye bibeloversættelse.

Sammen med forlæggeren Hans *Aalborg og den kongelige møntmester Nikolaj Svabe skaffede R. sig privilegium på en ny bibel i oktav-format. Til den ende oversatte han ene mand både Det gamle og Det ny testamente fra grundsprogene. 1607 kunne han udsende sin oversættelse som søger at holde sig meget nøje til originalerne – hvad der naturligvis går ud over læseligheden og mundretheden. 1604 deltog R. i en reform af det danske latinskolevæsen som truedes af konkurrencen fra jesuiterkolerne i Østersø-området der også tiltrak mange danske elever. R. udarbejdede en *Tabella scholastica* med tilhørende *Admonitiones* der viser hvordan han arbejder på et traditionelt melanchthoniansk grundlag, men dog også tager hensyn til visse ramistiske ideer, bl.a. ved at fremme sprogene og realfagene. Han skrev selv et helt system af skolebøger i en række fag (geometri, aritmetik, latinsk grammatik, logik og retorik). – I debatten om eksorcismen 1606–07 viste han sin politisk betonedede trofasthed mod traditionen da han mod sine kolleger og mod bisperne fik gennemtrumfet at eksorcismen eller djævluddrivelsen blev fastholdt ved barnedåben. Og i de nærmestfølgende år vinder han det ene slag med kryptocalvinisterne herhjemme efter det andet. I tur og orden fældede han Jørgen Dybvad hvis professorat han overtog, hebraisk-professoren Ivar *Stub, præsten ved Sankt Nikolai i Kbh. Oluf Jensen *Kock, dennes ven mag. Niels Mikkelsen *Aalborg og senere den fynske biskop Hans Knudsen *Vejle og Jørgen Dybvads søn Christoffer. Undervejs kom han dog også selv i knibe. Nogle disputater om treenigheden og om kristologiske emner vakte stor harme blandt teologerne som fandt at R. ved sin meget stærke fremhævning af Kristi guddommelighed afveg både fra ordinansen og den augsburgske bekendelse. Ovennævnte Oluf Jensen Kock var en af dem der offentligt angreb ham. Imidlertid havde R. som nævnt kongen på

sin side, og Kock måtte trække det korteste strå: han blev landsforvist. Men R. måtte dog afgive en redegørelse for sine synspunkter, og først efter lange forhandlinger blev den godkendt af professorer og bisper 1614. Ovenikøbet måtte R. love at han for fremtiden skulle følge traditionen samt udtrykke sig forståeligt.

Da R. 1615 udnævntes til biskop over Sjællands stift begyndte en periode hvor „pønitensen“ eller bodsfromheden blev sat i højsædet. Det kan fx ses i hans latinske litaniprædikener som er en slags modeller for prædikener på bededagene, udgivet til vejledning for landets præster. R.s forfattervirksomhed var i det hele også i hans bispetid meget omfattende, men han vandt ikke i stilistisk lethed, om end visse af hans ligprædikener og andre rent opbyggelige skrifter i al deres knøtethed tydeligt nok bærer præg af en karakterfuld personlighed der virkelig havde noget på hjerte. Af hans lærde forfatterskab fra denne periode må især nævnes hans indgående kampskrifter mod den berømte kalvinsteolog Johannes Piscator i Herborn *De gratia universali* I–V, 1615–20 hvori R. leverede et forsvar for Niels Hemmingsens melanchthonianske lære om den almindelige nåde; endvidere *De locis communibus theologicis Phil. Melanch.*, 1620 der forsøger at give en skildring af den filippistiske teologis udviklingsgang og stærkt understreger Melanchthons betydning som lærefader. R.s tidligere så fremtrædende tilbøjelighed til teologisk spekulation mærkes næsten ikke efter 1615, derimod gav han stadig udtryk for sympati med visse former af mystikken. For øvrigt faldt R.s virksomhed i denne periode først og fremmest på det praktisk-kirkelige område. I sit eget stift optrådte han som en nidkær og meget myndig tilsynsmand. Med stor strenghed gik han til værks over for drikfældige og uduelige præster, og han arbejdede med kraft på at hæve den moralske tilstand i menighederne bl.a. gennem kirketugt. Fremfor alt var han interesseret i at gennemføre en bedre almueundervisning på grundlag af Luthers lille katekisme som han betragtede som det mest fuldkomne udtryk for kristendommen, og hvoraf han har udgivet flere udgaver med forklaringer (1608, 1616, 1626, 1627). Skønt R. i almindelighed ikke kendetegnes ved nogen forhåbningsfuld stemning over for tidens udvikling i denne „gamle, onde og arrige verden“ udtalte han oftere i sine ældre år at den ihærdigt gennemførte katekismeundervisning, det store bodemiddel mod alle tidens brøst, ikke var forblevet virkningsløs. Betydningsfuldt var det også at han i sit eget stift ca. 1627 indførte en konfirmationshandling efter oldkirkeligt forbillede ved hvilken de unge, „katekumenerne“, indviedes

under håndspåleggelse og menighedens forbøn. Sine tanker om kirke- og fromhedslivets udformning har R. især fremstillet i *D. Morten Luthers lidle Catechismi oc Børne-Lærdoms Visitatz*, 1627, 1628 og *Instructio executionis catecheticae*, 1636 samt i talrige forskrifter ved landemoderne. Som et hovedhjælpemiddel i sin stiftsstyrelse anså han nemlig synodalinstitutionen som han straks ved sin tiltrædelse reorganiserede og utrætteligt holdt i live hele sin bispetid igennem. Som Sjællands biskop kom han i øvrigt ofte til at øve indflydelse på den almenkirkelige administration og lovgivning, ligesom han både i kraft af sin personlighed og sin stilling virkede som en slags overbiskop over begge riger.

Til sin død var R. tillige professor ved universitetet, og indtil ca. 1630 indtog han også her en indflydelsesrig stilling. I de senere år gled han dog noget i baggrunden, og Jesper Brochmand blev nu den ledende ånd i fakultetet, således også i de Rosenkrantzske stridigheder. 1617–18 og 1626–27 var R. på ny rector magnificus, men undslog sig femte gang 1635. Også for det lærde skolevæsen bevarede han sin gamle interesse. Ganske vist viste det sig under de langvarige forhandlinger om J. D. Jersins efter nye metoder udarbejdede lærebøger, at han nu var en modstander af reformbevægelser og også her ville blive stående ved det traditionelle (Philipp Melancthon), men i praksis var han skolerne en god mand. Han sørgede således med omhu for at skolerne i Sjællands stift forsynedes med dygtige rektorer, han fik oprettet stillinger som konrektorer, og han er uden tvivl forfatter til et latinsk skrift *Pro scholis puerorum* der giver regler for ordningen af skolerens indre forhold. Glemmes må det heller ikke at han af egne midler skænkede betydelige kapitaler til skoler. Særlig synes Herlufsholm at have haft hans hjerte. Denne stiftelse betænkte han med 1000 rdl., desuden Vor Frue skole i Kbh. med 2300 rdl. og Holstebro skole med 200 rdl. Endvidere forøgede han Peder Jensen Winstrups rejsestipendium for teologisk studerende med 1000 rdl. og gav andre 1000 rdl. til fattige i Vartov.

Efter eget ønske blev R. stedt til hvile i Peder "Palladius" grav i Vor Frue kirke. Dette var ikke blot et udtryk for hans personlige sympati for den første evangeliske biskop i Danmark, men tillige et rigtigt valgt symbol på hans egen stilling. Med rette følte han sig efter 1615 som den der fortsatte traditionen fra reformationens dage, som repræsentant for *den* melancthonisk-lutherske forståelse af trosindhold og kirkeliv som var nedfældet hos P. Palladius og i kirkeordinansen. R. havde i flere henseender måttet kæmpe med hård modvind for at vinde frem, og

blandt sine bitre modstandere havde han måttet tælle ikke få af tidens bedste mænd. Da han havde sejret forstummede næsten al kritik, og samtiden talte ofte med en egen tone af ærefrygt om „hin store Resen“ (magnus ille Resenius). Efterslægten kan for så vidt tiltræde denne dom. Er det end let nok at få øje på hans svagheder: hans utålsmohed, herskelyst, ubøjelige hårdhed over for modstandere, mangel på frodighed og ynde som forfatter og menneske, så aftvinger på den anden side hans lærdom, ukuelige arbejdskraft og jernvilje beundring. □ Lille stik, formentlig af A. Haelwegh. På grundlag af stikket mal. før 1753 (Roskilde domk.), stik af J. Haas 1761, træsnit 1862 og 1902, på litografisk mindeblad for univ.jubilæet 1879 samt mal. (Fr.borg, dep. i palæet i Roskilde). – Mindetavle 1639 (Herlufsholm k.).

Bj. Kornerup: Biskop H. R. P. I–II, 1928–68. Samme i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933–35 297–304. V. E. Brummer sst. 534–47. Bj. Kornerup sst. II, 1936–38 33–83 680–87 og 7.r.II, 1954–56 fl.st. Den danske bibels hist., 1950 96–147. Vello Helk: Laurentius Nicolai Norvegus S. J., 1966. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980.

J. Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Resen, Peder Hansen, 1625–88, præsident, historiker, jurist. * 17.6.1625 i Kbh., † 1.6.1688 sst., begr. i Frue k. F: professor, senere biskop Hans Hansen *R. (1596–1653) og Thale Vinstrup (1604–53). ~ 8.7.1655 i Kbh. (Frue) med Anne Meier, * 26.2.1625 i Itzehoe, † 6.12.1689 i Kbh. (~ 1° 1642 med tolder i Glückstadt Michael v. Uppenbusch, † 1645, ~ 2° 1648 med kgl. regnskabsfører ved de kbh.ske fæstningsanlæg Poul Duus, † 1653), d. af købmand Hein M. og Gesa v. Wetten († 1651).

Forberedt af private lærere kom R. i Vor Frue skole 1641 og 1643 til universitetet. 1645 tog han teologisk attestats, 1646 baccalauregraden og var så hører ved sin gamle skole til han maj 1647 tiltrådte en seksårig udenlandsrejse. I Leiden studerede han fire år filologi og jura, opholdt sig flere måneder i Paris og besøgte flittigt såvel lærde mænd som boglader og biblioteker, og en rundrejse i Spanien bragte ham helt til Gibraltar, hvorfra han over Madrid tog til Italien og i Padova studerede jura et års tid. Her vandt han megen anseelse og blev af de tyske jurister valgt til en række ærefulde tillidshverv og, efter et kortere ophold i Rom, også hædret med den juridiske doktorgrad. Som lovende videnskabsmand og medlem af en akademisk patricierslægt var R. efter hjemkomsten 1653 selvskreven til universitetsansættelse, og 1657 blev han professor i etik, n.å. tillige ekstraordinær, 1662 ordinær juridisk professor. Det var ikke ualmindeligt at

gøre mangesidig anvendelse af fremragende kræfter, og således udnævnte kongen også R. til borgmester i Kbh. 1664, 1669 blev han assessor i højesteret og 1672 præsident i residensstaden; 1673–76 fungerede han i statskollegiet og tog som medlem af 3. revisionskommission 1680–81 del i forarbejderne til danske lov. Fra 1683 var han fritaget for undervisning, som han overdrog til mag. Jens "Bircherod, men beholdt sædet i konsistorium. – Fra sin ungdom var R. en bog- og manuskriptsamler af format. Som et tidligt eksempel på hans litterære lidenskab kan anføres at han på studierejsten ved sit besøg i det berømte kloster Collegium S. Laurentii i Madrid forgæves bød 100 rdl. for at få lov til at lade udskrive kataloget over den fornemme håndskriftsamling, og fra ca. 1659 anskaffede han bestandsige bøger: dels købte han dem på auktioner (broderen dr. Poul Resens bibliotek var det første der solgtes på auktion i Kbh. 1661), dels skaffede han sig dem ved at skrive til biskopper og andre lærde i Danmark, Norge og Island, fx Jacob "Bircherod (1624–88) og Peder "Syv, og i ét tilfælde lod han en „særdelis Person og Studiosus“ drage til Skåne for at købe bøger. Resultatet blev en overordentlig rig samling af dansk-nordisk litteratur som han tillige med hvad han ellers havde samlet, især af fremmed juridisk litteratur, forærede universitetsbiblioteket hvor disse fag var svagt repræsenteret. Denne helt enestående samling, som R. 1685 udgav en fortegnelse over, med portrætter og levnedsbeskrivelse (optr. i C. P. Rothe: *Brave da. Mænds og Quinders berømmelige Eftermæle I, 1753* 599–631), rummede også en større mængde håndskrifter men gik til grunde ved branden 1728 tillige med farfaderens betydelige håndskriftsamling som R. også havde skænket universitetsbiblioteket.

I dansk videnskabshistorie indtager R. en fornem plads ved siden af Wormer og Bartholiner. Som professor var han måske den første der beskæftigede sig med dansk ret; selv nævner han som emne for sine forelæsninger, foruden *chronologia juris civilis et ecclesiastici* og *fundamenta juris civilis et canonici*, – *jurisprudentia romano-danica*, eller: lovenes rette kundskab både af de romerske og danske lovbøger, og det vides at han havde planer om at udgive sine forelæsninger over dansk lovkyndighed. Hans historiske interesse drog ham til særlig at behandle de gamle nationale love, og her har han som banebrydende initiativtager og medredaktør stor fortjeneste af at have bekostet og sørget for udgivelsen af adskillige, således 1673 den norske hirdskrå og den danske vederlagsret (m. dansk og latinsk overs. af Jens "Dolmer) og senere forskellige

danske stadsretter (1683), Erik "Krabbes tyske oversættelse af Jyske lov (1684, med udførlig fortale m. efterretn. om dannebrogordenen, E. Krabbe og hans slægt m.m.) samt Christian IIs love (s.å.). Tilsvarende sørgede han også om den første for udgivelsen af Snorres *Edda* og de mærkelige oldtidsdigte *Völuspá* og *Hávamál* (1665 og 1673, med latinsk overs., *Edda* tillige dansk, ved forskellige islændinge; faksimileudg. Reykjavik 1977 m. introd. af Auth. Faulkes). *Völuspá*-teksten var væsentlig Gudmundur Andræssons arbejde, og det samme gælder det *Lexicon islandicum* R. udgav 1683. Den store *Kong Frederichs IIs Krønike*, som han udgav 1680, bygger i hovedsagen på et efterladt værk af C. C. "Lyschander. Et andet, værdifuldt historisk arbejde er den samling *Inscriptiones Hafnienses*, 1668, med dedikation til kansleren P. "Reedtz og en række efterretninger om Tyge "Brahe og hans ophold på Hven, hvormed R. har bevaret adskilligt for eftertiden som ellers ville være tabt. Også på anden vis virkede han for hovedstadens historie, idet han af københavnske lavsskråer og andre historiske aktstykker foranstaltede en stor håndskreven samling (Kbh.s stadsarkiv) og gennemførte en registrering af stadsens arkivalier, hvortil kommer et par byhistoriske fremstillinger fra hans hånd, således *Haffnia antiqua et moderna* fra 1682 og beskrivelser af byens styre, privilegier m.v.

Bedst kendes R.s navn dog i forbindelse med det projekt han ud over sine arbejdsforpligtelser ofrede sine fleste kræfter, den stort anlagte Danmarksbeskrivelse *Atlas Danicus*. Hensigten var for første gang at give en udførlig topografisk beskrivelse af kongeriget med de nordatlantiske besiddelser og Gotland, hver egns historie, mindesmærker og tilstand. Sådan viden var det naturligt at indhente gennem de kirkelige kanaler, og 1666 udsendte han sin første opfordring til gejstligheden om at gøre indberetning til ham; spørgelisten gjaldt da især indskrifter og antikviteter, men i senere henvendelser (1681 og 1686) udbad han sig desuden underretning om sognenes fysiske ejendommeligheder, deres flora og fauna m.v. Tillige lod han foretage afskrifter af dokumenter, historiske håndskrifter, love og anordninger, indskrifter, digte m.m. samt af den trykte litteratur. Såvel dette stof som indberetningerne indgik i værket der voksede til op imod 40 foliobind. Til formålet samlede han også et betydeligt billedmateriale og lod udføre kort og prospekter i fugleperspektiv over byer og slotte. Disse sidste forelå 1677 i kobberstik (ved J. Huusman; faksimileudg. 1974 m. efterskr., kommentar og henvisn. af Ib Rønne Kejlbo). Som prøve på værket havde R. 1675 udsendt *Samsøe*

descriptio med dedikation til P. *Griffenfeld, hvem han siden med sorg måtte være med til at domfælde. Materialesamlingen var dog i den grad svulmet ud over hvad der var økonomisk overkommeligt at få trykt, at R., der var for optaget til selv at overkomme den forkortende redaktion, 1684 indgik aftale med Vartov-præsten Johan *Brunsmann om at denne skulle foretage en sådan bearbejdelse. På tre år reducerede Brunsmann, bl.a. ved at udelade en del dokumentafskrifter o.l., tekst-omfanget til syv bind som så R. gennemsa og lagde sidste hånd på. 1688 lå manuskriptet trykfærdigt, men R. døde inden trykningen var begyndt, og skønt hans enke var testamentarisk forpligtet til at gennemføre udgivelsen, følte hun dog opgaven for stor og fik overdraget til den unge teolog Chr. Nielsen *Aarsleb at foretage en yderligere forkortelse til tre bind. Da denne 3/4 år senere var færdig, var imidlertid også enken død, og værket blev henlagt. På nær fire udlånte bind brændte det store Atlas Danicus sammen med universitetsbiblioteket 1728, hvorimod både Brunsmanns og Aarslebs redaktioner er bevarede, til dels i original, og dele heraf er i nyere tid blevet udgivet (af Johs. Knudsen, fortsat af Gunnar Knudsen og Chr. Behrend, 1925–35; Holstebro ved Sv. Jacobsen, 1963; Århus stift ved Helge Søgaard, 1967; Færøerne ved Jørgen Rischel og Povl Skårup, 1972). At R. ved siden af sine omfattende litterære arbejder har kunnet overkomme også at besørge sine mange embeder, selvom han deri fik en og anden lettelse, vidner om en næsten utrolig arbejdsevne, men alt tyder på at denne pligtopfyldende og arbejdsomme mand har udfyldt sin plads overalt hvor han blev sat. – Justitsråd 1677. Etatsråd 1684. Våbenbrev 1680. □Stik 1653. Min. formentlig forestillende R. (Fr.borg). Stik 1674, efter dette litografi 1868 og træsnit 1874. Stik af H. Schaten, 1684, efter mal. af A. Steenwinckel. To mal. formentlig forestillende R. (begge Gavne). Stik af J. Haas, 1753, efter tegn. af P. Cramer. Fresko af Giacomo dal Formo, 1942 (univ. i Padova). – Nævnt på mindestøtte af J. Wiedewelt, 1782, ved Jægerspris.

R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 424–28. [P. Vinding:] Progr. fun. univ. Hafn. over P. H. R., 1688. [Johs. Møhlenius:] Progr. fun. over Anna Mejer, 1689. S. Birket Smith: Om Kbh.s univ.bibl. før 1728, 1882 45–53. H. F. Rørdam i Danske mag. 4.r.VI, 1886 353–59. Oluf Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. V, 1889 416–20. Ellen Jørgensen i Hist. t. 9.r.IV, 1925–26 193–97 (anm. af R.s Atlas Danicus, Bornholm). Samme: Historieforsk. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 (2. udg. 1960) 133–39. Gunnar Knudsen i Fortid og nutid XI, 1935–36 146–61. Festskr. i anledn. af 200 års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 58–61 68f 77 82. Laur. Nielsen: Danske privatbibl. I,

1946 189–202. Gregers Hansen i Pers. hist. t. 16.r.II, 1974 82. H. Ilsoe i Fund og forskn. XXIII, 1977–78 29f. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV–V, 1980.

H. A. Hens

Resewitz, Friedrich Gabriel, 1729–1806, præst. * 9.3.1729 i Berlin, † 30.10.1806 i Magdeburg, begr. sst. (Petri k.). F: Christian Friedrich R. og Marie Elisabeth Reichel. ~ Charlotte Godeffroy († tidligst 1806), d. af Jacques G. (1706–33) og Charlotte Bosquet.

Efter at R. 1747–50 havde studeret i Halle hvor han påvirkedes af S. J. Baumgarten var han rejsepræst hos fyrsten af Anhalt-Zerbst og levede siden som privatmand i Berlin, nøje knyttet til førerne for tidens fremskridtsvenlige kredse, især Fr. Nicolai og Moses Mendelssohn. 1757 blev han præst i Quedlinburg og virkede tillige 1764–65 som flittig medarbejder ved Berliner Litteraturbriefe og 1765–80 som teologisk hovedanmelder ved Allgemeine deutsche Bibliothek. Da han ikke følte sig veltilpas i det konservative Quedlinburg tog han 1767 med glæde mod tilbuddet om at blive andenpræst ved Petri kirke i Kbh. Fraregnet A. P. *Bernstorff, der fra begyndelsen nærede uvilje mod ham og hans „spanske“ udseende, blev han vel modtaget i Kbh. og kom til at føle sig godt tilpas i den tyske koloni hvor han var afholdt som præst og ikke mindst som prædikant. Teologisk synes han at have ligget tæt op ad den yngre supranaturalisme der i modsætning til ortodoksien tankemæssigt ville begrunde religionens sandheder. Skønt dogmatisk konservativ på så vigtige punkter som forsoningen og opstandelsen lå hovedvægten i hans forkyndelse på det praktiske, morallivet. Vidnesbyrd herom findes såvel i hans tiltrædelses- og afskedsprædikener i Kbh. som i hans dispositionssamling *Inhalt der Predigten I–IV*, 1768–71. Hans relativt frisdannede standpunkt og interesse for en reform af fattigvæsenet, bl.a. udtrykt i det lille skrift *Ueber die Versorgung der Armen*, 1769 skaffede ham J. F. *Struensees bevågenhed, og 1771 fik han sæde i kommissionen til omorganisering af fattigforsorgen i Kbh. R. foreslog bl.a. ophævelsen af Vajsenhuset og i dets sted oprettelsen af en plejeanstalt og en realskole. Trods heftig modstand blev planen godkendt, men atter taget af bordet efter Struensees fjernelse. Skønt R. næppe havde været udelte bejgestret for Struensee ville han dog ikke deltage i glædesrusen over hans fald, og derved kom han i skarp modsætning til den herskende stemning også if. Petri menighed der tilmed følte at han forsømte præstegerningen til fordel for sine filantropiske og pædagogiske interesser. Det var derfor med lettelse R. 1775 kunne drage bort

som generalsuperintendent i Magdeburg og „abbed“ ved den berømte Kloster Berge opdragsesanstalt hvortil han bl.a. havde kvalificeret sig med bogen *Die Erziehung des Bürgers zum Gebrauch des gesunden Verstandes*, 1773, da. overs. 1774, der vandt vid udbredelse som programskrift for den moderne realskole. – R.s senere virksomhed tilhører Tyskland hvor han oplevede dybe skuffelser og døde som en glempt og ensom mand. □Stik af J. M. Preisler, 1776, efter dette stik af G. G. Endner og af C. C. Glassbach.

Selvbiografi i *Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*, Lpz. 1829 69–71. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 238 538; VIII, 1917 tillæg 9f. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I–II, 1916–19. – Wald. Kawerau i *Geschichts-Blätter für Stadt und Land Magdeburg XX*, 1885 149–95. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen*, 1925.

H. A. Hens

Restorff, Martin Christian, 1816–97, købmand. * 21.6.1816 i Kbh. (Trin.), † 24.7.1897 i Tórshavn, begr. sst. F: bogtrykkersvend, senere faktor Johan Wilhelm R. (1790–1866, ~ 2° 1854 med Anna Maria Petersen, 1812–1903) og Gjertrud Mathiesen. ~ 28.5.1845 i Kbh. (Holmens) med Else Jacobine Jacobsen, * 4.3.1813 i Kbh. (Frue), † 4.11.1867 i Tórshavn, d. af skomagermester Poul Andreas J. (1782–1862) og Helene Fagerholm (1770–1861).

R. var konditor i Kbh. før han 1848 bosatte sig i Tórshavn hvor han oprettede et bageri og konditori. Dengang havde Færøerne endnu kgl. monopolhandel, et system der så at sige hindrede ethvert økonomisk fremskridt. Vant til de frie næringsforhold i Kbh. sluttede R. sig til de færinger der arbejdede for indførelse af fri handel. Da monopothandelen blev ophævet 1856 lykkedes det ham at få de mest formuende mænd på Færøerne til at slutte sig sammen og oprette en stor færøsk forretning til afløsning af den kgl. enehandel. R.s handel, med hovedsæde i Vågsbotn (ved Tórshavns vestre våg) blev i de følgende 50 år den førende forretning på Færøerne, omfattende eksport af alle færøske produkter og import af alle i landet brugte varer. I det pågældende tidsrum oplevede Færøerne en opgangstid uden lige. Dette gjaldt ikke mindst Tórshavn hvor især R.s handel, der efterhånden fik en 30–40 filialer på bygderne, skaffede arbejde til mange hænder. – R. var en virksom og samtidig venesæl natur; han var ikke alene æhørd og elsket af sine arbejdere, men også æret af færinger overalt på øerne. På hans 80 års fødselsdag 1896 hædrede Tórshavns kommunestyre ham ved at udnævne ham til æresborger.

C. F. Nielsen: *Stamtvl. over familien Hammershaimb*, 1876 7. Dimmalætting 27.6.1896 og 31.7.1897.

Chr. Matras

Restrup, Ole, * 1910, forlægger. * 25.10.1910 i Kbh. (Matth.). F: overbetjent, senere overvagtimester ved statspolitiet i Vejle Axel Andreas R. (1874–1925) og Vilhelma Antonia Petersen (1889–1920). ~ 1° 9.3.1934 med cand.mag. Kirsten Melander, * 21.2.1910 i Kbh., d. af Astrid Holmer, f. Melander. Ægteskabet opløst 1946. ~ 2° 12.12.1947 i Lyngby (b.v.) med Grete Springborg, * 3.11.1905 i Kbh., † 30.7.1980 i Gentofte (~ 1° med landsretssagfører, senere højesteretssagfører Niels Andersen, * 1907; ægteskabet opløst 1947), d. af vekselerer Carl Christian S. (1873–1949) og Clara Marie Schiøtt (1880–1945).

Efter studentereksamen fra Frbg. gymnasium 1928 blev R. 1934 cand.mag. i tysk og dansk ved Kbh.s univ. og s.å. fik han ansættelse på I. H. Schultz Forlag der under ledelse af Palle *Raunkjær havde påbegyndt udgivelsen af *Den lille Salmonsens* ved hvilket leksikon han blev medarbejder, 1937–40 redaktionssekretær. Han fortsatte imidlertid sine filologiske studier og udgav 1938 en afhandling om den tyske minnesanger Heinrich von Morungen. Sideløbende med sit forlagsarbejde var R. beskæftiget med at oversætte tysk og amerikansk litteratur hvor navnlig hans fordanskninger af Ernest Hemingways værker vakte opmærksomhed. Han stod som oversætter af bl.a. *Farvel til Vaabnene*, 1936, *Den gamle mand og havet*, 1952 og *Hvem ringer Klokkerne for?*, 1941, hvor en højesteretsdom gav ham medhold da han hævdede at titlen, der var tilpasset dansk sprogbrug, var ophavsretlig beskyttet. 1940 fratrådte R. sin stilling på forlaget og virkede fra 1941 som lektor i skandinaviske sprog ved universiteterne i Bonn og Köln, en stilling han bestred til 29.8.1943. Ved hjemkomsten til Danmark fik han ansættelse som kontorchef på G. E. C. Gads Forlag, 1954 som forlagsleder og virkede som sådan til sin afgang med udgangen af 1980. – Det er utvivlsomt R.s fortjeneste at det gamle og ansete firma ekspanderede stærkt efter Frederik *Gads død 1956. Fra at være et udpræget lærebogsforlag, hvor navnlig det juridiske havde været dominerende, anlagdes en langt bredere forlagspolitik. Teologi, filosofi, kunst og litteraturvidenskab kom i højere grad til at dominere forlagets udgivelser, ligesom større værker enten blev nyudgivet eller genoptrykt i stærkt reviderede udgaver. Han stod som initiativtageren til den nye femte udgave af *Trap Danmark* i 31 bind der påbegyndtes 1958 og afsluttedes 1972, ligesom han sammen med dr.phil. Fre-

Restrup, Ole

derik *Nielsen påtog sig redaktionen af det store nye værk *Danske digtere i det 20. århundrede*. I de senere år er listen fra forlaget blevet forøget med mange håndbøger, fortrinsvis om naturvidenskabelige emner hvor farvetavlerne trykkes i store oplag, beregnet på de udenlandske udgaver. Forlagets udgivelser er hovedsagelig domineret af skole- og lærebøger samt håndbøger af høj kvalitet. Undtagelser er lidt mere almene emner hvor bl.a. R. selv har genfortalt den nordiske mytologi i bogen *Odin og Tor*.

Som en original forlagside kan anføres at R. allerede 1966 opfordrede sine forlagskolleger til at skrive forlagets julebog hvor emnet på enkelte undtagelser nær altid var knyttet til en by i en selvvalgt periode. Om alle forlagets udgivelser gælder det, at de er præget af gedigent og godt bogarbejde, som regel tilrettelagt af Erik *Ellegaard Frederiksen. R.s store arbejdskraft og administrative evner kom snart til anvendelse i organisationsarbejdet. 1957 blev han valgt ind i Den danske forlæggerforenings bestyrelse, og 1967 blev han dens formand, et hverv han bestred i otte år. At det fornemme gamle firma snart kom til at indtage en førende stilling i forlagsverdenen skyldes utvivlsomt R. Såvel forlag som boglade gennemgik en tiltrængt fornyelseskur i hans tid, og hans humanistiske interesser i forening med en sikker æstetisk sans kom til at præge udgivelserne i de år han stod som leder af forlaget. – R. 1971. □Foto.

Godfred Hartmann

Reumert

Slægten føres tilbage til Alexander Balthasar R. (1787–1829), forvalter ved klædedepotet, som efter kirkebogen skal være søn af skibsskriver Ditlev R., for hvis eksistens der imidlertid ikke har kunnet skaffes belæg. Efter traditionen skal fa-

deren være den spanske gesandt i Danmark 1785–94 Ignacio de Muzquiz y Clemente.

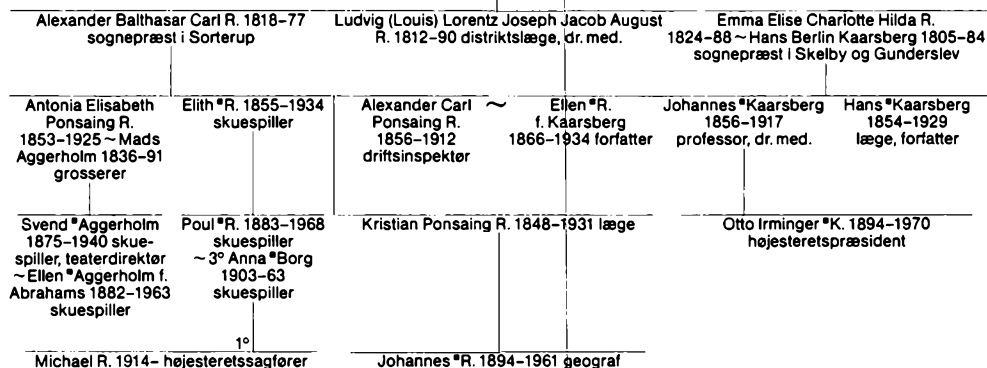
Emmerik Reumert: Slægten Reumert, 1948.

Hans H. Worsøe

Reumert, Elith Poul Ponsaing, 1855–1934, skuespiller, forfatter. *9.1.1855 i Kbh., †24.6.1934 sst., begr. i Egebæksvang, Fr.borg amt. F: adjunkt i Ålborg, senere sognepræst, sidst i Sorterup og Ottestrup, Sorø amt, Alexander Balthasar Carl R. (1818–77) og Anna Christine Ponsaing (1821–80). ~ 2.5.1882 i Karise (Slotsk., Kbh.) med danser Athalia Henriette Anna Flammé, *5.10.1858 i Kbh. (Helligg.), †29.9.1952 i Kbh., d. af konditor Herman Carl (Christian) Ludvig F. (1821–70) og Henriette Christine Restorff (1818–1902). – Far til Poul *R.

Efter at være blevet student 1873 fra Borgerdydskolen på Chr.havn studerede R. en kort tid medicin, men scenen og litteraturen havde hans hjerte. Allerede som rus kom han ind i den lystige kreds i Studenterforeningen hvor Carl *Møller førte an. Drevet af længsel efter scenen søgte han en dag Frederik *Høedt, hvem han bl.a. viste sin ungdommelige opfattelse af Shakespeares Romeo. Takket være Høedts interesse kom han kort tid efter trods en uheldig optagelsesprøve ind på Det kgl. teater hvor han fik anvist Emil *Poulsen til lærer. Støttet af teaterchef Edv. *Falleen lykkedes det R. at nå frem til en debut 30.9.1876 som kobberstikkeren Marcel i Eugène Manuels *Arbejderliv*, en rolle der hidtil var spillet af Emil Poulsen. Som partner havde R. den unge Betty Schnell (senere *Hennings). I de følgende seks år spillede han nu en række roller inden for det lyrisk-romantiske fag uden at vise nogen særlig selvstændig skuespillerbegavelse, nærmest båret af stemmens lyriske patos og det flatterende ydre. Først da Robert *Watt

Alexander Balthasar Reumert 1787–1829 klædeforvalter

1882 kaldte ham til Folketeatret fik han den længe ønskede lejlighed til at vise en mere alsidig evne, en større sans for karakterudformningen, især af figurer af landlig art. I årene op til 1890 var han Nørregadescenens beundrede friske og livsglade Nicolai i *Nøddebo Præstegaard*, et stykke som han inspireret af Watts efterfølger, teaterdirektør Severin "Abrahams, selv havde skrevet efter Henrik "Scharlings fortælling. R. skabte hermed den forestilling der mere end nogen anden blev symbolet på det gamle folketeaters borgerlige familiestemning.

Af andre roller kan nævnes Frands Halland i *Før Alvor* og pastor Jespersen i *Uden Midtpunkt*. 1890 vendte R. tilbage til Det kgl. teater og virkede der til 1912. Man havde oprindelig tiltænkt ham en del af den aldrende Emil Poulsens roller. Nogen afløser af denne blev han ganske vist ikke; men han kom med sin friske og i ungdomstiden meget elegante og charmerende, om end noget udvendige form til at fylde en ikke uvæsentlig plads i datidens righoldige repertoire. Med årene voksede hans bredde, hans lune blev fyldigere og mere jovialt, således at han fx i samspil med en alt forundklende medspiller som Olaf "Poulsen virkelig formåede at skabe en række sikkert tegnede skikkelser, særlig Jacob von Thybo, Ulysses von Ithacia, doktoren i *Barselstuen*, ridefogeden i *Erasmus Montanus*, Christen Madsen og kobbersmeden i *Genboerne*, skolelæreren i *Hjemkomst* og Hasle i *En Skandale*. – Trangen til litterær syssel fulgte i stigende grad R., og det både i egenskab af oversætter, skønlitterær forfatter, skuespilforfatter samt teaterhistoriker. Af hans skønlitterære produktion kan nævnes fortællingerne *Skøn-Jomfru*, 1908, *Jeg elsker Dig*, 1909 og *Den stærkeste Magt*, 1916; blandt skuespillene *Amoriner*, 1891, *Før Dag gry* (opført på Det kgl. teater 1894) og *Højgaardens Pensionat*, 1903. Hans skønlitterære forfatterskab er båret af hans letløbende pen og en vis sans for idyl og lune; svagere virker hans personal- og teaterhistoriske forfatterskab der omfatter værker som *En Race-Slægt*, 1917, hvori han skildrer familien Heger, monografier af *Louise Phister* (1914), *Sophie Ørsted* (1920), *Charlotte Oehlenschläger* (1918) og *Olaf Poulsen* (1923), *H. C. Andersen og det Melchioriske Hjem*, 1924, *H. C. Andersen, som han var*, 1925, *Elskovs Labyrinth*, 1926, en bog om Jens Baggesen og endelig *Den danske Ballets Historie*, 1922. Denne del af hans produktion der gør et mere tilfældigt indtryk synes i højere grad at være præget af forfatterens stemningsbetonede journalistiske evne end af egentlig grundfæstet videnskabelig saglighed. 1930–31 udgav han endvidere to bind erindringer under titlen *Fra Livet og Teatret*. Takket være sin klassisk præ-

gede sprogbehandling og sonore røst blev R. en meget skattet oplæser der ikke alene flittigt besøgte de mange tribuner ude i landet, men også vakte opsigt på turneer i England og USA hvor han gjorde en betydningsfuld indsats som fortolker af H. C. Andersens eventyr. R.s udmærkede egenskaber som oplæser gjorde ham i hans sidste år til en skattet mikrofonkunstner i radioen. – R. 1909. DM. 1923. □Mal. af O. Matthiesen, 1880. Træsnit 1887 efter foto. Tegn. af L. Find, 1930. Karikatur af Vald. Møller (Teatermus.). Foto.

E. R.: *Fra livet og teatret I–II*, 1930–31. – Rob. Neiiendam: *Folketeatrets hist.* 1857–1908, 1919. Samme: *Det kgl. teaters hist.* II–III, 1922–25. Samme: *Det kgl. teaters hist.* 1890–92, 1970. Sv. Lange: *Meninger om teater*, 1929 50f. Berl. tid. 25.6.1934. Merete Bonnesen i *Politiken* s.d. H. Topsøe-Jensen: *Mit eget eventyr uden digtning*, 1940 119. Poul Reumert: *Masker og mennesker*, 1940 (3. udg. 1963) 58–65 139–43. Samme: *Teatrets kunst*, 1963 9–17. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I, 1975. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Krogh*

Reumert, Ellen Marie Sophie, 1866–1934, forfatter. * 12.8.1866 i Skelby, Tybjerg hrd., † 17.4. 1934 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: sognepræst Hans Berlin Kaarsberg (1805–84, ~ 1° 1833 med Regine Isabella Barbara Jung, 1812–36) og Emma Elise Charlotte Hilda Reumert (1824–88). ~ 12.4.1890 på Frbg. med driftsinspektør ved Gl. Carlsberg Alexander R., * 27.11.1856 i Ålborg, † 29.5.1912 i Kbh., s. af adjunkt i Ålborg, senere sognepræst i Sorterup og Ottestrup Alexander Balthasar Carl R. (1818–77) og Anna Christine Ponsaing (1821–80). – Søster til Hans "Kaarsberg og Johannes "Kaarsberg.

R. kom kort efter sin konfirmation til Kbh. for at uddannes på musikkonservatoriet under N. W. "Gade og J. P. E. "Hartmann, men gik efter sit giftermål efterhånden fra den påbegyndte musikundervisning over til et flittigt og frodigt forfatterskab. Tilskyndet af Soph. "Schandorph som i Julius Schiøtts Nordstjernen var blevet opmærksom på lunet i hendes første småfortællinger, debuterede hun under pseudonymet Knud Hagen med *Novelletter*, 1892 og udgav fra nu af og under eget navn indtil kort før sin død over fyrrer bøger, større og mindre fortællinger, forskellige skuespil (gerne dramatiseringer af tidligere arbejder) og børnebøger både vers og prosa. Efter debutbogen fulgte bl.a. *Klitrose*, 1899, *Franchezza*, 1904, *Glad Ungdom*, 1911, *Kærlighed*, 1914, *Jonna*, 1921 og *Fernanda Hansen*, 1928. Af børnebøger kan nævnes *Karen*, 1896, *Tante Lotte*, 1911 og *Per*, 1931. På Folketeatret opførtes lystspillene *Tvillinger*, 1904, *Sofaen*, 1913 og – i samarbejde med Harald "Bergstedt –

Reumert, Ellen

Syng-Jens, 1927, på Casino skuespillet *Aflad*, 1908, på Det ny teater *Firkloveret*, 1912 og på Blancheteatret i Stockholm *Jul*, 1916. Ved sin friske fortælle måde og den indtagende forening af varm medfølelse og umiddelbar munterhed, hvormed hun skildrede hverdagens skæbner og almenmenneskelige livskår, vandt hun en trofast læserkreds som forøgedes, da hun en tid – sammen med sangeren Jacob Saxtorph-Mikkelsen – prøvede oplæsninger i provinsen. På scenen støttedes hun – særlig i stykker med let situationskomik og sjællandsk baggrund eller dialekt – ved en tit fortrinlig fremstilling af de landlege typer, altid heldigere med humor end med alvor. I to selvbiografiske skildringer *To lykkelige Hjem. Erindringer fra min Barndom og Ungdom*, 1919 – hermed kan sammenholdes Hans Kaarsberg: *Memoirer I*, 1921 – og *Mit Hjem paa Nørrevold*, 1932 har hun fortalt om tiden før og efter sin mands død – det afgørende skel i hendes liv og forfatterskab. □Mal. af Henriette Hahn ca. 1880, efter dette tegn. Foto.

E. R.: *To lykkelige hjem*, 1919 og *Mit hjem på Nørrevold*, 1932 (erindr.). E. R. i København 23.12.1923. – *Masken* 26.3.1911. B.T. 18.3. og 11.11.1922. Anna Bloch i *Politiken* 18.4.1934.

Carl Dumreicher*

Reumert, Johannes Karl Kristian Ponsaing, 1894–1961, geograf. * 18.10.1894 i Kolding, † 2.1. 1961 i Gentofte, begr. i Kbh. (Vestre). F: læge Kristian Ponsaing R. (1848–1931) og Augusta Kathrine Elisabeth Wium (1857–1932). ~ 16.2.1924 i Kbh. (Absalon) med Inger Augusta Berg Green, * 1.6.1898 i Saksbøbing, d. af købmand August Green (1859–1939) og Bernhardine Berg (1863–1949).

R. blev student 1912 fra Metropolitanskolen og studerede derefter biologi, geologi og geografi ved Kbh.s univ. Inspireret af professor H. P. *Steensby valgte R. geografi som hovedfag. Skoleembedseksamen bestod R. 1919 og ansattes derefter 1921 som adjunkt ved Schneekloths skole hvor han 1935 blev lektor. 1941 søgte R. tilbage til Metropolitanskolen som han forblev tilknyttet indtil sin afgang. R. var en fremragende underviser hvis faglige indsigt og humane pædagogik søgtes benyttet mange steder. Således var han lærer ved det Trierske kursus til faglærereksamen 1922–42 og ved Danmarks lærerhøjskole fra 1924. Han var ligeledes en meget benyttet censor. Særlig indflydelse fik R. ved sit virke som faglig medhjælper hos undervisningsinspektøren ved gymnasieskolen 1942–58. Geografiundervisningen prægedes i denne periode i meget høj grad af R.s faglige syn. Medvirkende til dette var i høj grad R.s indsats som vejleder af

lærerkandidater og som lærebogsforfatter. R. havde betydelige videnskabelige evner som bl.a. fandt udtryk i hans arbejde *Den handelsmæssige Betydning af Københavns Beliggenhed*. Dette belønnedes med Det kgl. danske geografiske selskabs pris 1929. R.s blik for væsentlighed fik ham til at udgive og viderebearbejde C. M. Vahls studier over klima- og plantebælter der indtil da kun havde været publiceret i skolebøger. R.s betydning for faget geografi blev meget stor. Hans dæmpede og beskedne adfærd kunne få modstandere til at glemme at hans intelligens og store viden gjorde ham til en frygtet debattør. Hans elever og kolleger blev inspireret af ham og holdt af ham uanset deres evt. vanskeligheder med at leve op til hans faglige forventninger. – R. 1952. □Foto.

Niels Nielsen i *Geografisk t.* LX, 1961 VI. Carl Tschering i *Naturhist. tid.* XXV, s.å. 19–21. Axel Steensberg i *Politiken* 3.1. s.å.

Sofus Christiansen

Reumert, Poul Hagen, 1883–1968 skuespiller. * 26.3.1883 i Kbh. (Johs.), † 19.4.1968 i Kbh., begr. Mariebjergugd., Gentofte. F: skuespiller Elith *R. (1855–1934) og danser Athalia A. H. Flammé (1858–1952). ~ 1° 30.6.1906 i Ordrup med Helga Ingeborg Meyer, * 9.11.1886 i Århus, d. af hotelejer Johan Holger M. (1850–1926) og Maren Kirstine Højen (1849–1927). Ægteskabet opløst 1918. ~ 2° 2.5.1919 i Kbh. (Jac.) med skuespiller Rigmor Emmy Julie Dinesen, * 3.9.1893 i Kbh., † 15.2.1978 i Kbh., d. af partikulier Victor Harald Albert D. (1849–1916) og Betzy Laura Rasmussen (1849–1931, ~ 1° med skuespiller Julius Christian Hansen; ~ 2° med lensgreve Ludvig *Holstein, 1815–92). Ægteskabet opløst 1930. ~ 3° 5.8.1932 i Reykjavik med skuespiller Anna *Borg, * 30.7.1903 i Reykjavik, † 14.4.1963 på Fornebu, d. af kæmner Borgþór Jósefsson (1860–1934) og skuespiller Stefania Guðmundsdóttir (1876–1926).

R.s tidlige og voldsomme ønske om at komme til teatret blev ikke understøttet af hans kunstnerforældre. I protest stak han til søs men vendte dog hjem igen og blev student fra Borgerdydskolen 1901. Samme efterår blev han ved en ekstraordinær prøve optaget på Det kgl. teaters elevskole. Ingen spæde ham noget stort, tværtom blev han alvorligt anbefalet i stedet at kaste sig over et fransk sprogstudium. Rådet fulgte han nu ikke, men tog dog filosofikum 1902. Var han end kommet ind på teatret ved lidt protektion som Eliths søn så forstod han at udnytte chancen. Han fik de ypperste lærere Olaf *Poulsen, Karl *Mantzius og Peter *Jerndorff der hver for sig fik stor betydning i hans første skuespillerår.

Men langt den største påvirkning modtog han fra William *Bloch, naturalismens geniale pioner i Danmark, og denne påvirkning blev uafrystelig. Bloch hjalp ham til debut som Herbert Corrie i *Da vi var enogtyve* 16.2.1902, en dato som blev erindret atter og atter i dansk teaterliv op gennem århundredet med stigende festivitas. Allerede inden prøveåret var slut fik R. ved Olaf Poulsens hjælp engagement på Folketeatret hvor man mente hans evner ville få større udfoldelsesmuligheder. Ingen skimtede endnu at der var noget særligt talent. Han havde også meget at slås med, stemmen lød grødet som havde han en kartoffel i munden; kropsdynamikken var hvalpet, blød og kluntet, men hovedet med den ravn-sortede hårmanke og de ulmende brune øjne røbede det spansk-franske temperament. Han fik nogle gode læreår på den folkelige scene (1902–08) hvor han blev brugt i sin alders normale rollelag, først som Ludvig i G. Wiedes *Første Violin*, Nicolai i *Nøddebo Præstegaard*, maleren Jens Woller i O. Christens *Moderate Løjer*, en rolle der klædte ham og viste hvad han da evnede, mens den degenererede hovedstadstype i H. Söderbergs *Gertrud* viste hvad han ikke evnede. Men i W. Christens' *En Lektion* røbede han som den unge skovfoged Søren Bastrup den vordende karakterskuespiller. Stor betydning for ham fik instruktøren Blochs elev Johannes *Nielsen der med sit ubønhørlige sandhedskrav bearbejdede den udvendighed og unuancerede friskfyragtighed som R. kunne forfalde til. Da Viggo *Lindstrøm 1908 åbnede Det Ny teater blev R. engageret som den mandlige hovedkraft, og i de følgende tre år var han ikke af scenegulvet. En popularitet uden sidestykke vandt han som operettehelt, primasen Jozsi i *Zigeunerblod*, Falscappa i Offenbachs *Røverne*, men først og sidst som Freddy Werburg i *Dollarrinsessen*, syngende og valsende i ulastelig kjolesæt med Else Frölich i favnen, Københavns største operettesucces. Det var Lindstrøms idé at satse på R.s sangstemme der i mellemtiden var blevet uddannet af Sextus *Miskow og Peter *Cornelius. Men allerede første sæson viste hvor seriøst han arbejdede som karakterfremstiller bl.a. som Manoeel, den portugisiske opvarter i Karl Larsens *Inez fra Coimbra*, et studie i jalousiens psykologi. Stærkest stod dog den solide robuste håndværksmester Niels Peter Svane i E. Høyers skuespil af samme navn.

1911 vendte R. for første gang tilbage til Det kgl. teater og viste i de kommende år hvor utroligt vidt talentet allerede spændte. Man forsøgte at anbringe ham i den „enkle Folketeaterstil“ som Jokum i *En Søndag paa Amager*, Herløv i *Eventyr paa Fodrejsen*, Nicolai Reiersen i *Sparekas-*

sen. Man gav ham Kaspar Røghat i *Der var engang* – og prøvede ham endog som Olaf Trygvesøn i *Hakon Jarl*, men hverken det lyriske eller romantiske syntes at skulle blive hans fag. Til gengæld tog han med stadig stigende teknisk mesterskab fat på de klassiske tjenerer hos Ludvig Holberg og Molière, Pierre i *Jean de France*, Henrik i *Henrik og Pernille* og den største af alle Henrik'er i *Mascarade* hvor tamperretsscenen blev et ækvilibrisk artikulationsnummer, en snedig La Flèche i *Den Gerrige* og en overdådig lystig Mascarille i *De ziirlige Damer* som han tillige selv havde oversat. Advokat Pathelin hørte også til denne periodes gallske figurer. Han fik en række betydelige opgaver hos Shakespeare og Henrik Ibsen, men sejrede ikke hver gang; Andreas Blegnæb i *Hellig tre Kongers Aften* var nok en for tung arv at løfte efter Karl Mantzius, og hverken Relling i *Vildanden* eller dr. Stockmann i *En Folkefjende* hørte til hans store skikkelser. Det var heller ikke nogen taknemmelig opgave at overtage Peer Gynt (1914) efter Johannes *Poulsen i en forestilling hvor han sæsonen før med genial patologisk fantasi havde gjort den lille rolle som pennen (Hussejn) til noget dybt originalt. Upremieren på *Indenfor Murene*, 23.3.1912 blev bemærkelsesværdig også i R.s karriere, for her viste han en ny side som en af de stille eksistenser, den sky prokurist Meyer. I sin selvudslettende hverdagsgråhed blev Meyer den første af hans moderne skikkelser formet under selvbeherskelsens tugt. Siden spillede han i samme forestilling etatsråd Herming (1952) og gamle Levin (1956). Trods den enorme afstand i år blev disse roller – ikke mindst gamle Levin – skabt i samme atmosfære og toneart og med samme nænsomme indlevelse. I denne periode erobrede han et nyt område, de magtfulde mænd i det borgerlige moderne skuespil, samfundsstøtterne, men kolosser på lerbædder, fx den kyniske stræber redaktør Knud Gelskov i H. Nathansens *Dr. Wahl*. Som eksponenter for samtiden stod også David Bonde og generaldirektør Løve i henholdsvis H. Rodes *Grev Bonde og hans Hus* og sammes *Det store Forlis*. I Nils Collett Vogts *Therese* indledte han som fabrikkejer Albert Hvass 1915 det glansfulde samspil med Bodil *Ipsen, et samarbejde der fik så enestående betydning for analysen af parforholdets psykologi og dermed fornyelse af dialogens teknik. Sammen skabte de parret over alle par i dette århundredes danske teater. Som modpoler forløste de hinandens største egenskaber i et spændingsfelt mellem hans minutiøse gennemarbejdede spil over for hendes spontane, tilsyneladende improviserede. Periodens kulmination blev det strindbergske opgør i *Baandet*, 1917. I disse år afstak

R. sit territorium som han udvidede med en række af nederlagets mænd, hanrejen skriver Mosegaard i H. Nathansens *Affæren*, den forhulede poet Erling Steensen i Carl Gandrups *Lazarus*, men navnlig ågerkarlen advokat Lindkvist i *Paaske*, 1918, en af hans mest monumentale præstationer der blev gentaget i to senere versioner på Det kgl. teater. Også i operaen skabte han en uforglemmelig skikkelse som den chansonsyngende monsieur Triquet i Tjajkóvskijs *Eugen Onegin*, en præstation han gentog i en høj alder hvor han med sin eminente artikulationsteknik evnede at illudere, at stemmen var som før.

Efter et brud med Det kgl. teater 1918 tog R. på landsturné med Otto Jacobsen og spillede bl.a. Henrik i Henrik og Pernille og junker Claus i *Ambrosius*. Derpå fulgte den glørværdige Dagmar-teaterperiode (1919–22), ikke blot et højdepunkt i R.s karriere men i dansk teaters nyere historie. Han var både rådgiver og førsteskuespiller under Thorkild *Rooses kunstneriske ledelse. Rækken af store forestillinger indledtes med *Tartuffe* hvor R. i samspil med Bodil Ipsen fornyede figuren i moderne ånd og skabte den Tartuffe som senere blev berømt ved hans gæstepil på Théâtre français (1925). Parrets erotiske „nærkamp“ fortsattes som Edgar og Alice i *Dødsdansen* i et dybt rystende spil iscenesat af Henri *Nathansen (1920). To gange dannede de par i *Trold kan tæmmes*. Første gang i en traditionel opsætning, anden gang i en ekstremt modernistisk udgave med nutidig jargon og R.s Petruccio i moderne overall, røjsere og motorhjul. Præstationen ejede en spontan virilitet og var voldsomt erotisk ladet, en side som ellers sjældent udfoldedes i hans roller. Ellers mødtes parret i mondænt pjank som fx *Blaaræven* og *Femina* som de fik til at finkle af elegant morskab.

Da R. og Bodil Ipsen 1922 hentedes tilbage til Det kgl. teaters store jubilæumssæson vendte de hjem i triumf. Han blev i denne periode teatrets altdominerende kunstner der kunne så at sige alt, men også ville det hele. Den klassiske linie fulgtes op med Holbergs Oldflux i *Den Stundesløse*, Henrik i *Kilderejsen*, Chilian i *Ulysses von Ithacia* og en uhyrlig grotesk Rosiflengius i *Det lykkelige Skibbrud*. Af Molière spillede han Scapin i *Scapins Skalkestykker*, men som Alceste i *Misantropen* sejrede han ved både at bryde tradition og forøvrigt også forfatterens mening. Han stod som det ensomme ædle menneske i afmægtig protest mod en bundradden verden og bar på en uudsigelig smerte der løftede figuren til de store poetiske og patetiske højder. Hermed havde han atter overskredet sine grænser som skuespiller. Hvor ubegribeligt vidt han spændte viste

sig samme år (1927) hvor han kreerede et af sine mesterstykker som han allerede i 13 års alderen havde tyvstartet på, den sabelbenede afdankede storpraler løjtnant v. Buddinge i *Genboerne*. Rollen udviklede sig i senere versioner – han spillede den sidst 1959 – til et fabeldyr med kaskader af vanvittige indfald og groteske overdriivelser der tilsammen skabte en absurd monumentalitet hinsides al fornuft. Til 20ernes præstationer hørte også den dybt originale Daniel Hejre i *De Unges Forbund* hvis udseende var bygget op på zoologiske studier. Endvidere Jean i *Frøken Julie*, marchese Forlipopoli i *Mirandolina*, Victor i Sv. Borbergs *Ingen*, og fra dette skuespils modernisme skiftede han til professoren Rolf Swedenhielm, en rolle der appellerede til barnet, fantasien og det lurendrejragtige hos R. Hjalmar Bergmans folkelige komedie *Swedenhielms* blev ikke nogen succes til premieren. Men tiden gav den oprejsning, figuren lagredes og holdt sig stort til 60 års jubilæet. Det gjorde derimod ikke hans *Cyrano de Bergerac* som markerede 25 års jubilæet. Trods ydre glans og mundtlig pomp afslørede rollen hvad han manglede af romantisk sind. I forlængelse heraf blev Hakon Jarl s.å. en fiasko som viste, hvor langt han var fra den oehlenschlägerske naivisme, ligesom *Macbeth* meget senere (1944) ikke forløstes. Men selv i fiaskoer var man i stand til at læse hans intentioner. Disse år omfattede også så forskellige roller som Chr. IV i *Elverhøj*, Versjinin i A. TjékhoVs *Tre Søstre*, P. A. Heiberg i C. Gandrups *Spotterens Hus* og oberst Toll i Runar Schildts *Galgemanden* i stort samspil med den debuterende Anna Borg. I Ben Jonsons *Volpone* leverede han erotikkens dæmoniske karikatur. Han tog afsked som Eisenstein i *Flagermusen* inden han – sammen med mange andre – udvandrede i vrede ved Adam *Poulsens tiltræden 1930. Endnu engang vendte han tilbage til Dagmar-teatret, dog afbrudt af udenlandske gæstepil der bragte både laurbær og udmærkelser. Répertoiret blev udvidet med fx den marseillanske krovært Césaire i M. Pagnols *Marius*, Markurell i H. Bergmans *En Farfik en Son*, og som Oscar Wilde i M. Rostands *Oscar Wilde-Processen* redegjorde R. på uforglemmelig vis for forvandlingen fra den depraverede selskabsløve til den totalt ensomme i cellen. Sammen med Bodil Ipsen charmerede han som faderen i J. Duvals *Eti-enne* og forgyldte danske værker af bl.a. J. Locher. Men ellers fastholdt han og udviklede rækken af magthavere, direktører, pastorer og doktorer, som forsvarede så bevægende, fx gehejmeråd Clausen i G. Hauptmanns *Før Solnedgang* og ikke mindst overlægen Hilmar Ruhne i K. Schlüters *Nu er det Morgen* som behandlede

det ømtålelige emne medlidenhedsdrab.

I Dagmar-teaterperioden gæstespillede han på Det kgl. teater som Akitofel i K. Munks *De Udvalgte*, 1933 og som Edgar i *Dødsdansen*, 1937. S.å. vendte han endelig tilbage til nationalscenen hvor han forblev til sin afsked. Allerede i første sæson spillede han ministerpræsident Thiers i N. Griegs *Nederlaget* og gjorde ham til karikatur på tyranni og magtbrynde. Men hans første store triumf blev at skaffe Kaj Munk oprejsning med *En Idealist* der led en så krank skæbne ved førsteopførelsen. R. havde allerede da levedgjort det store drama ved talrige oplæsninger. Han gav denne vældige Herodes ildsjælen, snildheden, falskheden og hykleriet, masken var et fantastisk studie, men han evnede ikke fuldt at overbevise i figurens erotiske og religiøse aspekter. Han fortsatte med Kaj Munk, og skønt det lå ham fjært kom han til at stå med begge ben i mulden som godsejer Leth i *Egelykke* og Mikkel Borgen i *Ordet*. Pastor Manders i *Gengangere* forsvarede han som en naiv og fordomsfuld mand, men med så megen menneskelighed i behold at forholdet til fru Alving blev acceptabelt. Ved sit 40 års jubilæum gav han i Bodil Ipsens iscenesættelse som Don Ranudo det fornemste og mest rørende fugleskræmsel i hans regimente af originaler, den sidste og største af hans tragikomiske fremstillinger af nederlagets mænd. Til Holberggalleriet føjede han et stupiditetens monument som Herman von Bremen i *Den politiske Kandestøber*, men hans komiske kunsts højdepunkt blev Jeronimus i *Mascarade*, olm, tvær, brændevinsblussende. Enorme udstopninger gav den autoritære tyngde. I Molière forbavsende han ved at konvertere Arnolphe i *Fruentimmerskolen* fra en latterlig hanrej til en betydelig mand og afsløre figurens smertepunkter, noget der skaffede ham en stor del af sympatien. Ved sit 50 års jubilæum gentog han det milde magtmenneske Cæsar i B. Shaws *Cæsar og Cleopatra*. Han var i sin høje alder så suveræn at han kunne være sin egen forestilling i forestillingen som fx storinkvisitoren i Anouilhs *Lærken*, ligesom han også evnede at gøre Polonius til hovedrollen i *Hamlet*, 1954. Det modne mesterskab viste sig også i at han nu og da turde slette sig fuldkommen ud som stum eller døv, så han derved blev stykkets uforglemmeligste figur som fx baron Hector i Anouilhs *Leocadia* eller som den hensigtsmæssigt døde Burrows i N. Cowards *Familie Album*. Lige før sin 75 års dag imponerede han som kong Ferrante i Montherlants *Den døde Dronning* skønt han ikke ejede det umiddelbare gemyts antenne til almagten. I Fr. Dürrenmatts *Den gamle Dame besøger Byen* ved Bodil Ipsens 50 års jubilæum demonstrerede han som Ill en

ridderlig nænsomhed over for sit livs partnerske. Han nåede at spille Corfitz i *Barselstuen* og kunne så sent som 1962 endnu stjæle scenen som den ondsksfulde sladderagtige kardinal i Anouilh's *Becket*. Sidste gang han optrådte på teatret var som Chr. IV i anledning af festforestillingen ved prinsesse Margrethes forestående bryllup maj 1967. Mellem 1923–37 gav R. flere gæstespil i fransk ensemble bl.a. med Karen Bramsons *Le Professeur Klenow* på Théâtre National de l'Odeon, Tartuffe på Théâtre français 1925. Men han gæstede også Belgien, Sverige, Norge, Finland, Island og Færøerne.

R. debuterede i radioen allerede 4.11.1923 med recitation af J. L. Runebergs *Sven Dufva*. Det blev til en lang række oplæsninger og mange roller i radioteatret hvor han gentog sine store skikkelser fra 20erne. Men radioen gav ham også lejlighed til at spille roller som teatret ikke havde givet ham, fx Jacob von Thyboe, kong Lear, Jago i *Othello*, Mefistofeles i *Faust* og *Nathan den Vise*. På bånd er bl.a. bevaret baronen i *Baandet*, Toll i *Galgemanden*, Alceste i *Misanthropen*, Herodes i *En Idealist*, ritmesteren i *Faderen*, Polonius i *Hamlet*, Herman v. Bremen i *Den politiske Kandestøber*, Edgar i *Dødsdansen*, Fabius i *Før Cannae*, pastor Manders i *Gengangere*, Cæsar i *Cæsar og Cleopatra*. Den sidste rolle blev ærkebiskoppen i Sartres *Djævelen og den gode gud*, 25.11.1966. Han spillede også en del roller på TV, allerede 1954 kom *Før Cannae*, i ny version 1962. Endvidere Skaarup i *Sparekassen*, Lindkvist i *Paaske*, men som gamle Levin i *Indenfor Murene* i samspil med Clara *Pontoppidan blev han hele Danmarks ejendom. – R.s filmdebut i *Afgrunden*, 1910, sammen med Asta *Nielsen vakte kolossal opsigt. Det gjorde de næste film ikke, men han fortsatte i forfører- og skurkefaget. I *Bristet Lykke og Lykken dræber*, 1913 spillede han sammen med Betty *Nansen. Interessanter udfoldelsesmuligheder fik han i Benjamin Christensens *Heksen*, 1921 og A. W. Sandbergs *Lasse Maansson fra Skaane*, s.å. Han fortsatte i talefilmen med bl.a. *Den gamle Præst*, 1939, siden i charmerende samspil med Marguerite *Viby i *Frøken Kirkemus*, 1941, *Otte Akkorder*, 1944, *Affæren Birte*, 1945, *De kloge og vi gale*, s.å. Hans store teatersucces blev transponeret til film i *Familien Swedenhielm*, 1947. I *For frihed og ret*, grundlovsfilmen 1949, spillede han Chr. VIII, og sidst *Af mit liv og min tid*, 1965. En del af R.s store præstationer er optaget af Knud Hegermann-Lindenecrone og overført på gramofon (Skandinavisk Grammfon A/S og Berl.Tid.) I anledning af hans 75 års dag udkom *Fruentimmerskolen*, 1958 og på 85 års dagen *Genboerne*, 1968, komplette. – R. befattede sig

Reumert, Poul

aldrig – på én undtagelse nær – med sceneinstruktion. Til gengæld var han lærer ved Det kgl. teaters elevskole i flere perioder. Han holdt gæsteforelæsninger i Paris 1932.

R. var ingen Aladdin som den samtidige Johannes Poulsen. Hvad han opnåede stred han sig frem til ved en flid og en arbejdsdisciplin som næppe vil kunne anskueliggøres for kommende slægter. Tidligt fik han prædiketet den naturalistiske skuespiller, men karakteristikken er alt for snæver. Som andre genier sprængte han rammer, genrer og retninger, men arbejdsmetoden, den minutøse analyse, havde sin rod i den naturalistiske skole. Derfor var han fremmed over for det poetiske gennembrud i teatret og absurdisterne. Men i denne store menneskeskildrer boede der også en gøgler og en fantast. I de sjældne øjeblikke, hvor disse to sider af hans personlighed smeltede sammen til visioner af menneskeligt liv, men med overnaturlige dimensioner, nåede han det største. Ved hans død var samfundet og dermed synet på teatret fundamentalt ændret. Han havde haft det privilegium at være skuespiller i en tid hvor Det kgl. teater var det kulturelle midtpunkt, og hvor ingen drog dets eksistensberettigelse i tvivl. Derfor kunne han til det sidste bevare en urokkelig tro på at der var en mening i at stille overmenneskelige krav til sig selv. En epoke sluttede med ham. Slagskyggerne blev lange. Sporene tomme.

R. har skrevet *Masker og Mennesker*, 1940, *Teatrets kunst*, 1963, *Om teater. Udv. essays* ved C. Bergstrøm-Nielsen, 1971, og udgivet Anna Borgs Erindringer, 1964. R. var Membre du comité international de la société universelle du Théâtre, æresmedlem af Svenska teaterförbundet og tildeles dets hædersmedalje i guld 1958 samt flere svenske og finske hædersbevisninger. Han blev æresmedlem af Studenterforeningen i Kbh. 1962, hvis æreskunstner han blev 1937. R. fik Henri Nathansens mindelegat 1955, Kaj Munks mindelegat 1962, Dansk skuespillerforbunds æresnål i guld s.å. og 1967 Kbh.s Absalon-pris. – Ingenio et arti 1933. – R. 1922. DM. 1926. K.² 1948. K.¹ 1958. F.M.I. 1967. □Karakter af L. Find, 1908 (Fr.borg). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1912 (Teatermus.). Tegnet i rolle af Vald. Møller (Kgl.bibl.; Teatermus.), 1915 (Teatermus.) og 1918 (Fr.borg) samt af Thoralf Kloumann, 1919 (Teatermus.). Buste af Max Meden, 1920 (Fr.borg) og 1924. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl.bibl.). Mal. af Johs. Wilhjelm, 1927 (Teatermus.) og af G. F. Clement, 1928 (Fr.borg). Tegn. og litografi i rolle af Hans Bendix 1928 og talrige gange senere, udst. 1930, 1931, 1932, 1936, 1951, 1960, 1963 og 1965 (flere i Teatermus. og på Fr.borg). Tegnet selvportr. 1929.

Rolle tegn. af H. Jensenius udst. 1929, 1938, 1940, 1942, 1944, 1948, 1958 (flere i Teatermus. og på Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist bl.a. 1932. Tegn. af Otto Christensen, 1938 (Fr.borg). Dobbeltmal. af A. Tørsleff 1938–39 (Studenterforen.), kopi af Aage Wilhelm, 1938. Mal. af Hans Flygenring, 1941. Statue i rolle af Henning Koppel, 1942 (Teatermus.). Buste i rolle af Clara Pontoppidan ca. 1942. Tegnet i rolle af Viggo Thomsen bl.a. 1943 og 1948 (Teatermus.) og af Carl Jensen udst. 1944 samt 1951 (Teatermus.). Buste af Johs. Bjerg, 1944 (Det kgl. teater). Mal. af H. Vedel, 1945 og af A. Tørsleff, 1946 (Det kgl. teater). Tegnet i rolle af M. Ulvig, 1946 (Teatermus.). Buste af Johs. Hedegaard udst. 1954. Rolletegn. af Erik Werner udst. 1955 og af Preben Zahle udst. 1962. Statuetter i roller af Axel Locher (bl.a. Teatermus.). Tegnet i rolle af Gerda Ploug Sarp (bl.a. Kgl.bibl.). Maske af E. Lundgren og af H. Isenstein. Foto (bl.a. Kgl.bibl., Teatermus. og Det da. filmmus.).

P. R.: Masker og mennesker, 1940 (3. udg. 1963, heri rolleliste). Samme: Teatrets kunst, 1963. – Gustav Bauditz: P. R., 1917. Henri Nathansen: Johs. Poulsen og P. R., 1918. Studenterne 1901, 1926 188f. Sv. Lange: Meninger om teater, 1929. Fr. Schyberg i Politiken 19.11.1937. Harald Engberg sst. 16.2.1952 og 20.4.1968. Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Samme: Danske skuespillerportrætter, 1959 53–70. Soya: P. R., 1942. Det kgl. teaters progr. febr.1942, 1961–62 nr. 6 og 1967–68 nr. 9. Vald. Willumsen: Fra teatrets verden, 1944. Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Teatret på Kongens Nytorv 1748–1948, 1948. Clara Pontoppidan: Eet liv – mange liv I–IV, 1949–63 (ny udg. I–II, 1965–68). Poul Linneballe: P. R., 1951. Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Samme: Den unge vredes tid, 1970. Bodil Ipsen 1889–1909–1959, red. Sv. Kragh-Jacobsen, 1959. Mogens Wieth, red. Kn. Poulsen, 1962 46–53 (heri brevsels.). Bogen om P. R., red. Birte Freisleben og H. Holkenfeldt, 1963. Kl. Hoffmeyer i Information 26.3.1963. Ole Vinding sst. 20.–21.4.1968. Ole Brandstrup i Berl. aften 20.4.s.å. Sv. Erichsen i Aktuelt s.d. Jens Kruse i Jyllandsposten s.d. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Jens Kristrup sst. 27.4.s.å. P. R., red. Jan Danielsen, 1968. Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen, 2. udg. 1968. Samme: Teaterkunst på små scener, 1969. Rigmor Reumert: Erindr. om P. R. og mit teaterliv, 1972. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I–III, 1975–78. Sv. Kragh-Jacobsen: Teateraftener, 1980. Peer Gregaard: I aften udsolgt, 1980. Optagelser i DRs ark. og Filmmuseets ark. Finn Møller Larsen: P. R. En diskografi, udg. Nationaldiskoteket, 1970. – Papirer i Kgl.bibl. og Kgl. teaters bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Karen Krogh

Reurnert, Willy, 1905–71, redaktør. * 7.9.1905 i Düsseldorf, + 9.11.1971 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg kgd.). F: driftsleder, ingeniør Wilhelm Dietrich R. (1872–1934) og Pauline Wolff (1875–1912). ~ 29.6.1940 med Else Kappel, * 5.9.1915 i

Hjørring, d. af lektor Ekkard K. (1879–1939) og Margrethe Færch (1884–1973).

R. var udgået fra et tysk middelstandsmiljø og oplevede som dreng og ung den hårde efterkrigstid med de stærke politiske modsætninger i 1920'erne og den nationalsocialistiske magtovertagelse 1933. Han påvirkedes især af den mere radikale del af den tyske arbejderbevægelse, og efter at han som politisk flygtning 1935 kom til Danmark bevarede han forbindelsen til det tyske socialdemokrati og havde således et personligt forhold til Willy Brandt. – Oprindelig uddannet som elektrotekniker oplevede han en stærkere dragning mod de mere samfundsorienterede discipliner og studerede nationaløkonomi ved Hochschule für Politik i Berlin 1930–33.

I Danmark assimileredes han hurtigt og opnåede kontakt med et bredt udsnit af intellektuelle på venstre fløj. Tanken om en folkefront af socialister og venstreliberale vendt mod fascismen og politiske holdninger der var påvirket af fascismen tiltalte ham, men han deltog ikke i større stil i det praktiske politiske liv hvilket faldt så meget lettere som han først 1948 opnåede dansk statsborgerskab – han havde tilbragt den sidste del af krigen som flygtning i Sverige. – R.s begavelse var af udpræget analytisk natur og igennem et kvart århundrede udmøntede han sit talent i journalistiske arbejder. Hans virke faldt hovedsagelig i Danmarks radio. Hans tyske accent nødvendigjorde at han til stadighed havde dansktalende partnere. Sven *Alkærsig, Sven Ludvigsen og Viggo Clausen var de mest fremtrædende. I udsendelserne var det R.s sans for afdekning af virkeligheden bag ordene der var fundamentet. – R.s genre var den såkaldte feature. Denne særlig programtype udnytter alle radiosens virkemidler og viste sig konkurrencedygtig over for fjernsynet. Lytteren skulle i sin fantasi selv skabe billedet. R. var en polemisk begavelse. I impressionistiske lydmosaikker revsede han det borgerlige samfund og trængte ubønhørligt igennem visse former for klichépræget forsvar for utålelige sociale skavanker. Også efterkrigstidens Tyskland satte han under lup. Hans subjektive, antiborgerlige journalistik indeholdt samtidig en klar afstandtagen fra alle totalitære anskuelser, også sådanne som efter hans mening praktiseredes i de socialistiske lande. R. har skrevet *Berlin. Øen i det røde hav*, 1952 (s.m. Sven Ludvigsen) og *Den bitre vej. Abortproblemet i nærbilleder*, 1967. □Foto.

Hans Sølvhøj

Reuss, Heinrich VI, greve af, 1707–83, amtmand. * 1.6.(el.7.)1707, † 17.5.1783 på Köstritz. F: grev

Henrik XXIV af R. til Plauen og Köstritz (1681–1748) og rigsgrevinde Marie Eleonore Elisabeth Emilie Promnitz (1688–1776). ~ 16.12. 1746 i Kbh. (Slotsk.) med marquise Anna Françoise Henriette Louise Marguërite Casado de Monteleone, * 2.5.1725 i Haag, † 6.1.1761, d. af marquis Antonio Casado de M. og komtesse Marguërite Huguetan Gyldensten (1702–ca.67). Efter en ungdom tilbragt i udlandet kom R. omkring 1732 til Kbh., og hans pietistisk prægede afstamning skaffede ham let adgang til Christian VI's hof og en stilling i tyske kancelli. 1742 udnævntes han til stiftamtmand over Kristiansands stift og amtmand over Nedenæs amt, men allerede 1746 forflyttedes han til Sorø som amtmand. 1747 overtog han tillige overhofmesterstillingen ved akademiet og dermed samtidig stiftamtmandsforretningerne i Sorø købstad. Med disse stillinger forbandt han 1748–54 posten som amtmand over Ringsted amt. 1754 forflyttedes han til Sønderborg, men tog 1765 sin afsked og gik i preussisk statstjeneste. R. var sjælen i omdannelsen af Sorø akademi der gjorde denne stiftelse til en undervisningsanstalt fortrinnsvis bestemt for unge adelige der ønskede at indtræde i centraladministrationen. Ved dette arbejde virkede han hånd i hånd med Holberg, og han har haft en ikke ringe indflydelse på dennes beslutning om at testamentere akademiet sit sjællandske jordegods. Hans iver og virkelyst for akademiets fremtid kan ikke bestrides, og selv om han var en ret selvrådig administrator havde han utvivlsomt fortjent en bedre behandling af kancelliet der småligt greb ind i alle enkeltheder ved den daglige administration. Trods sin tyske herkomst beherskede R. udmærket det danske sprog. – Kammerherre 1733. Gehejmeråd 1747. – Hv. R. 1740. L'union parfaite 1769. Bl. R. 1779. □Mal. af A. Brünniche (Ledreborg) og mal. af samme, 1742, dog med det blå bånd (Sorø akad.). Mal. af A. Graff, 1777 (Spreewald Mus., Lübbenau).

Aage Friis: *Bernstorfferne og Danm.* I, 1903 54f 257. *Bernstorffske papirer*, udg. samme II, 1907 333f. Chr. Bruun: *Ludv. Holberg og Tersløsegaard*, 1905 29–35. *Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds*, udg. L. Bobé IX, 1922 428 453. Sorø. Klostret, skolen, akademiet II, 1928–31.

Harald Jørgensen

Reuss, Jeremias Friedrich, 1700–77, præst. * 7. 12.1700 i Horrheim i Württemberg, † 6.3.1777 i Tübingen, begr. sst. F: amtmand, hofmester til Stromberg og Kirrbach August R. († 1745) og Susanne Regina Ostertag (1682–1757). ~ 25.8.

Reuss, Jeremias Friedrich

1740 i Kbh. (Slotsk.) med Clara Cathrine Kreutz, * 11.2.1714, † 10.6.1768, d. af boghandler i Nürnberg Johann Andreas K.

R. gik først i skole i Denkendorf, siden i klosterskolen i Maulbrunn hvorfra han blev student 1721. Under et studieophold i Tübingen påvirkedes han stærkt af J. A. Bengel der især indplantede ham dyb respekt for skriftens autoritet. 1723 blev R. mag. og 1729 repetent i Tübingen, men da han 1731 på en rejse i Nordtyskland havde stiftet bekendtskab med N. L. v. *Zinzendorf foranledigede denne at han 1732 af Christian VI blev kaldet til Kbh. som professor i teologi og hofpræst. Her sluttede han sig nær til de pietistiske præster og deltog også i forsamlingslivet hos Marie *Wulf, f. Martens. Han blev genstand for angreb fra flere sider. Ikke blot betragtede de ortodokse præster ham med mistillid, men hans sympati for herrnhutismen, ja til dels de separatistiske retninger, rokkede i høj grad hans stilling hos kongen. Vel blev han 1733 medlem af kommissionen til undersøgelse af klagerne over pietisterne, men netop derfor virkede det særlig pinligt at der blev rettet anker for vranglære mod ham selv. Heller ikke var det heldigt at han stillede sig bag præsten P. N. *Holsts ønske om at fritages for at tage folk til skrifte og selv 1734 opnåede en lignende fritagelse, eller at han s.å. blev skarpt angrebet for socinianisme af biskop Chr. *Worm. Man forstår derfor at han herefter tabte i kirkelig indflydelse hos Christian VI der fra nu foretrak J. B. *Bluhme, ja, at kongen udtalte ønsket om at blive ham kvit på en skikkelig måde. Senere genvandt han dog for en del hoffets gunst, og 1749 blev R., der 1742 var blevet dr.teol., overkonsistorialråd og generalsuperintendent i Slesvig og Holsten hvorfra han 1757 flyttede tilbage til Tübingen som første professor i teologi og kansler ved universitetet. R. var en meget flittig og samvittighedsfuld universitetslærer som det bl.a. kan ses af en lang række disputater der udmærker sig ved lysende klarhed, god naturlig latinitet og besindig argumentation. I forhandlinger med anderledes tænkende var R. rimelig og sagtomdig, kirkeligt set en økumenisk natur. Hermed stod dog også hans svagheder i forbindelse. Som Christian Ernst *Stolberg engang fremhævede havde den blide og humane mand hang til menneskefrygt og var i det hele for stille af sig. Blandt hans talrige skrifter kan fra Kbh.-tiden nævnes *Theses de Scylla quadam philosophiæ recentioris*, 1737 hvori han over for den Leibniz-Wolfske filosofi som han i sin ungdom selv havde været påvirket af bestemte fastholder supranaturalismen; endvidere *Doctrinæ de mundo optimo brevis dilucidatio I-IV*, 1741-45 med forkastelse af den Leibniz'ske theodice

samt *De lucta poenitentium*, 1738 hvori han indskærper bodskampens og helliggørelsens nødvendighed. Desuden har han udgivet en række prædikener (deriblandt *Elliche Predigten über einige Grund-Stücke des Christenthums*, 1737 og *Sammlung heiliger Reden*, 1743), også disse præget af stor formel klarhed og indholdsmæssigt pietistisk farvede. Hans mundtlige foredrag skal have været vel hurtigt, i øvrigt behageligt og ledsaget af smukke gestus. – Udvalgte afhandlinger i *Opuscula I-II*, 1768. □Stik af J. E. Haid, 1773, efter mal. af Maier.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 430-38 (brev til J. H. E. Bernstorff). – Dänische Bibl. VI, 1745 690-701. Jens Møller i Nyr theol. bibl. XVII, 1830 84-155 (ty. overs. i Staatsbürgerliches Mag. X, Slesvig 1831 403-58). Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887-89 707 709-12 (heri brev): 4.r.II, 1891-93 437-47 (breve): 5.r.III, 1905-07 183 344-46 783 790 797; IV, 1907-09 fl.st.; V, 1909-11 fl.st.; VI, 1911-13 614 617-23 (heri breve); P. G. Lindhardt sst. 6.r.I, 1933-35 600 605f 607f 612-14; II, 1936-38 122f 131. H. L. Møller: Kong Chr. VI og grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. Michael Neiiendam: Erik Pontoppidan II, 1933 50-53 82 247f. Kn. Banning i Kbh.s univ. 1479-1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980 fl.st.

Bjørn Kornerup*

Reutze, Thomas, 1779-1859, samler. * 1779 i Ailerup, Fyn, † ca. 24.2.1859 i Wien, begr. sst. F: sognepræst Ove Guldberg R. (1735-85) og Christine Johanne Bøgh (ca. 1753-1829). Ugift. Om R.s barndom og første ungdom til han 1795 blev student fra Odense, vides intet. Hans studentertid i Kbh. er skildret af en yngre medstuderende Daniel *Smith der hørte til den kreds der „hver Torsdag Aften mødtes . . . Kl. 7. hos Reutze i Rosengaarden“ for at dyrke videnskab og kunst. Til kredsen hørte bl.a. malerne C. W. *Eckersberg og C. G. *Kratzenstein Stub. R. var allerede da lidt af en særling men højt værdsat af fællerne. Som student deltog han i Kbh.s forsvær 1807, men mistede ved bombardementet alle sine ejendele. Han satte i øvrigt sin personlige frihed over alt og kunne ikke tænke sig den tvang der var forbundet med at tage en eksamen og komme i embede. 1817 indvilligede han dog i at blive huslærer på Lerchenborg for den unge grev Otto Didrik Schack fra Schackenborg (1810-56). Da grev Schack blev voksen rejste R. med ham udenlands, men da rejserne der varede til ca. 1840 og førte dem rundt over hele Europa og til Asien var endt ville R. ikke tilbage til Danmark, men bosatte sig i Wien hvor han studerede arkæologi og takket være en pension fra greven kunne tilfredsstille sin lidenskab som samler af kunstgenstande og antikviteter. 1841 trådte han som samler første gang i forbindelse med hjemlandet idet han sendte nogle egyptiske antikvite-

ter som gave til det daværende kunstmuseum, hvis direktør var C. J. Thomsen. Som påskønnelse heraf og ud fra den betragtning at det ville gavne R.s samlervirksomhed i Wien hvis han havde en dansk rang blev han af Christian VIII udnævnt til kammerråd. Gennem Thomsen og J. J. A. Worsaae havde de kbh.ske museer i de følgende år indtil 1849 forbindelse med R., og 1846 fik Thomsen ham til at gøre et testamente hvorefter kunstmuseet og det kgl. møntkabinet af hans antikviteter, mønter og bøger ved hans død måtte udtage hvad der „tjente til at complete og forbedre disse Samlinger“. I 1850erne synes R. at være sunket stadig dybere ned i ensomhed og fattigdom. Da budskabet om hans død nåede hjem rejste Thomsen til Wien for at varetage de danske museers interesser i henhold til R.s testamente, og 1860–61 kom de værdifulde samlinger til Danmark hvor de indlemmedes i antikkabinettet i Prinsens palæ og møntkabinettet på Rosenborg. – Kammerråd 1841. □ Ufuldendt mal. af C. W. Eckersberg ca. 1820.

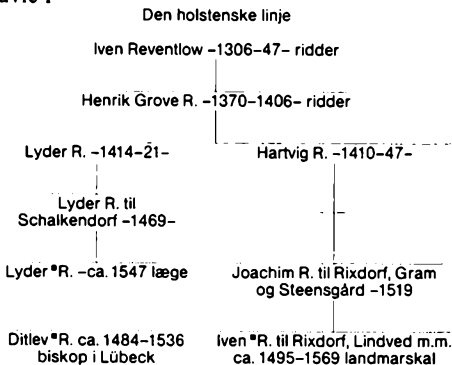
Gerh. Heilmann: Slægten Heilmann, 1893–95 149–52 156f 163f 195. Pers. hist. t. 2.r.1, 1886 196 198: II, 1887 34–38 (Daniel Smiths optegn.). Just Johan Holten: I dansk og ægyptisk statstjeneste, 1923 77–79. Niels Breitenstein i Kunstmuseets årsskr. XXX, 1943 126–45.

*Niels Breitenstein**

Reventlow

Holstens uradel hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet. Den holstenske linje uddøde i mandslinjen 1783.

Tavle I

Ditlev greve *R. var ~ Margarethe Raben, d. af gehejmeråd Frederik *R. Cay greve *R. var 2° ~ Emilie Louise Henriette komtesse Bernstorff, d. af udenrigsminister A. P. greve *B. Eugen greve *R. var 1° ~ Clara Charlotte Gerhardine komtesse Bernstorff, d. af udenrigsminister Christian greve *B. Theodor greve *R. var 1° ~ Sophie komtesse Bernstorff, d. af direktør i udenrigsministeriet Joachim greve *B. Heinrich

greve *R.-Criminil var ~ Louise Sophie Jeannette rigsgrevinde Rantzau, d. af overpræsident Chr. D. C. rigsgreve *R. Friedrich greve *R.s søster komtesse Franziska Juliane Friederike var ~ politikeren Adolf baron *Blome. Conrad greve *R. var 1° ~ Anna Margrethe Gabel, d. af kammerskriver Christoffer *G., og 2° ~ Sophie Amalie Hahn, d. af overjægermester Vincents *H. Conrad greve *R.s datter komtesse Christine Sophie var 2° ~ storkansler U. A. greve *Holstein, og hans døtre Armgard Margrethe komtesse R. og Ulrica Eleonora komtesse R. var hhv. ~ officeren Frederik greve *Ahlefeldt og officeren Ferdinand Anton greve *Dan-neskiold-Laurvig. Conrad greve *R.s datter uden for ægteskab Conradine, adlet Revenfeldt, var ~ samleren Frederik *Rostgaard. Conrad Ditlev greve *R.s datter komtesse Christiane Caroline var ~ hofmanden Christian greve *Holstein. Christian Ditlev greve *R. (1710–75) var 2° ~ Charlotte Amalie komtesse Holstein, d. af gehejmestatsminister Johan Ludvig greve *H. Hans søster Christine Armgard komtesse R. var ~ hertug *Frederik Carl af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Pløn. Hans datter Frederikke Louise komtesse R. var 2° ~ digteren Christian greve *Stolberg. Christian Ditlev greve *R. (1748–1827) var ~ Sophie Frederikke Louise Charlotte von Beulwitz, d. af gehejmeråd Christoph Ernst von *B. Ludvig greve *R.s (1751–1801) datter komtesse Wilhelmine Juliane var ~ politikeren F. A. greve *Holstein. Ludvig greve *R. (1848–1916) var ~ Benedicte Ulfspærre Bech, d. af godsejer August *B. (1815–77). Eduard greve *R. (1883–1963) var ~ Else Bardenfleth, d. af søofficeren Frederik *B. Deres datter komtesse Sybille er ~ højesteretsadvokat Jonas *Bruun.

Danm.s adels årbog LVI, 1939 II 1–92.

Nils G. Bartholdy

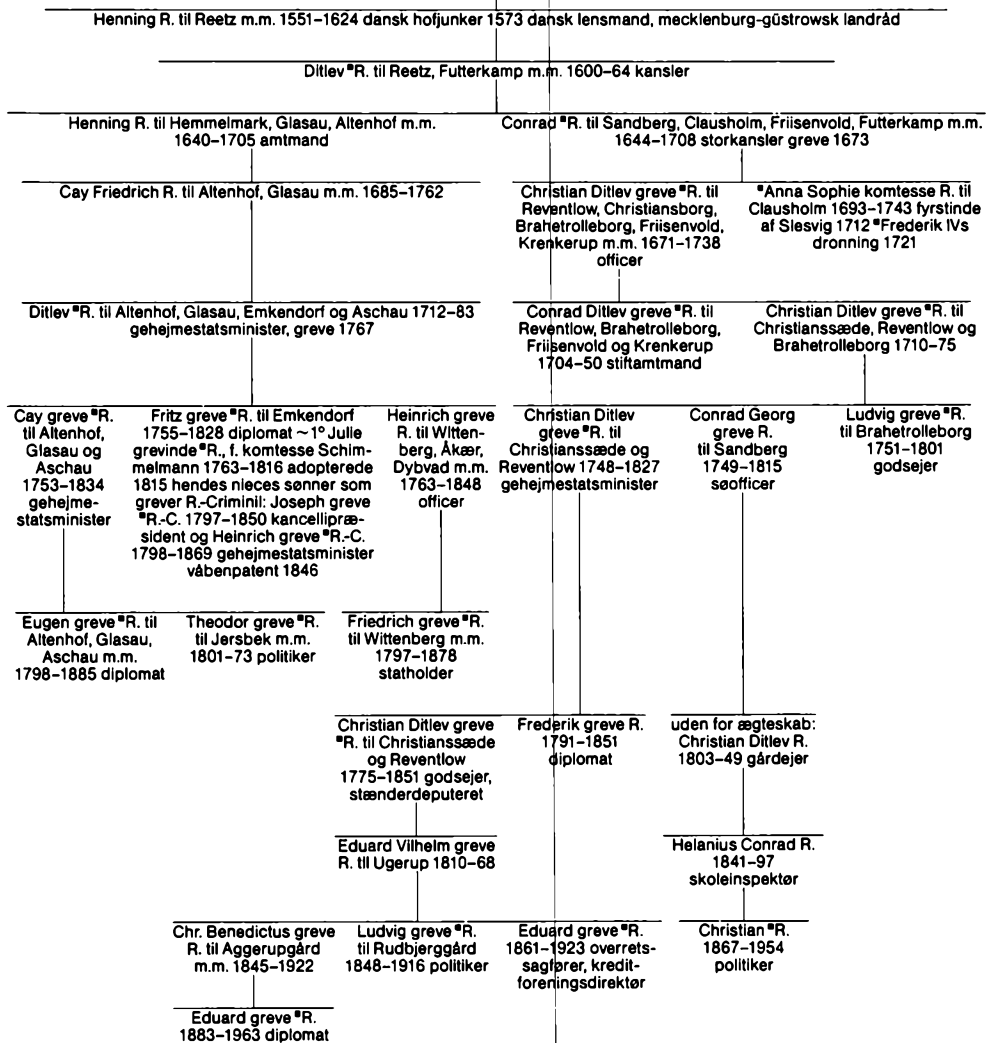
Reventlow, Anna Sophie, se **Anna Sophie**, 1693–1743.

Reventlow, Cay Friedrich, greve, 1753–1834, gehejmestatsminister. *17.11.1753 i Paris, †6.8.1834 på Altenhof, begr. i Sarau. F: overkammerherre greve Ditlev *R. (1712–83) og Margarethe Raben (1726–94). ~1°6.11.1785 på Gartow med komtesse Wilhelmine Magdalene Ulrica Bernstorff, *10.10.1766 på Gartow, †10.5.1787 i Kbh. (Petri), d. af grev Joachim Bechtold B. til Gartow (1734–1807, ~1°1757 med Louise v. Steinberg, 1738–58) og Magdalene Hedevig v. Lowzow (1742–1803). ~2° 24.4.1797 i Kbh. (Fred. ty.) med komtesse Emilie Louise Henriette Bernstorff, *7.10.1776 i Kbh. (Slotsk.), †26.11.1855 i Preetz, d. af udenrigsminister A. P.

Tablle II

Den mecklenburgske og de danske grevelige linjer

Henning Reventlow -1494-1550-

*B. (1735-97) og Henriette F. Stolberg (1747-82). - Far til Theodor *R. Bror til Fritz *R.

R.s opvækst og uddannelse fulgte det gængse mønster for højadelens unge i 1700-tallets sidste halvdel. Han blev undervist hjemme, bl.a. af de senere biskopper N. E. *Balle og H. F. *Jensen, og læste 1769-73 i Göttingen hvor han studerede sammen med C. F. Cramer og de to brødre Christian og Frederik Leopold *Stolberg. 1773 blev han auskultant ved overretten i Gottorp, skønt A. P. Bernstorff ønskede ham til Kbh., men hvor

faderens ønske om at have R. i nærheden blev udslyggende. 1776 udnævntes han til råd ved den slesvigske landret, og atter søgte A. P. Bernstorff at knytte R. til sig ved at tilbyde ham gesandtposten i Napoli, men igen strandede det på faderens modstand. 1777-78 drog R. på en større udenlandsrejse til Frankrig og Holland hvorefter han endelig indtrådte i diplomatiet idet han blev dansk gesandt i Madrid. På denne post kom han snart i et modsætningsforhold til A. P. Bernstorffs efterfølger, M. G. *Rosencrone, og allere-

de 1781 søgte han om rappel. Hjemkomsten trak imidlertid ud, og først efter regeringsskiftet i april 1784 vendte R. tilbage på foranledning af A. P. Bernstorff.

R. var af fødsel nært knyttet til den ledende Bernstorff-Reventlow-Schimmelmanske kreds, og han tilhørte en af monarkiets fornemste slægter. Begge hans hustruer var af den bernstorffske familie, den anden datter af A. P. Bernstorff, og R. selv delte synspunkter og holdning med den ledende kreds efter 1784. Hans dannelse og sympatiske personlighed blev sat højt af samtiden, men i egentlig snævrere politisk forstand hørte han til den „højre fløj“ af kredsen. Imidlertid blev han hurtigt taget i anvendelse i statens ledelse, idet han 1784 blev overkammerjunker, s.å. chef for Det kgl. bibliotek, og 1788–94 beklædte han den betydningsfulde gesandtskabspost i Stockholm hvor han på nærmeste hold var vidne til mordet på Gustav III. 1793 udnævntes R. til leder af Det kgl. mønt- og medaljekabinet, n.å. til chef for kunstkammeret og til direktør for Botanisk have. Som leder af disse kulturelle institutioner gjorde R. god fyldest, og sammen med overbibliotekar D. G. *Moldenhawer fik han 1793 åbnet Det kgl. bibliotek for publikum.

Ved svigerfaderen A. P. Bernstorffs død 1797 blev R. chef for tyske kancelli. Hans ledelse af kancelliet var uden initiativ, og det blev klart, at R. – der samtidig blev gehejmestatsminister – ikke var nogen stærk politisk skikkelse. Hans veghed og ubeslutsomhed trådte stærkt frem, og han var blandt de ministre der 2.4.1801 talte for en fuldstændig underkastelse over for de britiske krav. Særlig kom hans svaghed frem i forholdet til standsfællerne i det slesvig-holstenske ridderskab. Hans indstilling til det omdiskuterede spørgsmål om livegenskabets ophævelse var svingende, og han trak afgørelsen i langdrag, og beseglende for hans politiske karriere blev forslaget om at pålægge ridderskabet større skatter. Ridderskabet var i og for sig ikke uvilligt til at bidrage til afholdelse af statens udgifter i større målestok, men det krævede under henvisning til korporationens privilegier at få fremtidige forslag forelagt til behandling. Rentekammeret, hvorfra forslaget stammede, indtog en stejl holdning, mens tyske kancelli søgte at mægle og R. selv endelig stillede sig på ridderskabets side. Både i dette spørgsmål og i reformlovgivningen vedrørende landboforholdene var R. uden tvivl under stort pres fra sin bror, Fritz R., der var en af ridderskabets ledere. I december 1802 kom det til et åbent sammenstød med kronprins Frederik hvorefter R. indgav afskedsbegæring som han fik – ikke „i nåde“, men „på ansøgning allernådigst“, hvad der rummede en misbillig-

se af hans optræden i den konkrete anledning. Efter A. P. Bernstorffs død 1797, Johan Ludvig *Reventlows i 1801 betød R.s afskedigelse en fornyet svækkelse af den siden 1784 ledende regeringskreds, og Chr. D. *Reventlow gav tydeligt udtryk for det uheldige ved hans fratræden fra statstjenesten.

R. tog nu ophold på Altenhof og helligede sig resten af livet driften af dette og andre godser. Trods episoden i 1802 blev R. i 1816 udnævnt til guvernør og landdrost i Lauenburg og modtog i denne egenskab de nye undersåtters ed til Fr. VI og ledede inkorporeringen af landet i monarkiet. Men nogen egentlig politisk indflydelse øvede han ikke efter 1802. R. delte i alt væsentligt de synspunkter og interesser der var fremherskende i den ledende kreds, og som flere af disse havde han en hældning mod en mystisk-religiøs indstilling der førte ham ind i kredsen omkring prins *Carl af Hessen og gjorde ham til en beundrer af J. C. Lavater, der også tilegnede ham en bog. – Æresmedlem af Videnskabernes selskab 1795. Kammerherre 1774. Gehejmeråd 1790. Gehejmekonferensråd 1808. – Sønnen Eugen R., * 27.11.1798, + 16.(kbg. 18.)11.1885, blev student 1816 og ansattes 1819 som legationssekretær hos farbroderen Fritz R. i Berlin, fra 1823 i St. Petersborg, og 1828 fulgte han farbroderen i Berlin. Som helhjertet slesvig-holstener tog han 1846 efter udstedelsen af det åbne brev sin afsked. Efter 1864 tilhørte han den preussisk-annexionistiske fraktion inden for adelen og var sammen med Carl *Scheel-Plessen ophavsmand til adressen af 23.1.1866 til Bismarck. Medlem af det preussiske herrehus. R. levede fra 1846 som godsejer på Altenhof. Kammerherre 1825. Gehejmekonferensråd 1841. K. 1829. S.K. 1834. DM. 1840. – Hv. R. 1782. R.E. 1816. DM. s.å. □ Mal. af A. Roslin ca. 1770 (Altenhof) og af F. C. Grøger ca. 1806 (sst). Mal. af H. F. Baasch (Kunsthalle, Kiel). Afbildet s.m. Dahlmann og U. J. Lornsen på tegn. fra 1840erne og på litografi.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Bernstorffske papirer udg. Aage Friis III, 1913. – Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI 2, 1909. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (reprud. 1978). Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst., Stuttgart. 1925 (2. opl. 1927). Georg Norregård: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik 1815–24, 1960. Johan Hvidtfeldt: Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig-Holsten, 1963. Ole Feldbæk: Danmark and the armed neutrality, 1980 = Kbh.s univ. inst. for økon. hist. Publ. XVI.

Claus Bjørn

Reventlow, Peter Christian, 1867–1954, politiker, forfatter. * 20.8.1867 i Grenå, † 18.9.1954 i Ordrup, urne på Mariebjerg kgd., Gentofte. F:

Reventlow, Chr.

kommunelærer, senere skoleinspektør Helanhus Conrad R. (1841–97) og Ane Marie Rasmussen (1843–1914). ~1° 14.5.1897 i Marstal med Irma Kromann, * 29.11.1874 sst., † 8.7.1903 i Nykøbing F., d. af købmand Albert Hansen Boye K. (1841–93, ~2° 1880 med Angelica Mathilde Augusta Plum, 1847–1910) og Sophie Elisabeth Juliane Plum (1845–76). ~2° 7.7.1911 på Frbg. (Emm.) med Johanne (Joe) Olga Martins, * 30.8.1880 i Kbh. (Helligg.), † 23.4.1967 i Helsingør, d. af grosserer Frants Johannes M. (1845–1913, ~1° 1872 med Emilie Nielsine Frederikke Andersen, 1849–77) og Petrea Ricarda Svenstrup (1856–1918).

R.s oldefar tilhørte greveslægten Reventlow. Dødsfald hindrede ham i at lyse sine børn med en almuepige i kuld. R. bar grevenavnet, men ikke grevekronen. Som den ældste i en stor børneflokk blev han efter konfirmationen sendt i lære i en kbh.sk bog- og papirhandel. Efter aftjent værnepligt og videreuddannelse i militæret gjorde han tjeneste som løjtnant ved kystartilleriet 1891–93. Nogen art af boglig uddannelse fik han ikke efter folkeskolen, men i besiddelse af et umådeligt videbegær uddannede han sig ved egne studier ikke blot i ungdomsårene, men livet igennem og blev uden eksamen en meget videnmand. Han havde i sine unge år beskæftiget sig lidt med journalistik og redigerede Vordingborg Avis nogle måneder 1893 hvorefter han ledede Hjørring Amtstidende til 1897 da han blev redaktør af højrebladet Nordjylland i Ålborg. Han hørte til den fløj i højre der mente at en konservativ politik ikke kunne føres uden om bønderne og indså tidligt at højre burde overlade venstre regeringsmagten. Det bragte ham i modsætning til partiledelsen og 1901 måtte han fratræde redaktionen af Nordjylland. S.å. overtog han redaktionen af det hensygnende Lolland-Falsters Stiftstidende i Nykøbing F. som en gruppe store jordbesiddere med tilknytning til de frikonservative skaffede ny kapital. Politisk holdt R. sig uden for partierne og drev ved selvstændig dømmekraft og energisk indsats i lokale sager bladet frem og forpagtede det 1907 til han 1914 trak sig tilbage fra aktiv bladvirksomhed med et godt økonomisk udbytte. 1906–10 var han valgt til folketinget som løsgænger i Maribokredsen. Han gik ind for et stærkt forsvar og meldte sig 1909 ind i det forhandlende venstres folketingsgruppe, tiltrukket af de synspunkter som N. *Neergaards forslag til forsvarsordning var båret af. Men da disse synspunkter ikke fuldt ud kom til at præge forsvarslovene af 1909 og da han følte en vis uvilje mod rigsdagsarbejdet undlod han at søge genvalg 1910.

Efter salget af Lolland-Falsters Stiftstidende bo-

ede R. 1914–21 på en gård i Halland, optaget af verdenspolitiske, religiøse og kulturhistoriske studier der fortsattes i årene derefter i Kbh. og blev baggrunden for et omfattende forfatterskab til op i 1940'erne. Han havde under første verdenskrig overvejende sympati for Tyskland og behandlede krigen og Versaillesfreden i en række skrifter: *Krigsaarsager og Kampmaal*, 1916, *Krigen og vi*, 1916, *Rusland og Russerne*, 1916, *Kulturens Fallit*, 1919, *Folkenes Forbund og Danmark*, 1920, *Europas Selvmord*, 1921, *Radiofonien og Verdenssituationen*, 1928, og *Fra Versaillesfred til europæisk Elendighed*, 1932. Tidligt så han at Versaillesfreden ville føre til genopblussen af tysk chauvinisme og påpegede den styrke og fare der lå i nationalsocialismen. Tiltalte den måske hans væsens krav om orden så afskyede og bekæmpede han den ud fra sit syn på friheden som den højeste nødvendighed. Den anden side af hans forfatterskab prægedes i væsentlig grad af spørgsmål som meningen med livet, døden og universet. 1920 kom hans nutidsfortælling *I Blinde*, stærkt påvirket af buddhismen, 1924 *Breve fra Skærtsilden*, forkyndende en udogmatisk Jesustro, 1927 *Ideer og Mennesker*, 1932 *Asiatiske Tider og Mænd*, 1938 *Af en Eneboers Betragtninger. Den enkelte og ...* samt 1943 *Hvad Buddha lærte om Livets Mening*. En levende karakteristik af vennen L. V. *Birck gav han i Bogen om Birck, 1944. I talrige artikler i blade og tidsskrifter bidrog han til den politiske og kulturelle debat, altid klart og hyppigt med bidende ironi. En ener var han, ensom vel nok på sine gamle dage, men frem skulle hans synspunkter. Efteråret 1940 udgav han *Er Kaj Munk „Dansk Aandslivs Høveding“?* – et lille skrift der med udgangspunkt i den hyldest der var ydet Kaj Munk fra „Rigsdag og Student“, fra Kirke og Teater, fra Presse og Publikum“ stillede det bidske spørgsmål „hvad er det, man saaledes har krøbet paa Maven, logret med Halen og mimret med Munden for“? Svaret var absolut nedgørende for Munk og for publikum. – R.s 2. hustru Joe R. virkede med usædvanlig energi i hjælpearbejdet for hjemvendende sønderjyske krigsfanger og sønderjyske børn, for dansk hjælp til krigshærgede lande, især Østrig og Ungarn og grundlagde og opbyggede Christianshavns vuggestue og daghjem 1927–35. □ Mal. af Johannes Nielsen, 1922. Karikatur af Eigil Petersen (Kgl. bibl.). Foto.

Henning Kehler: Kampen for livsanskuelse, 1925 125–33. Erik Seidenfaden i Information 20.8.1952 og 20.9.1954. Anders Vigen i Berl.tid. 20.8.1954. [Gunnar Nielsen] i Politiken s.d. Niels Thomsen: Dagbladskonkurrencen 1870–1970 I–II, 1972. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Reventlow, Christian Ditlev, lensgreve, 1671–1738, officer, diplomat. * 21.6.1671 i Haderslev, † 1.10.1738 på Tølløse, begr. i Radsted k. F: storkansler Conrad *R. (1644–1708) og Anna M. Gabel (1651–78). ~ 1700 med Benedicte Margrethe Brockdorff, * 1678, † 7.6.1739 på Tølløse (~ 1° 1691 med kammerjunker Jørgen Skeel til Gl. Estrup, 1656–95), d. af svensk oberst Cai Bertram B. til Bothkamp (1619–89, ~ 1° 1644 med Susanne Amalie v. Münster, 1618–56, ~ 1° 1636 med oberst Rüdiger v. Waldow, † 1642) og Hedevig Rantzau. – Halvbror til *Anna Sophie (1693–1743).

Som søn af storkansleren var R. nært knyttet til hoffet. Christian V havde stået fadder til ham og trolovet ham med datteren Anna Christine Gyldenløve der imidlertid døde som ganske ung. Til den jævnaldrende Frederik IV stod han i et personligt forhold, men hans kritiske holdning til kongen vanskeliggjorde samarbejdet. Efter et kort studium ved Kbh.s universitet sendtes han til udlandet for at søge uddannelse navnlig i Frankrig og England. 1690 afløste han faderen som amtmand i Haderslev og landråd i hertugdømmerne; 1699 fulgte han ham i embedet som overjægermester der indebar tilsyn med statens skov- og jagtvæsen. Imidlertid var det som officer og i nogen grad som diplomat han kom til at gøre sin indsats i kongens tjeneste. 1690 fulgte han et felttog ved Rhinen, 1692, som overtalig oberst, det danske korps i Irland og deltog n.å. i slaget ved Steenkerke. 1694 blev han oberst for et dragonregiment hjemme og hvervede s.å. på egen bekostning et infanteriregiment til kejserlig tjeneste som han førte 1699 ved Rhinen under markgreve Ludvig af Baden, hans første virkelige læremester i krigskunsten. Efter Frederik IVs tronbestigelse løste han det betydningsfulde diplomatiske hverv i Dresden at afslutte tidligere allieadede forhandlinger om offensiv og defensiv alliance med Sachsen-Polen mod Sverige, og 1700 sendtes han atter til Dresden for at fremskynde afsendelsen af et hjælpekorps. R. deltog i det kortvarige felttog ved sydgræsen og ledede derefter forhandlingerne med Karl XII om at forlade Sjælland. 1701 blev han generalmajor og skulle 1702 have befalingen over rytteriet i det korps der under Chr. *Gyldenløve gik i kejserlig tjeneste i Italien. Gyldenløve modsatte sig imidlertid energisk dette under trussel om tilbagetræden, og R. gik i stedet i tjeneste i den egentlige kejserlige hær hvor han 1703 blev feltmarskalløjtnant. Prins Eugen af Savoyen satte megen pris på ham og betrodde ham ved flere lejligheder ret betydelige kommandoer. 1704 ledsagede han prinsen under felttoget i Bayern, bl.a. i slaget ved Höchstädt hvorom han skrev en interes-

sant beretning til kongen. De følgende år deltog han i felttog i Italien hvor han 1705 blev såret ved Cassano, og ved Rhinen, dels under Eugen, dels atter under Ludvig af Baden, og udnævntes 1706 til felttøjmester.

Efter hjemkomsten udnævntes R. 1707 til general af infanteriet, den højeste grad Frederik IV tildelte nogen. Hermed var hans mangeårige, afvekslende, udenlandske krigerfærd afsluttet, og han overtog gerningen som højstkommanderende over den hjemmenværende hær. 1708–09 ledsagede han Frederik IV på Italienrejsen, ledede i Wien forhandlingerne om hjælpekorpsets hjemmarch og var derefter i Dresden deltager i de afsluttende aftaler om samvirken under eventuel krig med Sverige. Han skønnede at de politiske og militære forhold var gunstige for en afgørelse og tilrådede ivrigt en sådan. Hans udnævnelse til leder af felttoget må anses for en rigtig disposition, men kongen unddrog ham ved sin ringe forståelse og ubesluttsomhed den nødvendige støtte. Midt i nov. 1709 stod den lille felthær samlet syd for Helsingborg. R. pressede hårdt på om forstærkninger, men navnlig om belejringsskys til angreb på fæstningerne Landskrona og Malmö til udvidet, sikkert rygstød, basis for operationerne mod den fjendtlige hær. Samtidig skyndte han på for at få den norske hær til at binde en del af de fjendtlige styrker. Altsammen dog forgæves da kongen ikke viste synderlig interesse. Da vejene kort efter nytår var blevet nogenlunde farbare rykkede R. med en del af styrken mod Magnus Stenbock der stod vest for Kristianstad, kastede fjenden tilbage i Småland og fortsatte ind i Blekinge. Da han imidlertid også måtte sikre sig mod frembrud fra Halland gik han mod slutningen af febr. tilbage til egnen nordøst for Lund for herfra at gå til angreb når forholdene indbød hertil. Kort efter blev han meget syg af gigtfeber, men forblev ved hovedkvarteret til han 27.2. måtte afgive kommandoen til Jørgen *Rantzau og lade sig transportere til Sjælland. 10.3. led hæren det nederlag ved Helsingborg som R. forgæves havde påpeget over for kongen som en mulighed. Udfaldet der blev afgørende for hele felttoget viste at R. havde set rigtigt, og ansvaret må først og fremmest placeres hos Frederik IV – der kvitterede ved i april at afskedige R.

Kort før slaget ved Gadebusch 1712 blev R. sendt til zar Peter og Frederik II August for at formå dem til hurtigt at rykke til undsætning for den danske hær. Afgørelsen på slagmarken faldt imidlertid før egentligt samarbejde nåedes, og kun ved yderst skarp optræden over for zaren lykkedes det R. at formå denne til at følge efter den svenske hær ind i Holsten, til samvirken

Reventlow, Christian Ditlev

med den danske ved Tønning m.m. Sine evner som handlekraftig og klarsynet administrator kom han til at vise da han 1713 blev overpræsident i det af Stenbock afbrændte Altona med næsten diktatorisk myndighed. Men baggrunden for kongens udnævnelse af ham var nok lige så meget ønsket om at fjerne R. fra hoffet på grund af hans modvilje mod Frederik IVs forbindelse med søsteren, Anna Sophie. På forholdsvis kort tid fik han byen genrejst smukkere og regelmæssigere end forhen; han anlagde en havn og virkede på alle måder energisk for byens opkomst. Han rejste det endnu bestående såkaldte „Reventlow stift“ og ydede personlig et betydeligt tilskud dertil. Som deltager i „Den store vøtning“ 1718 afgav han et af de udførligste, bedst affattede og mest udtømmende indlæg hvori han på grundlag af den gode hær og de gunstige militær-politiske forhold bestemte rådede til med våbenmagt at fremtvinge afslutningen på den langvarige krig med Sverige. Samtidig fremsatte han en ret skarp kritik af kongen som politiker. At den mindre betydelige U. A. *Holstein og ikke R. 1721 ved Anna Sophies op-højelse til dronning blev storkansler må også ses i lyset af hans kritiske holdning til forbindelsen, og til kongen i almindelighed.

Efter Kbh.s brand 1728 var han den første der fremkom med ideer om genopbygningen og i maj 1729 blev han overdirektør for bygningskommissionen. Her kæmpede han energisk mod inkompetence og slendrian i bystyre og central-administration og blev grundigt upopulær, men ved tronskiftet 1730 fik han sin afsked og mistede tillige stillingen som overjærgermester. Han synes dog ikke at være forment adgang til hoffet. R. var meget velhavende og en af landets største godsejere med besiddelser i hertugdømmerne og kongeriget. På Lolland oprettede han grevskabet Christiansborg. R. lagde desuden grunden til det senere grevskab Hardenberg. – Kammerherre 1698. Overjærgermester 1699. Gehejmeråd 1707. – Sønnen **Christian Ditlev R.**, *10.3.1710, †30.3.1775, arvede 1738 grevskabet Christiansborg som han på Christian VIs anmodning måtte kalde Christianssæde da det nye slot i Kbh. skulle være ene om navnet Christiansborg. R. var hele livet optaget af godsadministration, fra 1759 ledede han alle familiens godser. Han var assessor i højesteret 1736–42 og 1748. Kammerherre 1735. Gehejmeråd 1744. Gehejmekonferensråd 1763. Hv. R. 1729. Bl. R. 1769. – En ældre søn **Conrad Ditlev R.**, *23.7.1704, †24.7.1750, immatrikuleredes 1722 ved universitetet i Leiden. 1725–31 var han amtmand over Haderslev amt, 1747–50 deputeret i general-landets økonomi- og kommercekollegium samt

stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Kbh.s amt. Han fulgte 1738 faderen som ejer af grevskabet Reventlow i Sundevad, baroniet Brahetrolleborg og stamhusene Krænkerup og Frisenvold. Kammerherre 1721. Gehejmeråd 1740. Gehejmekonferensråd 1747. Hv. R. 1728. L'union parfaite 1750. – Hv. R. 1698. Bl. R. 1707. □Malet som yngre (Holsteinborg). Mal. (Altenhof), efter dette stik. Malet i rustning (Brahetrolleborg), mal. i samme type, dog i ordensdragt, formentlig af J. S. Wahl (Christianssæde). Min. (Fr.borg). To mal., det ene af B. Denner (begge sst.).

Danske mag. 5.r.III, 1893–95 325 328–32 337f; IV, 1898–1901 250 297 301f 308f 316; VI, 1905–09 237–50 253; 6.r.II, 1914–16 115 149–51 (aktstykker vedr. store nord. krig). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895; III–IV, 1896–1900; VI–II–X, 1917–31. – Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. Samme i Hist. t. 6.r.V, 1894–95 295–312. Jørgen Mikkelsen Huulbech i Museum, 1895 II 35–64 82–176. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale hær i Danm. III, 1926. Jens Johansen: Danm.-Nos deltagelse i den store nord. krig, 1935 især 55–76. H. B. Hoffmeyer i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1972 42 48 52–55 78.

Sv. Cedergreen Bech (Rockstroh)

Reventlow, Christian Ditlev, 1710–75, se Reventlow, Christian Ditlev, 1671–1738.

Reventlow, Christian Ditlev Frederik, lensgreve, 1748–1827, statsminister. *11.3.1748 i Kbh. (Slotsk.), †11.10.1827 på Christianssæde, begr. i Horslunde. F: lensgreve Christian Ditlev R. (1710–75) og Johanne Sophie Frederikke v. Bothmer (Bothmar) (1718–54). ~24.6.1774 i Tirsted med Sophie Frederikke Louise Charlotte v. Beulwitz, *1.6.1747 i Oldenburg, †26.7.1822 på Pederstrup, d. af gehejmeråd Christoph Ernst v. *B. (1695–1757) og Sophie Hedevig v. Warnstedt (1707–68). – Far til Christian Ditlev *R. (1775–1851) og Frederik *R. Bror til Ludvig *R. (1751–1801).

R. voksede op på grevskabet Christianssæde (Lolland) som han var arving til og overtog 1775. I 1763 blev han sendt til gymnasiet i Altona sammen med sin yngre bror, Johan Ludvig Reventlow. De to brødre blev i de kommende ti år uddannet sammen, fra 1764 med Carl *Wendt som hovmester. Sept. 1764 kom brødrene til det adelige akademi i Sorø, og 1766 drog de ledsaget af Carl Wendt til universitetet i Leipzig som blev søgt af unge adelige og fyrstelige fra det meste af Europa, især for at høre den ansatte forfatter og moralfilosof Chr. F. Gellert (1715–69). Uddannelsesforløbet der afsluttedes med en rejse gen-

nem det meste af Vesteuropa, herunder England, samt Norge og Sverige. Rejsen varede fra marts 1769 til efteråret 1771, afbrudt af et ophold i Danmark vinteren 1770/71. Den rejsedagbog R. førte under turen afspejler interesse for industrielle anlæg, mens landbrugsforhold kun undtagelsesvis berøres. Efter sin hjemkomst synes R. i tvivl om hvorvidt han skulle koncentrere sig om driften af Christianssæde eller søge ind i statens tjeneste. Imidlertid tiltrådte han 1.2.1773 en stilling som auskultant (volontør) i økonomi- og kommercekollegiet. Den unge R. viste sig hurtigt som en meget duelig embedsmand. Allerede efter et år blev han deputeret i økonomi- og kommercekollegiet, og 1782 fik han sæde som 1. deputeret i det vestindisk-guineiske rente- og generaltoldkammer. Derudover var han 2. deputeret i bjergværksdirektoriet, medlem af overbankdirektionen og direktør i det Kgl. Oktroierede Østersøiske og Guineiske Handelskompagni. Med den for tiden karakteristiske sammenblanding af private og offentlige interesser spekulerede R. i aktier som han modtog i sin egenskab af direktør for det østersøiske handelskompagni ligesom han i 1782-83 sammen med bl.a. Ove *Høegh-Guldberg og Ernst *Schimmelmann deltog i den såkaldte Caracas-spekulation.

Uanset hvad der senere er blevet hævdet var det mangeårige samarbejde med Guldberg-regimet øjensynlig gnidningsfrit. R. synes imidlertid at have ansat det for klogt at støtte A. P. *Bernstorff der på sin side havde brug for R. i den konspiration mod Guldberg som var indledt 1781. Ikke blot var R. en løfterig embedsmand, han stammede også fra en af landets mest respekterede familier og repræsenterede som Bernstorff selv, Ernst Schimmelmann og kronprinsen den „legitime“ magt i modsætning til opkomlingen Guldberg der støttede sig til en sidegren i kongefamilien. Ikke førend i aug. 1783 kan der konstateres uenighed mellem Guldberg og R. idet denne sammen med bl.a. Ernst Schimmelmann blev afskediget fra overbankdirektionen efter en konflikt om en ret ubetydelig lånesag.

R.s andel i statskuppet 14.4.1784 kendes ikke i detaljer. Men da de ledende politiske stillinger skulle besættes efter regeringsskiftet blev R.s indsats belønnet med en plads som 1. deputeret i rentekammeret hvorunder landbruget sorterede, og en plads som deputeret i finanskollegiet. Derudover genindtrådte R. i overbankdirektionen ligesom han fik en plads i generalvejkommisjonen og blev forfremmet til 1. deputeret i bjergværksdirektoriet. R. havde, da han 1784 som 36-årig overtog ledelsen af rentekammeret, ikke tidligere i sin karriere beskæftiget sig med landbruget. Der er heller intet belæg for at R. på det-

te tidspunkt havde gjort sig særlige tanker om landbruget. Men han var en dreven politiker og havde udmærket blik for de muligheder der lå i landbrugsspørgsmålet mht. både hans egen politiske karriere og regeringens stilling i det hele taget. – 1784 havde landbrugsforhold i en årrække været genstand for en lidenskabelig offentlig debat med hårdt optrukne synspunkter. På den ene side stod den københavnske intelligentsia som via tidsskriftpressen dominerede den efterhånden ganske indflydelsesrige offentlige mening. Her rådede der en stærkt kritisk holdning til det eksisterende landbrugssystem. Man mente at godsejerne udsugede de stavnsbundne fæstebønder, og at det danske landbrug i det hele taget var i en sørgelig forfatning. På den anden side stod godsejerne som hævdede at det eksisterende system i de fleste henseender var acceptabelt. Således var den samlede landbrugsproduktion steget betydeligt i den sidste menneskealder. Men det betød ikke at der ikke kunne ændres noget. Stavnsbåndet havde godsejerne således ingen reel interesse i at opretholde. En revision af fæstelovgivningen havde de næppe heller alvorlige indvendinger imod, og det i mange henseender upraktiske hoveri var på ingen måde urørligt såfremt der blev givet passende økonomisk kompensation. Det eneste som godsejerne ikke ville forhandle om var indgreb som skadede deres økonomiske interesser.

På dette grundlag førte R. i en årrække (1784-ca. 1800) en landbrugspolitik som ved demonstrativt at imødekomme den offentlige mening gav regeringen ry for at gøre op med århundreders adels- og godsejervælde. Dette skaffede styret som helhed, men ikke mindst R. en uhørt popularitet. En langvarig konflikt med dele af godsejergruppen (1787-91) slørede både for samtiden og for eftertiden at den førte politik var karakteriseret ved aldrig at krydse vitale godsejerinteresser. Det første skridt i den nye regerings landbrugspolitik angik krongodset. 3.11.1784 nedsattes kommissionen for Frederiksborg og Kronborg amter (ophævet 23.5.1798), den såkaldte lille landbokommission. Kommissionen, hvoraf R. var medlem, havde til opgave at gennemføre udskiftning, afløse hoveriet og indføre arvefæste i de to amter. Opmunret af den sympati som mødte den lille landbokommission nedsattes 25.8.1786 med R. som initiativtager den store landbokommission (ophævet 20.3.1816). Et meget åbent formuleret kommissorium tillod kommissionen at beskæftige sig med alle sider af landbolovgivningen.

Arbejdet i den store landbokommission, der indtil var kontrolleret af R., bistået af sekretæren Chr. *Colbiørnsen, gik straks i gang under over-

vældende offentlig interesse. 1787 kom som det første resultat af kommissionens arbejde forordning af 8.6.1787 som dels indførte offentlig syns- og taksationsforretning ved fæstetiltrædelse, dels forbød privat afstraffelse af fæstebønder med træhest o.l. 20.6.1788 udsendes forordning om stavnsbåndets gradvise ophævelse inden år 1800, landbokommissionens mest kendte resultat. Denne forordning var i hovedsagen R.s værk. Den offentlige mening var begejstret over stavnsbåndets ophævelse der blev forstået som en sejr over godsejertyranniet. Man overså ganske at modstanden mod stavnsbåndets ophævelse havde været ubetydelig i godsejerkredse. Egentlig modstand havde forslaget kun mødt i militæret hvor man var bekymret for de følger stavnsbåndsløsningen kunne få for soldaterudskrivningen, idet der til stavnsbåndet var knyttet en nu bortfalden pligt for godsejerne til at stille soldater. Som næste emne for landbokommissionens arbejde havde R. tænkt sig en hoverilovgivning. Men dette viste sig ikke umiddelbart gennemførligt, og et omfattende forarbejde, bl.a. en stor betænkning om hoveriet som R. havde indleveret d. 11.2.1788 til landbokommissionen, var indtil videre spildt. Grunden var at R.s landbopolitik blev betragtet med stigende nervøsitet af landets godsejere. For ikke at udfordre godsejerfløjen yderligere, hvad der i sidste ende kunne bringe regeringen i fare, blev det besluttet en gang i løbet af eftersommeren 1788, rimeligvis af regeringens faktiske leder A. P. Bernstorff, at R.s indflydelse skulle begrænses. Den store landbokommission fik ikke lov til at genoptage sit arbejde om efteråret 1788 således som R. havde planlagt. Også ved at forbigå R. i august 1788 hvor Ernst Schimmelmann blev medlem af gehejmestatsrådet (statsminister), og i 1789 hvor der blev udnævnt yderligere to statsministre, distancerede Bernstorff sig fra R. Den til lejligheden opfundne titel af præsident i rentekammeret som R. fik tillagt 28.11.1789 var kun en nødtørftig anerkendelse. Som det fremgår både af R.s egne og hustruens breve var forbitnelsen mod Bernstorff pga. den åbenlyse politiske desavouering meget stor. Landbolovgivningen gik under alt dette næsten i stå, og den eneste bestemmelse af nogen betydning fra denne tid, forordningen om livfæste af 19.3.1790, blev udsendt uden om landbokommissionen og var, så vidt det kan ses, udarbejdet af Chr. Colbiørnsen uden R.s medvirken. R.s popularitet i offentligheden synes også at være gået tilbage i løbet af 1789-90. Således skal angreb fra N. D. "Riegels bl.a. i skriftet En Angergiven præsidents Brevvexling have skadet ham.

R.s isolation varede fra eftersommeren 1788 til aug. 1790 hvor en godsejerdeputation på vegne af 103 jyske godsejere overrakte kronprinsen et klageskrift over de sidste års landbolovgivning. Ved at inddrage kronprinsen tvang de jyske godsejere Bernstorff til at skifte taktik; han kunne ikke længere nøjes med at trække tiden ud og begrænse konflikten med godsejerne ved at holde R. i baggrunden. Det var nødvendigt at støtte kronprinsen ved på hele styrets vegne at tage en åben konflikt. Denne konflikt, den såkaldte proprietærfejde, varede godt et halvt år og sluttede i april 1791 med domfældelse ved højestret af en af hovedmændene, kammerherre C. T. F. "Lüttichau. Mens proprietærfejden stod på øgedes regeringens prestige som en anti-aristokratisk borgerregering i løbet af få uger til de samme højder som i 1788. Regeringen forsøgte dog ikke at udnytte situationen til at knuse de dybt kompromitterede godsejere. 25.3.1791, endnu før proprietærfejden var afsluttet, udsendes en forordning om de disciplinære forhold ved hoveriet som var en klar imødekommenelse af godsejernes interesser. Denne forordning var udarbejdet af R. i landbokommissionen på grundlag af dele af hans nu tre år gamle betænkning om hoveriet. Forordning af 25.3.1791 var udtryk for at R. atter befandt sig i centrum. Året efter, 15.6.1792 udsendes en forordning, udarbejdet i landbokommissionen af R. og V. A. "Hansen som frigav landgilden for udskiftet gods. Godsejerne havde herefter ikke længere nogen grund til at frygte den ordning af hoveriet som var blevet forberedt af R. siden 1788. Forordning af 15.6.1792 var garanti for at der ved en forhøjelse af landgilden kunne kompenseres for de indtægtstab som ellers måtte forventes ved en stabilisering eller afskaffelse af hoveriet. I de følgende år blev hoverispørgsmålet omsider løst. Først blev der indgået private aftaler mellem godsejere og bønder hvorved offentlige hoverikommissioner hvis øverste leder var R. i en del tilfælde optrådte som mæglere. Senere kodificeredes disse aftaler ved en forordning af 6.12.1799 der lige som forordningen af 25.3.1791 i væsentlige henseender var baseret på R.s betænkning om hoveriet fra 1788. Med hoveriforordningen af 1799 var landboreformerne i det store og hele afsluttet. Dog udstedtes der også i de kommende år under R.s medvirken love af betydning for landbruget. Det gjaldt fx de to forordninger af 30.1.1807 og af 8.1.1810. Førstnævnte, der handlede om husmændenes pligtarbejde, fjernede enhver beskyttelse af husmændene ved indgåelse af kontrakter med godsejerne. Sidstnævnte gav enhver tiendeyder ret til at få tienden afløst af en fast ydelse. Endelig skal det nævnes at R. fra

1797 som formand for direktionen for den Almindelige enkekasse skaffede store kreditter til finansiering af salg af fæstegods til selveje. Landbolovgivning var imidlertid kun en del af R.s politiske virksomhed, omend i mange år (1784– ca. 1800) det område hvoraf hans politiske liv var afhængigt som det så klart kom frem 1788–90. – Først efter A. P. Bernstorffs død 1797 da landbrugspolitikken var inde i en rolig gænge blev han optaget i gehejmestatsrådet. R. spillede en vigtig rolle ved tilblivelsen af en lang række politisk set ukontroversielle foranstaltninger. Af betydning for både samfundøkonomien og den landskabelige udvikling var forordning af 25.6.1790 om skadeligt vands afledning, forordning om sandflugtsbekæmpelse af 19.9.1792 som blev fulgt op af store tilplantninger både i Jylland (Alheden) og på øerne (bl.a. ved Tisvilde), forordning om hegn og fred af 29.10.1794 og den såkaldte fredskovsforordning af 27.9.1805. Endelig skaffede R. statslån på ca. 800 000 rdl. til dæmningsarbejder ved Slesvig-Holstens vestkyst i 1790erne. I den vellykkede genopbygning af Kbh. efter brandene 1794–95 og bombardementet 1807 fik R. s.m. C. F. Hansen væsentlig andel, bl.a. som medlem af kommissionen for Christiansborgs og domhusets opførelse. Af stor betydning for udbygningen af landets fysiske og administrative infrastruktur var forordning om vejvæsenet af 13.12.1793 som blev udarbejdet på grundlag af et udkast af R., amtsreforment af 21.6.1794 og oprettelsen af det dansk-norske tabelkontor 1797. – Finansvæsenet havde R. indflydelse på fra 1784 som deputeret i finanskollegiet. Han var således medansvarlig for den ekspansive kreditpolitik der blev udformet efter 1784, og som bl.a. førte til oprettelse af Kreditkassen af 16.8.1786. Handels- og toldpolitik beskæftigede R. sig med helt fra begyndelsen af sin karriere. Blandt resultaterne kan fremhæves frivigelsen af handelen på Island og i Finmarken hhv. 18.8.1786 og 5.9.1787, ophævelsen af det siden 1735 bestående kornhandelsmonopol på Norge ved forordning af 6.6.1788 og frivigelsen af kvæghandelen ved forordning af 11.6. s.å. Endelig spillede R. sammen med Ove *Malling en afgørende rolle i det arbejde som førte frem til den liberalistisk prægede toldlov af 1.2.1797. R. beskæftigede sig også med uddannelsesreformer. Især er han kendt for 1792 at have indført en ny skoleordning på sit eget grevskab. Desuden gjorde han en stor indsats i skolekommissionen af 1789 hvis sene resultat blev skoleloven af 1814. Inden for den højere uddannelse interesserede R. sig for lærerseminarier. Han var meddirektør for Blaagaard seminarium fra 1791 og stod desuden bag oprettelsen af Vesterborg se-

minarium 1801. Endvidere var han virksom ved indførelsen af en systematisk skovbrugsundersøgelse 1785 i Kiel og i Helsingør og ved reorganiseringen af bjergværksseminariet i Kongsberg 1786. På dyrlægeuddannelsen havde han indflydelse fra 1784 som medlem af direktionen for stuttevæsenet og veterinærskolen. Gennem fattigkommissionen af 1787 kom R. i berøring med socialpolitik og havde således andel både i forordningen om fattigvæsenet i København af 9.3.1792 og i bestemmelserne om fattigvæsenet på landet og i købstæderne af 15.6.1802 og 5.7.1803.

På det kulturpolitiske område finder man R. som direktør for Fonden af usus publicos fra 1785 og som medlem af kommissionen angående oprettelsen af et museum for naturvidenskaberne fra 1796. På trykkefriheden, der var 1790ernes mest omtålelige kulturpolitiske spørgsmål, havde R. et restriktivt syn således som det fremgår af en betænkning han i 1798 afgav til trykkefrihedskommissionen af 27.10.1797. Endelig kan det nævnes at R. efterhånden blev medlem af flere økonomiske, videnskabelige og kunstneriske selskaber, såsom landhusholdningsselskabet, Selskabet til veterinærkyndighedens fremme, Videnskabernes selskab og akademiet for de skønne kunster. Under krigsårene 1807–12 arbejdede R. mest med finansvæsenet samt i den norske provideringskommission (1809–13), i hvilken anledning han i 1811 besøgte Norge. Men i øvrigt blev R. i disse år hvor statsrådet blev sat ud af kraft og kabinetstyret genindført presset ud af den politiske indkreds. 6.12.1813 blev R., 65 år gammel, afskediget fra alle sine embeder. Dog beholdt han en plads i statsrådet til sin død.

Få politikere har spillet så stor en rolle i Danmark som R., og endnu færre om nogen har fået så strålende et eftermæle som han. Danske historikere har stort set været enige om at anse R. for „den ædleste Statsmand, Danmark har fostret“ (Arup), en „reformpolitiker af format“, en „bondens velgører“ (Skrubbeltrang). Man har opfattet hans indsats ud fra en ideel synsvinkel; ikke mindst er hans landbopolitik blevet fremhævet som et sjældent eksempel på idealistisk politisk virksomhed. Det turde imidlertid være et spørgsmål om det ikke slet og ret er R.s egen selviscenesættelse man herved viderebringer. I virkeligheden er det ikke vanskeligt at finde modsætninger i R.s politik. Således var ikke mindst hans landbrugspolitik tvetydig og modsigelsesfuld i sin balancegang mellem en postuleret, anti-aristokratisk bondevenlighed og en aldrig svigtende hensyntagen til godsejerinteresser. Men måske er det netop i tvetydigheden

man skal finde R.s styrke og nøglen til at han kunne forblive i toppen af et intrigant politisk system i næsten 40 år. R. var ikke filosof eller statsteoretiker, han var politiker. Som professionel politiker søgte han ikke magt for at gennemføre filosofiske eller statsteoretiske ideer. Han udstyrede sig tværtimod med de ideer som i enhver situation var anvendelige i hans egen magtkamp. I denne magtkamp havde han mange med- og modspillere. To af de vigtigste var den offentlige opinion og godsejerne. Den offentlige opinion prøvede han at stille tilfreds med mange ord om bondevenlighed og en lovgivning med stort symbolsk, men ringe konkret indhold. Godsejerne søgte han at stille tilfreds med økonomiske indrømmelser. Samtidig er det dog vigtigt at understrege at R. i en årrække var en effektiv og meget dygtig leder af den politisk ukontroversielle, men på længere sigt overordentlig virksomhedsfulde modernisering, som det danske samfund gennemgik omkring år 1800. I denne henseende har R. formentlig efterladt sig mere varige spor end nogen anden dansk politiker. Således har vejnettets forløb frem til i dag været bestemt af vejforordningen af 1793, ligesom skovforordningen af 1805 bestod uændret til 1935 og stadig ligger bag den nuværende skovlovgivning.

Som privatmand havde R. et stabilt familieliv. Hans kone synes at have været hans bedste ven og fortrolige, også i politiske spørgsmål. Ægteparrets største problem har øjensynlig været en stadig tilbagevendende mangel på rede penge. R. var stor og stærk og havde et glimrende helbred, kun sjældent var han syg og aldrig mere end et par dage ad gangen. Han var dog også et disciplineret menneske som lagde vægt på at holde sig i fysisk form. Som ung red og fægtede han, som ældre gik han milelange spadsereture. Hans gode helbred forenet med flid, arbejdsglæde og praktisk sans danner baggrunden for hans imponerende arbejdsindsats.

R. var levende interesseret i mange ting, navnlig naturvidenskabelige emner som astronomi, fysik og kemi. På et enkelt område, nemlig forstvæsen udførte han studier af videnskabelig værdi. En præliminær rapport over hans undersøgelser over sammenhængen mellem træers tilvækst og deres indbyrdes afstand udsendtes i 1816. Den egentlige afhandling, der er en klassiker i dansk skovbrugslitteratur, blev udgivet posthumt i 1879 af W. Gyldenfeldt under titlen *Forslag til en forbedret Skovdrift, grundet paa en Undersøgelse over Træernes Vegetation i Danmarks og Slesvigs Skove* (tysk udg. 1934, eng. 1960, begge med indledning og anmærkninger ved A. Howard "Grøn"). Hovedresultatet af R.s undersøgelser var

at den optimale trætilvækst opnås ved en hyppigt genkommende tyndingshugst, et princip som efter 1880 vandt almindelig tilslutning i dansk skovbrug. Også kunst interesserede R. en del. Han var en habil tegner og holdt forelæsninger for familien om kunst, ligesom han omgikkes, tildels protegerede forskellige kunstnere, bl.a. Nic. Wolff og Bertel Thorvaldsen. R. var hele sit liv en ivrig læser af Bibelen, navnlig Gamle testamente hvad mange skjulte bibelcitatier i hans breve vidner om. På sine ældre dage synes han at have udviklet egentlige teologiske interesser, i hvilken forbindelse han udgav et par opbyggelige småskrifter. I foråret 1827 fik R. vattersot i benene. Han døde okt. s.å. 79 år gammel af koldbrand. – Kammerherre 1773. Gehejmeråd 1781. – Hv. R. 1777. Bl. R. 1803. DM. 1808. □Silhouet forestillende R. som ung. Mal. af U. F. Beenfeldt, 1767, formentlig forestillende R. (Brahertrolleborg). Mal. af P. Als, 1772. Afbildet på satirisk radering 1789. Afbildet på familiemal. af Nic. Wolff, 1790 (Pederstrup), og på W. Haffners mal., 1794, af selskab hos kongen (Jægerspris). Mal. af Hans Hansen ca. 1806 (Pederstrup; Brahertrolleborg), kopi af V. Kornerup, 1889 (Fr.borg) og litograferet af I. W. Tegner, 1879, efter dette flere træsnit, bl.a. af H. P. Hansen 1884. Fremstillet på to satiriske raderinger af O. P. Gram, 1813. Mal. af C. A. Jensen, 1823 (Brahertrolleborg), gentagelse (Christianssæde), gentagelser som brystbillede bl.a. 1823, 1829 og 1833 (Fr.borg), litograferet af A. Kaufmann, 1836, og gengivet i flere litografier bl.a. på mindeblade for stavnsbåndets ophævelse, og i træsnit bl.a. af H. P. Hansen 1876. Lidt varieret gentagelse af 1823-maleriet 1828 (kunstakad.), efter dette kopi af J. M. Hansen, 1833. Tegn. af Frk. v. Witzleben. Min. af G. Salemann. Statue af F. E. Ring (Odense bys mus.). Relief af A. F. Pacht på obelisk 1888 (Fr.borg slotshave). Buste af R. Bøgebjerg, 1888 (Landbrugsmus., Gl. Estrup; St.mus.). Relief af Richard Magnussen på obelisk 1914 (ved Horslunde kgd.). Maske af A. Bundgaard (Chr.borg). – Mindetavle (Vesterborg k.).

Bibliografi. Fortegn. over lit. om grev C. D. F. R., 1938. *Kilder.* Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysn., 1884/65–110 (breve). Efterl. papirer fra den Reventlow-ske familiekræds, udg. L. Bobé I, 1895 (R.s breve og dagbogsoptegn. i udvalg). En dansk statsmands hjem omkr. år 1800, udg. Chr. B. Reventlow I–II, 1902–03 (breve fra Sophie Reventlow). C. D. F. R.: Min reise i Norge 1811, udg. Johs. Elgvin, Oslo 1955. – R.s betænk. og lovforslag: Den for landbovæsenet nedsatte commissions forhandl. I–II, 1788–89. Danske mag. 5.r.VI, 1905–09 337–54 (R.s betænk. om trykkefriheden). Skolelovene af 1814, udg. Joakim Larsen, 1914 56–120. Thorkild Kjærgaard: Konjunkturer og afgifter.

C. D. R.s betækn. af 11.2.1788 om hoveriet, 1980 79–155.

*Lit. Ad. Fr. Bergsøe: Gehejme-statsminister greve C. D. F. R.s virksomhed som kongens embedsmand og statens borger I–II, 1837. A. Oppermann: Bidrag til det da. skovbrugs hist. 1786–1886, 1887–89 = Tidsskr. for skovbrug X 37–139. Samme i Betækn. afg. af den af landbrugsministeriet nedsatte skovlovskommission, 1929 74–157. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reprudg. 1974). Samme: Danm.-No.s hist. 1720–1814 V–VI, 1906–09. Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1784–1818, 1893. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering I, 1923 (reprudg. 1978). Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reprudg. 1975). Samme: C. D. R.s liv og gerning, 1938. Fr. Skrubbeltang i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XXXVI, 1948 383–400. Samme i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 256–71. Samme: Det danske landbosamf., 1978 262–441. Sig. Jensen: Fra patriarkalisme til pengeøkonomi, 1950. Jens Holmgaard i Erhvervshist. årbog VI, 1954 59–78. Samme i Fortid og nutid XXVII, 1977–78 37–47. Aage Rasch: Dansk toldpolitik, 1955 127–291. N. K. Hermansen i Dansk skovforen.s t. XL, 1955 379–93. Knud Voss: Bygningsadmin. i Danm. under enevælden, 1966. Hans Chr. Johansen: Dansk økonomisk politik i årene efter 1784 I–II, 1968–80. Ole Feldbæk i Hist. t. 12.r.VI, 1972–73 159–76. Fr. Skrubbeltang sst. 14.r.II, 1981 193–95. *Papirer* i Rigsark. og på Brahetrolleborg.*

Thorikild Kjærgaard

Reventlov, Christian Ditlev, lensgreve, 1775–1851, godsejer, stænderdeputeret. * 28.4.1775 i Kbh. (Slotsk.), † 30.1.1851 på Pederstrup, begr. i Theophili skov ved Vesterborg. F: lensgreve Christian Ditlev *R. (1748–1827) og Sophie F. L. C. v. Beulwitz (1747–1822). ~ 24.6.1800 i Skørninge med Margrethe Benedicte v. Qualen, * 4.11.1774 på Vindeby, † 18.4.1813 på Pederstrup, d. af gehejmeråd Frederik Christian v. Q. til Vindeby (1724–92) og komtesse Hilleborg Margrethe Holck (1739–1817). – Bror til Frederik *R.

R. blev student 1796, tog latinsk-juridisk eksamen s.å. i Kbh. og studerede derefter nogle år i Kiel. 1800 bosatte han sig som forpagter på Frihedsminde og 1804 på Pederstrup under grevskabet Christianssæde, arvede 1827 efter sin far dette og grevskabet Reventlov i Sønderjylland. Han var stærkt præget af faderen, hvem han lignede i human følelse og glædede ved sin særlige interesse for bondebefolkningens lavere lag. Han gjorde sig ved sin færd afholdt og påskønnet, men selv om han tog del i offentlig virksomhed nåede han ikke at yde en indsats der på nogen måde kan tåle sammenligning med faderens. 1832 var han en af „de oplyste mænd“ der skulle udtale sig om stænderforfatningen, 1835–36, 1838 og 1840 havde han som sine standsfællers repræsentant sæde i østifternes stænderforsamling, 1836 og 1838 som kongevalgt deputeret for ridderskabet i den slesvigske stænderforsamling. Hans politiske standpunkt var ikke meget ud-

præget, men kan nærmest bestemmes som moderat-konservativt. Han udtalte sig i Roskilde stænder stærkt mod hoveri og naturaltiende („med Hoveri er intet højere Jordbrug forenbart“), men ville så lidt som andre godsejere en afløsning ved tvangsbud og prægede ikke i særlig grad forhandlingerne. Stærkt optaget synes R. at have været af religiøse interesser, og han udgav 1840 et skrift, *Til Medchristne*, i hvilket han bekæmpede læren om helvedsstraffens evighed og djævelens personlighed. Religiøse og moraliserende synspunkter præger også et „forsøg“ han 1844 udgav til besvarelse af spørgsmålet om forbedring i husmandsklassens kår og nogle „betragtninger“ fra 1848 (men først udgivne efter hans død) over de sidste politiske tidsbivenheder. – Kammerherre 1811. – K. 1840. S.K. 1843. □Mal. af Nic. Wolff, 1790. Afbildet på familiemal. af samme, s.å. (begge Pederstrup). Mal. af C. A. Jensen 1823 og 1836, efter sidstnævnte stik af P. Ilsted, 1930. Mal. af A. Schiøtt udst. 1846, litograferet 1854. Mal. af N. A. Lytzen, 1854. Mal. af P. Most.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895: III–IV, 1896–1900; VI, 1903; VIII–IX, 1917–22. – Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Asger Th. Simonsen: Husmandskår og husmandspolitik i 1840erne, 1977 240 343f.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Reventlov, Conrad, greve, 1644–1708, storkansler. * 21.4.1644 i Kbh., † 31.7.1708 på Clausholm, begr. i Slesvig domk. F: tysk kansler Ditlev *R. (1600–64) og Christine Rantzau (1618–88). ~ 1° 21.7.1667 i Kbh. med Anna Margrethe Gabel, * 6.7.1651, † 26.8.1678, d. af kgl. kammer skriver, senere statholder Christoffer *G. (1617–73) og Ermegaard Badenhaupt († 1699). ~ 2° 1.5.1681 i Kbh. med Sophie Amalie Hahn, * 25.3.1664, † 24.3.1722, d. af overjægermester Vincents *H. (1632–80) og Sidsel Kaas (1645–67). – Far til *Anna Sophie (1693–1743) og Christian Ditlev *R. (1671–1738).

R. besøgte Sorø akademi og supplerede uddannelsen der med de for rige unge adelsmænd traditionelle udenlandsrejser. I en alder af 21 år udnævntes han til hofjunker og kammerherre, og hermed begyndte en lang og strålende karriere der over tyske kancelli (1667), amtmandsstillingen i Haderslev (1670–84), en landrådspost i Slesvig-Holsten (1672), deltagelse i den skånske krig, hvor han blev oberst, m.m. førte til sæde i konseillet 1682. 1680–99 beklædte R. stillingen som overjægermester, var 1690–1705 medlem af kommissionerne i rådstuen og en tid lang chef for begge kancellier og udnævntes 1699 til storkansler. Han var en af tidens største godsbesid-

dere. Foruden udstrakte holstenske besiddelser ejede han Sandbjerg i Sundeved som han 1685 fik erigeret til grevskabet Reventlow; i Jylland erhvervede han 1683 Clausholm hvis hovedbygning han opførte 1699, 1684 Frisenvold og Løjstrup og ejede endvidere bl.a. Kalø. Hans indtægter var store, men han var til tider stærkt forgældet.

R. tilhørte den Brandt-Ehrenschildske hofkamarilla, den såkaldte kabale. Han var en elskværdig og vindende personlighed med sans for denne verdens goder, en elsker og fortrinlig iscenesætter af festlige optrin og „karuseller“ hvilket i ikke ringe grad i forbindelse med hans altid åbne, en tid velfyldte pengepung bidrog til at sikre ham Christian Vs og Frederik IVs yndest. R. var imidlertid mere. I hans embedstid trængte spørgsmålet om Gottorp sig stadig på ligesom alliancen mellem England-Holland mod Frankrig efter 1688 komplicerede de udenrigspolitiske forhold. Den danske stat, hvis udenrigspolitik R. da ledede, balancerede i disse år mellem Frankrig og Holland-England med ikke ringe smidighed, i begyndelsen af 1690'erne med hældning mod Frankrig der var ivrigt efter at etablere en direkte fransk-dansk samhandel, derefter mod Holland-England som så afgørende besad herredømmet til søs. Under de vestlige stormagters krige har R. haft sin store andel i at det lykkedes dansk søhandel at sikre sig tålelige kår og store fortjenstmuligheder – han ledede personlig de fleste forhandlinger med stormagternes repræsentanter og var en utrættelig forkæmper for reglen: „Frit skib giver frit gods“ hvilket det svagere Frankrig anerkendte og det stærkere Holland-England bestred.

For at gøre dansk søhandel så indbringende som muligt skyede R. ingen midler. „Lurendrejeri“, falske søpas og lignende foranstaltninger der havde til formål at føre de kæmpende parter bag lyset iværksattes efter hans anvisning eller med hans billigelse. I spekulationerne i søhandel deltog hof og kongefamilie med R. i spidsen. En fransk gesandt skildrer forholdene ved det danske hof med forfærdelse; han udtrykker navnlig sin vrede over R.s spekulationer sammen med oversekretær T. B. v. *Jessen og den kbh.ske storkøbmand Wilh. *Edinger. Denne sidste gjorde a meta forretninger sammen med R. og v.Jessen, efter gesandten mening på den måde at han for sin egen mund beholdt de forretninger der var uden risiko, hvorimod han havde de to høje embedsmænd som partnere så snart der var fare for opbringelser. Når en sådan fandt sted intervererede R. hos vedkommende magt, gjorde opmærksom på at han og hoffet var interesseret og bad oftest med held om frigivelse af pri-

serne. Man kan således ikke bestride at R. plejede sine egne og hoffets interesser forud for de almenne hvilket dog ikke er ensbetydende med at han lod andre sejle deres egen sø. Det var et af tidens almindelige træk, og både han og v.Jessen værnedes om dansk-norske interesser hvor det det var muligt, og det med en iver som gang på gang pådrog dem stormagternes forbitrelse. Samtidig søgte R. at presse de fleste mulige subsidiære ud af vestmagterne og sælge danske soldaterkontingenter til højest opnåelige pris. Over for Holland-England kom man dog i det lange løb til kort. Det var R. der på den danske stats vegne afsluttede den for Danmark ugunstige toldtraktat med Holland af 1701 og en defensiv alliance med England. Et parti ved hoffet søgte nu at styrte ham. Det er karakteristisk for den unge Frederik IV at hvad der gjorde mest indtryk på ham var angribernes påstand om at R. ved at udleje danske tropper til England gjorde kongen – uden soldater – mindre agtet i udlandets øjne. Frederik IV nærrede i det hele store tanker om sin egen betydning som hersker – han ville bl.a. vel anerkende fyrsten af Brandenburg ophøjelse til konge af Preussen 1701, men derimod ikke tildele ham benævnelsen „majestæt“. Angrebene førte til at den danske nationale milits blev reorganiseret, men – i modsætning til v.Jessen – klarede R. skærene og bevarede kongens bevågenhed. De intrigante modstandere fik ham ikke fældet, men hans indflydelse havde kulmineret, og dermed var det forbi med den tolerante og socialt forstående politik som han og v.Jessen havde repræsenteret på det indenrigspolitiske område, navnlig hvad angår spørgsmålet om bondens stilling.

R. regnes ikke til de „store“ danske statsmænd, men hører heller ikke til de mindste. Ved et hof hvor intrigerne var mangfoldige og hvis regeringsform må karakteriseres som et mildere despoti agerede R. med megen snilde længe ubestridt som hovedaktør. Han var i så henseende typisk for sin tid. Ved de europæiske hoffer hvor fransk åndsliv og statsform dominerede var det personer med R.s egenskaber der gav tonen an. – Greve 1673. – Patron for universitetet 1683, for Petri kirke 1686, for Det ridderlige akademi 1692, præsident i højestret 1690. – Gehejmeråd 1680. – Hv. R. 1672. Bl.R. 1681. □Maleri. Mal. tilskrevet Jacob d'Agar (Städt. Mus., Flensburg). Mal. (Altenhof). Mal. tilskrevet d'Agar (Christianssæde), efter dette en tegn. (Fr.borg). Mal. i beslægtet type af Nic. Wichmann (Fr.borg), kopieret med forskellige ændringer (sst.; Gottorp; Kletkamp). Buste tilskrevet Fr. Ehbisch eller J. C. Sturmberg (Clausholm), afstøbning (Fr.borg). Afbildet på mal. af højestret af d'Agar (Rosen-

borg). Medalje formentlig ca. 1708, efter denne stik af bl.a. Meno Haas. Stik i ligprædiken 1714 efter tegn. af Lorenz Cartes efter udkast af G. Fuchs. Min. af G. Salemann. Min. fra Thornborgs værksted formentlig forestillende R. (Fr.borg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895; III–IV, 1896–1900; VII–VIII, 1906–17. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen VI–XI, 1923–49. – Progr. fun. univ. Hafn. over C. R., 1709. Poul Vinding: *Comitas Reventloviana*, 1714 (da. og ty. udg. s.å.). Edv. Holm: Danm.-No.s indre hist. 1660–1720 I–II, 1885–86. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. N. P. Jensen: *Den skånske krig*, 1900. Kn. Fabricius: *Griffenfeld*, 1910. K. C. Rockstroh: *Udvikl. af den nationale hær i Danm.* II, 1916. Fr. v. Jessen: *En slesvigsk statsmand I–III*, 1930–41. L. Bobé: *Charlotte Amalie, Königin zu Dänemark*, 1940 (fr. udg. s.å.). Åke Stille: *Studier över Bengt Oxenstiernas utrikespolitiska system*, Upps. 1947. Dronning Anna Sophie, red. T. Holck Colding og Alb. Fabricius, 1951. *Danske mag.* 8.r.I, 1957–61 1–66 fl.st. (J. G. Lessers breve til C. L. v. Plessen). Harald Langberg: *Clausholms bygningshist.*, 1958 = *Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holstens slægtbog III,2*, s.å. J. Boisen Schmidt i *Hist. t.* 11.r.VI, 1960–62 269–312. Dagny Jørgensen: *Danm.-No. mellom stormaktene*, Oslo 1976. – Papirer i Rigsark.

*Albert Olsen**

Reventlow, Conrad Ditlev, se **Reventlow, Christian Ditlev**, 1671–1738.

Reventlow, Ditlev, †1536, biskop i Lübeck. †12.5.1536 i Slesvig. F: Joachim R. til Rixdorf og Gram (†1519) og Abel Buchwald (†tidligst 1519). Ugift. – Bror til Iven *R. (ca. 1495–1569). R. immatrikuleredes 1501 i Rostock. 1509 studerede han i Wittenberg, 1512 i Bologna. Sandsynligvis var det her han erhvervede sin juridiske doktorgrad. Allerede 1508 havde han opnået et vikariat i Lübeck stift. 1513 fik han yderligere kanonikater i Hamburg og Slesvig, men synes i øvrigt også i de følgende år mest at have opholdt sig i udlandet. 1515–17 nævnes han som arkivskriver ved pavehoffet. Efter sin hjemkomst blev han kansler hos hertug Frederik (I), og dette embede beholdt han indtil 1523 da han (sikkert nytårsdag) afgav det til Wolfgang v. *Utenhof. Han deltog i forliget i Bordsesholm mellem hertug Frederik og Christian II i aug. 1522 og i Plönmødet et par uger senere, og sammen med fætterten Johan *Rantzau skaffede han (beg. 1523) hertug Frederik et større lån som skulle anvendes til offensiven mod Christian II. Til de talrige nordtyske præbender han efterhånden havde samlet sig føjede han senest 1526 provstiet for Reinbeck kloster i Holsten, og under den begyndende reformationsbevægelse synes han at have kæmpet ihærdigt for den katolske kirkes sag. Under landdagen i Kiel 1526

hvor gejstligheden under trussel om reformation blev tvunget til at udrede en tung skat skal han have udbrudt at han ville ønske at hans mor havde druknet ham i stedet for at have givet ham en gejstlig løbebane. Hurtigt må han dog have fundet sin plads på den rigtige side. I de følgende år arbejdede han for Luthers lære; det er ganske bemærkelsesværdigt at han allerede i april 1529, i Flensborg, deltog aktivt på de lutherske teologers side i opgøret med sværmeren Melchior Hoffmans nadverforståelse. Da Reinbeck kloster sækulariseredes, beholdt han indtægterne, og under Grevens fejde benyttede hertug Christian (III) ham til forhandlinger med Lübeck og greverne af Oldenburg. 1535 valgtes han til biskop i Lübeck, givetvis fordi han gennem sine nære forbindelser til den holstenske adel ville have mulighed for at sikre stiftsgodset. Under gennemførelsen af den lutherske reformation i stiftet gik han frem med forsigtighed, men afgik ved døden allerede året efter overtagelsen af embedet.

Danske mag. 3.r.III, 1851 20f; 4.r.III, 1871 11f. *Hanserecessen.*, 3.Abt.VIII, Lpz. 1910. – A. Heise i *Hist. t.* 4.r.VI, 1877–78 169 183 190 216 223 226. Martin Schwarz Lausten i *Kirkehist. saml.* 7.r.V, 1963–65 266 272f 275. Mikael Venge: *Chr. II's fald*, 1972. Samme: „Når vinden fører sig . . .“, 1977. Wolf-Dieter Hauschild: *Kirchengesch. Lübecks*, Lübeck 1981 225.

Martin Schwarz Lausten (Henry Bruun)

Reventlow, Ditlev, 1600–64, kansler. * 4. el. 27.4. 1600 på Ziesendorf i Mecklenburg, † 13.8.1664 i Kiel, begr. i Slesvig domk. F: Henning R. til Ziesendorf og Reetz (1551–1624, ~ 1° 1590 med Valentine v. Vieregg, 1572–92) og Sophie Sperling (1578–1636). ~ 1636 på Neuhaus med Christine Rantzau, * 1618, † 2.5.1688, begr. i Slesvig domk., d. af Henrik R. til Neuhaus (ca. 1570–1620) og Catharine Rantzau (1590–1655, ~ 2° 1626 med Volf Buchwald, † 1637). – Far til Conrad *R.

R. studerede i Greifswald 1611, i Rostock 1615, derpå i Strasbourg og rejste så i Frankrig, England, Holland og Italien. Efter fra 1624 at have været kammerjunker hos hertug Adolf Frederik af Mecklenburg trådte han i tjeneste hos ærkebiskop *Johan Frederik af Bremen, først som hans råd og kammerjunker, siden som hans marskal, og benyttedes i adskillige diplomatiske sendelser, som 1627 til Sachsen og kejseren, 1628 til J. T. Tilly og A. v. Wallenstein og 1630 til kurfyrstedagen i Regensburg. Imidlertid var Christian IV's opmærksomhed blevet henledt på ham, hvis far havde været i dansk tjeneste; sept. 1632 overdroges det Henrik Rantzau til Schmoor at forhandle med ham, og resultatet blev at han endnu

Reventlow, Ditlev

inden årets udgang blev gehejmeråd og tysk kansler. Hurtigt blev han kongens meget betroede mand hvem vigtige forhandlinger i Tyskland overdroges. Allerede dec.1632 sendtes han til Sachsen for at skille kurfyrsten fra Sverige og virke for underhandlinger om særfred mellem ham og kejseren; fra Dresden tog han til kurfyrst Maximilian af Bayern og derpå til Wallenstein i Prag. Næppe var han kommet tilbage til Kbh. i april 1633 før han i juli på ny sendtes til kurfyrsten af Sachsen for at træffe overenskomst om den udvalgte prins *Christians forlovelse med *Magdalena Sibylla. I slutningen af 1634 fulgte han hertug Frederik (III) til Bremen stift efter at dette var blevet ledigt ved hans forrige herre Johan Frederiks død, og medvirkede ved afslutningen af overenskomsten med de svenske befuldmægtigede i febr. 1635. I de følgende år havde han mest ophold i Glückstadt og var derfra en af hovedmændene ved kongens vigtige underhandlinger om fredsmæglingen i Hamburg 1639–42 både med de kejserlige befuldmægtigede Kurtz, Lützow og Auersperg og det engelske sendebud Thomas Roe; 1641 var han desuden i Stade ved forligsforhandlingerne med de nederlandske gesandter; 1643 sendtes han til Braunschweig i anledning af hertug Frederiks ægteskab med Sophie Amalie. Til alle disse hverv medbragte den smukke, fine og kunskabsrige mand betydelige evner i retning af praktisk dygtighed og talent til at gribe fordelene ved en situation; han var tilmed forsigtigere end Christian v.*Pentz der jo en tid var Christian IVs egentlige udenrigsminister; men det synes ikke at han har besiddet egentlig større overblik og skarpsynethed eller været i stand til at udkaste større planer. Thomas Roe fremhæver hans protestantiske sindelag og hans uegennyttighed, og der er derfor næppe grund til at fæste lid til en beskyldning imod ham for at have været bestukket af Spanien.

Efter krigens udbrud 1643 forlod R. Glückstadt og tog i flere år ophold i Kbh. som leder af tyske kancelli; i denne egenskab forhandlede han 1644 både med de nederlandske gesandter og med den kejserlige udsending Plettenberg og den franske de la Thuillierie. 1647 sendtes han til Sachsen i anledning af prins Christians død der. – Imidlertid var han 1639 (–46) blevet forlenet med Romsdalen i Norge. Vigtigst var det dog at han 1642 udnævntes til amtmand over Haderslev amt. Denne udnævnelse vakte den stærkeste misfornøjelse hos det slesvigholstenske ridder-skab fordi han ikke var indfødt men mecklenburger, og vistnok tillige fordi han både i hertugdømmerne og, som det synes, i Danmark var anset for at nære udpræget monarkisksindede an-

skuelser. Den blev også grunden til hans fald; thi de Frederik III ved sin tronbestigelse anså det for rigtigst at være imødekommende mod stænderne blev han i okt. 1648 afsat fra sin amtmandspost. Hertil skal dog have medvirket uvenskab både fra Christian *Rantzaus og Corfitz *Ulfeldts side og måske også Theodor *Lentes bestræbelser for at få magten i tyske kancelli; i hvert fald mistede han også kanslerembedet. I foråret 1649 forhandlede der dog på ny med ham om at overtage dette embede, men det blev ikke til noget. Endnu s.å. hed det sig at han ville gå i svensk tjeneste, men heller ikke dette skete. Han førte i den følgende tid et ret tilbage-trukket liv, vel dels på sine godser – Reetz og Gitschow i Mecklenburg, Futterkamp (købt 1648) og Neudorf (hvormed Christian IV 1642 forlenede ham) i Holsten (Kr. Pløn) – dels i Hamburg hvor han havde et kanonikat. □Mal. (Altenhof) og mal. (Brahettrolleborg).

Kilder. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Chr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Efterl. papirer fra den Reventlowske familie-kreds, udg. L. Bobé I, 1895; IV, 1900; VIII, 1917. Danm.-Nos. traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV, 1917. Kancelliets brevøger 1637–39, 1944; 1642–45, 1957–68. Prins Chr. (V)s breve, udg. E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen I–II, 1952–56.

Lit. Ludw. Reventlow i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauemb. Gesch. XXII, Kiel 1892 49–53 (geneal.). Steph. Klotz: Ehrensäule über D. R., Ratzeburg 1667. J. A. Friderica: Danms. ydre politiske hist. I, 1876 (reproudg. 1972) 96 o.fl.st.; II, 1881 (reproudg. 1972) fl.st. Samme: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reproudg. 1969) 105. Af gehejmeråd Ditlev Ahlefeldts memoirer, udg. L. Bobé, 1895. W. Klüwer i Nordelbingen XXVI, Heide in Holstein 1958 211f. Hans-Dieter Loose: Hamb. und Chr. IV von Dänemark, Hamb. 1963 = Veröffentlichungen des Vereins für hamb. Gesch. XVIII. Gottfried Lorenz: Das Erzstift Bremen und der Administrator Friedrich, Münster 1969 = Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforsch. der neueren Gesch. IV.

C. O. Bøggild-Andersen*

Reventlow, Ditlev, 1712–83, overkammerherre, deputeret for finanserne. * 29.10.1712 på Altenhof, † 5.12.1783 i Kiel, begr. i Sarau. F: Cay Friedrich R. (1685–1762) til Altenhof, Glasau og Dörphof og Hedevig Ida Buchwald (1690–1761). ~ 30.6.1745 i Kbh. (kop. betalt Nic.) med Margarethe Raben, * 8.12.1726 i Kbh. (Holmens), † 13.9.1794 i Kiel, d. af stiftamtmand, senere gehejmekonferensråd Frederik *R. (1693–1773) og Birthe v. Plessen (1707–86). – Far til Cay *R. og Fritz *R.

Efter studieår i Kiel og Leipzig udnævntes R. 1736 til kammerjunker hos dronning Sophie Magdalene og 1746 til kammerherre. 1749 blev han overpræsident i Altona, og i marts 1751 overtog han den ved J. H. E. *Bernstorffs hjem-

kaldelse 1750 ledige post som envoyé extraordinaire i Paris, en stilling han med sit stejle og kantede væsen næppe passede til, og som han heller ikke følte sig tilfreds med. Opholdet i Frankrig bragte ham i forbindelse med Montesquieu for hvem han livet igennem bevarede en dyb beundring. Allerede sept. 1754 forlod R. Frankrig for i marts 1755 at tiltræde posten som hofmester, fra 1763 overhofmester, hos den unge kronprins Christian. Med støtte bl.a. i E. *Reverdis memoirer har eftertiden fældet en hård dom over R.s opdragergerning. Det er vel også rigtigt at han trods sine værdifulde karakteregenskaber ikke helt var på sin plads her. Hans moralske og religiøse grundsatninger, hans samvittighedsfuldhed og ordenssans var af en strenghed der let lod mildere træk i hans væsen træde tilbage. Hans stærke ansvarsfølelse og faste vilje til at gennemføre hvad han anså for rigtigt parredes med en overdreven følsomhed over for kritik og en ofte bydende og heftig optræden der virkede sårende på omgivelserne. Men påstanden om en skyld hos R. for kronprinsens senere så ulykkelige udvikling afvises bestemt såvel af samtidens som af eftertidens medicinske sagkundskab.

1763 blev R. medlem af konseillet og fik således del i den egentlige statsstyrelse hvis alvorligste problem var den overordentlig kritiske finansielle situation. Manglende fasthed i ledelsen og svigtende kontrol med udgifterne, bl.a. gennem partikulærkammeret og kommercekollegiet havde givet sig udslag i et stadig stigende underskud på statsregnskabet. Erkendelsen af R.s kvalifikationer førte til at han snart fik overdraget den vigtige, men i sig selv lidet tillokkende opgave gennem nedskæring af udgifterne og brug af skatteskruen at genskabe balancen. Der kan næppe herske tvivl om at hans senere upopularitet i visse kredse især skyldtes den konsekvens hvormed han søgte at løse opgaven. Nov. 1764 udnævntes han til l. deputeret for finanserne og for generaltoldkammeret, samt til medlem af overskattedirektionen. Hertil kom 1765 posten som direktør for Fonden ad usus publicos og i marts 1767 den øverste stilling i kommercekollegiet hvor han afløste den for sin virksomhed her stærkt kritiserede J. H. E. Bernstorff. Derimod opnåede han ikke ved A. G. *Moltkes fald i juli 1766 at få bestyrelsen af partikulærkammeret, idet han kolliderede med Bernstorffernes ønske om at erhverve dette indflydelsesrige instrument. Utvivlsomt har han efter Christian VII's regeringstiltrædelse følt sig kaldet til at overtage den almægtige Moltkes plads som styrelsens hovedfaktor. Symbolet herpå var hans udnævnelse i jan. 1766 til overkammerherre. R. anerkendte be-

rettigheden af den kritik der, skarpest formuleret af Frederik *Danneskiold-Samsøe, rettedes mod det hidtidige styre. For at afhjælpe det under dette opståede misforhold mellem stats udgifter og indtægter fremsatte han i marts 1767 en række velunderbyggede forslag til besparelser og indtægtsforøgelse der efter at være behandlet af den af kongen dec.s.å. nedsatte „balancekommission“ i hvert fald delvis bragtes til udførelse i tiden før J. F. *Struensees magtovertagelse, og han var utvivlsomt den drivende kraft ved størstedelen af de finansielle reformer der gennemførtes i tiden før denne. I den daglige finansadministration fremtrådte han som en bestemt modstander af alle uregelmæssigheder i form af ekspektancebreve på embeder, utilbørlige pensionsuddelinger og lignende misbrug som havde floreret under det tidligere styre. Med største skarphed afviste han forsøg på ved kryberi og klynken at opnå uretmæssige fordele på statsens bekostning.

Mens R. i sine finanspolitiske bestræbelser, i hvert fald forbigående, bragtes i konflikt med J. H. E. Bernstorff, som han i øvrigt stod nær, støttede han loyalt dennes udenrigspolitik. Hans medvirken til afslutningen af den foreløbige mageskiftetraktat 1767 belønnedes med hans udnævnelse til dansk greve s.å. Kort efter, i febr. 1768, afskedigedes han imidlertid fra alle sine embeder. Selv om han snart efter atter optoges i konseillet blev hans rolle i den følgende stærkt bevægede tid nærmest passiv om end han ikke var uden indflydelse på en række af styrelsens anliggender også i denne tid. 10.12.1770 afskedigedes han sammen med konseillets øvrige medlemmer uden at der tilstodes ham nogen pension. Han trak sig tilbage til sine holstenske godser, Altenhof og Glasau, som han havde arvet efter faderen, og de senere erhvervede, Emkendorf (købt 1764), Wittenberg (1779) og Aschau (1782). Opfyldt af bitterhed måtte han her opleve at man efter Struensees fald 1772 ved genindsættelsen af det gamle konseils mænd gik uden om ham. Et plaster på såret blev det dog at han på A. P. *Bernstorffs foranledning 1773 upegedes til kommissær ved udførelsen af det holstenske mageskifte i fuld anerkendelse af at han var den rette mand til at forhandle med Caspar v. Saldern. Desuden udvirkede Bernstorff at der fra 1773 tilstodes ham en gage af 4000 rdl. årlig, ligesom der fra 1774 yderligere tildeltes ham en pension på 2000 rdl. årlig. 1775 blev han kurator for universitetet i Kiel som han i samarbejde med prokansleren J. A. *Cramer reorganiserede og forsynede med kliniske institutter samt et nyt udmærket bibliotek. Her som i andre anliggender vedrørende hertugdømmerne virkede R. som

Reventlow, Ditlev

Bernstorffs tillidsmand og øvede i denne egen-skab en betydelig indflydelse på tyske kancellis afgørelser. Inden for riddereskabet stod han som den loyale holstener, tilhænger af helstaten, men på vagt over for den Guldbergske pågående danskhed. Med sin udpræget aristokratiske indstilling forbandt han på en række områder stor modtagelighed for moderne anskuelser. – Gehej-meråd 1759. – Hv. R. 1754. L'union parfaite 1756. Bl.R. 1766. □Mal. af L. Tocqué, 1752 (Altenhof). Mal. af A. Nansen. Mal. af P. Als (Fr.borg; Altenhof). To mal., det ene af P. Als (Wittenberg). Karikatur af J. Wiedewelt.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I-X, 1895–1931. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Samme: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV–V, 1902–06. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I, 1915–30. E. Reverdil: Struensee og det da. hof, udg. L. Bobé, 1916 (2. udg. 1917). Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst., Stuttgart, 1927. Samme: Caspar v. Saldern, Erlangen 1932 = Erlanger Abhandl. zur mittleren und neueren Gesch. XV. Erik Rasmussen: Kurantban-ken forhold til staten, 1955.

J. O. Bro-Jørgensen

Reventlow, Eduard Vilhelm Christian Ludvig Ferdinand, greve, 1861–1923, overretssagfører, kreditforeningsdirektør. * 25.4.1861 på Pederstrup, Lolland, † 22.1.1923 i Kbh., begr. i Theophili skov ved Vesterborg. F: hofjægermester, greve Eduard Vilhelm R. (1810–68) og Johanna Amalia Elisabeth Magdalene (Helene) v. Heimbruch (1824–1911). Ugift. – Bror til Ludvig *R. (1848–1916).

R. blev student 1880, privat dimitteret og juri-disk kandidat 1886. I studenterlivet sluttede han sig varmt til føreren for Studentereforeningens liberale, A. C. *Larsen, og som ivrig deltager i utallige diskussioner udviklede han sine betyde-lige evner som debattør. Efter embedseksamen var han en årrække en meget søgt juridisk manu-duktør, og med sin store forståelse af ungdom-men kom han til at øve stærk indflydelse på sine elever. 1890 blev han overretssagfører i Kbh., og uagtet hans natur langt mere var forskerens end forretningsmandens fik han efterhånden en me-get omfattende sagførervirksomhed. Sin livsop-gave fik han dog inden for kreditforeningens ramme. Nærmest ved et tilfælde blev han efter et kampvalg 1900 som neutral tredjemand valgt til retskyndig direktør for Østifternes kreditfore-ning. 1906 blev han direktionens formand, og si-den ofrede han sig udelukkende for denne stil-ling og de interesser der knyttede sig dertil. Det var ikke den store mængde lånesager der tog

hans opmærksomhed, men den enkelte vanske-li-ge sag hvor hans indsats da også blev afgørende. Til sin død forblev han leder af den store kredit-forening, og såvel her som i kreditforeningernes stående fællesudvalg hvis formand han blev 1913 forstod han at forfægte sine velovervejede standpunkter så overbevisende at han som oftest sejrede ved spørgsmålenes afgørelse. Til general-forsamlingerne forberedte han sig meget omhyg-geligt for at væbne sig mod alle indvendinger, og hans til de mindste enkeltheder gennemarbejde- forelæggelsestaler bar prægnet deraf. Bedst var han dog i debatten hvor han i sjældnen grad kun-ne gå ind på andres tankegang og i elegant form og med uimodståelig elskværdighed bøje dem efter sin vilje. Stærkt følte han sit ansvar, og da i begyndelsen af 1920'erne den dalende kronekurs gav stigende tab ved indløsningen af dobbelt-møntede obligationer og rentekuponer og en tid ligefrem blev skæbnesvanger for de pågældende serier voldte det ham megen bekymring og frem-skyndede utvivlsomt hans død. Stor var hans omsorg for personalet hvis kår var ham en hjer-tesag, og under krigstidens stærke prisstigning stod han på repræsentantskabsmøderne atter og atter som personalets varme talsmand for løn-ningernes forbedring. Kun få var de foretagender han i øvrigt lod sig knytte til. Han blev med-lem af bestyrelsen for det Raben-Levetzauseke fond 1907, af landbokommissionen fra dens op-rettelse 1911 og af nationalbankens repræsen-tantskab 1920. Ellers levede han tilbagetrukket, i sin fritid optaget af sine interesser for historie, skønlitteratur og kunst. – R. 1906. DM. 1916. □Foto.

Aage Mantzius i Birkebladet. Organ for Birkerød kost-skole, 1923 april-nr. 4–6. [Th.] H[auch]-F[ausbøll] i Dansk adelsbl. XIII, s.å. 36. [Herm. Møller:] Østifternes kreditforens hist. til 1931, 1931 178–83. – Levnedsoberetning i ordenskapitlet.

*P. Grønvold**

Reventlow, Eduard Vilhelm Sophus Christian, greve, 1883–1963, diplomat. * 28.11.1883 på Christianslund, Randers amt, † 26.7.1963 i Tiber-ke, begr. sst. F: greve Christian Benedictus Jo-han Ludvig Conrad Ferdinand R. til Aggerup-gård og til fideikommissgodserne Coppel og Var-ste-Polle i Hannover (1845–1922) og Sophie Pau-line Schjær (1850–1924). ~ 4.11.1910 i Kbh. (Holmens) med Else Sophie Nathalie Barden-fleth, * 2.1.1884 i Kbh. (Holmens), † 27.10.1964 sst., d. af kaptajn, senere kontreadmiral, kam-merherre Frederik *B. (1846–1935) og Ida E. C. Meldal (1856–1946).

R. blev student fra Roskilde katedralskole 1901 og cand.jur. 1908. Efter endt værnepligt indtråd-

te han 1.1.1909 i udenrigstjenesten. Han gjorde 1909–13 tjeneste som legationssekretær ved gesandtskaberne i Berlin, Paris og Stockholm inden han 1.10.1913 blev legationssekretær i London. Årene under første verdenskrig blev vanskelige og byrdefulde, bl.a. fordi gesandtskabet i London i lighed med andre danske repræsentationer var underbemandet. Men det blev også en lærerig tid og tillige en forberedelse til gesandt-tiden under anden verdenskrig. Febr.1919 hjemkaldtes R. til tjeneste i udenrigsministeriet, først som kontorchef hovedsagelig med de sønderjyske sager som ressort og fra 1.5.1921 som chef for den handelspolitiske afdeling samt medlem af traktatkommissionen. I de forløbne år havde han vist en så klar og rolig dømmekraft og sådanne administrative evner at det trods hans unge år fandtes ganske naturligt at konstituere ham som direktør for udenrigsministeriet 1.11.1922 da stillingen pludselig blev ledig ved O. C. "Scavenius" afgang. R. blev en fortræffelig støtte for de skiftende udenrigsministre, og det skyldtes kun hans eget ønske om ikke at vokse fast i stillingen at han i april 1932 udnævntes til Erik "Scavenius" efterfølger som gesandt i Stockholm. 1.1.1938 efterfulgte han gesandt Preben "Ahlefeldt-Laurvig" på den vigtige post i London. Denne havde forsikret ham om at han kunne regne med nogle rolige og bekymringsfrie år da det dansk-engelske forhold nu var bragt i den skønneste orden.

Det skulle dog gå helt anderledes. Ved Danmarks besættelse i april 1940 meldte problemerne sig for alvor. Det første angik hans stilling som gesandt. Ikke mindst takket være den gode position i forholdet til den britiske regering lykkedes det ham at bevare posten som diplomatisk repræsentant for Danmark selvom hans status ikke var fuldt officiel. Fra engelsk side lagde man ikke skjul på at denne løsning voldte vanskeligheder. Den engelske gesandt i Kbh. var straks den 9. april blevet udvist af besættelsesmagten, og man havde ikke fortilfælde på en så kompliceret situation. For at bevare stillingen måtte R. derfor indskrænke forbindelsen med Kbh. til kun at omfatte rutinesager. Denne tilstand fortsatte til slutningen af nov.1941 da den danske regering efter tysk pres tilsluttede sig Antikominternpagten. Derved var opstået den usædvanlige situation at Danmark var blevet tvunget ind i en international organisation rettet mod en stormagt (Sovjetunionen) som Danmark intet udstående havde med, og som desuden var Storbritanniens allierede. R. meddelte da den 1.12.1941 at han ikke længere kunne modtage ordrer fra regeringen i Kbh. Følgen måtte blive R.s afskedigelse ligesom tilfældet havde været

med gesandt Henrik "Kauffmann". Men regeringen ville nødig skride til et så drastisk skridt der bl.a. ville medføre en fuldstændig afbrydelse af forbindelsen med Storbritannien. I første omgang søgte regeringen efter at R. forgæves var hjemkaldt at indskærpe hans og andre gesandters lydighedspligt gennem et kgl. reskript af 15.12.1941. Da dette ikke hjalp lod udenrigsminister Scavenius gennem en uofficiel og hemmelig henvendelse R. forstå at man i praksis og inofficielt ville lade ham forblive i stillingen for at han stadig kunne varetage visse danske interesser mod at han afholdt sig fra en mere aktiv optræden og undlod at træde i forbindelse med Kauffmann. Men også dette forsøg mislykkedes idet R. i marts 1942 modtog hvervet som ærespræsident for det danske råd i London der stod som det samlende organ for Englands-danskerne aktive modstand mod tyskerne. Derefter så regeringen sig nødsaget til ved en kgl. resolution af 20.3.1942 at afskedige R. uden pension. For R. havde afskedigelsen den fordel at hans andet store problem, forholdet til de frie danske nu blev lettet. Siden foråret 1940 havde hans stilling på dette punkt været temmelig prekær idet han blev udsat for megen kritik på grund af sin holdning. Samtidig havde han haft endnu et problem idet han såvel over for de engelske myndigheder som over for repræsentanterne for de forskellige eksilregeringer samt de diplomatiske repræsentationer måtte forsøge at forklare og forsvare den danske regerings politik. Også her skabtes nu klarhed efter bruddet med Kbh. selvom han stadig så det som sin opgave at forsvare Danmarks politik. Bl.a. derfor skabte den konservative politiker J. "Christmas Møllers" ankomst til London i maj 1942 ham nye problemer. De to mænd var såvel af temperament som af anskuelse og uddannelse så vidt forskellige.

Krigen pålagde i det hele R. mange store opgaver hvoraf den vanskeligste utvivlsomt var at bevare balancen mellem hensynet til den danske regering, den britiske regering og de frie danske i Storbritannien. Stort set lykkedes dette for R. takket være hans kloge og taktfulde optræden. Derved blev krigsårene trods al kritik fra mere militante kredse højdepunktet i hans diplomatiske karriere. Efter befrielsen og genudnævnelsen den 8.5.1945 meldte sig nye opgaver som gensæbalingen af de diplomatiske og handelsmæssige forbindelser mellem de to lande, det sydslesvigske spørgsmål hvor englænderne havde behov for megen manuducering, de tyske flygtninge i Danmark, medlemskabet af NATO etc. På alle disse områder ydede R. en betydningsfuld indsats. I 1947 blev han ambassadør og seks år senere trak han sig tilbage efter at have nået

Reventlow, Eduard

aldersgrænsen. Han boede sine sidste år i Danmark hvor han skrev en af de meget få diplomaterindringer vi ejer, nemlig *I dansk tjeneste* der udkom 1956. Bogen indeholder en meget smuk skildring af hans barndomshjem og den taknemmelighedsgæld han altid følte over for sine forældre. Den er af mange blevet kritiseret som alt for elskværdig i omtalen af mennesker med udelukkelse af mere kritiske synspunkter og vurderinger. Enhver der forstår nærlæsningsens kunst vil dog opdage at den ikke er ukritisk og indeholder værdifulde bidrag til Danmarks diplomatisk historie. Den er tillige et vidnesbyrd om den belastning han altid følte ved de beslutninger han havde måttet træffe under krigen og den kritik de havde vakt. – R. var en fornem repræsentant for en diplomattype der ikke længere findes. Han følte sig alle dage stærkt knyttet til kongemagt og udenrigstjeneste og som en patriot hvem fædrelandets skæbne lå afgørende på sinde. – R. 1917. DM. 1920. K.² 1924. K.¹ 1932. S.K. 1946. S.K. i diamanter 1953. □ Mal. af V. Tetens, 1947. Foto.

E. R.: *I dansk tjeneste*, 1956 (erindr.). – Jørgen Hæstrup: *Kontakt med England*, 1954. Samme: *Hemmelig alliance I–II*, 1959. Mogens Kofod-Hansen i *Berl.tid.* 27.7.1963. *Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I–II*, 1970. Frank Esmann Jensen: *Da fornuften sejrede*, 1972. J. Christmas Møller: *Londonbreve 1942–45*, udg. J. Hæstrup, 1974. Terkel M. Terkelsen: *Fra pålidelig kilde*-, 1977. E. Blytgen-Petersen: *Frie Danske i London*, 1977. Bent Jensen: *Dann. og det russiske spørgsmål*, 1979. Flemming B. Muus: *Gjort gerning ... I*, 1979 130 140; *II*, s.å. 73. – Papirer i Rigsark. *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Viggo Sjøqvist (Aage Friis)

Reventlow, Eugen, se Reventlow, Cay.

Reventlow, Frederik (Friedrich) Ditlev, greve, 1791–1851, diplomat. * 25.11.1791 i Kbh. (Petric?), † 6.10.1851 i Glasgow, begr. i Horslunde. F: lensgreve Christian Ditlev *R. (1748–1827) og Sophie F. L. C. v. Beulwitz (1747–1822). ~ 3.5.1830 i Kbh. (Trin.) med Birgitte Frederikke (kaldet Jutta) Christensen, * 7.2.1807 i Assens, † 10.11.1868 i Kbh., d. af overtoldbetjent Carl Christian C. (ca. 1768–1830) og Anne Willumsen (1769–1824). – Bror til Christian Ditlev *R. (1775–1851).

R. blev student 1809 fra Kbh. og cand.jur. 1814, blev s.å. volontør i departementet for udenlandske sager og sendtes som kurér til Wienerkongressen, men tog n.å. sin afsked og tilbragte en del år på landet, var 1818 på et købmandskontor i Amsterdam for at sætte sig ind i kornhandelen. 1824 indtrådte han på ny som volontør i departementet, blev 1825 surnummerær sekretær og udsendes 1830 som chargé d'affaires og general-

konsul til Brasilien, 1834 til Lissabon. Fra sidstnævnte post afgik han 1839 og udsendes n.å. i privat mission for Christian VIII med den opgave at udsøge en brud for kronprins Frederik (VII); den udvalgte blev prinsesse *Mariane af Mecklenburg-Strelitz. 1841 udnævntes R. til gesandt i London og forblev her til sin død. Her faldt det bl.a. i hans lod at være vært for H. C. *Andersen under dennes besøg 1847. Politisk blev det hans betydningsfulde opgave under og efter træarskrigen at forsvare Danmarks sag hos den engelske regering imod den begavede og indflydelsesrige preussiske gesandt K. C. J. Bunsen, der støttedes af prins Albert. R. var en beleven verdensmand, en ganske smidig diplomat, men han var ikke rustet med nogen større kundskabsfyldte, og han var afgjort Bunsen underlegen. Det lykkedes ham imidlertid at vinde Palmerstons øre, og i det hele blev hans ihærdige arbejde for den danske sag kronet med held. Som decideret helstatsmand betragtede han undertegnelsen af Londonprotokollen 2.8.1850 som en stor fordel; Londontraktaten af 8.5.1852 var forberedt ved hans pludselige død. – Kammerherre 1826. Gehejmekonferensråd 1848. – R. 1833. K. 1840. DM. 1841. S.K. s.å. □ Tegn. af L. Asher. Tegn. af Carl Hartmann, 1847, H. C. Andersen læser op for R. og familie. Buste af H. V. Bissen, 1848 (St.mus.), i marmor 1849 (Fr.borg). Min. af Caroline Steltzner og af Johs. Møller, 1850 (begge sst.). Mal. (Brahetrolleborg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895: IV–VI, 1900–03; X, 1931. *Pers.hist.t.* 9.r.VI, 1933 1–69 (breve fra Chr. VIII). – Ludw. Reventlow i *Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-laueb. Gesch.* XXII, Kiel 1892 118f 156 (geneal.). H. C. Andersens brevsaml. med Edv. og Henriette Collin, udg. C. Behrend og H. Topsøe-Jensen II–VI, 1934–37. Kl. Kjølens i *Den danske udenrigstjeneste 1770–1970*, I, 1970. – Breve til F. C. Dankwart i Rigsark.

*Povl Engelstoft**

Reventlow (Reventlou, Reventlow-Preetz), **Friedrich**, 1797–1878, statholder. * 16.7.1797 i Slesvig, † 24.4.1878 på Starzeddel i Nieder Lausitz, begr. i Preetz. F: grev Heinrich R. til Wittenberg, Kaltenhof og Åkær (1763–1848) og rigsgrevinde Sophie Anna Baudissin (1778–1853). ~ 16.6.1831 på Staden med rigsfriherreinde Marie Louise Henriette Wilhelmine Löw v. und zu Steinfurth, * 14.2.1807 i Regensburg, † 27.5.1864 på Starzeddel, d. af rigsfriherre Georg Carl Hermann Wilhelm L. v. u. zu S. († 1812) og Louise v. Diede zum Fürstenstein (1778–1858).

R. gik på Catharineum i Lübeck, studerede jura i Göttingen, Jena og Kiel og tog eksamen på Gottorp 1820 hvorefter han knyttedes til overretten og landsretten i Holsten som auskultant 1821.

1825 blev han medlem af landsretten, 1827 tillige af overretten og 1834 af overappellationsretten i Kiel. Hans juridiske løbebane blev afbrudt da han 1836 blev klosterprovst i Preetz. S.å. blev han medlem af stænderforsamlingen i Itzehoe valgt af ridderskabet og i denne forsamling fik han en fremtrædende stilling. Han var tysknational, men med sin aristokratiske indstilling så han i demokratiet en fjende; når han også i 40'erne blev talsmand for en forfatning var det for at tjene ridderskabets interesse. Et samarbejde med de slesvigholstenske liberale var ham inderst inde imod, men blev en nødvendighed. 1844 stillede R. forslag i stænderne om at forsamlingerne skulle nedlægge protest mod indgreb i landets statsretlige stilling som den udførtes i „retsforvaringen“. Denne protest blev benyttet i R.s udkast til den adresse der 1846 var vendt mod det åbne brev. I en korrespondance med Carl Moltke 1847 fremsatte han tanken om en personalunion mellem Slesvig-Holsten og kongeriget, men begivenhederne umuliggjorde en sådan løsning. Endnu på Rendsborgmødet 18.3.1848 trådte R. op imod Th. Olshausens voldsomhed og anbefalede den fredelige overenskomsts vej. 24.3. blev han stærkt påvirket af W. Beseler, medlem af den provisoriske regering med de udenrigske anliggender som sit område. 1849 beskikkedes han af Frankfurtregeringen til medlem af statholderskabet sammen med Beseler, et samarbejde der ikke forløb uden gnidninger. 1851 nedlagte R. hvervet. – Udelukket fra amnesti efter fredsslutningen måtte han forlade landet og bosætte sig på godset Starzedel som han havde købt sammen med Raubart og Vetersfelde. 1861 blev han medlem af det preussiske herrehus. – Kammerherre 1836. – R. 1839. DM. 1840. K. 1842. □Min. af C. Grimm, 1830. Fremstillet på litografier af den provisoriske regering af C. Koch og af W. Heuer m.fl., 1848. Mal. af C. Rahl, 1847. Buste af Paul Petrich på monument i Slesvig. Litografi af C. Wildt efter tegn. af C. l'Allemand.

Hist. t. 3.r.V, 1866–67 217–54 (R.s brevveksl. med C. Moltke 1846–47). – Aug. Sach: Graf F. v. R. und Wilh. Hartwig Beseler, Slesvig 1886. N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892 (reprod. 1973). Hermann Hagenah: Revolution und Legitimität in der Gesch. der Erhebung Schlesw.-Holsts., Kiel 1916 (særtryk af Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts IV 17–178). Samme i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LXI, Neumünster 1933 493–502. Hans Jensen: De danske stænderforsaml. s hist. II, 1934. H. Hjelholt i Sønderjyske årbøger, 1937 1–18. – Papirer i Statsark., Kiel.

*Svend Larsen**

Reventlow, Friedrich (Fritz), greve, 1755–1828, diplomat. *31.1.1755 på Altenhof, †26.9.1828

på Emkendorf, begr. i Westensee. F: overkammerherre Ditlev *R. (1712–83) og Margarethe Raben (1726–94). ~ 1° 16.8.1779 på Ahrensburg med komtesse Julie Schimmelmänn (Julie *R.), *16.2.1763 i Kbh. (Slotsk.), †27.12.1816 på Emkendorf, d. af gehejmeråd, greve Heinrich *S. (1724–82) og Caroline T. Friedeborn (1730–95). ~ 2° 5.1.1822 i Berlin med grevinde Charlotte Schlippenbach, *21.6.1794, †1840, d. af greve Karl Friedrich Wilhelm S. til Schönemark (1772–1830) og rigsgrevinde Caroline Friederike Beust (1772–1825). – Bror til Cay *R.

Sammen med broderen Cay studerede R. 1769–73 rets- og statsvidenskab ved universitetet i Göttingen. Han modtog her stærke indtryk af den vågnende tyske national- og frihedsbevægelse der vendte sig mod den fyrstelige enevælde, en bevægelse der endnu var mere digterisk end praktisk politisk. Ved hjemkomsten blev han ansat i regeringskancelliet i Glückstadt men tiltrådte 1778 en stilling som 3. deputeret i admiralitetskollegiet i Kbh. Baggrunden herfor var at han havde forelsket sig i Julie Schimmelmänn og ønskede at være i hendes nærhed. Efter brylluppet n.å. overtog de Dehns pæ i Bredgade, og 1780 begyndte han sin diplomatiske karriere som gesandt i Stockholm, og efter en lang orlov 1783–84 hvor ægteparret rejste i Tyskland og Italien blev R. gesandt i London. 1788 tog han sin afsked efter forgæves af hensyn til hustruens helbred at have søgt forflyttelse til Neapel. Fra 1789 opholdt de sig fast på godset Emkendorf i Holsten bortset fra en ny Italiensrejse 1795–97.

Ægteskabet med skatmesterens datter havde mødt stærk modstand hos R.s far der betragtede Schimmelmänn som en borgerlig opkomling, men han lod sig, ved C. v. Salderns og A. P. Bernstorffs mellemkomst, overtale til at give sit samtykke. De rigelige midler – flere gange godsets egen afkastning – der som Julies del tilfød R. gav imidlertid mulighed for en fuldstændig ombygning og nyindretning af Emkendorf der blev gjort til et kunstens tempel uden sidestykke i landsdelen, og samtidig blev et mødested for tidens digtere og filosoffer som Mathias Claudius, F. H. Jacobi, H. J. Voss og Johann Kaspar Lavater m.fl. Emkendorferkredsens anskuelser kendetegnes ved en konservativ fastholden ved gamle dyder, den rene lutherdom mod moderne rationalisme, aristokratisk patriarkalisme mod den franske revolutions demokratiske ideer. Som kurator for Kiels universitet bekæmpede R. den fremtrængende rationalisme, og som den egentlige leder af det slesvig-holstenske ridderkab forsvarede han adelens privilegier mod centralmagten, og han kom i skarp modsætning til Frederik VI da denne efter 1815 ikke agtede

Reventlow, Fritz

at indkalde en fælles stænderforsamling for de to hertugdømmer. – R. var ikke nogen fremtrædende diplomat, næppe heller en betydelig politiker, af væsen modsigelysten og satirisk stødte han mange fra sig, men i en tid med stærke åndelige og politiske brydninger blev han lidt af et bolværk mod det fremstormende nye. Da de schimmelmansske tilskud efter hustruens død ophørte kom R. i økonomiske vanskeligheder og han søgte atter ind i diplomatiet. 1818–28 var han gesandt i Berlin. Begge R.s ægteskaber var barnløse, og hans adoptiv søn, Joseph Reventlow-Criminil arvede efter hans død godset Emkendorf. – Kammerherre 1776. Gehejmeråd 1800. Gehejmekonferensråd 1808. – Hv. R. 1790. DM. 1826. □ Mal. af Jens Juel, 1782 (Gottorp). Relief af J. T. Sergel, 1784 (Altenhof). Min. ca. 1796 (Landesbibl., Kiel). Mal. af F. C. Gröger ca. 1809 (Emkendorf; Wittenberg). Dobbeltportræt med Julia Reventlow tegnet af G. A. Pellicia, 1814.

Nordelbingen XIX, Heide in Holstein 1950 22–49 (brev fra Romrejsen 1783–84). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. – Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst., 2. opl. Stuttg. 1927. Troels Fink i Hist. t. 11.r.I, 1944–46 470. Johan Hvidtfeldt: Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesv. og Holst., 1963. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. D. W. Schumann i Nordelbingen XLIII, Heide in Holstein 1974 246–72. W. J. Müller i Staatsdienst und Menschlichkeit, udg. Chr. Degn og Dieter Lohmeier, Neumünster 1980 = Kieler Studien zur deutschen Literaturgesch. XIV.

Sv. Cedergreen Bech

Reventlow, Henrik Tagesen, † 1441, godsejer. Henrettet 12.6.1441 i Ålborg. F: Tage Henriksen R. (~2° med Karine Jensdatter Kiste) og Elsf Kerkendorp.

R. stammede fra en på Fyn etableret gren af sin slægt; såvel faderen som farfaderen var riddere. R. selv fik sit virke i Øst- og Nordjylland hvor han havde arvet godsanparter, bl.a. på Djursland, her især i hovedgården Bjørnholm med tilhørende møller og ladegårdene Drammelstrup og Obdrup, men tillige i Thy. R. er kendt som leder af rejsningen 1441 i Limfjordsegnene. Denne var efter alt at dømme rettet mod det afgifts- og skattetryk fra højadel, høj gejstlighed og krone der intensiveredes ved kongeskiftet 1440. Mens væsentlige dele af lavadelen foretrak tjeneste hos højadelen gik R. til modstand, formentlig fordi hans lokale interesser i disse egne stødte skarpt sammen med højadelige slægters. Hvilke lag af den nordjyske befolkning der i øvrigt støttede opstanden er ikke klarlagt i detaljer. Oprørerne

fældede 3.5. lensmanden på Ålborghus Eske *Brøck, men allerede 6.6. blev opstanden knust af kong Christoffer på Skt. Jørgensbjerg i Hanherred, og en uges tid efter blev R. henrettet i Ålborg. Hans godser blev inddraget under kronen, men inddragelsen kom først og fremmest kongens vigtigste støtter i Nørrejylland, slægterne Rosenkrantz og Gyldenstjerne, til gode; således fik Rosenkrantzerne ikke alene R.s, men også broderen Ove Tagesens del af Bjørnholm.

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874. Kn. Fabricius i Hist. t. 7.r.II, 1899–1900 455–519. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968 215f. Troels Dahlerup i Den nord. adel i senmiddelalderen. Rapp. til det nord. historikermøde i Kbh. 1971 76. H. Rebas i Scandia XLIII, Sth. 1977 136–84.

Svend Gissel

Reventlow, Iven, ca. 1495–1569, til Rixdorf, landmarskal. * ca. 1495, † ca. 25.10.1569, begr. i Lebråde k. F: Joachim R. til Rixdorf og Gram († 1519) og Abel Buchwald († tidligst 1519). ~1° ca. 1518 med Anna v. Ahlefeldt, * 27.4.1488, † 1530, d. af Henrik v. A. til Tørring († ca. 1520) og Catharine Buchwald. ~2° med Anna Buchwald, † 1546, d. af Otto B. til Wensin († tidligst 1536) og Benedicte Markvardsdatter Rantzau. ~3° med Margrethe Rantzau, † 1550, d. af Otto R. til Bülck († 1511) og Anna Markvardsdatter Breide († ca. 1550). ~4° med Margrethe Rantzau, † 1594, d. af Claus R. til Rastorf († 1542) og Catharine († ca. 1577). – Bror til Ditlev *R. († 1536).

R. var ridder allerede 1523 da han i foråret hylkede Frederik I på Gottorp slot og senere i hertug Christians følge deltog i Kbh.s belejring. I den følgende tid arbejdede han sig hurtigt frem til en ledende stilling inden for den holstenske adel. Hans ansete slægt og store rigdom – foruden Rixdorf ejede han bl.a. Schöneweide og Lammershagen i Holsten samt en tid Lindved i Slesvig – gav ham et forspring fra starten, hans egen dygtighed gjorde resten. Efterhånden fik han en række betydelige forleneringer, nemlig Segeberg 1526–30, Gottorp 1533–34, Tønder 1533–37 og Flensborg 1539–46; tillige havde han 1535–63 Før Østerland i pant. 1534 var han en af de styrende råder i hertugdømmerne, 1538 en tid statholder i Johan *Rantzau fraværelse; 1543–45 var han landmarskal. Som mange af sine stansdfæller var han mod hertugdømmernes deling og nægtede sammen med Johan Rantzau og Wulf *Pogwisch at aflægge særskilt ed til kongen; i nov. 1545 opsigede han endog sin rådsed og nedlagde landmarskalembetet. Han blev derefter råd hos hertug *Hans (1521–80) og øvede i de nærmest følgende år en stærk indflydelse hos

den unge fyrste der forleenede ham med Rendsborg (1547–60) og senere tillige med Femern (1550–57). 1559 nævnes han som Verbitter for Bordesholm kloster; s.å. deltog han trods sin fremrykkede alder i toget mod Ditmarsken og fik her et sår i foden. Lejlighedsvis anvendtes han også i diplomatisk sendelse, men stod dog i den ydre politik afgjort i anden række. □Relief på gravplade 1569 (Lebrade k.).

Danske mag. 4.r.III, 1871 7f o.fl.st. – A. Heise i Hist. t. 4.r.VI, 1877–78 233 316f 319f 326. L. Bobé: Slægten Ahlefeldts hist. I, 1912 77; IV, 1901 B 59f. Mikael Venge: „Når vinden føjer sig ...“, 1977.

Henry Bruun*

Reventlow, Iven Eduard Rowland, greve, * 1926, psykolog. * 2.6.1926 på Rudbjerggård, Tillitze sg. F: kaptajn af fodfolket, forpagter, grev Otto Carl Ferdinand Christian Gottlieb R. (1887–1929) og Ada Jessie Howard Grøn (* 1891). ~ 27.1.1950 i Skovshoved k. med Tove Ida Marie Branner, * 24.4.1927 i Kbh. (Frederiks), d. af kaptajn i livgarden, grosserer Troels Smith Branner (* 1888) og Anna Margrethe Simonsen (1892–1975).

R. blev født som den tredje af fire brødre. Efter faderens død flyttede familien til Klampenborg, og R. kom i Ordrup forberedelsesskole og gymnasium. Tidligt 1945 arresterede Gestapo hele familien. Den ældste bror Ludvig Reventlow, blev henrettet 6.4. sammen med slægtningen Kim *Malthe-Bruun samt Jørgen Winther og Peter Fyhn. Familiens øvrige medlemmer var da forinden blevet interneret i Frøslevlejren. Modstandskampen fik på flere måder betydning for R.s senere valg af studium og hele holdning til videnskabeligt arbejde. Kort efter befrielsen blev han student og 1947 begyndte han det psykologiske studium. Som student assisterede han E. *Rubin ved nogle undersøgelser af oplevet bevægelse. 1954 blev han magister med speciale i dyrepryskologi (*Tendenser inden for den nyeste dyrepryskologi, der kan have betydning for personlighedsforskningen*), og 1956 tilkendtes han Kbh.s univ.s guldmedalje for besvarelse af et pris-spørgsmål *Om perceptioners udløsende virkning på handletendenser og indstillinger hos mennesker og dyr* (genoptrykt 1982). Med disse to afhandlinger indledte R. en egentlig dyrepryskologisk, ethologisk, forskning ved Kbh.s univ.s psykologiske laboratorium. 1957–61 var han tilknyttet A/S Medicinalcos forskningslaboratorium og undersøgte her bl.a. psykofarmakologisk inducerede motivationsændringer hos dyr (resumé i *Ethopsychopharmacological research in Denmark*, Bull. l'Ass. Intern. Psychol. Appl., 1961) hvilket

blev et udgangspunkt for doktorafhandlingen *Studier af komplicerede psykobiologiske fænomener*, 1970. Et andet udgangspunkt var en undersøgelse, udført 1965–70 for socialforskningsinstituttet, over sammenhængen mellem pilotaspiranternes reaktioner i testsituationer og deres risiko for, som piloter, at komme ud for totalhavari (*Preliminære overvejelser over og forslag til ulykkesforskning*, Forsvarets forskningsråd 1966). Disputatsen redegør for metoder til analyse af psykologiske helheder som indgår i menneskers og dyrs naturlige livsmønstre. På grundlag af talrige forsøg med fisk under varierende motivations- og tilstande var det lykkedes R., i samarbejde med statistiker G. *Rasch, at udvikle en sandsynlighedsmodel som i én sammensat formel simultant beskriver flere forskellige aspekter ved samspillet mellem individ- og miljøvariable. Han anviser her metoder til kvantitativ bestemmelse af individ- og miljøparametre for hvert enkelt individ i dets skiftende miljøer. Denne fremgangsmåde viste sig også egnet ved analyser af interaktionen mellem organisme og omverden for andre arter, mennesket indbefattet (*Psykiologisk sexologi*, Nord.Psyk., 1971, *Symbols and Sign Stimuli*, Dan.Med. Bull., 1972), ligesom hans metodiske nytænkning har fundet anvendelse ved operationsanalyser på menneske-maskine systemer. R.s medvirken i Nordisk sommeruniversitet 1956–66 fik afgørende indflydelse på hans egen forskning, som det ses af disputatsen og hans senere engagement i udviklingen af eksakte, empiriske metoder i andre humanistiske fag. Hans bidrag til konfliktforskningen (*Konfliktforschung im Tierexperiment*, Kongr. d. Deutsch. Gesellsch. f. Psychol., Göttingen 1973) medvirkede til at bryde ny grund i historievidenskaben, jfr. Ib Damgaard Petersens disputats om Hitlers udenrigspolitik. Dansk konfliktforskningsgruppe af 1962 havde R. som medstifter. I Litteraturoplevelse. Nogle metodestudier (red. S. Malmström m.fl. 1979) og i projektet Dansk-tyrsk litteraturpsykologiske undersøgelser, påbegyndt 1979, har R. sammen med et team af litteraturforskere fortsat disse metodestudier. I Dansk magisterforening og i Stipendiatforeningen, som han var medstifter af og formand for i flere år, har R. arbejdet for at sikre forskningen bedre vilkår. 1967 var han blandt initiativtagerne til amanuensisrådet ved Kbh.s univ. i et forsøg på at bevare den frie forskning og dens niveau under en ny ledelsesstruktur. Medlem af Kbh.s univ.s konsistorium fra 1981 og af en række underudvalg fra 1979. Beskikket censor ved Århus univ., Danmarks lærerhøjskole og Danmarks farmaceutiske højskole. □Foto.

Reventlow, Iven

Kbh.s univ.s årsberetn. 1967–68 214–17 (heri bibliografi). Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1970 226. – Niels Blådel i Politiken 2.1.1957. Erling Bjøl sst. 6.6.1979. K. B. Madsen: Modern theories of motivation, 1974 358–67. Jörn Thaning Christiansen: Darwin, Lorenz, Reventlow, 1975, 142–80. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980.

A. Friemuth Petersen

Reventlow, Joe, se Reventlow, Chr.

Reventlow, Friederike Juliane (Julie), grevinde, 1763–1816. * 16.2.1763 i Kbh. (Slotsk.), † 27.12.1816 på Emkendorf, begr. i Westensee. F: gehejmeråd, greve Heinrich "Schimmelmänn" (1724–82) og Caroline Tugendreich Friedeborn (1730–95). ~ 16.8.1779 på Ahrensburg med greve Fritz *R., * 31.1.1755 på Altenhof, † 26.9.1828 på Emkendorf, s. af overkammerherre Ditlev *R. (1712–83) og Margarethe Raben (1726–94). – Søster til Ernst *Schimmelmänn.

R. voksede op som lillesøster til fire ældre brødre hvoraf Ernst, som hun livet igennem stod i et varmt, fortroligt forhold til, var seksten år ved hendes fødsel. Hun var den første af børneflokkene der blev født under de meget ændrede forhold der fulgte af faderens fremtrædende stilling som den danske regerings skatmester. Blandt fadderne ved hendes dåb var Frederik V. I den muntre og glimrende selskabelighed forældrene udfoldede såvel i palæet i Bredgade (Odd Fellows-palæet) som på det nyindrettede gods Ahrensburg i Holsten blev hun et tilbedt midtpunkt, smuk, sart og sværmerisk, omgivet af ungdom der som hun var betaget af de før-romantiske strømninger i tidens tyske digtning. Hjemmet var helt igennem tyskspræget. Efter i ti år at have fulgt sin mand på hans rejser og ophold i udlandet blev hun husfrue på Emkendorf, på hvis daglige liv hun ikke mindre end han kom til at sætte sit personlige præg. Det blev hendes valg hvilke digtere der fandtes værdige til optagelse i Emkendorf-kredsen – hvor hun var sjælen.

R. var tidligt præget af herrnhutisk fromhed, efterhånden med en katolsk farvning, og hun støttede sin mand i hans kamp mod rationalismen i hertugdømmets kirke og skole, og på godset udøvede hun personlig sjælesorg. Ansvar for de undergivne blev taget alvorligt, og alle forhold vedrørende husvæsenet blev forhandlet i samråd med tyendet. Selv da R. i sine sidste ti år blev sengeliggende formåede hun at holde styrets tråde i sin hånd, alle væsentlige spørgsmål blev drøftet i kredsen omkring hendes seng. Herfra fortsatte hun også sin omfattende korrespondance. Husets venner og gæster karakteriserer ved benævnelsen „Emkendorfs passionsblomst“

hendes neurotisk overspændte dyrkelse af lidelsen, men giver samtidig udtryk for beundring for hendes åndelige styrke.

Stærkt optaget af de vestindiske negerslavers kår ivrøde hun over for broderen Ernst for negrenes frigivelse, men var nok mere optaget af deres åndelige end timelige behov. At det i høj grad var indtægter fra plantagerne der betingede hendes egen velstand stod hende næppe klart. R. udgav 1791 *Sonntagsfreuden des Landmanns* (Kiel), en forkortet og bearbejdet udgave af J. H. Pestalozzis Lienhard und Gertrud, 1793 *Kinderfreuden oder Schulunterricht in Gesprächen* (Kiel) samt et par digte i J. G. Jacobis Taschenbuch 1796 (Leipzig). Da ægteskabet var barnløst tog hun en plejedatter Ida Holck til sig. □ Mal. af Angelica Kaufmann, 1784 (forhen Ahrensburg; Altenhof; Gottorp, dep. på Ahrensburg; Pederstrup). Relief af J. T. Sergel, 1784 (Altenhof; Gottorp; Ahrensburg). Mal. af Jens Juel, 1785 (Gottorp). Dobbeltportræt med Fritz Reventlow tegnet af G. A. Pelliccia, 1814. Min. (Ahrensburg). Min. (Altenhof). Silhouet i Jacob von Döhrens boumagine metode. Silhouet af F. B. v. Wickede (Friederike Bruns album, Rigsark.).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II-X, 1896–1931. – Danms. adels årbog LI, 1934 II 211. Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst., Stuttg. 1925 (2. opl. 1927) 104–16. D. W. Schumann i Nordelbingen XXVI, Heide in Holstein 1958 158–73. Chr. Degn: Die Schimmelmänn im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. Staatsdienst und Menschlichkeit, udg. Chr. Degn og Dieter Lohmeier, Neumünster 1980 = Kieler Studien zur deutschen Literaturgesch. XIV.

Sv. Cedergreen Bech

Reventlow, Johan Ludvig, lensgreve, 1751–1801, godsejer, politiker. * 28.4.1751 i Kbh. (Slotsk.), † 1.3.1801 på Brahetrolleborg, begr. sst. F: lensgreve Christian Ditlev *R. (1710–75) og Johanne Sophie Frederikke v. Bothmer (Bothmar) (1718–54). ~ 16.5.1778 på Løvenborg med Anna Sybilla Schubart, * 14.9.1753 i Odense, † 21.6.1828 på Brahetrolleborg, d. af major, senere oberstløjtnant Carl Rudolph S. (1714–59, ~ 1° 1744 med Marie Elisabeth v. der Maase, 1722–46) og Inger Løvenskiold (1732–1808). – Bror til Christian Ditlev *R. (1748–1827).

R. voksede op og uddannedes sammen med den godt to år ældre bror, og den yngre fik dispensation for aldersbetingelserne ved optagelsen på Sorø akademi 1764. Som broderen modtog R. stærke indtryk under den store udenlandsrejse, og efter hjemkomsten indtrådte han i statstjenesten som auskultant i rentekammeret hvor han 1781 udnævntes til 5. deputeret (uden gage). N.å.

blev R. yderligere medlem af vejkommissionen. R. var sammen med den ældre bror en af de ledende i sammensværgelsen der arbejdede for et systemskifte sammenkædet med kronprins Frederiks konfirmation og optagelse i statsrådet, og han synes at have spillet en meget aktiv og udadvendt rolle. Det var R. der knyttede forbindelse til den ansete jurist Henrik "Stampe, og ved et besøg på A. P. "Bernstorffs gods Dreilützow i sommeren 1783 sikrede R. tilsyneladende endeligt Bernstorffs medviden og -virken, ligesom han stadig korresponderede med den 1780 afskedigede udenrigsminister. Umiddelbart efter kuppet 14.4.1784 opholdt R. sig sammen med Ernst "Schimmelmann i kronprinsens nærmeste omgivelser for at kunne forpurre et evt. konservativt modkup rettet mod kronprinsens person. I maj måned s.å. var det R. der gennemførte en større undersøgelse af den forrige regeringskreds' anvendelse af kabinetsordrerne, og 18.7. forelagde R. kronprinsen et forslag til iværksættelse af reformer på det nordsjællandske krongods (Frederiksborg og Kronborg amter). Det omfattede jordfællesskabets ophævelse, udskiftning og udflytning, tildeling af jordlodder til husmandsbefolkningen og „når alt dette således var fuldført, måtte en sådan indretning nå sin endelige fuldkommenhed ved at forunde hver beboer, uden undtagelse, frihed og ejendom". For yderligere at fremme bøndernes emancipation skulle der sættes ind på at forbedre skolevæsenet, men det var kun kort omtalt i forslaget. R.s initiativ førte 3.11.1784 til nedsættelsen af en kommission („den lille landbokommission“) til at gennemføre det af ham opstillede reformprogram, og foruden R. og broderen blev den stedlige amtmand, H. v. "Levetzau, og rentekammerembedsmanden V. A. "Hansen medlemmer. R. tog levende del i de første års afgørende fastlæggelse af reformarbejdets gang på de to amter hvor man fra 1788 begyndte at gøre gårdfæsterne til arvefæstere, hvilken form kun indebar en lille begrænsning i forhold til det fulde selveje. 9.4.1788 trak R. sig imidlertid tilbage fra statstjenesten hvor han desuden havde været medlem af den ekstraordinære finanskommission og deputeret i økonomi- og kommercekollegiet, og han beklædte ikke siden nogen stilling i administrationen. Kronprinsen skal forgæves have tilbudt R. at blive stiftamtmand i Odense, men han ønskede nu helt at helige sig driften af Brahetrolleborg og de omfattende reformer han havde iværksat på sit gods. Baroniet Brahetrolleborg havde R. overtaget som arv og var tiltrådt 1777. Fra overtagelsen fulgte han med levende optagethed forholdene på godset, og allerede ved sin tiltrædelse kaldte han godsets bønder sammen, mindede dem i en

tale om deres rettigheder og pligter og opfordrede dem til sammen med ham at ituslå træhest og gabestok. I en årrække koncentrerede han sig om at istandsætte slottet og godsets kirker samtidig med at der blev gennemført en opmåling af godset. Fattigvæsenet på Brahetrolleborg blev ordnet og tiggeriet afskaffet, og R. ydede til denne ordning et årligt tilskud på 500 rdl. Efter opmålingen af godset gennemførtes 1785–87 en udskiftning af bøndergodset med omfattende udflytning (25 af 62 gårde i Brahetrolleborg sogn). Baroniet ydede et betydeligt tilskud til nyopførelsen af gårde og huse (ialt 26 000 rdl.), og der blev sørget for gode materialer til bygningerne. Til husene blev udlagt jordlodder på mellem en og tre tdr. htk. 14.9.1788 erklærede R. ved en højtidelighed på slottet hoveriet for afskaffet og de tilstedeværende 88 (af ialt 110) gårdfæstere for arvefæstere i lighed med hvad der omtrent samtidig skete på de nordsjællandske krongodser. Det skal noteres at der på Brahetrolleborg i lighed med krongodset ikke skete en nedsættelse af de samlede afgiftsbyrder der skulle ydes, men at baroniet i de kommende år oppebar større indtægter af bøndergodset end tidligere. R.s udspil mødte imidlertid modstand fra en del af bønderne der klagede i København over forandringen hvad der gav stor fortrydelse hos R. – På hovedgården gennemførtes en række landbrugsmæssige forandringer der gjorde Brahetrolleborg til et kendt navn i ind- og udland. Som den første på Fyn lod R. indrette avlsgårde (Bernstorffminde, Sølyst, Høbbet) hvortil der lagdes jord fra hovedgården og som bortforpagtedes særskilt. R. indførte som den første ærter, vikker og andre afgrøder i det skifte der traditionelt blev brakbehandlet og med godt udbytte. Han var den første der dyrkede rapsæd i Danmark, og overhovedet blev alle nye redskaber og afgrøder afprøvet på godset. Stor betydning fik det høravlingsinstitut R. lod indrette på to gårde i Højrup, Hillerslev sogn, under ledelse af Henning "Schroll. Her avledes hør og oplærtes unge i hørrens vanskelige tilberedning, og høravlens herhjemme kan i vid udstrækning føres tilbage til R.s pionerindsats. 1785 lod han anlægge et hammerværk hvor der i en årrække fremstilledes leer af en særlig, meget efterspurgt kvalitet, og 1792 oprettedes ligeledes et linnedmanufaktur på godset, indrettedes et pottemageri, opførtes mølle med grube- og sigteværk m.m. Disse mangeartede aktiviteter gav beskæftigelse til mange hænder, og 1806 udregnede G. O. "Begtrup befolkningstætheden til 3½ person pr. tdr. htk. hvad der da var meget usædvanligt selv på det tætbefolkede Fyn. Baroniets indtægter var på dette tidspunkt særdeles gode pga. de forbedrin-

ger der var foretaget, og arvefæstegårdene var meget efterspurgt ved salg.

Skovene under baroniet blev dengang betragtet som de bedste på Fyn, og der blev ved midten af 1780'erne lagt en samlet driftsplan af hannoveraneren, den senere overfører G. W. "Brüel, og disse skove var hermed de første på øen der kom under systematisk forstmæssig drift. De godt 1200 ha skov blev indhegnede, ureelle skovparter skilt fra og fældet, mens ret store arealer agerjord af beskeden eller ringe bonitet blev beplantet med fyr. Skovene var berømte for deres bøge- og egebevoksninger, men pga. baroniets vanskelige økonomiske forhold (se nedenf.) måtte der i 1790'erne hugges meget stærkt. Indtægten af bøg og eg – af de sidste leveredes skibstømmer til admiralitetet – var i perioder R.s væsentligste indtægtskilde og kunne 1806 opgøres til 10 000 rdl. årligt. Den tidlige forstmæssige behandling af skovene skulle imidlertid ikke mindst komme baroniets senere indehavere til gode. – R.s innovationer på land- og skovbrugets område har i historieskrivningen måttet stå i skygge af hans pionerindsats på skolevæsenets område. Allerede på udenlandsrejsen som ung var R. kommet i kontakt med filantropismen som pædagogisk bevægelse, og de senere initiativer på Brahetrolleborg fremstår i nær forbindelse med fremtrædende europæiske talsmænd for disse tanker, ligesom der var inspiration fra den brandenburgske godsejer F. E. Rochows skole i Reckahn. 1783 opførtes den første almueskole på baroniet i Gærup, og senere kom der skoler i Hågerup og Grønderup. Disse bygninger var velindrettede, lærernes stilling økonomisk god, og R. fik kongelig konfirmation på et skolereglement der blev forbilledet for skolevæsenet fx på broderens gods Christianssæde og Schimmelmanss Lindenborg. R. fulgte med levende optagethed skolens arbejde der snart tiltrak sig stor opmærksomhed.

I „den lille landbokommission“ søgte R. i overensstemmelse med sine oprindelige tanker at få skoleundervisningen forbedret i de to nordsjællandske amter, og han rejste her spørgsmålet om en almindelig almueskolereform. I denne sammenhæng kom R. her som senere til at stå over for biskop N. E. "Balle som talsmand for en langt mere moderat kurs i skolespørgsmålet. Det er nærliggende at R.s indlæg i „den lille landbokommission“ af 29.12.1787 om skolevæsenets bedre indretning blev af afgørende betydning for nedsættelsen af skolekommissionen af 15.5.1789 der skulle tage sig af almueskolevæsenet. R. fik overraskende nok ikke sæde i denne kommission fra dens nedsættelse, men optoges 21.4.1790. Det svækkede hans indsats her at han

opholdt sig på Brahetrolleborg og kun sjældent kom til hovedstaden, men væsentligst indskrænkede sig til at fremsende sine synspunkter skriftligt. Han fik dog indflydelse på udformningen af retningslinierne for seminariet på Blågård der åbnede 1791, men gennemgående var R.s synspunkter for progressive i pædagogisk henseende og for omkostningskrævende til at vinde gehør (jf. R.s betænkning af 16.4.1794). Det blev i høj grad Balles mere moderate synspunkter der fastholdt bindingen til gejstligheden og begrænsede både fagkreds og ambitionsniveau der satte sig spor i de endelige bestemmelser i skolereglementet af 1806 og almueskoleloven af 29.7.1814. Det er karakteristisk at skolerne på Brahetrolleborg fik dispensation fra at følge skolereglementerne af 1806 der ville have indebåret en betydelig niveausænkning. I sin iver for at skaffe dygtige lærere fik R. på selve Brahetrolleborg 1795 oprettet et skolelærerseminarium der virkede til 1826, og hvor fagsammensætningen og ambitionsniveauet hævede sig langt over hvad der blev normen for de „præstegårdsseminariet“ der opstod i årene omkring 1800. 1797 knyttede R. til seminariet en pensionsanstalt, en art højere kostskole med stærk vægt på de reale fag som i en årrække havde god søgning, men efter R.s død sygnede hen.

Det var R.s skolehistoriske indsats at opstille og til en vis udstrækning virkeliggøre nogle pædagogiske ambitioner som det offentlige skolevæsen først nærmede sig efter det meste af et århundrede. Og R. indså nødvendigheden af en nøje sammenkædning af sociale og landbrugsmæssige reformer med et forbedret almueskolevæsen, ligesom han forstod nødvendigheden af en bedret almenoplysning som forudsætning for bedre sociale og økonomiske vilkår for landbefolkningen. R. tog selv aktivt del i det pædagogiske arbejde på baroniet, udarbejdede læse- og læreplaner og syslede i slutningen af 1790'erne med udarbejdelsen af en ny og forbedret katekismus til brug i barneskolen.

R. var overhovedet stærkt optaget af sin tids progressive pædagogiske og sociale strømninger. Han hilste som de øvrige i den reventlowske kreds den franske revolution velkommen og veg først tilbage ved henrettelsen af Ludvig XVI. Han var overbevist om at samfundet befandt sig i en udviklingsproces der langt ude i fremtiden kunne føre til en ændret struktur, og at bøndernes sociale, økonomiske og kulturelle emancipation indgik som et led i denne udviklingstendens. Han havde overalt i Europa åndsfulle i disse år, og han måtte som disse opleve skuffelser og tilbageslag. Baroniets økonomiske situation var dårlig ved hans overtagelse, og de kostba-

re aktiviteter og reformer krævede store tilskud. En sachsisk godsforvalter Schmeltz som kom i R.s tjeneste 1791 påførte ham store tab indtil han forsvandt 1793 ved iværksættelsen af mislykkede eksperimenter med hovedgårdsdriften. R. kunne lejlighedsvis gøre afgørende fejl i sin iderigdom og aktivitetssiver, og denne og et par andre situationer har skabt en tradition om R. som den højtfløvende og upraktiske idealist, uden den faste jordforbindelse der tilsvarende i historieskrivningen er blevet tillagt den ældre bror. Det må dog fastholdes at Chr. Ditlev Reventlow i mange situationer lod sig vejlede på godsdriftens og skolevæsenets område af den yngre bror ligesom allerede samtiden anerkendte hans heldige indsats på landbrugets og skolevæsenets område. Historikeren Hans *Jensen har med udgangspunkt i et enkelt brev til Chr. Ditlev Reventlow opstillet en dyberegående politisk modsætning mellem de to brødre med den yngre som modstander af den bondebeskyttende politik der efter Hans Jensens opfattelse karakteriserede den store landbokommissions indsats. R. tilbagekaldte snart efter det omtalte brev som værende udtryk for et øjeblikks mismod, og der er næppe grund til at tillægge det stor udsagnskraft. Men R. kunne skuffes i sine bestræbelser, var jævnlig sygelig, og prægedes af en rastløshed og engageret optagethed som også den nærmeste kreds var klar over. Allerede 1783 kunne han tale om at opgive statsjernen. Sammen med hustruen gjorde han Brahetrolleborg til et samlingssted for alle reforminteresserede, og man modtog hyppigt besøg af gæster fra ind- og udland der besøgte skolerne og de mange innovationer på godset. Særlig kendt er Jens *Baggesens besøg 1787 og 1790 hvor han bl.a. sammen med R.s hustru navngav de nye bebyggelser der fulgte med udskiftningen (Korinth og gårdsnavne som: Aksglæde, Blidhegn, Flidsager, Ploughed m.m.).

R. står mere end nogen anden enkeltperson som udtryk for oplysningstidens bedste bestræbelser og idealer. Han kunne komme til kort i konfrontationen med den aktuelle virkelighed i datiden, og hans iver for bondebefolkningens emancipation var naturligvis begrænset af hans egen samfundsmæssige placering og de naturlige interesser der udsprang heraf. Når de 88 bønder protesterede mod arvefæstet så var det ikke mindst fordi den nye ordning faktisk indebar større afgifter til baroniet. Men som landbruger, skovbruger og skolemand var han en innovatør, der havde vilje og evne til at sætte de nye tanker og metoder i værk, der i mange henseender viste sig retningsgivende langt frem i 1800-tallet. □ To forskellige min. fra 1770erne (Fr.borg; Hol-

steinborg). Silhouet (bl.a. Fr.borg). Mal. af P. Als, 1772. Mal. af Jens Juel, 1773 (Brahetrolleborg), kopi af V. Kornerup, 1889 (Fr.borg). Tegn. af Anton Graff, 1783 (Holsteinborg), efter denne stik af G. L. Lahde og træsnit 1888. Mal. af Graff, 1783 (Brahetrolleborg), replikker formentlig 1785 (bl.a. Fr.borg), kopi if. tradition af F. C. Grøger (Arreskov), kopi af C. A. Jensen, 1836 (brændt 1859 på Fr.borg), litografi efter Graffs mal. af I. W. Tegner, 1884 og stik af P. Ilsted, 1928. Relief på obelisk, 1888 (ved Brahetrolleborg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I-X, 1895-1931 (breve i II, 1896). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. - Gregers Begtrup: Beskr. over agerdyrkn.s tilstand i Fyn ..., 1806 421-47. N. Rasmussen Søkilde: Gamle og nye minder om Brahetrolleborg, udg. Fr. Barfod, 1870. Samme: Udskiftningen ved Brahetrolleborg, 1888. Samme: Trolleborgegnen og dens beboere, 1894. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 V-VI, 1906-09. Skolelovene af 1814, udg. Joakim Larsen, 1914. Den Reventlowske skole i 150 år, red. J. Chr. Clausen og Th. Dissing, 1933 = Svendborg amt XXVI. J. Aarestrup-Frederiksen: En hist.-økon. undersøgelse af bevægelsen i udbyttet af et da. skovdistrikt gennem 150 år, 1953. Jens Holmgaard i Erhvervshist. årbog VI, 1953 59-78. Birger Peitersen i Årbog for da. skolehist. VII, 1973 7-19.

Claus Bjørn

Reventlow, Ludvig Eduard Alexander, greve, 1848-1916, landmand, politiker. * 5.11.1848 på Pederstrup, † 19.6.1916 i Kbh., begr. i Tillitse. F: hofjærgermester, greve Eduard Vilhelm R. (1810-68) og Johanna Amalia Elisabeth Magdalene (Helene) v. Heimbruch (1824-1911). ~ 20. 7.1883 i Humlebæk med Benedicte Ulfspærre Bech, * 6.3.1857 på Valbygård, † 23.2.1938 på Rudbjerggård, d. af senere hofjærgermester August *B. (1815-77) og Kirstine M. Rothe (1823-86). - Bror til Eduard *R. (1861-1923).

F. lærte landbruget på godser på Lolland og i Slesvig hvorefter han 1872-91 var forpagter af Skelstofte under Christianssæde. 1891 erhvervede han Rudbjerggård ved Nakskov. Hans friske initiativ og praktiske driftsledelse skaffede ham en enestående anelse som landmand, og talrige var de tillidshverv han i årenes løb beklædte i standsfællernes kreds. 1888-94 var han formand for sukkerroedyrkerne på Vestlolland, 1892-1905 for Maribo amts økonomiske selskab, 1896-1911 for De samvirkende lolland-falsterske landboforeninger, og 1893-1916 var han medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelse. - Tidligt kom han med i det offentlige liv. 1876-84 var han medlem af Vesterborg sogneråd og 1900-10 af Maribo amtsråd. Som tilhænger af en mådeholden og fordragelig agrarpolitik, nærmest på linje med den der forfægtedes af mini-

Reventlow, Ludvig

seriet Reedtz-Thott valgtes han 1895 i Nakskovkredsen til folketinget. Han stillede sig som højremand, men hans valg støttedes også delvis af venstre i kredsen. På rigsdagen sluttede han sig til det forligsvenlige høre under Lars *Dinesens førerskab, og efterhånden nærmede han sig venstre mere og mere. 1903 udmeldte han sig af højre, og 1906 gik han i valggruppe med venstrereformpartiet. Han stillede sig ved valget dette år som venstremand og holdt endnu, stærkt trængt af socialdemokratiet, kredsen ved valgene 1909 og 1910. 1913 opgav han at søge valg. Han stemte 1910 for N. *Neergaards fremskudte forter, men var 1912 kun en lunken tilhænger af ministeriet BernstSENS grundlovspolitik. – 1899–1910 var han formand for kommissionen angående jord til landarbejdere og 1914–16 medlem af Landmandsbankens bankråd. – Kammerherre 1909. – R. 1898. DM. 1907. □ Træsnit. Mal af J. C. Schlichtkrull, 1917 (Rudbjerggård). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 407–09. Nationaltid. 21.6.1916. Nakskov tid. s.d. C. C. Clausen i Politiken s.d. Ugeskr. for landmænd LXI, s.å. 351. Alfr. Bindsløv: Konservatismens hist. II, 1938 77 133 206. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*P. Stavnstrup**

Reventlow, Lyder, ca. 1470–ca. 1547, læge, astrolog. F: Lyder R. til Schalkendorf og Merte Hansdatter Breide (~2° med Erik Schrandi til Avnbølgård). Ugift.

R. immatrikuleredes 1492 i Rostock. Senere erhvervede han doktorgraden, måske 1498, i hvilket år han modtog en understøttelse af hertug Frederik af Gottorp, „da han ville lade sig vie“. 1500 var han i Neugard, vistnok byen af dette navn i Pommern; snart efter kom han til kejser Maximilians hof hvor han opholdt sig i en årække. Ca. 1510 vendte han tilbage til Holsten og trådte i hertugens tjeneste som hans livlæge. Allerede dengang nød han et ikke ringe ry som astrolog og spåmand. Da han 1515 i hertug Frederiks (senere kong Frederik I) følge overværede Christians IIs bryllup, forudsagde han ved et drikkelag, at hertugen engang ville blive Danmarks konge. Måske ved samme lejlighed opnåede han ridderslaget. Ca. 1519 forlod han atter det gottorpske hof og tog ophold i England til 1526, da han over Nederlandene, hvor han i Middelburg havde en samtale med den landflygtige Christian II, vendte hjem til Holsten. I de følgende år var han stærkt optaget af nogle ejendomstrætter; de gjaldt dels de holstenske godser Kaden og Gaarz som han mente at have arvekrav på, men aldrig kom i besiddelse af, dels den

så kaldte kongsgård i Hamburg som han tidligere havde fået i forlening, men under sit fravær havde mistet og først fik igen 1542. 1533–34 besøgte han Danmark og har måske tjent Christian III som læge eller astrolog. 1538 dræbte han en mand i Altona, formodentlig i tvekamp; 1544 opholdt han sig i Lübeck. N.å. forlenedes han med Hvidøre nord for Kbh.; den hermed følgende forpligtelse til at tage ophold på gården opfyldte han ikke, hvad kongen jan. 1547 lod ham høre. Allerede forinden skal R. være rejst til kejser Karl V hvem han havde forudsagt sejren i den schmalkaldiske krig. Under denne rejse er han antagelig død.

Danske mag. 4.r.III, 1871 232; IV, 1878 249f. – [C. E.] Voss i Kielisches Mag. II, 1784 131–86. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. II, 1865 210f. J. Lieboldt i Mitteilungen des Vereins für hamb. Gesch. III, 1880–81 24–27.

*Henry Bruun**

Reventlow, Theodor, greve, 1801–73, politiker. * 19.7.1801 på Christiansholm (Fred. ty.), † 4.2.1873 på Jersbeck, begr. i Sülfeld. F: statsminister Cay *R. (1753–1834) og Emilie L. H. Bernstorff (1776–1855). ~ 1° 3.12.1834 i Berlin med komtesse Sophie Bernstorff til Neuendorf, * 29.1.1807 i Kbh. (Fred. ty.), † 7.3.1857 i La Tour de Peilz ved Genève, d. af direktør i udenrigsministeriet, greve Joachim *B. (1771–1835) og Sophia H. E. Blücher (1770–1807). ~ 2° 14.9.1858 på Ippenburg med baronesse Asta Georgine v. dem Bussche-Ippenburg genannt v. Kessell, * 6.4.1831 på Hackhausen, † 7.10.1881 i Ober Stefansdorf, d. af preussisk kammerherre og landråd greve Julius Clamor Friedrich Wilhelm Carl v.d. B.-I. gen. v. K. til Hackhausen (1805–61) og komtesse Thora Charlotte Auguste Julie Bernstorff (1809–73).

R. blev student 1818, og efter at han 1822 havde taget juridisk eksamen i Glückstadt, blev han 1825 tilknyttet slesvigholstenske kancelli og fungerede 1828–34 som legationssekretær i St. Petersborg. 1835 udnævntes han til amtmand over Cismar amt, men tog allerede 1838 sin afsked og valgtes 1840 til provst for Skt. Johannes kloster i Slesvig; 1847 nedlagde han også dette hverv. – 1840 var R. blevet medlem af Slesvig stænder som kongevalgt medlem, og 1846 var han forsamlingens vicepræsident. Som stændermedlem indtog den konservative aristokrat en moderat holdning i nationalitetsspørgsmål og 1844 modsatte han sig Gülichs forslag om indførelse af en konstitutionel forfatning på basis af landsrettighederne. – 1848 blev R. medlem af den slesvigholstenske landsforsamling og okt. 1848 præsident i fællesregeringen, til denne i marts 1849 af-

løstes af statholderskabet. Den holstenske stænderforsamling, af hvilken han 1855 var blevet medlem, valgte ham 1856 ind i rigsrådet hvor han modsatte sig tanken om et konstitutionelt fællesskab imellem holstenerne og danske fordi denne form for forbindelse med det liberale Danmark truede ridderskabets interesser. Det var R. der førte an, da de konservative holstenerne nedlagde deres mandater 1857. Efter 1864 levede han tilbage trukket på sine godser Jersbeck og Stegen som han havde købt 1840. – Hofjægermester 1827. Kammerherre 1841. – R. 1832. □ Afbildet s.m. to brødre på mal. af F. C. Grøger ca. 1806 (Altenhof). Afbildet på W. Heuers litografi af fællesregeringen 1848 og på træsnit 1861 af holstenske stænderdeputerede. Maleri.

N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reproudg. 1973). P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede IV, 1916 316 341 420f. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Erik Møller: Helstatsens fald I–II, 1958 (reproudg. 1974).

Lorenz Rerup (Svend Larsen)

Reventlow-Criminil, Heinrich Anna, greve, 1798–1869, gehejmestatsminister, senere minister for Holsten og Lauenburg. * 6.5.1798 i Hamborg, † 31.12.1869 på Ruheleben ved Pløn, begr. i Kbh. (Ass.). F: oberst, greve François Valentin Le Merchier de Criminil (1753 el. 63–1823) og Caroline Frederikke Schimmelmann (1778–1858). Adopteret 20.9.1815 af gehejmekonferensråd grev Fritz *Reventlow til Emkendorf (1755–1828) og Julie Schimmelmann (Julie *R., 1763–1816). ~ 8.5.1823 på Rastorf med Louise Sophie Jeannette Rantzau, * 5.12.1799 i Kbh. (Fred. ty.), † 23.10.1852 sst. (Petri), d. af deputeret i Tyske kancelli, senere overpræsident i Kiel, rigsgreve Christian Ditlev Carl *R. til Oppendorf og Schönhorst m.m. (1772–1812) og Charlotte H. S. v. Diede (1773–1846). – Bror til Joseph *R.-C.

R.-C.s far der havde været godsejer i Artois, oberst i den franske hær og staldmester hos grevinden af Provence, gemalinde til Ludvig XVIII, kom som emigrant til Hamborg 1791. Gennem sit ægteskab med Ernst *Schimmelmans broderdatter knyttedes han til hertugdømmernes førende kredse. R.-C. og hans ældre bror Joseph R.-C. blev under faderens svagelighed optaget i huset hos deres mors faster Julie Schimmelmann, gift med grev Fritz Reventlow på Emkendorf der ved bevilling 20.9.1815 adopterede de to brødre med navnet grever af R.-C. og ret til for dem og deres ægtefødte afkom at bære familiens våben forenet med deres eget. På Emkendorf hvor mange af det slesvig-holstenske ridderskabs førende familier mødtes med kulturlivets fremragende personer rådede en gammel-luthersk reli-

giøsitet, en stærk sympati for det nationalt vågnende Tyskland og en standsbevidsthed der krævede en aristokratisk forfatning for Slesvig-Holsten og var afvisende over for borgerlige embedsmænd. Det prægede den udmærkede opdragelse brødrene fik. De havde tysk dannelse, var uden synderlig forståelse for danske nordslesvigeres livskrav og besad dyb respekt for standsprivilegier og fyrstelige arveadkomster. R.-C. var utvivlsomt mere humant og forligssøgende anlagt end den hårdere Joseph R.-C. med stærkere meninger og mindre tilbøjelighed til forlig. Denne forskel i temperament uddybedes under deres arbejde. R.-C. levede en stor del af sin tid i Kbh., beskæftiget med helstatens udenrigspolitik og indstillet på at virke samlende og forsonende, og forblev en loyal holstener og helstatsmand i brydningsårene omkring 1848. Joseph R.-C. var som kgl. kommissarius ved de slesvig-holstenske stænder i 1840erne stillet over for den tiltagende modsætning mellem dansksindede og slesvig-holstenerne og optrådte, måske også pga. karakterbrist, mindre loyalt over for konge og helstat. 1848 anerkendte han oprørsregeringen.

R.-C. ansattes efter uddannelse ved universiteterne i Göttingen og Kiel som attaché hos adoptivfaderen, dengang nyudnævnt gesandt i Berlin, men opgav den diplomatiske karriere 1821 og gik ind i forvaltningen af hertugdømmet Lauenburg hvorfra han 1829 blev amtmand i Flensborg. 1831 overgik han til hertugdømmernes centraladministration som 6. deputerede i det slesvig-holstensk-lauenburgske kancelli hvor han 1840 avancerede til førstedeputerede efter J. P. *Høpp. S.å. var han kgl. kommissarius i hertugdømmernes stænderforsamlinger. Som klog og fint dannet embedsmand havde han vundet almindelig anseelse og udnævntes 1842 til gehejmestatsminister med udenrigsdepartementet som ressort. Til udnævnelsen bidrog også at prinsen af Nør ved sin overtagelse af stillingerne som statholder og kommanderende general i hertugdømmerne havde anbefalet at optage en repræsentant herfra i statsrådet. De år R.-C. var gehejmestatsminister prægedes af modsætningen mellem nationalliberalisme og slesvig-holstenisme. Han forsvarede 1840 i stænderforsamlingerne indførelsen af dansk retssprog i Nordslesvig trods ringe personlig sympati for ordningen og søgte at mægle i striden mellem broderen og Peter *Hiort Lorenzen om retten til at tale dansk i stænderforsamlingen, men fandt alligevel at protokollen ikke kunne føres på to sprog. En væsentlig indsats øvede han som formand for kommissionen til undersøgelse af monarkiets arvefølge hvis resultat blev det åbne brev af 8.7.1846. Han var betænkelig ved visse punkter i det åbne

Reventlow-Criminil, Heinrich

brev og havde betænkeligheder ved dets offentliggørelse, men bøjede sig her som i en række andre situationer for Christian VIIIs vilje. Efter udstedelsen af det åbne brev førte han 1846 og 1847 forhandlinger med stormagterne om en integritetserklæring for det samlede monarki, men mødte uvilje hos dem. Som i andre sager – i nogle havde han endog indgivet afskedsbegæring – bøjede han sig også nu for kongens vilje skønt han i sit stille sind frygtede at den ønskede stormagterklæring ville blive benyttet som våben i kampen om hertugdømmerne.

Tronskiftet jan. 1848 åbnede tilsyneladende udsigt til forøget indflydelse for R.-C. Selv om Christian VIII havde været misfornøjet med hans anskuelser i en del forhold tvivlede han aldrig om hans loyalitet. R.-C. var også blandt de „fædrelandssindede Mænd“ han i sit efterladte brev til sønnen Frederik VII rådede ham til „at høre gode råd“ af. R.-C. fik væsentlig indflydelse på Frederik VIIIs åbne brev ved tronbestigelsen og på forfatningsrekskriptet 28.1.1848. Sammen med Carl Moltke gennemtvang han at rekskriptet kom til at indeholde et løfte om at intet skulle ændres i den bestående forbindelse mellem Slesvig og Holsten. Han håbede derigennem at kunne dæmpe den nationale strid i monarkiet, men martsdagene 1848 og udnævnelsen af et konstitutionelt ministerium 22.3. satte foreløbigt punktum for hans politiske gerning. Som trostjener havde R.-C. ingen forbindelse med den provisoriske slesvigholstenske regering under treårskrigen, men kort efter slesvigholsternes nederlag og Preussen-Østrigs ændrede politik over for det danske monarki indledte han en indsats for genopbygning af den dansk-tyske helstat som var hans politiske ideal. Erfaringerne fra de foregående år havde hærdet hans vilje og skærpet hans reaktionære konservatisme. Han var ikke længere en enevældig konges rådgiver, men repræsentant for en selvstændig politik. Den reaktionære udvikling i Europa fra o. 1850 var gunstig for ham. Østrig forlangte under forhandlingerne om aftalerne 1851–52 om det danske monarkis forhold at R.-C. blev minister for Holsten og Lauenborg, Carl Moltke minister for Slesvig i et konservativt helstatsministerium. Det skete med oprettelsen af ministeriet C. A. Bluhme 27.1.1852. Sammen med Carl Moltke bestemte R.-C. indholdet af hertugdømmernes forfatningslove der blev et gyldigt udtryk for ministeriets reaktionære synspunkter. I hvert fald delvis lykkedes det ham at genindføre tilstanden fra før 1848. Hvad angik fællesforfatningen for monarkiet tilhørte han den fløj i ministeriet som uden hensyn til junigrundloven stilede mod genoprettelse af en enevældig kongemagt. Den ok-

trojerede helstatsforfatning af 26.7.1854 havde R.-C.s fulde tilslutning, men modstanden mod den og mod A. S. Ørstedes ministerium der 1853 havde efterfulgt Bluhmes blev så voldsom at Ørsted og hans ministre måtte gå af 12.12.1854. Dermed forsvandt R.-C. af Danmarks offentlige liv. For slesvigholstenerne havde han været regenten der svigtede landsmænd og hjemstavn. Af oppositionen i kongeriget opfattedes han som repræsentant for en „dansk slesvigholstenisme“. I den nationalliberale presse hed det konstant at Danmark blev regeret af to holstenske grever, R.-C. og Carl Moltke. For hans eget og meningsfællers nederlag er det en del af forklaringen at udviklingen i europæisk politik svækkede forudsætningerne for deres magtstilling. Oprindelig garanter over for et enigt og reaktionært Europa måtte de under den voksende modsætning mellem Rusland og England-Frankrig opfattes som en hindring for at opnå sympati og støtte hos liberale stater hvis stjerne var i opgang. – Kammerherre 1833. Gehejmekonferensråd 1848. – R. 1834. K. 1839. DM. 1836. S. K. 1841. R. E. 1847. □Mal. af A. Thomsen, 1837 og af Leopold Fertbauer, 1838. Tegn. af J. V. Gertner, 1846 (Fr.borg) og afbildet på sammes tegn. s.å. af salvingen 1840 (Rosenborg). Fremstillet på satirisk litografi, Statsskibet, efter P. C. Skovgaard. Træsnit efter fotografi. Foto.

Statsrådets forhandl., udg. Harald Jørgensen IV–VI, 1960–64. – H. R. Hiort-Lorenzen i Sønderjydske Årbøger III, 1891 129–212. A. D. Jørgensen sst. VI, 1894 249–33 og VII, 1895 45–176. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reprint. 1973). A. D. Jørgensen og N. Neergaard i Danm.s riges hist. VI, 1896–1907. Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXV, Kiel 1905 213–37 (G. H. v. Låwensterns brevveksl.). Reimer Hansen sst. XLII, 1912 253–371 (heri breve). J. A. v. Rantzau sst. LX, 1930–31 411–35. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I–VIII, 1909–22. Paul Piper: Altona und die Fremden, Altona 1914 47. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Sønderjyllands hist. IV, 1937. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

Helge Larsen (Axel Linvald)

Reventlow-Criminil, Joseph Carl, greve, 1797–1850, præsident for slesvig-holstenske kancelli. *9.2.1797 i Hamburg, †17.6.1850 på Emkendorf i Holsten, begr. i Westensee. F: oberst, greve François Valentin Le Merchier de Criminil (1753 el. 63–1823) og Caroline Frederikke Schimmelmänn (1778–1858). Adopteret 20.9.1815 af gehejmekonferensråd grev Fritz Reventlow til Emkendorf (1755–1828) og Julie Schimmelmänn (Julie R., 1763–1816). ~1820 i Italien med rigsgrevinde Charlotte Juliane Platen zu Hallermund, *8.9.1778 i Hannover, †19.1.1857 i Kiel, d. af kur-hannoveransk ge-

højmeråd rigsgreve Ernst Franz von P. zu H. (1739–1818) og friherreinde Friederike Louise Philippine Dorothea v. Münster (1757–1841, ~ 1° 1794 med baron Frederik Blome til Salzau, 1769–1818). – Bror til Heinrich *R.-C.

R.-C. fik samme omhyggelige uddannelse som sin yngre bror. Efter juridisk eksamen i Glückstadt var han auskultant i den slesvigske overret. 1828 arvede han Emkendorf efter adoptivfaderen og udnævntes 1829 til amtmand over Rendsborg amt. 1832 var han en af de „erfarne mænd“ der forhandlede med regeringen om stænderordningen, og 1835–40 valgte de holstenske godsejere ham til stænderforsamlingen i Itzehoe. Han tog her til orde for kollegialsystemets afskaffelse, større hurtighed i retspleje og forvaltning og udvidet kommunalt selvstyre. Disse anbefalinger af reformer der havde Christian VIIIs sympati bragte ham i brevveksling med kongen som indhentede hans råd i forskellige sager. Det var dog nok mere et vidnesbyrd om hans politiske anskuelser da han 1838 anbefalede at forene Holstens og Slesvigs stænder i én forsamling, og det forklarer at prinsen af Nør 1842 anbefalede ham til stillingen som præsident for det slesvigholstenske kancelli. R.-C. blev utvivlsomt en dygtig administrator som leder af kancelliet, men indfangedes i stigende grad af de slesvigholstenske lærdomme og politiske doktriner. Som kgl. kommissarius for Slesvig og Holstens stænderforsamlinger 1842 og 1844 og for Holstens 1846 fik han først og fremmest betydning for den politiske udvikling der skulle medføre sprængningen af den dansk-tyske helstat. Navnlig hans optræden i Slesvigs stænder 1842 da Peter *Hiort Lorenzen „vedblev at tale dansk“ øvede skæbnsvanger indflydelse på begivenhedernes gang. Hans optræden under sammenstødene i stændersalen var hverken imponerende eller værdig. Hans ejendommelige erklæring om at han ikke „var det danske Sprog aldeles mægtig“ fremkaldte Lorensens skarpe beklagelse over at kongen var repræsenteret ved en kommissarius som ikke beherskede det sprog der taltes i halvdelen af hertugdømmet hvorefter R.-C. hyllede sig i „talende Tavshed og lyttende Døvhed“. Hans optræden var i virkeligheden i modstrid med kongens ønske om at overlade spørgsmålet om forhandlingsproget til præsidentens og forsamlingens afgørelse. R.-C. bar også i væsentlig grad ansvaret for de uklare, vigende og delvis selvmodsigende afgørelser som blev truffet. Ved forsamlingens afslutning optrådte han illoyalt over for Christian VIII der havde pålagt ham at fremhæve at det var kongens vilje at opretholde såvel de statslige forhold hvorpå hertugdømmet Slesvig selvstændighed under Danmarks krone

beror som dets forbindelse med hertugdømmet Holsten. Egenmægtigt udelod han ordene „under Danmarks krone“.

Over for slesvig-holstenske provokationer viste han iøjnefaldende lemførdighed. Han erklærede at ville gøre alt for at forhindre fremsættelse af en petition om Slesvigs optagelse i det tyske forbund, men skjulte ikke over for kongen at han anså det for lovstridigt at underkende stændernes kompetence i sagen. Uden protest lod han 1844 de holstenske stænder behandle og vedtage „retsforvaringen“ der indeholdt de tre slesvigholstenske grundsætninger: Hertugdømmerne er selvstændige stater. Mandsstammen hersker i hertugdømmerne. Slesvig og Holsten er fast med hinanden forbundne stater. Hans holdning her var et yderligere vidnesbyrd om i hvilken grad han delte de slesvig-holstenske teorier. Han havde intet at bemærke til forslaget om et særligt slesvig-holstensk flag og optrådte yderst spagfærdigt over for et krav om at erstatte betegnelsen „dansk ejendom“ på skibe hjemmehørende i hertugdømmerne med betegnelsen „slesvig-holstensk ejendom“. Endvidere undlod han i stænderforsamlingen i Itzehoe at efterkomme den kgl. instruks at kongen ville respektere hertugdømmet Holstens selvstændighed i forbindelse med det danske monarki og i dets forhold til det tyske forbund. Rimeligvis er den rette forklaring at han var betænkelig ved kun at tale om Holsten, ikke om hertugdømmerne og deres særlige fællesskab. Slesvigholstenerne fulgte selvsagt hans færd med stigende tilfredshed. Et fakkeltog, tiltænkt ham i Slesvig efter sammenstødet med Hiort Lorenzen, bad han sig dog fri for. Men Christian VIIIs tillid til ham svækkedes. I en af sine optegnelser betegnede kongen ham som en „notorisk slesvigholstener“. R.-C. følte på sin side situationens uholdbarhed. Mere end én gang indgav han afskedsansøgning som ikke blev modtaget. Under indtryk af den bevægelse blandt slesvigholstenerne som det åbne brev fremkaldte gentog han ønsket om afsked der opfyldtes 5.9.1846. Kort efter udnævntes han til overpræsident i Altona. Martsdage 1848 anerkendte han den provisoriske slesvigholstenske regering i Rendsburg, og fra altanen på rådhuset i Altona hilste han de indrykkende preussiske tropper velkommen. Han døde godt en måneds tid før slesvigholstenernes endelige nederlag i slaget ved Isted. – Hofjægermester 1826. Kammerherre 1834. Gehejmekonferensråd 1846. – R. 1836. DM. 1839. K. 1840. S. K. 1842. □ Maleri.

H. R. Hiort-Lorenzen i Sønderjydske årbøger III, 1891 129–212. A. D. Jørgensen sst. VI, 1894 249–83 og VII, 1895 45–176. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I–VIII, 1909–22. Reimer Hansen i Zeitschr. der Ge-

Reventlow-Criminil, Joseph

sellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XLII, Kiel 1912 253–371. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. Sønderjyllands hist. IV, 1937.

Helge Larsen (Axel Linvald)

Reverdil, Elie-Salomon-François, 1732–1808, kabinetssekretær. * 19.5.1732 i Nyon, Schweiz, † 4.8.1808 i Genève, begr. i Nyon. F: justitssekretær, notar Urbain R. (1699–1751) og Henriette Marseille (Merseille) (ca.1705–79). ~ 19.1.1785 i Prangins med Elisabeth-Olive-Julie Nicole, døbt 13.7.1758 i Nyon, † 7.9.1806 sst., d. af kastellan i Trélex Claude-Olivier-Ferdinand N. og Louise-Julie de Martigny.

Efter studier i Genève og Lausanne kom R., anbefalet J. H. E. *Bernstorff af A. *Roger, 1758 til Kbh. og ansattes ved kunstakademiet. Samtidig overtog han efter P. A. *Mallet redaktionen af tidsskriftet *Mercure Danois* (1759–60), og efter fætterens Rogers pludselige død fuldførte han dennes *Lettres sur le Danemarck* (II, Genève 1764). Okt.1760 blev han lærer for den elleveårige kronprins Christian (VII) under overhofmester Ditlev *Reventlows (1712–83) tilsyn. Den unge schweizer var fra begyndelsen besjælet af ønsket om at påvirke sin elev til at blive en god og reformvenlig regent med gode kundskaber om landets forhold. Han var selv velorienteret, en elskværdig og munter personlighed, og hans stilfærdige myndighed undlod ikke at gøre indtryk på kronprinsen der i sin sygdomsbetingede angst knyttede sig til stærke personligheder i sine omgivelser. I sine erindringer lægger R. vægt på modsætningsforholdet til Reventlow hvis pædagogiske metoder gik ud på at skræmme eleven til lydighed og flid, og det er sikkert rigtigt at R. der som den første var klar over at kronprinsen var syg kunne se at voldsom optræden og hårdhed skadede hans nerver. Men modsætningen til Reventlow bundede dog måske dybere. Præget som R. var af samtidens franske frihedsideer – og af sin egen herkomst i den borgerlige fristat Schweiz – opfattede han den danske bondestands vilkår som et slaveri, og han søgte at opmuntre kronprinsen til at se sin livsopgave i at blive bøndernes befrier, og dermed sit folks velgører. En sådan påvirkning – der ikke lod prinsens forfængelighed urørt – måtte for godsejeren Reventlow være uønsket. Også den sædvanlige skare af øjentjenerne i prinsens følge måtte betragte R.s position som en trussel.

Efter Frederik Vs død i jan.1766 gjorde Christian VII R. til sin kabinetssekretær, i betragtning af kongens sindstilstand den måske betydeligste post ved hoffet. 1767 udførte han to memoranda til kongen: om en begrænsning af stavnsbåndet og begrænsning/afløsning af hoveriet, og

ved nedsættelse af landbokommissionen 27.10. blev han selv medlem af denne. Mindre end en måned senere fik han pludselig sin afsked med ordre til inden 24 timer at forlade landet. En rundelig engangssum fra kongen kunne ikke fjerne den ærekære mands bitterhed. Selv lægger han skylden herfor på C. L. de *Saint-Germain, den egentlige ophavsmand til kommissionen, fordi denne med sine mere radikale ideer om bondefrigørelsen mistænkeliggjorde hele sagen. Der er dog mere grund til at lægge ansvaret på den russisk-holstenske mageskifteforhandler C. v. *Saldern der anså den fransk orienterede R.s nære forhold til kongen som en fare og forstod at udnytte andres misundelse. Gennem sin ven M. H. *Høyer holdt R. sig dog fortsat orienteret om bondesagen i Danmark.

Sept.1771 kaldtes han imidlertid overraskende tilbage af J. F. *Struensee. Man gættede i samtiden på at den virkelige bagmand herfor var Enevold *Brandt. Dette er næppe rigtigt. Struensee der var oprigtigt bekymret for kongens tilstand havde brug for en pålidelig og forstående „sygepasser“; R.s positive indvirkning på Christian VII var ikke glemt, og at R. samtidig ikke blot var borgerlig, men besjælet af de samme reformideer som Struensee selv, gjorde ham til et rimeligt valg. Fristet ved udsigten til at få oprejsning, men skræmt af rygterne om hoffets forhold opsøgte R. Bernstorff på vejen til Kbh. og blev af denne opmuntret til at modtage ansættelsen – for om muligt at kunne modvirke noget af det onde usurpatoren måtte have i sinde. Ved sin ankomst sept.1771 blev han meget skuffet over ikke at skulle deltage i et reformarbejde men blot være „en gal mands vogter“. Han fik bolig på Christiansborg og fik opsyn med kongens håndbibliotek. R. befandt sig ilde ved det borgerliggjorte hof som han fandt simpelt, men anså Struensee – som han dog ikke kom i et nærmere forhold til – for at være den bedste i selskabet. Efter dennes fald i jan.1772 vendte han tilbage til Schweiz hvor han tilbragte sin tid med studier og varetagelse af offentlige tilidshverv. Han havde brevforbindelse med flere danske, bl.a. den forviste O. S. *Falkenskiold der havde slået sig ned i Lausanne. Også med Voltaire i det nærliggende Fernay havde han forbindelse. Hans erindringer er en betydningsfuld kilde til forståelse af Christian VII.s sygdom – og i det hele en god kilde til Danmarks historie 1760–72, selv om synsvinklen er hans personlige. Han var efter tidens målestok fordomsfri og i besiddelse af sund dømmekraft, uden hang til overdrivelse. – Legationsråd 1766. Virkelig etatsråd s.å. □Mal. af Robert Gardelle, 1758. Kopi 1861 efter ældre mal. af S. C. Natthey (Musée historique de Nyon). Min.

Kilder. E. S. F. R.: Struensee et la cour de Copenhague 1760–72, udg. Alex. Roger, Paris 1858 (da. udg.: Struensee og hoffet i Kbh., 1859, udg. m. forord og noter ved L. Bobé, 1916 (2. udg. 1917)). Aktstykker til oplysning om stavnsbåndets hist., udg. J. A. Fridericia, 1888 183–92 (R.s betænkning om stavnsbåndet). Danske mag. 5.r.III, 1893–97 8–10 (brev); V, 1902–04 1–7 (R.s betænkning om landboforholdene i Danmark). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé III–VII, 1896–1906. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13 (brevveksl. i II 674–700). Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. samme I–V, 1927–41.
Lit. Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.IV, 1865–66 343–45 362–69. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV, 1902. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reprint, 1975). Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid, 1972.

Sv. Cedergreen Bech

Reyn, Axel Lauritz, 1872–1935, læge. * 16.2.1872 i Kbh. (Holmens), † 22.4.1935 sst., begr. sst. (Garn.). F: skibsfører, senere havnefoged Christen Larsen (1836–1913) og Marie Jensen (1842–1919). Navneforandring 2.3.1901. ~ 25.4.1899 i Kbh. (Jac.) med Elisabeth Finsen, * 16.7.1862 i Tørhavn, † 25.1.1946 i Helsingør, d. af landfoged på Færøerne, senere stiftamtmand i Ribe Hannes Christian Steingrim F. (1828–92, ~ 2° 1865 med Birgitte Kirstine Formann, 1840–1930) og Johanne Sophie Caroline Christine Formann (1833–64). R. blev student 1890 fra Mariboers skole og tog medicinsk embedseksamen 1896. Allerede n.å. blev han assistent hos Niels R. *Finsen ved hans nyoprettede lysinstitut, det sted hvor hele hans livsvirksomhed skulle falde. I hurtig rækkefølge blev han 1900 reservelæge ved instituttets hudklinik, 1906 efter en række studierejser til udlandet afdelingslæge og 1908 overlæge; fra denne sidste stilling måtte han 1932 på grund af sygdom trække sig tilbage. Han blev medlem af instituttets direktion 1927 og var dens formand fra 1933. R., der var gift med Finsens søster, var en af svogerens nærmeste og mest trofaste medarbejdere. Ham tilkommer æren for at den store og vanskelige arv blev løftet således at Finsens ideer førtes videre og hans institut voksede fra en lille begyndelse til den store og ansete institution det blev. Kun R.s nærmeste medarbejdere kan til fulde vurdere den omsigt, dygtighed og ihærdighed som her krævedes. Ved Finsens tidlige død var forventningen til lysbehandlingen spændt til et maksimum som vanskeligt straks kunne indfries. Når dette dog lykkedes tilkommer æren næsten i ét og alt R. Han gennemførte den besværlig lysbehandling af lupus vulgaris på mønsterværdig vis og med en smittende varme som greb hans assistenter, sygeplejersker og patienter i lige høj grad, og opnåede derved de for-

trinlige resultater som vakte beundring verden over. Hans mest betydelige videnskabelige indsats blev her konstruktionen af Finsen-Reynlampen 1899 som i årenes løb fik en meget udstrakt anvendelse, især i udlandet, fordi den let lod sig installere. 1914 begyndte han det store fremstød som skulle få en så vidtrækkende betydning for lysterapien – bl.a. bragte han Finsens kulbuebadsbad til anvendelse på den extrapulmonære tuberkulose – og skabte lysbehandlingen et arbejdsfelt af mangedoblede dimensioner. R.s mange videnskabelige afhandlinger (se Acta radiologica XIII, 1932) handlede næsten alle om emner fra lysterapiens område, nogle også om røntgen- og radiumbehandling. På begge områder var han en af pionererne i Danmark. R. var personlig en formløs mand, men forstod overalt at gøre sig gældende. Han var en stor praktisk-økonomisk og administrativ dygtighed, en levende personlighed der gjorde sig afholdt ved sit varme hjerte, sin optimisme og sin åbne interesse og tillid. Hans vitalitet hæmmedes først i de allersidste år af alvorlig sygdom.

R. beklædte talrige vigtige stillingshverv inden for lægestandens videnskabelige og kollegiale institutioner og gjorde overalt en betydelig indsats. Han var således formand for organisationen af kbh.ske læger i hud- og kønssygdomme fra dens stiftelse til 1919, for Dansk dermatologisk selskab 1921, for Dansk radiologisk selskab 1921–23, for Dansk medicinsk selskab 1928–30. Han nød stor anseelse i udlandet, var æresmedlem af talrige dermatologiske og radiologiske organisationer og medarbejder ved og medredaktør af ansete tidsskrifter. 1924 foretog han efter indbydelse en lang foredragsrejse i USA, og 1932 var han præsident for den anden internationale lyskongres i Kbh. Ved hans 60 års fødselsdag 1932 overrasktes der ham to festskrifter, særbind af Acta radiologica og Strahlentherapie. – R. 1920. DM. 1927. K. 1931. F.M.I. 1921. □ Mal. af N. V. Dorph, 1929 (Fr.borg) og af Preben Knuth, 1930. Teg. af Otto Christensen. Foto.

H. Haxthausen i Acta radiologica XIII, 1932 197–201 (heri bibliografi). Samme i Ugeskr. for læger XCVII, 1935 527. A. Kissmeyer i Hospitalstid. LXXVIII, s.å. 493–96. Sv. Lomholt i Nord. medicinsk t. X., Sth. s.å. 1152f. Finsen institutet 1896–1946, red. Vilh. Møller-Christensen, 1946 432f. P. Flemming Møller: History and development of radiology in Denmark, 1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Svend Lomholt**

Reyni, Ingálvur av, * 1920, maler, tegner. * 18.12.1920 i Tørhavn. F: købmand Jens av R. (1886–1948) og Christina Jacobsen (1881–1981). ~ 12.1.1946 med Elsa Petrine Thomsen, * 18.

Reyni, Ingálvur av

8.1920 i Porkeri, d. af tømrer Johan T. (1883–1965) og Anna Poulina Djurhuus (1884–1956). R. blev uddannet på kunstakademiet i Kbh. hos Kræsten Iversen og Aksel Jørgensen. Han har været i Island og Irland og på studieophold i Frankrig. 1947 debuterede han i Tórshavn. R. regnes for en af den færøske malerkunsts betydeligste repræsentanter. Han hører ligesom S. Joensen Mikines til de malere der helt helliger sig kunstnerisk arbejde og ikke skyer de afsavn en sådan tilværelse i kunstens tjeneste ofte er forbundet med. Hans første billeder udmærker sig ved en dristig og kontrastfyldt kolorit, farverne er drevet op på et højt plan og taler et sprog der lader hånt om al trivial illusionisme; motiverne er derimod stilfærdige og dagligdags, bevidst u-litterære og uden anden patos end farvens – landskaber fra Tórshavns omegn eller interiører, hændelsesvis portrætter; men denne hverdag præsenterer sig som maleriske visioner, en ekstatisk verden der afspejler en sindets renhed og oprigtighed. Senere har han givet sig en mere abstraherende udtryksmåde i vold, motiverne forflygtiger sig som rene antydninger, de stærke kontrastvirkninger træder tilbage for et rigt sammenspil af valører hvorved kolorittern antager en stedse mere sammensat og forfinet karakter. R.s billeder har, ikke mindst i Danmark og i udlandet, fundet megen forståelse og påskønnelse, og han regnes for en af Nordens interessanteste kolorister. Også som tegner har han præsteret værdifulde ting, navnlig portrætskitser af stor ægthed og følsomhed. – R. har haft talrige udstillinger i Tórshavn og Kbh. og i andre skandinaviske samt skotske byer. Han er repræsenteret i Bergens kunstforening, Statens kunsthåndværksskole, Kbh.s kunstforening og Listasavn Føroya. Han har lavet vægdekorationer i Tórshavns kommuneskoles aula o.a. offentlige steder og er medlem af sammenslutningen Den nordiske.

William Heinesen i Fra Færøerne, 1964 6–13.

William Heinesen

Rhode (Rode), Andreas Albert, 1682–1724, oldgransker. Døbt 13.3.1682 i Barmstedt, † i april 1724 i Eichede, begr. sst. F: kompastor i Barmstedt, senere sognepræst og provst i Burg, Christian Ditlev *R. (1653–1717) og Eva Maria Hoyer (1665–1726). ~ Agnete Elisabeth.

Allerede som ganske ung deltog R. i faderens udgravninger ved Barmstedt og foretog også selvstændige undersøgelser, men opgav formentlig at dyrke denne interesse da han 1701 blev student i Kiel og senere, 1709–12, var feltpræst ved de gottorpske tropper i Brabrant. 1723 blev

han sognepræst i Eichede mellem Hamburg og Lübeck. Under sit ophold i Hamburg udgav han, vistnok af økonomiske grunde, en beskrivelse over faderens samlinger inden han afhændede dem. Værket udkom som et ugeskrift i løbet af ét år under titlen *Cimbrisch-Hollsteinische Antiquitäten-Remarques* med et ottesidigt ark hver tirsdag og med forsideillustrationer efter R.s tegninger, første nummer („Woche“) 3.1.1719, sidste nummer („4. Woche“) 23.1.1720 som afsluttedes med et register. Numrene kunne fås i løssalg „bey denen ordinairen Gazettiers, vor I Schilling“, men efter afslutningen samledes de i bogform med fortale af Joh. Alb. Fabricius (1720, 2. udg. 1730). Værket, der siden ofte blev citeret, lider på grund af udgivelsesmåden af en del vidtløftighed, men indtager alligevel en plads i den tidlige arkæologihistorie. Det viser sig at R. var en dygtig udgraver ligesom faderen, og i juli 1719 foranstaltede han endda en prøvegravning ved Wandsbeck for at delagtiggøre andre i sin teknik. Hans fundbeskrivelser udmærker sig ved nøjagtighed, og i sine forklaringer af oldsagerne benytter han etnografisk sammenligningsmateriale og praktiske forsøg hvorved han overbevises om at „tordenkilerne“ ikke er naturprodukter, men artefakter, dvs. våben. Hans absolutte kronologi er uklar, men i sin relative kronologi kommer han, ganske vist ud fra gale forudsætninger og uden selv at forstå rækkefølgen, frem til at jernsager må være yngre end genstande af bronze.

Bengt Hildebrand: C.J. Thomsen och hans lärda förbindelser I–II, Sth. 1937–38. Hans Gummel: Forschungsgesch. in Deutschland, Berlin 1938.

*Victor Hermansen**

Rhode (Rode), Christian Ditlev, 1653–1717, oldgransker. * 29.7.1653 i Itzehoe, † 4.12.1717 i Burg på Femern, begr. sst. F: købmand Albert R. († 1676) og Eleonore Ahlefeldt (1624–98). ~ 1° 15.9.1676 i Barmstedt med Emerentia Hedvig, * ca. 1656, † 3.11.1677 i Barmstedt. ~ 2° 12.6.1679 i Itzehoe med Eva Maria Hoyer, * 16.5.1665 i Itzehoe, † 28.2.1726 i Burg, d. af provst Andreas H. (1621–93) og Agneta Klotz (1634–78). – Far til Andreas Albert *R.

R., der var student fra Jena 1671, sad i en meneskealder (1676–1711) som kompastor i Barmstedt og blev derefter sognepræst i Burg og provst på Femern (1711–17). Fra 1689 til 1703 foretog han talrige udgravninger af oldtidshøje i egnen omkring Barmstedt og anvendte herved en for sin tid ret udviklet teknik; med øvet håndskab lod han højene gennemgrave med to korsvis lagte grøfter hvorefter han selv med en dertil indrettet håndspade og kniv foretog den

egentlige finafdækning. Sagerne indgik med oplysninger om fundsteder og fundforhold i hans samling eller blev skænket til andre samlere mens enkelte fundberetninger blev trykt i *Nova literaria maris Balthici* (1698–1708). Det meste af hans materiale blev dog udnyttet af sønnen der også offentliggjorde dele af hans brevveksling med antikvarer som Otto "Sperling og Holger" Jacobæus.

Bengt Hildebrand: C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser I–II, Sth. 1937–38. Hans Gummel: Forschungsgesch. in Deutschland, Berlin 1938.

*Victor Hermansen**

Rhode, Peder Christian, 1734–93, præst, historisk forfatter. * 24.12.1734 i Kolding, † 19.8.1793 i Utterslev, Lolland, begr. i Utterslev k. F: farver og hattemager Christen Pedersen R. (Roed) († 1741) og Maren Jensdatter. ~ 5.2.1768 på Engestofte (Maribo) med Johanne Dorothea Margrethe Kaalund, hjemmedøbt 8.3.1736 i Tirsted, † 16.6.1818 i Nakskov (~ 1° 1754 med sognepræst i Herredskirke Laurits Wichmann, 1722–64, ~ 1° 1749 med Marie Cathrine Hoffmann, 1729–54), d. af sognepræst Jens K. (1682–1743, ~ 1° 1713 med Johanne Dorothea Hansdatter Raun, † 1732 (~ 1° med sognepræst i Toreby Erik Monrad, 1672–1711)) og Anne Christiansdatter Jessen (1714–85).

R. blev student 1756 fra Kolding, tog 1757 baccalaurgraden og teologisk eksamen 1758. I sin studietid og mens han 1760–64 var personel kappellan i Stepping og Frørup ved Christiansfeld sluttede han sig nært til herrnhuterne. 1764 fik han sin gerning på Lolland, først 1764–67 som hjælpepræst i Halsted og derpå for resten af livet som sognepræst i Utterslev. 1776 blev han provst for Nørre herred. Hans gejstlige forfatterskab er af ringe værdi: nogle jule- og nytårssalmer, en oversættelse fra tysk: *Troens og Kiærlighedens Øyekast til den Herre Jesum paa Korset*, 1761, en afhandling om den lutherske kirkes fester (1765), en andagtsbog: *Eet Aars daglige Troste-Tanker*, 1773 og endelig *Gudelige Psalmer brugte til egen Huus-Andagt*, 1781, alle udgivne anonymt. Af større værdi er hans to historiske beskrivelser af Haderslev amt og af Lolland og Falster. *Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse* udkom 1775, og 1776 udsendte han 1. bind af *Samlinger til de Danske Øers Laalands og Falsters Historie*. 2. bind kom 1794, året efter hans død, og begge bind udsendtes 1859 i ny udgave ved J. J. F. Friis med mange ændringer, rettelser og tilføjelser. R. er en livlig fortæller og krydrer fremstillingerne med adskillige småtræk, anekdoter og kuriøse bemærkninger, men han er temmelig unøjagtig og upålidelig i enkeltheder. Dog er hans bøger,

benyttede med kritik, værdifulde kildeskrifter idet de har reddet fra forglemmelse en mængde oplysninger om personer og forhold, om antikviteter og om bøndernes skikke, sagn og overtro så de stadig kan læses med fornøjelse og udbytte. R. skildres som „en høj, sirlig, noget mager og bleg, men smuk Mand, stedse pyntelig klædt og stedse meget snaksom“, en virksom og myndig provst der holdt på sin ret og sagde sin mening med frimodighed. □Mal., formentlig 1784 (Utterslev k.), efter dette litografi 1859.

J. J. F. Friis i P. R.: Saml. til Laalands og Falsters hist., 2. udg. 1859 (indledn. og I 164–66). Immanuel Barfod i Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 412–26. C. C. Haugner: Nørre Herreds hist., 1922 = Lolland III 187f. Aug. F. Schmidt i Sønderjysk månedsskr. XIII, 1937 197–200.

*Albert Thomsen**

Rhodius, Johannes (Johan Rode), ca.1587–1659, læge, filolog. * ca.1587 i Kbh., † 24.2.1659 i Padova. F: købmand og skibsreder Helmer R. og N. N. Dankertsdatter. Ugift.

R. blev student fra Herlufsholm og tilbragte fra 1607 sin meste tid på studieophold ved universiteterne rundt om i Europa indtil han 1622 slog sig ned i Padova hvor han siden levede optaget af studier og praktisk lægegerning. Han afslog tilbud om et professorat i botanik i Padova (1631), et professorat i fysik i Kbh. (s.å.) og et medicinsk professorat i Sorø (1640), ligesom en kgl. opfordring om at vende hjem (1649), og han genså aldrig fædrelandet. Som forsker nærrede R. forkærlighed for den medicinske filologi; hans hovedværk er foruden disputatsen *De acia*, 1639, en kommenteret udgave af den romerske farmakolog Scribonius Largus (1655) hvorimod hans store materiale til en kritisk udgave af Aulus Cornelius Celsus: *De medicina* er tabt på nogle notitser nær. I forbindelse med hans lægevirksomhed står udgivelsen af en samling medicinske observationer (1657) ligesom han 1631 overrakte byens guvernør en „hypotypose“ med planer for bygning og indretning af et offentligt bibliotek. Også for unge studerende skrev han et par nyttige bibliografiske vejledninger. R. nød europæisk anseelse som videnskabsmand og stod i udstrakt korrespondance med en række lærde, både landsmænd (bl.a. Ole "Worm) og fremmede; desuden var han en redbon hjælper for alle der søgte til Padovas universitet. □En tegn. af J. J. Corman, 1632, forestiller muligvis R. (R.s stambog, Kgl.bibl.), efter denne træsnit 1893. Stik, formentlig af Giovanni Georgi, 1647. Mal. af Lambert van Haven, 1656. Stik af A. Haelwegh fra 1650erne, efter dette lille stik på titelblad 1662.

Rhodius, Johannes

Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepelern I-III, 1965-68. - Chr. Bruun: På hundredårsdagen efter at det store kgl. bibl. blev erklæret for at være et offentligt bibliotek, 1893 1-167. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924-26 14f; II, s.å. 5. E. Snorrason: Danskeren Johan Rhode i det 17. årh.s Padua, 1965. - Papirer i Kgl. bibl.

*R. Paulli**

Rhuman, Wolfgang (Oluf), 1572-1637, professor. * 1572 i Kolding, † 4.7.1637 i Kbh., begr. i Frue k. F: hofskrædder og kgl. klædekammer-forvalter Hans R. († 1611). ~ 1° med Dorthe Hansdatter, † 1611, d. af kgl. kammertjener, senere kirkeværge og rådmand i Slangereup Hans Madsen († 1596) og Maria Surbæk. ~ 2° 3.11.1614 i Kbh. med Bodil Hansdatter, * 1598 i Sorø, † 31.3.1627, d. af forstander for Sorø skole Hans *Mikkelsen (ca. 1538-1601) og Elisabeth Munthe (ca. 1560-senest 1611). ~ 3° 1631 med Dorthe Jensdatter, * 7.2.1604 i Ribe, † 28.10.1684 i Borup, Ramsø hrd. (~ 1° 1622 med magister, lector theologiae ved gymnasiet i Lund Arnold Hansen Munthe, 1590-1629), d. af rådmand og tolder Jens Lauridsen og Dorothea Hansdatter Svaning.

Ved faderens forbindelse med hoffet fik R. 1586 frit ophold i den kgl. skole i Sorø og 1590-96 ved universitetet i Helmstedt. 1600 blev han skolemester i det kgl. kantori; på kgl. stipendium rejste han n.å. til Basel hvor han 1602 tog magistergraden, og som hovmester (til 1604) opholdt han sig derefter i Genève (1602) og Orléans (1603) og, efter besøg i Nederlandene, 1605-07 ved universitetet i Heidelberg. 1607 blev han professor pædagogicus ved Kbh.s univ., n.å. professor i retorik og 1634 i dialektik (logik). Han udgav en række disputater, navnlig inden for retorikken, ligesom han med flid gennemgik de gamle retorikeres værker med sine tilhørere. Han var universitetets rektor 1619-20, 1628-29 og ved sin død. - Stambog i Det kgl. bibliotek (Ny kgl. saml. 8° 389h).

Hartvig Munthe: Efterretn. om familien Munthe, Kria, 1883-88 67f. R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 222f. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873-77. Arne Sundbo: Frederikssunds og købstaden Slangerups hist. I, 1931 = Fra Fr.borg amt 1931 95. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepelern I-III, 1965-68.

*R. Paulli**

Riber, Christen Hansen, 1567-1642, biskop. * 1567 i Ribe, † 11.4.1642 i Ålborg, begr. sst. (Budolfi k.). F: bartskaar Hans Christensen (ca. 1530-1604) og N.N. ~ 1° vistnok 1606 med Mette Mathiesen, * ca. 1591, † 1630. ~ 2° 1631 med Elsebe Pedersdatter Hegelund, * 29.8.1577, † 7.3.1641 (~ 1° 1595 med biskop Jacob *Holm, 1543-1609, ~ 2° 1610 med borgmester i Ålborg

Lars Hansen Skriver, 1579-1630).

R. træffes 1586 som famulus hos Tyge Brahe på Hven hvor han var beskæftiget med matematik og geodæsi og opholdt sig til 1590. Derefter rejste han udenlands og besøgte universiteterne i Rostock (1590), Wittenberg (1591) og Zerbst (1592); under et ophold hjemme 1594 tog han magistergraden i Kbh., træffes 1597 i Strasbourg, og efter endnu et besøg i Danmark dec. 1597 rejste han med Eske Seefeld til Leiden (imm. 1598) og Franeker (1599). 1602 blev han i Kbh. professor i pædagogik, n.å. i matematik, 1607 i græsk og n.å. i dialektik. En række disputater fra hans hånd omhandler astronomiske forhold, og nogle vedrørende logikken afspejler en aristotelisk farvet eklekticisme (som hos H. P. *Resen). Fra 1610 til sin død var R. biskop over Vendelbo stift. Han var tidligere blevet mistænkt for at være „en arg calvinist“ og kan på Hven være påvirket i den retning; i hvert tilfælde tilhørte han under forhandlingerne 1614 om H. P. Resens lærestandpunkt bispernes venstrefløj. Efter 1615 og i de lignerædikener han udgav - over bl.a. Citzel Lunge (1614) og Jørgen *Lunge (1620), Otte *Skeel (1635) og Sophie *Brahe (1639) - formidler han dog blot tidens opbyggelige fællesgods uden dogmatiske særmeneringer, især mht. „pönitensfromheden“. I perioder var hans stilling vanskelig, således efter 1627 da fjerdernes indfald medførte trænge kår. Omtrent samtidig havde han ligesom sognepræsten ved Budolfi k. N. P. *Schandorph mange genvordigheder med den stejle og uredelige hospitalsforstander i byen, hr. Niels Christensen, og skønt en kgl. rettertingsdom 1634 i det væsentlige støttede biskoppen og de øvrige tilsynsmænd, var hans del i sagen næppe helt uangribelig. R. synes i øvrigt at have næret særlig interesse for det latinske skolevæsen, specielt i Ålborg. Selv glemte han ikke sin ungdoms astronomiske studier og blev i et par tilfælde inddraget i tidens begyndende kartografiske og arkæologiske undersøgelser. Han forsynede Ole *Worm med flere runeindskrifter og opstillede et runealfabet; derimod ser det ikke ud til at han fik udarbejdet den „landtavle“ over Jylland med angivelse af alle derværende lokaliteter som han 1625 fik kgl. befaling til at bringe i stand. □ Epitafium (Budolfi k., Ålborg).

Pers. hist. t. II, 1881 108; 9.r.I, 1928 36; V, 1932 55. Kancelliets brevøger 1624-26, 1925. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepelern I, 1965. - H. F. Rørdam i Kirkeh. saml. 2.r.VI, 1872-73 81 313; 3.r.I, 1874-77 158-60 782 (Holger Rosenkrantz' breve); H. F. Rørdam sst. III, 1881-82 732-57; 5.r.V, 1909-11 592-95. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873-77 600-09; IV, 1868-74 707f. D. H. Wulff i Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.III, 1891-93 276-90. Kj. Galster sst. 5.r.III,

1937-38 331 333 334 336-40. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928. Samme og Vilh. Lorenzen: Ålborg stiftshospitals hist., 1931-39 134-43 186 264.

H. A. Hens

Riber, Hans Wilhelm, 1760-96, pædagog, forfatter. * 7.1.1760 i Kbh. (Helligg.), † 26.11.1796 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: hørkræmmer, kasserer i Kbh.s Brandforsikring Hans Christian R. (ca. 1722-65) og Johanne Christine Bech (1729-62). ~ 22.6.1791 i Kbh. (Frue) med Anna Maria v. Haven, døbt 14.12.1750 i Sorø, † 21.2.1826 på Terløsegård, d. af professor i teologi Peder v. *H. (1715-57) og Mariane Grüner (ca. 1718-99). Efter forældrenes død opdroges R. hos en farbror, blev allerede 1774 student, privat dimitteret, og tog n.å. examen philosophicum; et påbegyndt teologisk studium opgav han til fordel for fri litterær virksomhed. Straks efter Efterslægtsselskabets stiftelse 1786 blev han medlem, virkede som frivillig foredragsholder og lærer ved dets skole og viste så udpræget pædagogisk talent at regeringen 1790 sendte ham på en studierejse der gik over Brahetrolleborg til de filantropistiske skoler og seminarier i Tyskland hvor navnlig et otte dages ophold på Reckahn hos F. E. Rochow havde stor betydning for ham. Ved åbningen af Blågårds seminarium n.å. blev R. andenlærer under Joh. C. G. *Clausen, og med sin store samvittighedsfuldhed i arbejdet og med sit milde, muntre sind blev han meget afholdt af eleverne. Fra 1790 til sin død sad R. i kommissionen der forberedte Evangelisk-christelig Psalmebog og var et af kommissionens flittigste medlemmer. R.s litterære arbejder er væsentligst oversættelser, heriblandt talrige tyske opbyggelsesskrifter. Hans danske bearbejdelse (1785) af C. G. Salzmanns Elementarbüchlein oplevede fjerde udgave 1818. Fra tysk oversatte han desuden J. H. Voss' Luise i temmelig usmidige heksametre, fra engelsk N. Tate's bearbejdelse af Shakespeare's King Lear i Ewald-påvirket prosa (1794); han var tillige delagtig i oversættelserne af S. Richardsons Grandison og Clarissa og efterlod en ufuldendt Ossian-oversættelse. 1785-90 redigerede han Lærde Efterretninger og de samme år de bekendte Schultzke poesisamlinger (Poesier I-IV) hvori adskillige af hans egne digte fremkom; disse, der mest er småting, er uden synderlig originalt særpræg. Hans *Samlede Digte* I-II, også indeholdende oversættelser, udgaves 1803 af Sander og Rahbek i to bind. □ Silhouet af J. C. Weitlandt, 1781 (Kgl. bibl.). Min. (Fr.borg), efter denne stik af J. F. Clemens, 1803, efter tegn. af A. Flint.

Egeria I, 1, 1804 185-263 og 2, 1805 75-117 (R.s rejsejournal og biografi ved L. C. Sander i I 185-97). Efterl.

papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bøbe II, 1896; IV, 1900; VII, 1906; IX, 1922. - K. L. Rahbek i R.s Saml. digte I, 1803. Samme: Erindr. I, 1824 235; II, 1825 86; III, s.å. 34f 52f 56 62f 66 148 214; IV, 1827 79 151 170 175. Jens Jensen: Efterretn. om det blaagaard-jonstrupske seminarium, 1841 4-6 27 41-43. Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1784-1818, 1893 især 71-74 80-87. Fr. Nielsen: Bidrag til den evangelisk-kristelige psalmebogs hist., 1895 = Univ.progr. nov. 1895 40-44 48f 56f. Fr. Ronning: Rationalismens tidsalder III, 1-2, 1896-99. J. N. Skaar i Kirkehist. saml. 4.r.v, 1897-99 58-67 795. P. Severinsen sst. 817-22. Paul V. Rubow: Shakespeare på dansk, 1932 15f. Jørgen Hatting: Efterslægtsselsk. I, 1936 35 42 47 53 96f 107f. Charlotte Christensen i Fund og forskn. XIX, 1972 11. Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 1972 180-82 og VIII, 1978 286 289-96.

R. Paulli*

Riber, Laurids Nielsen, † 1557, biskop. * i Ribe, † 16.11.1557. ~ Marine N. N. († ca. 1583, ~ 2° med sognepræst i Dronninglund Mads Ibsen Finger).

R. var en af de første studenter der besøgte Kbh.s univ. efter dets genoprettelse 1537. En barndomsven og studiefælle af ham var den siden bekendte skolemand Jens Pedersen *Grundet. 1541 forekommer R. som „Kongl. Majestæts Prædikant paa Kbh.s Slot“ da han forlenedes med et kannikedømme i Ribe. Snart derefter blev han sognepræst ved Nicolai kirke i Kbh. og erhvervede magistergraden. 1544 tog han baccalaugraderen i teologi. Da han uden persons anseelse påtalte det lastefulde levned admiral Theus Prytz førte, blev denne ham så fjendsk at han måtte beklage for kongen at han, som det var mange vitterligt, daglig gik i livsfare. Dette var måske medvirkende årsag til at han 1546 byttede embede med sognepræsten ved Ribe domkirke, Frands *Berg. Dog antydes det også at borgerne i Ribe havde gjort særlige ofre for at få deres bysbarn til præst. I Ribe vandt han megen yndest og anseelse; men han blev der ikke længe, da han valgtes til biskop i Vendelbo stift. Valget stadfæstedes 2.12.1553 af kongen der tillige bestemte at den nye biskop skulle bo i Ålborg der hidtil havde hørt til Viborg stift. I sin nye virkekreds fik R. meget arbejde med ordningen af kirkelige forhold. Samtiden betegnede ham som en meget årvågen biskop, og det er kendeligt at Christian III satte pris på ham.

Kirkehist. saml. 2.r.vi, 1872-73 375-78. (R.s klage over Theus Prytz). H. F. Rørdam sst. 3.r.iii, 1881-82 403-14; VI, 1887-89 180. J. Kinch: Ribe bys hist. II, 1884 65f.

Bjørn Kornerup*

Riber, Ludvig Michael, 1850-1933, købmand. * 29.9.1850 i Svendborg, † 21.4.1933 sst., begr. sst. F: købmand, klasselotterikollektor Gumme

Riber, Ludvig

Krøyer R. (1818–83) og Wilhelmine Christophane Frederikke Mortensen (1824–1911). ~29.9.1879 med Bertha Kristine Wilhelmine Baagøe, * 16.8.1857 i Svendborg, † 16.10.1934 sst., d. af købmand Jens Peter P. (1828–1902) og Bertha Christine Vilhelmine Kødtt (ca. 1833–57).

R. blev uddannet inden for manufakturbranchen og var derefter 1875–86 bestyrer af Vett & Wessels forretning i Svendborg. 1886 overtog han en del af den af svigerfaderen drevne gamle købmandsgård m.m., og ti år senere blev han eneindehaver af Baagøe & Riber. Der var tale om en meget omfattende virksomhed som handlede med kolonial, tømmer, korn og foderstoffer, jern og kul, havde eget brænderi (nedlagt 1890) og landbrug (ophørt 1908) samt drev skibsfart. 1912 blev sønnen J. P. Baagøe Riber (1884–1969) optaget i firmaet hvis eneindehaver han blev ved faderens død. I Svendborg indtog R. en fremtrædende stilling. Han var i flere årtier medlem af bestyrelsen for Svendborg handelsstandsforening og 1915–27 foreningens formand. Endvidere var han formand for A/S Maskinfabrikken Svendborg, for Svendborg amts museum og for Svendborg købmanshjem, en stiftelse som var opført på en grund skænket af R., og som havde til formål at skaffe værdigt trængende af handelsstanden eller disses enker fribolig. R. var også medlem af bestyrelsen for Borgerstiftelsen, ligesom han sad i repræsentantskabet 1903–1933 (1924–33 som viceformand) og i bestyrelsen 1921–33 for Svendborg Bank. Af tillidshverv uden for Svendborg havde R. bl.a. en bestyrelsespost i De danske Spritfabrikker. Norsk vicekonsul fra 1906. – R. 1920. DM. 1927. □Mal. af Niels Hansen, 1926. Foto.

Svendborg avis 22.4.1933. Svendborg amtstid. s.d. Børsen 23.4. s.å. [Alf Henriksen og O. Marcussen:] Baagøe & Riber 1744–1944, 1944 39–47.

Chr. R. Jansen

Riboldt, Wilchen, 1661–1711, maler. Døbt 13.12.1661 i Kbh. (Holmens), † 8.9.1711 sst. (Holmens), begr. i Holmens k. F: kgl. herold Hans R. († 1676) og Susanna Andersdatter († 1694). ~27.9.1707 i Kbh. (Trin.) med Helvig Andersdatter.

R.s slægt stod i betroet tjenesteforhold til kongehuset, og han arbejdede selv, i hvert fald fra 1690, for hoffet. Hvor han har lært malerkunsten ved man ikke; måske hos T. Gelton og P. Rublagh. Han omtales fra 1690 i hof- og i Zahlkasseregnskaberne, og det ses her at han især anvendtes til at restaurere billeder, selv af samtidige kunstnere, men at han også leverede egne arbejder til hoffet. 1690 betales han for patronen til gobelinet til Rosenborg riddersal af landgangen

på Rügen. 1702 tegnede han kongevåbenet og det heraldiske udstyr som forbillede for stukkatørerne på Frbg. („Rosen“), og i de følgende år anvendtes han især til at istandsætte malerierne (fx fra Glückstadt) dertil, i alt flere hundrede arbejder, og leverede desuden store billeder til galleriet på Fr.borg og 1707 kabinetstykker af både *Maria Magdalene* og *den hellige Antonius* til kongen. Han anvendtes også som kopist. Efter hans malerier af Jørgen og Christen Skeel og af hofpræsten Mentzer er udført stik; han skal også have malet kongefamilien „til bords“. Af hans mindre malerier er nu tilbage et par (*Siddende Kriger* og *Eremit*) i Statens museum og på Fr.borg *Adskillige Verdens Forfængeligheder* der 1693 blev erhvervet af Christian V; det viser alle de måder hvorpå en kavaler kan fornøje sig: gæstebud og dans, jagt og turnering, krig, kamp og belejring samt flådebevægelser. På Rosenborg hænger et prospekt af Kbh. En række tegninger i kobberstiksamlingen er tilskrevet ham. R. var blandt de kbh.ske kunstnere som 1701 søgte om oprettelse af et akademi. Han var anset for ret velhavende og hørte med til hofstaten ved skattebetaling, så han har haft fast ansættelse. Hans bevarede billeder er miniatureagtigt fint udført med brogede farver.

Samlinger til da. bygnings- og kunsthist., udg. F. R. Friis, 1872–78. F. J. Meier: Frbg. slot, 1896. Danm.s malerkunst, red. Erik Zahle, 1937 (4. udg. 1956). H. U. Ramsing: Kbh.s ejendomme I, 1943; IV, 1945; VIII, 1962. Gudmund Boesen: Chr. den femtes Rosenborgtapeter, 1949.

*O. Andrup**

Ricard, Christian Frederik, 1830–1908, departementschef. * 7.11.1830 i Kbh. (Hellig.), † 10.1.1908 sst., begr. sst. (Vestre). F: modehandler, indvandret fra Frankrig, Aure R. (1796–1879) og Cathrine Møller (1798–1876). ~1° 1.5.1857 i Spjellerup med Cecilia Charlotte Louise Plum, * 16.9.1830 i Kbh. (Hellig.), † 8.5.1858 i Kbh. (Spjellerup), d. af adjunkt, senere sognepræst i Spjellerup og Smerup, provst Peter Andreas P. († 179–1880) og Anne (Ane) Louise (Lovise) Heger (1799–1833). ~2° 21.10.1865 i Barløse med Signe Sophie Vilhelmine Møller, * 10.1.1844 i Verst, † 21.10.1901 i Kbh. (Garn.), d. af sognepræst, sidst i Barløse, Hans Hartvig M. (1801–80), ~1° med Andresine Karense Müller, 1805–30) og Sophie Jacobine Janssen (1810–60). – Far til Olfert *R.

R. blev student 1848 fra Metropolitanskolen og juridisk kandidat 1853. Han virkede derefter som en anset manuduktør til juridisk embeds-eksamen samtidig med at han fra 1854 arbejdede som volontør i justitsministeriet. 1856 udnæv-

tes han til kancellist, 1860 til fuldmægtig, 1864 til kontorchef og departementssekretær, og 1865 konstitueredes han som chef for ministeriets I. departement da den daværende departementschef Carl Leuning udnævntes til justitsminister. Som konstitueret departementschef viste R. sig trods sin ungdom i så høj grad den byrdefulde stilling voksen at han, da embedet et år efter skulle endelig besættes, var selvskreven til det. 1885 fik han tillige overdraget departementschefsforretningerne fra det hidtidige 2. departement som samtidig nedlagdes. Blandt 1800-tallets embedsmænd inden for centraladministrationen står R. i første række. Måske kunne hans evner have fundet afløb i et videnskabeligt juridisk forfatterskab; nu blev det i stedet afgørelsen af utallige enkeltspørgsmål som lagde beslag på dem. Hans store teoretiske viden suppleredes her af en – i betragtning af at han havde fået hele sin uddannelse i centraladministrationen – ualmindelig alsidig administrativ indsigt og støttedes af en sikker hukommelse og en betydelig formel evne. I kraft heraf var han ikke blot en uvurderlig støtte for de vekslende ministre; men i hvert fald i hans senere år identificerede man uden for ministeriet jævnlig justitsministeriet med dets myndige departementschef. Af sine modstandere betegnedes han som udpræget bureaukrat, og den gennemførte sparsommelighed som karakteriserede hans administration kunne undertiden falde noget for brystet, men hans iver, nidkærhed og pligtopfyldelse forblev usvækket lige indtil han næsten 74 år gammel trak sig tilbage fra sin stilling. Som påskønnelse af sin lange tjeneste fik han ved sin afgang tildelt excellencetitlen. – At R. fik afgørende indflydelse på de i justitsministeriet i hans lange embedstid udarbejdede love er en selvfølge; men desuden var han medlem af flere lovkommissioner, bl.a. proceskommissionerne af 1868 og 1892 og af sø- og handelslovkommissionen af 1870, og i sin høje alderdom beskikkedes han som formand for den 1905 nedsatte straffelovkommission. 1877 udnævntes han til ekstraordinær assessor i højesteret. – Kancellisekretær 1860. Virkelig kancelliråd 1864. Virkelig justitsråd 1866. Virkelig etatsråd 1868. Gehejmekonferensråd 1904. – En søn **Frederik Cecil Jean R.**, * 26.4.1870, + 16.12.1931, blev student 1887, cand.jur. 1895 og var 1896–99 assistent i forsikringsselskabet Danmark, derefter til 1909 kontorchef i Landbygningernes alm. Brandforsikring, blev 1910 overretssagfører, 1913 birkedommer på Læso, 1915 assessor i landsoverretten i Viborg og 1919 dommer i vestre landsret. Under mærket „Rik“ skrev R. op mod et halvt hundrede lette revy- og teaterstykker, s.m. bl.a. Aksel

*Bredahl og Anton *Melbye. 1905 udgav han *Danmarks Visebog I–II*, og af sine egne op mod femhundredte viser udgav han 1931 et udvalg *Spredte Viser*. R. var medstifter af Danske dramatikeres forbund 1906 og medlem af bestyrelsen. – R. 1869. DM. 1872. K². 1875. K¹. 1878. S.K. 1891. □ Afbildet på tegn. Studenterforeningen flytter, 1863. Mal. Buste af Th. Oppermann (Fr.borg). Mal. af G. Achen, 1905 (justitsministeriet) og 1908. Foto.

III. tid. 11.11.1900 og 19.1.1908. Berl. tid. 10.1.1908. M. P. Friis sst. 7.11.1930. Olfert Ricard i Mit hjem I, 1911 69–71. Samme: Arbejde og fest III, 1922 19–28. Niels Lassen: Erindr. I, 1918 244–46.

*Stig Iuul**

Ricard, Carl Molt Aure, * 1902, højesteretssagfører. * 26.9.1902 i Kbh. (Helligånds). F: kontorchef, senere landsdommer Frederik Cecil Jean R. (1870–1931) og Gerda Harriet Richter (1873–1932). ~ 11.4.1942 i Kbh. (Garn.) med forfatter, mag.art. Anette Kirsten Meyer, * 5.11.1916 i Shanghai, † 16.4.1976 i Kbh., d. af generaldirektør Vilhelm *M. (1878–1935) og Kirsten Bramsen (1884–1934).

Familien Ricard har i flere generationer frembragt betydelige jurister. R. selv valgte efter studentereksamen fra Viborg 1920 også det juridiske studium og blev kandidat fra Kbh.s univ. 1925. Efter nogle år som advokatfuldmægtig arbejdede han 1928–29 i Maypole Dairy Co. Ltd. i London, men vendte tilbage til Kbh. hvor han arbejdede som direktionssekretær i I/S Berlingske Tidende fra 1929–36. 1932 blev han landsretssagfører og drev fra 1937 selvstændig advokatvirksomhed i Kbh. R. blev højesteretssagfører 1946 og er anerkendt som en særdeles dygtig procedør og har medvirket i en række sager af betydelig offentlig interesse. I det kompleks af såkaldte „varebyttesager“ (1952–55) der fulgte i efterkrigstidens kølvand (eksport til Italien med fiktive dokumenter) blev han af de øvrige forsvare valgt til formand for et koordinationsudvalg. I „Danish Milk“ sagen (1955–56) var han forsvare for højesteretssagfører Leif *Gamborg der ved østre landsrets dom blev frifundet for de af handelsministeriet rejste anklager. 1968 blev han beskikket som forhørsleder i den såkaldte „kildeskattehusag“. Endelig kan nævnes højesteretssagerne om de såkaldte „små jordlove“ (Ugeskrift for retsvæsen 1952) og Odense Stålskibsværfts skattesag (sst. 1976). – Fra andre felter kan nævnes at R. i samarbejde med Stephan *Hurwitz og Jørgen *Trolle udarbejdede de betydningsfulde „Presseetiske regler“ som har dannet grundlag for pressenævnets virksomhed.

Ricard, Carl

Blandt R.s mange tillidshverv kan nævnes at han 1952–58 var medlem af Sagførersamfundets 1. kreds (formand fra 1954), formand for Dansk tarifforenings komité 1953–76, og medlem af forsikringskommissionen 1958–76. R. har været medlem af forskellige kommercielle virksomhedsbestyrelser, bl.a. Magasin du Nord og A/S Aarhus Oliefabrik. – R. 1959. □Mal. af Otto Christensen, 1952 og af Svend Engelund, 1972 (Skadesforsikringsforeningen). Foto.

C. R.: En advokats erindr., 1981.

Bernt Hjejle

Ricard, Frederik, se Ricard, C. F.

Ricard, Olfert Herman, 1872–1929, præst. * 2.4. 1872 på Frbg. (Johs.), † 20.6.1929 sst., begr. i Kbh. (Vestre). F: departementschef, senere hjemmekonferensråd C. F. *R. (1830–1908) og Signe S. V. Møller (1844–1901). Ugift.

R. kom fra en oprindelig fransk-huguenottisk familie. Han blev student (Borgerdydskolen på Chr.havn) 1889 og cand.teol. 1895. Skolen mindedes han med uvilje, studentertiden derimod med glæde; han dyrkede flittigt teologien, mest bibelfagene, og havde planer om en universitetskarriere. Imidlertid var han allerede ved stiftsprovst J. H. *Pauillis konfirmandforberedelse blevet kristeligt vakt, som student var han søndags-skolelærer og fra 1893 medhjælper i KFUMs ungdomsafdeling. 1896 var han i England, 1899 i USA, og på flere måder blev han pioner for anglo-amerikanske metoder i det kristne ungdomsarbejde. 1896–1908 var R. sekretær i Kbh.s KFUM som under hans ledelse fik et mægtigt opsving med store medlemstal, mange medarbejdere, talrige kristeligt-kulturelle aktiviteter og som et symbol på alt dette rejstes – for en stor del ved hans indsats og i samarbejde med Indre mission (stat og kommune nægtede at yde bidrag) – KFUMs „borg“ i Gothersgade (stærkt udvidet 1917).

R.s teologi var dogmatisk set af traditionel ortodoks-empiristisk type, men med en stærk impuls fra tidens liberale teologi (F. C. *Krup) hvis harmoniske og idealistiske Jesus-billede („den historiske Jesus“) han talentfuldt udmøntede i praktisk forkyndelse. Ialtfald i hans ungdomsforkyndelse var Jesus-skikkelsen mere ideal og forbillede („helten over alle helte“) end frelser og forsoner. R.s force lå især i de „bibeltimer“ han holdt for 14–17-årige; han illustrerede bibelteksten ud fra sin brede og humane kulturbaggrund, sin sans for æstetiske værdier, et smittende „københavnsk“ vid, alt sammensmeltet til en helhed og udtrykt med fornem sproglig præg-

nans. Med samme selvfølgelighed færdedes han blandt læredrengene i Bethesdas kælder og mellem gymnasiasterne i det moltkeske palæ. Fra KFUM-årene stammer mange skrifter, taler og afhandlinger af vidt forskellig art, digte og navnlig studier over bibelske karakterer og typer, „afbilleder“ af „urbilledet“ (Jesus). Mest kendt og udbredt var *Ungdomsliv*, 1905 (og siden i talrige oplag). Under det teologisk-kirkelige omslag sidst i 1920'erne blev den hårdt kritiseret både for sin højspændte idealisme og sin slørede behandling af sexaletiske spørgsmål, men man skal vanskeligt finde et arbejde der så udtalt repræsenterer ungdomsvækkelsens mentalitet i århundredets første årtier. R.s formfuldendte og charmerende person, hans mange medarbejdere, efterlignere (og epigoner) blev en magt i kirken og udgjorde reelt en „fjerde retning“ hvis præster og ikke mindst lægfolk kom til at øve en afgørende indflydelse og ofte til at indtage tilsvarende positioner.

På landet var KFUM slet og ret ungdomsfløjen af Indre mission, men i byerne og mest i Kbh. havde den baggrund i et kulturbevidst borgerskab. Det gav uundgåeligt svære spændinger, ofte udtrykt i anklager mod R. for at sætte „det menneskelige“ over „det kristelige“, eller for at bruge det første til at liste det sidste ind i unge mennesker. R. vedkendte sig åbent at byungdoms behov er andre og flere end bondeungdoms, at også sport og underholdning må indgå som noget selvfølgeligt, og han søgte at nyttiggøre erfaringerne fra den grundtvigske højskole; men den altid murrende kritik fra missionskredsene trættede (det var ham også en stor skuffelse at han „dumpede“ ved bispevalget i Roskilde 1923), og efter et nyt „dolkestød i ryggen“ nedlagde han 1924 sit formandskab for KFUM i Danmark. – 1908 blev R. residerende kapellan ved Skt. Johannes kirke og 1917 (efter at konge og biskop forgæves havde søgt at få den radikale regering til at gøre ham til stiftsprovst) sognepræst ved Garnisons kirke. I alle årene var begge kirker fyldt langt ud over hvad stolestæderne kunne rumme, og han havde fra hele Storkøbenhavn en „sporvognsmenighed“ som søndag formiddag prægede gadebilledet. I fuldent stil ledede han gudstjenesten, og hans prædiken var opbygget efter det klassisk-ciceronianske mønster: en indledende præsentation af temaet, en fremstilling af det i tre hovedpunkter bygget på en allegorisk tekstudlægning, og en sammenfattende applikation. Som i ungdomsforkyndelse, men med stigende kirkeligt præg, sigtede også nu hans prædiken mod skabelsen og den harmoniske opbygning af den kristne personlighed. Af de mange prædikenudgivelser må især nævnes

postillen *Vinter og Vaar, Sommer og Høst*, 1915 og den posthume *Efterklang*, 1929. I de sidste ti år af R.s liv blev hans prædikener hver mandag offentliggjort i Dagens Nyheder. Efter opfordring fra Danmarks radio blev han 1925 den første hvis prædikener (et år igennem) transmitteredes og dermed nåede ud til meget vide kredse; hans bøger kom ofte i flere oplag, og de ikke ubetydelige indtægter han således fik indgik efter hans død i et mindesfond til gavn for ungdomsuddannelse. Fra 1915 var R. lærer i homiletik ved pastoralseminariet, et hverv han (ligesom konfirmandundervisningen) bestred med glæde, men i sine sidste år følte han sig i høj grad såret af den kritik og obstruktion som udgik fra tidehvervsteologerne. Omtrent samtidig med R.s død – kort efter at han med endeløs jubel blev hyldet ved KFUMs 50-års jubilæum – satte det førnævnte teologisk-kirkelige omslag sig igenem, og forbløffende hurtigt gled han i baggrunden. En epoke var til ende. – R. 1918. DM. 1923. F.M.I. 1908. □ Træsnit af H. P. Hansen. Mal. af Berthe Wegmann (Fr.borg). Relief af Rikard Magnussen, 1930. Buste af Axel Poulsen, 1930 (Garnisons kirkeplads). Buste af G. Hammerich. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1940. Foto. – Gravmonument af Axel Hansen, 1930.

Johs. Malmstrøm: O. R., 1929. Michael Neiiendam: Rampelys og stjernesker, 1941 33–58. Poul Hartling og Johs. Müller: Sursum Corda, 1942. O. R. i 70-året for hans fødsel, red. Sv. Rehling, 1942. Knud Hee Andersen: O. R. Ungdomsarbejderen, 1959. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966 (jfr. samme i Kbh.s stiftsårsbog 1979 59–82). I tjeneste for kirke og folk. O. R. i 100-året for hans fødsel, ved Vilh. Dickmeiss, 1972 (heri R.s erindr.). – Papirer i Kgl. bibl. Levnedsbetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Rich, Caspar Friderich Paulus, 1800–74, fabrikant. * 29.5.1800 i Kbh. (Frels.), † 20.5.1874 sst. (Frue), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: auktionsholder, senere branddirektør i Ringkøbing, Peter Høeg R. (1754–1831) og Barbara Johanna Dircks (1774–1852). ~ 2.7.1836 i Kbh. (Frue) med Ivare Hansine Adolffine Borring, * 2.9.1815 i Bogense, † 5.5.1874 i Kbh. (Frue), d. af købmand Søren B. (1788–1870, ~ 2° 1825 med Dorothea Helene Fahnøe, 1802–82) og Georgine Clod (1787–1824).

R. der 1833 havde erhvervet urtekværmerborgereskab og drev forretning i Nikolajgade, overtog 1.8.1834 en af artilleriløjtnant, senere kaptein Jacob Lüders v. Høyer oprettet fabrik for behandling, brænding og formaling af løvetandsrødder som indsamledes på voldene og på markerne uden for Kbh. Fabrikken, der var forænet med udsalg, lå i Skt. Pedersstræde, og begge

de fortsattes af R. der med stor energi drev løvetandsfabrikken frem, navnlig efter at han 1851 havde købt ejendom i Vestervoldgade hvor han indrettede den første efter moderne principper drevne virksomhed på dette område. I konkurrence med de mange kaffesurrogatfabrikker som i den følgende tid opstod hævdede R. sin virksomhed en førende og selvstændig stilling, og da De danske cikoriefabrikker stiftedes 1872 ved sammenslutning af seks cikoriefabrikker i Kbh. og provinsen var R. ikke med. Efter hans død fortsattes virksomheden af sønnerne. Georg Rich (1839–1916) og Hans Adolph Rich (1846–1923), under navnet *C. F. Rich & Søner's Kaffesurrogatfabrik*. Førstnævnte udrådte 1889, efter at firmaet Sthyr & Kjær 1885 var indtrådt som deltager. 1896 gik C. F. Rich & sønner op i De danske cikoriefabrikker hvor det endnu er bevareret som firmanavn.

Børsen 24.7.1934. C. F. Rich & sønner A/S 1834–1934, 1934.

P. Koch Jensen*

Richardis (Regitse, Rixa), † senest 1386, hertuginde af Sønderjylland. F: grev Guncelin af Schwerin og Tecklenburg († 1327) og hustru. ~ hertug *Valdemar Eriksen, * ca. 1315, † 1364, s. af hertug *Erik Valdemarsen († 1325) og Adelheid. – Mor til *Henrik († 1375).

Hvornår R.s giftermål fandt sted vides ikke. Men 1358 optrådte hun som hertuginde da hun under krigen mellem hendes mand og Valdemar Atterdag forsvarede Sønderborg slot. I sine sidste år sluttede hun sig som sønnen nær til den danske konge, og i 1373 gjorde hun ham endog til sin formynder. Ved den lejlighed overdrog hun ham alt sit enkeje, Als og flere herreder på fastlandet. Siden nævnes hun ikke som levende; 1386 gav hendes brorsøn Otto af Tecklenburg hertug Erik af Sachsen fuldmagt til på hans og egne vegne at kræve arv efter R. som altså da var død.

Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920. Danms. middelald. annaler, udg. E. Kroman, 1980. Sjællandske krønike, udg. Rikke A. Olsen, 1981. G. M. C. Masch i Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Gesch. XV, Schwerin 1850 39f. F. Wigger sst. XXXIV, 1868 134f. Horst Windmann: Schlesw. als Territorium, Neumünster 1954 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XXX. Esben Albrechtsen: Herredømmet over Sønderjylland 1375–1404, 1981.

Esben Albrechtsen

Richardt, Ernst Christian, 1831–92, forfatter. * 25.5.1831 i Kbh. (Holmens), † 18.12.1892 i Vemmetofte, begr. i Ørslev, Bårse hrd. F: varemægler Andreas Emanuel R. (1799–1873) og Elisa Margrethe Christensen (1791–1855). ~ 17.

11.1865 i Kbh. (Frels.) med Marie Koës Hammerich, * 31.10.1842 i Kbh. (Frue), † 25.3.1900 på Iselingen, d. af docent, senere rektor Martin *H. (1811–81) og Anna M. Aagaard (1820–1904).

R.s forældre boede i Lille Kirkestræde ved Højbroplads. Faderen var en vittig og munter mand, meget teaterinteresseret, moderen var et fint og stille gemyt; der var tungsind på hendes families side; en bror til R. døde på Oringe, hans søster var også til tider sindslidende; R. selv var noget tungsindig. R. gik i Borgerdydskolen på Christianshavn og havde til rektor først N. B. *Krarup, senere M. *Hammerich. R. blev tidligt en elsker af dansk og antik poesi og skrev selv vers som dreng. Blandt hans skolekammerater var hans tre nærmeste venner for livet, P. *Heise og G. og V. *Rode. Han var i det hele taget en trofast og stærkt rodfæstet natur. Han blev student 1848 og valgte teologi af religiøse grunde; nogen synderlig lærd teolog blev han dog aldrig; først 1857 fik han eksamen med en beskeden karakter. Han gik stærkt op i studenterlivet, der dengang havde sin højeste blomstring, var en anset selskabsmand og selskabsdigter både i Studenterforeningen hvor han efterhånden avancerede til ledende senior, og i en privat studenterklub Oasen (1850–56). Fra dette miljø udgik hans studenterkomedier; *Kong Rosmer* (trykt i Studenterkomedier, udg. af Axel Sørensen 1904) er bedst; *Declarationen* (skrevet i efteråret 1851) blev den største succes, både i bogform (1869) og opført på Det kgl. teater (1861). C. *Hostrup hjalp R. med slutningen af dette stykke; senere digtede de i fællesskab ruskantaten 1854. R. var 1858–64 dirigent i Studenterangforeningen og deltog i studentertogene 1851, 1856 og 1875; han var ivrig skandinav og lapsede sig undertiden med svecismer i stilen. – Til jul 1860 udgav han sin første, berømte samling *Smaadigte* (titelbladet: 1861). Den indeholder allerede en række af hans populære digte, viser og sange, som bragte Carl *Ploug og Hostrup i erindring, for Danmarks frihed, for Norden, for fædrelandet (*Mit fagre Hjem, O Danmark i din Kappe blaa*), for studenterne (*Vi er et lystigt Folkefærd*), men også et intimere digt som vuggevisen *Sov mit Barn sov længe*, fromme digte som *Lær mig, Nattens Stjerne* eller *Modersorg*. Blandt de fortællende digte fandtes allerede to dyrefabler: *Hr. Mikkell og Tulle*. I en mere raffineret stil med en lidt indviklet og prosaisk beskrivelsesteknik er digtene *Ved Løvspring og Paa Castelsveien*.

R. blev folkekær på disse ungdomsarbejder. Han fik det Anckerske legat 1861 og kunne foretage en større udenlandsrejse. Den gik ad Rhinen til Schweiz og Italien. Vinteren 1861–62 var han i Rom, derefter rejste han til Palæstina (se hans

rejsebog i prosa og vers, oprindeligt Nord. Univ.-T. IX, 1863, senere som bog, *Det hellige Land*, 1870). Hjemrejsen gik over Smyrna, Konstantinopel (Istanbul), Athen, Venezia og Tyrol. Under krigen 1864 blev han sit folks trøster. Samlingen *Nyere Digte* (udk. jul 1864) indeholder bl.a. digtkredsene *Fra Rejsen* og *Et Aar*; den sidste rummer nogle af R.s allerbedste ting. Efter krigen var R. en tid musik- og teateranmelder ved Dagbladet, en virksomhed der kun forlignedes slet med hans noget omstændelige arbejdsmåde; stundom fik han hjælp af sin ven Georg *Brandes. 1866 blev han forstander på Tune højskole (mellem Tåstrup og Køge). Men hans foredrag gik over hovedet på de fleste, og han talte skolen tom, var også for distræt og upraktisk til at kunne gå op i en sådan gerning. 1871 blev højskolen omdannet til en landbrugsskole. Fra denne periode er samlingen *Texter og Toner*, 1868 der gennemgående anslår dybere strenge. Den indeholder naturdigte med en lærdom på bunden som *Den gamle Skovvei*, fabler som *Dragonhesten*, en humoreske som *En skikkelig Mand*, kantater, mindedigte og det længere eventyrdigt *Tornerose* (heri *Altid frejdig naar du gaar*).

R. bestemte sig nu til at søge præstekald og forberedte sig til sin nye gerning ved et længere ophold hos sin hustrus onkel, pastor H. P. C. Dorph i Øster Egesborg ved Vordingborg. 1872 blev han udnævnt til kapellan pro loco i Store Heddinge under den myndige H. E. Glahn. Her var han i fire år. Hans forkyndelse var beskeden og stilfærdig og skaffede ham gode venner; også som sjælesørger var han samvittighedsfuld. „Den, som hvisker sagtst, trøster bedst“, hedder det i et af hans digte fra 1864. En prædiken af R., *Skattens Mønt*, er trykt i Kristelig Kalender for 1876 (1877). – 1876 blev han sognepræst til Ørsted ved Årup i Vestfyn, 1886 præst til Vemmetofte kloster. For sit svage helbred måtte han næsten hver sommer rejse til Norge, Schweiz eller Tyrol. Men hverken præstegerning eller svagelighed eller rejser hindrede ham i at udsende nye bøger. 1874 kom *Billeder og Sange*, 1878 *Halvhundrede Digte*, 1879 *Billedexter*, 1880 *Kantater og Digte*, 1884 *Vaar og Høst*, 1891 *Blandede Digte*. De indeholder bl.a. en række ypperlige mindedigte, fine versificerede karakteristikker både af offentlige og private personer, fx meget smukke kvindeportrætter.

For scenen har R. som moden mand kun skrevet dramaet *Drot og Marsk*, 1878, som tekst til Heises toner. Han fulgte især C. *Hauchs Marsk Stig, men tog også motiver fra Erik Menveds Barndom. Det er den fineste danske operatekst. Som tekster til illustrationer læses bedst hans

Fra Kysthospitalet paa Refsnæs, 1887, *Vort Land. Et geografisk Digt*, 1889 og *Fadervor*, 1891. Sammen med G. Rode har han udgivet *Fortællinger og Vers for Store og Smaa*, 1866 og *En Billedbog*, 1868. Endnu må nævnes hans gendigtninger af N. Lenaus *Savonarola*, 1876 og J. O. Wallins *Dødens Engel*, 1889.

R.s. digtning er ikke fri lyrik; den er upersonlig, ukonfessionel, uden store lidenskaber og syner. Meget er lejlighedsdigtning, svingende mellem rimet journalistik og rimet prædiken. R. var en ypperlig tolk af øjeblikkets stemning, enten det nu drejede sig om fødselsdage og tab i en kreds eller om et folks følelser og tårer. Uden for lejligheds poesien har han især dyrket den belærende genre; hans udgangspunkt er parabeln, og han kan nå på den ene side til fabelen på vers, på den anden side til det religiøse læredigt og salmen. Hans poesi har en fin bouquet af humor og melankoli, ligeligt blandet, enten han skriver bønedeigte eller kantater. Han arbejdede med strengere forestillinger om stilen end de samtidige studenterpoeter, var en egentlig lærd digter der med ypperlig sans for effekt udnyttede den rige poetiske arv fra Baggens til Hertz. Han kunne i det samme digt anbringe reminiscenser fra Grundtvig og fra Heiberg og slap i reglen godt fra det. R. kunne stundom skrive meget jævnt, men selv den sobre stil virkede hos ham som frembragt ved raffinerede interferenser. Oftest tyede han til udspekulerede billeder og omskrivninger, anvendte efterhånden et helt nyt leksikon af kendinger. Som versifikator var han meget fremragende; nærmest sluttede han sig til J. L. Heiberg og hans skole. R., der havde et fint musikalsk øre, nynnede sine sange til deres egen lille melodi. Hans vers er oftest sangbare, ligefrem beregnede på at sættes i musik, og han er en af vore mest komponerede digtere. Men finesserne i hans sprogbehandling kommer bedst til deres ret i de rent recitatiske poesier. R.s. digtsamlinger er en ganske rig efterhøst fra guldalderen. Tonen er ikke stærk, men fin; det er en essens af mange essenser. R. begyndte som studenterpoet med lovlig lave præntioner; årene gav hans digtning større alvor og inderlighed. Hans formfylde og det ligesom til noget dybere lytende i hans ånd gør ham til en af de interessanteste skikkelser i den tids danske litteratur. – R. 1887. □ Tegn. af P. C. Skovgaard, 1856 (Fr.borg). Afbildet på tegningen Studenterforeningen flytter, 1863 og på Constantin Hansens mal., 1867, af studenterne med Carl Ploug på Drottningholm 1856 (Fr.borg). Træsnit 1869 og i samme type på Magnus Petersens stik af nordiske digtere, s.å. Træsnit 1872 og i samme type af H. P. Hansen, 1886. Træsnit 1873, 1876, af H. P.

Hansen 1882 og efter dette træsnit 1885. Træsnit af P. L. Bevers, 1883. Litografi 1884. Buste af Aksel Hansen, 1886 (Fr.borg). Træsnit 1888 og af M. Hønemann, 1893, i samme type litografi af Harald Jensen. Tegn. af Gerh. Blom, 1895 (Fr.borg). Min. af H. C. Vantore ca. 1900. Tegn. af Carl Bloch. Buste af V. Bissen (Studenterforen.). Foto. – Monument af N. Larsen-Stevns, 1913 (Højeruplund). Mindsten i Ørsted 1933. R.-mindeværelse (Ø. Egesborg præstegård).

Saml. digte I–III, 1895. Digte i udv. I–II, 1914. – F. L. Østrup i Danske salmedigtere, 1905 112–36. Emma Kraft: Brogede blade, 1905 262–73. Georg Brandes: Saml. skr. 2. udg. II, 1919 423–40. Helena Nyblom: Mina levnadsminnen I, Sth. 1922 (da. udg.: Livsminder fra Danm., 1923) 278. J. Kj. Carlsen: C. R., 1928. Vestre borgerdydskole 1787–1937, 1937 63. Hans Egede Glahn i Glahn-samf. IV, 1946 102–07. Holger Nyblom i Ord och bild LVI, Sth. 1947 317–23. M. P. Seedorff i Kristeligt dagbl. 15.4.1954. Paul V. Rubow i Berl. after 14.2.1955 (optr. i forf.s Epigonerne, 1956 44–53). Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 1972 184–88. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Paul V. Rubow*

Richardt, Joachim Ferdinand, 1819–95, maler. * 10.4.1819 på Brede, † 29.10.1895 i Oakland, Californien. F: forpagter, senere bogbinder Johan Joachim R. (1790–1849) og Johanne Frederikke Bohse (1794–1866). ~ 18.1.1862 i Kbh. (Trin.) med Arndine Hedvig Sophie Steenstrup Linnemann, * 28.12.1831 på Rugstedgård, Ødsted sg., † 29.7.1888 i San Francisco (~ 1° 1852 med proprietær Gustav Frederik Ludvig Vilhelm Schneider til Sophiendal ved Fjerritslev, 1828–54), d. af proprietær Johan Henrik L. (1790–1867) og Madsine Johanne Buch (1794–1876).

R. gennemgik kunstakademiet og udstillede på Charlottenborg 1939–71. Han opholdt sig i en periode i USA, var derefter en tid i Kbh. og foretog 1862–63 en rejse til Italien hvorefter han bosatte sig i USA (San Francisco og Oakland). Både her og i Danmark ernærede han sig som tegnelærer og prospektmaler. Hans arbejder forestiller for de danske vedkommende især herregårde i deres landskabelige omgivelser, for de amerikanske, så vidt man af de her udstillede kan se, berømte landskabelige seværdigheder i USA. Han udførte dog også en del egentlige landskaber. Han tegnede en række prospekter af danske og skånske herregårde. De blev stukket af Nordahl Grove, og de danske blev udgivne i tyve bind med tekst af T. A. Becker og C. E. Secher (*Prospekter af danske Herregaarde*, 1844–68; ny udg. 1976 med forord af Palle Lauring), de svenske med tekst af G. Ljunggren (*Skånska herregårdar* I–VI, 1853–61 + suppl. 1863).

Richardt, Ferdinand

□Mal. af Carl Richardt ca. 1840 og ca. 1855. Tegnet selvportræt 1868 (Kgl.bibl.). Foto.

Fortegn. over malerier . . . af F. R., 1850. Fortegn. over landskabsmaler F. R.s malerier . . ., 1871. – Palle Lauring i R.: Prospekter af da. herregårde I–II, 1976.

Henrik Bramsen

de Richelieu, Andreas du Plessis, 1852–1932, sø-officer. * 24.2.1852 i Løjt ved Åbenrå, † 25.3.1932 på Kokkedal, Hørsholm sg., begr. i Kbh. (Holmens k.s. kapel). F: sogneprest Louis Armand Immanuel Septimannie du Plessis de R. (1821–59) og Frederikke Karen Elisabeth Christiane Ulstrup (1829–1910). ~ 9.1.1892 i Kbh. (Garn.) med Dagmar Therese Louise Lerche, * 21.4.1871 i Hillerød, † 10.7.1942 i Helsingør, d. af overretssagfører, kammerjunker Ferdinand Hans Henrich L. (1838–86) og Helene Maria Gulstad (1847–1930, ~ 2° 1887 med skovrider i Stenderup, senere Gurre, hofjærgermester Frederik Holger Falkenberg, 1852–1923). – Bror til Louis August du Plessis de *R.

Familien tog 1858 til Vestindien hvor faderen skulle virke som præst, men pga. dennes død kom R. atter til Danmark 1859. Han gik derefter i latinskole 1862–67, sejlede i koffardifart 1867–71, især med skibe til Østen, gennemgik Kbh.s navigationsskole og tog såvel styrmands- som skibsførereksamen med udmærkelse. Derpå af-tjente R. sin værnepligt i flåden, gennemgik reserveløjtnantskolen og blev 1872 reserveløjtnant i søofficerskorpset, en grad han formelt beholdt indtil 1890. 1872–74 gjorde han tjeneste i sø-transportvæsenet. R. havde under sine ophold i Østen fået øjnene op for hvilke muligheder der for en driftig europæer lå i denne del af verden. 1874 rejste han til Bangkok i Siam vistnok med en introduktionsskrivelse fra Christian IX. Den siamesiske kong Chulalongkorn var meget reformvenlig og interesseret i europæisk ekspertise til opbygning af en moderne stat. 1875 blev R. udnævnt til kaptajn i den siamesiske flåde, en institution der på dette tidspunkt nærmest kun eksisterede af navn. Frem til 1882 var R. eneste dansker i Siams militære styrker. Efter sin ansættelse fik han kommandoen over den lille korvet Siam Mongkut der bl.a. anvendtes ved opmålinger ud for Siams sydkyst. 1878–90 var R. derefter chef for det nybyggede kongeskib Vesatri. 1877 blev han kaptajn og indtrådte 1878 i den siamesiske adel med titel af Luang. Under de mange togter med kongeskibet havde R., der efterhånden talte og skrev thai, lejlighed til at vinde kongens fortrolighed og blev da også en af dennes nærmeste rådgivere. 1883 blev R. kommandør og Phra (en adelstitel). 1886 blev han tillige chef for orlogsværftet i Bangkok og samtlige

marinestationer, marineinfanteriet og -artilleriet. R. forsøgte i disse år med små midler at opbygge et siamesisk søværn. 1889–90 deltog han med held i nedkæmpningen af et malayisk oprør. 1891 blev R. den siamesiske marines stabschef og ledsagede kongen s.å. ombord på det nye kongeskib Maha Chakrri på et togt til Singapo-re, hvor der er rejst et monument til minde om besøget. 1891–92 var han medlem af et ekstraordinært siamesisk gesandtskab til europæiske lan-de. I denne forbindelse blev Danmark besøgt og R. benyttede lejligheden til at gifte sig. 1893 ledede han de styrker der ved Menam-floden kæmpede mod franske krigsskibe, blev s.å. kontreadmiral og fik tildelt den højeste adelstitel Phya Pan Tong. En siamesisk prins var formelt chef for flåden, men R. var nu den faktiske chef. Under kong Chulalongkorns besøg i Europa 1897 var R. rådgiver for den regerende dron-ning. 1899 blev han viceadmiral og marinemin-ster. 1902 forlod han aktiv tjeneste i Siam og vendte hjem til Danmark. Medvirkende til den-ne beslutning var at såvel R. som hans kone til-syneladende ikke tålte de klimatiske forhold. Ved afrejsen udnævntes han til viceadmiral à la suite, og blev således aldrig afskediget fra tjene-sten.

Samtidig med at grundlægge den siamesiske flåde var R. virksom inden for andre områder der var med til at udvikle Siam til et mere moderne europæiseret land. Han etablerede det første elektricitetsværk og de første sporvogns- og jern-banenet i dette land. I perioden 1881–1915 an-sattes på R.s initiativ omkring 100 danskere, bl.a. broderen L. A. de Richelieu, i Siams militære styrker og i visse offentlige embeder, ligesom han sørgede for at siamesere sendtes til uddan-nelse i Danmark. R. knyttede nære forbindelser med H. N. *Andersen og var med til at etablere Østasiatisk Kompagni 1898 som medlem af det-tes bestyrelse. R.s forretningsmæssige virke i Si-am er ikke nærmere belyst, men i hvert fald havde han da han vendte tilbage til Danmark 1902 tydelige kapitalinteresser flere steder og blev ret hurtigt placeret på centrale bestyrelsesposter i en række af landets største og hurtigst voksende fo-retagender. Han kom således 1902 ind i Land-mandsbankens bestyrelse og var siden formand for denne 1908–22. Ligeledes 1902 kom han ind i Det forenede Dampskibs-Selskabs bestyrelse, var 1905–08 dennes administrerende direktør og rekonstruerede det. Derefter var han selskabets bestyrelsesformand 1908–22. Interessen for jern-baner som han havde fået i Siam overførte han til Danmark og grundlagde *Slangerupbanen* hvor han var formand for bestyrelsen 1902–29. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for

Kjøbenhavns Sporveje 1903–11 og for Skovshoved Elektricitets- og Sporvejs-Aktieselskab 1911–26. Ligeledes var han fra 1902 medlem af bestyrelserne for Den kgl. Porcelainsfabrik og Vestindisk Koloniallotteri. 1909 blev R. formand for bestyrelsen for Burmeister & Wain der derefter oplevede en stærk opblomstring. Han støttede her direktør Ivar *Knudsens bestræbelser for at indføre dieselmotoren som drivkraft i større skibe og fik gjort ØK interesseret i et projekt. Resultatet blev dieselmotorskibet Selandia der vakte opsigt verden over. R. sad også i fajanfabrikken Aluminias bestyrelse og havde interesser i The Siam Electricity Company. Hele dette blomstrende virke inden for storkapitalen som R. udfoldede fik en alvorlig rystelse 1922 da der blev rejst bedragerisigtelse mod Landmandsbankens direktør Emil *Glückstadt med de deraf følgende komplikationer for banken. Ganske vist blev R. i sin egenskab af bestyrelsesformand i banken af højesteret 29.9.1923 kendt skyldig i overtrædelse af aktieselskabsloven, men R. gik ud af affæren med reputationen i behold. Selv de hårdeste kritikere mente at R. var blevet ført bag lyset af Glückstadt og var uden egentlig skyld. I forbindelse med affæren omkring Landmandsbanken kan R.s forhold til H. N. Andersen næppe siges at være fuldt belyst. Det hele var en stor skuffelse for R. fordi der var tale om tillidsbrud hos mennesker som han stolede på og havde værdsat. R. synes efter 1922 at have tabt sin initiativrige arbejdsglæde.

Gennem sine sendelser til Europa som den siamesiske konges repræsentant havde R. fået udbygget forbindelsen med kongehuset, i hvert fald stod han både prins *Valdemar som han havde modtaget i Siam og den senere Frederik VIII nær. I forbindelse med den regeringskrise der opstod 1909 på grund af gennemførelsen af en ny forsvarslov anmodede Frederik VIII R. om at stille sig i spidsen for et forretningsministerium der kunne føre loven igennem. R. erklærede sig villig men formidlede henvendelsen til grev Ludvig *Holstein-Ledreborg der påtog sig opgaven. R. var stærkt nationalt men egentlig ikke politisk interesseret. – Den behandling en række nationale spørgsmål fik trak ham imidlertid ind i politik på konservativ side. Han modarbejdede således kraftigt salget af de vestindiske øer og efter første verdenskrig virkede han gennem foredrag for en Dannevirke-grænse uden afstemning. 1915–18 var han konservativt medlem af landstinget valgt i 2. kreds og var tingvalgt medlem 1919–20. I landstinget tog han del i debatterne omkring børs-, rederi- og skattespørgsmål og var 1917 højres ordfører ved behandlingen af fragtolven. 1919 kom han ind i Kb.h.s havneråd. I

forbindelse med påskekrisen 1920 var R. virksom i nationalistisk indstillede kredse for en kraftig politik i Sønderjylland-spørgsmålet. R. var formand for Danmarks-samfundet 1919–22. Efter at han var vendt hjem til Danmark opretholdt han nære forbindelser med Siam og dets kongehus. R. var således på besøg i Siam 1904, 1908, 1911 og 1925. 1902–10 lejede R. Smidstrupgård og købte derefter Kokkedal slot ved Hørsholm. Her boede han til sin død. Slottet solgtes først af enken 1941. R. var dekoreret med en lang række udenlandske ordner specielt det siamesiske storkors af den hvide elefant i diamanter. – R. var et sjældent menneske. Begavet, initiativrig og arbejdsom. Han havde eminente administrative evner og en ualmindelig evne til at omgås mennesker og vinde dem for en sag eller et arbejde. Han var vellidt og respekteret og tilsyneladende ret uimponeret af sin egen position og resultaterne han havde nået. R. delte sin manddomsgerning ligeligt mellem Siam og Danmark, næsten 30 år i hvert land, og var begge lande en god mand. Han var personificeringen af det positive i den nationalt og liberalt indstillede konservatisme. – Kammerherre 1907. K.² 1883. K.¹ 1891. S.K. 1900. DM. 1905. S.K. i brillanter 1932. □ Træsnit af A. Bork, 1901, efter foto. Afbildet på gruppebillede malet af A. Jerndorff og F. Henningsen 1904–06 (Fr.borg), forarbejder dertil af Jerndorff. Buste af Johs. Kragh udst. 1911. Tegn. af Alfred Schmidt 1920 og 1921 (Fr.borg), H. Jensenius 1922 (sst.) og Carl Jensen 1923 (sst.). Afbildet på mal. af O. Matthesen, 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Tegn. af Aase Kramp, 1932 (Kgl.bibl.). Mal. af E. Saltoft og Seymour Stone. Afbildet på karikatur af Vald. Andersen. Flere mal. og akvareller på siamesiske mus. Foto.

Interview i Socialdemokraten 18.8.1909. – Chr. Bruun i Pers. hist.t. 3.r.III, 1894 302–12. Ch. Delgado sst. V, 1896 92f. Th. Hauch-Fausbøll: Slægtåndbogen, 1900 865–68. Samme: Admiral Richelieu anetavle, 1931. Samme: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 103. Walter Christmas: Et år i Siam, 1894. Herbert Warington Smyth: Five years in Siam I–II, London 1898. Holger Rosenberg: Siam og danskerne, 1900. Alex. Svedstrup i Ill. tid. 7.10.1900. W[ill.] T[hulstrup] sst. 25.2.1912. Alex. Svedstrup: De danske vej-, 1902. Kr. Dahl i Månedsmag., 1909 803–08. Edv. Brandes i Politiken 30.8. og 1.9.1909. Walter Armstrong Graham: Siam I–II, London 1912 (3. udg. 1924). Vort land 25.2.1912. Ernst Bodenhoff: Lyse minder, 1915 111–13. Berl. tid. 23.2.1922 og 26.3.1932. Holger Jacobæus: Erindr. fra en rejse til det fjerne østen, 1927. H. A. Andersen: Bao Luang, 1929. Ingvard Olsen i Flensborg avis 26.2.1952. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968 36. Samme i Historie ny r.VIII, 1968–70 486–97. Johs. Lehmann sst. IX, 1970–72 292–95.

Hans Chr. Bjerg

de Richelieu, Louis August du Plessis

de Richelieu, Louis August du Plessis, 1856–1910, søofficer. * 7.1.1856 i Løjt ved Åbenrå, † 30. 5.1910 i Gentofte, begr. i Kbh. (Vestre). F: sønepræst Louis Armand Immanuel Septimannie du Plessis de R. (1821–59) og Frederikke Karen Elisabeth Christiane Ulstrup (1829–1910). ~ 29.5.1889 i Bangkok (det da. generalkonsulat) med Hilda Sarah Blache, f. Ames, * 5.7.1865 i Bangkok, † 23.12.1935 i Kbh., d. af superintendent og chef for Bangkoks politi S. J. Bird Ames (1832–1901) og hustru († 1872). – Bror til Andreas du Plessis de *R.

R. blev 1870 frivillig lærling i søværnet og var bl.a. med fragatten Tordenskjold på togt til Kina 1870–72. Han fortsatte dog ikke uddannelsen inden for flåden, men tog styrmandseksamen 1874 og skibsførereksamen 1877. S.å. blev han reserveløjtnant i flåden. På broderens opfordring gik han 1883 i siamesisk tjeneste og ankom til Bangkok 1884, hvorefter han indtrådte i den siamesiske marine som løjtnant og næstkommanderende på kongens jagt Vesatri som broderen i en periode var chef for. 1890–93 gjorde R. tjeneste ved det siamesiske farvandsdepartement og deltog som sådan i englænderen J. McCarthays opmålingsekspeditioner langs Siams kyster. Han deltog i kampene mellem franske og siamesiske styrker 1893 i Paknambugten som næstkommanderende på et fort. 1894 indtrådte R. atter i flådens tjeneste, blev kaptajn og næstkommanderende på kongeskibet Maha Chakkrri. 1897 blev han udnævnt til kommandør. 1897–99 gjorde R. derefter tjeneste ved orlogsstationen i Bangkok. 1899–1901 var han chef for kongeskibet. I denne egenskab modtog han på den siamesiske konges vegne den danske krydserkorvet Valkyrien der var under kommando af Prins *Valdemar, under dennes besøg i Siam 1899. Han gjorde 1901 tjeneste ved orlogsstationen og var 1901–02 i Danmark. Efter at være vendt tilbage til Siam genoptog han sit arbejde på orlogsstationen, men hans helbred var dårligt og han søgte sin afsked der 1902 blev bevilget ham med pension. R. vendte derefter hjem til Danmark.

R. var ligesom sin bror virksom på andre områder. I en årrække var han således formand for Paknam Railway Co. Ltd. der byggede Siams første jernbane og 1890 overtog han sammen med Aage *Westenholz koncessionen til sporvejsdriften i Bangkok gennem Bangkok Tramway Co. Ltd. Han fik 1897 adelstitlerne Luang og Phra. Efter at være vendt hjem til Danmark sad han bl.a. i bestyrelsen for Dampskibsselskabet Urania, Internationalt Dampskibs- og Bjergnings Compagni og Alfred Christensen & Co. A/S. – R. 1901. □Foto.

Chr. Bruun i Pers.hist.t. 3.r.III, 1894 302–12. Ch. Delgobe sst. V, 1896 92f. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 865–68. Samme: Admiral Richelieus anetavle, 1931. Samme: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 103. Walter Christmas: Et år i Siam, 1894. H. Warington Smyth: Five years in Siam I, London 1898 kap. XII. Holger Rosenberg: Siam og danskerne, 1900 195. Alexander Svedstrup: De danskes vej –, 1902 234. – Papirer i C. F. Schiøppes saml., Forsvarets ark., Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Richiza, 1100-tallet, dronning. * senest 1108. F: hertug Boleslaw III Krzywosty af Polen (1086–1138) og Zbyslava af Kiev († 1108). ~ 1° ca. 1127 med *Magnus, * tidligst 1106, † 4.6.1134 i slaget ved Fodevig, s. af kong *Niels († 1134) og *Margrete Fredkulla († før 1130). ~ 2° med en russisk fyrste Volodar. ~ 3° med kong Sverker af Sverige, † ca. 1155. – Mor til *Knud Magnusen og *Sophie (ca. 1141–98).

I forbindelse med kong Niels' og hertug Boleslaw af Polens fælles angreb på Pommern aftaltes ægteskab mellem den danske kongens Magnus og den polske hertugdatter R.; ifølge *Saxo fejredes brylluppet i Ribe 1127. Efter at Magnus var faldet i slaget ved Fodevig 1134 ægtede R. „Waledar, ruthenes fyrste“, der snarere er identisk med fyrst Wolodar af Minsk (P. A. Munch og Jarl Gallén) end med Wladimir af Halicz (P. F. Suhm og J. P. F. Königsfeldt) eller Wladimir af Novgorod (Ellen Jørgensen). Med Volodar fik R. datteren Sophie som halvbroderen Knud bortgiftede til kong Valdemar I. Da var R. skilt fra Volodar og havde ægtet kong Sverker den Ældre af Sverige; hos dem søgte sønnen Knud tilflugt under de danske kongestridigheder omkr. 1150. Med kong Sverker fik R. sønnen Boleslaw af hvis svenske gods arv ifølge Kong Valdemars Jordebog tilfaldt halvøsteren Sophie og siden den danske kongeslægt. □Fantasibillede i træsnit fra 1600-tallet.

Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (re-proud. 1970) 185. Kong Valdemars jordebog, udg. Sv. Aakjær I, 1926–43 25f. Saxonis Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder I, 1931 (da. overs.: Saksnes Danesaga 1076–1157, ved J. Olrik, 1908 (2. udg. 1925)). – J. P. F. Königsfeldt: Geneal.-hist. tabeller over de nord. rigers kongeslægter, 1856 18 19 159. Jarl Gallén i Det nord. historiker møde i Kbh. 1971. Beretn., foredrag og forhandl. 80f.

Aksel E. Christensen

Richiza, † 1220, dronning af Sverige, † 8.5.1220, begr. i Ringsted. F: kong *Valdemar den Store (1131–82) og *Sophie (ca. 1141–98). ~ 1210 med kong Erik Knutson af Sverige, † 1216, s. af kong Knut Eriksson († 1195). – Søster til *Ingeborg (ca. 1175–1237(38)), *Knud VI og *Valdemar Sejr.

R.s ægteskab var utvivlsomt bestemt af politiske hensyn. Efter at Erik Knutson havde vundet magten i Sverige gennem sejrige kampe ved Lena (1208) og Gestilren (1210) lod han sig krone 1210 – det er den første kroning der kendes i Sverige – og søgte forbindelse med kong Valdemar Sejr ligesom han skaffede sig stadfæstelse og støtte hos pave Innocens III. Han døde imidlertid efter få års forløb og blev begravet blandt sine frænder i cisterciensernes klosterkirke i Varnhem. R. vendte tilbage til Danmark og hviler i Ringsted hos sin slægt. Hendes dødsdag 8.5. er optegnet i et psalterium der har været i Sune-sønnernes slægts eje (Ms. Egerton 2552 i British museum). Magnus Ladulås var hendes datter-søn.

Danm.s middelalderlige annaler, udg. Erik Kroman, 1980. – N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

*Ellen Jørgensen**

Richiza (Regitse, Rixa), ca. 1300, fyrstinde af Werle. † før 27.10.1308. F: kong *Erik Klipping (1249–86) og *Agnes af Brandenburg († 1304). ~ mellem 1291 og 1301 med fyrst Nicolaus af Werle, † 1316, s. af Johan af Werle-Parchim († 1283) og Sophie. – Søster til *Christoffer II, *Erik Menved og *Margrete († 1341).

R.s trolovelse med Nicolaus af Werle kom i stand i den hensigt at få ordnet nogle arvekrav han havde på gods i Danmark. Det hedder i Ernst von Kirchbergs rimkrønike at hun fire år gammel blev sendt til Mecklenburg for at opdrages i cistercienserklosteret Doberan. Mere sandsynligt er det dog at hun var hos cisterciensernonneerne i Hellig kors klosteret i Rostock som hendes farmor *Margrete Sambiria og fyrsterne af Werle havde doteret. Doberan var et mandskloster med streng klausur. Da R. og Nicolaus var beslægtede i 4. grad fik de dispensation til deres giftermål ved bulle af 22.9.1291. 1301 og 1303 besejler hun breve, 27.10.1308 stifter Nicolaus sjælemesser for hende. – R. havde i sit ægteskab en søn Johan og en datter Sophie som 1310 blev trolovet med den svenske hertug Erik Magnussen. Denne gik imidlertid fra sit ord for at kunne gøre et politisk mere fordelagtigt parti, og Sophie blev sendt hjem fra Sverige; men Erik måtte ved en overenskomst erklære at bruddet ikke hidrørte fra nogen for hende uhæderlig grund og bøde en stor sum penge. Kort efter ægtede hun grev *Gerhard af Holsten. Gennem Sophie blev R. stammoder til den oldenburgske kongeslægt.

Kai Høby: Status regni Dacie, 1977.

*Ellen Jørgensen**

Richter, Morten Balthazar, 1868–1943, fabrikant. * 20.11.1868 i Lille Næstved, Herlufsholm sg., † 28.10.1943 i Kbh., begr. sst. (Holmens k.s krypt). F: gårdejer Ole Hansen (1817–1904) og Rosaline Othilia Bech (1829–1909). Navneforandring til R.-Hansen 2.10.1902, til R. 3.10.1905. ~ 1° 1.6.1894 i Kbh. (Johs.) med Marie Christine Jensine Petersen, * 23.11.1873 i Kbh. (Helligg.), † 19.10.1919 sst., d. af værtshusholder Frederik P. (1843–1909; navneforandring til P. Hørving 7.6.1901) og Aurora Mathilde Thora Bech (1844–1910). ~ 2° 30.12.1937 i Kbh. (Holmens) med Ellen Margrethe Larsen, * 31.1.1910 i Odense (Skt. Knud), d. af senere graver ved Ansgar kirke Georg Valdemar L. (1887–1969) og Mary Cathrine Mortensen (1886–1917).

R., der gik i Lille Næstved skole viste allerede som barn interesse for fysik og geometri og fik særlig undervisning i disse fag. Fjorten år gammel kom han i mekaniklære hos M. V. Ludvigsen, Lille Næstved, og fik efter udstået læretid 1887 ansættelse i firmaet Otzen & Thorstenson, Kbh. I mellemtiden havde han taget maskinisteksamen. 1889 rejste R. til Tyskland hvor han et års tid arbejdede i Kiel, Hamburg og Berlin. Efter hjemkomsten fik han sin gamle plads. S.å. flyttede han – tilskyndet af ejeren, bronze støber L. *Rasmussen – til Nørrevoldgade 78 under lidt større forhold idet han her beskæftigede fire lærlinge, 1894 knyttedes broderen Frants Victor Richter til virksomheden hvis stærke vækst fortsatte i de følgende år. En af R.s første artikler var en maskine til fremstilling af punktskrift (blindskrift) der blev fulgt af elektricermaskiner, cykelventiler og -pumper, smøreapparater og vandmålere. Hans ganske særlige anlæg som konstruktør af elektromekaniske apparater fik dog først og fremmest betydning inden for telefonteknikområdet (ringeapparater, hustelefoner) som han begyndte at beskæftige sig med omkring århundredskiftet. Fra 1908 da fabrikken – der fik navneforandring til Telefon Fabrik Automatic – blev hovedleverandør af bordtelefoner til KTAS ændrede R. virksomheden til en specialfabrik for telefonmateriel. Allerede før første verdenskrig blev han internationalt kendt for opfindelsen af en telefonkontaktprop (*Richters patent*), og i årene derefter fulgte en række andre patenterede nyskabelser (samtaletællere, telefonrelæer og automatiske centraler) der fandt vid udbredelse såvel i danske som udenlandske televirksomheder og telefonselskaber. Virksomheden der 1915 flyttede til Amaliegade omdannedes 1936 til et familieaktieselskab. Hovedaktionær blev 1937 det af R. samme år oprettede Marie og M. B. Richters fond hvis formål bl.a. var at yde støtte til danske velgørende og kulturelle

Richter, M. B.

institutioner. R. fortsatte som administrerende direktør for virksomheden til sin pludselige død. I årene efter anden verdenskrig indtrådte det svenske telefonfirma L. M. Ericsson som medejer af Telefon Fabrik Automatic, og 1968 blev selskabet sammensluttet med en filialfabrik under koncernen Store Nordiske Telegraf-Selskab til GNT Automatic. Som en af foregangsmændene inden for udviklingen af dansk telefonindustri koncentrerede R. sig om ledelsen af sin virksomhed og deltog meget lidt i det offentlige liv. – R. 1927. DM. 1941. □Foto.

M. B. R. i Næstved tid. 25.9.1931. – Telefon fabrik automatic A/S 1892–1942, 1942. H. K. Roltved i Ingeniøren LII, 1943 A 232. Børsen 29.10.1943. Aage Randrup Frederiksen i Jul i Næstved, 1954 22–25. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Richter, Vilhelm, 1840–1911, personalhistoriker. * 4.5.1840 i Kbh. (Holmens), † 30.11.1911 sst., begr. på Frbg. F: tømmermand, senere skibsbyggerformand Vilhelm Jacobsen R. (1804–64) og Louise Christiane Richter (1813–58). ~ 24.5.1872 i Kbh. (Cit.) med Julie Augusta Pagh, * 17.3.1849 i Kbh. (Holmens), † 18.12.1886 på Frbg., d. af kopist under søetaten, senere sekretær og kasserer i Det kgl. octr. alm. brandassurancekompagni, justitsråd Lauritz Niels P. (1814–78) og Ida Emilie Tofft (1814–1900).

R. blev student 1859 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1865, sagførerfuldmægtig Kbh. 1868, assistent i indenrigsministeriet 1869–75, oversætter i tysk, engelsk, fransk og italiensk 1870, overretssagfører 1872, var endvidere repræsentant i Det alm. brandassurancekompagni, medstifter af Dansk genealogisk institut 1909 og forstander for Det harboeske enkefruekloster 1884–94. Han begyndte 1871 udgivelsen af de juridiske stater af hvilke han dels alene, dels sammen med andre udsendte ni udgaver. Endvidere udgav han *Den danske Søetat 1801–1890*, 1894, *Den danske Landmilitæretat 1801–94 I–II*, autogr. 1896–97 (ny udg. med rettelser og tilføjelser 1977), *100 Aars Dødsfald (1791–1890) I–III*, 1901–05, *Dødsfald i Danmark 1761–90*, 1907, *Meddelelser om exam.jur. 1824–94*, 1903 og *Danske Postembedsmænd med kgl. Ud nævnelse 1750–1906*, 1907. Under dårlige økonomiske vilkår og vanskelige forhold på grund af sygdom gennemførte han med stor sjælsstyrke og energi disse arbejder der trods svagheder er forblevet meget benyttede personalhistoriske håndbøger, især 100 Aars Dødsfald og Dødsfald i Danmark 1761–90 der samlet er udsendt i nyt oplag 1976, og som har

overflødiggjort mange specielle undersøgelser. □Foto.

Papirer i Kgl. bibl.

Th. Hauch-Fausbøll*

Ricolf, ca. 1140, biskop i Odense.

R. havde været aktivt med i borgerkrigen som Erik Emunes tilhænger, og kongen gav ham en del af Geltofte på Lolland; selv købte han den anden del. Han må allerede da have været præsteviet. Man kan tænke på de 60 præster der faldt ved Fodevig. Hvornår R. blev biskop vides ikke sikkert. I vor mangelfulde overlevering fremtræder han tidligst som sådan i et brev der ligger mellem 1134 og 18.10.1139, et brev der er stilet til abbeden i Evesham og kundgør en overenskomst mellem det engelske moderkloster og datterklostret i Odense. Når han savnes blandt de bisper som underskrev ærkebiskop *Eskils brev til benediktinerne i Odense 8.8.1139 kan deraf intet sluttes om, at han ikke allerede da var biskop og til stede på den betydningsfulde synode i Lund. – Han var virksom ved ordningen af klostrets godsforhold, foranledigede måske Erik Lams gavebreve 1141 og 1142, skænkede selv Geltofte. Hans søn, præsten Rudolf fik seksten mark sølv som erstatning for fædrene arv. R.s efterfølger *Simon nævnes tidligst 1158.

Schreib. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.IX, Kiel 1930 61f (Urkunden zur Gesch. des Domklosters von Odense). – Peter King i Kirkehist. saml. 7.r.VI, 1966–68 4 8 11. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971 især 15 83. – C. Hamsforts optegn. i Kgl. bibl. (Ms. Kall 668 8°).

Ellen Jørgensen*

Ridder, Johannes Christian, 1895–1975, forstander for Landøkonomisk driftsbureau. * 8.10. 1895 i Rønne, † 7.6.1975 på Frbg., begr. sst. F: parcellist Christian Hansen R. (1856–1911) og Kathrine Bodilsine Jensen (1860–1937). ~ 4.8.1922 i Horsens med Hansa Emilie Hansen, * 27.7.1899 i Horsens, † 10.2.1978 på Frbg., d. af Hans Emil H. (* 1874) og Thomasine Mariane Møller (* 1874).

Som barn på det fædrene husmandssted og senere som tjenestekarl oplevede R. på nærmeste hold det dybtgående modsætningsforhold der netop på Bornholm herskede mellem landbofo- eninger og husmandsforeninger. Det gav i sig selv en stærk motivering til personlig dygtiggørelse. Med Bornholms højskole og Tune landbo- højskolen hvorfra han 1919 blev landbrugskan- didat. Kortvarige ansættelser fulgte dernæst som lærer på Tune 1919–20 og som konsulent i plan- teavl og regnskabsføring for de fire landbofore-

ninger i Ringkøbing-området 1921–22. Fra 1922 til 1965 var han ansat ved Landøkonomisk driftsbureau, 1922–25 som assistent, 1925–42 som fuldmægtig, 1942–45 som kontorchef og 1945–65 som forstander. Fremadstræbende og kundskabsstørstende som han var, videreuddannede han sig gennem studier ved Handelshøjskolen (HD i regnskabsvæsen 1925) og ved universitetet og landbohøjskolen i Bonn vintrene 1929–31. 1945–60 var han censor i landbrugsøkonomi ved sin gamle læreanstalt. R. og den jævnaldrende Ivar Dokken delte det daglige arbejde på driftsbureauet op på den måde at Dokken helligede sig selve regnskabsføringen mens R. forestod det statistiske arbejde. Først som sidst opfattede han sig selv som konsulenten der tjente landbrugets og landmændenes sag. Gennem foredrag rundt i landet talte han varmt og indtrængende regnskabsføringen og driftsøkonomiens sag. Landmændene lyttede da gerne til hans anekdoteprægede fremstillingsform, farvet som den var af en bornholmsk sprogton. Småbruget og dets problemer stod i særlig grad hans hjerte nær. Gennem sit grundige og egenhændige arbejde med hver enkelt regnskabsberetning sørgede han altid for at få husmændenes økonomiske problemer belyst i enkeltheder. Med årene faldt det ham mindre let at omstille sig til de teoretisk-statistiske metoder som efterhånden trængte frem på det regnskabstekniske område. Hans naturlige selvfølelse og stolthed over at have kæmpet sig op gennem graderne kunne som følge af indre usikkerhed over for det nye i tiden let slå over i en lidt stiv og formel optræden. Gennem årene fik R. mange kollegiale og faglige tillidshverv, såsom medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd 1950, præsident og formand for Samvirksomheden for landbrugsfagligt oplysningsarbejde sst. 1957–65 og bestyrelsesmedlem i den danske afdeling af Nordiske jordbrugsforskeres forening 1942–55. R. udfoldede et større forfatterskab; udover artikler i Landbrugets ordbog og andre leksika den instruktive håndbog *Landbrugets produktionsøkonomi og driftsforhold*, 1952. 1954 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – R. 1955. R¹. 1965. □Foto.

Ugeskr. for landmænd LXXXVII, 1942 367. Ugeskr. for agronomer, 1975 503. Carl Thomsen i Tidsskr. for landøkonomi CLXII, s.å. 246–48. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Riegels, Niels Ditlev, 1755–1802, forfatter. * 27.6. 1755 på Søllestedgård, Lolland, † 24.8.1802 i Gunslev, Falster, begr. sst. F: godsejer, landsdommer, justitsråd Hans Riegelsen (1712–70) og

Bodil Birgitte Flindt (1725–67). ~ 26.10.1790 i Kbh. (Fr. ref.) med Oda Henriette Sophie Wagner, døbt 4.9.1765 i Kbh. (Petri), † 2.9.1850 sst. (Slotsk.), d. af tobakshandler Johann Gottfried W. (~ 1° 1747 med Anna Marie Nagant) og Esther Carlo († 1815).

R. blev student 1771 (priv.dm.) og studerede 1775–79 ved tyske universiteter, men tog ingen afsluttende eksamen. 1781 blev han pagehofmester hos dronning Juliane Marie og kom i denne stilling i forbindelse med kredsen der forberedte det 14.4.1784 gennemførte statskup. Da han n.å. blev afskediget fra sin post fik han en betydelig pension for sin indsats forud for magtskiftet. R. bosatte sig nu på Falster hvor han ejede en gård i landsbyen Højet, og hvor han udfoldede et allerede tidligere påbegyndt omfattende forfatterskab. Han bevægede sig over alle sider af ånds- og videnskabslivet, og han engagerede sig helt aktuelt bl.a. med en plan om udtørring af Bøtø nor på Falster. 1800 flyttede han til Sorø hvor han oprettede en skole. – R.s forfatterskab indledes med *Fuldstændig Kirkehistorie I–III*, 1781–86, behandlede i flere skrifter Lægekunstens udvikling, vigtigst i *Forsøg til Chirurgiens Historie*, 1786, for sidst i 1780-erne at koncentrere sig om aktuelle samfundsspørgsmål, bl.a. i *Maanedsskrifter Kiøbenhavns Skilderie*, 1787–90, og i en lang række pjecer hvor *Julemærker fra Landet og Byen*, 1790 særlig vakte opsigt. Derefter kastede R. sig over historien, og udsendte *Forsøg til Femte Christians Historie*, 1792, *Udkast til Fjerde Friderichs Historie efter Høier I–II*, 1795–1800 og *Smaa historiske Skrifter I–III*, 1796–98 samtidig med at han fortsatte sin kommentering af samtidens problemer, bidrog med indlæg i tidsskrifter og anmeldte litteratur. – R. har fået et meget ringe eftermæle. Allerede i samtiden lagde man afstand til hans person, og vurderingen af hans forfatterskab har været ensidigt negativt. R. er en gennemkritisk ånd parat til at angribe autoriteter af enhver art og til alle tider, inklusive samtidens. Der er næppe tvivl om at han besad både evner og ærgerrighed der blev bremset ved hans udmanøvrering efter 1784. Han er ingen ringe skribent når han ikke forfalder til overdreven antipati mod sit emne, og der er både i hans medicinsk-historiske og egentlige historiske bidrag værdifulde enkeltheder. Fr. IV er hans helt, men ellers finder ikke meget nåde for hans vurdering, der præges af tidens radikale idéstrømninger. Selv om man også i samtiden kunne tage afstand fra hans person og skrifter, blev han dog læst og kommenteret som udtryk for den yderste venstre fløj i den offentlige meningsdannelse. □Fremstillet på satirisk radering, Tve Patrioten, 1787. Pastel af Jens Juel (Fr.borg), stukket af A.

Riegels, N. D.

Flint, 1800. Silhouetter af C. Limprecht (Kgl. bibl.) og af J. C. Weitlandt (sst.).

Breve i S. Birket Smith: Til belysn. af lit. personer og forhold, 1884 106–16 255f (P. A. Heiberg) og Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898, tillæg 32–44. – C. W. O. Riegels: Slægten Riegels, 1933 32–36. C. Paludan-Müller i Hist. t. S.r.IV, 1883–84 146–52. Edv. Holm: Den off. mening og statsmagten, 1888 (repro. 1975). Fr. Rønning: Rationalismens tidsalder III, 1–2, 1896–99. Olaf Carlson i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XVII, 1929 58–71.

Claus Bjørn

Ries, Jørgen, se Riis, Jørgen.

Rifbjerg, Klaus Thorvald, *1931, forfatter. *15.12.1931 i Kbh. (Sundby sg.). F: kommune-lærer Thorvald R. (1887–1964) og kommunelærer Lilly Nielsen (*1889). ~28.5.1955 på Frbg. (b.v.) med kommunelærer, oversætter Inge Merete Gerner Andersen, *20.4.1931 i Kbh., d. af kommunaldirektør Carl Frederik Gerner A. (1897–1977) og Anna Marie Creutz (1898–1966). R. voksede op på Amager i et hjem som nok kan karakteriseres som dansk borgerlighed i dens smukkeste, frisindede version, præget af trykthed og sikkerhed, men også med åbenhed over for videre horisonter. Familien bestod af forældrene der begge var lærere, af tre børn, blandt hvilke R. var den yngste, sent fødte og den eneste dreng, og af en husassistent (Agnes Damhus) hvis betydning for R.s barndom næppe kan overvurderes. Som den yngste blev R. plejet og forkælet, et vanskeligt helbred i barneårene fremmede dette, ligesom de hyppige sygdomsperioder vel også har bidraget deres til en forøget sensibilitet. Politisk hørte familien til radikalismen, man holdt Politiken, men læste også Arbejderbladet, og man var optaget af tidens nye tanker som i pædagogikken bl.a. blev formidlet gennem R.s fæster Sofie *Rifbjerg, men det borgerlige livsmønster var samtidig intakt. R. kom altså tidligt i berøring med synspunkter der førte ud over hans eget miljø, og da han efter barne-skolen som 11-årig begyndte på Vestre Borgerdydskole mødte han også her et, på anden vis, stimulerende miljø. En stor del af skoletiden faldt i besættelsesårene, og sammenhængen mellem egen usikkerhed og pubertet på den ene side og dramatiske verdensbegivenheder på den anden er ofte beskrevet af R. som af mange af hans generationsfæller. Allerede i skoletiden begyndte R. at udtrykke sig litterært, især i forbindelse med revyerne i gymnasieforeningen hvor han også var sammen med de lidt ældre Niels *Barfoed og Jesper Jensen – den endnu ældre

Villy *Sørensen var dengang på større afstand – til hvem han siden har været knyttet i venskaber og i perioder i samarbejde (med Villy Sørensen om tidsskriftet „Vindrosen“, med Jesper Jensen om flere revykomedier og/eller skuespil). Tydeligvis har skoletiden for R. ikke været det mærke-ridt den har været for andre danske forfattere (Scherfig), og i forfatterskabet hviler der snarest et komisk skær over lærere og skole: meget lidt bitterhed og megen forsoning.

Efter studentereksamen 1950 kunne R. takket være et stipendium rejse et år til USA og dér bl.a. studere ved Princeton University. I den tidlige efterkrigstid var mødet med USA mere overvældende end i dag, og det har efterladt varige spor hos R. der i Amerika også fandt baggrunden for en del af den litteratur der optog og optager ham. Foruden de danske aner til hans forfatterskab, fra Adam *Oehlenschläger over H. C. *Andersen og Johs. V. *Jensen til Tom *Kristensen, er det især den angloamerikanske litteratur der står som inspirerende ved forfatterskabets begyndelse: Ernest Hemingway, William Faulkner, Ezra Pound, T. S. Eliot, James Joyce. USA blev for R. indbegrebet af mulighederne, også de materielle, ligesom siden Spanien blev R.s andet hjem, det alternative land – og i begge tilfælde har R. altid kunnet skelne mellem landet og dets officielle ansigt.

Efter hjemkomsten fra USA studerede R. i nogle år litteraturvidenskab, engelsk og dansk ved Københavns universitet, men brød af omtrent samtidig med at han giftede sig. I studietiden fortsatte de litterære aktiviteter, bl.a. på studenterscenen og i talrige revyer, og 1955 knyttedes den første kontakt til filmen da R. blev assistent på Laterna Film hos Mogens Skot-Hansen. Det første offentliggjorte digt stod allerede 1952 i „Hvedekorn“, men først 1956 udkom den første bog, digtsamlingen *Under vejr med mig selv*. Denne „selvbiografi i utide“ (undertitel) fik gode anmeldelser og et humoristlegat, og skønt debuten ikke er repræsentativ for forfatterskabet som helhed rummer den dog i sin ironisk-munter gennemgang af centrale livssituationer fra egen udfangelse til udfangelse af egne børn meget af det overskud og den livsappetit der præger værket iøvrigt. – Størst bekendthed opnåede R. dog nok i sine tidlige år som kritiker og debattør. Fra 1957 til 1959 skrev han i Information, fra 1959 til 1964 i Politiken hvor han også siden har skrevet hyppigt uden fast tilknytning. I Information anmeldte han film, teater, radio, bøger og som noget dengang endnu ret nyt også TV, ikke sjældent i en barsk tone der skaffede ham ry som en flabet ung mand der ville nedbryde tabuer og ikke tage noget alvorligt. Men over

for 50ernes endnu ret konservative kulturdebat hævdede R. netop med energi den nye generations krav på sin egen alvor, og han havde ikke kun meningernes mod, men også meningerne. Den kulturdebatende side af forfatterskabet udfoldede sig desuden i revyer, i talrige debatindlæg (der ikke er hørt op siden), og i årene 1959–63 særlig i Gyldendals litterære magasin *Vindrosen*. I disse år var *Vindrosen* organ for den nye generation af digtere og kritikere, og de to redaktørers kommentarer startede eller greb ind i mange debatter om politik, moral, journalistik m.v. med et krav om kvalitetsbevidsthed og personligt engagement der gav dønninger langt omkring, også i lederspalter hvor man ikke sædvanligvis så kulturen debatteret.

I 1957 var R.s næste digtsamling *Efterkrig* udkommet, på flere måder et modstykke til den første (og skrevet før) idet den allerede i titlen afspejler den anden side af inspirationen: angst og usikkerhed. Et lyrisk gennembrud kom med den tredje samling, *Konfrontation*, 1960 hvis titel blev en fællesnævner for en stor del af dansk lyrik i disse år. Forsøget på at møde omverdenen uden forudfattede meninger, men med fuldt engagement, var det bærende i digtene hvoraf flere er blevet klassikere i antologier sidenhen. R.s i disse år demonstrativt udtrykte, men også kritiske solidaritet med det nye velfærds- og forbrugersamfund, med den materielle udfoldelse, var ikke kun småborgerens fascination af det ekstravagante, men også den følsomme rejsendes opladthed for nye indtryk, beredskabet til at gøre op med den traditionelle nordiske puritanisme uden at glemme de værdier den også havde frembragt. Et direkte opgør var revyen *Gris på gasflen*, 1962 som R. skrev sammen med Jesper Jensen og Leif "Panduro". Spændingen mellem åbenheden og angsten for det nye, mellem den ægte og den „kroniske“ uskyld, gav titel til R.s første roman *Den kroniske uskyld*, 1958 der vakte mere opsigt ved sin skildring af gymnasiungdommens seksuelle modningsproces end ved den egentlige, desperate fortælling om personer der i psykisk forstand snubler i starten, og hvis bindinger spærre dem vejen til virkeligheden.

I løbet af 60ernes første halvdel fæstnedes indtrykket af R. som sin generations førende digter. 1961 udkom digtet *Camouflage* der gennem associationsrækker søger at komme bag om de normalt artikulerede erfaringer og ned til dybere oplevelseslag og mønstre. Digtet blev snart betragtet som et hovedværk i den modernistiske poesi; dets eksperimentelle karakter prægede også samlingen *Portræt*, 1963 medens allerede *Voliere*, 1962 med sine fugleportrætter varslede

en anden tone der så slog stærkt igennem med *Amagerdigte*, 1965 som blev et gennembrud for den såkaldte „nye enkelhed“ i poesien, uden at raffinementerne fra de højmodernistiske år blev fornægtet. Som prosaist forelagde R. i 1964 sin første novellesamling, – og *andre historier* i hvilken pubertets- og seksualitetstematikken er gennemgående og fortællersynsvinklerne ofte dobbelte i forsøget på at afdække spændingen mellem traumatiske oplevelser og senere fortrængninger. Samtidig arbejdede R. sammen med Jesper Jensen om flere skuespil og præsenterede 1963 sin første TV-produktion, vaudevillen *Harlekin ægtemand*. 1965 opførtes R.s første „eget“ skuespil *Udviklinger*, et kammerespil der koncentreret udtrykker flere af forfatterskabets grundimpulser. Allerede 1959 havde R. lavet sin første film sammen med Palle Kjærulff-Schmidt med hvem han siden har arbejdet sammen om adskillige produktioner, heriblandt den stærkt omdiskuterede *Weekend*, 1962 – om svælget mellem social og personlig modenhed i mellemgenerationen; *Der var engang en krig*, 1966 – om besættelsestiden oplevet af en opvoksende dreng; senest den store TV-produktion *Vores år*, 1980. I både de nævnte værker og i flere andre i forskellige genrer tematiseres afstanden mellem fremgangen udadtil og den indre stilstand, mellem trygheden i det vante og længslen efter oprud og udvikling. R. skrev gennem 60erne og i begyndelsen af 70erne flere teaterstykker som fik en mere blandet modtagelse (*Hvad en mand har brug for*, 1966, *Voks*, 1968 m.fl.), og sin kærlighed til scenen som øjeblikkets kunst beviste han også med grundlæggelsen af det – kortlivede – tidsskrift *Harlekin* (sammen med Erik Ulrichsen og Jens "Kistrup", 1965). Fra midten af 60erne følges R.s lange række af romaner som – jævnsides med en fortsat lyriske og dramatiske produktion og med noveller – danner en hovedstamme i det videre forfatterskab. Der udkom i de følgende år mindst en roman om året; ofte skrevet i Spanien hvor R. plejer at opholde sig i de tidlige forårsmåneder. (Spanien har også sat sig tydelige direkte spor i forfatterskabet, fx med rejsebogen *Til Spanien*, 1971 og digtene *Spansk motiv*, 1981, begge med fotos af Georg Oddner). Man kan tale om en fiktiv selvbiografi, men spændvidden er større: bøgerne bliver en fortløbende analyse af identitetens tilblivelse, og man kan aflæse en generations udvikling i romanerne uden at disse bliver til bekendelser. Erindringsevnen der stadig er hovedkilden suppleres i stigende grad med den fabulerende fantasi, og bindingen til det personlige stof er ingen hindring for kvindelige hovedpersoner og/eller fortællere. Der er skildringer fra barndom og tidligste ungdom – fx

En hugorm i solen, 1974, *Drengene* 1977, *Tak for turen*, 1975 – dernæst fra 50ernes psykologiske og historiske „ventetid“ – *Arkivet*, 1967, *Leif den lykkelige jr.*, 1971, *Spinatfuglene*, 1973 – eller hovedhandlingen kan være anbragt i samtiden som i *Operaelskeren*, 1966, *Lonni og Karl*, 1968, *Anna (jeg) Anna*, 1969, *R.R.*, 1972, *Dilettanterne*, 1973, *Vejen ad hvilken*, 1975, *Et bortvendt ansigt*, 1977, *Det sorte hul*, 1980. Novellesamlingerne *Rejsende*, 1969, *Den syende jomfru*, 1972, *Sommer*, 1974 og *Det korte af det lange*, 1976 kompletterer billedet, og udgivelsesårene viser at der ikke kun er tale om en fremadskridende beretning. Der er heller aldrig kun ét tidspunkt i bøgerne: erindringen skifter med nutidsperspektivet, og begge farver hinanden således at skildringen ikke sjældent tager udgangspunkt i netop spændingen mellem en tidligere forklaringsløs oplevelse og den nuværende genkendelse af den. Tilsvarende veksler stilen stærkt i bøgerne, ikke kun i prosaen, men også i digtsamlingerne – *Mytologi*, 1970, *Scener fra det daglige liv*, 1973, *25 desperate digte*, 1974 m.fl. En opsummering af familien Danmarks historie leverer gigantørespillet *De beskædne*, 1975/76 der samtidig opsummerer en del af R.s forfatterskab; *Vores år* (TV-spil), 1980 er en slags fortsættelse heraf. Flere af R.s bøger har et aktuelt udgangspunkt: således var digtsamlingen *Fædrelandssange*, 1967 foranlediget af klager over at moderne digtere ikke skrev den slags mere; romanen *Brevet til Gerda*, 1972 kan læses som R.s kommentar til EF-debatten, og *Du skal ikke være ked af det*, *Amalia*, 1974 er ligesom den samtidige TV-film *Privatlivets fred* (s. m. Franz Ernst) en kritik af populærpressens useriøse engagement i begivenheder og mennesker. I adskillige tilfælde (*Spinatfuglene*, *Twist*, 1976) kan man tale om nøgleromaner og/eller -noveller, men i reglen er holdningen mere overbærende humoristisk end hævnørig som den ellers ofte er i den genre. En anti-nøgleroman var *Maris* 1970, 1970 der benyttede både kongehuset og politikere som skikkelser i en dramatisk og munter historie om forholdet mellem realitet og fantasi.

R. har været med til at bane nye veje ikke kun inden for de litterære genrer, men også for deres udbredelse. Samtidig med at han i alle debatter har stået fast på kravet om kunstnerisk kvalitet og kunstens egen ret uanset nødvendigheden af et politisk og socialt engagement har han hilst de nye medieformer velkommen og selv betjent sig af dem. Romanen *Lena Jørgensen, Klintevej 4*, 2650 *Hvidovre*, 1971 udkom først som føljeton i et stort ugeblad, og i 1972 lanceredes eksperimentet *Rifbjergs lytterroman* hvor R. fremlagde et kapitel i radioen og indbød lytterne til at skri-

ve med på fortsættelsen. For TV har R. ikke kun lavet egne produktioner, men også bearbejdet bl.a. Blicher (*Brudstykker af en landsbydegns dagbog*) og Herman Bang (*Ludvigsbakke*). I lyrikken kan der i de seneste år iagttages et nyt opbrud med *Livsfrisen*, 1980 der allerede i sin titel vidner om perspektivet i den lyriske søgen. – R.s uhyre omfattende forfatterskab – ikke alle titler er nævnt, og oversættelser m.v. skal lægges til – hører til de centrale i moderne dansk litteratur og er repræsentativt for en tid, en generation og en samfundsklasse uden i sin rækkevidde at være begrænset til sine forudsætninger. R. har beskrevet sit samfund og dets mennesker med en helt usædvanlig sensibilitet over for udviklingslinjer som kun svagt er begyndt at aftegne sig. Forfatterskabets sproglige register der anvendes med stor veloplagthed er i sjældnen grad rigt og varieret, og R.s betydning for dansk sprog er utvivlsomt stor. At R. allerede tidligt blev en næsten mytisk person i den offentlige debat som udfordrede næsten alle skal ses i sammenhæng med denne repræsentativitet: hans produktion er tidligt blevet opfattet som et dækkende udtryk for langt mere end hans egen person, også af dem der helst ikke ville være ved det. Forargelsen over R. – der sidst tog et opsving da han i 1976 var med til at starte restauranten Kong Hans i København – er vel på retur, og opmærksomheden kan koncentrere sig om den egentlige indsats. Stilistisk spænder R.s skønlitterære produktion over næsten alle udtryksformer: i lyrikken fra den modernistiske lyriks afdækning af det ubevidste i symbolske billeder til en mere „realistisk“ og kritisk lyrik af ofte forbavsende enkelthed; i prosaen finder man både den indtrængende psykologiske analyse, de mytiske mønstre og den overstadigt humoristiske fortælling, og inden for skuespillet (incl. radio og TV) både legende eksperimenter og brede, analyserende samfundsskildringer. Forfatterskabet har forvandlet sig og gjort mange strømninger med, men det har i endnu højere grad igangsat meget og indfarvet også nye tendenser med den grundlæggende inspiration: spændingen mellem det trykke, men snævre, og det åbne, men usikre, den der har gjort bl.a. rejsemotivet så centralt i værket. R. har ikke søgt populariteten, men han har heller ikke haft noget imod den, og der er ikke i hans syn på poesiens virke i verden nogen forestilling om den ophøjede og fjerne digtertype, derimod nok om selve kunstens uundværlighed. R.s forfatterskab er uden tvivl meget dansk; det kan aflæses både i dets store appel i Danmark og i dets tilsyneladende beskædne appel uden for landets grænser (der eksisterer fx kun få oversættelser til engelsk). Hvad der i Dan-

mark opfattes som særlig prægnant, kan åbenbart i udlandet opfattes som provinsielt; og værket opviser da også undertiden en skyhed over for de store tragiske konflikter, en harmoniseringsvilje der kan ligge mere lidenskabelige folkeslag fjernt. Det siger næsten sig selv at ikke alle R.s over 60 bøger kan være lige væsentlige, og nogle er da også hurtigt gledet i baggrunden igen; men den række der bliver er statelig nok endda.

Og som det er umuligt at tænke R. ud af nyere dansk skønlitteratur er det også umuligt at tænke ham ud af den kulturelle og politiske debat i hvilken han fra første færd har deltaget med et stærkt personligt engagement og med stærk kritik af tendensen til at dække sig ind bag de angiveligt objektive faktorer. R. er som debattør selv i sine skarpeste udfald opsat på dialogen, ikke på mordet eller det sidste ord, men de mimoseagtige træk hos nogle af hans fiktive personer kan genkendes hos ham selv i form af en nærtagenhed der dog især har reageret på hykleri og bornerthed. Kravet om engagement lever han selv op til: både som forfatter og debattør er R. i enestående grad altid *til stede* med hele sin person, altid nærværende, aldrig distret. Det er frem for alt denne egenskab der forbinder poeten og debattøren og gør begge væsentlige. □Tegn. af Hans Bendix udst. 1965 og 1967, af Paul Holck udst. 1971. Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl. bibl.). Mal. Foto.

Aage Jørgensen: K. R. Nogle litteraturhenvi-., 1973. – Anders Bodelsen i BLM XXXIII, Sth. 1964 117–24. Torben Brostrøm: Versets løvemanke, 2. udg. 1964 112–24 169–82. Samme: Poetisk kermesse, 2. udg. 1968 158–69. Samme: K. R. En digter i tiden, 1970. Jens Kistrup i Danske digtere i det 20. årh. 2. udg. III, 1966 489–513. Lone Klem sst. 3. udg. IV, 1982 65–94. Villy Sørensen i Det danske akad. 1960–67, 1967 87–104. Finn Stein Larsen i Kritik, 1967 nr. 4 3–19. Poul Bager sst. 1968 nr. 5 58–74. Per Ørngaard sst. 1974 nr. 30 58–65. Poul Houe sst. 1975 nr. 33 5–38. Magnus v. Platen sst. 113–17. Thomas Bredsdorff: Sære fortællere, 2. udg. 1968 99–119. Lise Sørensen: Mands- og moderhjerte, 1969 40–50 83–88. Lis Thorbjørnsen: 1971 e.Kr. Fem digterportrætter, 1970 24–40. Lars-Olof Franzén: Punktudslag i da. lit. 1870–1970, 1971 134–40 193f. Omkring Den kroniske uskyld, udg. John Chr. Jørgensen og Erik Olesen, 1974 (heri bibliografi). Peter Brask: Tekst og tolkn. II, 1974 661–95. Anne Birgitte Richard i Kønsroller i litteraturen, red. Hans Hertel, 1975 131–41. Cl. Jensen og Marianne Jessen: Rifbjergs lytteroman – lytternes Rifbjergroman? I–III, 1975. Ulla Musarra-Schroder i Danske studier, 1975 40–51. Merete Jørgensen og Lars Petersen sst. 1979 85–100. Samme i Edda LXXIX, Oslo 1979 249–65. Finn Fergo: Den narcissistiske karakter. En studie i Freud og R., 1977. Leo Ottonen: K. R.s Den kroniske uskyld, 1977. Jørgen Bonde Jensen i Romanen som offentlighedsform, 1977 27–208. Torben Kragh Grodal i Danmark 1965–75, red. Peter Madsen, Lund 1977 255–313. Per Ørngaard: K. R., 1977 (heri bibliografi). Bernh. Glienke i Aspekter der skand. Gegenwartslit., udg. Detlef Brennecke, Heidel-

berg 1978 = Skandinavistische Arbeiten IV 119–43. Niels Birger Wamberg: Sandheden er fuld af løgn. Portræt af K. R., 1980. Jørgen Dines Johansen: Hvalerne vender. Studier i K. R.s forfatterskab, 1981.

Per Ørngaard

Rifbjerg, Sofie Marie, 1886–1981, børnepsykolog. *31.12.1886 i Havrebjerg sg., Sorø amt, †12.9.1981 i Dragør (Magleby), urne i fællesgrav St. Magleby kgd. F: lærer Gustav Petersen (1849–1937) og Johanne Augusta Rifbjerg (1852–1940). Navneforandring 5.4.1913. Ugift.

R. tog præliminæreksamen 1904 (Slagelse), var privatlærerinde 1904–07, lærer ved Den kellerske åndssvageanstalts skole 1907–09 og tog lærereksamen (N. Zahles seminarium) 1911. 1911–13 lærer ved Ålborg højere pigeskole og 1914–30 ved Kbh.s værneskole. 1930–36 leder af værneskolen på Øresundsvej. Sideløbende hermed tog R. studentereksamen 1917 (G. J. Arvins private studenterkursus for lærere), var på studieophold i London hos Cyril Burt og Maria Montessori (1919–20) og i Hamburg hos William Stern (1921–22) og blev 1925 magister i psykologi fra Kbh.s univ. som en af de første. 1936–45 arbejdede R. på Kbh.s skolepsykologiske kontor, fra 1938 som leder (skoleinspektør). 1945–54 vendte R. tilbage til hjælpeskolen og blev leder af to skoler (Frederiksgårds skole og Ole Suhrgade). Som 68-årig lod hun sig pensionere for at arbejde videre med de mange gøremål hun altid havde påtaget sig foruden de mere embedsmæssige.

– Som psykolog har R. betydet overordentlig meget. Hun var således med til at lave den første intelligensprøve på dansk ved at oversætte, overføre og standardisere den berømte Binet-Simon-prøve. Den danske version udkom 1930 (revideret 1943) og spillede i mange år en afgørende rolle i børne- og skolepsykologien. Nogle af erfaringerne fra Hamburg-opholdet resulterede i udgivelsen af et iagttagellesskema: *Psykologisk iagttagelse af Børn*, 1931 (12. oplag 1975). R.s magisterafhandling lå længe utilgængelig, men 1935 blev den udgivet (*Udviklingshemmede Børn*, 3. udg. 1970). Den rummer bl.a. psykologiske karakteristikker af 15 hjælpeskolebørn. Selv om en stor del af R.s forfatterskab har de evnsvage som emne prøvede hun at give en all round skildring af også „normalbarnets“ situation i *Børnenes Kaar i Storbyen*, 1946. Med bogen Hjælpeskolen (red. af R.), 1953, tog hun hjælpeskoleemnet op til almen behandling (2. stærkt omarbejdede udg. under titlen *Hjælpeskolebørn*, 1963).

Allerede fra R.s første lærertid var hun optaget af den pædagogiske diskussion i Europa. Hun var 1923 med til at skaffe en af Tysklands pro-

gressive pædagoger, Peter Petersen (Jena-plannen) til Kbh. hvor han under megen opsigtholdt fire foredrag for fire foreningers medlemmer. R. oversatte foredragene, Peter Petersen: Den nyeuropæiske Skolebevægelse, 1924, en bog der længe holdt sig som et grundlag for moderne skoletanker. Ellers var Maria Montessori hendes første inspirator. 1928 startede R. sammen med en kreds af meningsfæller, bl.a. dr.phil. Sigurd Næsgaard, et uddannelsessted for børnehavelærere: Montessorikursus (senere Kursus (Seminarier) for småbørnspædagoger) som hun ledede i en årrække, indtil Georg Christensen overtog ledelsen (1947). Denne ret formløse institution fik en afgørende indflydelse på dansk børnehavepædagogik, efterhånden også på børneskolen, ved sin vægtning af det personlighedsdannende, det kreative og brugen af psykologien og den moderne pædagogiks erfaringer, men efterhånden betød Montessoris tanker mindre for kursen. R. viste dog på mange andre måder sin interesse for Montessori fx i sit store afsnit i *Bogen om Montessori* (under red. af R. 1950) og i *Træk af den moderne opdragelses historie*, 1966 (2. udg. 1969) hvor Montessori er en af de „tre store pionerer“; de to andre er Ovide Decroly og Celestin Freinet. I denne vigtige bog lykkes det den 80-årige R. at give et personligt udsyn over udviklingen i hele Europa og en udførlig behandling af danske forhold.

R. var den toneangivende pædagog i Landsforeningen den frie skole som blev stiftet 13.5.1926 som sektion af New Education Fellowship. Hun blev foreningens formand og skrev meget i foreningens organ *Den frie skole*. R. havde hele sit liv et skeptisk forhold til autoriteter og havde mange sammenstød med ledelsen af skolevæsenet. Bedre blev det ikke da foreningens mærkesag, de frie klasser på Vanløse skole, på en helt urimelig måde blev standset (1928) før forsøgstiden var gået. Der skulle gå 20 år før Kbh. igen forsøgte sig med større reformplaner. Da foreningen efterhånden sygnede hen skete der en sammenslutning af *Den frie skole* og *Dansk Montessoriselskab* med dannelsen af *Socialpædagogisk forening* for ny opdragelse (1940) hvor R. blev næstformand (1940–53). Her kom hun til at samarbejde med fx Arvin og Astrid Skjoldbo fra DFS og Georg Christensen og M. B. Gregersen som hun siden 1934 havde siddet i udvalget med ang. *Psykologisk-pædagogisk bibliotek*. Et samarbejde der fortsatte 1955–66 i udvalget for *Gyldendals pædagogiske bibliotek*. Som 80-årig tog hun afsked med udvalget fordi de var „nogle gamle jeronimusser“! Selv har hun skrevet fem bøger og syv oversættelser til de to serier. R. var aldrig bange for at udtale sin ubesmykkede me-

ning og virkede derfor på nogle voksne som en ret udiplomatisk repræsentant for en utopisk bevægelse. Andre der mødte hende i arbejdet eller ved møder kunne hun gøre et udsletteligt indtryk på. Hun forstod altid at vinde børns tillid. De flokkedes om hende. I sit lille hus i Dragør husede hun i mange år hver sommer en flok børn der trængte til at komme væk hjemmefra. Men hun fik også indrettet Danmarks første sommerkolonier for hjælpeskolebørn (Karrebæksminde og Hjerting). Efter pensionering opretholdt hun kontakten med „vanskelige“ børn på behandlingshjemmet Egelundshuset. I 1930erne fremsatte R. ideen med udflytterbørnehaver, men først 1976 kunne Sofie Rifbjerg-fonden åbne udflytterbørnehaven Asmundsminde i Kvistgård delvis for stærkt behandlingskrævende børn. – R. levede så længe at hun oplevede den skiftende bedømmelse af sit rigt facetterede pædagogiske virke i over 60 år. Intelligensprøverne betragtedes oprindelig som et stort fremskridt, blev dog snart i den progressive pædagogik problematiseret og er nu forkastet af skole- og børnepsykologien. R.s synspunkter om hvor grænsen mellem åndssvagepædagogik og folkeskole skulle ligge har nu sejret. R.s arbejde i børnehavepædagoguddannelsen vakte længe stærk modstand, men er i dag en forudsætning for den nuværende uddannelse. Hendes (og hendes meningsfællers) introduktion af progressive uddannelsesideer har medvirket til oprettelse af lille-skoler og reformer mange steder i uddannelses-systemet ikke mindst mht. vægtningen af frit skabende arbejde.

Det blev dog ikke så meget hendes officielle overordnede der viste hende anerkendelse – mange lagde mere vægt på hendes manglende formelle administrative evner. Hendes kolleger og uafhængige institutioner udmærkede hende derimod på forskellig måde: Tægea Brandts rejselegat 1941, Antoniusprisen 1959, PH-prisen 1970, Søren Gyldendal-prisen 1974, æresmedlem af Danmarks socialpædagogiske forening, af Skolepsykologernes landsforening og af Danmarks hjælpeskoleforening. □Buste af Hanne Varming (Frederiksgård skole). Foto.

Samtale med R. i Nord. t. for specialpædagogik L, 1972 327–37 og i Skolepsykologi IX, s.å. 455–65. – Dansk pædagogisk t. IV, 1956 nr. 9 397–428 (flere forf., heri bibliografi). Kbh.s kommuneskole, 1981 nr. 28 393 og nr. 29 412f. Aase Hauch Kaufmann i Folkeskolen, s.å. nr. 39. Tora Raknes i Børn og unge, s.å. nr. 38.

Torben Gregersen

Rig, se Rike.

Riis

Der findes adskillige af hinanden uafhængige slægter R. i Danmark. Der skal her nævnes tre.

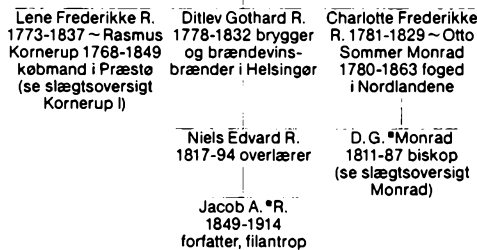
I. En slægt der føres tilbage til svensk postfører i Hillerød Mads Nielsen (~ 1741), af hvis børn to sønner ligeledes var svenske postførere. Den ene af disse, Johan Madsen R. (1703–65) i Slangstrup var far til prokurator Niels Johansen R. (1733–87).

II. En slægt hvis første kendte mand er bolsmand i Risby, Klemensker sg., Peter Petersen der er far til bolsmand og glarmester i Løgumkloster Andreas Petersen R. (ca. 1744–1819).

III. En slægt der har navn efter Ris i Timring sg., hvorfra skræddermester i Skanderborg Christen R. (1766–1820) stammede. Han var far til skomager i Kbh. Jens R. (1808–47).

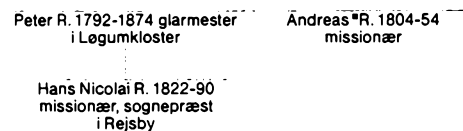
Tavle I

Niels Johansen Riis 1733-87 prokurator i Slangstrup

Tavle II

Andreas Petersen Riis ca. 1744-1819 bolsmand og glarmester i Løgumkloster

Tavle III

Jens Riis 1808-47 skomagermester i Kbh.

Niels Christian R. 1844-1925 bogbinder

H. Chr. *R. 1878-1938 docent Axel R. 1881-1948 civilingeniør

(I) Arne Sundbo: Frederikssunds og købstaden Slangstrup hist. I, 1931 = Fra Fr.borg amt 1931 336–40. (II) Slægtstavlesaml., 1931 146f.

Hans H. Worsøe

Riis, Andreas, 1804–54, missionær. * 12.1.1804 i Løgumkloster, † 13.1.1854 i Naksby ved Grimstad i Norge, begr. i Fjære. F: gårdejer og glarmester Andreas Petersen R. (ca. 1744–1819, ~ 1° med Maren Petersdatter, 1728–91) og Anna Maria Philipsen (1765–1850). ~ 1° dec.1836 på

Guldkysten med Anna Margrethe Wolter, * 12.3.1815 i Fåborg, † 5.9.1845 på tilbagereisen til Europa, d. af skomager Hans Jacob W. (ca.1766–1827, ~ 1° med Margaretha Christophersdatter, ca.1760–1804 (~ 1° med kromand Anders Hansen, ca.1748–89), ~ 2° med Maren Kirstine Haastrup, ca. 1775–1811) og Johanne Jacobsen (ca.1775–1820). ~ 2° 8.9.1849 med Hilleborg Pharo, døbt 24.2.1814 i Grimstad, † 28.9.1900 i Frederikshald, d. af købmand, skibsreder, konsul Christian Rosenberg P. (1767–1848, ~ 1° med Margrete Gjertsdatter Langfeldt, 1767–1800) og Sofie Amalie Smith (1778–1836).

R. kom tidligt i glarmesterlære; men hans forældres forbindelse med de vakte kredse, særlig med brødremenigheden i Christiansfeld, bevirkede at han fik interesse for missionen. 1828 blev han optaget på missionskolen i Basel og 1831 udsendt til den danske koloni på Guldkysten. Her var der 1828 blevet begyndt en mission ved missionærer som blev uddannet i Basel, men udsendt fra Kbh. 1832 landede R. på Guldkysten. Et par måneder efter døde hans to medarbejdere. R. virkede først som præst og lærer i fortet Christiansborg; 1835 foretog han det betydningfulde skridt at forlægge missionen fra kysten med det dræbende klima til de sundere egne inde i landet. Midtpunktet for hans arbejde blev Akropong, den vigtigste by i det skovrige bjergland Akwapem. Herfra foretog han flere rejser for at undersøge mulighederne for en yderligere udvidelse af missionen. Omkring nytår 1840 tilbragte han et par uger i Kumasi, hovedstaden i Ashanti. Her fik han et rystende indtryk af den grusomhed og blodsudgydelse som fandt sted og som – i hvert tilfælde for tiden – udelukkede enhver mulighed for mission. 1840–42 var R. hjemme på et rekreationsophold. Tilbagereisen til Afrika lagde han om ad Vestindien, hvor han fik nogle kristne negerfamilier fra Jamaica til at følge med til Akropong for at grunde en missionskoloni. Da R. efter tre års fravær kom tilbage til Akropong (1843) måtte han begynde sit missionsarbejde forfra. 1844 fik han indviet en lille kirke, men allerede 1845 var hans helbred så nedbrudt at han måtte vende hjem. Selv om han ikke havde kunnet døbe en eneste neger, var hans udholdende og selvfor-nægtende arbejde med til at berede vejen for de store resultater som Basel-missionen senere har vundet på denne missionsmark. Efter sin tilbagekomst løste R. sin forbindelse med Basel og bosatte sig ved Grimstad i Norge. I sine sidste år virkede han som rejsepræst for missionen. – Hans nevø var Hans Nicolai Riis, * 27.1.1822, † 14.7.1890. Han kom 1845 til Akropong som

Riis, Andreas

missionær, men måtte 1850 vende tilbage til Europa på grund af sygdom. 1850–58 levede han i Basel, 1858–69 i USA. 1870 blev han sognepræst i Rejsby i Nordslesvig. 1853 udgav han en grammatik og ordliste i tshi-sproget.

Dansk religionsblad, 1828–33 og Dansk missionsblad I–XIII, 1834–46 (breve og dagbogsoptegn.). – Chr. H. Kalkar: Det danske missionselsk.s hist., 1871 13–16. C. N. Lorenzen i Nord. missions t. III, 1892 289–340. Evangelisches Missions-Magazin N. F. XLVIII, Basel 1904 1–8. Wilh. Schlatter: Gesch. der Basler Mission III, Basel 1916 især 6f 19–39 41 62. Kay Larsen: De danske i Guinea, 1918. C. H. Friis: A. R., 1932. Niels Bundgaard: Det danske missionselsk.s hist. I, 1935.

*Lorenz Bergmann**

Riis, Hans Christian, 1878–1938, økonom. * 12.7. 1878 i Kbh. (Jac.), † 8.6.1938 sst., begr. sst. (Vestre). F: bogbindermester Niels Christian R. (1844–1925) og Emma Poulsen (1849–1910). ~ 29.5.1908 i Kbh. (Helligg.) med Thora Caroline Marie Linow, * 10.2.1879 i Kbh. (Petri), † 20.9.1962 sst., d. af restauratør Wilhelm L. (1846–1910) og Marie Charlotte Petersen (1850–1935). Efter præliminæreksamen kom R. i lære hos firmaet Johs. Esmarch og blev senere ansat hos oliemøllers O. C. Olsen hvor han avancerede til korrespondent. Han besøgte Købmandsskolens aftenskole og søgte videre uddannelse i sprog. 1907 knyttedes han til Købmandsskolens aftenskole som lærer (dansk, tysk og engelsk handelskorrespondance, senere bogføring). Hans ansættelse på Købmandsskolens dagskole (1911) og Niels Brocks handelsskole (1912) betød fuldstændig overgang til lærergeneringen. Som handelsskolepædagog ydede R. en stor indsats som lærebogsforfatter i ovennævnte fag, dels alene, dels sammen med kolleger. Overalt betød hans systematisk opbyggede bøger et vældigt fremskridt over for tidligere tiders primitive opgaveundervisning. I sin lærergerning bevarede R. en til pietet grænsende respekt for praksis hvilket i hans virksomhed som lærebogsforfatter betød at de pædagogiske hensyn indordnedes under hensynet til praksis. Sin største indsats for dansk handelsundervisning og dermed for dansk erhvervsliv ydede han dog på Handelshøjskolen (Den handelsvidenskabelige læreanstalt) allerede fra 1918 – året efter starten, som docent fra 1922. Han er den første egentlige regnskabssteoriker i Danmark. Det var tysk regnskabslitteratur (Rehm, Schär, Gerstner, senere Schmalenbach) som blev grundlæggende for hans opfattelse. I sine senere år blev han dog bestandig mere interesseret i den engelsk-amerikanske litteratur hvis problemstilling lå hans praktiske indstilling nærmere, og han beklagede at han ikke oprindeligt var kommet ind i arbejdet ad denne vej.

Skønt R. var autodidakt lærte han sig dog at arbejde strengt metodisk og bevarede altid fast grund under fødderne i modsætning til adskillige af sine tyske forbilleders lærde teoretiseren. Hans hovedværker, *Statuslære*, 1923 og *Omkostninger og deres Behandling ved Bogføring og Kalkulering i Handels- og Industrivirksomheder*, 1932, bærer vidnesbyrd herom. De er de første videregående videnskabelige fremstillinger af disse emner her hjemme. R. var en fortræffelig lærer. Hans forelæsninger var yderst levende og inciterende og samlede talrige studerende om hans lærestol. I sine studiekredse gav han mange impulser til forbedring af praktisk regnskabsvæsen, og han vedligeholdte derigennem en vis forbindelse med det praktiske liv som han ellers måtte savne. Til videreførelse af arbejdet i studiekredse grundlagde han 1920 *Handelsvidenskabelig studiekulub* om hvilken hans gamle elever sluttede talrigt op, og hvis tidsskrift har bragt mange værdifulde bidrag. R.s kommercielle etik var enkel men klar. Den bestod i bestandigt gentaget krav om en yderst nøgtern vurdering af aktiver og om erkendelsen af det farlige i at undervurdere passiver. □Foto.

Christen Møller m.fl. i Handelsvidensk. t. II, 1938 67–80 (heri bibliografi).

Jens Vibæk

Riis, Jacob August, 1849–1914, forfatter, journalist, fotograf. * 3.5.1849 i Ribe, † 26.5.1914 i Barre, Massachusetts, USA, begr. sst. F: overlærer Niels Edvard R. (1817–94) og Caroline Bendtine Lundholm (1823–1903). ~ 1° 5.3.1876 i Ribe med Elisabeth Dorothea Nielsen, * 6.6. 1852 i Herning, † 18.5.1905 i Richmond Hill, Long Island, New York, d. af prokurator Niels Christian N. (* 1817) og Elisabeth Titusine Beissenhertz (* 1825), plejed. af fabrikerjer i Ribe Balthazar Giørtz (1827–91) og Clara Franciska Beissenhertz (1832–1920). ~ 2° 29.7.1907 i Ipswich, Mass., med Mary A. Phillips, * 1877 i Memphis, Tennessee, † 4.8.1967 i New York, d. af senere præsident for bomuldsbørsen i St. Louis, Missouri, P.

R. gik i Ribe katedralskole, uddannedes som tømrer og rejste til Amerika 1870. Som mange andre udvandrere måtte han ved siden af at arbejde på sin profession prøve lidt af hvert: mineskov- og mølleriarbejder, „tramp“ osv. Efter seks år gjorde han springet ind i journalistikken, blev antaget ved et lille blad som han overtog og drev som altnuligmand, hvorefter han solgte det og tjente nok til at tage billet til Danmark for at holde bryllup. Efter tilbagekomsten blev han, der var velkendt med livet i New Yorks fattig-

kvarterer, politireporter, først ved New York Tribune (1877–88), så ved Evening Sun (1888–99). Han fik nu lejlighed til at henlede offentlighedens opmærksomhed på det store samfundsskyggesider. I lange artikelsier belyste han de usle, menneskeligt uværdige forhold som store dele af New Yorks fattige levede under, og samtidig skitserede han løsninger på problemerne. Han dokumenterede sine reportager med fotografier, idet han udnyttede ny teknik som „tørre plader“ og magniumlys ved fotografering om natten og i rum uden dagslys. Han betragtede sig ikke som fotograf og lagde apparatet bort, da han efter ti år havde det billedmateriale han behøvede. Hans første illustrerede artikelserie begyndte i Scribner's Magazine juli 1889 og udkom n.å. som bog, *How the Other Half Lives* (talrige optryk, senest 1970 med efterskrift af dattersønnen J. Riis Owre). Langt stærkere end da han begyndte med lysbilledforedrag kunne han nu virke for en opinion som muliggjorde gennemgribende forbedringer i storbyens fattigdistrikter: fuldstændig rydning af skumle kvarterer, anlæg af parker, legepladser o.m.a. Han fik en forbundsfælle i New Yorks daværende politipræfekt, Theodore Roosevelt, De forenede stater senere præsident. Han fulgte R. på ekspeditioner gennem fattigkvartererne, støttede ham i bekæmpelse af de frygtelige tilstande og den politiske korruption der ofte lå bag, og de sluttede venskab for livet. Roosevelt kaldte senere, da han var blevet guvernør for staten New York, i en officiel skrivelse R. for „New Yorks nyttigste borger“.

R. udgav en række bøger – for en stor del samlinger af avisartikler – om sociale reformer, foruden ovennævnte bl.a. *The Children of the Poor*, 1892, *The Battle with the Slum*, 1902. Desuden en smuk selvbiografi, *The Making of an American* 1901 (forkortet oversættelse til dansk af Joost Dahlerup *Hvordan jeg blev Amerikaner*, 1912, desuden til flere sprog), en biografi af Theodore Roosevelt, 1904, en bog om Ribe, *The Old Town*, 1909 og *Hero Tales of the Far North*, 1910. – Et varigt mindesmærke for R.s filantropiske gerning er Jacob A. R. Settlement House i New York, oprettet 1901 for hjemløse. Hans navn er også knyttet til parker i Chicago og New York samt et børnehjem i Ribe. Kort efter R.s død oprettedes Jacob A. R. ligaen som under første verdenskrig fik stor betydning for de danskfødtes stilling i Amerika. I hans sind stod fødelandet og fødebyen som tilflugtssteder hvor han hentede styrke til sit livsværk, og det tør fastslås at næppe nogen dansk har øvet større indflydelse på amerikansk samfundsliv end R., hvis reformer i New York blev forbilleder i mange andre ameri-

kanske storbyer.

R.s indsats som pioner for reportage- og dokumentarfotografiet var nærmest glemt i mange år, og hans glasnegativer syntes forsvundet. 1946 blev de genfundet i hans hus, der netop skulle nedrives, af fotohistorikeren Alexander Alland, og n.å. udstilledes for første gang 50 billeder på New Yorks bymuseum. Sidst i 1960erne medførte den voksende interesse for det socialrealistiske fotografi og for emigrationshistorien også en ny opvurdering af R. 1972/73 arrangerede Den antikvariske samling i Ribe og Det danske kunstindustrimuseum en vandrestilling, og en ny udstilling vistes 1979 i Ålborg og Kbh. – R. 1900. □Buste af J. Gelert. Relief af A. Bundgaard på monument (R.s park, Chicago). Mal. af E. Mundt, 1931 (bygningen sst.). Foto (vgl.bibl.; Museum of the City of N.Y.). – Mindeplade på fødehuset 1915.

Lewis Fried: J. A. R. A reference guide, Boston 1977. – J. R.: The making of an American, N.Y. 1901 (da. overs.: Hvorledes jeg blev amerikaner, 1912). Samme: The old town, N.Y. 1909 (da. overs.: Min gamle by, 1979). – Karin Michaëlis og Joost Dahlerup: Danske foregangsmænd i Amerika, 1911 86–101. Louise Ware: J. A. R., N.Y. 1938 (genoptr. 1975, heri bibliografi). Lincoln Steffens i Journalisten 31.7.1954 (optr. efter forf.s Autobiography I–II, N.Y. 1931). J. Riis Owre i The American-Scandinavian review, N.Y. 1967 48–55. Rune Hassner: J. A. R., Sth. 1970 (heri bibliografi). Torkil Funder: J. A. R. udstill., 1972. Alexander Alland: J. A. R., N.Y. 1974 (heri bibliografi). – Papirer i Library of Congress, Washington, N.Y. public library og Udvandrerk., Ålborg. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Niels Alsted

Riis (Ries), Jørgen, 1717–49, forfatter. Døbt 8.12.1717 i Helsingør, † 2.10.1749 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue kgd.). F: skibsskriver på vagtskibet ved Helsingør, senere byfoged i Nysted Peter R. († 1726) og Anna Cathrine Normann († 1733). Ugift.

R. der var opvokset i små kår blev student 1736 fra Nykøbing F. hvor han 1737 ansattes som hører, tog 1738 baccalaureatgraden og 1741 teologisk eksamen. Da pladsen som øverste hører blev ledig, og rektors stedson blev foretrukket for R., forlod han skolen og søgte ivrigt præstekald, men da hans forhåbninger glippede, kastede han sig over journalistikken og vakte ved udgivelse af moraliserende ugeblade efter engelsk og tysk mønster et voldsomt røre. Fra maj 1744 til maj 1745 udkom hans hovedværk, *Den Danske Spectator samt Sande- og Gransknings-Mand* som ved siden af almindelig satiriseren over sæder og skikke, laster og dårskaber med en næsten brutal styrke rettede angreb mod enkelte stænder og bestående forhold, mens hans poetiske ugeblad *Den danske Anti-Spectator eller Een for Alle imod*

den Danske Sande-Mand (juli 1744–marts 1745) under skin af at polemisere imod „Spectator“ med bidende vid slagfærdig gjorde front imod modstanderne. „Spectator“ er et tidligt indlæg for århundredets frisindede og humane reformbestræbelser der som mål sætter det lykkelige seculum hvor dyden triumferer. R. bekæmper fordomme og forudfattede meninger, ironiserer over at adelskab og ærestitler sættes over sand fortjeneste, mens al ære og højagtelse burde grunde sig på virkelig fuldkommenheder, kritiserer bondens stavnsbånd, infamien ved uægte fødsel, skoledannelsen der skaber pedanter, dommernes uvidenhed og bestikkelighed og andre administrationens brøst; med en vis forkærlighed hudflettes i skildringer, der røber studier efter naturen, præsternes skrøbeligheder. Mens Ludvig *Holberg med overlegent lune revser sin samtid, er det hos R. den levende indignation over uretfærdigheden i de bestående tilstande, overlæssens magtmisbrug mod de fattige og svage som har overtaget; i en dæmring lader han endog skimte tanken om menneskenes lighed og broderskab. Man må søge langt frem i dansk journalistik for at finde magen. Og dog giver „Spectator“ næppe et fuldt billede af ham selv, thi han har haft en hård kamp at bestå med censuren der nødte ham til, som han siger, at skille sine blade ved deres saft og kraft for at komme til slutningen af året.

„Spectator“en affødte en livlig polemik med Friderich Christian *Eilschov, Andreas *Lundhoff, Thomas *Clitau o.fl.; Holberg omtaler den meget overlegent. Mens man endnu gættede på Holberg som forfatter, blev den gunstigt modtaget af publikum, men da det kom ud at forfatteren var en ung student, slog velviljen over i sin modsætning. R.s følgende skrifter er populære blade uden satirisk tendens. Månedsskriftet *Exegetiske Betænkninger over vigtige og vanskelige Steder i det Nye Testamente* (marts–maj 1745) skal, skønt det udkomne synes ortodokst uangribeligt, være standset af censuren; ugebladet *Den politiske Tilskuer* (sept.–nov. 1745) faldt for Clitaus kritik. Sagens træt af disse frugtesløse kampe blev R. fuldmægtig hos byfogeden i Kbh. 1748 tog han juridisk eksamen og beskikkedes s.å. til højesteretsadvokat. I komedien *Den ædelmodige Dame*, 1748 som blev opført på S. v. Qvotens teater i St. Kongensgade, forsøgte han sig som dramatiker i Holbergs stil. Han døde pludselig dagen før han skulle have haft bryllup med Marie Liungsa.

P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. IV, 1882 (fot. opr. 1977). Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus II, 1909 176f. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Paul Læssøe Müller*

Riis, Poul Jørgen, * 1910, arkæolog. * 26.5.1910 i Århus (domsg.). F: vinhandler Svenning Christian Poulsen R. (1857–1927) og lærer Elisabeth Sophie Kirstine Jørgensen (1870–1955). ~ 1° 6.10.1936 i Svendborg (Skt. Nicolai) med læge Nanna Baagøe, * 24.5.1906 i Svendborg, † 8.8.1953 i Århus, d. af købmand Ejnar Emil Angelo B. (1873–1967) og Harriet Bønnelycke (1884–1969). ~ 2° 19.8.1954 i Søllerød med overinspektør ved Nationalmuseet Marie-Louise Buhl, * 2.3.1918 i Randers, d. af grosserer Otto Richard B. (1880–1958) og Martha Henriette Frederiksen (1885–1976).

R. blev student fra Århus katedralskole 1928 og studerede kunsthistorie 1928–30 ved Kbh.s univ., men gik over til klassisk arkæologi i hvilket fag han 1936 tog magisterkonferens og blev dr.phil. 1941. Fra 1938 var han knyttet til Nationalmuseets antiksamling, som inspektør fra 1940 og som leder af samlingen fra 1941–48. R. var professor i klassisk arkæologi ved Århus univ. 1949–56 og ved Kbh.s univ. 1956–75. – R. deltog i Carlsbergfondets Hamaekspedition til Syrien 1932–33, 1936–37 og ledede Carlsbergfondets arkæologiske ekspedition til Fønikien 1958–63. 1957–62 var han medlem af Ny Carlsbergfondets direktion. Som museumsmand var R. medvirkende til at modernisere Nationalmuseets antiksamling og bl.a. indføre tidssvarende registranter og opstillinger i samlingen. Som den første klassisk arkæologiske professor ved Århus univ. 1949–56 lagde R. grunden til det idag fortrinlige klassisk-arkæologiske institut. I sit 19-årige virke som professor i klassisk arkæologi ved Kbh.s univ. førte R. traditionen fra K. *Friis Johansen videre uden desværre at give sig selv en efterfølger. I sin forskning har R. i sine unge år særlig beskæftiget sig med etruskisk kunst: disputatsen *Tyrrhenika. An Archaeological Study of the Etruscan Sculpture in the Archaic and Classical Periods*, 1941, er en gennemført opdeling af et omfattende materiale på forskellige etruskiske kunstskeoler. 1948 påbegyndte R. publikationen af fundene fra Hama, *Hama II.3: Les cimetières à crémation*, 1948, *Hama IV.2: Les verreries et poteries médiévales*, 1957, (afsnittene om kronologi og glas) og også udgravningerne i Syrien har R. hurtigt bearbejdet og udgivet *L'activité de la Mission archéologique danoise sur la côte phénicienne*, 1959–65, og *Sūkās I*, 1970, *Sūkās III*, 1974 og *Sūkās VI*, 1979. På dansk har R. udgivet flere populære arkæologiske bøger: *Den etruskiske kunst*, 1948 (2. forøgede udg. 1962), og til forståelse af den arkæologiske metode *Kan man grave historien op af jorden?*, 1949, og *Arkæologi og klassisk kunst*, 1972 samt *Fortidens kultur. I: Antikken og dens østlige udløbere*, 1957.

Af hverv uden for universitetet har R. særlig helliget sig Videnskabernes selskab som selskabets redaktør 1970–75 og dets præsident 1975–81, ligesom internationalt samarbejde særlig inden for den klassiske arkæologi har været hans store interesse. Bl.a. var R. dansk delegeret til Union Académique Internationale fra 1971 og medlem af dets forretningsudvalg 1977–80. – R. er i hele sit arbejde en arkæolog og humanist af internationalt format som gennem sit virke er blevet mere kendt i udenlandske fagkredse end i en lokal dansk sammenhæng. □ Buste af Knud Nellesø, 1982 (Vidensk. selskab). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 138.

Flemming Johansen

Riis, Povl, * 1925, læge. * 28.12.1925 i Kbh. (Matth.). F: assistent, senere ekspeditionssekretær Lars Otto Pedersen R. (1896–1978) og Eva Elisabeth Heyde Erdmann (1901–61). ~ 1.5.1954 i Hellerup k. med lærer Else Harne, * 13.6.1931 i Århus (domsg.), d. af direktør Svend H. (1900–74) og Karen Bagge Nielsen (* 1904).

R. blev student fra Lyngby 1944 og læge fra Kbh.s univ. 1952, med præ. Efter uddannelse på kbh.ske hospitalsafdelinger for pædiatri, epidemiologi og i særlig grad i intern medicin på amtssygehusene i Gentofte og Glostrup udnævntes R. allerede 1963, på grund af fremstående videnskabelige arbejder og udtalte evner for at fremme kollegialt samarbejde, til overlæge ved medicinsk afdeling B på Kbh.s amtsygehus i Gentofte. Inden sin udnævnelse havde han ikke blot 1959 ved Kbh.s univ. forsvaret sin banebrydende disputats *The cytology of inflammatory exudate* der omhandlede kvantitative og kvalitative forandringer i det hvide blodbillede hos raske og syge, men sammen med en række medarbejdere (F. *Fuchs, J. Mosbech o.a.) beskæftiget sig med kønsellebestemmelser hos fostre og disses betydning for vurdering ikke blot af fostrenes køn og blodtype, men også for deres egenskaber og eventuelle eugeniske misdannelser. Sammen med H. R. Wulff havde han videreført studier fra disputatsen om hvide blodlegemers forhold i kredsløb og betændt væv og fra 1960 sammen med P. Anthonis († 1972) påbegyndt sine celleundersøgelser baserede på studier over diagnostikken og behandlingen ved blødende tarmsår (colitis ulcerosa), et forskningsfelt hvor R.s interesse for at udnytte alle tænkelige former for diagnostiske hjælpemidler og hans virke for medicinsk terapi og for patientinformation skulle

gøre ham internationalt kendt. Allerede 1957 havde R.s udadvendte virke ført ham ind som redaktionssekretær for „Videnskab og Praxis“ ved Ugeskrift for Læger, et arbejde han siden 1967 har videreført som en både kritisk og formuleringshjælpende redaktør. Han har evnet at give bladet en stramning både publikations- og informationsmæssigt, således at det kvalitetsmæssigt og alligevel ytringsfrit værdsættes højt, ikke blot fra lægelig, men også fra massemediernes side. Fra 1965 har han tillige været redaktør ved Bibliotek for læger, 1968 ved Danish medical bulletin og fra 1977 ved Medicinsk årbog. Ved disse hverv er der blevet trukket store vekslere på ham som rådgiver for lægeforeningen og for kolleger i spørgsmål om journalindsigt, offentlig journalfremlæggelse, livstestamenter. 1974 blev R. anmodet af de nordiske lægeforeninger om at forestå udformningen af en kritisk revision af 1964-Helsinkideklarationen. Sammen med E. Fenger, Oslo, og Cl. Blomquist, Stockholm, lykkedes det R. at udforme et udkast der via verdenslægeforeningens etiske komité resulterede i den reviderede betydningsfulde Helsinkideklaration (version to) af 1975. Derved førtes R. naturligt ind på oprettelsen af danske etiske komiteer og 1979 udnævntes han af Statens lægevidenskabelige forskningsråd til formand for Den centrale videnskabelige komité; også her har R. vist sit talent for effektivt at få afklarede standpunkter frem. Med ildhu har han i skrift og foredrag bragt sine velafbalancerede og altid elegant formulerede synspunkter frem. 1960 blev R. speciallæge i intern medicin med organspecialt blodsygdomme og i 1963 i mave-tarmsygdomme. 1971 udnævntes han til lektor i medicin ved Kbh.s univ. og tre år senere blev han overlæge ved Kbh.s amts sygehus i Herlev samt professor i intern medicin ved universitetet. Dette virke har trukket hans arbejdskraft ind også i Statens lægevidenskabelige forskningsråd (1968–74, formand 1972) hvor han ydede en meget betydningsfuld indsats i dettes vanskelige udviklingsår, i Nordisk samarbejdsnævn for medicinsk forskning og Nordisk publiceringsnævn for medicin (1968, formand 1970), i Kræftkomiteen (1968–75), i hovedbestyrelsen for Landsforeningen til kræftens bekæmpelse (1970–75) og af planlægningsrådet for forskningen (1972–74, næstformand fra 1973), 1962–67 og igen 1978 var han medlem af bestyrelsen for Dansk selskab for intern medicin, og 1972–77 (formand 1975–76) for Selskabet for teoretisk og anvendt terapi. 1980 blev han prodekan ved Kbh.s univ.s lægevidenskabelige fakultet. – R. har gennem årene udført et stort arbejde ikke blot med publikation af tidsskriftartikler om hæmatologiske,

endokrinologiske og gastroenterologiske emner, men som medlem af Vancouvergruppen af medicinske redaktører har han i skrift og tale virket for kravene til biomedicinske forskeres formåen for at formidle videnskabelige og videnskabetiske problemstillinger på et forståeligt sprog. 1977 var R. en af dyb humanisme præget bidrager til *Vi skal alle dø – men hvordan?*

Foruden sin videnskabelige skribentvirksomhed har R. været medforfatter til partiet venstres sundhedspolitiske program (1970), skrevet tekster til Danmarks radios pibekor, digte til Amnesty International, tekst til en rytmsk suite *Første, anden, tredie, fjerde* med musik af Sv. E. *Tarp (uopført i Danmarks radio 1980) samt til *Et juleværk* til musik af Svend S. *Schultz, 1981. – R. fik Alfr. Benzon-prisen 1964, Aug. Krogh-prisen 1974, Christenson-Censon-prisen 1974, Klein-prisen og Barfred-Pedersens æresgave 1980. Æresmedlem af Islands lægeforening, 1978, af den danske nationalkomité i The Council for International Organizations of Medical Sciences og dennes Committee on Medical Ethics, 1974, vicepræsident i European Science Foundation 1974–77 og medlem af dets Executive Council, 1978, af WHO's European Advisory Committee for Medical Research, 1980, samt 1976 af bestyrelsen for Fonden af 1870, af Trier-Hansen og hustrus legat, 1977 og direktør Jakob Madsen og hustrus legat, 1978. Medlem af redaktionen for Acta Medica Scandinavia, 1980. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1960 166f.

Egill Snorrason

Riis Carstensen, Andreas Christian, 1844–1906, maler. *9.11.1844 i Sennels, Thisted amt, †5.5.1906 i Helsingør, begr. sst. F: sognepræst Jørgen Frederik Carstensen (1805–56) og Theodora Cathrine Holm (1812–77). ~9.9.1890 på Frbg. (Classen) med Ida Lucie Catharina Müller, *28.5.1865 på Flensborggård ved Glumsø, †14.7.1950 i Helsingør, d. af proprietær Peter Frederik M. (1819–1905) og Agnes Dorthea Hedde (1824–1909, ~1° 1845 med grosserer Johan Jacob Rink, 1815–49).

Der var udlængsel i R. C. Ikke seksten år gammel forlod han Haderslev latinskole for at gå til søs og førtes langt omkring. Under et ophold i Quebec i Canada gav han sig til at tegne, vendte så hjem 1863 og deltog i krigen om bord på fregatten Tordenskjold. Anbefalet af Heinrich *Hansen lærte han marinemaleri hos C. Dahl og forberedtes på Det tekniske institut til kunstakademiet, søgte dets skoler okt. 1864 til foråret 1868. S.å. debuterede han på Charlottenborg

med tre malerier fra Øresund og Kullen og vakte opmærksomhed, men gik kort efter atter til søs og kom til New York. 1870 tog han hjem og meldte sig ved marinen under den forbigående krigsfare, rejste tilbage til Amerika, besøgte bl.a. dansk Vestindien, hvorfra han har malet adskillige billeder, og var borte til 1874. Næste forår drog han til Portugal, Spanien og Marokko, boede en tid i Paris 1875–76 som elev hos J. L. Gérôme og kom hjem sommeren 1877. 1879–80 gjorde han i egen sejlbad et fjorten måneders togt langs Europas vestkyst til Middelhavet helt ind til Egypten og Syrien. To gange, somrene 1884 og 1888, deltog han i ekspeditioner til Grønland, hvorfra han medbragte mange studier og billeder, og hvorom han skrev *Two Summers in Greenland*, 1890. Flere andre rejser gik bl.a. til Egypten som han besøgte i alt fem gange. – R. C. udstillede på Charlottenborg 1868, 1875 og derefter ret regelmæssigt 1878–96, solgte for øvrigt mange arbejder under sine rejser, bl.a. i England. Han fik Neuhausens præmie 1879 for *Ved Solopgang i Kattegat*. Til Ny Carlsberg glyptotek malede han 1893 en række billeder fra Egypten på bestilling af Carl Jacobsen. 1897 udgav han *Over viden Strand. Livs- og Rejseklidringer*. Billeder af R. C. findes på Fr.borg (*Briggen „Lougen“s Kamp mod to engelske Fregatter i Vestindien*, 1806) og i Ålborg museum. □Tegn. 1867 (Fr.borg) og tegn. af P. S. Krøyer, 1881. Foto. – Gravsten tegnet af Stephan Sinding.

A. R. C.: Over viden strand, 1897 (erindr.). – J. Vahl: Slægtetog over afkommet af Anders Sørensen Vedel, 1896 140. Ill. tid. 27.5.1906. Vald. Schmidt sst. 26.5.1907.

*Sigurd Schultz**

Riis-Hansen, Kristen, 1876–1937, nationaløkonom. *26.9.1876 i Lødderup på Mors, †8.9.1937 på Frbg., urne flyttet til Solbjerg kgd. sst. F: gårdejer Jens Kristian (Kresten) Hansen (1849–1927) og Poulina Nørgaard (1848–1909). Navneforandring 24.3.1905. ~12.7.1905 i Kbh. (b.v.) med Emma Louise Oline Rasmussen, *17.4.1880 i Helsingør, †22.4.1972 i Roskilde, d. af krigsassessor Jens Peter R. (1838–1907) og Cecilie Christine Hertelina Thygesen (1844–1928). R.-H.s hjem, gården Græsborg, var grundtvigsk og venstrepolitisk præget. Faderen var meget vidende og begavet. Den første skoleundervisning modtog R.-H. i hjemmet og i en privat skole i Karby. 13 år gammel kom han i realskolen i Nykøbing og tog 1893 præliminærexamen. Han arbejdede derefter ved landbruget og underviste sine mindre søskende. 1897 kom han til Kbh. og fik 1899 studentereksamen (privat dimitteret).

Han studerede statsvidenskab og var samtidig ekstraarbejder i statistisk bureau (Danmarks statistik). Han blev cand.mag. i statsvidenskab 1903, derefter assistent i statistisk bureau hvor han 1910 blev fuldmægtig og 1913 kontorchef. Indtil 1912 var han desuden en søgt manuduktør. 1906–14 var han tillige lærer ved Niels Brocks handelsskole og 1908–19 docent i nationaløkonomi ved landbohøjskolen. Han supplerede sin viden ved studierejser 1907 til Tyskland og Schweiz, 1911 til Sverige og 1913 til Østrig. I tilknytning til lærervirksomheden skrev han artikler i blade og tidsskrifter og afhandlinger i Nationaløkonomisk Tidsskrift, særlig om landbruget og beskatning af fast ejendom. 1911 skrev han en større, 1913 en mindre lærebog i nationaløkonomi, 1918 redigerede han 4. udg. af Hages Haandbog i Handelsvidenskab (5. udg. 1926); det indledende afsnit om nationaløkonomi skrev han selv. Lærebogen fra 1911 blev af professor Harald Westergaard hilst velkommen som begynderbog for statsvidenskabelige studerende og blev i en årrække anvendt ved universitetet og kom i 4. udg. 1931. I en periode regnede mange med, at R.-H. skulle afløse Westergaard som professor. Imidlertid blev R.-H.s arbejdskraft og begavelse i meget høj grad udnyttet af den offentlige administration. Ved oprettelse af arbejdsmarkedets forligsinstitution 1910 blev han forligsmandens sekretær og fra 1912 var han stedfortræder for forligsmanden. Sept. 1913 og juli 1914 lykkedes det ham at afværge omfattende arbejdskonflikter. I den vanskelige periode febr.-juni 1920 var han forligsmand. Han deltog også i udvalgs- og kommissionsarbejde. 1911 blev han medlem af den nedsatte landbokommission der forberedte lovgivningen 1919 om lensafløsningen m.v. R.-H. skrev størstedelen af betænkningen. 1912 var han medlem af en komité til undersøgelse af pålideligheden ved indkomstansættelserne. 1914 fik han tjenestefrihed som kontorchef i statistisk bureau hvor han også havde gjort en anerkendt indsats for at lede forberedelsen til revision af skattelovene navnlig med henblik på den forestående toldlovsrevision. Han var medlem af tobaksmonopolkommissionen af 1917. 1918 blev han medlem af den overordentlige kommission og var formand fra 1919 til dens ophævelse 1921. 1919 blev han medlem af valutarådet og 1920 af valutakommissionen. R.-H.s arbejde med forberedelse af toldlovsrevisionen har vundet megen anerkendelse som en indgående klarlæggelse af dansk industris toldbeskyttelse. Krigen medførte at arbejdet kun delvis blev brugt. Inden det var færdigt blev R.-H. 1917 udnævnt til departementschef for toldrevisionsdepartementet.

R.-H.s indsats på det administrative område gjorde det naturligt, at han blev medlem af forretningsministeriet M. P. Friis efter påskekrisen 1920. Han var trafikminister fra april til maj 1920. 1921 blev han som sagkyndig mht. offentlige finanser knyttet til bankdirektør E. "Glückstadt, da denne blev medlem af Folkeforbundets kommission til undersøgelse af Østrigs finansielle forhold. Ved afslutning af dette arbejde tilbød Glückstadt R.-H. en stilling som direktør i Landmandsbanken. Han tiltrådte stillingen 1.10.1921 og skrev sammen med den øvrige direktion og bestyrelse under på regnskabet for 1921. Efter bankens rekonstruktion sept. 1922 fratrådte han sin stilling ligesom bankens øvrige ledelse og blev sammen med de andre dalevende direktører ved højesterets dom 29.9.1923 kendt skyldig i overtrædelse af aktieselskabsloven og idømt en bøde på 4000 kr. 1924 udsendte R.-H. en pjeces: *Landmandsbanksagen og mit Forhold dertil*, hvori han gav udtryk for, at han var i god tro mht. 1921-regnskabets rigtighed og bl.a. fremhævede at uanset at der fra anden side var *skønnet* et større tab på bankens engagement i Transatlantisk Kompagni var hans forslag til afskrivning på bankens tilgodehavende i dette selskab fastsat efter en grundig gennemgang af det foreliggende materiale, og han måtte derfor på dette tidspunkt anse forslaget som velbegrundet. R.-H. glemte aldrig den uret imod ham som han mente dommen var udtryk for, men lod sig ikke slå ud af dette nederlag. Han genoptog sine litterære arbejder og i løbet af få år fik han påny store offentlige opgaver. 1928 blev han igen forligsmand. 1930–34 var han formand for forligsinstitutionen. Han havde stor forståelse for arbejderens vilkår, og usædvanlige forhandlingsevner. Hans mæglingsforslag blev altid vedtaget. Hans ledelse af forligsinstitutionen har i høj grad været med til at skabe respekt for dette betydningsfulde samfundsorgan. R.-H. fik også andre offentlige opgaver. I forbindelse med guldindløselighedens suspension 1931 overdrog regeringen ham at overvåge prisudviklingen. Ved gennemførelse af sukkerordningen 1932 blev han statens tilsynsførende. 1933 blev han medlem af kredit- og hypotekforeningskommissionen. Fra 1934 var han endvidere medlem af bestyrelsen for Berlingske Tidende og A/S Vølund. R.-H.s mange arbejdsopgaver medførte, at han ikke deltog i hovedstadens selskabsliv og kun havde få private personlige kontakter. Når han havde fri læste han bl.a. om filosofi og kunst eller rejste til udlandet. Han kunne være blevet videnskabelig økonom, men fik sin tid optaget af administrative opgaver hvor han på flere områder gjorde en usædvanlig dygtig indsats. Den

Riis-Hansen, K.

fejlsbedømmelse af Landmandsbankens ledelse og soliditet der gjorde, at han 1921 modtog tilbudet om en direktørstilling delte han med mange andre. – R. 1914. F.M.I 1920. DM. 1921. K. 1931. □Mal. af Holger Wind, 1935. Tegn. af Carl Jensen (Fr.borg). Foto.

P. Filtenborg: Slægtsbog for sognedegn Sejer Olesen Leth, 1938 94. Politiken 27.2.1920, 12.10.1922, 2.2.1923 og 9.9.1937. Børsen 8.9.1921 og 9.9.1937. Berl. tid. 29.6.1923 (heri stenografisk referat af domsforhandlingen), 26.9.1936 og 8.9.-9.9.1937. Beretn. om forholdene i den da. landmandsbank, afg. af den 1922 nedsatte komm., 1924. C. N. Hauge: Erindr., 1937 216–21. Einar Cohn: Danske pengeforhold 1914–36, 1961 52–61 101 131–38. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Niels Banke (Jens Toftegaard)

Riis-Knudsen (ved dåben Riis Knudsen), Christen, 1863–1932, dramaturg, teaterdirektør. * 22.6.1863 på Moutrup, Blistrup sg., Mors, † 13.4.1932 på Frbg., urne på Frbg. kgd. F: kammerråd Jacob Sepstrup K. (1817–69, ~1° 1857 med Ane Kirstine Marie Riis, 1828–58) og Ane Jensine Riis til Blistrup (1827–92, ~2° med kammerråd, senere etatsråd Poul Knudsen til Ulstrup, senere også Blistrup, 1819–1905). Adopteret af stedfaderen. ~ 26.7.1889 på Frbg. med skuespiller Julie Kirstine Bredstrup, * 13.4.1863 i Randers, † 27.5.1914 i Kbh., d. af prokurator, senere etatsråd Andreas B. (1816–1908) og Marie Elisabeth Dichmann (1818–85). Ægteskabet opløst. – Bror til Johan *Knudsen.

R.-K. blev 1882 student fra v. Westens institut, tog 1884 filosofikum og studerede dansk og fremmed dramaturgi uden at tage embedseksamen. Under et længere ophold i Wien styrkede Burgteatrets forestillinger hans interesse for tysk klassisk drama. R.-K. fulgte ikke strømmen, men udgav 1886 et lille stridsskrift *Højrepressens literære Kritik, belyst af en Højremand*, hvori han angreb den konservative presses koketterier med brandesianismen. Mod denne bevægelse var også hans tidsskrift *Literatur og Kritik* I–IV, 1889–90 rettet. Det var et frikonservativt modstykke til Tilskueren, et organ for læsere der var blevet „vamle ved Partierne“. Fire bind udkom med adskillige læseværdige artikler, men den økonomisk uafhængige R.-K. lod tidsskriftet gå ind da den tyske trup Meiningerne ved deres gæstespil på Casino maj 1889 havde betydet en scenisk indvielse for ham og givet ham mod til at overtage Dagmarteatret. Samtidig ophævede teaterloven af 14.4.s.å. til dels Det kgl. teaters enevælde over al virkelig dramatisk litteratur hvorved det også i praktisk forstand blev ham muligt at gøre Meiningerne til forbillede for sin scene. Ledelsen bestod først af et triumvirat hvis øvrige med-

lemmer var Karl *Mantzius og Julius *Lehmann, men dette varede kun ganske kort, og allerede fra okt.1889 blev R.-K. enedirektør. Som modsætning til det lette repertoire, helst af fransk oprindelse som da dyrkedes på Det kgl. teater var det hans mål at skaffe de store klassiske og romantiske dramer indgang i folkets bevidsthed, og til at realisere denne plan besad han både de fornødne midler og den hellige ild. Efter hans mening var „det bedre at se et godt Stykke mindre godt udført end at se et slet Stykke udmærket spillet“. Denne devise var ikke ufarlig for skuespilkunsten på Dagmarteatret og den røbede et modsætningsforhold mellem værkernes åndelige værdi og den udførelse hans unge trup formåede at give dem. Men den karakteriserede dramaturgen i R.-K., elskeren af den klassiske verdenslitteratur der hverken var forretningsmand (han undlod at købe Dagmaretablisementet af Landmandsbanken for ca. en tredjedel af de 1 800 000 kr., bygningen solgtes for ved nedrivningen 1937) eller sceneinstruktør, og som satte romantisk skuespilkunst langt over den realistiske.

R. åbnede med Holger *Drachmanns skuespil *Esther*, der var refuseret af Det kgl. teater, fremdrog værker af Adam *Oehlenschläger og Carsten *Hauch, vovede sig i lag med Shakespeares *Othello* og fik sin første succes på Alphonse Daudets skuespil *Kampen for Tilværelsen*. Han kaldte Tysklands unge heltfremstiller Joseph Kainz hertil og lod ham gløde blandt danske kolleger i *Røverne* og *Clavigo*. Han dyrkede ikke alene Plautus, Calderón, Shakespeare, Friedrich Schiller, G. E. Lessing og F. Hebbel, men indførte det dengang unge Tysklands største dramatiske Gerhard Hauptmann (*Lille Hanne*, *Professor Crampton*, *Væverne*), hvis værker Det kgl. teater altid havde ladet ligge. Han åbnede sin scene for russeren Iván Turgénev og spanieren Echegaray og gav Sophus *Neumann lejlighed til at skabe sin Argan i *Den indbildt Syge*, en af de ypperligste skikkelser i privatteatrenes historie, og han indtog en forstående holdning over for yngre danske dramatikere hvorved Amalie *Skram fik *Agnete* opført og Karl *Gjellerup *Wuthorn*. P. A. *Rosenberg, der også assisterede som sceneinstruktør, og Edgar *Høyer brød igennem, Sven *Lange, Gustav *Wied og Helge *Rode tog de første vanskelige skridt, og Emma *Gad fik sin største succes med *Et Sølvbryllup* som Det kgl. teater havde afvist. Men glat gik det ikke, og megen kritik var R.-K.s bestræbelser genstand for. Hans person var nem at karikere, og hans åndsform dannede en afgjort modsætning til døgnets der i pressen repræsenteredes af Peter *Nansen. Det var navnlig R.-K.s begejstring for rustninger

man smilede ad, skønt de for ham kun var et af de mange hjælpemidler han gav sit teater. Alt måtte gøres fra nyt af. Det gjaldt om at fjerne begrebet sekondteater og at påføre statsscenen en ansporende konkurrence. Begge mål nåedes. De unge skuespillere han startede med blev efterhånden navne, ikke mindst under Bjørn Bjørnsøns instruktion (1894–96), og flere af dem prægede dansk skuespilkunst længe efter R.-K.s tid: Emmanuel *Larsen, Jacques *Wiehe, Nicolai *Neiendam, August *Liebman, Robert *Schyberg, Mathilde *Nielsen, Anna *Larssen (Bjørner), Jonna Collin (*Neiendam) og Augusta *Blad, hvis evne R.-K. i særlig grad påskønnede. Han stræbte efter sammenspil, helhedens harmoniske virkninger, men først og fremmest var selve værket hovedsagen for ham og skuespillere kun digtningens tjenere. I denne belysning må hans interesse for en fysisk kraft som Martinus *Nielsen ses. Men efterhånden udtømtes R.-K.s formue, ca. en halv mill. kr., og han måtte i sæsonerne 1894–96 have hjælp af sin bror, men oplevede dog at teatret i økonomisk henseende efterhånden rykkede op mod balancens mål. Her til bidrog ikke mindst opførelsen af *Vasantase-na*, 1894 og *Ungdomsleg*. 1896. 1897 optog han i ledelsen sin protegé Martinus Nielsen der fortsatte i det givne spor og høstede gavn af at jordbunden nu var godet, men snart trængte R.-K. til side hvorved han mistede al personlig indflydelse på ledelsen; dog vedblev han til juni 1905 at være nominel direktør. 1914 udnævntes han til medlem af Statens filmcensur.

R.-K. ofrede sin scene alt hvad han ejede for at tjene sin uselvskige idé. Han gav den daværende ungdom lejlighed til at erhverve et scenisk kendskab til litteraturens storværker som senere generationer har måttet savne. Hans periode var et vårbrud for dramatiske talenter der under hans auspicer fik store opgaver og dermed chancen for fremgang. Den letkøbte kritik, hans idealistisk anlagte personlighed var udsat for er glemt, og tilbage står mindet om en højtstræbende kunstlser, en noget naiv, men varmtfølede mand der på enestående vis indskrev sit navn i dansk teaterhistorie. – Tit. professor 1892. – R. 1908. □Karikatur af K. Gamborg, 1890 (Fr.borg). Træsnit 1891 efter foto. Akvarel 1895 (Kgl.bibl.). Afbildet på karikaturtegn. 1899 (Fr.borg). Buste af Aage Erhard, 1934 (Teatermus.). Tegn. af V. Afzelius og af Alfred Schmidt (begge sst.). Mal. af Krogh-Jensen.

Erindr. i Dannebrog 3.10.–4.10.1892. – Studenterne fra 1882, 1907 127. Helmer Lind i III. tid. 8.3.1908. Emmanuel Larsen i Tilskueren, 1914 II 434–38. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937. Albr. Schmidt: I liv og kunst, 1937. Samme i Berl. aften

28.5.1937. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Robert Neiendam*

Riis-Magnussen, Frits Adolf Marinus, 1883–1950, komponist. * 26.6.1883 i Kbh. (Johs.), † 11.8.1950 i Nr. Asminderup sg., Holbæk amt, begr. i Kbh. (Brønshøj). F: drejermester, senere møbelfabrikant Hendrik Sophus Magnussen (1851–1946) og Engeline Marie Christine Riis (1852–1940). Navneforandring 18.5.1904.

~ 9.12.1920 i Kbh. (Matth.) med Sofie Amalie Bense, * 7.8.1890 i Kbh. (Matth.), † 5.12.1963 i Gentofte, d. af tømrer, senere sten- og billedhugger Bernhard Gabriel B. (1860–1924) og Helene Marie Sofie Alma Rasmussen (1863–1948).

Da R.-M. forlod Slomanns skole med 4. classes hovedeksamen blev han sat i boghandlerlære, men forlod denne vej for efter tilskyndelse af Orla Rosenhoff at kaste sig over musikken. Rosenhoff læste teori med ham et par år, hvorpå han studerede teori hos Carl *Nielsen der fik afgørende indflydelse på hans videre udvikling. Samtidig gik han til orgelspil hos Edgar Heinrichsen og klaver hos Henrik Knudsen, og en overgang var han elev i kirkemusik hos Thomas *Laub. Han foretog studierejser – bl.a. på det Ankerske legat som han modtog 1924 – til Tyskland, Østrig, Italien, Frankrig og England. 1920 blev han, der i sine yngre år i øvrigt udfoldede en omfattende pædagogisk virksomhed, organist ved Skt. Thomas kirke på Frbg. Her var han ansat til sin død. Fra 1924 var han i en årække medlem af bestyrelsen for dansk organist- og kantor-samfund. 1934 fik han P. E. Lange-Müllers stipendium. R.-M. er navnlig kendt som sangkomponist, i hvilken egenskab han 1910 debaterede med op.1, *Fem Sange*. Disse efterfulgtes bl.a. af *Naturstemninger*, op.4, 1911, *Foraar*, op.9, 1923, *Skærsommer*, op.10, 1923, *10 jydskse Viser*, op.16, 1925 og *danske Folketoner*, op.20, 1925–30. I disse værker viser han sig ikke som fornyeren, men som den ærlige viderefører af de bedste traditioner inden for den danske romanse. Ud over sange har han bl.a. skrevet en strygekvartet i h-mol, *Symfonisk Suite*, op.3 for orkester, 1916 og korværket *Colombus*, op.12, 1922, omarbejdet 1939. □Foto.

Gerh. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 2. udg. 1917 249–51. F. Crome i Dansk musik t. II, 1927 90–97. Dansk kirkemusiker tid., 1935 10; 1941 89f 93 (interview); 1950 53.

Sven Lunn*

Riisager, Knudåge, 1897–1974, komponist. * 6.3.1897 i Port Kunda, Estland, † 26.12.1974 på Frbg., urne på Tibirkegård. F: ingeniør Henrik

Riisager, Knudåge

Emil R. (1867–1919) og Henrikke Olufsen (1870–1938). ~6.7.1920 på Frbg. (Solbjerg) med maler Åse Klenow, * 7.1.1899 på Frbg. (Thomas), d. af fabrikant Carl Theodor Wilhelm (kaldet William) K. (1860–1918) og Meta Fanny Henriette Wengler (1865–1949).

Da R.s far 1900 forlod sin stilling som leder af en dansk cementfabrik i Estland, flyttede familien til Fr.berg. Her voksede R. op, kom i skole, blev 1915 student fra Henrik Madsens skole og 1921 cand.polit. 1926 fik han ansættelse i finansministeriet hvor han 1939–50 var kontorchef i 3. hovedrevisorat. Dette lyder som skildringen af en perfekt embedsmandsbane, og R. opfyldte i sine 25 år alle de forventninger centraladministrationen må stille til sine medarbejdere. Men allerede i skoletiden havde han søgt teoretisk og praktisk musikundervisning dels hos komponisten Otto *Malling, direktøren for Det kgl. danske musikkonservatorium, og efter dennes død hos komponisten Peder *Gram, dels hos violinisten, kgl. kammermusicus Peder *Møller, og 1919 blev det første betydningsfuldere resultat af hans kompositionsstudier, en strygekvartet, præsenteret i Dansk koncertforening af Peder Møller-kvartetten. Samtidig studerede han musikhistorie hos Angul *Hammerich og deltog meget virksomt i den hjemlige musikdebat, således allerede i sit studenterår med en indsigtfuld vurdering af Arnold Schönberg.

Efter aflagt embedseksamen fik R. i 1920erne mulighed for at intensivere sine kompositionsstudier. Det var ånden i tidens franske musik der først og fremmest drog ham, og i længere perioder de følgende tre år studerede han hos Albert Roussel og Paul le Flem. I Paris' musikliv efter den første verdenskrig mødte R. strømninger der var så at sige ukendte i Danmark, og i kredsen om komponistgruppen Les Six, der stod som eksponenter for tidens hverdagsnære franske ekspressionisme med dens reaktion mod både romantik og impressionisme, fandt R. impulser til sin egen musikalske udvikling. Hans eget, efter datidens opfattelse yderst radikale tonesprog forargede og forvirrede, men den saglige dygtighed hvormed han bidrog til herhjemme at skabe lydhørhed for nye europæiske strømninger af tvang respekt. 1922–24 var han formand for Unge tonekunstneres selskab og fik bl.a. en udvekslingskoncert med Frankrig bragt i stand. Hans egne kompositioner fra disse år vidner om optagethed af hvad der rørte sig i tiden. Den nationale baggrund oplever man utvetydigt i hans officielle opus 1, koncertouverturen *Erasmus Montanus* fra 1920. I den sikkert beherskede brede form afspejler traditionen sig med strejf af Carl *Nielsen, men den ejer også træk der viser at me-

get af det, man senere har følt som særlig karakteristisk for R. altid har ligget i hans musik, selv om det i mødet med fransk musik blev understreget: det glitrende og festligt bravaderende der i reglen dominerer over varme følelser og lyrisk sødme, det instrumentatorisk virtuose, det rytmisk spændstige og forkærlighed i samklangsmæssige henseende for polytonalitet. Dette afspejles i stigende grad i R.s værker fra 1920erne: *Suite dionysiaque* 1924, tilegnet Albert Roussel, de to symfonier, 1925 og 1927, *Variationer over et tema af Mezeangeau*, 1926 der viser hans tidligt sikre greb på instrumentation, *T-DOXC, poème mécanique*. 1926, inspireret af tidens begejstring for stærkt markeret rytme og maskinagtige støjelementer og med titel fra en flyvemaskinetype der just var indført i Danmark, ouverturerne *Klods Hans*, 1929, og *Faste-lavn*, 1930. Og rækken fortsatte som årene gik med *Primavera*, 1934, *Sommerrapsodi*, 1943, *Archaeopteryx*, 1949, med titel efter urtidsdyret, en fugl med træk af krybdyrlægten, *Per Fistulis et Fidibus*, 1952, *Burlesk Ouverture*, 1964, *Trittico*, 1971 m.fl.

1932 rejste R. på det Anckerske legat til Italien og Tyskland hvor han hos Hermann Grabner underbyggede sin kontrapunktiske kunnen og iøvrigt befæstede sin stil med forkærlighed for den musikantiske neoklassicisme der i 1930erne fandt udtryk i en række barokprægede værker *Concertino for trompet og strygeorkester*, 1933, og *Sinfonia concertante*, 1937. Iøvrigt tog han omtrent samtidig mere og mere afstand fra symfonien som acceptabelt medium i ny musik, så klassisk og romantisk belastet han fandt den var (Dansk Musiktidsskrift 1940: *Symfonien er død – musikken leve*). Til gengæld foldede han sig ud i en række sinfonier. Med anvendelse af den gamle italienske betegnelse, oprindelig for neutralt musicerende operaindledninger, skrev han i 1930erne og 1940erne en lang række sådanne ukomplicerede, frisk musicerende korte værker: *Sinfonia*, 1935, *Sinfonia gaia*, 1940, *Sinfonietta*, 1947, *Sinfonia concertante*, 1949, men også en *Sinfonia serena*, 1950. Ved siden af værker for orkester har R. af rene instrumentaltværker komponeret en lang række kammermusikværker for meget vekslende besætning: seks strygekvartetter, to tidlige violinsonater, *Serenade for sløjte, violin og cello*, 1936, *Concertino*, 1933, for fem violiner og klaver, *Sinfonietta for otte blæsere*, 1924, to blæserkvintetter, 1921 og 1927, blæserkvartet, 1941 o.a. Klaveret som soloinstrument er sparsommere repræsenteret, nævnes bør hans sonate, 1931, *En glad Trompet*, 1935, *Sonatine*, 1951. Heller ikke inden for vokalmusikken har R.s produktion været meget omfattende, selv om

han har skrevet en del kor- (især mandskor-) og solosange og i de senere år også nogle større værker for kor og orkester: *Dansk Salme*, 1942. *Sang til Solen*, 1947, *Canto dell'infinito* (G. Leopardi), 1965, og a cappella-værket *Stabat mater* til J. Ewalds overs., 1966. I besættelsestidens sidste fase satte R. Sv. Møller Kristensens *Danmarks Frihedssang* i musik.

Sin største indsats i de modne år – trods spændvidden i hvad han iøvrigt skabte – gjorde R. med sin ballet- og skuespilmusik. Det begyndte allerede 1930 på Det kgl. teater med balletten *Benzin* over en idé af Robert Storm Petersen. Den gik kun tre gange, men R.s musik står sig fuldgodt i hans produktion. Helt anderledes positiv var modtagelsen i 1937 af Johs. V. Jensens kinesiske eventyrspil *Darduse*, hvortil R., efter at Igor Stravinskij havde afslået en opfordring fra Det kgl. teater, havde skrevet en meget omfattende ledsagemusik og flere visemelodier. Hermed var indledningen gjort til en fast kontakt mellem R. og teatret. Sammen med Harald *Lander og senere den svenske koreograf Birgit Cullberg var han med til at hæve dansk ballet op til international position. Det intime kunstneriske samarbejde mellem R. og Lander indledtes 1942 med balletterne *Qarrtsiluni* og *Slaraffenland* der blev opført sammen med Børge Ralovs H. C. Andersen-ballet *Tolv med Posten*, hvortil R. ligeledes havde komponeret musikken. Mens R.s musik til Ralov-balletten var nykomponeret, var *Qarrtsiluni* og *Slaraffenland* baseret på to af R.s tidligere orkesterværker der så at sige danner modpoler i hans produktion. *Qarrtsiluni* (fra 1938) bærer som titel et grønlandsk ord som betyder den stilhed der opstår i venten på noget der skal bryde. I balletten skildres en grønlandsk boplads' venten på solens første stråler efter den lange vinternat. R. arbejder heri med den motiviske knaphed han altid har yndet, men krappe rytmer og et udpenslet motivarbejde i en fascinerende orkesterklædning giver dette værk, R.s betydeligste overhovedet blandt hans markeret seriøse orkesterværker, bredere åndedrag end man oftest oplever det i hans musik. *Slaraffenland* der 1936 fremkom som ren orkestersuite er derimod en løssluppen eventyrballet med groteske situationer hvor R. med humør skildrer prinsesse Sukkergodt i en vals, dovendrikkerne i en massiv polka og ædedolkene i en bombastisk procession. 1946 kom R.s og Landers af krigsårene inspirerede *Fugl Fønix* og 1948 kulminationen i deres samarbejde *Étude(s)* der er nået Verden rundt, og hvor R. i aldeles mesterlig bearbejdelse bygger sin musik op over et udvalg af Carl Czernys etuder. Samarbejdet med Birgit Cullberg resulterede i *Månerenen*, 1957, også op-

ført verden over, og 1961 i *Fruen fra havet* med handlingsgrundlag i Henrik Ibsens drama. Senere fulgte – over temaer af J.-B. Lully – *Les Victoires de l'Amour*, 1962 (s.m. H. Lander), *Galla-Variationer*, 1967 (s.m. Flemming *Flindt), *Ballet Royal* 1967 (s.m. Flindt) m.fl. Af R.s skuespilmusik må nævnes musikken til Kaj Munks *Niels Ebbesen*, 1945, og *Pilatus*, 1947, dertil den elegant og vittigt gjorde til Holbergs *Maskarade*, 1954, og til endnu nogle balletter og skuespil. Opera gav R. sig derimod kun en enkelt gang i kast med, den lille enakter *Susanne* til tekst af maleren og forfatteren Mogens Lorentzen som fikst havde tolket beretningen om den kyske Susanne om til et genrebillede fra 1800-tallets Kbh. Den kom op på Det kgl. teater 1950.

Da R. i dette samme år forlod sin stilling i finansministeriet, var det i høj grad dikteret ud fra ønsket om at få mere samlet tid til at komponere, men da Finn *Høffding 1956 tog sin afsked fra Det kgl. danske musik konservatorium, blev R. stærkt opfordret til at overtage direktørposten. Han indvilligede med nogen betænkelighed, dels fordi han aldrig havde haft nogen egentlig tilknytning til konservatoriet, dels fordi han ikke personlig gav sig af med undervisning, men i de år han frem til det fylte 70. år 1967 bestred denne stilling lykkedes det ham på beundringsværdig måde at befæste konservatoriets position indadtil og udadtil, en opgave der efter statens overtagelse 1949 af konservatoriet var som skabt for ham med hans organisatoriske og kunstneriske erfaringer, erfaringer som han i administrative stillinger også inden for dansk musikliv allerede havde udnyttet på forbilledlig vis, mest udtalt som formand for Dansk komponistforening fra 1937, en stilling han beholdt i 25 år. Stillingen ved konservatoriet førte ham også ind i internationalt musikorganisorisk og kunstnerisk arbejde som præsident for foreningen af europæiske konservatoriedirektører 1963–66, af juryen i komposition ved Pariserkonservatoriet m.m. Han, der helt fra de unge år i større omfang end nogen anden dansk komponist havde været spillet ude i verden, opnåede i endnu højere grad i disse år, gennem musikken til *Études* og *Fruen fra Havet* og andre værker og gennem sine musikorganisoriske indsatser at blive værdsat uden for Danmarks grænser. Stor glæde beredte det ham også, at han i 1972 blev æresdoktor ved universitetet i Seattle og æresborger i staten Washington i forbindelse med en R.-festival der afholdtes i Seattle med opførelse af en række af hans værker.

Til afrunding af billedet af R. som vidtspændende kulturpersonlighed må også hans essayistiske indsats nævnes. Han var en fremragende stilist

Riisager, Knudåge

og fra de yngste år udfoldede han sig i tidsskrifter og dagblade i betydeligt omfang som skribent, ikke alene på det musikalske område, men også på alment kulturelle og samfundsaktuelle felter. En lille del af, hvad han skrev, findes udgivet i *Tanker i tiden*, 1952, og *Det usynlige mønster*, 1957.

R. spændte som komponist, skribent, organisator og administrator vidt i dansk musikliv og dansk kulturliv overhovedet. Gennem sine værker prægede han i et halvt århundrede dansk musik med en tone, som ikke lignede andres herhjemme. I sin musik afskyr R. alt der kan smage af sentimentalitet og føleri, af svulmende melodisælighed og yppigt virkende harmonik. Hans musik er karakteristisk ved sine skarpe kanter, både hvad angår motiverne og deres forarbejdning, det rytmiske og instrumentationen. Selv om hans musik som helhed virker festlig og udadvendt, kan han være alvorlig nok, men aldrig svulstigt. I sin harmonik er R. udpræget polytonal i den tidlige Sergéj Prokófjefs, Stravinskis og Darius Milhauds forstand. Nogen afgørende stilændring sporer man i virkeligheden ikke i R.s musik. Han blev sin ungdoms idealer tro til det sidste. – Som komponist stod R. på en måde ret alene i dansk musik, han ønskede ikke at under vise og dannede ingen egentlig skole. Det var hans livslange interesse for dansk musiklivs trivsel på alle områder der gjorde ham til en samlen de skikkelse. Han var individualist og humanist, ønskede, at musik som al kunst måtte have ret til at udfolde sig frit. – R. 1941. R.¹ 1953. K. 1961. K.¹ 1966. □Tegn. af Ellis Ullman udst. 1933. Mal. af Gerda Schwenn, 1940. Mal. af Victor Haagen-Müller udst. 1945. Tegn. af Agnes Boertmann, 1951 (Kgl.bibl.). Tegn. af Carl Jensen udst. s.å. Buste af H. Isenstein, 1966. Mal. af Otto Christensen 1972–73 (Fr.borg), tegn. af samme (sst.). Mal. af W. Scharff (musikkonser vatoriet). Tegn. af Ebbe Sadolin (Kgl.bibl.) og af H. Lollegaard (sst.). Foto.

Sig. Berg og Sv. Bruhns: K. R.s kompositioner, 1967 (værkfortegn.). – K. R. i Danske hjem ved århundred skiftet IV, red. Tove Clemmensen, 1953 127–44. Samme i Frbg. gennem tiderne XV, 1974 95–119 (erindr.). – Helge Bonnén i dansk musik t. I, 1925 109–12. Bengt Johnsson sst. LV, 1981 233–39 (jfr. sst. 293) (se i øvrigt Dansk musik t. index I–X, 1936: XI–XX, 1946, derefter årlige reg.). Gustav Hetsch i Musik IX, 1925 139–41. Jürgen Balzer i Levende musik I, 1942 26–29. K. Wis sum sst. III, 1944 269–72. Harald Lander: Thi kendes for ret –, 1951 54–62. Bo Wallner: Vår tids musik i Norden, Sth. 1968 27–32. Jan Maegaard i Dansk årbog for musikforsk. VI 1968–72, 1972 143–45. – Papirer i Kgl.bibl. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Riisbrich (Risbrich), Friderich Christian, 1754–1835, søofficer. * 13.7.1754 i Kbh. (Holmens), † 29.9.1835 i Svendborg, begr. sst. F: kaptajnløjtnant, senere kommandør Volqvart R. (1718–91) og Christiane Sophia Andresen (1735–1804). ~ 4.7.1804 i Kbh. (Holmens) med Mariane Nellemann, * 11.3.1765 i Brylle, † 18.5.1828 i Svendborg (~ 1° 1784 med forpagter på Tryggelevgård, senere ejer af Lillindal ved Præstø Theodor Bech, ca. 1741–1802), d. af gårdfæster på Broholm, senere landvæsenskommissær og forvalter ved Egeskov Niels Rasmussen N. (ca. 1720–91) og Sara Maria Johansdatter (ca. 1726–95, ~ 1° 1753 med gårdfæster på Broholm Anders Jensen, 1687–1760, ~ 1° med Margrethe Olufsdatter, ca. 1682–1752).

R. blev kadet 1768 og deltog om bord i orlogsskibet Mars i ekspeditionen mod Algier 1770–71. Han blev sekondløjtnant 1773, premierløjtnant 1780 og var 1778–83 i engelsk tjeneste under den nordamerikanske frihedskrig hvor han deltog i mange søslag mod den franske flåde. Ved sin hjemkomst forfremmedes han til kaptajnløjtnant og blev generaladjunkt hos kongen. Han var derefter jævnlig udkommanderet og blev kaptajn 1790. 1801 var han chef for blokskibet Wagræn, det næstslydligste skib i den danske linje, og deltog med hæder i slaget på reden 2.4. Da en femtedel af besætningen var faldet, skibet forskudt og kun to kanoner brugelige, forneglede han disse, kastede krudtet over bord og forlod skibet med resten af besætningen. Skibet, der var totalt vrage, blev brændt af englænderne. 1801 forfremmedes han til kommandørkaptajn. Det, der vil sikre R. et smukt navn i Danmarks historie var kanonbådskrigen da han i sept. 1808 sendtes til Jylland for herfra at lede Norges forsyning med levnedsmidler. Han tog station i Ålborg, hvorfra han lettest kunne lede virksomheden, og greb sagen an med energi. Alle tjenlige fartøjer der fandtes oplagte i jyske havne blev rekvireret, bemanded og under tilsyn af ham underlagte søofficerer ladet med provisioner og krigsfornödenheder og afsendt. Senere byggede han særlige skibe, provideringsskonnerter. Sejladsen var i almindelighed tilrettelagt således at distancen Fladstrand–Norge passeredes i mørke nætter, helst i stormende eller usigtbart vejr. 1809 nedsattes en særlig provideringskommission med R. som formand. Under største vanskeligheder lykkedes det R. ved et meget dygtigt arbejde at gennemføre forsyningerne, så der kun i to kortere tidsrum blev mangel på levnedsmidler i Norge. Efter fredsslutningen vendte han tilbage til Kbh. og afsluttede det meget vidtløftige provideringsregnskab hvorefter han ved reduktionen 1815 fik sin afsked med kontreadmirals

karakter; 1834 blev han kar.viceadmiral. 1820 flyttede han til Svendborg hvor han levede resten af sit liv, æret og elsket af alle der kom i forbindelse med den sjældent beskedne, retsindige og dygtige officer. – R. 1810. DM. 1813. K. 1815. □Mal. af Jens Juel (Fr.borg). Min., physionotracé, af J. Rieter (sst.), stukket af Rieter selv og gengivet i litografi på mindeblad for 1801, 1848 og i træsnit 1873. Klippet silhouet (Kgl. bibl.).

E. A. Thomle og C. E. A. Schøller i Pers.hist. t. 4.r.1, 1898 220–28. Leo Wad: Efterslægt af N. R. Nellemann, 1963. Dagen, 1835 nr. 252–53. Archiv for søvæsenet VIII, 1836 389–425. P. C. Bundesen i Tidsskr. for søvæsen LXXII, 1901 206–52.

Th. Topsøe-Jensen*

Riisbrigh, Børge, 1731–1809, filosof. * 5.12.1731 i Vejlbj på Fyn, † 18.4.1809 i Kbh., begr. sst. (Hellig.k.). F: sognepræst Hans Christiansen R. (1699–1746) og Petronella Dorothea Knudsdatter Werchmeister (1708–82, ~2° 1748 med slotsforvalter i Kolding Anders Rachlow, † 1766, ~1° senest 1725 med Christiana Dorothea Hansen, † 1746). Ugift.

R. blev student 1749 fra Fredericia, baccalaur n.å. og teologisk kandidat 1753. I de følgende år førtes han, vistnok under påvirkning af J. E. Gunnerus, ind på filosofien, og omtrent samtidig med at han blev dekanus på klostret (1760) begyndte han at holde filosofiske forelæsninger. Af et brev fra R. (1759) ses det at han i logik læste over Gunnerus' fremstilling. 1762–65 rejste han med offentlig understøttelse til universiteterne i Leipzig, Tübingen og Paris hvor han foruden filosofi (bl.a. hos Crusius) bl.a. studerede græsk, nygræsk, arabisk og syrisk. Efter sin hjemkomst disputerede han for magistergraden (1765) og genoptog sine filosofiske forelæsninger. Efter forgæves at have søgt ansættelse som rektor, præst og teologisk professor blev han 1767 professor extraordinarius i logik og metafysik, 1773 professor ordinarius og omtrent samtidig medlem af det norske videnskabernes selskab. 1777 fik han sæde i konsistorium, og 1786 var han universitetets rektor. 1790 indvalgte han i kommissionen til forbedring af universitetets og de lærde skolers forhold. 1769 blev han medlem af Videnskabernes selskab. En overhældtagende tunghørighed nødte ham 1803 til at nedlægge embedet. Under bombardementet 1807 gik der ild i hans bolig, og han mistede sit store bibliotek foruden forskellige samlinger samt alle sine manuskripter med undtagelse af ét. – R.s forfatterskab er ikke stort. Foruden fire-fem latinske programmer udgav han en lærebog, *Praenotiones philosophicae*, 1775 (2. opl. 1783) der var forfattet „efter kongelig Befaling“

og indeholder et metafysisk og logisk udtog af Wolffs filosofi. På dansk foreligger der fra hans hånd foruden en *Beretning om Walkendorfs Collegiums Istandsættelse efter sidste Ildebrand* (Kbh.s universitetsjournal V, 1797) og nogle optegnelser fra skolegangen i Fredericia (trykt i Vejle amts årbøger, 1908), afhandlingen *Under søgelse om, og hvorvidt, deres Mening er begrundet, som holde for at sand Filosofi, og et fuldstændigt Begreb om sand Filosofi, først i vore Tider ere blevne til* (1801, Vidensk. selsk. skr. II, 1803; på tysk s.å.) samt manuskriptet (det eneste R. redede 1807) til oversættelsen *Diogen Laërtises filosofiske Historie I–II*, udgivet 1811–12 af B. Thorlacius.

Som universitetslærer pristest R. for sit klare foredrag og for sin „grundige, men prallose Erudition“. „Den næsten til Ængstelse gaende Stræben efter Tydelighed“ gav hans forelæsninger præg af tørhed og pedanteri. Men alle der lærte ham at kende fremhævede hans sjældne personlige egenskaber, og på hans grav sættes hædersbetegnelsen „Danmarks Sokrates“. – Med stude i den Wolff-Baumgartenske filosofi forelæste R. bl.a. over filosofiens historie, med forkærlighed for antikken og ganske særlig for Lucretius hvis *De rerum natura* i adskillige år var forelæsningsemne, og om hvem han havde forfattet et skrift hvis udgivelse hindredes af ulykken 1807. I begyndelsen af 90erne holdt han flere gange med stor tilslutning forelæsninger over Kant (se Christian Hornemann). Af bevarede tilhøreroptegnelser (i Det kgl. bibliotek) får man det indtryk at R. har indskrænket sig til et referat af Kants erkendelsesteoretiske hovedværk uden at indlade sig på nogen indgående kritik. I afhandlingen fra 1801 yder han Kant megen anerkendelse uden dog at give ham sin fulde tilslutning. Han fremhæver især Kants påvisning af den aprioriske erkendelses („Forerfaringsens“) oprindelse og den vægt han lægger på nødvendigheden af at forene den aprioriske og den empiriske erkendelse. Den „sande“ filosofi fordrer efter R. denne forening, „dog i mange Ting med den speculerende Fornufts tilbørlige Underordning under den moralsk-practiske“. – Etatsråd 1803. – R. 1809. □Tegn. af B. Thorvaldsen, 1795 (Thorvaldsens mus.). Mal. af Jens Juel, efter dette kopi samt stik af J. F. Clemens, 1798 og af A. Flint, 1811.

P. E. Müller i Kbh.ske lærde efterretn., 1809 187–92. N. F. S. Grundtvig: Kort begreb af verdens krønike, 1812 349. Samme: Kvædinger, 1815 130–33. Aus Jens Baggesens Briefwechsel mit K. L. Reinhold und F. H. Jacobi I, Lpz. 1831 165 370. Henrich Steffens: Was ich erlebte II, Breslau 1840 15–19 (da. udg. s.å.). Chr. Mølbach: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist., 1843 337f 526. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. I, 1851 5 20. J.

Riisbrigh, Børge

P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 134. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IV, 1900 129 303. Harald Høffding: Danske filosoffer, 1909 24 35f. Will. Norvin i Sorø. Klostret, skolen, akademiet II, 1928–31 203. Troels G. Jørgensen: A. S. Ørsted, 1933 19 21. – Papirer i Kgl. bibl.

S. V. Rasmussen*

Riise

De forskellige lokaliteter ved navn Rise har lagt navn til flere forskellige slægter med dette navn.

Tavle I

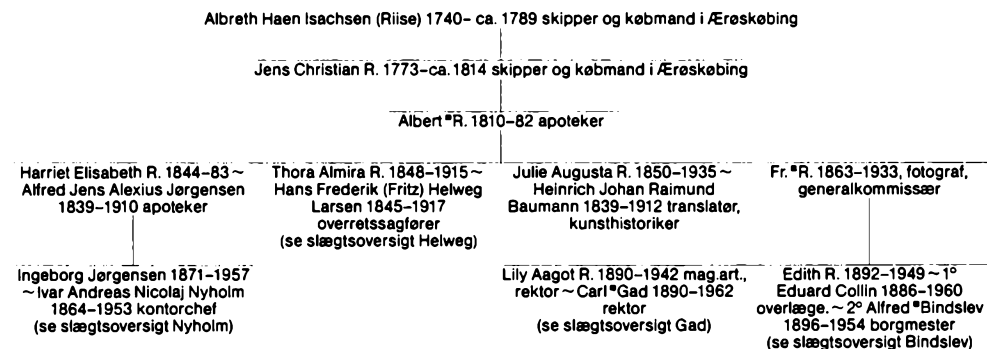
I. En slægt der føres tilbage til sognepræst i Nimtofte og Tøstrup Jacob Pedersen Riise (Riese).

II. En slægt der føres tilbage til Albreth Lauritzen (Hahn), sandemand, kromand og kirkeværg i Store Rise på Ærø. Dennes sønnesøn var skipper og købmand i Ærøskøbing Albreth Haen Isachsen (Riise).

Karl K. Riise: Slægtsvl. over etatsråd, apoteker A. H. Riises og hustrus descendenter, 1920. Kaj Bülow Jensen: Albert H. Riise, hans forfædre og efterkommere, 1960 (manus., Frbg. bibl.).

Hans H. Worsøe

Tavle II

svigersøn som bestyrer. 1872 købte han villaen St. Thomas på Frbg., men drog med mellemrum tilbage til Vestindien, sidste gang 1878–79. – Han var en overordentlig flittig, streng men retfærdig mand. – Justitsråd 1867. Etatsråd 1878. – R. 1860. □Malet som ung. Foto.

Kaj Bülow Jensen: A. H. R., hans forfædre og efterkommere, 1960 (manus., Frbg. bibl.). Ny pharmaceutisk tid. XIV, 1882 339f. A. H. R. og hustru i anledn. af 100 års dagen for R.s fødsel, 1910. J. Lind i Pharmaceutisk tid. XXV, 1915 109–11. Lily Gad i Ill. tid. 12.10.1916. E. Dam og Aage Schæffer: De danske apotekers hist. IV, 1941–47 702–05.

*Poul Hauberg**

Riise, Frederik, 1863–1933, fotograf, general-kommissær. * 8.12.1863 på St. Thomas, † 11.1.1933 i Gentofte, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: apoteker Albert *R. (1810–82) og Henriette M. Worm (1821–89). ~ 5.4.1889 i Kbh. (Holmens) med Anna Dorothea Christine Westergaard, * 23.11.1863 i Kbh. (Garn.), † 29.7.1939 i Hellerup, d. af fuldmægtig i krigsministeriet, senere justitsråd Chr. Jørgensen W. (1824–94) og Anna Rebecca Martine Elisabeth Bille (1831–89). Ægteskabet opløst 1912.

R. blev student 1884, privat dimitteret, cand. phil., studerede en tid zoologi med det formål at tage en magisterkonferens, men opgav dette forehavende og nedsatte sig som fotograf i Kbh. 1888 idet han overtog atelieret efter sin syge bror. Denne, Harald Riise, * 17.10.1856 på St. Thomas, † 14.1.1892 på Skt. Hans hospital, rejste som uddannet fotograf ca. 1881 via London og Australien til Tasmanien hvor han i Hobart sammen med senere Londonfotograf Henry Walter Barnett (1862–1934) oprettede atelieret Riise & Barnett. Hjemkommen til Danmark 1885 etablerede han sig på Amagerortov 6 i Kbh. Fra 1888 videreførte R. atelieret, det første år som H. Riises Eftf., derpå i eget navn, fra 1897–1909 i Vimmelskafet 42 og 1909–13 på Amagerortov 33. Han optog mange udmærkede kbh.ske prospekter og talrige portrætter, bl.a. af danske bildende kunstnere. 1891–96 sad han i bestyrelsen for Dansk fotografisk forening, en tid som næstformand. Gennem Industriforeningen, i hvis ledelse han havde deltaget (fra 1896 som medlem af repræsentantskabet, 1907–16 som medlem af bestyrelsen) kom han ind i arbejdet med udstillingsarrangementer. 1913 var han kommissær for landsudstillingen i Landskrona, 1914 generalkommissær for den baltiske udstilling i Malmö og 1922 for verdensudstillingen i Rio de Janeiro, ligesom han var medlem af kommissariatet for den internationale kunstudstilling i Paris 1925. Til disse arbejder medbragte han de bedste

betingelser ved sit organisationstalent, sine omfattende sprogkundskaber og sin vindende fremtræden. Det var de samme egenskaber der kom ham til gode i hans virksomhed som lejrinspektør ved lazaretlejren ved Hald for krigsfanger 1917–18 hvor han gjorde et stort og fortjenstfuldt arbejde. R. blev 1911 formand for Historisk teknisk selskab og virkede for oprettelsen af en historisk teknisk samling. En del af denne er nu i Teknisk museum i Helsingør. Også for filateliaen havde R. interesse, og han var ved sin død formand for Kbh.s filatelistklub. Negativer i Kbh.s bymuseum. – R. 1914. □Tegn. af Chr. Krogh, 1890. Foto.

Kaj Bülow Jensen: A. H. Riise, hans forfædre og efterkommere, 1960 (manus., Frbg. bibl.). Jul. Folkmann i Dansk fotografisk t. LV, 1933 14f. Tidsskr. for industri, s.å. 32f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Bjørn Ochsner

Riise, Johan Christian, 1794–1875, udgiver. * 1.4.1794 i Kbh. (Trin.), † 27.7.1875 sst. (Hellig.), begr. sst. (Ass.). F: handelsbogholder, senere mægler Christian Fischer R. (1761–1815) og Caroline Wilhelmine Foltmar (1764–1841). ~ 17.1.1818 i Kbh. (Frue) med Inger Kirstine Hansen, * 17.1.1800 i Ålborg, † 2.3.1876 i Kbh. (Hellig.), d. af konsumtionsbetjent Frederik Wilhelm H. (1765–1841) og Anne Oppenhagen (1766–1851).

Efter 1811 at være blevet student fra Borgerdydskolen i Kbh. studerede R. nogle år jura uden at aflægge embedseksamen. Han levede et beskedent liv og ernærede sig 1812–38 som lærer i tysk ved Borgerdydskolen, 1815–35 som kopist på forskellige brandforsikringskontorer for derefter indtil 1863 at gå over i klasselotteribranchen, fra 1835 som kasserer, 1838 som inspektør og 1839 som kollektør. 1836 blev han medstifter og bestyrelsesmedlem i Musikforeningen. – For at øge indtægterne til familiens underhold virkede R. som oversætter og udgiver af en tysk læsebog. Størst betydning fik han som udgiver og redaktør af „Riises Archiv“ der udkom 1820–38 med titlen *Archiv for Historie og Geographie I–LXXV*, fortsat 1839–64 under titlen *Historisk-geographisk Archiv I–LXXV*. I dette organ, der fik en betydelig udbredelse, bragtes oversættelser fra udenlandske bøger, tidsskrifter og aviser af historisk og geografisk art. R. redigerede de to serier med indsigt og udpræget evne for at bringe på én gang almentilgængeligt og seriøst læsestof. „Riises Archiv“ var en rig kilde for oplysning og underholdning for borgerskabet og har spillet en ikke uvæsentlig rolle som dannelsesfaktor i samtiden. – Som hovedmedarbejder ved „Archivet“ virkede R.s bror Jacob Riise

(12.9.1791–24.2.1872) der tillige havde været idémæssig ophavsmand til organet. Han havde 1811–21 været lærer ved Borgerdydskolen i historie og geografi og virkede derefter ved universitetsbiblioteket og Det kgl. bibliotek. 1829 anlagde han et antikvariat i Kbh. og var tillige ejer af et lejebibliotek. Også han virkede som oversætter dels af skønlitteratur, dels af den meget udbredte verdenshistorie af K. F. Becker. – Etatsråd 1864. □ Træsnit 1875 efter fotografi. Foto.

Folkets avis, 1863 nr. 65. J. H. Lorck: Femoghalvfjerd-sindstyre år, 1885 23 99–101 107. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag II, 1886.

Uffe Andreassen

Riismøller, Anders Peter, 1905–73, arkæolog, museumsdirektør. * 14.3.1905 i Skørping, † 28. 11.1973 sst., begr. sst. F: husmand Christen Christensen (kaldet R.) (1871–1929) og Nielsine Eriksen (1876–1914). ~ 16.5.1934 i Gladsaxe (b.v.) med Ingeborg Gudrun Bjørk, * 1.10.1913 i Kbh. (Fredens), d. af tilskærer Karl Gottfried B. (1883–1951) og Mettedora (Dora) Cecilie Marie Stockholm (1881–1961). Ægteskabet opløst 1972. R. blev, efter uddannelse ved landbruget og ophold på Askov student fra Skindergade 1930 (nysproglig) og cand.mag. i historie og dansk 1936 med speciale i nordisk arkæologi ved Kbh.s univ. Han hørte til Johs. *Brøndsteds første studenter, skrev eksamensopgave om De nordiske guldrakteater, deltog som student i udgravninger bl.a. på Troldebjerg (Langeland) og i Ladby og var samtidig assistent ved Nationalmuseets oldtidsafdeling 1933–35 hvor han var med til nyopstilling af samlingerne.

R. ansattes 1.7.1936 i en nyoprettet honorarlønnet inspektørstilling ved Ålborg historiske museum som en af de første fagligt uddannede ved et lokalmuseum, blev fastansat 1.4.1945 og direktør sst. 1.4.1960 (–70). Arbejdsområdet blev således hans hjemegn, Himmerland, Ålborg by og Kjær herred og omfattede tidsrummet fra oldtid til nutid. Foruden indsamling af museumsgenstande forestod R. talrige udgravninger, som eksempelvis i det gamle Ålborg og blev en af de første blandt vore „byarkæologer“. Han fandt og undersøgte de første flintminer herhjemme fra stenalderens slutning på Bejsebakkens syd for Ålborg. Opdagelsen af byen og gravpladsen fra vikingetid på Lindholm Høje skyldes også ham. – R. har udsendt en lang række altid velskrevne kulturhistoriske bøger, bl.a. *Fra Svendekro og Lavshus*, 1940 (s.m. Hakon Spliid), *Aalborg. Historie og Hverdag*, 1942, *Et Hjørne af Aalborgs Historie*, 1948, *Rebild. Motiver og mål for udvandrering og hjemfærd*, 1952 og *Sultegrænsen*, 1966

(ny udg. 1971) om armoden på landet i slutningen af forrige århundrede, samt forfattet en lang række afhandlinger i tids- og festskrifter. Som speciale i de senere år dyrkede R. glassets hjemlige historie og udsendte grundlæggende bøger om emnet: s.m. Alfred Larsen og Mogens Schlüter *Dansk glas 1825–1925*, 1963 (3. rev. udg. 1979), s.m. Thelma Jexlev og Mogens Schlüter *Dansk glas i renæssancetid*, 1970, samt flere afhandlinger i tidsskrifter. Desuden har han udgravet gamle glashytter forskellige steder i Jylland. Et omfattende arbejde med at gøre sit fag kendt af almenheden har R. gjort gennem Kulturhistorisk forening for Nordjylland og Jysk arkæologisk selskab. – Tildelt Skalks gyldne hosebånd, Wormianum, Århus 1972. □ Foto.

Lene Jensen m.fl.: P. R.s forfatterskab. En bibliografi, 1979. – Kuml, 1969 6–8. Jyllands-posten 30.11.1973.

P. V. Glob

Rike, † 1139, biskop i Slesvig og Roskilde. † 18.10.1139 i Ramløse.

R. var kannik i Lund og nævnes i brev fra 1135 som Erik Emunes kapellan. Ved kongens indflydelse blev han biskop i Slesvig. Da ærkebiskop *Asser døde 1137, valgtes R. til hans efterfølger, givetvis på Erik Emunes tilskyndelse, og med tilsidesættelse af den anden kandidat, Roskildebispen *Eskil, den senere ærkebiskop. Valgproceduren trak imidlertid ud til efter drabet på Erik Emune, og da lykkedes det den indflydelsesrige Peder *Bodilsen at gøre ordningen om, skaffe Eskil ærkebispesædet og lade R. tvangsforflytte til Roskilde, åbenbart mod begge valgforsamlingers ønske, idet den velunderrettede Roskildekronike fortæller, at gejstligheden og folket i Roskilde stift protesterede mod R.s valg. – Som biskop af Roskilde var R. til stede på den synode ærkebiskop Eskil holdt i Lund aug. 1139, og han udfoldede stor kraft som leder i kampen mod tronkræveren Oluf der gættagne gange hjemsogte Sjælland. R. blev overfaldet og dræbt af Oluf og hans folk på Roskildebispernes gård i Ramløse.

Laur. Weibull i Hist. t. för Skåneland V, Sth. 1914–23 189–98. Samme: Skånes kyrka från älsta tid till 1274, 1946. Hal Koch: Danm.s kirke i den begyndende højmiddelalder I–II, 1936. J. O. Arhning: Roskilde domkapitels hist. I, 1937 316. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

Kai Hørby (Ellen Jørgensen)

Rikulf, se Ricolf.

Rikval, † 1089, biskop i Lund. † 26.5.1089.

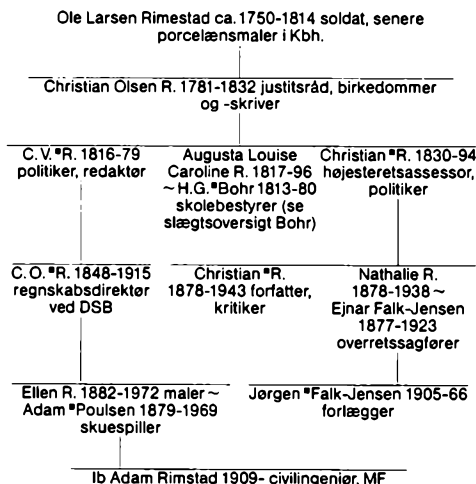
R. fulgte *Egino som biskop i Lund; han opholdt sig da som flygtning i Danmark, bandlyst af bi-

skop Imad af Paderborn, hvorfra han som kan-
nik var flygtet omkr. 1065, og siden af den dan-
ske kirkes overhoved ærkebiskop Adalbert af
Hamburg († 1072). På baggrund af et brev fra
Imad til paven 1075, den eneste kilde til R.s
forhold til sine tyske foresatte, er han oftest blevet
fremstillet som en ringe person – „kompromit-
teret“ og „vagabonderende“ – og en hindring for
oprettelse af et dansk ærkesæde (Hal *Koch).
Men brevet, der indgår i de bestræbelser som ær-
kebiskop Liemar af Hamburg (1072–1101) ud-
foldede for at få en pavelig suspension ophæ-
vet, og som ytrer tillid til at få R. tilbage, kan ik-
ke bære en sådan vurdering. Modsat den tyske,
delvis skismatiske kirke stod de danske konger,
Sven Estridsen som Harald Hen, i venskabelig
forbindelse med pavestolen, og det er mest sand-
synligt at R. er udpeget til biskop i forståelse
med Rom. R. vendte i hvert fald ikke tilbage til
Tyskland, men forblev i Lund hvor han påbe-
gyndte bygningen af en domkirke og organiserede
et domkapitel, siden 1080 i nært samarbejde
med Knud den Hellige, der 1085 skænkede Lund-
dekirken jordegods til ti præbender. Lunde-
nekrologiet noterer ikke blot R.s død, men beteg-
ner ham som kong Knuds tro rådgiver fremfor
andre biskopper.

Necrologium Lundense, udg. Laur. Weibull, Lund
1923. Diplomatarium Danicum I.r.II, 1963. – Laur.
Weibull i Hist. t. för Skåneland V, Sth. 1914–23 121–25.
Samme: Skånes kyrka från älsta tiden till 1274, 1946.
Hal Koch: Danm.s kirke i den begyndende højmiddel-
alder I, 1936. Samme i Den danske kirkes hist. I, 1950
112f. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977 244–
46.

Aksel E. Christensen

Rimestad

Slægten der formodes at have navn efter en lo-
kalitet i Nærby sg. Stavanger amt, kom til Dan-
mark med soldat, senere porcelænsmaler Ole
Larsen R. (ca. 1750–1814) der var søn af Lars
Gitleson R. på Torland.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 868–70.
Rogalands historielag. Årshefte XI, Stavanger 1925.
Slægtstavlesaml., 1931 147.

Hans H. Worsøe

Rimestad, Christian Olsen, 1848–1915, tariftek-
niker, direktør i DSB. * 16.12.1848 i Kbh. (Hol-
mens), † 29.1.1915 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg).
F: skolebestyrer, senere redaktør C. V. *R.
(1816–79) og Vilhelmine C. Gram (1825–1900).
~ 1° 8.9.1881 i Hammel med Sophie Frederikke
Jespersen, * 16.6.1855 i Skanderborg, † 14.11.
1889 på Frbg., d. af købmand Søren J. (1820–65)
og Karen Elisabeth Aarup (1821–92). ~ 2°
6.9.1897, antagelig i Skotland med Ingeborg Ja-
cobine Blicher, * 3.10.1860 i Middelfart, † 17.
8.1909 i Søllerød, d. af distriktslæge Jens Peter
B. (1814–89, ~ 2° 1871 med Petrine Marie Raf-
fenberg, 1847–1909) og Juliane Johanne Marie
Henriette Mantzius (1822–69).

R. blev student 1866 fra Borgerdydskolen på
Christianshavn og tog juridisk embedseksamen
1874. Efter et par års virksomhed som sagfører-
fuldmægtig blev han fuldmægtig ved de jysk-
fynske statsbaners sekretariat i Århus 1876 og
dets chef 1881. Ved sammenslutningen af de
jysk-fynske og de sjællandske statsbaners ledelse
1885 blev R. chef for generaldirektoratets tarif-
kontor i Kbh. Hans første større opgave var ud-
arbejdelsen af godstaksterne af 1890 der tarif-
mæssigt slettede skellet mellem de hidtil ved Sto-
rebælt adskilte jernbaneområder og derfor betød
en overordentlig lettelse i trafikken, men som
navnlige ved sin stærkt faldende skala betød en
stor fremhjælpning af fjerntrafikken der på
grund af landbrugsomlægningen havde taget
fart og trængte til en hjælpende hånd. I disse
takster blev på R.s forslag metersystemet an-
vendt mange år før meterlovens indførelse; dette
var fra hans side et bevidst skridt henimod det
mål at føre dansk jernbanevæsen ind i de øvrige
nationers samarbejde på samfærdselsens område,
hvilket skete 1890; under R.s ledelse afsluttedes
derefter en lang række overensstemmelser med
udlandets jernbaner om person- og godsbefor-
dring, deriblandt om færgeforbindelsen med
Sverige over Malmø (1895) og med Tyskland
(1903), og rejsebureauet i Berlin blev oprettet
1909.

Efter at statsbanernes styrelsesform var blevet
ordnet ved lov af 1892 ønskede lovgivningsmag-
ten at få indflydelse på taksterne, og det blev R.

Rimestad, C. O.

der udarbejdede det i takstmæssig henseende meget dristige forslag til lov om statsbanernes takster af 1896. Den trafikforøgelse, banerne uden held havde tilstræbt gennem betydelige køreplansudvidelser ville R. opnå ved denne nye lovs meget lave takster navnlig for de lange afstande, thi derved skulle der gives helt nye befolkningslag mulighed for at rejse. Disse takster fik epokegørende betydning – i det følgende femår voksede persontrafikken med nærværd 60 pct. – og de vakte stor tilfredshed hos publikum. R., der 1897 udnævntes til kommitteret ved statsbanerne med regnskabs- og tarifsager som speciale, nåede således at få trafikken til at stige stærkt, men da de lave takster faldt sammen med et stigende prisniveau, blev banernes finansielle forhold utilfredsstillende, hvilket jævnsides med den kraftige kritik af generaldirektør J. W. Tegners regime efter Gentofte-ulykken medførte nedsættelse af jernbanekommissionen af 1898. Som medlem af denne deltog R. i forberedelserne til en lempelig takstforhøjelse samt til indførelsen af den kollegiale styrelsesform, hvilken dog ikke stemte med hans anskuelser og for øvrigt kun bestod 1903–15. 1904 udnævntes R. til medlem af generaldirektionen som direktør for regnskabsafdelingen. Som medlem af lønningskommissionen af 1906 var han med til at forberede den første fælles lov (1908) om told- og trafiketatens lønningsforhold. Inden for jernbanetaten var han ansat som datidens førende tariftekniker. Han var en årvågen chef som med omhu røgtede sin ofte vanskelige stilling som den, der i egentlig forstand havde ansvaret for statsbaneregskabet. Hans humanitet og hans stilfærdige, lidet bureaukratiske væsen der rummede meget virkeligt frisind, bar præg af de nationalliberale omgivelser af hvilke han var udgået. – R. 1890. DM. 1896. K². 1907. □Tegn. af A. Dorph, 1856 (Fr.borg). Foto.

Jernbanebladet VIII, 10. årg. 1912 5–11. Immanuel Nansen sst. XII, 12. årg. 1915 121f. Berl. tid 29.1.1915. Politiken 30.1. s.å. Dansk jernbanebl. 8.2. s.å. H. O. G. Ellinger i Ill. tid. 14.2. s.å. Sofus Elvius: Biogr. og portrætter af studenterne fra 1866, 1916 70.

A. Ohmeyer*

Rimestad, Christian Vilhelm, 1816–79, politiker, redaktør. * 17.1.1816 i Kbh. (Helligg.), † 11.8. 1879 sst. (Trin.), begr. på Frbg. F: justitsråd, kontorchef i Danske kancelli, senere birkedommer og -skriver i Kbh.s amts nordre birk Christian Olsen R. (1781–1832) og Anine Wilhelmine Richter (1796–1877). ~ 23.12.1845 i Kbh. (Petri) med Vilhelmine Charlotte Gram, * 23.7.1825 i Kbh. (Petri), † 11.4.1900 på Frbg., d. af skibsfører, senere traktør Johan Frederik G. (1790–

1846) og Johanne Jensdatter Danielsen (1786–1843). – Far til C. O. *R. Bror til Christian *R. (1830–94).

R. overflyttedes 1827 fra en borgerskole, Blegdamsskolen, til Borgerdydskolen i Kbh. til hvis leder, Michael *Nielsen, han livet igennem følte sig i dyb gæld. 1832 blev han i en ung alder student og n.å. cand.phil. Faderens tidlige død nødte ham til selv at sørge for sit ophold, hvorfor han s.å. blev lærer ved sin gamle skole. Som følge heraf førte hans spredte studier aldrig til nogen embedseksamen. Mest dyrkede han de samme fag hvori han underviste, geografi og historie. 1838 vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling om antikkens og den ældre middelalters kendskab til Østersøfolkene; i Borgerdydskolens årsskrift udgav han 1841 et arbejde om Marco Polo. Deltagelse i 40ernes studentliv eller begyndende liberale bevægelse synes han ikke at have fået megen tid til. Derimod erhvervede han sig hurtigt fortjent ry som en fortræffelig lærer. Hans usædvanlige legemsstyrke imponerede drengene, hans temperament og kåde humør rev dem med sig, og hans sjældne fortællergave holdt dem fangne. Hans pædagogiske syn var tilmed friere end mange samtidiges, hans længe yndede lærebøger i geografi vidner om frisk forståelse af naturforholdenes betydning, og ud over det rent kundskabsmæssige sigtede han mod en karakteropdragelse, hvis mål var spartansk hårdførhed. Ganske naturligt blev han derfor efter Nielsens afgang Borgerdydskolens hovedstøtte, 1845 dens inspektør og n.å. dens bestyrer. Som sådan gennemførte han en tiltrængt reorganisation, der en tid bar gode frugter.

Men snart søgte R.s energi mod nye felter. Den store vækkelse 1848 greb ham stærkt; navnlig droges han mod den folkelige kbh.ske bevægelse der prægede hippodrommerne og fandt sin fører i P. F. *Lunde. Ved valget til rigsforsamlingen i okt. 1848 stillede R. sig uden tilknytning til noget bestemt parti i Kbh.s I. distrikt, men fik kun 38 stemmer; ufortrødent søgte han ikke des mindre gang på gang forgæves valg til folketinget, 1849, 1851 og 1852 i Kbh., n.å. i Frederikssund. I den grad lod han sig sluge af politikken, at han forsøgte sin skolevirksomhed som han 1853 helt måtte opgive. Selv om hans fremtid i disse år måtte tegne sig noget usikker, steg hans stemmetal fra nederlag til nederlag, og navnlig blev hans navn efterhånden kendt i hovedstadens foreningsliv. Den hensygnende håndværkerdannelsesforening kunne han ganske vist ikke redde; men 1853 fik han den sammensmeltet med den ligeledes af Lunde stiftede Forening for arbejderklassens vel til en ny organisation som han betegnende nok ønskede at kalde forening

for folkelig dannelse, men hvis navn blev Arbejderforeningen. Som dennes formand mødte han ganske vist opposition; men hans oplysende foredrag vandt ham dog allerede nu mange venner, og hans i disse år vagt demokratiske og ejderdanske program faldt i håndværkssvendenes smag. Da ministeriet Ørsted drev junigrundlovens venner sammen, nåede han omsider sit mål; dec. 1854 kåredes han til folketingsmand for Nyboder, Lundes gamle kreds. Her genvalgte han til efteråret 1866, 1869–72 repræsenterede han Lyngbykredsen.

Som rigsdagsmand kom han i de første år efter A. S. Ørsteds fald ind i et mere taktisk end sagligt bestemt samarbejde med bondevennerne. Hurtigt vandt han en ret fremtrædende position i folketinget, navnlig som forkæmper for næringsfriheden; 1855 gav han stødet til den afgørende kamp herom der ikke blot bragte ham i forbitret polemik med Haandværkerforeningen, men også i modsætning til J. A. *Hansen (1806–77), der 1856 medførte Arbejderforeningens opløsning. Efter næringslovens vedtagelse dec. 1857 bilagdes dog denne konflikt; R. blev okt. n.å. endog formand for venstres klub der samlede J. A. Hansens rigsdagsfraktion, og forhandlede på dennes vegne med A. F. *Tschernings gruppe. Samtidig valgte bondevennerne ham til ordfører for finansudvalget. Han var ikke velegnet til denne post; ved indsats af sin fulde arbejdskraft skilte han sig dog hæderligt fra hvervet, men da han n.å. genvalgte, sløjede han af og måtte siden nøjes med 1861 og n.å. at være almindeligt medlem af udvalget. I øvrigt virkede han for bedre lærerlønninger og kom derved i modsætning til Tscherning. I det hele var han alt for udpræget københavner, også for meget akademiker til i længden at føle sig tilpas i alliancen med bondevennerne. Omkring 1860 opløstes den definitivt. I rigsdagen nærmede R. sig de nationalliberale der støttede hans genvalg 1861. Vigtigere var det, at han nu helt slog sine tidligere forbundsfæller ud i konkurrencen om de kbh.ske arbejderes gunst.

Ved en art statskup inden for den af bondevennerne 1856 grundlagte Kjøbenhavns arbejderforening fik R. sept. 1860 stiftet *Arbejderforeningen af 1860* der 60erne igennem samlede 2–3000 medlemmer, hvoraf dog næppe halvdelen var egentlige arbejdere. Den prægedes helt og holdent af R.s person, og til den var hans position i det offentlige liv fra nu af uløseligt forbundet. Navnlig i de første år fungerede den til en vis grad som en politisk organisation – således ikke mindst i novemberdagene 1863, da Christian IXs betænkeligheder over for den nye fællesforfatning i løbet af få dage skaffede foreningen

900 nye medlemmer og dens små stuer fyldtes af ophidset diskuterende grupper. Ved denne lejlighed og ligeledes efter Dannevirkes rømning lærte de styrende at værdsætte R. som den der bedre end nogen anden var i stand til at berolige københavnerne; mens hans radikale fortid fortønde sig i uskadelige grundlovstaler, blev han nu i virkeligheden et bolværk mod ukontrollerede folkelige bevægelser; det ridderkors der tilfaldt ham 1867 var vel til dels en anerkendelse heraf. Som de nationalliberales sagkyndige i arbejder-spørgsmål fik han 1861 sæde i en kommission til undersøgelse af sygekassesagen, 1875 i den store arbejderkommission. Bortset herfra var hans politiske indflydelse efter 1860 i afgjort nedgang. I den store politik fulgte han de nationalliberale; således stemte han for novemberforfatningen 1863, og skønt han under grundlovsforhandlingerne 1865–66 ivrigt, men uden held, virkede for at bevare så meget som muligt af junigrundloven, endte han dog med at give den reviderede grundlov sin stemme. Med årene blev det nationale hovedsagen for ham; han søgte at rejse skyttesagen i Kbh. og trøstede sig efter 1864 med drømmen om en sejrriig revanchekrig ved Frankrigs side.

Sit bedste ydede R. som formand for Arbejderforeningen af 1860. Hvad denne udrettede for arbejdernes materielle vel var småting og skyldtes mest andre mænd. Men i folkeoplysningens historie fortjener hans navn en varig plads; på dette område kom hans særlige evner til fuld og lykkelig udfoldelse. Han forstod at sammensætte et rigt og afvekslende mødeprogram; ca. 40 pct. deraf udfyldte han med sine egne foredrag (i alt 415) der faldt i to grupper, en mindre, aktuelpolitisk og en større med historisk-geografiske emner som han fortrinsvis søgte fjernt i tid og sted. Sagaerne genfortalte han med mesterskab. Hans naive tro på, at det stof der havde fængslet skoledrenge også var det for arbejderne bedst egnede, finder en delvis forklaring i hans fremragende fremstillingsevne. Ind imellem fik han sin samtids mest kendte videnskabsmænd og kunstnere til at tale eller læse op. Nok så megen nytte gjorde måske foreningens voksende bibliotek og navnlig dens undervisning der omfattede både de elementære og de fleste af den højere skoles fag. Endelig foranstaltedes under R.s ledelse store fællesrejser, oftest til Sverige hvor han som god skandinav havde mange venner, men også fx til verdensudstillingerne i London, Paris og Wien. Alt i alt er der ingen tvivl om, at Arbejderforeningen i sine velmagtsdage ikke blot bød sine medlemmer god underholdning, men også åbnede dem en udvidet horisont. På samme linje ligger R.s journalistiske virksom-

hed. Foreningen havde sit eget organ, hvis spalter han næsten var ene om at fylde. Til et videre publikum henvendte han sig 1859–60 med talrige artikler (signeret r. eller 17) i Berlingske Tidende, senere skrev han i Dagbladet, indtil han 1864 modtog C. *Ferslews tilbud om redaktionen af Dags-Telegraf. Det skyldtes hans popularitet, at dette nystiftede dagblad hurtigt fik en vidlæsekreds; selv skrev han talrige spidsartikler heri, dels udenrigske oversigter, dels hvasse, stundom grove indlæg i døgnets politiske debat, og han fastlagde dets særpræg på en mellemlinje mellem Erik *Bøghs afgjort folkelige og Carl *Plougs eller C. St. A. *Billes mere akademiske form. Derimod lå det redaktionelle arbejde i snævrere forstand ikke for hans utålmodige temperament, og efterhånden forsømte han det. 1875 måtte han træde tilbage; nærmest som en retrætepost fik han 1876–77 redaktionen af Ferslews nye aftenblad Nationaliteten.

R.s sidste levetid blev i det hele rig på skuffelser. Under den skærpede politiske strid forsvandt udsigterne for det brede mellemparti, han hele tiden havde set som idealet. Samtidig glippede hans tag i den kbh.ske arbejderbefolknings. Mellem ham og den frembrydende socialistiske arbejderbevægelse var enhver forståelse udelukket. Om R.s blindhed over for det nye i tiden vidner hans udtalelse på det nordiske industrimøde 1872, at „der ikke eksisterer noget Arbejderspørgsmaal som saadant i vore Dage“; på den anden side skyede modparten intet middel, end ikke hentydninger til hans formentlige svagheit for stærke drikke. Et socialistisk forsøg på at erobre Arbejderforeningen formåede han vel at afværge, men dens medlemstal sank, og han måtte til sidst kæmpe med intern opposition.

Skønt R. ikke blev nogen gammel mand overlevede han på næsten alle områder sit livsværk. Skuffelserne havde for størstedelen deres rod i hans egen natur. Han savnede evnen til selvfornyelse, fastholdt for usmidigt sin ungdoms ideer uden at drage lære af erfaringen. Hans i sig selv mægtige arbejdskraft viste sig gang på gang for ustadigt til tilmodigt arbejde på lang sigt. Hans oprigtige iver for oplysning og dannelse rummede en god portion letkøbt kulturoptimisme. Bedst var han som taler og popularisator. Sine store, om end spredte og noget overfladiske kundskaber udnyttede han fortrinligt; han havde let ved at tale og rådede over et kraftigt og dog nuanceret organ; sit kbh.ske publikum tumlede han som en myndig lærer, forstod både at ildne det til begejstret anspændelse og at slappe af i gemytlighed. Docerende kunne han blive, aldrig kedelig. Småtskårenhed lå ham fjernt. – R. 1867. □ Litografi af E. Vesterberg, 1855, efter fo-

to, efter samme foto træsnit 1866. Afbildet på Constantin Hansens mal., 1860–64, af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Afbildet på satirisk træsnit 1863 efter tegn. af P. Klæstrup. Litografi 1868, efter dette flere træsnit, bl.a. af H. P. Hansen og 1879. Buste af L. Hasselriis, 1869 (Fr.borg). Træsnit 1873 og træsnit efter dette 1879. Flere træsnit 1879, bl.a. af H. P. Hansen. Relief af Hasselriis (på gravstenen). Mal. af Britta Jensen, 1895 (Arbejderforen. af 1860). Foto.

C. St. A. Bille: Tyve års journalistik II, 1876 424f. Ad. Bauer i Blad for arbejderforen. af 1860, 1879 nr. 36–44. Samme i Ill. tid. 24.8. s.å. A. Wolff i Socialdemokraten 2.9.–4.9. s.å. Vald. Korffitsen: Gamle minder, 1885 34–70. A. J. Meyer: „Arbejderforen. af 1860“, 1885. Holger Lund: Borgerdydskolen i Kbh. 1787–1887, 1887. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reproudg. 1973). J. Michaelsen: Fra min samtid II, 1893 173–84. Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danm. I, 1938 (reproudg. 1977). – Papirer i Kgl. bibl.

Henry Bruun*

Rimestad, Christian, 1830–94, højesteretsassessor, politiker. * 22.3.1830 i Kbh. (Trin.), † 4.10. 1894 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: justitsråd, kontorchef i Danske kancelli, senere birkedommer og -skriver i Kbh.s amts nordre birk Christian Olsen R. (1781–1832) og Anine Wilhelmine Richter (1796–1877). ~ 14.6.1862 i Kbh. (Frue) med Nathalia Westrup, * 3.9.1836 i Kbh. (Hellig.), † 27.7.1911 på Nordskov ved Hellebæk, d. af silke- og klædehandler Carl Wium W. (1801–69) og Jensine Steffine Christiane Heegaard (1807–51). – Far til Christian *R. (1878–1943). Bror til C. V. *R.

Både af ydre og af væsen var R. modsat sin meget ældre bror C. V. Rimestad. Hvor denne var spontan, udadvendt, robust og alfavnende, viste den yngre bror sig som den eksklusive, svagelige, logisk tænkende embedsmandstype. Hans vej gik da også den lige vej fra jurastudiet over justitsministeriet til retsvæsenet. Hans evner som jurist var usædvanlige. Som 48-årig blev han højesteretsdommer (1878) og medlem af den tungt arbejdende, men grundige første proceskommission, siden af mange andre lovforberedende kommissioner. Ligesom sin bror søgte han tidligt ind i politik, 1861–64 valgt i Nykøbing Sjælland, siden i Kbh.s I. kreds hvor han dog 1884 blev fældet af Herman *Trier. Som folketingsmand var hans styrke den lidenskabsløse saglighed. Han førte dommerens procedure med sig ind i rigsdagens debatter. Når han blev en forgrundsfigur i folketingsalen var det ikke på grund af sin veltalendehed; også heri var han modsat sin ældre bror. „Han havde“ – med hans fag- og partifælle professor C. *Goos' ord – „sit organ

imod sig, og han havde ikke altid let ved at finde sin form. Men han gennemarbejdede sit stof i alle enkeltheder og hans klare logik og vægtige argumentation, ofte tilsat en skarp og rammende satire, skaffede ham i fortrinlig grad tingets øre". Oprindeligt var han nationalliberal, var på dettes vegne ordfører ved forhandlingen 1864 i rigsrådet forud for freden i Wien. Efter 1870 gled han sammen med andre nationalliberale over mod højre og blev en af dette partis stærke kræfter i debatten om de forfatningsretlige stridspunkter. Under grundlovs kampen 1865–66 havde han understreget, at forfatningens § 25 ikke kunne bruges til provisoriske love, et synspunkt som han siden fragik, selv om han kun tøvede godtog H. *Matzens ekstreme synspunkter her – se således hans diskussion med Ludvig *Holstein (1839–1912) 6.3.1884. Uden for rigsdagen deltog han nødigt i partipolitik, nåede ikke at få det samme skær af fanatisme som andre af højres politikere. Han nød derfor sympati også blandt venstres medlemmer i folketinget. „Det bedste vi har kendt af højremænd" sagde Viggo *Hørup siden om ham. – R. 1875. DM. 1877. K.² 1888. K.¹ 1892. □Tegn. af Constantin Hansen, 1856 (Fr.borg). Buste af C. Peters, 1883 (sst.). Afbildet på træsnit af Holstebrosagen i Højesteret 1886 efter tegn. af K. Gamborg. Foto.

Vilh. Topsøe: Politiske portræstudier, 1878 158–62. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 272–75. C. St. A. Bille i Ill. tid. 14.10.1894. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (reprodukt. 1973). Axel Linvald m.fl.: Kbh.s brandforskr. 1731–1911, 1913. Edv. Brandes i Politiken 22.5.1924.

Kristian Hvidt

Rimestad, Christian, 1878–1943, forfatter, kritiker. * 30.1.1878 på Frbg. (Trin.), † 25.2.1943 i Kbh., urne på Frbg. (Solbjerg). F: højesteretsassessor Christian *R. (1830–94) og Nathalia Westrup (1836–1911). ~ 30.1.1915 på Frbg. (b.v.) med Maren Margrete Eva Greve, * 10.1.1887 i Kbh. (Matth.), † 17.3.1971 i Roskilde, d. af gartner, senere fabrikant Niels Rasmussen Hansen Sørensen G. (1852–1923) og Eva Pettersson (1859–1915).

R. voksede op i et stærkt litterært interesseret hjem og blev 1895 student fra Metropolitanskolen. I sin ungdom modtog han uudslettelige indtryk fra halvfemsernes „sjælelige" gennembrud, digtere som Viggo *Stuckenberg, Sophus *Claussen, Helge *Rode og Johannes *Jørgensen, hvis tidsskrift Taarnet han slutte med begejstring. Til trods for en erklæret beundring også for Johannes V. *Jensens Digte, 1906, forblev hans smag og litterære normer bestemt af ungdommens symbolisme. 1903 blev han magister i litteraturhistorie. 1905 udkom konferensafhand-

lingen *Fransk Poesi i det nittende Aarhundrede*, hvor tiden fra Charles Baudelaire til århundredskiftet står stærkest. I sin ungdom udgav R. flere digtsamlinger der viser afhængighed af den franske poesi han dyrkede. Udvalgte digte er udkommet i to samlinger: *Kærlighedsdigte*, 1920 og *Elegier og Hymner*, 1926. Gennem hans digte der er præget af følsomhed og sjælelig spænding går en forherligelse af skønheden i alle dens former. – Størst betydning fik R. som litteraturkritiker. Efter konferensafhandlingen fulgte interview-samlingen *Digtere i Forhør*, 1906, først offentliggjort i Adresse-Avisen, *Belgiens store Digtere*, 1915, om Emile Verhaeren, Maurice Maeterlinck og Charles van Lerberghe, samt et værk om „den lyriske renaissance i Danmark" *Fra Stuckenbergs til Seedorf* I–II, 1922–23 med portrætter af tidens førende digtere. 1924 udkom en lille monografi om *Otto Rung* og 1927 doktordisputatsen om *Baudelaire*, R.s mest gedigne værk. Heri analyseres ikke blot Baudelairens egen poesi men tillige hans forudsætninger i romantikken og den indflydelse han fik på den senere franske og belgiske symbolisme. Endelig udkom 1943 posthumt bogen *Fransk Litteratur 1900–1940* der viderebringer hans omfattende læsning i sin samtids franske litteratur. Som litteraturkritiker ydede han en meget stor indsats i de tusinder af artikler og anmeldelser han skrev til især Politiken, København og Nationaltidende. Ingen anden samtidig var som han fortrolig med udviklingen i tidens fransksprogede litteratur. Endelig virkede R. som oversætter af adskillige bøger, især nyere fransk prosalitteratur. □Mal. af Knud Søeborg, 1903. Buste af R. Tegner, 1914. Tegn. af H. Jensensus udst. 1929. Afbildet på mal. af Albert Naur udst. 1932. Akvarel og Gouache af Carl Jensen udst. 1934, mal. af samme udst. 1942. Tegn. af Gerda Wegener, Sven Brasch (Kgl. bibl.) og Eigil Petersen (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Nationaltid. 28.5.1915 og Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1927 156. – Sv. Leopold: Tres talenter, 1918 89–91. Samme: Erindr. III, 1928 37f. Harald Kilde i Gads da. mag. XVIII, 1923 327 329 333 336. Kai Friis Møller i Ekstrabl. 25.2.1943. Hakon Stangerup i Nationaltid. 26.2. s.d. Henning Kehler i Berl. tid. s.d. Politiken s.d. Elna Fønnesbech Sandberg: Dem jeg mødte, 1944 20–23. Vald. Koppel: Af Politikens hist. II, 1946. Samme: Medmennesker, 1947 47f. Olaf Fønss: Thalia tilbedelse, 1948 168f. Kai Friis Møller i Danske digtere i det 20. årh. ny saml., 1955 103–08. Volmer Dissing sst. 407–09. Emil Frederiksen sst. 2. udg. I, 1965 344–50. – Papirer i Kgl. bibl.

Uffe Andreassen

Rindom, Ellen Mathilde, 1877–1922, skuespiller. * 25.12.1877 i Kbh. (Petri), † 9.5.1922 sst., begr. i Tibirke. F: fotograf Carl Heinrich Ludolph Die-drich (1834–1905) og Helga Wilhelmine Valentin

Rindom, Ellen

(1850–97). ~ 28.4.1911 i Slagelse med forfatter, skuespiller Svend *R., * 30.6.1884 i Kbh. (Johs.), † 10.12.1960 sst., s. af sognepræst Axel Frederik Laurits R. (1836–1919) og Johanne Vibeke Birch (1857–1929).

Kun sytten år gammel begyndte R. 1894 sin bane på Folketeatret; siden udviklede hun sig under August *Rasmussens teaterledelse i provinserne og kom 1900 atter til Folketeatret, i hvis Dorph-Petersenske periode hun indtog en fremtrædende plads i repertoire, og hvor navnlig udførelsen af Frøken Nitouche skaffede hende popularitet. Den lille gavtyv med den kunstlede naturlighed var ikke meget fransk, men blev til en munter charmerende udgave af Erik *Bøghs enfoldige pigeboern. 1903–05 var hun en af Århus teaters bærende kræfter, og fra 1905 til sin død tilhørte hun de kbh.ske privatscener som en i teknisk henseende meget dygtig skuespiller der ikke søgte at omskabe rollerne efter sin personlighed, men tværtimod stræbte redeligt at danne sin person efter rollens krav. Hendes opgaver strakte sig fra Adam *Oehlenschlägers Gulnare til den livstrætte prins i *Flagermusen*, hun var moderen i *En Mo's Øjne*, Steinun i *Ønsket* og den udslidte arbejderkone i *Lige for Loven*. Mest ægte virkede hun, når hun skulle gengive den stilfærdige borgerlighed eller den neddæmpede varme hos en kvinde der er blevet skuffet af livet. I årene under første verdenskrig rykkede hun op til at blive en af hovedstadens meget yndede skuespillere i en figur som gadetøsen Eliza, der bliver professorfrue i *Pygmalion* og i hovedrollerne i de sentimentale folkekomedier *Romantik* og *Jette Gebert*. Hendes spil var sympatisk, støttet af energi og intelligens; der var både et muntert og et lidende drag i hendes sind. Hun passede til det folkelige miljø og var generelt sagt en fremstillende på linje med Agnes *Nyrop og Louise Holst før i tiden, men hendes område var mere omfattende, hvilket hun viste ved kort før sin død på én aften at spille det sekstenårige pigebarn i *Debatten i Politivennen* og den 80-årige dame i *I Sifjelsen*. Hendes pludselige død var derfor et betydeligt tab for de kbh.ske privatscener. Aftenen før optrådte hun sidste gang på Folketeatret som fru Holznagel i *Den berømte Frue*. □Tegn. af E. Utzon-Frank, 1910, og relief af Regnar Bjelke, 1917 (begge Teatermus.). Tegn. af Carl Jensen (Fr.borg). Foto.

Haagen Falkenfleth i Teatret XIV, 1915 138–44. Hans Ahlmann sst. XXI, 1922 133–36. Samme i Berl.tid. 14.5.1922 (også som særtryk, s.å.). Alb. Bayer: Århus theater, 1925. Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945.

Robert Neiiendam*

Rindom, Erik Christian Lauritz, 1882–1955, redaktør, forfatter. * 16.4.1882 i Kbh. (Johs.), † 26.1.1955 på Frbg., urne sst. (Søndermark kgd.). F: sognepræst Axel Frederik Laurits R. (1836–1919, ~ 1° 1862 med Laura Antonie Wilhelmine Kähler, 1841–75) og Johanne Vibeke Birch (1857–1929). ~ 1° 1905 i Lund, Sverige med Carla Henriette Helene Wissing, * 24.5.1882 på St. Croix, † 10.11.1967 i Emdrup (~ 2° 1923 med hofblikkenslagermester Torben *Meyer, 1879–1968; ægteskabet opløst), d. af kommune-læge, sidst på St. Thomas Johannes Vilhelm Rudolph W. (1848–94) og Frederikke Elisabeth Brandt (1857–1939). Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 1922 med Grete Langer, * 27.7.1899 i Blankenburg, Harz (~ 2° 1926 med cand.mag. Ejnar Vaaben, * 1902), d. af kunstmaler Olaf Wiggo (Viggo) Peter L. (1860–1942, ~ 1° 1887 med maler Louise Frederikke Caroline du Plessis de Richelieu, 1854–1933) og Amalie Christiane Heckscher (1862–1939). Ægteskabet opløst 1926. ~ 3° 27.6.1931 i Kbh. (Stef.) med Ellen Birch, * 9.8.1899 i Kbh., d. af skuespiller, translator Vilhelm Vibe Ultimus B. (1873–1950) og Rhitra Vilhelmine Antonia Schmidt (1874–1966). – Bror til Svend *R.

Efter at være blevet student fra Lyceum (1900) gik R. til universitetet og tog 1908 skoleembeds-eksamen med dansk som hovedfag. Året forinden var han blevet ansat som journalist ved Vort Land, flyttede 1909 til Nationaltidende og 1916 til Berlingske Tidende. Fra 1926(– 47) redigerede han kronik- og litteraturstoffet i Politiken. 1921–36 redigerede han tillige Gads danske Magasin og gjorde dette organ til et af landets førende kulturelle tidsskrifter. R. stod Harald *Høffding nær og har i to skrifter givet vigtige bidrag til forståelsen af dennes filosofi: *Harald Høffding. Bidrag til Biografi og Karakteristik*, 1913 og *Samtaler med Harald Høffding 1909–1918*, 1918. – R. 1918. □Tegn. af H. Slott-Møller, 1902 og af Gerda Ploug Sarp, 1918. Foto.

E. R. i Politiken 23.9.1950. – Studenterne fra år 1900, 1925 187f. Loulou Lassen i Journalisten XXVIII, 1932 nr. 8 2. Anker Kirkeby sst. 1942 nr. 4 1f. Samme i Politiken 27.1.1955. Tom Kristensen sst. 16.4.1942. – Lev- nedsberetning i ordenskapitlet.

Uffe Andreassen

Rindom, Svend Peter Christian, 1884–1960, forfatter, skuespiller. * 30.6.1884 i Kbh. (Johs.), † 10.12.1960 sst., urne sst. (Ass.). F: sognepræst Axel Frederik Laurits R. (1836–1919, ~ 1° 1862 med Laura Antonie Wilhelmine Kähler, 1841–75) og Johanne Vibeke Birch (1857–1929). ~ 1° 28.4.1911 i Slagelse med skuespiller Ellen Ma-

thilde Diedrich (Ellen *R.), *25.12.1877 i Kbh. (Petri), †9.5.1922 sst., d. af fotograf Carl H. L. Diedrich (1834–1905) og Helga W. Valentin (1850–97). ~2° 4.9.1926 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Hertha Margrethe Christophersen, *13.11.1897 i Kbh. adoptivd. af kelner, senere restauratør Niels Peter C. (1868–1922) og Maren Vilhelmine Marie Lauridsen (1878–1950). – Bror til Erik *R.

R. blev student 1902 fra Lyceum og debuterede n.å. som skuespiller ved Århus teater. Senere var han ansat ved Dagmar-teatret, Casino og Folke-teatret, også som sceneinstruktør. Som dramatiser debuterede han 1910 med *Komedianter* efter Anatole Frances roman *Histoire Comique*. Derpå fulgte en række skuespil af hvilke skal fremhæves *Tyrannens Fald*, 1919 og *Wienerbarnet*, 1923 (begge på Det kgl. teater), *Kobberbryllup*, 1924 og *Première*, 1925 (begge på Dagmar-teatret) samt lystspillet *Bravo, Tobias!*, 1939 (Århus teater 1940) der også i Stockholm, Oslo og Berlin blev spillet med succes. R. huskes i dag mest som filmskaber. Med ham selv som instruktør blev flere af hans teaterstykker filmatiseret, bl.a. *Kobberbryllup*, 1933, Jacob under titlen *Det kære København*, 1944, *Première* under titlen *Hans store Afien*, 1946 og *Wienerbarnet* under titlen *Det gælder os alle*, 1949. *Tyrannens Fald* (udg. i bogform 1919) blev indspillet 1942 men huskes især for Carl Th. *Dreyers filmatisering 1925 under titlen *Du skal ære din Hustru*. Både skuespil og film blev ofte produceret i samarbejde med Flemming Lyngge (*1896). Det gælder også for de mange film R. instruerede og som tit og ofte blev folkelige succeser. Nævnes kan *Genboerne*, 1931 (efter J. C. Hostrups komedie), *Fem raske Piger*, 1933, *Nøddebo Præstegaard*, 1934 (efter H. Scharlings roman), *Mille, Marie og mig*, 1937, *Komtessen paa Steenholt*, 1939, *Cirkus, s.å., Sørensens og Rasmussen*, 1940, *Alle gaar rundt og forelsker sig*, 1941, *Naar Bønder elsker*, 1942 (efter Jeppe Aakjærs skuespil af samme navn), *Det brændende Spørgsmaal*, 1943 (efter Thit Jensens skuespil Storken) og *Frihed, Lighed – og Louise*, 1944 (efter Johannes Allens roman af samme navn). 1950–60 var R. direktør for Øbro biograf. – R.s force lå især inden for komedie-lystspil genren. Han havde en udviklet sans for scenens muligheder, og det lykkedes ham at overføre den til filmmediet. Tilskuerens interesse holdes stadig i live, person- og miljøskildring er genkendelig dansk. Bedst er hans evne til at tegne snart rørende, snart burleske hoved- og bifigurer der er velegnede for skuespillerpræstationer. □Foto.

Interview i Berl. aften 24.6.1944. S. R. i Ung i Århus, red. Vagn Dybdahl, 1965. – Studenterne fra 1902, 1927 167. Emil Bønnelycke i Berl. aften 12.11.1935. Olaf

Fønss: Thalia tilbedelse, 1948 92 201–04 208. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 12.12.1960.

Uffe Andreassen

Ring

Der findes adskillige af hinanden uafhængige slægter med navnet Ring. Der skal her nævnes to.

I. En slægt der har navn efter landsbyen Ring i Øster Alling sg. Slægten føres tilbage til selvejerhusmand i Vejlbj 1665 Peder Andersen R. hvis søn, købmand i Grenå Anders Pedersen R. (ca. 1665–1735), var far til hospitalsforstander og organist i Høring Niels Andersen R.

Johannes *R. var ~skuespilleren Maria Petrine R. f. Petersen, der i sit første ægteskab var mor til skuespilleren Betty *Nansen.

II. En københavnsk slægt der føres tilbage til øltapper Jens Michaelsen R. (1710–tidligst 1794) der var far til skomagermester og læderfabrikant, ejer af Svanemosegård Lars Jensen R.

F. E. *R.s mor Henrikke Frederikke R. f. Bentzen var ~2° med lægen Hans Christian Amberg og mor til arkitekt H. *Amberg.

(I) Alfred Elmquist og Niels P. Bjerregaard: Slægten Ring fra Åbosyssel, 1933. Slægtstavelsaml., 1933 70.

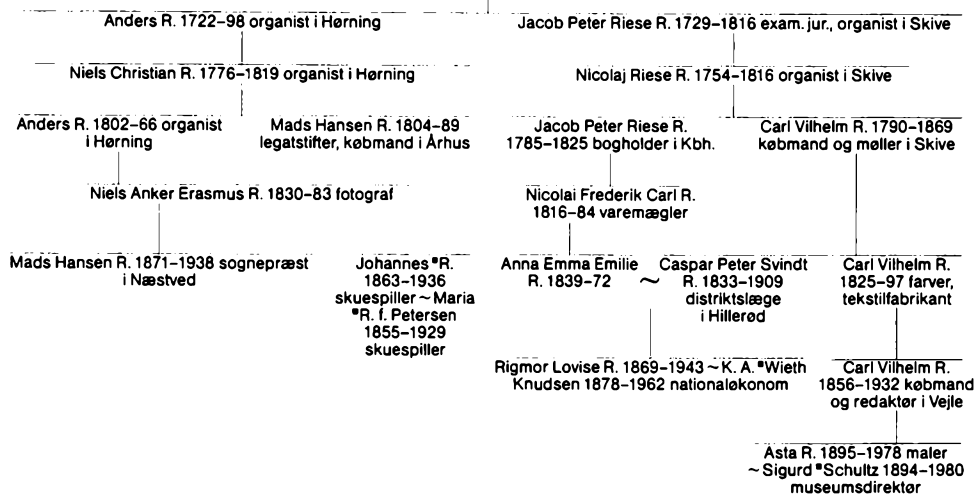
Hans H. Worsøe

Ring, Ferdinand Edvard, 1829–86, billedhugger. *28.4.1829 i Kbh. (Frue), †28.5.1886 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: malersvend og skuespiller Ferdinand R. (1804–88) og Henrikke Frederikke Bentzen (1806–77, ~2° 1834 med læge Hans Christian Amberg, 1808–82). Ugift. – Halvbror til H. C. *Amberg.

I en meget ung alder optoges R. i H. V. *Bissens atelier 1841. N.å. kom han på kunstakademiet hvor han dec.1849 vandt den mindre sølvmedalje og 1854 både dens store sølvmedalje for en modelfigur og en pengepræmie for *En Jæger med sin Hund*. En betydelig del af R.s virksomhed faldt i Sverige. Her boede han 1856–69, først beskæftiget med bygningsornamenter til Marsvinsholm, senere knyttet til Sjöcronas fabrik i Höganäs. Desuden udførte han en række store figurlige arbejder til bygninger, bl.a. seks figurer til Malmö rådhus og en Neptun til navigations-skolen i Göteborg. 1868 modtog han den svenske guldmedalje pro litteris et artibus. Efter hjemkomst gav R. sig fortsat af med store statuer, H. C. Andersen, 1878 (Ålborg museum) der egentlig var koncipieret til konkurrencen om monumentet i Kongens Have, men ikke benyttedes, Thyra Danebod, 1882 og Gorm den Gamle, 1884,

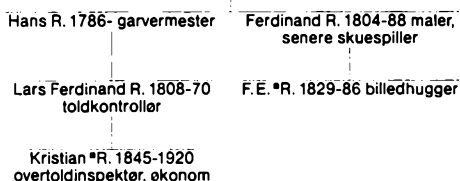
Tavle I

Niels Andersen Ring 1699–1742 hospitalsforstander, organist i Hørning

Tavle II

Lars Jensen Ring 1756–1819 skomagermester, læderfabrikant, ejer af Svanemosegård

begge til Fr.borg museet, *Gefjon*, 1884, *Johs. Wiedewelt*, 1886 til glyptoteket, *Polycarp* til Frederikskirken. Hans hovedværker er frontongruppen over Det kgl. teater, forestillende *Apolon med Pegasus, Melpomene og Thalia ved Kilden Hippokrene* (støbt i zink, opsat 1878 og nedtaget 1959), *Viktoria på V. *Dahlerups Huitfeldtsøjle* på Langelinje (rejst 1886) og statuen af *Niels Ebbesen* i Randers (modelleret skitse 1876, i bronze afsløret nov.1882). – R. udstillede på Charlottenborg 1850, 1852–53, 1856, 1878, 1882–86. For Anckers legat opholdt han sig i Italien vinteren 1876–77, og jan.1883 valgtes han til medlem af akademirådet. Arbejder af ham findes på glyptoteket og i Ålborg og Randers museer. □Tegn. forestillende R. som ung, signeret Jensen (Fr.borg). Afbildet i sit atelier med „Niels Ebbesen“ på træsnit. Træsnit 1882 efter foto, samt 1886. Foto.

Søndagsposten 6.6.1886. III. tid. s.d. Sv. Larsen i Anderseniana 2.r.1, 1947–50 256–76. Niels Ebbesen, myter og

billeder. Katalog., red. Villads Villadsen, 1980 = Randers kunstmuseum. Udstillingsnoter I.

Sigurd Schultz*

Ring, Johannes Anders Inge Riese, 1863–1936, skuespiller, filantrop. *3.1.1863 i Kbh. (Hellogg.), †19.6.1936 sst., urne på Holmens kgd. F: varemægler Nicolai Frederik Carl R. (1816–84, ~1° 1838 med Johanne Nielsine Frederikke Knudsen, 1815–60) og Juliane Marie Olsen (1840–1919). ~24.10.1896 i Kbh. (Jac.) med skuespiller Maria Petrine Müller, f. Petersen, *10.7.1855 i Kbh. (Garn.), †2.1.1929 sst. (~1° 1872 med skuespiller, teaterdirektør, senere regissør ved Dagmar-teatret Frederik Carl Christian Oscar Müller, 1845–95), d. af hotelejer Thomas P. (ca.1813–72) og Anna Marie Christensen (ca. 1812–69).

Da R. havde taget præliminæreksamen uddannedes han til skibsmægler, bl.a. i firmaet C. K. Hansen, men da hans skolekammerater Karl *Mantzius, Poul *Nielsen og Jacques *Wiehe, med hvem han havde spillet dilettantkomedie, var gået til scenen, modstod han ikke lysten til at følge dem. Efter at have fået undervisning hos P. *Jerndorff optrådte han første gang 11.5.1884 som Rosenkrantz i *Hamlet* på Det kgl. teater hvor han bl.a. spillede Hans Lauritsen i *Ambrosius* og Oberon i *En Skærsommernatsdrøm*, men som han 1888 forlod da en større virksomhed ventede ham på Folketeatret. Til denne scenes historie blev R. knyttet, dels gennem de mere end 200 roller han udførte i tredive år, dels gennem et stort statistisk værk, omfattende tiden

1857–1932, som nu bevares i Teatermuseet. Køn og sympatisk som han var spillede han med L. *Stigaard som forbillede først en mængde unge elskere, fx Nicolai i *Nøddebo Præstegaard*, junker Ove i *Et Folkesagn* og Christian i *Ole Lukøje*, men scenisk romantiker var R. ikke; derimod fandt han personlige udtryk for godmodig indskrænkethed, tåbelig tillid, adelig dekadence og borgerlig bornerthed i let komiske karakterroller, fx skrædderdrengen i *Den dramatiske Skrædder*, Celestin i *Frk. Nitouche*, Hammer i *For Alvor*, Bellac i *Hvor man keder sig*, musiklæreren i *Møntergade 39*, trafikassistenten i *Byens Stolthed*, professoren i *Feriegæsterne*, lensgreven i *Den bestøvede Kat* og kammerherren i *Pigernes Alfred*. Ved sit diskrete lune og sin elskværdige karakteriseringssevne blev R. en af Folketeatrets populære skuespillere, men utilfreds med forholdene under direktionen Einar *Christiansen-V. Friedrichsen tog han 1918 engagement ved Det ny teater som han tilhørte til 1924, da han tog afsked ved sit 40 års jubilæum som fabrikanten i *Lynggaard & Co.*, en af de roller der klædte ham bedst og som han også spillede på en landsturné. Siden optrådte R. som gæst på Betty Nansen-teatret, og ved Folketeatrets 75 års jubilæumsforestilling 1932 repræsenterede han fortiden. Gennem tyve år (1907–27) indlagde R. sig fortjeneste som formand for Skuespillerforeningen, især ved at indsamle grundsummen til rejsningen af alderdomshjemmet for scenekunstnere på Bispebjerg, hvis inspektør han blev til sin død. R.s hustru, **Maria R.**, debuterede 1877 som Laura i *De Nygifte* på Horsens teater, og var i sit første ægteskab mor til Betty *Nansen. Ved sin ladvilke skønhed var Maria en stor støtte for sin første mands provinsselskab, og med ham kom hun 1883 til Dagmar-teatret, i hvis åbningsforestilling hun spillede Adrienne i *Notabene*. Fra 1885 tilhørte hun med enkelte, kortvarige afbrydelser Folketeatret, og i dets lystspil og vaudeville arbejdede hun sig frem fra indtagende ingenue (fx Caroline i *For Alvor*, Stina i *Haneben*) til at kunne fremstille anstands- og karakterroller, fx fruén i *Lynggaard & Co.*, fru Bornemann i *Karen Bornemann* og mor Jytte i *Manden paa Højriis*. Meget hjerte og temperament rådede hun ikke over, men derimod forstand og smag, og i nogle komiske opgaver, fx det jyske pige-barn i *Deklarationen*, den snøftende ungme som vil til teatret i *Alle mulige Roller*, den svenske madam i *Gadens Børn* og jomfru Pihl i *Møntergade 39* ydede hun fortrinlig kunst, der rummede både skarp iagttagelsesevne og ægte lune, og hvis indre værdi langt overgik hendes fremstillinger af damen i folkekomedierne, fx Frida v. Rambow i *Landmandsliv*. Maria havde ingen af-

skedsforestilling men gled omkring sit 70. år på grund af sygdom stille ud af repertoiret. Hun optrådte sidste gang 1925 som præstekonen i *Nøddebo Præstegaard*. – R. 1919. DM. 1927. □ Buste af Chr. Emiland, 1917. Tegn. af Vald. Møller, 1924. Mal. af Carl L. Nielsen, 1928. Tegn. af Ernst Bojesen og af J. Nørretranders (alle Teatermus.). Foto.

Vore herrer 6.4.1916. Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatrets hist. 1845–1945, 1945. – Om Maria Ring i Nutiden 23.2.1890 og Vore damer 15.4.1916.

Robert Neiiendam*

Ring, Kristian (ved dåben Christian) Otto Vilhelm, 1845–1920, nationaløkonom. * 3.10.1845 i Kbh. (Trin.), † 2.5.1920 sst., begr. sst. (Holmens). F: toldassistent, senere toldkontrollør, kammerassessor Lars Ferdinand R. (1808–70) og Josephine Charlotte Regine Kierrumgaard (1813–71). ~ 2.12.1882 i Kbh. (Jac.) med Mathilde Elise Marie Jensen, * 1.6.1860 i Kbh. (Trin.), † 20.7.1886 sst. (Jac.), d. af høker Niels Stausholm J. (1828–82) og Emilie Frederikke Weis (1824–81).

I skoleårene i Metropolitanskolen blev R. stærkt påvirket af sin lærer, digteren Kr. *Arntzen der gav ham levende interesse for æstetik. Efter at han 1864 var blevet student valgte han det statsvidenskabelige studium og blev kandidat 1869. S.å. ansattes han som volontør i generaldirektoratet for skattevæsenet hvor han 1871 blev assistent og 1888 gjorde springet til kontorchef. Alerede to år efter, 1890, overtog han embedet som overtoldinspektør for Kbh. hvad han forblev til sin afsked 1918. I dette lange tidsrum gennemgik Kbh.s toldsted under hans ledelse en meget betydelig udvikling, og toldbodforholdene omformedes på mangfoldige områder, ikke mindst efter frihavnsens åbning 1894. I sine yngre dage udgav R. sammen med sin studiekammerat Vilh. *Arntzen en nationaløkonomisk lærebog, *Nationaløkonomien. En Fremstilling af dens Grundforhold og Udviklingslove*, 1875 der på adskillige punkter, særlig i opfattelsen af det sociale spørgsmål, brød med den engelske liberale nationaløkonomi og slog til lyd for den tyske kateder-socialismes anskuelse. R. var en særpræget personlighed der ved siden af sin embedsvirksomhed stadig havde stærke litterære og kunstneriske interesser. Som chef for Kbh.s toldsted lagde han et stort ansvar på sine underordnede embedsmænd, og han anså det altid for vigtigere at bevare overblikket i arbejdet fremfor at blande sig i forretningernes detaljer. Sammen med Arntzen var R. 1876 udsat til at redigere et dansk biografisk leksikon, som Andr. Fred. *Høst havde planer om at udgive. – R. 1892. DM. 1896.

Ring, Kristian

□Mal. af Gabriel Jensen, 1915 (overtoldinspektoratet for Kbh.). Foto.

Månedsskr. for toldvæsen X, 1916 1-3. – Levnedseretning i ordenskapitlet.

P. Grønvold*

Ring, Laurits Andersen, 1854–1933, maler. * 15.8.1854 i Ring, Hammer sg., Præstø amt, † 10.9.1933 i Skt. Jørgensbjerg, urne på Skt. Ibs kgd. i Roskilde. F: husmand, tømrer, hjulmager Anders Olsen (1816–83) og Johanne Andersdatter (1814–95). Kaldte sig fra 1881 R.; navneforandring 29.6.1896. ~ 25.7.1896 i Næstved med Sigrid Kähler, * 12.5.1874 i Næstved, † 9.5.1923 i Skt. Jørgensbjerg, d. af keramikker Herman A. *K. (1846–1917) og Jansine E. C. Berg (1848–1901).

R. voksede op i et fattigt husmandshjem og måtte tidligt hjælpe med på faderens værksted. 1869 kom han i malerlære i Præstø og rejste som svend til Kbh. for at uddanne sig til kunstner. Han blev elev på Teknisk skole og dimitteret herfra til akademiet, i hvis almindelige forberedelsesklasse han blev optaget jan. 1875. Efter seks semestre, i hvilke han kun nåede gennem forberedelsesklasserne, forlod han akademiet med udgangen af 1877 uden at have haft nævneværdigt udbytte af undervisningen. En gang senere, okt. 1884–jan.1885, søgte han tilbage til akademiet, og 1886 var han i en måned elev på P. S. *Krøyers skole. I sine studieår måtte R. for at klare sig om sommeren søge arbejde som malersvend, og der blev ikke levnet ham megen tid til selvstændige forsøg som kunstner. Da han forlod akademiet, hvor han udelukkende tegnede gips og perspektiv, havde han således endnu ikke forsøgt sig med pensel og oliefarve og af tegninger kun udført ganske få (kobberstiksamlingen). Han skulle nu arbejde på egen hånd, og de følgende år som han dels tilbragte i sit hjem i Ring, dels i Kbh. i samliv med sine malerkammerater, blev en streng tid, idet han uden noget egentligt grundlag og under et hårdt økonomisk tryk selv måtte finde vej frem som maler. I hjemmet fandt han straks de emner der skulle blive karakteristiske for hans kunst: skildringen af den sjællandske landsby, dens mennesker og dens interiører og sled sig som autodidakt frem til den personlige maleriske form som efterhånden fæstnede sig og helt og holdent blev hans egen.

1882 nåede R. så vidt at få et billede optaget på Charlottenborg, et jævnt og usmykket interiør fra et husmandshjem som han havde kaldt *Julebesøg* (Hirschsprungske samling). Af de følgende års karakteristiske landsbykildringer må frem-

hæves det koloristisk fine *Bondedreng ved sine Lektier*, 1883 og de stærkt realistiske *Tiggerbørn udenfor en Bondegaard*, 1883, *Udenfor et Bondehus*, 1885, *Samtale i Landsbygaden* (Hønskræmmeren), 1887 og *Mogenstrup Kirke. Tidligt Foraar*, 1888 (Hirschsprungske samling) hvor det gamle husmandspar ses på vej hjem fra kirke. I Kbh. søgte han tilsvarende karakterfulde motiver af byens liv, som fx *Gammelt Venskab opfriskes*, 1881, *Fra Gæstgivergaarden Rosen*, 1884, som er påvirket af Erik *Henningsens kendte billede *Morgen i Adressekontorets Gaard*, *Tiggerbørn paa Cafeen*, 1884 og det stemningsfulde billede *Skomageren*, 1885 samt *Et Besøg*, s.å., med sin aktuelle politiske diskussion mellem småhåndværkere. I sin gamle malerkammerat fra akademiet, Karl *Madsen havde R. en forstående kritiker der allerede fra begyndelsen af 80erne i sine udstillingsanmeldelser fremholdt værdien i hans dybtgående karakteristik af landbefolkningen, og som i en anmeldelse af R.s udstilling i Kunstforeningen 1889 varigt har fastslået betydningen og omfanget af hans talent. Ellers faldt i øvrigt kritikken ret hårdt over ham og lod ham høre for hans tegnefejl, hans mangelfulde figurstil og hans grove usminkede realisme. Den usikkerhed han stadig følte med hensyn til egne evner og målet for sin malerkunst blev ikke mindre herved. Samtidig med at han i disse år maalede nogle af sine mest selvstændige og karakteristiske billeder forsøgte han derfor at slå ind på nye veje under indtryk af anden kunst. Blandt vennerne var den bondefødte H. A. *Brendekilde den, hvis venskab en overgang fik størst betydning for ham. En tid delte de atelier og tilbragte somrene sammen i Rågelunde på Fyn. I sit billede *To Piger, der graver Kartoffler*, 1883 (Hirschsprungske samling) begynder R. at nærme sig Brendekildes mere idealiserende figurstil og at forlade den kantede personlige malemåde og gennemtrængende karakteristik fra Tiggerbørn uden for en Bondegaard. N.å. maalede han landskabet med de tre høstfolk, ligeledes i Rågelunde, og sluttede sig her med stor dygtighed til den mere koloristisk maleriske opfattelse som i de år gjorde sig stærkt gældende i dansk malerkunst (navnlig hos Fritz *Syberg, Julius *Paulsen), sikkert væsentlig med Karl Madsen som formidler. De store monumentalt anlagte billeder *I Høst*, 1885 og *Et Frieri*, 1886, hvor detailrigdommen er vejet for en stor og hel form med en samlende kontur og hvor figurerne ligesom smelter sammen med landskabet, er blevet til under stærkt, om end indirekte indtryk af henholdsvis J.-F. Millets og Bastien Lepages kunst. Samtidig bærer ikke få landskaber fra disse år (fx *Dreng ved Gadekærret*, 1887) tydelige

mindelser om fransk farvesyn og bringer med deres sølvgrå og smaragdgrønne toner Camille Corot i erindring. Om hans sikkerhed i formbehandling og mærkelige kompositionelle evner vidner det fine billede i nasjonalgalleriet i Oslo *En ung Pige, der ser ud af et Tagvindue*, 1885 som navnlig i sin sikre beskæring kan lede tanken hen på Edgar Degas.

Først 1889 kom R. på rejse med et mindre akademistipendium. Sammen med Karl Madsen tog han over Holland og Belgien til Paris og fik her lejlighed til et førstehånds studium af fransk kunst. Af den nyere malerkunst var J. F. Raffaellis nøgterne virkelighedsskildring det, der i særlig grad tiltrak sig hans opmærksomhed, hvad der er betegnende for den retning hans kunst efterhånden skulle tage. I tiden mellem Parisrejsen og hans første Italiensophold 1894 var Næstved det faste tilholdssted i R.s omstrejvende tilværelse, og hans tilknytning her til familien Kähler, som et par år efter hans hjemkomst førte til hans ægteskab med Sigrid Kähler, fik på mange måder betydning for ham. I perioden 1889–96 er hans produktion uhyre svingende. Som hovedværker og karakteristiske billeder må nævnes *Den berusede Mand i Landsbyens Gade*, 1890 (Ordrupgård) og *Foraar i Hals*, 1892 (kunstmuseet), idet de begge som menneskeskildringer, i farve og i komposition rummer R.s bedste egenskaber. Enkelte samtidige billeder bærer præg af hans interesse for Raffaellis saglige menneskeskildring (fx *Kone med Kurv og Shawl paa Landevejen*, 1891), mens andre viser en genoptagelse af den dekorative billedform som fx *Teglværksarbejdere*, 1892. Denne tendens mod den dekorative holdning, der med mellemrum stadig dukker op i hans kunst, fandt dog sit stærkeste udtryk i det store billede *Foraar* (Hirschsprungske samling, tildelt akademiets årsmedalje) som viser to unge piger i en bondehave. Det er malet 1895 efter hjemkomsten fra Italien under indtryk af gammel stilkunst (R. havde bl.a. udført kopier efter Hans Holbein, Hans Memling og Filippo Lippi) og kom her i overensstemmelse med 90ernes hele dekorativ-symbolistiske retning. Med dette billede er R. nået til et yderpunkt for sin kunsts område. Mere inden for den hjemlige traditions rammer er det monumentale helfigurportræt af hustruen i *I Havedøren*, 1897 (kunstmuseet) som både male- og i sin komposition bringer Michael "Ancher i erindring. Efter ægteskabet henviste livet med hustru og børn ham naturligt til hjemlives intime interiørkunst, og en indflydelse fra Viggo "Johansen, som han i disse år var kommet i nærmere personlig berøring med, gør sig gældende i sådanne skildringer.

Beslægtet med den dekorative tendens der optog R. som et rent kunstnerisk problem, findes i hans kunst et symbolistisk indslag af mere litterær art som med mellemrum dukker op i enkelte af hans billeder. Han beskæftiger sig i disse med elementære begreber som liv og død og viser herved en helt ny side af sit væsen som kunstner og som menneske, som ikke må overses ved bedømmelsen af hans personlighed. Allerede det dekorative element i *I Høst* rummede ved sin almenlydige opfattelse af bonden en vis symbolisme, og denne træder stærkere frem med *Aften*, 1887 (kunstmuseet). Grundstemningen i dette billede præges af R.s sorger og grublerier i disse år hvor han er tyndt af fattigdom, og hvor tanken om døden stadig opfylder hans sind. Billedet, der er inspireret af Henrik Pontoppidans fortælling *Knokkelmanden* viser en gammel træt kvinde der har sat sig til hvile med sin byrde på landevejen, og over hendes hoved svæver dødens skikkelse med sin le. Rent umiddelbart kan det lede tanken hen på Millet (*Døden og Brændehuggeren*, Glyptoteket) men i øvrigt viser det ved sin plastisk betoned holdning tillige en vis tilknytning til Vilhelm "Hammershøi som R. på dette tidspunkt satte meget højt. I Napoli kopierede R. Pieter Brueghels *De Blinde* og malede under sit ophold i Palermo den mærkelige naturalistiske studie af de tre dødninge (1894, kunstmuseet) som han havde planer om at benytte til en stor dødedsans-komposition. Den blev dog ikke realiseret, og hans sidste forsøg i denne retning blev *Efter Solnedgang*, 1899, bygget over salmemotivet Nu skrider Dagen under, og Natten vælder ud, som han malede ved hjemkomsten fra sin anden Italiensrejse (med det Anckerske legat). – Den stærke følelse for det elementære i tilværelsen, som R. søgte at give i fortættet form i de symbolske billedfantasier, finder i virkeligheden (ligesom hos hans åndsfrønde Brueghel) et langt fuldgylligere udtryk i hans naturalistiske billeder med deres jævne og nøgterne menneskeopfattelse.

Efter sit ægteskab slog R. sig ned i Karrebæksminde et par år, og herefter falder hans virksomhed naturligt i tre perioder efter skiftende opholdstid: i Frederiksværk 1898–1902, i Baldersbrønde 1902–33 og i Skt. Jørgensbjerg ved Roskilde 1914–33. Ægteskabet bragte en ro og harmoni ind i hans liv som også afspejler sig i hans kunst. Han er blevet mere sikker på værdien af sine oprindelige evner, eksperimenterne ebber ud, og han samler sig om „den detaljerede saglige Karakterisering“ der efterhånden bliver „en Hovedaccent i hans Kunst“ (P. Hertz). Af de større arbejder fra disse år som viser denne tendens kan nævnes *En Husmandsfamilie venter*

Fremmede og Maleren i Landsbyen fra 1897 og kunstmuseets to hovedværker *Bedsteforældrenes Søndag* og *Husmandsfolk* fra 1898. Under opholdet i Frederiksværk malede han bl.a. *Vej gennem Vinderød*, 1898 (kunstmuseet), *Landsbygaden. Slagteren sælger Kød*, 1899 (tildelt Serdin Hansens præmie), *De gamle har faaet Brev*, 1901 (tildelt akademiets årsmedalje) og desuden en del fine landskaber og snebilleder. I Baldersbrønde fandt han et ægte sjællandsk landsbymiljø hvor de stråttækte huse og deres beboere, gadekæret og landevejen gennem landsbyen bød ham en rig variation af skiftende motiver. Til denne periode hører betydningsfulde arbejder som *Paa Kirkegården*, 1904 (kunstmuseet, tildelt Thorvaldsens medalje), *Det gamle Hus bliver pudset op*, 1909 (kunstmuseet), *Sædemanden*, 1910 og *Naar Toget ventes*, 1913. R. var nu endelig nået frem til almindelig anerkendelse. 1914 byggede han eget hus på „Bjerget“ ved Roskilde og tilbragte her resten af sit liv. Han malede nu udsigten mod Roskilde og over fjorden, et morsomt figurmotiv fra Roskilde lystbådehavn og figurbillederne *En Maler i Landsbyen*, 1918 og *Er Regnen hørt op?*, 1922, men selve landsbyen skuffede i øvrigt i nogen grad med hensyn til motiver. Hustruens død 1923 var et hårdt slag for R., og nogle år holdt han helt op at male. Men da han som 70-årig, tvunget af økonomiske forhold atter opnoptog maleriet, viste hans landskaber at han endnu besad en forbavsende kunstnerisk kraft. Den vemodige stemning i hans sind afspejler de to sidste større figurkompositioner *Foraaret og den Gamle*, 1926 og *Den unge Kvinde og Efteraaret*, 1927. Til trods for forskellige retninger og påvirkninger inden for R.s kunst er der en mærkelig helhed i hans store samlede produktion, og det er denne som først og fremmest karakteriserer ham som kunstner. Den beror på at han gennem sit liv holdt fast ved sin oprindelige emnekreds fra landsbyen som for ham, der gennem fødsel og opdragelse var inderlig knyttet til landsbymiljøet, var livet selv og virkeligheden. Hans opfattelse af emnet forblev ligeledes uforandret gennem årene. Han så aldrig sine modeller udefra som maleriske skikkelser i folkloristiske tilsnit, men indefra som menneskelige væsener med dyb oprindelighed i vaner og livsførelse. Med sine skarpe og kærlige øjne så han alt det der karakteriserede det befolkningslag han skildrede: stillinger, gangart, klædedragt og fysiognomi, og de omgivelser de levede i. Han bed sig fast heri og tegnede skikkelserne op med en mærkelig og udtrykksfuld linjevirkning. Når han malede mennesker, var det hver gang individet der fangede hans interesse, og hans karakteristik er så gen-

nemtrængende, at hans skikkelser for os bliver typer. „Sædemanden“ og „Kalkemanden“ er eksempler herpå. Efterhånden kom landskabet til at gøre sig mere gældende i hans billeder, og som landskabsmaler følte han sig fra første færd beslægtet med Vilhelm „Kyh.“ Han foretrak efteråret med dets tågedis, vinteren med det sneklædte tøbrudslandskab og navnlig det tidlige forår med dets sarte, endnu lidt vissengrønne farve og bladløse træer. Disse årstiders karakter med den fugtige, tågede luft som samler billedet i en skala af grå toner, stemte overens med hans koloristiske temperament. Som han selv engang i et brev har udtrykt det, var han bedst oplagt til at male når alting var „graat i graat og saa nogle enkelte gule og brune Farver“. I landskabet er det ligesom ved menneskeskildringen trangen til at karakterisere og ramme virkeligheden tone for tone der er hans mål. Landskabet får ligesom mennesket et fysiognomi der skal fæstnes. Sit højdepunkt i malerisk henseende når han i 80erne i et tonemaleri med enkelte lokale farveaccenter. Efterhånden som hans karakteriseringssevne udvikles, og han kræver en mere saglig detaljeret gengivelse af enkelthederne, sker der imidlertid en forskydning af de maleriske mål. Tonemaleriets koloristiske værdier træder i baggrunden for en mere stofflig karakterisering. Farven bliver emaljeagtig hård og præcis, og enkelthederne tegnes op i følsomme konturer med en sikker og levende pensel. R. havde en medfødt kompositionsevne af stor originalitet som han efterhånden udviklede i rent artistisk retning. Han malede aldrig kompositionsskitser til sine billeder. I de store figurmalerier gjorde han som regel hele den landskabelige del af billedet færdig i det fri og indsatte så til sidst figurerne, som han malede efter model, på deres plads i billedet, en fremgangsmåde der i høj grad krævede overblik over komposition og en udviklet sans for størrelsesforholdene. Det fortælles også, at han kunne male et landskab ved at begynde i det ene hjørne af lærredet og gøre hele billedet færdigt på én gang. Som komposition rummer R.s billeder næsten altid interessante billedvirkninger. Han arbejdede i udstrakt grad med dybdeperspektiv i forbindelse med figurer i forskellige størrelsesforhold eller med diagonalkompositioner med skrå vinkler af ret kompliceret art (som fx *Naar Toget ventes*). Han komponerede aldrig om på motivet, men opnåede billedvirkningen udelukkende ved karakterfulde afskæringer hvor billedets linjer skærer rammen og ligesom spænder motivet fast heri. – R. kunne have bragt det vidt i malerisk artistisk retning, men han slog sig ikke til tåls hermed. Hans kunst havde først og fremmest et rent menneskeligt

sigte, og den blev social i bedste og dybeste forstand, fordi den udsprang af hans kærlighed til det fattige landsbymiljø. Som Karl Madsen skrev „hører der Hjerte til for at elske Virkelighedens Aasyn“, således som R. gjorde det.

R. udstillede på Charlottenborg 1882–1928 og på Den frie udstilling 1902–04. Han havde udstillinger i Kunstforeningen i Kbh. 1889, 1901, 1914, 1924 og 1953 samt med Vilhelm Hammershøi og Th. Philipsen i kunstforeningen i Stockholm 1930. Mindeudstilling for ham afholdtes 1933 på Charlottenborg. 1909–15 var han medlem af akademirådet og 1917–23 af gallerikommissionen. Han er repræsenteret på de fleste museer i Danmark og i udlandet på museerne i Oslo, Stockholm og Göteborg. Han har deltaget i de fleste udstillinger af dansk kunst i ind- og udland. I Dresden 1897 og i München 1901 belønnes han med guldmedalje. I Paris 1900 med bronzemedalje. 1930 udnævntes han til medlem af det svenske kunstakademi. □Malet selvpportr. 1879. Afbildet på Rasmus Christiansens tegn. af Tuxens aftenskole, 1886 (Fr.borg). Selvpportr. på mal. 1887. Mal. af Sophie Holten, 1888 (Roskilde mus.). Buste af Fr. Hammeleff, 1890. Mal. af Michael Ancher, 1892 (Skagens mus.). Afbildet på mal. fra Johan Knudsens hjem af C. Clausen, 1892 (Bangsbomus.); mal. af samme. Mal. af H. A. Brendekilde (Fyns stifts mus.) og afbildet på mal. af samme. Tegn. af L. Find, 1895. Afbildet på mal. af Viggo Johansen 1895 og 1897 (Neue Pinakothek, München). Mal. af Knud Larsen, 1901. Buste af Gunnar Jensen, 1912 (St.mus.). Afbildet på mal. af Eiler Sørensen, 1916, af Ghita Ring, 1917. Buste af Hjalmar Kleis, 1917. Selvpportr. på mal. 1918. Mal. af L. Find, 1921 (udstillingsfonden, Charlottenborg), forstudie hertil; karikerende tegn. af samme (Fr.borg). Tegn. af A. Lofthus, 1924 (sst.). Mal. af Ole Søndergaard udst. 1925 (sst.). Buste af Hans Hempel udst. 1927. Mal. af Elisabeth Wandel. Foto. – Gravsten af Hans Hempel.

[Hans Chr. Christensen:] Fortegn. over malerier og studier af L. A. R. 1880–1910, 1910; tillæg 1922. Kat. for mindeudstill. Charlottenborg nov. 1933 m. indledn. af Karl Madsen (optr. i Politiken 8.11. s.ä.). Fortegn. over direktør O. P. Christensens gave til den da. stat. udstillet Statens museum for kunst 1957. L. A. R. 60 autotypier, 1912 (3.opl. 1944) = Små kunstbøger VI. – Interview i Gads da. mag. XXVII, 1933 163–72. – Karl Madsen i Tilskueren VI, 1889 297–310. Samme i Samleren IV, 1927 161–84. Peter Hertz: Maleren L. A. R., 1934 (heri billedfortegn. Anm. af Karl Madsen i Tilskueren LI, 1934 II 433–43). Cai M. Woel: L. A. R., 1937. Kai Flor: L. A. R. Direktør O. P. Christensens saml., 1956. Arthur Fang: R. og Roskilde, 1971 = Fra Roskilde museum XXVII.

Merete Bodelsen

Ring, Lauritz Jørgen, 1873–1949, rektor. * 22. 12.1873 i Sønder Vissing, † 17.2.1949 i Holte, begr. Sorgenfri kgd. F: gårdejer Jørgen Laursen R. og Johanne Knudsen. ~ 2.1.1904 med Ingeborg Edelsteen, * 1.1.1871 på Frbg., † 16.4.1968 i Kbh. (Pauls), d. af overbanemester, senere materialforvalter ved DSB Peter Julius Rudolph E. og Camilla Frederiksen.

R. blev 1893 student (privat dimitteret) fra Frbg. latin- og realskole, var derefter nogle få år lærer i provinsen og blev 1901 cand. mag. med matematik som hovedfag og fysik, kemi og astronomi som bifag. Efter lærer- og manuduktørvirksomhed blev han 1905 ansat som timelærer ved Viborg katedralskole, adjunkt her 1908 og lektor 1918. Herfra flyttede R. 1921 til Fr.borg statskole som rektor, men forlod denne stilling med udgangen af 1938 og flyttede til Holte. R. var 1908–15 forstander for og 1915–21 medlem af bestyrelsen for Viborg tekniske skole; han blev censor i kemi og senere formand for censorerne ved skoleembedseksamen under Kbh.s univ.s matematisk-naturvidenskabelige fakultet. – R. havde øjnene åbne for gymnasiekolens trivsel og interesserede sig foruden for sine fag for badning, idræt og lejrskole. Det er dog især som lærebogsforfatter han gjorde sit navn kendt. 1915–18 udgav han sammen med Hans Jensen Pihl (Hansen) et lærebogssystem (almindeligt kaldet „Pihl og Ring“) for regning i mellemkolen der vedblev at udkomme til begyndelsen af tresserne. Mens R. i Viborg især havde undervist i sit hovedfag, gik han som rektor over til især at undervise i kemi – angiveligt for at lære flere elever at kende, da faget kemi kun beslaglagde to ugentlige timer. Han blev selv grebet af kemien og udgav 1929 *Kemi for Gymnasiet* der i løbet af få år næsten fortrængte Julius Petersens indtil da stærkt benyttede, men nu noget forældede lærebog, idet R. forstod at indbygge et vist fundament af den fysiske kemi i sin bog og derved modernisere gymnasiets kemiundervisning; specielt kan det fremhæves, at fra 2. udg. 1933 benyttede R. den af J. N. Brønsted foreslåede syre-base-teori. Lærebogen udkom i 12. udg. i begyndelsen af tresserne. – R. 1930. DM. 1938. □Mal. af Carla Colsmann-Mohr udst. 1949. Foto.

Studerne fra 1893, 1918 62. Fr.borg statskole. Årsberetn. 1948–49 3f. C. M. Neergaard i Gymnasiekolen XXXII, 1949 446f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

E. Rancke-Madsen

Ring, Maria, se **Ring, Johannes**.

Ring, Oluf Sørensen, 1884–1946, komponist. * 24.12.1884 i Jelling, † 26.4.1946 i Svendborg, begr. Vejstrup valgmenighedskgd. F: seminarie-

Ring, Oluf

lærer Marius *Sørensen (1853–1939) og Jensine J. Frandsen (1853–1906). ~21.4.1910 i Kbh. (Frels.) med Marie Enevoldsen, * 19.6.1883 i El-sø, Mors, † 13.1.1969, d. af lærer, senere musikdirektør Jens E. (1852–1923) og Johanne Karstensen (1847–1923).

R. valgte sin fars gerning; efter præliminæreksamen 1901 tog han 1905 lærereksamen fra Jelling. I de følgende år virkede han som vikar ved Kbh.s skolevæsen samtidig med at han tog privat musikundervisning bl.a. hos Thomas *Laub samt celloundervisning hos Ernst Høeberg. Han ernærede sig nogle år som udøvende musiker men brød af og blev 1911 lærer ved seminariet i Ribe. Herfra kom han 1930 til Skårup seminarium. Ved studierejser til Paris, Beuron og Leipzig udvidede han sin musikalske horisont og et ophold i Berlin hos Fritz Jöde 1931 blev af afgørende betydning for hans senere musikopdragende arbejde, der bl.a. fandt udtryk i radioseri- en Syng med os som fra 1934 løb over ni sæsoner. – Ved siden af flere andre musikalske tillidshverv var R. (siden 1934) overdirigent for Fyns central arbejder sangkor og vicedirigent for Fyenske folkekor. Hans musikalske udgangspunkt er Carl *Nielsens og Thomas Laubs folkelige sange og denne sidstes kirkelige melodier. Hvor han som komponist bevæger sig på dette grundlag kan han i den lille form nå det sublime; dette gælder både hans små kantater og hans sange (*Hvor smiler fagert den danske Kyst*), mens han i sine større værker (korværket *Folke*, 1931) betræder veje der for længst er forladt. Blandt hans udgivelser kan nævnes *Folkkehøjskolens Melodibog*, 1922 (s.m. med Th. Laub, Carl Nielsen og T. *Aagaard), hvoraf en noget doktrinært præget 4.udg. (s.m. M. *Wöldike) kom 1940, endvidere orgelskole 1933 (s.m. med F. *Viderø), sangbogen *Syng, Danmark*, 1938, *Arbejder Melodibogen*, 1936, klaverskole, violinskole og harmoniumskole for børn, *Fra Haydns Dage, Musik fra 17. og 18. Aarh.* o.fl. – Foruden sange og kirkelige melodier i Folkkehøjskolens Melodibog og andre steder har han skrevet *Melodilære*, 1937, operaen *Svindrengen* (Det ny teater 1923), *Kantate ved den nordiske Kirkes Ansgar Fest i Ribe*, 1926 og korsange og har som led i sin pædagogiske virksomhed ledet ca. 40 radioudsendelser. – R.1935. □Mal. af Agnes Smidt, 1919. Foto.

Interview i Fyns venstreblad 10.12.1944. – Arthur Arnholtz i Nationaltid. 28.4.1946. Mogens Wöldike i Dansk kirkesangs årsskr. 1945–46 3f. Danskeren VIII, 1946 nr. 9 4–42 (flere forf.). Erl. Brahm i Dansk udsyn XXVI, s.å. 314–29. Erik Spur m.fl. i Højskolebl. LXXI, s.å. 219–24. Gunnar Heerup i Levende musik IV, s.å. 125f. L. Bruun Andersen i Dansk sang V, 1953 18–23 41–47. Frands Johan Ring: O. R., 1961.

Sven Lunn*

Ringerinck (Ringeling), **Hinrich**, -1583–1629, billedskærer. † 1629 i Kbh. Gift.

R., der måske er indvandret fra Westfalen nævnes i Flensborg 1583 som stenhugger, 1588–89 som stenhugger og snedker og senere næsten kun som billedskærer. Han var knyttet til byens snedkerlav, men måtte kun beskæftige en enkelt snedkersvend og ikke med glat arbejde. Endnu 1626 virkede han i Flensborg, men vistnok på grund af krigsurolighederne drog han til Kbh. hvor både han og hans hustru døde. Dette vides af et brev fra hans søn Gert der senere blev billedskærer i Kbh. og Roskilde, mens en anden søn, Johan, fortsatte værkstedet i Flensborg. – Gennem mere end 40 arbejdsår har R. udført en statelig række arbejder, blandt hvilke det dokumentarisk sikrede hovedværk er orgelhuset og orgelpulpituret i Flensborg St. Nicolai, udført 1604–09, en pragtfuld komposition i højrenæssancestil, trods sin rigdom ganske fast i opbygningen og med talrige velskårne figurer. Til gruppen af sikre arbejder hører desuden en række prædikestole (Sønderborg, 1599, Egen, 1600, Dybbøl, 1605, Kliplev, 1610) samt døbefont og epitafium, begge 1613, i sidstnævnte kirke. Lighedspunkter genfindes i flere andre flensborgske værker, foruden en række epitafier, især Maria-kirkens altertavle, 1598 og Helligåndskirkens prædikestol, 1602 (nu i St. Jürgens k., Flensborg). Vanskeligheden ved at finde én dominerende hånd i de sikre arbejder gør det dog problematisk entydigt at karakterisere R.s stil. Muligvis har R. i første række, som det kendes fra senmiddelalderen, været entreprenør der i vid udstrækning overlod selve billedskærerarbejdet til svende eller kollegaer, heriblandt Niels Tagesen i Sønderborg og Peter Petersen i Tønder. Usikkerheden ved at skelne mellem værkstedets og kopistarbejde gælder også de mange, ofte ret håndværksmæssigt tørre R.ske møbler der nu er spredt i nordtyske og skandinaviske museer og foruden i Flensborg og Kiel er repræsenterede i Nationalmuseet, Kunstindustrimuseet, Fr.borgmuseet samt i Oslo og Bergen.

Johs. Biernatzki i Rich. Haupt: Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schlesw.-Holst. III, Kiel 1899. Übersicht der Maler 14. H. Sauermann i Bericht des Kunstgewerbe-Museums in Flensburg, 1900 36–52. Jenny Müller i Festschr. des Kunstgewerbe-Museums der Stadt Flensburg, 1928 137–55. Danm.s kirker. Sorø amt I, 1936; Bornholm, 1954–59; Tønder amt, 1957–59; Åbenrå amt, 1959–60; Sønderborg amt, 1961–62. Kunstdenkmäler des Landes Schlesw.-Holst. Iff, Berlin 1939ff. Fritz Fuglsang: Flensburg, Kunst und Geschichte, Flensburg 1959.

Birgitte Bøggild Johannsen (Chr. Axel Jensen)

Ringheim, David Gottschalksen, 1787–1875, veterinær. * 18.2.1787 i Voss i Norge, † 6.6.1875 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: lensmand Gottschalk Mathiesen Mølster på gården Ringheim (1746–1811) og Rannveig Davidsdatter Lunde. ~ 1° 24.11.1809 i Kbh. (Frels.) med Louise Sophie de Lamotte, * 17.4.1784 på Koberg Sättesgård, Melby sg., Älfsborg län, † 20.5.1844 i Kbh. (Garn.), d. af gartner Jan de L. og Beata Katharina Ipsonia. ~ 2° 9.11.1852 i Kbh. (Garn.) med Wilhelmina Carolina Trönberg, * 26.6.1820 i Stockholm, † 21.1.1898 i Kbh., d. af skræddersvend, senere portner Eric T. (1776–1835) og Anna Christina Wallinder (1782–1855). R. kom 1806 til Kbh. og tog eksamen fra veterinærskolen på Chr.havn 1809. 1810 blev han ansat i hæren som regimentsdyrlæge ved artilleriet i Kbh., og ved dette våben forblev han til 1851, idet han dog fra 1837 tillige fungerede som stabsdyrlæge og chef for dyrlægekorpslet. 1863 tog han sin afsked. Det faldt således i hans lod at være den ledende ved feltveterinærvesenet i den første slesvigske krig 1848–50. Ved hans 50 års dyrlægejubelæum anerkendtes „hans sjældne Dygtighed, udprægede Retskaffenhed og store Humanitet over for alle sine undergivne“. Krigsårenes tidsånd krævede sammenhold og efter andre stænders eksempel besluttede dyrlægerne af følge R.s opfordring om samling, og 8.2.1849 stiftedes Den danske dyrlægeforening med R. som første formand; han fungerede til 1863. Da det veterinære sundhedsråd oprettedes 1851 indtrådte R. som medlem, og han varetog hvervet til 1864. Sine erfaringer fra krigen meddelte R. i Tidsskrift for Veterinærer (2.r. IV, 1874); i Veterinair-Selskabets Skrifter (III, 1818) har han publiceret en del kliniske iagttagelser. Sammen med S. H. Bagge og P. L. Malmgreen udgav R. *Ledetråd ved Elevernes Underviisning i Skolen for militaire Beslægsmede*, 1858. – R. 1844. □ Litografi 1860 efter daguerreotypi fra tidligst 1844–45. Træsnit, Stuttgart 1863. Maleri.

G. W. Schrader og E. Hering: Biogr.-lit. Lexicon der Thierärzte aller Zeiten und Länder, Stuttg. 1863 351. H. M. Høyberg: Det danske dyrlægekorps' hist., 1901 89f. Carl H. Hansen i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen. VII, 1924 54f.

Hj. Friis*

Ringheim, Lise, * 1926, skuespiller. * 15.5.1926 på Frbg. F: skuespiller Arvid R. (1880–1942) og Jenny Marie Kristiane Olsen (1893–1954). ~ 1° med skuespiller, sceneinstruktør Hans-Henrik Krause, * 13.3.1918 i Hellerup (~ 2° med cand. jur. Marianne Borch, * 1932), s. af politimester Richard Christian K. (1878–1945) og Johanne

Elisabeth Pontoppidan (1884–1961). Ægteskabet opløst. ~ 2° 1971 med skuespiller Henning *Moritzen, * 3.8.1928 i Tårnbæk, s. af grosserer Carl Peter Christian M. (1888–1945) og Emmy Bolvig (1893–1968).

R. begyndte tidligt at optræde som jazzsanger både herhjemme og i udlandet, gennemgik 1948–50 Det kgl. teaters elevskole og har siden, fraset årene 1975–80, været knyttet til dette teater. Hun viste sig hurtigt som et meget alsidigt talent, moderne af type, men med sin perfekte dygtighed let at placere også i det klassiske repertoire. Hun havde desuden to oplagte aktiver i sit attraktive ydre og i sin glimrende sangstemme – nogle af sine bedste roller har hun haft i operetten og musical'en, vittigst som kaptajnens datter i *Pinafore*, 1955, mest brillant som Hanna Glawari i *Den glade enke* på Scala, 1969, mest gribende som skuespilleren Heather i den amerikanske musical *I morgen er jeg på vej*, 1980 der indviede Det kgl. teaters nye foyerscene. Hun lod sig fra starten ikke spærre inde i noget specielt rollefag, skønt hun med sin lidt nøgterne pose og sit vittige, til tider skarpe lune havde usædvanlige betingelser for at fremstille den unge pige og den unge kvinde af i dag. Hun er heller ikke gået af vejen for den rene komik hvad hun første gang viste som bondepigen Agnete i *Som man behager*, 1951 og senere bekræftede som en stærkt karikeret Mette i *Kærlighed uden strømper*, 1973. Men først og fremmest havde hun det held at Det kgl. teater hurtigt op gennem 50erne lod hende spille roller som gav hende chancer for at udvide sit talent i mange forskellige retninger. Leanders usynlige i Holbergs *De usynlige*, Judith i Maxwell Andersons *High Tor*, kæmpekvinden Josie i Eugene O'Neills *Måne for de mislykkede* og Lady i Tennessee Williams' *Drømmen om Orpheus* var de vigtigste stadier på vejen. R. frigjorde i disse roller poetiske og dramatiske kræfter man næppe havde tiltroet hende, mens hendes udvikling i 60erne snarere gik i retning af det vittige og ironiske, ofte kombineret med en kølig erotisk udstråling. I den klassiske komedie viste hun denne side af sit talent som Arsinoë i *Misantropen* – som hun første gang spillede i Sam *Besekows iscenesættelse 1963 og atter i Ingmar Bergmans 1973. Men mest hjemme følte hun sig utvivlsomt i det moderne drama – især måske i de roller hun i denne periode spillede på fjernsynet, fx i Harold Pinters *Kollektionen*, i Marcel Aymés *Retten på vrangen* og i Marcel Achards *Må jeg lege med?* I kraft af sin kunstneriske modenhed og mangesidighed faldt det hende ikke vanskeligt lidt efter lidt at glide over i det noget ældre rollefag, selv om flere af de primadonna-roller hun 1975–80 spillede uden

for Det kgl. teater kun delvis klædte hende – fx i *Høfeber* og *Mågen* på Århus teater. I denne periode optrådte hun sammen med sin mand Henning Moritzen i et to personers showprogram vist både herhjemme og i USA og i komedien *Samme tid næste år* på Det ny teater – som par var de i forvejen kendt over hele Danmark som ægteparret Per og Bitten i radioserien *Karlsens kvarter*. Men for ingen af dem betød disse år borte fra Det kgl. teater den inspiration og fornyelse, de vistnok havde regnet med. Og det føltes derfor naturligt at de 1980 vendte tilbage til nationalscenen hvor R. allerede i sin første sæson gjorde sig stærkt gældende, bl.a. i den ovenfor nævnte musical *I morgen er jeg på vej* samt som Alice i Det danske teaters opførelse af Kjeld Abells *Vetsera blomstrer ikke for enhver*. Hendes repertoire på fjernsynet har været mindst lige så vidtspændende som på teatret, og i Radioteatret har hun ofte været anvendt. Derimod har filmen forholdsvis sjældent taget hendes evner i brug, selv om hun modtog en Bodil for sit spil i besættelsesfilmen *Den sidste vinter*, 1960. Som jazz- og visesanger er hun vedblevet at optræde bl.a. med tekster af Poul Henningsen og Klaus Rifbjerg. – R. modtog Frederik Schybergs legat 1954, Poul Reumerts legat 1962, Tagea Brandts rejselegat 1967 og Henkel-prisen 1978. – R. 1966. □ Tegnet i rolle af Helge Refn udst. 1966 og 1976. Tegn. af Mette Valentin udst. 1975. Foto.

Jens Kistrup

Ringnis (Rincknis, Ringenes), **Jørgen** (Jürgen), –1630–52, billedskærer. Begr. 2.5.1652 i Nakskov.

Efter navnet at dømme må R. antages at stamme fra kirkebyen Ringenæs nord for Flensborg fjord, og adskillige træk i hans arbejder tyder på at han har fået sin uddannelse hos Hinrich Ringerinck i Flensborg. Rimeligvis er et par prædikestole på Alt (Nordborg, Oksbøl) ungdomsarbejder af R. der senere udelukkende virkede på Lolland og Falster. 1630–31 udførte han prædikestolen og orgelpulpituret i Nakskov kirke der begge er tydeligt prægede af Flensborgmaneren. Endnu på det tidspunkt synes han at have boet i Maribo men senere, i hvert fald fra 1937, omtales han som hjemmehørende i Nakskov. I de følgende år udførte han foruden andre snitværker en lang række altertavler og prædikestole, de fleste til falsterske kirker, deriblandt prædikestolene i Nykøbing og Stubbeboing der rober påvirkning af Ejler Schrøders arbejde i Herlufsholm. Hans yngste kendte snitværk er altertavlen i Nr. Alslev fra 1652–53.

Hans kompositioner bærer til det sidste præg af at han har lært kunsten i et værksted hvor højrenæssansens traditioner herskede. Men til ornamentale enkeltheder bruger hans barokkens bruskværk med smag og dygtighed, og skønt han sikkert har arbejdet hurtigt og billigt, virker hans dekorative arbejder elegante og festlige. Fr.borgmuseet ejer et af hans verdslige skabe; forskelligt snitværk findes i Nationalmuseet og museet i Maribo.

Chr. Axel Jensen: Danm.s snedkere og billedsniidere, 1911. Samme i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XXV 1937 83–94. Danm.s kirker. Præstø amt II, 1933–35; Maribo amt I–II, 1948–51. F. Nabe-Nielsen i Årbog for Lolland-Falsters hist. samf. 1976 142–48.

Chr. Axel Jensen*

Ringsted, Henrik Vibe, * 1907, journalist. * 19.10. 1907 i Kbh. F: læge Hans Christian R. (1868–1951) og Elisabeth Gulstad (1874–1942). ~ 25.6.1952 på Frbg. med Grete Schäffer. * 23.7. 1910 i Kbh., d. af ingeniør Knud S. (1879–1926) og Wanda Mercy Magnusson (1886–1938).

R. voksede op i et konservativt hjem på Østerbro og blev 1925 student fra Østre Borgerdyd, en skole der dengang bogstaveligt og i strengeste mening efterlevede sit navn. Han kastede sig med flid over studiet af engelsk og tysk, blev cand.mag. 1931 og virkede derefter en kort tid som lærer ved sin gamle skole og andre steder med udsigt til en karriere inden for gymnasieskolen. Lige fra drengeneårene var hans tilskyndelser imidlertid også gået i andre retninger. Han overvejede en tid at blive skuespiller og sigtede siden på filmen hvor han periodisk blev medarbejder på Nordisk Film og assistent hos Carl Th. Dreyer. Hans engagement i film, der skulle vare livet igennem, gjorde ham allerede i denne kunststarts ungdom til en af de mest sagkyndige i landet. Men at skrive, at meddele sig, at fortælle var for R. det væsentlige, og gennem studietiden og tiden som lærer fik han optaget artikler om mangeartede emner i ugeblade og tidsskrifter, altsammen foreløbig som bibeskæftigelse og bidrag til sin private økonomi. 25 år gammel blev han 1932 ansat ved Politiken under omstændigheder der i lyset af hans senere karriere tager sig ejendommelige ud. Han havde set ansættelsen som opfyldelsen af alle sine drømme, men den blev ledsaget af forbud mod at skrive. Dette skriveforbud blev gennemført af bladets journalister der dengang som stand så deres erhverv som et frit marked, principielt åbent for enhver, uden andre forudsætninger end journalistisk sans og skriveevne, og det bekymrede dem hvis man nu ville privilegere akademikere. Og R. var jo magister. Både den nye og den gamle klausulering

turde være lige hæmmende for talentets blomstring. I R.s tilfælde stjal det tyve år af hans liv i hvilke den uventede karantæne henviste ham til ganske vist nyttigt arbejde som sekretær for chefredaktør Valdemar *Koppel, udskriver af korrespondenternes telefonnotater og opstilling af radioprogrammer, men hvorunder hans evner ikke kom til deres ret udover causerier til rubriken Dag til Dag der efterhånden indsmugledes på trods af skriveforbudet.

Der skulle en verdenskrig til før bladets ledelse opdagede at man i R. havde den fødte reporter. Politiken var 1939 uden egen korrespondent i Berlin. Bladets mangeårige korrespondent i Tyskland, Th. Steinthal, var nogle år tidligere blevet udvist af nazisterne fordi han var jøde, og redaktionen havde af den grund ikke villet sende nogen anden til Berlin. Men længe før besættelsen var det tyske pres på Danmark stærkt, og det medførte også et krav om at landets største dagblad skulle have en korrespondent i den tyske hovedstad. Det drejede sig i de år om en Uriaspøst som flere af bladets medarbejdere undsløg sig for, men som R. tøvede tog imod da den trods alt og omsider kunne legalisere ham som skrivende journalist. R. var derefter korrespondent i Berlin 1939–40 og igen, med et kort mellemstil som redaktionssekretær, fra 1941–45. Den vanskelige opgave under den tyske propagandas pres på den dobbelte censur i henholdsvis Berlin og København løste R. ikke blot uden at kompromittere sig; ved at opdyrke kunsten at skrive mellem linierne og ved sproglig underfundighed lykkedes det ham at smugle megen sandhed igennem til sine læsere i Danmark. Hans skildringer af bombardementerne af Berlin var lige bemærkelsesværdige i indhold som i form. Efter de allieredes indrykning i Berlin blev R. krigskorrespondent i engelsk uniform, og i opløsningsstiden under det tyske sammenbrud udførte han ved siden af sit journalistiske arbejde et betydeligt humanitært arbejde ved at optræde som ubestaltet „diplomat“ i det tomme og udbombede danske gesandtskab. Herfra formidlede han kontakt mellem danske hjemme og pårørende i Berlins ruiner om hvis skæbne der længe herskede uvished. I efteråret 1945 opnåede R. national berømmelse ved med de amerikanske besættelsesmyndigheders bistand at få Istedløven ført til Danmark. H. V. *Bissens mindesmærke over de faldne i slaget ved Isted 1850, oprindeligt opstillet på Flensborg kirkegård, var 1864 af tyskerne blevet ført til en kasernegård i Berlin. Den blev nu af Tysklands besejrere og på R.s initiativ skænket til kong Christian X og opstillet foran Tøjhusmuseet. Istedløven kom på den måde, måske ikke helt regelret, ind under de

allieredes redningsaktion for røvede kunstværker, en aktion der strengt taget kun havde gyldighed for nazisternes rov under den anden verdenskrig. – Efter fortsat som titulær krigskorrespondent at have dækket Potsdamkonferencen og Belsenprocessen 1945 og den store krigsforbryderproces i Nürnberg 1945–46 kom R. som korrespondent til London, en udsendelse der varede i 15 år indtil han 1961 vendte tilbage til Tyskland som korrespondent i Bonn.

R.s bladkorrespondancer gennem mere end 25 år i henholdsvis London og Bonn er en løbende krønike over Englands tilbagegang efter den kostbare sejr og den tyske forbundsrepublikks genrejsning efter sammenbruddet. Hans journalistiske særpræg viser sig her i en sammenkædning af de politiske begivenheder der motiverer den enkelte reportage, med billeder fra den tilsyneladende trivielle hverdag der nok så meget som den politiske abstraktion afdækker samfundenes forvandling. Det samme blik for det sociale og kulturelle bag det politiske gør sig gældende under mange reportagerejser til alle egne af verden som R. drog ud på fra sine faste engelske og tyske stationer. Ved siden af sin dagbladsjournalistik har R. skrevet en række bøger der ikke er artikel-samlinger, men selvstændige arbejder hvor han i mange tilfælde overskrider den usynlige men vanskeligt passerbare grænse mellem journalistik og litteratur. Umiddelbart efter den anden verdenskrig udmøntedes hans tyske erfaringsstof i bøgerne *Omkring Tysklands Fald*, 1945, *Hvad Hitler saae*, 1946, og *Maskerne falder i Nürnberg*, 1946 (s.m. Helge Knudsen). Fra tiden i London, der har været hans store kærlighed, har han skrevet *En have i London*, 1949 (oversat til engelsk), *London i lup*, 1953, og *London-mosaik*, 1957, der alle er blevet folkeejede og er udkommet i talrige oplag. Rejser i Sydamerika og USA er blevet fulgt af *Den sorte mandler*, 1955, og *En duft af Amerika*, 1961. Han har endelig skrevet flere erindringsbøger lige fra barndomstiden på Østerbro, *Lille dreng med trillebånd*, 1958, og *Det forsvundne trillebånd*, 1973 til *Erindringer* i flere bind om sit liv som journalist. – R. modtog 1945 journalisternes fornemste æresbevisning Henrik Cavling-prisen. – R. 1968. □ Tegn. af Hans Bendix og af Bo Bojesen. Foto.

H. V. R.: Lille dreng med trillebånd, 1958. Fra vedsendte korrespondent, 1965, *Det forsvundne trillebånd*, 1973 og *Erindringer* I–III, 1978–80. H. V. R. i Politiken 18.10.1967 og Ålborg stiftstid. 17.10.1977. Interview i Politiken 16.5.1971. – Børge Outze i Journalisten 10.5.1946. Politiken 14.4. s.å. Ernst Priemé sst. 1.2.1972. Ebbe Mørk sst. 9.7.1978.

Erik Seidenfaden

Rink, Hinrich Johannes, 1819–93, geograf, Grønlandsforsker. * 26.8.1819 i Kbh. (Petri), † 15. 12.1893 i Kristiania, begr. sst. F: grosserer Johannes R. (1783–1865) og Agnese Margaretha Hedde (1793–1865). ~ 28.4.1853 på Frbg. (Holmens) med Nathalie Sophia Nielsine (Signe) Caroline Møller, * 24.1.1836 i Frederikshåb, † 19.4. 1909 i Kristiania, d. af kolonibestyrer, senere kammerråd Jørgen Nielsen M. (1801–62) og Antonette Ernestine Constantine Tommerup (1813–91, ~ 2° 1864 med cand.teol., skoleinspektør Niels Wolff, 1821–1913).

R. var på fædrene side af en gammel Holland-Holsten-Ditmarsken æt, på mødrene af en betydelig ditmarsker slægt. Faderen var i Kbh. blevet handelsuddannet, og knyttet til Skt. Petri menighed ligesom sin familie, førte han tidligt et stort hus præget af gammel borgerkultur med tysk præg. For R. der fødtes i Kbh. og havde sin opvækst der, var både dansk og tysk sprog ligeværdige; men af den dengang standende nationalitetskamp prægedes han i overvejende dansk retning. I den henseende kom skolegangen i Sorø vel også til at være afgørende. 1838 dimitteredes han til universitetet og efter anden eksamen (også ved Sorø Akademi 1839–40) studerede han fysik og kemi ved Polyteknisk læreanstalt, blev amuensis ved dets kemiske laboratorium, men tog så vidt vides ikke nogen afgangseksamen. 1843 vandt han universitetets guldmedalje i kemi, og for den samme afhandling fik han den filosofiske doktorgrad ved Kiels univ. hvor han på det tidspunkt studerede. Økonomisk uafhængig var han og tog til Berlin for at studere medicin og meteorologi. Disse spredte studier førte ikke til noget endeligt valg af fag. R. havde stiftet bekendtskab med H. C. Ørsted, og på hans forslag kom R. hovedkulds og egentlig noget modstræbende med som geolog på korvetten Galatheas jordomsejling. Juledag 1845 begyndte han på sine geologiske undersøgelser på Nikobarerne, men blev også brugt til tekniske arbejder ved oprettelsen af kolonien der. En ondartet klimafeber, formentlig malaria, tvang ham dog til at rejse til Danmark i sommeren 1846. En geografisk beskrivelse på tysk af Nikobarerne 1847 blev det synlige resultat af denne færd for hans vedkommende. Her viste han sig som en fremragende geografisk og topografisk beskriver, så disse fag måtte blive hans fremtidige. Også som korttegner havde han vist sig fremragende. Hans geologiske og geografiske interesser vendte sig derefter tilfældigvis mod Grønland, nærmere betegnet grafitforekomsterne i det nordlige Vestgrønland. 1848 foretog han en rejse dertil og fandt ved Umánaq nogle grafitforekomster, der muligvis var rentable. Udvindingsforsøg blev

under R.s ledelse etableret. Hele foretagendet mødte lokal uvilje, og det blev efter et par års virksomhed opgivet. R. blev dog i Grønland til 1851 og virkede samtidig som en slags geologisk konsulent for direktoratet for Den kgl. grøn. Handel. Der var i de år også andre mineraludvindingsprojekter under drøftelse. Efter sin hjemkomst 1851 fik han Videnskabernes selskabs sølvmedalje. 1853 udgav han så sit arbejde *Om Isens Udbredning og Bevægelse over Nordgrønlands Fastland* (i Tidsskr. for populære Fremstillinger af Naturvidenskabene). Denne beskrivelse af hans undersøgelser over indlandsisen og gletscherne i isfjordene i det nordvestlige Grønland dannede epoke i glaciologien og geognostikken. R. blev „The Classical Rink“. På grundlag af hans undersøgelsesresultater kunne videnskaben arbejde videre. Med meget enkle hjælpemidler fik han også tegnet et længe brugt kort over Nordgrønland.

Umiddelbart efter hjemkomsten var R. ved et andet medlems udtræden blevet knyttet til kommissionen for de grønlandske anliggender af marts 1851. I dennes betænkning 1852 blev det henstillet, at R. foretog en rejse til det sydlige Vestgrønland, svarende til rejsen i det nordlige. Samme sommer rejste han. Efter at være vendt tilbage udgav han den lille bog *Om Monopolhandelen paa Grønland* hvori han tog til orde for opretholdelsen af monoopolet af hensyn til befolkningens velfærd, dog med en mulighed for ophævelse af monoopolet, når udviklingen tillod det. Samtidig udkom, støttet af Videnskabernes selskab, 1. del af hans *Grønland, geografisk og statistisk beskrevet* om det nordre inspektorat. 2. del tilsvarende om det søndre inspektorat udkom 1857, udvidet og oversat 1877 under titlen *Danish Greenland, its People and its Products*, (reprodg. 1974). Dette værk er en ind imellem subjektivt præget statusopgørelse over tilstanden i Vestgrønland umiddelbart forud for 1850 og en længe ønsket beskrivelse af kyststrækningerne og deres befolkning. Kommissionen af 1851 havde drøftet muligheden af at sammenlægge inspektorstillingerne til én, hvor embedsmanden skulle være omrejsende inspektør. R. blev derfor 1853 i første omgang forsøgsvis konstitueret som kolonibestyrer i Julianehåb og samtidig som den tredje inspektør. Hans indberetninger derfra virkede så opskræmmende, at en undersøgelse blev sat i værk. Inspektør C. P. Holbøll blev hjemkaldt, men døde på tilbagerejsen 1855. R. blev så konstitueret som kolonibestyrer og inspektør i det søndre inspektorat. Tanken om sammenlægningen af embederne blev opgivet og 1858 blev R. fast ansat. Ikke blot ved sin konstitution 1853 men også ved sit ægteskab blev R. knyttet fastere

til den grønlandske hverdag. Hans unge hustru var født i landet og beherskede sproget, hvorved hun blev R. en uvurderlig fortsat hjælper. R. hellegede sig fra da af ganske at søge løsninger på de mange grønlandske problemer, samtidig med at han utrættelig arbejdede på forbedringer af forholdene for befolkningen. Han fandt yderligere tid til studiet af denne befolknings fortid og kultur, og derved reddede han mangt og meget fra at gå endegyldigt tabt. Sine studier nedfældede han løbende, bl.a. samlingen *Eskimoiske Eventyr og Sagn*, 1866, suppleret 1871 og afkortet oversat til engelsk 1875 (i reprotryk 1974). Adskillige mindre afhandlinger blev udgivet, heriblandt *Om Grønlandernes gamle Tro og hvad der af samme er bevaret under Kristendommen* (Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1868), hvor han lidt vel ensidigt klandrede missionens indsats.

Ligesom R. var nytænkende inden for eskimologien og geologien, var han nyskabende inden for administrationen og kulturudviklingen i Grønland. Under samtaler med fremtrædende danske embedsmænd i Godthåb og seminarielærer Samuel *Kleinschmidt undfangede R. 1855–56 ideen om oprettelse af et begrænset lokalt selvstyre i Vestgrønland. Det blev til de såkaldte forstanderskaber. Denne betegnelse peger i sig selv tilbage på oprettelsen af sogneforstanderskaberne i Danmark 1841. Tanken på dem, parret med datidens tro på fremskridt i forbindelse med politisk vækkelse og frihed, ligger sandsynligvis til grund for R.s og Kleinschmidts idé. Skønt man ikke med bestemthed ved det, menes R. at have hældet stærkt til politisk liberal side. Efter lang tids drøftelser med myndighederne i Kbh. lykkedes det at føre en fastlagt ordning ud i livet, 1862 i det søndre inspektorat, 1863 i det nordre. Ved af beskæftige sig med de lokale sager, mest socialforsøgsømnere, og træffe selvstændige beslutninger skulle befolkningens selvrespekt genrejses. Dette var R.s og Kleinschmidts håb, men også at grunden til en udvikling henimod et egentlig kommunalvæsen skulle være skabt. Udviklingen skulle hvile på de grønlandske forudsætninger. I den først lagte form virkede forstanderskaberne fortrinligt en lang årrække, men stivnede efter 30-40 års forløb, delvis forårsaget af R. selv. – Ved siden af forstanderskaberne skulle et i Grønland redigeret, trykt og gratis udsendt blad give plads for oplysning, fortrinsvis verdslig, debatter, fangstberetninger, fortællinger og andre kulturelle emner. Det skulle være illustreret. På R.s initiativ og med hans selvtræde tekniske færdigheder blev en trykpresse anskaffet til inspektoratet, en grønlandsk redaktør antaget (Rasmus *Berthelsen) og en typograf uddannet

(Lars *Møller) som senere blev redaktør. På dette trykkeri blev udgivet adskillige småskrifter og fra 1861 det grønlandsksprogede månedsblad *Atuagagdliutit*, der udsendes den dag i dag. Til dette blad indhentede R. beskrivelser af dagliglivets foreteelser skrevet af grønlandere, sagn, historier og beretninger. Spændende europæiske fortællinger bragtes som føljetoner. R. var en habil tegner og akvarelmaler med sans for balancen i motivet. Nogle af hans billeder blev litograferet af Lars Møller. R. fik samtidig sat gang i grønlandske naturbegavelser inden for tegning og træsnitkunsten. Det betød begyndelsen til en meget frugtbar udvikling. På mange felter kom grønlanderne pludselig til orde, og det var netop R.s mening med dette.

Allerede 1868 måtte R. på grund af svigtende helbred forlade Grønland. I to år samlede han sig om sine grønlandske studier og udgivelser, bl.a. *Om Eskimoernes Herkomst* (Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1871). Efter direktør Christian *Olricks død 1870 kaldte regeringen R. til embedet 1871. Det blev til 11 års hårdt slid, mange stridigheder og skuffelser. Han havde tænkt sig at lede udviklingen i Grønland videre ad de spor, han havde lagt i sine sydgrønlandske år. Netop af den grund mødte han modstand både i de højrekrede, der var politisk ledende, og hos de meget konservative og traditionsbundne embedsmænd i indenrigsministeriet, hvorunder direktoratet hørte. R. var og blev fortsat betragtet som én, der havde trængt sig ind i embedshierarkiet. I sit centraladministrative virke søgte han at effektivisere Den kongelige grønlandske handels apparat og at stramme styret af de enkelte kolonidistrikter op. Samtidig skiftede han til en vis grad principielt standpunkt, idet han tidligere havde fastholdt monolets enhed, men nu mere var tilbøjelig til at ønske en adskillelse af handel og administration. Det er ikke helt klart, hvorfor han ændrede sit synspunkt. Ved visse ændringer gjorde R. forstanderskaberne mindre smidige i deres forretningsgang. Han fik uddannelsen af unge grønlandere i Danmark lagt i fastere rammer ved oprettelsen af Grønlandshjemmet 1879. 1877 havde han efter megen modstand fået oprettet Den permanente Kommission, sammensat af sagkyndige. Direktøren kunne rådspørge denne forsamling; men ministeriet så skævt til denne utraditionelle institution. Under alle omstændigheder kom han i stigende modsætning til indenrigsministeriet. Den derværende fuldmægtig Hugo *Hørring, der ekspederede de grønlandske sager, modarbejdede systematisk R. og opnåede tid sidst at gøre R. træt. 1882 søgte han sin afsked, faktisk fældet på rene bagateller. En lidet opløftende pennefejde

Rink, H.

påfulgte og blev først afsluttet, da R. som en skuffet mand havde forladt Danmark 1883 og bosat sig i Kristiania (Oslo) hvor han havde en datter gift. Endnu et tiår var R. videnskabeligt virksom, stod i korrespondance med alverdens videnskabsmænd. Blandt flere mindre afhandlinger udgav han sit skelsættende sprogforskningsarbejde *The Eskimo Tribes, their Distribution and Characteristics, especially in Regard to Language I-II*, 1887–91 (reprudg 1975). Han blev ved at forske og at skrive indtil kort før sin død.

R. var efter sigende meget sky, men til gengæld meget stejl og let pirrelig og til tider unødigt selvhævdende, når han blev sagt imod. Han kunne undertiden være noget melankolsk. Hans høje asketiske skikkelse indgød respekt, men virkede samtidig lidet imødekomende, hvilket også gav sig udslag i en udpræget mangel på forhandlingsevne. Dybere liggende humor var ham ikke givet. – Hans hustru skal have været hans absolutte modstykke. Hun gjorde sig litterært bemærket ved en række skildringer fra Grønland ved 1850. Heriblandt kan nævnes *Grønlandere*, 1886, *Koloniidyller fra Grønland*, 1888, *Kajakmænd*, 1896, og *Fra det Grønland som gik*, 1902. Alle er livfulde, værdifulde og ikke ukritiske tidbilleder, ofte opfattet med et stille lune. 1900 udgav hun *Hansæraqs dagbog. – R. 1862. □ Træsnit 1882 efter foto, efter samme træsnit af J. Falander, 1885. Relief af A. Hassel på mindevarde 1919 i Godthåb. Foto.

K. J. V. Steenstrup i *Geografisk t.* XII, 1893–94 162–66. C. F. Wandel i *Medd. om Grønland* XVI, 1896 I–IV. Oversigt over *Medd. om Grønland 1876–1912*, udg. Th. Kornerup, 1913 105. L. Bobé i *Det grønlandske selsk.s årskr.* 1918, 1919 47–64. Aage Bugge i *Soranerbl.* X, 1925 49–51. Kn. Oldendow: *Træk af Grønlands politiske hist.*, 1936 = *Det grønlandske selsk.s skr.* X. Samme: *Grønlandervennen H. R.*, 1955 = sst. XVIII. Samme: *Bogtrykkerkunsten i Grønland*, 1957. Sigrud Undset: *Artikler og taler fra krigstiden*, Oslo 1952 86–98. Eyvind Rafn i *Grønland*, 1957 441–46. George Nellemann i *Grønland*, 1968 271–77. Bodil Kaalund: *Grønlands kunst*, 1979. Samme i *Prøver af Grønlands tegn*. og trykn. 1857–61, ved H. R., 1980. – *Papirer i Kgl. bibl.*

Finn Gad

Risbjerg Thomsen, Grethe, * 1925, forfatter. * 21.2.1925 i Ting Jellinge, Hårslev sg. F: lærer Søren Kristian R. T. (1886–1975) og lærer Ellen Katrine Damsgaard (1888–1981). ~ 23.11.1948 i Lyngby med civilingeniør Jørgen Foss Brink, * 29.8.1923 i Kolding, d. af bankdirektør Hans Andreas B. (1890–1955) og Elna Wolf Hansen (1892–1980).

S.å. som R. blev student, 1943, begyndte hun at skrive i *Vild Hvede*. I kredsen omkring dette tidsskrift lærte hun bl.a. Tove *Ditlevsen og

Morten *Nielsen at kende. Selv debuterede hun med samlingen *Digte*, 1945, men det var først med sin tredje digtsamling, *Dagen og Natten*, 1948 hun fik sit kunstneriske gennembrud. Hendes digte er i form og indhold traditionsbundne og har beholdt deres egen tone gennem alle årene. Med en vis elegisk stemning som baggrund fortæller hun om længsel efter at mødes med et andet menneske i forståelse og kærlighed. En fundamental ensomhedsfølelse er også baggrunden for en række digte der søger tilbage i barndom og ungdom efter de oprindelige følelser. Af hendes digtsamlinger skal i øvrigt nævnes *I en by ved havet*, 1953, *Havet og stjernen*, 1959, *Vort eneste liv*, 1964 og *Dobbelle landskaber*, 1973. Novellerne i samlingen *Udtalmodighed*, 1961 fortæller med den unge kvindes synsvinkel om at være alene, længes efter frihed og følelsernes gengældelse. Det er lidenskaber som disse der fuldbyrdes i R.s mest hæbefulde bog, romanen *En verden uden navn*, 1966 hvor den kvindelige hovedperson forenes med den mand hun elsker i et lykkeligt møde. – R. bruger sproget, digtningen, til at søge enhed i sit liv, skabe forvandling og virkeliggørelse af kærlighedslængslen. □ Foto.

Udv. digte 1945–64, 1966. – Marie-Louise Paludan: *Ti unge lyrikere*, 1951 39–43. Henning B. Fonsmark: *Lyrikken 1945–52*, 1952 60f. Fr. Nielsen i *Danske digtere i det 20. årh.* 2. udg. III, 1966 323–25. Lise Loesch sst. 3. udg. IV, 1982 364–67.

Uffe Andreassen

Risbrich, se Riisbrich.

Rischel, Jørgen, * 1934, filolog, fonetiker. * 10. 8.1934 i Kullerup på Fyn. F: sognepræst Ejner R. (1900–80) og organist Gunnild Severinsen (* 1906). ~ 19.5.1961 i Kbh. (Holmens k.) med kunsthåndværker Anna-Grethe Andersen, * 7. 5.1935 i Kbh. (Hellig Kors sg.), d. af orgelbygmester Poul-Gerhard *A. (1904–80) og Elise Johanne Nielsen (* 1908).

R. tog nysproglig studentereksamen fra Nyborg gymnasium 1952 og studerede derefter nordisk filologi samt lingvistik, fonetik og eskimoisk sprog ved Kbh.s univ. Han modtog 1958 universitetets guldmedalje og tog magisterkonferens i nordisk filologi 1960 hvorefter han underviste i dansk ved universitetet i Bergen. Under et studieophold i USA var han tilknyttet Norwegian-English Dictionary Project ved University of Wisconsin. Siden 1963 har han været fast ansat ved Kbh.s univ., først som amanuensis i fonetik og fra 1968 som lektor i samme fag. 1974 blev R. dr.phil. på en afhandling om grønlandske lydforhold, og han blev udnævnt til professor i ling-

vistik 1978. I 1981 blev R. kaldet til det ordinære professorat i fonetik der blev oprettet i forbindelse med hans vigtigste lærer Eli *Fischer-Jørgensens afgang.

R.s videnskabelige indsats spænder over nordisk filologi, eskimologi, almen lingvistik og eksperimentalfonetik, med tyngdepunkt i fonologien, læren om lydenes funktion i sproget. Karakteristisk for R.s videnskabelige arbejder er at analysen af et konkret sprogligt materiale og formuleringen af vigtige teoretiske problemstillinger, hyppigt med udgangspunkt i flere forskellige faglige traditioner, gensidigt belyser hinanden. Inden for den nordiske filologi omfatter R.s arbejder bl.a. færøske tekstudgivelser, analyser af færøske og norske lydforhold samt grundige udrædninger af trykforhold i moderne dansk. R.s hovedværk er disputatsen *Topics in West Greenlandic phonology* fra 1974 der rummer dels en indgående analyse af en række centrale problemer i grønlandsk lyd lære, dels en omfattende diskussion af den aktuelle fonologiske teoribygning, bl.a. af de sproglige reglers psykologiske realitet. I en række senere arbejder har R. undersøgt grønlandske dialektforhold og spørgsmål vedr. den nye grønlandske retskrivning. Inden for eksperimentalfonetikken har R. især arbejdet med talesyntese, dvs. automatisk frembringelse af syntetisk (dansk) tale.

Den internationale karakter af R.s forskning viser sig bl.a. ved at han i 1978 har været gæsteproffesor i USA og siden 1981 er redaktionsmedlem for *International Journal of American Linguistics*. Blandt R.s øvrige faglige tillidshverv kan nævnes at han 1965–76 var sekretær og 1976–79 formand for Selskabet til udgivelse af færøske kildekrifter og studier, og at han i 1978 blev formand for Lingvistikredsen i Kbh. 1965–70 fungerede han som redaktionssekretær, og fra 1981 som medredaktør, for tidsskriftet *Acta linguistica Hafniensia*, og han har arrangeret flere internationale faglige møder. 1978 blev han indvalgt i Det kongelige danske videnskabernes selskab. □Foto.

Selvbiografi i Kbh.s univ. årbog 1973–74 146. – Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IX, 1979.

Hans Basbøll

Risebye, Elof Christian, 1892–1961, maler. * 3.4. 1892 på Frbg., † 11.7.1961 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: glarmester, købmand Eduard Christian Jensen (1862–1928) og Pauline Andersen (Lerche) (1878–1948). Navneforandring 10.4.1922. Ugift.

R. levede som dreng og ganske ung en årrække i USA (1905–13) og var 1910–12 elev ved Art In-

stitute i Chicago. Efter at være vendt hjem til Danmark blev han okt.1914 optaget på kunstakademiet som elev af Viggo *Johansen og Julius *Paulsen og frekventerede 1919–21 dekorations-skolen med Joakim *Skovgaard som lærer. Dette skulle blive afgørende for hans senere virke. Af selvstændige freskedekorationer udførte R. billederne i Sindal filialkirke (1921), kalkmalerierne i Vejlbj kirke ved Randers (1923) og i Skt. Markus i Kbh. (1924) samt fresken i Gedser kirkes apsis (1925). – R. knyttede sig nært til billedhuggeren Paul *Kiærskou og ledede 1923–25 sammen med ham en privat kunsthøjskole. 1924 blev han lærer ved kunstakademiets dekorations-skole, 1945 docent og 1949 professor. Han bistod 1925–27 Skovgaard ved udførelsen af dennes fresker i Lunds domkirke og 1930–31 ved deko-rationen af bryllupssalen på Kbh.s rådhus samt istandsatte freskerne i Viborg domkirke fra 1942. R. deltog i andre store dekorationsopgaver som Ejnar *Nielsens mosaikker i portrummet ved Det kgl. teaters nye scene 1933–39 og påbegyndte 1943 forarbejderne til restaureringen af J. V. *Sønnes frise på Thorvaldsens museum. Frisen blev aftrykket 1951 under R.s ledelse, men det blev Axel *Salto der fik opgaven at genskabe frisen på museets mure.

R. påtog sig ikke kun dekorationsopgaver, en stor del af hans virksomhed som kunstner optages af malerier, for det meste med religiøse eller mystiske emner. 1933 mistede han sin ven Paul Kiærskou, et chok han forsøgte at komme over ved at skildre sin sorg i en række på syv malerier *Billeder malet ved en Vens Død*, en slags åndelige selvportrætter holdt i en mørk blå-grøn kolorit. I årene fremover arbejdede han videre med denne emnekreds, malerier som *Ved en Kiste*, 1934, *Den sjælesyge*, 1935 og *Sorg*, s.å., alle kendte i flere versioner og af samme maleriske karakter som billederne efter Kiærskous død, en årsag til at han kaldtes „Sorgens maler“. Inspireret af flere besøg i Italien malede R. religiøse motiver som fx *Svededugen* og figurmotiver som *Hylder i Abruzzerne*, 1939. Nogle enkelte landskaber kendes også fra hans hånd, men menneskeskildringer prægede af ensomhed og sorg udgør hovedparten af hans livsværk. Han har karakteriseret sin egen kunst med følgende ord: „Jeg har aldrig kunnet male det mine Øjne saa – men kan det jeg følte i mit Indre – man kan kalde det for „Sjælemaleri“, om man vil – men mine Billeder er oplevet gennem det der mødte mig i Livet – de har alle været Sandhed for mig!“.

R. rejste ganske meget, første gang 1922 til Wien, Budapest, Tyrkiet, Egypten, Grækenland og Italien, det land han oftest besøgte (1931, 1932, 1933, 1934, 1936, 1939, 1947 og 1949), men han

Risebye, Elof

var også i Berlin og Dresden 1927 og i Paris 1939. Han udstillede 1916–21 på Kunstnernes efterårsudstilling og fra 1917 af og til på Charlottenborg. 1930 holdt han sammen med Kiærskou en udstilling i Den frie, 30 år senere viste han samme sted et retrospektivt overblik over sit værk. Fra årene omkring 1950 kendes nogle grafiske blade fra R.s hånd. Han var medlem af censurkomiteen for Kunstnernes efterårsudstilling i flere omgange, fra 1941 af bestyrelsen for Den frie og fra 1950 af akademirådet. – R. 1951. R. 1957. □ Buste af Gunnar Hansen, 1920. To tegn. af Joakim Skovgaard, 1925. Buste af Helle Klint Bentsen udst. 1927 og af Paul Kiærskou udst. s.å. samt af samme, i overnaturlig størrelse, s.å. Samtlige figurer i Kiærskous arbejder i Ans-garkirken i Ålborg bærer R.s ansigtstræk, 1929–31. Dobbeltbuste af samme 1931–32 (Fyns stiftsmus.; St.mus.). Mal. af Juliane Sveinsdottir udst. 1931 og 1932 samt ca. 1939. Malet selvportræt 1939. Mal. af Ingolf Røjebak udst. 1945. Tegn. af Gunnar Hossy, 1959 (Kgl.bibl.) og af Otto Christensen, 1960 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af Hans Bendix udst. 1962. Foto.

E. R.: Mit livs maleri. Den frie udstill.s bygn. 1960 (kat.). – Interview i Ekstrabl. 14.11.1935. E. R. i Medd. fra Thorvaldsens museum 1959 49–74. – Ivar Bentsen i Architekten XXIV, 1922 258–61. Chr. Houmark i B.T. 29.3.1928 og 21.10.1932. Sig. Schultz i Dagens nyheder 31.10.1933 og 1.12.1935. Samme i Konstrevy IX, St. 1933 225f. Carsten Nielsen i Berl.tid. 2.12.1935. Ragnhild Schürer v. Waldheim i Samleren XIII, 1936 69–72. Andr. Friis i Den frie udstill.s kat. 1940 19–21. Bertel Engelstoft: E. R., 1945.

Bjarne Jørnæs

Risgaard Knudsen, Jens, * 1925, minister. * 14.4. 1925 i Als, Østjylland. F: opsynsmand Karl Knudsen (1898–1978) og Maria Morthensen (* 1897). ~ 8.11.1952 med Riborg Jensen, * 20. 7.1922 i Langerød, d. af arbejdsmand Jens J. (1886–1958) og Anna Jensen (1890–1939). R.K. blev uddannet som gartner i Fjerritslev, men kom tidligt ind i organisatorisk arbejde. 1945–49 var han formand for DSU i Ålborg og 1946–49 formand for gartnerens fagforening i Thisted. 1949 blev han formand for Arbejdernes fællesorganisation, men samme år sekretær i Dansk gartnerforbund. Ti år senere valgte han til sekretær i LO, en post han forlod da han blev fiskeriminister. R.K. var 1953–60 opstillet i Thisted-kredsen og fra 1963 i Frederikshavn-kredsen. Han indvalgte 22.9.1964 og blev 8.10. ud-nævnt til fiskeriminister da H. Larsen Bjerre trak sig tilbage. Personligt havde R.K. ikke nogen forbindelse til fiskerierhvervet; men han var valgt i den store fiskeriby Frederikshavn, og han

var kendt som en effektiv og meget vidende LO-sekretær. At Henry Grünbaum også kom i regeringen gav i øvrigt anledning til kritik fra oppositionen af de mange LO-ministre. Fiskeriministeriet var dengang mindre omfattende end det senere blev da fiskeripolitikken fik en så fremtrædende plads i EF. R.K. blev næppe nogen egentlig populær fiskeriminister – bestræbte sig heller ikke på det – men respekteret. Han blev på posten til regeringens afgang i februar 1968. Han var dog i 1966 da samarbejdet med SF blev indledt så langt fremme i sin skepsis at han en overgang truede med at trække sig tilbage som minister. Da J. O. Krag på ny dannede regering i oktober 1971 blev R.K. ikke minister. Han gik energisk op i et bredt dækkende folketingsarbejde; på grund af den hurtige ministerudnævnelse var den side af det parlamentariske liv ikke blevet dyrket i rimeligt omfang. Da Anker Jørgensen rekonstruerede sin regering i september 1973 blev R.K. gruppeformand, et hverv han var og er som skabt til: alsidig viden, autoritet og mæglergenskaber samt evne til at holde orden i sagerne. Han fortsatte på posten til 1978, dog afbrudt af oppositionsperioden dec. 1973–jan. 1975 hvor han var næstformand mens Anker Jørgensen var gruppeformand. I disse år blev R.K. en central skikkelse i dansk politik med en betydelig indflydelse. Der skete ikke meget væsentligt uden han var med, også som formand for politisk økonomiske udvalg. Han deltog i sommeren 1978 i forhandlingerne om dannelsen af en bredere regering, de forhandlinger der endte med dannelsen af SV-regeringen. Da den var en kendsgerning meddelte R.K. at han ikke kunne tilslutte sig arbejdsgrundlaget og derfor trådte tilbage som gruppeformand. En beslutning der vakte betydelig opsigt og følte ubehagelig i mange socialdemokratiske kredse. Alle-rede tidligt på sommeren havde R.K. dog ladet partiets andre ledere forstå at dette kunne blive resultatet. Med sin beslutning virkede det som om R.K. fulgte Thomas *Nielsen i dennes kritik af partiledelsen; men R.K. understregede at det var LO og ikke Thomas Nielsen han fulgte. R.K. gik tilbage til folketingsarbejdet, men var ikke i unåde. Tidligt på sommeren 1978 havde man ventet R.K. udpeget som folketingsformand efter Karl *Skytte, det blev imidlertid K. B. *Andersen. I Berlingske Tidende skrev Poul *Møller i den forbindelse en artikel under overskriften Den forsmåede. Muligvis ville R.K. gerne have haft posten; når det ikke blev ham kan det dog fuldt så meget ses som et udtryk for, både at et andet personspil kom i vejen, og at partilederen ønskede at holde ham fri til andre poster.

Da SV-regeringen måtte give op allerede året efter, og Anker Jørgensen dannede en ny socialdemokratisk mindretsregering var R.K. på ny med. Denne gang blev han trafikminister. Store problemer kom hurtigt til at ligge for. Først måtte han, uden egentlig at have sit hjerte med i sagen, gennemføre vedtagelsen af bygningen af Farabroen, og dernæst udvikle der sig i København kaotiske forhold i postvæsenet idet en nybygget, avanceret postterminal ikke fungerede efter forventning hvortil kom graverende brist i den almindelige postomdeling. R.K. kom efterhånden i en vanskelig position. Folketinget forlangte besparelser inden for postområdet, postbesørgelsen blev ringere og ringere, og de organisationer R.K. ud fra hele sin tilbøjelighed gerne ville have fulgt havde mistet grebet om udviklingen uden at ville erkende det. Der var brydninger i regeringen og fremtrædende gruppefæller, bl.a. Kristian *Albertsen, kritiserede offentligt hans dispositioner. Ganske uventet trådte R.K. da tilbage som minister den 14.10.1981. Han angav som grund at han ikke følte han i tilstrækkelig grad havde regeringen bag sig. Et par dage senere afsatte folketingsgruppen hans kritiske fra betydelige poster: Kr. Albertsen som finansudvalgsformand og Otto Mørch som formand for trafikudvalget.

Efter at være trådt tilbage som minister har R.K. genoptaget sit sædvanlige arbejde i tinget, men har (maj 1982) ikke fået særlige hverv. Fremdeles står han dog i en respekteret position i gruppen. I mange henseender er R.K. typen på den politiker der kan sin profession. Han har en snæver kontakt til sin kreds (det er sagt: står der tre mand og snakker på et gadehjørne i Frederikshavn, kan man være sikker på, at den ene er R.K.), han dækker hele det politiske spektrum, han er en god forhandler – rigstaktikeren var i mange år hans tilnavn, og han er arbejdsom. Han er også dybt forankret i den politiske tradition. Det han ikke selv har erfaret det ved han fra en udstrakt historisk læsning, og hans hukommelse er aldrig svigtende. □Tegn. af Erik Werner, 1978. Foto.

Interview i Politiken 8.10.1978. – Poul Møller i Berl.tid. 4.6.1978. Politiken 15.10.1981.

Vagn Dybdahl

Risom, Sven Julius, 1880–1971, arkitekt. * 3.11.1880 i Kbh. (Holmens), † 24.3.1971 i Hillerød, urne i Kbh. (Bispebjerg). F: læge ved Det kgl. teater, senere tit. professor Johan Maria R. (1842–1915) og Thalia Rothe (1857–1918). ~ 31.3.1915 i Kbh. (b.v.) med Inger Henriques, * 29.3.1881 i Kbh. (Mos.), † 29.8.1978 i Hillerød, d. af forfat-

ter Axel *H. (1851–1935) og Frederikke A. Meyer (1859–1933).

R. blev student 1899 fra Birkerød. 1902 gjorde han svendestykke som tømrer. Fra 1900 besøgte han kunstakademiet, tog afgangseksamen 1911 og vandt 1914 den store guldmedalje. Han sluttede sig i sin studietid til Martin *Nyrops, Ulrik *Plesners, Andreas *Clemmensens og P. V. *Jensen-Klints hjemlige, plastisk formede retning der oprindeligt var udgået fra J. D. *Herholdt. Til en vis grad følte han det nordiske, indbefattet engelsk og hollandsk, som det væsentlige i forhold til det italienske element i traditionen. Fra denne tidlige periode stammer forsamlingshusene i Jejsing (1909) og Ballum (1911), nogle småhuse for tegnehjælpen samt et par villaer. 1911–15 foretog han to studierejser til Grækenland og udførte først som elev senere som „membre étranger“ ved École française d' Athènes flere opmålinger for denne institution. Under indflydelse af disse rejser og af den hjemlige nyklassicisme fik mange af hans bygninger nu et klassicistisk præg om end ofte forbundet med nordisk-hjemlige elementer, således det nydelige birkebarkshus *Aggersvej 21, Enrum*, 1919 og de to funktionærboliger for Tuborg, *Svanemøllevej 59 og 61*, 1925. Senere har R. – i hvert fald for det økonomiske byggeris vedkommende – anslået en mådeholden moderne simpelhed, dog stadig kunstnerisk betonet, fx i forretningsjendommen *Nørregade 15*, 1934. Af hans omfattende praksis kan foruden det anførte nævnes: af villaer *Ankerhus*, nu *Klitgården* i Blokhus, 1917, *Rosenlund, Strandvej 328* i Vedbæk, 1919, *Gruts Allé 10* i Hellerup, 1927 (præmieret), den engelsk beslægtede *Svanevænget 21* sst., 1938; hovedbygningen på *Søbækgård* i Mørdrup ved Espergærde, 1918; for Tuborg fabrikker på Strandvejen bl.a. mineralvandsfabrik, borgstuebygning og et stilfuldt bestyrelsesværelse i administrationsbygningen (1920erne); *Hotel Frederik IV* og *Store Kro* i Fredensborg slotsallé, 1935; beboelsesejendomme *Clarasvej 5–13* i Ordrup, 1930 (præmieret) og *Nordhavnsgården, Østbanegade 145–61*, 1934; *Ski, Annæ Kirke*, dronning Elisabeths Allé, romansk præget 1938. R. har tillige tegnet møbler og gravmæler. Desuden var han en varm forkæmper for byplanbevægelsen. Han var fra 1933 sekretær og inspektør ved stattsinventariekommissionen. – R. 1940. □Buste af Viggo Jarl, 1905. Foto.

3.dec., 1906 tvl. 10–12; 1907 tvl. 9–12. Arkitekten X1, 1908–09 262 266 269; X11, 1909–10 2 13; XX1, 1919 393–98; XXXIII, 1931 U 29f; XXXVII, 1935 U 217–19. Gamle bygninger på landet, udg. Foren. af 3.dec. 1892, hft. I, 1911 tvl. 20f; hft. II, 1916 tvl. 23. Skonvirke II, 1916 165 171. Nord. ugebl. for katolske kristne

*Knud Millech**

Rist, Johan Georg, 1775–1847, diplomat. * 23.11.1775 i Niendorf ved Hamburg, † 5.2.1847 i Slesvig, begr. sst. F: sognepræst Johan Christoph Friedrich R. (1735–1807) og Magdalena Elisabeth Werkmeister (1752–95). ~ 13.7.1813 i Flottbeck med Emely Hanbury, * 14.9.1793 i Hamburg, † 17.3.1859 i Altona, d. af engelsk general-konsul og resident i Hamburg William H. (1755–98) og Carolina Elisabeth Bohn (1758–1832).

R. gik i gymnasiet i Hamburg og studerede ved universiteterne i Jena og Kiel. I efteråret 1797 kom han til Kbh. hvor han gennem personlige forbindelser fik ansættelse som privatsekretær hos finansminister Ernst Schimmelmänn. Han forblev i denne stilling i fire år og fik ifølge egne udtalelser en helt usædvanlig stilling som ven og husfælle. I sine erindringer har han givet en interessant skildring af livet i den Schimmelmänn-ske kreds. Blandt R.s bekendtskaber var udenrigsministeren Christian Bernstorff der i maj 1801 tilbød ham stillingen som legationssekretær i St. Petersborg. R. accepterede og fik sin bestalling den 30.10.s.å. Der var intet usædvanligt ved en sådan udnævnelse. Adskillige begavede, veluddannede og formuelse borge sønner gik denne vej under den udtrykkelige forudsætning at de ikke kunne forvente avancement til gesandt. Efter en kortere tid i St. Petersborg forflyttedes han til Berlin og 1803 til Madrid. Her fungerede han et år som chargé d'affaires under gesandt Edmund *Bourkes orlov.

Sommeren 1806 modtog R. ordre om at rejse til London som legationssekretær og chargé d'affaires da gesandten i Storbritannien skulle forflyttes og en ny ikke var udpeget. Okt.1806 ankom han til London. Eftertiden har spekuleret meget over det uheldige i at Danmark under de urolige forhold var repræsenteret i Storbritannien ved en ung, underordnet og ret uerfaren diplomat. Man har betragtet det som et bevis på det danske udenrigsstyres uforstand og tillige som udtryk for favoriseringen af visse protegeer. Det var næppe nogen af delene, men skal snarest ses i lyset af den danske regerings forsøg på at manøvrere mellem de to hovedmodstandere, Frankrig og Storbritannien. Slagene ved Trafalgar og Austerlitz i okt. og dec.1805 havde vist, at Storbritannien beherskede havene i lige så høj grad som Frankrig beherskede det europæiske kontinent vest for Rusland. Den største umiddelbare trussel mod Danmark kom utvivlsomt fra syd, og regeringen i Kbh. kunne under ingen

omstændigheder tillade sig at udfordre Napoleon. På den anden side turde man ikke afbryde forbindelsen med hans fjender da det ville få katastrofale følger for dansk handel og søfart samt for kolonierne. Derfor valgte man en mellemvej, nemlig at holde de diplomatiske forbindelser med Storbritannien og Østrig på det lavest mulige niveau. I Wien sad den borgerlige chargé d'affaires N. *Nissen og i London nu den unge R. Denne ordning gjorde næppe større skade i forholdet til Østrig, men det kan diskuteres om det var den rette i forholdet til Storbritannien. Ét er i hvert fald sikkert: R. havde intet ansvar for de mulige uheldige følger, og det kan ikke bebrejdes ham at den danske regering ikke i tide fik underretning om afsejlingen af den engelske invasionsflåde. Beslutningen om dens afsendelse blev truffet lynhurtigt og i dybeste hemmelighed omkring 18.7. Fra den 22. til den 31.7. var det på grund af sejlforbud umuligt at sende meddelelser ud af England. Da forbudet blev hævet befandt flåden sig i danske farvande. Efter at englænderne havde forladt Kbh. og Sjælland blev R. rappelleret og de diplomatiske forbindelser afbrudt. R. ankom til Kbh. i dec.1807 for at aflægge rapport. Kort efter udnævntes han til legationsråd, et tegn på at han ikke var i unåde. Han vendte nu tilbage til Holsten og modtog i maj 1808 udnævnelse til chargé d'affaires i Hamburg og i marts 1811 til generalkonsul i tre nordtyske departementer. Det blev således hans opgave at forhandle med den franske besættelsesmagt hvilket gav anledning til flere sammenstød, fordi R. med en selvstændighed der vakte Fr. VIs mishag søgte at tolke de rigoristiske bestemmelser om fastlandsspærringen på en måde, der vakte franskmændenes irritation. Forholdene udviklede sig efterhånden sådan at R. 1813 besluttede sig til at forlade udenrigstjenesten. Trods sin bitterhed mod den danske regering blev forbindelsen dog ikke afbrudt.

I jan.1814 blev R. medlem af en kommission til reorganisering af hertugdømmerne, men allerede s.å. rejste han til Paris som leder af likvidationsforhandlingerne med Frankrig. 1817 blev han 1. kommissær ved overtagelsen af Lauenburg, 1823 medlem af revisionskommissionen ang. Elbskibsfarttraktaten af 23.6.1821, og 1825 kgl. kommissarius ved forhandlingerne om „Stadertolden“. Endelig var han 1834–46 medlem af provinsialregeringen i Slesvig. Alt dette var udtryk for hans fremragende forhandlingsevner og regeringens anerkendelse heraf. Til trods for dette begivenhedsrige liv og hans værdifulde indsats i statens tjeneste må det nok erkendes, at hans navn ville have været ukendt i dag, hvis han ikke på sine ældre dage havde skrevet den

store selvbiografi *Lebenserinnerungen*. 1880–88. Det er en af de få diplomaterindringer vi ejer, og den giver et interessant indblik i såvel dansk udenrigspolitik som i hertugdømmernes forhold inden nationalitetsstormen brød løs. – Legationsråd 1808. Gehejmelegationsråd 1811. Konferensråd 1826. – R. 1811. DM. 1812. K. 1836. □Min. (det da. gesandtskab i Paris); efter denne tegn.

J. G. R.: *Lebenserinnerungen*, udg. G. Poel I–III, Gotha 1880–88. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. – Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprodukt. 1970). Edv. Holm: Danm.-Nos. hist. 1720–1814 VI–VII, 1907–12. Erik Møller i Hist.t. 8.r.III, 1910–12 309–422. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering I, 1923 (reprodukt. 1978). Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, udg. E. Marquard, 1952. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970.

Viggo Sjøqvist (Axel Linvald)

Rist, Peter Frederik, 1844–1926, officer, forfatter. * 7.7.1844 i Kbh. (Holmens), † 25.6.1926 sst., urne på Ass. kgd. F: distriktskommisær, politifuldmægtig, senere kammerråd August Ahlert R. (1807–84) og Charlotte Frederikke Philipsen (1814–63). ~ 10.10.1874 i Herlufmagle med Ida Margrethe Alvina Møller, * 27.10.1849 i Kbh. (Trin.), † 5.5.1908 sst., d. af politifuldmægtig i Kbh., senere byfoged i Frederikshavn og byskriver i Assens, Lorents Berthelsen M. (1809–70) og Caroline Marie Dømler (1818–97).

R. meldte sig som officersaspirant frivilligt i krigen 1864. Han var med ved Dybbøl i Paul Scharffenbergs 8. brigade. Efter fredsslutningen vendte han ikke tilbage til artiumlæsnings, men indgik i hæren. Han blev premierløjtnant 1867 med garnison i Helsingør, kaptajn 1881, oberstløjtnant og forflyttet til Kbh. 1894. 1904 afgik han med obersts karakter. R. forstod at tage både mandskabet og sine befalingsmænd og havde ry som en glimrende officer. I garnisonstiden i Helsingør, hans lykkeligste manddomsår, vakte hans kulturhistoriske interesse, og under besøg i hovedstaden hørte han Georg "Brandes" forelæsninger der æggede ham til litterær produktion. Han begyndte med kulturhistoriske skildringer fra 1700-tallets militærvæsen, *Fra Støvlet-Tiden*, 1884. Som digter debuterede han med *En Rekrut fra fire og treds*, 1889, skrevet som et fritidsforsøg, gemt hen, fundet frem og udgivet anonymt. I 80ernes grå hverdagsrealisme virkede den som en vederkvælgelse med billedet af rask og frisk soldaterliv, den unge Felix, officer og menige af folkets brede klasse. Den er vor sidste krigsmenneskelige dokument, dybt national ved sin stille patos i nederlaget, fast i håbet om en ny ærefuld fremtid for fædrelandet. Hurtigt fulgte nu Solda-

ter, 1890 med de første „pasticher“ (*Ved de lette Dragoner i Itzehoe*) og nutidsskildringer fra indkvarterings- og kantonnementslivet (*Lille Jens*), og *Efter Dybbøl*, 1892 hvormed han vedgik forfatterskabet til de to foregående bind. Ypperst er heri fortællingen om preussernes overgang til Als. Senere udkom to nye samlinger, *Jonathan og andre Fortællinger*, 1894 og *Fortællinger og Typer*, 1901. R.s pastichekunst når højdepunktet med *Pagebreve*, 1898 hvori den kgl. page Erik Høg i breve fortæller om livet ved hoffet i årene på overgangen fra den bigotte Christian VI til den livsglade Frederik V. Hans sidste digteriske arbejde er romanen *Lasse Månsson fra Skåne*, 1903, i hvilken tidsbilledet af Falster under Karl Gustavs felttog 1658 danner baggrunden for en kærlighedshistorie, en erotisk idyl. R.s personal- og kulturhistoriske forfatterskab i mere faglig forstand fortsattes med *Olaf Ryes Saga*, 1899, og efter den digteriske periodes afslutning udfoldede han på disse felter en flittig virksomhed: medredaktør af *Meddelelser fra Krigsarkiverne*, 1892–96, redaktør 1900–02, medudgiver af det kultur- og litteraturhistoriske tidsskrift *Museum* 1890–96 og sammen med Julius *Clausen udgiver af serien *Memoirer og Breve I–L*, 1905–27. Hans menneskelige medfølelse førte ham ind i humanitært arbejde som medlem af bestyrelsen for Børnehjemmet af 1870 og som formand i hovedbestyrelsen for Kbh.s understøttelsesforening 1903–20. Gennem hans forfatterskab og hele virksomhed tegner sig billedet af en personlighed af usædvanlig rankhed, indtagende ved sin naturlige noblesse. – R. 1887. DM. 1896. K.² 1913. F.M.I. 1920. □Mal. af O. Haslund, 1892. Træsnit 1895. Tegn. af P. S. Kroyer, 1898 (Hirschsprung), efter denne træsnit af Henrik Sørensen udst. 1902. Mal. af V. Irminger 1907 og 1921. Tegn. af H. E. Melchior og af J. N. Buste af V. Gustafson. Foto.

Breve fra R. i Tiiskuener XXXII, 1915 II 208–17. Selvbiografi i *Juleroser*, 1921. – Th. Hauch-Fausbøll: *Slægt-håndbogen*, 1900 874. *Min slægtbog*, udg. Holger Petersen, 1918. Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll: *Familien Philipsen i Pilestræde*, 1920 79. Georg Brandes: *Saml. skr.* XIII, 1903 497–504; XV, 1905 315–19. Paul V. Rubow: *Saga og pastiche*, 1923 (2. opl. 1968) 224–40. Hans Brix i *Nationaltid.* 25.6.1926. Anker Kirkeby i *Politiken* 26.6. s.å. Erik Krag i *Berl. tid.* 27.6. s.å. J. O. Jensen i *Bidrag til 15. bataljons hist.*, 1928 325–53. Cai M. Woel: *Troubadouerer I*, 1930 135–50. Einar Christiansen: *Litteraturkritik fra halvfemserne*, 1936 26–28. Jul. Clausen: *Mennesker på min vej*, 1941 75–78. – Papirer i Kgl. bibl.

Oluf Friis*

Risum, Jens Nielsen, 1870–1939, gartner. * 23. I.1870 i Risum, Åsted sg., Salling, † 8.3.1939 på Frbg., urne på Søndermark kgd. F: husmand

Niels Christian Nielsen (1828–95) og Karen Marie Jensen (1835–1912). Navneforandring 19.8. 1899. ~30.7.1911 i Brønshøj med Alma Edith Christiane Søndberg, * 8.9.1874 i Kbh. (Pauls), † 4.4.1962 i Hørsholm, d. af snedker, senere fabrikant Peter Cajus S. (1840–1909) og Petrine Frederikke Henriette Saabye (1939–1921).

Efter en årrække som tjenestedreng i landbruget kom R. 1889 i gartnerlære, først i Nykøbing M., derefter hos L. *Dæhnfeldt i Odense og hos handelsgartner Ægidius i Randers. I fem år arbejdede han i tyske, østrigske og italienske gartnerier, og ved sin hjemkomst blev han 1900 ansat som overgartner ved zoologisk have i Kbh. Her virkede han indtil 1931, da havens gartneri blev nedlagt. R. er mest kendt for sit udadvendte oplysende arbejde, ikke mindst som den første havemedarbejder ved et dagblad med ugentlige artikler og haveråd i Politiken fra 1904 til sin død. Med ildhu gik han ind for husfacadernes forskønnelse med blomster ved at være initiativtager og dommer i Politikens altankonkurrencer i en lang årrække. Fra 1900 var han desuden i mange år havemedarbejder ved ugebladet Hjemmet. Skribentvirksomheden blev udstrakt til medvirken ved Nord. ill. Havebrugleksikon, Illustreret Havebog, 1897–1902 og i Hjemmets havebøger om nyttehaver og prydhaver. Han var eneforfatter til *Vore Altaner*, 1908, *Staubebogen*, 1926, *Svampebogen*, 1927, *Mistbænke og Drivhuse*, 1927, og *J. N. Risums ill. Havebog*, 1935 (4. udg. 1951). R. var stærkt interesseret i foreningslivet. Han var medstifter af Privatgartnerforeningen 1917 og formand for denne til sin død. Desuden bestyrelsesmedlem i Foreningen til svampekundskabens fremme, formand for Østifternes have-selskabs Kbh.safd., formand for radioudvalget for gartneri og havebrug, repræsentant og næstformand i Alm. dansk gartnerforening hvor han især virkede i redaktions-, propaganda- og biblioteksudvalget. I alle disse gøremål var hans faglige indsigt, hans vel underbyggede meninger og betydelige arbejdsindsats af stor værdi for gartnerfaget og havesagen. □Foto.

[J. C. A.] Carlsen-Skiødt m.fl. i Gartnertid. LV, 1939 131f. A. Pedersen i Haven XXXIX, s.å. 49f. Politiken 9.3., 10.3. og 13.3. s.å.

Åge Nicolaisen

Ritto, Ole Peter Hans Christian, 1847–1922, forfatter, oversætter. * 16.11.1847 i Gammelby, Stovby sg., † 9.6.1922 på Frbg., urne på Ass. kgd. F: forpagter, landmåler, cand.phil. Hans Jacob R. (1817–97) og Eleonora Hedvig Momme (1819–73). ~ 11.7.1888 i Kbh. (Johs.) med Thora

Conradine Dagmar Wilstrup, * 16.3.1854 i Kbh. (Frels.), † 16.5.1938 i Gentofte, d. af cand.teol., lærer, senere overlærer Jørgen Christopher W. (1823–64) og Georgine Caroline Leinfelder (1814–57).

Efter 1863 at have taget realeksamen i Horsens kom R. ind ved telegrafvæsenet, 1868–71 i Århus, derefter i Kbh. 1896 blev han overtelegrafist og ledede 1906–21 børsstationen. – Ved siden af sin embedsgerning vandt R. et navn som oversætter af fransk og oldfransk digtning: Jules Verne og Dumas père samt den vellykkede fordanskning af det franske mysterium *Den hellige Fiacles Levned*, 1916. Størst interesse knytter der sig til oversættelsen af Chanson de Roland efter Th. Gautiers udgave der udkom 1897 under titlen *Rolandskvadet*, illustreret af Niels *Skovgaard og kommenteret af Kr. *Nyrop (ny udg. 1919). Oversættelsen er sprogligt forsvarlig men noget monoton ved anvendelsen af daktyliske tistavelsesvers. R.s interesse for oldfransk stammede efter al sandsynlighed fra vennen og skolekammeraten Julius *Schjødt. – R. 1918.

Nationaltid. 15.11.1917. Berl. tid. 11.6.1922. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Uffe Andreassen

Ritzau, Erik (ved dåben Erich) Nicolaj, 1839–1903, bureaudirektør. * 30.4.1839 i Kbh. (Trin.), † 23.12.1903 sst., urne på Holmens kgd. F: skomager, senere vognmand Niels Lauritz R. (1804–60, ~ 1° 1827 med Caroline Mathilde Jensen, 1775–1856 (~ 1° 1807 med frisør Johan Berntsen Finnemann, ca. 1772–1823, ~ 1° 1805 med Rolf-sine Marie Krohn, ca. 1786–1805); ægteskabet opløst 1833) og Caroline Elisabeth Bergeschou (1804–74). ~ 1° 14.3.1866 i Kbh. (Helligg.) med Anna Elise Jensen, * 9.5.1837 i Hillerød, † 6.7.1878 i Kbh. (Holmens), d. af hjulmager og retsvidne Peder J. (ca. 1798–1860) og Marie Cathrine Hansen (ca. 1798–1878). ~ 2° 15.7.1879 i Kbh. (Johs.) med Anna Bolette Brennecke, * 2.4.1854 i Kbh. (Trin.), † 29.4.1911 på Frbg., d. af karetmager Jacob B. (ca. 1815–97) og Ane Christophine Haraldine Dressel (1830–73).

På fædrene side var R.s slægt kommet til Danmark i 1600-tallet fra Braunschweig, hans mor-mor var af skotsk herkomst; selv blev han pioner i Skandinavien for den internationale nyhedsformidling. Hans forældre ønskede ham i handelslære i Hamburg, derfor fik han særundervisning i fransk, engelsk og tysk ved siden af skolegangen i Melchioris skole i Kbh. Men han blev efter konfirmationen ansat ved det københavnske overpostmesterembede og arbejdede her 1853–61. Efter at have aftjent værnepligten søgte

han november 1863, da krigen stod for døren, ind som reserveofficersaspirant, udnævntes maj 1864 til sekondkøjntant, gjorde tjeneste i Fredericia og på Fyn, men sendtes ved krigens slutning i oktober hjem til arbejdsløshed. Efteråret 1865 fik han ansættelse som kontorist og referent ved den gammelkonservative Augustforenings nystartede blad Dansk Rigstidende. Det var en dødssejler, men dets redaktør A. H. E. Fich inspirerede R. til at gå i gang med nyhedsmæssig bureauvirksomhed. Ideen lå i luften, men tidligere forsøg på at organisere modtagelse og videresendelse af udenlandsk telegramstof i Danmark var løbet ud i sandet. R. havde imidlertid viljen og evnen. Med en meget ringe lånt kapital startede han sit bureau 1.2.1866 med Dansk Rigstidende, Dagbladet, Fædrelandet og Berlingske Tidende som abonnenter. At det sidste blad gik med blev afgørende. Nyhedscentralen for Norden var Hamburg hvor de enkelte blade havde egne korrespondenter, og som det mest velhavende havde Berlingske Tidende hidtil sat sig imod fælleskorrespondance. Men som Fædrelandet skrev efter bureauets start: „Gjennem det af Lieutenant Ritzau oprettede Telegraph-bureau [har hovedbladen nu] opgivet den gjensidige ødelæggende og urimelige Concurrence i Telegrammer og overladt hele deres Forsyning med saadanne til en fælles Mellemand“. Efter et halvt års virksomhed havde bureauet som abonnenter syv hovedstads- og 22 provinsblade foruden Kbh.s børs og adskillige større firmaer, der aftog handelstelegrammer. Grunden var lagt for Ritzaus Bureaus centrale placering inden for dansk presse og dets mærke – RB – skulle blive kendt af alle avislæserne.

Navnlig stormagtskrigene bevirkede den voksende opslutning om bureauet. Kongehuset og en række ministerier tegnede abonnement. R. fæstnede efterhånden sine forbindelser med verdensbureauerne (og afslog 1868 et tilbud fra det engelske Reuter om køb af RB), han drog indenlandsk stof med ind og kom delvis til også at forsyne de andre nordiske lande. Her ejede Fich, der selv var trådt over i bureauvirksomhed kort efter R., i 70'erne bureauerne både i Oslo og Stockholm. Han og R. samarbejdede, men modarbejdede også i nogen grad hinanden og stredes om hvem der i Skandinavien var den egentlige foregangsmand for bureaujournalistikken. Med energi, foretagsomhed og dygtighed både som journalist og forretningsmand, vel også med en vis hårdhændet selvhævdelse, skaffede R. sit bureau en dominerende position i Danmark. Konkurrenceforetagender lykkedes ikke i længden. Der forekom gnidninger med pressefolk som

fandt at bureauet ikke blot refererede men grupperede og ræsonnerede. Det voldsomste sammenstød opstod omkring århundredskiftet mellem R. og Franz v. "Jessen der mente at RBs monopol lignende stilling truede med at uniformere den samlede presse og svække dens uafhængighed. Tankegangen havde nær forbindelse med v. Jessens stærkt personlighedsprægede opfattelse af journalistik og underkendte i hvert fald værdien af at mindre kapitalstærke aviser nu kunne skaffe sig nyheder på lige fod med de store hovedstadsblade. – R.s praktiske sans, forhandlingsduelighed og organisationstalent skaffede ham sæde i bestyrelsen for Journalistforeningen i København (nu Den danske publicistklub) som han skænkede rejsestipendier, ligesom han kom i ledelsen af en række filantropiske foretagender. Efter hans død af tyfus, erhvervet under et Tysklandsophold, blev bureauet videreført på grundlag af retningslinjer han havde lagt. Det forblev i familiens eje og lededes af to svigersøner. – Sønnen Lauritz R., * 18.1.1885, † 23.5.1967, indtrådte 1916 i direktionen. Han havde arbejdet på bureauet siden 1908 og uddannet sig på Wolffs bureau i Berlin og hos Reuter i London. 1923 blev han endirektør. Den danske dagspresse overtog 1947 RB, S. P. *Qvist blev formand, men Lauritz R. fortsatte som administrerende direktør indtil 1.6.1958, 50-årsdagen for hans ansættelse i bureauet. Han var derefter æresmedlem af bureauets bestyrelse. R. 1926. DM. 1939. – R. 1886. □Mal. af Otto Bache, 1884, litograferet 1891. Afbildet på gruppebilledet af Malthe Engelsted, 1884. Foto.

E. N. Ritzau: Slægten Ritzau, 2. udg. ved Th. Hauch-Fausbøll, 1907 (også i Pers.hist. saml. II, 1913 9–53). P. Hansen: Ritzaus bureau 1866–1891, 1891. Berl. tid. 23.12.1903. Politiken 24.12. s.å. [P. A.] Jerichau-Christensen i Ill. tid. 3.1.1904. P. Eliassen: Ritzaus bureau 1866–1916, 1916. Chr. Kirchhoff-Larsen: E. N. R., 1939. Fr. v. Jessen: Mit livs egne I, 1943 230–35. Sv. Thorsen: Den danske dagspresse I–II, 1947–51 især I 161–66. Gunnar R. Næsselund: Nyhedsformidling gennem 100 år. Ritzaus bureau 1866–1966, 1966. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Verner Jespersen (Paul Læssøe Müller)

Ritzau, Lauritz, se Ritzau, E. N.

Rivad, Viggo Reinhold, * 1922, fotograf. * 3.7.1922 i Kbh. (Johs.). F: pianosnedker Axel Emil Rasmussen (1892–1969) og Betty Elise Alfrede Sørensen (1895–1978, ~ 2° med kirkegårdsbetjent Johannes Rodian). Navneforandring 7.2.1938. ~ 19.10.1957 i Kbh. med sekretær Grete Hansen, * 31.3.1938 i Kbh., d. af skibstørrer Harry Carl H. (* 1906) og Anna Christine Rasmussen (* 1905). Ægteskabet opløst 1966.

Rivad, Viggo

Som den yngste af fem børn i en økonomisk dårligt stillet familie der blev holdt sammen af en ukuelig og opofrende mor havde R. en omtumlet og i materiel henseende hård barndom. Tidligt måtte han ud som bybud, blev derpå arbejdsmand, specialarbejder og endelig selvstændig Taxa-vognmand, en levevej han har holdt fast ved. – Den arbejdsomme ungdom levede dog tid til sportslig udfoldelse. R. gjorde sig gældende ved adskillige cykelløb på Ordrupbanen i 1940'erne, dyrkede desuden boksning og motorløb og fik senere brug for sine kræfter i hjemmevernet. Som ganske ung malede R. en del portrætter, men først da han var i tyverne blev han klar over, at fotografiet var hans rette udtryksmiddel, og under ret primitive forhold skaffede han sig den tekniske viden og kunnen der er en forudsætning for fotografisk kunst. Fotografien gav R. mulighed for at udfolde de skabende kræfter der længe havde været blokeret i ham, og fra at være temmelig sky og indesluttet blev han udadvendt, kontakt- og oplevelsessøgende. Han rejste meget, ikke som turist, men for at lære andre folks levevis og miljø at kende, og fæstede sine indtryk i fotografiske reportager fra Skandinavien, Tyskland, Holland, Belgien, England, Frankrig, Schweiz, Italien, Spanien, Polen og Jugoslavien samt Algeriet, Marokko, Israel og Mexico. Her hjemme har hans indlevelsesevne og medmenneskelige engagement bl.a. givet sig udtryk i hans berømte serie *Døden* der skildrer en gammel kvindes sidste besøg hos sin mand på hospitalet, og i reportager om en husmand fra Ringstedegnen, om Fredensgården i 22 billeder og om Koføeds skole. Sidstnævnte billedserie kunne R. først virkeliggøre da Statens kunsts fonds treårige arbejdsstipendium på i alt 100 000 kr., det første der blev tildelt en fotograf, 1974 gjorde det muligt for ham gennem måneder at leve sig ind i dette særlige miljø. Et andet udbytte af denne fortjente støtte var en række prægtige optagelser 1976 fra Venezia i farve og sort/hvid.

R. vandt 1948 sin første præmie for fotografi, i 1950- og 60'erne mange præmier i Politikens fotokonkurrencer og 1976 to i miljøtjenestens fotokonkurrence. Han udstillede på Charlottenborg 1954–57, 1959, 1965, 1968 og 1970, Den frie udstilling 1972–76, verdensudstillingen i New York 1965, Krakow 1974, Bibliothèque Nationale i Paris 1976 og rundt om i Danmark, bl.a. Esbjerg kunstmuseum 1973, Århus kunstmuseum 1974 og separat i Tranegården i Gentofte s.å. Han er medlem af kunstnergruppen M 59, Galleri A-gruppen, Det danske kunstnersamfund og æresmedlem af Selskabet for dansk fotografi. 1973 medstifter af Fotografisk selskab. – Hovedpar-

ten af R.s produktion er sort/hvid. Sine fremragende farvebilleder fremstiller han selv fra dia-positiver, der bedre end farvenegativer tillader ham at kontrollere aftrykkets værdier som hos ham aldrig bliver kulørte. – Det er den menneskeligt engagerede dokumentarisme der er R.s mål. For at budskabet kan nå frem må fotografen samtidig følge æstetisk-psykologiske love som R. er fortrolig med. Kunsten er således for ham ikke hovedformålet, men en velkommen side ved hans arbejde der kun i enkelte tilfælde, som fx Venezia-optagelserne, får lov at dominere og da også her viser hans mesterskab. – R. har udgivet 8 *Skildringer*, 1975 og, sammen med Chr. Heilskov Rasmussen *Mexicansk hverdag*, 1978, samt med Mark Hebsgaard *Fra Venezia*, 1980. Hans fotografier er fyldigt repræsenteret i Det kgl. bibliotek. □Foto.

Interviews i Ekstrabladet 12.6.1974, Berl. tid. 23.1.1979 og sst. 15.8.1981.

Bjørn Ochsner

Rixa, se Richardis og Richiza.

Robert-Hansen, Emil (ved dåben Hansen, Robert Emil), 1860–1926, cellist, komponist, dirigent. * 25.2.1860 i Kbh. (Garn.), † 18.7.1926 på Frbg., begr. i Gentofte. F: oboist, musiklærer Carl Emilius H. (1834–1910) og Charlotte Rebekka Petersen (1833–1904). ~ 7.6.1887 i Kbh. (Matth.) med Alma Louise Valborg Hansen, * 13.2.1868 i Kbh. (Helligg.), † 26.1.1948 i Kbh., d. af kollektor Jørgen H. (1824–78) og Elisabeth Bertine Andersen (1830–90). – Bror til Agnes *Adler.

R.-H. begyndte sin bane som vidunderbarn. Oplært af faderen, der var anset som violoncelpædagog havde han i elleve-års alderen sin første optræden på Folketeatret i Kbh. 1874 blev han optaget på Kbh.s musikkonservatorium med A. *Rüdinger som lærer, men allerede efter to års forløb var han moden til yderligere uddannelse hos Friederich Grützmacher i Dresden. Straks efter sin hjemkomst 1877 blev han medlem af Det kgl. kapel hvor han var ansat i femten år og af og til dirigerede kapellet. Gerningen her tilfredsstillede ham imidlertid ikke, og 1892 vandt han sig pladsen som solocellist i Gewandhaus i Leipzig hvor han også blev lærer (professor) ved konservatoriet, og hvor det tysk-romantiske musikliv ganske passede til hans kunstnernaturel. Her blev han til første verdenskrigs sidste tid, hvorefter han 1918 tog mod pladsen som kapelmester ved Århus philharmoniske selskab. I denne sidste fase af sit liv ydede han en betydelig indsats for musiklivet – mindre ved sine evner

som dirigent end som den erfarne vejleder i den klassiske og romantiske musiks hovedværker hvoraf han, i de otte år han virkede, fik spillet et stort og også særpræget udvalg, og den idealitet hvormed han gik ind for denne opgave vil sikre ham et varigt minde. Fra sin tidligste ungdom havde R.-H. udfoldet en livlig virksomhed som komponist. Således dirigerede han allerede som tyveårig sin første symfoni i Koncertforeningen i Kbh. En opera *Frauenlist* kom til opførelse i Sondernhausen 1911. Desuden har han skrevet en cellokoncert 1881, en klaverkoncert 1885, en del kammermusik og sange. Hans kompositioner er smagfulde og dygtigt gjorde, men uden personligt særpræg. – R. 1921. □Foto.

Musikbladet, 1888, 188 og 1891 32f. Nationaltid. 19.7.1926. E. Sejr i Århus gennem tiderne, red. Jens Clausen m.fl. III, 1941 345. Niels Friis: Det kgl. kapel, 1948.

*Richard Hove**

Robertson, Hans Robert, 1883–1950, fotograf. * 8.5.1883 i Hamburg, † 11.9.1950 i Vangede, begr. Mariebjerg kgd. ~ 5.9.1933 i Schweiz med danser, senere billedhugger Inger Vera Kyser-Linden, f. Levin, * 16.9.1903 i Kbh., † 25.8.1968 i Vangede (~ 1° med skuespiller Carl Kaiser, kld. Küser), d. af grosserer Sigismund Levin (1864–1935/36) og Hedvig Krohn (1867–1944). Efter uddannelse som ingeniør blev R. ca. 1908 ansat hos landskabsfotografen Albert Steiner i St. Moritz. Ca. 1920 etablerede han sig i Berlin-Wilmersdorf og helligede sig foruden almindelig portrætfotografering optagelser af scene- og tribunekunstnere, især dansere. Fra disse år kan bl.a. nævnes optagelser af *Lucy Kieselhausen* og *Harald Kreutzberg*. 1927 overtog han Atelier Baruch på Kurfürstendamm, hvor bl.a. *Antonia Merée Argentina* og *Anton Dolin* foreviges. 1934 emigrerede R. til Danmark hvor han indtil 1943 havde Fotostudio R. på Nordre Fasanvej men især arbejdede ude. Således fotograferede han nov. 1936 på Det kgl. teater Bert. Brecht og Kurt Weills *De syv Dødsynder* og på Riddersalen Brechts *Rundhoveder* og *Spidshoveder*. Det følgende år, ligeledes på Riddersalen, tog han Kjeld *Abells, Sven *Møller Kristensens og Bernhard *Christensens *Melodien, der blev væk* og Brecht og Weills *Laser og Pjalter* samt januar 1938 revyen med Lulu *Ziegler og Liva *Weel. 1943–45 måtte R. og hustru søge tilflugt i Sverige. – Tilbage i Danmark etablerede han sig i Gentofte, Bortporten 56. Han tog en række udmærkede portrætter, bl.a. af *Johannes V. Jensen* det, der brugtes som forlæg for Aa. Sikker Hansens tegning til 1946-udgaven af Myter, og 1949–50 en hel serie på 16 optagelser af *R. Broby*

Johansen. På Riddersalen fotograferede R. 1948 Jean Anouilh's *Medea*. – Det kgl. bibliotek ejer ca. 3000 efterladte fotografier fra hele R.s aktive periode samt en række negativer fra tiden efter 1934. De tidligere har han åbenbart efterladt i Berlin. □Foto.

Bjørn Ochsner

Rockstroh, Knud Christian, 1860–1942, officer, militærhistoriker. * 2.12.1860 i Nykøbing M., † 1.10.1942 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: murermester Johann Heinrich R. (1833–72) og Anna Maria Møller (1825–1927). ~ 17.7.1889 i Kbh. (Garn.) med Dagmar Eleonora Madsen, * 30.3.1865 i Kbh. (Helligg.), † 31.10.1929 sst., d. af glarmester, fabrikant Julius M. (1838–69) og Emma Florentine Vilhelmine Arentzen (1840–1907, ~ 2° 1879 med skomagemester Christian Ferdinand Bienau, 1827-tidligst 82, ~ 1° med Marie Sofie Münter, 1824–74; ægteskabet opløst).

R. kom i boghandlerlære, blev 1880 rekrut i Viborg, udtoges til officerselev og blev 1882 sekondløjtnant i fodfolket hvorefter han fortsatte ad den militære vej. 1887 blev han premierløjtnant, gennemgik officersskolens stabsafdeling 1894–96, blev 1902 kaptajn, faldt for aldersgrænsen 1912 og var derefter kaptajn af reserven til 1920. Han kom allerede som premierløjtnant ind på militærhistoriske studier og udfoldede fra 1895 et omfattende forfatterskab i afhandlinger og selvstændige skrifter med emner fra 16–1900-årene. Der blev derfor også lagt beslag på hans efterhånden voksende videnskabelige indsigt til praktiske formål; 1911–28 var han medlem af den historiske våbenkommission og 1913–17 af kommissionen til ændring af de militære biblioteker og konsulent i militære bibliotekssager. 1901–29 var han lærer i tysk ved officersskolen. I R.s videnskabelige produktion er hovedværket *Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede* der i tre bind 1909–26 behandler tiden 1614–1808. Et uhyre, stærkt spredt stof er her første gang samlet og gjort til genstand for kritisk behandling; med stor selvstændighed belyser R. ikke alene meget væsentlige sider af dansk krigshistorie, men giver derunder også betydningsfulde bidrag til samfundsudviklingens, specielt bondestandens historie. Værket indtager en fremskudt plads i vor militærhistoriske litteratur. R.s andre selvstændige arbejder er *Et dansk Korps' Historie 1701–1709*, 1895, *Fortællinger af 2. Bataillons Historie 1657–1907*, 1907, *Kongens Livjægerkorps 1807*, s.å., *General de Mezas Krigs-Dagbøger fra Aarene 1849–51* med en god biografi af de Meza,

Rockstroh, K. C.

1928, *General de Meza og Dannevirkes Rømning*, 1930 og 9. og 10. bind af *Bidrag til den store nordiske Krigs Historie*, 1932–34. Hans talrige afhandlinger findes bl.a. i *Historisk Tidsskrift (Bemærkninger vedrørende enkelte Afsnit af Krigen i Jylland 1657*, 7. r. III, 1900–02; *Indledningen til Krigen 1657*, 7. r. VI, 1905–06; *Knud Ulfeldt*, 8. r. I, 1907–08; *Christian IV.s hvervede Hær*, 8. r. II, 1909–10; *Vendepunktet i den Skaanske Krig 1676*, 8. r. IV, 1912–13; *Frederik IV.s Godspolitik*, 9. r. III, 1923–25; *Den store Landbokommission*, 9. r. VI, 1928–29), *Personalhistorisk Tidsskrift*, *Militært Tidsskrift*, *Vort Forsvar*, *Jyske Samlinger*, *Danske Magazin (Otte Krag Dagbog*, 5. r. VI, 1909) årbøger for Fr.borg, Svendborg og Århus amter, tidsskriftet *Militærlægen*, og han har i 1918–19 i to bind oversat Stegemanns *Geschichte des Krieges*.

Som menneske og skribent en djærv og munter soldatertype tegnede R. tydeligt sin personlighed i sine værker. Med sej flid forenede han oprigtig sandhedsvilje, og dannede sig sine meninger ganske uafhængigt af andres. 1913 blev R. ansat i krigsministeriets arkiv og blev dettes chef 1915. Dette arkiv havde indtil da ikke markeret sig særligt udadtil, og R. fandt her en udfordring der på én gang tilfredsstillede hans historiske interesse og administrative virkelyst. R. satte således system i den udvikling der efterhånden havde gjort krigsministeriets arkiv til de militære afdelingers og institutioners arkiv i højere grad end krigsministeriets idet ministeriets egentlige sager afleveredes til Rigsarkivet. En følge heraf var det at arkivet fra 1921 kom til at hedde Hærens arkiv med en hærarkivar som chef. 1919 lod R. for første gang udsende en oversigt over hvad arkivet indeholdt af hovedgrupper (trykt i *Fortid og Nutid*). På hans forslag udarbejdedes ved arkivet i det væsentlige af R. selv en række grundlæggende oversigter vedrørende hærens organisation gennem tiderne, garnisonering og lignende, og som successivt optoges i *Haandbog for Hæren 1920–29*. I denne periode udførte R. tillige et omfattende pionerarbejde gennem sit medarbejderskab ved 2. udgave af *Dansk biografisk Leksikon* og *Dansk biografisk Haandleksikon*. R. afgik som hærarkivar 1930.

R. kunne være paradoksalt ensidig i sine domme som fx over Tordenskiold i bind IX–X af værket *Bidrag til den store nordiske Krigs Historie* som han kom til at fuldende efter general A. P. Tuxens død. Den polemik med den norske marinehistoriker O. Bergersen som 1932 fulgte efter udgivelsen af disse bøger var lidet flatterende for R. Hans dagligliv mellem arkiver kunne gøre at han overså tidligere litterære behandlinger, men hans samlede produktion betegner en så ener-

gisk, lodig og resultatrig indsats i dansk militærhistorie at den vil blive stående. – R. 1911. DM. 1918. K². 1941. □Foto.

A. Tuxen i *Hist. t. 6. r. VI*, 1895–97 272–78 (anm. af R.s Et dansk korps' hist.). J. A. [F]ridericia] sst. 8. r. II, 1909–10 273–75 (anm. af R.s Udvikl. af den nationale hær); [K]nud [F]abricius] sst. 9. r. VII, litteraturhft. 1916–22, 1919–25 138–46 (anm. af R.s Udvikl. af den nationale hær). Th. Topsoe-Jensen sst. 10. r. II, 1932–34 380–84. Axel Liljefalk i *Militært t. XXXIX*, 1910 43–45 (anm. af R.s Udvikl. af den nationale hær). A. Tuxen sst. XLVI, 1917 178–85 (anm. af samme) og LV, 1926 326–34 (anm. af samme). Carl v. Kohl i *Hist. medd. om Kbh. 3. r. V*, 1942 294–98. Samme: Hærens ark., 1946. – *Papirer i Rigsark. (Forsvarets ark.)*. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg (Povl Engelstoft)

Rode

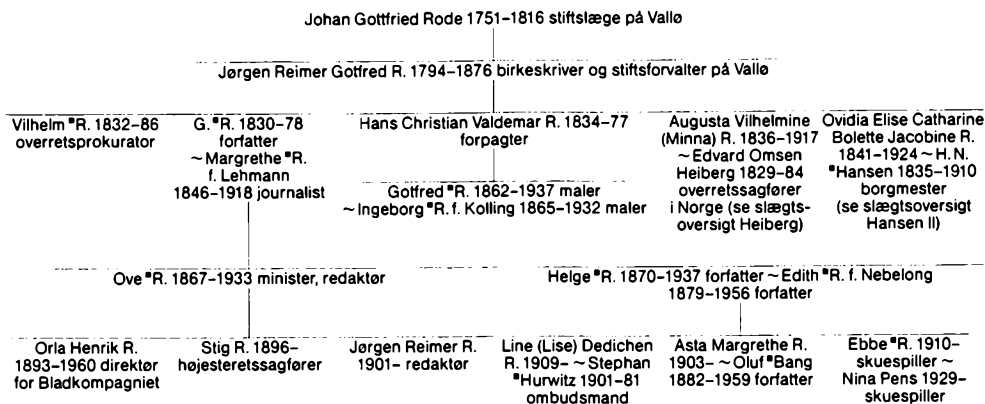
Der findes flere af hinanden uafhængige slægter ved navn Rode (se også Rhode og slægtsoversigt Rohde). Oldgranskeren Christian Ditlev *Rhode (1635–1717) der var far til oldgranskeren Andreas Albert *Rhode (1682–1724) var søn af købmand Albert R. (–1676) i Itzehoe, men der er ikke påvist slægtskab til skrædder i Itzehoe Reimer R. hvis søn Johan Gottfried R. (1751–1816) blev stiftslæge på Vallø.

G. *R. var ~ Margrethe R., født Lehmann, d. af politikeren Orla *L. Vilhelm *R. var ~ Annette Caroline Ploug, d. af forfatteren Carl *P.

Hans M. W. Rode: *Genealogie der Familie Rode*, Hamb. 1909. Samme: *Ahnentafel Rode*, i *Zeitschr. für niedersächs. Familienkunde*, Hamb. 1937. *Slægtstavle-saml.*, 1931 148. [Th. Hauch-Fausbøll:] *Hans Puggaards slægt*, 1938 14–16.

Hans H. Worsøe

Rode, Ebbe, * 1910, skuespiller. * 10.5.1910 på Frbg. F: forfatter Helge *R. (1870–1937) og Edith Nebelong (Edith *R.) (1879–1956). ~ 1° 31.5.1939 på Frbg. (b.v.) med skuespiller Bodil *Kjer, * 2.9.1917 i Odense, d. af forretningsbestyrer Ernst K. (1883–1958) og Elli Harries (1883–1945). Ægteskabet opløst. ~ 2° 23.12.1949 med skuespiller Helle Genie *Virknær, * 15.9.1925 i Århus (Johs.). (~ 1° med skuespiller William Rosenberg, * 1920; ~ 3° 1959 med J. O. *Krag, 1914–78), d. af godsejer Moritz (Morris) Lotinga (1893–1946) og Ellen Larsine Rasmussen (* 1903). Ægteskabet opløst. ~ 3° 1959 med Nina Pens, * 22.5.1929 i Lyngby, d. af købmand Svend Thorkild P. († 1949) og Rigmor Restorff. R. gik tidligt ud af skolen og arbejdede i nogle år som bladtegner især på *Berlingske Tidende*. Uden egentlig forberedelse debuterede han 1931 på Dagmar-teatret som den 17-årige søn i det franske lystspil *Etienne* og vakte straks interesse ved sin moderne, lidet teatraliske naturlighed –

„en replik, der altid lød som livets tale“. N.å. knyttedes han til Det kgl. teater hvor han hurtigt kom til at spille et stort repertoire, men først og fremmest gjorde sig gældende i tidens eget drama. På nationalscenen repræsenterede han i 30erne noget nyt og nutidigt. Det viste sig første gang i det amerikanske skuespil *Waterloo-broen*, 1933 hvor han spillede sammen med Else *Skouboe hvis partner han s.å. var i filmen *Tango*. Og han fortsatte denne linje bl.a. som sønnen i *Du skønne ungdom*. Adam i *Eva aftjener sin barnepligt*, titelrollen i *Chas. John* i *Anna Sophie Hedvig* og ind i 40erne som læreren i *Ullabella*, den unge arbejder i *Spurve under taget* (også på film) samt sønnen Erik i *En kvinde er overflødig* hvor datteren Ester blev spillet af Bodil Kjer som han første gang havde spillet sammen med i det franske skuespil *Ved landevejen*. Det moderne i R.s type og talent gjorde ham i disse år til Danmark mest populære yngre skuespiller – en popularitet der blev understøttet af de roller, han spillede på filmen med Stenmøren i *Afsprett*, 1942, som den foreløbige kulmination. Vanskeligere havde han, også rent teknisk, ved at klare sig i det klassiske rollefag og i de moderne skuespil der som fx *Synder og Helgen* og *Vintersolhverv* i kostumet eller diktionen søgte bort fra nutiden og hverdagen. Her blev han fra omkring 1940 suppleret af den unge Mogens *Wieth som han ofte kom til at optræde med på scenen, og med hvem han 1942 gav en række oplæsningsaftener. Blandt R.s få helt vellykkede klassiske roller fra denne periode kan nævnes Osvald i *Gengangere*. Men ellers fornyede han sig fortrinvis ved at opdyrke de karakter- og karikaturkomiske sider af sit talent – på teatret fx i *Bunbury*, som Britannus i *Cæsar* og *Cleopatra* og sidenhen som den naragtige digter i *Colombe*. Også på filmen spillede han enkelte komiske roller, første gang som *Søren Søndervold*, 1942. Og som for-

tolker af Robert *Storm Petersen og Mark Twain gjorde han med rette megen lykke – de klassiske danske og udenlandske humorister vedblev han at dyrke.

Man kan sige, at den „rene“ naturlighed og den stærkt karikerede komik længe udgjorde polerne i R.s kunst, hvorimod mere sammensatte figurer som fx Johannes i *Ordet* og Gregers Werle i *Vildanden* havde vanskeligere ved at lykkes for ham. Den retlinede, sky eller primitive mandighed blev i stadig højere grad hans felt – med Stanley i *Omsigtning til paradiset* som et af yderpunkterne. Et andet yderpunkt blev juristen Arthur i H. C. Branners *Søskende*, 1952 som han ti år senere spillede på fjernsynet – en fornem studie af et hæmmet, uforløst menneske. På samme linje lå delvis Rakitin i *En måned på landet* og titelrollen i Kjeld Abells festspil *Andersen eller Hans livs eventyr*. Efter 1956 at have fejret sit 25 års jubilæum i titelrollen i Marcel Pagnols *Topaze* valgte R. at forlade Det kgl. teater og optrådte i de følgende knap ti år på de fleste scener i Kbh. og provinsen. På Alléscenen var han bl.a. Anne Franks far i *Anne Franks dagbog*. På Folketeatret spillede han dobbeltrollen i Terence Rattigans *Fra bord til bord* (også på Århus teater) og den komiske brudgom Valentin i *Eventyret*. På Det ny teater var han Sir Peter Teazle i *Bagtalelsens skole*, Trigorin i *Mågen* og skabte en af sine morsomste karikaturkomiske figurer i det russiske lystspil *Den, der ler sidst*. Han spillede også på turné – bl.a. i *Hvem er bange for Virginia Woolf?* – og medvirkede i en af Stig *Lommers sidste ABC-revyer. På film spillede han kammerjenteneren i Bent Christensen og Leif Panduros *Harry og kammerjenteneren* og var forfatteren i Carl Th. Dreyers *Gerrud*. 1965 vendte han tilbage til Det kgl. teater og gik ind i en ny frugtbar periode. Han skabte nogle af sine fineste moderne figurer – fx i James Saunders' *Blomsterduft*,

Rode, Ebbe

Arthur Millers *Prisen*. David Storeys *Hjem* og John Osbornes *Nedtælling*. Han spillede også enkelte rent komiske roller – fx fængselsbetjenten Frosch i *Flagermusen*. Men først og fremmest kom han nu til at spille en række af de klassiske roller som det havde været svært at besætte, siden Poul Reumert trak sig tilbage. Jeronimus i *Mascarade* var nok den Holbergrolle der lykkedes bedst, men R. spillede også Herman von Bremen i *Den politiske kandestøber* og Jeronimus i *Jean de France*. Hos Molière var han Arnolphe i *Fruentimmerskolen* og Orgon i *Tartuffe*, hos Henrik Ibsen pastor Manders i *Gengangere* og dr. Wangel i *Fruen fra havet*, hos August Strindberg ritmesteren i *Faderen* (på Det danske teater) og kaptajnen i *Dødsdansen* (på Helsingborg stadsteater). Et overlegent vittigt portræt tegnede han af Holger Drachmann i Sten Kaaløs *Komedie i grænselandet* og havde megen succes på to skuespil hvor han var den eneste medvirkende: *Galaner, godfolk og galgenfugle* (på turné) og *Clarence Darrow* (på Bristol). Han genoptog også nogle af sine gamle partnerskaber hvori han beviste, i hvilken grad det var lykkedes ham at ældes med ynde: i *Det skete i Riga* på Strøghus teater med Helle Virkner og i *Kære løgner* på Det danske teater og Aveny med Bodil Kjer.

Særlig i årene efter den anden verdenskrig tog R. ofte i skrift og tale del i den offentlige debat. Han tilsluttede sig aktivt bevægelsen Een verden og var i nogle år formand for foreningen Ligaen for tolerance. R.s politiske og humane interesser afspejles i *Åben dagbog fra et tiår*. (1957) og *Møde med Albert Schweitzer*. (1959). Han har desuden udgivet erindringsbogen *Troldguld*. (1958) og nogle indtryk af vennen Storm P. *Fra mit STORMagasin*. (1979). I sine øvrige bøger beskæftiger R. sig fortrinsvis med teatrets kunst og kunstnere: *På stikord*. (1970), *Fodnoter i øjenhøjde*. (1977) samt *En brevveksling om det at være skuespiller*. (1973, s.m. Johs. Sløk). – R. var medlem af bestyrelsen for Ole Haslunds kunstnerfond, formand for Dirch Passer fonden og stifter af Edith Rode legatet. Han blev 1954 studenternes æreskunstner. Modtog Gramexprisen 1980 og Ole Haslunds hæderspris 1982. – R. 1948. R¹. 1971. □Malet som barn. Mal. af Trier Aagaard ca. 1932 (Grand Hotel i Grindsted). Tegnet i rolle af H. Jensensus udst. 1934 og af H. Bendix udst. 1936 og 1977. Profiltegn. 1939 (Teatermus.). Tegn. af Otto Frederiksen, 1942, tegn. af samme (Teatermus.). Tegn. af Kai Christiansen, 1956 (Kgl.bibl.). Buste af H. Isenstein. Foto.

E. R.: Troldguld, 1958, På stikord, 1970, og Johs. Sløk og E. R.: En brevveksl. om det at være skuespiller,

1973. – Jens Kistrup i Berl. tid. 16.11.1971. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Jens Kistrup

Rode, Edith, 1879–1956, forfatter. * 23.2.1879 i Kbh. (Slotsk.), † 3.9.1956 på Frbg., urne på Frbg. ældre kgd. F: hofmedicus, senere tit. professor Carl Henrik Horn Nebelong (1844–1904, ~1° 1873 med Petra Caroline Judithe Haslund, 1846–99; ægteskabet opløst) og Harriet Killestrup (1858–1935). ~1° 12.4.1902 i Kbh. (b.v.) med senere journalist Fritz Julius August Magnussen, * 13.9.1878 i Kbh. (Johs.), † 15.4.1920 sst. (~2° 1904 med maler Anna Sophie Lorentze Petersen, 1876–1944; ~3° 1918 med sidst klasse-lotterikollektor Johanne Katrine Jensen, 1889–1971), s. af oversætter, forfatter Johannes Julius Claudius M. (1848–1906) og Hedvig Charlotte Cathrine Sommer (1848–1928). Ægteskabet opløst 1904. ~2° 1904 i München (b.v.) med forfatter Helge *R., * 16.10.1870 i Kbh. (Frels.), † 23.3.1937 på Frbg., s. af senere højskoleforstander Gotfred *R. (1830–78) og Rota M. Lehmann (1846–1918). – Mor til Ebbe *R.

R. har beskrevet sin opvækst i tre bind erindringsbilleder, *Der var engang*, 1951, *Paa Togt i Erindringen*, 1953, *Paa Rejse i Livet*, 1957. Til trods for at hun voksede op i det københavnske højborgerskab fik hun en meget alsidig opdragelse og gik i Erna Juel-Hansens eksperimenterende skole. De indblik, som R. fik i forskellige miljøer har hun udnyttet i sit forfatterskab. I de tre bøger hun udgav under sit pigenavn, *Misse Wichmann*, 1901, *Maja Engell*, 1901 og *Gold*, 1902 har hun tegnet nogle skarpe billeder af bohemer, set gennem unge, borgerligt opdragne pigers nyfigne og forskræmte øjne. Mellem Maja Engell og Gold består der den forbindelse, at de kvindelige hovedpersoner har et forhold til den samme mand; Maja bliver efter fristelser fra kunstnerverdenen gift med lægen Anton Boye, og hovedpersonen Gudrun i Gold må på grund af sin ubeslutsomhed se ham blive gift med Maja. Det er et gennemgående træk i de tre romaner, at den kvindelige hovedperson møder op med et sæt af følelsesmæssige forventninger som mændene ikke kan honorere, et tema som hun deler med en række af sine kvindelige kolleger i samtiden. Romanerne tager yderligere en serie moralske og seksuelle spørgsmål op, herunder frigiditet. Deres tematik lægger sig i forlængelse af sædelighedsdebatten som varede ved langt op i 1900-tallet, men den erfaring og frimodighed som R. udviser er forbløffende, hendes unge alder og tidspunktet taget i betragtning. – Den følgende roman *Tilfredse Hjerter*, 1905, foregår, ligesom den senere, *Grazias Kærlighed*, 1919, i

Italien. I Grazias Kærlighed benytter R. en teknik som hun havde udviklet i romanen *Pige*, 1914, og som hun også har brugt i adskillige noveller. Hun lader en kvinde fungere som tilskuer til en anden kvindes skæbne eller tilhører til hendes selvudlevering. Både i *Pige* og *Grazias Kærlighed* overværer fortælleren, at en begavet kvinde elsker en uværdig eller en mand, hvis livssyn ikke kan forenes med hendes. I *Pige* ender den ulykkelige kærlighedshistorie med selvmord, i *Grazias Kærlighed* med at titelpersonen til slut forenes med genstanden for sine følelser. Et bitema i de to italienske romaner er forskellene mellem nord og syd bl.a. i opfattelsen af kønsroller og kærlighed.

R. skrev også dramatik og fik to stykker, *Sejren*, 1913 og *De evige Glæder*, 1920, opført på Dagmarteatret. Fra midten af 30'erne skrev hun en række hørespil til radioen, ligesom hun skrev to filmmanuskripter. Men R.s foretrukne genre blev fra 1913, hvor hun begyndte at skrive for *Berlingske Tidende*, novellen. Før det tidspunkt havde hun udgivet samlingerne *Kvinde*, 1908 og *Af Kundskabens Træ* -, 1912. Derefter udkom talrige bind; et udvalg af de bedste noveller er optrykt i *Tidens Klo*, 1949. De fleste af dem har erotik som tema og er koncentreret om en situation hvor en gammel konflikt tilspidises. I *Drømmeskøgen* (opr. i *Af Kundskabens Træ*) beklæder en højtelsket hustru og mor på sit dødsleje over for sygeplejersken, at det eneste, hun hele livet har drømt om, er mænd, mænd . . . Novellerne er ligesom romanerne skrevet med psykologisk forståelse, men også med en humor, som giver dem en egen lethed.

R. var meget berest, hvilket både kommer til udtryk i romanerne *John Piccolo arver 60 Millioner Dollar*, 1932 og *Mennesker i Mondo*, 1935, begge oprindelig trykt som føljeton i *Berl. Tid.*, og i rejsebøger fra Rom og Paris. Brugsgenren dyrkede R. i en række kogebøger som også havde deres udspring i journalistikken. Ud over *Berl. Tid.* var R. bidragyder til en skønsom blanding af literære tidsskrifter, ugeblade, almanakker og samleværker. Bogen *Livskunst uden Filosofi*, 1948, som hører til de lærebøger i almindelige leverejler der især dyrkedes af kvindelige skribenter, kom ligesom mange andre af R.s bøger i talrige og store oplag. Men R.s største indsats som journalist er redaktionen af værket *Den gyldne Bog om danske Kvinder* (1941), som dels indeholder et personleksikon over kvinder som på en eller anden måde havde gjort sig gældende i offentligheden, dels en række oversigtsartikler om forskellige sider af kvinders virkelighed, erhverv, husarbejde og politik. Bogen er et uvurderligt hjælpemiddel for enhver der vil studere dansk

kvindehistorie. Som så mange andre kvindelige forfattere bærer R.s samlede produktion stærkt præg af levebrodsvirksomhed. Hendes skønlitterære virksomhed viser dog en alvor i det psykologiske og en omhu i sprogbehandlingen som hæver den over underholdningslitteraturen. Forfattereskabet har stedvis en koket og sødladen overtone som blev en del af det image R. blev solgt på. Men hun havde forståelse og interesse for tidens kvindepolitiske strømninger, samtidig med at hun havde en klar indsigt i de forhold af social, seksuel og psykologisk art som hindrede mange kvinder i at benytte de frigørelsesmuligheder som havde åbnet sig. – Ingenio et arti 1949. □ Afbildet på mal. af N. V. Dorph, 1909. Tegn. af Edvard Munch (Dansk forfatterforening), litografi af samme. Mal. af Bertha Dorph. Tegn. af Ebbe Rode, 1939. Min. af Anker Kierulf, 1954. Tegn. af Hans Lollesgaard, 1954. (Kgl. bibl.). Livsmaske. Linoleumssnit af K. J. Almquist. Foto.

E. R.: Der var engang, 1951, På togt i erindringer, 1953 og På rejse i livet, red. Carl Bergstrøm-Nielsen, 1957 (erindr.). – Mogens Knudsen i Danske digtere i det 20. årh. I, 1951 235–44. Niels Birger Wamberg sst. 2. udg. II, 1965 418–26 og 3. udg. I, 1980 301–05. Tom Kristensen: Oplevelser med lyrik, 1957 128–30 (optr. fra Politiken 5.9.1956). – Papirer i Kgl. bibl.

Susanne Fabricius

Rode, Godfred Benjamin, 1830–78, litteraturhistoriker, pædagog. *9.3.1830 på Vallø, †12.9.1878 i Ordrup, begr. i Gentoft. F: stifts- og birkeskriver, senere stiftsforvalter, justitsråd Jørgen Reimer Gottfried R. (1794–1876) og Barbara Jacobine Bartholdy (1800–69). ~19.5.1866 i Kbh. (Frels.) med Rota Margrethe Lehmann (Margrethe *R.), *14.2.1846 i Kbh. (Petri), †14.8.1918 på Frbg., d. af politiker Orla *L. (1810–70) og Annette M. B. Puggaard (1821–49). Separeret 1877. – Far til Helge *R. og Ove *R. Bror til Vilhelm *R.

R. levede de første år af sin barndom i Vallø indtil han ti år gammel blev sendt til Kbh. for at gå på Borgerdydskolen på Christianshavn hvor den litteraturkyndige og nationalsindede bestyrer M. *Hammerik kom til at betyde meget for drengen. Som 17-årig blev R. student, og stærkt betaget af begivenhederne omkring 1848 trådte han ind i et studenterliv der opfyldtes af skandinavistisk begejstring; han holdt taler til kammeraterne og digtede til deres møder. 1851 tog han anden eksamen. For at realisere sine nationale idealer søgte R. nu til Rødding hvor han virkede et år som lærer på højskolen i dansk, engelsk og musik, til stor tilfredshed for forstanderen Sofus *Høgsbro som i den kun 21-årige R. kunne se

Rode, Gotfred

stof til en fremtidig højskoleforstander. – Senere underviste R. på Herlufsholm (1859–61), ved Metropolitanskolen (1862–63) og fra 1862 i fem år ved N. Zahles skole hvor han forelskede sig i en af eleverne, Margrethe, Orla Lehmanns eneste barn. Dette satte fart i R.s litterære karriere. Hidtil havde han udgivet Kingos *Aandeligt Sjungechor*, 1856, Holbergs *Moralske Tanker*, 1859 og *Heltindehistorier*, 1861, og selv havde han udsendt *Digte og Sange*, 1857 og *Fortællinger og Vers for Større og Mindre*, 1858, ydermere anmeldte han litteratur i *Fædrelandet*. Men Orla Lehmann ville se en fuldført universitetsuddannelse før han ville give sit samtykke til ægteskabet; og 1864 blev R. magister, og to år senere doktor på afhandlingen *Renaissancens tidligste Eftervirkning paa dansk poetisk Literatur* der vurderedes som et originalt og dygtigt arbejde.

R.s og Margrethe Rodes hjem med de to små sønner, Ove og Helge, blev centrum for en stor vennekreds af grundtvigianere og nationalliberale. Bjørnstjerne Bjørnson, Carl Ploug, C. Hostrup, Chr. Richardt, Natalie Zahle, Fr. Jungersen og Johan Borup var jævnligt blandt gæsterne. Efter Orla Lehmanns død blev ægteparret meget velhavende, og de besluttede nu at omdanne deres landsted Skovgård i Ordrup til en højskole som skulle præges af Grundtvigs og Rasmus Nielsens tanker, og give en videregående uddannelse end højskolerne ellers tilbød, sigte i retning af „skolen i Soer“. Skolen indviedes 1874, og to år senere udvidedes den med et artiumskursus som efter R.s død fortsatte som Døckers studenterkursus der nu er gået op i Statens kursus til studentereksamen. – Skovgård højskole fik kun en kort tilværelse. De de to meget forskellige ægtefæller skiltes 1877, og Margrethe Rode som havde været det festlige midtpunkt i skolen og hjemmet drog udenlands fik R. et knæk han ikke kom over, og da han året efter døde var også hans højskole færdig. R. huskes som den første der forsøgte sig med en såkaldt udvidet højskole. I efterladte breve og dagbøger fra flere af kredsen omkring Skovgård aftegner sig billedet af R. som en idealistisk og begavet, men stiltfærdig personlighed. □ Mal. af J. Roed, 1856. Mal. af Constantin Hansen fra 1860'erne. Afbildet på sammes mal., 1860–64, af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 og på sammes mal., 1867, af Carl Plougs tale på Drottningholm 1856 (alle fire Fr.borg). Mal. af J. F. Vermehren udst. 1880. Relief formentlig af V. Bissen (gravstenen). Træsnit. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1866 87–90. Breve i Tilskueren XXXVIII, 1921 II 145–49 233–52 377–98 (brevveksl. med Bjørnstjerne Bjørnson), Sønderjydske årbøger, 1939 256–70 og Bjørnstjerne

Bjørnsons brevveksl. med danske, udg. Øyvind Anker m.fl. II–III, 1972–74. – Taler ved dr.phil. G. R.s jorde-færd, 1878. Ludv. Schrøder: Den nord. folkehøjskole, 1905. Bjørnstjerne Bjørnson: Grotid I–II, 1912. Samme: Brytningsår I, 1921 (heri breve). Niels Lassen: Erindr. II, 1919 66f. A. F. Krieger: Dagbøger IV, 1921 258. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924. K. G. Brøndsted: Erindr. II, 1932 99–114. Tage Kaarsted: Ove Rode. En politiker bliver til, 1963 9–27.

Marie Hvidt

Rode, Gotfred Andrew Anderson, 1862–1937, maler. * 3.12.1862 på Torstedlund mellem Nibe og Hobro, † 14.9.1937 på Frbg., urne på Søndermark kgd. F: forpagter Hans Christian Valdemar R. (1834–77) og Helen Anderson (1834–81). ~ 18.12.1897 i Gladsaxe med maler Ingeborg Martha Kolling, * 25.9.1865 i Kbh. (Johs.), † 30.6.1932 i Englerup, d. af docent, senere professor ved Polyteknisk læreanstalt August Frederik Vilhelm K. (1833–71) og Othilia Marie Petersen (1838–1909).

Efter at have taget præliminæreksamen stod R. i lære på apotek i Køge 1878–82, blev cand. pharm. 1883 og var på apotek i Randers 1883–88, kemiker ved Assens Sukkerfabrik 1888–89 og atter farmaceut i Viborg 1889–92. Denne løbebane afbrød han for at blive maler, fik optagelse på kunstakademiets modelskole okt. 1892 og søgte den til sin afgang nov. 1895. R. vandt Neuhausens konkurspræmie med sit debutbillede *Køer paa Marken*. *September* på Charlottenborg forårsudstilling 1895 og atter 1901 med *Oktoberaften*. *Køerne drives hjem*, deltog i Kunstnernes efterårsudstilling 1907–10, 1914 og Charlottenborg efterårsudstilling 1930 og har foretaget studierejser til Tyskland, Holland og Paris. Han maalede landskaber med dyr, gerne heste, køer eller gæs. Gennem sin regelmæssige årlige indsending til forårsudstillingen 1895–1938 hørte han til Charlottenborgs faste stab af solide naturalistiske malere, men sin største indsats gjorde han på Den kgl. porcelænsfabrik. Her ansattes han som underglasurmaler 1895 og blev en af det specielle danske underglasurmaleris både kunstnerisk og teknisk mest forforne mestre. Han og Vilh. Th. Fischer er hovedmændene i den efterblomstring vort underglasurmaleri oplevede omkring 1920, måske højere værdsat i udlandet end hjemme. Desuden virkede han fra 1902 som lærer ved kunstakademiet, indtil 1920 som assistent ved dets forberedelses- og modelskole, indtil sin død ved anatomitegningen, højt anset for sin grundighed, sin kultiverede personlighed og sin pædagogiske indsigt. Malerier af ham findes i museerne i Kolding (*Blæst*, 1907, tidligere i kunstmuseet), Horsens, Ribe og Maribo, porcelænsarbejder i museet i Sèvres. – Hustruen **Ingeborg R.**

kom efter privatundervisning ind på kunstakademiets kvindeskole ved oprettelsen 1888 og fik afgang 1894. Hun udstillede på Charlottenborgs forårsudstilling 1885–87 og 1893–1933, hovedsagelig figurbilleder og portrætter. – □Tegnet selvportr. 1894. Mal. af Ingeborg Rode, 1899. Malet selvportr. 1918 samt skitse. To tegn. af Aase Kramp, 1932 (Kgl. bibl.). Mal. af H. H. Schou. Tegnet karikatur af Eiler Krag. Foto.

Interview i Dagens nyheder 3.12.1932. – Arthur Hayden: Royal Copenhagen porcelain, London 1911. Berl. tid. 3.12.1932. K. Flor sst. 15.9.1937. Nationaltid. 16.9. s.å. Stephan Ussing i Nyt t. for kunstindustri X, s.å. 177.

*Sigurd Schultz**

Rode, Helge, 1870–1937, forfatter. * 16.10.1870 i Kbh. (Frels.), † 23.3.1937 på Frbg., begr. sst. F. dr.phil., senere højskoleforstander Gotfred *R. (1830–78) og Rota Margrethe Lehmann (Margrethe *R.) (1846–1918). ~ 1904 i München (b.v.) med Edith Nebelong (Edith *R.), * 23.2.1879 i Kbh. (Slotsk.), † 3.9.1956 på Frbg., d. af hofmedicus, senere tit. professor Carl Henrik Horn N. (1844–1904) og Harriet Kiellerup (1858–1935). – Far til Ebbe *R. Bror til Ove *R.

Fra sin barndom bevarede R. et nationalromantisk indtryk af Danmark – kæmpehøjenes og bøgeskovens natur imellem Ordrup høj og Ordrup krat hvor faderen havde højskole. Moderen, til hvem R. følte sig stærkt bundet, rejste 1878 til Oslo og giftede sig med den norske venstrepolitiker Erik Vullum; der voksede drengen op i et livligt, aktuelt interesseret hjem. Allerede før han kom til Norge, havde han erfaret en evne i sig til henrykt naturoplevelse som slog ud i primitive hymner. Men under hans opvækst mødte dette anlæg sin modsætning i en kølig, verdsligt betonet forstandighed. Sammen med sin ældre bror Ove Rode skrev han drengepoesier som snart efterlignede B. S. *Ingemann, snart Henrik Ibsen. Dualismen mellem de to anlæg beherskede hans første ungdom; siden blev den efter hans egen mening overvundet, men præger dog hans produktion. Det var meningen, at han skulle være ingeniør; han gik et års tid på Teknisk skole og var et kvart år i London og på landet i England. Derfra kom han i nittenårsalderen til Kbh. og gled ind i en kreds af unge litterater omkring broderen der dengang redigerede det radikale dagblad København; i broderens tidligere blad Piraten havde han to år før debuteret og vakt G. *Brandes' forundring, men faderens ven C. *Hostrups bedrøvede forargelse ved at vise en iagttagers kulde og skarpsyn. På denne tid var R. en spotsk, forbeholden dandy, følte sig af en fornemmere natur end de fleste i sin omgangs-

kreds; han var tiltrukket af Paul Bourgets ungdomsromancer på grund af deres verdensmandsmæssige elegance og deres moralske uro. Denne forkærlighed spores i hans første bog, den meget tidstypiske fortælling *Styrke*, 1891. Bogens unge helt har sin styrke i evnen til dybe oplevelser af skønhed og af sin egen indre natur; men han er svækket af selvbebrejdelser fordi han ikke „som en ny Tolstoj“ kan bryde med sit ydre, forfængelige liv. Bogen indgår i rækken af danske fantasthistorier. – R. var, da han skrev den, en ivrig læser af H. E. *Schacks Phantasterne; litterært slutter den sig til den Topsøe-Bangske skole. – I denne periode var R. behersket af pessimisme, men under et af sine talrige besøg i Lillehammer hvor han omgikkes de unge af Bjørnstjerne Bjørnsons familie, oplevede han i Valdres' bjerge i maj 1891, hvad han siden kaldte sit „sjælelige Gennembrud“; det var en umiddelbar erkendelse af jeg'ets eksistens, en enhed af det indre og det ydre, ledsaget af en oversanselig glæde. Denne tilstand fæstnede han i den første skitse til skuespillet *Sommeræventyr*. I sommeren og efteråret 1891 gav han den mere bevidst udtryk i digtsamlingen *Hvide Blomster* (udk. i april 1892); disse digte er – for fleres vedkommende med vilje kunstnerisk ufuldbårne – dityramber, hvori livsjublens brydes med pessimisme, følelsen af en hellig højtid glider over i angst. Digtsamlingen bør mere opfattes som et menneskeligt dokument end som en digterisk produktion. I samlingens titel er der markeret en afstandtagen fra dyrkelsen af Charles Baudelaire's Fleurs du Mal i kredsen omkring Johs. *Jørgensen, hvem R. nærmede sig.

I de følgende år opholdt R. sig mest i Norge, skrev lyrik og tumlede med gentagne omarbejdelser af *Sommeræventyr*. Nogen tid efter udsendelsen af *Hvide Blomster* kom der en reaktion i ham i form af „en udpræget Afsmag for det religiøse Livs sædvanlige Foreteelser, en Uvillie mod overspændt Følelsesliv“. Hans ånds „Sympatier og Vaner rejste og vilde den anden Vej“, – „et lattermildt Hjørne i mig forlangte Luft“. I maj 1896 udsendte han skuespillet *Kongesønner*, og n.å. *Sommeræventyr*. Noget strukturløst, men skarptskåret i replikken udtrykker de brydningen mellem ekstatiske religiøsitet og verdslig koldsindighed. *Kongesønner* foregår i et fantasi-Hellas, *Sommeræventyr* spiller i de Drachmannske melodramers danske lyse nærter. Mellem de to skuespil ligger en samling *Digte* (udk. i nov. 1896 på norsk forlag); den fører den første digtsamlings temaer videre med roligere modenhed; der kommer en humor frem, en forsoning med det dumme og lave i menneskelivet – de dualistiske toner i skuespillene søges over-

vundet gennem forestillingen om, at alle modsætninger har en fælles rod. Men i dramaet *Dansen gaar*, maj 1898 tager den mørkladde stemning overhånd – drømmen om, at skønhedens magt skal forædle mennesket brister og går til grunde ved erfaringen om skønhedens svaghed og menneskenes forfængelighed og onde sind over for hinanden. Dette motiv udmunder i skuespillet *Kampene i Stefan Borgs Hjem*, 1901 der indholdsmæssigt virker lige så hysterisk som det formelt er håndfast. Til denne række dramer – med epilogen *Lamia*, 1901 – svarer der en tid i R.s liv af splittelse, søgen, strid. Men en oplevelse for ham blev hans møde med Italien hvor han tilbragte nogle år omkring århundredskiftet. Skitser derfra og kulturpsykologiske betragtninger over forholdet mellem syd og nord samlede han siden i bogen *Italien*, 1909, hans første helt modne arbejde. Han fandt sin trang til skønhedsliv bestyrket i et nietzscheanskt opfattet Italien og priser den italienske natur fordi den har rum for hans mystiske oplevelser fra ungdommen i Norge. Til Italien slutter sig to samlinger skitser fra nord og syd: *Den Rejsende*, 1900 og 1929. Efter hjemkomsten fra udlandet, hvor R. havde mødt og giftet sig med Edith Rode, levede han ret tilbagetrukket, omgikkes kun få litterære venner (især Soph. Claussen) og udgav dels nogle små dramer, *Solsagn*, 1904 og *Kain og Abel*, 1909 (oprindelig i Tilskueren 1898), dels nogle *Komedier* 1–11, 1905 om store følelser der bedrages og bespottes tragikomisk i en frivol dagligverden. I disse år udgav R. også en samling *Digte, gamle og nye*, 1907. I alle disse poesiervarierer R. sit stadige grundtema: sjælens evighedsliv med dets enhed af angst og jubel, højtidelighed og munterhed; mindediget om Sigbj. Obstfelder, R.s nærmeste åndsfrænde i nordisk litteratur, er et af hans klareste udtryk for hans tilbøjelighed til at opløse sanseverdener og sammenvæve oplevelser af liv og død. Komedierne danner overgang til nogle samfundsskuespil over emner fra det kbh.ske kulturliv, *Morbus Tellermann*, 1907 og komedien *Flugten*, 1909 der begge handler om tro på idealerne kontra lumpen kamp for udkomme og anerkendelse.

Fra nov.1910 til okt. 1915 skrev R. kritikker og betragtninger i *Illustreret Tidende*; her fremkom også (fra jan.1915) en række digte, siden samlede i *Ariel*, 1914, endvidere de første kapitler af *Krig og Aand*, 1917 og endelig afhandlingen *Det sjælelige Gennembrud* (i bogen med samme titel 1928). Af hans boganmeldelser er et noget for snævert udvalg medtaget i senere samlinger af hans kritik (især *Regenerationen i vort Aandsliv*, 1923). Jævnslidende med den aktuelle og lokale interesse som præger hans skuespil efter 1905 går

der gennem hans kritiske virksomhed en stræben efter at overvinde en vis isolation; og mens han erklærede at politik var ham ligegyldig, kom der en national følelse frem i ham. Hans digtning når i disse år sit videste vingefang. Fra aktualiteten inden for den lokale synskreds går han over til at benytte verdensbegivenheder som foranledninger til sine skuespil. *Grev Bonde og hans Hus*, 1912 tager i ydre forstand sit tema fra Leo Tolstøjs sidste dage og handler om adelsmanden der ville nedad og dermed befri sig fra verdsligheden, i hans søn brydes tilbøjelighed til at følge faderen med trang til at hævde sig selv uden at kunne finde balance. 1914 udkom R.s smukkeste digtsamling *Ariel* der giver et rigt spil af livets og dødens toner – om den lykkelige flugt gennem himmeldybder, om jordiskhedens rædselsfulde kår, om det åbne møde med godt og ondt, hvorved sjælen vinder visdom og ro. Fra 1914 stammer også skuespillet *Det store Forlis* (udk. 1917) hvis ydre tema er taget fra Titanic-ulykken i april 1912. – Under første verdenskrig kom R. 1915 til *Berlingske Tidende* og skrev betragtninger og kulturkritik, samlede i *Krig og Aand*, 1917; denne bogs kerne er, at fredsårene til 1914 var en tid da golde instinkter triumferede, og skabende evner, først og fremmest den religiøse genialitet, var trængt tilbage, og at krigen baner vej for nye rige kræfter. Kritikken af freden i *Krig og Aand* er baggrunden for det omdiskuterede skuespil *En Mand gik ned fra Jerusaleem*, 1920; det er rettet imod en verdslig, international intellektualisme der rodløs og forfængelig vil hævde sig ved menneskeforagt. Også festspillet *Moderen*, 1920, i anledning af Sønderjyllands genforening med Danmark, anslår toner fra barndommen og forkynder at i sammenhængen ligger en nationalt og personligt bærende livsværdi. – Efter første verdenskrig fortsatte R. sin kulturkritik med synskredsen indsnævret til nyere dansk åndshistorie; han vender sig mod G. Brandes' verdslighed, Johs. V. Jensens darwinisme og den gængse fritænkningssyn på evangelierne og Kristus; mod disse magter satte han sit „sjælelige Gennembrud“s udogmatiske, ukirkelige religiøsitet der er kristelig, for så vidt som R. hævder at han „paa egen Haand, ad en hemmelig Vej, er kommen til at tro det samme som Jesus troede“, nemlig efter R.s mening en umiddelbar følelse af at være i levende forbindelse med guddommen og derigennem at modtage et krafttilskud. Det betydeligste af disse arbejder er *Pladsen med de grønne Træer*, 1924.

R.s digtning klinger lyrisk ud i to digtsamlinger *Den stille Have*, 1922 og *Den vilde Rose*, 1931. De er meget sammensatte og vidner bl.a. om hans artistiske evne til retorisk, dekorativt vir-

kende sprogkunst i lejlighedsdigtning. R.s kritiske og dramatiske produktion er blegnet for hans lyrik. Han havde imidlertid en sikker og i polemik myndig og munter sans for at bedømme kunst og ideer; hans fortrin i denne henseende hænger sammen med at han hævdede den subjektive tænke-mådes frihed over for fagvidenskabernes. Hans menneskekundskab var dyb og skarp og i stand til at forme en scenisk virkningsfuld dialog. Hans ungdomsdramer svækkes af lyrik, men i sine senere skuespil forstod han at forme ret klare skikkelser. Det varigt værdifulde er hans lyriske udtryk for almene livsstemninger, primitiv sjælfuldhed, betagelse af den fundamentale virkelighed: fødsel og død, jubel, gråd, samhörighed, ensomhed og undren. Et grundtræk i hans lyrik er, at den forbinder lejlighedsdigtning med hans mystiske indre livs poesi. Mange af hans betydeligste digte har ydre foranledninger eller er skrevet til venners og fremragende personligheders mærkedage. Hans minde- og hyldestdigte er i flere tilfælde personlige bekendelser eller er værdifulde ved festlig skønhed i sproget og virker ofte meget suggestivt. Naturfølelsen i hans poesi er ikke sensuelt bestemt, naturen skildres sjældent for dens egen skyld, men næsten altid fantasifuldt besjælet af digterens stemning eller gjort åndig af hans tankeliv. Skønt man ikke skulle vente det i betragtning af hans lyriks karakter, er adskillige af hans digte nået ud i folket. Hele hans produktion bæres af „det Kapitel af mit Liv“, som er hans ungdomsoplevelse i Valdres 1891. Den er beslægtet med de intuitive gennembrud hos romantikkens personligheder. Han følte, at den stillede ham i modsætning til hans samtid. Blandt tidens førende ånder følte han sig bestemt af Ibsen og navnlig F. W. Nietzsche; af ældre danske digtere følte han sig især knyttet til Holger *Drachmann. – F.M.I. 1922. □Pastel af Edv. Munch, 1891 (Fr.borg). Mal. af N. V. Dorph, 1894, tegn. af samme. Radering af Munch, 1898, litografi af samme. Buste af Rasmus Harboe udst. 1902 (St.mus.). Tegn. af H. Slott-Møller, 1907, akvarel og pastel af samme, og mal. af samme udst. 1907 (Fr.borg). Tegn. af R. Storm Petersen, 1908. Mal. af Munch, 1909 (Nationalmus. i Sth.). Pastel af J. F. Willumsen, 1914, afbildet på tegn. af samme, 1915 og på mal. s.å. (Århus kunstmus.). Buste af Ernst Ottosen udst. 1915. Mal. af Ludvig Karsten, 1919. Tegn. af H. Jensenius, 1921 (Fr.borg) og af Alfred Schmidt, s.å. (sst.). Træsnit af Knud Nørholm, 1927. Tegn. af Ebbe Rode, 1930, mal. af samme. Buste af G. Hammerich, 1934 (Åbenrå mus.). Afbildet på tegn. af Eva Drachmann (Kgl. bibl.) og på karikatur af Rasmus Christiansen. Karikatur af R. Blix. Fo-

Udg. Udvalgte digte, 1945 (2. opl. 1957).

Kilder. Selvbiografi i Nationaltid. 10.4.1915.

Lit. C. E. Jensen: Vore dages digtere, 1898 189–99. Harald Nielsen: Moderne lit., 1904 132–62. Samme: Bøger og mænd, 1926 7–12. Samme: Litterære mirakler, 1933 120–62. Vilh. Andersen: Kritik. Teater, 1914 73–77. Samme: Folk og mennesker, 1919 131–35. Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916 143–53. Holger Begtrup i Højskolebl. XLII, 1917 945–52 1017–24. Chr. Rimestad: Fra Stuckenbergs til Seedorf I, 1922 111–21. Oluf Thomsen i Tilskueren XLIII, 1926 I 175–87. Tom Kristensen sst. 1930 II 272–80. Johs. Jørgensen: Fordi stander landet i våde-, 1928 76–79. J. P. Bang i Berl. tid. 24.6.1929. Henning Kehler: Poeter og pedanter, 1932 26–32. Samme: Den festlige strid, 1939 43–52. Emil Frederiksen i Credo XVIII, 1937 73–75 110–15 132–37. Kai Friis Møller: Danskhed og dannelse, 1937 (2. udg. 1948) 39–53. Jens Thiis i Festskr. til Francis Bull, Oslo 1937 301–23. Kaj Munk: Himmel og jord, 1938 118–24. Jørgen Andersen i Ord og bild LI, Sth. 1942 276–80. Harry Andersen sst. LXVI, Sth. 1957 521–27 (heri bibliografi). Tom Kristensen: Mellem krigene, 1946 64–73. Henrik Juul Hansen: Dramatikeren H. R., 1948. Ebbe Rode i Min far, red. Poul Borchsenius, 1948 251–56. Samme: Trollduld, 1958 34–38. Volmer Dissing i Danske digtere i det 20. årh., ny saml. 1955 418–20. – Papirer i Kgl. bibl.

Emil Frederiksen

Rode, Ingeborg, se Rode, Gotfred (1862–1937).

Rode, Johan, se Rhodius, Johannes.

Rode, Rota Margrethe, 1846–1918, journalist. * 14.2.1846 i Kbh. (Petri), † 14.8.1918 på Frbg., begr. i Lillehammer. F: politiker Orla *Lehmann (1810–70) og Annette M. B. Puggaard (1821–49). ~ 1° 19.5.1866 i Kbh. (Frels.) med Gotfred *R., * 9.3.1830 på Vallø, † 12.9.1878 i Ordrup, s. af stifts- og birkeskriver, senere stiftsforvalter, justitsråd Jørgen Reimer Gottfried R. (1794–1876) og Barbara Jacobine Bartholdy (1800–69). Separeret 1877. ~ 2° 3.9.1879 på Aulestad i Ø. Gausdal, Norge, med journalist Erik Vullum, * 29.12.1850 i Lund i Dalane, † 14.3.1916 i Lillehammer, s. af præst Olaus Eriksen V. (1812–52) og Ingeborg Krøgness (1825–1926). – Mor til Helge *R. og Ove *R.

R. mistede tidligt sin mor, og hun voksede op som enebarn i et politisk miljø. Vågen og lærelysten deltog hun efter endt skolegang i N. Zahles skole i det nyetablerede fortsættelseskursus i litteratur arrangeret af Gotfred Rode med hvem hun blev gift. I ægteskabet fødtes de to begavede drenge, Ove og Helge, og ægtefællerne samlede fra 1872 en kreds af venner til ugentlige sammenkomster med diskussion af N. F. S. *Grundtvigs og Rasmus *Nielsens tanker. Det var vistnok R.s idé at Gotfred Rode og hun skulle danne en grundtvigsk højskole på landstedet

Rode, Margrethe

Skovgård i Ordrup som hun havde arvet fra sin mors familie. 1874 blev højskolen indviet i de overdådigt indrettede bygninger. I spisesalen hang Orla Lehmanns bryllupsgave til R.: tretten af 1800-tallets nu kendteste malerier, forestillende danske digtere. R. blev ved sin smukke, festlige og kloge personlighed en forstanderkone der, om end en fremmed fugl, føjer sig smukt ind i rækken af betydelige „højskolemødre“.

Imidlertid var der splittelse i R.s liv. Gennem husets bedste ven, Bjørnstjerne Bjørnson, havde de lært den norske Erik Vullum at kende, en højt begavet journalist der ifølge Georg *Brandes som folketaler kunne minde om R.s far. 1876 forlod R. hjemmet for at følge Vullum til Paris. Det følgende år skrev hun korrespondancer derfra til norsk Dagbladet, og efter Gotfred Rodes død tog R. med sine to sønner til Norge og blev gift i Bjørnsons dagligstue på Aulestad. Først nu synes R. at hun skulle blive menneske. Igen blev hendes hjem et samlingssted for fremtrædende mennesker, der var liv og fest omkring dette ægtepar. R. deltog i sin mands agitationsrejser og havde selv en omfattende skribentvirksomhed. Da Henrik Ibsens Et Dukkehjem udkom 1879 anmeldte R. stykket i Dagbladet med dyb sympati for Nora. Hendes artikler i de følgende år viser hvor levende hun var med i danske og norske kulturelle og politiske rørelser. Man regnede med R.s anmeldelser. Med vågent sind over for det nye i kunsten blev hun den første egentlige kunstkritiker i norsk presse. I pengesager var R. generøs, selv yderst sparsommelig, beskedent og ejendommeligt klædt. Da Henrik *Pontoppidan mødte den aldrende R. i Lillehammer slog det ham at i Danmark huskedes hun som Orla Lehmanns datter og sine sønners mor, men i Norge var hun kendt og værdsat for sin egen skyld. □Tegn. af Carl Bloch, 1867, mal. af samme, s.å. Litografi af Henrik Sørensen, 1903.

Tiiskueren XXXVIII, 1921 II 145–59 233–52 377–98 (Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksl. med Gotfred og M. R.). – Henrik Pontoppidan: En vinterrejse, 1920 55–57. Georg og Edv. Brandes: Brevveksl. med nord. forf. og videnskabsmænd, udg. Morten Borup IV–V, 1939–41. Anders Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse I, 1958. Johs. Lehmann: To nordmænd, 1958 47. Tage Kaarsted: Ove Rode – en politiker bliver til, 1963 9–52. – Papirer i Ove Rodes ark., Rigsark.

Marie Hvidt

Rode, Ove, 1867–1933, journalist, politiker. *31.8.1867 i Kbh. (Frels.), †11.7.1933 i Gentofte, begr. sst. F: højskoleforstander, dr.phil. Gotfred *R. (1830–78) og Rota Margrethe Lehmann (Margrethe *R.) (1846–1918). ~4.7.1891 i Modum med Nicoline (Line) Andrea Margery Vibe

Dedichen, *1.6.1869 i Modum, †23.3.1936 i Gentofte, d. af overlæge ved Modum bad Hans Gabriel Sundt D. (1836–99) og Caroline Henriette Frederikke Thaulow (1836–1917). – Bror til Helge *R.

R. tilbragte en del af sine første barndomsår sammen med broderen Helge på Skovgård højskole i Ordrup hvor deres far var forstander på den for morfaderen Orla *Lehmanns midler anlagte skole. Da moderen forlod hjemmet for at slutte sig til den norske politiker og journalist Erik Vullum, og faderen kort efter døde kom Ove og Helge 1879 til Kristiania. R. påvirkedes varigt under opholdet af norsk åndsliv og politik som netop i disse år var særlig intenst. Til hjemmets omgangsvener hørte Bjørnstjerne Bjørnson, Johan Sverdrup, Johs. Steen o.m.a. fortrinsvis fra venstre-kredse. R. tog i gymnasietiden livligt del i tidens rørelser og var tidligt moden.

1886 vendte R. efter studentereksamen og filosofikum tilbage til København tilskyndet af moderen som hele tiden havde holdt Danmark og ikke mindst Orla Lehmann levende for ham. I København sluttede R. sig til Studentersamfundet. Det var tanken at han skulle studere fransk, men det blev aldrig til noget. Med sig bragte han nemlig en betydelig arv efter sin mormor Marie Lehmann f. Puggaard. For den udgav han i nogle måneder 1887 det provokerende studentertilbladet *Piraten* og efter journalisten i Politiken 1888–89 fra 1889 det mere seriøse aristokratiske-radikale dagblad *København*. Politik var i disse år frustrerende for unge radikale, og nogen klar politisk opfattelse kom ikke til udtryk i bladets fribytteragtige linje. Det gav plads for Herman *Bang, Gustav *Wied, Carl *Ewald og mange andre unge digtere og lagde vægt på affærejournalistik og på at forarge det bigotte københavnske borgerskab. R. nåede da også 1894 at få to måneders fængsel for blasfemi – dog for en artikel der var skrevet af en anden og i R.s fravær antaget af Carl Ewald. Blandt Københavns yndlingsofre var P. A. *Alberti hvis adfærd ikke mindst i sagen mod Hans *Dønnergaard blev underkastet nærgående omtale. R.s artikler mod Alberti medførte en snes injuriersager og kostede R. et betragteligt beløb.

Efterhånden var R.s midler opbrugt, og han søgte ny kapital tilført ved 1890 at optage Johan *Knudsen i redaktionen og senere kulturminister Jacob Scavenius' søn Peer Scavenius, hvis indflydelse på avisen medførte at den periodisk støttede højre-synspunkter. I juli 1892 solgtes København til Scavenius for 5000 kr. kontant til Knudsen og en årlig ydelse til R. indtil bladet gik ind 1930.

R. var blevet gift, og han var blanket af økono-

misk. Nogle travle år som journalist ved Politiken fulgte. Han skrev under mærket „Tys“ en række meget yndede causerier, udgivet i bogform 1894 under titlen *Opdagede Kendsgerninger* ligesom han arbejdede med teaterreportage og -kritik, det sidste i skyggen af Edvard Brandes. R.s interesse for den dramatiske kunst gav sig udslag i *Den lille Pige med Svovlstikkerne* til musik af August Enna, *Harlekins Omvendelse*. En *Maskekomedie* med musik af C. F. E. Horneman, i bogform 1899, opført Århus teater 1900 og Dagmar-teatret 1901. Stykket, der ikke blev en succes, er i passager stillestående, og intrigen ikke ganske overbevisende skønt versene er yndefulde, indsmigrende og præget af vid. 1902 udkom *Nationalgaven eller Den berømte Olding* som ikke nåede opførelse. Mest kendt i dag er R.s smukke grundlovssang: *Danmarks dag velkommen, Danmarks Flag flyv ud*, 1895. Det er givet at R. var et musikal menneske, men han havde næppe et reelt valg mellem at blive digter eller politiker. Selv erkendte han begrænsningen i sit kunstneriske talent og besluttede sig for at søge sig en vej i det politiske liv. („Politiker var og er jeg, af arv, af liv og sjæl, af blod og opvækst“ (1927)). Her var han hæmmet af en manglende folkelig basis og af en mangelfuld uddannelse. Det sidste prøvede han ved selvstudium at sætte sig ud over. Han læste politisk litteratur og arbejdede i skriftlig, men utryk form med skildringer af morfaderens slægteds bestræbelser. Det første søgte han at råde bod på ved at søge poster i det politiske organisationsarbejde og ved at skabe sig et navn som politisk journalist på Politiken hvor det dog oprindeligt kunne være svært at hævde sig overfor Edv. Brandes og Viggo Hørup. Under disses stigende fravær kom R. til at skrive lederartikler i Politiken og udstikke bladets kurs og 1897–1901 var han dets redaktionssekretær. 1898 stillede han sig som venstre-reformpartiets kandidat mod Frede Bojsen ved folketingsvalget på Møn uden at opnå valg.

Ved systemskiftet 1901 fik R. en friere stilling ved bladet, men måtte samtidig se sig skubbet til side politisk af Edv. Brandes som efter Hørups ministerudnævnelse og senere død ønskede fuldstændig politisk kontrol over bladet. Med så meget større energi kunne R., der 1901–03 var formand for Studentersamfundet, deltog i „uroen i Venstre“, som den radikale mod regeringen vendte opposition benævntes. Dens arnested var Den radikale klub 1903–05 fortrinvis bestående af radikale intellektuelle fra hovedstaden. Støttet af R. i Politiken kritiseredes bl.a. Albertis forslag om en retsreform som indebar genindførelse af pryglestraf. Uroen kulminerede 1905 med ven-

strereformpartiets sprængning og stiftelsen af det radikale venstre. Sammen med P. Munch og Oskar Johansen var han en af hovedforfatterne til det såkaldte Odense-program. For R. var kravet om social og økonomisk retfærdighed på ikke-socialistisk grundlag et hovedpunkt. R. var mindre dogmefast end Munch og stræbte med held efter at programmets affattelse ikke for ensidigt pegede på socialdemokratiet som eneste samarbejdspartner. På partiets stiftende landsmøde valgtes R. til formand for det radikale venstres landsforbunds forretningsudvalg. Ved et ejendommeligt og af den partipolitiske udvikling uafhængigt, men for R. gunstigt sammenbræk gennemtvang ved årsskiftet 1904–05 Henrik Cavling at Edvard Brandes forlod Politiken. Ved Oskar Johansens mellemkomst lykkedes det på et hængende hår at få R. udnævnt til bladets politiske redaktør. Hermed havde han i forbindelse med sin placering i det nye parti fået skabt sig den basis der gjorde ham så at sige uudværlig for det radikale venstre. Vedholdende, nidkært og udvejsrigt udmøntede han i næsten daglige, polemiske lederartikler det radikale venstres program.

Stadig havde R. dog svært ved at slå igennem folkeligt. Ved suppleringsvalget i Holbæk 1907 blev R. efter en ubehagelig valgkamp, hvor modkandidaterne slog på hans „fremmedartethed“ slået af venstre-reformpartiets kandidat skønt kredsen hidtil havde valgt en radikal. R.s såvel som det radikale venstres aktier syntes at stå lavt. 1907 havde R. taget Albertis forhold op i en række artikler i Politiken, oprindeligt alene rummende kritik af politisk og administrativ vilkårlighed, men fra sommeren 1908 tillige tydeligere og tydeligere sigtende Alberti for kriminelle handlinger idet R. byggede både på centrale tip og på egne regnskabsanalyser. R.s artikler var i sig selv fremragende journalistik, men hele tiden havde de som overordnet mål at tilføje I. C. Christensen og venstre et nederlag. Da R.s kampagne, som blev gennemført jævnsides med Social-Demokratiet, kulminerede med Albertis selvanmeldelse 8.9.1908 var R.s position med et slag cementeret. For det radikale venstre var vejen banet ved valget 1909 som også førte R. i folketinget, valgt i Holbæk-kredsen. I det første ministerium fik R. ikke sæde, enten det nu skyldtes at han ikke selv følte sig parlamentarisk rustet, eller at Edv. Brandes mente at ministeriet ikke kunne holde til at rumme to redaktører fra Politiken. I stedet blev han som gruppeformand og politisk ordfører centralt placeret, også fordi han fortsat kunne understøtte sin politik i Politiken. 1907–13 var han tillige medlem af Københavns borgerrepræsentation og fik herigennem

Rode, Ove

øget sit kendskab til en mængde af hverdagens problemer.

Ved valget 20.5.1910 havde Alberti-sagen og forsvarsspørgsmålet mistet en del af deres effekt, og efter en ualmindelig hård valgkamp, hvorunder man helt ubegrundet anfægtede R.s moral tabte R. Holbæk-kredsen. Han kom dog atter i folketinget ved suppleringsvalget i Kalundborg-Samsø-kredsen 7.9.1910, og her sad han sikkert til han selv nedlagde mandatet 12.7. Ved regeringsdannelsen 1913 var han selvskreven til en ministerpost. Han overtog indenrigsministeriet – morfaderens gamle embede. Allerede 1911 havde C. Th. Zahle profetisk sagt at om fem år ville R. være den indflydelsesrigeste mand i rigsdagen. Ministeriet Zahle betragtede sig som grundlovsministerium hvad der passede R. godt. Han havde i den foregående oppositionstid i så henseende været en drivende kraft og kunne nu som ansvarlig for den med grundloven sammenhængende valglov yde et afgørende bidrag til at spørgsmålet fandt en levedygtig løsning 1915. Ganske særligt var hans tillidsfulde forhold til Niels Neergaard af stor betydning ligesom hans politiske snilde kom på prøve, fx i spørgsmålet om hvorvidt de kongevalgte landstingsmænds mandater kunne opløses. Under indtryk af krigens chokagtige virkning og ud fra en formodning om krigens kortvarighed samt i det konkrete tilfælde for at sikre Bornholms forsyninger vedtog rigsdagen 7.8.1914 en lov der bemyndigede indenrigsministeren til at regulere priser på levnedsmidler og varer og til mod erstatning at ekspropriere varelagre. Loven, der var tænkt midlertidig, varede til 1.9.1919 og gav R. en uhørt magt. Ved udøvelsen af denne støttede R. sig til en række nævn og kommissioner, først og fremmest den såkaldt overordentlige kommission hvor han navnlig trak på vennen og partifællen Herman Heilbuth hvem han forgæves havde søgt at skaffe en ministerpost. Medlemmerne af disse kommissioner var personligt udpegede hvorved R. på den ene side sikrede sig fremkommelige rådgivere, på den anden side i et vist omfang bandt de organisationer hvortil de hørte. Det system, som opbyggedes, øgede samfundets magt over erhvervslivet, men også dettes indflydelse på statens dispositioner ved organisationsrepræsentanternes – efter krigen organisationsernes – medvirken. Ideen i reguleringerne – af fjenderne kaldet „det Rodeske regimente“ – var at skaffe befolkningen elementære livsfornødheder til en rimelig pris. Indgrebene ramte efterhånden alle sider af samfundslivet og vakte modstand i de kredse hvis indtjening begrænsedes (gårdejere og andre næringsdrivende), og eksempelvis ramte maksimalprisen på rug fra

31.12.1914 også husmændene, det radikale venstres kernevælgere. R. støttedes foruden af de nævnte kommissioner af en ret begrænset kreds af embedsmænd, og han var selv med overalt. Det gjaldt både på ministermøderne, i rigsdagen, ved opslidende forhandlinger med erhvervslivets repræsentanter og ved vælgermøder over hele landet hvor han tog kampen op mod sine modstandere og søgte støtte til sin politik. R. var udset for et umenneskeligt slid. Han ældedes hurtigt men nød at sidde i en magtfuld position.

Med baggrund i krigens gru og det åbenbart nødvendige i at foretage samfundsmæssige indgreb over for erhvervslivet søgte R. i den berømte Gimle-tale i folketinget 26.10.1916 („efter Ragnarok kommer Gimle“) at uddrage nogle generelle synspunkter der er tolket som en principiel tilslutning til planøkonomiske forestillinger. Der er næppe holdepunkter herfor. R. var principielt liberalist, men samtidig dybt forpligtet på at samfundet drog omsorg for dets svageste hvilket også under normale forhold kunne ske uden drastiske indgreb i markedsmekanismen. Talen, der i uddrag er genoptrykt i R.s udvalg af taler / *Krigens Vendetegn*, 1921, skal også vurderes i lyset af at Edv. Brandes kort forinden havde udtalt sig kritisk over for socialdemokratiet hvis støtte regeringen var afhængig af. Et led i restriktionerne var fra 1917 den mangedoblede afgift på brændevin der medførte et fald i alkoholismen og skaffede R. en høj stjerne hos tidens mange afholdsmænd, et indgreb, hvis stemmemæssige sidevirkning R. ikke var blind for. Ikke ubegrundet tillagdes R. hovedæren for at det, så godt det på den givne baggrund var gørligt, lykkedes at skaffe de ikke-besiddende et minimum af livsfornødheder. Folketingsvalget i maj 1918 viste tilslutning hertil, og Adam Fischers monument (1936–37) på Ove Rodes plads i København minder herom i dag. – Under genforeningsprocessen 1918–20 viste R. at han – modsat fx Erik Scavenius – havde hjerte for sønderjyderne, idet han dog ikke mindst inspireret af Orla Lehmann klart fastholdt tanken om Slesvigs deling efter sindelagsgrænsen. R. var sandsynligvis ophavsmand til tanken om H. P. Hanssens optagelse i ministeriet Zahle 1919, men han havde næppe forudset at denne udnævnelse kom til at svække både Hanssen og ministeriet. Op mod påskekrisen 1920, der medførte ministeriet Zahles afskedigelse, var R. dybt involveret i forhandlinger om en ny valglov der medførte en fuldstændig indførelse af forholdstalsvalgmanden. I vestres modstand herimod så han en hovedårsag til påskekrisen hvilket fremgår af hans bog *Paaskekrisen 1920*, 1926. Denne forklaring er næppe dækkende. Årsagerne var mere sam-

mensatte, og bl.a. var modstanden mod R.s reguleringspolitik en væsentlig faktor, selv om statslånskrisen 1919 havde begrænset hans råderum. I krisens første fase havde R. været uforsonlig, men under de dramatiske forhandlinger i begyndelsen af april 1920 var han virksom ved det forlig som normaliserede de parlamentariske tilstande, men også medførte et for det radikale venstre katastrofalt valg.

Ved afslutningen af sin ministertid var R. helbredsmæssigt svækket (sukkersyge), og han følte de efterfølgende år som oppositionsleder utilfredsstillende og belastende. Socialdemokratiet var nu definitivt indstillet på at agere selvstændigt, og det var svært for R. og det radikale venstre i almindelighed at placere sig i forhold til den tidligere forbundsfælle. Modsat P. Munch var R. en søgende sjæl der spejdede efter flere udveje uden dog at ville binde sig. Et venstre under Niels Neergaard kunne han nok samarbejde med, og R. har hovedansvaret for at det første ministerium Stauning blev styrtet 1926. Ministeriet Th. Madsen-Mygdals politik bød imidlertid ham og de fleste radikale vælgere imod, og da der 1927 bød sig en mulighed for at efterfølge H. Cavling som Politikens ansvarshavende redaktør, følte han, måske også skuffet over udviklingen, at han burde vende tilbage til sit gamle blad og nedlagde sit folketingsmandat. Efter valget 1929 havde hans tale i den radikale hovedbestyrelse for et regeringssamarbejde mellem S og R afgørende betydning. Han fandt at denne løsning nu var den for partiet mest tjenlige. Som redaktør til sin død 1933 øvede han ingen indflydelse på bladets linje der lagdes af Valdemar *Koppel. R. administrerede og repræsenterede, men var hyppigt fraværende på grund af sygdom.

R. var med sit væsen og sin åndsform og den deraf flydende retorik en sjælden skikkelse i dansk politik. I virkeligheden virkede hans egen-skaber oprindelig hæmmende for hans gennemslagskraft. I pressede situationer kunne hans nervøsitét give sig udslag i manglende ligevægt, og med partifællen Gunnar *Fog-Petersens ord var han „mere end nogen anden situationens mand“. I taktisk henseende var han nølende og skrupuløs, søgende efter udveje og løsninger. Hans grundholdning var social-liberal, og sammen med Munch er han den som betød mest for det radikale venstres gennembrud. De to supplerede hinanden glimrende. Den kølige systematiker Munch var stærk i den enkle klare argumenterende holdning, R. den der ved sin glansfulde agitation skabte interesse om partiet. Hans kampagne mod Alberti har skabt ham en varig plads i dansk pressehistorie. I hans ministertid kom

hans talenter til fuld udfoldelse både i den almindelige regeringspolitik som R. deltog yderst aktivt i, og i indenrigsministeriets utallige og byrdefulde sager som han beherskede både sagligt og politisk. Få politikere har gennemløbet en sådan udvikling som han fra den fandenivoldske boulevardjournalist uden egentlig uddannelse og til statsmanden hvis fantasi og evne til overbevisende argumentation, blandet med pragmatisme og opportuniste gjorde ham til en suveræn parlamentariker der så flere resultater af sin virksomhed end det er de fleste politikere beskåret. I anvendelsen af den betydelige magt han havde, især under krigen, var ledestjernen uden svigten de ikke-besiddendes tarv. – R. kan tælles blandt de fire-fem betydeligste politikere i 1900-årene.

□Malet skitse af G. Stenersen, 1885 (Studentersamfundet, Oslo). Tegn. af G. Werenskiold, 1886 og af Alfred Schmidt, 1887 (Fr.borg). Afbildet på mal. fra Johan Knudsen hjem af C. Clausen, 1892 (Bangsbomus.). Tegn. af J. A. G. Acke, 1899. Tegn. af Hugo Larsen, s.å. Karikatur af Alfred Schmidt 1901 m.fl. og af Ragnvald Blix, 1904 (Fr.borg). Karikaturer af Alfred Schmidt 1909–19 (sst.) og af H. Jensenius 1917 og 1923 (sst.). Afbildet på Jul. Paulsens mal. af ministeriet Zahle, 1916–17 (Fr.borg, dep. i folketinget), skitse hertil (Fr.borg). Afbildet på H. Vedels mal., 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 og på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (begge folketinget). Mal. af Johs. Nielsen, 1927 (bl.a. folketinget og Politiken). Karikerende litografi af H. Bendix, 1927. Tegn. af H. Jensenius udst. 1928. Buste af G. Hammerich, 1929, som monument 1935 (Møllebakken, Kalundborg), i marmor 1955 (Fr.borg); relief af samme (på gravstenen). Profiltegn. (Kgl. bibl.). Tegn. af Sophus Jürgensen og af Ivan Opffer. Silhouet. Foto. – Mindesten i Tranebjerg 1933. Mindesmærke af Adam Fischer på Ove Rodes plads i Kbh. 1936–37.

O. R. i Gads da. mag. XXI, 193–219 (erindr. fra Norge). O. R.s dagbøger 1914–18, udg. Tage Kaarsted, 1972. – Politiken 31.8. og 1.9.1927. Sst. 12.7. og 13.7.1933. [Gunnar Nielsen] og C. Th. Zahle sst. 20.10.1938. Helge Larsen sst. 5.6.1945. P. Munch sst. 30.8.1947. Sv. Thorsen sst. 29.8.–30.8.1967. Det radikale venstre 1905–30, 1930 12–18. Johs. Lehmann i Ord och bild XLVI, Sth. 1937 477–87 (optr. i forf.s Mænd i Norden, 1938 141–61). G. Fog-Petersen: Det radikale venstres hist. I, 1938 215–18. Vald. Koppel: Af Politikens hist. I–II, 1946. Erik Rasmussen og Roar Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. Erik Rasmussen: Statslånskrisen 1919, 1957. Samme i Jyske saml. ny r. IV, 1957–58 249–93. Tage Kaarsted: Hvad skal det nytte?, 1958. Samme: O. R. En politiker bliver til, 1963. Samme: O. R. som partipolitiker, 1971. Samme: Påskekrisen 1920, 1968. Samme i Festskr. til Troels Fink, 1982. Bertel Dahlgaard i Kristeligt dagbl. 31.8.1967. Gustav Pedersen i Berl. tid. s.d. De danske ministerier 1901–29, ved Sv.

Rode, Ove

Thorsen, 1972. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Tagte Kaarsted

Rode, Steffen, 1587–1638, købmand. * 31.12.1587 i Lübeck, † 1638. ~ Marie Olufsen, * 1596, † 1650, d. af købmand i Flensborg Anders O.

R. begyndte som handelstjener hos en af Flensborgs betydeligste købmænd Anders Olufsen, men havde allerede inden 1620 nedsat sig som selvstændig købmand i Kbh. Her kom han hurtigt til at indtage en anset stilling som en af byens største købmænd. Efter tidens skik handlede han med alle slags varer. Hans største handel lå dog som importør af klæde- og silkevarer og som eksportør af stude. Han var i en årrække Danmarks største studehandler. Hans eksport var i enkelte år oppe på ikke mindre end 2000 øksne. Dette skyldtes ikke mindst, at han gennem en årrække aftog hele studeopdrættet fra de kongelige ladegårde; men også hos adelen aftog han mange øksne. Til gengæld var han leverandør af klæde- og silkevarer til disse. Han var en af hoffets hovedleverandører og var fra 1628 kgl. faktor. Indtil 1626 havde han sin bopæl i Færgestræde, men købte dette år af kongen den gård i Højbrostræde som havde været Ellen *Marsvins, og som var en af Kbh.s anseligste. Efter hans død 1638 fortsatte hans enke forretningerne med støtte i svigersønnen Martin Pletius og handelstjenerne. Først efter hendes død 1650 opløstes firmaet. Der gik dog mange år inden arvingerne kunne få alle udestående fordringer ind, navnlig hos staten der var langt den største debitor. Først 1662 blev de sidste fordringer, der androg ca. 70 000 rdl., dækkede ved udlægning af ret omfattende jordegods i Viborg og Ålborg stifter. Her fortsatte slægten som godsejere. Af døtrene var en i andet ægteskab gift med professor Thomas *Bartholin, en anden, ligeledes i andet ægteskab med Hans *Rostgaard til Krogerup.

Albert Olsen i Hist. t. 9.r.1, 1918–20 255–81 (R.s regnskabsbøger). Kancelliets brevboøger 1624–45, 1925–68. – Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriciat og staten, 1957.

*Astrid Friis**

Rode, Vilhelm Middleton, 1832–86, studentpolitiker. * 28.5.1832 på Vallø, † 6.12.1886 i Kbh. (Frue), begr. i Gentofte. F: stifts- og birkeskriver, senere stiftsforvalter, justitsråd Jørgen Reimer Gottfried R. (1794–1876) og Barbara Jacobine Bartholdy (1800–69). ~ 16.7.1880 i Kbh. (Hellig.) med Annette Caroline Ploug, * 10.5.1855 i Kbh. (Vartov), † 16.5.1927 i Ordrup, d. af forfatter Carl *P. (1813–94) og Frederikke E. Michelsen (1834–1904). – Bror til Gotfred *R. (1830–78).

R. blev student 1851 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og cand.jur. 1858. Efter volontørtiden blev han ansat i landstingets sekretariat, blev 1866 overretsprøveprokurator og 1868 overretsprokurator. Ved sin klare og logiske hjerne, sit retsind og sin vindende personlighed kom han hurtigt frem i første række blandt samtidens sagførere og fik forskellige tillidsposter: sekretær ved Grosserersocietetets komité, Børsens juridiske konsulent, medlem af bestyrelserne for Bikuben (fra 1874 formand for repræsentantskabet), Sagførerforeningen og foreningen Fremtiden samt formand for Kbh.s sygehjem og forstander for Budolfi stiftelse. – R.s navn er fremfor alt knyttet til dansk studenters historie og inden for denne til Studenterforeningen i Boldhusgade- og Gammelholmtiden. Siden han 1853 for første gang blev senior og til han 1876 afgik som formand for finansudvalget var han ikke blot en af forgrundsfigurerne, men typen på den ideale akademiker. Han skrev fortræffelige viser og farcer, spillede i sin ungdom med i J. Chr. *Hostrups og Chr. *Richardts studenterkomedier og var en fremragende taler. 1856 muliggjorde han studentertøget til Uppsala ved sammen med Johannes *Helms at søge audiens hos Frederik VII og få kongen til at stille en orlogsdamper til rådighed. 1863, da han var ledende senior, dæmpede han ved sin besindighed studenterroen i de bevægede novemberdage efter regeringsskiftet og påvirkede 1864 studenternes deltagelse i krigen ved selv at melde sig som frivillig. 1869 var det hans tale som vendte stemningen og fik studentertøget til Kristiania (Oslo) virkeliggjort. 1877 gik han imod optagelsen af kvindelige medlemmer, hvorefter spørgsmålet i årevis var uløst. – R. 1883. □ Tegnet som barn (Kgl. bibl.). Tegn. af Constantin Hansen, 1856 (Fr.borg) og af Fr. Vermehren. Afbildet på Constantin Hansens mal., 1860–64, af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på tegningen Studenterforeningen flytter, 1863. To træsnit 1886, det ene af C. Hammer. Afbildet på mal. af F. Henningsen. Foto.

Berl. tid. 6.12. og 11.12.1886. Ill. tid. 12.12. s.å. Nutiden s.d. Johs. Helms: Fortællinger og digte, 1888 197–218. Studenterne 1851, 1891 6. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. 1820–70 I–II, 1896–98. Carl Dumreicher: Studenterforen.s hist. 1870–1920 I–III, 1934–41. [Harald Westergaard:] Bikuben 1857–1907, 1907 41 47 51. H. Hjørth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660–1869, 1935 (rev. udg. 1977) 282.

*Carl Dumreicher**

Rodriguez, Carlos, 1618–89, filolog. * 14.6.1618 i Madrid, † 25.1.1689 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: ukendte. ~ 23.9.1663 på Lundegård, Branderlev sg. med Magdalene Sibylle Pedersdatter,

* ca. 1647, † juni 1719 (~2° med foged på Færøerne Hans Villumsen), d. af borger, senere rådmænd og borgmester i Nakskov Peder Hansen († 1681, ~2° 1663 med Karen Christophersdatter, ~1° 1648 med rådmænd Willum Hansen) og Gunder Thomasdatter († tidligst 1661, ~1° med rådmænd Michel Matsen, 1598–1645).

Når og hvorledes R. kom her til landet er ikke oplyst; men han var i nogle år lærer i det spanske, italienske og franske sprog ved Sorø akademi og udgav i den tid en kort spansk sproglære på latin (1662) idet han samtidig var sprogmester hos tronarvingen, den senere Christian V. 1669 blev han professor extraordinarius i spansk, italiensk og fransk ved Kbh.s univ.; tillige ansattes han, der ejede en gård i Skidenstræde, 1677 som direktør for kommissionhandelen eller ene-auktionsdirektør i Kbh., med forpligtelse til uden betaling at levere til kongens bibliotek de bøger der forekom på auktionerne, og som ønskedes af dette, en forpligtelse der bortfaldt 1680. Ved sin død efterlod R. sig en bogsamling der gik til auktion 1690, og hvis katalog er bevaret; den omfattede ca. 780 numre, væsentlig sprogvidenskab (også polsk) og teologi (både protestantisk og katolsk, megen kontroversistisk), derimod kun lidt skønlitteratur og yderst få danske bøger. – R.s ovennævnte bog, *Lingvæ Hispanicæ compendium*, lignes i en latinsk og spansk fortale hvormed den tilegnes kronprinsen, beskedent ved enkens skærv og giver væsentlig kun det for spansk sprog ejendommelige og fra latinen afvigende. I sin korthed (62 sider) og knaphed er den et vidnesbyrd om hvordan kendskab til spansk ansås for hørende med til tidens højere verdensmandsdannelse, og lyd læren – med eksempler både fra hebraisk, engelsk, tysk, dansk og polsk – har endog kunnet tjene studiet af datidens danske udtale.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen VI, 1884 685f. Pers. hist. t. 6.r.11, 1911 259. – E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 92–94. Uddrag af biskop Jens Bircherods dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846 124. Oluf Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. V, 1889 149. Forhandl. på det 4. nord. filologmøde 1892, 1892 223f. Will. Norvin i Sorø. Klostret, skolen, akademiet I, 1923–24 594–96.

H. A. Paludan*

Rodsteen, Markor, 1625–81, admiral. * 31.10.1625 på Hørbylund i Vendsyssel, † 13.5.1681 i Kbh., begr. i Sorø. F: Steen R. til Lerbæk og Elkær († 1664) og Margrethe Lavesdatter Urne († 1664). ~1° med Dorothe Sehested, * 10.1.1637 på Kalø, † 21.10.1664 på Kbh.s slot (~1° 1656 med Peder *Juel til Hundsbæk, 1623–56), d. af kansler Christian Thomesen *S.

(1590–1657) og Mette Rosenkrantz (1600–44). ~2° med Birgitte Reedtz, † 1699 i Kbh. (begravnelsesbevilling 9.6.), d. af rigsråd Frederik *R. (1586–1659). – Far til Peter *R.

R. var 1644–45 løjtnant ved artilleriet i Skåne, 1648–51 i fremmed tjeneste og efter sin hjemkomst atter til tjeneste ved artilleriet. 1657 blev han skibskaptajn og chef for tre i Holland lejede skibe der sendtes til Weseren, derfra til Göteborg for at slutte sig til blokadeeskadren, derfra til Holland og endelig i sept. 1658 tilbage til Kbh. hvor han bragte efterretning om at den hollandske flåde var undervejs. Han kom nu om bord i Trefoldigheden under admiral Henrik *Bielke og var med til efter kampen i Sundet at blokere Landskrona. N.å. var han chef for orlogsskibet Tre Løver i admiral Helts eskadre i Storebælt. 1660 ansattes han som oberstløjtnant ved tøjhuset der var fælles for hær og flåde, og blev 1670 oberst sst. 1675 udnævntes han til admiral og medlem af admiralitetet og var s.å. chef for en eskadre til Kattegat og Nordsøen og n.å. ligeledes eskadrechef først i Østersøen, senere i Kattegat på blokade af Göteborg for at understøtte U. F. *Gyldenløves angreb fra Norge. R. havde det uheld at orlogsskibet Kjøbenhavn der hørte til eskadren, kom på grund i skærgården og måtte brændes for ikke at falde i fjendens hænder, hvorefter han med sin eskadre gik tilbage til Sundet. Gyldenløve klagede i den anledning til kongen der lod R. afløse af Johan Wibe og føre til Kbh. som arrestant. Han kunne dog klare for sig, og sagen mod ham bortfaldt. 1677 beordredes han til eskadrechef i flåden under Niels *Juel ombord på orlogsskibet Anna Sophia. I slaget i Køge bugt 1.7. førte han avantgarden og gjorde sig bemærket. De to følgende år var han atter eskadrechef i flåden og deltog i ekspeditionerne til Rügen og Kalmar sund. Han blev afskediget efter krigens afslutning og udnævnt til amtmand over Skanderborg amt. Han egnede sig næppe til selvstændig kommando. Efter faderens død overtog han Sønder Elkær i Sulsted sogn. – Hans yngre bror Jens Rodsteen (1633–1706) var ligeledes admiral og førte arrieregarden i slaget i Køge bugt 1.7.1677. – Hv. R. 1676.

H. G. Garde: Efterretn. om den danske og norske sømagt I, 1832. Samme: Den dansk-norske sømagts hist. 1535–1700, 1861. [Aug.] Baggesen i Archiv for søvæsenet XI, 1839 157–73. H. D. Lind: Kong Fr. IIIs sømagt, 1896. Olav Bergersen: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt I–II, Trondheim 1953–54. Jørgen H. Barfod: Niels Juel, 1977. Slaget i Køge bugt, red. Hans Chr. Bjerg, 1977.

Th. Topsøe-Jensen*

Rodsteen, Peter

Rodsteen, Peter, baron, 1662–1714, stiftamtmand. * 22.6.1662, † 22.10.1714 i Kbh., begr. i Århus domk. F: kaptajn, senere admiral Markor "R. (1625–81) og Dorothe Sehested (1637–64). ~ 22.2.1703 i Kbh. (Slotsk.) med kammerfrøken hos prinsesse Frederikke Amalie, Sophie Elisabeth Charisius, * 8.10.1647, † 21.5.1706 i Kbh., begr. i Århus domk. (~ 1° 1670 med baron Constantin "Marselis, 1647–99), d. af amtmand Peder "C. til Palstrup (1608–85) og Anne de Binde (1623–80).

R. gjorde oprindelig tjeneste hos prins Christian, idet han 1686 blev ansat som hofjunker og 1689 blev udnævnt til kammerjunker. Samtidig virkede han fra 1685 som sekretær i danske kancelli. 1707 overtog han embedet som stiftamtmand over Ålborg stift og amtmand over Ålborghus amt. 1712 afskedigedes han fra disse stillinger og tiltrådte posten som præses i admiralitetet, men allerede to år efter døde han. Fra faderen havde han arvet godserne Lerbæk og Elkær, og han købte selv 1687 gården Langholt. 1687 fik han udlagt Sejlstrop af kronen, men han solgte den allerede 1689. Hans hustru oprettede 1703 stamhuset Constantinsborg af ejendommen Stads-gård som hendes første mand havde ejet. I den anledning optoges R. i friherrestanden. – Gehejmeråd 1712. – Hv. R. 1712. □ Statue af Th. Quellinius, 1704, på epitafium (Århus domk.).

C. Klitgaard i Pers. hist. t. 11.r.III, 1942 17f. Niels Jørgen Poulsen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1977 94f 103.

Harald Jørgensen

Roed, Holger, se Roed, Jørgen.

Roed, Jørgen, 1808–88, maler. * 13.1.1808 i Ringsted, † 9.8.1888 i Kbh., begr. i Ringsted. F: gård-fæster, vognmand og brændevinsbrænder Peder R. (ca. 1777–1842) og Ellen Jensen (1783–1860). ~ 22.5.1842 i Tranebjerg, Samsø, med Emilie Mathilde Kruse, * 27.12.1806 i Kbh. (Slotsk.), † 30.12.1894 sst., d. af skuespiller Jens William "K. (1775–1823) og Lovisa A. Frantz (1781–1847). – Far til Helene "Nyblom.

Der var ingen artistiske anlæg i R.s slægt; de kunstneriske evner spirede frem hos ham helt fra nyt. I skolen underviste J. J. Fyhn ham i tegning og erkendte hans talent. Efter endt skolegang blev drengen som femtenårig sendt til Kbh. for at komme på kunstakademiet. Som elev af Hans "Hansen blev han sat til at kopiere dennes kon-turtegninger og måtte den første tid udføre dette arbejde i det usle lille kammer hvor han logerede. Det første arbejde han udstillede var et englehoved, kopieret efter en kopi af Hans Hansen efter en detalje af Rafaels sixtinske madonna; så

tidligt kan man finde en spinkel begyndelse til den dybe veneration der drev R. til i modne år at kopiere nogle af den italienske mesters hovedværker. Tidligt udførte R. endnu to kopier efter Gerard Dou og P. C. v. Slingeland, men C. W. "Eckersberg udtalte sin undren over at en så lovende kunstner ville spille sin tid med så uselvstændigt arbejde. Elevtiden under Hansen varede rigeligt længe; den egentlige fordel var det hjertelige venskabsforhold til sønnen Constantin ("Hansen); ikke før 1828, da Hans Hansen døde, blev R. elev af Eckersberg. Som en af dennes dygtigste og længst levende arvtagere varetog R. senere trofast med traditionen den Eckersberg-ske lære ved akademiet. Som selvstændig kunstner, men uden særpræg, fremtræder R. i begyndelsen af 1830erne med malerier som *Besøget i Præstegaarden* (udst. 1833) og *Afskeden paa Toldboden* (udst. 1835); det er den fra andre Eckersbergelever (W. "Marstrand, M. "Rørbye og C. "Købke) kendte genre af bevægede figurer jævnt fordelt i en ikke særlig tilspidset dramatisk situation mellem bygninger. Genren nærmer sig det rene arkitekturmaleri som R. har dyrket med afgjort talent allerede i Fr.borg-museets *Parti fra Karruselgaarden*, 1835, siden i kunstmuseets *Gade i Roskilde med Domkirken i Baggrunden, Vinter*, 1836 der er udført i overensstemmelse med et sommerbillede fra tre år forinden. Ypperst er vel Den Hirschsprungske samlings *Det indvendige af Ribe Domkirke*, 1837 der tåler sammenligning med Købke og Constantin Hansens billeder af samme art; ikke mindst i kunstmuseets studie dertil står interiørets flader med levende toner, men i det endelige billede overgår R. sine forgængere i den noble fortælle-måde; der er en skælmsk og poetisk karakteristisk af figurerne som færdes i kirkerummet; det er den fint nuancerede tone fra Adam Oehlenschlägers St. Hans-Aftens Spil omsat i billedkunst. Selv om indflydelsen fra Eckersbergs kolorit er tydelig, finder man dog også i de bedste tidlige figur-billeder den samme, til idealiserede virkeligheds-skildring som i arkitekturmalierne. Blandt de betydeligste må nævnes et lille selvpportræt fra 1829 i Den Hirschsprungske samling og det ham tilskrevne *Pige med Frugter i en Kurv*, et sart og nobelt maleri som ganske betegnende er skænket kunstmuseet af Vilhelm "Hammershøi; denne jomfruelige variant af Flora hører til 1830ernes betydeligste værker, og det er forbavsende at intet nærmere kendes om dets tilblivelse.

Så vidt var R. nået i udvikling, da han i juli 1837 tiltrådte den Italiensrejse som ingen kunstner dengang undlod at foretage. R. havde fået en rejseunderstøttelse fra Fonden ad usus publicos og besøgte nu på vejen sydpå først, som det var

ham pålagt, Düsseldorf, men drog snart videre og gjorde hele vejen gennem Schweiz til fods fra Zürich til Milano. På grund af koleraepidemi kunne han ikke følge sin plan og tage over Parma, men måtte via Antova, Cremona og Bologna til Firenze og nåede Rom i okt. Under sit lange Italiensophold malede han en mængde friske og ejendommelige studier – landskaber, bygninger og interiører – men var ikke i stand til i samme grad som fx Eckersberg eller Constantin Hansen at udnytte dem senere i atelierarbejdet. Den antikke kunst og især Rafael studerede han ivrigt; mange af hans bedste kammerater var samtidig dannede, og man forstår derfor at han regnede disse år for „uskatterlige“. Sommeren 1841 udførte han en kopi efter Rafaels madonnakroning i vaticanet, „som jeg af reen Patriotisme har begyndt paa, da vi af den Art saagodt-som intet har i Danmark, og selv har jeg tillige havt den største Gavn deraf“. Inden afrejsen påbegyndte han et motiv fra Firenze, *Fængselsgaarden i Bargello* (kunstmuseet) som blev fuldført hjemme 1842. 1843 blev han agreeret og 1844 medlem af akademiet. – Den trofasthed som lyser ud af R.s værker kendetegnede også hans personlige færde. Allerede 1835 var han blevet forlovet, men først efter hjemkomsten var der mulighed for ægteskab. I hans hjem samlede op gennem årene en anselig kreds af venner (skildret af datteren Helene Nyblom i hendes erindringer); Fritz *Jürgensen fandt et fristed her, og yngre som Julius *Lange kom stærkt under R.s indflydelse.

Skønt R. ikke sværmede synderligt for de Høyenske doktriner blev han dog en af de tidligste skildrere af den landlege almues liv som man ser det i det statelige *Sjællandske Høstpiger hæger sig ved Brønden*, 1850 (kunstmuseet). Fra s.å. er *Haven med den gamle Døbefont* (kunstmuseet, studie i Louvre), et usædvanlig inspireret maleri, levende i koloritten, let og harmonisk komponeret. Omtrent fra denne tid var R.s evner i jævn tilbagegang, hvilket man kan iagttage i den lange række af portrætter fra hans hånd. Han malede 1843 *J. C. Drewsen* med en stringent opfattelse af de rene lokalfarver (kunstmuseet; større, slap gentagelse på Fr.borg), og n.å. portrætterede han den samme, mere vigende i farven, men pompøs i gestus (folketinget). Også kunstakademiets portræt af *H. V. Bissen*, 1844 der var R.s medlemsstykke, hører til i den vægtigste del af hans produktion. Men forbavsende hurtigt svækkedes hans arbejde, fordi den sanddrue karakter ikke var nok til at dække over den manglende inspiration. Stort bedre gik det ikke med de ved motivvalget interessante friluftsbilleder fra nordsjællandske fiskerlejer som R. beskæfti-

gede sig noget med i senere år. 1851 var R. i Dresden for at udføre en stor kopi efter Rafaels sixtinske madonna, et arbejde der gav anledning til selvstændige iagttagelser om Rafaels teknik; 1861 benyttede han det Anckerske legat til en Italiensrejse. Måske kan man i interessen for Rafael finde forklaringen på at R. har kunnet leve adskillige danske kirker altertavler som ved deres harmoniske form og menneskelige oprigtighed hører til det forholdsvis ringe tal af vellykkede arbejder inden for denne art i 1800-tallet. Uden at betyde ret meget positivt for de yngre stod R., der 1862 var blevet professor ved akademiet, på en god fod med sine elever. En arvtager fandt han i sit bysbarne og elev Fr. *Vermeiren. – Etatsråd 1887. – Sønnen **Holger Peter R.**, * 2.11.1846, † 20.2.1874, kom 1861 på kunstakademiet og rejste efter at have fået den store guldmedalje 1870 til Italien og Tyrol, men hans tidlige død hindrede ham i at indfri de forventninger der stilledes til ham. – R. 1859. DM. 1878. □ Afbildet på tegn. af Constantin Hansen ca. 1825 og på mal. af samme ca. 1828. Malet selvportr. 1829 (Hirschsprung). Afbildet på mal. af Constantin Hansen 1829 (St.mus.) og 1832 (glyptoteket), begge raderet af kunstneren selv; til sidstnævnte en tegn. Malede selvportr., skitse (Fr.borg) 1830 og 1836. Tegn. af C. Købke, 1837 og af C. Hansen. Afbildet på mal. af W. Marstrand, 1838, skitse til mal. 1839, tegn. af samme 1840. Tegn. af J. Sonne, forarbejde til frisen på Thorvaldsens mus. 1846–48; efter denne rekonstruktion i farveruds af Axel Salto, udst. 1942. Frisen er litograferet af F. C. Lund. Malet selvportr. 1852 og dobbeltportr. s.m. hustruen, udst. 1853. Buste af H. V. Bissen, 1859 (St.mus.). Malet selvportr. 1866 (Hirschsprung). Mal. af Marstrand, 1867 (Fr.borg), flere tegn. af samme (sst.). Malet selvportr. 1871. Tegn. af C. Bayer, 1877 (Fr.borg). Træsnit 1879 efter foto. Malet selvportr. 1882 og 1883 (udstillingsfonden, Charlottenborg), efter sidstnævnte træsnit 1884. Træsnit 1888. Tegn. af A. Schiøtt (Fr.borg), H. Olrik (Hirschsprung) og Th. Wegener. Mal. af A. Küchler og af Holger Roed. Foto.

Jul. Lange: Udv. skr. I, 1900 188–95. Helene Nyblom: Maleren J. R., 1904 s. = Blade af da. kunsts hist. I, 6–7. Samme: Livsminder fra Danm., 1923. Kn. Voss: Guldalderens malerkunst, 1968 143–77. Samme: Guldaldermalerne og deres billeder på Statens museum for kunst, 1976 151–60. Villads Villadsen: Ribe domkirke. Et motiv i da. guldalderkunst, 1974. Constantin Hansen. En guldaldermaler i Italien, udg. H. P. Rohde, 1977. Grete Zahle i En bog om kunst til Else Kai Sass, red. Hakon Lund, 1978 341–51.

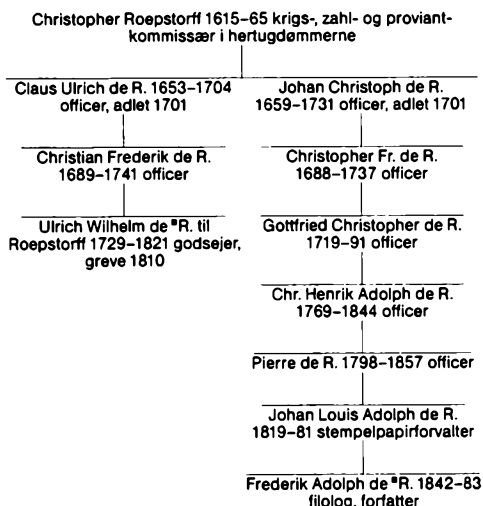
Erik Zahle*

de Roepstorff

de Roepstorff Adel.

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 428–39.

Nils G. Bartholdy

de Roepstorff [röpstorf], **Frederik Adolph**, 1842–83, filolog, forfatter. * 25.3.1842 om bord på et engelsk skib i nærheden af Kap det gode håb, døbt i Kapstaden, † 24.10.1883 på Kamorte, Nikobarerne, begr. sst. F: sekondløjtnant, senere kaptajn løjtnant i marinen, stempelpapirforvalter Johan Louis (Ludvig) Adolph de R. (1819–81, ~2° 1877 med Johanne Grove, 1831–82) og Charlotte Georgiana Farley (1815–76, ~1° med inspektør ved de engelske tropper i Indien N. N. Holmes). ~ 11.1.1872 på Frbg. med Hedevig Christiane Willemoes, * 30.11.1843 i Kbh. (Holmens), † 31.8.1896 på Frbg., d. af assistent, senere bogholder i livsforsikringsanstalten i Kbh., kammerråd Niels W. (1792–1860) og Margrethe Magdalene Rostrup (1804–80).

de R. blev født ombord på det engelske skib John Line på rejse fra Madras til England, men han fik sin uddannelse i Danmark først som søkadet og siden i latinskolen i Horsens. 1863 blev han student og næste år tog han filosofikum. Af økonomiske grunde opgav han imidlertid sine studier og lod sig ansætte i engelsk Ostindien. 1868 blev han *extra assistant superintendent* og 1877 *assistant superintendent*. 1871 tog de R. øgruppen Nikobarerne i besiddelse på den engelske regerings vegne. Et par år forinden havde den danske regering efter en række forgæves kolonisationsforsøg uden noget vederlag overhovedet afstået denne øgruppe til England. 1872, da de R. var hjemme i Danmark, blev han gift; re-

sten af sin levetid arbejdede han og hans kone på Nikobarerne som englænderne havde indrettet som deportationskoloni for forbrydere fra britisk Indien. de R. studerede de indfødtes sprog og kultur og sendte etnografiske ting til Berlin og Kbh. Nogle af disse genstande findes i dag på Nationalmuseet i Kbh. Et resultat af hans sproglige studier var *A Dictionary of the Nancowry Dialect of the Nicobarese Language* som hans kone 1884 udgav posthumt i Calcutta. Som en anerkendelse for sit videnskabelige arbejde blev han medlem af flere lærde selskaber. Samtidig arbejdede både de R. og hans kone for den kristne mission på Nikobarerne og, ligeledes 1884, udkom i Calcutta *The Gospel of Matthew in Nicobarese translated by the Moravian Missionaries with critical Notes by the late F. A. de Roepstorff edited by his Widow*. 1875 havde han i tidsskriftet *Fra alle Lande* udgivet en artikel om Nikobarerne. Og som en kommentar til forholdene hjemme i Danmark udsendte han 1882 pjecen *Danmark, af en Fader. Et alvorligt Ord til Landsmænd*. Den indeholdt en stærkt kritisk kommentar til de politiske forhold i Danmark. 1883 blev de R. myrdet af en seapoyfange. □Foto.

Hedevig Christiane de Roepstorff i Dansk missionsbl. ny. r. VIII, 1873 57–62 74–78 og XVIII, 1883 145–58. Chr. H. Kalkar sst. XIX, 1884 193–202. R. Virchow i Zeitschr. f. Ethnologi XV, Berlin 1883 509f. Ole Feldbæk: Kolonierne i Asien og Afrika, 1980 136–38. – Kay Larsen: Dansk-ostindiske personalia og data (manus. i Kgl. bibl. og Rigsark).

Sv. E. Green-Pedersen

de Roepstorff [röpstorf], **Ulrich Wilhelm**, 1729–1821, generalguvernør, godsejer. * 12.7.1729, antagelig i Oldenburg, † 2.4.1821 på Einsiedelsborg, begr. i Krogsbølle. F: major, senere oberstløjtnant Christian Frederik de R. (1689–1741) og Christiane Marie de Røbern (1703–75). Ugift.

Af uddannelse var de R. søofficer. 1741 blev han frivillig kadet, 1746 kadet, 1753 sekondløjtnant og 1757 premierløjtnant. 1760 sendtes han til dansk Vestindien, men allerede året efter hjemkaldtes han efter klage fra sin overordnede. Sagen ordnedes dog med en reprimande og 1763 udnævntes han til kaptajn løjtnant. 1765 blev han imidlertid gjort til kommandant på St. Thomas og fik rang af oberstløjtnant. Ved tronskiftet 1766 mistede den hidtidige generalguvernør Christian Lebrecht *Prøck sin støtte ved hoffet, og i stedet genudnævntes Peter *Clausen til generalguvernør, idet man ønskede en mand der mere effektivt kunne inddrive planternes gæld til staten. Clausen, der var en streng og autoritær embedsmand af den gamle skole, tog da også

hårdt fat på gældsinddrivelsen. Men en af løjerne blev stridigheder med de andre embedsmænd, bl.a. de R. der synes at have været en mere moderne indstillet mand. Resultatet blev, at Clausen klagede til generaltoldkammeret over de R., og da kammeret anså Clausen for at være den forurettede part, besluttede det at hjemkalde de R. (pakke i generaltoldkammerets arkiv i Rigsark. om striden). Men 1771, da Clausen opholdt sig i Kbh., fik han imidlertid som det gamle styres mand sin afsked på gråt papir af Struensee-regeringen. Og for at føje spot til skade udnævntes de R. i stedet til generalguvernør. Struensees fald betød imidlertid også de R.s fald, 1773 blev han afskediget, og for tredje gang overtog Clausen embedet som generalguvernør. Under sin tid som generalguvernør optrådte de R. beslutsomt under den orkan der hærgede øerne 1772. Endvidere så han straks de muligheder der åbnede sig for at få plantageejernes gæld konverteret da et stort hollandsk bankierfirma, der havde pant i plantagerne, gik fallit; han bad straks centraladministrationen i Danmark se på sagen. Men inden konverteringen af plantageejernes lån var afsluttet, var de R. blevet afskediget. Endelig støttede de R. ligesom forgængerne Prøck og Clausen brødreminighedens mission i dansk Vestindien. Efter sin hjemkomst til Danmark slog de R. sig ned som godsejer. 1783 købte han Østergård på Fyn, som han ejede til 1801, 1795 de to fynske baronier Kørup og Einsidelsborg. På grundlag af disse to og det sukker raffineri, som han ejede i Odense, oprettede han 1810 grevskabet Roepstorff og optoges samtidig i grevstanden. I slutningen af 1700-tallet stod han som reder for et par vestindienfarere. de R. blev 1783 medlem af en kommission der skulle modernisere negerlovgivningen i Dansk Vestindien, men fra 1792 foreligger en skrivelse fra hans hånd der viser, at han ganske manglede forståelse for 1784-regeringens reformpolitik i kolonierne. Umiddelbart efter at Danmark marts 1792 havde ophævet negerslavehandelen skrev han nemlig et i formen meget ubehjælpsomt brev, som i dag findes i negerhandelskommissionens arkiv. Og i dette brev hævdede han kategorisk at slavehandelen af økonomiske grunde ikke kunne ophæves. – Slaget på Kbh.s red 1801 optog ham meget, og bl.a. fik han Den kongelige Porcelainsfabrik til at iværksætte en produktion af puncheboller med slaget som motiv. – de R. skænkede store summer bort og oprettede flere legater. – Gehejmekonferensråd 1818. □Mal. tilskrevet Jens Juel. Pastel af C. Horneman, 1810.

Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen II-III, 1930-32. – Fædrenelandsk nekrolog 1821-26, udg. Fr. Thaarup, 1835-44 79-81 498. C. A. Trier i Hist. t. 7.r.v, 1904-05 449-51. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I-II, 1915-30 326f. Waldemar Westergaard: The Danish West Indies under company rule, N.Y. 1917. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 277f. T. A. Topsøe-Jensen og E. Marquard: Officerer i den dansk-norske søetat II, 1935 429f. Brede L. Grandjean i Kulturminde ny r. III, 1960 114-25. Aage Fasmer Blomberg i Danske slotte og herregårde, red. Aage Roussel, 2. udg. VII, 1965 124f. Jens Vibæk i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. II, 1966. Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974.

Sw. E. Green-Pedersen (Hans Knudsen)

Roesen [ro'søn], August, * 1909, departementschef. * 22.8.1909 i Håsum præstegård. F: sognepræst, senere provst i Kolding Jens Mikkelsen R. (1877-1956) og Sofie Magdalene Dreie (1886-1978). ~1° 17.4.1937 i Kolding med cand.jur. Nina Wagner, * 7.7.1910 i Kbh., d. af arkitekt Frederik W. (1880-1946) og Yelva Vilhelma Helene Simonsen (1886-1935). Ægteskabet opløst 1947. ~2° 14.10.1949 i Gentofte (b.v.) med Gertrud Antonie Augusta Elisabeth de Fine Skibsted, * 19.7.1918 i Kbh., d. af overretssagfører Arnold de F. S. (1880-1919) og Gertrud Goetz (1890-1972).

Efter studentereksamen 1928 fra Kolding påbegyndte R. et teologisk studium ved Kbh.s univ., bestod 1929 hebraicum, men skiftede så til jura hvori han blev kandidat 1936. Han var sekretær i skattedepartementet 1936, i kirkeministeriet 1937, 1945-46 sagførerfuldmægtig, derefter i kirkeministeriet som fuldmægtig, kontorchef fra 1961 og departementschef 1964-79. – Under R.s 15 år som chef for kirkeministeriet blev mange afgørelser delegeret fra det traditionsprægede ministerium til lokale kirkelige myndigheder og valgte råd. R. var i denne udvikling i harmoni med de drivende politiske og folkelige kræfter og bidrog stærkt til, at den forløb stort set konfliktfrit. I ministeriet gennemførtes samtidig en rationalisering af forretningsgangen. R.s *Dansk kirkeret*, (i Teologisk stat) 1960 (3. udg. 1976), gav en kodificering af den kirkelige jura og blev en stor hjælp under decentraliseringen. Den suppleredes af *Kirkelove*, 4. udg. 1982. R. var tillige lektor i kirkeret ved Pastoralseminariet 1953-66 og bestyrer af Præstepensionsfondet 1964-79. – R. 1963. R'. 1966. K. 1972. K'. 1979.

Erindr. i Menighedsrådenes blad, 1980 marts-nr. Interviews i Jyllandsposten 19.8.1979 og Berl. tid. 26.8. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Rambusch

Roewade, Alfr., se Råvad, Alfr.

Roger, André

Roger [ro'sje], **André** Salomon, 1721–59, diplomat, forfatter. * 3.2.1721 i Nyon, Schweiz, † 18. 10.1759 ved Hamburg, begr. i Altona. F: Thomas André R. († 1732) og Jacqueline Salomé Reverdil (ca. 1685–1768). Ugift.

R. studerede jura og statsvidenskab i Genève og var i ni år hovmester for en schweizisk greves sønner. Under ophold med dem i Paris blev han bekendt med Danmarks gesandt J. H. E. *Bernstorff der 1752 kaldte ham til Kbh. R. blev hans meget betroede og yndede privatsekretær og var næsten som familiemedlem i hans hus. Han benyttedes under arbejdet for at få hugenotter til Danmark, var i Schweiz for at stifte et statslån og skulle til England for at bistå ved forhandlinger om kaperierne da han på rejsen omkom ved en kørselsulykke. På Bernstorffs tilskyndelse udgav han en samling franske oversættelser af engelske tidsskriftaflandinger, desuden første bind af *Lettres sur le Dannemarc*, 1757, en ræsonneret skildring af dansk offentlig liv, økonomi og kultur. Han er velunderrettet og for så vidt forstandigt dømmende; men hans tendens til at stille Danmarks „oplyste enevælde“ i bedste lys af hensyn til udlandet, der skulle have et modstykke til Robert Molesworth's gamle værk gør bogen mindre interessant for eftertiden. Hans fætter E. S. F. *Reverdil som han havde bidraget til at skaffe til Danmark udgav 1764 hvad han havde efterladt af manuskript til andet bind og forfattede selv resten, de to tredjedele af bindet. Værket kom i flere udgaver og er oversat til engelsk, tysk og dansk. – R.s bror, Urbain Roger (ca.1725–91), gift med Reverdils søster Henriette, var købmand i Genève og i en række år dansk konsularagent med titel af ambassaderåd. Hans søn, Alexander Roger, udgav i sin høje alderdom, 1858, morbroderens erindringer fra Danmark.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1916 489–91 (slægten). J. C. F. Hellfried: Forsøg til en politisk overskuelse af Englands overfald på Danm. 1807, 1808 370–79. Struensee et la cour de Copenhague. Mémoires de Reverdil, udg. Alex. Roger, Paris 1858 (da. overs.: Struensee og hoffet i Kbh., 1859; ny udg. ved L. Bobé 1916 (2. udg. 1917)). Jul. Clausen i Hist.t. 7.r.1, 1897–99 76–79. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Bernstorffske papirer, udg. samme I–III, 1904–13.

*Paul Læssøe Müller**

Roger Henrichsen, Børge, * 1915, komponist, pianist. * 4.10.1915 i Kbh. (Skt. Andreas). F: pianist Roger *Henrichsen (1876–1926) og Hilleborg Ipsen Arup (1877–1965). ~ 1° med Birgit Begtrup. Ægteskabet opløst. ~ 2° i Kbh. (b.v.) med Kaja Agnes Digesten, f. Rasmussen, * 15.6.1927 i Nysted, d. af snedker Aksel Johannes Rasmus-

sen (1896–1969; navneforandring til Digesten) og Kirstine Johanne Nielsen (* 1902).

R. var i sin skoletid medlem af Københavns drengekor og modtog klaverundervisning af Elof Nielsen. Han fik studentereksamen 1933 og debuterede s.å. i Tivoli i Edward Griegs klaverkoncert. På det tidspunkt var R.s jazzinteresse vakt ved mødet med Bernhard *Christensens og Sven *Møller Kristensens oratorium *De 24 Timer* som inspirerede ham til hans første jazzoratorium *Aarstiderne*, 1933. Han var 1934–35 medarbejder ved tidsskriftet H. O. T. Efter nogle år i amatørorkestre spillede han 1937–39 med bl.a. Svend *Aasmussen. 1940 havde han sin egen trio. Året efter dannede han en kvintet som under navnet *Børge Roger's Swinglet* 1941–46 fremstod som en af tidens mest markante og originale danske jazzgrupper. Den var kendetegnet af noblesse og kompromisløs kunstnerisk holdning. På repertoireet havde den mange Duke Ellington numre, men R. selv bidrog i vid udstrækning til det. Kvintetten indspillede en række fortrinlige plader, men R.s betydeligste indsats på dette område var (s.m. kontrabassisten Niels Foss) hans eget *Prælude i C*, 1942, der stadig hævder sig blandt de betydeligste danske jazzindspilninger overhovedet. Efter kvintettens opløsning 1946 virkede R. fortrinsvis som kapelmester i bl.a. Fifferrevyen og P.H.-revyen. Efterhånden var han begyndt at lægge stadig større vægt på sin kompositoriske virksomhed og ville gerne gøre sig fri af restaurationsmiljøet hvor jazzen ikke længere fandt samme seriøse publikumsinteresse som i besættelsesårene. – En betragtelig del af R.s komponistvirksomhed falder inden for filmens område. Det begyndte med musik til Bjarne *Henning-Jensens kortfilm *Sukker*, 1942. Navnlige i samarbejdet med Svend Aage Lorentz kom hans „filmiske“ sans til udtryk med højdepunkter i *Himlen er blå*, 1954 og *Over alle grænser*, 1958. Han har desuden skrevet musik til adskillige hørespil. I sine frie kompositioner har R. ofte søgt mod en syntese af jazzens særlige elementer og den europæiske musiks formkrav (*Prelude in C*, *Black and White*, *Nocturne and fuga for violin og orkester* etc.). S.m. kontrabassisten Erik *Moseholm opførte han ved en jazzfestival i Frankfurt a.M. 1960 sin *Prelude*, *Chorale & Fugue*. Inden for den pædagogiske klaverlitteratur indtager hans jazzetuder en fornem plads. Sideløbende med sin kapelmestervirksomhed gennemførte R. et juridisk studium med embeds-eksamen 1946 som han dog ikke udmøntede i advokatvirksomhed. 1950 blev han ansat ved Danmarks radio for at varetage jazzstoffet som hidtil havde været forsømt. Hans arbejde ved radioen kan ses i naturlig forlængelse af hans hid-

tidige kritiske og pædagogiske virksomhed. Det resulterede i flere og mere seriøse jazzprogrammer, faste udsendelser på området, siden 1964 således et ugentligt jazzmagasin. En betydelig indsats gjorde R. med serien *Noget om Jazz*, hvortil han skrev grundbogen af samme navn, 1961. 1981 forlod R. Danmarks radio for at helleg sig komposition og selvbiografisk skribentvirksomhed. □Foto.

Birger Jørgensen: B. R. H., 1963 = Danske jazzprofiler.

Birger Jørgensen

Rogert, Ditlev (Detlev) Ludvig, 1742–1813, musikamatør. * 11.4.1742 i Utterslev, Lolland, † 9.3.1813 i Rønne, begr. sst. F: sognepræst Poul *R. (1702–49) og Cecilie M. Müller (†1751). ~3.8.1785 i Rønne med Christiane Antoinette Nansen, * 29.6.1758 i Tranderup, Ærø, † 29.8.1796 i Klemensker, d. af kaptajn, senere oberstløjtnant og kommandant på Bornholm Hans Michelsen N. (1723–87) og Louise von Berbandt (1739–66).

R. blev student 1759 fra Nakskov og begyndte at studere teologi, men da han 1771 var blevet kandidat kastede han sig over jura og tog 1774 juridisk eksamen for derefter at gå embedsvejen; 1782 blev han vicelandsdommer og 1784 landsdommer på Bornholm, 1811 tillige landstingsherrer og -skriver. Han udgav nogle skrifter af historisk og landøkonomisk indhold, interesserede sig for praktisk landbrug – sønnen kalder ham i bekendtgørelsen af hans død foruden landsdommer også bonde på Bornholm – og gjorde sig fortjent ved at indføre hvedeavl på øen. R.s navn er først og fremmest knyttet til melodien *Kong Christian stod ved højen Mast*. Lige indtil 1840 troede man i almindelighed at Johann *Hartmann, komponisten til Johannes *Ewalds *Fiskerne* (opf. 1780, skrevet 1778, trykt 1779) hvor digtet forekommer, havde skrevet den kendte melodi. Nævnte år udgav imidlertid A. P. *Berggreen en melodibog med følgende titel: *Melodier til de af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug udgivne fædrelandshistoriske Digte*, hvori han i noterne beretter at „et Sagn“ allerede „for længe siden havde fortalt“ ham at melodien ikke var af Hartmann, men derimod af R. For at få dette „sagn“ bekræftet skrev han til en søn af R. der forsikrede ham at sangen var komponeret af hans far. Mange omstændigheder kunne tyde på at dette var rigtigt. Før sin ansættelse som embedsmand levede R., der var ivrig musikamatør, en række år i Kbh. og omgikkes meget med Ewald, hvem han ifølge traditionen skal have bistået i musikalske spørgsmål. At Hartmann skul-

le have komponeret melodien er højst usandsynligt. Musikhistorikeren V. C. *Ravn går da også ud fra, at den skyldes R. Angul *Hammerich mener derimod, at melodien er en af de såkaldte „vandre melodier“ der, ikke mindst i hine tider, som oftest uvist hvorfra og fra hvem, gik fra land til land. I Niels *Schjørrings *Selskabs-Sange I, I*, 1783, findes melodien i en variant af den nu kendte for første gang med alle digtets fire strofer og i sammes *Arier og Sange II*, 1789, i en anden som led i et udtag af Hartmanns musik til *Fiskerne* der i øvrigt på flere punkter viser divergenser i forhold til originalpartituret. Ingen melodi af denne type har dog før genoptagelsen på Det kgl. teater 1928 været brugt på scenen, hvor kun strofe fire (Du Danks Vej til Roes og Magt) blev sunget, men med en helt afvigende arieagtig melodi. Allerede fra 1781 har Ewalds digt været optaget i tidens mange visebøger og må have været sunget med en eller anden variant af de førstnævnte melodier, som fx den der findes indført i en håndskreven nodebog (hvis sidste indførelser kan antages at være ca. 1782) der har tilhørt de to brødre C. F. og P. C. Bast, der var venner med både R. og Ewald, og hvor melodien nøje passer til tekstredaktionen i et tidligt skillingstryk (1782–83) med Ewalds digt. I hele sin karakter er melodien en typisk ét-march, en parademarch-melodi, hvoraf der i brødrene Bast' nodebog er indskrevet flere andre. At R. kan have lært brødrene Bast og Ewald melodien er muligt, at R. skulle være dens skaber er derimod usandsynligt. Hvorvidt problemet angående melodien til Kong Christian nogen sine bliver tilfredsstillende løst er vel et spørgsmål. □Silhouet af C. Limprecht (Kgl.bibl.) og efter denne silhouet af C. Bayer (Fr.borg). – Mindesten (Almindingen).

Museum, 1895 II 197–99 (brev fra Johs. Ewald). – Østs materialier til et dansk biogr.-lit. lexicon, 1835 919f. A. P. Berggreen: *Melodier til de af selsk. for trykkefrihedens rette brug udgivne fædrelandshist. digte*, 1840. [V. C. Ravn] i *Nær og fjern* 1.2.1880. Angul Hammerich: J. P. E. Hartmann ... tillige med en studie over melodien til „Kong Christian stod ved højen mast“, 1916. K. Thorsen i *Bornholms av 2.4.1942*. Torben Krogh: *Musik og teater*, 1955 111–23. Niels Martin Jensen i *Fund og forskn.* XII, 1965 67–84. Johs. Mulvad i *Dansk årbog for musikforsk.* VII 1973–76, 1976 183 185.

Nils Schjørring (Torben Krogh)

Rogert, Poul, 1702–49, præst, historisk samler. * 2.4.1702 i Nakskov, † 13.4.1749 i Utterslev, Lolland, begr. sst. F: residerende kapellan i Nakskov og sognepræst i Lille Løjtofte Poul Andersen R. (ca.1650–1706) og Ida Johanne Hansdatter Rostorph († 1719). ~9.5.1740 i Nakskov med Cecilie Margrethe Müller (~1° med kon-

Rogert, Poul

sumtionsforpagter i Nakskov Lars Rhode, † 1737), begr. 5.7.1751 i Nakskov. – Far til Ditlev Ludvig *R.

R. blev student 1722 fra Nakskov, tog 1724 baccalaurgraden og blev 1728 hører ved Nakskov latinske. 1731 afsluttede han sine studier med teologisk eksamen, blev 1732 personel kapellan i sin fødeby og udnævntes 1735 til sognepræst i Utterslev på Lolland. R. anses almindeligvis som forfatter til et moralsk-allegorisk drama i fem akter, *Den faldne og igien opreiste Salvande* der i hans høretid nogle gange blev opført af skoledisciplene i Nakskov og udgivet 1747 af J. P. Hald. Længe efter R.s død udkom *Tvende Stykker til den Danske Krigs-Historie*. (1775), hvoraf det første, *Nachskous Overgivelse til de Svenske i Aaret 1658*, angives at være skrevet af R., og det sidste, der ligeledes omhandler overgivelsen, af Niels Saxtrup, „med Anmerkninger forsynet af Poul Rogert“. – R. var en ivrig samler af allehånde historiske, topografiske og personalhistoriske efterretninger, især vedrørende Lolland. Hovedparten af hans samlinger findes i et håndskrift i Det kgl. bibliotek (Thott, Fol. 730), en tæt skrevet, tyk foliant der indeholder store mængder af afskrifter af dokumenter, kirkebøger og andre sager som han har lånt i de gejstlige arkiver på øen, en materialesamling af stor og blivende værdi, da originalerne i adskillige tilfælde ikke mere eksisterer. Enkelte afskrifter skyldes vistnok R.s søn, senere landsdommer på Bornholm, D. L. Rogert. I sine sidste leveår var R. svagelig og tungsindig; han døde tidligt og det blev ikke ham, men en af hans nærmeste efterfølgere i samme præstegård, Peder *Rhode, der skrev den første samlede fremstilling af Lollands historie, med stærk benyttelse af R.s håndskrift.

P. Rhode: Saml. til Laalands og Falsters hist. I, 1776 191f. F. E. Hundrup: Lærerstanden ved de lærde skoler i Nakskov, Nysted og Rønne, 1866 = Roskilde katedralskoles progr. 18f. J. Paludan i Hist.t. 5.r.II, 1880–81 33–55. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 401–08 (m. indholdsfortegn. til R.s håndskr.). C. C. Haugner: Nørre Herreds hist., 1922 = Lolland III 186f.

*Albert Thomsen**

Rohde

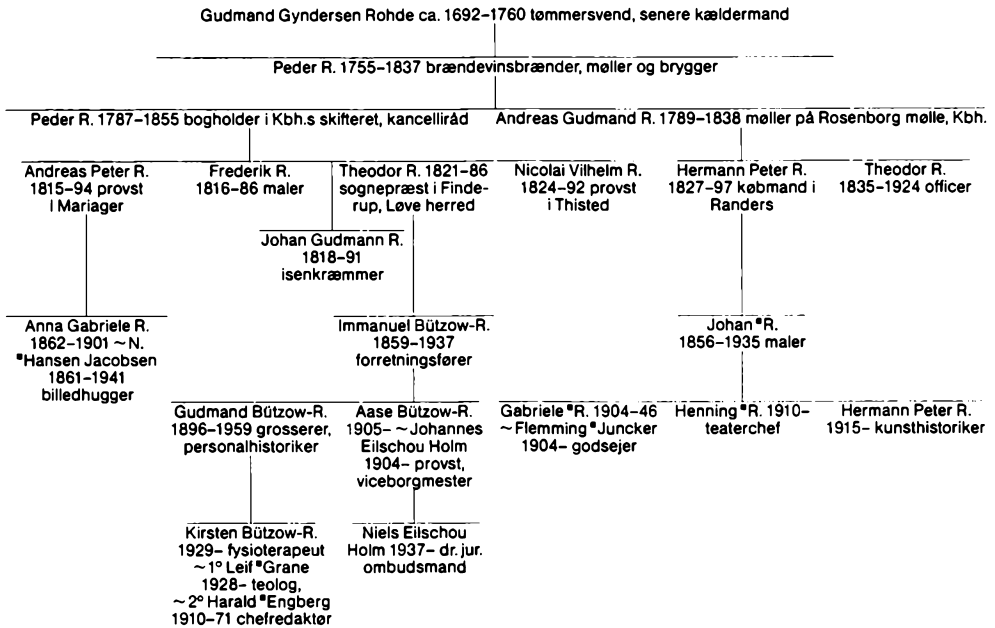
Der findes flere af hinanden uafhængige slægter (se også slægtsoversigt Rode). Forfatteren Peter P. *R. (1902–78) tilhørte en slægt der gennem generationer har været garvere i Helsingør, mens den her anførte slægt føres tilbage til Gudmand Gyndersen R. (ca. 1692–1760) der var tømrersvend og senere kældermand i Kbh.

G. Bützow-Rohde: Stamtv. over slægten Rohde. Kancelliråd Peder Rohdes efterkommer, 1955. H. P. Rohde: Købmanden på torvet, i Fra Randers amt, 1976 5–40.

Hans H. Worsøe

Rohde, Gabriele, 1904–46, medlem af Det danske råd i London. * 7.9.1904 i Kbh., + 5.4.1946 i Århus, begr. på Overgård. F: maler Johan *R. (1856–1935) og Asa Zøylner (1874–1960). ~ 4.5. 1945 med godsejer Flemming *Juncker, * 12.9. 1904 på Sorø Store Ladegård, Slaglille sg., s. af ejer af Store Ladegård Poul Gunnar J. (1872–1910) og Anna Margrethe Kielsen (1871–1945). – Søster til Henning *R.

Efter studentereksamen fra N. Zahles skole 1923 valgte R. at søge en uddannelse som modist for efter endt uddannelse at videreudanne sig i Paris. Efter i et par år at have ledet kursusvirksomhed i dette fag, dels i Finland, dels i Danmark, kom R. i kontakt med Statens seruminstitut hvor hun kom til at arbejde med statistiske undersøgelser for derpå i midten af 1930'erne at blive ansat i Genève ved Folkeforbundets hygiejnekommité og senere i finansafdelingen hvor hun som nu uddannet aktuar blev chef for dennes pensionskasse. – Efter udbruddet af anden verdenskrig, og da der skønnedes at være risiko for tysk okkupation af Schweiz, besluttede R. sig for over Vichy at tage til London hvor hun fra sommeren 1940 blev et stærkt virksomt medlem af den frie danske bevægelse i Storbritannien. Samtidig med at hun, så vidt omstændighederne tillod hende det, fortsatte sit arbejde fra årene ved Folkeforbundet, gik hun i sommeren og eftersommeren ind i hjælpearbejdet under den tyske „blitz“ af London hvor hendes mod og hendes store organisatoriske evner kom til rig udfoldelse, og hun blev samtidig en energisk fortaler for oprettelsen af en fri dansk bevægelse i England. Da „Det danske råd“ blev dannet, blev hun medlem af rådets finans- og mødeudvalg, og i de følgende år udførte hun et betydeligt arbejde, dels som organisator og dels som inspirerende kraft i de danske kredse i England. I en lang række taler rundt om i England ildnede hun til en aktiv dansk indsats, ligesom hendes stemme lød i BBCs danske udsendelser. Særlig nær kom hun til at stå de danske sømænd, hvem hun med støtte i sine gode kontakter til britiske myndigheder bistod ved omordningen af deres syge- og hjælpekasse og på andre praktiske som personlige områder, ligesom hun var virksom ved indretningen af en sømandsklub i Newcastle og ved afholdelsen af talrige sammenkomster der. Fremfor nogen blev hun sømændenes ven og fortaler i danske som i britiske kredse. Hendes engagement i den danske sag førte hende til at se med nogen skepsis på den danske Londonlegations regeringsloyale holdning, og af temperament og overvejelse følte hun sig langt nærmere knyttet til den mere aktive holdning der fra 9. april 1940 var blevet anslået af Henrik

*Kauffmann i Washington, med hvem hun udvekslede adskillige breve hvor hun frit gav luft for sine kritiske synspunkter. I oktober 1943 rejste hun til Canada og USA for at være finansiel rådgiver for Kauffmann, da han som observatør deltog i UNRRAs konference i Atlantic City. – Allerede 1942–43 var R. kommet i nær kontakt med de faldskærmsfolk der da var under uddannelse i England, og efter tilbagekomsten til London i foråret 1944 kom hun i tæt samarbejde med faldskærmsorganisationen, SOE og dennes danske repræsentanter i ledelsen, Flemming Juncker og Svend *Truelsen. Fra sommeren 1944 blev R. derfor en af de få danske i London der på nærmeste hold kunne følge udviklingen af samarbejdet mellem den danske modstandsbevægelse og vestmagterne. □Foto.

Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup

Rohde, Henning, * 1910, teaterchef. * 30.6.1910 i Sønderho, Fanø. F: maler Johan *R. (1856–1935) og cand.mag. Asa Zøylner (1874–1960). ~ 1° 17.7.1938 med Astrid Johanne Sigfrida Slebsager, * 4.2.1917 på Frbg., d. af handelsminister M. N. *S. (1874–1962) og Frida Petersen (1881–1965). Ægteskabet opløst 1938. ~ 2° 14.10.1943 i Tjustруп sg. pr. Fuglebjerg (b.v.) med Benedicte Bülow, * 1.6.1916 i Kbh. (Johs.),

d. af direktør Edvard B. (1880–1940) og Ruth Blicher Hansen (1882–1929, ~ 1° 1912 med overretssagfører Halfdan Casse, 1877–1912). – Bror til Gabriele *R.

Fra sit hjem tog R. stærke kunstneriske interesser i arv, og det kostede ham utvivlsomt en vis resignation da han valgte at gå embedsvejen fremfor at dyrke teatret, sangen og musikken. Efter studentereksamen fra Øregaard gymnasium 1928 blev han 1935 cand.jur. og ansattes s.å. i undervisningsministeriet hvor han 1944 blev fuldmægtig. 1951 udnævntes han til ekspeditionssekretær, 1953 til kontorchef. Han fungerede desuden 1938–45 som medhjælper på højesterets justitskontor og stod efter befrielsen 1945 til rådighed for ministeriet for særlige anliggender. Men sin interesse for kunsten, især teatret, bevarede han – 1944 oprådte han på Det kgl. teaters scene som Klint i studenteropførelsen af *Genboerne* i anledning af C. *Hostrups klassiske komedies 100 års jubilæum. En nærmere kontakt med teatret fik han, da han 1945–49 virkede som teatersekretær ved Det kgl. teater. 1950 blev han overraskende chef for Statsradiofoniens dramatisk-litterære afdeling som han udvidede og fornyede. Hans treårige chefperiode fik især betydning for de dramatiske udsendelser hvis kunstneriske niveau blev mærkbart højt, og hvis repertoire på én gang blev mere moderne og mere afvekslende – bl.a. ved den for lytterne praktisk overskuelige opdeling i Radioteatret og Ugens

radiospil. I det første blev forestillingerne udvalgt efter strenge æstetiske og litterære kriterier, mens spillene i den anden rubrik lagde hovedvægten på det folkeligt underholdende. R. knyttede også adskillige nye medarbejdere til afdelingen og forøgede den faste stab af konsulenter. Han lagde derved grunden til en udvikling som fortsattes under de følgende chefer, Felix *Nørgaard og Jørgen Claudi. Selv forlod han imidlertid radioen og var 1953–55 medarbejder ved dagbladet Politiken samtidig med at han havde adskillige andre gøremål bl.a. som sekretær for Statens videnskabsfond.

1955 blev han viceteaterchef ved Det kgl. teater hvor hans væsentligste indsats var gennemførelsen af dobbeltdriften – dvs. den totale udnyttelse af Nye scene (Stærekassen) også som opera- og balletscene. Uroen i forbindelse med Harald *Landers flere gange udsatte gæstespil bevirkede at R. 1958–60 måtte påtage sig hvervet som administrativ leder af balletten.

Ved oprettelsen af ministeriet for kulturelle anliggender 1961 hentedes R. af den ny kulturminister Jul. Bomholt som departementschef til dette ministerium. Som et indlæg i 60ernes tid er meget ophidsede, ja, hadefulde debat om kulturpolitik og kunststøtte udgav han 1969 bogen *Ei blot til lyst – også til nytte* der anlagde en rent erhvervsøkonomisk målestok på statens støtte til kunsten – ud fra det synspunkt, at det kan betale sig for samfundet at investere i kunst. Ved Peer *Gregaards tidlige afgang som chef for Det kgl. teater søgte og fik R. uventet hans stilling og ledede teatret i fem år fra 1975, indtil han 1980 faldt for aldersgrænsen. Trods økonomiske indskrænkninger og visse gnidninger med kulturminister Niels Matthiasen – der også havde været kandidat til chefposten – lykkedes det R. at hævde teatrets kunstneriske standard og særpræg inden for alle tre kunstarter med en frugtbar vekselvirkning mellem det moderne og det klassiske i skuespil-, opera- og balletrepertoiret. – R. har i sin karrieres mange forskellige faser vist sig som en ukonventionel embedsmandstype – med en ungdommeligt begejstret optimisme over for selv de vanskeligste opgaver. I skrift og tale har han været en ivrig forkæmper for kunstens sag i en ofte kunstfjendtlig politisk og økonomisk krisetid. Han har ved flere lejligheder optrådt som visesanger, ja, efter sin afgang oven i købet som skuespiller i Studenterrevyen. 1973 indsang han en række Seedorfske sange på gramfonplade. – R. 1956. R.¹ 1962. K. 1968. K.¹ 1977. □ Afbildet som barn på mal. af Johan Rohde. To litografier af samme, begge 1926. Foto.

Jens Kistrup

Rohde, Johan Gudmann, 1856–1935, maler, grafiker, kunsthåndværker. * 1.11.1856 i Randers, † 18.2.1935 i Hellerup, urne på Ordrup kgd. F: købmand Hermann Peter R. (1827–97) og Ane Marie Schmidt (1832–1915). ~ 18.10.1903 i Kbh. (Andr.) med cand.mag. Asa Zøylner. * 3.6.1874 i Gentofte, † 20.2.1960, d. af cand.jur., grosserer, senere forstander for vejning og måling Johannes Henrik Emil Z. (1838–1921) og Harriet Clausen (1842–1922). – Far til Gabriele *R. og Henning *R.

R. blev student 1875 fra Randers, studerede medicin og aftjente sin værnepligt som underlæge på korvetten Heimdal. I sin fritid malede han hos sin slægning Frederik Rohde og efteråret 1881 bestemte han sig definitivt til at afbryde studierne for at blive maler. Han tegnede en kort tid hos Wenzel *Tornøe og dimitteredes dec. s.å. af C. F. *Andersen til kunstakademiet hvis skoler han søgte det meste af året 1882. Utilfreds med undervisningen her brød han ud sammen med en kreds af andre elever. Endnu 1882 stiftedes på hans initiativ Kunstnernes studieskole hvor R. selv blev en af L. *Tuxens og P. S. *Krøyers første elever fra nytår 1883 til vistnok ind i vinteren 1886–87. Derefter debuterede han på Charlottenborg forårsudstilling 1888 med hverdagskildringen *En Beværtningshave i Udkanten af Kbh.* og fik på ny et billede antaget 1890. Da udstillingskomiteens kassationer i disse år også ramte ham, arrangerede han og Rasmus *Christiansen sammen med andre yngre og ældre malere (bl.a. Vilhelm *Hammershøi, Fritz *Syberg, Joakim *Skovgaard, Julius *Paulsen) en udstilling af refuserede arbejder i deres atelier 1888. Foråret 1890 deltog R. i en lignende hos V. Kleis, Vesterbro, og sommeren s.å. stiftede han tillige med J. F. *Willumsen, Hammershøi, Harald og Agnes *Slott-Møller og Chr. Mourier-Petersen Den frie udstilling der begyndte 1891. Her udstillede R. til sin død. Desuden deltog han i Kunstnernes studieskoles udstilling 1896, Kunstforeningens Civita d'Antino udstilling 1908, de danske udstillinger i Berlins Kunstgewerbe-museum dec. 1910–febr. 1911, i Brighton 1912, hos Liljevalch i Stockholm 1919, i Brooklyn Museum, USA 1927, Helsingfors 1928, i verdensudstillingen i Paris 1900 og havde egne udstillinger i Århus og Ålborg kunstforeninger okt.-nov. 1915, i Stockholm 1917 (sammen med Karen Hannover), hos Winkel & Magnussen okt. 1903 (litografier), febr. 1911 (studier fra Italien) og nov. 1923, i Bachs kunsthandel okt.-nov. 1924, okt.-nov. 1926, okt. 1933 og okt. 1935. Kunstindustrimuseet foranstaltede en udstilling af hans kunstindustrielle arbejder 1908, Kunstforeningen i Kbh. af hans malerier okt.-nov. 1936. – He-

le sit liv foretog R. rejser til udlandet. De gik i ungdomsårene til Spanien og Paris april-juli 1887, Paris, Belgien, Holland efteråret 1889, Holland, Belgien, Paris og Italien april-nov. 1892, Italien (Rom) 1895–96, Sicilien og Rom 1899, Italien og Grækenland 1901–02.

R. har en nøglestilling inden for dansk maleri og kunstindustri i tidsrummet fra ca. 1888 til op mod første verdenskrigs udbrud 1914. På sine tidligste rejser lærte han de nye strømninger (de symbolistiske eller ny-romantiske) at kende, stiftede bekendtskab med tidens unge mænd, især Maurice Denis, Felix Vallotton og Jan Verkade, og erhvervede sig en lille samling af malerier og udmærket fransk grafik. Fra ham gik impulser af samtidig der samledes hos ham i hans kvistværelse i Nyhavn, blandt dem Emil "Hannover", hvis virksomhed som kritiker og museumsmand i flere måder blev sideløbende med R.s egne bestræbelser, sikkert ikke uden tilskyndelse fra denne. R. havde et åbent blik for de værdier der var fremme i tiden. Allerede 1888 skrev han om den da lidet vurderede El Greco (Kunstbladet), købte 1892 i Paris en tegning og i Haag for nogle venner et maleri (nu i Ny Carlsberg Glyptotek) af Vincent van Gogh og øvede megen indflydelse ved de klare, præcist formede artikler han lejlighedsvis offentliggjorde i dagblade og tidsskrifter, undertiden under et pseudonym. I kampårene angreb han akademiet (Morgenbladet 16.12.1882, Dagbladet 17.2.1887) og Charlottenborgudstillingen (Berl. Tid. 15.3.1894). Over for Carl Jacobsens overvættede beundring for Poul Dubois fremhævede han Auguste Rodin (Kunstbladet 1888), gik skarpt imod Stephan "Sinding (Tilskueren 1901) og Rudolph "Tegner (Politiken 30.1.1911), men på den anden side leverede han den afgørende værdsættelse af Poul S. "Christiansen (Kunstbladet 1909–10) og indførte J. F. "Willumsen over for udlandet (Kunst og Künstler 1905–06). På grund af den tilbageholdenhed der prægede R. med hensyn til hans egen person og egne frembringelser er hans indflydelse næppe helt klarlagt. Det står dog fast, at han ikke blot er den egentlige stifter af Kunsternes studesko-le og Den frie udstilling, måske både de vigtigste og vægtigste nyskabelser i vort kunstliv i forrige århundrede, men også har haft en væsentlig andel i deres opretholdelse. Han var den samlende kraft i udstillingens første vanskelige år. Ved skolen forestod han anatomi-undervisningen, virkede desuden som lærer ved Tuxens og Krøyers afdeling fra 90ernes midte, overtog den helt 1905 og 1908 tillige Kristian Zahrtmanns afdeling og ledede dermed skolen alene til dens op-hør 1912. Først efter denne tid kom R. ind i aka-demirådet hvor han havde sæde 1914–23.

Som maler var R. en eksperimentator med ikke ringe modtagelighed for impulser udefra og lyst til at gennemprøve maleriske virkninger, men på den anden side lå der i ham en interesse for ældre dansk tradition som betød noget oprindeligt og afgørende i hans væsen. Man kan måske sige, at han „søgte og fandt et Justemilieu mellem den gamle hollandske Landskabskunst og det moderne franske Maleri“ (Hannover). Det skete i hans billeder fra danske byer med gammel-dags købstadspræg (Ribe, Randers, Christianshavn), i de hollandske landskaber fra 90ernes begyndelse og hans senere yndlingsmotiv med en enlig fiskerkutter på den flade Fanøstrand ved ebbetid, hvorimod hans mange italienske billeder mere slutter sig til Zahrtmannkredsens skildring af Italien. Større betydning har det dog at der tillige gennem hans produktion går den udviklingslinje der er tidens særlige, og at han i visse værker gennemprøvede den til yderpunkter. Her ligger hans centrale stilling gennem de impulser han bibragte sin kreds, og den indstilling han havde over for tidens foreteelser. Ligesom sine nærmeste samtidige J. F. Willumsen og Harald Slott-Møller begyndte R. i 80ernes slutning i den krasse realisme der først og fremmest dyrkede et usentimentalt karakterstudium (billedet fra beværtningshaven). I 90ernes begyndelse slog han over i de nye strømninger, søgte enkelhed, ville en monumental opfattelse under en monumental formgivning (portrætter af *Henrik Pontoppidan*, 1895, Fr.borg, og *Zahrtmann*, 1896, Nationalmuseum i Stockholm; det store kanalparti *Christianshavns Kanal set fra Bodenholfs Plads*, 1897), og han vovede sig med *Sommeraften i Tønning*, 1893 (Nationalmuseum, Stockholm) omtrent så langt ud i symbolismen som han kunne. Efter århundredskiftet afløstes denne i virkeligheden strenge idealisme hos ham af et mere tvangsfrit og beskedent, sagligt stemningsmaleri som betegner en borgerlig resignation. R.s vægtigste indsats inden for maleriet ligger sikkert i 90erne, men nåede først en sen anerkendelse med akademiets tildeling af Thorvaldsens medalje 1934 for *Moder og Datter paa Vej til Kirke, Fanø*.

R.s tilknytning til kunsthåndværket udsprang af hans eget behov, møbler og sølvservice til ham selv eller nære bekendte. Hans første møbler daterer sig fra 1896–97, hans tidligste sølv er nogle skeer, udførte af Mogens "Ballin 1903. R. fastholdt her de samme idealer, enkelhed, en rolig arkitektur, helhed i form – modsat Th. "Bindesbølls barokke ornamentglæde. R. står som skønvirketidens betydeligste møbelkunstner, har utvivlsomt en væsentlig andel i at vort kunsthåndværk forskånedes for de dekorative over-

drivelser som kendetegner l'art nouveau-epoken i udlandet, og at vor møbelkunst bevarede en fornem holdning under en høj håndværksmæssig standard og sund værdsættelse af materiale og stofflige værdier. Inden for sølvet gav han sig udelukkende af med bestik- og korpusarbejder. 1906 begyndte hans forbindelse med Georg Jensen der fra 1908 blev til et livsvarigt samarbejde, kontraktligt fastlagt 1917. Det førte til en rig gensidig inspiration. Der må tilskrives R.s arkitektoniske klarhed en anseelig andel i det begreb „dansk sølvstil“ der med Georg Jensen opstod verden over, og i den berømmelse der tilfaldt Georg Jensens virksomhed som epokens mest fremragende sølvmedie. – Som grafiker nåede R. op i højeste rang blandt danske litografer. Hans litograferede værker der omfatter 45 blade er en tegnekunst der udelukkende virker med valører og plastisk form (portrætter af J. F. Willumsen og Jan Verkade; gengivelser efter Hammershøis *En Ung Pige der syer*, J.-F. Millets *Brændehuggeren* og *Døden*, Joakim Skovgaards *Bethesda Dam*). Raderingen kastede han sig først over i sin alderdom. Af hans 97 raderinger blev de 87 til i årene 1932–34. – Malerier af R. findes i kunstmuseet, Den Hirschsprungske samling, på Fr.borg, i museerne i Ålborg, Randers, Horsens, Vejle, Ribe og Tønder, Nationalmuseum i Stockholm og kunstmuseet i Göteborg, møbler og sølv i kunstindustrimuseerne i Kbh. og Berlin, sølv i mange europæiske og amerikanske kunstindustrimuseer. □Tegn. af Fr. Fogh, 1880 og af N. V. Dorph, 1882. Afbildet på Rasmus Christiansens tegn. af Tuxens og Krøyers skoler 1883 og 1887 (begge Fr.borg), karikatur af samme. Tegn. af A. Repholtz, 1898. Radering af K. Sinding-Larsen, 1899. Tegnet selvportr. ca. 1900. Mal. af Poul S. Christiansen 1900–03 (Davids saml.). Fire selvportr. i litografi 1923 og 1925. Flere malede selvportr. Buste af Siegfried Wagner, 1934. Afbildet på gruppebillede af E. Zeuthen, 1936. Tegn. af Wenzel Tornøe og af Jan Verkade. Foto.

Ti original-raderinger af J. R. Forord og beskr. fortegn. over kunstnerens grafiske arbejder ved Peter Rohde, 1935. – J. R.: Journal fra en rejse i 1892, udg. H. P. Rohde, 1955, Erindr. fra min barndom i Randers, udg. samme, 1956, Uptegn. efter en rejse i Tyskland, Schweiz og Italien, udg. Finn Friis og H. P. Rohde, 1967 og Mindretalstrykker, udg. H. P. Rohde 1982 (heri fortegn. over R.s artikler). – Emil Hannover i Politiken 10.4.1891. Viggo Stuckenborg sst. 22.10.1903. Sst. 1.11.1926. Kn. Pontoppidan sst. 19.2.1935. Emil Hannover i Tidsskr. for industri IX, 1908 128–30. Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Th. Faaborg i Dagens nyheder 31.10.1926. Sig. Schultz sst. 19.11.1936. Th. Oppermann i Berl. tid. 31.10.1926. Nic. Lützhoft i Skønvirke XII, 1926 145–58. J. A. Bundgaard i Samleren III, s.å. 187–90. Georg Jensen sst. VIII, 1931 150. Ivan Munk Olsen sst. XII, 1935 45–48.

Sig. Schultz sst. XV, 1938 204f 216–19. Rasmus Christiansen i MKS. Medlemsbl. for malende kunstneres sammenslutn. april 1930 16; maj s.å. 22f. Th. Oppermann i Nyt t. for kunstindustri IV, 1931 161–64. Vilh. Slomann sst. VIII, 1935 49–51. Henrik Pontoppidan: Hamskifte, 1936 49–51 73–75 136f. Samme: Arv og gæld, 1938 5–7. Samme: Familieliv, 1940 68–70 (samlet udg. med titlen Undervejs til mig selv, 1943 og Erindr., 1962). Benni Golf: Van Gogh og hans kunst, 1938 25 76. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Samme: J. R. sølv, 1942 (2. udg. 1956). Den frie udstill. gennem 50 år, 1942. H. P. Rohde i Bogvennen ny r. v, 1950 82–108. Viggo Sten Møller: Dansk kunstindustri 1850–1950 I–II, 1969–70. – Papirer i Kgl. bibl.

Sigurd Schultz*

Rohde, Lewin Jürgen, 1786–1857, søofficer, forfatter. *28.10.1786 på St. Thomas, †2.8.1857 i Tårnbæk, begr. i Sorø. F: købmand, agent Lewin Jürgen R. (1735–93) og Marie Magens (1754–1833). ~23.11.1821 på St. Thomas med Lovisa Brown, *26.1.1806 sst., †1.9.1850 sst., d. af prokurator, plantageejer, overkrigskommisær Georg B. (1773–1818, ~1°1796 med Magdalena Gartner, 1778–96, ~2°1797 med Petronella Cathrine Magens, 1778–1802) og Anna Elizabeth Rohde (1784–1818).

R. blev kadet 1802, sekondløjtnant 1807, var 1807–08 ved Kbh.s defension og 1809–11 med briggen Langeland. 1812 var han skoleofficer ved søkadetakademiet og 1813–14 ved kanonbåddelingen ved Elbens munding. Her deltog han med hæder i kampen ved Büsum med engelske kanonbåde 3.9.1813. Efter krigens afslutning rejste han med orlov til Vestindien hvor han opmålte havnen ved Christianssted, bassinet. 1815 forfremmedes han til premierløjtnant, blev ved sin hjemkomst til Kbh. n.å. inspektionsofficer på Gammelholm og var 1817–18 med fregatten Minerva i Middelhavet og Vestindien. 1819 gik han uden for nummer i søetaten for at overtage stillingen som assistent hos havnemesteren på St. Thomas, og der tillagdes ham kaptajnløjtnants karakter. 1821 ansattes han som havnemester på St. Thomas og samtidig fik han afsked fra søetaten med kaptajns karakter. Han udførte forskellige opmålinger og kort over St. Thomas. 1825 blev han havnekaptajn sst. og virkede her til 1854 da han vendte tilbage til Kbh. 1835 blev han kar. kommandørkaptajn. R., der var en flitig og kundskabsrig mand, interesserede sig meget for skabelsen af et internationalt signalsystem for skibsfarten. Han udarbejdede først 1828 en telegrafordbog og 1834 et fuldstændigt signalsystem der blev oversat på flere forskellige sprog og udkom på dansk 1835, og hvortil 1840 og 1846 kom et tillæg. Systemet vidnede om forfatterens skarpsindighed og blev på prøve indført herhjemme, i den svenske og engelske marine.

Det viste sig anvendeligt og har været forløber for den senere udarbejdede International Signalbog. – R. 1826. DM. 1847. □Mal. af C. A. Jensen, 1828.

Archiv for søvæsenet VII, 1835 116 504–10 (anm. af R.s Signalsystem). H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder 1815–48, 1909.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rohde, Peter Preisler, 1902–78, forfatter. * 15.3. 1902 i Kbh. (Jacobs), † 15.5.1978 i Hornbæk, begr. sst. F: garvmester Holger R. (1858–1934) og Vilhelmine Caroline Preisler (1860–1939). ~ 1° dec. 1937 i England med Jane Kirk. ~ 2° 2.1.1953 i Mora, Sverige (b.v.) med oversætter Ina Margrethe Goldschmidt, * 17.9.1905 i Malmö (~ 1° 1926 med Adam *Afzelius, 1905–57; ~ 2° med civilingeniør Carl Olaf Haxen, * 1897), d. af direktør Alfred Israel G. (1878–1968) og forfatter Astrid Ingeborg Warberg (1882–1973).

R. var jævnaldrende med århundredet, og dets strømninger og begivenheder afspejlede sig stærkt og karakteristisk i hans liv og tænkning. Hans kundskaber og fremstillingsevne, hans åndelige vitalitet, engagement og produktionskraft forenede sig til et stof der i større sprogområder skaber internationalt kendte skribenter. Der var noget i ham både af en H. G. Wells og en Arthur Koestler. Allerede som dreng – i et „fredsommeligt og småborgerlykkeligt barndomshjem“ – skrev han romaner og historiske værker. Efter studentereksamen 1921 (Østersøgades gymn.) læste han til cand. mag. i engelsk og dansk og blev færdig 1929. Men forinden havde et Englandsophold 1926 inspireret ham til hans først offentliggjorte bog: *Verdenskrisen og det britiske Rige*, 1928, en aktual analyse der typisk for forfatteren er sat i bred kulturhistorisk sammenhæng. Bogens synsvinkel er marxistisk.

Som så mange andre intellektuelle følte R. sig tiltrukket af den marxistiske teori selv om til at give mening og indre helhed i samfundsopfattelsen, han taler et sted om dens „storhed i tankebygningen“. Da han efter eksamen var arbejdsløs skrev han en ny bog med motiv fra det britiske imperiums krise, *Indien og den indiske Frihedskamp. Verdenskrisen og Indien*, 1932. Her kombineres i et stort afsnit om indisk religion og den marxistiske grundholdning med psykoanalyse. Man må erkende, siger R., at også andre kræfter end de økonomiske spiller formende ind i åndslivets forløb. Han fortsatte sine bøger om England med *Den engelske Arbejderbevægelse*, 1933 og skrev 1934 om *Litteraturen og Bourgeoisiet*. 1932 blev han adjunkt ved Rungsted stats-

og kostskole og standsede midlertidigt sin egentlige litterære produktion bortset fra en skoleopera over H. C. Andersens *Klokken* sammen med lærerkollegaen Karl *Clausen (1935; opført i Kbh. og Stockholm). Men bekæmpelsen af nazismen som han havde mødt under en cykletur til Sydtykland og Østrig 1930 engagerede ham stærkt, bl.a. i Studentersamfundet hvor han var formand 1934–36, og i tidsskriftet *Kulturkampen*.

1938–39 opholdt R. sig i London og oplevede her München-forliget da vestmagterne solgte Czekoslovakiet til Hitler. I forvejen var hans dragning mod marxismen og Sovjet forstærket under indtryk af den økonomiske krise i vesten. Nu forekom vestmagternes eftergivne og blindhed over for nazismen ham at have nået et højdepunkt. 30.9.1938, den dag premierminister Chamberlain vendte tilbage til London fra München, sendte R. *Kulturkampen* en artikel om forliget med ordene: „Det hidtil stærkeste værn mod nazismen er dermed bristet og Sovjetunionen vil i fremtiden være henvist til sig selv i kampen mod nazismen, som nu nærmer sig dens dør. Det demokratiske Europa har kapituleret“. Samme dag meldte han sig ind i Danmarks kommunistiske parti. Allerede 1935 havde han besøgt Sovjet og her ment at finde friheden, ligheden og broderskabet „lige om hjørnet“. Indmeldelsen i DKP fundamenterede hans ideologiske binding til den østlige stormagt og fastlåste ham i positioner han siden måtte frigøre sig fra under bitre opgør. Hitler-Stalin-pagten aug. 1939 rystede ham, men han tolkede den som Sovjets berettigede nødværge. Han blev en meget benyttet taler i partiafdelingerne og forfægtede i medierne de kommunistiske synspunkter. Besættelsen april 1940 afbrød ikke disse aktiviteter, men natten til 23.6.1941 efter det tyske overfald på Sovjet var han blandt de kommunister det danske politi arresterede. Efter to måneder i Vestre fængsel overførtes han til Horserødlejren. Ved tyskernes totale magtovertagelse 29.8.1943 foretog de danske myndigheder sig intet for at slippe kommunisterne i Horserød fri, men det lykkedes R. sammen med andre at flygte. Fra november organiserede han Frit Danmark-arbejde i Århus. Herunder lærte han Ina Haxen at kende der senere blev hans kone. Hans ægteskab med en englænderinde var under krigsårenes omvæltninger gået i opløsning. 2.12.1944 blev han arresteret af Gestapo og i det meste af et døgn gennemprøvet hvad der bragte ham en hørskade der plagede ham resten af livet. Han sad først i tysk arrest i Århus, men blev januar 1945 transporteret til Frøslev hvor han var til befrielsen i maj.

Efter krigen trådte R. uden for nummer i skolevæsenet, blev lønnet funktionær i det kommunistiske parti og opstillede ved valget okt. 1945 som folketingskandidat i Maribokredsen uden at blive valgt. 1947 fratrådte han stillingen i DKP, flyttede sammen med Ina Haxen og søgte forgæves nyt gymnasieembede. De tog 1949 til Israel i et forsøg på emigration. Ikke mindst under påvirkning fra Ina Haxen var R. blevet optaget af zionismen. Samfundsformen i Israel bjergtog dem, men alligevel vendte de efter et halvt år tilbage til Danmark. Først 1951 fik R. ved den konservative undervisningsminister Flemming Hvidbergs mellemkomst embede som adjunkt, fra 1953 lektor ved Østre Borgerdyd skole i Kbh. Han pensioneredes 1969. Men det var hans utrættelige virksomhed uden for skolen som skribent og fordragsholder, som kommentator, polemiker og formidler der gjorde hans navn landskendt og hans person omstridt. Hans aktuelle standpunkttagen samarbejdede frugtbart med hans lærdom. I det hele taget holdt modsatte tendenser hinanden i balance i hans personlighed hvorved en dimension fjøedes til hans sjældne pædagogiske evne. Han lagde sit stof klart og begribeligt frem sådan som han tolkede det, i en rolig, ligefrem fortællerytme, men ofte med tilspidsede formuleringer der også ud fra hans egne forudsætninger forenkledede, men til gengæld åbnede for udsyn. Han var skiftevis åben og indfølelse i sine analyser og behård i forsvar for sine standpunkter. Hans stilfærdige, nærmest tilbageholdende personlige fremtræden stod i ejendommelig modsætning til hans engagerede temperament som han engang gav udtryk for med ordene: „Den, der ikke har en mening burde ikke have lov til at føre en pen, han er ikke forfatter, han er sekretær. Men det forstår sig, en forfatter må *begrunde* sine meninger, de må ikke forveksles med kapricer“.

I næsten alle årene efter krigen (1949–67) var R. kronikør og litterær anmelder ved det partipolitiske uafhængige Information. Men han skrev lejlighedsvis også i andre aviser, var flittig bidragyder til tidsskrifter og samleværker og benyttede radioen og i sine senere år også TV som medium. Først og fremmest skrev og redigerede han bøger. Tobindsværket *Sovjetunionen igaar – idag – imorgen* (1945) og *Sovjetunionen økonomisk – socialt – kulturelt* (1946) er en apologi, en blanding af faktiske oplysninger og ideologiske vurderinger, som eftertiden og R. selv har dementet. Sovjet fremstilles som et klasseløst socialistisk samfund under forvandling til kommunismens rige hvor alle „får ethvert behov tilfredstillet og ikke behøver at nære bekymring for, hvad morgendagen vil bringe“. Særlig ironisk i

betragtning af begivenhederne få år senere virker R.s understregning af at de nationale spørgsmål, inklusive jødernes, nu er løst „til fuldkommenhed“ i Sovjet. 1945–46 redigerede han *Frit Danmarks Hvidbog I–II* om besættelsestiden, 1948 udsendte han *Engelsk Litteratur 1900–1947*, men hans interesse drejedes i stigende grad mod udviklingen i de socialistiske lande hvor udrensninger med anti-jødisk islæt skræmte, og den særlige jugoslaviske socialisme fængslede ham. Processerne i Prag (Slansky) og Moskva (lægerne) omkring årsskiftet 1952–53 blev vendepunktet. Han og hustruen fandt dem utvetydigt antisemitiske og gav offentligt udtryk herfor, men følte sig med denne opfattelse isolerede inden for DKP. Hun var blevet partimedlem 1945. De drøftede udmeldelse, men troede at kunne påvirke partiet indefra. Efter at have skrevet et avisindlæg „Idioti eller antisemitisme“ blev Ina Rohde imidlertid februar 1953 ekskluderet for bagvaskelse, og i april fulgte eksklusionen af R., motiveret med „politiske uoverensstemmelser“. Eksklusionerne vakte stor offentlig opmærksomhed. R.s opgør med egne tidligere holdninger tog nu fart. I erindringsbogen *Midt en ismetid*, 1970 skriver han at han som andre intellektuelle havde ladet sig „tage ved næsen af myten, den universalforklaring marxismen foregav at være“. Efterhånden som myten slap taget skærpede han sine angreb på Sovjet og sine tidligere partikammerater. *Sovjetunionens udenrigspolitik*, som han 1954 skrev for Det udenrigspolitiske selskab – i hvis bestyrelse han sad fra selskabets stiftelse 1946 til sin død – giver udtryk for hans ændrede holdning. *Krig og krise i Mellemøsten*, 1956 (udvidet udgave 1967, oversat til svensk) analyserer konflikterne omkring Israel ud fra det hovedsynspunkt at jøder og arabere er brikker i et imperialistisk spil med Sovjet i en af skurkerollerne.

R. blev Nato- og EF-tilhænger – det sidste, bl.a. fordi han i fællesmarkedet så en mulighed for at genoprette det europæiske fællesskab fra før reformationen. Og sammen med sin kone førte han en årelang og bitter polemik om kommunisternes intentioner i Danmark op til befrielsen 1945. Ægteparrets synspunkt var at kommunisterne via deres indflydelse i modstandsbevægelsen sigtede mod en magtovertagelse hvis befrielsen kom østfra. I den dermed sammenhængende debat om den „skæve våbenfordeling“ tog R. og hans kone (der i krigens sidste tid var ansat i den illegale danske militære efterretningstjeneste i Stockholm) officerernes parti mod kommunister og andre modstandsfolk, jf. R.s forord til officeren S. "Schjødt-Eriksens bog En udsat post, 1976.

På det almenkulturelle plan fortsatte R. sin virksomhed. Han var redaktør af tidsskriftet *Vindrosen* 1954–58, sammen med Tage Skou-Hansen. Han skrev et introducerende forord til den danske oversættelse af Henry Millers Krebsens venedekreds, 1954 og gjorde sig også på anden måde gældende i periodens fremstød for den frie seksuelle skildring selv om han her mere sloges for et princip end for en hjertesag. 1953 udsendte han et lille udvalg af Søren Kierkegaards dagbogsoptegnelser (am. udgave 1959), den første af hans mange Kierkegaard-bøger. Hans lille skildring af filosofien *Et geni i en købstad* udkom 1956 i Oslo og fulgte 1962 som tillægsbind med tredieudgaven af A. B. Drachmann, J. L. Heiberg og H. O. Langes udgave af Kierkegaards *Samlede værker I–XX* der udsendtes 1962–64 med tekst og noteapparat gennemset og ajourført af R. Han omarbejdede og udvidede *Et geni i en købstad* til en tysk udgave, *S. K. in Selbsterzeugnissen*, 1959. Den blev oversat i USA, England og Japan og kom 1960 på dansk under titlen *Søren Kierkegaard*. 1961–64 udsendte R. endelig et fire binds-udvalg af Kierkegaards dagbøger med kommentarer. R. havde livet igennem beskæftiget sig med Kierkegaard, skiftevis tiltrukket og frastødt, men med årene stadig mere fængslet af hans appel til den enkeltes ansvar. I religiøs henseende var R. agnostiker, men „den etiske faktors primære betydning for kulturen“ optog i stigende grad den gamle marxist. Formuleringen brugte han i efterordet til det store værk *Den græske kulturs historie*, der blev hans vægtigste litterære indsats. Det er i fem bind: *Den store moder*, 1958, *Heros*, 1959, *Prometheus*, 1961, *Jomfruen*, 1965 og *Den store moders genkomst*, 1966. Værket, der 1979 kom i ny udgave, er båret af R.s lysende fremstillingskunst og hans personlige tolkninger som fagfolk kan finde diskutabile, men oftest inspirerende. Han fremhæver meget stærkt den asiatiske, især persiske, indflydelse på græsk kultur og paralleliserer ofte med jødisk historie mens han i én vældig bevægelse fører læseren gennem sit stof: fra den minoiske tids frugtbarhedskult og matriarkalsk prægede samfundsoptagelse over den klassiske græske storhedsperiode med dens rationelle tanke frem til bystatens undergang og hellenismens og dermed frugtbarhedsguddommenes tilbagekomst, udtrykt til sidst i kristendommens Mariadyrkelse. R. mener at kristendommen – hvormed „noget fundamentalt nyt, den europæiske kultur“ begynder – sejrede på grund af den universelle etiske holdning i en samling Jesuord. I „det ny testaments variation af Den store moders evangelium får disse tanker plads“ skriver han. – I *Dansk Litteraturhistorie II*, 1965 stod R.

for afsnittet *Idédigtning og politisk gennembrud* om perioden 1840–70 og i *Vor kulturarv VI*, 1970 skrev han om *Mennesket i nutidens samfund*. 1970 kom erindringsbogen *Midt i en ismetid* der nærmest er samtidshistorie fortalt og fortolket ud fra R.s personlige oplevelser. Den er bemærkelsesværdig bl.a. ved sine hårde domme over dele af forfatterens egen fortid og over tidligere kampfæller. I *Både – og. Tanker i tide – og utide*, 1972 samlede han et udvalg af sine artikler og brudstykker af større værker; den er et supplement til erindringsbogen. S.å. udgav han *Jøder i det 20. århundrede*. Han var medforfatter til *Communism in Scandinavia and Finland*, New York 1973. 1963–70 redigerede han *Munksgaardserien*, der især udmærkede sig ved oversættelser af udenlandske værker om filosofi, teologi, litteraturteori m.v. Han udgav 1969–70 de islandske sagaer og 1973 den ældre Eddas gudesange. De seneste ti år af sit liv afsluttede han endelig det store forfatterskab med en række kulturhistorisk prægede rejsebøger fra Israel og Italien. Nogle bidrag til nærværende udgave af *Dansk biografisk leksikon* (Vilh. Andersen, Martin Andersen Nexø, Poul Borchsenius) var noget af det sidste han skrev. Han var da svækket af sygdom, og synet svigtede, men han havde stadig store planer bl.a. om en romersk kulturhistorie. Produktionstrangen forlod ham aldrig, og selv om han sjældent lod sig mærke med det mente han at han som „frafalden“ blev modarbejdet i medier og institutioner. I erindringsbogen kommer galden op hvor han taler om „hævngerrige og magtsyge“ folk på venstrefløj.

Men R. blev også hyldet, tidligst fra jødisk side. Jødisk Ungdoms forening udnævnte ham 1962 til årets Ben Adam, og s.å. fik han sit navn indskrevet i Jerusalems gyldne bog. En skov ved Nazareth blev 1979 opkaldt efter ham. Han blev ridder og fik 1973 Brandesprisen, 1975 Det danske akademis lille pris (Selskabet for de skønne og nyttige videnskaber). – Blandt R.s organisatoriske hverv kan udover de tidligere anførte nævnes bestyrelsesposter i Ligea for tolerance, Dansk-israelsk selskab, Pen-klubben og Dansk forfatterforening hvor han i en periode var næstformand. Han var medlem af den danske nationalkommission for Unesco. – R. 1969. □ Mal. af Knud Larsen, 1942. Mal. af Karen Trier Frederiksen udst. 1963. Foto. Mindsten ved Tsiפורi nær Nazareth 1979.

P. P. R.: *Midt i en ismetid*, 1970 (selvbiogr.). Interviews i Berl. aften 10.3.1962, Aktuelt 11.3. s.å. og Politiken 15.3. s.å. – Erl. Bjøl i Politiken 16.5.1978. Jens Kistrup i Berl. tid. s.d. Torben Brostrøm i Information s.d. Rich. Oestermann i Jerusalem post 31.5. s.å. Ina Rohde: Da

Rohde, Peter P.

jeg blev jøde i Danm., 1982 – Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Verner Jespersen

Rohl Smith, Carl, se Smith, Carl (Rohl).

Rohmann, Jørgen Lindegaard, 1797–1860, præst, historiker. * 2.12.1797 i Svendborg, † 4.6.1860 i Rønninge, begr. sst. F: skomager Johan Andreas R. (1762–1843) og Margaretha Rasmussen (ca. 1763–1839). ~ 1° 3.9.1828 i Hammer ved Næstved med Christine Sophia Frederikke Lindgreen, * 18.7.1803 i Svendborg, † 16.3.1836 i Tønning, d. af residerende kapellan Christian L. (1767–1805) og Anna Catharina Hviding (1773–1836). ~ 2° 3.11.1837 i Jyderup med Catharina Louise Gøtzsche, * 7.6.1811 i Jyderup, † 31.10.1885 i Kbh., d. af sognepræst Hans Philip G. (1752–1829, ~ 1° 1779 med Sophie Amalie Plesner, 1750–93) og Petronelle Christiane Geisler (1773–1855).

R. var oprindeligt bestemt for det praktiske liv og indtil 1820 ansat på postkontoret i Svendborg. 1821 blev han student, efter at han 1817 havde taget dansk juridisk eksamen, og 1825 cand.theol. R. viste tidligt evner for litterær virksomhed og vandt 1823 universitetets guldmedalje for en opgave om Fyns topografi i 1000–1300-tallet. 1828 blev han sognepræst i Tønning og Træden, 1838 i Rønninge og Rolfsted, og 1855 blev han, som den praktisk dygtige mand han var, provst for Bjerge-Åsum herreder. 1842–54 havde han sæde i Odense amtsråd og var desuden et virksomt medlem af Fyns litterære selskab. Som provst kom R. i konflikt med C. *Kold (der i 1850'erne drev fri- og højskole i Dalby). Han så med stor skepsis på Kolds pædagogiske ideer og ankede bl.a. over at han ikke ville holde sig til en forud fastlagt undervisningsplan. – R. var en særdeles frugtbar forfatter på flere områder. Foruden digteriske småarbejder har han især givet bidrag til praktisk-teologisk, historisk og folkeoplysende litteratur. 1834 kom således det prisbelønnede *Forsøg til en Udvikling af Bibellæsningsens Væsen*, et grundigt og klart affattet skrift, hvori R. belyste bibellæsningsens forskellige sider og betydning som middel til at modarbejde både overtro og vantro. Et meget benyttet hjælpemiddel for datidens præster var *Dansk homiletisk Magazin*. 1845, med hundreder af prædikendispositioner væsentlig af moralsk indhold. R.s interesse for folkeoplysning satte bl.a. frugt i den vellykkede omarbejdelse af *Almuesvennen. En Læsebog til Nytte og Fornøielse for Menigmand*, 1841, og i populære historiske arbejder, således *Skildringer af den danske Historie*, 1844, *Episoder af det danske Folkeliv*, 1851 med meget værdifuldt kultur-

historisk stof, *Reformationens Indførelse i Danmark*, 1836, prisbelønnet af Selskabet for trykkefrihedens rette brug, som havde en trofast støtte i R., og især hans *Skildringer af den nyeste Tids Historie I–VI*, 1847–55 (også på svensk). Det sidstnævnte arbejde hviler vel hverken på første-hånds studier eller viser et meget omfattende historisk blik, men var ved sin overskuelige stofbehandling, sin letløbende, behagelige fremstillingsform og liberale opfattelse velegnet til at give den dannede almenhed et overblik over samtidens historie. Større værdi for eftertiden har de arbejder hvortil han drev selvstændige kildestudier: foruden bidrag til Kirkehist. Samlinger, Hist. Tidsskrift og lignende især *Exorcismens Historie i Danmark*, 1835, *Souverainitetens Indførelse i Danmark*, 1840 og *Trykkefrihedens Historie i Danmark*, 1841. Lader disse skrifter end noget tilbage at ønske i grundighed og kildekendskab, vidner de dog ikke blot om R.s talent for at skrive klart og tiltrækkende, men også om virkelige evner som historisk forsker. – R. 1851. □ Litografi af P. Gemzøe, 1861, efter foto.

Af efterl. breve til J. P. Mynster, udg. C. L. N. Mynster, 1862 186f. Udv. af breve til P. Hjort I, 1867 419. J. P. Mynster i Kirkehist. saml. 4.r.IV, 1895–97 748. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936 364f 367. Johs. Pedersen: Fra friskolens og bondehøjskolens første tid, 1961 = Kirkehist. studier 2.r.II. – Papirer i Kgl. bibl. og Landsark., Odense.

Bjørn Kornerup*

Rohweder, Jørgen, kaldet Steinberg, 1605–44, officer. * 26.8.1605 på gården Steinberg i Holsten, † 27.12.1644 foran Riberhus, begr. i Krempe. F: Hans R. til Steinberg († senest 1630) og Margrethe Harms. Ugift.

Efter at have tjent husfogeden i Segeberg deltog R. fra 1625 som musketer i Christian IVs hær i Tyskland, var derefter til 1641 i nederlandsk, svensk og fransk tjeneste, til sidst også i dansk og avancerede til kaptajn. Ved svenskerne indfald i Holsten dec.1643 udnævntes han til chef for et dragon- og musketerkompagni og kommandant i den lille fæstning Krempe, hvorfra han de følgende måneder, mens svenskernes hovedstyrke var i Jylland, foretog en række lynsnare, overraskende og resultatrige tog mod svenske besætninger i egnen øst og nord for Krempe der hos ven og fjende skaffede ham ry som en fremragende dygtig og dristig partifører. I april 1644 udnævntes han til oberstløjtnant og kommandør for regimentet og blev optaget i adelstanden. Efter at svenskernes hovedstyrke var afmarcheret mod syd, deltog R. med fem kompagnier af regimentet i prins Frederik (III)s angreb på Riber-

hus hvor han i løbegravene blev dødeligt truffet af en kugle i hovedet.

H. W. Harbou i Pers.hist.t. 2.r.VI, 1891 75–80 og 3.r.V, 1896 245–47 (general.). S. A. Sørensen sst. 3.r.III, 1894 287–301. C. E. A. Schøller sst. VI, 1897 113–15. Johs. Hudemann: Leichpredigt über G. v. Steinbergen, Glückstadt 1645.

*Rockstroh**

Rold Andersen, Bent, * 1929, socialminister, økonom. * 1.6.1929 i Kbh. (Timotheus). F: kemigraf Erland Louis Knud Andersen (1892–1970) og Karen Christine Hansine Olsen (* 1896). ~ 29. 10.1955 i Kbh. med socialrådgiver Inge Harriet Bagge, * 1.9.1936 i Viby, d. af arbejdsmand Otto Valdemar Severin B. (1889–1945) og Elna Hansigne Petrea Mortensen (1893–1977).

R. blev student 1948 fra Frbg. gymnasium. Han forsøgte sig som skuespiller, studerede statsvidenskab og blev cand.polit. 1955. Herefter blev han sekretær i socialministeriet, 1958 forskningsassistent i socialforskningsinstituttet og 1962 forskningsleder. Her gennemførte han en omfattende undersøgelse af *Fysisk handicappede i Danmark*. Bd. I og II blev udgivet 1964 og bd. IV, hvor han også var forfatteren, 1966. Fra 1958 var R. tillige undervisningsassistent ved Kbh.s univ. i socialpolitik og 1959–60 også i Danmarks statistik. 1962–72 var han lektor ved universitetet. Til brug ved undervisningen udsendte han 1963 *Nyere målsætninger i socialpolitikken* (2. udg. 1966) hvor afsnit om revalidering og familiepølse giver eksempler på forebyggende foranstaltninger. 1969 udsendte han sammen med Else Marie Kjerkegaard *Holdepunkter i arbejdsmarkedspolitikken*, 1971 lærebogen *Grundprincipper i socialpolitikken* der også blev anvendt uden for universitetet og kom i 2. udg. 1973 hvor der var taget hensyn til socialreformkommissionens arbejdsresultater. R. var 1965–69 medlem af den til kommissionens formand knyttede arbejdsgruppe. Han ledede også en del af socialforskningsinstituttets socialreformundersøgelse og var forfatter til bd. II *Borgeren og trykkesystemet* hvor der konkluderes, at det daværende sociale hjælpeapparat var for spredt og havde for ringe kendskab til klienterne, og bidrog herved til argumenterne for det helhedssynspunkt der blev afgørende for 70ernes socialreform. 1972 blev R. professor i arbejdsmarkedspolitik og socialpolitik ved Roskilde universitetscenter (RUC). Alle-rede 1975 fik han orlov fra denne stilling (afsked 1980) for at blive leder af amtskommunernes og kommunernes forskningsprojekt. I forbindelse med sin orlov gav R. udtryk for, at han fandt det vanskeligt på RUC at formidle videnskabelige synspunkter over for den udbredte politisk beto-

nede samfundskritiske holdning. Sammen med Palle Mikkelsen og J. E. Steenstrup udsendte han 1980 *Kommunerne, det offentlige og samfundsudviklingen*.

Som socialpolitisk ekspert har R. gennem en år-række løst flere specielle opgaver. 1964–65 var han Consultant for OECD, og fra Paris blev hans afhandling *Work or support* udsendt 1966. 1965–72 var han konsulent i sociale spørgsmål for grønlandsministeriet. 1973–78 var han medlem af det økonomiske råds formandskab og formand 1976–78. 1977–78 var han desuden formand for udvalget vedrørende lønmodtagernes medejendomsret, hvor der 1978 udsendtes en omfattende rapport der belyser en række af de problemer der er knyttet til forskellige muligheder for medejendomsrettens gennemførelse. Fra 1980 har R. været formand for ældrekommissionen der (ultimo) 1981 har udgivet to rapporter dels om aldersforandringerne og dels om serviceniveauet for gamle. R. har gennem årene udsendt flere mindre bøger, skrevet bidrag til samleværker og artikler i tidsskrifter om sociale problemer. Han var 1968–75 formand for den danske ICSW-komité, medlem af den internationale eksekutivkomité 1976 og medlem af bestyrelsen for Institut Européen Interuniversitaire de l'Action Sociales, Marcinnelle 1972.

R. har udviklet sig til en meget vidende ekspert på det sociale område. Han er stærkt personligt engageret i sit arbejde. Han har ikke været tilbageholdende med offentlige udtalelser uanset at hans synspunkter i nogle tilfælde kunne møde modstand hos store befolkningsgrupper. Han har tydeligt givet udtryk for, at han er socialdemokrat. Samtidig fastholder han, at socialpolitikken som fag ikke skal tage stilling til, hvor mange ressourcer og hvilke prioriteringer der skal anvendes for at løse de sociale problemer. Dette er politikernes opgave, men faget skal efter hans opfattelse ved saglige undersøgelser give politikerne det bedst mulige grundlag for beslutningerne. På saglig basis har han givet argumenter for udvidelse af de sociale hjælpeforanstaltninger, men har ikke gravet dybt i problemet, om i hvilket omfang den sociale service også i sig selv skaber sociale klienter. Ved Bent Hansens pludselige afgang blev R. 27.4.1982 ud-nævnt til socialminister. □Foto.

Danske økonomer, 1976 516 (bibliografi). Interview i Børsen 2.6.1977. – Solveig Rødsgaard i Berl. tid. 13.2.1981.

Niels Banke

Rollo (Rolf?), † før 933, vikingehøvding, grundlægger af hertugdømmet Normandiet.

Ifølge Joh. *Steenstrup skelnede man oprindeligt i Vesteuropa ikke mellem de nordiske folk men brugte „Northmanni“ om nordboerne. Først i løbet af vikingetiden nævnes både dani, northmanni og sveones, mens Normandiets indbyggere forblev northmanni. Forvekslingen: nordmænd – nordmanner ligger lige for, og norsk-islandske skrifter fra højmiddelalderen anså normannerne for at være af norsk oprindelse. Steenstrups teori er plausibel og kan forklare at man længe har oversat et stærkt dansk islæt i det normanniske stednavneforråd. Man kan dog ikke modsat blankt acceptere Dudo af St. Quentins (1015) påstand om at R. kom fra Danmark. Høvdingens herkomst vil altid forblive dunkel – selv om hans datters navn, Gerlaug, er norsk. Ej heller kan der fæstes lid til de divergerende fortællinger om R.s ægteskaber, først med en nordisk kvinde, siden med en datter af den frankiske konge, Karl den Enfoldige. – R. nævnes for første gang i et diplom fra kong Karl 918; her omtales et område fra Rouen til Kanalen som R. og hans vikinger havde påtaget sig at forsvare. Dette kan bestyrke en historie hos Dudo om en aftale mellem R. og den frankiske konge 911 ved St. Clair-sur Epte der nævner dels den omtalte bevogtning, dels R.s døb. 924 opnåede han ifølge samtidige annaler en udvidelse af sit virkefelt til floden Orne med byen Bayeux og endelig blev den sidste del af Normandiet, Cotentin og Avranches, føjet til 933, men da var det R.s søn, Vilhelm Langsværd der var modtageren, velsagtes fordi R. da var død. Et klagedigt over Vilhelm antyder et uvenskab mellem far og søn i de sidste år, bl.a. på grund af R.s vakiende holdning til kristendommen. Kun Dudos usikre vidnesbyrd støtter en større indsats fra R.s side for genopbyggelsen af det krigshægede land. Et formelt lensforhold synes først indgået ca. 940. Men i løbet af 900-tallet blev administrationen af det nye hertugdømme ordnet som i det øvrige Frankrig. Kun herskerslægten og de førende lags stamtræer, de nye eller omdøbte bosættelser med nordiske (anglo-skandinaviske, danske og norske) stednavne samt enkelte nordiske låneord vedrørende lovgivning og sømandskab, forklarer hvorfor det nye hertugdømme fik navnet Normandiet. □Fantasiportr. i fransk stik fra 1600-tallet.

Dudo: De moribus et actis primorum Normanniæ ducum, udg. Jules Lair, Caen 1865 = Extrait des mémoires de la société des antiquaires de Normandie XXIII (da. overs.: Normandiets hist. under de første hertuger, ved Erl. Albrectsen, 1979). Fornaldar-sögur Norðlanda III, Reykjavík 1889 (eng. udg.: Göngu-Hrólfs saga, ed. Herm. Palsson og P. Edwards, 1980). – Johs. Steenstrup: Normannerne I–II, 1876–78 (reprudg. 1972). Samme: Normandiets hist., 1925 = Vidensk. selsk. skr.

7.r. Hist.-filos. afd. V, I. [Gustav Storm:] Nordmænd el. danske i Normandie?, Kria. 1876. Samme: Kritiske bidrag til vikingetidens hist. I, Kria. 1878. Jules Aug. Lair: Le siège de Chartres par les normands, Caen 1902. Walther Vogel: Die Normannen und das Fränkische Reich, Heidelberg 1906 = Heidelberger Abh. zur mittlener und neueren Gesch. XIV. Laur. Weubull i Hist. t. för Skåneland IV, Sth. 1912 205–21. D. C. Douglas i English hist. review LVII, London 1942 417–36. J. Adigar des Gautries: Les noms de personnes scandinaves en Normandie de 911 à 1066, Lund 1954 = Nomina Germanica XI. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danm., 1969 (ny udg. 1977). Lucien Musset i Histoire de la Normandie, udg. B. de Bouard, Toulouse 1970.

Inge Skovgaard-Petersen

Rolsted, Emil Vilhelm, 1848–1928, forstander for Gamle Bakkehus. * 6.5.1848 på Ryegård skovri-dergård ved Roskilde, † 21.3.1928 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: skovrider Henrik Wilhelm R. (1802–80) og Kirsten Sørensen (1806–89). ~ 10. 11.1877 på Frbg. med Adamine Elisabeth Clara Pedersen, * 30.7.1857 i Kbh. (Frue), † 4.4.1930 i Ordrup, d. af hørkræmmer, kulgrosserer Hans P. (1818–94) og Caroline Nissen (1814–83).

R. dimitteredes 1867 fra Jonstrup og blev s.å. andenlærer i Rye, hans fødesogn. Nogle år efter gennemgik han det treårige Monradske kursus og bestod dets afsluttende eksamen 1875, hvorefter han blev inspektionshavende lærer ved opfostringshuset. 1883 blev han forstander for Kbh.s skolevæsens internat for vanskelige børn, og endelig ansattes han 1887 som forstander for åndssvageanstalten Gamle Bakkehus hvor han gennem 28 år fik sin manddomsgering. Han tog sin afsked 1915. Som forstander tog R. virksomt del i den 1886 indledte omordning af anstaltens organisation og metodiske behandling af dens alumner. Ved oprettelse af åndssvageanstalten på Ebberødgård 1892 blev Gamle Bakkehus en ren undervisningsanstalt hvor der umiddelbart efter kun var 30-40 elever tilbage. Antallet voksede dog snart, og talrige indmeldelser af uudviklede børn nødvendiggjorde ny aflastning der fandt sted ved overtagelse af de tidligere Kellerske anstalter Karens Minde ved Valby og Lillemosgård ved Lyngby 1902 og oprettelse af åndssvageanstalten i Ribe 1905. R. vandt sig et anset navn som talentfuld pædagog og dygtig administrator. De retningslinjer han afstak bragte normalskolen vigtige impulser på undervisningsområdet. Foruden afhandlinger i Nyt Tidsskrift for Abnormvæsenet har R. skrevet *Aandssvageanstalten paa Gamle Bakkehus 1855–1905*, 1905. Han var 1909–13 formand for Frbg. skolekommission og 1916–18 for Kbh.s amtsråds skoleudvalg. 1915–22 sad han i bestyrelsen for de sjællandske åndssvageanstalter. Desuden var han medlem af Det pædagogiske

selskabs repræsentantskab og bestyrelsen for foreningen Abnormsagens Venner. – R. 1892. □Foto.

H. W. Rolsted: Slægten Rolsted, 1905. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 139; III, s.å. 673. Nyt t. for abnormvæsenet, 1915 103–06. Henry Olsen sst. 1928 50–53. Berl. tid. 21.3.1928. Nationaltid. 22.3.s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. Buur*

Rom, Niels Christian, 1839–1919, forlagsboghandler. * 4.8.1839 i Brøndbyøster, † 26.4.1919 på Frbg., begr. sst. F: møllebygger, senere møller Herman R. (1814–85) og Christiane Mathilde Møller (1814–93). ~ 13.5.1860 i Bryrup med Ane Lovise Nicolaisen, * 26.10.1835 i Græshave, † 13.7.1928 på Frbg., d. af sadelmagemester Rasmus N. (ca. 1789–1842) og Anne Marie Kirstine Hein (1806–68), ~ 2° 1842 med lærer Jørgen Munk, 1810–59).

R. tog skolelærereksamen 1857 og virkede 18 år som lærer i folkeskolen, sidst i Føvling ved Horsens. Han deltog i disse år i oplysningsarbejdet vedrørende praktisk landbrug, men hjertebarnet var og blev husflidssagen, dens værdi som karakterdannende fritidssysse og som bevarer af nedarvede færdigheder. For den virkede han utrætteligt i tale og skrift. 1871 udgav han efter langvarig indsamling af materiale bogen *Den danske Husflid, dens Betydning og Tilstand i Fortid og Nutid* (2. opl. 1898), 1873 gav han stødet til oprettelsen af Dansk husflidsselskab, hvis formand han var fra 1899 til sin død, 1875 udkom hans hovedværk *Haandgjerningsbog for Ungdommen* (15. udg. 1935) der blev oversat til flere sprog. R. der selv med dygtighed dyrkede husflid havde gennemprøvet alle dens anvisninger. 1881 begyndte han udsendelsen af *Dansk Husflidstidende*, redigeret af ham selv. 1874 medvirkede han ved dannelsen af Danmarks lærerforening og blev medlem af dens bestyrelse, 1878–82 som formand. Det af samtiden højt vurderede ugeblad *Husvennen*, et billedblad for menigmand, udkom 1873–1901; de underholdende bidrag kom mest fra folkelige forfattere som C. A. Thyregod, Knud Skytte (Jakob *Nielsen, 1830–1901), E. *Henningsen m.fl. 1875 opgav R. lærergeringen og flyttede til Kbh. hvor han året efter grundlagde *N. C. Roms Forlag*, hvortil der knyttes papir- og skolematerielhandel, senere bog- og stentrykkeri. På forlaget udkom en række læse- og lærebøger der fik stor udbredelse, nogle af dem under hans navn, men skrevet af andre. En populær forlagsartikel blev *Folkets Almanak* som han 1877 overtog fra et falleret forlag; som årligt oplag er tallet 80 000 ekspl. blevet nævnt. R.s forretningsmæssige virksomhed antog efter-

hånden så stort et omfang, at han 1899 blev medlem af Boghandlerforeningen i Kbh. men her gjorde han sig ikke stærkt gældende, og i det hele følte han som noget af en fremmed fugl inden for bogbranchen; dens og hans syn på god forretningskik harmonerede ikke altid. I husflidskredse betragtes han stadig som foregangsmand og igangsætter, og hans forlængst udsolgte håndgerningsbog efterspørges jævnligt antikvarisk. – R. 1879. DM. 1905. □Træsnit af H. P. Hansen, 1882, efter foto. Mal. af Luplau Hanssen, 1917. Medalje af Hans W. Larsen, 1919. Foto. – Monument på graven af A. Rosen.

Husvennen VII, 1879–80 282f. Joakim Larsen: Danms lærerforen. og dens virksomhed 1874–99, 1899 4 18f. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 220–23; IV, 1914 345f. Berl. tid. 28.4.1919. Hans Rasmussen i Folkeskolen, s.å. 222–24. Dansk boghandlertid. 1.5.s.å. Dansk husflidstid., s.å. 31–35. A. Dolle- ris: Danms boghandlere IV, 1919 317f. Carl Larsen i Folkets almanak 1944 (upag.).

Aleks. Frøland

Rondahl, Emmery, 1858–1914, tegner. * 26.12.1858 i Vordingborg, † 5.3.1914 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: malermester Povl Christian R. (1820–1903) og Maren Margrethe Jensen (1824–76). ~ 23.10.1885 i Vordingborg med senere klasse- lotterikollektor Marie Christine Weber (Veber), * 17.1.1864 i Vordingborg, † 10.4.1955 i Roskilde, d. af købmand, hestehandler Hans Jørgen W. (1830–67) og Rosaline Koch (1834–1917).

Efter at have været i malerlære kom R. 1873 til Kbh. hvor han først gik på Teknisk institut og derefter 1875–81 gennemgik kunstakademiets skoler; 1881 fik han afgang som maler. I de følgende år udførte han enkelte malerier, men uddannede sig navnlig til tegner og øvede som sådan fra 1883 lærergering ved Det tekniske selskabs skole (som overlærer fra 1900 til sin død) og ved Statens tegnelærerkursus. 1910 udgav han *Øvelsesblade i Kridttegning paa den sorte Klasseslav*. Fra 1883 deltog han som tegner i Nationalmuseets herredsundersøgelser, 1890 var han med Henry *Petersen på en rejse til de russiske østersøprovinser, 1891 restaurerede han kalkmalerierne i Skiby kirke. I særdeleshed udfoldede han dog en betydelig virksomhed som illustratør til kunsthindustrielle, arkæologiske og historiske arbejder, bl.a. Tidsskrift for Kunstindustri, *Danmarks Riges Historie*, Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller*, 1897 og A. Thiset: *Danske kongelige Sigiller*, 1917. Sammen med Chr. Axel *Jensen udgav han 1912 *Sjilarternes Historie*. □Mal. af H. Dohm. Tegn. af P. Tom-Petersen og afbildet på gruppebillede af samme. Foto.

Rondahl, E.

N. G. Henriksen i III. tid. 11.10.1908. Berl. tid. 6.3.1914. [E. Paulli:] Det tekn. selsk. 1843–1893–1918, 1918 78f.

*Victor Hermansen**

Ronge, Johan Frantz, 1821–1911, glashandler, legatstifter. * 21.4.1821 i Kbh. (Kat.), † 17.1.1911 sst., begr. sst. (Ass.). F: glashandler Johan Josef R. (1774–1877) og Marie Anna Rasch (ca. 1786–1857). Ugift.

R. tilhørte en slægt der i 1600-tallet var indvandret til Danmark fra Bøhmen. Faderen der blev 103 år var en anset mand inden for den katolske menighed, kirke- og skoleforstander ved Skt. Ansgars menighed. R. gik i den katolske skole hvor han særlig knyttede sig til den blinde sanglærer og organist Gettel, for hvem han bl.a. vikarierede ved Skt. Ansgars kirkes orgel. R.s katolicisme var rationalistisk og statskirkelig, den retning der efter kejser Josef II kaldes josefinisme. Skønt han hver søndag mødte til højmessens var hans religiøsitet ikke kirkelig præget. Han var imod at hans slægtninge blev præster eller nonner; man burde gøre sig „nyttig for verden“. Hans personlige interesser var helliget kunstindustrien og naturen. Han holdt af at færdes i det frie i Kbh.s omegn og dyrkede med iver musik. Skønt af østrigsk herkomst var han ivrig dansk patriot, medlem af borgervæbningen. Efter sin brors og sin fars død 1877 arvede han deres formuer og blev en meget velhavende mand; men han forandrede ikke af den grund sin meget sparsomme og nøjsomme levevis. Han nøjedes hele sit liv med at bruge den daglige handelsindtægter. Sin formue testamenterede han til almennyttige formål. Ifølge fundatsen kommer legatkapitalen fortrinsvis håndværkere, studerende inden for de tekniske fag og kunstnere til gode, alle uden hensyn til køn og trosbekendelse. Hans ledende princip var at fondets midler skulle spredes til så mange kredse som muligt, dog kun med relativt små beløb til hver, og de skulle komme den by til gode hvor formuen var tjent. Legatkapitalen androg 1980 ca. 2,4 mio. kr. □ Buste af S. J. Nervil, 1914, efter foto (R.s legat).

Nord. ugebl. for katolske kristne LX, 1912 21–27.

*Georg Nygaard**

Rongsted, Hans, se **Rongsted, Johanne**.

Rongsted, Johanne, 1771–1840, skuespiller. Døbt 3.11.1771 i Kbh. (Frue), † 8.9.1840 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: hof- og stadsrets-bud Willads Stephensen Leth og Anna Elisabeth Pedersdatter. ~ 16.7.1799 i Odense med kgl.

skuespiller Hans R., døbt 30.6.1773 i Kbh. (Garn.), † 21.10.1819 sst. (Holmens), s. af skomager Hans R. (ca. 1721–79) og Maren Olesdatter Selvog el. Seborg (ca. 1735–1807).

Birgitte *Winthers afgang betingede, at Det kgl. teater havde brug for en ny „Madam Biderhvas“, o: en fremstiller af skrappe svigermødre og andre ubehagelige kvindenaturer. I de prøveroller hvori R. optrådte som gæst i efteråret 1804 viste det sig, navnlig da hun spillede fru Stær i *Borgmesterinden*, at hun var velegnet til at blive jomfru Winthers arvtager i roller som Nille i *Jeppe paa Bjerget* og jomfru Æbeltoft i *Gulddaa-sen*. Hun havde tidligere spillet et betydeligt repertoire på teatrene i Helsingør og Odense. R. fik straks kgl. ansættelse og blev i de følgende 35 år teatret til god nytte, særlig i den holbergske komedie, ved sin groteske lavkomik der navnlig kom til udtryk som Gedske i *Den politiske Kandestøber*. R. byggede ikke sine fremstillinger af koner og kællinger på iagttagelser fra livet, men på en djærv, noget plat diktion der ikke forfejlede sin virkning. Blandt endnu kendte roller som hun kreerede var madam Rar i *Aprilsnarrene* og madam Skaarup i *Sparekassen*. Hun optrådte sidste gang 23.9.1837 som Donna Petronella i *Preciosa* og tog sin afsked fra juli 1839. Teaterhistorisk set dannede R. i sin komik modsætningen til sin samtidige kollega Henriette *Jørgensen, hvis elev Julie *Sødring blev, mens R.s efterfølgere kan søges i Louise *Phister og på privat-scenerne i Julie *Hansen. – R.s ægtefælle, **Hans R.**, var oprindelig kunstdrejer, men blev elev i K. L. *Rahbeks dramatiske skole og kgl. skuespiller 1810. Han fik ingen betydning for teatret. □ Stik i rolle af C. V. Bruun.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 257f (om familien). C. J. T. de Mezas Journal for skuespillere og skuespilyndere, 1804. Th. Overskou: Den danske skueplads IV, 1862.

*Robert Neiiendam**

Ronild, Peter Vilhelm, * 1928, forfatter. * 25.9.1928 på Frbg. (Solbjerg). F: malersvend Alfred R. (1896–1972) og kunstværver Inga Christiansen (1903–35). ~ 1° 11.2.1957 i Frbg. k. med journalist Birgit Brøchner-Larsen, * 28.9.1932 på Frbg., d. af fabrikant Per B.-L. (* 1900) og Eva Ørkild (* 1905). Ægteskabet opløst. ~ 2° 15.12.1972 i Kbh. (b.v.) med samme.

Efter 1944 at have taget realksamen fra Christianshavns gymnasium havde R. i en periode forskelligt arbejde før han besluttede sig for at blive journalist. 1952–53 var han ansat ved Århus Amtstidende, 1954–56 ved Ny Dag i Nykøbing Falster, 1956–57 ved Social-Demokraten. Siden da har han levet som freelance-journalist, skue-

spiller og især forfatter. 1964–66 var han ansat som konsulent ved TV-teatret. – Som skønlitterær forfatter debuterede R. 1959 med novellsamlingen *I morgen kommer paddehatteskyen* hvori han i modernismens blanding af realisme og symbolisme søger tilbage til barndom og ungdom. 1964 fulgte hans hidtil bedste værk, romanen *Kroppene* der er inspireret af den nye franske roman. I lange tankemonologer fortælles der om en mand hvis hustru ligger for døden og som efterhånden kun registrerer og lever på fysiske, konkrete oplevelser. Al anden sammenhæng end disse brudstykkeagtige begivenheder er forsvundet fra hans liv. I romanen *Tal sagte, månen sover*, 1968, udspilles et lignende tema i en mere humoristisk form. De mere modne novellsamlinger *Fodring af slanger i vissent græs*, 1966 og *Lufspianoet*, 1972, dykker som hans første samling ned i de tidligste erindringer. *Den store danser og de andre*, novellsamling 1974, handler om sære eksistenser. Også som TV-dramatiker har R. eksperimenteret med formerne, bl.a. i *Boksning for én person*, 1966, *Tag trappen gorilla*, 1969, og *Alt hvad jeg ejer, får jeg igen*, 1971. Bedst er det selvbiografiske *Fader min*, opført 1975 med det følende portræt af en døvstum far, set med sønnens øjne. Fra skildringen af isolerede, selvtilstrækkelige eksistenser har forfatter-skabet hermed bevæget sig hen mod det solidariske, medmenneskelige. – R. er en af vore mest berøjste forfattere. Blandt hans rejsemål der som oftest er blevet skildret i journalistiske avis-reportager kan nævnes Indien, Sri Lanka, Bangladesh, Thailand, Malaysia og Den kinesiske folkerepublik. □Foto.

Preben Skov i Bogens verden XLVII, 1965 135–38.

Uffe Andreassen

Roos, Carl Nissen, 1884–1962, litteraturhistoriker. * 8.10.1884 i Haderslev, † 4.1.1962 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand Nis Andreassen R. (1836–92) og Sofie Elfrida Jensen (1848–1932). ~ 2.7.1917 i Køge med Karen Margrethe (Kamma) Briem, * 31.1.1886 i Kbh. (Holmens), † 1.7.1973 på Frbg., d. af malermester, senere hofdekoremaler Hans Carl Vilhelm Hansen (1852–1910) og Johanne Susanne Ebbesen (1858–1947). Navneforandring 11.5.1910.

R. nedstammede på fædrene side fra sønderjyske bønder på Haderslevvegnen. Faderen havde lært handel i Hamburg, moderen var en kæmnerdatter fra Horsens der gjorde rigsdansk til omgangssproget i hjemmet, hvilket var usædvanligt i Nordslesvig. R. var kun otte år gammel, da moderen som enke flyttede til Fredericia. Både den sønderjyske afstamning og de manende for-

tidsminder i Fredericia bidrog til at give ham en dansk national bevidsthed der igen var forudsætningen for at han, efter 1903 at være blevet student fra Fredericia, i Kbh. snart følte sig draget mod Harald *Nielsen (1879–1957) og senere sluttede sig til kredsen om denne. – I Kbh. studerede han en tid teologi, men skiftede snart skuffet teologien ud med filologi. Han tog magisterkonferens i tysk filologi 1910. Allerede i studentertiden havde han fået ansættelse på Det kgl. bibliotek, hvor han 1910–27 var bibliotekar. Årene her fik på forskellig måde betydning for ham. Han interesserede sig levende for boghistoriske emner, gamle og nye bogbind, typografiske spørgsmål og lignende. En række mindre men meget værdifulde arbejder handler om sådanne emner. I bibliotekstiden blev også hans første større afhandling til, disputatsen om *Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier, deres Oprindelse, Karakter og Skæbne*, 1922. Den demonstrerer med fremdragelse af en mængde nyt stof den udbredelse Ludvig *Holbergs komedier fik i Tyskland hvor de en tid beherskede teatret. Om hans store Holberglerdom vidner også hans udgave af komedierne i tre bind (1922–24) med fortrinlige kommentarer. Senere føjedes dertil det lille skrift *Om et upaaagtet Værk af Holberg*, 1930, om Holbergs fabler. I disse år handler R.s produktion nok så meget om dansk som om tysk litteratur. Fremhæves bør hans udgave af Hans Egede *Schacks *Phantasterne* med en ypperlig indledning. Et teaterhistorisk arbejde er foruden disputatsen *Harlekin*, 1927, om Pantomimeteatret i Tivoli.

Af afgørende betydning var forholdet til Harald Nielsen. R. følte sig beslægtet med ham i kravet om et etisk livssyn med højere mål end døgnets og i oppositionen mod Georg *Brandes og den litterære og politiske radikalisme, ikke mindst i foragten for radikalismens forsvarsnihilisme. R. var medarbejder ved Harald Niensens tidsskrift *Ugens Tilskuer* (1910–20) hvor han dels offentliggjorde artikler med hjemligt sigte, bl.a. skarpe kritiske bidrag om Georg Brandes og Vilhelm *Andersen, dels en række indlæg om nyere tysk litteratur der optoges i bogen *Moderne tysk Litteratur*, 1914. R. er her endnu ufærdig, både hvad fremstillingen og den æstetiske vurdering angår. Stilen har endnu ikke den senere produktionens beændede livfuldhed og artistiske prægnans. Richard Dehmel, der forherliges som tidens største tyske digter, overvurderes på grund af hans opposition mod naturalismen. Harald Nielsen havde bl.a. peget på Jakob *Knudsen som en modvægt mod tidens opløsende tendenser. For R. fik Jakob Knudsen en ganske særlig betydning som vejviser, hvilket hans bog *Jakob Knudsen. En*

Studie over en Aandpersonlighed. 1918, røber. Her træder grundtrækkene i den humanisme tydeligt frem der prægede R.s senere skrifter. Han så i Jakob Knudsen modsætningen til de problematiske typer han fandt i de danske fantastromaner, en rodfæstet, stærk personlighed hvis tro var et udtryk for det skabende princip i mennesket. Bogen er blevet til i en krisetid under indtrykket af første verdenskrig.

Da R. 1927 var blevet professor ved Kbh.s univ. i tysk sprog og litteratur, blev Goethe og Goethe-tiden i første række hans studieobjekt. I Goethe-året 1932 udgav han sin bog *Goethe. Hans Personlighed*. Bogen gør først rede for den verden Goethe voksede op i. Der er nemlig ifølge R. i enhver betydelig personlighed både tale om et samspil mellem individet og miljøet og om at vokse ud over dette. De sidste afsnit demonstrerer derfor, hvorledes Goethe former verden i sit eget billede og derved befrier sig for miljøets snævrhed. R. slap dog ikke sin beskæftigelse med dansk litteratur; i hans skrifter finder man kortere eller udførligere omtale af en lang række betydelige danske digtere fra Holberg til Herman *Bang og Henrik *Pontoppidan. En væsentlig del af hans produktion handler om forholdet mellem dansk og tysk litteratur. I to perioder under arbejdet på disputatsen havde ophold i Tyskland fremkaldt en stærk beundring hos ham for tysk styrke og solidaritet. Dette førte til en ambivalent holdning, en spænding mellem hans bundethed til det danske og respekten for tysk ånd. Hans beundring for styrken i tysk politik kunne undertiden nærme ham til pangermanistiske tendenser. Han har dog ikke blot skrevet om den stærke tyske indvirkning på dansk litteratur, men lige så ofte reageret mod tysk ensidighed i fremstillingen af dette forhold, bl.a. i en polemik med Kielerprofessoren Carl Petersen i to artikler der viser R. som overlegen debattør og polemiker (*Tysk og dansk Aand, Broderstrid, Drømmen om Norden*, genoptr. i *Germanica*, 1938). Bl.a. opponerer han her mod den tyske tilbøjelighed til at gøre Goethe til absolut målestok både hvad det æstetiske og livssynet angår, en tendens der dog kan konstateres hos R. selv. R. har også peget på dansk kvalificeret modspil mod Goethetidens tyske åndsliv, især hos N. F. S. *Grundtvig og Søren *Kierkegaard (*Deutscher Geist und Dänemark* i *Goethe, Viermonatsschrift*, 1940). I Goetheåret 1949 udkom en udvidet og udbygget udgave af hans Goethebog. I *Faustproblemer*, 1941, analyserer han mere udførligt symbolikken og metafysikken i Faust. – Valdemar *Vedel havde som den første benyttet barok som epokenævnelser i litteraturvidenskaben. R. genoptog dette under indtrykket af samtidens tyske barok-

forskning. Ligeledes indførte han i Danmark biedermeier som åndshistorisk periodebetegnelse. I R.s Nietzschebog, *Nietzsches Empedokles-Fragmenter*, 1937, der hører til det skarpsindigste han har skrevet, er et hovedsynspunkt Nietzsches radikale brud med biedermeier som dominerende borgerlig-moralistisk livsholdning i 1800-tallet. R. fremhæver det artistiske hos Nietzsche, som tidligere hos Holberg. Nietzschebogen udkom stærkt omarbejdet på tysk med titlen *Nietzsche und das Labyrinth*, 1940.

Som universitetslærer var R. en pioner der fornyede litteraturundervisningen ved universitetet. Han var en blændende forelæser, stærk i det åndshistoriske perspektiv, stærkest i tekstanalysen. Som tekstfortolker gik han altid ud fra det konkrete, fra det intime kendskab til teksten, så der aldrig var tale om en fritsvævende leg med tomme begreber. Sine principper har han bl.a. gjort rede for i *Kunsten at læse. Et foredrag*, 1939 og i indledningen til *Textbog til tysk litteratur*, 1950. En lærebog er *Kleine deutsche Literaturgeschichte*, 1936 med stærk fremhævelse af Goethe-tiden som tysk digtnings- og åndslivs store højdepunkt. R. udgav tre essaysamlinger om tysk og dansk litteratur og åndsliv, *Germanica*, 1938, *Virkelighed*, 1940 og *Homo sum*, 1946, hvortil føjedes *Det ukuelige håb*, 1963 (posthumt udg. af Steffen Steffensen). I disse essays fremtræder han som en af de betydeligste danske essayister. Anden verdenskrig og besættelsen øgede både skuffelsen over dansk forsvarsnihilisme og hans respekt for tysk effektivitet og tapperhed. Hvad nationalsocialismen angår, så han i den snarere tilknytningen til tysk tradition end denne traditionens forsimpning og forgrovelse. Dette gjorde ham i de sidste år til en isoleret mand i dansk åndsliv.

I sit frugtbare otium udgav han en ny bog om *Jakob Knudsen*, 1954, med stærk benyttelse af nyt materiale. Hans betydelige værk *Kierkegaard og Goethe*, 1955 er et nyt udtryk for dobbeltheden hos R. Goethe er idealet, men modpolen Kierkegaard er en nødvendig anfægtelse i tilværelsens spændthed mellem modsætninger. For sig står den store bog *Prisonen*, 1953, om danske og norske krigsfangers liv i engelske fangelejr 1807–14. Et rigt materiale behandles her med ganske få hentydninger til lignende fænomen i samtiden. Nævnes bør også den charmerende bog om *Wilhelm Busch*, 1949, samt de to koncentrerede små bøger om Goethe og F.v. Schiller (svensk udg. 1956–57, senere også på dansk). – Før sin død lykkedes det R. at fuldende sine erindringsbøger (*I Forberedelsens Tid*, 1959, *II Indhøstningens Tid*, 1961) der er et memoireværk af høj rang. De indeholder bl.a. korte rammende

karakteristikker af førende personer i samtiden, men er uden tvivl først og fremmest skrevet for at give forudsætningen for og retfærdiggørelsen af R.s holdning i den kritiske tid. På sin vis var R., trods de problematiske træk, en betydelig og fascinerende åndspersonlighed. Hans skrifter afspejler det stærkt sammensatte i hans natur, det lidenskabeligt engagerede og det stadigt søgende samt det charmerende følsomt-kunstneriske element. R. og hustru testamenterede deres betydelige formue til et legat til fordel for Det kgl. bibl., bl.a. til indkøb af sjældenheder inden for R.s interesseområde. – Humboldt-medaljen 1940. □ Livsmaske af Holger Winther, 1935. Mal. af Magdalene Hammerich, 1936 og af Karen Trier Frederiksen udst. 1955. Teg. af Otto Christensen, 1959. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1922 147. Interview i Gads da.mag. XXXII, 1938 640–46. C. R.: Livserindr. I–II, 1959–61. – Slægtstavesaml., 1931 149. Gads da.mag. XL, 1946 629–51 (polemik mellem Paul Diderichsen og R.). Erik Dal i Bogvennen XVII, 1962–63 164–70. Steffen Steffensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1962 171–75. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IX, 1979.

Steffen Steffensen

Roos, Heinrich Jacob Valentin, 1904–77, præst, filolog. * 26.8.1904 i Rüdeshheim, † 8.3.1977 i Kbh., begr. sst. (Kat. Vestre). F: hotelejer Heinrich R. og Elisabeth Sossenheimer.

R. tog klassisk studentereksamen i Oberlahnstein 1923 og indtrådte n.å. i jesuiterordenen. Han studerede filosofi og teologi i Valkenburg (Holland) 1925–28 og 1933–37 (præsteviet sst. 1936), afsluttende med graden lic.theol., derefter var han i Münster 1937–38 og i Breslau 1938–39. Ind imellem studerede han germansk filologi ved Kbh.s univ. 1928–32 hvor han blev mag.art. 1932. Siden 1939 opholdt R. sig fast i Kbh. hvor han virkede som præst, først ved Jesu Hjerter kirke, senere ved Skt. Augustins kirke. Samtidig underviste han ved Skt. Knuds skole og fra 1950 ved Niels Stensens gymnasium. Doktordisputatsen fra 1952 blev indledningen til et mangeårigt virke ved Kbh.s univ., først 1954–62 som lektor i tysk litteratur hvor hans åndshistorisk orienterede forelæsninger samlede mange tilhørere. Fra 1962 var han lektor i latinsk middelalderfilologi, 1966–74 tillige tilknyttet institut for græsk og latinsk middelalderfilologi som amanuensis og docent. R.s indsats her bidrog væsentligt til at gøre studiet af den latinske middelalder, og specielt af dens filosofi, til et naturligt indslag i undervisning og forskning ved universitetet. Som præst og teolog fik R. betydning for mange, vist især akademisk uddannede mennesker. Hans mangeårige indsats som gejstlig rådgiver for Academi-

cum catholicum og som medredaktør af tidskriftet *Catholica* prægede flere generationer af katolske akademikere og bidrog til at åbne en dialog mellem katolsk og andre verdensanskuelser på dansk grund. R. bidrog også med væsentlige bidrag til den økumeniske dialog. Hans udgangspunkt var den nythomistiske filosofi og teologi med dens bestræbelse på at lade tro og viden befrugte hinanden gensidigt. Samtidig var han stærkt forankret i den kirkelige, historiske tradition. Springet til R.s egentlige videnskabelige produktion er derfor ikke stort. Hans væsentligste indsats ligger inden for studiet af den middelalderlige skolastiske filosofi, men han beskæftigede sig hermed ud fra det synspunkt at denne tradition stadig var relevant og kunne bidrage til den moderne diskussion. Hovedværket er disputatsen *Die Modi significandi des Martinus de Dacia*, som senere blev fulgt op med udgivelsen af *Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi* hvor R. 1955–72 var en af de to initiativtagere og udgivere. □ Foto.

Bibliografi i Cahiers de l'institut du moyen-âge grec et latin XIII, 1974 82–86. – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 191f. Kaspar Kallan i Katolsk orientering 30.3.1977. Jan Pinborg i Cahiers de l'institut du moyen-âge grec et latin XXIV, 1978 3f.

Jan Pinborg

Roos, Jørgen, * 1922, filminstruktør. * 14.8.1922 i Gilleleje. F: skoleinspektør Christian Thomas R. (1887–1961) og Ane Herskind Pedersen (1884–1975). ~ 27.3.1957 med Noemi Silberstein, * 28.10.1923 i Wien, d. af advokat Leopold S. († 1955) og Fanny Sussmann.

Efter præliminæreksamen 1938 kom R. i lære som fotograf, arbejdede som filmfotograf ved selskabet Minerva Film. 1948 var han fotograf på Theodor *Christensens *Her er banerne* og Carl Th. *Dreyers novellefilm *De nåede færgen*. Han har arbejdet som instruktør, producent, fotograf, klipper og manuskriptforfatter og været impliceret i mere end 200 kortfilm. Allerede tidligt i 1940'erne markerede han sig som instruktør af de højst originale eksperimentalfilm *Flugten*, 1942, *Hjertetyven*, 1943, *Det definitive afslag på anmodningen om et kys*, 1949 og *Spiste horisonter*, 1950, i samarbejde med bl.a. Albert *Mertz, Børge Høst, Robert *Jacobsen og Wilhelm *Freddie. Disse film er vigtige pionerværker inden for den ellers sparsomme danske avant-gardefilm. – R.s hovedindsats ligger dog inden for den dokumentariske kortfilm. Den lange række dokumentarfilm han har instrueret siden slutningen af 1940'erne behandler i vekslende stilarter vidt forskellige emner. En hovedgruppe udgøres af de biografiske portrætfilm såsom *J. F. Wil-*

lumsen, 1951, *Ellehammer*-filmen, 1957, *Carl. Th. Dreyer*, 1966, *Monarki og demokrati*, 1977, om regentparret, *Carl Nielsen 1865–1931*, 1978, den fine *Mit livs eventyr*, 1955 der efterfulgtes af flere film om H. C. Andersen, samt mesterværket *Knud*, 1966, om polarforskeren Knud *Rasmussen, en film der indleder den store række af Grønlandsbilleder som R. har stået for: *Sisimiut*, 1966, *En fangerfamilie i Thuledistriktet*, 1967, *To mænd i ødemarken* om Ejnar Mikkelsen, 1972, *Slædepatruljen Sirius*, 1980, og *Grønland*, en stor historisk fremstilling, 1981, er de vigtigste. R. har desuden dyrket den ikonografiske genre (*Kalkmalerier*, 1954), byskildringen (*En by ved navn København*, 1960), den oplysende reklamefilm (*Den strømlinjede gris*, 1952), den engagerede problemfilm (*Slum*, 1952), den tidskritiske satire (*Vi hænger i en tråd*, 1962). Den eventyrlige udforskning af nye områder af virkeligheden er emnet for den fantasifulde *I den store pyramide*, 1974. Kun en enkelt gang har R. forsøgt sig inden for spillefilmen, nemlig med *Seksdagesløbet*, 1958 der kombinerede dokumentariske sportsoptagelser med elementer fra det folkelige lystspil. – R. har modtaget en lang række udmærkelser og festivalpriser, bl.a. Guldpalmerne i Cannes (for *En by ved navn København*) og Guldbjørnen i Berlin (for *Knud*). Siden 1965 har han selv produceret sine film for selskabet Jørgen Roos Film, undertiden i samarbejde med amerikansk TV, BBC eller Statens film central der distribuerer en række af filmene. – R. er den væsentligste viderefører og fornyer af den dokumentariske tradition i dansk film. □Foto.

J. R. i Kosmorama VI, 1960 126–31. – Ib Monty i Almanak I, 1966 10–16.

Peter Schepelern

Roose, Anders Torkel, kaldet **Thorkild**, 1874–1961, skuespiller, instruktør. *8.10.1874 i Kolding, †6.6.1961 i Trørød, urne på Vedbæk kgd. F: kornhandler Christian Hansen R. (1844–1923) og Lisette Helene Kristine Marie Petersen (1852–1927). ~27.6.1902 i Kbh. (b.v.) med Lillian Eleonora Kirstine Amalie Krøldrup, *30.3.1880 i Kolding, †18.12.1960 på Frbg., d. af vinhandler Christian K. (1828–96) og Ingeborg West (1850–1930).

R. voksede op i en anset købmandsfamilie i Kolding. I skolen fik han rektoren, Sigurd *Müller som lærer i dansk og gennem hans fortolkninger vakte tidligt interessen for Ludvig *Holberg. Men det blev Herman *Bangs oplæringskunst der fik altafgørende indflydelse. R. blev student 1894 og kom straks efter i købmandslære i Antwerpen. Herfra foretog han afstikkere til Paris

hvor han på fransk aflagde prøve for Théâtre-Libres direktør, André Antoine, som tilbød ham engagement dog uden gage. Han tog filosofikum og studerede en tid litteraturhistorie ved Kbh.s univ. Samtidig medvirkede han i Studentersamfundets opførelse af Bjørnstjerne Bjørnsons *Kongen* hvor Edvard *Brandes allerede fastslog hans talent. R. blev derefter antaget på Århus teater og debuterede som Leander i *Julestuen* 25.10.1901 men det blev som Erasmus Montanus han fik sin første triumf. Først i samarbejdet med William *Bloch stod det ham klart hvad skuespilkunst kunne blive. Her mødte mester og lærling hinanden og R. kom til at spille den allerede marquis de Porcellet i *Forretning er Forretning*. Alt hvad han siden ydede bar præg af Blochs minutiøse anvisninger og metodiske indtrængning i tekst og situation. 1904 kom han på Det kgl. teaters elevskole og fik allerede året efter sin første opgave i *Hedda Gabler* som den livsfjerne Jørgen Tesman med ydre træk lånt fra Valdemar *Vedel og i samspil med Betty *Hennings. En række Ibsen-roller som Hovstad i *En Folkefjende*, Gregers Werle i *Vildanden* og Dr. Rank i *Et Dukkehjem* blev overbevisende psykologiske studier. Bemærkelsesværdige præstationer var den lidenskabelige Erik i H. Nathansens *Dr. Wahl*, den stejle fanatiker Henrik Steen i H. Rodes *Grev Bonde og hans Hus* og Emil Bak i sammes *Det store Forlis* hvor han som den eneste overlevende fra skibskatastrofen virkelig formåede at gøre alle til medvidere i det rystende drama. R.s skuespilkunst i denne periode omfattede også klassiske roller som Horatio i *Hamlet*, Catesby i *Richard III* og oprøreren Cassius i *Julius Cæsar*. Til Shakespeare-rollerne føjede han langt senere Prospero i *Stormen* og både Jacque og den gamle tjener Adam i *Som man behager*.

Utilfreds med forholdene på Kongens Nytorv overtog R. 1919 den kunstneriske ledelse af Dagmar-teatret med et ensemble af stjerneskuespillere der også talte Bodil *Ipsen og Poul *Reumert. R. skabte epoke i dansk teater og gennemførte et repertoire både klassisk og moderne på højeste plan. Selv voksede han både som instruktør og skuespiller og turde nu for alvor sprænge sig fri af den noget tørre akademiske form. Særlig interessant blev hans fremstilling af opfinderen Ernest Mc.Intyre i G. Kambans *Vi Mordere* og den skuffede og bedragne professor Storizin i Leonid Andréjevs skuespil af samme navn. Men disse års pragtpræstation blev Mefisto i J. L. Heibergs *En Sjæl efter Døden* som han spillede plastisk elegant med smilende kølig elskværdighed og infernalsk ironi. Hvor fremsynet R. var som teaterleder viste sig da han inviterede kunstnerteatret fra Moskva på gæstespil 1922, en tea-

tebegivenhed som skulle få stor indflydelse på dansk skuespilkunst og på R.s fremtidige udvikling. 1923 vendte han tilbage til Det kgl. teater og spillede bl.a. pastor Castberg i *Den gamle Præst* og den sandhedssøgende dommer Gaunt i *Vintersolhverv*. Hjertegribende var han som den gamle frihedskæmper Delescluze i N. Griegs *Nederlaget*. Alderen havde lutret hans præstationer og givet dem et dybere perspektiv, stundom en ulemghedens dimension som Don Quixote i Svend Borbergs *Synder* og *Helgen* hvor R.s asteniske fremtoning visualiserede denne fantast hvis attrå var af overjordisk art. Han var digteren i A. Strindbergs *Et Drømmespil* og skabte en af sine største præstationer som Hummel i *Spørgsessonen*, et uhyre af forfærdende fantastisk i Olof Molanders iscenesættelse 1948. S.å. fik han et humoristisk gennembrud i J. Anouilh's *Tyveballet* som den balstyrige lord Edgar der trods alder stadig danser reel. Nøjagtigt 50 år efter debuten 25.10.1951 tog R. afsked med Det kgl. teater i rollerne som Mefisto og som den 81-årige kardinal Gonzaga de Castro i J. Dantas' *Kardinalernes Middag*. Rollen havde en menneskealder tilhørt ham men den bevarede til det sidste den blufærdige beherskelse og bundne varme. Mefistos køligt skarpe ironi, Don Quixotes tragi-komiske fantasteri og kardinalens ægte følsomhed var spændvidden i R.s kunst. 1931–39 var R. teatrets førsteinstruktør. Som Blochs og russernes lærling videreførte han den psykologisk analyserende tradition. Særlig *Onkel Vanja* og *De tre Søstre* bar hans fine signatur. Fra sine tidligste barndomsår ved den gamle grænse lærte han at dyrke og elske sproget. Han underviste både på elevskolen 1927–50 og på Kbh.s univ. i faget dansk 1927–30. 1925–31 gav han oplæsningsseminarer og førte sine mange tilhørere gennem 50 af verdenslitteraturens største værker. I St. St. Blichers *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* gav han dog det sublimeste udtryk for sit rige sind. Så indlevet var han i Morten Vinges tanker at de som oplevede ham ikke kunne skille erindringen om Føvlum-deggen fra R.s person. Præstationen er bevaret på en LP. – R. overeksponerede aldrig, derfor var han skabt til mikrofonen og blev en af vores fineste radiokunstnere. Stemmen havde en fin sprød klang, sproget var distinkt, udtrykket rent og ægte. Han begyndte 1928 som professor Petersen i *Skærmysler* og gentog en del af sine store præstationer. Men ellers spændte han fra magister Stygotius i *Jacob von Thyboe* til Teiresias i *Antigone*, fra Jon Gabriel Borkman til *Ødipus* i *Kong Ødipus* og sortebrøder Knud i *Axel og Valborg*. I TV spillede R. i *Kardinalernes Middag* 1951, nyindspillet 1952 og 1954. R. med-

virkede i en række stumfilm men gjorde sig langt stærkere gældende i tonefilmen, *Kirke og Orgel*, 1932, *Kongen bød*, 1938 og navnlig i Carl Th. Dreyers *Vredens Dag*, 1943 som præsten Absalon Pedersønn. Dansk kulturfilm portrætterede ham 1949. R. var scenekunstens repræsentant i radiatorårets programudvalg 1937–54. Formand i repræsentantskabet for Dansk skolescene 1922–54, derefter æresmedlem af dette. Præsident for den 3. nordiske teaterkongres 1948. Æresmedlem af Det kgl. teaters funktionærers alderdoms- og forsørgelsesfond 1949 og af Dansk solistforbund 1958. Han modtog kritikernes teaterpokal 1940 og blev studenternes æreskunstner 1943. – Ingenio et arti 1951. – Broderen Aage Valdemar Larsen R., * 2.1.1880, † 18.11.1970, blev udlært som boghandler hos A. *Dolleris, Vejle, men kom derefter på kunstakademiet 1899 og fortsatte i kunstnerens studieskole 1901–05. R. debuterede på Charlottenborgs forårsudstilling 1904, hvor han siden udstillede. Han virkede desuden som grafiker, var bestyrelsesmedlem fra 1923 i Selskabet for grafisk kunst, fra 1928 formand. Han sad i Charlottenborgudstillingens komité 1935–41 og 1946–56, i akademirådet 1937–55 og i Kunstforeningens bestyrelse 1938–45. R. 1941. DM. 1949. – Hans hustru **Wanda R.**, f. Reichman, * 15.9.1882, † 2.9.1956, uddannedes som maler i Warszawa og Paris og debuterede 1914 på Charlottenborgs forårsudstilling. Hun blev dog især kendt som grafiker. – R. 1922. DM. 1931. K². 1948. □ Tegnet i rolle af Eigil Petersen, 1903 (Teatermus.). Mal. af Aage Roose, 1905. Tegn. af L. Find, 1908 (Fr.borg). Mal. af Jens Vige, 1913. Radering i rolle af Juel Madsen, 1917. Mal. af Carl V. Meyer, 1920 (Teatermus.). Tegn. af Vald. Møller, 1930 (sst.). Statuette i rolle af Axel Locher, 1941 (sst.). Tegn. af Carl Jensen udst. 1942 og 1950 (Det kgl. teater) og af Aage Roose, 1950 (Studenteforeningen). Linoleumsnit af K. J. Almqvist. Foto (Kgl. bibl.; Teatermus.; Det da. filmmus.; Det kgl. teaters bibl.).

Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Samme: Danske skuespillerportrætter, 1959 75–77. Torben Meyer: Minervas børn i Thalias tjeneste, 1944. Teatret på Kongens Nytorv 1748–1948, 1948. Emanuel Sejr og Sv. Gundel: Aarhus teater gennem 50 år, 1950. Torben Krogh i Det kgl. teaters progr. okt. 1951. Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Sv. Kragh-Jacobsen: Vebend og laurbær, [1952]. Vagn Børge: T. R., 1954. Einer Andersen: Bogen om Dansk skolescene, 1956. Bodil Ipsen 1889–1959, red. Sv. Kragh-Jacobsen, 1959. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 8.6.1961. Fr. Dessau i Dagens nyheder s.d. Harald Engberg i Politiken s.d. Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener, 1969. De musikke udsendelser. DR 1925–75 I–II, 1975–76. – Optagelser i Danm.s radio og Filmmuseets ark.

Karen Krogh

Roose, Wanda

Roose, Wanda, se **Roose, Thorkild**.

Roose, Aage, se **Roose, Thorkild**.

Rosager, Hans Kristensen, 1882–1965, landbrugsskoleforstander, gårdejer. * 28.5.1882 på Rødbjerggård i Vejstrup, Fyn, † 17.6.1965 i Brabrand, begr. sst. F: gårdejer Hans Christensen R. (1839–1920; navneforandring fra Christensen 23.5.1879) og Karen Hansen (1849–1915). ~ 1.4.1910 i Galten ved Århus med Kristine Nielsen, * 19.4.1888 i Ebeltoft, † 16.3.1974 i Århus, d. af højskolelærer, senere landbrugsskoleforstander Jens *N. (1860–1961) og Frida C. M. C. Erichsen (1860–1937).

R. uddannedes ved landbruget, var elev på Vejstrup højskole, Skårup landbrugsskole og landbohøjskolen, hvorfra han blev landbrugskandidat 1904. Efter en kort tid som assistent ved Tystofte forsøgsstation og tillige ved Sorø amts landboforening blev han 1905 lærer ved Klank højskole hos forstander Jens Nielsen med hvem han 1910 flyttede til Borris landbrugsskole som medforstander. 1917 overtog han selv skolen og var dens forstander til han 1937 afhændede den. Han ledede skolen i fortsættelse af Jens Nielsens grundlæggende virksomhed og arbejdede den støt fremad, samtidig med at han udførte en væsentlig del af undervisningsarbejdet særlig i husdyrbrugfagene. I de første år i Borris ofrede R. en betydelig del af sine kræfter på konsulentvirksomhed; han var 1908–12 assistent og 1912–18 konsulent for De samvirkende jydskes husmandsforeninger og 1920–25 medlem af samvirksomhedens planteavlsudvalg. 1925–29 var han formand for Bølling Nørre hrd.s landboforening. 1947–50 var R. medlem af bestyrelsen for De samvirkende danske landboforeninger, og også på anden måde tog han del i landbrugets, særlig husmandsbrugets foreningsvirksomhed, såvel som i det almindelige folkelige oplysningsarbejde, dels i Vestjylland, og senere på Århus-egnen hvor han 1937–42 ejede Årslevgård ved Brabrand. Om landbrugsfaglige emner har han skrevet navnlig i husmandsbladene, i beretninger fra husmandsforeninger og i Borris elevforenings årsskrift. □Foto.

Husmandshjemmet XXIX, 1932 264–66. Jydsk landbrug XIX, 1937 275f. Aug. F. Schmidt: Brabrand og Årslev sognes hist. II, 1938 90f.

*Aksel Milthers**

Rose, Christian, † 1711, forfatter. * i Kbh.(?), begr. 4.4.1711 sst. (Trin. kgd.). Vistnok gift. R. blev student 1695 fra Roskilde og var 1696–97 kantor ved Odense skole, blev baccalaur 1700. Ludvig *Holberg siger, at han var „distingveret

ved høy poetisk Geist og yderlig Armod“. Hans hovedværk er en oversættelse (1703) af Ovids heroider på aleksandrinere i moderat barokstil, forsynet med lærde latinske og populære danske noter. Den indledende „Dedications-Aria“ til generalmajor Johan *Rantzau, der af Knud Lyne *Rahbek erklæres for „en af de skønneste Lov-Oder vort Sprog har at fremvise“ fortjener i alt fald opmærksomhed for den elegance hvormed den er turneret, og for sin virkningsfulde rytmik. R. skrev desuden lejlighedsdigte og polemiserede på vers mod Jørgen *Sorterups Poetiske Skantze-Kurv (1709). Efter R.s død udgav Frederik *Rostgaard 1739 hans latinske oversættelse af Kingos morgen- og aftensange (ny udg. 1768).

Joh. Elias Schlegel: Werke V, 1770 335–37. Den danske tilskuer I, 2, 1791 432 734–36 (R.s ode til Johan Rantzau). R. Nyerup og K. L. Rahbek: Bidrag til den da. digtekunsts hist. IV, 1808 79f 111–23 142–52. Jul. Paludan: Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteratur-hist. i Holbergs tidsalder, 1913. Ludv. Holberg: Moralske tanker, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1943 537.

*R. Paulli**

Rose, Christopher Pauli, 1723–84, skuespiller, instruktør. * 10.10.1723 i Kbh., † 30.10.1784 sst. (Nic.), begr. sst. (Nic. k.). Forældre ukendte. ~ 1° 8.8.1746 i Kbh. (Garn.) med Gertrud Christensdatter, kaldet Lemvig, * 1722, begr. 6.10.1775 i Kbh. (Nic.). ~ 2° 28.7.1779 i Lyngby med kgl. skuespiller Elisabeth Cathrine Amalie Bøtger (E. C. *R.), døbt 25.9.1738 i Kbh. (Nic.), † 23.2.1793 sst. (Nic.), d. af guldsmed Mathias Olsen B. († ca. 1762) og Else Lindegaard. – Far til Mette Marie *R.

Sammen med Iver *Als blev R. 1744 student fra Kbh. og da teatret i foråret 1747 skulle genopstå, var han blandt de akademikere der meldte sig til tjeneste ved interimsscenerne, hvorfra han n.å. og til sin død virkede ved komediehuset på Kongens Nytorv. Allerede på åbningsaftenen 18.12.1748 spillede han Valerius i *Dobleren* og markis Lisimon i *De tre Rivaler*, og rimeligvis fremsagde han også prologen. F. D. de *Pilloy, M. de *Montaignus elev, gav ham vejledning i fransk teaterstil. Et portræt af R. skildrer ham bedre end mange ord, et ungdomsbillede fra 1752, malet i C. G. Pilos skole, der forestiller ham som skuespilleren Leander i *Hexeri eller Blind Alarm*. Hans fremtræden var selvbevidst og elegant, velegnet til at kreere Plutus, rigdommens gud (1751); ansigtets træk var små, men øjnene levende, og han bar sit hoved smukt. Et sådant kavalerydre kvalificerede R. til at spille elskerroller, og det blev da særlig i komedier af Molière, J. F. Regnard og Ludvig *Holberg, at han udfoldede sin charme, sit vindende smil og sit overfla-

devæsen der uden for scenen ikke behagede Holberg. Han kaldte R.s liv „en Kiede af Uordentligheder“ og fandt det forargeligt, at han vovede at „catechisere“ sine kolleger. Det var mod R.s indflydelse Holberg advarede, da han skrev „at Comoedien aldrig kand komme i Stand, hvis man skal dependere af to eller tre Personers Capricer, som hverken vil have bequemme Personer eller som kand dømme om deres Bequemhed“. R. var af samme skuespiller-type som N. P. *Nielsen i 1800-tallet, opfarende og lidenskabelig og med en lignende blød mandighed i stemmen der i A. C. Destouches' rørende komedier kunne fremkalde tårer, men kyndige som F. *Schwarz fandt ham „svulstig og oplblæst“ i helteroller, fx Orsman i *Zaire*, og teaterchef H. W. *Warnstedt kaldte ham „modbydelig“ og daterede først hans periode som navnkundig skuespiller fra det øjeblik, „da jeg næsten tvang ham til at gaa ind i de ædle Fædres Roller“. Forinden havde han dog som Tellheim i *Minna v. Barnhelm*, vejledt af N. K. *Bredal, forsøgt en naturligere spillemåde, og i de borgerlige sørgespil *Beverley* og *Den værdige Fader* blev R. beundret af alle for sin troværdige og følsomme samtaletone; biskop J. P. *Mynster erindrede endnu, mere end tres år senere „den simple Værdighed, der var i Roses Spil“, og K. Lyne *Rahbek, der dyrkede ham sentimentalt, satte symbolsk Vigilius *Erichsens borgerligt fornemme portræt af R. i sin bog Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn, hvorved han socialt og moralsk ville hæve standen. R.s personlige udvikling svarede til hans kunstneriske; elegancen blev til legemlig fylde, og han endte som en konservativ, mere følelsesbetonet end lunerig pære noble der ikke ville finde sig i den unge Peder *Rosenstand-Goiskes kritik, men hvis ærlige optræden i datterens bortførelsesaffære gjorde et meget tiltalende indtryk. Ungdommen kaldte ham „Fader Rose“, og som sådan gik han over i teaterhistorien, skønt han ikke ved sin instruktørgerning dannede skole. Han optrådte sidste gang 23.9.1784 som Melac Fader i *De to Venner*, og efter hans død afholdt teatret sin første mindefest for en aktør til hans ære. □ Mal. i rolle, Pilo-type, 1752 (Teatermus.). Mal., efter dette træsnit af J. F. Rosenstand efter tegn. af H. Tegner, 1879. Tegn. af Vigilius Erichsen, 1779. Pastel af samme, 1781, tegnet gentagelse 1782 (Fr.borg), malet gentagelse s.å. (Det kgl. teater) og stukket af Meno Haas, s.å., tegnet kopi ca. 1848 (Teatermus.), kopi af H. C. Vantore (sst.), i træsnit 1884. Relief af F. L. Zuschlag. – Stukket mindeblad af F. L. Bradt, 1784, efter tegn. af Brun.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 21–27. – Fr. Schwarz: Lommebog for skuespilyndere, 1785 72f 271–83. K. L. Rahbek i Nyårs gave for skuespilyndere, 1807 197–230. P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn. om den kgl. da. skueplads, udg. Chr. Molbech, 1839 56–62. Ludv. Holberg: Samtlige comoedier, ved F. L. Liebenberg. Jubeludg. III, 1888 12–20. H. W. v. Warnstedt i Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 163–65. Holbergs breve, udg. V. Dahlerup, 1926 193–98. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937.

Robert Neiiendam*

Rose, Elisabeth (Lisbeth) Cathrine (også kaldet Caroline og Charlotte) Amalie, f. Bøttger (Böttcher), 1738–93, skuespiller. Døbt 25.9.1738 i Kbh. (Nic.), † 23.2.1793 sst. (Nic.), begr. sst. (Nic. kgd.). F: guldsmed Mathias Olsen B. († ca. 1762) og Else Lindegaard. ~ 28.7.1779 i Lyngby med kgl. skuespiller Christopher Pauli *R., * 10.10.1723 i Kbh., † 30.10.1784 sst. (Nic.).

Til R.s ansættelse ved teatret knytter sig den tradition at det var Ludvig *Holberg som under et besøg i faderens guldsmedeforretning opfordrede hende til at blive aktrice. Ikke fjorten år gammel debuterede hun 28.6.1752 som den syngende Leonore i *Kilderejsen* og var uden tvivl et lille nyfigent og koket pigebarn, siden det morede Holberg at indlægge Eugenias replikker i *Don Ranudo* til premieren 30.8.1752. Den halv voksnede frøken er impertinent, og impertinensen prægede endnu R.s ansigt tredive år senere, da Vigilius *Erichsen malede hende, men Holberg syntes at „den lille Bødtker“ var „beqvem“ og han bevidnede at hun blev approberet af publikum. Men jomfru Maternas (Anna Catharina v. *Passov) afsked og Caroline *Thielos død bragte hende et overvældende repertoire der ikke oversteg hendes legemlige kræfter, men langt hendes kunstneriske evner. Det strakte sig fra tragedien til komedien (Lucretia i *Den Vægelsindede*) over idyllen til parodien; hun spillede elskerinder og koketter, ingenuer og heltinder. Et henrivende scenebillede med hende som centrum, tegnet af P. *Cramer, fra tragedien *Caliste* er levnet til eftertiden, men kunne billedet tale, ville vi høre en stileret deklamation. Hun repræsenterede typisk den danske afart af fransk tragediestil, som J. H. *Wessel gjorde op med i *Kærlighed uden Strømper*; Peder *Rosenstand-Goiske taler om hendes „iskolde slæbende Declaration og unaturlige Bevægelser“. Mere menneskelig virkede hun i koketteroller og som ældre anstandsdame, hvori hun gav et spejlbillede af sit eget fordringsfulde væsen. Hun virkede den instruktrice og navngav sig som oversætter af G. E. Lessings første skuespil på den danske scene *Fruentimmerhaderen* – og fik endog opført en femakts komedie *Clarice eller den forreiste Frøken*, en kalkering over Jean

de France, hvortil hendes veninde Dorothea "Biehl" formentlig var medforfatter. R. var over 40 år, da hun giftede sig med sin elsker, den da 56-årige C. P. Rose, efter hvis død teaterchef H. W. *Warnstedt erklærede, at hendes huslige tilstand var elendig og hun „aldeles fordybet i Gield“, trods gode indtægter. Hun optrådte sidste gang 1.11.1792 som markisen i *Den virkelige Vise*. □ Rolletegn. af P. Cramer, 1765 (Kgl. bibl.). Stik af Marie Jeanne Clemens, 1785, efter forlæg af V. Erichsen, efter dette træsnit af J. F. Rosenstand, 1880, samt træsnit 1884. Karikatur af J. Wiedewelt (Teatermus.).

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam 1, 1911 27–29. – P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn. om den kgl. da. skueplads, udg. Chr. Molbech, 1839 71f. Ludv. Holberg: Samtlige comœdier, ved F. L. Liebenberg, Jubeludg. III, 1888 43–46. Samme: Komædier, udg. Jul. Martensen 1, 1897. H. W. v. Warnstedt i Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 178f. Chr. Elling i Holberg blandinger II, 1941 66–68.

*Robert Neiiendam**

Rose, Johannes Emanuel, * 1917, generalsekretær i Dansk idræts-forbund. * 1.7.1917 i Kbh. (Sion). F: kedelsmed Anders Sofus Emanuel Jensen R. (1894–1974) og Anna Marie Lovise Brønnum (1892–1945). ~ 1° 1942 med Hildur Edle Lilian Jørgensen. Ægteskabet opløst 1953. ~ 2° 6.7.1955 i Kgs. Lyngby (b.v.) med overassistent ved Frbg. birkeret Lis Birte Stahlschmidt Møller, * 24.1.1922 i Kbh. (~ 1° 1945 med Knud Sommer; ægteskabet opløst 1954), d. af munderingsforvalter ved postetaten Jørgen Stahlschmidt M. (1894–1969) og overassistent Rigmor Hansen (* 1894).

R. tog realeksamen 1933 og endte en handelsuddannelse 1935–39 kom han i rigspolitiet 1941–65 (kriminaloverbetjent Frbg. birk). Fra 1965 var han generalsekretær og sekretariatschef i Dansk idræts-forbund (DIF). – R.s periode som atletikudøver blev kort men hektisk med flere danske løberekorder og i alt fem DM på 400 m, 800 m og i 4 × 1500 m i årene 1935–39. Fra den aktive sportsverden bevægede R. sig over i ledergeringen. Efter år som ungdomstræner og kasserer i sin klub Sparta blev han formand for Københavns atletik forbunds (KAF) ungdomsudvalg 1948–52, afløst af formandshvervet for KAFs stævneudvalg og endelig valgt som formand for KAF 1953–58. 1958–65 fungerede han som formand for Dansk atletik forbund og blev 1961 medlem af DIFs forretningsudvalg som han forlod 1965 til fordel for generalsekretærposten i DIF. Sideløbende med topadministrationen af den danske idræt varetager R. en række hverv i hjemlig og international idræt. 1968 virkede han som chef de mission for det danske olympiske

hold i Mexico, og 1962 blev han indvalgt i det europæiske atletikforbunds council og 1964 medlem af det internationale atletikforbund IAAFs tekniske komité (formand 1976). Desuden har han fra 1963 siddet i bestyrelsen for Eurosporting og virkede fra 1980 som dets præsident. R. er som daglig leder af DIF blevet kendt som en indsigtfuld og dygtig organisator med en imponerende arbejdsevne, kvaliteter der har været påkrævet i de seneste års principielle diskussioner om idrættens placering og funktion i samfundet. Med smidighed er det lykkedes R. administrativt at tilpasse DIF enkelte specialforbunds accept af professionel idræt samtidig med, at han med held har holdt organisationen fri for politisk og social stillingtagen. – I medierne har R. periodevis været en kontroversiel person. Således vakte han harme i idrætsslærerkredse efter en artikel i Idrætsliv 1972 hvor han plæderede for en standsnis af skolernes idrætsbyggeri. Året efter anklagede en række dagblade R. for at skabe et dårligt arbejdsklima i DIF, beskyldninger som tvang R. til at anlægge og senere vinde en injuriersag mod Ekstra Bladet for ærekrænkende artikler. – DIFs ærestegn i guld 1965, IAAFs Veteran pin 1972, Norge-Sverige og Finlands rigsidrætsforbunds ærestegn i guld 1977. – R. 1979.

Arne Vangdrup

Rose, Mette Marie, 1745–1819, skuespiller. Døbt 19.5.1745 i Kbh. (Garn.), † 20.3.1819 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: kgl. skuespiller Christopher Pauli *R. (1723–84) og Gertrud Christensdatter (1722–75). ~ 1774 (kop. Nic. 10.1.) med kgl. kammermusicus Niels *Schiørring, døbt 8.9.1743 i Sabro, † 6.2.1798 i Kbh. (Trin.), s. af gårdejer Christen Nielsen S. (1703-tidligst 78) og Gertrud Marie Christiane Giørup (1712–70).

Kun seksten år gammel debuterede R. 7.10.1761 som Mélite i *Den gifte Filosof*, og vi kan af Hartman *Beekens tegning se, at hun var en køn, stætelig pige med et velformet ansigt der ikke råber noget stærkt temperament, men elskværdighed. Hun viste sin evne i forskellige karakterroller, fx heltinden i *Cenie* hvis følelse skal være lige så varm som flanen Angélique i Molières *George Dandin*, der dengang kaldtes „Jørgen Dingel“, skal være koldblodig. Hun syntes at have villet vandre andre veje end de franskpåvirkede traditionelle i sin aktion; i hvert fald skrev Peder *Rosenstand-Goiske, at hun gav „meget Haab“; men hendes kunstnerbane blev pludselig afbrudt af en tildragelse som bevarede hendes navn i historien. Da hun 11.3.1765 havde spillet *Bélise*, et lærd fruentimmer, i *Vulcani Kjøep*, blev hun bort-

ført på foranledning af den adelige libertiner, greve Christian Conrad Danneskiold-Laurvig der stod i ledtog med hendes mor. Men faderen lod sig ikke bestikke til en neutral holdning; han bragte øjeblikkelig sagen for myndighederne og hævdede sin ære. Straffen for den begåede voldtægt blev hård, måske også fordi greven gentagne gange havde løjet for kong Frederik V, men den hindrede ham dog ikke efter tronskiftet i at stige til de højeste poster. Han skulle betale 10 000 rdl. til „gudelig Brug“, 200 rdl. om året til den unge dame, så længe hun levede ugift, og 3 000 rdl. én gang for alle, hvis hun giftede sig. Hendes far fik også erstatning for den tort, han havde lidt, og endelig blev greven en tid forvist til sit gods i Norge. Forfatteren Dorothea Biehl skriver, at sagens udfald vakte stor forundring, da afstanden mellem en greve og en aktør var „saa umaadelig stor“, en betragtning der er lige så tidstypisk som den kendsgerning at R. aldrig mere viste sig på scenen. Et par år senere fristede mindet om affæren Christian VII til at se hende, da han var blevet konge og i sin galskab turede rundt i gaderne om aftenen. Han søgte en „Støvlet-Cathrine“ men blev skuffet ved at træffe en ærbar pige og begreb ikke, at en verdensmand som greven havde kunnet vove „saa meget for slet intet“. Da bortførelsen fandt sted, var hun tyve år; vi ved ikke, hvad teatret mistede i kunstnerisk henseende, men i sit lykkelige ægteskab blev hun stammor til en stor efterslægt, hvoriblandt var skuespiller H. R. Hunderup (1857–1902). Han fremstillede sin tiptipoldefar C. P. Rose i Laurids Bruuns komedie *En Bortførelse ved Det kongelige Teater* på Casino 1893. □Tegn. af Hartman Beeken formentlig 1774 (Teatermus.).

P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn., udg. Chr. Molbech, 1839 96. P. Hjort: Kritiske bidrag. Literærhist. afd. II, 1863 15. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 223f; II, 1912 274f. [Dorothea Biehl:] Brev fra Dorothea, ved Sv. Cedergreen Bech, 1975.

Robert Neiiendam *

Rosen, Anton Sophus, 1859–1928, arkitekt. * 13. 9.1859 i Horsens, † 2.7.1928 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: murersvend, senere ventilationsmester ved Det kgl. teater og rigsdagen Carl Julius R. (1829–1917, ~ 2° 1879 med Sophie Margrethe Bøgvad, 1827–1907) og Elisabeth Christensen (1840–66). ~ 28.12.1889 i Silkeborg med Martine Heegaard Grabow, * 11.3.1853 i Silkeborg, † 13. 5.1945 i Kbh., d. af hotelejer Jens H. G. (1811–76) og Cathrine Elisabeth Voetmann (1818–76). R. gjorde svendestykke som murer og gennemgik Teknisk selskabs skole. 1877 blev han opta-

get på kunstakademiet hvorfra han 1882 fik afgangseksamen og 1894 vandt han den lille guldmedalje. Fra 1884 var han medarbejder hos Vilhelm Dahlerup som vel var hans egentlige lærer. Han deltog bl.a. i opførelsen af vandkuranstalten i Silkeborg og senere tillige i opførelsen af Jorcks passage og Statens museum for kunst. Igennem 1890erne var han på en lang række rejser rundt i Europa og jævnsides med arbejdet hos Dahlerup fik han også en række selvstændige opgaver i denne periode. Dermed begyndte en omfattende og original produktion der blev epokedannende i dansk arkitektur. Fra Dahlerup havde han overtaget forståelsen for den effektfulde og dekorative iscenesættelse og tillige det internationale udsyn der kom til at præge ham livet igennem. Han fjernede sig derimod hurtigt fra lærerens historicisme og fulgte opmærksomt de forsøg på at bryde 1800-tallets stil efterligning der gennem 90erne blev foretaget i både Europa og USA. Da specielt det ornamentale lå ham nær, faldt det ham ikke vanskeligt at overtage og oversætte tidens fremherskende stilstrømninger, jugendstilen i Tyskland og Østrig, den belgisk-franske art nouveau, den tilsvarende engelske dekorative stil der udbredtes gennem tidsskriftet *The Studio*, ligesom man også møder impulser fra Chicagoskolen. Med sine arbejder fra 1890erne og fra 1900-tallets første årti placerer han sig herhjemme som den mest originale og overbevisende repræsentant for denne internationale stilstrømning. Som spredte eksempler på hans arbejde i disse år kan nævnes *Håndværkerforeningen* i Silkeborg 1895 (nedrevet), hvor han ret demonstrativt, omend behersket placerede et stykke Chicago-arkitektur midt i den jyske provinsby, endvidere apoteket i Silkeborg 1898 med en dekorativ behandling af facaden samt en del bygninger for Th. Langs højere pigeskole, gymnasium og seminarier, ligeledes i Silkeborg. Endvidere kan nævnes *Paladshotellet*, Rådhuspladsen i Kbh. 1907–10, varehus, *Fr.berggade 16*, 1908, Obels cigarbutik, *Nygade 6*, 1912, administrations- og laboratoriebygning for Tuborg, *Strandvejen 54*, 1913–14, Ole Romer observatoriet ved Århus 1910–11 og senere randbebyggelsen i Tivoli ved Bernstorffsgade 1926–27. Særlig R.s tidligere bygninger bærer præg af en frodig fantasi og mod til stilistiske eksperimenter. Han arbejdede bl.a. med nye stofflige virkninger i majolika, brændt ler, smedejern, messing og kobberbeklædning. Som helhed indgår de fleste af hans kbh.ske bygninger nu med deres sikre og originale formgivning som et festligt indslag i hovedstadens fysionomi. Omkring århundredskiftet indledte han tillige en anden væsentlig side af sin virksomhed, som udstillingsar-

Rosen, Anton

kitekt, et felt hvor hans rige skaberevner om muligt i endnu højere grad kom til udtryk. Han tegnede bygningerne til landboudstillingen i Odense 1900, til amtsudstillingen i Haslev 1906 og endelig til landsudstillingen i Århus 1909, som i sin sikre disposition, sin sælsomme blanding af fantasi og virkelighed, af klassisk og moderne i almindelighed betragtes som et højdepunkt i sin art. Ligesom i udstillingsarkitekturen vovede han mere i de konkurrence- og idealprojekter han kastede sig ud i, bl.a. pojekter til fredspaladset i Haag 1907, Chicago Tribune Building 1923 og Folkeforbundets bygning i Genève 1927. R. havde endvidere en stor produktion af rent dekorative arbejder og kunsthåndværk. Han tegnede bl.a. alt udstyr til Paladshotellet, fra fast inventar til spisebestik og tegnede desuden talrige møbler, mønstre og sølvarbejder. Selvom han i nogen grad kom til at stå ene i forhold til sin samtid herhjemme fik han i sin fordomsfrie interesse for alt nyt meget stor betydning for en række unge arkitekter der gennem årene var tilknyttet hans tegnestue, uden dog at danne skole i egentligste forstand. Et af hans sidste arbejder var projektet til en nybygning for Danmarks tekniske højskole på Østervold som efter R.s død blev overtaget og omarbejdet af hans medarbejder O. *Gjellerov-Knudsen. R. var formand for Akademisk arkitektforening 1909–13 og æresmedlem 1927, vicedirektør for kunstakademiet 1922–25, det sidste år som fungerende direktør. – Tit. professor 1909. – R. 1923. DM. 1925. □Tegn. af Vald. Andersen, 1909. Mal. af Niels Hansen, 1910 (Fr.borg). Buste af Hans W. Larsen, 1924 (bl.a. Akademisk arkitektforen.). Buste af S. Wagner. Foto.

Erik Schiødt i III. tid. 15.7.1906. Sst. 6.1.1924. Arkitekten IX, 1907 133–36; XI, 1909 561–67; XIII, 1911 1–5; XIV, 1912 273–77; XV, 1913 105–07; XVII, 1915 25–27 197–201 205–08; XIX, 1917 433–37 441–44; XXI, 1919 181 183f 186–88. Sv. Møller sst. 373–84; XXV, 1923 22–27; XXVI, 1924 13–20; XXIX, 1927 M 143–46. Edv. Thomsen m.fl. sst. XXX, 1928 157–72. Ivar Bentzen i Det nye kunstblad I, 1910 47–50. Vilh. Wanscher i Kunstbladet, s.å. 173–78. Skonvirke I, 1914–15 138 140 150 160; VIII, 1922 157–59; XI, 1925 50f 57. Dansk arkitektforen.s t. Bygmesteren XIII, 1920 249–52. Johs. Zehngraff sst. XIV, 1921 7f; XIX, 1926 105–07; XXI, 1928 157f. Poul Henningsen og V. Wanscher i Politiken 3.8.1928. Sv. Erik Møller sst. 13.9.1959. A. E. Mørck i Nyt t. for kunstindustri I, 1928 133. Steen Eiler Rasmussen i De danske byggefag, 1929 81–83. Viggo Sten Møller: Dansk kunstindustri 1850–1950 I–II, 1969–70. Samme: Arkitekten A. R.s arbejder, 1980 (heri værkfortegn.).

Villads Villadsen

von Rosen, Elsa Marianne, * 1924, balletchef, koreograf, solodanser. * 21.4.1924 i Stockholm

(Katarina församling). F: maler Reinold Carl-Gustaf Henning v. R. (1893–1961, ~2° 1958 med Maj Hermasson, * 1911) og Sally Elisabeth Österyd (1900–55). ~ 1.8.1950 i Kbh. (b.v.) med journalist, scenograf Allan Sigurd Monies Fridericia, * 30.11.1921 sst., s. af professor, dr.med. L. S. *F. (1881–1947) og violinist Karen J. Monies (1891–1945).

Siden begyndelsen af 1950erne har R. indtaget en central position i dansk-svensk balletliv som danser, koreograf og balletchef. Hun blev uddannet privat i Stockholm hos blandt andre Valborg Franchi og debuterede med et koncertprogram 1941. Verdenskrigen gav hende ikke mulighed for at fortsætte studierne og karrieren ude i den store verden, men R. lod sig ikke stoppe. Hun var solist i nogle revyer og optrådte 1943 i National scala i Kbh. hvor Harald *Lander blev begejstret for hendes talent og underviste hende privat. 1943 dansede hun endvidere som ballerina ved Oscarsteatern i Stockholm, og 1945–47 var hun som noget ganske uhørt gæsteelev ved Den kongelige danske ballet i Kbh. efter indbydelse fra Det kongelige teater. Her erhvervede hun blandt andet det førstehåndskendskab til Bournonville-stil og -tradition som kom til at betyde meget for hendes senere indsats i internationalt balletliv. R. fortsatte sidst i 40erne studierne i London og balletkarrieren i Sverige hvor hun optrådte med egne balletaftener og tillige 1947–49 var tilbage som ballerina ved Oscarsteatern med Kitra i *Don Quixote* som sin første store rolle. R. var en overgang ved Colonel de Basils Original Ballet Russe (1948) og dansede 1948–49 som solist både i London og Paris, flere gange med Maurice Béjart som partner. – R. har alle dage været i frontlinjen når det drejer sig om at kæmpe for balletten, finde nyt publikum og gå nye veje. Succes havde den kønne, lyse danser fra starten, men sit afgørende gennembrud fik hun da Birgit Cullberg 1950 skabte *Frøken Julie* til hende, en rolle hun forløste kongenialt med sit aristokratiske ydre og sin stærke og temperamentsfulde scenepersonlighed. Denne ballet førte til, at både hun og koreografen blev inviteret til operaballetten ved Kungl. teatern i Stockholm, hvor R. var ballerina 1951–59 og gennemdansede et stort repertoire fra klassikerne *Giselle*, *Svanesøen* og *Chopiniana* til demi caractèreroller og karakterpartier som Medea. Gennem hele karrieren har R. ved sin side haft sin mand Allan Fridericia der har betydet umådelig meget for hende som idémænd og inspirator. Desuden har han været scenograf ved en række af hendes balletter. Sammen skabte de 1960 Den skandinaviske ballet som kun overlevede i fem-seks år og det endda med vanskelig-

hed, men som nåede at vise R. som en af de betydeligste skandinaviske koreografer i de seneste generationer. Heldigvis fik hun også andre virkesteder. Hun var balletchef på Stora teatern i Göteborg 1970–76 og er på Malmö Stadsteater fra 1980. Begge steder har hun demonstreret evnen til at bygge et kompagni op og skabe et alsidigt repertoire af egne og andres værker. – R. er en ildsjæl der som koreograf bevæger sig i vidt forskellige genrer fra et moderne dansedrama om unge – *Teenagers*, 1961 – og den første ballet herhjemme med elektronisk musik *Varierende Baser*, 1963 over genoplivelsen af August Bournonvilles *Festen i Albano*, 1961 til den store dramatiske ballet *Jenny von Westphalen*, 1965 om Karl Marx og hans hustru, alle skabt til Den skandinaviske ballet. På Det kongelige teater har R. koreograferet *Irene Holm*, 1963 over Herman Bangs novelle, *Jomfrukilden*, 1964, *Don Juan*, 1967 og *Helios*, 1970, danset allerede 1960 i TV. En række værker der viser hendes spændvidde fra det enkle eller stærkt dramatiske til det klassisk dansante. Blandt hendes øvrige værker skal nævnes den ekspresionistiske *Billeder på en Udstilling*, Göteborg 1972, en politisk grotesk satire og kommentar til vor tids borgerskab.

Af væsentlig ballethistorisk betydning er R.s og Fridericias arbejde med Bournonville. Arkivstudier, stilfornemmelse og et gennemtænkt, følt og oprindeligt forhold til Bournonville-traditionen præger deres opsætninger af *Sylfiden* og *Napoli*. Den første blev skabt 1960 til Den skandinaviske ballet og senere sat op i London for Ballet Rambert, i Chile, Monte Carlo, Washington, Leningrad og andre steder, mens hendes Napoli første gang opførtes i Göteborg 1971. 1982 satte hun den med stor succes op på Kirov teatret i Leningrad hvor hendes og Fridericias virke betegner et væsentligt fremstød for dansk Bournonville-tradition. – I modsætning til lidt ældre svenske kolleger som Birgit Åkesson og Birgit Cullberg startede R. som en ung danser uden noget kunstnerisk æstetisk eller politisk etisk program. Undervejs har hun udviklet sig til en moden og bevist balletpersonlighed der gerne stiller sin kunst i både det politiske, det humanistiske og det æstetiske tjeneste. □Tegn. af Hans Bendix. Foto.

Allan Fridericia: E. M. v. R., Sth. 1953. Sv. Kragh-Jacobsen: Balletaftener, 1969. Erik Näslund: Birgit Cullberg, Sth. 1978. Erik Aschengreen: Balletbogen, 1982.

Erik Aschengreen

v. Rosen, Si(e)gismund Ludvig Carl, 1827–64, officer. * 23.2.1827 i Segeberg, † 18.(19).4.1864 på Johannitterlazarettet i Nybøl, begr. i Kbh. (Holmens). F: amtmænd, kammerherre Carl Wilhelm

Ludvig v.R. (1788–1853) og Sophie Marie Deckler (1799–1868). ~ 7.7.1853 i Kbh. (Holmens) med Franzisca Henriette Wiborg, * 22.8.1833 i Kbh. (Holmens), † 10.2.1912 i Guldborgsund færgård, d. af senere departementsdirektør i marineministeriet, generalkrigskommissær Niels W. (1785–1863) og Hansine Henriette Fogh (1791–1867).

v.R. blev landkadet 1844, afgik allerede n.å. som sekondløjtnant i jægerne (anc. 1844) og indtrådte 1846 i højskolen. Han blev såret 23.4.1848 ved Slesvig, blev n.å. premierløjtnant og deltog som adjutant ved artillerikommandoen på Als sammen med kaptajn H. Kauffmann i indbringningen af et par efterladte fjendtlige kanoner fra Sundeved hvilket blev indledning til det nære venskab mellem de to officerer. Som adjutant ved artilleristaben udmærkede han sig ved Isted. 1853 afgik han fra højskolen som generalstabsaspirant, udnævntes 1855 til kaptajn II og adjoint i generalstaben, blev 1857 kaptajn I og stabschef ved generalkommandoen i Holsten. – Da Kauffmann dec.1863 designeredes til stabschef ved felthæren, tilbød han v.R. posten som souschef, og efter nogen tøven slog v.R. til. De to mænd arbejdede godt sammen; den stabstrænede og meget virksomme v.R. „trak læsset“ og sled personlig i det mere end godt var, mens Kauffmann „svævede over vandene“ og repræsenterede udadtil. I krigsrådet 4.2. førte v.R. „Protokollen“ og nedskrev efter Kauffmanns diktat beslutningen. I modsætning til Kauffmann havde v.R. ønsket at Dannevirkestillingen skulle holdes. Han bøjede sig imidlertid, og loyalt, men mod sit ønske blev han på sin post da Christian de Meza og Kauffmann måtte afgå. Det var ham der ledede aktionen mod skifte i overkommandoen, og det kan antages at han var den egentlig ledende i den nye overkommando, samt at det navnlig var ham der arbejdede for i tide at opgive Dybbølstillingen. Marts 1864 fik han majors karakter uden anciennitet. – Efter at han morgenen 18.4. havde været ude at inspicere stillingen indfandt han sig i brohovedet hos de der forsamlede brigadestabe hvor han mod sin overbevisning hævdede at situationen var under kontrol. Da han derefter fulgte general C. F. G. *du Plat for at støtte denne i bestræbelserne for at ordne de slagne afdelingers tilbagegang blev de begge dødelig såret. – v.R. var hærens mest erfarne, mest arbejdsdygtige generalstabsofficer. – R. 1848. DM. 1862. □Tegn. af N. Simonsen (Fr.borg). Afbildet på skitse og på mal. 1854 af kamp 13.4.1849 af samme. Træsnit 1864 efter tegn. af H. Olrik. Litografi 1867 og efter dette træsnit, gruppebillede, af H. P. Hansen, 1889. Foto. – Mindsten (på graven; i Dybbøl).

v. Rosen, Sigismund

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867–71 540; II, 1873–78 455. Den dansk-tyske krig 1864, udg. samme I–II, 1890–91. W. Dinesen: Fra ottende brigade, 1889 77. Axel F. Hansen: Mindeskr. over de i 1864 faldne officerer, 1909. Harald Holbøll: En brigadeadjutants erindr. fra krigen 1864, 1911 205f 242. Franzisca v. Rosen: Den gamle majorinde fra Færggården, 1913 (fot. opr. 1969) = Memoirer og breve XVIII. Daniel Bruun i Militært t. XLIII, 1914 tillægshft. VI 12f 18 27 29. A. F. Krieger: Dagbøger III–V, 1921–23. [Ernst Schau:] En generalstabsofficer i 1864, 1925 (fot. opt. 1974) = Memoirer og breve XLVI. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. Samme: General de Meza og Dannevirkes røining, 1930 56 66 70 97f 100 118 121 123 125 128 133f. Hæren ved Danevirke 1864, udg. Generalstaben ved Jens Johansen, 1938 99 137 148 253f 307f.

*Rockstroh**

Rosenbaum, Børge, se **Borge, Victor**.

Rosenberg

Den omtalte slægt R. stammer fra Mecklenburg (nu DDR) og kom til Danmark med kgl. bygmester Gottfried *R. (1709–76), søn af muremester Gottfried R. i Waldeck.

P. A. *R. var ~ skuespiller Agnes Elisabeth Horneman, d. af komponisten C. F. E. *H.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 875–80. Samme i Berl. tid. 20.5.1935. Kai Rosenberg: Et dejligt forår. Mindeblade om familien Rosenberg, 1970.

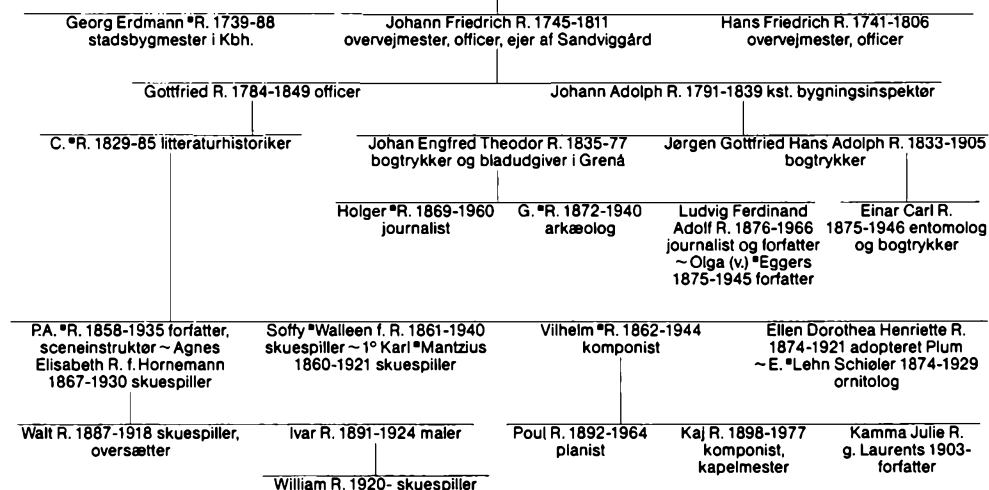
Hans H. Worsøe

Rosenberg, Agnes Elisabeth, se **Rosenberg, P. A.**

Rosenberg, Carl Frederik Vilhelm Mathildus, 1829–85, litteraturhistoriker. * 2.1.1829 i Skanderborg, † 3.12.1885 på Frbg., begr. i Kbh.

(Garn.). F: major, senere oberst Gottfried R. (1784–1849) og Sophia Christina Elisabeth Dahlén (1799–1870). ~ 1° 9.10.1857 i Spjellerup med Ane Lovise Plum, * 12.1.1833 i Valløby, † 20.5.1874 i Kbh. (Spjellerup), d. af sognepræst, sidst i Spjellerup og Smerup, provst Peter Andreas P. (1797–1880) og Anne (Ane) Louise (Lovise) Heger (1799–1833). ~ 2° 18.5.1877 i Skanderborg med Marie Sophie Jacobe Bindsbøll, * 8.4.1832 på Ulstrup, Sønder Vinge sg., † 25.5.1895 i Næstved (~ 1° 1855 med købmand Peter Nicolai Nissen; ægteskabet opløst), d. af justitsråd, amtsforvalter Jacob Hornemann B. (1789–1852) og Sophia Amalia Friis (1793–1871). – Far til P. A. *R. R. blev student 1846 fra Viborg. I skolen var han af sin rektor, F. C. *Olsen, blevet påvirket i æstetisk retning og vandt 1850 universitetets guldmedalje for besvarelsen af dets prisspørgsmål om C. M. Bellmans poetiske ejendommelighed. Til brødstudium valgte han jura, blev 1854 kandidat og ansattes i kultusministeriet hvor han 1863 avancerede til fuldmægtig; men sine kulturhistoriske interesser opgav han ikke. 1856–67 var han flittig medarbejder ved M. *Steenstrups Dansk Maanedsskrift. 1860 udgav han en illustreret verdenshistorie, blev 1861 dr.phil. for en afhandling om Rolandskvadet, i hvilken han hævdede normannernes overvejende indflydelse på fransk middelalderdigtning, og offentliggjorde 1862 i Nordisk Universitets-Tidsskrift en undersøgelse af de ældste oldnordiske versmåls rytmiske beskaffenhed. Men litteraturen var ikke ene om at optage R.s sind. Martsdagene 1848 havde gjort et stærkt indtryk på ham; han blev en glødende frihedsmænd der 1853–54 i pjecer skrev mod mi-

Gottfried *Rosenberg 1709-76 kgl. bygmester

nisteriet Ørsted og 1863 hilste Polens opstand med varm sympati. Mest af alt var han overbevisningstro skandinav og sammen med sin ven, finnen Emil von Qvanten, affattede han i marts 1864 et forslag til en skandinavisk unionspagt der overrakte Karl XV. Da et nordisk samfund 1865 stiftedes i Danmark blev han dets energiske formand samtidig med at han var medredaktør af Nordisk tidskrift för politik, ekonomi och litteratur 1866–70. En udtalelse her af ham om krigsminister Waldemar Raasloff bevirkede, at der 1866 stilledes ham valget mellem at opgive sin politiske skribentvirksomhed eller fratræde sit embede; han valgte det sidste, og meningsfæller hjalp ham økonomisk over den første vanskelige tid.

Efter afskedigelsen var R. henvist til i væsentlig grad at leve af sin pen. Han skrev artikler i Fædrelandet og redigerede forskellige periodiske foretagender, af hvilke intet fik noget langt liv. – Blandt hans mærkesager var foruden skandinavismen bekæmpelse af Georg Brandes, hvis åndsretning var ham en vederstyggelighed. I livssyn stod han nationalt og kristeligt det grundtvigske venstre nær, men var en afgjort modstander at dets samarbejde med bondevennerne. Sin almenlitterære virksomhed genoptog han med en række bøger, udgivet af Udvalget for folkeoplysnings fremme: 1871 *Træk af Livet paa Island i Fristats-Tiden*, 1872 *Internationale*, med sympati for arbejderbevægelsen, men afvisende over for socialismen som idé, 1873 *Danmark i Aaret 1848* og 1879 *Gustav Adolf*. Men først og fremmest satte han kraften ind på sit, ikke afsluttede hovedværk, *Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage*, af hvilket der 1878–85 udkom tre bind, med ligeligt hensyn til alle fire nordiske folk, behandelende hedenold, middelalderen og det religiøse liv i den gammel-lutherske tidsalder. 1883 publicerede han i Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri to metriske undersøgelser, og endelig udgav han 1884 til folkelæsning med moderne retskrivning Peder Palladius' visitatsbog. – Som skribent og menneske var R. i sine sympatier og antipatier en lidenskabelig natur, stundom indtil ubændighed; men han var uden bagtanke. 1884 ansattes han for tre semestre som midlertidig docent i dansk litteraturhistorie. □Mal. af Chr. Dalgaard, ca. 1860. Træsnit 1871, 1875, af C. Poulsen og af samme 1885. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1861 42f. Af dagens kronike, 1889 25–31 199–201 321–27 612–19 (breve til Emil v. Qvanten). – Dagbladet 5.12.1885. Edgar Sødring i Ill. tid. 13.12. s.å. Nutiden 27.12. s.å. Axel Olrik i Højskolebl. X, s.å. 2426–28. Jul. Clausen: Skandinavismen, 1900 194–202. Jul. Lange: Breve, 1902 185f. Fredrik Bajer: Livserindr., 1909 292

315f. N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916 (reproddg. 1973). Paul V. Rubow: Dansk lit. kritik i det 19. årh., 1921 (fot. optr. 1970). H. P. B. BarFod: Minder fra et langt liv 1921 (fot. optr. 1972) = Memoirer og breve XXXV 149–53. Axel Olriks breve til Holger Begtrup, 1924 37 39 42. (Victor Hansen:)] En dansk soofficer, 1927 (fot. optr. 1974) = Memoirer og breve L 184. Páll Eggert Ólason: Jón Sigurðsson V, Reykjavík 1933. P. A. Rosenberg: Erindr. I, 1934. Georg og Edv. Brandes: Brevveksl. med nord. forf. og videnskabsmænd, udg. Morten Borup m.fl. især IV.2, 1939 352. – Papirer i Kgl. bibl.

Uffe Andreassen (Carl S. Petersen)

Rosenberg, Gustav Adolf Theodor, 1872–1940, konservator, Arkæolog. * 8.6.1872 i Hillerød, † 4.12.1940 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: bogtrykker, senere bladudgiver i Grenå, Johan Engfred Theodor R. (1835–77) og Juliane (Julie) Mortensen (1845–1921). ~ 19.8.1898 i Kbh. (Pauls) med Else Johanne Buch, * 16.1.1871 i Skanderup, Anst hrd., † 19.10.1950 på Frbg., d. af gårdejer Ditlef Steffensen B. (1843–1928) og Karoline Nybo (1846–1905). – Bror til Holger *R.

R. var uddannet som billedskærer og billedhugger og fortsatte 1892–95 uddannelsen ved kunstakademiets skoler i Kbh. Da Nationalmuseet efter nyordningen 1892 og de deraf følgende mere systematiske undersøgelser af oldtidsminderne søgte en person der kunne konservere efter de dengang nyeste metoder faldt valget på R. 1895 ansattes han som konservatorassistent med særligt henblik på I. afdeling hvor han 1906 udnævntes til konservator. To år efter blev det ham på foranledning af en forespørgsel fra Generalverwaltung der kön. Museen in Berlin overdraget at affatte en beretning om de nye metoder, forsøg og deres resultater inden for konserveringsarbejdet på Nationalmuseet. 1917 udgav han med Carlsbergfondets støtte *Antiquités en fer et en bronze, leur transformation dans la terre contenant de l'acide carbonique et des chlorures et leur conservation*. I tidsskriftet The Museum Journal, vol. XXXIII, publicerede R. 1933 artiklen *Antiquities and Humidity* om den gunstigste fugtighedsgrad for museumsgenstande, og året efter skrev han i samme tidsskrift opsatsen *The Preservation of Organic Material*. I hened en menneskealder efter R.s død har flere af hans metoder holdt sig næsten uændret, og hvor de er ændret, skyldes det i første række endnu bedre teknik og uddannelsesforhold. Han forestod konserveringen af mange af samtidens store fund, heriblandt den rige kvindegrov fra Juellinge, bådfundene fra Hjortspring og Ladby, hvis udgravning han ledede, og egekestefundene fra Egtved og Skrydstrup. Thi foruden at indlægge sig fortjeneste ved netop at erstatte de gamle konserveringsmetoder med nye hvilende på em-

Rosenberg, G.

pirisk grundlag var R. tillige en af dansk museumsverdens bedste udgravere. At han derudover forstod at drage videnskabelige slutninger ud fra arbejdet i laboratoriet og i marken fremgår af afhandlingen *Nye Jættestuefund*, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1929, og af den statelige publikation *Hjortspringfundet*, 1937. Disse studier videreførte han uden for landets grænser ved en studierejse til europæiske museer. Resultatet heraf blev bogen *Kulturstrømningen i Europa zur Steinzeit*, 1931. □Foto.

Berl. tid. 4.12.1940.

Henning Dehn-Nielsen

Rosenberg, Georg Erdmann, 1739–88, arkitekt. Døbt 14.8.1739 i Kiel, † 7.12.1788 i Kbh. (Petri). F: arkitekt Gottfried *R. (1709–76) og Catharina D. Kühnel (1719–96). Ugift.

R. blev uddannet på kunstakademiet i Kbh. hvor han 1758 fik sølvmedalje, 1760 den lille, 1761 den store guldmedalje. Efter L. H. Jardins død 1759 blev han tæt knyttet til broderen N.-H. *Jardin, fra 1760 som dennes tegner (jævnside med C. J. *Zuber), samtidig også som hans konduktør ved Frederikskirken. 1763–65 var han informator ved akademiet. I disse år har han udført flere raderinger af Jardins værker efter dennes tegninger, fx Bernstorff, Marienlyst og spatelofspavillonen på Nyholm, hans egen prospekttegning af Bregentved, der især gengiver Jardins haveanlæg, er stukket af W. A. *Müller 1763. Med kgl. stipendium tiltrådte han 1765 en studierejse der førte ham til England, Italien og formentlig også Frankrig. Hen på vinteren 1771 vendte han tilbage, blev straks agreeret ved akademiet (medlem blev han aldrig) og udnævntes 1772 til stadsbygmester i Kbh., samtidig blev han søetatens bygmester. Inden han blev udnævnt til stadsbygmester måtte han for C. F. *Harsdorff forelægge besvarelsen af en opgave *Worinnen die Hauptmangel der Konstruktion, der Austheilung der gebrauchlichen und nicht gebrauchlichen Materialien und derselben Gebrauch der allgemeinen Bürger Häuser allhier überhaupt bestehe, – Wie solches zu verbessern*. Han udviser i dette skrift et klart blik for manglerne ved datidens byggeri og foreslår mange forbedringer som først langt senere vandt indpas. På grund af svagelighed kunne han ikke bestride embedet ved søetaten fra 1785, ligesom han i 1788 måtte se Joseph Guione konstitueret i sit embede som stadsarkitekt. For marinen byggede han 1775 en hovedvagt på Gammelholm og projekterede 1772 et nyt trappehus på proviantgården. Størst betydning har hans private arbejder. 1772 tegnede han døbefonten til Garnisons

kirke (udført af C. F. *Stanley) samt altersølv et til samme kirke, og han opførte 1770 kirken i Hohenwestedt i Holsten. Herregården *Frederiksgave* opførte han 1774–78 for konferensråd Niels *Ryberg. 1775 gav han tegninger til *Langesø* og bestemte dermed stort set nybygningsens præg. Som interiørkunstner anvendtes han adskillige steder, således på Jægerspris som han 1773–75 istandsatte for arveprins Frederik, på Juelsberg 1779–81, og på Glorup 1773–78 hvor han også udførte det lille klokketårn i form af et rundtempel som står over indgangsflojen. I årene mellem 1771 og 1776 udførte han møbeltegninger og udkast til vægdekorationer for H. C. *Schimmelmann på Wandsbek, og 1775–76 ledede han en indvendig ombygning af dennes palæ i Bredgade i Kbh. Efter R.s forslag oprettedes 1777 Det kgl. møbelmagasin hvis leder han var til 1781. Han udførte et stort antal tegninger til forskellige møbler som især findes på herregårdene. Hans spinkle og skarptskårne stil adskiller sig væsentlig fra Harsdorffs, ikke mindst i de talrige fedstensovne og træpendanter til samme som han tegnede. – Blandt Jardins elever var R. sammen med Harsdorff den betydeligste. Hans formbehandling er meget ren og simpel, hans proportionsførmelse usvigelig sikker. Som tegner var han fremragende. □Min. af Cornelius Høyer ca. 1764 eller 1767 (St.mus.). Tegn. af J. T. Sergel, 1768.

Fr. Schiøtt i *Architekten*, 1901–02 A 237–41 246–54. Fr. Weilbach i *Architekten* C. F. Harsdorff, 1928. Samme: *Dansk bygningskunst i det 18. årh.*, 1930 157f. Heinrich Hansen: *Hist. medd. om Kbh.s bygningsvæsen og dets personale*, 1931 39–43. Chr. Elling og Viggo Sten Møller: *Holmens bygningshist.*, 1932 116–23. Vilh. Slomann i *Kunsthindustri-museets årbok*, Oslo 1933 33–35. Peter Hirschfeld i *Tilskueren*, 1935 I 344–46. Samme: *Herrenhäuser und Schlösser in Schlesw.-Holst.*, München 1953 (5. opl. 1980). Chr. Elling: *Klassicisme i Fyn*, 1939 = *Kunst i Danm.* Jean Anker i *Hist. medd. om Kbh.* 3.r. VI, 1944–46 90 99–102 104 106. Harald Langberg: *Danm.s bygningskultur I*, 1955 (nyt opl. 1978) 12 56. *Danm.s bygningskunst*, red. Hakon Lund og Kn. Mil-lech, 1963. *Kunst-Topographie Schlesw.-Holst.*, Neumünster 1969. Tove Clemmensen: *Møbler af N. H. Jardin ...*, 1973 131–46. Sys Hartmann i *Danm.s arkitektur*. Byens huse, byens plan, 1979. Hakon Lund sst. *Landbrugets huse*, 1980.

Hakon Lund

Rosenberg, (Johann) Gottfried, 1709–76, arkitekt. Døbt 20.10.1709 i Waldeck, Mecklenburg-Strelitz, † 4.6.1776 i Slesvig, begr. sst. F: murermester Gottfried R. ~28.11.1738 i Kiel med Catharina Dorothea Kühnel, døbt 24.12.1719 i Kiel, † 14.4.1796 i Kbh. (Petri), d. af Jürgen K. og Catharina Margaretha. – Far til Georg Erdmann *R.

R. stod i murerlære først hos sin far, derefter i Greifswald (1730) og rejste så ud i sin profession for 1736 at havne i Kiel hvor han nedsatte sig som bygmester (borgerskab 1738). I 1740'erne virkede han som arkitekt for hertugen af Plön, opførte vistnok herskabsstalden og ridehuset her (1746) om omtales 1749 som „bygningsdirektør“. Allerede ved den tid fik han byggeopgaver i Danmark idet han 1745–46 opførte herregården *Margård* på Fyn og landstedet *Kokkedal*, dette sidste for C. A. v. *Berckentin. 1752 drog han til København og ledede i de følgende år opførelsen af *Bernstorffs, Berckentins* (senere Schimmelmans, nu Odd Fellow palæet) og *Dehns palæer* i Bredgade. 1760 blev R. adjungeret, senere virkelig landbygmester i hertugdømmerne og virkede som sådan til sin død. Han projekterede et kornmagasin til Orebygård (tegn. i godsarkivet, udåt., men formentlig lige før han drog til Slesvig). Udenfor Slesvig by byggede han herregården *Windeby* (1761, totalt ombygget i 1800-tallet) og *Hohenfelde kirke* i Holsten (1767). For A. G. *Moltke projekterede han (ca. 1761) portbygning, hovedbygning, have og havepavilloner til herregården Testorff ved Kiel (projektet, der ikke blev udført findes i Bregentved godsarkiv). R. var, sikkert gennem sin forbindelse med hoffet i Plön, stærkt franskpåvirket, og han må have haft et godt kendskab til Blondels og Briseux's teoretiske værker, herom vidner især projektet til Testorff, men også Margård. Det er sandsynligt at han foruden bygningerne også har projekteret haverne ved Margård og Kokkedal. Palæerne i Bredgade viser naturligt nok den afhængighed af N. *Eigtved som var fælles for bygningerne i Frederiksstad, men er dog tillige absolut selvstændige arbejder, og det må være en bekræftelse på hans omdømme at tre af landets førende personligheder her brugte ham som arkitekt. *Ammindsboligen i Tønder*, opført 1767–68, må i det væsentlige skyldes ham (korrekturer af N.-H. *Jardin), hans projekt fra ca. 1770 til en møntbygning i Altona er stærkt præget af Jardins stil. □ Maleri.

Fr. Schiøtt i *Architekten*, 1901–02 A 231–37. Fr. Weibach: *Dansk bygningskunst i det 18. årh.*, 1930 90f. Chr. Elling: *Palæer og patricierhuse fra rokokotiden*, 1930 = *Kunst i Danm. ny r.* II 16f 29. Brede L. Grandjean: *En bygnings hist.*, 1952. Harald Langberg: *Danm.s bygningskultur I*, 1955 (nyt opl. 1978) 312. *Danm.s bygningskunst*, red. Hakon Lund og Kn. Mil-lech, 1963. *Kunst-Topographie Schlesw.-Holst.*, Neumünster 1969. Lisbet Balslev Jørgensen: *Danm.s arkitektur. Enfamiliehuset*, 1979. Sys Hartmann sst. Byens huse, byens plan, 1979. Hakon Lund sst. Landbrugets huse, 1980. Cl. Smidt sst. Kirkens huse, 1981.

Hakon Lund

Rosenberg, Herbert Adolf Friedrich, * 1904, musikkforsker. * 13.10.1904 i Frankfurt a.M. F: ingeniør Siegmund R. (1872–1963) og Elisabeth Wilhelm (1874–1948). ~ 1° med cembalist Liselotte Selbiger, * 1906. Ægteskabet opløst 1938. ~ 2° med Ida Lindenberg, * 1914. ~ 3° 1955 med Elinor Grethe Mortensen, * 24.6.1920 i Frederikshavn, d. af købmand Ejnar M. (1889–1961) og Alma Hansen (1893–1971).

R. fik udviklet sin musikinteresse allerede i skoletiden i Leipzig 1910–14, derefter i Berlin. Efter studentereksamen begyndte han at uddanne sig til ingeniør men gik 1924 over til at studere musikvidenskab ved universitetet i Berlin hos Johannes Wolf. Her modtog han tillige stærke impulser fra flere betydelige musikforskere som Hermann Abert, Friedrich Blume, Erich Hornbostel og Curt Sachs. R. tog doktorgraden 1931 på en afhandling om den ældre tyske lied og var 1932–35 lærer ved Klindworth-Scharwenka konservatoriet i Berlin. Men tilstanden i Tyskland på den tid gjorde udsigterne til en fortsat karriere temmelig problematiske, bl.a. fordi R. var halvjøde. R. emigrerede 1935 til Danmark hvor han havde gode forbindelser gennem sin ven, lutspilleren Walter Gerwig, hvis hustru var dansk og uddannet på konservatoriet i Kbh. – Herigennem fik han kontakt med Finn *Høffding og Jørgen *Bentzen som på denne tid var i fuld gang med den folkemusikalske bevægelse i Danmark, bistået af den indvandrede pædagog C. M. Savery. Dette arbejde var inspireret af den tyske pædagog Fritz Jöde og hans Musikalische Jugendbewegung, hvis principper snart bredte sig langt ud over Tysklands grænser. Efter at have opnået arbejdstilladelse i Danmark gik R. med stor energi ind i undervisningen på folkeskolerne og folkeuniversitetet. Han udarbejdede i disse år sit trebinds værk *Musikforstaaelse* der udkom 1941–42. På grund af den tyske besættelse af Danmark måtte R. emigrere til Sverige 1943. Her blev han snart efter medhjælper ved Musikaliska akademien bibliotek, underviste på flere kurser og virkede som studierektor ved Stockholms private konservatorium. Sin forbindelse med musikvidenskaben konsoliderede R. ved at udarbejde den årlige musikvidenskabelige bibliografi i *Acta Musicologica*. Hans anelse i Sverige førte til, at han efter sin hjemkomst til Kbh. 1946 blev ansat som lærer ved Musikhögskolan i Malmö og året efter tillige som lektor ved universitetet i Lund hvor han blev promoveret til æresdoktor ved sin aldersbestemte afgang 1976. 1946–64 var han musikkon-sulent ved Skandinavisk Gramophone A/S i Kbh., den danske sektion af EMI. Her medvirkede han ved en række udmærkede indspilnin-

Rosenberg, Herbert

ger, bl.a. med Fritz Busch, Nicolaj *Malko, Mogens *Wöldike, John *Frandsen, flere af de førende kammermusikensembler og solister som Jehudi Menuhin, Aksel *Schjøtz og Victor *Schjøler m.fl.

I samarbejde med forlaget IMUDICO medvirkede R. ved udgivelse af en guitar-skole (1954) af Ulrik *Neumann, hvori han havde udarbejdet en fremadskridende harmonilære. Efter sin afsked med Skandinavisk Gramophone A/S var R. 1964–73 medarbejder ved det danske Nationaldiskotek hvor han især beskæftigede sig med udarbejdelse af en række specialdiskografier og var medstifter af The International Association of Sound Archives. I de seneste år har R. været beskæftiget med musikvidenskabeligt arbejde, bl.a. vedrørende grammofonindustrien og musikfilosofien nedfældet i forskellige fagskrifter. Han er desuden ved at forberede en almen musikhistorie, baseret på sine erfaringer som lærer i Lund. Af R.s forfatterskab kan i øvrigt nævnes *Untersuchungen über die deutsche Liedweise im 15. Jahrhundert*, 1931, Musikforstaaelse, 1941–42 (sv. udg. 1944–46; ny rev. udg. 1969–71), *Frottola und deutsches Lied* i Acta Musicologica 1946–47, *Find Melodien*, 1947 (sv. udg. 1949), *Musikwissenschaftliche Bestrebungen in Dänemark, Norwegen und Schweden* i Acta Musicologica 1958. Diskografier over en række pladeserier, deriblandt de danske og skandinaviske HMV serier, Jürgen Balzer serien, Aksel Schjøtz-indspilninger m.m. samt en årlig pladetilvækstliste i Musical Denmark. □Foto.

-
Sigurd Berg

Rosenberg, Holger Adolf Christian Engfred, 1869–1960, journalist. * 2.5.1869 i Hillerød, † 17.2.1960 på Frbg., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: bogtrykker, senere bladudgiver Johan Engfred Theodor R. (1835–77) og Juliane (Julie) Mortensen (1845–1921). ~ 14.1.1898 i Årslev, Fyn, med Clara Johanne Birgitte Thiesen, * 5.11.1873 i Vamdrup, † 24.3.1953 på Frbg., d. af portør i Vamdrup, senere stationsforstander i Årslev Peter Christian Leck T. (1842–1917) og Anna Hieromine Jensen (1843–1926). – Bror til G. *R.

R.s far grundlagde 1874 Grenaa Folketidende efter mislykkede forsøg på at få venstreaviser til at slå rod i det stokkonservative Hillerød. Et par år efter bosættelsen i Grenå døde han, endnu ung men slidt op i kampen mod højre. R. mente at han „i virkeligheden var digter snarere end bogtrykker og bladmand“. Hans efterlevende hustru der var ud af en stejl og stærk Rørvigskipperslægt ledede bladet videre som Dan-

marks vistnok første kvindelige redaktør og opdrog samtidig seks børn. Faderens indtryksmodtagelighed og moderens robusthed forenede sig i R.s liv som evigt jordomfarende journalist. Han blev typografisk uddannet, bestyrede ganske ung moderens trykkeri, men ville trods hendes ønske ikke overtage bladet. I stedet knyttede H. R. *Egebjerg ham 1890 til den nyoprettede venstreavis Folkebladet for Svendborg amt, først som faktor, senere som redaktionssekretær. R. arbejdede i Svendborg til foråret 1896, så brød han op, drog i et års tid Middelhavet, Balkan og den nære Orient rundt og skrev rejsebrev til en række danske aviser. Dermed begyndte et globetrotterliv der har få eller ingen sidestykker i tiden inden flyet revolutionerede rejsemulighederne. R. opdagede hos sig selv „et par for en rejsende journalist meget værdifulde egenskaber, nemlig en behagelig evne til straks at finde mig til rette i ny forhold og en lykkelig evne til hurtigt at samle det op af et fremmed sprog, som jeg havde brug for“. I Athen startede 1896 den moderne tids olympiske lege. Hans korrespondancer herfra skaffede ham fast ansættelse ved P. A. *Albertis avis Dannebrø. Ansættelsesforholdet, hvorunder hans mærke var Craal, ophørte 1909 efter afsløringen af Albertis bedragerier. R. var samtidig korrespondent til Morgenbladet i Kristiania og Aftonbladet i Stockholm. 1899–1900 berejste han Siam og skrev herom bogen *Siam og Danskerne i de hvide Elefanter Land*, 1900. Han drog 1902 gennem Sibirien fra vest til øst (*Det ny Sibirien*, 1904) og fortsatte 1903 til Japan, Kina og Korea. 1904 var han i USA, Mexico, Mellemamerika og Vestindien, 1907 på Færøerne og Island som korrespondent ved Frederik VIIIs og 40 rigsdagsmænds besøg på de nordatlantiske øer (*Islandsfærden*, 1907 sammen med journalistkollegaen Svinn Poulsen) og 1908–09 rejste han gennem Bagindien og fortsatte ind i Kina. Han vandrede på sine fødder 2500 km fra den burmesiske grænse op til Yangtze-kiang, sejlede ned ad floden til Shanghai og drog videre til Peking, Mukden, Korea og Japan.

Efter at R. sporadisk havde skrevet til Illustreret Familie-Journal knyttede det store ugeblads chef Carl *Aller ham 1913 fast til bladet. Det blev til et arbejdsforhold der – som R. selv sagde – var hans journalistlivs største glæde og skaffede ham en enorm læserskare ud over hele Skandinavien. Aller sendte ham til Panama hvor kanalen nærmede sig sin fuldendelse, men derefter satte første verdenskrig en stopper for de store rejser. I stedet intensiverede R. sin foredragsvirksomhed, som han i øvrigt altid dyrkede ved siden af journalistikken. I fem lange vintre rejste han landet rundt med sine lysbilleder. Han var mundtligt

som skriftligt en folkeoplyser i 1800-årenes bedste tradition og taknemmelig for „at rejstens guld ikke hos mig blev en død skat til glæde for ingen andre end mig selv, men at jeg fik sat den i om-løb til nytte og glæde for andre“. Han var vederhæftig i sin beretning, kontant og maskulin i sine vurderinger, levende og ukrukket i sproget, altid modtagelig for menneskelig kvalitet og tilsvarende vagtsom over for al forløjethed. Allerede i barneårene i Grenå havde „en grænseløs respekt for liv“ bidt sig ind i hans sind, og han satte på sine rejser blandt „primitive“ folk en ære i aldrig at være bevæbnet. Han befandt sig overalt vel blandt bondefolk der levede i samklang med naturen, og hans artikler og foredrag fik efterhånden „en bestemt hensigt, den nemlig at hjælpe med til at udrydde de fordomme og fejlsyn, som vi hvide omgiver jordens farvede folk med“. Kun én gang var han i USA hvis dyrkelse af penge og teknik han ikke brød sig om. Men han var ingen sentimental naturromantiker, han respekterede civilisationens ægte goder. Den ordnende kraft bag det britiske imperium satte han meget højt og betragtede Cecil Rhodes som en af verdens største mænd.

Efter første verdenskrig genoptog R. sin globetrotter-tilværelse: 1921 Sydamerika, 1923 Ægypten, 1927–28 Ækvatorialafrika (en vandring ad samme rute som Stanley 50 år tidligere; i sin skildring af færdens bekender R. sin beundring for den milde Livingstone modsat den hårde Stanley), 1928–29 Ægypten og Palæstina, 1929–30 Indien og 1931–32 på langs ned gennem Afrika fra Cairo til Kap det gode håb. 1934–35 sejlede han rundt om kloden for at „finde jordens lykkeligste mennesker“. Han fandt dem på Tahiti hvor han i en måned boede blandt polynesierne. Han var nu blevet en gammel mand og skrev en erindringsbog om sine togter, *En Vandringsmand sætter Staven*, 1937. Men han greb den hastigt igen (sammen med det særligt konstruerede fotografiapparat som han fra 1908 havde med på alle sine rejser) og tog 1938–39 til Sydamerika hvor han fulgte Amazonfloden fra Titicacasøen og ud til dens munding. Han var da 70 år, og det blev hans sidste store udlandsfærd. Anden verdenskrig kom, og 1941 overdrog R. posten som Familie-Journalens globetrotter til Hakon Mielche der som dreng havde fået rejsestelen vakt netop ved et af R.s lysbilledforedrag. R. udsendte 1944 *Det ny Afrika* og 1951 *Jorden rundt med Holger Rosenberg* der er en revideret og udvidet udgave af *En Vandringsmand* ... Hans forfatterskab omfatter ud over de nævnte titler flere børnebøger, vejledninger for turister og udvandrere og småskrifter for folkeuniversitetet som han i en række år var knyttet til, ligesom

han var medarbejder ved Store Nordiske Konversations Leksikon (1916–24). 1904 var han vicepræsident for Danmark ved Worlds Press Parliament i St. Louis, 1905–08 medlem af Journalistforeningens (nu publicistklubbens) bestyrelse, 1921–33 af dens kontrolråd. I året 1942 var han formand for den danske Eventyrernes klub og blev 1948 dens æresmedlem. Da han fyldte 90 fejrede klubben ham med pomp. Han var vital og åndsfrisk næsten til den sidste dag, men hans kones død var et hårdt slag for ham, og han mistede langsomt nysgerrigheden over for den verden han havde udforsket overalt bortset fra Grønland. □Buste af Carl Bonnesen, 1926 (Eventyrernes klub). Tegn. af Yvonne de Ripperda, 1944. Foto.

H. R.: En vandringsmand sætter staven, 1937 (ny udg. m. titlen: Jorden rundt med H. R., 1951). H. R. i Svendborg amtstid. 3.1.1942, jubilæumsnr. og Fr.borg amts avis 1.10.1949, jubilæumsnr. Interview i Land og folk 11.12.1955. – Mogens Nyholm i Journalisten 1.5.1939. Politiken 2.5. s.å. Berl. aften 18.2.1960.

Verner Jespersen

Rosenberg, Moritz Jacobi, * 1909, direktør for håndværksrådet. * 28.3.1909 i Holsted. F: stationsforstander, senere trafikkontrollør Abraham Carl Moritz Emanuel R. († 1930) og Marie Caroline Nielsen (1881–1950). ~ 1° 11.9.1937 i Vedbæk med klinikassistent Else Rønberg, * 16. 10.1915 i Kbh. (~ 2° med bogtrykker Jørgen Maltha Rasmussen), d. af jerngrosserer Sophus Edvard Jens Peter R. (ca. 1873–1958) og Harriet Ellen Matthiessen (ca. 1888–1968). Ægteskabet opløst. ~ 2° 28.5.1966 med kasserer Birgit Ermler, * 13.2.1937 i Odense, d. af frugtgrosserer Ernst Wiggo Albert E. (* 1912) og Edith Madsen (* 1913). Ægteskabet opløst.

R. arbejdede på vidt forskellige områder inden han rykkede ind på sit blivende felt, dansk håndværkspolitik. Han blev 1927 student fra Odense katedralskole. Han begyndte polit.-studiet og havde tanker om en fremtid i udenrigstjenesten; men erhvervsarbejde bragte ham i lange perioder væk fra studierne. Han søgte bankuddannelse, men gik derefter som kontormand i tjeneste i forskellige ministerialkontorer og i Odense kommunes administration. Da han 1942 var blevet cand.polit. blev han ansat i den dengang meget store Tikøb kommune. Lige efter krigen var R. ansat hos politiet i forbindelse med behandlingen af værnemagersager. 1945 blev han imidlertid ansat som sekretær i Håndværksrådet, og her kom han til at lægge sin livsindsats. 1947 blev han fuldmægtig, 1949 kontorchef, 1954 en af direktørerne og 1966 administrerende

Rosenberg, M. J.

direktør. Han forlod denne stilling 1974 og var derefter i et par år kommitteret for rådet.

R. kom ind i håndværkets organisationer på et tidspunkt hvor de stod svagt. Af mange grunde havde de ikke formået at placere sig stærkt som de øvrige organisationer gjorde i restriktionsperioden. R. havde tidligt forståelse for at en moderne organisation ikke blot skal sidde og besvare henvendelser fra centraladministrationen, men også generelt skal arbejde for erhvervets økonomiske trivsel. Han førte Håndværksrådet ind i en aktiv periode hvor man og han i særlig grad med held virkede for at fremme eksporten af håndværksprodukter, navnlig møbler. Straks efter krigen fik han også fra 1947 etableret en udvekslingsordning der bragte mange danske håndværkssvende til udlandet i en periode hvor arbejdskraftens bevægelighed over grænserne var stærkt begrænset. R. har været medlem af talrige udvalg og kommissioner, og lagde i det hele taget, også gennem valg af yngre medarbejdere, grunden for det betydelige udadvendte arbejde der kom til at præge Håndværksrådet fra midten af 1970'erne. – R. 1959. R. 1968. □Foto.

Interview i Børsen 23.3.1959. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Rosenberg, Olga Eggers, se (v.) Eggers, Olga.

Rosenberg, Peter Andreas Plum, 1858–1935, forfatter, sceneinstruktør. * 28.7.1858 i Kbh. (Spjellerup), † 17.5.1935 i Gentofte, begr. i Kbh. (Garn.). F: litteraturhistoriker C. *R. (1829–85) og Ane Lovise Plum (1833–74). ~ 1° 10.11.1885 i Kbh. (Holmens) med Cattarina Wegmann, * 19.10.1851 i Poschiavo, Schweiz, † 2.11.1899 på Frbg., d. af overforstinspektør, senere fabrikant i Kbh. Eberhard Ludvig W. (1810–69) og Cathrine Mini (1821–57). Ægteskabet opløst. ~ 2° 1.6.1895 på Frbg. med skuespiller Agnes Elisabeth Horneman, * 26.3.1867 i Kbh. (døbt 1874 i Toreby), † 28.1.1930 på Frbg., d. af komponist C. F. E. *H. (1840–1906) og Louise Nannestad (1844–1919).

R. blev student fra Sorø 1875, begyndte at studere matematik, men Rasmus *Niensens forelæsninger og Rudolf *Schmidts Den forvandlede Konge og hans personlige forhold til disse mænd gav ham tilskyndelse til filosofisk studium og humanistisk virken i overensstemmelse med deres grundlæggende ideer. 1877–81 var han lærer ved Birkerød kostskole, 1884 tog han magisterkonferens med religionsfilosofi som speciale. 1881 udgav han digtsamlingen *Af et Digterliv*; 1882 og 1883 fik han en enakter *Fanto-*

mer, et slags modstykke til Et Dukkehjem, opført med held på Kristiania teater og Det kgl. teater, deltog også i offentlig litterær og filosofisk debat og udgav 1883 skuespillet *Hjarne*; men han følte sig på kant med den rådende tidsånd og tænkte at falde til ro som lærer, manuduktør og populær foredragsholder. 1889 bragte venskabet med teaterdirektør C. *Riis-Knudsen ham nye muligheder. Han blev medudgiver af dennes månedsskrift *Literatur og Kritik* og sceneinstruktør ved Dagmartheatret; et gennembrud skulle iværksættes for den klassiske, store kunst og det ideelle livssyn mod tidens „realisme“ og „materialisme“. R. oversatte, bearbejdede og iscenesatte en mængde stykker og fik sin egen *Klytæmnestra* opført 1889; efter seks års forløb gled dog indflydelsen på teatret bort fra hans ven og ham, selv om han også senere virkede adskilligt her. Utvivlsomt var han som instruktør ligesom på mange andre områder større i vilje end i evne. – Efter hans formglatte forsøg i efterromantisk digtning fulgte en række moderne skuespil, først stærkt prægede af Henrik Ibsen – personlige oplevelser har givet ham en vis lyst til samfundsrevsen – senere ofte med polemik mod brandesianismen; *Under Ideens Banner*, 1890, *Henning Tondorf*, 1894, *Dønvig Præstegaard*, 1899 og *Kunstnervaturer*, 1918 opførtes på Dagmartheatret, *Det nye Aarhundrede*, 1900 på Casino, *Hjælpen*, 1904, *Byen ved Havet*, 1906 og *Den gamle Skov*, 1912 på Det kgl. teater, *Hyggeligheden*, 1904 på Frbg. teater. De viser hånddelag, human følelse og lune. Desuden har han udgivet sine vers i *Erotiske Digte*, 1896, *Pil og Plekter*, 1910 og *Elisabeth*, 1928. Som oversætter i bunden stil var han god, og noget helt uhyggeligt ydede han ved gengivelsen af Edmond Rostands *Cyrano de Bergerac*, 1899. Fra originalsproget, som han havde lært sig i sine sene år, oversatte han 1930 Aleks. Púsjkins *Eugen Onegin*. Beregnet til almenlæsning er de kulturhistoriske bøger *Grækeraanden*, 1903, *Romeraanden*, 1905 og *Kristenaanden*, 1909; højere sigter bøgerne om *Søren Kierkegaard*, 1898, *Rasmus Nielsen*, 1903 og *George Berkeley*, 1915. R. var redaktør af og flittig medarbejder ved Store nordiske Konversationsleksikon I–XXVII, 1916–24 og udgav udvalgte værker af Grundtvig; hans virken landet over som foredragsholder og oplæser var af imponerende omfang. 1909–28 var han censor ved Kbh.s privatteatre og røgtede opgaven med omhu og takt. *Erindringer I* (til 1889) udkom 1934. Det bærende i R.s virken som forfatter, hævdel- sen af de folkelige og religiøse værdier i dansk åndsliv mod importeret radikalisme havde sit værd i dagens og vejens kampe; men det var i for høj grad præget af bedrevenen og af et tem-

perament der ikke var særlig tålmodigt med at nå sine resultater. Han kunne hverken fuldt ud gøre tænkerens eller den primitive forkynders gerning. – R.s anden hustru **Agnes Elisabeth R.** voksede op i et hjem hvor klassicismen dyrkedes, og gennemgik Det kgl. teaters elevskole. 7.12.1889 debuterede hun som miss Harriet i *Tordenskjold* på Dagmar-teatret hvor hun hævdede sin plads som heltinden i det klassiske repertoire, fx *Katarina i Trold kan tæmmes*, *Minna v. Barnhelm*, Louise Miller i *Kabale og Kærlighed*, Klara i *Maria Magdalene*, Svanhild i *Kærlighedens Komædie*, Inga i *Wuthhorn*. Et stort temperament var hun ikke, men stilfuld, decent og ladvilke, om end ensartet. Der var rene, ranke linjer over hendes personlighed, der passede til Agnes i *Brand*. Hendes historie tilhører Dagmar-teatret og senere i korte perioder ved Casino og teatret i Frbg. Allé hvor hun 1916 som slutning på sin sceniske virksomhed kreerede bedstemodrens rolle i *Eventyret*. – Broderen **Vilhelm R.**, * 20.8.1862, † 4.7.1944, blev student 1881 og uddannedes 1883–86 ved konservatoriumet. 1890–1906 var han lærer i sang og musikteori ved C. F. E. Hornemans musikinstitut. 1892–1907 og 1916–25 var han dirigent for sangforeningen Ydun, 1906–36 for afholdsfolkernes fælleskor. Som komponist har han skrevet musik til bl.a. J. L. Heibergs *En Sjæl efter Døden*. – R. 1928. □ Mal. af Ivar Rosenberg, 1914. Klippet silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl.bibl.). Buste af Knud Brøndsted udst. 1933. Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg) og karikatur af Vald. Andersen. Foto.

P. A. R.: Erindr. I, 1934. Interview i Gads da. mag. XXII, 1928 570–80. – Herman Bang i København 9.4. og 12.4.1891. C. Riis-Knudsen i Ill. tid. 29.4.1906. Masken I, 1910–11 399f. Sidste nyt. Tidsskr. for soranere I, 1913–14 46f. Vilh. Andersen i Soranerbl. XVIII, 1933 91–93; XIX, 1934 86. H. G. Orlrik sst. XX, 1935 43f. Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916 154–67. Sv. Leopold: Tres talenter, 1918 126–28. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. IV, 1927 25f. Axel Braidahl i Teatret XXVIII, 1928–29 15f. Helge Skovmand i Højskolebl., 1928 933–36. Oscar Geismar sst. 1935 297f. Johan Borup sst. 1935 298f. Samme i Borups højskole XX, 1934–35 69f. Politiken 18.5.1935. Haagen Falkenfløth i Dagens nyheder s.d. Rob. Schyberg i Gads da. mag. XXXIII, 1940 286–89 378f. Clara Pontoppidan: Eet liv – mange liv I, 1949 (ny udg. 1965) 135–43. – Papirer i Kgl. bibl. – Jens Walther i Teatret XIV, 1914–15 89–91 (om Elisabeth Rosenberg).

*Paul Læssøe Müller/Robert Neiiendam**

Rosenberg, Vilhelm, se Rosenberg, P. A.

Rosenkrone, Marcus Gerhard, greve, 1738–1811, gehejmestatsminister. * 25.5.1738 i Bergen, † 5.12.1811 i Kbh. (Petri), begr. i Petri k. F: lek-

tor, konsistorialråd, tit. biskop, sen. stamhusbesidder Edvard Londeman, adlet 1749 med navnet R. (1680–1749, ~ 1° 1706 med Marie Christine Wielandt, 1683–1721) og Anna Christine Nyegaard (1711–43, ~ 1° 1730 med biskop i Bergen Marcus Müller, 1681–1731, ~ 1° med enken Silchenstedt). ~ 28.6.1773 i Kbh. (Frue) med Agnethe Maria Hielmstjerne, * 21.7.1752 i Kbh. (Nic.), † 3.9.1838 sst. (Petri), d. af sekretær i kancelliet, godsejer Henrik *H. (1715–80) og Andrea K. Kiærulf (1730–1806).

R. var kommet i Bergens latinskole da faderens død medførte, at han flyttede til en halvbror, Christopher Rosenkrone, Nøragergård i Himmerland. 1754–57 læste han ved Sorø akademi og han foretog derefter en længere udenlandsrejse der gik både til Frankrig og Italien og som indebar et længere ophold i Lausanne i Schweiz. Hermed havde R. gennemgået den uddannelse der da var gængs for unge adelige som søgte at forberede sig til statstjeneste og blev 1762 på J. H. E. *Bernstorffs foranledning knyttet til tyske kancelli. 1766 sendtes han som legationssekretær til Dresden, og n.å. til Stockholm hvor han fungerede som chargé d'affaires under gesandten Gregers *Juels orlov. R. gjorde dog fyldest på posten og erhvervede et indgående kendskab til Gustav III og hans udenrigspolitiske planer. R. skulle derefter have været gesandt i Napoli, men 1773 blev han i stedet dansk udsending i Dresden og 1776 forflyttedes han til Berlin hvor han fandt sig godt tilrette og kom i forbindelse med kong Frederik II. R. bedømtes på dette tidspunkt af A. P. *Bernstorff som en duelig og pligt-opfyldende diplomat uden særlig fremragende evner.

Da A. P. Bernstorff blev afskediget i nov.1780 som leder af departementet for de udenlandske affærer blev R. kaldt hjem for at overtage dennes post. Han blev ikke som sin forgænger medlem af gehejmestatsrådet og han blev ved sin tiltræden forelagt en af O. *Høegh-Guldberg udarbejdet instruks for den udenrigspolitiske kurs den egentlige regeringskreds havde udstukket. Der ønskedes et intimt samarbejde med Rusland med det formål at stække eventuelle svenske aggressionsplaner, og samtidig håbede man at kunne gøre Kbh. til stabelplads for den russiske handel. Guldberg, der klart stod som den egentlige leder af udenrigspolitikken, var i direkte kontakt med de danske diplomater, hvad der vanskeliggjorde R.s stilling over for danske og udenlandske diplomater. Med tiden voksede dog R.s faktiske position. Han kunne formentlig fuldt og helt støtte den lagte udenrigspolitiske kurs, og han viste sig loyal over for den snævre kreds af politiske ledere, først og fremmest

Rosencrone, Marcus Gerhard

Guldberg. 1782 optoges han i gehejmestatsrådet, dog uden forpligtelse til at overvære behandlingen af indenrigspolitiske spørgsmål, og rang som statsminister opnåede han først 6.4.1784. R. blev desuden 1782 direktør for skatkammeret og medlem af den ekstraordinære finanskommission, og n.å. indtrådte han i overbankdirektionen, hvad der tilsammen gav ham en stigende indflydelse på den almindelige politiske og finansielt-politiske linje. Nogen særlig statsmandsevne afslørede R. dog hverken som udenrigspolitikken leder eller indenrigspolitisk. – 14.4.1784 afskedigedes R. sammen med Guldberg fra alle sine embeder. Han trak sig herefter helt ud af det offentlige liv og helligede sig sine omfattende æstetiske interesser og administrationen af sine efterhånden udstrakte godsejendomme. Fra sin far havde han arvet stamhuset Rosendal ved Hardangerfjorden i Norge, fra 1770 besad han Børglumkloster i Vendsyssel, og 1774 arvede han efter halvbroderen Nøragergård og Testrupgård i Himmerland hvad der tilsammen gjorde ham til en af monarkiets største jordbesiddere. Som godsejer gjorde han sig ikke særlig bemærket, og 1800 afhændede han sine ejendomme i Danmark. 1790 underskrev han de 103 jyske gods-ejeres protest mod de foregående års landbore-formlovgivning.

I Kbh. førte R. og hans hustru et stort og repræsentativt hus i det bernstorffske palæ som han var kommet i besiddelse af 1780. Hjemmet var åbent ikke blot for de stedlige diplomatiske repræsentanter, men også for kunstere og åndslivets folk, og R.s saloner har haft en vis betydning som samlingssted for den „danske“ kreds i modsætning til den regerende „tyske“ af Bernstorff, Ditlev *Reventlow (1712–83) og Heinrich *Schimmelmann dominerede kreds. R. var en rundhåndet mæcen, ejede en stor bogsamling og havde omfattende litterære og kunstneriske interesser ud over hvad hans rang og stand krævede som ydre facade. R. efterlod sig ingen livsarvinger, og 1807 skænkede han Det kgl. bibliotek sit store fra svigerfaderen stammende bibliotek. Sammen med hustruen traf han bestemmelse om oprettelsen af *Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse* der fik både humane og kulturelle opgaver, idet den skulle „lindre uforskyldt trang, bidrage til lykkelige ægteskabers formerelse i næringsstanden, understøtte fremstræbende uformuende ungdom, udbrede kultur og videnskabelighed samt opmuntre talenter heldige udvikling“. Med de betydelige midler der blev denne stiftelse tillagt, blev der i en lang årrække udført en meget væsentlig kulturel og humanitær indsats. – R. blev 1773 optaget i friherrelig og 1783 i grevelig stand, og han står som ty-

pe på den sociale mobilitet i 1700-tallet der tager sit udgangspunkt i den økonomisk fremgangsrigt borgerliges avancement, her via næste generation, til den egentlige dominerende overklasse. Det store personlige format synes R. ikke at have haft, og det er først og fremmest hans indsats som kunst og videnskabs beskytter og mæcen (R. blev æresmedlem af både det danske og det norske videnskabernes selskab) der har sat sig spor i dansk historie. □ Min. af C. Høyer, 1773 (Rosenborg). Afbildet på tegn. af J. H. W. Haffner af selskab 1781 (sst.). Pastel af Jens Juel (Rosendal ved Hardanger), efter denne stik af J. F. Clemens, 1812. Malet med hustru af Juel, 1802 (Fr.borg), efter dette kopi 1840. Tegn. ca. 1809–11. Relief af C. Aarsleff udst. 1885.

Udv. breve, betænkn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – [Laur. Engelstoft:] M. G. greve af Rosencrones minde 1812. Clio I, 1813 hft. 2 41–48. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-Nos. hist. 1720–1814 V, 1906. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–I, 1915–30. Eiler Nystrom: Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse, 1925 73–161. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970.

Claus Bjørn

Rosendahl, Gunnar Palle, *1919, direktør for Grønlands tekniske organisation. *14.8.1919 i Frederikshåb, Grønland. F: assistent, senere landsfoged for Nordgrønland Philip R. (1893–1974) og Agnes Johanne Erichsen (*1894). ~1° 27.2.1942 med Eva Schwartz, *19.8.1921 i Kerteminde, d. af læge Thomas Vilhelm S. (1889–1948) og Nanna Petersen (*1887). ~2° 1970 med Litzie Cronfelt. ~3° 3.8.1974 i Kbh. (b.v.) med senere kulturminister Lise *Østergaard, *18.11.1924 i Odense, d. af direktør Alfred Ø. (1890–1962) og Martha Nielsen (†1944).

R. blev student fra Sorø 1939 og cand.polyt. 1944. Til 1945 var han ingeniør i stadsingeniørens direktorat i Kbh., ansat i rådgivende ingeniørfirma 1945–47, ved Kbh.s kommune 1947–49, ved Polyteknisk læreanstalt som videnskabelig assistent 1949–53 og havde samtidig eget rådgivende ingeniørfirma 1949–56, hvorefter han ansattes som chef for Grønlands tekniske organisation (GTO), fra 1965 som direktør. Som chef her kom R. til at lede den moderne tekniske udbygning af det grønlandske samfund og herunder indførelse af egentlig byplanlægning i landet. Som barnefødt i Nordgrønland var R. ikke fremmed for den problematik, dette måtte skabe i et samfund som Grønland og forsøgte at tillempes den tekniske udbygning til de lokale forudsætninger, ofte under store vanskeligheder. – R. har beklædt en række tillidshverv, bl.a. som medlem

af Grønlandsministeriets anlægsudvalg 1956–64, Grønlandsrådet som tilfornordnet 1964–79, uddannelsesrådet for Grønland 1963–69, Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1965, næstformand i Dansk ingeniørforening 1965, formand 1966–70, medlem af rådet for teknisk samarbejde med udviklingslandene 1966–71, af bestyrelsen for Geoteknisk institut fra 1970, næstformand 1971, formand 1973, teknologirådet 1973–77, formand for det af regeringen nedsatte varmeplanlægningsudvalg 1974–75, medlem af miljøankenævnet 1975, formand for det af boligministeriet nedsatte udvalg om Statens bygge- og forskningsinstituts fremtidige opgaver 1978. R. var formand for FN-symposiet On Human settlements planning and development in the Arctic i Godthåb 1978.

Som udvalgsformand har R. forestået udgivelsen af følgende betænkninger: Bygningsingeniørstudiet på Danmarks tekniske højskole, 1964, Hovedretningslinjer for efteruddannelse af bygningsingeniører, 1966, Forskningen ved bygningsingeniørafdeling på Danmarks tekniske højskole, 1967, Foreningen af vore omgivelser, 1967, Teknisk samordning i Danmark, 1968, En Varmeplan for Danmark, 1975 og Udviklingstendenser for bygge- og anlægssektoren, 1976. – R.s far, Philip Rosendahl, fattede under sin landsfogedtid i Nordgrønland interesse for den grønlandske fanger Jakob "Danielsen der under hans inspiration og støtte udviklede sig til en af landets betydeligste kunstnere. Han befordrede siden hen Danielsens tegninger i trykken med fyldige kommentarer og anekdoter om kunstneren. P.R. interesserede sig endvidere for husbygning i Grønland og konstruerede et særligt tørvemurshus der fik navn efter ham. 1976 udkom hans *Anekdoter – erindringer fra kolonitidens Grønland*. □Tegn. af Ivan Opffer, 1970 (Fr. borg). Foto.

Mads Lidegaard

Rosendahl, Johannes, 1912–69, højskolelærer. * 24.10.1912 i Odense (Emmaus metodistmenighed), † 29.9.1969 i Middelfart, begr. Vejlbj kgd. F: pastor Søren Svend Seerup R. (1881–1947) og Helga Camilla Olsen (1887–1957). ~ 1.8.1948 i Rødding med Aase Kirstine Lund, * 18.9.1923 på Frbg., d. af hospitalsforstander, cand.mag. Hans Alslev L. (1890–1969) og Ellen Margrethe Bagge (* 1892).

R.s far var metodistpræst og virkede i forskellige provinsbyer. R. valgte efter studentereksamen (Århus katedralskole) at læse til cand.polit. Ved immatrikulationen 1931 bød professor L. V.

*Birck, der var rektor magnificus, den ny årgang velkommen i en fornem tale som R. blev ved at huske og citere. L. V. Birck blev hans højt værdsatte lærer. I studentertiden gik R. til mange politiske og religiøse møder; han elskede at tage del i diskussioner. Intet i tidens åndsliv skulle være ham fremmed. Han havde sine standpunkter, men dem ville han have prøvet på andres standpunkter. I studentertiden var han længe ivrig retsstatsmand. En tid boede han hos filosofen Severin *Christensens enke og passede det store bibliotek. I retsstatskredse nærrede man store forventninger til R. Han blev opfordret til at lade sig opstille til et folketingsvalg, men var for ung og ikke valgbar. R. meldte sig til et januarophold på Rødding højskole. Den måned kom til at afstikke hans livsbane. Han blev fanget ind af højskolelivet. Han fulgte foredrag og samtale-timer hos forstander Hans *Lund og fik dyb respekt for Hans Lunds viden og evnen til at omsætte sin viden i foredrag som alle kunne følge. R. var yderst aktiv i elevernes diskussioner. Retsstatsmeninger havde han kvittet, men han var ivrig pacifist og indledte diskussioner med eleverne om militærvæsenets forbandelse og om nødvendigheden af modig passiv modstand. I den måneden var omme var der truffet aftale mellem R. og Hans Lund om at R. straks efter eksamen skulle være lærer ved Rødding højskole, og 1938 tog han direkte fra eksamensbordet til højskolen; dog var han i 1939 nogle måneder ansat i statens ligningsdirektorat, men vendte hurtigt tilbage til Rødding højskole. Han underviste i samfundslære, men sit egentlige felt fandt han i historie og litteratur. R. var etiker og æstetiker. Han nød gode formuleringer og kunne bruge timer på selv at finde de helt rette udtryk. Han var uhyre grundig i sine forberedelser. En vinter holdt han en lang foredragsrække over Johannes *Ewald; den vinter levede han helt med Ewald, og han kunne få bønderkarle til time efter time at lytte til gennemgang af Ewalds dramaer. En stor artikel om Ewald er trykt i Ad Fortids Veje, 1943. En tid var det J. P. *Jacobsen der optog ham. Siden samlede hans litterære interesse sig om Kaj *Munk og Karen *Blixen. Kaj Munks helte besnærede ham, men endnu stærkere blev han fanget ind af Karen Blixens noveller og vekslede mange breve med hende. Hun blev glad ved at finde en så forstående og intelligent læser. R. har skrevet om Kaj Munk og Karen Blixen i Kapitler af dansk digtning, 1951. 1957 udsendte han *Karen Blixen. Fire foredrag*. To af disse er holdt for højskoleelever, de to ved præsteforeningens videnskabelige kursus. De rummer en analyse af unitarismens betydning for Karen Blixen.

1940 tog R. den tyske besættelse af Danmark til efterretning, men jødeforfølgelserne 1943 kastede ham ud i modstandsarbejdet, og da han havde truffet valget gav han modstandskampen alle sine kræfter. Han byggede sabotagegrupper op på Rødningegnen og gik selv i spidsen da det gjaldt om at sprænge vandtårnet på Brørup station og ødelægge de vigtige jernbanelinjer ned gennem Sønderjylland. Snart kom han i ledelsen af region III. Også som medlem af ledelsen fortsatte han med at være aktiv i det grove arbejde ude på jernbanelinjerne. I april 1945 blev han taget af tyskerne og ført til gestapohovedkvarteret på Staldgården i Kolding. Han kom under hård tortur og måtte regne med dødsdom. Alligevel ristede han med store bogstaver på væggen i fængselscellen Nietzsches ord: Halte hoch deine höchste Hoffnung. Ordene står der stadig. – Efter kapitulationen var R. aktiv ved rejsningen af mindesmærket for de faldne fra region III på Skamlingsbanken. Han genoptog sit højskolearbejde, men havde en tid svært ved at vænne sig til hverdagen og skiftede arbejdsplads. 1946 blev han lærer ved den danske andelsskole i Middelfart, 1948 handelskonsulent for Sydslesvig (hvor han gjorde sig mere gældende i det kulturelle arbejde end i det økonomiske), 1952 lærer ved Idrætshøjskolen i Sønderborg. – R. burde være blevet forstander ved en stor højskole. Han havde lederevner, holdt af højskolearbejdet og havde let ved at udmønte sin store viden. Men han havde ikke de helt rette grundtvigske meninger, og de var dengang nødvendige. 1955 blev han på opfordring forstander for Gartner- og frugtavlshøjskolen Søhus ved Odense. Den kreds som oprettede denne skole ville nok at det skulle være en fagskole, men med et klart højskolepræg. R. byggede denne skole op og gav den sine bedste kræfter. Han satte sit stærke præg på skolen, og var den inspirerende leder for elever som for medarbejdere. I skolens årsskrift har han 1956–66 skrevet vægtige artikler. Her står (1956) hans programtale *Insula Dei* ved skolens åbning. 1967 blev han forstander for Den danske andelsskole ved Middelfart.

Enkelte gange blandede R. sig i politik. 1953 opfordrede han til at stemme nej til den ny grundlov fordi den indeholdt § 20 som muliggjorde at Danmark kunne overlade beslutninger til et overstatsligt organ. Endnu var EF ikke blevet til, men R. anede faren. Han ville at Danmark suverænt skulle kunne bestemme over landets forhold. I sine sidste år gik han hårdt imod Danmarks optagelse i EF, men med det klare forbehold at situationen ville være en ganske anden hvis England gik med. Hvordan han ville have stillet sig ved afstemningen i 1972 kan ingen vi-

de. 1958 fremlagdes VK-planen af venstre og det konservative folkeparti. Planen blev vedtaget af de to partier ved et mørkelagt møde hvor venstres økonomiske ekspert, Thor kil *Kristensen, var forhindret i at være til stede. R. blev oprørt over at man på et par timer kunne vedtage en stor plan uden at lægge den frem til drøftelse. Han følte det som en krænkelse af noget væsentligt i folkestyret. Han fik andre højskolefolk til at være med i en protest i et åbent brev til partiet venstre. Det var R. som skrev dette brev. Det vakte større opsigt end han havde regnet med og førte til bladet Liberal Debat og siden til partiet liberal samling. – 1970 skulle man fejre 50-året for afstemningen i Sønderjylland. R., der var blevet stærkt bundet til Sønderjylland, var i gang med at skrive på et stort værk som skulle hedde Dagværk og Natarbejde. Første del skulle skildre langtidskampen 1864–1918 og dens metoder, anden del korttidskampen under besættelsen og dens metoder. R. blev ikke færdig med den store bog. Udkastet ligger i Rigsarkivet. To afsnit er trykt: *Rodding bydistrikts historie* (Sønderjyske årbøger 1970) og *Ludvig Schrøder og Cornelius Appel* (Dansk Udsyn 1970 nr. 5). Under redaktion af R. udkom 1961 Højskolen til debat hvor R. selv har skrevet *Højskolen 1920–45 og Højskolen og historien*. □ Litografi af Sven Havsteen Mikelsen, 1967. Mal. af Viggo Kragh Hansen.

Breve i Blixeniana, 1982. – Rich. Andersen i Højskolebl. XCIV, 1969 662–64. Niels Schmidt sst. 678f. – Papirer i Rigsark.

Richard Andersen

Rosendahl, Kristian, 1877–1961, bogtrykker. * 13. 10.1877 i Randers (Skt. Morten), † 18.9.1961 i Esbjerg, begr. sst. F: postkontrahent Mads Madsen R. (1849–1927) og Johanne Annine Seerup (1847–1920). ~ 1° 7.4.1900 i Esbjerg (Skt. Johannes) med Kirstine Hansen, * 3.11.1864 i Jerne, † 9.7.1932 i Esbjerg, d. af gårdmand Peter H. († 1867) og Andrea Nikoline Koch. ~ 2° 22.12.1934 i Kbh. (Jerusalem k., indført i Bethania kbg.) med Valborg Elisabeth Larsen, * 11.6.1887 i Kbh., † 20.3.1945 i Esbjerg, d. af styrmand Hans Jørgen Valdemar L. og Thyra Caroline Mathilde Lorenzen.

R. lærte bogtrykkerfaget på Ribe Amts-Tidendes trykkeri i Varde og arbejdede derefter en tid som svend hos O. C. *Olsen i København. 1902 overtog han et lille trykkeri der holdt til i et kælderlokale i Kirkegade i Esbjerg. Han gav 10 000 kr. for virksomheden, penge han delvis måtte låne af gode venner der i virkeligheden ikke havde megen tillid til at den kunne gå. Det kunne den imidlertid, og den blev med årene en af provinssens fornemste med senere domiciler i Torvega-

de og Borgergade. Den blev aktieselskab 1942. Under den tyske besættelses sidste del blev trykkeriet schalburgeret, men genopstod 1945–46 i ny og moderne skikkelse.

Med sine naturlige lederegenskaber og aldrig manglende lyst til „at tage ordet i forsamlinger“ blev R. snart et skattet medlem af Dansk provins-bogtrykkerforening der var oprettet 1895. De første år virkede han som en dygtig og håndfast agitator for medlemstilgang, men også som „loyal opponert“ når lejlighed bød sig. 1919 blev han medlem af styrelsen og tre år senere næstformand. 1937 blev han formand og virkede som sådan til maj 1953 og igen fra december s.å. til 1955; ved sin afgang blev han styrelsens æresmedlem. I R.s formandsperiode, præget af talløse rejser og foredrag, blev foreningens gamle prisliste ændret og moderniseret – i øvrigt lige før krigskonjunkturernes indtræden – amtsforeningernes organisation blev betydeligt styrket, og agitationen fra hans tid som menigt medlem fortsat. Resultatet var en fordobling af medlems-tallet. Da planerne om Den grafiske højskole kom frem i begyndelsen af 1940'erne deltog R. ivrigt i det forberedende arbejde, og 1942 blev han medlem af skolens bestyrelse. 1920 blev der mellem bogtrykfagets organisationer truffet aftale om at pladsen i arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse skulle gå på omgang, og i henhold hertil indtrådte R. 1925. Han fungerede til 1953, fra 1941 tillige i forretningsudvalget. På fagets vegne sad han desuden fra 1929 i Nordisk bogtrykkeråd og fra 1949 i dettes komité for nordisk bogkunst; han var fra 1942–54 formand for mesterprøvekommissionen og fra 1940–53 medlem af Håndværksrådet. 1908–37 var R. partiet venstres repræsentant i Esbjerg byråd hvor han særlig interesserede sig for skattespørgsmål. Det førte igen til pladser i kredsens skatteråd 1922–30, landsskatterådet 1930–37 og statens ligningsråd 1938–50. Af øvrige tillidshverv kan nævnes: formand for Esbjerg venstreforening 1915–28 (kredsens folketingskandidat 1918–32), den lokale arbejdsgiverforening 1913–49 (æresmedlem) og Den danske afholdspresse 1919–25, medlem af bestyrelsen for Esbjerg Bank fra 1917 (formand fra 1945) og af styrelsen for metodistkirkens skandinaviske præsteskolet i Göteborg 1925–54. – R. var organisationsmand af lyst. Med glæde diskuterede han og kæmpede for de ting der interesserede ham, og som han ville have igennem. I det ydre var han reserveret og forbeholden, en ener med egne meninger. Privat samlede han på gamle bibeltryk, og han opbyggede en af Europas fineste samlinger på området. Det var typisk at hans 50 års jubilæumsskrift 1952 ikke handlede om ham selv og hans gernin-

ger, men netop om biberne: Volmer Rosenkilde: Europæiske bibeltryk. Omkring den Rosen-dahlske bibelsamling. 1961 blev bogtrykkeriet overtaget af sønnesønnen Paul R., nu formand for Provisbogtrykkerforeningen, der 1977 flyttede til nye bygninger på Ø. Gjesingvej. – R. 1928. DM. 1937. □Foto.

E. Westphall: Dansk provins-bogtrykkerforen. 1895–1945, 1945. Samme i De grafiske fag, 1947 244; sst. 1952 334f og 1961 328. Bogtrykkerbl., 1961 248f.

Finn H. Lauridsen

Rosendal, Axel, 1883–1966, biskop, forfatter. * 12.3.1883 i Kbh. (Stefans, døbt i Vartov), † 29.6.1966 på Frbg., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: lærer, senere skolebestyrer Peter Mads Christiansen R. (1834–1904) og Kirsten Maren Holm Christensen (1841–1937). ~ 6.7.1910 i Nørre Lyndelse, Odense amt, med Laura Møller, * 23.2.1882 i Nørre Felding, † 22.10.1956 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Nørre Lyndelse, Jens Peter M. (1846–1920) og Marie Kirstine Nielsen (1850–1916).

R. kom fra grundtvigske kredse i Kbh., især inden for Kbh.s valgmenighed; han blev student (Efterslægtsselskabets skole) 1901 og cand.teol. 1907; som student deltog han ivrigt i Studenterkredsen og gjorde sig stærkt gældende ved sin humor og slagfærdighed; i et par perioder var han kredsens formand. Efter sin eksamen virkede han som lærer ved flere kbh.ske skoler og ledede 1909–14 Kirkelig ungdomsforening i Grundtvigs hus; i de samme fem år var han kateket ved Frederikskirken, blev 1914 residerende kapellan ved Stefanskirken og 1924 sognepræst sst. 1933 blev han provst for Nørre provsti. 1931 var han opstillet som grundtvigsk kandidat ved bispevalget i Århus, 1934 ligeså i Kbh. og 1935–53 var han en myndig biskop i Roskilde. En indsats der gjorde ham landskendt øvede han 1919–35 som redaktør af Menighedsbladet (Dansk Kirketidende) på grund af sine opbyggelige og aktuelle artikler, ikke mindst de ugentlige kommentarer i Ugens Krønike, skrevet med en bidsk og polemisk pen, men altid med et skær af forsonende humør og et vid som udfoldede sig i mange fyndige sentenser; også i andre blade skrev han hyppigt, var en meget søgt foredragsholder og udgav adskillige bøger af både opbyggelig og kirkepolitisk art, de sidste altid på en konsekvent grundtvigsk linje; særlig opmærksomhed vakte *Man spurgt* – svar i radioens spørgsmålsbrevkasse. Som biskop udførte han et stort arbejde i den kommission der i 1940'erne skabte Den danske Salmebog (autoriseret 1953). R. havde mange hverv, blev 1916 medlem af styrelsen for Kirkeligt samfund, var medlem af ko-

Rosendal, Axel

miteen for Grundtvigs mindekirke og sad 1928–40 i det kirkepolitiske udvalg; til 1945 var han formand for den danske afdeling af Kirkeligt verdensforbund til fremme af international forståelse. – K². 1947. DM. 1950. K¹. 1953. □Tegn. af Carl Jensen, 1943. Mal. af Johs. Glob, 1943 (Roskilde domk.). Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1945. Tre tegn. af Otto Christensen (Fr.borg), den ene 1953. Foto.

A. R. i Danske hjem ved århundredskiftet I, red. Povl Bagge, 1947 25–43. – K. Kjeldsen i Bavnen, 1935 129–32. – Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt

Rosendal, Hans, 1839–1921, højskoleforstander. * 4.9.1839 i Nørre Kollemorten, Øster Nykirke sg. ved Vejle, † 16.1.1921 i Lyngby, begr. sst. F.: gårdejer Nicolai Christian Peter R. (1816–1906) og Christiane Magdalene Erichsen (1804–85). ~ 1° 21.3.1861 i Hornum med Hansine Augusta Ravn, * 22.3.1840 i Møgelkær, Rårup sg., † 23.3.1873 i Vinding, d. af proprietær Hans August R. (1800–86) og Hedevig Olsen (1801–86). ~ 2° 4.9.1874 på Duebjerg i Kollund med Anne Katrine Christensen, * 28.7.1839 i Nordborg på Als, † 23.4.1920 i Lyngby (~ 1° 1869 med teglværksejer Christian Schmidt, 1839–71), d. af skibsfører Hans Christian C. (1807–75) og Jacobine Charlotte Petersen (1814–93).

R. tog 19 år gammel lærereksamen fra Jelling, dengang ledet af den grundtvigske forstander H. J. M. *Svendsen. 1859–60 var han lærer på Grundtvigs højskole Marielyst og kom i forbindelse med N. F. S. *Grundtvig og grundtvigske kredse i Kbh. 1860–67 underviste han ved Borgerskolen i Vejle. Hans historiske sans blev vakt da han som dreng så Frederik VII's hærskue på Lerbæk mark 1848; den blev styrket ved fodture med amtmand Orla *Lehmann der førte ham ind i den nyeste historie. Efter 1864 ønskede R. at gå i højskolens tjeneste, og med sin svigerfars støtte oprettede han 1866 højskolen i Vinding ved Vejle. Han ledede den i 25 år, 1887–92 virkede han desuden som lærer ved Vejle latinskole. 1892 overtog han ledelsen af Grundtvigs højskole der 1890 var flyttet til Lyngby. 1919 overlod han ledelsen til sin søn Hans August R. (1876–1971) men fortsatte som lærer til sin død, landskendt som en af højskolens betydelige skikkelser. – 1895–1904 var han leder af højskolelærerkursus på universitetet, 1898–1918 medlem af styrelsen for Kirkeligt samfund af 1898 og 1897–1917 for Dansk skoleforening. – R. udgav en række historiske skrifter: *Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie*, 1894, *Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844–94*, 1894, N. F. S. *Grundtvig*, 1909 og 1913, *Træk af Danskhedens*

Historie i Sønderjylland 1–11, 1911–12, Dronning Karoline Amalie, 1915, *Fra Danskhedens Kamp i Sønderjylland*, 1918 (på fransk, engelsk og svensk 1916–17). – Som højskolemand følte R. sig nærmere beslægtet med Ludvig *Schrøder end med C. *Kold. Han var en ypperlig fortæller, tidligt vakte hans interesse for den nationale kamp i Sønderjylland og gennem sit andet ægteskab kom han i nær forbindelse med grænselandet under fremmedstyret. I sin Lyngbytid holdt han ret livlig forbindelse med den svenske højskole og kaldtes på grundtvigsk „færgemanden ved Øresund“. – R. 1898. DM. 1913. F.M.I. 1917. □Litografi af I. W. Tegner, 1892, efter foto. Mal. af Thora Holmström ca. 1913 (Fr.borg) og af Axel Bredsdorff. Buste af S. Wagner, 1917, og af J. Nielsen-Sondrup udst. 1919. Foto.

Marius Sørensen i Højskolebl. XXXIV, 1909 1177–92 og XXXIV, 1919 1105–08. A. Dolleris sst. 1920 649–52 (om Katrine Rosendal). Helge Skovmand sst. 1921 83–90; sst. 97–104. Salomon Nielsen sst. 141–46. Malin Holmström-Ingers og Juhl Andersen sst. 167–72. Helge Skovmand sst. 1939 550f. H. A. Rosendal sst. 654–56 663 670–72 682. Marius Sørensen i Grundtvigs højskoles årsskr. 1917 3–9; R. J. Holm sst. 10–14. Leonard Holmström sst. 21–26. Edv. Lehmann sst. 27–31. H. A. Rosendal sst. 1921 3–20. Bertel Jensen sst. 37–47. Marius Sørensen sst. 66–85. H. A. Rosendal sst. 1922 3–19, 1923 3–16 og 1924 56–73. Chr. Hauch sst. 1931 46–85. H. A. Rosendal sst. 1937 22–39. [H. R. m.fl.]: Vinding folkehøjskole gennem 50 år, 1917. Marius Sørensen i Kirkeligt samf.s årbog, 1921 17–29. Salomon Nielsen: Fem af den da. folkehøjskoles banebrudere og Testrupmødet 1883, 1925 112–38. Danm.s folkehøjskole 1844–1944, red. J. Th. Arnfred m.fl., 1944 104–16. – Papirer i Rigsark.

Morten Bredsdorff

Rosenfeld, Léon Jacques Henri Constant, 1904–74, fysiker. * 14.8.1904 i Charleroi i Belgien, † 23.3.1974 på Frbg., begr. sst. F.: ingeniør Léon R. (1872–1918) og Jeanne Marie-Laure Mathilde Pierre (1880–1955). ~ 8.7.1933 i Micheroux i Belgien (b.v.) med Yvonne Françoise Marie-Anne Cambresier, * 7.5.1911 i Micheroux, d. af lærer Jules C. (1881–1953) og lærer Bertha Marthe Cathérine Marguerite Joris (1885–1919).

R. var belgier, men gennem sit livsvalg og hele sit livsværk var han i høj grad en international personlighed. Han virkede som professor i fire lande, men blev også i stor udstrækning benyttet som gæsteforsker og forelæser rundt omkring og havde videnskabelige kontakter over hele verden. Særlig stærk var hans tilknytning til Danmark. – Allerede i en alder af 22 år afsluttede R. sine studier i matematik og fysik med en doktorgrad ved universitetet i Liège og fortsatte derefter sin uddannelse i udlandet, i 1926–27 hos Louis de Broglie i Paris, 1927–29 hos Max Born i Göttingen og 1929–30 hos Wolfgang Pauli i Zü-

rich. Ved siden af København var disse institutter dengang de vigtigste centre for den teoretiske atom- og kvantefysik der på den tid var i rivende udvikling. R. har da også ydet væsentlige bidrag til teorien. Efter sin hjemkomst blev R. knyttet til universitetet i Liège, fra 1937 som professor. Han var nu blevet gift, og uden sin kones forståelse, støtte og omsorg ville R. næppe have kunnet gennemføre sit omfattende livsværk. – Omkring 1930 kom R. i forbindelse med Niels Bohr, og dette blev indledningen til et mangeårigt nært samarbejde. R. blev betaget af Bohrs ideer om komplementaritet. Ved sin dybe forståelse og klare fremstilling af problemerne kunne han få brede kredse af fysikere og andre videnskabsmænd i tale. I denne sammenhæng må nævnes den nu klassiske afhandling af Bohr og R. om måling af elektromagnetiske felter. Ligeledes når det drejede sig om udviklingen i kernefysikken som kom i gang i 1930'erne var R. aktiv i første linje. Hans publikationer behandler også mange andre fysiske emner, fx – i de seneste år – subtile problemer i statistisk fysik.

Ved at beskæftige sig med komplementaritetsteorien blev R. ført naturligt ind på spørgsmålet om hvordan den videnskabelige tankevirksomhed foregår (således var han fx meget optaget af Jean Piagets undersøgelser over udviklingen af børns begrebsverden). Fra hans ungdom havde historie R.s brændende interesse. Han var medstifter af det danske tidsskrift for videnskabens historie *Centaurus* og flittig medarbejder ved lignende udenlandske tidsskrifter. Hans kendskab til mange sprog, derunder græsk og latin, gav ham mulighed for at læse originalkilder. Videnskabens historie indtager derfor en fremtrædende plads i det af R. selv foretagne udvalg af afhandlinger til et bind med hans skrifter. Et andet stort afsnit i dette bind indeholder artikler om komplementaritet og filosofi. Fra og med 1930 tilbragte R. seks måneder om året i København for at fortsætte samarbejdet med Bohr. Han blev hjemkaldt 1940 på grund af krigen, og derved blev den personlige kontakt afbrudt. Fra 1940 var R. professor ved Utrecht universitet (som imidlertid blev lukket af de tyske myndigheder) og fra 1947 i Manchester. Og efter oprettelsen af *NORDITA* i København blev han 1958 knyttet til denne institution og fik derved mulighed for at genoptage sit gamle samarbejde med Bohr indtil dennes død 1962. – 1955 grundlagde R. tidsskriftet *Nuclear Physics* der hurtigt fik en fremtrædende international position. – R. var medlem af en komité ved Institut de la Vie i Paris som organiserede møder mellem repræsentanter for forskellige videnskabelige discipliner. Denne virksomhed imødekom hans ønske om at

se de store sammenhænge i menneskelig tænkning. – R. organiserede og påbegyndte udgivelsen af Niels Bohrs samlede værker der danner et forbilledt for sådanne foretagender på det højeste videnskabelige niveau.

R. var ikke nogen stridbar natur når det drejede sig om hans egen person. Men han kunne være ubønhørlig og skarp i en kamp om videnskabelig sandhed og redelighed. Forudfattede meninger var ham en vederstyggelighed. Det var denne indstilling der værdsattes så højt af hans kolleger og elever. For udviklingen af dansk fysik har R. ydet en indsats hvis betydning vanskeligt kan overvurderes.

L. R.: Selected papers, udg. Robert S. Cohen og J. J. Stachel, Dordrecht 1979 = Boston studies in the philosophy of science XXI (heri bibliografi 911–21). – Nuclear physics A CCXXXIII, Amsterdam 1974 97f. C. Møller i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1974–75 63–80 (heri bibliografi). Stefan Rozental i Fysisk t. LXXIII, 1975 97–105.

Stefan Rozental

Rosenfeld, Leopold, 1849–1909, komponist, sanglærer. * 21.7.1849 i Kbh. (Mos.), † 19.7.1909 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: kantor ved synagogen Isidor R. (1811–80) og Helene Nathan (1814–83). Ugift.

R. blev som ung sat i handelslære til trods for, at hele hans lyst stod til musikken. Først da han i seks år havde stået i lære hos G. A. Gedalia, fik han lov til 1872 at begynde musikstudiet på konservatoriet. Nogen autoritetstro elev blev R. aldrig. Nødvendigheden af et nøjere teoretisk studium var den vordende komponist ikke langt fra at underkende, og hans værker vidner da heller ikke om tilbøjelighed til omhyggeligere udarbejdelse. Som skabende kunstner er R. i første række romanceskomponist, en betydelig melodisk opfindsomhed går hånd i hånd med behændig og effektiv harmonisk iklædning. R. vandrede i tidens baner i sine sange, kunne træffe både en blid dansk stemning og en eksotisk farverig og opnåede en ikke ringe succes. Blivende værd har hans sange dog ikke haft, selv om de, også af eftertiden, er blevet en del benyttet som studiemateriale. Nogle større værker, korværket *Henrik og Else* (tekst af Chr. Winther, 1885), *Aftensang* (C. Hauch, opf. 1906), *Bjergpigen* (C. Hauch, opf. 1906), klaverstykker, en violinromance, en fantasiouverture, rapsodi for orkester, strygekvartet, de tre sidste blandt mere i manus. i Det kgl. bibliotek, led en endnu krænker skæbne. – Inden for det kbh.ske musikliv opnåede R. allerede som ung en vis position. I mange år var han musikanmelder ved „Dannebrog“, og som sådan konservativt og antiwagnerisk indstillet. Til Tids-

Rosenfeld, Leopold

skrift for Musik og Teater og Musikbladet skrev han talrige recensioner, og 1887 udgav han en pjece *Om Textsang*, udsprunget af hans iver for at forbedre sangerens tekstudtale. Uden at være sanger af uddannelse fik R. en meget stor skare sangelever. Han var i en længere periode ligefrem modesanglærer og var navnlig med hensyn til musikalsk instruktion af betydning for adskillige af vor operas berømteste navne med Vilh. *Herold, Peter *Cornelius, Helge *Nissen og Johanne *Krarup-Hansen i spidsen. For den store musikfest i Kbh. 1888 var R. en drivende kraft, han var medstifter 1901 af Dansk koncertforening og tog sig også varmt af sine trængende kollegers sag som medstifter og beforder af Understøttelsesforeningen for musiklærere og -lærerinder. Også andre nødlidende tog han sig med varmt hjerte af, således testamenterede han hele sin formue til Skagens redningsfiskere. – Tit. professor 1889. □ Afbildet på satirisk tegn., Musik i atelieret, 1887. Karikatur af Eva Drachmann. To mal. af Viggo Johansen.

Politiken 9.12.1885. Ch. Kjerulf sst. 20.7.1909. Berl. tid. 15.10.1889. Dannebrog 20.7.1909. Hugo Seligmann i Det ny årh. VI, 1909 749–52. Ch. Kjerulf: Erindr. I. Grøn ungdom, 1915 284–89. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917 78–90. Sextus Miskow: Pelikohl el. så galt gik det, 1928 148–51. L. B. Fabricius: Træk af da. musiklivs hist., 1975.

Nils Schiørring

Rosengaard, Tetz Tetzen (Teze Tezesen), † 1476, ærkedegn, kongens kansler. † 1476, begr. i Roskilde domk. F: Tetz R. i Kværkeby († ca. 1420) og Tale Jensdatter Qvitzow († tidligst s.å.).

R. tilhørte den gren af den rügiske adelsslægt Schlaweke der var indvandret til Sjælland. Navnet Rosengaard stammer fra godset Rosengarten på Rügen. De danske slægtsmedlemmer var udpræget embedsadel, og adskillige gjorde gejstlig karriere. – R. var kannik ved Roskilde domkapitel senest 1442, dekan sst. 1447, ærkedegn 1450. 1455–57 nævnes han som kongens kansler; i denne egenskab synes han at have fulgt Christian I til et forhandlingsmøde i Rostock 1456. Han var en stridbar natur der myndigt og hensynsløst hævdede sine egne og kirkens rettigheder; han veg ikke tilbage for at bandlyse en sydsjællandsk herremand, med hvem han havde en ubetydelig godsstrid. Om ærkedegnens ret til den gejstlige jurisdiktion i visse herreder kom han i konflikt med Roskildebispens Oluf *Daa; træten indankedes for ærkebispens, men synes bortfaldet ved Oluf Daas død 1461. Til dennes efterfølger Oluf Mortensen *Baden stod R. utvivlsomt i et bedre forhold; en tid bestyrede han bispelenet Selsø, men kom også her i strid

med sin nabo, Peder Bille til Svanholm. Årene synes i det hele ikke at have stemt ham mildere. 1468 bortgav paven endog hans embede til en tysk klerk, fordi han – vistnok egenhændigt – havde gennempryget og livsfarligt såret en svensk præst og ladet hånt om den påfølgende bandlysning. Da R. senere forekommer som ærkedegn, må han på en eller anden måde have forstået at fri sig for denne alvorlige sag.

Acta pontificum Danica III, udg. Alfr. Krarup og J. Lindbæk, 1908. – Danm.s adels årbog XXIX, 1912 391. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 1954–64 (reprint. 1979–80). Troels Dahlerup: Studier i senmiddelalderlig kirkeorganisation, 1963 = Kirkehist. studier 2.r.XV. Roskilde kapitels jordebog 1568, udg. J. O. Arnhøj, 1965 (især noterne). T. Jexlev i Hornsherredundersøgelsen, red. Sv. Gissel, 1977 = Det nord. ødegårdsprojekt. Publ. II.

*Henry Bruun**

Rosenhoff, Caspar Claudius, 1804–69, forfatter, journalist. * 18.11.1804 i Kbh. (Garn.), † 19.1.1869 på Frbg., begr. sst. F: generalitetsfyrbøder Johan Frederik R. (1750–1818, ~ 1° med Marie Elisabeth Bay, 1745–1803) og Anne Margrethe Nielsdatter (1776–1861). ~ 1° 10.2.1831 i Kbh. (Petri) med Caroline (Catharina) Maria Lisette Seefelt, * 12.9.1807 i Demmin, † 17.6.1841 i Kbh. (Petri), d. af buntmagermester Johan Frederik S. og Sophie Maria Volchsдорff. ~ 2° 16.11.1841 i Kbh. (Petri) med Pauline Jacobine Jacobsen, * 14.5.1809 i Kbh. (Mos.), † 24.2.1879 sst. (Frbg.), d. af købmand Jacob Moses (J.) (1771–1828) og Eva Gumpertz (1781–1865).

R. kom to år gammel i huset hos en moster og hendes mand, bager Seefelt, hvis pleje- og broderdatter blev hans første hustru. At blive student måtte han opgive af økonomiske grunde, og fra 1824 forestod han nogle år bageriet sammen med plejefaderens enke efter hans død han arvede huset. Iøvrigt læsende og med sans for musik og adskillige praktiske opgaver sled han nu og alle dage for livsopholdet, samtidig med at en varm og human interesse og en ualmindelig evne til at producere let og korrekt, især dog i ubunden stil, gjorde ham til skribent. Han underviste og afskrev noder; 1827 fik han sin første fortælling trykt i Overskous Maanedrosen og optrådte nu uafbrudt i blade og tidskrifter med fortællinger, digte og skildrende og ræsonnerende bidrag. Matthias Claudius var hans første forbillede; men han påvirkedes snart af den samtidige tyske oppositionelle og reformvenlige litteratur, og i hans forfatterskab forenedes oplysningstidens dydige borger med den modige frihedssanger og sociale fremskridtsmand. Han støttede sig her på sit kendskab og sin kærlighed til samfundets små. Dybt gik han just ikke; men af posøren

havde han meget lidt, og når hans virken senere hen ofte kun omtales på grund af J. L. Heibergs spot over dens fladhed i „En Sjæl efter Døden“ bør man også huske at der var et socialt element i den som hverken Heiberg eller den snævre spidsborger i hans digt ville kunne vurdere efter fortjeneste. 1831–34 var han (med mellemrum) medredaktør af Allernyeste Skilderie af Kjøbenhavn. Juli 1835 til dec. 1846 gjorde han sin egentlige, man tør vel sige historiske indsats som redaktør af ugebladet *Den Frisindede* som han selv næsten helt fyldte. Fra stænderinstitutionens fremtræden indtil det sidste år før det folkelige gennembrud holdt han det gående som den lavere middelstands digter, belærer og underholder. Hans kritik af administrationen og hans almindelige ytringer af uforbeholden opposition indbragte ham beslaglæggelser, bøder og censur (kun i korte perioder havde han stråmænd som ansvarshavende); men hans redelighed og godsindethed anerkendtes i længden både af myndigheder og åndsaristokrater, og da han omsider måtte give op var J. L. Heiberg og H. C. Ørsted med til at anbefale ham til en kongelig årsunderstøttelse på 200 daler der blev til 300 da den ny tid kom som han havde arbejdet hen imod. Det hus i Lavendelstræde han havde arvet efter plejeforældrene måtte han 1839 opgive. Han havde under alt dette i flere år været redaktør af et underholdende ugeblad *Concordia*, skrevet om La Grippe og mæslinger, udgivet samlinger af sine digte og fortællinger og meget andet. 1848 kom det dramatiske digt *Bissekræmmeren*, en slags populær, demokratisk Faustiade. Under Frederik VII fortsatte R. sit brogede forfatterskab: skuespil, børnebøger, om duehold, amatørtegnning, astronomi osv. *En Silhouetteur* (af C. Asper Courrosa), 1853 har lidt historisk værdi ved dens officielle skildringer af kendte samtidige. En episk digtkrans har den betegnende titel *De Fattiges fattige Sanger*, 1857. Til hans dygtigt redigerede *Danmarks Illustrerede Almanak* bidrog tidens bedste forfattere og tegnere. I den sidste del af sit liv, 1845–69, var han tvunget til at leve yderst beskedent i et værelse på etablisementet Alléenberg på hjørnet af Frederiksberg allé og Pile allé. Om den dystre genbo, Frederiksberg kirkegård, har han skrevet to digtværker: *En Nat paa Frederiksberg Kirkegaard*, 1859 og *En Dag paa Frederiksberg Kirkegaard*, 1862. I 1860'erne var han gledet afgjort i baggrunden, men arbejdede stadig med pennen for hjem og børn uanset voksende svagelighed. Hans *Udvalgte Digte* udgaves af hans datter med et forord af Carl *Ploug 1873. Bedst er hans vers når de præges af vemodig følsomhed eller godlidenhed lune; nogen pointerende evne besad han og

så. Selv var han dog med rette ikke utilfreds med sit livs resultat. – Sønnen Orla Albert Vilhelm R., * 1.10.1844, † 4.6.1905, undervistes i musik af bl.a. N. W. *Gade og blev 1881 efter at have virket privat som musiklærer fast ansat ved konservatoriumet som lærer i harmonilære, kontrapunkt og fuga. Han var her en forstående støtte for Carl *Nielsen. 1892 trak han sig tilbage da han følte sig forfordelt ved nyordningen efter Gades død. Han skrev selv musik, bl.a. „pedalstudier“. Fra 1895 fik han understøttelse på finansloven. □ Litografi af E. Lehmann, 1842, efter dette litografi, digtergruppe, af A. M. Petersen, 1848. Mal. af E. Lehmann. Fremstillet på satirisk tegn. af W. Marstrand, 1843 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af digtergruppe af N. Simonsen ca. 1848 (Fr.borg). Litografi 1869, i samme type en række træsnit, bl.a. af H. P. Hansen 1869 og 1886. Foto.

Fædrelandet 20.1.1869. Fr. Bjarfod] i Ill. tid. 7.2. s.å. Dagbladet 21.2. s.å. Carl Ploug i C. R.: Udv. digte, 1873. Otto Borchsenius: Fra fyrrener I, 1878 167–73. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s. hist. I–II, 1931–34. Morten Borup: Johan Ludvig Heiberg II–III, 1948–49. [J. Davidsen:] Gamle minder fra Frbg. og Vesterbro, ny udg. 1953 69 158. Frbg. billeder, ved Erik Ebstrup og Sv. Houmøller, 1963 = Frbg. gennem tiderne IX, 2 225f. Egill Snorrason i C. R.: En nat på Frbg. kirkegård . . . , 1976 5–40.

Uffe Andreasen (Paul Læssøe Müller)

Rosenhoff, Orla, se Rosenhoff, C.

Rosenkilde, Adolph Marius, 1816–82, skuespiller, forfatter. * 16.2.1816 i Kbh. (Slotsk.), † 14.10.1882 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kgl. skuespiller Christen Niemann *R. (1786–1861) og Maren Falck Christensen (1786–1852). ~ 15.10.1844 i Kristiania med skuespiller Anne Kirstine Paaske, * 25.2.1825 i Kbh. (Helligg.), † 28.5.1885 sst. (Slotsk.), d. af hører Anders P. (1790–1858) og Anne Sophie Schiødt (ca. 1787–1859). – Bror til G.*R. og Julie *Sødring.

R. kom til verden i det år faderen debuterede. Han voksede op i en sfære af teater og litteratur, og var kun elleve år da faderen opdagede at han havde sceniske evner. 1836 blev han privat dimmitteret student, og n.å. optrådte han på Det kgl. teater som Ludvig Thostrup i *Østergade og Vestergade* (19.3.1837). Valget var uheldigt, da rollen var en af faderens geniale fremstillinger, og en sammenligning faldt ikke ud til sønnens fordel. Lignende betragtninger gjaldt også hans næste opgaver; han kunne ikke hævde sig ved siden af Ludvig *Phisters forvandlingsgeni og C. *Foersoms brede lune, og hans lighed med faderens skadede ham; han virkede gammel og tør mod dennes ungdommeligt-springske komik. Da et forsøg i operaen som Leporello i *Don Juan*

heller ikke lykkedes trods R.s sikre musikalitet, tog han 1839 engagement ved Kristiania teater der dengang var dansk. Her udvikledes han gennem et stort repertoire i ti sæsoner (1842–43 virkede han som turnéseekretær hos Ole Bull i Skandinavien og Tyskland) og blev en yndet komisk karakterfremstiller, også i syngespil og operaer, fra Zierlich i *Aprilsnarrene* til Caspar i *Jægerbruden*. Da han følte at en brydningstid mellem norsk og dansk sprog var nær, modtog han sammen med sin hustru et tilbud fra Casino i Kbh. hvor han 6.11.1850 optrådte første gang som skolemesteren i den norske vaudeville *Til Sæters*. Casinos husdigtere O. Chievitz og A. v. d. *Recke, H. C. *Andersen og C. *Hostrup fik en vigtig støtte i R. der viste sit mesterskab, når han var den selvbehelige filister i *For Alvor* og sin begrænsning når han spillede v. Buddinge i *Genboerne*. Den brede, svulmende komik blev aldrig hans område. I sæsonen 1855–56 assisterede han F. L. *Høedt og Michael *Wiehe på Hofteatret, bl.a. som Poirier i *En fornem Svigersøn*, og vendte så med dem tilbage til Det kgl. teater hvis jubeloldning faderen nu var. Der ventede stadig R. megen modstand som han måtte overvinde ved sej udholdenhed. Hans genoptræden efter sytten sæsoner forløb uheldigt: Jacob v. Tyboes buldrende væsen var ham fremmed, og det blev som hans modsætning Jeronimus (især i *Erasmus Montanus* og *Pernilles korte Frøkenstand*). Corfitz, Vielgeschrey og pedanterne at han vandt sine sporer. Men først måtte mindet om den gamle Rosenkilde blegne. Man betragtede 1857 R.s Geronte i *Scapins Skalkestykker* som en karikatur af faderens figur, men ved stykkets genoptagelse 1871 ansås den for et mesterværk.

Sjældent har en begavet og ejendommelig skuespiller måttet vente så længe på almindelig anerkendelse. Det var de roller som R. selv kreerede, der forvandlede ligegyldigheden for hans kunst til beundring, først og fremmest den til kasketmager reducerede hattemager Conradsen i *De Fattiges Dyrehave*, og den konfuse justitsråd Winge i *Besøget i København*. Disse figurer var lystspilskikkelser af høj rang, bygget på iagttagelser og klassisk form. R. var en af de let kendelige komikere der ikke anvender maske, og mangfoldighed var ham ikke givet i vuggegave men hans slæbende, knirkende stemme vakte bestandig latter i forbindelse med hans pudsige mimik og gestus, hans tales pludselige blanding af alvor og komik. Sætningernes psykologiske indhold interesserede ham ikke så meget som de komiske virkninger han kunne vride ud af dem. Han arbejdede bestandig med enkeltheder og under dette motto, at skuespilleren „burde vogte sig vel for at træde en Rolle ud som en gammel

Sko; kun ved bestandig at være ny, ved at avancere, kunde han siges at arbejde kunstnerisk“. I komedier med en filistrøs-hygge atmosfære befandt R. sig i sit es; han puslede så hjemligt som om scenen var hans dagligstue. Hans kunst tilhørte voldenes Kbh. og de dramatikere som har gengivet livet der, hvad enten det var Ludvig *Holberg, J. L. *Heiberg, Henrik *Hertz eller Hostrup. Hans virke var både bevarende og nyskabende; i det første tilfælde, fx over for Trop i *Recensenten* og *Dyret*, den Stundesløse eller assessor Svale i *Eventyr paa Fodrejsen* forandrede han ikke grundopfattelsen, men nøjedes med at gå den efter i enkeltheder; i det andet tilfælde blev han mester i det bornerte og indskrænkede og ved sin lunerige tørhed i de senere år en herlig modsætning til Olaf *Poulsens frodighed, således at det gamle komiske typeforhold fra Holbergs tid mellem Clementin og Londemann blev opretholdt. Latterlige adelsmænd der har bevaret en vis air kunne R. fremstille (markien i *Postillonnen i Longjumeau*), og perler af karakteriserende komik, mønstret for efterfølgerne, var kontormanden Jensen i *En Skavank*, etatsråden i *I den anden Verden* og Gobbo i *Købmanden i Venedig*. Faderens flagrende genialitet og rørende naivitet var hos R. omsat til minutios beregning af de sceniske virkemidler. Han var en stor skuespiller i det små, en ejendommelig individualitet med større refleksion end inspiration og større realisme end komisk poesi. I de senere år virkede han som elevinstruktør; han optrådte sidste gang 14.10.1881 som etatsråden i *Umyndige i Kærlighed*. Sophus *Neumann burde være blevet hans efterfølger om end hans kunst i højere grad var beslægtet med faderens evner.

Ligesom faderen syslede R. med humoristisk forfatterskab, hvoraf den 1861 offentliggjorte fortælling *Anders Tikjøb* 1923 (sidste optr. 1975) i dramatisk form med held er opført på privat-scenerne. Modellen til den populære jyske degn var en halvbror til faderen. 1872 samlede han sine fortællinger i to bind under titlen *Mellem Sæsonerne*. R.s brede fortællelemåde var ikke uden iagttagelseevne, men historierne skulle helst foredrages af ham selv. På scenen anvendte han sit talent for anekdoten i *Sovedrikken* (Ill. tid. 14.3. og 4.4.1875). – Et lykkeligt ægteskab levede R. med sin hustru, *Anne R.*, som han traf ved Kristiania teater hvor hun 1843 debuterede som Henriette i *Bruden*. Hun besad sikre sceniske egenskaber i sin borgerlige nydelighed og sin friske sangstemme, og da hun 1850 blev Casinos første vaudevilleprimadonna, erobrede hun publikum lige så let som i Kristiania. I mandens kampår gik hun fra sejr til sejr; 1855–56 var hun Høedts og Wiehes medspillende på Hofteatret

og fulgte med sin mand til nationalscenen, men i de opgaver hun fik der, var kvikhed og charme ikke tilstrækkeligt; hun sang bl.a. Cendrillon i Nicolo Isouards syngestykke, var Zerlina i *Don Juan* og i *Fra Diavolo* og forsøgte sig, da stemmen pludselig svandt, som Rikke i *Genboerne*, Carl II i *Man kan, hvad man vil* og Leonore i *Julestuen*; men mens ægtefællen nu vandt frem, gik hun tilbage og allerede 1.9.1864 optrådte hun sidste gang som tredje rådsherreinde i *Den politiske Kandestøber*. Hun afgik fra aug. 1865. – R. 1874. □ Afbildet på scenebillede litograferet efter tegn. af E. Lehmann. Tegnet i rolle af Fritz Jürgensen (Teatermus.). Litografi 1853. Træsnit 1868 og træsnit efter dette 1870. Træsnit af H. P. Hansen 1869 – litografier i samme type 1869 og 1871–1878 og 1882. Malet i rolle af O. Bache, 1872, tegnet af V. Rosenstand, kostumbilleder i træsnit af F. Hendriksen. Tegn. af F. Henningsen, efter denne træsnit 1882. Flere træsnit 1882. Træsnit 1885 og i gruppe 1886. To tegn. (Teatermus.). Foto.

Teatret XVI, 1916–17 31f (breve). – Th. Overskou i III. tid. 7.11.1869. Edv. Brandes: Dansk skuespilkunst, 1880 258–73. Aug. Bournonville: Efterl. skr., 1891 87–92. Otto Borchsenius: Hjemlige interier, 1894 197–212. Julie Sodrings: Erindr. 1–II, 1894–95 (ny udg. 1951). Erik Bogh: Min første forfatterid, 1897 65f. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. 1–V, 1921–30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890–92, 1970.

Robert Neiiendam*

Rosenkilde, Anne, se Rosenkilde, Adolph.

Rosenkilde, Christen Niemann, 1786–1861, skuespiller, forfatter. * 8.1.1786 i Slagelse, † 12.11.1861 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: bogbinder Lars R. (1758–1808) og Henricha Lund (ca. 1749–1819, ~1° med skomager Christen Niemann, ca. 1729–85). ~7.5.1811 i Århus med Maren Falck Christensen, døbt 29.11.1786 i Århus, † 4.11.1852 i Kbh. (Slotsk.), d. af skipper, senere købmand Jørgen C. (1750–1808) og Maren Falck. – Far til Adolph *R., G. *R. og Julie *Sodrings.

Ligesom J. C. *Ryge var R. embedsmand og gift inden han vovede springet over i teatrets verden. Han blev student 1804, dimitteret fra skolen i sin fødeby, men nåede ingen embedseksamen. Fra huslærer blev han kordegn ved Frue kirke i Århus og hører i sognets friskole hvorfra han 1812 avancerede til kontor ved domkirken – han prædikede når præsten var forhindret – desuden blev han overlærer ved fattigskolen. En dygtig violinist var han også og deltog i klubben Polyhymnias dilettantforestillinger hvor prins Christian Frederik – senere Christian VIII – lagde mærke til hans komiske talent og tilsagde ham

sin støtte hvis han ville søge ansættelse ved Det kgl. teater. R. vovede forsøget, og efter en prøve for sin debut blev han kgl. ansat. Hans første optræden fandt sted 19.3.1816 som elskerens Balozi i C. Schalls syngestykke *De tre Galninger*. Direktionen trængte til en tenor og ville, trods hans protest, gennemtvinge R.s vokale anvendelighed da han var i besiddelse af en smuk sangstemme, – uden at tage hensyn til at han i øvrigt så slet som muligt passede til lyriske sangpartier. Hans magre ansigt havde skarpe træk, og hans skikkelse var smal og kantet med tynde ben. Dette ejendommelige skolemesterydre kunne blive teatret til stor nytte i komiske roller, men da ingen opgaver af den art var ledige måtte R. kæmpe hårdt, også i økonomisk henseende, for at overtyde samtiden om sin begavelse. Teatrets sekularfest 1822 gav ham omsider mulighed for at vise sin originalitet. Forinden havde han ved sit fantasifulde sangforedrag som Don Bazile i *Figaros Bryllup* og ved sin senile selvtilfredse magister Stygotius i *Jacob v. Tyboe* vist hvad han due- de til. Holberg blev hans klassiske, Heiberg hans moderne forfatter. I iagttagelsen og evnen til med lune at gengive hvad han så i livet var han beslægtet med dem begge. Med sin snurrige personlighed som grundlag karakteriserede han rollerne; han var let kendelig og dog den figur han skulle være. Det dybe perspektiv i replik og lune var hans særlige nådegave, og derfor blev hans småroller ofte centrale lyspunkter i forestillingerne, fx hans tørre og seje trojanerjyde i *Ulysses v. Ithacia* og hans sladderagtige Rosiflengius i *Det lykkelige Skibbrud* var lige så lumsk og slesk, som Sivert Posekigger i *Den politiske Kandestøber* var komisk-vissen. Men også de store opgaver nyskabte han: Erasmus Montanus fik et mere menneskeligt indhold end før; han måtte vel rette sine meninger efter folkene på bjerget, men gjorde det med ironi, og siden spillede han Per Degn der ikke sattes op i den Marstrandske rundbuestil, men blev en radmager lærertype med et snyltende væsen, mere en ræv end en dumrian.

Fremstillingen af Jeronimus var R.s speciale, navnlig blev typen taget ud af livet i *Julestuen* og *Pernilles korte Frøkenstand*, men især var Vielgeschrey (1843) et mesterværk; rollen syntes skabt for R.s personlighed, og hans beherskede forvirring fremkaldte ikke alene latter, men også medfølelse. Genialiteten hos R. var det spillende lune på baggrund af alvor, og derfor blev Corfitz' græmmelse i *Barselstuen* både komisk og gribende. Denne elskelige evne til på én gang at bevæge og mere benyttede Heiberg, da han skrev Trop i *Recensenten* og *Dyret*, 1826 som R. gjorde til en uforgængelig type i vort nationale

repertoire, naiv og løjlig, barnlig og småffiffig, med malende gestus og uimodståelige improvisationer. Det musikalske i Heibergs scenedigtning fik en fortrinlig fremstiller i R. Heiberg havde set hans drengeskadhed i Hans og Trine og udnyttede den som Hans Mortensen i *Aprilsnarrene* og Peter i *Et Eventyr i Rosenborg Have*. R. bidrog overordentlig til vaudevillernes sejrsgang; S. Kierkegaard skrev, da han havde set ham som retsbetjenten Hummer i *De Uadskillelige*, at R. altid når han gjorde sin entré kom „ligesom direkte fra Uendeligheden og med dennes Fart, besat af alle Lunets Aander“. I Elverhøj skabte han hemmelighedskræmmeren Bjørn hvor også dragten gav et bidrag til karakteren: først var han grå som en indspunden larve, men når alting opdagedes sprang han ud i lyserødt taft som en flagrende sommerfugl. R.s udtryk for troskyldighed og naivitet kulminerede da han spillede titelrollen i *Michel Perrin*, 1835 hvor A. Bournonville især beundrede hans elegiske element i det komiske. Denne naive skikkelse, Trop, Vielgeschrey og assessor Svale i *Eventyr paa Fodrejsen* dannede ved R.s 70 års dag hovedpunkterne i hans kunst, og på samme tid gav han et selvportræt i milde farver som den gamle Rigaud i *Den Ældste* om hvilken Meir Goldschmidt skrev at det usædvanlige var lykkedes R. at „fjerne Strid og forene alle i samme Paaskønnelse af et Nationaleje“. I offentlighedens bevidsthed stod han i sin sidste periode som en af alle beundret, original personlighed. Carl Bloch forevige ham siddende læsende i lænestolen i sin beskedne stue ved Vestervold. Han optrådte sidste gang 7.9.1861 som Sivert Posekigger. Sammen med N. P. Nielsen var han den første aktive skuespiller, der modtog ridderkorset.

I sit liv og sin kunst var R. en satirisk natur på post mod overdrivelser. Han var intet forvandlingsgeni som L. Phister og havde ingen bred komisk myndighed som Kristian Mantzius. Originaliteten var udtømmelig; figurens grundbillede stod urokkeligt, men replikkens enkeltheder overlod han til øjeblikkets inspiration. Betoningerne var ikke et resultat af flid, men fødtes i det nu han levede i situationerne. Derfor kaldte dr. Ryge hans spil „Indstudering for Publikums Øjne“, og Phister sagde: „Hvis R. havde min Korrekthed og jeg hans Lune, vilde vi være de to første Skuespillere i Verden“. R. var en genial improvisator og mimiker i slægt med commedia dell'arte med hjertets og lunets nådegave i de mange indfald som udsprang af hans fantasi i øjeblikkets stemning. Datteren Julie Sødring havde arvet hans komiske poesi. Han var en ny-skaber, fra hvem der udgik en tradition. Sønnen

Adolph Rosenkilde blev hans fortsætter, men kunstnerisk set var Sophus Neumann den som kom ham nærmest, især når han spillede R.s gamle roller, Den indbildte Syge og Iversen i *Abekatten*.

For at forbedre sine i de yngre dage meget tryk-kende økonomiske kår var R. udgiver af ugebladet *Brevduen* 1818–24 og medredaktør af Københavns Morgenblad 1825–26. Han oversatte skuespil og bearbejdede operatekster og forsøgte sig som dramatiker med vaudevillen til minde om slaget på reden *Vennernes Fest*, 1826, der opførtes 21 gange, og hvori han selv spillede en pi-berdreng fra fødebyen, men da han med *Den dramatiske Skrædder*, 1828 ville skabe en ny politisk kandestøber kunne end ikke hans lune som smeddrengen Peter redde komedien fra fiasko. I hans småfortællinger og navnlig i hans breve kan eftertiden få et begreb om hans springske, kåde lune. Han kunne sikkert have skrevet en værdifuld levnedsbog, men nåede ikke ud over barndomstiden i Slagelse. Selv vurderede han ikke sin litterære produktion højt. Den blev 1877 udgivet i to bind under titlen *Efterladte Skrifter* ved Peter Hansen. – R. 1850. DM. 1861.

□ Rollebilleder stukket af C. V. Bruun 1827, 1828 og 1829. Litografi af E. Bærentzen, 1841, efter dette træsnit af C. P. T. Rothweiler efter tegn. af P. Klæstrup, 1842. Buste af Stephan Ussing udst. 1846. Tegn. af J. V. Gertner, 1847 (Teatermus.), litografi af samme, 1850. Rollebillede af E. Lehmann, 1849 (Teatermus.). Mal. af C. Bloch, 1854 (Hirschsprung), gentagelse s.å. (Fr.borg), raderet af C. C. Andersen, 1870 og litograferet 1877; kopi (Det kgl. teater). Tegn. af A. Dorph, mal. af samme, 1855 (Det kgl. teater), kopi af H. C. Vantore (Teatermus.) og af Daniel Hvidt, i træsnit 1860 efter tegn. af H. Olrik, samt træsnit 1867. Litografi 1859 efter daguerreotypi. Træsnit 1867. Malet i rolle af O. Bache, 1872 (Teatermus.). To tegn. af N. J. Bredal (sst). Træsnit i rolle af A. Closs. Foto. – Mindetavle på den gl. latinskole i Slagelse.

Selvbiografi i R.: Efterl. skr. I, 1877 1–95. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 94–115. – Marius Rosenkilde: Stamtv. over familien Rosenkilde, 1883 23f. [J. C. Ryge:] Kritik sammenligning . . . , 1832 20. [F. L. Liebenberg:] Bidrag til den oehlenschlägerske lit.s. hist. II, 1868 164f. Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. 1979) 414f. P. Hansen i R.: Efterl. skr. I, 1877 III–LIV. Ludv. Holberg: Samtlige comoeider, ved F. L. Liebenberg. Jubeludg. III, 1888. Julie Sødring: Erindr. I–II, 1894–95 (ny udg. 1951). J. C. Normann: Holberg på teatret, 1919. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937.

Robert Neiiendam*

Rosenkilde, Georg Henricus, 1814–91, fotograf, kalligraf. * 15.11.1814 i Kbh., † 23.5.1891 sst. F:

kgl. skuespiller Christen Niemann *R. (1786–1861) og Maren F. Christensen (1786–1852). ~24.2.1849 i Kbh. (Trin.) med Wassmine Cathrine Wassmann, *23.8.1823 i Naskov, †8.12.1889 i Kbh. (Holmens), d. af arrestforvarer Johan Gottlieb W. (ca. 1778–1823, ~1° med Cathrine Magdalene Winther) og Juliane Wolfermann. – Bror til Adolph *R. og Julie *Sødring.

R. blev ikke student som faderen og broderen, men gik underofficersvejen. Det var som krigsassessor og som lærer i ret- og skønskrivning ved sit eget institut han i foråret 1863 tillige gav sig til at fotografere med eget atelier. 1865 bistod han Just Mathias *Thiele ved fremstilling af fotografier. I den underbelyste, fremkaldte hinde på et vanligt glasnegativ indrises med radernål eller lignende et billede, hvoraf der på fotografisk vis tages det ønskede antal aftryk. Thiele og R. fik W. *Marstrand og andre til at forsøge sig, og R. udstillede det følgende år i Stockholm en række af disse billeder. Det der gjorde R. kendt var dog hans fotografiske „kostumbilleder“ hvoraf den første serie kom 1864 med visitkortfotos af Det kgl. teaters førende kunstnere i yndede roller. De følgende år opdyrkede han en anden specialitet: på visitkortkartonen var litograferet to felter, i det øverste var indklæbet et halvfjursportræt af en digter, politiker, maler, billedhugger, arkitekt eller komponist, og i det nederste felt et vers eller en sentens, en politisk udtalelse, ofte om Sønderjylland, et maleri eller en tegning, en skulptur, en opstalt eller et par nodelinjer, alt naturligvis fra den gængvorne produktion, og på kartonens bagside ofte med den pågældendes navnetræk i faksimile. Kostumbillederne udkom 1865 også i stort format. Da hovedparten af portrætterne er optaget med anvendelse af multiplikator-kassette der på én stor plade gav plads til mange små billeder, er de ensartet monterede billeder ikke altid identiske. Om sin bror udsendte R. ca. 1872 i bogform *A. Rosenkilde Sceniske Billeder*. 1881 udgav Ernst *Bojesen med R.s optagelser *Kunstner-Album. Fotografiske Portraiter med kortfattede Biografier samt Gjengivelser af Kunstværker* i to bind med hvert 24 bildende kunstnere. – R. 1884. □Tegn. af J. V. Gertner, 1845. Foto.

G. R. Fortegn. over fotografiske arbejder, 1871. – J. M. Thiele: Af mit livs årbøger, udg. Carl Dumreicher II, 1917/190.

Bjørn Ochsner

Rosenkilde, Volmer, 1908–80, antikvar, forlagsboghandler. *15.5.1908 i Grenå, †18.4.1980 i Skovshoved, begr. i Ordrup. F: postekspedient, senere postmester Peter Viggo R. (1870–1935) og

Ane Katrine Skytte Jensen (1878–1960). ~16.6.1939 i Kbh. (b.v.) med boghandlermedhjælper Vibeke Vestergaard Nielsen. *28.2.1914 i Års, d. af museumsleder, lærer Sigvald Vestergaard N. (1879–1962) og Christella Helene Bloch Jensen (1888–1961).

R. lige akkurat snusede til bogfaget i en B-boghandel i stationsbyen Gørlev, hvor hans far 1923 blev postmester, men sin egentlige uddannelse fik han som lærling fra 1924 hos Levin & Munksgaard, dengang en ung boghandel i stærk udvikling. Med Ejnar *Munksgaard som en inspirerende læremester gik R. med autodidaktens lærelyst op i sit fag og lærte ikke blot om bøger men tillige af dem. Allerede 1927 blev han den mere og mere selvstændige leder af Levin & Munksgaards antikvariat. På kombinerede studie- og indkøbsrejser gjorde R. tidligt bemærkelsesværdige fund i udlandet af danske sjældenheder og udviklede sin forståelse af forbindelsen mellem bibliofili og kvalificeret antikvarboghandel. Denne indsigt prægede hans eget antikvariat da han 1932 etablerede sig i Krystalgade i Kbh., og den kom endnu stærkere til udtryk da han 1941 sammen med venen og udfyællen, den kyndige Aksel Ris Bagger (1893–1975) grundlagde firmaet *Rosenkilde og Bagger* i Kronprinsensgade, allerede ved starten et boghus af format, omfattende antikvariat, boghandel med nye bøger og fra 1946 tillige forlag; dansk antikvarboghandel blev med firmaet tilført et nyt træk. De to partnere supplerede hinanden godt. Bagger tog sig af den nyere litteratur, R. af bøger trykt før 1850 samt forlaget. Efter den tyske besættelse ophør genoptog han sine indkøbsrejser og blev et kendt ansigt ved internationale bogauktioner. Samlere og biblioteker i udlandet blev gennem engelsk- og tysksprogede kataloger holdt underrettet om den strøm af bibliofile sjældenheder som i årenes løb passerede Kronprinsensgade. R.s interesse for bibliografi, boghistorie og den ældre litteratur kom til at præge forlaget som i faksimile udsendte de skandinaviske nationalbibliografier, Pontoppidans atlas, Resens atlas, *Hafnia Hodierna* m.m.fl. Til illustrerede samlede udgaver af Steen Steensen *Blicher, Gustav *Wied, Ludvig *Holberg, J. P. *Jacobsen skrev R. billedteksterne. Et storværk var *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder I–XXII*, 1956–78 (2. opl. 1980ff). Blandt engelske, islandske og jødiske håndskriftserier har især *Early English manuscripts in facsimile*, påbegyndt 1951 og foreløbig (1982) omfattende tyve bind, vakt international opmærksomhed. Virksomheden føres på alle tre områder videre i udvidet omfang af sønner af de to grundlæggere, Hans Bagger (*1925), administrerende direktør, og Henrik Rosenkilde

Rosenkilde, Volmer

(* 1942), prokurist og formand for selskabets styrelse.

Sin efterhånden omfattende boghistoriske viden videregav R. i et par bøger, men navnlig som bidrag til danske og udenlandske fagtidsskrifter. Han beskæftigede sig med mange emner: gamle danske bøger af internationalt ry, grønlandske tryk, tryk fra vore tidligere kolonier, og i særlig grad bibeltryk. Om sit fag skrev han flere steder, mest udførligt i bogen *Mennesker og bøger*, udgivet af antikvarboghandlerforeningen 1945. Ved sin død efterlod han sig et omfattende materiale til et s.m. Svend Dahl planlagt større boghistorisk værk om sjældne danske bøger. – R. 1970. □Foto.

Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. Poul Carit Andersen: Et halvhundrede år mellem bøger. Festskr. til R., 1978 (heri bibliografi). Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm., 1980.

Aleks. Frøland

Rosenkjær, Hans Nielsen, 1851–1907, geolog, arkæolog. * 24.8.1851 i Søby ved Assens, † 16.9.1907 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: væver, husmand Niels Hansen (1829–99) og Karen Mortensdatter (1824–97). Navneforandring fra Nielsen 24.8.1880. ~ 1.8.1883 i Søllested, Båg hrd., med Johanne Jensen, * 13.6.1859 i Nordby, Kærum sg., † 22.1.1953 i Kbh. (Aldersro), d. af bolsmand, senere i Sarup og Egemosedam, Jens Rasmussen (1821–1904) og Ane Kirstine Jensen (1829–97). – Far til Jens *R.

I sine unge år tjente R. til livets ophold som hyrdedreng, tjenestekarl, murerarbejdsmand og væver. Af helbredshensyn og læselyst valgte han til slut at blive lærer, tog 1886 eksamen på Blågård seminarium, hvor Jeppe Tang var forstander, og blev 1889 efter et par droje venteår, kommune-lærer i Kbh. Trods læsningen bevarede han landsbydrengens friske øjne, og hans største glæde var at studere hovedstadens dyreliv og geologi. Udgravningen af frihavnsterrænet gjorde det muligt for ham at foretage såvel geologiske som arkæologiske undersøgelser af moselag, trærester og en stenalderplads fra Erteballetiden og sine iagttagelser publicerede han i *Naturen og Mennesket*, 1893 og 1895. Senere fortsatte han, og fulgte i sin fritid, især i de tidlige morgentimer før skolegangen, alle udgravninger i hovedstaden og skrev talrige artikler i dagblade, i Medd. fra Dansk geologisk Forening, i *Architekten* og andre steder. 1906 udgav han bogen *Fra det underjordiske København. Geologiske og historiske Undersøgelser*. Til en begyndelse var hans videnskabelige ballast vel ikke stor, hans fremstilling kan være tung og uklar, og hans tyndinger mangelfulde, men hans iagttagelsesevne

var forbausende skarp, og som autodidakt så han ofte friere end de samtidige fagmænd for hvem kombinationen af naturvidenskab og arkæologi ikke som nu var en selvfølge. Netop ved at forene begge disse interesser brod han nye baner og grundlagde det studium af Kbh.s ældste historie som H. U. Ramsing fortsatte. Anerkendelsen kom kun langsomt, men ved udgravningen af de middelalderlige ruiner under Christiansborg 1906–07 fik han vikar og kunne da uhindret deltage i denne undersøgelse. Han oplevede ikke arbejdets afslutning, men når det lykkedes at få ruinerne overdækkede skyldtes det ikke mindst R.s smittende iver og ideelle begejstring over fundet af Absalons borg. □Foto.

Lars Rosenkjær: Stamtv. over slægten Rosenkjær, 1930 4. Jeppe Aakjær i Socialdemokraten 21.9.1907. M. Mackeprang i *Architekten* IX, 1906–07 508–10. V. Hintze i Medd. fra da. geologisk foren. III, 1907–11 109–12. Hojskolebl. XXXII, 1907 1377–80.

*Chr. Axel Jensen**

Rosenkjær, Jens, 1883–1976, afdelingschef ved Danmarks radio. * 22.11.1883 i Egemosedam, Søllested sg., Odense amt, † 23.6.1976 i Lyngby, begr. Sorgenfri kgd. F: arkæolog H. N. *R. (1851–1907) og Johanne Jensen (1859–1953). ~ 1° 18.8.1908 i Kbh. (Holmens) med Emilie le Fèvre, * 18.4.1884 i Kbh. (Johs.), † 12.10.1938 i Lyngby, d. af kunsthändler Peter Bernth le F. (Lefevre) (1846–1902) og Wilhelmine Marie Larsen (1849–1935). ~ 2° 1.8.1943 i Osted k. med Ellen Mortensen, * 2.6.1908 i Kbh., d. af overretssagfører Poul Daniel Thorvald M. (1870–1926) og Astrid Tüchsen (1881–1965).

Sine første barneår tilbragte R. i sine morforældres trygge husmandshjem. Fra et nærliggende idyllisk kær med vilde roser havde faderens generation hentet slægtsnavnet. Faderen, der havde opgivet det nedarvede men hensygnende væverhåndværk, gennemførte en læreruddannelse i hovedstaden hvortil familien flyttede 1887. Her blev faderen lærer ved Rådmandsgades kommuneskole og samtidig vicevært i en arbejderejendom ved Åboulevarden med ikke mindre end 72 toværelses lejligheder. Ni år gammel kom R. fra faderens skole til Det forenede velgørenhedsselskabs skole hvor lærerne fra Frederik Barfods tid underviste gratis, og hvor der heller ikke skulle betales for skolegangen. Blandt de mange dygtige lærere gjorde Ludvig Trier med sin grundige og samtidig inspirerende undervisning i engelsk og i dansk litteratur stærkest indtryk på R. Fra denne skole tog han 1898 præliminæreksamen ved universitetet med udmærkelse. Dermed fik R. friplads i Gammelholms latin- og realskole hvorfra han 1901 tog matematisk artium,

atter med udmærkelse. – Imidlertid havde faderen under storlockouten 1899 indrettet en læsestue i sit kompleks for kvarterets mange arbejdsløse. Her bistod R. i sin sommerferie med at samle bøger og blade. Det gav ham et udsletteligt indtryk af arbejderes kundskabstørst, og det blev indgangen til livslang indsats i folkeoplysningens tjeneste. Straks efter studentereksamen tog R. på en lang sørejse som altnuligmand. Denne hans første udenlandsrejse gik til Rusland, Finland og England. Ved denne og senere rejser i Europa og andre verdensdele udvidedes R.s horisont fra det fynske landsbymiljø og Nørrebros arbejderkvarter til hele verden.

Som student fik R. fem års ophold på Borchs kollegium. Samtidig med at han studerede kemi tjente han penge til udkommet ved undervisning og laboratoriearbejde. I 1907 da han var blevet assistent hos mønt- og stadsguardeinen oprettede han sammen med to ældre kolleger en „arbejderhøjskole“, Danmarks første, med naturvidenskaberne som hovedfag. Den lå tæt ved kollegiet i Store Kannikestræde. Når denne skole ophørte efter kun tre års forløb var det ikke af mangel på elever, men fordi dens beskedne lærere følte at deres evner endnu ikke slog til. Under højskolearbejdet havde R. efter sin magisterkonferens 1908 (kemi) truffet Roskilde højskoles forstander Thomas *Bredsdorff der selv var ivrig efter at skabe forbindelse med byarbejderne. Han bragte R. i forbindelse med Askovs forstander Jacob *Appel der 1910 var blevet kirke- og undervisningsminister. Han fik R. til ved den nyanstattede J. Th. *Arnfreds side at overtage undervisningen i naturfagene. Under den nys afholdte Poul *la Cour og Appel var historisk fysik og matematik kommet i første række på landets største højskole, og Appel ønskede nu disse fag suppleret af R. med historisk kemi og biologi. Arnfred har skrevet at „der kunne nok være brug for R.s mange undskyldninger når et så omtåleligt emne som menneskets afstamning skulle behandles“. R. ønskede selv „at lære at blive lærer“. Han havde kun tænkt sig at blive på Askov to-tre år for siden at vende tilbage til sit udgangspunkt, hovedstaden.

Men R. blev så bjergtaget af Askovmiljøet at han og hans familie blev i Askov fra januar 1911 til 1925. Samtidig bevarede R. som kemiker tilknytningen til København: til det af Gunnar *Gregersen oprettede Teknologisk institut, som konsulent ved danske maleres forsøgsstation og som medlem af et studieudvalg under industrirådet. Det medførte rejser til Tyskland, Belgien og Frankrig, også efter den første verdenskrigs udbrud 1914. Som kemiker fik R. bygget et lille laboratorium i Askov til undersøgelse af olie og af

gærcellers vækst. – På Askov blev R. en af de frodige lærerkræfter der i en årrække kastede glans over højskolen – sammen med Arnfred, C. P. O. *Christiansen og Hans *Lund. „De fire unge læreres“ evner og fag supplerede ypperligt hinanden. 1921 da krigen var endt skabte de et nyt Askovtidsskrift. På R.s forslag fik det navnet Dansk Udsyn, og dets første artikel var skrevet af ham. Den havde overskriften „Hvor øst og vest mødes“, og i dens slutning skrev R. at „de dage da Europa var herskende kan næppe sig deres ende, – Europas opgave vil da blive den tjenende og ydende“. Her kaldte R. som den første på den ansvarsfølelse over for den tredje verden som ellers først vågnede efter den næste verdenskrigs afslutning. Uden at slippe sin optagethed af naturvidenskaben – hvor R. havde evne til at gøre selv Einsteins og skolekammeraten Niels *Bohrs opdagelser tilgængelige for jævne tilhørere – blev det fra nu af i stigende grad den nyeste historie der optog ham. Til Povl Engelse toft og Fred. Nørgaards Verdenshistorien fra 1866 til vore Dage (1922) skrev han kapitlerne om Østasien. 1925 flyttede R. med sin familie til Roskilde højskole hvor Margrethe Bredsdorff efter sin mands død søgte at føre hans højskole videre med R. som medforstander. Samtidig blev R. knyttet til Borups højskole i København som lærer. Da R. af helbredshensyn 1927 måtte opgive Roskilde blev han året efter medforstander, fra 1932 til 1937 forstander for Borups højskole, en stilling som den aldrende men livskraftige Johan *Borup kun tøvede gav fra sig.

I sommeren 1928 da R. med sin familie boede i en træbygning nær Grundtvigs højskole i Lyngby hvor han også havde nogle timer mistede familien alle sine ejendele ved en natlig brand, herunder alt hvad R. gennem årene havde samlet af stof til afhandlinger og bøger, bl.a. manuskript til en bog om Indien som han også havde besøgt – og hvor han havde overnattet sammen med Mahatma Gandhis berømte ged. Men hans fortrinlige hukommelse hjalp ham over tabet. Hans eneste bog – i det udenrigspolitiske selskabs småskrifter – kom til at handle om Indien (1958). Samtidig med at R. ledede Borups højskole udfoldede hans energi sig på andre områder. 1929 blev han medlem af udvalget for folkeoplysningens fremme hvis bøger han under 1899-lockouten havde fordelt til de arbejdsløse, 1948 blev han udvalgets formand. 1932 ledede han i et halvt år den på svensk initiativ oprettede „nordiske folkehøjskole i Genève“. Da Hitler var kommet til magten oprettede han sammen med lægen Georg Moltved et kursus for tyske emigranter. Fra 1934 ledede han sammen med Sofie *Rifbjerg et reformpædagogisk præget bor-

nehavelærerkursus der i en årrække blev retningsgivende for børnehaveseminarieuddannelsen, og året før var han af Bertel *Dahlgård blevet udnævnt til indenrigsministeriets konsulent i ærdelighedssager. Men honoraret overlod han til afholdsbevægelsen. R. var også i en lang årrække en afholdt censor i naturfagene ved seminarierne.

1925 var landets kaotiske radioforhold blevet afløst af statsradiofonien. R. var den eneste af folkehøjskolens lærere der havde sans for radioens oplysningsværdier. Han blev medlem af det første radioråd der udarbejdede hovedlinierne for radioens virke. Allerede 1926 blev han sammen med socialdemokraten Oluf *Bertolt „tilforordnet“, ministerudnævnt medlem af rådets programvalg. Det blev snart overladt R. og Bertolt at sortere indkomne forslag og planlægge serier. Da 1930 også Hartvig *Frisch var blevet inddraget i dette arbejde ankede borgerlige medlemmer af programvalget over at dette foredragsudvalg havde politisk slagside og for stor magt, skønt R. hverken var socialdemokrat eller magtmenneske. Han var social-liberal men ikke medlem af noget parti. Aktionen havde til følge at der blev optaget et par venstremænd i udvalget. Kravet om en fastansat kvalificeret leder af området blev kraftigt støttet af Julius *Bomholt da han 1934 var blevet medlem af radiorådet, og ved nyordningen efter kammersanger Emil *Holms afgang 1937 blev R. udnævnt til chef for en nyoprettet afdeling for „foredrag og kulturelle udsendelser“.

Da R. efter sin udnævnelse blev afkrævet udtalelser af pressen svarede han at „foredragene skal være tidens spejl“, et sted hvor alle, høje og lave, kunne få adgang. Samtidig lagde han vægt på „gennem radioen kulturelt at underbygge demokratiet“. Det var et mål han fastholdt da Danmark 1940 var blevet besat og tyskerne ad mange veje undergravede radioens handlefrihed. Her var foredragsafdelingen det mest udsatte område, og det var ikke blot direktøren, F. E. *Jensen, men også R. der var sat på en uriaspost. R.s efterfølger K. B. *Andersen har karakteriseret situationen: „Selv tyskerne kunne ikke stå for hans forhandlingsevne . . . Bag en noget nervøs og forsigtig fremtræden er gemt en karakterstyrke og et mod som kun få mennesker er i besiddelse af“. I virkeligheden betragtede tyskerne R. som radioens farligste mand. Det lykkedes da også ham og hans medarbejdere i forbavsende grad indtil 29. august 1943 at opretholde, ja endog at styrke radioens troværdighed som dansk kulturbastion. De „forståelsesprogrammer“ der ind imellem blev udsendt efter tyskernes krav var så let gennemskuelige at de stort set blev

virkningsløse. På baggrund af opfordringer R. havde fået på sine rejser i landet foreslog han i sommeren 1940 programudvalget at få dannet lyttergrupper og udarbejdet studiebreve om danske emner. Forslaget faldt i god jord. Der blev indledt et samspil med ungdomsorganisationerne, og R. fik Frantz W. *Wendt og Hans Hartvig *Seedorff Pedersen til at lave udsendelser om „De danskes veje“. Kort efter kom udsendelserne og grundbogen *Borger i Danmark*. Den blev brugt i 400 studiekredse og solgt i en række oplag.

Disse og andre tiltag var kun én side af R.s indsats for den „underbygning af demokratiet“ som han i 1937 havde fremhævet som hovedopgaven. Det måtte nu blive en hovedopgave på langt bredere basis. R. blev bindeleddet mellem to kraftcentre. Det ene var „de ældres råd“, en lille kreds der var opstået i forsommeren 1940. Dens kerne var R. og hans nære venner undervisningsminister Jørgen Jørgensen og medicinaldirektør Johannes *Frandsen. De var enige om at bruge grundtvigske højskolekredse som udgangspunkter for et organiseret oplysnings- og orienteringsvirke. – Det andet kraftcenter var de politiske ungdomsforeninger. I løbet af sommeren sluttede flertallet af ungdomsorganisationerne i landet sig sammen i et fælles forum der fik navnet *Dansk ungdomssamvirke*. Her var det R. der under en samtale med formanden for ungdomssamvirkets arbejdsudvalg, den unge landsformand for Konservativ ungdom, Poul Hjermin, pegede på professor Hal *Koch som egnet formandsemerne for samvirket. Med ham som formand blev ungdomssamvirket, især i besættelsens første – og politisk farligste – år et virkningsfuldt middel til den „underbygning af demokratiet“ som også var R.s mål, og det blev de ældres råd – især Frandsen – der skaffede de økonomiske midler til samvirkets arbejde.

Da undervisningsminister Jørgen Jørgensen i sommeren 1942 havde gennemført en ungdomsskolelovgivning der medførte oprettelsen af en stilling som statskonsulent i sager vedrørende ungdomsundervisningen opfordrede han R. til at overtage denne vigtige – og knap så udsatte post. Men da det slap ud til pressen hvad der forestod viste tyskerne sig stærkt interesseret i at få en mere medgørlig efterfølger som chef for radioens foredragsafdeling. Det førte til at radiorådet og ledelsen enstemmigt henstillede til R. at blive på sin post – og det blev han, til den bitre ende.

Efter bruddet mellem tyskerne og regeringen den 29. august blev radioens handlefrihed indskrænket til et minimum. Det blev sværere at få danske indslag, og det blev for hver dag vanske-

ligere at forhandle med tyskerne. Under den indskrænkede programvirksomhed fik R. tid til fortsat at orientere folkelige kredse, og med Aksel *Møller som mellemlid fik R. kontakt med frihedsrådet hvor Børge *Houmann viste større forståelse end Frode *Jakobsen for at der måtte tages menneskelige hensyn over for medvirkende i radioen som frihedsrådet i oktober 1944 havde advaret mod at fortsætte. Efter befrielsen kunne R. ånde lettet op. Det var i hans ånd at programmedarbejderne fik øget indflydelse, og man fik 1946 indført et samarbejde mellem pressens radioavis og foredragsafdelingens medarbejdere om den nye rubrik Aktuelt kvarter. Men R. led under at måtte vidne i 21 retssager under opgøret med besættelsesmagts danske håndlangere i radioen. Det pinte ham at føle sig medansvarlig for disse menneskeskæbner. Kort efter nytår 1948 blev R. afløst af K. B. Andersen. R. overtog med vanlig energi ledelsen af den nyoprettede korbølgeafdeling, men den var dog et vigespor for den mand som havde skabt og udvidet rammerne for radioens danske oplysningsarbejde.

Men R. fik nye virkefelter. 1946 var han blevet medlem af bestyrelsen for Fondet for dansk-norsk samarbejde, 1947 af den danske UNESCO-nationalkommission, og 1954 – da hans virke i radioen var ophørt – tog han mod C. V. *Bramsnæs' opfordring til at blive direktør i Foreningen Norden. Samarbejdet med Bramsnæs faldt dog ikke R. let, og det ophørte allerede året efter. Men der var stadig opgaver nok for R. Med sin næsten polyhistoriske viden havde han allerede 1931–32 redigeret Gyldendals firebinds leksikon, kaldet „lytternes leksikon“, og fra 1948–54 var han med i redaktionen af Raunkjær's leksikon. Endelig redigerede han radiogrundbogen Europa 1955. En tilknytning til den statskonsulentstilling som forholdene havde hindret ham i at få 1942 fik han da han efter Frode *Kristensens død 1955 vikarierede i denne stilling og senere blev en påskønnet medhjælper hos hans efterfølger. Som udenrigspolitisk leder-skribent og kronikor følte han sig nært knyttet til Kristeligt Dagblad fra 1945 til sin død.

R.s liv er blevet karakteriseret som „75 år i folkeoplysningens tjeneste“. Det rakte fra hans indsats som 16-årig i faderens læsestue for Nørrebroarbejderne til hans sidste offentlige fremtræden. Det var i efteråret 1975 da han i radiohusets koncertsal var med til i ytringsfrihedens navn at tildele den norske fredsforsker Johan Galtung en alternativ R.-pris hvortil midlerne var indsamlet blandt radioens medarbejdere som protest mod at radiatorådet af politiske grunde havde afvist foredragsafdelingens indstilling om at han

skulle have prisen. R.-prisen var med forbillede i den britiske radios Reith-lectures blevet indstiftet 1963 i erindring om den fremragende humanistiske indsats som R. havde ydet i sin tid som foredragschef. Efter de stadig gældende statutter skal den hvert år tildeles „en fremtrædende videnskabsmand eller kulturpersonlighed som samtidig har vist evner for at gøre et vanskeligt stof tilgængeligt for almenheden på det danske sprog i foredragets form“. Med prisen følger forpligtelsen til at holde fem radioforedrag. Prisen har siden været uddelt næsten hvert år.

De evner R.-prisen påkalder var netop udprægede hos R. Både som lærer og som radiomand havde han en særlig evne til at lytte og gå ind på andres tankegang. Næsten altid indledede han sine timer – ofte også sine artikler – med en spørgende sætning. Han var ikke retningsmand, hverken politisk eller religiøs. Han befandt sig vel i det grundtvigsk prægede miljø på Askov, men følte sig stærkest draget mod sin københavnske hjemstavn. Hans holdning var åben – ikke mindst over for tidens reformpædagogiske og kulturradikale strømninger – og dog i sin grund både religiøs og politisk forankret. Det var ham om at gøre at opnå vekselvirkning med sine elever eller samtalepartnere. R. var en af Danmarks mest efterspurgte foredragsholdere. Det kunne hænde at han – upraktisk som han var – havde lovet at tale mere end ét sted samme aften. Da Julius Bomholt 1921 blev ung lærer på Askov var det „som R.s forsigtigt indsmuglede vikar“ der skulle træde til når han enten i sidste øjeblik sendte afbud eller havde glemt at meddele hvor han var. Men det glemte hans elever når han kom. I regnetimerne kunne det vare temmelig længe inden man nåede til selve regnekunsten, for næppe havde en elev stillet et enkelt spørgsmål før R. udfoldede sine „noter til tiden“, som han siden kaldte det, og dermed gav anledning til nye spørgsmål. Hver den R. talte med følte sig uvilkårligt, trods al hans viden og visdom, på lige fod og frigtort over for ham. Hans efterladte artikler er stadig læseværdige og tit forbavsende fremsynede, men de giver ikke nogen forestilling om hans enestående kontakt-evne og hans levende tale. Den var båret af en ukuelig og i grunden religiøs tro på det godes kraft til at overvinde smålighed og snæversyn i en verden hvis farer han aldrig bagatelliserede. Trods sin rastløse udadvendthed var R. et varmt familiemenneske. I Askov var hans første hustru med til at åbne hjemmet tidligt og silde for elever der trængte til råd og vejledning. Hans anden hustru der som programassistent havde bistået R. under besættelsestidens trængsler har som sekretær for Foreningen af de frie ung-

Rosenkjær, Jens

doms- og efterskoler i Vartov 1962–81 ydet en høj påskønnet indsats for at fremme denne særlige danske skoleform. – R. 1941. DM. 1947. □Tegn. af H. Jensenius 1937, af Carl Jensen 1943, af Otto Christensen 1953, af Ib Spang Olsen 1962 og af Ivan Opffær 1968. Karikaturtegn. Foto.

J. R.: 75 år i oplysningstjeneste, 1973. – Chr. Søndergaard i Højskolebl., 1937 213–16. Tage Heft i Politikens mag. 7.4.1940. Roar Skovmand: Højskolen gennem 100 år, 1944 134–36. Johan Borup: Brogede blade, 1945 23–26. Noter til en mand. Til J. R.s 70års dag, red. Jul. Bomholt og Jørgen Jørgensen, 1953. Jul. Bomholt: Vision og virkelighed, 1955 30–36. Henrik S. Nissen og Henning Poulsen: På dansk friheds grund, 1963 56–70. Rich. Gandrup i Århus stiftstid. 21.11.1963. J. Th. Arnfred: Askov højskole i mands minde, 1965 27–32. Hans Sølvhøj i Kristeligt dagbl. 17.11.1973 og 29.6.1976. Uffe Grosen: For skole, for kirke, for frihed, 1974 188–95. DR 50, red. Roar Skovmand, 1975 54 100 104. John Danstrup i Politiken 29.6.1976.

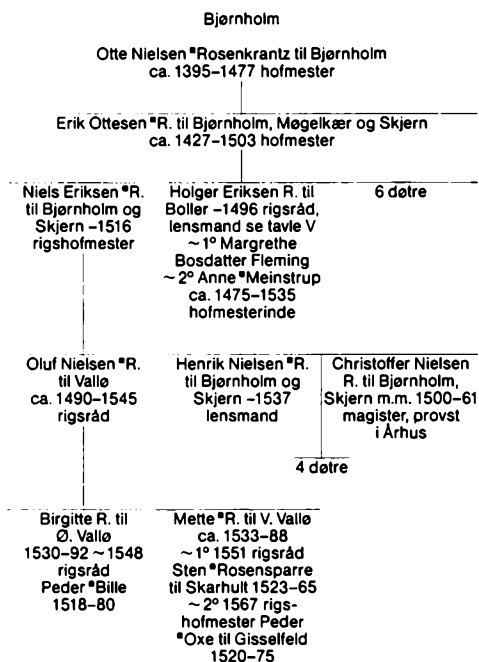
Roar Skovmand

Rosenkrantz

Uradel. Den største og mest betydningsfulde danske middelalderlægt bredte sig fra sin (øst)-jyske hjemstavn ud over hele det dansk-norske rige. Mens flertallet af de gamle adelsslægter uddøde inden enevælden eller kort tid derefter, fortsatte Rosenkrantz'erne med at være blandt landets storgodsejere og at indtage høje poster inden for statsstyrelsen. Navnet stammer først fra 16. årh. og er ikke udløst af selve våbenmær-

Tavle I

Tavle II

ket, men af hjelmens krans af roser. Det oprindelige våbenmærke var en skaktavlet skråbjælke, samme våben som føres af slægten Friis fra

De ældste slægtled; Hevringholm-linjen

Niels Iversen –1341–55 ridder ~ Susanne Nielsdatter (Gyldenstjerne)

Iver Nielsen til Hevringholm –1341–68-
ridder, lensmand ~ 1° Margrete Clausdatter
Limbek ~ 2° Tove Ovesdatter (Hvide)

Jens Nielsen til Hevringholm –1341–77-
~ Margrete Timmesdatter til Tange

Erik Nielsen til Hevringholm
–1355– ridder

Niels Iversen
*Rosenkrantz til
Hevringholm
–1367–ca. 1412
rigsråd

Ludvig Iversen
til Møllestedgård
–1377–80–

Niels Jensen til Hevringholm og Tange
–1391–1412– ridder ~ 1° Anne Ottesdatter
Skinkel ~ 2° Birgitte Limbek
~ 3° N. N. Rantzau

Jens (Niels?) Eriksen –1358–83

Otte Nielsen *R. til
Bjørnholm ca.
1395–1477 hofmester
se tavle II

Timme Nielsen til
Engelsholm og
Stensballegård
–1433–53– se tavle III

Anders Nielsen
Stygge (Stygge
Nielsen) til Hevring-
holm –1431–78–
lensmand ~ Birgitte
Eilersdatter Rønnow

Niels Nielsen til
Tange –ca. 1450
ridder ~ Ida Niels-
datter (Banner)
–1452–

Ludvig Nielsen *R.
til Tange og Palsgård
ca. 1410–ca. 91
rigsråd. Havde
mandlig efterslægt

Erik Nielsen
–1402–12–
lagmand i Våster-
gøtland, ridder

Niels Stygge(sen)
*R. ca. 1455–1533
biskop

Eiler Stygge til
Hevringholm –1535
~ Kirsten Peders-
datter (Gyldenstjerne)

Erik Nielsen *R.
1447/48–ca. 1505
prælat

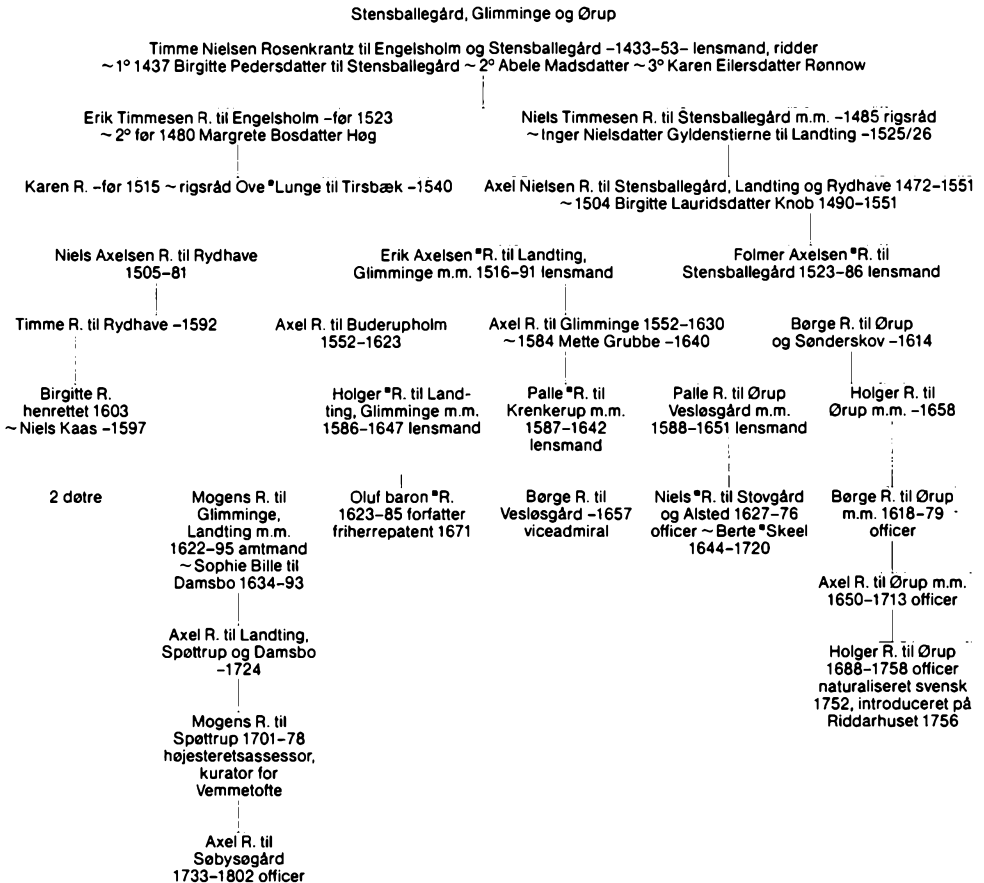
Peder Eriksen til
Kogsbøl –1418
se tavle IV

Gotskalk Eriksen
–1456–

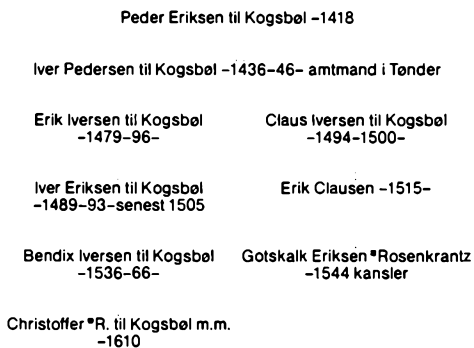
Stygge R. til
Hevringholm og
Lynderupgård –1571
~ Maren Laurids-
datter Knob

Christoffer Eilersen
R. til Lynderupgård
–1565 ugift

Tavle III

Tavle IV

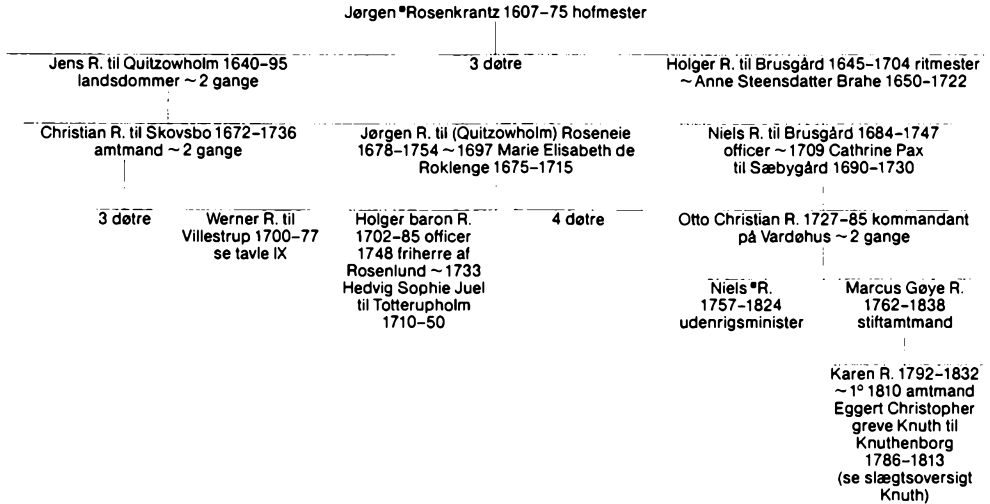
Haraldskær. Som noget enestående for Danmark er en af slægtens hovedgårde, Rosenholm, der går tilbage til slutningen af 16. årh., fortsat ejet af en Rosenkrantz.

På grund af slægtens talrige repræsentation i Dansk biografisk leksikon har det været nødvendigt at dele den op i en række stamtavler (I-IX), der har fået navn efter nogle af de hovedgårde som i flere generationer tilhørte medlemmer af slægten. Underopdelingen svarer ikke helt til de af Thiset i adelsårbogen opstillede linjer.

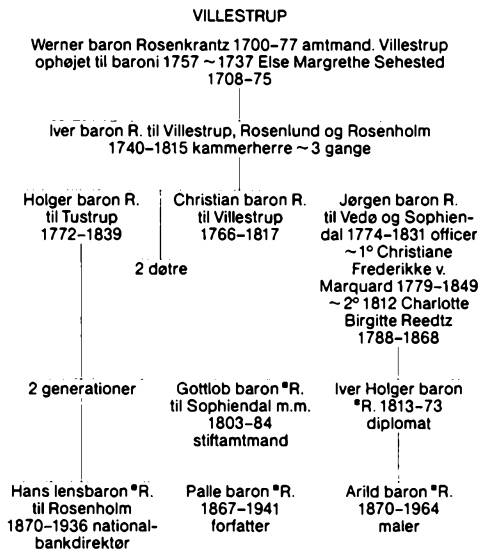
II. Af Erik Ottesen *R.s mange døtre var Elsebeth, Vibeke, Mette og Kirstine hhv. ~ kgl. råd Hans *Ahlefeldt, rigsråd Predbjørn *Podebusk, rigsmarsk Eskil *Gøye og rigsråd Jørgen *Rud. Af Niels Eriksen *R.s døtre var Mette, Anne og Sophie hhv. ~ rigsmarsk Erik Eriksen *Banner, rigsmarsk Tyge *Krabbe og rigsråd Johan Bjørnsen *Bjørn.

III. Holger *R.s døtre Helle og Anna var hhv. ~ statholder Niels *Trolle og rigsråd Otte *Krag. VIII. Jørgen *R.s døtre Ide og Dorthé var hhv. ~ amtmand Hugo *Lützwow og officeren Mogens *Krag. Christian R. til Skovsbos datter Noline

Tavle VIII

Tavle IX

fra *Kjøbenhavns Sydhavn*, et bemærkelsesværdig modent arbejde for en ung student. I begyndelsen af tyverne fulgte en række små afhandlinger hvori han beskrev sine iagttagelser over danien-selandien-lagene i det sjællandsk-skånske område. I den vigtigste del af disse, fra 1924, klarlagde R. opbygningen af Stevns klint; han godtgjorde heri at det lag som tidlige forskere havde kaldt cerithiumkalken, i virkeligheden var en sammensat horizont (en kompleks hardground) som indeholdt hærtnede lag af danien alder

som var afsat i små bassiner imellem opragende flade partier af, ligeledes hærtnet, senon-skrivekridt. Som nybagt cand.polyt. kom R. for første gang til Grønland idet han overvintrede i Scoresbysund på Lauge *Kochs Østgrønlandsekspedition 1926–27. R.s arbejdsområde var de mesozoiske aflejringer på Jameson Land og i omegnen af Kap Leslie længere inde i fjorden. R. fortsatte sit østgrønlandske arbejde i mesozoiske aflejringer på den danske Østgrønlandsekspedition til den store Kejser Franz Josephs fjordzone nord for Scoresbysund 1929, ligeledes under Lauge Kochs ledelse. Senere i 1930'erne besøgte R. på egen hånd atter Østgrønland gentagne gange. I forbindelse med bearbejdelsen af sit indsamlede fossilmateriale foretog R. studierejser til Tyskland i 1930 og 1931 og til England 1932. Hovedarbejderne fra hans østgrønlandske periode er *The lower jurassic rocks of East Greenland I*, 1934 og *II*, 1942, men en planlagt monografi over den samlede lias-fauna i Østgrønland fik han ikke skrevet, andre opgaver havde i mellemtiden lagt beslag på ham. Fra 1938 flyttede R. sin feltgeologiske aktivitet fra Øst- til Vestgrønland hvor han koncentrerede sig om området mellem Disko og Svartenhuk med hovedsæde på Nûgssuaq: Nûgssuaqekspeditionerne 1938 og 1939. Med afbrydelse af anden verdenskrig forestod R. en lang række ekspeditioner til Nûgssuaq i årene 1946 til 1968, efterhånden under den nyetablerede Grønlands geologiske undersøgelse (GGU) auspicer. R.s arbejde på Nûgssuaq resulterede først og fremmest i en gennemført geologisk kartering af området og en klarlægning af dets tektoniske hovedtræk og

dernæst til en udredning af de mægtige lagseriers stratigrafi og palæontologi; sidst men ikke mindst forte arbejdet ham tilbage til det for ham så velkendte problem om kridt-tertiærgrænsens beliggenhed. Et enestående righoldigt fossilmateriale indsamlet på Nûgssuaq af R. er efter hans død stadig under bearbejdelse.

1931 udnævntes R. til docent i geologi ved Den polytekniske læreanstalt og 1943 til professor sst. 1937–52 underviste han desuden i geologi ved Danmarks lærerhøjskole. Ved Kbh.s univ. forelæste han i Danmarks kvartær og i exogene processer fra 1931–43, derefter i hele Danmarks geologi; processerne afgang han til sin universitetskollega. 1953 overflyttedes R. til et ekstraordinært professorat ved universitetet, 1965 blev han ordinær professor, og 1966 tog han sin afsked. R. var én af initiativtagerne til oprettelsen af GGU.

R.s videnskabelige arbejdsmåde var ikke uden lighedspunkter med K. J. V. Steenstrups. Han var en inspirationskilde for de unge geologer han var lærer for eller kom i berøring med, han var en ideernes mand; det faldt ham sværere systematisk og vedholdende at arbejde sig gennem et stof til dets endelige færdiggørelse. Med iver gik han løs på én af sine selvvalgte opgaver, men når han anede dens løsning nøjedes han i reglen med at holde foredrag om den eller udsende en foreløbig meddelelse. R. efterlod sig over hundrede afhandlinger inden for et stort geologisk område, hver især oftest af beskedent omfang. Som eksempel på hans arbejdsform kan en afhandling på godt tyve sider fra 1945 nævnes: *Smaa bidrag til Danmarks Geologi* 1–8 (i Medd. fra dansk geol. Forening X) hvori han behandler otte meget forskellige temaer. R. var en udmærket feltagttagger og havde et skarpt øje for ting der var væsentlige, være det sig når det gjaldt fænomener i naturen selv eller når det drejede sig om at se på et indsamlet materiale. Han besad et medfødt talent for at iagttage geologi. Det var geologiens palæontologiske side der havde R.s største interesse, og allerede 1920 var han medstifter af den fortsat spillevende palæontologiske klub hvor han gennem årene holdt ca. 60 foredrag. R.s forelæsninger var meget velforbedrede og indeholdt en rigdom af data, altid ledsaget af rundsendt, aktuel litteratur om det behandlede emne, og han var en fortræffelig ekskursionsleder. 1933 udgav R. en meget velskrevet *Kortfattet Oversigt over Danmarks Geologi* (2. udg. 1939) og 1962, sammen med H. Wienberg Rasmussen, et kompendium over Danmarks geologi.

R. var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1937, af Videnskabernes selskab

fra 1948, Fellow of the Arctic Institute of North America fra 1950 og korresponderende medlem af Akademie der Wissenschaften i Wien fra 1963. 1965 hædredes han med æresdoktorgraden ved Lunds universitet. – R. 1948. R¹. 1957. K. 1966. □Foto.

Tove Birkelund i Kbh.s univ. årbog 1973–74 25–30. Chr. Poulsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1974–75 88–94. Ulla Asgaard i Dansk geologisk foren.s årsskr. 1975 46–53 (heri bibliografi). Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979.

Arne Noe-Nygaard

Rosenkrantz, Anne, 1522–89, godsejer. * 2.2.1522 på Tørning, † 27.10.1589 på Torbenfeld, begr. i Radsted k. F: rigsråd Otte Holgersen *R. til Boller m.m. († 1525) og Margrethe Gans († 1525). ~ 1538 med Albert Gøye til Krenkerup (Hardenberg), † 24.6.1558, s. af rigshofmester Mogens *G. († 1544) og Mette Bydelsbak († 1513). – Søster til Erik Ottesen *R. (1519–75), Holger *R. (1517–75) og Jørgen *R. (1523–96).

Da R. var tre år gammel døde begge hendes forældre af pest, og hun og nogle af hendes søskende blev derefter opdraget af en faster, Sophie Rosenkrantz, gift med Axel *Brahe til Krogholm. Som formodet arving til sin farmors vældige norske godser – ca. en fireogtyvendel af Norges skyldsatte jord – blev R. ti år gammel trolovet med rigshofmesterens søn, Albert Gøye. Arven blev dog ikke hendes, men tilfaldt hendes brødre. Ved sin fars død 1544 fik Albert Gøye part i gårdene Krenkerup, Clausholm og Torbenfeld, de to første henholdsvis sammen med søstrene Birgitte *Gøye og Elline *Gøye. – Efter sin mands død skulle R. på børnenes vegne bestyre hans store ejendomme, en gerning hun tog op med stor kraft og nidkærhed, og hun gik endda for en tid ind i statstjenesten som lensmand. Størst vanskelighed voldte forholdet til svigerinden Elline med hvem hun boede dør om dør på Clausholm. De to damers skænderier – de generede navnlig gensidig hinanden ved deres byggeforetagender – udartede i den grad at nogle adelsmænd efter kgl. befaling måtte skille træten (jan. 1561). Frederik II synes – modsat sin mor, enkedronningen – at have vist sympati for R. der havde fungeret som en slags værtinde hos den kongelige ungarl under jagtfester på Emborg 1560 thi i sommeren 1561 tog han Skjoldenæs len fra fru Elline der var misfornøjet med forliget i jan. og gav det til hendes kontrapart som fik lov at beholde det til 1566 da regeringen ønskede at lægge Skjoldenæs med dets herreder ind under Roskilde len. Nu fik kongen hendes stridbarhed at føle, først efter gentagne henstillinger afleverede hun lenet. S.å. faldt hendes

eneste søn i krigen mod Sverige; men hun lod sig ikke slå ned. Hun udvidede og afrundede med stor energi sine godsbesiddelser ved køb, mageskifter og processer, bl.a. med sin godskære svoger Christoffer *Gøye og Albert *Oxe med hvem hun 1569 lå i strid om skovene der havde hørt til Geltoftegård (Rosenlund) på Lolland. Hendes mand havde udkøbt Birgitte Gøye af Krenkerup. 1567 blev R. eneindehaver af Torbenfeld, og 1584 kom resten af Clausholm i hendes børns besiddelse. På Lolland ejede hun desuden halvdelen af Olstrupgård (Lungholm). Den myndige frue roses for sin omhu for de fattige på hendes godser. Med al sin travle optagethed deltog hun gerne i sin tids selskabelighed. Kontroversen 1566 gjorde i hvert fald ikke noget varigt skår i det gode forhold til kongen. Som mange andre af hendes stand beskæftigede R. sig med genealogiske studier. □Relief på ligsten omkr. 1575 (Radsted k.).

A. Heise i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 579–89. Will. Christensen i Pers. hist. t. 9.r.II, 1930 28 og 10.r.I, 1934 22. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I, 1922 306; II, Lolland-Falster, 1923 50 70f; III, 1923 24f. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Harald Langberg: Clausholms bygningshist., 1958 = Lehnsbaron Hans Berner Schildens Holstens slægtbog III, 2 24–26 141–43. – M. A. Skagbo: Ligprædiken over A. R. (Karen Brahes bibl., Odense).

*Poul Colding**

Rosenkrantz, Arild, se Rosenkrantz, Iver, 1813–73.

Rosenkrantz, Christoffer, † 1610, til Høgsbro, godsejer. Henrettet 23. el. 24.3.1610 i Kbh. F: Bendix Iversen R. († tidligst 1566) og Anne Carstendatter Grib († tidligst 1604). ~1° med Apollonia v. Karberg, † før 1594, d. af Balthasar v. K. († ca. 1594) og Catharina v. Deden. ~2° med Johanne Galskyt, † 17.2.1607 (~1° med Ludvig Nielsen Rosenkrantz til Høgsbro, † ca. 1590), d. af Peder G. († ca. 1554) og Bege Clausdatter Emmiksen († 1613). ~3° med Kirsten Stygge (~2° med Søren Munk, † 1666), d. af Niels S. († 1606) og Sophie Sandberg († 1577).

R. tilhørte en nærmest lavadelig sidelinje der havde hjemme i Nordslesvigs marskegne. Foruden Høgsbro, som han fik med sin anden hustru, ejede han her i forening med broderen Carsten slægtgården Kogsbøl; Hundsbæk nord for Kongeåen solgte han 1607. Disse ret ubetydelige besiddelser gav intet grundlag for større indflydelse, og R. har da også kun vundet ry ved sine forsøg på at øge dem ved bedragerier. Disse gik bl.a. ud over broderen; men det bedst kendte af dem og det som gav anledning til hans fald var rettet mod fru Karen Strange. Dennes 1608 af-

døde mand, Christen Juel, havde skyldt R. 1000 daler; ved falsknerier gav han det nu udseende af at gælden havde beløbet sig til 5000 daler og at gården Donslund (nu Grindsted) havde været sat i pant derfor. På Slogs herredsting nov. 1608 fik han den også tildømt og tog den i besiddelse. Men på herredagen i Horsens n.å. lykkedes det fru Karen at bevise falsknerierne så hun fik sin gård tilbage. R. blev nu taget i varetægtsarrest, først på Skanderborg, senere på Koldinghus. Forgæves søgte han at redde sig ved at skyde skylden på en hjælper, herredsskriver Anders Pedersen til Kærgård som blev henrettet. Da en husundersøgelse havde bragt flere graverende ting for dagen opfordredes alle der havde nogen klage på ham til at søge deres ret. Som følge heraf forelå på herredagen i Kbh. 1610 flere sager til behandling; vigtigst var dog at oversekretær Niels *Krag (1574–1650) på kongens vegne rejste tiltale for falsk. Dommen faldt 17.3.; den gik ud på at R. som æreløs falskner skulle have sin hals forbrudt. – Christian IVs historiker Niels Pedersen *Slange tillægger kongen personligt æren for falskneriets afsløring idet han skal have opdaget at vandmærket i det falske brev var yngre end tekstens datum; T. *Troels-Lund har imidlertid godtgjort at denne historie må henføres til en anden, mindre kendt retssag. □Fremstillet på flere historiemal. o.l. s.m. Chr. IV: mal. af C. W. Eckersberg udst. 1847, og af F. C. Lund udst. 1855. To tegn. formentlig af Chr. Rosenberg (Fr.borg). Tegn. af W. Marstrand, 1861 (Hirschsprung) til mal. (Roskilde domk.) samt andre mal. af samme.

Saml. af kongens rettertings domme 1605–14, udg. V. A. Secher, 1885–86 især 283–87 301–09. Kancelliets brevbooger 1609–15, 1916. – Troels-Lund i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 518–37 og IV, 1873–74 243f (samarb. i samme forf.s Hist. fortællinger I, 1910 195–213).

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Christoffer Eilersen (Stygge), † 1565, til Lynderupgård, lensmand. † 7.7.1565 eller kort efter. F: Eiler Stygge R. til Hveringholm († ca. 1535) og Kirsten Pedersdatter Gyldestjerne († 1552). Ugift.

R. – af samtiden oftest kaldet Christoffer Stygge – var 1532 køgemester hos sin fætter Børglumbispens Stygge *Krumpen. 1535 var han i fangenskab hos grev *Christoffer; n.å. nævnes han som hofsinde hos Christian III og deltager i den store reformationsrigsdag. Sin tilknytning til det nordligste Jylland bevarede han idet han 1537 forlevedes med den tidligere bispegård Sæbygård; kun en kortvarig afbrydelse betegnedes ved at han 1538–39 i forening med Claus Rantzau gjorde tjeneste som lensmand på Gotland. 1541–44

Rosenkrantz, Christoffer Eilersen

var han forlenet med Hald slot hvortil hørte Nørlyng og Fjends herreder, hele Mors samt Spøttrup, Haldkær og Lynderup m.fl. gårde, fra 1542 tillige Rinds og Han herreder; desuden var han stiftslenemand i Viborg stift. I denne betydende stilling fulgte han efter holsteneren Heinrich Blome der havde lagt sig ud med den jyske adel, og hvis fjernelse følgelig betegnede en sejr for det danske aristokrati. Et af R.s embedshverv var at deltage i vurderingen af det bøndergods inden for stiftet som var forbrudt under Clementfejden. Ved sin afgang fra lenet 1544 købte han af kronen den gamle bispegård Lynderupgård hvortil han siden skrev sig, og hvis endnu bevarede hovedbygning han 1556 lod opføre. Denne blev fra nu af hans hovedsæde; sin part i fædrengården Hevringholm afstod han 1554, og Sæbygård hvori han 1546 havde fået pant for 1200 mrk.lybsk måtte han 1552 fratræde. Et minde om hans mangeårige virksomhed her har man i Sæby kirkes sengotiske altertavle som nu bevarer i Nationalmuseet, og som han har været med til at stifte. 1548 deltog han i brudetoget til Sachsen med Christian III's datter Anna. Under syvårskrigen gjorde han tjeneste som soofficer, 1563 under Peder *Skram, n.å. som skibschef på „Papegøjen“; i det blodige søslag ved Bornholm 7.7.1565, hvor Otte *Rud blev fanget blev han skudt gennem låret og døde af sine sår.

Danske kancelliregistranter 1535–50, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1881–82. Kancelliets brevbøger 1551–65, 1885–95. – A. Heise i Danske mag. 5.r.1, 1887–89 357f 368–70. Samme i Pers. hist. t. 2.r.III, 1888 167–73. Fr. Beckett: Altertavler i Danm., 1895 172. Danske slotte og herregårde, red. Arthur G. Hassø IV, 1945 96–98 (2. udg. XI, red. Aage Roussell, 1966 367–72).

Henry Bruun*

Rosenkrantz, Erik, 1612–81, stiftamtmand. * 12. 3.1612 på Rosenholm, † 13.10.1681 sst., begr. i Hornslet. F: rigsråd Holger *R. til Rosenholm (1574–1642) og Sophie Brahe (1578–1646). ~ 1° 17.11.1644 i Viborg med Margrethe Skeel, hjemmedøbt 19.10.1626 på Riberhus, † 19.7.1647 i Odense, d. af rigsadmiral Albret *S. (1572–1639) og Birte Friis (1583–1652). ~ 2° 3.6.1649 i Kbh. med Mette R., * 17.4.1632, † 5.4.1665 på Rosenholm, d. af Palle *R. til Krenkerup (1587–1642) og Elisabeth Lunge (1610–59). ~ 3° 11.10.1666 med Margrethe Krabbe, * 22.3.1640 på Varberg slot, † 11.7.1716, begr. i Hornslet (~ 1° 1655 med Bjørn Ulfeldt til Råbeløv, 1615–56, ~ 1° 1639 med Margrethe Brahe, † 1648), d. af statholder i Norge Iver *K. (1602–66) og Karen Marsvin (1610–80). – Far til Iver *R. (1674–1745). Bror til Gunde *R. og Jørgen *R. (1607–75).

R. gik i Odense latinskole, var 1624–26 på Sorø akademi og rejste 1629–34 i udlandet, ledsaget af Hans *Mule; sammen med sin bror Jørgen Rosenkrantz studerede han længere tid i Oxford, senere i Leiden (1631–34). 1634 var han hjemme et halvt år i anledning af prins Christians formæling (kammerjunker s.å.), men fortsatte derpå 1635–37 sine studier i det fremmede, især i Paris og Saumur. 1638–42 var han kammerjunker hos prins Christian på Nykøbing slot, en tjeneste som dog afbrødes da han 1640–41 var med på Hannibal *Sehesteds ambassade til Spanien; han foretog en rundrejse i dette land sammen med kongesønnen Hans Ulrik *Gyldenløve og dr. Otto *Sperling der kaldte ham en „modest og in omni scibili velstuderet Herremænd“. 1642 blev han lensmand på Halsted kloster (indtil 1651) og krigskommissær i Lolland-Falster (indtil 1658), 1643 landkommissær; 1657–60 var han lensmand på Århusgård og stiftsbefalingsmand over Århus stift. 1652 gik han med Peder *Reedtz i sendelse til England. 1660 ombyttede han Århusgård med Kalø len (amt) (indtil 1662) hvortil 1661 føjedes Århus stiftamt. 1661–64 bestyrede han tillige Stjernholm amt. 1666 fik han eller tog afsked fra stiftamtmandembedet; årsagen er ikke oplyst, men kan muligvis hænge sammen med sorgen over hans anden hustru og ældste søns dødsfald 1665, måske også med de vanskeligheder som broderen Gunde Rosenkrantz forvoldte familien. 1666 udgav han anonymt det store opbyggelsesskrift *Siælens Frelse ved Dødsens jdelig Betræctelse* der vidner om betydelig teologisk lærdom og om den stærkt religiøse livsindstilling som alle Holger Rosenkrantz' sønner tog i arv fra fædrenehjemmet. Flere utrykte teologiske arbejder fra hans hånd gik tabt ved universitetsbibliotekets brand 1728. Dele af hans store bogsamling (solgt 1688) findes nu i Det kgl. bibliotek. På Rosenholm, som han overtog ved moderens død 1646, indrettede han en slags akademi som i faderens tid; stærkt kemisk interesseret (han brevvekslede med Ole *Borch) havde han også et laboratorium hvortil der var knyttet en apoteker; også sin egen bogbinder havde gården. De lærde studier og interesser forbandtes imidlertid med betydelig praktisk dygtighed. Rosenholm udvidedes og afrundedes, bl.a. ved en række fordelagtige godshandeler med kronen, og en 1655 på godset opført krudtmølle gav gode indtægter. Ved siden af fædrengården ejede R. Lergrav (Hammerum hrd.), som han fik med sin første hustru, Høgholt (Horns hrd.), Lungholm (Fuglse hrd.), Kærstrup (sst., solgt 1654) og Geltoftgård (nu: Rosenlund, Musse hrd., solgt 1680) som han fik med sin anden hustru, og Vosnæs (Ø. Lisbjerg hrd.), Kalstrup (sst., 1663–69),

Skørholt (Horns hrd., fra 1673), Linderumgård (Vennebjerg hrd., 1665–81) og Glostrup (Lollands ndr. hrd., fra 1671) som han erhvervede ved køb eller udlæg for fordringer; hans tredje hustru havde part i Vemmetofte (Fakse hrd.). – 1673 indtrådte han på ny i statstjenesten idet han udnævntes til etatsråd og assessor i statskollegiet og højesteret; 1675 blev han efter greve Mogens "Friis" død atter stiftsbefalingsmand over Århus stift samt tillige amtmand over Havreballegård, Kalø og Stjernholm amter med titel af gehejmeråd, embeder, han beklædte til sin død. □ En min. fra ca. 1640 (Fr.borg) forestiller muligvis R. Helfigursmal. 1649 (Fr.borg, dep. på Rosenholm). Mal. ca. 1670 (Fr.borg). Epitafiemal. med tre hustruer af A. Wuchters (Hornslet k.), efter dette kopi (forhen Ørumgård). Stik af H. Schaten efter forlæg af A. Quant. Et mal. af Wuchters (Roskilde adelige jomfrukloster) har formentlig med urette været antaget for R.

Aktstykker vedkommende staden og stiftet Århus, udg. J. R. Hübertz II, 1845 161 219. Kronens skøder II, udg. F. J. West, 1908. Prins Chr. (V)s breve, udg. E. Marquard og J. O. Bro-Jørgensen I–II, 1952–56. Kancelliets brevøger 1642–45, 1957–68. – E. M. Grawe: Ligprædiken over E. R., 1683. Samme: Ligprædiken over Mette Rosenkrantz, 1666. Tycho de Hofman: Hist. efterrettn. om velfortjente da. adelsmænd II, 1778 124–29. Palle Rosenkrantz og Sv. Aakjær i Rosenholm og Rosenkrantzerne, udg. Hans Rosenkrantz, 1924 67–75 114–18. Holger Hjelholt: Falsters hist. I–II, 1934–35.

C. O. Bøggild-Andersen *

Rosenkrantz, Erik Axelsen, 1516–91, lensmand. * 4.5.1516, † 1591 på Landting, begr. i Ejssing k. F: Axel Nielsen R. (1472–1551) og Birgitte Lauridsdatter Knob (1490–1551). ~ 1° vistnok 1556 med Margrethe Ulfstand, † senest 1582, d. af Børge Jensen U. til Glimminge og Örup († 1558) og Margrethe Tygesdatter Krabbe (1512–1602). ~ 2° 1583 med Maren Juel, † 7.5.1624 på Handbjerg Hovgård, d. af Iver J. til Stubbergård (1494–1556) og Mette Munk († 1589). – Bror til Folmer Axelsen *R.

Det synes at være R. og ikke hans mere kendte navne Erik Ottesen *Rosenkrantz der „fra sin ungdom af“ har tjent ved det sachsiske kurfyrstehof, først hos kurfyrst Johan, efter hans død (1532) i hans søn Johan Frederiks kammer, derpå en tid hos dennes svoger hertug Ernst af Braunschweig-Lüneburg og så på ny hos Johan Frederik indtil kurfyrsten blev taget til fange i slaget ved Mühlberg (1547). Ved begge forældrenes død (1551) blev R. ejer af Landting (Ringkøbing amt). Men ikke længe efter blev han gennem sit første giftermål skånsk storgodsejer som herre til Glimminge og Örup. 1577 kom han ved dom endda i besiddelse af Assertorp, en tredje af

svigerfaderens skånske gårde. Sine skånske ejendomme måtte han dog afstå til sine børn ved indgåelsen af sit andet, sene ægteskab, men vandt til gengæld gennem Maren Juel mere gods i Vestjylland (Rybjerg og Handbjerg Hovgård) samt gården Blidstrup på Mors. – Trods sin rigdom – hans lån til kronen under syvårskrigen hørte til de største der blev ydet af nogen adelsmand – gjorde R. sig ikke stærkt gældende i det offentlige liv. Han var lensmand på Silkeborg 1557–60. Under syvårskrigen gjorde han tjeneste i den jyske fane og førte flere gange kommandoen over den i chefen Frands *Banners fraværelse. Han blev såret i slaget ved Svarteraa 1565. Hans enke måtte kæmpe med stigende økonomiske vanskeligheder og døde forarmet.

Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad II, 1893. – A. Heise i Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 118–25.

Poul Colding *

Rosenkrantz, Erik Nielsen, 1447/48–ca. 1505, prælat, professor. * 1447 el. 48, † kort efter 15.10.1504, begr. i Frue k. i Kbh. F: ridderen Niels Nielsen R. til Tange († ca. 1450) og Ide Nielsdatter Banner († tidligst 1452).

R. udnævntes allerede 1465 ved pavelig provision, dog efter kapitlets valg, til ærkedegn i Viborg; s.å. nævnes han som kannik i Ribe. Med disse embeder som et rigeligt rejsestipendium i ryggen tiltrådte han sine grundige studier i udlandet. Endnu s.å. immatrikuleredes han ved universitetet i Erfurt hvor han gjorde sig så agtet og afholdt at han i foråret 1472 valgte til rektor for det kommende semester; han var da magister artium og baccalaureus i kirkeret. Febr. 1473 lod han sig immatrikulere i Rostock og Greifswald; ved sidstnævnte universitet blev han okt. n.å. rektor og i sin embedstid opnåede han den juridiske doktorgrad. Her som i Erfurt findes hans adelsvåben indtegnet i universitetets bøger. 1476 var han hjemme igen og nævnes s.å. som rigsråd og deltager i en forhandling med svenskerne. Ellers knyttedes hans virksomhed, som naturligt var efter hans uddannelse og videnskabelige navn, i første række til det 1479 oprettede universitet i Kbh. Han blev straks professor i kirkeret og dekan ved det juridiske fakultet; universitetets rektor var han i vinterhalvåret 1479–80 og ofte senere, nemlig 1484–87, 1492, 1495 og 1501; 1496 nævnes han som prorektor, 1498 som vicekansler. S.å. udvirkede han hos kong Hans en forordning om at ingen dansk student måtte søge noget fremmed universitet, Uppsala undtaget, medmindre han først i tre år havde studeret i Kbh. Der er således ingen tvivl om at R. har været en af den unge højskoles ledende kræfter.

Sikkert står det i sammenhæng hermed at han senest 1481 ombyttede sit præbende i det fjerne Viborg med dekanatet ved Vor Frue kollegiatkapitel i Kbh., hvormed var forbundet stillingen som sogneherre ved Petri kirke; en enkelt gang nævnes han også som sognepræst ved denne. Bindtægter havde han af kanonikater i Lund, Ribe og Roskilde. Et enkelt brev hvori han nævnes som dekan endnu 1510 er kun bevaret i en usikker afskrift.

H. F. Rørdam: Kbh.s kirker og klostere i middelalderen, 1859–63. Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 især 253–59. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Will. Norvin: Kbh.s univ. i middelalderen, 1929 206f. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929–30.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Erik Ottesen, ca. 1427–1503, til Bjørnholm, hofmester. *ca. 1427, †7.1.1503, begr. i et kapel ved Mariager kloster, 1589 overført til Hornslet k. F: Otte Nielsen *R. (ca. 1395–1477) og Else Krognos (ca. 1380–1470). ~før 13.1.1456 med Sophie Gyldenstjerne, †1477, d. af Henrik Knudsen G. (†1456) og Anne Munk († ca. 1462). – Far til Niels Eriksen *R. R. nævnes tidligst i en pavebulle 1449 og var da ridder. Faderens magtstilling banede vejen for ham; 1452 var han allerede rigsråd og lensmand på Skanderborg slot. I medgift fik han i forening med svogeren Knud Henriksen *Gylstenstjerne Møgelkær. En anden af hans hovedbesiddelser var den nu forsvundne Skjern gård, midtvejs mellem Randers og Viborg hvortil han skrives 1464 og ofte siden, ikke mindst i sine senere år. Ca. 1468 overtog han Bjørnholm efter faderen. Hans jordegods synes at have været i stadig vækst. På grundlag af et skiftebrev 1499 har man beregnet at han da ejede ca. 800 bøndergårde; han var dermed sandsynligvis landets rigeste godsejer næst efter Poul *Laxmand. – Dertil kom forleningerne; foruden Skanderborg som han beholdt i hvert fald til 1488 havde han i det mindste 1467–94 fogediet i Randers; Middelsom, Slet, Sønderlyng og Rinds herreder havde han gennem mange år i pant, ligeledes (efter faderen) Hassens og måske Stensmark samt på samme egn det såkaldte „Ranes gods“. At han blev marsk under Christoffer af Bayern, er overleveret i flere kilder fra 1500-tallet, men næppe rigtigt. Derimod er det sikkert nok at han 1456 overtog det samme høje embede som faderen få år før havde afgivet, hofmesterens, og det beholdt han lige til Christian Is død. At det ikke var nogen tom titel vidner den lange række af vigtige akter hvori hans medvirken nævnes tilstrækkeligt om. Ikke mindst spillede han en be-

tydelig rolle i den ydre politik. Eksempelvis kan anføres at han allerede 1456 deltog i forhandlingerne om Ølands overgivelse og n.å. fulgte kongen til Sverige; 1460 medbeseglede han det berømte Ribeprivilegium, 1462 og 1469 ledede han i Kbh. forhandlinger med hansestæderne, 1464 et gesandtskab til Preussen; n.å. var han i Hamburg med til at afslutte en traktat med England og modtog i den anledning en personlig takkeskrivelse fra Edvard IV. Med de svenske råder forhandlede han atter og atter, således 1468 i Halmstad, n.å. i Lübeck, 1472, 1473, 1474 og 1476 i Kalmar. 1477 var han i Dresden for at afslutte ægteskabskontrakten mellem den senere kong Hans og Christine af Sachsen. – Også i den indre styrelse havde han betydelig andel; således sendte kongen ham 1464 til Jylland for at forhandle med de jyske råder, 1471 fik han samme vidtgående beføjelse til at oppebære fredkøb i Jylland som i sin tid faderen havde haft. Da Christian I 1474 drog ud på sin Romerrejse bad han i et brev R. „at I udi vor Fraværelse vil ramme vort, vor kære Husfrues og Børns Bedste og Bestand“. Men er således hofmesterens indflydelse i sig selv utvivlsomt er det på den anden side ret vanskeligt at afgøre hvilken linje han har fulgt i sin politik. Der savnes dog ikke træk der tyder på at han væsentlig har virket i mæglende og beroligende retning, tydeligst under kongens mellemværende med Eggert *Frille, men også ved andre lejligheder, bl.a. over for svenskerne. Ved Christian Is død måtte R. vige pladsen for tronfølgerens hofmester. Unåde var der ikke tale om; han bevarede sin indflydelse, deltog 1482–83 i de vigtige møder med svenskerne om unionens genoprettelse og var n.å. på ny ordfører ved forhandlinger med hansestædernes udsendinge i Kbh.; 1491 sendtes han selv som gesandt til Lübeck, og 1494 medbeseglede han udelelighedsbrevet. Helt op til århundredskiftet findes han nævnt som deltager i rigsrådets møder. Han var dog nu en gammel mand og synes mest at have været optaget af sin store formues fordeling mellem de talrige børn og svigerbørn. Dertil kom at han ganske som sin far var en oprigtig from mand der følte sig stærkt knyttet til Mariager kloster som han gennem årene havde skænket mange rige gaver, og i hvis nonnesamfund to af hans døtre efter hans vilje indtrådte allerede som børn. På en grund i dets nærhed som Birgittinerne 1467 havde overdraget faderen og ham lod han opføre et hus hvor han tilbragte sin sidste levetid. Om åndelige interesser vidner også det træk at han 1476 lod en endnu bevaret Saxobearbejdelse afskrive; foran i håndskriftet lod han indføre en lille optegnelse hvis hovedindhold er at man skal holde sig til de ti bud og sky

de syv dødssynder. Dette ideal har han så vidt man nu kan skønne virkelig redeligt stræbt efter at efterleve. En rimeligvis af Peder *Olsen forfattet årbog fra midten af 1500-årene giver ham det eftermæle, at „han var ligesom en Fader for Danmark; hans Mage og Lige saa vi ikke end i Ære, Dyd, Fromhed og i alle gode Vilkaar“. Intet i de bevarede akter kan siges at stride mod dette vidnesbyrd. □Relief på ligsten fra før 1500 (Hornslet k.), afstøbning (Fr.borg). Fremstillet på malet mindetavle 1535 (sst.). Tvivlsomt mal. (Rosenholm), efter dette kopi (Gavnø).

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 især 183–211. A. Heise i Hist. t. 5.r.I, 1879 540–44. Erik Ulsig: Danske adelsogder i middelalderen, 1968. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kriseår 1448–51, 1981.

Henry Bruun*

Rosenkrantz, Erik Ottesen, 1519–75, rigsråd.
 * 1519 vistnok på Tørring, † 8.11.1575 på Arreskov, begr. i Øster Hæsing k. F: rigsråd Otte Holgersen *R. († 1525) og Margrethe Gans († 1525). ~ ca. 1.10.1558 med Helvig Hardenberg, * 28.3.1540 på Hvedholm, † 14.7.1599 i Odense, d. af rigsråd Jacob *H. († 1542) og Sophie *Lykke († ca. 1570). – Bror til Anne *R., Holger *R. (1517–75) og Jørgen *R. (1523–96). Efter forældrenes tidlige død blev R. sammen med to af sine søskende opdraget hos sin morfar Jesper Gans til Putlitz i Brandenborg, hvorfra familien 1530 krævede dem tilbage. Ved arvedelingen 1547 tilfaldt faderens vældige norske arv R. Hovedparten af denne næsten fyrstelige godsbesiddelse, Losnagodset, opkaldt efter en af Norges mægtige middelalderætter som R. nedstammede fra gennem sin farmor, lå spredt over Bergenhus og Stavanger len; men derudover ejede R. det berømte herresæde Nesøen på vestsiden af Oslofjorden foruden gods i Nordjylland samt på Færøerne og Shetlandsøerne. 1551 eller 1552 kom han yderligere i besiddelse af Valsøgård ved Ringsted, vistnok en gave fra fasteren Sophie Rosenkrantz, og ved sit ægteskab 1558 af Arreskov hvor han 1573 havde fuldført en ny hovedbygning. S.å. erhvervede han ved afståelse af Valsøgård og udbetaling af en stor pengesum Kærstrup (Valdemars slot) og hele Tåsinge af kronen. – En adelsmand af R.s fødsel og formue havde naturligvis gode muligheder for en politisk karriere. 1554–55 var han staldmester hos Christian III, de to følgende år hofmarskal på Malmöhus hos tronfølgeren Frederik (II) som han tillige med to rigsråder skulle indføre i statsstyrelsen. 1557–60 var han lensmand på Varberg. Ved Frederik II's kroning (20.8.1559) eller lige derefter blev han optaget i rigsrådet. Umiddel-

bart forinden var han blevet udset til Christoffer *Valkendorfs efterfølger som lensmand på Bergenhus og stod hermed over for sit livs vigtigste opgave.

Valget af R. var nærliggende og viste sig rigtigt. Han havde flere gange været i Norge og 1548 haft en strid med hanseaterne i Bergen om to grunde ved bryggen. I en klage over at købmændene ikke havde villet bøje sig for en norsk retskendelse i sagen havde R. indtrængende bedt kongen om at skride ind da „denne landsende“ ellers ville blive „fordærvet og Eders naades landret og skrevne lov forkrænket og fortrykt, thi de agte hverken dom eller ret“. Han havde dermed foregrebet de synspunkter der blev bestemmende for Valkendorfs virksomhed i Bergen som i første række tog sigte på at bringe de tyske håndværkere ind under norsk jurisdiktion. Den noget voldsomme Valkendorfs fald synes at have været et nødvendigt offer til tyskerne der havde Lübeck i ryggen; men regeringen ønskede hans politik fortsat. R. viste imidlertid kun ringe lyst til at følge Frederik II's opfordring; han kunne ikke fordrage landet, skrev han til kongen. Men 27.9. gjorde Frederik II ved et enestående skridt ende på R.s betænkeligheder: han fritog ham for alle afgifter til staten af alt hans norske gods. Kort efter nævnes han som „embedsmand på vort slot Bergenhus“, selv om lensbrevet der lagde næsten hele Vestnorge fra Lindesnes til Nordkap – Trondhjem undtaget – ind under hans magt, først blev udstedt 9.3.1560. Karakteristisk nok angreb R. særlig hanseaternes påståede ret til grundene på bryggen hvor tyskerne havde deres købmændsgårde, krævede at de skulle svare grundleje til kronen eller de private norske ejere, hvoriblandt han selv, og pålagde dem afgifter til stat og kirke. Forgæves protesterede tyskerne under påberøbelse af deres privilegier; en norsk retskendelse gik dem imod; klager til kongen og Lübeck hjalp ikke. 1562 tog R. en stor del af grundene i besiddelse på kronens vegne. At regeringen under syvårskrigen – af hensyn til forbundsfællen Lübeck – slog ind på en mildere kurs kunne ikke afsvække den kendsgerning at det tyske kontor i Bergen havde mistet sin stilling som en stat i staten, at det måtte respektere norsk lov og udrede skatter og afgifter på lige fod med de norske købmænd. Æren herfor tilkommer de to store lensmænd Valkendorf og R. – Som lensmand på Vardøhus fulgte R. med opmærksomhed den i 1553 optagne engelske skibsfart på Rusland nord om Norge der måtte betyde et afbræk i sundtoldindtægterne. 1562 spurgte han regeringen om han ikke skulle tage told af de engelske Ruslandfarere; men både denne og en ny forespørgsel 1563 blev besva-

ret med forsigtig tilbageholdenhed; krigen med Sverige stod nu for døren.

R. tilhørte en kreds der stod Frederik II personlig nær; broderen Holger var kongens personlige ven og fru Helvig en kusine til Anne Hardenberg. Det undrer derfor ikke at kongen, da han – med krigen med Sverige for øje – 1562 søgte at forøge indtægterne af lenene, dels ved en forhøjelse af ydelserne og dels ved en mere sparsomelig lensstyrelse, fik en ivrig medarbejder i R., skønt sparebestræbelserne berøvede ham skattefriheden af hans norske godser hvad der dog mildnedes noget ved at kongen tilstod ham afgiftsfrihed for et af hans len (Lyse kloster). R. tog initiativet til en billigere af skatteopkrævningen i sine len og til udarbejdelsen af en ny jordebog hvorved der blev indført fast årlig landgilde og leding for alle kronens gårde i de ham undergivne distrikter (1563). Til bedste for skattefinansierne – men til præsternes fortrydelse – fik han ved en nyordning af gejstlighedens lønninger i Bergen og Stavanger (1563 og 1565) kirkelige midler til overs til aflønning af nogle af den verdslige administrations folk, særlig en del af personalet på Bergenhus. Endelig tog han sig af den lokale lovgivning ved forhandlinger med befolkningen i Bergenhus len (recesser af 1561 og 1565). Mere end nogen anden står han som den myndige, uafhængige lensherre, et forhold der måske har været medvirkende til hans fald. Også på det militære område udfoldede R. megen handlekraft. Syvårskrigen traf ham ikke uforberedt. Han havde rustet i flere måneder, styrket fæstningsværkerne og mønstret bønderne. Da svenskerne 1564 erobrede Trondhjem udbød R. Bergens tyske og norske borgere og lenets bønder. Trods bøndernes uvilje mod militærtjenesten lykkedes det at udruste en lille flåde der erobrede Trøndelagen tilbage. Da Danmarks herredømme i Norge atter blev truet ved et angreb på Akershus 1567 skyldtes det på ny fortrinsvis et ekspeditionskorps fra Bergen at faren blev afværget. Det taler smukt om R.s fædrelandssind at han ved denne lejlighed ikke var bange for at lægge ud af sine private pengemidler. Under krigen synes R. også at have været foregangsmanden i et forsøg på at skabe et særligt norsk søværn. De store udskrivninger af mand-skaber og skatter havde imidlertid efterhånden vakt megen forbitelse der i særlig grad måtte være rettet mod R. som 1565 havde fået diktatorisk myndighed til at udskrive skatter i det nordenfjeldske Norge. Da toget til Akershus 1567 gjorde nye byrder nødvendige, gærede oprørslysten overalt i Bergenhus og Stavanger len; borgere og bønder klagede til kongen. Under en forhandling tvang Nordhordalands bønder – just i

det kritiske øjeblik da undsætningen skulle afgå til Akershus – R. personlig til at rejse til Kbh. for at opnå en nedsættelse af deres ledingspligt. N.å. blev der afsendt en rigsrådsdelegation hvoraf Valkendorf var medlem til Norge for at undersøge forholdene. R. blev krævet til regnskab, men afviste i en skriftlig redegørelse punkt for punkt sine anklagere, hvoriblandt naturligvis også hanseaterne, og hævdede at han kun havde rettet sig efter kongelige ordre og bestående retsregler. Man kender ikke delegationens bedømmelse af hans forhold. Når han straks søgte og fik sin afsked (15.5.1568) kan det heller ikke afgøres om det skyldtes befolkningens klager eller misfor-nøjelse med hans egenmægtige optræden hos de nye magthavere Peder Oxe og Johan Friis der havde trængt kongens indflydelse tilbage. For eftertiden står han som en af de dygtigste repræ-sentanter for dansk lensstyrelse i Norge selv om han måske nok undertiden var unødigt hårdhæn-det.

På Bergenhus var R. midtpunktet i et helt minia-turehof der var sin tids vigtigste åndscentrum i Norge. Nært knyttet til ham var således slots-præsten på Bergenhus Absalon Pedersen, tidens største norske skribent. Kredsen syslede med planer om genopdagelse af det tabte Grønland og fremfor alt med Norges historie. Efter en fra samtiden stammende tradition skal magister Ab-salon have skrevet sit værk om Norges rige på R.s opfordring. Både hos Absalon og en anden historisk forfatter i R.s omgivelser, Mads Stør-sen, mærker man en kraftig antihanseatisk ten-dens der falder smukt i tråd med R.s politik. Med bortrejsen fra Bergen var R.s historiske mission endt. 1568–72 og igen 1575 var han stiftslensmand i Odense; men han tog ikke mere som sine brødre Holger og Jørgen nogen frem-trædende del i dansk politik. – Efter hans død var fru Helvig i stand til – på de umyndige børns vegne – at udvide mandens umådelige godsrig-dom; ved pantsættelse, køb eller arv erhvervede hun Søholm på Stevns og halvdelen af hoved-gårdene Erholm og Hindemae på Fyn. 1568 stif-tede hun et hospital i Svendborg. □Mal. tilskre-vet G. Cornelis (Ryegård), efter dette kopi fra 1700-tallet (Gavnø). Relief på ligsten (Øster Hæ-singe k.).

A. Heise i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 72–148. Arthur G. Hasso sst. 10.r.II, 1932–34 563 569. Danm.-No.s trakta-ter 1523–1750, udg. L. Laursen II, 1912 614. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 99f. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Poul Colding**

Rosenkrantz, Folmer Axelsen, 1523–86, til Stens-ballegård, stiftslensmand. * 29.3.1523, † 1586,

begr. 24.4. i Vær k. F: Axel Nielsen R. (1472–1551) og Birgitte Lauridsdatter Knob (1490–1551). ~17.7.1552 på Stensballegård med Margrete Gyldenstierne, † 11.7.1581, d. af Knud Pedersen *G. (ca. 1480–1552) og Sidsel Ulfstand († 1575). – Bror til Erik Axelsen *R.

R. bestyrede allerede i faderens sidste leveår dennes hovedgårde Landting og Rydhavn; efter hans død fik han ved brødraskiftet Stensballegård hvor han derefter gennem en halv snes år levede væsentlig som privat godsejer indtil syvårskrigen kaldte på adelens reserver. Ved dens udbrud 1563 blev han proviantmester for Århus stift, n.å. stiftslensmand sst. med sæde på Århusgård. I denne stilling blev det hans hovedopgave at medvirke til at fremskaffe de store forråd af proviant og træ som hæren og flåden havde behov for, et hverv han synes at have roget med iver og dygtighed; desuden forstrakte han i disse år kongen med betydelige krigslån. 1572 fratrådte han Århusgård og modtog derefter ingen større forleneringer. Sandsynligvis var det hans eget ønske at vende tilbage til privatlivet. I hvert fald synes han at have været vel anskrevet hos Frederik II i hvis hofvester han og hans hustru ofte tog del; fru Margrete havde tilmeldt det hverv at bistå dronning Sophie ved hendes børns fødsler, således også ved Christian IVs. Anders Sørensen *Vedel omtaler R. som sin velgører. 1582 afsluttede han opførelsen af Stensballegård. □Relief på ligsten fra 1580erne (Vær k.).

Kancelliets brevbøger 1556–88, 1887–1906. – A. Heise i Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 100f 118f 128–35.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Frederik, 1571–1602, til Rosenvold og Stjernholm, lensmand. Døbt 2.9.1571 på Skanderborg slot, † 18.8.1602 i Wessely (Mähren), begr. i Teinkirken i Prag. F: rigsråd Holger *R. (1517–75) og Karen *Gyldenstierne (1544–1613). Ugift. – Bror til Otte Christoffer *R.

R. fik en usædvanlig god opdragelse. 1582–84 gik han i skole i Ribe hvor han var i huset hos Peder *Hegelund. Derefter udså hans farbror og værge, Jørgen *Rosenkrantz (1523–96), i forening med Niels *Kaas den ti år ældre Hans Poulsen *Resen, siden Sjællands biskop, til hans hovmester og rejsefælle på en udenlandsrejse der, kun afbrudt af korte ferier i hjemmet, kom til at strække sig over syv år. 1584–86 studerede han i Rostock, 1586–89 i Wittenberg, 1589–91 gæstede han Italien hvor han gjorde studieophold i Padova og Siena, men i øvrigt nåede han helt ned til Rom, Sicilien og Malta. 1592 var han i England. Efter hjemkomsten blev han n.å. hofjunker og havde 1595–99 Giske len i Norge; iføl-

ge en slægtetradition var der tale om at han skulle ægte den velhavende unge enke Christence Viffert. Hans fremtidsudsigter syntes i det hele meget lyse; hans usædvanlige begavelse og store kundskaber gjorde hans navn anset, og hans vindende væsen skaffede ham mange venner så at han endog anvendtes som betroet tillidsmand mellem regeringsrådet og kongen. Men kort efter at han i foråret 1599 var blevet forfremmet til lensmand på Lundenæs ødelagdes hans karriere totalt som følge af hans elskovsforhold til Rigborg *Brockenhuus. Han pådrog sig derved retsforfølgelse ikke blot fra hendes far, men også fra den unge Christian IV der i juli udsendte skarp ordre til at pågribe jomfrukrænkeren død eller levende. Det lykkedes ham at rømme til Hamburg hvorfra han dog hurtigt hentedes hjem under stærk bevogtning. 15.10. faldt rettertingsdommen der fulgte anklagerens påstand; forgæves anråbte R. om mildhed og tilbød høj erstatning; han dømedes efter gårdsretten til at have æren og to fingre forbrudt. Bagefter fulgte dog benådning mod forpligtelse til at rejse til Ungarn og deltage i kampen mod tyrkerne. Det gjorde han også og med så megen bravur at hans militære foresatte 1601 fandt anledning til at gå i forbøn for ham hos Christian IV som imidlertid i skarpe ord afviste tanken om benådning. N.å. omkom han under forsøget på at skille to duellanter. – Ejendommeligt nok synes netop dette sorte får inden for slægten Rosenkrantz fremfor nogen anden at have gjort dens navn verdenskendt; i det mindste taler sandsynligheden for at hans Englandsophold med Knud Gyldenstierne 1592 har givet anledning til at disse to danske adelsnavne fik plads i Shakespeares Hamlet. □Afbildet på forældrenes epitafiæmal. 1578 (Uth k.).

Saml. af kongens rettertings domme 1595–1604, udg. V. A. Secher, 1881–83. Kancelliets brevbøger 1593–1602, 1910–13. – Palle Rosenkrantz i Gads da. mag. IV, 1909–10 177–87. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Frederik Christian, 1724–1802, gehejmestatsminister. * 19.1.1724 i Kbh. (Nic.), † 15.5.1802 sst., begr. i Hornslet k. F: statsminister Iver *R. (1674–1745) og Charlotte A. Skeel (1700–63). ~ 11.10.1748 i Kbh. (Frue) med Dortha Reedt, * 7.4.1730, † 20.4.1801 i Kbh. (Holmens), d. af kammerherre Tønne R. til Barritskov (1700–43) og Lucia Emerentia Levetzov (1710–74).

R. blev 1749 gesandt i Berlin, forflyttedes 1751 til London, blev 1754 deputeret i admiralitets- og generalkommissariatskollegiet og 1763 over-

Rosenkrantz, Frederik C.

krigssekretær for søetaten. Han var desuden assessor i højesteret 1749–71, 1763–66 vejdirektør og blev 1765 præses for det almindelige handelskompagni og jan. n.å., umiddelbart efter Christian VII's tronbestigelse, tillige overkrigssekretær for landetaten hvorved de to militæretaters krigskancellier forenedes hvad de havde været før 1735. Denne forening kom dog kun til at vare ca. syv måneder. 22.2. og 28.4.1766 indsendte den tidligere overkrigssekretær grev F. *Danne-skiold-Samsøe til kongen en streng kritik af R.s administration af søetaten. Kritikken var i hovedsagen berettiget selv om den undertiden skød over målet og var holdt i en unødigt skarp og bitter form. R. besvarede angrebet og det kunne se ud som om kongen intet hensyn ville tage til dette for så vidt som han 6.6. s.å. erklærede sig tilfreds med den af kollegiet førte administration. Men i virkeligheden havde angrebene gjort et stærkt indtryk på kongen der 25.8. s.å. afskedigede R. med pension og genindsatte Danne-skiold i dennes tidligere stillinger. Da Danne-skiold n.å. atter faldt blev R. gehejmeråd i konseillet indtil dets ophævelse ved Struensee dec. 1770. N.å. blev den R. tidligere tilståede pension taget fra ham, og han, der altid havde været en dårlig økonom der bl.a. skyldte staten 140 000 rdl., var nu nærmest ruineret. Det lykkedes ham imidlertid efterhånden at få sin gæld der havde gjort ham uegnet til højere stillinger ordnet, og april 1784 blev han kaldet til at indtræde i det efter Struensees fald under navn af gehejmestatsrådet genoprettede gehejmekonseil og udnævntes maj s.å. til præsident i admiralitets- og generalkommissariatskollegiet og overkrigssekretær for søetaten. Han indlagde sig ingen fortjeneste hverken under sin første eller anden ledelse af søetaten. I den sidste periode stillede han sig uforstående og uvenlig over for flådens geniale fabrikmester Henrik *Gerner til hvem han var kommet i et stærkt modsætningsforhold i Det kgl. landhusholdningsselskab hvor Gerner 1774 var valgt til præsident, og R. forsøgte ingen lejlighed til at samarbejde Gerner hvortil han blandt andre benyttede underfabrikmester E. W. *Stibolt. R. forsøgte tillige, dog uden held, sammen med J. O. *Schack-Rathlou at intrigere mod A. P. *Bernstorff. Han var en skarp modstander af landboreformerne, og da han så at det ikke kunne lykkes at hindre landbokommissionens forslag til stavnsbåndets ophævelse i at nyde fremme udtrådte han af statsrådet i juni 1788. Sine sidste leveår tilbragte han hovedsagelig på sine godser Rosenholm med Ryegård og Egholm og oprettede stamhuset Rosenholm 1802. – Kammerjunker 1741. Kammerherre 1748. Gehejmeråd 1764. – Hv.R. 1760. Bl.R. 1769.

□ Malet som ung (Ryegård). Mal. (Rosenholm). Mal. af H. Arbien, 1749, større og mindre afskæring (begge Fr.borg). Min. af N. P. Norman, 1760. Mal. af Jens Juel, 1769 (Fr.borg), replik (Pederstrup) og kopi (Ryegård). Mal. af Jens Juel (sst.). Afbildet på W. Haffners tegn., 1781, af selskabet hos kongen (Rosenborg). Fremstillet på satirisk stik 1787 efter tegn. af N. Abildgaard.

Tilskueren V, 1888 483–89 (R.s indlæg mod landboreformerne). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Efterretn. om den da. so-etat fra forrige tider, 1790. H. G. Garde: Den dansk-norske sormagts hist. 1700–1814, 1852. L. Koch i Hist. t. 6.r. IV, 1892–94 I–171 fl.st. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III–VI, 1897–1909. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Palle Rosenkrantz i Rosenholm og Rosenkrantzerne, red. samme, 1924 96–98. Th. Thaulow: En dansk statsminister. J. O. Schack-Rathlou, 1932. Chr. Elling og Viggo Sten Møller: Holmens bygningshist. 1680–1930, 1932. Hans Chr. Bjerg i Tids-skr. for søvæsen CXLVII, 1976 151. Ole Louis Frantzen: Truslen fra øst, 1980 = Marinehist. selsk.s skr. XVI.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rosenkrantz, Gotskalk Eriksen, † 1544, Christian IIs kansler. † 28.9.1544 i Valenciennes. F: Erik Clausen R. og N. N. Ugift.

R., der tilhører den slesvigske linje af slægten Rosenkrantz, synes at have studeret i Tyskland, kaldes 1513 magister og kgl. sekretær og var 1520 med Christian II i Stockholm. 1520–23 var han som kansler medlem af regeringsrådet sst., opholdt sig efter byens overgivelse til Gustav I Vasa en tid hos Søren *Norby på Gotland og blev efter en pilgrimsrejse til Spanien 1525 Claus *Pedersens efterfølger som Christian IIs kansler. Han var en god katolik, og da Christian IIs børn efter dronning Elisabeths død 1526 blev fjernet fra faderen ansattes R. af regent Margrethe ved deres hofstat i Mecheln. Han vedblev tillige at virke i kongens tjeneste, dels som mellemmand mellem ham og regenten, dels i diplomatiske hverv, 1527 til Skotland, 1529 til Cambrai. Han arbejdede ivrigt for at Christian II skulle bryde med lutheranismen. Under kongens tog til Norge blev han hos prins Hans i Bruxelles. og efter prinsens død 1532 trådte han, der tidligere på Christian IIs vegne havde forhandlet med kejseren, i dennes tjeneste som råd. I de følgende år ledede eller deltog han i en række vigtige diplomatisk sendelser, bl.a. i anledning af kejserens støtte til Dorothea af Pfalz' arvekrav på Danmark og Norge. 1536 var han udsat til som kejserlig kommissær at følge med en nederlandsk flåde til undsætning for det belejrede Kbh., men byen faldt inden flåden var afsejlet. R. stod i

venskabeligt forhold til nogle af tidens betydeligste humanister med hvem han førte en udstrakt brevveksling.

Chr. IIs arkiv, udg. N. J. Ekdahl III, Sth. 1836. Breve og aktykker til oplysn. af Chr. IIs og Fr. IIs hist., udg. C. F. Allen, 1854. Hanserecesse 3.r.VIII, Lpz. 1910; 4.r.I-II, 1941-70. Niederländische Akten und Urkunden, udg. Rud. Häpke I, München, Lpz. 1913. Henry de Vocht: *Literae* . . . ad Franciscum Craneveldium, Louvain 1928 = *Humanistica Iovaniensia I. Handlingar till Nordens hist.*, udg. Lars Sjödin I, Sth. 1967-69 = *Hist. handlingar XXXIX 789*. Det kgl. rettertings domme, udg. Troels Dahlerup II, 1969 75. – C. F. Allen: *De tre nord. rigers hist. V*, 1872 279 319. A. Heise i *Pers. hist. t. 2.r.VI*, 1891 189-227. Lizzie Wie Andersen m.fl.: *Uppsalasala-överenskomsten 1520, 1975*. – Emilie Andersen: *München-saml.*, 1969 = *Rigsark. Vejledende arkivreg. XV*.

Povl Bagge

Rosenkrantz, Gottlob Emilium Georg Frederik, baron, 1803-84, stiftamtmand. * 19.5.1803 i Ziegenhain i Hessen, † 9.9.1884 på Sophiendal, begr. i Venge. F: premierløjtnant, senere oberst, baron Jørgen R. til Vedø og Sophiendal (1774-1831, ~ 2° 1812 med baronesse Birgitte Charlotte Reedtz-Thott, 1788-1868) og Christiane Marie Sophie Friederike Marquard (1779-1849; ægteskabet opløst 1810). ~ 1.9.1843 i Fuglse med baronesse Elisabeth Louise Rosenkrantz, * 8.6.1821 på Tustrup, † 13.6.1911 på Sophiendal, d. af kaptajn, fideikommissbesidder, cand.jur. baron Holger R. til Tustrup (1772-1839) og Sophie Benedicte v. Bülow (1787-1833). – Halvbror til Iver *R. (1813-73).

R. blev student fra Herlufsholm 1822, sekondløjtnant i kavaleriet 1826, cand.jur. 1827 og kaptajn i kongens livkorps 1833. Hans egentlige karriere lå i kommunal administration. 1829 ansattes han som auskultant i rentekammeret, var 1836-38 samtidig ansat hos stiftamtmanden over Lolland-Falsters stift og et par gange konstitueret, dels som stiftamtmand over Århus stift, dels som amtmand over Ringkøbing amt, og udnævntes 1843 til amtmand over Thisted amt. I de 23 år han virkede her, fik han rig anvendelse for den praktiske indsigt i landbrugsforhold som han havde erhvervet ved bestyrelse af familiegodser på Lolland og som medejer fra 1833 af hovedgården Sophiendal i Venge nord for Skanderborg, fra 1853 enejer, og som ejer af Lise-lund på Møn, arvet 1843 efter en fæster. I Thisted amt gjorde han sig særlig fortjent ved forbedring af bivejene, udvikling af redningsvæsenet og regulering af vandafledning. 1866-79 var han stiftamtmand over Viborg stift og amtmand over Viborg amt. Hans ædle og helstøbte personlighed og virksomme indsats i samfundets tjeneste påskønnedes også her varmt fra alle sider. I

den jyske stænderforsamling sad han 1841-46 og var medlem af rigsrådets landsting 1864-66 uden dog her at spille nogen fremtrædende rolle. Han var formand for inspektionen for Viborg tugthus der 1877 indrettedes til sindssygeanstalt hvis direktion han var medlem af til 1879. – Kammerjunker 1828. Hofjærgemester 1840. Kammerherre 1845. Gehejmekonferensråd 1879. – R. 1851. DM. 1852. K. 1868. S.K. 1875. □Min. af R. som ung. Mal. af A. Schiøtt, 1854 (begge forhen Ørumgård), litografi efter sidstnævnte. Mal. af A. Dorph, 1880 (Viborg amtsråd), efter dette litografi. Foto.

[E. Düring-Rosenkrantz:] *Mindeblade om G. E. G. F. Rosenkrantz*, 1885. Palle Rosenkrantz: *Junkerdrømme*, 1918 101-10 o.fl.st. Samme: *Amtmandsbogen*, 1936 135.

Helge Larsen (A. Falk-Jensen)

Rosenkrantz, Gunde, 1604-75, rigsråd. * 2.12.1604 på Rosenholm, † 1675 i Helsingborg. F: rigsråd Holger *R. til Rosenholm (1574-1642) og Sophie Brahe (1578-1646). ~ 1632 med Pernille Rosenkrantz, † 3.1.1685, d. af Jacob R. til Arreskov (1567-1616) og Pernille Henriksdatter Gyldenstjerne (1576-1622). – Bror til Erik *R. og Jørgen *R. (1607-75).

R. fik en omhyggelig uddannelse der sigtede på en karriere i statstjenesten. 1616-19 var han på sin første udenlandsrejse hvor han bl.a. besøgte universiteterne i Giessen og Strasbourg samt det astronomiske observatorium i Lich. 1620-24 fortsatte han sin „grande tour“ med studier i Helmstedt og Leiden (imm. 1621) hvor han boede hos historikeren Johannes *Meursius. Den dannelse og fortrolighed med teologiske og klassiske forfattere der bl.a. afspejledes i hans senere litterære virksomhed skyldtes dog nok i lige så høj grad påvirkningen fra det intellektuelle miljø i barndomshjemmet. 1627-28 ledsagede han svogeren Christen Thomesen *Sehested og Jørgen *Brahe på deres gesandtskab til England og Frankrig; hensigten var utvivlsomt at bibringe R. kendskab til Europas politiske forhold. Efter hjemkomsten blev han sekretær i danske kancelli; marts 1630-aug. 1631 var han desuden kammerjunker hos Christian IVs søn hertug Ulrik som han ledsagede på en rejse i Tyskland. 1636 blev R. landsdommer i Skåne og forlenedes med Helne kirke og Frosta herred og fik desuden et kanonikat ved Lunde domkapitel. Han fik hurtigt en fremtrædende plads hos den skånske adel og valgtes 1638 som den ene af provinsens landkommissærer.

Den svenske besættelse af Skåne 1644 tvang ham midlertidigt til at forlade landsdelen. I anledning af overfaldet udsendte han et lille skrift

om den svenske troløshed og s.å. (1644) et om Christian IVs flådesejre og det følgende år endnu to der priste den fred som betød at han kunne vende hjem til gods og embede. 1646 valgtes han påny til landkommissær, efter eget udsagn uden begejstring. Hans stilling blandt landkommissærerne var speciel, fordi rigsmarsk Anders *Bille og generalkrigskommissær Knud *Ulfeldt der var landkommissærernes politiske hovedmodstandere begge var hans svogre. Som rigsråd i 1650erne hørte R. afgjort til Billes parti, men om divergenser i forhold til landkommissærkollegerne på dette tidspunkt foreligger intet. I hvert fald underskrev han som landkommissær i 1646 og 1647 og som repræsentant for den skånske adel på stændermødet 1648 næsten alle mod rigsrådet og rigsmarsken rettede indlæg. Hans standsfæller over hele riget havde tillid til ham, og ved adelens valg af kandidater til rigsrådet 1648 fik han tredjeflest stemmer ligesom han af rigsrådet sammen med Henrik *Ramel blev indstillet med flest stemmer. Men Frederik III udskød hans kandidatur i denne omgang.

S.å. fik han sin afsked som landsdommer i Skåne og blev i stedet lensmand på Kalø og repræsenterede både 1650 og 1651 den jyske adel ved adels- og stændermøder. Endelig 1653 optoges han i rigsrådet hvor han støttede Anders Billes bestræbelser på at effektivisere administration og militærapparat hvad der kan synes at være et brud med hans politiske fortid, især da han i et svulstigt og citatoverlæst indlæg til rigsmarsken fra tiden før krigsudbruddet 1657 kritiserede sine standsfæller for manglende offervilje og patriotisme og tog til orde for en offensiv udenrigs- og forsvarspolitik. På stændermødet i Odense febr. 1657 var han helt på kongens og krigspartiets side og optrådte nærmest som hovedagitor for dette parti. Marts s.å. hvervede han mod løfte om godtgørelse i jordegods et regiment til fods, for hvilket hans søn Jørgen, der såredes dødeligt ved Frederiksdal s.å., blev oberst. Da Karl Gustav jan. 1658 besatte Odense blev R. taget til fange, men fik sin kårde tilbage efter at have holdt „ein schöne und bewegliche Oration“ til svensk kongen så begge fik tårer i øjnene. Efter Karl Gustavs fredsbrud udgav han 1659 nogle traktater om den svenske utroskab og 1660 en efter kgl. ordre udarbejdet imødegåelse af P. Coijets forsvar for det svenske fredsbrud. Under belejringen opholdt han sig i Kbh. og deltog personlig i forsvaret stormnatten 11.2.1659 ved hvilken lejlighed han mistede sønnen Holger.

Fra årsskiftet 1658/59 stammer en betænking af R. hvor han betoner nødvendigheden af militære og administrative reformer til dels efter

svensk mønster med oprettelse af kollegier og en udskreven national hær, mens samtidig Frederik IIIs brug af fremmede rådgivere og hoffets påståede ødselhed kritiseres. Synspunkterne falder helt i tråd med den reformvenlige rigsrådsfløjs, men i et nyt indlæg fra foråret 1660 udtalte han sig afgjort for en styrkelse af kongemagten på rådets bekostning: han foreslog nu en hvervet hær, opfordrede kongen til at gøre Hans *Schack (1609–76) til rigsmarsk og til at vælge en kansler uden om rigsrådets indstilling. Det er muligt at denne nye opfattelse var dikteret af en ærlig overbevisning om at det moderniserede rigsrådsstyre den afdøde rigsmarsks parti havde kæmpet for i 50erne ikke længere var et muligt alternativ; på den anden side har man set hans stadig klarere udtalte tilslutning til kongen på baggrund af hans vanskelige privatøkonomiske forhold og et ønske om selv at bane sig vej til kanslerstillingen.

Som godsejer havde han aldrig hørt til de store; 1647 takseredes han blot til 600 tdr. hartkorn, men det i forhold hertil store antal godshandeler han var inblandt i afslører ham som spekulant og hans forretningsmetoder var ofte hårdhændede hvad bl.a. Lunde domkapitel fik at mærke. Som så mange andre adelige finansierede han sine forretninger ved udstrakt optagelse af lån, men de ustabile konjunkturer i 1650erne synes at have væltet spillet for ham. I tidens løb ejede han i Skåne Boserup (1635–45) og Alnerup (solgt 1654), på Sjælland Vindinge, nu Fuirendal (1645–60) og Valbygaard, nu Juellinge (1653–57), på Fyn Elvedgaard (1647–50) og i Jylland det fra faderen arvede Skaføgaard (solgt 1647) og Skårupgaard (1654–60). Det hører med i billedet af hans økonomiske virksomhed at han i sine bedste år i 40erne var blandt leverandørerne til Bremerholm.

Trods en formelt fremtrædende placering som den ene af rigsrådets tre deputerede spillede R. ingen nævneværdig rolle på stændermødet 1660 og hverken politisk eller økonomisk fik han fordel af omvæltningen. Han fik ganske vist som de andre rigsråder sæde i højesteret, men ingen plads i centralstyret. Maj 1660 havde han ombyttet Kalø len med det på papiret meget givtige Skanderborg len, men det ruinerede krongods betød at der intet overskud blev til lensmanden. Nov. s.å. søgte han om bedre vilkår mod at afstå en fordring for leverancer fra 40erne. Enden på det hele blev at han fik en pension på 1000 dr. samt udlagt krongods for 20 000 dr. i Kalø len. Dette var imidlertid ikke nok til at redde hans økonomi, og 1662 var han bankerot og måtte gøre opbud. Forgæves søgte han regeringen om at få udbetalt den lovede pension og få dækket en

påstået fordring. Det havde vakt regeringens irritation at han forblev som højesteretsassessor i en situation hvor retten skulle behandle sager mod ham anlagt af hans kreditorer. Juli 1664 forlangte regeringen at han resignerede sin post under trussel om afsked i unåde. Medvirkende til især kongens vrede var sikkert at han under et ophold i Kiel vinteren 1663/64 var gæst hos hertugen af Gottorp. Han beskyldtes nu også for at være modstander af det nye regime. I denne situation så han ingen anden udvej end at flygte til det nu svenske Skåne hvorfra han i juli søgte rigsrådet om sin afsked. Diverse forsvarsskrifter gjorde indtryk på regeringen, og en senere ansøgning om at kunne vende hjem afvistes. Heller ikke i Sverige tog nogen sig af hans sag, og en ansøgning om svensk naturalisation besvarede ikke af den svenske regering. Nye henvendelser til både den danske og svenske regering var lige så frugtesløse. Trøst fandt han dog i sit religiøse livssyn og hans udmærkede hustrus ubetingede støtte.

R. mente selv at hans onde skæbne skyldtes „Fanden og onde Mennesker“ som han skrev 1673 i et efterskrift til et af hustruens udgivet opbyggeligt skrift, men der er næppe tvivl om at hans opportunistiske både i politiske og privatøkonomiske affærer gjorde ham utroværdig i regeringens øjne. Der er på den anden side ikke grund til at tvivle på at hans patriotisme var ægte og oprigtig, trods den meget svulstige form den i reglen udtryktes i, og netop derfor måtte landflygtigheden ramme ham særlig hårdt.

□ Mal. fra 1640erne tilskrevet Johan Thim (Fr.borg). Stik af A. Haelwegh fra slutn. af 1650erne, efter dette stik af A. Folkema, 1746, træsnit 1855 efter tegn. af C. Bloch og afbildet på Heinrich Hansens mal., 1880, af arvehyldningen 1660 og på F. C. Lunds mal., 1887, af stormen på Kbh. 1659 (begge Fr.borg).

Wolffs journal, 1821 I 97–101 (brev). Saml. til Danm.s hist. under kong Fr. IIIs regering, udg. P. W. Becker II, 1857. Aktsykker og oplys. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk I, 1903. Kronens skoder II, udg. F. J. West, 1908. – T. Becker i Orion. Månedsskr. II, 1839 54–124. Chr. Bruun: G. R., 1885 (anm. af J. A. Fridericia i Hist. t. 5.r.v. 1885 623–40). Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I, 1922 278 447f 451. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvælt. i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Ingrid Bentzen i Fund og forskn. XX, 1973 109–36. Steffen Heiberg i Carlsbergfondets årsskr. 1979 76–80.

Steffen Heiberg

Rosenkrantz, Hans Carl Oluf, lensbaron, 1870–1936, nationalbankdirektør. * 3.2.1870 i Paris, † 27.1.1936 på Søholm, Vangede sg., begr. i Hellerup. F: legationssekretær, baron Holger Christian Georg R. (1836–71) og komtesse Sophie

Magdalene (Magda) Raben-Levetzau (1846–1920, ~2° 1876 med kammerherre, major greve Adam Heinrich Carl Moltke, 1828–1913, ~1° 1860 med grevinde Olga Capizucchi di Cassini, 1838–66, ~2° 1867 med grevinde Emma Christine Capizucchi di Cassini, 1836–70). ~1° 30.5.1899 på Wedellsborg, Husby sg., Odense amt, med komtesse Christiane Wedell Wedellsborg, * 10.2.1879 på Borupgård, Kattrup sg., Århus amt, † 28.6.1960 på Rosenholm, Århus amt, d. af lensgreve, kammerherre Vilhelm Carl Joachim Ove Casper Bendt W. W. (1840–1922) og komtesse Maria Elisabeth Knuth (1849–94). Ægteskabet opløst 1917. ~2° 25.8.1920 i Kbh. (Cit.) med Esther Marie Lysbild, * 14.5.1891 i Kolding, † 19.10.1962 i Hellerup, d. af grosserer Christian Jensen (1849–1917, ~1° 1874 med Elise Caroline Jacobsen, 1848–88) og Maria Dyring Hansen (1854–1929). Navneforandring 31.8.1918.

R. blev student 1887 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og cand.jur. 1893. Herefter var han assistent i udenrigsministeriet fra 1893–96 og gjorde tjeneste ved forskellige danske legationer i udlandet hvor han bl.a. udviklede sine gode sprogkundskaber. Allerede 1879 var han blevet besidder af det for baroniet Rosenlund substituerede R.ske samt det Moltke'ske fideikommis og af stamhuset Rosenholm som 1921 overgik til fri ejendom, samt ejer af gården Balskov. Fra 1896 tog han ophold på slægtens hovedsæde Rosenholm som han forbedrede på forskellig måde i sin lange besiddelsestid.

På egen blev R. hurtigt kendt som stærkt interesseret både i mark- og kvægbrug. 1895 var han blevet formand for Hornslet sparekasse og havde dette hverv til 1922. Hans interesse for sparekassesagen gjorde at han 1896–1922 var formand for Centralforeningen af jydsk sparekasser, 1900–22 for De samvirkende jydsk tyende spareforeninger og 1921–23 for Fællesrepræsentationen for danske sparekasser. 1901–06 var han medlem af Hornslet sogneråd. På det landbrugsfaglige område havde han i en årrække mange tillidshverv. Han var formand for Det jydsk haveselskab 1895–1923. Formand for Randers amts husholdningsselskab og for De samvirkende landboforeninger i Randers amt 1915–22. Han var også formand for afløsningen af husmændenes pligtarbejde i Randers amt og for haglskadeforsikringsforeningen for Jylland. 1909–32 var han medlem af bestyrelsesrådet for Det kgl. landhusholdningsselskab. Han var Danmarks delegerede ved det internationale landbrugsinstitut i Rom 1909–28 og repræsenterede i øvrigt dansk landbrug ved flere internationale kongresser. 1909 blev han medlem af national-

Rosenkrantz, Hans

bankens repræsentantskab. 1916–27 var han medlem af bestyrelsen for den midlertidige kommunale lånekasse af 1914. 1922 blev han formand for nationalbankens repræsentantskab og året efter landbrugskyndig direktør i banken. Han var nationalbankdirektør til 1935 og er som sådan blevet karakteriseret som omhyggelig og indsigtfuld. I forbindelse med tilbagevenden til gulddindløseligheden deltog han i forhandlinger med Bank of England og arbejdede i begyndelsen af 30'erne for forståelse mellem banken og regeringen ved forberedelse af bankens nyordning. 1916–27 var R. medlem af nationaløkonomisk forenings bestyrelse og har i Nat.økon.T. 1915 skrevet om *Krigens Indflydelse paa Landbrugets Rentabilitet*. R. var medlem af bestyrelsen for Den Raben-Levetzause fond og havde herudover efter at han var blevet nationalbankdirektør flere bestyrelseshverv: 1927–32 og fra 1933 i Det forenede Dampskibsselskab, 1928–31 af Kb.h.s frihavn og fra 1926 i Arbejdsgivernes ulykkesforsikring. Fra 1927 var han forstander for Herlufsholm skole og gods og gjorde her en indsats for at udvide kostskolens rammer. I sit omfattende virke inden for betydningsfulde organisationer og institutioner blev R. anerkendt og respekteret som en dygtig leder. – Hofjægmester 1898. Kammerherre 1915. – R. 1900. DM. 1907. K.² 1923. K.¹ 1935.

□Malet som barn af A. Dorph, 1874. Buste af R. Bøgebjerg, 1889 (forhen Rosenholm). Mal. af Jul. Paulsen, 1905. Mal. af H. Vedel (Herlufsholm). Mal. af Arild Rosenkrantz (Rosenholm). Foto.

Berl. tid. 28.1.1936. P. M. Pedersen i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 229f. Herlovianersamf. gennem 100 år, [1949] 165 169 213f. Erl. Olsen og Erik Hoffmeyer: Dansk pengehist., red. E. Hoffmeyer II, 1968.

Niels Banke (Jens Vestberg)

Rosenkrantz, Henrik Nielsen, † 1537, til Bjørnholm, lensmand. † 5.12.1537 på Gotland, formentlig begr. i Visby. F: rigshofmester Niels Eriksen *R. († 1516) og Birgitte Olufsdatter Thott († 1528). Ugift. – Bror til Oluf Nielsen *R.

R. rejste som ung i udlandet, blev 1522 i Jerusalem ridder af den hellige grav, vendte hjem kort efter Christian II's flugt og overtog Bjørnholm med pantelenene Grenå og Stensmark. 1525 fik han Hind og Ulfborg herreder i pant, og efter sin mors død 1528 synes han i et par år at have besiddet Skjern hovedgård med tilliggende pantelen Middelsø og Sønderlyng herreder. 1530 blev han lensmand på Gotland. S.å. hævdes efter hans ønske hans trolovelse med Margrethe Gyldenstjerne, søster til Knud* og Mogens *Gyldenstjerne, og kort efter blev han trolovet

med Anders *Billes (1477–1555) datter, men ægteskabet blev aldrig fuldbyrdet. I øvrigt synes han at have haft tilknytning til den luthersk orienterede rigsrådskreds og at have støttet reformationsbevægelsen i sit len. De første år efter Frederik Is død sad han som faktisk uafhængig herre på Gotland. Under grevefejden tøvede han med åbent at slutte sig til hertug Christian, måske bl.a. af hensyn til sin svigerfars vanskelige stilling, men han opbragte københavnske og lybske skibe og stod i stadig forbindelse med Gustav Vasa og hertug Albrecht af Preussen, Christian II's svoger. Da den skånske adel havde sluttet sig til hertug Christian, anerkendte også R. ham som konge og lod ham april 1535 hyldes på Gotland som derefter blev udgangspunkt for flådeoperationerne mod lübeckerne. □Afbildet på mindetavle 1535 (Fr.borg, dep. på Rosenholm).

A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 260–73. Bille-ættens hist. II, ved W. Møllerup, 1888–93. Ingrid Hammarström: Finansförvaltning och varuhandel 1504–40, Sth. 1956. Sven Lundkvist: Gustav Vasa och Europa, Upps. 1960 = Studia hist. Upsaliensia II. Troels-Lund: Dagligt liv i Norden, 6.udg.V, 1969 243–47.

Povl Bagge

Rosenkrantz, Holger Ottesen, 1517–75, rigsråd. * 1517, vistnok på Tørring, † 4.3.1575 på Bygholm, begr. i Uth k. F: rigsråd Otte Holgersen *R. († 1525) og Margrethe Gans († 1525). ~ 1° ca. 1548 med Mette Krognos, † 26.9.1558 på Bygholm, d. af rigsråd Mourits Olufsen *K. († 1550) og Elline *Gøye (ca. 1510–63). ~ 2° 25.4.1568 med Karen *Gyldenstjerne, * 18.7.1544 på Iversnæs, begr. 20.4.1613 i Horsens klosterk., d. af Christoffer G. († 1562) og Anne Parsberg († 1587). – Far til Frederik *R. og Otte Christoffer *R. Bror til Anne *R., Erik Ottesen *R. (1519–75) og Jørgen *R. (1523–96).

Efter forældrenes bratte død blev R. opdraget hos fasteren Sophie Rosenkrantz og Axel *Brahe der 1529 satte ham i huset hos Oluf Nielsen *Rosenkrantz til Vallø, siden (fra 1532) hofmester for den designerede tronfølger *Hans (d.Æ.), sammen med hvem R. en tid (ca. 1533) blev opdraget på Nyborg slot. Efter nogle års ophold ved fremmede hoffere, særlig hos hertug Ernst af Braunschweig-Lüneburg, overtog han 1537 værgemålet for sine yngre søskende og dermed bestyrelsen af familiens store godser. Ved det endelige skifte 1551 blev R. eneherre på fædrengården Boller hvor han havde bosat sig 1548.

R. havde imidlertid udviklet sig til en smuk og statelig mand der ved sit muntre og venlige væsen, sin uangribelige retsindighed og smidige omgængelighed formåede at vinde og fastholde

menneskers venskab. Med al sin festglæde tabte han ikke balancen i sin tids noget voldsomme fornøjelser. Som skabt for en hofkarriere blev han 1541 hofsind og allerede 1543 hofmarskal hos Christian III, en stilling han opgav 1548, sagtens i anledning af sit ægteskab. Måske er det livsvarige venskab med tronfølgeren Frederik (II) grundlagt i denne tid. Samtidig med høftjenesten indtrådte R. i lensstyrelsen; 1542–51 havde han Vordingborg len på regnskab, 1551–75 det for Boller vel beliggende Bygholm i pant hvortil der i Frederik II's tid kom en mangfoldighed af andre forleninger. Tidligt gjorde R. også en militær indsats. Han var 1543 en af hovedførerne for den danske styrke der skulle hjælpe Gustav Vasa med at undertrykke det smålandske bondeoprør (Dackefejden). To år senere bistod han med 500 ryttere de evangeliske fyrster Philip af Hessen og Moritz af Sachsen mod den katolske hertug Henrik af Braunschweig. Kun 35 år gammel blev han 1552 optaget i rigsrådet og kom her til at øve en meget alsidig virksomhed. 1554 deltog han i grænsemødet i Elfsborg der skulle udjævne stridigheder mellem Danmark og Sverige. Året efter skulle han og marsken Otte *Krumpen af samtlige jyske len oppebære en forbedring af fæstningerne i Nordtyskland og afgøre fordelingen af pengemidlerne. 1556–57 var han øverstkommanderende i Nørrejylland der to gange blev sat i alarmeredskab under indtryk af den stadige trussel sydfra.

Tronskiftet 1559 måtte betyde stigende indflydelse for R. Et brev fra dronning Dorothea til Frederik (II) fra dec. 1558 viser at venskabet mellem ham og den vordende konge var meget intimt. Når R. ikke straks steg til rigets højeste æresposter skyldtes det modstand fra ham selv. Han overværede kongerne Christian IIIs og Christian II's begravelser i Odense, fulgte derefter Frederik II under et længere ophold i Jylland og deltog i kroningsforberedelserne; ved kroningen bar han rigsæblet. Under Ditmarskerkrigen (1559) der synes at have været meget upopulær i rigsrådet som helhed var R. en af de tre krigskommissærer der skulle sørge for tilførsel af proviant og penge, og medlem af det krigsråd der i forening med Johan *Rantzau havde den øverste ledelse af felttoget. Da kongen 1560 sækulariserede Øm kloster i den hensigt at gøre det til sin jyske hovedresidens under navnet Emsborg blev klostret lagt ind under R.s forlening Bygholm der yderligere blev udvidet med Voer kloster. Da kongen n.å. opgav Emsborg til fordel for Skanderborg, blev R. også lensmand der og havde nu i alt fjorten herreder og fem birker under sig. I sine første regeringsår opholdt Frederik II sig meget på R.s forleninger hvor familien Rosen-

kranz dominerede ved glade fester, og var også ved lejlighed hans gæst på Boller. Da forholdet til Sverige tilspidsedes træffer vi R. blandt forhandlerne i Kbh. febr. 1562; men derefter glider han for en kort tid i baggrunden. Rygtet gik (ca. 1.10.1562) at kongen havde stukket ham ihjel med sin kårde fordi han havde frarådet ham at gå for skarpt frem i striden med Hamburg om kornstabelen på Elben. Ved krigsudbruddet 1563 er R. igen i høj gunst; på rigsrådsmødet i påsken da krigen blev besluttet fik han Tryggevælde len kvit og frit hvoraf man nok tør slutte at han tilhørte krigspartiet. Under syvårskrigen møder man ham gerne i kongens omgivelser når han ikke var optaget af næsten tallose militæradministrative eller diplomatiske opgaver, ofte af den vanskeligste og delikateste natur. 30.9. 1563 blev han således sendt til Sachsen for at bede Frederik II's svoger kurfyrst August om at genoptage kongens frieri til en af kejser Maximilian II's døtre; i en egenhændig kreditkrivelse til svogeren kalder Frederik II ham „mynt truwesten dyner, den ich habe alhyr“. På en ny rejse i Sachsen i samme sag næste forår lykkedes det ham og Caspar *Paslick at skaffe et nyt krigslån hos kurfyrsten.

Efter sin hjemkomst i juli deltog R. i forhandlingerne om hærens øverstkommanderende *Günther v. Schwarzburgs afsættelse der foregik i en ret ladet atmosfære idet visse regeringskredses kritik af greven også ramte kongen. Krigens sværeste år 1565 blev endnu vanskeligere. Under en mønstring af tyske tropper i Skåne i det tidlige forår blev R. taget til fange af Jürgen v. *Holles knægte og slap kun fri mod løfte om betaling af deres resterende sold; som følge deraf måtte han sammen med 29 andre adelsmænd kautionere for kongen for 100 000 dlr. som de tyske høvedsmænd lagde ud til knægtene. Lidt senere fik han og et par andre råder den ubehagelige opgave i Jylland og på Fyn at tage sig af de adelige der havde unddraget sig deltagelse i krigen, og at udskrive ofte uvillige bønderkarle til kristjeneste. 2.8. henvendte de rigsråder der kontrollerende fulgte hæren sig til ham med deres klager over den nye øverstkommanderende Daniel *Rantzau for at han kunne lade dem gå videre til kongen, og omvendt kom også feltherren i begyndelsen af 1566 til ham med sine bekymringer, bl.a. motiveret med hans store indflydelse ved hove. Da det i sept. 1565 – militært og økonomisk – så sortest ud var han en af de rigsråder som kongen – rigtignok uden større held – sendte til regeringsrådet i Kbh. med et skatteforslag der skulle bringe dækning af militærudgifterne. Endelig skrev kurfyrstinden af Sachsen i det samme kritiske efterår i sin soster-

Rosenkrantz, Holger

lige angst til ham og kansleren da rygten gik at adelen ville afsætte Frederik II.

Nodssituationen var forudsætningen for Peder Oxes hjemkaldelse 1566. Trods et tidligere mindre venligt forhold til den nye rigshofmester steg R. netop nu – presset af konge og rigsråd – til de højeste stillinger. Under Peder Oxes bestræbelser for at bringe orden og fasthed i administrationen, bl.a. ved en kraftigere centralisation, blev der brug for den smidige mand; 9.12.1567 blev han udnævnt til statholder i Nørrejylland, et hidtil ukendt embede der lagde hele Jyllands finans- og lensstyrelse under ham hvorved han fik ansvaret for skatteopkrævning, troppeudskrivning og hærleverancer. Samtidig måtte han deltage i resultatløse forhandlinger med svenskerne (i Stralsund 1567, Roskilde 1568, Knäred 1569) og i ørkesløse forhandlinger i Odense med hertugerne Hans d. Æ. og Adolf om deres slesvigske lenspligt (1567). Da Frederik II 1.1.1570 truede rigsrådet med at nedlægge regeringen var R. en af de to mænd som rådet udså til at berolige kongen. Efter krigen forenede han (fra 1573) med statholderstillingen rigsmarskembedet der havde stået ledigt siden 1569. Han omyttede 1568 Tryggevælde len med Solrød og Mosede (Tune hrd.) der også blev en fri forlening, og samtidig fik han Skt. Hans kloster i Horsens i pant. At han 1573 måtte afgive Skanderborg betød ikke unåde, men skyldtes blot at kongen selv ønskede at bo på slottet. Kort før sin død fik R. skøde på Skt. Hans kloster hvori han havde store pantessummer, og Byholm frit på livstid mod at opgive de deri stående panter (29.1.1575). – R. har først og fremmest været en sjældent smidig forhandler og en stor arbejdskraft, men næppe nogen skabende begavelse.

Efter at Mette Krognos var død af pest 1558 var R. enkemand i ti år – en periode hvor han ustandselig var optaget af statssager. Sammen med sin anden hustru førte han et stort hus. Særlig berømt er hans anden søns dåb på Skanderborg slot 2.9.1571. Drengen blev opkaldt efter kongen der personlig stod fadder i nærværelse af hele rigsrådet, hoffet og en mængde adelige damer og herrer. Trods sin iver i statstjenesten havde R. også fået tid til at tage sig af sine goder. Ved mageskifter med kronen og adelige standsfæller (fra ca. 1556) kom han i besiddelse af en stor godsmængde, væsentlig i Bjerre og Hatting herreder, samlet hovedsagelig om Boller og det sted på nordsiden af Vejle fjord hvor hans enke siden opførte Rosenvold. Hans hovedinteresse synes at have været militærvæsen; i Uth kirke ved Boller som han lod indrette som et mausoleum for sig og dele af sin slægt opsatte han en mindetavle om Ditmarskerkrigen. Sik-

kert er det også, at han har været stærkt grebet af reformationens røre. Han omgikkes gerne præster, og 1555 var han medlem af den kommission der forbedrede præsternes lønninger. □Relief på ligsten af Gert van Groningen ca. 1570 (Uth k.). Mal. formentlig forestillende R. (Gavnø: Ryegård; Rosenholm). Afbildet på epitafiemal. formentlig af T. Gemperle, 1578 (Uth k.).

Laur. Bertelsson: Ligprædiken over H. R., 1576 (uddrag heraf i C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske adel i det 16. og 17. årh. I, 1874–75 67–97). A. Heise i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 2–65. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen II, 1912 170f 193. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 173–75 179 511 642f. Hans Brix: Analyser og problemer IV, 1938 211–19. Poul Colding: Studier i Danms politiske hist., 1939. Frede P. Jensen. Danm.s Konflikt med Sverige, 1982.

*Poul Colding**

Rosenkrantz, Holger, 1574–1642, rigsråd, teolog. * 14.12.1574 på Kalø, † 28.10.1642 i Kbh., begr. i Hornslet k. F: rigsråd Jørgen *R. (1523–96) og Dorthe Lange (1541–1613). ~ 13.8.1598 i Malmø med Sophie Brahe, * 11.5.1578 på Elvedgård, † 21.12.1646 i Kbh., d. af rigsråd Axel *B. (1550–1616) og Mette Gøye († 1584). – Far til Erik *R., Gunde *R. og Jørgen *R. (1607–75).

Motsat de fleste adelige blev R. ikke opdraget hos bedsteforældrene, men kom under sine forældres og en tilfældig skolemesters opugtelse. Hos ham fik han fra seks-syv års alderen den første indlæsning i skolefagene. Han havde et svagt helbred, men et hurtigt hoved og kunstneriske anlæg. 1586–90 gik han i Århus latinskole hvor han ikke blot blev udsat for en læremæssig, teoretisk pædagogik, men fik lov at udfolde sig, bl.a. ved dramatiske opførelser. Det gav ham et mere personligt forhold til klassisk tankegang, og det fremmede en tidlig selvstændighed og selvsikkerhed. Ængstelig som faderen var for at sønnen skulle indpodes andet end den ortodokse rettroenhed fik han på den traditionelle udenlandsrejse kun lov til at studere ved universiteterne i Rostock (1590–92) og ved reformationens vugge Wittenberg (1592–95) der netop var blevet udrenset for filippisme. Som privatlærer hyrede faderen den unge, energiske og dygtige nordtysker Daniel Cramer, siden kendt som teolog. Han førte R. grundigt ind i de filosofiske discipliner og gjorde ham til en endnu bedre latinere end han allerede var. Især fik han R. engageret i det teologiske studium og den aristoteliske metafysik hvor hovedlæreren blev Matthias Flacius. Denne søgte mod tidens tendens at opildne studenterne til selvstændige studier af selve bibelskrifterne fremfor at nøjes med den ret åndløse indlæring af kompenderne. Netop selvstudiet

blev det siden et hovedpunkt for R. at agitere for i sin egen undervisning og lære. I øvrigt stiftede den unge studerende en række venskaber i Tyskland, således med Rostockuniversitetets mest berømte lærer, historikeren David Chytræus, som især forskede i moderne deuropæisk politik og historie og var med til at ruste R. til hans senere statsmandsgerning. Også til forelæsninger og øvelser i sprog, retorik og anatomi gik R., der vist usædvanlig opmærksomhed af professorerne. Ikke blot som søn af den danske „vicekonge“, men fordi han var en højst usædvanlig student, glødende begejstret over studierne, ikke mindst over „sin“ Aristoteles. Den smigrende opmærksomhed var med til at avle voksende børnerthed og en opblæst selvglæde der sammen med et dybt behov for sikkerhed gjorde ham til en militant forkæmper for den ortodokse lære. I samme retning blev han inspireret ved den atmosfære der herskede på de to universiteter. „Vi skærper os ved ugentlige øvelser mod kætternes efterstræbelser“, lød det fra R. (brev af 25.7.1593). Han angreb ikke blot sit eget hjemlands filippister, men også ramisternes kritik af Aristoteles, kalvinisterne og de lutheranere der forkastede „den guddommelige konkordieformel“.

R.s hyldest til ortodoksien hindrede ham dog ikke i en begyndende selvstændig tænkning. Han fandt ganske vist i sin disputats under Wittenbergprofessoren Hunnius om *Sindets og viljens frihed og magt i omvendelsen*, 1593, at det var Gud der forrettede frelsen, men mennesket viste sin selvstændighed ved at det hørte ordet og tænkte over det. En afvisning af det ville være en villet forhærdelse. Allerede i denne opfattelse, der lagde vægten snarere på mennesket end på Gud lå en kim til hvad der siden skulle gøre R. til en efterfølger af Erasmus af Rotterdam snare end af Luther og adskille ham fra både Luthers og den lutherske ortodoksis opfattelse. Hvor denne med sin vægt på Gudsriget som endemålet for mennesket hævdede den hårde prædestinationslære, at mennesket enten var frelst eller fortabt skulle R. komme til at betragte de enkelte menneskers liv her og nu i Kristus som endemålet, betonende hvorledes alle mennesker var i stand til at modtage Guds ord.

Højt begavet blev R. da som siden meget misundt og bagtalt. Åndeligt lidet robust pinte det ham og bidrog til de anfald af hypokondri og andre sygdomme som han livet igennem led under, sygdomme som også han sammen med de hårdnakkede studier. R. udviklede sig dog aldrig til en indelukket stuelærd. Han værdsatte studentlivet, holdt af digtning og musik, deltog i skuespil – og forelskede sig alvorligt, men i en

borgerlig pige. Så afhængig var han imidlertid af standsskellene og af sin højtelskede, men myndige far at det var næsten umuligt for ham ikke at følge dennes og den fornemme slægts forventninger til ham. Forelskelsen fortiede han da også over for faderen og benægtede den tilmed da denne ad anden vej fik færten. For faderen som for Cramer måtte det desuden vække bekymring at det afsluttende juridiske studium som R. indledte 1593 ikke tiltalte ham. „Holger ville synde mod Gud, fædreland og næsten hvis han unddrog sig statsstyrelsen og skjulte sig i sit hjems mørke hvor han ikke kunne gavne dem noget“, skrev Cramer s.å. (18.9.). Bekymringen svandt da R. snart blev optaget af juraen, selvom teologien vedblev at være den store intellektuelle udfordring. Han blev mere og mere uforsonlig ortodoks og var trods sit adelskab ved at indlade sig i offentlig polemik mod en Heidelberg. Da greb faderen ind med en ordre som R. ikke turde trodse, selv om det var et slag for den berømmelsessyge danske studerende at blive standset. „Morgenstjernen blandt universitetets adelige“, blev han kaldt i Wittenberg, og det havde han gerne villet leve op til. Nu blev han for at redde selvfølelsen nødt til at gøre faderens vilje til sin egen: „lad de heidelbergse teologer gå pokker i vold med deres diabologi“. Da havde Jørgen Rosenkrantz dog fået nok af sønnens studereliv, kaldte ham hjem 1595 og sørgede i det følgende år, hvor han skrantede, for at have ham om sig og med på sine rejser i statens tjeneste. Samtidig lod han R. sætte sig ind i administrationen af de to store godser som han ene skulle arve. Da han døde 1596 fik R. selv Rosenholm (i Østerlisbjerg hrd.), mens moderen Dorthe Lange bosatte sig på Skaføgård (i Sønderhald hrd.) som R. efter hendes død overtog 1613.

I statstjenesten måtte han også ind som kancellijunker, utvivlsomt efter familiens krav. Men han holdt kun ud i danske kancelli i meget kort tid (7.1.1597–18.1.1598). Det var for R. et „modbydeligt tvangsarbejdsdshus“. Snart efter fæstede han bo og giftede sig med Sophie Brahe. Hun fødte ham seks sønner og syv døtre, men fem børn døde tidligt. Ivrigt bibellæsende og gudfrygtig blev hun den solidatiske klippe for R. i hans livslange teologiske og pædagogiske engagement. Omsorgfuld og energisk, varetagende en stor del af husvæsenet og de omfattende godsregnskaber gav hun Holger ro til „i sit hjems mørke“ at uddybe de teologiske studier han i tidens ånd opfattede som forudsætning for den rette indsigt i alle andre fag, som jura og politik. Disse studier havde i starten antagelig til mål at give en solid videnskabelig fremstilling af den rette lære, rettet mod den florerende kryptokal-

Rosenkrantz, Holger

vinisme i den danske kirke. Men under det intense arbejde med skriften løb han omkring århundredskiftet ind i sit livs første store krise. Den fik ham til at bryde staven over de vitale dele af ortodoksiens teologi. Han nagedes af „tvivl og fristelser“ over hvordan denne teologi blev drevet. Sad den nu også inde med selve sandheden som han hidtil skrāsikkert havde troet? Og havde han troet det fordi han hidtil havde levet for overfladisk forstandsmæssigt, optaget af ydre glans og egen berømmelse? Fordi han som en række teologer i tiden havde tilsidesat hjertets krav og dyrket de mange skarpsindige meninger der var til fals om „fromhedens frelsende hemmeligheder“ fremfor selv at søge disse af selve Guds ord, dvs. af bibelens tekster? Dybt grebet måtte R. svare ja på de sidste spørgsmål og begyndte at gøre op med sit hidtidige liv. Først nu kom han derfor, som han siden følte, i Guds tjeneste. Tvivlen og selvopgøret hang sammen med virvaret af modstridende meninger i den ortodokse lejr, af de mange udtryk i teologien der ikke var hjemlet i selve skriften og af den gængse teologis „måde og form“ der gjorde den uegnet til at føre til det for R. afgørende, enkeltmenneskets fromhed (pietas) og liv i Gud der også var en forudsætning for dets personlige frelse. Ikke blot det sidste års samliv med faderen der ville fastholde Luther og Philipp Melanchthon som lærefædre, men også et nært venskab med hustruens onkel, Tyge "Brahe, bidrog uden tvivl til R.s gennembrud. Faderen hadede „subtile distinktioner“ i teologien, hvorfor R.s opgivelse af kontroversteologien til fordel for et arbejde under de reformortodokses faner har været i Jürgen Rosenkrantz' ånd. Den store astronom opfordrede R. til helt at hellige sig videnskabelige studier. Han var ramist og filippist og talte i spøgfuld alvor til R. om den „falske“ aristoteliske filosofi og den „ægte“ platoniske. Med sin personlige integritet, sin ubøjelige sandhedssøgen trods forfølgelsen og sit lysende eksempel har han med sit teologiske kætterier næret tvivlen i R.s hjerte og medvirket til den søgende åbenhed der i de kommende år skulle præge ham. Vigtalt for gennembruddet var utvivlsomt en stigende forfærdelse over kulturens og sædernes forfald som R. belyste ved skriftet *En sanddru og udførlig beretning om et underligt syn* fra 1600. Dette blev iagttaget af en række mennesker i Årslev ved Rosenholm og var ifølge R. iværksat af Gud for at vække os af vor falske sikkerhed og vort syndefulde liv. Sammen med folk som Jesper "Brochmand, Ths. "Bartholin og J. D. "Jersin ønskede R. nu som siden at være den vågne samvittigheds stemme i fædrelandet. Kristendommen skulle give sig udtryk i et fromt liv, et krav

der i 1600-tallets første halvdel lød stadig stærkere også fra en lang række udenlandske teologer og lægfolk med tyskeren Johs. Arndt i spidsen.

I den situation nåede R. frem til en original opfattelse der kom til at bestemme hans skæbne. Det var, fandt han, ud fra selve skriften nødvendigt at opbygge en *ny* lære som ikke blot talte om fromhed, men som selv var from, hvis „form“, dvs. væsentlige indhold, var fromhed. Det betød at R. måtte forkaste den lutherske og overhovedet den protestantiske teologi der nok krævede gode gerninger, men uden at opgive „retfærdiggørelsen ved tro alene“. R. fandt at den reformatoriske lære ikke gjorde mennesker fromme fordi den ikke havde den rette form. Den havde sigtet på overbevisningen af mennesket forstandsmæssigt i stedet for på hjertets omvendelse. Fra 1599 tog R. derfor fat på at udarbejde sin nye lære. Han søgte ikke længere til bibelens ord som arsenal for dogmatiske sætninger, men som grundlag for „fromhedens frelsende hemmeligheder“, idet det under krisen var slået ned i ham som selvindlysende at den kreds de hellige skrifter i begyndelsen var bestemt for forstod disse umiddelbart, uden lærde kommentarer, hvorfor det samme skulle være muligt nu hvis man opgav de senere forvirrende kommentators labyrint og gik til et førstehåndsstudium af biblen på originalsprogene græsk og hebraisk. – R. lærte sig derfor også det sidste sprog, og efter lang tids studium af biblen fik han udarbejdet to skrifter hvis indhold dels handlede om skriftens fortolkning, dels om selve læren. Denne skulle stemme med fromhed, være en „doctrina secundam pietatem“. Den skulle ikke bestå af teoretiske sætninger, men af ligefrem belæring om vilkårene for eksistensen. R. afviste en rationalistisk og allegorisk bibelfortolkning. Selv de dunkle passager måtte forstås ud fra deres verbale betydning, sagde R., og det var kun muligt hvis man levede sig ind i de hellige forfattere, blev deres discipel, og det krævede at man i sin dagligdag følte Gud i sig.

De to skrifter var da også stærkt præget af den ydmyge, tros-enfoldige tilværelse på Rosenholm som R. levede med hustru, børn, slægt og venner. 1604 fik R. indrettet et særligt huskapel, og der indførtes fast ordnede andagter. Med bøn og salmesang begyndte og sluttede dagen. R. besjælede livet der og skabte en nær og sjældent set forbindelse mellem tro og praktisk kristendom. Hans egne børn fik et nderligt og fromt gudsforhold. Hans altid sygelige søn Otte der døde tre år gammel holdt meget af et vers i „Ære være Gud“. Det kaldte han sin egen sang, og han mente kirkefolket sang den for hans skyld.

Fremragende som pædagog og med et skarpt psykologisk blik fik R. efterhånden ca. 25 børn af slægt og venner betroet til opdragelse. Det gjaldt således den senere svigersøn og kansler Christen Thomesen "Sehested der stede priste R. som sin åndelige far. R. havde desuden garnene ude efter begavede unge studenter til „skolen på Rosenholm“ der svarede til Tyge Brahes på Uranienborg. De hjalp med som lærere for børnene og sad selv ved R.s fødder. Siden understøttede han deres videre teologiske uddannelse under udenlandsrejserne. En af dem var den djærve Ole *Vind der siden læste det la-stefulde hof teksten som præst i Kbh. Opdragergeringen gav R. interesse for skolereformer, og han agiterede både for modersmålets brug for mindre børn, for nye metoder i undervisningen i de antikke sprog og for indførelse af nye fag som hebraisk, astronomi og geometri for de ældre børn.

Efterhånden som R. ved sin egen livsnære opdragergerning opdagede det personlige eksem-pels betydning skærpedes han i den opfattelse at kun den „troslevende“ kan belære andre om den fromhed fornuften ikke fatter. Centrum i skrif-ten var ifølge R. skildringen af Guds styrelse (re-gimen) der havde som mål at gøre mennesket frommere. Når man hørte eller hellere læste skriften blev denne selv det middel der gjorde det muligt for mennesket at nå til større from-hed. Som sådan var den evangelium, et godt budskab. Også R.s nye lære var intellektuali-stisk, ham selv uafvidende om ikke så meget som den ortodoksi han selv angreb. Det hang sam-men med at skriften ikke mere på R.s tid som hos Luther opfattedes som et ord der forkyndtes til modtagelse i tro, men som et læreskrift der underviste om gudsyndelsen og vejen til det evi-ge liv. Modsat hos Luther identificeredes skrif-ten derfor også med Guds ord. R. hyldede på den måde verbalinspirationslæren: „her taler joe Guds Aand Wed S. Pouel“ skriver han et sted. R. vendte sig da ikke mod filosofiens selvhæv-dende menneske, men mod brugen af filosofiske termini, idet han dog selv læste skriften ud fra ti-dens aristoteliske metafysik. Det talte eller skrevne ord var mere end et tegn, det var et bille-de på tingens væsen. Tingens (res) var derfor ba-sis i de principper for tolkningen som han hente-de ud fra skriften selv, især fra første korinthier-brevs andet kapitel hvor Paulus taler om at „vi tolker åndelige ting med åndelige ord“, dvs. at vi for at læse åndeligt skal lade os lede af den be-stemte, bogstavelige mening i det skrevne. At læ-se åndeligt var tillige at forstå ordene ud fra de-res mest generelle og omfattende betydning. Det indebar i praksis at ordet evangelium ikke blot

skulle forstås snævert som „forkyndelse af syn-dernes forladelse“, men også som et krav om en kristen livsførelse. På den måde blev R. en mo-ralistisk, mange ville sige fejltolker, af evangeli-et, langt fra Luther. Ikke sært da at R. forsigtigt undlod at trykke sine latinske afhandlinger, stadi-g hæmmet som han som sin fars lydige søn til-med endnu var imod at optræde offentligt. I ste-det for nøjedes han med at sende dem i afskrifter til venner i ind- og udland hvor de vakte stor op-sigt i kraft af de nye synsmeåder, hans fortrolig-hed med skriften og den personlige grebthed. Inderst inde sikkert urolig for sin læres rigtighed ønskede han den 1616 prøvet på højeste plan. Derfor tog han på en stor rejse til Tyskland hvor han også diskuterede sine opdragelsesprinciper. Turen gik fra Rostock over Giessen til Frankfurt hvor han traf sammen med en vifte af reformværkets talsmænd, Lubin, Mentzer, Ratke og flere ligesom han besøgte den omstridte op-byggelsesforfatter Johs. Arndt i Celle, beslægtet som han følte sig med dennes tanker om at troen skulle vise sig i et kristent liv. Det er uvist om han fik tilstrækkelig moralsk støtte, selv om end-nu ingen vistnok syntes at se de mod ortodoksi-en vendte konsekvenser som hans nye lære inde-bar.

Det gjorde man heller ikke herhjemme hvor hans anseelse i årene efter 1600 også var i stadig vækst, ikke blot blandt de unge, men også blandt de jævnaldrende og ældre. I kirkespørgsmål søg-te man i stigende omfang hans råd og domme. Det gjaldt således i 1611 hvor venen H. P. *Resen blev angrebet for sine disputatser om Kristus som „midler“. R. stillede sig da på Re-sens side i kampen mod den sunde menneskelige fornufts „misbrug“ i teologien som den skete i ramismen og socianismen. Hertil kom at en ræk-ke folk der på Rosenholm havde nydt godt af lærde Holgers inspiration, efterhånden gjorde sig offentligt gældende. 1615 gik bl.a. Hans *Mikkelsen og Hans *Wandal i retten i sagen mod bisp Hans Knudsen *Vejle der anklagedes for kalvinisme.

Ikke underligt da at R. hos den unge ortodokse konge nød større og større bevågenhed. 1608 hørte han til den menige adels „affærdigede udskud“ ved prinsens valg. Under Kalmarkrigen mod Sverige hvervede han tropper i Nederlan-dene. Og 1614 udnævntes han til kannik ved År-hus domkirke. Ikke blot i kraft af sin prominen-te teologiske position, men også som fremtræ-dende medlem af den mest indflydelsesrige høj-adel var det derfor naturligt at han af Christian IV 1616 blev udpeget som nyt medlem af det indskrumpende rigsråd. Febr. 1617 aflagde han rådseden efter hjemkomsten fra Tyskland. Fra

Rosenkrantz, Holger

begyndelsen blev han rådets mest farverige person. På én gang smidig og fast i sine meninger. Med et venligt, vemodigt og skarpt blik i det markerede ansigt. Svagelig og stakåndet, trods sine kun 42 år. Så pirrelig og slagfærdig at det kunne slå over i ufordragelighed. Så hurtigt tænkende, bredt orienteret og samvittighedsfuldt grundig at han på kort tid blev en af rådets dominerende skikkelser og en af landets ledende politikere. Også Christian IV nærede nemlig stor tillid til hans evner hvorfor han blev en af de allerhyppigst anvendte råder både i inden- og udenrigstjenesten indtil kejserkrigen. I en årrække ivrigt optaget af det afvekslende udadvendte virke i reaktion mod de mange års hårdnakkede stillesiddende studier i hjemmet.

Økonomisk var det sikkert også kærkomment for R. at komme i rådet idet han 1617–20 sad på Dalum len og 1618–20 tillige på Skinnerupgård, mens han 1618 fik tillagt det givtige Odensegård len hvor han især opholdt sig i årene som rigsråd. Trods sine egne rige godser blev R. nemlig tidligt hængt op økonomisk. Udover udgifterne til sin kunstsamling og især det store bibliotek anvendtes store beløb til sønnerne og de på Rosenholm studerendes udenlandsrejser ligesom på en udstrakt mæcenvirksomhed. Dertil kom at lærde Holger næppe i spekulationsøjemed, men af „fromhed og enfold“ gentagne gange kautionerede for sin egen og fru Sophies nærmeste slægt. Allerede på Kalmarkrigens tid var han i forlegenhed som følge af kautionsforpligtelser for Margrethe Gøye på hele 23 500 rdl. Disse gav ham betydelige tab, men det lykkedes ham på egen hånd at afvikle samtlige lån han måtte optage. Dog måtte han 1616 også sælge de året forud arvede godser Øster Vallø og Egøjegård (Bjæverskov hrd.) til Ellen Marsvin. I de følgende år påtog han sig også gældsforpligtelser, bl.a. for Otte Brahe (1578–1651), Falk Gøye og svogeren Ejler Quitzow, og han måtte optage lån hos majestæten på 28 800 rdl. i tiden fra 1618 til 1623 da Gøye faldere. Til gengæld blev Otte Brahe tvunget til at sælge sin hustrus arvegods Ravnholt på Fyn til R. – Hans virke i udenrigstjenesten var udstrakt, både i den syd- og østvendte politik. Han var således på gesandtskab med venen Jacob Ulfeldt (1567–1630) til Nederlandene 1621. Her afsluttede de den traktat med generalstaterne der bidrog til at fjerne disse definitivt fra Sverige og gjorde det muligt for Christian IV at udbygge sin nordtyske interesse-sfære som kompensation for de svenske erobringer i det østlige Balticum. Også i sager om Hamburg, greven af Mansfeld og især hertugdømmerne var han engageret. Ikke mindst vigtigt var det at han 1623 deltog i afslutningen af den ud-

videde militærunion mellem disse og Danmark der var væsentlig af hensyn til den stigende spænding over for kejsermagten og katolikkerne i Tyskland og over for den svenske nabo. Netop i Sverigespolitikken hørte han til rådets mest centrale skikkelser. 1619 deltog han i grænsemødet i Ulvsbäck hvor han og kanslervennen Christen Friis var ene om at koncipere skrivelserne. De danske råder med R. i spidsen søgte ved den lejlighed forgæves at få Christian IV til at gå med til en defensiv alliance med Sverige mod det truende katolske Polen, og de måtte endda lide den tort, at det vigtige Stettinvenkskabsforbund med Sverige som Jørgen Rosenkrantz 1570 havde været medskaber af, på kongens krav fik indskrænket gyldighed. Kort efter modtog R. og Anders Bille ved grænsen Gustav Adolf til kongemødet i Halmstad, og 1620 repræsenterede den statelige diplomat ene den danske konge ved den svenske kollegas bryllup.

I rådsstuen indtog R. også en nøgleposition. Når betænkningerne til kongen skulle affattes var R. gang på gang forfatter med meninger der flere gange måtte dæmpes eller udelades af hensyn til majestæten. Endnu i 1620 gik han ind for en tilbageholdende politik over for Sverige, trods dette lands provokerende og Stettintraktaten undergravende toldpolitik over for Danmark, og politisk klogt ønskede han først grænsemøde med svenskerne når Danmarks alliancer med England og Nederlandene var i orden. Med det katolske Polen burde man derimod ikke forbinde sig, fandt R., der dog de følgende år, som nogle af sine rådskolleger, syntes mere og mere påvirket af den stigende dansk-svenske modsætning. Hans udenrigspolitiske synspunkter var iøvrigt i meget på linje med rådsmajoritetens. Nok ikke mindst af hensyn til sine egne og en række højadeliges lån til kongen der kunne forventes inddraget i tilfælde af krig drev han fredspolitik og bekæmpede som rådspolitiker kongens aktivistiske linje i Nordtyskland og i starten også over for Sverige. Men det var ikke som hos mange i rådet en næsten opgivende, men meget energisk politik. Den gik ud på at sikre Danmark ved alliancer, først og fremmest med vestmagterne, dertil med de to sachsiske kredse i Tyskland i forening. Var dette sidste umuligt, da evt. med den nedresachsiske kreds alene hvad rådsflertallet var stærkt imod. Det viser hans velskrevne særbetænkning fra 1623 hvor han dog ligeud og skarpt kritiserede Christian IV for dennes egenmægtige militære interventionspolitik i Tyskland. Modsat de fleste af sine forsigtige kolleger ønskede han ikke at sætte sminke på kongens aftalebrydende tyske politik. Kraftigst af alle råder pointerede R. iøvrigt ved den lejlighed nødven-

digheden af at landets forsvarsforanstaltninger „på alle sider“ var i orden. R. nærede stor interesse for militærvæsenet og synes da også at have været særlig initiativrig i rådet for den forøgelse af Danmarks defensive kræfter som krigsordinansen 1620–21 lagde op til. Den var dog svær at gennemføre, ikke blot fordi kongen insisterede på en professionel angrebshær af lejetropper og ikke var interesseret i en national forsvarshær, men også fordi rådsflertallet var imod opbygningen af et forsvar imod Sverige og vedligeholdelse af grænsefæstningerne. Det skyldtes rådets stadig mere intensive magtkamp mod Christian IV og frygten for at følgen skulle blive en så aggressiv kgl. politik over for Sverige at en nordisk krig blev uundgåelig. Rimeligvis har magtkampen imod kongen, som førtes for at sikre freden næsten for enhver pris af hensyn til de øjeblikkelige godsinteresser og salget af korn og okser, da også spillet en mindre rolle for R. end for rådskollegerne, mindre afhængig af verdslige og internt magtpolitiske forhold som han på bunden var. Ikke mindst derfor har han sikkert lettere end disse kunnet gå ind for den også højt fornødne rustningspolitik. Givet er det at han prioriterede magtkampen mod kongen lavere end hensynet til det evangeliske fædrelands sikkerhed. Denne følge han stærkt truet ved Christian IVs aggressive politik i Tyskland over for de katolske hovedmagter, ikke mindst som følge af sin velbegrundede mistillid til Englands bestandige støtte. Den kom bl.a. til udtryk 1622 under et vigtigt pfalzisk gesandtskab til Danmark hvor R. ledede drøftelserne og afviste en dansk indgriben i den pfalziske krig. Derfor blev det da også under de snart følgende evangeliske unionsforhandlinger 1624 yderst magtpåliggende for R., der desuden havde sine hovedgårde og sin bogsamling i det krigsudsatte Jylland, at hindre kongens indgriben i den tyske krig.

Trods sit engagement i udenrigspolitikken fik R. også tid til et stort arbejde for de reformer i skole, universitet og kirke som der var stigende stemning for i den reformbevægelse som bredte sig under indtryk af den truende krig og dens udbrud 1625. Det var hans anskuelser om mål og midler der blandt reformvennerne kom i højsædet. Og i rådet var det især ham og kansleren der tog sig af spørgsmålene. R. støttede oprettelsen af udvidede slægtsskoler, „gymnasier“ for at højne et åndeligt og fagligt studenterniveau til universitetet. Og da Odense gymnasium kom i gang i begyndelsen af 20erne blev han dets „director“, sørgede for gode lærerkræfter og gav det et elevstipendium på 1000 rdl. Også ved ordningen af Århus skole deltog han og bidrog økonomisk. Der blev påbudt nye skolebøger hvis

forfattere han stod nær. Han deltog personligt ved udarbejdelsen af Caspar Bartholins bøger, især om logikken og metafysikken der bragte Aristoteles' filosofi den endelige sejr i skolerne. – R. var lige så nervøs som sin far for det moralske og teologiske ufore der truede de ofte alt for unge adelige under udenlandsrejserne, og 1620 konciperede han på rådsmødet i Odense et forslag til en højt kvalificeret uddannelse på dansk grund. Ved samme lejlighed holdt han sin ældste datters bryllup med Christen Thomesen og havde både kongen og rådet som gæster. Beslutningen om Sorø adelige akademi blev snart ført ud i livet, og R. blev det nye akademis „øverste tilsynsmand“. Han skaffede det ansatte udenlandske professorer, således den berømte hollandske historiker Johannes Meursius som han 1622 besøgte i Leiden hvor sønnen Otte da studerede. R. tilså selv akademiets funktion ved flere inspektioner og sendte sine egne yngre sønner til uddannelse dér.

R. fik også sæde i den universitetskommission af 1621 der udformede nye statutter. Disse tilsigtede at højne undervisningens niveau og virke for at den førte til bestemte eksaminer. Stærk vægt blev der lagt både på studiet af græsk og hebraisk og på de eksakte videnskaber. De teologiske lærere blev forbudt alt kontroversrytteri og fik bud om at lægge hovedvægt på eksegesen. Den ofte praktiserede tærskens langhalm på specielle emner i årevis blev forbudt til fordel for forelæsninger der skulle fuldføres efter bestemt plan og tid. Et bevaret udkast af R. til en hel omvæltning af det teologiske studium der ville føre de unge til et frugtbart selvstændigt skriftstudium blev dog ikke ført ud i livet. R. var her århundreder for tidligt ude. Til gengæld kunne han glæde sig over den forordning af 1626 om særlige bods- og bededage og om en regelmæssig fredagsbods-gudstjeneste der utvivlsomt blev konciperet af ham. „Guds retfærdige vredes ris“ havde vist sig ved krig, sygdom og alle slags ulykker lød det i forordningen der udstedtes måneden efter Christian IVs katastrofale nederlag ved Lutter am Barenberg. Frygten for den kristne kirkes nederlag og troen på at verdens ende var nær lå i det hele taget dengang bag R.s ivrige arbejde på at sætte liv i det døende menighedsliv. Det skulle ske ved at gøre kirketugten til en virkelig sjælesorg og vække alvorlig bodsfølelse. Også forordningen af 1629 om „kirkens embede og myndighed“ prægedes af hans ånd og stillede både større krav til gejstlighedens uddannelse ved indførelse af teologisk embedseksamen og til dens embedsførelse, således ved børneundervisning og indførelse af konfirmation. Gerningen levede stedse næsten op til tanken hos R. der

Rosenkrantz, Holger

selv oprettede et kirkebibliotek og et hospital i Hornslet og også bekostede udlæggelse af bøndergårde til sine godsers sognekald. Desuden ansatte han faste almueskolelærere.

Trods det tidrøvende arbejde i rigsrådets og statens tjeneste forfattede R. en strøm af danske, tyske og latinske afhandlinger og skrifter, dels beregnet på menigheden, dels på teologer, arbejder hvoraf flere var forberedelser til den store samlede fremstilling af skriftlæren som R. havde i tanken. Men trods mange smigrende opfordringer veg R. stadig tilbage for at trykke dem, nok stadig nervøs for at de i så fald ville så splid og blive forkætrede. Guds tankers udbredelse var blevet vigtigere for R. end hans egen forfatterfærelighed. Og ud kom de. Ole Worm slog således til lyd for dem i en disputats som R. forinden havde rettet. Og Caspar Bartholin blev en ligefrem og dygtigt tolkende fremstiller af R.s opfattelser: „jeg, som intet andet formår end at elske dig og beundre dit og vende dit til min saft og mit blod“. Særlig opsigt vakte den unge, endnu usikre Jesper Brochmands sakramentedisputatser fra 1619 og de flg. år. De blev gennemset af den endnu næsegrust beundrede R. inden trykningen, og de gengav flere steder uformidlet dennes tankegang. Brochmands disputatser var da også med til at udløse R.s første sammenstød med den ortodokse teologi idet de i Tyskland bl.a. fremkaldte rygter om at R. var blevet „weigelianer“, dvs. troede på Guds mystiske iboen i mennesket. Og fra Stettin skrev hans gamle vejleder, den nu berømte Cramer 1622 et skarpt advarsbrev til ham der frakendte ham ret til som lægmand at optræde som teolog. Det rystede R. hvis rigsrådsarbejde forsinkede det nødvendige udførlige svar. Heri hævdede han „det almindelige præstedømmes“ ret til virke for menighedens opbyggelse med de nådegaver der var givet de enkelte troende i forskellig art og udstrækning. Desuden kritiserede han skarpt bl.a. den lutherske ortodoksens ensidige opfattelse af nåden i Kristus som syndsforladelse. Så bestyrket blev Cramer der indså R.s „nyheder“ i læren at han „på kirkens vegne“ glædede sig ved et rygte 1623 om R.s død.

Mellemværendet med den hidtidige mangeårige ven Cramer var med til at igangsætte den anden store krise i R.s liv. Denne gang var den ikke et opgør med en tidligere religions opfattelse, men en anfægtelse over den megen tid han brugte som politiker. Han led af heftig flåd og nervøse hovedsmerter så han ikke tålte den ustanselige kørsel i statens tjeneste. Han følte det var hans store kald detaljeret at udarbejde den rigtige, objektive kristne lære han i grundtrækkene var nået frem til, men hvornår få lejlighed hertil når

han stedse blev afbrudt. På den anden side gav placeringen som ledende politiker ham en ganske særlig lejlighed til at øve indflydelse på det religiøse livs udformning og indhold som han også, som vist, dygtigt udnyttede. Ikke mindst derfor blev krisen sikkert så langvarig. I begyndelsen af 1624 søgte han ganske vist gennem kansleren at blive fri for rådspørgsmålet. Men denne nægtede kategorisk og forfærdet at forelægge et så uheldigt skridt for kongen hvorfor R. resignerede. Imidlertid bestormedes han af sine venner om „at forlade verden“: „vi skal gøre regnskab engang og betale vore talenter med rente til tilbage“ skrev Brochmand til ham netop da Christian IV gik ind i den krig mod kejseren som R. havde advaret så stærkt mod at begynde. Modsætningen mellem konge og råd steg og nåede et kritisk klimaks efter Wallensteins besættelse af Jylland 1627. Det forlød at romerkirken agtede at tvangskatolisere det erobrede, og R. pintes af overvældende skyld ved tanken om at han måske i særlig grad havde vakt Guds vrede ved at svigte sit kald. Atter bad han forgæves kansleren formidle hans afsked. Gud har kaldt dig til denne øvrighedspost hvor du også kan tjene kirken. Den gode stridsmand er ingen nytte til når han bliver hjemme. Sådan svarede Christen Friis den 4.11.1627. Da havde R. dog endelig selv taget den beslutning der efterhånden gav ham sjæletoen tilbage. Under råds mødet i Odense i okt. forlod han hemmeligt byen, og allerede sommeren forinden førte han gods fra Rosenholm og Odense til Göteborg.

For Christian IV var det en dyb skuffelse at en af hans få dygtige og forsvarsbevidste råder, tilmed den eneste internationalt berømte, fastholdt sin beslutning. I april 1628 skrev han forbitret til rådet at R. ikke mere behøvede at søge sin afsked da „han den selv taget har, den tid religionen, vor person og hans fædreland stod i største fare“. Selv havde R. været så angst for landets undergang at han vistnok spekulerede på at bosætte sig i Sverige, men 1628 stabiliseredes Danmarks udenrigspolitiske stilling, og indtil freden 1629 opholdt familien sig mest i Skåne hvor den 1628 lejede sig ind hos sognepræsten i Helsingborg. Økonomisk næsten ruineret ved besættelsen af de jyske godser, ved kongens inddragelse af det store Odensegård len 1628 og ved hans opsigelse af et stort lån på 18 000 rdl. allerede 1626 måtte R. låne til dagen og vejen mod pant og på godt rygte. Tidvist satte kreditorerne vistnok tilmed skranke for hans personlige frihed. Hjemme igen på det kære, men medtagne Rosenholm fra oktober 1629 lykkedes det dog med besvær at få saneret økonomien. Nye lån blev optaget hos standsfæller og borgerlige forbindel-

ser, men for at nedbringe gælden blev familien nødsaget til at afhænde betydelige godsmængder, således Ravnholt til oberst Henrik "Holck 1630. Og de følgende år måtte R. kaste sig ud i omfattende øksneopræt for også at klare sine forpligtelser for den vidtløftige Ejler Quitzow. Heldigvis lykkedes det med stor bekostning at indløse det uundværlige bibliotek, der under krigen var blevet ført til Boitzenburg så det atter kunne benyttes som et fremragende videnskabeligt apparat også for andre forskere end R. Godsernes fattige hjælp R. som altid, og han ivrede for at vække folket af dvalen. „Hør danske mand... Tack Gud for Freden... Tien Gud met Freden“. Sådan lød et opråb der blev genudgivet 1643 og 1645. Heri beskrev R. de daglige andagter på Rosenholm hvor bønner og de gudelige sange var hovedsagen. Og i et stort åbent brev fra samme år tjente R. selv Gud og freden ved at advare mod de syner og profetier om straffedommens og verdens nære ende som „forvirrede“ personer kom med. Disse apokalyptiske tanker som R. selv havde næret da katolicismen syntes at skulle vinde sejr i kejserkrigen var i grunden for ham med til at fjerne enkeltmenneskets opmærksomhed fra og dets ansvarlighed for sin egen skæbne og frelse. Det samme var de nævnte forvirrede personer når de gav udtryk for den antropomorfisme som også Luther var tilhænger af, men som R. ikke kunne døje: „de har set Gud som en gammel, gråskægget mand... skønt Gud dog er det sande, evige, usynlige, åndelige væsen som vi bør gribe med hjerte, hu og sind“. R. betragtede nok Gud som den suveræne „styrer“ af verden fra skabelsen til frelsen, men han var behageligst på afstand hvor han ikke tog initiativet og den etiske fordring fra mennesket. Han er kærlig hvis vi er gode, han hævner sig og er vred hvis vi er onde fandt R. hvis fjerne, upersonlige Gudsforestilling harmonerede med hans opfattelse af „styrelsens“ forløb hvor interessen, også i kraft af at Guds handling var forud for verden kunne koncentreres om menneskets udnyttelse af mulighederne for at benytte sig af Guds tilbud om at styre frem mod et liv konformt med hans. Det passede tillige med R.s opfattelse af mennesket som udstyret med „fri vilje“ hvor denne vilje for Luther modsat var bastet. Og det passede med hvad der utvivlsomt var hjørnestenen i R.s teologi, hans fornægtelse af hele den protestantiske traditions lære om modsætningen mellem „loven“ og „evangeliet“. R. afviste indstændigt Luthers tale om at mennesket stod under den „universelle fordring“ og dømedes af den. Og ud fra sin lære om Guds styrelse argumenterede han for at den „lov“ som i biblen skildres som den strenge lov

kun gjaldt for jøderne i en vis, nu overstået historisk periode. Den var ikke beregnet på de nulevende kristne for hvem „loven“ er en del af evangeliet, tilmed den vigtigste del, nemlig den forskrift der kan vejlede mennesket på livets vej og gøre det mere og mere retfærdigt.

R.s afgang fra rådet mindskede ikke hans position, tværtimod. Brochmand hyldede offentligt R. for hans skridt: nu „former du dit liv efter Jesu Kristi bud“. Og skotten John Dury skrev om R.: „he is reported to bee ye greatest man for Learning & Pietie of all Germanie, & in Denmark the man of Greatest Authoritie & power with Clergie yet euer was in it“. Selv deltog R. da også både i den udvalgte prins' bilager 1634 og blev, rangerende med rigsråderne, indbudt til Leonora Christinas bryllup 1636. Men det begyndte for alvor at murre i første halvdel af 30erne. Ved udgivelsen 1631 af en bog af præsten Peder *Wandal, der som student havde været i huset hos R., opstod der rygter om at R. ville „smugle vranglærdomme ind“, og bogen blev konfiskeret. R. hastede med at tage afstand fra Wandal og bebudede at han ville lade sin egen lære trykke hvad Christen Friis forgæves søgte at få ham fra.

I 30 år havde R. imidlertid arbejdet med sine værker. Nu *skulle* de ud, om så i udlandet. Det synes med andre ord som om R. i og med krisens overvindelse 1627–28 også omsider havde overvundet både sin egen store trang til personlig sikkerhed og den trolige tryllebinding til faderen der havde forbudt ham offentligt at disputere selv. R.s beslutning om offentliggørelsen tjente måske nok Gud som han ønskede, men ikke freden. Den førte nemlig til en skarp konflikt med det teologiske fakultet der havde censurretten og hvis leder Brochmand nu oprådte som den ængstelige hyrde for ortodoksien. Denne var rigtig nok også meget mere truet af R.s teologi end Brochmand selv og vist nogen i Danmark tidligere havde anet, dunkelt og tungt, billedløst og snørklet som han i sine lærde skrifter skrev. Mere og mere stod det også klart for R. der 1635 vistnok forgæves søgte at få adskillige skrifter trykt i Holland at det hensygnende kirkeliv skyldtes ortodoksens vranglære. Det gjaldt ikke mindst dens ensidige betoning af forsoningen, af „Kristus for os“, og dens tilsidesættelse af forløsningen, af „Kristus i os“, „det levendegørende eksempel“. Og i 1636 brød stormen løs. Da udgav R. nemlig i Århus *Fürsten-Spiegel*, en tysk reformationsfyrste Albrecht af Brandenburgs „traktater“, med en forteale på tysk. Heri fremsatte R., og det krystallklart, sin lære om den dobbelte retfærdiggørelse. Den vakte forfærdelse og fordømtes både af generalsuperintendenten

Stephan Klotz og af Brochmand som kættersk. R. fik med største besvær lov at svare det teologiske fakultet. Det skete i skriftet *Veritas via vitæ æternæ*. Sandheden om vejen til det evige liv, fra 1638. Det fik til følge at Brochmand nu ligefrem skriftligt anklagede ham for at være „socinianer“ og især fordømte hans gerningslære. Christian IV, der havde svært ved at glemme gammelt nag, krævede øjeblikkelig „revocation af det ugudelige scriptum“. Men R. nægtede pure, og omsider fik han ved hjælp især fra Christen Thomesen lov af kongen til at svare. I en stor latinsk *Apologia* i to bøger fra 1639 betegnede han, så lidet dækkende som ellers, sin lære som luthersk og kom med bitre udfald mod Brochmand som han også privat gjorde op med. Kongen selv blev mere og mere oprørt mod „den latinske“ R. der kun slap nogenlunde helskindet igennem de følgende års polemik fordi svigersønnen 1639 blev kansler og dermed også universitetets foresatte. Brochmand, der samme år udnævntes til biskop, holdt dog ild i striden, men R. fastholdt sin opfattelse i en dansk *Erklæring og Undskyldning* der som andre af stridens akter i afskrifter cirkulerede inden- og udenlands. Endelig sendte R. i januar 1642 kongen I. bog af sit store latinske læreskrift der ved gentagne omarbejdelser efterhånden var svulmet op til 22 bøger hvoraf i dag kun to er bevarede. Christian IV sendte bogen videre til fakultetet der ganske vist udtalte sig imod dens trykning, men dog nu med anerkendelse af adskilligt deri som „sædeles godt“.

Dermed afsluttedes den lange strid under hvilken Christian IV fandt at R. løb „gal i al hans store visdom“. Heri havde den skriftkloge konge ret ud fra reformationens og ortodoksiens synspunkt. Ganske vist havde den taktisk beviste R. i de seneste år udtrykt sig stadig mere forsigtigt, men hans lærebyrning der i mange henseender synes stærkt inspireret af de græske og latinske kirkefædre, ikke mindst Augustin, var dog ét stort angreb både på ortodoksiens og på Luthers og Calvins kristendomsforståelse. Ud fra den var en retfærdiggørelse ved gerninger således ikke en virkelig retfærdiggørelse, men kun en frugt af retfærdiggørelsen ved tro der ene talte for Gud på dommens dag. For en humanist som R., der i gerning ønskede at forbedre menneskene som sig selv, ville doktrinen imidlertid miste sin eksistensberettigelse hvis ikke disse gerninger var fromme nok til at blive modtaget af Gud, var end motiverne nok så blakkede.

Selv var R. nu rede til mødet med denne idet han med rette gav udtryk for at han ikke havde levet forgæves. Om efteråret 1642 blev han syg på en rejse til Nykøbing F. og førtes til Kbh.

hvor han fik sit dødsleje i nærvær af sin elskede kone, „sønnen“ Christen Thomesen og sin slægt. „Jeg har stridt en god strid, beholdt troen og en god samvittighed“ sagde han til Ole Vind: „uanset det var svagt værk med os, så var dog Guds kraft mægtig i vor svaghed“. – Modsat den i dag herskende opfattelse, der er grundlagt af J. Oskar Andersen, blev R. en af de få betydelige, initiativrige og selvstændige inden- og udenrigspolitikere i Christian IVs rigsråd, ivrigt optaget af fædrelandets frelse. Ganske vist var han som rådsflertallet med til at modarbejde den af hensyn til rigets sikkerhed og magtkampen mod Sverige nødvendige ekspansive Tysklandspolitik og bidrog derved til nederlaget i kejserkrigen. Men dette gav ham på den anden side fortvivlensens kraft til mere fuldt at blive sig selv og følge sit kald. Som opdrager og pædagog fik han da også stor indflydelse; og som teolog blev han, som vist af J. Glebe-Møller, endnu mere imponerende. Kun skade at hans „heterodoksi“ næppe fik megen betydning efter hans tid fordi næsten intet blev trykt. Visse generelle træk kan dog minde om den af R. iøvrigt uafhængige kommende pietisme. Det gjaldt iveren for at troen skulle manifestes i fromhed. Det gjaldt den individualistiske kristendomsforståelse der ikke levnede virkelig plads for begrebet kirke eller menighed. Og det gjaldt agitationen for at den enkelte uafhængig af verdslig og gejstlig autoritet skulle finde sandheden selv, og det i biblen. I øvrigt var hans teologiske tænkning ophængt i spændingen mellem skriften og ortodoksien, Luther og Erasmus, og den repræsenterede et stor-slået og vistnok meget selvstændigt forsøg på en tolkning af kristendommen som i Erasmus' ånd tilstod mennesket og dets muligheder ret og pligt til at stå i centrum, hvor Luther, reformationen og den lutherske ortodoksi netop drog næring af kampen mod en sådan moralistisk og humanistisk tolkning af biblen og evangeliet. □ Afbildet på forældrenes epitafiema. formentlig af T. Gemperle ca. 1579 (Hornslet k.). Lille mal. 1607 (Fr.borg). Min. af K. v. Mander, 1633 (kun kendt fra Sophie Brahes regnskab). Tre min. (Fr.borg) har været anset for malet af v. Mander. Malet af Johan maler, formentlig Johan Thim, 1634 (nævnte regnskab). Malet af samme, 1636, i mindre format (Gavnø) og i større (Fr.borg; et ekspl. brændt på Fr.borg 1859), replik 1641 (Gavnø), efter denne kopi (Århus katedralskole). Samme portrættype på epitafiema. formentlig af v. Mander (Hornslet k.), efter dette litografi 1867 efter foto. Efter det 1859 brændte mal. kopi af C. A. Jensen, 1838 (Odense adelige jomfrukloster, hvor originalen indtil da hang) og små kopier af Heinrich Hansen, 1858 (Rosenholm;

Fr.borg). Samme portrætttype på ligprædikenstik af Simon de Pas, 1644, efter dette stik af A. Folkema, 1746, træsnit 1855 og 1886. Min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg). Stik af J. Haas, 1753, har næsten karakter af fantasiporrtæt. – Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1780, ved Jægerspris.

Kilder. Dänische Bibliothec II, 1738 140–98 og III, 1739 193–236. Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm IV, 1795 183f. Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 114–64 782f; V, 1884–86 714–63; VI, 1887–89 24–77 292–338 516–58 609–53 812. Epistolæ quas per annos a 1596 ad 1601 Tycho Brahe et Oligerus Rosenkrantzius inter se dederunt, ved F. R. Friis, 1896. Breve fra og til Ole Worm, ved H. D. Schepelern I–III, 1965–68 (breve). – Svenskt hist. mag. I. Stf. 1849 5–14 (R.s rejsejournal 1620). Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Chr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–III, 1883–90. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I, 1887–89 (fot. opr. 1969); II, 1889–91 (fot. opr. 1969); IV, 1882 (fot. opr. 1969); VII, 1891 (fot. opr. 1970); VIII, udg. Johanne Skovgaard, 1947 (fot. opr. 1970). Kronens skøder I, udg. L. Laursen, 1892. Kancelliets brevøger 1603–43, 1915–57. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen III, 1916. Sophie Brahes regnskabsbog, udg. Henning Paulsen, 1955. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. Ole Vind: Ligprædiken over H. R., 1643 (uddrag i C. P. Rothe: Brave da. mænds og kvinders berømmelige eftermæle II, 1754 391–410). E. Pontoppidan: Annales ecclesiae Danicæ III, 1747; IV, 1752 281–93 328–33. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 183–200. Tycho de Hofman: Hist. efterretn. om velfortjente da. adelsmænd II, 1778 112–19. E. G. Tauber: Historia scholæ cathedralis Arhusiensis, 1817 = Skoleprogr. 1817. L. Helveg: Den danske kirkes hist. efter reformationen I, 1851 (2. udg. 1857). Aug. Tholuck: Lebenszeugen der lutherischen Kirche, Berlin 1859 95–106 (da. overs.: Livsvindner af alle stænder i den lutherske kirke, 1860 101–13). S. M. Gjellerup: Biskop Jens Dinesen Jersin, 1868–70. Saml. til Fyens hist. og top. V, 1871 382–90 394f 397 400 402f 406f 411; VI, 1873 125f; VII, 1878 50 107 112 124 132 144 153 176 184 190 (Hans Mikkelsens dagbog). H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873–77. C. E. Secher: Danm. i ældre og nyere tid III, 1876. Kr. Erslev: Danm.-No.s len og lensmænd 1596–1660, 1885. A. Heise: Bidrag til familien Rosenkrantz' hist. II (særtryk af Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 2–72). J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprogr. 1969) 58–60. Thyra Sehested: Kansler Christen Thomesen Sehested, 1894. J. Oskar Andersen: H. R. den lærde, 1896 (anm. af S. M. Gjellerup i Hist. t. 6.r.VI, 1895–97 746–58 og A. Heise i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.I, 1896–98 197–204). O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten II, Upps. 1920 293–326. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé III, 1923 100–02. Palle Rosenkrantz i Rosenholm og Rosenkranzterne, udg. Hans Rosenkrantz, 1924 53–66. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I–II, 1928–68. Samme i Den danske kirkes hist. IV, 1959. Will. Norvin: Kbh.s univ. i reformationens og ortodoksens tidsalder II, 1940. Danske slotte og herregårde, udg. Arthur G. Hassø II–IV, 1943–45. Urban Schrøder i Humanister i Jylland, red. Gustav Albeck, 1959 167–92. Jens Glebe-Møller i Kirkehist. saml. 7.r.V, 1963–65 306–18. Samme: Doctrina secundum pietatem. H. R. den lærdes teologi, 1966 (med bibliografi); anm. af Leif Grane i Kirkehist. saml. 7.r.VI, 1966–68 376–90). Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980. Sv. Aage Hansen:

Adelsvældens grundlag, 1964. Jacob Fabricius d. y.s optegn., udg. A. Andersen, 1964. Sv. Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati I–II, 1965. E. Ladewig Petersen: Chr. IVs pengeudlån til da. adelige, 1974. Knud J. V. Jespersen: Rostjenestetaksation og adelsgods, 1977. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979. Rigsråd, adel og administration 1570–1648, red. Knud J. V. Jespersen, 1980. *Papirer i Kgl. bibl.*

Leo Tandrup

Rosenkrantz, Holger Axelsen, 1586–1647, lensmand. *9.5.1586 på Glimminge, †31.7.1647 i Odense, begr. i Nyborg k. F: Axel R. til Glimminge m.m. (1552–1630) og Mette Pedersdatter Grubbe til Høgesta († senest 1640). ~1° 3.7.1614 i Landskrona med Lene Gyldenstjerne, *17.5.1588, †30.1.1639 på Demmestrup, d. af Mogens G. til Bjersgård (ca.1548–1621) og Helle (Helvig) Ebbedatter Ulfeldt (†1608). ~2° 19.9.1641 i Odense med Karen Krabbe, *29.4.1597, †14.5.1662 i Køge (~1° 1614 med Johan Friis til Ørritslevgård og Løjtved, 1585–1635), d. af Tage K. til Rössjöholm og Jordberga (1553–1612) og Sophie Jørgensdatter Friis (1576–1611). – Far til Oluf *R. Bror til Palle *R. (1587–1642).

R. gik ca.1602–03 i Herlufsholm skole og kom derefter i huset hos kansler Christian *Friis til Borreby som han 1603 ledsagede til England i anledning af James Is kroning i London. Derefter var han otte år i nederlandsk krigstjeneste, en tid i prins Maurits af Oraniens livgarde. 1611–13 deltog han i Kalmarkrigen med et af ham selv hvervet kompagni og var bl.a. med ved erobringen af Ryssby skanse 1612. 1614–17 var han forlenet med Roskildegård, 1617–20 med Halmstad, 1620–25 med Laholm og 1625–45 med Bornholm. Han var blandt rigets største godsejere og fik tilnavnet „den rige“. I Skåne ejede ham Glimminge og andel i Esperød, i Halland Demmestrup, Perstorp, Torup, Skotterup, Claustrup (Stjärnarp) og Troilunge, på Sjælland Eggholm, Trudsholm og Vemmetofte, på Fyn Skjoldemose, Løjtved og Bramstrup samt i Jylland Landting, hvortil kom en gård i København. 1647 takseredes hans gods til 4026 tdr. hartkorn. Bemærkelsesværdig er hans omhu for sine godsejers fattige; på hver gård underholdtes tre og ved Vemmetofte, Glimminge og i Rønne oprettedes hospitaler (asyler for fattige). På Demmestrup og Vemmetofte indrettede han skolestuer og lønnede degnene med 10 speciedaler årligt for at undervise børnene. – Trods sin rigdom og anseelse blev han aldrig rigsråd, muligvis på grund af en trætte med Lundebispen Mads Jensen *Medelfar som han korporligt antastede i bispens eget hus hvad han måtte bøde en større sum penge til Frederiksborg skole for. 1645 på-

Rosenkrantz, Holger

drog han sig for alvor Christian IVs vrede da han i juni delvis tvunget af den kun 60 mand stærke besætning overgav Hammershus til en lille svensk styrke der var landsat på Bornholm. Kongen lod ham tiltale for rettertinget, men rigsrådet frifandt ham 5.5.1646 hvad kongen tilskrev at „Mr. Skramhans“ havde et „stort anhang“ blandt sine standsfæller. Nogen ny forlening fik R. ikke, og hans sidste år har muligvis været vanskelige, bl.a. fordi en så væsentlig del af hans gods lå i det til Sverige afståede Halland. □Mal. 1645 (Egeskov), efter dette stik af A. Haelwegh, 1649, af A. Folkema, 1746 og min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg).

Danske mag. V, 1751 22–31; 2.r.II, 1806 289–314 (dommen over R. 1646). Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I–VII, 1878–91 (fot. optr. 1969–70). – Hans Mikkelsen: Ligprædiken over H. R., 1649. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. I, 1859 159–66. Saml. til Fyens hist. og top. VI, 1873 130 (Hans Mikkelsens dagbog). H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.V, 1897–99 31–33 607f. Bj. Kornrup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg amt 1933. M. K. Zahrtmann: Borrhøgholmerens historiebog I–II, 1934–35. Curt Wallin: „Rige Holger“ till Glimmingehus och Dömostorp, Simrishamn 1943 = Fören. för forminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne. Småskr. II.

Steffen Heiberg (C. O. Bøggild-Andersen)

Rosenkrantz, Holger Holgersen, 1496–1534, til Boller, lensmand. * 1496, † 16.10.1534 ved Svenstrup, begr. i Mariager kloster, siden ført til Hornslet k. F: rigsråd Holger Eriksen R. († 1496, ~1° med Margrethe Bosdatter Flemming) og Anne *Meinstrup (ca. 1475–1535). ~5.10.1532 i Viborg med Kirsten Friis, † 16.5.1565, begr. i Sønderholm k. (~2° 1537 med Gabriel Gyldenstjerne til Restrup, † 1555), d. af Jep *Friis til Lyngholm († 1547) og Helvig Høg (Banner). – Halvbror til Otte Holgersen *R.

Som hofmesterindens søn blev R. opdraget ved kong Hans' og Christian II's hof og kom tidligt til at indtage en anset stilling. Allerede 1524 blev han ridder. Efter sin halvbror Ottes død (1525) kom han i besiddelse af Boller på egne og sine umyndige broderbørns vegne. Navnlign havde han megen møje med at sikre den umådelig store „norske arv“ som da tilfaldt dem og som medførte store stridigheder med Vincens *Lunge, ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen og andre. 1524–27 var R. lensmand på Koldinghus og flere gange mønstringsherre i Ribe stift, 1527–31 lensmand på Nykøbing slot på Falster og gennemførte med strengthed angrebene mod gråbrødreklosteret i Nykøbing, ligesom han i det hele viste sig som en fjende af gejstlighedens verdslige magt. 1531 fik han Ørum slot i Thy som pant. Efter Frederik Is død var R. en af de mænd som det

jyske rigsråd ved et møde i Karup i maj 1533 indsatte til befalingsmænd i Jylland. Ved grevefejdens udbrud sluttede han sig straks sammen med Mogens *Gøye og Erik *Banner til hertug Christians parti og faldt i slaget ved Svenstrup. – Han er, efter hvad der foreligger, den første der nævnes med navnet R. (1525), ligesom de to fra Ebersteinvåbnet optagne løver første gang forekommer i hans segl (1527). Han døde barnløs. □Relief på ligsten ca.1550 (Hornslet k.), afstøbning af detalje (Fr.borg).

A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 141–55.
Povl Bagge

Rosenkrantz, Iver, 1674–1745, gehejmestatsminister. * 5.12.1674 på Rosenholm, † 13.11.1745 sst., begr. i Hornslet k. F: gehejmeråd Erik *R. til Rosenholm (1612–81) og Margrethe Krabbe (1640–1716). ~1° 1.6.1702 i Kbh. (Slotsk.) med Birgitte Gersdorff, * ca.1687, † 14.4.1719 i Kbh. (Nic.), d. af overceremonimester Frederik G. til Ravnholt og Tølløse (ca.1650–91) og Elisabeth Sophie Skeel (1660–90). ~2° 19.2.1721 i Kbh. (Slotsk.) med Charlotte Amalie Skeel, døbt 20.8.1700 i Kbh. (Nic.), † 6.1.1763 sst. (Holmens), d. af amtmand Christen S. til Valø (1663–1709, ~1° 1695 med komtesse Magdalene Sybille Holck, 1666–98) og Charlotte Amalie v. Plessen (1683–1760). – Far til Frederik C. *R.

R. opdroges fra 1691 på det ridderlige akademi i Kbh. 1694–97 rejste han i udlandet. 1698 blev han kammerjunker hos prinsesse *Sophie Hedevig, men han gik i vinteren 1700 som diplomatisk afsending til Karl XII i Livland hvor han dog ikke blev modtaget. 1702–05 var han, udstyret med etatsrådstitel, dansk gesandt i London hvor han faldt godt til rette. 1706 blev han deputeret i hof- og politiretten og fulgte 1708–09 som hofmarskal Frederik IV til Italien. Efter krigsudbruddet 1709 udnyttedes atter hans diplomatiske evner. Sept.s.å. afsluttede han et forsvarsforbund mellem Danmark og Münster og var derpå på ny til 1714 gesandt i England. Han deltog 1714–16 i den resultatløse fredskongres i Braunschweig. Fra 1716 overtog han den stilling som amtmand i Kbh.s amt hvortil han allerede 1709 var udnævnt (gage 200 rdl. årlig); 1716–23 var han tillige præses i politi- og kommercekollegiet; 1717 fik han titel af gehejmeråd. Bemærkelsesværdigt er fra disse år især hans forslag om indrettelse af tyve skoler i amtets rytterdistrikt. Når han aug.1723 udnævntes til stiftamtmand i Viborg var hovedårsagen til denne forvisning fra hovedstaden uden tvivl Frederik IVs voksende uvilje mod og mistillid til den gamle danske adel som s.å. fik udtryk i hans regeringsregler for

sønnen (Christian VI). R. vandt i stiftamtmandstiden et grundigt kendskab til jyske tilstande og forhold. Samtidig vedblev han at bevare sin nære tilknytning til prins *Carl og prinsesse Sophie Hedevig på Vemmetofte og til brødrene Chr. Ludvig og Carl Adolph v. *Plessen, hvis kusine han havde ægtet. Sammen med Poul Vendelbo *Løvenørn dannede disse mænd en oppositionel kreds som så frem til tronskiftet.

Straks efter Frederik IVs død gav Christian VI da også R. sæde i konseillet og satte ham 17.10.1730 i spidsen for både danske og tyske kancelli. Han blev faktisk storkansler, men uden titlen. Samtidig fik han ledelsen af kronprinsens (Frederik Vs) opdragelse som han med dronningen og hofpræsten J. B. *Bluhme stræbte efter at give et dansk præg. Med vennerne C. L. og C. A. v. Plessen ved sin side i konseillet og i besiddelse af kongens tillid var han en tid lang regeringens ledende kraft. I danske kancelli var hans hovedstøtte ekspeditionssekretær Peter Neve, i tyske kancelli oversekretær Franz vom *Hagen. R. beskrives som en elskværdig natur og ejede en fin og grundig dannelse som ikke blot satte ham i stand til at skrive gode latinske digte men også til at vurdere venen Hans *Grams historiske kritik. Det var med god grund at han (efter konsistoriums ønske) 16.3.1731 blev universitetets patron og s.å. medlem af den kommission der udarbejdede dets nye fundats af 1732 – hvorved der bl.a. oprettedes et professorat i dansk ret – samt 1733–39 medlem af kommissionen til reformering af det lærde skolevæsen. R. blev af en fremmed diplomat karakteriseret som et smukt eksempel på en adelsmand af den gamle slags. Der lå i hans væsen en vis jysk sindighed, forsigtighed og trang til at lempe sig frem som kunne give indtryk af manglende kraft, men når han beskyldtes for at lade sig for stærkt påvirke af Plessenerne skyldes det vist for en stor del at han i væsentlige henseender delte deres opfattelse. Og når den (næppe uvildige) franske gesandt grev Pléto taler om hans snakkesalighed og mangel på klarhed og præcision i foredraget dømmes hans diplomati ikke derved at han gav det en for galliske øren utilfredsstillende formulering. I korrespondancen med danske diplomater i udlandet spores hans egen hånd langt stærkere end forgængernes, om end mindre end senere Bernstorffernes. At den kongelige vilje her gjorde sig ret stærkt gældende er en sag for sig.

Et hovedpunkt i R.s ydrepolitiske trosbekendelse – som i Chr. Siegfr. v. *Plessens og hans sønners – var tilslutning til Storbritannien. Et andet var forbund med Sverige. Som han 1734 skrev til gesandten Chr. *Sehested (1666–1740): kunne der skabes en forbindelse mellem de skandinavi-

ske stater indbyrdes og med England håbede han at man ville være i stand til at tøjle enhver stat der ville prøve på at forstyrre freden i Norden. Han opfattede Frankrig som den store urodstifter og kom herved i modsætning til sin kollega og medskandinaver Poul Vendelbo Løvenørn, der holdt på Frankrig som den bedste støtte mod Rusland. Christian VI var en tid stærkt påvirket af Løvenørn og Pléto, og det skyldtes mindre R.s end grev Christian Ernst *Stolberg indflydelse at der sept. 1734 blev sluttet alliance med England hvortil okt.s.å. kom forbundet med Sverige. Led Løvenørn her nederlag så var det R. og Plessenerne der måtte bøje sig da han 1733 fik den 1730 på deres initiativ ophævede landmilitis genindført. Det var dog ikke iver for bondefrihed som her dikterede deres modstand, idet de ud fra godsejerinteresser gik ind for et stavnsbånd fra det 14. til det 40. år. Mod Løvenørn ønskede han også en hærreduktion idet han anså flåden for Danmark-Norges naturlige værn. Mere til at rokke R.s position hos Christian VI bidrog dog hans kirkelige standpunkt. Han ønskede ingen „novateurs“ i religionen og ingen ændring i „de i menigheden antagne og af statens love autoriserede meninger“. Det var en undsigelse til den pietisme som fik mere og mere magt over kongen og hoffet, især hos dronning Sophie Magdalene og hendes mor, markgrevindens af Bayreuth. R. havde det uheld at forarge denne kreds ved en duel som i julen 1733 fandt sted i hans hus mellem to unge hofkavalere med hvilke hans kone havde flirtet stærkt. Kongen havde ondt af R., men oppirredes mod familien Plessen. Jan. 1734 måtte Chr. Ludvig v. Plessen udtræde af konseillet hvad der stærkt svækkede R.s stilling. Når han blev siddende skyldtes det i første linje Stolberg-Wernigerodes forestillinger. Hans indflydelse var dog stadig svindende hvad der bl.a. viste sig ved at Christian VI mere og mere tog den unge sekretær i tyske kancelli J. S. *Schulin til sin ydrepolitiske rådgiver og ofte lod ham gennemlæse R.s ekspeditioner. Et nederlag for R. var genindførelsen (marts 1735) af sabbatsloven som han 1731 havde været med til at få ophævet. 12.5.s.å. afløstes han som chef for danske kancelli af J. L. *Holstein, 28.5. som chef for tyske kancelli af Schulin. Samtidig fik både Neve og Hagen afsked.

R. vedblev at sidde i konseillet og beholdt sine sportler af danske kancelli ligesom han fortsatte som universitetspatron. Hans indflydelse var dog ikke stor da kongen så med uvilje både på brødrene Plessen og ham som generende oppositionsmænd, så meget mere som R. var meget afholdt. Da R. var noget sendrægtig med at tegne aktier i den 1736 oprettede bank skrev majestæ-

Rosenkrantz, Iver

ten til Schulin: „Gehejmeråd R. viser ved enhver lejlighed, af hvilken bande han er, og at han ikke vil flattere os“. Og han opfordrede Holstein og Schulin til ikke at lade sig noget byde af deres afdankede forgænger. R. var ved flere lejligheder ikke bange for at sige sin mening. 1736 kritiserede han i brev til kongen den nye forordning mod at bære juveler, guld og sølv idet han betegnede forråd af disse varer som en nyttig kapitalopsparing og benægtede at kongens undersætter var hengivne til overdådighed (måske med undtagelse af Kbh.s overklasse). 1737 gik han kraftigt mod generalprokurør A. *Hojers forslag om indførelse af landfiskaler. Det dansk-norske folk var lovløydigt nok således at kongen ikke behøvede „at lade sig forlede til at hengive Deres tro folk som et bytte til de stætteste og værste folk i landet og derved mistrøste Deres samtlige lande og riger“.

Afgørende for den engelskorienterede R.s forbliven i konseillet var den danske politik holdning over for henholdsvis England og Frankrig. 1739 fornyedes forbundet med England, men snart efter svagede Christian VI under indflydelse af Løvenørn og Schulin over mod Frankrig. Allerede i nov.1739 havde han besluttet at fjerne R. når et stiftamt blev ledigt. Da der jan.1740 blev truffet hemmelige aftaler om et dansk-fransk forbund når alliancen med England var udløbet var hans tid omme. 27.4.s.å. afskedigedes han med en pension på 5000 rdl. og valgt mellem Odense eller Århus stiftamtmandsembede. R., der ikke ønskede at være undergivet en minister, tilmed en politisk modstander, bad sig fritaget for det nye embede med ret til at beholde pensionen. Dette tilstod kongen ham. I øvrigt indeholdt kongens brev om afskedigelsen ingen påskønnelse af hans lange tjeneste; der stod blot at han fritoges for deltagelse i konseillets forhandlinger alene af hensyn til hans alder, ikke på grund af nogen misfornøjelse eller unåde. Fra 1738 havde R., som 1735 sammen med Otto *Blome havde udarbejdet Vemmetofte klostres fundats, været en af Vallø klostres tre provisorer. Denne post nedlagde han nu. Samtidig afgav han sin stilling som universitetspatron (til J. L. Holstein). Derimod vedblev han til sin død som patron for Roskilde adelige frøkenkloster (fra 1737).

Sine sidste år levede han den uafhængige gods-ejers liv. Han havde efter forældrene arvet Rosenholm som han 1744 fik gjort til stamhus (666 tdr. htk.), og Vosnæsgård (solgt 1719). 1735 købte han Ryegård (Voldborg-Ramsø hrd.); 1737 arvede han Egholm (sst.) og Krabbesholm (sst.). Mest boede han på Rosenholm hvor Peder Malling (Ove *Mallings far) var hans dygtige forval-

ter; han lod her bl.a. sin bedstefar Holger *Rosenkrantz' af tid og forsømmelighed stærkt medtagne bibliotek istandsætte, øge og katalogisere. Af sit landlivs sysler har han givet en morsom skildring i et latinsk digt til Gram (1741) der viser den aldrende herre i fuld åndelig vigør. Han var en velvillig og afholdt godsherre i forholdet til sine undergivne. Den uret han havde lidt nagede ham en del, men efterhånden smeltede Christian VI's kulde og han viste ved flere lejligheder R. tegn på velvilje. Da han havde fået at vide at R. var svagelig forhøjede han 1743 hans pension med 1000 rdl. og skænkede ham kort efter en brillantprydet dåse. Over for Kbh.s universitet viste R. sig gavmild ved at fordoble bedstefaderens stipendium. Til Ribe katedralskole skænkede han sammen med C. L. v.Plessen et legat på 300 rdl. (Legatum Frisio-Scheelianum). Det portræt af en statsmand som Holberg giver i epist. 412 og 538 antages almindeligt for at have haft R. som model. – Etatsråd 1702. Gehejmeråd 1717. – Hv.R. 1709. Bl.R. 1730. L'union parfaite 1732. □ Mal. formentlig af R. som ung (Fr.borg). Mal. (Ravnholt). Mal. af N. Cassana og af H. Rigaud, 1697, efter dette kopi samt min. af G. Saleman (alle fire Fr.borg). Mal. af J. S. Wahl, 1737 (Kbh.s univ.), efter dette kopi af A. Dorph (forhen Fr.borg) og min. (forhen Ørumgård). Beslægtet type, måske variant, i mal. (Roskilde adelige jomfrukloster; Rosenholm). Mal. af J. S. Wahl, 1737, anden type (Fr.borg), gentagelser (sst.; Rosenholm), efter dette litografi 1868 og træsnit af H. P. Hansen, 1873. Mal. i samme type, dog er R. iført ordensdragt, af Wahl, 1743 (Rosenholm), efter dette stik af G. W. Baurenfeind, 1757. Flere mal. i selvstændige typer (to Ryegård; Fr.borg; Rosenholm). Min. af A. Thornborg (bl.a. St.mus.).

Hist. t. IV, 1843 297f (brev). Falsteriana, ved Chr. Bruun, 1869 142–46 (breve). Kirkehist. saml. 5.r.IV, 1907–09 338 413–16 (breve) 694f 772f; V, 1909–11 561–64 569 658f 720 732 740–43 750–52 756. – Jens Møller: Mnemosyne I, 1830 312–410; II, 1831 249–306. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. I–III, 1859–63. Ludv. Koch: Kong Chr. VI's hist., 1886. H. L. Møller: Kong Chr. VI og grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Breve fra Hans Gram, udg. Herman Gram, 1907. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben IV–VI, 1910–20. Rosenholm og Rosenkrantzerne, udg. Hans Rosenkrantz, 1924 83–96. K. F. Plesner: Jens Schelderup Sneedorff, 1930 216f. – Digte i manus. i Kgl.bibl. (jfr. Danske mag. ny r.II, 1806 62–64 og Danske saml. IV, 1868–69 372–74).

C. O. Bøggild-Andersen*

Rosenkrantz, Iver Holger, baron, 1813–73, diplomat, politiker. * 1.3.1813 i Århus, + 25.1.1873 i Vedbæk, begr. i Søllerød. F: ritmester, senere

oberst baron Jørgen R. (1774–1831, ~ 1° 1797 med Christiane Marie Sophie Friederike Marquard, 1779–1849; ægteskabet opløst 1810) og baronesse Birgitte Charlotte Reedtz-Thott (1788–1868). ~ 1° 6.10.1854 i Kbh. (Slotsk.) med Caroline Vilhelmine Elisabeth (Betzy) Rosenkrantz, * 3.6.1824 i Kbh. (Frue), † 1.3.1855 i Lemvig, d. af amtmand i Skanderborg amt, kammerjunker Niels Preben R. (1795–1825) og Karen Elisabeth Klingberg (1797–1863). ~ 2° 22.11.1864 i Torino med Julia Louise Mackenzie of Tarbat, * 18.10.1840 på Mount Gerald ved Inverness, Skotland, † 10.4.1911 i Rom, d. af godsejer Lewis M. of T. († 1853) og Nancy Bancroft (1799–1870). – Far til Palle *R. (1867–1941). Halvbror til Gottlob *R.

R.s forældre ejede gården Vedø ved Grenå og senere herregården Sophiendal ved Skanderborg, men under den store landbrugskrise formåede faderen ikke at få noget ud af disse besiddelser. Efter hans død måtte enken sælge herregården for et ringe beløb til sine to stedsønner, og R.s barndom og ungdom blev præget af fattigdom. Han gik en tid på Herlufsholm, men blev bortvist fordi han havde slået en lærer der forfulgte ham. 1833 tog han privat studentereksamen og 1840 juridisk embedseksamen. I de følgende 25 år vandrede han fra stilling til tilling, ikke fordi han var ubegavet, men fordi han stadig lagde sig ud med sine medmennesker. Først blev han fuldmægtig i admiralitetet, fra 1845 assessor og auditor sst. 1848 meldte han sig til hæren og anvendtes som en slags intendant indtil nov.s.å. 1853 tog han slesvigsk juridisk embedseksamen i et forsøg på at blive amtmand i Slesvig hvilket mislykkedes. I stedet udnævntes han til byfoged i Lemvig indtil han 1858 selv søgte bort for at blive udskrivningschef i Korsør. 1861 prøvede han forgæves at blive valgt i Skælskørkredsen til folketinget som bondeven. Han søgte atter forgæves et amtmandsembede i Slesvig da udenrigsminister C. C. Hall foreslog ham at søge den netop oprettede post som chargé d'affaires, senere ministerresident i Turin, hovedstaden i det nye kongerige Italien.

R. fik stillingen og tiltrådte i aug.1863, men hjemkaldtes allerede to år efter. Udnævnelsen var en af Halls mere uforståelige dispositioner thi R. var ganske uegnet til stillingen. Mangelen på diplomatisk erfaring var ikke det værste derimod en tilsyneladende medfødt svigtende evne til at jugere. Det viste sig både i 1863 og 1864 da forskellige udenlandske projektmagere og eventyrere mødte op hos R. og tilbød at stille et korps af ungarske eller italienske frivillige der skulle kæmpe på dansk side mod at den danske stat fi-

nansierede foretagendet. I stedet for kategorisk at afvise disse folk, som han i øvrigt betragtede med en vis skepsis, indberettede han hjem for det tilfælde at de frivillige alligevel kunne bruges. Derved opnåede han blot at gøre sig selv umulig og styrke regeringens beslutning om at fjerne ham fra posten. Det skete i 1865 hvorefter han i marts 1866 blev afskediget med ventepenge. Efter hjemkomsten forsøgte R. der følte sig dybt forurettet at komme ind i dansk politik og denne gang med kortvarigt held idet han 1868 ved et suppleringsvalg i Skanderborg blev valgt som venstremand støttet af Bjørnbakkerne. Men han faldt ved folketingsvalget året efter og dermed var hans offentlige karriere slut. Hans forsøg på at få oprejsning for den efter hans mening uretfærdige afskedigelse mislykkedes også. Kort før sin død fik han afsluttet sit forsvarsskrift: *Nogle efterladte Optegnelser* som hans hustru udsendte 1876 i en forkortet og revideret form. Som kilde er dette skrift ikke meget bevendt, men det er et menneskeligt gribende dokument hvori han søger at bevise at „hverken uduelighed eller mangelfuld opfyldelse af embedspligt, hverken mangelighed eller lyst til lediggang havde foranlediget min afskedigelse“. Sønnen, forfatteren Palle R. har karakteriseret faderens liv som dybt tragisk. I sit andet ægteskab synes han dog at have fundet nogen lykke. – Kammerjunker 1841. Kammerherre 1863. – Sønnen Arild R., * 9.4.1870, † 28.9.1964, uddannedes som maler i Rom og Paris, var i USA hvor han malede portrætter og udførte glasmalerier til kirken i Wickhambeaux (i Kent), for lord Windsor og til Tiffany i New York. Han boede derefter i London til han o.1914 var elev hos Rudolf Steiner og medvirkede til udsmykningen af hans Goetheanum i Dornach. Hans kunst var af filosofisk-religiøs art og er for den altovervejende del skabt i England, bl.a. tolv loftsmalerier til Claridge hotel i London. Han udgav *The Goetheanum as a new impulse in art.* – R. 1848. DM. 1866. □ Ungdomsbillede af Achilles. Afbildet på karikaturtegn. og på akvarel af P. Klæstrup (begge Fr.borg). Mal. af J. Roed udst. 1875 (sst.). Foto.

I. R.: Nogle efterl. optegn., udg. Julia L. Rosenkrantz, 1876. – Ill. tid. 23.2.1873. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875 26–34. Palle Rosenkrantz: Billeder fra min barndom, 1917. Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske bevægelse, 1919 104f. A. F. Krieger: Dagbøger II–VI, 1921–25. Kj. Jensen i Østjyds hjemstavn I, 1936 38f. Danske gesandter og gesandtskabs-personale indtil 1914, udg. E. Marquard, 1952. – Papirer i Rigsark.

Viggo Sjøqvist (*Hans Jensen*)

Rosenkrantz, Justine Cathrine, baronesse, 1659–1746, hofjomfru. * 1659, begr. 1.8.1746 i Rønne. F: stiftamtmand, baron Ludvig R. til Høvdindsholm m.m. (1628–85) og Karen Axeldatter Movat (+ 1675). Ugift.

R. hvis ydre skal have været lige så lidt indtagende som hendes væsen og sind blev ca. 1680 ved en intrige ansat som hofjomfru hos dronning Charlotte Amalie. Christian Vs maitresse Sophie Amalie *Moth og hendes kreds fik ansættelsen trumfet igennem under påskud af at den reformerte dronning burde have i hvert fald én luthersk hofdame; meningen var at den nye jomfru skulle bruges som spion. I nitten år måtte dronningen tåle spionagen og adskillige ufor-skammetheder fra R.s side før denne måtte fjernes. Hun havde fået det indtryk at den unge kammerjunker Fr. Amanuel v. Kötschau var forlibt i hende. Da hans opmærksomheder derpå tydeligt for alle koncentrerede sig om hendes medhofdame Anna Emilie v. Dalwig smuglede hun i sin rasende skinsyge 1699 rottekrudt i rivallens rissuppe. Forbrydelsen der var overmåde klodset tilrettelagt blev hurtigt opklaret, og skønt jomfru Dalwig kom sig af forgiftningen og bad for R. blev denne – der vedblev at hævde at hun ikke havde attenderet mord – ved kommissionsdom af 17.4. s.å. dømt til døden. Kongen formildede dog straffen til livsvarigt fængsel på Hammershus, senere til tvungent ophold i Rønne hvor hun boede til sin død, stadig fyldt, som det hedder, af sin „orgueil de Lucifer“. 1726 arvede hun efter sin bror Axel Rosenkrantz gården Hovland i Norge som hun 1732 afstod til sin søsters stedsøn Jørgen Otto Coucheron mod en livrente på 50 rdl. I Rønne ejede hun en større ejendom som hun 1731 solgte til øens amtmænd, generalmajor Niels *West.

Wolffs journal, 1820 I 38–62. Udv. af da. og udenl. criminelsager, udg. F. M. Lange V, 1839 189–236. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. II, 1860 43–48. E. A. Thomle i Pers. hist. t. 3.r.VI, 1897 199f. H. C. Bering Liisberg: Fra gamle dage, 1899 47–55.

*C. O. Bøggild-Andersen **

Rosenkrantz, Jørgen Ottesen, 1523–96, rigsråd. * 14.5.1523 på Tørning, † 9.4.1596 på Rosenholm, begr. i Hornslet k. F: rigsråd Otte Holgersen *R. (+ 1525) og Margrethe Gans (+ 1525). ~ 5.2.1559 på Hønborg med Dorte Lange, * 1541 på Tryggvælde, † 9.3.1613 på Skaføgård, d. af Gunde L. til Brejninge og Holmegård (+ 1564) og Karen Breide (+ 1550). – Far til Holger *R. (1574–1642). Bror til Anne *R., Erik Ottesen *R. (1519–75) og Holger *R. (1517–75). Kun to år gammel mistede R. begge sine forældre af pest. Sammen med to af sine søskende

blev han derefter opdraget af sin morfar Jesper Gans til Putlitz i Brandenburg indtil hans fædrene slægt 1530 krævede ham tilbage. Efter hjemkomsten var hans faster Sophie Rosenkrantz, gift med rigsråd Axel *Brahe, ham i mors sted. I sine selvbiografiske optegnelser berømmer han hende særlig fordi hun sørgede så godt for hans boglige uddannelse. 1534 blev han sendt til Malmø for at lære latin hos reformatoren Frands *Wormodsen. Her boede han hos borgmester Jørgen *Kock der efter grevefejdens udbrud holdt ham og andre adelige skolebørn tilbage som gidsler indtil den skånske adel havde hyldet grev *Christoffer (ca. 1504–66). Efter denne episode fortsatte R. sin skolegang i Ystad og efter borgerkrigen i Kbh., sidstnævnte sted atter med fremtrædende lutheranere som den lidt for stærkt optagne Oluf *Chrysostomus og den dygtige Jens Andersen *Sinning som lærere, begge professorer ved det genoprettede universitet. 1539 blev han med anbefalingskrivelse af Christian III sendt til Wittenberg hvor han vel ikke var flittig, men dog modtog indtryk for livet af „drabelige lærde mænd“ som Martin Luther og Philipp Melanchton. Siden viste R. sig også i besiddelse af gode teologiske kundskaber og samlede sig et teologisk bibliotek.

Efter hjemkomsten 1544 opholdt R. sig først på Boller og siden – efter et foreløbigt skifte mellem brødrene – på Næsbyholm; men 1548 rejste han ud på ny og tog tjeneste hos kurfyrst Moritz af Sachsen. Som en af de seks adelsmænd der dag og nat skulle følge kurfyrsten oplevede han Magdeburgs belejring og andre store begivenheder i religionskampene. Kun nødtigt forlod han Moritz' tjeneste da han 1551 skulle hjem for at foretage endeligt skifte. Som den yngste måtte han nøjes med strøgods; men allerede 1551 dannede han af to bøndergårde i Skaby (Hvilsager sg., Randers amt) det nuværende Skaføgård hvor han de første år boede under meget beskedne forhold. Han har dog næppe været meget hjemme; 1552 tog han tjeneste ved hoffet, og 1555 blev han lensmand på Koldinghus, hvortil 1557 også blev lagt det gamle Hønborg slot. Hans stilling bragte ham i nært forhold til kongefamilien der ofte boede på Koldinghus; i dronningens jomfrukammer tjente hans senere hustru Dorte Lange og kun døden hindrede Christian III i at fejre deres bryllup. Umiddelbart efter tronskiftet (1559) blev R. forflyttet til enkedronningens livgedingslot Dronningborg (Randers), hvorfra kongen til sin mors store fortrydelse 1563 fortsatte ham til Kalø som han beholdt til sin død. Jævnside med lensmandsforretningerne var R. optaget af at udvide og afrunde sine godsbesiddelser. 1559 erhvervede han

ved mageskifte med kongen den stærkt reducerede tidligere adelsgård Holm (Hornslet sg.) som han ved fortsatte mageskifter med kronen gjorde til en meget anselig ejendom. På Holms grund rejste han i løbet af 1560'erne det stolte Rosenholm der røber påvirkning både fra tysk og fransk herregårdsarkitektur. Han ombyggede og udvidede Hornslet kirke til et enestående mausoleum for sig og store dele af sin slægt. I 1570'erne forøgede han navnlig Skaføgårds tilliggende og opførte også her en ny hovedbygning (1579–82) som delvis endnu står. Hans bønders vel lå ham stærkt på sinde, og ved hans død bekendte de at han havde været som en far for dem.

Skønt ivrig modstander af krigen blev R. 9.6.1563, lige efter fredsbruddet, optaget i rigsrådet. Få dage senere var han med til at afslutte forbundstraktaten med Lübeck. Ellers møder man ham karakteristisk nok navnlig som forhandler ved så at sige alle den følgende tids mislykkede fredsmøder og endelig i de lange, besværlige forhandlinger i Stettin der gjorde ende på krigen (1570). Tilsvarende deltog han i de endeløse forhandlinger om de slesvigske hertugers lenspligt (1567, 1569) og var med til at bringe sagen til afslutning ved traktaten af 1579. Også efter krigen fik han sammen med rigsrådskolleger o.a. mange diplomatiske hverv: 1572 forhandlinger med svenskerne i Avaskär i fortsættelse af Stettinfreden, 1573 mægling i Stockholm mellem Sverige og Rusland, 1577 forhandlinger i Hamburg med England som man ønskede skulle opgive den for sundtoldindtægterne skadelige handel med Rusland nord om Norge, 1581 forhandlinger med hertug *Adolf (1526–86) om delingen af arven efter *Hans d. Æ. 1575 blev han vel ikke broderen Holgers efterfølger som statholder i Jylland, men indtog herefter alligevel en dominerende stilling i landsdelens administration, særlig på militær-, skatte- og retsvæsenets område. Også Frederik II synes at have sat personlig pris på ham; han stod bl.a. fadder ved Christian IVs dåb 1577.

Ved kongens død 1588 indtrådte R. i formynderregeringen hvor han ene af alle rigsråder bevarede sit sæde næsten lige til Christian IVs overtagelse af regeringen, 3: til sin død. Efter Niels *Kaas' død 1594 var han regeringsrådets betydeligste medlem. Hans indflydelse øgedes uden tvivl ved slægtninges optagelse i regeringen (1593 Steen *Brahe og 1595 Jacob *Seefeldt der begge havde været gift med niecer af R.). Bortset fra hans deltagelse i grænsemødet i Flakkesjöbäck (1591) hvor det kom til en foreløbig forståelse med Sverige, var hans plads nu mest i Kbh., kongens og regeringens sædvanlige opholdssted.

Hans styrelse prægedes som vennen Niels Kaas' af upartisk retshåndhævelse og interesse for orden i kirke og skole og i alle forhold af en forsigtig konservatisme. Forsigtighed kendetegner ham også i udenrigspolitikken der – naturligt nok efter hans fortid – i særlig grad synes at have været ham betroet. Han greb således ind da en historisk forfatter, Jon Jensen *Kolding, 1595 gav sin patriotisme luft i udtryk der kunne anses for sårende for Sverige. Karakteristisk nok for ham er desuden hans nidkære varetælgelse af statens interesser, en næsten ængstelig uegennytte – hans mageskifter med kronen ophørte med hans indtrædelse i formynderregeringen – og en så samvittighedsfuld arbejdsomhed at den gamle mand nægtede sig den nødvendige hvile. Personlig betød kirkepolitikken nok mest for ham. Han var strengt ortodoks, på vagt mod alt hvad der kunne bryde den lutherske enighed. Selv søgte han styrke i sine lærere Luthers og Melancthons skrifter. Allerede i 1570'erne havde han haft sæde i den kommission der skulle granske Niels *Hemmingsens forhold, og skarpt angrebet denne sin ungdomsvens „subtile“ nadveropfattelse. Den samme tendens møder man i hans stærkt personligt prægede brev til sønnen, den siden så berømte lærde Holger Rosenkrantz der i 1590'erne studerede i Wittenberg. 1593 tilegnede Wittenbergteologen Samuel Huber R. et stridsskrift mod kalvinismen som han frygtede havde tagt i mange studerende danske i udlandet. Som så mange af sin generation forbandt R. med den teologiske interesse den historiske og støttede ivrigt A. S. *Vedels arbejde, ja sendte ham selv historiske oplysninger og aktstykker og lettede ham indsamlingen af materiale til den store Danmarkshistorie; men i sin utålmodighed efter at se resultater har han vistnok en væsentlig del af ansvaret for at arbejdet blev taget fra Vedel; i hvert fald skete dette umiddelbart efter Niels Kaas' død da R. blev ældste regeringsråd. Om R.s historiske kundskaber vidner bl.a. den tyske historiker David Chytræus der sendte ham skrifter om Danmark til gennemsyn. Også for Tyge *Brahes forskning viste R. megen forståelse; efter hans og kanslerens besøg på Hven 1588 modtog astronomen et stort beløb af statskassen til dækning af udgifter til byggeforetagender og instrumenter. Så længe R. levede blev der, skønt Tyge Brahes forhold til bønderne o.a. gav anledning til anke, heller ikke foretaget noget mod den store mand. I sine yngre år havde R. været Birgitte *Gøye til megen støtte ved ordningen af Herlufsholms forhold, ligesom han gerne hjalp uformuende unge studerende, således fattigmandsbarnet Jacob Madsen *Aarhus, siden hen Danmarks første fonetiker. Han virkede med

Rosenkrantz, Jørgen

iver for at skaffe universitetet en ny bygning. – R. har næppe været en stor begavelse, men en mand med en stærk følelse for landets ære og værdighed, præget af streng retfærdighedssans og sædelig alvor. Selv mådeholdende og nøjsom fordømte han tidens stærke livsudfoldelse og pragtglæde som arg verdslighed og forfængelighed. □ Afbildet på epitafiemal. formentlig af T. Gemperle ca. 1579 (Hornslet k.). Mal. 1589 (Rosenholm), efter dette kopi (sst.), litografi 1867, træsnit af H. P. Hansen 1871, stik af J. Magnus Petersen 1877 og tegn. af samme. Gentagelse af 1589-maleriet i mindre udsnit (Rosenborg). Fremstillet på mal. af Chr. IVs besøg ved R.s dødsleje af D. C. Blunck og af C. Fædder Høyer, begge udst. 1824, af F. C. Lund udst. 1860 og af C. Bloch, 1880 (Fr.borg) samt på tegn. af scene med Niels Hemmingsen af Constantin Hansen udst. 1862.

Danske mag. IV, 1750 193–207 (R.s levnedsløb skrevet af ham selv). Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm III, 1794 35–42 (breve). Brevveksl. med Holger Rosenkrantz i Kirkehist. saml. 3.r.1, 1874–77 115–64. Kancelliets brevøger 1551–96, 1885–1910. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen II–III, 1912–16. – Jens Gødisson: Ligprædiken over J. R., 1597. A. Heise i Hist. t. 5.r.V–VI, 1885–87 især VI 485–575. Sv. Gissel sst. 11.r.II, 1947–49 85–111. S. Hansen i Fra Randers amt III, 1909 5–78. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 98–100 240f. Rosenholm og Rosenkrantzerne, udg. Hans Rosenholm, 1924 især 49–53. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Sv. Gissel i Pers. hist. t. 12.r.IV, 1949 151–59. Frede P. Jensen: Danm.s konflikt med Sverige, 1982.

*Poul Colding**

Rosenkrantz, Jørgen, 1607–75, hofmester på Sorø akademi og forstander for Herlufsholm. * 11.7. 1607 på Rosenholm, † 8.1.1675 i Sorø, begr. i kirken sst. F: rigsråd Holger *R. til Rosenholm (1574–1642) og Sophie Brahe (1578–1646). ~ 12. 8.1637 med Christence Juel, * 26.8.1612 i Kbh., † 11.11.1680 i Sorø, d. af statholder i Norge Jens *J. (1580–1634) og Ide Lange (1584–1649). – Bror til Erik *R. og Gunde *R.

R. fik som sine brødre en god uddannelse, fra 1624 i Sorø, senere bl.a. i Oxford og Orléans. Efter hjemkomsten ledsagede han det danske gesandtskab til Breslaumødet 1632 og gjorde derefter 1633–37 tjeneste i danske kancelli. 1639 fik han brev på et prælatur i Viborg. 1648–53 var han rentemester og forlenedes md Ustein kloster (1651–52) og med Halsnø kloster og Hardanger (1651–55); 1652 var han medstifter af det grønlandske handelskompagni. 1653 var han blandt de til optagelse i rigsrådet indstillede og udnævntes s.å. til hofmester for Sorø akademi og forstander for Herlufsholm; med den første stilling var forbundet Børglum klostres len. Den

lærde, fintdannede og dybt religiøse mand var fortrinligt egnet til akademi- og skoleleder, og han tog sig med nidkærhed af de to institutioner som var underlagt ham. Under krigsårene 1657–60 da akademiets indtægter næsten ophørte holdt han det for en stor del i gang ved sine egne midler, og Herlufsholm fik han reddet fra ruin og en god part af dets gæld afbetalt. Med næb og kløer, men forgæves, søgte han at afværge akademiets ophævelse 1665; han vedblev derefter at bo i Sorø som forstander for skolen. Hans egne pengeforhold var efter krigene, til dels på grund af lån og kautioner til broderen Gunde Rosenkrantz så rystede at han 1664 måtte gøre opbud. Efter ærkebiskop Hans *Svanes død 1668 ønskede R. der var forfatter til en række teologiske traktater og andagtsbøger (af hvilke én 100 år senere kom i 3. udgave) at blive hans efterfølger. Han var uden tvivl kvalificeret til stillingen, men regeringen ønskede ikke adelige bisper. 1669 mistede han indtægterne fra Børglum kloster, men fik i stedet en pension på 1000 rdl. (fra 1671 af Maribo klostres indtægter) samt fri bolig på Sorø kloster, frit fiskeri i skolens søer og „ildebrand“ for resten af hans levetid. Med sin hustru fik han Keldgård (Viborg ndr. hrd., solgt 1668) og part i Åbjerg (Hing hrd., solgt senest 1662) og var desuden ejer af Hostrup (Nørlyng hrd., 1666–68) og Ågårdsholm (Viborg ndr. hrd.) samt en gård på Østergade i Kbh. 1647–61 havde han andel i Kongsberg sølvværk. – R., hvis ansigt vistnok er det fornemste blandt slægtens mænd, forlod livet uden sorg. „Hafde Verden Mishag udi hans Dydighed, hand større udi hendes Sviguldhed, var hun kied af hannem, hand mere af hende“ står der på hans kiste. □ Mal. tilskrevet Johan Thim, 1640 (Fr.borg; Gavnø), efter dette min. (Fr.borg). Mal. af A. Wuchters (sst.), kopi af C. Balsgaard, 1862 (Herlufsholm). Mal. (Rosenholm). Afbildet på mal. af arvehyldningen 1660 af C. W. Eckersberg, udst. 1828, og af Heinrich Hansen, 1880 (Fr.borg). – Påbegyndt epitafium i Sorø k.

Danske mag. 2.r.IV, 1823 216–48 (aktstykker ang. Sorø akad.). Saml. til Danm.s hist. under kong Fr. IIIs regering, udg. P. W. Becker I, 1847 44 62. Kancelliets brevøger 1635–45, 1940–68. – Tycho de Hofman: Hist. efterretn. om velfortjente da. adelsmænd II, 1778 124. F. F. Wendelboe og H. F. J. Estrup: Beskr. af mindesmærker i Sorø akad.s kirke, 1836 = Sorø akad.s progr. 1836 80f. Uddrag af biskop Jens Bircherods hist.-biogr. dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846 120. H. B. Melchior: Hist. efterretn. om Herlufsholms stiftelse, ny udg. ved A. Leth, 1865 69–73. J. B. Löffler: Gravmonumenterne i Sorø kirke, 1888 38 56f. Sorø. Klostret, skolen, akademiet I, 1923–24.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Rosenkrantz, Ludvig Nielsen, ca. 1410–ca. 91, til Palsgård, rigsråd. * ca. 1410, † mellem 5.7.1490 og 10.7.1492. F: Niels Jensen R. († tidligst 1412, ~1° med Anne Ottesdatter Skinkel, ~2° med Birgitte Limbek) og N. N. Rantzau. ~ Kirsten Hak der endnu levede 1492, d. af Anders Hak († tidligst 1460) og Gertrud Mogensdatter Munk (~1° med Claus Jonsen).

R. skrev sig til Palsgård som han synes at have fået med sin hustru; desuden ejede han slægtsgården Tange på Fyn. Han nævnes som ridder allerede 1447; rigsråd var han vistnok 1453, utvivlsomt 1455, og forekommer derefter meget ofte i denne egenskab, hyppigst som deltager i rettertinget, sjældnere i politiske forhandlinger (bl.a. Halmstadmødet 1468). Ca. 1450–64 var han lensmand på Riberhus som han senere mistede. Fra 1486 foreligger nemlig et dokument som vidner om at han længe havde været i alvorlig konflikt med kongemagten. Han rejste i dette år fordring på Riberhus som han havde haft i pant; mod denne påstand fremlagde kongen et tingsvidne fra Slogs hrd. der gav den forbløffende oplysning at R. havde været fredløs i 32 år. Hvorledes dette lader sig rime sammen med hans stilling som medlem af rigets højeste domstol synes med det foreliggende materiale en uløselig gåde. Desuden anklagedes han for grov vold mod en bonde. På forbøn af brodersønnen Erik Ottesen *R. og efter mægling af et rådsudvalg forligtes trætten således at R. frafaldt sine krav på Ribe og andre len mod at få Nørre og Øster herred i Varde syssel som livsvarigt pant; fredløsheden ophævedes.

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874. Johs. Steenstrup i Hist. t. 10.r.1, 1930–31 395f 420. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Ene-mark: Kriseår 1448–51, 1981.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Mette, ca. 1533–88, til Vester Vallø m.m., godsejer. * ca. 1533, † 2.4.1588 på Skarhult, begr. i Skarhult k., hvorfra liget synes overført til Frue k. i Kbh. F: Oluf Nielsen *R. (ca. 1490–1545) og Ide *Munk († 1586). ~1° ca. 1551 med Steen *Rosensparre, * 7.9.1523, † 20.10.1565, s. af Jens (Niels) Torbensen R. til Skarhult († 1530) og Birgitte Steensdatter Bille († 1553). ~2° 14.9.1567 på Vallø med Peder *Oxe, * 7.1.1520, † 24.10.1575 på Fr.borg, s. af Johan *O. († 1534) og Mette Gøye († ca. 1537). – Mor til Oluf *Rosensparre.

R. havde i sin barndom (1542–43) den senere så berømte Niels *Hemmingsen til lærer. Rigdom og høj byrd gjorde hende til et attrået parti, så meget mere som hendes slanke skikkelse og fine, regelmæssige træk heller ikke savnede tiltræk-

ningskraft. Allerede ca. 14 år gammel trolovedes hun med sin første mand, og gennem sine to giftermål nåede hun endnu i en ung alder frem til stillingen som landets ubestridt fornemste adelsdame. Den rigeste var hun sikkert også; portrættene tynde af guldkæder og ædle stene lyver såvist ikke. Da hendes ægteskab med Peder Oxe viste sig barnløst sikrede han hende 1569 for livstid alt sit jorde- og købstadsgods; i henhold hertil overtog hun efter hans død – dog ikke uden langvarig retstrætte med de andre arvinger – Gisselfeld, Tølløse og Løgismose samt halvparter af Holmegård, Tange og Togerup. I Skåne ejede hun i forening med sine børn af første ægteskab Skarhult og arvede 1586 efter sin mor Totterupholm (Rosendal). Sit egentlige hjem havde hun imidlertid på fædrengården Vallø som hun delte med søsteren Birgitte, Peder *Billes enke; om hendes imponerende byggearbejder her vidner bl.a. C. C. *Lyschander: „Hun bygde slet Vallø hen op af ny, over grønneste skove højt op i sky, med tårn og rødeste tinde“. – Med myndighed og kraft forbandt R. ægte, om end næppe særlig dybtgående religiøsitet og en vis djærv hjertelighed der navnlig træder smukt frem i hendes forhold til Birgitte *Gøye. Hendes egenhændige breve med deres fantastiske retskrivning og stærke dialektpræg frembyder stor sproglig og kulturhistorisk interesse. □ Relief på ligsten 1566 (Skarhult). Mal. af T. Gemperle eller A. Samfleth ca. 1570 (Gisselfeld), kopi (Gavnø). Tegn. (Resens atlas) og stik, 1677 samt af J. v. Spyk, 1746 efter ødelagt ligsten ca. 1575 (fragmenter bevaret i Nat.mus.). Afbildet på fløj af altertavle, 1579 (Gisselfeld).

Breve til og fra Kristoffer Gøye og Birgitte Bølle, udg. G. Bang, 1898–99 180f 286–88 m.fl.st. – A. N. Ryge: Peder Oxe, 1765. A. Heise i Hist. t. 5.r.V, 1885 især 420–35. Troels-Lund: Hist. fortæll. II,4, 1911 229f 315 333 339–45.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Niels, 1627–76, officer. * 31.5.1627 på Örup i Skåne, † 3.7.1676 i Helsingborg, begr. i Kbh. (Nic. k.). F: ritmester, senere oberstløjtnant, lensmand i Norge Palle R. (1588–1651, ~1° med Kirsten Abildgaard) og Ingeborg Krabbe († 1651). ~30.1.1662 i Viborg med Berte *Skeel, * 26.3.1644 på Vallø, † 5.7.1720 i Kbh., d. af rigsråd Christen *S. til Fussingø og Holbækgård (1603–59) og Birgitte Rud (1612–45).

Efter undervisning i Viborg skole og på Sorø akademi til 1649 gik R. i nederlandsk kristtjeneste som menig pikener, var derefter fryrtyer i Ulrik Christian *Gyldenløves regiment i spansk tjeneste, blev 1651 kornet, 1656 kaptajnløjtnant, 1657 ritmester og deltog indtil foråret 1657 i en

Rosenkrantz, Niels

række krigstog, navnlig angreb på og forsvar af fæstninger. Efter forældrenes død var han 1652 hjemme, men rejste straks igen og „arvede ikke en skilling“. Marts 1657 blev han hjemme ritmester ved de jyske sogneryttere, men inden han nåede hjem var hans kompagni ødelagt i stift Bremen, og i sept. s.å. fik han det hverv som major at opstille et kompagni gøngedragoner. Ved oprettelsen af livregiment til fods juni n.å. blev han oberstløjtnant i dette og deltog med overordentlig tapperhed i flere af udfaldene fra Kbh., navnlig 23.8. da han blev hårdt såret. Senere under belejringen havde han kommandoen på Chr.havn og i kastellet. 1660–65 var han tillige amtmand på Jungshoved. 1666 blev han oberst og chef for sjællandske nationalregiment til fods, og som fungerende kommandant i Kbh. ledede han fra 1667 kyndigt og dygtigt fuldførelsen af stadens befæstning efter Henrik *Rüsensteens planer og under stadig rapportgivning til feltherre Hans *Schack (1606–76). Han var som en far for sine bøndersoldater og skabte af dem en fortrinlig afdeling. Hans betydelige krigserfaring, åbne, frejdige, muntre væsen erhvervede ham Christian Vs bevågenhed og venskab, og han var en af de meget få der hos feltherren nåede inden for det tjenstlig-formelle forhold. 1671 blev han vicekommandant i Kbh., n.å. ved Fr. *Ahlefeldts død kommandant sst., kommandør for livregimentet og medlem af krigskollegiet, og da Schack s.å. i indstilling til forfremmelser ikke omtalte R., udnævnte kongen af egen drift denne til generalmajor, „paa det at han kan se, at man ogsaa kan komme frem med Modestie“. 25.10.1675 blev han generalløjtnant. Han ledede under yderst vanskelige terræn- og vejrforhold hovedangrebet på den stærke fæstning Wismar og gennemførte det afgørende stormangreb. Ved begyndelsen af felttoget i Skåne 1676 ledede han angrebet på Helsingborg slot. Da han morgenen 3.7. besteg brystværnet af et angrebsbatteri, fik han en musketkugle gennem hovedet og udånde de nogle timer efter.

At R. kunne have fået afgørende betydning for den senere krigsføring er en mulighed, mens det er sandsynligt at det mellem kongen og ham bestående venskabs- og tillidsforhold samt R.s ligevægtige, vennesæle personlighed kunne have virket forsonende og samtlende på de vanskelige, ofte uenige, men i øvrigt dygtige generaler. Gennem sit giftermål blev R. en betydelig godsejer, og i Kbh. købte han en stor ejendom på hjørnet af Østergade og Kongens Nytorv og yderligere en betydelig grund i det nye kvarter ved Stormgade. Hans enke rejste et prægtigt epitafium ved hans gravsted. Sammen med Niels Juels enke stiftede hun Roskilde adelige jomfrukloster. Her

opbevares en af R. ført dagbog. – Hv.R. 1674. □Mal. af A. Wuchters (Fr.borg), efter dette to stik af H. Schaten, det ene 1680 efter forlæg af L. v. Haven, og efter disse af A. Folkema, 1746, af C. Fritsch, 1753 samt træsnit 1874, af C. L. Sandberg efter tegn. af C. Bayer, 1879 og af H. P. Hansen, 1893; malet kopi af E. Henningsen, 1879 (Fr.borg). Tegn. af statue på hans 1728 ødelagte epitafium i Nikolaj k., Kbh. (Den da. Vitruvius, III). Formentlig afbildet på tapet af B. v. Eichen i 1680erne efter forlæg af S. Steenwinckel (Rosenborg, dep. på Chr.borg). Min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg). Afbildet på Heinrich Hansens mal., 1880, af arvehyldningen 1660 (Fr.borg).

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen V–VII, 1882–86. L. Bobé: Roskilde adelige jomfrukloster 1699–1899, 1899 2. afd. 43–50 (R.s dagbog). – Danm.s adels årbog XXVII, 1910 432f; XLV, 1928 II 19. Mikkel Henriksen [Tistorph]: Ligprædiken over N. R., 1680. [L. Thurah:] Hafnia hodierna, 1748 (facs.udg. 1967) 256f. K. N. H. Petersen i Danske saml. V, 1869–70 353–59. J. A. Fridericia i Danske mag. 5.r.I, 1887–89 372; IV, 1898–1901 176 192. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. Gerh. Brammer: Livgarden 1658–1908, 1908. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I–II, 1909–16. Emil Madsen i Hist. medd. om Kbh. II, 1909–10 412 417f 426. Jens Bircherod i Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 326 og VI, 1927 246. Palle Rosenkrantz: Amtmandsbogen, 1936. F. C. E. Mørck: En dansk militærafld. gennem 325 år, 1939 37–39. Ingeborg Buhl: Portrætsaml. i Roskilde adelige jomfrukloster, 1961.

*Rockstroh**

Rosenkrantz, Niels, 1757–1824, diplomat, udenrigsminister. *9.9.1757 i Øjestad, Norge, †6.1.1824 i Kbh. (Petri), begr. i Rye, Voldborg hrd. F: kaptajn, senere major Otto Christian R. (1727–85), ~1° med Johanne Eusebia Schmidt, †1753) og Karen Johanne Rønning (1719–79). ~1791 i St. Petersburg, Rusland med fyrstinde Varvara (Varinka) Alexandrovna Vjazunskaja, *22.5.1774, †9.10.1849 på Ryegård, d. af kejserlig generalprokurør fyrst Alexander Alexejevič Vjazunskij (1727–93) og fyrstinde Jelena Nikitična Trubeckaja (1745–1832).

R. gik oprindelig militærvejen og blev 1776 officer ved det slesvigske rytterregiment, men 1782 trådte han over i diplomatiet hvor han fik sin første post som legationssekretær i Haag. Herfra kom han til St. Petersburg og senere til missionerne i Berlin og Stockholm. 1787 fik han sin første selvstændige post som ministerresident i Warszawa, men forflyttedes to år efter til St. Petersburg, foreløbig uden bestemt diplomatisk status, men fra 1790 som gesandt. Bl.a. gennem sit ægteskab med en højtstillet russisk fyrstinde kom han i nær og fortrolig forbindelse med de politisk ledende kredse, men hustruens svagelige helbred medførte at parret 1794–95 opholdt sig i

Italien. Derefter forflyttedes R. til gesandtposten i Berlin, og det var som dansk udsending her han 1798–99 tog del i Rastatt-kongressen der skulle træffe en ordning efter Napoleons sejr over Østrig, hvori det tyske rige blev involveret. Juni 1800 vendte R. påny tilbage til St. Petersborg hvor han over for den russiske regering på Danmarks vegne førte forhandlingerne om det væbnede neutralitetsforbund. Helt uventet modtog R. ved nytårstid 1801 ordre fra zaren om øjeblikkelig at forlade Rusland sammen med hele missionen. Konventionen om det væbnede neutralitetsforbund var netop blevet undertegnet 16.–18.12.1800, og efter mordet på zar Paul I natten mellem 23. og 24.3.1801 blev det forsikret fra russisk side at der udelukkende var personlige og ikke politiske årsager til dette skridt, og alt peger mod at forklaringen skal findes i det interne russiske intrigespil der førte til magtskiftet. R. virkede derefter i Berlin hvor han varetog Danmarks interesser ved Preussens tiltrædelse af det væbnede neutralitetsforbund 2.4.1801. Påny blev han akkrediteret hoffet i St. Petersborg, men blev allerede 1804 tilbagekaldt og fik tilsagn om for fremtiden kun at blive placeret på poster i Tyskland. 1808 beklædte han en kort tid posten som gesandt i Berlin, men i disse for dansk udenrigspolitik vanskelige år blev han især taget i anvendelse ved særlige, diplomatiske opgaver. Som overordentlig gesandt forhandlede han 1809 med Sverige og afsluttede fredstraktaten med dette land 10.12.1809, og både 1808 og 1810 var han i særlig mission til Napoleon.

R. havde på disse forskellige poster markeret sig som en af rigets dygtigste diplomater. Kommunikationsmidlernes udvikling og hele udenrigstjenestens opbygning medførte, at missionscheferne i meget høj grad kunne sætte deres præg på den faktiske udformning af udenrigspolitikken i den aktuelle situation, fx ved forhandlingerne som det var tilfældet i St. Petersborg i efteråret 1800 hvor den danske regering valgte fortsat at lade sig binde til Rusland, trods ændringer i dette riges udenrigspolitiske linje. R. viste sig i disse situationer som velorienteret og i besiddelse af både forhandlingsevne og udpræget politisk dømmekraft. Han var skeptisk over for en for stærk tilnærmelse til Rusland, og overhovedet tyder meget på, at han havde et køligt forhold til udenrigsministeren, Christian Bernstorff. R. opholdt sig som dansk repræsentant ved Napoleons formæling med Marie Louise i Paris da han uventet fik meddelelse om at Chr. Bernstorff var fratrædt som leder af det udenrigske departement og at han selv 27.4.1810 var blevet udnævnt til leder af departementet og til medlem af gehejmestatsrådet. R.s udnævnelse betød ikke

noget udenrigspolitisk systemskifte, og det forekommer mest nærliggende at se det som led i en i disse år igangværende forskydning af magten fra den Reventlow-Schimmelmanske kreds over til, hvad der er betegnet som den Moltke-Rosenkrantzske, samtidig med at gehejmestatsrådet svækkedes og afgørelserne i stigende grad henlagdes til kronprinsens nærmeste, overvejende militære omgivelser („de røde fjer“). Udviklingen kan opfattes som en forlængelse af modsætningsforholdet mellem det „tyske“ og „danske“ parti fra 1780erne, og R.s hele placering og baggrund knyttede ham til den sidste gruppe.

R. fik ikke nogen let opgave som udenrigsminister. De afgørende politiske beslutninger blev truffet af Frederik VI, og trods mangleagtigt samarbejde mellem de to mænd og visse fælles træk i deres personlighed kom der aldrig noget nært fortrolighedsforhold mellem kongen og hans udenrigsminister. Kongens forståelse for udenrigspolitik var begrænset, og det blev i mange situationer R.s lidet misundelsesværdige opgave ud fra en omfattende indsigt i europæisk politik og erfaring fra diplomatisk virksomhed at give råd der ikke blev fulgt. Afgørende var det her naturligvis at Frederik VI til det sidste fastholdt sin tilslutning til Napoleon, mens R. havde blik for de forhold der ville føre til et brud mellem Rusland og Napoleon og til dennes endelige nederlag. R. ofrede i de kommende år mange kræfter på at medarbejde Sveriges ekspansionistiske politik, og han rådede forgæves Frederik VI til at søge en forståelse med England. R. var ikke i stand til at føre sin politik igennem, og resultatet blev freden i Kiel 1814 hvor R. støttet af forhandleren E. Bourkes fremragende indsats i selve forhandlingerne stræbte efter at begrænse tabet til det mindst mulige. Senere ledsagede R. kongen til kongressen i Wien 1814–15 hvor det blev hans opgave påny at opnå det bedst mulige i den meget svage forhandlingssituation. Mens R. her havde en god støtte i den tidligere chef, Chr. Bernstorff, er det ikke langfra at Frederik VI ved sin optræden og udstrakte anvendelse af sin medbragte adjutantstab modvirkede hans bestræbelser. Man havde håbet på virksom støtte fra zar Alexander, men blev her skuffet og opnåede vel kun at sikre den danske stats fortsatte beståen over for anslag fra svensk side, ligesom det lykkedes at hindre Slesvigs optagelse i det tyske forbund jævnsides med Holsten.

Efter Wiener-kongressen var R. dansk udenrigspolitiks leder frem til sin død 1824. Der stod to væsentlige problemer at løse på baggrund af de foregående års politiske begivenheder, dels opgørelsen af den dansk-norske statsgæld, og dels det slesvig-holstenske ridderskabs styrkede for-

fatiningsønsker. Mellemværendet med Norge – og med Sverige – løstes endelig ved en aftale 1822 der tilkom ikke mindst ved britisk medvirken. Udgangsstillingen var ikke Danmark gunstig, og i Carl Johan havde man en krævende, til dels meget aggressiv modstander. At det lykkedes at nå til en konvention, opfattede R. som en meget stor tilfredsstillelse, mens en senere vurdering (P. Vedel) har hævdet at løsningen var for ufordelagtig for Danmark. Ridderskabets ønsker om en forfatning blev 1823 appelleret til forbundsdagen i Frankfurt der afviste de stillede krav og henviste til kongens nåde hvad der måtte opfattes som særdeles tilfredsstillende fra R.s udgangspunkt.

Som gehejmestatsminister vendte R. sig mod det adjutantstyre der nåede sit højdepunkt i krigsårene, og han tog på forskellig vis del i behandlingen også af de indenlandske anliggender. Han vendte sig imod J. S. v.*Møstings finanspolitik i årene efter statsbankerotten 1813, men kunne ikke her trænge igennem med sine synspunkter. Det var overhovedet begrænsningen i R.s politiske format at han over for stærkere kræfter både på det inden- og udenrigspolitiske område ikke evnede at trænge igennem. Havde han fx 1812 kunnet formå Frederik VI til at ændre udenrigspolitisk linje, ville han være gået over i historien som en af nationens store redningsmænd. Nu blev det hans stadige opgave at opnå det bedst mulige ud fra en kurs og ud fra beslutninger, han ikke selv var enig i. Men inden for disse rammer øvede han en betydelig indsats. Han var meget arbejdsom og engagerede sig i de mindste detaljer i sagerne. Han besad en forståelse for de kræfter der virkede i europæisk udenrigspolitik og beherskede de instrumenter, hvorved denne politik blev udført i tiden omkring år 1800. Over for Frederik VI var han til det yderste loyal og han gav omgivelserne et indtryk af samvittighedsfuldhed og pålidelighed. Han virkede i de økonomisk vanskelige år for at bedre udenrigstjenestens personales økonomiske kår, og han var meget omhyggelig med stadige og udførlige instruktioner til de danske gesandter i udlandet. R. befandt sig vel i den reaktion der satte ind efter 1814 og nærrede kun liden sympati for den fri meningsudveksling. Når han så skarpt vendte sig mod bestræbelserne for at ændre på hertugdømmernes stilling, så var der næppe – trods R.s af visse historikere så omtalte „danskhed“ – tale om nogen moderne national holdning, men snarere om en selvfølgelig modvilje mod enhver indskrænkning i monarkiets integritet.

R. arvede 1802 godserne Ryegård, Trudsholm, Barritskov, Egholm og Krabbesholm efter sin

slægtning, F. C. Rosenkrantz. Han solgte de to sidste godser og oprettede af de tre andre stamhuset Rosenkrantz 1804. De betydelige midler han herved fik i hænde forhindrede dog ikke at han til stadighed befandt sig i økonomiske vanskeligheder, og 1816 fik han tilstået et lån på 20 000 rdl. og senere yderligere summer der atter formelt var lån, men som ikke ville blive forlangt tilbagebetalt. Både som missionschef og som udenrigsminister gik der store midler til repræsentation, og efter hans død måtte hans enke fragå arv og gæld efter ham.

Ældre historieskrivning (P. Vedel, Edvard "Holm" har understreget det „kulturskifte“ der indtraf med Chr. Bernstorffs fratreden og R.s overtagelse af udenrigsministerstillingen og konfronteret Bernstorff-familiens kosmopolitiske dannelse og niveau med R.s mere hjemmegjorte format. Nyere undersøgelser (særlig G. Nørregård) har heroverfor rehabiliteret R. som udenrigspolitikker og tværtimod understreget hans dybe forankring i periodens bedste diplomatiske traditioner, og det må erkendes at en enkelt samtidig bedømmelse (L. Engelstofts optegnelser) i vid udstrækning er gået ind i den almindelige opfattelse af R. som både personlighed og udenrigspolitikker. – Kammerjunker 1781. Kammerherre 1789. Gehejmekonferensråd 1809. – Hv.R. 1800. R.E. 1811. DM. 1811. □Mal. (Engestofte). Mal. af Jens Juel (Fr.borg), efter dette pastel af Julie Bjelke (forhen Ørumgård). Mal. af F. Tischbein, 1799 (Fr.borg) og af F. C. Gröger ca.1809 (sst.). Stik af Chrétien, efter dette stik af S. H. Petersen. Tegn. (?) (Kbh.s bymus.), efter denne stik.

Breve fra danske og norske, udg. Ludv. Daae, 1876 25–50. Breve i Danske mag. 6.r.111, 1918–23 312–37. N. R.: Journal du Congrès de Vienne 1814–15, udg. G. Nørregård, 1953. – Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 323–27. Carl Bernhard i Museum, 1890 65–80. Aage Friis i Hist.t. 7.r.1, 1898 346f. Axel Linvald: Kronprins Frederik og hans regering, 1923 (fot.optr. 1978). Samme: Chr. VIII. Den unge prins, 1943. Samme: Chr. VIII. Norges statholder, 1952. Samme: Chr. VIII. For Eidsvoldgrundloven, 1965. Georg Nørregård: Danm. og Wienerkongressen, 1948. Samme: Freden i Kiel 1814, 1954. Samme: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik 1815–24, 1960. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I, 1970. Ole Feldbæk: Danmark and the armed neutrality, 1980. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn

Rosenkrantz, Niels Eriksen, †1516, til Bjørnholm, Skjern Hovedgård og Vallø, rigshofmester. †2.11.1516 på Vallø, begr. i Randers gråbrødrekløster, senere ført til Tirstrup k. F: rigshofmester Erik Ottesen *R. (ca.1427–1503) og Sophie Gyldenstjerne (†1477). ~ mellem 16.

10.1483 og 27.7.1485 med Birgitte Olufsdatter Thott, † 1528 på Skjern, d. af Oluf Axelsen *T. († 1464) og Anne Present († mellem 1485 og 87). – Far til Henrik Nielsen *R. og Oluf Nielsen *R. R. blev 1487 rigsråd, nævnes 1501–04 som hofmester hos tronfølgeren og blev 1513 hofmester hos Christian II. Han fik med sin hustru Vallø, skriver sig fra 1497 til Bjørnholm som faderen overdrog ham, og arvede ved dennes død Skjern. Desuden havde han som pantelen Kolding slot (fra 1488), Middelsom og Sønderlyng herreder, Grenå m.m. og besad gårde bl.a. i Kbh., Køge, Roskilde, Malmø og Horsens. Hans hustrus halvsøster der også hed Birgitte Olufsdatter Thott og var gift med den svenske rigsråd Erngisle Nilsson, havde med muligvis falske breve rejst krav på Vallø og solgt en del af dets tiliggende til Christian Is dronning Dorothea. Både i kong Hans' og Christian IIs håndfæstninger anerkendtes imidlertid R.s hustrus ret til alt godset, og Christian II udleverede hende efter sin tronbestigelse hvad der endnu tilkom hende deraf, men da hendes mand var død tvang kongen hende til igen at afstå denne del af godset og noget mere. Dette blev senere et af oprørspartiets klagepunkter mod Christian II; godsets fulde restitution blev lovet i Frederik Is håndfæstning, og 1523 blev det tilbagegivet Birgitte Thott. □ Fremstillet på malet mindetavle 1535 (Fr.borg). – Ligsten, har været tilskrevet Morten Bussert (Tirstrup k.).

A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 56–70. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kriseår 1448–51, 1981.

Povl Bagge

Rosenkrantz, Niels Iversen, † ca.1412, rigsråd. F: Iver Nielsen R. til Hevringholm († tidligst 1368, ~2° med Tove Ovesdatter Hvide) og Margrete Clausdatter Limbek. ~ca.1393 med Christine Absalonsdatter Ulfeldt.

R. nævntes første gang 1367 og medbesegler 1377 kong Oluf (II)s håndfæstning. 1389 nævnes han som ridder, 1391 som rigsråd. Han deltog i de vigtige forhandlinger på Lindholm 1395 ligesom han 1397 var til stede ved Erik af Pommerns kroning i Kalmar. Som så mange andre undgik han ikke at måtte afstå gods til kronen, men hørte dog til dronning Margretes mest betroede mænd. Han blev 1394 forlenet med Hagenskov på Fyn og 1405 høvedsmand på borgen Svavsted ved Trene, som dronningen havde fået overladt af bispnen af Slesvig. Det var danskhedens mest fremskudte post, og R. synes at have røgtet sit hverv med dygtighed; han modstod i vinteren 1408–09 et angreb af frisere. Fra holstens side

klagedes meget over hans strengthed og voldsomme færd. 1410 lykkedes det dog holstenerne at indtage Svavsted. Året efter deltog R. i forhandlingerne i Kolding der førte til en femårig stillstand i striden. Kort efter må han være død, thi 1413 nævnes hans hustru som enke. □ Fantasiportræt af A. Achilles (?), 1866.

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 61–109. Kr. Erslev: Danm.s hist. under dronning Margrethe, 1882 (reproudg. 1971). Michael Linton: Drottning Margareta, Göteborg 1971 = Studia hist. Gothoburgensia XII.

*Jørgen Olrik**

Rosenkrantz, Niels Stygge(sen), ca. 1455–1533, biskop. Begr. i Børglum k. F: Anders Nielsen Stygge til Hevringholm († tidligst 1478) og Birgitte Eilersdatter Rønnow.

R. blev 1473 immatrikuleret i Greifswald, 1474 baccalaur, 1478 provst i Børglum og som sådan medlem af rigsrådet, 1480 electus og 1487 biskop i Børglum, oplod 1519 stiftet til sin søstersøn Stygge *Kruppen som coadjutor og blev selv atter forlenet med Børglum kloster som provst. Skibykrøniken giver en skildring af R.s verdslige sindelag og uværdige levned: da han blev biskop aflagde han alt munkevæsen og alt åndsliv; hele sit liv lige til sin alderdom tilbragte han med spil og leg, kåde løjer, kort og terninger og med at dreje pile hvad der morede ham meget; ellers var han aldrig glad uden når han var omgivet af adelige bolersker eller af spasmagere, gøglere og smigrere. Han blev endog en gang for vanærende doms skyld udstødt af rigsrådet og blev først med nød og næppe optaget igen efter at have måttet betale en stor bøde (en sag hvis sande sammenhæng for øvrigt er ukendt). Skibykrøniken skildrer ham desuden som en mand der kun benyttede bispeværdigheden til at berige sig. – R. hørte 1513 til det parti som søgte at hindre Christian IIs tronbestigelse, og blev senere en af hovedmændene i oprøret mod Christian II. Året før sin død fik han af Frederik I løfte om atter at blive biskop af Børglum når Stygge Krumpen døde. □ Relief på ligsten fra før 1500 (Børglum kloster).

H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 465–69. Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 241–51. Mikael Venge: Chr. IIs fald, 1972. Hans Gregersen: Stygge Krumpen, 1979.

Povl Bagge

Rosenkrantz, Oluf, baron, 1623–85, gehejmeråd, forfatter. * 12.3.1623 på Laholm, † 13.3.1685 på Egholm, begr. i Sæby k., Voldborg hrd. F: Holger *R. til Glimminge (1586–1647) og Lene Gyldestierne (1588–1639). ~ 1.8.1652 i Odense med

Rosenkrantz, Oluf

Birgitte Krabbe, * 1634 på Hindsgavl, † 1685 på Egholm, d. af statholder i Norge Gregers *K. til Torstedlund (1594–1655) og Helvig Rud (1613–38).

R. gik 1634–40 i Herlufsholm skole og studerede siden i udlandet, bl.a. i Oxford (1641). 1642 var han i Frankrig, 1644 i Italien, bl.a. Rom og Padova, s.å. immatrikuleredes han i Basel. 1644–51 var han sekretær i danske kancelli og fulgte 1649 med sin bror Mogens Rosenkrantz Corfitz *Ulfeldt på ambassaden til Haag. 1651 forleendes han med det såkaldte Bergens apostelgods, men fik ikke noget større len. Det er næppe udelukket at den unåde faderen havde pådraget sig på højeste sted har kastet sin skygge også over sønnen. Efter faderen arvede han foruden en del strøgods i Skåne Egholm (Voldborg hrd.) hvortil kom Krabbesholm (sst.) som han 1673 oprettede af den 1658–60 ødelagte landsby Vinderup. Efter sin bror Corfitz Rosenkrantz' død købte han af sine medarvinger 1653 Demmestrup i Halland (solgt 1661 til Magnus Dureel). Fra svigerfaderen fik han 1655 Enggård (nu Gyldensteen, Skovby hrd.). 1668–73 havde han pant i Ravnstrup (Tybjerg hrd.).

1653–58 førte R. som kvartalskommissær opsyn med „defensionen“ på Sjælland. Han var til stede på stændermødet 1660, men har ikke underskrevet erklæringen 16.10. om håndfæstningens kassation. Han havde nydt ringe gunst fra hoffets side og var svoger til den konservative adelsfører rigsråd Otte *Krag; han hørte naturligt til på den side. Skønt han efter 1660 lånte kronen en del penge vedblev han at være blandt dem som holdtes på afstand; nogen tilfredsstillelse for ham kunne det ikke være at blive kommissarius ved beslaglæggelsen af Kaj *Lykkes ejendom 1661. Mere og mere kogte harmen over den gamle adels ydmygelse og de nye tilstande og personligheder i ham. 1663 kunne han ikke tie længere. Der udkom dette år et lille skrift med skarpe angreb på adelen: De ordine subditorum in regno Daniæ et inprimis de nobilitate epistola. R. anså generalauditor Paul *Tschering for at være forfatteren. S.å. kom et anonymt modskrift, Nobilitatis responsum ad famosum factiosi calumniatoris libellum som traditionen sikkert har ret i at tilskrive R. Det begynder ganske behændigt med at gøre modstanderen mistænkelig ved hoffet idet det beskylder ham for ved adelstandens ødelæggelse at ville bane vejen for monarkiets forvandling til en demokratisk republik. Derefter søges vist at adelstanden har sin naturlige berettigelse, og endelig betones det hvor uretfærdigt og urimeligt det er at beskyldte adelen for uvidenhed og ørkesløshed når den konsekvent holdes borte fra statens tje-

neste til fordel for usle og hadefulde opkomlinge. Fremstillingen bevæger sig noget for meget på koturnen, men harmen er oprigtig og der er en god portion sandhed i det sagte. I hoffets kredse hvor strømmen gik strid mod den gamle adel, vakte skriftet både uro og vrede; der taltes om at det skulle brændes ved bøddelen, men dertil kom det dog ikke. Om man har været klar over hvem forfatteren var er uvist. Man har vel haft sine gisninger, og R. fik i hvert fald stadig ikke noget embede. 1669 udgav han under sit navn et mindeskrift over den afdøde statholder i Norge Niels *Trolle (*Statua triumphalis memoriae Dn. Nicolai Trolle . . . erecta*). Han omtaler her med sorg sit ufriwillige otium, priser en stat der giver mænd af ædel byrd hædersposter, og udgyder sin ringeagts skåler over tilhængerne af det statsprincip at alle fremragende spidser bør hugges af.

Det nye regime som begyndte med Christian Vs tronbestigelse var mindre adelsfjendtligt end det gamle. For R.s vedkommende fik dette udtryk ved at han maj 1671 ophøjedes til friherre, okt.så. blev ridder af Dannebrog og vistnok ved samme tid etats- og justitsråd og medlem af højesteret. Mange inden for den gammeldanske adel tog anstød af at standens forkæmper lod sig optage i enevældens nye titeladel. Måske har han håbet ad denne vej at nå frem til et indflydelsesrigt embede; en nok så stor drivkraft var dog vistnok hans hustrus stærkt udviklede honnøtte ambition. Det var hende som forhandlede med *Griffenfeld om titelspørgsmålene. Da ægteparrets gods ikke forslog til to baronier, og det ikke ville forurette den yngste af sine to døtre, gav det afkald på oprettelsen af et baroni og nøjedes alene med titlen. Gehejmerådstitlen lykkedes det 1671 ikke Birgitte Krabbe at opnå for sin mand, og 1673 nægtede kongen han birkeret til Egholm. Begge dele kom først 1678 med tillæg af en årsløn på 2000 rdl., måske som belønning for det skrift som R. s.å. under pseudonymet Aletophilus udgav til forsvar for den af svenskerne henrettede Jørgen *Krabbe. 1679 fulgte et forsvarsskrift for tre andre af fjenden domfældte skånske adelsmænd: Tage og Knud *Thott samt R.s svigersøn, Holger Thott. At man nærede respekt for hans historiske lærdom og litterære skøn fremgår af at han 1676 blev medlem af den kommission der skulle gennemse Vitus *Berings danske kongekronike Florus Danicus (udg. 1698).

Nogen tale om at R. forlod sine gamle politisk-sociale synspunkter var der ikke. Forsvarsskriftet for Jørgen Krabbe angriber kongernes fremmede yndlinge og hævder at riger bør grundes mere på undersåtternes gode vilje end på øvrige-

hedens tvang og magt. Meget stærkt var han i disse år optaget af at finde modargumenter mod to bøger der smagte ham for meget af absolutismens ideologi. Den ene var Lüneburgprofessoren Johan Bunos *Universæ Historiæ Idea* (1. udg. 1664) der skildrer Danmark som et oprindeligt arverige, kun omdannet til valgrige ved adelens overgreb; det andet juristen A. P. Oldenburgers fremstilling af den tyske statsret (1670) hvori var indflettet angreb på den danske adel. Da modskriftet var ved at være færdigt fik han gennem samtale med overhofjægermester Vincents *Hahn det indtryk at han uden frygt for kongens nåde kunne udgive det. 1681 lod han da i Lübeck (hvor også forsvarsskrifterne 1678–79 var trykt) i ca. 550 eksemplarer trykke *Apologia nobilitatis Danicæ*. Sept.s.å. kom det i bogladen i Kbh. – Det er et meget lærd arbejde. Forfatteren viser kendskab til det meste af den da trykte historiske og politiske litteratur fra den klassiske oldtids til samtidens. Ofte er de lange citater dog ikke rigtigt organisk indarbejdede i fremstillingen der kan virke udtværet og trættende på flere steder. Men den er anlagt med ikke ringe strategisk evne. Christian V og hans forgængere prises højt. Indirekte rettes der imidlertid en skarp kritik mod datidens Danmark – fx ved rosen over Christian III fordi han var national og velsindet mod landets adel og tog sine rådgivere af den, og ved omtalen af de skadelige skikke som de fremmedfødte dronninger ofte førte med sig. Stærkt fremdrages alt hvad der kan siges til gunst for den danske adel: dens tapperhed i krigen, dens uvilje mod Ulfeldts opfordring til frafald 1657 m.m. Lige så stærkt er omvendt angrebene på det udanske hofslæng og dets rænker og på de indvandrede tyskeres utaknemmelighed. Hvad arveriget angår, var det ikke en tilbagevenden til den oprindelige tilstand men noget nyt, indført ved stændernes frivillige overdragelse.

Der er ikke tvivl om at R. havde sine meningers mod. Men måske havde han alligevel ladet bogen blive i sin skrivebordsskuffe om han havde forudset den bevægelse og den forbitrelse som den vakte ved hoffet og i kancelliet hvor den stærkt adelsfjendtlige Michael *Vibe, en søn af den biskop Mads Jensen *Medelfar som R.s far havde krænkert, spillede en ledende rolle. 13.10.1681 fik han ordre til at holde sig fra hoffet til han havde svaret på den tiltale som generalfiskalen ville rejse. Fire dage efter tilstillede han kongen en supplik hvori han hævdede, at bogen var tænkt som et vidnesbyrd om hans „store affection og taknemlighed for den mig af Eders Kongelig Majest. beviste gunst og nåde“. Det hjalp ikke. 23.10. fik han i sin gård på Amager-

torv af generalprokurator Peder *Scavenius forelagt 29 spørgsmål der bl.a. drejede sig om ikke-angivelsen af trykkested og ikke-indsendelsen til censur, om referatet af Ulfeldts oprørsbrev og benævnelsen af ham ved hans slægtsnavn trods dommen 1663, men også viste at regeringen havde forstået det skjulte angreb på den selv. R.s svar af 2.11. gik ud på at det hele kun var en historisk bevisførelse for adelens troskab og valgrigets oprindeligdom. Kort efter nedsattes en kommission af seks gehejmeråder – hvoraf fem tilhørte den gamle adel – til at undersøge og pådømme sagen. Generalfiskalen krævede degradering fra titler og bestillinger, forbyrdelse af ære og boslod, forvisning fra kongens riger og lande, konfiskering af bogen. Det bedste hoved blandt dommerne Jens *Juel (1631–1700) kunne ikke finde nogen værre forseelse end mangel på *judicium*, hvorved R. havde godtgjort sin uværdighed til at være gehejmeråd, men den 3.2.1682 fældede dom, der dog kun var underskrevet af tre kommissærer, lød på fortabelse af chargerne og en bøde på 6000 rdl. R. ønskede i et nyt bønneskrift det hele ordnet ved en frivillig pengebøde, men regeringen var ikke tilfreds. Den indstævnedes sagen for højesteret, af hvis sytten medlemmer kun ét, generaladmiral Niels *Juel, tilhørte den gamle adel. Den nye dom af 2.3.1682 gik ud på forbyrdelse af charger og hovedlod; R. formentes adgang til Kbh. og skulle genkalde hvad ulovligt der fandtes i apologien. Kongen mildnede dog dommen derhen at han af sin hovedlod skulle betale 20 000 rdl. til det påtænkte ridderakadem i hovedstaden, og resten skulle overgå til Holger Thott som belønning for hans tjeneste i den skånske krig.

Hårdest var slaget måske for Birgitte Krabbe som under processen lå syg på Egholm, og for hvem R. længst muligt skjulte titlernes fortabelse. Den idømte bøde ruinerede ham helt, men hans gårde blev for så vidt i familien, som han 1684 afhændede Egholm (med Krabbesholm og ladegården Vellerup) og Enggård samt hele sit bibliotek til sviger sønnen gehejmeråd Mogens *Skeel, mod at denne overtog hans gæld. Kort efter sagde han, som flere andre af sin tids Rosenkrantz, uden bedrøvelse denne verden farvel. Hans sind var ærligt og trofast mod hans slægts og stands traditioner, men det forbitredes ved standens og hans egne genvordigheder, og det skortede ham i nogen grad på skønsomhed. – Etatsråd og justitsråd antagelig 1671. Gehejmeråd 1678. – Hv.R. 1671. □Mal. formentlig af E. Galli fra 1650erne (Krabbesholm). Mal. af H. Ditmar (Fr.borg), efter dette stik af A. Haelwegh, af A. Folkema, 1746, min. fra Thornborgs værksted (Fr.borg), træsnit af C. Bayer samt ma-

Rosenkrantz, Oluf

let kopi af C. C. Andersen (Rosenholm). Afbildet på Heinrich Hansens mal. 1880 af arvehyldningen 1660 (Fr.borg).

Th. Bartholin: Acta medica et philosophica Hafn. II, 1673ff 55f (brev). Danske mag. V, 1751 365–67. – C. P. Rothe: Brave danske mænds og kvinders berømmelige eftermæle II, 1754 557–701. Uddrag af biskop Jens Bircheros hist.-biogr. dagbøger, ved Chr. Molbech, 1846. J. A. Fridericia i Tilskueren IX, 1892 441–59. Sv. Ellehøj i Højesteret 1661–1961 I–II, 1961.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Rosenkrantz, Oluf Nielsen, ca. 1490–1545, til Vallø, rigsråd. † 8.11.1545 på Vallø, begr. i Valløby k. F: rigshofmester Niels Eriksen *R. († 1516) og Birgitte Olufsdatter Thott († 1528). ~ 7.2.1529 med Ide *Munk, † 22.8.1586 i Malmø, d. af rigsråd Mogens *M. († 1558) og Karen Rosenkrantz († 1535). – Far til Mette *R. Bror til Henrik Nielsen *R.

R. fik allerede 1512, skønt ganske ung, Vordingborg slot i forlening på regnskab. Christian II der udnævnte hans far til hofmester gjorde ingen forandring heri. Også efter faderens død 1516 forblev Christian II fortsat venligt stemt mod R. Han tillod ham således – dog naturligvis mod at fratræde Vordingborg – at overtage faderens pantelen Koldinghus og gav ham brev på at måtte beholde det uafløst i ti år. Skønt Christian II 1521 atter havde frataget hans mor den omstridte del af Valløgodset forblev han da også, da oprøret omkring årsskiftet 1522–23 brød ud, i det længste tro mod Christian II og bistod Ove *Bille, Mogens *Gøye og Erik *Banner i deres bestrebelse for at bevare tronen for kongen. Da netop Koldinghus blev et samlingssted for Christian IIs tilhængere måtte hans stilling blive vanskelig, navnlig efter at de oprørske jyske adelsmænd og snart også hertug Frederik med sine tropper havde lagt sig i byen (13.3.). Han opnåede ganske vist ligesom Mogens Gøye en stilstand på tre uger, indtil 5.4.; men da han alligevel allerede 17.3. modtog et brev fra hertug Frederik og de jyske oprørere der truede ham på liv og gods hvis han ikke allerede nu sluttede sig til ham og deltog i hans hyldning, opgav han ligesom Mogens Gøye Christian IIs sag. Det brev han under samme dato tilskrev denne var dog ikke efter sin form noget egentligt opsigelsesbrev, selv om det i indhold var i overensstemmelse med Mogens Gøyes og de andre opsigelsesbreve. Han anførte sin frygt for Sigbrit (*Villoms) som han havde hørt bruge „mange nvøttige ordt“ om ham og hans venner, som undskyldning for at han ikke begav sig til kongen. Han lagde ligeledes skylden på Sigbrit for at hans mor havde mistet Valløgodset.

R., der var en fætter til Mogens Gøye og besvogret med Tyge *Krabbe og Erik Banner, kom derefter i 1520erne til at indtage en anset stilling. Allerede samtidig med den foreløbige håndfæstnings udstedelse i Viborg 26.3.1523 blev han optaget i rigsrådet, og umiddelbart efter den endelige håndfæstnings udstedelse i aug. blev Valløgodset overensstemmende med håndfæstningens bestemmelse herom tilbagegivet hans mor. Alleerede forinden havde R. fået Koldinghus ombyttet med Abrahamstrup (Jægerspris) hvortil pantensummen overflyttedes, og som sikredes ham for livstid. Han fik i efteråret 1523 yderligere det lille sjællandske len Holmegård i pant for lån ydet til dækning af krigsudgifterne under belejringen af Kbh. som han ledede i forening med de andre indsatte statholdere. Ved Frederik Is kroning 1523 hædrede han med ridderslaget. Moderen synes på denne tid at have overladt ham bestyrelsen af Vallø der jo var hendes slægtsgård. R. giftede sig dog først da han efter moderens død 1528 var kommet i fuld besiddelse heraf. Hjemmet på Vallø blev derefter hurtigt kendt som et opdragelsessted for unge adelsmænd.

Blandt 1520ernes store skare af rigsråder indtager R. en særstilling. Hans moderation og retsindighed anviste ham en plads ved Mogens Gøyes side, men i religionssagen skiltes deres veje. R. forblev en tilhænger af den katolske tro, om end renset og lutret. Paulus *Helie fik hjælp og støtte hos ham og hans mor og dedicerede 1526 et skrift til ham. R. var også blandt de rigsråder der efter billedstørmens atter skaffede katolikkerne adgang til Frue kirke (1531). – R. der i 1520erne havde beklædt forskellige officielle hverv på Sjælland, bl.a. været mønstringsherre fik, da man i efteråret 1531 ventede Christian IIs angreb og befrygtede et hovedangreb på Kbh., sammen med Anders *Bille (1477–1555) og Knud *Rud betroet overbefalingen over de her forsamlende styrker. – En særlig tillid vistes R., da Frederik I n.å. betroede ham at være hofmester for hans næstældste søn *Hans (1521–80) som det foregående år efter indtrængende henstilling fra det katolsksindede flertal i rigsrådet af ham var blevet sendt til Danmark for at blive opdraget her. Der blev indrettet en hofstat for hertug Hans på Nyborg slot, og her måtte R., hvor ubekvemt det end var ham, tage ophold da det var Frederik Is udtrykkelige befaling at han skulle opholde sig til staidighed hos hertugen. Først på herredagen efter Frederik Is død 1533 forlenedes han med Nyborg slot og kunne således indrette sig mere bekvemt her. Hans holdning på denne herredag var naturligvis betinget af hans katolske sindelag. Han medbeseglede så-

ledes det brev, hvorved kongevalget udskødes et år af hensyn til Norge – i håbet om at de norske biskoper ville stemme på hertug Hans – og ligeledes recessen af 3.7. der lagde afgørelsen af alle religionssager i biskopernes hænder. Han deltog også i domsafsigelsen over Hans Tausen. Derimod findes hans segl ikke under det berygtede enighedsbrev af 13.7. hvorved de medbeseglende rigsråder bandt sig til ikke at tage nogen til kongen uden hele rigsrådets samtykke.

Ved grevefejdens udbrud n.å. sad R. således på den udsatte post som hertug Hans' hofmester og lensmand på Nyborg slot. Da efterretningen om lübeckernes indfald i Holsten nåede ham sendte han loyalt 50 landsknægte til Sønderborg for at forstærke bevogtningen af Christian II. Han sad derefter kun med en svag besætning på Nyborg slot, og efter grev Christoffers landgang på Sjælland og store fremgang her så han ingen anden udvej end at bringe hertug Hans i sikkerhed på Sønderborg slot. Han var endda så forsigtig at lade hertug Hans og hans tjenere foretage rejsen herved forklædt som bønder. Det synes at R. fra Sønderborg er rejst direkte til Sjælland for at se til sin gård Vallø, og at han overrumplet af de grevelige troppers hurtige fremgang er blevet hindret i at vende tilbage til Nyborg og således ikke har kunnet deltage i forsvaret af slottet. – Ligesom den øvrige sjællandske og skånske adel bøjede han sig for grev Christoffers overmagt. I et opsigelsesbrev til hertug Hans, dateret 16.8.1534, undskylder han sig med, at han havde alt sit arvegods og alle sine ejendomme hvoraf han skulle opretholde sin hustru og sine børn i den af grev Christoffer besatte del af landet. Ved at bøje sig for grev Christoffer opnåede han at hans hustru og børn, der efter Nyborgs overgivelse sad som fanger her, blev frigivet og sammen med ham kunne tage ophold på Vallø. R. synes at have beholdt sine len, men i øvrigt ikke at være trådt i nærmere forbindelse med grev Christoffer. Da adelsjagten i jan. 1535 gik ind fængsledes også han og Vallø udplyndredes. Han undgik dog som flere af sine fæller at blive sendt til Mecklenburg og er antagelig blevet holdt i indlager i Kbh. lige til byen overgaves til Christian III 29.7.1536. Mens næsten alle de mecklenburgske fanger fik en hård medfart mærkedes ingen uvilje fra Christian IIIs side mod R., skønt han dog – om end nødtvungent – havde svoret grev Christoffer troskab. Han beholdt sit sæde i rigsrådet og var allerede 12.8. blandt de rigsråder der under tegnede forsikringsbrevet om ikke at modsætte sig bispemagtens afskaffelse. Men trods sit tidligere manifesterede katolske sindelag affordredes han ikke som Tyge Krabbe og Axel Brahe noget særskilt

forpligtelsesbrev. Ja, han var vel den eneste af de katolsksindede rigsråder hvis stilling var fuldstændig urokket – i Mogens Gøye, Erik Banner og Johan Friis har han sikkert haft gode fortalere. – Han beholdt således sine len selv om det synes at pantesummen i Abrahamstrup var været betragtet som forbrudt. 1540 fik han yderligere Lejre i pant for det beløb han lånte kronen. Alleerede i vinteren 1536–37 betroedes det ham, ligesom flere gange senere, at være statholder på Sjælland under kongens fravær, og han deltog regelmæssigt i de følgende års herredage.

Nogen fremragende begavelse var R. næppe, men dog en dygtig mand der røgtede de opgaver der blev ham betroet med den største samvittighedsfuldhed. Hans besindighed og redelige færd måtte aftvinge alle respekt. R. har antagelig i sine sidste leveår stillet sig mindre afvisende over for protestantismen. I hvert fald tog han 1542–43 Niels Hemmingsen til lærer for sine døtre. Når denne et kvart århundrede senere mindes R. for hans fromhed, retfærdighed, mildhed og humanitet tegner han en af 1500-årenes ædleste adelskikkelser for os. □Relief på ligsten af Morten Bussert (Valløby k.), afstøbning (Fr.borg).

C. Paludan-Müller: Grevens fejde I, 1853 (reproudg. 1971) 240f 248 251; II, 1854 (reproudg. 1971) 280. A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 74 97–100 120f 127–32 134f 155–62 176–79 183–202 210–16 224–27 230–32 240–51. – Papirer i Rigsark.

*Astrid Friis**

Rosenkrantz, Otte Christoffer, 1569–1621, til Boller og Stjernholm, godsejer. * 28.10.1569 på Bygholm, † mellem 28.4. og 31.7.1621, begr. i Uth k. F: rigsråd Holger R. (1517–75) og Karen Gyldenstjerne (1544–1613). ~ 6.8.1592 i Odense med Gisele Podebusk, begr. ca. 16.2.1619, d. af Mourids P. til Kørup († 1593) og Magdalene Sehested († 1611). – Bror til Frederik R.

R. var i huset hos Peder Hegelund 1582–84 ligesom broderen Frederik, men fik i modsætning til denne ingen fortsat lærd opdragelse; han oplærtes ved forskellige tyske fyrstehoffer. 1590 ledsagede han enkedronning Sofie til Braunschweig i anledning af datterens bryllup. Adelsmandens sædvanlige karriere som hofsind og lensmand slog han ikke ind på. Ikke uden grund kunne han, særlig efter sit giftermål, mene sig rig nok til at leve som uafhængig privatmand. Netop fra tiden omkring århundredskiftet begyndte imidlertid den gamle danske adels velstand at undergraves idet de i hovedsagen uforanderlige landgildeindtægter ikke længere holdt trit med de stigende priser og standens også af andre grunde voksende pengetrang. Når R.s livshistorie for eftertiden er blevet eksemplet fremfor alle på den

Rosenkrantz, Otte Christoffer

ne udvikling, skyldes det næppe særlig ødselhed eller pragtlyst, snarere økonomisk uforstand forbundet med tankeløs godmodighed der førte ham ind i talrige letsindige kautionsforpligtelser. Sikkert er det at han med årene sank dybere og dybere i et fuldkomment uføre af gæld. Forgæves søgte han at fri sig ved at skille sig af med sine besiddelser; Korsbrødregård i Ribe som han havde fået i medgift måtte han allerede 1604 pantsætte, og Stjernholm som han 1613 arvede efter moderen solgte han tre år senere til kronen. Jo mere hans kredit sank, des værre ågerrenter måtte han svare af sine stadig fornyede lån på det holstenske pengemarked „Kieler Omslag“. Ved hans død beløb hans „mærkelige store gæld“, som den med rette kaldes i et kongebrev, sig til ca. 100 000 speciedaler, og da hans bo var aldeles insolvent gik det hårdt ud over både hans kautionister og hans søn der straks måtte sælge både Boller og Rosenvold.

Bille-ættens hist. II, ved Fr. Meidell, 1887 især 34–38.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Otte Holgersen, † 1525, til Boller m.m., rigsråd. † 6.10.1525 i Lübeck, begr. i Lübeck domk., siden ført til Uth og til sidst til Hornslet k. F: rigsråd Holger Eriksen R. († 1496, ~2° med Anne *Meinstrup, ca. 1475–1535) og Margrethe Bosdatter Flemming. ~ ca. 1516 med Margrethe Gans, † 29.9.1525 i Lübeck, d. af brandenburgsk hofmarskal Jesper G. til Putlitz og Anna Maltzan. – Far til Anne *R., Erik Ottesen *R. (1519–75), Holger *R. (1517–75) og Jørgen *R. (1523–96). Halvbror til Holger Holgersen *R.

R. blev gennem sin mor arving til umådelige godser i Norge, på Færøerne og Shetlandøerne, især da hans mormors søster, gamle fru Inger Erlandsdatter, enke efter rigsråd Arild Kane, tildelede ham sin store arv der dog først faldt i hans børns besiddelse efter hendes død (1526) og medførte store arvestridigheder. Det hele ansloges til en fireogtyvendel af al skyldsats jord i Norge. Allerede 1508 forekommer han i Norge i den unge Christian (II)s følge og havde vistnok allerede dengang overtaget en stor del af den norske arv. Ca. 1509 overtog han sin fædrene arv Boller m.m. og senere erhvervede han, efter en strid med Torben *Oxe, Næsbyholm. 1514 var R. hovedsmand på Akershus, fra 1517 på Tørrning i Slesvig. 1519 forstrakte han Christian II med den for en enkelt mand meget store sum af 12 000 mark lübsk (8000 gylden), og året efter gik han i borgen for et stort lån på 39 000 mark lübsk til kongen af slesvigske og holstenske adelsmænd hvorved disse fik underpant i Tør-

ning slot. Ved oprørets udbrud 1523 kom R. derfor i en meget farlig stilling; Frederik I anerkendte dog gældsfordringen hvorpå R. sluttede sig til ham, blev optaget i rigsrådet, forlemedes med Älholm slot og opgav Tørrning; ridder blev han ved Frederik Is kroning 1524. I slutningen af året da der førtes underhandlinger om Frederik Is norske håndfæstning, var der stærkt tale om at gøre R. til lensmand på Akershus og desuden forlene ham med Helgeland (Nordlandene) hvor størstedelen af hans norske arv lå. Vincens *Lunge fik det dog afværget. Han var ikke alene R.s politiske rival, men også på sin hustrus vegne hans medbejler til fru Inger Erlandsdatters store godser. 1525 deltog R. i kampen mod Søren *Norby. Han døde af pest under et familiebesøg i Lübeck. □Relief på ligsten 1560 (Hornslet k.), detailafstøbning (Fr.borg). – Gravsten (Hornslet k.).

A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 87–93 121f 133–40. E. Ladewig Petersen i Hist. t. 12.r.III, 1968–69 52 54 56f. Mikael Venge: Chr. II's fald, 1972. Samme: „Når vinden følger sig . . .“, 1977.

Povl Bagge

Rosenkrantz, Otte Nielsen, ca. 1395–1477, til Bjørnholm, hofmester. * ca. 1395, † 1477, begr. i Randers gråbrødrekirke, 1562 overført til Hornslet k. F: Niels Jensen R. († tidligst 1412, ~2° med Birgitte Limbek, ~3° med N. N. Rantzau) og Anne Otteddatter Skinkel. ~ før 10.1.1426 med Else Krognos, * ca. 1380, † 1470 (~1° med Anders Ovesen Hvide, † ca. 1420), d. af Holger Gregersen K. til Hejreholm († tidligst 1381, ~1° med Margrete, vistnok af Skarsholmslægten) og Karen Eriksdatter Saltensee. – Far til Erik Ottesen *R. (ca. 1427–1503). Halvbror til Ludvig Nielsen *R.

R. deltog som ung i Erik af Pommerns kamp for Sønderjylland og blev alvorligt såret i slaget ved Immervad 1420. Han arvede en part i slægtens stamsæde Hevringholm som han skilte sig af med 1466. Ved sit ægteskab med Anders Ovesens enke erhvervede han Hvideslægten gamle gård Bjørnholm (nu Høgholm, i det sydlige Djursland) der blev hans hovedbesiddelse, hvis tilliggende han systematisk øgede; 1441 skænkede Christoffer af Bayern ham Henrik Tagesen *Reventlows andel, og 1459 gav Christian I ham birkeret. 1438 var han slotshovedsmand på Älborghus; men umiddelbart efter tronskiftet n.å. fik han i stedet Kalø som han beholdt i en menneskealder, og 1441 erholdt han livsbrev for sig selv og sin hustru på Grenå, Stensmark og Anholt som pant. Yderligere gav kong Christoffer ham pantebrev på det østlige Mols (Hassens) med Ebeltoft og Hjelm for 1000 rhinske gylden, og 1449 fik han dette område tilskødet mod at

give afkald på pantesummen. Endelig forleenede han 1455 med Bro hospital ved Grenå. Den overordentlig stærke lokale position han således havde vundet sig forsøgte kun Lauge Brock at gøre ham stridig.

Længe forinden var han begyndt at spille en fremtrædende rolle i det politiske liv. Medlem af rigsrådet blev han allerede under Erik af Pommern; muligvis var han det 1434, utvivlsomt 1436 da han i denne egenskab deltog i det vigtige møde med svenskerne i Kalmar. 1438–39 deltog han aktivt i den fredelige omvæltning der satte Christoffer af Bayern på Danmarks trone. Hurtigt vandt han den nye konges tillid og gunst; foruden ovennævnte betydelige forleneringer opnåede han nu ridderslaget, sikkert ved en af kroningerne, enten i Uppsala 1441 eller i Ribe 1443. Senest n.å. – måske ikke uden forbindelse med Hans Laxmands død – blev han hofmester. Som sådan ledede han fra dansk side forhandlinger med hansestæderne 1445 og 1447, men synes bortset herfra i sine første embedsår endnu ikke at have gjort sig stærkt gældende.

Anderledes blev det efter tronskiftet 1448. Under de lidet kendte forhandlinger, der endte med den første Oldenborgers valg, må R. have spillet en betydelig rolle selv om den ikke i enkeltheder kan belyses. At udlandet var ved at blive opmærksom på ham fremgår af at byen Amsterdam juni 1448 bad provinsen Hollands styrelse betale en gæld til ham da man frygtede, at hollandske skibe ellers ville blive standset i Danmark. Sikker er det at han også i de følgende år var hofmester og nævnes som deltager i så godt som alle vigtigere politiske akter; eksempelvis fulgte han i sommeren 1449 Christian I til Norge og medbeseglede hans norske håndfæstning; kort efter finder man ham i Visby hvor han var med til at afslutte det foreløbige forlig om Gotland; n.å. nævnes han på fremtrædende plads blandt de rigsråder der fra dansk side tiltrådte den særlige for Norges skæbne så betydningsfulde overenskomst i Halmsåed hvor han ved samme lejlighed ligeledes atter spillede en hovedrolle under nye forhandlinger med hansestæderne. 1451 fik han vidtgående beføjelse til overalt i Jylland at gengive fredløse deres fred og modtage fredkøbet af dem. – Aug. 1452 fritog kongen ham imidlertid ved et brev for hans fortjenesters og „for hans Alderdoms og Krankheds Skyld“ for al personlig tjeneste og dermed også for hofmesterembedet. Trods brevet klare ord er årsagerne hertil noget dunkle da R. ikke blot vitterligt levede mange år endnu, men åbenbart også længe havde sin arbejdssevne i behold. En sen slægtstradition der dog ingenlunde ganske kan afvises går ud på at han fritoges „for at han kun-

de tilbringe sin Alderdom hjemme i from Hvile“, og således at han kun skriftligt skulle meddele sine råd i statssagerne. At der i hvert fald ikke var tale om nogen politisk unåde fremgår ikke alene af den kongelige gunstbevisning at han og hans hustru samtidig fik brev på selv at oppebære alle 40 marks bøder og derunder af alt deres gods, men også af den indflydelse og anseelse han øjensynligt bevarede – i anden række desuden af, at sønnen Erik Ottesen R. efterhånden på alle områder arvede hans funktioner.

Også efter 1452 deltog han nu og da i rigsrådets møder; således overværede han 1455 en forhandling med hansestæderne i Flensborg, 1460 medbeseglede han Ribeprivilegiet, og så sent som 1465 nævnes han som den første blandt de verdslige råder i forliget mellem Christian I og ærkebispem af Uppsala. Ellers var hans virkefelt oftest begrænset til Jylland. Navnlig havde han med inddrivelsen af statsindtægterne at gøre; ikke alene vedblev han at oppebære fredkøb, men man har også en anelig række af kongelige kvitteringer til ham for diverse indbetalte skatter, ikke blot af hans eget len, Kalø, hvis afgrænsning i denne periode for øvrigt ikke er helt klar, men også af forskellige øst- og midtjyske herreder uden for dette samt af købstæderne Skagen, Nykøbing M., Århus og Grenå. Derimod turde det bero på en misforståelse når man i et par mindre vel overleverede aktstykker betegnes som jysk landsdommer. Fra 1464 stammer den sidste af de nysnævnte kvitteringer, og n.å. forekommer han sidste gang som rigsråd; 1468 nævnes sønnen til Bjørnholm. I disse år synes da den gamle riddersmand at have gjort alvor af at trække sig tilbage fra verden. Fra sin ungdom havde han været en from katolik og vist sin tro i gerninger; så tidligt som 1430 fik han og hans hustru aflad under hensyn til deres gode gerninger mod franciskanerne, senere interesserede han sig for Helligåndshusene i Ålborg og Kbh. og byggede Marie Magdalene kirke midt inde i Djurslands skove. Størst fortjeneste af kirken har han dog som hovedstifter af Birgittinerklostret i Mariager hvis egentlige oprettelse må henføres til 1446 og skyldes Christoffer af Bayerns initiativ. □ Relief på ligsten af Johs. Priggel, 1470 (Hornslet k.), detaljafstøbning (Fr.borg). Fremstillet på mindetavle malet 1535 (Fr.borg).

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's hist. I, 1874 især 116–65. A. Heise i Hist. t. 5, r. I, 1879 534–40. Kjell Kumlien: Karl Knutssons politiska verksamhet 1434–48, Sth. 1933 209. Erik Lönnroth: Sverige och Kalmarnunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). Erik Ulsig: Danske adelsøgder i middelalderen, 1968. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kri-seår 1448–51, 1981.

Henry Bruun*

Rosenkrantz, Palle

Rosenkrantz, Palle, 1587–1642, til Krenkerup, lensmand. * 28.6.1587 på Glimminge, † 22.2.1642 på Krenkerup, begr. i Radsted k. F: Axel R. til Glimminge m.m. (1552–1630) og Mette Pedersdatter Grubbe til Högesta († senest 1640). ~ 1° 1.9.1616 på Vordingborg slot med Helvig Rantzau, * maj 1600 på Silkeborg slot, † 23.6.1618 på Vordingborg slot, d. af Frants *R. (1555–1612) og Anne Rosenkrantz (1566–1618). ~ 2° 30.6.1622 i Kbh. med Elisabeth Rosensparre, * 2.11.1592 på Skarhult, † 30.12.1627 på Vordingborg slot (~ 1° 1610 med Axel Brahe til Krenkerup, 1582–1613), d. af rigsråd Oluf *R. (1559–1624) og Lisbeth Gyldenstjerne (1564–1638). ~ 3° 13.9.1629 i Køge med Elisabeth Lunge, * 2.2.1610 på Vestervig kloster, * 7.1.1659 i Kbh., d. af rigsmarsk Jørgen *L. (1577–1619) og Sophie Brahe (1588–1659). – Bror til Holger *R. (1586–1647).

R. gik i skole i Sorø, studerede 1604–07 i Wittenberg, var 1607 immatrikuleret i Genève og studerede derefter to år i Poitiers; desuden berejste han Nederlandene og England. Som fænrisk ved kongens livkompagni deltog han i Kalmarkrigen og udmærkede sig navnlig ved Kalmars indtagelse 1611; ved Elfsborgs belejring n.å. blev han livsfarligt såret, men kom dog over det og rejste ved årets slutning i kongens ærinde til England. Da han kom hjem var krigen forbi, og han indtrådte nu i høftjenesten med titel af „kongens opvarter“. 1613 deltog han som marskal i Jacob *Ulffeldts ambassade til Spanien; s.å. fulgte han Christian IV til Hamburg, n.å. til England, 1615 til Braunschweig. Ved sit giftermål forlod han hoffet og blev i stedet lensmand, 1616–32 på Vordingborg med Jungshoved, 1629–42 på Nykøbing med Ålholm. Ofte overlod han dog sine slotte til fogederne; som den elegante kavaler han var, ansås han nemlig velskikket til udenrigske sendelser, om end aldrig til de mest betydningsfulde. Fx bragte han 1617 to gange brev til Gustaf Adolf og overværede 1624 efter ordre hertug *Ulriks begravelse i Mecklenburg. Under kejserkrigen var han 1626–27 i England og Frankrig for at skaffe penge; 1627 sendtes han til Lübeck, 1628–29 på længere rejse til Nederlandene og England. Større praktiske resultater gav denne aktivitet næppe. 1631 var han skiftekommissær i enkedronning Sofies bo; 1633 fik han riderslaget. I det sidste tiår af sit liv led han meget af podagra hvad der øjensynlig har tvunget ham til en mere tilbagetrukket tilværelse.

R. skrev sig i sin ungdom til Glimminge i Skåne, senere til Krenkerup (nu Hardenberg) ved Saks-købing som han fik med sin anden hustru. På Lolland havde han fra da af sit egentlige hjem; her ejede han desuden Kærstrup, Sædingegård

og Nørregård samt Lungholm og Rosenlund, to herregårde han selv oprettede. I Skåne havde han Högesta og Tunbyholm samt part i Skarhult, i Djursland Fævejle; ganske kort var han medejer af Vemmetofte. – Åndelige interesser viste han ved at støtte S. J. *Stephanius' Saxoudgave; som skoleherre for Herlufsholm 1620–30 har han derimod ikke sat dybe spor. I sin sogneby Radsted stiftede han 1641 et lille hospital. Et bevaret brev om en heksesag vidner om et for datiden usædvanligt frisind. □ Mal. af P. Isaacsz, 1622 (Fr.borg). Mal. 1634 (Rosenholm; Krenkerup; Fr.borg; Ryegård), samme portrætttype på mal. på epitafium ca. 1660 (Radsted k.) og på stik af H. A. Greys, formentlig 1642, og af A. Folke-ma, 1746 samt, formentlig, på stik af J. Haas efter tegn. af P. Cramer. Mal. 1637 (forhen Rosenholm).

Kancelliets brevbøger 1616–43, 1919–57. – Hans Michéllsen: Ligprædiken over P. R., 1642. Karl Rasmussen i Ad fortids veje III, 1944 283–96. J. C. Jacobsen: Danske domme i trolddomssager, 1966 271.

*Henry Bruun**

Rosenkrantz, Palle Adam Vilhelm, baron, 1867–1941, forfatter. * 22.4.1867 i Helsingør, † 1.10.1941 i Charlottenlund, urne på Søllerød kgd. F: ministerresident i Italien, baron Iver *R. (1813–73) og Julia L. Mackenzie of Tarbat (1840–1911). ~ 11.11.1892 i Kbh. med Edle Christiane Nielsen, * 10.4.1869 i Nørresundby, † 2.6.1954 i Gentofte, d. af købmand Laurids Mørup N. (1829–96) og Margrethe Coldberg (1836–1923).

Efter faderens død 1873 tilbragte R. et par tidlige barneår i Italien, kom 1878 i Metropolitan-skolen, var 1881–84 på Herlufsholm og blev 1885 student fra Borgerdydskolen i Kbh., cand. jur. 1891, by- og herredsfuldmægtig i Rødby 1893 og 1895 førstefuldmægtig i Lollands nørre hrd. Et flot anlagt liv og en alt for redebon kaudereren ødelagde hans økonomi, og 1898 gik han konkurs, flyttede til Kbh., opnåede en beskeden stilling som sagførersfuldmægtig, blev siden ekspeditionssekretær i telefonselskabet og fik 1909 bestalling som overretssagfører. For at supplere sine indtægter begyndte han at skrive. En tilfældighed, en opørende behandling fra en yngre retsbetjents side førte R. ind på den kamp mod den kriminelle retspleje der optager en væsentlig del af hans forfatterskab, og hvis første litterære udslag *En Tilstaaelse*, en dramatisk skitse, blev trykt i Vagten 1899 og som omarbejdet helafstensstykke opført med megen succes på Dagmarteatret n.å. Kampagnen fortsatte R., dels i blade, periodica eller selvstændige skrifter om

foreliggende retstilfælde, nye og gamle, inden- og udenlandske (*Dødsdommen i Karlsruhe*, 1907; *Bancals Hus*, 1908), dels i skuespil som *Den røde Hane*, 1908, *Betroede Midler*, 1910, *Den flyvende Kommission*, 1918 eller i romaner som *Baldrian*, 1913, der behandler sagen mod lægen Poul Nordtoft som han viede et særligt arbejde, *Naar en Dommer tager Fejl*, 1909, ligesom han tog af-fære for biskop Anton "Bast med *Biskop Bast og de Fattiges Penge*, 1928. „Moderne retspleje“ er emne for *Et Eventyr i Natten*, 1926 hvor R. tager afstand bl.a. fra nævningeinstitutionen, men vi-dest kendt er *Mordet i Vestermarie*, 1902 der er helt Blichersk i tonen og er R.s smukkeste bog som med omhu og sand psykologi klarlægger et justitsmord. R.s agt og holdning har altid været dikteret af medfølelse og retfærdighedssans og i lige grad af afsmag for polititerror som af frygt for indblanding af juridisk ukaldede.

I sine første bøger, et par ret upågtede herre-gårdsromaner, havde R. vist et morsomt og le-vende fortælle-talent, men blev nu af den megen anerkendelse, han høstede for *Mordet i Vestermarie* inspireret til at skrive kriminalromaner. Sine emner har han bl.a. fra Pitaval eller andre kriminalbiblioteker, men ofte søger han tilbage til sin bevægede ungdom og dens oplevelser. Al-lerede *Hvad Skovsøen gemte* –, 1903 indeholder de momenter der karakteriserer R.s kriminalromaner: virkningsfulde scener og optrin, en spændende og velbegrunnet slynget handling og uløseligt forbundet dermed en kærlighedsaffære – dyder der også udmærker *Det tredje Skud*, 1904, *Amtsdommer Sterner*, 1906, *Amy's Kai*, 1907, *Barberkniven*, s.å. o.a. foruden et utal af noveller. Hyggelige og fornøjelige er *Den sjette Sans*, 1911 og *Baldrian*, 1913 der rummer en god portion selvironi og lige så meget er en munter roman, i hvilken genre R. leverede et mestersty-ke med *Markis'en af Carabas*, 1905 hvori han tegner et humoristisk dobbeltselvportræt og prikker samtiden med en række kvikke satiriske udfald. Breder socialt sigte har *Storhertugens Hjerte*, 1909 som i *Storhertugens Arvinger*, 1938 har fået en fortsættelse der vittigt alluderer til nyere politiske og forfatningsmæssige forhold. Af hans samtidsbøger skal i øvrigt nævnes *Jord-skælvet*, 1919, en samfundsroman, slægtsromanen *Junkerne fra Lindenborg* (Gyldendals konkurrence 1923) og *Dr. Higgins klarer det Hele*, 1934 hvor R. vender tilbage til kriminalromanen. Helt for sig er *Eneboeren*, 1936 som trods lidt påklæst Freud er et fængslende arbejde om en dansk eventyrer og adelsmand.

Sit sceneheld med En Tilstaaelse fulgte R. op med en *Skriftfader*, 1900 der spiller blandt lol-landsk adel. *Anne Kirstine*, et ægteskabsstykke,

1903, refuseredes af Det kgl. tater, blev opført af Arbejdernes teater og er siden blevet spillet mange hundrede gange af omrejsende selskaber og dilettanter. *Fromme Løgne*, s.å., om Boston-processen mod præsten Henry Ward Beecher blev også refuseret, en skæbne mange af R.s skuespil har lidt. Af hans siden opførte scenear-bejder skal nævnes *Københavnsk Porcellæn*, 1911 med emne fra R.s tid ved telefonselskabet, *I Kongens Fred*, 1912, der behandler skyld- og strafproblemet, og *Lottens Forlovelse*, 1915, en satire over det forlorne frisind. En række af hans romaner er dramatiserede, men et teaterstykke der kunne bevare hans navn for den danske skueplads er det ikke lykkedes ham at skrive. Også som teaterkritiker har R. virket, især i Ma-sken, som han redigerede 1911–15. I sine senere år virkede han ved radioen. Kendt er herfra bl.a. det historiske hørespil *Sørensen*, om Frederik VII og grevinde Danner, som blev filmatiseret 1940 med Bodil "Ipsen og Marguerite "Viby. R. syslede allerede i barneårene med historisk litte-ratur, var en ivrig læser af historiske romaner og har selv skrevet et par af de bedste dansk litte-ratur besidder. Allerede *Mordet i Vestermarie* kan betragtes som historisk roman (emne fra F. M. Langes „Forsete“, 1835), men det var tobinds-værket fra Henry VIIIs England, *Kongelig El-skov*, 1904, fortsat i *Anne Boleyn*, 1905 der skabte hans navn inden for genre. Overvejende be-handler han emner fra fædrelandets historie i 16- og 1700-tallet, reformationstiden i *Bent Bille*, 1906, enevældens begyndelse i *Just Høg og hans Fæstemø*, 1912, i *Dina*, 1910, en rørende skil-dring af det fra Ulfeldtstæffen berygtede fruen-timmer, i *Manden paa Hørsholm*, 1927, tiden omkring stormen på Kbh. 1659, og i *Kaj Lykke*, 1938, en kraftig roman som søger at rehabilite-re den letsindige herre. Stort anlagt er værket om *Griffenfeld*, to bind, 1937, hvori R. udreder årsa-gerne til kanslerens fald, og såre fornøjelig bo-gen om *Tordenskiold*, 1939. Et emne fra den ita-lienske renaissance behandles i *Dansmesteren i Forli*, 1924, og et oldtidsemne i *Messias*, 1940, hvor kristendommens første tid er set med jødi-ske øjne. Alle R.s historiske romaner er baseret på historie, de historiske kendsgerninger er ho-vedsagen, og det er flere gange lykkedes ham at kaste tilforladeligt lys over svundne begivenhe-der og vække interesse for dem.

Jævn-sides med R.s historiske interesse må næv-nes hans personalhistoriske. 1902–03 fuldførte han det af N. P. "Bransager påbegyndte værk Den danske Regering og Rigsdag og skrev heri om landstinget (bind II). Alene førte R. værket å jour 1934 i *Den danske Regering og Rigsdag 1903–34*, et bestillingsarbejde som har flere mor-

Rosenkrantz, Palle

somme karakteristikker, men ikke tør kaldes pålideligt. Megen kritik mødte *Prokuratorerne i Danmark I–II*, 1927–28, som Sagførerforeningen 1919 betroede ham at skrive og som skildrer standens historie fra dens fremkomst 1638 til sagførerloven 1868. Et udvalg af jurister er behandlet i *Amtmandsbogen*, 1936, portrætter og biografier af stiftamtmand og amtmænd i Danmark 1660–1935; personalhistorie er ligeledes *Det kgl. danske Hof*, 1937. Endelig må nævnes R.s egne erindringer og konfessionelle skrifter: *Billeder fra min Barndom*, 1917, *Junkerdrømme*, 1918, *Tre Aar paa Herlufsholm*, 1927 og *Tredive Aar paa det danske Parnas*, 1927 hvori han morskomt og overlegent tager stilling til sig selv og sin litterære samtid. I forbindelse med disse skrifter ligger det nær at omtale R.s interesse for sin stand og sin familie. I Danske Herregaarde ved 1920 I–III, 1922–23, som R. var medredaktør af, skrev han sytten af værkets monografier og fik siden lejlighed til i et særskilt arbejde at behandle *Rosenholm og Rosenkrantzerne*, 1924. Bevarelsen af vore gamle herregårde og den kultur der knytter sig til dem, var for R. en hjertesag. R. var redaktør af Dansk Adels Blad, 1919–20 og har skrevet hovedparten af festskriftet *Dansk Adel*, 1932. Omtales skal endelig hans virksomhed som oversætter som han flittigt har drevet siden forfatterskabets begyndelse. Nævneværdig er fordanskningen af G. Vergas *Landsbyhistorie fra Sicilien*, 1899, G. d' Annunzio: *Den Uskyldige*, 1900, flere skuespil af Alfred Sutro og Bernard Shaw (Pygmalion). R.s forfatterskab er kvantitativt et af de største i samtiden. Det er selvsagt af noget svingende karakter, og i dag er det navnlig hans kriminalromaner der stadig huskes og genoptrykkes, ligesom det i samtiden var dem der blev oversat, især til engelsk. □Mal. af Aug. Hærning, 1918. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, s.å. (Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1942. Foto.

P. R.: *Billeder fra min barndom*, 1917; *Junkerdrømme*, 1918; *Tre år på Herlufsholm*, 1927; *Tredive år på det da. parnas*, 1927 (heri bibliografi 238–44) (erindr.). – Georg Brandes: *Saml. skr.* XV, 1905 220–24. Samme: *Fugleperspektiv*, 1913 77–81. Vilh. Andersen i *Klare druer*, red. Palle Rosenkrantz, 1907 188f. Jens Pedersen: P. R. og hans romaner, 1914. Sv. Leopold: *Tres talenter*, 1918 129–32. Fr. Schyberg: *Dansk teaterkritik* indtil 1914, 1937 378f. Henning Kehler: *Den festlige strid*, 1939 75–82. L. B[obé] i *Pers.hist.t.* II.r.II, 1941 256–58. Vald. Koppel: *Medmennesker*, 1947 194–97. – *Papirer i Kgl. bibl.*

Daniel Preisz

Rosenkrone, Marcus Gerhard, se **Rosencrone, Marcus Gerhard**.

Rosenpalm, Andreas, 1679–1754, søofficer. Døbt 18.3.1679 i Kbh. (Frels.), † 18.1.1754 sst., bisat i Holmens k.s kapel, 1761 flyttet til Stillinge k., nu begr. på kgd. sst. F: assessor i højestret, senere justitsråd Poul Nielsen *R. (1629–88) og Anne Andersdatter († 1713). ~26.3.1710 i Dråby ved Ebeltoft med Sophie Amalie Benzon, * 1684, bisat 2.12.1768 i Ebeltoft, d. af justitsråd Hans B. til Skærso (1650–1704) og Ida Christine Glud (1668–1724).

R. blev lærling i søetaten 1693, fik s.å. rejsetilladelse for at gå i fremmed tjeneste, blev sekondløjtnant 1697, premierløjtnant 1699, kaptajnløjtnant 1700, kaptajn 1708, kommandørkaptajn 1710, kommandør 1713, schoutbynacht 1715, viceadmiraal 1717 og admiraal 1727. R. var 1695–97 i hollandsk og engelsk tjeneste. Under krigstilstanden 1700 var han næstkommanderende i orlogsskibet Mercurius. 1706 beordredes han til tjeneste ved indrulleringen på Sjælland. Under den store nordiske krig var R. i stadig virksomhed, de syv første år som skibschef. Han deltog som chef for orlogsskibet Island i slaget i Køge bugt 4.10.1710. 1712 var han chef for orlogsskibet Printz Christian og 1713–14 og 1715–16 i C. T. *Sehesteds eskadre ved Rügen, den meste del af tiden som næstkommanderende. 1717 blev han chef for en mindre eskadre der skulle overføre tropper til Norge. Da Peter *Tordenskiold 19.7.s.å. havde haft sit uheldige angreb på Strömstad overlod kongen til den højstkommanderende i Norge, general G. W. Wedel at vælge om han ønskede at R., der netop opholdt sig i Norge, skulle overtage kommandoen over Nord-søeskadren efter Tordenskiold eller at beholde denne. Wedel valgte R., men har sikkert bittert fortrudt sit valg. R., der 22.8. overtog kommandoen hævdede blokaden af Strömstad og svenskerne gik straks i gang med at forstærke byens befæstning og bringe forsyninger dertil, hvorfra de over Idefjorden førtes til hæren ved Frederiksten. Tordenskiolds offensive ånd afløstes af en fuldstændig passivitet. Wedel klagede over R., og denne beklagede sig over mangel på støtte fra Wedel. N.å., da R. stadig var chef for Nord-søeskadren, og da krigen nærmest drejede sig om Frederiksten som Karl XII belejrede foretog han forskellige, ret resultatløse angreb mod de svenske på Idefjorden uden dog personlig at deltage. Efter Karl XII's død angreb danskerne fra den norske grænse samtidig med at Göteborg blokeredes fra søen. Mens Tordenskiold udførte sine glimrende bedrifter ved Marstrand og Ny Elfsborg indskrænkede R. sin virksomhed til at besætte Strömstad efter at svenskerne havde sænket eller brændt de derværende transportskibe og forladt byen.

1715 var R. blevet udnævnt til chef for søkadet-akademiet efter Sehested. Han overtog stillingen dec.s.å., men var på grund af udkommando fraværende den meste tid. Da undervisningen blev genoptaget 1720 fulgte en for akademiet meget vanskelig tid på grund af de store besparelser der overalt måtte indføres. Da kongen 1727 befalede at sø- og landkadetakademierne skulle samles i det gamle operahus nedlagde R. protest og blev i den anledning afskediget som chef. 1723–24 og 1725 var R. i Norge for at ordne indrulleringsvæsenet. Efter sin afgang fra akademiet 1727 indtrådte R. som militærdeputeret i admiralitetet og forblev her til sin død. Han har i denne stilling ikke gjort sig fortjent. 1731 blev han Holmens kirkes patron. R. gjorde sig uheldigt bemærket i forbindelse med sagen mod K. *Benstrup og var endvidere en af hovedmændene for at få Frederik *Danneskiold-Samsøe fjernet. Han lovede Frederik V store besparelser i søetatens administration, men løftet blev aldrig holdt. Som l. militærdeputeret i admiralitetet under en civil overkrigssekretær falder der et tungt ansvar på R. for flådens forfald. 1746 blev han medlem af general-lands-havnekommissionen. Som ung officer og skibschef var han dygtig og anset, som kadetchef kæmpede han – ganske vist uden held – for akademiet, men han svigtede når større ansvar blev lagt på hans skuldre. I hans senere år udvikledes hans mindre egne egenskaber; han blev intrigant, magelig og tilbøjelig til vellevned. Efter sin fars død overtog han Brorupgård ved Slagelse men måtte allerede afhænde den 1713. – Hv.R. 1731. □Min. af C. U. Foltmar.

Danm.s adels årbog XLIII, 1926 II 47f; LIV, 1937 II 42. H. G. Garde: Efterretn. om den da. og no. sømagt II, 1833. Samme: Den da.-no. sømagts hist. 1700–1814, 1852. H. C. A. Lund: Søkadet-korpsets hist. 1701–1901, 1901 38–79. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–X, 1903–34. Pers.hist.t. 6.r.III, 1912 228 231 235f 238 240 242–44 (Poul Vendelbo Løvenørns breve). Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold I–II, Trondhjem 1925. Samme: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt IV, Trondheim 1956. R. Steen Steensen: Søofficersskolen gennem 250 år, 1951.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rosenpalm, Poul Nielsen, 1629–88, godsejer. * 25.1.1629 i Helsingør, † 30.7.1688 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: byskriver i Helsingør Niels Pedersen († 1629) og Alhed Jørgensdatter Riwold († 1652, ~2° med kræmmer i Helsingør Peder Pedersen, ~3° med rådmand sst. Gallas Clausen, † 1669, ~2° med Ingeborg Pedersdatter). ~22.7.1668 i Slagelse med Anne Andersdatter,

† 1.8.1713 i Kbh. (Frue), d. af købmand i Slagelse Anders Nielsen Kræmmer (ca. 1610–61) og Mette Jensdatter († 1656). – Far til Andreas *R. Efter at have besøgt Roskilde og (fra 1641) Herlufsholms skoler blev R. 1648 student og lagde sig især efter retsvidenskab; men hans fattigdom nødte ham til at tage mod en hørerplads i Roskilde. Herfra kaldtes han 1657 til „at opvar-te“ i kongens bibliotek samt undervise prins Christian (V) i grammatik; sandsynligvis skyldtes det hans fætter og skolefælle Villum *Lange at han droges frem fra sin beskedne hørerplads til den ret velønnede og ansvarsfulde stilling som kronprinsens lærer. Efter fire års forløb avancerede han 1661 til sekretær i danske cancelli, og 1669 blev han tillige sin gamle rektor Zacharias *Lunds efterfølger som dechiffør af kodebreve; som sådan synes han at have ejet usædvanligt skarpsind. Imidlertid havde R. ved kansler Peter *Reedtz' mellemkomst tilgiftet sig en anselig formue med den forældreløse Anne Andersdatter. På embedsstigen steg han jævnt opad: assessor i cancelliet blev han senest i maj 1676, i højesteret 1678, 1684 blev han cancelliråd i cancelliet og 1688 justitsråd. 1679 havde han fået våbenbrev med tilnavnet Rosenpalm, hvilket han dog ikke vides selv at have benyttet. Ved siden af sine embeder blev R. også anvendt i forskellige kommissioner, af hvilke den vigtigste var den 1680 nedsatte 3. revisionskommission til udarbejdelsen af danske lov hvis fortale, der i øvrigt ikke er synderlig original, efter en gammel tradition skyldtes ham. 1683–87 var han medlem af den danske kommission der skulle gennemgå det norske kommissionsudkast til norske lov. Ved udlæg i krongods for resterende lønning, ved mageskifter og ved ikke få kongelige gaver samlede R. et anseligt jordegods i nærheden af Slagelse og oprettede hovedgården Brorupgård. – Efter hans død skrev Michael *Vibe til Vilhelm *Helt: „Justitsraad Poul Nielsen døde iaftes, som gør mig det ondt, eftersom han sandeligen var en af de habileste membris baade udi Cancelliet, saa og udi højeste Ret“.

Kronens skøder II, udg. F. J. West, 1908. – Danm.s adels årbog XLIII, 1926 II 47. G. L. Wad i Pers.hist.t. I, 1880 260–77. Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, udg. V. A. Secher og Chr. Stöchel II, 1893–94 425f 565f. Højesteret 1661–1961 II, 1961 308f.

*C. O. Bøggild-Andersen**

v. Rosenschild, Jacob Henrik Paulli, 1637–1704, diplomat. * 12.4. el. 12.2.1637 i Rostock, † 4.4. 1704 i Glückstadt, begr. i Wilster (?). F: botaniker Simon *Paulli (1603–80) og Elisabeth Fabricius (1618–56). ~ 13.9.1682 med Elisabeth Apol-

v. Rosenschild, Jacob Henrik Paulli

lonia Rheder, d. af dr.jur., advokat Johann R. (1627–77) og Margaretha Dorn (1638–76). – Bror til Daniel *Paulli og Holger *Paulli.

P. fulgte 1640 faderen til Kbh., blev student 1655 og studerede medicin her og i udlandet 1658–60 hvorpå han en tid var lærer i Hamburg. Fra 1652 udgav han en lang række ret lige gyldige latinske digte, bl.a. et i anledning af arvehyldingen 1660. 1662 ansattes han ved kgl. reskript som professor i anatomi i Kbh. med orlov til udenlands at uddanne sig i faget. 1663 tog han imidlertid den filosofiske magistergrad og udnævntes 1664 til professor i historie. S.å. fik han dog tilladelse til at rejse i udlandet mod at holde en vikar. Han studerede bl.a. i Basel, 1664, Strasbourg og Saumur 1666. 1668 blev han kgl. historioграф. Hans eneste historiske skrift er pjecen *Machinationes Cornificii Ulefeldii*, også i dansk udgave, *Corfildtz Wlfelds listige Practtcker* (u.st. o.å.). Snart drev ambitionen ham over i diplomatiet. 1669–76 var han legationssekretær i Holland, 1678 i England, 1680–82 i Frankrig. Efter sit bryllup ansattes han 1683 som råd i regeringskanselliet i Glückstadt, 1684 blev han assessor i overappellationsretten i Pinneberg, 1685 kancelliråd. 1684–86 virkede han som dansk hemmelig agent i Hamburg hvor han i forståelse med demokratpartiet modarbejdede det af kejseren og hertug Georg Wilhelm af Celle støttede rådparti. Aug. 1686 måtte han flygte fra byen og udvikledes i en hidsig brochurepolemik med rådet. 1690–94 var han legationssekretær, 1694–98 resident i London hvor hans klager over engelsk opbringelse af dansk-norske skibe og mangel på takt og smidighed medførte talrige sammenstød med kong Vilhelms regering; samtidig irriterede han sin egen regering ved gentagne krav om højere rang. 1698 hjemkaldtes han, fik justitsrådstitel og opløftedes s.å. i adelstanden under navnet v. Rosenschild – vist væsentlig fordi hans eneste barn, datteren Anna Johanne (1683–1751) s.å. ægtede Jacob Johan v. Wasmer (1671–1747), en søn af den indflydelsesrige vicekansler i hertugdømmerne, Conrad v. Wasmer. □Stik 1663.

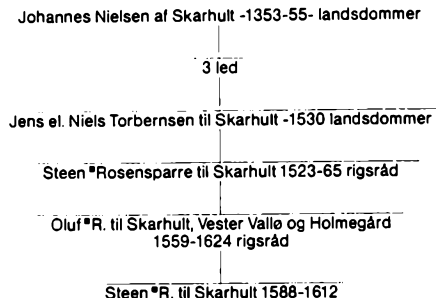
Danske mag. 5.r.III, 1893–97 202f. – J. Møller: Cimbrica lit. II, 1744 614–16.

C. O. Bøggild-Andersen *

Rosensparre

Skånsk uradel. Uddød i mandslinjen 1624.

Steen *R. (1523–65) var ~ Mette *Rosenkrantz, d. af rigsråd Oluf Nielsen *R. (1490–1545). Hun var 2° ~ rigshofmester Peder *Oxe. Steen *R.s søster Anne var ~ rigskansler Axel *Urne. Steen *R.s datter Birgitte var ~ rigsråd Preben (Predbjørn) *Gyldenstjerne. Oluf *R.s datter Birgitte var

~ lensmand Corfitz *Rud. Oluf *R.s datter Elisabeth var 2° ~ Palle *Rosenkrantz.

Danm.s adels årbog XVI, 1899 371–76.

Nils G. Bartholdy

Rosensparre, Oluf, 1559–1624, til Skarhult, rigsråd. * 6.8.1559 på Bosjö kloster, † 13.1.1624 på Dragsholm, bisat i Roskilde domk., begr. i Herfølge k. F: Steen *R. (1523–65) og Mette *Rosenkrantz (ca. 1533–88). ~ 20.9.1584 på Kbh.s slot med Lisbeth Gyldenstjerne, * 23. e. 27.10.1563 på Vitskøl kloster, † 20.2.1638 på Sandholt, d. af Henrik G. til Ågård (1540–92, ~ 2° 1574 med Mette Rud, † 1596) og Lisbeth Ottesdatter Brahe († 1563). – Far til Steen *R. (1588–1612).

R. blev født i Skåne og opdraget i sit hjem både før faderens død og efter moderens nye ægteskab. I sit 10. år kom han to år i huset i Roskilde hos Niels *Hemmingsen der i drengen kunne indpode en Melanchthons milde toleranceprincipper. Derpå gik han i skole på Herlufsholm, og efter stedfaderens død 1575 sendte moderen ham på den traditionelle udenlandsrejse. Han studerede i Leipzig 1576–78 og tog næste år hof-tjeneste hos markgrev Georg Friedrich af Anspach. Allerede 1580 var han en tur i Danmark og forlovede sig på en ny rejse hjem 1582 med Lisbeth Gyldenstjerne. Atter tog han tilbage til Anspach men kom hjem 1584 og fejrede sit bryllup på Kbh.s slot. Efter faderen arvede han Skarhult og ved skiftet efter sin mor fik han 1588 halvparten af Holmegård samt Vester Vallø og Gunderup. Disse to gårde fik hans frue fastsat som enkesæde 1605 og 1610. Under formynderregeringen tildeltes han 1591 Landskrona len der siden forogedes med forskellige tillæg, og i juni 1596 var han blandt de otte der udnævntes til rigsråder kort før den unge konges kroning. Christian IV satte stor pris på R. der ofte var med majestæten på rejse. 1603 deltog han i hyl-dingen i Hamburg. 1607, 1610, 1616 og 1622 var han med til herredagene i Norge. Han tilhørte da også de efterhånden få højadelige, for hvem

fædrelandskærligheden ikke var helt udkonkurreret af stands- og godsinteresserne. Han beundrede sin far som fandt heltedøden mod svenskerne i syvårskrigen, og rejste en mindestøtte over ham på selve valpladsen. Og hans eneste søn Steen satte livet til i Kalmarkrigen 1612. Det var vistnok meningen at Christian IV ville have sendt R. og Steen *Brahe (1547–1620) af sted til Karl IX med krigserklæringen til Kalmarkrigen under hvilken R. 1612 fik befaling til at ligge i slotsloven på Kronborg. Hans militære interesser viste sig i øvrigt ved, at han gentagne gange mønstrede adelen til rostjeneste, ligesom han 1614 var kommissær ved den oprettelse af en national militis, som rådets ideolog Arild *Huitfeldt tidligere havde anbefalet.

I udenrigspolitikken spillede R. en vis rolle, skønt han kun få gange var på diplomatiske sendelser. 1601 deltog han i det grænsemøde i Flak-kesjöbäck hvor det ikke lykkedes at nå til enighed med Sverige, og først i 1619 var han atter med som grænsekommisær i Ulvsbäck hvor de danske rådsdelegerede på Christian IVs forlangende måtte gå med til at indskrænke Stettinven-skabsforbundet og ikke fik lov til at indgå det forbund med Sverige imod det katolske Polen som de var indstillet på. Umiddelbart efter deltog R. i kongens møde med Gustav II Adolf i Halmstad. – Hvad R.s udenrigspolitiske synspunkter angår synes de i det hele at have ligget på linje med rådsflertallets. 1604 underskrev han rådets skarpe afvisning af kongens krigspropo-sition mod Sverige, og 1618 søgte han energisk men forgæves sammen med kansler Christen *Friis til Kragerup at hindre en på krig beregnet kgl. resolution til Gustav Adolf. Den skånske råd ønskede tydeligt nok ikke en ny nordisk krig for Älvsborgs skyld. På den anden side syntes han heller ikke tilbøjelig til at godtage den stadig mere udæskende svenske toldpolitik der i de følgende år bragte forholdet mellem Nordens riger på krigens rand.

R. afgav 1602 Landskrona len for Mariager kloster som han 1610 ombyttede med Dragsholm hvor han var lensmand til sin død. Her var han nær hovedstaden og deltog især fra da af meget hyppigt som rådsrepræsentant ved forhandlinger med fremmede gesandter i Kbh. og på Fr.borg. En kurpfälzisk gesandt karakteriserede ham 1621 som „en fin, gammel og fornem mand“. Dette år var han i øvrigt også med i de vigtige drøftelser med den nederlandske gesandt Vosbergen hvor han delte rådsmodstanden mod en af Christian IV ledet evangelisk union og fo-retrak en generel nederlandsk-dansk alliance. – R. var en mand af få ord når de skulle nedfældes og trods sine rådssynspunkter skrev han ikke en

eneste rådsbetænkning. Da han endelig fik bud om en særvotering om Danmarks spændte for-hold til begivenhederne i Tyskland i efteråret 1623 ofrede han dem i modsætning til sine rådskolleger lidet indgående betragtninger på få linjers plads. Disse røber dog utvivlsomt en ho-vedgrund til at han stod sig så godt med ma-jestæten idet han søgte at dulme den stadig hår-dere magtkamp mellem denne og rådet om udenrigspolitikens mål og midler. Skønt Chri-stian IV havde brudt en aftale med rigsrådet og hvervet tropper til forsvar af den nedresachsiske kreds ønskede R. kun at de skulle trækkes tilba-ge hvis kejsermagten eller Spanien ikke ville an-gribe kredsen og det samtidig kunne ske med god reputation for kongen.

R. var ikke blot yndet af denne, men også ven med rådskolleger som Eske *Brock der hyppigt omtaler ham i sine dagbøger, samt med familien Brahe, ikke mindst Tyge *Brahe som han flere gange besøgte på Hven og bevarede venskabet med da denne måtte rejse til Prag. Uden åndeligt format har han da næppe været. Med sin og fa-miliens gammeldags romantiske fædrelandskær-lighed var det ikke underligt at han understøtte-de den Danmark forherligende Claus Christof-feren *Lyskander i udarbejdelsen af dennes De Danske Kongers Slectebog (selv om han som pa-tronatsherre til Herfølge kirke til tider måtte skride ind mod forfatterens embedsførelse). På den anden side er der grund til at nævne at R.s danskhed ikke hindrede ham i at støtte rådsfler-tallet mod kongen i dens næsten pacifistiske og af standsinteresser dominerede udenrigspolitik i tiden op mod kejserkrigen. Denne politik var uforenelig med Danmarks sikkerhedsinteresser og med helhedens tarv, og den omstændighed, at Christian IV ikke fik tilstrækkelig rådsstøtte til den nødvendige, aktivistiske linje, bidrog stærkt til nederlaget i kejserkrigen. Dette oplevede R. dog ikke. Den vellidte og hårdføre rigsråd blev alvorligt syg i dec. 1623, men holdt sin sygdom skjult længst muligt for ikke at bedrove familie og venner. Ifølge Niels Pedersen *Slange og Hans *Gram var R. „meget berømmelig for sin ærlighed og sanddruhed“. □Fremstillingen af R. på stik af Frederik IIs ligfærd har ikke portræt-karakter.

Kilder. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stæn-dermodernes hist. i Chr. IVs tid., udg. Kr. Erslev I, 1883–85. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I, 1887–89 (re-proud. 1969). Kancelliets brevøger 1588–1626, 1908–25. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen III, 1916. Dronning Sophies kopibøger 1588–1617, udg. Sv. Thomsen, 1937. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. F. R. Friis: Hist. efterretn. om den da. familie Ro-

Rosensparre, Oluf

sensparre, 1872 19–27 (jfr. J. A. Fridericia i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 628). Peder Pedersen Hie: Ligprædiken over O. R., [1624]. Niels Slange: Den stormægtigste konge Chr. den fjerdes hist., 1749 518. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levned, 1868. Povl Hansen og Rasmus P. Nielsen: Dragsholm, dets mænd og deres hist., 1927. Sven Ulric Palme: Sverige och Danm. 1596–1611, Upps. 1942. Knud J. V. Jespersen: Rostjenestetaksation og adelsgoods, 1977. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979. Rigsråd, adel og administration, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Leo Tandrup

Rosensparre, Steen, 1523–65, rigsråd. * 7.9.1523, † 20.10.1565, begr. i Skarhult k. F: Jens (Niels) Torbernsen R. til Skarhult († 1530) og Birgitte Steensdatter Bille († 1553). ~ 1551 med Mette *Rosenkrantz, * ca. 1533, † 2.4.1588 på Skarhult (~ 2° 1567 med rigshofmester Peder *Oxe, 1517–75), d. af rigsråd Oluf Nielsen *R. (ca. 1490–1545) og Ide *Munk († 1586). – Far til Oluf *R.

R. blev opdraget af sin mor på Skarhult og var livet igennem nært knyttet til hendes slægt, Billeerne. Man kender intet til hans ungdom før 1548, da han som hofsinde deltog i Christian III's datter *Annas brudetog til Sachsen. Fra hoffet gik han over i lensstyrelsen: Vordingborg 1551–52, Kalundborg 1552–65. Den sidstnævnte post stillede særlige krav til agtpågivenhed og takt, idet den gamle Christian II levede i mildt fangenskab på slottet. Samtidig blev R. ejer af anseelige godser, ved moderens død af Skarhult og n.å. af Vester Vallo, en arv efter hans svigerfar. 1554–62 opførte han en ny hovedbygning på Skarhult der endnu står som en af Skånes stateiligste renæssancegårde. Han steg yderligere efter Frederik II's tronbestigelse. 1559 blev han forlenet med det nær Skarhult liggende Bosjö kloster der rigtignok n.å. blev reduceret stærkt ved et mageskifte, og 1562 blev han optaget i rigsrådet. Ved fredsbruddet 1563 synes han at have tilhørt krigspartiet; som udtryk for kongens påskønnelse fik han nu Bosjö kloster frit, dog mod selv at afholde udgifter i statens tjeneste inden for rigets grænser. Ved samme tid betroede kongen de svenske gesandter der i febr. 1563 var blevet holdt tilbage i Kbh., til hans varetægt på Kalundborg slot. Om en endnu større tillid vidner det, at han og hans nære ven, svogeren Peder *Bille i sommeren 1564 fik det delikate hverv som krigskommissærer i kongens sted at gå til hæren for at bringe fart i den sløje ledelse; snart efter fik de følge af endnu to rigsråder; men det blev de to svogre som både nu og n.å. kom til at dele arbejdet og ansvaret. De var stemt for en kraftig krigsførelse, men mødte vanskeligheder til alle sider, både i forholdet til kongen som de

ret utilsløret – også i breve til ham selv – gav en væsentlig del af skylden for de svigtende tilførsler der lammede hærens foretagsomhed, til feltøversterne (grev *Günther v. Schwartzburg 1564 og Daniel *Rantzau 1565) hvis ledelse på forskellig måde udfordrede til kritik, og ikke mindst til de næsten altid uvillige fremmede tropper der jævnlig truede med mytteri. Deres i fællesskab skrevne breve til statholderen i Kbh. Mogens *Gyldenstjerne, som synes at være den i regeringen de nærede mest tillid til, giver udtryk for en varm fædrelandskærlighed, men også for en stigende fredslængsel og fortvivelse som en undsætning fra Kbh. i sept. 1565 knap nok mægtede at dæmpe. Slaget ved Axtorna 20.10. s.å. blev det store lyspunkt, men her faldt R. under forfølgelsen af fjenden. I tiden mellem felttogene 1564 og 1565 hørte R. også til forgrundsfigurerne; han var således en af de rigsråder som kongen spurgte til råds om Sundspærringen omkring nytår 1565. Også økonomisk støttede han kongen ved at yde denne store lån. – Sønnen Oluf Rosensparre rejste på valpladsen, hvor R. faldt, en mindstøtte som forlængst er blevet ødelagt og fjernet; men 1866 erstattede Hallands fornminnes-förening den med en ny mindsten med indskrift. □ Relief på ligsten fra Hans malers værksted 1566 (Skarhult).

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard II, 1936 (breve). – F. R. Friis: Hist. efterretn. om den danske adelsfamilie Rosensparre, 1872 7–19. Danm.s adels årbog XVI, 1899 372; XL, 1923 551. Hallands fornminnes-fören.s årsskr. 1868 14–16. A. Heise i Hist. t. 5.r.V, 1885 301–34. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939 488.

*Poul Colding**

Rosensparre, Steen, 1588–1612, til Skarhult, hofjunker. * 10.10.1588 på Skarhult, † 21.2.1612 på Skållinge hede, begr. i Herfølge k. F: Oluf *R. (1559–1624) og Lisbeth Gyldenstjerne (1563–1638). Ugift.

R. berejste i sine studieår Tyskland, Frankrig, Nederlændene, England og Italien. Efter sin hjemkomst blev han 1610 hofjunker, og med hoffanen deltog han i Kalmarkrigen. Efter det første felttogs afslutning troløvedes han 20.10. 1611 på Vemmetofte med Margrethe Brock (datter af Eske *Brock), men skyndte sig tilbage til kongens tjeneste. N.å. fulgte han på ny Christian IV i krigen hvor han faldt. Da en ven af ham før kampen tilskyndede ham til at være forsigtig og tænke på at han var den sidste Rosensparre svarede han i Herluf *Trolles stil: „Ja, et oprigtigt navn går for alt“ og gav sin hest sporen. En halv time efter var han faldet.

F. R. Friis: Hist. efterretn. om den da. familie Rosen-sparre, 1872 27–31. H[ans] B[ang]: Ligprædiken over S. R., 1612. J. A. Fridericia i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 628–30.

Henry Bruun*

Rosenstand

Navnet R. føres tilbage til ritmester Peter Tøgersen R. (–tidligst 1682) som gennem tre generationer af provst og sognepræster i Randers var tipoldebarn af Lars Tøgersen der var rådmænd i Randers 1558–73, og hvis sønnedatter Maren Pedersdatter Lassen gennem sit ægteskab med borgmester i Randers Niels Jacobsen (1556–1624) blev stammoder til slægterne Benzou, Hofman, Lasson, Poulson, Rosenørn og flere.

Fra den ældre slægt R., hvis mandslinje uddøde 1735, nedstammer gennem spindeliner den yngre slægt R. (se tavle II) og slægten Rosenstand-Goiske (se denne).

Tavle I

Rosenstand I. Den ældre slægt.

Den yngre slægts mandslinje føres tilbage til borgmester i Ålborg Hans Sørensen jr. (–1656) hvis søn Laurits Hansen Tanche (1640–1702), sognepræst i Haverslev og Bejstrup, var far til Niels Jacob Haverslev (–1746), sognepræst i Rødding og Krejbjerg.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 880–97. Borgmester Niels Jacobsens stambog, udg. Alb. Fabritius, 1966. Carsten Teilman Hald: Oversigt over de adelsdiplomer, der er tildelt borgmester Niels Jacobsens descendenter eller disses ægtefæller, i Pers. hist. t. 15.r.II, 1967–68 219–25.

Hans H. Worsøe

Rosenstand, Tage, 1891–1967, gårdejer. * 14.8.1891 i V. Vedsted, † 9.12.1967 sst., begr. sst. F: sognepræst Otto Ludvig Emil R. (1861–1929) og Anna Bolette Mohr (1861–1948). ~ 18.4.1916 med Nanna Frederiksen, * 18.4.1890 i Værsløv, d. af højskoleforstander Søren F. (1853–1939) og Johanne Jensine Larsen (1853–1915). – Bror til Thomas *R.

R. fik en solid praktisk uddannelse og efter ophold på Ryslinge højskole og Tune landboskole var han et år forpagter af Abildgård i Vester Vedsted, indtil han 1915 blev ejer af Danelund ved Ribe. Foruden at drive sin ejendom dygtigt og godt påtog R. sig i årenes løb en lang række tillidshverv som han i kraft af sine rige evner bestred på fortrinlig vis. Det gjaldt både inden for landbrugets organisationer og i egnens kulturelle og politiske liv. – Allerede 1923 blev R. formand for Ribe og omegns landboforening og blev et par år senere næstformand i sammenslutningen af landboforeninger i Ribe amts vestre del, ligesom han blev medlem af bestyrelsen for Esbjerg Andelsslageri fra 1930. Samtidig deltog R. aktivt i det kommunalpolitiske arbejde. Han var gennem en lang årrække medlem af Vester Vedsted sogneråd, 1937–48 som sognerådsformand, og i en periode medlem af amtsrådet. Desuden var han 1936–56 formand for Ribekredsens venstrevælgerforening og formand for Ribe amts venstre fra 1938. Gennem denne indsats vandt R. i udstrakt grad tillid og agtelse, så han 1950 blev valgt til den ansatte post som formand for Ribe amts vestre landboforeninger, hvilket førte til medlemskab af bestyrelsen for Foreningen af jyske landboforeninger og for De samvirkende danske landboforeninger. Han blev samtidig formand for Esbjerg Andelsslageri hvor han øvede en betydningsfuld indsats i forbindelse med opførelsen af et stort nyt slagteri. – R. interesserede sig levende for ungdommens uddannelse. Han blev 1940 formand for Dansk forening for hjem og skole og fra 1949 medlem af bestyrelsen for Rødding højskole samt fra 1955 af bestyrelsen for Askov højskole. Endvidere blev han 1954 formand for Riber Kjærgaard landbrugsskole.

R. repræsenterede i hele sit virke noget af det bedste i højskolens og venstres traditioner. Hans indsats ude var baseret på den agtelse, hans virke hjemme og lokalt havde skabt. Han havde desuden sine meningers mod og var parat til at kæmpe for det, han ud fra en selvstændig vurdering anså for rigtigt. Samtidig var han præget af en frisindet indstilling med respekt for andres meninger. – R. 1955. □Foto.

Aage Buchreit i Dansk landbrug LXXX, 1961 239.

Carl Thomsen

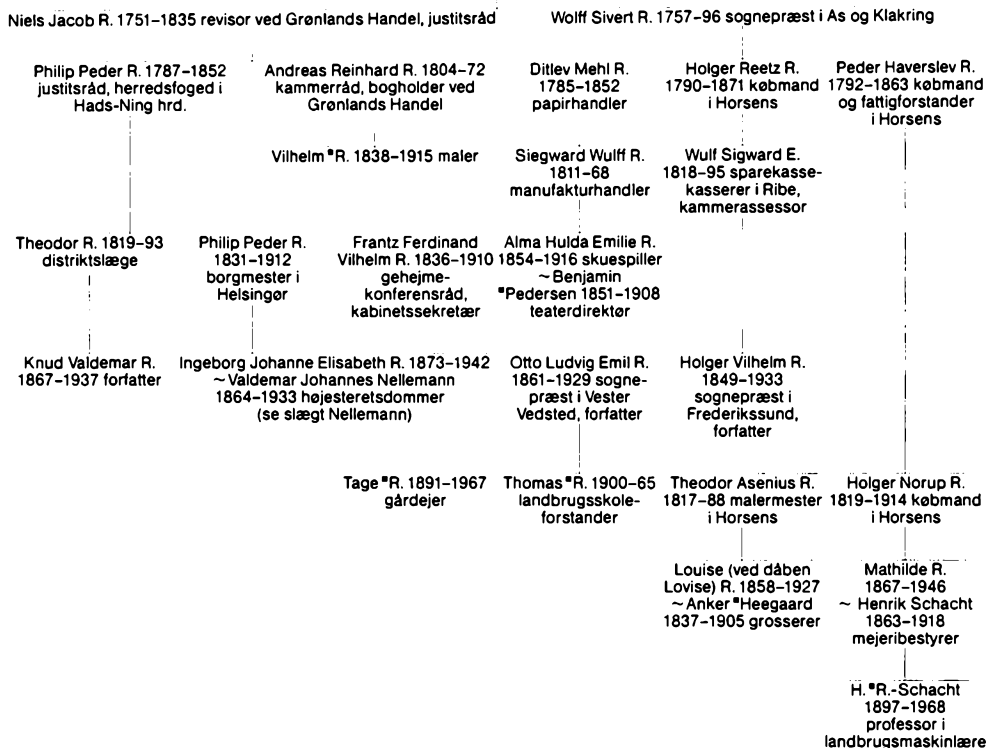
Rosenstand, Thomas, 1900–65, landbrugsskoleforstander. * 29.8.1900 i V. Vedsted, † 19.10.1965 i Svendborg, begr. i Korinth, Fyn. F: sognepræst Otto Ludvig Emil R. (1861–1929) og Anna Bolette Mohr (1861–1948). ~ 16.4.1930 i Vester

Rosenstand, Thomas

Tavle II

Rosenstand II. Den yngre slægt

Peder Rosenstand Haverslev 1721–66 sognepræst i Rødding og Krejbjerg

Vedsted med Birgitte Vinther-Lassen, * 4.1.1905 i Støvring, d. af gårdejer Laurits V.-L. (1872–1925) og Anna Larsen (1868–1932). – Bror til Tage *R.

R. fik en praktisk landmandsuddannelse, og efter ophold på Bornholms højskole og Ladelund landbrugsskole tog han på landbohøjskolen hvorfra han blev dimitteret som landbrugskandidat 1925. Efter et år som lærer ved Støvring højskole tog han på studieophold i Canada og USA hvor han tog mejeribrugseksamen på Iowa State College som suppleredes med en studierejse til Australien og New Zealand. Efter sin hjemkomst 1928 var R. en kort tid sekretær i Landbrugsrådet og begyndte så sin livslange indsats inden for landbrugsskolen. Han var først lærer ved Dalum landbrugsskole og derefter ved Syd-sjællands landbrugsskole, inden han 1931 blev forstander for Korinth landbrugs- og husholdningsskole som han ledede til 1963. Efter sin fratreden som forstander vedblev han at undervise til sygdom satte en stopper herfor 1965. – R. var

en stærkt engageret og utraditionel skolemand med en særlig evne til at vække elevernes interesse og fastholde den. Han var en igangsatte af format som med ildhu gik ind for sine ideer og selv levede op til sit motto: Det er viljen til at ville, der skaber evnen til at kunne. Samtidig bevarede han gennem årene sin kontakt med landbruget og dets vilkår i andre lande. Han var en værdsat og meget benyttet foredragsholder som forstod at sætte gang i mange af de landmænd som i årenes løb hørte ham rundt om i landet. Han var heller ikke bange for at gå nye veje, og blev stærkt optaget af roedyrkningsens rationalisering, hvilket bl.a. resulterede i opfindelse af flere meget anvendte maskiner.

R. udfoldede desuden en betydelig skribentvirksomhed som lærebogsforfatter og forfatter til afhandlinger i større værker samt artikler i fag- og dagblade. Han var således medarbejder ved Den nye Landmandsbog og redaktør af håndbogen Rationelt landbrug der udkom 1963–64. Han var i en årrække medlem af bestyrelsen for Fåborg

Andels Svineslagteri og var medlem af repræsentantskabet for ugebladet Landet samt for dagbladet Information, ligesom han i en periode efter krigen var folketingskandidat for venstre. 1965 blev R. tildelt Ravnholtkassens hæderspris for sin mangeårige dygtige indsats i uddannelsen af dansk landbougdom. – R. 1960. □Foto.

Dansk landbrug LXXIX, 1960 243; LXXXIV, 1965 348. N. Dyrbye: Den danske landbrugsskole 100 år, 1969 97. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Rosenstand, Vilhelm Jacob, 1838–1915, maler. * 31.7.1838 i Kbh. (Trin.), † 11.3.1915 sst., begr. sst. (Ass.). F: bogholder ved Grønlandske handel, kammerråd Andreas Reinhard R. (1804–72) og Laura Nielsen Rasmine Wellmann (1815–1908). ~ 17.4.1889 i Kbh. (Johs.) med Clara Elise Jensen, * 14.1.1853 i Kbh. (Trin.), † 12.12.1910 sst. (~ 1° 1875 med papirhandler, grosserer Niels Peter Nicolaj Hansen, 1835–83), d. af fløjtenist, musiklærer Julius August J. (1828–80) og Anna Olivia Paulsen (1829–83).

R. kom som malerlærling ind på kunstakademiets skoler okt. 1856, søgte dem endnu okt. kvartal 1866 og vandt sølvmedaljerne 1859 og 1861. Desuden arbejdede han to vintre privat hos sin lærer Vilhelm *Marstrand i dennes atelier. Allerede 1861 debuterede han på Charlottenborg med et *Genrebillede fra Vendsyssel*. Da krigen kom, meldte han sig som officersaspirant og deltog som løjtnant bl.a. i fægtningen ved Bustrup. I de følgende år gav han sig til at behandle motiver fra krigen (*Fra Saxarmen ved Dannevirke. Morgen efter Bustrup-Fægtningen* der skaffede ham den Neuhausenske konkurspræmie 1865; billedet af den sårede dragon der søger tilflugt i et bondehus, 1866) og historiske emner (*Tordenskiold i Marstrand*, ligeledes belønnet med Neuhausens præmie 1867). Med disse og lignende billeder (især *Peter Andreas Heiberg tager afsked med Rahbek og dennes Hustru*, 1867, til Orla *Lehmans samling af digterbilleder, nu i Den Hirschsprungske samling) vandt han fodfæste.

Foråret 1869 rejste R. til Italien på akademiets stipendium og slog sig ned i Rom for en årrække, besøgte dog verdensudstillingen i Wien 1873 hvor han fik kunstmedaljen for *En Campagnuol og hans Hustru*. I Italien faldt hans lykkelige tid under frodig kunstnerisk udvikling og i rig produktion af italienske genrebilleder (*Ved Kirkedøren*, 1876, Hirschsprung; *Morraspiller*, 1877; *En Landsbyfrisør og Kortspillere*, 1878; *I Forlegenhed*, 1880) der fandt god afsætning. Da R. havde fået det Anckerske legat 1880 forlod han Rom i

begyndelsen af 1881 og tog til Paris. En tid søgte han Léon Bonnats skole uden videre tilfredshed, men for øvrigt fortsatte han sit genremaleri med anekdotiske optrin fra hverdagslivet (*Regningen*, 1881; *En kunstelskende Restauratør*, 1882), nu tilsat en stænk af pariserchik som charmerede samtiden og endog indbragte ham udstillingsmedaljen (Thorvaldsens medalje) 1882 fra akademiet (tildelt for *Uden for et Brasserie i Paris. Moder og Søn ved Pousse-Caféen*, kunstmuseet). Efteråret s.å. vendte han tilbage til Danmark. På hjemlig grund kunne han finde de samme motiver i kafé- og gadeliv (*Uden for à Portas Cafè*, udstillet på den nordiske udstilling i Kbh. 1883 og erhvervet af Nationalmuseum i Stockholm), men han fik snart at føle at tiden var løbet fra ham. Hans lune og evne til at lægge en situation op med en underholdende pointe blev gammeldags i realismens epoke, og man foretrak andre kunstneriske værdier som han ikke lagde synderlig vægt på, for den let flydende, vittigt skildrende pensel han førte. Han stod alene som repræsentant for det Marstrandske genre- og historiemaleri, „Marstrands sidste Elev“. Dog sejrede han to gange i konkurrencen om udsmykning af universitetets festsal, udførte her 1889–90 vægmaleriet af studenterne ved Kbh.s forsvar 1659 som er hans hovedværk, og det der længst vil bevare hans navn, og 1892 det tilsvarende af Ludvig *Holberg ved en prøve på Erasmus Montanus. I sine senere år gik han mere over til at behandle historiske emner, ikke blot fortidige (*Wessel besøger den syge Ewald i Rungsted*, 1897 og 1899; *Christian II modtager Søren Norby i Lier*, 1900, Fr.borg), men også og især fra hans egen tid (portrætter af *General Hedemann i Slaget ved Bov*, 1890 og *General Oluf Krabbe*, 1899, begge Fr.borg; *Episode af 8. Brigades Bajonetangreb den 18. April 1864 i Dybbøllstillingen*, 1895, sst.; *Fra Forposterne i 1864*, 1896, forhen i kunstmuseet, nu i Sønderborg museum). – R. havde sæde i akademirådet 1887–1911. Foreningen for national kunst afholdt en retrospektiv udstilling af hans arbejder 1903, og billeder af ham findes i kunstmuseet, Den Hirschsprungske samling, på Fr.borg, i museerne i Ålborg, Århus, Horsens og Sønderborg. – Tit. professor 1892. – R. 1903. □Mal. af H. Chr. Jensen, 1861 (Fr.borg). Mal. af L. A. Schou udst. 1863. Karikaturtegn. af Godfred Christensen ca. 1874. Træsnit af C. Poulsen, 1884. Mal. af P. S. Krøyer, 1886 (Skagens mus.). Afbildet på sammes mal. Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgalleriet i Oslo), gentaget 1887 (Hirschsprung), og på tegn. dertil, og på sammes mal. En duet, 1887 (St. mus.). Malet selvportr. 1898 og 1899 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Afbildet på Viggø Johannsens mal. af aka-

Rosenstand, Vilhelm

demirådsmøde, 1904 (St. mus.). Mal. af V. Gøllich. Foto.

Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884. Dannebrog 23.9.1892. P. Johansen i Kunst IV, 1902. Samme i Kunstakad.s årsberetn. XXVII, 1914-15 18. Erik Schiodte i Ill. tid. 8.2.1903. Otto Bache m.fl. i Berl. tid. 15.3.1915. M. Galschiot: Skandinaver i Rom, 1923. Carl Behrens: Erindr., 1937 176 178. - Levnedsberetning i ordenskapitlet.

*Sigurd Schultz**

Rosenstand-Goiske

Slægtens mandslinje føres tilbage til sognepræst ved Skt. Olai kirke i Helsingør, magister Henrik Henriksen Goische, eller Godske (1619-71) der var født i Mariager. Hans søn, provst og sognepræst i Vestervig Peder Henriksen Goische (ca.1670-1722), var ~ Bodil Margrethe Rosenstand (1681-1773) (se slægtsoversigt R. tavle I) og deres børn optog navnet R.-G.

Peder *R.-G. (1752-1803) var ~ Frederikke Amalie Kaas, og hans bror Philip *R.-G. med Lovise Judith Kaas, døtre af kontreadmiral Wolfgang *K.

[C. Søltoft:] Stamvfl. over slægten Paludan-Müller, 1895 16-19.

Hans H. Worsøe

Rosenstand-Goiske, Peder, 1705-69, teolog. * I.S. 1705 i Vestervig, † 13.6.1769 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue k.). F: provst Peder Henrichsen Goische (Goiske) (ca. 1670-1722) og Bodil Margrethe Rosenstand (1681-1773). ~ 13.7.1740 i Viborg med Marie Benedicte Kneil (Kneyln), * 1718, † 2.11.1779 i Kbh. (Frue), d. af major i kavaleriet Johan Philip K. († 1729) og Hedevig Sabine Prentzl (Pretzler) († 1735, ~ 2° 1732 med major, senere oberstløjtnant Jens Laasby Møldrup, 1697-1771, ~ 2° 1737 med Anna Margre-

the Lautrup, 1723-46). - Far til Peder *R.-G. (1752-1803) og Philip *R.-G.

R.-G. blev student 1722 fra Ålborg, tog attestats 1724, var 1724-26 huslærer i Hvedstrup og Kettinge præstegårde, blev 1726 hører i Ålborg, 1733 konrektor i Viborg, 1734-40 lektor i teologi sst., 1735 magister, 1742 dr.teol. på en afhandling om treenigheden og 1747 stiftsprovst i Viborg. I disse år hvor han, så længe stiftsprovst C. L. *Tychonius levede, havde adgang til hans store bibliotek, samlede R.-G. en omfattende lærdom. Degnen J. P. Thjørring meddeler, at R.-G.s største evner lå på det pædagogiske område og tilføjer: „dersom han skulde have prædikeret paa Latin, Græsk eller Hebraisk, havde det faldet ham let, men at prædike paa Dansk faldt ham noget tvungent“. Om hans oprigtige fromhed har vi det vidnesbyrd at han „ofte fandtes liggende paa sit Studerekammervulv anraabende Gud hjertelig om Naade og Hjælp baade for sig selv og andre“. Hans prædikener udkom senere i fire dele under navnet *Betragtninger over alle Søn- og Hellige Dages Evangelier udi Prædikener*, 1766-69. 1729 kaldtes R.-G. til Kbh. som teologisk professor efter F. *Rennus. Her gjorde han sin største indsats og fik gennem tyve år vidtrækkende betydning både for studenterne og den dannede almenhed. Den oplagte mistillid, pietismen havde næret til fornuften i religiøse anliggender veg for en tillid til den menneskelige dømmeevne, netop når det gjaldt den kristne tros sandheder; for den nye tid var også fornuften en gudgiven evne. Dette omslag hang sammen med udviklingen i den europæiske kultur der rev sig løs fra det kirkelige formynderskab og på alle menneskelivets områder skabte en frigjort og selvstændig kulturbevidsthed. Således blev i denne sammenhæng filosofen Christian Wolffs for datiden banebrydende system bygget

Peder Henriksen Goische 1670-1722 provst, sognepræst i Vestervig

Peder *Rosenstand-Goiske 1705-69 teolog

Sabine Margrethe R.-G. 1743-1809 ~ Jeremias Wøldike 1736-1813 professor

Jens R.-G. 1746-77 sognepræst i Gundslev, magister

Ingeborg R.-G. 1748-77 ~ Christian *Bastholm 1740-1819 teolog

Philip *R.-G. 1754-1815 deputeret, bankdirektør

Henriette Benedicte R.-G. 1756-1832 ~ Johan Philip Kneyln Rogert 1745-94 fysikus, dr. med.

Anne Margrethe R.-G. 1761-1850 ~ Caspar Abraham Borch 1746-1805 professor

Maria Benedicte Wøldike 1775-1853

~ Peder *R.-G. 1773-1850 højesteretsadvokat, generaiauditor

Marie Benedicte R.-G. 1775-1820 ~ Jens *Paludan-Müller 1771-1845 biskop (se slægtsoversigt Paludan-Müller)

Henriette Erichsen R.-G. 1806-77 ~ Caspar *Paludan-Müller 1805-82 historiker

Mathilde Elisabeth Rogert 1782-1824 ~ A.S. *Ørsted 1778-1860 generalprokurør

Charité Louise Philippa Borch 1801-84 ~ Fr. *Paludan-Müller 1809-76 forfatter

Marie Sophie R.-G. 1749-1825 ~ Abraham *Kall 1743-1821 historiker

Peder *R.-G. 1752-1803 jurist, dramaturg

Frederikke Amalie Kaas R.-G. 1793-1855 ~ Carl v. *Ewald 1789-1866 officer

op på overbevisningen om enheden mellem åbenbaringsens udsagn og fornuftens evne til at konstatere disse udsagns moralske og intellektuelle rigtighed.

R.-G.s hovedværk der begyndte at udkomme 1753 som ugeskrift, men afsluttedes som en samlet bog, *Billige Frie-Tanker over ubillig Frie-Tænkerie*, gennemførte Wolffs filosofisk-teologiske program som et forsvar for den overleverede kristendomslære. Troens hemmeligheder var ikke imod, men over den menneskelige fornuft som kun kunne bruges til at vise troshemmelighedernes mulighed; disse selv måtte bevises ud fra Bibelen. For disse principielle synspunkter blev størstedelen af den teologiske ungdom vundet, og en hel epoke byggede både sin tro og sin lære derpå. Man behøver blot at tænke på hvad to så forskellige mennesker som Christian *Bastholm og Ove *Høegh-Guldberg skyldte denne nyorientering, for at blive klar over dens rækkevidde og forløsende kraft. Man kunne atter med fornuft og god samvittighed være kristen. Således forstår vi, at J. H. *Tauber kunne sige, at R.-G. gav „de teologiske Sandheder saa at sige Staalharnisk paa“. Fritænkeriet skyldtes den valdede fornuft der ved forstandige undersøgelser og overvejelser atter kunne bringes tilbage i det rette spor. R.-G.s lyse tro til denne metodes ufejlbarhed førte ham senere ind i en vanskelig affære, idet den religiøse kritiker advokat Georg Schade i Altona foranledigede sit skrift *Religion der Adepten* sendt til R.-G. med opfordring til ham om at gendrive hans argumenter. R.-G. efterkom anmodningen, og hans gendrivelse blev trykt sammen med Schades indlæg. Da de tyske kritikere angreb R.-G. for hans argumentation, bad han kancelliet skaffe sig oprejsning. Schades udfordrende skrift blev brændt i Hamburg af bøden, selv blev han forvist til Christiansø, og R.-G. fik 1761 den begærede oprejsning. 1751–67 var R.-G. tilforordnet i missionskollegiet og direktør for vajsenshuset. □ Mal. af F. C. Cramer (Fr.borg), efter dette stik af J. Haas 1753 og 1766 og af Johanne Dorothea Philipp, 1757. Mal. af U. F. Beenfeldt, 1760 (bl.a. Ledreborg). Min.

A. F. Büsching: *Nachrichten* . . . I, 1754 247–49. *Lux-dorphiana* I, 1791 4–21. J. H. Tauber i *Dansk månedsskr.*, 1865 I 96f. J. P. Thjørring i *Saml. til jydsk hist. og top.* IV, 1872–73 344–46. F. E. Hundrup: *Lærerstanden ved Viborg Katedralskole*, 1875 = *Skoлеprogr.* 9–11. L. Koch i *Kirkehist. saml.* 4.r.1, 1889–91 320–24. Fr. Rønning: *Rationalismens tidsalder* II, 1890 426. Jul. Clausen i *Hist. t.* 7.r.II, 1899–1900 585f. Michael Neien-dam: *Chr. Bastholm*, 1922 100f. Samme: *Erik Pontoppidan* II, 1933 200. P. Severinsen: *Viborg domkirke*, 1932 = *Skivebogen* 1932 og *Fra Viborg amt* s.å. 481f. Kn. Banning i *Kbh.s univ.* 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980.

*Michael Neien-dam**

Rosenstand-Goiske, Peder, 1752–1803, teaterkritiker, jurist. Døbt 12.8.1752 i Kbh. (Frue), +6.2.1803 i Kalundborg, begr. sst. F: professor Peder *R.-G. (1705–69) og Marie B. Kneil (Kneynln) (1718–79). ~1° 18.10.1780 i Kbh. (Petri) med Sara Dorothea Mühlhausen, døbt 21.3.1745 i Kbh. (Petri), +4.1.1786 i Kbh. (Petri), d. af dr.med. Gottschalk M. (1716–59) og Sara Hendrine Lambrecht (1721–75). ~2° 28.7.1786 i Brønshøj med Frederikke Amalie Kaas, døbt 22.6.1763 i Kbh. (Holmens), +2.8.1821 sst. (Frue), d. af kaptajn, senere kontreadmiral Wolfgang *K. (1724–78) og Frederikke A. Hagen (1743–1831). – Bror til Philip *R.-G.

R.-G. blev den første danske teaterkritiker. Hans virksomhed fik banebrydende betydning, skønt han kun i knap to år (mellem okt. 1771 og april 1773) udøvede egentlig aktiv teaterkritik i sit blad *Den dramatiske Journal*, en efterligning af G. E. Lessings *Hamburgische Dramaturgie*, men en meget selvstændig efterligning. Til forskel fra Lessing, der så sit hovedmål i at drøfte de dramaturgiske grundprincipper gennem karakteristikker af de opførte skuespil og deres forfattere, satte R.-G. ind på et helt andet punkt. Han gjorde „aktionen“, o: skuespillernes spil (men også de kostumer i hvilke de spillede og dekorationerne der anvendtes) til „Hovedgjenstanden af vor Arbeide“. Hans ikke blide, men altid meget præcise og ofte udførlige bedømmelse af datidens førende skuespillere har gjort hans grønne kritiske værk til en guldgrube for senere dansk teaterhistorie der netop i så høj grad er blevet en skuespillerhistorie, men har også bidraget til fra starten at markere en forskel mellem dansk litterær kritik og dansk teaterkritik der ikke altid har været til gavn. Selv medførte R.-G. til sin kritikervirksomhed en omfattende belæsthed i oldtidens og datidens dramaturgiske litteratur der trods hans store ungdom gjorde ham til den teoretisk måske bedst funderede af alle danske teaterkritikere. Han vidste at „en usikker Theori er værre end ingen“. Han grunder sin kritik på Aristoteles, Horats, Quintilian, Pierre Corneille, Alexander Pope, Henry Home (*Elements of Criticism*, 1762), Charles Batteux og Lessing – men dog især på tidens to meget fremragende skuespiller-tekniske værker Luigi Riccobonis *L'Art de Théâtre* og Remond de St. Albin's *Le Comédien* hvori 1700-tallets viden om skuespillerens kunst udkrystalliseredes.

R.-G. var kun 19 år gammel da han startede sin kritik og 21 da han afsluttede den. Men hans store ungdom svarede på en vis måde til det meget umodne danske teater han opkastede sig til dommer over. Han skulle efter sin fars ønske være jurist, men brugte de fire første år af sin

studietid (han blev student privat 1769) til at pleje og frugtbar gøre sin glødende interesse for teatrets kunst. Tidspunktet for hans offentlige fremtræden var af afgørende betydning. Skuepladsen gennemlevede vanskelige år hvor repertoireet forfaldt og personalet risikerede at gå i opløsning. Den sande komedie (hvorved R.-G. forstod Molières og Holbergs skuespil) truedes af hoffets interesse for fremmede trupper, især de italienske operister, og af det opdukkende syngespil i hvilket R.-G., som efter ham K. L. *Rahbek, så spiren til al ægte teaterkunsts fordærv. Da han på venners tilskyndelse greb pennen som kritiker og slog sit første store slag mod Niels Krog *Bredals Tronfølgen i Sidon repræsenterede han den intellektuelle studenteringdoms reaktion mod det ukritiske publikum, mod fordærvelsen i „smagen“ – men tillige det dannede borgerskabs protest mod „officererne“. Den affære, „den dramatiske krig“, „slaget i komediehuset“ som fulgte på hans første, ungdommeligt hensynsløse kritik – satte sig et litterært mindesmærke i Johs. *Ewalds versificerede enakts-skuespil De brutale Klappere i hvis hovedperson, den lille student Erast der hævder pibernes ret over for det klappende parterre, man har lov til at se et poetisk portræt af den første unge danske teaterkritiker i funktion.

Men R.-G.s korte kritiske virksomhed stod overhovedet i affærernes og skandalernes tegn. Man var så uvant med begrebet en „teaterkritik“ at den unge students hensynsløse domme vakte nærmest panik blandt teatrets altid forfængelige og fordringsfulde folk, tilmed da R.-G.s styrke aldrig var formen. Hans kritikker er skrevet i et sjusket og uparlamentarisk sprog med suveræn ligegyldighed over for grammatik og ortografi. Især de første af dem er skrevet mere med en pibe end med en pen. Men hans indsigt i bedømmelsen af de store holbergske og molièreske forestillinger er i stigende grad indlysende, såvel når han dadler – som når han roser de to store Holberg-fremstillere N. H. *Clementin og Gert *Londemann der for ham betød indbegrebet af sand teaterkunst. R.-G.s kritik er tidsbestemt i mange af sine fordringer, han anker således bestandig over „æqvivoquer og vellystige udtryk“ i Holbergs komedier, og syngestykkerne affærdiger han som stridende imod „al sandsynlighed“, et begreb der i meget indsnævret forstand overhovedet er hans målestok for alt komediespil. Hvad han ønsker på scenen er „natur“ – i så høj grad at „kunst“ i hans mund bliver et skældsord. Tragedien havde i ham en født modstander, og det er betegnende at Johan Herman *Wessels Kærlighed uden Strømper, det dræbende slag mod den klassiske franske tragediekunst i dansk

teaterhistorie, opførtes netop i hans kritiske periode. Men R.-G. gør rigtigt opmærksom på at den væsentlige grund til tragediens udsatte plads i det danske repertoire ligger i mangelen på egne fremstillere dertil – en sandhed der ikke var tidsbestemt, men bevarede sin gyldighed som et karakteristisk træk (og en karakteristisk mangel) ved vor skuespilkunst, også i mere blomstrende perioder.

I april 1773 nedlagde R.-G. sin kritiske pen, fordi „andre forretninger“ gjorde krav på hans opmærksomhed og fulde arbejdskraft. 1775 tog han dansk juridisk eksamen og blev n.å. auditor ved det holstenske infanteriregiment. Men han sigtede mod en ledende post inden for teatret. Han ønskede at blive skuepladsens administrerende direktør. Han havde misundt Bredal, nu misundte og modarbejdede han H. W. v. *Warnstedt. 1778–80 udarbejdede han skriftet *Kritiske Efterretninger om den Kgl. danske Skueplads* med en sammenfattet karakteristik af sit syn på teatrets kunst og især på dets førende kunstnere. Overleveringen vil vide at man 1780 ansatte R.-G. som censor ved teatret mod at dette skrift der på så mange måder nedsatte skuepladsen og dens ledelse ikke så lyset. Det blev da også først offentliggjort 60 år efter – 1839 – af C.*Molbech med en dedikation til fru Heiberg der ikke var tilstrækkelig teaterhistorisk interesseret til at påskønne det skarpe, men sikkert træfsikre billede R.-G. her har givet af Det kgl. teater i den „borgerlige“ tid hvor de af R.-G. foragtede „larmoyante“ skuespil indvarslede romantikken i teatrets kunst.

Men R.-G. fik ingen glæde af sin ansættelse der i virkeligheden var at betragte som en afvæbning, en uskadeliggørelse af en frygtet kritiker. Han fik ingen egentlig indflydelse hverken på skuespillernes oplæring, på stykkernes indstudering eller på valget af repertoire, heller ikke efter at han 1786 var avanceret til medlem af teaterdirektionen, en af syv direktører. Hans vanskelige sind og skuffet ærgerrighed gjorde ham til kværunant, og han havde vel som de fleste fødte kritikere heller ikke sin styrke i den positive indsats. I stedet søgte han revanche inden for det juridiske fag. 1782 blev han overauditor, 1783 – efter at have underkastet sig latinsk-juridisk eksamen – prokurator ved højesteret hvor han førte flere bemærkelsesværdige processer, deriblandt kammerherre T. *Lüttichaus sag mod Chr. *Colbiørnsen. Nogle af hans for deres klarhed og skarphed beundrede indlæg foreligger trykt (1789, 1791 og 1793). Men man har indtryk af at han med årene mindre og mindre følte sig på plads i tilværelsen, slet ikke da hans forbindelse med teatret 1792, samtidig med Warnstedts fald,

endelig hørte op. 1794 rejste han til Kristiania som vicelagmand og avancerede 1796 til virkelig lagmand; men han kunne ikke trives i det fremmede og skaffede sig uvenner overalt ved sin hvasse tunge. Allerede 1797 „entledigedes“ han fra sit embede og rejste tilbage til Danmark hvor han levede sine sidste år i Kalundborg.

Der hviler altså et tragisk skær over den første danske teaterkritikers skæbne. Men man ved for lidt om hans person til at kunne afgøre om tragedien var uforskyldt eller selvforskyldt. I sin journal (der er udgivet i en stor, statelig, for-tjenstfuld nyudgave af Carl Behrens I-II og suppl., 1915–19) som i sine kritiske efterretninger udviser han det typiske „kritiske temperament“. Han har en djævelsplint i øjet, et skær af arrogance og bedreven om sin person (han er en mester i at „finde fejl“) – men tillige en lysende klar forstand og et højt begreb om betydningen og værdien af en fri, faglig og intellektuel kritik. Publikums dom foragtede han hvad der virkede revolutionerende i datidens naive danske teaterverden. Han er før J. L. *Heiberg den skarpe æstetiske fagkritiker vi har haft. Men han var sikkert ikke nogen „ydende“ og slet ikke nogen sympatisk person. I dansk teaterkritik lyser hans navn på grund af det indledende og opryddende arbejde han har udført. Han har i sin kritik skrevet beskrivende teaterhistorie – og læses den dag i dag med udbytte for hvad han har præsteret i sin for al teaterkritik forbilledligt motiverende kritik. □Tegn. af Paul Ipsen, 1790 (Teatermus.). Mal. af C. A. Lorentzen (Fr.borg; højesteret). Mal. tilskrevet Jens Juel. Silhouet klippet af J. C. Weitzland (Kgl. bibl.).

Chr. Molbech i R.-G.: Kritiske efterretn. om den kgl. da. skueplads, 1839 XI–XX. Th. Overskou: Den danske skueplads II–III, 1856–60. Conradine B. Dunker: Gamle dage, 1871 (ny udg. Kria. 1909). Carl Behrens: P. R.-G., 1919. Rob. Neiiendam i Danm. i fest og glæde, red. Jul. Clausen og T. Krogh III, 1935 229–338. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

*Frederik Schyberg**

Rosenstand-Goiske, Peder, 1773–1850, general-auditor, militærjuridisk forfatter. *9.5.1773 i Gunslev, †27.3.1850 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass). F: sognepræst, mag. Jens R.-G. (1746–77) og Anna Catharina Kjerulff (1745–1805). ~27.7.1799 i Kbh. (Garn.) med Maria Benedicta Wøldike, *28.10.1775 i Sorø, †21.8.1853 i Kbh. (Frue), d. af professor, senere etatsråd Jeremias W. (1736–1813) og Sabina Margaretha Rosenstand-Goiske (1743–1809).

R.-G. blev student 1789 fra Roskilde og cand. jur. 1793. Han var derefter nogle år fuldmægtig hos sin farbror, højesteretsadvokat Peder *Rosenstand-Goiske og hos højesteretsadvokat J. L. Rottbøll. 1796 blev han auditor ved sjællandske infanteriregiment, tog 1800 sin afsked og blev s.å. udnævnt til højesteretsadvokat. Han var 1801–02 medlem af den kommission der udsendtes til De vestindiske øer i anledning af øernes tilbagelevering af englænderne. 1804 udnævntes han til generalauditor for søetaten og overadmiralitetetsretsassessor, blev 1807 medlem af overkrigskommissionen i sagerne mod general E. *Peymann m.fl. i anledning af Kbh.s kapitulation. 1812 fik han afsked på grund af sindssygdom. Sin lovkundskab og praktiske erfaring lagde han for dagen i sit værk *Krigsret for den danske Landmagt I–II*, 1799–1801 der var den første systematiske fremstilling af den danske militærret. Dette værk og hans med stor flid 1803–05 udgivne samling af *Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve, den danske Krigsmagt til Lands angaaende* for årene 1670–1800, I–IV, i otte bind, skaffede ham navn og autoritet som tidens første militærjurist. □Mal. (Fr.borg).

H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer, 1935 (rev. udg. 1977) 284f. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

Erik Reitzel-Nielsen

Rosenstand-Goiske, Johan Philip Kneyln, 1754–1815, rigsbankdirektør. *6.12.1754 i Kbh. (Frue), †29.5.1815 sst. (Trin.), begr. sst. (Gl.Nic. kgd.). F: professor Peder *R.-G. (1705–69) og Marie B. Kneil (Kneyln) (1718–79). ~1° 29.11.1785 antagelig i Kbh. (Nic.) med Henrica (Henriette) Erichsen, døbt 7.5.1752 i Bergen, †13.2.1790 i Kbh. (Nic.), d. af stadsfysicus i Bergen, dr.med. Johan Gottfried E. (ca. 1713–68) og Anna Thode (1729–66). ~2° 14.11.1797 på Frbg. (Holmens) med Lovise Judith Kaas, døbt 12.2.1766 i Kbh. (Holmens), †6.9.1818 sst. (Trin.), d. af kaptajn, senere kontreadmiral Wolfgang *K. (1724–78) og Frederikke A. Hagen (1743–1831). – Bror til Peder *R.-G. (1752–1803).

R.-G. blev student 1772 fra Roskilde, studerede først teologi men blev 1781 kopist i det vestindisk-guineiske rente- og generaltoldkammer, 1782 fuldmægtig, 1791 sekretær i kollegiets kammerkancelli, 1797 kommitteret, 1809 deputeret, men forlod, bortset fra de vestindiske sager, sin gerning i det nævnte kollegium for i jan. 1813 at blive direktør ved rigsbanken. R.-G. var en dygtig embedsmand der også gerne tjente regeringens bestræbelser ved offentlig litterær optræden; således udgav han 1791 et lille skrift (i øvrigt uden særlig interesse) angående de jyske

Rosenstand-Goiske, Philip

godsejeres adresse. Han var stærkt interesseret i og opfyldt af sin tids typiske ideer. Som god rationalist forsvarede han (i anonyme skrifter) sin svoger Chr. *Bastholm mod angreb; som bidragsyder til bl.a. Minerva og medudgiver af Borgervennen 1792–95 offentliggjorde han mindetaler og indlæg om forskellige spørgsmål; han var en ven af jødernes emancipation og talsmand for en forbedring af negrenes kår i Vestindien, i det hele en velmenende, om end ikke nogen videre skarpsindig eller betydelig skribent. Noget mere betød han ved sin praktiske virksomhed hvor også hans alsidige interesser gjorde sig gældende. Hans interesse for landbruget og bondestanden forklarer at han 1795–97 og 1807–08 var en af landhusholdningsselskabets præsidenter. – Kammerråd 1797. Justitsråd 1805. Etatsråd 1809. Konferensråd 1812. – R. 1811. DM. 1813. □Mal. og to pasteller, alle af Jens Juel (alle Fr.borg). Silhouetklip af J. C. Weitland (Kgl. bibl.). Akvarel.

(P. E. Müller] i Dansk litteraturlid., 1815 493–96. K. L. Rahbek i Dansk minerva I, s.å. 64–84.

*Hans Jensen**

Rosenstand Schacht, Helge, 1897–1978, professor i landbrugsmaskinlære. * 16.4.1897 i Gylling, † 18.2.1978 på Hvidovre hospital, begr. på Frbg. (Søndermarkens kgd.). F: mejeribestyrer Henrik S. (1863–1918) og Mathilde Rosenstand (1867–1946). ~ 4.11.1925 i Skanderup ved Lunderskov med Dagny Hansen, * 18.6.1898 i Magleby sg., Langeland, † 13.11.1966 på Diakonissestiftelsen, d. af mejeribestyrer Simon Peder H. (1868–1934) og Johanne Nielsen (1873–1950).

Efter læreår i praktisk landbrug kom R.S. på landbrugsskole; dernæst, 1919, på landbohøjskolen hvorfra han 1921 blev landbrugskandidat. Gennem kortvarige studieophold ved landbrugsuniversitetet i Halle og Sveriges lantbruks-høgskola i Ultuna stiftede han bekendtskab med internationale landbrugsforhold, inden han fik sine første ansættelser, 1921 som assistent ved Askov forsøgsstation, 1921–22 lærer ved Næsgård agerbrugsskole, 1922–24 assistent hos statskonsulent Anton *Christensen ved institutionen „redskabsprøverne“ og ved landbohøjskolen og til hvervet som lærer ved Testrup højskole 1924–25. 1925–67 var han ansat ved sin gamle læreanstalt; 1925–32 som assistent ved landbrugsmaskinafdelingen, dog med tilknytning til afdelingen for landbrugskøkonomi og mejeriafdelingen, 1932–35 som amanuensis, hvorefter han efterfulgte Anton Christensen som docent i landbrugsmaskinlære, fra 1946 som professor.

På nærmeste hold blev han vidne til hvorledes den tekniske revolution så at sige fra det ene år til det andet tvang landbrugets teknikere og praktiske udøvere til at omstille sig til den fuldstændige mekanisering med alle dens konsekvenser, positive som negative. I eminent grad var R.S. egnet til at formidle denne revolution til de vordende agronomer, eftersom han forenede en sikker tro på teknikken frugtbringende virkninger med en historisk funderet viden om udviklingens gradvise – og evigt gentagende – karakter. Når hans elever fik tingene lidt på afstand indså de nytten af at se den moderne traktorplovs udvikling på basis af plovteknologiens årtusindlange historie. R.S. hengav sig yderst sjældent til teoretiske overvejelser; han så det som sin hovedopgave at undervise. Da han i tale som i skrift udtrykte sig let og utvungent helligede han sig helt fremidlingsarbejdet. Bortset fra lærebøger som *Landbrugsgeografi* I–II, 1929–30 (sammen med N. *Kjærgaard-Jensen) og *Det danske Landbrugs Maskinbog*, 1940–41, udmøntede han sit forfatterskab i artikler i leksika og håndbøger. I Landbrugets ordbog I–II, 4. udgave 1951–52 skrev han en række centrale artikler om plove, harver, mejerimaskiner osv. Sammen med sin efterfølger T. Tougaard Pedersen udgav han 1967 bogen *Landbrugsmaskiner*. 1964 fik han Saxonia-prisen som en anerkendelse for det meget nære samarbejde han gennem årene havde etableret med maskinbranchen. De store maskindemonstrationer på Bellahøj-skuerne var også et resultat af hans virksomhed. Men midt i glæden og begejstringen over at se de arbejdsfektive maskin-mastodonter vralt rundt i forevisningsringen glemte R.S. aldrig hensynet til manden på gulvet. En så banal ting som en hjulbør så han helst konstrueret efter de mest moderne principper – og naturligvis forsynet med gummihjul. Han var medlem af en række faglige udvalg og organer såsom udvalget for afholdelse af maskinkursus for landmænd 1935–49, Dansk standardiseringsråd 1937–66, Akademiet for de tekniske videnskaber 1937ff, Kungl. skogs- og lantrbruksakademien 1959ff og landbrugets filmudvalg 1947–64. – R. 1951. R.¹ 1960. □Foto.

P. S.(roubæk] i Ugeskr. for landmænd LXXX, 1935 519. Ugeskr. for agronomer 16.3.1978. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Rosenthal, Esaias Emil Israel, 1851–1920, læge. * 23.9.1851 i Kbh. (Mos.), † 31.3.1920 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: cigarhandler Wulf Esaias Israel (1820–81) og Adeline Rosenthal (1825–97). Navneforandring 24.8.1891. ~ 1.5.1885 i

Kettinge med Tertia Regina Oline Kierulff, * 18.8.1863 i Slagelse, † 20.7.1939 i Hellerup, d. af købmand og proprietær Carl Christian Gottfred K. (1818–81) og Inez Frederikke Amalie Nagel (1827–67).

R. blev student 1868 fra v. Westens institut og medicinsk kandidat 1875. Efter omfattende hospitalstjeneste bl.a. på børnehospitalet i Rigsgade *disputerede* han 1882 for doktorgraden med *Studier over Pleuritis hos Børn*, et arbejde der viste de to emner han senere med forkærlighed dyrkede: børnesygdomme og brystsygdomme. 1882 blev han reservelæge ved kommunehospitalets afdeling 2 hos Andreas Brünnicke, senere afdelingslæge ved Kbh.s poliklinik hvoraf han var medstifter, først ved børneafdelingen, senere ved den medicinske afdeling, og virkede her 1884–96 da han blev overlæge ved kommunehospitalets medicinske afdeling 2, hvilken post han indehavde til sin død. – R. var overordentlig flittig og belæst og gik fuldstændig op i sin lægegerning. I begyndelsen virkede han som privatdocent – holdt bl.a. skrivøvelser for studenterne – og senere som overlæge var han en god lærer for studenter og yngre læger, idet han lærte dem nøjagtighed i undersøgelsen af patienterne og gav dem interesse for terapien samt respekt for lægegerningens ideelle side. Foruden sin doktordisputats skrev han kun én større afhandling, nemlig afsnittet om lungesygdomme i *Lærebog i intern Medicin* (1917; 3. udg. 1928), men adskillige mindre afhandlinger særlig om hjerte- og brystsygdomme. En artikel om hæmoptyse fremkom først efter hans død (i *Ugeskrift for Læger*, 1920). Han var den første der i Danmark indførte badebehandling og anden fysisk terapi ved hjertesygdomme.

1905–08 var han formand i Selskab for fysisk terapi og diætetik. Han var korresponderende medlem af Société de thérapeutique fra 1899 og medlem af redaktionskomiteen for *Revue internationale de la tuberculose* fra 1902, endvidere medredaktør af *Nordiskt medicinskt arkiv* fra 1898 og redaktør af *Nordiskt medicinskt arkiv* afd. II fra 1907. Han sad i bestyrelsen for Silkeborg vandkuranstalt fra 1904, og i repræsentationen for Vejle fjord sanatorium fra 1904, var formand for sidstnævnte fra 1907; han var endvidere korresponderende medlem af det internationale bureau til tuberkulosens bekæmpelse, medlem af cancerkomiteen, af bestyrelsen for Dronning Louises børnehospital samt af International kongreskomité for fysioterapi (1907–13). Han havde en omfattende praksis og var meget afholdt af patienter og kolleger. – Tit. professor 1902. – R. 1913. □Mal. af Knud Larsen, 1921 (Kbh.s kommuneshop.). Buste. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1882* 49f. – Victor Scheel i *Ugeskr. for Læger* LXXXII, 1920 490f. Fr. Tobiesen i *Hospitalstid.* LXIII, s.å. 238f. – *Levnedsberetning* i ordenskapitlet.

*Axel Borgbjærg**

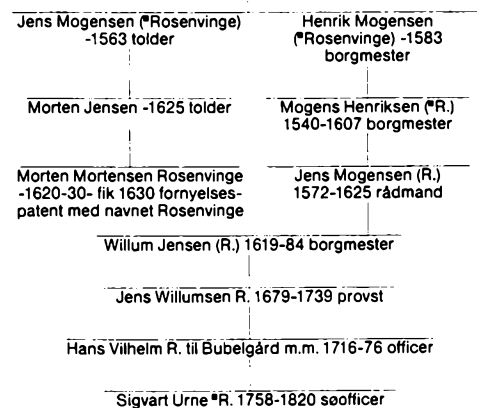
Rosenvinge

Adel.

Danm.s adels årbog LXXII, 1955 II 25–99.

Nils G. Bartholdy

Mogens Jensen Skriver - 1528 foded på Bergenhus, borgmester i Helsingør adlet 1505

Rosenvinge, Henrik Mogensen, † 1583, borgmester, Øresundstolder. F: borgmester i Helsingør Mogens Jensen R. († 1528) og Anna Pedersdatter. ~ 1° ca. 1539 med Karine Villumsdatter Forbes, † senest 1572, d. af borger i Helsingør, senere rådmand i Helsingborg Willum F. († senest 1561). ~ 2° 1572 med Birgitte Mortensdatter Schulte, d. af Morten S. i Flensborg. – Far til Mogens Henriksen *R. Bror til Jens Mogensen *R.

R. tilhørte en af Helsingørs patricierslægter. Om end ikke storkøbmand som Sander *Leiel drev han dog sammen med broderen Jens en anselig handel; de havde således til tider større klædeleverancer til hoffet. – R., der allerede 1544 var blevet rådmand, blev 1555 udnævnt til borgmester. Han kom derved i nær berøring med Øresundstolderen Sander Leiel der allerede i en årække havde været borgmester. Også broderen Jens kom i nært samarbejde med Sander Leiel da han n.å. udnævntes til toldskriver. Da denne højt ansete og betroede mand døde 1560, var de to brødre hans selvsikrevne arvtagere. Det faldt dog foreløbig i broderen Jens Mogensens Rosenvinges lod at blive hans efterfølger i tolderembedet, og R. udnævntes i begyndelsen af 1564. Beg-

Rosenvinge, Henrik Mogensen

ge brødre var i øvrigt blevet taget med på råd, da den nye søret udarbejdedes 1560.

Mens Sander Leiel og Jens Rosenvinge under rolige forhold havde kunnet arbejde på den reorganisation af Sundtoldadministrationen der var påbegyndt med Sander Leiels tiltrædelse af tolderembedet, fik R. det langt mere ubehagelige og ansvarsfulde hverv at fortsætte dette arbejde under syvårskrigens omskiftelige forhold. Hvor meget hans købmandsmoral end har krympet sig derved måtte han i syvårskrigens første år som kongens repræsentant beslaglægge skibe, kræve tvangslån, afpresse mandskab etc. Han fik også det højest ubehagelige hverv 1567 at præsentere skipperne for Peder "Oxes opfindelse: lastetolden, den største toldbyrde man hidtil havde ovet at afkræve de gennem Sundet passerende skibe. Han synes ved denne lejlighed at have optrådt med megen smidighed og selvstændighed og ved at modificere taksterne at have afbødet den store vilkårlighed hvormed den nye told måtte ramme. Også efter syvårskrigen synes han med dygtighed at have bestridt det stadig mere krævede embede. Sine forbindelser i de højeste kredse udnyttede han til at opnå forskellige fordele for sin by, hvis borgmester han forblev indtil 1579 da kongen bevilgede hans afsked fordi hans arbejde som Øresundstolder – der efterhånden også omfattede den finansielle administration af de store byggearbejder på Kronborg – ganske beslaglagde hans tid. Som tolder var R. som sin forgænger forlenet med nogle gårde i Nordsjælland, og allerede på et tidligere tidspunkt havde han noget af Esrum klostres gods i pant.

Kancelliets brevøger 1551–88, 1885–1906. – [Bernt Moe] i Tidsskr. for den no. personalhist. ny r. VI, Kria. 1850 396. Th. Hauch-Fausbøll i Pers. hist. t. 8.r.VI, 1927 254 256 (geneal.). P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 76 457–75. Nina Bang sst. 6.r.VI, 1895–97 530–34. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906.

*Astrid Friis**

Rosenvinge, Jens Mogensen, † 1563 el. 1564, Øresundstolder. F: borgmester i Helsingør Mogens Jensen R. († 1528) og Anna Pedersdatter. ~ Karen Mortensdatter. – Bror til Henrik Mogensen *R.

R. havde vistnok tidligt tilknytning til Helsingør hvor hans forældre har boet eller i det mindste haft faste ejendomme. Morfaderen, den 1474 nobiliterede Peder Hansen, havde været tolder og borgmester i byen. R. var borger dér 1544 da han optrådte som vidne i en trolddomssag. 1551–52 indkøbte han og broderen Henrik et stort parti klæde til kong Christian III. 1551 blev han rådmand, 1556 toldskriver og endelig 1560 –

på statholder Mogens *Gyldenstiernes indstilling – tolder ved Sundtolden. R. viste sig at være en iderig og virkelysten mand der kom til at øve megen politisk indflydelse. Han vanskeliggjorde toldsvig ved skærpet kontrol; undertiden visiterede han personlig de forbipasserende skibe, og hans nidkærhed gav anledning til mange klager. 1560 foranledigede han selv sin tilkaldelse til forhandlingerne med hanseaterne i Odense og indsamlede før forhandlingerne et godt materiale til underbyggelse af det danske standpunkt på Sundtoldens område. Ham tilkommer derfor sikkert en væsentlig del af æren, når traktaten af 25.7.1560 bragte hanseaternes anerkendelse af de sidste års udvidelser og forhøjelse af tolden. S.å. tog R. initiativet til oprettelsen af et dansk fyrvæsen der blev betalt af de søfarende gennem en ny afgift, fyrrpengene, som blev en god forretning for kongen, men vakte nederlændernes uvilje. Da nye nederlandske toldpålæg 1561 gav danske købmænd anledning til bitre klager, besluttede kongen sig – på R.s forslag – til skarpe modforholdsregler. Efter længere tids stridigheder gik nederlænderne med til ophævelse af de sidste gensidige toldforhøjelser; men de måtte modstræbende finde sig i fyrrpengene. Endelig spiller R. en fremtrædende rolle i udarbejdelsen af den nye søret 1560.

Kancelliets brevøger 1551–65, 1885–95. – [Bernt Moe] i Tidsskr. for den no. personalhist. ny r. VI, Kria. 1850 396. Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 2f (geneal.). P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 461f. Poul Colding: Studier i Danms politiske hist., 1939. – Jacob Bircherods saml. til hans families hist., manus. i Kgl. bibl. (Kall fol. 130).

*Poul Colding**

Rosenvinge, Kolderup, se **Kolderup Rosenvinge**.

Rosenvinge, Mogens Henriksen, 1540–1607, borgmester. * 4.6.1540 i Helsingør, † 27.3.1607 i Odense, begr. i Gråbrødre k. F: borgmester Henrik Mogensen *R. († 1583) og Karine Villumsdatter Forbes († senest 1572). ~ Karen Friis, * 29.6.1551, † 1614, d. af rådmand i Odense Jørgen F. († 1566) og Barbara Pedersdatter († 1557).

R. blev student 1555 og boede hos Peder *Palladius, til han 1558 med dennes anbefaling drog til Wittenberg. Efter et ophold i sin fødeby Helsingør nedsatte han sig senere i Odense hvor han 1573 nævnes som rådmand og 1576 som borgmester, hvilken stilling han beklædte i 32 år. Sin betydningsfuldeste gerning havde han fra 1574 som den ene af de to forstandere for Gråbrødre hospital hvor han trådte til på et vanskeligt tidspunkt og med energi og dygtighed bragte orden i sagerne, om end han 1591 selv var kommet bagud og skyldte hospitalet penge. Han hav-

de i øvrigt ejendomme både i købstaden og på landet og nød kronens gunst ved afgiftsfri forlæninger af tiender og gårde. Både ved sin herkomst og sit giftermål hørte han naturligt hjemme i kredsen af de rige patricierfamilier i datidens Odense selv om den stridbare Hans *Mule beredte ham vanskeligheder.

Kancelliets brevøger 1571–1608, 1898–1915. – Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 4 (geneal.). Rasmus Nyerups og Søren Abildgaards antikvariske rejser i Århus stift, 1808 93–97. C. T. Engelstoft i Saml. til Fyens hist. og top. V, 1871 39f. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad I, 1916 59 63–69 71–77 79f 96 100. Sv. Larsen: Gråbrødre hospital og kloster i Odense, 1939. – Jacob Bircherods saml. til hans families hist., manus. i Kgl. bibl. (Kall fol. 130) 314 317–21.

*Hans Knudsen**

Rosenvinge, Sigvart Urne, 1758–1820, søofficer. * 28.4.1758 på Bubelgård, Indslev sg., Fyn, † 9.9.1820 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: major, senere oberstløjtnant Hans Vilhelm R. (1716–76) og Edel Margrethe Gersdorff (1733–1804). ~ 1° 8.3.1792 i Kbh. (Holmens) med Cathrine Petrine Nicoline Stephansen, døbt 27.11.1767 i Kbh. (Helligg.), † 9.12.1792 sst. (Trin.), d. af justitsråd, brygger Laurids Nyeland S. (1737–1807) og Anne Segerslev (ca. 1744–81). ~ 2° 25.9.1796 i Ramløse med Johanne Marie Lakier, * 19.1.1767 i Skælskør, † 12.9.1818 i Kbh. (Holmens), d. af sognepræst, sidst i Ramløse Peter Baggesen L. (1732–1820) og Lucie Thomine Bortigh (1737–1814, ~ 1° 1758 med fuldmægtig Jacob Christensen Quist, † 1760).

R. blev kgl. page 1771 og s.å. kadet, sekondløjtnant 1779, premierløjtnant 1789, kaptajn 1790, kaptajn 1799, kommandørkaptajn 1809 og kommandør 1812. 1780–82 var han med orlogsskibet Wagrien i Ostindien. 1784 var han medstifter af Sø-lieutenant-selskabet. 1785 blev han udset til at oplæres til takkelmesterstillingen, kom derfor til tjeneste på Gammelholm og blev 1798 auskultant i konstruktionskommissionen. 1793–96 var han i udlandet for at studere praktisk takkelvæsen, først på den engelske flåde i Middelhavet og på engelske orlogsværfter, derefter i Frankrig og Holland. Vel udrustet med kundskaber på dette specielle felt vendte han hjem febr. 1796, blev s.å. medlem af konstruktions- og regleringskommissionen og n.å. ekvipagemester på Gammelholm. 1807 havde han på overekvipagemesterens vegne det tunge hverv at udlevere flådens materiel til englænderne efter Kbh.s kapitulation. N.å. blev han takkelmester, hvilken stilling han beholdt til sin død. S.å. sendtes han sammen med kaptajn H. *Holsten og besætninger til to linjeskibe til Antwerpen for at tjene i den franske flåde. R. blev chef for linje-

skibet Pultusk. Forholdene i Scheldeflåden beredte R. mange vanskeligheder. Mandskabet fik ikke udleveret køjetøer, kosten var utilstrækkelig og uegnet for nordboer, løn og kostpenge blev ikke betalt rettidigt. Da R. forgæves havde påtalt disse forhold hos den franske admiral måtte han søge hjælp hos den danske regering. Jan. 1809 kom fra det franske marineministerium ordre til at R. og de danske besætninger skulle afgå til Brest for at gå om bord i Atlanterhavsflåden. De to danske skibschefer nægtede at adlyde ordren der var i strid med deres kgl. instruks. De blev derfor begge arresterede og sat i Antwerpens kastei. Efter seks ugers forløb flyttedes de til Rendsborg, og en måned senere hævdede kongen, der ganske billigede R.s opræden, arresten. Efter hjemkomsten fratrådte R. stillingen som ekvipagemester og var nu udelukkende takkelmester. 1817–18 udgav R. to fortrinlige håndbøger: *Veiledning til Takkelasens Fart og Paalægning* og en vejledning i udførelsen af en del af Holmens arbejde, bøger der anvendtes så længe vi havde skibe med sejlrejsning, og som indbragte ham en kgl. anerkendelse. R. var en dygtig, retsindig og samvittighedsfuld officer. – R. 1809. □Silhouet af J. C. Weitland (Kgl. bibl.).

Dansk litteratur-tid., 1820 663–65. Otto Lütken: De danske på Schelden 1809–13, 1888. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927 17–25. Sø-lieutenant-selsk. 1784–1934, 1934.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rosenørn

(Rang)adel.

E. E. *R. var ~ Mariane Magdalene Clausine Brinck-Seidelin, d. af departementschef L. C. *B.-S. Ingeborg Christiane *R., f. Wormskiold var d. af deputeret Peder *W. Hendes søster Mette Margrethe W. var ~ Carl Gustav *R., og deres datter Christine Marie var ~ Theodor *R.-T.

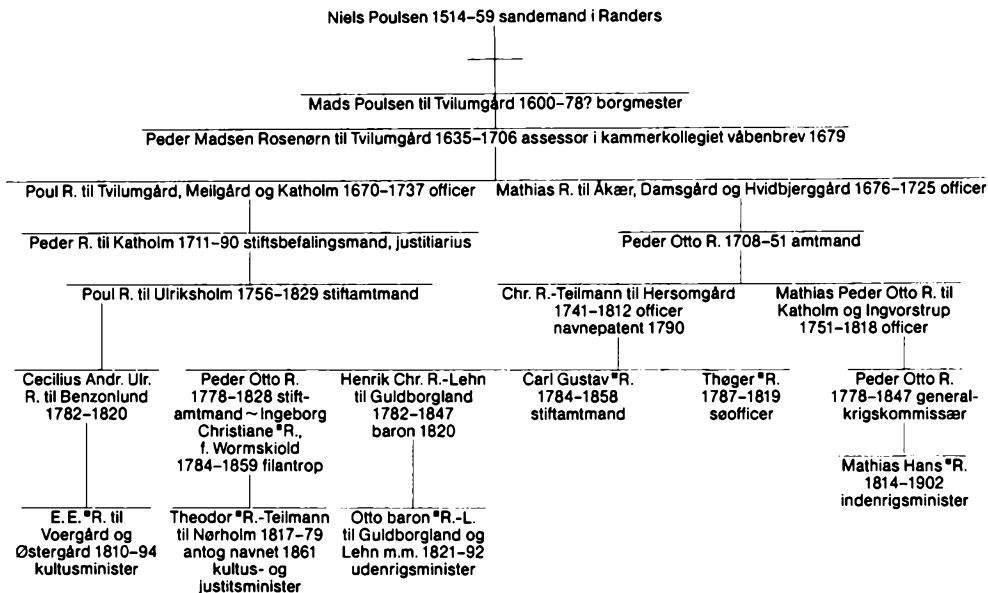
Danm.s adels årbog XLIX, 1932 II 143–69.

Nils G. Bartholdy

Rosenørn, Carl Gustav, se Rosenørn, Thøger.

Rosenørn, Ernst Emil, 1810–94, kultusminister, overpræsident. * 7.11.1810 på Benzonslund ved Holbæk, † 7.8.1894 på Villa Bona i Hillerød, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: godsejer Cecilius Andreas Ulrich R. (1782–1820) og Juliane Marie Schack (1785–1834). ~ 15.4.1845 i Hjørring med Mariane Magdalene Clausine Brinck-Seidelin, * 8.5.1817 i Hjørring, † 16.4.1884 i Kbh. (Frels.), d. af amtsforvalter, senere departementschef, konferensråd L. C. *B.-S. (1787–1865) og Maria E. Krag (1790–1874).

Rosenørn, E. Emil

R. blev student 1830 fra Herlufsholm, cand.jur. 1838, var i udlandet 1838-40 og købte 1841 sammen med to andre Voergård i Vendsyssel som han var enejer af 1865-72. Desuden ejede han 1855-71 Østergård i Salling. 1846 flyttede han til Frbg. hvor han 1862-69 var formand for kommunalbestyrelsen. Han var valgt til folketinget i Vardekredsen 1855-64, sad i rigsrådet 1861-63, var valgt til folketinget i Hjørtinkredsen 1866-69 og var kongevalgt landstingsmand 1879-94. Han tilhørte oprindelig de nationalliberales højre fløj, men kom til at se mere og mere kritisk på partiet. Han udtalte sig 1862 privat med den største mistillid om dets ledende mænd og kaldte sig 1868 national og liberal, ikke nationalliberal. Under grundlovs-kampen 1866 støttede han grev C. E. Frijs og indtrådte sept. 1869 i hans regering som kultusminister. Udnævnelsen vakte forbavelse. Modsat regeringens to tidligere kultusministre P. C. Kierkegaard og Aleth Hansen der havde gennemført loven om valgmenigheder, havde R. i kirkelig henseende konservative anskuelser. Da regeringen imidlertid gik af maj 1870 fik R. ringe lejlighed til at markere sin opfattelse. Kort før sin afgang udfordrede R. ufor-sigtigt venstre. Hånende sagde han 18.5.1870 i folketinget: „Skab i dette Ting en stærk og kompakt Majoritet... Har De dannet en saadan kompakt Majoritet, mine Herrer, saa har De Magten i Deres Hænder, og saa bør De have den“. De ord blev under forfatningskampen hyppigt brugt af venstre som de sidste parlamen-tariske ord fra ministerbænkene. R. fik opfor-

dring fra Christian IX til at danne regering efter Frijs, men afslog det og var 1870-83 overpræsident i Kbh. 1862-73 var han, bortset fra ministertiden, direktør for landbohøjskolen, 1869-94 kurator for Vemmetofte kloster og 1875-93 for Vallø adelige stift. Som landstingsmand fulgte han trofast højre. Dog hørte han som formand for den af J. B. S. *Estrup 1875 nedsatte arbejds-kommission til de konservative arbejdsvenner der modsat de yderliggående liberalister ville statsstøtte til selvhjælp og ønskede lavstvungen genindført. 1884 stillede R. sig i spidsen for den frivillige selvbeskatning til fordel for Kbh.s befæstning. Alt i alt var han en sympatisk embedsmandstype med humant udsyn, stilfærdig og repræsentativ. – Kammerjunker 1841. Kammerherre 1862. Gehejmekonferensråd 1883. – R. 1867. DM. 1870. K². 1872. K¹. 1874. S.K. 1878. F.M.1. 1890. □ Afbildet på tegn. af Constantin Hansen fra 1840erne (Kgl. bibl.). Buste af O. Thielemann udst. 1863. Træsnit af C. L. Sandberg, 1872, og afbildet på gruppebillede i træsnit 1873. Litografi 1876 og litografi af R. Hartnack. Buste af F. E. Ring udst. 1882 (Frimurerlogen, Kbh.). Maleri.

III. tid. 23.6.1872. C. St. A. Bille: Tve års journalistik II, 1876 958. Nationaltid. 9.8.1894. N. Neergaard: Under juni-grundloven II, 1916 (reproud. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger I-VIII, 1920-43. Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danm., 1938 (reproud. 1977) 207 568. De danske ministerier 1848-1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

*Poul Engelstoft**

Rosenørn, Ingeborg Christiane, 1784–1859, filantrop, overhofmesterinde. * 31.7.1784 i Kbh. (Nic.), † 22.4.1859 sst. (Holmens), begr. i Sabro. F: kommitteret i rentekammeret, justitsråd, senere konferensråd Peder *Wormskiold (1750–1824) og Margrethe M. de Teilman (1757–1837). ~ 3.7.1807 på Frbg. med amtmand over Ringkøbing amt, senere stiftamtmand, kammerherre Peder Otto R., * 24.6.1778 på Hersomgård, † 29.9.1828 på Ristrup, s. af kammerherre, major Christian R., fra 1790 R.-Teilman (1741–1812) og Kirstine Marie Wormskiold (1752–1817). – Mor til Theodor *Rosenørn-Teilmann.

C. var den næstældste af syv søskende. Hun fik i hjemmet en omhyggelig opdragelse og tilegnede sig efterhånden en for en dame i 1800-tallets begyndelse usædvanlig dannelse. Hun beherskede hovedsprogene samt italiensk og spansk, havde megen interesse for naturvidenskaberne, især astronomien, var dertil musikalsk og havde en lille poetisk åre. Sin praktiske husmoderdygtighed erhvervede hun sig som amtmandsfrue først på Rindumgård ved Ringkøbing, fra 1821 på Ristrup (Sabro sogn, Århus amt). Efter sin mands død flyttede hun til Sorø 1829 hvor sønnen Theodor var elev i akademiets skole, og hun blev her til hans dimission hvorefter hun tog ophold i Kbh. I Sorø sluttede hun varmt venskab med B. S. *Ingemann og hans hustru Lucie. Ved sin interesse for asylsagen kom hun i forbindelse med den vorde dronning, Caroline Amalie; da denne 1843 efter hamburgeren Amalie Sieveking's forbillede tog initiativet til oprettelsen af Den kvindelige plejeforening som skulle gøre et kristeligt barmhjertighedsarbejde mellem hovedstadens fattige var R. dens første forstander, og hun gik med stor energi og dygtighed op i denne gerning. Dronningen kom til at sætte stor pris på hende og foranledigede at hun fra 1845 blev overhofmesterinde. Hofstjernen hindrede R. i at fortsætte som forstander i plejeforeningen, men hun havde dog som overbestyrer stadig betydelig indflydelse på dens ledelse. – Mest kendt er R. ved sit mangeårige venskab med Ingemann om hvilket en smuk og værdifuld lille brevveksling, udgivet 1881 af V. Heise, vidner. Hun bragte et pust af friskhed ind i hans og Lucies stille tilværelse. Ved sin storliniede, harmoniske personlighed, sit lyssyn og sin faste religiøse livsanskuelse øvede hun navnlig i Sorøtiden en betydelig indflydelse på ham, fulgte hans produktion på første hånd med varm beundring, men også med sund kritik. Hun har således bidraget til at ændre hans syn på Niels Ebbesen-figuren under arbejdet med Prinds Otto af Danmark; hendes astronomiske interesse har sat sig spor i *Stjernebilledernes Symbolik*, 1840 og *Skyhimlen*, s.å.

□ Tegn. af C. Boloros, 1851 (Fr.borg). Mal. af A. Schiøtt udst. 1854, 1855 og 1859 (ekspl. forhen Orebygård og Nørholm), litograferet af I. W. Tegner, 1856. Mal. (forhen Orebygård).

Brevveksl. mellem B. S. Ingemann og fru I. C. v. Rosenørn, ved V. Heise, 1881. – 16. beretn. om den kvindelige plejeforen.s virken, 1859 3–11. A. E. Meinert: Dronning Caroline Amalies kvindelige plejeforen. i dens hist. udvikl., 1893. Kj. Galster: Fra Ahasverus til Landsbybørnene, 1927 60–63. – Papirer i Rigsark.

H. Topsøe-Jensen*

Rosenørn, Mathias Hans, 1814–1902, indenrigsminister, historisk forfatter. * 24.11.1814 i Randers, † 30.3.1902 i Kbh., begr. i Randers. F: ritmester, senere generalkrigskommissær Peder Otto R. (1778–1847, ~ 2° 1822 med Catharina Elisabeth Stemann, 1789–1870) og Eleonore Helleesen (1782–1816). ~ 23.11.1844 i Kbh. (Frue) med Ludovica Emilie Olrik, * 14.6.1815 i Helsingør, † 25.9.1878 i Randers, d. af rådmand, hospitalsforstander, senere justitsråd Holger Ludvig O. (1769–1824) og Anna Sophie Helleesen (1774–1857).

R. blev student 1831 fra Sorø og cand.jur. 1836 hvorefter han 1837 blev ansat i danske kancelli. På en rejse i Tyskland, Frankrig, England, Belgien og Holland 1838–40 studerede han statsret og praktisk politik. 1841 blev han kancellist, 1842 anden protokolfører ved stænderforsamlingerne, 1843 referendar i kabinetssekretariatet og s.å. kommitteret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet. I Sorø havde han været påvirket i liberal retning men kom i Kbh. under stærk indflydelse af sin stedmors far P. C. *Stemann, i hvis hus han en tid boede. Han nærmede sig dennes politiske synspunkter og regnede sig i slægt med engelsk reformvenlig konservatisme, skrev en del artikler i Berlingske Tidende og i pastor H. K. Rasks Dansk Ugeskrift for alle Stænder og udgav 1844 anonymt *Om Hertugdømmernes Forhold til Nationalbanken i Kjøbenhavn*. Han havde imidlertid vanskeligt ved at finde sin plads i tidens brydninger, og dette var ikke uden del i at han 1847 modtog stillingen som stiftamtmand over Island og amtmand i Sønderamt.

Under et ophold i Kbh. udnævntes R. 21.9.1849 til indenrigsminister i novemberministeriet. Han erstattede P. G. Bang hvis syn på en konstitutionel forbindelse mellem Danmark og Slesvig afveg fra hans kollegers, men som i øvrigt også var utilfreds med at han ikke over for dem og rigsdagsflertallet kunne gennemføre en tvangsfæstelse. R. indtog i begge punkter en mellemstilling og søgte at undgå for tæt tilknytning til noget af partierne. I det slesvigske spørgsmål stod han de nationalliberale nærmest, men indså umulighe-

den af at fortsætte deres oprindelige politik. Inden for landbovæsenet var han stemt for moderate reformer og gennemførte 1850 hoveriløvene. Han øvede en del indflydelse i udenrigspolitiske spørgsmål og var den der affattede instrukserne for H. C. *Redtz for Warszawamødet. Under presset fra bondevennerne der ønskede det Bangske fæsteafsløsningsforslag gennemført søgte R. allerede dec. 1850 sin afsked, og han afgik med det samlede ministerium juli 1851. Han var derefter 1852–53 konst. kabinetssekretær, 1854 chef for Statistisk bureau, 1854–85 amtmand i Randers, 1859–1901 kommissarius for de jyske statsbaner, hvortil efterhånden kom en række privatbaner. Han var 1849–52 folketingsmand for Roskilde, 1852–53 for Søndervinge, 1853–54 for Kbh.s 3. kreds, 1856–61 medlem af rigsrådet. Han tog del i kampen mod Ørsted og var en tid formand for rigsrådets finansudvalg. 1884 stillede han sig som høremand til folketinget i Randers. Han afslog 1856 stillingen som overpræsident i Kbh. og 1860 D. G. *Monrads tilbud om indenrigsministerposten. Han havde allerede som ung vist sin historiske interesse ved som Stekmanns befuldmægtigede at redde en del af J. S. v. *Møstings arkiv fra undergang; senere syslede han med studier over middelalderens historie og udgav 1873–1901 i to bind en righoldig materialsamling til Niels Ebbesens tids historie. Han var J. P. *Traps rådgiver og medarbejder ved værket om Danmark. 1865–95 var han bestyrelsesmedlem i Selskabet for jydsk historie og topografi, 1885–1901 formand for Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie. 1888 udgav han *Løseblade af Livsminder*, hvori han bl.a. giver en noget gunstigere dom over Frederik VII end J. N. *Madvig, og 1893 pseudonymt pjecen *Jacob Scavenius og Lars Dinesen*. – Kammerjunker 1838. Kammerherre 1850. Gehejmekonferensråd 1885. – R. 1847. K². 1852. DM. 1862. S.K. 1871. □Mal. af F. Storck ca. 1826 (Randers mus.), af frk. Storch (sst.) og af Ellen Daugaard (sst.). Litografi 1856 og af I. W. Tegner, 1880, efter fotografi. Foto.

Kilder. M. H. R.: *Løseblade af livsminder*, 1888. Danske mag. 7. r. I, 1934–36 226–66 282–86 304–09 (breve fra C. F. Wegener). Danske politiske breve, udg. Povl Bagge m.fl. I–IV, 1945–58.

Lit. Elisabeth Rosenørn i Fra Randers amt XVIII, 1924 41–61; XIX, 1925 70–84; XX, 1926 61–83; XXI, 1927 44–77 (familieindr.). Poul Reitzel sst. XXIX, 1935 73–103. Samme: *Blade af en slægts hist.*, 1932. N. Neergaard: *Under junigrundloven I–II*, 1892–1916 (re-proudg. 1973). Dansk adelsblad IV, 1914 41f. Gehejmerrådinde Andræs politiske dagbøger, udg. Poul Andræs II, 1916. A. F. Kriegers dagbøger I–VIII, 1920–43. H. G. Olrik i Soranerbl. XI, 1926 35–37. Alb. Olsen: *Studier over den da. finanslov 1850–64, 1930 188.*

Papirer i Rigsark.

*Povl Engelstoft**

Rosenørn, Thøger Emilus, 1787–1819, søofficer. * 15.5.1787 på Hersomgård, † 20.8.1819 på Atlanterhavet. F: kammerherre, major Christian R., fra 1790 R.-Teilmann (1741–1812) og Kirstine Marie Wormskiold til Nørholm (1752–1817). Ugift.

R. blev kadet 1802, sekondløjtnant med Gerners medalje 1805, premierløjtnant 1811 og kaptajn-løjtnant 1818. Han var med fregatten Fylla i Vestindien 1806–07 på det sørgelige togt hvor en stor del af besætningen og de fire ældste officerer døde. Efter hjemkomsten var han aug.-sept. 1807 chef for en kanonbåd ved Kbh.s defension og n.å. chef for kongebåden Søormen der sammen med briggen Fama efter en heltemodig kamp med en overlegen styrke på Nyborg fjord 9.8. måtte overgive sig, hvorefter de kom i engelsk fangenskab. Efter at være udvekslet vendte han tilbage til Danmark 1.3.1809 og ansattes ved kanonbådsflotillen i Storebælt. Efteråret 1810 blev han chef for den fra englænderne erobrede, meget velsejlende kutter Alban. Med denne sendtes han til Norge, hvorfra han maj n.å. afgik mod Englands kyst for at kapre engelske skibe. Han mødte imidlertid her en engelsk orlogsbrig og måtte efter en hård kamp 11. s.m. overgive sig efter at have ødelagt kutteren. I sin rapport til admiralitetet om kampen fremhæver han „sit udsøgte mandskab“ der viste megen lyst og god vilje, hvorfor han anbefaler disse „sjældne folk“ til hurtig udveksling. Efter anden gang at have været i engelsk fangenskab kom han hjem foråret 1812 og ansattes ved Fladstrands flotille hvor han n.å. som chef for kanonbåden Prøven havde en heldig affære mod en engelsk konvoj. 1815–17 var R. indrulleringsofficer i Nakskov. 1817 sendtes han til Vestindien for at overtage kommandoen over skonnerten St. Thomas. Efter at have ført skonnerten som stationsskib ved Dansk Vestindien fik han 1819 ordre til at gå til Kbh. med denne. Under en hård storm i Atlanterhavet blev R. slået over bord af en sø og druknede. Han var en kundskabsrig, dristig og djærv officer. – Broderen **Carl Gustav R.**, * 14.12.1784, † 27.6.1858, blev cand.jur. 1804, gjorde tjeneste i kancelliet og var 1811–12 medlem af priseretten i Århus. 1814–25 var han byfoged i Varde og herredsfoged i Øster og Vester (Horne) herreder. Efter 1825–26 at have været amtmand over Skanderborg amt, 1826–28 over Vejle amt blev han stiftamtmand over Århus stift og amtmand over Århus amt til sin afsked 1836. Han var medlem af Viborg stænder og 1936 forsamlings vicepræsident. Kancellisekretær 1808. Justitsråd 1821. R. 1828. DM. 1836. K. 1840. – R. 1809. □Min. (forhen Orebygård).

J. P. With: Danske og norske søheltes bedrifter, 1819 72f 221f. H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts hist. 1700–1814, 1852. Ingeborg Kristiane Rosenørn-Teilmann: Lidt om Nørholm og dens beboere, 1895 (2. opl. 1909) 15f. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder I, 1908. C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske farvande 1807–14, 1915 125–33. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–45. Orlogsfarten I–II, 1950 430–45.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rosenørn-Lehn, Otto Ditlev, lensbaron, 1821–92, godsejer, udenrigsminister. * 28.5.1821 på Orebygård, † 21.5.1892 i Kbh. (Holmens), begr. i Tårs. F: major, senere oberst, baron Henrik Christian R.-L. (1782–1847) og Christiane Henriette Barner til baroniet Guldborgland (1788–1860, ~1° 1804 med kammerherre, baron Otto Ditlev Kaas-Lehn til Nedergård, 1772–1811). Ugift.

R.-L. gik i Vordingborg skole og blev student fra Sorø 1841. Nogen embedseksamen forsøgte han ikke at få. Ved faderens død overtog han driften af moderens baroni Guldborgland med bolig på Orebygård ved Saksøbing. Siden erhvervede han godset Rössjöholm i Skåne og Årup og Kidding i Nordslesvig. Dermed var han en af landets største godsejere. R.-L. var en samvittighedsfuld godsherre der både fulgte med i den tekniske udvikling og sørgede godt for sine mange undersåtter. Trods sine udpræget konservative anskuelser var han vellidt på egnen og fik talrige tillidshverv på Lolland. Han blev således medlem af amtsrådet og af amtets skoleråd og jernbaneråd. Efter et ophold i Rom 1860–61 blev han interesseret i kunst og udøvede de følgende år en rig virksomhed som mæcen for danske kunstnere. 1870 udnævntes han til direktør for den kgl. malerisamling på Christiansborg. 1874 blev han desuden direktør for kobberstiksamlingen. – Tilliden til den store godsejer førte også R.-L. ind i landspolitiet. 1864 valgte han til rigsrådets landsting, 1866 til rigsdagens landsting hvor han fik sæde indtil sin død. Han stod godsejerkredsen omkring Oktoberforeningen nær, fik politiske hverv inden for bevægelsen, men spillede ingen aktiv rolle i dens opkomst og senere opløsning. Men den uselviske og samvittighedsfulde udførelse af de hverv der pålagdes R.-L. førte ham videre. I maj 1870 blev han til alles, men formentlig navnlig til sin egen store forbauselse udnævnt til udenrigsminister som afløser for den meget dygtige og aktive grev C. E. Frijs. Den ny konseilspræsident, Ludvig Holstein, ønskede en godsejer som udenrigsminister for at undgå at give embedet til en af de national-liberale hvis politik forud for 1864 stadig huskedes. Skønt R.-L. hverken havde nogen uddannelse, nogen egentlig interesse eller noget talent som

politiker blev han en agtet udenrigsminister som kom til at besidde ministerembedet i hele 22 år, bortset fra en mindre afbrydelse juni-oktober 1875. Ingen anden dansk minister har bevaret embedet så længe. Når R.-L. fandt sig godt til rette på posten, skyldtes det to egenskaber hos ham. For det første havde han et tillidvækkende væsen og en godsejers sunde fornuft. For det andet var han loyal over for de andre ministre og underkastede sig helt sin departementschefs suveræne dygtighed og overlegenhed i udenrigspolitik. Departementschef P. Vedel dækkede på sin side helt loyalt over sin foresattes tydelige uvidenhed om politik og udenrigspolitik. Mellem de to mænd bestod da gennem de mere end to årtier et tillidsforhold der var uden misstemninger. Vedel fik frie hænder i udenrigspolitik mod at dække over sin ministers uduelighed og R.-L. kunne prise sig lykkelig for en embedsmand som Vedel og i øvrigt hellige sig sin godsdrift.

Som udenrigsminister fik R.-L. dog en dramatisk debut. Kort efter hans tiltrædelse udbrød den fransk-tyske krig. P. Vedel var bortrejst og R.-L. måtte da i den indledende fase personligt tage stilling til den ganske stærke stemning i Kbh. for at gå med på fransk side. Under det voldsomme indenrigspolitiske opgør mellem højre og venstre efter 1875 holdt R.-L. sig helt i baggrunden. Men hans fulde samhørighed med højres godsejergruppe var klar og han gav da også i det skjulte både praktisk og økonomisk støtte til partiet. – R.-L. indtager en meget stor plads i dansk historie trods de meget store embeder han beklædte. I udenrigspolitik blev han sat helt i skyggen af P. Vedel. I indenrigspolitik repræsenterede han den gruppe storgodsejere som uden at tænke dybere over det stillede sig pligt-opfyldende til rådighed som kongemagtens beskyttere over for de liberale „angreb“. – R. 1864. DM. 1867. K². 1870. K¹. 1871. S.K. 1874. □ Mallet som barn af Ingeborg Christiane Rosenørn, f. Wormskiold. Afbildet på træsnit af ministeriet Fønnesbech 1877. Træsnit 1878. Tegn. af H. Olrik (Fr.borg), forarbejde til mal. af samme af statsråd 1878 (Chr.borg). Afbildet på litografi af statsrådet 1884 og på tegn. af K. Gamborg af statsråd 1888. Skitse af P. S. Krøyer (Hirschsprung) til mal. af samme, 1891 (St.mus.). Buste af Niels Høegh udst. 1893. Mal. af H. Siegmundfeldt, 1894 (forhen Orebygård). Foto.

O. R.-L.: Optegnelser, ved Sv. Houmøller, 1960 og Spredte barndomsinder fra Oreby og Rössjöholm, 1981. – H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 476–79. G. L. Grove i III. tid. 12.6.1892. A. F. Krieger: Dagbøger III–VIII, 1921–43. Aage Friis: Danm. ved krigsudbruddet 1870, 1923 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. april

Rosenørn-Lehn, Otto

1923. Viggo Sjøqvist: Peter Vedel II, 1962. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. – Papirer på Orebygård.

Kristian Hvidt

Rosenørn-Teilmann, Christian Peder Theodor, 1817–79, godsejer, minister. * 17.9.1817 på Rindomgård ved Ringkøbing, † 10.1.1879 på Orebygård, begr. i Torstrup ved Varde. F: amtmand, kammerherre, senere stiftamtmand i Århus Peder Otto Rosenørn (1778–1828) og Ingeborg Christiane Wormskiold (Ingeborg Christiane *Rosenørn, 1784–1859). ~ 11.7.1850 på Nørholm med Christine Marie Rosenørn, * 4.12.1821 i Varde, † 20.12.1852 i Fredericia, d. af byfoged i Varde, senere stiftamtmand i Århus Carl Gustav R. (1784–1858) og Mette Margrethe Wormskiold (1786–1858).

R.-T. blev student 1835 fra Sorø akademi, cand. jur. 1841, volontør, fra 1845 auskultant i rentekammeret, var 1847–48 tilknyttet stiftamtet i Maribo, 1849 konstitueret amtmand på Bornholm og 1850 konstitueret sekretær hos indenrigsminister M. H. Rosenørn. 1851 blev han borgmester i Fredericia og var 1853–59 herredsfoged i Skads herred. Ifølge sin faster Ingeborg C. R.-T.s testamentariske bestemmelse overtog han stamhuset Nørholm ved Varde ved hendes død 1861 og dermed pligt til at føre navnet Teilmann. R.-T. var en fremragende dygtig godsejer hvis 18-årige ledelse af stamhuset satte sig dybe og varige spor. Fæstegodset afhændedes og godsets drift moderniseredes. R.-T. foretog omfattende plantninger der efter hans død fortsattes efter hans planer og blev et betydningsfuldt led i den jyske hedeplantning. Samtidig tog han levende del i politik og var 1859–66 medlem af landstinget for 11. kreds, 1861–66 af rigsrådet og 1868–79 kongevalgt landstingsmand. Han tog i sine første rigsdagsår livlig del i debatten om juridiske og agrariske spørgsmål, bl.a. fæstesagen. Efter 1864 arbejdede han nært sammen med de nationale godsejere, studenterkammeraten og vennen fra Sorøtiden C. E. *Frijs, C. A. *Fonnesbech, G. F. O. *Zyphen-Adeler, J. B. S. *Estrup og Erik *Skeel. I modsætning til den ældre generation af godsbesiddere der havde holdt sig tilbage fra politik efter 1848 gik de nationale godsejere aktivt ind som opposition mod de nationalliberale. R.-T. var medforlagsstiller til Estrups forslag til landstingets sammensætning 1865 hvorefter jordbesiddelse skulle være grundlaget for valg af flertallet af landstingsmænd, ikke pengeindtægt og slet ikke den indtægt der havde „sin kilde i selve statskassen“ hvormed de nationalliberale professorer og embedsmænd sattes på plads.

R.-T. var med sin juridiske viden og skoling en af Frijs' hovedstøtter i kampen for den reviderede grundlov og overtog kultusministeriet i hans regering 1865. Desuden fungerede han som justitsminister fra aug. 1866 under C. *Leunings sygdom og overtog efter hans død hans portefølje sept. 1867 idet han afgav kultusministeriet undtagen Det kgl. teater til P. C. *Kierkegaard. Han nedsatte teaterkommissionen der resulterede i Det kgl. teaters nye bygning 1874 og gennemførte love om æresoprejsning og sagfører-virksomhed. Valgmenighedsloven havde hans personlige sympati, men han ville ikke have haft den gennemført før en kirkeforfatning var realiseret. Aug. 1868 gik R.-T. af som minister af helbredshensyn. Han var medlem af bestyrelsen for landbygningernes brandforsikring og fra 1871 af Privatbankens råd og fra 1876 af hedeselskabets repræsentantskab. Han var almindelig anset som en retlinet, samvittighedsfuld mand med ægte samfundsfølelse. – Kammerjunker 1846. Kammerherre 1862. – R. 1865. K¹. 1866. DM. 1868. □Mal. af A. Schjøtt, 1856 (Nørholm). Afbildet på træsnit af ministeriet Frijs 1865 af H. P. Hansen, 1866. Buste af Nicolai Schmidt, 1871 (Ribe mus.). Træsnit 1879. Foto.

N. Neergaard: Under junggrundloven I–II, 1892–1916 (reproddg. 1973). Ingeborg Kristiane Rosenørn-Teilmann: Lidt om Nørholm og dens beboere, 1895 (2. opl. 1909) 24–30. A. F. Krieger: Dagbøger III–VIII, 1921–43. Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924. Bj. Kornerup i Kirkehist. saml. 6. r. I, 1933–35 689; sst. 701–04; II, 1936–38 190 207 208 211 212 213 215 (H. Martensens visitatsdagbøger). Bj. Kornerup i Pers.hist. t. 10. r. IV, 1937 76 78–81 (heri brevveksl. med Martensen). De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Rosing

Der findes flere slægter ved navn R., uden at slægtskab mellem disse har kunnet påvises.

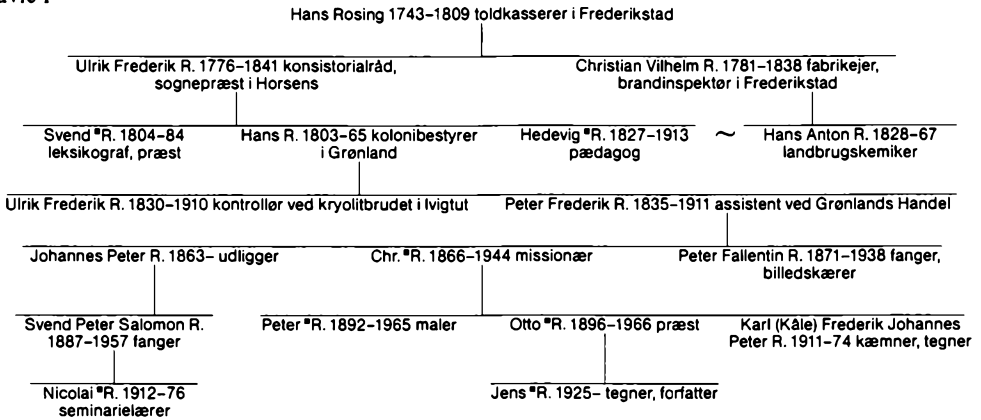
I. En slægt der føres tilbage til sognepræst i Vefsen, Tromsø stift, Rasmus Clausen R. (–1626) hvis sønnesøn, biskop over Akershus stift Hans R. (1625–99), var oldefar til toldkasserer i Frederikstad Hans R. (1743–1809).

II. En slægt der ligeledes føres tilbage til Nordnorge, nemlig til sognepræst i Hammerfest Michel Torrisen R. (1727–79).

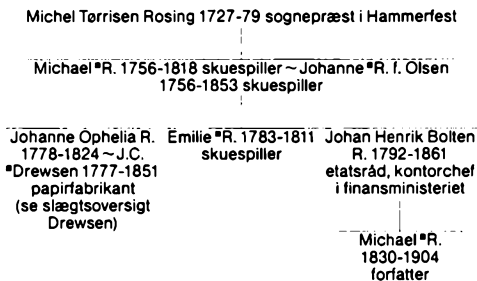
(I) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 897–903. Samme i Genealogisk t. VII, 1913 41–53. E. A. Thomle i Norsk t. for genealogi II, Kria 1920 221–37. (II) Robert Neiiendam: Rosingiana i Pers.hist.t. 13.r.1, 1952 28–48.

Hans H. Worsøe

Tavle I

Tavle II

Rosing (ved dåben Rossing), Hans Christian Theodor, 1866–1944, missionær. * 20.12.1866 i Kbh. (Fødsst.), † 27.8.1944 i Ritenbenk, Diskobugten. F: assistent i grønlandske handel Peter Frederik R. (1835–1911) og jordemoder Haldora Helene Margrethe Caroline Petrusen (1842–1901). ~ 6.7.1890 i Sukkertoppen med Malene Karoline Klara Kreutzmann, * 2.4.1869 i Kangamiut, Sukkertoppen distrikt, † 6.9.1943, d. af udstedsbestyrer Jens K. og Amalie. – Far til Otto *R. og Peter *R.

R. kom som ganske lille med sin mor der var i Danmark på jordemoderuddannelse hjem til Grønland hvor han efter konfirmationen blev optaget på Godthåb seminarium 1882 og dimitteret herfra 1888. Han ansattes som kateket ved udstedet Atangmik, men blev i kraft af sine specielle pædagogiske evner kaldt tilbage til Godthåb hvor han bl.a. virkede som lærer ved seminariet. 1901 blev han overkateket for Godthåb distrikt. – R. havde tidligt haft interesse for missionen i Østgrønland der var begyndt med F. C. P. *Rüttel, og da han hørte at denne af helbredsgrunde ville trække sig tilbage, ansøgte R. om at blive hans efterfølger. 1903–04 opholdt han sig da i Danmark hvor han blev ordineret og forbe-

redt på sit fremtidige arbejde. Gennem sin ordination var R. med til at skabe en tradition der åbnede de grønlandske præsteembeder for seminarieuddannede kateketer. – R. havde på mange måder rige forudsætninger for at løse den opgave der ventede. Vokset op i et dobbeltsproget hjem havde han kendskabet til begge kulturer i vuggegave. I seminarietiden blev han påvirket af sine lærere med en alvorlig kristendom, og under opholdet i Kbh., hvor han boede hos pastor Chr. *Rasmussen, Knud *Rasmussens far, vakte endnu mere hans interesse ikke blot for missionsgerningen, men også for dens kulturelle perspektiver. Som missionær virkede han derefter i Angmagssalik 1904–22. Året før sin hjemrejse døbte han de sidste udbøbte østgrønlændere – i 200-året for Hans *Egedes ankomst til Grønland. Missionsarbejdet fortsattes ved hans afrejse af hans to sønner, først Peter Rosing til 1936 og derefter Otto Rosing.

Straks efter sin ankomst begyndte R. at sætte sig ind i den østgrønlandske tankegang og kultur og erhvervede sig hurtigt et fint kendskab hertil, som lettede ham arbejdet som præst og bidrog til, at befolkningen kunne foretage overgangen til en ny religion uden noget skæbnsvangert opgør med gammel sædvane. Som andre missionærer i Grønland forenede R. på mærkelig måde denne interesse med sin glødende missionsiver og sin aggressive holdning til hedenskabens repræsentanter, en holdning der dog mildnedes i de senere år. I alle tilfælde vandt han befolkningens fulde tillid gennem sin helhjertede indsats og menneskelige kvaliteter. – Allerede 1906 udgav R. en skildring af den østgrønlandske kultur og mission på grønlandsk for at fortælle sine landsmænd i Vestgrønland om de nye folkefæller. Bogen, *Tunuamiut*, blev 1946 udgivet på dansk under titlen *Østgrønlændere*, oversat af

Rosing, Christian

sonnen Kåle og med biografiske noter om R. ved W. Thalbitzer. Bogen er et værdifuldt kilde-skrift til den gamle østgrønlandske kultur, selv-om den ihærdige missionær skinner stærkt igen-sammen sammen med den kyndige og grundige iagt-tager. R. var i besiddelse af et betydeligt kunst-nerisk talent, og flere af hans børn gjorde sig si-den gældende som betydende kunstnere, således Otto og Peter samt Kåle (1911–74) der blev den første grønlandske kæmner og udmærkede sig ved sine linoleumssnit. Han udgav 1970 bogen *Aliortut* – sælsomme historier fra Grønland med episoder og kulturbilleder fra samtiden og for-tiden, illustreret med egne tryk og tegninger. – R. 1937.

C. W. Schultz-Lorentzen i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1945, 1948 125f. Jul. Olsen i Medd. fra den grøn-landske kirkesag, 1962 nr. 98 9–12. Sigrid Bugge sst. 1967 nr. 104 5–46 fl.st. – Levnedberetning i ordenska-pitlet.

Mads Lidegaard

Rosing, Emilie, se Rosing, Michael, 1756–1818.

Rosing, Hedevig Sophie, 1827–1913, forfatter, pædagog. * 16.5.1827 i Horsens, † 30.11.1913 i Oslo, begr. sst. F: sognepræst, senere konsistori-alråd Ulrik Frederik R. (1776–1841, ~ 1° 1801 med Anne Christine Klingberg, 1771–1821, ~ 1° 1790 med kopist i hof- og stadsretten Nikolaus Andreas Dahl, 1760–96) og Ursula Sophie de Lasson (1786–1838). ~ 22.9.1865 i Ås, Norge, med lærer i agrikulturkemi, cand.polyt. Hans Anton Rosing, * 7.8.1828 i Fredrikstad, Norge, † 29.3.1867 i Ås, s. af skibsfører, senere fabrik-ejer og brandinspektør Christen Vilhelm R. (1781–1838) og Margery Vibe Scheel (1798–1866).

Efter i en årrække at have tjent som privatlærer tog R. 1860 lærereksamen og blev ansat ved Kbh.s skolevæsen hvor hun blev i fem år. 1865 kom hun til Norge på et familiebesøg og ægtede sin fætter der skønt syg og sengeliggende funge-rede som lærer ved Ås højere landbrugsskole. Efter hans død fik hun ansættelse ved folkesko-len i Kristiania (Oslo) som hun 1872 forlod for at overtage en lærerpost ved Balchens døvstum-meskole. Under sit arbejde her fattede hun den plan selv at oprette en skole for døvstumme, og efter at hun i sommeren 1880 med offentlig un-derstøttelse havde foretaget en rejse til en række lande og deltaget i en international kongres i Milano til fremme af de døves vel, åbnede hun 1881 i Kristiania med statsilskud en skole for døve, grundet på den rene talemethode. Hun be-styrede denne skole til 1895 da hun fratrådte, idet stortinget bevilgede hende en årlig pension

på 1200 kr. R. nød stor anseelse i Norge. Hun var således som eneste kvinde medlem af den af minister Johan Sverdrup 1885 nedsatte kommis-sion til udarbejdelse af en ny skolelov og med-lem af en af kirke- og undervisningsdepartemen-tet nedsat komité til kontrol af taleledendes un-dervisning.

Ved siden af sin skolevirksomhed havde R. en betydelig produktion som forfatter. Af sin mands breve og optegnelser udgav hun to sam-linger: *Ungdomstid og Reiseliv*, 1869 og *Anton Rosings Alvorsliv*, 1871. Desuden skrev hun, mest i norsk Folkevennen, en række skildringer af folkeliv og historie, fx livet på de engelske fan-geskibe (*Prisonlivet*) 1807–14 hvor hendes far havde været præst. Stor succes havde hun med to skolebøger: *Barnets første bog*, 1879 der præ-mieredes ved sin fremkomst og oplevede en snes udgaver og *Veiledning ved undervisning i samti-dig læsning og skrivning efter lyd- og stavemetho-den*, s.å. Endelig skrev hun flere afhandlinger om døvstummes undervisning, fx i årsberetnin-gerne fra hendes taleskole 1885–95. I dagspres-sen søgte hun at vække interesse både for nor-male og døvstumme børns undervisning, for læ-rerinders stilling, for bedre kvindelig uddannelse og for kvinders stilling i samfundet. Hun var et virksomt medlem af landskvindestemmeretsfore-ningen i Norge. 1907 fik hun tildelt medaljen for borgerdåd i sølv. – Halvbroderen Svend R., * 4.12.1804, † 22.12.1884, blev student 1825, cand.teol. 1831 og efter nogle år som lærer i eng-elsk blev han 1849 sognepræst i Vistofte ved Århus, 1860 i Magleby på Møn. Han udgav et par lærebøger i engelsk og 1853 *Engelsk-dansk Ordbog* (7. oplag 1899) der var sin tids standard-værk.

Norsk skoletid., Kria. 1894 416 (jubilæumsnr.). Lars A. Havstad i Nyt t. for abnormvæsenet IV, 1902 5–9. Mor-genbladet Kria. 1.12.1913.

*Chr. Buur**

Rosing, Jens, * 1925, tegner, forfatter. * 28.7.1925 i Jakobshavn. F: pastor Otto *R. (1896–1965) og Sara Siegstad (* 1900). ~ 13.5.1952 med Dagny Nielsen, * 11.2.1928, d. af overpostbud Niels N. (1894–1977) og Johanne Pedersen (1901–76).

Efter realeksamen i Danmark 1944 ansattes R. i Den kgl. grønlandske handel til 1946 og blev derefter til 1950 uddannet på akademiet for fri og merkantil kunst og på kunstakademiets ma-lerskole. Efter en rejse til Nordøstgrønland 1949 tog R. til Lapmarken hvor han de følgende to år lærte sig tamrenavl ved at leve som renvogter blandt sameerne. Efter en ekspedition til Vest-grønland for at finde egnede lokaliteter til ren-avl indførte han 1952 nogle hundrede tamrener

fra Finmarken til Godthåbsfjorden og indførte dermed et nyt erhverv i landet. Renforsøget udviklede sig godt og blev ledet til 1959 af R., som derefter tog ophold i Danmark og helligede sig sin kunst. – I de følgende år deltog han i flere ekspeditioner med Nationalmuseet til Grønland og havde en væsentlig andel i kortlægningen af bl.a. Sarqaqkulturens udbredelse i Midtgrønland. 1976–78 fungerede han som leder af Grønlands landsmuseum og var som sådan ansvarlig for afdækningen og transporten af de berømte mumiefund fra en hule i Umánaqfjorden som han har beskrevet og illustreret i sin bog *Himlen er lav*, 1979. R. har udgivet en lang række bøger og illustreret endnu flere. 1954 kom *Den dragende flok* om renvogtårerne i Norge, 1960 *Ismar-dik, den store drabsmand* der ligesom *Sagn og saga fra Angmagssalik*, 1963 og *Kimilik*, 1970 er baseret på stof fra Østgrønland, til dels faderens og bedstefaderens indsamlede materiale. 1973 kom *Ting og undere i Grønland* om nordboerne, som flere andre af bøgerne gennemillustreret i farver, med tegninger og akvareller. Det gælder også *De store konger* fra 1976, indeholdende europæiske historier som de har udviklet sig i grønlandsk overlevering. Desuden har R. udgivet flere mindre tryk og bibliofiludgaver med motiver fra landets historie og fauna. Bøgerne er præget af hans fortællertalent og dybe indfølelse med sit hjemlands kultur.

R. er dog nok bedst kendt som maler og tegner. Blandt hans ret få malerier er *Havets Moder* af den grønlandske „modergudinde“ kommet som frimærke. Men det er især som tegner R. har udfoldet sig, dels i sine egne bøger, dels i en lang række andre, skolebøger, historiske og zoologiske værker, fx Finn Salomonsen: *Fuglene i menneskenes land*. Desuden har han i en årrække tegnet de fleste grønlandske frimærker med motiver fra landets historie, fauna og sagnverden. R. forener en pinlig nøjagtighed i etnografiske, arkæologiske og biologiske detaljer med en enkel kraftig streg. Specielt er han uovertruffen i sine skitser af dyr og fugle der ofte har karakter af helt biologiske studier, men samtidig overbevisende kunstnerisk kvalitet. R. arbejder også i andre materialer, fx keramik, og leverede 1963 en udsmykning til seminariet i Godthåb og 1965 en altertavle til Egedesminde ny kirke, forestillende skabelsen med de fire elementer. Desuden har han skabt flere kortfilm, *Umialik* 1967 om den sidste konebåd i Grønland, *Tasiussaq* 1969 samt 1971–72 to film for Den kgl. grønlandske handel, *Emilie fra Sarqaq* og *Havet ved Grønland*. – R. var medlem af bestyrelsen og næstformand i Det grønlandske selskab 1960–74. Modtog Dansk forfatterforenings populærvidenska-

belige pris 1979 og Jakobshavns ærespris; sst. stiftedes et R.-legat. □Foto.

Chr. Berthelsen: Oqaluttualiaatvut taalliaatvullu, ny udg. Godthåb 1976 146–48. Bent Gynter i Nord. kunst og design V, 1978 nr. 2 19–23. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979 207f. Helge Larsen i Grønland XXVIII, 1980 70–80.

Mads Lidegaard

Rosing, Johanne Cathrine, 1756–1853, skuespiller. * 2.6.1756 i Kbh. (Garn.), † 15.1.1853 på Fredensborg slot, begr. i Asminderød. F: vægter Herman Olsen og Gundel Marie Abelgreen. ~ 11.2.1778 i Kbh. (Nic.) med kgl. skuespiller Michael *R., * 20.2.1756 på Rosvoldtrangen, Leksviken i Norge, † 12.10.1818 i Kbh. (Trin.), s. af kapellan i Rødø, senere sognepræst i Hammerfest Michel Tørrisen R. (1727–79) og ugift Anne Nielsdatter Munch (ca. 1727–72). – Mor til Emilie *R.

R. var balletelev i J. F. *Struensees magtperiode, men hendes uregelmæssige træk og næsten hvidblonde hår tiltalte ham ikke, og hun fik først kgl. ansættelse som figurant efter hans fald. Lysten drev hende mod skuespillet og 3.11.1773 debuterede hun som *Nanine* i Voltaires komedie af samme navn. Fra naturens hånd havde hun hvad der ikke kan læses: situationsfølelse og inderlig hengivelse i stoffet. Ordene fremkaldte den rette stemning, og deres indhold stod prentet i hendes store, lyseblå øjne som malerisk interesserede både Jens *Juel og Erik *Paulesen der hver på sin måde forevige hendes milde ynde, den hvormed hun besejrede sin samtid. For sin naturlige følsomhed, der virkede stærkt på baggrund af jomfru Bøttgers (E. C. *Rose) stiliserede aktion fik hun udtryk gennem titelrollerne i G. E. Lesings *Emilie Galotti* og *Minna v. Barnhelm*, og som Nanna i Johannes *Ewalds *Balders Død* 1778 skabte hun et nordisk kvindeideal der siden i Adam *Oehlenschlägers tragedier videreførtes af Eline *Heger og Anna *Nielsen. Hun var Werther-tidens skuespiller på det danske teater og som sådan genstand for K. L. *Rahbeks tilbedelse der udtømte sig i litterært føleri, hvis sentimentale højstemthed i breve og optegnelser var påvirket af Goethes Werthers Lidelser. Hans bedømmelse af hendes kunstneriske evne var lige så overbroderet rosende som P. *Rosenstand-Goisks var nedsættende og forhatet; dog forstås man af den sidstes udtalelser, at hun har måttet overvinde store mangler i sin diktion og sin svage stemme. Men R. besad megen folkelig kraft og en naturlig værdighed der forenet med hjertets dannelse dækkede over hendes ringe intellektuelle udvikling; hun kunne ikke stave det sprog som lød ømt og smukt fra hendes læber.

Rahbeks offentlige begejstring medførte kraftig antikritik fra tidens bedste penne, fx J. C. Tode og P. A. Heiberg (Medea-fejden 1778, Dyrkefejden 1796), stridigheder der nu kun har interesse ved at røbe hvilket brændpunkt teatret dengang var i den lille hovedstad, og hans besværlige private hyldede der vedvarede, til han som gammel sendte sine memoirer med dedikationen „Erindringens Ypperste“, tog hun med den hende egne ro og besindighed; hendes talent opløste ikke hendes karakter, og hun forstod at han i sit platoniske sværmeri overvurderede hendes evner. Meget forskellige naturer som Tode og Oehlenschläger var enige om at konversationstone, „den borgerlige Idyl med dens fine Skatteringer“, var hendes egentlige område, hvad enten opgaven gik ud på at ramme det gode selskabs tone som grevinden i P. A. C. de Beaumarchais' *Figaros Bryllup* eller den brave købmandskones jævne miljø i A. W. Ifflands *Myndligerne*. Ligesom hun i privatlivet var den omsorgsfulde mor for sine sytten børn, hvoraf de tolv på én gang var i live, og for husets venner, således blev hun også repertoirets mor, ikke den komiske, thi lune ejede hun ikke, men den værdige, næsten opøjedde; Jutta i *Niels Ebbesen*, 1797 var et idealbillede af nationalheltens stærke, trofaste hustru og derfor en stor sejr for hendes kunst. Ewalds Nanna endte som Oehlenschlägerskuespiller idet hun i sit 60. år levendegjorde to forskellige, men for hendes udvikling karakteristiske figurer: dronning Bera i *Hagbarth og Signe* og moder Ludlam i *Ludlams Hule*, 1816. Hun viste her typisk at hun i sit spil reflekterede over enkelthederne; Bera fik et fantasifuldt, oldnordisk præge, majestætisk i holdning og tale, og moder Ludlam blev et hemmelighedsfuldt væsen hvis mystiske ånd ikke alene vakte uhygge, men også indgød tillid. Skuespilleren fra 1700-tallet beherskede 1800-tallets romantiske poesi.

3.11.1823 fejrede R. under stor hyldede 50-års dagen for sin debut; hun spillede den aften Niels Ebbesens hustru, og ved stykkets opførelse 18.12.s.å. oprådte hun sidste gang. Hendes otium varede i 30 år. Som en slægtens ældste blev hun den sidste af dem der havde virket med de kunstnere, som 1748 grundlagde skuepladsen for Ludvig Holbergs øjne, og hundrede år senere samlede hun som bedstemor til brødrene Johan, Michael og Wilhelm Wiehe teatrets talentfulde ungdom på Fredensborg slot, hvor Frederik VI havde givet hende fribolig. Blind blev hun, men var i øvrigt åndsfrisk til det sidste og blandt dem der gerne lyttede til hendes erindringer om Ewald, Struensee, dronning Juliane Marie og andre for længst henfarne personligheder var hendes bedste elev Anna Nielsen som kaldte

hende „sin moderlige Veninde“. □ Relief af F. L. Zuschlag, 1782. Stik af Marie-Jeanne Clemens, 1785 (pladen i Teatermus.), efter dette litografi 1853 og træsnit 1874. Pastel af Jens Juel ca. 1785. Relief af B. Thorvaldsen, 1793 (Thorvaldsdens mus.; Teatermus.), tegn. af samme. Stik af A. Flint, 1796, efter forlæg af Thorvaldsen. Mal. af C. W. Eckersberg ca. 1809 (St. mus.), mal. af samme (Teatermus.; Fr.borg). Mal. af C. W. Wiehe ca. 1820 (Fr.borg). Mal. af J. L. Lund ca. 1830 (Det kgl. teater), tegn. af samme (Teatermus.). Mal. af E. Pauelsen (sst.). Fremstillet på mal. af V. Neiiendam 1910–12.

P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn. om den kgl. da. skueplads, udg. Chr. Molbech, 1839 80–82. Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. [Nic. Bøgh] i Hist. archiv, 1869 I 140–203. K. L. Rahbeks ungdomskærlighed, 1911 (fot.optr. 1968) = Memoirer og breve XV (heri brevveksl. med Rahbek). Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I–II, 1911–12. Adam Oehlenschläger: Ungdomserindr., udg. L. Bobé, 1915 (ny udg. 1963).

Robert Neiiendam*

Rosing, Michael, 1756–1818, skuespiller, instruktør. * 20.2.1756 på Rosvoldtrangen, Leksvikken i Norge, † 12.10.1818 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: kapellan i Rødø, senere sognepræst i Hammerfest Michel Tørrisen R. (1727–79, ~ Kristine Falch, ca. 1726–94) og ugift Anne Nielsdatter Munch (ca. 1727–72, ~ 1761 med brugshaver og participant i Røros kobberværk Johan Møllman, † 1783). ~ 11.2.1778 i Kbh. (Nic.) med kgl. skuespiller Johanne Cathrine Olsen (Johanne "R."), * 2.6.1756 i Kbh. (Garn.), † 15.1.1853 på Fredensborg slot, d. af vægter Herman O. og Gundel Marie Abelgreen.

R. frastødte mange ved sit kække, men udfordrende væsen, da han 1775 kom til Kbh. som student fra Trondhjems skole, og blandt dem var kritikeren P. Rosenstand-Goiske der mente, at R. manglede den egentlige skuespillerevne. Denne dom blev skrevet, da han havde virket ved teatret et par år – efter at han af kærlighed til sin senere hustru havde forladt universitetet – og debuteret som Orosman i *Zaire* (6.10.1777). Ukynlig og uprovet som han var anvendte han i sit spil den konvulsiviske heltefacon der skjulte hans oprindelige natur. „Glem ikke Mennesket for Helten!“ måtte C. P. "Rose sige til ham. Noget erfaring høstede han i Det dramatiske selskab, F. "Schwarz' teaterskole som byggede på den gensidige undervisnings princip, og det var her han som Hother i Johs. Ewalds *Balders Død* viste sin evne for levendegørelsen af den nye poesi hvori hans friske, nordiske ejendommelighed kunne udfolde sig; siden fik han, da han 1788 med kgl. understøttelse deltog i J. D. Preislers

og P. "Saabyes studierejse til fremmede scener, ifølge sin dagbog despekt for franskmændenes kunstlede deklamation som da prægede europæisk skuespilkunst. Den var for ham, skriver han selv, som om man ville gøre vildmændene i det danske våben til petit-maitres. Men det blev især hans musikalske talent teatret udnyttede i overensstemmelse med hoffets vilje; han blev, hvad tiden kaldte „syngende Skuespiller“, i kraft af sin tenorstemme, hvormed han allerede som skolediscipel havde vakt opmærksomhed i Trondhjems domkirke. Ikke alene i syngespillet, fx i det populære *Kongen og Forpagteren*, men også i den store opera, da den 1786 var indført med J. G. Naumanns *Orfeus og Evrydice*, blev R. hovedfremstilleren; hans lidenskabelige Orfeus efterfulgtes af den myndige Holger Danske i F. L. Ae. "Kunzens opera og siden af Erik Ejegod; fra 1778 var han en art hofsanger ved enkedronning Juliane Maries teater på Fredensborg, hvorved han og hans hustru blev grundlæggere af den kunstnerkreds der i mere end hundrede år tog sommerophold i slotsbyen ved Esrum sø; en arv fra mæcenen baron Henrik "Bolten d.y. satte 1792 R. i stand til at blive husejer derude. K. L. "Rahbek fulgte ham fra rusauditoret som trofast følgesvend, overlegen i kundskaber, men underlegen i scenisk talent, og vennens „Drivhusvarme“ for hjemmets frue ødelagde ikke forholdet; R. var medvider i Rahbeks føleri og kunne stole på sin karakterfaste hustru. Men venskabet var ofte besværligt, fordi Rahbek ville spille komedie og i sin begejstring let fremkaldte modstand hos andre; men i intellektuel henseende havde han betydning for R.s udvikling ved at vække hans beundring for Shakespeares og Goethes værker. „Tyve uforglemmelige Aar“, skrev Rahbek, „levede Rosings og jeg i den skønneste Forening for kunsten, Æren, Venskabet og alt sandt Ædelt og Godt“. Sven "Lange dramatiserede deres forhold i skuespillet Til Skjaldens Ihukommelse, der blev opført på Det kgl. teater 1929. R. var en smuk mand, hvis trodsige gang var karakteristisk for hans norske støjhed. Jens "Juel malede hans prægtige hoved med de varme, blå øjne, da han spillede Burchard i Prams skuespil *Brønden*, 1800, og billedet prydede længe mangfoldige hjem i M. Haas' gengivelse. I modsætning til teatrets fleste kunstnere fra 1700-tallet var ægteparret R. gode borgere der færdedes i byens bedste selskab; oplysende om hans sociale stilling er det ridderkors han 1812 modtog, ikke som skuespiller, men som kgl. instruktør (sammen med F. Schwarz). Men trods al ydre succes var hans kunstnerliv fuldt af savn. Der boede dybere kræfter i ham, end syngespillene eller A. V. Kotzebues „Rührstücke“ gav ham lejlighed til

at udfolde. Men hans forsøg på at få Røverne opført – han kunne have spillet både Franz og Karl Moor – fik et lige så trist resultat som hans længsel efter Romeo og Macbeth. Han mødte filistrøs modstand hos direktionen der var undergivet hoffets smag, og som følte sig tryk ved de indtægter Kotzebues arbejder bragte. Af hensyn til sit private venskab med F. Schwarz modsatte direktøren, kammerherre H. "Warnstedt sig endog – rigtignok forgæves – R.s udnævnelse til instruktør 1788, idet han advarede mod hans norske dialekt der „stedse skurrede i det fine danske øre“. Ikke desto mindre klædte R.s sprog mange roller charmerende. Allerede som dreng lærte han af den veltalende biskop J. E. "Gunnerus diktionens magt. R.s dansk med norsk klangfarve dannede skole og blev mønstret for rettsalens og kirkens talere, selv om en vittig kavalier som J. P. "Frydendahl hævdede, at han hverken talte dansk eller norsk, men „kattegatsk“.

R. spillede 234 roller, men kun et fåtal skaffede ham glæde. I hans øjne var den skuespiller en tåbe som troede sig fuldkommen fordi han hostede letkøbt bifald i hverdagens modestykker. Han ville op på et højere kunstnerisk plan, men måtte neddæmpe sin natur i fremstillingen af Holbergs Leander, skabte galningen Vandbi i *Gulddaasen*, den ondsindede Marinellye i *Emilie Galotti* (en allé i Fredensborg slotspark hvor han indstuderede rollen, bærer endnu hans navn), hykleren Joseph Surface i *Bagtalelsens Skole* og verdensmanden grev Almaviva i *Figaros Bryllup*, skikkelser som datiden beundrede, men hans kulmination som karakterskuespiller var grev Gert i L. C. Sanders *Niels Ebbesen*, hvis hovmodige personlighed fik liv gennem en mørkfarvet diktion med motiverede pauser, og når han var elsker, fx den raske, ærlige Knud Gyldenstjerne i O. J. Samsøes *Dyveke*, „levede og aandede han i den tilbedte Genstand; med det svømmende blaa Øje fæstet paa hende glemte han sig rent over hende, men Tilskuerne glemte aldrig ham“. Da Adam "Oehlenschläger, som skrev disse linjer, skabte den nye dramatiske litteratur med skønne billeder fra Nordens oldtid, var R. ødelagt af gift. Fugt og kulde på teatret krævede ham som offer, og våde fisketure på Esrum sø i forbindelse med en ulykkelig kæntring forværrede hans tilstand. Allerede omkring de halvtreds år var hans kunstnerbane afsluttet, men i sine elever så han sin stræben kronet. Kærligheden til Shakespeare videregav han til Peter "Foersom, og inden R. døde, var Hamlet og Kong Lear opført på den danske scene. Eleverne i den dramatiske skole på hofteatret som R., skønt krøbling, gav sine sidste kræfter, vidnede at „de aldrig glemte, hvad de skyldte hans lysende Eksempel, Vejled-

Rosing, Michael

ning og faderlige Omsorg". Størst betydning fik dog hans samvær med den unge Oehlschläger, allermest når R. med gammelnordisk kraft og fantasi genfortalte sagaerne. Da Oehlschläger senere i Tyskland digtede Hakon Jarl, så han helten i R.s skikkelse og hørte den nordiske malmklang i hans stemme: „Uden Rosing var „Hakon Jarl“ næppe blevet til“. Hans tragiske skæbne ville, at han kun fik lov til at se ind i det forjættede land; da han sidste gang, siddende i en stol, viste sig på scenen, spillede han Audens rolle der ellers blev udeladt (4.11.1815). Hans yngste elev, August *Bournonville, var den aften Erling. Efter R.s død gaves en forestilling til indtægt for hans hustru, ved hvilken lejlighed L. C. *Sander skrev efterspillet Rosings Minde.

Livet underkendte Rosenstand-Goiskes dom over R. Han var af et større format end kritikeren fra 1700-tallet kunne måle. Han tilførte dansk skuespilkunst et norsk element, noget fri-båret og ildnende, men også noget tragisk. Lyriker og helt var han og dog mester i fremstillingen af sjælsens ondskab under en elegant overflade. Oehlschläger så ingen skønnere end R. udtrykke kærlighed til kvinden, og i evnen til at lade en vildfarende kraft gå til grunde på heroisk vis fandt han lighed mellem ham og Talma. R. var vor scenes Hejmdal, bebuderen af den romantiske skuespilkunst som en menneskealder senere udfoldede sig rigt gennem hans dattersønner, brødrene Johan *, Michael * og Wilhelm *Wiehe. – Datteren **Wilhelmine Emilie R.**, * 6.3.1783, † 23.12.1811, debuterede 1802 som skuespiller og blev s.å. ansat på Det kgl. teater. Trods et maskulint ydre, „hun ligner en af søheltene fra 1801“, lykkedes det hende at opnå anerkendelse af sit umiskendelige talent. Med sin dybe stemme egnede hun sig især for knøseroller. Hun døde i en alder af 28 år. – R. 1812. □ Relief af B. Thorvaldsen (Thorvaldsens mus., afstøbning på Teatermus. og Fr.borg). Pastel af Jens Juel ca. 1800 (St.mus.), efter denne kopier af bl.a. C. W. Wiehe (Fr.borg; Teatermus.), malet kopi (Det kgl. teater), kopi af C. Probsthajn og af H. C. Vantore (Teatermus.), stik af Meno Haas, 1803, træsnit af J. F. Rosenstand, 1871, af H. P. Hansen m.fl. Silhouet af J. C. Weitland (Fr.borg; Kgl.bibl.). Mal. af C. W. Wiehe (Teatermus.). Buste af Henriette Diderichsen (sst.). Mal. af C. Probsthajn. Afbildet på tegn. fra Ørstedes hjem af Carl Thomsen og med Ewald på mal. af V. Neiiendam 1910–12.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 169–75. K. L. Rahbeks ungdomskærlighed, 1911 (fot.optr. 1968) = Memoirer og breve XV (brevveksl. med Rahbek). – [Jens Chr. Westengaard:] Mindeblomster på M. R.s grav, 1819. P. Ro-

senstand-Goiske: Kritiske efterretn., udg. Chr. Mølbech, 1839. Aug. Bournonville: Mit theaterliv III, 1877 (ny udg. I–II, 1979) 18. Adam Oehlschläger: Ungdomserindr., udg. L. Bobé, 1915 (ny udg. 1963). Rob. Neiiendam: Scenen drager, 1915. Samme: Omkr. teatret I, 1919 3–27. Samme i Pers.hist.t. 13.r.l., 1952 28–48. Samme: Episoder og personligheder fra teatrets verden, 1964 9–35. Fred J. Domes: Schiller auf der dänischen Bühne, Lpz. 1935 6f. Fr. Schyberg: Den store teaterrejse. R.s dagbog og breve fra Parisrejserne 1788, 1943. Eli Ansteinsens: Trønderen M. R., Oslo 1956. Alf Henriques: Hist. om en skuespillerskole, 1974. – Breve i Kgl.bibl.

*Robert Neiiendam**

Rosing, Hans Peter Michael, 1830–1904, forfatter. * 20.11.1830 i Kbh. (Trin.), † 12.12.1904 i Sorø, begr. sst. F: renteskriver, krigsassessor, senere kontorchef i finansministeriet, etatsråd Johan Henrik Bolten R. (1792–1861) og Betty (Betzy) Birgitte Martin (1799–1859). ~ 1.8.1863 i Tjæreby ved Skælskør med Agnes Dunlop, * 16.10.1830 i Christiansted, St. Croix, † 17.8.1908 i Sorø, d. af plantageejer, kolonialadjutant John Balthazar D. (ca. 1780–1838) og Christiane Larsdatter, kaldet Christine Larsen el. Lasson (1801–75).

R. blev student 1851 fra Metropolitanskolen, tog n.å. filosofikum og var derefter et års tid huslærer på Lolland; 1854–55 gjorde han som huslærer for grev Ludvig *Holstein-Ledreborg en rejse med denne til Italien og Frankrig. Efter hjemkomsten fortsatte han sine studier og tog 1858 filologisk eksamen. 1859 blev han konst. som lærer på Herlufsholm, 1860 adjunkt sst. hvorfra han 1863 forflyttedes til Sorø akademi; her blev han 1882 overlærer. Han boede i Ingemannhuset fra 1883, til han 1901 tog sin afsked. – R. debuterede nov. 1858 med *Nogle Smaadigte af en Student* (på titelbladet 1859); under samme mærke udsendte han s.å. *Et Par Digte*. Under navn udsendte han 1872 sit første større digt *Frelst* med motiv fra reformationstiden; senere fulgte den versificerede fortælling *Ann' Marie*, 1873 og en række digtsamlinger. – Sine prosaarbejder indledte han 1877 med *Løvfald og Løvspring* der efterfulgtes af *To Fortællinger*, 1878, *En Romantiker*, 1880, *En uskyldig ung Mand*, 1886 og *Kjærlighed taaler Alt*, 1895. – R. er først og fremmest lyriker; hans poetiske arbejder er præget af en levende naturfølelse og en dyb religiøsitet. Som udpræget efterromantiker vender han sig i sine romaner og fortællinger der er svagere end versene mod den frembrydende moderne litteratur. Sin interesse for oldtidens klassiske digtning har han lagt for dagen i nogle vellykkede oversættelser af Pindars oder i skoleprogrammer fra Herlufsholm (1862) og Sorø (1890–93). – R. 1884. □ Afbildet på mal. af stengangen ved

Sorø akad. af C. Dalsgaard, 1871, gentagelse 1877 (Sorø akad.). Mal. af samme, 1897. Foto.

Viggo Hørup i Morgenbladet 22.3.1882 (anm. af R.: Mod strømmen: optr. i Hørup i skrift og tale I, 1902 188–92). Ludv. Schrøder i Højskolebl. XXX, 1905 141f. H. G. Orlík: Oversigt over lærerstanden ved Sorø akad. og dets skoler 1822–1922 = Årsskr. for Sorø akad.s skole 1921–22 54f. Andreas Dolleris: M. R., 1923 (anm. af H. G. Orlík i Soranerbl. VIII, s.å. 83f, jfr. Axel Møller sst. 1924 5f).

K. K. Nicolaisen*

Rosing, Peter Lars Nikolaj, 1912–76, politiker. * 4.4.1912 i Sukkertoppen, † 16.8.1976 i Kbh. F: fanger Svend Peter Salomon R. (1887–1957) og Kirstine Karoline Cicilie Lyberth (1887–1954). ~ 24.2.1935 med Marie Ane Bodil Lyngø, * 19.6.1911 i Godthåb, d. af pastor Niels *L. (1880–1965) og Theodora A. C. Rosing (1883–1940). Efter eksamen fra Godthåb seminarium 1932 blev R. videreuddannet i Danmark til 1934 og var derefter lærer ved efterskolerne i Egedesminde og Julianehåb til 1943, da han ansattes som lærer ved seminariet i Godthåb hvor han forblev, indtil Augo *Lynges pludselige død 1959 bragte han ind i folketinget som suppleant i Grønlands sydkreds. Med en afbrydelse 1971–73 blev han genvalgt flere gange og sad i tinget til sin død. I sit politiske arbejde videreførte han Augo Lynges linje: et nært samarbejde med Danmark som en integreret landsdel i riget, men med stærk vægt på og respekt for de grønlandske kulturværdier. I sine senere år oplevede han derfor et modsætningsforhold til den nye politiske linje, repræsenteret ved partiet Siumut. – R. havde dog allerede langt tidligere haft politiske hverv, således som medlem af Nordgrønlands landsråd 1938–39 og formand for Godthåb kommunalbestyrelse 1951–55, ligesom hans interesse for folkeligt oplysningsarbejde bragte ham i bestyrelsen for Grønlands oplysningsforening 1953–57, for Det grønlandske Forlag 1957–58 og i Grønlands kulturelle råd samt radiostyrelsen 1958–59. Som politiker var han medlem af Grønlandsudvalget af 1960 og siden af dets afløser, Grønlandsrådet, fra 1964, samt af nævnet for Grønlandstillægget fra 1964. – R. var en fin kender af det grønlandske sprog og udgav 1945 *kalátldisut agdlangneq*, et retskrivningssystem for børneskolen, og fra 1953 var han medlem af, en periode formand for det grønlandske sprog- og retskrivningsudvalg. 1956 var han medudgiver af bogen om Jonathan Petersen. Han har desuden oversat flere bøger til grønlandsk, således Gunnar Gunnarsson: *Borgslægtens Historie*, Kaptajn Grants Børn og Baskervilles Hund. – En søn, Peter Fr. Rosing, blev 1980 udnævnt til chef for Grønlands radio. – R. 1952. R. 1964. □Foto.

Jørgen Fleischer i Atuagagdliutit, Godthåb 19.8.1976. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Rosing, Otto Pavia Jørgen, 1896–1965, præst, forfatter, maler. * 6.9.1896 i Godthåb, † 24.12.1965 i Egedesminde. F: pastor Christian *R. (1866–1944) og Malene K. K. Kreutzmann (1869–1943). ~ 23.5.1923 i Ålborg med Sara Gertrud Vilhelmine Birgitte Siegstad, * 9.3.1900 i Egedesminde, d. af børsesmed Peter S. (1864–1942) og Eleonora Jørgensen († 1900). – Far til Jens *R. Bror til Peter *R.

R. voksede som barn op i Østgrønland hvor hans far var missionær blandt de endnu helt oprindelige eskimoer. Han kom siden på Godthåb seminarium og fik eksamen 1918, hvorefter han fik videreuddannelse i Danmark og virkede som overkateket i Vestgrønland. 1923 blev han ordineret i Ålborg af familiens nære ven, biskop C. *Ludwigs og virkede så som præst i en lang række vestgrønlandske distrikter lige fra Thule i nord. Derved supplerede han sit kendskab til landet og folket som siden kom ham til stor nytte i forfatterskabet. 1934 afløste han broderen Peter som præst i Angmagssalik og virkede her i fortsættelse af familiens lange tjeneste indtil 1940. Han vendte så tilbage til Vestgrønland og virkede i dets nordlige byer indtil sin afsked 1955. Sit otium tilbragte han i Egedesminde. – Det var dog som forfatter, maler og billedskærer han især fik betydning og navn. Forfatterskabet havde et udtalt folkeoplysende sigte og begyndte med tre biografier om betydelige mænd i Grønlands historie, salmedigteren Carl J. Spindler 1933, sprogmanden Sam. Kleinschmidt 1949 og den grønlandske rejsende Hans Hendrik (Suer-saq) 1948. 1955 kom den historiske roman *Tase-ralik* hvor handlingen udspiller sig omkring 1850 ved grønlandernes gamle sommerplads mellem Egedesminde og Holsteinsborg hvor de hver sommer samledes til fester, handel og kontakt. De kaldte det „Aussivik“, sommerstedet, og det er i de senere år blevet betegnelsen for de årlige stævner der holdes rundt i landet med et nationalt folkeligt sigte.

Da den moderne tid for alvor satte ind, skrev R. en slags vejledning til ungdommen om problemerne: *inúsgutunut isumaliutigssat*, 1952. Tidligere havde han omarbejdet ABD, den grønlandske ABC og forsynet den med tegninger. 1957–61 udgav han *angákortaligssuit* I–II, en række østgrønlandske slægthistorier, til dels optegnet af broderen Peter under dennes ophold derovre. Ved Egedesmindes 200-års jubilæum 1963 udgav R. en bog om byens historie. Efter hans død blev et par bøger udgivet på efterladte manuskripter,

Rosing, Otto

romanen *Gulúnguaq*. 1967 og erindringsbogen *Tikipoq* (på dansk) s.å. med skildringer fra R.s omflakkende liv i Grønland. – Men – som mange i slægten – var R. også en talentfuld maler og billedskærer. Hans store historiske interesse og viden kom ham her til gode og præger hans produkter, der henter motiver i fortiden, i etnografiske detaljer, i landskabet og dets idelige skiften. Ofte bruger han farverne med stor dristighed og stærk virkning, fx i det meget store maleri, *Angmagssalikfeldene, belyst af vintersolen*. I sit billedskæreri var han meget eksperimenterende med materialer, fx tand og drivtømmer. – R. 1952. □Foto.

Mikael Gam i Grønland, 1966 111f. Aage Bugge i Den grønlandske kirkesag, s.å. nr. 102 43–45. Chr. Berthelsen: oqualuttualiaativut taalliaativullu, ny udg. Godthåb 1976 112–17. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979 196f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Rosing, Svend Peter Kristian, 1892–1965, maler. * 9.1.1892 i Godthåb, † 27.8.1965 i Jakobshavn. F: pastor Christian *R. (1866–1944) og Malene K. K. Kreuzmann (1869–1943). ~ 25.8.1918 i Jakobshavn med Birthe Sophie Agathe Guldager, * 17.9.1898 i Jakobshavn, † 13.4.1971 sst., d. af tømmer Jørgen G. (1862–1936) og Katrine Sara Lyng (1866–1932). – Bror til Otto *R.

R. blev dimitteret fra Godthåb seminarium 1915 og efter videreuddannelse i Danmark virkede han som overkateket, indtil han 1918 blev ordineret som præst i Egedesminde, fra 1920 i Godhavn. 1922 blev han sendt til Østgrønland for at afløse faderen som missionær i Angmagssalik hvor han indtil 1934 videreførte dennes arbejde blandt de nydøbte østgrønlændere. Han havde helt specielle forudsætninger for at løse denne vanskelige opgave, fordi han som barn var vokset op i Angmagssalik og kendte både sprog og tankegang indgående, og ikke blot som missionær men som kulturel formidler af den moderne civilisation i den næsten uberørte befolkning løste han denne opgave med stor forståelse. Efter en permission i Danmark virkede han endnu to år i Scoresbysund, men flyttede så til Vestgrønland og afløstes som østgrønlandsk præst af broderen Otto. Han beklædte derefter forskellige nordgrønlandske embeder i Godhavn, Upernavik og Jakobshavn, indtil han 1946 tog sin afsked og levede i Jakobshavn som emeritus til sin død.

R. ville egentlig ikke have været præst, men maler, og han virkede som maler hele sit liv og vandt sig et navn som sit slægtleds betydeligste kunstmaler i Grønland, især efter at han kunne hellige sig sin kunst alene. Hans foretrukne mo-

tiver var portrætter og landskaber, og han var i det hele stærkt inspireret af den oprindelige eskimiske kultur han lærte at kende i Østgrønland, ligesom den gamle sagnverden ofte dukker frem i hans kunst, fx i form af alskens sagvæsener. Som tegner og maler har han især behandlet belysninger, kontrasterne mellem lys og skygge på fornem vis. Hans livlige temperament og dybe følelser har hævet hans streg langt op over den detaljerede naturalisme der præger så meget samtidigt grønlandsk maleri. Han har som tegner illustreret flere grønlandske læsebøger. – Under opholdet i Østgrønland samlede han et stort materiale af slægtshistorier som broderen Otto benyttede ved udgivelsen af angåkortalsg-suit I–II, 1957–61. – R. 1960. □Foto.

Aage Bugge i Den grønlandske kirkesag, 1966 nr. 102 38–40. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979 195f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Rosing, Svend, se **Rosing, Hedevig**.

Rosing Bull, Niels, se **Bull, Niels Rosing**.

Ross, Alf Niels Christian, 1899–1979, jurist. * 10.6.1899 i Kbh. (Jac.), † 17.8.1979 i Virum. F: fuldmægtig i finans-, senere krigsministeriet Frederik Carl Christian Hansen-R. (1863–1929; navneforandring fra Hansen 1.7.1892, til R. 7.12.1923) og Johanne Cathrine Hansen (1869–1948). ~ 7.12.1923 i Hvidovre med cand.mag. Else-Merete Helweg-Larsen (Else-Merete *R.), * 27.2.1903 i Kbh., † 1.3.1976 sst. (Rigshosp.), d. af overretssagfører Albert Kristian H.-L. (1876–1952; navneforandring fra Larsen 1902) og Berta Amalie Meincke (1881–1965).

R. blev student 1917 fra Vestre borgerdyds skole og tog 1922 juridisk embedseksamen med udmærkelse. En kort tid var han sagførerfuldmægtig, men derefter var han 1923–26 på et 2½ års studieophold i Østrig, Frankrig og England. I stedet for at vælge et speciale inden for gældende dansk ret – for en jurist af hans format den hurtige og sikre vej til videnskabelig anerkendelse – indledte han et dybtgående studium af retens og retsvidenskabens grundproblemer. Hans juridiske kundskaber, filosofiske skoling og anlæg for kritisk analyse af den foreliggende litteratur gav ham eminente forudsætninger for at dyrke den almene retslære. I første omgang blev det professor Hans Kelsen i Wien der fik størst betydning for hans udvikling, og ham tilegnede R. den allerede 1926 afsluttede afhandling *Theorie der Rechtsquellen*. Den udkom 1929 og på den blev han s.å. fil.dr. i Uppsala, mens han ikke havde opnået at få afhandlingen antaget ved det

juridiske fakultet i Kbh. Af varig værdi i denne bog er navnlig de meget selvstændige analyser af retskildelærens udvikling i Frankrig, England og Tyskland. Derimod har R. næppe længe følt sig tilfredsstillt ved sit eget forsøg på en teoretisk rekonstruktion af retskildelæren. Han havde som Kelsen set det som hovedproblemet at forklare hvad det vil sige at retten efter den traditionelle positivisme i retslæren både er social virkelighed og har normativ gyldighed, både er „Sein“ og „Sollen“. Kelsens retslære var – som R. vedblivende opfattede den – et storlået forsøg på at renyrdke rettens „Sollen“, dens gyldighed, som en selvstændig egenskab ved retsreglerne og genstand for en specifik normativ erkendelse. Men under et studieophold i Uppsala 1928–29, hvor R. bestod filosofisk kandidat- og licentiateksamen før han blev doktor, kom han under indflydelse af professor Axel Hägerström. Hans retsfilosofiske udvikling gik nu i retning af en stærkere betoning af retten som social virkelighed. Af et stort anlagt forskningsprogram blev en væsentlig del realiseret i to også i det ydre monumentale afhandlinger der udkom 1933 og 1934. *Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis*, 1933, tilegnet Hägerström, var en filosofisk forstudie til en teoretisk bestemmelse af retsvidenskabens opgave. R. hævdede her at den såkaldte praktiske erkendelse – navnlig udsagn om værdi- og pligtmoral – er metafysik, ikke en ægte erkendelse af det rigtige eller gyldige der kan sættes ved siden af den teoretiske erkendelses forhold til de objekter som den observerer og beskriver. Det normative, der giver forskrifter for menneskers vilje og handling, er selv vilje og handling, udsprunget af et kompleks af emotionelle oplevelser. Det normative udsagn må derfor, for så vidt det gør krav på at være gyldigt og bindende, skilles ud af retsvidenskabens. Men da denne videnskab jo ikke kan fornægte at retsregler opleves som gyldige og bindende, må opgaven være at forklare denne egenskab ved retten i den teoretiske videnskabs termer, dvs. som en del af virkeligheden. I bogen *Virkelighed og Gyldighed i Retslæren*, 1934, der indbragte R. den juridiske doktorgrad ved Kbh.s univ., udviklede R. hvorledes dualismen mellem de to kategorier skabte uløselige modsigelser i den gængse positivistiske retsvidenskabs behandling af fundamentale juridiske begreber. Med betoning af en historisk-sociologisk udviklingsmodel forklarede R. rettens gyldighed (eller „det retlige fænomen“) som et sæt af adfærdsindstillinger der fremkommer ved en vekselvirkning mellem på den ene side en faktisk tvangsanvendelse i samfundet og på den anden side en tro på den tvangsanvendelses myndigheds kompetence,

dvs. en tro på gyldigheden af de normer som denne myndighed udsteder. Det var måske en fordel for R.s retsteoretiske udvikling at den planlagte fortsættelse ikke kom på dette stadium. Hans tilknytning til Kbh.s univ. havde hidtil kun bestået i en assistentstilling ved juridisk laboratorium 1929–35, men 1935 blev han ansat i et ledigt docentur og fik opgaver inden for dogmatiske retsdiscipliner. Han blev formentlig af de fleste betraget som en fremmed fugl i dansk retsvidenskab, men styrkede sin position ved bogen *Ejendomsret og Ejendomsøvergang*, 1935, der gav en skarpsindig analyse af de forskellige retlige funktionsforhold der skjuler sig bag det gennem generationer drøftede spørgsmål om hvornår ejendomsretten går over fra en person til en anden. 1938 blev han professor i folkeret. Der var noget på én gang paradoksalt og frugtbart i at R., der så stærkt havde betonet tvangsanvendelsens betydning for retsbegrebet, kom til at overtage et fag der bestod af svagt sanktionerede regler. Hans *Lærebog i Folkeret*, 1942 (5. udg. 1976) hævdede ved sin stræben efter realistisk forståelse faget over det traditionelle skønneri af de folkeretlige regler. I undervisningen bragte han også noget nyt som medudgiver af *Studiebog i folkeret*, 1954 (3. udg. 1975) der gav læsningen af folkeretlige tekster en fremskudt placering. Til litteraturen om De forenede nationer bidrog han med to velskrevne og værdifulde bøger, *The Constitution of the United Nations*, 1950, en overvejende juridisk orienteret fremstilling, og *De Forenede Nationer*, 1963 der lagde hovedvægten på en drøftelse af organisationens arbejdsformer og dens muligheder som instrument for den internationale politik. Foruden i folkeret underviste R. også i statsforfatningsret. På baggrund af udviklingen siden 1930'erne skrev han i besættelsesårene bogen *Hvorfor Demokrati?*, 1946 (2. udg. 1967) der indeholder en klar og fængslende redegørelse for de politiske ideers og statsformers udvikling og et velargumenteret opgør med diktaturet. 1958 overtog han statsforfatningsretten efter professor Poul Andersen der havde skrevet den første lærebogsfremstilling efter grundloven af 1953, og 1959 udsendte R. i bogform en række *Statsretlige studier* der hurtigt efterfulgtes af en omfattende fremstilling af *Dansk statsforfatningsret I–II*, 1959–60 (3. udg. 1980). R.s statsretlige forfatterskab er helt igennem præget af hans trang til klarhed og konsekvens i grundlovsfortolkningen og i opfattelsen af forholdet mellem statsmyndighederne. Den almindelige retslære var og blev imidlertid R.s vigtigste arbejdsfelt, og ved fakultetet overtog han den som selvstændigt lærefag 1950 efter

Fr. *Vinding Kruse. Efter disputatsen fra 1934 havde han uddybet og omformuleret mange retsfilosofiske synspunkter i vægtige tidsskriftafhandlinger, ofte i dialog med andre fremtrædende repræsentanter for „den nordiske realisme“ i retslæren. Og 1953 udkom hans hovedværk *Om ret og retfærdighed* der havde undertitlen: En indførelse i den analytiske retsfilosofi. R. fastholdt her sit antimetafysiske grundsyn og sin stræben efter at forklare retten og retsvidenskaben empirisk. Fyldigt og nuanceret udviklede han det synspunkt at den positive rets regler er den normative ideologi der bestemmer og forklarer retslivets realiteter – myndighedernes rets-anvendelse – og at retsvidenskaben i sin fremstilling af gældende ret udtaler sig om de normer som med sikkerhed eller en vis grad af sandsynlighed kan ventes lagt til grund af myndighederne (prognoselæren). R. gjorde indgående rede for sit syn på retskilderne, fortolkningen, rettig-hedsbegrebet og forholdet mellem retsanvendelse og retspolitik. Bogen fik stor betydning både i undervisningen og for mange af den yngre generations videnskabeligt arbejdende jurister. Men den viste også at der næppe var nogen stor afstand mellem R. og hans mindre filosofiske kolleger i opfattelsen af den dogmatiske eller praktiske retsvidenskabs opgaver og arbejdsformer. Det forekom velbegrunderet at R. i forordet til bogen – hvor også Kelsen og Hägerström blev nævnt – gav udtryk for sin store gæld til Viggo *Bentzons retsfilosofiske tanker og juridiske metode. Indirekte har R. dermed også erkendt et fællesskab med de juridiske forfattere der var nært forbundet med Bentzon i metodisk henseende. Det som skilte var R.s opgør med visse filosofiske forudsætninger, hans kritiske holdning over for uklare begrebsbestemmelser og – i sammenhæng hermed – en udtryksmåde der ofte kunne forekomme de mere traditionelt arbejdende jurister fremmedartet.

R. påtog sig ikke senere at revidere *Om ret og retfærdighed*; hans sidste store filosofiske arbejde var bogen *Directives and norms*, 1968, en studie i deontisk logik. Iøvrigt koncentrerede R. sig fra 1960erne for en stor del om strafferetlige problemer der havde optaget ham siden hans ungdom. I bogen *Skyld, ansvar og straf*, 1970 samlede han en række afhandlinger om moral- og straffeteoretiske grundbegreber. Han fremhævede ligheder og forskelle mellem den moralske og den retlige sanktionering af handlenormer og gav værdifulde bidrag til den gamle diskussion om straffens formål. I fortsættelse heraf studerede R. også nogle af den strafferetlige ansvarslæres hovedbegreber, bl.a. forsæt, uagtsomhed, forsøg, medvirken og tilregnelighed. De vigtigste

afhandlinger herom er udgivet i bogen *Forbrydelse og straf*, 1974. Det er tvivlsomt om ret mange af R.s forslag vil sætte sig spor i fremtidigt reformarbejde, men adskillige af hans begrebsanalyser i de to nævnte bøger vil utvivlsomt virke inspirerende på den strafferetlige teoris fremstillinger af ansvarslæren.

I hele sin produktion levede R. op til høje idealer om tankens klarhed og fremstillingens genemarbejdede form i videnskabeligt arbejde. Der forekom en betydelig skarphed i polemiske udtryk og anden omtale af andre forfattere, men det kunne ikke formindske den respekt man skyldte en så selvstændig og levende forsker. Også som universitetslærer nød han i usædvanlig grad respekt og beundring. Han betragtedes som en streng eksaminator, men de studerende undgik ikke at bemærke at studiet blev beriget af en lærer der stillede store krav til deres forståelse af stoffet. Uden for den juridiske fagkreds blev R. kendt som forfatter til kronikker og andre artikler om aktuelle emner. Uden at gå aktivt ind i politisk arbejde bekendte han sig i mange år til socialismen som den samfundsordning der bedst realiserede hans vision af det sande demokrati. Men fra 1960erne synes han at have følt både demokratiet og andre for ham væsentlige værdier truede bl.a. fra venstre, og i et „Credo“ fra 1974, hvor han udtrykte sin tro på individets frihed, selvbestemmelse og ansvar, erklærede han sig som tilhænger af en liberal økonomi, dog med den samfundsmæssige kontrol som „menneskets grænseløse egoisme“ gjorde nødvendig. Artiklen herom findes i kroniksamlingen *Demokrati, magt og ret*, 1974. En senere artikel, *Mit livstestamente* (Berl. tid. 14.5.1978), blev et vægtigt indlæg i debatten om euthanasi i tilfælde af uhelbredelig sygdom hvor R. ønskede patientens forud afgivne viljeserklæring respekteret. – Et stort antal af R.s videnskabelige bøger og tidsskriftafhandlinger blev oversat til fremmede sprog. Han nød stor international anseelse som folkeretskyndig; i årene 1959–71 var han dommer i den europæiske domstol for menneskeret-tigheder. Hans retsfilosofiske arbejder vakte opmærksomhed, men der tegner sig endnu ikke noget klart billede af hvilken indflydelse de har haft. Det var formentlig især R.s håb at få den anglo-amerikanske juristverden i tale. I forhold til den ældre „amerikanske realisme“ i retslæren havde han meget nyt at tilbyde, men i R.s levetid var der andre forfattere og værker, bl.a. den engelske retsfilosof H. L. A. Hart's *The Concept of Law*, 1961 der placerede sig mere centralt i debatten. – R. fik 1972 tildelt den Anders Sandøe Ørstedeske hædersmedalje. Han var æresdoktor ved universiteterne i Oslo og Lund. □Foto.

Bibliografi i Festskr. til A. R., 1969 519–40 med forts. i Ugeskr. for retsvæsen CXIII, 1979 B 189–93.
Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1934 173–75.
Lit. Mogens Blegvad og Isi Foighel i Festskr. til A. R., 1969 7–12. Torkel Opsahl i Tidsskr. for rettsvitenskap, Oslo s.å. 2–8. Stig Strömholm sst. 1979 504–07. Stud. jur., s.å. sær-nr. Max Sørensen i Ugeskr. for retsvæsen CIII, s.å. B 210f. Preben Stuer Lauridsen: Retslæren, 1977 121–218. Samme i Kbh.s univ. årbog 1979 535–38.

Knud Waaben

Ross, Else-Merete, 1903–76, lektor, politiker.
 * 27.2.1903 i Kbh., † 1.3.1976 sst. (Rigshosp.). F: overretssagfører Albert Kristian Helweg-Larsen (1876–1952) og Berta Amalie Meincke (1881–1965). ~ 27.12.1923 i Hvidovre med professor, dr.jur. & phil. Alf *R., * 10.6.1899 i Kbh. (Jac.), † 17.8.1979 i Virum, s. af fuldmægtig i finansministeriet F. C. C. Hansen-R. (1863–1929; navneforandring fra Hansen 1.7.1892, til R. 7.12.1923) og Johanne C. Hansen (1869–1948).
 R. blev student fra Zahles skole 1922, faglærer i tysk 1925, faglærer fra statens gymnastikinstitut 1928 og cand.mag. i tysk og gymnastik fra Kbh.s universitet 1935. I 1920'erne foretog hun en del studierejser i Europa og 1949–50 i USA. Hun ansattes som timelærer ved Øregård gymnasium 1935 og virkede ved Ordrup gymnasium 1937–73, fra 1942 som adjunkt og fra 1954 som lektor. Ved siden af sin lærergerning var R. optaget af samfundsforskning, især sociale og kvindesaglige spørgsmål, hvortil kom internationale forbindelser, især efter anden verdenskrig. Hun var formand for Danske kvinders nationalråd 1951–62, fra 1963 æresmedlem. Politisk sluttede hun sig til det radikale venstre, var partiets kandidat i Lyngbykredsen 1950–59 og var valgt til folketinget 1960–73 i Kbh.s østre storkreds. Fra sin lærergerning blandt gymnasiestuderende var hun blevet overbevist om nødvendigheden af en egentlig seksualundervisning og gjorde som medlem af regeringens seksualoplysningsudvalg af 1961 en betydelig indsats for den udvidede seksualoplysning der indførtes fra slutningen af 1960'erne, og for en friere lovgivning i abortsager. Det var tilfredsstillende for hende at kunne afslutte sit folketingsarbejde med ordførerskabet for gennemførelsen af kvindens ret til svangerskabsafbrydelse inden udløbet af 12. svangerskabsuge og for den samtidig gennemførte lov om sterilisation og kastration. Som medlem af mødrehjælps tilsynsråd 1960–74 ydede hun sin bistand til vordende og enlige mødre. Ud fra sit humanistiske livssyn og humane holdning bistod hun Amnesty International og var fra 1966 medlem af ærespræsidiet for dens danske afdeling. Internationalt samarbejde deltog hun i som delegeret til FN 1959, 1970, 1971 og 1973, som medlem af

den danske nationalkommission for UNESCO 1949–70 og som medlem af rådet for teknisk samarbejde med udviklingslandene 1961–69. Endvidere var hun delegeret til Europarådet 1964–71, til North Atlantic Assembly 1961–71 og flere gange til interparlamentarisk unionsmøder.

R. var i alt sit arbejde meget flittig og omhyggelig. Da hun fik med boliglovgivning at gøre vandrede hun rundt til kbh.ske slumkvarterer for at kende forholdene ved selvsyn. Fra møder og forhandlinger gjorde hun omhyggeligt notater, indskrevet i kollegiehæfter. Hendes taler var klart og logisk opbygget, men hendes temperament kunne flamme op for de oversete og glemte, ikke mindst når det angik kvinder, og mod bornert og victoriansk holdning som hun kunne møde når hun ville tabuer til livs. Hun har skrevet: *Enlige Mødre*, 1948, og *Målsætninger i amerikansk opdragelse*, 1952. □Foto.

Poul Petersen i Politiken 2.3.1976.

Helge Larsen

Ross, John, 1777–1856, søofficer, opdagelsesrejsende. * 24.6.1777 i Balsaroch, Wigtonshire, † 30.8.1856 i London. F: Andrew R. og Elisabeth Corsane. Gift to gange.

Som trettenårig stak R. til søs og gennemgik sin læretid inden for handelsflåden hvor han sejlede på Vestindien og i Østersøen, og fra 1794 under Ostindisk Kompagni. 1799 gik han ind i flåden og deltog med hæder i den lange krigsperiode, blev flere gange såret og taget til fange. En overgang fra 1808 var han i svensk tjeneste i kraft af sit kendskab til dette sprog. 1812 blev han kommander og sejlede på Hvidehavet. 1818 fik han overdraget ledelsen af en ekspedition som skulle genoptage eftersøgningen af Nordvestpassagen der var afbrudt af krigen. Han førte selv det ene skib, Isabella, mens Parry førte det andet, Alexander. De sejlede op gennem Baffinbugten, navngav og kortlagde Melvillebugten og nåede fram til 76° 54' n., omtrent ud for det nuværende Dundas. Her mødte man polareskimoerne, de nuværende Thule-eskimoer der ikke før havde været kendt af omverdenen. De var sky og forsigtige, men med hjælp af en eskimo, John Zakæus der var hentet til Europa som missionselev, men havde sneget sig om bord som blind passager på Isabella, fik man kontakt med dem og kunne siden give en nødtørftig beskrivelse af dem. John Zakæus tegnede et billede af mødet mellem eskimoerne og de engelske søfolk på isen, formentlig det ældste bevarede billede, tegnet af en eskimo. Siden sejlede man mod syd ind i Lancaster Sound der af R. blev opfattet som en

lukket fjord, hvorfor han opgav videre fremtrængen og sejlede hjem uden at have fundet sin passage. Til gengæld var størstedelen af Grønlands vestkyst kortlagt.

R. blev kritiseret for at have opgivet nær målet og faldt i unåde. W. E. Parry blev i stedet sendt ud for at forske videre og nåede dybt ind i Lancaster Sound. Først 1829 kom R. igen afsted, til dels for egne midler, og for første gang i polforskningen med et dampskib der dog avancerede så langsomt, at R. i utålmodighed smed maskinen overbord og brugte sejl. Nordvestpassagen fandt han ikke, men til gengæld den magnetiske nordpol på vestkysten af Boothia Felix, ligesom egnen heromkring blev grundigt udforsket – til dels med hundeslæder. Skibet gik fast i isen og siden tabt, og i fire vintre måtte ekspeditionen klare sig igennem, indtil den blev reddet 1833 af hvalfangeren Isabella, R.s gamle skib der var sendt ud på eftersøgning efter de forsvundne. R. havde stor andel i, at så mange af folkene overlevede, og ved hjemkomsten til England fik han oprejsning og blev adlet og fra 1835 udnævnt til konsul i Stockholm. Da Franklin-ekspeditionen var forsvundet, tilbød R. at lede en eftersøgning, men fik afslag på grund af sin alder. Han søgte da hjælp ad anden vej og kom afsted 1850 med to skibe, men uden at finde de forsvundne. R. har udgivet en række værker om sine rejser: *A Voyage of Discovery*, 1819, *Narrative of a second voyage in Search of a North-West Passage*, 1835, en skildring af den sidste ekspedition efter Franklin: *Rear admiral Sir John Franklin. A narrative of the circumstances and causes which led to the failure of government expeditions for the rescue of Sir John Franklin*, 1855. □Portræt af B. Rawlinson Faulkner (National Portrait Gallery, Edinburgh), af James Green (National Portrait Gallery, London). Portræt (Royal Geographical Society, London).

Roderick I. Murchison i *Journal of the Royal geographical society* XXVIII, London 1858 CXXX-CXXXII. N. F. Ravn: Udsigt over de rejser som er foretagne for at finde Nordvestpassagen, 1860 (særtryk af Dansk månedsskr., s.å. II 279–312 317–56).

Mads Lidegaard

Rosset, Claudi, 1687–1767, legatstifter. * 10.3.1687 i Kbh., † 3.9.1767 sst. (Trin.), begr. sst. (Trin.). F: skærsliber (instrumentmager) Claudi R. († 1705) og Louise Johansdatter. ~ Maria Therese Philippine la Wigne, begr. 22.6.1733 i Kbh. (Trin.).

R. tog 1727 borgerskab i Kbh. som galanterikræmmer og oparbejdede med årene en meget betydelig forretning. Sin formue anvendte han til et efter tidens forhold ganske imponerende

velgørenhedsarbejde. Allerede i levende live skænkede han betydelige summer bort, og han tog selv aktiv del i arbejdet. Navnlig interesserede han sig for hjælp til syge og især sindssyge. Efter at have sikret sin datter, der havde giftet sig imod hans vilje, fik han lov til frit at disponere over sin formue. 1750 skænkede han 10 000 rdl. til pesthuset eller Skt. Hans hospital og 1764 ydede han en lige så stor gave hertil, samtidig med at han bestemte, at hvad han i øvrigt efterlod sig skulle skænkes til samme hospital. De 10 000 rdl. han havde sikret datteren skulle efter hendes børns død ligeledes tilfalde Skt. Hans hospital. R.s storstilede gave der fik kgl. konfirmation 1766 kom til at danne det faste grundlag for sindssygeevæsenet i Danmark. □Stik af Johannes Lyman, 1768. Mal. (Skt. Hans hosp.). Buste (sst.). – Mindesmærke i kopi (Trin. kgd.) efter originalen (Med.-hist. mus.).

Hans de Hofman: *Foundationer X*, 1765 339–48. Carl Bruun: *København II*, 1890. *Luxdorphs dagbøger*, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Aug. Hoffmann i *Nord. ugebl. for katolske kristne* LXV, 1917 642–46 672–75 687–91 708–12 727–31 752–55.

Harald Jørgensen

Rostgaard, Frederik, 1671–1745, oversekretær, litterær samler. * 30.8.1671 på Krogerup ved Humlebæk, † 25.4.1745 sst., begr. i Kbh. (Holmens k.). F: ridefoged, senere amtsforvalter Hans *R. (1625–84) og Cathrine Asmusdatter (1636–72). ~ 1.3.1703 i Kbh. (Frue) med Conradine Revenfeld, * 9.7.1687 på Sandbjerg, † 22.10.1770 på Krogerup, d. af senere storkansler Conrad *Reventlow (1644–1708) og Anine Catarina Haggensen (1659–91).

Ved faderens død arvede R. som eneste barn rige midler, bl.a. Krogerup og Anholt; han kom i huset hos rektoren ved Frue skole i Kbh. Peder Foss der dimitterede ham privat til universitetet 1687 hvorefter han i tre år boede hos teologen H. G. *Masius. 1688 tog han filosofisk eksamen men dyrkede ellers spredte interesser, jura, historie, genealogi, litteratur og sprog. 1690 begav han sig ud på en nærig udenlandsrejse med længere ophold i Giessen, Leiden, Oxford, Paris (over tre år) og Rom, derfra over Napoli til Sicilien, Malta og hjem gennem Tyskland. Foruden jura, historie og klassisk filologi havde han på rejsen studeret hebraisk og arabisk, og i Oxford var hans interesse vågnet for oldtysk, angelsachsisk, islandsk og dansk. Overalt havde han flittigt besøgt biblioteker, skaffet sig kopier af vigtige håndskrifter og foretaget omfattende indkøb til det bibliotek han ville skabe. I Paris lod han trykke en prøve på et bibliotekskatalog (1697, 2. udg. n.å.), og under opholdet i Leiden havde han

1693 udgivet den fortjenstfulde tobinds antologi af nyere danske latinisters digte *Deliciae quorundam Poetarum Danorum* hvortil han havde samlet i flere år. Kort efter sin hjemkomst udnævntes R. 1700 på sin senere svigerfars initiativ til gehejmearkivar, og knap to måneder derefter bragte forlovelsen med storkanslerens uægte føde, men anerkendte og adlede datter ham i endnu intimere forhold til de højeste kredse hvad der 1702 manifesterede sig i et adelspatent til ham selv.

Mens R. forestod gehejmearkivet blev tyske cancelli og rentekammerarkivet ordnet, og der opførtes en rummelig arkivbygning hvortil arkivalierne overflyttedes 1721, og som husede arkivet indtil 1910; i egenskab af gehejmearkivar betredes det ham at besørge den første udgave af kongeloven 1709. R. viste sig at være en brugbar embedsmand der fik mange hverv, især som medlem af adskillige kommissioner, desuden som censor af forskellige skrifter, bl.a. af Ludvig *Holberg og Andreas *Hojer. 1712 blev han direktør i Vestindisk-gueneisk Kompagni, 1714 medlem af direktionen for Kbh.s brand- og vandvæsen, 1720 justitiarius i højesteret hvor han siden 1709 havde haft sæde; hans bestræbelser for at nedbringe antallet af ophobede sager og at modvirke assessorerens efterladenhed nåede ikke at bære frugt inden han 1721 fratrådte ved sin udnævnelse til oversekretær i danske cancelli, et af centraladministrationens vigtigste embeder. Et uheld havde han haft i disse år da han som herre til Anholt følte sig fornærmet over skildringen af øens beboere i Holbergs „Peder Paars“, men fik sin klage afvist; forholdet til Holberg bedredes dog snart; ved den danske skueplads' oprettelse var de begge medvirkende, både til åbningsforestillingen 1722 og til aktørernes første forestilling ved hoffet n.å. havde R. skrevet prologerne (Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade I, 1920) og han har øjensynlig i det hele taget brugt sin indflydelse til gunst for den første danske scene og dens mænd.

1721 var R. kommet i et slags svogerskabsforhold til Frederik IV ved dennes ægteskab med hans hustrus halvsøster; den nye dronning synes ikke at have sat pris på R., og familieskabet hindrede i det mindste ikke hans fald 1725 som offer for den gehejme inkvisitions-kommission hvori hans to avindsmænd B. *Deichman og Chr. *Møinichen havde sæde. Han sigtedes ikke blot for at have modtaget bestikkelse, men også for majestætsfornærmelse ved at have foregivet at beløbene tilfaldt dronningen. Da han mærkede uvejret nærme sig, og han ikke fik svar på sine skriftlige henvendelser til kongen flygtede

han til Helsingborg, men lod sig dog n.d. bevæge til at vende tilbage og stedtes få dage efter til forhør i konseillet. Om bestikkelighed og majestætsfornærmelse kunne han ikke overbevises, men han indrømmede i nogle tilfælde at have modtaget frivillige erkendtligheder af de interesserede parter efter at sagerne var afgjort, og uden at udsigten til belønning havde påvirket afgørelserne. Dommen, som karakteristisk nok var affattet inden forhøret, lød på fortabelse af embederne som oversekretær og gehejmearkivar, forvisning fra Kbh., fra konge og hof, samt tilbagebetaling af de modtagne beløb. For at skaffe penge solgte R. sit bibliotek og sin gård i Kbh., og trak sig tilbage til Krogerup. Forvisningen fra Kbh. var dog hurtigt blevet lempet, og den kgl. unåde var i det hele taget ikke langvarig. 1727 fik han atter lov til at vise sig ved hoffet, og s.å. udnævntes han til amtmand over Antvorskov og Korsør amter. Lige efter tronskiftet 1730 fik han det indbringende embede som translator ved Øresunds toldkammer, men da det var ham for besværligt søgte han allerede n.å. sin afsked og levede resten af sine dage på Krogerup beskæftiget med at administrere sine godser (hvortil han 1710 havde føjet Sejro og 1718 Nekselo) og at pleje sine videnskabelige og litterære interesser.

R.s trykte forfatterskab er ikke betydeligt. Hans genealogiske interesser satte frugt i nogle slægts-tavler, de ældste selvstændigt trykte her i kongeriget, hans digteriske tilbøjelighed fik afløb i lejlighedsvers og salmeoversættelser (*Dansk Oversættelse af 41 udvalde Tydske Psalmer*, 1742), af hvilke flere, fx. *Hvo ikkun lader Herren raade* og *Hvo ved, hvor nær mig er min Ende*, endnu er i brug. Efter Holbergs eksempel udskrev han 1738 en konkurrence for danske digtere. R. var mere samler end forfatter. 1687 var han begyndt at samle Anders *Bordings digte, 1703 udgav han en fortegnelse over dem, den ældste danske digterbibliografi vi har (forøget udg. 1706), og lagde derved grunden til den udgave af Bordings Poetiske Skrifter (I–II) som med R.s økonomiske støtte og under medvirkning af P. *Terpamer og Hans *Gram udkom 1735. Lige fra 1693 havde R. samlet stof til en dansk ordbog; 1739 lovede Christian VI at bekoste trykningen, men da R. indså at hans manuskript ikke var tilfredsstillende satte han sin amanuensis Jacob *Langebek i gang med en omarbejdelse der længe efter R.s død blev grundlaget for Videnskabernes Selskabs Ordbog. Med stor flid og bekostning havde R., navnlig på udenlandsrejsen, tilvejebragt et omfattende materiale til en fuldstændig udgave af den græske retor Libanios' epistler; hele dette arbejdsapparat solgtes på auktionen 1726 til Chr. *Danneskiold-Samsøe, men købtes efter

Rostgaard, Frederik

Danneskiolds død, sammen med mange andre R.ske håndskrifter til Det kgl. bibliotek og blev af stor betydning for den hamburgske filolog J. C. Wolffs udgave af epistlerne (1738). Det bibliotek R. havde måttet sælge var både hvad bøger, middelalderlige og nyere håndskrifter angår af ypperste kvalitet. Noget havde han dog beholdt, andet købte han tilbage, og i årenes løb skabte han et nyt bibliotek som vel stod langt tilbage for det første, men hvis håndskriftsamling (den nuværende „R.s samling“, ca. 500 numre, nu i Det kgl. bibliotek) indeholder mange nyttige bidrag til dansk historie, sprog og litteratur. Kbh.s universitet som R. ved tidligere lejlighed havde skænket et orientalsk trykkeri arvede hans bibliotek og desuden et legat til lønning af en professor Rostgardianus i historie og nordiske antikviteter.

Som personlighed var R. ikke i det store format, og ikke uden grund har man kaldt ham forfængelig. Den forseelse der bragte ham til fald var på baggrund af tidsforholdene ikke graverende, og sammenlignet med dem der ville ham til livs står han som den ærlige mand. Så spredte hans interesser var satte de ikke frugt i noget betydeligt værk fra hans egen hånd, men til gengæld har han på de mange områder indirekte gjort sig fortjent af det danske åndsliv. Som fadder til den danske skueplads vil han altid mindes med ære. □Mal. ca. 1706. Mal. formentlig af F. la Croix ca. 1720 (Bregentved), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1870. Tegn. af F. la Croix, 1738 (Kgl. bibl.). Mal. af Johan Hörner, 1741 (univ. bibl.s I. afd., Kbh.), efter dette kopi af Hans Hansen, 1822 (Fr.borg), min. fra Thornborgs værksted (sst.) og træsnit af J. F. Rosenstand, 1886. Stik af J. Haas. Afbildet på tegn. af Constantin Hansen på dekorationsudkast til universitetet og på tegn. af W. Marstrand, 1846 (Fr.borg).

Kilder. Saml. til den da. hist., udg. J. J. Weber I, 1775 113–27, Nord. ugeskr., 1837–38 329, Hist. t. IV, 1843 309–11 og Kirkehist. saml. 4.r.1, 1889–91 30–34 (breve). Pers. hist. t. 8.r.1, 1922 90–92 (ansøgn. fra R.).

Lit. Ludv. Krabbe i Fra Fr.borg amt, 1916 59–85 (om slægten). Danm.s adels årbog LX, 1943 II 81–83 168f. Chr. Bruun: F. R. og hans samtid I–II, 1870–71 (heri breve og aktstykker). Ludv. Daae i Hist. t. II, Kria. 1872 297–322. A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884. Sophus Vedel: Den dansk-norske høje-sterets hist. 1661–1790, 1888 181–85. J. Paludan: Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteraturhist. i Holbergs tidsalder, 1913. E. Nystrøm: Den danske komedies oprindelse, 1918. Carl S. Petersen i Festskr. til Francis Bull, Oslo 1937 213–15. Knud Larsen i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XXVI, Upps. 1939 72–94. Samme i Bogenvenn 2.r.1, 1945 27–72. R. Paulli i Det trykte ord, 1940. Karl Haugholt: F. R., Oslo 1942 = Små skr. for bokenner XI. Jens Østergaard i Fra Fr.borg amt, 1962 57–64 69–71.

Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Rostgaard, Hans, 1625–84, ridefoged, amtsforvalter. * 15.4.1625 i Roost, Arrild sg., Haderslev amt, † 31.12.1684 på Krogerup, begr. i Helsingør (Skt. Olai k.). F: selvejerbonde Ove (Oud) R. og Kirsten Benneke (Bennik). ~ 1° 21.9.1656 på Krogerup med Kirsten Pedersdatter, * 1637, † 5.4.1668 på Krogerup, d. af forpagter af Kbh.s og Fr.borgs ladegårde Peder Christensen Svenske (ca. 1590–1657) og Anna Jensdatter (1593–1655). ~ 2° 11.4.1670 på Krogerup med Cathrine Asmusdatter, * 13.9.1636 i Flensborg, † 24. 2.1672 på Krogerup (~ 1° med forvalter på Hørsholm Lorens Pedersen), d. af købmand i Flensborg Asmus Lorentzen (1599–1678) og Marlene Arendrup (1607–71). ~ 3° 2.11.1674 på Nellerup med Dorothea Steffensdatter Rode, * 18.4.1633 i Kbh., † 14.1.1677 sst., begr. i Helsingør (Olai) (~ 1° 1661 med kgl. fyrforvalter Peder Jensen Grove, 1615–73), d. af kgl. faktor, købmand Steffen R. (1587–1638) og Marie Olufsen (1596–1650). – Far til Frederik *R.

Den begavede og karakterfulde nordslesvigske bondesøn lærte som dreng at skrive, læse og regne og kom i sit 12. år i huset hos en af Christian IVs tjenere i Kbh. hvor han læste meget, både på dansk, tysk og hollandsk. 1644 var han med i slagene ved Listerdyb og på Kolberger Heide; i det sidste fik han sit knæ kvæstet. N.å. ansattes han i sølvkammeret på Rosenborg, blev 1648 ældste sølvpopsvend og 1650 foged på Rosenborg hvor han 1651 fik en søn, Jakob R. († 1687) med sin husholderske, enken Maria Reich. Efter sin troløvelse med den ene af døtrene på kronens gård Krogerup (Lyng-Kronborg h.) hvis bygninger svigerfaderen 1652 havde købt, blev han 1656 ridefoged på Kronborg len og fik livsbrev for sig og hustruen på Krogerup hvoraf han 1657 købte sine medarvinger ud. 1658 mødte han med korteste varsel to gange ved Kbh. med Kronborg lens bønder, formerede i fire kompagnier og respektabelt bevæbnede. Da svenskerne s.å. havde erobret Kronborg nægtede R. at sværge Karl Gustav troskabsed, sad en tid fængslet, men løslodes mod kaution af sin svoger, toldskriver Mikkel Hansen og en anden helsingørsk borger. Uden at røbe sig for lenets nye herrer var han i den følgende tid rastløs virksom i sin konges og sit lands tjeneste. Han stod i stadig forbindelse med det belejrede Kbh. og med sin hustrus bistand bragte han ad søvejen vildt, flæsk, kød og frugt til hoffet. Okt. 1658 bragte han Frederik III bud om Obdams flådes ankomst til sundet, fik breve med til admiralen fra kongen og Henrik *Bielke og førte derpå skrivelser fra Obdam og Christoffer *Gabel til Kbh. Den svenske plan om storm på hovedstaden i febr. 1659 fik han i tide nys om og gav regeringen udførlige

meddelelser om alle forberedelser og om tidspunktet til uvurderlig gavn for forsvaret. Samme forår var han en af regeringens vigtigste hjælpere og rådgivere i den under medvirkning af Lorens Tuxen og Henrik Gerner stiftede sammensværgelse med det mål at vinde Kronborg igen. Han arrangerede i skoven ved Krogerup et møde mellem den af kongen udsendte kammerjunker Corfitz Trolle og den engelske oberst Hutchinson som vandedes for planen, og bragte også Trolle i forbindelse med Oluf Steenwinkel; senere fandt han lejlighed til at vise Trolle om på Kronborg, modtog en lille dansk styrke på Krogerup som han siden fik anbragt hos venner i Helsingør, overbragte Hutchinson og Steenwinkel de penge (i alt 1200 rdl.) som de skulle have for deres deltagelse, og fik englænderens søn sendt til Kbh. som pant for faderens troskab. Da planen, ved hvis udførelse der var tiltænkt R. en betydningsfuld rolle, i juni røbedes, og en række af de sammensvorne fængsledes af de svenske myndigheder, skød han, efter samråd med sin hustru, for at give det udseende af at han var omkommet, sin hest i Ulvesø-mosen nær Reerstrup, undslap i en båd til Kbh. „og laa udi elleve Maaneder i min Svoger (Landsdommer) Jens Lassens Hus ganske stille . . . Og formedelst min Hustru var en Enke og saa mordersk og skælmisk miste hendes Mand, da efterlod de (svenske) hende mange Skatter, Ja var endog Ritmestere og Secretere, som friede til hende, saa vist var de paa, jeg var skødt ihjel“.

Kbh.freden 1660 genforenede ægteparret, og marts 1661 fik det sin belønning: Krogerups jord til eje med adelig frihed og løfte om 300 rdl. årlig af sundtolden for begge levetid; R. fik desuden sin ridefogedbestalling fornyet og blev s.å. fiskemester i lenet. 1668–70 var han forpagter af Kronborg ladegård og birkets indtægter og fungerede som amtmand. Da kronen i sin finansnød fra 1663 standsede pensionen af sundtolden ansøgte han 1670 om erstatning og fik 1672 denne i form af nogle smågårde og huse i Krogerups omegn. Ved sit 3. ægteskab blev han ejer af øen Anholt. Den skånske krig gav ham adskilligt at bestille med hværvinger og udskrivninger. Efter freden svævede det i ham at han 1679 fik en ny amtsforvalter over sig, og han opnåede da 1681 udnævnelse til amtsforvalter over Kronborg amt samtidig med at han fik ladegården ved Helsingør i forpagtning. Sine embedsstillinger skøttede han efter alt at dømme med samme energi som han havde viet sit land i krigens tid. „Han søgte Kongens Gavn, og hjælp, at Bonden blev ved Magt og ved sin Stavn“ (L. Thura). □Mal., efter dette stik tilskrevet A. Reinhardt, 1726. Afbildet på epitafiemal. af H. Ditmar (Skt. Olai k., Hel-

singør). Afbildet på Heinrich Hansens mal., 1880, af arvehyldningen 1660 (Fr.borg). Buste af Jørgen Larsen, 1894 (sst.). Fremstillet på mal. af sejladts til hollænderne 24.10.1658 af Chr. Mølsted. Statue af H. P. Pedersen-Dan, 1904 (Krogerup hegn). – Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1780, ved Jægerspris.

Danske mag. 3.r.1, 1842 257–63 (optegn. af R.). Danske saml. IV, 1868–69 357–62 (ansøgning fra R.). Kronens skøder II, udg. F. J. West, 1908. L. Thura: H. R.s liv og levnet, 1726. Chr. Bruun: Frederik Rostgaard og hans samtid I, 1870. P. Brock: Hist. efterretn. om Rosenborg I, 1881 83–88. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprudg. 1969) 408 419f. G. Hornemann i Fra arkiv og museum I, 1899–1902 50–71. K. C. Rockstroh i Fra Fr.borg amt, 1907 65–91. Samme sst. 1908 98–100. Jens Østergaard sst. 1962 55f. Asger Schmelling sst. 1971 105–10. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I–II, 1909–16.

C. O. Bøggild-Andersen*

Rosting, Helmer Rostgaard, 1893–1945, højkommissær. * 8.7.1893 i Thisted, † 28.6.1945 i Kbh., urne på Vestre kgd. F: landøkonomisk forsøgsleder P. Gommesen Rosting (1863–1925) og Jacobine Rosgaard (1864–1937). Navneforandring fra R. Gommesen 22.8.1917. ~ 19.4.1927 i Stockholm med komtesse Agnete Elisabeth Hamilton, * 4.9.1903 på Hällekis, Västergötland, † 18.8.1967 i Klampenborg, d. af greve, major Wathier August Hugo H. (1868–1957) og Fernanda Elisabeth Busck (1882–1969).

R. blev student fra Randers 1910 og cand.teol. 1917. Derefter blev han Røde kors' delegeret ved krigsfangelejrene i Frankrig hvor han fortsatte arbejdet efter våbenstilstanden. 1920 ansattes han som den første dansker i det nyoprettede Folkeforbunds sekretariat. Han blev medlem af afdelingen til beskyttelse af nationale mindretal og 1924 af kontoret for international administration (Saar, Danzig (Gdańsk), Nære Orient) hvis chef han blev 1930. Oktober 1932 udnævntes han til Folkeforbundets højkommissær for fristaden Danzig. Hans udnævnelse blev forlænget nogle gange indtil han i januar 1934 definitivt fratrådte og vendte tilbage til Folkeforbundet hvor han blev direktør for mindretalsafdelingen. Under opholdet i Danzig lykkedes det ham at bilægge nogle strids spørgsmål mellem Polen og Danzig hvoraf det farligste var den såkaldte „Westerplatte-affære“. Han medvirkede desuden i forhandlinger mellem det nye nazistiske senat i Danzig og den polske regering vedr. Polens benyttelse af Danzigs havn samt polske statsborgers stilling i byen. Tiden i Danzig var således ikke uden positive resultater, men opholdet skulde på anden måde blive skæbnesvangert for ham.

Rosting, Helmer

Det synes som om han i disse år fik en meget positiv indstilling til den tyske nationalsocialisme med dens „førerprincip“ og forkastelse af demokratiet og parlamentarismen. Denne indstilling førte også til en voksende kritik af Folkeforbundet og bevirkede at han 1936 udtrådte af dets tjeneste. S.å. ansattes han i det danske udenrigsministerium som fuldmægtig, men efter karrieren i Folkeforbundet kunne han ikke finde sig til rette i den beskedne stilling. Han forlod derfor 1937 udenrigsministeriet og begyndte at arbejde for Røde kors, bl.a. i Spanien under borgerkrigen. Samtidig blev han mere kritisk over for Folkeforbundet og agiterede for Danmarks udmeldelse. Efter krigsudbruddet sept. 1939 udnævntes han til direktør for dansk Røde kors' kontor for udenlandske anliggender og krigsfangehjælp. Han organiserede hjælpearbejde for Finland, Norge og krigsfangerne i almindelighed. Senere tog han også, om end noget løvende, del i hjælpen til danske fanger i tyske fængsler og koncentrationslejre. Han udgav i 1942–43 (med E. Wedell Andersen) bogen *Røde Kors i Krig og Fred*. Danmarks besættelse 1940 blev det afgørende skel i R.s liv. Erik Scavenius havde i juli 1940 haft tanker om at knytte ham til udenrigstjenesten for at udnytte hans tyske forbindelser, men opgav meget hurtigt ideen. R. trådte nu offentligt frem som en ubetinget sympatisør af Hitler-Tyskland og gik ind for en omdannelse af den danske regering i nazistisk retning. Han figurerede i forskellige nazistiske ministerlister: sept. 1940 som udenrigsminister og okt. 1942 på en mere beskedne plads som kirkeminister. Alt dette blev som bekendt ikke til noget. Men i slutningen af sept. 1943 rettede han på eget initiativ en henvendelse til den tyske rigsbefuldmægtigede, dr. Werner Best, om at frigive de internerede danske militærpersoner mod til gengæld at internere alle jøder i Danmark for dernæst at benytte dem som gidsler med trussel om deportation til Tyskland i fald sabotagen fortsatte. Ved Danmarks befrielse maj 1945 stod R. som en stærkt belastet mand, og det førte til hans arrestation den 6.5. Han løslodes dog efter en afhøring, men blev dagen efter arresteret af en anden modstandsgruppe og atter løsladt. Disse oplevelser førte til et nervesammenbrud og indlæggelse på kommunehospitalet. Formentlig under påvirkning af dette sammenbrud forlod han en dag hospitalet og berøvede sig livet. – R. 1927. DM. 1937. □Foto.

Beretn. til folketinget afgivet af den 1945 nedsatte komm. i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske komm.] især III, 1951 og XIII, 1954. – Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste- I-II, 1966–71. Leni Yahil: Et demokrati på prøve, 1967. Henning Poulsen: Besæt-

telsesmagten og de da. nazister, 1970. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist (Finn T. B. Friis)

Rosting, P. Gommesen, se Gommesen Rosting, P.

Rostoch, Mads Pedersen, 1655–1713, præst. * 1.1.1655 i Ribe, † 24.2.1713 i Middelfart, begr. sst. F: skomager Peder Jensen og N. N. ~ 5.5. 1680 i Odense med Anna Margrethe Vingaard, † 1743, d. af sognepræst i Flødstrup og Ullerslev Hans Nielsen V. († 1680) og Karen Olufsdatter. I stedet for at blive ved faderens læst kom R. i latinskolen i Ribe, nord friplads som kostgænger i byens hospital (sortebrødrekloster) og blev 1672 student. Efter at have afsluttet sine universitetsstudier virkede han flere steder som huslærer før han 1677 blev hører i Odense katedralskole. N.å. blev han personel kapellan hos den residerende kapellan ved Skt. Knuds kirke i Odense (ordineret 1679) og 1693 selv residerende kapellan til han 1704 fik embedet som sognepræst i Middelfart og Kauslunde. R. var vel anskrevet i samtidens gejstlige kredse, stod bl.a. i forbindelse med biskop Jens *Bircherod i Ålborg og med digteren og skolemanden Elias *Naur, men var vistnok især knyttet til sin egen biskop, Thomas *Kingo hvis skriftefader han var. – R. blev bekendt som forfatter af luthersk-ortodokse andagtskrifter med vid udbredelse; 1699 kom således hans *Catechismus over Evangelierne* (o: En liden og eenfoldig Huus- og Reyse-Postill), oprindelig udarbejdet til brug for hans egen familie og husfolk men besørget i trykken af en ven uden R.s vidende. Bogens form er bemærkelsesværdig ved på kateketisk vis at gennemgå hvert søndagevangelium i spørgsmål og svar. Læremæssigt ligger indholdet på linie med hans lærebog i værdig beredelse til nadveren, *Guds Børns christelige Bord-Skick ved hans Bord*, 1689, senere i 4 opl., og hans lille katekismeforklaring, *Dend eenfoldige Børne-Lærdoms u-svigelige Melk for Eenfoldige Børne-Christne, gandske slet og ret anrettet*, 1694, siden i 10 opl. der var i yndest langt op i 1700-tallet. I håndskrift efterlod han sig fra sin tid i Odense (afsl. ca. 1690) en rimet beskrivelse af Ribe med spredte selvbiografiske træk og megen byhistorie. Digtet er trods sin ubehjælpsomhed levende i tonen, af og til rent ud vittigt, og hele vejen gennemstrømmet af en stærk begejstring for fødebyen og barneårene der. □Et mal. af R. tilhørte „Danske selskab“.

J. C. Bloch: Den fynske gejstligheds hist. I,3, 1789 724–27. A. C. L. Heiberg: Thomas Kingo, 1852 220 228. A. K. Damgaard i Kirkehist. saml. 4.r.1, 1889–91 246f. Jens Bircherod i Pers. hist. t. 3.r.III, 1894 194 197f 200; IV, 1895 83 87; 9.r.1, 1928 125 128 (jfr. sst. 192). Bj. Kornerup: Ribe katedralskoles hist. II, 1952. Mogens

Bencard i M. P. R.: Dend gamle og navnkundig kjøbsted Ribe, 1967 = Hist. samf. for Ribe amt. Småskr. V.

H. A. Hens

Rostrup

Der findes flere borgerlige slægter R. Den her nævnte slægt føres tilbage til købmand i Nakskov Jesper Hansen (-1738) hvis søn af andet ægteskab Hans Rostrup (1727-1811), kordegn i Sakskebøing, blev opkaldt efter en afdød halvbror af faderens første ægteskab med Anna R., d. af sognepræst i Aggersborg Hans Rostor (1667-1719).

Immanuel Barfod: Stamtv. over den lollandske familie Rostrup, 1883 (også i Pers.hist. t. IV, s.å. 68-74).

Hans H. Worsøe

Rostrup, Frederik Emil Georg, 1831-1907, botaniker. * 28.1.1831 på Stensgård, Stokkemærke sg., † 16.1.1907 på Frbg., begr. sst. F: forpagter af Stensgård, godsforvalter på Juellinge, kammerråd Georg Jesper R. (1773-1865) og Johanne Auguste Frederikke Lyman (1793-1849). ~ 26. 3.1861 i Nakskov med Maren Betty Caroline Kielsen, * 10.4.1836 i Fiskernæs, Grønland, † 14. 2.1906 på Frbg., d. af kolonibestyrer Ove Valentin K. (1803-64) og Anna Dorthea Juul (1809-56).

Efter undervisning hjemme og deltagelse i faderens godsadministration kom R. med stor interesse for naturen og godt kendskab til landbrugets forhold 1850 til Kbh. hvor han s.å. tog præliminærexamen og 1857 eksamen i anvendt naturvidenskab ved Polyteknisk læreanstalt. Ved lov af 15.2.1857 blev naturhistorie obligatorisk fag ved seminarierne, og R. udnævntes til lærer i faget ved Skårup seminarium på Sydfyn. Under

studietiden havde han udbygget sine interesser ved at følge universitetsundervisningen i botanik, zoologi og geologi, og på Fyn fulgte han studierne op i naturen. R. var en særdeles alsidig botaniker; hans indsigt gjaldt hele Danmark med særlig vægt på de egne hvor han fik sit virke, barndommens Lolland, studietidens og professortidens Kbh. og omegn og ikke mindst seminarietidens Sydfyn som fra hans tid er blevet dansk svampeforsknings klassiske område. R.s meget store videnskabelige indsats kan i eftertiden karakteriseres ved to hovedpunkter, „Rostrups flora“ og oprettelsen af selvstændig undervisning og konsulentvirksomhed i plantepatologi (læren om plantesygdomme) i Danmark. Hans *Veiledning i den danske Flora* udkom første gang 1860 og er efter stadige forbedringer og to gennemgribende moderniseringer (ved C. A. *Jørgensen og Alfred *Hansen) endnu den mest benyttede ekskursions- og undervisningsflora; dens grundstamme og principper er stadig R., et bevis på hans evne til at skelne de karakteristiske træk som interesserede har brug for ved studier i naturen. Kortere levetid fik floraens anden del *Blomsterløse Planter* (mosser, svampe, alger og laver) som i mange år var den eneste håndbog i sporeplanter; en tilsvarende flora over alle grupper af sporeplanter vil næppe kunne udarbejdes i nutiden på grund af det udvidede kendskab til disse grupper. I sine yngre år publicerede R. desuden bl.a. mosestudier over fortidens planter, en lokalflora for Lolland, en oversigt over Færøernes plantevækst og sammen med J. S. Deichmann *Branth den første danske lavflora.

Under tiden i Skårup rettedes R.s studier mere og mere mod svampene, specielt sygdomsforvoldende svampe. Han begyndte at skrive populære artikler om svampesygdomme parallelt med videnskabelige korte og klare afhandlinger, hvilket gav anledning til en omfattende korrespondance med svar på forespørgsler fra land-, skov- og havebrugets dyrkere, ofte fulgt op af publikation. Naturligt opstod heraf ønsket om at udnytte hans store viden i forskning og undervisning i Kbh. og 1883 lykkedes det at få oprettet et docentur til ham på landbohøjskolen hvor han 1902, 71 år gammel og stadig virksom, udnævntes til professor. Fra landbohøjskolen fortsatte strømmen af videnskabelige og populære udgivelser, heriblandt årlige oversigter over forekomsten af plantesygdomme. 1902 samlede han sin viden om planternes svampesygdomme i håndbogen *Plantepatologi* hvori han som andre steder påpeger samspillet mellem svampens egenskaber og værtsplantens modtagelighed. 1888-89 holdt R. forelæsninger på Kbh.s univ. og 1894 udnævntes han til æresdoktor ved dette. I to perio-

der var han formand for Botanisk forening og 1888–1905 udkom hans *Mykologiske Meddelelser* i foreningens Botanisk Tidsskrift. Hans herbarium på ca. 30 000 eksemplarer erhvervedes 1908 af Botanisk museum. – R.s søn, **Ove Georg Frederik R.**, * 29.2.1864, † 25.6.1933, ~ Sofie *Rostrup, tog magisterkonferens i botanik 1890 og var 1891–1902 bestyrer af Dansk frøkontrol, derefter uden nogen fast ansættelse, men af og til beskæftiget med mykologiske studier. Han havde en ikke almindelig evne til at finde sjældne og mærkelige småsvampe og meddelte sine fund i *Bidrag til Danmarks Svampesflora I–II* (Dansk bot. Arkiv II, 1916; VIII, 1935). – R. 1888. DM. 1893. □ Flere træsnit, bl.a. 1894, samt af H. P. Hansen. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskabernes selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Buste af Rasmus Andersen, 1909 (landbohøjskolens have). Foto.

Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 128f. – Immanuel Barfod: Stamtv. over den lollandske familie Rostrup, 1883 (også i Pers. hist. t. IV, s.å. 68–74). L. Kolderup Rosenvinge i Botanisk t. XXVIII, 1907 185–98. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 446 696–711; II, s.å. 327–56 (bibliografi). V. J. Brøndegaard i Fynske årbøger VIII, 1964 337–84. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979. – Papirer i Botanisk centralbibl. Levnedsberegning i ordenskapitlet. – Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 134. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 25. C. Ferdinandsen i Dansk botanisk arkiv VIII, 1935 nr. 8 1–4 (om Ove Rostrup).

Anne Fox Maule (Carl Christensen)

Rostrup, Egill (ved dåben Egil) Barfod, 1876–1940, skuespiller, instruktør, teaterhistoriker. * 16.3.1876 i Kbh. (Helligg.), † 3.8.1940 i Rønne, begr. i Svaneke. F: snedkermester Kasper *R. (1845–1911) og Vitta K. Barfod (1850–91). ~ 1° 3.6.1903 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Oda Ingeborg Alexandra Clausen, * 14.5.1879 i Kbh. (Pauls), † 25.10.1955 i Kbh., d. af portner, senere belysningsmester ved Casino Emil Thorvald C. (1848–91) og Pauline Magdalene Lydia Werner (1848–1924). Ægteskabet opløst. ~ 2° 12.12.1913 i Kbh. (b.v., Nordre birk) med skuespiller Ellen Henriette Marie Rovsing, * 9.6.1889 i Fredensborg, † 20.2.1960 i Kbh., d. af læge, senere tit. professor Niels Ivar Asmund R. (1850–1909) og Julie Frederikke Henriette Dithmer (1856–1909). – Far til Haavard *R. Allerede i den pure ungdom vågnede den brændende, næsten fanatiske kærlighed til teatret som blev retningsbestemmende for R.s liv. Faderen gjorde det til en betingelse at han fik et alment akademisk grundlag før han begyndte sin sceniske uddannelse hvad der senere blev af allerstørste betydning både for hans kunstneriske og vi-

denskabelige indsats. 1894 blev han privat dimitteret som student, og n.å. tog han filosofikum; i sæsonen 1895–96 spillede han småroller på Dagmar-teatret, og 1896 kom han ind på Det kgl. teaters elevskole og debuterede 1899 som Fjeldbo i *De Unges Forbund*. Derfra gik vejen til de tre førende privatteatre, Folketeatret (1899–1900), Casino (1900–05) og Dagmar-teatret (1905–18); på det sidstnævnte teater virkede R. tillige som instruktør de sidste syv sæsoner. Der var et langt spring mellem ungdommens idealer og det repertoire som R. kom til at bestride i sin første skuespillertid hvor krasse og drøje folkekomedier var det altoverskyggende. Med sin intelligens og iagttagelsesevne tilegnede han sig imidlertid ikke alene rolvene, men scenisk dygtighed og nøje kendskab til teatrets tekniske virkemidler. Sin største publikumssucces opnåede han som den sensationelle folkekomedieheldt dr. Nicola. Det var imidlertid ikke som skuespiller han skulle gøre sin mest betydningsfulde indsats inden for dansk teaterliv; dertil var hans evner for begrænset, han havde ikke den fødte skabende kunstners sind og frodige fantasi; hans skuespillergerning var først og fremmest viljesbetonet, præget mere af klog indsigt end af umiddelbar medleven. Hans markante væsen og lidt hårde stemme henviste ham naturligt til karakterfaget hvor han bl.a. som Lechat i *Forretning er Forretning* og advokat Berent i *En Fallit* ved et gæstespil 1924 på Betty Nansen-teatret skabte dygtig og godt gennemtænkt skuespilkunst. Af langt større betydning blev hans virksomhed som sceneinstruktør der kulminerede i perioden 1928–30 da han virkede på Det kgl. teater; han iscenesatte her de tre store succesforestillinger *Graven under Triumfbuen*, *Volpone* og *Hr. Lamberthier* foruden en række andre forestillinger, væsentlig inden for det klassiske repertoire, deriblandt *Misanthropen*, *Maria Stuart* og *Som man behager*. Som iscenesætter gik R. ud fra en psykologisk gennemreflekteret realisme der nærmere havde sine forudsætninger i den Blochske skole. Hans forestillinger, hvor han arbejdede med så betydelige kræfter som Bodil *Ipsen, Else *Skouboe, Poul *Reumert og Eyvind Johan *Svendsen, kunne vel mangle den helt forløsende fantasifylde, den fuldstændige frigjorthed i udtrykket; til gengæld var de båret af en ubønhørlig sanddruehed, indgående kendskab til ældre tiders dramaturgi, klog beregning, myndighed og fasthed i form og opbygning. I de bedste af hans iscenesættelser opnåede han virkelig den velafstemte helhed der var hans mål; overalt var han på vagt mod det tekniske virtuoseri der selvherligt sprængte rammen. Den mindste og den største rolle var ham lige væsentlige faktorer, og de måtte alle bæres

oppe af den samme ensstemte ægthed i udtrykket. Dette synspunkt forfægtede han nidkært både i skrift og tale, bl.a. ved en forelæsningsrække på Kbh.s univ. Det er overmåde betegnende at R. sammen med sin anden hustru, Ellen Rovsing, udarbejdede en fortræffelig fordanskning af K. Stanislávskijs *En Skuespillers Arbejde med sig selv*, 1940, ikke efter den forkortede engelske udgave, men efter den russiske original. Med R.s had til den ydre gestus, til stjernekomedien og hans kærlighed til den virkelig afstemte ensemblekunst måtte ny russisk skuespilkunst således som den doceres af Stanislávskij blive hans ideal.

Hvor godt R. kunne sin sceniske metier kan bl.a. ses af en række velturerede, godt opbyggede folkekomedier som *Pastor Pedersen*, 1907, *Der var en Svend med sin Pigelig*, 1920, *Lyse Camilla*, 1922, sammen med J. Anker *Larsen – der fik stor betydning for stykkernes rent poetiske indhold – *Niels Nielsen*, 1906, *Karl den Dristige*, 1909, *Pigernes Alfred*, 1908, *Karen, Maren og Mette*, 1910 og *500 pCt.*, 1917 og sammen med forfatteren Ingeborg *Vollquartz *Petersen og hendes Søstre*, 1912. Flere af disse stykker opnåede et ikke ringe scenehold og opførtes i provinsen, Sverige og Norge, *Pigernes Alfred* desuden på Burgteatret i Wien. – Sin betydeligste og mest personligt prægede indsats ydede R. inden for den teaterhistoriske forskning hvor hans skarpe intelligens, nidkærhed og grundighed i høj grad kom ham til gode, om end hans fanatisme kunne medføre en vis fare for ensidighed i emnets belysning og ideernes konsekvente gennemførelse. Hans første afhandling, *Skuespillernes Scene i Middelalderen* (Nordisk tidsskrift 1908) belyser den middelalderlige professionelle skuespiller-scene på baggrund af et billede i et Terentshåndskrift der findes i Det kgl. bibliotek. Stor betydning fik hans utraditionelle og fordomsfrie undersøgelse af den antikke græske teaterkultur, først i *Oxyrhynchos Papyri III*, 413, 1915, hvor han meget sindrigt påviser at et vanskeligt forståeligt håndskrift i virkeligheden er en udskrævet skuespilrolle, og senere i *Den attiske Tragødia i theater-historisk Belysning*, med hvilken han 1921 erhvervede sig doktorgraden ved Kbh.s univ. som den første skuespillerdoktor i Danmark efter Karl *Mantzius. I det sidstnævnte arbejde søger han gennem et stort sammenligningsmateriale fra forskellige primitive folkeslag på religionshistorisk basis at stadfæste den antikke tragedies tætte tilslutning til den kultiske maskedans. En fortsættelse af dette arbejde, der også er udkommet i engelsk udgave (1923), lå næsten færdig ved hans død og er nu deponeret på Det kgl. bibliotek. Endnu må nævnes det lille

skrift *Theatrets Historie i Europa*, 1924 og *To danske gaadefulde Skuespil fra det XVII. Aarhundrede*, 1918, en udgivelse ved hvilken R., om end problematisk, prøver at vise hvorledes en dansk oversættelse af et af Lope de Vegas værker kan have forbindelse med Leonora Christina. Med sin dristighed, sin friskhed i synspunkterne og sin altid klare fremstillingsform har R. været både fornyende og inspirerende inden for dansk teaterforskning, ligesom hans disputats har virket inspirerende på senere religionshistorikere. – R., der fra 1931 underviste i dansk oplæsning ved universitetet, beklædte en række tillidshverv; bl.a. var han medlem af Teaterrådet fra 1930, af Dansk skuespillerforbunds optagelseskommission fra 1933 og af Filmsrådet fra 1938 og har endvidere været Dansk skuespillerforbunds repræsentant på de internationale skuespillerkongresser i Berlin (1926), Paris (1928), Wien (1930), Stockholm (1937) og Oslo (1939). Han var en ivrig tindebestiger og skrev adskillige afhandlinger om denne sport. □ Rolletegn. af E. Krause, 1906 (Teatermus.) og af Vald. Møller. Foto.

E. R. i Gads da. mag. II, 1907–08 691–705. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1921 114–16. – Alb. Gnuddtzmann i Masken 14.4.1912. Rob. Neiiendam: Folketeatrets hist. 1857–1908, 1919. Kn. Bokkenheuser: Studenter vi kaldes-, 1920 84f. Berl. tid. 17.3.1921. Studenterne fra 1894, 1922 171. B.T. 3.5.1924. Fr. Schyberg i Politiken 4.8.1940. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Krogh*

Rostrup, Haavard, * 1907, kunsthistoriker, museumsdirektør. * 29.10.1907 i Kbh. F: skuespiller, senere sceneinstruktør, dr. phil. Egill *R. (1876–1940) og skuespiller Oda I. A. Clausen (1879–1955). ~ 1° med keramikker Ester (Tut) Fog, * 4.4.1907 i Kbh. Ægteskabet opløst 1953. ~ 2° 14.4.1954 i Fåborg (b.v.) med Vibeke Sjørring, * 22.8.1926 i Kbh., d. af grosserer Carl S. (1891–1945) og Asta Lund (1897–1971).

R. studerede oprindeligt fransk sprog og litteratur hos K. *Nyrop og Kr. *Sandfeld, men kom som studerende til Ny Carlsberg glyptotek i Frederik *Poulsens direktørtid. Her blev han inddraget i arbejdet med den store franske kunstudstilling som sekretær for udstillingen 1928. Derefter studerede R. kunsthistorie, og særligt betydningsfulde blev to studieophold i Dresden og Berlin hvor han fulgte forelæsninger af Werner Weisbach og E. Hildebrand m.fl. Efter studier i franske museer udgav R. 1932 bogen *Franske Portrætbuster fra det XVIII. Aarhundrede*. 1935 tog R. magisterkonferens i kunsthistorie, og straks efter ansættelsen som leder af den moderne afdeling af Ny Carlsberg glyptotek 1932 vak-

Rostrup, Haavard

te han opmærksomhed ved at iværksætte en restaurering af et af samlingens billeder, et Courbetmaleri, der fra to blev til „Tre englænderinder“, idet en senere overmaling blev fjernet. R.s store interesse for fransk og anden udenlandsk kunst blev noget stækket af krigen og siden efterkrigstidens vanskeligheder med at rejse uden for landets grænser. R. måtte derfor, ikke ganske af inklination, begrænse sin kunsthistoriske skribentvirksomhed til emner inden for den danske kunsts historie. Et betydeligt værk i denne omkreds er disputatsen *Billedhuggeren H. W. Bissen I-II*, trykt 1945. Det lykkedes dog R., på grund af sine nære forbindelser til den franske kunstverden, trods valutarestriktioner at erhverve betydelige kunstværker til Ny Carlsberg glyptotek, således den komplette serie af E. Degas' skulpturer samt malerier af T. Gericault og C. Corot. Da forbindelserne til Europa blev retablerede arrangerede R. som inspektør ved dette museum og som leder af Foreningen fransk kunst en række spektakulære udstillinger, i en tid hvor landet endnu ikke var stopfodret dermed, heriblandt ophængninger af Pierre Bonnard, Paul Gauguin, Henri Matisse, Berthe Morisot og Pierre Soulages, foruden den omdiskuterede *Levende Farver* på Charlottenborg 1950 der førte til en modstilling, arrangeret af „Klingen II“s kunstnere, „Klar form“. 1960 arrangerede R. den betydningsfulde udstilling *Franske portrætter* på glyptoteket. – R. var i mange år redaktør af bogserien *Vor tids kunst* og skrev en del af seriens kunstnermonografier. 1957–78 var R. direktør for Ordrupgårdsamlingen og befæstede dette museums internationale ry. Om museets tilblivelse og samlingen har han skrevet i *Historie du Musée d'Ordrupgaard 1918–1978*, 1981. R.s betydningsfulde virksomhed som kunsthistorisk skribent er både omfattende og meget vidtspændende, men bortset fra bogen om H. W. Bissen, udgivelsen af tegninger af Harald Giersing, 1957 (med indledning) og bogen om Gerhard Henning, 1980, samt mindre bøger om de franske kunstnere J.-F. Millet, 1941 og J. A. Houdon, 1942, er de fleste af hans arbejder spredt i danske kunsthistoriske tidsskrifter og årsskrifter, og en bibliografi savnes. R. modtog 1958 Kleinprisen og blev 1973 indbudt af Institut de France i Paris til at forelæse om Houdon. – R. 1956. R¹. 1968. □Tegn. af Otto Christensen, 1950 (Fr.borg; Kgl. bibl.). Barnebuste af E. Utzon-Frank. Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1946 163. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Charlotte Christensen

Rostrup, Jacob, † 1594, til Lergrav, eventyrer. Henrettet 7.6.1594 ved Kbh.s slot. F: Hans R. († 1545) og Anne Jakobsdatter Høg († tidligst 1552). Ugift.

R. nævnes tidligst 1564 da han indkaldtes til krigstjeneste til søs. 1566 synes han at have været hofjunker. 1569 fik han tilladelse til at indløse Spøttrup len, men da dette kort efter bortgaves til en anden, har han næppe formået at tilvejebringe pantesummen. Da han heller ikke fik andre len og hans jyske fædrengård ikke hørte til de store var hans grundlag for en standsmæssig tilværelse svagt, og han sank efterhånden i gæld. En skønne dag brød han overtvært for at prøve sin lykke i det fremmede. 1588 indfandt han sig ved Elisabeth I af Englands hof hvor han udgav sig for dansk gesandt og tilsagde den berømte sir Francis Drake dansk bistand på et forestående tog mod Portugal. I tide fortsatte han rejsen til de forenede nederlander hvor samme komedie gentog sig; en godtroende borger i Antwerpen fik han franarret en større pengesum. Ikke slet så heldig var han hos nederlændernes store modstander hertugen af Parma der var smålig nok til at spørge efter hans kreditter; behændigt drejede han da af og nøjedes nu med at tilbyde sin personlige tjeneste; han opnåede derved at få tildeelt kaperbreve der gav ham ret til at fejde mod Spaniens fjender. Som så ofte før savnede han imidlertid kapital; først 1593 da kaperbrevene for længst var ugyldige fik han udrustet en „krejert“ i Wismar og gav sig ud på et lystigt krydstogt i Nordsøen hvor han på ren søøvermanér bemægtigede sig flere skibe; det enes mandskab kastede han endog over bord. Langvarig blev færden ikke. Mytteri nødte ham til at søge havn i Århus hvorfra besætningen spredtes for alle vinde. Hans folk, i alt 27 mand hvoraf tre tyske adelige, blev dog alle pågrebet og henrettet; selv blev han fanget „i nogle buske“ ved Assens og måtte som „Capitain, Pot og Pande“ for det hele efter herredagsdom for sørøveri dele skæbne med sit mandskab.

Danm.s adels årbog XXIX, 1912 418. Udv. af gamle da. domme, udg. J. L. A. Kolderup-Rosenvinge IV, 1848 VIII–XII. C. E. Secher i Hist. archiv, 1877 II 161–72.

Henry Bruun*

Rostrup, Søren Kaspar William, 1845–1911, håndværker. * 2.8.1845 i Kbh. (Trin.), † 7.1.1911 sst., begr. sst. (Ass.). F: snedkermester Nicolai Peter R. (1806–86) og Bodil Hansdatter (1806–79). ~ 4.4.1873 i Kbh. (Helligg.) med Vitta Kristiane Barfod, * 4.2.1850 i Næstved, † 15.5.1891 i Kbh. (Helligg.), d. af kateket i Næstved, senere sogneprest i Lille Lyngby og Ølsted Peter Mari-

us B. (1813–89) og Katinka Elisa Petrea Ringsted (1812–89). – Far til Egill *R.

R. blev student 1863 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand. jur. 1869 og senere overretssagfører. Han opgav dog hurtigt den juridiske løbebane og trådte ind i faderens forretning som han overtog ved dennes død 1886. Han nærede levende interesse for håndværkets forhold, navnlig kunsthåndværkerstandens uddannelse og organisation, og dette førte ham 1889 ind i snedkerlavets bestyrelse hvor han 1898 blev oldermænd. Blandt de mange tillidsposter han beklædte var også formandspladsen i Haandværkerforeningen og bestyrelsespladser i Industriforeningen og i Fællesrepræsentationen for dansk håndværk og industri. Inden for denne havde man i nogle år interesseret sig for spørgsmålet om dannelsen af en egentlig arbejdsgiverorganisation, og da entreprenør Niels *Andersen (1835–1911) 1896 fik oprettet en sådan opstod der nogen mistenning inden for fællesrepræsentationen, og for denne var R. ordfører. Den gav sig bl.a. udslag i en polemik i Dannebrog, men både Niels Andersen og R. var realiteternes mænd, og 1898 fuldbyrdedes fresslutningen mellem de to organisationer ved at et større antal af fællesrepræsentationens provinsforeninger sluttede sig til Arbejdsgiverforeningen af 1896 som derefter fik navnet Dansk arbejdsgiver- og mesterforening, og for denne blev Niels Andersen formand og R. næstformand. Virksomheden i arbejdsgiverforeningen lagde stærkt beslag på R. Da den store lockout 1899 var begyndt rejste Niels Andersen af helbredsgrunde til Ems, og R. varetog formandsforretningerne og var arbejdsgivernes ordfører i fællesudvalget til afgørelse af arbejdsstridigheder. Ved Niels Andersens tilbagetræden 1907 overtog R. formandspladsen som han beklædte til sin pludselige død. I hans periode faldt litografkonflikten 1908 hvor arbejderne for første gang standsede den borgerlige presse. I den anledning nedsatte indenrigsminister Sigurd Berg fællesudvalget af 17.8.1908 i hvis arbejde R. tog ivrigt del, og som førte til oprettelsen af den faste voldgiftsret, afløseren for Den permanente voldgiftsret fra 1900, og indførelse af forligsinstitutionen. Endvidere påbegyndtes under R.s formandskab opførelsen af Arbejdsgiverforeningens bygning Vestervoldgade 113 som først toges i brug efter hans død. Ved hans død skrev Niels Andersen bl.a. at han „var ærlig og loyal overfor divergerende Opfattelser, med et klart Blik for Sagens Vigtighed, med rolig Beredvillighed til at se bort fra alle uvedkommende Etikettespørgsmaal“. – R. 1898. □Træsnit 1893 efter foto. Mal. af Knud Larsen, 1906 (Håndværkerforen., Kbh.). Tegn. af A. Andreasen,

1907. Litografi af Harald Jensen, 1909. Tegn. (Kgl. bibl.). Buste af P. Bentsen Pedersen, 1911. Mal. af H. Vedel, 1915 (Da. arbejdsgiverforen.). Foto.

Niels Andersen m.fl. i Arbejdsgiveren XII, 1911 17–23 33–38. Tidsskr. for industri XII, s.å. If. Medlemsblad for håndværkerforen. i Kbh. XII, s.å. 5–10 13–15. Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforen. gennem 25 år 1896–1921, 1921. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Sophus Agerholm)

Rostrup, Ove Georg Frederik, se Rostrup, E.

Rostrup, Sofie, 1857–1940, entomolog. * 7.8.1857 i Sønderholm ved Nibe, † 25.1.1940 på Frbg., urne på Frbg. kgd. F: kapellan i Sønderholm, senere sognepræst, sidst i Nebsager og Bjerre, Frederik (Fritz) Theodor Jacobsen (1821–92) og Poulina Elisabeth Cathrine Blicher (1827–1917). ~ 1° 1.4.1883 i Nebsager med zoolog H. J. *Hansen, * 10.8.1855 i Bellinge ved Odense, † 26.6.1936 i Gentofte, s. af husmand Hans H. (1817–1903) og Kirsten Jacobsdatter (1823–88). Ægteskabet opløst 1890. ~ 2° 26.6.1892 i Kbh. (Johs.) med botaniker Ove Georg Frederik Rostrup, * 29.2.1864 i Skårup, † 25.6.1933 på Frbg., s. af botaniker E. *R. (1831–1907) og Maren Betty Caroline Kielsen (1836–1906).

R. viste tidligt interesse for selvstændigt arbejde, tog kommunalærerindeeksamen 1879, studentereksamen (privat dimitteret) 1884 og 1889 magisterkonferens i naturhistorie som den første kvinde i Danmark. Hun valgte entomologien til speciale, en interesse hun havde fået gennem sit bekendtskab med J. C. *Schiodte for hvem hun livet igennem bevarede en stor beundring. Vel under påvirkning også af svigerfaderen plantepatologen Emil Rostrup fik hun interesse for samspillet mellem insekter og planter og skrev efter omfattende indsamlinger en dansk gallefortegnelse 1896 og senere (1900) en behandling af de grønlandske galmider. Det blev imidlertid den side af entomologien der vender ud mod praksis hun kom til at vie sit liv. Hun blev pioner inden for arbejdet med landbrugets og havebrugets skadedyr på et tidspunkt hvor man heller ikke i udlandet i tilstrækkelig grad havde fået øjnene op for hvor mange værdier der kunne spares ved et indgående kendskab til de skadeforvoldende dyrs levevis. 1896 begyndte hun med ministeriel støtte og som hjælper for sin svigerfar i dennes konsulentvirksomhed sine livet igennem fortsatte rejser med tog og cykel rundt i landet for ved selvsyn at danne sig en oversigt over skadedyrene og deres skadelighed, foreløbig blot landbrugets; og allerede 1900 kom re-

Rostrup, Sofie

sultatet i form af den både righoldige og over-
skuelige *Vort Landbrugs Skadedyr blandt Insek-
ter og andre lavere Dyr* der med lige stort udbytte
lod sig benytte af praktiker og forskeren, og
som kom i fem danske og en tysk udgave, indtil
mere moderne oversigter nu har afløst den. R.
levede på en tid hvor kemiske bekæmpelsesmid-
ler ikke spillede den rolle for landbruget de se-
nere kom til, og hendes indsats er derfor endnu
mere beundringsværdig fordi den hviler på en
bekæmpelse baseret på et indgående kendskab
til skadedyrenes biologi.

Da De samvirkende danske landboforeninger
1907 oprettede en plantepatologisk forsøgsvir-
ksomhed, som 1913 overtoges af staten blev R.
knyttet dertil som zoologisk konsulent; fra 1917
blev også havebrugets skadedyr inddraget, og
1919 blev hun leder af den da meget udvidede
zoologiske afdeling af Statens plantepatologiske
forsøg. Først nu kunne hun opgive den virksom-
hed som naturhistorielærer ved københavnske
skoler hun siden 1879 havde været nødt til at ha-
ve, og helt hellige sig forsøgsvirksomheden fra
hvilken hun dog allerede 1927 måtte trække sig
tilbage. Hun havde da opnået i sine talrige af-
handlinger, oftest trykt i *Tidsskrift for Planteavl*,
og i sine årlige skadedyrsoversigter at øge kend-
skabet til en lang række skadedyrs, mest insek-
ters, biologi; hendes undersøgelser over fritflu-
en, brakfluen, bedelusen, „ålene“ (rundorme) og
mange andre er forbilledlige ved deres lykkelige
forening af videnskabelig indstilling og praktisk
sans. Og samtidig havde hun på sine rejser ved
sin ligefremme og naturlige opræden – hun var
en elskelig dame med meget lune og et stykke af
en humanist – skabt den nære kontakt mellem
landmanden og forsøgsinstitutionen som er den
grundvold hvorpå al skadedyrsforskning må
bygge. Hun var æresmedlem af de entomologi-
ske foreninger i Stockholm (fra 1928) og Kbh.
(fra 1937). Sin meget store galle-samling gav hun
til Zoologisk museum. – F.M.I. 1927. Tægea
Brandts legat 1928. □Foto (Kgl. bibl.; Zool.
mus.).

Mathias Thomsen i *Anzeiger für Schädlingkunde* III,
Berlin 1927 99–101. Samme i *Tidsskr. for landøkonomi*,
1940 176–80. Prosper Bovien i *Entomologiske medd.*
XX, s.å. 593–96. Kai L. Henriksen: *Oversigt over da.
entomologis hist., 1921–37 = Entomologiske medd.* XV
308–13 (heri bibliografi).

S. L. Tuxen

Rostrup Bøyesen, Lars, * 1915, museumsdirektør.
* 13.3.1915 i Kbh. F: maler P. *R. B. (1882–1952)
og Kitty Jensen (1889–1977). ~ 1° 1950 med
Kirsten Strøbech, * 8.9.1930 i Kbh., d. af krimi-

naldommer Emil Gustav S. (1899–1978) og An-
na-Emilie Gudjohnsen (* 1902). Ægteskabet op-
løst. ~ 2° 24.1.1959 med Anne Kirstine Riemke,
* 28.3.1916 i Kbh., d. af dr.med. Adolf Vilhelm
Jørgensen R. (1895–1980) og Magda Thorlaksen
(1895–1979).

R. B.s holdning og indsats er i væsentlig grad
præget af hans opvækst i et kunstnerhjem hvor
en række af den generations kunstnere færde-
des; gennem venskaber og stadig kontakt med
kunstnere har han bevaret følingen med den ska-
bende side af kunsten. Efter nysproglig studen-
tereksamen 1933 var han de første år optaget på
faderens malerskole samtidig med at han stude-
rede kunsthistorie ved Kbh.s univ. Hans faste
punkt i universitetsundervisningen blev K. Friis
Johansen hvis forelæsninger og øvelser i klassisk
arkæologi han deltog i gennem adskillige år på
lige fod med de fagstuderende. 1940 opnåede
han universitetets guldmedalje for en afhandling
om Abr. *Wuchters som portrætmaler og tog
1943 magisterkonferens med speciale i dansk
malerkunst i 1500- og 1600-årene.

Allerede i sin studietid var R. B. stærkt engage-
ret i kunsthistoriens praktiske sider. Han var en
benyttet foredragsholder overalt i Danmark, var
lærer på en række kurser, og knyttedes på anbe-
faling af Sigurd *Schultz til Dagens Nyheder
som kunstkritiker 1936–39 og fortsatte efter endt
eksamen på Berlingske Aftenavis 1944–49. Alle-
rede omkring 1935 var han blevet knyttet til Sta-
tens museum for kunst som omviser, 1940 blev
han volontør, inspektør II 1944, inspektør I 1952
og overinspektør i maleri- og skulptursamlingen
1965. Sideløbende med sit arbejde på Statens
museum for kunst udfoldede R. B. en livlig virk-
somhed som arrangør af store udstillinger, bl.a.
Dansk nutidskunst i Helsingfors 1946, Edv.
Munch 1955, Kandinsky 1957, Emil Nolde, Alb.
Gottschalk og Harald Giersing 1958, Paul Klee
1959, Marc Chagall og O. Kokoschka 1960 og
Karl Isakson 1962, foruden flere nordiske udstil-
linger for Nordisk kunstforbund af hvis styrelse
han var medlem 1956–61. – I årene omkring
1940 var R. B. drivkraften i en af Ny Carlsberg-
fondet finansieret registrering af provinskunst-
museernes samlinger, og han erhvervede herig-
ennem en førstehånds viden og interesse for
provinsens kunstliv. En konsekvens heraf var at
han 1952–61 var sekretær i Foreningen af dan-
ske kunstmuseer og i 1959 arrangerede jubilæ-
umsudstillingen *Provincsmuseernes kunstskatte*.
1953–64 bidrog han som konsulent for Fyns
stiftsmuseum væsentlig til opbygningen af dettes
kunstsamlinger. 1956, 1960 og 1968 var han
dansk kommissær for Biennalen i Venedig, og i
1973 arrangerede han for kulturministeriet ud-

stillingen af moderne dansk kunst på Grand Palais i Paris.

I følelsen af at han ikke inden for Statens museum for kunsts rammer kunne få fuld udfoldelse for sine evner og initiativer søgte R. B. 1967 til Ålborg for der at prøve at opbygge et nyt, stort kunstmuseum. Ved som den første museumsmand i en ledende kbh.sk stilling at gå til provinsen var han med til at åbne vejen for en ny og, skulle det senere vise sig, frugtbar udvikling for provinsens kunstmuseer. Ved R. B.s tiltræden i Ålborg 1.1.1967 syntes opgaven ret håbløs. Byggeprojektet havde været henlagt i næsten ti år, byggefonden rummede kun godt 716 000 kr., den forhåndenværende kunstsamling var af beskeden kvalitet, og den lokale modstand mod projektet var livlig. Ikke desto mindre lykkedes det R. B., støttet af bestyrelsesformanden, stiftamtmand J. A. Lorck at få vendt stemningen og få rejst det prægtige bygværk der indviedes i juni 1972 under navnet Nordjyllands kunstmuseum. En væsentlig forudsætning for at planen kunne gennemføres var at R. B. i kraft af sit venskab med samleren Kr. Krestensen i sommeren 1969, for en symbolsk betaling, kunne tilføre museet Anna og Kresten *Krestensens ca. 400 numre store privatsamling, omfattende betydelige værker af danske og internationale kunstnere.

R. B.s første større erhvervelse efter sin tiltræden var en mosaik af Picasso og en collage af Le Corbusier, og han havde dermed sat niveauet for det ny museum. Denne kvalitetslinje blev gennem årene gennemført, ofte under det lokale kunstlivs hidsige protester. Gennem sin medledelse af Å-udstillingen 1967–79 varetog han dog ofte de mere lokale kunstinteresser, men museets profil prægedes afgørende og uomtvisteligt af den store Cobra-samling og af erhvervelser af kunstnere som P. Alechinsky, Henry Moore, Louise Nevelson, Horst Antes, Karel Appel, Vieira de Silva, Marc Chagall, Niki de Saint-Phalle m.fl. – Til Nordjyllands kunstmuseum knyttede R. B. en rig udstillings-, koncert- og mødevirk-somhed, og han startede udgivelsen af en informationsavis hvortil han selv var hovedbidragyder, ligesom han opbyggede et betydeligt institutionsbibliotek og et i sin art herhjemme enestående dokumentationsarkiv. Med tolv års rige erfaringer i Ålborg kom R. B. tilbage til sin gamle arbejdsplads idet han 1979 udnævntes til direktør for Statens museum for kunst.

R. B. har været bidragyder til Weilbachs Kunsterleksikon og Dansk biografisk leksikon samt skrevet en bog om Erik Raadal og mange af-handlinger i samle værker, årbøger og tidsskrifter. □Afbildet som dreng på mal. af P. Rostrup Bøyesen, 1924. Foto.

Rostrup Bøyesen, Peter, 1882–1952, maler. * 16. 1.1882 i Varde, † 23.11.1952 i Kbh., urne sst. (Holmens). F: manufakturhandler, senere direktør for Hellebæk klædefabrik Bøye Andreas B. (1852–1936) og Hedvig Rostrup (1854–1922). ~ 17.9.1913 i Gentofte med Kitty Jensen, * 27.4.1889 på Frbg., † 20.12.1977 i Stavns-holt, d. af grosserer Carl Frederik Vilhelm J. (1862–1928) og Dagmar Alexandra Constance Eleonora Angelica Danielline Castonier (1860–1939). – Far til Lars *R. B.

Som otte-årig kom R. B. til Kbh. og som 16-årig blev han sat i malerlære, hvorefter han på Teknisk skole forberedte sig til kunstakademiet. Han var kun elev her vinteren 1900–01, så søgte han til Zahrtmanns skole hvor han blev til 1904. Næste år blev nogle malerier af ham afvist fra Charlottenborg, men de vist på en udstilling af refuserede værker, afholdt af journalistforbundet, og vakte en vis opmærksomhed. På Charlottenborgs forårsudstilling 1906 var R. B. repræsenteret med to billeder hvoraf kunstmuseet købte *Udkanten af Nørrebro*, malet året inden og skildrende et ungt arbejderpar i omgivelser der dengang lå i Kbh.s udkant, den voksende stor-bys ny arbejderkvarter. I de følgende år nærmede R. B. sig en socialt engageret retning inden for malerkunsten hvortil også Aksel Jørgensen hørte, og malede en række motiver fra hovedstadens overdrev. Det er dog i højere grad maleriske kvaliteter end social indignation der præger disse billeder. I årene 1913–15 skildrede han i en række billeder de russiske og polske flygtninges liv i det indre Kbh. *Polakdreng med kande*, 1913 og *To små russerinder*, 1915 er i Fåborg museum selv om R. ikke tilhører Fynboernes kreds.

R. B. udstillede 1907–11 og 1913 på Den frie og fra 1915 med jævne mellemrum på Grønningen som han var medstifter af. Hans værker er gennem årene blevet vist på en lang række udstillinger i ind- og udland, og han har haft flere separatudstillinger i Kunstforeningen, 1919, 1921 og 1951. Hans første udenlandsrejse gik 1912 til Paris. 1922 var han på en længere studierejse gennem Tyskland og Italien til Paris, og 1924 var han i Holland og Belgien.

1910–19 var R. B. assistent ved kunstakademiet og yderst vellidt af eleverne. Det udviklede sig til noget af en skandale ved det dengang traditionsbundne kunstakademi da eleverne 1920 strejkede fordi han ikke fik et ledigt professorat. Herefter ledede han en privat tegneskole der skulle blive mange kunstneres første praktiske kunstne-

Rostrup Bøyesen, P.

riske undervisning. 1924–31 var han medlem af akademirådet.

Fra 1920'erne indtager portrætter og landskaber den største del af hans oeuvre. Landskaberne er for det meste fra Nordsjælland, oftest pastost udført i en teknik der er inspireret af impressionismen. Han har malet selvportrætter, bl.a. 1934 (Kolding museum) og 1941 (Nationalmuseum, Stockholm) samt portrætter af prof., dr.jur. Henry Ussing (1947, Juridisk forening) og af redaktør Franz von Jessen (1947, tidligere Hagerups forlag). R. B. deltog i udsmykningen af Størekassen (1929–31) med nogle malerier i trapperummene. 1935–36 malede han for Kbh.s kommunebibliotek, som dengang holdt til i Nikolaj kirke, en tidsskrift-læsesal med fresker der motivmæssigt griber tilbage til hans Nørrebrobilleder, en af årtiets bedste rumdekorationer i den social-realistiske genre. Arbejdet udførtes med støtte fra Frans Schwartz' legat og blev R. B.s eneste selvstændige opgave af denne art. R. B. er repræsenteret i Kunstmuseet, i museerne i Fåborg, Århus, Ålborg, Esbjerg, Randers og Vejle samt i Stockholm, Göteborg, Malmö og Athenium i Helsingfors.

□Mal. af Karl Isakson, 1912. Malede selvportr., bl.a. 1920–22 (Kolding kunstforen.), 1920, 1921, 1943. Foto.

Sophus Michaëlis i Kunst VII, 1905–06. Emil Hannover i Politiken 13.5.1906. W[alter] S[chwartz] sst. 24.11.1952. Daniel Hvidt i Samleren IX, 1932 17–19. [Sig. Schultz] i Dagens nyheder 14.5.1935. Samme: R. B., 1937 = Danske kunstnere XXIII. Mogens Andersen i Information 24.9.1951. Samme: Nødigt, men dog gerne, 1976 120–26. Kai Flor i Berl. tid. 24.11.1952. Sig. Schultz i Nationaltid. s.d.

Bjarne Jørnæs

Rosvænge, Helge Anton, 1897–1972, operasanger. * 29.8.1897 i Kbh. (Garn.), † 20.6.1972 i München. F: inspektør Emil Anton Hansen (1871–1941) og Ane Sofie Hansen (1868–1930). Navneforandring 16.7.1918. ~ 24.6.1922 i Budapest med Ilona Holndonner, * 10.7.1895 i Budapest, d. af bagermester Ignaz H. (1862–1926) og Gabriella Maloschick (1873–1934).

R. blev student 1915 fra Roskilde og studerede derefter ved Polyteknisk læreanstalt; han ophørte efter første del, men beskæftigede sig også senere i livet med tekniske problemer. Den musikalske trang, der tidligt var vågen i ham, blev retningsbestemmende. Straks ved sin fremtræden herhjemme havde han vanskeligt ved at gøre sig gældende, selv om man anerkendte stemmematerialets muligheder, og 1920 drog han til Tyskland, fuldendte med stor energi og målbevidsthed sin uddannelse og skabte sig en førende position netop på et tidspunkt da man inden for

tysk musikliv i højeste grad trængte til fornyelse på tenorområdet. Som lyrisk tenor kom han til at stå jævnsides med den anden danske tenor, specielt på Wagner-området, Lauritz *Melchior. Efter debut 1921 i Neustrelitz (Lyonel i *Martha*) og engagement ved operaerne i Altenburg, Basel og Köln var R. 1929–45 (og senere som gæst) knyttet til statsoperaen i Berlin og 1932–57 desuden til operaen i Wien med vidtstrakt gæsteoptræden bl.a. i Frankrig, USA (1963), i Salzburg (Tamino, Belmonte) og Bayreuth (Parsifal). Jævnligt optrådte han også herhjemme ved koncerter, på Det kgl. teater og i radioen og vandt et stort og begejstret publikum, men R.s fortsatte tilknytning til tysk-østrigsk musikliv i Hitler-tiden medførte markeret afstandtagen til ham fra dansk side. – R. optrådte også i film og operetter, således endnu i anledning af sin 70-årsdag 1967 i Franz Lehars *Das Land des Lächelns* på Theater an der Wien hvor han jævnligt havde optrådt jævnsides sin optræden ved Wieneroperaen. R. virkede også som operainstruktør og havde i sine senere år et sangstudio i München. Han udgav 1945 på svensk sin selvbiografi *Skratta pajazzo* (tysk udg. 1953) og flere skrifter. På en lang række komplette opera-indspilninger er R.s højt udviklede sangteknik og stemmens glansfulde timbre bevaret. – Preussisk kammer-sanger 1934. Dansk kgl. kammer-sanger 1936. Tit. professor i Wien 1967. – R. 1933. DM. 1940. □Tegn. af Knoth, 1934. Foto.

H. R.: *Skratta pajazzo*, Sth. 1945 (ty. udg. 1953) (e-rindr.). – Rodolfo Celletti: *Le grandi voci*, Rom 1964. Berl. tid. 21.6.1972. Franz Tassie: H. R., Augsburg 1975 (heri diskografi). – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring (Torben Krogh)

Rosznercki, Roszniecki, se **Roźniecki, Stanisław**.

Rosæfontanus, se **Parvus, Matthias** og **Parvus, Petrus**.

Rothe

Stamfar til den her behandlede slægt R. er Zacharias R. (1617–75), borger og købmand i Halle, der var far til overamtmand i Eisleben og amtmand i Erdeborn Caspar R. (1653–1704), hvis søn Carl Adolph R. til Tybjerggård (1689–1766) 1710 trådte i dansk tjeneste ved auxiliærkorpset i Brabrant. Forbindelse til den tyske adelige slægt R. er ikke påvist.

Andreas Bjørn *R. var ~ Georgia Hincheldey, d. af købmand Christian *H., C. *R. med Vilhelmine Susanne Kolderup-Rosenvinge, d. af professor, dr.jur. J. L. A. *K.-R., Carl A. *R. med Benedicte Ulfspærre de Tuxen, d. af admiralitetskommissær Louis de *T.; Rudolph *R. med Johanne

Carl Adolph Rothe 1689–1766 regimentskvartermester, kancelliråd

Caspar Peter *R. 1724–84 landsdommer, historisk forfatter		Nicolai August R. 1725–96 amtsforvalter		Tyge *R. 1731–95 forfatter	
Benedikte Rosine Marie R. 1761–1830 ~ Werner *Abrahamson 1744–1812 officer		Karen Lassen R. 1762–95 ~ Jacob Bilsted 1744–1811 grosserer			
Valdemar Henrik R. 1777–1857 dr.teol., sognepræst ved Trinitatis kirke	Harald R. 1781–1848 officer, adlet 1809	Frode Frødegode R. 1783–1824 kopist, krigsassessor	Christian *R. 1770–1852 rentekammerdeputeret	Kirstine Margrete R. 1765–1829 ~ Christian *Bastholm 1740–1819 teolog	Anna Rosina R. 1772–1815 ~ Niels *Schow 1754–1830 filolog
C. *R. 1811–1902 stiftsprovst	Hans Peter *R. ~ 1813–1905 søofficer	Thora R. 1823–1905	Andreas Bjørn *R. 1762–1840 jurist	Carl A. *R. 1767–1824 søofficer	
Eise (Lizzie) Cathrine Franziska R. 1853–1931 ~ Edvard Theodor Daniel Hvidt 1850–1917 højesteretspræsident (se slægtsoversigt Hvidt)		Christian R. 1790–1858 konferensråd, højesterets-assessor			
Ursula Sophie Amalie R. 1827–1905 ~ Janus *Garde 1823–93 guvernør (se slægtsoversigt Garde)	Johanne Marie R. 1830–1914 ~ Theodor Ernst Petersen 1826–1908 konferensråd, overformynder i Kbh.	August *R. 1795–1879 filolog	Viggo *R. 1814–91 jernbanedirektør	Martha Gustave R. 1820–91	Karen R. 1815–77 ~ F.M. *Knuth 1813–56 lensgreve, udenrigsminister
Andreas Bjørn R. 1825–74 kommandør	Louise R. 1808–91 ~ Theodor Vilhelm Oldenburg 1805–42 præst (se slægtsoversigt Oldenburg)	Wilhelm *R. 1800–78 sognepræst, dr.teol.	Rudolph *R. 1802–77 gartner	Charlotte Christine R. 1847–1922 ~ Thorvald *Haarløv 1836–1907 statsbanedirektør	Thalia R. 1857–1918 ~ Johan Maria Risom 1842–1915 læge
Carl Ludvig Kirstein R. 1859–1923 dr.phil.	Caroline Susanne Ewald R. 1853–1938 ~ W. *Møllerup 1846–1917 historiker (se slægtsoversigt Møllerup I)	Thalia R. 1842–1920	~ Tyge *R. 1834–87 gartner	Johannes R. 1836–1915 kontorchef I DSB	Marie Benedicte R. 1837–1906 ~ E.C.L. *Koefoed 1830–1904 officer (se slægt Koefoed II)
Tyge *R. 1877–1970 handelsminister		Oluf Skram R. 1880–1966 præst		Eigil *R. 1868–1929 konservator	Holger R. 1872–1944 direktør for Store Nordiske
		Bendt *R. 1921 – advokat, skuespiller			

Mathea Mangor, d. af forfatteren Anne Marie *M., Tyge *R. (1731–95) med Karen Bjørn, d. af købmand Andreas *B. og Wilhelm *R. ~ 1° med Thora Oldenburg, d. af generaloldkammerdeputeret Frederik *O., og ~ 2° med Frederikke Amalie Ewald, d. af officeren Carl v. *E.

Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, 1891 254–86. Th. Hauch-Fausbøll: Slægt-håndbogen, 1900 908–23.

Hans H. Worsøe

Rothe, Andreas Bjørn, 1762–1840, jurist. * 2.11. 1762 i Kbh. (Frels.), † 22.8.1840 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: professor, senere etatsråd Tyge *R. (1731–95) og Karen Bjørn (1742–95). ~ 2.10.1789 på Ourupgård med Georgia Hin-

cheldey, * 13.8.1770 i Nykøbing F., † 29.7.1846 i Kbh. (Helligg.), d. af justitsråd Christian *H. (1729–93) og Mette H. Tersling (1739–70). – Bror til Carl A. *R. og Christian *R.

R. blev student 1778, privat dimitteret, og bestod 1782 den juridiske eksamen. 1783 beskikkedes han som surnummerær assessor i hof- og stadsretten, 1788 til virkelig assessor sst., 1805 tillige til assessor i landsoverretten. 1809 blev R. 5. deputeret i slesvig-holstenske kancelli hvor han i løbet af de følgende år rykkede op, indtil han 1820 udnævntes til 1. deputeret. 1812–14 og 1817–40 var han tillige medlem af direktionen for universitetet og de lærde skoler, hvis første medlem han blev 1829 ved Ove Mallings afgang. 1833 afskedigedes han fra sin stilling i slesvig-holsten-lauenburgske kancelli, mens han beholdt

sin stilling i universitetsdirektionen til sin død. Ved siden af sine embeder bestred R. talrige offentlige hverv. 1797 blev han medlem af Kbh.s forligskommission, en institution der havde hans største interesse og som han har behandlet i forskellige afhandlinger til dels på tysk og fransk. Han var medlem af den store landbokommission fra 1796 indtil kommissionens ophævelse 1816 (1796–1811 som dens sekretær), 1813–16 var han medlem af Postpensionskassedirektionen, fra 1816 til sin død af direktionen for den alm. Pensionskasse, ligesom han hyppigt beskikkedes som medlem af særlige kommissioner. De talrige hverv som i tidens løb lagdes på R.s skuldre er et vidnesbyrd om den store tillid han nød hos regeringen, og i hele sin embedsvirksomhed viste han sig som den oplyste enevældes tro tjener. I overensstemmelse hermed stillede han sig afvisende over for de bestræbelser som 1815 blev gjort fra det holstenske ridderskabs side for at opnå sammenkaldelse af en stænderforsamling, og betegnede det danske folk som politisk uinteresseret og tilfreds med den bestående regeringsform. Som medlem af den 1816 nedsatte forfatningskommission der skulle fremsætte forslag om en stænderforsamling for Holsten, indtog han et absolutistisk-demokratisk standpunkt over for ridderskabets ønske om en forfatning der sikrede godsejerne den afgørende indflydelse. – Foruden de ovenfor omtalte afhandlinger om forligsvæsenet har R. forfattet et skrift *Om Ægteskabs-Skilsmissen*, 1805 der indeholder en række frisindede betragtninger bl.a. med hensyn til spørgsmålet om fraskilte ægtefællers adgang til at indgå nyt ægteskab. Også i en pjeces af 1833 om privatmanuduktionen til juridisk embedseksamen fremsætter han synspunkter som endnu kan læses med interesse. Endelig har han skildret de i forbindelse med regeringsskiftet 1784 stående begivenheder i en fremstilling der fremtræder som „giennemseet og rectificeret“ af Frederik VI selv. – Ekstraordinær assessor i højesteret 1805. – Justitsråd 1803. Etatsråd 1809. Konferensråd 1817. Gehejmekonferensråd 1833. – R. 1810. K. 1824. DM. 1826. S.K. 1828. □Tegn. af N. G. Rademacher.

[Fr. Thaarup] i Genealogisk og biogr. archiv, 1840–49 237–44. Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888 XI f (jfr. samme i Hist. t. 6.r.I, 1887–88 794 f. [Fransiska v. Rosen:] Den gamle majorinde fra Færgegården, 1913 (fot. opr. 1969) = Memoirer og breve XVIII 18. Will. Norvin i Pers. hist. t. 8.r.III, 1924 155. Olaf Carlsen: Soranske studier I, 1928 46–61. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931.

*Stig Juul**

Rothe, Ludvig August, 1795–1879, pædagog, fransk filolog. * 7.12.1795 i Kbh. (Fødsst.), † 21.

12.1879 i Sorø, begr. sst. F: fuldmægtig, senere konferensråd Christian *R. (1770–1852) og Charlotte C. Müller (1773–1814). ~ 18.6.1820 på Frbg. (Garn.) med Hedevig Sophia Nerenst, * 5.5.1798 i Kbh. (Alm. hosp.), † 2.5.1886 i Sorø, d. af toldinspektør, kammerråd Christian N. (1736–1813, ~ 1° 1763 med Sophia Hedevig Greys, 1734–92) og Mariane Maarslet (1758–1812). – Bror til Rudolph *R., Viggo *R. og Wilhelm *R.

R. bestemtes for officersstanden og udnævntes 1811 til sekondløjtnant i artilleriet; han nåede at blive kar. premierløjtnant (1819), afgik fra hæren 1823. Tillige var han 1815 blevet landmåler. Men et længere ophold i Frankrig gav anledning til hans ansættelse som lektor i fransk sprog og litteratur ved Sorø akademi 1822. En pinlighed knyttede sig til hans bosættelse i den ene af de to lærerpavilloner ved siden af akademiet idet den afgående professor J. C. *Molbech ikke ville flytte ud af den og næsten måtte sættes ud. Men ellers trivedes R. godt i Sorø, vellidt af kollegerne, nidkær i sin gerning; han bekæmpede 1847 forslaget om at oprette et landøkonomisk institut på godset og afgik 1849 som professor ved akademiets ophævelse. Sin bolig beholdt han dog uanfægtet til sin død. I sit lange otium virkede han foruden litterært og videnskabeligt også rent praktisk, bl.a. som kasserer i Sorø sparekasse. Høj og smuk af skikkelse, sirlig af væsen, var R. en klog og indsigtfuld mand af prøvet loyalitet mod sine kolleger (fx da der var tale om at gøre P. *Hjort til rektor) og havde ofte et ord at sige i offentlige anliggender. Pædagogisk således – foruden i de pligtmæssige taler (*Tre Taler*, 1845) – især i en polemik med M. *Goldschmidt i Nord og Syd 1851 (VI, tillæg) om lærerstandens resignation, politisk i to pjecer om fredsgrundlaget 1849 og 1850 (og på dette punkt virkede han gennem sine franske bekendte, især Henri Martin, for at oplyse europæisk almenhed om den slesvigske sag, bl.a. ved artikler i Le Constituti-onnel), kritisk ved anmeldelser i Litteraturtiden og Maanedsskrift for Litteratur. Under gentagne ophold i Paris, hvor han synes at have omgædes Alfr. de Vigny, C. A. Sainte-Beuve, Paulin Paris, og hvor han tilegnede sig en elegant fransk form, foretog R. studier til sine to hovedværker *Om Holger Danske*, 1847 og *Les Romains du Renard*, 1845, begge analytiske sammenstillinger af hvilke den om de franske rævebøger bragte hans navn videst om; gjort med stor lærdom og omhu, men uden synderlig originalitet og væsentlig afholdende sig fra konklusioner betegnede de et tilbagelagt stadium i romanistisk videnskab; dog var det ingen ringe ros når en af de senere Renard-forskere (L. Sudre) i 1893 be-

tegnede R. som „en af dem, der bedst har forstaaet Forholdet mellem de forskellige Digte om Renard“. – Om sin far udgav R. 1854 et minde-skrift der vidner om klar, indtrængende menne-skelig forståelse. – Tit. professor 1849. – R. 1840. □Stik af E. Bouchardy, 1821. Afbildet på C. Dalsgaards mal. Stengangen ved Sorø akademi, 1871, og på gentagelse deraf 1872 (Sorø akad.). Foto.

Ludv. Aug. Rothe. Trykt som manus. for venner, [1880]. H. G. Orlrik: Oversigt over lærerstanden ved Sorø akad. 1822–1922, 1921–22 = Skoleprogr. for Sorø akad. 8f. Olaf Carlsen i Soranerbl. XIII, 1928 66–68 76–78 og XVII, 1932 63–65. Samme: Chr. Molbech og Sorø II, 1933. Sorø. Klostret, skolen, akademiet II, 1928–31.

H. A. Paludan*

Rothe, Bendt Vincentz Christian, * 1921, skue-spiller, advokat. * 9.5.1921 i Kbh. F: præst Oluf Skram R. (1880–1966) og Lilli Nikoline Marie Lindhardt (1887–1965). ~1° 7.8.1947 med Asta Riis Poulsen, d. af overlærer Engel Ulrik R. P. og Asta Frandsen. Ægteskabet opløst 1958. ~2° 25.9.1958 i Tårnbæk med Helle Høeg Houmøller, * 26.10.1935 i Frederiksværk, d. af direktør, ci-vilingeniør Adolf H. (1889–1954) og Inga-Lisa Gulbransson (* 1901). Ægteskabet opløst. ~3° 20.7.1969 med skuespiller Vigga Bro, * 20.10.1937 i Fredericia, d. af lærer Viggo B. († 1937) og Anna Christensen († 1964). Ægteskabet opløst. ~4° 28.4.1973 i Kbh. (Holmens k.) med fysio-te-rapeut Birte Merete Gad, * 29.10.1921 i Kbh., d. af rektor Carl *G. (1890–1962) og rektor Lily Riise (1890–1942).

Efter studentereksamen fra Østre Borgerdydsko-le 1939 blev R. 1940 optaget på Det kgl. teaters elevskole, men forlod skolen efter et års forløb og studerede i nogle år psykologi og litteratur ved Kbh.s univ. uden dog helt at opgive forbin-delsen med teatret. 1944 fik han sin egentlige skuespiller-debut som John i C. E. Soyas *30 års henstand* på Folketeatret. Hans talent var indly-sende fra starten, og han kom hurtigt til at spille mange roller – fx som drankeren Prior i *Den sidste rejse* på Nygade teatret og som titelfiguren i Albert Camus' *Caligula* i Riddersalen (1947). Den blev kulminationen af hans første fase som skuespiller – en kølig lidenskab, et skarpt intel-lekt der gjorde ham til en sjælden type i det mo-derne danske teater.

Men R. havde svært ved at satse alene på en kar-riere som skuespiller. Efter en sæson på Århus teater 1948–49 virkede han fortrinnsvis som isce-nesætter – bl.a. af *Huset i natten*, *Han, hun og sa-tyren* og *Figenbladet* på Allé scenen – men gav sig samtidig til at studere jura, et studium han af-sluttede med juridisk embedseksamen 1955.

1955–57 var han formand for Dansk skuespiller-forbund, af hvis bestyrelse han havde været medlem siden 1945, og hvis jubilæumsbog han redigerede (1954) – han havde tidligere forsøgt sig som forfatter med den lille prosabog *Tinge-nes nej*. 1949. 1957–59 var han turnéleder ved Det kgl. teater, men sagde derpå for nogle år næ-sten teatret helt farvel. Han virkede som advokat i Kbh. og Næstved, fra 1967 med møderet for højesteret. Men 1963 vendte han atter tilbage til teatret. På Det ny teater fik han sin måske mest frugtbare periode som skuespiller – man kan li-gefrem tale om et andet gennembrud, dels i det alvorlige rollelag som universitetsprofessoren George i Edward Albees *Hvem er bange for Vir-ginia Woolf?* og som den moralsk derangerede sagfører i John Osbornes *Uanstændigt vidne*, dels i det af ham hidtil uopdyrkede komiske rol-lelag som den gamle mand i Eugène Ionescos *Stolene* og som retsbetjenten hr. Loyal i Molières *Tartuffe*. Som Fouché i Jean Anouilh's *Majestæ-ter* forenedes de to linjer i hans talent. På dette tidspunkt spillede han også rollen som advoka-ten i Carl Th. *Dreyers sidste film *Gertrud*, 1964. 1966 fulgte han med Det ny teaters chef Peer *Gregaard til Det kgl. teater og placerede sig hurtigt stærkt og suverænt både i det moderne og det klassiske repertoire – fx i *Lille Alice*, *Et drømmespil*, *Dødsdansen*, *Kong Johan*, *Rene ord for pengene* samt på Det danske teater som fade-ren i *Lang dags rejse mod nat*. Også i fjernsynet slog hans talent og type overbevisende igennem – fx i en række danske TV-spil: Klaus Rifbjergs *Udviklinger*, Leif Panduros *Bella* og senere i *Strandvaskeren* samt i Erik Knudsens *Rundt på gulvet*. Alligevel var det, som om han lidt efter lidt gled ud af nationalscenens ensemble, og 1973 forlod han teatret og har senere periodisk været knyttet til de fleste kbh.ske scener. På Gladsaxe teater var han forhørsdommeren i *Heksejagt*, på Folketeatret professoren i *Onkel Vanja*, men har ellers især opdyrket de komiske sider af sit talent – som Sir Peter Teazle i *Bagta-lensens skole* på Det ny teater, som Pantalone i *Tjener for to herrer* på Allé scenen og på Aveny som advokaten i kriminallystspillet *Dødsfælden* samt som ægtemanden i det engelske lystspil *Hvad en sekretær har brug for*, en af R.s vittigste og frodigste figurer.

I sin urolige karriere på teatret og udenfor har R. hele tiden ønsket at prøve noget nyt. Allerede som Caligula så man ligesom i en sum de egen-skaber R.s talent og type hviler på: den intellek-tuelle personlighedsudstråling, logikerens liden-skab, den menneskelige uro og usikkerhed under den køligt beherskede overflade. Han har som skuespiller været i besiddelse af en overlegenhed

der snarere imponerer end vækker umiddelbar sympati, men har samtidig lagt en hensynsløshed for dagen i fremstillingen af menneskelig svaghed og karaktermæssig splittelse som har virket både gribe- og skræmmende. Hans bedste roller har været nederlagsmenneskene, taberne, mennesker med en fejl i brændingen, store begavelser der ved egen skyld har forspildt deres chance i livet. Dette særpræg blev forstærket og uddybet i R.s „store“ sæsoner på Det ny teater og på Det kgl. teater, mens han i sine senere komiske roller har fået muligheder for at give sin vittige sarkasme en større menneskelig bredde og fylde. Foruden som advokat har R. dyrket juræns videnskabeligt. Resultatet af hans mængderige studier på dette område foreligger i det store værk *Skuespillerkunst og skuespillerret*, 1980, en ophavsretlig undersøgelse af de udøvende kunstneres, specielt skuespillernes, retsbeskyttelse – på baggrund af en praktisk-principiell analyse af skuespillerens kunst som en selvstændig, skabende kunst. – R. modtog Emma Bærentzens legat 1946, Højesteretsadvokat C. Liebes legat 1956, Teaterpokalen 1966, Bodil Ipsens jubilæumslegat 1971, Landsretssagfører Axel H. Pedersens fødselsdagslegat 1977, Sagførernes Auktionslegats hædersgave 1980. – R. 1968. □Tegn. af Stig Lommer, 1968. Foto.

Sv. Erichsen i Aktuelt 8.5.1971. Jens Kistrup i Berl. tid. 9.5. s.å. og 26.9.1981. Virtus Schade i Weekendavisen 15.3.1974. Rob. Naur i Politiken 27.9.1981.

Jens Kistrup

Rothe, Peter Conrad, 1811–1902, præst. * 17. 6.1811 i Helsingør, † 13.12.1902 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: sognepræst, sidst ved Trinitatis k. i Kbh., dr.teol. Valdemar Henrik R. (1777–1857) og Elisa Cathrine Francisca Weidemann (1792–1862). ~ 30.5.1845 i Kbh. (Frue) med Vilhelmine Susanne Kolderup-Rosenvinge, * 15.6.1823 i Kbh. (Frue), † 14.2.1888 sst. (Frue), d. af professor, dr.jur. J. L. A. *K.-R. (1792–1850) og Barbara A. Lange (1791–1846). – Bror til Hans Peter *R.

R. blev student (Metropolitanskolen) 1828 og cand.teol. 1833. Oprindelig ville han hellige sig teologiske studier og disputerede 1840 for licentiatgraden (*De vita et gestis Anselmi*) og var derpå i to år i Tyskland, Italien og Frankrig. Særlig betydning fik opholdet i Berlin hvor han var stærkt optaget af Fr. Schellings forelæsninger og i øvrigt omgikkes en del med Søren *Kierkegaard. 1843 blev R. 2. residerende kapellan ved Vor Frue kirke i Kbh., 1857 1. residerende kapellan, og 1865–92 var han sognepræst og stiftsprovst sst. På grund af kirkelige fortjenester kreeredes han 1879 til dr.teol.h.c. – Som præst hav-

de R. ikke megen lejlighed til i strengere forstand at arbejde videnskabeligt; dog deltog han 1866ff i revisionen af Det gamle testamente. Han var ingen dybtgående, endsiges original ånd, men gik både sagligt og formelt ad hævdivundne stier og repræsenterede en bekendelsestro luthersk kirkelighed i nær tilknytning til J. P. *Mynster og H. *Martensen, med afstandtagen fra grundtvigianismen. Sin største indsats gjorde R. på det praktiske område som en usædvanlig virksom og nidkær deltager i tidens kirkelige arbejde; han var typen på den travlt optagne hovedstadspræst der fra morgen til aften færdedes i sin menighed hvis hengivenhed han i høj grad forstod at vinde og bevare. Det skyldtes i første række hans trofasthed som sjælesørg og familiepræst. R. var ingen stor prædikant, men evnede dog at fremlægge sin kristendomsforståelse i en klar og gennemarbejdet form som kan minde om Martensens, og han var meget yndet som lejlighedstaler. Foruden en del enkeltvis udgivne taler foreligger en større prædikensamling (*Fader Vor*, 1869). I Vor Frue kirke fik R. de tidligere fro- og ugedagsprædikener afløst af aftengudstjenester, og 1853 indførte han den liturgiske juleaftensgudstjeneste, som – med J. P. E. *Hartmanns musik – slog igennem overalt i landet. Fra 1850 begyndte han – som i sin tid Nicolai Edinger *Balle – at holde bibellæsninger, til dels for at modvirke sektagationen.

For den almindelige udvikling i Kbh. fik det betydning at R. – allerede før han blev stiftsprovst – gjorde en stor indsats mod den nød som prægede byens kirkelige og sociale liv. I Kbh.s præstekonvent slog han 1848 til lyd for, efter den skotske frikirkemand T. Chalmers mønster, at optage et aktivt menighedsarbejde med deltagelse af lægfolk; formentlig er han den første som om dette arbejde brugte den tyske betegnelse „indre mission“. Hele sit liv arbejde han med største energi og viljeindsats for kirkelig fornyelse og blev kendt som den der formåede at udnytte hvert ledigt kvarter af sin lange arbejdsdag; han var en stor støtte for biskopperne Martensen og B. J. *Fog, og han lagde megen kraft i arbejdet på at rejse nye kirker (fx Skt. Pauls og Helligorskirken) ligesom han levende interesserede sig for filantropiske og kirkelige foretagender af meget forskellig art. Han sad i bestyrelsen for flere velgørende selskaber og institutioner og virkede inspirerende ved sit initiativ og sin idérigdom. R. var knyttet til bibelselskabet, Det danske missionselskab, Foreningen til gudelige småskrifters udbredelse, og 1865–91 var han medlem af Kbh.s skoledirektion, 1867–91 lærer i katekatik ved pastoralseminariet og 1882–92 overdirektør ved De massmannske søndagsko-

ler; han var også et virksomt medlem af de gejstlige konventer i Kbh. (formand 1865–91) og Roskilde, en karakteristisk repræsentant for den aktive og kulturbevidste præstetype i 1800-årenes sidste halvdel som forenede solid teologisk og human dannelse med forståelse for nye kirkelige opgaver og mere tidssvarende arbejdsformer. – Rang med biskopper 1891. – En datter Elise (Lizzie) Cathrine Franziska R., * 21.5.1853, † 11.1.1931, var gift med juristen Edvard Theodor Daniel Hvidt, * 24.5.1850, † 20.12.1917. H. blev student 1867, cand.jur. 1873, n.å. ansat i justitsministeriet hvor han 1890 blev kontorchef. N.å. blev han dommer i landsover- samt hof- og stadsretten, 1902 i højesteret og 1915 justitiarius sst. Sammen med R.S. Gram udgav han Realregister til Domssamlingerne i civile Sager for Aarene 1887–96 I–II, 1899 og for Aarene 1897–1906 I–II, 1908. R. 1893. DM. 1904. K.² 1911. – R. 1860. DM. 1869. K.² 1883. K.¹ 1888. □Litografi 1858 efter daguerrotypi. Litografi 1871 efter foto, efter samme træsnit 1875 og 1880. Mal. af C. Bloch, 1882 (Vor Frue k., Kbh.). Træsnit af H. P. Hansen, 1891. Buste af Th. Stein, 1893. Foto.

Selvbiografier i Kbh.s univ.s forhandl. i anledn. af Chr. VIIIs salving, 1840 30f og i Levnedbskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 118–20. Breve til og fra B. S. Ingemann, udg. V. Heise, 1879 476–78 509–11. – Jacob Paulli i Ill. tid. 19.6.1881. Just Christensen sst. 21.12. 1902. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929–30 357–61 415. Samme i Kirkehist. saml. 6.r.II, 1936–38 188 189f 194–98 199 203 204f 208 214. Niels Munk Plum: Kbh.s præstekonvent, 1943 130–71 – Breve til R. i Kgl. bibl.

P. G. Lindhardt (Bjørn Kornerup)

Rothe, Carl Adolph, 1767–1834, søofficer. * 8.12. 1767 på Tybjerggård, † 12.7.1834 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: professor, senere etatsråd Tyge *R. (1731–95) og Karen Bjørn (1742–95). ~ 12.1.1811 i Helsingør med Benedicte Ulfspærre de Tuxen, * 2.6.1790 i Helsingør, † 21.5.1877 i Kbh. (Holmens), d. af kar. kaptajn, inspektør ved Øresundstolden, admiralitetskommissær Louis de *T. (1748–1828) og Charlotte E. Klingfelt (1755–1819). – Bror til Andreas Bjørn *R. og Christian *R. R. blev kadet 1779, sekondløjtnant 1783, premierløjtnant 1790, kaptajnløjtnant 1799, kaptajn 1806, kommandørkaptajn 1812, kommandør 1817 og kontreadmiral 1833. Som kadet var han 1781–82 med fregatten Bornholm da denne under Math. *Bille under de største farer bjærgede sig ind til Irland som masteløst vrag. 1786–87 deltog han i P. *Løvenørns ekspedition til Østgrønland. 1798 var han med orlogsskibet Olden-

borg på konvojering til St. Helena. I slaget på reden 2.4.1801 var han chef for kavaleriprammen Nyborg, udmærkede sig ved ro og koldblodighed og bjærgede til sidst sit skib og prammen Akershus ind på reden. 1802–03 var han chef for fregatten Frederikssten til Vestindien, og 1808 næstkommanderende i orlogsskibet Prins Christian Frederik hvor han i kampen ved Sjællands Odde 23.3. blev hårdt såret. Efter at være løsladt fra engelsk fangenskab i Göteborg kom han som rekonvalescent tilbage til Kbh. i slutningen af maj og sendtes sept. s.å. til Bornholm som viceguvernør og fra nov. s.å. som guvernør. Under resten af krigen udfoldede han en utrættelig virksomhed, styrkede forsvaret, sørgede for øens forsyninger og administration og indførte forbedringer hvorved han vandt beboernes tillid og hengivenhed. Han hjemkaldtes aug. 1814 og blev n.å. ekvipagemester på Gammelholm og havnemester i Kbh. Jan. 1815 sendtes han til Norge som dansk befuldmægtiget for at modtage det endnu i Norge værende danske flådemateriel som den norske regering havde tilbageholdt ved adskillelsen. Han løste dette vanskelige spørgsmål med megen takt og forståelse og modtog i den anledning tilkendegivelse af kongens tilfredshed. 1820 sendtes han til Vestindien som medlem af en kommission for at undersøge generalguvernør A. B. *Bentzens forhold m.m. og samtidig som midlertidig guvernør. Efter hjemkomsten 1822 ansattes han som generaladjutant hos kongen og jagtkaptajn og som deputeret i admiralitetskollegiet. 1824 blev han overekvipagemester på Holmen og udtrådte af kollegiet til hvilket han snart kom i et meget spændt forhold. Det var særlig tømmerleverancen til Holmen der gav anledning til R.s berettigede kritik hvorved han vakte kollegiets vrede. Sagen afsluttedes med at kongen tilkendegav R. sit mishag med hans skrivemåde og advarede ham mod fremtidig kritik. Tiden viste dog snart at R. havde haft fuldstændig ret. 1827 udarbejdede han en omfattende kritik af to af fabrikmester F. C. H. *Hohlenberg 1797–1804 byggede skibe. Kritikken blev afvist af kollegiet. 1833 indtrådte han igen i admiralitetskollegiet, en oprejsning efter den tidligere strid, og han havde i den korte tid der blev ham levnet en stor og gavnlig indflydelse på administrationen. R. var en fremragende dygtig og djærv officer der aldrig gik på akkord med uretten. Han var flittig, forlangte meget af sine undergivne, men mere af sig selv, et ædelt og varmtfølende menneske. – Kammerherre 1824. – R. 1809. DM. 1812. K. 1821. □Afbildet på litograferet mindeblad 1848 for slaget på reden 1801, samme type i tegn. (Kgl. bibl.) og i træsnit af bl.a. H. P. Hansen. Min. af G. J. Qua-

de (Holstenshuus). Mal. af C. A. Jensen, 1834. Buste af H. E. Freund, 1837 (kunstakad., dep. i glyptoteket). Afbildet på Niels Simonsens mal., 1860, af en revy ca. 1830 (Adolphseck ved Fulda) og på Chr. Mølsteds mal., 1905, af Willemoes' død 1808 (Fr.borg, dep. i Willemoesgården, Assens). En buste af H. V. Bissen forestiller formentlig R.

Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriiske slægter, 1891 271f. [H. B. Dahlerup] i Archiv for søvæsenet XI, 1839 119–44 280–320. [Tyge Rothe] Stampe i Nyt archiv for søvæsenet I, 1842 239–74. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder I–II, 1908–09. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 I, 1930 110–30; II, 1932 307–19. Olav Bergersen: Nøytralitet og krig I–II, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen**

Rothe, Caspar Peter, 1724–84, historisk forfatter. * 6.5.1724 i Randers, † 27.12.1784 på Urup, begr. i Østbirk. F: regimentskvartermester, senere kancelliråd Carl Adolph R. (1689–1766, ~2° 1730 med Kirstine Margrethe Thygesen (Jespersen), † 1746, ~3° 1748 med Anna Hvalsoe, † 1756 (~1° 1726 med hospitalsforstander, borgmester i Nykøbing F. Niels Hammer, † 1739, ~1° 1718 med Cathrine Garb, † 1718)) og Cornelia Bekkers Molderup (1702–27). ~28.2.1771 i Nørre Kirkeby med Edle Cathrine Severine Soelberg, døbt 4.3.1755 i Kbh. (Helligg.), † 14.5.1837 på Mejlgård, d. af brygger Søren S. (1718–55) og Elise Marie Stampe (1727–75, ~2° 1758 med amtsforvalter, justitsråd Johannes Berthelsen Monrad, † 1775). – Halvbror til Tyge R. (1731–95). R. blev student 1742 fra Slagelse og juridisk kandidat 1745. Han levede så en række år i Kbh. beskæftiget med historiske og juridiske arbejder, dels af interesse, dels for at bane sig vej til en videnskabelig stilling. Historiske arbejder var vel i Christian Vs tid, da den egentlige skønlitteratur for en hel del hvilede, den mest feterede og støttede litteraturgren; den havde også et stort nyt publikum i den velstående borgerstand. Særlig yndet nød biografien. Inden for den blev R. en meget produktiv og yndet forfatter. Allerede 1745 begyndte han en række *Forsøg til navnkundige danske Mænds Livs og Levnets Beskrivelser*; det første af dem er en biografi af Griffenfeld. 1747–50 kom i tre store kvartbind *Peder Tordenskiolds omstændelige Livs og Heldte-Levnets Beskrivelse med benyttelse af dokumenter fra admiralitetets arkiv* og 1753–54 *Brave danske Mænds og Qvindens berømmelige Eftermæle* I–II, skildret dels gennem uddrag af ligprædikener og universitetsminderkrifter, dels gennem selvstændige fortællinger bygget på aktstykker. R. havde også planlagt en fortsættelse af Ludvig Holbergs latinske levnedsbreve; som grundlag for et titelbil-

lede til den tog han morgenen efter Holbergs død en dødsmaske over hans lig. Bogen blev desværre ikke til noget, og dødsmasken er forsvundet, men benyttedes af M. G. *Arbien til hans æresmedalje over Holberg (1757) og af J. *Wiedewelt til portrætmedaljonen på Holbergs sarkofag i Sorø (1780). I overensstemmelse med det stærke nationale drag i tidens historievidenskab (J. *Langebek) er „heltene“ i disse biografier alle danske, modsat Holbergs „orientalske og indianske helte“; det samme er tilfældet hos tidens andre biografiske forfattere som Tycho de *Hofman og C. F. *Schönau.

Nogen anerkendelse for sine historiske arbejder opnåede R. ikke hos tidens historikere; Hans *Gram kalder i et notat i sit af R. tilsendte pragtfulde eksemplar af bogen om Griffenfeld denne et „ilde og ufornuftigt sammenrøpset Skrift“ og „det allerlumpneste Snavs“. R.s bøger mangler også nøjagtighed og smag, men de blev en yndet læsning for det store publikum, kom i flere oplag og blev oversat til tysk. Og denne succes er forståelig; de vælger som emne „helte“ med romantiske skæbner, er bredt fortalt, og de aftrykte aktstykker er godt valgt (Griffenfelds forsvar, kirurgen Chr. Fravens beretning om obduktionen af Griffenfelds lig o.l.). Et udslag af R.s begejstring for det nationale drag i tiden er det at han også deltog i „sprogrensnings“bevægelsen. I en morsom satire over tidens snobberi for fransk kultur og brug af franske ord foreslår han som en høflig gengæld det franske akademi at blande det franske sprog med danske vendinger (*Herr B*** Forslag om det danske Sprogs Indførsel udi Frankrige*, 1755); pjecen gav anledning til en (delvis undertrykt) polemik med nordmanden C. M. Priebst der tog dens forslag bogstaveligt og hævdede at fremmedordene var nødvendige for de dørske danske.

I sine kbh.ske år stod R. i forbindelse med forskellige af tidens kunstneriske bevægelser. Det første forsøg på at skabe en national dansk „opera“, Niels Krog *Bredals Gram og Signe med melodier af Giuseppe *Sarti der åbner den lange række af danske syngespil havde 1756 premiere i R.s og Krog Bredals lejlighed i Knabrostræde. Han deltog også sammen med brødrene de Hofman, L. de *Thurah o.a. i bestræbelserne for at højne dansk bogkunst der i århundredets begyndelse stod meget lavt; hans bøger, særlig P. Tordenskiold er smukt trykt og forsynede med gode illustrationer og vignetter af kunstnere som O. H. de *Lode og P. *Cramer.

Foruden ved sine historiske arbejder søgte R. også at habitilere sig ved juridiske arbejder, udgaver af Christian Vs danske og norske lov (1750 og 1752), samlinger af kgl. reskripter (1754–69);

men de fik af det juridiske fakultet en lige så ublid behandling som de historiske af Gram. Og da han 1755 søgte at blive professor juris et historiarum i Sorø blev han vraget; heller ikke ville universitetet promovere ham til dr.juris. Han søgte da embede i provinsen og blev 1758 byfoged i Skive og herredsfoged i Salling hrd.; 1761 blev han tillige landsdommer i Nørrejylland. 1771 købte han herregården Urup. Helt opgav han ikke i Jylland sin litterære virksomhed, hverken den historiske eller den juridiske. Et nyt felt fik han tilmed i 1760ernes og 70ernes ivrige drøftelse af „patriotiske“ emner; 1771 tryktes anonymt en lille ældre pjece af ham der satiriserer over den almindelige anbringelse af fornemmes herrers lakajer i offentlige embeder; den har titlen *Lovtale over Sko-Børsten*, det redskab der for lakajerne var udgangspunktet til rigdom og embede. Den gav anledning til en ivrig drøftelse af emnet og til at det ved en kgl. kabinetsordre blev forbudt at ansætte nogen domestik i kgl. embeder. Med alle sine skrøbeligheder var R. på flere forskellige områder en mand med blik for værdifuldt nyt i tidens danske kultur. – Etatsråd 1776. □Stik af O. H. de Lode, 1755, efter tegn. af P. Cramer efter mal. af J. Hörner. Mal.

Hist. t. 2.r.IV, Kria. 1884 305–14 (R.s optegn.). – Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, 1891 258. Caspar Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 137–40. Victor P. Christensen i Årbog for bogvenner IV, 1920 150f. Sig. Jensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1973 29–54.

*Th. A. Müller**

Rothe, Christian, 1770–1852, rentekammerkommitteret. * 27.6.1770 på Tybjerggård, † 31.8.1852 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: professor, senere etatsråd Tyge *R. (1731–95) og Karen Bjørn (1742–95). ~ 1° 7.11.1794 i Kbh. (Nic.) med Charlotte Christine Müller, * 7.2.1773 på Stokholte, † 5.2.1814 på Frbg., d. af forvalter ved Sorø akademi Caspar Peter M. (1736–76) og Anna Paludan (1740–1805). ~ 2° 27.2.1815 på Frbg. med Johanne Cathrine Marie Selmer, * 21.6.1789 i Kbh. (Holmens), † 5.9.1870 sst. (Frue), d. af premierløjtnant, senere kommandør Peter Hersleb S. (1758–1819) og Maren Grove (1762–1827). – Far til August *R., Rudolph *R., Viggo *R. og Wilhelm *R. Bror til Andreas Bjørn *R. og Carl A. *R.

R. blev som tolvårig sat i handelslære hos storkøbmanden Niels *Ryberg, men forlod kontoret for 1787 at modtage ansættelse som volontør i økonomi- og kommercekollegiets ostindiske sekretariat. 1788 tog han dansk juridisk eksamen, og 1790 blev han kopist i rentekammerets sjællandske landvæsenskontor. Inden for dette kon-

tor forblev han indtil 1809 idet han 1791 blev fuldmægtig og fra 1796 (kgl. udnævnelse 1797) fungerede som chef. Samtidig var han 1795 blevet beskikket til sekretær i den sjællandsk-fynske hoverikommision, og han fulgte den på alle dens rejser indtil 1798. Det blev derefter overdraget ham 1802 at foretage alle beregninger og reguleringer der var en følge af gennemførelsen af skatten på besiddelse, nytte og brug af 1802, og ganske naturligt blev det også ham der kom til at gøre forarbejdet til den nye matrikels udarbejdelse. Med titel af sekretær forestod han 1809–14 matrikelskontorets forretninger, og selv efter sin afgang som chef førte han et vist tilsyn med dets forretninger indtil 1826. Af andre hverv som i disse år blev ham overdraget kan nævnes at han blev medlem af og sekretær for den store landbokommision 1811, ligesom han førte tilsyn med kontoret for ildstedsskattens regulering 1812–26. 1814 udnævntes R. til kommitteret fra hvilken stilling han afskedigedes 1840 idet han derefter fik sæde i komiteen for den nye matrikels indførelse. Denne stilling forlod han først 1849. Ved køb og salg af flere større godser havde R. erhvervet sig nogen formue, og for denne købte han 1811 Lerchenfeld ved Kalundborg (overdraget 1846 til sønnen) og 1821 Buderupholm som han atter solgte 1826. Fra 1799 ejede han tillige Vennerlys på Frbg., og 1800–05 bestyrede han Petersgårds gods for staten. – Kammerråd 1805. Justitsråd 1812. Etatsråd 1817. Konferensråd 1840. – R. 1809. □Mal. af C. G. Kratzenstein-Stub ca. 1814. Litografi af E. Bærentzen; mal. af samme. Foto.

Aug. Rothe: Bidrag til beskr. af C. R.s levnet, 1854. Poul Nissen i Tidsskr. for opmålings- og matrikelsvæsen XV, 1939 403–30. M. H. Løvenskiold: Hoveridagbog 1795–97, ved Fr. Skrubbeltrang, 1973 = Bol og by VII.

Harald Jørgensen

Rothe, Eigil, 1868–1929, konservator. * 1.7.1868 på Frbg., † 7.11.1929 sst., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: assistent i revisionsdepartementet, senere kontorchef i statsbanernes revision, cand. jur. Johannes R. (1836–1915) og Cæcilia Meyer (1842–84). ~ 12.8.1893 på Frbg. med Astrid Toussieng, * 28.6.1874 i Kbh. (Cit.), † 28.1.1951 på Frbg., d. af premierløjtnant af ingeniørkorpsen, senere oberstløjtnant, trafikinspektør ved statsbanerne Frantz Georg Werner T. (1844–1908) og Augusta Sophie Balle (1853–1928). Ægteskabet opløst 1909.

På grund af sygdom forlod R. Metropolitanskolen uden nogen afsluttende eksamen, og som elev af landskabsmaleren F. Rohde blev han 1886 optaget som elev på kunsthøjskolen i Kbh.

Rothe, Eigil

hvor han gik indtil 1890. Fra 1890 besøgte han Kunstnernes studieskole under Laurits Tuxen og Frans Schwartz og udstillede i 1890'erne flere gange på Charlottenborg ligesom han foretog nogle studierejser til Sverige og Finland. 1893–1904 var han lærer på Teknisk skole i Kbh., men allerede 1897 var han blevet knyttet til Nationalmuseet først som Magnus Petersens medhjælper ved restaureringen af middelalderlige kalkmalerier, men meget hurtigt som selvstændig restaurator. 1921 ansattes han som konservator med anciennitet fra 1912 da han blev fastlønnet. Det var R. der introducerede og som den første gennemførte den grundige afdækningsproces der frem for noget andet har gjort vore gamle kalkmalerier til historiske monumenter. Foruden ved sin grundighed i arbejdet udmærkede R. sig også ved sine detaljerede og nøjagtige undersøgelses- og arbejdsberetninger. Han pålidelighed kom også til udtryk gennem de mange smukke akvareller han udførte af kalkmalerier. I sine bestræbelser på at tilvejebringe et pålideligere afbildningsmateriale gik R. endnu et skridt videre idet han som den første indførte fotografien i konserveringens tjeneste. Han eksperimenterede også med det netop opdukkede farvefotografi, men foretrak dog at betjene sig af det farvelagte fotografi. Den endelige farvelægning foretog han som regel i selve kirken. Mellem de ca. 100 kalkmalerier han har fremdraget kan nævnes Ørritslev og Todbjerg i Jylland, Sønder sø på Fyn, Bråby, Karise, Birkerød, Højby og Gerlev (Slagelse hrd.) på Sjælland. De overordentligt store krav R. stillede til sig selv og andre samt et svigtende helbred i hans senere år er skyld i at der kun eksisterer få skriftlige bidrag fra hans hånd. Han tog sin omfattende tekniske viden baseret på et snævert samarbejde med kemikere med sig i graven hvilket også gælder hans store indsigt i ikonografi og symboler inden for kalkmaleriernes billedverden. Et planlagt større værk om vore kalkmalerier så heller ikke dagens lys. Hans beretninger til Nationalmuseets arkiv er ved siden af en afhandling i Aarbof f. nord. Oldk. og Hist., 1908, de eneste vidnesbyrd om hans evne til videnskabelig forskning. □ Tegnet selvportræt 1887.

Berl. tid. 8.11.1929. Dorrit Lundbæk i Historie ny r. IX, 1970–72 13 36 43. Mogens Larsen i Det skabende menneske. Festskr. til P. V. Glob I, 1981 199f.

Henning Dehn-Nielsen (M. Mackeprang)

Rothe, Hans Peter, 1813–1905, søofficer. * 29.3. 1813 i Helsing (Fr.borg amt), † 18.1.1905 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: sognepræst, sidst ved Trinitatis k. i Kbh., dr.teol. Valdemar Hen-

rik R. (1777–1857) og Elisa Cathrine Francisca Weidemann (1792–1862). ~ 29.5.1850 i Kbh. (Holmens) med Thora Rothe, * 3.5.1823 i Kbh. (Garn.), † 19.8.1880 sst. (Holmens), d. af kopist, krigsassessor Frode Fredegode R. (1783–1824) og Kirstine (Stine) Dahl (1786–1842). – Bror til C. *R.

R. blev kadet 1824, sekondløjtnant 1829, premierløjtnant 1839, kaptajn 1848, kaptajn 1855 og orlogskaptajn 1856. Af hans udkommandoer skal nævnes at han 1831–32 var med briggen St. Jan i Vestindien, 1833 med korvetten Galathea i Middelhavet, 1839 og 1840 på opmåling i danske farvande, 1843–44 med briggen Ørnen til Sydamerika og 1845–47 med Galathea under Steen Bille (1797–1883) på jordomsejlingen. 1848 blev han vicedirektør for søkortarkivet da C. C. Zahrtmann blev marineminister. I krigsårene 1848 og 1849 var han næstkommanderende i fregatten Bellona på blokade i Nordsoen. 1852–54 var R. chef for forskellige vagtskibe i hjemlige farvande, 1858 for korvetten Valkyrien, og 1853 udnævntes han til direktør for søkortarkivet. 1864 beordredes R., der nød stor anseelse, til chef for panserbatteriet Rolf Krake der i begyndelsen af krigen fik station ved Sønderborg. Herfra sendtes han 18.2. til Egersund for at standse et broslagningsarbejde. Ved denne alvorlige kamp med tyske batterier i land viste Rolf Krake sine gode og også sine mindre gode egenskaber, det svage dæk. Under tyskernes angreb på Dybbølstillingen 28.3. og under stormen på Dybbøl 18.4. ydede Rolf Krake fra Vemmingbund fortrinlig støtte til den danske stillings venstre fløj. Efter våbenhvilens udløb sendtes skibet, der imidlertid havde været til reparation i Kbh. hvor R. fik en begejstret modtagelse, til Alsford for at medvirke ved Als' forsvar. Tyskerne påbegyndte en overgang til Als den 29.6. over Allsund. Da R. ankom med Rolf Krake ryddede han farvandet for tyske fartøjer, men skønnede at den fjendtlige hovedstyrke var kommet over til Als hvad det senere viste sig at den ikke var. I følge sine forholdsordrer sejlede R. derefter til Høruphav for at dække en evt. evakuering af de danske tropper. Dette gav imidlertid mulighed for tyskerne at sende hovedstyrken over til Als. Den offentlige mening og pressen gjorde på grund af dette forhold R. ansvarlig for tabet af Als. Angrebene tog hårdt på R. At Rolf Krake ikke løste sin opgave skyldtes en tilgivelig fejl disposition fra R.s side, samt uklare kommandoforhold. I nov. 1864 fik R. ved reduktionen sin afsked. For at standse en uberetiget og skånselsløs kritik af R.s forhold under overgangen til Als begærede denne og eskadrefchefen, orlogskaptajn F. C. G. Muxoll deres for-

hold undersøgt ved en krigsret. Ved denne, hvis dom stadfæstede af kongen 8.1.1867, blev R. fuldstændig frikendt. Han forblev i sin stilling som direktør for søkortarkivet til 1888. 1869 tillagdes der ham kommandørs karakter. R. var en dygtig, samvittighedsfuld og kultiveret officer. – R. 1847. DM. 1860. K.² 1864. K.¹ 1883. □Foto.

E. Duntzfelt: Beretn. om panserbatteriet Rolf Krakes virksomhed 1864, 1865. S. Nellemann: Nogle bemærkn. til forsvar for Rolf Krakes chef, 1867. Berl. tid. 23.1.1867. [Fr. Georg Chr.] Muxoll i Tidsskr. for krigsvæsen, 1867 330–38. H. P. Rothe sst. 339f. F. C. Schøller sst. 394–405. [F. G. C.] Muxoll og H. P. Rothe sst. 1868 138–48. Otto Lütken: Søkrigsbegivenhederne i 1864, 1896 74–78 138f 155–61 307–37. Tidsskr. for søvæsen LXXVII, 1906 61f. E. J. Saabye sst. CXXXV, 1964 249–305. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Rothe, Rudolph, 1802–77, gartner. * 12.10.1802 i Kbh. (Fødsst.), † 30.1.1877 på Frbg., begr. i Asminderød. F: fuldmægtig, senere konferensråd Christian *R. (1770–1852) og Charlotte C. Müller (1773–1814). ~ 1° 29.12.1830 i Kbh. (Frue) med Anne Marie Friedenreich, * 16.12.1805 i Kbh. (Frue), † 2.11.1841 i Fredensborg, d. af vinhandler, oberstløjtnant i det borgerlige artilleri Peter Johannes F. (1770–1854) og Anne Cathrine Ordholm (ca. 1776–1841). ~ 2° 28.4.1846 i Kbh. (Frue) med Johanne Mathea Mangor, * 8.7.1804 i Kbh. (Nic.), † 30.4.1894 på Frbg., d. af grosserer Valentin Nicolai M. (1770–1812) og Anne Marie Bang (Anne Marie *Mangor) (1781–1865). – Far til Tyge *R. (1834–87). Bror til August *R., Viggo *R. og Wilhelm *R.

R. fik sin skoleundervisning dels hjemme, dels i Borgerdydskolen i Kbh. Hans fars virksomhed som ansvarlig leder for de kgl. havers økonomi og hans medlemskab i den såkaldte have-inspektion har sikkert givet R. en stor interesse for landskabsgartneri og havebrug. Han kom 1818 i gartnerlære hos slotsgartner Petersen i Frbg. have og hos slotsgartner Lindegaard i Rosenborg have hvor han 1821 tog gartnereksamen, suppleret efter to år i Botanisk have med den daværende botaniske gartnereksamen. På navervis rejste han derefter gennem Tyskland, Østrig-Ungarn, Schweiz, Italien, Frankrig og Holland. De menneskelige og faglige indtryk nedfældede han i *Udtog af en Dagbog over Gartnerie*, 1828. Efter sin hjemkomst til Danmark blev han privatsekretær for A. W. *Moltke, Bregentved. Her virkede han samtidig som anlægsgartner og udarbejdede *Planer til Forskjønnelsesanlæg paa Bregentved*, 1828. Fem år senere overtog han stillingen som slotsgartner ved Fredensborg slotshave, hvis forsømte franske haveanlæg under hans ledelse blev omlagt i landskabelig stil. Han virkede sam-

tidig som en anerkendt landskabsgartner ved omlægning af adskillige private haver, ved ændring af Marienlyst slotshave og ved betydelige udhugninger i Jægersborg dyrehave. Som anerkendelse for sin indsats foretog han med statsstøtte en studierejse til England og Skotland. Ved forfatningsændringen 1850 overgik de kgl. haver til statens eje. Hans slotsgartnerstilling blev nedlagt, men han blev samtidig udnævnt til landskabsgartner (senere kaldet inspektør ved de off. lysthaver) og fik tilsyn med Frbg. have og Søndermarken, Rosenborg lysthave og slotshaverne ved Fr.borg, Fredensborg, Charlottenlund, Sorgenfri og Bernstorff. I denne forbindelse forfattede han et klart og grundigt memorandum om bestyrelsesforholdene for de off. lysthaver, 1872–73, af uvurderlig betydning for studiet af havekunstens historie i Danmark. Hans moderne ideer om slotshavernes udformning og pleje har været vejledende flere generationer frem i tiden. Udadtill virkede han som foredragsholder, især i Det kgl. danske have-selskab og udgav bogen *Landskabsgartneriske betragtninger over Danmark*, 1853. Han deltog med iver i bestræbelserne for en bedre uddannelse af unge gartnere og blev formand for eksamenkommissionen for gartnere, ligesom han selv fungerede som lærer. Han var medstifter 1835 af det senere kgl. have-selskab og medredaktør af dettes tidsskrift i en længere årrække. Formand for Gartnernes hjælpeforening 1868–77. – Forstråd 1852. Etatsråd 1869. – R. 1842. DM. 1867. □Mal. Buste af A. Saabye, 1875 (Fr.borg). Træsnit af G. Pauli, 1877.

[J. A. Dybdahl] i Tidsskr. for havevæsen XII, 1877 136–49. Dansk havetid., s.å. 49f. III. tid. 11.2. s.å. Vilh. Rothe: Mindebl. om R. R. s.å. Johs. Tholle i Frbg. gennem tiderne VII, 1958 29–42.

Åge Nicolaisen

Rothe, Tyge (Thyge) Jesper, 1731–95, forfatter, landboreformator, filosof. * 16.1.1731 i Randers, † 19.12.1795 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: regimentskvartermester, senere kancelliråd Carl Adolph R. (1689–1766, ~ 1° 1723 med Cornelia Bekkers Molderup, 1702–27, ~ 3° 1748 med Anna Hvalsøe, † 1756, ~ 1° 1726 med hospitalsforstander, borgmester i Nykøbing F. Niels Hammer, † 1739 (~ 1° 1718 med Cathrine Garb, † 1718)) og Kirstine Margrethe Thygesen (Jespersen) († 1746). ~ 22.4.1761 i Kbh. (Frels.) med Karen Bjørn, * 12.8.1742 i Kbh. (Frels.), † 12.2.1795 sst. (Nic.), d. af købmand Andreas *B. (1703–50) og Margrethe Lentz (1719–58). – Far til Andreas Bjørn *R., Carl A. *R. og Christian *R. Halvbror til Caspar P. *R.

R. blev allerede 1744 student fra Slagelse og 1747 teologisk kandidat. Efter huslærervirksomhed drog han på en langvarig studierejse hvor han især studerede i Göttingen, Genève og Paris. Efter hjemkomsten var R. 1759–61 lærer for arveprins Frederik, men egnede sig næppe hertil. 1761–63 og atter 1769–71 var han derpå kommitteret i generaltoldkammeret. 1771 udnævntes han af J. F. Struensee til l. borgmester i København hvad han var i halvanden måned hvorpå han udnævntes til 3. deputeret i det nyoprettede finanskollegium med hele landbovæsenet under sig. Denne stilling måtte han forlade efter syv måneders forløb ved Struensees fald. Stort set forgæves forsøgte R. at vinde den nye regering for sig; denne „forviste“ ham til Segeberg hvor han var amtmand fra april 1772 til januar 1773. Derefter ophørte R.s embedsbane. Imidlertid havde R. 1762 købt Tybjerggård som han til sin død drev som dygtig godsejer. Nogen selvstændig politisk indsats øvede R. ikke, og hans ry skriver sig ej heller fra hans embedsbane, men alene fra hans forfatterskab. Bedømmelsen af dette har været usædvanlig svingende hvilket nok skyldes at han er forekommet mange „en blanding af en betydelig skribent og en karikatur“ (Edv. Holm). Det var R.s ambition at spille på alle det daværende åndslevs strenge så forfatterskabet har såvel en skønlitterær som en filosofisk, en samfundsteoretisk, en historisk og en aktuel politisk side. Mindst vellykket og tillige mest afgørende for R.s eftermæle som forfatter blev hans skønlitterære produktion. Hans lyrik i tidens, specielt F. Klopstocks odestil, forekom allerede samtiden svært tilgængelig og bidrog til over R. at nedkalde K. L. Rahbeks karakteristik: Tankens dag i sprogets nat. Ikke desto mindre regnedes R. af de intellektuelle kredse der i 1700-tallets sidste årtier samledes i de københavnske klubber for en af stjernerne på Danmarks litterære himmel. I P. A. Heibergs berømte indtogsviser fra 1790 „Ordner hænger man på idioter . . .“ nævnes som de tilsidesatte begavelser „de Mallinger, Suhmer og Rother“. Samtidig respekt for R.s værker skrev sig imidlertid ikke fra deres udbredelse der forblev begrænset fordi få gav sig i kast med hans knudrede sprog. Til gengæld fik han stor betydning for en snævrere kreds af kvalificerede læsere ved til Danmark at oplante centrale europæiske diskussionstemaer. Det gælder således R.s landbo-politiske ideer. Han tog direkte til orde i landbo-debatten med skriftet *Dansk Agerdyrkeres- især den til Hovedgaard hæftede Festebondes Kaar og borgerlige Rettigheder, for saavidt samme ere bestemte ved Lovene; eller vort Landvæsens System, som det var 1783, politisk betragtet*. 1784. R. talte

her for at Danmark løste sine problemer med England som forbillede. Fæstebønderne skulle ikke gøres til ejere af deres gårde, men til frie forpagtere; og godsejerne skulle tilskyndes til at sammenlægge bøndergårde til relativt store enheder. Disse ideer kom ikke til at præge de danske landboreformer. Alligevel må R. tillægges stor betydning i perioden op til 1788 som følge af det teoretiske perspektiv, han tilførte den danske debat ved med udgangspunkt i forfattere som Montesquieu og Arthur Young at påpege at Danmarks behov ikke var en agrarteknisk reform, men en fundamental reform af det feudale landvæsenssystem. R. talte hermed i fortsættelse af sit historiske forfatterskab hvor han med udgangspunkt i C. de S. Montesquieu og J. Möser i *Nordens Statsforfatning før Lehnstiden, og da Odelskab med Folkefrihed – i Lehnstiden og da Birkeretlighed, Hoverie, Livegenskab med Aristokratie*, I–II 1781–82, lancerede forestillingen om et særligt feudalt stadium i Europas historie som i Norden havde udviklet sig af et ældre stadium med en udbredt folkefrihed. Samfundsudviklingens enkelte stadier er for R. bestemt ved den måde hvorpå arbejdet er organiseret. Derfor understregede han tillige at oldtidens folkefrihed alene kunne udfolde sig på baggrund af de frie bønders trællehold der var „en borgerlig Tilstand, hvorved man mægtigen forberedtes til i senere Tider at bære Livegenskabs Aaget“. Da den oprindelige odelsfrihed således var forbundet med et for oplyste mennesker uværdigt barbari var oldtiden ej heller for R. nogen guldalder hvis genindførelse kunne gøres til politisk program. 1803 overtog imidlertid Rasmus Nyerup i „Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider“ R.s fremstilling af folkefrihedsstadiet, men ændrede ved at bagatellisere den gammelnordiske trældom billedet i retning af en guldalder. Forestillingen herom blev derpå fælles gods for danske historiske skribenter i 1800-tallet, især efter at C. F. Allen 1840 havde gjort den til bærende tanke i sin „Haandbog i Fædrelandets Historie“.

I det store værk *Christendommens Virkning paa Folkenes Tilstand i Europa*, I–III 1774–76 tolkede R. i overensstemmelse med sit grundsyn historien som en fremadskridende proces der med kristendommen som civiliserende faktor havde nået et foreløbigt højdepunkt med de oplyste 1700-år. Foruden i dette historisk-filosofiske arbejde udviklede R. sine filosofiske tanker i *Philosophies Ideer, til Kundskab om vor Art, og til Glæde over den* I–II, 1788–89, (ty. overs. 1790–91) og i *Naturen: betragtet efter Bonnets Maade* I–VI, 1791–94 med fortsættelsen *Jorden – efter kiendelig lagt Plan – en Verden for levende velli-*

dende Væsener I, 1795. Det var et hovedanliggende for ham i rationalistisk ånd at føre bevis for Guds eksistens som han så åbenbart i naturens lovmæssighed. Ud fra denne empirisme protesterede han mod Kants „vist ærligen meente, men alt for ublidelige mod Medmennisker anlagte“ anfald mod erfaringsfilosofien. R.s ønske om således på fornuftens grund at være „christen Philosoph“ forenedes med en Herder-inspireret antirationalistisk insisteren på „vor indre Følelser“ ret til religiøs oplevelse. I denne kristne side af R. greb N. F. S. Grundtvig fat da han efter sin krise 1810–11 tilegnede R.s minde sin verdenskrønike 1812 fordi „vi ere Frænder i Tro og Tungemaal“. 1813 hyldede Grundtvig yderligere i det lange digt „Tyge Rothes Minde“ R. som en af oplysningen miskendt oprører og kristen tænkter og lagde således selv grunden til opfattelsen af R. som en „forulykket Grundtvig“ (Vilh. Andersen). R.s sidste skrift *Karen Biørns Minde*, 1795, et følelsesladet mindeskrift om den nylig afdøde hustru benyttede Grundtvig 1812 som grundlag for et digt med samme titel i hvilket han for sin egen forlovede fremhæver R. som foregangsmand for en ny tids mere emotionelle forhold mellem ægtefæller. – R. var medstifter af Selskabet for de skønne og nyttige videnskaber og et virksomt medlem af Selskabet for borgerdyd i dets første dage. – Medlem af Videnskabernes selskab 1777. – Justitsråd 1761. Virkelig statsråd 1774. □Tegn. af N. Abildgaard ca. 1770. Mal. af Jens Juel (Fr.borg), efter dette kopi af Hans Hansen, 1823 (Åstrup kloster) og stik af O. O. Bagge, 1815. Min. Buste af B. Thorvaldsen, 1797 (Sorø kunstmus.; marmor i Thorvaldsens mus.; Bakkehusmus.), gengivet i stengravure 1851. Silhouet i stik 1797. – Gravmæle af N. Abildgaard.

Udg. T. R.: Adspredte skr., udg. Andreas Bjørn Rothe I–II, 1799.

Kilder. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–II, 1904–07. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen II, 1919.

Lit. K. L. Rahbek og R. Nyerup: Udsigt over den da. digtekunst under kong Fr. V, 1819 140–50 162–81. Peter Conrad Rothe i Genealog. og biogr. archiv, 1840–49 32–72. Holger Lund: Selsk. for borgerdyd, 1885 9–24 45–49 85–88 96. Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reproducdg. 1974) 64–73. Samme: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III, 2-VI, 1898–1909. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896 95. H. L. Bisgaard: Den danske nationalekonomi i det 18. årh., 1902 98–102. Harald Høffding: Danske filosoffer, 1909 30–33 41 141. Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus II, 1909 især 242–57. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Anathon Aall: Filosofien i Norden, Kria. 1919 91f 95. J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands hist. VI, 1922 82–101. L. Magon: Ein Jahrhundert geistiger und lit. Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien, Dortmund

1926. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproducdg. 1975). Knud Erik Svendsen i Danske økonomer, 1976 95–103. Helge Paludan i Historie ny r. XIII, 3, 1980 1–32.

Papirer i Kgl. bibl.

Helge Paludan

Rothe, Tyge, 1834–87, gartner. * 13.9.1834 i Fredensborg, † 19.10.1887 i Kbh. (Slotsk.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: landskabsgartner, kgl. haveinspektør Rudolph *R. (1802–77) og Anne M. Friedenreich (1805–41). ~ 27.3.1866 i Vemmelv med Thalia Rothe, * 14.12.1842 i Sorø, † 31.12.1920 i Kbh., d. af lektor, senere stiftsprovst Wilhelm *R. (1800–78) og Frederikke A. Ewald (1815–91).

R. fik sin gartneruddannelse hos handelsgartner Ludvig Hansen, Kbh. og i Rosenborg driverihave hvor han 1853 bestod gartnereksamen. Efter fire år som gartner i Botanisk have foretog han, ligesom tidligere hans far, en mangeårig studierejse til Tyskland, Østrig-Ungarn, Schweiz, Lombardiet og Frankrig hvor han blev ansat i den botaniske have ved Luxembourgpalæet. Efter kortere ophold i Belgien og i Hannover vendte han 1859 hjem til Danmark hvor han blev assistent ved landbohøjskolens haver og ved højskolens botaniske undervisning. 1867 blev han slotsgartner på Rosenborg, hvis driverihave han forbedrede, ligesom han fornyede fugttræbestanden. Han forfattede en lang række artikler og afhandlinger om gartneriske emner i forskellige tidsskrifter. Hans hovedværk er *Grundlag for Vejledning i Planedrivning* hvis første afsnit udkom 1885–86, mens de sidste udkom post mortem 1890, bearbejdet af hans efterfølger som slotsgartner Frederik *Paludan (1850–1933). Sammen med brygger J. C. *Jacobsen udgav han 1879 *Beskrivelse af Væxthusene i Universitetets botaniske Have*. Foruden tillidshverv i faglige foreninger var han fra 1880 medlem af Københavns borgerrepræsentation. – R. 1874. □Lito-grafi 1877. Afbildet på træsnit 1887. Foto.

L. Helweg i Gartnerid. III, 1887 189–94. Chr. Pedersen sst. XXV, 1909 49–51. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 322 557 559 570 745; II, s.å. 401f (bibliografi). – Papirer i Rigsark.

Åge Nicolaisen

Rothe, Tyge Jesper, 1877–1970, handelsminister. * 2.12.1877 i Malmö, † 28.1.1970 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: grosserer Christian Ewald R. (1848–1913) og Anna Elisabeth Jutta Skram (1850–1937). ~ 1° 15.8.1907 i Kbh. (Garn.) med Karen Marie Olesen, * 16.6.1883 i Kbh. (Jac.), † 6.8.1928 sst., d. af direktør, senere etatsråd C. A. *O. (1845–1920) og Christiane C. N. Nielsen (1851–1932). ~ 2° 29.9.1930 i Nordrup, Nor-

Rothe, Tyge J.

drup Øster sg., Sorø amt, med Bodil Andersen, * 12.5.1909 i Bukowiec, Galizien, d. af direktør for arbejdsgiverforen. f. land- og skovbrug Sophus Troels Holten A. (1881–1927) og Michala Eleonore Ulrikke Friis (1884–1967).

R. uddannedes som søofficer, blev sekondløjtnant 1898, premierløjtnant 1902, men tog sin afsked 1905 og indtrådte i faderens vinfirma Chr. E. R. & Co. som han var medindehaver af til 1920. Tillige var han 1907–13 medindehaver, 1913–20 eneindehaver af firmaet R. & Rosenstand. Politisk deltog R. i venstres organisationsarbejde i Kbh. og var uden at opnå valg opstillet af partiet i Kbh. 1918 og i Svendborg 1920. Han indtrådte 5.5.1920 i regeringen N. Neergaard. Den lille elegante mand med stor sprogferdighed var opvokset i det kbh.ske bourgeoisie, men gled uden vanskeligheder ind i det fremmede miljø i en regering der var stærkt præget af landpolitik. Som bymand var han nok ikke altid i overensstemmelse med regeringens erhvervs politik, men han fik dog sommeren 1922 regeringen med til at gennemføre en importregulering til gavn for skotøjs- og tobaksindustri og en eksportkreditordning. Som kgl. bankkommissær kom han imidlertid i de samme måneder ud i svære storme under Landmandsbankens krise. 9.7. gennemførtes en rekonstruktion af banken ved lån fra Nationalbanken. Samtidig udsendtes en redegørelse for bankens underskud som var tiltrådt af R. og statsminister N. Neergaard. To måneder senere var Landmandsbankens sammenbrud totalt. R. fik gennemført en ny rekonstruktion med indskud fra stat, banker og private firmaer. Det kom da frem at erklæringen af 9.7. havde opgivet underskuddet langt mindre end det ifølge bankinspektionens opgørelse var. Den urigtige erklæring havde tilsigtet at beskytte banken mod et ødelæggende run, men uanset dette medførte kendskabet til den at oppositionen rettede voldsomme angreb mod R. og statsministeren. Blandt ministrene var en gruppe også meget kritiske over for de to ministre. Resultatet blev at R. gik af som minister 9.10., efterfulgt af Jørgen Christensen. R. der ikke havde noget særlig fæste i venstre, trak sig helt ud af politik og viede sig igen forretningslivet. 1923–26 var han direktør i forsikringselskabet National, 1926–29 formand for dets kontrolkomité. 1928–30 var han eneindehaver af Dansk Rør og Sanitetskompagni og ved dets omdannelse til A/S dets direktør til 1947. Derefter var han eneindehaver af Morsø Støbegods til 1953 og ved firmaets omdannelse til A/S dets direktør til 1964. Han havde da – 87 år gammel – været aktiv i erhvervs livet gennem 60 år. I luftfartens tidlige år havde han været formand for Det kgl. ae-

ronautiske selskab 1927–33 og præsident for de internationale luftfartsudstillinger i Kbh. 1927 og 1934. – K.² 1920. DM. 1927. □Mal. af Hans Henningsen, 1921. Foto.

T. J. R.: Ministermødeprotokol 1920–24, ved Tage Kaarsted, 1977. – Frantz Wendt i Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. II, 1951 422f. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Rothe, Viggo, 1814–91, jernbanedirektør, polytekniker. * 20.1.1814 på Fødselsstiftelsen (Frbg.), † 10.5.1891 i Kbh. (Matth.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: rentekammerkommitteret Christian *R. (1770–1852) og Charlotte C. Müller (1773–1814). ~ 5.11.1845 i Kbh. (Holmens) med Martha Gustave Rothe, * 10.1.1820 i Kbh. (Holmens), † 30.7.1891 sst. (Frbg.), d. af kommandør, senere kontreadmiral Carl A. *R. (1767–1834) og Benedicte Ulfspærre de Tuxen (1790–1877). – Bror til August *R., Rudolph *R. og Wilhelm *R.

R. tilbragte sin første barndom på Lerchenfeld ved Kalundborg og Buderupholm mellem Ålborg og Hobro som faderen købte henholdsvis 1811 og 1821. 1824 kom han i huset hos sin ældste bror August der var lektor ved Sorø akademi, og her tog han studentereksamen 1832 og filosofikum 1834. Under opholdet i Sorø var R., dels under indflydelse af faderens breve og dels under påvirkning af gejstlige slægtninge i omegnen som han jævnlig besøgte, nærmest bestemt på at blive teolog. En åndelig gåering under den sidste del af Sorøopholdet førte ham imidlertid herfra og bragte ham til klarhed over at studiet af økonomiske og finansielle spørgsmål stemte bedst med hans tilbøjelighed. Da han i febr.1834 kom tilbage fra Sorø til sine forældre på Frbg. henvendte han sig derfor bl.a. til H. C. *Ørsted der var medlem af en kgl. kommission angående indretning af en såkaldt kameralistisk eksamen ved universitetet, omfattende statsøkonomiske, finansielle og juridiske fag. Ørsted rådede R. til at begynde studiet til polyteknisk eksamen idet den kameralistiske eksamen bl.a. også ville komme til at omfatte naturvidenskabelige fag. R. fulgte rådet skønt familien og særlig faderen betegnede det som galskab og en ødelæggelse af hans fremtid at foretrække dette for det juridiske studium. R. stod dog fast på sit og fik hurtigt en levende interesse for studiet af de anvendte naturvidenskaber.

1836 blev R. cand.polyt., og umiddelbart herefter foretog han, sammen med bl.a. J. G. *Forchhammer og Japetus *Steenstrup, en studierejse til Bornholm. Efter forskellige andre mindre inden-

landske rejser for at studere fabrikanlæg og efter at have fortsat sine studier over teknologi og statsøkonomi blev han i efteråret ansat som volontør i generaltoldkammerets og kommercekollegiets industri- og fabrikkontor. Han havde også haft tilbud om at gå ind i praktisk industri, men han foretrak efter moden overvejelse kommercekollegiet hvor departementschefen, G. *Garlieb i en lang årrække blev en trofast støtte for den unge polytekniker der som den første i kollegiet med den uddannelse blev betragtet med uvilje. Allerede samme vinter fik R. orlov for efter opfordring fra Ørsted at holde forelæsninger over fysik og kemi i Roskilde, arrangeret af Selskabet for naturlærens udbredelse. Da R. i foråret 1837 vendte tilbage fra Roskilde blev han ved Ørsteds indflydelse alumnus på Borchs kollegium. Han fortsatte sin studier jævnsides med sit arbejde i generaltoldkammeret der væsentlig bestod i bearbejdning af de tabellariske oversigter over de forskellige industrianlæg som årlig indsendtes til toldkammeret, og fuldstændiggørelse af dette ofte ret ufuldkomne materiale ad forskellige veje. 1839 udgav R. sit første større værk *Agerdyrknings-Chemie eller om Agerjordens Bestanddele, deres Egenskaber og Indflydelse paa Vegetationen* der blev den første danske fremstilling af det her da ganske ukendte fag. Vinteren 1837–38 var det overdraget R. sammen med en anden polytekniker på Polyteknisk læreanstalt at demonstrere princippet for H. C. Ørsteds elektriske telegraf for publikum, en række forevisninger der arrangeredes af Selskabet for naturlærens udbredelse. R.s arbejder i toldkammeret havde, selv om de fra visse sider betragtedes med mistro, vakt interesse nogle steder, bl.a. hos departementschefen, og denne foranledigede nu at R. kom til at arbejde i praksis nogle måneder på Den kgl. Porcelainsfabrik og fik to stipendier for i sommeren 1839 at studere de industrielle forhold i Slesvig og Holsten. Hans rapport om denne rejse der bl.a. omtalte jernstøberier og smeltning af indenlandsk myremalm ved hjælp af koks og tørv, teglværker, salinen og kalkbrudene i Oldesloe o.l., vakte interesse. Okt. 1839 fik R. ansættelse i en ledig stilling som kopiist og assistent i kanal-, havne- og fyrkontoret, som hørte under et andet departement end Garliebs. R. satte sig grundigt ind i tingene og blev hurtigt klar over at særlig fyrvæsenet var temmelig forældet. Han var bl.a. virksom for indførelsen af linsefyr, var først i Norge for at studere disses indretning og fordele og fik derefter overdraget at forestå anskaffelsen af de franske linseapparater. Efter at kanal- og fyrkontoret 1839 var blevet sammenlagt med fabriks- og industrikontoret ansattes R. 1841 som fuldmægtig

her, og samme efterår tiltrådte han en større studierejse til udlandet, først over Stettin til Berlin. Han opholdt sig her fem måneder og var der jævnlig sammen med en koloni af danske der den nævnte vinter studerede her, bl.a. A. F. *Krieger, Søren *Kierkegaard, den senere stiftsprovst C. *Rothe, kemikeren C. T. *Barfoed o.fl.a. R. studerede statsøkonomi, industri- og fabrikanlæg, men kunne ikke helt undgå at blive påvirket af det teologisk-filosofiske røre der optog flere af de andre. Emner af denne art var R. tidligere kommet ind på ved på Borchs kollegium at omgås D. G. *Monrad, med hvem han boede dør om dør, og at færdes i kredse hvortil mænd som J. P. *Mynster, H. L. *Martensen, J. N. *Madvig og H. N. *Clausen hørte. Efter opholdet i Berlin, under hvilket R. for første gang kørte med jernbane, og som gav ham et godt indblik i tyske industri- og toldforhold, fortsattes rejsen over Dresden, Leipzig, Chemnitz og Frankfurt til Paris. Også her fik R. gennem sine anbefalinger hjemmefra gode forbindelser og adgang til at gøre indgående studier. Han fik endvidere lejlighed til at rejse til Schweiz og besøgte på hjemvejen Holland og Belgien.

Efter sin hjemkomst sept. 1842 genoptog R., afbrudt af en sygdomsperiode, sit arbejde og fremsatte nogle af sine ved studierne i udlandet erhvervede ansøkelser i værket *Danmarks industrielle Forhold I–II*, 1843–45 der bl.a. omhandler spørgsmålet om afslutning af told- og handels-traktater med de øvrige nordiske lande idet R. i udlandet var blevet grebet af tanken om hvad det at tilhøre et stort samfund betyder i økonomisk henseende. 1844 var R. på studierejse i Sverige, og efter hjemkomsten herfra blev han 1845 chef for det kontor hvorunder han hidtil havde gjort tjeneste, og som behandlede alle sager vedrørende industri og fabrikkvæsen foruden havne- og fyrvæsen. 1848 blev R. Søren *Hjorths efterfølger som teknisk direktør for Det sjællandske Jernbaneselskab der på dette tidspunkt reorganiseredes på grund af økonomiske vanskeligheder; s.å. blev han konstitueret som kommitteret ved generaltoldkammerets sektion for toldsager vedrørende hertugdømmerne. Omtrent samtidig hermed tilbød kultusminister D. G. Monrad R., der havde udfoldet en ikke ringe litterær produktion og som 1848–49 havde holdt forelæsninger ved universitetet over Danmarks industri- og handelsstatistik, ansættelse som professor i statsøkonomi og statistik ved universitetet, et tilbud han dog ikke modtog fordi han anså sig bedre egnet til administrativ virksomhed, men han blev så medlem af den komité der skulle udarbejde plan for det i juli 1848 anordnede statsvidenskabelige kursus.

R.s nære forbindelse med martsministeriet – bl.a. var udenrigsminister F. M. Knuth hans svoger – førte til at han fik opfordring til at stille sig til valg til den grundlovgivende rigsdag. R. stillede sig i Ringsted, men blev ikke valgt. På dette tidspunkt tog R. i Fædrelandet til orde for Slesvigs deling i nogle artikler der vakte en del opsigt og modstand. Da novemberministeriet havde afløst martsministeriet blev en del af de ældre regeringskollegier ophævet, og det var nu indenrigsminister P. G. Bangs hensigt at ansætte R. som chef for et eget kontor hvorunder næringsvæsen og havnevæsen skulle høre. Imidlertid vakte det i juridiske kredse en storm at en ikke-jurist skulle forestå behandlingen af de under næringslovgivningen hørende sager som hidtil under danske kancelli kun var behandlet af jurister. Bang turde ikke over for denne modstand gennemføre R.s ansættelse, og R. tog da i vrede og bitterhed sin afsked fra statstjenesten fra nytår 1849. Der fulgte nu en i økonomisk henseende vanskelig tid, og R. søgte på forskellig måde at sikre sin eksistens. Han søgte, støttet af sin ven og skolekammerat, finansminister Wilh. Sponneck, to gange at komme ind ved toldvæsenet, men det mislykkedes, sidste gang på grund af arbejdet i rigsdagen hvori R. var blevet indvalgt som nationalliberal, i efteråret 1849 som folketingsmand for Kbh.s 4. valgkreds og blev genvalgt 1852 og efter opløsningen 1853. Ved valget efter opløsningen 1854 søgte han ikke genvalg. Han tog stærkt del i rigsdagens arbejde, også i den grundlæggende tilrettelæggelse af dette. 1850–51 og 1851–52 var han statsrevisor og det sidstnævnte år statsrevisionens formand. Han fik som sådan megen betydning for tilrettelæggelsen af dette nye arbejde. 1853–54 var R. medlem af finansudvalget og indbragte i samme samling et privat lovforslag om anlæg af en jernbane fra Kbh. til Helsingør som blev vedtaget men ikke kom til udførelse. Det var stigende optagethed på anden måde der fik R. til at forlade den politiske virksomhed, og det var i konsekvens heraf at han 1854 afslog at overtage redaktionen af et større konservativt dagblad som en kreds af godsejere tilbød ham.

Efter afskeden fra statstjenesten havde R. på forskellig måde søgt at komme i praktisk virksomhed. 1851 købte han, støttet af F. M. Knuth, sammen med sin jævnaldrende ven, cand.polyt. Johan Glahn kalkbrænderiet på Østerbro som de drev i fællesskab til 1855 hvor R. solgte sin andel til Glahn. Jævnside med denne virksomhed havde R. spillet en ikke ubetydelig rolle i den 1838 under medvirkning af bl.a. Ørsted, Forchhammer og Garlieb stiftede Industriforening hvor han straks blev sekretær. 1840–54 var

han medlem af bestyrelsen, 1847–48 formand, 1848–51 og 1852–54 næstformand. Gennem hele denne tid havde han endvidere jævnlig ud fra sin store viden om industrielle forhold holdt foredrag ved de ugentlige møder og været virksom ved organisering af udstillinger. Af komiteen vedrørende verdensudstillingen i London 1851 blev han af indenrigsministeriet valgt til medlem, og det skete jævnligt at ministeriet også på anden måde lagde beslag på R. med hensyn til erklæringer om tekniske og industrielle spørgsmål. 1849 udkastede R. i Industriforeningen tanken om en skole for unge håndværkere, det der senere er realiseret som Det tekniske selskabs skole, og 1850 var han, sammen med flere andre, virksom for tanken om en sammensmeltning af den militære højskole og Polyteknisk læreanstalt. Også i oprettelsen af et kursus for vej-, vand- og jernbanebyggere, de såkaldte civilingeniører, det sidstnævnte sted, som gennemførtes 1857 på initiativ bl.a. af Julius Thomsen, Adolph Steen og C. Carlsen, var R. interesseret. 1854 valgtes R. af Kbh.s kommunalbestyrelse til medlem af et udvalg, i øvrigt bestående af borgmester A. L. Casse og bygger J. C. Jacobsen, som skulle forestå udførelsen af de den gang approberede planer til bygning af vand- og gasværk i Kbh. og administrativ leder af udvalgets arbejde. R. tog med stor interesse fat på dette arbejde som han fulgte til anlæggenes fuldførelse 1858. 1858–62 var han medlem af borgerrepræsentationen.

Imidlertid var den virksomhed som teknisk direktør for Kbh.-Roskilde jernbanen som R. havde beholdt ved sin udtræden af statstjenesten vokset til et betydeligt større omfang end før fordi den ved loven af febr. 1852 vedtagne rentegaranti for den til banens fortsættelse til Korsør nødvendige kapital muliggjorde dette anlæg der var en nødvendighed for Det sjællandske jernbaneselskabs rentabilitet, og det var R., der blandt banens tre direktører blev udpeget til sammen med borgmester E. D. Ehlers og bankdirektør H. C. Hansen at udgøre bygningsbestyrelsen. R. udførte her et meget dygtigt arbejde og måtte ikke sjældent udjævne modsætningsforhold mellem den kontrollerende ingeniør, major Frederik Dreyer og de engelske entreprenørers overingeniør. Banen åbnedes for drift 27.4.1856, men allerede 1855 var selskabets forhold nyordnede, dels ved udvidelse af koncessionen og dels ved nye statutter, og aug.s.å. valgtes R. til selskabets administrerende direktør. Han tog straks fat på udarbejdelsen af regler for befording, signalvæsen, takster samt lønningsbestemmelser og instrukser for alle tjenestemænd således at alt var klart på åbningsdagen. Fra dette tidspunkt

indtrådte han i den stilling hvor hans indsats i særlig grad vil blive husket. R. arbejdede utrættelig på at udvikle og forbedre jernbanedriften, han var så at sige inde i alt vedrørende banens drift og færdedes tidligt og silde på stationer og værksteder og på banelinjen. Over for sikkerhedstjenesten var han meget årvågen, ikke mindst af den grund at han som ung i Paris på nært hold så en jernbaneulykke som han selv kun undgik at blive offer for fordi han ikke kunne få plads i et overfyldt tog. I hans lange tjenestetid som jernbanedirektør skete der ingen ulykker af betydning. Sit personales evner havde han et kyndigt blik for, og han viste sin omsorg for det bl.a. ved at stifte en pensionskasse. Også med publikum kom han til at stå sig godt. Han havde megen sans for ved en smidig takstpolitik at få lært publikum at bruge jernbanen, fx indførte han billige lystrejser og rabat på godstaksterne ved større forsendelser. I økonomisk henseende fik han efterhånden opnået så gode resultater at man kunne tænke på bygningen af nye sjællandske banelinjer. Efter Korsørbanen fulgte jernbanen til Klampenborg og Lyngby 1863, til Helsingør 1864, til Masned Sund 1870, til Kalundborg 1874 og til Frederikssund 1879. Fra 1.1.1880 overtog staten de sjællandske baner med R. som direktør, men da samtlige statsbaner 1.10.1885 forenedes i én administration trådte R. tilbage og gav plads for den første generaldirektør, den daværende direktør for de jysk-fynske statsbaner, ingeniørkaptajn Niels *Holst. Siden den tid levede R. et stille privatliv i Kbh. – Justitsråd 1856. Etatsråd 1859. Konferensråd 1885. – R. 1852. DM. 1864. K.² 1872. K.¹ 1875. □ Litografi af I. W. Tegner, 1869, efter foto, efter samme to træsnit 1873, det ene af C. L. Sandberg, og litografi 1874. Afbildet på træsnit 1874. Træsnit 1876 efter foto. Karikatur i Punch 1877. Mal. af C. Bloch, 1882 (DSB). Træsnit, bl.a. af H. P. Hansen, 1888. Relief på gravstenen. Foto.

V. R.: Mit livs erindringer I, 1888. – III. tid. 1.6.1873 og 17.5.1891. Figaro 15.6.1873. Nyt ill. ugebl. IV, 1874 81f. Nutiden V, 1880 nr. 214. Jernbanebl. XI, Sth. 1885 57–59. Alex. Thorsøe: Kong Fr. den syvendes regering II, 1889 264f 285 342f. Berl. tid. 11.5.1891. Nationaltid. s.d. N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892 (re-proudge. 1973). Ludv. Kragballe: Gamle minder, 1904. A. B. [Rothe] i Månedsskr. for toldvæsen II, 1908 147–51. Jernbanebl. VII, I, 1909 217–22 og X, 11, 1913 113–19. Villads Christensen: København 1840–57, 1912 566. Vilh. Hansen: Jernbaneliv, 1918. A. F. Krieger: Dagbøger II–VIII, 1921–43. – Papirer i Rigsark.

*Povl Vinding**

Rothe, Wilhelm, 1800–78, præst. * 13.10.1800 i Kbh. (Fødsst.), † 9.1.1878 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: fuldmægtig, senere konferensråd

Christian *R. (1770–1852) og Charlotte C. Müller (1773–1814). ~ 1° 27.2.1830 på Frbg. med Thora Oldenburg, * 25.3.1804 i Kbh. (Slotsk.), † 29. 4.1831 i Hyllested, d. af kommitteret, senere deputeret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet Frederik *O. (1767–1848) og Marie C. B. Bastholm (1773–1807). ~ 2° 22.12.1840 i Kbh. (Garn.) med Frederikke Amalie Ewald, * 30.9. 1815 i Kbh. (Garn.), † 4.12.1891 sst. (Johs.), d. af kaptajn, senere generalmajor Carl v. *E. (1789–1866) og Frederikka A. K. Rosenstand-Goiske (1793–1855). – Bror til August *R., Rudolph *R. og Viggo *R.

R. dimitteredes 1818 fra Borgerdydskolen i Kbh., blev 1824 cand.teol. og foretog 1825–27 en studierejse med længere ophold især i Halle og Berlin. Efter sin hjemkomst blev han 1829 lic.teol. på en afhandling om de psykologiske forestillinger i Det gamle testamente, og s.å. sognepræst i Hyllested. I denne stilling trådte han i ret nær forbindelse med de øvrige, til dels grundtvigsk påvirkede præster i Holsteinborgegnen og blev medlem af Det sydvestsjællandske broderkonvent. 1834 udnævntes R. til lektor i teologi og moral ved Sorø akademi, disputerede 1839 for den teologiske doktorgrad og blev 1843 sognepræst i Vemmelev og Hemmershøj til sin afsked 1876. Som praktisk kirkemand havde R. ikke stor betydning, og som prædikant var han ringe. Derimod var han et fint systematisk hoved og en flittig forfatter af teologiske og kirkelige skrifter. Hans varigste indsats ligger på det liturgihistoriske område. Således er hans disputats om de kirkelige perikopers oprindelse et betydeligt og selvstændigt arbejde der også satte sig spor i udlandets litteratur. Endnu mere kendt blev han som udgiver af den homiletisk-liturgiske håndbog *Det danske Kirkeaar og dets Pericoper*, 1836 (4. udg. 1878). Mindre heldig var R. derimod med sine teorier om kirkesymbolikken i *Den danske Kirkebygning efter dens Oprindelse og Betydning*, 1850. Fremfor alt var R. dogmatiker. Hans helhedsstandpunkt blev tidligt meget konservativt, og det blev hans mål at skabe en „Refleksionsdogmatik“ ved en fornyelse af den gamle evangelisk-lutherske troslære. Derfor måtte han tage afstand både fra H. N. *Clausens rationaliserende og fra H. *Martensens spekulative teologi, og under mærket Erasmus Næpvis levede han i Nyt theologisk Tidsskrift IV–VI, 1853–55 en vægtfuld kritisk gennemgang af den. Den tankens klarhed og skarphed der præger hans indlæg ligesom senere et angreb på Rasmus *Nielsen er siden blevet stærkt fremhævet. Ved sin død efterlod R. i håndskrift en meget omfattende, men ufuldendt helhedsfremstilling af dogmatikken. En række andre skrifter og indlæg vi-

Rothe, Wilhelm

ser R.s interesse for skolevæsenet, kirkeforfatningen, præstedragten, trosbekendelsen, symbolforpligtelsen o.l. og giver udtryk for et moderat konservativt og teologisk positivt stade.

Selvbiografi i Forhandl. ved Kbh.s univ.s fest i anledn. af salvingen 1840 20f. – Udvalgt af breve til P. Hjort II, 1869 58 142 154f 194 237. L. Koch i Kirkehist. saml. 3.r.V., 1884–86 446 460. H. Rosendal sst. 4.r.V., 1897–99 431 442. J. F. Fenger: Det sydvestjællandske broderkonvent, 1890. Willy Schorn: Da voldene stod, 1905 82f. R. P. Rasmussen: V. R., 1906. Skat Arildsen: Biskop H. L. Martensen I, 1932 236f 289–94 348–54. J. P. Mynsters visitatsdagbøger, udg. Bj. Kornerup II, 1937.

*Bjørn Kornerup**

Rothenborg, Aage Theodor, * 1891, industridrivende. * 17.10.1891 i Kbh. F: fabrikant Herman Arnold R. (1861–1933) og Josephine Henriette Mathilde Salomonsen (1865–1916). ~ 5.7.1918 på Frbg. med Sophie Elisabeth Harbou, * 16.5.1893 på Frbg., d. af oberst Frederik Hans Walter H. (1853–1918, ~ 1° 1887 med Sophie Cathrine Wilhelmine Marie Dahlerup, 1854–90) og Ludovica Gandil (1857–1941).

R. tog studentereksamen 1909 fra Metropolitan-skolen og skaffede sig derefter i årene 1910–15 en alsidig teknisk uddannelse i Sverige, Tyskland og Frankrig. Allerede 1911 var han indtrådt i faderens firma der oprindeligt havde beskæftiget sig med salg af kokskaminer og prydvåben, men fra 1885 havde specialiseret sig i symaskiner. Firmaet overtog generalagenturet for de svenske Husqvarnafabrikker, men beskæftigede sig også med produktion, særlig af maskiner til industribrug. 1921 købte både R. og den hidtidige prokurist Alfred Hansen part i firmaet, og der blev oprettet filialer i Århus, Ålborg, Odense, Esbjerg og Nykøbing F. 1930 trak faderen sig tilbage, og kontrakten med Husqvarna blev overført til R. der ved omdannelsen til aktieselskab i 1942 blev administrerende direktør med Alfred Hansen som meddirektør. Han opgav ledelsen i begyndelsen af 1970'erne. – R. har øvet en pionerindsats med optagelse af en lang række arkæologiske og etnologiske film hvorved han har medvirket til at bevare kendskabet til adskillige gamle håndværk der ikke mere eksisterer. Filmene er optaget i Nationalmuseets etnologiske filmarkivs regie; de bekostes af ham selv og foræres til museet. – R., der i mange år sad i ledelsen af oldskriftselskabet, er en særpræget personlighed der i sin gerning har sat menneskene over tingene. Derfor, har han engang fremhævet i et interview, „er alle dus i min virksomhed. Og derfor er alle mine folk medejere“. 1975 skænkede han oldskriftselskabet et legat på 200 000 kr. – R. 1947. R. 1959. □ Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Rothe, Wenzel, 1597–1655, kgl. staldmester og hofmarskal. * 24.6.1597 på Jäschkendorf i Schlesien, † 5.3.1655 på Antvorskov, begr. i Tjærborg. F: kejs. general Johann R. († 1604) og Catharina Berntsdatter Falkenhayn. ~ 1° 23.6.1633 i Kbh. med Kirstine Reedtz, * 26.9.1610 på Tygestrup, † 30.8.1646 på Antvorskov, d. af rigsråd Frederik *R. (1586–1659) og Birgitte Brahe (1591–1627). ~ 2° 6.5.1649 på Antvorskov med Dorthe Abildgaard, * 30.10.1597 på Skodborg, † tidligst 1657 (~ 1° 1633 med Stig Pors til Skovsgaard, † 1645), d. af Eggert A. til Skodborg (1560–1622) og Mette Christoffersdatter Juel († 1623).

Tidligt faderløs fulgte R. 1609 med en ældre bror til Danmark hvor han anbragtes hos hofmarskal Ditlev Rantzau. Hans hu stod imidlertid til at uddanne sig særlig i ridekunsten, og i flere år var han i lære hos broderen der var berider på Antvorskov hvorpå han med kongelige anbefalingskrivelser fortsatte uddannelsen i England, Frankrig og Italien. 1619 blev han berider og lærer for prins *Christian. 1621–31 beklædte han stillingen som kongens staldmester, fra 1627 tillige som ritmester for hoffanen og fra 1628 desuden som hofmarskal. Under kejserkrigen fulgte han med Christian IV til Tyskland, og her indtraf det historiske øjeblik i hans liv da han 17.8.1626 på flugten efter nederlaget ved Lutter am Barenberge reddede kongen, hvis hest styrtede, fra fangenskab ved at overlade ham sin egen; selv undgik han dog også at falde i fjendens hænder. I hans ovennævnte udnævnelser efter denne tid må man vistnok se udslag af kongens taknemmelighed. 1631 opgav han sine hofstillinger og fik Korsør og Antvorskov len som han beholdt til sin død, samt Sæbygård som han mistede 1646. 1653 betegnes han som forhenværende overskænk. Ved tronfølgerens pragtfulde bryllup 1634 fungerede han som en af generalmarskallerne. 1645 fungerede han som generallandkommissær i Sjælland. Han købte Krosgård (Skast hrd., 1638), Sneumgård (sst., 1646) og Stensgård (Sallinge hrd., 1648) og arvede med sin 2. hustru Kollerup (Galten hrd., 1647). Fra 1647 havde han hovedgården Lystager (Ø. Flakkebjerg hrd.) i forpagtning af kronen. Kroggård forsynede han med en ny, prægtig hovedbygning (nu nedrevet). □ Afbildet på epitafiemal. formentlig 1654 (Tjærborg k.), efter dette stik af A. Haelwegh, 1656, efter forlæg af A. Wuchters. Efter nævnte mal. kopi af Per Krafft d.æ. (Gavnø). Efter stikket stik af J. Haas fejlagtigt betegnet Otto Rud samt mal. af Hans Hansen (Fr.borg). Tegn. af C. Bayer.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Kancelliets brevbøger 1627–45, 1929–68. – Danm.s adels årbog XXIX, 1912 430f. Erik Eriksen Pontoppidan: Ligprædiken over W. R., 1656. Oluf Nielsen: Hist. efterretn. om Skadst herred, 1862 73–77. Carsten Teilman Hald i Fra Ribe amt XVIII, I, 1972 86–101.

C. O. Bøggild-Andersen*

Rottbøll

Slægten føres tilbage til og har navn efter lokaliteten Rotbøl i Lodbjerg sg. I henhold til den ældre litteratur skulle den have fælles stamfar med slægten Lodberg, se Christen Jensen "Lodberg (1625–93), biskop i Ribe, men den nyere litteratur har ikke kunnet eftervise dette.

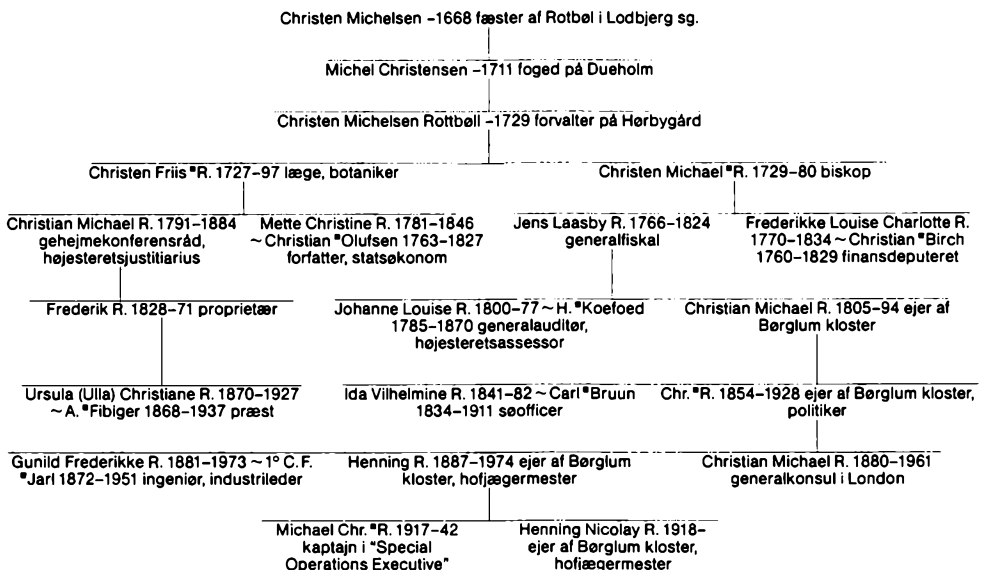
Christen Friis "R. var ~1° med Ursula Schnabel, d. af rektor Bernhard "S.

C. F. Nielsen: Stamtbl. over familien Lodberg, 1876. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 923–27. Thorv. Lodberg: Familierne Lodberg og Krarup, 1953.

Hans H. Worsøe

Rottbøll, Christian Michael, 1854–1928, politiker, landmand. * 7.7.1854 på Børglum kloster, † 4.12.1928 sst., urne på Børglum kgd. F: proprietær Christian Michael R. (1805–94) og Gunild Marie Hoversen (1815–1902). ~ 17.6.1879 i Kbh. (Frue) med Vilhelmine Frederikke Rosalie Nyebølle, * 8.4.1859 i Kbh. (Garn.), † 1.8.1925 på Montebello, d. af fabrikant Johan Gerhard Georg N. (1828–87) og Augusta Sophie Friederike Wilhelmine Voigt (1833–1927).

R. blev student 1872 fra Haderslev læreres skole og studerede derefter landvæsen i Skotland. Fra 1877 var han forpagter af Christiansdal under Børglum kloster, fra 1894 ejer af gården. 1910 overtog han selve Børglum kloster. Han var en dygtig og driftig landmand og fik hurtigt en fremskudt stilling i det lokale politiske og landøkonomiske liv. 1891–96 var han formand for sognerådet, og en tid havde han sæde i ledelsen af Vendsyssels landboforeninger og Fællesforeningen af jyske landboforeninger. – 1894, umiddelbart efter forliget og regeringen Estrups afgang, valgtes han af højre ind i landstinget. Han sluttede sig her varmt til den af ministeriet Reedtz-Thott indledte forhandlingspolitik, og selv da det øvrige landstingshøjre på Estrups foranledning svigtede Tage Reedtz-Thott ydede R. ham fortsat støtte. R. fandt naturligt sin plads blandt de moderate højremænd. Under debatten om toldloven 1897 afviste han talen om landbrugstold og præciserede sit frihandelsstandpunkt. Han var ligeledes tilhænger af den agrarisk betonedede skattereform der efter systemskiftet kom i stand. Disse anskuelser delte han med grev M. "Frijs' særlige gruppe inden for landstingshøjre, „de otte“. Under landstingets behandling af ministeriet Sehesteds skattelovforslag var R. denne gruppes ordfører, og han blev her den indirekte anledning til det dramatiske sammenstød 22.11.1900 mellem grev Frijs og konsejlspræsidenten hvilken dagen efter førte til at „de otte“ trådte ud af højre for at danne „en uafhængig konservativ gruppe“. Efter system-

skiftet optog denne gruppe et mere systematisk samarbejde med venstregeringen og da de fleste af hans medlemmer, herunder R., 1902 stemte for salget af De vestindiske øer skærpedes modsætningen til højre således at gruppen 4.12.1902 konstituerede sig formelt som det fri-konservative parti. R. blev, næst grev Frijs, dette partis mest indflydelsesrige mand, og han tog virksomt del i det lovgivningsarbejde som gennemførtes under de første venstreministerier, navnlig den kommunale valgetsreform 1908 og forsvarsordningen 1909.

Under forhandlingerne om det Klaus Berntsen-ske grundlovsforslag 1912–15 fastholdt han sammen med sin gruppe og det øvrige højre endnu på sene stadier sin modstand mod forslaget idet han overvurderede mulighederne for at få indført varige konservative garantier. Da dette omsider glippede sluttede han sig til det endelige forlig. Som partiets ordfører under behandlingen i landstinget begrundede han sin ændrede holdning med at dersom de to konservative partier ikke havde tiltrådt forliget, „saa var Konservatismens Kaar her i Landet blevet ringe“. – Han var derefter en af de ledende kræfter ved den påfølgende rekonstruktion af højre som det konservative folkeparti, og han blev næstformand i partiets repræsentantskab. – Krisen omkring øsalget 1916 førte ham helt frem i forgrunden. Under de voldsomme indre stridigheder i partiet indtog han, skønt overbevist salgstilhænger, til at begynde med en mæglende holdning. Han kom derved i et vist modsætningsforhold til Frijs der straks med tilslutning af tre andre medlemmer af gruppen erklærede at han „ikke vilde stemme for noget der kunde fremkalde et regeringsskifte“. Men da kongen havde grebet ind til afværgelse af et valg fandt R. at der forelå en ny situation. Han gik derefter over til Frijs' politik, ønskede øsalget afgjort inden valget og støttede den tanke om et „kontrolminister“-institut som Frijs fremsatte. Da krisen afsluttedes netop på dette grundlag udpegedes R. 30.9.1916 som partiets kontrolminister.

Da partiet i juni 1917 besluttede at trække R. tilbage på grund af den socialdemokratiske „kontrolminister“ Th. Staunings påståede uneutrale optræden indgav R. sin demission, men blev efter kongens ønske siddende. Hans holdning bevirkede en heftig strid i partiet, men han støttedes af sine tidligere gruppefæller, og da partiet 25.6. vedtog at ekskludere ham meldte også M. Frijs, F. *Hey, J. Theilmann og Chr. *Sonne sig ud. – Jan. 1918 trådte han tilbage som „kontrolminister“. I det nye landsting der fremgik af valget maj 1918 havde han sæde som tingvalgt. Han stod i disse år i valggruppe med ven-

stre, men gjorde sig i øvrigt ikke videre gældende. 1920 trak han sig helt ud af det politiske liv. – R. 1903. DM. 1922. K.² 1926. □Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1917 (Fr.borg), på H. Vedels mal., 1917, af grundlovsforhandlingerne 1915 (folketinget) og på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (sst.). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 535–38. Berl.tid. 5.12.1928. Dagens nyheder s.d. Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925 310. Alfr. Bindsløv: Konservatismens hist. II, 1938. Asger Karstensen: Et liv i politik, 1940 44f 49–54. Jørgen Hatting i: Det konservative folkeparti I, 1966. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Stavnstrup*

Rottbøll, Christen (Christian) Friis, 1727–97, læge, botaniker. * 3.4.1727 på Hørbygård, † 15.6.1797 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue kgd.). F: forvalter Christen Michelsen R. († 1729) og Margrethe Cathrine Friis (~2° med forvalter på Hagestedgård Ole Nielsen Faxøe). ~1° 10.5.1762 i Roskilde med Ursula Schnabel, døbt 23.5.1732 i Roskilde, † 4.2.1767 i Kbh. (Trin.), d. af rektor Bernhard *S. (1691–1754) og Sophie Rasmusdatter (1700–52). ~2° 18.5.1768 i Kbh. (Trin.) med Johanne Elisabeth Mangor, * 20.9.1740 i Kbh. (Petri), † 10.12.1771 sst. (Petri), d. af apoteker, senere kancelliråd Christopher Heerfordt M. (1704–82) og Anna Saur (ca.1715–83). ~3° 29.9.1777 i Slesvig med Catharina Hedvig Wohler, døbt 4.1.1750 i Itzehoe, † 28.8.1811 i Kbh. (Frue), d. af drejer i Itzehoe Daniel Jacob W. – Bror til Christen Michael *R.

R. blev student fra Roskilde 1745, cand.teol. 1752, gav sig derefter til at studere medicin og blev dr.med. 1755. Som stud.med. kom han til at øve afgørende indflydelse på Kbh.s univ.s og dansk botaniks historie ved G. C. *Oeders disputats 1752. Oeder var af Frederik Vs rådgivere A. G. *Moltke og J. H. E. *Bernstorff indkaldt fra Tyskland for at forny dansk botanik ved universitetet for derved at klarlægge planternes økonomiske betydning. Det konservative univ. var imod indkaldelsen og fastholdt at en disputats var nødvendig for professoransættelse. Botanik hørte under medicin, og Oeder disputerede over et medicinsk emne, men R. fremsatte sammen med en anden student en så kritisk opposition, mest over disputatsens form og latinske sprog at disputatsen måtte forkastes hvad der førte til at Oeder blev ansat direkte af kongen. R. blev efter sin egen disputats udnævnt til læge ved den nyoprettede inokulationsanstalt for koppevaccination hvilket senere resulterede i hans betydeligste medicinske afhandling *Forsøg til en ny Grundlæ-*

re om *Koppernes Indpodning* (Det kbh.ske Selsk.s Skr. IX). 1756 blev han professor med designatus og var altså bestemt til at overtage et professorat hvori botanik indgik. For at uddanne sig i denne videnskab studerede han et år hos tidens største autoritet Carl v. Linné i Uppsala og drog herefter sammen med Theodor *Holmskiold på fire års studierejse til Holland og Frankrig. 1761 overtog han de anatomiske og botaniske forelæsnings i København, og 1773 blev han ordinær professor. Som den der havde ansvar for univ.s oprindelige botaniske have overtog han 1770 en ny botanisk have ved Amalienborg som var anlagt af Oeder, og under hans ledelse forenedes de to haver 1778 til Botanisk have ved Charlottenborg. R.s botaniske værker er hovedsagelig systematiske og præget af tidens behov for at få beskrevet så mange arter som muligt efter Linnés system og principper.

Netop derfor er de stadig af betydning for international systematisk botanik hvis navngivning og artsopfattelse ifølge internationale regler går tilbage til Linné og hans efterfølgere. Der kommer da også stadig til Botanisk museum anmodninger om kopier af R.s beskrivelser og lån af hans planter. *Afhandling om en Deel enten ganske nye eller vel forhen bekiendte, men dog for os rare Planter, som i Island og Grønland ere fundne tilligemed en kort Indledning om Urtelærens Tilstand i Danmark* (Det kbh.ske Selsk.s Skr. X, 1770) giver sammen med de første fascikler af Oeders Flora Danica vore første beskrivelser af planter fra rigets arktiske egne samlet bl.a. af Poul *Egede i Grønland og af J. G. *König i Island og tillige den første oversigt over dansk botaniks historie. I senere værker beskriver han halvgræsser og andre planter fra Peter *Forsskåls arabiske rejse og fra Königs arbejde i Indien, tillige med planter fra svenskeren Rolanders indsamling i Sydamerika. – I sin fritid syslede R. med latinske klassikere og skrev 1790 et tekstkritisk arbejde om Catos De re rustica (Nye saml. af Vidensk. Selsk. Skr. IV). Han ophørte med universitetsundervisning 1794. – Den yngre Linné har kaldt en græsslægt Rottbøllia. – Justitsråd 1770. Etatsråd 1779. Konferensråd 1784. Professor honorarius 1794. □Mal., efter dette stik af A. Flint, 1814.

Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 78f 150–52; II, s.å. 53–55 (bibliografi). Gordon Norrie: Af medicinsk fakultets hist. I, 1934. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 181–83.

Anne Fox Maule

Rottbøll, Christen (Christian) Michael, 1729–80, biskop. * 12.4.1729 på Hørbygård, + 8.12.1780 i Viborg, begr. sst. (domk.). F: forvalter Christen Michelsen R. (+ 1729) og Margrethe Cathrine Friis (~ 2° af forvalter på Hagestedgård Ole Nielsen Faxøe). ~ 25.10.1760 med Christiane Hedevig Brix, * 5.7.1731, + 5.7.1792 i Kbh. (Hellegg.), d. af kommandant i Nyborg, kaptajn Marcus B. (+ 1764) og Maria Elisabeth Tietz (1713–85). – Bror til Christen Friis *R.

R. blev student 1745 fra Roskilde og tog teologisk attestats 1747. Efter fire år som huslærer og fra 1752 hører i Nyborg vendte han 1755 tilbage til Kbh. hvor han blev decanus ved kommunitetet og alumnus på Collegium medicum. Hastigt skred han nu fremad på en stærkt afvekslende embedsbane: 1759 blev han sognepræst og professor i teologi i Sorø samt provst i Alsted hrd., 1760 sognepræst ved Frue kirke i Århus og provst i Ning hrd., 1765 stiftsprovst i Århus, 1766 sognepræst ved Trinitatis kirke i Kbh. og 1770 biskop over Viborg stift. 1767 havde han efter indbydelse disputeret for den teologiske doktorgrad. – R. var en lærd og dygtig teolog der især havde sin styrke som ekseget. Karakteristisk både for hans konservative skriftforståelse og for hans kundskabsfyldte er ikke blot hans disputats om 2. og 3. Johannesbrev, men allerede en tidligere disputats *de vestibus et calceis Israelitarum in deserto non atritis*, 1756. R.s helhedsstandpunkt kendetegner ham som hørende til den ældre supranaturalisme. Herom vidner også hans prædikener der bl.a. bestemt fastholder åbenbaringen og forsoningen. En i Viborg udgivet *Morgen- og Aften-Bøn*, 1773 med et tillæg af salmer kunne tyde på en vis pietistisk påvirkning. Som prædikant var R. meget yndet på grund af sin naturlige og hjertelige tone. Herom giver hans trykte *Fuldstændige Udcast ... til de Søn- og Fest-Dages Prædikener, som i Trinitatis Kirke ere holdne fra 1767–1770 I–III*, 1768–70 dog kun en ufuldkommen forestilling. Med deres fra P. *Rosenstand-Goiske overtagne, vidt-drevne skemativering gør de et tørt og tvungent indtryk. R. var i øvrigt den første danske præst der lod sine prædikendispositioner uddele i kirken. Som biskop var R. en myndig og nidkær administrator, og skønt han besværedes af en stærk fedme var han ivrig som visitator. Med liv og lyst prædikede og katekiserede han på sine visitatser, og med stor interesse tog han sig af både det højere og lavere skolevæsen. Trods strengthed over for forsømmelige, fremhæves det i samtiden, var R. „en stor Menneskeven“, i besiddelse af en hjertevindende elskværdighed. Til hans vennekreds hørte mænd som P. F. *Suhm, J. A. *Cramer og J. H. *Tauber. – Sønnen Jens

Rottbøll, Christen Michael

Laasby R., døbt 29.9.1766, † 27.7.1824, blev student 1782, cand.jur. 1788 og 1791 – efter 1790 forgæves at have konkurreret med H. M. *Lange og F. T. *Hurtigkarl om notariatet ved det juridiske fakultet – advokat i højesteret. 1822 blev han generalfiskal. Han udgav Henrik *Stampes Erklæringer, Breve og Forestillinger, General-Prokureur-Embedet vedkommende I–VI, 1793–1807. R. købte Stenalt hovedgård. Justitsråd 1805. Etatsråd 1822. – □Stik af J. Haas, 1768. Mal. af U. F. Beenfeldt (Fr.borg). Mal. (bl.a. Viborg domk.). Min.

Selvbiografi i Univ.progr. ved doktorpromotionen 4.5.1767. – A. C. Krog: Saml. efterretn. om Viborg by, 1779 (facs.udg. 1977) 141–46. Månedlige tillæg til de ålborgske jyske efterretn., 1780 142–49. P. F. Suhm: Saml. skr. X, 1793 38; XIII, 1794 27; XV, 1798 437–39 (brev). J. H. Tauber i Dansk månedsskr., 1865 I 108f 119 120 441 445f; 1866 II 91f 95–98 101–07 111. J. P. Thjørring i Saml. til jydsk hist. og top. IV, 1872–73 281 292 315f 390f 428–32. Laur. Engelstoft sst. 3.r.VI, 1908–10 30. Ej-lif Bøgebjerg sst. 5.r.I, 1932–34 207–10. Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933–35 90 116 (Jørgen Hees selvbiogr.).

*Bjørn Kornerup**

Rottbøll, Jens Laasby, se **Rottbøll, Christen Michael**.

Rottbøll, Michael Christian (døbt Christian Michael), 1917–42, kaptajn i „Special Operations Executive“. * 8.6.1917 i Børglum sg., Hjørring amt, † 26.9.1942 i Kbh., begr. ved Børglum klosterkirke. F: godsejer Henning R. (1887–1974) og Gudrun Elisabeth Müller (1890–1954). Ugift. R. tog studentereksamen fra Hjørring gymnasium 1935 og fik en kort uddannelse som gymnastiklærer. Han meldte sig januar 1940 som frivillig i Finland og modtog her meddelelsen om den tyske besættelse af Danmark. Hans mål var da at komme til England for at deltage aktivt i kampen mod besættelse og nazisme. I juli 1941 opnåede han visum til Sverige under påskud af at han ville melde sig til den finske hær, men meldte sig i stedet i den engelske legation i Stockholm der skaffede ham til England. Her blev han indrulleret i Special Operations Executive, fik en kort uddannelse og blev april 1942 nedkastet med faldskærm ved Jyderup som leder af SOEs arbejde i Danmark. Hans situation var mere end vanskelig. Han skulle med kort varsel udfylde det tomrum der var opstået ved Carl Johan *Bruhns død, og han havde vage instrukser på et tidspunkt da modstandsmulighederne i Danmark endnu var små. England havde netop da forpligtet sig til ikke at virke for sabotage uden godkendelse af de danske efterretningsofficerer der i den henseende var negativt indstillede, og R. måtte derfor indskrænke sig til at forberede et

kommande arbejde ved at skabe nyttige kontakter og etablere radioforbindelse med London. Ud på sommeren var der tegn på at man i London var ved at ændre kurs med hensyn til sabotage, og R. fik gennemført en nedkastning af tre mand i Jylland mens alt sabotagemateriel gik tabt. Kort efter dræbtes R.s telegrafist der var sporet af tysk pejling, og under den følgende omlægning af kontakter m.m. fik R. for lidt tid til at agte på egen sikkerhed. Hans opholdssted blev sporet og under anholdelse af dansk politi kom det til skudveksling hvorunder R. dræbtes. I ord og handling var R. besjælet af en stærk national og demokratisk holdning med afsky for enhver form for diktatur. Hans idealistiske livsholdning og hans mod fremhæves af alle der kom i berøring med ham. □Tegn. af Jørn Glob ca. 1950 efter fotografi. Foto. – Mindeplade Vordingborggade 19.

Ragna Sidén: Den unge dansker C. M. R., 1949. Jørgen Hæstrup: Kontakt med England, 1954 139–63.

Jørgen Hæstrup

Rottensten, Johan Nikolaj, 1905–63, statskonsulent. * 21.2.1905 på Bornholm (Klemensker sg.), † 18.7.1963 i Kbh., begr. sst. F: gårdejer Hans Jørgen Kristian Adof R. (1867–1952) og Tora Anine Margrete Kure (1872–1939). ~ 7.7.1945 i Kbh. (b.v.) med Else Würtzen, * 9.10.1906 i Kbh., d. af overlæge, dr. med. Carl Henrik Johannes Alexander W. (1869–1945, ~ 2° 1932 med Ragnvig Hansen, 1892–1969) og Else Kirstine Jensen (1868–1930).

Efter realeksamen fik R. en praktisk landmandsuddannelse som han efter et ophold på Næsgård landbrugsskole fortsatte i USA. Efter hjemkomsten tog han på landbohøjskolen hvorfra han blev landbrugskandidat 1933. Umiddelbart efter sin eksamen blev han ansat som sekretær i Landbrugsrådet hvor han avancerede til fuldmægtig 1939 og blev udnævnt til kontorchef 1941. Hans energiske og dygtige indsats her betydede at han 1943 blev hentet til den selvstændige og krævende stilling som sekretær og kasserer i De samvirkende danske landboforeninger. 1950 blev han udnævnt til statskonsulent i Vesttyskland med placering i Bonn. Hans erfaringer fra virksomheden i Landbrugsrådet og landboforeningerne, herunder deltagelse i forhandlingerne i forskellige eksportudvalg, gav ham en god baggrund for at klare de ansvarsfulde opgaver som landbrugsattaché i Vesttyskland med det betydningsfulde og voksende marked for dansk landbrugseksport. Det lykkedes ham da også at udfylde denne stilling på en måde som vandt anerkendelse og respekt fra alle sider. R.

udøvede gennem årene en omfattende skribentvirksomhed i form af talrige beretninger og faglige artikler. Hans skarpe iagttagelsesevne kom til udtryk i en bog om landbrugsforholdene i Australien og New Zealand, baseret på en studierejse i årene 1946 og 1947. – R. 1955. □Foto.

Dansk landbrug LXXXII, 1963 227. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Rotwitt, Carl Eduard, 1812–60, konseilspræsident. * 2.3.1812 i Hillerød, † 8.2.1860 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: toldkasserer Johan Otto R. (1771–1836) og Else Margrethe Brock (1777–1834). ~ 7.11.1839 i Hillerød med Albertine Georgine Ratenburg, * 22.1.1812 i Svendborg, † 7.7.1891 på Frbg., d. af herredsfoged i Sunds og Gudme herreder, senere by- og skifte-skriver i Hillerød, kammerråd Peter Horrebøw R. (1764–1830) og Maria Dorothea Georgine Kroll (1782–1865).

R. blev student 1828 fra Fr.borg og tog 1834 juridisk embedseksamen. 1836 blev han prøveprokurator i Thisted, 1838 prokurator og 1841 landvæsens- og tiendekommissær sst. 1842 blev han højesteretsadvokat, foretrukket for Orla *Lehmann og G. E. *Brock. Oprindeligt ikke liberal af anskuelse grebes han af bevægelsen 1848, hørte til hippodrommødernes mænd og opstilledes som demokratisk kandidat i Thisted ved valget til den grundlovgivende rigsdag, dog uden at opnå valg. Han valgtes til folketinget 1849 i Frederikssund og bevarede kredsen til sin død. Han stod fra begyndelsen bondevennerne nær, men kom ikke til helt at tilhøre partiet og stemte i reglen mod dets yderliggående forslag. Han talte ikke meget, men var medlem af vigtige udvalg, således 1850–51 og 1852–53 af finansudvalget. 1853 valgtes han som bondevennernes kandidat til folketingets formand efter J. N. *Madvig og røgtede dette hverv i seks år med stor dygtighed og sikkerhed. Under kampen mod A. S. *Ørsted 1854 stod han fast på tingets værdighed og kom stærkt i forgrunden, nævnedes som medlem af et Monradsk koalitionsministerium. Han støttede ministeriet Scheele-Bang ved gennemførelsen af fællesforfatningen 1855 og fastholdt 1858 dens usvækkede lovlighed over for J. A. *Hansen. 1856–59 var han medlem af rigsrådet.

R., der stod Frederik VII og grevinde *Danner personligt nær var imidlertid 1855 (imod C. G. *Andræs ønske) på foranledning af kongen blevet udnævnt til amtmand i Fr.borg. Hans forbindelse med kongen, grevinden og Carl *Berling blev herefter endnu mere intim, og det skyldtes overvejende indflydelse fra hoffet at han, da

konflikten angående Berling førte til C. C. Halls afgang, 2.12.1859 udnævntes til konseilspræsident. Med urette har man kaldt ministeriet R. det første venstreministerium for så vidt som af dets medlemmer højst R. og V. A. Borgen var egentlige venstremænd. Imidlertid stod regeringen, hvis udenrigsminister var C. F. Blixen Finecke, i skarp modsætning til de tidligere nationalliberale ministerier, og det var givet at den ville støtte sig til folketingets bondevenlige flertal. Dagbladet gik hårdt imod hans udnævnelse, mens Carl *Ploug i Fædrelandet stillede sig mere afventende. I den korte tid der blev ministeriet beskåret viste kun R. sig i stand til at hævde en politik over for folketinget. Indadtil nåede det kun at skabe mindre betydende resultater; i forholdet til Tyskland tilsigtede Blixen Finecke ved sin fejlslagne plan om prins Christians statholderskab over Holsten åbenbart en udskillelse af sidstnævnte hertugdømme, men fik ikke lejlighed til at vise sin politik. R. døde pludselig af en hjerneblødning, formentlig under presset af det øgede arbejde og ansvar, og da ingen af de andre ministre turde løfte hans arv, gled magten tilbage til de nationalliberale. R. havde i sin korte funktionstid vundet i anseelse både hos venner og modstandere, og deltagelsen ved hans død var almindelig. N. F. S. *Grundtvig hyldede ham ved graven som „det første Statsraads-Hoved hos os, der gjorde folkelig Frihed og folkelig Lovgivning til sit Løsen, men fik hverken Ørenlyd eller Livsfrist til Mere end det Samme“. – Justitsråd 1854. Kammerherre 1858. – R. 1853. DM. 1858. □Akavrel af E. Lehmann, 1846. Litografi 1856, efter dette flere træsnit 1860 m.m. Litografi af A. Lønborg, 1860. Træsnit. Min. af T. Brendstrup. Mal. Relief på monument af C. J. Rosenfalk efter tegn. af J. V. Dahlerup, efter dette træsnit.

Dagbladet 1.12. og 3.12.1859; sst. 12.2. og 15.2.1860. Fædrelandet 3.12 og 6.12.1859 samt 10.2.1860. Fr. Barfod i III. tid. 12.2.1860. N. Neergaard: Under juni-grundloven I–II, 1892–1916 (repro. 1973). Gehejmerrådine Andræs politiske dagbøger, udg. Poul André I–III, 1914–20. A. F. Krieger: Dagbøger I–II, 1920–21. Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924. De danske ministerier 1848–1901, udg. Thorsen, 1967 243–52.

*Povl Engelstoft**

Roussel [ru'sæl], Aage, 1901–72, arkitekt, arkæolog. * 27.10.1901 i Kbh., † 9.6.1972 på Frbg., begr. sst. F: grosserer Rudolf Christian R. (1859–1933) og Sidse Hansine Nielsen (1868–1941). ~ 21.6.1931 i Kildebrønde med Elisabeth Mathilde Velschou, * 22.2.1898 på Corselitze, d. af godsforvalter Jacob Emil August V.

Roussell, Aage

(1854–1917) og Marie Elisabeth Charlotte Valentin (1874–1971).

R. blev 1919 student fra Sankt Andreaskollegiet i Ordrup, tog 1920 filosofikum fra Kbh.s univ. og optoges s.å. på kunstakademiets arkitekturskole, fra hvis bygningstekniske skole han tog afgang 1922. Efter et par år med tegnestuearbejde var han 1924–26 ansat ved Ivigut Kryolitbrud, i vinteren 1925–26 som bruddets bestyrer. Forbindelsen til Nationalmuseet fik R. gennem sin deltagelse som assistent i dr. Poul *Nørlunds arkæologiske ekspeditioner til Grønland 1926 og 1930. Sideløbende hermed arbejdede han også hos arkitekt Mogens *Clemmenssen. I nøje forbindelse med hans grønlandsstudier står en undersøgelsesrejse til de skotske øer 1931, for hvis byggeskik han gjorde rede i *Norse Building Customs in the Scottish Isles*. 1934. R. var selv leder af fire arkæologiske ekspeditioner til Grønland 1932, 1934, 1935 og 1937. Resultatet af disse undersøgelser samt af udgravningerne 1930 har han samlet i *Sandnes and the Neighbouring Farms*. 1936. En samlet oversigt over den indtil da udforskede gamle bebyggelse på Grønland har R. givet i *Farms and Churches in the Mediaeval Norse Settlements of Greenland*, 1941 der ligesom den forannævnte afhandling er udgivet i Meddelelser om Grønland, og som skaffede ham den filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ. 1941. 1939 var R. Nationalmuseets repræsentant i de fællesnordiske undersøgelser af hustomter i Pjorsådalen på Island; i beretningen om disse: *Fortida gårdar i Island*, 1943 har han foruden om sine egne udgravninger tillige skrevet den komparative afdeling. 1932–35 forestod R. restaureringen af Børglum kloster og 1935 ombygningen af herregården Willestrups sydfloj.

1937 blev R. fast ansat som museumsinspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling hvis leder han blev som overinspektør 1949. Under Danmarks besættelse deltog han aktivt i modstandsbevægelsen hvorfor det føltes ganske naturligt da han 1957 udnævntes til overinspektør ved og leder af det nyoprettede Museum for Danmarks frihedskamp 1940–1945. Denne stilling fratrådte han på grund af alder 1971. Han var på dette tidspunkt alvorligt syg og døde allerede året efter. R., der var medlem af Kuwait-ekspeditionen 1958–59, blev 1944 arkitekt for det særlige bygningsyn og 1951 formand for det særlige kirkesyn. 1948 var han generalsekretær for den officielle danske kunst- og kulturudstilling i London, og han var museumsudvalgets sekretær ved udstillingen The Arts of Denmark i USA 1960–61. Som tidligere modstandsmand indtrådte R. også i hjemmevernet og blev 1949 kompagnichef sst. Han var konservativt medlem af kommunalbestyrelsen på

Frederiksberg 1958–66. Hans øvrige litterære produktion omfatter bl.a. *Danmarks Middelalderborger*, 1942; *Vor Frue kirke i Haderslev*, 1952; *Danmarks Nationalmuseum* (red., 1957), hvortil kommer diverse populære vejledninger til frihedsmuseet og medarbejderskab ved *Helligaandskirken i København*, 1949, samt ved Danmarks Kirker, Nationalmuseets Arbejdsmark og Ældre dansk Arkitektur. Endelig var R. 1963–68 red. af og medarbejder ved værket *Danske slotte og herregårde*, 2. udg. – R.1949. R. 1961. □Mal. (frihedsmus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 152f. – Berl. tid. 10.6.1972. Politiken s.d. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

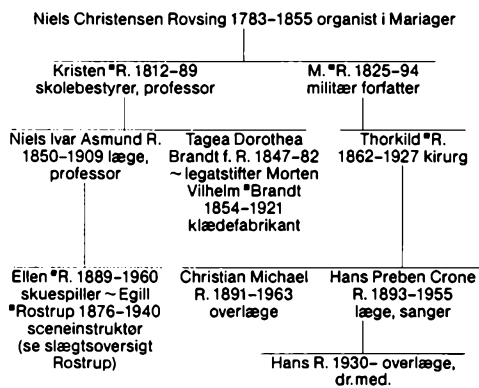
Henning Dehn-Nielsen (M. Mackeprang)

Rovsing

Der findes flere slægter R., således fører den slægt, som civilingeniør Christian *R. tilhører, navnet tilbage til gårdmand i Villersø Niels Andersen R. (1819–68), mens den nedenfor omtalte slægt går tilbage til gårdmand i Blenstrup Christen Jensen R. (–tidligst 1798) som var far til organist Niels Christensen R. (1783–1855).

H. J. Møller: Apoteker Jacob Møller og hans slægt, 1889 58.

Hans H. Worsøe

Rovsing, Christian Foldberg, * 1936, civilingeniør. * 2.11.1936 i Rødovre. F: direktør, civilingeniør Johannes R. (1909–82) og Edith Foldberg (* 1908).

R. blev student (V. Borgerdyd) 1955, cand.polyt. 1961 – i studietiden formand for Polyteknisk forening 1959–60 og medlem af bestyrelsen for Polyteknisk boghandel og forlag fra 1960. Efter ansættelse hos IBM i Sverige, USA og Frankrig etablerede han sig 1963 med firmaet Christian Rovsing A/S der specialiserede sig i datakom-

munikation, EDB-systemer og elektronik på rumfartsområdet. Firmaet, der 1981 havde 600 ansatte, har leveret udstyr til den amerikanske rumfartsadministration, NASA og det europæiske rumfartscenter i Genève, CERN. Et datterselskab er grundlagt i Californien. R. er desuden direktør for Advanced Computing Center A/S. – R.s firma har vist sig konkurrencedygtigt på verdensplan, fx vandt det 1975 kontrakten om udviklingen af et system til behandling og arkivering af data fra vejr satellitten Meteosat hvilket blev begyndelsen til firmaets CR 80 computer – indtil 1981 solgt i mere end 500 eksemplarer. – R. var 1966–72 konservativt medlem af Rødovre kommunalbestyrelse og 1974–78 af Kbh.s amtsråd. R. var medlem af bestyrelsen for Dansk automationsselskab 1970–74 og af Dansk databehandlingsforening fra 1970, fra 1975 formand, fra 1974 medlem af Eurospace Council (Paris), af EDB-rådets bestyrelse fra 1976 og registrerrådet 1979. R. har udgivet publikationer om elektronik og databehandling og har været sagkyndig formidler i TV vedrørende rumfartsteknologi. Han fik Dansk arbejdes initiativdiplom 1975 og Merkonomprisen 1981. Medlem af ATV 1970. Foto.

Preben Dybendal i Weekendavisen 27.4.1972. Nele Poul Sørensen sst. 24.12.1980. [W.] Cauchi i Politiken 20.12.1975.

P. H. Bendtsen

Rovsing, Ellen Henriette Marie, 1889–1960, skuespiller. *9.6.1889 i Asminderød, †20.2.1960 i Kbh. (Bispebjerg), begr. i Svaneke. F: læge, professor Niels Ivar Asmund R. (1850–1909) og Julie Frederikke Henriette Dithmer (1856–1909). ~12.12.1913 i Kbh. (b.v.) med skuespiller, instruktør Egill *Rostrup, *16.3.1876 i Kbh. (Hellig.), †3.8.1940 i Rønne, s. af overretssagfører Kaspar *R. (1845–1911) og Vitta K. Barfod (1850–91).

R. kom allerede som 16-årig ind på Det kgl. teaters elevskole og debuterede i F. Philippis *Tunge Veje* 19.1.1908. S.å. blev hun engageret til Dagmarteatret og spillede i et par sæsoner en række ungpigeroller. De følgende år rejste hun sammen med Egill *Rostrup jorden rundt. 1914 fik hun på Dagmarteatret en stor opgave som Madeleine i *Min Ven Teddy* hvor hun replacerede Bodil *Ipsen og viste at hun nu kunne magte en hovedrolle. Med Rostrup som iscenesætter fik hun sit egentlige gennembrud i D. von der Lyhe Zernickows *Støvlet-Kathrine*, 1915 med Elith *Pio som Chr. VII. Forestillingen blev en kæmpe succes. N.å. overtog hun Ellen *Rindoms rolle, Margherita Cavallini i E. Sheldons *Romanik* og spillede titelrollen i B. Shaws *Major Barbara*. I

Svend *Gades bemærkelsesværdige iscenesættelse var hun Indras datter i *Et Drømmespil* 1917. Præstationen spejlede en ny Strindbergopfattelse. S.å. spillede hun Bodil van Hauch i J. Anker Larsens og E. Rostrups *500%*, en rolle skabt til hendes sprudlende livlighed og klare forstand. Derefter kom hun til Det ny teater og fik en lang række hovedroller i det moderne repertoire, bl.a. den fejende verdensdame Mathilde Fay i E. Vajdas *Fata Morgana* og hendes modsætning den forpinte officersfrue i Olga Otts *Skjulte Kampe*. Men kulminationen blev dog den unge socialistiske studine Inga i Rostrups *Der var en Svend med sin Pigelil* som var skrevet til hende. Hun forsvarede myndigt og med stor entusiasme denne samfundsbevidste kvindeskikkelse anno 1920. 1923 blev R. engageret til Casino hvor hun bl.a. spillede Margrethe i Julius Magnussens *Skyldig eller uskyldig – ?* og gjorde figuren til stykkets centrale skikkelse. Derefter kom hun til komediehuset og Skolescenen hvor hun ved tiårs-jubilæet viste en barok komisk Grete i *Kærlighed uden Strømper*, 1930. 1927 begyndte R.s radiokarriere både som oplæser og skuespiller. Det blev til mange og vidt forskellige præstationer. Mest og længst vil hun dog huskes for sin Gerda i Jens *Lochers lystspilssituation *Familien Hansen* der første gang gik i æteren 2.4.1929, og som stod på søndagsprogrammet i 20 år med ialt 903 udsendelser. Sammen med Aage Schmidt (*13.9.1885, †11.9.1949) som hr. Hansen skabte hun en afslappet mikrofonvenlig naturlighed (de sad ned under optagelserne) og en spontan spillestil med den stammen og de øh'er som forekom så privat og næsten improviseret. Uden at stå på programmet fungerede hun som instruktør. Hver detalje var nøje planlagt og gennemarbejdet, og resultatet blev de to mønsterpræstationer. Stilen kom til at smitte af på det mere seriøse radioteater. Familien Hansen blev radioens mest aflyttede dramatik. Parret blev nationens eje, var på ugebladenes forsider, blev karikeret i Blækspruten og Svikmøllen, anvendt til reklame for lakfærnis og Atamon (Familien Hansen sylter 1941) og forekom i avisernes kryds og tværs, selv Kjeld Abell skrev en dialog: *Familien Larsen spillet af Familien Hansen*, 1935 for de to populære skuespillere. Popularitetens revers var at de kendte stemmer ikke mere kunne bruges i anden radiodramatik. Serien standsede brat ved Aage Schmidts død 1949.

I moden alder lærte R. sig russisk og oversatte Konstantin Stanislavskijs *En Skuespillers Arbejde med sig selv*, 1940 sammen med E. Rostrup, *Mit Liv i Kunsten*, 1944 og *Skuespillerens ydre teknik*, 1951 sammen med sønnen Asmund Rostrup. Arbejdet var en forlængelse af R.s og hen-

Rovsing, Ellen

des mands seriøse indsats for at omplante den store russiske teatermands ideer og metoder til dansk grund som også resulterede i en gennem en årrække løbende studiekreds for danske skuespillere. For TV oversatte R. H. Brighthouse: *Li' som lidt ensom*, 1954 og *En Svanesang* af A. Tjekhov s.å. (udsendt i radio 1934). Hun skrev romanen *Den rige Fugl*, 1931, nogle noveller for DR. R. fik nogle interessante roller i A. W. Sandbergs Dickens-film som Mrs. Gargery i *Store Forventninger*, 1921, Miss Murdstone i *David Copperfield*, 1922 og Mrs. General i *Lille Dorrit*, 1924, og medvirkede i *Millionærdrengen*, 1936. I sine sidste år virkede hun som amatørteaterinstruktør. □Tegn. af Viggo Afzelius, Vald. Møller og H. Jensenius. Foto (bl.a. Kgl. bibl.; filmmus.).

Interviews i Politiken 10.1.1918 og B.T. 4.11.1931. – Louis Levy i Tilskueren XXXII, 1915 I 385. Jens Locher i Masken VII, 1916 168f. Chr. R[imestad] i København 14.2.1918. F[reilif] O[lsen] i Ekstrabl. 21.10.1931 og H[ans] B[rig] i Dagens nyheder 23.10. s.å. (anm. af R.s Den rige fugl). Soya i Politikens mag. 13.11.1938. Sv. Gade: Mit livs drejescene, 1941. J[ens] K[istrup] i Berl. tid. 21.2.1960. Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener, 1969. De musiske udsendelser. DR 1925–75 I, 1975.

Karen Krogh

Rovsing, Kristen, 1812–89, skolebestyrer. * 3.12. 1812 i Mariager, † 16.1.1889 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Garn.). F: organist Niels Christensen R. (1783–1855) og Zidsel Marie Svendsen (1791–1875). ~ 11.2.1845 i Kbh. (Helligg.) med Marie Nicolina Theodora Schack, * 11.11.1814 i Sengeløse, † 25.9.1888 i Kbh. (Jac.). d. af provst Nicolai Clausen S. (1781–1844) og Tageda Dorothea Erasmi (1785–1841). – Bror til M. *R.

R. tog lærereksamen fra Lyngby seminarium 1831, var derefter huslærer hos baron J. E. Adeler på Høgholm og blev 1836 dimitteret til studentereksamen fra Århus katedralskole. Han blev teologisk kandidat 1841. Fra 1844 var han lærer i de klassiske sprog og dansk ved Borgerdydskolen i København og Mariboers skole og blev – efter en pædagogisk rejse til Tyskland og Schweiz 1852–53 – bestyrer af Borgerdydskolen 1853–68. Han var desuden fra 1850 lærer i dansk ved Den militære højskole og officeresskolen, afskediget 1872 efter et sammenstød med forstanderen. – Ved siden af den praktiske pædagogik dyrkede R. den teoretiske. På kultusministeriets opfordring foretog han 1871 en pædagogisk rejse til Sverige og 1873–74 en tilsvarende til Nordamerika. Resultaterne heraf udgav han i publikationerne *Det svenske Folkeskolevæsen efter Optegnelser paa en Reise*, 1872 og *Fra et Besøg i de amerikanske Skoler*, 1876. Sine pædagogiske anskuelser fremlagde han også i henvendelser til

ministeriet vedr. eksamen og sprogundervisning, i foredrag i Pæd. selskab samt i skriftet *Bidrag til praktisk Pædagogik*, 1876, hvor han anbefalede bl.a. konfessionsløs religionsundervisning, anskuelseundervisning, samfundslære og sammenhæng i skolesystemet. 1882 forsøgte han, dog forgæves, at blive docent i pædagogik ved universitetet. 1882–88 var han eksaminator i pædagogik ved skolelærereksamen.

I tilknytning til sin pædagogiske virksomhed – og sin interesse for skandinavisme – tog han også del i retskrivningsdebatten, først gennem en anmeldelse i Nord. Lit. Tid. 1846 af N. M. Petersens Den nordiske Oldtids Betydning for Nutiden hvor han støttede ønsket om tilnærmelse mellem de nordiske sprog. Senere ændrede han anskuelser i konservativ retning og kritiserede i *Retkskrivningsspørgsmaalet i dets Betydning for Litteraturen og Folket*, 1871, R. Rasks og N. M. Petersens ortografiske forslag og retskrivningsmødet i Stockholm s.å. En række artikler i Nær og fjern udgav han 1881 under titlen *Konservative Sprogbemærkninger til beleilig Overveielse for de Vaklende*. – Politisk var R. oprindeligt venstremand. Han blev 1849 – med støtte af J. A. *Hansen i Almuevennen – indvalgt i folketinget for Randers amt (Mariager). Han var medlem til 1852, men gjorde sig kun lidt gældende. Han ændrede synspunkt i nationalliberal retning – ligesom svogeren H. E. *Schack og næppe upåvirket af ham. – I Samfundet til den danske litteraturs fremme var R. medlem af bestyrelsen 1849–53, derefter af samfundsrådet. – R. skal have været en fordomsfri og fængslende lærer. Hans øvrige virke vidner om kritisk evne, men også om en ikke altid frugtbar oppositionstrang. – Tit. prof. 1858. □Mal. af V. Zippenfeld, 1879. Relief af A. Bundgaard, 1925, på mindesmærke i Nonneholt plantage v. Mariager. Foto.

III. tid. 3.2.1889 (optr. i H. Trier: Af dagen og vejen. Pædagogiske tids- og stridsspørgsmål IV, 1902 662–66). A. F. Krieger: Dagbøger V, 1923 244. Hedeselsk.s t., 1925 145–47. Østre Borgerdydskole 1787–1937, 1937 72–76 86–95. Olaf Carlsen i Pers. hist. t. 11.r.III, 1942 180–84.

Vagn Skovgaard-Petersen

Rovsing, Niels Michael Lange, 1825–94, forfatter. * 18.3.1825 i Mariager, † 25.2.1894 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: organist Jens Christensen R. (1783–1855) og Zidsel Marie Svendsen (1791–1875). ~ 14.11.1856 i Kbh. (Garn.) med Anna Charlotte Crone, * 2.8.1830 i Glostrup, † 24.1.1882 sst. (Garn.), d. af cand.jur., gårdejer, senere herredsfoged og skriver i Skadst hrld., endelig birkedommer og skriver i Antvorskov birk, kancelliråd Christian Martin C. (1800–56) og Ju-

liane Eleonora Trolle Post (1797–1869, ~1° 1820 med sognepræst i Grinderslev og Grønning Peter Iversen Holm, 1788–1821). – Far til Thorkild *R. Bror til Kristen *R.

R. kom ved krigsudbruddet 1848 ind på en militær løbebane. Han indlagde sig ære ved krigens begyndelse og blev sekondløjtnant s.å. Efter tre-årskrigen lå han i garnison på Gottorp slot, men lagde sig ud med kolleger og blev 1856 forflyttet til Helsingør. Med sit stridbare sind fik han en krigsretssag på halsen og blev 1858 forflyttet til Flensborg. Han deltog i krigen 1864, tog samme år sin afsked, men blev 1868 kaptajn i forstærkningen, 1869 trådte han uden for nummer, indtrådte igen 1872, men afskedigedes 1880. R. var før krigen blevet translator i engelsk og tysk og ernærede sig efter sin afgang bl.a. som lærer. Da loven om udvandreres befording gennemførtes 1868 blev R. ansat af Kbh.s politidirektør til at iværksætte kontrollen med udvandreragerne. Det gjorde han til 1872 med stor nidkærhed. R. arbejdede en tid også ved ingeniørarbejdet omkring Lammefjordens tørlægning.

Det er dog navnlig ved sin journalistiske virksomhed R. fik betydning og da navnlig ved sine skarpe militærpolitiske synspunkter. 1867 udgav han under mærket „En gammel Militair“ pjecen *Danmark som Krigsmagt* der vakte stor opsigt og kom i to oplag. Det var et indlæg mod det netop under behandling værende hærløvsforslag. Skriftet var vistnok finansieret og i hvert fald kolporteret af den dansk-svenske politiker C. F. *Blixen Finecke. Det hævdede at Danmarks rolle som krigsmagt var udspillet efter 1864. Skriftet bar i nogen grad præg af R.s bitre følelser mod det militær han havde tjent. Men det gjorde indtryk ved sin skarpe og godt formulerede argumentation og blev i de følgende årtier et arsenal hvorfra antimilitarister kunne hente våben. Synspunktet havde støtte i mange konservative kredse på den tid, men ingen turde fremføre dem så direkte. Under samme pseudonym udgav R. 1873 endnu en pjeces: *Forslagene om Forsvarsvæsenets Ordning, kritisk belyste*. R. var på den tid endnu i funktion som officer, og skriftet var da også langt fra den forrige pjeces synspunkter. „Lad os kun angaaende Landets Forsvar trøstigen blive paa den hidtil betraadte Bane; da vil Ingen Fjende vove at komme os nær“. Alligevel havde man kig på R. i officerskredse senere i halvfjerdserne da forsvarssagen var blevet den varme sag i dansk politik. Det endte med at R. blev afskediget 1880 af politiske grunde. Mishaget kom til udtryk ved en væsentlig reduktion i hans pension. På samme tid traf R. Viggo *Hørup og blev medarbejder ved Morgenbladet. Artiklerne i bladet blev udgivet samlet i pjecen

Arillerikrigen og Landets Velfærd, 1880. Sit livs erfaring og bitterhed udtrykte han i sit hovedværk *Tre Vonner* fra 1891 der slutter med et voldsomt angreb på krigsminister von Bahnson. Det er en mærkværdig bog fyldt med lange digressioner og snurrige betragtninger; men den indeholder også militærpolitiske betragtninger som radikale politikere siden kunne benytte. Da R. døde satte Viggo Hørup et monument over vennen med en stor nekrolog der nok noget overdrevet fremførte R. som den danske antimilitarismes fader. Sønnen Thorkild Rovsing udsendte siden en bog om sin far som han ramende karakteriserede ved hjælp af titlen på en af faderens artikler: „Af det stik-modsattes filosofi“. R. fik betydning som den der formulerede nogle grundsætninger i antimilitarismens filosofi. Men hans skrifter skæmmedes af kværu-lantens lyst til at mene det stik modsatte. □Foto.

M. R.: Af det stik-modsattes filosofi og andre betragt., udg. Thorkild Rovsing, 1925. – H. J. Møller: Apoteker Jacob Møller og hans slægt, 1889. Th. Graae: Moderne profiler, 1892 34–52. Viggo Hørup i skrift og tale III, 1904 75–82. Politiken 1.10.1909. A. F. Krieger: Dagbøger IV, 1921 47. Hakon Müller: Den helsingørsk krigsretsskandale 1857–58, 1936 = Særtryk af Fra Fr. Rovsing amt 1936 23–77. Hørup i breve og digte, udg. Karsten Thorborg, 1981 296 o.fl.st.

Kristian Hvidt

Rovsing, Niels Thorkild, 1862–1927, kirurg, undervisningsminister. * 26.4.1862 i Flensborg, † 14.1.1927 i Kbh., urne på Holmens kgd. F: premierløjtnant, senere kaptajn M. *R. (1825–94) og Anna C. Crone (1830–82). ~ 30.4.1890 i Kbh. (Frue) med Marie Emilie Raaschou, * 23.3.1864 i Kbh. (Frue), † 17.12.1930 sst., d. af vinhandler Hans Georg R. (1827–1901) og Villumine Caroline Andrea Nielsen (1838–1916).

R. følte tidligt kaldet til at blive læge og kirurg, næppe uden påvirkning af kirurgen, professor Peter *Plum der var forældrenes huslæge og vel nok den af hans senere lærere der tidligst så hans eminente begavelse; han blev også hans ven for livet. R. blev student 1879 fra Metropolitanskolen og deltog ivrigt i studenterlivet, bl.a. som skuespiller og sanger. 1885 tog han lægeeksamen og gjorde derefter reservelægetjeneste ved Garnisons sygehus hvor han straks påbegyndte sin disputats som han fuldendte i kandidatarene 1886–88 ved Frederiks hospital hos Plum og C. *Reisz. I sine studieår havde R. set kirurgiens opblomstring efter Lister-antiseptikkens indførelse og stod nu selv midt i bakterieologiens udvikling, herhjemme under C. J. *Salomonsens førerskab med dens resultatets voksende indflydelse på hele lægevidenskaben og ikke mindst kirurgien;

med udgangspunkt i bakteriologien gjorde R. sin indsats i den kliniske kirurgi. Hans første videnskabelige afhandling, udført sammen med Chr. Heyn (1859–1920) kom allerede 1886 (Hospitalstidende) og var et eksperimentelt underbygget indlæg mod det dengang som antisepticum meget anvendte jodoform der påvist at være uden baktericide egenskaber og at kunne give anledning til forgiftning; de talrige angreb fra ind- og udland på det opsigtsvækkende arbejde imødegik R. sejrrigt, og jodoformen detroniseredes efterhånden.

Foruden flere mindre arbejder kom derefter 1889 disputatsen *Om Blærebetændelsernes Ætiologi, Pathogenese og Behandling*, som R. s.å. forsvarede for doktorgraden; et fuldt ud moderne arbejde der på basis af bakteriologisk undersøgelsesteknik, hovedsagelig udført på det af O. Bloch oprettede klinisk-chirurgisk laboratorium i vognporten på Frederiks hospital, kritisk reviderede den i Europa næsten eneherkende Felix Guyonske skoles anskuelser og skabte det nye og faste grundlag for forståelsen af disse betændelsers opståen og forskelligheder, således at arbejdet hurtigt fik stor praktisk betydning ikke alene for behandlingen, men også derved at disse lidelser samledes ind under kirurgiens domæne. Med den frodige fremstillingsevne, enorme arbejdskraft og uhyre flid som R. havde vist i disse få år – og som altid siden prægede ham – stod det de samtidige unge klart at han ville blive fremtidens fører i den danske kirurgi.

Efter reservekirurgtiden hos Bloch 1889–92 begyndte R. straks en privatklinik i Lundsgade, senere Vendersgade, sammen med E. A. Tscherning og Leopold Meyer (indtil 1899); samtidig var han indtil 1902 kirurg ved Dronning Louises børnehospital og 1896–1900 overkirurg ved Røde kors' klinik på Platanvej; 1899 oprettede han sin egen privatklinik i Rosenvænget som han vedblev at passe til det sidste ved siden af den senere opnåede hospitalsafdeling. Trods sit i disse år hurtigt voksende privatklientel fortsatte R. sit forfatterskab, foruden med talrige mindre arbejder på de forskellige områder af kirurgien, med et større arbejde 1897 *Kliniske og experimentelle Undersøgelser over Urinorganernes infectiøse Sygdomme* om hans siden disputatsen indvundne erfaringer samt med de tre store monografier om *Urinorganernes Chirurgi*, 1895, 1899, 1903. Med disse arbejder blev R. den moderne urologis grundlægger i Danmark. Fra 1892 var han desuden af C. Lange, chefredaktør for Hospitalstidende, knyttet dertil som redaktør sammen med Knud Faber og Carl Rasch. I Hospitalstidende fremkom nu de fleste af R.s mindre arbejder; siden, da han selv blev

chefredaktør (1908), forstod han også at knytte sin samtids bedste læger til bladet som han efter at være blevet ejer deraf skænkede kvit og frit til det 1919 oprettede Dansk medicinsk selskab som medlemsblad – med den uegennyttighed og storsindede gavmildhed der aldrig svigtede når det gjaldt at fremme en sag der kunne gavne den danske lægevidenskab. Fra 1908 var R. desuden chefredaktør af Bibliotek for Læger.

Da professoratet i operativ kirurgi, hvortil der ikke var knyttet nogen hospitalsafdeling, 1899 fratrådtes af den aldrende Plum sejrede R. som favorit i konkurrencen med Kr. Poulsen og J. Schou idet han holdt de udmærkede forelæsnings- og galdestenssygdommen og dens behandling, et emne der beholdt hans store interesse, og som han sidst gjorde til genstand for større arbejder 1922 *Galdestenssygdommens Aarsagsforhold og disses Betydning for Valget af Behandlingen* og 1925 *Pathogénie des calculs biliaires et indications opératoires*. R.s glansperiode som universitetslærer begyndte da han 1904 „mageskiftede“ med Bloch der følte sine evners brist over for den moderne underlivskirurgi (mave-, tarm- og galdevejskirurgi) og derfor overtog det „teoretiske“ professorat i operativ kirurgi. R. videreførte professoratet i klinisk kirurgi og den dermed forbundne overkirurgstilling ved Frederiks hospitals afd. C. På basis af sine som privatkirurg indvundne erfaringer samt ved udformningen af sin lapiantisepetik lykkedes det R. at forbedre operationsforholdene på det længst forældede hospital og at bringe også underlivskirurgien til opblomstring der; men gode arbejdsforhold bødes der ham først ved Frederiks hospitals overflytning til Rigshospitalet 1910. R.s forelæsnings over klinisk kirurgi var altid omhyggeligt udarbejdede, fængslende og vækkende, samtidig med at de var belærende og lette at følge på grund af deres klare form, hvortil kom at de blev holdt med stor veltalenhed i et smukt, kultiveret sprog. Forelæsningerne over den moderne underlivskirurgi med dens grænsegebetter mod medicinen udgav R. i tre store bind 1910, 1915 og 1918 (2. udg. af I 1923), som de fleste af hans større arbejder tillige på verdenssprogene. Sine erfaringer og kliniske studier over gastrocoloptosen samlede han 1913 i monografien *Gastro-Coloptosens patologiske Betydning, dens Sygdomsbilleder, Diagnose og Behandling*, vel nok hans mest omdiskuterede arbejde; men i øvrigt strakte emnerne for hans interesse sig over hele kirurgien, og hans litterære produktion var enorm. Denne alsidige deltagelse i kirurgiens rivende udvikling gjorde ham til den store all-round kirurg, men hindrede ham på den anden side i at se den efterhånden påtræn-

gende nødvendighed af kirurgiens udspecialisering. R.s tit særprægede anskuelser kunne naturligvis ikke på alle disse felter være endegyldige, om end de altid var inciterende, og vakte da også tit betydelig modstand, ikke mindst fra medicinerne, og affødte til tider voldsomme meningsudvekslinger.

Foruden de omtalte arbejder skrev R. 1909 afsnittet om urinorganernes sygdomme i Wullstein og Wilms' Lehrbuch der Chirurgie II, samt flere store afsnit i den nordiske Lærebog i Kirurgi I–II, 1920–22 der udkom på R.s initiativ. Studenterne, læger og kirurger fra ind- og udland flokkedes hos R. ved forelæsningserne og ved operationerne, både på Rigshospitalet og på privatklinikken der fik et stort internationalt klientel. Som diagnostiker havde R. foruden sine erhvervede store erfaringer et medfødt „klinisk“ blik der gjorde ham det let at finde det centrale i sygdomsbilledet; som operatør var han – undertiden for – dristig, men omhyggelig og behændig og på nyrenes og urinvejenes område af det største internationale format. R.s samarbejde med assistenter og sygeplejersker var både på hospitalet og privatklinikken af forbilledlig harmonisk art, og han var altid, om end nok så optaget, rede til både ved dag og nat med sin ukuelige vilje at gøre det yderste for hver enkelt patient. 1908 stiftedes det på R.s initiativ Dansk kirurgisk selskab hvis formand han var 1910–12; for skandinavisk samarbejde var han altid virksom, og i Nordisk kirurgisk forening deltog han fra det første møde 1893 og blev snart Danmarks mest fremtrædende mand i foreningen og en af dens støtteejere. Over for udlandet har ingen dansk kirurg gjort tilnærmelsesvis så meget for at udbrede kendskabet til landets kirurgiske standpunkt som R., ikke blot gennem afhandlinger og indlæg på verdenssprogene, men også ved sin hyppige aktive deltagelse i kongresser og møder samt ved de foredragsrejser hvortil han indbødes i Tyskland, England, USA og Frankrig. For sygeplejerskerne og studenterne nærede R., varm interesse; han var medlem af konsistorium fra 1911 og som universitetsrektor 1919–20 lykkedes det ham at sætte liv i C. J. Salomonsens tanke om en „betalingsregens“; hovedsagelig ved R.s initiativ og energiske arbejde fuldførtes studentergården ved Tagensvej 1923. På 60 årsdagen hædredes R. af elever og venner med et festskrift. – R. deltog ivrigt i offentlige diskussioner om politik og samfund, videreførende faderens radikale anskuelser; i genforeningsdiskussionen var han Flensborgmand. 30.3.–5.4.1920 var han undervisningsminister i ministeriet O. Liebe og derefter medlem af Samfundshjælpens bestyrelse. R. var æresmedlem af talrige udenlandske

kirurgiske selskaber og æresdoktor i kirurgi ved universitetet i Groningen (1914). – R.s voldsomme arbejdstempo og ydelse sled til sidst på hans hjerte så han 1926 måtte tage sin afsked, men hans otium blev på grund af sygdom kun kort. – R. 1902. DM. 1913. K². 1920. F.M.I. 1923. K¹. 1926. □Silhouet af C. J. Salomonsen, 1888. Træsnit af A. Bork, 1900, efter foto. Mal. af Jul. Paulsen, 1909, gentagelse 1928 (Fr.borg), skitser, bl.a. med hustru, af samme. Karikatur af Alfred Schmidt, 1910. Buste af L. Brandstrup, 1914, i bronze 1927 (forhen Rigshosp.). Mal. af Aksel Jørgensen, 1918 (Studentergården) og afbildet på mal. af samme, 1929 (sst.). Tegn. af Mogens Gad, 1919 (Kgl. bibl.), til mal. af samme. Afbildet på flere tegn. af Alfred Schmidt bl.a. 1920, 1922 og 1923 (Fr.borg). Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922 (Kgl. bibl.). Buste af Kai Nielsen 1922–23 (Studentergården). Mal. af O. Matthiesen ca. 1925. Radering. – Gravmonument af Einar Madvig.

Bibliografi i Festskr. til T. R., 1922 725–41.

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1889 193–95.

Lit. H. S. Køster i Hospitalstid. LXX, 1927 53–72 (heri bibliografi). Holger Strandgaard i Ugeskr. for læger LXXXIX, s.å. 39–42 81. Ole Chievitz i Bibl. for læger CXXIX, s.å. III–XXI (heri bibliografi). Oluf Thomsen: Mindeord over T. R., s.å. (også i Gads da. mag. XXI, s.å. 139–48). Axel Lendorf i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å. 123–37 (heri bibliografi). Ludv. Kraft i Asklepios' tjener, udg. Anker Agebo II, 1937 21–40. O. Helms: Overlægen fortæller, 1940 90–92. Edgar Schnohr: T. R., 1948. Knud Meister: Ni store læger, 1960 9–27. Fl. Lund m.fl. i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979.

Papirer. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Rovsing Olsen, Poul, 1922–82, komponist. * 4.11. 1922 i Kbh. (Vor Frelser), † 2.7.1982, begr. Hellerup kgd. F: afdelingsingeniør, senere direktør for Randers rebslæeri Alfred R. O. (1889–1977) og Helga Elise Petersen (* 1896). ~1° 2.9.1950 i Paris med Solange Antoinette Marie Marcelle Petit-Dutaillis, * 17.9.1925 i Toulon, d. af marineofficer Hervé P.-D. (1899–1978) og sanger Genevieve Jouguet. Ægteskabet opløst 1979. ~2° 15.6.1982 i Gentofte (b.v.) med Louise Beate Lerche-Lerchenborg, * 6.3.1938 i Kbh., d. af lensgreve Christian Albrecht Frederik L.-L. (1897–1968) og Minna Gjertrud Engelbrecht (* 1905).

R. var fra et hjem hvor sang og kammermusik hørte til dagens orden men kom i gymnasieårene tillige i forbindelse med afrikansk musik via tilfældigt opsnappede udsendelser fra den belgiske radio. Interessen for fremmede musik kulturer

fulgte ham lige siden. Efter studentereksamen (Randers 1940) studerede han sideløbende ved Det kgl. danske musikkonservatorium og Københavns universitet. Efter den store eksamen i musikteori og afgangseksamen i klaver (1946) fulgt af en juridisk embedseksamen (1948) søgte han resolut til Paris for at udvide sin musikalske horisont. Hos den legendariske Nadia Boulanger lærte han at rense ud i sine kompositioner, kort sagt „at tænke“ med hans egen formulering. Studierne hos Boulanger supplerede han (uden hendes vidende) med deltagelse i Oliver Messiaens kurser på pariserkonservatoriet.

1949 ansattes R. som sekretær i undervisningsministeriet, og samtidig begyndte hans musikalske karriere at tage fart. Med sit karakteristiske organisationstalant gik han i gang med at arrangere biograffkoncenter i Dagmar bio og midnatsballet i Riddersalen, og det skortede ikke på opmuntring i forbindelse med kompositionsvirksomheden. På det tidspunkt var R. blevet anmelder ved Information, og 1954 hentedes han til Berlingske Tidende hvor han virkede i en snes år.

Foruden den franske inspiration har også Bela Bartok, Igor Stravinskij og Carl Nielsen sat sig spor i R.s produktion. Som andre danske komponister har han også været gennem en periode med tolvtoneteknik (*Symfoniske Variationer*, opus 27) og serialisme (*Passacaglia*, opus 45), men nok så vægtige impulser har han hentet uden for Europa. På forskningsrejser til Den arabiske golf, Grønland, Indien, Egypten og Tyrkiet indsamlede han musikalske erfaringer og klingende dokumentation som dels udmøntede sig i undervisning i musiketnologi ved Københavns universitet (lektor fra 1973), dels i artikler og bøger, hvoriblandt den første bog på dansk om musiketnologi (1974) og s.m. J. Jenkins *Music and Musical Instruments in the World of Islam*, 1976. På opfordring af Det kgl. teater skrev R. til en Lorca-tekst sin første opera, *Belisa* som ved urpremieren i september 1966 karakteriseredes som for vejetrende til at kunne etablere sig som musikdrama, men dog præmieredes af Statens kunsthøjester senere samme år og rehabiliterede sig delvis som radioopera nogle år senere. Et egentligt gennembrud som musikdramatik fik R. dog først med operaen *Usher*, bestilt af og uropført på Den jyske opera 1981. Foruden *Belisa* uropførtes 1966 *Patet* (indonesisk for modus) af Prisma-ensemblet ved Festivalen for ny musik i Warszawa og orkesterværket *Susudil* (tyrkisk for flersats) af Århus byorkester under Per Dreiers taktstok. Og det samme år kunne R. også høre sin egen musik spillet i Moskva af russiske musikere da han som

Dansk komponistforenings dynamiske formand gæstede Sovjetunionen.

Fra slutningen af 60erne står et enkelt værk som særlig markant: den anden strykekvartet, skrevet til individlesning 1969 af Det italienske kulturinstitut i København og siden pladeindspillet af Den danske kvartet. Siden gav varetagelsen af en lang række tillidshverv, deriblandt formandskabet i tonekunstnerudvalget under Statens kunsthøjester 1974-77 og virksomheden i International Council for traditional Music (formand for the Executive Board fra 1977) sammen med en stadig stigende kræsenhed i den musikalske gennemarbejdning os færre værker fra R.s hånd. Blandt de seneste forekommer *Planeterne*, skrevet 1978 for sang, fløjte, guitar og viola til tekster fra en gammel blokbog på Lerchenborg, som et af de mest fuldbårne. Også det forener „den folkelige musiks ubekymrede skaber- og spilleglæde og spontane holdning med den vestlige musikkulturs metode, artisteri og raffinement“ som komponist- og kritikerkollegaen Bo Holten med udgangspunkt i dette værk så rammende har beskrevet R.s musikalske univers. – R. blev hædret med bl.a. Lange-Müller stipendiet, 1955 og Carl Nielsen-prisen, 1965. R. 1977. □Foto.

Interview i Information 21.1.1959. P. R. O.: Dagbogsblade fra indsamlingsrejse til Angmagssalik, 1977 = Dansk folkemindesaml. Feltnoter 1. – Sv. Aaquist Johansen i Dansk musik t. XLVI, 1971 274-76. Pelle Gudmundsen-Holmgreen sst. LIII, 1978-79 96-102 (heri bibliografi og diskografi).

Knud Ketting

Rozenal, Stefan, * 1903, fysiker. * 13.8.1903 i Lodz. F: direktør Adolf R. († 1958) og Helena Rozenblat († 1975). ~ 24.2.1949 med dr.phil. Hanna Kobylinski, * 4.8.1907 i Berlin, d. af apoteker, dr.phil. Sigismund K. († 1944) og Else Hanff († 1946).

Under første verdenskrig opholdt R. sig med sin familie i Danmark hvor han var elev i Schneekloths skole. Han blev student fra Lodz 1922, dr.phil. fra Krakow 1928, videnskabelig medarbejder ved Werner Heisenbergs institut for teoretisk fysik i Leipzig 1929-35 og i Krakow 1935-38 hvorefter han fra 1938 har været knyttet til universitetets institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr institutet), bortset fra et ophold 1943-45 i Sverige under anden verdenskrig hvor han virkede ved Stockholms högskolas institution för mekanik och matematisk fysik. 1946 blev han assistent ved instituttet for teoretisk fysik, 1949 amanuensis af 2. grad, 1954 af 1. grad og var docent fra 1958 til sin afgang 1973. 1955 blev han universitetslektor i fysik. R. var medlem af den teoretiske studieafdeling af CERN (Den eu-

ropæiske organisation for kerneforskning) 1952–57, blev stedfortrædende direktør for afdelingen 1954, medlem af og sekretær for den danske komité for International Union of Pure and Applied Physics (IUPAP) 1957–77, vicepræsident i unionens eksekutivkomité 1966–72, bitrædende professor ved Nordisk institut for teoretisk atomfysik (NORDITA) 1957–72, medlem af bestyrelsen for samme 1957–58. R.s produktion omfatter emner fra kvantemekanikken (herunder om komplementaritetsbegrebet) og kernefysikken og er i omfang ikke særlig stor. Derimod kan der være grund til at fremhæve den store betydning han i et anstrengende og frugtbart samarbejde i en længere årrække fik for Niels Bohr hvad angår de fysiske, erkendelsesteoretiske og administrative spørgsmål som optog denne så stærkt, og som gav anledning til at han fulgte Bohr på mange rejser hvorved han opnåede en dyb indsigt i det internationale videnskabelige samarbejde til hvis udvikling han selv har ydet betydningsfulde bidrag. R.s virke har også i mange henseender været af værdi for den heftige udvikling som fandt sted på Niels Bohr instituttet efter anden verdenskrigs ophør. Ligeledes skal nævnes det store arbejde han har nedlagt i udgivelsen af bogen *Niels Bohr. Hans liv og virke fortalt af en kreds af venner og medarbejdere*, 1964, senere oversat til japansk og engelsk. – I kraft af sin dybe indsigt, store samarbejdsevne og betydelige administrative dygtighed har R. været dansk fysik en god mand. □Foto.

Mogens Pihl

Rożniecki, Stanisław Walenty, 1865–1921, slavisk filolog. * 8.5.1865 på Frbg., † 21.12.1921 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: barber og frisør i Kbh., senere gårdejer i Hørve Frederik August Wojciech R. fra Polen (1836–93, ~2° 1882 med Rosa Wilhelmine Magdalene Mathilde Schaltz, 1854–1923) og Wilhelmine Johanne Kruse (1828–80). ~ 15.7.1899 med Stanisława Fabianna Rogowska, * 12.2.1866 i Stepianka, † sept. 1931 i Warszawa, d. af den polske godsejer, stabstrimester i russisk tjeneste Stanisław Rogowski († 1880) og Helena Wankowicz († 1892). Efter studentereksamen 1883 studerede R. tysk, dansk og græsk ved Kbh.s univ. hvor han 1890 tog skoleembedseksamen. I sin studentertid sluttede han sig til de liberale i Studenterforeningen; Johs. Jørgensen mindes i sin Mit Livs Legende blandt de frisindede „Rożniecki, der siden blev godsejer i Rusland“. – I studieårene havde R. også fulgt Karl Værners forelæsninger om slaviske sprog, og det blev som slavist at R. skulle gøre sig gældende. Han offentliggjorde 1888

en afhandling om Adam Mickiewicz fra 1798–1830, og oversatte fortællinger af Henryk Sienkiewicz. 1893 fik R. et rejsestipendium, studerede først i Prag hvor han knyttede forbindelse med den også i nordiske forhold interesserede digter og lærde Jan Vrchlický; året efter fortsatte R. til Kraków hvor han lærte den banebrydende polske lingvist Jan Baudouin de Courtenay at kende. De næste fire år opholdt R. sig i St. Petersborg hvor han blev optaget i kredsen omkring et af den russiske slavistiks største navne, A. A. Šachmatov. Her fuldendte han sit første større arbejde *Polakkerne i Danmark 1659. Efter Jan Pasesks Erindringer*, 1896. Til den polske soldats erindringer føjede han folkelige overleveringer om polakkernes huseren i Jylland. Allerede 1891 havde R. offentliggjort en afhandling om det russiske talord for 40 (sorok) som han udledte af det oldnordiske serkr (bundt på fyrre skind), en etymologi der har vundet vid anerkendelse. Artiklen vidner om det der skulle blive R.s egentlige felt: de nordisk-russiske forbindelser i vikingetiden. 1901 kom hans *Perun und Thor. Ein Beitrag zur Quellenkritik der russischen Mythologie* (i Archiv für slavische Philologie XXIII) hvor han søgte at påvise spor af Thor-dyrkelse i Rusland. Hans hovedværk blev *Varægiske Minder i den russiske Heltedigtning* der først udkom 1914. Når arbejdet lod vente så længe på sig, skyldtes det ikke blot at han – trods sine hypotesers dristighed – omhyggeligt gik ned i detaljer, men også at han siden 1899 havde administreret det gods i Vestrusland som hans hustru havde arvet.

Tesen i hovedværket er, at den russiske byline (episke vise) er af nordisk oprindelse. I sin kerne skulle det russiske epos være fremgået af nordisk digtning. Ved den minutiøse analyse, særlig af visen om Solovej Budimirovič søgte R. at godtgøre at der endnu findes, ganske vist forvanskede nordiske ord og andre mindelser i de russiske kvad. Tesen kunne ikke blive populær i Rusland, og selv uvildige bylineforskere måtte fastslå, at trods al den skarpsindighed R. lagde for dagen var materialet for spinkelt til så dristig en påstand. Værket kom da også til at spille en ret så begrænset rolle i bylineforskningen. – R., der 1903 havde disputeret for doktorgraden i Wien på en afhandling – utrykt – *Beiträge zur Erklärung des russischen Volksepos* fik i aug. 1917 det ledige professorat i slavisk filologi ved Kbh.s univ. Ved revolutionen havde han mistet alt, og det var som en mærket mand han overtog sin lærestol. Han kastede sig ganske vist ud i en flittig foredragsvirksomhed og journalistik. Det var nu det genopstandne Polen der optog ham. Han nåede at få udgivet den indholdsrige, men også modsigelsesvækkende *Det jødiske Problem. Paa*

Grundlag af Iagttagelser og Studier over Jodeliv i Polen, 1920, men sygdom slog ham ud, og de fire år der blev ham forundt at virke ved universitetet satte kun ringe spor. □Mal. af R. som ung. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto (slavisk inst. ved Kbh.s univ.).

Holger Pedersen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1922 124–29. *Slavia occidentalis II*, Poznan 1922 1f. Ad. Stender-Petersen i *Przegląd współczesny*, Warszawa 1924 205–18. Samme i *Varangica*, 1953 217–40.

Carl Stief (Ad. Stender-Petersen)

Ruben, Isak Hendel, 1789–1868, industridriven-de. * 10.8.1789 i Kbh., + 10.12.1868 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: kattantrykker Hendel Jacob R. (ca. 1746–1807) og Judithe Cantor (ca. 1753–1829). ~ 5.12.1820 i Kbh. (Mos.) med Susanne (Scheno) Bloch, * 15.10.1794 i Kbh. (Mos.), + 6.3.1868 sst. (Mos.), d. af købmand Berend Levin B. (ca. 1751–1829) og Jacket Rosbach (1758–95).

R. blev uddannet hos faderen der i henhold til koncession af 1780 havde oprettet et kattantrykkeri i København. Efter faderens død fortsatte han på fornyet bevilling af 1810 og optog tillige farvning og appretering, ligesom han 1844 anskaffede en dampmaskine. 1859 anlagdes på Rolighedsvej et bomuldsvæveri, og i de følgende år voksede dette stærkt, navnlig da toldloven af 1863, der var tænkt som en beskyttelse af hertugdømmernes store tekstilindustri, efter hertugdømmernes tab gav stødet til en betydelig udvikling af tekstilindustrien inden for kongerigets grænser. Sønnen Bernhard Harald R. (1829–96), der 1862 var blevet medindehaver, fortsatte efter faderens død og genopbyggede efter en brand 1876 bomuldsvæveriet i stærkt moderniseret skikkelse idet farveriet og appreteringsanstalten nu også flyttede til Rolighedsvej. Sst. anlagde B.R. 1877 et blegeri. Hans enke Ida R., f. Coppel (1845–1913) fortsatte fra 1896 firmaet der var blevet et af landets største i sin branche. 1901 blev det overtaget af sønnen Carl R. (1876–1967) der 1906 ved Landmandsbankens medvirken omdannede hele virksomheden, der nu også omfattede fabrikker i Oslo, til et aktieselskab, *Nordisk Tekstil Aktieselskab*. Carl R. fortsatte i firmaets bestyrelse og ledelse til det 1918 af Landmandsbankens direktør Emil "Glückstadt" blev afhændet til tekstilvirksomheden Bloch & Andresen, Fredericia som 1927 i forbindelse med en rekonstruktion nedlagde fabrikken på Rolighedsvej. Både I.H.R. og B.R. stiftede i forbindelse med deres hustruer betydelige legater. □Mal. af D. Monies ca. 1820. Mal. af A. Schjøtt, 1867, efter dette litografi. Buste af H. V. Bissen, 1868 (St. mus.), også i marmor, stik herefter. Foto.

Berl. tid. 9.4.1880. De danske byerhverv. København, 1904–10. *Borsen* 24.3.1918. [Jesper Ewald:] Bloch & Andresen gennem 100 år, 1947 29–31.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Rubin, Edgar John, 1886–1951, psykolog. * 6.9.1886 i Kbh. (Mos.), + 3.5.1951 i Holte, urne på Søllerød kgd. F: vekselerer Gottfred R. (1842–1900) og Emma Levinsohn (1855–1923). ~ 19.6.1917 på Frbg. (b.v.) med Hedevig Elisabeth Thiesen, * 27.6.1891 i Middelfart, + 22.8.1965, d. af fisker Claus Henrik T. (1850–1940) og Karen Marie Jensen (1850–1917).

R. blev student 1904 fra Slomanns skole og valgte filosofi som studiefag. En tidlig interesse for erfaringens, især sansningens, betydning for erkendelsen førte ham i retning af psykologien, og 1908 opnåede han accessit for besvarelse af en prisopgave stillet af Alfr. Lehmann om den simultane lyskontrast. 1910 blev han magister med psykologi som hovedfag. I sit første offentliggjorte arbejde fra 1911 om oplevede temperaturer efterviste han von Müllers lov om de specifikke sansenergi ved at fremkalde paradokse varmfornemmelser med kraftig kuldepåvirkning af varmereceptorerne i huden. 1911–14 studerede han eksperimentalsykologi i Göttingen og udførte her serier af undersøgelser over en problemkreds bragt i forslag af G. E. Müller vedr. genkendelse af todimensionale figurer. Under arbejdet hermed blev han imidlertid mere interesseret i at kortlægge figureernes basale karakteristika gennem analyse af forsøgspersoners rapporter om deres spontane oplevelser af flader og konturer, af punktmønstre, linieførløb, vinkler og kurver samt af de stærkt differentierede oplevelser af *figur* og *grund*. Resultaterne, der blev nedlagt i disputatsen *Synsoplevede Figurer. Studier i psykologisk Analyse* (1. Del) 1915, og som i tysk oversættelse 1921 vakte opsigt og anerkendelse i fagkredse verden over angiver en række betingelser for perception af former og flader. De perceptuelle fænomener får i hans præcise beskrivelser endvidere fundamental psykologisk og erkendelsesteoretisk interesse, og afhandlingen anses for at være et af de første større værker hvor overgangen fra elementpsykologi til helhedspsykologi er klart markeret. Der opstod i mellemkrigsårene en hel litteratur om figur-og-grund problemer som bl.a. er resumeret af W. Ehrenstein, 1930.

1916 og 1922 deltog R. i to filosofiske professor-konkurrencer, 1918–22 var han lektor i filosofi og efter Lehmanns død udnævntes han til professor i eksperimentalsykologi og bestyrer for psykofysisk laboratorium (1924 ændret til psykologisk laboratorium). R.s videnskabelige ind-

sats i den trediveårige periode hvor han næsten alene tegnede dansk psykologi udadtil, udmøntedes i en række perceptionsundersøgelser, offentliggjort efterhånden og, på nær nogle få, samlet i *Experimenta psychologica*, 1949. Påvirket af Hans Cornelius syntes han at have haft den opfattelse at menneskets bevidsthedsliv udgør et integreret hele af uhyre kompleks natur, men at empiriske undersøgelser af dets forskellige sider eller aspekter, fx sanseområdet, var en mulig vej at gå for at få bestemt dets mangeartede dannelser. I den teoretisk vigtige afhandling *Einige prinzipielle Gesichtspunkte*, 1927 betonedes han nødvendigheden af omhyggeligt og skridt for skridt at beskrive de foreliggende helheder uden at opløse eller isolere dem. På denne måde kunne psykologien – i stedet for at være en uendelig række af systemer der afløser hinanden på lunefulds vis – blive en progressiv videnskab. Trods sin empiriske grundholdning var han ikke blind for redskabernes svagheder, og han advarede tit imod at opstille forhastede teorier og at bruge dagligsproget ukritisk (se *Die Nichtexistenz der Aufmerksamkeit* (IX Kongr. f. exp. Psychol., 1926). Selv syntes han at være nået til sine hypoteser gennem omfattende erkendelsesteoretiske studier, ofte påfaldende uafhængigt af psykologien – endog af gestaltpsykologien som andre henregnede ham til. Han stillede sig bevidst uden for alle skoler og betegnede sit arbejde som *adspektiv psykologi*. I afhandlingen *Zur Psychophysik der Geradheit*, 1922 undersøgte han dagliglivets rethedsopfattelse hvilket dels førte til en skelnen mellem en linies rethedsudseende og dens fysiske rethedssegenskaber og dels til en bestemmelse af rethedstærsklen som den største krumning en fysisk-geometrisk linie kan have og dog opleves som ret. Det blev også emne for en undersøgelse af berøringssansen, *Haptische Untersuchungen*, 1935 hvor tillige Euklids parallelaxiom vist at gælde for oplevet parallelitet (resultater der fik betydning for E. Tranekjær Rasmussens *Undersøgelser over Erkendelsen*, 1938). En forsøgsrække over *Visuell wahrgenommene wirkliche Bewegungen*, 1927, udført bl.a. med punktsystemers bevægelse i en cykloide, viste at et helt legeme kan have en oplevet bevægelse som er forskellig fra de bevægelser der fysisk set udføres af dets enkelte dele. Fund som disse lærte ham at skelne skarpt mellem det fysiske og det oplevede. I et arbejde om formålsbetragtningers værdi for erkendelse og problemløsning, *„Vorteile der Zweckbetrachtung für die Erkenntnis“*, 1920, viste han hvordan man ved at gå ud fra funktionelle helhedsbetragtninger, og fx spørge om en mekanisk indretnings „tjenlighedsbestemmelse“, lettere kan indse et apparats

funktionsmåde. Hans dristigste eksperiment blev nok undersøgelserne af den såkaldte „forarbejdningstid“. Når en receptor påvirkes af en stimulus medgår der en vis tid før sansningen opstår, og denne forsinkelse kan ikke forklares ved eksitationens og nerveimpulsens hastighed alene. F. W. Fröhlich havde bestemt forarbejdningstiden for visuelle påvirkninger til 0.08 sek.

I *Studien über psychophysiologische Verarbeitungszeit*, Zeitschr. f. Psychol., 1932, og i *Geräuschverschiebungsversuche*, 1938 benyttede R. den såkaldte lydfor skydning som indirekte mål for forarbejdningstiden ved korte lyd påvirkninger. Hvis nemlig to successive lydstimuli kun oplevedes at „forskyde hinanden“ – dvs. påvirkede hinandens respektive forarbejdning – når intervallet mellem dem var *mindre end* 0.10 sek. så måtte forarbejdningstiden for hver enkelt stimulus være *længere* og måske ligge i det interval på 0.10–0.40 sek. han havde fundet for både syn og hørelse. Sst. redegjorde han imidlertid for flere upågtede psykiske faktorer der stillede spørgsmål ved samtlige målinger. Ikke ganske ulig Herbert Iversens refleksioner over tiden som fænomen beskriver R. i *Some Elementary Time Experiences*, 1932, forskellige tidserfaringer ved meget korte varigheder som med deres paradoksale karakter giver vigtige bidrag til tidsopfattelsens psykologi (se også hans bog om Iversen, *Eng dansk Filosof og hans Værk*, 1920, med en dialog om erindringens betydning for erkendelsen). I afhandlingen *Bemerkungen über unser Wissen von anderen Menschen*, 1937 pointerede han hvor få og ofte upålidelige oplysninger vi får om andres bevidsthedsliv gennem deres handlinger, og hvordan de egenskaber vi oplever hos andre på uanalyseret måde indeholder både „materielle“ og „psykiske“ momenter (en distinktion der blev udgangspunkt for Fr. Froms undersøgelser over oplevelsen af andres adfærd).

R. var, som Frithiof Brandt bemærker, „... ifølge sin natur først og fremmest videnskabsmand“ med en særlig tæft for at stille spørgsmål om dybtgående problemer der lod sig løse empirisk. Det er næppe tilfældigt at hans indflydelse blev størst inden for den akademiske psykologi som først frem mod århundredes midte begyndte at blive en anvendt videnskab. Det var sjældnere at hans forskning igangsattes af praktiske opgaver selv om han med årene kom mere ind på den anvendte psykologis områder. Under krigen og indtil eksilopholdet i Sverige arbejdede han på at få indført et pædagogisk-psykologisk fagstudium (cand.psych.) hvilket skete 1944 med hjælp fra de hjemmевærende kolleger. Nævnes bør også hans indsats for at få oprettet universitetets

børnepsykologiske klinik (der 1950 kunne åbnes med Bodil Farup som leder). I sine sidste år genoptog han de af Lehmann påbegyndte, og at ingeniør E. C. Eriksen fortsatte, undersøgelser af flyveaspiranter til luftvåbenet hvor han med en omarbejdelse af Siegvalds intelligensprøver og gennem interviews af aspiranterne kom ind på spørgsmål om de højere mentale dannelser (omtalt af Tranekjær Rasmussen i A. Cassie, Aviation Psychology, 1964, og videreudviklet af G. Rasch i forsvarrets sessions-prøver). R.s pluralistiske holdning til psykologien førte også til at der foruden et laborantkursus med mange forskellige øvelser indførtes støttestafundervisning ved beskikkede lærere i fysiologi, genetik og dyrep psykologi. Sideløbende hermed udfoldede R. en stor virksomhed som popularisator af sit fag, såvel i bøgerne *Kan Hukommelsen forbedres?*, 1919, og *Mennesker og Høns*, 1937, som i artiklerne i *Salmonsens Leksikon* og andetsteds med samt en mængde kronikker og foredrag. I sine skrifter foretrak han en direkte, jævn og uhøjtidelig form fremfor en omstændelig og akademisk, og han kunne tale om de vanskelige forhold på en næsten dagligdags måde. Som debattør kunne han være skarp og træffende med en trang til at forfølge konsekvenserne af en modstanders synspunkter til den bitre ende. Flere af de omtalte afhandlinger begyndte således som indlæg i diskussioner.

I sin sidste offentliggjorte afhandling, *Visual figures apparently incompatible with geometry*, Acta Psychol. VII, 1950, arbejdede R. med en analyse af geometriske figurer som i særlige tilfælde, hvor de Müller-Lyer'ske illusionsmotiver tilføjes, kan optræde med et ikke-euklidisk præg for iagttageren. Som i sine første arbejder søgte han her at bringe de for den psykologiske analyse principielle synspunkter i relation til erkendelsesteoretiske overvejelser. Det kan i den forbindelse nævnes at han som lektor i filosofi var den første herhjemme der gjorde de studerende bekendte med logistikken. Han var formand for Selskabet for filosofi og psykologi fra 1926 og til sin død. Medlem af Videnskabernes selskab fra 1949. Præsident for den 10. internationale kongres for psykologi i Kbh. 1932. 1924–35 var han medudgiver af Zeitschrift für Psychologie (et hvert han nedlagde da det bragte artikler med nazistisk indhold) og fra 1936 medudgiver af Acta Psychologica. – R. 1940. DM. 1949. □Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Tegn. af G. Munch-Petersen, 1931 (Psyk. lab.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1915 86f. – Studenterne fra 1904, 1929 188. W. Ehrenstein i Zeitschr. für Psychologie CXVII, Lpz. 1930 339–412. Wölgf. Köhler: Gestalt psychology, rev. ed. N.Y. 1947.

Edwin G. Boring: History of experimental psychology, 2. ed. N.Y. 1950 605–07. Frithiof Brandt i Oversigt over vidensk. selsk.s. virksomhed 1951–52 59–68. E. Tranekjær Rasmussen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1951 112–28. Samme i E. R.: Af efterl. papirer, 1956 = Nord. psykologis monografiserie VIII 38–42. Wölgf. Metzger m.fl.: Allgemeine Psychologie I, Göttingen 1966. Rob. S. Woodworth og H. Schlosberg: Experimental psychology, 3. ed. ved R. Kling m.fl., N.Y. 1971. I. K. Moustgaard i Dansk filosofi og psykologi 1926–76, red. Sv. Erik Nordenbo I, 1976 139–62. Franz Fromsst. 163–70. Karl R. Popper og John C. Eccles: The self and its brain, N.Y. 1977 63f 107. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj X, 1980. – Papirer i Kgl. bibl.

A. Friemuth Petersen

Rubin, Gottfred, se Rubin, Marcus.

Rubin, Marcus, 1854–1923, statistiker, historiker. * 5.3.1854 i Kbh. (Mos.), † 6.3.1923 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: boghandler, talmudlærer David R. (1809–71) og Caroline Cohen (1811–87). ~ 24.4.1881 i Kbh. (Mos.) med Kaja (Kaye) Davidsen, * 12.11.1854 i Kbh. (Mos.), † 18.9.1909 sst., d. af silke- og klædekræmmer Salomon D. (1803–66) og Hanne Levy (1818–85). – Far til Lis Jacobsen.

R. var den yngste af en søskendeflok på syv der voksede op i beskedne, men stræbsomme kår. Faderen, en indvandret huslærer, var talmudlærer i Mosaik trossamfund, gav privatundervisning og drev desuden en boghandel med et lejev bibliotek. Den kvikke dreng begyndte sin skolegang som fireårig, kom 1860 i Melchior's borger-skole og blev 1871 student fra Maribo's skole hvor han havde ypperlige lærere. Han gik i samme klasse som Kr. Erslev. De to boghandlersonner blev venner for livet og dyrkede allerede i gymnasietiden i stort omfang historie. R. valgte dog af økonomiske grunde det korte statsvidenskabelige studium, tilskyndet af Edvard Holm der syntes at man manglede historikere med økonomisk og statistisk uddannelse. 1874 tog R. statsvidenskabelig eksamen og fik s.å. accessit for en prisafhandling om de danske sparekasser. Året efter ansattes R. i en sekretærstilling under Københavns magistrat med udsigt til at forberede opbygningen af en kommunalstatistik. Den ivrige unge kandidat fik snart medhjælpere og udsendte en strøm af dygtigt gennemførte større og mindre kommunalstatistiske arbejder. 1883 oprettedes Staden Københavns statistiske kontor. R. var dets selvskrævede og idérige leder med en særlig evne til at levere undersøgelser der var aktuelle og anvendelige, uden at han – når lejligheden bød sig – opgav sin historiske interesse der fx kom til udtryk i Tabelværk til Københavns Statistik nr. 4, 1879: *Kjøbenhavns Fattigvæsens Historie 1816–78*.

Ved siden af sin krævende embedsgering fandt R. tid til sammen med statistikeren Harald Westergaard at gennemføre de to socialstatistiske undersøgelser *Landbefolkningens Dødelighed i Fyens Stift*, 1886 og *Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling*, 1890. Det sidstnævnte arbejde blev også udgivet på tysk, og begge arbejder, som byggede på en frugtbar forening af Westergaards matematisk-statistiske talent og R.s praktiske håndslag, blev betragtet som banebrydende. Sammen med en undersøgelse af R. om den københavnske befolknings alders- og erhvervsfordeling dannede de det statistiske grundlag for det af R. udarbejdede Berg-Hørupske aldersdomsforsørgelsesforslag af 1890. Det påvirkede den endelige lov af 1891 på det vigtige punkt at støtten helt blev ydet af det offentlige uden bidrag fra arbejder- eller arbejdsgeverside. – R.s engagement i aktuelle og politiske problemer befrugtede også det betydelige historiske forfatterskab som han fandt tid og kræfter til, og som allerede 1902, da han blev indvalgt som medlem i Videnskabernes selskab beløb sig til over 100 ark i Historisk Tidsskrifts daværende format. Han indførte moderne statistiske metoder i behandlingen af historisk materiale, første gang i *Bidrag til Kjøbenhavns Befolkningsstatistik i Hundredeaaret 1630–1730*, trykt i Hist. t. 5.r.III 1881–82, og forfattede de to grundlæggende værker *1807–14. Studier til Københavns og Danmarks Historie*, 1892 og *Frederik VI.s Tid. Fra Kielerfreden til Kongens Død. Økonomiske og historiske Studier*, 1895. De behandlede begge en periode der kun fandtes få forarbejder om, så R. måtte bygge på omfattende arkivstudier. Fremstillingerne havde desuden gavn af de erfaringer offentlig virksomhed havde givet forfatteren. På dette felt var der netop 1895 på ny bud efter R. der efterhånden havde opbygget en effektiv københavnsk kommunalstatistik. I mange år havde rigsstatistikken ført en hensygnende tilværelse, og rigsdagen havde 1895 vedtaget en reorganisationslov. Ministeriet Reedtz-Thott nærede betænkeligheder ved at besætte et højt statsembede med en ikke-konverteret jøde der fra foredrag og artikler, især i Politiken, var kendt for sine „radikale“ anskuelser, men sagligt set var R. selvsikeren til at forestå reorganiseringen og fandt – også i højrekredse – stærke fortalere. 1.1.1896 tiltrådte han embedet som direktør for Statens statistiske bureau. Han beklædte denne stilling i kun seks år, men tiden var tilstrækkelig til at han – også ved hjælp af de nye medarbejdere han tiltrak – omformede den ruin han forefandt til en helt tidssvarende institution på højde med de bedste tilsvarende institutioner i udlandet. Den dækkede ikke blot sta-

tens behov for statistisk information med en hidtil uhørt hurtighed og præcision, men henvendte sig straks fra R.s tiltrædelsesår med den nye Statistisk Aarbog tillige til en bredere offentlighed. Systemskiftet 1901 og den dygtigt gennemførte reorganisering af rigsstatistikken styrkede R.s stilling, og 1.4.1902 kaldtes han til dobbeltembedet som chef for skattedepartementet og som generaltolddirektør, fra 1905 med embedstitel generaldirektør for skattevæsenet. Hermed stod R. i spidsen for det embedsapparat der administrerede størsteparten af statens indtægter, og som skulle gennemføre to af vestres hovedkrav: reformen af de direkte og reformen af de indirekte skatter. Den første reform fandt sted 1903 med indførelse af en indkomst- og formueskat og en ny ejendomsskat, den anden, toldreformen, kom 1908. R.s personlige andel i disse reformers tilblivelse, udformning og endelig også deres gennemførelse var stor, navnlig for skattelovens vedkommende hvor han bag kulisserne også på det politiske plan allerede inden systemskiftet havde spillet en rolle. Dobeltembedet bød dog ikke kun på disse enorme arbejdsopgaver, men var også en uriaspost. Navnlige stillingen som chef for toldvæsenet gjorde R. til en i erhvervs-kredse upopulær mand. Som vogter for statens interesser så han sig gang på gang – som dagbladet Børsen skrev – „i skarp Modsætning til den betalende Part i Forholdet“. Denne uvilje skaffede sig også luft da det 1911 blev kendt at R. var forfatter til en oprindelig anonym artikel i Preussische Jahrbücher (Bd. 144, 1911) der formentlig hånedet det håb om Sønderjyllands genforening som knyttede sig til indfrielsen af Pragfredens artikel 5. Det kom senere (1918) frem, at artiklen var bestilt af det danske udenrigsministerium og gennemset af bl.a. udenrigsministeren, kongen og H. P. Hanssen. Regeringen støttede R. over for de hæftige aktuelle angreb bl.a. ved at gøre ham til kommandør af 1. grad af Dannebrogsoordenen, men det gød blot olie på ilden der heller ikke manglede antisemitiske kulører. – Da R. havde beklædt sit dobbeltembede i 11 år, nærmede den tid sig, hvor en revision af lovene skulle forberedes, og R. foretrak en ny stilling fremfor at skulle vende bunken. 1.11.1913 indtrådte han i Nationalbankens direktion, dengang et femmandskollegium. Her ventede den næsten 60-årige at finde et roligt virkefelt, men året efter brød verdenskrigen ud og stillede Nationalbanken over for besværlige og hidtil ukendte opgaver. De mest fremtrædende og aktive medlemmer i direktionen var R. og juristen Carl *Ussing. I de første krigsår var det i reglen R. der var bankens talsmand over for offentlighed og regering, og som blev anset for at

Rubin, Marcus

være dens ledende kraft, senere overtog Ussing begge roller. R.s kræfter var efterhånden udtømt og selv om han forblev i direktionen var han, især fra 1920, for svækket til at kunne gøre sig gældende.

R. brød sig ikke om at tjenestemænd havde bi-indtægter og blev ved med at leve fordringsløst, som han havde lært det i sin barndom. Han var en idérig mand med en overflod af temperament og en vis portion forfængelighed, en livfuld og hvas debattør både som taler og som skribent. Det gjorde ham til en hyppig og yndet deltager i den offentlige debat og til en god forhandlingsleder under hans mangeårige formandskab i Nationaløkonomisk forening og har åbenbart også været en væsentlig side af hans administrative talent der sjældent blev udøvet autoritært, men hyppigt udfoldede sig i samtaler og diskussioner med medarbejdere. R. var medlem af Dansk historisk forenings bestyrelse 1897–1907, medlem af Videnskabernes selskab 1902, formand for Nationaløkonomisk forening 1900–16 (æresmedlem 1916), kvæstor for Carlsberg-fondet 1914, medlem af Danske selskab fra 1918, medlem af bestyrelsen for den midlertidige kommunale lånekasse 1920. Æresmedlem af Royal Statistical Society. Medlem af Institut International de Statistique. – Broderen **Gottfred R.**, * 25.9.1842, † 29.3.1900, uddannedes til vekseller hos J. S. Hahns enke, etablerede sig 1872 med M. J. Meyer under firmaet M. J. Meyer & Co. og fortsatte efter kompagnonens død 1875 sammen med Laurids Bing (Rubin & Bing). – R. 1897. DM. 1903. K². 1906. K¹. 1911. □Afbildet på karikaturer af Alfred Schmidt 1920 og 1922 (Fr.borg). Foto.

Bibliografi. Lis Jacobsen: Fortegn. over M. R.s skr., afhandl. og artikler, med biografisk indledn., 1924 (bibliografien opr. i Nationaløkonomisk t. LXII, 1924 172–91; materialet hertil i Kgl. bibl.).

Kilder. M. R.: Nogle erindringer, 1914. M. R.s brevveksl. 1870–1922, udg. Lorenz Rerup I–IV, 1963.

Lit. Harald Westergaard og M. Koefoed i Nationaløkonomisk t. LXI, 1923 81–89. Berl. tid. 6.3.1923. Politiken 7.3. s.å. Kr. Erslev i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1922–23, 1923 35–48. Erik Arup i Hist. t.9.r.III, 1925 101–03. Lis Jacobsen: Tolv epistler, 1928 272–81. Samme i Min far, red. P. Borchsenius, 1948 257–62. Samme i Politiken 5.3.1954. KJ. Johansen: Staden Kbh.s statistiske kontor 1883–1933, 1933 10–37. Adolph Jensen: Erindr., 1946. A. C. Johnsen: I statens tjeneste, 1946. [Einar Cohn] i Danm.s statistik. Statistiske medd. 4.r.CXXXIX, 1949 26–31. Knud Erik Svendsen m.fl. i Dansk pengehist. red. E. Hoffmeyer I–II, 1968. Sv. Aage Hansen i Aktuelle økonomiske problemer. Festskr. til Carl Iversen, 1969 228–31. Leo Tandrup: Ravn I–II, 1979. Aage Friis' saml. vedr. systemskiftet 1901, udg. Lorenz Rerup, 1970.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Lorenz Rerup

Rubow

Slægten har navn efter lokaliteten Rubow i Mecklenburg (nu DDR) hvorfra den stammer. Den føres tilbage til friskomager i Schwerin Christopher Daniel Joachim R., nævnt 1764 og 76, der var farfar til bagermester i Kbh. Wilhelm Carl Diederich R. (1797–1857).

Til minde om W. R. Rubow, udg. William Herluf Rubow, 1924. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 12.10.1932.

Hans H. Worsøe

Rubow, Axel, 1893–1940, nationaløkonom. * 16. 10.1873 i Kbh. (Johs.), † 26.2.1940 sst., urne på Tårnbæk kgd. F: bagermester, senere grosserer William Rudolph Leopold R. (1827–92) og Charlotte Amalie Wilhelmine Iversen, kaldet Jørgensen (1839–1913). ~ 1° 15.5.1906 i Kbh. (Trin.) med Anna Marie Cathinca Henrikka Hee, * 24.9.1873 på Frbg., † 26.2.1922 i Kbh., d. af grosserer Fritz H. (1843–1915) og Anna Emilie Gläiser (1846–1931). ~ 2° 7.12.1926 i Paris med Léonie Viruly, * 24.12.1891 i Paris, † 22.6.1972 i Kbh., d. af rentier Michel V. og Laure Sophie Martin.

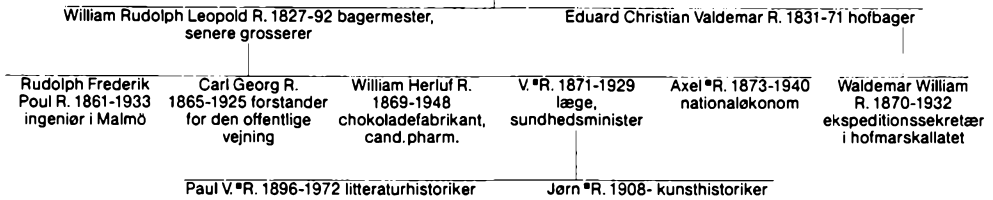
R. blev student 1891 fra Metropolitanskolen, opholdt sig nogle år i England og Tyskland og var derefter bosat i Kbh. og beskæftigede sig med handelsvirksomhed. 1905 tog han økonomisk-statistisk eksamen fra universitetet, og fra 1908 var han hovedsagelig beskæftiget med videnskabeligt arbejde. 1914 blev han dr.polit. på en afhandling om *Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Chr. V.s Danske Lov*. 1916 udgav han sammen med Chr. Thorsen en mindre lærebog i *Samsfundslære*. 1918 udsendte han *Nationalbankens Historie 1818–78* og 1920 *Nationalbankens Historie 1878–1908*. Nationalbanken havde i anledning af 100 års-jubilæet udskrevet en konkurrence om et festskrift hvor R. var eneste deltager. Både disputatsen og jubilæumsskriftet fremlægger et omfattende og grundigt bearbejdet materiale og er blevet meget anvendt som kildeskrifter ved senere økonomisk historiske fremstillinger. R. tog i begyndelsen af 20'erne til Paris hvor han bosatte sig. 1931 skrev han en kronik i Berl.tid. om økonomiske forhold i Frankrig.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1915 78. – Berl.tid. 27.2.1940.

Niels Banke (P. Grønvold)

Rubow, Jørn, * 1908, museumsdirektør. * 13.11. 1908 i Kbh. F: læge, senere sundhedsminister V. *R. (1871–1929) og Caroline C. Roed (1870–1954). ~ 19.4.1934 på Frbg. (b.v.) med Annelise

Wilhelm Carl Diederich Rubow 1797-1857 bagermester i Kbh.

Lykke Krieger Lassen, * 3.12.1906 i Fåborg, d. af brygmester, senere driftsinspektør på Tuborg Frederik Carl Christian Ludvig L. (1872–1954) og Astrid Valborg Preben-Hansen (1872–1960). – Bror til Paul V.*R.

R. blev student 1926 (H. Adlers fællesskole). For hans kunsthistoriske uddannelse fik talrige studierejser til udlandet en væsentlig betydning. Fra 1927 var han medarbejder ved Statens kunsthistoriske fotografisamling, fra 1928 assistent ved kunstakademiets bibliotek. Han blev 1935 inspektør ved Kunstindustrimuseet og allerede s.å. ved Den kgl. kobberstiksamling på Statens museum for kunst. 1943 blev han Ny Carlsbergfondets sekretær, men vendte 1949 tilbage til Statens museum for kunst som inspektør ved Den kgl. malerisamling. 1952–78 var han museets direktør. Det viste sig at han stod godt rustet til denne krævende post. Det lykkedes ham 1966–70 at gennemføre den vidtgående ombygning af V.*Dahlerups bygning. Ved at overbygge gårdene til velbelyste dagslys-sale, og ved at inddrage den store krans af sale i stueetagen, der tidligere var forbeholdt Den kgl. afstøbnings-samling – hvilket også medførte stærkt forbedrede forhold for Den kgl. kobberstiksamling – blev museets udstillingsareal næsten fordoblet. Ingen af museets tidligere direktører har i højere grad end R. haft opmærksomheden henvendt på kunstværkernes rogt og pleje. I samarbejde med museets konservatorer skete store forbedringer. Indretningen af moderne konserverings- og restaureringsafdelinger havde hans varme interesse. Den side af museet der vender direkte mod publikum varetog han med kyndighed og omhu. Hans forbilledlige ophængninger af dansk og udenlandsk kunst vil længe blive husket. Han udbyggede de forhåndenværende samlinger af udenlandsk og dansk kunst. Fint supplerende erhvervelser skaffede han, bl.a. af hollænderne Meindert Hobbema og Emanuel de Witte, italienerne Gian Antonio Guardi, Pompeo Batoni og Giambattista Tiepolo, nordmanden J. C. Dahl og af dansk guldaldermaleri navnlig hovedværker af Christen *Købke. En væsentlig lakune udfyldtes gennem Elise Johansens gave af dansk

abstrakt kunst. Med værker af M. Estève, J. Villon og H. Laurens blev J.*Rumps samling af moderne fransk kunst forøget. R. udsendte 1936 sin bog *C. F. Hansens Arkitektur* (Kunst i Danmark, ny række XII). I den af E. Zahle redigerede *Danmarks Malerkunst, 1937*, skrev han om *Eckersberg og hans Samtid* der viser hans kærlighed til denne periode. Som ung nedfældede han hyppigt sine indtryk og vurderinger af udstillinger og nyudkomne bøger fra Danmark og udlandet i „Tilskueren“. Senere skrev han talrige artikler i Kunstmuseets årsskrift. – R. var 1950–65 medlem af bestyrelsen af Liselund, 1956–65 medlem af bestyrelsen for Statens kunstmuseum, desuden var han medlem af bestyrelsen for Den Hirschsprungske samling, Malerisamlingen på Nivågård, Fåborg museum og Kunstindustrimuseet samt 1964–76 formand for Statens kunstmuseumsnævn. □Foto.

Jan Zibrandtsen i Berl. tid. 13.11.1968 og 15.5.1970. Virtus Schade i Weekendavisen 2.2.1973.

Jan Zibrandtsen

Rubow, Paul (i Kbg. Poul) Viktor, 1896–1972, litteraturhistoriker, filolog. *9.1.1896 i Kbh. (Jac.), † 7.4.1972 sst., begr. sst. (Holmens). F: læge, senere overlæge og sundhedsminister V.*R. (1871–1929) og Caroline C. Roed (1870–1954). ~1° 11.6.1927 i Kbh. (b.v.) med Kamma Skibsted, * 13.10.1896 på Frbg., † 25.6.1982 i Kbh., d. af cand.jur., kopist i landsover- samt hof- og stadsretten, senere kontorchef i byretten Henrik Valdemar S. (1862–1940) og Karen Boisen (1871–1956). ~2° 11.4.1949 i Kbh. (b.v.) med Helene Inger Plaugmann-Øpik, * 20.4.1919 i Kbh. (Frihavns), d. af løjtnant, senere gesandt Oscar Eugen Ø. (1894–1975, ~2° med Eldrie Næss) og Gerda Plaugmann (1890–1945). – Bror til Jørn *R.

R. voksede op som den ældste i en drengeflok på fire. Meget tidligt viste han ekstraordinære kundskabsinteresser og fremstod som noget af et vidunderbarn der snart lærte at supplere sine medfødte evner med jernhård flid og selvdisciplin. Han blev først sat i Det danske Selskabs skole, derpå (fra januar 1909) i H. Adlers Fælles-

skole. R. der fra ung havde et stærkt temperament huskede Hanna *Adler som en retsindig, men også despotisk skoleleder. I begge skoler fik han Georg *Christensen som lærer (dansk, oldtidskundskab) og mindedes ham altid med varme. Barndommens vidtstrakte læsning gjorde ham tidligt moden, især dyrkede han lidenskabeligt læsning af Bibelen i flere ældre udgaver og på originalsprogene. I gymnasieårene læste han desuden et bredt spektrum af ældre og nyere litteratur: udover græske og romerske forfattere var Dante og Tasso, Goethe, Heinrich Heine, Max Brod og Anatole France hans foretrukne, men også Stéphane Mallarmé og Paul Verlaine blev læst og citeret i notesbøgerne. Af danske forfattere blev ikke mindst romantikerne gennemsløjet, derudover Ludvig *Holberg, J. P. *Jacobsen og Holger *Drachmann. Med personligt engagement læste han Arthur Schopenhauer, hvis „Sämtliche Werke“ han tidligt anskaffede sig. Men iøvrigt kendte hans læsetrang ingen grænser, og det var i disse tidlige år grundlaget for hans kolossale belæsthed blev lagt.

Allerede mens han gik i gymnasiet var hans skønlitterære læsning knyttet nært sammen med stilistiske og filologiske studier. 1913 blev R. student og begyndte at læse til skoleembedseksamen i dansk, fransk og tysk, men skiftede tre år efter studium til nordisk filologi. De litterære studier gik hånd i hånd med de filologiske og han kastede sig med begejstring over Ferdinand de Saussures *Linguistique générale* da den udkom. Hans lærere på universitetet var Verner *Dahlerup, Finnur *Jónsson og Vilhelm *Andersen hvem han med sit kritiske intellekt kunne sætte grå hår i hovedet. Vilh. Andersen fortalte til en anden studerende: „Han er så skarp, at man kan skære sig på ham“. 1915 skrev han sin første afhandling om „Georg Brandes' Forhold til Hippolyte Taine og C. A. Sainte-Beuve“ (trykt i *Edda VI* 1916 og *Litterære Studier*, 1928) og opsogte i den anledning for første gang *Brandes, hvem han livet igennem forblev en varm beundrer af. 1916 blev han knyttet som medarbejder (senere redaktør) til Ordbog over det danske Sprog, et arbejde han med afbrydelse bibeholdt til 1929. Blandt de artikler han redigerede kan fremhæves pronomi-nerne de, denne, hver, verberne høre, kende, komme og kunne samt ordet en som talord, pronomener og ubestemt artikel. 1919 vandt han med afhandlingen „En kritisk skildring af de Forsøg, der i det 19. Aarhundredes danske Prosalitteratur er gjort paa at efterligne ældre nordisk Sprogform“ universitetets guldmedalje. Han påviser heri dels romantikkens og realismens sproglige lån (ud fra stilistiske, syntaktiske, mor-

fologiske og verbale undersøgelser), dels vurderer han kritisk deres kunstneriske virkning. Afhandlingen blev i gennearbejdet og forkortet form udgivet 1923 med titlen *Saga og Pastiche*. Den filologiske træning, der blev stimuleret af venen Viggo *Brøndal, fik en betydning for R.s hele litteraturkritiske virke der vanskeligt lader sig overvurdere. Specielt kan nævnes H. C. Andersen-bogen, Shakespearestudierne og bogen om *Victor Hugos Lyrik*, 1943, hvor han ud fra formelle undersøgelser af retorikken: perifraser, eftersat tribut, kontrast, antitese, enjambement, cæsur etc. eksakt viser Hugos overgang fra senklassicismen til romantikken. De sproglige undersøgelser har ikke et formål i sig selv, men trænger helt ind i kunstnerens ordværksted for derfra at karakterisere hans idehistoriske og litterære ståsted.

1919 tog R. magisterkonferens i nordisk filologi og stod foran indledningen til sin videnskabelige karriere. Han var en uhyre sammensat personlighed, og blev derfor en gåde for mange. En nøgle til forståelse af hans psyke ligger i det faktum at han var et udpræget nervemenneske der kunne gå meget op og ned i følelsesregisteret. Han havde mange animositeter, men havde også let ved at glemme og begejstres, og kunne derfor, set over en længere årrække, undertiden virke selvmodsigende. Fra barndommen var han illusionsløs, et træk han sammen med et strøg af munterhed beholdt livet igennem. Han var antimoralist og anti-autoritær. Han yndede at sige imod, og som oftest har eftertiden givet ham ret. Den skarphed som allerede Vilh. Andersen bemærkede udviklede sig med årene til fin ironi. Når han stødte på slet litteratur, billigt sprog, klæge tanker og bigot tro var han nådesløs. Hans sarkasme havde dog også en modpol i et varmt og vindende væsen. Som så mange strålende begavelser havde han religiøse interesser, hvad man ikke umiddelbart havde indtryk af da han var stærkt antiklerikal. Hånd i hånd hermed gik en filosofisk optagethed (E. Chartier Alain var hans yndlingsfilosof) mest engageret indenfor skæbne- og forsynsspekulation. Først og fremmest var han lidenskabelig optaget af sit fag, litteraturstudiet, og karakteristisk for ham er denne udtalelse til F. J. *Billeskov Jansen: „Allerhelst vilde jeg vide hvordan disse digtere ser ud indeni“.

I R.s doktordisputats 1921, *Dansk litterær Kritik i det nittende Aarhundrede indtil 1870* (forkortet udg.: J. L. Heiberg og hans Skole i Kritiken, 1953) står det filologiske i baggrunden. Værket, der vakte opsigt og gjorde ham til et oplagt emne som kommende professor, er nok i formen en kritikhistorisk gennemgang med J. L. *Heibergs

kritiske system i centrum. Men hovedsigtet er af mere abstraherende art: „at beskrive en kritisk Metode, undersøge Graden af dens Gyldighed og Rigtigheden af dens Resultater“.

R. skelner mellem bedømmende og forklarende kritik, og inddeler sit emne i erkendelsesmæssige, historiske og stilistiske områder. Han skærer det anekdotiske stof bort for at finde frem til den enkelte kritikers filosofiske præmisser som bliver klassificeret og vurderet. Ved sin hensigt og metode blev disputatsen indledning til en revision af den daværende subjektiverende kritik og historisme, og er stadig vor mest udførlige gennemgang af romantikkens kritik. Hans sympati for Heibergs filosofisk skolede litteraturkritik er mærkbar. 1923 fik R. stillingen som lektor i dansk sprog og litteratur ved Sorbonne i Paris til 1925, og igen 1928–29. Han brugte tiden effektivt til egne studier og hans hjerte hang siden ved Paris og fransk kultur i det hele taget. Især fra Joseph Bédier på Collège de France fik han frugtbare impulser om heltedigtenes oprindelse („Les Légendes Épiques“), der fik stor indflydelse på R.s opsigtsvækkende opfattelse af de gamlestemte bøger og de danske folkevises digteriske udspring, ligesom de spores i hans afhandlinger om Shakespeare og sagaernes karakter af fransk-påvirkede familieromaner – en opfattelse der første gang blev fremsat i Tilskueren 1928 (optrykt i Smaa kritiske Breve, 1936), og senere i bl.a. Islandic Sagas (*Two Essays*, 1949). 1927 udkom R.s mest imponerende værk, bogen om *H. C. Andersens Eventyr* inddelt i „Forhistorien – Idé og Form – Sprog og Stil“. Heri satte han de litteraturkritiske mål der blev ledestjerner for et par generationers danske litteraturforskere: „I en forfatters Filosofi stikker hans kunstneriske Praxis og hans Stil. Diskussionen af Idé og Form i en Digers Værk er Kritikens Finis finalis. – Men en Digers halve Skæbne er den Tilstand, hvori han modtager Genren, han dyrker. Skabelse af Intet kendes ikke i den litterære Erfarings Verden“. Konkluderende i den fanfare-klingende sætning: „Kun gennem streng Distinktion gaar Vejen til Videnskabelig Orden og Skønhed“. Grundlaget for *H. C. Andersens*-bogen er genre-betragtningen. Analysens udgangspunkt er en redegørelse for eventyret og dets genremæssige naeber. Derefter viser R. hvorledes *H. C. Andersen* griber ind og omformer den bestående genre, og ud fra denne analyse fremstår da digterens særpræg – man ser dybt ind i eventyrenes væsen ved denne skelnen mellem det almindelige og det særprægede. De tre vigtigste fornyelser for *H. C. Andersens* eventyr er indsættelse af *H. C. Ørstedes* lære om naturen som et under (i stedet for folkeeventyrenes over-

naturlige verden), indførelsen af personlig genius- og lykke-tro i stedet for de gode kræfters hjælpeforanstaltninger, og endelig at *Andersen* erstatte de primitive fortællingers fortryllede verden med en oplevet, en personlig erfaret virkelighed. Metoden præciserede R. selv s.d. i artiklen *Omkring H. C. Andersen* i *Danske Studier*. *Andersen*-bogen er R.s mest storstilede anvendelse af moment-begrebet indenfor genre-forskningen. Begrebet er lanceret af *Georg Brandes' lærer* *Taine*. Også *Bédier* benyttede sig af det, men det er først og fremmest *Ferdinand Brunetières* præcisering af det i betydningen 'litterær tradition', der har haft betydning for R. Han havde stiftet bekendtskab med *Brunetières* „L'Evolution des Genres“ allerede i 1916, men først under arbejdet med disputatsen tog han moment-begrebet til sig, hvorefter det blev et hovedbegreb for hans litteratur-videnskabelige arbejder, specielt i 1920'erne. I hans næste store bog *Litterære Studier*, 1928, finder vi det i artiklerne om *Don Quixote*, *Shakespeares Stormen* og *Diderots Dialoger*. Med disse ungdomsværker samt en udfordrende artikel om *Den islandske Familieroman* (*Tilskueren* 1928), ansøgte R. 1928 om professoratet i nordisk filologi efter *Finnur Jónssons* afgang. Fakultetet foreslog i stedet oprettelsen af et ekstraordinært professorat, af ministeriet begrænset til et docentur, som R. tiltrådte august 1929.

Ved *Vilh. Andersens* afgang 1930 overtog R. professoratet i nordisk litteratur, for tre år efter, i 1933, at overtage *Valdemar Vedels* lærestol i almindelig litteraturvidenskab, et professorat han beholdt til 1. februar 1966. I denne lange periode blev han en inspirerende omend ikke videre pædagogisk lærer for slægtled af litteraturforskere. Med sit overlegne vid og sin uhyre viden holdt han sig sjældent afgrænset til sit emne, men kastede forskellige supplerende sidelys på det og gav træffende detailkommentarer. Det var svært for de studerende at følge med, men det boblende vid inspirerede til selvstudier. For adskillige blev mødet med *Rubow* følgerigt. Hans eget niveau var vanskeligt at leve op til, men man lærte at sætte sig høje mål. Stærkest virkede han på den første generation af elever, der tog hans genrehistoriske og komparative emner op: *Billeskov Jansen*, *Hakon Stangerup*, *Alf Henriques* og *Jens Kruse*. Senere generationer af elever kom til at præge dagbladskritikken i Danmark. Lærebøger i egentlig forstand gav R. sig ikke af med at forfatte udover de ultrakorte introduktioner *Dansk Litteraturhistorie i Omrids*, 1931, og *Verdenslitteraturen i kort Begreb*, 1953, samt afhandlingen om filologisk litteraturforskning: *Den kritiske Kunst*, 1938. Om genrestudiets

nyere grundlægger skrev R. 1930 en bog på fransk: *Hippolyte Taine. Étapes de son oeuvre*. Om Taines første danske arvtager, Georg Brandes, skrev han 1927 bogen *Georg Brandes og hans Lærere* der påviser Brandes' talentfulde evne til at benytte sig af åndsvidenskabens resultater. Bogen har fine karakteristikker, men det egentlige Brandes-studium i Norden blev grundlagt med den følgende bog *Georg Brandes' Brilller*, 1932, (en forøget udgave af *Georg Brandes og den kritiske Tradition i det 19. Aarhundrede*, 1931). Også her er moment-betragtningen benyttet: „Man læste jo hverken i 1760 eller 1860 Bøgerne med de blotte Øjne, man bar som til enhver Tid de Brilller, der stod til Raadighed“. Han kom til det opsigtsvækkende resultat, at Brandes i smag og metode stod fast forankret på efterromantikens grund, at han livet igennem byggede på de ældre danske og tyske anskuelser han havde modtaget i sine første 25 år.

I løbet af trediverne sker der en markant forskydning af R.s litteraturvidenskabelige interessefelt. Uden noget egentlig brud med moment- og genrestudiet vokser, som påvist i detaljer af Lars Peter Rømhild, en stigende interesse for en psykologisk poetik frem. Tendensen mærkes i Georg Brandes' Brilller, men finder stadig flere udtryk i løbet af trediverne. Givetvis er R.s digterpsykologiske studier blevet styrket ved læsningen af vennen, den svenske litteraturforsker Olle Holmbergs æstetik „Inbillningens Värld“, 1927–30. Et centralt begrebspar hos R. blev de to elementære funktioner: passion og illusion hos digteren. Forestillinger herom har R. sandsynligvis haft allerede fra sin ungdoms læsning af Schopenhauer og Nietzsche. I artiklen „Om Skribent-Typer“, optrykt i *Epistler*, 1938, forsøgte R. at udarbejde en typologisering på psykologisk grundlag, beroede på fire grundtyper: den skeptisk rationelle, den æstetiske, den moralsk-religiøse og den profetiske skribenttype. Uden nogensinde at blive stillet i system, var typologiseringer som disse grundlaget for de talrige forfatterportrætter der, trods en smertefuld og helbredsnedbrydende blodforgiftningssygdom 1935, fra midten af 1930'erne kom fra R.s yderst produktive pen. Det litteraturhistoriske essay blev nu (med Sainte-Beuve som fjernt forbillede) R.s foretrukne genre. Næsten årligt udkom i perioden 1935–58 sytten essaysamlinger, indledt med *Smaa kritiske Studier*, 1935, *Smaa kritiske Breve*, 1936, *Gejstlige og verdslige Breve*, 1937, *Epistler*, 1938 og *Scrap Book*, 1939. Den væsentligste grund til denne omlægning var at essaygenrens korte form og brændende engagement bedst svarede til hans temperament. De følgende samlinger kom til at hedde: *Reminiscenser*, 1940,

Perspektiver, 1941, *Reflexioner*, 1942, *Tendenser*, 1944, *Strejftog*, 1945, *Betragtninger*, 1947, *Sproget og Stilen*, 1949, *En Studiebog*, 1950, *Klassiske og moderne Studier*, 1954, *Epigonerne*, 1956 samt *Herman Bang og flere kritiske Studier*, 1958. Af de digterportrætter R. her skrev skal især fremhæves Shelley (*Perspektiver*), Diderot, (*Litterære Studier*), Chateaubriand (*Scrap Book*) samt Racine og H. C. Andersen (*Et Vintereventyr, Reminiscenser*). Portrætkunsten dyrkede R. tillige i værkerne *Danske i Paris gennem Tiderne I–II*, 1936–38 og *Rom og Danmark*, 1937 samt i en lang række artikler til Dansk biografisk Leksikon, 1933–44. Portrættet udvidedes til en hel digtermonografi i tre bind om *Holger Drachmann*, 1940–50. Nævnes skal endvidere et par historiske portrætbøger, *Napoleon III*, 1948 og *Solkongen*, 1949. Hertil kom stilistiske studier: i *Prosaens Kunst*, 1938 gennemgår han den fransk-klassicistiske tradition, iflg. R. det heldigste resultat af de bestræbelser der siden klassikens tid er gjort for at uddanne en europæisk stilkunst og i *Kunsten at skrive. Kunsten at læse*, 1942 teoretiserer han videre over begrebet stil. *Mit Bibliotek*, 1943 rummer et af hans mest forsonne og lystige essays der tager sit udgangspunkt i hans egen kolossale bogsamling. Når R. i disse afhandlinger begiver sig af med at røbe skrivekunstens hemmeligheder former hans sætning sig til bevis for hans påstande: han var en gudbenådet stilist. I forlængelse af R.s stilistiske overvejelser kan man se hans beskæftigelse med oversættelsesproblemet. I en tidlig bog, *Originaler og Oversættelser*, 1929 fordybede han sig i oversættelsesteorien og eksemplificerede stoffet i bogen *Shakespeare paa Dansk*, 1932. Af R.s egne oversættelser skal nævnes Ovids Klagesange, 1944, *En Samling Vers*, s.å. og *Fasti*, 1945 samt *To satirer af Juvenal*, 1946. Den stilsikre oversættelse 1943 af Første Mosebog skal ses i lyset af den langvarige strid han førte med den tysk-nordiske bibelkritik, indledt med *Gejstlige og verdslige Breve*, 1937 og fortsat i *En theologisk Dunciade*, 1939. Overfor de opløsende tendenser hos datidens teologer fastholdt R. opfattelsen af Bibelens bøger som helstøbte kunstværker. Interessen for religiøs læsning og tænkning bibeholdt R. livet igennem og skrev herom i *Bibelsk Læsning*, 1951 og *The Treasures of Israel*, 1955. Bibelen vedblev livet igennem at være en af hans kæreste bøger, og med det lille hyldestskrift til *Vilh. Grønbech*, 1948 bevidnede han sin ellers dulgte fascination af religiøs tænkning.

I de senere årtier finder man to temmelig forskellige hovedinteresser i R.s forfatterskab: Shakespeare og den danske senromantik. *Shakespeare i Nutidsbelysning*, 1948 er en samlet oversigt

over englænderens liv og værker, mens *Shakespeare og hans Samtidige*, s.å. består af en række kritiske enkelt-studier. Senere udgav han i Kbh.s universitets festskriftrække *Shakespeares og Hamlet*, 1951 og *Hamlet i Original og Oversættelse*, 1961, samt i Videnskabernes Selskabs meddelelser en række afhandlinger af filologisk karakter: *Hamlet og Boghandlerne*, 1952, *Shakespeares Ungdomsstykker*, 1955, *Trold kan tæmmes*, 1957, *Kong Henrik den Sjette*, 1959, *King John*, 1960 og *Shakespeares Sonetter*, 1967. Af en helt anden art er afhandlingerne om de danske senromantiske forfattere. 1947 udkom *Oehlenschlägers Arvtagere*, året efter en monografi om *Vilh. Bergsøe* og i 1956 et bind om Epigonerne. R.s hovedbedrift i 1950'erne lå indenfor Kierkegaard-forskningen. I *Søren Kierkegaard og hans Samtidige*, 1950, *Goldschmidt og Kierkegaard*, 1952 og *Kierkegaard og Kirken*, 1955 forklarer han filosofien ud fra hans samhörighed med datidens københavnske åndsliv og advarer mod de fejlslutninger der sker ved at drage hans tanker ud af deres sammenhæng. En særlig interesse viede R. M. A. "Goldschmidt, om hvem han skrev sit sidste skrift, *Goldschmidt og Nemesis*, 1968 der kredser om begrebet skæbne.

Spændvidden var således stor. R.s personlige smag gik nok i retning af den franske og engelske klassicisme og rationalisme men nogle af hans mest bejstrede portrætter omhandler romantikkens og mystikkens forfattere, og det er ikke usandsynligt, at de i virkeligheden lå ham nærmest. Med sin originale forening af et kritisk intellekt med en lykkelig kærlighed til litteraturen hævdede han sig med Hans "Hertels ord ved siden af Georg Brandes som det hidtil største talent i dansk litteraturforskning. – R. var medlem af Vetenskaps-societeten og Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, stiftende medlem af Selskab for dansk kulturhistorie og af Det danske akademi. Medlem af Videnskabernes selskab 1942. H. C. Andersen-prisen 1966. – R. 1942. DM. 1950. □Mal. af V. Haagen-Müller udst. 1931, 1942 og 1943, mal. af samme, 1946 (Fr.borg). Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen, 1940 (Kolding mus.). Tegn. af H. Bendix udst. 1956. Foto.

Bibliografi i Festskr. til P. V. R., 1956 367–415, forts. i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1972–73 13–26.

Kilder. Selvbioografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1921 118. Interviews i Dagens nyheder 8.1.1956 og Information 10.1.1966.

Lit. Georg Christensen i Edda XX, Kria. 1923 305–08. Hakon Stangerup sst. XXXIX, 1939 53–56. Mette Winge og Uffe Andreassen sst. LXXIII, 1973 361–71. Henning Kehler: Poeter og pedanter, 1932 187–214. Ivar Harrie: Moskva-Köpenhamn, Sth. 1938 178–86. Johs. Jacobsen: Professor dr.phil. P. R. som polemiker, 1943.

Hans Brix i Berl. aften 4.1.1956. Chr. Elling sst. 21.2.1959. Ole Brandstrup sst. 27.7.1968. Jens Kruse i Jyllandsposten 12.5.1964. Niels Birger Wamberg i Århus stiftstid. 8.1.1966. Jens Kistrup i Berl. tid. 9.1.s.å. Hans Hertel i Aktuelt s.d. Samme i Information 14.4.1972. Sv. Møller Kristensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1972 121–24. F. J. Billeskov Jansen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1972–73 1–12. Samme i Vetenskapsoc. i Lund. Årsbok 1973 123–28. Lars Peter Rømhild: Tradition og fantasi. Kritikhist. sonderinger i R.s forfattereskab, 1976 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCXC. Henning Fenger i Nord. litteraturhist. – en bog til Mogens Brøndsted, 1978 60–69.

Papirer i Kgl.bibl.

Uffe Andreassen

Rubow, Viktor, 1871–1929, læge, sundhedsminister. * 30.3.1871 i Kbh. (Johs.), † 21.10.1929 sst., urne sst. (Vestre). F: bagermester, senere grosserer William Rudolph Leopold R. (1827–92) og Charlotte Amalie Wilhelmine Iversen (1839–1912). ~ 1° 2.10.1896 i Kbh. (Slotsk.) med Caroline Christiane Roed, * 27.1.1870 i Kbh. (Holmens), † 9.5.1954 i Gentofte, d. af havnefoged Thorvald Emil R. (1835–92) og Sophie Sørensen (1832–89). Ægteskabet opløst 1914. ~ 2° 7.4.1914 i Kbh. (Chr.) med Marie Christine Krarup Petræus, * 19.12.1872 i Nordby, Fanø, † 20.5.1942 i Kbh. (~ 1° 1898 med direktør Ludvig "Elsass, 1870–1959), d. af distriktslæge, sidst i Nibe, Peter Martin P. (1838–1900, ~ 1° 1861 med Julie Thomsen, 1838–68; ~ 3° 1874 med Johanne Lovise Dorthea Krarup, 1855–1943) og Marie Christine Krarup (1844–72). – Far til Jørn "R. og Paul V. "R. Bror til Axel "R.

R. blev student 1889 fra Metropolitanskolen og medicinsk kandidat 1896. Efter nogen hospitalsvirksomhed bl.a. på Johannesstiftelsen, hvor han særlig beskæftigede sig med patologisk-anatomiske studier, praktiserede han i Hyllested i Jylland 1899–1901, men vendte derefter tilbage til Kbh., arbejdede først på Farmakologisk laboratorium og blev 1902 kandidat på Frederiks hospital. Han fortsatte dog sine studier på laboratoriet, og de resulterede 1903 i et arbejde for doktorgraden *Undersøgelse over normale og fedt-degenererede Hjærter*, 1903–05 var han reservelæge på Frbg. hospital og 1905–07 på Frederiks hospital afd. B. Tilskyndet af sin chef, professor Knud "Fabers interesse for fordøjelsessygdomme publicerede R. adskillige arbejder på dette område. Særlig hans studier over ventriklens aciditet i forhold til dens motilitet og sekretion har været banebrydende i vor forståelse af hypersekretionen. Senere kastede han sig særlig over hjerte- og nyresygdomme, navnlig efter at han 1908 var blevet overlæge ved Finseninstituttets klinik for indre sygdomme. Her fik han lov til at se lysbiologien opstå og til at følge dens udvik-

Rubow, V.

ling på nærmeste hold, og han blev en af dem der skulle anvende det teoretisk vundne i praksis og tyde det praktisk erfarede gennem videnskabelig iagttagelse. Iagttagelsen og klinikken var hans styrke. Han var klar, skarp og kold som iagttagere, og hans tydning prægedes af tilbageholdende skepsis. Hans arbejder over respirationsforhold ved hjertesygdomme og respirations påvirkning af det universelle lysbad gjorde hans navn kendt langt ud over Danmarks grænser, ligesom hans arbejder om saltstofsiftet ved hjertesygdomme og om digitalisbehandling var betydningsfulde.

R. var medredaktør af Hospitalstidende 1908–18, censor ved medicinsk eksamen 1909–15 og formand for Foreningen af læger ansatte ved private sygehuse og klinikker 1915–27. Skønt han tillige havde sin omfattende specialpraksis i hjerte- og nyresygdomme fik han dog tid til sociale hverv og blev 1921 borgerrepræsentant i Kbh., genvalgt 1925. 1923 foranledigede han dannelsen af *Selskab for eksperimentel og anvendt terapi* og ledede det til 1925. Hans voksende interesse for lægevidenskabens praktiske mål førte ham imidlertid ind på de lægevidenskabens nærstående sociale problemer og gjorde ham til politiker. Han var fra 1922 medlem af den liberale vælgerforenings hovedbestyrelse og opstilledes 1924, 1926 og 1929 af venstre til folketinget. Dec. 1926 modtog han posten som sundhedsminister i Madsen-Mygdals ministerium og forlod den praktiske lægegerning for at påbegynde udførelsen af sin store plan: samling af hele landets sundhedsvæsen i ét centrum under ledelse af fagmænd i stedet for den spredte administration, delvis under ikke lægeligt sagkyndige. På dette store bygningsværk satte R., der aldrig undte sig ro, bogstaveligt livet ind, men da venstreministeriet april 1929 gik af, blev sundhedsministeriet af hvilket lægeverdenen havde ventet sig meget ophævet og er ikke senere genoprettet. R. genoptog ganske vist sin lægegerning, men allerede et halvt år efter sin afgang som minister døde han pludselig af en hjerneblødning. – K.² 1929. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1904 114f. – E. Jarløv i Ugeskr. for læger LXXXI, 1929 954. Carl Sonne i Hospitalstid. LXXII, s.å. 1029–31. Johs. Fransen: Dr. Frandsens erindr., 1966 91–99. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972.

*Axel Borgbjærg**

Rud

Uradel med stærk tilknytning til Vestsjælland. Slægten førte fast tilnavn fra 14. årh. og måske tidligere, da navnet snarere danner udgangspunkt for det rudeformede våbenmærke end

omvendt. I 15. og 16. årh. havde et betydeligt antal slægtsmedlemmer sæde i rigsrådet. Som så mange andre middelalderslægter uddøde den før enevælden.

Danm.s adels årbog XXIX, 1912 432–45; LI, 1934 279; LIII, 1936, II, 125. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl., II, 1954–64 (reproudg. 1979–80).

Thelma Jexlev

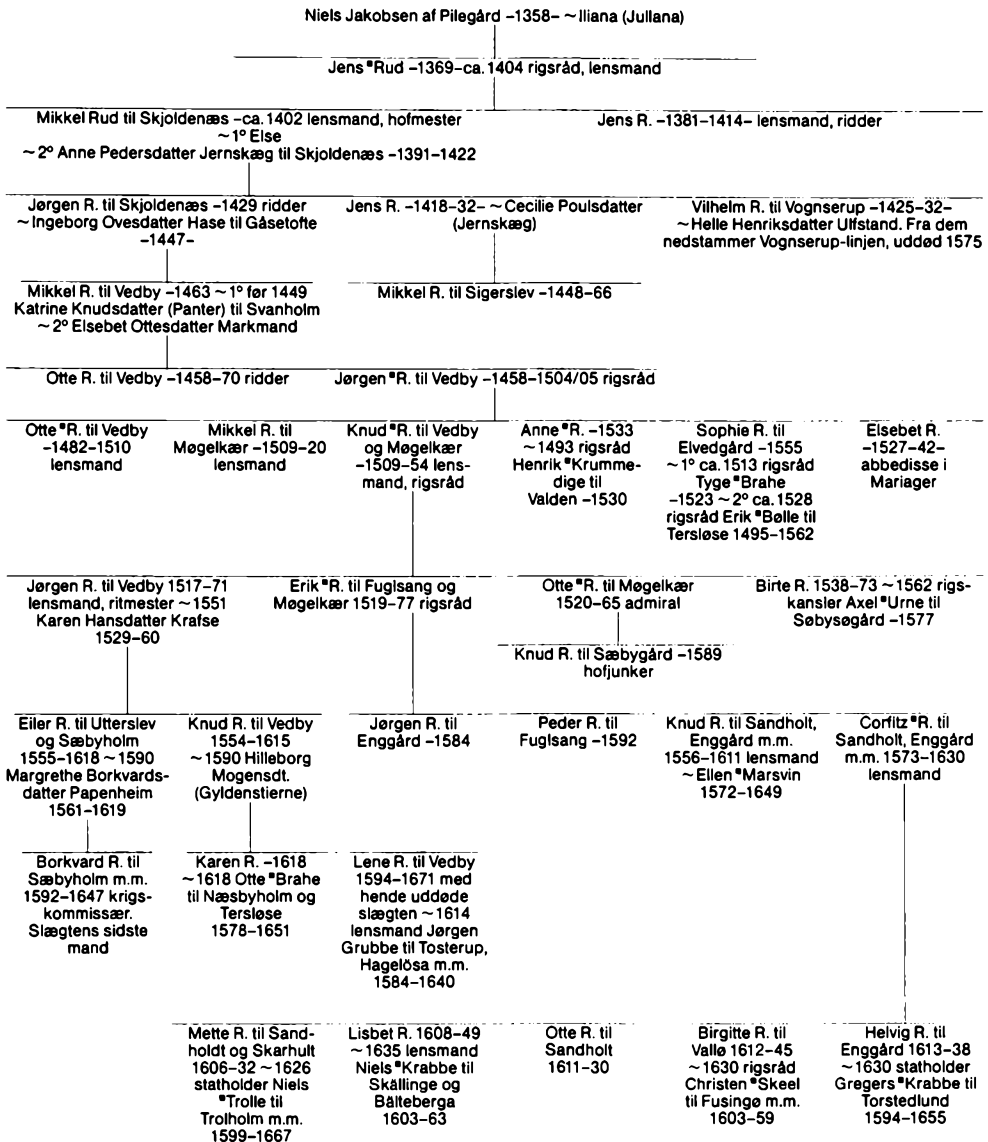
Rud, Anne, † 1533, adelsdame. † før 10.3.1533 på Mogenstrup. F: Jørgen *R. (1435/40–1504/05) og Kirstine Rosenkrantz († 1509). ~ 1493 med Henrik *Krummedige, * ca. 1465, † mellem 7.3. og 4.4.1530 på Mogenstrup, s. af norsk rigsråd og hofmester Hartvig K. († 1476) og Karen Andersdatter (Hak). – Søster til Knud *R. og Otte *R. († 1510).

Fru Anne Rudsatter som hun skrev sig, er for eftertiden navnlig bekendt som en flittig brevskriver. Hendes omfattende brevveksling med datteren Sophie og svigersønnen Eske *Bille, findes i god behold i Rigsarkivet. Særlig mange af hendes breve stammer fra hendes treårige enkestand som hun tilbragte dels på Valden, dels på Mogenstrup. De omhandler i første række de mange praktiske og økonomiske spørgsmål der optog hende og svigersønnen: afviklingen af mandens vidtløftige forretninger, bestyrelsen af hendes godser og forleninger der foruden en del norske len omfattede livsbrev på Roskilde Frue kloster. Også Eske Billes karriere som lensmand og norsk statsmand beskæftigede hun sig med. Helt ud til verdenspolitikken nåede den aldrende frues interessesfære, og blandt andet i omtalen heraf spores hendes stedse bevarede katolske ortodoksi. På den anden side indeholder disse kvindebreve en rigdom af detaljer om børneopdragelse, tjenestefolk, husholdning, hundehold osv., der gør dem til en værdifuld kulturhistorisk kilde fra en periode hvor den slags brevstof endnu er sjældent. R. har åbenbart fået en omhyggelig opdragelse der i forening med naturlig livlighed har gjort det lettere for hende end for de fleste af hendes samtidige at gennemtrænge tidens stive brevstil med et friskt og mangesidigt indhold.

[L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelsslægt I, 1845 139–256. – Papirer i Rigsark.

*Henry Bruun**

Rud, Corfitz, 1573–1630, til Fuglsang, lensmand. * 21.3.1573 på Sandholt, † 5.2.1630 sst., begr. i Sandholts-Lyndelse k. F: Erik *R. (1519–77) og Anne Hardenberg († 1575). ~ 20.5.1604 i Kbh. med dronningens kammerjomfru Birgitte Rosensparre, * 24.1.1586 på Skarhult, † 29.4.1647 i

Kbh., d. af Oluf *R. (1559–1624) og Lisbeth Gyldenstjerne (1564–1638).

R. blev tidligt forældreløs og opdroges hos slægtninge samt på Sorø (1586). Efter at have gennemrejst en stor del af Europa – 1589 var han i Zürich, 1590 i Strasbourg, 1591 i Rostock – var han en kort tid hjemme hvorefter han studerede i Padova 1592, Siena n.å. og Orléans 1597 og erhvervede store sprogkundskaber. 1599 blev han hofjunker i hvilken egenskab han ledsagede Chr. IV til Norge 1601 og n.å., men 1603 opgav han sin hof tjeneste og rejste til Nederlandene

hvor han tog tjeneste hos Morits af Oranien. Op holdet her blev dog kun kort, og n.å. giftede han sig. 1606–21 var han lensmand på Hindsgavl. 1606 fulgte han kongen på en rejse til England. 1611 stod han fadder ved hertug Ulriks død. Som ritmester for rostjenestens fynske fane deltog han i Kalmarkrigen. Først havde han grænsevagten i Gønge herred, efter Elfsborgs overgivelse maj 1612 fik han befalingen på dette slot. 1627 tog han af helbredshensyn sin afsked som ritmester. – R. var godsejer i stor stil. Ved skiftet efter faderen 1604 fik han Enggård (nu Gylden-

Rud, Corfitz

sten) på Fyn og Fuglsang på Lolland. Og da broderen Knud døde 1611 arvede han efter ham Sandholt på Fåborgegnen, dog ikke uden langvarig proces med enken, Ellen *Marsvin. Desuden har han måske i kraft af sit ægteskab haft part i Vester Vallø. 1625 blev hans formue opgjort til 1832 tdr. hartkorn. □ Afbildet på mal. tilskrevet Remmert Petersen ca. 1630, „Rud'ernes dans“ (Fr.borg), raderet af Magnus Petersen, på en medalje ca. 1630, raderet af samme, og med hustru, børn og børnebørn på stik i hustruens ligprædiken.

Kancelliets brevbøger 1593–1629, 1910–29. – [L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelslægt II, 1845 182–95. Hans Mikkelssøn: Ligprædiken over C. R., 1631. C. F. Bricka i Danske mag. 4.r.V, 1884 2–11.

*Henry Bruun**

Rud, Erik, 1519–77, rigsråd. * 19.2.1519, † juni 1577 på Fuglsang, begr. i Vester Hæsinge k. F: rigsråd Knud Jørgensen *R. († 1554) og Dorthe Bølle († 1547). ~ Anne Hardenberg, † 1575, d. af rigsråd Jacob *H. († 1542) og Sophie *Lykke († ca. 1570). – Far til Corfitz *R. Bror til Otte *R. (1520–65).

Den ældste oplysning man har om R. er betegnende nok at han dræbte en anden adelsmand, Niels Ovesen Skram 1542. Denne bedrift hindrede ham dog ikke i ca. 1545 at blive hofsinde og 1547 at gå over i lensstyrelsen. I årenes løb besad han følgende større forleninger: Vestervig kloster 1547–57, Riberhus 1557–59, Ravensborg 1559–71 (1559–65 forbundet med Halsted kloster), Nykøbing Falster 1566–69, Kærstrup (Tåsinge) 1573 og – efter at dette slot var udgået af kronens besiddelse – Ålborghus 1574–77. Desuden havde han 1559–73 Vorgård i Vendsyssel i pant. Hans stridbarhed og selvskhed gav anledning til rivninger til alle sider. Som lensmand på Vestervig gjorde han indgreb i indtægter tilkommende lensmanden på Ørum og havde proces med Thisted by. Misfornøjet med sine 1567 ændrede vilkår i Ravensborg len nægtede han der 1565 var blevet rigsråd 1568 – under de vanskeligste forhold for landet – af Ravensborg at betale den af lensmændene bevilgede afgift af lenenes visse rente, men måtte falde til føje da kongen truede med at tage lenet fra ham. Fra Ravensborg len foreligger også en klage fra en fæstebonde som R. havde sat fra gården. Herremanden R. viser de samme karaktertræk som lensmanden. Fra sin far arvede han Fuglsang (på Lolland) og sammen med sin bror Otte Møgelkær (ved Horsens). Med sin hustru fik han Sandholt (ved Fåborg) hvor han tog bolig hen imod 1560. Gridsk efter gods lå han jævnlig i proces. 1571 tog han

sig af enken Sophie Daas sager uden tvivl for at komme i besiddelse af hendes ejendom Enggård (Gyldensteen) hvad der også lykkedes ham 1575. Lignende egennytte viste han som væрге for broderen Jørgen Ruds umyndige børn der som voksne fik idømt hans arvinger en erstatning. På et ukendt tidspunkt købte han Rudbjerggård på Lolland. – Det hæderligste minde har R. efterladt sig som krigsmand. Han udmærkede sig som fænrík ved hoffanen i Ditmarskerkrigen 1559. Som skibschef lykkedes det ham 1564 at redde en flådeafdeling fra at falde i en af den svenske hovedflåde stillet fælde. N.å. deltog han i juni under Herluf Trolle i slaget ved Femern, kæmpede i juli med stor tapperhed under broderen Otte i slaget ved Bornholm og overtog da Otte Rud var blevet taget til fange i dette slag, overkommandoen over flåden for resten af året, der forløb uden større sammenstød. 1566 fulgte han landhæren som en af de tre krigskommissærer, der skulle overvåge hærledelsen.

Danske kancelliregistranter 1535–50, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1881–82. Kancelliets brevbøger 1551–79, 1885–1900. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard I–III, 1929–41. – [L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Rudes adelslægt II, 1845 59–85 144f. Danske herregælder ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, Lolland, 1923 102: Fyn, s.å. 177 301; III, s.å. 685. P. Colding; Studier i Danm.s politiske hist., 1939. G. Ilsoe i rigsråd, adel og administration, red. Knud. J. V. Jespersen, 1980.

*Poul Colding**

Rud, Jens, –1364–1403–, rigsråd. F: ridder Niels Jacobsen (Rud i Pilegård, –1358–) og Iliana (Juliane). ~ Alhed Clausdatter Grubendal. R.s far. der 1358 bortmageskiftede sin gård til Sorø kloster, må anses som stamfar til den vejstsjællandiske adelslægt Rud. R. kendes første gang som kong Valdemar Atterdags mand fra 1364 og var da endnu væbner. Om han forinden havde deltaget i kongens store udenlandsrejse er uvist, men året efter blev R. sendt til pave Urban V med jagtfalke og hvide heste som tak for den fornemme modtagelse, Valdemar havde fået ved pavehoffet i Avignon. 1369 nævnes han som høvedsmand på Korsør, og s.å. deltog han aktivt i forhandlingerne med hansestæderne. Han deltog 1370 i fredsslutningen i Stralsund, men først 1382 kaldes han ridder. I mellemtiden synes han at have været høvedsmand på Holbæk; 1387 var han høvedsmand på Vordingborg og 1390 på Junghoved som han 1396 afstod mod at få Møn og Stegehus i forlening på fem år. Som medlem af rådet forekommer han i en række statsakter, og han deltog i unionsforhandlingerne i Kalmar 1397 og medbeseglede unionsbrevet. I den store kongevalgsakt (kroningsbrevet) af s.å. er

hans navn nr. 2 af den verdslige danske adels, et talende vidnesbyrd om hans fremtrædende stilling. Allerede 1391 havde han med sin hustru indstiftet sjælemesse i Sorø kloster, men døde dog først ca. 1404, da hans hustru nævnes som enke.

[L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelslægt I, 1845 23–29. L. Moltesen: De avignonske pavers forhold til Danm., 1896. Sven Tägil: Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962 = Bibliotheca hist. Lundensis IX.

Thelma Jexlev (Jørgen Olrik)

Rud, Jørgen, ca. 1435/40–1504/05, til Vedby, rigsråd, lensmand. * ca. 1435–40, † mellem 6. 7. 1504 og 31. 3. 1505, begr. i Antvorskov klosterk. F: ridder Mikkel R. († tidligst 1466, ~ 1° med Katrine Knudsdatter Panter) og Elsebe Ottesdatter Markmand. ~ før 13. 6. 1474 med Kirstine Rosenkrantz, † mellem 12. 2. og 5. 4. 1509, d. af Erik Ottesen *R. (ca. 1427–1503) og Sophie Gyldenstjerne († 1477). – Far til Anne *R., Knud *R. og Otte *R. († 1510).

R. var yngre søn; broderen Otte R. nævnes som ridder allerede 1458. Som følge heraf var han rimeligvis oprindeligt bestemt for den gejstlige stand og gennemgik de dertil forberedende studier; 1458 immatrikuleredes han i Greifswald, 1462 i Erfurt. Broderen døde imidlertid ung, hvorefter R. senest 1474 overtog fædrenegården Vedby i Vestsjælland som enejer. S.å. fik han ventebrev på det sjællandske bispelen Venslev efter sin mormors død og fik allerede forinden del i dets styrelse. 1475–86 havde han et andet bispelen, Saltø. Af kronlen havde han Rønnebæksholm 1489–90, Holbæk i det mindste 1492–99; 1495 fik han (efter svigerfaderen) pantebrev på det såkaldte Ranens gods i Kalø len. Senest 1502 var han hovedsmand på Stegehus som han havde i pant og beholdt til sin død. – Foruden Vedbygård hvis ældste bevarede bygninger antages at stamme fra hans tid erhvervede han med årene en del andet gods, deriblandt en part i det nærliggende Kragerup; med sin hustru fik han Elvedgård og Møgelkær. Først henimod slutningen af sit liv opnåede R. – evt. som følge af datterens ægteskab med Henrik Krummedige – en mere fremskudt stilling i det offentlige liv. Måske har han også udmærket sig militært; 1497 førte han skytterne i det sjerrige felttog mod svenskerne. Ridder blev han aldrig; men som rigsråd nævnes han marts 1502 da han tilsagdes til at være en af lederne for den hær der skulle undsætte dronning Christine i Stockholm. Om han virkelig kom af sted er dog tvivlsomt; derimod overtog han i sommeren s.å. midlertidigt kommandoen på Bahus i svigersønnens sted.

□ Forsvunden ligsten af Hans maler aftegnet af S. Abildgaard, 1756 (Nat.mus.).

[L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelslægt I, 1845 58–72 264f. A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 22–31. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

*Henry Bruun**

Rud, Knud (Jørgensen), † 1554, til Vedby og Møgelkær, rigsråd. † 27. 3. 1554, begr. i Ruds-Vedby k. F: Jørgen *R. (1435/40–1504/05) og Kirstine Rosenkrantz († 1509). ~ Dorthe Bølle, † 11. 11. 1547, d. af Mads Eriksen *B. († 1539) og Birgitte Nielsdatter Skave († 1512). – Far til Erik *R. og Otte *R. (1520–65). Bror til Anne *R. og Otte *R. († 1510).

Lisbet Bryskes slægtetog beretter at R. var lærd og skulle have været biskop, men ikke ville. 1504 fik han et kanonikat i Roskilde og havde dette endnu 1509. At han opgav den gejstlige stand skyldtes sikkert broderen Ottes n.å. påfølgende død. I dennes sted havde han forinden overtaget befalingen på Borgholm, men måtte nov. 1510 efter atten ugers belejring overgive slottet til svenskerne; trods løfte om fri afmarch blev han med den øvrige besætning gjort til fange hvad han var endnu maj n.å. 1517 overtog han bispelenet Venslev som dengang næsten gik i arv inden for hans slægt; 1520 føjede han hertil pantelejet Ranens gods i Kalø len. 1523 fornyede han sin troskabsed til Christian II og forlenedes med Sæbygård; han deltog derefter til det sidste i Kbh.s forsvar og fik ved overgivelsen tilsagn om at måtte beholde sine forleninger. Han sluttede sig nu loyalt til Frederik I, men forblev samtidig både i kraft af slægtstraditionen og som bispelig lensmand katolicismen tro. 1524 deltog han i adelens forbund mod det lutherske kætteri, n.å. i forhandlinger med Søren *Norby. Senest 1527 blev han ridder, sendt 1529 medlem af rigsrådet; s.å. forlenedes han med Korsør slot som han beholdt til sin død, og fik nyt livsbrev på Venslev; ved samme tid havde han i to kortere perioder ligeledes Gjorslev i forlening af Roskildebispen. – Under grevefejden sluttede han sig nødtvungen til grev *Christoffer; men under adelsjagten jan. 1535 søgte han tilflugt på Joachim *Rønnows stærke fæstning Dragsholm i hvis hellige forsvar han derefter deltog, mens Christian II's tilhængere hærgede og plyndrede både på Vedbygård som han siden måtte ombygge, og på Korsør slot. Senere, da bladet havde vendt sig, førte han Christian II's krigsfolk mod Kalundborg. Da han godkendte kirkeforandringen bevarede han sin plads i rådet, og efter kongens usonings med den danske adel fik han atter lov at spille en vis rolle; 1541 sendtes han som gidsel til Gu-

Rud, Knud

stav Vasa, n.å. som gesandt til underhandling med nederlandske sendebud til Bremen; 1548 fulgte han den unge prins Frederik (II) på den norske hyldingsrejse. □Ligsten af Hans maler, 1549 (Ruds Vedby k.).

Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup 1-11, 1959-69. - [L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelslægt I, 1845 74-129.

*Henry Bruun**

Rud, Charlotte (Lotte) Schröder, * 1906, højskoleforstander. * 30.6.1906 i Askov (Malt sg.). F: højskoleforstander Jacob *Appel (1866-1931) og Ingeborg Schröder (Ingeborg *Appel, 1868-1948). ~1.8.1926 i Askov med højskolelærer, cand.polyt, senere højskoleforstander Bo Bojesen R., * 1.3.1897 i Kauslunde, † 26.3.1968 i Kerteminde, s. af biskop Anders Jensen R. (1868-1945) og Gudny Bojesen (1869-1943).

Det er især den tekstile husflid R. har øvet indflydelse på. Først som håndarbejds lærer fra 1931 på Askov højskole og siden som forstander på Den danske husflidshøjskole i Kerteminde 1952-62. Det er fortrinsvis broderi, vævning og sidst, men ikke mindst knipling hun har udviklet og stadig underviser i. R. trådte 1938 ind i bestyrelsen for institutionen Højskolernes håndarbejde hvis formand hun siden da har været. Herigennem har hun medvirket til at skaffe pædagogisk og smagsmæssigt forsvarlige håndarbejder til undervisning på ungdoms- og højskoler. Hendes indsats på dette felt hænger nøje sammen med ansvarsfølelsen over for „ånden fra Askov“, dvs. over for den kulturopfattelse som doceredes på de grundtvigske højskoler, bl.a. Askov, Rødding og Danebod. På Askov højskole var R. opvokset i et meget stærkt dansk-orienteret miljø, og det prægede hendes arbejde for at bevare kendskabet til den gamle danske husflid og anvende den som inspiration for nutidige håndarbejder. Det gik også som en rød tråd gennem de kurser som hun via Højskolernes håndarbejde arrangerede for lærerinder og den fritidslærerruddannelse der blev givet på Husflidshøjskolen i Kerteminde. Indsatsen blev gjort i samarbejde med bl.a. Margrete *Drejer, Ernestine *Nyrop, Gudrun *Andresen, Margrethe *Christiansen, Anna *Hald Terkelsen, Laura *Halkjær Kristensen og Helga *Foght. 1948 udgav R. s.m. Anna Hald Terkelsen og Anna Næsgaard: Sy og Sømme.

Minna Kragelund

Rud, Otte, † 1510, til Vedby, lensmand. † 1510 i Landsberg, Bayern. F: Jørgen *R. (1435/40-

1504/05) og Kirstine Rosenkrantz († 1509). An- tagelig ugift. - Bror til Anne *R. og Knud *R.

R. nævnes tidligst 1482 da forældrenes livsbrev på Venslev udvidedes til også at omfatte ham 1502 deltog han i belejringen af Ålvsborg og skal være blevet hårdt såret ved Åke Hanssons overrumpling af den danske lejr. En episode under denne kamp medførte en æresstrid med Anders *Bille (1477-1555). 1503 nævnes R. som hofsinde og sendtes da til Norge for til svogeren Henrik *Krummediges forbitrelse at afløse ham som be- falingsmand på Bahu. I denne stilling gjorde han god fyldest. Hans hovedmodstander var her svenskeren Nils Ragvaldsson der havde sat sig fast på det nærliggende Olufsborg, en svært til- gængelig klippefæstning som det ved et dristigt kup selve julenat 1504 lykkedes R. at indtage; som løn for denne bedrift fik han 1508 brev på den besejrede fjendes forbrudte gods. Allerede forinden, vistnok i efteråret 1506, havde han af- stået Bahu; n.å. afløste han den svenske adels- mand Nils Bosson som slotshovedsmand på Borgholm og skal her have været bønderne en hård herre. Men militært hævdede han sin stil- ling med mod og kraft, selv over for en så farlig modstander som Hemming Gad på Kalmar slot. Natten til 3.8.1509 bemægtigede han sig i spid- sen for en dansk flåde Åbo som han derefter un- derkastede en selv efter den tids målestok usæd- vanlig hårdhændet og grundig plyndring; den varede i fem dage og gik særlig ud over domkir- ken hvis inventar næsten fuldstændig bortførtes; en herfra røvet alterkalk fandtes, indtil den i 1925 blev tilbagegivet, i Ejby kirke ved Køge. Måske drevet af anger over sin råhed og grisk- hed begav R. sig snart efter på pilgrimsrejse til Jerusalem, men døde undervejs.

Bidrag till Skandinaviens hist., udg. C. G. Styffe V, Sth. 1884. - [L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterretn. om de da. Ruders adelslægt I, 1845 131-37. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. I, 1864 271 310 350 409 427-31. A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist. II, 1882 23 27-32.

*Henry Bruun**

Rud, Otte Knudsen, 1520-65, admiral. * 15.5. 1520 på Vedby, † 11.10.1565 på Svartsjø slot, begr. i Vor Frue k. i Kbh. F: rigsråd Knud *R. († 1554) og Dorthe Bølle († 1547). ~ 1549 med Pernille Oxe, * 1530 på Nielstrup, † 26.10.1576, d. af rigsråd Johan *O. († 1534) og Mette Gøye († ca. 1537). - Bror til Erik *R.

R. gik som barn i Sorø klosteskole, men indled- te allerede som 12-årig et omtumlet krigerliv, først som smådreng hos Jost v. Mansfeld, senere i greven af Schwarzburgs tjeneste. 1534-35 del- tog han i Münsters belejring og i sachsisk tjene- ste i angrebet på hertug Heinrich af Braun-

schweig 1542. Herefter vendte han hjem og fik insættelse som hofsinde. 1548 deltog han i brudetoget til Sachsen der anførtes af hans senere svoger Peder *Oxe. Svogerskabet var vel heller ikke uden forbindelse med at han nu trådte ind i administrationen. I.5.1549 blev han lensmand på Dragsholm og 1551 på Gotland. Her gav hans styre anledning til talrige stridigheder med Visbys borgere. Når man temmelig brat afskedigedes i april 1557 skyldtes det imidlertid snarest Oxernes fald. I hvert fald klarede han frisag i de sager mod ham der verserede efter afskedigelsen. 1558 fratoges han ligeledes det gamle bispelen Venslev som han havde fået efter sin far 1554 i henhold til gudfaderen Lave *Urnes brev. Efter tronskiftet blev der dog atter brug for ham. 1559–61 fik han Odensegård og fra 1562 Korsør. Sin berømmelse skylder R. syvårskrigen. Allerede i slaget ved Mared 9.11.1563 udmærkede han sig. I foråret 1564 anførte han orlogsskibet Byens løve. I søslaget 30.–31.5. kom han og svogeren Jørgen *Brahe (1515–65) tappert Herluf *Trolle til undsætning i den ulige kamp mod det svenske admiralskib Makalös og syv andre skibe, og det var R. der endte Makalös som brød i brand og sprang i luften. 1565 anførte han et erobret svensk skib, Krabat. I slaget ved Fehmarn 4.6. hvor Herluf Trolle blev livsfarligt såret udmærkede han sig på ny. Efter slaget søgte flåden til København, og her udnævntes R. til admiral i Herluf Trolles sted. Om bord på Jægermesteren sejlede han fra København og stødte 7.7. under Bornholm på en overlegen svensk flåde som han imidlertid uden tøven angreb. Bistået af broderen Erik på Jomfruen gik han selv løs på det svenske admiralskib. Da Jomfruen brændende måtte trække sig ud af kampen blev Jægermesteren fuldstændigt omringet af fjendtlige skibe. Efter en helt modig kamp måtte R. ved solnedgang overgive sig. Under ydmygende former førtes han og de øvrige fanger i triumftog af Erik XIV. Kort efter døde han af pest i sit fængsel på Svartsjø slot ved Mälaren og bisattes foreløbigt i Svartsjø kirke. Efter fredsslutningen fik enken udleveret liget der under behørig æresbevisninger førtes til Danmark. På den sidste strækning fra Dragør til København førtes det efter kongelig ordre på R.s gamle og nu frivogne admiralskib Jægermesteren. Derimod blev enken 2.4.1576 beordret til at nedrive det storslåede gravmæle over manden hun havde opført i Frue kirkes kor. R. havde arvet Møgelkær ved Horsens og erhvervet Sæbygård i Vendsyssel med mageskifte med kronen 1560. Begge steder opførte hans enke nye hovedbygninger. □Var afbildet med familien på epitafiemal., nu forsvundet, i Vor Frue k., Kbh.

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard II, 1936 648–52. – Niels Hemmingsen: Ligrædiken, 1571. [L. S.] Vedel Simonsen: Familie-efterret. om de da. Ruders adelslægt II, 1845 86–111. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Astrid Friis i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 95f. Chr. Axel Jensen: Danske adelige gravsten II, 1953 17f. Troels-Lund: Dagligt liv i Norden, 6. udg. VII, 1969 472. Frede P. Jensen: Danmarks konflikt med Sverige 1563–70, 1982.

Mikael Venge

Rude, Caja, 1884–1949, forfatter. * 11.7.1884 på Frbg., † 10.11.1949 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kontorchef, senere stationsforstander i Frederikshavn Axel Peter Carl Løvgreen (* 1847) og Wilhelmine Christine Oest (1859–1939). ~ 3.7.1907 i Kallehave med værkfører Lauritz Christian R., * 13.11.1879 i Kerteminde, † 16.1.1965 i Vejle, s. af skipper Hans Christian R. (1849–87) og Marie Poulaine Hagen (1849–1936).

R. tilbragte sine tidlige barndomsår dels i Frederikshavn, dels i Randers. Efter forældrenes skilsmisse hvor R. fulgte moderen blev hjemmets økonomiske vilkår så dårlige at R. allerede som tiårig kom ud at tjene. Hun har senere beskrevet de slaveagtige vilkår hun blev budt som hjælpepige. 1900 kom hun til Kbh. som tjenestepige. I en periode var hun elev på musikkonservatoriet. Efter sit bryllup fulgte hun med sin mand til provinsen, først til Stege, senere til Korsør. Her gik hun ind i kvindepolitisk arbejde og var en tid formand for den lokale afdeling af Dansk kvindesamfund, ligesom hun gik ind i socialt arbejde. Efter ægteskabets ophør flyttede R. atter til Kbh. hvor hun forsøgte at ernære sig som forfatter. Hun skrev artikler og noveller til dagblade, tidsskrifter og almanakker og blev 1929 ansat som journalist ved Social-Demokraten hvor hun fik kvindestof som sit særlige område. I samme periode skrev hun to skuespil *Arvefjenden* og *Som Kvinder var – Som Kvinder er* (opf. 1928 på Arbejdernes teater). 1929 udkom novellesamlingen *Skyggebilleder* der som titlen angiver, handler om mennesket på livets skyggeside. I løbet af 1930'erne og i de første år af 1940'erne udsendte R. en række ungdomsbøger beregnet for piger. *Marie Louise og Jørgen*, 1930, vakte en del debat, fordi R. her gik ind for en større åbenhed omkring seksuelle spørgsmål og anbefalede seksualvejledning og -oplysning i skolerne. I andre bøger, fx i *Jeg søger Plads*, 1932 og *Ellinor*, 1934 beskrev hun unge pigers bevidste kamp for at få arbejde og uddannelse. R. skrev dog ikke udelukkende for børn og unge. 1931 udkom *Kraver* der handler om en kvinde fra arbejderklassen, hvor ungdomsbøgerne er stemt et niveau op med hensyn til socialklasse; de udspilles i småborger- og borgerskabet. 1943 udkom *De unge fra Ullerup-*

gaard der til dels bygger på hendes egne erfaringer som tjenestepige.

Som brevkasseredaktør af brevkassen „Spørg Ville“ ydede R. en stor indsats for at afhjælpe de påtrængende sociale problemer som mennesker skrev til hende om. Hun førte kartotek over de sager og forhold hun fik indseende i og oplyste 1940 at hun havde samlet over 23 000 sager. 1941 tildelte Tuborgfonden hende et beløb med henblik på en undersøgelse af kvindelige industriarbejderes forhold i de skandinaviske lande. – R. havde som forfatter sin force i sit stærke sociale engagement. Hun tog de svage og de fattiges parti og formåede at beskrive de dårlige sociale vilkår personerne i hendes produktion for voksne må leve under. Hun benyttede tidens fremherskende realistiske tradition. Som ungdomsforfatter var hun en af de første i Danmark som pegede på andre roller end den traditionelle hustru-moder-rolle for kvinder. □Foto.

Jul. Bomholt: Moderne skribenter, 1933 182–98 (heri et selvbiogr. rids). Agoot Lading: Dansk kvindesamf.s arbejde gennem 25 år, 1939. Bibi Tscherning Møller i Frie kvinder III, 1949 nr. 4. 5. Mette Winge: Dansk børnelit. 1900–45, 1976.

Sw. *Cedergreen Bech*

Rude, Carl Olaf (ved dåben Olaff), 1886–1957, maler. * 26.4.1886 på godset Kattentak (Kermo) ved Rakvere (Wesenberg) i Estland, † 17.6.1957 på Frbg., begr. sst. F: godsforvalter i Estland, senere gårdejer i Frejlev på Lolland Herman Axel R. (1852–1937) og Elise Rasmussen (1852–1930). ~ 10.5.1930 på Frbg. (b.v.) med Laura Bentha Kirstine Henrichsen, * 28.8.1889 i Kbh. (Jac.), † 1.6.1972 på Frbg. (~ 1° med fabrikant Louis Salomon Cohn, 1872–1922), d. af mekaniker Axel Ludvig H. (1857–1932) og Marie Christine Jensen (1867–1957).

R.s forældre som stammede fra Fyn kom 1892 til Danmark efter årene i Estland og købte gården Borretlund i Frejlev på Lolland. Her voksede R. op og blev, da han ville male, sat i lære i Nykøbing F. hvor han blev svend 1905. Herefter tjente han nok til at rejse til Kbh. for at gå på Teknisk skole hvor han et par år nød godt af H. Grønvolds undervisning. Mindre vellykket var året på Kristian Zahrtmanns skole 1907, men herefter fortsatte R. nogle måneder 1908 hos Johan Rohde. – R. debuterede 1908 på Kunsternes Efterårsudstilling og slog sit navn fast på De trettens udstillinger de følgende år, alt sammen uden at have gennemgået akademiet. Et ophold i Paris på kun tre måneder, januar-april 1911 blev imidlertid skelsættende for hans udvikling. Sammen med Axel P. Jensen, W. Scharff og forfatteren Jens Pedersen oplevede han ved selvsyn

den ny franske kunst fra Edouard Manet og impressionisterne til Paul Gauguin og Paul Cézanne frem til de yngste: Henri Matisse og Pablo Picasso som især vakte hans interesse. Denne indlevelse i fransk kunst kom for altid til at præge R. og de af hans samtidige som i samme periode gjorde tilsvarende erfaringer, fx A. Salto, S. Swane og A. Naur. De malerier R. udførte efter Frankrigs-rejsen var blandt de første herhjemme som kunne kaldes kubistiske, om end næppe i doktrinær forstand. Således *Bro i Frederiksberg Have* 1915 (Århus kunstmuseum) som oprindeligt blev købt af grosserer Chr. Tetzen-Lund hvis hjem og samling af fransk og skandinavisk kunst stod også R. åben. *Blomsterdrengen* 1916, (kunstmuseet) og *Nature morte med franskbrød*, 1918. Derpå fulgte helt abstrakte kompositioner.

R. er således at regne som en typisk repræsentant for det slægtled af kunstnere som på et fransk idgrundlag provokerede som modernister, fra 1915 på Grønningens udstillinger og i tidsskriftet *Klingen*. Det ny billedkunstneriske udtryk, R. var med til at skabe, fik varig betydning for dansk maleri og medførte omkring 1920 desuden store forandringer på Kunstakademiet. – Fra hans rejser i Italien 1913 og 1920, hvor særlig Giotto gjorde indtryk på ham, er særlig hans byskildringer af Assisi kendt. Omkring 1920 forlod han imidlertid kubismen, og det er Bornholm hans senere liv og værk er knyttet til. Endnu en udenlandsrejse 1924–25 til Sydfrankrig og Paris var ingen større succes. – 1919 rejste han første gang til Bornholm for at male, tilskyndet af Oluf Høst, og blev da aldeles betaget af øens farver og natur. Siden kom han hvert år, fik 1924 tegnet en atelierbygning af Ivar Bentsen i Allinge og 1935 et nyt højtliggende atelier over Gudhjem. Stor betydning for ham fik Karl Isakson der som en af de første blandt de som benævnes „bornholmer-skolen“ havde opdaget øens maleriske muligheder. Han tilbragte sin sidste sommer 1921 her, hvor R. tilligemed Povl Schrøder m.fl. havde lejlighed til dagligt at være sammen med ham.

I de efterfølgende årtier udviklede R. sin modne abstrakt-naturalistiske maleform hvor farven har særlig vægt. Han dyrkede nature-morten i stadig større forenkling, men det var især det bornholmske landskab, skov og mark og kysten med huse og klipper der fængslede som motiver. Mest berømt er *Forår*, 1926 (kunstmuseet) gjort med overlegen sikkerhed, men også de mange skildringer af udsigten fra hans atelier over havet har gjort hans navn kendt. Også de frontale helfigurportrætter, *Aage Jensen*, 1928, *Faderen*, 1931, *Maleren Niels Bjerre*, 1940 (Århus kunstmuseum) og *Kvinde, violet kjole*, 1936 (kunstmuseet)

seet) betegner en nyskabelse i dansk maleri. – Skønt kritikken helt frem i 1920'erne var hård, gik der dog ikke mange år før R. blev betragtet som en klassiker i dansk modernisme, og anerkendelsen som stadig varer ved, kom i 30'erne og 40'erne hvor R. beklædte adskillige tillidshverv og snart blev bredt repræsenteret på museerne her og i Skandinavien. R. havde et par år i 20'erne haft malerskole, men interesserede sig tilsyneladende ikke meget for at undervise før han 1953–56 bestred et professorat på kunstakademiet. – I anledning af folkestyrets 100 års jubilæum bestilte Ny Carlsbergfondet 1949 to landskaber af ham til ophængning i tinget. Afsløringen fandt sted 1954. Motivet er hentet i hans hjemegn på Lolland, det samme han malede som helt ung og igen i 40'erne i akvarel, som han i lighed med Fynboerne mestrede som selvstændig genre. *Egene ved Skejten* blev en monumental Danmarksskilddring der står som hans alderdoms hovedværk. – R. 1936. DM. 1947. K. 1953. □Tegn. af Carl Jensen 1909, 1910 og 1911 (bl.a. Fr.borg). Tegn. af Jais Nielsen, 1910. Malede selvportr. 1912, 1923, 1930, 1941 og udaterede. Foto.

Kat. for udstill. O. R. Et udvalg 1907–50, Bornholms museum. Kat. for mindeudstill., Kunstforen. 1958. – O. R. Et udv. af billeder m. indled. tekst af Poul Uttenreiter, 1931 = Vor tids kunst V. – Carl V. Petersen i Tilskueren XXXV, 1918 I 258–65 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 190–98). Kai Borchsenius i Politikens mag. 4.11.1945. Else Kai Sass i Århus stiftstid. 8.11. s.å. Poul Uttenreiter: Maleren O. R., 1946. Jul. Bomholt i Socialdemokraten 3.6.1954. Jan Zi-brandtsen i Berl.tid. 19.6.1957. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Elisabeth Fabritius

Rudelbach, Andreas Gottlob, 1792–1862, præst, teologisk forfatter. *29.9.1792 i Kbh. (Petri), †3.3.1862 i Slagelse, begr. i Kbh. (Ass.). F: skræddermester Johann Heinrich Gottlob R. (1748–1821) og Berthe Cathrine Ørstrøm (1753–1825). ~28.6.1822 på Frbg. med Elisabeth Marie Bønsoe, *9.9.1803 på Frbg., †13.9.1867 i Kbh. (Helligg.), d. af skibskaptajn Nicolai Christian B. (ca. 1765–1835) og Sophie Magdalene (Margrethe) Davidsen (ca. 1771–1847). R.s far stammede fra Sachsen, hans mor fra Sverige. Familien sluttede sig til Skt. Petri tyske menighed, og R. fødte sig altid hjemme i det tyske; han talte og skrev det med sin kone. Han skulle have haft en handelsuddannelse, men en svensk emigrant hjalp ham ind i Metropolitanskolen (student 1810). De følgende ti år levede han som lærer, men samlede samtidig meget brede kundskaber, i teologi, filosofi, filologi og æstetik, fag som for ham alle var båret af en indre sammenhæng; de græsk-romerske klassikere gav ham et

romantisk, panteiserende livssyn, næret af et umætteligt læsebegær som bragte ham i kontakt med alle tidens strømninger, og især var han dybt fortrolig med den tyske digtning; jævnlig optrådte han ved disputatser (således mod J. P. *Mynster 1815), 1817 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om den dityrambiske digtarts væsen og værdi, og 1818 greb han ind i tylvtefejden på Adam *Oehlenschlägers side. Gennem energisk bibelstudium (han lærte hebraisk ved hjælp af en jødisk lærer) og selvstudium af Det ny testamente fik han en stærk overbevisning om kristendommens sandhed og kunne heri mødes med *Grundtvig, så længe han endnu var bibelteolog. 1820 blev R. cand.teol. og 1822 dr.phil. på en afhandling der fremhæver kristendommens etik fremfor den græske. Samtidig polemiserede han ved enhver given lejlighed mod rationalismen, men undgik foreløbig et brud med dens ledende mænd. 1823–24 var han med offentlig bistand i Tyskland, Østrig, Schweiz og Frankrig – foretog i Paris omfattende Abailard-studier – og fik forbindelse med mange af tidens åndelige førere (F. Schleiermacher, J. A. W. Neander, F. Hegel, fader Tyrel, katolikken J. M. Sailer, A. W. Schlegel, J. C. Blumhardt og abbed Grégoire); han fik syn for det der forener de enkelte kirkesamfund og arbejdede på et værk om den katolske regeneration. Hjemme igen dyrkede han dogmatisk teologi, udgav 1825 (et led i kampen mod rationalismen) augsburgerbekendelsen på dansk og skrev en teologisk disputats (*De typis ac symbolis Scripturae sacrae dissertatio*) som 1824 blev antaget af universitetet i Kiel, men graden fik han ikke, efter sigende fordi han ikke havde et anset embede, i virkeligheden nok på grund af teologiske modsætninger. R. havde nemlig nu sluttet sig helt til det ortodokse oprør mod rationalismen; han angreb sin fordums ven H. N. *Clausen fuldt så hårdt som Grundtvig gjorde (hvorefter fakultetet hindrede ham i at holde forelæsninger, fordi han kun havde en filosofisk doktorgrad), og han gik i samarbejde med Grundtvig og J. C. *Lindberg om kamporganet *Theologisk Maanedsskrift* hvor han navnlig i form af recensioner leverede svære angreb på rationalismen, samtidig med at han i *Evangelische Kirchenzeitung* i mange artikler redegjorde for kirkekampen i Danmark. Han blev ilde set, mødte megen modgang og fik i disse år et præg af hårdhed som aldrig helt fortog sig; selv Lise Grundtvig klagede over, at „den sorte“ forstyrrede freden i hendes hus. Han udgav også flere opbyggelsesskrifter som skulle støtte vækkelsen, men hans ufordragelige polemik lukkede dørene for ham i både kirke og skole; man brød sig ikke om „zeloter“.

Trods samarbejdet med Grundtvig delte R. ikke den „mageløse opdagelse“ eller den derpå byggede „kirkelige anskuelse“; det var egentlig kun kampen mod rationalismen som for en tid forenede dem.

Under disse forhold søgte R. til Tyskland og fik via den højkonservative professor E. W. Hengstenberg forbindelse med grev Ludvig v.Schönberg der 1829 kaldte ham til førstepræst og superintendent i Glauchau (Sachsen). Her tilbragte han 16 arbejdsrige år, fulde af kamp; allerede i sin prøveprædiken slog han hårdt til rationalismen, og gennem flere kirkelige organisationer som han sad i ledelsen for (fx Allgemeine lutherische Konferenz) søgte han at samle ligesindede, mens rationalisterne gennem fakulteter og konsistorier gik til modangreb. Prædikensamlingen *Kampf mit der Welt und Friede in Christo*, 1830, vidner om stridens hede og om hans lødige, men alt for citatrige forkyndelse. Han skrev ofte i tidsskrifter om danske kirkeforhold og dansk skønlitteratur og udgav 1837 Grundtvigs verdenskrønike på tysk. Blandt hans teologiske arbejder er de historiske (fx *Die Finnisch-Lappische Mission bis 1726* 1833 og *Die Sacrament-Worte*, 1837) værdifulde kildesamlinger, men en bog om Savonarola (1835) er et rent tendensskrift. Det dogmatiske værk (*Reformation, Lutherthum und Union*, 1839) – dediceret Grundtvig – er et stærkt underbygget forsvar for det lutherske kirkebegreb og en af de klareste fremstillinger af protestantisk symboliks principlære. Sammen med H. E. F. Guericke stiftede han 1840 *Zeitschrift für die gesammte Lutherische Theologie und Kirche* og vedblev at yde bidrag dertil. Efterhånden følte R. sig ensom i Sachsen og søgte fra 1840 ansættelse ved universitetet eller Sorø akademi; bl.a. gjorde en strid om tyske katolikkers adgang til lutherske kirker, at han 1845 rejste fra Glauchau – og ikke lagde skjul på at han følte sig skuffet.

R.s sidste år var også fulde af nederlag. Han var blevet en fremmed i Danmark, kom på afstand af Grundtvig i spørgsmålet om den kirkelige anskuelse og det folkelige syn, og afvistes af de fleste grundtvigianere som „den tyske doktor“. Han nærmede sig J. P. Mynster og H. Martensen som ikke nærede tillid til ham, og selv om Chr. VIII gerne så ham ansat ved universitetet (som nu ikke mere bremsede hans teologiske forelæsninger) hindrede hans fortid ham i at få en til hans evner og lærdom passende ansættelse. Efter 1848 opgav han alle forhåbninger og blev sognepræst ved Skt. Mikkel's kirke i Slagelse; her blev han til sin død, trods mange forsøg på at komme til Kbh. Mod Grundtvigs indflydelse udtalte han sig i *Christendom og Nationalitet*,

(1847) og *Om Sognebaandet og om Ordinatio-nens Væsen og Betydning*, (1852); han skrev om kirkeforfatning og (borgerligt) ægteskab, ville skabe forståelse for det lutherske kirkebegreb og tilsigtede som Mynster og Martensen en af rigsdagen uafhængig folkekirke. Han arbejdede også på et værk om Søren Kierkegaard – som i øvrigt afviste ham – men da var hans kraft brudt.

R. kan minde om Jens Baggesen i sin rodløshed, midt mellem to kulturer; han måtte ofte høre for sin deltagelse i tyske præstekongresser hvor han ikke var blid mod sine egne, men nationalt var han loyal. Han var både tysk og dansk men følte sig fremmed så vel i Glauchau som i Slagelse. Med rette ansås han for en af lutherdommens lærdeste mænd; men han savnede sin lærefaders originalitet; han gjorde en betydelig gerning ved sin lærdom, men var ingen synernes mand. – R. 1847. □Mal. (Fr.borg). Stik 1837. Litografi af J. C. Flackenecker efter tegn. af T. Kuper, efter dette to litografier, det ene 1845. To silhouetklip af N. Chr. Fausing (Kgl. bibl.). Litografi af I. W. Tegner, 1853, efter tegn. af F. Storch, efter dette træsnit 1862. Mal. af C. A. Jensen, 1858 (St.mus.), efter dette stik af P. Ilsted, 1931. Tegn. og min.

Vitam suam hucusque actam brevi narratione . . . exposuit A. G. R., Lpz. 1842 (selvbiogr.). *Zeitschr. für die gesammte lutherische Theologie und Kirche* XXII, Lpz. 1861 1–29 601–22; XXIII, 1862 401–25 (R.s Confessionen). – H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877. H. Martensen: Af mit levnet I, 1882 27. C. R. Kaiser: A. G. R., Lpz. 1892. Breve fra og til N. F. S. Grundtvig, udg. Georg Christensen og Stener Grundtvig II, 1926. P. Severinsen og Chr. Axel Jensen: Slagelse St. Mikkel's kirke og sogn i 600 år, 1933 83–89. Beiträge zur sächsischen Kirchengesch. XLIV, Dresden 1935 16–27. Bj. Körnerup i Kirkehist. saml. 6.r.VI, 1948–50 102–37 459–79 (heri R.s breve til Chr. VIII). Torben Krogh sst. 7.r.II, 1954–56 566–628. Kaj Baago: Magister J. C. Lindberg, 1958. Leif Grane i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj V, 1980. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

P. G. Lindhardt

Rudolf, †1045(?), biskop af Slesvig. †4.11. 1045(?).

R., en klerk fra Köln, blev biskop af Slesvig 1026. Direkte siges intet om, at kong Knud den Store, der ellers både i England og Danmark øvede stor indflydelse på bispevalgene, har gjort sig gældende ved denne lejlighed. R. synes at have stået i nøje forbindelse med Hamburg-Bremen hvor Bezelin fra Köln var ærkebiskop fra 1035. Solide efterretninger om R. har vi i grunden kun fra tyske kilder. 1027 er han til stede på synoden i Frankfurt, og han er vistnok identisk med den biskop Rudolf der nævnes – uden at hans stift nævnes – i et brev, dateret Stablo 5.6.1040. Her overværede kong Henrik III sam-

men med ærkebisen af Köln og ærkebisen af Hamburg-Bremen og flere biskopper fra Nedrelothringen indvielsen af abbed Poppo's nye klosterkirke. Sikker er hans nærværelse i de sidste dage af året i Münster hvor han med ærkebisperne af Köln og Mainz og Hamburg-Bremen på ny deltog i en kirkevielse. Man kan næppe tro at biskoppen af Slesvig har haft noget at sige i de store forsamlinger af tyske prælater, men det er værd at bemærke, at han færdes blandt mænd der var ivrige for en strengere klostertugt og for kirkelig reform. Abbed Poppo i Stablo var forkæmper i cluniacenserbevægelsen i Lothringen. Da ærkebiskop Bezelin 1042 drog til R.s stiftsby for at mødes til forhandling med Magnus den Gode der havde fået herredømmet i Danmark, var sachserhertugen i hans følge og – mærkeligt nok – også R.

Monumenta Germaniæ historica. Scriptores III, Hannover 1839 97: XI, 1854 190 208; XVI, 1859 439. Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesie pontificum, 3. udg. ved Bernh. Schmeidler, Hannover, Lpz. 1917 136 (da. overs.: De hamb. ærkebispens hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930 (fot. opr. 1968)). – Ernst Steindorff: Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III I, Lpz. 1874 87 525f. Hans Oriik: Konge og præstestand i den da. middelalder I, 1892. Sture Bolin: Om Nordens äldsta historieforsk., Lund 1931 = Lunds univ. årsskr., N. F. I. avd. XXVII, 3, 10 19.

*Ellen Jørgensen**

Rudolph, Christian Nicolai, 1811–82, læge, kolonibestyrer. * 9.2.1811 i Kongsvinger, † 12.8.1882 i Kbh. (Jac.), begr. sst. (Ass.). F: regimentskirurg Friederich Wilhelm Caspar R. (1778–1847) og Anne Christiane Bentzen (1786–1870). ~ 1° 18.3.1839 i Kbh. (Helligg.) med Emilie Noline Caroline Bahs, * 28.10.1816 i Kbh. (Trin.), † 5.5.1852 sst. (Garn.), d. af skomagermester Jacob Jørgen B. (ca. 1788–1842) og Wilhelmine Christiane Hansen (ca. 1782–1861). ~ 2° 3.5.1861 med Sørine Maria Magdalena Rehm, * 22.7.1828 i Sorø, † 24.3.1913 i Kbh., d. af murersvend Johan Ditlev R. († senest 1835) og Veronica Popholdt (1791–1878, ~ 2° 1839 med reb-slagermester Johan Christoffer Parbst, ca. 1787–1850, ~ 1° med Maren Olsdatter, ca. 1781–1838).

R. blev femten år gammel 1826 immatrikuleret ved Kiels universitet, studerede kirurgi og fungerede 1830 som kompagnikirurg ved det holstenske infanteriregiment, tog 1833 kirurgisk eksamen i Kbh. og var derefter bataljonskirurg sst., indtil han 1839 udnævntes til læge i Jakobshavn. I femten år bestred han dette meget krævende og fysisk anstrengende embede som omfattede hele Nordgrønland fra Egedesminde til Upernavik. Alligevel fik han tid til at anstille meteorologiske

iagttagelser for Videnskabernes selskab. 1846 blev han korresponderende medlem af Medicinsk selskab. Fra 1854 praktiserede han i Ballerup i to år, hvorefter han atter søgte til Grønland og udnævntes til kolonibestyrer i Egedesminde, hvorfra han 1858 forflyttedes til Upernavik. Begge steder fungerede han samtidig som læge, hvilket navnlig var af stor betydning ved det afsides Upernavik. – 1852 udgav R. på grønlandsk en anvisning til nyfødtes pleje som genoptrykt 1870, ligesom han 1860 i Tidsskrift for Veterinærer VIII, offentliggjorde en række iagttagelser under en hundegalskabsepidemi i Upernaviks distrikt. Desuden har han malet en del akvareller fra Grønland, såvel landskaber som interiører, af hvilke nogle enkelte udgaves 1852 i et lille, nu meget sjældent hæfte med grønlandsk og dansk tekst. Hans første hustru har ligeledes malet forskellige kolonibilleder som navnlig tidshistorisk set er af værdi. – Efter sin endelige hjemkomst 1874 privatiserede R. i Kbh. hvor han 1877 på H. *Rinks foranledning blev medlem af den såkaldte permanente kommission for Grønland. – Justitsråd 1875.

*H. Ostermann**

Rue, Niels Harald Edvard, 1895–1957, litteraturhistoriker. * 8.6.1895 i Kbh. (Johs.), † 11.3.1957 sst. (Timoth.), begr. på Frbg. (Søndermark). F: arkitekt Rasmus Vilhelm R. (1863–1944) og Mathea Tagesen (1863–1938). ~ 1° 2.3.1917 i Kbh. med Ellen Louise Julie Lier, * 17.1.1897 i Kbh. (Vor Frue), † 11.5.1959 i Kbh., d. af proprietær Christian Lier og Ellen Ahlmann (1878–1956). ~ 2° 29.11.1941 i Kbh. med læge Gurli Ketner, * 26.12.1911 i Kbh., d. af fabrikant Louis Poul Georg K. (1885–1955) og Ellen Willumsen (1884–1946).

R. er pioneren for den marxistiske litteratur- og kunstkritik i Danmark. I mellemkrigstidens generation af intellektuelle socialister står han som dens betydeligste videnskabelige repræsentant. Hans forfatterskab har bidraget afgørende til grundlæggelsen af den marxistiske tradition i Danmark. – Efter sin embedseksamen (dansk, tysk, engelsk) fra Kbh.s univ. 1924 virkede R. i over 30 år som en inciterende dansklærer ved Schneekloth statsgymnasium. Den landsdækkende elevorganisation Vi gymnasiaster (1929–40) fandt i ham inspiration og støtte. Konservativt kræfter søgte uden held at få ham afskediget i begyndelsen af 30'erne. R. ydede en pædagogisk progressiv indsats som kritiker af litteraturundersøgningens manglende samfundsorienterede dimension, som formidler af verdenslitteraturen og den samtidige danske litteratur. Han var end-

videre en særdeles aktiv kunstpædagog og bl.a. initiativtager til de vandrestillinger som bragte de originale værker i moderne dansk kunst ud til skolerne. – Det var Vilh. "Andersen der befordrede R.s første afhandling om Georg "Brandes' ungdomskritik i trykken (Edda, 1924). Den blev begyndelsen til den række af studier *Om Georg Brandes*, 1973 der blev publiceret samlet efter R.s død, men som allerede i 20erne gav ham et blivende navn i Brandes-forskningen, og som han også høstede Brandes' egen anerkendelse for. Vilh. Andersen satte tillige R. i gang med at udgive og indlede klassiske værker af Holberg, Chr. Winther og J. L. Heiberg, 1926–27. Med disse udgivelser indledte R. et udgiverarbejde der i de flg. årtier også kom til at omfatte udenlandsk litteratur og billedkunst. R. lagde imidlertid ikke op til en traditionel karriere inden for „universitetsæstetikken“ som han kaldte den akademiske tradition han i stigende grad distancerede sig fra og hvis formalisme han polemiserede mod – især dens fornyelse i Paul V. "Rubows komparative Brandes-studier. R.s egen Brandes-forståelse var historisk og sociologisk funderet og kun komparativ i den forstand – som han skrev – at Pariserkommunen for Brandes var „hvad den russiske revolution på en ny måde har været i vor tid, frihedsideens gennembrud“. Dermed havde R. lagt afstand til både den akademiske konservatisme og den borgerlige radikalisme hvis nye hovedrepræsentant Poul "Henningsen han forholdt sig yderst skeptisk til. Divergensen mellem dem fremtrådte i fortolkningen og vurderingen af de nye kunstneriske former som R. gjorde til genstand for indgående behandling i de artikler han skrev til den venstreorienterede skandinaviske tidsskriftspresse. Som mange andre socialistiske intellektuelle deltog R. i de af Henri Barbusse inspirerede antifascistiske bevægelser i 20erne, først Clarté og siden Monde i hvis blad og forlag R. var den ledende kraft omkr. 1930. På Mondes forlag udgav han sit første skrift *Satire og Karikatur*, 1930 hvis historiske anlæg han fulgte op med en række aktuelle hefter i serien Social Kunst (1930–32) som han redigerede. Med tegneren Anton "Hansen udgav R. serien *Arbejderkunst* (1932–34). Efter sprængningen af Monde-gruppen skrev R. til tidsskriftet Frem (1932–34) der havde tilknytning til den norske Mot Dag-bevægelse. I den forbindelse blev han medarbejder ved *Arbejdernes Leksikon* (1932–36) og fra 1934 dansk redaktør af det svenske marxistiske tidsskrift Ate-neum (1933–35). De bidrag R. ydede til 30ernes debat om kunstens samfundsmæssige funktion indgår i den omfattende europæiske diskussion omkring spørgsmålet formalisme-realisme der

blev ført om de nye modernistiske udtryksmidler. R.s syn på formeksperimenterne var dikteret af deres direkte anvendelse i den revolutionære kunsts socialkritiske funktion. Han tillagde dem ikke den selvstændige æstetiske betydning som Poul Henningsen gjorde i pjecen *Hvad med Kulturen?*, 1933 der fik R. til at stille modsørgsmålet *Hvad med Marxismen?*, 1934. R. stod som den danske hovedrepræsentant for den realistiske traditions fornyelse i den socialistiske realisme. En kvalificeret teoretisk modstander fik han først efter anden verdenskrig i svenskeren Erik Blomberg. – Spørgsmålet om litteraturens afhængighed af samfundet tog R. op til samlet behandling i sit hovedværk *Litteratur og Samfund*, 1937. Med baggrund i G. W. F. Hegels og H. Taines æstetik introducerede han de marxistiske grundpositioner for en ny æstetik i den historiske og dialektiske materialisme. Værket har status som den danske teoretiske klassiker i marxistisk litteraturforskning som R. også gav praktiske eksempler på i dybtgående analyser af bl.a. H. C. Andersen og Georg Brandes. Som i billedkunsten argumenterede R. for realismen hvis tradition han søgte at hævde og befæste i artikler om dens kritiske repræsentanter. De posthumt udgivne artikelsamlinger *Om litteratur*, 1977 og *Bidrag til den marxistiske litteraturkritik og teori*, 1980 indeholder bl.a. sådanne artikler.

Anden verdenskrig indskrænkede R.s muligheder for offentlig fremtræden. Under krigen udgav han *Aksel Jørgensens Tegninger*, 1942, siden fulgte bl.a. en serie træsnit fra besættelsestiden *Modstanden*, 1945 og hans redaktion af *Fra Storm P.s Mapper*, 1947. R.s interesser koncentrerede sig mere og mere om billedkunsten. *Dansk kunst omkring to verdenskrige*, 1948 indeholder en afklaret almengørelse af hans æstetiske synspunkter, men tyngdepunktet ligger her mere i formanalysen end i den ideologiske indholdsanalyse. Det er en meget afbalanceret fremstilling af de kunstneriske frembringelser R. i mellemkrigstiden havde engageret sig så dybt i fortolkningen af. I sine sidste år inddrog R. nye aspekter i sin kritiske virksomhed: den æstetiske billedanalyse og den tekniske side af den kunstneriske skabelsesproces. – Under den kolde krig opløstes det venstreorienterede intellektuelle miljø R. havde været aktiv i. I modsætning til størstedelen af sine samtidige af samme observans fastholdt han sin socialistiske grundholdning og markerede den som kronikør ved dagbladet Land og Folk og tidsskriftet Tiden. I DDR introducerede han en udgave af Herluf Bidstrups tegninger, 1955. I sit sidste arbejde *Georg Brandes og socialismen*, 1957 vendte R. tilbage til sit udgangspunkt og satte det i relation til

den politiske tradition han selv havde virket for. – R.s tidlige død var, som Hans Kirk skrev, et smerteligt tab for det marxistiske åndsliv herhjemme. Efter danske forhold var R. enestående i det overblik over den klassiske filosofi, den litterære kulturarv og den moderne kunst, som han forenede med sit førstehåndskendskab til den internationale marxistiske tradition og sin selvstændige analytiske kraft. □Foto.

Harald Herdal: Arbejdsår, 1970 108–16. John Chr. Jørgensen: Litterær metodeleære, 1971 (2. udg. 1974) 151–53. Lars Peter Rømhild: Læsere, 1971 162–67. Samme: Tradition og fantasi. Kritikhist. sonderinger i Paul V. Rubows forfatterskab, 1976 = Studier for sprog- og oldtidsforsk. CCXC 22–37 137–40. Margareta Zetterström: Erik Blomberg, Sth. 1977 209–13. Torben Frische: Dansk lit. i gymnasiet 1910–71, 1977 81–89. Britt Hultén: Kulturtidskrifter på 30-talet, Lund 1977 99–103 142–45.

Carl Erik Bay

Rugaard, Daniel Eiler, 1806–75, lærer, politiker. *9.11.1806 i Græse ved Frederikssund, †27.5.1875 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: degn og lærer Peder Andersen R. (1756–1825, ~1° 1784 med Ellen Kirstine Jensdatter, 1762–1802) og Kirstine Bodille Schousboe (1780–1861). ~28.1.1834 i Præstø med Grethe Frederikke Mogensen, *3.10.1809 i Kbh. (Trin.), †9.9.1894 i Tjæreby, Strø hrd., d. af urfutteralmager Conrad Henrik M. (1768–1837) og Hedevig Østergaard (1770–1845).

R. dimitteredes 1827 fra Jonstrup seminarium. I 15 år virkede han derefter som lærer først i Store Heddinge 1827–29, derefter Jægersborg 1829, Heslegård ved Gentofte 1830–32, Sandby ved Ringsted 1834–40, Krojerup ved Sorø 1841, kun afbrudt af et års ophold på en missionsskole i Basel 1832–33. R.s ønske om at blive missionær måtte opgives på grund af svagt helbred. 1842–61 virkede han som skrive- og regnelærer i Kbh. bl.a. ved Det v. Westenske institut. Lærervirksomheden blev kombineret med en omfattende skribentvirksomhed og en politisk karriere. R. var aktivt medlem af den 1841 dannede almindelige lærerforening og 1843–46 redaktør af dens blad Tidende for almindelig dansk Skolelærerforening. 1847–48 udgav han *Maanedskrift og Repertorium for Almueskolelærere* og 1849–55 *Den nordiske Folkeskole*. – 1852–72 var R. medlem af Folketinget først for Randers amt, Mariagerkredsen, fra 1854 for Kbh.s amts 5. valgkreds, Blæsenborg, den senere Lejrekreds hvor han blev genvalgt otte gange. Ingen anden almueskolelærer sad så længe i Folketinget i disse år som R. Han tilhørte bondevenerne, først G. *Winthers gruppe, fra 1865 J. A. *Hansens (1806–77) men stemte dog mod den reviderede grundlov

1866. 1870 tilmeldte R. sig det forenede venstre, men brød med partiet året efter og faldt ved valget 1872 i kamp mod Ludvig *Holstein (1839–1912). R. fungerede som en af Folketingets sekretærer 1853–55, 1856–57 og var medlem af finansudvalget 1853–55. I sin politiske virksomhed gik han bl.a. ind for konfessionsløs skole og støttede tankerne om oprettelse af en eksamenskommission i læreruddannelsen. Hans argumentationsform var for skarp til at blive overbevisende, og han stod ofte ret isoleret med sine synspunkter. R. var en bitter modstander af både nationalliberalisme og grundtvigianisme. Hans polemiske form kom særlig frem i hans journalistiske virksomhed. 1851–56 redigerede han Morgenposten, 1855–56 Tiden. 1854 idømtes R. tre måneders fængsel for fornærmelse mod arveprins Ferdinand, men blev benådet af kongen mod ministeriets ønske. – R. udgav i 1840'erne en række lærebøger i regning og skrivning og en sangbog til brug ved lærernes møder. Af blivende værd er hans pædagogiske bibliografi *Skolebibliothek eller Fortegnelse over danske Skrifter angaaende Opdragelses- og Underviisnings-Væsen* med metodiske kommentarer, 1847 der er den første af sin art i Danmark. 1864 udgav R. *Nordisk personalhistorisk Folkekalender* og 1865 *Folkebevægelsen i 1865 for Opretholdelsen af Grundloven af 5. Juni 1849*. Mest kendt er nok hans personalhistoriske værk *Fremragende danske Bønder før og nu. Smaa Livsskildringer og Tidbilleder*, 1871 der skildrer fremtrædende bønders kamp for økonomisk frigørelse og social anseelse. □Afbildet på silhouet som dreng s.m. familien.

D. E. R.: Slægtbogsoptegn., 1909 16–20. Fr. Barfod: Dansk rigsdagskalender, 1856 219. Skitser af Folketingets medlemmer i rigsdagens 14. session, 2. opl. 1863 83. Pennetegn. af Folketingets medlemmer, 1870 60f. C. St. A. Bille: Tyve års journalistik 1–111, 1873–77. Anders Petersen: Den jonstrupske stat, 1884 288. N. Neergaard: Under juni Grundloven 1–11, 1892–1916 (reprint 1973). Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1818–98, 1899. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin 1, 1913 176f 642. Gehejmerrådene Andrås politiske dagbøger, udg. Poul Andrå 1, 1914. A. F. Krieger: Dagbøger V, 1923. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund 1, 1924. Troels-Lund: Et liv, 1924 134f. J. P. Nordengaard: Valgene til Rigsdagen gennem 100 år, 1949 54. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år II, 1949 172f. Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. I, 1949 199 263; III, 1950 139f; IV, 1949 352; V, 1953 614. A. Strange Nielsen i Rosk. tid.s jule-nr. 1951 7f.

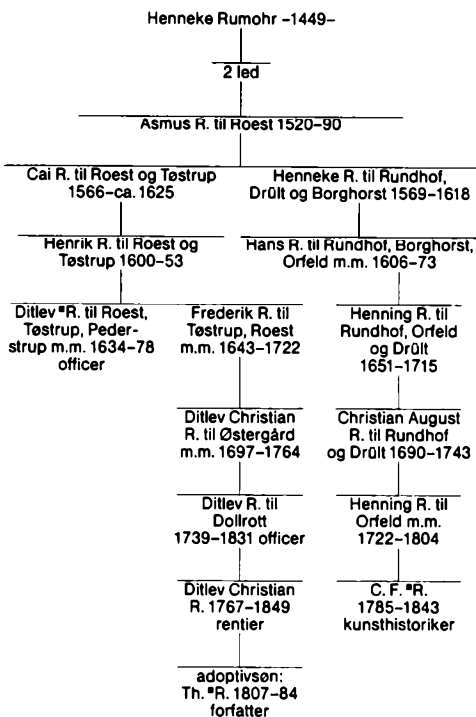
Ingrid Markussen

Rumohr

Holstens uradel hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet.

Ditlev *R. var ~ Augusta Schack, d. af feltherre

Rumohr

Hans greve *S. (1609-76). Hans søstre Augusta Elisabeth R., Ida Hedeveg R., Anna R. og Magdalena R. var hhv. ~ officeren Frederik von *Arenstorff, overjægermester Vincents *Hahn, officeren Hans *Ahlefeldt og den holstenske statsmand Wulf *Blome.

Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 99-159.

Nils G. Bartholdy

Rumohr [ru'mo:r], Carl Friedrich Ludwig Felix, 1785-1843, kunsthistoriker. * 6.1.1785 på Reinhardsgrimma ved Dresden, † 25.7.1843 i Dresden, begr. i Dresden Neustadt. F: godsejer Henning R. (1722-1804, ~ 1° 1749 med Ida Wilhelmine v. Buchwaldt, 1726-61) og baronesse Wilhelmine Caroline Dorothea Johanne v. Fersen (1751-1807). Ugift.

Kort efter R.s fødsel flyttede hans forældre til Lübeck hvorfra faderen bekvemtest kunne styre sine godser der delvis lå i Holsten. Sønnen fik ingen særlig god undervisning som barn, men da hans lærelyst var stor og hans interesser vidtspændende, fortsatte han sin uddannelse ved universiteterne i Göttingen og Heidelberg. Alle rede som barn havde billedkunsten fængslet ham særligt, og siden udviklede han sin eminente forståelse for kunst, dels ved omgang med kunstnere (således allerede i Göttingen Domeni-

co Fiorillo), dels ved egen dilettantisk produktion - især af pennetegninger og raderinger. Det var tidligt blevet ham klart at han ikke havde evner som skabende kunstner, og han lagde derfor snart vægten væsentlig på studiet af gammel kunst. Han gjorde sig bekendt med samlingerne i Kassel, Dresden og München, før han 1805 første gang besøgte Italien (især Rom). Herfra vendte han hjem til sit gods Rothenhausen i Lauenborg som i lange tider var den virksomme mands foretrukne opholdssted.

Nye rejser i Italien gav R. grundlaget for hans hovedværk *Italianische Forschungen* I-III, 1827-31, der mere end noget andet værk kan betragtes som grundlæggende for italiensk kunsthistorie. Det er sjældent, at man som hos R. møder evnen til frugtbar udforskning af arkiver forenet med koldsindig betragtning af det enkelte kunstværks stilistiske egenskaber. I sin indledning polemiserer R. klogt og ligefrem overbevisende mod J. J. Winckelmann, G. E. Lessing og A. R. Mengs. Han vil ikke indrømme at emnet har betydning for vurderingen af et kunstværk, men ser det afgørende i kunstnerens opfattelse af emnet; derfor er der ikke så stor væsensforskel på den græske og den hollandske kunst som mange har troet. De rejser der dannede grundlaget for Italienske Forschungen har R. skildret i *Drey Reisen nach Italien*, 1832. Her fortæller han også om sit samvær med prins Christian (VIII) og prinsesse Caroline Amalie; til sidst nævnte, der var R.s landsmand i snævrere forstand, er Italienske Forschungen dediceret. Dette venskabelige forhold (som med årene kølnedes noget) drog R. til Kbh. hvor han under besøg i Det kgl. bibliotek erkendte „Kobbersamlingerne“s store værdi; han har således sin overvejende part af æren for Den kgl. kobberstiksamlings grundlæggelse 1835 der med Just Mathias *Thieles ord „blev lagt i v. Rumohrs og mine Hænder! Han skulde være Hovedet, jeg Hænderne!“ De to forskere udgav sammen 1835 *Geschichte der königlichen Kupferstichsammlung zu Copenhagen*. R. beskæftigede sig også med de øvrige kbh.ske kunstsamlings forhold og havde gjort sig håb om en ledende direktørstilling; da han ikke opnåede denne, opgav han tanken om at testamentere sin omfattende privatsamling især af grafisk kunst til Kbh., men havde dog forinden skænket galleriet dets første gave, et brudstykke af en italiensk predella. Dette er vistnok (foruden Thieles køb til kobberstiksamlingen på dødsboauktionen) R.s eneste bidrag til forøgelse af vore hjemlige kunstskatte, mens hans bidrag til deres rette erkendelse som ovenfor anført var overordentligt. - Et større virkefelt som samler fandt R. i Berlin gennem sin forbindelse med kronprins Frederik Vil-

helm (IV); flere af de betydeligste malerier i Kaiser Friedrich-museets ældre italienske afdeling er købt på R.s råd.

Midt i al sin beskæftigelse med fortidens kunst følte R. sig også stærkt draget af samtidens og ikke blot den tyske; hans gentagne ophold i Kbh. bragte ham i forbindelse med N. L. *Høyen, men også med kunstnerne, bl.a. Lorenz *Frølich; på en tid da blyanten var favorit, lærte R. sin unge ven at tegne med pen og tusch, og fra Frølich gik teknikken videre fx til J. Th. *Lundbye. R. havde i øvrigt interesseret sig for C. W. *Eckersberg, H. V. *Bissen, Anton *Melbye, og enkelte indbød han til Rothenhausen. – Det passede ikke R. at blive udnævnt til dansk kammerherre, han ville hellere være forblevet „tysk friherre“. Som den danske konges undersåt og for sine fortjenester af dansk kunsthav har R. krav på omtale, selv om det ikke har været muligt at dvæle ved væsentlige dele af hans litterære produktion og øvrige virksomhed der nøje knyttede ham til Tyskland. Han udgav under pseud. J. König *Geist der Kochkunst* (på dansk: *Vejledning til Kogekunsten*, 1832). – Æresmedlem af kunstakademiet 1826. Dr.phil. h.c. i Kiel 1840. – Kammerherre 1834. – R. 1835. K. 1840. □Mal. af F. C. Gröger ca. 1802 (Drült). Stik af A. Semmler efter mal. af R. Scheider. Selvportr. (?) tegnet og i radering betegnet Luigi Musso. Tegn. af W. Marstrand, 1835 (Fr.borg), efter denne mal. af samme, s.å. (sst.) og stik af W. Heuer. Tegn. af K. Vogel v. Vogelstein og af Fr. Nerly (Zwinger, Dresden; Stadtmus. sst.; Rantzau). Afbildet på S. Schacks mal., 1843, af salvingen 1840 (St. mus.) og på nogle dertil (Holbæk mus.). Dødsmaske taget på foranledning af C. G. Carus (Mus. für Völkerkunde, Dresden). Tegn., posthum, af L. Frølich (Drült). – Chr. VIII satte R. et monument på kgd. i Dresden Neustadt.

Breve fra R. i *Jahrbuch der preussischen Kunstsammlungen* XXXV, Berlin 1914; XXXXV, 1925; LIV, 1933; LVIII, 1937 og LXIV, 1943. R.s Briefe an Robert v. Langer, udg. Friedr. Stock, Charlottenburg, 1920. – Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 156f. Heinrich Wilh. Schulz: Karl Fr. v. R., Lpz. 1844. J. L. Ussing: N. L. Høyens levned I, 1872 158–61. J. M. Thiele: Af mit livs årbøger II; 1917. Lorenz Frølich. Egne optegn. og breve, udg. F. Hendriksen, 1920–21. Lionello Venturi: *History of art criticism*, N.Y. 1936. Lilli Martius i *Nordelbingen* XV, Heide in Holstein 1939 157–89. Samme: *Die schlesw.-holst. Malerei im 19. Jahrhundert*, Neumünster 1956 149–80. Karl Georg Heise: *Der gegenwärtige Augenblick*, Berlin 1960 58–61. P. Birkelund i *Fund og forskning* XVI, 1969. Else Kai Sass i *Kbh.s univ.* 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI, 1979.

Erik Zahle*

Rumohr [ru'mo:r], Ditlev (Detlef), 1634–78, officer. * 1634 på Roest i Angel, † 8.1.1678 ved Warsow på Rügen, begr. i Kappel. F: Henrik R. til Roest og Tøstrup (1600–53) og Ida Brockdorff (ca. 1600–68). ~ 17.4.1670 i Kbh. med Augusta Schack, * 30.9.1655 i Lauenburg, † 16. 11.1670 på Gisselfeld, begr. i Kbh. (Trin.), d. af feltherre Hans *S. (1609–76) og Anna Blome (1632–88).

R. færdedes tidligt på rejser i mange lande og synes at have været friirytter 1649. Som ritmester i et dansk regiment 1660 var han deltager i et gilde i Viborg og ophavsmand til et blodigt slagsmål og har herefter atter begivet sig på rejser, hvorfra han vendte hjem 1666 og blev dansk oberstløjtnant uden at gøre tjeneste. Han var atter på rejse til 1669, blev 1670 genansat i rytteriet, men var 1672 som oberst og regimentschef i braunschweigsk tjeneste. 1677 blev han generalmajor i dansk tjeneste og kommanderede i juni en af stormkolonnerne ved den afslåede storm på Malmø. I juli s.å. førte han hærens venstre fløj i slaget ved Landskrona hvor han blev fanget, men hurtigt udveksledes, og var sept. s.å. næstkommanderende ved den første erobring af Rügen hvor han blev guvernør og højstkommanderende efter at J. R. v. d. *Goltz havde forladt dansk tjeneste. Ifølge sin instruks skulle han holde sig til defensiven i en stærk stilling; han forlod imidlertid denne for at møde et svensk landgangskorps tæt ved landgangsstedet og blev under kampens indledning dødelig såret; kommandoforholdene opløstes, det danske korps blev totalt slået, og Rügen måtte rømmes. – For forstrækninger til kronen under krigen 1657–60 erhvervede R. Gisselfeld som han boede den korte tid han var gift, og derefter straks solgte til svigerfaderen; men han var yderligere stor gods-ejer både i Danmark og i hertugdømmerne. Han stod i et meget køligt, formelt forhold til svigerfaderen. □Mal. måske af W. Heimbach.

Danske mag. 3.r.II, 1845 111 og 5.r.V, 1902–04 308 321f. Pers. hist. t. 6.r.V, 1914 106. – Danm.s adels årbog LIV, 1937 II 122f. O. F. C. Rasmussen: Optegn. om Gisselfeld, 1868 139–41. N. P. Jensen: *Den skånske krig*, 1900.

Rockstroh*

Rumohr [ru'mo:r] Vilhelm Theodor Kierstrup, 1807–84, forfatter. * 2.8.1807 i Kbh. (Frbg.), † 15.10.1884 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: kobbersmedemester, æronaut Carl Frederik Kierstrup (1773–tidligst 1816) og Louisa Frederikke Simonsen (ca. 1785–tidligst 1834, ~ 2° 1821 med janitschar ved garden Christian Bromme, 1794–1831). Adopteret 1.12.1829 af

Rumohr, Th.

rentier Ditlev Christian R. (1767–1849). ~6.6.1841 i Kbh. (Frue) med Sally (Friderica) Nathalia Sames, *31.8.1812 i Kbh. (Garn.), †11.1.1892 sst., d. af oberst, kammerherre Hans Friederich Anna Ludwig S. (1763–1831) og Margaretha Cicilia Friderica Hinzpeter (1779–1853). R. blev student 1826, privat dimitteret; samtidig med at han passede sit juridiske studium dyrkede han sine tidligt vågnede historiske og filologiske interesser hvortil han yderligere opflammedes af sin historisk og sprogligt interesserede adoptivfar. Efter at han 1832 var blevet cand.jur. var han i nogle år knyttet til Berlingske Tidende hvorefter han afsluttede sine lære- og vandreår med en rejse gennem Tyskland og Schweiz. Hjemkommen fra udlandet var han først kopist under Kbh.s magistrat og senere tingskriver i Gram hrd. i Sønderjylland; 1853 tog han eksamen i slesvigsk ret og udnævntes s.å. til herreds-foged i Haderslev, en stilling han beklædte til 1864. Derefter tog han ophold i Kbh. hvorfra han foretog flere store rejser, ikke alene i Europa, men også i Afrika og Asien; Palæstina besøgte han således sammen med grevinde *Danner til hvem han var knyttet som en art rådgiver. R. debuterede 1830 med et episk digt, *Selvmoderen eller Vandring gennem Maanen og Jorden i det 33te Aarhundrede*. Derefter fulgte et dramatisk digt i fem akter om *Regner Lodbrog og hans Sønner*, 1833, en historisk novelle fra 1600-tallet, *Jacob Danneførd*, 1838 og en historisk-romantisk fortælling, *Odins Ankomst til Norden*, 1839. Det lykkede dog ikke R. at få tag i et større publikum med disse arbejder. 1842 udsendte han *Peter Tordenskjold. Et historisk Maleri fra det 18de Aarhundrede*, den første af de historiske romaner, der fremkom under det senere stadig benyttede pseudonym P.P. (♁: pro patria). Den efterfulgtes af *Niels Juel og hans Samtid, et historisk Maleri fra Midten af det 17de Aarhundrede*, 1847, *Grevens Feide. Historisk Maleri fra den første Halvdeel af det sextende Aarhundrede*, 1850, *Historiske Billeder fra Christian den Fjerdes Tid*, 1863 og *Elias Hagen*, 1868. Alle disse romaner er så vidtløftigt fortalt, overfyldt som de er med sidespring og forfatterens direkte henvendelser til læseren at man nu om stunder har svært ved at forstå den enestående popularitet de i sin tid opnåede; de hørte gennem adskillige årtier til den foretrukne læsning i lejevibliotekerne. □Mal. af H. J. F. Berg (Fr.borg). Flere træsnit i ens type bl.a. 1882, af A. Bork, 1884, af W. Obermann, 1892.

Vilh. Møller i Nutiden IX, 1884 37. Rob. Neiiendam: Bogen om grevinde Danner, 1956 (2. udg. 1970). – Papirer i Kgl. bibl.

*Peder Hesselaar**

Rump

Slægten R. kom til Danmark 1806 med glarmester Carl David R. (1785–1857) der var søn af glarmester i Mitau i Kurland, nu den lettiske sovjetrepublik, Johan Christian R.

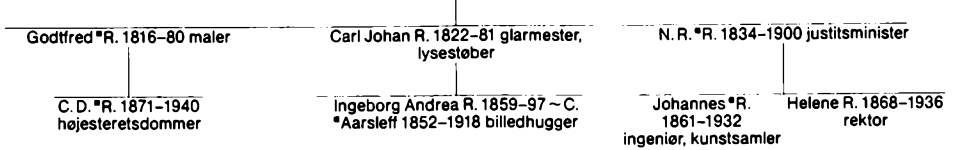
Slægtstavlesaml., 1931 150f.

Hans H. Worsøe

Rump, Carl David Godtfred, 1871–1940, højesteretsdommer. *9.12.1871 i Kbh. (Helligg.), †30.5.1940 i Gentofte, begr. sst. F: maler Godtfred *R. (1816–80) og Benedicte S. Spang (1835–97). ~4.8.1897 i Sandby, Tybjerg hrd., med Astrid Kopp, *7.1.1869 i Hillerød, †23.7.1957 i Jægersborg, d. af adjunkt i Hillerød, senere sognepræst i Sandby og Vrangstrup Caspar Martin K. (1829–1914) og Sophie Hedevig Schytte (1836–1903).

R. blev student 1889 fra Metropolitanskolen og cand.jur. 1895. Efter kortvarig tjeneste som amtsfuldmægtig i Hjørring, herredsfuldmægtig i Børglum hrd. og sagførerfuldmægtig i Kbh. ansattes han 1899 i justitsministeriet og var tillige assistent i overformyndieret. 1909 udnævntes han til fuldmægtig i justitsministeriet og s.å. til assessor i kriminal- og politiretten. Han fungerede 1916–17 som næstformand i sø- og handelsretten og overgik 1917 til landsover- samt hof- og stadsretten. 1923 blev han højesteretsdommer. Som undersøgelsesdommer fik han særlig at gøre med større bedragerisager (Cordosasagen, bankbesvigelser i Ålborg og Roskilde m.v.), og som følge af den autoritet han havde erhvervet på disse områder tilfaldt der ham naturligt formandshvervet i den 1922 nedsatte kommission til undersøgelse af den sammenbrudte landmandsbanks forhold. Mens de banknydige medlemmer professor L. V. *Birck og bankinspektør, senere nationalbankdirektør H. *Green undersøgte de økonomiske forhold, foretog R. den omfattende forundersøgelse mod de sigtede der førte til højesteretsdommen af 29.9.1923. R. var medredaktør af ugeskrift for Retsvæsens domssamling 1918–33 og udgav *Realregister til Domssamlingerne i civile Sager 1917–26*. Sammen med Eyvind *Olrik udgav han 1916 *Systematisk Oversigt over Domme i kriminelle Sager 1895–1914*, og senere en fortsættelse til 1924. I Tidsskrift for Rettsvidenskab 1939 overtog han meddelelserne fra dansk højesterets praksis. Hans referater og kommentarer til domme udmærker sig ved nøjagtighed og skarpsindighed. R. var medlem af retsplejeudvalget 1928–31 og næstformand i den danske dommerforening

Carl David Rump 1785–1857 glarmester i Hillerød

1918–23. Fra 1938 var han formand for livsfor-sikringsnævnet og skadesforsikringsnævnet.

□Tegn. af Gerda Ploug Sarp 1922 og 1923. Foto.

Beretn. om forholdene i den da. landmandsbank, 1924. – Th. Hauch-Fausbøll: Studenterne 1889–1914, 1914 101. Politiken 1.6.1940 og 2.6. s.å. Højesteret 1661–1961 II, 1961 417.

*Troels G. Jørgensen**

Rump, Christian Godtfred, 1816–80, maler.

* 8.12.1816 i Hillerød, † 25.5.1880 sst., begr. sst. F: glarmester Carl David R. (1785–1857) og Ingeborg Cathrine Jørgensen (1797–1874). ~ 1.4. 1868 i Hillerød med Benedicte Sophia Spang, * 10.10.1835 i Udby, Præstø amt, † 16.3.1897 i Kbh., d. af sognepræst, sidst ved Helligg. k., Peder Johannes S. (ved dåben Peder Johansen S.) (1796–1846) og Christiane Philippine Dormeyer (1797–1865). – Far til C. D. *R. Bror til N. R. *R. R. kom seksten år gammel til Kbh. fra sin fødeby og blev optaget på akademiet. Samtidig fik han plads i J. L. *Lunds malerstue hvor de førende inden for den gryende nationalromantiske malerkunst fik deres maleriske uddannelse. Det var R.s hensigt at blive historiemaler. 1834 blev han elev af modelskolen, og 1836 udstillede han første gang. Det var et portræt, men på næste års udstilling viste han en skildring fra den nationale historie, nemlig *Anna Colbjørnsen anholdes af svenske Dragoner*, et emnevalg der ved sin fremhævelse af den borgerlige heroisme bar præg af en svunden tidsalders idealer. Det var dog næppe manglen på kontakt med hans egen tid så meget som de nedslående fremtidsudsigter i rent økonomisk henseende, der fik R. til at opgive det nationale historiemaleri til fordel for dets moderne aflægger, genremaleriet med landlige motiver. Denne anden fase i hans kunst blev dog kun af kort varighed. Efter et par års forløb opgav han figurmaleriet med undtagelse af portrætmaleriet som han hele livet lejlighedsvis udøvede. Dog udførte han 1841 en altertavle til Grønholt kirke ved Fr.borg, ligesom han, formodentlig i tilslutning hertil, s.å. malede et mindre billede med bibelsk emne. Bevæget af usikkerheden med hensyn til sin kunstneriske fremtid drog han derefter tilbage til hjemmet i Hillerød „der ikke alene aabnede sin Arme for ham, men ogsaa aabnede hans Blik for hans rette Kald,

Landskabsmaleriet“ (F. *Weilbach). En medvirkende årsag til omsvinget må dog søges i den indsats som særlig J. Th. *Lundbye og P. C. *Skovgaard allerede havde gjort på det nationale landskabsmaleris område. Uden at besidde de nævnte maleres energisk søgende ånd var han på ingen måde efterligner, men satte sig ret hurtigt sine egne mål der især efter en rejse i Italien 1857–58 kom til at gælde en mere indgående skildring af lysets virkninger, fx når det trænger gennem et bladhang eller gennem dis. Hans skovbilleder vandt stort bifald hos publikum og kunstnere; efter samtidens udsagn blev de en slags program for de yngre malere, og de bidrog stærkt til det nationale landskabsmaleris popularitet. Sit bedste har R. ydet i sine tidligere billeder der viser hans koloristiske fortrin foruden en frisk naturbegejstring og sans for det stort tilskårne motiv.

Trods R.s stræben efter variation og en tilsyneladende større kosmopolitisk indstilling end hans jævnaldrende fagfæller besad, overholdt han dog nationalismens program og rejste – bortset fra mindre ture til Sverige – ikke udenlands, før hensynet til hans akademiske karriere nødvendiggjorde det. 1855–56 var han i Norge med ministeriel understøttelse, men umiddelbart efter tog han til Italien med akademiets mindre stipendium. Bekendtskabet med det italienske landskab og med den ældre landskabskunst gav ham impulser med hensyn til en friere lysbehandling. Han blev medlem af akademiet 1866. I øvrigt havde han erhvervet den Thorvaldsenske udstillingsmedalje 1849 og vundet den Neuhausenske præmie to år efter. Efter rejsen udstillede han nogle italienske landskaber, men dyrkede snart atter udelukkende den danske landskabelige natur. – Tit. professor 1874. □Tegn. ca. 1825. Tegnet selvportr. 1833. Tegn. af H. Olrik, 1852, af Fr. Henningsen og af V. Kyhn (Fr.borg). Maleriet selvportr. Mal. af H. Olrik, 1880 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Træsnit 1880 efter foto. Træsnit af F. Hendriksen, 1880, og efter dette af H. P. Hansen, 1884. Relief af A. Saabye, 1880 (Fr.borg), i bronze på gravstenen af Th. Thielemann med bøgerkrans tegnet af N. Skovgaard.

Auktionskat., 1880. Fortegn. over R.s arbejder ved udstill. i Kunstforen., 1899. – J[ul]. Lj[ange] i Ude og hjemme, 1880 361f (også i Forf.s Billedkunst, 1884 437–42). Nutiden IV, s.å. nr. 194. Ph. Weilbach i Ill. tid. 27.6. s.å.

Rump, Godtfred

Nic. Lützhøft i Tilskueren XVI, 1899 909–24. N. V. Dorph i Ord och bild IX, Sth. 1900 109–14.

Henrik Bramsen

Rump, Johannes Christian Magnus, 1861–1932, ingeniør, kunstsamler. * 11.8.1861 i Kbh. (Frue), † 25.1.1932 i Hellerup, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: minister N. R. *R. (1834–1900) og Helene S. Olrik (1830–99). ~ 1° 27.4.1889 på Frbg. med Johanne Amalie Elisabeth Heggum, * 23.11.1867 i Kbh. (Holmens), † 9.10.1949 i Kbh., d. af grosserer Carl Emil Theodor H. (1837–1928) og Ingeborg Hedevig Maria Erasmie Dorthea Munch (1837–1917). Ægteskabet opløst 1898. ~ 2° 18.2.1899 i Lyngby med Sophie Marianne Elisabeth Villemoes, * 27.12.1870 i Kolding, † 23.8.1931 i Kbh., d. af herredsfoged og skriver i Nørre Tyrstrup hrd., sidst i Kjær hrd., Slesvig, Alfred Theodor V. (1829–74) og Marie Othilie Møller (1845–1914).

R. blev student 1880 fra Sorø og cand.polyt. 1886, var nogle år ansat ved Strandvejens dampsporvognsselskab, Kbh.s brolægning- og vejvæsen og hos stadsingeniøren i Kbh. og drev fra 1890 privat forretning som hygiejningeniør i hovedstaden, var endvidere husejer i stor stil. Fra 1900 var han medlem af borgerrepræsentationen, valgt på oppositionens liste. Efter borgmester Borups død 1903 indmeldte han sig i socialdemokratiet, og hans stemme blev derved den, der gjorde udslaget ved Jens *Jensens valg til finansborgmester s.å. R. forenede stor idealisme i tankegang med megen virkelighedssans og sagskundskaab på en række praktiske områder. Han var gennem mange år sit partis ordfører på rådhuset i tekniske spørgsmål, vand- og kloakvæsen, sporveje, boliger og ejendomme m.m. og var en betydelig kraft i hovedstadens kommunale udvikling efter forstædernes indlemmelse og senere under krigstidens særlige forhold. Han afslog at lade sig indvælge i magistraten, men var fra 1911 medlem af havnerådet, fra 1914 af havnebestyrelsen. I 25-året for sin tilslutning til socialdemokratiet 1928 oprettede han J. Rumps rejselegat for unge evnerige socialdemokrater.

R.s navn er dog først og fremmest knyttet til hans virke som kunstsamler. Han havde tidligt en levende interesse for al billedkunst der stærkt stimuleredes ved Julius *Langes forfatterskab og foredrag og ved personlig omgang med Carl *Jacobsen. Han var på linje med denne i sin tro på at kunsten kunne og burde komme den brede befolkning til gavn, han virkede herfor som politiker og ved den gavmildhed, hvormed han lod sine samlinger overgå til offentlig eje. Tidligt begyndte han at samle, navnlig ældre og nyere dansk malerkunst, bl.a. Fynboerne, før de endnu

var slået igennem, og håndtegninger, såvel danske som udenlandske; han havde den ivrige samlers umættelighed; tvang de økonomiske forhold ham undertiden til at realisere – fx 1908 ved auktion i Tyskland en samling af udmærkede gamle tegninger – så varede det ikke længe før han igen købte ind. Under et ophold i Paris 1912 begyndte R. at samle samtidig fransk malerkunst og fortsatte dermed en årrække indtil forsøget på at skabe en „dansk Kunsthandel“ efter parisisk forbillede beslaglagde hans kræfter. Snart efter genoptog han købene af fransk kunst, og samlingen voksede til en sådan betydning at kunstmuseet 1928 med glæde modtog den som gave, ledsaget af betydelige pengemidler til installation og fremtidig udvidelse. Allerede tidligere havde R. overdraget museet udmærkede kunstværker, således anseelige samlinger af danske og udenlandske håndtegninger, og han havde i sine sidste leveår planer om at skænke det sine bedste danske malerier, således at de eventuelt kunne deponeres i provinsmuseerne hvis trivsel lå ham på hjerte; hans datter realiserede efter hans død denne tanke. 1900–22 var R. medlem af legatet Albertinas bestyrelse, fra henholdsvis 1916 og 1925 af bestyrelserne for Thorvaldsens museum og glyptoteket. □Tegn. af G. Rump, 1863. Buste af Kai Nielsen ca. 1916 (St. mus.). Mal. af Kr. Zahrtmann. Foto. – Gravsten af Kaare Klint.

Paul Hennings: Fortegn. over de fra Sorø akademis lærde skole dimitterede studenter, 2. udg. 1901–09 202f. Social-Demokraten 11.8.1931, 26.1. og 28.1.1932. Politiken 26.1. og 28.1.1932. [H. G. Olrik] i Soranerbl. XVII, 1932 21f. – Statens museum for kunst: Kat. over J. R.s saml. af moderne fransk kunst, ved Leo Swane, 1929 (2. udg. 1948). Statens museum for kunst: Moderne udenlandsk kunst. J. R.s saml., 4. udg. ved Hanne Finsen, 1964.

*Leo Swane**

Rump, Nicolai Reimer, 1834–1900, politiker, justitsminister. * 26.3.1834 i Hillerød, † 16.8.1900 på kavalergården ved Vallø, begr. i Kbh. (Vestre). F: glarmester Carl David R. (1785–1857) og Ingeborg Cathrine Jørgensen (1797–1874). ~ 24.10.1860 i Kbh. (Garn.) med Helene Sophie Olrik, * 23.12.1830 i Borum, Århus amt, † 29.12.1899 i Holbæk, d. af sognepræst, sidst i Tikøb, provst Christian Magnus O. (1797–1847, ~ 2° 1843 med Anna Birgitte Marie Wulfsberg, 1816–84) og Hanne Elisabeth Fenger (1804–41). – Far til Johannes *R. Bror til Godtfred *R.

R. blev student 1852 fra Fr.borg og cand.jur. 1859. S.å. fik han ansættelse i det slesvigske ministerium, og 1861 tog han slesvigske juridisk eksamen. Efter Slesvigs afståelse 1864 fik han sin afsked, hvorefter han ernærede sig som manu-

duktør til han 1866 blev sorenskriver på Færøerne. 1871 udnævntes han til byfoged i Korsør, og her fik han hurtigt både som embedsmand og som politiker livlig kontakt med befolkningen. Han bidrog virksomt til fremme af byens interesser, og han blev de udpræget højesindede korsøraneres selvsikrede politiske fører. Under de heftige valgkampe der 70'erne igennem udfægtedes i Slagelsekredsen stod han forrest i angrebet på J. H. G. Tauber, og det skyldes for en ikke ringe del ham, at højre omsider 1879 erobrede kredsen for at holde den hele provisorietiden igennem. 1887 blev han amtmand i Hjørring, og også her lykkedes det ham, trods det politiske modsætningsforhold, at komme på en god fod med amtsråd og befolkning. Især tog han sig af sygehussagen og anlægget af jernbanerne Nørre Sundby-Frederikshavn og Nørre Sundby-Fjerritslev. – 1878 valgtes han i 3. kreds ind i landstinget, og her havde han sæde til sin død, fra 1894 som kongevalgt. Han skaffede sig ry som et af tingets grundigste og kyndigste medlemmer, og han overtog i årenes løb en række betydende ordførerskaber, navnlig jernbanesager og sundhedsvæsen, færøske spørgsmål m.m. Også i „storpolitikken“ fik han lejlighed til at gøre sig gældende. Han tiltrådte fuldt ud H. Matzens teorier om provisoriske finanslove, og han var ordfører for de provisoriske love om gendarmekorps og de overordentlige politiudgifter. 1891 var han ordfører for fattigloven; men udpræget Estrupsk indstillet som han var befattede han sig i øvrigt ikke videre med den politik der førte til forliget 1894.

Da J. Nellemann trak sig ud af ministeriet Reetz-Thott, blev R. 13.6.1896 hans efterfølger som justitsminister, og med denne portefølje gik han over i ministeriet Hørring, til han 19.8.1899 af helbredshensyn trådte tilbage. I medfør af at han i den politiske kamptid havde haft en så fremskudt stilling, modtoges han på oppositionel side med uvilje, og de lovgivningsresultater han opnåede var derfor få og ikke særlig betydende. Navnlig stødte han på modstand i det af Nellemann påbegyndte arbejde for en retsreform. Hans vigtigste resultater var lovene om checks, om vold mod sagesløs person (bølleloven), om tuberkulose, og om retternes medvirken til optagelse af bevis i udlandet (1897) samt loven om ægtefællers formuesforhold (1899). – Efter sin afgang udnævntes R. til amtmand over Holbæk amt, men måtte på grund af svagelighed tage sin afsked 1.8.1900. – R. 1887. DM. 1890. K.² 1898. K.¹ 1900. □ Mal. af Knud Larsen, 1898. Foto.

[Hans Olrik:] Familien Olriks slægtbog, 2. udg. 1901 55f. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. Fr. v. Jessen i III. tid. 21.6.1896; sst. 2.9.1900. Nationaltid. 16.8. s.å. Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925 284. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. – Levnedberetning i ordenska-pittet.

P. Stavnstrup*

Rung

Slægtens første kendte mand er told- og konsumtionskasserer i Vordingborg Jaspas Hansen R. (1745–1804).

Carl Thrane: Cæciliaforeningen og dens stifter, 1901. L. B. Fabricius: Træk af da. musiklivs hist., 1975.

Hans H. Worsøe

Rung, Frederik, 1854–1914, kapelmester, komponist. * 14.6.1854 i Kbh. (Slotsk.), † 22.1.1914 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: komponist Henrik *R. (1807–71) og Frederikke C. P. Lichtenstein (1818–90). ~ 3.6.1882 i Kbh. (Garn.) med Augusta Louise Petersen, * 28.11.1856 i Kbh. (Frue), † 30.7.1937 i Silkeborg, d. af cand.teol., kaptajn, skoleinspektør Johan Christian Ludvig P. (1810–88) og Augusta Sophia Amalie Reitzel (1821–1903).

R. røbede tidligt udpræget musikalske evner og modtog som barn under sin fars vejledning alsidig musikalsk uddannelse. 11½ år gammel optrådte han offentligt som viola d'amorespiller og fra 1866 gjorde han tjeneste i Det kgl. kapel som guitarist. 1867–68 og 1870 gennemgik han konservatoriet hvor N. W. Gade bl.a. underviste ham i harmonilære og J. P. E. Hartmann i kontrapunkt. Fra 1872 virkede han som operarepetitør ved Det kgl. teater (fast fra 1877), udnævntes 1884 til musikdirigent, 1891 til koncertmester, 1895 til 2. kapelmester og efterfulgte 1908 Johan Svendsen som 1. kapelmester. 1881–93 var han lærer i klaverspil ved konservatoriet, og desuden var han en søgt lærer i sang og klaver. 1877 overtog han ledelsen af Cæciliaforeningen som H. S. Paulli 1871 havde overtaget efter Henrik Rung for at bevare den for R., og 1887 stiftede han Cæciliaforeningens madrigalkor. 1877 fik han det Anckerske legat, hvorpå han rejste til Paris og n.å. til London. – Efter en enkelt rivning med sin bestyrelse overtog R. efter sin tiltræden snart den fulde magt inden for Cæciliaforeningen. Hans vilje var en feltherre værdig. Mens hovedvægten af programmerne under faderen faldt inden for den gammelitalienske kirkemusik, dyrkede R. i første række storværker af Bach, Händel og Gluck, og under hans førerskab voksede foreningen op til i størrelse og anseelse at blive en værdig konkurrent til Musikforeningen. Som kapelmester var han vel ikke nyskaber, men han

Rung, Frederik

Jaspar Hansen Rung 1745–1804 told- og konsumtionskasserer i Vordingborg

Hans R. 1768–1824 toldkasserer i Næstved, kammerråd

Ulrich Adolph R. 1797–1853
overrigskommissær,
fuldmægtig i
marineministeriet

Frantz Georg R. 1799–1868
inspektør ved Vajsenhuset,
justitsråd

Georg Frederik Frelsen R.
1805–71 professor

Henrik *R. 1807–71 komponist
~Pauline R. f. Lichtenstein
1818–90 sanger

Georg *R. 1845–1903 meteorolog, officer

Frederik *R. 1854–1914 komponist

Sophie *R. 1850–1929 sanger ~
Emil Charles Thorvald Keller 1835–96
skoleforstander

Wm. *R. 1873–1939 elektroingeniør

Otto *R. 1874–1945 forfatter

P.S. *R.-Keller 1879–1966 komponist

var en mester i at fremføre det gængse repertoire i den klassiske udførelse. Hans udprægede sans for selv de mindste detaljers ulastelige fremtræden udvaskede i nogen grad hans evne til at fastholde de store linjer. I den henseende måtte han kæmpe stærkt med mindet om Johan Svendsen. Han stillede hårde musikalske krav til sit kor og orkester – om hans fænomene øre går der endnu frasagn – men kravene retfærdiggjordes ved de strålende resultater han nåede. Navnlig havde han glæde af sit energiske og målbevidste arbejde med madrigalkoret, med hvilket han vandt international berømmelse (Stockholm 1897, Prag 1900). Hans kunstneriske personlighed stod ikke fuldt på højde med hans menneskelige, og hans kompositioner virker mere ved deres overordentlige dygtighed end ved deres følelsers dybde og originalitet. 1912 tvang sygdom ham til at indstille en del af sin virksomhed, men ved mægtig viljeanspændelse formåede han dog flere gange at optræde offentligt før han 1914 helt bukkede under.

Til teatret skrev R. bl.a. operaerne *Det hemmelige Selskab*, 1888 og *Den trekantede Hat*, 1894, balletterne *Aditi*, 1879 og *En Karnevalsspøg i Venedig*, 1890, musik til adskillige skuespil, bl.a. *Faraos Ring*, 1879, *Rolands Datter*, 1876 og *Tusind og en Nat*, 1892 samt *Festspil i Anledning af Stavnbaandets Løsning*, 1888 og *Kantate til Det kgl. Teaters 150 Aars Jubilæum*, 1898. Endvidere foreligger symfoni i d-mol, serenade for ni instrumenter, suite i ældre stil for trompet og strygere, to kvartetter, adskillige værker for violin og klaver, klaverkvintet over folkevisen Ebbe Skammelsen m.m. Af større vokalværker kan nævnes kantate til Händels mindefest (1885), *Medea*, koncertarie med orkester, *Astolfkvadet* for mezzosopran med orkester og *Ebba Brahe*, sangcyclus for sopran med orkester. Mest originale virker hans klaverstykker (*Stemninger fra Norge*) og sange og blandt disse navnlig hans fortoninger af Thor Langeske folkevisbearbejdelser (*Lille røde Rønnebær*). Endelig har han

udgivet *Musik fra den danske Skueplads I–IV*, samt sammen med Th. *Laub *Sangmusik fra det 17. og 18. Aarh.* (1650–1750). Af faderens og egne store noderamlinger skabte han „H. & Fr. Rungs Musikarkiv“, der nu, sammen med Cæciliaforeningens arkiv, findes i Kgl.bibl. – R. 1889. DM. 1902. F.M.I. 1913. □Mal. af J. Roed, 1869 (Det kgl. teater), kopi af Holger Roed, 1871 (Nivågård). Træsnit 1892 efter foto. Buste af Anne Marie Carl Nielsen udst. 1903. Træsnit af H. C. Olsen, 1908, efter foto. Tegning. Relief af August Hassel, 1914, på gravmæle af Martin Nyrop. Foto.

F. R. i Mit hjem III, 1913 53–56. – P. Hansen: Den danske skueplads III, 1896. C. Thrane: Cæciliaforen. og dens stifter, 1901. A. Tofft, H. O. G. Ellinger og G. Høeberg i Berl. tid. 23.1.1914. Gustav Hetsch i Nationaltid. s.d. Ch. Kjerulf og Otto Benzon i Politiken s.d. Godtfred Skjerne i Ill. tid. 1.2. s.d. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917. G. Hetsch: Det kgl. da. musikonservatorium 1867–1917, 1917 41f. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. II–V, 1922–30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890–92, 1970. Povl Hamburger: Thomas Laub, 1942. Vict. Gandrup i Dansk musiker tid. XXXIV, 1944 346–48. – Manus. i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sven Lunn*

Rung, Georg, se Rung, Henrik.

Rung, Henrik, 1807–71, komponist, syngemester. * 31.3.1807 i Kbh. (Helligg.), † 12.12.1871 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: revisor i generaltoldkammeret, senere toldkasserer i Næstved, kammerråd Hans R. (1768–1824) og Helene Ahlmann (1773–1856). ~ 30.10.1841 i Kbh. (Slotsk.) med Frederikke Charlotte Pauline Lichtenstein, * 21.7.1818 i Berlin, † 10.4.1890 i Kbh. (Slotsk.), d. af kulørmager, senere fabriksinspektør Michael Heinrich L. († ca. 1825) og Henriette Luisa Grosse og plejed. af teaterdirektør Carl Ludvig Ferdinand Becker (1780–1862) og skuespiller Christiana Caroline Kerstein (1779–1842). – Far til Frederik *R.

Skønt født som stenbrobarn tilbragte R. det meste af sin opvækst i landlige omgivelser ved Næstved. Her lærte han at spille violin af en forhenværende kapelmusiker og fik også en grundlæggende indføring i guitarens spilleteknik af en gammel jomfru Irgens. Men først et langvarigt sengeleje efter et alvorligt rideuheld bragte hans guitar-spil på et mere professionelt niveau. Efter faderens død måtte den unge R. søge at skabe sig en selvstændig levevej, og via en introduktion til Det kgl. teaters chef A. W. Hauch blev han elev på kontrabas hos kapelmusiker J. W. Haskerl og efter en solo-koncertoptræden på teatret ansat i Det kgl. kapel som bassist. Sit musikteoretiske grundlag søgte R. at sikre gennem timer hos tidens førende kontrapunkt-lærer Ludvig Zinck, hvis undervisning satte sig så tydelige spor, at C. E. F. Weyse, der havde megen godhed for den unge R., følte sig foranlediget til at advare ham mod at blive for lærd i sin musikalske udtryksform. Det egentlige gennembrud fik R. med scenemusikken til Henrik Hertz' *Svend Dyrings Hus* på Det kgl. teater 1837. Fru Heiberg (Johanne Luise*) spillede Ragnhilds vanskelige rolle til succes og lod i sine erindringer også en skærv falde til R.s anerkendelse: „Rung var aldrig heldigere end i sin komposition til Svend Dyrings Hus“. Weyse kalde R.s indsats for „den smukkeste danske musik, der var skreven“. Vejen til de skrå brædder havde dog ikke været uden hindringer, for R. var så forholdsvis ukendt, at musikken – der rummer senere så yndede sange som *Herr Peder kasted Runer over Spange* – først blev bragt til gendekendelse hos teatrets gamle syngemester, Giuseppe Siboni, inden den på hans varme anbefaling blev antaget. Sejren på de kongelige brædder skaffede R. et stort rejsestipendium som tillod ham at studere i Italien i flere år. Kontrabassen sagde han endegyldigt farvel og kastede sig i stedet over studiet af sang og sangteknik i den faste hensigt at blive Sibonis efterfølger på Det kgl. teater. Samtidig fattede han interesse for Italiens musikalske arv fra renaissance og barok – han skaffede sig adgang til Vatikanets musikarkiv hvor han ihærdigt afskrev en hel række udgivne stovværker. Dermed lagde han grunden til et omfattende musikbibliotek som ved hans død talte 2500 numre og nu findes på Det kgl. bibliotek. Efter en afstikker til Paris, hvor han lagde sidste hånd på sangstudierne, vendte han 1840 atter tilbage til København hvor han som sin første opgave fik indstuderingsarbejdet med Musikforeningens kor med det resultat, at Palestrinas ottestemmige *Stabat Mater* placeredes på en koncert året efter. 1842 ansattes han så som Sibonis efterfølger ved Det kgl. teater hvor han med megen ildhu og

dygtighed kastede sig over uddannelsen og den musikalske instruktion af sanger- og skuespillerpersonalet. På Sibonis solide grundlag lykkedes det R. at skabe et kunstnerisk holdbart alternativ til de umådelig populære italienske operagæstespil på Hofteatret i det følgende tiår, og sideløbende skrev han operaer og musik til skuespil og syngestykker. Altsammen dog skabt under et tidspres som ikke muliggjorde en grundigere musikalsk gennemarbejdning.

R.s mere varige indsats skal derfor søges inden for de mindre former, først og fremmest romanen og salmen. For den sidstnævntes vedkommende involverede det en veritabel litterær fejde mellem R. og A. P. Bergreen, hvor R. søgte at forsvare Weyses minde mod en mand som mere end nogen anden betragtede sig som Weyses elev og alligevel havde tilladt sig at ændre i hans koraltharmoniseringer og optage nye, efter R.s mening, ukirkelige melodier i repertoireet. R. understregede 1857 sin holdning ved at udgive et tillæg til Weyses gamle koralbog som han tre år senere foranstaltede en nyudgave af. Og endnu lever i den danske kirke Rung-salmer som *Kimer, I Klokker, I al sin Glans nu stråler Solen* og *Alt står i Guds Faderhånd*. På romancens felt viste R. sig efterhånden som en af 1700-tallets betydeligste komponister, og vor tid har ikke mindst vist interesse for hans sange med guitarakkompagnement, ofte med et tydeligt italiensk anstrøg i melodikken. R. havde lært både Franz Schuberts og Robert Schumanns lieder at kende, og blandt hans klaverromancer finder vi adskillige som helt utvetydigt er vokset ud over den hjemlige musicerens intime format til koncertsalens større udfoldelse på et teknisk mere professionelt plan.

Efter i nogle år at have arbejdet for at udbrede kendskabet til den gamle italienske vokalpolyfoni fandt R. tiden moden til at stifte *Cæciliaforeningen* 1851 med et fast etableret kor. Han kom til at lede foreningen, hvis koncerter i reglen fandt sted i Christiansborg slotskirke, frem til sin død – sidste gang han dirigerede var ved foreningens 20 års jubilæum 21.10.1871. Denne indsats, som kom til at sætte sig varige spor i det danske kirkemusikrepertoire, videreførtes siden af hans søn, Frederik Rung, som blev foreningens leder fra 1877 og afløstes 1912 af R.s barnebarn P. S. Rung-Keller. Begge var de tillige komponister og videreførte dermed R.s frugtbarere vekselvirkning mellem en skabende og en udøvende musikervirksomhed. – Tit. professor 1866. – En søn Georg Adolph R., *9.9.1845, †28.3.1903, blev student 1864, og efter en kort officerskarriere blev han 1872 assistent, 1883 underbestyrer ved meteorologisk institut. Han gjor-

Rung, Henrik

de en række opfindelser, bl.a. et universalbarometer, apparater til måling af temperatur i havdybder og selvregistrerende instrumenter til måling af lufttryk, nedbør og vindstyrke. En afhandling herom blev optaget i Vidensk. selsk.s skrifter. Desuden udgav han *Répartition de la pression atmosphérique sur l'océan Atlantique septentrional*, 1894. R. 1892. DM. 1898. – En datter, **Sophie Helene Henriette R.**, g. **Keller**, * 14.11.1850, † 1.5.1929, gift med skoleforstander Emil Charles Thorvald K., bror til Johan "K.", blev undervist af faderen, videreuddannet i Milano og Firenze og debuterede som operasanger i Jægerbruden på Det kgl. teater 8.12.1869. Hun udnævntes til kgl. kammersanger 1894 og efter sin afsked n.å. helligede hun sig pædagogisk virksomhed. Blandt hendes elever var Elisabeth "Dons. K. oprettede desuden 1895 en kvindelig koncertforening med 130 deltagere i kor og orkester. – R. 1862. □ Mal. af Constantin Hansen, 1827, tegn. af samme, 1838 (Fr.borg). Mal. af W. Marstrand, 1838 og mal. af samme ca. 1845 (Fr.borg). Tegn. af E. Lehmann, 1847 (sst.). Mal. af J. Roed, 1853 (Det kgl. teater). Litografi 1862 efter foto. Træsnit 1869, af H. P. Hansen, 1871 og af J. F. Rosenstand, 1872. Tegn. af J. A. Jerichau. Buste (Musikhist. mus.). Litografi 1873 efter foto, efter samme et par træsnit 1881 af H. P. Hansen og H. C. Olsen. Relief af Jørgen Larsen, 1908 (mindesten på Holmens kgd., Kbh.). Foto.

Søndagsposten 23.5.1869. P. H. Warming i Ill. tid. 31.12.1871. Ch. Kjerulf i Tidsskr. for kirke-, skole- og folkesang II, 1881 71f 79f (også i Nord. musiktid. II, Kria. s.å. 185–90). C. Skou: A. P. Berggreen, 1895 139–66. Carl Thrane: Cæciliaforen. og dens stifter, 1901. Th. Laub: Musik og kirke, 1920 139f. Rud. Bay: Efterl. papirer III, 1921 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXIV 159f 161. Kn. Jeppesen i Rom og Danm. gennem tiderne, red. L. Bobé II, 1937 168–72. Povl Hamburger: Thomas Laub, 1942. Sv. Lunn i Berl. tid. 2.3.1955. Niels Martin Jensen: Den danske romance 1800–1850, 1964 130–45. Sv. Lunn i Bogens verden XLVIII, 1966 321f. – Papirer i Kgl. bibl.

Knud Ketting

Rung, Otto Christian Henrik, 1874–1945, forfatter. * 16.6.1874 i Kbh. (Holmens), † 19.10.1945 i Kbh., urne på Frbg. ældre kgd. F: løjtnant, senere kaptajn, meteorolog Georg Adolph R. (1845–1903) og Hanne Christiane Berg (1851–1912). ~ 2.10.1907 på Frbg. med Gertrud Vilhelmine Klamke, * 26.3.1882 på Frbg., † 25.4.1959 i Gentofte, d. af grosserer Nicolai Gottlob K. (1845–1920) og Hilda Henriette Andersen (1852–1919). – Bror til Wm. *R.

R. var københavner; opvokset i det fornemme Store Kongensgadekvarter i et lokalpatriotisk officershjem, student fra Borgerdydskolen i

Kbh. 1893, og som voksen virksom i en folkelig del af den indre by, kvarteret omkring domhuset og højesteret. – Den betydeligste del af hans livsværk er nært forbundet med Kbh. R. arbejdede livet igennem på to spor: det juridiske og det litterære. 1900 blev han cand.jur., 1900–07 assistent i kriminal- og politirettens justitskontor, protokolfører sst. 1907, kgl. udnævnt 1910, protokolsekretær i højesteret 1919–32. I organisationslivet varetog han flere tillidsposter for kunstnere. Han var formand for Danske dramatikeres forbund fra 1922, medlem af radioudvalget fra 1926, var 1926–28 formand for teaterrådet, og han virkede for kunstnernes rettigheder. 1959 stiftedes *Otto Rungs Forfatterlegat* på grundlag af hans efterladte formue.

Alt imens R. røgtede sit arbejde i de kbh.ske retssale frembragte han et stort og mangesidigt forfatterskab inden for flere genrer; romaner, noveller og skuespil. Meget af det er glemt, men dengang vakte det stor opmærksomhed både hjemme og ude i Europa (værker af ham blev oversat til en halv snes sprog), på grund af den raffinerede, næsten udpekulerede stil og de tidsprægede emner fra psykologiens overdrev og fra fremmede lande. Debutromanen *Det uafvendelige* kom 1902, *Sidste Kamp*. 1904, *Den hvide Yacht*. 1906, *Skyggernes Tog*. 1909, *Den lange Nat*. 1913, *Den store Karavane*. 1914. Med disse bøger havde den unge R. uddybet sine åndsaristokratiske meninger, vist sit fænomene observeringstalent og sin interesse for Nietzsche, men endnu ikke den forståelse for småkårsfolk som han også havde lært. Det som efter R.s eget udsagn rystede hans verdensbillede var Albertiskandalen, som han fik nær ind på livet gennem to års arbejde som sekretær mens sagen pådømmtes ved politi- og kriminalretten. Med denne store mands fald slukkede R.s Nietzsche-begejstring. Han følte P. A. *Alberts bedrageri som afslutningen på en epoke. – Nu vendte R. opmærksomheden fra det fjerne til det nære og fandt i sit daglige liv i og uden for domhuset stof til en række romaner og noveller som han befølede med „skælme og skurke“, typer han kendte fra retten. *Paradisfuglen*, 1919, er nok hans mest menneskevenlige roman, hvor Flora vokser op som en blomst midt i gullaschbaroners og småforbyderes skumle verden i et hus bag domhuset (hvor også den anarkistiske Ishøj bor, et portræt af vennen, proletardigteren Jakob Hansen). En anden københavnerroman *Da Vandene sank*, 1922, fra de store bankkraks tid, afslører de store spekulanter forbyderiske spillermentalitet og giver fortrolige billeder af den indre by, ligesom *En Pige i to Spejle*, 1936 viser kvarteret omkring et andet folkeligt hus, Assistenshuset.

R.s romaner er stofrige, fængslende, glimtende af skarpe iagttagelser, men ofte løse i kompositionen. Hans force var den slebne stil, den velturnerede pointe, det snurrige, som indrammes bedst i novellens stramme form. R. var selv klar over at han var størst i den korte form. Han havde oversat og lært af novellisten Edgar Allan Poe og dyrkede selv genren med en række mesterlige noveller, ofte med Storm P.-agtige figurer fra den småkriminelle verden. Flere af dem er humoristiske som fx dem om gentlemantven Peter Kop med spytkrøllen, elegante overraskelsesnumre som *Det muntre Hjul*. Han kunne være kynisk objektiv (*Sagen Arnoldi*, *Kvindehandleren Reuter*) og undertiden mild og følsom (*Dorthe Vantmagers Seng*, *I Forgaarden*). R.s produktion viser en sjælden evne til at se tidens tegn, en sans for det tidstypiske. Og da han tog sig på at beskrive den periode han kendte allerbedst, sin egen barndoms- og ungdomstid, som han med samme øje for det karakteristiske kaldte klunketiden, gjorde han et lykkeligt greb. Han giver med memoireværket *Fra min Klunketid*, 1942, en enestående samfunds- og kulturhistorisk skildring af slutningen af århundredet og begyndelsen af det næste, på lunerig måde karakteriseret gennem de polstrede, uldklædte møbler så man både fornemmer tidens lune hygge og dens forløjede forskansen sig bag plyds og uld. Ideen med de skærmende draperier om møblerne i en krisetid kan han have fået fra Virginia Woolfs *Orlando* (1928) som oplever victorianismens tid på lignende måde. Men det bevingede ord klunketiden er R.s fortjeneste som navn på den kuldskære tid efter 1864. Man ser i R.s erindringsbog det fine Store Kongensgadekvarter for sig, den selvbevidste burgøjserfamilie, børnenes på én gang hårde og frie opdragelse, tjenestefolkene. – R. havde gjort tilløb til denne bog allerede i romanen *Da Vandene sank* hvor han gav en hvasere karakteristik af børnekår i borgerskabet end i *Fra min Klunketid* tyve år senere. Endvidere havde han skrevet det fine essay: *Københavns Selskabsliv omkring Aarhundredskiftet* i Danmark i Fest og Glæde V, 1935. De betydeligste selvportrætter af R.s stilfærdige, iagttagende person finder man i *Paradisfluglens assessor Blunck* og i *Holger Gude* fra *Da Vandene sank*. I memoirerne træder han selv ikke meget frem, mere hans tid og miljø. Men af det store forfatterskab er det for denne uforlignelige københavnerbog han huskes. – R. 1931. □ Buste af H. Vedel, 1894. Selvportr. i pastel (Kgl. bibl.). Mal. af Einar Wegener ca. 1908 (Danske dramatikeres forbund). Tegn. af Harriet Fischer, 1915 (Teatermus.). Afbildet på plakat af Achton Friis, 1927. Skitse og mal. af Poul Schrøder, 1942. Tegn. af

bl.a. Henri Nathansen (Kgl. bibl.) og Otto Christensen (sst.). Foto.

Udg. Noveller I–III, 1927.

Kilder. O. R.: *Fra min klunketid*, 1942 (3. udg. 1965). Lit. Georg Brandes: *Fugleperspektiv*, 1913 82–87. Studenterne fra 1893, 1918 41f. Chr. Rimestad: O. R., 1924. Samme i *Politiken* 16.6.1934. Tom Kristensen sst. 12.10.1942. Henning Kehler i *Berl.* aften 15.6.1934 og 30.10.1942. Ejnar Thomsen i *Århus stiftstid.* 1.10.1942. Emil Frederiksen i *Berl. tid.* 16.6.1944. Tom Kristensen i O. R. *Gyldendals julebog*, 1945 9–18. Samme: *Mellem krigen*, 1946 355–58 (optr. fra *Politiken* 16.6.1944) og 360–65 (optr. fra *Politiken* 2.5.1945). Mogens Knudsen i *Danmark VI*, 1946 222–25. Tom Kristensen i *Danske digtere i det 20. årh.*, ny saml. 1955 39–76. Niels Birger Wamberg sst. 2. udg. I, 1965 254–65.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Marie Hvidt

Rung, Sophie, se **Rung, Henrik**.

Rung, William, 1873–1939, elektrotekniker. * 10. 6.1873 i Kbh. (Holmens), † 13.11.1939 i Gentofte, begr. i Kbh. (Garn.). F: løjtnant, senere kaptajn, meteorolog Georg Adolph R. (1845–1903) og Hanne Christiane Berg (1851–1912). ~ 23.4.1900 i Luzern med Marie Antoinette Grütter, * 25.5.1876 i Baden i Schweiz, † 20.10.1950 i Glostrup, d. af sektionschef Alfred G. († 1900) og Elise Tschopp († 1937). Ægteskabet opløst. – Bror til Otto *R.

R. tog almindelig forberedelseseksamen 1889 og gennemgik 1890–94 kadetskolen. Da afgangseresultatet herfra ikke var tilfredsstillende, ønskede han ikke at fortsætte med uddannelsen til søofficer men rejste til Schweiz for at uddanne sig til ingeniør. 1894–98 gennemgik han Eidgenössisches Polytechnikum i Zürich og aflagde prøve som diplomingeniør her. Efter eksamen fik han ansættelse hos det endnu ret unge, men snart efter verdensberømte firma Brown Boveri & Cie. i den lille by Baden i Schweiz der havde været med i udviklingen af den elektriske højspændingsteknik fra dens første begyndelse. R. ansattes på konstruktionsafdelingen og avancerede i løbet af noget over et år til chef for apparatafdelingen. Da G. A. *Hagemann 1903 havde fået indført en elektroteknisk studieretning ved Polyteknisk læreanstalt skulle man til docent i projekterings teknik bruge en ingeniør der var skolet i et af de store verdensfirmaers tjeneste. Der var tale om flere unge skandinaver foruden R., bl.a. J. L. *la Cour og nordmanden O. S. Bragstad der senere blev professor i Trondhjem, men valget faldt på R. Det var en meget betydelig stofmængde R. hjembragte og tilrettelagde i de forelæsninger han holdt over konstruktion og beregning af elektriske maskiner, projektering af elektriske kraftstationer, deres fordelingsanlæg og

ledningsnet samt projektering af elektriske sporveje og jernbaner. 1906 omdannedes docenturet til et professorat.

Det var i en grødetid for elektronikken R. påbegyndte sin lærergering. Man var klar over at de jævnstrøms elektricitetsværker der fra lidt ind i 1890'erne var bygget i Kbh. og de større provinsbyer kun var en foreløbig løsning, idet man ret hurtigt nåede en grænse for de energimængder der kunne distribueres ad denne vej, og anvendelsen af højspændt vekselstrøm med sine langt større muligheder, men også med sine ikke helt simple fysiske og tekniske problemer fik stadig mere og mere praktisk interesse efter at man flere steder i de store lande havde ledet udviklingen ind i denne retning. R. blev hurtigt en meget anvendt kraft. Han var et meget virksomt medlem af den 1904 nedsatte kommission til forberedelse af en dansk stærkstrømslov, og efter dennes vedtagelse 1907 blev han medlem af den i henhold hertil nedsatte elektricitetskommission. Også af forskellige projekter blev R. optaget; han blev 1906 af generaldirektør C. "Ambt anmodet om at udarbejde projekt til elektrificering af den kbh.ske nærtrafik og af fjerntrafikken gennem boulevardtunnelen, han blev hørt angående projektet til bygning af et elektricitetsværk i Åmosen, baseret på tørvedrift, og ved forhandlingerne angående bygning af en elektrisk jernbane fra Århus til Randers som omkring 1910 var meget på tale blev der ligeledes lagt stærkt beslag på R.s indsigt. Det samme var tilfældet ved en del elektricitetsværker der i disse år udvidedes med anlæg til fremstilling af højspændt vekselstrøm, fx Fåborg, Kolding og Frbg. elektricitetsværker; for det sidste byggede R. sammen med professor H. "Bache den nye Finsensvejcentral. Endvidere projekterede R. 1919 den elektriske central for vandkraftanlægget ved Harte. Da der 1914 fra S. A. "Faber m.fl. fremkom andragende om koncession på anlæg og drift af et kraftanlæg ved Gudenå var R. den der inden for elektricitetskommissionen særlig kom til at vejlede ministeriet for offentlige arbejder i denne sag. De stærke interesser af forskellig art der blev berørt af dette spørgsmål gav senere, da dette anlæg bragtes til udførelse, anledning til nogle angreb på R. fra ingeniør P. A. Pedersen, angreb som indankedes for et af Dansk ingeniørforening 1919 nedsat nævn hvis kendelse var meget omstridt og angrebes i en pjeces af Faber. 1920 blev R. medlem af det af ministeriet for offentlige arbejder nedsatte udvalg vedrørende udførelse af nye vandkraftanlæg, 1914-32 var han medlem af patentkommissionen, 1921 blev han sammen med A. R. "Angelo medlem af kommissionen angående kraftoverføring fra Norge til

Danmark og s.å. medlem af et udvalg angående anlæg af et elektricitetsværk i Store Vildmose. 1917 blev R. aflastet for en del af undervisningsarbejdet ved oprettelsen af et særligt professorat i elektriske maskiner. 1925-26 var R. medlem af kommissionen angående statens overtagelse af radiofonien, og da Radiorådet oprettedes 1926 var R. til 1930 medlem af dette som repræsentant for radiobranchen. 1928 blev han formand for elektricitetskommissionen og medlem af udvalget angående fremtidige retningslinjer for økonomisk fremskaffelse og fordeling af elektriciteten. Efter elektricitetskommissionens omdannelse til elektricitetsrådet i henhold til loven af 1935 fortsatte R. af helbredshensyn kun et år som formand og blev derefter kommitteret. Jævnside med sit store undervisningsarbejde skrev R. en række lærebøger. 1912-15 kom *Generatore, Motorer og Transformatorer for Vekselstrøm I-II*, og 1915 *Planer og Tegninger til Forrelæsnings over elektriske Centraler*, 1924 *Elektriske Ledninger for Stærkstrøm*, 1929 *Planer til Beregning af Vekselstrømsledninger* og 1931 *Tafeln zur Berechnung von Hochspannungsleitungen bis 1000 km. Länge nebst kurzer Theorie*. 1938 trak R. sig tilbage og levede stille, trykket af mindre godt helbred og af private sorger. Ved stiftelsen 1937 blev R. medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. - R. 1919. DM. 1924. K.² 1936. □Foto.

Sv. Aage Faber: Gudenåsagen, 1919. Povl Vinding i Berl. tid. 10.6.1933. V. Faaborg-Andersen i Elektroteknikerens XXXIV, 1938 271-73. E. Rager sst. XXXV, 1939 581f. V. Faaborg-Andersen i Ingeniøren XLVII, 1939, afd. elektroteknik 124. A. K. Aubeck i Medd. fra akad. for de tekn. vidensk., 1940 nr. 1 74-79. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Vinding*

Rung-Keller, Paul Sophus Christian Henrik, 1879-1966, organist, komponist. * 11.3.1879 i Kbh. (Holmens), † 22.3.1966 i Gentoft, urne på Vestre kgd., Kbh. F: skoleforstander, cand.jur. Emil Charles Thorvald Keller (1835-96) og kgl. kammeranger Sophie Helene Henriette Keller, f. Rung (1850-1929). Navneforandring (bindestreg) 27.4.1907. ~ 7.5.1907 i Varde med Helga Palludan, * 20.11.1886 sst., † 21.4.1953 i Hellerup, d. af købmand, senere bankdirektør Frederik Holmsted P. (1854-1938) og Isidora Petersen (1861-1938).

Efter at være blevet student 1897 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand.phil. 1898 kastede R.-K. sig over studiet af orgelbygning hvori han navnlig søgte uddannelse i Sverige og senere i Tyskland, og af musik som han fik en grundig under-

visning i med F. *Rung som lærer i klaver, T. *Laub i teori, G. *Matthison-Hansen i orgel (senere også i klaver) og Otto *Malling i formlære og instrumentation. 1899–1906 havde han selvstændigt orgelbyggerværksted og leverede orgler bl.a. til Torstrup og Varde kirker. Efter i nogen tid at have vikarieret som organist i Holmens kirke var han 1906–49 kantor og organist ved Vor Frelsers kirke. Fra 1907 virkede han som lærer ved Hornemans musikinstitut, fra 1917–52 som lærer i orgel og teori ved Det kgl. danske musikonservatorium. Efter morbroderen F. Rung overtog han 1914 hvervet som dirigent i Cæciliaforeningen (konstitueret fra 1912) som han indtil 1931 med stor dygtighed ledede videre ad de baner Rung havde anvist. – Omkring århundredskiftet fattede R.-K. interesse for kirkeklokkespillets kunstneriske og akustiske sider og blev efterhånden ekspert på dette område. Hans store teoretiske kunnen i forbindelse med en praktisk musikersans og udpræget organisatoriske evner har flere gange her givet betydelige resultater. Således blev bestemmelsen og afstemningen af de nye sønderjyske kirkeklokker (1920) foretaget under hans tilsyn, og da Vor Frelsers kirke i Kbh. – takket være hans initiativ – anskaffede et klokkespil (1928–32) planlagde han hele den tekniske og musikalske side af sagen. I sin klokkestudie *Fastenowe*, 1940, gør han bl.a. rede for sin specielle teori om overoktavens „spejling“ som undertone, én eller to oktaver dybere. 1928 udnævntes han til klokkespiller ved Vor Frelsers kirke, 1929 studerede han klokkespil i Holland og Belgien, og fra 1931 har han virket som kirkeministeriets konsulent i klokke- og orgelsager. En betydelig indsats i det kbh.ske musikliv har R.-K. ydet med de af ham foranstaltede frikoncerter i Vor Frelsers kirke, hvoraf der er afholdt 170, 1906–14 under væsentlig medvirken af det af ham dannede motekor. Derudover har han personlig optrådt som en anerkendt orgelspiller ved talrige koncerter landet over. Som komponist er han trådt frem bl.a. med kantaten *Advent Spil*, 1920, orgelværkerne *Ciacona* og *Parafase over Melodien til Salmen: I Lemmer, hvis Hoved har Himlen i Vælde* samt enkelte sange. I sin kirkemusikalske indstilling var han præget af de impulser han modtog fra Thomas Laub. I forskellige pjecer, foredrag og artikler har han virksomt behandlet spørgsmål vedrørende klokker og orgler. – *Ingenio et arti* 1926. – R. 1924. DM. 1949. □ Flere selvportræt-statuetter (Musikhist. mus.). Foto.

Bibliografi i R.-K.: *Fastenowe*, 1940 13. – De sønderjyske kirkeklokker, udg. af Nationalfondet af 1918 til anskaffelse af kirkeklokker til Sønderjylland, 1925. Niels Friis i *Dansk musik t. XIX*, 1944 194f. Vald. Hansen

sst. XXIV, 1949 39f. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Sven Lunn*

Ruse, Henrik, se Rösensteen, Henrik.

Rustung, Anne, † tidligst 1607, adelsdame. Levede endnu 6.4.1607. F: admiral Christoffer *R. († ca. 1565) og Karen Skanke († tidligst 1578). Sandsynligvis ugift.

R. er rimeligvis født og i hvert fald opvokset i Danmark. Ca. 1560 gjorde hun bekendtskab med den fra Maria Stuarts historie berømte jarl af Bothwell (James *Hepburn) der i det år besøgte Danmark. Han førte hende bort med sig, dog efter hendes egen angivelse først efter skriftligt at have lovet hende ægteskab. I Nederlandene skiltes de; senere synes hun at være fulgt efter ham til Skotland hvor hun i hvert fald opholdt sig ca. 1563; et pas som Maria Stuart da udstedte for hende synes at forudsætte, at hun ligefrem var trådt i dronningens tjeneste. Senest 1565 rejste hun derfra til sin slægts hjemland Norge hvor hun blev bekendt under navnet „skottefruen“. 1567 oplevede hun det overraskende gensyn med sin troløse elsker, da denne som fange bragtes til Bergen; hun stævnedes ham for retten og opnåede at han overlod hende et lille skib og tilbød hende 100 dlr. om året, et løfte han ikke blev i stand til at holde. 1594 opholdt hun sig i det sydøstlige Norge, og 1607 afstod hun ved et mageskifte på Arreskov slægtsgården Sem til sin søster.

[O. Olafsen] i *Hardanger historielag. Hardanger tidskr.*, Norheimsund 1919 20–39 (om slægten). Ludv. Daae i *Hist. t. II, Kria*. 1872 152–68. Fr. Schiern: *Nyere hist. studier I*, 1875 110 141–44 410–12. Rob. Gore-Browne: *Lord Bothwell*, London 1937 (anm. af C. O. Bøggild-Andersen i *Hist. t. 10.r.V*, 1939–41 594f).

Henry Bruun*

Rustung, Christoffer Thronsen, † ca. 1565, søkriger. F: Thron Sigurdsen R. til Sem ved Hardangerfjord og Karen Kold til Næssegård, Ryfylke. ~ Karen Skanke, † tidligst 1578, d. (uden for ægteskab) af dekan i Trondhjem Knud Pedersen S. til Andviégård og Dorthem Adelsteen til Egge. – Far til Anne *R.

R. var nært knyttet – vistnok også ved slægtskab – til ærkebiskop Olav Engelbrektsen, den sidste forkæmper for Norges selvstændighed. Han omtales første gang 1527 da han med ærkebispens flåde gav sig til at drive sørøveri mod skotske, hollandske og tyske skibe i norske farvande. – To år senere var han en af hovedaktørerne i ærkebispens strid med Vincens *Lunge. Under ændrede partiforhold tog han 1535 – i forståelse med Vincens Lunge – dennes svoger Niels

"Lykke til fange og fik ham i Trondhjem dømt i ærkebispens hænder; men da R. siden kom til Oslo for at få dommen stadfæstet af det norske rigsråd, hvilket takket være hr. Vincens også lykkedes, brød det gamle fjendskab ud på ny. Den påfølgende jul kom nogle søndenfjeldske råder til Trondhjem for at forhandle med ærkebispem om Christian III's anerkendelse som norsk konge; der herskede tilsyneladende god forståelse på mødet, men fanatisk katolske og nationalistiske elementer i ærkebispens omgivelser krævede Vincens Lunges og nogle andre danske adelsmænds død og fik ærkebispem med sig. R. skulle udføre beslutningen, og 3. i. 1536 stormede en rasende skare, hvoriblandt R., ind og dræbte Vincens Lunge i hans herberg, mens de andre herrer slap med fængsling. Fra ærkebispens side betød dette åbent brud med Christian III. Det gjaldt derfor at sikre sig landets hovedbefæstninger. R. skulle bemægtige sig Bergenhus, men blev taget til fange (19.3.) under forhandlinger med befalingsmanden der, Thord Roed, som påstod at hans folk havde brudt det givne lejde. Efter sin snart påfølgende løsladelse blev R. i aug. af ærkebispem sendt til det burgundiske hof efter hjælp og vendte i nov. tilbage med nogle kejserlige skibe, men uden mandskab. Da Olav Engelbrektsen endelig opgav sin sag, blev det hans tro mand R. der på en lille flåde førte Norges sidste ærkebispem i landflygtighed (1.4.1537). Flåden gik til Nederlandene hvor ærkebispem døde 1538. S.å. trådte R. i Frederik af Pfalz's tjeneste for at arbejde for Christian II's befrielse. Med kaperbrev fra Pfalzgreven – under statholderinden af Nederlandenes hemmelige beskyttelse – flaktede han da de følgende år om på havene som sørøver, kendt under navnet Christoph v. Truntheim. Han plyndrede bl.a. Utstein kloster og brændte bispegården i Stavanger. Under indtryk af klager til den nederlandske regering fra Danmark, Skotland og Hamburg fandt R. det rådeligst at forlægge sin basis til Ostfriesland; men 1542 tilbød han – sagtens i følelsen af at kæmpe for en håbløs sag – Christian III sin tjeneste som kongen tilskyndet af kansler Johan *Friis straks tog imod.

I Danmark var der god brug for en mand med R.s særlige forudsætninger. I krigen mod kejseren 1543 blev han sendt mod Nederlandene som næstkommanderende på en flåde på 40 skibe. I 1540'erne og 1550'erne ledede den gamle pirat en række flådeekspeditioner, særlig mod sørøverne i de norske farvande. I Ditmarskerkrigen 1559 skulle han med en flådeafdeling afskære ditmarskerne fra tilførsler ad søvejen. Han gjorde endnu tjeneste til søs i syvårskrigen to første år, men udrettede ikke noget betydeligt. Han døde

senest i begyndelsen af 1565. Vigtigst er nok hans indsats i flådens administration i Christian III's tid. Han beskæftigede sig med skibenes bygning og udrustning. 1557 eller 1558 betroede kongen ham endda tilsynet med krigsflåden og ledelsen af værfet på Bremerholm, men han var dog statholderen i Kbh. underordnet. R.s ophøjelse der er enestående for en nordmand i den tid blev dog ikke af lang varighed; kort efter Frederik II's tronbestigelse blev han afløst af Herluf *Trolle (1559), men fortsatte dog sin virksomhed på Holmen til 1561. 1558 udarbejdede han en skrå for det nyoprettede admiralitetslav. Som løn fik han forskellige mindre danske forleining. Hans testamentem viser, at han besad en del gods i Hardangeregnet som kongen 1556 forøgede med spredt norsk krongods på den betingelse, at han ville forblive i Danmark sin livstid. I Danmark ejede han kun en gård i Kbh. – R. bedømmes højest forskelligt. Mens Vincens Lunge kalder ham „et ondt ophav til al uredelighed“, betegnes han fra anden side som „en fin, agt og forstandig mand, der kunde være riget nyttig både til lands og til vands“. Sandheden er vel den, at han har været en dygtighed inden for sit felt, men i øvrigt en vild og grum natur. Alligevel kunne tidens fornemste damer finde behag i ham; Frederik II's søster kurfyrstinde *Anna af Sachsen sendte ham en skjorte til forering og berømmede ham for hans galanteri mod hendes hofdamer under et besøg i Kbh.

Pers. hist. t. 4.r.II, 1899 240–42 (skiftebrev efter R.). – [O. Olafsen] i Hardanger historielag. Hardanger tidskr., Norheimsund 1919 20–39 (om slægten). [J. Chr. Berg.] Hist. underretn. om landeværnet, Kria. 1830 313f. Ludv. Daae i Hist. t. II, Kria. 1872 113–36. H. D. Lind: Fra kong Fr. II's tid, 1902 1–7 32 50f 240–42. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Rolf Scheen: Sjørøver og admiral. En bok om C. T. R., Bergen 1942.

*Poul Colding**

Ry Andersen, Sigurd, * 1915, læge. * 22.3.1915 i Ålborg (Budolfi). F: bankdirektør Chr. D. A. *Andersen (1878–1960) og Helga N. Larsen (1881–1969). ~ 27.1.1940 i Århus (domk.) med operasanger Monna Elisabeth Sjøreen, * 19.3.1912 i Århus, d. af farvehandler Johan Hjalmar S. (1881–1963) og Eleonora Cathrine Bech (1884–1954).

Efter studentereksamen fra Øregårds gymnasium 1933 kastede R. A. sig over det medicinske studium; i studietiden var han formand for det medicinske studenterråd 1937–38 og knyttede herved kontakter der senere skulle komme ham til støtte i kampen for at opbygge det øjenpatologiske institut der har gjort ham til en internationalt kendt leder inden for dette forskningsom-

råde. Han tog 1941 medicinsk embedseksamen fra Kbh.s univ. De følgende 17 år gennemførte han en grundig uddannelse inden for medicin, kirurgi, røntgendiagnostik og -terapi. Samtidig tog han, fra 1946, arbejdet op ved det af professor Henning Rønne startede centraliserede oftalmopatologiske laboratorium ved Rigshospitalet. Under yderst vanskelige betingelser – usle lokaleforhold, dårlig økonomi og ringe støtte, ja ofte modarbejdelse – lykkedes det R. A. i samarbejde med patoanatomerne at opbygge et institut hvorfra der i årene 1959–76 er kommet en halv snes disputatser og ca. 300 videnskabelige arbejder. Sin egen disputats om *Investigations into differentiation and other morphological changes in malignant tumours following therapeutic irradiation with x-rays and radium* forsvarede R. A. 1949 ved Kbh.s univ. Han blev speciallæge i øjensygdomme 1950 og i patologisk anatomi 1956 og et Lederle-fellowship 1958 til et års studier i USA gav ham lejlighed til yderligere studier inden for øjensvulstpatologi og -differentiering. Da han kom hjem, var hans øjenpatologiske laboratorium administrativt blevet overflyttet til universitetets patoanatomiske institut, samtidig med at universitetets sekretær havde fået udvirket R. A.s udnævnelse til laboratorieleder (1959). Lokaleforholdene på Rigshospitalet var fortsat usle og først fra 1966–77 hvor R. A. fik lokaler på Tagensvej-afsnittet af Rigshospitalet – det tidligere militærhospital – bedredes arbejdsforholdene, idet laboratoriet fik status som en Rigshospitalsafdeling og navn af øjenpatologisk institut med tre heltidsbeskæftigede læger. Siden 1972 var R. A. institutbestyrer under universitetet og 1979–82 professor i øjenpatologi. Hans indsats udvirkede tillige oprettelsen af en klinisk tumorstation der modtager øjensvulstsuspekterede patienter fra hele Danmark. – R. A. var 1962–63 sekretær i The European Ophthalmic Society (præsident 1975–78), formand for Dansk oftalmologisk selskab 1967–70 og 1968–80 formand for komiteen til forebyggelse af blindhed. Desuden har han været engageret i internationalt arbejde via WHO og DANIDA. R. A. har fra 1950 været redaktør af *Indica ophthalmologica*. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1949 23.

Egill Snorrason

Ryberg, Carl Julius Peter, 1854–1929, direktør for Den kgl. grønlandske handel. * 4.12.1854 i Kbh. (Petri), † 4.10.1929 i Charlottenlund, begr. i Kbh. (Vestre). F: handelsfuldmægtig, graver ved Petri k. Johan Peter R. (1802–76, ~ 1° 1839 med Nicoline Dorothea Witter, 1811–44) og Anna Cathrine Smith (1819–81). ~ 1° 27.6.1883 i Julia-

nehåb med Malvina Wilhelmine Lovise Guldberg, * 8.11.1851 i Helsingør, † 18.4.1904 i Kbh., d. af købmand Malling G. (1811–67) og Ida Marie Wilhelmine Kragh (1822–1900). ~ 2° 9.6.1905 i Tårbæk med Inge Papenhausen Willerup, * 3.2.1872 i Kbh. (Frbg.), † 7.10.1926 i Charlottenlund, d. af klasselotterikollektør, fabriksbestyrer Hannibal Theodor Kisby W. (1834–91) og Petrea Cathrine Papenhausen (1851–1905).

R. fik efter endt skolegang 1873 ansættelse i Den kgl. grønlandske handel som volontør på kontoret i Kbh., udsendtes to år senere til Grønland som assistent ved kolonien Frederikshåb og forflyttedes 1875 til Julianehåb hvor han 1883 blev kolonibestyrer. N.å. udnævntes han til inspektør for Sydgrønland med bolig i Godthåb, i hvilket betydningsfulde embede han med stor energi og dygtighed virkede en årrække, indtil han 1891 hjemkaldtes for at overtage stillingen som kontorchef ved grønlandske handel i Kbh. 1902 udnævntes han til direktør og kom derved ind i en begyndende strid angående monopolhandelens principper, hvilken yderligere fik næring ved den af L. *Mylius Erichsen ledede litterære Grønlandsekspedition. Herunder blev på grund af R.s konservative standpunkt hans embedsførelse udsat for stærk kritik, vistnok navnlig fordi han bestemt modsatte sig enhver bevilling til private foretagender i Grønland. Stridens resultat blev, at den grønlandske handel og administration 1908 adskiltes og R. konstitueredes som direktør for sidstnævnte. Efter egen anmodning blev nu hans embedsførelse gjort til genstand for en kommissionsundersøgelse der resulterede i, at kritikken i det væsentligste havde været uberettiget, hvorefter R., som under sagens forløb var trådt tilbage fra sin stilling, genindtrådte i denne indtil han 1912, da handel og administration atter henlagdes under én direktør, trak sig definitivt tilbage fra sin grønlandske virksomhed. – R. udgav 1891 en *Dansk-grønlandsk Tolk* som blev til stor nytte for handelens funktionærer i Grønland, ligesom han har leveret forskellige sagkyndige bidrag om grønlandske forhold til *Geografisk Tidsskrift*. – Konferensråd 1912. – R. 1894. DM. 1908. □Foto.

Betænk. ... til undersøgelse af den kgl. grønlandske handels drift og virkemåde, 1908. Grønland i tohundreåret for Hans Egedes landing, red. G. C. Amtrup m.fl. I-II, 1921 = Medd. om Grønland LX–LXI. Kn. Oldendow: Træk af Grønlands politiske hist., 1936 = Det grønlandske selsk.s skr. X 86–88 94 96f. – Papirer i Rigsark. Hugo Ryberg: Carl Julius Peter Rybergs slægt og eget levnedsløb, 1939 (manus i Kgl. bibl. og Rigsark.).

*H. Ostermann**

Ryberg, Johan Christian, se **Ryberg, Niels**.

Ryberg, Niels

Ryberg, Niels Bertelsen, 1725–1804, købmand. *14.9.1725 i Rybjerg sg., Salling hrd., †29.8.1804 i Kbh. (Holmens), begr. i Dreslette k. F: fæster af Storgård i Rybjerg sg. (nu Rybjerggård), senere ejer af Harregård Bertel Christensen (Storgaard) (1691 el. 92–1764) og Vibeke Nielsdatter (1691–1764). ~19.4.1765 på Krisby ved Eckernförde med Margarethe Dorothea Otte, *30.9.1749 i Eckernförde, †20.6.1767 i Kbh. (Holmens), d. af borgmester, kancelliråd Friedrich Wilhelm O. til Bienebek (1715–66, ~2° 1765 med Edel Augusta Türck v. Türckenstein, 1724–99) og Dorothea Charlotte Reventlow (1731–63).

R. stammede fra en børnerig bondefamilie. Faderen var fæstebonde. Forældrenes økonomiske forhold har næppe været bedre end for flertallet af fæstere på denne tid. Men derimod drev morbroderen, Axel Møller, en betydelig købmandshandel i Ålborg. På grund af den almindelige mangel på karle på landet havde man 1733 indført stavsbåndet. For at slippe for militærtjeneste flygtede Niels og en af hans brødre, Christen, i slutningen af 1730'erne til Ålborg hvor deres onkel købte dem fri fra tjenesten. I den næste halve snes år arbejdede R. i morbroderen Axel Møllers købmandshandel, først som dreng og senere som købmandskarl. Omkring 1750 drog han til hovedstaden, og fra 1751 kan man via statsadministrationens arkiver følge den købmandshandel han begyndte at drive allerede før han fik grossererborgerskab. Meget tidligt fik R.s forretning en fast struktur: I Kbh. købte han kolonialvarer som peber, ostindiske tørklæder, te og tillige visse europæiske varer. Og han afsatte en del af kolonialvarerne via sine gamle forretningsforbindelser i Ålborg. Fra Limfjordsbyen fik han til gengæld danske landbrugs- og fiskeriprodukter. At det gik ham godt i Kbh. ses bl.a. af, at han 1752 købte Harregård i Harre sogn ikke langt fra sit fødested til sine forældre. Ud over disse former for købmandshandel gav han sig endvidere af med at tegne forsikringer. I starten gik det for sig på den måde at han i det københavnske søassurancekomagni tegnede forsikringer for retningsforbindelser i provinsen. Af kapital rådede han if. eget udsagn ikke over andre midler end dem han havde lånt hos andre. Det er derfor næppe urimeligt at formode at omfanget af hans købmandshandel ved midten af 1750'erne hæmmedes af kapitalmangel. I denne situation havde han det held 1755 at komme i kompagniskab med det kapitalstærke handelshus Thygesen der på dette tidspunkt af familien var blevet overdraget til Thyge Jesper Thygesen der endnu ikke var fyldt 20 år. Firmanavnet blev *Ryberg & Thygesen*. I 1760'erne optog han yderligere to yngre

komponer, Christen Black og Johs. Cramer. Og under firmanavnet Ryberg, Thygesen & Co. førtes handelshuset videre indtil 1775 da de fire købmænd gik hver til sit. Derefter drev R. firma i eget navn frem til 1789, da han optog tre yngre købmænd fra familiens kreds, nemlig H. R. Saabye, Christian D. Otte og Axel Møller Mørch. Firmaets navn blev derefter *Ryberg & Co.* Ryberg & Thygesen havde domicil ved Holmens Kanal, men 1772 købte R. et større hus i det nuværende Store Kongensgade, og her fik firmaet derefter hovedsæde.

Samtidig med etableringen af firmaet Ryberg & Thygesen begyndte de gode konjunkturer for dansk oversøisk handel som følge af den store kolonikrig. Firmaet drev derfor sukkerhandel på Vestindien og slavehandel på Guinea. R. havde stillet store forventninger til den oversøiske handel, bl.a. kalkuleret med 60 % fortjeneste på trekanthandelen. Disse forventninger blev ikke indfriet; til gengæld fik firmaet en vis kompensations, idet det fik leverancer til statshandelen på kolonierne. Den manglende succes i kolonihandelen er måske baggrunden for, at R. finansierede nationaløkonomen Christian *Martfeldts rejse til Vestindien 1763–64. Foruden kolonihandel drev firmaet også handel på Middelhavet. I det hele taget var firmaets vareomsætning temmelig alsidig, idet den foruden kolonivarer omfattede danske landbrugsvarer, vin, frugter og salt fra middelhavslandene samt hamp, tømmer og jern fra østersølandene. Et særligt kapitel i firmaets historie under den store kolonikrig var leverancen af saltet oksekød til Frankrig. Der var nemlig her tale om en leverance som R. efter den danske regerings ønske ydede det krigsførende Frankrig. I nogle år frem til 1763 var R. endvidere direktør for den statslige handel på Island og Finnmarken, indtil Det almindelige Handelskompagni fik koncession på denne handel. R. var med snævre bånd knyttet til flere af datidens store danske oversøiske handelskompagnier. Således havde han en større aktiepost i Det almindelige Handelskompagni, der var grundlagt 1747. R. arbejdede på at få selskabets virksomhed indskrænket til Island, Finnmarken og Grønland og kritiserede bl.a. dets deltagelse i slavehandelen på Guinea. 1770 anbefalede en nedsat kommission at selskabets handel indskrænktes til de af R. foreslåede områder. Også i Det vestindiske Handelsselskab, der var oprettet 1778, havde R. en større aktiepost, og i 1778 blev han udnævnt til handelskyndig direktør. 1785 blev han imidlertid afskediget da han var kommet i et modsætningsforhold til Ernst *Schimmelmann. Derimod havde R. ikke så nær en forbindelse til de to andre af Guldbertidens

spekulationskompagnier, nemlig Det østersøisk-guineiske Kompagni, oprettet 1781, og til Handels- og Kanalkompagniet, oprettet 1782. Modsat var R. med snævre bånd knyttet til det vigtigste af datidens oversøiske selskaber, nemlig Asiatick Kompagni. Ved oktrojformyelsen 1772 blev han således valgt til direktør sammen med Frédéric de Coninck; allerede 1775 gled han dog ud ved lodtrækning. Men december 1778 valgtes han atter til direktør; hans 2. direktørperiode kom til at falde sammen med de glimrende konjunkturer under den nordamerikanske uafhængighedskrig. Men selv om hans aktier og direktørpost var vigtige er det alligevel værd at understrege at den fortjeneste som R. og andre københavnske købmænd havde ved videresalg af asiatiske varer var af større økonomisk betydning for dem. R.s 2. direktørperiode fik imidlertid en trist afslutning for ham selv. Bogholderen og en af direktørerne havde allieret sig om at „tømme“ kassen, og resultatet blev at danske kancelli nedsatte en undersøgelseskommission der afgav betænkning 1784. Samme år trak R. sig ud af direktionen og afhændede sine aktier, men han kom dog til at hæfte for et betragteligt beløb, og i et skrift, *Til Interessenterne udi det asiatiske Compagnie*, 1784, forsvarede han sig. Men man kommer dog næppe uden om at R. og direktionen har haft for travlt med egne forretninger og måske har stolet lidt for meget på deres funktionærer.

Det er vigtigt at understrege at det rybergske handelshus der if. R.s udsagn 1784 beskæftigede halvdant hundrede personer i Kbh. og på Færøerne var en alsidig virksomhed. Han var storkøbmand, reder, bank- og forsikringsmand, fabrikant og godsejer. Et af handelshusets store økonomiske aktiver var kornhandelen. En anden ting som huset tjente godt på i en årrække var leverancer til søtaten. Ligeledes var R. leverandør af varer til Guinea og Vestindien. Fra midten af 1780erne gik hans handel med Vestindien imidlertid tilbage, men den blev afløst af handelsforbindelser med det ny USA der gav Ryberg & Co. en millionomsætning. Med til billedet af R. hører også det handelsoplag som han i midten af 1760erne oprettede på Færøerne, og hvorfra der blev smuglet asiatiske varer (bl.a. te) ind i Storbritannien. Efter at Asiatick Kompagni 1772 havde mistet monopollet på indianshandelen, begyndte R. også selv at drive privat handel på Indien. Derimod var R.s handel på hollandsk Ostindien i 1790erne hverken af samme omfang eller samme dristige karakter som de Conincks. Som skibsreder blev R. aldrig en af Kbh.s største; skibe købte han, når han havde varer at sejle med. Derimod blev han som assurandør en fore-

gangsmand, bl.a. fordi han reassurerede i udlandet. Hovedparten af de forsikringer han tegnede var søforsikringer, men han tegnede dog også livrenteforsikringer. Som bankmand fungerede han bl.a. som valutahandler for staten. Som fabrikant anlagde han et spinderi og væveri i Køng på Sydsjælland hvor han ejede godset Øbjerggård.

Sideløbende med sin virksomhed som købmand fik R. af staten overdraget en række kommissioner og tillidshverv. Således var han medlem af direktionen for opfostringshuset, „ældste“ (dvs. medlem af ledelsen) i Grosserersocietetet og bankkommissær i Kurantbanken. 1770 bad Struensee-regeringen ham udarbejde en betænkning om handelens forhold. Det var deri han karakteriserede St. Croix med de ofte citerede ord: „een af de største Steene i Deres Mayestets Crone“. Deri foreslog han også en modernisering af landbruget gennem en ophævelse af fællesskabet i Danmark og en gældsafløsning i Vestindien. Begge reformer blev senere gennemført af 1784-regeringen. Under Struensee udnævntes R. til direktør for fattigvæsenet i København. Foruden Øbjerggård ejede R. også godset Frederiksgave på Fyn, hvis nuværende hovedbygning han lod nybygge. Den nærliggende Dreslette kirke lod han ombygge, og her indrettede han som en anden renæssanceherremand et gravkapel for den Rybergske familie. Historikeren Aage Rasch, der har skrevet bogen om R., karakteriserer ham som en fremskridtsvenlig godsejer. – Da der ikke er bevaret noget forretningsarkiv eller privatarkiv efter R. er det vanskeligt at tegne et billede af hans pengeforhold og privatliv. Men ved sin død 1804 var R. utvivlsomt en af Danmarks rigeste mænd. 1789 kan hans formue ud fra en skatteopgørelse anslås til ca. 300 000 rdl., og for 1796 kan handelshusets omsætning anslås til mindst 1 000 000 rdl. I R.s senere år ser det ud til, at kun de Conincks handelshus har kunnet gøre ham rangen stridig som Danmarks største private firma. Som handelsmand var han en forsigtig og sindig jyde der ikke som de Coninck kastede sig ud i dristige spekulationer. Karakteristisk for ham var også de omhyggelige markedsanalyser han foretog, før han handlede. Martfeldts udsendelse er et eksempel herpå. Vigtigt er det i øvrigt også, at R. synes at have drevet sit handelshus uden nævneværdig udenlandsk kapital. Historikeren Ole Feldbæk har her netop understreget, „that in this field, as in so many others, Ryberg was unique in the Copenhagen business world“. Privat synes R. at have været en alvorssmand, og hans ægteskab blev i samtiden karakteriseret som et fornuftsægteskab. Hans religiøse følelser synes derimod at have været ægte og dybe. R.

Ryberg, Niels

virkeliggjorde efter Raschs vurdering „i høj grad tidens højeste ideal, den gode borger“. Blandt det københavnske købmands-aristokrati var R. en ener ved at være en bondefødt dansker der trængte sig ind i kredsen af storkøbmand, hvoraf mange var udenlandsk fødte. – Hofagent 1758. Etatsråd 1770. Konferensråd 1780. – R.s søn **Johan Christian R.**, døbt 1.5.1767, † 15.1.1832, drev forretningen videre men han synes ikke at have haft faderens handelstalent. Statsbankerotten ramte handelshuset hårdt, 1820 gik han fallit og 1824 måtte staten overtage Frederiksgave. – □Mal. af P. Brünniche, 1775. Mal. af Jens Juel, 1782. Mal. ca. 1785 (Handels- og søfartsmus. på Kronborg). Mal. af Juel eller af elev af denne (Fr.borg). Afbildet med familie på skitse af samme ca. 1795 og på mal. af samme 1796–97 (begge St. mus.). Lille tegn. af G. L. Lahde. Min. af C. Høyer. I samme type stik af Lahde, 1797, efter familiemal. af Juel, efter dette radering af A. Lillienberg, litografi af L. Fehr og litografi 1852. Min. af C. Høyer formentlig forestillende R. (Fr.borg). Mal. af C. W. Eckersberg ca. 1803–04 (bl.a. Hofmannsgave). Min. af C. Horneman (bl.a. Handels- og søfartsmus.).

Bernstorffs papirer, udg. Aage Friis I, 1904; III, 1913. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I-III, 1916–23. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IX, 1922. – Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reprod. 1970). Samme: Fr. Vls tid, 1895 (reprod. 1970). C. C. Clausen: Vore store mænd udgæede fra små hjem, 1897 73–89. Jul. Schovelin: Fra den danske handels empire I–II, 1899–1900. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV–VI, 1902–09. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II (Fyn), 1923 86f. Chr. Thorsen: Det kgl. oktroierede sø-assurance-kompagni 1726–1926, 1926. Johs. Werner: Chr. Wilh. Duntzfelt, 1927. J. O. Bro-Jørgensen: Forsikringsvæsenets hist. i Danm. indtil det 19. årh., 1935. P. P. Sveistrup i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 385–427. Samme: Det alm. handelskompagni 1747–74, 1943 = Medd. om Grønland CXXXI, 9. Aage Rasch og P. P. Sveistrup: Asiatick kompagni, 1948. Samme: N. R., 1964 (jfr. Ole Feldbæk i The Scandinavian economic history review XII, 1964 185–88). Danske slotte og herregårde, 2. udg. red. Aage Roussell V, 1964 325–30. Vore gamle tropekolonier, 2. udg. II, 1966; Johs., 1967. Hans Chr. Johansen: Dansk økonomisk politik i årene efter 1784 I–II, 1968–80. Ole Feldbæk: India trade under the Danish flag 1772–1808, 1969. Sv. E. Green-Pedersen i Revue française d'histoire d'outre-mer LXII, Paris 1975 214f. – Papirer i Det kgl. bibl.

Sv. E. Green-Pedersen (Povl Engelstoft)

Ryberg Hansen, Peter Olaf, 1860–1911, teolog. * 20.2.1860 i Kbh. (Holmens), † 29.4.1911 sst., begr. sst. (Ass.). F: cand.theol., lærer, senere sognepræst i Olsker, Svaneke og Ramløse, provst Lauritz Christian Hansen (1822–1907) og Hanne Marie Charlotte Møhl (1831–1905). ~ 27.12.1889 i Ramløse med Mathilde Sophie Krebs, * 4.4.

1845 i Kbh. (Trin.), † 8.7.1916 på Frbg. (~ 1° 1872 med læge Carl Vilhelm Wellmann, 1842–85), d. af lærer, senere overlærer, professor Conrad *K. (1809–80) og Helene A. E. Castberg (1825–1906). – Bror til Kristian *Møhl-Hansen.

R.H. blev student 1877 fra Sorø og tog teologisk embedseksamen 1883. Han levede meget stille, virkede som teologisk manuduktør og fra 1907 tillige som bibliotekar ved Industriforeningens bibliotek. Kendt i lidt større kredse blev han først i de sidste år af sit liv gennem sin forfatter-virksomhed. 1904 udgav han *Evangelierne som Kilder til Jesu Liv*. Herefter fulgte 1906 *Af Nutidens Jesusforskning*, 1910 *Det ældste Evangelium historisk-kritisk belyst*, og 1911 *Opstanden fra de Døde*. To år efter hans død udgav Niels Bang en del af hans i Tilskueren offentliggjorte afhandlinger under titlen *Udvalgte religionshistoriske Afhandlinger* med en indledning og en karakteristik af R.H.s personlighed. Ifølge denne var R.H. et meget betydeligt menneske med en ualmindelig belæsthed; som forfatter gav han i sine skrifter egentlig kun referater, men overordentlig dygtige referater, af andres forskning. „R.H. var den ideale Discipel“. – R.H.s skrifter hviler på grundige studier og vidner om fremragende evner til at give en overskuelig fremstilling. Om han end ikke ydede noget selvstændigt, fik han betydning ved, at han gav den teologiske læseverden indblik i den daværende historiske forskning over Jesu liv. Han undlod at agitere for sit eget religiøse syn, selv om han tydeligt lod det skinne igennem i sine skrifter. □Mal. af H. Vedel. Foto.

Niels Bang i R.H.: Udv. religionshist. afhandl., 1913 5–12.

Frederik Torm*

Rybner, Jørgen Christian Frederik, 1902–73, ingeniør, elektrotekniker. * 26.11.1902 på Frbg., † 5.7.1973 i Birkerød, begr. sst. F: boghandlerfuldmægtig, sekondløjtnant Adolf R. (opr. Rübner Petersen) (1871–1917) og Harriet Sophie Bang (1876–1959). ~ 15.6.1929 i Kbh. (Garn.) med Lilli Else Margrethe Rønning, * 15.10.1904 på Frbg., d. af premierløjtnant af infanteriet, senere oberst Einar R. (1868–1951) og Marie Elisabeth Hermann (1883–1981).

R. blev student 1920 fra Skt. Jørgens gymnasium. cand.phil. n.å. og 1926 cand.polyt. som elektrotekniker. Efter eksamen assisterede han professor P. O. *Pedersen ved laboratoriearbejder og ved udarbejdelsen af bogen *The Propagation of Radio Waves*. Efteråret 1927 rejste R. med støtte af midler fra K. A. Larssens legat, Karl Eriksens mindelegat og fra Det Classenske fideikommis

til USA. Han studerede her radioteknik, fysik og matematik ved Columbia universitetet i New York og arbejdede samtidig ved The Bell Telephone Laboratories i New York. I sommeren 1928 kom han til General Electric Co.s laboratorier i Schenectady, New York. Hjemkommen ansattes han fra nov. 1928 ved Geodætisk institut i Kbh. hvor han fra 1930 var lærer i telefon-, telegraf- og radioteknik ved officersskolens specialklassens ingeniørkursus og fra 1935 censor i rationel mekanik ved polyteknisk eksamen, blev 1939 ansat i en nyoprettet stilling som professor i teoretisk svagstrømselektronik ved Polyteknisk læreanstalt, en stilling han varetog til sin afgang 1968. 1937 blev R. medlem af akademiet for de tekniske videnskaber, hvor han blev gruppeformand 1940. 1941–66 var han formand for akademiets lydtekniske laboratorium og dets leder til 1945. Efter et nyt studieophold i USA 1949–50 tog han initiativet til oprettelsen af ionosfærestationen i Godhavn på Grønland 1951 og af et ionosfærelaboratorium på Danmarks tekniske højskole 1962. Foruden et ret stort antal tidsskriftartikler om elektrotekniske og matematiske emner skrev R. en lærebog i telegrafteknik 1934, en lærebog i telefonteknik 1935 og en lærebog i radioteknik 1939. Også som geodæt var han virksom. Til 5. Tagung der Balth. Geod. Kommission 1930 udarbejdede han *Untersuchungen über die Reaktionszeit von Relais*, og i Gerlands Beiträge zur Geophysik (1931) skrev han *Investigations on the Theory of the Galitzin Seismograph* og sst. kom 1937 *The Determination of the Instrumental Constants of the Galitzin Seismograph in Presence of Reaction*. R. tog del i oprettelsen af Regnecentralen 1955 og var medlem af bestyrelsen til 1964. Fellow of Institute of Electrical & Electronics Engineers 1953. Han modtog 1964 Philips fondens hæderspris. – R. 1948. R¹. 1957. K. 1968. □Foto.

N. E. Holmblad i Elektroteknikeren LXIX, 1973 303. A. Kjerbye Nielsen i Ingeniørens ugebl. XVII, s.å. nr. 34 9f.

*Povl Vinding**

Rydberg, Erik, se Westergaard, Harald.

Ryder, Carl Hartvig, 1858–1923, søofficer, Grønlandsforsker. * 12.9.1858 i Kbh. (Trin.), † 3.5. 1923 sst., begr. sst. (Holmens). F: urtekræmmer Frederik Valentiner R. (1821–1909) og Henriette Sophie Cathrine Husmann (1836–96). ~ 15.10. 1888 på Frbg. med Ida Caroline Helene Clara Wolff, * 13.7.1864 i Kiel, † 18.5.1933 i Kbh., d. af kaptajn Georg Julius Wilhelm W. (1838–96) og Clara Faesch (1842–1918).

Efter konfirmationen indtrådte R. i marinens tjeneste og blev 1879 sekondløjtnant, 1881 premierløjtnant og 1897 kaptajn. Fra sin tidligste ungdom havde han været stærkt interesseret i arktisk forskning, og da der som led af en række internationale polarundersøgelser 1882–83 under ledelse af Adam Paulsen udsendtes en meteorologisk ekspedition til Godthåb blev han medlem af denne og gjorde sig herunder bemærket ved udprægede anlæg for praktisk meteorologi ligesom han foretog undersøgelser af en del af Vesterbygdens nordboruiner. Dette var dog kun begyndelsen til han arktiske forskerbane. 1884 var han med skonnerten Fylla i Grønland. 1885 deltog han i J. A. D. Jensen "Bildsøes ekspedition til opmåling og kortlægning af strækningen mellem Godthåb og Sukkertoppen under hvilken undersøgelsen af nordboruinerne fortsattes, og 1886–87 var han selv leder af en ekspedition til Upernaviks distrikt som han opmålte og kortlagde; et minde herom er Ryders øer og Ryders isfjord nordligst i distriktet. Desuden foretog han undersøgelser af indlandsisens bevægelse og konstaterede bl.a. at presset kommer direkte nedfra. R.s største arktiske bedrift var imidlertid skibsekspeditionen til Grønlands østkyst 1891–92 som under hans ledelse foretoges med sælfangerskibet Hekla. Ekspeditionen gik ud på at undersøge og opmåle strækningen fra Angmagssalik til den 70. breddegrad. Imidlertid mødte ekspeditionen store isvanskeligheder og måtte efter flere forgæves forsøg på at trænge ind til kysten overvintre ved Danmarks ø i det indre af Scoresby sund. Herfra blev dette store, hidtil næsten ukendte fjordkompleks kortlagt og undersøgt, bl.a. konstateredes talrige ruiner fra en tidligere eskimoisk bebyggelse. Den følgende sommer lykkedes det heller ikke at nå ind til kysten syd for Scoresby sund; derimod besøgte ekspeditionen på hjemvejen bugten Tasiuaq ved Angmagssalik hvorfra R. foretog en bådrejse nordefter, dog uden at nå ud over hvad der var kendt i forvejen. Ekspeditionen, som R. har beskrevet i Meddelelser om Grønland, hjembragte et stort videnskabeligt udbytte. Med skonnerten Diana var han på togt til Island og Færøerne 1893, derefter fra 1897–99 fører af postdampskib til Island og 1901–02 med krydseren Valkyrien til Vestindien.

1902–07 var R. kontorchef i marineministeriet og blev derefter direktør for Meteorologisk institut. Han moderniserede denne institution og deltog ivrigt i det internationale meteorologiske samarbejde. Foruden ovennævnte arbejder har han udgivet *Oversigt over Isforholdene i Nordhavet i Aarene 1877–92 samt Nogle Undersøgelser om Havstrømmene i Farvandene mellem Norge,*

Skotland og Grønland (Meteorologisk Inst. Nau-tisk-meteorol. Aarbog 1904). – R. 1901. DM. 1907. K². 1913. □Foto.

Medd. om Grønland XVII–XIX, 1895–96 (den østgrøn-landske ekspedition 1891–92). [T. A. Topsøe-Jensen] i Tidsskr. for søvæsen LXXXIV, 1923 276f. Walter Christmas: Krydstogt gennem livet. Med skum om bov, 1923. – Papirer i Kgl. bibl.

*H. Ostermann**

Rüdinger, Fritz Albert Christian, 1838–1925, violoncellist, maler. * 20.4.1838 på Frbg., † 7.4.1925 i Kbh., begr. Frbg. F: musiker Friederich (Fritz) Peter Heinrich R. (1802–64) og Barbara Nicoline Harss (1811–93). ~ 24.6.1868 i Hjørring med Charlotte Adelaide Mørup, * 21.5.1844 på Hjer-mitslevgård, Talstrup sg., † 13.4.1893 i Kbh., d. af godsforvalter, forpagter Christian M. (1802–73) og Frederikke Sophie Helene Martine Hart-mann (1809–77).

R. fik i sin ungdom undervisning på violoncel af den højtfortjente kgl. kapelmusikus Ferd. Rauch og opnåede 1864 ansættelse i kapellet, men drog 1866 for en tid til Tyskland for at fuldende sine studier hos Fr. Grützmacher i Dresden. 1877 overtog han pladsen som solospiller og bestred den til sin afgang 1899. Det var ud over sin teatertjeneste væsentligst inden for kammermusiken R. gjorde sig gældende som udøvende musiker, men også som næsten enerådende pædagog inden for cellospillet måtte han sætte sig spor. Ved konservatoriumet underviste han fra 1878 til sin død. 1892 udgav han *Tekniske Studier for Violoncello* der også i udlandet fik en del udbredelse (2. udg. 1898); desuden arrangementer for cello, bl.a. af P. E. *Lange-Müllers romancer. 1907 udgav han et lille skrift *Bidrag til Violoncelspillets Historie*. – R. dyrkede også malerkunsten. Han havde haft nogen vejledning af O. *Haslund og H. *Foss, men studerede dog væsentligst på egen hånd. Siden 1875 udstillede han på Charlottenborg, mest dyrebilleder og landskaber, og solgte nogle billeder til kunstforeningerne i Kbh. og Ålborg. R.s interessanteste lærred er, skønt ingenlunde efter en kunstnerisk betragtning, hans gengivelse af en opførelse af operaen Den stumme i Portici på det gamle kgl. teater 1867. I billedets forgrund er portrætteret adskillige af Det kgl. kapels snurrigste typer foruden en del af datidens mest prominente teatergængere. Maleriet findes nu i Teatermuseet. – Tit. professor 1907. – R. 1897. □Maledt selvportr. (bl.a. Det kgl. teater og Teatermus.). Foto.

København 20.4.1918. Berl. tid. 8.4.1925. Nationaltid. s.d. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Rye, Charles Henry, 1874–1969, officer, våben-tekniker, civilingeniør. * 14.7.1874 i Kbh. (Garn.), † 2.10.1969 på Skt. Lukasstift., begr. på Skagen. F: premierløjtnant, senere overintendant, kammerjunker Carl Peter R. (1841–1923) og Wendla Maria Flygare (1845–90). ~ 28.10.1899 i Kbh. (Holmens) med Vibeke Schøller, * 23.3.1875 på Margård, Vigerslev sg., † 19.9.1958 i Kbh. (Garn.), d. af jægermester, senere hofjægermester C. E. A. *S. (1843–1932) og Henriette E. C. Mechlenburg (1847–1911).

R. blev student fra Borgerdydskolen i Kbh. 1891, cand.phil n.å. og gik derefter militærvejen. 1894 afgik han fra officersskolen og blev først sekondløjtnant, derefter premierløjtnant i artilleriet. 1899 fik han afgang fra officersskolens ældste classes artilleriafdeling, og allerede tre år efter blev han i kraft af sine tekniske interesser og anlæg forsat til artilleriets tekniske tjeneste der 1909 blev udskilt som et særligt hærens tekniske korps. R. fulgte med herover og blev samtidig kaptajn og n.å. chef for korpsets konstruktive tjeneste. 1922 blev han oberstløjtnant i artilleriet, men med tjeneste ved hærens tekniske korps. 1923 blev han direktør i korpset og chef for den s.å. oprettede konstruktionsafdeling. 1926 ud-nævntes han til oberst og 1930 blev han som generalmajor og generaltøjmester (fra 1937 ændret til generalfelttøjmester) chef for hærens tekniske korps. 1941 tog han sin afsked på grund af alder. – R. ledede i en lang årrække det tekniske og kommercielle arbejde med tilvejebringelse af moderne våbenteknisk materiel til den danske hær og med udviklingen af hærens tekniske korps til et tidsvarende administrations- og produktionsapparat. Han foretog et meget betydeligt antal (ca. 80) tjenesterejser til udlandet (Belgien, England, Frankrig, Holland, Italien, Schweiz, Sverige og Tyskland). 1917 blev han medlem af en militærkommission der berejste krigsfronterne i Belgien og Frankrig. 1919–28 var han medlem af, de fem sidste år tillige for-mand for hærens motorkøretøjstilsyn og deltog i det arbejde som førte til den forholdsvis tidlige motorisering af den danske hær. I samme tidsrum var han formand for det frivillige motoror-donnanskorps, 1922–30 for hærens gaskommission. 1913 var han med til at stifte Dansk Artilleri-Tidsskrift hvis redaktør han var 1914–30. Han skrev et betydeligt antal militærtekniske og andre artikler i håndbøger o.l. – fx i *Automobilets Historie*, *Danmarks Hær* o.a. – samt i tidsskrifter og i dagspressen.

Også uden for sit tjenestlige felt var R. virksom. 1903–30 var han redaktør af KTAs håndbog og gav denne en moderne form der blev efterlignet i ind- og udland. 1925–31 var han medlem af be-

styrelsen for Kgl. dansk automobilklub, af bestyrelserne for Sophus Berendsen A/S samt af styrelsen for Selskabet til erhvervsfremme 1941–47. 1949–51 var han medlem af Een Verdens præsidium. – R. 1917. DM. 1922. K². 1928. K¹. 1934. F.M.I 1941. □Foto.

Tage Hansen i Dansk artilleri t. LV, 1969 233–38. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Rye, Olaf (Ole), 1791–1849, officer. * 16.11.1791 på gården Bøe i Nedre Telemarken, † 6.7.1849 ved Fredericia, begr. i Kbh. (Garn.). F: kaptajn, senere oberstløjtnant Mathias Andreas R. (1756–1818) og Elisabeth Johanne Lind (1752–1836). ~1° 2.10.1823 i Rendsborg med Frederikke Sophie Caroline Vilhelmine Krabbe, * 23.4.1801 i Rendsborg, † 21.11.1824 sst., d. af kar. kaptajn, senere kar. major Niels Frederik K. (1764–1832) og Vilhelmine Friderica Wesenberg (1776–1851). ~2° 7.10.1832 med Jacobine Dorothea Amalia Krabbe, * 12.11.1808 i Kolding, † 14.11.1833 i Rendsborg, søster til I. hustru. ~3° 8.11.1842 i Kbh. (Garn.) med Elisa Henriette (Henrikke) Schultz, døbt 29.7.1817 i Varde, † 28.4.1882 i Kbh. (Garn.), d. af fabrikant, kar. kaptajn i landeværnet Peter Heinrich S. (1772–1823, ~1° med Ingeborg Christine Anchersen Fridsch, 1777–1831) og Henrikka Morville (1782–1851). R. gennemgik 1804–08 Norske landkadetkorpset og blev 1808 fænik i infanteriet, s.å. sekond-, n.å. premierløjtnant. Den nationale rejsejning 1814 for selvstændighed hilstes med begejstring af de unge officerer, og R. deltog med iver i småtræfningerne mod svenskerne. Konventionen i Moss slukkede imidlertid hurtigt begejstringen der afløstes af mismod og tvivl over for fremtiden, og R. var blandt dem der afslog at tjene under de nye forhold hvorpå han forlod fædrelandet for at søge bedre vilkår ude. Marts 1815 kom han sammen med F. A. "Schleppegrell og H. Helgesen til Danmark og erfarede Napoleons tilbagevenden fra Elba, hvorfor de besluttede efter prins Christian Frederiks (senere Chr. VIII) råd og med dennes støtte at søge til den preussiske hær hvor de fik ansættelse og deltog i mindre foretagender. Da der imidlertid ikke viste sig udsigt til tilfredsstillende vilkår i den preussiske fredshær søgte R. m.fl. ansættelse i den danske hær, og R. udnævntes sept. s.å. til premierløjtnant, fra 1816 med garnison i Rendsborg. Her forblev han 26 år, blev 1817 stabs-, 1832 (for første gang kaldet Olaf) virkelig kaptajn, fik 1835 forbeholdt majors anciennitet, blev 1840 major, ved hærforandringen 1842 oberstløjtnant med garnison i Kbh. Der skulle imidlertid mange år

til, før han ret tilpassede sig forholdene i den stramme militærby Rendsborg. Først fra majorsgraden blev de fortlørlige udtalelser om ham tilfredsstillende. Han var et friluftsmenneske der færdedes til fods, til hest og som ivrig jæger overalt i omegnen og var en velset, fornøjelig gæst hos embedsmænd og godsejere.

I Kbh. gik han med interesse op i sin nye stilling, og de fortlørlige udtalelser blev meget gode; hans egnet til forfremmelse var dog kun „tvivlsom“, sluttelig „kun betingelsesvis“. Hans forholdsvis korte ophold i Kbh. havde ikke bibragt ham klar opfattelse af de stemninger og begivenheder der medførte krigsudbruddet 1848, og tanken om på slagmarken at stå over for tidligere omgangsfæller, venner og kammerater drev ham til at anmode om fritagelse for tjenesten i felten og anvendelse alene i garnisonen. Han slog dog hurtigt om, meldte sig til krigsdeltagelse og viste ved Bov mod og koldblodighed. Ved Slesvig 23.4. førte han sin bataljon med et mod og en overlegen ro der overalt vakte beundring og ved panikken i Flensborg næste dag var han en af dem der bevarede ro og koldblodighed. Få dage efter fik han kommando over en brigade, fik 24.5. obersts karakter og deltog med hæder i kampene i Sundeved. Hans navn genlød nu over hele landet, han blev hædret og værdsat fra alle sider, følte sit eget værd og ventede herefter at skulle nå den højeste militære stilling. En mægtig støtte havde han fået i stabschefen ved overkommandoen, F. *Læssøe; de sluttede et inderligt og varigt venskab. Krigsminister C. F. Hansen anerkendte derimod kun tøvende R.s gode egenskaber, og kun modstræbende indstillede han ham til forfremmelse. Dec. 1848 blev R. midlertidig brigadekommandør, marts n.å. kar. generalmajor, foreløbig uden anciennitet, og ved felttogets åbning 1849 førte han et stærkt korps af alle våben over grænsen til Slesvig for at støtte den fra Als til Sundeved fremrykkende hovedstyrke. Krigsministeren standsede dog hurtigt hovedkorpsen og beordrede R.s korps tilbage over grænsen. At R. blev rasende og højlydt gav udtryk herfor er forståeligt, og som følge af overkommandoens uheldige dispositioner kom R.s brigade 23.4. ved Kolding i meget vanskelige fægtningsforhold, så at kampen nærmest blev et nederlag. I hæren slog stemningen over for R. helt om, og man tillagde ham skylden. At overkommandoen senere indrømmede sin skyld hjalp kun til dels R. og hans folk.

Mens slesvigholstenerne herefter indesluttede og belejrede Fredericia fik R. det hverv med sin brigade at dække Jylland mod forbundstropperne. Navnlig ved sit meget stærke rytteri skulle han stadig holde føling med fjenden, om nødvendigt

kunne han gå tilbage over Limfjorden. Efter nogen tids standsning bag Vejle å tiltrådte korpset det tilbagetog som stabschefen, P. F. Steinmann, karakteriserede som „hæderligt“, men som skaffede R. og korpset ny beundring og popularitet. Korpset holdtes en å to dagsmarcher fra fjenden, fik overalt betydelig støtte af befolkningen og stod mod slutningen af juni ved Helgenæs uden at have haft betydelige sammenstød med fjenden. – 20.6. fik R. underretning fra overkommandoen om at det meste af hans fodfolk skulle deltage i en ekspedition fra Fredericia; han kunne vælge om han selv ville gå med, og besluttede sig efter nogen betænkning at gå med til Fredericia. – 6.7. var R.s brigade på høje fløj, nærmest stranden. Under bestræbelserne for at lede angrebet på den stærke Treldeskanse faldt R., uden at de nærmere omstændigheder kendes nøjere. R. blev først begravet i fællesgraven, men i sept. under stor højtidelighed ført til Garnisons kirkegård i Kbh. – R. var en mandig, ærlig og ligefrem karakter, hjælpsom og gavmild. Han vandt sit mandskab ved sin stadige omsorg for dem og venlig, opmuntrende tiltale. Over hans grav rejste hans korps ham et smukt mindesmærke, og ved bidrag fra hele landet rejstes der ham 1876 i Fredericia et minde. På slagmarken ved Fredericia opkastedes „Ryes høj“ der ligger ret langt fra det udpegede dødssted. Om dette er det rette, er dog tvivlsomt. – R. 1840. DM. 1848.

□ Fremstillet i kamp 23.4.1848 på lille træsnit. Et daguerreotypi af R. er flere gange graveret i sten 1849, litograferet, bl.a. på stoftørklæde og på mindeblad for troppernes hjemkomst 1849, og stukket, bl.a. af A. Hansen 1851. Litografier af I. W. Tegner 1849 og 1850 efter tegn. af P. E. Lorentzen, efter dette stik af bl.a. A. Hansen, 1849, litografi af bl.a. P. H. Moldrup, stengraveringer bl.a. af samme, tysk træsnit 1849 og træsnit af C. L. Sandberg, 1874, af J. F. Brauner s.å., m.fl. Flere litografier af I. W. Tegner, 1849 efter tegn. af J. V. Gertner, efter dette flere litografier, bl.a. et tysk, træsnit efter tegn. af C. Bloch, og et par af H. P. Hansen. Flere litografier og træsnit 1849 af hans død og fundet af hans lig. Tegn. af H. J. Hammer, 1849 (Officersforen.). Radering af V. Kyhn efter tegn. af H. J. Hammer af R. på dødslejet 7.7.1849. Litografi af Aug. Behrends, 1850, efter tegn. fra 7.7.1849. Litografi 1850, efter dette flere litografier og træsnit. Min. af C. Bøgh, 1850 (Jægerspris). Min. (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen, 1850 (Nordjyllands og Århus kunstmuseer, Maribo, Randers og Odense bys museer), rejst som monument på Garnisons kgd. 1852, efter-skåret i elfenben af O. Glosimodt (Jægerspris) og gengivet i flere litografier og træsnit. Mal. af P. Meidell (Kristiania militære samfund), lito-

graferet 1862. Udkast og buste af A. Paulsen til monument 1876 (Fredericia), gengivet i litografi. Mal. af Chr. Krohg 1881 (bl.a. Kristiania mil. samf.). Afbildet på stengraveringen Fædrelandsstykke 1886. Afbildet på K. Gamborgs tegn. af krigsrådet i Vejlbj 4.7.1849. Træsnit i gruppe 1888 og af C. Poulsen, 1891, i samme type radering af J. L. Lübschitz, 1899. Mal. af Aug. Jerndorff, 1895 (Fr.borg), gengivet i træsnit af H. P. Hansen s.å.; skitser dertil. Afbildet til hest på kemitypi af generaler. Mal. (Officersforen.). Afbildet på tegn. af Gerda Wegener, 1909. Akvarel af Rasmus Christiansen. Medalje fra Allen & Moore, Birmingham. – Nævnt på mindeplade St. Kongensgade 40, Kbh. Mindesten på Helgenæs 1924. Mindeplade i Kastellet 1949.

Herman Trier: Gården nr. 8 Amagertorv, 1900 260–81 (breve). – Selmers nekrologiske saml. II, 1852 171–97. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867–71 565–68 808–11; II, 1873–78 390–97 473–81 558–66 1154–60 o.fl.st. Charles Beck: Generalmajor O. R.s tilbagetog gennem Nørrejylland, 1863. O. Vaupell: Skildringer af R.s, Schleppegrells og Helgesens liv, Kria. 1875 (R.s biografi opr. i Folkelæsn. Småstykker VIII, 1876 (2. opl. 1892)). Rasmus Hansen: Minder og dagbogsblade fra 1848–50, 1875 86–90. P.F. Rist: O. R.s saga, 1899 (heri optegn., dagbøger og breve). C. F. Holten: Erindr., 1899 116 o.fl.st. J. T. Ræder: Krigserindr. 1848–50, 1911. N. P. Jensen: Oberst Fr. Læssøe, 1912. Vald. Stilling: Danske livregiment til fods. I. bataillon 1763–1913, 1913. K. C. Rockstroh i Dansk militært mag. I, 1918–19 524–30. C. C. G. Holm i Pers. hist. t. 7.r.v, 1920 2.4. F. Hegerman-Lindencrone: Min faders erindr., 1939. – Dagbøger i Kgl. bibl.

*Rockstroh**

Rye, Stellan, 1880–1914, officer, forfatter, sceneinstruktør. * 4.7.1880 i Randers, † 14.11.1914 i fransk fangenskab. F: oberst William R. (1839–1916) og Hansine Jenny Hortense Viggersa Wisning (1855–1922). Ugift.

R. blev student fra Metropolitanskolen 1898, premierløjtnant 1900 ved feltartilleriet, men forlod hæren allerede 1907 efter en vellykket dramatiser debut med *Løgnens Ansigt*, 1906 der året efter blev opført på Dagmartheatret i Kbh. R. udsendte de følgende år fem skuespil, bl.a. *I Forventningens Tegn* til Det ny teater hvor han 1910 var blevet ansat som instruktør. Også for andre kbh.ske teatre satte han stykker op. R.s kunstneriske karriere blev imidlertid brat afbrudt af en dom for homoseksualitet. Efter udsonet straf (tre måneders fængsel) forlod R. Danmark og rejste 1912 til Tyskland. Inden afrejsen debuterede han som filmanuskriptforfatter med *Det blaa Blod*. 1912. I Berlin blev han omgående engageret som teaterinstruktør og fra 1913 også som filminstruktør for filmselskabet Deutsche Bioscop. De næste halvandet år instruerede R. henved 15 film, til hvilke han i flere tilfælde selv

skrev manuskriptet. Den kendteste af disse er *Studenten fra Prag*, 1913. Da første verdenskrig brød ud meldte R. sig som menig på tysk side. Han blev snart forfremmet til korporal og modtog jernkorset. I et af slagene ved Ypres i Belgien blev han alvorligt såret, taget til fange af franskmændene og døde kort efter på et fransk feltlazaret.

Allerede i Løgnens Ansigter anslås et hovedtema i R.s produktion: forholdet mellem skin og virkelighed. Vi genfinder temaet i *Studenten fra Prag*, der regnes for en af forgængerne for den tyske ekspressionistiske filmskole der nåede sin fulde udfoldelse med Dr. Caligari fra 1920. Både indholdsmæssigt og stilistisk er der ligheder mellem de to film. Begge har som hovedperson en dobbeltgænger, et menneske splittet mellem sit gode og sit onde jeg. I begge tilfælde arbejdes der bevidst med overnaturlige elementer, og begge ønsker at trænge ind bag virkeligheden. *Studenten fra Prag* handler om en fattig student der ikke ulig Faust sælger sig til Satan. I dette tilfælde køber Satan hans spejlbillede og giver dette liv, hvorefter studenten og hans spejlbillede – hans onde alter ego – kæmper en uforsonlig kamp der ender med at studenten i desperation dræber spejlbilledet og dermed sig selv. Motivet kendes også fra Oscar Wilde: *The Picture of Dorian Gray*.

Da R. 1913 begyndte at instruere det endnu stumme medium, filmen, skyldtes det ikke en foragt for det skrevne ord, men en trang til at undersøge filmens muligheder, at forsøge at udtrykke sine tanker i en kunstart der måtte undvære ordet. *Studenten fra Prag* var i høj grad resultatet af et teamwork hvor både R., filmens drejebogsforfatter og skuespillerne var opsatte på at skabe et kunstværk hvor det nye mediums udtryksmuligheder kom til deres ret, og filmen blev allerede ved premieren berømmet for det vellykkede resultat. Dobbeltgængermotivet blev et yndlingsmotiv hos de tyske ekspressionistiske filmfolk, ikke blot i Dr. Caligari, men også i andre af periodens film, fx i F. W. Murnaus *Nosferatu* fra 1922. Forholdet mellem skin og virkelighed udviklede R. yderligere i sine senere film, bl.a. i *Die Augen des Ole Brandis*. Uheldigvis er størsteparten af R.s store filmproduktion gået tabt, men *Studenten fra Prag* er bevaret og har for længst fået sin velfortjente plads i filmhistorien.

Marguerite Engberg

senere koncertsanger Evald Asger Ryg Kristiansen (1890–1971) og Ellen Kirstine Jensen (* 1895). ~ 27.7.1973 i Kbh. (b.v.) med Birgitte Poulsen, * 12.4.1940 i Kbh. (Kapernaum), d. af journalist Sven Erik P. og Anni Lindstrøm (* 1917).

R. begyndte som tegner og jazzmusiker. Han var en glimrende jazztrompetist og havde midt i 50'erne sin egen kvartet. Samtidig fik han kontakt med teatret. Han virkede som regissør og skuespiller ved Dansk skolescene. Han optrådte også i et par revyer – i Nykøbing Falster 1955 og i *Fiffer-revynen* 1958 – og var 1956–57 knyttet til Riddersalen hvor han efter en tvivlsom start som den unge konge i *Den sovende prins* vakte opmærksomhed som „slaven“ Lucky i Samuel Becketts *Vi venter på Godot*. Men virkelig kendt som skuespiller blev han først da Stig Lommer 1960 engagerede ham til ABC og Aveny. Fra begyndelsen dannede han par med Preben *Kaas. De optrådte sammen i farcen *Mr. Pennypacker*, 1960 og blev i en række revyer 1961–66 – bl.a. *Værsgo' og skyl*, *I al fjendskabelighed*, *Sextase og Bare for sjov* – lanceret som en komisk duo, en slags arvtagere til 50'ernes Kelderdirk Bros. Lige som Dirch *Passer og Kjeld *Peterson var de påvirket af crazy-komikkens stil og virkemidler, men var mere direkte satiriske i sigtet end forgængerne samtidig med at det musikalske islet i deres numre var stærkt fremtrædende – fx *Hvad skal vi med kvinder?* og *Lykke er* –. Via TV's Focus-udsendelser nåede parret R. og Kaas ud til hele landet. Men i revyerne viste R. også sine evner som solist. I en række monologer udfoldede han sin specielle form for komik – sød, lidt sølle. Selv når han som en anden Kjeld Petersen hidse sig mest op og kørte sig længst ud i det sindssyge og desperate, var der noget forsvarløst og hjælpeløst over ham.

Dette højst personlige og meget indtagende, ja, ligefrem rørende talent som komiker rakte langt ud over revyen, som R. i øvrigt forblev trofast overfor til det allersidste – en enkelt sommer i Cirkus revyen og de sidste år i Tivoli revyen. To af sine største succeser fik han i Kjeld Petersens gamle glansroller i *Harvey* og *Den grønne elevator*. Og han fortsatte som farcør på Aveny og ABC – fx som den falske Teddy Roosevelt i *Arsenik og gamle kniplinger* og som godsinspektøren i *Stamherren*, hvor han spillede sammen med Dirch Passer og Ulf Pilgaard. Men en anden og mere stilfærdig side af sit talent fik han lejlighed til at udfolde allerede i de år omkring 1960, da det absurde drama var den store mode i udlandet og herhjemme. I en række TV- og radioroller – fx i *Automobilkirkegården*, *Skovtur på slagmarken* og *Næsehornet* – så man pludselig en helt

Ryg, Jørgen, 1927–81, skuespiller. * 11.8.1927 i Kbh. (Rigshosp.), † 28.8.1981 sst. (Husum), begr. Brønshøj kgd. Navneforandring 1980. F: barber,

Ryg, Jørgen

„ny“ R. der ikke uden videre var identisk med den populære revy- og farceskuespiller af samme navn. Fjernsynet gav ham i mange år de roller, han gik glip af på teatret – fra Leif Panduros første TV-spil *En af dagene* til ønskeopgaven som folkepensionisten Arntsens i TV-versionen af Sven Holms roman *Syg og munter*. Og i Knud Leif Thomsens film *Selvmoderskolen* fik han en af de roller der åbnede nye muligheder for hans talent. Alle disse muligheder blev næppe udnyttet på teatret, skønt flere gæstespil på Århus teater – fx i Joe Ortons *Penge i kisten* og som Thumelumsen i *Livsens ondskab* – faldt heldigt ud. Og på Gladsaxe teater vandt han en af sine største sejre i titelrollen i Erik Knudsens *Nik Nikolaj*. Dobbeltigheden i figuren – dens martyrium og dens ynkelighed – kunne næppe have fundet en vittigere og mere kongenial fortolker end R. – Sygdom var medvirkende til, at de sidste år af R.s karriere fik et umiskendeligt retrospektivt præg. Men på sin højde var han en af dansk revys mest originale komikere hvis talent ikke var begrænset til revyen og farcen alene. Også i den moderne danske og udenlandske dramatik ramte det på én gang noget centralt i tiden og noget tidløst. Det demonstrerede han bl.a. i sin sidste rolle – Schulze i radio-udgaven af Sven Clausens *Bureau-slaven* – udsendt nogle måneder efter hans død. – R. modtog adskillige priser og udmærkelser, bl.a. Kjeld Petersens mindelegat, Arosius-prisen (Århus) 1976, Aksel Bros mindelegat 1979. □Tegnet selvportr. 1956. Tegn. af Arne Ungermann, 1963 (begge Kgl. bibl.). Tegn. af ukendt. Foto.

Interview i Politiken 7.8.1977. – Jens Kistrup i Berl. tid. 29.8.1981.

Jens Kistrup

Ryge

Slægten stammer fra Røgemose i Ubberup sg., Fyn, og føres tilbage til Mads Andersen (ca. 1590–) hvis søn livkusk Anders Madsen R. (1617–1718) var far til Johan Christian R., kantor ved Roskilde domkirke.

J. C. L. Lengnicks genealogier (slægten Bruun). H. V. Christensen: Stamtv. over familien Ryge, 1915. Gregers Hansen: Professor Harald Westergaards anetavle, i Pers.hist. t. bd. 100, 1980 101–10.

Hans H. Worsøe

Ryge, Andreas Nicolaus, 1724–67, historisk forfatter. * 12.6.1724 i Roskilde, † 22.9.1767 i Lidemark, antagelig begr. sst. F: kantor ved Roskilde domk. Johan Christian R. (1688–1758) og Mette Sophie Anderløv (1696–1742). ~ 9.10.1761 i Valløby med Anna Lorentzen, * 14.8.1738 på Billesborg, † 8.9.1798 i Kbh. (Nic.) (~ 2° 1770 med fo-

Johan Christian Ryge 1688–1758 kantor ved Roskilde domkirke

Andreas Nicolaus *R. 1724-67 historisk forfatter	Else Cathrine R. 1717-99 ~ Johannes Christian Zahle 1719-95 sognepræst i Tumby og Strukstrup, Sydslesvig (se slægtsoversigt Zahle)	Immanuel Christian R. 1734-1821 konferensråd, deputeret i finanskollegiet
Andreas Nicolaus R. 1768-1821 sognepræst i Mov	J. C. *R. 1780-1842 læge, skuespiller	Johanne Dorthea R. 1773-1845 ~ Bo Bojesen 1769-1822 stiftsfysikus på Fyn (se slægtsoversigt Bojesen)
Immanuel Christian Valdemar Quintus R. 1813-91 distriktslæge i Roskilde	Christiane Frederikke Orpheline Octava R. 1819-56 ~ N.L. *Westergaard 1815-78 orientalist (se slægtsoversigt Westergaard)	Nathalia *R. 1816-95 skuespiller

ged i Orke- og Guldals fogderi Jørgen Hiort Feser, 1729–79), d. af forpagter på Billesborg, senere birkedommer på Vallø Frederik Christian L. (ca. 1703–60) og Marie Nielsdatter Lassen (ca. 1710–60).

R. blev student 1741 fra Roskilde, tog teologisk attestats 1746 og magistergraden 1752. N.å. blev han kateket og kantor på Vallø, 1761 sognepræst i det nær Vallø beliggende Lidemark og Bjæverskov. Hans stærke historiske interesse satte frugt i to arbejder: *Hans Pedersen Callundborgs... Levnets Beskrivelse*, 1759 (se Hans P. Kalundborg), tilegnet R.s velynder grev J. L. *Holstein, og det omfangsrige skrift *Peder Oxes Liv og Levnets Beskrivelse*, 1765 som han modtog støtte til fra kongen. Til det sidstnævnte værk havde Jacob *Langebek forsynet R. med aktstykker som han på Langebeksk maner knyttede sammen med sin fortælling. Bogen var dygtig for sin tid og repræsenterer stadig gennem de oftest korrekt aftrykte, nu til dels tabte aktstykker en betydelig værdi. R. påbegyndte en stamtavle over sin slægt på begge sider. □Mal. af A. Brünniche, 1759 (Roskilde katedralskole). Silhouet.

H. V. Christensen: Stamtv. over slægten Ryge, 1915 5 13. Fanny Fang i Fra Kbh.s amt 1941–42 56–82 (slægt). Anders Petersen: Vallø og omegn, 1877 344. C. Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 140f. Aug. F. Schmidt i Årbog for hist. samf. for Præstø amt XXIII, 1934 55–63.

Poul Colding*

Ryge, Johan Christian, 1780–1842, læge, skuespiller. * 8.2.1780 i Kbh. (Trin.), † 29.6.1842 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens urtegård, 1855 flyttet til Holmens kgd.). F: kontrollør og revisor, kommerceråd, senere finansdeputeret, kon-

ferensråd Immanuel Christian R. (1734–1821) og Anna Cathrine Bruun (1739–90). ~1° 4.8.1807 i Svendborg med Christiana Friderica Bekker, * 18.6.1784 i Svendborg, † 31.12.1819 i Kbh. (Holmens), d. af herredsfoged, justitsråd Adrian B. (1719–1803, ~1° 1748 med Lykke Christine Borring, 1730–61, ~2° 1767 med Riborg Sophia Erreboe, 1733–75 (~1° 1750 med forvalter på Hvedholm Søren Læssøe, ca. 1712–65)) og Christine Flindt (1749–1814). ~2° 1.1.1823 i Kbh. (Slotsk.) med senere garderobeforvarer ved Det kgl. teater Charlotte Betzy Anthon, * 19.1.1794 i Kbh. (Helligg.), † 11.5.1860 sst. (Holmens), d. af bogbindermester Jens A. (ca. 1756–1819) og Karen Kirstine Jørgensen (ca. 1768–1831). – Far til Nathalia *R.

„Hvor forunderligt det dog gaar i Verden! Havde nogen i Forvejen sagt mig, at en Stadsfysikus fra Flensborg skulde fremtræde som en ægte Hakon Jarl, Palnatoke, Vilhelm, Michel Angelo, Stærkodder, saa havde jeg troet, at det var Gert Westphaler, der fortalte gale Flensborghistorier“. Dette udbrud af Adam *Oehlenschläger fortæller i kort begreb modsætningen i R.s besyndelige liv. Han udgik fra et strengt embedsmandshjem, og allerede 1795, da han kun var femten år gammel, blev han student fra Roskilde. Han var et glimrende læsehoved og tog sine forberedende eksaminer med glans, men diletantpil, deltagelse i kronprinsens livkorps og slaget på reden forstyrrede hans lægevidenskabelige studium som han til faderens harme afbrød for 7.10.1801 at debutere på Odense teater som kaptajn v. Aberwitz i *Strelitzerne*. Opholdet dér blev kun kort, og øjeblikkelig betydning for hans udvikling fik det ikke; da forestillingerne hvori han medvirkede både som karakterskuespiller og som komiker ophørte af økonomiske grunde, var han en tid lærer i Svendborg indtil en forsoning med faderen kom i stand, mod at R. genoptog studiet, denne gang ved universitetet i Kiel for at undgå fristelserne i hovedstaden. 1805 bestod han den medicinsk-kirurgiske embedseksamen og n.å. på sin 26-års fødselsdag erhvervede han doktorgraden i Kiel på en latinsk afhandling om sene fødsler (*De partu serotino*). Efter et studieophold hos Sylvester *Saxtorph i Kbh. bestyrede han Kiels fødselstiftelse og holdt forelæsninger for fødselshjælpersker, hvortil han benyttede sin oversættelse af C. R. W. Wiedemanns lærebog *Undervisning for Gjordemødre* (1805). Skønt han var dansk, var hans indstilling på den tid tysk, hvilket i lærebogen gav sig et karakteristisk udslag da han beklagede „det danske Sprogs Armod“. Først nedsatte han sig som praktiserende læge i Kappel, og 1807 udnævntes han til fysicus i Flensborg by og

Bredsted amt hvor hans praksis snart blev så stor at den oversteg hans tyrekræfter. Men tilfreds var han ikke, trods lykkeligt ægteskab og børn. Det hændte at folk med undren hørte ham deklamere langs landevejene når han var ude på sygebesøg. Hans sindsstemning var tunge eller opfarende, og som oftest var han urimelig mod sine omgivelser. R. ejede ingen forhandlingsevne, men fordrede blind underkastelse. Ligesom han siden kom i strid med alle ved Det kgl. teater, fra direktører til påklædere, således havde hans ubeherskede sind gjort ham til hovedpersonen i en pinlig proces ved Flensborg byret, og under den vendte stadens ansete familier sig fra ham. Han følte jorden brænde under sig. Da mindedes han et avertissement som et års tid forud havde været indtrykket i aviserne og hvori teaterdirektionen udsatte præmier for aspiranter der viste sig at være udmærkede fremstillere af værdige fædre og helte. Han greb denne offentlige bekendtgørelse som en retningsplanke: „Hverken Mangel eller Flyvelyst bevæger mig til at forlade min Bane for at vælge en mere glimrende og mere usikker“, skrev han til teaterdirektionen, „men en gammel, paa Overbevisningen om med Tiden at kunne vorde en fuldkommen Skuespiller, grundet Tilbøjelighed har modnet min Beslutning“. Han var da 33 år.

R.s æstetiske smag tålte ingen sammenligning med hans sceniske geni. Ved prøven for direktionen var det ikke Oehlenschlägers nye dramatiske poesi som drog ham, men roller af A. v. Kotzebue og L. C. Sanders *Niels Ebbesen*, senere gik han i brechen for opførelsen af sin egen tunge oversættelse af F. Schillers *Røverne*, hvor han selv spillede Franz Moor. Stolende på sit temperament og sin fantasi havde han som kunstner opdraget sig selv, og han nævner kun den tyske mimiker Patrik Peale (v. Seckendorff) som sit forbillede. Det var først, da han kom til teatret, at han forstod, at han skulle bygge sin fremtid på værker af den nordiske ungdoms digter. Hidtil havde Oehlenschlägers tragedier savnet fremstilleren af de barske vikinger, og først gennem R. blev de gamle helte hævet til det rette kunstneriske format og gjort til levende skikkelser fra Nordens oldtid. Jens *Baggesen skrev det karakteristiske at R. var „mindre stærk i de første Elementer af det ordentlige end i den højeste Flugt af det Overordentlige“. Han besad i sin personlighed den væde som gav disse helte den inderste lidenskab. Lyrikken og synerne, det pragtfulde ordvalg var digterens, det vilde, voldsomme temperament var skuespillerens. Derfor kunne P. L. *Møller skrive: „Naar Dr. R. spillede i Oehlenschläger, troede man at se Shakespeare“. Skal man i kort begreb karakterisere hans tilsyne-

komst som den var, da han 22.4.1813 debuterede som Palnatoke må man benytte ordet kolossal. R. var kraftigt bygget, han var bredskuldret, maskulin fra isse til fod; hovedet var noget for lille, halsen kort og tyk, øjnene store og fremstående. Billederne af ham fortæller os, at hans udtryk for grublen og smerte, for al vildfarende kraft, har været gribende. Hans tyreblik kunne fylde scenen i et nu. Det kunne flamme i sejrsløse og i had, dø i skuffelse, men ikke gløde i elskov. Skønt samtidig med Bertel Thorvaldsen var plastikkens ædle linjer ikke hans område, men derimod det ubændige og gigantiske, „de raa, skarpe Former, som indhyller en dyb, romantisk Aand, Duften af Havtaage, Hedenskab og Offerblod“, skrev August Bournonville. Han havde selv som barn spillet den lille Erlings rolle og kunne endnu som gammel huske R.s røst i offerlunden hvor Hakon Jarl efter at have dræbt Erling udsiger sine fjender: „Man forfærdedes ved at tænke paa det Blodbad, der nu forestod“. Ekstasen var R.s område, den knusende heltekraft og dertil den rolige myndighed; hans vældige stemme, som man kaldte „Basunbassen i et Orgel“, lystrede ham gennem alle stemninger. I sine 29 skuespillerår levedegjorde han i alt 32 Oehlenschlägerske figurer. Den sidste blev sultanen i *Aladdin*, 1839. Han legemliggjorde ikke alene grundbilledet, men tegnede med tydelige træk hver enkelt figur. Hakon Jarls fjeldmørke, næsten skumle herskesyge var forskellige fra Palnatokes og Stærkoddens danske åbenhed. Størst indtryk efterlod han som Hakon Jarl og Michel Angelo i *Correggio* – han var selv ved sin vredladne kraft en skuespilkunstens Michel Angelo. Oehlenschläger tog hans navn med til historien, men ingen af efterfølgerne nåede ham i temperaments dybde og styrke. Også i Shakespeareske roller sejrede han, navnlig som *Macbeth* (1817). Her fandt han gribende udtryk for herskerærgerrighed og trodsig magtesløshed; svagere virkede han som kong Lear hvis affældighed ikke harmonerede med hans kraft.

Den store tragiker kunne også spille komiske roller, endog i syngespillene, fx Saft i *Elskovsdrikken*, således af Chr. Winther på hans grav kunne skrive: „Hans Herredom sig strakte lige fra Hakon Jarl og ned til Saft“. Det var en robust demonstreret komik som han selv indrømmer i sit anonymt udgivne, pudsige skrift *Critisk Sammenligning imellem nogle af det kgl. Theaters Skuespillere og Skuespillerinder*, 1832. Men han kunne individualisere: „I Mangfoldighed er R. Mester“, skrev han om sig selv, og fru Heiberg (Johanne Luise) bekræftede siden denne dom. Oehlenschläger kaldte hans komiske figurer „pudserlige Efterligninger af virkelige Menne-

skers Stemmer og Bevægelse“. R. havde også for sine værdige fædre et fælles grundbillede: en bred borgermand med dobbelthage og mave, men for øvrigt kunne han snart være velvillig, snart gnaven, godmodig eller myndig, spidsborgelig og påståelig. Med særlig forkærlighed gennemarbejdede han Jeronimus som han ikke mente var en komisk person, og hvem han i mange tilfælde gav ret; hos Ludvig Holberg udførte han i øvrigt store karakterroller hvor han satte sine egne mangler i parodisk belysning: hans magtkære selvtilid blev til den politiske kandestøbers indbildte statsmandskløgt, sin stædige selvretfærdighed omsatte han til Per Degns dumhed – Oehlenschläger beundrede at R. her kunne give sin imponante figur udseende af slatten svaghed – og sine heltetoner karikerede han i Ulysses von Ithacias bombastiske patos som han yderligere latterliggjorde ved rørende norskhed. Som Oldfux i *Den Stundesløse* gjorde han karakteristisk nok tyskeren til hovedpersonen. Dialekter beherskede han også, hvad der især gavnede hans bondefremstillinger, og jøder som Ephraim Golz i *Østergade* og *Vestergade* og Salomon Goldkalb i *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* satte han op i drastiske farver ikke langt fra karikaturen, men dog på gammeltestamentlig grund. Der var dem som mente, at R. ydede sin mest gennemarbejdede kunst i komedien og syngespillet, fordi den var et produkt af gigantisk flid, mens han som tragiker blot rasede, så at ordene, skrev Bournonville, „klang som Sværdslag paa Kobberskjolde“. Oehlenschläger kaldte ham „en vild Vulkan“, men tilføjede at „den brændte ofte smukt og majestætisk og vakte Forbavselse ved sin stærke Lue midt i den nordiske Sne“. Samtidig med sin store sceniske virksomhed påtog R. sig en meget omfattende embedsgering. Efter forgæves at have søgt stillingen som teaterlæge, udnævntes han 1816 til økonomiinspektør med fribolig (fra 1828) i teatrets gård i Lille Strandstræde; senere blev han medinstruktør og 1832 sceneinstruktør. Med flid dyrkede han også disse bestillinger, men instruktionen havde et uniformeret præg der også gav sig udtryk i skriftet *Ideer til en national Smag i dansk Klædedragt*, 1827. Det praktiske var ham mere magtpåliggende end skønheden. De hundreder af skrivelser der opbevares fra ham giver til overflod billedet af en bureaukratisk og umedgørlig embedsmand. Hans geni kan ikke bedømmes ud fra disse daglige tilkendegivelser, men de fortæller om de store modsætninger der rummedes i hans vældige korpus. Helten boede dør om dør med filisterne, kæmpen med barnet, fantasten med den skarpt iagttagende videnskabsmand. De forløbelser han ofte gjorde sig skyldig i og de man-

ge besynderlige indfald han havde, udsprang af de stemninger, der kunne ledes tilbage til den karakter han netop fremstillede eller havde under udarbejdelse. R. var først og fremmest kunstner af Guds nåde, den største i samtiden og alt det andet han beskæftigede sig med, bør kun opfattes som et supplement til hans gage der som skuespiller kun var en fjerdedel af, hvad han havde fået som stadsfysicus. Med kalotten på hovedet, som vi kender ham fra Emil Bærentzens portræt, lignede han på sine ældre dage en myndig rektor fra en svunden tid, og ligesom skoledrenge rystede teatrets ungdom for ham når han brummende gav sine ordrer, men de få der kendte ham nøje, vidste at der også kunne komme noget blødt og dybt rørende over ham. Sådanne stemninger beherskede hans sjæl når han måtte bøje sig, udsone sig med mennesker han i sin ubændighed var trådt for nær. Da krøb han som et såret dyr ind i sig selv, forskansede sig bag sine metalbejder og ønskede at teatret var et kastel, i hvilket hele personalet kunne bo afsondret fra verden. Det var ham ligegyldigt, påstod han, om det stykke han prøvede på kom frem på scenen eller ej. „Jeg har i lang Tid i Kostume spillet min Rolle i Ensomhed for mig selv i min Stue; saa godt kommer jeg næppe til at spille den paa Teatret, og jeg ved, at min bedste Nydelse har jeg haft“. Da fru Heiberg forbavset spurgte, om han virkelig kunne sætte denne ensomhedsfølelse som det højeste, svarede han ud fra sin livserfaring: „Ja, i de senere Aar formaar jeg det“.

R.s berømmelse strakte sig langt uden for landets grænser. 1815 optrådte han som tysktalende gæst på Burgteatret i Wien og på scenerne i Prag og Hamburg; to gange, 1831 og 1835, besøgte han Paris hvor han førte en i 1979 udgivet dagbog; 1833 var han gæst på Kristiania teater i nogle af sine berømte roller, og overalt blev han hyldet som en af kunstens store. Han optrådte sidste gang 23.5.1842 som Robinson i *Den bogstavelige Udtydning*. Ved hans pludselige død (han anede den få dage før under F. Lindgreens begravelse) skrev Oehlenschläger at hvad England havde ejet i Garrick, Frankrig i Talma og Tyskland i Schroeder, det mistede Danmark i R. 11.9.1842 fejrede teatret hans minde med opførelsen af et forspil af Oehlenschläger og „Tordenskiold“, hvori R. som tjeneren Kold havde haft en af sine mest rørende roller. □Mal. ca. 1800. Tegn. af T. C. Lübbers, 1818 (Teatermus.), efter denne litografi af Coopmans samt træsnit 1874. Stik i roller af C. V. Bruun 1827 og 1828. Tegn. af Steltzner, 1830 (Kgl. bibl.). Figur i rolle af papmaché 1836 (Teatermus.). Mal. af E. Bærentzen (Det kgl. teater), efter dette pastel af C.

Hansen (Fr.borg), træsnit 1880 efter tegn. af P. C. Skovgaard 1842, af H. P. Hansen 1880 m. fl., flere litografier og stylografi af E. Fortling. Litografi og stik, begge 1842, efter tegn. af S. Schack; afbildet på sammes mal., 1843, af salvingen 1840 (St. mus.). Malet i rolle af J. L. Lund. Litografi 1842 af J. Friedlænder efter tegn. af J. L. Lund. Tegn. af C. Winsløw (Teatermus.) og af N. J. Bredal (sst.). Buste af F. C. Krohn (Teatermus.), af L. Prior, 1869, af Th. Stein, 1876 (glyptoteket; Teatermus.) og af V. Bissen (Det kgl. teater). Træsnit i rolle af J. F. Rosenstand. Litografi af P. Klæstrup. Fremstillet på tegn. af Alfred Schmidt. Mal. af Majsja Bredsdorff udst. 1931. Tegn. af Lisbeth Juel (Teatermus.).

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 116–51 (breve) 223–38 (R.s selvbiografi). Dr. R.s dagbog, udg. Klaus Neiiendam, 1979. – H. V. Christensen: Stamtbl. over familien Ryge, 1915 24. A. Oehlenschläger i Prometheus I, 1832 355; II, 1833 287. H. Paulli: Tale ved R.s jordefærd, 1842. Aug. Bournonville: Mit theaterliv I, 1848 (ny udg. I 1979) 55f. Th. Overskou: Den danske skueplads IV–V, 1862–64. Samme i Dania IX, 1902 201–13 (brev til Nathalia Ryge). Samme: Af mit liv og min tid, ny udg. II, 1962. Edv. Agerholm: Dr. R., 1913. J. C. Normann: Holberg på teatret, 1919. J. Fog i Ugeskr. for læger LXXXIV, 1922 1286–93. Rob. Neiiendam: Mennesker bag masker, 1931.

Robert Neiiendam*

Ryge, Clothildis Nathalia Septima, 1816–95, skuespiller. * 9.8.1816 i Kbh. (Trin.), † 30.11.1895 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kgl. skuespiller J. C. *R. (1780–1842) og Christiana Friderica Bekker (1784–1819). ~ 1° 27.3.1848 i Kbh. (Garn.) med kaptajn og kompagnichef ved den vestindiske hærstyrke, greve Frederik Christian Joseph Ludvig Ahlefeldt-Laurvig, * 11.9.1809 på Møllegården, † 20.7.1851 i Kbh. (Garn.), s. af kammerherre, oberst, greve Carl Christian A.–L. (1770–1851, ~ 2° 1819 med Ursula Cathrine Bøckmann, 1790–1885) og Juliane Caroline Mattstedt (1786–1860, ~ 2° 1820 med premierløjtnant, krigsassessor Jakob Elias Hoffmann, 1771–1845). ~ 2° 26.7.1853 i Kbh. (Holmens) med kommandør i søetaten, kammerherre hos landgrevinde Charlotte af Hessen, greve Valdemar Holck, * 16.12.1818 i Kbh. (Garn.), † 25.9.1900 sst., s. af kaptajn i livgarden, kammerherre, greve Julius Carl Christian H. (1789–1857) og Caroline Elisabeth Møller (1795–1852). R. var den bedst begavede af J. C. Ryges femten børn, og hun fik en omhyggelig opdragelse med en kundskabsfyldt langt ud over det sædvanlige. For hendes smukke, statelige ydre var scenen en flatterende ramme, men det var ikke med faderens gode vilje at hun 11.4.1837 debuterede som Valborg i *Axel og Valborg*, hvori J. C. Ryge spil-

lede biskop Erland. Trods hendes begejstring for Adam "Oehenschlägers poesi var resultatet mat; romantisk ømhed og sværmeri havde hun ikke udtryk for, men derimod blev hendes forstand og damevæsen en stor styrke for hende, da hun viste sig som miss Millner i *Formynder og Myndling*. Hun kunne konversere elegant og vittigt; hun bragte det gode selskabs tone og sikre holdning med sig ind på scenen. Den borgerlige Julie "Sødring og mangfoldige med hende beundrede R., men selv var hun ikke lykkelig ved sin gerning. „Kunsten ærede og elskede jeg inderligt“, skrev hun, „men Stillingen var mig imod fra den første Aften“. Hun var en aristokrat, selvbevidst og fornem, og harmonerede ikke med det brogede teaterliv. Faderens lidenskabelige vædte havde hun ikke taget i arv; hendes temperament var end ikke kongenialt med de krav, Victor Hugos unge kvinder Tisbe og Donna Sol stiller i *Angelo og Hernani*, derimod var hun den fuldendte dame som miss Harriet i *Tordenskjold* og markisen i *Mollen i Marly*, og i en af sine sidste roller, Wilhelmine i J. L. Heibergs *Valgerda*, stillede hun vittigt fremtidskvindens ukvindelige emancipationsideer i komisk belysning. I de bevægede martsdage 1848 indgik hun ægteskab med en adelig officer, med hvem hun i øvrigt ikke blev lykkelig; aftenen forud stod hun sidste gang på scenen som fru Fortuna i *Lykkens Hjul*. Teatret mistede i hende sin „unge Dame“ med pustet fra den store verden over sin personlighed. Hun var dets mest kultiverede skuespiller, fru Heiberg (Johanne Luise“) overlegen i selvsikker elegance, men hende underlegen i erotisk glød, lune og underfundighed. □Tegn. af E. Lehmann 1840 og 1841 (Teatermus.) og ikke udsendt litografi af samme (sst.). Litografi. Mal. af E. Bærentzen udst. 1845. Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Lille akvarel (Fr.borg). Tegn. af A. Schjøtt, 1868 (Det kgl. teater).

Dania IX, 1902 201–13 (brev fra Th. Overskou). – H. V. Christensen: Stamtv. over familien Ryge, 1915 26. Julie Sødring: Erindr. I, 1894 (ny udg. 1951) 160f. P. Hansen i Nationaltid. 9.12.1900. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 II.st.

Robert Neiiendam*

Rygg, Inge Haugdahl, * 1923, læge. * 8.5.1923 i Verdal, Norge. F: toldstansbestyrer Bjørn Opsal R. og lærer Signe Haugdahl. ~ I° 29.7.1950 i Stiklestad med læge Birthe Svønné, * 10.7.1926 på Frbg., d. af dyrlæge Pauvl S. og fysioterapeut Ida Johanne Claudia Schouw. Ægteskabet opløst 1964. ~ 2° 19.6.1969 med Birgit Christensen, * 9.6.1935 i Ålborg, d. af vinhandler, vicekonsul Niels Erik C. (1904–56) og Nina Agnete Busse-nius Larsen.

R. blev student 1944 fra Orkdal landsgymnasium og deltog fra 1943–45 i norsk modstandsbevægelse som kurér mellem Trondhjem og Stockholm, hvorfor han 1945 belønnedes med den engelske Medal for Courage in the Cause of Freedom. 1945 optoges han som adskillige andre norske studerende ved Kbh.s univ. hvor han 1952 fik medicinsk embedseksamen. Han boede fire år af studietiden hos overlæge Poul Iversen (1889–1966), Kbh.s kommunehospital, hvilket blev af stor betydning for hans medicinske forskning. Efter et halvt års ansættelse i Sverige fortsatte R. sin kirurgiske uddannelse ved kbh.ske hospitaler og kom 1951 på Øresundshospitalets thoraxkirurgiske afdeling, hvor Tage Kjær (1901–76) blev inspiratoren for R.s fremtidige livsgerning og forskning. Lunge- og hjertekirurgi var på det tidspunkt inde i en voldsom udvikling og R.s ansættelse hos professor Fr. Therkelsen (1906–76) på Rigshospitalet satte gang i det tekniske arbejde med at udvikle apparatur til operation på blodtomt hjerte, idet der samtidig organiseredes blodkredsløb uden for patientens krop. Hjertelægen Erik "Warburg havde da på Rigshospitalet opbygget en fremstående afdeling for hjertesygdomsdiagnostik, og Therkelsen var den der både eksperimentelt og klinisk arbejdede videre med problemerne ved sådan åben hjertekirurgi, hvor samtidig instituttet for eksperimentel kirurgi ved H. H. Wandall (f. 1914) gav mulighed for nødvendige dyreforsøg. Svenske undersøgelser havde vist, at nedkølede organer undtagen hjernen kunne tåle manglende blodgennemstrømning op til 20–25 minutter; allerede 1939 var i USA den første model til en hjerte-lungemaskine udarbejdet, men foruden nedkøling af patienterne var også heparinisering til hindring af blodstørkning væsentlige faktorer for at få et sådant apparatur til at fungere. 1953 lykkedes det i Philadelphia, USA, at gennemføre den første åbne hjerteoperation under brug af en hjerte-lungemaskine, og 1955 foretog Therkelsen den første danske åbne hjerteoperation hvor der anvendtes et af R. og Erik Kyvsgaard udviklet apparatur til ekstracorporalt blodkredsløb.

De følgende år udviklede R. og Kyvsgaard sammen med H. C. Engell (f. 1920), der senere også blev en fremstående karkirurg, en konstant fungerende simplificeret hjertelungemaskine, baseret på en bobleiltningsproces hvor blod og ilt kommer i direkte kontakt i stedet for adskillelse af blod/ilt ved en membran. Apparatet har vist sig andre metoder overlegen og bruges nu verden over. På Risø udvikledes samtidig en effektiv steriliseringsmetode til apparaturet – og 1964 var prototypen helt udviklet. R. rejste i disse år meget og var derved med til at udbygge

centre for åben hjertekirurgi både i Danmark, Norge, Sverige, Finland og Rusland og maskinens effektivitet gjorde den til en eksportvare. 1973 disputerede R. om *Studies in extracorporeal circulation. The design and development of a heart-lung machine*. Det var vigtigt for udviklingen, at prøvearbejdet ledsagedes af patofysiologisk grundforskning, og R. arbejdede i disse år intenst sammen med grupper af forskere under Engells og A. Tybjerg Hansens inspiration. 1969 blev R. konstitueret overlæge på Therkelsens afdeling og året efter overlæge dér. Sammen med en række kolleger publicerede R. 1971 et festskrift til Therkelsen og skildrede her et materiale fra 1948–64 på 499 levende danske patienter med den medfødt hjertedefekt: den Stensen-Fallotske tetralogi, hvoraf 316 havde været operativt behandlet. Forfatterne kunne bl.a. påvise betydningen af tidlig operation, men også nødvendigheden af operation selv hos dem der havde overlevet barnealderen.

R. har ved siden af sin aktive indsats for åben hjertekirurgi fortsat sin grundforskning og har herunder sammen med Kyvsgaard dels udbygget anvendelsen af sidste polystanmateriale til at hindre massive blødninger under operationerne, og endvidere har de arbejdet med udviklingen af biologiske hjerteklapper. Sådanne bioprotoser har kunnet fremstilles af materiale fra svins hjertesæk – og garvning med glutaraldehyd har vist sig at blokere for den ellers antistofbetingede udstødning af klapperne efter operativ erstating af defekte hjerteklapper. – R. har været gæsteforelæser over det meste af verden (Moskva 1961, Indien 1964, Lima (Peru) 1972, Padova 1975, Cairo 1976, Tokyo 1978). 1975 var han medstifter af Nord. forening for eksperimentel kirurgi, 1980 præsident for European Society for Artificial Organs. 1957 blev han hædret med Vera og Johan Michaelsens hæderspris, s.å. Tage Kjærprisen og 1977 le Prix Modial Nessim Habif de Chirurgie, Université de Genève.

Egill Snorrason

å **Ryggi, Mikkjal Dánjalsson**, 1879–1956, lærer, forfatter. * 17.10.1879 i Miðvágur, † 20.10.1956 i Tórshavn. F: odelsbonde Daniel Pauli Mikkelsen (1855–1934) og Maren Margrethe Petersen (1856–97). ~ 25.3.1939 i Bøur med Jacobine Jensen, * 16.11.1902 i Gásadalur, d. af odelsbonde Joen Jacob J. (1865–1904) og Elsebeth Olsen (1872–1953).

Efter først at have gået i folkeskolen i sin hjembygd kom å R. i realskolen i Tórshavn, men tog ikke eksamen. 1900–02 var han på Askov og Frederiksborg højskole. På grund af læremangel

blev han skønt autodidakt 1920 ansat ved skolerne i Bøur og Gásadalur hvor han virkede i næsten 25 år. Sit otium måtte han tilbringe på tuberkulosesanatoriet ved Tórshavn. Foruden som lærer gjorde han sig gældende som lærebogsforfatter. Han skrev en Færøernes geografi *Landa-læra I. Føroyar*, 1926, samt to lærebøger i naturhistorie *Dýralæra I. Sjúgdýr*, 1935, og *Dýralæra II, Fuglabókin*, 1951. Sidstnævnte bog var udstyret med hans egne tegninger og alle tre var de første af deres slags på færøsk. 1940 udkom hans bedste prosaværk *Miðvinga søga* (2. udg. 1966), en hjemstavns historie fra reformationen til vore dage der bygger på mundtlig tradition, kontrolleret ved hjælp af skriftlige kilder. Bogen blev et forbillede for de efterfølgende bygdehistorier. – Han skrev også noveller og eventyr, men som digter er han betydeligst i den bundne form. Hans digte-„sange“ kalder han dem, og med rette – er skattede overalt på Færøerne, kendte som de er fra sangbøger, læsebøger og fra den samlede udgave *Yrkingar*, 1954. Skønt det første digt han offentliggjorde – det var i det bevægede år 1906 da de to partier sambandspartiet og selvstyrepartiet opstod – nærmest var en poetisk optakt til den unge selvstyrebevægelse, var han langt fra nogen politisk digter. Han var en djærv besynger af færøsk natur og arbejdsliv, bonde- og fiskerlivet som han selv havde deltaget i i sine unge dage. I sine bedste ting er han noget i retning af en færøsk Peter Dass. Også hans salmer – i den færøske salmebog udgør hans 75 originale og henvend 40 oversatte salmer en god fjerdedel af det samlede antal – der ikke har Thomas Kingos væld eller B. S. Ingemanns underlighed har undertiden en ægte færøsk tone over sig. Han havde i det hele taget så dybe rødder i færøsk almueliv som kun få. – 1924–27 repræsenterede han selvstyrepartiet i lagtinget, var bestyrelsesmedlem i Føroya lærarafelag 1927–34 og formand de sidste fem år. 1948 blev han valgt til æresmedlem. □ Bronzerelief af Rikarður Jónsson, 1934 (Føroya landsbókasavn). Foto.

Rikard Long i Varðin XIV, Tórshavn 1934 235–47. D. P. Nielsen sst. XLVII, 1980 14–28. Chr. Matras: Føroyisk bókmentasøga, 1935. Samme: Nøkur mentafólk, Tórshavn 1973. Z. [Sørensen] i Jólaboð, Tórshavn 1956 4–6. Lærarafólk i Føroyum, Tórshavn 1957 (2. udg. 1978). Árni Dahl: Bókmentasøga II, Tórshavn 1981.

Chr. Matras

Rygner, Harald Vestergaard, 1878–1965, ingeniør. * 9.11.1878 i Kbh. (Frue), † 4.4.1965 i Odense, begr. Sorgenfri kgd. F: bogholder, senere hovedbogholder i Kbh.s Handelsbank, justitsråd Axel Thorvald Christensen (1846–1930) og Astrid

Rygner, Harald V.

Frederikke Westergaard (1851–1936). Navneforandring 30.10.1915. ~1° 26.3.1906 i Kbh. (Holmens) med Martha Frederikke Martine Wienberg, * 4.12.1881 i Kbh. (Frue), † 20.11.1910 sst., d. af muremester Edvard Alfred W. (1845–95) og Martha Dorothea Catharina Milo (1851–1912). ~2° 30.8.1913 i Lyngby med Gudrun Dagmar Maria Jørgensen, * 10.3.1890 i Kgs. Lyngby, † 30.5.1970 i Odense, d. af proprietær, ejer af Lyngbygård Lars J. (1848–1924) og Else Sophie Jacobsen (1855–1934).

R. blev student 1897 fra Metropolitanskolen og 1902 cand. polyt, som bygningsingeniør. Efter eksamen fik han ansættelse ved Kbh.s vandforsyning, n.å. blev han ingeniør ved anlægget af Lyngby-Taarbæk kommunes vandværk. 1904 fik han ansættelse som kommuneingeniør og bygningsinspektør i Lyngby-Taarbæk og Søllerød kommuner; fra 1907 ophørte dette fællesskab således at han alene var ansat i Lyngby-Taarbæk kommune. Fra 1917 til 1948 var R. stadsingeniør i Odense. I dette tidsrum voksede byens indbyggertal til mere end det dobbelte (fra 45 000 til 97 000 indbyggere), og byens tekniske udvikling prægedes i denne periode stærkt af R.s indsats på det kommunaltekniske område. Han var en af pionererne inden for byplanlægningen og interesserede sig også stærkt for byplanens grønne områder som han søgte virkeliggjort ved såkaldte „friskluftskiler“ der skulle fremme luftfornyelsen i byens midterste del. I hans embedstid fandt betydelige indlemmelser sted for hvilke han udarbejdede bebyggelsesplaner til dels efter nye principper. Han fik også udbygget færdselsgader, vandforsyningsanlæg (indtil 1937 administreredes Odense vandværk af stadsingeniøren) og kloakanlæg.

R. var interesseret i alt nyt inden for sit fagområde, og han forstod at sammenfatte og bearbejde mange spredte oplysninger til en helhed til glæde for andre interesserede. Dette gælder i særlig grad byplanlægning og moderne vejproblemer. 1913 fik han præmie for besvarelsen („støvfri veje“) af den af Den tekniske forening stillede prisopgave om bekæmpelse af støv på landeveje. 1917 udgav han *Fikspunkter i danske Byer*. 1918 *Statistiske Oplysninger om tekniske, hygiejniske, sociale og økonomiske Forhold i danske Byer 1916*. 1919 *Bolignøden i danske Købstæder*. 1922 *Odense Kommunes Boligpolitik i Aarene 1915–22* og 1926 *Udfaldsvejene i Odense*. 1935 fik han præmie fra Foreningen til færdselssikkerhedens fremme for afhandlingen *Farefri veje*. 1911–20 var R. i redaktionen af *Maanedsskrift for Sundhedspleje*. Han var i mange år formand for Stads- og havneingeniørforeningen, og var initiativtageren ved oprettelsen af foreningsblad

Stads- og Havneingeniøren som han redigerede i mange år helt til sin død. Med sin umådelige flid skrev han selv ofte det meste af bladets stof. – 1917–34 var R. medlem af bestyrelsen for Dansk ingeniørforenings sektion for vej-, vand- og jernbanebygning, de sidste elleve år som formand. 1919–32 var han medlem af bestyrelsen for Fyns ingeniørforening, 1920–32 faglig medarbejder ved Dansk ingeniørforenings tidsskrift *Ingeniøren*. Fra 1921 til 1965 var han censor i vejbygningsfagene ved Polyteknisk læreanstalt og fra 1922 medlem af vejkomiteen. 1922–31 var han medlem af bestyrelsen for Fyns stifts læseforening. 1923–29 var han formand for Odense turistforening. Fra 1924 var han medlem af bestyrelsen for Odense musikforening, og i en lang periode var han foreningens formand. Fra 1930 var han medlem af Skt. Knuds sogns menighedsråd og af Odense købstads provstivalg. 1935–36 var han præsident for Odense rotary klub. R. var også interesseret i slægtsforskning og var 1915 med til at udgive en stamtavle over slægten Ryge. – R. 1942. □Tegn. af L. Kaganas, 1939. Tegn. 1948. Foto.

H. V. Christensen: Stamtbl. over slægten Ryge, 1915 27. Studenterne fra 1897, 1926 15f. Axel Riis i Stads- og havneingeniøren XXXIII, 1942 28f. A. Grum-Schwenzen sst. 1948 143f. Rich. Honoré i *Ingeniørens ugebl.* III, 1965 nr. 21 39. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (*Povl Vinding*)

Rühne, Gustav Bjørn, 1898–1964, direktør for A/S HOKI. * 12.1.1898 i Horsens, † 1.9.1964 sst., urne på Horsens kgd. F: købmand Astor Bjørn R. (1868–1929) og Mette Kirstine Sørensen (1874–1948). ~ 6.11.1923 i Randers (Skt. Peders) med Helga Petersen, * 6.9.1901 i Randers, d. af proprietær Hans P. (1871–1941) og Margrethe Faurischou (1878–1917).

R. stod i købmandslære i Horsens 1912–16 og var derefter til 1918 medhjælper hos B. Eefsen (tekniske artikler og smøreolie) sst. Efter soldatertjeneste var han 1919–21 ansat i olieimportfirmaet William Harding, København. Sidstnævnte år tog han hjem og blev optaget som kompagnon i faderens agentur- og kommissionsforretning der var grundlagt 1891. Allerede som 22-årig startede han sammen med en bror et eksportfirma med filialkontorer i Hamborg og Barcelona; firmaet handlede med krydderier samt tørret og frisk frugt. Da faderen blev langvarigt syg blev han dog snart nødt til at opgive denne side af sin virksomhed for at pleje den hjemlige forretning. Den økonomiske krise der satte ind i slutningen af 1920'erne bragte ham på den tanke at det gennem særlige indkøbsarrangementer måtte være muligt at skaffe købmandsstanden

billigere varer der igen kunne øge fortjenstmulighederne. Han fik to købmænd på egnen, Chr. Madsen, Kjærgård, og Axel Rasmussen, Hornum, interesseret i ideerne, og de tre fik samlet en kreds på 20 købmænd der 7.9.1933 oprettede Horsens og Omegns Kolonial Indkøb, senere forkortet til HOKI, med R. som leder. Efter nogle vanskeligheder i den første tid hvor det på grund af en vis mistillid hos leverandørerne kneb med at skaffe varer kom der gang i foretagendet – bl.a. fordi Otto Mønstedts margarinfabrikker besluttede at levere. Tilbudene strømmede ind, og foreningen voksede hastigt. Et hovedprincip var at alt skulle betales kontant. Hver deltager havde indskudt 200 kr. der skulle gå til de første indkøb. Der blev afregnet hver tirsdag, og om onsdagen var der rent bord til nye leverancer. 1934 blev der i forbindelse med oprettelsen af en lokalforening i Esbjerg dannet en landsorganisation der snart tilslutning fra en række byer. Ved jubilæet 1958 var der 14 lokalforeninger med 700 registrerede og 200 løse kunder. Omsætningen var det første hele regnskabsår på ca. 580 000 kr., i 1958 ca. 62 mill. I 1936 oprettedes A/S HOKI import og eksport med R. som direktør, fra 1950 A/S HOKI der efterhånden også optog produktion af forskellige dagligvarer. Et særligt finansieringsfond HOB1, fra 1947, havde i 1958 opsamlet så store reserver at kontrakterne med lokalforeningerne kunne tilbagesendes og det solidariske ansvar dermed ophæves. R. var i sine sidste år optaget af planer om udvidelser af sin indkøbssammenslutning, og han nåede at se begyndelsen til A/S TRICA (foruden HOKI også OCEKA og Nordisk Handelshus) samt at blive formand for finansieringsselskabet A/S KØFI. På fagets vegne havde han sæde i forskellige firmabestrelser og fonds og tillige i Det danske Emballageinstitut og Århus Privatbank. Privat var han meget interesseret i sociale spørgsmål og bl.a. formand for velgørenhedsselskabet Frelsens hærs venner. Under besættelsen støttede han modstandsbevægelsen på forskellig måde, og efter krigen kom han til at forestå dels arbejdet med afviklingen af flygtningelejrene i Midtjylland, dels realisationen af de tyske efterladenskaber i de lokale politikredse. Han var initiativtageren til opførelsen af 4. majkollegiet i Horsens. 1946 modtog han Hollandsk røde kors' æresmedalje for sin indsats i Hollandshjælpen. – R. 1960.

Børsen 12.1.1948 og 7.9.1958. Dansk handelsbl. 29.8.1958 og 4.9.1964. Politiken 4.9.1958. Århus stiftstid. 2.9.1964. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Rüsensteen, Henrik Ruse (Rüse), baron, 1624–79, officer, fæstningsingeniør. * 9.4.1624 i Ruinen i provinsen Drenthe, Holland, † 14.3.(4.3.?, 22.2.?) 1679 på godset Sawert, begr. sst. F: præst el. (og?) lærer Johan R. og Euphemia van Katwijk (Ketwich). ~ 2.6.1654 i Amsterdam med Susanne Dubbengiesser fra Stockholm, * ca. 1628, † 1678, begr. på Sawert.

Femten år gammel betrådte R. krigerbanen i nederlandske tjeneste, var derefter i fransk, tysk, italiensk og venetiansk tjeneste og deltog i en række slag og belejringsforetagender. Han uddannede sig både som infanterist og som artillerist, men navnlig som fæstningsingeniør ved angreb og forsvar, suppleret ved studium på privatrejser. 1652 fik han ansættelse i hjemlandet som ingeniør og infanterikaptajn og udgav 1654 et arbejde om befæstningskunsten efter den nederlandske skole: bastionære fronter, brede, dybe vandfyldte grave, mægtige jordvolde, to-tre linjer bag hinanden – i modsætning til franske og italienske anlæg med de svære murkonstruktioner. Han arbejdede samtidig ved forskellige fæstninger i Tyskland, men modtog 1661 ansættelse i Danmark som oberst til fods, generalkvartermester og overinspektør ved fæstningerne og udfoldede i de følgende tolv år en storlået virksomhed medens vore hidtidige ingeniører, Axel "Urup, brødrene E. og H. "Qvitzow m.fl. blev skudt til side. Fra 1660 underholdt Frederik III en kun lille, hvervet hær, men anvendte år efter år under det hårdeste skattetryk så store pengesummer til stærke befæstninger at det bagefter blev kritiseret at han derover havde forsømt hær og flåde, midlerne til tilbageerobring af de tabte landsdele.

R. overtog straks i entreprise med sit regiment som arbejdsmandskab i „tre Sommers Tid“ at udvide og færdiggøre Kastellet til Mortensdag 1664 hvad han gennemførte. Hertil kom yderligere store bygningsarbejder m.m. i det færdige værk så at dette først 1666 da R. pressede på for at få sit tilgodehavende, godkendtes ved en kommission og overtoges. Kastellets værker har i hovedsagen stået så godt som uforandret lige til den nyeste tid og er enestående i deres art. Kbh.s borgerskabs modstand mod dette værk er bekendt; at R. af den grund skal have frygtet for sit liv er lidet sandsynligt da han var en til det yderste modig og våbenfygtig soldat. Samtidig gennemførte R. en forbedring af fæstningerne af 2. klasse, Kronborg, Nyborg, Korsør, Nakskov og Frederiksort, havde store arbejder flere steder i udlandet og forberedte det nye kvarter mellem Dronningens Tværgade og Kastellet til bygelse. Endvidere anlagde han nye slagterboder, kirkegårde uden for portene, haver ved „Prin-

Rüsensteen, Henrik

sessernes Gaard" (Frbg.) og Amalienborg. 1663 fremlagde han de planer for selve Kbh.s nybefæstning der gennemførtes 1667–70, og vel mere ned nogen anden har R. sat sit præg på Kbh. 1664 blev han generalmajor og medlem af krigskollegiet. 1667 beordredes han til uopholdelig at rejse til Norge, til kommando i hæren under U. F. *Gyldenløve hvad der med hans store virksomhed i udlandet kom ham meget på tværs. I flyvende fart inspicerede han de norske fæstninger og opnåede gennem sin gode ven *Griffenfeld ordre til straks at rejse til Glückstadt hvor han gennemførte en omfattende nybefæstning. Endelig arbejdede han 1669–73 med store arbejdsstyrker med nybefæstning af Rendsborg og Fredericia. 1671 var han blevet overkommandant over samtlige fæstninger i hertugdømmerne og aspirerede til stillingen som guvernør over disse.

På forslag af Gyldenløve beordredes R. som generaløjtnant for anden gang til Norge, og måtte i utide afbryde arbejderne på Rendsborg. Han tilbød vel skriftligt Griffenfeld 2000 dukater for at slippe bort fra Norge, men måtte blive der som højstkommanderende i Trondhjem skønt han enedes dårligt med Gyldenløve. Ved krigsudbruddet 1675 kom han til Kristiania som medlem af krigsrådet og deltog derefter i nogle små operationer ved grænsen, men foråret 1677 lykkedes det ham at blive beordret til krigsskuepladsen i Skåne hvor han fik befaling over infanteriet og artilleriet. Under de voldsomme stridigheder sommeren s.å. mellem overgeneralen J. R. v. d. *Goltz og de andre generaler, ikke mindst R., påstod v. d. Goltz uden grund at R.s ændringer i infanteriets taktik havde været medvirkende til den uheldige udgang af slaget ved Landskrona, samt at R. for en del havde skyld i den blodigt afslåede storm på Malmø. Som kommandant i Landskrona lagde R. sig også ud med generalkommissariatet i Kbh. hvad der bragte bægeret til at flyde over så at han i skarpe udtryk besværede sig hos kongen personlig og søgte om eventuel afsked ved felttogets afslutning. Han blev straks suspenderet fra kommandoen og beordret til møde i Kbh. for en undersøgelseskommission. Han forsvarede sig vel kløgtigt og virksomt og beklagede sin „Grobheit“ over for kongen, men dec. s.å. fik han afsked i nåde med ventepenge, og kort efter forlod han landet.

Allerede 1662 skriver R. sig til godset Sawert og s.å. købte han den store plads med den halvt opførte „Runde Kirke“, af hvis materialer han på pladsen opførte „Østergård“ med privat beboelse, store stalde og vognskure hvilket han 1677 solgte tilbage til kronen. Yderligere erhvervede

han efterhånden ni store byggegrunde i de nye kvarterer inden for voldene. Ved likvidationen for selve Kastellet opførelse tilbød kronen ham Antvorskov gods, men han ville have gods i Jylland og fik 1664 Bøvling slot og amt, 2550 tdr. hartkorn for omtrent 130 000 rdl. hvoraf han udbetalte kontant 54 000. Indtil 1671 havde forholdet mellem R. og feltherre Hans *Schack (1609–76) været ret godt, men slog så om da Schack på kongens anmodning lagde sig i vejen for et af R. hedt ønsket godsmageskifte. – R. var en personlighed af et sjældent format; kundskabsrig, kløgtig, energisk i forfølgelsen af sine mål; en næsten utrolig arbejdskraft der som entreprenør i allerstørste stil erhvervede store rigdomme, men også mange misere og fjender; en mand der endnu i halvtredsårsalderen med pistolen i den ene hånd, kården i den anden tvang sine avindsmænd på knæ for sig; en beregnende, ubøjelig arbejdsherre, men strengt reel over for sine tusinder af soldatarbejdere. Et grundigt og klart forslag fra ham til kommissionen om landmilitæren 1664 viser hvorledes han da havde sat sig ind i et meget vanskeligt og for ham hidtil fremmed forhold. – Han udtrykte sig halvt på hollandsk, halvt på tysk. – Adlet 1664; optaget i friherrestanden 1671. Gennem sin datter Jeanne Marie Rüsensteen (ca. 1660–1712), gift med Christian Juul til Lundbæk (1651–90), var R. stamfader til baronerne Juul-Ryssensteen. – Hv. R. 1671. □Medalje 1660, efter denne stik 1752, stik af M. Haas samt litografi af A. Kittendorff, 1846. To stik af A. Haelwegh efter to forskellige forlæg af K. v. Mander. Buste af Bartholemæus Eggens (Fr.borg). Mal. tilskrevet H. Dittmar (Gavnø) formentlig forestillende R.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen II–III, 1874–77; V–VI, 1882–84. Danske mag. 5.r.IV, 1898–1901 190–92 og V, 1902–04 314. – L. Bobé i Pers. hist. t. 9.r.II, 1930 253 (geneal.). F. H. J. v. Jahn i Militært repertorium 2.r.V, 1847 357–460. J. de Wal i Drentsche Volksalmanak XV, Koevorden 1851 93–109. C. J. Anker: Biogr. data om 330 norske generalpersoner, Kria. 1885. C. Bruun: København I–II, 1887–90. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. I. Gulowsen: Gyldenløvefejden, Kria. 1906 = Skr. udg. af vidensk. selskabet i Chria., 1906 II. Hist.-filos. Kl. VI især 285–87. K. C. Rockstroh: Fortæll. af 2. bataillons hist. 1657–1907, 1907 9–12. Samme: Udvikl. af den nationale hær I–II, 1909–16. Samme i Militærlægen XVIII, 1910 især 225–29. Samme i Jyske saml. 5.r.IV, 1939–40 290–94. Victor Krohn i Hist. medd. om Kbh. II, 1909–10 220f. Axel Liljefalk sst. IV, 1913–15 204–07 210 215. Vilh. Lorenzen i Hist. t. 10.r.V, 1939–41 468f.

*Rockstroh**

Ryslaender, Catharine, se Simonsen, Catharine.

Ryssel, Emil Heinrich, 1846–1923, politiker.
* 17.1.1846 i Kbh. (Trin.), † 17.4.1923 sst., begr.

sst. (Vestre). F: skræddermester Jørgen R. (1810–76, ~1° 1835 med Wilhelmine Dorothea Eleonora Hoffschneider, ca. 1814–tidligst 76) og Magdelone Eline Marie Hansen. ~7.10.1877 i Ledøje med Dorothee Wilhelmine Larsen, *7.1.1857 i Brøndbyvester, †4.5.1935 i Kbh., d. af gårdejer i Brøndbyvester, senere i Ledøje, marskandiser Jens L. (1823–87) og Ane Marie Josephsdatter Fogt (1816–94).

R. voksede op som plejebarn i et kbh.sk småborgerhjem, uddannedes som typograf, men åbnede 1877, samtidig med at han giftede sig, en manufakturforretning på Nørrebro. Han var stærkt grebet af forsvarstanken, og han støttede derfor ivrigt C. "Goos" valg i 5. kreds. Det stod ham imidlertid klart at uden en fasttømret organisation og et program, præget af social forståelse ville en forsvarsvenlig politik ikke have nogen mulighed for at vinde frem i arbejderkredse. Trods tvivl og passiv modstand i ledende højrekredse fik han da 6.10.1881 stiftet den vælgerforening i 5. kreds der blev spiren til hovedstadens konservative organisation. For at markere uafhængigheden af højre havde R. ønsket at foreningen skulle have navnet Fremad, arbejder- og vælgerforening. Da dette mødte modstand foreslog Goos, at navnet blev Højres arbejder- og vælgerforening. Forslaget vedtoges, men derved førtes foreningen ind i et mere partipolitisk præget spor end R.s hensigt havde været. Han modtog dog valg som organisationens formand, og i de to år han sad inde med denne post udførte han et stort arbejde for at få stiftet vælgerforeninger i de andre hovedstads kredse. Okt. 1883 trak han sig tilbage til fordel for C. "Ploug. Han var højres kandidat i Kbh.s 5. kreds mod P. "Holm 1887 og 1890. Ved sin død var han klasselotterikollektor. □To træsnit, det ene 1886.

Jul. Schovelin i *Det nye Danm.* IV, 1931 467–510 (også som særtryk m. titlen: *Blade af højres hist., s.å.*). Alfr. Bindslev: *Konservatismens hist.* i *Danm.* I, 1936 353f.

P. Stavnstrup*

Rüttel, Frederik Carl Peter, 1859–1915, Grønlandsmissionær. *6.6.1859 i Gårslev, †15.3.1915 på Thuro, begr. i Hellerup. F: lærer Andreas Peter R. (1804–76, ~1° 1843 med Elisabeth Kirstine Jagd, 1818–50) og Catharina Nissen (1820–86). ~6.5.1892 i Kbh. (Jac.) med Helga Margrethe Westerberg, *12.2.1863 i Kbh. (Trin.), †16.12.1918 sst., d. af bogbindermester, senere agent Christian Georg W. (ca. 1824–92) og Sara Frederikke Marie Rasmussen (1826–1912).

Fra barn af nærede R. tanker om at blive billedhugger, men bøjede sig for sin fars ønske og kom efter konfirmationen i manufakturhandlerlære i Horsens. Faderen døde, men R. stod alligevel

sin læretid ud og rejste først derefter 1878 til Kbh. hvor han efter at have taget tegneundervisning på Teknisk skole optoges på akademiet. Imidlertid blev han ved læsning af Søren Kierkegaards Øjeblikket kristeligt vakt og besluttede at læse til præst. 1883 blev han student som privatist fra Fredericia latinskole. 1887–92 var han lærer ved blindeinstituttet, en gerning han besad særlige evner for. 1891 tog han teologisk embedseksamen, og da der omtrent samtidig blev tale om oprettelse af en missions- og handelstation i Østgrønland meldte han sig hertil og blev straks antaget. 1892 ordineredes han og drog efter et omtrent toårigt studieophold ved Julianehåb 1894 til den samtidig oprettede koloni Angmagssalik. Med tålmodighed tog han og hans hustru fat på den vanskelige opgave at bringe kristendommen til den derboende eskimostamme hvis hidtidige berøring med civilisationen væsentligst indskrænkede sig til nogle måneders samvær med G. F. "Holms ekspedition 1884–95. Udvertes set var det ikke meget R. fik udrettet idet der ved hans bortrejse endnu kun var et forholdsvis ringe antal døbte, men som i sin tid Hans "Egede gik han meget forsigtigt til værks med at meddele dåb, den første fandt ikke sted før efter halvfemte års forløb, og han arbejdede i det hele taget på langt sigt. Den stærke fremgang missionen fik under hans efterfølger viser imidlertid hans metodes berettigelse, og som et væsentligt resultat af hans virksomhed er det med fuld føje blevet fremhævet at den almene tilstand blandt befolkningen bedredes i meget betydelig grad idet det bl.a. lykkedes at dæmme op „for den vilde myrden“ som tidligere havde raseret, og tilvejebringe en tryghed i forholdene der, efter R.s eget sigende, endog af befolkningen selv følte som en lettelse. 1904 forflyttedes R. til den tidligere herrnhutiske missionsstation Lichtenau syd for Julianehåb og tog 1912 sin afsked fra Grønland. – I det lille skrift *Til Angmagssalik* har R. givet en skildring af den lille østgrønlandske eskimostamme mens den endnu befandt sig i naturtilstand, og gennem hans dagbøger som er offentliggjort, kan hans virksomhed følges fra dag til dag. – R. 1911. □Foto.

F. C. P.: Ti år blandt Østgrønlands hedninger. Dagbog fra Angmagssalik, udg. L. Bobé, 1917. – [L. Bobé] i *Det grønlandske selsk.s årsskr.* 1915, 1916 107–13. H. Ostermann: *Den grønlandske missions og kirkes hist.*, 1921 245. – *Dagbøger i Rigsark.* Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. Ostermann*

Rytter, Poul Pedersen, 1663–1728, student. *19. 11.1663 i Horsens, begr. 16.2.1728 i Kbh. (Trin.).

Rytter, Poul

F: provst Peder Rasmussen R. (ca. 1628–95, ~2° antagelig med Kirstine Pedersdatter, † tidligst 1695) og (antagelig) Sophie Poulsdatter (~1° med sognepræst i Horsens Poul Clemensen Bruun, † 1660).

R. blev student 1681 fra Horsens, 1684 teologisk kandidat, opholdt sig nogle år i Kbh. og var her jævnlig i konflikt med de akademiske love for vold, drog derpå til sit hjem i Horsens hvor han også ses at have været tiltalt (vold mod byhyrden). Efter faderens død 1695 blev han i Thisted medhjælper hos en kapellan. Nu kom han til at spille en rolle i den af sognepræsten Ole *Bjørn arrangerede besættelseshistorie, og for sin deltagelse i dette uvæsen blev han ved højesterets dom 1698 „relegeret in perpetuum og mistede sine gejstlige privilegier“. 1699 lykkede det ham dog at få dommen ophævet og resten af sit liv tilbragte han i hovedstaden som en slags studiosus perpetuus, hengiven til brændevin og tobak, jævnlig stævnet for konsistorium for gæld og skældsord. Da Holberg 1719 udgav sit mod Andr. *Hojers Danmarkshistorie rettede stridskrift benyttede han R.s navn til dets titelblad, hvilket vakte den gamle berygtede studiosus' mishag, dette fortog sig dog da Holberg trøstede ham med at det skrift der prydedes af hans navn var et forsvarsskrift for fædrelandet.

Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.11, 1889–90 362. – E. C. Werlauff i Holbergiana, udg. A. E. Boye III, 1835 173–86. Samme i Hist. t. 2.r.VI, 1856 326–28. C. W. Elberling i Danske saml. IV, 1868–69 274f. Anders Bæksted: Besættelsen i Tisted 1–11, 1959–60 = Danm.s folkeminder LXIX og LXX.

*Th. A. Müller**

Rytter, **Svenning Krag Nielsen**, 1875–1957, justitsminister, byretspræsident. * 19.1.1875 i Vedum, Skelund sg., Ålborg amt, † 7.9.1957 i Kbh., begr. Frbg. ældre kgd. F: gårdejer Søren Christian Nielsen R. (1837–1939; navneforandring fra Nielsen 18.10.1905) og Margrethe Kirstine Svenningens (1846–1919). Navneforandring 31.10.1895. ~ 31.10.1902 i Kbh. (Matth.) med Klita Octavia Emilie Løchte, * 26.8.1877 på Holmslands Klit, † 7.6.1950 i Kbh., d. af residerende kapellan på Holmsland, senere sognepræst, sidst i Als, Ålborg amt, Herman Nicolai Johannes L. (1837–95) og Johanne Lovise Corfixen (1838–1924).

R. kom fra en himmerlandsk bondeslægt med stejle personligheder og stridige viljer. En farbror var yderliggående radikal, R.s far en estrupsk højrebonde der med et særlig jysk lune lod bedækningspengene fra sin jyske hingst gå til Kbh.s befæstning. R. selv var sikker på egen dommeevne og udholdende i kamp for at få sine

synspunkter anerkendt og gennemført. Han blev student fra Ålborg katedralskole 1894, cand.jur. 1900, var juridisk manuduktør, usædvanligt søgt og anset, 1900–11, sagførerfuldmægtig i Kbh. 1901–04, assistent ved juridisk laboratorium 1903–10 og ansat i justitsministeriet 1904–11. Derfra gik karrieren til amtmand over Færøerne hvor han straks viste sin beslutsomhed og energi ved at få ryddet op i sager der havde ligget i årevis. Under første verdenskrig gjorde han en stor indsats for øernes vareforsyning. I den fremvoksende spænding mellem sambandspartiet der ville bevare det bestående forhold mellem Færøerne og Danmark og selvstyrepartiet der krævede en friere stilling for Færøerne end den øerne havde som dansk amt tog R. ud fra sin stærke følelse af rigsfællesskabets berettigelse parti for sambandspartiet. Det medførte adskillige kontroverser mellem ham og statsminister C. Th. Zahle og det radikale venstre hvis folketingsgruppe selvstyrepartiets folketingsmand stod i valgforbund med.

Marts 1918 kulminerede striden mellem R. og Zahle på et ret underordnet principspørgsmål om R. som amtmand var forpligtet til at give selvstyrepartiet en afskrift af en pressemeddelelse, udsendt i Danmark af Zahle, hvori udtryktes ønske om valg af en selvstyremand ved de forestående folke- og lagtingsvalg. Venstre tog sagen op i landstinget, hvor et flertal misbilligede Zahles handlemåde. R. tog sin afsked i protest, blev assessor i overretten i Kbh. og 1919 dommer i østre landsret. Han der ikke tidligere havde beskæftiget sig med politik, tog nu mod tilbud fra venstre om opstilling i Maribo amt april 1920, opnåede valg og indtrådte 5.5 som justitsminister i regeringen Niels Neergaard. Han blev en myndig og bestemt minister der sommeren 1920 ved politimæssig indsats fik gjort ende på strejke og uroligheder der var fulgt efter påskekrisen. I det hele viste han sine store administrative evner i det omfattende lovgivningsarbejde der forestod i forbindelse med Sønderjyllands genforening. Derimod var han svagere i situationer hvor der krævedes parlamentarisk kunnen og behændighed. Hans stejlhed kunne her volde ham vanskeligheder. Han gik af som minister april 1924 sammen med den øvrige regering, blev 1926 byretspræsident i Kbh., indtrådte som justitsminister i regeringen Th. Madsen-Mygdal 14.12.1926 og afsluttede sin ministergerning med regeringens afgang 29.4.1929. Han var derefter byretspræsident til 1945. Ved folketingsvalget 1929 genvalgte han for tredje gang i Maribo amt, men afgav umiddelbart efter folketingsmandatet for at blive tingvalgt medlem af landstinget hvor han sad til 1947. Han var her en mar-

kant skikkelse med selvstændige, ofte ret konservervative synspunkter. Karakteristisk var hans angreb mod undervisningsminister Jørgen Jørgensen 1938 for hans ligestilling af færøsk med dansk som undervisningsprog på Færøerne. Efter besættelsen var R. en hård kritiker af retsopgøret der efter hans opfattelse krænkede grundlæggende retsprincipper. I *Reisopgøret under og efter Besættelsen*, 1953, samlede han sin kritik: Besættelsen var en art overenskomst mellem Danmark og Tyskland. Der bestod derfor ingen krigslignende tilstand mellem de to stater, og modstandskampen burde derfor ikke være sat i gang. Stikkerlikvideringerne krævede han undersøgt. – K². 1920. K¹. 1940. DM. 1947. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1921 og 1923 (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen udst. 1922. Mal. af Hans Henningsen, 1935. Medalje af H. Salomon, 1955. Foto.

S. R. i Berl. aften 17.3.1950. – G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 355–58. Jørgen Steining i Den danske rigsdag 1849–1949, red. Kn. Fabricius m.fl. VI, 1953. Berl. tid. 8.9.1957. J. H. Monrad i Venstre i 100 år, 1901–39, 1970. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Rytter, Aage Lindhardt Nielsen, 1900–61, handelsminister. * 17.12.1900 i Als, Østjylland. † 12.2.1961 i Gentofte, urne i Branths plantage, i Hammer bakker ved Sulsted. F: førstelærer Jens Christian Nielsen R. (1869–1945) og Bodil Johanne Nielsen (1877–1964). ~ 17.3.1928 med Andrea Hansen, * 9.6.1904 i Nårup, † 6.8.1979 i Kbh. (Sions), d. af gårdejer Henning H. og Johanne Kirstine Hansen.

Fra seksårs alderen havde R. sin opvækst i Verninge på Fyn hvor faderen da virkede som lærer. R. tog præliminæreksamen fra Glamsbjerg friskoles kursus 1916, var et år ved landbruget og blev student fra Odense katedralskole 1920. Han uddannedes videre på Niels Brocks handelsskole 1920–22 og derefter i forskellige brancher. Efter et år som direktør i radiofirmaet Andersen & Meyer blev han 1929 sekretær i tobaksindustrien, 1934 direktør for samtlige organisationer inden for branchen og 1946 formand for cigar- og tobaksfabrikanternes forening. Med sit indgående kendskab til denne industrigren var han meget benyttet i reguleringsordningerne under anden verdenskrig, bl.a. i prisdirektoratets tobaksudvalg, råttobak-udvalget og tobaksindustriens fællesindkøb. Endvidere sad han som medlem af industrirådet fra 1933 og i repræsentantskabet for dansk arbejdsgiverforening fra 1932 og for industriforeningen fra 1942. Dertil kom med-

lemsskab af toldrådet 1946 og formandsskabet i erhvervenes skatteudvalg 1948.

R. havde i sit arbejde inden for tobaksindustrien vist sig som en overmåde dygtig og effektiv erhvervsmand med overblik og organisations-talent. Efter besættelsen gik han ind i politik og valgtes af de konservative til folketinget i Horsenskredsen 1945. I de næste par års brydninger i partiet om Sydslesvigpolitikken og J. "Christmas Møller indtog han en mæglende holdning, men stod næppe Christmas Møllers synspunkter så fjernt. Han talte ved afsløringen af monumentet for Christmas Møller i Odense 1950 og var formand for Christmas Møllers mindedefond. Ved valget 1947 opstillede R. i søndre storkreds i Kbh., men opnåede ikke valg. 1951 skiftede han fra tobaks- til bryggeribranchen og blev medlem af direktionen for A/S De forenede Bryggerier (Tuborg) og april s.å. valgtes han til formand for Industrirådet og Industriforeningen, men få måneder efter lod han sig overtale til at nedlægge disse hverv og indtræde som handelsminister 13.9.1951 i regeringen Erik Eriksen–Ole Bjørn Kraft efter Ove Weikop der overtog en borgmesterpost i Kbh. Han blev en effektiv og energisk leder af sit ministerium. Modsat handelens mand Weikop var R. industriens mand og gennemførte lov om udlån af 30 mio. kr. til produktionsfremmende investeringer i industrien, men Danmarks medlemskab af OEEC gjorde liberalisering af handelen til hans hovedopgave. Liberaliseringsprocenten, dvs. den andel af importen som var restriktionsfri, var 65 pct. og han gav tilsagn om at hæve den til 75 pct. Desuden indførte han dollarpræmieringsordningen der betød at eksportører af varer til dollarområder fik fri rådighed over 10 pct. af eksportværdien der stilledes til rådighed i „blød“ valuta, ikke i dollars, og især satte gang i import af motor-køretøjer. – Ved regeringens afgang 30.9.1953 vendte R. tilbage til Tuborgs direktion, blev 1956 atter formand for Industrirådet og Industriforeningen og var stærkt optaget af industriens eksport og erhvervslivets samarbejde med forskningen. Derudover sad han i bestyrelsen for A. P. Møllers selskaber, Chr. Augustinus Fabrikker, W. Langreuters Eftf. og Brdr. Braun. R. var først og fremmest den energiske, idérige industrimand, i mindre grad politiker. Han havde ikke efter ministertiden noget offentligt politisk hverv, men talte gerne på konservative hovedbestyrelses- og landsrådsmøder, og partiet havde fordel af at tælle en fremragende erhvervsmand med politisk indsigt og erfaring i sin indkreds. R. vil dog mest blive husket for sin indsats i industriorganisation og i de to brancher øl og tobak. – R. 1947. K. 1953. □ Afbildet på A. Tørs-

Rytter, Aage L.

leffs mal. af grundlovens underskrivelse 1953 (folketinget). Foto.

Interviews i Børsen 15.12.1950 og Berl. tid. 17.12. s.å. – Carl Kauffeldt i Det konservative folkepartis hist. IV, 1966. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Helge Larsen

Rützou, Lars Boisen, 1877–1935, blindepædagog. * 13.11.1877 på Frbg., + 26.9.1935 på Refsnæs, begr. i Kbh. (Garn.). F: grosserer Magnus Poul R. (1834–98) og Sofie Charlotte Nannestad (1834–83). ~ 4.5.1906 i Kbh. (Andreas) med Annie Hedeveg Hattensen, * 13.10.1881 på St. Thomas, + 3.11.1951 på Frbg., d. af guvernementssekretær, justitsråd Carl Anton Frederik Christian H. (1828–84) og Annie Elisabeth Stakemann (1838–1910).

R. blev student 1895 fra Mariboes skole og cand.teol. 1902. 1903 ansattes han som lærer ved Det kgl. blindeinstitut i Kbh. hvor han som sin første opgave påtog sig at besøge så mange danske blinde som muligt i deres hjem. Han konstaterede herved hidtil ukendte ulykkelige sociale forhold, et resultat der sikkert havde betydning for den udvikling der begyndte med blindelovens vedtagelse 1914 og senere, 1929, førte til oprettelsen af A/S Blindes arbejde. 1909 blev R. udnævnt til inspektør ved blindeinstituttets forskele på Refsnæs og foretog 1910 en studierejse til blindeinstitutter i udlandet. Da forskolen 1918 blev en selvstændig anstalt blev han dens forstander, og under hans ledelse udvidedes den yderligere. Efter at øjenlægerne K. K. K. *Lundsgaard og Ejler Holm havde vakt interesse for svagsynsundervisningen lod R. anstille forsøg med at øve nogle svagsynede elever i læsning af sort tryk. I jan. 1922 besøgte han svagsynsskolerne i Strasbourg og Berlin, og på et møde i oftalmologisk selskab i maj 1922 gjorde han rede for eksperimenterne på Refsnæs-instituttet hvorefter resultaterne demonstreredes af et hold elever. I aug. 1922 lykkedes det ham at få oprettet en svagsynsafdeling på Refsnæs, og ved det 7. nordiske møde for abnormsagen i Trondhjem 1926 holdt han et foredrag om det svagsynede barn og dets undervisning. R. forstod at give instituttet et hjemligt præg og at virke ansporende på sine medarbejdere, og han var meget afholdt såvel af personalet som af eleverne. 1923 udgav han *Historisk Oversigt over den kgl. Blindeforskoles 25-aarige Bestaaen.* – R. 1926. □Mal. af Jul. Paulsen, 1934. – Mindesten i haven ved blindeinst. på Refsnæs).

A. F. Wiberg i Nyt t. for abnormvæsenet XXX, 1928 39f. Marius Hansen og Martinus Christiansen i Medlemsbl. for da. blindesamf. 31.3.1934. Ernst Jørgensen

sst. 12.10.1935. O. Wüstenberg i Nord. blinde t. III, 1935 52f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*A. F. Wiberg**

Ryum, Ulla, * 1937, forfatter. * 4.5.1937 på Frbg. (Skt. Thomas). F: fuldmægtig, cand.jur., senere sekretariatschef Sten R. (* 1910) og Elise Kirstine Hammer (* 1908).

„En marsdame er landet!“ erklærede Niels *Barfoed i sin anmeldelse af R.s debut-roman *Spejl* i Information (6.9.1962), og i Politiken kaldte Klaus *Risbjerg hende en sibylle hvis „hele delviske naturel“ fungerer bedst i en Salvador Dali eller Luis Bunuels surrealistiske kulisser. R. selv var lykkeligt upåvirket af påstandene om at hun skulle være mystiker eller have skrevet en passionshistorie. Derimod vedgik hun en katolsk opdragelse – det fast tilbagevendende spørgsmål hvordan man kan være både katolik og kommunist har hun besvaret i en afhandling i Kirkens verden (nr. 11, 1968) – og erklærede i øvrigt at hendes digtergerning udsprang af hendes arbejde i et restaurationskøkken på Østerbro som led i en hoteluddannelse. Denne forening af det åndelige og det jordnære, det poetiske og det praktiske er i øvrigt forblevet et særkende for R. Uden at hendes subjektive digteriske univers har lidt synlig overlast har hun røgtet tillidshverv som medlem af Dansk forfatterforenings bestyrelse (1973–76), landsformand for Danmarks demokratiske kvindeforbund (udnævnt 1975) og medlem af Statens kunsthjælps litterære tremandsudvalg (1977–80). Hun har samarbejdet med Bagsværd amatørscene, undervist på Statens teaterskole (fra 1975) og filmskolen, og hun har siddet i de kulturministerielle udvalg der afgav betænkning om teateruddannelser i Danmark (1978) og om Det kgl. teaters målsætning (1979). Fra 1973 har hun fungeret som instruktør ved radioteatret, fra 1976 ved Det kgl. teaters intimscene Comediehuset – begge steder med fornemt musikalske resultater ved iscenesættelsen af sine egne høre- og skuespil (*Denne ene dag*, 1976, *Jægerens ansigter*, 1978, *Rejse gennem dagen*, 1980).

Forfattereskabet falder i to forholdsvis klart afgrænsede dele: et prosaisk og et dramatisk. Første del består af de fire romaner *Spejl* – hvis anden halvdel er udformet dramatisk i replikker – *Natsangersken*, 1963, *Latterfuglen*, 1965 og *Jakelnatten*, 1967. De efterfølges af novellesamlingerne *Tusindskove*, 1969 og *Noter om idag og igår*, 1971 – kortformen forklarer R. selv med at hun efter sin første søns fødsel 1968 ikke kunne få ro til det seje stræk som er nødvendigt til en roman. Samtidig kom hendes „funderinger over forbrugslitteratur“ med titlen *Om ondt og godt*

folk, 1972, og det dramatiske forfatterskab tog fart: Hendes hovedværk i 70'erne er den store cyklus om den vestlige civilisations krigeriske selvudslettelse, omfattende *Den bedrøvede bugtaler* (Radioteatret 1971), *Myterne* (Comediehuset 1973), *Krigen* (Det kgl. teater 1975), *Jægerens ansigter* (Comediehuset 1978) og *Og fuglene synger igen* (radio 1980). Desuden har R. skrevet stykker for Fiolteatret (*Cirkus 1*, 1975), TV (*Faster er død*, 1978), Århus (*Rummene*, 1979), Folketeatret (*Digt om et døgn*, 1980) og Bellevue (*En kærlighedshistorie*, 1981).

Omkring 1968 skærpedes forfatterskabet i politisk retning, men er i øvrigt bemærkelsesværdigt konsistent. „Alle vil de det samme. Elskes og genelskes. Men vi ved intet om hinanden, før vi har dræbt hinanden“ siger natsangersken hvis afskedsord til verden er: „At elske sig selv som sin næste“. At erkende og acceptere sig selv er for R. forudsætningen for at være noget for andre – og det „er det allervigtigste imellem levende folk – at de ved og forstår og ikke er bange for at vide og forstå at de har brug for hinanden alle sammen altid“ som det formuleres af sandsigersken i hørespillet *Denne ene dag*. Uanset om R. skriver eventyr eller realistisk prosa, poetisk eller politisk drama – hendes bedste skuespil er begge dele – er det dette kærlighedsbudskab, hun kredser om: Selverkendelse, ansvarlighed for andre – kampen for „at leve og arbejde sammen . . . være til nytte og brug for hinanden“ som udtrykt af partisankvinden i det store prosadigt *Natten* 1975, en monolog tilegnet R.s foretrukne skuespiller Berthe *Qvistgaard. – R. modtog 1965 Statens kunstfonds treårige stipendium. 1975 fik hun Danske dramatikeres hæderspris og 1981 Tagea Brandts rejseselegat. □Foto.

Stig Krabbe Barfoed i *Danske digtere i det 20. årh.* 2. udg. III, 1966 644–51. Henrik Lundgren sst. 3. udg. IV, 1982 278–88. Lis Thorbjørnsen: 1971 e.Kr. Fem digterportrætter, 1970 41–61. Nele Poul Sørensen i *Weekendavisen* 11.9.1981.

Henrik Lundgren

Ræbild, Carl Helmer, 1876–1948, mejeripioner.
* 10.8.1876 på gården Moien (Møjen), Hørmested sg., † 1.1.1948 i Titusville, Penns., USA. F: gårdejer Andreas Peter R. (1832–94) og Hanne Margrethe Maryviller, født Mathiesen (1845–1926). ~ 7.8.1912 med Ada Elizabeth Mauro, f. Weber, * i Lynchburg, Virginia, † 1939.

Efter endt skolegang på Hjørring real- og latin-skole fik R. dels en praktisk landmandsuddannelse på færdrenegården, dels en skoling i mejeriteknik på forskellige mejerier, bl.a. Børglum kloster og Akselholm ved Jyderup. Da han 1898

havde aftjent sin værnepligt ved livgarden rejste han til Amerika. Han fik her ansættelse som bestyrer på mejeriet i Fremont, Michigan. Bortset fra en kortere periode i 1899 hvor hans forlovedes dødelige sygdom kaldte han tilbage til Danmark virkede han da som bestyrer ved mejerierne i Vicksburg, Chesterfield og Alma, alle i Michigan. Samtidig var han i vintersæsonen lærer ved mejeriskolen i Lansing. 1905–08 var han viceinspektør ved mejerikontrollen i Michigan. På adskillige områder fik han her gennemført en række forbedringer, bl.a. konstruerede han en såkaldt „test tube“ som gjorde det muligt for mejeristen at bestemme det procentvise fedtindhold i smørret. Desuden gik han forrest i arbejdet på at få oprettet „kontrollforeninger“ vedr. køernes mælkeydelse. Den første forening efter det danske mønster fra Vejen 1895 blev oprettet i Fremont, Michigan, 26.9.1905, og senere tilkom en mængde „Cow Testing Associations“ over hele Amerika. På denne baggrund avancerede R. derefter til 1908 at blive udnævnt som mejeriekspert direkte under forbundsregeringen i Washinton. Til 1924 virkede han i denne stilling og udfoldede her en række initiativer som spændte fra oprettelse af tyreholdsforeninger til udarbejdelse af betænkninger om anlæg af siloer, bedre fodring af kvæg, fremstilling af første klasses mælk osv. Efter at være udrådt af forbundsregeringens tjeneste var R. i efteråret 1924 på besøg i Danmark og benyttede her lejligheden til at sætte sig ind i de nyeste metoder inden for dansk mejeribrug. Efter tilbagekomsten til USA oprettede han et større mejeri i Titusville, Pennsylvania, som han ledede til sin død. Han havde gennem årene en række tillidshverv, såsom hvervet som sekretær for American Dairy Farmers Association, vicepræsident for Executive Committee for Pennsylvania Dealers Association og vicepræsident for Titusville Chamber of Commerce.

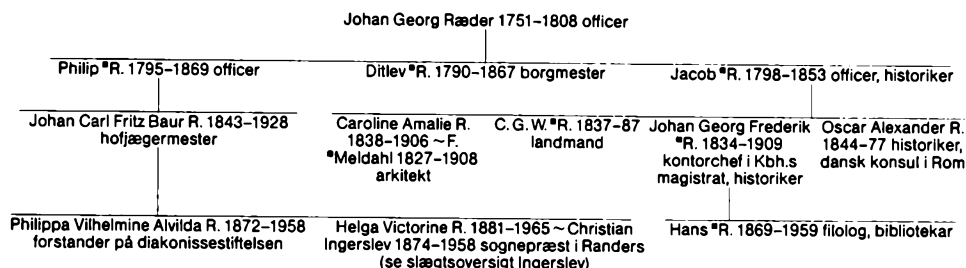
N. Ph. Ræbild: Stamtbl. over familien Ræbild, 1920 14 17. Danske i Amerika II, Minneapolis 1909 277–79. Arne Hall Jensen: *Den dansk-amerikanske hist.*, 1937 194. *Danmarksposten*, 1948 nr. 1–2 27.

Erik Helmer Pedersen (A. Kamp)

Ræder

Slægten kom 1686 til Norge fra Tyskland med John Georg Rhäder (Rheder) (–1703) der var knyttet til bjergværkerne. Dennes søn, kaptajn Johan Christopher Rhäder (1697–1770), efterlod sig gennem sønnen, sekondløjtnant Johan (Hans) Mangelsen R. (1756–1806) efterslægt i Norge, og gennem sønnen, oberstløjtnant Johan Georg R. (1751–1808) efterslægt i både Danmark og Norge.

Ræder

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 927–38.
Samme: Patriciske slægter IV, 1919 105–48.

Hans H. Worsøe

Ræder, Carl Gustav Waldemar, 1837–87, landmand. * 16.7.1837 i Kbh. (Garn.), † 22.12.1887 på Dyrehavegård ved Kolding, begr. i Kolding. F: kaptajn, kammerjunker, senere oberst Jacob *R. (1798–1853) og Caroline A. Baur (1810–95). ~ 18.5.1866 i Nakskov med Bertha Othilia Aarestrup, * 14.12.1840 i Nakskov, † 2.12.1926 på Dyrehavegård, d. af købmand Frederik Christian Wilhelm A. (1802–67) og Petra Marie Engel (1809–80).

I sine første drengeår blev R. opdraget hos moderens forældre i Altona indtil han 1848 kom til Kbh. 16 år gammel blev han sendt til Tyskland for at studere landbrug i teori og praksis. Først arbejdede han på større gårde i Mecklenburg og Lauenborg hvor han bl.a. blev gjort bekendt med roeavlens problemer, derefter studerede han landøkonomi i Jena samtidig med at han ivrigt deltog i studenterlivet. Indtrykket herfra satte sit umiskendelige præg på ham resten af hans liv. På Tirsbæk fik han sin danske landbrugsuddannelse hvorefter han 1862 købte Dyrehavegård ved Kolding. Gennem en omfattende og dygtig indsats fik han genrejst den stærkt forømt gård. Alligevel fik han tid til at deltage i det faglige og sociale foreningsarbejde på sin egn. Han var formand for Kolding landsogns distriktsråd, landsognets repræsentant i Kolding byråd og desuden parthaver i firmaet Dansk Frøhandel i Kolding. Blandt initiativtagerne til oprettelsen af Kolding herreds landbrugsforening 1869 finder man ikke hans navn, men den nedsatte komité valgte ham senere ind i det forberedende udvalg. Som ordfører ved det stiftende møde i foreningen 26.2.1869 blev R. „næsten enstemmigt“ valgt som foreningens formand, en post han bestred i tre år hvorefter han fortsatte som menigt bestyrelsesmedlem til 1874. R. så helst foreningen udviklet til at være en lokal udgave af landhusholdningsselskabet. Dyrskue om sommeren og landøkonomiske diskussionsmø-

der om vinteren skulle være dens fornemste opgave. Denne prioritering af rent faglige opgaver fremfor en konkret indsats til ophjælpning af bondebruget vandt dog ikke større genklang i medlemskredsen, også fordi det fremvoksende modsætningsforhold mellem højre og venstre tilspidsede situationen. Som skribent søgte R. at vinde gehør for sine tanker om en samling omkring de konservative, samfundsbevarende værdier i et dansk storlandbrug, ledet og initieret af praktiske landmænd som han selv. Ud fra sin agrarpolitiske grundholdning vendte han sig lige stærkt mod landbrugets teoretikere og mod den fremvoksende socialisme i byerne. Hans værker *Landøkonomiske Breve*, 1878–79, *Socialøkonomiske Betragtninger med særligt Hensyn til Agerbruget*, 1880, *Udvandringsspørgsmaalet*, 1882 og *Landbrugets nationale Betydning*, 1883 er præget af samme agrarpolitiske tendens. Desuden er de præget af en stærkt bitterhed over ikke at være blevet hørt, hvad atter leder frem til en unuanceret kritik af de toneangivende inden for landbrugets kreds. Hans kritik af den igangværende modernisering og intensivering og hans advarsler mod at tilsidesætte hensynet til forsvarlig økonomi gjorde ham til talsmand for regnskabsføringens betydning, længe før dette blev taget op i bredere kredse. I den anledning oversatte han Theodor v. d. Goltz' bog *Den landøkonomiske Bogføring*, 1877, som han udvidede med et velanlagt regnskab. – Broderen Johan Georg(e) Frederik R., * 16.8.1834, † 6.4.1909, blev student 1853, cand.jur. 1860 og s.d. ansat i det slesvigske ministerium. 1872 kom han til Kbh.s magistrats 3. afd. (fattigvæsenet) hvor han 1882 blev kontorchef. Afsked 1906. Han udgav håndbogen *Forsørgelse af Trængende efter dansk Ret*, 1892 og *Om Alderdomsunderstøttelse, Bemærkninger til Lov af 9. April 1891*, 1894. Tidligere havde han forsøgt sig som historiker med bogen *Danmark under Svend Estridsen og hans Sønner*, 1871 (tillæg 1872) men opgav pga. kritikken. Et utrykt manuskript fra 1864–65 *Om Anglernes Hjemstavn på den jydsk Halvø* findes på Det kgl. bibl. Justitsråd 1888. R. 1893. – □Tegn. af Peter Møller, 1888, efter fotografi. Foto.

Landbovennen IX, 1887–88 54. Kolding avis 22.12.1887. Jes Nielsen: Kolding herreds landbrugsforen. 1869–1919, 1919 17–21.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Ræder, Nicolai Ditlev Ammon, 1790–1867, borgmester. * 6.7.1790 på gården Nes, Gryttens præstegæld i Romsdalen, † 20.11.1867 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere oberstløjtnant Johan Georg R. (1751–1808) og Catharina Margaretha Lind (1759–1820). ~ 1° 11.6.1820 i Rendsborg med Maria Christina Fischer, * 10.2.1801 i Rostock, † 24.3.1831 i Horsens, d. af købmand i Rendsborg Hermann F. og Anna Charlotta Stintzing. ~ 2° 23.12.1832 i Kiel med Amalia Brigitta Christina Lüders, * 14.9.1810 i Kiel, † 16.11.1884 i Kbh. (Pauls), d. af Thomas Christian L. (ca. 1777–1851) og Margarethe Elisabeth Stintzing (ca. 1783–1865). – Bror til Jacob *R. og Philip *R.

R. blev student 1809 fra Herlufsholm og juridisk kandidat 1812. Fra 1814 fungerede han som auditør i Rendsborg, men udnævntes 1827 til borgmester og byfoged i Horsens, et embede han beklædte til 1858, og hvori han nedlagde sin vigtigste livsgerning. Nidkært og retsindigt arbejdede han for byens udvikling, og ved en sparsommelig økonomisk politik samlede han betydelige kapitaler til fremtidig brug. Han gennemførte 1851 byjordernes udstykning, udvidede havnen 1856–57, og skaffede byen anlægget Caroline-Amalielund 1841, et nyt rådhus 1854 og et sygehus 1858. Da han gik af som borgmester udnævntes han til æresborger. 1845 var han blevet medlem af kommissionen til opførelsen af en ny straffeanstalt, og 1853–57 virkede han som direktør for denne. Ved siden af sin kommunale gerning fik han tid til at beskæftige sig med døgnets politik. 1847 valgtes han til stænderdeputeret og gav møde i den korte session 1848. Han indtrådte derefter i den grundlovgivende rigssamling hvor han sluttede sig til den konservative fløj og stemte for A. S. Ørstedts forslag til rigsdagens ordning. R. tog ivrigt del i forhandlingerne og talte imod forslagene om værnepligtens hovedkulds indførelse, næringsfrihed og nævningedomstole. Under forhandlingerne om valgreglerne var han ivrig for at udvide købstædernes repræsentation. – Justitsråd 1836. Etatsråd 1849. – R. 1840. DM. 1857. □ Litografi 1855. Mal. af J. Roed, 1858 (Horsens rådhus). Mal.

O. Fabricius: Horsens købstads hist., 1879 218f. Jacob Thode Ræder: Barndoms- og ungdomserindr., 1912 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XVI. [J. K. Jensen:] Æresborgere af Horsens købstad, [1935]. Blade af Horsens hist., red. Carl Th. Jørgensen, 1942. Harald Jørgensen: C. N. David I–II, 1950 171 288.

Harald Jørgensen

Ræder, Hans Henning, 1869–1959, filolog. * 11.10. i Kbh. (Holmens), † 4.6.1959 på Frbg., urne sst. (Solbjerg). F: forfatter, magistratsejbedsmand Johan George (Georg) Frederik R. (1834–1909, ~ 2° 1881 med Agnes Elise Albertha Helsted, 1848–1929, ~ 1° 1874 med magister, senere dansk vicekonsul Oscar Alexander Ræder, 1844–77) og Birgitte Cathrine (kaldet Cathinka) v. Holstein (1840–74). ~ 2.6.1922 i Silkeborg med Agnete Kirstine Stærmosé, * 22.3.1887 i Store Hjøllund, Vrads sg., Århus amt, † 30.10.1970 på Frbg., d. af plantør, senere skovrider Peter Hansen S. (1851–1929) og Hanne Marie Sørensen (1854–1935).

R. blev student 1886 fra Borgerdydskolen i Kbh., studerede klassisk filologi og historie og tog 1893 skoleembedseksamen med græsk som hovedfag. Derefter hørte han forelæsninger i Bonn og foretog flere rejser for at undersøge håndskrifter til et værk af den græske kirkefader Theodoret. Frugten heraf var dels doktordisputatsen *De Theodoretii graecarum affectionum curatione quaestiones criticae*, 1900 (den sidste disputats skrevet på latin), dels en fremragende tekstkritisk udgave af Theodorets værk (Leipzig 1904). 1911–19 var R. redaktør af Nordisk Tidsskrift for Filologi, 1915–19 formand for Filologisk-historisk samfund; han var lærer ved Kbh.s univ. i elementær latin og græsk 1911–39 og bibliotekar ved Filologisk-historisk laboratorium 1921–39. R. blev medlem af Videnskabernes selskab 1928. – R.s beskedne hverv ved universitetet som stod i skarp kontrast til hans internationale anerkendelse som Platonforsker og videnskabelig udgiver levned han rigelig tid til egne studier, og hans store arbejdskraft og flid muliggjorde en betydelig produktion. Fra ung af var han meget filosofisk interesseret hvilket gav sig udslag i skriftet *Ecce homo! En Samtale udgivet og kommenteret af Bonifacius Spector*, 1896. Fremfor alt fordybede han sig i Platons værker, og 1904 vandt han Videnskabernes selskabs guldmedalje for en undersøgelse af Platons forfatterskab; den udkom som *Platons filosofiske Entwickelung*, 1905 (opr. 1920 og 1971). Dette R.s hovedværk behandler skarpsindigt og velovervejet de vanskelige og omstridte problemer der knytter sig til de platoniske dialogers indbyrdes kronologi og til idélærens forskellige faser. På mange punkter, særlig for Platons senere skrifter bragte det nyt, og det er stadig en af de bedste indføringer i disse problemer. I talrige mindre afhandlinger har R. undersøgt ægtheden af omstridte platoniske skrifter og karakteriseret Platons litterære stilling og filosofiske stadier. I forening med C. *Høeg forestod han udgivelsen af oversættelsen af *Platons Skrifter I–X*, 1932–41

Ræder, Hans

og skrev mange af indledningerne og oversatte selv *Staten*, *Symposium* og *Brevne*.

Senantikkenes åndsliv beskæftigede R. sig med i forbindelse med disputatsen og senere i afhandlingerne om *Porphyrus fra Tyros*, 1942 og *Kaiser Julian als Philosoph und religiöser Reformator* (Classica et mediaevalia, 1944). Ligesom R. var en forsigtig og konservativ tekstkritiker, reagerede han imod letkøbte afsløringer af Platons skrifter anomali eller uæghed, og som åndshistoriker gav hans redelige og ufanatiske gemyt ham mulighed for på utraditionel vis at fremhæve lighederne fremfor forskellene mellem den hedenske og kristne visdom under romerrigets sene kulturkamp. Ved siden af sin livslange interesse for Platon og græsk filosofi deltog R. i arbejdet for udgivelsen af de græske lægers skrifter, *Corpus medicorum graecorum*, og han besørgede selv udgaven af *Oribasios' værker* I–V, 1926–33. For Det danske sprog- og litteraturselskab udgav han sammen med J. L. E. "Dreyer Tycho Brahes *Opera omnia* I–XV, 1913–29 og sammen med Jørgen "Olrík udgav han *Saxos Gesta Danorum*, 1931, på grundlag af den tyske filolog C. Knabes forarbejder. Saxoudgaven der ganske vist markerede væsentlige fremskridt på en række punkter, blev hårdt kritiseret for sine mange unødvendige tekstændringer, men blev standhaftigt forsvaret af R. i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1935. – R. var medarbejder ved Salmonsens Konversationsleksikon, ved Dansk biografisk Haandleksikon og ved Dansk biografisk Leksikon 2. udg. Han skrev omtrent 150 anmeldelser i nordiske og tyske filologiske tidsskrifter. – R. 1934. DM. 1941. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 134f. – Th. Hauch-Fausbøll: *Patriciske slægter* IV, 1919 134f. *Studerterne fra 1886*, 1911 115f. *Franz Blatt i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1959–60* 89–108 (heri bibliografi). – *Papirer i Kgl. bibl.*

Ivan Boserup (Ada Adler)

Ræder, J. G. F., se Ræder, C. G. W.

Ræder, Jacob Thode, 1798–1853, officer, militærforfatter. * 11.2.1798 på gården Nes, Gryttens præstegæld i Romsdalen, † 18.7.1853 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere oberstløjtnant Johan Georg R. (1751–1808) og Catharina Margaretha Lind (1759–1820). ~ 9. 10.1833 i Altona med Caroline Amalie Baur, * 2. 2.1810 i Altona, † 9.12.1895 i Kbh., d. af købmand senere konferensråd, borgmester Georg Friederich B. (1769–1865) og Marianne Heise (1781–1851). – Bror til Ditlev "R. og Philip "R. R. var landkadet 1811–14, fra 1815 pagekadet med reserveret sekondløjtnants anciennitet og å

la suite ved et infanteriregiment i Kbh. hvor han 1816 kom i virkeligt nummer. 1817 tog han landmålereksamen, var n.å. en kort tid ved korpset i Frankrig, deltog et par år i forelæsningerne for de unge ingeniørofficerer og aflagde ingeniørekksamen uden dog at opnå sit hede ønske om ansættelse i ingeniørkorpset. 1822 blev han premierløjtnant og deltog indtil 1830 i gradmåling og kortlægning af Holsten. 1830 blev han stabskaptajn, 1833 kompagnichef og var samtidig lærer ved Den militære højskole i generalstabs- og administrationstjeneste hvorom han udarbejdede lærebøger. Hans 1837 udgivne *Den danske Armees Organisation og Sammes Vedkommende* er et meget stort og flittigt arbejde. Hans hidsige deltagelse i tidens droftelser af militære spørgsmål skabte ham mange modstandere, og hans plan om at skrive en almindelig dansk krigshistorie førte kun til at han belærtes om at mangle „Begavelse, historisk Dannelse og Videnskabelighed“. 1845 udgav han imidlertid første bind af *Danmarks Krigs- og Politiske Historie . . . 1807–09*, 1847 2. bind, mens 3. bind først udkom efter krigen (1852). Dette arbejde blev vel føje kritiseret for mangel på logik, grundighed og klarhed, men har stadig betydning som fremstilling. – Med al sin udenomsvirksomhed havde R. med iver passet sin tjeneste; i de fortlørlige udtalelser fremhæves han som en særdeles determineret officer, teoretisk og praktisk meget dygtig. 1848–50 førte han sin bataljon dygtigt, fast og samvittighedsfuldt og blev såret 1848 ved Slesvig. 1847 var han blevet major, blev 1848 kar., n.å. virkelig oberstløjtnant, 1850 kar. oberst. Han var lidenskabelig og voldsom i sine ytringer, men var samtidig et retsindigt, gennemhæderligt menneske. Han har efterladt fyldige optegnelser om sit liv hvoraf hans *Krigserindringer fra 1848–50* udkom 1911, *Barndoms- og Ungdomserindringer*, 1912. Disse giver en troværdig, usminket, til dels dokumenteret fremstilling af forholdene på krigsfod i en afdeling og er meget læseværdige. 1850 blev han idømt en alvorlig straf for insinuationer mod brigadekommandøren Oluf Krabbe hvilket nok kan have virket med til hans skarpe domme. – Kammerjunker 1840. – R. 1840. DM. 1848. □Min. 1826. Mal. 1830 og ca. 1833. Mal. af S. Schack ca. 1840. Afbildet på samme mal., 1843, af salvingen 1840 (St.mus.).

J. R.: *Krigserindr. fra 1848–50*, 1911. Samme: *Barndoms- og ungdomserindr.*, 1912 (fot. optr. 1968) = *Memoirer og breve* XVI. – *Militært repertorium* 2.r.111, 1846 349–76 377–406; V, 1847 139–80 194–98 342–56. *Den dansk-tyske krig 1848–50*, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. E. Bodenhoff: *Kongesorger*, 1913 53. Gerh. Brammer: *Den danske hærstændanturteneste 1848–1918*, 1919. Det krigsvidensk. selsk. 1871–1921, 1921 52f. A. Tuxen i *Hist. t.9.r.IV*, 1925–26 7 44 50. Ge-

neral de Mezas krigsdagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste slægt under træarskrigen. En brevveksl., udg. Ingeborg Simesen, 1933. F. Hegermann-Lindencrone: Min faders erindr., 1939. – Papirer i Rigsark. (Forsvarets ark.).

*Rockstroh**

Ræder, Johan Philip Thomas, 1795–1869, officer. * 25.4.1795 på gården Nes, Gryttens præstegæld i Romsdalen, † 13.11.1869 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere oberstløjtnant Johan Georg R. (1751–1808) og Catharina Margaretha Lind (1759–1820). ~ 11.6.1840 i Blankenese med Elise Victorine Baur, * 12.4.1814 i Altona, † 31.8.1894 i Tårnbæk, d. af købmand, senere konferensråd, borgmester Georg Friederich B. (1769–1865) og Marianne Heise (1781–1851). – Bror til Ditlev *R. og Jacob *R.

R. var landkadet fra 1807, blev 1811 kadetunderofficer (sekondløjtnants rang) ansattes fra nytår 1812, efter fortrinlig bestået eksamen og tildeling af æressablen, som sekondløjtnant i infanteriet (anc. 1811), deltog i krigen ved sydgrænsen 1813, var 1815–18 ved korpset i Frankrig og blev 1820 premierløjtnant. Fra 1822 var han flere år uden for nummer for at studere generalstabs- og ingeniørvidenskab, blev 1833 stabskaptajn, 1842 (virkelig) kaptajn, 1846 major. I konduitelisterne fremhæves hans ualmindelige kundskaber, hans med ro forbundne store tjenstiver, men han siges at være nærsynet og pedantisk, og 1848 skriver J. Harbou at han til dels har de samme fejl som broderen. Efter mere end 30 års tjeneste ved jægerkorps i Holsten stod han marts 1848 ved jægerkorpset i Slesvig hvis mandskab sluttede sig til slesvig-holstenerne medens officererne forblev loyale. S.å. blev han kar., n.å. virkelig oberstløjtnant og kar. oberst (uden anc.) og midlertidig kommandør for en brigade som han førte 6.7. ved Fredericia, og umiddelbart efter blev han virkelig oberst. Ved krigsrådet i Bilskov kro 23.7.1850 fremsatte han uden held en vel begrundet kritik mod overkommandoens plan. Hans brigade havde været udskilt fra sin division (Schlepppegrell), og først natten til den 25. fik han ordrene om tilslutning og samarbejde med den foran Isted, og uden tilstrækkeligt kendskab til forholdene på egnen og fjendtlige side måtte han opgive sine angrebsordrer. En passus i disse: „Paa givet Signal styrter I. Træfning frem, kaster med Bajonetten alt over Ende, besætter Højderne . . .!“ er ganske napoleonsk og stemmer med R.s naturel, men var ikke heldig hvad han selv senere har erkendt, og hans tapre brigade kom til at føre en langvarig, blodig kamp inden samvirken med divisionen nåedes. 1854 blev han generalmajor, 1856 brigadekommandør i Fredericia, stillede 1860 til disposition og afske-

digedes 1862 som generalløjtnant. Med sin hustru havde han fået en betydelig formue. – R. 1846. DM. 1848. K. 1850. □Afbildet på litografi af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af S. Schack og formentlig på N. Simonsens mal., 1852, af kampen 12.9.1850. Mal. af J. P. T. Ræder ca. 1854. Afbildet på fremstilling af krigsrådet i Vejlbj 4.7.1849 efter tegn. af K. Gamborg. Foto.

Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. Johs. Ed. Beissenherz: Erindr. fra min militære tjeneste, 1901 31–33. Axel Liljefalk i Militært t. XXXVII, 1908 393–99 411–18. Jacob Thode Ræder: Barndoms- og ungdomserindr., 1912 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XVI. N. P. Jensen: Livserindr. I, 1915 59 63 68. Lebenserinnerungen des Obersten J. N. v. Fürsen-Bachmann, Lpz. 1917 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts. V 100f (kaldet Röder). A. Tuxen i Hist. t.9.r.IV, 1925–26 44. General de Mezas krigsdagbøger 1849–51, udg. K. C. Rockstroh, 1928. F. Hegermann-Lindencrone: Min faders erindr., 1939. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Ræff Lille, Per, salmedigter. – 1470 –.

I et blandingshåndskrift fra ca. 1470–80 (en klosterbog fra middelalderens slutning (AM 76 8°) udg. Marius Kristensen, 1928–33) navngiver forfatteren til en Mariavise sig som „per reff lyllæ“; ham skyldes desuden sandsynligvis fire andre Mariaviser og eventuelt et par mindre rim samt et Marialitani, alt i nævnte håndskrift. Hvis et monogram F. P. sst. tør læses som Frater Petrus, har R. været munk, muligvis dominikaner. Bag den luthersk påvirkede „Maria hun er en Jomfru ren“ i Hans *Thomesens salmebog 1569 kan måske ligge en tabt Mariavise af ham, og påvirkning fra hans digtning synes også at kunne spores i senere tids verdslige elskovslyrik. R. er foruden hr. *Michael den eneste navngivne danske middelalderlige salmedigter og han betegner højdepunktet i vor Mariadigtning. Sin erotisk farvede panegyrik af den hellige jomfru holder han så tæt op ad den verdslige troubadourpoesi at den religiøse tendens deri undertiden har kunnet betvivles.

C. J. Brandt og L. Helveg: Den danske psalmedigt. I, 1846 X–XVIII; II, 1847 11f. Angul Hammerich: Musik-mindesmærker fra middelalderen, 1912 103–07. Danske viser, udg. H. Grüner-Nielsen III, 1915 (ny udg. 1978–79) 257f; V, 1922–27 (ny udg. 1978–79) 407–11. P. D. Steidl: Vor Frues sange, 1918 9–20 177–83 191f. Ernst Frandsen: Mariaviserne, 1926 14 20 33–44 189–201 218–23. Hans Brix: Analyser og problemer II, 1935 33–89; IV, 1938 201–10. F. J. Billeskov Jensen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. optr. 1964) 46f. Johanne Brandt-Nielsen: Mariaviser, 1979.

*R. Paulli**

Ræff, Poul, † ca. 1533, bogtrykker.

R. tilhørte rimeligvis en slægt som havde hjem-

Ræff Poul

me i Kbh. hvor der i begyndelsen af 1500-tallet fandtes flere af dette navn; hans bror var den i Danmarks historie velkendte biskop i Oslo Hans Ræff. Ligesom denne var han en lærd mand der efter vistnok at have studeret i udlandet og der erhvervet magistergraden blev kannik i Kbh.s kollegiatkapitel og endog 1508 – den første sikre datum i hans liv – blev valgt til universitetets rektor. R. var den første dansker, der gav sig af med at trykke bøger. Da den tyske bogtrykker Matthæus Brandis 1512 havde afsluttet sin kortvarige bogtrykkervirksomhed i Kbh. erhvervede R. hans materiel og oprettede et bogtrykkeri der gennem flere år var det eneste der fandtes i byen. Den første bog der udgik herfra bærer årstallet 1513. Det er en katolsk håndbog, et manuelle til brug for Roskilde stift. R.s presse fik dermed straks det præg som den gennem hele sin virksomhed bevarede idet han trofast stod på den katolske kirkes side og stillede sit trykkeri til dens rådighed, først til dens officielle publikationer og senere til de polemiske skrifter, som under reformationstridighederne udsendtes mod den nye protestantiske retning; de fleste af Paulus *Helies hvasse stridsskrifter er således trykt hos ham. Til trykkeriets tidligste frembringelser hører Odensepræsten Hr. *Michaels danske rimværker (1514–15) som R. ved sin udgivelse rimeligvis har reddet fra undergang da intet håndskrift deraf er bevaret. I øvrigt er de fleste af de bøger han trykte i Kbh. affattet på latin og fremstillet til brug for kirken eller skolen. 1519 fuldførte han det arbejde som typografisk set betegner hans kulmination, det statelige *Missale Nidrosiense* hvis udgivelse var foranlediget af ærkebiskoppen i Trondhjem Erik *Valkendorf, og som er et af de ganske få monumentale trykværker der er fremstillet her i landet i den første halvdel af 1500-tallet. Efter 1519 findes intet vidnesbyrd mere om R.s typografiske virksomhed i Kbh., og man ved overhovedet intet om ham fra da af og til 1522 da han dukker op som bogtrykker i Nyborg. Fra hans virksomhed her kendes kun en eneste bog, *Canon Roschildensis* som blev udført på foranledning af biskop Lave *Urne i Roskilde, og som er den sidste katolske ritualbog der blev trykt i Danmark før reformationen. Atter går et længere tidsrum før man igen træffer R.s spor, denne gang i Århus hvor han arbejdede som bogtrykker 1530–33. De bøger som er bevaret fra hans derværende presse viser i teknisk henseende en afgjort tilbagegang. Med året 1533 er hans virksomhed sandsynligvis ophørt; 1534 findes nemlig en større del af hans materiel anvendt af en anden dansk bogtrykker. I betragtning af den lange årrække i hvilken hans bogtrykkeri indtil da havde arbejdet, er det vel

sandsynligt at det var døden der standsede hans virksomhed.

Årsberetn. og medd. fra det store kgl. bibl. 1864–74, udg. C. Bruun, 1870–75. Laur. Nielsen: Dansk bibliografi 1482–1550, 1919 178–84.

Lauritz Nielsen*

Rød, Lauge (Lave), -1350-, ridder. F: Christiern (Høg) og hustru.

R. har gjort sit navn bekendt ved sine fejder mod præstestanden i Ribe stift, til dels sammen med sine brødre Bo Høg og Eske Christiensen. Allerede før 1345, i biskop Jakobs tid, havde han brændt og røvet kirkens gods i Åstrup i Gørding hrd. Den følgende biskop, Peder, satte ham for gæves i kirkens band. Alle vegne fra i stiftet, fra Nørre og Vester Horne, Bølling, Nørvang og flere herreder klagedes der over hans overgreb både mod domkirkens og de enkelte præsters gods, og selv efter at bandlysningen 1350 var blevet stadfæstet af samtlige fire norrøjske bisper, fremturede han i sin lovløse adfærd sammen med sine to brødre. Alle tre blev derfor på ny bandlyst 1354, denne gang tillige af bisperne i Odense og Roskilde. Selv R.s egne standsfæller gik det ud over; 1355 vidnes det at han med vold og uret havde bemægtiget sig Lave Palnesens gods. Han må sikkert have boet i Ribe stift; det berettes at broderen Bo Høg solgte ham Åbjerg og Åbjerg Vold (Hind hrd.), men i øvrigt vides intet om hans huslige forhold og senere skæbne.

Diplomatarium Danicum 3.r.III-IV, 1963–66. – Danms adels årbog XV, 1898 244f. O. Nielsen i Danske saml. II, 1866–67 112f. J. Kinch: Ribe bys hist. I, 1869.

Jørgen Olrik*

Røg, Michael Augustus, ca. 1679-ca. 1737, medaljør. * ca. 1679 i Kvæfjord præstegæld i det nordligste Norge, † ca. 1737 i Paris. F: kapellan i Kvæfjord Augustinus Gabrielsen R. (1635–1710) og Margrethe Aufinnsdatter Holck († 1705). Tilnavnet kan stamme fra en gammel gård i Kvæfjord: Røgenæs, nu Røkenes. Sandsynligvis ugift.

Mikkel Røg gik i Bergens lærde skole samtidig med Ludvig *Holberg, men blev dimitteret af sin far til Kbh.s universitet hvor han blev indskrevet 25.9.1699. I stedet for at fortsætte studierne lærte han kobberstik og stempelskæring. Han stak således teksten til kobberstik-udgaven af Kongeloven, 1709 og han har udført tre danske medaljer: i anledning af Frederik IVs fødselsdag 1706, prins Jørgens død 1708 og Magnus Stenbocks overgivelse 1713 (bagsiden). Da der ingen fremtidsmuligheder var for ham i Kbh. modtog han en kaldelse fra Ludvig XIV og rejste 1715 til

Paris hvor man stillede ham en ansættelse i ud-sigt efter at han var gået over til katolicismen. Det var i Paris 1715 at Holberg mødte R. og lånte hans pas for at rejse til Italien som „Michael Recco fra Aachen“. På grund af Ludvig XIVs død gik der flere år før R., vistnok på anbefaling af hofmaleren og akademidirektøren Antoine Coypel, af regenten, hertugen af Orléans, 1720 fik ansættelse som „graveur des médailles de Sa Majesté“. Dertil bidrog de medaljer, han udførte over Ant. Coypel, hertugen af Orléans og hans mor. I de henvendte 20 år han virkede i Louvre udførte han over et halvt hundrede medaljestempler til „histoire métallique“ hvoraf dog kun få er signerede. Det var hovedsagelig gamle, bristede stempler han skar påny. Han var lærer for P. Chr. Winsløw der 1737 efterfulgte ham i embedet.

E. C. Werlauff i Hist. t.2.r.VI, 1856 373–76. J. J. Guifrey i Revue numismatique 3. ser. IX, Paris 1891 342–47. Ludv. Holberg: Saml. skr., udg. Carl S. Petersen V, 1920 40 47 57. Ludv. Holbergs memoire, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1943 (2. udg. 1963) 49 58 261 269. Georg Galster i Tilskueren XLVIII, 1931 II 169–78. Samme: Danske og norske medailler og jetons, 1936 196–99.

Georg Galster

Røgid, Sven, 1887–1969, socialøkonom. * 24.9.1887 i Århus, † 8.1.1969 på Frbg., begr. Kbh. (Ass.). F: premierløjtnant, senere overingenør, sidst i Buenos Aires, Argentina, William Jens Mathias R. (1862–1935) og Emilie Marie Benedicte Gottschalcksen (1858–1913). ~ 1° 5.1.1916 i Brønshøj med Emmy Weile, * 18.1.1884 i Ålborg, † 17.2.1957 på Frbg. (~ 1° 1907 med apoteker i Viborg, senere manufakturhandler i Middelfart, Ove Striegler Foersom, 1877–1943), d. af vinhandler Frederik W. (1836–1909) og Conradine Henriette v. d. Recke (1846–1915). Ægteskabet opløst 1929. ~ 2° 2.11.1929 i Kbh. (Matth.) med Lizzie Agnete Nielsen Sloth, * 19.3.1906 i Århus, d. af stabssergent, sekretær ved Hestens værn Carl N. S. (1858–1936) og Thora Alexandra Emilie Julie Müller (1865–1920).

R. tog præliminæreksamen 1903 og efter et par års kontorarbejde studentereksamen 1908 (Wedels kursus) og blev cand.polit. 1912. S.å. blev han sekretær ved Revisions- og forvaltningssitutet. 1914 blev han statistisk og nationaløkonomisk konsulent for Bryggeriforeningen og 1919 fuldmægtig ved den overordentlige kommission af 1914. Efter kommissionens ophør 1921 arbejdede R. som fuldmægtig for kontraktkommissionen til 1924. 1918 var han samtidig sekretær for den af Landsforeningen den per-

sonlige friheds værn nedsatte alkoholkommission hvor den juridiske professor Carl Torp var formand. 1924–37 virkede R. som daglig leder af landsforeningens sekretariat. Han var også i disse år lærer i lovgivning og statistik ved den skandinaviske bryggerihøjskole. 1937–40 var han direktør i Forenede danske motorejere og 1937–43 direktør for A/S FDMs forsikringselskab. Fra 1920 var han tillige lektor i nationaløkonomi ved Den polytekniske læreanstalt (Danmarks tekniske højskole). 1952 blev han docent ved højskolen og virkede i denne stilling til 1960. 1957–62 var han også lærer ved Kbh.s byggesterskole i samfundøkonomi. I en årrække var R. navnlig kendt som en livlig debattør af alkoholspørgsmålet; ofte var den ikke mindre slagfærdige afholdsagitor L. Larsen-Ledet hans modpart. I sammenhæng med de opgaver R. påtog sig udfoldede han en omfattende skribentvirksomhed. Som medarbejder ved Bryggeriforeningen redigerede han 1915 en håndbog om en række faglige spørgsmål og skrev her et afsnit om skatter der udvidet og med titlen: *Danmarks Stats- og Kommuneskatter* blev udgivet s.å. og blev en meget benyttet oversigt over den danske beskatning. Et grundlæggende materiale for R.s mange artikler og bøger om alkoholspørgsmålet samlede han ved rejser i udlandet. I Sverige traf han dr. Ivan Bratt der var manden bag det svenske rationeringssystem for alkohol. R. var tilhænger af en stærkere beværterlovgivning og oprettelse af ærduelighedsråd, men afgjort modstander af et alkoholforbud. Som repræsentant for danske erhvervsinteresser deltog han i forskellige af Den internationale liga mod forbud afholdte kongresser. Allerede 1918 udgav Den personlige friheds værn sin kommissionsbetænkning I. Den indeholdt navnlig bemærkninger til ændringer af beværterlovgivningen og vender sig mod afholdsbevægelsens arbejde for at begrænse beværterbevillingerne ved kommuneafstemninger. 1920 kom betænkning II der var et motiveret forslag til lov om drikfældige. 1925 skrev R. en afhandling om *Spiritusmonopolet*, 1927 et bilag til den offentlige 2. ærduelighedskommissions betænkning *Om Salg af teknisk og medicinsk Sprit*. Betænkning III fra Den personlige friheds værn kom s.å. og var hovedsagelig skrevet af R. og handlede om forbudsspørgsmålet. Redegørelsen giver mange oplysninger om forbudets virkninger i en række lande. Også efter 1937 dyrkede R. sin interesse for alkoholproblemet. Han var medlem af alkoholkommissionen fra 1947 til dens ophør 1960. 1954 udsendte han en afhandling om trafik og alkohol der blev prisbelønnet af det norske Fondet for forskning og folkeoplysning.

Røgend, Sven

R.s interesse for samfundsspørgsmål førte ham tidligt ind i politisk virksomhed. 1910–14 og fra 1917 var han medlem af bestyrelsen for den konservative vælgerforening. 1917–21 var han medlem af Frbg. hjælpekasse, 1921–37 af Frbg. kommunalbestyrelse. 1937 blev han rådmand, men trak sig samme år ud af kommunalbestyrelsen da han blev direktør i FDM. 1923–31 var han formand for Frbg. østre huslejenævn og 1951–66 var han atter formand for et af huslejenævne på Frbg. Han var medlem af Frbg. skatteråd 1937–64 og her næstformand 1937–58. I tilknytning til sin politiske virksomhed har han skrevet artikler bl.a. i *Nationaløkonomisk tidsskrift* om hovedstadens sporveje og skattespørgsmål. Til brug ved Danmarks tekniske højskole har R. udgivet lærebøger. 1943 kom *Samfundets økonomiske Forhold* (2. udg. 1951), 1954 *Skatterne og de offentlige udgifter* og 1959 *Samfundsforhold og samfundsstyre*. R. var også optaget af forskellige fritidsaktiviteter. 1934–38 var han formand for Frbg. bade- og svømmeanstalt, 1938–63 for Kbh.s motorbådsklub og fra 1945 medlem af bestyrelsen for Dansk motorbådsunion (1954–64 formand). Fra 1951 var han medlem af bestyrelsen for Marinehistorisk selskab. R. var desuden medlem af bestyrelsen for forsikringsaktieselskabet *Trekroner*. – R. var et muntret menneske med mange interesser for hvilke han gjorde en væsentlig indsats både som organisationsmand, lærer og skribent. Sit virke fortsatte han højt op i årene. Kort før sin død udsendte han (1969) *Frederiksberg som erhvervsamfund*, udgivet af Frbg.s historisk-topografiske selskab i anledning af Frbg. Sparekasses 75 års jubilæum. – R. 1941. R' 1959. □Mal. af Karen Trier Frederiksen, 1952. Foto.

Bibliografi i *Danske økonomer*, 1976 530. – Børsen 9.1.1969.

Niels Banke (Jens Toftegaard)

Røhl, Johan Ulrich, ca. 1675–1754, sandflugtinspektør, * ca. 1675, antagelig i Oldenburg, † 28. 11.1754 i Helsingør, begr. i Marie k. Forældre ukendte.

R. var klosterforvalter i Oldenburg da Frederik IV 1724 indkaldte ham til at dæmpe sandflugten ved Tisvilde. Han tog straks fat med stor iver idet han satte risgræder til at fange flyvesandet, dækkede de løse klitter med tang og ler og såede hjælme og marehalm. Han foretog også forsøg med at plante og så både nåletræer og løvtræer. Samtidig opdyrkede han en del øde strækninger som ager og holdt får i stor stil. R. var en temperamentsfuld og selvrådig natur der blev genstand for stærke angreb fra befolkningen, der

beskyldte ham for at anvende såvel bøndernes jord som arbejdskraft til egen fordel. 1737 havde han uden held søgt ansættelse ved forstvæsenet, og 1738 kom det til et voldsomt brud med amtmanden over Frederiksborg og Kronborg amter, overjægermester Fr. "Gram der skulle varetage bøndernes interesser, og R. blev tvunget til at forlade sin gård i Tisvilde. I løbet af knapt 15 år havde R. fået dæmpet den ødelæggende sandflugt og lagt grunden til skovkulturerne i Tisvilde Hegn hvor der endnu er bevaret en allé af egetræer fra hans tid, „Røhls ege“, nær skovbrynet ved Tisvilde. Selv hævdede R. at han havde frelst Tibirke kirke og ti landsbyer fra undergang. Han fik da også tillagt en betydelig pension, og han nævnes med hæder på det af D. "Gercken udførte sandflugtmonument som 1738 blev rejst på Stuebjerg ved Tisvilde. På dansk, tysk og latin fortæller indskriften om sandflugtens dæmpning. Den priser konger og amtmand, og mens R.s dåd kun nævnes kort i den danske og tyske tekst fremhæver den latinske at R. med snilde og flid har ført værket til ende. 1734 havde R. berejst de jyske klitter og både 1736 og 1741 ansøgte han om at få overdraget ledelsen af sandflugtens dæmpning i Vestjylland og på Læsø, men han fik afslag. Vi ved at han medvirkede ved sandflugtdæmpning i Tyskland efter at han var blevet pensioneret, og at han 1740 hjembragte frø af skovfyr, rødgran og ædelgran fra Sachsen til udsæd i Frederiksberg have. Fra 1741 boede han i Helsingør. Han anses for at have været en velstående mand, og da han døde efterlod han sig en del bøger især af religiøs karakter. Takket være sandflugtmonumentet, kaldt „perminen“ er R.s navn og indsats endnu velkendt og ofte omtalt i lokallitteraturen. Han er hovedperson i Fr. Nygaards og Gudrun Mejse's bog: "Jeg ser en Skov der grønnes", 1947, og Godfred Hartmann giver en levende skildring af R. og sandflugtdæmpningen i „Nordsjællandsrejsen“, 1972 (s. 214ff).

Edv. Holm i *Fra Fr.borg amt*, 1907 1–19. Hans Olrik: *Tisvilde og omegn*, 1920 30–34. P. Chr. Nielsen i *Vejby-Tibirke journalen*, red. K. Lund Aagaard, 1960 9–21. Henrik Haarløv i *Vejby-Tibirke årbog*, 1981 7–17.

P. Chr. Nielsen (C. Syrach-Larsen)

Røhr Lauritzen, Kristian, 1885–1960, proprietær. * 18.8.1885 på Demstrupgård ved Kjellerup, † 2.11.1960 sst., begr. Sjørsløv kgd. F: proprietær Anders Kristian Lauritzen (1838–1903) og Maria Kirstine Christensen (1845–1930). ~ 21.7.1908 med Palma Christine Christensen, * 21.7.1883 i Sønder Tranders, † 14.4.1967 i Kjellerup, d. af redaktør Anton C. (1860–1930) og Cathrine Cecilie Pallesen (1858–1930).

R.L. ville oprindeligt have været ingeniør og tog efter præliminæreksamen adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt 1903. Faderens tidlige død betød dog at han uddannede sig som landmand, bl.a. på Malling landbrugsskole. 1908 overtog han fødegården Demstrupgård ved Sjørlev (35 ha ager og 120 ha skov). Efterhånden kom han ind i organisationsarbejdet i landbruget idet han 1917 blev formand for Kjellerup og omegns landboforening, og n.å. indvalgte han i bestyrelsen for Viborg andelsslakteri hvor han 1920 blev formand. 1943 blev R.L. medlem af Andelsslakteriernes fællesbestyrelse, og fra 1952 til foråret 1959 var han formand for De samvirkende danske andelsslakterier. Han beklædte dog fortsat en række tillidsposter inden for landbrugets øvrige organisationer hvor han særlig interesserede sig for kartoffelavl og skovbrug. R.L. var medlem af Landbrugsrådet 1947–59 og af Andelsudvalget 1948–59, næstformand i sidstnævnte 1953–59. Han var fra 1935 opstillet som folketingskandidat for partiet venstre og repræsenterede Kjellerupkredsen i folketinget 1947–50. – R.L. blev formand for De samvirkende danske andelsslakterier i en fremrykket alder, og hans formandstid betød en videreførelse af arbejdet efter traditionelle retningslinjer. Han var indstillet på fortsat kvalitetsforbedring og iværksatte og videreførte en række aktiviteter på dette område mens han kom i et vist modsætningsforhold til husmændene ved at gøre sig til talsmand for en regulering af produktionen for at opnå bedre priser for producenterne. I de seneste år af hans formandstid var hans helbred dårligt, og i forberedelserne til de nye initiativer omkring organisation og afsætning blev det næstformanden, Johs. *Dons Christensen, der formulerede andelsslakteriernes politik. R.L. beklædte i kraft af sin formandspost i slagterierne en lang række poster i en lang række tilknyttede udvalg og virksomheder. □ Foto.

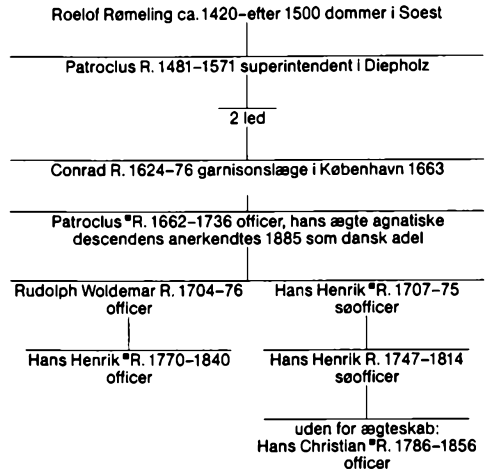
Andelsbl. LXI, 1960 839 1171. A. Axelsen Drejer: Andelssvinelagterierne i Danm. 1887–1962, 1962 210f. Jacob A. Buksti: Et enigt landbrug?, 1974.

Claus Bjørn

Rømeling

Patricierslægt fra grevskabet Diepholz. En gren anerkendtes 1885 som dansk adel.

Patroclus *R.s søster Adelgunde Mechthilde var ~ officeren Jobst von *Scholten. Hans Henrik *R. (1707–75) var ~ Edele Dorothea Scheel, d. af officeren H. H. *S. Deres datter Margrethe Dorothea var ~ stiftamtmand Friedrich *Buchwald.

Danm.s adels årbog LXXXVI, 1972–73 II 3–25.

Nils G. Bartholdy

Rømeling, Hans Christian, 1786–1856, officer. * 23.3.1786 i Kbh. (Holmens), † 1.9.1856 i Slesvig, begr. sst. F: kaptajn i flåden Hans Henrik (Heinrich) R. (1747–1814, ~ 1809 med Margrethe Christiane Catharine Krabbe, 1763–1837) og Anne Christine Erichsdatter (~ matros Aamund Torjesen). Anerkendt af faderen som hans ægte søn 10.10.1810. ~ 30.10.1810 i Marslev med Agnethe (Angenette) Marie Æreboe, * 25.12.1782 i Kbh. (Nic.), † 11.11.1850 i Slesvig, d. af konsul i Marokko, senere sekretær i det udenrigske departement, endelig Amtsforvalter i Segeberg, justitsråd Jens Severin Æ. (1737–1801) og Mariane Diion (Düon) (1749–1834).

R. indtrådte 1802 i feltjægerkorpset hvor han udmærkede sig ved fremragende evner og flid og erhvervede grundige kundskaber. 1805 ansattes han på general L. J. *Binzers varmeste anbefaling til kronprinsen som fænik uden anciennitet ved slesvigske jægerkorps, og allerede efteråret 1806 optrådte han ved sydgrænsen med sådan energi og omsigt at hans chef, general Johann v. *Ewald, skrev til kronprinsen at R. hørte „til de Mennesker, der af Naturen har faaet skænket, hvad Videnskaben aldrig kan give“. På Ewalds indstilling blev han fritaget for officerseksamen og fra dec. 1807 udnævnt til sekondløjtnant. 1809 blev han adjoint ved generalkvartermesterstaben og fik, 23 år gammel, ridderkorset for „Aktivitet, ualmindelig Aandsnærværelse og Mod“ i flere affærer 1807 og 1809, blev premierløjtnant 1811, tog n.å. generalstabsseksamen og udnævntes til divisionskvartermester (kaptajn). Forud for felttoget 1813 fremhævedes han som

Rømeling, Hans Christian

„en meget solid Officer, fortrinlig duelig Manøverer i Marken, indsigtfuld og brugbar ved Skrivebordet“. At han var bedømt rigtigt viste han ved sin personlige kampdeltagelse 7.12. ved Bornhoved, men navnlig 10. samme måned ved Sehested hvor hans fortrinlige ledelse af et flankekorps blev af afgørende virkning. R. førte herefter forhandlingerne om våbenstilstand, var desuden sendt til Bernadotte (Carl Johan) i Kiel og sendtes endelig med mundtlig instruktion og depecher til kongen ved Lillebælt for at opfordre til endnu at vove en kamp inden det var sent. Han var herefter tre år ved besættelseskorpsen i Frankrig. – 1814 blev han divisionsadjutant, 1825 kar. major og var herefter ved generalkommandoen i hertugdømmerne. 1832 kar. oberstløjtnant, n.å. divisionskvartermester og virkelig oberstløjtnant, 1838 overadjutant, 1839, ved omordningen, oberstløjtnant i generalstaben og fik n.å. obersts karakter. Fra 1842 var han kommandør for generalkommandostaben i hertugdømmerne.

Indtil 1846 havde R. nogle år stået umiddelbart under prins "Frederik (1800–65) af Nør, kendte denne nøje og vurderede ham rigtigt. Lige så nøje fulgte han den politiske udvikling i hertugdømmerne og i Tyskland og var fra 1846 fuldt på det rene med at hvis de politiske ledere i hertugdømmerne ikke ad fredelig vej opnåede deres formål ville de skride til våbenanvendelse, først og fremmest søge at bemægtige sig Rendsborg med de store forsyninger af krigsfornødenheder. I forståelse med den kommanderende general G. "Lützwog rettede han i breve til generaladjudanten C. "Ewald – indirekte til kongen – indtrængende opfordringer til hurtigt og overraskende at kaste 5000 mand kongerigske tropper ind i Rendsborg, opstille et særligt korps ved den jyske grænse og holde en flådestyrke rede. Regeringen i Kbh. mente dog at de to officerer var sortseere; den satte mere lid til udtalelser fra de civile myndigheder i hertugdømmerne, og de skridt der foretoges mod den stedse voksende politiske bevægelse var svage og vaklende og gjorde kun ondt værre. R. personlig var vel „tro som Guld“ men dårligt helbred, private sorger og bekymringer havde svækket ham legemligt og åndeligt så at der ikke var meget tilbage i ham af den dygtige og energiske officer fra 1813. Ved begivenhederne i Rendsborg 24.3.1848 forholdt han sig ganske passivt; han nægtede at anerkende den provisoriske regering, afsløgte at give revers og holdtes ligesom Lützwog i en slags arrest indtil våbenstilstanden s.å. hvorpå han tog bopæl i Slesvig. Nyttår 1849 afskedigedes han i nåde med pension. To sønner var officerer i den slesvig-holstenske hær. – Kammerherre 1842. –

R. 1809. DM. 1814. K. 1836. □Mal. ca. 1815. Mal. Foto.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I, 1883; VII–IX, 1896–1902. – Danm.s adels årbog XLVI, 1929 II 260f. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867–71 18–28 61f o.fl.st. Generalstaben 1808–1908, 1908. J. T. Ræder: Krigserindr. 1848–50, 1911.

*Rockstroh**

Rømeling, Hans Henrik, 1707–75, søofficer, gehejmestatsminister. * 21.4.1707 i Brügge, † 28. 11.1775 i Kbh., begr. sst. (Ty. ref.). F: oberstløjtnant, senere generalløjtnant Patroclus *R. (1662(63)–1736) og Anna M. Voogt (1678–1748). ~ 23.12.1743 i Kbh. (Garn.). Med Edele Dorothea Scheel, * 23.12.1718 i Kristiania, † 19.6.1782 i Kbh. (Ty. ref.), d. af oberst, senere generalløjtnant H. H. *S. (1668–1738) og Benedicte D. Gjordsdatter (1684–1752).

R. blev kadet 1720, sekondløjtnant 1727, premierløjtnant 1732, kaptajn 1736, kaptajn 1738, kommandørkaptajn 1742, kommandør 1746, schoutbynacht (kontreadmiral) 1755, viceadmiral 1758 og admiral 1772. – R. var med fregatten Hvide Ørn til Reval (Tallinn) 1726 og derefter 1728–34 skoleofficer ved Søkadetakademiet og derefter to år i engelsk tjeneste. 1738 og 1739 var han chef for kadetskibet, fregatten Raee, og 1741–42 atter i engelsk tjeneste for at ledsage grev U. A. "Danneskiold-Samsøe. 1743 var R. flagkaptajn i flåden under generaladmiral Fr. "Danneskiold-Samsøe der synes at have protegeret ham. 1756 og 1757 førte han mindre eskadrer der samvirkede med svenske eskadrer til skibsfartens beskyttelse uden at samvirket dog blev særlig godt. 1765 sendtes R. til Bergen som formand i en kommission, nedsat i anledning af de uroligheder der havde fundet sted som følge af ekstraskattens indførelse m.m. Ved samme lejlighed fik han bragt orden i forskellige mislige forhold. N.å. blev han deputeret i admiralitetskollegiet hvor han forblev til det 1770 forenedes med kommissariatskollegiet da han overgik i det kombinerede kollegium. S.å. blev han, da grev C. C. "Danneskiold-Laurvig blev afskediget og overkrigssekretærstillingen ophævet, medlem af konseillet, 1. deputeret i kollegiet og referent af kollegiets sager for kongen. Ved geheimekonseillets ophævelse dec. s.å. udtrådte han af dette og febr. n.å. af kollegiet ved J. F. "Struensees indførelse af en departemental ordning af dette; en ordning han forgæves søgte at modarbejde indførelsen af. Straks efter Struensees fald jan. 1772 kom R. atter i spidsen for søetatens administration som gehejmestatsminister, 1. deputeret i kollegiet og referent hos kongen, fra hvilken sidste stilling han dog 1774 blev fritaget på

grund af svagelighed. Han var i årenes løb medlem af talrige kommissioner. Han var hæderlig, men hans begavelse og karakteregenskaber kvalificerede ham ikke til den ledende stilling i søetaten, og de år i hvilke han indtog denne stilling må nærmest betegnes som en stilstands- eller nedgangsperiode. Hans familieforhold var ikke lykkelige, og han var i sine sidste år svagelig. – Hv.R. 1764. □Maleri.

Danske mag. 5.r.III, 1893–97 19 26 37. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I, 1916. – Danm.s adels årbog XLVI, 1929 II 253f. L. Koch i Hist. t. 6.r.IV, 1892–94 23 27f 31 34 48f 75. Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, 1899. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV–V, 1902–06. Luxdorffs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Ole Louis Frantzen: Truslen fra øst, 1980 = Marinehist. selsk.s skr. XVI.

*Th. Topsøe-Jensen **

Rømeling, Hans Henrik (Hinrich), 1770–1840, officer. * 20.4.1770 i Fredrikstad, Norge, † 25.4.1840 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: generalmajor, senere generalløjtnant Rudolph Woldeemar R. (1704–76, ~ 1° ca. 1736 med Ane Cathrinne Olsen, † 1753) og komtesse Ulrikka Eleonora Ulrichsdal (1736–75). Ugift.

R. var først indskrevet som stykjunker ved artilleriet, men blev 1780 landkadet, 1785 dessinator (sekondløjtnants karakter) ved ingeniørkorpset, 1788 virkelig sekondløjtnant, 1795 kar., 1797 virkelig premierløjtnant, 1803 optaget i kronprinsens stab og kar., n.å. virkelig kaptajn. 1806 var han udsendt i et militærdiplomatisk hverv til feltmarskallerne Joachim Murat og J. B. Bernadotte (senere Carl Johan) i Lübeck hvorom han har berettet meget interessant. Fra 1807 var han medlem af defensionskommissionen og forelagde plan for en fremskudt befæstning om Kbh. 1808 blev han major af infanteriet og overkomplet, fra 1809 virkelig overadjutant i generaladjutantstaben („De røde Fjer“), 1812 overkomplet, n.å. ekstraordinær generaladjutantløjtnant og var medlem af det krigsråd hos kongen der 30.12. s.å. udtalte sig imod at angribe Carl Johans hær i hertugdømmerne. 1816 blev han reglementsæssig generaladjutantløjtnant og oberst. 1838 ansattes han som generalmajor à la suite på ventepenge. – Den kritik der fra civile og militære kredse rettedes mod kongens adjutantstab gjaldt i udpræget grad R. hvis privatliv også gav anledning til megen omtale. – Kammerherre 1817. – R. 1824. DM. 1826. K. 1828. □Stik af A. Flint. Min. i samme type. Min. ca. 1810–15. Tegn. 1829. Afbildet på N. Simonsens mal., 1860, af revy ca. 1830 (Adolphseck ved Fulda).

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–V, 1883–92; VIII, 1900. – Danm.s adels årbog XLVI, 1929 II 257. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. C. F. v. Holten: Erindr., 1899 74–78. Generalstaben 1808–1908, 1908. E. O. A. Hedegaard: Fr. den sjette og „de røde fjer“ I–II, 1975.

*Rockstroh **

Rømeling, Patroclus, 1662(63?)–1736, officer. * 25.1.1662(63) i Groningen, † 31.10.1736 i Kristiania, begr. sst. (Frelser). F: dr.med., senere garnisonsmedicus i Kbh. og Glückstadt Conrad R. (1624–76) og Suana (Anna) Elisabeth Ruse (Rüse) (1630–78). ~ 15.8.1696 med Anna Margretha Voogt (Voigt, Vogt), * 1678, † 3.5.1748 i Kristiania, d. af oberst Johan V. (1621–79) og Marie Elisabeth Walter (* ca. 1648). – Far til Hans Henrik *R. (1707–75).

R. blev 1682 dansk fænrík, n.å. sekondløjtnant, blev 1686 som premierløjtnant såret foran Hamburg, var 1687–89 fange i Algier, blev 1692 kaptajn, n.å. kar., 1695 virkelig kaptajn, 1701 major. 1703–13 deltog han ved auxiliærkorpset i Nederlandene m.m. i en række slag og belejringer, udnævntes 1703 til oberst, 1711 til brigadér. 1715 deltog han i erobringen af Stralsund, blev 1717 generalmajor i Norge hvor han vinteren 1717–18 var formand i en kommission om hærens forbedring og forstærkning, og 1718 blev han medlem af krigsrådet. I felttoget 1718 var forsvaret af Enningdalen og Tistedalen overdraget ham, men næsten uden kamp måtte han forlade denne stilling som han havde ventet at skulle forsvare med glans. Han passede godt i de norske fjeldforhold, stod i meget venskabelig forbindelse med sin chef, generalløjtnant G. W. *Spønneck, vedligeholdte jævn korrespondance med overgeneralen i Kbh., general Jobst v. *Scholten, og viste meget forstandig opfattelse af de norske forsvarsforhold. 1720 blev han medlem af generalinspektionen over det norske hærvesen, 1731 generalløjtnant og var fra 1732 til sin død højstkommanderende over den norske hær og fæstningerne. – Hv.R. 1721. □Mal. (Frogner mus.).

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen III, 1877. – Otto Nobel og C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 126 (genealogisk). Danm.s adels årbog XLVI, 1929 II 251f. J. H. F. Jahn: De danske auxiliærtropper II, 1841. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben VI, 1920; IX–X, 1932–34.

*Rockstroh **

Rømer

Der findes flere borgerlige slægter der bærer navnet R., hvoraf her skal nævnes to. Den bornholmske slægt har navn efter Rømergården i

Rømer

Rutsker sg., mens astronomen Ole *Rømers navn angiver afstamning fra Rømø.

Table I

Anders Christensen Rømer 1707–88 kaplajn, ejer af Rømergård i Rutsker sg.

Jens Koefoed R. 1767–1850 officer	Hans *R. 1770–1836 Holzførster	Christian R. 1779–1850 officer, stænderdeputeret
--------------------------------------	-----------------------------------	--

Table II

Oluf Andersen Storm -1654 borger i Århus 1595

Christen Pedersen Rømer - mellem 1661 og 66 borgerskab i Århus som skipper 1642	Anne Olufsdatter Storm -1690	Mads Olufsen Storm ca. 1610-ca. 52 kapellan i Mariager
Ole *R. 1644-1710 astronom	Mette R. ~ Anders Aagaard -1699 amtskriver i Vordingborg og Møns amter	

Ole *R. var ~1° med Anne Marie Bartholin, d. af professor Rasmus *B. og ~2° med Else Magdalene Bartholin, d. af professor Thomas *B.

A. Blichfeldt-Petersen og C. J. T. Thomsen: Ole Rømers herkomst og hans barndomsår i Århus, i *Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift XXXVII*, 1914 1–13. Aage Bonde: Sønderjyder i Århus gennem 250 år (1600–1850), i *Seksten Århusrids, tilegnede borgmester Sv. Unmarck Larsen*, 1953.

Hans H. Worsøe

Rømer, Carl Ludvig Wilhelm, 1768–1857, officer. * 20.4.1768 i Bjært, † 9.10.1857 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: afskediget kar. kaptajn Hans Wilhelm R. (ca. 1720–84) og Augusta Margrethe Kirstine Jochumsdatter Schalkam († tidligst 1797). ~ 22.10.1799 i Kbh. (Garn.) med Megtele Dorothea Holten, * 15.10.1778 i Kbh. (Garn.), † 25.4.1852 sst. (Garn.), d. af major, senere oberst Christian (Ludvig) H. (1734–1802, ~ 2° 1785 med Antoinette Catharine v. Ellbrecht, 1756–91, ~ 3° 1792 med Henriette Louise Schæffer, † 1799) og Frederikke Sophie de Klauman (1750–84).

R. der var udgået fra et yderst fattigt hjem blev kadet 1783, kadetkorporal (sekondløjtnants rang) 1788, kommandersergent ved kadetkorpset (premierløjtnants rang) 1792 og afgik 1794 til et infanteriregiment. 1802 blev han stabskaptajn, n.å. tillige adjutant hos kronprinsen og anvendtes samtidig som ekspert i infanteriets „lette (jæger-) tjeneste“. 1806 blev han virkelig kaptajn, ved generalstabens oprettelse 1808 overadjutant (major) i denne, 1812 ekstraordinær, 1813 virkelig generalløjtnant (oberstløjtnant). 1814 var han i kongens stab ved hæren bag Lillebælt og straks efter fredsslutningen sendtes han som kurer til

Norge med meddelelse til prins Christian Frederik om Kieltraktatens bestemmelser og kongens åbne brev af 18.1. Det lykkedes ham at blive den først officielle budbringer til Norge om freden, men som bekendt fulgte prinsen ikke kongens ordrer. Ved hærplanen 1816 udnævntes R. til oberst og inspektør over infanteriet og de lette tropper til fods, og 1824 blev han tillige ekstraordinær militærdeputeret i general- og kommissariatskollegiet, 1823 3. deputeret, 1834 2. og generalmajor, 1842 blev han 1. deputeret og afgik fra stillingen som inspektør over infanteriet m.m. I forhandlingerne 1840–42 i hærkommissionen havde han deltaget med iver og megen flid, men den senere krigsminister C. F. Hansen var dog den drivende kraft og sejrrig forkæmper for fremskridt. R. afgik 1848 men vedligeholdte til sin død interessen for det område hvorpå han havde arbejdet i to menneskealdre. 1853 tilstillede han rigsdagen en af ham udarbejdet, trykt plan for helstatens landforsvarsvæsen, grundlagt på solide befæstninger og en for krig vel uddannet stående hær. Han priste heri med varme ord krigsminister Hansens virksomhed mens han ganske manglede blik for A. F. *Tschernings for-tjenester. Han var åndsfrisk lige til det sidste, almindelig agtet og æret. – Kammerherre 1815. – R. 1813. DM. 1817. K. 1826. S.K. 1836. □ Mal. (Næsbyholm). Foto.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I, 1883; IV, 1890; IX, 1902. – C. E. A. Schøller i *Pers. hist. t.* 5.r.IV, 1907 187 (om slægten). Vilh. Bruhn sst. 11.r.V, 1944 115–27. Generalstaben 1808–1908, 1908. [Carl Holten:] Af en gammel hofmands mindeblade, 1909 (fot. optr. 1967) = *Memoirer og breve XI*.

*Rockstroh**

Rømer, Hans, 1770–1836, skovrider. * 22.10.1770 på Rømergård, Rutsker sg., † 22.8.1836 på Rømersdal, begr. i Åkirkeby. F: kaptajn i Bornholms militis Anders Christensen R. (1707–88) og Karen Kirstine Kofoed (1742–1824). ~ 8.7.1804 i Øster Marie med Christine Marie Kofoed, * 27.6.1779 i Øster Marie, † 7.12.1867 i Rønne, d. af gårdejer Claus K. til Maglegård, Øster Marie sg. (1757–84) og Kirstine Gregersen († senest 1811, ~ 2° 1786 med gårdejer Peder Thorsen, ca. 1750–1811).

R. blev indskrevet i det 1785 oprettede sjællandske jægerkorps i Helsingør hvor der en kort år-række blev undervist i skovbrug. 1792 blev han udnævnt til fænrisk, 1798 til sekondløjtnant, men søgte så tjenesten som holzførster der dengang var betegnelse for skovrideren ved de kgl. skove på Bornholm. 1800–36 virkede han i denne stilling. Rentekammeret havde bestemt at skovdriften skulle forbedres, og R. gik med iver op i ar-

bejdet med genopbygningen af den misrøgtede Almindingskov som tilhørte staten, men hvor bøndernes kreaturer græssede. Inden for de ca. 600 ha der var statskov var kun en fjerdedel bevoget med spredt egeskov mens resten var krat og lyng. R. påtog sig entreprisen med at indhegne skoven med stengærde der skulle holde kreaturerne ude. Da inflationen var stor i disse år, og R. stod ved sit tilbud led han et betydeligt økonomisk tab og kom i gæld som staten dog hjalp ham ud af ved 1818 at købe den endnu eksisterende skovridergård Rømersdal som R. selv havde ladet bygge. R. kom i strid med bønderne der ikke ville opgive græsningen, men han sejrede, og hans skovkulturer af eg, bøg og nåletrær fik fred til at vokse op. Han forbedrede træernes vækstmuligheder ved afvandingskanaler, og han anlagde gode veje, såvel i skoven som udenfor. R.s ihærdige arbejde blev påskønnet af kongen der 1816 gav ham kaptajnsrang og 1829 udnævnte ham til justitsråd. Den skov som R. skabte er senere kaldt en af Danmarks smukkeste. På den mindsten som 1893 blev rejst for ham på Kristianshøj hvor han havde sin første planteskole har eftertiden givet ham følgende skudsmål: „Med dygtighed og stor udholdenhed forenede han den varmeste kærlighed til den virksomhed han var kaldet til og skabte herved denne herlige skov“. Endnu står enkelte af R.s ædelgraner der blev plantet i begyndelsen af 1800-tallet over for Koldeklidhus midt i Almindingen, og på Kristianshøj har skovdistriktet indrettet en mindestue for ham. □Silhouet. Tegn. af O. J. Rawert, 1815. Relief efter silhouetten på monument 1893 (i planteskolen ved Kristianshøj i Almindingen). – Vers om R. af Vilh. Bergsøe indhugget i Kodalens klippevæg 1893. Mindsten ved Åkirkeby k.

Jul. Bidstrup: Stamtlv. over familien Koefoed, 1887 (fot. optr. 1976) 99. M. K. Zahrtmann i Bornholmske saml. X, 1916 49–151. Poul Lorenzen i Dansk skovforsn.s.t. XXVIII, 1943 266.

P. Chr. Nielsen

Rømer, Ludewig Ferdinand, 1714–76, overkøbmand i Guinea, sukkerraffinadør. * 9.1.1714, efter angivelse i Elsfløth ved Weser, † 17.4.1776 i Kbh. (Fred. ty.), begr. sst. (Fred. ty. k.). Forældre ukendte. ~ 2.6.1751, i Kbh. (Nic.), med Anna Cathrine Wedderkamp, * ca. 1732, begr. 5.3.1770 i Kbh. (Fred. ty.), d. af stadskirurg i Kbh. Gabriel Frederik W. (ca. 1668–1766) og Kirstine Rango. Som ung ansattes R. ved de danske etableringer i Guinea, og 1744 var han overassistent. Da guvernør Jørgen Billsen s.å. under stridighederne mellem koloniembedsmændene ville arre-

stere bl.a. R. flygtede denne til et engelsk fort. Derefter rejste R. hjem til Danmark, og samtidig skrev han en række klageskrivelser til Det vestindisk-guineiske Kompagnies direktion i København over tilstanden i de dansk-afrikanske kolonier. Senere udnævnte kompagniet ham til købmand på Guldkysten, og 1746 kom han tilbage til Afrika med skibet Wilhelmine Galej. Af R.s korrespondance med kompagniets direktion fremgår at han skrev et flydende dansk. R. avancerede i løbet af sin karriere til overkøbmand i Guinea inden han rejste hjem til Danmark. Herhjemme slog han sig ned som sukkerraffinadør. R. bevarede imidlertid via Det københavnske brødreresocietets kontakten til de danske kolonier. – Når R. huskes af eftertiden skyldes det ikke så meget hans faktiske indsats i kolonierne som hans bøger. 1756 kom således *Tilforladelig Efterretning om Negotten paa Kysten Guinea* (tysk overs. 1758), og 1760 kom *Tilforladelig Efterretning om Kysten Guinea* (tysk overs. 1769). Sidstnævnte bog er forsynet med et interessant forord i hvilket teologen Erik Pontoppidan (1698–1764) hævdede at negerslaveri ikke var uforeneligt med kristendommens bud. Den danske historiker Georg Nørregård har karakteriseret R.s bøger og især det sidste værk som „overmåde upålideligt“ og sagt at man deraf kan se „hvor frodigt en negerfantasi kunne udstyre historiske fortællinger“. Imidlertid havde R. gode indfødte kilder og den afrikansk fødte historiker Ivor Wilks har da også med rette karakteriseret R.s værk som „one of the best sources of insight into the nature of coastal Ghanaian society in the eighteenth century“. Bl.a. indeholder bogen således en række værdifulde oplysninger om Ashanti-stammens historie. □Stik af G. V. Baurenfeind, 1760, efter mal. af G. M. Fuchs.

Kbh.s adressekontors efterretn., 1776 nr. 64 og 67. Kn. Heiberg i Kirkehist. saml. 4.r.V, 1897–99 658f 663. P. P. Sveistrup og Rich. Willerslev: Den danske sukkerhandels og sukkerproduktions hist., 1945. A. W. Lawrence: Trade castles and forts of West Africa, London 1963. Georg Nørregård i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. VIII, 1968. Ivor Wilks i The journal of African history IX, London 1968 162–64. John K. Flynn: Asante and its neighbours 1700–1807, London 1971. Sv. E. Green-Pedersen i Transactions of the historical society of Ghana XV, Legon 1974 85–102. Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. Ole Feldbæk og Ole Justesen: Kolonierne i Asien og Afrika, 1980.

Sv. E. Green-Pedersen

Rømer, Ole Christensen, 1644–1710, astronom, tekniker, fysiker. * 25.9.1644 i Århus, † 19.9.1710 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: handelsmand Christen Pedersen R. († senest 1663) og Anne Olufs-

datter Storm (ca. 1611–90). ~ 1° 21.9.1681 i Kbh. med Anne Marie Bartholin, * 4.10.1663 i Kbh. (Frue), † 22.10.1694 sst., begr. i Frue k., d. af professor Rasmus *B. (1625–98) og Anna Hansdatter (1641–84). ~ 2° 23.8.1699 i Kbh. (Frue) med Else Magdalene Bartholin, * 24.6.1680 i Kbh. (Frue), † 9.7.1763 sst. (Frue) (~ 2° 1726 med professor, senere højesteretsjustitiarius Thomas Bartholin, 1690–1737), d. af professor Caspar *B. (1655–1738) og Anna Fabricius (1643–1713).

R.s navn er kendt over hele verden; det findes så at sige i enhver lærebog i astronomi og fysik. Kendskabet til hvad han har udrettet skyldes kun i ringe grad hans egen litterære virksomhed. Ud over en lille afhandling i *Journal des Sçavans* 1676 der første gang hævdede at lyset „tøvede“, brugte tid til sin udbredelse, og angav en metode til at finde dets hastighed har han ikke offentliggjort noget af betydning. Den lille afhandling har dog fastslået hans verdensry. Han har ved geniale opfindelser skænket astronomien et af dens vigtigste observationsinstrumenter, meridiankredsen o.fl.a.; men de er af ham selv kun omtalt i breve og først officielt beskrevet af hans discipel P. *Horrebow i *Basis astronomiæ* (1735). Nærmere enkeltheder om opdagelsen af lysets tøven er først kendt gennem breve til Huygens, offentliggjort ca. 1900, og i hvert fald en del af de grundlæggende observationer fandtes først 1913 i universitetsbiblioteket og blev offentliggjort 1915. Hans fysiske arbejder blev først kendt ved offentliggørelsen 1910 af en af ham håndskrevet protokol *Adversaria*, den eneste af hans mange optegnelsesprotokoller som Kbh.s brand 1728 havde levet. Hans tekniske arbejder er dels udført i Frankrig 1672–81, dels herhjemme; de første er omtalt i registre fra *Académie Royale des Sciences*, udg. langt senere, og lejlighedsvis i breve, de sidste i *Adversaria* og i forskellige arkiver. Data om hans liv findes omtalt i samtiden, særlig i en udførlig mindetale efter hans død. R. blev student 1662 fra Århus. „Da hans Fader efterlod sig adskillige Instrumenter og Bøger, som hørte til Navigationen, fik han i sine unge Aar derved Anledning til at slaa sit Sind til Mathesin, hvortil han ikke alleneste inklinerede, men endog havde et synderligt got Nemme og Capacitet“.

Da R. kom til universitetet kom han i huset hos professor Rasmus Bartholin som „for hans store Videnskaber, som hand da allerede havde i Mathesin, Algebra og Astronomi, hannem høyt agtede og ærede“. 1664 fik Bartholin overdraget udgivelsen af Tyge *Brahes observationstavler som Frederik IV havde købt i manuskript af Johs. Keplers søn. Der blev anvist penge til papir og medhjælp, men arbejdet med renskrift og

revision viste sig at være meget vanskeligt og krævede kvalificeret arbejdskraft; denne blev ydet af „Monsieur Rømer, den Gang min domesticus“, som Bartholin skriver. Dette arbejde vakte hos R. en interesse for nøjagtig bestemmelse af stjerners positioner som aldrig forlod ham, og som senere førte ham til konstruktion af epokegørende instrumenter og til observationer med disse som ved deres nøjagtighed skulle få betydning for fremtiden. Arbejdet var færdigt 1670, man da var Frederik IV død, og det var ikke muligt at skaffe penge til trykningen. Der viste sig dog snart efter en udvej; 1671 kom abbé Picard, udsendt af det franske *Académie des Sciences* til Kbh. for at få en bestemmelse af Uraniborgs geografiske beliggenhed der kunne erstatte de eksisterende, meget afvigende angivelser, særlig af længden. Nøjagtigheden havde stor interesse da de bedste astronomiske tavler i datiden byggede på Tyge Brahes observationer der var henført til Uraniborgs meridian. Picard fandt Uraniborgs længdeforskel fra Paris ved at bestemme tidspunktet for en formørkelse af I. Jupitermåne, som samtidig bestemtes af Cassini i Paris. R. assisterede Picard; de offentliggjorde fem bestemmelser af længdeforskellen mellem de to steder som kun afviger indbyrdes med nogle sekunder, mens de tidligere angivelser afveg mange minutter. R. kom altså her ind på observation af Jupitersystemet hvad der skulle bære rige frugter. Picard var meget interesseret i de reviderede tychoniske tavler og mente at kunne skaffe penge til trykningen i Paris. Kongen befalede da at både afskrifterne og originalerne med R. som mellemdel skulle leveres til den danske gesandt i Paris til hvem de skulle tilbageleveres efter trykningen idet R. fulgte med Picard til Paris og blev medlem af *Académie Royale des Sciences* – stiftet af Colbert 1666 – med bolig på det nyoprettede observatorium. Akademiet var i dets arbejdsmåde af en ganske anden art end videnskabelige selskaber i nutiden. Medlemmerne var med kost og bolig knyttet til akademiet der havde observatorium, laboratorium, bibliotek og forsamlingsstuer. Medlemmerne arbejdede for en del i fællesskab, og resultaterne fremtrådte ofte som akademiets, ikke som den enkeltes værk. I akademiets registre fremtræder den enkeltes part i arbejdet noget mere, og på grundlag af arkivstudier af disse skriver J. Bertrand 1869: „Le jeune Rømer . . . introduit dans l'Académie, fut d'abord un de ses membres les plus actifs et bientôt un des plus illustres“ og siger at ved ham fik akademiet „une force et une gloire nouvelles“.

På mange måder gik i akademiet det videnskabelige og det tekniske arbejde hånd i hånd. Den

metode som Picard og R. brugte ved bestemmelsen af længdeforskellen Paris-Uraniborg var således et resultat af begyndende iagttagelser af Jupitersystemet der vel havde videnskabelig interesse, men tillige den praktiske at forbedre længdebestemmelserne og derved skaffe forbedrede landkort hvad i høj grad tiltrængtes. Kendskabet til rækkefølgen af 1. Jupitermånes formørkelser lod imidlertid en hel del tilbage at ønske, og R. gjorde da i de følgende år systematiske iagttagelser derover. Det betydningsfulde hovedresultat af disse observationer offentliggjordes i *Journal des Sçavans* 1676 under titlen *Demonstrations touchant le mouvement de la lumière trouvé par M. Roemer*. Afhandlingen er ganske kort. Den beretter at R. ved iagttagelser af formørkelser af Jupiters 1. drabant gennem otte år har set at omløbstiden for denne, beregnet af iagttagelser, når jorden nærmede sig Jupiter, altid var kortere end beregnet af iagttagelser når jorden fjernede sig fra den. R. hævder af dette fænomen kun kan forklares ved at antage den for datiden revolutionære tanke at lyset bruger tid til sin udbredelse; af iagttagelser gennem flere år mener han at kunne slutte at tiden til at gennemløbe afstanden jord-sol er 11^m. Nødvendigheden af at tage hensyn til lysets tøven „er nylig blevet bekræftet ved Formørkelsen af 1. Jupitermaane, observeret i Paris sidste 9. Nov. 1676 om Aftenen 10^m senere, end man kunde have ventet den, naar man beregnede den af dem, der var observerede i Aug., da Jorden var meget nærmere Jupiter, hvad M. Roemer havde forudsagt Akademiet fra Begyndelsen af Sept.“. Nye bekræftelser fra iagttagelser 1677 meddeltes akademiet og omtales i breve til Chr. Huygens, men de offentliggjordes ikke; først 1913 fandtes i universitetsbiblioteket et folioark med formørkelsesdata gennem otte år og nogle tal der giver forståelse af hans beregning af forsinkelserne i disse; det ses tillige at de angivne data giver stor usikkerhed i beregningen af den tid lyset bruger til at gennemløbe afstanden jord-sol; de fleste data 1671–73 giver de elleve^m, men andre giver mindre. Mærkeligt nok giver den eneste offentliggjorte forsinkelse fra 9.11.1676 den rigtige værdi otte^m; den har Isaac Newton brugt, og derved er den gået over i historien. R. har ønsket at rejse til Holland til Huygens for at rådføre sig med ham om sit materiales offentliggørelse samt for at arbejde sammen med ham på „at løse Lysets Gaade“. Han kunne ikke få orlov, offentliggørelsen kom ikke, og det blev Huygens og Newton der hver på sin måde gav en løsning af „lysets gaade“ der byggede på at dets tøven var en kendsgæring.

R.s mekaniske snilde og dets frugter vakte beun-

dring inden for akademiet; han beviste således at den rationelle form for et tandhjuls tænder var epicycloiden; han konstruerede et „Jovilabium“, en fremstilling af Jupitersystemets bevægelse der skaffede ham Ludvig XIVs beundring og bevågenhed; han blev stærkt beskæftiget med „at aflede Vande“ i Versailles, 3: ved anlægget af de store springvand. Endnu 30 år efter opfordrer Leibniz ham indtrængende til offentligt at gøre rede for sine opfindelser i denne periode og at offentliggøre materialet angående Jupitermånen formørkelser. I foråret 1681 vendte han hjem, blev gift med R. Bartholins datter og tiltrådte det professorembede i astronomi som han fire år forud var blevet designeret til. Dog blev dette det mindste af de hver der blev pålagt ham. Kongen gjorde „Vor Mathematicus Ole Rømer“ til leder af en række for samfundet betydningsfulde reformer af teknisk art; lige fra foråret 1681 til sin død 1710 var han beskæftiget hermed.

R. ordnede hele landets opmåling og matrikulering, gennemførte et nyt rationelt system for mål og vægt med tilhørende justervæsen; for Kbh. der disse år voksede stærkt ordnede han byggeforhold, gaders brolægning og belysning, vandforsyning og vandafledning, brandvæsen, vægter- og politiforhold, og gennemførte mange mindre reformer. Man ser i *Adversaria* at planlægningen og udførelsen af disse tekniske reformer sker efter samme systematiske metode som ved et naturvidenskabeligt eksperiment, og når resultaterne ved ham skal føres ud i livet sker det med en kraft og bestemthed der vidner om stor karakterstyrke og store administrative evner. Kongens påskønnelse af hans arbejder vistes ved en række udmærkelser: 1688 medlem af kanceliet, 1693 justitsråd, 1694 medlem af højesteret, 1705 politimester i Kbh. og 1706 etatsråd. Særlig betydningsfuldt blev hans arbejde med det nye system for mål og vægt. En reform var meget tiltrængt på dette område da der her herskede stor forvirring til skade for legitim handel. I forordningen om vægt og mål af 1.5.1683 lyder § 1: „Den rette Danske Adel skal altid være en uforanderlig regul og fundament til all Maal og Vegt“, og § 4: „Et dansk Punds rette vigtighed skal rettis efter en Cubic Foed færsk Vand . . . som skal veye Tredsindstve oc toe Pund“. Til længdeenhed valgtes en alen = to rhinlandske fod – Hollands mål. Disse to paragraffer viser hvor langt R. var forud for sin tid. Den idé at knytte længde- og vægtenhed sammen er for alle andre lande først realiseret ved metersystemet der blev formuleret over 100 år senere; man opnår herved at ét vilkårligt enhedsvalg, nemlig af længdeenheden, er tilstrækkeligt grundlag for

hele systemet; kunne man nu knytte længdeenheden til noget i naturen uforgængeligt var enhedssystemet sikret mod undergang selv om målestokkene gik tabt. Denne tilknytning til naturmål skete for metersystemets vedkommende, og R. har haft samme ønske, men de muligheder man ved han har overvejet har hans kritiske sans vist ham var for usikre.

Det har påhvilet R. at fremstille systemets „originaler“, \circ : vægtlodder og alenmål der svarede til forordningens bestemmelser, og som skulle være grundlaget for justeringen. Et par pundslodder, mærket „Original 1683“ fandtes på Rosenberg; desuden findes to „O. R.s Alen“er, den ene i Rigsarkivet. Der har ved en nøjagtig eksperimentel undersøgelse af dem vist sig det overraskende at når man går ud fra at R. ved sine vejninger har brugt destilleret vand og taget hensyn til luftens opdrift passer pundslodder og længdeenhed sammen som forordningen forlanger det, inden for den nøjagtighed som hans optegnelser lader forvente. En sådan fremgangsmåde er enestående i hans tid. – Under alt dette fortsatte han sine videnskabelige arbejder, særlig på astronomiens område, „saa at hand det meeste af hvis hannem til underholdning af deris Majesteter allernaadigst haver verit tillagt, haver anvendt og bekosted paa Astronomien, eftersom hand disse Observationer altid høye agtede, end alt det han eyede eller kunde eye i Verden“ siges det i mindetalen over ham. I et interessant brev til Leibniz i foråret 1703 giver han udtryk for sine mål inden for astronomien og forklarer hvorfor han intet offentliggør. Leibniz har sendt ham diplom som æresmedlem af det nystiftede Berlin videnskabsakademi og med mange rosende ord indtrængende opfordret ham til at offentliggøre hvad han har udrettet. R. skriver at hans domæne inden for videnskaben, astronomien, er den mest mekaniske af alle da den skal varetages lige så meget med sanser og hænder som med forstanden. Da han i sin ungdom i fire år beskæftigede sig med Tyge Brahes observationer bestemte han at hans fremtidsmål også skulle være nøjagtig bestemmelse af fiksstjerner og planeters plads, og det var stadig i hans tanker at forbedre observationsmetoderne og at indrette et til disse passende observatorium som ikke oversteg hans økonomiske evner, men først 1691 lykkedes det ham at indrette et i sin professorgård i Kannikestræde, om end ikke helt som han kunne ønske det. Han har endnu ikke skrevet om sine observationer, dels af mangel på tid, dels fordi det er svært for ham at skrive, og når han prøver på at beskrive sit arbejde, er der altid noget han mangler, eller håber at kunne gøre bedre med det første; desuden måtte han indlede med

en beskrivelse af sin metode og sine instrumenter, og det har han ikke overkommet.

R.s nye metode til stjernestedsbestemmelser var meridianobservationer ved det nye instrument, meridiankikkerten, drejelig om en fast akse i retning øst-vest. – 1704 skriver han atter til Leibniz at han for første gang i sit liv har taget „eller stjaalet“ en sommer til sig selv og brugt den til at indrette sig et observatorium, som han har ønsket det i 30 år. Hele observationsudstyret er tre pendulere og to kikkerter, den ene drejelig om en akse i nord-syd, den anden en meridiankikkert. Denne sidste var nu forsynet med en målestok, der var en hel cirkel hvorved gradmålingen blev væsentlig forbedret. Dette instrument er den første model til observatoriernes hovedinstrument, meridiankredsen. Observatoriet som han kaldte Tusculanum var opført ved Bartholinernes landsted Pilenborg i nærheden af Vridsløsemagle. Det gik til grunde efter R.s død men blev fundet og rekonstrueret af lærer Claus Thykier 1978.

1706 fik R. tre dages observationer på Tusculanum 20.–23. okt., som øjensynlig har tilfredsstillet ham; han har ladet tage fem afskrifter af dette „triduum“, og derved undgik de det ragnarok, Kbh.s brand 1728, der udslættede alle hans mange andre observationsoptegnelser. Triduum kom til nytte. 1760 meddelte Tobias Mayer Göttingen videnskaberens selskab at han ved at sammenholde sine egne observationer med R.s i Triduum for første gang havde konstateret en egenbevægelse af fiksstjerner hvad der hidtil havde været umuligt på grund af de ældre observationers unøjagtighed. Samtidig meddelte han formler til beregning af korrektioner på observationer med meridiankredsen for de vigtigste fejl i dennes opstilling. Det har nu overrasket og imponeret førende astronomer i nutiden at finde disse formler, udledt og anvendt af R. i *Adversaria*; de bruges endnu under Tobias Mayers navn; de burde altså bære R.s.

Efter henstilling indførtes ved reskript af 28.11.1699 den gregorianske kalender i Danmark; kun om regler for påskens beliggenhed skulle der forhandles med rigsdagen i Regensburg. Brevvekslingen med Leibniz handler bl.a. derom. Det er et tegn på R.s fordomsfrihed og praktiske sans at han foreslår påskens befriet for tilknytning til månen og fastlagt til at falde 5.–11. april. Leibniz skriver at han, da R. må anses for at være „unicus stator astronomiæ“ blandt protestanter, har rådet rigsdagen i Regensburg til at rette sig efter ham, men den fornuftige fastlæggelse af påske tror han ikke kan gennemføres.

Adversaria afslører første gang R. som fysiker

og giver tillige værdifulde træk af hans arbejdsmåde. Går man til læsning af den med forestillingen om R. som astronom overraskes man ved på en af de første sider at finde en afhandling om saltopløsningernes vægtfylde ved forskellige koncentrationer – forskellig løselighed kaldte R. det – op til mætningsværdien. Problemet forbavser; der findes intet tilsvarende i datiden. Opgaven er løst på en mærkeligt overlegen måde både eksperimentalt og teoretisk. Han konstruerer til målingerne en flydevægt der har været brugt lige til vore dage under Fahrenheits navn, uddrager overraskende resultater af sine målinger og prøver disse ved forsøg med andre nye apparater og forklarer dem teoretisk – kort sagt et fuldkommen afrundet arbejde hvis først findes ca. 150 år senere, fuldstændigst ved Jul. Thomsen. Flere andre fysiske arbejder er behandlet på samme overlegne måde. Mest betydningsfuldt er det der angår konstruktionen af et „Original-Termometer“. Hans fortjeneste på dette område består i at han bruger to faste punkter, vandets frysepunkt og kogepunkt, som grundlag for inddelingerne; han skabte derved for første gang mulighed for at forskellige termometres angivelser af samme varmegrad kunne blive overensstemmende. R. bruger temperaturmålinger til korrektion af sine astronomiske instrumenter og ved andre arbejder; det er da her som i mange andre tilfælde han selv opfinder og konstruerer det apparat han skal bruge. – Termometret er kommet efterverdenen til gode gennem G. D. Fahrenheit. Et nylig fundet brev fra denne bekræfter hvad man tidligere havde sandsynliggjort, at hans bekendte termometer er lavet efter R.s. Han besøgte dennes laboratorium 1708, blev imponeret ved at se termometre der gav overensstemmende målinger, og konstruerede sit derefter, dog i mere ufuldkommen form. – R. havde først tallet $7\frac{1}{2}$, senere 8 ved frysepunktet; Fahrenheit havde først det samme, men senere delte han de lange grader (ca. $1,9^{\circ}$ C) i fire dele så at hans frysepunkt derved fik det mærkelige 32 som bruges endnu. R. er altså ophavsmand til Fahrenheits termometer.

Det billede man får af R.s person, særlig gennem Adversarias brogede indhold, er af en mand for hvem det at tænke rigtigt og føre en tankerække til ende er en glæde, en mand der i videnskab er en praktiker, i praksis arbejder videnskabeligt. Når han tager en opgave op, hvad enten han vælger den selv, eller den gives ham udefra, slipper han den ikke før han får et resultat, og er det en praktisk-teknisk opgave fører han løsningen ud i livet med kraft og bestemthed. Hans astronomiske arbejder – undtagen nogle i Adversaria – synes derimod at tegne billedet af en mand der

ikke gør et arbejde færdigt, han efterlod sytten protokoller med ubearbejdede observationer. Denne tilsyneladende modsætning skyldes sikkert – foruden mangel på tid – at han har betragtet sine observationer med voksende kritik; når han 1704 siger at han først da fik et observatorium som han havde ønsket i 30 år viser det en mistillid til hvad han hidtil har haft at observere med som nok har strakt sig til resultaterne. Man ser jo da også at han gør et tilløb til at gøre observationer derfra kendt for andre – mærkeligt utilbøjelig som han ellers er til at gøre sit navn eller sine arbejder kendt gennem publikationer. R.s hustru skænkede 1739 Adversaria til universitetsbiblioteket (nu i Det kgl. bibliotek) og universitetet det R.-Bartholinske legat som endnu uddeles. – Kancelliråd 1688. Justitsråd 1693. Etatsråd 1706. □Mal. (Kbh.s observatorium), efter dette kopi af Agnete Varming og frimærke 1944 af Johs. Britze efter tegn. af Viggo Bang. Mal. (Kbh.s politigård), efter dette kopi af C. A. Jensen, 1835 (brændt på Fr.borg 1859), af L. A. Smith, 1882 (Fr.borg), stik af E. Eckersberg, 1828, tegn. af C. W. Eckersberg, 1830 (Kgl. bibl.) som forlæg for stik af E. Eckersberg 1838, træsnit 1854 efter tegn. af C. Aagaard og på mindeblad for universitetsjubilæet 1879 samt min. (Kbh.s bymus.). Mal. (bl.a. Rundetårn). Stik af J. G. Wolfgang, 1735, formentlig på grundlag af politigårdens mal., efter stikket litografi 1868. R. afbildet i sit laboratorium på stik af J. Friedlein, 1735. Tegn. til relief af Johs. Wiedewelt udst. 1778. Tegn. af Constantin Hansen (Den gamle by, Århus). Buste af H. V. Bissen, 1857 (St. mus.), afstøbninger (Rundetårn, statsbibl. i Århus). Træsnit i profil af H. P. Hansen, 1879. Medaljon ca. 1881 på facaden Ahlefeldtsgade 2, Kbh. Relief af C. J. Bonnesen, 1898 (Videnskaberne selskabs bygn.). Afbildet på fresco af Jens Møller-Jensen, 1904 (Kbh.s rådhus). Relief af E. Ølsgaard ca. 1910 (Ole Rømer observatoriet, Århus). Skitse af L. Brandstrup, 1916, statue af samme, 1917 (Sølvtorvet, Kbh.), statue af samme udst. 1926 og statuette af samme udst. 1929 (Rundetårn), buste af samme (Den gamle by, Århus). Udkast til monument af Jan Buhl og Wilh. Wohlert, af Viggo Jørgensen, af H. Luckow-Nielsen og Palle Pio, af E. Utzon-Frank samt statue af Hans W. Larsen, alle 1944, og af S. Georg Jensen udst. 1945. Relief af G. Eichhoff, 1945 (Vor Frue k., Kbh.). Medalje af H. Salomon, model dertil udst. 1955 (Kbh.s univ.). – Mindetavle St. Kannikestræde 16, Kbh. Mindesten for R.s observatorium i Vridsløsemagle.

Gottfr. Wilh. Leibniz: Epistolæ ad diversos, udg. Chr. Kortholtus I-IV, Lpz. 1734-42. E. Hilpsipen i Nord. univ. t. V,3, 1859 10-53. Carl Bruun: København II.

Rømer, Ole

1890. Oluf Nielsen: Kbh.s hist. VI, 1892. Kirstine Meyer i Fysisk t. VII, 1908–09 201–28, XVI, 1917–18 169–85 og XXXIV, 1936 125–28. Samme i Dansk mål og vægt. Meterudv.s beretn. 1915. Samme: Om O. R.s opdagelse af lysets tøven, 1915 = Vidensk. selsk. skr. 7.r. Naturvidensk. og mat. afd. XII, 3. Samme i Forhandl. ved de skand. naturforskeres 16. møde 1916, Kria., 1918 173–86. Elis Strömrgren: O. R. som astronom, 1918. Samme i Nord. astronomisk t. ny r. XIV, 1933 43–53, XVI, 1935 77–81 113–22 og XVII, 1936 1–7 17–26 117–26. Samme: O. R. som astronom, 1944. M. C. Harding: O. R. som ingeniør, 1918. Hans Kjær i Medd. om Kbh. 2.r.1, 1923–24 141–64 412–27. C. Luplau Janssen sst. 3.r.II, 1936–38 306–09 311–20 323f. Harald Mortensen i Atlantis I, 1923 355–59. C. Luplau Janssen i Nationaltid. 23.2.1924. Hans Kjær sst. 14.3. s.å. C. Luplau Janssen sst. 11.7. s.å. Hans Kjær sst. 17.7. s.å. Harald Mortensen sst. 20.7. s.å. A. Blichfeldt-Petersen og C. J. T. Thomsen i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift XXXVII, 1944. Andreas Nissen: O. R., 1944. Axel V. Nielsen: O. R., 1944. Mogens Pihl: O. R.s videnskabelige liv, 1944. Claus Thykier i Skalk, 1978 nr. 5 1–9.

*Kirstine Meyer**

Rønne

Blandt de forskellige slægter der bærer navnet R. skal her nævnes to.

I. En slægt hvis første kendte mand er Magnus Mikkelsen R. (ca. 1630–), bager i Rønne, senere møller. Dennes sønnesøn, maler og klokker i Fredericia Niels Michaelsen R. (–1763) var far til Albert R. (1731–99).

II. En slægt der føres tilbage til kæmner i Rønne Hans Olsen, nævnt 1659 og 61, der var tipoldefar til skomagere Hans Petersen (1727–93).

(I) Albert E. Rønne: Slægten Rønne, 1905. Paul Nede-gaard: 100 da. præsteslægter, 1954. (II) Detlev Trap-paud Rønne: Adelslægten Trapaud i Danm. 1683–1863, 1924.

Hans H. Worsøe

Rønne, Bone Falch, 1764–1833, præst. * 20.12. 1764 i Fredericia, † 13.5.1833 i Lyngby, begr. sst.

Tavle I

Albert Rønne 1731–99 maler og forgylder samt klokker i Fredericia

F: klokker, maler og forgylder Albert R. (1731–99) og Bolette Lumholtz (1737–1831). ~ 29.7.1794 i Mårslet med Maria Brandt, døbt 31.1.1767 sst., † 26.9.1839 i Lyngby, d. af sognepræst Christian Frederik B. (1721–97) og Ingeborg Fæster (1735–98).

R. blev student (Fredericia) 1784 og cand.teol. 1790. I fire år var han lærer for arveprins Frederiks børn, deriblandt den senere Chr. VIII. 1794 blev han sognepræst i Tjæreby-Alsønderup og 1802 i Lyngby. Som student påvirkedes han af oplysningen og anså som Christian *Bastholm Kristus for den store morallærer; samme standpunkt prægede hans præstegerning; han lagde især vægt på at fremme skole og fattigpleje, søgte at opbygge sine sognes skoler og udgav pædagogiske skrifter.

1792–94 kom *Uskyldig Tidsfordriv for Børn I–III*, 1793 *Stave- og Læsebog for smaae Børn*, 1796 *Læsebog for Bønderbørn*, og 1797 et udtog af bibelen for børn „som kun have liden Skolegang“. Denne linie fortsatte han i Lyngby hvor også skoler, fattigpleje og landbrug var hans hovedinteresse; 1802 oprettede han en arbejds-skole, 1805 et arbejds-hus, og en række afhandlinger viste at han mente at præsten på landet skulle være landbrugsfaglig vejleder. Under englændernes indfald 1807 overtog han sammen med etatsråd Fr. de *Coninck og grev S. L. Schulin en del af den civile administration for således at være sine sognefolk mod overgreb. Det lykkedes, men medførte en anklage for landsforræderi som dog underkendes ved en højesteretsdom 1809. Fra ca. 1808 kom R. under anden indflydelse, især fra F. V. Reinhard, og oplevede et religiøst genembrud (1813); han tilegnede sig nu en ortodoks-pietistisk anskuelse med hovedpunkt i forsoningen. Forandringen slog klart igennem i hans forkyndelse (jfr. *Samling af Prædikener*, 1819–24) som nu blev bestemt af vækkelsen og

gammeldags bibelkristendom, og dermed grundlagdes en ny forståelse af den kristne menighed som et samfund med opgaver og pligter ud over de officielt „statskirkelige“; tydeligt nok var han påvirket af den engelske „society-tanke“ som også lå bag stiftelsen af bibelselskabet (1814). Han oprettede et lokalt bibelselskab i Lyngby (1817) og stiftede (1820) et evangelisk traktatselskab som fik varm støtte fra den fransk-reformerte præst i Kbh., Fr. Monod, og andre reformerte præster. R. skaffede en stor mængde traktater til veje og sørgede til dels selv for at få dem udbredt. Hans hovedindsats er stiftelsen af *Det danske missionselskab* (på et møde i Tårbæk 1821); det fik efter en svag begyndelse snart stor tilslutning, ikke mindst i det højere borgerskab, og arbejdede først for mission på Grønland, senere sammen med udenlandske missionselskaber; men det mødte modvilje hos den førende del af gejstligheden (Fr. *Plum, J. P. *Mynster – og også N. F. S. *Grundtvig). – R. var ingen original begavelse, udmærkede sig ikke ved takt eller omtanke, men var en ihærdig og trofast forkæmper for sine mærkesager, og på rejser over hele landet virkede han utrætteligt for dem; han blev en pioner for kirkelige arbejdsformer som især i sidste del af 1800-tallet kom til at præge dansk kirkeliv. – Sønnen Christian Frederik R., *2.10.1798, †13.8.1890, blev student 1817, cand.teol. 1821 og underviste derefter til han 1830 blev sognepræst i Hårslev og Ting Jellinge, 1834 i Høve og Flakkebjerg. 1876 tog han sin afsked fordi han blev nægtet en kapellan. R. var stærkt påvirket af faderens synspunkter og blev i sin virksomhed – vist med urette – kritiseret af

biskop Mynster. Han var formand for Indre mission 1858–81. Han døde som Danmarks ældste præst. – □Mal. af C. J. Faber, 1824. Litografi og efter dette træsnit af H. P. Hansen.

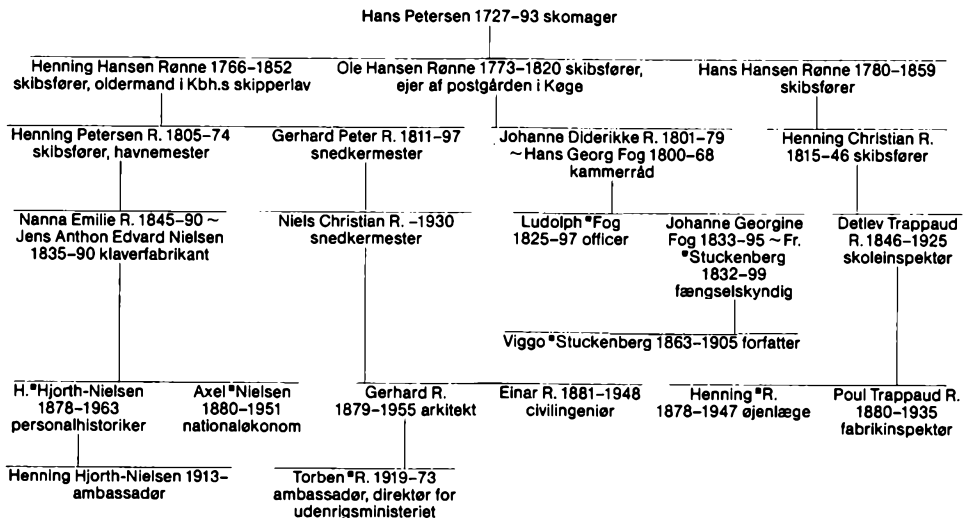
Egeria II,1, 1806 286–96; 2, s.å. 173–82 (breve). – L. Koch i Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881–82 708–20. H. F. Rørdam sst. V, 1884–86 765–77. J. P. Mynster sst. 4.r.IV, 1895–97 702 705. C. F. Rønne i Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysning. IV, 1885 176–89; VI, 1886 33–58 99–112. J. Oskar Andersen: Festskr. i anledn. af det da. missionselsk.s hundredeårs-jubilæum I, 1921 (anm. af Bj. Kornerup i Teol. t. for den da. folkekirkeliv 4.r.III, 1922 67–76). Pers. hist. t. 9.r.IV, 1931 92f (Chr. VIIIs breve). Kaj Baaga: Vækkelse og kirkeliv i Kbh. og omegn, 1960 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. I. – Dagbøger i Rigsark.

P. G. Lindhardt

Rønne, C. F., se Rønne, B. F.

Rønne, Henning Kristian Trappaud, 1878–1947, øjenlæge. *29.5.1878 på Frbg., †28.9.1947 i Kbh. (Skt. Andreas), urne på Frbg. (Solbjerg). F: lærer, senere skoleinspektør ved Den Classenske legatskole, mag.art. Detlev Trappaud R. (1846–1925) og Sofie Magdalene Schjødt (1847–1909). ~17.9.1909 i Kbh. (Blågå.) med Maja Harriet Elisa Christensen, *24.5.1876 i Hemmerslev, Særsløv sg., Odense amt, †30.4.1956 i Kbh., d. af exam.jur., fuldmægtig Rasmus C. (1842–1928) og Julie Christine Christensen (1852–1917). R. blev student 1896 fra Roskilde og medicinsk kandidat 1903, var praktiserende øjenlæge i Kbh. fra 1908, overlæge ved Rigshospitalet og professor i oftalmologi fra 1932. Han blev dr.med. 1910 på afhandlingen *Anatomiske, patologiske og kliniske Undersøgelser over alkoholo-*

Table II

Rønne, Henning

lisk Intoxicationsamblyopi. R.s mest betydningsfulde videnskabelige arbejder angår synsbanerne. Når nervetrådene fra øjnenes nethinder passerer gennem synsnerverne, synsnervekrydset og videre gennem hjernen til dens synsopfattende centre, er nervefibrenes indbyrdes lejring højst kompliceret. R. blev en af de forskere som med størst held har søgt at udrede nervefibrenes forløb i synsbanerne. Hans arbejder var baserede dels på meget omhyggelige mikroskopiske undersøgelser, dels på undersøgelser af synsfelterne ved forskellige sygdomme. De har haft stor betydning som hjælp ved diagnosen af en række øjensygdomme, særlig grøn stær, synsnervebetændelse og hjærnesvulster, og de skaffede R. et navn blandt øjenlæger hele verden over. R.s videnskabelige indsats var dog ingenlunde begrænset til nævnte emner. På mangfoldige områder inden for oftalmologien ydede han værdifulde bidrag; nævnes kan hans afhandlinger om syfilitiske øjensygdomme, svulster i øjnene og skelen. Undersøgelser over farvesansen skaffede ham 1904 universitetets guldmedalje. Senere kan særlig nævnes hans undersøgelser over ordblindhed, en ikke sjældent lidelse der viser sig ved læsevanskeligheder, ikke betinget af nogen øjensygdom, men af en mangelfuld evne til at kombinere skrifttegnene til stavelser og ord. Han var medarbejder ved Nordisk lærobok i oftalmiatrik, 3. udg. 1923 og Kurzes Handbuch der Ophthalmologie I–VII, 1930–32 samt ved adskillige tidskrifter. Foruden sin omfattende videnskabelige forskning og en betydelig praksis ydede R. tillige en indsats i lægernes kollegiale arbejde. Han var således formand for Foreningen af yngre læger 1908, for Ophthalmologisk selskab 1917–20, for Københavnske øjenlægers organisation 1919–32 og for specialistnævnet 1935–38. – R. 1940. □ Karikatur af G. Østerberg. Mal. af Sigurd Swane, 1938 (Rigshosp.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 57–59. – Studenterne fra 1896, 1926 151f. Holger Ehlers i Ugeskr. for læger CIX, 1947 679f. H. Skydsgaard i Acta ophthalmologica XXV, s.å. 215–19. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 460–63.

Holger Ehlers*

Rønne, Jørgen Christian Falk, 1865–1939, præst, forfatter. * 2.4.1865 i Ræhr ved Hanstholm, † 23.5.1939 i Kbh., begr. i Tårnbæk. F: sognepræst, sidst i Vejrum Peter Falch R. (1825–87) og Jørgensigne (Signe) Christine Stephensen (1841–1907). ~ 2.1.1889 i Kbh. (Hellig.) med Marie Petrine Bolette Therschilsen, * 4.12.1866 i Langå, Viborg amt, † 12.3.1944 på Frbg., d. af præstegårdsforpagter Peter Andreas T. (1839–70) og Hertha Emilie Bøggild (1842–1924, ~ 2°

1876 med gårdejer, senere hestehandler Johan Peter Nørgaard, 1851–1939).

R. blev student 1883 fra Viborg, teologisk kandidat 1888, sognepræst i Sandoy (Færøerne) 1889, i Hee og No 1895, i Vålse 1900, i Højerup (samtidig residerende kapellan i Store Heddinge) 1905, ved Kristkirken i Kbh. 1910, tog sin afsked 1927. – Som forfatter debuterede R. 1900 med *Færøerne*, en skildring af land og folk; senere er fulgt en lang række romaner og fortællinger ofte med motiver fra Færøerne: *En modig Pige og andre Fortællinger*, 1906, *Fra de smaa Stuer*, 1914, *De vog dem – Fortællinger derovre fra*, s.å., *Hjem til Jul*, 1915, *Klokke ring Fred*, 1916, *Lykkens Land*, 1917, *Naar Kvinder styrer –*, 1918, *Lykkens Roser røde –*, 1919, *Mens Nordhavet bruser*, 1920, *Omkring Gadekæret*, 1921, *Præstens Julegilde*, 1922, *Jabal, Jubal og Tubalkain*, 1923, *Konsulinden*, 1924, *Under Præstegaardens Tag*, 1925, *Guldnoelen og andre Fortællinger*, s.å., *Den stille Magt*, 1927, *Taagernes Ø*, 1928, *Pigen fra Hellnæs*, 1930, *Indian Summer*, 1931, *Sig det med Blomster og andre Fortællinger*, s.å., *Den naadige Frue*, 1932, *Dusinet fuldt og 11 andre Fortællinger*, 1935 og erindringerne *I Sol og Blæst*. Endvidere *Prædikener fra Slotskirken*, 1928 og *Det første Blad af Indre Missions Historie i Danmark*, 1929. Ved deres underholdende egenskaber og gode humor vandt R.s skønlitterære bøger bred popularitet; de blev næsten alle optrykt i talrige oplag. – Broderen Svend Ejnar Bjørn R., * 18.9.1868, † 30.10.1938, blev efter at have stået to år i malerlære elev på kunstakademiet, 1886–94. Samtidig var han, fra 1887, elev hos konserveratoren ved Statens museum for kunst og overtog 1904 embedet her. 1930–31 restaurerede han billedbestanden i kunstmuseet i Helsinki. R. 1925. DM. 1938. – R. 1920. □ Mal. af Sophie Pedersen, 1916. Foto.

J. F. R. i Søndagsbl. 16.1.1909. Samme i Hjemliv og trosliv, red. E. Steenvinkel I, 1932 51–66. Samme: I sol og blæst, 1936. – Chr. Ottesen: Studenterne fra 1883, 1908 52. Berl. aften 23.5.1939. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

K. K. Nicolaisen*

Rønne, Svend, se Rønne, Jørgen Falk.

Rønne, Torben Henning, 1919–73, diplomat. * 14.4.1919 på Frbg., † 19.10.1973 i Moskva, begr. i Kbh. (Vestre). F: arkitekt Gerhard Peter R. (1879–1955) og Ines Jensen (* 1890). ~ 1° 16.2.1945 med Kirsten Henriette Alexine Hoffmann-Olsen, d. af direktør Thorkil H.-O. (1884–1966) og Margrethe Johanne Staalesen. Ægteskabet opløst 1947. ~ 2° 23.6.1949 i Oslo med

Bergliot Marie Consuelo Langgaard, * 26.2.1926 i Oslo, † 14.2.1976 i Kbh. (Sions), d. af grosserer Karsten Frederik L. (1900–44) og Bergliot Marie Røwde (* 1903).

R. blev student 1937 fra Østersøgades gymnasium og cand.polit. 1945 fra Kbh.s univ. Efter en kort tid som fung. sekretær i tolddepartementet ansattes han 1.4.1945 som aspirant i udenrigsministeriet hvor han 1947 udnævntes til sekretær. S.å. blev han attaché ved ambassaden i Paris, 1949 sekretær i udenrigsministeriet og 1950–53 tillige ministersekretær for udenrigsministrene Gustav Rasmussen og Ole Bjørn Kraft. 1952 udnævntes han til fuldmægtig, 1954–57 var han ambassadesekretær i Rom. 1959 blev han kon-torchef for ministeriets NATO-kontor. Maj 1958 ledede han det danske sekretariat der organiserede NATO-rådsmødet i Kbh. Han indlagde sig her fortjeneste ved sin administrative dygtighed og evne til at få et stort og kompliceret apparat til at fungere gnidningsløst. 1958–59 var han tillige sekretær i det udenrigspolitiske nævn. September 1962 kom udnævnelsen til ambassadør i Oslo. Ved sit friske og handlekraftige væsen vandt han hurtigt en særdeles god position i Norge. Det var derfor med nogen tøven han i foråret 1965 ombyttede denne post med den væsentlig større i Washington. Men det skulle snart vise sig at han også i USA forstod at skabe sig en anerkendt position. Dette kom ham til gode i begyndelsen af 1968 da der opstod en ubehagelig situation idet et amerikansk bombefly med kærnevåben om bord faldt ned i nærheden af den amerikanske base Thule i Nordvestgrønland. Uheldet vakte en overgang irritable følelser både i Kbh. og i Washington. Men R. der blev kaldt hjem til konsultation forstod med stor diplomatisk dygtighed at medvirke til en rolig afvikling af episoden.

Ved direktørskiftet i udenrigsministeriet 1971 var det udenrigsminister Poul Hartlings tanke at ambassadøren i London, Erling *Kristiansen, skulle afløse direktør Paul *Fischer. Men Erling Kristiansen ønskede ikke at forlade posten i London og Hartling var da ikke i tvivl om at R. skulle opfordres. Han sagde straks ja og tiltrådte stillingen den 1.9.1971. Han glædede sig til at komme hjem og begynde arbejdet i sit gamle ministerium. Sit syn på den opgave der ventede ham fik han lejlighed til at udtale sig om i tidskriftet Fremtiden 1971 i artiklen *Udenrigstjenesten og den udenrigspolitiske beslutningsproces*. Men der skulle snart vise sig betydelige vanskeligheder. For det første var han mærket af en hjertelidelse der for alvor meldte sig under opholdet i USA. Dernæst skiftede den politiske situation i Danmark omtrent samtidig med at R.

tiltrådte sin nye stilling. Den borgerlige flertalsregering blev efter et folketingsvalg afløst af en socialdemokratisk mindretalsregering. I denne regering kom der to næsten sideordnede politiske chefer, udenrigsminister K. B. Andersen og minister for udenrigsøkonomi Ivar Nørgaard. Som følge af Danmarks forhandlinger om optagelse i EF fik den udenrigsøkonomiske afdeling en stærk position. Denne spaltning af udenrigsministeriet var medvirkende til at vanskeliggøre R.s stilling og formentlig også til at svække hans helbred. Foråret 1973 måtte han underkaste sig den hjerteoperation der nu var blevet uundgåelig. Sommeren 1973 var han tilbage i arbejdet men det var tydeligt at han ikke var rask. Han deltog i statsminister Anker Jørgensens officielle besøg oktober s.å. i Moskva. Her blev han ramt af et hjerteanfald mens man forhandlede om ordlyden af det afsluttende pressekommuniqué. – Ved R.s tidlige og tragiske død mistede den danske udenrigstjeneste ikke blot en af sine mest sympatiske medarbejdere men tillige en diplomat hvis betydelige evner ikke nåede den fulde udfoldelse før sygdom og død satte punktum. – R. 1956. R.¹ 1961. K. 1968. K.¹ 1973. □Foto.

Interview i Dagbladet, Ringsted 2.10.1971. – N. J. H[aa]gerup] i Berl. tid. 20.10.1973. Poul Hartling: Politisk udspil. Erindr. 1964–71, 1981 106 190f.

Viggo Sjøqvist

Rønnenkamp, Christian, 1785–1867, godsejer, legatstifter. * 20.12.1785 i Flensborg, † 27.1.1867 på Næsbyholm, begr. i Næsby. F: købmand og hospitalsforstander Nicolaj Christian R. (1757–1832, ~ 2° 1787 med Catharina Meincke, ca. 1752–1826) og Catharina (Tine) Todsén (1763–87). ~ 19.1.1822 i Helsingør med Jessy Caroline Howden, * 27.11.1795 i Helsingør, † 21.7.1872 på Næsbyholm, d. af købmand Arthur H. (ca. 1741–1808) og Mary Ann Parker (ca. 1767–1845).

R., hvis slægt oprindeligt stammede fra Østersøprovinserne, uddannedes i handel og etablerede sig som grosserer i Kbh. hvor han erhvervede sig en betydelig formue. Han købte 1835 Næsbyholm og Bavelse godser af staten og blev en ivrig landmand der i en årrække selv drev begge hovedgårdene og forstod at få noget ud af de opadgående konjunkturer. R. gennemførte hoveriafløsning og 650 tdr.htk. bøndergods blev arvefæste. Ved sin 80-års fødselsdag 1865 hyldedes R. ved en takkeadresse fra beboerne. Varige spor har hans gerning på Næsbyholm også sat sig ved delvis nyopførelse af gårdens bygninger og et storslået haveanlæg. Da R. og hans hustru var barnløse, brugte de for en stor del deres betydelige formue til legatstiftelser, bl.a. den R.s stiftel-

Rønnekamp, Christian

se i Næsby for seksten mænd og kvinder på de to godser, en stiftelse i Flensborg for gamle sømænd, et legat for maler- og billedhuggerkunst til indkøb af kunstværker og ganske særlig det 1866 oprettede Christiansdal kloster med bolig for 24 damer, til hvilket hustruen som enke skænkede henved en halv mio. kr. Godserne Næsbyholm og Bavelse testamenterede R. til sin søsters sønnesøn der antog navnet Howden-Rønnekamp der overtog ejendommene ved R.s enkes død 1872. R. står som en udmærket repræsentant for 1800-tallets borgerlige godsbesiddere der fra andet erhverv etablerede sig som storlandbrugere. – Etatsråd 1852. Kammerherre 1858. – R. 1856. □Buste af H. V. Bissen, 1844 (St. mus.), marmor af samme, 1846 (Næsbyholm), kopi af E. Bentzen, 1868 (sst. i haven; Ribe mus.). Afbildet på litografi af J. F. Fritz, 1850. Mal. af D. Monies, 1851. Litografi af Joh. Hassel, 1877. Foto.

Peter Johann Rønnekamp: Reminiscenzen aus meinem Leben, Plön 1859. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I, 1922 156–58.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Rønning, Frederik Vilhelm Valdemar, 1851–1929, litteraturhistoriker. *3.9.1851 i Assens, †10. 4.1929 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: købmand Frederik Ludvig R. (1811–81) og Hansmine Birgitte Lorenzen (1821–57). ~12.10.1882 i Kbh. (Vartov) med Ingeborg Brandt, *18.3.1857 på Marielyst højskole, †7.1.1917 på Frbg., d. af sognepræst C. J. *B. (1817–89) og Dorothea L. E. Henningsen (1823–81).

R. blev student 1870 fra Odense, tog 1875 magisterkonferens i nordisk filologi og studerede 1880 et halvt år oldengelsk ved British Museum; 1883 erhvervede han den filosofiske doktorgrad for en afhandling om Beowulfskvadet. 1877–79 var han lærer ved højskolen på Skovgård i Ordrup, derefter ved kbh.ske skoler og kursus til 1898 da han udnævntes til undervisningsinspektør for realskolerne, en stilling han beklædte til 1924, og i hvilken han personlig vandt sig mange venner. Efter en lille bog 1883 om Grundtvig som æstetiker udgav han 1886–99 i tre dele (fire bind) *Rationalismens tidsalder*; værket der bærer vidne om omfattende studier, bedømmer 1700-tallets ideer og mænd mindre efter deres egne forudsætninger end ud fra 1800-årenes åndelige stade, navnlig Grundtvigs, til hvis retning R. folkeligt og kirkeligt hørte. Med benyttelse af væsentligst utryk kildestof gav han 1904 bidrag til den grundtvigske slægts historie, og derefter fulgte, hvilende på et bredt grundlag af materiale, 1907–14 i fire bind (otte dele) en udførlig bio-

grafi af Grundtvig. Ved siden heraf leverede han levnedsskildringer af Rasmus Rask (1887), C. J. Brandt (1892) og B. S. Ingemann (1927) samt fortalte i *Fire fynske Bønder sønner*, 1898 om Rasmus Nyerup, Rask, N. M. Petersen og Rasmus Nielsen. De to sidstnævnte bøger udgivet af Udvalget til folkeoplysnings fremme hvis formand han var fra 1904 til sin død; for dette besørgede han desuden udgaver med gode indledninger bl.a. af Carsten Hauchs udvalgte digte (1890), Poul Møllers udvalgte arbejder (1893), begge med levnedsskildring, Blichers digte i udvalg (1899) samt de biografisk anlagte udvalg af Grundtvigs digte (1916) og Ingemanns (1919). Siden 1921 var han formand for styrelsen af den grundtvigske salmefond og den grundtvigske folkeskriftsfond; for denne sidste udgav han 1927 under titlen *N. F. S. Grundtvig som Tænk*er indledningen til Nordens Mythologi fra 1832 med en forklarende efterskrift. Opbyggeligt sigte havde skrifterne *Efter Døden* –, 1923 og *Katolicisme – Protestantisme*, 1924; i sit sidste arbejde *Dansk Salmesang gennem Tiderne*, 1928 beskæftigede han sig med den levende menighedssang. Som litteraturhistoriker havde R. for skik selv sine mindre arbejder at gå stoffet igennem fra grunden af. Det er således fortrinsvis egne undersøgelser han fremlægger, og derved har hans skrifter værdi også for dem der ikke deler helhedsopfattelsen; evne til gennem fremstillingen at rive læseren umiddelbart med havde han derimod i mindre grad. – R. 1903. DM. 1919. K?. 1924. □Tegn. af C. Dalsgaard. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1883 86f. – Paul V. Rubow: Litterære studier, 1928 (ny udg. 1949) 103–05. Johan Borup i Højskolebl. LIV, 1929 489–92. Chr. Birkeland i Den danske realskole XXXVIII, 1936 136–40. – Levnedsbetning i ordenskapitlet.

*Carl S. Petersen**

Rønnow

Holstensk uradel. Slægten har navn efter byen Rennow ved Segeberg. Den er tidligst repræsenteret med to brødre, som nævnes sammen 1238, og hvoraf Marquard bevidner udstedelsen af et kongebrev i Roskilde 1250. De følgende generationer er dog fortsat rent holstenske, men medlemmer af slægten bosætter sig i Danmark under holstenervældet eller senest under Valdemar Atterdag. Det lodret delte våbenmærke tyder på nær forbindelse til slægten Rantzau. – Den holstenske linje uddøde i 15. årh., den danske 1563. Corfitz *R.s datter Inger var ~rigsråd Hans *Bille. Marquard *R.s døtre Birgitte og Anne var hhv. ~rigsråd Knud *Bille og rigsråd Johan *Urne.

ligt som rigsråd. Ridder blev han sandsynligvis ved Christoffer af Bayerns kroning i Uppsala 1441; n.å. forekommer han første gang som hovedsmand på Nyborg slot som han beholdt i det mindste til 1458 og sandsynligvis havde endnu 1462. 1445 gjorde han tjeneste som mundskænk ved kongens bryllup. Marsk blev han derimod næppe før ved tronskiftet 1448; den første dato hvor han med sikkerhed kan påvises at have ført titlen er 12.12.1449. Gennem hele Christian Is regering nævnes han jævnligt i de officielle akter. 1452 deltog han i krigen med svenskerne; men jan. n.å. afsluttede han i forening med Iver Axelsen "Thott en stilstand i Vadstena som de i maj forlængede i Stockholm. 1455 var han på ny til møde med Karl Knutsson i Vadstena; n.å. var han til stede ved Borgholms overgivelse, og 1457 deltog han i det krigstog der omsider bragte Christian I Sveriges krone. Med polske repræsentanter underhandlede han som dansk sendebud i Danzig (Gdańsk) 1458, i Lübeck n.å. og 1462. I begyndelsen af 1460 medvirkede han ved de forhandlinger der forberedte Christian Is valg til landsherre i Slesvig og Holsten, og medbeseglede derefter Ribprivilegierne. Under den svenske opstand 1464 fik han i forening med flere andre danske stormænd det hverv at holde Stockholm, men måtte hen på sommeren kapitulere mod fri afmarch; i virkeligheden fortsatte dog hans nære slægtning og ven Ture Turesson Bielke med held forsvaret. 1466 deltog han i vigtige forhandlinger både i Jönköping og Nyköping. Men da de svenske lederes indbyrdes uegnethed n.å. syntes at åbne kong Christian bedre udsigter sendtes R. i spidsen for en dansk flåde til Stockholm som han i forening med ærkebispem i Uppsala begyndte at belejre; han mødte imidlertid hård modstand og nødtes til med store tab at opgive sit forehavende. I det afgørende år 1471 spillede han en betydelig rolle under forhandlingerne før slaget ved Brunkeberg; i selve denne kamp toges han til fange, men løslødes jan. n.å. for at overbringe et fredsforslag fra det svenske rigsråd til det danske. I det følgende forår forsøgte han i forening med Ture Turesson uden held at bevare Kalmar slot for kong Christian. På dennes vegne traf han kort efter overgivelsen aftale med Sten Sture om et nyt fredsmøde sst; derimod nævnes han påfaldende nok ikke som deltager i nogen af den følgende tids vigtige forhandlinger. Christian Is tillid synes han i øvrigt at have bevaret; 1474 ledsagede han kongen på den store rejse til Rom hvor han benyttede lejligheden til at opnå betydelige pavelige gunstbevisninger både for sig selv og for sin søn Carl. 1478 var han med til at modtage den senere dronning Christine i Warnemünde og følge

hende til Kbh.

Om R. har beholdt sit embede som marsk efter tronskiftet 1481 er temmelig tvivlsomt; han nævnes ikke mere med titlen, men nogen afløser kendes på den anden side ikke før hans død. I øvrigt overværede han de bekendte møder i Halmstad og Kalmar 1483. – R. var særlig knyttet til Fyn; her lå hans herresæde, Hvidkilde, og i nær tilknytning dertil havde han Sallinge og Sunds herreder som livsvarigt pant; da han desuden i det mindste en tid oppebar byskat og sagefald af Svendborg by og havde flere af de nærliggende småøer i pant, har hans magtstilling i Sydøstfyn været nærmest suveræn. Også uden for denne landsdel havde han dog forleneringer; når han 1452 nævnes som hovedsmand på Laholm drejer det sig ganske vist næppe om andet end et midlertidigt militært hverv; men i sin sidste levetid, vistnok senest fra 1478, synes han at have været lensmand på Vordingborg. □Ligsten (Skt. Hans k., Odense), gengivet i stik.

Aktstykker vedr. Erik af Pommerns afsættelse, udg. A. Hude, 1897. – Danske mag. III, 1747 321–31. Will. Christensen: Dansk statsforvalt. i det 15. årh., 1903 (reprudg. 1974). Henry Bruun i Hist. t.10.r.11, 1932–34 84–92. Erik Lönnroth: Sverige och Kalmarunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kriseår 1448–51, 1981.

Henry Bruun*

Rønnow, Corfitz, † 1494, til Fårevejle, rigsråd, lensmand. † mellem 22.1. og 11.6.1494, begr. i Præstø k. F: holstensk råd Tønne R. († 1422) og Margrete Henriksdatter Siggem. ~ 1° ca. 12.4. 1447 med Ellen Gyldenstjerne, † før 22.10.1472 (~ 1° med Eske "Brock, † 1441), d. af Henrik Knudsen G. († 1456) og Anne Mogensdatter Munk († 1461 el. 1462). ~ 2° med Birgitte Flemming til Svenstorp, † efter 11.6.1494 (~ 1° med Herman v. Vitzen, † senest 1465), d. af Joachim F. († ca. 1455, ~ 2° med Karen Eilersdatter Rantzau) og Inger Andersdatter Hvide.

R. nævnes 1435 som væbner og medbeseglede da i Stockholm kong Eriks overenskomst med svenskerne. 1447 da Christoffer af Bayern holdt hans bryllup i Kbh. var han ridder og havde formentlig opnået værdigheden ved Christoffers bryllup 1445. Han var da muligvis lensmand på Jungshoved, det len han siden fik i pant. Senest 1450 blev han medlem af rigsrådet, i hvis møder han derefter jævnlig deltog. Han var med i Christian Is følge på den norske kroningsrejse. 1455 befandt han sig i Oluf Axelsen "Thotts følge ved Estlands kyst for at overvåge blokadedeforanstillingerne mod Sverige. 1462–75 forekommer han som hofmester hos dronning Dorothea. Gennem

sit første ægteskab kom han i besiddelse af herregården Fårevejle på Langeland. □Ligsten i Præsto k.

Diplomatarium Christiæni I, 1856. Danske middelalderlige regnskaber, udg. Georg Galster I, 1944. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 1954–64 (reprudg. 1979–80). – Will. Christensen: Dansk statsforvalt., 1903 (reprudg. 1974). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980. Poul Enemark: Kriseår 1448–51, 1981.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Rønnow, Eiler, † 1434/35, til Ejsbøl (ved Haderslev), rigsråd. Levede endnu 15.11.1434. F: Nicolaus R. kaldet Kierl († tidligst 1403) og Berta. ~ Birgitte Limbek.

Efter at hertug *Gerhard var faldet mod ditmarskerne 1404 hørte R. til de råder der styrede Slesvig sammen med enkehertuginde Elisabeth, og han stod ved hendes side under de første stadier af striden med Erik af Pommern; men efter at dommen i Nyborg 1413 havde underkendt Schauenburgernes ret til hertugdømmet gik R. sammen med sin bror Tønne og flere andre hertugelige råder over til kongen der lønede ham med en plads i sit rigsråd. Desuden fik han som forlening Lundenæs hvortil han nævnes 1423. Han led store tab under den fortsatte fejde, men holdt troligt ud, og ved Horsensstilstanden 1432 sikredes hans besiddelser i Slesvig. 1434 fulgte han kong Erik på hans tog til Stockholm og nævnes blandt de danske garanter for det kommende Halmstadmøde men ikke senere og er sandsynligvis død før de store forhandlinger.

Erik Lönnroth: Sverige och Kalmarunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

*Henry Bruun**

Rønnow, Eiler, ca. 1500–65, rigsråd. * ca. 1500, † 28.4.1565 på Hvidkilde, begr. i Egense k. F: rigsråd Marquard *R. († 1506) og Mette Hardenberg († tidligst 1549). ~ før 27.2.1531 med Anne Krabbe, * 1509, † 1543, begr. i Egense k., d. af rigsmarsk Tyge *K. (1474–1541) og Anne Rosenkrantz († senest 1550). – Bror til Joachim *R.

Som ung var R. sammen med broderen Joachim i Frankrig hvor han skal have tjent kong Frants I der 1519 sendte ham til Danmark med nogle folk til støtte for Christian II i krigen med Sverige. Hjemmehørende på Fyn fik han også forleninger her. Allerede 1523 forlenede Frederik I ham og hans mor med Salling hrd. som han med en kort afbrydelse beholdt til 1552. Tidligt blev han også gejstlig lensmand. Broderen, biskop Joachim Rønnow forlenede ham 1531 med slotet Saltø ved Næstved og ærkebiskop Torben

*Bille 1533 med Skænkelse i Nordsjælland. Han og Joachim arvede fra faderen det gamle fjendskab med Odensebispen Jens *Andersen (Beldena) som de 1528 fik idømt en stor bøde for hans adfærd mod deres far og 1530, da han ikke rettede sig efter kendelsen og beskyldte R. for uærlighed, fik gjort til tremarksmand som løgner og æreskænder. 1533 var R. vistnok en af dem som rigsrådet efter Frederik Is død egenmægtigt optog i sin midte; men mærkeligt nok synes han, hvis bror og svigerfar hørte til den gamle kirkes mest fremtrædende forkæmper, på den bevægede herredag s.å. at have sluttet sig til det lutherske parti. N.å. var han en af de nitten fynske adelsmænd der i Hjallesø kirke ved Odense – i tilslutning til den jyske adel – tilbød hertug Christian (III) kronen (9.7.); men umiddelbart derefter rejste den fynske almue sig, og blandt de adelige herrer den bemægtigede sig var vistnok også R. I hvert fald blev han noget senere som fange ført til Kbh. og derfra i begyndelsen af 1536 sammen med nogle af sine betydeligste standsfæller sendt til Mecklenburg som gidsler for grev *Christoffer og hertug Albrecht der på dette tidspunkt måtte regne med nederlag. Efter Kbh.s kapitulation blev gidslerne frigivet (aug. 1536), men måtte efter deres hjemkomst på en enkelt nær døje den tort at blive udstødt af rigsrådet. R. blev dog som flertallet af sine kolleger efter nogle års forløb taget til nåde igen og kom til at indtage en anseelig position som fynsk lensmand. Foruden tidligere forleninger blev han indehaver af følgende nye: Næsbyhoved (Odense) og Skt. Hans kloster (1543–49), Rugård (1546–49), Tranekær med Langeland (1549–53), Hagenskov (1553–64). Tillige var han blevet en af Fyns største godsejere. Ved faderens tidlige død (1506) arvede han Hvidkilde, i den første tid under modernens bestyrelse. Efter Joachim Rønnows fængsling eller død blev han desuden ejer af Fårevejle, og efter grevefejden har han sandsynligvis også samlet det en tid splittede Lykkesholm der før havde været i Billernes besiddelse, på sin hånd. Han forøgede og forbedrede Hvidkildes jordtilliggende og rejste der en ny hovedbygning som står endnu, om end i stærkt ændret skikkelse. Ca. 1547 blev R. genoptaget i rigsrådet uden at komme til at spille nogen stor politisk rolle. Det vidner dog om megen tillid fra kongens side, når han en tid var tronfølgerens hofmester og siden (fra ca. 1554) blev en af de mænd der skulle vejlede prinsen i statsstyrelsen. På tærsklen til syvårskrigen var han med til at afslutte traktaten med Lübeck (1563). Han var ofte mønstringsherre og blev 1563 proviantmester på Fyn. Ved flere lejligheder forstrakte han kongerne Christian III og Frederik II med penge; således gik han selv

tiende i kaution for Frederik II hos hertugen af Mecklenburg for et lån på 40 000 daler. Følgende ubehagelige affære kan muligt have virket til at gøre R.s forhold til Frederik II mindre godt i hans sidste år. 1562 var det lykkedes ham og en række andre adelsmænd at få sin søstersøn, den urolige Christoffer "Urne der havde siddet fængslet i tretten år, sat på fri fod mod en stor kaution som rigsrådet 1564 dømte dem til at betale, da Christoffer Urne ikke havde kunnet styre sin hvasse tunge. Endnu s.å. mistede R. Hagenskov; et kort efter følgende kongebrev kunne tyde på at hans lensstyrkelse havde givet anledning til klage. □Relief på ligsten af AS, 1556 (Egense k.), afstøbning (Fr.borg).

Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I-II, 1959-69. - Hans Knudsen: Joachim Rønnow, 1840 13f (jfr. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. III, I, 1867 380). [L. S.] Vedel Simonson: Bidrag til Rugaards hist. I, 2, 1843 93f. Fr. Schiern: Hist. studier I, 1856 115. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, Fyn 1923 117 258f 331. Poul Colting: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Aage Fasmers Blomberg: Fåborg bys hist. I, 1955.

*Poul Colding**

Rønnow, Joachim (ved dåben Jacob), † 1542, biskop (electus) i Roskilde. * antagelig før 1495, † 1.5.1542 i fængslet på Kbh.s slot, begr. i Helligk. k., Kbh. F: Marquard *R. til Hvidkilde († 1506) og Mette Hardenberg († tidligst 1549). - Bror til Eiler *R. († 1565).

R. var ældste søn og arvede Hvidkilde ved faderens død 1506. Slægten havde sin position inden for den fynske adel ikke mindst i kraft af at Carl *Rønnow havde beklædt Odense bispestol. R. har studeret i udlandet, men det vides ikke hvor. Han har været blandt Frederiks Is „hofsinder“. 7.9.1526 fik han følgebrev på Svendborg Skt. Jørgens hospital, bekvemt for fædrenegården Hvidkilde. 1527 ledsagede han Peder *Svave på dennes ikke betydningsløse diplomatiske sendelse til Frankrig, men det var først i sommeren 1529 at R. nåede rigets højeste politiske sfærer. 11.6.1529 nominerede Frederik I ham til biskop i Roskilde efter hans slægtning Lauge *Urnes (ca. 1467-1529) død. Samme dato udstedte R. sin revers til kongen, at han skulle være kongen tro, ligeledes tro mod den af hans sønner der i kongens levetid måtte blive udvalgt til konge, at han skulle forvalte embedsgodset retmæssigt, ikke afhænde det og ikke forsøge i sin levetid at få udvalgt nogen efterfølger for sig, samt ikke modsætte sig - og det er måske den interessanteste af hans forpligtelser - hvis nogen i Roskilde stift ville prædike og lære det hellige evangelium rent og klart som de kunne bevise det med den helli-

ge skrift (og heller ikke tillade at præster og munke der eventuelt ville gifte sig forfulgtes med vold eller uret af denne årsag). Garanter for ham over for kongen var Mogens *Gøye, Tyge *Krabbe, Erik *Banner, Oluf og Henrik *Rosenkrantz samt lillebroderen Eiler der nu overtog Hvidkilde. Pavelig stadfæstelse af valget skulle R. ikke søge; den afgift der normalt var forbundet hermed skulle i stedet erlægges til kongen, og R. forblev således *electus*, dvs. udvalgt biskop.

Det kan ikke udelukkes, men det er på den anden side ikke sandsynligt, at R. har fået en teologisk uddannelse. Imidlertid ansatte han straks det følgende år den ikke residerende biskop over Grønland Vincentius som sin viebiskop og kunne nu helt samle sig om stiftets administration og sin gerning som rigsråd, hvilket der efter tidens normer næppe var noget særlig mærkværdigt i. R.s forpligtelser over for kongen ved udnævnelsen kan nøgternt læses således, at han i den kirkestrid der nu var ved at nå sine første højdepunkter havde at indtage et neutralt standpunkt, og det var vel rimeligt at forlange af en mand der kom til bispestolen direkte fra høftjeneste og politisk arbejde samt delvis understøttet af slægtskabsforbindelser. Imidlertid førte dette kun til lidenskabelige angreb på R. fra begge sider i reformationstidens danske kirkekamp. Ski-by-kroniken (dvs. Paulus *Helie) anser ham for krypto-lutheraner og lader ham heri passe godt til sin herre kongen der i henhold til denne fremstilling fra omtrent midten af sin regeringstid udviklede sig til kirkeraneren (sacrilagus rex) der favoriserede lutherdommen og kun på skrømt værnede om kirken etablerede ret. Da reformationen var gennemført 1536 og Christian III gjorde regnskabet med de katolske biskopper op, var R. den der lagdes mest for had. Det hed om ham i det såkaldte klageskrift mod Danmarks biskopper på herredagen i København 1536, at han ved sin udnævnelse ligefrem havde forpligtet sig til at forsyne sognekirkerne i Sjællands stift med præster af evangelisk observans, og at han tvært imod dette løfte havde forfulgt de reformatoriske af alle sine kræfter. Dækning i kildemateriale fra selve R.s embedsvirksomhed har ingen af disse påstande, der er særlig bemærkelsesværdige ved at være overensstemmende selv om den ene stammer fra protestantisk, den anden fra katolsk hold. R.s position i 1530ernes Danmark skal forstås politisk.

Det var nogle af de mest indflydelsesrige blandt Frederik Is danske råder der havde kautioneret for R. over for kongen ved udnævnelsen til Roskildebiskop. Ved de (få) lejligheder hvor R. i Frederik Is levetid optræder som relator for kongebreve og dermed kan konstateres at have væ-

ret virksom i embedsførelsen omkring kongen, var også Mogens Gøye og Tyge Krabbe nærværende, men de var ofte i kongens nærhed og nogen indflydelse i rigens forvaltning under Frederik I kan R. næppe tillægges, ligesom hans position i rigsrådet ikke kan have været af central betydning. Anderledes blev det efter Frederik Is død 10.4.1533, i den kongeløse periode, under grevefejden og mens Christian III kæmpede sig frem mod Sjælland og Skåne. Da har R. tiltaget sig – eller ment sig berettiget til at indtage – en central position i rigets forvaltning og politik i kraft af Roskildebispernes gamle (og ellers betydningssløse) stilling som rigens øverste kansler. Ikke mindst i udenrigspolitiske forhandlinger optræder han i disse år ofte under denne titel.

R.s rolle på den betydningsfulde herredag i København i sommeren 1533, hvor kongevalget udsattes, er vanskelig at bestemme, når vi vil basere os direkte på det kildemateriale selve herredagen har efterladt. R. har faktisk ikke besejlet herredagens første reces af 3.7.1533, den hvorved aftalerne om rigets tilstand og særlig religionsspørgsmålet og kirkegodsets stilling fastlagdes nærmest som en kontrakt mellem rigsrådets gejstlige og verdslige del (som en forudsætning for at kongevalget udsattes et år). Derimod har han besejlet recessen af 4.7.1533 der har karakter af en kundgørelse for folket om rådets beslutninger i det hele taget, med henvisning til at riget af arild har været et frit kære-rige og det nu „for mange adskillige redelige årsager“ ikke er muligt at vælge nogen herre eller konge. Her manglede kun Mogens Gøyes og Erik Banners segl. Derimod er det ikke tvivlsomt at det er denne udsættelse af kongevalget som Christian III sidenhen især har villet lægge R. til last; den udlægges i klageskriftet som særlig bispernes værk på herredagen 1533, men blandt dem har R. været førende og han refereres for en række til dels uhøviske udtalelser imod kongeværdigheden i det hele taget (det var nærmest ligegyldigt hvem der var konge, om det var den nar af Hessen eller den gæk af Holsten; han selv var konge nok i sit bispedømme; og efter hans mening skulle en konge have årlig 15 000 gylden og dertil en uærlig og utugtig kvinde), udtalelser der ikke har megen sandsynlighed for sig og egentlig ikke kan tages alvorligt, men hvis propagandavirkning på herredagen 1536 nok har været betydelig (og som var nødvendige på det tidspunkt da kongens allerede foretagne fængsling af bisperne 12.8.1536 skulle legitimeres). Det falder i øjnene, at klageskriftet 1536 intet gør ud af det forhold, at R. under grevefejden straks var gået i grev Christoffer af Oldenburgs tjeneste, havde købt stiftet af ham påny og tilmed sikret sig

godtgørelse af stiftets midler for sine udgifter hertil; det skyldes næppe kendskab til at R. i dette forhold havde sit kapitels støtte i alle måder; R. kan påvises i kredsen om Christian III fra februar 1535, men klageskriftet går i det hele taget ikke ind på omtale af, hvilke af Christian IIIs råder der under mellemregeringen havde tjent greven; det ville have ramt for mange der nu ikke skulle rammes. Derfor har klagerne mod dem der virkelig skulle lægges for had måttet disponeres på anden måde. At R. skulle have været særlig ansvarlig for beslutningen om kongevalgets udsættelse 1533 fremgår som nævnt ikke af selve herredagens akter, og det kan være en konstruktion. Sandsynligheden herfor er ganske stor, ikke mindst i betragtning af, at klageskriftet (i et stort afsluttende afsnit af sin behandling af R.) gennemgår et antal, ikke på anden måde kendte, eksempler på insubordination fra R.s side mht. befalinger udstedt af Christian IIIs statholdere i lejren for København under belejringens sidste måneder; sådanne statholderes uindskrænkede myndighed over danske rigsråder for ikke at tale om rigens øverste kansler var, hvis den havde gyldighed, af ganske ny dato. R. er sandsynligvis blevet syndebug for politiske handlinger han ikke oprindeligt havde været ene eller særlig ansvarlig for.

At dette skete, skyldtes måske hans strenge efterlevelse af et af de krav som Frederik I havde stillet til ham da han blev biskop, at han skulle forvalte stiftets gods på en nøjeregnende og påpasselig måde. Her er R. sikkert gået videre end kongemagten var (eller blev) indforstået med. Under visitatser af klostrene i Sjællands stift har han sørget for at de udstedte garantier for at Roskildebispernes rettigheder over stiftelserne ikke tilsidesattes, og mht. det københavnske bystyes og borgerskabs krav om ændring af gudstjenesten i staden har R.s tilbud været dikteret af hensynet til bevarelsen af det københavnske kollegiatkapitels indtægter. Når borgerskabet med kongen i ryggen søgte og fik et kærligt lån (til stadens befæstning) af Vor Frue kirkes formue, har R. været den (muligvis ikke medgørlige) part der skulle forhandles med. Det kan være sandt, hvad både Skibykrøniken og klageskriftet meddeler, at R. i sin embedsperiode har forsøgt at gøre kongemagten besiddelsen af Københavns slot stridig; muligheder har der været, for afgørelsen 1417 var ingenlunde klar, og de kan ikke have behaget hverken Frederik I eller hans søn.

R. har sikkert tilhørt det (reformkatoiske) mellemparti på herredagen i Kbh. 1533 som balancerede mellem det yderliggående katoiske og det yderliggående reformatoriske standpunkt (i dettes komplicerede forhold til kongevalget der var

herredagens hovedspørgsmål). Herredagens historiker A. Heise har med støtte i Skibykrøniken og klageskriftet villet gøre R. til partiets leder, men dette savner i nogen grad dækning i akterne fra herredagen selv. Overordnet i R.s stillingtagen til de spørgsmål der forelå for rigsrådet i disse år har snarere været hensynet til de store komplekser af ejendomme og rettigheder som han på kirkens vegne skulle forvalte, hensyn der ikke uden samfundsomvæltende følger kunne tilsidesættes. Og han er først sent blevet klar over, at det virkelig var samfundsomvæltning det her drejede sig om. Et brev til Christian III's trofaste Johan Rantzau 14.8.1536 skrevet i fængslet på Krogen taler tydeligt herom; hr. Johan har været hos R. i det blå tårn på Københavns slot straks efter fængslingen og begæret kirkens slot Dragsholm af ham på kongens vegne, men fået klart nej under henvisning til hvor forarmet kirkens gods var blevet under krigen og hvilken møje det havde kostet R. at holde Dragsholm på fode. Et standpunkt der i R.s tankegang var foreneligt med samtidig at ville være den nye kong Christian III en villig og tro tjener. Nu skriver han to dage senere, at dersom det virkelig er kongens mening at heller ikke de andre bisper længere skal råde over kirkens gods på kirkens vegne, så vil han opgive Dragsholm hvis kongen endelig begærer det. Da var det for sent; kancelliets bevarede optegnelser viser at Brun Buk og Arvid Ulfstand allerede havde kongelig befaling til at indtage Dragsholm på kongens vegne og slottet var formodentlig allerede i kongens besiddelse. R. var på vej til et nyt fængsel på Visborg på Gotland.

R. havde ikke venner der var mægtige eller talrige nok til at udvirke hans løsladelse, selv om efterhånden alle bisperne (undtagen R. og Stygge Krumpen) frigaves mod kaution. Kong Gustav Vasa af Sverige som R. var fjernt beslægtet med gik i en art forbøn for ham hos Christian III, men også dette uden resultat. Stygge Krumpen løslodes 1542, og måske skulle R. også være givet fri da han førtes fra Visborg til København ved samme tid, men han døde i fængslet på Københavns slot 1.5.1542 (dette dødsår er overleveret i Roskildeårbogen og i Claus Billes kalendarium og må foretrakkes for en senere overleverings 1544). Et senere rygte om at R. skulle være blevet forgivet i fængslet af Christian III og Johan Friis skyldes R.s nevø Christoffer Urne til Rygaard, men skal sikkert blot forstås som et led i dennes stridigheder med Johan Friis til Hesselager.

□ R. værges af Hans Tausen er fremstillet på tegn. af A. A. Müller (Fr.borg) til litografi af A. Kittendorff og på skitse af Müller udst. 1837. R.

anklages af Tausen er fremstillet på tegn. af W. Marstrand ca. 1869 (Kbh.s univ.). R. værges af Tausen er fremstillet på mal. af Marstrand udst. 1873 og på mal. af Carl Bloch, 1876 (Kbh.s univ.) og på forarbejde hertil.

Årsberetn. fra det kgl. gehejmeark. III, 1861–65 105–268 fl.st. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam I, 1873 fl.st. (bl.a. Skibykrøniken). Skrifter af Paulus Helie VI, 1937 117 122f 129 136 137–39 147 148 (Skibykrøniken). Reformationen i Danm. Kilder udg. ved Kai Hørby, 1972. – Hans Knudsen: J. R., 1840. A. Heise i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 222–517 fl.st. Erik Arup sst. 7.r.II, 1899–1900 587–97. Henning Heilesen sst. 11.r.II, 1947–49 73–84. F. F. M[aurer] i Nord. ugebl. for katolske kristne LXX, 1922 (også som særtryk m. titlen: Hr. J. R., Danms. riges kansler, 1923). P. G. Lindhardt: Nederlagets mænd, 1968. Kai Hørby: Reformationens indførelse i Danm., 1968. Samme i Kirkehist. saml., 1969 26–49. Mikael Venge i Danm.s hist. II, 1980.

Kai Hørby

Rønnow, Karsten, * 1932, arkitekt. * 28.6.1932 i Århus. F: landsretssagfører Knud William R. (1901–81) og cand.jur. Frida Marianna Vest (* 1904). ~ 7.7.1973 med arkitekt Gunilla Moodysson, * 7.9.1947 i Ryd, Sverige, d. af landbruger Moody Carlsson og Astrid Aronson.

R. blev student 1951 (Århus katedralskole) og kom derefter på kunstakademiets arkitektskole hvor han tog afgang 1959, efter at han 1958–59 have opholdt sig ved Ecole Française d'Athène. Han fik tidligt interesse for restaurering af gamle bygninger og som en naturlig følge heraf blev han straks efter sin afgang ansat hos arkitekt Hans Henrik Engqvist som et en af vore fornemste eksperter på dette område. 1960 etablerede R. sin egen arkitektvirksomhed, indtil 1970 i kompagniskab med Engqvist. Dels i samarbejde med denne, dels selvstændigt har R. forestået en lang række restaureringsarbejder bl.a. af herregårdene Hesselagergård, Frederiksgave og Ørbækklunde, borgerhuse i flere provinsbyer samt landsbykirker. I Kbh. har han restaureret den tysk-franske reformerte kirke og i Christiansfeld brødreminighedens kirke. I Grønland har han bl.a. restaureret Hans Egedes hus i Godthåb og den gamle kirke sst. og i Island „Ridder Bjarnis hus“ i Hafnarfjörður. Også i Slesvig-Holsten har R. gennemført betydelige restaureringsarbejder bl.a. på Husum slot, herregårdene Damp og Emkendorf samt Graukloster i Slesvig by som han har restaureret og ombygget til rådhusudvidelse (1982f). I Husum har R. opført det danske kulturhus og ved Gl. Estrup nybygningerne til Dansk landbrugsmuseum. R. er en nænsom restaureringsarkitekt der med omhu og stor kynighed forstår at bevare de gamle huses særpræg og antikvariske værdi. 1968–78 var R. lærer i bygningsrestaurering ved Lunds tekniska hög-

skola og siden 1970 har han været konsulent for det særlige bygningssyn og 1982 blev han udnævnt til tilsynsførende arkitekt ved statens bygninger i Vestsjællands og Storstrøms amter. Han er tilsynsførende arkitekt ved Gl. Estrup, Hagenskov, Liselund og Vor Frelsers kirke i Kbh. □Foto.

Esbjørn Hiort

Rønnow, Marquard, † 1506, til Hvidkilde, rigsråd. † 1506, efter 12.9. F: Claus *R. († 1486) og Birgitta Vasa († 1472/74). ~ før 28.2.1497 med Mette Hardenberg, † tidligst 1549, d. af Joachim H. († senest 1475) og Mette Bertelsdatter Tinhus. – Far til Eiler *R. († 1565) og Joachim *R. Halvbror til Carl *R.

R. var ridder 1490; rigsråd blev han senest 1497. S.å. førte han hovedbanneret på det sejrige felttog der gjorde kong Hans til herre over Sverige; formodentlig til løn for sin indsats fik han kort efter fjendtlighedernes afslutning livsbrev på sine pantelen, Salling og Sunds herreder som han havde overtaget efter faderen. Af andre forleninger havde han 1502 Pederstrup birk, n.å. Ravnsborg, begge på Lolland. Mest bekendt er hans navn blevet som følge af hans voldsomme sammenstød med Odensebispen Jens *Andersen Beldenak. Denne satte ham i kirkens band, dels fordi han ikke ville betale en pengesum bispente at have krav på, dels for et overfald på en gejstlig hvorfor han fralagde sig medansvar. Til gengæld belejrede R. med andre af bispens fjender 1504 denne på hans slot Ørkel ved Svendborg. Striden afsluttedes først 1528 ved en voldgiftsdom der pålagde bispen en betydelig erstatning til R.s arvinger.

C. Paludan-Müller: Jens Andersen Beldenak, 2. opl. 1837.

*Henry Bruun **

Rønsted, Simon Marinus Karmark, 1895–1982, jurist, formand for Kbh.s borgerrepræsentation. * 6.12.1895 i Randers, † 6.2.1982 i Kbh. (Jac.), begr. i Tibirke. F: værtshusholder Søren Christian Sørensen (1838–1915) og Marie Sophie Månsson (ca. 1862–1933). Navneforandring 20.10.1913. ~ 20.5.1920 i Skovshoved med Ellen Gudrun Marthinussen, * 5.11.1899 i Sæby, d. af malermester Carl Andreas M. (1866–1938) og Alice Søndergaard (1868–1932).

R. blev student i Randers 1913, cand.jur. 1919 og landsretssagfører i Kbh. 1922. Skønt konservativt præget fandt han allerede som student sin plads i socialdemokratiet. Han var formand for Socialdemokratisk forenings Christianshavnskreds 1931–36, medlem af Kbh.s borgerrepræ-

sentation 1933–42, de sidste fire år som formand, en post R. tiltrådte i forbindelse med kommunens forfatningsændring som indskænkede magistraten til et administrativt organ og som dens formand erstattede den kgl. udnævnte overpræsident med en af borgerrepræsentationen valgt overborgmester. R.s kommunale virke fik en dramatisk afslutning under den såkaldte telegramkrise. Den diplomatiske forbindelse med Tyskland var blevet afbrudt af Hitler der var rasende over Christian Xs kølige takketogram på hans lykønskningstelegram til kongens fødselsdag 26.9.1942 hvor også kommunalbestyrelsen havde gratuleret. I borgerrepræsentationens møde 15.10. oplæste R. kongens venlige svartelegram og tilføjede: „Jeg går ud fra, at ingen i forsamlingen gør indsigelse imod ordlyden af dette telegram.“ Da en medarbejder ved det nazistiske dagblad Fædrelandet påhørte denne bemærkning måtte R. efter konference med regeringen nedlægge sit formandsverv og udtræde af borgerrepræsentationen. Dermed ophørte hans udadvendte politiske virke, men tilknytningen til socialdemokratiet bevarede, bl.a. gennem sæde i partiets hovedbestyrelse 1945–61. R. har desuden ydet en betydelig indsats inden for advokatstanden hvor han 1937–46 havde sæde i Advokatrådet og 1961–69 var formand for dets klientkontoudvalg.

R.s juridiske og politiske tilknytning blev nyttiggjort i en række offentlige kommissioner og udvalg. Han var medlem af ankenævnet i sager efter forræderiloven 1945–54, af justitsministeriets udvalg af 1948 ang. dommeres uddannelse, af den permanente straffelovskommission 1950–60, af erhvervsskatteudvalget 1938–65 og af ligningsrådet 1940–68. R.s tilknytning til arbejderbevægelsen bl.a. som en dygtig og afholdt lærer på arbejdskolen (1921–36) førte i forbindelse med hans gerning som advokat til hverv inden for det sociale boligbyggeri og inden for bygningsbrandforsikring. 1933–37 og 1943–45 var R. forretningsfører for Arbejdernes andelsboligforening, 1958–73 formand for foreningen Socialist boligbyggeri, 1940–56 medlem af forvaltningsnævnet for krigsforsikring af bygninger i Kbh. og fra 1951 af Landbygningernes Brandforsikrings organer, senest som formand for kontroludvalget 1963–72. □Mal. af Alfred Jensen, 1953 (Kbh.s rådhus).

Gregers Hansen

Rørbye, Martinus Christian Wedseltoft, 1803–48, maler. * 17.5.1803 i Drammen, † 29.8.1848 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: magasinforvalter, jurist, overkrigskommissær Ferdinand

Henrik R. (1765–1818) og Frederikke Eleonore Cathrine de Stokfleth (1773–1851). ~29.8.1839 i Kbh. (Helligg.) med Rose Frederikke Schiøtt, * 1.1.1810 i Kbh. (Garn.), † 24.12.1859 sst. (Holmens), d. af fuldmægtig, senere toldskriver, justitsråd Christian Frederik S. (1774–1851) og Charlotte Johanne Schack (1780–1871).

R.s far forlod sin embedsmandsstilling i Drammen ved Norges frigørelse fra Danmark 1814 og flyttede med familien tilbage til Kbh. Efter fadereens død opgav R. den boglige uddannelse og gik 1819 ud af Borgerdydskolen for at blive optaget på kunstakademiet. Hans uddannelse på akademiet fulgte det gængse mønster. Fra frihåndskolerne avancerede han i sommeren 1821 til gipsskolen, og da han i marts 1823 var blevet oprykket til modelskolen kunne han konkurrere om medaljerne. Den lille sølvmedalje vandt han i fjerde kvartal 1823 for en modeltegning der vistes sammen med en *Portrætsfigur efter Naturen* og *Antiksalen paa Charlottenborg* på Charlottenborgudstillingen 1824. I marts 1825 fulgte den store sølvmedalje, 1828 vandt han akademiets pengepræmie, og efter flere forsøg modtog han 1829 den lille guldmedalje for maleriet *Kristus helbreder de Syge*.

Trods forsøg både 1831 og 1833 vandt han aldrig den store guldmedalje og det dermed forbundne rejselegat. R.s lærer på akademiet var C. A. Lorentzen, men de vigtigste indtryk modtog han af den ekstraundervisning som han fra sin første tid på akademiet fik hos C. W. Eckersberg sammen med bl.a. A. Küchler og W. Bendz. Især i R.s ungdomstegninger med den omhyggelige redegørelse for lysets vej i billedrummet røbes Eckersbergs nærhed som læremester. Med nogle store portrætter bl.a. et af sin lærer C. A. Lorentzen, 1827 og familieportrættet af professor Fenger med kone og datter, 1829 (Ribe kunstmuseum) blev R. først anerkendt som portrætmaler. Det var dog ikke menneskers ansigtstræk og psykede der på længere sigt skulle optage R., men snarere mennesker som bærere af et steds tid og kultur. Med et maleri som *Et Partie af Toldboden med Figurer af det daglige Liv. Vinterstykke*, 1827 der købtes af Frederik VI og endnu findes i slægtens eje (Tyskland) fik han grundlagt det ry som folkelivsskildrer der grundfæstedes med *Fængselsbygningen ved Raad- og Domhuset*, 1831 (Statens museum for kunst).

I maj 1830 tog R. af sted på sin første længere rejse hvis ene mål var fødebyen Drammen. Vegen dertil gik gennem Jylland og blev i de første dage tilbagelagt i følge med H. C. Andersen, senere ligesom også i Norge var det familiebekendtskaber i fjerneste led der gav ham selskab og ofte også logi. Alene var han kun i Telemar-

ken hvor han drog rundt på en studietur mellem lokale bønder, hvis dragter, levevis og skikke han både i skitsebøger og dagbog noterede sig med enestående samvittighedsfuldhed og interesse. To år senere var han atter i Norge på en kort rejse som ledsager for den preussiske attaché i Kbh. A. Raczynski. Ligesom den første rejse udmøntede denne sig efter hjemkomsten i en række oliemalerier på grundlag af hans mange tegninger og skitser, fx det muntre folkelige optrin *En Reisescene paa Horten i Christiania Fjord*, 1832. Fra denne periode af hans liv hører også de raderinger som han fik bestilling på fra Kunstforeningen i København, *Viborg Domkirke og Fiskere ved Thisted*. I oktober 1833 anbefaltes R. af akademiet til rejseunderstøttelse fra Fonden ad usus publicos for tre år der forlængedes med et år 1837. I maj 1834 begyndte han den fem måneder lange rejse til Rom. Fra Tyskland over Holland drog han til Paris hvor studierne af samtidskunst især vakte hans interesse for Horace Vernet. Rejsen gik derfra gennem Schweiz til Rom hvor han overvintrede. Enkelte af R.s første romerske malerier ejer den samme intense lysholdighed som Eckersbergs, andre som fx *Parti af den romerske Campagne*, 1834 (Göteborgs konstmuseum) er beslægtet med tysk romantisk kunst. Men ligesom mange andre nordboer kredse har oftest om de maleriske muligheder som de romerske tiggermunke, pifferari og hyrder bød. Sommeren 1836 tog R., med Napoli som udgangspunkt, på en lang række ture, bl.a. til Amalfi, og ofte i selskab med G. Bindesbøll. Det blev også i Bindesbølls selskab han tilbragte vinterhalvåret 1835–36 i Grækenland og Tyrkiet. I Athen var det forholdet mellem den antikke arkitektur og de vældige aktiviteter ved udgravningerne på Akropolis der fæstnedes til papiret, og som senere ligeså lykkeligt konopstod i en række udtryksfulde malerier. I Konstantinopel fandt han sine mest fremmedartede motiver i den tyrkiske befolkning med dens brugsgenstande og redskaber, og ofrede dem al sin maleriske formåen i små akvarellerede blade (kan ses i Den kgl. kobberstiksamlings store udvalg af hans tegninger). Disse studier benyttede R. senere bl.a. til sit store medlemsstykke til akademiet *Scene af det offentlige Liv i Orienten*, 1838 (kunstakademiet). – Efter hjemkomsten til Kbh. blev R. agreeret ved akademiet 18.12.1837 for sine rejseskitser. Den 7.5.1838 modtog han som den første Thorvaldsen-medaljen for „Talent og heldig Bestræbelse“, og et halvt år senere blev han medlem af akademiet.

R.s bryllupsrejse 1839–41 blev et gensyn med Italien og hans første datter (af tre) fødtes dér 1840. Under dette Italiensophold blev hans mo-

tivkreds udvidet med emner fra Sicilien. Det satte præg på de næste års produktion hvor man bl.a. finder *En Morgen paa Piazza Marina i Palermo*, 1844 der bestiltes af Bertel Thorvaldsen og nu er i hans museum. Foruden fortsat at bearbejde sin store samling rejseskitser beskæftigede R. sig ofte med kopiering af egne værker fx det populære *En læsende Abbatte*, 1836, 1838, 1842, Ny Carlsberg glyptotek 1846. R. supplerede også sine indtægter med privatundervisning og havde som elev bl.a. Christen Dalsgaard. 1844 udnævntes han til professor ved akademiets model-skole med W. Marstrand og C. A. Jensen som medansøgere. Hans rejselyst var dog ikke aftaget omend rejserne nu blev kortere. I juli 1846 besøgte han Stockholm og Göteborg, og billeder fra rejsen viser en ny friskhed både i penselføring og kolorit. De kunstnerisk mest betydningsfulde afstikkere fra Kbh. blev dog dem der førte R. til Danmarks fjerne egne som Samsø og Læsø, men først og fremmest til Skagen. Her havde han allerede været på et kort besøg 1833 og udført en lang række personstudier der førte til det temmelig konstruerede maleri *Fiskere fra Skagen med optrækkende Uvejr*, 1833 (Skagens museum) bestilt af Kunstforeningen. Nu vendte han tilbage både i sommeren 1847 og 48 for at genoptage et mere koncentreret studium af dette afsides liggende samfund og dets specielle natur. Den største del af hans produktion fra Skagen og Vesterhavskysten består af små malede skitser og tegninger. Man finder i dem en ny kompositorisk sikkerhed parret med en frigørelse fra den pilne, dokumentariske detaljerigdom der tidligere ofte dominerede over den maleriske helhedsvirkning. I malerier som *En Redningsbaad gaar ud*, 1847 (Skagens museum) ses i skitsens form hans måske første dybtgående naturskildring, en løfterig begyndelse på en ny fase i hans maleriske virke som dog blev afbrudt ved hans tidlige død. – Af R. findes malerier og tegninger i mange danske kunstmuseer, rigest er han dog repræsenteret på Statens museum for kunst, Den kgl. kobberstiksamling, Ny Carlsberg glyptotek, Thorvaldsens museum, Århus kunstmuseum og Skagens museum. □ Formentlig afbildet på C. A. Lorentzens mal. af tegning på akademiet (Fr.borg). Mal. af A. A. Müller, 1834, stukket af E. Eckersberg, 1852. Afbildet på Constantin Hansens mal. af da. kunstnere i Rom, 1837 (St. mus.), litograferet af A. Kittendorff; studie af C. Hansen af R. (Skagens mus.). Tegn. af H. Chr. Hansen (Fr.borg) og af W. Marstrand.

Bibliografi. Mario Krohn: Fortegn. over M. R.s arbejder som vejledn. ved udstill., Kunstforen. 1905. Arbejder af M. R., udstill. Kunstforen. 1930.

Udg. M. R. 51 autotypier, 1933 = Små kunstbøger XXII. Fra R.s skitsebøger, udg. Jørgen B. Hartmann, 1949.

Kilder. Det 19. årh. III, 1876–77 48–58 (breve til Eckersberg). III. tid. 22.7.1877 (brevveksl. mellem Eckersberg, Küchler, R. og A. Müller). Maleren M. R.s rejsedagbog 1830, udg. Georg Nygaard, 1930.

Lit. H. Struer: Optegn. om sognepræst John Rørbyes og Martha Simonsdatter Wedseltøfts slægt, 1918. Dansk kunstblad I, 1836 20–22; II, 1837 185–89; III, 1838 153–55. Karl Madsen: Skagens malere og Skagens museum, 1929 I–8 204f. Inger Simonsen: Den danske børnebog i det 19. årh., 1942 (nyt opl. 1966) 55–58. Jørgen B. Hartmann i Pers. hist. t. 12.r.IV, 1949 75–116 og V, 1950 1–66 (heri breve). Knud Voss: Guldalderens malerkunst, 1968 179–208. Samme: Skagensmalerne og deres billeder på Skagens museum, 1975 60–74. Niels Søby i Kunstmuseets årsskr. LXIII 1976, 1977 39–45. M. R. 1803–48, udg. Thorvaldsens museum ved Dyveke Helsted m.fl., 1981 (heri værkfortegn. og bibliografi). *Papirer* i Kgl. bibl. og Kobberstiksaml.

Eva Henschen

Rørdam

Slægten R. føres tilbage til sognepræst i Stovby og Hornum Frants Madsen Bruun, nævnt 1594, og anvendte i fire generationer slægtsnavnet Bruun, idet først børnene af sognepræst i Rørby Niels Holgersen Bruun (1658–1707), her iblandt provst Holger R., optog navnet R.

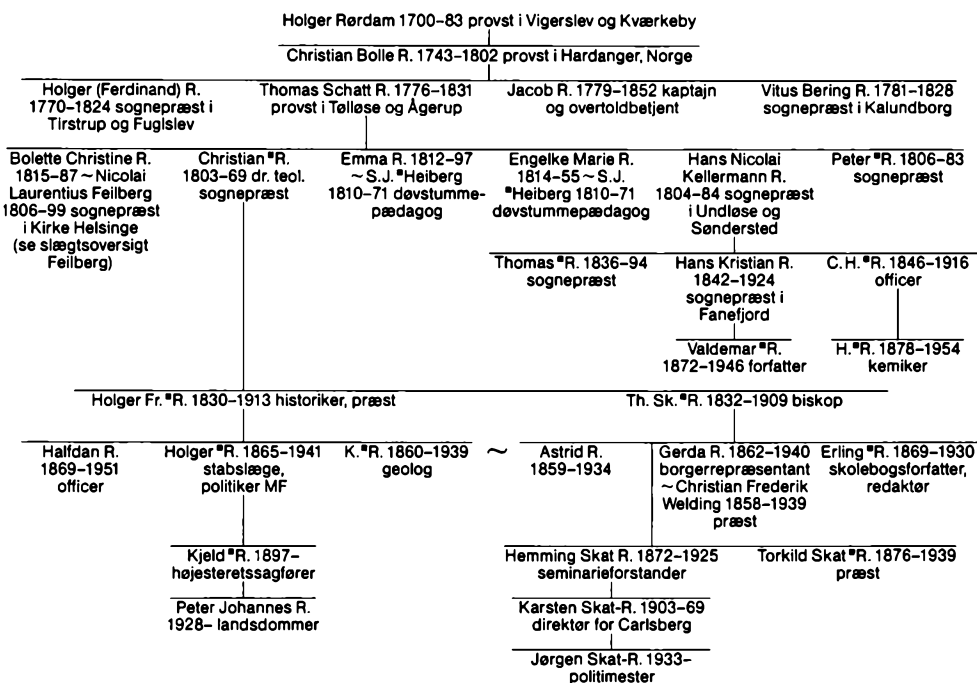
Christian *R. var ~Conradine Engelbreth, d. af provst, dr.teol. W. F. *E., Holger Fr. *R. med Helga Simonia Margrethe Kalkar, d. af sognepræst, dr.teol. Chr. H. *K., Th. Sk. *R. med Ovine Marie Frederikke Hauch, d. af forfatteren Carsten *H., Thomas *R. med Clara Sophie Clausen, d. af sognepræst, lic.teol. Emil *C.

Sofus Elvius: Stamtv. over slægten Rørdam, 1887 (også i forf.s Danm.s præstehist., 1885–87 626f). Th. Hauch-Fausbøll: Slægtåndbogen, 1900 938–49. Paul Nedergaard: 100 da. præsteslægter, 1954.

Hans H. Worsøe

Rørdam, Christian Holger, 1846–1916, officer. * 12.11.1846 i Glenstrup ved Hobro, † 9.9.1916 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Undløse og Søndersted, Hans Nicolai Kellermann R. (1804–84) og Valdemardine Charlotte Birkedal (1811–85). ~ 24.10.1874 i Kbh. (Frue) med Emma Christine Mørck, * 7.4.1848 i Kbh. (Frue), † 28.3.1922 på Frbg., d. af grosserer Ludvig Ferdinand M. (1810–83, ~1° 1836 med Ane Christine Petersen, ca. 1801–42, ~1° 1827 med urtekræmmer Lars Winsløw Starup, ca. 1789–1834) og Mette Christine Ditlevsen (1817–86, ~1° med mekanikus Johan Peter Wishoff Møller).

R. blev student 1866 fra Roskilde, men siden 1864 stod hans hu til soldatertjenesten, og med økonomisk støtte fra Christian IX uddannedes han til officer, blev sekondløjtnant 1868, premi-

erløjtnant i ingeniørkorpset 1872, adjutant sst. 1877, kaptajn 1882 og afskedigedes 1898 med oberstløjtnants rang. Siden 1891 havde han været adjutant hos kongen, og ved dennes personlige forkærlighed for ham blev han nu indtil hans død 1906 intendant ved civilisten. 1902 fik han obersts karakter. Elskværdig, taktfuld, loyal og administrativt dygtig var han meget egnet for de opgaver som hofstillingen bragte ham, og sit tillidsforhold til kongehuset bevarede han; han var således administrator for kong Christians tre døtres affærer i Danmark. Som befalingsmand lå de meniges ve og vel ham på sinde. 1881 besvarede han og udgav en prisopgave fra Det krigsvidenskabelige selskab om *Soldaternes Beskjæftigelse i Fritiden*, og han var medstifter af det første soldaterhjem. 1880–83 var han medredaktør af et med samme sigte udgivet ugeblad Danebrog. Han foretog tjenesterejser for at studere sprængstoffers anvendelse og var 1888 bureauchef for den nordiske udstilling i Kbh. Den drift han som ung havde haft til digterisk produktion, fik i alderdommen udslag i bogen *Krigs-Skygger*, 1915, en række dialoger med poetiske indskud, et veråb over den standende verdenskrig i kristelig ånd. Et værdifuldere indtryk af sit fine, sympatisk modtagelige sind fik han

givet gennem sine livserindringer med fællestitlen *Svundne Dage*, hvis første del *Erindringer fra Ondløse Præstegaard og Roskilde Latinskole* udkom 1916 kort før hans død. Udgivelsen fortsattes med *Erindringer fra Tyveaars-Alderen*, s.å., og den ufuldendte *Erindringer fra Ingeniørrégimentet. Indenlands og Udenlands*, 1917. Som 4. del udgaves 1918 *Hofliv hos Christian IX* og som 5. del 1929 *Hofdage hos Christian IX*, det er dagbogsoptegninger af ikke ringe almindelig interesse for tidshistorien og med gode bidrag til oplysning om hans kongelige herres personlighed. Erindringerne afsluttes med *Mine Referendage hos Kong Christian IX*, 1930 og *To danske Kongedøtre. Dronning Alexandra og Kejserinde Dagmar*, 1931. – Broderen Thomas Ludvig R., * 11.5.1836, † 30.10.1894, blev student 1854, cand.teol. 1861, 1868 kapellan i Reerslev, 1873 sognepræst i Norup, 1879 i Vejlø, 1892 i Gamtofte. 1877 udgav han *Kirkebladet* der bl.a. søgte at skabe forståelse mellem grundtvigianerne og Indre mission. En artikel af ham i Dansk Kirke-tidende 1878 nr. 10 gav anledning til fejden om Bjørnstjerne Bjørnsons stilling til kristendommen. – Sønnen Hans Nicolai Kellermann R., * 7.3.1878, † 19.7.1954, blev student 1895, premierløjtnant 1898 og 1915 kaptajn af reserven. Han

forlod hæren 1908 pga. svagelighed, tog magisterkonferens i kemi 1912 og blev 1925 dr.phil. på afhandlingen *Studies on activity*. Han underviste på Polyteknisk læreanstalt og officersskolen. 1916–23 var R. administrator for Christian IXs palæ på Amalienborg og for Hvidøre som befuldmagtiget for kejserinde Dagmar, dronning Alexandra og hertuginde Thyra af Cumberland. 1928 stiftede han foreningen Borgerværn mod giftgas og var formand til 1939. Han skrev *Nogle Hovedtræk af det teoretiske Grundlag for Gasteknik*, 1931 og skuespillet *Generalen*, 1937, opført på Ålborg teater 1938. Kammerjunker 1905. R. 1920. DM. 1937. – R. 1888. DM. 1892. K.² 1905. K.¹ 1906. F.M.I. 1888. □To træsnit 1888 efter samme fotografi. Foto.

C. H. R.: Svundne dage I–VII, 1916–31. – Studenterne fra 1866, 1916 73. W. T[hulstrup] i Ill. tid. 21.9.1916. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Paul Læssøe Müller*

Rørdam, Hans Christian, 1803–69, præst. * 18.3.1803 i Serup, † 21.12.1869 i Hammer, Præstø amt, begr. sst. F: sognepræst, senere i Tølløse og Ågerup, provst Thomas Schatt R. (1776–1831) og Cathrine Georgia Teilmann (1777–1842). ~7.8.1829 i Lyderslev med Conradine Engelbreth, * 22.8.1807 i Lyderslev, † 24.6.1885 på Frbg., d. af provst, sognepræst, dr.teol. W. F. *E. (1771–1862) og Kirstine Marie Petersen (1779–1868). – Far til Holger Fr. *R. og Th. Skat *R. Bror til Peter *R.

R. blev student 1820 fra Roskilde og valgte i troskab med sin slægts traditioner, men også af dyb indre trang teologien. 1824 blev han cand.teol. og tilbragte på Ehlers' collegium nogle år delt mellem undervisning og studier, mens et frugtbart samliv med en række begavede studiefæller fik stor betydning for hans personlige udvikling. 1828 disputerede han for den teologiske licentiatgrad på en afhandling om Barnabas-brevet. Skønt R.s hovedtese om dette brevs formentlige ægthed blev bestridt af alle kritikere, var der kun én mening om at afhandlingen i øvrigt var et smukt arbejde, udmærket ved solid kundskabsfylde og god latinitet. 1829 blev R. sognepræst i Låstrup og Skals ved Viborg. I denne fjerne egn fortsatte han sine eksegetiske og patristiske studier. Vidnesbyrd herom er en omfattende populær fortolkning af Matthæusevangeliet (1838) og især en stor latinsk afhandling om kirkefædrenes udsagn om evangelierne, hvorved han 1839 vandt den teologiske doktorgrad. 1840 blev R. sognepræst ved Michaëlis kirke i Fredericia og i Erritsø. Her kom han til at opleve krigsbegivenhederne 1848–50. Som den grunddanske og uforfærdede natur han var, holdt han tappert ud

på sin post og indlagde sig betydelig fortjeneste ikke blot gennem udøvelsen af sin præstegerning under yderst vanskelige kår, men også ved sin deltagelse i arbejdet for at lindre den materielle nød. 1850 blev R. sognepræst i Hammer og Lundby der blev hans sidste kald, idet han til sin store skuffelse trods ministeriets indstilling blev forbigået 1866 til embedet som domprovst i Roskilde. En tid var R. formand for Roskilde konvent, han havde desuden sæde i kirkekommissionerne 1854 og 1868 og var 1852 meddommer i konkurrencen om et teologisk professorat.

R.s direkte videnskabelige indsats indskrænkede sig væsentlig til de ovennævnte disputater. Derimod var han livet igennem en flittig forfatter af teologiske skrifter og bidrag til de kirkelige forhandlinger. Med særlig interesse omfattede han tanken om en reform af skriftemålet, hvorom han allerede 1839 med H. L. Møller udgav et lille skrift, i sine senere år bekæmpede han især mormonerne og den romersk-katolske kirke og dens propaganda. Meget påskønnelse vandt hans oversigt over den danske reformationshistorie (1836), mens han i *Christi Kirkes Historie*, 1845 gav en populær fremstilling af hele kirkehistorien og i en forklaring af Luthers lille katekismus (1854) et grundrids af sin teologiske opfattelse. Her viser R. sig som en udpræget positiv skriftteolog af gammeldags evangelisk-luthersk støbning, konservativ i sin helhedsbetragtning, men velvillig over for den grundtvigske retning, hvorimod han allerede fra sin ungdom bestemt havde taget afstand både fra rationalismen og den spekulative filosofi. Som teolog og prædikant var det solide og troværdige hans kendetegn; blændende form eller åndfulde syner vil man forgæves søge hos R. Som personlighed var han i en sjælden grad højagtet i alle lejre, idet hans besindighed og respekt for andres alvorlige overbevisning gjorde ham vel skikket til at bygge bro mellem forskelligartede kirkelige anskuelse. Bag det rolige ydre gemte han dog både et heftigt, lidenskabeligt sind og et varmt hjerte; ved den myndighed og strenghed han udfoldede i kirke og hjem var han helt igennem manden af den gamle skole. – R. 1850. DM. 1866. □Tegn. af H. Olrik, 1870, efter daguerreotypi, træsnit af H. P. Hansen i samme type.

Kilder. Selvbiografier i Kbh.s univ.s solennia acad. i anledn. af formålingen 1828 16f og Univ.progr. til reformationsfesten 1839 139–41. Peter Rørdam, udg. H. F. Rørdam II–III, 1892–95, Brevveksl. og dagbogsoptegn. vedr. H. F. Rørdam, udg. K. Rørdam, 1914 og Fra Viborg amt, 1939 99–105 (breve).

Lit. Breve til og fra F. C. Sibbern, udg. C. L. N. Mynder II, 1866 195. Dansk kirketid., 1870 14f. Til minde om H. C. R., s.d. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.II, 1877–80 421–27; 4.r.IV, 1895–97 700 748 758 765f (J. P.

Rørdam, Christian

Mynsters breve). H. F. Rørdam sst. 5.r.VI, 1911–13 716 720 738 749 754f 759 768f. Bj. Kornerup sst. 6.r.I, 1933–35 687–704; II, 1936–38 209 211 212 (H. Martensens breve). Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser i et langt liv II, 1890 29–34. Marie Rørdam: Tilbageblik på et langt liv, 1911. Otto Møller og Skat Rørdam. En brevsveksl., udg. H. Skat Rørdam I–II, 1915–16. C. H. Rørdam: Svundne dage I, 1916 38 78f; II, s.å. 17–20 23f. Forsaml. og mormoner, udg. Kn. Banning, 1960 = Kirkehist. studier 2.r.VIII. Frands Ole Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen: De senere jyske vækkelser, 1960 = Vækkelsernes frembrud i Danm. V. *Papirer* i Kgl. bibl. og Rigsark.

*Bjorn Kornerup**

Rørdam, Erling, 1869–1930, pædagog, redaktør. * 22.4.1869 på Frbg. (Vartov), † 9.6.1930 i Gentofte, begr. i Hellerup. F: biskop Th. Skat *R. (1832–1909) og Ovine M. F. Hauch (1834–1915). ~ 22.10.1894 i Bromme, Sorø amt med Emmy Alvilde Petersen, * 21.7.1865 på Barfredshøj, Reerslev sg., Kbh.s amt, † 2.11.1948 i Kbh., d. af forpagter af Barfredshøj, senere ejer af Ødemark i Bromme Peter Julius August P. (1836–1909) og Louise Mathilde Hansen (1838–1905). – Bror til Torkild Skat *R.

R. blev student 1886 fra Hauchs skole og 1893 cand.mag. med dansk som hovedfag. Han var derefter lærer ved københavnske skoler, især Marie Kruses skole og Galster og Holbølls kursus. Fra 1897 til sin død underviste han i dansk ved Statens lærerhøjskole og var 1901–19 også højskolens bibliotekar; i sidstnævnte stilling udgav han 1901 (med senere tillæg) *Fortegnelse over Statens Lærerkursus' Bogsamling*. Fra 1898 til sin død var han censor i dansk ved lærereksamen. Gennem en menneskealder havde R. en betydningsfuld kontakt med seminarierne og folkeskolens dansk-lærere. Sammen med forfatteren lektor Michael Agerskov udgav R. en række meget benyttede skolebøger bl.a. *Dansk Læsebog for Mellemklasserne*, 1904 (15. udg. 1933), *Dansk Læsebog for Realklassen*, 1910 (4. udg. 1929) og en især på seminarierne meget benyttet håndbog i dansk litteratur (1906). Til skolebrug udgav han bl.a. *Johs. Ewalds Levnet og Meninger*, 1899. Hans betydeligste indsats som udgiver og forfatter er imidlertid redaktionen af Hagerups Konversationsleksikon I–IX, 2. udg. (1907–13) og 3. udg. sammen med P. Engelstoft (1920–25). Hans omfattende viden og evne til at finde sagkyndige medarbejdere gav værket kvalitet. Fra 1926 var R. medindehaver af H. Aschehoug & Co., dansk forlag. – R. opstillede 1920 til folketinget som venstres kandidat i Gentoftekredsen, men blev ikke valgt. Navnlige interesse-rede han sig for det sønderjyske spørgsmål. Han redigerede for Sønderjydsk Samfund og To Løver samleværket Sønderjylland 1864–1919

(1919) og var 1923–24 redaktør af Sønderjylland, Medlemsblad for sønderjydske Foreninger under Grønseforeningen. Fra 1921 var han formand for Sønderjyske forening for Gentofte kommune. – R. 1922.

E. R. i Verden og vi 25.1.1918. – Hans Olrik: Danm.s lærerhøjskole 1856–1906, 1906. Bogen om studenterne fra 1886, 1911 174f. Peder M. Trap i Dansk seminariebl. XVI, 1930 nr. 6 8. Nationaltid. 10.6. s.å. Politiken s.d.

Vagn Skovgaard-Petersen (Chr. Buur)

Rørdam, H., se Rørdam, C. H.

Rørdam, Holger, 1865–1941, læge, politiker. * 23.12.1865 i Satrup (Sattrup), Slesvig, † 10.5.1941 i Kbh., urne på Mariebjerg kgd., Lyngby. F: sognepræst, dr.phil. Holger Fr. *R. (1830–1913) og Helga S. M. Kalkar (1832–1923). ~ 18.4.1890 i Saksøbing med Charlotte Elise Koch, * 21.5.1865 i Hillesvig, † 20.1.1950 i Kbh., d. af skovrider ved baroniet Guldborgmark, forstinspektør, senere forstråd Gustav Adolph Stanley K. (1817–95) og Johanne (Hanne) Michaline Aagaard (1823–99). – Bror til K. *R.

R. gik i Roskilde og Odense latinskoler, men blev student ved privat dimission 1881. 1883 var han på Testrup højskole og blev cand.med. 1888. 1888–89 var han reservelæge i marinen og ned-satte sig 1889 i Saksøbing hvor han blev læge ved Maribo amts tvangs- og arbejdsanstalt. 1895 valgtes han til folketinget i Saksøbing som fælleskandidat for de to venstregrupper og blev siden genvalgt, til han 1918 trak sig tilbage. Han havde et sikkert agitatorisk tag i vælgerbefolkningen, og dette afbødte virkningen af hans talrige svingninger inden for partiet. Oprindeligt tilhørte han de moderate, men meldte sig 1899 ud sammen med Rasmus *Claussen og optoges i venstrereformpartiet hvor han efterhånden blev en af de mere radikale. Under krisen 1904–05 hørte han til dem der ville holde partiet sammen, men gik hurtigt med de radikale, var 1909–11 medlem af finansudvalget, men meldte sig 1911 ud af partiet og stod siden i valggruppe med det. Imidlertid var han kommet ind i en omfattende virksomhed som læge; han blev 1896 korpslæge i søværnet, var 1906–09 overlæge ved Garnisons sygehus, 1911–13 chef for hærens og flådens epidemihospital, blev 1913 overlæge i søværnet og 1914 stabslæge; tog sin afsked 1918. 1901–19 var han medlem af arbejdsrådet, og 1910–19 dets formand, 1909–19 konsulent ved sundhedsstyrelsen. Sammen med Carl *Lorentzen var han 1901 medstifter af Nationalforeningen til tuberkulosisens bekæmpelse, og 1909–16 dets lægekyndige direktør. I folketinget var han 1895–1909 den eneste læge og kom alene derved til at spille en

rolle ved gennemførelsen af en række love af medicinsk, hygiejnisk og social art, således love om Rigshospitalet, de militære sygehuse, nye sindssygehospitalet og åndssvageanstalter, sundhedsstyrelsens ordning, embedslægevæsenet, apotekervæsenet, jordemodervæsenet, tuberkuloseloven, ulykkesforsikrings-, sygekasse- og fabrikslovene. Han var sit partis ordfører for toldlovene 1906–08. 1917 udsendtes han af forsvarsministeriet for at studere hygiejne og kirurgi ved den franske hær, tog 1918 sin afsked og opholdt sig i Frankrig til 1921, var derefter skibslæge ved Baltic-America-linjen til 1923, praktiserende læge i Hørby i Vendsyssel til 1924, i Tjæreborg til 1926, i Nordborg til 1927, i Hjorkær til 1930 og i Skodborg fra 1930. – R. 1902. DM. 1911. □Tegn. og litografi af Poul Corona, 1904. Karikatur af Alfred Schmidt, 1910, og afbildet på tegn. af samme (Fr.borg). Foto.

H. R.: En lang omvej, 1929 (erindr.). – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 416–20. E. Schelde Møller: Nationalforen. til tuberkulosens bekæmpelse 1901–51, 1950. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Povl Engelstoft**

Rørdam, Holger Frederik, 1830–1913, teolog, kirkehistoriker. * 14.6.1830 i Låstrup, † 12.5.1913 i Lyngby, begr. sst. F: sognepræst, dr.teol. Christian *R. (1803–69) og Conradine Engelbreth (1807–85). ~ 23.5.1856 i Gladsaxe med Helga Simonia Margrethe Kalkar, * 31.10.1832 i Odense, † 13.7.1923 i Lyngby, d. af overlærer i Odense, senere sognepræst i Gladsaxe, dr.phil. & teol. Chr. H. *K. (1802–86) og Eggertine D. Tryde (1804–95). – Far til Holger *R. og K. *R. Bror til Th. Sk. *R.

R. voksede op i et hjem præget af gammel-luthersk fromhed og solid lærdom; begge dele fik største betydning for ham. Han blev først undervist af sin far, kom siden i Fredericias „lærde institut“ og dimitteredes herfra (1847) til universitetet. Som student tilegnede han sig med begejstring de nationalliberale og skandinaviske ideer og følte det som en bitter skuffelse, at faderen 1848 hindrede ham i at melde sig som frivillig. Udgået fra en præstestægt – der siden reformatiønsårhundredet i otte led havde været i kirkens tjeneste – faldt det ham let at vælge studium; han dyrkede flittigt teologien (vand.teol. 1853), og skønt han bl.a. gennem sin bror Th. Sk. Rørdam var knyttet til en grundtvigsk påvirket studenterkreds blev han ikke egentlig grundtvigianer, men ville efter eget udsagn fastholde og sammenarbejde hvad han havde lært af N. F. S. *Grundtvig og H. *Martensen. Teologisk stod han også i gæld til sin far, hvis besindige person-

lighed og økumeniske stade han altid omfattede med stor pietet. – Foruden teologien arbejdede han især med historie; faderen var levende historisk interesseret, og tidligt røbede R. en usædvanlig trang til at beskæftige sig med historiens personer og deres skæbne. I faderens bibliotek fandt han M. P. Farstrups og L. Axelsons dagbog der væsentligt bidrog til at vække hans sans for historiske undersøgelser, og allerede i skoletiden begyndte han at anlægge egne samlinger. Denne interesse næredes, da han i Kbh. fik adgang til gehejmearkivet, og faderens ven, registrator H. *Knudsen blev ham en ypperlig vejleder i arkivforskning, litteraturkundskab og udgiverteknik. Med selvfølighed fandt R. fra første færd sit speciale i dansk kirke-, universitets- og skolehistorie, især 15 og 1600-tallet og med særlig interesse for det biografiske. Da han 1853 fik plads på Borchs kollegium, kunne han i syv år i høj grad hellige sig de historiske studier og lægge grund til sin kommende forskning; til livets ophold tjente han ved undervisning. Utrætteligt gennemlejede han bibliotekernes håndskriftssamlinger, universitets- og gehejmearkivet og samlede et vældigt forråd som yderligere arbejdedes i de følgende år, og hans lyst til produktion førte ham tidligt ind på forfatterbanen. 1854 forelå (hans første bidrag til Kirkehist. Saml.) en udgave af Errindlev-Olstrups præstekronike og en del aktstykker til provstevalget og præstevalgets historie i ældre tid, og 1855 kom hans skrift *De danske og norske Studenters Deltagelse i Kjøbenhavns Forsvar mod Karl Gustav*, et emne som er typisk for R.s historiske interesse og skandinaviske sympatier, i øvrigt klart nok påvirket af den Wegener-Werlauffske metode. 1857 fulgte *Mester Anders Christensen Arrebo Levnet og Skrifter* I–II, et smukt afrundet arbejde, præget af en egen friskhed, og 1859–63 kom *Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen*, en frugt af dybtgående arkivundersøgelser og endnu i dag en nyttig håndbog i Kbh.s ældre kirkehistorie.

Afgørende for R.s arbejde blev hans forhold til Selskabet for Danmarks kirkehistorie; det stiftedes 1848, og han blev straks medlem, fra 1857 også af bestyrelsen; gennem 56 år bestred han udgivelsen af Kirkehist. Saml. og kunne få dage før sin død slutte tidsskriftets 5. række; i de 24 bind han udgav var over halvdelen af stoffet tilvejebragt af ham selv. Det var en usædvanlig præstation, og selv om stoffets tilrettelæggelse har sine mangler, har R. gennem de mange bind ubestrideligt indlagt sig den største fortjeneste ved at fremdrage og bearbejde et umådeligt rigt kildemateriale til dansk kirke- og kulturhistorie. Som bestyrelsens formand (fra 1877) kom R. og-

Rørdam, Holger Fr.

så til at lede de mange kirkehistoriske møder rundt i landet og fik en kærdkommen lejlighed til at nyttiggøre sin omfattende viden for større kredse.

R. ønskede også at virke som præst og – nationalt indstillet som han var – især i Slesvig. 1860 blev han sognepræst i Satrup (Angel), i et af de „blandede distrikter“ hvor der skulle prædikkes både på dansk og tysk. Der var store nationale og kirkelige vanskeligheder at kæmpe med, men ved sin redelige og fredselskende personlighed vandt R. en solid position i sognet; han huskede altid disse år med taknemmelighed, og hans korrekte holdning påskønnedes både fra dansk og tysk side. Som historiker omfattede han altid med særlig interesse den landsdel hvortil han blev knyttet; han ville gerne skrive en sønderjysk kirkehistorie, men det blev kun til vigtige bidrag i Kirke-Kalender for Slesvig Stift I–II, udgivet sammen med en nabopræst, Im. *Barfod. Også i Kirkehist. Saml. offentliggjorde han kilder til slesvigsk kirkehistorie. Krigen afbrød hans arbejde og efter lang tids pinlig uvished blev R. 18.3.1864 afsat af de tyske myndigheder og kom over Hamburg og Lübeck til Kbh. Til 1869 levede han her under trænge kår (hans pension var yderst ringe), virkede en tid som præst ved lazarettet på Frbg. slot og som hjælpepræst ved Johanneskirken; i øvrigt var han påny optaget af arkivaliske undersøgelser og forfatterskab. Foruden at samle stof til sin store universitetshistorie udgav han i disse år bl.a. en biografi af *Jørgen Jensen Sadolin*, 1866, *Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, samt hans Bog om danske Skribenter*, 1868, et sidestykke til bogen om Arrebo, samt en kommenteret udgave af Peder Laurensens „*Malmøbogen*“, 1868. 1867 blev han dr.phil på afhandlingen *Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen*. – Efter forgæves at have søgt mange embeder blev R. 1869 sognepræst i Korne-rup–Svogerslev ved Roskilde hvor han tilbragte syv år frugtbar på videnskabeligt arbejde. Embedet var såre beskedent, men det bødede på den stramme økonomi at R. 1869–78 medvirkede som eksaminator og censor ved seminarieeksamen. Han havde god tid til studier og kunne 1868–77 fuldende sin *Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621*, I–IV, hovedværket i forfatterskabet og stadig det urokelige grundlag for kendskab til dansk åndsliv i den pågældende periode og en udtømmelig kilde til oplysning om talrige enkeltspørgsmål. Ved universitetsjubelåret 1879 kom en velskrevet populær oversigt, *Fra Universitetets Fortid*. Her udkom også 1. række af Monumenta historica Danica (I–II, 1873–75; 2. række I–II, 1884–87), indeholdende

bl.a. Skibykrøniken, *Smaaskrifter af Hans Tavsens*, 1870 og *Bemærkninger om den historiske Kritik*, 1873.

1876 blev R. præst i Brændekilde–Bellinge på Fyn; det bedrede økonomien, men afstanden til Kbh. hæmmede hans studier, omend han holdt sig skadesløs ved omfattende arbejder i Fyns bispearkiv. Det var en stor fordel for R. 1883 at blive sin farbror Peter Rørdams, eftermand som sognepræst i Lyngby og atter komme nær til hovedstadens samlinger. Som præst lignede han ikke sin forgænger, den originale og beundrede prædikant, ejede ikke hans fængslende egenskaber, men ved sin solide personlighed og troværdige forkyndelse fik R. et godt navn i et sogn der på flere måder frembød vanskeligheder. Også kongehusets tillid og hengivenhed vandt han, og årene i Lyngby bragte et stort opsving i hans produktivitet. Foruden bidrag til Kirkehist. Saml., Danske Magazin, Hist. Tidsskr., Personalhist. Tidsskr. og *Samlinger til Fyens Pers. og Topographie etc.* udgav R. i disse år *Historiske Samlinger og Studier I–IV*, 1891–1902, *Danske Kirkelove 1536–1683 I–III*, 1883–89, R.s vist mest anvendte, men utvivlsomt også svageste arbejde hvis mangel på kildekritisk metode og systematisk tilrettelæggelse blev skarpt og ram-mende kritiseret af Kr. *Erslev (Hist. Tidsskr. 6.r.II, 1889–90, 666–82); endvidere *Skrifter fra Reformationstiden I–V*, 1885–90, *Breve fra Jacob Langebek*, 1895, *Historieskriveren Arild Hvitfeldt*, 1896, en udmærket biografisk skildring, men mindre tilfredsstillende i behandlingen af Huitfeldts ejendommeligheder som historiker – og endelig værket *Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling I–III*, 1891–95 der rummer et stort og værdifuldt materiale, men mange af brevene er beklippet og konturerne af Peter Rørdams personlighed træder ikke skarpt nok frem. Desuden skrev R. en mængde biografier til sin nære ven, C. F. *Bricks Dansk biografisk Lexikon, tilsammen så meget som et helt bind af værket.

Selv om R. var en flittig præst og en god prædikant er det især som historiker hans navn vil blive bevaret. Det store forfatterskab med de mange skrifter, afhandlinger og specialundersøgelser, udgaverne af ældre litteraturværker, akter og breve virker først og fremmest imponerende ved det usædvanlige omfang og er et talende vidnesbyrd om jernflid og arbejdskraft. Siden P. F. *Suhm har ingen dansk historiker ydet en tilsvarende produktion, og den spænder over politisk historie, topografi, kulturhistorie, litteraturhistorie, kirke-, skole- og universitetshistorie samt – og især – personalhistorie. Tidsmæssigt behandlede R. navnlig perioden 1536–1660 og

var her en grundigere kender end nogen anden; senere vendte han sig også til pietismens tidsalder (1700–50), men gav også fortrinlige bidrag til senmiddelalderens og 1800-tallets historie; oplysningstiden derimod interesserede ham ikke. Emnemæssigt var den danske kulturs udvikling det centrale i R.s studier; hans kendskab til den udenlandske baggrund og dens betydning for hjemlige forhold var begrænset, og som følge af sin udtalt realistiske natur beskæftigede han sig med forkærlighed med det konkrete; idéhistorie lå ham fjernt, men personlighederne var efter hans opfattelse de bærende faktorer i den historiske udvikling. De mange biografier er præget af redelighed og objektivitet, og af en ejendommelig kongenialitet med 15–1600-årenes åndslev, men han var ingen fintmærkende psykolog og trods alt retsind bestemmes hans vurderinger tit af en noget snæver evangelisk-luthersk horisont. Hele R.s forskning kendetegnes af grundighed og troværdighed, uden al fantasifuld konstrueringen, men af stor skarpsindighed og sund fornuft og en enestående lærdom. På alle sine arbejdsfelter formåede R. at tilføre forskningen nyt stof, ofte af grundlæggende betydning, og trods visse mangler af metodisk-kritisk art er hans fremdragelse af kilder præget af omhu og nøjagtighed. Han var en ypperlig læser af ældre tiders skrift, men som historisk forfatter ikke i besiddelse af nogen blændende stil; den tit brede fremstilling er rolig og klar, med bunden varme, karakterfulde billeder og formuleringer, og den giver et godt indtryk af en helstøbt og vederhæftig personlighed. R.s forskning og forfatterskab er et livsværk af ualmindelig karakter og omfang, menneskeligt set båret af harmoni mellem opgaver og kræfter, og det fik sin ejendommelige farve af en tilværelse, hvori personligt liv og historisk forskning dannede en uopløselig enhed. – Medlem af Danske selskab 1867, af Videnskabernes selskab 1871 (af samme regestakommision 1872–1907). – Dr.teol. h.c. i Kbh. 1910. – Datteren Marie, * 10.4.1862, † 7.8.1941, var gift med violinisten Holger Elias Møller, * 1.2.1861, † 7.3.1917. Han blev cand. polyt. 1884, studerede sideløbende hermed musik, var elev af Anton Svendsen og andenviolinist i Neruda-kvartetten. 1889 blev han ansat i Det kgl. kapel, men opgav den professionelle musik 1895 da han blev stamhusbesidder på Østrupgård. 1907–17 var han landvæsenskommissær i Odense amtsrådsdistrikt, medlem af Østrup sogneråd 1909–13, fra 1910 formand, og af Odense amtsråd 1910–16. M. blev 1911 hofjærgermester. – R. 1879. DM. 1898. K². 1910. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Mal. af V. Kornerup, 1911

(Fr.borg) og udst. 1923 (Lyngby k.). Foto.

Kilder. Selvbiografier i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1867 210–14 og sst. nov. 1910 63–65. Brevveksl. og dagbogsoptegn. fra 1848–50 vedr. H. F. R., udg. K. Rørdam, 1914.

Lit. C. J. Rickmers: *Gesch. des Kirchspiels Satrup*, Gettorf 1902 211–13. Johs. Steenstrup i *Hist. t.8.r.IV*, 1912–13 242–44. A. Brandrud i *Norsk teol. t. ny r. IV*, Kria. 1913 289–93. [Herman Lundström] i *Kyrkohist. årsskr. XV*, Upps. 1914 477–79. Sønderjylland 1864–1919, red. Erling Rørdam, 1919 31–35. Holger Rørdam: *En lang omvej*, 1929 9–32. Rigmor Rørdam i *Grundtvigske hjem i det 19. årh.*, udg. Holger Begtrup II, 1930 54–77. Til minde om H. F. R., udg. ved Bj. Kornerup, 1930 (heri bibliografi 70–129). H. A. Rosendal i *Lyngby-bogen I*, 1933. A. D. Jørgensen: *Breve*, udg. Harald Jørgensen, 1939. Ellen Jørgensen: *Historiens studium i Danm. i det 19. årh.*, 1943 77–79. *Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.*

P. G. Lindhardt (Bjørn Kornerup)

Rørdam, Kristian, 1860–1939, geolog. * 22.7.1860 i Gladsaxe, † 29.7.1939 i Ordrup, begr. sst. F: sognepræst, dr. phil. Holger Fr. *R. (1830–1913) og Helga S. M. Kalkar (1832–1923). ~ 15.10.1886 i Kbh. (Holmens) med Astrid Rørdam, * 5.11.1859 på Frbg. slot (Frue), † 19.5.1934 i Ordrup, d. af cand. teol., biskop Th. Skat *R. (1832–1909) og Ovine M. F. Hauch (1834–1915). – Bror til Holger *R.

Efter skolegang i Roskilde og Odense blev R. student 1878 fra Odense og cand. mag. i kemi 1884. 1882 var han blevet assistent hos F. *Johnstrup på Mineralogisk museum, og efter eksamen blev han tillige assistent ved universitetets kemiske laboratorium. Foranlediget af en prisopgave fra Videnskabernes selskab 1887 foretog han en kemisk og geologisk undersøgelse af de mesozoiske lerarter og kaolinen på Bornholm der blev publiceret med nogle tilføjelser 1890 som den første af Danmarks geologiske undersøgelses skrifter. Da dette institut blev oprettet under Johnstrups ledelse 1888, opfordrede han R. til at påbegynde den systematiske kortlægning af Danmark. Efter nogle korte studierejser til Sverige og Tyskland påbegyndte han arbejdet 1.7. s.å., og i løbet af få år var Nordøst- og Nordvestsjælland kortlagt, og flere afhandlinger og et par kortbladbeskrivelser så dagens lys. *Saltvandsalluviet i det nordøstlige Sjælland*, 1891 bragte ham den filosofiske doktorgrad (1892, og n.å. forelå den første kortbladbeskrivelse (Helsingør og Hillerød). Da Johnstrup døde 1894 kunne R. vente at blive hans efterfølger som leder af Danmarks geologiske undersøgelse, men som følge af visse stridigheder med N. V. *Ussing, der var blevet Johnstrups efterfølger som professor, blev ledelsen overdraget en kommission (V. *Pingel). Da R. ikke kunne finde sig

Rørdam, K.

til rette under disse forhold, trak han sig efterhånden tilbage og tog sin endelige afsked 1900. Inden da nåede han at få publiceret bl.a. *Kridtformationen i Sjælland*, 1897, hvori han adskiller og beskriver forskellige kalkstenstyper inden for det nyere kridt (bryozokalk, kokkolitkalk, foraminiferkalk m.m.), og beskrivelsen til Nordvestsjælland, udgivet sammen med V. *Milthers 1900. Hans mangearterede arbejders værdi blev betydeligt forøget ved deres talrige kemiske analyser af danske jordlag, hvilket giver dem et væsentligt fortrin frem for mange senere geologiske arbejder som hovedsagelig kun giver kalkbestemmelser og vandanalyser. Gennem sin beskrivelse af Danmarks tilblivelse i Frem 1897–98 blev han desuden kendt i vide kredse som en udmærket skribent.

1896–1900 var R. direktør for den Ankerske marmorforretning, derefter i to år leder af ØKs forsøgsminedrift i Siam, indtil han 1902 overtog Stubbergård ved Skive hvor han tilbragte to af sine bedste år. Da professoratet i agrikulturkemi ved landbohøjskolen blev ledigt efter A. *Tuxen, overtog R. dette 1904 og virkede her, indtil han tog sin afsked 1930. Hans lærebog *Geologi og Jordbundslære I–III*, 1908–10 indeholder mange kemiske enkeltheder om Danmarks geologi og om geologiens historie her i landet. Han mistede dog hurtigt kontakten med den geologiske forskning til fordel for agrikulturkemi, og hans senere geologiske forfatterskab var ret lille. I *Japetus Steenstrup og Køkkenmøddingerne*, (i Mindekr. i Anledn. af 100-året for J. Steenstrups Fødsel 1914) søger R. at godtgøre at Steenstrup var den første der havde den rette opfattelse af køkkenmøddingernes oprindelse, og i *Johannes Frederik Johnstrup. Hans Liv og Virksomhed*, 1918, fremhæver han Johnstrups betydning for geologien. Nævnes må også hans *Studier over udvalgte Emner af den kemiske Geologi I–II*, 1914 og III, 1919, hvori han bl.a. giver nogle analyser af små mængder af sjældne metaller i danske jordarter. – R. var statskonsulent i agrikultur 1906–32 og formand for eller medlem af flere ministerielle udvalg og kommissioner angående foder- og gødningsstoffer, myremalms og tangs anvendelse og vandforsyningsager. – R. 1900. DM. 1921. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1892 113f. – Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908. Will. Sørensen: Professor dr. K. R. og „Kjøkkenmøddingerne“ m.m., 1915. Sigurd Hansen i Naturhist. tid. III, 1939 110f. V. Milthers i Medd. fra da. geologisk foren. IX, 1940 515–18. Axel Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961 368f 413f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

S. A. Andersen*

Rørdam, Kjeld Tage, * 1897, højesteretssagfører. * 27.9.1897 i Kbh. (Holmens). F: skibslæge, senere stabslæge i marinen Holger *R. (1863–1941) og Charlotte Koch (1865–1950). ~20.1.1927 i Charlottenlund (Messiaske.) med Margit Adler Svanholm, * 17.7.1906 på Frbg., d. af direktør Th. Adler *S. (1876–1949) og Helga F. E. Mikkelsen (1873–1950).

R. blev 1919 juridisk kandidat. Han gik straks ind i praktisk sagførervirksomhed og blev landsretssagfører 1924. Ni år senere bestod han prøveproceduren for højesteret hvor han siden blev en højt anerkendt procedør. Han havde forinden gjort sig bekendt som juridisk forfatter og bl.a. udgivet en kommenteret udgave af købeloven samt skrevet forskellige juridiske afhandlinger navnlig vedr. beskyttelse af forfatterretten til reklamer samt om varemærkespørgsmål. Siden tog R. også søretslige emner op og udgav *Afhandlinger vedr. Balticon certepartiet*, 1953 der året efter blev udsendt i en engelsk udgave. – R. kom tidligt ind i offentligt kommissionsarbejde bl.a. vedr. revision af konkurs og akkordlovgivningen 1930. 1954 fik han sæde i havne- og brotakstkommissionen og 1956 i havnelovskommissionen. R.s navn er vel nok særlig knyttet til hans store indsats som erhvervsjurist samt til hans arbejde i humanitære organisationer og selskaber. I en årrække var han tilknyttet bestyrelsen i A/S Daells Varehus og var medlem af bestyrelsen for Daell-Fonden og P. M. Daells fond. Hertil kom yderligere en lang række fondsbestyrelsesposter foruden formandshverv i virksomhedsbestyrelser. Særlig bekendt blev R. for arbejdet som formand for bestyrelsen for Tjæreborg Rejser A/S og Sterling Airways A/S. Her arbejdede han tæt sammen med pastor Eilif *Krogager og direktør Anders Helgstrand om opbygningen af det store rejsebureau og luftfartselskab netop i de år, da disse selskaber gennemgik en voldsom udvikling og blev en betydningsfuld faktor i det danske samfundsliv. R.s hverv som juridisk konsulent for den svenske og norske ambassade dannede udgangspunkt for den omfattende humanitære virksomhed der var knyttet til de svenske og norske kirker i Kbh. Ved Svenska Gustafskyrkans 50 års jubilæum 1961 blev prinsesse Margarethas jubilæumsfond grundlagt og 1963 blev kong Olav Vs fond stiftet i anledning af kongens 60-års fødselsdag. For begge institutioner blev R. formand og kom derved til at virke for kulturforbindelsen mellem de nordiske lande. –R. var også den første landsformand for Landsforeningen til børnelammelsens bekæmpelse 1945–61, ligesom han var viceformand og æresmedlem for Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse fra

1974. – R. 1941. DM. 1949. K. 1975. □Maleri. Foto.

Børsen 9.2.1933 og 18.9.1967. Berl.tid. 26.9.1977. – Lev-
nedsberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Rørdam, Peter, 1806–83, præst. * 6.5.1806 i Serup, † 18.9.1883 i Lyngby, begr. sst. F: sognepræst, senere i Tølløse og Ågerup, provst Thomas Schatt R. (1776–1831) og Cathrine Georgia Teilmann (1777–1842). ~ 22.11.1850 i Kbh. (Var-
tov) med Jutta Christiane Olavia Berthe Carlsen, * 19.7.1815 på Gammel Køgegård, † 21.1.1866 sst., d. af godsejer Christen Rasmus C. (1777–1818) og Else Margrethe Nyhuus (1792–1857, ~ 1° 1809 med købmand i Køge Carl Frederik Rasmussen, 1778–1829). – Bror til Christian *R. R. blev student (Roskilde) 1823 og cand.teol. 1827; et par år var han huslærer hos amtmand M. *Treschow i Hillerød, men fra 1831 beskæftiget med undervisning i Kbh., dels i det v. Westenske institut, dels i asylerne; en tid boede han på Borchs kollegium. Tidligt kom R. i kontakt med N. F. S. *Grundtvig og blev for livet en af hans mest trofaste disciple og den kongeniale formidler af hans kirkelige og folkelige ideer. Som lærer var R. en levende og kraftfuld personlighed der i sjælden grad evnede at vinde børnene, og gennem sit arbejde i asylerne stiftede han med dronning Caroline Amalie et bekendtskab som udvikledes til varmt venskab. Efter at han 1837–38 for sit helbreds skyld havde foretaget en længere udenlandsrejse blev han 1838 leder af asylskolen for drenge, og han førte an i en lille forening som på Amalienborg arbejdede for åndelig udvikling af asylskolernes børn. – R. havde ønsket en overordnet stilling i Kbh.s undervisningsvæsen, men det strandede nu og atter 1844 på biskop J. P. *Mynsters modstand. 1841 blev han sognepræst i Mern, og skønt overgangen til landsbyforhold nok ikke faldt helt let lykkedes det ham snart at få bred kontakt med menigheden og skabe et ejendommeligt hjemsted for danskhed og grundtvigsk kristendom; især virkede han for at fremme menighedssangen, både i kirken og ved bondegilder og heri støttedes han af Grundtvig som på hans opfordring flere gange skrev både salmer og folkelige digte. Trods visse politiske modsætninger 1848 følte R. sig nøje knyttet til sine sognefolk, og selv Mynster anerkendte ved en visitats 1849 resultaterne af hans virke; også R.s prædiken fandt han levende og indtrængende, omend „i en vis Conversations-Tone, lidt for skienkende“. 1855 arbejdede Caroline Amalie stærkt for at R. skulle få sognekaldet i Lyngby, og det lykkedes

1856 trods H. *Martensens modstand at få ham udnævnt. Til 1883 øvede han her en meget påskønnet præstegerning, kun afbrudt af nogle måneder som feltpræst (bl.a. i Fredericia) 1864; hans friske og uforfærdede personlighed gjorde et stærkt indtryk på både officerer og menige. I Lyngby stod han altid dronningen nær og deltog hyppigt i de sammenkomster af kirkens og kulturlivets folk hun samlede på Sorgenfri. I det store sogn færdedes han energisk (som regel til hest), og en stor og trofast skare samledes altid om hans prædikestol, her og i det 1864 indviede kapel i Tårbæk. Så stort var hans ry som prædikant at man om søndagen måtte etablere et særligt „kirkefog“ fra Kbh. Gudstjenesten fik foruden af R. selv sit præg gennem den levende menighedssang som udfoldedes på grundlag af et salmebogsstillæg (Lyngbysalmebogen). R.s anseelse varede livet ud, men efter 1870 følte han sig ofte i modsætning til udviklingen; han bekæmpede lidenskabeligt den tilslutning det forenede venstre fik fra grundtvigsk-folkelig side, og konservativ som han var advarede han – fx på venemøderne 1873 og 1874 – indtrængende mod at bøje knæ for „talmajestæten“. I samtiden berøede R.s anseelse især på hans virksomhed som prædikant; hans trykte prædikener (*24 Feltprædikener*, 1864; *Prædikener*, 1879; *Kirkelige Løjlig-hedstaler*, 1880) er lidet originale og temmelig tørre, men i mundtlig form må han have udfoldet sig helt anderledes livfuldt og medrivende; han havde mange beundrere, men også kritikere der ikke kunne forlige sig med hans ligefremhed, formløshed og barokke indfald – Otto *Møller kaldte ham „en christelig Laps“. R. var ingen selvstændig begavelse som satte nye tanker igang; han var ikke i besiddelse af overblik eller systematisk evne, formåede ikke i videre grad at sætte sig ind i andres synspunkter og bevægede sig kun frit inden for rammerne af en gammelgrundtvigsk opfattelse af kristendom og et af kirken styret ånds- og kulturliv. Hans styrke var at kunne udnytte tilværelsens konkrete enkeltheder og behandle dem på frisk og særpræget måde, og hans forkyndelse og hele livsførelse var et levende vidnesbyrd om en både frygtløs, lunerig, dybt alvorlig og frejdig personlighed der frem for alt lagde vægt på „at være sig selv“. – R. 1860. DM. 1874. □Litografi af E. Fortling, 1861, og efter dette litografi 1868, træsnit 1871 og af H. P. Hansen, 1891. Mal. af Constantin Hansen, 1872 (Fr.borg). Buste af J. Smith udst. 1877. Mal. af H. Chr. Jensen, 1881 (Lyngby k.; Lerchenborg), efter dette litografi af Harald Jensen, 1883, og to træsnit s.å., det ene af H. P. Hansen. Træsnit 1883. Litografi af Har. Jensen 1895. Foto.

Rørdam, Peter

H. F. Rørdam i Kirkeh. saml. 3.r.II, 1877–80 398 431–36. Lavst Thomsen sst. 5.r.III, 1905–07 577–81; VI, 1911–13 768–70 (brev fra W. F. Engelbreth). Fr. Nielsen: Karakteristiker og kritiker, 1884 34–45. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser i et langt liv II, 1890 199–208. P. R. Blade af hans levnedsbog og brevveksl., udg. H. F. Rørdam I–III, 1891–95. Morten Pontoppidan: En dansk præst. Studier over P. R., 1898. Godske Nielsen: Udv. bladartikler, 1899 1–16. Otto Møller og Skat Rørdam. En brevveksl., udg. H. Skat Rørdam II, 1916 188f 216f. C. H. Rørdam: Svundne dage I, 1916 75–78. Gustav Heiberg i Minder fra gamle grundtvigske hjem, ved H. P. B. Barfod II, 1922 30–52. Henrik Cavling: Efter redaktionens slutn., 1928 61–76. J. P. Mynsters visitatsdagbøger, udg. Bj. Kornerup II, 1937 174. A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse, 1958. – Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt

Rørdam, Thomas Skat, 1832–1909, biskop. * 11.2.1832 i Låstrup, † 25.9.1909 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: sognepræst, dr.teol. Christian *R. (1803–69) og Conradine Engelbreth (1807–85). ~ 19.5.1858 på Frbg. med Ovine Marie Frederikke Hauch, * 13.6.1834 i Sorø, † 18.2.1915 i Kbh., d. af forfatter Carsten *H. (1790–1872) og Frederikke E. Brun Juul (1811–96). – Far til Erling *R. og Torkild Skat *R. Bror til Holger Fr. *R. R. blev student (Fredericia) 1848 – et år som vakte hans nationale sans – og studerede derpå teologi, først under faderens vejledning, fra 1851 i Kbh. hvor professor C. *Hermansen fik stor betydning for ham både som filolog og rent personligt. 1855 blev R. cand.teol., boede på Borchs kollegium og var 1857 på studieophold i England, bl.a. for at undersøge nogle nyfundne syriske håndskrifter og især en syrisk oversættelse af den heksaplariske Septuaginta (foretaget af Paulus af Tella i 600-tallet). 1859–61 udgav han et par af dennes gammeltestamentlige bøger (*Libri Judicum et Ruth secundum versionem Syriaco-Hexaplaem*) og fik på første del af værket den filosofiske doktorgrad. Midt i 1850'erne sluttede R. sig til den grundtvigske bevægelse, gik i kirke i Vartov og kom i Grundtvigs hjem, men bevarede altid en vis distance i forhold til Vartov-menighedens personkult, ikke mindst under Grundtvigs sindssygdom 1867. R. var særdeles kritisk over for det teologiske fakultet, ivrede for en eksamenkommission der skulde fri studenterne fra professorvældet, og tog – en anden grundtvigsk mærkesag – kampen op for at afskaffe eller ændre præsteeden. Til 1869 levede han som manuduktør og lærer; 1862–63 var han også forstander for missionskolen, men opgav hvervet på grund af strid med bestyrelsen og utilfreds med at de pietistiske elever foragtede alle saglige kundskaber og ved hans undervisning følte sig „slappede“ i deres missionskald. Han udgav 1866 en *Historisk Oplysning om den*

Hellige Skrift (meget konservativ) og – til seminariebrug – *Den kristelige Lære, fremstillet i Sammenhæng*. 1868 – og siden i mange oplag. Heri fremhævedes det grundtvigske syn på dåb og trosbekendelse på en sådan måde at H. *Martensen erklærede at R. førte „falsk og fanatisk lære“ mens biskop G. P. *Brammer udsendte et advarende hyrdebrev imod ham (og fik et skarpt gensvar, 1869). Denne modstand – og utilstrækkelig støtte fra grundtvigske kredse – betød at R. måtte opgive håbet om at blive seminarieforsøger, og hans forsøg på 1867 at blive teologisk docent slog fejl; han hævdede sig smukt i konkurrencen, men fakultetet foretrak (naturligvis) Henrik *Scharling. Ægteskabet med C. Hauchs datter (dermed også svogerskab med C. *Hostrup) bragte yderligere R. i kontakt med Kbh.s kulturelle og grundtvigske cirkler, og livet igennem dyrkede han et varmt venskab med Otto *Møller; deres – trods en såre mangelfuld udgivelse – indholdsrige brevveksling gennem 50 år er en vigtig kirkehistorisk kilde.

1869 blev R. sognepræst i Sønderup-Nordrup og 1873 i Rønnebæk-Olstrup. Stadig regnede han med at blive professor i Det gamle testamente, men det hindrede det kirkepolitiske intrigespil i fakultetet, og 1880 blev han sognepræst ved Helligåndskirken i Kbh. Eksamenkommissionen kom aldrig, men 1871–86 var R. en af de første censorer ved teologisk eksamen. I øvrigt fortsatte han sine studier (bl.a. med en smuk oversættelse af Afrem Syrers digtning), var en påskønnet taler og naturlig førstemand blandt egnens præster og skrev i Dansk Kirketidende adskillige vægtige afhandlinger om kirkelige og teologiske emner og udgav mange småskrifter, også om aktuelle spørgsmål; altid befandt han sig på grundtvigianismens yderste højre fløj, bekæmpede Bjørnsons indflydelse og overhovedet den folkelige fløjs politiske og kulturelle venstredrejning, fx tog han skarpt og effektivt til genmæle over for de radikale frihedskrav som formuleredes i Askov-adresserne (*De kirkelige Frihedskrav*, 1881), og han blev sjælen i det kirkelige retnings-samarbejde som fra 1884 udfoldede sig i de økumeniske Bethesda-møder eller i Menighedskonventet af 1891. I det kbh.ske præstekonvent blev han en ledende skikkelse, og som prædikant drog han store skarer til sine kirker; hans forkyndelse var jævn og ukunstlet (højkirkelige kritikere talte om „luntetrav“), fri for al patetisk retorik, centeret om kernen i Grundtvigs kirkelige anskuelse, men i øvrigt med en lovstreg og pietistisk tone og præget af hans forkærlighed for Det gamle testamente. 1881 kom postillen *Kirkeaaet* og 1900 – over 2. perikoperække – *Naa-dens Aar*. R. brugte en egen messemelodi (en fa-

milietradition), var meget optaget af kirkesan-
gens fornyelse på klassiske og reformatoriske
principper og derfor en stor ynder af og ven med
Th. *Laub som han 1884 fik gjort til organist ved
Helligåndskirken og 1891 atter ved Holmens kir-
ke – en noget egenmægtig afgørelse som frem-
kaldte et regulært organistoprør i Kbh.

1886 blev R. Holmens provst, kunne altid glæde
sig ved en overfyldt kirke, og trods en krævende
præstegerning fik han nu (under stadig filologisk
debat med fx Otto Møller og P. N. *Petersen) tid
til at udarbejde sin kommenterede oversættelse
af Det nye testamente (1887–92) gennem flere
årtier et meget populært og udbredt arbejde som
kom i mange slags udgaver – også en pragtudga-
ve med Carl *Blochs bibelske billeder – og som,
skønt uautoriseret, til manges forargelse blev til-
ladt og meget brugt på seminarierne, i øvrigt og-
så ved det teologiske studium. Kommentaren
var – ligesom i R.s artikler i det af hans ven og
medarbejder Fred. *Nielsen udgivne Kirkeleksi-
kon for Norden (1897ff) – udpræget konservativ
og, skønt R. fulgte godt med, uden spor af den
begyndende historiske kritik. Sammen med seks
andre, grundtvigske og præster af den kbh.ske
indre missions retning, sad R. i mange år i et sal-
mebogsudvalg som 1885, 1888 og 1892 fremlag-
de en ny salmebog der foruden en stor samling
af grundtvigske salmer gengav de ældre salmer i
en mere original form end Roskilde-salmebogen
(af 1855) og dens tillæg. Hver gang blev arbejdet
afvist af det biskoppelige kirkeråd (oprettet
1883), navnlig fordi man frygtede at det ville gø-
re propaganda for grundtvigianismen og måske
endda kunne være farligt på grund af den nære
kontakt med det politisk-kulturelle venstre. – Ef-
ter mange og bitre intriger tildelte fakultetet
1894 – med anledning i kronprins Frederiks
sølvbryllup og R.s nye testamente – R. den teo-
logiske doktorgrad som skulle kvalificere ham
ved det forestående bispeskifte i Kbh. Efter B. J.
*Fogs afgang 1895 var H. *Stein den sandsynlig-
ste kandidat, men grundtvigske og missionske
præster i Sjællands stift slog sig, anført af Vilh.
*Beck og J. H. *Monrad, sammen om en stor
præsteanadresse til fordel for R. som også støttedes
af den grundtvigske kulturminister V. Barden-
fleth. Trods kongens modstand og til forfærdelse
for højkirkelige biskopper blev R. udnævnt og
fik straks hænderne fulde af arbejde; 1896 stiftes
Det københavnske kirkefond hvis formand
han blev; men den egentlige magt lå hos fondets
pionerer og dets dominante sekretær (J. *Friis
Hansen), og til R.s magtesløse beklagelse måtte
han acceptere at der ved flertallet af mange kir-
ker han som biskop kom til at indvie ansattes
missionspræster, til skade for alsidigheden i

Kbh.s kirkeliv; også med sine to provster (J. H.
*Paulli og G. *Schepelern) kom R. i konflikt for-
di de frygtede at kirkefondet ville medføre en
kulturel og social proletarisering af præsteskabet
og ikke mente at R. tilstrækkeligt støttede dem.

Da R. – som Sjællands biskop – blev formand
for kirkerådet kom der for alvor gang i de litu-
rgiske reformer med nye ritualer for dåb og nad-
ver (1895), brudevielse (1897), kirkevielse (1898),
præste- og bispevielse (s.å.), og 1899 lykkedes
det efter svære kampe og en pinlig afstemning
om de enkelte salmer at skabe Salmebog for Kir-
ke og Hjem, hovedsagelig takket være R.s faste
og dog diplomatiske holdning og det nære sam-
arbejde med Fred. Nielsen. Under den store
strid om helvedesstraffene 1900–01 indtog R. i
kirkerådet en midlende holdning over for præ-
sten Anton *Jensen, men endte med at anbefale
hans afskedigelse; et skrift, *Evig Frelse og evig
Fortabelse*, 1901, er udtryk for et konservativt-
grundtvigsk syn på livet efter døden. 1901 ophæ-
vedes kirkerådet – J. C. *Christensens første re-
geringshandling – og over for de nye demokrati-
ske lovkomplekser tog R. til orde for menigheds-
råd hvis de indgik i en „hel“ forfatning, dvs. den
synodalordning som efter hans forståelse var
stillet i udsigt i grundlovens løfteparagraf, jf.
Den danske Folkekirke og dens Forfatning, 1901.
R. var formand for det kirkelige udvalg 1904–07
og gik her sammen med højregrundtvigske, mo-
derate missionsfolk og centrumskirkelige om en
repræsentativ forfatning; men grundtvigske og
missionske yderfløje stemte imod, og det af ud-
valgsflertallet vedtagne forslag blev følgelig ikke
taget alvorligt af rigsdagen og faldt definitivt da
højre 1909 gjorde det til sit program.

R. blev aldrig nogen „stærk“ biskop, og i sine
sidste år foruroligedes han slemt af den liberale
teologi der efter 1905 slog igennem og i hans søn
Torkild Skat R. havde en tro tilhænger. R. talte
og skrev offentligt, omend behersket og frisin-
det, mod den truende fare, og især udøste han si-
ne bekymringer i breve. Trods fremrykket i alder
da han blev biskop var R. en flittig visitator i
kirke og skole, og ved ordinationer eller kirkevi-
elser gjorde hans tætte skikkelse, skarptskårne
profil, myndige røst og tillidvækkende optræden
et stort indtryk. Fra centrumskirkelig side kriti-
seredes han som for meget partimand, venstre-
grundtvigianere respekterede hans person, men
tog skarpt afstand fra hans synspunkter; i Indre
mission nød han udbredt tillid. Han bevarede
sin grundtvigske teologi, men bag ham lå en år-
hundrede lang kirkelig tradition som sikkert be-
tød nok så meget; han var jævn af væsen, uden
alle hierarkiske tendenser, i virkeligheden en
bredkirkelig og samlende skikkelse, på mange

Rørdam, Th. Sk.

måder egnet som enhedsmærke for vidt forskellige strømninger i kirkens liv. – Ordensbiskop 1900. – R. 1883. DM. 1888. K². 1894. K¹. 1898. S.K. 1904. □ To træsnit 1880, det ene af H. P. Hansen. Buste af R. Bøgebjerg, 1898. Mal. af Johanne Krebs udst. 1901 (Helligåndskirken, Kbh.). Buste af A. V. Saabye, 1902 (Fr.borg). Mal. af A. Jerndorff, 1903, hertil skitser og tegn. (Fr.borg). Træsnit af H. C. Olsen, 1904, efter foto. Afbildet på tegn. af bispevielse af A. E. Krause, 1906 (Fr.borg). Relief af R. Bøgebjerg, 1911. Buste af Rik. Magnussen 1911–12. Mal. af L. Tuxen, 1912 (Roskilde domk.), tegn. af samme, s.å. tegn. af H. C. Ley. Litografi af Harald Jensen. Foto. – Gravmæle af M. Nyrop, 1911.

Selvbiografier i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1859 34f og nov. 1894 81–83. Otto Møller og Skat Rørdam. En brevkssl., udg. H. Skat Rørdam I–II, 1915–16. Kirkehist. saml. 6.r.IV, 1942–44 535–44 (aktstykker i striden mellem R., J. Paulli og G. Schepelemn). – Marie Rørdam: Tilbageblik på et langt liv, 1911. Herdis Clausen f. Rørdam i Minder fra gamle grundtvigske hjem, ved H. P. B. Barfod III, 1923 114–45. Jørgen Swane i Kirkehist. saml. 6.r.V, 1945–47 233–38. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I–II, 1950–53. Samme: Holmens provst T. S. R., 1969. A. Pontoppidan Thyssen: Den grundtvigske bevægelse, 1958. To højirkemøder. Brevkssl. mellem Harald Stein og J. Swane, udg. P. G. Lindhardt, 1958. – Breve i Kgl. bibl. og Rigsark.

P. G. Lindhardt

Rørdam, Thomas, se Rørdam, C. H.

Rørdam, Torkild Skat, 1876–1939, teolog. * 29.2.1876 i Rønnebæk, † 14.7.1939 i Ringe, begr. på frimenighedskgd. i Ryslinge. F: biskop Th. Sk. *R. (1832–1909) og Ovine M. F. Hauch (1834–1915). ~ 12.11.1907 i Kbh. (Frue) med Charlotte Lange, * 22.7.1880 i Ryslinge, † 29.5.1940 i Gram, d. af sognepræst i Sollien, Norge, Johan L. (1844–83) og Laura Birkedal (1850–94). – Bror til Erling *R.

R. blev student (Linnésgades latin- og realskole) 1894 og cand.teol. 1901; han studerede i Oxford og var 1902–03 lærer ved Ryslinge højskole. 1903–05 studerede han i Tyskland, Italien og England, og blev 1907 residerende kapellan i Kastrup hvor han havde en meget påskønnet præstegerning. 1913 overtalte Karl *Povlsen ham til at blive sin kapellan i Ryslinge valgmenighed, og 1918 blev han ved Povlsens død menighedens enepæst. R. havde helt og fuldt tilegnet sig den liberale teologi – omtrent på linje med F. C. *Krarup – og da han i Ryslingebogen 1919 fremlagde sine teologiske særstandpunkter blev der uro: en del af menigheden trådte ud og dannede 1921 Den grundtvigske valgmenighed med Thorvald *Knudsen som præst. Da R. siden ændrede dåbsritualet ud fra liberalteologiske syns-

punkter uddybedes spliden yderligere, og da Fyns grundtvigske biskop ikke ville anerkende ritualet fulgte ministeriet biskoppen og fratog R. anerkendelsen som valgmenighedspræst; han fortsatte som præst for en frimenighed der efter en pinlig retssag 1927 fik kirke og præstegård tilkendt ved højesteret. Skellet mellem valgmenighed og frimenighed beroede i høj grad på stillingen til Rørdams person (langt mindre hans teologi), men var også udtryk for et socialt skel: gårdmandsstanden sluttede sig mest til valgmenigheden, den økonomisk svagere del til frimenigheden. Hele livet arbejdede R. på et aldrig udgivet værk om „Peters Evangelium og den kristne Urtradition“, og når hans standpunkter overhovedet vakte så vældig opsigt beroede det væsentlig på at han udtrykte sig folkeligt hvor flertallet af liberale teologer talte mere „akademisk“. Det afgørende hos R. var en varm og levende medmenneskelighed som ofte greb så stærkt at også de der savnede forudsætninger for at vurdere teologiske emner hos ham så en „praktisk kristendom“ som de værdsatte. Når det gjaldt at besøge gamle, syge og ensomme spillede tid, vejr og afstand ingen rolle for R., og ofte kunne man møde ham, næsten altid på cykel, til de mærkeligste tider og på de mest ufremkommelige biveje; han døde – symbolsk om man vil – ved en færdselsulykke på en fynsk landevej, og det er godt i pagt med hans indsats at motivterne til den prædikestol han fik skåret til frimenighedskirken er indbydelsen af halte, blinde og lamme til den store nadver. Som prædikant var R. altid stærkt grebet af sit emne og besad betydelig evne til anskueliggørelse, også ved ejendommelige og drastiske billeder der ikke just var søgte, men kunne falde ud i retning af det platte; han var kendt og elsket som tolker af Ibsens dramer (især „Brand“) – måske et islæt fra den hauchske slægt; men man mødte i ham også ætlingen af mange danske præster, og hans personlige optræden ved dåb og nadver var præget af en stor og naturlig værdighed så den brede folkelige mand kunne virke med en grandezza hvori vel de 400 års præstegårdskultur gjorde sig gældende. R. døde just som det trak op til en ny og pinlig sag om hans ret til at virke i de fynske sognekirker. I 1920'erne og 1930'erne følte alle landets grundtvigske kredse splittelsen i Ryslinge som en ulykke, men efterhånden forstod man – også i Ryslinge – at bruddet kom med nødvendighed, og at det virkede til selvbesindelse og afklaring af centrale kristelige spørgsmål. Kun få år efter spaltningen var de to frie kredse (der har medlemmer i henved 50 fynske sogne) af samme størrelse som den oprindelige valgmenighed, og den bitterhed bruddet havde fremkaldt veg for

en gensidig forståelse af samhörighed. □ Mal. af Erik Andersen, 1941 (Nazarethkirken i Ryslinge). Foto.

Marie Rørdam: Tilbageblik på et langt liv, 1911. Studenterne fra 1894, 1922 204f. Carl Hermansen i Menighedsbladet XXI, 1939 491–94. Kaj Thaning i Højskolebl. LXIV, s.å. 491–93. Karl Nielsen sst. 505–07. Poul Engberg sst. 523. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966.

P. G. Lindhardt

Rørdam, Valdemar, 1872–1946, forfatter. * 23.9.1872 i Dalby, Præstø amt, † 13.7.1946 i Holbæk, begr. Turø kgd. F: residerende kapellan i Stege, senere sognepræst, sidst i Fanefjord på Møn, Hans Kristian R. (1842–1924, ~2° 1882 med Louise Theodora Rønne, 1852–1930) og Bolette Ingeborg Olsen (1840–81). ~1° 10.9.1901 i Blegind, Århus amt, med Margrethe Jensine Hansen, * 20.11.1873 i Tranekær, Langeland, † 7.4.1937 i Svendborg, d. af residerende kapellan i Tranekær, siden sognepræst, sidst i Blegind og Hørning, Hans Anthon H. (1840–1906) og Margrethe Jensine Mathiasen (1846–1924). ~2° 11.9.1938 i Troense, Tåsinge (b.v.) med Margaretha (Margot) Rothnau, f. Brill, * 27.2.1895 i Markneukirchen, Sachsen. Separeret 1940. Faderens forflytninger (1880 til Holeby på Lolland, 1884 til Ondløse i Holbæk amt, hvor også hans far og farfar havde været præster, 1893 til Fanefjord på Møn) gav R. lejlighed til at blive fortrolig med mange danske ølandskaber og med deres plante- og dyreverden. Desuden var drengen en umættelig og tidligt moden bogsluger. Svend Grundtvigs samling af kæmpeviser (1867), et Oehlenschlägerudvalg (1854) samt Kingos og Grundtvigs salmer blev grundlæggende for hans kærlighed til dansk sprog og digtning. I anden række har han nævnt Grimms eventyr, "Saxo, H. C. "Andersen og Holger "Drachmann blandt sine tidligste litterære oplevelser. Fra sit trettende år var han besluttet på at blive „Danmarks Tunge“ og skabe sange der „skulde dufte sødere end Winthers, bølge stærkere end Drachmanns“. I sådanne fremtidsdrømme svælgede R. under et kostskoleophold i Lyngby (1884–88) der har givet ham stof til den ironisk betitlede pubertetsroman *Lykkelige Barndom*, 1915. Mere direkte selvbiografiske og ulige værdifuldere er digtsamlingerne *Huset ved Volden*, 1932, *Af et Barns Verden udendørs*, 1933 og *Holeby*, 1940; de to førstnævnte hviler navnlig på indtryk fra Stege der også har været ret afgørende for digt kredsen *Købstad-Iyder*, 1918. Stykker som *Fars Stue* og *Grundtvigianere* (det sidste med på én gang skarpe og nænsomme portrætter af F. (Frits) "Boisen og D. G.

"Monrad" er af høj kunstnerisk rang. – Fra R.s femtende år satte forelæseren fart i hans lyriske forsøg, ikke just til gavn for hans toårige artiumlæsning på et kbh.sk kursus. Endnu før han blev student (1890) øvede Georg "Brandes, hvem han hørte og læste, indflydelse på hans tanker om moral og religion, og det var bestemt ikke frivilligt at han i rusåret rejste til Askov som elev; udbyttet af sin vinter der har han gjort op i fortællingen *På Højskole*, 1898, en fremhævelse af det folkelige kammeratskab. – Efter filosofikum 1891 måtte han af fattigdom opgive et påtænkt juridisk studium og ernære sig som huslærer, først på Hannæs, siden i Vendsyssel. Efteråret 1894 begyndte R. at studere moderne sprog, især engelsk, ved universitetet samtidig med at han måtte passe en snes sletlønnede undervisningstimer om ugen. Dertil kom lange natteure i hovedstadens udkanter og omegn og så, selvfølgelig, fortsat lyrisk produktion. Hans første digtsamling, *Sol og Sky*, 1895, hvis udgivelse han selv bekostede, og som gik temmelig ubemærket hen, er nærmere beslægtet med vor poetiske guldaldertradition end med 1890ernes typiske lyrik.

Efter at være blevet livsfarligt angrebet af tuberkulose udfoldede R. under et toårigt sygeleje (1896–98) – i begyndelsen vis på snart at skulle dø – en rig produktivitet, delvis gennem diktat til en søster. Fra denne tid stammer digtsamlingerne *Tre Strænge*, 1897, *Dansk Tunge*, 1901, og det episke digt *Bjovulv*, 1899. I dette epos høres første gang hos R. den rungende klang der er blevet regnet for hans særegne tone. 1898 rejste han på det Anckerske legat til Schwarzwald hvor han kom sig helt. Ved anden støtte, privat og offentligt, kunne han fortsætte til Italien og Korsika; i egnen om Ajacciobugten der i farver og stemning mindede ham om Limfjordslandet følte han sig „hjemmsindet“ og fandt her motiver til versfortællingen *Karneval*, 1903 (med tilegnelsesdigt til Georg Brandes). I april 1899 var han atter i Danmark og valgte nu uigenkaldeligt at leve som fri forfatter.

Af R.s mange – kortere og længere – rejser satte den til Java 1920 frugt i digtsamlingen *Over det indiske Hav* s.å. og siden i den store versroman *Jens Hvas til Ulvborg I–II*, 1922–23 hvis titelfigur, en falleret dansk herremands søn der i Østen tjener sig op til millionær vel svigter moralsk på væsentlige punkter, men dog – som det med pædagogisk pegepind påvises – fortjener at oprejses ved en kvindes tilgivende kærlighed og en mands agtelse. Romanens ydre, ofte puerile handlingsgang er bygget over motiverne skyld og soning, og virker som en forgrovnning af et delvis beslægtet motiv i det aktualiserede Ebbe

Skammelsøndrama *Grønlandsfærd*, 1909. Dens egentlige værd findes i idéindholdet, i påvisningen af at besindelsen på simple etiske grundlove formår at overvinde ellers uforenelige modsætninger i et splittet sind. En modning er sket siden den smukt tænkte, ofte skønt formede, men ferske og løse behandling af den idealt frie kærlighedsproblem i versfortællingen *Gudrun Dyre*, 1902. Erotiske motiver behandles endvidere i digtsamlingen *Kærlighedsdigte*, 1903 mens *Ved Midsommertid*, 1904 bringer en række barne- og familiedigte. Ellers er det især naturmotiver der dominerer R.s lyriske digtning hvilket fremgår af bindenes titler: *Under aaben Himmel*, 1908, *Luft og Land*, 1910, *De sorte Nætter*, 1913, *Fugleviser*, 1924, *Blomstervers*, 1925 og *Jeg gik mig over Sø og Land*, 1930. – En af de dialektiske kontraster i Jens Hvas – mellem arbejdshymer, ekspansion og fremdrift på den ene side og civilisationslede, Nirvanalængsler og selvfordybelse på den anden – er tilspidset i versdramat *Buddha*, 1925, kulminationen i R.s livsfornægtende linje der anes tidligt i forfatterskabet og er klart optrukket i digtet om Paludan-Müller (i *Luft og Land*, 1910); som en nordisk replik til Buddha står Hrolv Krake-spillet *Kongeofret*, 1927 og det utrykte prosadrama *Absalon*, 1928. En anden spænding – mellem lovløs individualist og æt- og stammebunden borger, mellem selvkredsende kunstner og et folks tjenende skjald – dominerer den værdifulde samling *Afrodites Boldspil*, 1920, men udtrykkes enklere i *Rimbrev til Aage Westenholz* (i *Luft og Land*, 1910) hvorimod idyllen er fremherskende i de sene samlinger *Huset ved Volden*, 1932, *Af et Barns Verden udendørs*, 1933 og *Alderdoms Fæstning*, 1938. Den klareste poetiske bekendelse af sit standpunktløse mangesind har R. givet i *En Digters Stue*, slutningsdigtet i *Taktløs Tale*, 1924; men uden omskrivning står hans fjernhed fra enhver bås at læse i foredragene *Vi og vort Fædreland*, 1911 og *Et borgerligt Ord om Danmarks Stilling og det at være dansk*, 1912 hvor han giver samtlige politiske partier – og egentlig hele demokratiet – det glatte lag. Hans kritik fremkaldes især af den almindelige lunkenhed i forsvarssagen og gentager for så vidt essensen af de villet grove og smagløse kampvers i slutningen af *Den gamle Kaptajn I–III*, 1906–07 (forkortet folkeudgave i 2 bind 1908, et slags dansk sidestykke – med stof fra krigen 1864 – til J. L. Runebergs Fänrik Ståls sagner som han havde oversat). Fra 1907 var R. for mange blot „chauvinisten“, og selv ikke den praktiske virkelighedssans i hans fædrelandsfølelse har kunnet redde ham fra at blive stempet som national frasemager. Trods hans ubestridelige førsteplads

som Sønderjyllands digter (se især prosabøgerne *Fra Grænseøerne i Sydvest*, 1913, *Hjemme i Sønderjylland*, 1919, *Langs Flensborg Fjord*, 1927 og digtsamlingerne *De dærnede*, 1917 og *Regnbuen*, 1919) havde man ved de officielle genforeningsfestligheder ingen brug for ham, og af hans fædrelandssange er kun *Danmark i Tusend Aar*, 1917 slået fuldt igennem. At hans nordiske orientering ikke har vakt synderlig genklang kan skyldes dens noget teatraliske udformning (bl.a. i samlingen *Nordisk Hilsen*, 1921). – Under første verdenskrig blev både hans kraftfulde bibeldrama *Kampen mod Bål*, 1914 og den vægtige samling *Krigen og Duerne*, 1915 modtaget jævnt ligegyldigt hvorimod hans oversætterbedrift *Digte fra Verdenskrigen I–II*, 1918–19 slog an. R.s patriotisme og antikommunisme førte under anden verdenskrig til et katastrofalt fejlsyn på forholdet til Tyskland der i digtet *Så kom den Dag, som vi har ventet længe!*, 1941 mandede ud i en opfordring til Danmark om at gøre fælles sag med Hitler mod Sovjetunionen. Hans sjældne talent som gendigter, også hvor han – som ved de slaviske værker – har måttet omplante på anden hånd, beror grundet på hans sprogskabende evne tillige på en grundfæstet litterær kultur; i denne sammenhæng skal mindes om hans virksomhed som kritiker (navnlig ved Samfundet, Nationaltidende og Berlingske Tidende), om hans gode populære oversigt *Svensk Literatur*, 1911 og om hans åndfulde verstale 1915 til Sophus *Claussen (i *Afrodites Boldspil*).

R. var en virtuos verskunstner der formåede et realisere alle sprogets muligheder: dæmpet inderlighed, impressionistisk liv, ægte patos og ordsprogligt fynd. Dog var der ikke altid indholdsmæssig dækning for den blændende stil-kunst. Klicheen lurede, sentimentalitet og en vis brovtende, bombastisk tone kunne tage overhånd på bekostning af udtrykkets renhed og tankens klarhed. □Tegn. af H. Jensenius, 1913 og af lensgrevinde F. Krag-Juel-Vind-Frijs, 1919. Mal. af Sig. Swane 1939 og 1940. Mal. af Kr. Bjerre og af Harald Heiring. Tegn. af Alfred Schmidt (Fr.borg), K. Sinding-Larsen og Gerda Ploug Sarp. Foto.

Udg. Ud. digte fra tyve år I–II, 1918. Danm. i tusend år, m. forord af Kaj Munk, 1940. Ud. digte 1895–1940, udg. Sig. og Agnete Swane, m. efterskr. af F. J. Bille-skov Jansen, 1966.

Kilder. V. R. i *Tilskueren* XXI, 1904 132–41. Nationaltid. 30.3.1915 og *Information* 22.4.1946.

Lit. Paul Bournonville i *Pers. hist.* t. 10.r.IV, 1937 185 (geneal.). Georg Brandes: *Saml. skr.* XV, 1905 234–40. Oscar Geismar: *Nogle digterprofiler*, Kria. 1906 115–39. Fredrik Bøök: *Essayer og kritiker*, Sth. 1913 143–50. Harald Nielsen: *Vej og sti*, 1916 69–105. Chr. Rime-stad: *Fra Skutumpah til Seedorf II*, 1923 7–32. Vilh. Andersen: *Taler*, 1924 140–45. Jørgen Bukdahl: *Det*

moderne Danm., 1931 240–65. Ejnar Thomsen i Ord och bild XLI, Sth. 1932 499–505. Samme i Festskr. til Vilh. Andersen, 1934 284–98. Tom Kristensen i Politiken 15.7.1946. Samme: Fra Holger Drachmann til Benny Andersen, 1967 57–63. Jacob Paludan i Nationaltid. 15.7.1946. Hans Kirk i Land og folk s.d. Jens Kruse i Danske digtere i det 20. årh. I, 1951 179–85. Fr. Nielsen sst. 2. udg. I, 1965 309–16. *Papirer* i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel (Ejnar Thomsen)

Raaby, Jens Aagesen (Joannes Hagæus), ca. 1566–1622/35, rektor. ~ Eva Adamsdatter, † efter 1635.

Skåningen R. var blandt de mange danske der i slutningen af 1500-tallet studerede hos jesuitterne. Han var pavelig alumne ved seminariet i Braunsberg (Braniewo) 1587–88 og senere i Graz (1591–92) og Olmütz (Olomouc) (1592–94) hvor han erhvervede baccalauregraden. I marts 1595 blev han indskrevet i Wittenberg og tog der få uger efter magistergraden. Derefter vendte han hjem og blev efter et mislykket forsøg på at optræde som privatdocent i København 1596 rektor i Malmø hvor han hurtigt opnåede et godt rygte som pædagog således at flere adelsfamilier sendte deres børn til ham. Samtidig virkede han i det skjulte som katolsk kontaktperson og formidlede børn til jesuitterskolerne på den anden side af Østersøen. Denne tiltagende trafik forulogede efterhånden de kirkelige autoriteter, og i en landemodetale 1602 (trykt 1604) drog Lundebispen Mogens *Madsen til felts mod jesuitterne. Muligvis har dette foranlediget R. til i sin landemodetale 1604 at fremsætte indirekte angreb på reformationen og reformatorerne. Nu kom han i søgelyset og blev trods gode fortalere 1605 fjernet fra sit embede. Da der s.å. i Braunsberg under en katolsk prælats navn udkom et modskrift mod biskop Mogens Madsen blev R. mistænkt for at stå bag, og 1606 måtte han ret brat forlade Malmø for at gå i landflygtighed i Ermland (Warmia) hvor han en række år var forstander for Augustinerkirken i Rössel (Reszel). Hans søn Gorgonius Ageison gjorde en smuk karriere som teologisk professor i Braunsberg og Wilna.

Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 78 206–12 (J. Stephanius' breve til Mogens Madsen). H. F. Rørdam: Kbh.s univ. s. hist. III, 1873–77 15 169f. Monumenta hist. Danicæ, udg. samme 2.r.II, 1887 361f 366–84 (Mogens Madsens Apologia). Sig. Schartau: Malmö högre allmänna läroverk under den danska tiden, Malmö 1929. Vello Helk: Laurentius Nicolai Norvegus S. J., 1966. Lunds stifts herdaminne, udg. G. Carlquist 2.r.I, Lund 1980 80–82. Oskar Garstein: Rome and the counter-reformation in Scandinavia II, Oslo 1980.

Vello Helk

Raaby, Valdemar Stephan Julius, 1852–1908, officer. * 3.4.1852 i Fredericia, † 5.9.1908 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: premierløjtnant, senere kar. kaptajn, toldopbeholderskontrollør i Rønne Andreas Christian R. (1814–89) og Magdalene Emerentze Mariager (1818–84). ~ 27.11.1885 i Ørum, Bjerge hrd., med Sophie Marie Caroline Hansen, * 17.12.1860 i Fredericia, † 13.10.1934 i Kbh., d. af premierløjtnant, senere kaptajn Ernst Balthazar Meitzner H. (1830–64) og Ankerstine Magreta Georgine Hansen (1830–82).

R. blev student 1870 fra Odense, 1873 sekondløjtnant i fodfolket, 1875 premierløjtnant i artilleriet, gennemgik officerskolens artilleriafdeling 1876–78, blev kaptajn 1883, oberstløjtnant 1895, oberst 1904, generalmajor og generalinspektør for artilleriet 1907. Han fik en meget omfattende uddannelse, praktisk som teoretisk, ved feltartilleriet, fæstningsartilleriet og tøjsusafdelingen og var afvekslende hermed til tjeneste ved eller til rådighed for artilleristaben, var 1886–95 medlem af artillerikomiteen, 1886–93 konstruktør ved artilleriet, 1904–07 fungerende direktør for artilleriets tekniske tjeneste. Han var endvidere medlem af betydningsfulde kommissioner, bl.a. om udkast til normalfront ved Kbh.s vestenceinte (1885), om forslag til Middelgrundsfort (1889), om befæstningsanlæg ved havnene (1892), om det nye feltskyts (1901–05), var fra 1903 medarbejder på bestemmelser for feltartilleriets uddannelse, organisation og taktik m.m. Om artilleristiske emner skrev han adskillige betydelige artikler og var 1906 medarbejder på Vejledning for Vaabenarternes Samarbejde under Kamp. Siden 1886 var han udsendt på talrige vigtige tjenesterejser til de ledende hære og våbenfabrikker. Han har yderligere virket som en fortrinlig og sjældent afholdt lærer: 1883–93 i matematik ved skolen for skibsbygning og maskinvæsen, 1893–96 i artilleri ved officerskolens stabsklasse, 1896–1902 i matematik sst. Kort før sin død blev han formand i Krigsvidenskabeligt selskab. – R. 1890. DM. 1897. K. 1903. □Foto.

Slægtstavlesaml., 1932 74f. C. F. Holm i Militært t. XXXVII, 1908 361–63. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Raadal, Erik Kristoffer, 1905–41, maler. * 18.6.1905 i Horn ved Silkeborg, † 13.1.1941 i Silkeborg, begr. i Gjern. F: læge Andreas Johannes R. (1869–1947; navneforandring 1903 fra Jakobsen) og Louise Frederikke Falcon (1876–1964; navneforandring 1904 fra Rasmussen). ~ 27.1.1940 i Kbh. (b.v.) med tegner Ellen Toustrup Madsen, * 5.2.1910 i Bedsted (~ 1°

Raadal, Erik

1934 med arkitekt Johannes Koldborg, * 1905), d. af malermester Lars Peter M. (* 1878) og Ane Kirstine Marie Toustrup (* 1875).

Efter at have taget realeksamen stod R. i malerlære og blev svend 1926. På Århus og Silkeborg tekniske skoler forberedtes han til kunstakademiet hvis fire malerklasser han gennemgik 1927–31 under Ejnar *Nielsen og Sigurd *Wandel. 1932 var han i Sverige og Lapland, 1934 på rejse i Sydeuropa sammen med bl.a. Karl *Bovin og Ernst *Syberg med støtte af J. R. Lunds fond. I begyndelsen gav R. sig en del af med karikaturtegning, leverede bidrag til Svikmøllen 1927 og derefter til Blæksprutten indtil 1933, men denne interesse faldt bort efterhånden som han kom ind på maleriet. Han debuterede på Charlottenborg forårsudstilling 1929 med *En Haandværker ved sit Arbejde* der vandt præmie i Neuhausens konkurs s.å. og udstillede her 1931–32. Tillige deltog han i Kunsternes efterårsudstilling 1929–30, 1932–34 (1932 endog som særlig indbudt med fyldig repræsentation), men for størstedelen er hans produktion kommet frem på Corner-udstillingen 1932–35 hvor kammeratskabet med sammenslutningens øvrige malere fik stor betydning og på Corner- og Høstudstillingen siden 1936. R. holdt sig udelukkende til Gern i Jylland og nærliggende strøg som også havde fængslet Ejnar Nielsen. Man lagde hurtigt mærke til hans midtjyske landskaber – fattige egne, uanselige motiver, set med friske øjne og ikke tidligere skildrede i dansk maleri på den måde (*Cirkus i Byen*, 1932; privateje, *Dammen i Gern*, 1935; Århus kunstmuseum). Man fandt heri en art ny realisme hos en opvoksende generation, og den havde hos ham en udpræget jysk undertone som heller ikke er almindelig. Derpå fulgte billeder hvori R., under det koloristisk betonedede farvesyn der hører til generationen tog sig af den typiske, ordinære stationsby og dens ejendommelige øde stemninger (*Efter Regnbygen*, 1940; privateje). De indeholdt meget af et karakterstudium og var gjort med den kærlighed til stedet og tingene som betinger den sympatiske forståelse. Visse træk i R.s opfattelse af landskabet og i hans behandling af dets rum og flader viser tilbage til de billeder hans lærer Ejnar Nielsen malede i 90'erne. Det sås ikke straks, men det kom tydeligt frem på hans udstilling hos Arnbak marts 1939. Den blev hans gennembrud, viste hans opfattelse vokset og sat op både ved billedernes format og i monumental holdning. Han stod her som en moden kunstner med fuldt afklaret formsprog og med sikkert herredømme over mål og midler. – Akademiet tildelte R. Carlsons præmie 1938 for *Firetoget* (1937, Kolding museum). Malerier af ham kan ses på Sta-

tens museum samt i Maribo, Vejen, Århus og Randers. At R. var en af sin tids mest lovende malerbegavelse var klart og føltes stærkt ved hans død kun 35 år gammel. □Tegn. af Poul H. Jensen, 1925. Afbildet på mal. af S. Hjørt Nielsen, 1930. Malede selvportr. 1931 og 1932. Tegn. af Ellen Toustrup Madsen, 1940, mal. af samme udst. 1942. Foto.

Kat. for mindeudstill., Kunstforen., med indledn. af Sig. Schultz, 1941. – E. R., et udv. af billeder m. indledende tekst af Lars Rostrup Bøyesen, 1942 = Vor tids kunst XXXIV. – Jan Zibrandtson: Moderne da. maleri, 1948 (2. udg. 1967). Corner-bogen, red. Jan Garff og Olaf Lambaa, 1973.

Elisabeth Fabritius (Sigurd Schultz)

Raadt (Radt), Hans, † 1591, guldsmed, medaljør. ~ Anne der overlevede ham.

R. fik 1578 bestalling som Frederik IIs guldsmed, men foruden almindelige guldsmedearbejder leverede han også signeter og skuepenge (kontrafejer) til kongen. Den tidligste af disse skuepenge (fra 1580) har han signeret, og på grundlag af dette arbejde lader et lille antal kontrafejer af Frederik II og dronning Sophie sig henføre til R. Hans portræt af kongen og hans fremstilling af den danske elefant er skåret efter M. *Lorchs tegning fra 1580. Hans arbejder tyder på uddannelse i Augsburg eller Nürnberg.

C. Nyrop: Medd. om da. guldsmedekunst, 1885 34. Fr. Beckett: Renæssancen og kunstens hist. i Danm., 1897. G. Galster: Danske og norske medailler og jetons, 1936 19–24.

Georg Galster

Raaschou, Peter Esch, 1883–1971, kemiker. * 4.10.1883 i Charlottenlund, † 30.5.1971 i Gentofte, begr. Ordrup kgd. F: vinhandler Hans Georg R. (1827–1901) og Villumine Caroline Andrea Nielsen (1838–1916). ~ 20.12.1906 i Gross-Lichterfelde, Berlin, med Astrid Sofie Charlotte Engel, * 14.1.1884 i Berlin, † 10.4.1976 i Skovshoved, d. af fabrikant Herman Adolph E. (1849–1927) og Vilhelmine Rasmussen (1857–1938).

R. blev student 1901 fra Borgerdydskolen i Helgolandsgade og cand.polyt. (fabrikingeniør) 1905. Han uddannede sig derefter på Alfred *Jørgensens gæringsfysiologiske laboratorium og på Heriot Watt College i Edinburgh hvor han var assistent i teknisk mykologi 1905–07. Derefter virkede han som assistent ved Chemisches Laboratorium Fresenius i Wiesbaden 1907–10 og som driftsbestyrer ved Weimarfarbe GmbH i Weimar 1910–12. Han vendte nu tilbage til Danmark for trods sin unge alder at deltage i konkurrencen om det professorat i teknisk kemi ved Polyteknisk læreanstalt der blev ledigt ved Niels

*Steenbergs afgang. R. blev den foretrukne blandt konkurrencens fire deltagere og kom til at virke i professoratet i over 40 år, 1913–53. Det var en meget krævende undervisningsopgave han gik ind til. Faget omfattede hele den tekniske kemi hvoraf flere store områder senere blev skilt ud som selvstændige lærestole. Det omfattede desuden kemisk teknologi også for maskin- og elektroingeniører. Lokaleforholdene i bygningen ved Sølvtorvet var beskedne, laboratoriet var et primitivt indrettet kælderrum. 1920 udskiltes en del af faget efter R.s forslag under et nyoprettet professorat i mørtel, glas og keramik, og der udvidedes med et par lokaler i Malmøgade. 1932 blev den nye bygning på Østervold taget i brug med etager til metallære, teknisk biokemi, mørtel, glas og keramik og R.s eget fag som nu blev kaldt almen teknisk kemi. R. stod selv for indretningen af de udmærkede undervisningslaboratorier og driftslaboratorier der rummede apparatur i halvt teknisk skala. Der blev nu virkelig mulighed for at de studerende kunne udføre teknisk-kemiske øvelser som forberedelse til det fabriksprojekt der afsluttede studiet. Den danske kemiingeniøruddannelse havde altid ligget på et højt niveau, men den producerede snarere kemikere end ingeniører. Steenberg havde søgt at bøde på dette ved at inddrage erhvervsøkonomi i sin undervisning. R. valgte at lægge stor vægt på apparatkendskab. Det indgik i betydeligt omfang i hans undervisning, og han gjorde sig efter en studierejse til Massachusetts Institute of Technology til talsmand for at der skulle indføres et praksishalvår i studiet. I diskussionen herom bruger han for første gang udtrykket kemiske enhedsoperationer som siden er blevet noget meget væsentligt i kemiingeniørernes uddannelse.

R. underviste de første år efter tyske lærebøger, derefter udarbejdede han selv forelæsningsmateriale. 1920 udgav han *Forelæsninger over teknisk Yarmelære og kemisk Teknologi*, 1928 *Brændselsmidlernes Undersøgelse*, og endelig 1949 den omfangsrige bog *Forelæsninger over almen teknisk Kemi*. Forelæsningerne holdt R. altid selv, og laboratorieøvelserne, der var overladt til hans assistenter, fulgte han med i ved hyppigt at holde „stuegang“ på laboratorierne. En ting han lagde meget vægt på var de lærerige fabriksbesøg der indgik som en fast del af hans undervisning. R.s fag spredte sig over et meget bredt område, og det afspejler sig i hans videnskabelige arbejde hvor han tog et større antal emner op som hver for sig kun havde lidt forbindelse med hinanden. Nævnes kan ammoniakfabrikation, farvestoffer, gødningsstoffer, perboratholdige vaskemidler, gasværker og gasværksovne, vejbygningsmateri-

aler, viskositetsbestemmelser, fremstilling af kaseinuld fra skummetmælk og undersøgelser af kulforekomsterne på Færøerne. Når en del af hans arbejde efter forholdsvis få års forløb måtte forekomme utidssvarende har det nok flere årsager. Den vældige udvikling inden for kemisk industri, især efter anden verdenskrig, har medført at det i dag faktisk er en umulighed at skrive en bog som R.s almen teknisk kemi – ikke desto mindre er denne bog med sit væld af oplysninger stadig en meget benyttet opslagsbog for kemikere og kemiingeniører. I R.s professortid faldt to verdenskrige med store problemer for den kemiske industri der med mangelen på råvarer måtte søge alle mulige nødløsninger som selvfølgelig tabte interessen da normale forhold indtraf igen. Endelig kan det siges at R. fra sin ungdom og gennem mellemkrigstiden især var orienteret mod tysk kemisk industri, men efter anden verdenskrig vendtes interessen meget stærkt mod de engelsktalende lande, især USA, og her kneb det nok for R. på sine ældre dage at omstille sig efter de nye forhold.

R. havde en central placering som professor i kemiingeniørernes vigtigste fag. Dette og hans personlige fremtræden, hans høje, ranke skikkelse og hans myndige stemme gav ham anseelse som professor og chef i disse ords bedste gammeldags betydning. Han fik mange tilbud om medlemskab i kommissioner, udvalg og bestyrelser. Blandt de vigtigste hverv kan nævnes: Han var justitsministeriets konsulent i brandfarlige stoffer 1915–55, medlem af kvælstofkommissionen 1918–21, af patentkommissionen 1929–34 samt 1955–62, af forsvarets forskningsråd 1952–58, af bestyrelsen for A/S for kemisk Industri 1916–21, af bestyrelsen for A/S Jens Villadsens Fabrikker 1929–65, af bestyrelsen for De danske Sukkerfabrikker 1941–63, formand for Danmarks tekniske højskoles fond for teknisk kemi 1921–54 og medlem af flere andre legatbestyrelser. Han var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1937 og medlem af flere udenlandske videnskabelige selskaber. – R. 1926. DM. 1934. K.² 1951. □ Afbildet på mal. af Augusta Thejll Clemmensen ca. 1915. Foto.

Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 350–52 (bibliografi). – Slægtstavlesaml., 1932 76. *Studenterne MCM*, 1926 183f. [A]hrend] [J]arsen] i *Kemisk månedsbl.* XXXV, 1954 19–21. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

H. C. Helt

Raasløff, Harald Iver Andreas, 1810–93, minister, departementschef. *4.10.1810 i Kbh. (Trin.), †4.11.1893 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kaptajnlejtant, senere kommandør, indrulle-

ringschef i Holsten Andreas R. (1774–1851) og Johanne Catharine Hansen (1785–1874). ~26.8. 1842 i Gentofte (lysning Frue) med Cathrine Agnete Thora Toft, * 23.12.1814 i Kbh. (Helligg.), † 23.12.1891 på Frbg., d. af overretsprokurator, senere byskriver i Thisted, kancelliråd Peter Georg Nicolai T. (1784–1832) og Judithe Petrine Estrup (1788–1833). – Bror til Waldemar *R.

Ved faderens forflyttelse til Altona 1813 fik R. sin opvækst i grænselandet og prægedes nationalt deraf. Han lærte at beherske det tyske sprog og kendte tysk dannelse og kultur. Det gav ham en art kosmopolitisk indstilling der lod ham se mere uholdt på sprog- og nationalitetsspørgsmål i Slesvig-Holsten end vanligt i 1840'erne og 1850'erne, men han besad også en selvrådighed, grænsende til illoyalitet, der betød at hans senere ministergerning mislykkedes. – R. blev student fra Sorø akademi 1828, cand.jur. 1834, ansattes som volonter i kancelliet 1838, avancerede til kancellisekretær 1845 og udnævntes til assessor i Kbh.s kriminal- og politiret 1847. Herfra forflyttedes han 1851 til den slesvigske overjustitskommission, senere appellationsretten i Flensborg, og blev 1854 departementschef i ministeriet for Slesvig. R. havde 1847–51 været formand for Frbg. og Hvidovre sogneforstanderskab, men ellers kun deltaget i det offentlige liv med et par flyveskrifter: *Om Mundtlighedsprincippets Anvendelse i den criminelle Retspleie*, 1846, og *Det slesvigske Spørgsmaal*, nov. 1848. I dette sidste, udgivet under pseudonymet Theophilus, erklærede han sig som helstatsmand, men ligestillede sydslesvigernes ønske om at forblive i forbindelse med Holsten med danske nordlesvigernes ønske om tilslutning til Danmark og anbefalede en deling af Slesvig efter linjen Slien-Husum således at den sydlige del knyttedes til Holsten mens den nordlige som et selvstændigt mellemled knyttedes nærmere til Danmark. I fortsættelse af disse synspunkter vendte han sig mod Th. *Regensburgs sprogreskripter i Slesvig 1851 idet han anså dem for forsøg på at fordanske områder hvor det danske sprog var gået til grunde, og det blev et mål for ham at få reskripterne ophævet eller i det mindste indskrænket.

13.12.1854 indtrådte R. som minister for Slesvig i regeringen P. G. Bang, men udtrådte allerede 18.2.1856. Årsagen var at han under de slesvigske stænders samling 1855 havde givet kommissarius ved stændermødet instruks om at stille en ændring af sprogreskripterne i udsigt skønt den samlede regering instruks til kommissarius indeholdt påbud om ikke at berøre sprogreskripterne. I *Die Schleswigsche Sprachsache*, 1858, dansk udgave 1860, udgivet under pseudonymet Theophilus, argumenterede han for sine syns-

punkter. Han ville lade „enhver bruge Sproget paa sin Maneer“. I *Die Verfassungs-Zustände der Dänischen Monarchie und der Deutsch-Dänische Conflict*, 1858, og *Die Deutschen Forderungen und die Dänische Monarchie*, 1859, hævdede han berettigelsen af den konstitutionelle helstat og afviste de slesvig-holstenske krav. Den lovede ligestilling mellem monarkiets forskellige dele var gennemført med repræsentation efter folketal i rigsrådet. 24.2.1860 blev R. minister for Holsten og Lauenborg i C. C. Halls omdannede regering. Da de holstenske stænder skulle mødes i Itzeho marts 1861 var det svært at finde en kommissarius til at repræsentere regeringen, og R. fik da tilslutning til selv at varetage opgaven. Han blev trods sit syn på helstat og slesvigholstenisme velvilligt modtaget i stændersamlingen, men dobbeltstillingen som minister for Holsten og kommissarius i forbindelse med hans selvrådighed bragte ham i store vanskeligheder. Forhandlingerne samlede sig om budgetspørgsmål hvorom instruksen til kommissarius sagde at stændere havde adgang til at udtale sig. I et forslag til forfatning for Holsten som forsamlingen i øvrigt afviste stod i § 13 at forhøjelse af visse udgifter krævede stændernes samtykke. I det engelske overhus havde imidlertid en britisk understatssekretær udtalt at retten til afstemning gjaldt hele budgettet, ikke blot § 13. Det greb slesvigholstenerne med kyskhånd. Konseilspræsident Hall pålagde R. at gøre regeringens holdning klar for stænderne, men R. anmodede om udsættelse af stændersamlingens møder for – som han udtrykte det – ikke at foregribe H. M. kongens afgørelse. Bag denne beslutning lå både en kompetencestrid og R.s egen plan. Som minister for Holsten mente han ikke at kunne efterkomme ordrer fra en kollega selv om kollegaen var regeringschef. Desuden havde han plan om at søge at vinde holstenerne ved at udvirke en kgl. resolution om ændring af sprogreskripterne i Slesvig. Han havde nævnt det for den russiske gesandt i Kbh. der samtykkede. Også den franske gesandt bifaldt planen, men den engelske regering der fik sagen forelagt af sin kbh.ske gesandt afviste at gå uden om regeringen i et konstitutionelt monarki. 28.3. kaldtes R. straks ved sin ankomst til Kbh. til ministermøde hvor alle ministre gik imod ham. De kendte sikkert ikke noget til planen om en kgl. resolution. Den er fremdraget i Erik Møllers „Helstatens fald“, men harmen mod ham var tilstrækkelig uden det. 29.3.1861 afskedigedes han. I *Mit Tilsvær*, 1861 rettede han skarpe udfald mod Hall og fortsatte dermed i *Det slesvigske Spørgsmaal*, 1863, og *Den Hallske Politik*, dec. 1864 hvor han ubarmhertigt angreb hele den nationalliberale

politik, særlig i Slesvig. 1864 var han medstifter og en af lederne i augustforeningen og argumenterede i *London-Conferencen, Nord-slesvigs Tilbagegivelse og Augustforeningen*, 1865, og *De Conservative, Kongedømmet og Demokratiet*, 1868, for en konservativ politik i fast tilslutning til kongedømmet. 1865 søgte han forgæves valg til rigsrådets folketing i Ålborg og ligeledes forgæves valg til dets landsting. Han spillede derefter ikke nogen politisk rolle og afsluttede sin skribentvirksomhed med *Min Politik*, 1873. – Justitsråd 1851. Konferensråd 1854. R. 1854. K. 1855. □ Afbildet på træsnit af ministeriet Bang 1854. Tegn. af M. Lund efter fotografi. Foto.

H. R.: *Min politik*, 1873. *Danske mag.* 6.r.VI, 1933 174–79 181–87 192f 205f 223f (aktstykker og breve). – *Dansk månedsskr.*, 1861 I 397–427 (den holstenske budgetsag). N. Neergaard: *Under junigrundloven I–II*, 1892–1916 (reproudg. 1973). *Gehejmerådinde Andræs politiske dagbøger*, udg. Poul Andræ I, 1914. A. F. Krieger: *Dagbøger I–VIII*, 1920–43. Holger Hjelholt: *Den danske sprogordn. og det da. sprogstyre i Slesvig mellem krigen*, 1923. Orla Lehmann i *Hist. t.* 10.r.IV, 1937–38 337f. Kn. Fabricius i *Sønderjyllands hist.* IV, 1937. Carl Boysen: *Carl Baron v. Scheel-Plessen, Neumünster 1938 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst.s.* XIX 32f. Erik Møller: *Helstatens fald I–II*, 1958 (reproudg. 1974). *De danske ministerier 1848–1901*, ved Sv. Thorsen, 1967. – *Papirer i Rigsark.*

Helge Larsen

Raasløff, Waldemar Rudolph, 1815–83, officer, diplomat, krigsminister. * 6.11.1815 i Altona, † 14.2.1883 i Passy ved Paris, begr. sst. F: kaptajnløjtnant, senere kommandør, indrulleringschef i Holsten Andreas R. (1774–1851) og Johanne Catharine Hansen (1785–1874). ~ 1.6.1842 i Everdrup med Marie Anne Christine Caroline Smith, * 8.3.1815 i Kbh. (Fr.ref.), † 30.3.1891 i Rudolstadt, d. af justitsråd Michael Leigh S. til Bækkeskov (1777–1843, ~ 1° 1809 med Marie Anne de Coninck, 1771–1811, ~ 1° 1786 med grosserer William Werner Pingel, 1758–89, ~ 2° 1791 med skibskaptajn John Clemens, 1745–1806) og Cécile Caroline de Coninck (1789–1857). – Bror til Harald *R.

R. gik i skole i Sorø og kom 1832 ind på den militære højskole hvorfra han afgang 1838 som sekondløjtnant i artilleriet. Fredstjenesten tilfredsstillende ham ikke, og han søgte og opnåede derfor tjeneste i den franske hær i Algier. Hans ophold her 1840–41 blev frugtbringende for hele hans liv. Efter sin hjemkomst udgav han den livlige *Skildring af de politiske og militaire Forhold i Algérie i Aarene 1840 og 1841* (tysk 1845, dansk 1846) der vidner om hans skarpe iagttagelsesevne, klare fremstillingskunst og praktiske syn på forholdene. – 1841 udnævntes R. til premierløjtnant og blev adjutant ved tøjhusafdelingen,

1848 kar. kaptajn. Da krigen udbød s.å. var han på vej til udlandet for at ordne en våbenleverance; dette var grunden til at han ikke kom til at rykke ud i feltet. Han havde ikke, som det blev påstået, slesvigholstenske sympatier, men han havde længe tænkt at opgive den militære virksomhed og skaffe sig en uafhængig stilling i USA. Denne plan måtte foreløbig opgives, og ved udnævnelsen til kaptajn i juni 1848 blev han ansat ved batteriet Marcussen med hvilket han deltog i felttogene 1849–50 med stor dygtighed, bl.a. ved Gudsø, Fredericia og Isted.

Efter freden tog han sin afsked og rejste 1851 med sin familie til USA hvor han en række år var civilingeniør og ledede undersøiske sprængninger for den amerikanske regering. Som den praktiske og verdenskyndige mand han var med forhandlingsevne og økonomisk sans måtte R. være egnet til diplomatisk virksomhed. Som følge af det nøje kendskab han havde til amerikanske forhold var han i stand til at yde den danske regering væsentlige tjenester. Der blev fra tysk side agiteret stærkt imod sundtolden hvorefter USA opsagde den konvention ifølge hvilken deres skibe med hensyn til sundtolden behandlede lige med de mest begunstigede nationers skibe. Det så truende ud, men R. forstod ved en række breve til New York Daily Times (1855) at berolige stemningen så meget at den amerikanske regering afstod fra at stille sagen på spidsen og gik ind på konventionen af 14.3.1857. R. blev derefter s.å. udnævnt til dansk chargé d'affaires og generalkonsul i Washington hvilken stilling han røgtede med omsigt og dygtighed. 1859 blev han akkrediteret som overordentlig gesandt og befuldmægtiget minister sst.

1861–63 lykkedes det ham – som overordentlig gesandt for den danske regering – at afslutte en meget gunstig handelstraktat med Kina der åbnede danske undersåtter samme adgang til det kinesiske rige som Frankrigs og Englands. Dette resultat skyldtes fremfor alt hans praktiske blik og sjældne evne til at omgås mennesker og til at benytte sig af de foreliggende forhold. Han forblev i Washington indtil han, som imidlertid 1866 havde fået karakter af generalmajor, s.å. af lagde et besøg i Danmark og under dette af sin skolekammerat grev C. E. *Frijs blev opfordret til at overtage krigsministerporteføljen med det formål at bringe det meget omdebatterede spørgsmål om en ny hærordning til afslutning. Han havde gode forudsætninger for denne opgave fordi han stod uden for al partipolitik og var fortrolig med det praktiske liv på mange områder. 29.9.1866 forelå hans udnævnelse. Regeeringspartiet i almindelighed modtog ham dog med en stærk tvivl om at han ville kunne føre

det fra forsvarskommissionen af 1866 udgæde hærlovsforslag igennem til trods for dets demokratiske principper. Han gjorde dog tvivlerne til skamme; det viste sig snart at han hverken nærede nogen fordom mod de „ustuderede“ eller lod sig hæmme af det konservative parti i hæren. Den opgave at skabe en hærordning der sikrede Danmarks stilling efter 1864 løste han i løbet af trekvart år med utvivlsom dygtighed om end fortjenesten må deles med A. F. "Krieger og C. E. "Fenger. Ved sin personlige charme, sin oratoriske begavelse og sin fasthed i afgørende øjeblikke neutraliserede han modstanden både fra hæren og kongehuset og fra store dele af venstre så at loven vedtoges 1867 mod væsentlig kun det Wintherske partis stemmer. Målet var, som R. udtrykte det, at skabe en vel organiseret, vel rustet hær der var egnet til kamp for at genvinde det tabte. Hærloven af 6.7.1867 havde fra et militært standpunkt adskillige mangler, især fordi tjenestetiden for fodfolkets vedkommende var temmelig kort og antallet af faste befalingsmænd for ringe. Men den var faktisk et udtryk for hvad nationen dengang ønskede, uden at de militære krav var helt til sidesat. I sin gennemførelse mødte loven ikke ringe modstand fra enkelte militæres side, men R. erstattede dem med nye mænd. R. havde vundet en ikke ringe prestige under hærlovdebatten. Sofus "Høgsbro anerkendte ham som „begavet, og mere end almindeligt fordomsfri“, og han nævnedes i første række i tidens talrige ministerkombinationer. Der var dog også svagheder i hans position. Med sin eventyrlyst og forfængelighed havde han en uheldig trang til at blande sig i udenrigspolitiske sager der lå hans kompetence fjernt. Foråret 1868 foretog han en rejse til Paris der uden virkelig grund blev opfattet som et forsøg fra Danmarks side på at sikre sig fransk støtte over for Tyskland. 1869–70 fungerede han som marineminister ad interim, og hans ønske om at lægge hovedvægten på bygningen af små skibe vakte uvilje i marinen. Noget virkeligt tilhold i dansk politik havde han ikke; han stod som en ener mellem partierne, og hans økonomiske afhængighed af Tietgenske kredse og foretagender var ikke altid fremmede for hans anseelse. Under disse omstændigheder blev spørgsmålet om salget af De vestindiske øer fældende for ham. R. havde længe interesseret sig for denne sag og bragt den på bane allerede over for ministeriet Bluhme. Straks efter at være blevet krigsminister forelagde han den i statsrådet hvor marineminister C. van "Dockum udtalte sig imod den. R. opgav dog ikke tanken. Det var hans faste overbevisning at begge lande ville vinde ved dette salg, Danmark ikke mindst fordi USA tilbød en

købesum af 14 mio. rdl. Udsigten til denne indtægt omgav R.'s navn med en vis glorie og støttede ham i politisk henseende. I okt. 1867 var sagen kommet så vidt at R. på ny bragte den frem for statsrådet, og forslaget blev vedtaget trods van Dockums protest. Afstemningen på øerne viste at disse ønskede adskillelsen, og R. sendtes 1868 til Washington for at bringe salget i orden. Her var imidlertid en ny præsident kommet til roret som var imod købet. R. havde dog al grund til at vente at dette til sidst ville blive vedtaget da et stort parti ønskede købet gennemført. Men til slut så han sig skuffet i sin tillid til amerikanernes ordholdenhed idet senatet vægrede sig ved at godkende købet, og R., som så fuldstændig havde identificeret sig med denne sag at man, dog ganske uden grund, talte om bestikkelse, trådte som følge heraf 19.4.1870 ud af ministeriet og begav sig 1871 til udlandet. 1869–71 var han medlem af folketinget, valgt i Hillerød. Han vedblev dog nu og da at dukke op i dansk politik, mest bag kulisserne og på en sådan måde at han ikke indgød tillid. Ved den fransk-tyske krigs udbrud 1870 optrådte han i Paris, ganske uden regeringens vidende og meget mod dens vilje, som en art uofficiel dansk udsending og lovede kejser Napoleon Danmarks bistand hvis der sendtes en tilstrækkelig stærk hær til Østersøen som kunne true Berlin. 1874–76 udsendte den danske regering ham på en mission til Kina og Japan for at sikre Det store nordiske Telegrafskabs linier der. Han opnåede ikke det der var Tietgens plan, eneretten til telegraflinier i Kina, men fik dog sikret de bestående linier efter mange vanskeligheder med de kinesiske myndigheder. Han nævnedes i 70'erne et par gange som eventuel guvernør i Dansk vestindien og deltog 1880–81 for Tietgen i de gentagne bestræbelser for salg af øerne. Gennem sin forbindelse med C. A. F. "Thomsen øvede han en vis indflydelse på hærloven af 1880.

R. indtager en ejendommelig og ikke ublandet hæderfuld plads i dansk politisk historie. Hans evner var usædvanlige, og der var sider i hans væsen som gjorde det lettere for ham at forhandle med bønderne end det var for hans kolleger i ministeriet. Men en virkelig politiker var han ikke; han var rodløs i partierne, og hans personlighed var ikke afklaret og overlegen nok til at beherske dem. – R. 1841. DM. 1856. K. 1 1863. S.K. 1868. □ Træsnit 1866 efter tegn. af H. Olrik, efter dette litografi 1867 og træsnit 1868. Litografi af P. Gemzøe, 1869, efter foto, efter samme træsnit 1870 og af H. P. Hansen, 1883. Træsnit 1869 og af H. P. Hansen, 1888. Afbildet på akvarel af C. Bayer. Foto.

Breve til H. C. Andersen, 1877 544–50. Det nordslesv. spørgsmål 1864–79, udg. Aage Friis I–V, 1921–46. Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik 1863–79, ved samme, 1936. – Ill. tid. 14.10.1866. H. Holbøll sst. 7.11.1915. M. Rovsing: Tre vonner, 1891 118f. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Aage Friis: Den danske regering og Nordslesvigs genforen. med Danm. I–IV, 1921–59. Samme: Danm. ved krigsudbrudet 1870, 1923. Charles Callan Tansill: The purchase of the Danish West Indies, Baltimore 1932. P. Ulff-Møller i Politiken 23.10.1965. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Ole Lange: Finansmænd, 1978. Johs. Nielsen: Genrejsningshåb og undergangsangst. Dansk forsvarspolitik 1864–70, 1979.

*Povl Engelstoft**

Raasted, Niels Otto Jensen, 1888–1966, komponist, domorganist. * 26.11.1888 på Frbg. (Johs.), † 31.12.1966 i Vedbæk, begr. Bispebjerg kgd. F: forvalter, senere grosserer Niels Christian Edward Jensen (1861–1905) og Dagmar Lorentze Albeck (1860–1947). Navneforandring 7.11.1904. ~ 22.7.1915 i Hirtshals med Marie Amalie Juul, * 29.10.1890 i Videbæk, Vorgod sg., † 15.11.1958 i Ordrup, d. af distriktslæge Louis Christian Johannes J. (1851–1900) og Nielly Edela Overgaard (1864–1934).

Efter at have afsluttet sin danske uddannelse ved musikkonservatoriet i Kbh. med organisteksamen 1912 kom R. til konservatoriet i Leipzig 1913–14. Orgelklassen her lededes af professor Karl Straube som på dette tidspunkt øvede en mægtig indflydelse på orgelkunstens udvikling, og da R. tillige blev elev af Max Reger i komposition kom han her i brændpunktet af sin tids nye musik og tog imod dette nye med åbent sind. Han gik ud af konservatoriet som en fuldendt orgelspiller og udviklede i årenes løb sit mesterskab på instrumentet således at han ikke alene her hjemme, men også ude i Europa regnedes mellem sin tids betydeligste, i lige grad præget af rytmisk nerve og lyrisk finfølelse. Men også de kompositioner som nu i hurtig rækkefølge så lyset var i de første år præget af Leipzigskolens dybtgående påvirkning. Først og fremmest skal nævnes de fem orgelsonater hvormed R. gjorde en enestående indsats i dansk musik og afgørende tilførte den danske orgellitteratur en ny tone af absolut musik efter de Mallingske stemningsbilleder; men også den fortrinlige logisk klare kammermusik, tre strykekvartetter og fem sonater for soloviolin viser en lykkelig syntese af dansk lyrisk skrivemåde og polyfon kraft og koncentration. Denne udvikling af R.s kunst kulminerer i op. 32 *Messe for Kor a cappella*, 1921 der blev uropført af Thomanerkoret i Leipzig og siden har været opført af de betydeligste kor rundt om i verden. Hertil slutter sig op. 65, *Magnificat*, også for a cappella kor, uropført af

Bremen domkor og senere sunget af Thomanerkoret; også flere bearbejdelser af danske salmer og motetter (op. 12, 31, 34, 54 og 66) fortjener den største opmærksomhed. For orkester har R. skrevet to symfonier nr. 1 op. 7 (1914) og nr. 2 op. 73 (1939), to ouverturer og to suiter hvoraf den sidste op. 56 (*Kuivo suomesta* over indtryk fra en Finlandsrejse) blev uropført af Carl Schuricht i Wiesbaden og siden har oplevet mange udenlandske opførelser.

Efter 1925 synes R. i nogen grad at have forladt sin oprindelige skrivemåde og at arbejde sig hen imod en mindre kompliceret stil med et anstrøg af naivisme i melodi og harmonik. Sonatinen for obo og klaver op. 44 og sonaten for violin og orgel op. 45 er karakteristiske for dette omsving, som også ses i den sidste orgelsonate og i en del af den senere kantatemusik, specielt i op. 67 *Kristi Fødsel* for soli, kor, orkester og orgel, til tekst af E. Blaumüller. Desuden har R. komponeret talrige arbejder for sang, klaver – også for to klaverer – orgel, salmemelodier og anden kirkemusik til gudstjenestebrug. – Da R. vendte hjem fra Leipzig fik han ansættelse ved Frue kirke i Odense (1915) og tog meget aktivt del i Fyns musikliv. Han fik ordnet regelmæssige kirkemusik-aftener med gratis adgang og dannede derigenem forbilledet for en række provinsbyer. Desuden virkede han som musikanmelder og fik ved sin aktive indstilling og åbenhjertige skrivemåde stor indflydelse på provinsens musikliv. 1924 blev han kaldet til domorganist ved Frue kirke (domkirken) i Kbh. og virkede her, fra 1931 tillige som kantor, til 1958. 1925 stiftede han Bachforeningen i Kbh. og var dens formand til foreningens ophør 1945 hvor Bachs musik på en helt anden måde end ved stiftelsen var integreret i musiklivet. 1927 fik han det Anckerske legat og tog på en meget omfattende udenlandsrejse gennem England, Spanien, Portugal, Marokko, Ægypten, Palæstina, Tyrkiet, Grækenland, Italien, Tyskland og Finland. R. udøvede både i Odense og i Kbh. en betydelig lærervirksomhed hvorved han er kommet til at sætte sit præg på et stort antal af den yngre organistgeneration i Danmark, og havde også på denne måde stor indflydelse på kirkemusikkens stilling i de år, ligesom hans administrative evner er blevet udnyttet i hans virke som næstformand for Dansk komponistforening 1935–56, formand for Kodas råd 1937–64 og medlem af samfundsrådet i Samfundet for udgivelse af dansk musik 1926–64 samt af Dansk organist- og kantorsamfund 1939–53. Medlem af Kungl. musikalska akademien i Stockholm. – R. 1935. DM. 1951. □ Mal. af Niels Lindberg ca. 1923 og 1934. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

Raasted, N. O.

H. C. F. Hansen i Fyns tid. 17.9.1924 (heri værkfortegn.). Georg Fjelrad i Fyns stiftstid. 25.11.1948. Niels Friis: KODA 1926-51, 1951. Berl. tid. 3.1.1967. - Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Richard Hove**

Råvad, Alfred Christian Ludvig Jensen, 1848-1933, arkitekt, forfatter. * 10.7.1848 i Rådvad, † 3.4.1933 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: murermester Jens Christian Jensen (1811-72) og Andrea Louise Martens (1822-1908). Antog ca. 1880 navnet R. ~ 1° 17.11.1876 i Kbh. (Garn.) med Laurine Annette Hastrup, * 15.3.1851 på Frbg., † 1910 i Chicago, d. af fyrbøder, senere overfyrbøder Anton H. (1820-90) og Ingeborg Juliane Larsen (1818-76, ~ 1° med slagter Christian Peter Eiberg). ~ 2° 14.12.1929 i Søborg ved Kbh. med Gerda Kristine Louise Jensen, * 11.5.1902 i Kbh. (Stef.), d. af maskinarbejder, senere smed Anthon Ferdinand Adolf J. (1867-1930) og Gyde Marie Petersen (1876-1934). - Bror til Thor Jensen.

R. havde 1876-90 praksis i Kbh. som arkitekt. 1884-90 var han tillige sekretær for Den frivillige beskatning til forsvarets fremme, det nordiske og det nationale var overhovedet et bærende element i hans liv. 1890-1914 arbejdede han som ingeniør og arkitekt i Chicago (under navn af Roewade). Et projekt til en byplan for de i Kbh.

indlemmede distrikter som han indsendte til konkurrencen 1909 blev indkøbt; det skyldtes ikke mindst ideerne i den ledsagende redegørelse. 1915 vendte han tilbage til Kbh. R. skrev en del om nationale, sociale, tekniske og æstetiske emner. Efterhånden blev det byplanmæssige hans hovedinteresse, navnlig med hensyn til Kbh. Sine ideer om dette emne har han givet monumental form i *En Bog om dansk Byplanlægning*, 1929 („Borgmesterborgen“) med fortsættelse 1932, *En Kbh.sk Byplan*, begge udkommet som tillæg til tidsskriftet *Architekten*; hans syn bundes i en etisk-social individualisme („det individuelle er og bliver det sociale livs sjæl“). Side 250f i bogen fra 1929 findes en oversigt over de vigtigste af R.s skrifter. Som forfatter var R. en folkelig tænkter, undertiden en fantast, men frodig og på nogle punkter med et frisk, uholdt blik for det nye og det store i tiden (bl.a. beton som byggestof, stålkonstruktion, skyskraber, det arkitektonisk-sociale). Han havde en vis vækkende virkning, selv om de fleste af hans forslag ikke kom længere end til papiret. □Foto (Fr.borg).

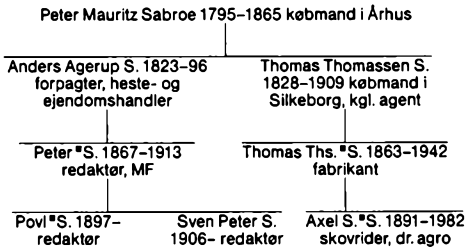
A. R. i Fædrelandet 21.6.1914. - Norman Bryn i Socialdemokraten 9.5.1909. *Architekten* XI, s.å. 374-78. Ivar Bentsen sst. XXXI, M, 1929 15f. Egil Fischer sst. XXXV, U, 1933 73-75. Berl. tid. 4.4.1933.

*Knud Millech**

Sabroe

Den her omtalte slægt S. føres tilbage til Thomas Møller i Sabro mølle ved Århus. Han var oldefar til købmand i Århus Thomas Thomsen S. (1704–72) hvis sønnesøn var købmand i Århus Peter Mauritz S. (1795–1865).

Axel S. *S. var ~ Elisabeth Bruun-Rasmussen, d. af biskop Fr. *B.-R.

Axel S. Sabroe: Sabroe slægter, 1967.

Hans H. Worsøe

Sabroe, Axel Skovgaard, 1891–1982, statsskovrider. * 2.7.1891 i Silkeborg, † 29.9.1982 i Helsingør, begr.sst. (ukendtes grav). F: maskinfabrikant, senere grosserer Thomas Thomsen S. (1863–1942) og Olga Skovgaard (1863–1950). ~ 25.7.1922 i Roskilde med husholdningslærer Elisabeth (Lis) Bruun-Rasmussen, * 14.5.1900 i Hillerød, d. af kirkeminister Fr. *B.-R. (1870–1964) og Emilie C. Spies (1859–1941). Efter alm. forberedelseeksamen ved Efterslægtsselskabets skole i Kbh. studerede S. ved landbohøjskolen hvor han blev forstkandidat 1913. 1913–16 arbejdede han for ØK med hugst af teak i de uvejsomme urskove i det nordlige Thailand. Inden hjemkomsten foretog han en fire måneders studierejse i Japan. 1917–28 virkede han som forstassistent og privat praktiserende skovtaksator. 1928 fik han ansættelse ved statskovbruget, først som forstassistent og 1936–61 som skovrider på Boller distrikt ved Horsens. 1944–45 var han knyttet til stiftsamtmænd P. *Herschends kontor i Silkeborg der førte forhandlinger med den tyske besættelsesmagt under departementchefstyret. S.s opgave vedrørte tyskernes krav om arealer og træ i skove og plantager og dette hverv udførte han med fasthed

over for tyskerne på anerkendelsesværdig vis (Dansk Skovforen.s Tidsskr. 1946). 1942–68 var S. tilsynsførende skovrider ved Højkol skov. – På rejser i Sverige havde S. studeret træmåling efter professor Tor Jonsons metoder som, overført på dansk materiale, blev grundlaget for hans disputats ved landbohøjskolen, *Rødgranens Form og Formtal*, 1939. (Det forstl. Forsøgsvæsen i Danm. XIV). S. var skovrider på Boller hvor E. *Moldenhawer tidligere havde virket. Han var ligesom Moldenhawer tilhænger af et naturnært skovbrug hvor den unge, helst selvåede bevoksning gradvis skulle afløse den ældre skov. En sådan skov passede også godt med hans bestræbelser på at skabe en publikumsvenlig skov. Hans ønske om at skovens gæster skulle forstå skoven gav sig udslag i populære foredrag og artikler om skov, skovbrug og natur. S. var ivrig deltager i forstlige ekskursioner og møder og gav her såvel som i artikler i forstlige skrifter sin mening til kende. Han var sprogkyndig og foretog rejser i Tyskland, Østrig, Holland, Irland og USA, og selv modtog han mange ekskursioner af udenlandske forstmænd på Boller og forestod udenlandske ekskursioner her i landet. Et væsentligt bidrag til udlandets forståelse af dansk skovbrug har S. givet i de af Dansk skovforenings udgivne oversigter: *Forstwirtschaft in Dänemark* og *Forestry in Denmark*, begge 1926. Sidstnævnte er kommet i ny udgaver 1947 og 1954. 1954-udgaven er oversat til japansk.

1939–55 var S. formand for kommissionen for skovfogedelevs uddannelse. I tilknytning hertil udarbejdede han ny udgaver af J. Helms' afsnit af *Lærebog for Skovfogedelever*, 1941 og 1950, og *50 års skovfogeduddannelse*, 1956. S. var en flittig skribent. Fra hans hånd foreligger godt 150 bøger, afhandlinger og artikler, især om træmåling, standardisering af tømmer, blandskov, naturlig foryngelse samt om indtryk fra rejser i udlandet. Efter at han var blevet pensioneret har han skrevet væsentlige bidrag til belysning af skovbrugets udvikling i første halvdel af 1900-tallet. 1964 kom erindringsbogen *Uden for skovvejene*, og senere *Århundredets skovbrug op til 2. Verdenskrig* samt *Overstandere og deres undergivne* (to sidstnævnte i Dansk Skovforen.s Tidsskr. 1964 og 1967). *Skoven set indefra*, 1966 (ny udg. 1970), var en hårdt tiltrængt introduktion til

skove og skovbrug for lægmanden. Blandt hans ikke forstlige arbejder kan nævnes den causerende, bibliofile: *Horsenslandet og dets skove* . . . 1954 og *Sabroe slægter. Stamtavler samlet af S.*, 1967. – Af tillidshverv har S. foruden det krævende hverv som formand for „skovfogedkommissionen“ været formand for standardiseringsudvalget for tømmer og bestyrelsesmedlem i statsskovriderforeningen (1949–61). Han var æresmedlem af Skovhistorisk selskab fra 1975. – R. 1943. DM. 1950. □Foto.

A. S. S.: Uden for skovvejene, 1964 (erindr.). – P. Chr. Nielsen i *Skovbrugstid.*, 1975 150f og 1981 176. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Sabroe, Rasmus Peter, 1867–1913, redaktør, politiker. * 23.1.1867 i Gødvad sg. ved Silkeborg, dræbt ved en jernbaneulykke 26.7.1913 ved Bramminge, begr. i Århus (ndr. kgd.). F: forpagter, senere handelsmand Anders Agerup S. (1820–96) og Mette Marie Rasmussen (1841–1921). ~ 26.4.1892 i Silkeborg med Thyra Møller, * 16.11.1868 i Silkeborg, † 9.7.1940 i Århus, d. af købmand, senere bankdirektør, kancelliråd Frederik Peter M. (1826–1907) og Aurora Rasmine Nellemann (1836–1910). – Far til Povl *S. S. flyttede som barn med sine forældre fra Silkeborgengen til Århus. Det var gået tilbage for faderen, og S. voksede op under fattige kår. Som 14-årig kom han til slægtninge i Kbh., var her en tid i skomagerlære og havde forskellige pladser. Et noget aparte væsen og en higende, oppositionel ånd ytrede sig tidligt hos ham. Han stiftede ungdomsforeninger, endrede tit talerstolen ved offentlige møder for at prøve vingerne og deltog i Karl Marx-klubbens diskussioner. Han har utvivlsomt modtaget afgørende impulser som ung fra den noget ældre A. C. *Meyer. Som 18–19-årig forsøgte han sig som journalist og sendte „Københavnrebrev“ til Demokraten i Århus hvis redaktør Harald *Jensen så at der bag den usikre retskrivning gemtes en glød og kraft som arbejderbevægelsen kunne bruge. 1887 kom S. tilbage til Jylland, var om sommeren opvarter på forsamlingsbygningen i Randers, hvorfra han fortsatte korrespondancen, og fik fra okt. s.å. betroet den lokale redaktion af Demokraten nyoprettede aflægger Randers Folkeblad. N.å. ansattes han som medarbejder ved Demokraten og forfremmedes til redaktør 1895. Det daglige skrivbordsarbejde fængslede ham dog ikke; han flakkede tiest om på ekspedition, altid med dampen oppe, i reglen på sporet af en „affære“, en af disse affærer og skandaler som måske oprindelig blot var „stof“ for journalisten, men som det snart blev mennesket S. en mission, en livssag at

tage sig af: forkuede herregårdsarbejdere og tyende, usle karlekamre, brutale polakkontrakter, misrøgt af syge og gamle, mishandlinger af børn og dyr osv. Impulsiv og uden hæmninger skrev han løs – „med den stumpe ende af penneskafet“, har man sagt – og bidrog til at vække samvittighederne og bane vej for tiltrængte reformer. Men samtidig indbragte hans artikler (og taler) ham talrige retssager med bøder eller fængselsdomme for injurier og fornærmelser, første gang da han 1892 sprang op ved en artillerists begravelse og holdt en dommedagstale mod soldatens „bødler“. I Århus måtte S. naturligt blive draget ind i det kommunale liv, og det var lige så naturligt den sociale forsgod der særlig havde hans interesse. Han kom i ledelsen for en af de „frie Fattigklasser“, organiserede en „Samaritan“, og som medlem af byrådet 1900–09 og formand for alderdomsudvalget var han medvirkende til at kommunens opførte De gamles hjem, ligesom det skyldes hans initiativ at Christian IXs børnehjem blev rejst.

Efter at den amerikanske forfatter Upton Sinclair havde opskræmt sine med sine afløringer fra konserverindustrien (i romanen *Junglen*), oprettede S. sammen med jernbanemanden Vilhelm *Ohlsson 1906 *De kommunale Pølsefabrikker* i Århus. Trods den fængende appel i reklamen for „Sabroes Pølser“ bragte denne virksomhed ham dog kun bekymringer, tab og – spot. 1908 forlod han Århus og redigerede et par år partibladet i Kolding. 1910–13 var han knyttet som medarbejder til Social-Demokraten i Kbh. I disse år udgav han dog selv, delvis sammen med metodistpræsten Anton *Bast, et 14-dagsblad *Sabroes Blad*, fra 1913 kaldt *Lille Paul*. – Fra Randers og Århus havde S. især gennemplejet Mols på agitation, og 1892 blev han opstillet som folketingskandidat i Ebeltoft. 1895 og 98 var han opstillet i Århus nordre kreds mod højremanden J. *Høegh-Guldberg som han efter et bevæget valgslag besejrede 1901. Den kamp S. i pressen og på møder havde indledt for forbedring af tyendes behandling og for en revision af den gamle tyendelov, fortsatte han nu de følgende år på rigsdagen. Et resultat heraf var nedsættelsen af tyendekommissionen 1906 hvori S. havde sæde, og fremsættelsen 1911 af forslag til en ny lov om retsforholdet mellem husbond og tyende (som dog ikke blev gennemført). I endnu højere grad var S.s rigsdagsvirksomhed, navnlig fra 1906–07, præget af hans kampagne mod tilstandene på en række opdragelsesanstalter og børnehjem, Flakkebjerg, Hebron, Gelsted, Godhavn, Landerupgård, Jægerspris, Bøgilgård og fl. At S. herunder nu og da „løb med en halv vind“ og lod sit tugtens ris falde over retfærdige og uretfærdige

var åbenbart, og lidenskaberne gik ofte højt både i salen og udenfor. Men iværksatte undersøgelser, forhør ved nedsatte kommissioner gav ham i reglen ret i kritikken, og adskillige personer blev afskedigede som uegnede i deres stillinger som opdragere. Samtidig blev statens tilskud til disse institutioner betydelig forøget. Børneloven af 1905 (med værgerådene), hvis forarbejder gik tilbage til før 1895 var udtryk for, at et nyt syn på behandlingen og opdragelsen af forsømte og vanskelige børn var ved at trænge igennem. „Anstalter“ skulle afløses af „Hjem“. S. har ved sin fremdragen af misligheder utvivlsomt fremskyndet en omstilling inden for børne- og ungdomsforsorgen som lå i tiden, selv om flere af de reformer, han krævede, først langt senere er blevet til virkelighed. Hans varme hjerte for børnene lå også bag hans indlæg for skolebespisningen, for hjælp til faderløse børns underhold, og en stor del af æren for enkebørnslovens gennemførelse 1913 tilkommer ham. Hans syn på opdragelsen måtte gøre ham til en skarp modstander både af P. A. „Albertis“, „Pryglelov“ og af prygl i skolen. Under en kampagne herom 1910–11 lagde han sig ud med de københavnske skolelærere. Med tiden vendte han sig mere direkte mod drikkeriet og skammede under razziaer på københavnske beværtninger de arbejdere ud, som drak deres ugeløn op og forsømte hjem og børn. Selv meldte han sig 1909 ind i afholdsbevægelsen.

S. var ingenlunde radikal i politisk henseende. Han var tidligt erklæret alliancemand, uden fordomme mod „borgerligt Samarbejde“. Hans deltagelse sammen med Århus byråd i en middag hos prins Christian (X) på Marselisborg slot gav i begyndelsen af århundredet anledning til hede parti-debatter. Han lod sig i det hele mere lede af sindsstemninger end af partibeslutninger. Han var også mere nationalt sindet og viste større forståelse af fx sønderjydernes kår end flertallet af hans partifæller på den tid. Et religiøst drag i hans livssyn gav ham den indre tryghed, at han frimodigt kunne gå ad „Veje, Gud tør kende“, og både i ord og handling viste han mod og stor personlig opofrelse når han gik i brechen for samfundets små og svage. Næppe nogen har i løbet af en snes år talt ved så mange møder, og få har ejet hans evne til at beherske og bevæge en forsamling ved sit ord. Den bageste i mængden kunne høre ham, når han lod sin slørede, efterhånden hæse røst lyde fra en tribune på et torv eller fra en vognfading på en havneplads. Hans taler var uden oratorisk stil eller elegance, tråden kom ofte i urede; han gik let hen over teorier eller programmer for i stærke farver at udmale lefattede „Billeder fra Livet“. Han veg ik-

ke tilbage for at illustrere de tragedier, han talte om, ved fremvisning af de røde striber på en drengekrop, ilde behandlede gamle mennesker, fedtegrever fra et børnehjem osv. Båret af inspirationen, selv i sin bevægelses magt, nu dirrende af harme, nu kæmpende med gråden, rev han som en vulkans strøm de lyttende skarer med sig. Han begyndte som landagitor for socialdemokratiet og arbejderpressen. Han blev i kraft af særlige anlæg sin tids største folketaler, en social institution i sig selv. – Inden for socialdemokratiet herskede der delte meninger om S. og hans virksomhed. Dels måtte hans jævnlig overilede angreb på personer og institutioner med påfølgende retssager vække betænkeligheder hos den – medansvarlige – presse, han var ansat ved, og førte sluttelig til et brud med Social-Demokraten. Dels var der dem som fandt, at S. i sin kamp for humanitet, ved „de ørkesløse Moralfejder“ bragte det egentlige, kampen for økonomisk frigørelse i glemme, og at han for egenrådigt skaltede og valtede med partiets offentlige indflydelse eller lod sig bruge af dets politiske modstandere. I vinteren 1912–13 var dette forhold blevet så spændt, at såvel rigsdagsgruppe som hovedbestyrelse og kongres i en beslutning indskærpede S., at han enten måtte bøje sig for gruppens vedtægter og partiets program eller betragte sig som udtrådt. Medvirkende til denne opsigtsvækkende kongresbeslutning var, at S. havde givet Politiken oplysninger om gruppens interne forhandlinger. Trods sin store mødepopularitet og folkeyndest var S. en eksklusiv natur, en enspænder. Hans kritiske økonomiske forhold kan have bidraget til, at han de senere år ofte var træt og oprevet. En betydelig gæld slæbte han på fra pølsefabrikken, hvortil kom store beløb i skyldige bøder og procesomkostninger. 1911 iværksatte venner og partifæller en landsindsamling for at hjælpe ham ud af pengevanskelighederne. Han var kun 46 år gammel da han på vej fra et møde til et andet blev indhentet af en voldsom og tragisk død. Budskabet herom vakte landesorg, og hans ligfærd var en høvding. Et efter hans død indsamlet mindefond medgik til opførelsen af et børnehjem ved Skive som bærer hans navn. Han er skildret i litteraturen bl.a. af Johan „Skjoldborg i romanen Gyldholm (1902) og af Knuth „Becker i „Verden venter –“ (1934). □ Afbildet på tegn. af Axel Andreasen (Fr.borg) og af Alfred Schmidt (sst.). Karikatur af N. Relief af Guldborg, 1914 (på graven). Statue af E. Ølsgaard, 1924 (P. Sabroes plads, Århus). Afbildet på E. Saltofts mal., 1934, af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.), hertil skitse. Foto.

Interview i Dansk ånd 25.5.1912. – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 420–25. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Årh. II, 1904. Poul Levin i Tilskueren XXVIII, 1911 II 73–75. Socialisten dec. 1911, jan.–juli 1912 og jan. 1914. Axel Garde i Dansk ånd 11.5.1912. Socialdemokraten 27.7.–4.8.1913. Demokraten 27.7.–8.8. s.å. Berl. tid. 27.7.–28.7. s.å. Nationaltid. s.d. Politiken s.å. Berl., 29.7. og 31.7.s.å. Ekstra-bl. 29.7. og 30.7. s.å. Vald. Ahnelt: P. S. Et mindeskr., s.å. Sabroes blad. Lille-liv 1.8.–15.12. s.å. samt 1.1.1914. Eivind Fjeld sst. 1.3.–1.12.1914, 1.1.–17.10.1915 og 13.2.1916. Jeppe Aakjær: Saml. værker IV. Artikler og taler, 1919 351–53. A. C. Meyer: En agitators erindr. I, 1929 105f 160f; II, 1933 40 76 90f. Andreas Boje: Vort børne- og ungdomsværn, 1931 246–49. Sven Sabroe: P. S. Børnenes ven, 1943 (ny udg. m. titlen: Min mærkelige far, 1967). Samme i Min far, red. Poul Borchenius, 1948 263–70. Samme i Fra folket de kom, red. H. P. Sørensen, 1962. Povl Sabroe i 100 publicister, red. Paul Hammerich og Bent A. Koch, 1980 38–42.

Oluf Bertolt*

Sabroe, Povl, * 1897, journalist, forfatter, teaterdirektør. * 2.2.1897 i Århus: F: redaktør Peter *S. (1867–1913) og Thyra Møller (1868–1940). ~ 1° 18.8.1917 med Fanny Frederikke Julie Nielsen Løve, * 2.2.1895 i Nykøbing F., † 17.6.1944 i Kbh. (Sions), d. af fabrikant Jakob Brøgger Gundorph Nielsen L. (1859–1923) og Inger Margrethe Hertz (* 1864). ~ 2° 10.2.1945 med Ingrid Larsen, * 12.7.1912 i Rudkøbing, d. af redaktør Alfred L. og Kirstine Nielsen.

S. begyndte som journalist i provinsen, først ved Lolland-Falsters Venstreblad 1913–18, derpå ved Fyns Venstreblad 1918–27. Sin egentlige journalistiske form fandt han imidlertid i den kbh.ske presse – 1927–29 ved B.T. hvor han bl.a. skrev under mærket Den Gyldenblonde, som han tog med sig da han 1929 blev medarbejder ved Politiken. Han var teaterreporter og interviewer, men blev især kendt som causør der snart satirisk kommenterede døgnets aktuelle begivenheder, snart selvironisk beskæftigede sig med hverdagens små tildragelser inden for det ægte-skabelige familieliv. Over hans mere drilske end skarpe humor var der noget typisk dansk. Han var vittig, slagfærdig, men aldrig sårende, og skønt han harcellerede over det politiske livs forgrundsfigurer, var han sjældent ude i noget egentlig politisk ærinde. Hans popularitet voksede da han fra 1933 også gav sig til at dyrke den humoristiske genre mundtligt – de såkaldte „frikvarter“ med Den Gyldenblonde som han holdt i radioen og optrådte med over hele landet. S. udviklede sig efterhånden til en af Danmarks få professionelle humorister. 1931 blev han medarbejder ved Blæksprutten som han redigerede 1955–80. Han skrev også tekster til revyer og udgav adskillige humoristiske bøger, fx *Opdagede Interviews*, 1938, *Jeg er ikke Taler*,

1940, *Victorias Sommerbreve*, 1942 og *Ægtefælden*, *En kvindes dagbog*, 1954 samt et par *Takt og Tone*-bøger (1943–45) sammen med kollegaen Peter Plys, dvs. Mogens Lind. I det meste af 40'erne og 50'erne kom hans „frikvarter“ fra det forløbne år også i bogform. – 1953 optrådte han som konferencier i Cirkus Ib på Dyrehavsbakken, og da Ib *Schönberg 1955 døde, fik han bevillingen til Cirkus revyen – på dette tidspunkt havde han lidt efter lidt trukket sig tilbage fra den daglige journalistik. Han var direktør for Cirkus revyen 1956–70, og her videreførte og åjourførte han traditionerne i en række populære revy-shows med bl.a. Elga Olga (Svendsen), Helge *Kjærulff-Schmidt, Hans *Kurt, Preben *Neergaard, Buster *Larsen, Bodil *Udsen, Birgitte Reimer, Marguerite *Viby og fra 1967 Dirch *Passer som hovedkræfter. Da han trak sig tilbage fra teatret købte han en gård på Djursland, hvor han levede en stor del af året uden derfor at opgave alle sine gøremål som humorist. Han skrev desuden to erindringsbøger om sit lange liv med journalistik og teater: *Mit gyldenblonde liv*, 1971 og *De meget skrå brædder*, 1981. □Tegn. 1956 (Kg. bibl.). Foto.

P. S.: *Mit gyldenblonde liv*, 1971 og *De meget skrå brædder*, 1981 (erindr.). Interview i Berl. tid. 9.1.1977. – Ernst Priemé i *Politiken* 1.2.1972.

Jens Kistrup

Sabroe, Thomas Thomasen, 1863–1942, fabrikant. * 23.8.1863 i Silkeborg, † 10.2.1942 på Frbg., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: købmand, senere kgl. agent Thomas Thomasen S. (1828–1909) og Kirstine Holtz (1828–1901). ~ 27.8.1890 i Skanderborg med Olga Skovgaard, * 6.7.1863 på Kærgård ved Silkeborg, † 11.7.1950 på Frbg., d. af købmand Emil S. (1825–1913) og Helene Smith (1826–1910).

S. fik købmandsuddannelse og startede derefter 1891 i Silkeborg under eget navn et firma der bl.a. omfattede forbrugsartikler til mejerier. 1893 flyttede han forretningen til Århus hvor han n.å. yderligere anlagde værksted som han fik i god gang støttet ved en patenteret opfindelse. 1895 antoges firmanavnet *Thomas Ths. S. & Co.*, idet ingeniør Carl Gottlieb (1864–1937) blev kompagnon, og to år senere overgik virksomheden til et aktieselskab med S. og Gottlieb som direktører. I begyndelsen beskæftigede selskabet sig hovedsagelig med forarbejdelse af mejerimaskiner og installation af mejerianlæg, men allerede inden aktieselskabets start havde firmaet fremstillet to kølemaskiner efter kulsyre systemet, og ved en i efteråret 1898 afholdt konkurrenceprøve blev det konstateret, at kulsyre maskinen var de hidtil kendte kølemaskiner efter ammoniak-

og svovlsyring-systemet betydeligt overlegen. Opmuntret af dette resultat skred selskabet allerede 1899 til en betydelig udvidelse og koncentrerede fabrikationen om ismaskiner og kølemaskiner, på hvilket område en storindustriel udvikling fandt sted. Især med hensyn til udviklingen af fiskefrysningmaskiner – hvor Sabroe arbejdede nært sammen med opfinderen, fiskeeksportør A. J. A. Ottesen – og skibskøleanlæg var virksomheden banebrydende. – S. der med stor energi og viljekraft havde overvundet startvanskelighederne, herunder dog ikke mindst mejerivæsenets betænkeligheder ved at foretrække køleanlæg for ishuse, som kun i ringe grad til at nyde frugterne af sit pionerarbejde. Et ulykkestilfælde i de unge år havde undergravet hans helbred, og månedlange hospitalsophold havde svækket hans kræfter, netop som der stilledes store krav til dem. Allerede 1.1.1904 fratrådte han af helbredshensyn som direktør, og det blev under Carl Gottliebs og senere Axel *Gruhns ledelse, at virksomhedens ekspansion for alvor fandt sted. Som grundlægger og aktionær arbejdede S. fortsat på at styrke firmaet og han var nogle år efter sin fratræden, på et kritisk tidspunkt for selskabet stærkt medvirkende til gennem fremskaffelse af kapitalindskud at hindre dets likvidation. Som følge af et stærkt modsætningsforhold til selskabets bestyrelse nedlagde han tillige sin bestyrelsespost og flyttede til Kbh. hvor han 1908–16 drev grossereraktivitet. □Foto.

[T. T. S.:] Thomas Ths. Sabroe contra A/S Thomas Ths. Sabroe og co., 1915. Interview i Nationaltid. 19.8.1940. – Axel S. Sabroe: Johan Eichel Skovgaards ane- og efterkommertilv., 1943. Samme: Sabroe slægter, 1967. A/S Thomas Ths. Sabroe & co. 1897–1922, 1922. Arbejdsgiveren, 1942 67. Århus stiftstid. 16.2. s.å. Sabroe gennem 50 år, 1947.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Sacco, Giovanni Antonio, ca. 1731–96, balletmester. * ca. 1731 i Italien, † 20.12.1796 i Breslau, begr. sst. Tilhørte mulig skuespillerfamilien Sacchi. ~ 1.8.1771 i Hamburg med skuespiller Johanna Richard, * 16.11.1754 i Prag, † 21.12.1802 i Schönbrunn.

S. var Det kgl. teaters betydeligste balletforfatter før Vincenzo *Galeotti og havde inden sin ansættelse i Kbh. 1763 vundet navn i St. Petersborg. Med teatrets beskedne dansepersonale suppleret med enkelte udenlandske dansere lykkedes det ham at fremføre et repertoire der betegnede et fremskridt i kompositionen og den dramatiske handling påvirket af Jean-Georges Noverres og Gasparo Angiolinis „ballet d'action“. Han skabte smukke maleriske grupper og for at vise var-

me og lidenskab brugte han især jalousien som tema. Den ildfulde mand sprang under indstuderingen omkring mellem de dansende og formede stillingerne. Hans dannelse skaffede ham adgang til byens fornemme selskab, hvor man især beundrede hans tenor, som han også benyttede i sine mange balletter. Overskou hævdede senere at S. var den første i Danmark der „lagde i Balletten en dramatisk Handling“. Hans kompositioner var anlagt på udstyret og derfor kostbare at opsætte. Udgifterne harmonerede ikke med teatrets økonomiske forhold i magistratsperioden og der opstod sammenstød mellem S. og direktionen; disse førte til at han 1761 lod sig knytte til hoffetret hvor Christian VII's franske hoffrue da residerede, og hvor pengene var rigeligere. Han blev S. Struensee og Caroline Mathilde-periodens balletkompositør – han havde forud skrevet balletten *Paridis Dom* til dronningens indtog – men den iltre italiener kom også her i klammeri med sine overordnede, deriblandt Enevold *Brandt, og efter hofrevolutionen 1772 fik han 4200 rdl. i kapitaliseret pension. Med denne betydelige pengesum drog han til udlandet, men prøvede senere på ny lykken i Kbh. da han 1786 vendte tilbage med tre nye balletter, blandt hvilke Claus *Schall skrev musik til den ene, *Generalen til de 3 Stjærner*. Men i mellemtiden var hans jævnaldrende kollega Galeotti blevet dansens herre og mester, og han skulle have sig frabedt i direktionens nærhed at have en dygtig landsmand som sin eventuelle stedfortræder eller efterfølger. Ved sæsonens slutning 1787 forlod S. skuffet Danmark; han døde som danselærer i Breslau.

Th. Overskou: Den danske skueplads II–III, 1856–60. Den kgl. da. ballet, red. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh, 1952.

Robert Neiiendam*

Sachs, Emil Bertel, 1855–1920, pædagog, filantrop. * 16.2.1855 i Kbh. (Mos.), † 31.7.1920 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: manufakturhandler, grosserer Moritz S. (1820–88) og Julie Bendix (1819–65). Ugift.

S. voksede op i et velstående jødisk hjem med stærke kunstneriske, politiske og sociale interesser, samlingssted for den unge generation der i forrige århundredes slutning arbejdede på en politisk og æstetisk nyorientering. På mødrene side var S. fætter til brødrene *Brandes (Edvard, Ernst og Georg), og blandt hans ungdomsvenner fra hjemmet var Niels *Neergaard og Carl *Nielsen. S. begyndte som forretningsmand. Han uddannedes i praksis og etablerede sig siden som modehandler i Kbh. For hans raffinerede smag fandtes der imidlertid næppe en tilstræk-

Sachs, Emil B.

kelig kundekreds i byen, og måske havde også andre ting – arbejdet for ungdommens vækkelse og filantropisk arbejde – for stor plads i hans hjerte til at han rigtig reusserede. I hvert fald slog han til da hans fagfælle Holger Petersen tilbød ham stillingen som inspektør ved Købmandsskolen, hvilken stilling han overtog ved indvielsen af bygningen på Nørrevold 1902 og bestred til sin død. Det er ikke som skabende handelsskolepædagog S. har betydet mest. Hans undervisning i praktisk salgskunst på ekspeditriescolen bør dog fremhæves, dels fordi den rimeligvis var det første forsøg i den retning herhjemme, og dels fordi en linje fører derfra ned til den senere statsanerkendte butikslærlingeuddannelse. S.s egentlige livsgerning blev arbejdet for at vække og omskabe levende unge mennesker, og her gav stillingen ved Købmandsskolen rige muligheder. Som inspektør og som bibliotekar ved skolens anselige bibliotek søgte S. at lære så mange af skolens elever at kende som muligt. S. var dog, trods sin indstilling, ikke propagandist i en bestemt sags tjeneste. Han virkede ved sin stærke og inciterende personlighed og sin overlegne livskunst. Naturligvis blev hans interesser og navnlig de æstetiske ikke uden indflydelse på hans unge venner. For den generation der i disse år besøgte Købmandsskolen blev hans betydning ofte afgørende; hans bolig på skolen blev et åndeligt hjem for en stor kreds. S. var ikke en verdensfjern æstetiker. Det lykkedes ham at give sit kulturelle arbejde institutionelle rammer der i lang tid kom til at præge skolen, således lørdagsaftener med koncerter og foredrag, og elevrejser med faglige, men først og fremmest kulturelle formål. Hans højest individuelle arbejde med anvisning af stillinger til de unge blev i kraft af hans menneskekundskab af lige betydning for disse, for skolen og for samfundet. Allerede inden sin overgang til skolegerningen havde S. arbejdet på de linjer som her er skitseret. Skønt ikke student var han et fremtrædende medlem af Studentersamfundet hvis tanker han søgte at sprede til videre kredse gennem sit medlemskab i Frisindet ungdom, hvor han var en af de drivende kræfter. Blandt andre virkefelter kan nævnes Studentersamfundets arbejderkoncerter og Kjøbenhavns legepladsforening, af hvilken han fra begyndelsen havde den daglige ledelse, ligesom han af pietet mod sit hjem fortsatte faderens arbejde i den mosaiske brøddelingsstiftelse. S. var et hjertemenneske, og hans betydning for dem der har nydt godt af hans virke er uvurderlig; hans arbejde med at finde former for udbredelse af æstetisk kultur til andre kredse end akademikerne vil have blivende værd. □Mal. af Viggo Johansen, 1915 (Køb-

mandsskolen, Kbh.). Foto.

E. B. S. Et mindeskr., 1923. Marius Vibæk: Foren. til unge handelsmænds uddannelse 1880–1930, 1930 89f 104f 131f.

*Jens Vibæk**

Sachs, Aage Axel Emil, 1887–1944, jurist. * 13.5.1887 i Skive, † 18.10.1944 i Roskilde (Domsg.), begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand, senere grosserer Jean S. (1858–1924) og Karen Marie Schou (1863–1914). ~ 1° 15.5.1915 på Frbg. med Helene Prah, * 2.3.1888 i Hørsholm, † 15.2.1969 i Mogenstrup, d. af birkefuldmægtig, senere dommer Harald Søren Christian P. (1857–1934) og Anna Nielsen (1865–1952). Ægteskabet opløst 1927. ~ 2° 15.8.1927 på Frbg. (b.v.) med Grete Hørup, * 30.4.1895 på Frbg., † 6.5.1970 i Kbh. (Sions) (~ 1° 1915 med ingeniør, senere direktør for Bladkompagniet Orla Henrik Rode, 1893–1960, ~ 2° 1928 med Annetarie Marie Vibeke Schou, * 1907), d. af grosserer, senere direktør Alexander H. (1870–1924) og Marie Hvilsom (1872–1934).

S. blev student fra Ordrup gymnasium 1905, cand. jur. og fuldmægtig ved Fjends-Nørlyng herreder i Viborg 1911, sagførerfuldmægtig i Ringsted 1912, assistent i finansministeriet 1913, sekretær 1919, fuldmægtig 1925 og var ekspeditionssekretær 1931–36. Samtidig med denne karriere i finansministeriet var S. med til at udbygge danske statstjenestemænds organisationer og på mange områder den drivende kraft i organisationsarbejdet. 1915 blev han medlem af hovedbestyrelsen for ministerialforeningen og redigerede foreningens månedsblad fra dets start 1916 til 1933. Endvidere var han 1918–35 medlem af og sekretær for Danske statsembedsmænds samråd og 1920–36 sekretær i Det nordiske administrative forbund. Hans varme interesse for udvidet samarbejde inden for kredsen af nordiske embedsmænd førte ham også til at udgive og redigere *Nordisk administrativ Tidsskrift* fra 1919. – Med stor energi og dygtighed og ledet af sin sociale interesse gik S. ind i arbejdet for reformer i centraladministrationen og forbedring af embedsmændenes lønninger. Hans ledende synspunkt var at uden forståelse i rigsdagen af lønningsvilkårene kunne en uafhængig og virksom embedsstand ikke opretholdes. Som medlem af administrationskommissionen af 1923 og lønningskommissionen af 1929 udfoldede han stor forhandlingsevne, både smidighed og fasthed, og varetog ved mange andre lejligheder embedsstandens faglige og økonomiske interesser. Med sin praktiske og humane indstilling stod han bag opførelsen af Danske statsembedsmænds sam-

råds enkebolig i Kbh. Efter 20 års organisationsarbejde og administration i finansministeriet afbrød S. sin ministerielle karriere og var fra 1936 til sin død dommer i Roskilde. Det vakte nogen kritik at han fik dommerembede uden forudgående tjeneste som dommerfuldmægtig, men her som andre steder viste han sig fuldt ud sine opgaver voksen og vandt respekt og tillid, hvad også gjaldt hans formandskab i fredningsnævnet for Roskilde amtsrådsreds. – S. var medlem af det internationale institut for administrative videnskaber i Bruxelles. Han redigerede aktsamlingen vedr. de overordentlige foranstaltninger under første verdenskrig og Den danske Centraladministration, 1921, og var medudgiver af *Niels Bransager: Artikler og Taler*, 1916. – R. 1925. DM. 1936. □Foto.

Studenterne MCMV, 1930 147. Ministeriernes månedsbl. XVII, 1933 4f. Gun[nar] [Nielsen] i Politiken 19.10.1944. Berl. tid. s.d. Roskilde tid. s.d. Henrik Bang og H. B. Krenchel i Samrådet XXVIII, 1944 67f. J. Bülow i Nord. administrativt t. XXV, s.å. 143–45.

Helge Larsen (A. Falk-Jensen)

Sachsenskjold, Henrik Reinholdt, * 1918, violinist, dirigent. * 17.4.1918 i Roskilde. F: vognmand Niels Frederik S. (1884–1974) og Thora Kirstine Nielsen (1884–1965). ~ 1° (u.v.) med solodanser, skuespiller Else *Højgaard, * 18.4. 1906 i Kbh. (Matth.), † 11.7.1979 i Åker sg., d. af overretssagfører Sven Melson (1884–1940) og Ida Amalie Christiane Andreasen (* 1881). Ægteskabet opløst. ~ 2° 6.3.1974 i Rye med Mette Margrethe Amalie Mallings, * 15.9.1948 i Lübeck, d. af direktør Otto Kai M. (1892–1980) og Inger Wanda Hartung (* 1911).

S. beskæftigede sig med musik allerede som barn. Faderen var musikalsk og dyrkede violinspil som amatør; i hjemmet fik sønnen stimulans til at dyrke musik, og allerede i skoletiden optrådte han i sin fødeby ved flere lejligheder, bl.a. som leder af et skoleorkester. Som 16-årig blev han optaget på musikkonservatoriet i Kbh. Han havde indtil da ikke haft nogen lærer og fik nu undervisning af Kristian Sandby som han i høj grad beundrede. 1938 tog han store eksamen og debuterede samme år i Kbh. Efter debutkoncerten fortsatte S. på nogle stipendier sin uddannelse i Paris hos René Benedetti; opholdet varede i over et år, men blev afbrudt af den anden verdenskrig. 23 år gammel konkurrerede han sig ind i Det kgl. kapel hvor han blev til 1957. Under krigen studerede S. komposition og instrumentation hos P. *Schierbeck; senere uddannede han sig tillige i direktion, først i Kbh. 1948–50 hos Svend Christian *Felumb, senere 1949 hos Paul van Kempen i Siena. Han fik sin debut som

dirigent i Tivoli i maj 1950 med værker af G. Rossini og Ludvig v. Beethoven.

S. var første gang solist ved en torsdagskoncert i radioen 1944, ved hvilken lejlighed han spillede Hakon *Børresens violinkoncert; senere opførte han 24 af de store berømte violinkoncerter i Skandinavien, Holland, Belgien, Tyskland, England, Tjekkoslaviet og Polen. Han gav koncerter med bl.a. Victor *Schjølter og var 1961 på en længere turné i Sverige med Ole *Willumsen. S. dirigerede flere gange i Tivoli hvor han virkede som koncertmester 1962–65. 1951 dirigerede han første gang i Det kgl. teater, først skuespilmusik af Herman D. *Koppel, senere balletmusik af Jørgen *Jersild, Ole *Schmidt samt af P. Tjajkóvskij og S. Prokofjev. S. var desuden fast dirigent for Danmarks radios juniororkester og dirigerede endvidere Pro musica kammerorkester samt flere andre orkestre. 1961 blev han lærer i violin ved konservatoriet i Kbh; her blev han til 1965. 1964 blev S. lærer ved Det jydsk musikonservatorium, 1966 professor, men passede samtidig koncertvirksomheden både som violinist og dirigent. I kraft af sin alsidige indsats i dansk musikliv, sine gode musikeregenskaber og sit i det hele markante musikerfysiognomi har S. vist sig som en af sin generations betydelige danske musikere. – S.s kone Amalie Mallings er elev af Herman D. Koppel og Georg *Vasarhelyi på klaver. Hun debuterede 1966 som 17-årig i Tivoli, fik 1970 Jacob Gade-legendet og vandt 1972 1. pris i den nordiske musikerkonkurrence. 1975 blev hun tildelt Musikanmelderingens kunstnerpris og året efter Gladsaxe musikpris. Sammen har de indspillet Carl *Nielsens to violinsonater på grammofonplade, ligesom de har optrådt sammen ved en lang række koncerter. □Foto.

Interviews i Land og folk 12.1.1946 og 12.6.1949, Politiken 24.9.1950, Aftenbl. 4.6.1955, Berl. aften 16.10.1959 og 11.9.1965.

Ole Kongsted

Sadolin

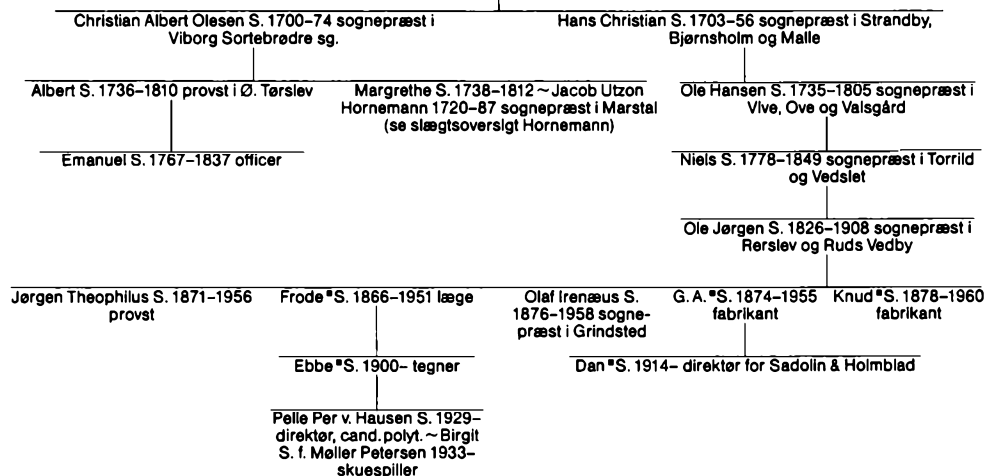
Navnet Sadolin, der enten kan være en latinisering af stillingsbetegnelsen sadelmager eller en omskrivning af stednavnet Sal, føres af mindst to slægter uden påviselig forbindelse med hinanden.

Til den ældre slægt S. hører reformatoren Jørgen *S. (ca. 1499–1559) hvis herkomst ikke med sikkerhed kan eftervises, og dennes søn, humanisten Hans Jørgensen *S. (ca. 1528-ca. 1600).

Den yngre slægt S. føres tilbage til Christen Tømmermand Sall (eller Sadel) i Kalundborg hvis søn, sognepræst til Nestelsø og Mogenstrup Albert Christensen Sadel (eller Sadolin) (-1680), var far til sognepræst ved Sdr. sogns kirke i Vi-

Sadolin

Ole Albertsen Sadolin 1663–1731 sognepræst i Viborg Søndre sg.

borg Ole Albertsen S. Knud *S. var ~ Ingeborg Prytz, d. af officeren Holger *P.

J. Th. Sadolin: Slægten Sadolin gennem 300 år, 1924.

Hans H. Worsøe

Sadolin, Dan, se **Sadolin, G. A.**

Sadolin, Ebbe Benedikt, * 1900, tegner, kunsthåndværker. * 19.2.1900 på Frbg. F: læge Frode *S. (1866–1951) og Margrethe C. B. Møller (1869–1935). ~ 17.3.1925 i Valløby, Præstø amt, med maler Mana von Hausen, * 27.1.1898 i Oslo, d. af maler Poul Bernhard Werner v. H. (1870–1951) og Nenni Eugenie Bratteville Magelsen (1865–1953).

S. gik på teknisk skole og kom 1918 ind på kunstakademiet hvor han fulgte undervisningen i tre semestre. Sommeren 1919 rejste han til Island – et land han jævnligt besøgte – og s.å. udstillede han senere malerier og tegninger fra denne rejse på Den frie udstilling. Men mangesidige interesser førte ham snart ind på andre baner hvor han fik rig lejlighed til at udfolde sit særprægede artistiske talent. Han kastede sig med iver over marionetteater – en interesse der holdt ham fangen i nogle år og som kulminerede med en balletforestilling 1926 i akademiets foredrags-sal med musik af samtidens unge komponister. Året inden havde han til verdensudstillingen i Paris leveret en fantasifuld vægbeklædning af batik til en stue med møbler af Aage *Rafn. Han havde udført den sammen med hustruen og den vakte megen opmærksomhed og indbragte dem Grand prix; omtrent samtidig begyndte han at tegne modeller til tinarbejder for Flemming

Wolfhagen, dekorerede med skrodede linjer eller med påloddede figurer i kobber- og messingplader. Disse arbejder blev udstillet på udstillingen Europäisches Kunstgewerbe i Grassimuseum i Leipzig 1927. Hans jævnlige rejser både til Frankrig og Tyskland førte ham gradvis ind på kunstindustrien. 1927 besøgte han bl.a. Bauhaus Dessau og hans indtryk fra udstillinger og museumsbesøg i Europas hovedstæder skildrede han i dagbladskronikker, oftest med egne tegninger, og efterhånden dukkede hans navn jævnligt op i fagblade som *Nyt Tidsskrift for Kunstindustri*, *Skønvirke* og det svenske *Boet*, og endelig 1927 udsendte han selv en bog om emnet *Vor Bolig. Indretning og Bohave*. Det synes nu helt klart at S.s fremtidige virke måtte komme til at ligge inden for tegnekunsten og keramikken, og allerede 1927 blev han knyttet til Bing & Grøndahl. Her har han navnlig givet sig af med mat porcelæn, underglasurporcelæn og stentøj og tillige tegnet modeller til vaser, skåle og spisestel. Ved fabrikkens deltagelse i skiftende verdensudstillinger har S. modtaget et personligt Diplome d'honneur i Bruxelles 1929 og i Barcelona 1933 og en guldmedalje for keramiske arbejder i Paris 1937.

Det er dog som bogillustrator og kunstnerisk medarbejder først ved Nationaltidende og fra 1943 ved *Berlingske Tidende* at S. skulle blive kendt af en større offentlighed. Som få har han sans for de små detaljer der giver stedet sit særpræg. Med følsomhed gengiver han i enkelte streger det set. En af hans første opgaver var illustrationerne til bogen om Frederiksberg Have, 1935 og til Ib Langes digte *Fortrolige Ord* hvor den tynde streg slyngede sig hen over papiret –

som et ornament og hvor satsbillede og illustration næsten smelter sammen til en enhed. Hans kærlighed til ballet og til pantomimeteater viser han i tegninger af Harlekin og Columbine og han skildrer kvinden med ynde og lethed i illustrationerne til Emil Aarestrups *Ritorneller* og hans kærlighedsdigte. Men det er navnlig i den lange række af rejsebøger, ofte skrevet af ham selv, at han i enestående grad formår at fastholde en stemning fra fremmede egne. Han har i sine *Vandringer fra . . . besøgt* London 1950, Paris 1951, Kbh. 1952 og fra Florens til Rom 1954 samt Venedig 1956 og Italien 1958, Rom igen 1959. I enkelte streger har han fastholdt en detalje som er typisk men som mange ville have overset. I sine tegninger viser han sig desuden som en fin kender af arkitektur. Der er noget ubesværet, næsten slentrende ved hans kunst. 1980 udsendte han bogen *Tegneri, gråd og andre glæder* som han selv havde skrevet og illustreret.

S. har deltaget i Charlottenborgs forårsudstillinger adskillige gange og i kunstmuseets efterårsudstillinger 1923 og 1928 og en separatudstilling hos Winkel og Magnussen 1927. 1948 har han haft separatudstilling på Nasjonalgalleriet i Oslo og Nationalmuseet i Stockholm. 1935–49 var han medlem af bestyrelsen for Danske bladtegnere og fra 1935–45 redaktør af *Bogvennen* som han ændrede og moderniserede. Han er repræsenteret i kobberstiksamlingen, Kunstindustrimuseet og på en række udenlandske kunstmuseer. – R. 1960. □Malet selvportr. udst. 1923. Tegn. af Birger Lundquist, 1947 (Kgl. bibl.). Malede selvportr. udst. 1950 og 1958, tegnede 1960 og 1970. Tegn. af Jelle Troelstra og af Kroll. Foto.

E. S.: Tegninger, m. indledn. af Lars Rostrup Bøyesen, 1946. – E. S.: Min stue er større end den er, [1969]. Same: Tegneri, gråd og andre glæder, 1980. – Vennernes hilsen til E. S., 1950. Poul Carit Andersen: E. S., 1951. En hilsen, red. Poul Carit Andersen, 1960 (heri fortegn. over bøger ill. af S.).

Godfred Hartmann

Sadolin, Frode, 1866–1951, læge. *21.9.1866 i Valløby, †5.10.1951 på Frbg., begr. i Valløby, Præstø amt. F: sognepræst, sidst i Reerslev og Ruds Vedby, Ole Jørgen S. (1826–1908) og Louise Suzette Emilie Marcussen (1838–1906). ~12.8.1896 i Rønninge med Margrethe Cecilie Bartholdy Møller, *5.8.1869 i Herfølge, †5.1.1935 på Frbg., d. af kapellan pro loco i Herfølge, senere sognepræst, sidst i Rønninge og Rolfsted, Frederik Benedikt M. (1832–1914) og Jacobine Caroline Augusta Bartholdy (1837–1917). – Far til Ebbe *S. Bror til G. A. *S. og Knud *S.

S. blev student 1885 fra Haderslev læreres skole og medicinsk kandidat 1893. Derefter var han konst. kandidat på kommunehospitalet og Blegdams hospitalet i ca. et år, men virkede tillige som gymnastiklærer. Hans interesse for gymnastik og fysisk kultur bevirkede at han hurtigt lagde sig efter mekanisk terapi. Vinteren 1895 studerede han sygegymnastik i Stockholm, og nov. 1896 åbnede han en mekano-terapeutisk klinik i Kbh. Han beskæftigede sig siden som læge udelukkende med dette fag, og hans ret omfattende litterære produktion drejede sig dels herom, dels om gymnastik i almindelighed. Som en af pionerne for den mekano-terapeutiske behandling har han udrettet et stort og værdifuldt arbejde bl.a. 1915–36 som medlem af Den almindelige danske lægeforenings massageudvalg der beskæftigede sig med fysioterapeuternes uddannelse, ligesom han var medvirkende ved dannelsen af Selskab for fysisk terapi og diætetik. Han var medlem af den internationale komité for legemlig opdragelse 1902–14 og formand for Mekano-terapeutisk forening 1908–14. Endvidere var han censor ved Statens gymnastikinstitut 1905–30. Han arbejdede for at gøre gymnastikken så rationel som mulig over for mindre børn og for at skaffe den sin rette plads i den hygiejniske livsførelse som han mente nødvendig for at opnå og vedligeholde fysisk og psykisk sundhed. Han så den nøje sammenhæng mellem det fysiske og psykiske, og sine tanker herom nedlagde han i bøgerne *Nerve-Helse*, 1908 og *Sjælsrøgt*, 1910. Den første udkom i 7. oplag 1918 og er oversat til fire forskellige sprog. Endvidere udgav han *Gymnastik med Smaabørn*, 1900 (3. udg. 1910), *Haandbog i Massage, I. Den almindelige Del*, 1914, *Menneskelegemet*, 1904 (6. opl. 1923), *Vort Helbred*, 1902 og *Gymnastik i Hjemmet*, 1904. Han var medredaktør af samleværket *Barnet*, 1909–11. – R. 1936. □Afbildet på avistegn. af Rasmus Christiansen. Mal. af Henrik Schouboe og af Ebbe Sadolin. Tegn. af sidstnævnte. Foto.

F. S. i *Minder fra gamle grundtvigske hjem*, ved H. P. B. Barfod V, 1925 96–105. – *Studerterne fra 1885*, 1910 98f. Holger Hjelholt i F. S.: *Jeg og de andre*, 1957 61–67. Ebbe Sadolin: *Min stue er større end den er*, [1969]. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

*Axel Borghjærg**

Sadolin, Gunnar Asgeir, 1874–1955, fabrikant. *5.2.1874 i Valløby, †17.3.1955 i Dragør, begr. Valløby kgd. F: sognepræst, sidst i Reerslev og Ruds Vedby Ole Jørgen S. (1826–1908) og Louise Suzette Emilie Marcussen (1838–1906). ~26.12.1910 i Gilleleje med Esther Margrethe

Schultz, * 1.8.1888 på Hirsholmene, † 13.10.1964 i Dragør, d. af fyrmester, sidst på Nakkehoved, William S. (1850–1914) og Bertha Brøchner (1858–1921). – Bror til Frode *S. og Knud *S.

S. tog præliminæreksamen 1890 ved universitetet og arbejdede derefter et halvt år på mekanisk værksted. Følgende en stærk kunstnerisk trang søgte han 1890–96 uddannelse på Teknisk skole, på kunstakademiet og på Zahrtmanns skole hvor han var en meget lovende elev. Midlertidige synsproblemer førte ham ind på studier over kunstnerfarvernes teknik i teori og praksis. Nogle gravfund i Egypten i slutningen af 1800-tallet, der henledte opmærksomheden på det enkaustiske voksaleris holdbarhed, inspirerede ham til en række forsøg med fremstilling af voksfarver, og da disse faldt heldigt ud, dannedes 1907 et ganske lille selskab, Gunnar A. S.s Farvefabrik, hvor to brødre (læge Frode S. og sognepræst Jørgen Theophilus S.) samt læge Olav Høgsbro hver indskød 100 kr. „Fabrikationen“ foregik i et værelse på Fasangården med S.s forlovede og senere hustru som eneste medarbejder. På dette beskedne grundlag skabtes i mindre end en menneskealder en betydelig dansk kemisk industri, hvis hoveddata er 18.5.1909, da A/S S.s Farver startedes med grosserer Gustav Hage (1852–1935) og ingeniør Alex. *Foss, onkel til S.s forlovede, som hovedinteressenter, og 2.7.1912, da dette selskab sammensluttedes med firmaet Holmblad & Co.s efter. Det gamle Holmblad-ske firma drev, da sammenslutningen fandt sted, hovedsagelig grossistvirksomhed, mens A/S S.s Farver foruden voksfarverne fabrikerede kunstner-oliefarver og dekorationsfarver i tuber og dåser og forsøgsvis havde optaget fremstilling af bogtrykfarver. Siden 1914 var S. og broderen Knud henholdsvis teknisk og merkantil direktør for den sammensluttede virksomhed A/S S. & Holmblad, hvis produktionsområde stadig blev udvidet. Desuden blev oprettet A/S *Kemisk Værk*. *Køge* med henblik på fabrikation af tørfarvepulvere og anilinfarver til S. & Holmblads virksomhed. S., hvis væsen og virke var præget af stilfærdig tilbageholdenhed, var under sin virksomheds enestående vækst sjældent fremme i kamplinjen og modtog aldrig offentlige hverv. Sit liv delte han mellem arbejdet og sine betydelige kunstneriske interesser der bl.a. satte sig spor i en anselig og værdifuld malerisamling af ældre nederlandsk, italiensk og spansk kunst. Han trådte tilbage fra direktørposten 1949 og blev kommitteret. – Da S. og broderen Knud 1949 forlod direktionen blev S.s søn *Dan S.*, * 21.7.1914, direktør i virksomheden. Han var efter studentereksamen blevet oplært i virksomheden og 1946 udnævnt til underdirektør. 1951–54

boede han i Peru for at oparbejde det latinamerikanske marked. 1959 blev han direktør for firmaets internationale division. 1974 trak han sig tilbage. – R. 1932. DM. 1947. □Tegn. af Poul S. Christiansen, 1888, og mal. af samme, 1897 (begge Fåborg mus.). Selvportr. ca. 1894. Malet selvportr. 1924 (Fr.borg). Buste af Emil Lie, 1932 (Sadolin & Holmblad). Mal. af H. Vedel, 1941 (sst.). Foto.

Interviews i Børsen 26.7.1940 og 2.2.1944. – Povl Drachmann: A/S Sadolin & Holmblad 1819–1919, 1919. [A. Ranlov og L. Meineke Nielsen:] Sadolins farver. Sadolin & Holmblad, 1932. Aage Heimborg: Danske erhvervsmand II, 1933 383–88. Børsen 4.2.1934 og 18.3.1955. Sig. Schultz i Dagens nyheder 3.10.1934. Tage Høft i Politikens mag. 17.12.1939. L. Meineke Nielsen i Ingeniøren L111, 1944 kemotekn. 14 og sst. LXIV, 1955 399f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Sadolin, Hans Jørgensen, 1528(29)–1600, provst, forfatter. * 20.3.1528 el. 29 i Viborg, † (antagelig) nov. 1600 i Kbh., begr. sst. 9.11. (Frue k.). F: biskop Jørgen *S. (ca. 1499–1559) og Maren Ibsdatter Hegelund († ca. 1545). ~ Marine Ulfsdatter, formentlig d. af sognepræst i Nysted Niels Ulf.

Indtil 1576 nød S. godt af et vikariat som hans far havde haft før ham. Med denne støtte kunne han studere først i Kbh. (fra 1547) og siden i Tyskland hvor han besøgte flere universiteter og under et flerårigt ophold i Wittenberg (immatrikuleret 1550) vandt Philipp Melancthons bevågenhed. Han studerede både jura, filosofi og teologi, deltog gerne i ridderlige øvelser og begyndte tidligt at optræde som latinsk digter. 1552 udsendte han således *Elegidia* der bl.a. indeholder en række digte om hans velyndere og venner, og 1553 kom *Παιδεία seu institutio, pio studio edita in usum puerorum*, tilegnet hans berømte far. Bogen består af versificerede moralske forskrifter og almindelige klogskabs- og leveregler og er ved sin stærke betoning af forbindelsen mellem studierne og det moralske liv et typisk udtryk for filippistisk opfattelse. – Efter at have taget magistergraden vendte S. hjem og blev 1556 sognepræst i det store Toreby kald på Lolland og 1561 provst i Musse hrd. Som belønning for sin fortsatte digteriske virksomhed modtog han 1570 diplom som pieta laureatus med ret til at føre adelig våben. Hans hidtidige, harmoniske livsbane blev imidlertid snart afbrudt, da han indlod sig i et forhold til adelsfrøkenen Anna Baad i Maribo kloster. Da dette blev opdaget, flygtede han til Tyskland, kom dog senere tilbage, blev 1576 fradømt sit kald og sat i (mildt) fængsel på Sorø kloster. 1580 fik han sin frihed tilbage og opholdt sig resten af sit liv hos venner og slægtning-

ge. – S. var en godt begavet digter der forstod at udtrykke sine tanker i letflydende latinske vers af meget afvekslende versemål. Undertiden kan han også hæve sig til virkelig poetisk flugt midt i den noget tørre moraliseren som han ellers dyrker. Dette viser sig især i hans *Sylvanum liber*, 1581 der også rummer flere digte på græsk. Af hans arbejder kan i øvrigt nævnes *De regibus Daniæ epigrammaton liber unus*, 1569, *Piarum meditationum liber*, 1581 der er præget af en vis bodsstemning, *Enchiridion evangelicum*, 1572, en lille, elegant bog, indeholdende småvers om hvert evangelium til kirkeårets søn- og helligdage, *De nuptiis . . . Friderici II et Sophiæ*, s.å. samt hans sidste skrift med hyldsteddige ved Christian IVs kroning *De coronatione et de laude Domini Christiani Quarti*, 1597. □ Træsnit 1553.

Danske saml. I, 1865–66 176–79. Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 34f 288–99; 5.r.III, 1905–07 576f. Pers. hist. t. 7.r.II, 1917 299. – Danm.s adels årbog LXII, 1945 II 79f. H. F. Rørdam: Mester J. J. S., 1866 (også i Saml. til Fyens hist. og top. IV, 1867 101–13 162–72). Chr. Thorsen i Hist. t. 8.r.IV, 1912–13 198.

Bjørn Kornerup*

Sadolin, Jørgen Jensen, ca. 1499–1559, biskop. * ca. 1499 i Viborg, † 19.12.1559 i Odense, begr. i Gråbrødrekirke sst. F: alterpræst Jens Christensen og Maren Nielsdatter. ~1° 1529 med Maren Ibsdatter Hegelund fra Skive, † ca. 1545. ~2° 1547 med Elsebe Lauridsdatter fra Roskilde, † 5.3.1588. – Far til Hans Jørgensen *S. Efter Skibykrøniken var S.s far præst og sønnen derfor uægte født; et latinsk slægtedigt af S.s søn vil måske dække derover ved at tillægge Jens Christensen lærergering. Det tillægger allerede dennes far navnet S. (o: sadelmager); S. synes dog aldrig at have kaldt sig S., derimod oftere efter fødestedet Viborg. – Om hans ungdom vides intet. Efter akademiske studier (vel i Tyskland) vendte han tilbage som magister og ivrig lutheraner, rimeligvis i sommeren eller efteråret 1526, sluttede sig nær til Hans *Tausen som havde fået Skt. Hans kirke overladt til lutherske prædikener, og blev hans betydeligste medhjælper til evangeliets hurtige sejr i Viborg. Specielt påtog han sig at uddanne prædikanter, og 1.12.1526 autoriserede Frederik I i et „protektorium“ for S. dennes skole for „unge personer“, der evnede „at købe deres kost“, for så vidt de ikke kunne overkomme universitetsstudier; han og de skulle nyde byens privilegier og være skattefri. Foruden ved prædikevirksomhed og undervisning virkede S. for bevægelsen ved oversættelser af reformatoriske skrifter; han udgav således 1529–30 tre skrifter af Luther og to af J. Bugenhagen. Af disse er kun oversættelsen af Bugen-

hagens vejledning for præster ved sygekommunion bevaret i afskrift (trykt i Skrifter fra Reformationstiden I, 1970). S. skal desuden have været virksom som salmediger og -udgiver, men kun én salme kan med sikkerhed tillægges ham. Da kongen i febr. 1529 tillod borgerne at nedrive tolv overflødige kirker og bruge franciskaner- og dominikanerkirkerne som sognekirker, blev S. sognepræst ved sidstnævnte og præsteviet af Tausen; forinden eller nu blev han gift. Da Tausen s.å. forflyttedes til Kbh., var S. førstemanden i kampen mod den resterende katolicisme og særlig den vedblivende messelæsning. Utvivlsomt stod han bag en overenskomst mellem magistraten og et luthersk parti i kapitlet om at reformere gudstjenesterne i domkirken; de gejstlige som nu, trods „formaninger“, læste „ugudelige“ messer, lyste man i band som evangeliets forhånere. 1530 hørte S. til de prædikanter som indkaldtes til herredagen i Kbh., og i nov. udgav han en interessant beretning om deres i øvrigt resultatløse tovtrækkeri med prælaterne; han giver et levende billede særlig af prædikanternes udæskende prædikevirksomhed i Kbh. og glemmer ikke, at „Mester Morsing af vor Røverkule i Viborg“ nu atter blev „udlyst af Prædikestolen“ som bandsmand. Skriftet (*Danmarks christelige Prædikanters Gjensvar paa Prælaternes Klagemaal 1530*, genudgivet 1885) er ufuldstændigere end „Malmøberetningen“ i gengivelsen af aktstykkerne fra forhandlingerne; om selve herredagens kirkelige drøftelser ved det intet. Efter hans hjemkomst blev gudstjenesteordningen i Viborg domkirke gennemført, og dermed lutherdommens fulde sejr i Viborg nået. – Muligvis har S. på tilbagerejsen fra Kbh. allerede optrådt som prædikant i det ærkekatoiske Odense hvor den tidligere Viborgdomprovst Knud Henriksen *Gyldenstjerne, der var den evangeliske bevægelse venligtsindet, 1529 var blevet „udvalgt Biskop“ ved J. *Andersen Beldenaks fratræden. I alt fald i foråret 1532 var S. ansat som Gyldenstjernes „prædiker“ eller, som han også kalder sig, hans „Medhjælper i Ordet“ (coadjutor in verbo); to kongebreve beordrede prioren i Skt. Knuds kloster henholdsvis at give ham kosten og ophold der samt hans årlige løn. Under Gyldenstjernes togt til Norge mod Christian II fremlagde S. på et landemøde i Odense 27.5. 1532 en oversættelse af Luthers lille katekismus (med benyttelse af latinske og tyske udgaver og Paulus Helies „Bedebo“) som beordredes præsterne til ufravigelig brug ved hver søndagsgudstjeneste efter prædiken og som indledning til nadveren der altså skulle fejres på luthersk vis. I to særlige „råd“ pålagdes der dem en sand evangelisk præstegering under nærmere redegørelse

for en sådan efter „den sande hellige Kirkes gamle Lærdom“; navnlig skulle almuen forman- nes til altergang (nu da „det pavelige Regimente gaar under“), til lydighed mod foresatte og til at sætte børn i skole. Sluttelig meddelte han, at bis- koppen „med lærde Mænd“ ville holde en kir- kevisitats hvor præsterne, foruden i katekismen, skulle eksamineres i 30 kristelige hovedlærdome, alle omtrent identiske med artiklerne i Augs- burgkonfessionen der tillige med dens apologi anbefales til studium. Allerede i juni forelå katekismen med dens formaninger trykt som Gyldenstiernes „Mandat“; Luthers navn var ik- ke nævnt.

Efter en noget forvirret Odensetradition (hos Cornelius *Hamsfort) fremkaldte S.s virksomhed (muligvis særlig hans optræden på landemodet) et overfald på ham, planlagt af generalvikaren Niels *Poulsen; men befalingsmanden på Næs- byhoved hindrede, at han blev dræbt. Da Gyl- denstjerne vendte tilbage fra Norge (aug. 1532) foranstaltede han en disputats mellem Niels Poulsen og S., hvor denne ved sin skriftkund- skab blev sejrherre, og biskoppen idømte da Niels Poulsen en bøde. S. beretter selv i sit latin- ske digt om J. Andersen Beldenak at han 1532 var i livsfare og fik tilbud om ly hos den gamle biskop på hans slot Kærstrup, kort før denne blev overfaldet og bortført til Holsten, men da dette skete ved vintertid 1532, kan S. næppe tæn- ke på overfaldet i Odense, eftersom dette i hvert fald fandt sted før Gyldenstiernes tilbagekomst. S.s beretning tyder vel nærmest på, at visitatsen allerede var påbegyndt, og Odenseberetningen tyder heller ikke på noget brud mellem S. og Gyldenstjerne i anledning af hans landemode- optræden. Men ganske vist bærer den oversæt- telse af Augsburgbekendelsen som S. udgav i ju- ni 1533 med en fortale der formaner rigsrådet til at give landet et kgl. regimente og som from øv- righed fremme den salige lærdom, Augsburgbe- kendelsen viser for længst er knæsat i Danmark, ikke Gyldenstiernes navn. – Om S.s forhold hø- rer vi først igen 1536, da Christian III efter Kbh.s fald gav „Mester Jørgen Prædikanter her udi Kbh.“ værnebrev; åbenlyst var han da sog- nepræst ved Frue kirke og han indehavde et vi- karpræbende som han i jan. 1537 fik overladt sønnen Hans. Dengang deltog han som medlem i kirkekommissionen som udarbejdede det latin- ske udkast til kirkeordinansen. I sept. indviedes han til superintendent i Fyns stift af Bugenha- gen.

Som de andre evangeliske biskopper havde han betydelige vanskeligheder både åndeligt og øko- nomisk med at få kirkeordinansens bestemmel- ser gennemført. Allerede 1542, da han foreslog

kongen at oprette et luthersk domkapitel ved brug af Skt. Knuds klostres midler, ønskede han at nedlægge sit embede. Forslaget henlagdes, men han fortsatte som biskop og efterhånden blev i alt fald samarbejdet med prioren Christi- ern *Poulsen bedre, og klosteret ydede betydelig hjælp til understøttelse både af studenter, præ- ster og degne. Men navnlig munkepræsternes deltagelse ved ordinationshandlinger fremkaldte en stærk opposition mod S. fra et par yngre, fan- natiske præster som overhovedet anklagede ham for „uevangelisk Lære“ (se Laurids Helisen). Præsterne afsattes ved dom, men biskoppen nødtes til at indberette sagen til universitetet og redegøre for sin stilling. Store vanskeligheder forvalgte nonnerne i Maribo kloster ham. Man- ge levn af katolicisme i bestod dog endnu da S. døde. Et væsentligt fremskridt til forbedring af præsternes liv og virksomhed blev S.s omdan- nelse af det gamle præstekonvent for Odense by og herred. Hans sidste leveår var præget af syg- dom (særlig af øjensvaghed); i febr. 1559 kunne han dog holde mindetale over Christian III i Skt. Hans kirke; 19.12.s.å. døde han. Ligstenen over hans grav i Gråbrødre kirke er nu i Skt. Knuds kirke. I sine to ægteskaber havde han i alt seksten børn. □Relief på ligsten (Skt. Knuds k., Odense), efter denne stik 1753. Fremstillet i reli- ef på reformationsmonumentet af Max Ander- sen, 1943 (Bispetorvet, Kbh.).

Nord. t. for den christelige theologi III, 1841 209–37 (Knud Gyldenstjernens katekismus). H. F. Rørdam: Me- ster J. J. S., 1866 (også i Saml. til Fyens hist. og top. IV, 1867 1–179). Anton Chr. Bang: Dokumenter og studier vedr. den lutherske katekismus' hist. I, Kria. 1893 97– 132. P. Severinsen: Viborg domkirke, 1932 = Skivebo- gen 1932 og Fra Viborg amt 1932 342–56. Anders Mal- ling: Dansk salmehist. VII, 1972 214f.

Niels Knud Andersen (J. Oskar Andersen)

Sadolin, Knud, 1878–1960, fabrikant. * 12.10. 1878 i Valløby, † 26.8.1960 i Dragør, begr. Vallø- by kgd. F: sognepræst, sidst i Reerslev og Ruds Vedby, Ole Jørgen S. (1826–1908) og Louise Su- zette Emilie Marcussen (1838–1906). ~ 7.9.1912 i Frbg. k. med Ingeborg Prytz, * 22.5.1887 på Frbg., d. af ritmester, senere oberstløjtnant Hol- ger P. (1848–1930) og Antonia Betzy Philiberta Briand de Crèvecoeur (1848–1938). – Bror til Frode *S. og G. A. *S.

Efter 1904 at have taget polyteknisk embedseks- amen (bygningsingeniør) var S. i tre år ingeniør ved Kbh.s vej- og kloakanlæg. 1907–08 var han ansat hos Ransome & Smith i New York, og de følgende år ledede han for Marx & Windsor, Havanna, forskellige store ingeniørarbejder på Cuba. 1911 vendte han hjem til Danmark og blev nu af justitsministeriet udsendt til Færøerne

for at projektere vejanlæg og havne. 1912 knyttes han til A/S S.s Farver som merkantil leder og fortsatte som sådan i den 1912 dannede storvirksomhed S. & Holmblad. Hans forretningsmæssige dygtighed, der viste sig i effektiv anvendelse af moderne salgsorganisation og reklame, supplerede udmærket broderens produktionskabende evne. S. & Holmblad førtes uden rygstelser gennem såvel krigsårene 1914–18 som de efterfølgende for dansk industri meget vanskelige krisear, og 1938 havde selskabet en omsætning på ca. 20 mio. kr. med en eksport fordelt på ca. 40 udenlandske markeder. 1949 trådte S. tilbage fra direktørposten. I særlig grad forstod han betydningen af at knytte unge kemiske ingeniører til virksomheden hvor han gav dem store opgaver at løse, bl.a. i forbindelse med oprettelsen af A/S Kemisk Værk, Køge. – S. var medstifter af og formand for Foreningen af danske farve- og lakfabrikanter, medlem af bestyrelsen for Brancheforeningen for farve- og lakindustrien, af Industriforeningens repræsentantskab, af Dansk principalforenings hovedbestyrelse, af industrifagernes hovedbestyrelse og af styrelsen for Danmarks tekniske højskoles fond for teknisk kemi. – R. 1936. □Mal. af H. Vedel, 1937 (Sadelin & Holmblad). Foto.

Interview i Børsen 11.10.1948. – Aage Heinberg: Danske erhvervs mænd II, 1933 383–88. Børsen 31.12.1936. Berl. tid. 12.10.1938. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Koch Jensen*

le Sage de Fontenay, se de Fontenay.

Sahlgreen, Louise Rudolfine, 1818–91, operasanger. * 17.9.1818 i Kbh. (Petri), † 15.8.1891 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). F: skibsfører Christian Clemens Marcher (1773–1830) og Christiane Magdalene Cathrine Eleonora Rose (1788–1868). ~ 14.4.1847 i Kbh. (Slotsk.) med operasanger, senere syngesufflør Ludvig Bernhard S., * 21.5.1816 i Kbh. (Helligg.), † 21.10.1866 sst. (Slotsk.), s. af te- og porcelænshandler Bent S. (ca. 1762–1829) og Ane Marie Westring (ca. 1779–1833).

Kun tolv år gammel kom S. ind på det med nationalscenen dengang forbundne musikonservatorium, 1836 blev hun korist, og 4.9.1842 debuterede hun som barnet Gemmy i *Wilhelm Tell*. Denne og lignende drengeroller, fx pagerne i *Hugenotterne* og i *Figaros Bryllup* blev i de unge år hendes speciale. 1845 fik hun kgl. ansættelse. S.s styrke lå i det musikalske og i en betydelig sangteknisk kunnen, bibragt hende af den italienske kapelmester Paolo Sperati ved Hofteatret. Stemmens register strakte sig fra høj sopran til

alt og tillod hende derfor at synge et stort repertoire, fx Alice i *Robert af Normandiet*, Jenny i *Den hvide Dame* og Anna i *Jægerbruden*; dens hårfine renhed og egalitet viste sig navnlig i Donna Elviras Es-dur-arie i *Don Juan*, men i dette og mange andre partier, fx som kejserdatteren Vitellia i Mozarts *Titus* og som Bellinis Norma, kunne S. slet ikke illudere i ydre henseende. Hun var et bevis på, at publikum i ældre tid bar over med, at en sanger ikke havde rollens udseende, når blot det vokale var i orden. Og det var det altid hos S. Men med årene egnede hendes skikkelse sig mindre og mindre for scenen; hun var lille og lavbenet, bred af vækst med et alt for stort ansigt, hvori et par livfulde øjne lyste. Denne borgerkoneapparition blev undertiden benyttet til komiske roller, fx madam Sommer i *Et Eventyr i Rosenborg Have*, men komikken var udvendig. Godmodig og forekommende var S.; hun åbnede under forestillingerne sin kåbe for det frysende balletbarn Betty Schnell ("Hennings") og gav hende mod til at „snakke“, og til at spille sine første taleroller. Ved Musikforeningens klassiker-opførelser og ved påskekoncerterne i Frue Kirke var S. en hovedkraft, og her, hvor hun alene var henvist til at virke ved stemmen, ydede hun sin fineste kunst. Hun optrådte sidste gang 15.5.1868 som egyptisk pige i *Josef og hans Brødre*. □Foto.

Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familien Koefoed, 1887 (fot. opr. 1976). Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag II, ved Angul Hammerich, 1886 99 125 148. Berl. tid. 17.8.1891. P. Hansen: Den danske skueplads III, 1896. Charlotte Bournonville: Erindr., 1903 201–03.

Robert Neiiendam*

de Saint-Aubain [dø sänt'å'bæn], Andreas Nicolai, 1798–1865, forfatter. * 18.11.1798 i Kbh. (Garn.), † 25.11.1865 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere oberst Frederik (Friederich) Julius Christian de S.-A. (1754–1819) og Anna Bollette Buntzen (1779–1853). Ugift.

de S.-A. voksede op på Christianshavn i ejendommelige og fantasibefordrende omgivelser, optaget af leg med sine søskende og læsen romaner, når man ikke for at tøjle hans urolige blod lod ham strikke. Blandt hans tidlige glæder hørte de regelmæssige søndagsture til moderens forældre, de rige handelsfolk, og de noget sjældnere besøg hos farmoderen som kunne fortælle om hoffet i ældre tid, da farfaderen (* 1707 i Bretagne, emigreret hugenot, † 1783 som justitsråd) var kammertjener hos Frederik V. Selv oplevede den lille de S.-A. et hof en miniature på Arresødal ved Frederiksværk, hvis ejer, "Carl af Hessen,

var bekendt med hans forældre, og hvor han tilbragte somrene 1804–06. Her fik han sansen for form og gode manerer skærpet og foreholdt de kavaleregenskaber, en senere samtid berømmer ham for. de S.-A. undervistes hjemme i sin barndom, 1812 kom han i Metropolitanskolen, udmærkede sig ikke, blev taget ud 1817 og dimitteredes 1818 privat til universitetet. 1820 fik han 2. eksamen.

I sin første ungdom synes han ikke at have haft noget egentligt livsmål; han red og fægtede, dyrkede musik og selskabelighed, var født medlem af den heibergske kreds og kendt med en række af samtidens skønånder, men i smug forberedte han sig til at blive diplomat. Han var kommet i forbindelse med gehejmeråd Niels Rosenkrantz der var ham meget bevågen, og studerede sprog og politik, men Rosenkrantz' død 1824 gav hans forhåbninger et knæk. Sammen med broderen Frederik tog han fat på det juridiske studium, men blev en tid lang bragt ud af bane ved broderens og søsterens død 1827, hvortil kom økonomiske vanskeligheder, efter at familiens fællesejendomme var blevet solgt som følge af det Buntzenske handelshus' fallit. En diplomatisk post i „Barbariet“ afslog han at søge og valgte at støtte sin hårdtramte mor, som han med sjælden omsorg sørgede for så længe hun levede. Offentligt trådte han første gang frem i Københavns flyvende Post 1828 med novellen *Nummer Syv*, som trods sit lafontaineske emne er bemærkelsesværdig med sin moderne og mundtlige stil, ligesom den indeholder forskelligt af psykologisk interesse og forråder i sin forfatter en troubadour. Allerede her optræder en stående figur hos de S.-A.: den uheldige elsker. Mellem 1829 og 1834 samlede de S.-A. materiale til et dansk-svensk leksikon og udarbejdede bogstaverne A, B, C men Chr. Molbech frarådede ham at fortsætte. Om hans stadig levende politiske interesse vidner hæfteskrevet *Tre Ark*, 1833, hvori han gennemgår og kritiserer europæiske regeringsformer. Skriftet blev forbudt af censuren, og de S.-A. ophørte med denne prøve officielt som politisk skribent, men hans breve, trykte og utrykte, vrimler af udtalelser om politiske forhold og personer. Stemt for demokratiet var han ikke (og spæde det dog en fremtid), men som den gode aristokrat han var, nærede han virksom interesse for sine ulykkeligt stillede medmennesker. Fra 1835 til sin død sad han i bestyrelsen for sygehjem, asyler, brændelsforeninger og andre velgørende selskaber, var personligt på færde overalt og sparede ingen møje, hvor han kunne hjælpe. Mere lukrativ var sekretærposten i Selskabet for hesteavlens fremme i de danske provinser, som han beklædte 1841–48.

Tilskyndet ved Thomasine Gyllebourgs produktion vendte de S.-A. sig for alvor til litteraturen. Opmærksomhed vakte *Et Aar i Kjøbenhavn* I–II, 1835, der introduceredes af fættøren J. L. Heiberg som døbte ham *Carl Bernhard*, et navneskjul de S.-A. vågede strengt over, og som nok er givet ham med allusion til Charles Bernard, en samtidig fransk forfatter. Et Aar i Kjøbenhavn er en brevroman i ældre smag, men røber ved manér og tone påvirkning fra både E. T. A. Hoffmann og Jean Paul. Hans felt er her, og siden i en række noveller, også fru Gyllebourgs: det kbh.ske borgerskabs huslige og selskabelige liv med dets konflikter og individuelle forhold, men forankret i dette miljø er de S.-A. ikke. I de følgende fem år udsender han hovedstokken af sine noveller. *Dagvognen*, 1836, gentager motivet fra Nummer Syv, den forladte kvinde som kommer lykkeligt i havn. Til *Declarationen*, 1836 har de S.-A. fraskrevet sig forfatterretten i novellen *Brødrene Bernhard*, s.å., en æstetiserende samtale i en indtagende ramme. H. „Schwanenflügel“, hans biograf, meddeler, at den hidrører fra et samarbejde mellem Martin Hammerich og Andreas Buntzen, de S.-A.s fætter som også er medforfatter til Brødrene Bernhard og *Skjodesynderne*. Lidt for sig i forfatterskabet er *Commissionairen*, 1836 hvori han kvikt og let, med kåd og frigjort spøg fortæller „et Rejseeventyr“, som A. L. Arnesen siden kaldte sin dramatiske bearbejdelse deraf. Kun for at mere var den skrevet og konstrasterer stærkt mod den lige så kendte *Børneballet* fra s.å. Børneballet handler om en ung pige af et fint og letbevægeligt sind der tror at elske og tror sig elsket af en libertiner, som gennem hendes veninde puster til flammen. Forholdet mellem de to veninder er en perle af psykologisk skildring. Forskellige komplikationer tager så heftigt på den unge pige at hun går til grunde i åndelig kval. Børneballet er en didaktisk novelle og viser både ved ånd og metode (en læge er ræsonnør) frem til 70ernes og 80ernes problem litteratur herhjemme. En mere håndgribelig forfærelshistorie er *Et Løve*, 1839, som ifølge familietraditionen skal være skrevet til advarsel for en yngre fætter til de S.-A. Også *Tante Francisca*, 1837, er en forfærelshistorie, men har sit særlige værd ved portrættet af den gamle, velgørende dame, et kvindeligt sidestykke til de S.-A. selv som filantrop. Personlig baggrund tør man tro der er både for *Skjodesynderne*, 1837 om et forhold til et par unge piger og *Et Ordsprog*, 1839 om en aldrende ungkarl der søger en kone, og oplagt tilknytning til hans eget liv har *Lykkens Yndling*, 1838, de S.-A.s berømteste novelle. Med erindring fra tiden hos Niels Rosenkrantz og med synlige litterære forbilleder

hos Henri Beyle (Stendhal: Rouge et noir) og Edward Bulwer (Devereux og The Disowned) fortæller han om en varmhjertet og dristig ung mands stræben for at gøre sig gældende som diplomat og elsker. Bogen er fuld af portrætter fra samtidens aristokratiske kredse, men tiltrak lige så meget ved sin eksotiske duft og romantisk farvede prosa. Som kunstværk indtager den i de S.-A.s forfatterskab en høj plads og peger ved sin til tider impressionistiske replikkunst og sit psykologiske studium af en kaste frem mod Herman Bang. At der også i de S.-A. var en rebel, vidner flere steder om i Lykkens Yndling, og at han meget vel kan stikle til sit „Sværmeri“, o: diplomatiet, ser man både her og i *En Familie paa Landet*, 1839.

Samtidig med Lykkens Yndling skrev de S.-A. på *Gamle Minder* I-II, 1840, hans første historiske roman og den første roman om Struenseetid; han havde samlet stof til den siden sin ungdom, og den ventede blot på Frederik VI's død for at komme ud. Den blev læst med megen begejstring af samtiden og imødekom den offentlige menings omvurdering af paladsrevolutionen til fordel for Caroline Mathilde og hendes elsker. Et sidestykke til portrættet af Tante Francisca er indledningsbilledet af den gamle kammerherre. Begge er de „stille eksistenser“, og både Vilh. Topsøe og Herman Bang skulle her fortsætte de S.-A. Historien i *Gamle Minder* er meget tvivlsom, baseret som den er på mundtlige overleveringer og datidens pjecelitteratur; dens stemning har han arvet fra moderen, om hvis kærlighed til Caroline Mathilde han fortæller i *To Revolutioner*, 1867, hvori han for øvrigt korrigerer sit billede af omvæltningen. Også på højeste sted blev bogen gunstigt modtaget. Christian VIII som var blevet apostroferet på dens første blade, og som meget skattede dens digter, skaffede ham digtergage (1842 300 rdl. der 1848 forhøjedes til 500 rdl.) og opfordrede ham til at fortsætte som historisk romanforfatter.

Overvejende med Walter Scott som forbillede forsøgte de S.-A. sig to gange med ældre dansk stof. I *Kroniker fra Kong Christian den Andens Tid* I-III, 1847, interesserer han sig ligesom sin mester og som i *Gamle Minder* mere for miljøet og tidsbilledet end for den politisk-historiske situation. Hovedhandlingen er en kærlighedshistorie der snor sig gennem den næsten tusind sider lange roman og som ved forviklinger og uheld giver rigelig lejlighed til skildring af datidige personer og forhold med billeder såvel fra gejstlighedens og adelens liv som fra den oplyste borgerstand og de lavere klasser. Scott har også næret hans historisk-topografiske interesse som han tidligere havde givet udtryk for i

en studie *Graabrødretorv*, 1840. Fra Prosper Mérimée har han romanens titel (Chronique de regne de Charles IX) og en enkelt situation og fra Victor Hugo en grotesk figur. Ingemannske reminiscenser kan man heller ikke se bort fra. Der er navnlig tydelige i den nationalt opbyggelige *Kroniker fra Kong Erik af Pommerns Tid*, 1850. Kraftigt om de S.-A.s danske sind vidner også det patetiske og harmfulde digt i stavrim *Danmark og Augustenborgerne*, 1849, trykt i Fædrelandet.

Til P. L. Møllers Gæa havde de S.-A. 1845 skrevet en fortælling *Marie* (således døbt af redaktøren), en efterligning af St. St. Blichers novelle af samme navn, men i øvrigt dyrkede han i 40erne ikke genren. Nu efter præstationen med de store romaner vender han sig atter til det mindre format med *To Venner*, 1850, hvori han fortsætter forskellige motiver fra sin tidligere novelledigtning og lærer, at det sande ægteskab har såvel en æstetisk som en etisk side der hører ubrydeligt sammen. Novellen er et stykke „æstetisk Moral“ i fru Gyllebourgs smag, den vakte megen opsigt og diskussion, og fremkaldte bl.a. M. A. Goldschmidts vittige og satiriske kritik. Beslægtet med *To Venner* er *En opmærksom Ægteemand*, 1861, hvori (såvel som i *Dansk Folkekalender*) de S.-A. til sin død offentliggjorde en række noveller eller fortællende stykker. *Det gyldne Skind*, 1853 er en variant af Blichers Husekammereren, *Ved Assistenthuset*, 1855 en familiestolthedens apoteose og en skøn og meget saint-aubainsk historie. *Ret og Vrang*, 1858 har han lånt fra Bulwer (The student). *Et Studium*, 1861 travestere J. L. Heibergs Opfordring til Strømpeologie (fra Den flyvende Post, 1828). *En Gaade*, 1863 og *Den fine Skrædder*, 1864 er „ekscentriske Noveller“ og *En Baderejse*, 1865 hans opgør med skandinavismen. Ikke optaget i *Samlede Skrifter* er *En Dag i det grønne* (Aaret rundt, 1890), en besk og desillusioneret fortælling. Endelig må nævnes de meget underholdende stykker samlet i *Tante Leonores Erindringer*, 1860–61 og hans *Autobiographiske Fragmenter*, 1867, der er blevet foretaget med flere kapitler, trykte i Museum 1890–91. – de S.-A. var i sine senere år ofte syg og producerede kun langsomt. Moderens død 1853 var allerede et alvorligt slag for ham, han følte sig ikke siden tilpas i Kbh. og gjorde hvert år månedlange ophold hos venner på herregårde. Økonomiske bekymringer plagede ham ofte, hvortil kom kraftig irritation over nationens politiske forhold, og der samlede sig efterhånden megen mismod og bitterhed i hans sind, hvorfor hans læseværdige breve giver spontane udtryk, men som må suppleres med det mere afklarede indtryk af hans idékreds der fo-

religger i *For og Imod. Thæmaer for Tænkning*, 1867, hvor ny og gammel læsning er smeltet sammen med egne tanker i en række større og mindre aforismer. – Vistnok var de digteriske momenter aldrig rigdhede hos de S.-A., men hans psykologiske indsigter er til tider fin og sjælden, og han er en åndrig og brillant fortæller. Ligesom fru Gyllembourg har han stude i datidens patricierkultur, men både socialt og sjæleligt er hans forfatterskab af større spændvidde end hendes. □ Træsnit af W. Obermann, 1865, efter tegn. af H. Olrik. I samme type litografi af E. Fortling 1867, litografi 1872, træsnit af W. Obermann 1870, af H. P. Hansen 1886 m.fl. Foto.

Udg. Saml. noveller og fortæll. 1-XIV, 1856-67. Saml. skr. 2. udg. 1-XIV, 1869-71.

Kilder. Erindr. i Saml. noveller XIV, 1867 1-LXXXIV (2. udg. XIV, 1871 1-99), Museum, 1890 65-80 169-74; 1891, 1 47-55. Breve i Af A. F. Tschernings efterl. papirer I-III, 1876-78, Pers. hist. t. 3.r.VI, 1897 116-86 og 4.r.V, 1902 29-61 samt Fra arkiv og museum 2. ser. I, 1916-25 160-63 210-13.

Lit. Paul Hennings: Stamvlt. over familien Buntzen, 1897 4. Th. Hauch-Fausbøll: Slægtåndbogen, 1900 949f. Frode Iürgensen og P. Hennings: Slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 29. A[ndreas] B[untzen] i Ill. tid. 3.12.1865. E. Elberling sst. 16.1.1881. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876 156-64. Arthur Abrahams: Minder fra mine forældres hus, 1894 11-17. H. Schwanenflügel: Carl Bernhard, 1895 (optr. i Carl Bernhard: Udv. skr. XII, 1897 203-326). Jul. Salomon i Danske studier, 1905 147-56. Willy Schorn: Da voldene stod, 1905 188-92. Morten Borup: J. L. Heiberg I-III, 1947-49.

Papirer i Kgl. bibl.

Daniel Preisz

de Saint-Germain [dø sønsjær'mær], **Claude Louis**, greve, 1707-78, officer, hærorganisator. *15.4.1707 på gården Vertamboz (Jura), †15.1.1778 i Paris, begr. sst. (St. Pauls k.). Faderen var militsofficer. ~ 1.10.1736 med Ermegaard Margrethe v. d. Osten, *19.12.1707 i Regensburg, † tidligst 1778, d. af oberst, senere generalløjtnant, kurpfalzisk gehejmeråd Christian Georg v. d. O. (1674-1735) og Anna Dorothea Susanne Giedde (*1683).

Opdraget i jesuiterkollegiet i Bresse og vistnok bestemt for en gejstlig løbebane valgte S.-G. i overensstemmelse med sin naturlige tilbøjelighed den militære løbebane. Han forblev livet igennem en uforfærdet condottiere, mere end den politiker og strateg der måske kunne have gennemført de reformer han klarere end de fleste kunne se behovet for. Hertil kom at han overalt ved sin åbenmundede kritik af tilstande og foresatte, sit heftige temperament og sin mistæknksomhed overalt gjorde sig upopulær. Efter aktiv tjeneste i Østrig og Bayern hvorunder han avancerede til feltmarskalløjtnant gjorde han tjeneste i Nederlandene hos Moritz af Sachsen og

blev fransk feltmarskal. Her som senere under den preussiske syvårskrig blev han med sine reformideer et forbillede for navnlig yngre officerer, samtidig med at han skabte sig fjender i det etablerede militærsystem og pådrog sig unåde på højeste sted. Blandt hans beundrere var nuværende og senere officerer i dansk tjeneste som P. E. v. Gähler, A. Hauch, Schack Rantzau, C. C. Pflueg og Hermann Valdemar Schmettow.

Gennem sidstnævnte fik S.-G. 1760 forbindelse med den danske regering der under indtryk af den voksende russiske trussel søgte en militær kapacitet at sætte i spidsen for den militære administration, men uhyre tøvende på grund af frygten for følgerne af at styrke det militære element i regeringen. Desuden modtog J. H. E. Bernstorff kraftige advarsler mod S.-G. fra sine forbindelser i Paris, bl.a. udenrigsministeren É.-F. Choiseul. Først 1761 bekvæmmede den danske regering sig til at gå i realitetsforhandlinger om ansættelsen, men 5.5. ankom S.-G. der uden officiel tilladelse havde forladt sin tjeneste til Kbh. som „2. generalfeltmarskal“ – med udnævnelse fra 1.1. s.d. Hans første opgave blev at inspicere og rapportere om den danske hær der under kommando af prins Frederik Ernst af Brandenburg-Kulmbach stod opstillet i Holsten i venten på et russisk angreb.

Resultatet blev en kraftig kritik der næppe i princippet afveg fra hvad militære sagkyndige i årevis havde hævdet. Kun den truende krigsfare havde denne gang skabt mulighed for en ændring af forholdene. Efter opfordring udarbejdede S.-G. derefter en idealplan til en dansk-norsk hær som Gähler korrigerede med hensyn til de specielt danske forhold som S.-G. ikke kunne kende. Selv om S.-G.s kritik af officerskorpset ikke direkte rettedes mod Frederik Ernst tog denne i febr. 1762 sin afsked og efter det russiske fredsbrud gik hæren ind i Mecklenburg med S.-G. som øverstbefalende, Gähler som generalstabschef, Hauch som generaladjutant og Schmettow som chef for avantgarden. Ved zarens afsættelse blev felttoget afbrudt før det kom til egentlige krigshandlinger, men den politiske ledelse var blevet bragt i en choktilstand der først langsomt fortog sig, og i denne periode begyndte så – på papiret – det reformarbejde der skulle blive det følgende tiårs store stridsspørgsmål. Det reformprogram der var tale om indebar ikke blot en teknisk omdannelse, men var i virkeligheden udtryk for en ny politisk ideologi hvis arnested var militærstaten Preussen. Socialt krævede reformtilhængerne en bedre behandling af den menige soldat – et tilbagevendende element i fx Schack Rantzaus korrespondance – og i det hele en højnelse af officersstandens anseel-

se. Desuden skulle den fortrinsvis i udlandet hvervede hær suppleres kraftigt med nationalt udskrevet mandskab. Et punkt der måtte støde på kraftig modstand i et godsejerdomineret samfund. Hærens økonomi skulle centraliseres; også hidtil økonomien hvilede på kompagniet med kaptajnen som den ansvarlige skulle nu regimentschefen, obersten, forestå denne. Den hidtil gældende praksis med salg af officerschargere skulle ophøre, ligesom den store mængde af overtallige officerer skulle afskediges. Denne del af programmet vakte forfærdelse i officerskorpset, hvor den enkelte officer truedes på pengepungen. I dette program var indbygget så meget konfliktstof at det kun ville kunne gennemføres af en stærk centralmagt. Det ligger da også mere eller mindre udtalt i korrespondancen at det politiske mål var „at gøre kongen til konge“, dvs. at gennemføre et kabinetsstyre hvor kongen var befriet for „anarkiet“, den hæmsko for den personlige beslutning der udgjordes af det aristokratiske conseil.

Sammen med overkrigssekretæren Conrad Ahlefeldt, Gähler og Hauch udarbejdede S.-G. i foråret 1763 et forslag til en nyordning hvorefter den økonomiske administration skulle samles hos regimenterne, sportler skulle bortfalde og udrensning gennemføres i officerskorpset. Mindst 25 pct. af mandskabet skulle udgøres af indfødte og en militærs på 16-17 000 mand skulle oprettes til supplerer af feltkompagnierne i fredstid. Desuden skulle den udskrevne bondsoldat efter 3½ års tjeneste have ret til en fæstegård. Planen blev godkendt i princippet, bearbejdet af Gähler i radikaliserende retning, og udstedtes som forordning 3.8.1763. I oktober oprettedes så et generalkrigsdirektorium til afløsning af krigskancelliet og generalkrigskommissariatet med S.-G. som præsident, Hauch som 1. deputeret med rapport til kongen – han afløste her Ahlefeldt som var blevet manøvreret ud – og Gähler. Nyordningen betød at det militære element var blevet styrket, men det civile ikke skubtet mere til side end at en voldsom kompetencestrid lammede den praktiske udførelse af reformprogrammet. S.-G. der af kongen havde fået Søllerød slot foræret som bolig viste sig kun med 14 dages mellemrum og den drivende kraft for hans ideer blev Gähler. Til gengæld var regeringen begyndt at slå bak. For at styrke det aristokratiske element og modvirke de farlige politiske tendenser havde man gjort den moderate Hauch og ikke Gähler til førstemand, og 1764 fik Bernstorff yderligere anbragt U. A. Holstein i direktoratet som rapportør.

Oppositionen mod de militære planer voksede i det stille, og straks efter Frederik Vs død jan.

1766 påvirkedes Christian VII til at afskedige både S.-G. („han har gjort springet“ udtalte kongen til Reverdiil) og Gähler. I oktober erstattedes direktoratet af Vort høje krigsråd med kongens svoger og daværende yndling *Carl af Hessen som leder, men med en af S.-G.s uvenner W. Huth som den militært sagkyndige. I forvejen var S.-G.s stilling svækket ved at hans tidligere gode ven v. Schmettow havde vendt sig mod ham pga. planerne om ændring af det norske militærvæsen. S.-G. var helt uden kendskab til norske forhold, og der kan næppe herske tvivl om at den egentlig ansvarlige også her var Gähler. I den følgende tid der i hidtil uset grad prægedes af hof- og regeringsintriger pga. den nye konges mentale tilstand voksede oppositionen mod den Bernstorff-Moltkeske politik, ikke mindst under indtryk af at en politisk forståelse med Rusland om det gottorpske problem var under forberedelse. En hessisk officer Carl v. *Görtz og den preussiske minister A. H. v. Borcke der havde fået indflydelse hos Christian VII pressede på for at få direktoratet genetableret, men i de videre planer der sikkert sigtede mod Bernstorffs fjernelse indgik tanken om en finansreform efter preussisk mønster. 10.3. genoprettedes generalkrigsdirektoriet med S.-G., Gähler og Görtz som de ledende. Kort efter afløstes Schmettow i Norge af Schack Rantzau. Hermed var der lagt op til en virkelig styrkeprøve med conseillet, idet det nu var Bernstorffs udenrigspolitik der stod på spil. Og her tabte S.-G. Bernstorff søgte hjælp hos den russiske forhandler C. v. *Saldern der 1767 var kommet til Kbh. for at føre de præliminære forhandlinger om mageskiftet, denne appellerede sammen med den russiske gesandt M. Filosofov til Catharina II der på sin side lod kongen forstå at det var nødvendigt at Bernstorff forblev som leder af udenrigspolitikken. I nov. afskediges S.-G. og han forlod landet med en pension. Af reformplanerne blev næsten intet tilbage, de blev saboteret bort. Kun udvidelsen af stavnsbåndet fra det 4. til det 40. år – af hensyn til de planlagte udskrivninger – blev bestående.

Efter i et par år at have levet som privatmand blev S.-G. påny 1771 kaldt til Danmark. Det kunne synes logisk og konsekvent af Struenseestyreret at tilkalde den mand hvis politiske ideer mere end nogens havde formet den ideologi der lå bag regeringens reformtanker. Struensee havde imidlertid ingen brug for en chefideolog, som militær rådgiver foretrak han mindre dominerende personer som S. O. *Falkenskiold. Og det er mere end tvivlsomt om Gähler for alvor ønskede generalfeltmarskallen tilbage nu hvor han selv var i en ledende stilling i det militære admi-

de Saint-Germain, Claude Louis

nistrationsapparat. Efter at have fået sin pension kapitaliseret rejste S.-G. tilbage til sit hjemland. Kapitalen gik tabt ved en Hamburg-købmands fallit, hvorefter han fik tildelt fransk statspension. 1776 blev S.-G. til overraskelse også for ham selv udnævnt til fransk krigsminister. Her søgte han at gennemføre reformer efter de ovenanførte retningslinjer og blev også her mødt med en rasende kritik og reformerne tildels latterliggjort. – Der er ingen tvivl om at S.-G. var en betydelig personlighed og en fremragende militær begavelse, men med sin utålmodighed og ringe forståelse for modpartens interesser og synspunkter fik han udrettet meget lidt, skønt de fleste af hans reformforslag havde tiden for sig. Han var, også efter egen opfattelse, bedre egnet for et liv i felten end i kontorer og gemakker, gav hellere ordrer end argumenterede. A. P. "Bernstorff karakteriserer ham som „le plus dictateur que je connoisse“. Hans indsats inden for dansk militærvæsen har været forskelligt bedømt, og en grundig undersøgelse af hans virke er aldrig blevet foretaget, en prisopgave stillet af Det krigsvidenskabelige selskab 1925 herom forblev ubesvaret, men selskabet indstiftede ved denne lejlighed en medalje der bærer S.-G.s navn (Mil. Tidsskr. LIV, 1925 409). S.-G.s memoarer skal iflg. Biographie Universelle være skrevet af L. F. Wimpfen, der er dog tale om en forveksling med C. P. v. Wimpfen der skrev kommentarerne til bogen. □Mal. af F. Krebsbach, 1736 (Wedellsborg). Stik, efter dette træsnit 1885. Stik af S.-G. til hest. Mal. af J. J. Tail-lason, 1777 (Musée de Versailles). Medalje af G. Jensen, 1924.

Kilder. Mémoires de M. le comte de S.-G., Amsterdam 1779. [Wimpfen:] Commentaires des Mémoires de S.-G., London 1781. Correspondance particulière du comte de S.-G. I–II, London 1789 (2. udg. 1879). Danske mag. 6.r.IV, 1925–28 1–75 (breve til v. Schmettow). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI–X, 1903–31. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen I–V, 1927–41 (breve i IV 595–743).

Lit. Danm.s adels årbog XI, 1894 130. C. C. Pflueg i Minerva, 1797 III 145–203. Charles, prins af Hessen: Mémoires de mon temps, 1861 (no. udg.: Prins Carl af Hessens optegn., Kria. 1893). Léon Mention: Le comte de S.-G. et ses réformes, Paris 1884. Militært t. XXI, 1892 291–319 395–436. (C. C. Pfluegs selvbiografi); sst. 1925 409. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III–IV, 1897–1902. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. C. A. Trier: U. A. Holstein, 1916 (anm. af Aage Friis i Hist. t.9.r.I, 1918–20 214–18). K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926. John Danstrup i Hist. t.11.r.II, 1947–49 1–60. Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid, 1972.

Sv. Cedergreen Bech

Sak, Søren, 1883–1950, kemiker. * 13.5.1883 i Horsens, † 13.9.1950 i Kbh., begr. Ordrup kgd. F: brænderibestyrelse, senere i Hobro, Jørgen Petersen (1851–1915) og Anna Nielsine Andersen (1857–1944). Navneforandring fra Petersen, Søren Anker Kaj til S., Søren Anker Kaj 3.12.1908, til S., Søren 16.2.1926. ~ 12.5.1910 på Frbg. (Imm.) med Maria Kirstine Jørgine Antonette Johanne Jespersen, * 19.12.1878 på Højlund, Asmild sg., † 12.9.1956 i Hellerup, d. af murermester Anthon Peter J. (1840–1908) og Johanne Olsen (1843–1915).

Efter at have bestået præliminæreksamen blev S. discipel på Skt. Jacobs apotek i Kbh. og cand. pharm. 1906. Han besluttede sig til et videregående studium i kemi og blev 1908 student fra Wedins kursus for at kunne studere videre ved universitetet. Imidlertid blev han 1911 uden ny eksamen assistent ved Den polytekniske læreanstalts fysisk-kemiske laboratorium. Samtidig (1906–13) manuducerede han i kemi. Den senere direktør i De Danske Spritfabrikker Chr. H. *Olesen var 1910 blevet sekretær i dette firma, og han mente at kemien og teknisk-kemisk forskning måtte kunne få betydning for fabrikation af sprit og gær. Olesen søgte derfor selv undervisning i kemi, og det blev med S. som manuduktør, og sjældent har et manuduktør-elev-forhold betydet så meget for begge parter. Olesen fik 1913 ansat S. som laboratorieførstander og ledende tekniker ved spritfabrikkerne, og S. gjorde nu opfindelser der revolutionerede den industri, i hvis tjeneste han var gået. Han opfandt og udarbejdede metoder til fabrikmæssig fremstilling af luftgær, især den såkaldte differentiale gæring og visse former for kontinuerlige gæringer. 1918 blev S. teknisk direktør for Spritfabrikkerne og s.å. medstifter af og direktør for datterselskabet Dansk Gærings-Industri. Efter eget ønske forlod S. med udgangen af 1926 disse stillinger, men fortsatte med at arbejde på nye patenter vedrørende fremstilling af gær, ligesom han intensiverede sine forbindelser med udlandet. 1939 flyttede han til Canton de Vaud i Schweiz hvor han blev boende til sin død. □Foto.

Gær- og spiritus-industriens hist. i Danm. A/S De da. spritfabrikker 1881–1931, 1931 56–60 176f 335. Studenterne MCMVIII, 1933 272. A/S Dansk gærings-industri 1918–43, 1943 15 24.

E. Rancke-Madsen

Sakse, se Saxo.

v. Saldern, Caspar, 1710–86, gottorpsk-russisk diplomat. * 11.7.1710 i Åbenrå, † 31.10.1786 på Schierensee, begr. i Bordesholm k. F: amtsskri-

ver i Åbenrå, senere amtsforvalter i Neumünster Friedrich v. S. (v. Sallern) (1685–1722) og Anna Maria Kamphøener (ca. 1690–1775). ~ 18.7. 1737 med Catharina Lucia Thiede, døbt 20.2.1720 i Neustadt, begr. 4.5.1742, d. af landkommissær, senere senator Henning Gottfried T. († 1736) og Catharina Magdalena Jürgensen.

Som søn af en ikke velstående embedsmand og faderløs som 11-årig måtte v.S. kæmpe med små kår, men familiens forbindelser til den lokale administration gav løfte om at han kunne følge familietraditionen og skabe sig en karriere i den holsten-gottorpske embedsverden. Efter to års jurastudier ved Kiels univ. var han 1735 parat til at begynde og n.å. blev han, med titlen kancelli-assessor, amtsforvalter og toldskriver i Neumünster, 1743 tillige amtmand i Bordsesholm. Med sin grove og ligefremme form var han en handlekraftig og effektiv embedsmand og tilsyneladende vellidt i befolkningen. Der er dog ingen tvivl om at hans ambitioner gik længere end til ministatens lokaladministration og foreløbig lykkedes det ham at klare sig uden om de farlige intriger der udspillede sig omkring regeringen i Kiel. Han steg i graderne, kancelliråd 1737, overkonsistorialråd 1739, justitsråd 1741 og 1745 etatsråd – derimod kunne det knibe med at få udbetalt gagen til tiden. Imidlertid har han forstået at holde sig skadesløs ved private forretninger idet han 1752 kunne købe godset Schierensee syd for Kiel. Tre år forinden havde han pludselig fået sin afsked som følge af at det parti der beskyttede ham i Kiel havde lidt nederlag.

Selv om drivkraften for v.S. i høj grad var ønsket om personlig vinding og fremgang kan man ikke frakende ham patriotisme. Og fra det øjeblik han kom inden for statspolitikens område virkede han målbevidst for den opgave der for ham var forudsætningen for „die Ruhe des Nordens“, udsoning mellem den danske regering og den holsten-gottorpske hertugslægt. Efter at hertug *Carl Peter Ulrik 1742 var blevet russisk, og *Adolf Frederik 1743 svensk tronfølger styredes ufravigeligt en kollisionskurs, og v.S. holdt sig til de kræfter der søgte at hindre en krigerisk udvikling, hvilket bl.a. vil sige den tredje arving, statholderen *Georg Ludvig. 1761 forlod v.S. i hemmelighed og under falsk navn Holsten og rejste til St. Petersburg i et forsøg på at få indflydelse på storfyrst Peter, hvis snart forventede overtagelse af zartronen sandsynligvis ville udløse krig mod Danmark. Det lykkedes ham hurtigt at skaffe sig indflydelse, i begyndelsen mødt med mistro af den danske chargé d'affaires Gregers Chr. *Haxthausen, men allerede det følgende forår omtales han af denne som „vor nye ven“. Det var således v.S. der spændte ben for

Schack *Rantzaus mission i den russiske hovedstad 1762 og derved lagde grunden til dennes livslange dødelige had. Da storfyrsten ved zarinaen Elisabeth Is død s.å. overtog regeringsmagten som Peter III, men kort efter at have indledt felttoget mod Danmark blev afsat og myrdet – og krigen afværgedes – viste det sig at v.S. havde knyttet de rette kontakter. Med rigelige penge midler fra den danske regering til bestikelse blev han i de følgende år en betroet rådgiver for Catharina II i det holsten-gottorpske spørgsmål, og 1767 førte forhandlinger i Kbh. til underskrivelse af en foreløbig traktat 22.4. om et mageskifte hvorved det holsten-gottorpske hus fik overdraget Lauenburg og Delmenhorst mod at afstå arvekravet på områderne i Slesvig. Mageskifteforhandlingerne foregik i en atmosfære af politisk spænding og uro. Et antirussisk parti med bl.a. den preussiske gesandt A. H. v. Borcke og officeren Carl *Görtz havde påvirket Christian VII til at genindsætte C.-L. de *Saint-Germain som præsident for generalkrigsdirektøriet, og under indtryk af faren for at dette parti ville vælte ikke blot forhandlingerne men også udenrigsministeren J. H. E. Bernstorff tilstillede v.S. sammen med den russiske gesandt M. Filosofov Catharina II en dramatisk depeche om forholdene. Den russiske reaktion herpå bevirkede at både Görtz og den franske generalissimus blev tvunget bort. Foruden disse befriede man sig for kongens kabinetssekretær E.-S.-F. *Reverdil der netop havde fået foden indenfor ved forberedelsen af de med de militære reformer sammenhængende landboreformer. Som en privat hævn fik v.S. efter forhandlingerne yderligere afskediget dronning Caroline Mathildes overhofmesterinde Louise v. *Plessen hvis gemakker på slottet mentes at være samlingssted for modstanderne af den dansk-russiske forståelse. Kongens rejseplaner der bekymrede den danske regering blev kraftigt understøttet af v.S. der foreslog en rejserute med St. Petersburg som mål. Her skulle så det dansk-russiske venskab besegles ved et møde mellem kongen og selvherskerinden over alle russere. v.S. der havde modtaget sin belønning i form af optagelse i den danske grevestand og tildeling af elefantordenen var med i kongens rejsefølge fra Kbh., og efter en strålende tre-dages fest på Schierensee tiltrådtes rejsen. Kongens helbredstilstand nødvendiggjorde dog at rejsen til St. Petersburg måtte opgives.

De følgende år tilbragte v.S. i russisk tjeneste, bl.a. var han en tid gesandt i Warszawa, men fortsatte i øvrigt arbejdet med at forberede traktatens fuldbyrdelse der efter Catharina IIs ønske først kunne ske når storfyrst Paul blev myndig. Under den Struenseeske periode 1770–72 måtte

v. Saldern, Caspar

v.S. føre en sej kamp for at overbevise russerne om at der ikke var nogen ændring i den danske regerings holdning til mageskiftesagen selv om det netop var dens opfattelse at Bernstorff ved sin politik havde bragt landet i for stærk afhængighed af Rusland. Men kort efter J. F. *Struensees fald blev forhandlingerne genoptaget, og efter stormfulde møder med den danske forhandler Ditlev *Reventlow (1710–80) hvorunder v.S. udfoldede hele sit verbale register af grovhed, skete overdragelsen 16.11.1773 på slottet i Kiel med v.S. – der havde forlangt sig hentet på en dansk fregat – som repræsentant for storfyrst Paul. I betragtning af de vanskeligheder der var forbundet med løsningen af de komplicerede og omtålelige diplomatiske spørgsmål må man anse v.S. for at være en betydelig politiker, at han ikke var så nøje med midlerne der måtte anvendes var vel en forudsætning for at opgaven kunne lykkes. Økonomisk pressede han alt hvad han kunne ud af sagen, både fra russisk og dansk side. Da opgaven var løst havde man ikke mere brug for ham. Han tilbragte sine sidste år på Schierensee som han lod kostbart udstyre med malerier og kunstgenstande.

v.S. var sandsynligvis af tysk bondeslægt, men formåede ved hårdhændet dygtighed at kæmpe sig op til adelig fyrstetjener. Efter hustruens tidlige død havde han engageret en guvernante til sine tre børn, Catharina Margaretha Schnepel med hvem han fik datteren Christina Agatha (1755–1839), officielt benævnt Agatha von Schnell. Da han 1768 opgav forbindelsen med datterens mor flyttede hendes søster Friederikke Amalie Schnepel ind på Schierensee. v.S. skildres som stærkt knyttet til disse der ofte fulgte ham på hans rejser. Billedet af ham sammen med datteren og hendes tante ved tebordet giver sikkert et rigtigt billede af den private v.S., en pater familias, fjernt fra den hensynsløse politiske stræber. – Greve 1768. – Bl. R. 1768. □Mal. af Vigilius Erichsen formentlig ca. 1768–69 (Schierensee). Afbildet på mal. af H. Buchholtz, 1772 (sst.). Emaljeminature.

Kilder. Danske mag. 5.r.III, 1893–97 104–15 (depeche til den russ. regering 1767). Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XL, Kiel 1910 499 (brev til A. P. Bernstorff 1786). Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I, 1916. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. samme I–V, 1927–41 (m. breve i II 444–51). Udvalgte breve, betænkn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous ark., udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Lit. Walther Stephan i Die Sippe der Nordmark V–VI, Flensb. 1942 76–113 (geneal.). Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III,2–VI, 1898–1909. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI–VII, 1903–06. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Samme: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Franz Gundlach i Nordelbingen V, Flensb. 1926 63–91.

Otto Brandt: C. v. S. und die nordeuropäische Politik im Zeitalter Katharinas II, Erlangen 1932 = Erlanger Abhandl. zur mittlern und neueren Gesch. XV. Gottfr. Ernst Hoffmann i Festschr. zum 275-jährigen Bestehen der Christian-Albrechts-Univ. in Kiel, Lpz. 1940 31–47. Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid, 1972. Carl-Heinrich Seebach: Schierensee, Neumünster 1974.

Sv. Cedergreen Bech

Saleman(n), Georg, ca. 1670–1729, miniaturemaler. * ca. 1670 i Reval, begr. 22.3.1729 i Kbh. (Helligg. k.s kapel). F: biskop, dr.teol. Joachim S. († 1700). Ugift.

Om S.s uddannelse og tidlige liv vides intet. 1691 optræder han i Kbh. og får betaling af partikulærkassen for en miniature, 1696 for kronprinsessens kontrafej (60 rdl.) (det må efter datidens sprogbrug være *Sophie Hedevig*, ikke Louise, kronprinsens gemalinde, der er ment), 1717 kopierer han hertuginde af Slesvigs (*Anna Sophie Reventlow*) portræt. Et kobberstik, udført i England af biskop *Hans Bagger*, er stukket efter et portræt malet af S. Igennem mange år boede S. på Ulfeldts plads hos medaljøren og guldsmeden Andreas Norman og hos dennes enke indtil ildbranden 1728, hvor han mistede sine ejendele. Han flyttede derefter ind hos Jacob *Fosie på Østergade. Hans tidligere værtindes søn Niels Peter Norman blev ligesom den talentfulde Carl Müller hans elev. S. var en betydelig kunstner inden for sit felt. Et portræt af en dame, måske en Reventlow, fra 1710 (Fr.borg) er signeret af ham. Arbejder findes desuden på Rosenborg (portrætter af bl.a. *Frederik IV* og *dronning Louise*), Kunstindustrimuseet (*Andreas Norman*, ca. 1715), Gavnø, Ledreborg (medlemmer af den Holsteinske kreds) og i privateje. Med en fin og omhyggelig stipling giver han, som den fortræffelige tegner han var, en karakterfuld gengivelse af sit forbillede, og desuden er han kræsen i sin farveskala. Hans anseelse var ikke ringe. Sammen med Thomas *Quellinus, Jacob *Coning, Otto de Willars, Hendrik *Krock og Wilchen *Riboldt underskrev S. henvendelsen til den unge Frederik IV om oprettelse af en kbh.sk kunstskele eller et akademi, og i sin samtidige bog Wohlunterr. Schilderer roser Jo. Dauw ham („Salamen“) for hans arbejder. 1728 blev han udpeget sammen med H. Krock at vurdere den Danneskioldske malerisamling, ligesom han i en årrække havde opsyn med storkansleren U. A. Holsteins kunstsamling. Efter branden var hans forhold dårlige og han i døde i gæld.

Villads Christensen i Hist. medd. om Kbh. IV, 1913–15 355–60. T. Holck Colding: Danish miniaturists, 1948 16.

*O. Andrup**

Salicath

Slægten S. angives at stamme fra den venezianske bogtrykker-slægt Salicato. Den danske slægts stamfar er bogtrykker i Hamburg Johan Matthias Salicath (-1741) der havde flere børn, deriblandt Gerdt (Gerhardt) Giese S. (1715-87) der flyttede til Kbh.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 951-57. Ingrid Salicath: Salicath, 1967.

Hans H. Worsøe

Salicath, Peter Gottmann Henrik Ludvig, 1794-1864, højesteretsadvokat. * 23.1.1794 på Skovlyst ved Hillerød, † 31.12.1864 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: Holzförster, landvæsenskommissær Johan Frederik S. (1748-95) og Ane Marie Lidemark Sælboe (1766-1816). ~ 18.11.1819 med Frederikke Christiane Beyer, * 7.10.1798 i Kbh. (Frels.), † 10.4.1876 på Frbg., d. af tidligere vejermester på St. Thomas, sukker-raffinadør, kammerråd Hans Petri B. (1747-1812) og Elisabeth Esmith Aarøe (1760-1806). S. blev student fra Fr.borg statsskole 1811, cand.jur. 1815, overretsprokurator 1817, højesteretsadvokat 1821 og søkrigsprokurør 1839. Han nød overalt den største agtelse og anseelse for grundighed og flid, stor teoretisk viden forbundet med praktisk sans, ypperlig talekunst, retsindighed og fin og retlinet karakter. 1834 valgtes han til 1. stændersuppleant for Kbh. og mødte i Roskilde stænder 1835-36, 1838 og 1840 hvor han stillede forslag om ophævelse af lemlæstende straffe, forslag om ny straffelov for tyveri og hæleri med rimeligere graduering af adskillelsen mellem grove og simple forbrydelser, forslag om bedre indretning af fængsler og forslag om udvidet anvendelse af indiciebevis fremfor at

prygge tilståelser frem. I øvrigt bidrog han livligt til debat om mange andre spørgsmål, men da 1840ernes liberale frihedsbevægelse brød frem trak han sig ud af aktiv deltagelse i det politiske liv. Hans grundindstilling var og blev konservativ. Som nær ven af A. S. Ørsted var han medstifter af A. S. Ørsted prismedalje legatet. I rigsretssagen 1855 forsvarede han med overlegen dygtighed Ørsted, St. A. *Bille og C. F. *Hansen. Blandt hans skrifter var: *Oplysninger og Bemærkninger ved Hof- og Stads-Rettens Dom af 26. Mars 1838 i Sagen: Hofagent og Hofvexeleer S. W. Heilbuth contra Justitsraad og Højesterets-Advokat Salicath, meddeelte af Sidstnævnte*, 1838, „Sorg og Trøst“ ved Kong Frederik VI's Død, 1839, og *Christian den Ottende. Mindeblade om hans Person, Regjering og Død*, udg. anonymt 1848. - R. 1846. □ Mal. (højesteret). Mal. af C. A. Jensen, 1828. Min. Foto.

Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 109-13 127 132-35 (breve til F. P. J. Dahl). - Fædrelandet 21.8.1853. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danm. i det 19. årh., 1928. Hans Jensen: De danske stændersaml. s. hist. I-II, 1931-34. Troels G. Jørgensen: A. S. Ørsted, 1933 284. Samme: Bidrag til højesterets hist., 1939 113f. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer 1660-1869, 1935 (rev. udg. 1977).

Erik Reitzel-Nielsen

Salicath, Vibeke Ingeborg, 1861-1921, filantrop. * 1.8.1861 i Kbh. (Trin.), † 22.4.1921 sst., begr. i Lyngby. F: cand.phil., skolebestyrer Hartvig Frisch (1833-90) og Elisabeth Alexandra Mourier (1835-92). ~ 18.10.1884 i Lyngby med translatør, senere indehaver af Salicaths Express og bogholder i The Baltic and International Maritime Conference Gerhard Guise S., * 1.5.1859 i Nyborg, † 21.4.1937 i Kbh., s. af læge i Nyborg,

Gerdt (Gerhardt) Giese Salicath 1715-87 vajsenshusbogtrykker

senere kar. overlæge og distriktslæge i Fåborg Peter Frederik Carl Emil S. (1827–91, ~2° 1873 med Sophie Henriette Frisch, 1838–1909, ~1° 1858 med filolog Ludolph Ove Kjær, 1830–1908) og Constance Marie Frisch (1832–68). – Søster til Gyrithe *Lemche.

På baggrund af personlig modgang og sorg begyndte S. et frivilligt arbejde i herberg for hjemløse hvor hun jævnlig læste op for de mænd der søgte herberget. I en lille lejlighed på Gråbrødretorv begyndte hun derefter et arbejde for enligstillede kvinder, fortsat under navnet Kvindehjemmet i Læssøesgade hvor S. var formand til sin død og forestod hjemmets daglige ledelse. Dets formål skulle navnlig være hjælp til selvhjælp, og det kom efterhånden til at omfatte gæstehjem for enligt stillede kvinder, folkekøkken, et midlertidigt hjem for plads- og arbejdsøgende kvinder, for vorde mødre og for mødre med små børn, endvidere daghjem (vuggestue og børnehjem) for børn af kvinder der på grund af erhvervsmæssigt arbejde ikke selv kunne tage sig af børnene og endelig et uddannelseskursus i barnepleje for unge kvinder. En tid fandtes også et optagelseshjem for børn, hvis forældre midlertidigt på grund af sygdom eller lignende var ude af stand til at passe dem. S. interesserede sig meget for metodisk uddannelse af arbejdere i filantropiens tjeneste og fremsatte i Børnesagens Tidende 1920 et udkast til en sådan i form af en social højskole med tilhørende praktisk uddannelse. Hun var 1901–07 medlem af bestyrelsen for Dansk kvindesamfunds Kbh. afd. 1909–21 sad hun i Kbh.s borgerrepræsentation (konserativ) og tog her del i arbejdet for børneforsorgen, bl.a. som medlem af bestyrelsen for Nærumgård børnehjem; hun var medlem af Kbh.s understøttelsesforenings kommunale afdeling 1909–16. Hun udgav 1901 *Hvorledes kommer jeg ud af det med den Indtægt, jeg har?*, oversatte 1904 og 1907 to bøger af Clara Viebig og var en tid medarbejder ved Nationaltidende. □Foto.

Louise Jørgensen i Børnesagens tid. XVI, 1921 73f. Th[ora] D[augaard] i Tidens kvinder III, s.å. nr. 18 3–6. Gyrithe Lemche i Kvinden og samf. XXXVII, s.å. 57f.

*Oluf J. Skjerbæk **

Salling, Ferdinand Frederik, 1880–1953, direktør for stormagasinet Salling. * 10.5.1880 i Århus (Domsg.), † 22.6.1953 sst., begr. sst. (Nordre kgd.). F: detaillist, senere købmand Hans Christian S. (1841–1923) og Karen Marie Jensen (1838–1919). ~30.7.1918 på Frbg. med Helene Nikoline Smith Christensen Vandet. * 12.10.1896 i Årup, Skydebjerg sg. (~2° 1943 med salgschef Johan Peter Heidner, 1892–1978), d. af manufakturhandler Herman Christensen V.

(1866–1935) og Anne Christine Helene Amalie Jensen (1868–1936). Ægteskabet opløst. – Far til Herman *S.

Efter skoletiden kom S. i manufakturhandlerlære hos Ulrich Marcussen i Fredericia hvor han allerede viste sit særlige handelstalent ved i fritiden at tage synåle og tråd i kommission og afsætte disse varer til byens syersker. Endnu inden han var udlært, fik han – ved at påberåbe sig at han var det – plads som førstekommiss hos P. Sieburg i Odense. Herfra kom han til Peter Koch i fødebyen og senere til Alfred Zachø i Randers. Det sidste sted fungerede han en tid under chefens sygdom som daglig leder. Det gav ham mod på at begynde for sig selv, og 19.10.1906 etablerede han sig på Søndergade 34, Århus, i en forretning hvor i forvejen tre manufakturhandlere var gået fallit. Startkapitalen var 800 kr., hvoraf de 300 gik til reklame – et typisk udtryk for S.s sales promotion. Han har fra sine første år selv fortalt at han, når der ikke var kunder, sad i baglokalet og syede bolstre sammen til dyner og puder, som han derefter stoppede med dun og fjer. På vejen mod det stormagasin, der – som provinsens største – skulle komme til at bære hans navn, optog S. efterhånden flere varegrupper. 1916 flyttede han over gaden til Søndergade 27, og snart efter erhvervede han også ejendommen Østergade 29, hvis grund stødte op til den i Søndergade. I løbet af 1930erne blev forretningen udvidet flere gange, og snart skabtes et moderne butikskompleks. Ved årtiets midte kunne S. med god grund annoncere: „Altid først – altid størst“. Opkøbene af ejendomme fortsatte, og 1946 udskev S. en konkurrence for stormagasinet som det tager sig ud i dag. Konkurrencen blev vundet af arkitekt C. F. *Møller. S. havde i sine sidste år planer om at placere en ny forretning eller filial i Frederiksbjergkvarteret og havde til formålet erhvervet en grund. Planerne blev dog aldrig gennemført. Det blev de til gengæld på Søndergade hvor det første spadestik til forbindelsesbygningen Søndergade/Østergade blev taget samme dag han døde. Efter eget udsigende var S. i sine yngre år en hård chef der stillede store krav til sit personale. Kravene holdt han fast på, men den generelle holdning mildnedes naturligt med alderen. Han lagde vægt på at kende sine kunder og gik ofte selv ind som ekspedient, når kendte ansigter stod for disken. Firmaet blev aktieselskab 1952. Privat var S. meget hesteinteressert og en af provinsens største hesteejere. En årrække var han formand for Jysk galophesteejerforening, og en voksende tilslutning til galophestesporten må ses i sammenhæng med hans aldrig svigtende sans for reklamens betydning. Han skabte en række store avlsdage

på Jysk væddeløbsbane og sad som galoppens førstemand i repræsentantskabet for Jysk væddeløbsforening.

Demokraten 23.6.1953. Århus amtstid. s.d.

Finn H. Lauridsen

Salling, Herman Christian, * 1919, direktør for stormagasinet Salling. * 20.11.1919 i Århus (Domsg.). F: direktør Ferdinand S. (1880–1953) og Helene N. S. C. Vandet (* 1896). ~ 1° 10.9.1950 i Skåde (Frederiks) med Lissi Pedersen, * 8.9.1932 i Silkeborg, † 15.5.1952 i Risskov, d. af lagerforvalter Peder Frederik P. (1898–1978) og Petra Mikkeline Sørensen Møller (1897–1959). ~ 2° 20.9.1958 i Kbh. (Vor Frelser) med Sys Julie Brammer, * 13.3.1940 i Århus (Johs.), † 5.11.1981 i Kbh. (Godthåbs), d. af læge Erik B. (1905–44) og Anna Kirstine Eskesen (* 1906). Ægteskabet opløst 1976. ~ 3° 21.1.1977 i Risskov med konsulent Karin Gerda Andersen, * 14.7.1943 i Randers (Vorup) (~ 1° 1963 med slagtermester Jørgen Sønderlund, * 1939; ægteskabet opløst 1967, ~ 2° 1968 med grafiker Erik Nielsen, * 1926; ægteskabet opløst 1977), d. af snedkermester Aage A. (* 1908) og Lilli Agnethe Sørensen (* 1910).

S. blev udlært hos manufakturhandler Anders Jensen i Randers 1939 og arbejdede derefter i Ålborg og Vejle samt i Kbh. hos Crome & Goldschmidt og Aulin; 1945 var han en tid i Stockholm hos Harald Löfberg. Efter et kort intermezzo hvor han selv fremstillede bijouterivarer som han kørte rundt på cykel og solgte (bl.a. similitikker til guldsmede) kom han ind i faderens forretning i Århus. Da denne 1952 blev aktieselskab, blev S. prokurist i dette. Efter faderens død 1953 fortsatte S. opbygningen af forretningen til et moderne stormagasin der i slutningen af 60'erne nåede op på at omfatte et hjørneområde langs Søndergade (nr. 23–35) og Østergade (nr. 13–21) med et salgsareal på ca. 10 000 m², herunder også fra 1963 et stort fødevarerupermarked i kælderetagen. 1964 begyndte et tilsvarende magasin i Ålborg. Allerede i 50'erne var S. blevet interesseret i den amerikanske forretningstype Variety Store, et såkaldt dobbeltsupermarked med dels fuldt fødevarerortiment, dels alle daglige varer inden for tekstil, isenkram, el-artikler og legetøj. Interessen blev 1960 udmøntet i oprettelsen af det første Føtex-varehus på en schalburgterret tomt Guldsmedegade 3–9. Føtex blev drevet af Jysk Supermarked A/S, oprettet til formålet og baseret på udelukkende jysk kapital. S. sigtede imidlertid videre og havde flere ude i England for at skaffe mere kapital; men da de engelske mulige deltagere ville have 51 pct. af

aktiekapitalen, trak han sig ud af forhandlingerne. I stedet kom han i kontakt med A. P. Møller koncernen, der via de to selskaber „1912“ og „Svendborg“ gik ind å meta med Sallingfirmaerne i Århus og Ålborg i et nyt selskab *Dansk Supermarked A/S*, hvori også Den danske Provisionsbank fik en mindre aktiepost. Selskabet startede 1969 lavprismøbelvarehuset *Domo* i Viby ved Århus der i 1971 blev fulgt af lavprisvarehuset *Bilka* i Tilst også ved Århus. Som tilfældet var med Føtex, bygger også Bilka på amerikanske forbilleder – hypermarkeder med salgsarealer op til 18 000 m² (her ca. 16 000), parkeringspladser til tusinder af biler, beliggenhed ved en hovedfærdselsåre uden for en storby og ca. 100 000 varer der sælges 10–15 pct. billigere end i normale butikstyper (*Bilka* ligger angiveligt 13–23 pct. lavere ifølge en undersøgelse fra 1978). De senere års skærpede konkurrence på detailhandlermarkedet, bl.a. gennem de såkaldte discountbutikker, har fået koncernen til at følge med også på dette område – dels ved at holde discountpriser på visse dagligvarer i Føtexerne, dels ved oprettelse af endnu en forretningstype, *Netto*, der er en „skrabet“ Føtex efter discountprincippet. Den første kom i Horsens 1979. I 1970'erne er udviklingen gået hastigt. Der er 1982 21 Føtexer, fire Bilkaer, tre Nettoer og tre Domoer, og man er forlængst via Fyn trængt over på Sjælland og helt til Kbh. hvor bl.a. det tidligere Havemanns Magasin nu rummer en Føtex, ligesom der er to Nettoforretninger. En vis modstand har der dog været mod de store foretagender både fra købmændside og såmænd også fra forbrugerside. Den første modstand er begrundet i konkurrencehensyn, mens forbrugerne slår på den nedlæggelse af nærbutikkerne der er en følge, og på miljøskaderne. Foreløbig har dette forhindret anlæggelsen af varehuse i trekantområdet Vejle-Fredericia-Kolding. Fra 1980 er koncernen, der har ca. 5 500 ansatte, delt i seks firmaer der dog alle ledes af Salling-selskaberne.

S. har haft det held at være stor nok på det rette tidspunkt til at iværksætte sine ideer; men det er karakteristisk at han ikke, hvad nok ofte har været fristende, har givet sig ind på produktionsområdet. Han fremhæver ofte selv at han først og fremmest er købmand – „endelig ikke direktør“; han lægger vægt på den praktiske uddannelse og den praktiske virksomhed. „I detailhandel må teoretikere aldrig blive andet end hjælpetropper“ har han sagt i et interview. Tilidshverv har S. kun påtaget sig få af. Han sidder i repræsentantskabet for Den danske Provisionsbank og var en kort tid også bestyrelsesmedlem i Århus handelsstandsforening. Privat er han et beskedent menneske der lever stillfærdigt, næ-

Salling, Herman

sten skjult. De livsformer, hans position kunne indbyde til, kender han slet ikke. □Foto.

Interviews i Politiken 18.8.1963, Århus stiftstid. 18.11.1979 og Jyllands-posten 19.11. s.å. – Demokraten 16.11.1969. Butik i Århus, red. Chr. R. Jansen, 1981 81 88–90.

Finn H. Lauridsen

Sally, Arthur Joachim Godske, 1845–1925, jurist. * 19.1.1845 i Kbh., † 3.6.1925 sst. F: justitsråd, hofinspektør Niels Henning Vilhelm Christian S. (1808–65) og Clara Theodora Hansine Giesing (1815–82). ~ 8.10.1874 i Kbh. (Holmens) med Ida Marie Thiele, * 25.1.1849 i Kbh., † 10.4.1935 sst., d. af instrumentmager Frederik Anton T. (1793–1859) og Ane Johanne Marie Jacobsen (1810–91).

S. blev student 1863 fra det von Westenske institut og cand.jur. 1871. Året efter blev han privatsekretær hos baron Carl Frederik *Blixen Finnecke som han i dennes sidste sygdomsperiode ledsagede på flere udenlandsrejser. 1874, året efter Blixen Finnecks død, blev S. sagførerfuldmægtig, og 1877 fik han bestalling som overrets-sagfører. Han oparbejdede med årene en meget stor praksis, særlig som rådgiver og økonomisk forvalter for en række kendte og velstående mænd og kvinder. Gennem faderen, der var hofinspektør hos Frederik VII, havde familien lært kammerherre Carl *Berling at kende, og det var formentlig dette bekendtskab som førte til at Berlings enke, Polly Berling, 1884 fik S. antaget som Berlingske Tidendes øverste administrative leder. Det havde været Carl Berlings ønske, udtrykt i hans testamente 1862, at ægteparrets to sønner, Carl og Volmer, med tiden skulle overtage bladet. Dette ønske søgte fru Polly 1892 realiseret ved dannelsen af en slags direktion, hvori – med flere – også sønnerne og S. fik sæde. Direktionen holdt dog kun få møder og fik i det store og hele ingen betydning. Efter fru Pollys død 1895 blev Berlingske Tidende året efter omdannet til et interessentskab – i øvrigt efter komplicerede forhandlinger, der med verve og behændighed blev ledet af S. Som benævnelse modtog han udnævnelse til enadministrator. Den nye magtstilling benyttede han til – i modsætning til, hvad der tidligere havde været tilfældet – i stadig højere grad at blande sig i redaktionen af avisen. Han indførte efter århundredskiftet daglige møder med redaktør og chefsekretær, og forsikringsdirektør Axel L. Bramsen, der nogle år var yngste medarbejder, har fortalt at S. hver dag sendte Berlingereren op på redaktionen, forsynet med røde og blå indstregninger af alt, hvad der mishagede ham. Selv om han nok i meget tilhørte den nationalliberale periode, var han ikke

uden fornemmelse for at nye tider var på vej. Han kom ved flere forhandlinger bladet tekniske medarbejdere i møde ved ændringer i deres løn- og arbejdsvilkår – i øvrigt uden at ændre den holdning mod fagforeningerne der var et princip i huset. – S. var formand i hovedbestyrelsen for Foreningen for lægevagtstationer til dens ophævelse 1909 og desuden en tid formand for Journalistforeningens seniorat. Han sad i bestyrelsen for Kryolit-Mine- og Handels-Selskabet, for nogle legater og og i repræsentantskabet for Dansk Arbejderbank til 1920. Privat var han rideinteresseret og dyrkede denne sport, til han blev meget gammel. Han var formand for Rideunionen til dens ophævelse 1920. – R. 1890. DM. 1917. □Foto.

Aftenposten 5.6.1925. T. Vogel-Jørgensen: Berl. tid. 1749–1949 II–III, 1949. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Salminen, Sally Alina Ingeborg, 1906–76, forfatter. * 25.4.1906 på Vårdö, Åland, † 18.7.1976 i Kbh. F: landmand og postfører Hindrik Albin S. (1869–1913) og Erika Erikson (1869–1952). ~ 8.2.1940 i Helsingfors med maler Johannes Dührkop, * 26.12.1903 i Holbæk, s. af købmand Julius Alfred Heinrich D. (1870–1927) og Camilla Marie Christensen (1878–1969).

S. forlod folkeskolen 1919 og blev derefter ansat i butik: indtil 1924 på Vårdö, derefter tre år i Sverige og fra 1927–30 atter i hjemsoget, først som ekspeditrice, senere – efter at have uddannet sig gennem et korrespondanceinstitut – som bogholder og kasserer ved Mariehamns Andershandel. I foråret 1930 emigrerede hun til USA og tog først plads som husassistent uden for New York, senere i selve byen. Sommeren 1934 tilbragte S. ved Atlanterhavskysten syd for New York, hvor hun påbegyndte romanen *Katrina*. 1936 rejste hun tilbage til Ålandsøerne, blev gennem sit ægteskab dansk statsborger og boede siden 1940 i Danmark. Med sit debutværk, den prisbelønnede roman *Katrina*, 1936 (da. 1937), valgte S. miljø og metode for sit øvrige forfatter-skab. Hun var selv af gammel bondeslægt og digtede dens traditioner og egne ungdomsoplevelser ind i historien om en østerbotnisk bondedatter der falder som offer for en udelig ålandsk sømands pralier men siden konsekvent deler sit liv med ham i den største elendighed. Bogen gjorde S. verdensberømt; den blev oversat til 21 sprog og udkom i store oplag. – Den ubearbejdede hverdagsstil og en stigende social-etisk bevidsthed har domineret de fleste af S.s følgende bøger, således romanerne *Den långa våren*, 1939 (da. *Den sene Vaar*, 1940), *På lös*

sand, 1941 (da. *Mands Trods og Kvindes Tro*, 1941) samt den noget langtrukne selvbiografiske serie i fire bind om *Lars Laurila*, 1943ff (da. 1944ff). Også *Barndomens land*, 1948 (da. *Barn-
dommens land*, 1949) har selvbiografiske træk men er på grund af dette materiales mangelfulde kunstneriske bearbejdelse uden de første romaners sproglige disciplin og indre spænding. En kunstnerisk fornyelse fulgte derimod med romanen *Prins Efflam*, 1953 (da. s.å.). Det er både en psykologisk studie i personlighedsspaltning og en delvis symbolsk, delvis realistisk skildring fra efterkrigstidens Bretagne der med betydelig episk styrke behandler ondskabens problem. Handlingen er henlagt til et livligt og indgående skildret fiskermiljø ikke ulig det ålandske som S. igen vender tilbage til i romanen *Vid havet*, 1963 (da. *Ved havet*, s.å.) der ligeledes behandler en række moralske problemer i forholdet mellem mennesker. Uddrag af S.s læseværdige erindringer, *Upptäcktsresan*, 1966 og *Min amerikanske saga*, 1968, kom 1967 på dansk som *Flugten til Amerika*; 1972 fulgte bindet *I Danmark, 1974 Världen öppnar sig*.

S. nåede aldrig højere som forfatter end i det kraftfulde portræt af den heroiske, opofrende kvindeskæbne, Katrina, udført aldeles uden patos eller sentimentalitet, en erkendelse hun selv har udtrykt således i selvbiografisens sidste bind: „Om det er korrekt, at min debutbog „Katrina“ er mit bedste værk, mit eneste helstøbte romanværk, så er det fordi det er min eneste absolut selvstændige bog. En bog skrevet fuldstændigt uden ydre påvirkning. Uden frygt. Med kampmod!“ – S. modtog 1937 det svenske litteraturselskab i Finlands pris, 1953 Ingrid Jespersens legat, 1967 Tagea Brandts rejelegat og 1970 Harald og Astrid Ehrencron Kiddes legat. □Mal. af Johs. Dührkop udst. 1942. Foto.

S. S.: *Upptäcktsresan*, Helsingfors, 1966 og *Min amerikanske saga*, Helsingfors, 1968 (overs.: *Flugten til Amerika*, 1967). Samme: *I Danmark*, Helsingfors, 1972 og *Världen öppnar sig*, Helsingfors, 1974 (erindr., da. oversætt.: *I Danmark*, 1979). – W. Sjöblom i *Finsk t. CXXII*, Åbo 1937 77–99. Marcus Lauesen i *B. T.* 31.7.1943. Niels Kaas Johansen i *Socialdemokraten* 8.3.1944. J. Bukdahl: *Mellemkrigstid*, 1945. Martin Sjöstrand: *Bonden i svensk lit.*, Sth. 1948.

Sven H. Rossel

Salmonsens, Isac Heiman, 1846–1910, boghandler. *27.2.1846 i Kbh. (Mos.), †10.7.1910 sst., begr. sst. (Mos. vestre), F: tøjfabrikant Heiman S. (1798–1869) og Dina Jacobsen (1809–96). Ugift.

Sammen med broderen Moritz Salmonsens (1843–1913) åbnede S. 1871 en boghandel i Bredgade i Kbh. under firmanavnet *Brødrene*

Salmonsens. Moritz udtrådte allerede året efter og emigrerede til USA hvor han i Chicago blev embedsmand i magistraten. S., der havde lært sit fag hos P. G. Philipsen, pioner mht. populærvidenskabelig litteratur, fulgte i sin læremesters fodspor og udgav bøger som Charles Darwin: *Rejse om Jorden* og Alfred Brehm: *Naturliv*. Forlaget øvede tiltrækning på tidens unge digtere og det var hos ham forfattere som Karin og Sophus Michaëlis, Thit Jensen, Kai Hoffmann og Christian Engelstoft debuterede. I længden blev de dog ikke hos S., som afskyede reklame og derfor ikke var dem energisk nok i sin markedsføring af deres bøger. Især er S.s navn bevaret i forbindelse med *Salmonsens store illustrerede Konversationsleksikon* I–XVIII, hvis første udgave, 1893–1907, og supplementsbind XIX, 1911, udkom på hans forlag; senere udgaver er udsendt af J. H. Schultz Forlag. S. var ikke som almindelig antaget initiativtager til værket. Det var litteraten og oversætteren L. Stange som foreslog bogtrykkeren F. H. Schultz at omplante et af de store tyske leksika til dansk, hvad der dog viste sig mindre hensigtsmæssigt end at skabe et selvstændigt dansk-norsk leksikon; den alsidigt interesserede J. W. Frohne var i nogle år finansielt medengageret i foretagendet. Schultz, der indså, at hans eget forlag ikke kunne magte opgaven, valgte S. som forlægger, og hovedredaktør blev Christian Blangstrup. S. blev meget optaget af værket og bidrog selv med artikler om boghandel og litteratur. S. var sit fag en god mand, især det faglige oplysningsarbejde havde hans interesse. 1877–85 var han formand for Boghandlermedhjælperbiblioteket, og for den særlige boghandlerfagskole, stiftet 1897, var han formand fra oprettelsen til sin død. Sammen med endnu en bror, Carl Salmonsens (1839–87), udgav han 1877 i konkurrence med Nordisk Boghandlertidende ugebladet *Den nordiske Bogverden* der på grund af annonceboycot fra de ældre forlags side blot oplevede én årgang. S. karakteriseres som et godt hoved, et muntert gemyt med evne til at lyse op i en trættende forhandling med et latterfremkaldende bonmot. Han var selskabsmand og med rette meget afholdt inden for sin stand. – R. 1908. □Buste af Nicolai Schmidt. To tegn. (Boghandlernes hus).

O. H. Delbanco: *Festskr. i anledn. af boghandlerforens halvhundredårsdag*, 1887. A. Dolleris: *Danm.s boghandlere* I–IV, 1893–1919. Nord. boghandlertid. 9.10.1896 og 14.7.1910. Charles J. Formann i *Dansk boghandlertid.* 27.5.1927. Arthur G. Hassø: *Den danske boghandlerforens hist.*, 1937. Jørgen Bang: *Fra Godiche til Schultz*, 1961. Samme i *Danske opslagsværker*, red. Axel Andersen I, 1970–71 9f. Aleks. Frøland: *Dansk boghandels hist.*, 1974. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Aleks. Frøland

Saloman, Geskel

Saloman (oprindelig Salomon), **Geskel**, 1821–1902, maler. * 1.4.1821 i Tønder, † 5.7.1902 i Båstad, begr. i Stockholm (Mos.). F: købmand i Tønder, senere kantor i Kbh. Isac S. (1781–1848, ~2° 1838 med Esther Wolff, 1808–60) og Veilchen Geskel (1787–1835). ~ 12.4.1855 i Göteborg med Ida Göthilda Jacobson, * 23.11.1828 i Göteborg, † 25.11.1863 sst., d. af bankier Morris J. (1800–70) og Rachel Magnus (1805–38).

S. besøgte akademiet i Kbh. og vandt den mindre sølvmedalje 1846. Han lærte desuden i J. L. *Lunds atelier og var vistnok også en tid elev af C. W. *Eckersberg. Han udstillede første gang 1843 og fik 1849 den Neuhausenske præmie for et portræt. Han var bosat i Göteborg 1850–54 og var derefter i Paris hvor han arbejdede hos Th. Couture, vendte tilbage til Göteborg og blev forstander for museets tegneskole. Han blev medlem af kunstakademiet i Stockholm 1868 og bosatte sig 1871 i denne by hvor han opnåede at blive vicepræsident for akademiet, professor i malerkunst og kgl. portrætmaler. Hans hovederhverv var portrætmaleriet, men desuden dyrkede han i stort omfang genremaleriet og historiemaleriet. Han strakte sig her fra skildringer af lappernes liv til algjerske folkelivsskildringer – han besøgte et par vintre Algier for at hente motiver – og inden for historiemaleriet fra den aktuelt betonedede reportagelignende skildring (Krimkrigen m.v.) til optrin af den ældre, især svenske historie. Som helhed taget er S.s produktion mere kendetegnet ved motivernes mangfoldighed og figurernes legemsstorhed end ved udførelsens kunstneriske intensitet. Han er en typisk repræsentant for det senromantiske maleri, for hvem en vis del af den samtidige franske malerkunst, især Horace Vernet, fik så stor betydning. S. har udgivet en række afhandlinger med klassisk-arkæologiske emner, var bl.a. optaget af problemet med rekonstruktionen af Venus fra Milo. Efter hans død udgaves hans *Erklärung antiker Kunstwerke I–II*, 1902–03. – Broderen **Siegfried S.**, * 2.10.1816, † 22.7.1899, blev uddannet som musiker i Kbh. og senere i Tyskland. 1843–47 var han bosat i Kbh. men hans kompositioner slog ikke igennem og efter endnu nogle år i Tyskland fulgte han hustruen, den svenske sanger Henriette Nissen på koncertrejser i Rusland og levede her til 1879. 1868 opførtes hans opera *Karpathens Rose* i St. Petersburg. Efter hendes død var han bosat i Stockholm hvor han var medlem af det musikalske akademi. – R. 1884. □ Mal. af J. J. Exner. Selvportr. 1854, 1885 (kunstakad., Sth.) og 1899 (Göteborg kunstmus.). Mal. af Johs. Jensen.

Ph. Weilbach i Ill. tid. 25.3.1894. Olga Raphael: En målares väg, Sth. 1965. Werner Christiansen i Sønderjysk månedsskr. XLIX, 1973 91–97.

Henrik Bramsen

Saloman, Siegfried, se Saloman, Geskel.

Salomon

Blandt de jødiske slægter der bærer navnet S. (se også slægtsoversigt Slomann) skal her nævnes en der føres tilbage til købmand Isac Jacob, kaldet Meisling (ca. 1714–90), der indvandrede til Kbh. 1739. Han var far til Salomon Isac (–1815).

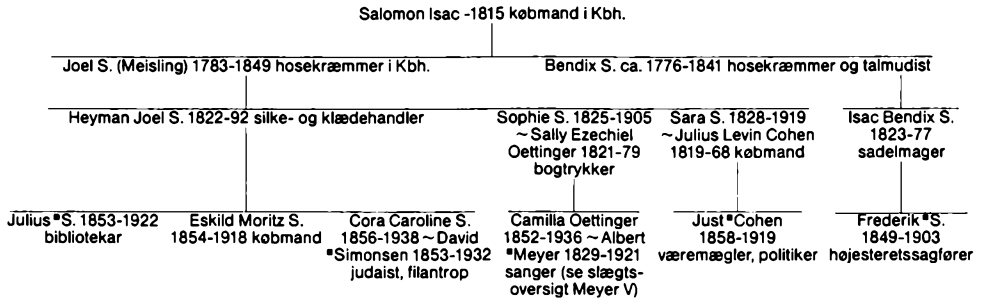
Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916.

Hans H. Worsøe

Salomon, Eskild, se Salomon, Julius.

Salomon, Benedict Frederik, 1849–1903, højesteretssagfører. * 6.2.1849 i Kbh. (Mos.), † 28.12.1903 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: tapetserer Isac Bendix S. (1823–77, ~2° 1867 med Susanne Martha Serine Ballin, 1831–90) og Henriette Michaelsen (1820–62). ~ 11.8.1876 i Kbh. (Mos.) med Serine Johanne David, * 14.8.1850 i Kbh. (Mos.), † 24.10.1928 på Frbg., d. af grosserer Jacob (Jacob) Lazarus D. (1813–81) og Susanne Esperance Cohn (ca. 1830–65).

S. blev student fra Borgerdydskolen 1866, cand. jur. 1872, overretssagfører 1875 og højesteretssagfører 1881. Som advokat besad han skarpsindighed, grundighed, flid, dyb menneskelighed og en usædvanlig retorisk begavelse i sin tales klarhed og galliske elegance. Som studerende i tiden omkring det moderne gennembrud sluttede S. sig til oppositionen mod højre og førte forsvaret for oppositionen i en række retssager, anlagt af J. B. S. Estrups regering. Det gjaldt sagen mod de venstremænd der var anklaget for deltagelse i Jyderupslaget ved højres møde i Jyderup 1883 og sagen mod gårdejerne P. P. Noes og Th. Nielsen i Holstebrosagen mod C. *Berg 1885–86. S.s menneskelighed kom stærkt frem i sagen mod tjenestepigen Alma Bondesen der havde siddet længere tid arresteret for et tyveri som en anden havde begået, man så blev dømt for bedrageri fordi hun da hun blev arresteret ikke havde kunnet besøge et ærinde for en veninde der havde givet hende tre kroner dertil. Ved højesteret fik S. Alma Bondesen pure frikendt og underretsdommeren tilkendtes en næse. S.s forsvarstale i ligbrændingssagen i højesteret 1891 blev af Foreningen for ligbrænding udsendt i bogform 1891. – R. 1901. □ Afbildet på træsnit af Holstebrosagen for højesteret 1886 efter tegn. af K. Gamborg. Mal. af Elisabeth Wandel, 1888. Pastel. Foto.

Aage Gad i Ill. tid. 5.7.1903. Vald. Koppel: Af Politikkens hist. I, 1946. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Salomon, Harald, * 1900, billedhugger, medaljør. * 8.5.1900 i Kristiania. F: direktør Simon Marcus S. (1860–1916) og Johanna Balla Eisenstein (1871–1957). ~ 21.3.1925 i Kbh. (b.v.) med Else Magnussen, * 22.11.1896 i Kbh., † 10.10.1975 i Hellerup, d. af kunsthändler Peter Claudi M. (1854–1932) og Caroline Marie Pedersen (1865–1938).

S. var elev af billedhuggeren Anders *Bundgaard 1916–19, gennemgik kunstakademiet 1922–28 og var her elev af E. *Utzon-Frank. Fra 1925 blev S. uddannet hos medaljør Gunnar *Jensen, Den kgl. mønt. Han fik dansk indfødsret, blev ansat som undermedaljør på Den kgl. mønt 1927 og var medaljør sst. 1933–68. Under sit ophold i Sverige 1943–45 var han billedhugger på Rörstrands Porslinsfabrik i Lidköping. Han foretog studierejser 1920 og 1930 til Frankrig og Italien m.m. Han udstillede på Charlottenborg siden 1920 og mange andre steder siden hen. Af hans skulpturarbejder kan nævnes *Mulatdrenge*, buste 1927, *Foraar*, statuette 1930, og barnebuste, 1934. Blandt hans ca. 200 prægede og støbte medaljer er *H. C. Andersen*, 1930, *Christian Xs* 60-års fødselsdag, s.å. og 70-års fødselsdag, 1940 og 25-års regering, 1937, kronprinseparrets bryllup, 1935, de glücksborgske konger, 1975, *Ben Gurion*, 1970, professor *Sture Bolin*, 1960, *Knud Rasmussen*, 1979, Kbh.s universitets 500-års jubilæum 1979 (ti berømte videnskabsmænd) og i øvrigt de officielle medaljer og mønter i hans embedstid. – R. 1941. R¹. 1968. □ Selvportræt i relief 1922 samt på medalje 1950 og 1970. Tegn. af bl.a. E. Utzon-Frank. Foto.

Kirsten Bendixen i Nord. numismatisk medlemsbl., 1970 81–96 og 1980 66–69 (m. fortegn. over medaljer). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Georg Galster

Salomon, Julius Heiman, 1853–1922, bibliotekar, forfatter. * 13.2.1853 i Kbh. (Mos.), † 2.5.1922 på

Frbg., urne på Solbjerg kgd. F: silke- og klædehandler Heyman Joel S. (1822–92) og Therese Oettinger (1820–58). ~ 22.3.1880 i Kbh. (b.v.) med Johanne Dreyer (Dreier, Drejer), * 19.1.1856 i Fåborg, † 18.6.1947 på Frbg., d. af hoker Carl D. (1802–57) og Ane Rasmusdatter (1817–98).

S. blev student fra v. Westens institut 1870 og sluttede sig straks til de litterært interesserede, der flokkedes om brødrene *Brandes (Edvard og Georg) og senere stiftede Studentersamfundet. Han forblev hele sit liv stærkt politisk engageret og var altid at finde på den radikale fløj. Han påbegyndte studiet af nationaløkonomi, men afbrød for at blive stenograf i rigsdagen, en stilling han efter 33 års tjeneste ombyttede med posten som landstingsassistent. Da Kbh.s magistrat 1875 oprettede en særlig statistisk afdeling (det senere Kbh.s statistiske kontor) blev S. af lederen af afdelingen, ungdomsvennen Marcus *Rubin, ansat her og avancerede 1894 til fuldmægtig. Takket være grundige kundskaber på historiens, litteraturens og personalhistoriens område overdrog magistraten imidlertid S. 1897 at etablere en særlig bibliotekstjeneste for kommunalbestyrelsen og de kommunale embedsmænd, det senere rådhusbibliotek der siden 1903 har haft til huse på Kbh.s rådhus. Med stor kyndighed, sporsans og samleiver opbyggede han i løbet af få år en fortræffelig samling af litteratur om kommunalvæsen og -forvaltning, Kbh.s historie, topografi og personalhistorie, og hans glimrende hukommelse og tjenstvilighed kom mange inden og uden for rådhusets kredse til gode. I årenes løb opbyggede han tillige en betydelig billedsamling der 1924, efter at rådhusbiblioteket var blevet en afdeling under Kbh.s kommunebiblioteker, overførtes til bymuseet. – S. litterære interesser gav sig udslag i artikler om Carl Bernhard (A. de *Saint-Aubain) og Meir *Goldschmidt og 1908–10 udgav han sidstnævntes værker i otte bind. Inden for hans omfattende interesseområde faldt også jødernes historie i Danmark og han var således medudgiver af *Mindeskraft* i Anledning af Hundreårsdagen

Salomon, Julius

for Anordningen af 29. Marts 1814, 1914, ligesom han fra 1917 og til sin død var medredaktør af Tidsskrift for jødisk Historie og Literatur, hvori han publicerede en række historiske arbejder. – Broderen **Eskild Moritz S.**, * 14.7.1854, † 22.4.1918, tog 1883 grossererborgerskab og indtrådte i firmaet J. A. Berendt & Co. som han var eneindehaver af fra 1899. Han var 1887–1902 formand for manufakturhandlerforeningen og tog initiativet til dannelsen af De københavnske handelsforeningers fællesrepræsentation. 1893–1909 var han radikalt medlem af borgerrepræsentationen i Kbh.

H. Trier og Josef Fischer i Tidsskr. for jødisk hist. og lit. III, 1925 129–33.

Palle Birkelund (Josef Fischer)

Salomon, Naphtali (Nefthalie) Siegfried, 1885–1962, komponist. * 3.8.1885 i Kbh. (Mos.), † 29.10.1962 sst., begr. Frbg. kgd. F: violinist Hartvig Abraham S. (1851–1932, ~2° 1905 med Laurentine Kirstine Hansen, 1876–1959) og Thora Polack (1856–86). ~28.4.1911 i Kbh. (b.v.) med Dagmar Møller, * 19.11.1888 i Kbh. (Pauls), † 1.8.1981 i Kbh., d. af slagtermester Ferdinand August M. (1853–1931) og Theresia Olivia Pouline Halvorsen (1860–1910).

S. gennemgik 1899–1902 konservatoriet hvor han blev uddannet af O. *Malling i teori, J. D. *Bondezen i klaver og A. *Rüdingen i violoncel. Senere søgte han uddannelse hos professor Julius Klengel i Leipzig. Han ansattes 1903 som solovioloncellist i Tivolis koncertsal og 1907 i Det kgl. kapel hvor han 1924 udnævntes til 2. solovioloncellist og virkede til sin afgang 1956. 1918 modtog han det Anckerske legat på hvilket han s.å. rejste til Frankrig og Tyskland. S. nød i udstrakt grad sine kollegers tillid og var fra 1937 formand for Det kgl. kapels forening og private pensionskasse. Endvidere var han medlem af optagelseskomiteen for Kbh.s orkesterforening og i flere perioder formand for Privat kammermusikforening. 1916 og 1922 gav han selvstændige orkesterkoncerter i Kbh. med Det kgl. kapel og fremførte bl.a. egne værker. Som komponist er han trådt frem med to symfonier og to suiter for orkester (*Italia* og *Palæstina*), adskillig kammermusik m.m. Til Det kgl. teater har han skrevet musik til L. C. Nielsens skuespil *Cain*, 1920, til Dagmar-teatret musik til J. L. Heibergs *En Sjæl efter Døden*, 1921. Hans mest kendte arbejde er operaen *Leonora Christina* (Det kgl. teater 1926, til tekst af Aage Barfoed) som takket være Tenna *Krafts geniale udformning af titelrollen og musikken i øvrigt populære tilsnit fik en betydelig succes og indtil udgangen af sæsonen

1940–41 opnåede 80 opførelser. To andre operer *Duen og slangen*, 1925 og *Dronning Dagmar*, 1928 er forblevet uopførte. – S. blev lejlighedsvis benyttet af Det kgl. teater som dirigent; således ledede han i de senere år altid selv opførelsen af *Leonora Christina*. – R. 1932. R'. 1954. □Tegn. af H. Isenstein (Kgl. bibl.). Foto.

Godtfred Skjerne i Ill. tid. 23.1.1916. Hugo Seligmann i Nordens musik I, 1919–20 41f. Dansk musiker tid., 1926 140 og 1947 25f.

*Sven Lunn**

Salomonsen

Den jødiske slægt S., der her skal omtales, føres tilbage til Jacob Elieser, hvis søn Marcus Levin 1687 fik lejdebrev og nedsatte sig som tobaksspinder og købmand i Nyborg. Hans søn Salomon S. (Nyeborg) fik lejdebrev 1719 og borgerkab i Kbh. 1725.

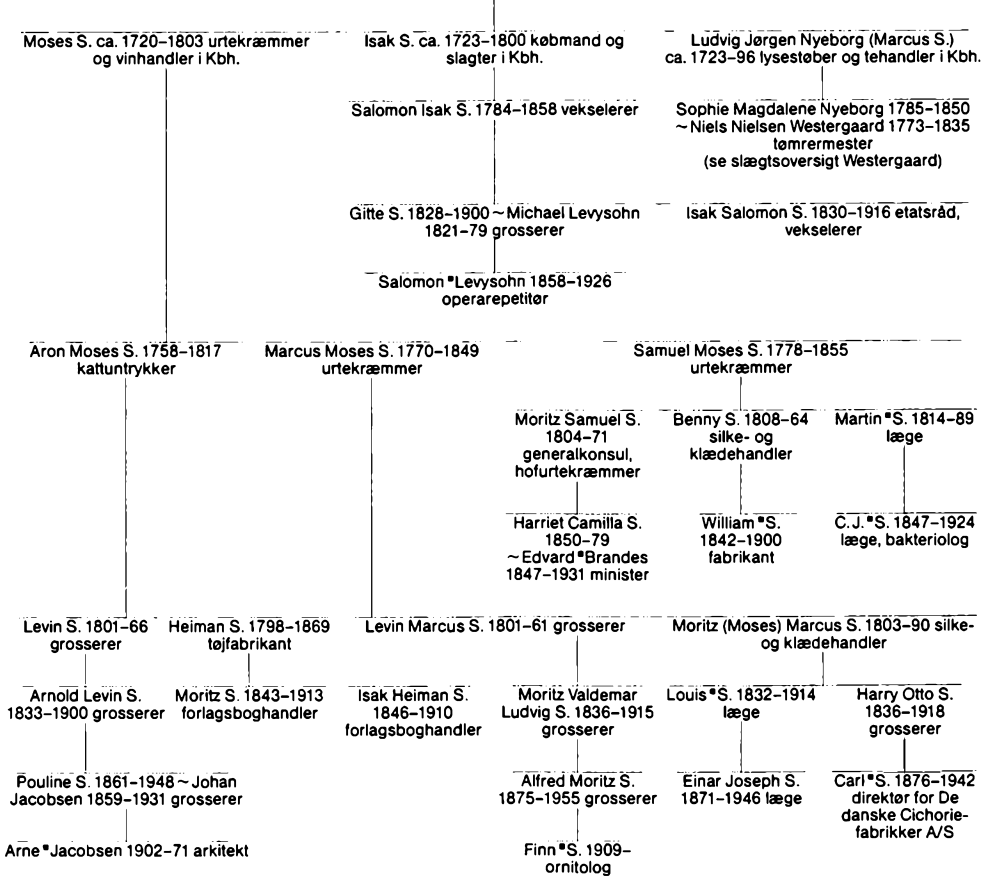
Josef Fischer: Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927.

Hans H. Worsøe

Salomonsen, Carl Julius, 1847–1924, læge, bakteriolog. * 6.12.1847 i Kbh. (Mos.), † 14.11.1924 sst., urne på Mos. vestre kgd. F: læge Martin *S. (1814–89) og Eva (Emma) Henriques (1814–96). ~18.4.1880 i Kbh. (Mos.) med Ellen Pauline Henriques, * 9.5.1857 i Kbh. (Mos.), † 17.8.1920 på Frbg., d. af grosserer Aron Ruben H. (1824–1908) og Fanny Fürstenberg (1829–1814).

S. voksede op som eneste barn i et velstillet og højt kultiveret hjem. Faderen var en anset læge og hjemmet præget af klassisk akademisk dannelse hvad der satte sig spor på S. gennem hele livet. Efter studentereksamen 1865 fra Metro-politanskolen var det næsten selvfølgelig at han tog fat på det medicinske studium som afsluttedes med eksamen 1871. Han gjorde derefter tjeneste en tid på Almindelig hospital og som amanuensis hos faderen samtidig med at han begyndte grundlæggelsen af en stor praksis, særlig inden for en kreds af jødiske familier som han bevarede så længe hans helbred tillod ham at passe den. S.s hovedinteresse blev imidlertid hurtigt den eksperimentelle patologi, særlig bakteriologien som netop i årene omkring 1870 da S. begyndte sin lægevirksomhed var blevet grundlagt af Louis Pasteur og Rob. Koch (1843–1910). Først studerede han dog patologisk anatomi på kommunehospital og skaffede sig yderligere klinisk uddannelse. Herved kom han ind på undersøgelse af bakterierne forhold ved pyæmiske processer, og dette førte ham snart ind på et større arbejde der under titlen *Studier over Blodets Forraadelse*, 1877 blev udsendt som doktorafhandling. Det blev for en del ud-

Salomon Salomonsen (Nyeborg) ca. 1695–1767 tobaksspinder og købmand i Kbh.

ført på Fysiologisk laboratorium under P. L. *Panums ledelse. Karakteristisk er det at en anmelder i Bibliotek for Læger skriver om denne i det væsentlige bakteriologiske afhandling at den var „af ren botanisk Natur“ og derfor egentlig ikke berettigede til opnåelsen af den medicinske doktorgrad. Men S. selv havde større forståelse for bakteriologiens betydning for medicinen, og det blev hans største fortjeneste at han som foregangsmand indførte den medicinske bakteriologi i Danmark. I doktorafhandlingen angives i øvrigt for første gang en metode til rendefkning af bakterier ved benyttelsen af fast næringssubstrat.

Efter disputatsen rejste S. et halvt år til Tyskland for at studere hos patologen Julius Cohnheim (1839–84) i Breslau. I samarbejde med denne udførte han her de klassiske undersøgelser der for første gang med sikkerhed godtgjorde at tuberkulose er en specifik infektionssygdom. Dette arbejde blev offentliggjort 1878, fire år før Rob.

Koch opdagede tuberkulosebacillen. Under studieopholdet i Tyskland satte S. sig i øvrigt grundigt ind i den eksperimentelle patologi og traf mange senere berømte mænd, som fx Paul Ehrlich (1854–1915), Rob. Koch, Carl Weigert (1845–1904) o.a. Han foretog også en studierejse til Pasteur i Paris. Efter sin hjemkomst blev S. prosekter ved kommunehospitalet (1877–79), og samtidig begyndte han som privatdocent at undervise i bakteriologien hvis livlige udvikling i disse år han fulgte med gløden interesse. 1883 blev der oprettet en beskedent stilling for ham som midlertidig docent i medicinsk bakteriologi ved Kbh.s univ. der dermed var det første universitet der fik en selvstændig lærestol i bakteriologi. Samtidig fik han overlødt et kælderrum i Botanisk have museumsbygning, og her samlede han en kreds af unge læger og studerende som med iver og interesse fulgte hans forelæsninger og demonstrationer samt det kursus i bakteriologisk teknik som han her påbegyndte.

1893 oprettedes et professorat i almindelig patologi som S. kom til at beklæde, og han fik nu bedre laboratorieforhold i det gamle kemiske laboratorium i Ny Vestergade hvor instituttet for almindelig patologi fik lokaler indtil det 1910 flyttedes til den nye moderne indrettede bygning på Juliane Mariesvej. S. var indehaver af professoratet til 1920 da han tog sin afsked. Han virkede således i næsten en menneskealder som en højt skattet lærer for de medicinske studenter i almindelig patologi der foruden bakteriologi bl.a. omfattede læren om menneskets dyriske snyltere, parasitologien. Til brug for undervisningen udarbejdede han forskellige „Erindringsord“ foruden en *Bakteriologisk Teknik for Medicinere*, 1885 som kom i flere oplag og blev oversat til fremmede sprog. – S. havde stor interesse for alt hvad der i tilknytning til hans fag havde hygiejnisk betydning, og han arbejdede bl.a. for en reform af koppevaccinationen som førte til at man afskaffede al såkaldt human vaccine og gik over til kun at benytte animal vaccine fra fuldstændig sunde kalve. Større betydning fik det da han i begyndelsen af 90'erne i en lille afdeling af sit institut optog en fremstilling af serum mod difteri der førte til at det senere så betydningsfulde seruminstitut blev oprettet 1902. S. blev direktør for Statens seruminstitut hvor det daglige arbejde dog blev ledet af Th. *Madsen der 1910 selvstændigt overtog direktørstillingen samtidig med at S. flyttede ud til det nye institut ved Rigshospitalet hvor han nu i det væsentligste helligede sig undervisningsopgaver, ligesom han 1909–10 var universitetets rektor. Han interesserede sig også for epidemiologi og udgav bl.a. *Epidemiologiske Theorier i den første Halvdel af det 19. Aarh.*, 1910. Han havde i det hele megen interesse for medicinens historie og var på mange områder en kundskabsrig, ja lærd mand. 1907 var han medstifter af Medicinsk-historisk museum og fra 1917 formand for Dansk medicinsk-historisk selskab. 1921 udgav han *Medicinske Silhouetter* efter sin egen samling af lægesilhouetter. Han var meget interesseret i kunst og skrev (til dels i polemik med professor Oluf *Thomsen) 1919 og 1920 to afhandlinger om de kunstretninger som dengang var moderne, og som han betegnede med ordet dysmorfisme, hvormed han ville antyde, at de måtte opfattes som udslag af sygeligt forandret sjælstilstand hos kunstnerne. En samling af S.s taler, foredrag og essays udkom 1917 (*Smaa-Arbejder*). S. spillede en fremtrædende rolle i det offentlige liv og høstede på mange måder anerkendelse. 1891 blev han medlem af Videnskaberens selskab og blev desuden medlem af flere udenlandske selskaber. Han blev dr.med.scient.

h.c. ved Victoria universitetet i Manchester 1905 og dr.med.h.c. ved Kristiania universitet 1911. Sine sidste år var han plaget af en kronisk sygdom, en stadig tiltagende slidgigt der til sidst næsten helt berøvede ham forligheden. – R. 1889. DM. 1902. K². 1909. K¹. 1910. □Mal. af A. Jerndorff ca. 1880. Afbildet på mal. af Tycho Jessen, 1893, fra det gl. seruminst. (Fr.borg) og på P. S. Krøyers mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab), hertil skitse. Buste af Elise Brandes, 1901 (Kbh.s univ.; seruminst.). Træsnit af H. C. Olsen, 1903. Relief af L. Brandstrup, 1908, efter dette medalje af G. Jensen s.å. Karikatur af Alfred Schmidt, 1910. Tegn. af Kai Dessau, 1915. Mal. af H. Vedel, 1917, og skitse hertil. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1923 (Kgl.bibl.). Klippet silhouet (Fr.borg). Afbildet på mal. af Aksel Jørgensen, 1929 (Studentergården, Kbh.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1877 63f. – Oluf Thomsen sst. nov. 1925 75–81. B. Bang i Ugeskr. for læger LXXXVI, 1924 913–15. Vilh. Jensen i Hospitalstid. LXVII, s.å. 741–46. Samme i Naturens verden IX, 1925 1–6. Th. Madsen i Oversigt over vidensk. selsk.s forhand. 1924–25 59–75. Klaus Bro-Jørgensen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 især 335–38. – Papirer i Kgl. bibl.

Taget Kemp*

Salomonsen, Carl Harry Otto, 1876–1942, direktør for C. F. Rich & Sønner. * 27.5.1876 i Kbh., † 21.12.1942 i Lyngby, begr. i Kbh. (Mos. vestre). F: grosserer Harry Otto S. (1836–1918) og Aurelia Camilla Fridericia (1845–1931). ~ 28.8.1917 i Kbh. (Mos.) med Paula Frederikke Weimann, * 10.8.1894 i Kbh. (Mos.), d. af grosserer Elias Louis W. (1857–1920) og Ernestine Henriette Grün (1863–1946). Ægteskabet opløst. S. kom i lære som 15-årig i firmaet Olivarius & Christensen. Tre år senere blev han agent i kaffe, sukker og kolonialvarer hos morbroderen Julius Fridericia. Da denne døde overtog han forretningen, men likviderede den professionelt ved verdenskrigens udbrud. Under krigen levede S. en omskiftelig tilværelse og drev en overgang bankier- og vekselererforretning. Han engagerede sig livligt i krigstidens spekulationsforretninger og led svære tab, da konjunkturfaldet kom efter krigen. Han tabte penge på kartoffeleksport og fik ydermere en sag med skattevæsenet omkring krigstidsforretningerne. S. stod nu med en betydelig bankgæld, men ved en række manipulationer kom han på ret køl. 1915 var han af en aktionærgruppe, der havde sikret sig majoriteten i De danske Cichoriefabrikker, blevet indsat som formand for dette selskab. Det var en fusion der havde opslugt adskillige kaffetilsætningsfirmaer, bl.a. 1896 det 1834 stiftede C. F.

Rich & Sønner. I februar 1923 ejede S. ½ mio. kr. aktier i cichoriefabrikkerne der var et velkonsolideret selskab. Det var ca. 25% af den samlede aktiemasse. Ved at lade forlydender sive om dårlige resultater for virksomheden og ved drastiske nedsættelser af udbyttet fik han kursen sænket, samtidig med at han opkøbte aktier i virksomheden og derved fik kontrol over den. Ved disse dispositioner sikrede han sig millionindtægter, da regnskabsresultaterne, der forelå i efteråret 1923, var rekordstore. Dermed var S. konsolideret. Også på andre områder af forretningslivet vandt han senere indflydelse ved anvendelse af tilsvarende metoder. I løbet af 1930'erne gennemførte S. et dygtigt organisationsarbejde så han fik kontrol over samtlige led i kaffesurrogatvirksomheden. Et af de selskaber han oprettede var De forenede Cikoretørrier der fremskaffede rødderne. Gennem dette selskab erhvervedes herregården Basnæs hvor dyrkning og tørring af cikorerødder fandt sted ligesom gården tjente som sommerbolig for S. Produktionen fandt sted på fabrikken i Valby, og distributionen foregik gennem C. F. Rich & Sønner. 1942 anmodede rigsadvokaten krisepolitiet om at indlede undersøgelser over hvorvidt A/S C. F. Rich & Sønner havde overtrådt prisloven. Det forløb at selskabet fra 1940 til 1942 havde haft en ulovlig fortjeneste på over tre mio. kroner efter at have meddelt falske oplysninger til prisdirektoratet. Umiddelbart efter oplysningernes fremkomst begik S. selvmord i sin villa. □Foto.

Børsen 27.5.1936 og 22.12.1942. Berl. tid. 22.12.1942.

Ib Gejl

Salomonsen, Finn, * 1909, zoolog. * 31.1.1909 i Kbh. F: grosserer Alfred S. (1875–1955) og Xenia Sofie Bolette Jacobsen (1885–1941). ~ 19.2.1955 i Kbh. (b.v.) med Ruth Birgit Nielsen, * 25.9.1923 i Kbh., d. af grosserer Peter Emil N. (1879–1926) og Anna Marie Larsen (1885–1957). En tidlig kontakt med E. *Lehn Schiøler og dennes store fuglesamling medførte at S. allerede som 16-årig gymnasiast kom med på Lehn Schiølers Vestgrønlands-ekspedition 1925, en rejse der blev bestemmende for hans senere vigtigste virkefelt som ornitolog. Efter studentereksamen 1927 (Skt. Jørgen), magisterkonferens 1932 og studierejser i Europa blev han fra 1937 ansat som tilsynsførende ved naturfredningsrådets reservater indtil han 1943 blev assistent ved Zoologisk museum med ansvar for de store fuglesamlinger. Amanuensis blev han 1952, var afdelingsleder 1958–79 og lektor i ornitologi fra 1960.

Både før og efter ansættelsen ved museet har S. udfoldet en omfattende og vidtfavnende virksomhed som ekspeditionsmand, organisator, fredningsmand, forsker, popularisator, faglig redaktør o.m.a. Den første Grønlands-ekspeditions systematisk-faunistiske undersøgelser udsttraktes 1936, med S. som leder, til Upernavik-Thule, og fra 1946 er fulgt godt en snes rejser til Grønland. Først gjaldt det den krævende organisering af ringmærkningerne som S. med enestående effektivitet iværksatte ved hjælp af lokale hjælpere og støttet af Carlsbergfondet. Godt 230 000 fugle er mærket, og de 12 000 genfund har afsløret helt uventede trækruter og vinteropholdssteder, fx at snespurven i NØ-Grønland trækker til Centralasien. Ringmærkningen viste også behovet for generelle fredninger, en vanskelig sag i et fordums fangersamfund. Men efter 17 års utrættelig argumentation ved møder og i radio over for myndigheder og befolkning kunne loven om jagt på fugle 1977 vedtages i landsrådet. Andre ekspeditioner gik til Færøerne 1930, til bjergene på Mindanao i Filippinerne 1951 og til Bismarck-øerne i SØ-Asien 1962 (under Noona Dan-ekspeditionen som S. var en af initiativtagerne til). Hertil kommer flere studierejser til museer i USA og gæsteforelæsningsrejser i udlandet.

Allerede inden S. var fyldt 20 havde han publiceret 10 videnskabelige afhandlinger. Nogle af de første og mange senere drejer sig om underarter og geografisk variation hos europæiske arter eller grupper, bl.a. gråsikken 1928, drosselrøssanger 1929, stor præstekrave og strandskade 1930, gærdesmutte 1933, atlantiske alkefugle 1931–44, snespurv 1947, og istidernes betydning for artsdannelse 1930. Andre systematisk-faunistiske arbejder handler om Madagascars og Filippinerne paradisisfluesnappere og montane fuglefauna, afrikanske isfugle og Ny Guinea's hejrer, og til Peter's Checklist of the Birds of the World har S. bidraget med revisioner af blomsterpikkere og honningfugle. Hans vægtigste bidrag inden for studier af fjærfældning er den store og bredt skrevne disputats fra 1939, *Moultis and sequence of plumages in the rock ptarmigan* der på grundlag af 1500 skind af især fjelddrype beskriver dragter og fældningsforløb og analyserer de ydre faktoreres indflydelse. I andre arbejder behandles havlittens og mallekukkens fældninger (1941 og 1965). Af de talrige andre afhandlinger drejer mange sig om faunistik, om evolution af især indo-australiske fugle og om træk- og indvandningsforhold på grundlag af især de grønlandske ringmærkninger, kronet med bogen *Fuglene på Grønland*, 1967 og hans *Presidential Address* om zoogeografiske og øko-

logiske problemer i arktis (S. var præsident for ornitolog-kongressen i Haag 1970). Endelig har han analyseret de grønlandske fuglefløjdes økologi 1979. Karakteristisk for S.s videnskabelige produktion er dels hans enorme litteraturkendskab, dels at hans konklusioner der er baseret på iagttagelse, kombinationsevne og intuition i det store og hele er blevet bekræftet af senere, mere statistisk funderede undersøgelser. – Som popularisator hører S. til de mest produktive danske zoologer. 1932–42 var han naturvidenskabelig medarbejder ved Politiken, og 1938 kom den første af mange bøger *Fugletrækket over Danmark* (ny, stor udg., *Fugletrækket og dets Gåder*, 1953, tysk udg. 1969). Så fulgte *Sirandens Fugle*, 1940, *Aaret og Fuglene*, 1941, storværket *Grønlands fugle*, 1950–51 (med akvareller af Aa. Gitz-Johansen), *Mindanao* 1952 og *The Arctic Year*, 1958 om dyrs og menneskers tilpasning til de ekstreme vilkår i arktis (s.m. Peter *Freuchen, oversat til seks språk, inkl. dansk). Senere kom bl.a. *Systematisk oversigt over Nordens fugle*, 1963 (= Nordens fugle i farver VII), *Karen Blixen og fuglene samt Fugle og folk*, 1964, *Fuglene i Menneskenes Land* 1–2, 1974–79 og *Grønlands fauna*, 1981 (s.m. B. *Muus og Chr. *Vibe). Endelig har S. været medarbejder ved flere leksika og bidragsyder til en halv snes samleværker. Også på anden vis er S.s indsigt og arbejdskraft kommet fuglesagen til gode. Internationalt har han været medlem af organisationer og komiteer vedr. fuglebeskyttelse (fra 1952), nomenklatur (fra 1954, formand 1956–62) og kongresser, og han er æresmedlem af en halv snes udenlandske ornitologiske selskaber. Herhjemme har han bl.a. siddet i bestyrelsen for Rungstedlundfonden fra 1959 og i kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland 1967–73. Men det største arbejde er lagt i Dansk ornithologisk forening; han var redaktør af tidsskriftet 1942–61, og hans formandstid 1959–71 er karakteriseret ved vældig medlemsfremgang og aktivitetsudvidelse. – S. er stadig den ledende autoritet vedrørende skandinaviske fugles systematik og de grønlandske fugles trækforhold, og som talsmand for fuglefredningen i Grønland og for beskyttelse af den hjemlige fuglefauna og dens levesteder har hans indsats været af stor og varig betydning. – Galatheamedaljen 1952. – R. 1970. □Tegn. af Otto Christensen, 1959 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1939 160. F. S. i Arctic XXVI, Montreal 1973 91–94. – L. Ferdinand m.fl. i Dansk ornithologisk foren.s t. LXXIII, 1979 nr. 1–2 5–28.

Torben Wolff

Salomonsen, Louis Wilhelm, 1832–1914, læge. * 30.10.1832 i Kbh. (Mos.), † 18.12.1914 sst., begr. sst. (Mos. vestre). F: silke- og klædehandler Moritz (Moses) Marcus S. (1803–90) og Esther Fridericia (1801–57). ~ 6.12.1863 i Kbh. (Mos.) med Sara Sophie Levin, * 10.8.1840 i Kbh. (Mos.), † 3.11.1920 sst., d. af vekselerer Joseph Marcus L. (1807–86) og Frederikke Weel (1808–94).

S. blev student 1848, privat dimitteret, og medicinsk kandidat 1855. Allerede 1852 erhvervede han universitetets guldmedalje for den kemiske prisopgave, og 1859 disputerede han for doktorgraden med arbejdet *Urinsyreinfarcten hos Nyfødt*. Efter studier i udlandet praktiserede han fra 1860 i Kbh. og var 1861–63 reservemedicus ved Frederiks hospital. 1866 blev han konst. distriktslæge og 1872 kommunelæge i Kbh. 1872–1912 var han læge ved forsikringsselskabet Danmark. Gennem denne virksomhed fik han levende interesse for forsikringsmedicinske spørgsmål, og han har holdt foredrag på kongresser og i litteraturen givet væsentlige bidrag til forsikringsmedicinen, således i Danmarks Festskrift 1911. S. var formand for forsikringslægernes forening 1901–13, fattiglæge ved Mosaik troessamfund og medlem af bestyrelsen for Effata. – S.s søn Einar Joseph Salomonsen (* 16.11.1871, † 15.10.1946) blev medicinsk kandidat 1896, s.d. læge ved forsikringsselskabet Danmark, 1910 ved Norden og 1927 ved Nye Danske af 1864. 1917–28 var han direktør i Norden. – R. 1894. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1859 32f. Guldbryllupsmemoirer. Erindr. af L. S., udg. Einar Joseph Salomonsen, 1913. – Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916 33. Ugeskr. for Læger LXXXVI, 1914 2201. Assurandøren XX, 1915 3. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Axel Borghjærg*

Salomonsen, Martin, 1814–89, læge. * 9.3.1814 i Kbh. (Mos.), † 21.12.1889 sst., begr. sst. (Mos. vestre). F: urtekræmmer Samuel Moses S. (ca. 1778–1855) og Malka Henriques (ca. 1777–1835). ~ 24.11.1844 i Kbh. (Mos.) med Eva (Emma) Henriques, * 17.8.1814 i Kbh. (Mos.), † 23.1.1896 sst., d. af købmand Ruben Moses H. (ca. 1787–1863) og Dina Meyer (1788–1833). – Far til C. J. *S.

S. dimitteredes 1832 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog lægeeksamen 1838 (første gang den forenede medico-kirurgiske eksamen blev afholdt). Efter at have foretaget en studierejse hvor han særlig kastede sig over fysiologien og funderede som kandidat ved Frederiks hospital blev han 1842 underlæge ved kongens livkorps og 1844

distriktslæge i Kbh., idet han samtidig udfoldede en meget skattet privat lægevirksomhed og tillige som medlem af Det kgl. medicinske selskabs hygiejniske udvalg med dygtighed deltog i den Fenger-Hornemannske skoles reformbestræbelser og særlig virkede for skabelse af en epidemiologisk sygestatistik. Gennemførelsen af ugentlige sygelister fra lægerne i Kbh. (1850) hvorved vor hovedstad fik den ære på dette punkt at være forud for alle andre var hovedsagelig hans værk. Han fordybede sig også i studier over den danske epidemihistorie, og en frugt heraf var hans fortjenstfulde doktordisputats *Udsigt over Kjøbenhavns Epidemier i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede*, 1854. I en længere årrække udgav han på grundlag af sygelisterne omhyggeligt af-fattede årsberetninger om de epidemiske sygdomsforhold i Kbh., men i øvrigt var hans forfattervirksomhed i den følgende tid kun ringe. Med usvækket interesse og kyndighed vedblev han imidlertid lige til sine sidste dage at følge lægevidenskabens udvikling, særlig for sit gamle specialområdes vedkommende, og nød stadig en velgrundet anseelse, hvad der også medførte forskellige tillidshverv, både i kollegiale og andre institutioner. Som et udtryk for den humanitet han helt igennem var præget af stiftede han forskellige legater for trængende. – R. 1872. □Mal. formentlig af D. Monies, 1845. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1855 38–40. – Bibl. for læger 7.r.1, 1890 185f. Ugeskr. for læger 4.r.XXI, s.Å. 79.

L. S. Fridericia*

Salomonsen, William, 1842–1900, tekstilfabrikant. * 16.12.1842 i Kbh. (Mos.), † 5.2.1900 i Sorrento, begr. sst. F: silke- og klædekræmmer Benny S. (1808–64) og Julie Cohen (1820–85). ~ 28.4.1867 i Kbh. (Mos.) med Amanda Mathilde Salomonsen, * 2.5.1847 i Kbh. (Mos.), † 26.8.1918 sst., d. af kommerceråd, hofurtekræmmer, senere generalkonsul Moritz S. (1804–71) og Frederikke Abrahamson (1823–96). S. blev student 1860, privat dimitteret, og uddannedes derefter ved handelen bl.a. flere år i Paris og London. Han indtrådte i faderens forretning og løste efter hans død grossererborgerskab 1865. 1872 købte han sammen med Carl Albeck (1830–1905) firmaet J. C. Modeweg & Søn (Bredde Klædefabrik) af hvilket han 1879 blev ene-ejer. Han var nu en af tidens største industri-drivende, og da han 1887 optog to af sine gamle medarbejdere som kompagnoner i sin forretning fik han tillige tid til at tage sig af offentlige anliggender. 1888 var S. sammen med Holger *Petersen og Harald *Bing hovedstifter af foreningen Det nationale arbejde hvis vigtigste for-

mål var „foreløbig uforandret opretholdelse af den gældende toldlov“, og han tog som beskyttelsesmand meget levende del i disse års skarpe tolddebat. Han virkede på en talerstol, var altid godt inde i sit emne og skildres (af Jul. Schovelin) som „en flot og flydende taler“ der „forstod at give sine ord et vist vederhæftigt præg“. 1888 var S. tillige medstifter af Foreningen af københavnske (siden 1919 danske) manufakturgrossister i hvis bestyrelse han virkede til sin død, og han var 1892–1900 medlem af sø- og handelsretten. Da firmaet J. C. Modeweg & Søn 1895 omdannedes til et aktieselskab blev S. formand for dette og beklædte denne post til sin død. Privat var han en kyndig og kræsen kender af kunst og kunstindustri, og hedesagen viste han stor interesse, bl.a. ved anlæg af en plantage i Vorbasse sogn. □Buste af L. Brandstrup, 1892. Foto.

Josef Fischer: Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927. Børsen 7.2. og 8.2.1900. Foren. af da. manufakturgrossister 1888–1928, 1928 5–8. Jul. Schovelin: Tidens hjul og Tietgen, 1929 458–64. [Kay Larsen:] J. C. Modeweg & søn 1810–1935, 1935.

P. Koch Jensen*

Salto, Axel Johannes, 1889–1961, maler, grafiker, keramiker. * 17.11.1889 i Kbh. (Garn.), † 21.3.1961 på Frbg., begr. sst. (Frbg. ældre kgd.). F: kaptajn, senere oberst i hærens tekniske korps Hans Christian S. (1854–1925, ~ 2° 1916 med Agnes Noe, 1877–1968) og Ingeborg Heide (1859–1911). ~ 1° 23.12.1915 i Ålbæk med maler Anna Camilla (Kamma) Thorn, * 13.7.1890 på Hammersholm på Bornholm, † 4.3.1979 i Kbh., d. af proprietær Johannes Christian T. (1861–98) og Anine Camilla Brigida Hansen (1864–1931). Ægteskabet opløst 1948. ~ 2° 11.12.1948 på Frbg. med maler Gerda Åkesson, * 22.12.1911 i Kbh., d. af kapelmester Aage Martin Å. (1882–1955) og Christine Amalie Gundorph (1883–1971).

Efter en klassisksproglig studentereksamen 1907 kom S. på Teknisk skole under Holger *Grønvold som forberedelse til akademiet. Her blev han optaget januar 1909 og fik afgang 1914; Julius *Paulsen var hans lærer, men det var P. *Rostrup Bøyesen der fik den største betydning for hans udvikling. Allerede 1911 udstillede han i Foreningen ung kunst (hos Kleis) og derefter på Kunstnernes efterårsudstilling 1913–21, Charlottenborgs forårsudstilling 1914–15, Den frie udstilling 1916–19 og på Grønningen 1934 og 1936–46. S. var deltager i en lang række af udstillinger hjemme og i udlandet, var medstifter af gruppen De fire (Svend *Johansen, Karl *Larsen, Vilh. *Lundstrøm og S.) og deltog i deres udstillinger 1921–28. S. afholdt separatudstil-

linger fra 1922 og større retrospektive udstillinger bl.a. 1949 (Charlottenborg) og 1959 (Kunstforeningen). På grund af slægtskab med Christiansø kommandant kom S. dertil allerede som konfirmand og dannede fra 1911 s.m. Harald "Giersing, Karl "Isakson, Mogens "Lorentzen og andre en kunstnerkoloni på øen. I 1915–16 rejste han til Norge og Island på et akademistipendium, 1916 opholdt han sig i Frankrig, og 1920 rejste han s.m. Vilh. Lundstrøm i Italien. 1922–24 og 1926–28 opholdt han sig i Sydfrankrig (Bormes og Cagnes, s.m. Svend Johansen, Karl Larsen og Vilh. Lundstrøm), 1937–38 og 1951 i Paris.

S. var fra drengene optaget af den græsk-romerske mytewerden med dens sansegåde og dens dæmoni. Hans første malerarbejder (*Bacchus og Ariadne*, 1914 og *Adam giver dyrene navne*, 1915) var heroiske figurkompositioner. Det gjaldt både S. og den jævnaldrende malerkammerat J. A. "Jerichau at den store stil i deres værker fra disse år skyldtes Vilh. "Wanschers fortolkning af italiensk kunst. Mere afgørende indtryk på S. gjorde dog mødet i 1916 med den franske (og tyske) ekspressionisme og med kubismen i Paris. Her opsøgte han Henri Matisse, traf i atelieret i rue Schoelcher Pablo Picasso der på en udstilling viste ham „Les demoiselles d'Avignon“. I Paris fortsatte han desuden venskabet og samværet med J. A. Jerichau indtil dennes tidlige død. S. vendte hjem til Kbh. fyldt af revolutionære tanker, som fik udtryk både i maleri (*Søstrene*, 1917), grafik (illustrationer til Ovids *Elskovskunsten*, 1917, oversat af Walt Rosenbergh, og *Forvandlingerne*, 1918, oversat af samme), og i *Klingen*, et kunsttidsskrift han udgav for egne midler. Polemisk og uforfærdet foldede han sig her ud i kamp for farvens dekorative anvendelse, for strenge linier og syntetisk form, og gav samtidig tidsskriftet en udtryksfuld grafisk holdning. Hans produktion var stor og omfattede opstillinger (*Opstilling med kurv, skål og frugter på et bord*, 1921, Statens museum for kunst), både i maleri og træsnit. Efter sin hjemkomst 1928 arbejdede S. stadig med store kompositioner som *Drikkerne*, 1935 og *Hjortekamp*, 1938 der af akademiet tildelte Eckersbergmedaljen. S.s dekorative evner blev brugt i en række rumudsmykninger: et forsøgsrum (s.m. Poul "Henningsen) på Kunstnerens efterårsudstilling 1921 (genopstillet i Nordjyllands kunstmuseum 1979), i Dansk Dampskibsrederi i Amaliegade (1925, ikke bevaret), et biblioteksrum på verdensudstillingen i Paris (1925) og i Dansk ingeniørforening (1935, ødelagt under bombardement i 1945). Efter en langvarig polemik om restaureringen ledede han 1952–59 i samarbejde

med unge kunstnere genskabelsen af Jørgen "Sønnes farvepudsfrise på Thorvaldsens museums ydermure. I 1953 benyttede han farvepudsteknikken i sin udsmykning af Statsanstalten for Livsforsikring (Nyropsgade-Kampmannsgade).

Det er dog uden for maleriets område, som skribent, grafiker og keramikker at S. har givet de originaleste bidrag til dansk kunsthistorie. Han var en ildfuld og munter instruktør af sin generations kunstneriske kamp og talsmand for dens teorier. Som skribent var S. desuden en begavet formidler af sin egen kunst. Han var oftest en tilhænger af frugtbare særstandpunkter og udtrykte sig medrivende på et dansk af stor lyrisk skønhed og klarhed. – I sin grafik søgte han først og fremmest til den klassiske fabelverden, og foruden illustrationerne til Ovid skar han træsnit til Apuleius' *Det gyldne Æsel*, 1942 (oversat af Otto Gelsted) og til *Sapfo's Digte* (en camaëu, dvs. med en kombination af sorte og farvede plader; 1943, oversat af Thøger Larsen). Desuden illustrerede han en række af egne skrifter, der enten var digtning som eventyrfortællingerne *Kusais Hændelser*, 1934 (træsnit) og *Galsindet Tyrk faar klare Øjne*, 1935 (litografier) eller analyser af S.s egen kunst, som *Salto's Keramik*, 1930 (træsnit), *Salto's Træsnit*, 1940 og mange flere. Hans grafiske ekspressionisme forenede sig i disse skrifter med papir og typografi til et karakterfuldt hele. Han udførte desuden mønstrede bogbindspapirer og tegninger til trykte stoffer. Desuden illustrerede han Otto "Gelsteds gendigtning af Homers *Odysseen*, 1954 og *Iliaden*, 1955. Det materiale der talte stærkest til hans stoffornemmelse, var dog det keramiske ler. Hans tidligste arbejder skyldtes en opfordring fra Harald "Bing og Emil "Hannover. Med tanke på verdensudstillingen i Paris 1925 ønskede Bing & Grøndahl at bringe noget nyt, noget andet end det naturalistiske underglasurmaleri. Hannover pegede på forbilleder i kinesisk porcelæn fra Mingperioden, og S. udførte sammen med fabrikkens kemiker H. A. L. Madslund en række krukker og skåle med emalje-glasurer på porcelæn, „émaillés sur biscuit“, i stærke farver, især turkisblåt. 1929 begyndte S. en stentøjsproduktion i samarbejde med keramikeren Carl Halier (fra Den kgl. Porcelainsfabrik) i dennes værksted i Frederiksberg Bredegade, og fortsatte senere hos Nathalie "Krebs. Fra 1933 arbejdede S. i Den kgl. Porcelainsfabriks stentøjsværksted s.m. fabrikkens kemikere, der skabte glasurerne, og han vandt 1937 Grand prix på verdensudstillingen i Paris, 1951 på triennalen i Milano.

S. gav selv sine stilfaser navne. Tidligst er „den riflede stil“, hvis hovedvirkning er modsætnin-

gen mellem et ornamenteret ydre og et glat indre, „funktionel som en Frugtskal og simpel som et Pilgrimsværktøj“ (S. i *Keramikkens Væsen*, 1946). Derefter fulgte „den knoppe stil“, bygget på erindringen om kastanjens piggede skal, om ananas og eukalyptusfrugter. Til sidst „den spirende stil“, der henter sine motiver fra naturens stadige forvandlinger og vækst, fra knopper der udfolder sig, og løg der spirer. Ved indskæringer eller toppe i stentøjsmassen gav han glasuren mulighed for at fortætte sig eller at fortyndes, og det var denne dialog mellem glasur og skærv han søgte. Han udførte enkelte keramiske skulpturer (*Antilopehoved*, 1930, Kunstindustrimuseet), og formede i det hele taget sine krukker og vaser som en billedhugger. Han ville skabe kunst af håndværket og lade det bringe et budskab; kunstværket „skulde som en Radiator indlægges i moderne Hjem, saa kunde man først tale om Funktionalisme“ (S. i *Nyt Tidsskrift for Kunstindustri*, januar 1932). – S.s første hustru **Kamma S.** uddannedes 1909–14 på kunstakademiet og udstillede på Kunstnernes efterårsudstilling fra 1913, på forårsudstillingen på Charlottenborg fra 1914. □Pastel af Brita Barnekow, 1892. Mal. af Karl Larsen (Malmø mus.). Afbildet på Vilh. Lundstrøms De fire, 1920 (Nordjyllands kunstmus.). Tegn. af Edv. Weie. Tegn. af Ivan Opffer (Fr.borg). Foto.

Kilder. Salto's keramik. A. S.: Om keramik. Paul la Cour: Tingene, 1930. A. S. i Samleren, 1937 1–5 (epilog til en stentøjsproduktion). A. S.: Det brændende nu, 1938 = Grafisk cirkels publ. XIX. A. S. og Paul la Cour: S.s træsnit, 1940. A. S.: Den spirende stil, 1949.

Udg. A. S. Et udv. af billeder m. indledende tekst af Paul la Cour, 1940 = Vor tids kunst XXXII. A. S. træsnit, 1961 = Grafisk cirkels publ. CVI. A. S. Af Otto Gelsted, 1962 = Danske grafikere IV.

Lit. Sig. Schultz i Ny horisont, 1918 15 17f. Samme i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938 689–93. Merte Christensen [Bodelsen] i Nyt t. for kunstindustri, 1930 42–45. Arne E. Holm sst. 1949 161–66. Studenterne MCMVII, 1932 254. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941 329–32. Arne E. Holm: A. S. som kunsthåndværker, Trondheim 1950. Samme: A. S. kunsthåndværk, 1952 = Dansk brugskunst III. Pierre Lübecker i Kunsten idag, Oslo 1950 28–53. Samme: S., 1952. Samme i Arkitekten M., 1956 84–87. Ejner Johansson i Information 22.3.1961. Erik Lassen: Keramik, [1968] 219f. Troels Andersen i Enten – eller. Udstill., Sophienholm 1980 95f.

Dyveke Helsted

Salto, Kamma, se **Salto, Axel**.

Saltøft, Eduard (ved døben Edvard) Anders Christian, 1883–1939, maler. *3.9.1883 i Kbh. (Helligg.), †2.5.1939 sst., urne på Gentofte kgd. F: maskinmester Edvard Julius August S. (1850–86) og senere manufakturhandler Marie Petronelle Hansen (1856–1934). ~6.1.1906 på

Frbg. (b.v.) med skuespiller Marie Birgitte Henrikke Minna Madelung, *18.6.1887 på Södertou säteri, Skåne, †19.9.1973 på Lyngsbækgård, Dråby sg., Ebeltoft (~2° 1913 med forstkandidat Poul *Lorenzen, 1886–1981), d. af godsejer Henrik August M. (1833–1918) og Floriane Rasmine (Florianna Mine) Løve (1848–1932). Ægteskabet opløst.

Dimitteret fra Det tekniske selskabs skole, hvor han havde haft Holger *Grønvold til lærer, søgte S. ind på kunstakademiet. Her blev han optaget i jan. 1901, men forlod allerede skolen i dec. 1902 for at slutte sig til Kunstnernes frie studieskole hvor han snart regnedes blandt L. *Tuxens mest lovende elever. Han debuterede på forårsudstillingen ved Charlottenborg 1905 og udstillede tillige på Kunstnernes efterårsudstilling s.å. samt på forårsudstillingerne 1906–07, 1913–14. I Den frie udstillings bygning arrangerede kunsthandler Arnbak i marts 1909 en udstilling af hans arbejder 1904–09. Senere, da han som anerkendt kunstner førte et bevæget rejseliv, havde han for vane at lade sine billeder se i Kbh. fra tid til anden, enten i sit atelier eller på et hotel. Han deltog i udstillinger i Paris, Berlin, Venezia, Moskva, Chicago, men fremfor alt i London hvor han havde en forrygende succes på en separatudstilling med russiske billeder i Alpine Club Gallery i maj 1920. I Rusland opholdt S. sig 1915 som korrespondent til Berlingske Tidende og 1916–18 og 1919 som repræsentant for Røde kors. I vinteren 1927–28 vendte han tilbage til Rusland og skrev atter korrespondancer til Berlingske Tidende. I øvrigt levede han en international portrætmalers omflakkende liv med skiftende ophold i Europas metropoler; selv i USA var han i syv måneder 1935–36.

På bestilling af højesteret malede S. i anledning af rettens 250-årige beståen 1911 et kæmpestort lærd med portrætter af højestere daværende medlemmer. S.s opfattelse af opgaven – han lod portrætligheden og karakteriseringen af den enkelte træde i baggrunden til fordel for en monumental komposition og en enkel pompøs farveholdning – vakte ikke bifald. Billedet blev afvist. I okt. 1938 blev det skænket højesteret af højesteretssagførerernes forening Skranken og op hængt i den arkitektoniske helhed hvortil det var malet (højesteret). Under indtrykket af den russiske revolution malede S. i Rusland en række billeder med stærkt dramatisk indhold som han forstod at give udtryk i en patetisk komposition og i en udtryksfuld kolorit der meget à propos byggede på modsætningerne mellem gråt i gråt og blodrødt. Han viste i disse billeder udpræget evne til at anslå en uhyggestemning og til at udtrykke det han selv kaldte „Bevægelsen i den

komplette Masse". De samme egenskaber finder man i hans talentfuldt skrevne artikler. Uden tvivl var der i den russiske psyke noget der var beslægtet med hans eget temperament.

Bortset fra enkelte store arbejder der foruden højesteretbilledet *De socialdemokratiske Førere 1871–1931* i Folkets hus på Enghavevej i Kbh., som han malede på i mange år og kun med besvær førte til ende (1934) – var pastellen hans foretrukne teknik. Både hans landskaber med Turnerske lysvirkninger og hans portrætter, hvor han dristigt spillede på sine yndlingsfarver, sort, hvidt og rødviolet, viser ham som en virtuos på dette felt. Med sin kosmopolitiske indstilling og sin sans for festivitas og elegance – han yndede at optræde som verdensmand i større stil – er han Tuxens arvtager. Hans speciale var det glansfulde portræt. Lejlighedsvis, når han stod over for interessante modeller, kunne han også give en overbevisende psykologisk karakteristik, således i de flot og fejende malte studier af personligheder inden for det danske socialdemokrati der i kunstnerisk værdi står højt over det færdige billede. S. har portrætteret flere kongelige personer (*Christian X, Frederik VIII, de tre svenske prinsedøtre Dronning Astrid af Belgien, Prinsesse Margaretha og Kronprinsesse Märtha af Norge*), politiske personligheder (*Præsident Franklin Roosevelt, Lenin, Leo Trotskij, Th. Stauning, M. C. Lyngsie* (1932), formand for borgerrepræsentationen, direktør *Emanuel Svendsen*), forskere, videnskabsmænd, læger, skuespillere og handelens mænd (bl.a. *Knud Rasmussen, Lauge Koch* (1933), *Thorvald Madsen, Poul Larsen, Karl Mantzius*). Men netop hans virksomhed som portrætmaler blev katastrofal for ham. Han slappede efterhånden af på de kunstneriske krav og skuffede til en vis grad de store forventninger man havde sat til hans betydelige evner. Han var lidet skattet af kunstnere og kritikere herhjemme, derimod i høj grad i politiske og mondæne kredse. – S., der også var virksom som grafiker, er repræsenteret med to litografier i kobberstiksamlingen og ved et maleri af Karl Mantzius i Det kgl. teaters malerisamling. – R. 1918. □Malet selvportr. bl.a. ca. 1903 samt 1939. Flere avistegn. 1909, bl.a. af Sven Brasch og H. E. Melchior. Tegn. og mal. af Otto Christensen. Tegn. af Anton Hansen (Folkets hus, Enghavevej i Kbh.). Foto.

Interviews i Nationaltid. 9.8.1920 og B.T. 23.8.1927. – Sophus Michaëlis i København 26.3.1908. Carl V. Petersen i Kunstbl., 1909–10 31. Henry Hellssen i Berl. tid. 2.4.1923. K. Pontoppidan sst. 3.5.1939. C. Krebs: En dansker i Mongoliet, 1937 9 15f 19. Nationaltid. 3.5.1939. Politiken s.d. Troels G. Jørgensen i Hist. medd. om Kbh. 3.r.VI, 1944–46 234–37.

Else Kai Sass

Saly [sa'li], **Jacques-François-Joseph**, 1717–76, billedhugger. * 20.6.1717 i Valenciennes, † 4.5.1776 i Paris, begr. sst. (Saint-Germain-l'Auxerrois). F: musiker François-Marie S. (1684–1776) og Marie-Michelle Jardez (1690–1760). Ugift. Allerede som ni-årig stod S. 1726–27 i billedhuggerlære i sin fødeby, først hos Antoine Gilles, senere hos Antoine-Joseph Pater. Efter seks-års forløb stræbte han videre og tog til Paris, hvor han sikkert var elev af Guillaume Coustou d.æ., fra 1735 direktør for kunstakademiet. Her vandt S. 1737 den anden Prix de Rome og n.å. første der gav ret til Romstipendiet som S. dog måtte vente to år på. Inden sin afrejse til Italien besøgte han 1737 sin fødeby der hædrede ham officielt. Ved denne lejlighed (eller måske ved et besøg et par år før) udførte han den ypperlige buste af sin gamle lærer *Pater* (brændt ler i museet i Valenciennes). 3.10.1740 kom S. til Rom hvor han blev til sidst på året 1748. Under sit ophold dér udførte han en meget rost kopi i marmor efter en antik Antinous-statue, påbegyndt af en afdød stipendiat, og udgav 1746 en serie raderinger med 30 fantasifulde pragtvaser. Efter hjemkomsten tilbød S. 1749 sin fødeby at udføre en statue af *Louis XV* mod at byen betalte hans udlæg. Den var færdig 1752, men gik til grunde under revolutionen 1792 og kendes nu kun fra et stik. Endnu mens dette arbejde stod på, blev S. agreeret ved kunstakademiet i Paris 1750 og blev 1751 medlem på en marmorfigur, *Faun med et gedekid* (gips i Eremitagen i Leningrad, marmor bl.a. i Musée Cognacq-Jay i Paris). Figuren var udstillet i gips på salonen i Kbh. 1769 og tilhørte siden kunstakademiets samlinger hvor den senest blev registreret 1809; det samme var tilfældet med to andre figurer af S., en *Amor* (kendes i ændrede eksemplarer) og en *Hebe* (kendes i marmoreksemplarer, gips i Eremitagen, Leningrad). De skrev sig fra tiden lige før S.s ankomst til Danmark, idet begge var bestillinger af Madame de Pompadour og udstilledes på Parisersalonen 1753. En marmorbuste af *hertugen af Beauvillier*, udstillet s.å. er bevaret i fransk eje. Af tidlige arbejder af S. findes her i landet en smuk barnebuste i brændt ler (Ny Carlsberg glyptotek) rimeligvis forestillende en datter af direktøren for det franske akademi i Rom, Jean-François de Troy, tidligere identificeret som Alexandrine d'Etiolles, Madame de Pompadours datter, hvis buste var udstillet 1750. Busten findes i mange eksemplarer i forskellige materialer. I Statens museum for kunst findes et gipsrelief forestillende *Diogenes*, også udstillet i Paris 1750. Flere af S.s franske arbejder kendes i dag kun af omtale eller gennem stik. Netop i begyndelsen af 1750'erne havde den dan-

ske regering besluttet at rejse en rytterstatue af *Frederik V* på Amalienborg plads; men da Det Asiatiske Kompagni havde modtaget en betydelig statsstøtte og derved tjent godt, blev det 3.4.1754 bestemt, at kompagniet skulle have æren af at rejse statuen. Selve sagen behandledes dog fra begyndelsen som en ren statssag, idet forhandlingerne førtes af udenrigsminister J. H. E. Bernstorff; denne skrev 9.11.1751 til legationssekretæren i Paris, den meget kunstinteresse-rede J. *Wasserschlebe, om at forhøre sig hos en dygtig fransk billedhugger – først og fremmest dog hos Edme Bouchardon – om han kunne komme til Kbh. og udføre rytterstatuen. Bouchardon undslod sig da han var optaget af en rytterstatue af Louis XV til byen Paris, og henviste til S. Wasserschlebe anbefalede derefter i begyndelsen af 1752 varmt S., og parterne kom så hurtigt overens at en kontrakt blev sluttet i Paris 6.4.1752. Først i oktober indtraf S. i Kbh. og fik bolig anvist på Charlottenborg. – På dette tidspunkt forestod store forandringer i kunstakademiet hvis direktør N. *Eigtved var; han havde lige udvirket dets flytning til Charlottenborg 1753, og en ny udarbejdet fundats blev stadfæstet 31.3.1754 på kongens fødselsdag der fra nu af regnedes som akademiets stiftelsesdag. 29.3.1754 blev S. præsenteret for akademiforsamlingen som professor af A. G. *Moltke og 25.7. s.å. som direktør efter Eigtveds død. Med det franske kunstakademis organisation som forudsætning gennemførte S. snart en række ændringer og udførligere bestemmelser til den kortfattede 1754-fundats. 31.3.1758 stadfæstedes en ny fundats. 4.12.1754 foreviste S. kongen den første skitse til rytterstatuen, og 30.8.1755 godkendte kongen en skitse til hele monumentet. Derefter begyndte kunstneren et meget indgående studium af tolv heste i de kongelige stalde, således at udførelsen af en lille model i 1/4 strakte over perioden 29.8.1757–16.11.1758 (12 gipsafstøbninger kendes bl.a. i Statens museum for kunst, kunstakademiet). Den derefter følgende store model blev nu sat i arbejde, men i hovedsagen først udført i årene 1761–63. S. præsenterede den færdige model for samtlige akademiets professorer og medlemmer 3.2.1764; den vakte almindeligt bifald. Tilbage stod nu støbningen der også kom til at trække i langdrag og volde vanskeligheder; først 2.3.1768 fandt den sted ved den franske støber Pierre Gor i Gjethuset på Kgs. Nytorv. 15.–16.8. flyttedes statuen til Amalienborg plads, hvor S.s marmoriepedestal stod parat. Oprindelig var der på dens langsider projekteret to allegoriske figurer af Danmark og Norge og ud for kortsiderne Østersøen og Vesterhavet i skikkelse af liggende figurer ved bassiner. 1765 blev det opgivet at ud-

føre denne del af monumentet, og 1766 måtte de planlagte fire relieffer på piedestalens langsider opgives til fordel for fire indskrifttavler. 28.11.1770 afleverede S. monumentet der dog først afsløredes 1.8.1771. Hele monumentet med indskrifttavler, brolægning, gitter, borner og kæder som S. havde planlagt det stod ikke færdigt før sommeren 1774. Selvfølgelig havde sagens langsommelige gennemførelse, kostbarhed og vanskeligheder i årenes løb vakt megen misfornøjelse. S. udgav derfor 1771 og 1773 som en slags forsvarsskrifter to beskrivelser af statuen og arbejdet med den hvor han også fremhæver sine kunstneriske idealer, respekt for naturen og stræben efter den store, noble „simplicité“. Ud af alle fortrædeligheder kom dog en af verdens smukkeste og fornemste rytterstatuer der har forøget værdi derigennem at dens forbillede, Bouchardons rytterstatue af Louis XV er ødelagt. Man må også lade S. at han ikke skyede nogen umage for at få en så god naturalistisk fremstilling af hesten som muligt, og at han ikke ved siden af påtog sig andre store arbejder. Ud over rytterstatuen har S. nemlig her i landet hovedsagelig udført enkelte buste, således *Frederik Vs*, 1754 (fire bronzeeksemplarer kendes, bl.a. på kunstakademiet) og s.å. en buste af *Wasserschlebe* som kun kendes fra et stik. 1757 udførte S. A. G. *Moltkes* buste (tre bronzeeksemplarer findes på danske herregårde) og 1759 en af den franske gesandt i Kbh. *J.-F. Ogier* (bronze Statens museum for kunst). Endelig findes en udateret buste af *C. G. Pilo*, formentlig fra begyndelsen af 1760erne (gips Nationalmuseet i Stockholm). Alle disse buste udmærker sig ved deres fornemme rejsning, skarpe naturalistiske form og individuelle personkarakteristik. Fra tiden i Danmark kendes desuden et brændtlers relief med en siddende Apollon dateret 1756 (Statens museum for kunst). S. leverede forlæg til flere medaljer, bl.a. kunstakademiets guld- og sølvmedaljer. S. styrede med stor nidkærhed kunstakademiet gennem en årrække; det var således ham der fik iværksat den første salon 1769. Men efterhånden udviklede der sig en dansk opposition mod de fremmede kunstneres magt, og da J. F. *Struensee gennemtvang en reduktion og forandring af akademiets karakter tog S. sin afsked 15.7.1771. Han blev endnu nogle år i Kbh., idet han forsøgte at få sit honorar for rytterstatuen forhøjet med et gratiale på 50 000 rdl., men måtte nøjes med 8 000. Først i juli 1774 forlod han byen, tog til Paris hvor han fik bolig i Louvre og døde knap to år efter. □Karikaturtegn. af Pier Leone Ghezzi, 1744 (Vatikanets bibl.). Radering af J. F. Rousseau efter tegn. af C. N. Cochin, 1752. Mal. af Joseph-Marie Vien, 1745 (kunst-

akada.), af C. G. Pilo ca. 1763 (sst.). Min. af C. Høyer, 1769 (sst.). Mal. af Jens Juel, 1772, (St.mus.).

J.-F. S.: Description de la statue équestre que la Compagnie des Indes Orientales de Dannemarc a consacrée à la gloire de Fr. V, 1771. Samme: Suite de la description. . . , 1773 (opr. i Henry Jouin: J. S., Macon 1896 og i Artes I, 1932 249–88). – [Henri d'Ursy] Butty: Beskr. over statuen til hest, som det Asiatiske Compagnie har helliget til kong Fr. Vs ære, tilligemed de maskiners, som have tjent til dette æresmindes forflyttelse, 1774. Torkel Baden: J. F. S.s fortjenester af kunstakad., 1820. J. M. Thiele: Kunstakad. og hest-statuen på Amalienborg, 1860. Henry Jouin i Nouvelles archives de l'art français, 3. ser. XI, Paris 1895 171–361 (også som særtryk m. titlen: J. S., Macon 1896). Ferd. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. akad. for de skønne kunster 1700–1904, 1904 47–67 76–84. Hj. Friis: Rytterstatuen af Fr. V på Amalienborg, 1921. Samme i Artes I, 1932 187–288. Samme: Rytterstatuens hist. i Europa, 1933 387–403. Mario Krohn: Frankrigs og Danm.s kunstneriske forbindelse i det 18. årh. I, 1922 51–53; II, s.å. 91–123. Pierre Lespinasse: Les artistes français en Scandinavie, Paris 1928 138–50 159–61. Louis Réau: Histoire de l'expansion de l'art français. Pays scandinaves. . . , Paris 1931 27–35. Vilh. Slomann i Kunstmuseets årsskr. XVI–XVIII, 1929–31 199–222. Jørn Rubow sst. XLIII–L, 1956–63 130–33. V. Thorlacius-Ussing i Tilskueren, 1933 I 374–76. Samme i From the collections of the Ny Carlsberg glyptotek III, 1942 281–312. Michel N. Benisovich i Gazette des beaux-arts XXVIII, Paris 1945 31–42. M. Beaulieu i Bulletin de la société de l'histoire de l'art français, Paris 1955 62–66. François Souchal sst. 1966 128f. M. Levey i Burlington mag. CVII, London 1965 febr. nr. 91. Emma Salling i Amalienborg, red. Viggo Sten Møller, 1973 55–99. Sv. Erikson: Early neo-classicism in France, London 1974 29–33 375, tvl. 291–94. Fyrste og hest. Rytterstatuen på Amalienborg. Udstillingskat., Kbh.s bymuseum, ved John Erichsen og Emma Salling, 1976. Knud Holm i Nat. mus. arbejdsmark, 1981. Rytterstatuen på Amalienborg. Rapport om undersøgelser 1978–80, udg. Boligministeriets ejendomsdirektorat, 1982. – Papirer i Kgl. bibl., Rigsark. og på Bregentved.

Emma Salling (V. Thorlacius-Ussing)

Sames, Carl Erich, se Sames, Carl Wilhelm.

Sames, Carl Wilhelm, 1724–89, officer. * efter ubekræftet angivelse i.3.1724 i Braunfels ved Wetzlar, † 18.10.1789 i Rendsborg, begr. sst. F: hofråd hos landgrevinden af Hessen-Homburg Johann Wulpert S. (1692–1774). ~1753 med Marie Jeanne Constance de Saint-Germain, * 24.8.1737 i Sedan, † 23.5.1791 i Glückstadt.

S. kom juli 1761 fra preussisk og fransk tjeneste til den danske armé som overtallig oberstløjtnant og kar. oberst, blev n.å. virkelig oberstløjtnant og førte regiment i felttoget mod russerne 1762, blev 1763 virkelig oberst og regimentschef, 1766 interimskommandant i citadellet og n.å. direktør for infanteriets eksercits. Han synes at ha-

ve stået på en god fod med det gamle styres mænd, men indyndede sig hurtigt hos J. F. *Struensee, og efter at Conrad *Ahlefeldt var blevet afskediget som guvernør i Kbh. fik S. 17.1.1771 overdraget posten som kommandant ad interim. Han gjorde sig ikke fordelagtigt bemærket, og efter at han sammen med G. L. v. *Køller-Banner i nov. havde medvirket til at skærpe modsætningerne mellem officererne og civilbefolkningen under teaterfejden (se Bredal, Niels Krog) fik han sin afsked men fik lov at beholde gagen et år. Den bernstorffske kreds vil vide at han sammen med Køller og Schack *Rantzau opfordrede til at styrte Struensee ved et kup, men da det mislykkedes, søgte at falde sine medsamsvorne i ryggen. Efter sin afgang som kommandant kom han dog atter over på kupmagernes side og efter Struensees fald blev han aflagt med posten som kommandant i Glückstadt. N.å. blev han generalmajor, 1782 generalløjtnant, 1788 kommandant i Rendsborg og midlertidig kommanderende general i hertugdømmerne. 1773–74 indleverede han et vidtløftigt forslag om det almindelige landeforsvar. 1775 blev han optaget i den tyske rigsadel, n.å. naturaliseret som dansk adel. – Sønnen **Carl Erich S.**, * 9.7.1754, † 27.10.1828, blev sekondløjtnant i infanteriet 1769, 1781 premierløjtnant og kar. kaptajn da han s.å. blev legationssekretær i Spanien. 1801 blev han oberstløjtnant i landeværnet, 1803 oberst og 1809 generalmajor. Han deltog 1813 i kampen ved Sehested. Udover nogle småpjecer og artikler skrev han et forsvær for faderens forhold under juleaftensfejden 1771 for at imødegå fremstillingen i J. K. Høst: J. F. Struensee og hans Ministerium II. – Hv. R. 1777 (1782?). □Maleri.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 480–84 (S.s optegn.); VII, 1906 539 (geneal.). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. samme I–V, 1927–41. – [C. E.] Sames i Nyt mag. for militær videnskabelighed II, 1828 115–20. Samme i Østs archiv X, s.å. 331–35. Edv. Holm: Danm.-Nos hist. 1720–1814 IV, 1902. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30.

Sv. Cedergreen Bech

Samsø, Ole Johan, 1759–96, forfatter. * 21.3. 1759 i Næstved, † 24.1.1796 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: koffardikaptajn Jørgen Mauritsen S. (ca. 1706–79) og Anna Tobyren Saabye († 1768). Ugift.

S. voksede op i et velstående borgerhjem. Med sin privatlærer foretog han ofte udflugter til Herlufsholm blandt hvis disciple han i K. L. *Rahbek fandt en kammerat der senere blev hans

ven for livet. 1773 blev han sat i Kolding latin-skole hvis rektor, den lærde antikvar Skule Thoralcius, satte ham meget højt og gav ham den smag for videnskabelig syssel som aldrig forlod ham. Måske har Thoralcius's særlige interesser også åbnet S.s øjne for den oldnordiske verden hvorfra han senere tog motiver til sine fortællinger. Han blev student 1773, tog filosofisk og (1779) filologisk eksamen, men fortsatte ikke de planmæssige studier. Han mente at kunne leve af arven efter faderen og derved frit at kunne dyrke de litterære interesser der drog ham stærkest. S. var en udpræget indadvendt natur, følsom og nervøs, med hang til alvor og tungsind, ringe selvtillid og ringe produktionsdrift der altid behøvede venners tilskyndelse og opmuntring. Da han var i begyndelsen af 20erne tog disse anlæg på grund af en personlig oplevelse farve af de Wertherstemninger der var karakteristiske for perioden omkring 1770 herhjemme. Rahbek taler om „voldsomme Sindslidelser“ hos S. Da også Rahbek var hårdt angrebet af Wertherfeberen besluttede S. „for at undfly sig selv“ og være en træster for Rahbek at ledsage denne på en udenlandsrejse. I sommeren 1782 rejste de til Kiel, derfra over Leipzig, Dresden, Prag, Wien, Mannheim, München til Paris. S. fulgte flere steder forelæsninger over græsk litteratur og syslede selv med Plutarchstudier, men rent om amore. Han havde senere planer om at lave en læsebog med historiske biografier efter Plutarchs mønster, men de blev ikke udførte. Ellers dyrkede vennerne hver deres personlige interesser: S. kunstsamlingerne, hvor navnlig hollænderne skal have fængslet ham, og Rahbek teatret. Rejsens plan bestemtes for en stor del af de berømte skuespilleres spillesteder.

Okt. 1784 var S. hjemme igen, sjæleligt sundere, men med en næsten opbrugt arv, så han måtte se sig om efter en levevej. Da der et års tid efter blev oprettet en skole for de kgl. pager søgte S. efter en vens opfordring pladsen som lærer der, men kom aldrig til at føle nogen tilfredsstillelse ved arbejdet – bl.a. på grund af sit moderne syn på adelen og dens privilegier hvorom også en anonym artikel i *Minerva* 1790 vidner. Pageskolen blev ophævet 1791, og S. var igen fri med 300 rdl. i ventepenge. Han havde imidlertid forlovet sig og måtte se sig om efter yderligere ressourcer. Forlovelsen blev ganske vist hævet „med indbyrdes Højagtelse“ fordi han med sit skrupuløse sind ængstedes for et ægteskab, men alligevel be-trådte han igen lærervejen, først ved Borgerdydskolen i Kbh., en kort tid ved Vor Frue skole og derefter igen ved Borgerdydskolen fra efteråret 1793. – På dette tidspunkt havde S. allerede indledt sit forfatterskab. I en litterær klub han i sin

ungdom var medlem af skulle deltagerne efter tur forelægge et originalt litterært arbejde. S. indleverede *Frithiof*, en fortælling med det kendte sagaemne som Eric Julius Björners *Kämpadater* havde gjort tilgængeligt. Med sin strenge selvkritik lod han det ligge en del år, og kun en nær vens ubetingede ros gav ham mod til at lade det trykke, og kun anonymt, i *Rahbeks Minerva* 1786. To andre fortællinger fulgte: *Hildur* og *Halfdans Søner* (den sidste også anonymt i *Minerva* 1794). Disse fortællinger er ikke upåvirkede af P. F. Suhms oldnordiske, men skrevet i en langt mere sober stil. De er stærkt prægede af tidens følsomhed, fulde af tårer og ofre på dydens og fostbroderskabets altre. Meget oldnordiske er de ikke, men de er ikke uden psykologi (navnlig i Roriks tungsindige skikkelse i *Halfdans Søner*), og deres patos har et præg af deres forfatters sjælelige adel, som kan føre tanken hen på Carsten Hauchs nordiske fortællinger.

En ungdomsven af S., historikeren Jørgen Kierulf, var 1794 blevet medlem af Det kgl. teaters direktion. En bemærkning af ham fik S. til at forsøge sig som dramatiker. 1795 havde han til teatret indsendt *Dyveke, et Sørgespil*, et femaktsdrama på prosa. Det blev spillet første gang 30.1.1796, få dage efter sin forfatters død og er i alt opført 77 gange. Det hævder smukt sin plads midt i pausen mellem Johs. Ewalds og Adam Oehlenschlägers nationalhistoriske dramer. Det har sin tids mangel på sans for det historiske karakteristiske. Personerne handler og ræsonnerer ud fra 1700-tallets opfattelse af det ædelt menneskelige: det følsomme hjerte, dyden som selvopoffelse og venskab til døden. Trods *Dyveke*-motivet er det mere et skuespil om venskab end om kærlighed. Det er også mere oplysningstidens end Christian II's tids synspunkter der høres i diskussionen mellem Torben Oxen og Knud Gyldestierne end adelens fordomme. Karakteristikken er i det hele ganske usammensat, enten ren uskyldighed eller sort skurkagtighed. Kun i kongens og fru Sigbrits figurer er der en indrekte, men dramatisk ganske virkningsfuld psykologi. *Dyveke* selv er lutter blidhed, uskyld, trofasthed og uselviskhed, men har et ubestrideligt poetisk og flere steder malerisk virkende lys over sig og „en sød Melankoli“ som samtiden ganske særlig fandt behag i; *Dyveke* blev oversat til svensk, tysk, hollandsk, engelsk og fransk. S. havde planer om et Marsk Stig-drama, hvortil udkast foreligger, og om et Tordenskioldskuespil, men blev syg ved nytår 1796 og døde få uger senere. Rahbek udgav hans *Efterladte digteriske Skrifter* I–II, 1796, med en fyldig biografisk karakteriserende indledning.

□Silhouet af J. C. Weitlandt (Kgl. bibl.). Relief

Samsøe, Ole Johan

af N. Dajon (på gravmælet), raderet af A. P. Madsen, 1868. Hele gravmælet raderet af G. L. Lahde, 1811, af W. H. Lizars, 1823 m.fl. – Mindeblad stukket af A. Flint efter tegn. af B. Thorvaldsen.

K. L. Rahbek i S.: Efterl. digteriske skr. I–II, 1796. Jens Bertel Møller i Vor ungdom, 1883 158–70. Fr. Rønning: Rationalismens tidsalder II–III, 1890–99. Paul V. Rubow: Saga og pastiche, 1923 (2. opl. 1968) 9f.

*Georg Christensen**

Samuelson, Andreas, 1873–1954, sysselmand, lagmand. * 1.7.1873 i Vik (Haldørvik), † 30.6.1954 i Fuglafjørður, begr. sst. F: husmand Samuel Joensen (1828–1906) og Malene Michelsdatter (1833–1909). ~ 11.12.1902 i Tórshavn med Beate Emilie Lindenskov, * 22.8.1878 i Tórshavn, † 27.5.1952 i Fuglafjørður, d. af politimægler Georg Jacob Andreas Flemming L. (1849–1935) og Anna Margrethe Johannesen (1841–1911).

S. kom 1894 som kontorist til Tórshavn og var fuldmægtig på politikontoret 1899–1910, herunder to gange konstitueret som politimester. 1910–41 var han sysselmand i Eysturoy med bopæl i Fuglafjørður. I sin hjembygd havde han holdt søndagsskole og agiteret for afholdssagen. I Tórshavn blev han medlem af den nationale forening Føringafelag, skrev patriotiske digte om kap med Jóannes *Patursson og redigerede 1901 de sidste numre af foreningsbladet Føringatíðindi. Han medvirkede også til oprettelsen af et færøsk museum. 1906 blev han indvalgt i lagtinget og stiftede sammen med provst Frederik *Petersen, landstingsmand Oliver *Efferisøe o.a. sambandspartiet hvis formand han var 1932–48. Han var medlem af Færøernes skoledirektion 1908–13 og således medansvarlig for den kgl. anordning af 16.1.1912 der bestemte at undervisningen af de ældre børn skulle foregå på dansk, og som blev genstand for 26 års politisk kamp inden færøsk fik officiel status i skolen. – S. var både under første og anden verdenskrig formand for lagtingets vareforsyningsudvalg og ligeledes formand for dets landsnævn. I en lang årrække var han medlem af den danske rigsdag, i tilknytning til partiet venstre, folketingsmand 1913–15 og 1918–39, landstingsmand 1917–18. Han havde meget stor indflydelse i færøsk politik og var en fremragende og utrættelig forkæmper for et godt forhold mellem Færøerne og den øvrige del af riget. Under besættelsen lykkedes det ham og hans parti i fællesskab med socialdemokraterne og selvstyrepartiet at holde folkeflokken stangen ved et foreløbigt regeringssystem. Ved sin forhandlingsvilje både før og efter folkeafstemningen 14.9.1946 gav han til kende at

han for enhver pris ville bevare samhörigheden med Danmark og han lod sig vælge til hjemmestyrets første lagmand 1948–50. – R. 1921. DM. 1935. K². 1946. K¹. 1953. □Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Mal. af Niels Kruse, 1943. Tegn. af Hans Joensen, 1949. Mal. af Johs. Kristiansen, 1977. Foto.

G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 345–47. Jørgen Steining: Færøerne. Fra amt til hjemmestyre, 1948. Edw. Mitens: Eg minnist. Sýslumaður, fólkatingsmaður, sakførari, Tórshavn 1964. Samme: Eg minnist. Løgtingsmaður, Tórshavn 1966. Samme: Eg minnist: Skrivstovustjóri lögtingsins, Tórshavn 1969. Hakon Bærentsen og Ole Jacobsen i Fra Færøerne VI, 1972 20–37. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

John Davidsen (Poul Niclasen)

Samwer, Karl Friedrich Lucian, 1819–82, politiker. * 16.3.1819 i Eckernförde, † 8.12.1882 i Gotha, begr. sst. F: over- og landsretsadvokat Carl August S. (1790–1828) og Dorothea Maria Wiegmann (1786–1860). ~ 15.9.1855 i Neumünster med Marie Magdalene (Lene) Møller, * 2.11.1826 i Kbh. (Frue), † 9.6.1923 i Gotha, d. af professor Jens *M. (1779–1833) og Christine S. Kellermann (1803–90).

S. gik i Slesvig domskole, studerede 1838–43 i Kiel og Berlin og tog 1843 juridisk eksamen i Kiel. Han slog sig ned i Neumünster som underretsadvokat, men flyttede 1846 til Kiel som juridisk manufactur. Det offentlige liv tog nu hele hans opmærksomhed. Forinden var S., der 1843 sammen med Karl Lorentzen o.a. havde grundlagt det liberale tidsskrift *Neue Kieler Blätter*, blevet en skattet og flittig medarbejder hos hertug *Christian August af Augustenborg. 1844 lod hertugen S. udsende skriftet *Die Staatserfolge der Herzogthümer Schleswig-Holstein* og brugte ham samme år som sendebud til den belgiske konge for at denne skulle virke til fordel for hertugens sag i Frankrig og England. Efter Christian VIII's åbne brev 1846 udgav S. forskellige skrifter mod de fra dansk side hævdede arvefølgegrundsætninger og var en af hovedtalerne på det store protestmøde i Neumünster s.å. – Ved martsbevægelsen 1848 var S. augustenborgernes rådgiver og forbindelsesmand mellem prinsen af Nør (*Frederik) og den konservative fløj af den slesvig-holstenske bevægelse. 24.3. deltog han i overrumplingen af Rendsborg og blev efter kort krigsdeltagelse medlem af landsforsamlingen. Han arbejdede ivrigt for en fuldstændig adskillelse fra Danmark, også da han blev kontorchef i styrelsen og af den slesvig-holstenske regering i diplomatiske missioner gentagne gange sendtes til London. Fra slutningen af 1849 var han regeringens repræsentant i Berlin og gav her stødet

til freden af 2.7.1850 der skulle reservere Preussens fremtidige holdning i det slesvigske spørgsmål. Endelig udgav han s.å. sammen med J. G. Droysen sit hovedværk, rettet mod C. F. *Wegeners skrift om hertugen af Augustenborgs deltagelse i rejsningen: *Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark*; det var den augustenburgske version af historien, støttet og godkendt af hertugen. For denne virksomhed lønnes S. af sin regering med stillingen som professor i jura i Kiel (Dr.jur.h.c.sst. 1850), men bogen fremkaldte fra dansk side en række kraftige kritiske modskrifter (således af C. *Paludan-Müller), og blev også af en roligere eftertid (Kr. *Erslev) stemplet som en stærkt tendentiøs fremstilling. Efter rejsningens sammenbrud blev S. 24.4.1852 afskediget af den danske regering fra sin stilling ved universitetet i Kiel.

S. fandt imidlertid hurtigt en ny virkekreds ved fyrstehofvet i Gotha hvor han blev bibliotekar hos hertug Ernst II og opnåede også indflydelse på det lille hertugdømmes styrelse. Samtidig bevarede han, med sin nye herres samtykke, forbindelsen med augustenborgerne, og arbejdede for deres sag. Da Frederik VII døde var S. hertug *Frederiks (Friedrich der Achte) rådgiver, fulgte ham til Kiel og blev en slags udenrigsminister hos ham. Men han undervurderede bl.a. Bismarck groft, og hans urealistiske politik kunne ikke hjælpe hertugen til en position i hertugdømmerne. 1866, da krigen mellem Østrig og Preussen brød ud, vendte S. som en slagen mand tilbage til Gotha. S.s andet ophold i Gotha blev dog ikke mindre indflydelsesrig end det første. Han besad stadig hertug Ernsts tillid og avancerede til høje poster (1881 departementschef og gehejmeråd); samtidig udfoldede han et betydeligt forfatterskab (udgav således flere bind af L. Martens: *Nouveau recueil général de traités*). Han blev også sit livs hovedinteresse tro, således som de efter hans død udgivne skrifter *Schleswig-Holsteins Befreiung*, 1897, og *Herzog Friedrich von Schleswig-Holstein*, 1900, viser. □ Mal. af H. Schneider, 1855. Afbildet på satirisk tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg). Træsnit efter foto. Relief på mindesmærke for hertug Frederik af Jeremias Christensen, 1901 (Kiel). Relief af A. Lehnert, 1914.

Kilder. Herm. Baudissin og K. S.: Briefwechsel, udg. Georg Kupke, Lpz. 1913 = Quellensamml. der Gesellschaft für schlesw.-holst. Gesch. VII. Vor 50 Jahren, udg. samme, Lpz. 1914 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts II. Von Kieler Professoren, udg. M. Liepmann, Stuttg. 1916. Wir wollen Deutsche bleiben, udg. Heinz Rautenberg, Lpz. 1939 = Schriften zur politischen Gesch. und Rassenkunde Schlesw.-Holsts I (breve).

Lit. Frode Iürgensen og P. Hennings: Biografisk slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 13f. Otto Fock: Schlesw.-holst. Erinnerungen, Lpz. 1863. Chr. Carl Josias v. Bunsen: Aus seinen Briefen III, Lpz. 1871. Aug. Sach: Gesch. der Stadt Schleswig, Slesvig 1875. Ernst II af Sachsen-Coburg-Gotha: Aus meinem Leben II-III, Berlin 1888-89. Rud. Schleiden: Erinnerungen eines Schlesw.-Holsteiners I-III, Wiesbaden 1890-94. Joh. H. Gebauer: Christian August, Stuttg. 1910. Samme: Herzog Friedrich VIII, Stuttg. 1912 (jfr. Axel Hansen [Heils] i Hist. t. 8.r.II, 1909-10 394f 397 403 412 415 422 425). J. N. Fürsen-Bachmann: Lebenserinnerungen, Lpz. 1917 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsts v. Paul v. Hedemann-Heespen: Die Herzogtümer Schlesw.-Holst. und die Neuzeit, Kiel 1926. Georg Chr. Burchardi: Lebenserinnerungen eines Schlesw.-Holsteiners, Flensb. 1927. Kieler Studenten im Vormärz, udg. Ludw. Andresen, Kiel 1940. H. P. Clausen og Jørgen Paulsen: Augustenborgerne, 1980.

Papirer i Schlesw.-holst. Landesarchiv, Slesvig.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Sand, Gerhard Alexis Cappelén, 1861–1921, veterinær. * 7.2.1861 i Lemvig, † 24.4.1921 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: handelsrejsende Søren Børgesen Vandborg S. (1834–86) og Henriette Andrea Cathinka v. Cappelén (1835–1908). ~ 16.5.1888 på Frbg. med Albertine Fro Ulufsen, * 15.7.1863 i Slagelse, † 30.5.1917 på Frbg., d. af hotelejer Hans O. (1824–89) og Oline Hansen (1830–1906).

Allerede som ung veterinærstuderende viste S. interesse for lærergerning og var så vel naturvidenskabeligt funderet at han manudcerede studiekammerater og landbrugs- og forststuderende i zoologi. Efter dyrlægeeksamen 1883 og et kort ophold på landet for at prøve praktisk dyrlægergerning blev han s.å. ansat som assistent i veterinær- og landbohøjskolens stationære klinik. Som fritidsstudium arbejdede han med bakteriologiske undersøgelser hos professor C. J. *Salomonsen, og var den første der her hjemme (på et dyrlægemøde 1885) redegjorde for bakteriologien og dens arbejdsmetoder. Han fortsatte den bakteriologiske forskning, og sammen med C. O. Jensen offentliggjorde han 1886 i Tidsskrift for Veterinærer afhandlingen *Om ondartet Ødem og Ødembacillen*. 1888 kunne de to forskere i 12. Beretn. fra Veterinær- og Landbohøjskolens Laboratorium for landøkonomiske Forsøg give en meddelelse om kværkestreptokokken som årsag til kværke. For veterinærvidenskaben var det udviklingsrige år, og da professor B. *Bang ikke kunne overkomme sin omfattende gerning blev det overdraget S. 1885 at forelæse sygdomslære for de landbrugsstuderende og lede operationer med de veterinærstuderende. 1887 udnævntes S. til lærer ved landbohøjskolen, 1895 blev han professor. Han fik ledelsen af ambulatorisk klinik, men underviste samtidig i fødsels-

hjælp og overtog fra 1889 tillige kirurgien. På begge disse områder satte hans lærergering dybe spor. Til fødselshjælpsøvelserne konstruerede han et fantom hvorved alle former af fødselshindring praktisk kunne demonstreres. Inden for kirurgien bærer instrumenter til kastrationsbrug og tandoperationer (Maanedsskrift for Dyr læger III, 1891–92) S.s navn og vidner om hans praktiske sans og operative dygtighed. Omlægning af højskolens veterinærfag medførte at S. 1896 opgav kirurgien og overtog den del af husdyrbrugsfaget der vedrører hestens avl og pleje. Hans virke og talrige foredrag inden for dette arbejdsfelt blev af stor betydning for vor hesteavl. Han var ikke udpræget renavlsmand som F. V. A. *Prosch. – S. var delegeret for Kbh.s amt i stats-hingstespekulationen og formand for nævnte kommission på Bornholm. Som bestyrelsesmedlem af Den danske dyrlægeforening og Kbh.s dyrlægeselskab viste han interesse for dyrlægernes fagorganisation. 1912–21 var han medlem af Det veterinære sundhedsråd. I Maanedsskrift for Dyr læger offentliggjorde han mange afhandlinger om kirurgiske, obstetriciske og hip-pologiske emner. Nævnes bør også publikationen *Om de Ændringer, som den drægtige Bør hos Hoppen og Koen undergaar*, meddelt i højskolens årsskrift (1918); sst. kom 1919 mindeskriftet om *Ignaz Philipp Semmelweis 1818–1918*. I den første udformning benyttede S. sin biografiske skildring af denne lægevidenskabens martyr til et foredrag (1912) for veterinærstuderende, et oratorisk mesterværk der bar vidne om S.s fint kultiverede personlighed. Ud over det rent faglige søgte S. altid at delagtiggøre sine elever i sit stærkt litterært og kunstnerisk prægede livssyn. 1926 lod danske dyrlæger på højskolens nyopførte fødeklinik (nu Institut for husdyrenes re-produktion) opsætte en sandstenstavle, tegnet af Christen Borch, med bronzerelief af S. af Rasmus Andersen, i mindet om S. som grundlægger af den veterinære obstetrik som selvstændigt fag ved højskolen og som tak for hvad S. havde betydet som menneske, lærer og forsker. – R. 1901. DM. 1912. □Silhouet af C. J. Salomonsen, 1888. Afbildet på litografiet af hesteskoue på Brahetrolleborg efter tegn. af P. Tom-Petersen og C. E. Reventlow, 1904. Foto.

St. Friis i Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 266–70. Månedsskr. for dyrlæger XXXIII, 1921–22 65–71. B. Bang sst. XXXVIII, 1926–27 306–11. Samme i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen., 1923 101–07. – Papirer i Rigsark.

Hj. Friis *

Sand Sørensen, Inge, 1928–74, solodanser. * 6.7. 1928 i Kbh. (Sam.), † 9.2.1974 sst., begr. Marie-

bjerg kgd. F: overtrafikassistent Ernst Vilhelm Sand S. (* 1900) og Else Johannsen (1903–71). ~ 1° 24.6.1952 i Tikøb med operasanger Niels Juul Bondo. * 12.10.1924 i Kbh. (Brønshøj), s. af kredslæge Erik Carl B. (1889–1969) og Ellen Margrethe Ipsen (1891–1972). Ægteskabet opløst. ~ 2° 26.1.1958 på Frbg. med juveler Paul Svarre, * 21.7.1929 i Søborg, s. af chauffør Thor-kild Hans Christian S. og Helga Ragnhold Vik-toria Larsen. Ægteskabet opløst. ~ 3° 21.4.1962 i Rom med salgssinspektør, senere direktør Hans Jørgen Christensen, * 8.4.1930 i Hobro, s. af tømrer Knud Vilhelm C. (* 1906) og Ellen Mar-grethe Kristiane Marcussen (* 1908).

S. blev optaget på Det kongelige teaters ballet-skole 1936. Hun havde børneroller på film og te-ater, blev balletaspirant 1945 og sprang samme år (3.10.) på en sygemelding ind og debuterede som sommerfuglen i Harald Landers *Vaaren*. Hun blev balletdanser 1947 og solodanser 1950. Allerede som purung havde S. en sikker posi-tion. Som husarens elskede i L. Massines *Den Skønne Donau*, 1948 var hun yndig som det sar-teste forår, men først og fremmest tindrede hun ved sin flyvende lette og rappe dans. Lille og spinkel var hun ballettens kolibri og dansede et væld af fugleroller. Blandt de berømteste den blå fugl i *Auroras Bryllup*, 1949 hvor hun også var flagrende væver og yndig som flammefeen. – S. var en udpræget demi caractè-re-danser, en soubrettepige, og det var en naturlig, men også en dristig disposition af Harald *Lander at lade hende danse Svanilda i *Coppelia* allerede 1951, året efter at Margot *Lander havde taget afsked netop i denne rolle der hørte til hendes bedste. S. sejrede imidlertid stort med sit bankende pige-hjerte, et underfundigt pointeret vid i spillet og en smittende livsglæde i dansen. Siden fulgte andre roller hvor hun hentede succes på sit smit-tende humør for eksempel første juniorpige i *Graduation Ball*, 1952 og en af kadetterne i *Fjernt fra Danmark*, 1956. Men hun imponerede også ved sin sikre, blanke teknik i tredjesatsen af *Symfoni i C*. 1952. 1954 var hun porcelænsyndig som lunefulde Lucinda, 1955 viste hun både temperament og personlighed som Fanny Cerri-to i *Pas de Quatre*, og med årene kom der stadig mere karakter i spillet, hvad enten hun brillerede som cigaret- og smuglertøs med spids allegro-dans i Roland Petits *Carmen*, 1960, dansede et neurotisk nervevrag som kvinden i MacMillans *Under jorden*, 1961 eller den fede svigermor i Flemming Flindts *Den Unge mand skal giftes*, 1965. I den sidste del af karrieren morede hun som forstanderinden i *Graduation Ball* og danse-de endvidere den gamle kvinde i *Dødens triumf* som var det parti hvormed hun sidste gang stod

på scenen 1973.

Men S. indskrev sig i dansk ballethistorie på anden vis end som danser. I sine unge år trænede hun i udlandet og gæstedansede blandt andet med Original Ballet Russe 1951. 1954 var hun solist på den berømte dansefestival på Jacob's Pillow i Massachusetts, og sommeren efter drog hun tilbage hertil med en gruppe danske kammerater som gjorde det første væsentlige fremskud for dansk ballet i USA. I den næste snes år organiserede S. med mod og pionersind en række turneer med mindre grupper af dansere fra Den kongelige danske ballet. En uvurderlig indsats som blev af største betydning for dansk ballet hvis ry S. var med til at bringe viden om fra Tokio til Sydamerika og USA. 1964 forsøgte hun sig som koreograf med *Liv i kludene* på Pantomimeteatret i Tivoli, men væsentligere var det at hun 1965 arrangerede sommerfestival på Det ny teater med Copenhagen Ballet Theatre og koreografier af John Cranko, Peter Darrrel og Maurice Béjart. Flemming Flindt tog hendes lederevner og talent for det organisatoriske i brug da han 1966 udnævnte hende til assisterende balletmester ved Det kongelige teater, en post hun forlod 1971 for at blive teatrets turnéleder. Hendes rige erfaringer skulle dog kun komme teatret til gode i kort tid. Således ledede hun med stor dygtighed og viljestyrke Den kongelige ballets vanskelige gæstespil i Sovjetunionen 1973. Men da var hun allerede meget syg. Året efter døde hun. – R. 1960. □Tegn. af H. Bendix, 1957. Foto (Kgl.bibl.; Det kgl. teaters bibl. og ark.; Teatermus.).

Sv. Kragh-Jacobsen: Balletten 1945–52, 1953. Samme: 20 solodansere fra den kgl. da. ballet, 1965. Samme: Balletaftener, 1969. – Levnedberetning i ordenskapitlet. – Filmoptagelser i New York publ. library, dance coll. og i dansk tv.

Erik Aschengreen

Sand, Knud Aage Buchtrup, 1887–1968, læge. * 9.2.1887 i Randers, † 30.1.1968 i Gentofte, urne på Farum kgd. F: adjunkt, cand.teol. & mag., senere overlærer Frederik Vilhelm S. (1850–1931) og Petra Sophie Frederikke Buchtrup (1853–1944). Ugift.

Efter at være blevet student 1904 fra Randers påbegyndte S. det medicinske studium som han afsluttede 1911 hvorefter han i nogle år fungerede som kandidat eller reservelæge ved forskellige hospitaler og som skibs læge. 1914 kom han ind som assistent ved universitetets retsmedicinske institut og begyndte her de studier over kønskarakterernes forhold og den eksperimentelle hermafroditisme hos pattedyr som senere

gjorde hans navn bekendt verden over. Eugen Steinach (1861–1944) havde netop offentliggjort sine grundlæggende undersøgelser over den eksperimentelle kønsforvandling ved kastration og transplantation henholdsvis af æggestok og testikler hos pattedyr, og disse undersøgelser bekræftede og videreførte S. på udmærket måde. 1918 vandt han den medicinske doktorgrad med afhandlingen *Experimentelle Studier over Kønskarakterer hos Pattedyrene*. Senere fortsatte han, til dels i samarbejde med franske forskere, undersøgelserne over kønstransformation hos fugle ligesom han både praktisk og teoretisk ydede betydningsfulde bidrag om seksualbiologien i det hele taget. 1916 påbegyndte han en kirurgisk uddannelse og stod 1925 som fuldt uddannet kirurg da professoratet i retsmedicin ved Kbh.s univ. blev ledigt; efter en konkurrence blev han udnævnt til professor i dette fag og chef for universitetets retsmedicinske institut. Samtidig blev han medlem af retslægerådet til hvis formand han valgtes 1929. S. deltog i en række kommissionsarbejder som bl.a. førte til en særlig lovgivning om sterilisation og kastration i Danmark, og senere udførte han sammen med forskellige medarbejdere betydningsfulde undersøgelser over den lovfæstede anvendelse af disse indgreb og over de følgetilstande som de kan medføre, undersøgelser der faldt godt i tråd med hans tidligere arbejder over kønshormonerne og deres funktion. Under S.s ledelse voksede det retsmedicinske institut til en meget stor og omfattende institution som i nært samarbejde med retsvæsenet udfører en række samfundsnyttige funktioner, således blev den retsmedicinske anvendelse af blodtypebestemmelser, antropologiske faderskabsbestemmelser, blodalkoholundersøgelser o.a. lignende funktioner sat i system på en mønstergyldig måde, således at det retsmedicinske institut i Kbh. nu på disse og andre områder blev forbillidigt. – S.s videnskabelige produktion var meget stor og omfattede foruden de seksualbiologiske emner som kønsomdannelse, hermafroditisme, abnorme kønstilstande og hormonbehandling også en række retsmedicinske, kriminalbiologiske og kirurgiske emner. Han blev medlem af Videnskabernes selskab 1927, dr.med.h.c. ved Karolinske instituttet i Stockholm 1933 og var medlem af en række udenlandske selskaber. Han holdt forelæsninger ved adskillige universiteter i udlandet og var medarbejder ved flere tidsskrifter og håndbøger. – R. 1932. DM. 1934. K². 1942. K¹. 1953. □Tegn. af Gormsen, 1915 (Kgl.bibl.). Tegn. af Carl Jensen, bl.a. udst. 1928. Karikatur af G. Østerberg. Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp (Kgl.bibl.). Mal. af H. Flygenring, 1947. Foto.

Sand, Knud

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1919 141f. – C. C. Barker Jørgensen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1968–69 83–91. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 481–85. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Tag Kemp**

Sand, Mads Jensen, 1856–1929, officer. * 13.9. 1856 i Gram, † 25.12.1929 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: skovfoged Jens Christensen S. (1832–99) og Dorthea Frederikke Rosendahl (1827–98). ~ 9.5.1889 i Kbh. (b.v.) med Caroline Elise Charlotte Jensen, * 15.7.1860 i Kbh. (Trin.), † 16.1.1932, d. af skomagermester Wilhelm J. (ca. 1823–91) og Caroline Christine Ellermann (1837–1921).

S. havde fra sin tidligste ungdom lyst til læsning og da landsbyskolens undervisning ikke var tilstrækkelig for ham læste han videre i sin fritid, vejledt af en interesseret lærer. Sytten år gammel skulle han tage stilling til om han ville være dansk eller tysk undersåt, og da han valgte at blive dansk måtte han forlade Slesvig. 1873 kom han på Askov højskole men følte sig ikke tiltalt af den efter hans mening ukritiske undervisning. Han forlod skolen, bestemte sig for forstuvæsenet og blev 1874 ansat ved Giesegård skovdistrikt. 1875 aftjente han sin værnepligt og blev på grund af sine gode evner og sin store pligtopfyldelse udtaget til korporal, men den længere tjenestetid bevirkede at han mistede sin stilling ved skoven. Han ansøgte da om at måtte fortsætte sin militærtjeneste, og 1877 udnævntes han til sergent. S.å. begyndte han på officersskolen, udnævntes 1878 til sekondløjtnant og 1883 til premierløjtnant. 1884–87 gennemgik han officersskolens ældste klasse og gjorde herefter tjeneste ved 27. bataljon i Fredericia, var en kortere tid ved dragonregimentet i Odense og forflyttedes 1890 til generalstaben hvor han gjorde tjeneste ved topografisk afdeling. 1895 og 1896 udførte han en række opmålinger på Færøerne og blev 1895 kaptajn. 1897 forflyttedes han til Viborg, men da han 1899 fik overdraget lærerposten i geodæsi ved officersskolen, blev han stillet til rådighed for denne og gjorde derefter igen tjeneste ved topografisk afdeling. 1900 udførte han for Kbh.s kommune en triangulation over byen. 1906 blev han oberstløjtnant og chef for 2. bataljon, men kom allerede n.å. igen til generalstaben som chef for dens topografiske afdeling. Denne stilling beklædte han til han 1921 søgte sin afsked, og han virkede i høj grad fremmende for afdelingens arbejde. 1909 blev han udnævnt til oberst.

1888 blev S. medarbejder ved Den danske gradmåling og udførte først nogle præcisionsnivele-

menter på Holstebroegnen og i årene 1899–1905 en del breddebestemmelser, særlig på Sjælland. 1903 overdrog den daværende direktør for gradmålingen, general W. H. O. *Madsen ham arbejdet med tilknytning af Tyge *Brahes observationspladser på Hven til det internationale gradmålingsnet, og 1908 blev resultatet offentliggjort som Den danske Gradmaaling, ny r. hæfte nr. 1, *Tilknytning af de Tychoniske Ruiner til det Europæiske Gradmaalingsnet*. I de følgende år bearbejdede S. under general Madsens ledelse de af gradmålingen udførte breddebestemmelser, og disse arbejder blev offentliggjort som Den danske Gradmaaling, ny r., hæfte nr. 5–7, henholdsvis *6 Breddebestemmelser, 1909, 17 Breddebestemmelser, 1911 og 18 Breddebestemmelser, s.å.* Endelig har S. bearbejdet nogle basismålinger der udkom 1916 som hæfte nr. 15, *Nye Basismaalinger i Danmark*. – 1899–1908 var S. lærer i geodæsi ved officersskolen og udgav 1899–1900 indledning og tilføjelser til de benyttede lærebøger i Geodæsi. Fra 1908 var han korrespondende medlem af Gesellschaft für Erdkunde, og medlem af Det kgl. geografiske selskabs råd og af bestyrelsen fra 1922, 1912–15 medlem af bestyrelsen for Dansk ungdomsforbund. Han var delegeret for Danmark ved de internationale konferencer i Rom og Paris angående et verdenskort. – R. 1903. DM. 1907. K.² 1915. K.¹ 1921. □Foto.

Berl. tid. 12.9.1916 og 27.12.1929. Politiken 27.12.1929. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*A. Schneider**

Sandal-Jepesen, Axel, 1885–1974, boghandler. * 29.1.1885 i Næstved, † 5.9.1974 i Ordrup, begr. sst. F: lærer Christen Jeppesen (1840–90) og Ane Dorthe Pedersen (1853–1938). Navneforandring 14.12.1923. ~ 29.7.1921 i Augustenborg med Sophie Louise Petersen, * 8.10.1898 i Augustenborg, † 24.2.1976 i Gentofte, d. af urmager Peter P. (1858–1918) og Marie Louise Juliane Sørensen (1867–1954). – Bror til Dora *S.-J.

Efter at have taget præliminæksamen var S. 1900–05 lærling og medhjælper hos en af fødebyens boghandlere hvorefter han fortsatte sin faglige uddannelse i københavnske og udenlandske boglader. Den kundskabstrang der fulgte ham livet igennem fik ham til at tage artium 1916 og filosofikum 1918. 1914 var han tilsynsførende ved den danske afdeling af den internationale bogudstilling Bugra i Leipzig, 1917–19 medlem af boghandlermedhjælperforeningens styrelse og redaktør af dens blad Medhjælperen som han gav en ny stil. Da den af C. A. *Reitzel grundlagte boghandel maj 1919 blev 100 år og

det sidste medlem af slægten, Carl Reitzel jun. (1860–1921) ønskede at sikre firmaets fortsatte beståen ved at tilføre ledelsen nyt blod indtrådte S. som medejer; ved Reitzels død to år senere blev han enejer. Med energi og dygtighed førte han den stagnerende forretning frem i forreste række blandt de københavnske boglader. Han oprettede en, senere frasolgt, importafdeling for udenlandske bøger med henblik på videresalg til andre boghandlere, ligesom han genoptog forlagsvirksomheden der havde været afbrudt siden bortsalget 1893 af det oprindelige C. A. Reitzels Forlag. Det ny forlag, 1927–39 formeret som et aktieselskab, fik en alsidig bogbestand med hældning mod kulturliteraturen. Større udgivelser var samleværket *Sønderjyllands Historie*, ved Vilh. "la Cour m.fl., I–V, 1930–43, Franz v. "Jessen: *Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie 1900–1937* I–III, 1938, *Platons Skrifter* I–X, ved Carsten "Høeg og Hans "Ræder, 1932–41 (optrykt 1953–55). Markante enkeltbøger var Claus "Eskildsen: *Dansk Grænselære*, 1936 (7. udg. 1946), den danske førsteudgave af Karen "Blixen: *Syv fantastiske Fortællinger*, 1935, Marcus "Lauesens debutbøger, Johan "Wøllers essaysamlinger. Nogle af de på forlaget udkomende udenlandske bøger havde S. selv oversat. 1932 købte han H. H. J. Lyng & Sønns ansete, 1853 grundlagte antikvariat som han beholdt til 1952. 1934 solgte han ejendommen Løvstræde 7 hvor firmaet Reitzel havde boet siden 1852, og flyttede 1937 virksomheden til nyindrettede, tidssvarende lokaler Nørregade 20. Flytningen gav anledning til udgivelsen af Arthur G. "Hassø's bog *Reitzels Gaard i Løvstræde*, 1938, mens 125-års jubilæet 1944 resulterede i Julius "Clausens bog *Carl Andreas Reitzel*. 1956 overdrog S. forlaget til sønnen Jørgen S. (* 21.6.1924); ved udgangen af 1964 afstod han bogladen der drives videre af et aktieselskab.

S., som læremester vedvarende højt skattet af sine lærlinge, var først lærer ved den særlige boghandlerfagskole, 1925–28 dens leder. I to småskrifter, *Lærlingeopdragelsen*, 1931, og *Naar Bogpakken kommer*, 1932, har han nedfældet sine pædagogiske synspunkter. Det mærkedes ved flere lejligheder at han var et menneske med kanter og kunne gøre anskuelser gældende, som måtte overraske hans omgivelser. Formodentlig på grund heraf gjorde Den danske boghandlerforening (fra 1944 Den danske forlæggerforening) som han blev medlem af 1920, ikke større brug af hans arbejdskraft. Efter den tyske besættelses ophør 1945 mødte han nogen modgang på grund af sin holdning under besættelsen, men vandt en af ham mod Henning og Povl "Branner 1946 anlagt injuriersag. – R. 1935. □Foto.

Andr. Dolleris: Danm.s boghandlere 1906–18, 1919 325f. Medhjælperen, 1919 35f. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Michael H. Jensen i Dansk boghandlertid. XL, 1944 208–11. C. A. Reitzel/Axel Sandal. Bøger gennem 125 år, 1944. Otto Andersen: Boghandleruddannelse i Danm., 1947. Folmer Christensen i Det danske bogmarked 16.9.1974. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm., 1980.

Aleks. Frøland

Sandal-Jepesen, Theodora (Dora), 1880–1965, pædagog. * 2.4.1880 i Næstved, † 11.9.1965 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: lærer Christen Jepesen (1840–90) og Ane Dorthe Pedersen (1853–1938). Navneforandring 27.11.1908. Ugift. – Søster til Axel "S.-J.

S. tog præliminæreksamen fra den private pige-realskole i Næstved, og efter kurser i dansk, tysk og fonetik blev hun lærerinde fra N. Zahles seminarium 1908. S.å. blev hun ansat ved Frederiksberg kommunale skolevæsen, fast ansat 1912. Hun udnævntes til pædagogisk overlærer 1925 og virkede derefter som skolelederens pædagogiske medhjælper på Skolen på la Coursvej, specielt med henblik på faget dansk som blev hendes hovedvirkefelt. S. blev også faglærer i tysk, men koncentrerede ellers sin videreuddannelse til fonetik og blev diplomeret talelærer. S.s indsats kan grupperes om tre hovedområder: Fremstilling af egnet undervisningsstof til danskundervisningen i de første skoleår, her særlig udgivelsen af *Svanebogen* og *Svanemapen*, 1932 (s.m. Sigfred Degerbøl og under medvirken af Margrethe "Petersen), som videreførte Margrethe Marstrands ideer om brug af ordbilledmetoden (i Min første Bog, 1907) men med brug af et moderne bymiljø i stedet for Marstrands landboidyl. Desuden oversatte hun tre af Elsa Beskows billedbøger til dansk, hvoraf særlig *Pers nye Klæder*, 1931 fik udbredelse. Det andet område er anvendelsen af „fri“ stilskrivning lige fra de første skoleår. I *Fri Stilskrivning*, 1926 gjorde hun sig til talsmand for at supplere den traditionelle undervisning med denne noget friere undervisningsform. Endelig gjorde S. et stort arbejde for at udnytte fonetikken i skolen. Dette arbejde er beskrevet i *Lyd- og Taleøvelser*, 1920. S. gjorde sin pædagogiske indsats i en periode hvor reformpædagogikken efterhånden vandt terræn i Danmark, men S. havde ikke nogen egentlig forbindelse med den udover, at Degerbøl havde en erfaring fra Vanløse-forsøgene da Svanebogen blev skrevet. Det var da også et socialt set andet klientel end Vanløses der med ildhu sendte deres børn i S.s klasser. Svanebogens Lasse og hans familie, der bor i Sol-huset på Solvej, er repræsentative for det fremadstræbende

Sandal-Jepesen, Dora

middelklasse-lag der boede i de voksende parcelhuskvarterer. Det sprog der blev kultiveret skriftligt i „frie“ stile og mundtligt i lyd- og taleøvelser var da også et udpræget middelklasse-sprog. De normer hun lagde vægt på passede ligesom sproget til en stor del af befolkningen omkring Skolen på la Coursvej og var en af grundene til hendes store popularitet både blandt forældre og i lærerkredse. □Foto.

Inge Nilsson i Nord. t. for tale og stemme XXV, 1965 41f.

Torben Gregersen

Sandberg, Anders Vilhelm Wilian, 1887–1938, filminstruktør. * 22.5.1887 i Viborg (Søndre sg.), † 27.3.1938 i Nauheim, Hessen, begr. Kbh. (Vestre). F: brænderibestyrer Otto Carl S. (1852–1926) og Anna Mathilde Wilian (1864–1956). ~1° 26.9.1911 med skuespiller Karen Kragh Møller (*Caspersen, Karen), * 20.8.1890 i Kbh. (Trin.), † 14.5.1941 sst., d. af garderobeforvalter og sufflør ved Folketeatret William Hugo Kruse (1853–91) og skuespiller Augusta Mathilde Kragh (1857–1942). Ægteskabet opløst. ~2° 4.10.1916 i Kgs. Lyngby med skuespiller, senere biografejer Eli Marie (Else) Frølich, f. Thaulow, * 31.8.1880 i Vester Aker præstegæld, Norge, † 15.9.1960 i Kbh. (~1° 1903 med operasanger Louis de la Cruz Frølich, 1872–1952), d. af kunstmaler Johan Frederik (Frits) T. (1847–1906, ~2° 1886 med Alexandra Lasson, 1862–1955) og Ingeborg Charlotte Gad (1852–1908, ~2° 1887 med dr.phil. Edvard *Brandes, 1847–1931). Ægteskabet opløst. ~3° 28.12.1935 i Kbh. (b.v.) med skuespiller, senere kabaretsanger Ruth Helweg Jacobsen, * 3.4.1912 i Mannheim, Tyskland (~2° 1941 med kontorchef, cand. jur. Svend Erland Grundtvig, 1899–1976; ~3° 1948 med revisor Viggo Christensen Lambek, 1903–ca. 77), d. af ingeniør Poul Levin J. (1882–1917) og Alice Amalie Ehrenstein (* 1887).

S. var tre år da familien flyttede til Kbh. Efter endt skolegang i Gammelholm latin- og realskole var han i boghandlerlære hos Lehmann og Stage 1904–08 og derefter, til 1913, journalist og pressefotograf, en af landets første. Især teaterfotografering interesserede ham, og han specialiserede sig snart i skuespillerportrætter. Dette speciale bragte ham 1913 i forbindelse med Benjamin *Christensen ved hvis filmselskab, Dansk Biograf Kompagni, han blev ansat som fotograf. Året efter engageredes S. som fotograf og instruktør ved Nordisk Films Kompagni hvor han tillige 1922–26 var kunstnerisk leder efter August *Blom. S. virkede fra 1927 i nogle år som instruktør ved forskellige filmselskaber i Berlin

hvorefter han vendte tilbage til Danmark. Indtil 1936 var han instruktør ved Palladium Film mens han de to sidste år af sit liv udelukkende var beskæftiget med reklame- og oplysningsfilm. S. har en omfattende filmproduktion bag sig. Fra farcen bevægede han sig hurtigt til den dramatiske genre, fx *Manden med de ni fingre*, 1915 og *Klovnen*, 1916, med selskabets mandlige hovedkraft, Valdemar *Pislander. Efter første verdenskrig iscenesatte S. en række Dickens-film, især med henblik på det udenlandske marked, bl.a. *Vor fælles Ven*, 1919 og *David Copperfield*, 1922. Trods national succes blev de imidlertid ikke populære i udlandet, hvad der dels skyldtes deres manglende overensstemmelse med den, især i England, herskende Dickens-tradition, men også rent filmiske svagheder som mangel på et dramatisk bevæget billedforløb og dynamik, svagheder som S.s sikre hånddelag og sans for komposition og belysning ikke kunne opveje. Heller ikke *Fra Piazza del Popolo*, 1925, efter Vilhelm *Bergsøes roman blev helt vellykket, til trods for at den som Dickens-filmene var et stykke kultiveret, filmisk godt håndværk. Efter endnu nogle delvis svage film (*Maharajaens Yndlingshustru*, 1925 og en ny indspilning af *Klovnen*, 1926, med hhv. Karina Bell (*Parkov, Karen) og Gösta Ekman i hovedpartierne) forlod S. Nordisk Films Kompagni og blev efter et længere Berlin-ophold ansat ved Palladium hvor han bl.a. instruerede lystspillet *Fem raske Piger*, 1933. Efter endnu et par film i samme genre indskrænkede S. sin produktion til et rent sagligt emneområde, fx oplysningsfilmen *Vikingerne, deres Forfædre og Efterkommere*. □Tegn. af Ivan Opffer, 1931 (Fr.borg). Foto.

Harald Engberg: A. W. S. og hans film, 1944. Knud Overs: A. W. S. 1887–1938, 1944.

Marguerite Engberg

Sandberg, Anders, 1620–77, officer. * 1620 på Lundenæs, † 8.9.1677 på Kvelstrup, begr. i Tved k. F: Ulrich *S. (1552–1636) og Anne Gyldenstjerne († 1657). ~2.10.1654 i Viborg med Ingeborg Krabbe, † 1.10.1692 på Kvelstrup, d. af Iver K. (ca. 1585–1641) og Dorthe Juul (1609–64). Efter undervisning på Herlufsholm 1635–37 gik S. i udenlandsk krigstjeneste, fra 1642 som fanejunker i den senere felterherre Hans *Schacks rytterregiment i Frankrig og Spanien m.m. 1653 blev han ritmester i Jylland og var 1657 som major med i felttoget i stift Bremen, hvorfra vort rytteri måtte flygte, og S. med en del af sine folk lå vinteren 1657–58 på Møn og i Kbh. Ved fredsbruddet aug. 1658 blev han overrasket på sin gård og ført til Helsingør, blev udvekslet 1659,

deltog som oberstløjtnant i slaget ved Nyborg og afgik ved hærreduktionen 1661. 1670 blev han kommissær ved rytteriets genoprettelse og oberst for nordjyske regiment, 1675 blev han generalmajor og førte under Wismars belejring et rytterkorp i Mecklenburg. I Skåne var han 1676 en dygtig fører for betydelige styrker, men havde natten til 4.12. kommandoen over venstre fløj da denne blev omgået af den svenske hær der var skjult af mørket og ikke i tide blev observeret. Den danske overgeneral C. v. Arenstorff kom hurtigt til stede og befalede S. ufortøvet at angribe med hvad der var nærmest for hånden, men efter en hård og blodig kamp blev S.s eskadroner kastet og stormede i vild flugt tilbage. S. gjorde sit yderste for at vende strømmen, men revs med af denne hen mod Landskrona. Kort efter blev han suspenderet fra sin post og anklaget for mangelfuld anordning af og kontrol med sikringstjenesten, mangel på mod og konduite under slaget osv. En egentlig dom blev ikke affattet, blot en betænkning hvori kommissionsflertallet frakendte S. ære, liv og gods, og i maj resolverede kongen at S. for så vidt pardonnedes, men skulle have sin charge forbrudt. Både betænkningen og resolutionen var alt for hårde. Anklagen for mangel på mod burde være afvist og det er med urette at S. i historien står som den der hidførte venstre fløjs nederlag. S. var sidste mand af sin slægt her i landet. □Mal. 1673 (Gavnø).

Danm.s adels årbog XVIII, 1901 447f. Militært repertorium 2.r.IV, 1846 88f 91–138 163–93 204f. C. J. v. Arenstorff: Generalerne Friderich og Carl v. Arenstorff, 1889. Joachim Kattrup i Jyske saml. 3.r.I, 1896–98 62f. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. J. C. W. Hirsch i Militært t. XXX, 1901 1–83 111–68. K. C. Rockstroh i Hist. t. 7.r.VI, 1905–06 478 og sst. 8.r.IV, 1912–13 107–09 119 149. Samme: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I, 1909. O. v. Munthe af Morgenstjerne i Pers. hist. t. 7.r.V, 1921 69–72 73.

*Rockstroh**

Sandberg, Ulrich, 1552–1636, ritmester. * 23.3.1552 på Isgård, † 29.9.1636 i Viborg, begr. sst. (domk.). F: Anders Christensen S. til Kvelstrup m.m. († 1567) og Gertrud Tygesdatter Krabbe til Vedø (1519–1602). ~ 1° 6.9.1584 i Viborg med Birgitte (Sehested), * 22.2.1560, begr. 26.2.1594 i Tved, d. af Malte Jensen (Sehested) til Holmegård m.m. (1529–92) og Sophie Clausdatter Bille (1529–87). ~ 2° 27.9.1601 på Bjersgård med Anne Gyldenstjerne, begr. 16.12.1657 i Kbh., d. af Mogens G. til Bjersgård m.m. (ca. 1548–1621) og Helle (Helvig) Ebbesdatter Ulfeldt († 1608). – Far til Anders *S.

S. gik tre år i Århus skole og tjente derpå den holstenske adelsmand Jørgen Sested og flere

fremmede fyrster: greverne Günther og Jürgen af Barby, kurfyrst August af Sachsen og pfalzgreve Johan Casimir. 1578–81 var han dansk hofjunker og havde siden Senjen (1591–98) og Lundenæs len (1603–36); fra 1586 var han desuden forlenet en del af kronens ejendomme (bl.a. det nuværende Femmøller) på Mols. 1609 blev han ritmester for den ålborgske fane af adelsens rostjeneste og kæmpede i spidsen for denne i Kalmarkrigen, bl.a. ved Nylöse 10.6. og ved Valda kirke 21.9.1611. Christian IV værdsatte ham som en god officer, tog ham 1611 til fadder for hertug *Ulrik og tildelte ham 1616 på Koldinghus den nystiftede ridderorden den væbnede arm. 1620 tog han på grund af alder afsked fra sin ritmestertjeneste. Han havde med sine to hustruer 21 børn, hvoraf elleve overlevede ham. – S. arvede efter sin morbror Morten Krabbe 1566 Bøgsted (Vennebjerg hrd.), efter sin far Kvelstrup (Mols hrd.), med sin I. hustru fik han Sehestedslægtens stamsæde Vellingshøj (Vennebjerg hrd.); en tid var han medejer af Løjstrup (Galten hrd.) og Vedø (Sønderhald hrd.). Hans jordegods takseredes 1625 til 1138 tdr. htk.

Kronens skøder I, udg. L. Laursen, 1892. – Danm.s adels årbog XVIII, 1901 445. Hans Vandel: Ligrædiken over U. S., [1636]. N. Nielsen i Fra Randers amt XII, 1918 111.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Sandby, Peter Herman, 1881–1965, violoncellist, komponist. * 21.3.1881 i Sandby, Kundby sg., † 14.12.1965 i Kbh., urne på Mariebjerg kgd., Gentofte. F: gårdejer Niels Frederik Pedersen (1836–96; navneforandring til Pedersen S. 7.8.1889) og Lisbeth Hansdatter (1841–1920). Navneforandring til Pedersen S. 7.8.1889, til S. 4.4.1927. ~ 24.12.1908 i USA med maler, forfatter Alfhild de Luce, f. Finch Myhr, * 2.6.1876 i Horten, † 12.6.1961 i Kbh., d. af apotekbestyrer Anders Myhr (1838–1907) og Antoinette Frederikke Hilda Finch (1850–1928).

S. viste sig tidligt at have arvet sin slægts musiktalent. Allerede som femtenårig blev han elev af Tysklands berømteste cellist Hugo Becker i Frankfurt a. Main og begyndte tillige studier i komposition hos Iwan Knorr. I fem år studerede han i Frankfurt og kunne derefter som fuldt færdig kunstner begynde en virtuos' omstrejfende liv. Overalt hvor S. lod sig høre, beundrede man i lige høj grad hans spils toneskønhed og hans tekniske overlegenhed. Hans koncertrejser gik over hele Skandinavien, til Tyskland, England, Frankrig, Italien og USA. Navnlig i de nordamerikanske stater vandt han en fremskudt position som solist og var desuden i nogle år solocellist i Philadelphias symfoniske orkester. I sine

Sandby, Herman

vandreår indtil midten af 1920'erne lod han sig sjældent høre i sit fædreland, og selv efter at han havde taget fast ophold herhjemme var det kun sjældent han trådte offentligt frem i koncertsal eller radio. Til gengæld dyrkede han i sine senere år kompositionen som han allerede i sin ungdom med iver lagde sig efter. Allerede 1907 fik han sin første strygekvartet frem i London; senere fulgte endnu et par stykker foruden en strygesekstet. Af større værker kan nævnes en symfoni, symfonisk suite, cellokoncert, ouverturen *Hærmændene paa Helgeland* og *Havstemning*, en ballet *Leda og Svanen*, nogle sange og en del arrangementer af folkeviser i vennen, den australske pianist Percy Graingers stil. Som komponist vandrer S. helt i senromantikens spor og yndede i sin orkesterbehandling impressionistiske klangvirkninger. – S.s. ældre bror **Niels Kristian Pedersen S.**, * 21.11.1868, † 17.4.1961, uddannedes som violinist af Vald. Toftse, senere hos Halir i Berlin og Berthelie i Paris. 1889 blev han medlem af Det kgl. kapel som bratschist, men gik senere over til violingruppen, hvorfra han tog sin afsked 1923. Kristian S. hørte til sit slægtleds fremragende musikere og har navnlig sat sig spor inden for kammermusikdyrkelsen og som pædagog, fra 1914–51 ved Det kgl. danske musikkonservatorium. R. 1928. – R. 1936. □Tegn. af Ernest Thesiger, 1912, og af Leo Marlow, 1917. Mal. af Alfchild Sandby 1926–37. Tegn. af Otto Christensen, 1961 (Fr.borg). Foto.

Interviews i Berl. aften 17.3.1941, Nationaltid. 19.3. s.å., BT 20.3. s.å. og Politiken 21.3. s.å. – Gustav Hetschs saml. til da. musiks hist. i Musikhist. museum. – Om Kristian Sandby: Kn. Bokkenheuser: *Og årene svandt*, 1933. V. Gandrup i *Dansk musiker tid.* XXI, 1948 282–84. Kammermusik i hundrede år, 1968 42–44. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Sandby, Niels Kristian Pedersen, se **Sandby, Herman**.

Sandbæk, Harald, * 1904, teolog. * 6.1.1904 i Nr. Nissum. F: højskoleforstander Peder S. (1868–1940) og lærer Marie Friis (1868–1921). ~ 28. 10.1932 i Odense (Skt. Knud) med lærer Esther Katrine Graae Rasmussen, * 25.6.1911 i Ikast, d. af fabrikant Ingvard R. (1874–1959) og Alvida Frederiksen (1875–1952).

S. kom fra et indremissionsk højskolehjem, blev student (Odense katedralskole) 1924 og cand.teol. 1931. Efter en kortere tid som landbrugsmedhjælper og elev på landbohøjskolen blev han 1932 sognepræst i Hersom-Bjerregrav-Klejtrup. Som student hørte han til i miljøet omkring Ti-

dehverv, men var også tiltrukket af 1930'ernes nationale bevægelse; 1936 var han med til at stifte dansk samling (medlem til 1949, hvorefter han tilsluttede sig socialdemokratiet), og han skrev jævnlig i bladet *Det tredje Standpunkt*. Under krigen gik S. aktivt ind i modstandskampen, deltog i den jyske jernbanesabotage og blev i efteråret 1944 arresteret i Hadsten; han kom i pinligt forhør hos Gestapo (op til 39 timer uden pause) og udsattes for grov tortur – disse oplevelser har han skildret i Danmark under Besættelsen III, 1946 (jfr. *De fem Aar*) – og ved det engelske bombardement af universitetskollegierne i Århus blev han hårdt såret, men undslap på højt dramatisk vis, indlagdes hemmeligt på hospital og kom siden til Sverige. 1940 havde han været præst for den frivillige danske bataljon i den finske vinterkrig, og nu blev han præst for danske flygtninge i Norrköping og præst ved den danske brigade. Efter hjemkomsten var han 1947–49 sekretær for Ecumenical Refugee Commission, med bolig i Genève, 1949–50 generalsekretær for den danske kirkes flygtningehjælp. 1950 blev han residerende kapellan i Vigerslev, 1957 sognepræst ved Citadelskirken og 1962 Holmens provst. Især i de to sidste kirker samlede han en meget stor menighed om en af den dialektiske teologi præget forkyndelse, fremført i en enkel, folkelig og meget personlig form, ofte med polemik mod vækkelses- og oplevelsesreligiositeten. Også efter sin afgang 1973 har han ofte virket som præst, fx i længere vakancer. – S. har haft en lang række tillidshverv, således i arbejdet for danskheden i Sydslesvig, i det økumeniske fællesråd og derefter i folkekirkens mellemkirkelige råd, i ligana for tolerance og i folkekirkens nødhjælp, i repræsentantskabet for atlantsammenlutningen, den kirkeministerielle strukturkommission og som lærer i forsvarets civilundervisning. S. har været en flittig foredragsholder og hyppigt også dagblads-kroniker; desuden har han udgivet adskillige bøger: illegalt kom 1944 *Den norske Kirkekamp*, 1945 udgav han sammen med N. J. Rald den vigtige grundbog *Den danske Kirke under Besættelsen*, 1946 kom *Feltpræsten i Krig og Fred* og 1953 *Hitler går igen*. Sammen med Karen Horsens skrev han 1966 *ABZ i kristendoms-kundskab* og sammen med Dorte *Bennedens udgav han 1967ff teksten til *Artakons Børnebibel I–IX*. Også hymnologien havde hans store interesse. 1934 var han medudgiver af sangbogen *Salme og Sang*, og fra 1937 et virksomt medlem af det særdeles kompetente midtjyske salmebogsudvalg, af hvis salmebogsforslag han 1946 var medudgiver. – R. 1963. R¹. 1971. □Tegn. af H. Lollesgaard, 1963 (Kgl. bibl.). Foto.

H. S. i Danm. under besættelsen, red. Vilh. la Cour III, 1946 321–32. Vagner Jensen: Pastor H. S. i krydsforhør, 1959.

P. G. Lindhardt

Sandemose, Aksel (døbt Axel Nielsen), 1899–1965, forfatter. * 19.3.1899 i Nykøbing Mors, † 6.8.1965 i Kbh., begr. i Oslo (Vestre gravlund). F: smed, senere plovsmed Jørgen Nielsen (1859–1928) og Amalie Jacobsdatter (Sander-mosen) (1860–1926). Navneforandring 19.4.1921. ~1° 8.12.1921 i Kbh. med Dagmar Ditlevsen, * 28.9.1896 i Skallerup, Mors, d. af husmand Karl Knudsen D. (1855–1933) og Mette Marie Madsen (1862–1908). Ægteskabet opløst. ~2° 30.9.1944 i Stockholm med bibliotekar Eva Borgen, † 3.7.1959 i Oslo, d. af læge Olav B. ~3° 1.6.1962 i Lyngby (b.v.) med Hanne Margrethe Nielsen, * 27.1.1933 i Kbh. (Trin.) (~1° 1952 med designer Gert Holbek, * 1928), d. af journalist Carsten Ib N. (* 1908) og Hilde Margrethe Rant (* 1910).

„Mord og kærlighed er det eneste, som er værd at skrive om, fordi vi ikke tænker på noget andet“. Det skrev S. i 1944, og føjede ensomheden til. Selv blev han da også næsten myrdet i sin barndoms indeklemte småbymiljø, der ikke tolererede afvigere. Og derfor blev han mere end nogen det ydmygede barns digter og varme talsmand. Indbyggerne i de lavere lag var for S. at se blevet undertrykt så grundigt af systemet og magthaverne at de selv overtog undertrykkelsen. Barndomskammeraterne hånedes S. for hans skrivelser og sommerfugleinteresser. Ingen skulle tro de var noget. Sådan var „janteloven“ som herskede i hans barndomsby. Den krævede tilpasning. Og S. prøvede af alle kræfter. Han blev da også en af skolens dygtigste. Men han var for sær, allerede som barn en vulkansk blanding af trods og ømhed, hudløs og overmodig. Han skulle ikke tro at nogen brød sig om ham. Derfor begyndte hadet at fylde ham. Jante blev Lucifers stad. Han planlagde at brænde Nykøbing af. Hjemmet kunne ikke hjælpe. Faderen blev ganske vist en varig, men problematisk trygheds-klippe for S. Han var dominerende, arbejdsom, klog og retfærdig, men lige så principfast som nogen Janteborger. En veltilpasset socialist med Dannebrog i knaphullet. Uden tid til den næst- yngste i en flok på ni. En dømmende Gud som S. tilbad på afstand, men som han ubevidst be- kæmpede i en ældre bror med faderens livssyn: „med mig kan du få det, ganske som jeg vil have det“. Den livsvigtige ømhed fik S. heller ikke hos sin norskfødte mor. Hun „har aldrig kysset mig“. Som yngstebror dømtes S. tilmed til at væ- re alles vildt, respekteret som mindre end et nul

livet igennem. Ensom og hjælpeløs dreves han derfor til at overtræde en hellig lov. Med søster- en Agnes oplevede han sit syndefald i Adamsens lade. De andre ville klippe øjnene ud på ham. For det som for så meget andet. Gøre ham lige så blind som de selv var. Derfor gjaldt det om at skjule alt vigtigt. Fjorten år gammel kom S. i gartnerlære, siden et år på Staby vinterlærersemi- narium ved Ringkøbing. Så stak han til søs i 1916. I halvandet år tumlede han rundt på have- ne, i sydens byer, på Newfoundland's ødemar- ker. Det var en regulær flugt fra Jante. Men S. vidste det ikke. Han prøvede stadig at slå til. Mod havde han hentet hos Andersen Nexø's Pelle Erobreren, der fortalte, at det lod sig gøre at slå hul i Jantes fængselsmur. Men Jante fulgte med til søs. Så opgav S. ævred. Han rømte fra skibet og svømmede i land på Newfoundland. Du er skyldig, hvis du ikke tilpasser dig. Skyldig. Skyldig. Ekkoet ville ikke fortone sig. I erindrin- gen udmundede rømningsen i et mord der blev skildret i S.s første roman på norsk, *En sjømann går i land* (1931), samtidig hans første bog om hans alter ego, Espen Arnakke. John Wakefield, en stor, grov repræsentant for Jantesystemet, blev først tilbedt, men fik så kniven i Misery Harbor, fordi han tog Espens elskede og oveni hånende forgreb sig på ham selv. Den fra kær- lighedens rige udstødte blev konsekvent nok medlem af mordernes rige. Derfor ophængte S. sit forfatterskab i spændingen mellem kær- lighedshadet og døden. Episoden på Newfound- land gik i ét med en kort hektisk kærlighedsople- velse lige efter hjemkomsten til Nykøbing. Men pigen sveg S., og han glemte det aldrig. Længe opfattede han affæren som uforskyldt. Han stod under sin skæbnes band. De onde magter kunne ikke besejres. Derfor gjorde han sig til en ener, privilegeret i sin fordømmelse, hævet over gene- mensnitmenneskets platte verden. En stærkere og stærkere Nemesistro bidrog dog til at holde hovmodet noget i skak. Enhver skyld hævnedes sig her på jorden. S. måtte snart spørge om man kunne fortrænge sin samvittighed i ly af skæb- nens almægtighed.

1919 rejste S. fra Nykøbing til København hvor han ikke faldt i bønnelycksk benovelse over in- dustrialismens „Buer og Staal“, men droges me- lankolsk mod Baudelaire og mod jeg'ets gåde, dyrkende Obsfilder og koketterende med dø- den. Udeovre sin Sturm und Drang i 1921 ved- blev han siden at slås og dybtgående undersøge begrebet sentimentalitet der for S. var et grund- problem for menneskets identitet. Denne kunne, blev S. snart klar over, kun befæstes ved at søge tilbage til det arketyriske, til urmenneskets my- ter, til den slægtserindring der lå dybest i menne-

sket. Derved kunne man bekæmpe „mærke-
manden i spejlet“, sit dæmoniske jeg. Fra 1921
fik han trykt enkelte artikler i aviser og tidsskrif-
ter. Men den egentlige debut trak ud. Gyldendal
refuserede hans manuskripter, og han var ved at
miste sit kampmod. Han giftede sig med en
landmandsdatter der blev ham til stor støtte, fik
tvillinger og slog sig en tid ned i Nykøbing igen.
Det var Johs. V. Jensen, der omkring nytår 1923
gav ham selvtiliden tilbage med ordene: „De
har trængt ind i kunsten at skrive“. S. skrev i den
forgedede kollegas tidsskrift „Forum“ i 1923 og
udgav s.å. sin første bog *Fortællinger fra Labra-
dor*. Allerede her viste han sig som en trolldmand
med ord, desuden pinlig nøjagtig med håndvær-
ket, hadende sjusk, som sin far. Inspireret af
Vilh. Grønbechs „Vor Folkeæt i Oldtiden“ tog
S. varigt indtryk af de islandske sagaer og de fra
disse hentede begreber: *lykkemanden* der steg til
vejs i slægt og samfund; *niddingen* der tvinges
ud af dette og besættes af ondskabens dæmon. S.
selv kæmpede længe, under uheldig påvirkning
fra lykkemanden Johs. V., mod niddingens lod
og lod optimistisk lykkemanden vinde sejr i sine
af Joseph Conrad inspirerede, men kunstnerisk
uførleste sømandsbøger fra 20erne, således i
Storme ved Jævnøgn, *Ungdomssynd* og *Mænd
fra Atlanten* (alle 1924), hvor temaet var enerens
anarkistiske opgør mod den kollektive nivelle-
ring og terror. Mest vellykket var *Klabavterman-
den* fra 1927 (i udv. og stærkt forbedret udg. på
no. 1932), en mytisk fortælling om et hovmodigt
og selvretfærdigt menneske der falder fordi det
ikke forstår at man ikke kan eje et andet men-
ske, selv om det er i ens vold.

Svært ved at slå igennem og som næsten altid i
økonomisk uføre fik S. en tid af Fr. Poulsen
plads som kustode på Glyptoteket, men begav
sig så 1927–28 ud på det dybe vand som korre-
spondent for Berlingske Tidende til Canada og
fik efter hjemkomsten omsider økonomisk suc-
ces og gode anmeldelser med romanen *Ross Da-
ne* (1928). Denne opfattede S. imidlertid siden
ikke uden grund som en kunstnerisk og dermed
moralisk falliterklæring, desto værre som læseren
vanskeligt kunne undgå at identificere sig med
helten, en moderne lykkejæger i kapitalistisk stil
der endte som sejrherre i samfundet. 1930 emi-
grerede S. til moderens land Norge under indfly-
delse af Jørgen Bukdahl. Det blev en ny flugt
fra det efterhånden påtrængende pinagtige selv-
opgør med barndommens land. Denne gang op-
dagede S. nemlig hurtigt at Jante atter fulgte
med. Stimuleret af Sigurd Hoel og især af det
nystiftede bekendtskab med Sigmund Freud fik
han kraft til at knuse lykkemandsdyllen og bore
sin fortids nederlag frem i lyset. 1933 udkom da

hans store gennembrudsbog, *En flyktning krysser
sit spor*, snart oversat til nabolandenes sprog og i
1936 endog til amerikansk. Det var en fremra-
gende blotlæggelse af magthierarkiets og det
ensrettede kollektivs indre struktur, skrevet med
hans hjerteblod. En fortælling om hvorledes
mændenes kærlighed blev domineret af det ka-
pitalistiske samfunds prestige- og konkurrencei-
dealer, hvorledes det gjaldt om ved bæltet at ha-
ve hængende så mange attraktive kvindelige
skalpe som muligt. Bogen blev den utvivlsomt
dybestgående skildring i 1900-tallets nordiske
litteratur af miljøets pres på barn- og ungdom.
Begrebet Jantelov gik sin sejrsgang verden over
og blev almeneje.

Skønt grunden til S.s socialisme lagdes i begyn-
delsen af 20erne da han halvsultende søgte at slå
igennem, og han blev bevidst socialist i begyn-
delsen af 30erne, blev den ydre klassekamp al-
drig hans egentlige sag. Han var blevet trampet
for hårdt på og så for dybt til at kunne nære An-
dersen Nexøs lyse tro på det godes sejr i den bre-
de befolkning og på klassesolidaritetsens styrke.
S. der 1926–28 drog næring af PHs „Kritisk
Revy“, i Norge blev optaget i periferien af den
marxistiske Mot Dag-bevægelse og i mange år
skrev i „Arbejderbladet“, påpegede tidligt at so-
lidariteten let blev udhulet af den legemlige og
åndelige fattigdoms tro følgesvende, hævnger-
igheden og misundelsen, især hvis den som i
Italien udnyttedes af kyniske folkeforførere. Li-
geså advarede han tidligt mod den fremvoksen-
de fører- og racedyrkelse i Tyskland hvori det
mest oprørende var, at „mennesket bliver på-
tvunget problemer der hører hjemme på en
ølknejspe“. Livet igennem bekæmpede S. indædt
enhver dogmatik i form af rethaveriske livs-
skuelser og ideologier hos mennesker og partier
der søgte at fastlåse tilværelsen for alle andre ud
fra deres eget egocentriske og opportunistiske
standpunkt. Noget politisk parti vedede eneren
S. sig da heller aldrig ind i. Han havde også
stukket hovedet igennem ethvert partiloft hvor
højt man så havde hævdet der var til det. For S.
blev det fattige småborgerskab i den vestlige ci-
vilisation, og det ikke blot i Tyskland og Italien,
nærmest drevet til at grundfæste koncentra-
tionslejre hvor alle var hinandens fanger, behersket
af angst og mindreværd. Du skal ikke tro du
dur til noget. For det tør vi ikke tro. Vil du være
fangevogter i lejren må du mene det som alle an-
dre mener, blive slave af interesserne hos de
økonomiske magthavere. Disse stod ikke for S.
som den egentlige hovedfjende. Det gjorde deri-
mod „fjolserne“ i kollektivet der var verdens
herrer, og i S.s forfatterskab blev ledemotivet
den uafbrudte kamp mellem disses præsteskab

og de enkelte outsiders: „jeg fandt tidligt ud af, at den fuldkomne Satan måtte være dum“. Alle bekendte S.s helte sig da også til troen på fornuf-ten. Med deres sans for intuitionen og anelsen og hang til det mystiske og irrationelle var de villede rationalister. „Jeg har“, sagde Espen Arnakke, „ingen andre guder, ingen andre drømme end indsigt, viden, altid mere viden“. Den brugte de i deres stride og ofte brutale kamp mod den fornufthen ignorerende betændte og magtfulde lidenskabelighed omkring dem. Hvor brutale de var afhæng af hvor langt de var nået i deres egen selvanalyse. Fortrængningen af nederlagene var roden til det onde, også i hovedpersonerne selv. Espen nåede i en En flyktning krysser sit spor tilsyneladende langt i frigørelsesprocessen idet han erkendte også sin egen skyld i drabet på lyk-kemanden John Wakefield, ordmagikeren S.s onde udgave af Johs. V.

Det var imidlertid S.s store problem at han længe ikke nåede frem til at acceptere mennesket som på én gang godt og fundamentalt ondt. Ved terapi kunne man blive fri. Assyreren i én selv skulle frem i lyset og nedkæmpes, ikke bare holdes i skak. Derfor blev S.s helte i mange år så splittede rebeller at de blev mordere af dårlig samvittighed. Og derfor var S. også tilbøjelig til at gøre kollektivet langt ondere og dermed dummere end det er, og sig selv efter succesen med En flyktning mere fri end tilfældet var. En tid ekskluderede af den norske forfatterforening og udsat for hård kritik fra borgerligheden, følte S. at fællesskabet uundgåeligt korrumpere. Derfor blev S. paradoksal nok tvunget til bidsk at angribe netop de småborgere i Jante som det var hans ønske at frigøre og forsvare. Faderen i ham blev tydeligere. I stedet for at vise medfølelse med ofrene fremtrådte han som den hårde for-dømmer af den identitetsløse masse. Den fredløse proletar fra barndommens land udviklede sig i 30erne mere og mere til åndsaristokrat med stadig større foragt for selv de nære omgivelser. Fra 1934 til 1936 udgav han enmandstidsskriftet *Fesjå* med den proklamerede og lidet selvironiske hensigt at dyrke en kompromisløs selvoptaget-hed. Hans følgende romaner fejede heller ikke væsentligt nyt til forfatterskabet. *September* (1939) blev afslutningen på den nordisk-canadiske udvandretrilogi, hvor Ross Dane og En sjø-mann går i land udgjorde de første. *Vi pynter oss med horn* (1936) handlede om de betændte drif-ter hos et skibsmandskab og analyserede som en række af S.s bøger den regerende dualistiske ma-donna/skøge opfattelse af kvinden. Hadfølelsen var dominerende i *Der stod en bæk i haven* (1937) og afspejlede som de andre bøger i denne periode ikke blot det oprækkende internationa-

le uvejr med nazismens opmarch, men også en langvarig personlig krise. S. selv stod nemlig som Espen Arnakke i *Brudulje* (1938) mellem to kvinder: konen, til hvem forholdet var slidt op både på trods af og på grund af deres mangeåri-ge fælles kamp; en elskerinde han seksuelt dro-ges mod, men som troligt hørte til „den slags kvinder, som ødelægger en mand og bagefter springer omkring for at finde en anden, de kan trøste“. S. trængte ikke til trøst, men til en kærlighed, som han dengang næppe magtede at modtage. Forholdet til kvinderne kom til at min-de om forholdet til hans mor. Som i barndom-men truede selvbebrejdelse og hadet mod omgivelserne med at tage magten fra ham. Han begyndte selv at glemme fortiden. Billedet af S. som slagsbror og drukkenbolt, siddende i kaska-der af pengesedler på værtshusene i „tigersta-den“ Oslo, voksede til en myte, også i hans eget sind.

Så flygtede han i 1938 for tredje gang; fra tre-kantens uoverhuggelige gordiske knude og fra sit eget onde jeg. På turen til Newfoundland og Vestindien løb han „panikslagen . . . folk ned på sin flugt, som et næsehorn med hjernebetændelse“. Hjemme igen var alt uforandret. Han starte-de på sit andet store hovedværk, *Det svundne er en drøm*, men det gik ikke. Han var og forblev ufrugtbar som forfatter, skrev på rutinen. Ikke så forunderligt for „hvis du vil fortælle om det onde, mens det er der, så bliver det bare overflade, eller det bliver gråd og skrig“, skrev S. siden i sit andet enmandstidsskrift *Årstidene* der udkom 1951–55. Som følge af den hårde personlige krise blev S. nok den af de norske modstandsdigte-re, der mest indædt angreb det nazistiske volds-regimente. Han flygtede til Sverige 1941 og ople-vede den værst tænkelige flygtningekuller. Først da elskerinden omsider huggede knuden over og brød med ham fik han desperationens kraft til at lade sig skille. Endelig havde S. selv taget en be-slutning. Stilstanden var brudt. Når man har „været på kanten af døden, har livet en liflig smag“, sagde S. mens han som en rasende skrev bogen om den norsk-amerikanske forretnings-mand John Torson færdig i foråret 1944, man-den der ikke som hovedpersonen i Espenbøger-ne var en åbenhjertig bekender („nu vil jeg for-tælle alt“), men en personlighedsspaltet følelse-sinvalid, hvis underbevidsthed i hans fanatiske ønske om selvsafsløring gang på gang formåede at sætte det selvkritiske overjeg ud af spillet. Angsten for sandheden var for stor. I En flyktning krysser sit spor forsøgte Espen at forklare, hvorfor han blev morder. I *Det svundne er en drøm* (sv. 1944, no. og da. 1946) må læseren selv tolke sig frem til at og hvorfor Torson myrdede.

lykkedes det her en tid de tre at skabe en ustabil ligevægt. Men Felicia blev myrdet hvad Erling erkendte sin medskyld i. S. bekæmpede med bogen den i samfundet herskende tankegang om sejrns altafgørende betydning og lod sine hovedpersoner bevare deres ansigt i og med deres nederlagsfyldte og tragiske kamp mod varulven. Spørgsmålet var, om S. kunne bevare sit, da også Eva døde 1959 af kræft. I ledtog med den store sorg kom der imidlertid som mange ventede, ingen ny katastrofe: „det eneste menneske, som har kunnet holde styr på mig, vil naturligvis holde sig inden for mit kraftfelt, indtil også jeg er død“. Sådan gik det også trods et mindre harmonisk tredje ægteskab. S. satte Eva og sin døde søn et gribende minde i *Murene rundt Jeriko* (1960) og fabulerede videre over sit og sin samtids liv i Varulvens fortsættelse, den mere løse *Felicias bryllup* (1961). Også her så S. hen til mødet med Eva i Erlingvik, på barndommens strand hinsides døden, det lyse modstykke til Elendighedens Havn.

Trods sin tilsyneladende udsigtsløse livsvandring baglæns mod denne strand blev S. en af de få store frigørere i århundredets litteratur. Nægtende at godkende mennesket som en tom, udhulet skal kom han i sin søgen efter at genvinde sin egen og sin samtids læderede identitet til at stå som mange menneskers, især intellektuelles foretrukne historiker. Hans og deres identitetsproblem blev desto større fordi de opfattede deres samtids politiske og sociale problemer som „småteri“ i forhold til deres personlige problemer hvorfor der ikke hos S. kunne opstå en fundamental dialektik mellem den ydre sociale og den indre private sfære. Bl.a. derfor endte S. ikke i den socialistiske utopi, men i Erlingvik. Alligevel formåede han at løse tungen på mange bekendte og læsere og bidrog til hos dem at skabe de nødvendige personlige forudsætninger for et fremtidigt socialt engagement. For det gjaldt altid liv og død når man var sammen med S. Hvor han viste sig blev alt virkeligt. Og det blev næsten uomgængeligt at søge at leve op til hans evangeliske budskab: „vær tro mod det levende menneske“, i dig selv og i andre. Ude i sin værste krise drømte agnostikeren S. som John Torson en ubehagelig drøm: „Gud stod ved min seng, og jeg sagde: gå væk, jeg tror ikke på dig. Gud så tankefuldt på mig og svarede: du tager da også bestandig fejl, for det er jo mig, der ikke tror på dig“. Med overvindelsen af krisen endte S. i Varulven med at tro på at „Guds rige er inde i dig, ingen andre steder“. Det skyldtes først og sidst, at S. med sin af romantikken prægede livs- og kunstopfattelse ikke glemte, hvorledes det gik „et bitte lille barn i eventyrland, en bitte lille

lylsalf, som (. . .) rakte sine hænder ud mod alle de store og stærke og bad, om de ville elske ham. De bare grinede“. – Med sit store humanistiske forfatterskab bidrog han især til at fremme forståelsen for det afgørende i at skade børn så lidt at de ikke gik til som voksne: „vær venlig mod børn . . . slå aldrig, sig aldrig sårende ting, hvor galt det end går. Husk, at du er den store og stærke“. Set således blev hans drøm om Erlingvik ikke en udsigtsløs vandring, baglæns mod fortiden, men en forjættende gang ind i fremtiden. □Buste af Anne Raknes, 1942 (Nykøbing Mors bibl.). Foto.

Bibliografi. Frits Johansen og Johs. Væth: A. S. og Danm., 1963. Samme: A. S. og Skandinavien, 1969. *Udg.* Verker i udvalg I–VIII, Oslo 1965–66. *Kilder.* Rejsen til Kjørkelvik, Kbh. 1954 (no. udg.; da. overs. 1967). Murene rundt Jeriko, Oslo 1960 (da. udg.: Murene omkr. Jeriko, 1961). Som et neshorn med hjernebetennelse. Reisebetragtninger, 1972. Brev fra Kjørkelvik. I udvalg ved Petter Larsen og Thorleif Skjævesland, 1974. Minner fra andre dager. Artikler i udvalg, ved Petter Larsen og Thorleif Skjævesland, 1975. *Lit.* Hakon Stangerup: Den unge lit., 1928 61–73. Trygve Braatøy i Edda XXXIII, Oslo 1933 165–78. Asmund Lien sst. 1965 329–89. J. H. Aarbakke sst. 1969 217–43. Tom Kristensen sst. 1972 169–77. Ragnhild Fearnley sst. 1973 180–84. Tom Kristensen sst. 247–53. Alf Larsen i Janus V, Oslo 1937 (optr. i forf. I kunstens tjeneste, Oslo 1964 178–89). Henning Kehler: På jagt efter geniet, 1938 13–17. Tom Kristensen: Mellem krigen, 1946 141–46. Jul. Bomholt: Før uvejret, 1947 204–06. Helge Krog: Meninger, Oslo 1947 69–72. Johs. Væth i Samtiden, Oslo 1963 612–16. Yngvar Utvedt sst. 1966 463–74. Thorleif Skjævesland sst. 1973 364–72. Arild Haaland i Vinduet, Oslo 1965 22–31. Johs. Væth: A. S. og Jante, 1965. Samme i Fremmede digtere i det 20. årh., red. Sv. Møller Kristensen II, 1968 429–45. Samme: På sporet af S., 1975 (heri bibliografi). Petter Larsen i Syn og segn, Oslo 1966 228–32. Johs. Væth sst. 1968 516–20. Einar Økland i Norsk litterær årbok 1967, Oslo 1967 111–21. Leo Estvad: A. S. først i 20erne, 1967. Carl-Erik Nordberg: S., 1967 (no. udg. s.å.). Leif Longum: Et spill for oss selv, Oslo 1968 55–66. S.s ansigter, red. Niels Birger Wamberg, 1969. Rolf Stenersen: Aksjer, kunst, kunstnere, Oslo 1969 61–73. Knut Johansen og Willy Dahl: Konfrontasjoner, Oslo 1970 89–101. Jorunn Hareide Aarbakke i Tekstopplevelser, red. Willy Dahl, Oslo 1970 104–13. Samme: Høyt på en vinget hest. En studie i drømmer og syner i S.s forfatter-skap, Oslo 1976. Petter Larsen: S., Oslo 1972. Trygve Hagen i A. S.: Epistler og moralske tanker, 1973. Johan Vogt: A. S. Minner, brev, betragtninger, Oslo 1973. Thorleif Skjævesland i A. S.: Dikteren og temaet. Artikler i utv. ved Petter Larsen og Thorleif Skjævesland, 1973. Om S. En rapport fra Jante, red. Johs. Væth, 1974.

Papirer i Kgl. bibl. Manus. m.m. i Nykøbing Mors bibl.

Leo Tandrup

Sander, Frederik Antonio, 1883–1973, bryggeridirektør. * 12.9.1883 i Everdrup, † 19.9.1973 på Nedergård, Lejbølle, Bøstrup sg., begr. Bøstrup kgd. F: købmand Georg Heinrich S. (1850–1911) og Maren Kirstine Pedersen (1852–1925). ~1.8.1918 på Frbg. (Godth.) med Estrid Johan-

Sander, Frederik

ne Birch Olsen, * 4.4.1886 i Allinge, † 9.6.1971 på Nedergård, d. af ingeniør, stenværksejer Holger Emil O. (1850–1944) og Martha Juliane Vilhelmine Birch (1860–1941).

S. blev 1.11.1903 ansat på Carlsberg Bryggerierne hvor han ti år efter blev forretningsfører og chef for udenbys afdeling. 1918 udnævntes han til underdirektør, i hvilken egenskab han overtog den merkantile ledelse. På den fremskudte post han således i en ung alder kom til at beklæde virkede S. med stor dygtighed. Hans hurtige overblik og skarpe forstand var et betydeligt aktiv for bryggerierne, og navnlig kom han i udmærket kontakt med de store kundeorganisationer. 1934 udnævntes S. til direktør. 1936–46 var han administrerende direktør, 1937–46 var han endvidere formand for den ifølge overenskomst mellem Carlsberg og De Forenede Bryggerier indsatte fællesdirektion, af hvis råd han var blevet medlem april 1934. Blandt S.s mange tillidsposter kan fremhæves formandskabet i Bryggeriforeningen som han overtog ved Benny *Dessaus død 1937 samt formandskabet hos mineralvandsfabrikanterne. Til 1946 sad han endvidere i Industrirådets repræsentantskab og bestyrelse. – 1936 købte han godset Nedergård på Langeland hvortil han flyttede efter sin fratræden. 1959 overdrog han det til en søn. – R. 1926. DM. 1938. □ Buste af Max Andersen, 1943 (Carlsberg Bryggerierne). Foto.

F. S. i Berl. tid. 4.12.1938. – Børsen 12.9.1933. A. W. Nielsen i Brygmesteren XXX, 1973 311f. – Levnedsoberetning i ordenskapitlet.

*P. Koch Jensen**

Sander, Herbert Stanley, 1879–1947, officer, idrætsleder. * 21.8.1879 på Frbg., † 18.11.1947 i Kbh. (Chr.), begr. sst. (Vestre). F: grosserer Vilhelm S. (1835–1915) og Fanny Augusta Eleonora Christensen (1853–1926). ~ 10.10.1910 i Kbh. (Andreas) med Polly Hertha Schmidt, * 19.7.1884 i Kbh. (Frue), † 6.5.1955 sst. (Chr.), d. af handelsfuldmægtig, senere grosserer Axel Thorvald S. (1855–1933) og Vita Christine Rosine Faber (1858–1915).

S. gennemgik Hærens officerskole 1897–99, blev sekondløjtnant 1899, premierløjtnant i fodfolket 1900, kaptajn 1912, var kompagnichef ved 15. bataljon 1912–16 og 1922–24, adjutant hos kongen 1916–22, blev oberstløjtnant 1928, var kommandør for 4. regiment 1930–31, blev oberst 1931 og var chef for 2. regiment 1931–32 og for fodfolkets sergent- og oversergentskole 1932–29, tog sin afsked 1939. S. er navnlig kendt for sin virksomhed inden for idrætten, både for sin personlige udøvelse og for sin indsats i idrættens ledelse. Allerede som dreng var han stærkt interes-

seret i idræt og begyndte sin fægteuddannelse i femtenårsalderen. Efter sin indtræden i hæren uddannedes han på Hærens gymnastikskole 1900–02 og blev derefter sendt til Frankrig (1902–03) for at videreuddannes i fægtning på den militære skole i Joinville-le-Pont, var senere til uddannelse i Bruxelles (1908). 1904–09 var han lærer ved Hærens gymnastikskole; 1924–26 næstkommanderende ved og 1926–31 chef for samme skole. Han var i en årrække ubestridt Danmarks fineste klinge, fortrinsvis på fleuret, og har både på dette våben og i kårdefægtning opnået flere internationale sejre. Hans fægtespil var præget af stor kampvilje og var rigt i kombinationen og variationen. Han var tillige Danmarks mest stilrene fægter. Af placeringer kan nævnes: Danmarksmesterskabet i fleuret fægtning 1907–09, 1911, 1912 og 1914; i kårdefægtning 1907, 1908 og 1911–13, fleuret, ærespræmie og kårde I. præmie ved officersfægtstævne i Ostende 1908 samt endnu en række førstepræmier ved nationale og internationale stævner. S. deltog i de olympiske lege i Athen 1906 og i London 1908, var leder af det danske officershold i moderne femkamp ved de olympiske lege i Antwerpen 1920, har også været leder og udsending ved andre større internationale stævner.

S.s største fortjeneste ligger dog utvivlsomt i hans indsats som lærer og i hans deltagelse i idrættens organisation og ledelse hvor han har vist stort initiativ, indsigt og forhandlingsevne samt virket ivrigt for at udbrede forståelse af idrættens opdragende betydning. Han var medstifter af Officerernes fægteklub og af Dansk fægteforbund 1907, af Dansk militært idrætsforbund 1918, medlem af bestyrelsen for Dansk fægteforbund 1907–21 (formand 1918–21), medlem af bestyrelsen for Dansk idrætsforbund 1918–31, næstformand 1926–31, formand for forretningsudvalget for Dansk militært idrætsforbund 1918–32, formand for forbundet 1928–32, medlem af bestyrelsen for Fægtekunstens venner 1918–35 (formand 1927–35), for idrætsmærket 1921–31 og for Danmarks olympiske komité 1918–37. 1941–47 var S. formand for Dansk idrætsforbund. – S. er forfatter til afsnittet om fægtning i Idrætsbogen (1908) og udarbejdede I. del af Dansk Idræt gennem 50 Aar, 1946. – R. 1917. DM. 1929. K.² 1935. □ Foto.

Levnedsoberetning i ordenskapitlet.

*Otto Olsen**

Sander, Levin (Lävin(i)us) Christian (Friedrich), 1756–1819, forfatter. * 13.11.1756 i Itzehoe, † 30.7.1819 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: skrædder Johann Georg S. (ca. 1727–1803) og

Elisabeth Catharina Helms (ca. 1718–92). ~1° 9.8.1802 på Frbg. med Johanna Augusta Charlotte Amalia v. Grub(bye), *23.8.1775 i Kbh. (Fred.ty.), †5.4.1818 sst. (Frue), d. af generalot-toadministrator, kaptajn Johann Reinhold v. G. (1733–90) og Catharina Augusta Maria Fesser (1746–1813). ~2° 19.3.1819 i Kbh. (Garn.) med baronesse Maria Sophie de Clozell, døbt 4.7.1769 i Kbh. (Garn.), †16.4.1834 i Roskilde, d. af fransk oberst, baron François Maximilien de C. (†1772) og Dorothea Beate le Cercle de Lamonnerie (1734–1814).

S. var en fattig dreng, svag af helbred, men læse-lysten og fantasifuld, og havde ved gode menneskers hjælp perfektioneret sig så vidt at han 1778 kunne blive lærer ved J. B. Basedows Philanthropinum i Dessau; s.å. debuterede han som digter med tragedien *Golderich und Tasso* og fortsatte derefter med et alsidigt tysk forfatter-skab, også efter at han 1783 var kommet til Kbh. som huslærer hos C. D. Reventlow. I de følgende år udgav han bl.a. en række oversættelser af nyere danske digteres værker. 1789 blev han fuldmægtig i kreditkasse-direktionen, 1791 sekretær ved vejkommissionen og var efterhånden så fortrolig med dansk, at han kunne gøre sig gældende som dansk skribent, dels som recensent i „Lærde Efterretninger“, dels ved smådigte, fx *Dødens Vuggeviser (Jeg haver en Vugge saa varm og saa tæt)* der vandt popularitet, blev oversat både til tysk og engelsk og flere gange komponeret. 1797 opnåede S. sin største digteriske succes med sørgespillet *Niels Ebbesen af Nørreiiis, eller Danmarks Befrielse*, vort tidligste nationalhistoriske heldedrama (trykt n.å., omarbejdede udgaver 1799 og 1816; tysk udg. besørgt af forfatteren 1798). At S. selv var holstener har ikke afskrækket ham fra subjettet, og det er utvivlsomt ikke tilsigtet når dramaets titelfigur virker mindre interessant end grev Gert og dennes tilhænger Stig Andersen; oplysnings- og revolutionstidens ånd besjæler de middelalderlige personer, og ikke med urette er den retorik, Stig Andersen udfolder på danehoffet, af K. L. *Rahbek betegnet som Mirabeausk. Stykket gjorde lykke, opførtes endnu 1834, og så sent som 1848 påtænkte en genoptagelse (nyt optryk s.å.), ligesom Fædrelandet 15.12.1863 bragte det i forslag som mindreforestilling for Frederik VII på Det kgl. teater. Sit dramatiske forfatterkab fortsatte S. med lystspillet *Hospitalet*, 1805, en satire navnlig over den Schellingske filosofi, og *Knud, Danmarks Hertug*, 1808, men begge faldt til jorden.

1799 stiftede S. *Det nye literariske Selskab* der ved ufortjent ry af revolutionær klub vakte zaren mistænksomhed og derved indirekte blev

anledning til forordningen om trykkefriheden 1799. S., der i tiden nærmest efter H. W. *Ribers død havde været den ledende i Efterslægtsselskabet, blev 1800, med titel af professor, lærer i pædagogik, metodik og tysk ved det s.å. oprettede pædagogiske seminarium for de lærde skoler og udgav forskellige pædagogiske skrifter som *Bi-drag til Pædagogiken og dens Historie* I–II, 1804–06, det første større værk i sin art på dansk, og (sammen med F. Plum og A. K. Holm) det fortrinlige skole-tidsskrift *Egeria* 1804–06. Fra 1811 holdt han forelæsninger ved universitetet over deklamation, pædagogik og tysk. Til dels efter tyske forbilleder udgav han 1808 *Odeum, eller Deklamerekonstens Theorie*, en antologi med en fylldig indledning, og 1813 *Polyhymnia, Euterpe og Theone, eller theoretisk Sammenligning af Musik, Rhytmik og Declamerekonst*; et uddrag af sidstnævnte værk, ledsaget af øvelsesstykker udkom n.å. med titel *Svada, eller theoretisk og praktisk Veiledning til Betoningskunsten*.

S. var antiromantiker og stod fremmed over for de nye litterære strømninger efter 1800. Adam *Oehlenschläger, hvis tysklærer han havde været i Efterslægtens skole, og som skylder ham sit første bekendtskab med Goethe, fik i ham en arg kritiker. Ærgerrig som den lille forvoksede mand var, følte han sig miskendt og blev bitter da palmen overraktes, ikke til Niels Ebbesens men til Hakon Jarls digter. – Posthumt udkom *Johann Bernhard Basedow 1801 og 1804*, udgivet af „Vor Ungdom“, 1898. □Træsnit af H. P. Hansen, 1880, efter samtidig tegn.

Fr. v. Matthiessen: Literarischer Nachlass II, Berlin 1832 I–28 (brevne fra S.). – K. L. Rahbek: Erindr. II, 1825 107; IV, 1827 20 22f 428 461; V, 1829 87 339 378f. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. I, 1851 76. P. Hjort: Kritiske bidrag. Lit. afd. II, 1863 XXVIII–XXX XXXIIIff. Kr. Arentzen: Baggessen og Oehlenschläger I–VIII, 1870–78. Af Jonas Collins papirer, udg. E. Collin, 1871 340f. E. Collin i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 288–99. Fr. Rønning: Rationalismens tidsalder II–III, 1890–99. Efterl. papirer fra den Reventlowske familie-kreds, udg. L. Bobé II–IV, 1896–1900: VI–IX, 1903–22. L. Bobé: Frederikke Brun, 1910. Adam Oehlenschläger: Ungdomserindr., udg. samme, 1915 (ny udg. 1963). Einar Sigmund i Festskr. tilegnet Otto Anderssen, Kria. 1921 156–69. Paul V. Rubow: Shakespeare på dansk, 1932. Jorgen Hatting: Efterslægtsselsk. I, 1936 108. Arthur Arnholtz i Nord. t. for tale og stemme IV, 1940 88. Alf Henriques: Shakespeare og Danm., 1941. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehoj X, 1980 256–60.

R. Paulli*

Sander-Hansen, Constantin Emil, 1905–63, ægyptolog. *13.11.1905 i Lillerød, †31.3.1963 på Frbg., begr. sst. F: trafikkontrollør Hans Peter Alfred Hansen (1872–1952) og Constantia Emi-

Sander-Hansen, C. E.

lie Sander (1869–1953). ~22.10.1938 på Frbg. med Aase Elisabeth Hansen, * 5.1.1916 på Frbg., d. af grosserer Sophus Valdemar H. (1879–1960) og Frede Jensen (1872–1935).

S.-H. blev student fra Metropolitanskolen 1924, mag.art. i ægyptologi 1931 (den første konferens i faget), dr.phil. 1937, lektor i ægyptologi ved Kbh.s univ. og forstander for universitetets ægyptologiske laboratorium s.å., docent 1938 og professor 1946. S.-H. studerede ægyptologi hos H. O. *Lange, og ved dennes mellemkomst kom han 1929–30 til Berlin hvor han læste hos den internationalt førende ægyptolog Kurt Sethe (1869–1934). Oprindeligt havde S.-H. mest interesseret sig for ægyptisk kunst, men Sethe fik drejet ham ind på studiet af ægyptisk sprog, og det er her hans hovedindsats som ægyptolog kom til at ligge. Efter konferensen (med sprogligt speciale) var han assistent hos Sethe i Berlin, og efter dennes død udgav S.-H. hans kommentarer til pyramideteksterne. Sethes videnskabelige prægning af S.-H. var meget stor, og senere hen i livet opfattede han sig selv som elev af Sethe.

S.-H. blev fagets første (og hidtil eneste danske) professor 1946. Året efter var der international ægyptologkongres i Kbh., indkaldt på S.-H.s initiativ. Dette møde resulterede i to vigtige beslutninger, stiftelsen af The International Association of Egyptologists og oprettelsen af The Annual Egyptological Bibliography, sidstnævnte et uundværligt arbejdsredskab for alle ægyptologer. S.-H. var meget udadvendt, og han påtog sig mange opgaver som administrator, som forstander for ægyptologisk laboratorium (fra 1957 ægyptologisk institut), som dekan 1948–49 og som prorektor 1958–59, og som medlem af talrige bestyrelser og kommissioner. Blandt sidstnævnte må fremhæves hans plads som dansk medlem af eksekutivkomiteen for de skandinaviske udgravninger i sudanesiske Nubien. Det ægyptologiske institut, der var skabt af H. O. Lange, udvidede S.-H. ved store bogindkøb og teknisk udstyr til fotografering af den meget værdifulde samling af hieratiske og demotiske papyri som Carlsbergfondet havde overdraget universitetet som gave. – Blandt hans vigtigste videnskabelige afhandlinger må nævnes *Die religiösen Texte auf dem Sarg der Anchnesneferibre*, disputats 1937, *Das Gottesweib des Amun*, 1940. Dette er vel nok det arbejde som har haft størst international betydning. Det er en undersøgelse af forholdet mellem rigsguden Amon og kongemagten med særligt henblik på arvefølgespørgsmålet. Endvidere *Über die Bildung der Modi im Altägyptischen*, 1941, *Der Begriff des Todes bei den Ägyptern*, 1942, *Studien zur Grammatik der Pyramidentexte*, 1956, *Die Texte der Meiternich-*

stele, 1956, og endelig *Ägyptische Grammatik*, 1963. S.-H. har endvidere oversat en række ægyptiske tekster til dansk, *Ägyptische religiöse tekster* (i Verdensreligionernes hovedværker I, 1951) og *Ägyptiske leveregler*, 1952. – Medlem af Bayerische Akademie d. Wiss. 1949, af Deutsches Archäologisches Institut Berlin 1954, af Institut d'Égypte 1955, af Videnskabernes selskab 1959, af Det norske vitenskapsakademi 1960. – R. 1949. R¹. 1957. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 164. – W. Erichsen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1962–63 101–12 (heri bibliografi). Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1963 129–32. Samme i Acta Orientalia XXVII, s.å. 75–77. H. W. Müller i Jahrbuch der Bayerischen Akad. der Wissenschaften, München 1963 213–15. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Torben Holm-Rasmussen

Sandfeld, Gunnar, * 1908, historiker. * 26.4.1908 i Kbh. F: professor, dr.phil. Kr. *S. (1873–1942) og Maria Rosendal (1872–1950). ~22.10.1932 med Inger Alsted, * 2.9.1908 i Vejle, d. af rektor Jakob A. (1866–1957) og Marie Bertelsen (1871–1950).

S. blev student 1925 (Lyngby) og cand.mag. i historie og dansk 1934. 1938 ansattes han ved det nyoprettede Struer statsgymnasium hvor han 1942 blev adjunkt og 1956 lektor. S. var en påskønnet lærer, men efterhånden kom han ind i en så omfattende forsknings- og skribentvirksomhed at han allerede 1970 tog sin afsked for helt at kunne koncentrere sig om sit historiske forfatterskab. – Som historiker debuterede S. med en skildring af den unge købstad Struers historie *Fra en helt anden tid*, 1956, og *Nye tider*, 1957 der behandler tiden frem til ca. 1920. Derefter fulgte en række dybtgående værker om dansk teater- og filmhistorie, *Thalia i provinsen*, 1962 (2. udg. 1968), som omhandler provinsens teaterliv i perioden 1870–1920, *Den stumme scene*, 1966, hvis emne er biografteatrene både i hovedstaden og i provinsen frem til talefilmens gennembrud, *Teaterkunst på små scener*, 1969 som fører skildringen af provinsens teaterliv frem til anden verdenskrig, mens S. i *Komedianter og skuespillere*, 1971, behandler perioden fra slutningen af 1700-tallet og frem til 1870. Siden begyndelsen af 1970'erne har S. helliget sig sin fødekommunes historie. Allerede i *Dreng i Holte*, 1969, gav han et oplevet og instruktivt billede af egnen i årene omkring første verdenskrig, og i *Skoleliv i Søllerød*, 1976, der omhandler skoleforholdene i 1800-tallet, og i tobindsværket *Det kommunale styre i Søllerød 1841–1978*, 1977 har S. indgående belyst væsentlige sider af områdets

fortid, og værket om det kommunale styre rummer en række meget værdifulde personskildringer af tidligere tiders kommunalpolitikere. S.s hovedindsats er dog *Søllerød – som det var engang I–VII, 1972–80* der giver et billede af denne lokalitet nord for hovedstaden med en indgående menneske- og miljøskildring, dokumentarisk fylde og engageret fremstillingsform.

S. har først og fremmest helliget sig tiden mellem midten af 1800-tallet og frem til ca. 1920, og han besidder en indlevelse i denne periode, dens vilkår og mennesker som næppe mange andre danske historikere. Han arbejder meget omhyggeligt med sine kilder, og han har fremlagt en række værdifulde, kilde-kritiske iagttagelser i den lille bog *Erindring og udforskning, 1974* der ikke mindst henvender sig til lokalhistorikere med interesse for dette tidsrum. Men hvad der særlig udmærker S.s forfatterskab er, sammen med en levende og medlevende fremstillingsform, hans brede engagement i fortidens samfund. Han kan vanskeligt rubriceres som kultur- eller lokalhistoriker, for han har til stadighed opmærksomheden henvendt på sammenhængen og de menneskelige vilkårs sammensathed. I sine teaterhistoriske arbejder formår S. at vise, hvorledes der trods vanskelige ydre kår kunne eksistere et kulturudbud, og i fremstillingen af Struers opkomst og udvikling har S. bedre end nogen anden herhjemme evnet af vise samspillet mellem de mennesker der skabte den nye by og videre, hvorledes byen atter former sine indbyggere. S. har desuden bidraget til flere samleværker, tidsskrifter og skrevet adskillige kronikker, ligesom han har gennemført nyttige registreringsarbejder over de aviser han har anvendt i sin forskning. – S. går ind i rækken af betydende kulturhistoriske forfattere (Hugo Matthiessen, Eiler Nystrom), men fornyer denne genre både med hensyn til metode, tidsrum og emnefelt, og han har på fornem vis opstillet målene for lokalhistorisk forskning og fremstillingsform i vore dage.

G. S.: Dreng i Holte, 1969. Limfjordsluft. En hilsen til G. S., red. Annalise Børresen og Benny Boysen, 1978 (heri bibliografi). Cl. Bjørn i Fortid og nutid XXVII, 1978 545–47.

Claus Bjørn

Sandfeld, Jens Kristian, 1873–1942, filolog. * 17. 1.1873 i Vejle, † 22.10.1942 i Holte, begr. i Søllerød. F: redaktør, senere købmand Anders Kristian Jensen (1845–90) og Maren Kirstine Jensen (1851–86). Navneforandring 31.10.1918. ~ 18.7.1900 i Sindbjerg med Maria Rosendal, * 28.3.1872 i Vinding ved Vejle, † 11.12.1950 i Gimsing, Ringkøbing amt, d. af højskoleforstan-

der Hans *R. (1839–1921) og Hansine A. Ravn (1840–73). – Far til Gunnar *S.

S. kom efter forældrenes tidlige død i huset hos højskoleforstander Hans Rosendal i Vinding. Under skolegangen i Vejle latin- og realskole hvor han i rektor H. A. Krarup, der selv var klassisk filolog af den Madvigske skole, fik en forstående vejleder vakte tidligt hans interesse for sprog, navnlig for de klassiske. For hans endelige valg af studiefag blev det dog afgørende at han i sit sidste skoleår gennem en afskrift stiftede bekendtskab med Kristoffer *Nyrops forelæsninger over fransk sproghistorie. Han begyndte da straks efter 1891 at være blevet student at studere romansk filologi og vandt allerede 1893 Det philologisk-historiske samfunds højeste pris for sin besvarelse af en opgave om Molières *École des femmes* og den ved dette Stykke fremkaldte litterære Fejde. Besvarelsen blev s.å. trykt i Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, III, 13, under titlen *Molière og hans Modstandere 1662–64*. I de følgende år gik han helt op i sprogstudier, søgte at stifte bekendtskab med så mange sprog som muligt og fulgte med i behandlingen af den sammenlignende og almindelige sprogvidenskabs problemer. Blandt universitetslærerne var utvivlsomt Vilhelm *Thomsen den han følte den nøjeste tilknytning til. For udviklingen af hans udpræget realistisk betoned sprogbetragtning har desuden Otto *Jespersens første arbejder, især disputatsen om engelske kasus med den inciterende indledning om fremskridt i sproget, været af stor betydning. Efterhånden samlede hans interesser sig om det rumænske sprog og dets ejendommelige berøringer især med de sydlige Balkansprog, og 1895 kunne han som en første frugt af sine studier over disse sprog offentliggøre en udførlig behandling af det rumænske sprogs stilling til albansk (Nord. Tidsskr. f. Filologi, 3.r.III). 1898 tog S. skoleembedseksamen med fransk som hovedfag, latin og dansk som bifag. Efter eksamen rejste han til Paris og derfra til Leipzig hvor han hørte forelæsninger hos F. K. Brugmann, A. Leskien og G. E. Sievers og samtidig fortsatte sine rumænske studier i Weigands rumænske seminar. Efter hjemkomsten udarbejdede han sin disputats *Rumænske Studier. I. Infinitiv og Udtryk-kene derfor i rumænsk og Balkansprogene. En sammenlignende Undersøgelse* som hans forsvarede 1900. I dette grundige og for Balkanfilologien grundlæggende arbejde undersøger S. hvorledes infinitiven i disse sprog trænges helt eller delvis tilbage til fordel for andre udtryksmidler som konjunktionssætninger, part. perf. eller parataktiske forbindelser, og viser at udgangspunktet for en del af disse syntaktiske forskydninger må

søges i græsk der som den byzantinske kirkes sprog og som handelssprog har været den væsentligste kulturbærer på Balkan. Disputatsen skaffede S. almindelig anerkendelse som en fremragende kender af Balkansprogene og som en fint iagttagende og original syntaktiker. 1902–04 kom dele af bogen i tysk bearbejdelse i Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, IX, og i Zeitschr. f. rom. Phil., XXVIII (*Die Konjunktion 'de' im Rumänischen*). Til 2. udg. af Gustav Gröbers Grundriss der romanischen Philologie (I, 1904–06) blev det overdraget S. at skrive afsnittet *Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen*. Efter hjemkomsten fra Leipzig underviste S. ved forskellige skoler i Kbh. 1901 blev han lærer i fonetik ved Statens lærerhøjskole. Endvidere holdt han i disse år som privatdocent forelæsninger og øvelser over fransk ved universitetet hvor han 1905 ansattes som docent i romansk filologi. 1914 udnævntes han til professor extraordinarius, og 1928 blev han efter Nyrops afgang professor ordinarius.

Til brug ved universitetsundervisningen i fransk udsendte han 1909 *Bisætningerne i moderne Fransk*. Han betegnede den selv som en håndbog, men den var mere. I stedet for den gængse kodifikation af forskrifter og forbud var der her på grundlag af et enestående rigt eksempelmateriale fra den moderne litteratur efter 1870 gjort et stortilet forsøg på at skildre sproget, „som det virkelig lever i vore dage eller rettere sagt, således som det på forskellige måder træder frem i den moderne litteratur, hvor det talte sprogs udtryksformer findes side om side med vendinger, der hører en svunden tid til“. At der også toges hensyn til vulgærsproget gav bogen en ganske særlig værdi og charme. Fremstillingen var lysende klar, og beskrivelsen ledtes helt igennem af en sjælden lydhørhed over for de fine betydningsnuancer, anvendelsen af de forskellige syntaktiske udtryksmidler medfører. Bogen var tænkt som del af en fuldstændig fransk syntaks, og med tilvejebringelsen af en sådan fuldstændig syntaktisk beskrivelse af det moderne sprog syslede S. de følgende år hvor han til stadighed behandlede emnet i forelæsninger. 1928 udkom som 1. del af *Syntaxe du français contemporain* monografien *Les pronoms*, der 1936 efterfulgtes af 2. del *Les propositions subordinées*, en ny, stærkt udvidet bearbejdelse af „Bisætningerne“ og 1943 af 3. del *L'infiniitif* udgivet af Hedvig Olsen.

S. var levende interesseret i sin videnskabs almenne problemer. Allerede hans første arbejder, deriblandt disputatsen, gav værdifulde bidrag til forståelsen af, hvorledes ændringer i et sprogs

struktur fremkaldes ved påvirkning af en fremmed sprogform. Af arbejder med alment sigte må nævnes *Denominative Verber* (Nord. Tidsskr. f. Fil. VII, 1898–99), *Nationalfølelsen og Sproget* (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, 81, 1910) og en kulturhistorisk interessant studie over oversættelseslån *Notes sur les calques linguistiques* (i Festskrift til Vilh. Thomsen, 1912). 1913 kom 1. udg. af *Sprogvidenskabens. En kortfattet Fremstilling af dens Metoder og Resultater* (2. udvidede udg. 1923, forkortede tyske udg. 1915 og 1923). I udforskningen af modersmålet har S. taget virksom del ved adskillige bidrag til tidsskrifterne *Dania* og *Danske Studier* og som medarbejder ved større foretagender. Han var med til at stifte Det danske sprog- og literaturselskab 1911 og medvirkede i en årrække som redaktør ved *Ordbog over det danske Sprog*. Endvidere leverede han ordbøger (med sproghistoriske oversigter) til literaturselskabets udgaver af Hans *Mogensens oversættelse af Philippe de Commines' memoires (I–III, 1913–19) og til Herman Weigeres Ræffue Bog (I–II, 1915–23). Sin produktion inden for Balkanfilologien genoptog S. 1926 med *Balkanfilologien. En Oversigt over dens Resultater og Problemer* (Univ. Progr. Nov. 1926, udvidet fransk udg. *Linguistique balkanique* 1930). Sammen med lektor, mag.art. Hedvig Olsen havde han i en årrække arbejdet på en udførlig fremstilling af den rumænske syntaks, hvoraf 1. bind udkom 1926: *Syntaxe roumaine. I. Emploi des mots à flexion*. Hertil sluttede sig afhandlingen *Über Prädikativ und Apposition im Rumänischen* i Zeitschr. f. rom. Phil. LVII, 1937. Efter hans død udgav hans elev og efterfølger Holger Sten (med bistand af Eugène Lozovan) 2. del af *Syntaxe roumaine: Les groupes de mots*. 1960 og 3. del: *Structure de la proposition*. 1962. For sine elever var S. ved sin klarhed, sine strenge krav om filologisk nøjagtighed og sin sunde skepsis over for alle aprioriske konstruktioner en fremragende vejleder til selvstændighed. Han virkede ved sin alsidighed langt ud over romanisternes snævre kreds, og det var ikke så få yngre sprogforskere der ved deltagelse i hans øvelser over de romanske sprogs grammatik og historie, over vulgærlatin eller nygræsk modtog impulser af største betydning for deres videnskabelige udvikling. Både i hans skrifter og i hans undervisning sporedes altid det forfriskende og befrugtende pust fra sprogets konkrete liv som hans lærer Vilh. Thomsen i sin tid efterlyste.

S. blev 1914 medlem af Videnskabernes selskab. For sine fortjenester af den rumænske sprogvidenskab var han allerede 1911 blevet valgt til korresponderende medlem af det rumænske

akademi. Han var endvidere medlem af flere svenske videnskabelige selskaber. 1919 afslog han en kaldelse fra det nyoprettede rumænske universitet i Cluj. Han var medlem af konsistorium 1925–36, forstander for det filologisk-historiske laboratorium 1921–39, var medlem af ministeriets retskrivningskommission siden 1920. – R. 1924. DM. 1932. □Foto.

Bibliografi i In memoriam K. S., red. Rosally Brøndal m.fl., 1943 9–15. – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 135–57. Kbh.s univ. årbog 1904–05, 1906 25f; 1913–14, 1921 43–47. – Andr. Buntzen i Berl. tid. 21.7.1913. Hans Aage Paludan sst. 17.1.1923. Berl. aften 16.1.1933. Kr. Nyrop i Politiken 23.6.1913. Sst. 16.1.1923. Studenterne fra 1891, 1916 201f. H. Sten i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1943 116–22. Holger Pedersen i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1942–43 81–94. Louis Hjelmslev i Acta linguistica IV, 1944 136–39.

Poul Høybye (K. Barr)

Sandgren, August Osvald, 1893–1934, bogbinder. * 13.1.1893 i Hobro, † 13.11.1934 i Kbh., urne på Vestre kgd. sst. F: garver Lars Martinsson S. (1853–1934) og Else Marie Petersen (1859–1945). ~ 17.4.1919 i Berlin-Lichtenberg med Charlotte Marie Petermann, * 23.10.1900 i Berlin, † 7.3.1975 på Frbg., d. af gørtler ved de tyske rigsbanner Friedrich Wilhelm P. (1877–1939) og Emilie Hedrich (1877–1939).

S. var den ottende af en søskendeflok på 13 og måtte fra tiårsalderen tjene som bydreng – og reporter – ved avisen Nordjylland. Til trods for lange sygdomsperioder forårsaget af den benlidelse som forvoldte hans død var han nummer ét i klassen, og efter 1907 at være kommet i lære hos bogbinder P. E. Haarsløv blev han hurtigt den dygtigste elev på Teknisk skole. Efter 1911 at have frekventeret Fagskolen for boghåndværk i Kbh. drog han som udlært svend til udlandet og arbejdede i Schweiz og Frankrig og besøgte Italien og Holland. Mens andre danskere der midlertidigt arbejdede i udlandet tog hjem ved verdenskrigens udbrud, tog S. arbejde i Tyskland og var helt til 1919 i Berlin hvor han studerede ved flere fagskoler og opnåede en anerkendt position som forgylder. – Efter sin hjemkomst til Kbh. købte han 1920 bogbinder Oswald Janners kendte værksted i Pileallé, og hans dygtighed og nye stil vakte hurtigt opmærksomhed. Han knyttede varige forbindelser til bl.a. Det kgl. bibliotek og Frederiksberg kommunebiblioteker. Til sidstnævnte leverede han i årenes løb ca. 25 000 bd., og selv om hovedparten var beskedne men gedigne hverdagsbind, så er bibliotekets bøger – ikke mindst håndbogsamlingen – den dag i dag præget af S.s kvalitetsbind i fornem udførelse. Også flere af tidens bedste bog-

samlere blev kunder hos S. der i løbet af få år opnåede en position som den der stilmæssigt indledte en ny epoke i dansk indbindingstradition.

S.s indbindinger er i forfinet form påvirket af funktionalismen, også den tyske, og en afgørende inspiration fik han fra engelsk boghåndværk, ikke mindst fra Cobden Sandersons værksted. S. stillede meget store krav til de materialer han anvendte; han afskyede brugen af fåreskind og til halv- og helbind brugte han udsøgte maroquin- og oasegedeskind i stærke, men ikke voldsomme farver. Når han lagde så stor vægt på skindets kvalitet og behandling hænger det til en vis grad sammen med, at selv om S. var en fremragende forgylder er hans binds dekorationer meget enkle og diskrete, ofte kun en eller flere linjer eller simple geometriske ornamentter i blind- eller guldrtryk. Karakteristisk for hans bind er den smalle formering og de flade rygge med felter indrammet af en eller to linjer i guld. Også i rygtitlens opsætning var han en mester, og af bogblok og bind forstod han at skabe en sluttet helhed der vidner om en usædvanlig formgivnings-evne. S. genoplivede brugen af pergament som overtræksmateriale og lod i særlige tilfælde "Jais-Nielsen dekorere permen med akvareller e.l. S. lagde megen vægt på at de i forhold til skindindbindingerne billige papirbind både teknisk og kunstnerisk skulle være af høj kvalitet, og han fremstillede selv klistermarmor-papir af sjældnen skønhed. S.s bind kan, uanset hvilken bindtype det drejer sig om, i kraft af hans håndværksmæssige kunnen parret med kunstnerisk indføling, sikker stilfornemmelse og ubønhørlige krav om kvalitet måle sig med det bedste i dansk kunsthåndværks historie. S. kom da også til at præge en hel generation af unge bogbinder som fx Aksel "Knudsen, og de kunstneriske indbindinger der udføres den dag i dag bærer til trods for nye stilretninger tydeligt præg af S.s indsats. S. interesserede sig levende for de bestræbelser der også i hans tid blev udfoldet af Forening for boghaandværk for at fremme det gode boghåndværk, også hverdagsbogen. Han blev medlem af bestyrelsen efter foreningens rekonstruktion 1933 og tilrettelagde Maksim Gorkijs *Min Barn-dom* der udkom samme år som foreningens forsøg på at skabe en kvalitetspræget billigbog der dengang kunne sælges for to kr. S. havde i sin Berlinertid også studeret typografi, og for det lille eksklusive bibliofile selskab Hjulet, som han var medstifter af 1926, udgav han i et ganske lille oplag flere småskrifter trykt på en primitiv presse, en såkaldt fluesmækker. Allerede 1921 havde han i øvrigt på eget forlag udgivet et af ham selv fremstillet privattryk *Floden* skrevet af en af

Sandgren, August

hans mange kunstner venner, den tidligt afdøde Alfred Kie. S.s menneskelige egenskaber blev berømmet af alle han kom i berøring med; han var en fortrinlig fortæller og i et par mindre tidsskriftartikler fra 1927 og 1934 (genoptrykt 1975) viste han sig også som en god skribent. Bemærkelsesværdigt er det, at han i sidstnævnte artikel fordomsfrit forsvarede også det maskinindbundne forlagsbind, forudsat det opfyldte kravet om kvalitet. □Foto.

Carl Roos i Bogvennen, 1935 61–66. Gustav Strand sst. 1942 127–38. Bogbinder A. S. 1893–1934, udg. Oswald Janner, 1949. Bogbinderen A. S., red. Henrik Park og Carl Thomsen, 1952. Cai M. Woel: A. S. som jeg kendte ham, 1957. G. Krogh-Jensen og Carl Roos i A. S.: Om bogbind og bogfremstilling, 1975.

Palle Birkelund

Sandhagen, Caspar Hermann, 1639–97, general-superintendent. * 22.10.1639 i Borgholtzhausen, Westphalen, † 17.6.1697 i Kiel, begr. sst. F: skolelærer Johannes S. († tidligst 1671, ~2° 1657 med Maria Arning) og Margaretha Pohlmann (ca. 1616–56). ~ ca. 1664 med N.N.

Efter siden 1657 at have studeret i Rostock kom S. til Bielfeld hvor han 1667 blev rektor. 1672 udnævntes han til superintendent i Lüneburg hvor han vandt et stort navn som populært anlagt prædikant, mens han tillige i sit hus samlede en kreds af unge studerende. Blandt disse var også A. H. Francke der her oplevede sit gennembrud. 1684 kaldtes S. af hertug Christian Albrecht til generalsuperintendent og overhofprædikant i Slesvig, men kunne på grund af krigen med Danmark først tiltræde 1689. En overgang fortrode han sin kaldelse til Slesvig og ville, skønt han allerede havde holdt afskedsprædiken, ikke vige pladsen for sin efterfølger, dr. Johann Wilhelm Petersen. Denne forstod til sidst at sætte sin ret igennem. I Slesvig viste S. sig som en elskværdig foresat der med stor omhu tog sig af sit præsteskab. Alvorlige genvordigheder mødte der ham dog, fordi han tidligt som påvirket af pietismen var kommet ind på kiliastiske spekulationer. Dette gav sig bl.a. udtryk i en udlægning af profeten Michas 7. kapitel (1695–96) som blev gjort til genstand for et skarpt angreb af general-superintendenten i den kgl. del af Slesvig, den strengt ortodokse Josua "Schwartz der i sin Gründliche Wiederlegung (1697) bestemte afviste tanken om på grundlag af Micha at forvente en guldalder for kirken. S. hævdede, at han kun var en tilhænger af den såkaldte „Chiliasmus subtilis“ der blot håbede på „bedre tider“ for kirken, og protesterede heftigt mod anklagerne, endog på sit dødsleje i Kiel for det teologiske fakultet sst. S.s største betydning ligger på det ek-

segetiske område. Som en bibeludlægger der var vel hjemme i grundsprogene blev han prist i høje toner af mænd som Ph. J. Spener og F. J. "Lützens. Blandt hans talrige skrifter af denne art kan især nævnes *Kurtze Einleitung*. 1684 og *Theologische Sendschreiben I–II*, 1692–99, bøger der længe var i kurs i pietistisk påvirkede kredse. Også adskillige ligprædikener foreligger fra hans hånd. □Stik af L. C. Glotsch, efter dette stik af Jac. Petrus.

Johann Wilh. Petersen: *Lebenbeschreibung*, 2. udg. Frankf. a.M. 1719 80–123. Johs. Moller: *Cimbria lit. II*, 1744 751–59. Gustav Kramer: *August Hermann Francke I*, Halle 1880 29–36. C. E. Carstens i *Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauemb. Gesch.* XIX, Kiel 1889 27–29. Ernst Feddersen: *Kirchengesch. Schlesw.-Holst.s II*, Kiel 1938 = *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* XIX. Slesvigs delte bispedømme, red. H. Hejselbjerg Paulsen, 1949 81f.

*Bjørn Kornerup**

Sandholt, Claus Henrik Munk, 1875–1943, mejeripioner. * 5.10.1875 i Kbh. (Frbg.), † 14.12.1942 i St. Paul, Minnesota, USA. F: kommunelæge Peter Boll Wivet S. (1827–90, ~1° 1855 med Polonia van der Pahlen Owen, 1832–64) og Lovise Victoria Aagaard (1848–1920). ~1° med Alice Butler, † 1916. ~2° 1918 med Ann Tauer, * 30.9.1888 i St. Paul, Minnesota, USA, † 15.9.1943 sst.

Efter endt skolegang, hvor S. viste stort sprogligt nemme, påbegyndte han i 18-års alderen en landbrugsuddannelse på godset Erholm på Fyn. De fristende udsigter i USA lokkede dog mere, og 1895 udvandrede han. Som så mange andre danske blev det Midtvestens hastigt voksende mejeribrug som øvede størst tiltrækning. Han var da så heldig at få de to brødre Mads og Hans T. Søndergaard fra Rødding som læremestre. Hans T. Søndergaard bestyrede på det tidspunkt et større mejeri i Lichfield, Minnesota, og var desuden en af de ledende inden for statens mejeristforening. Broderen Mads bestyrede tilsvarende et mejeri i det danske settlement Tyler, også i Minnesota. Efter to års uddannelse fik S. overdraget ledelsen af mejeriet i Hope Lake og senere i Grove City, begge i denne stat. Som før ham Hans T. Søndergaard blev S. 1902–03 præsident for Minnesotas mejeristforening. Et ophold på statens mejerist-skole 1901 havde givet S. en sådan teoretisk skoling at han sammen med en anden dansk mejerist, H. P. Olsen fra Aunø i Syd-sjælland, kunne etablere et fagblad *The Dairy Record*. Takket være S.s faglige ekspertise og hans fremragende evne til at udtrykke sig præcist og rammende på engelsk blev bladet snart toneangivende i Midtvestens mejerifaglige debat. Ved at støtte den nyudnævnte mejeriin-

spektor Hans T. Søndergaard i dennes kamp for at få gjort mejerikontrollen til et fagligt, upolitisk anliggende viste bladet fra starten sin styrke. Bortset fra en kort periode, hvor S. virkede som sælger for en mejeri-maskinfabrik, fungerede han i henvendte år som redaktør af *The Dairy Record*. Endnu engang gik han ind i praktisk mejeriarbejde, idet han blev førstemand på et stort mejeri i Chicago. Han sluttede derefter sin karriere som redaktør af mejeribladet *Modern Dairy Man* i St. Paul, Minnesota (1939ff). Blandt de mange danske som har gjort sig stærkt gældende inden for Midtvestens mejeribrug fremstår S. som fagpublicisten fremfor nogen anden. – Søsteren Anna Marie Louise S., * 22.3.1872, † 24.9.1949, uddannedes som maler, bl.a. hos Viggo *Pedersen og debuterede 1895 på forårsudstillingen på Charlottenborg. Hun malede både landskaber og portrætter, et hovedværk i hendes produktion er portræt af Johannes Poulsen som narren i Helligtrekongersaften, 1911 (Teatermus.). Repræsenteret i Sønderborg museum.

Danske i Amerika I, Minnesota 1908 294f. Danmarks-posten, 1943 nr. 8-9 4.

Erik Helmer Pedersen (A. Kamp)

Sandholt, Marie, se Sandholt, Henrik.

Sandström, Olivia Wilhelmine Rosalia, 1847–94, forfatter. * 30.6.1847 i Kbh. (Mos.), † 11.4.1894 sst., urne sst. (Mos. Vestre). F: kateket ved Mo-saisk trossamfund, dr.phil. Esaias Levison (1803–91) og Frederikke Bendix (1809–84). ~ 31.8. 1888 i Kbh. (Pauls) med journalist Hilder Gustaf Julius S., * 18.6.1848 i Stockholm, † 16.10.1911 sst., s. af kgl. kammermusicus Johan Gustaf S. og Catharina Christina Forsberg. Ægteskabet opløst 1891. – Søster til Ferdinand *Levison.

S. hed det meste af sit liv Olivia Levison, og hun skrev som regel under pseudonymet Silvia Benet. Hun udgav novellesamlingerne *Min første Bog*, 1874 og *Gjæringstid*, 1881, romanen *Konsulinden*, 1887, biografien *Charles Bradlaugh*, 1892, og hun oversatte for sin bror (uden at få sit navn nævnt) Paul Bert: *Livet og Livsfunktionerne*. Hun fik desuden trykt noveller i *Illustreret Tidende* og *Tilskueren* og artikler i *Politiken* og *Kvinden og Samfundet*. – S. hører til de kvindelige forfattere, for hvem „det moderne gennembrud“ blev en „Gjæringstid“, men netop ikke noget gennembrud. Hun havde litterært talent, kritisk sans, belæsthed, beredthed og sprogfærdighed (hun lærte sig bl.a. russisk), og hun kom i 1870erne i venskabelig og faglig kontakt med

„gennembrudsmændene“. Georg *Brandes var således nær ven af hendes bror, og Erik *Skram blev hendes litterære ven og rådgiver. Men hun fik hverken personligt eller som forfatter nogen lykkelig tilværelse. Alt tyder på, at hun havde et depressivt sind der socialt kan forklares ved, at hun længe var ugift, længe måtte passe sin syge mor, ingen uddannelse fik og altid var stærkt bundet til sin bror og sine mandlige rådgivere. Af breve kan man se, at disse ikke har vidst hvad de skulle stille op med dette kvindetalent og denne kvinde. „Den eneste grundige Tjeneste man kunde gøre hende var at forvandle hende til et Mandfolk og den kan man jo netop ikke gøre“, skrev Georg Brandes til hendes bror (22.2.1875). Og Erik Skram, hendes litterære rådgiver, måtte spørge Brandes, om hun kunne skrive eller ikke (23.3.1879). „Hvad skal jeg sige til Spørgsmaalet!“, svarede han. „Hvad er det man kalder Talent? Hvis hun følte sig lykkelig, fik noget Solskin, mødte sympati o.s.v. havde hun maaske Talent“ (27.3.1879). Men S. fik ikke dette „solskin“. Brandes selv skrev fx først om hende da hun var død. Hendes litterære utryghed blev forøget af – det kan man se i hendes breve til Erik Skram – at hun med sit kritiske hoved kunne se, at *hans* kunst ikke var stort bedre end hendes, og dog fik han en central placering i det litterære gennembrud. Erik Skram fandt at *hun* skrev om specielle og atypiske problemer. Hun svarede, at det er relativt hvad der er typisk (5.1.1880). – Sin sympatiserende, men kritiske holdning til Brandes-fløjen viste S. gennem sine indlæg i sædelighedsfejden (Politiken februar-marts 1887). Depression, uopfyldte erotiske behov, dybtgående identitetskonflikter og ambivalente forhold til mandlige rådgivere er hovedtemaer også i S.s forfatterskab. Karakteristisk – også i titlen – er novellen *Indespærret* (fra Gjæringstid). Hendes roman *Konsulinden* kan læses som historien om en jeg-svækket pige der bliver kastebold for omgivelsernes påvirkning, indtil hun ender som villigt redskab for en præsts velgørenhedsforanstaltninger. Trods denne depressive linje går der også gennem S.s bøger en stærk overlevelsesvilje: „et Menneske har ikke Ret til at give fortabt“ (*Min første Bog*). En markant beskæftigelse med skyld og soning („Liv for Liv“ fx i *Min første Bog*) peger på en afgørende prægning fra S.s jødiske miljø som hun i øvrigt ikke skildrer i sine fortællinger. Den eksistentielle forvirring der er forfatterskabets hovedtema giver sig forskellige litteraturtekniske udslag, bl.a. i hendes brug af fortæller-teknik: hun vælger ofte mandlige jeg-fortællere der meddeler andre mænd en kvindes historie (*Indespærret*, fx).

Den kunstneriske værdi af S.s forfatterskab er svingende. Hun har sin styrke og sit særpræg ved sin sikre psykologiske indsigt, sine realistiske billeder (fra og med Gjæringstid) af pige- og kvindeliv i gennembrudsperioden, sin impressionistiske stil og fortælle teknik og ved sine fint-rammende formuleringer. „Der er Andet i Verden end Lykke“ (Min første Bog), „Hvorfor mener De for Resten, at De er unyttig og overflødig? En Mand vilde ikke længe finde sig i at være det“ (Gjæringstid), „Ens venner er da ikke Trækdyr man spænder for en Aftens Kedsomhed“ (brev til Erik Skram 28.2.1880), „Adda Ravnkilde burde have levet – for at skildre os *Lidelsens Epos*, for at lære de mange, der er ved at bukke under, at man kan lide og dog leve“ (anmeldelse af Adda Ravnkildes posthume *To Fortællinger i Kvinden og Samfundet* 1885, nr. 1).

S. var „magnetnaalsikker“ i sine indsigter, som Georg Brandes skrev i sin nekrolog. Desuden var hun en markant repræsentant for det moderne gennembruds *kvinder*. □Foto.

Georg Brandes: Saml. skr. XV, 1905 248–50. Samme: Levned III, 1908 250. Elias Bredsdorff: Den store nord. krig om seksualmoralen, 1973. – Breve i kgl. bibl.

Pil Dahlerup

Sandvig, Bertel Christian, 1752–86, litterat. * 5.12.1752 i Kbh. (Garn.), † 12.3.1786 sst. (Trin.), begr. sst. F: aftakket gardist, senere værtshusholder Johan Bertelsen S. og Karen Christensdatter. ~Sophia Elisabeth Freuchen, døbt 10.11.1746 i Kbh. (Nic.), † tidligst 1786, d. af amtskirurg Johan Nicolai F. (1712–49) og Margrethe Sophia Røbel († 1759).

S. blev student 1768 fra Vor Frue skole men opgav at tage embedseksamen da han tidligt kom ind på litterær virksomhed. Fra 1772 var han korrektør hos enkefru Godiche (se A. H. Godiche) til trykkeriets ophør 1781 og gjorde ved flere af de bøger som udgik herfra også videnskabeligt en værdifuld indsats. Således forsynede han den danske oversættelse 1776–79 af Krag og Stephanus' Christian III's historie med tillæg af aktstykker, forbedrede 1777–79 stamtavlerne i Tycho de Hofmans *Efterretninger om danske Adelsmænd* og havde en væsentlig andel i 7. tome af Erik Pontoppidans atlas der udkom 1781; selv udgav han 1777 efter et gammelt håndskrift en biografi af Peder Svave med anmærkninger og tillæg. 1777 var han medstifter af Det genealogisk-heraldiske selskab og redigerede de tre første hæfter af dets adelsleksikon der udkom 1787, omfattende bogstaverne A–K; for P. F. Suhm, i hvis bibliotek han gik til hånde med katalogisering, udgav han 1779–84 i to bind de

værdifulde *Samlinger til den danske Historie*, og blev 1781 på hans foranledning sekretær i Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog, i hvilken egenskab det påhvilede ham at fortsætte selskabets tidsskrift der havde været standset siden 1752; ved hans død forelæ seks hæfter af 1. bd. af *Nye danske Magazin*, indeholdende bl.a. udførlige uddrag af Henrik Harpestrengs lægebog. 1785 meddelte han i Minerva en biografi af Melchior Lorichs (*Lorck), men det danske kunstnerleksikon i to bd., på hvilket han samtidig indbød til subscription, nåede han ikke at få færdigt; hans ret udførlige ekscerpter der endnu har værdi blev som de første i deres art hos os 1795 udgivet af R. Nyerup i 4. bd. af *Nye Samlinger til den danske Historie*. S. var imidlertid ikke blot personalhistoriker; bl.a. gennem Ossian vakte hans interesse for oldtiden, og han skaffede sig kundskaber i angelsaksisk, oldhøjtysk og islandsk. 1783 leverede han den første udgave af det oldhøjtyske digt om den hellige Jørgen; det optoges sammen med andre, af ham tilvejebragte tekster i *Symbolæ ad litteraturam Teutonicam antiqviorum* som Nyerup på Suhms bekostning 1787 besørgede trykt. Men mest ejendommelige er de foretagender der af S. var ment som danske sidestykker til Thomas Percys „Reliques of Ancient English Poetry“ (1765) og J. G. v. Herders „Stimmen der Völker in Liedern“ (1778): 1779 *Danske Sange af det ældste Tidsrum*, fortrinsvis oversættelser af skjaldekvad, 1780 *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst*, væsentligst folkeviser (2. hft. 1784 ved Nyerup), og 1783–85 i to bd. *Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda*. De anmeldtes i datiden med tak af W. H. F. Abrahamson og forblev ej heller uønsede af den nærmere eftertid: i sin besvarelse 1801 af universitetets prisspørgsmål anførte Adam Oehlenschläger skjaldekvad i S.s gengivelse, og N. F. S. Grundtvig vedgik 1832 at det var S.s Edda der med Suhms bog om Odin først lærte ham Nordens mytologi at kende.

Som menneske synes S. at have haft et pirreligt sind; svageligt helbred i forening med trange kår og uheldige huslige forhold har vel bidraget dertil. Men om hans samvittighedsfuldhed og duelighed i forhold til de opgaver han påtog sig, herskede kun én mening, og set fra datidens standpunkt var hans tidlige død utvivlsomt et tab for videnskaben.

R. Nyerup i B. C. S.: *Symbolæ ad litteraturam Teutonicam antiqviorum*, 1787 VIII–XVI. E. C. Werlauff: *Det kgl. da. selsk.*, 1847 96 98f 142 146–51. Rud. v. Raumer: *Gesch. der germanischen Philologie*, München 1870 = *Gesch. der Wissenschaft. in Deutschland. Neuere Zeit* IX 196. Chr. Bruun: P. F. Suhm, 1898. Anton Blanck: *Den nordiska renässansen*, Sth. 1911 241. Sig. Bernh. Hust-

vedt: Ballad criticism in Scandinavia and Great Britain, N. Y. 1916 277-79. Emil Selmar i Årbog for bogvenner VIII, 1924 23f.

Carl S. Petersen *

Sanne, Viggo Agathon Hagbarth, 1840-96, sanginspektør. * 10.8.1840 i Kristiania, † 22.7.1896 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: gæstgiver Jacob Heilskov S. (1812-63) og Birgitte Marie Mikkelsen (1814-72). ~ 2.12.1865 i Gentofte med sanger Elisa Nina Frederikke Rømer, * 7.9.1839 i Kbh. (Garn.), † 10.1.1930 sst., d. af kammerjunker, fuldmægtig, senere bureauchef i generalitetet Friderich Carl Frantz Daniel R. (1803-48) og Frederikke Raupach v. Holten (1812-87).

S.s far var født i Kbh., og her bosatte han sig 1842 igen med familien da gæstgivervirksomheden i Kristiania var gået tilbage. Han skaffede sig herneude udkommet som bogbinder, ved at stemme klaverer og ved at synges i Det kgl. teaters kor. S. blev bestemt til musiker. 1860-65 assisterede han i Det kgl. kapel som valdhornist og spillede derefter i Folketeatret og hos H. C. Lumbye i Tivoli. Desuden gav han timer i sang i forskellige kommuneskoler, og da han 1868 blev ansat som sanglærer ved De forenede kirkeskoler og Søofficersskolen, lagde han instrumentet på hylden og foretog et par studierejser til udlandet for at perfektionere sig som sanglærer. 1871 blev han kantor ved Johanneskirken, 1874 ved Frue kirke og blev 1880 på A. P. Bergreens anbefaling dennes efterfølger som sanginspektør ved samtlige kirke- og undervisningsministeriet underlagte skoler og seminarier og kort efter tillige lærer i messesang ved Pastorseminariet. S.s udnævnelse til sanginspektør vakte en del modstand; noget vanskeligt synes det også at have været for ham i de første år at gøre sin autoritet gældende, ligesom hans sangregulativ mødte megen uvilje. Der er dog ingen tvivl om at sangundervisningen, navnlig på landet, fik et tiltrængt opsving i hans funktionstid. Som komponist trådte S. frem med adskillige sange, hvoriblandt især nogle børnesange blev yndede. Betydning fik også hans store skolesangværk *Syngeplan*, hans lille populære skrift *Musiklærens Begyndelsesgrunde*, 1890 (senere flere oplag) og en kortfattet violinskole. – Hans hustru havde fået sin stemme uddannet hos Henrik Rung, senere hos Francesco Lamperti i Milano. Hun sang ved koncerter i Cæcilia- og Musikforeningen og 1865-70 ved Folketeatret. – R. 1889. □ Afbildet på mal. af C. C. Andersen, 1876. Træsnit 1878 efter foto og 1880 efter samme. Foto.

C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 5.r.IV, 1907 188 (general.). Søndagsposten 24.3.1878. Danm.s lærerforen.s

medlemsbl., 1896 115. Nationaltid. 23.7. s.å. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Sarauw

Slægten der har navn efter en nordtysk lokalitet føres tilbage til bager i Flensborg Bertel S. (ca. 1530-97) der var tipoldefar til gehejmelegationsråd Friedrich Barthold S. (1703-78).

Paul *S. var ~ Kirsten (Kisse) Karen Hvid, d. af reklamepioneren Sylvester *H.

Th. Hauch-Fausbøll: Patriciske slægter IV, 1919 149-83. Samme i Pers.hist. t. 10.r.I, 1934 277 og IV, 1937 278f.

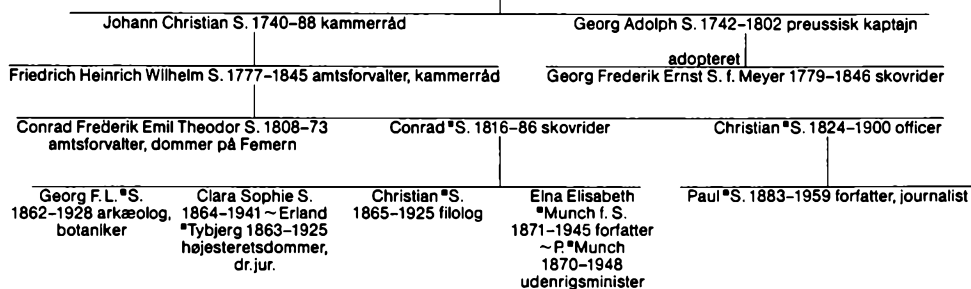
Hans H. Worsøe

Sarauw, Christian Frederik (Friedrich) Conrad, 1824-1900, officer, militær- og politisk-økonomisk forfatter. * 2.7.1824 i Slesvig, † 29.11.1900 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: tidligere borgmester i Burg på Femern, herredsfoged i Struxdorf hrd., senere amtsforvalter i Hütten amt, kammerråd Friedrich Heinrich Wilhelm S. (1777-1845) og Sophie Hedewig Claussen (1782-1851). ~ 1° 1.9.1857 i Kbh. (Garn.) med Julie Emilie Henriette Lüders, * 13.1.1836 i Kbh. (Petri), † 6.6.1873 sst. (Garn.), d. af kgl. kapelmusikus Heinrich Conrad Julius L. (1801-56) og Adelaide Sophie Dorothea Gertrude Skeel (1805-61). ~ 2° 16.10.1877 i Kbh. (Matth.) med Maria Birgitte Ring, * 1.9.1857 på Billeshave, † 22.7.1927 på Frbg., d. af proprietær, landinspektør, senere justitsråd Hans Frederik Sophus R. (1830-1922) og Cecilie Elisabeth Fog (1835-1908). – Far til Paul *S.

S. blev student 1843 fra Slesvig, studerede fem år jura i Kiel og Heidelberg, indtrådte 1848 som frivillig i og blev s.å. sekondløjtnant i 3. slesvigholstenske jægerkorps, blev 1849 hårdt såret ved Fredericia, s.å. premierløjtnant i 4. jægerkorps og var 1850 kompagnifører. 1851 var han premierløjtnant i holstenske forbundskorps og ansattes s.å. i en dansk afdeling. Han deltog i krigen 1864, fik s.å. kaptajns karakter, blev n.å. kaptajn II, 1867 kaptajn (I) og afskedigedes 1872 efter ansøgning. I sin tjeneste som dansk officer vandt han sine foresattes anerkendelse. 1857 tog han statsvidenskabelig eksamen. – Han øvede en meget flittig og på flere områder meget dygtig forfattervirksomhed. 1871 udsendte han *Russlands kommerzielle Mission in Mittelasien*, 1873 *Das russische Reich in seiner finanziellen und ökonomischen Entwicklung seit dem Krimkriege*, 1871-72 *Krigen mellem Frankrig og Tydskland 1870-71* I-II, 1875 *Die russische Heeresmacht*, 1878 *Der russisch-türkische Krieg 1877-78*, 1881 *Die Feldzüge Karls XII*, 1882 *Beitragtinger over vore Forsvarsforhold*. I Tidsskrift for Krigsvæsen 1866 og 1871 samt i Tilskueren skrev han flere

Sarauw, Christian

Friedrich Barthold Sarauw 1703–78 gehejmelegationsråd

artikler. Som militær medarbejder ved Berlingske Tidende skrev han 1870–71 en række fortrinlige artikler om den fransk-tyske krig. Anonymt udgav han *Der Krieg des Jahres 1870*, 1871. Hans arbejder udmærker sig ved klarhed og logik, og hans danske arbejde om krigen 1870–71 blev i danske militære kredse fremhævet for hurtig og klar opfattelse af problemerne, som let læseligt, overskueligt og upartisk, frit for udsmykninger. Derimod vakte det anonyme arbejde stærk kritik og medførte et militært pres på ham så han søgte afsked før opnået aldersgrænse. Hans virksomhed som hemmelig agent for det franske hærvesen bragte ham i kollision med de tyske love; 1885 blev han anholdt i Berlin og n.å. af rigsretten i Leipzig idømt tolv års tugthus. Efter at have udstået en mindre del af straffen bosatte han sig i Kbh. og var fra 1887 fast militær medarbejder ved Politiken (mrk. Colonel). Hans afskedspatent var blevet kasseret 1886, og udbetalingen af hans pension standst, men ved højesteretsdom 1889 kendtes han berettiget til vedblivende at nyde denne. – Broderen Conrad August Nicolaus S., *21.7.1816, †24.2.1886, blev forstkandidat 1838, assisterede 1839–42 ved statskovenes planlægning i Slesvig og Lauenburg og var 1851–53 skovrider på Frederiksgave, 1857–59 på 2. Kronborg distrikt og 1860 til sin død på Petersgård distrikt. 1852–65 var han statens tilsynsførende med de private skove i Fyns stift. S. konstruerede den S.ske plantehakke til pletvis bearbejdning af skovbunden. – R. 1871. □Træsnit. Foto.

C. S.: Min fængselstid, [1887]. Højesteretstid. 1888–89 754–57. – Das Offizier-Corps der schlesw.-holst. Armee und Marine 1848–49, Lübeck 1858. Tidsskr. for krigsvæsen, 1871 77–81 og 1872 185f (anm. af S.: Krigen 1870–71). Biographische Notizen über Offiziere..., udg. F. Möller, Kiel 1885 94 (særtryk af Zeitschr. der Gesellschaft für schlesw.-holst.-lauemb. Gesch. XV, 1885 35–188). Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. M. Rovsing: Tre Vonner, 1891. Ill. tid. 23.12.1900. A. F. Krieger: Dagbøger V, 1923.

*Rockstroh**

Sarauw, Christian Preben Emil, 1865–1925, filolog, germanist. *19.9.1865 på Petersværft ved Kalvehave, †22.11.1925 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: skovrider, forstråd Conrad August Nicolaus S. (1816–86, ~1° 1851 med Julia Olivia Camilla Bach, 1822–54, ~2° 1858 med Frederikke Graae, 1835–59) og Betzy Wilhelmine Hansen (1834–1909). Ugift. – Bror til Georg F. L. *S. og Elna *Munch.

S. blev student 1883 fra Herlufsholm og tog 1889 skoleembedseksamen i tysk, engelsk og græsk. Han underviste indtil 1908 ved forskellige københavnske skoler (bl.a. i russisk), blev 1900 dr.phil. på afhandlingen *Irske Studier*, 1908 docent i tysk ved Kbh.s univ., 1916 professor sst. Mens S. arbejdede i skolens tjeneste udgav han, til dels sammen med Otto *Jespersen, en række moderne lærebøger i tysk og engelsk, som fandt megen udbredelse. – S. tilegnede sig ved hjælp af sin uhyre arbejdskraft og store skarpsindighed en lærdom af ganske usædvanligt format. Han skrev i begyndelsen af århundredet nogle kortere afhandlinger om keltiske sprog – bl.a. havde han studeret nykeltiske dialekter under langvarige ophold i Wales, Irland og Skotland – slavisk, græsk og forskellige semitiske sprog, deriblandt assyrisk og arabisk. Posthumt udkom en større bog *Über Akzent und Silbenbildung in den älteren semitischen Sprachen*, 1939. Overdreven kritisk sans holdt ham imidlertid i mange tilfælde tilbage fra en mere omfattende produktion, således at hans dybtgående studier inden for romanske sprog, sanskrit, tyrkisk o.a. ikke har nedfældet sig i trykte afhandlinger. Først sent begyndte S. udgivelsen af germanistiske arbejder, fremfor alt *Niederdeutsche Forschungen* I–II, 1921–24, et standardværk der ved sin strenge metode rager op over den øvrige litteratur om nedertysk og vidner om meget omfattende studier både af de ældre kilder og de moderne dialekter. S. beskæftigede sig også med filologisk-litteraturvidenskabelige emner; således faldt hans første afhandling (1895) inden for Homerkritikken og affødte

en lidenskabelig polemik med J. L. Heiberg. Et ejendommeligt værk som har vundet stor anerkendelse er *Goethes Augen*, 1919 som på grundlag af dybtgående studier undersøger „Goethes visuelle evne som grundlag for hans religiøse og videnskabelige tendenser og ideer“. Vigtige problemer søgte S. at løse i andre Goethe-bøger, særlig *Die Entstehungsgeschichte des Goethischen Faust*, 1917 og *Zur Faustchronologie*, 1925. S. var en særpræget personlighed, radikal i sine politiske og religiøse anskuelser, en ensom, lidenskabelig forskernatur, ofte urimeligt hård i sin dom over andres videnskabelige indsats. Til trods for disse egenskaber vandt universitetslæreren ved sit fornemme væsen, der oplystes ved glimt af humor, efterhånden de studerendes beundring og hengivenhed. – Medlem af Videnskabernes selskab 1914. □ Klippet silhouet af Kirsten Wewel, 1924 (Kgl. bibl.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 146. – Fl. Dahl i Akad. ugebl. VI, 1916 164. C. S. Et mindeskr. ved J. Krarup, Vilh. Grønbech og L. L. Hammerich, [1926]. Holger Pedersen og Harald Høffding i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1925–26 57–84. L. L. Hammerich i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1926 121–27. Samme i Zeitschr. für deutsche Philologie LI, Stuttgart. s.å. 120–23. – Papirer i Kgl. bibl.

H. Bach

Sarauw, Conrad, se Sarauw, Christian, 1824–1900.

Sarauw, Georg Frederik Ludvig, 1862–1928, botaniker, arkæolog. * 12.11.1862 på Petersværft ved Kalvehave, † 17.2.1928 i Göteborg, begr. sst. F: skovrider Conrad August Nicolaus S. (1816–86, ~ 1° 1851 med Julia Olivia Camilla Bach, 1822–54; ~ 2° 1858 med Frederikke Graae, 1835–59) og Betzy Wilhelmine Hansen (1834–1909). ~ 11.9.1915 i Ljung, Bohuslän med Elin Johanna Ingeborg Åkerstein, * 21.4.1886 i Skövde, Västergötland, † 20.4.1971 i Göteborg, d. af løjtnant, senere major, justermester i Göteborg Carl Harald Å. (1849–1922, ~ 2° 1918 med Olga Otosson, 1880–1945) og Ida Sigrid Constantia Gylling (1850–1918). – Bror til Christian *S. (1865–1925).

S. blev student fra Herlufsholm 1881 og tog 1882 filosofikum fra Kbh.s univ. Efter en studierejse 1883–84 til München, Rostock, Berlin og Paris blev han forstkandidat 1888. Han gik dog ikke ind i praktisk forstvirksomhed, men fortsatte sine naturvidenskabelige studier, især inden for plantefysiologi, og 1892 modtog han Videnskabernes selskabs guldmedalje for en afhandling om bøgens svamperodder. Når S. 1894 tilknytte-

des Nationalmuseet og blev arkæolog, skyldtes det ikke mindst de forventninger der stilledes til studiet af korn som følge af de af lærer Frode Kristensen, Tørring, indsendte lerkarskår fra yngre bronzealder med kornaftryk. Endvidere var museet også i bekneb for en kender af de fra oldtiden bevarede trærester. S.s endelige ansættelse ved Nationalmuseet kom dog først et par år senere på grund af hans vaklen mellem en forstmæssig karriere og et liv inden for museumsverdenen. S. forblev imidlertid indtil videre på museet hvor han blev fastansat 1897. Det var oldtidens kornavl der havde hans store interesse, og S. gjorde omhyggelige og banebrydende studier med vid hensyntagen til både det danske og udenlandske kildemateriale, om end han ikke nåede at publicere sine studier som han arbejdede med til det sidste. De var egentlig tænkt som emne for en disputats, men arbejdet svulmede voldsomt op, og S. kom i mellemtiden i gang med andre opgaver. 1900 havde lærer M. J. Mathiassen, Mullerup, nemlig opdaget Maglemose-bopladsen, det første fund af den kultur som efter den bærer navnet Maglemose- eller Mullerup-kulturen. Undersøgelsen heraf overdroges S. og resulterede i den meget værdifulde afhandling *En Stenalders Boplads i Maglemose ved Mullerup, sammenholdt med beslægtede Fund*, Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1903, hvori han tager særligt hensyn til naturmiljøet og indtager et omfattende komparativt materiale. Vekselvirkningen menneske-natur optog S. stærkt og var tidligere kommet til udtryk i *Lyngheden i Oldtiden. Iagttagelser fra Gravhøje*, sst. 1898. Dette spændende naturvidenskabelige indslag i museets arbejdsform blev først taget op igen en menneskealder senere, og 1956 fik Nationalmuseet sin egen naturvidenskabelige afdeling. At hans historiske interesse tog til med årene fremgår bl.a. af afhandlingen *Kogehøjene og Runestenene i Jelling*, sst. 1926, men på dette tidspunkt havde han på grund af samarbejdsvanskeligheder med Sophus Müller for længe forladt Nationalmuseet hvor han aldrig fandt sig rigtig godt til rette.

1911 søgte han sin afsked, og 1912 ansattes han i en nyoprettet stilling som intendent for den forhistoriske afdeling ved det kulturhistoriske museum i Göteborg, en stilling der gav ham en selvstændighed der passede til hans karakter, og som han virkede i, lykkeligt optaget af dette museums trivsel, lige til sin død. Han gennemførte en fuldstændig nyordning af samlingerne som blev suppleret med adskillige værdifulde fund fra hans årlige udgravningsrejser. Fra 1915 ledede han en arkæologisk kortlægning af Götaälvsområdet. S.m. J. Alin udgav S. 1923 *Götaälvsom-*

Sarauw, Georg F. L.

rådets fornminnen som indbragte de to forfattere Oscar Montelius-prisen som S. dog ikke nåede at modtage inden sin død. 1923 blev S. æresdoktor ved Göteborgs högskola hvor han sideløbende med sit museumsarbejde havde været ekstraordinær underviser i arkæologi fra 1915. I sine senere år skrev S. afhandlinger om Göteborgs ældre historie og topografi og udgav redegørelser for sine arkæologiske fund. Fra 1915 redigerede han Göteborgs och Bohuslans fornminnesförenings tidskrift. □Mal. af Arvid Jorm, 1932 (Göteborg mus.). Foto.

Bibliografi i Göteborgs och Bohuslans fornminnesfören.s t. III 1927, Göteborg 1928 60–80. – Selvbibliografi i Indbudning till Göteborgs högskolas akad. fest, maj 1923 VIIIff. – L. Kolderup Rosenvinge i Botanisk t. XL, 1928 226–28. Göteborgs handels och sjöfartstidning 18.2. s.ä. Oscar Almgren m.fl. i Göteborgs och Bohuslans fornminnesfören.s t. III 1927, Göteborg 1928 1–16.

Henning Dehn-Nielsen (Thomas Thomsen)

Sarauw, Paul Frederik, 1883–1959, forfatter, journalist. * 30.11.1883 på Frbg., † 24.4.1959 i Kbh., begr. (urne) ukendt sted i Frankrig. F: kaptajn Christian *S. (1824–1900) og Maria B. Ring (1857–1927). ~ 1° 19.11.1910 i Kbh. (Hellig.) med Kirsten (Kisse) Karen Hvid, * 13.7.1890 i Kbh. (Jac.), † 23.11.1972 i Helsingør (~ 2° 1924 med direktør Johannes Niels Frederik Larsen, 1882–1936), d. af cykelhandler, senere direktør Sylvester *H. (1866–1928) og Anna J. D. Kragh (1867–1947). Ægteskabet opløst. ~ 2° 10.12.1928 i Kbh. (Petri) med Leis Lassen, * 5.7.1910 i Dragør, † 23.5.1980 i Kbh. (~ 2° 1960 med bankier, vekselerer Oscar Herbert (Herberth) Begtrup Møller, 1901–66), d. af journalist Alfred (Alf) L. (1877–1931) og journalist Louise Annette Marcussen (Loulou *Lassen) (1876–1947). Ægteskabet opløst. ~ 3° 5.11.1930 i Søllerød med skuespiller, senere cirkusdirektør, sidst minkfarmer i Grønholt, Ingeborg Bruhn Bertelsen, * 26.4.1894 i Kbh., † sommeren 1977 i Wisconsin, USA, d. af malersvend, senere -mester Bertel B. (1863–1944) og Cathrine Marie Bruhn (1862–1946). Ægteskabet opløst. ~ 4° 10.12.1934 i Rungsted (b.v.) med ovenn. Leis Lassen.

Efter en barndom hovedsagelig tilbragt i Frankrig blev S. student fra Slomanns skole hvor han havde bl.a. Viggo *Stuckenberg som lærer. Cand.phil. blev S. 1902. Allerede da var han i Aftenbladet begyndt at skrive i den let causerende stil han siden kom til at beherske til fuldkommenhed. Han var medarbejder ved Ekstra Bladet til 1911, derefter ved Politiken. 1940 overgik S. til Det berlingske hus, først til BT, siden til Berlingske Tidende. 1927–30 var han direktør

for Scala teatret. En væsentlig del af S.s forfatterskab er teatertekster og filmmanuskripter i de lettere genrer. Sammen med Julius *Magnussen skrev han farcen *En slem dreng*, 1908 og lystspillet *Den store afdøde*, 1909 der havde succes også i Wien og Berlin. S. har skrevet lystspil, folkekomedier og farcer til så at sige alle københavnske teatre. Sammen med Johannes *Dam var S. husedigt til Frede *Skaarups overdådigt opsatte, inkarnerede københavnerrevyer på Scala teatret, hvor Carl *Alstrup var en af hovedkræfterne og havde stor succes med flere af de af S. forfattede monologer. Store folkelige succeser blev *Peter den Store*, 1930 og *Den kloge mand*, 1936 (som film 1937), skrevet som de var med særligt henblik på henholdsvis Peter *Malbergs og Carl Alstrups folkekære og originale skuespillertalenter. S. havde et let, sikkert og umiddelbart greb om det scenisk effektfulde, bl.a. i kraft af en intuitiv viden om det overraskende og det pludselige komiske virkning, når det fungerer som konklusion på en scenisk situation, samtidig med at det sætter situationen i perspektiv gennem en ny funktion i en større helhed. Ved hjælp af en fint karakteriserende, træfsikker replikkunst fik S. sine sceniske typer til at leve efter gode gamle, evigt gyldige, kontrastfyldte teateropskrifter. I løbet af 1930erne, -40erne og -50erne var S. manuskriptforfatter til nogle af disse års største kassesuccesser i dansk underholdningsfilm, hovedsagelig hos John Olsen på Saga Film. Den første var *Skal vi vædde en million*, 1932, den sidste *Styrmand Karlsen*, 1958. Endvidere bl.a. *Frøken Kirkemus*, 1941 og *Den gamle mølle på Mols*, 1953. Allerede som student oversatte S. Oscar Wildes *Salome*. Det blev i årenes løb til over 200 oversættelser fra fransk, engelsk og tysk. I det såkaldt glade København op til første verdenskrig var S. en kendt skikkelse mellem den ungdom der udfoldede sig i Studentersamfundet og på Café Bernina på Strøget. Essensen af S.s fornemmelse for det specifikt københavnske kommer til udtryk i hans journalistik, især i de meget læste og i høj grad gouterede parketartikler som han under mærket St. Paul skrev som komiske kommentarer til teatrenes premierer. Med en humor af en egen saftig og burlesk karakter boltrer han sig med en opfindsomhed og sproglig fantasi der gør dem til små journalistiske perler. □Tegn. af H. Jensenius, 1919 (Fr.borg). Foto.

P. S.: – så vidt jeg husker . . . , 1954 (erindr.). – Henrik Rechendorff i Berl. tid. 25.4.1959. Axel Kjerulf i Politiken 26.4. s.ä.

Preben Ramløv (Chr. Rimestad)

Sardemann, Johann Heinrich Hermann Gustav, 1878–1953, ingeniør. * 25.7.1878 i Amsterdam,

† 10.1.1953 i Århus (Lukas), urne sst. (Nordre kgd.). F: grosserer Johann Heinrich Hermann Gustav S. (1844–1918) og Catharina Sophia van Rinsum (1854–1904). ~ 1° 20.4.1904 i Århus (Domsg.) med Erika Vilhelmine Schmidth, * 21.6.1877 på hovedgården Ulvsund, Nes sg., † 14.3.1913 i Århus (Pauls), d. af konsul, dampskibsekspeditor Hans Christian Louis S. (1834–1901) og Laura Marthea Vilhelmine Petersen (1839–1927). ~ 2° 23.6.1914 i Nr. Sundby med Julie Kirstine Schmidth, * 27.5.1875 på hovedgården Ulvsund, Nes sg., † 30.1.1949 i Århus (Markus) (~ 1° 1898 med løjtnant, senere skibsfører Peter Tetens Hald, 1867–1924; ægteskabet opløst 1908), søster til I. hustru.

S. blev født og voksede op i Amsterdam, Holland hvor han efter almindelig forberedelseseksamen 1894 gennemførte en treårig ingeniøruddannelse på Technicum i Amsterdam. 1898–1902 arbejdede han i forskellige elektrotekniske virksomheder i Amsterdam, Berlin og Kbh. og ansattes derefter som afdelingsingeniør i firmaet Bruun & Sørensen i Århus. 1905 etablerede han her en selvstændig rådgivende ingeniørvirksomhed inden for elektriske anlæg. Efter nogle års forløb stiftede han 1912 sammen med ingeniør Karl Eriksen (ca. 1885–1918) ingeniørfirmaet *Eriksen og Sardemann* der hurtigt udviklede sig til et af landets mest fremtrædende, især på det elektrotekniske område, og som han stod i spidsen for efter Eriksens tidlige død (1918–33 i samarbejde med ing. C. Juul). Under hans ledelse forestod firmaet elektrificeringen af de sønderjyske landsdele efter genforeningen, herunder opbygningen af kraftværket *Sønderjyllands Højspændingsværk* i Åbenrå. I forbindelse med firmaets udbygning af elektricitetsforsyningen i Midtjylland var han stærkt medvirkende til opførelsen af vandkraftanlægget ved Tange sø og udnævntes som den første direktør for det nyetablerede selskab Gudenåcentralen (1920–22). Fra slutningen af 1920'erne gennemførte han nyopførelsen af *Århus Elværk* og i sammenhæng hermed den første etablering af fjernvarmeforsyning for Århus by. Desuden forestod han i sine senere år projekteringen af flere af de større jyske amts- og centralsygehuse, inden han nogle år før sin død trak sig tilbage fra ledelsen af firmaet (fra 1939 Sardemann & Thomsen).

I sit virke som erhvervsleder var S. præget af myndighed, balance og sans for de store linjer. Han sad i bestyrelsen for flere jyske erhvervsvirksomheder og med sine forhandlings- og organisationssevner øvede han endvidere en betydelig indsats i en række organisationer og foreninger. Inden for sit fag var han medstifter af og første formand for Elektroteknisk forenings-

jyske sektion (1926–35) og sad fra stiftelsen 1937 til sin død (næstformand 1937–46) i hovedbestyrelsen for byggesocietetet. Hans interesser på det sportslige område gav sig bl.a. udtryk i bestyrelsesposterne i Kgl. dansk automobilklub 1914–38, Jysk hestesportsbaneklub og Århus idrætspark. Endelig var han meget virksom med hensyn til at styrke dansk-hollandsk samarbejde. Han blev dansk statsborger 1914 og beklædte 1923–50 posten som nederlandsk konsul i Århus, ligesom han i en længere årrække (1921–40) sad i bestyrelsen for Dansk-hollandsk forening. – R. 1925.

Jes Christiansen i *Elektrotekniker*, 1938 307f. Jahn Neerlin sst. 1953 65f. Samme i *Ingeniøren LXII*, s.å. 62. Århus stiftstid. 11.1. s.å.

Erik Korr Johansen

Sarp, Gerda Ploug (ved dåben Sørensen, Gerda), 1881–1968, tegner. * 8.12.1881 i Kbh. (Matth.), † 16.5.1968 i Ballerup. F: cand.jur., fuldmægtig under magistraten Johan Daniel Sørensen (1844–1922) og Lovise Theresia Ploug (1844–1923). Navneforandring 12.5.1916. ~ 7.10.1910 i Kbh. (Matth.) med maler Otto S., * 6.6.1885 på Frbg., † 14.11.1945 i Hellerup, s. af kommunelærer, senere skoleinspektør Peter Frederik Sørensen (1852–1913) og Marie Christine Vilhelmine Behrens (1856–1939).

S. begyndte som fjortenårig at tegne julekort til Levison, kom ind på Tegne- og kunstindustri-skolen for kvinder og gjorde som tveårig en studierejse til Belgien, Paris og Tyskland. Fra tegneskolen dimitteredes hun til kunstakademiet hvis klasser hun gennemgik efterår 1903 til forår 1907 uden dog af tage afgang. Hun leverede til stadighed illustrationer til bøger og ugeblade (bl.a. *Illustreret Tidende*), udstillede farvelagte tegninger til et eventyr på Kunsternes efterårsudstilling 1907, men gik over til dagbladsvirksomhed da hun 1909 knyttedes til den Ferslewske presse (*Dagbladet*, *Dagens Nyheder*). Derefter var hun ved Riget 1910–12, vendte tilbage til det Ferslewske hus (*Nationaltidende*) og ansattes endelig 1915 ved *Berlingske Tidende* hvor hun siden havde en fremskudt position som en af bladets hovedmedarbejdere. Inden for dagbladstegningen har hun særlig dyrket portrættet og det fornemme og vanskelige speciale teatertegningen. En enkelt gang har hun også direkte arbejdet for teatret, idet hun 1926 tegnede kostumerne til H. C. Andersens *Ole Lukøje* på Scala-teatret. I øvrigt beherskede hun med lige stor dygtighed alle de opgaver som bladet bød hende, ikke mindst illustreringen af søndagsudgavens novellestof. Ved siden af dagbladsgerningen malede hun også en del, mest barneportrætter, nu og da tillige interiører og landskabelige

motiver som hun udstillede på et par særudstillinger, hun havde sammen med sin mand hos Vald. Kleis, Vesterbrogade, jan.-febr. 1919 og i Den frie udstilling jan.-febr. 1936. Men først og fremmest har hun illustreret en anelig række bøger. Hendes hovedværker er F. Paludan-Müllers *Adam Homo*, 1928 og H. C. Andersens *Lykke-Peer*, 1929 og *Digte*, 1930. – Som tegner og illustratør placerede S. sig solidt i det borgerlige hovedstads-miljø der til en vis grad fortsatte traditionerne fra den nationalliberale borgerlige empiretid. Hun ramte præcis den nimbus af kultiveret intelligens og selvbehagelig dannelse som var dette miljøes ideal, hun var en behændig komponist og arrangør af figurscener og beherskede det ydre apparat med stor stilsikkerhed. Man kan sige, at hun ligger på linje med Carl Thomsen og Alfred Schmidt både ved sit sympatiske lune, sit smidige fortællertalent og i sin teknik, den brede anvendelse af tuschtoner. Repræsenteret på Teatermuseet. Oktober 1944 blev hun og hendes mand arresteret af Gestapo der forgæves eftersøgte en af ægteparrets venner og de tilbragte resten af krigstiden i Frøsløvlejren. Herom skrev og tegnede hun bogen *Kvinder i Bur*. – 1936 var S. på rejse til England for Tuborgfondets legat, 1938 modtog hun Tagea Brandts legat og rejste da i Sydeuropa og Nordafrika. □Tegn. af Axel Nygaard bl.a. 1909. Foto.

G. P. S. i Berl. tid. 3.6.1945. Samme: Kvinder i bur. Løse blade fra et fast opholdssted, 1945. – Haagen Falkenfløth i Journalisten 15.6.1912. Sådan tegner vi. Tekst og tegn. af 55 kendte kunstnere, 1945 182–85. Kat. for retrospektiv udstill., Den Frie udstills bygn. 1961. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 20.5.1968. Palle Pio i Berl. aften s.d.

Sigurd Schultz*

Sarti, Giuseppe, 1729–1802, komponist. * 1.12. 1729 i Faenza, † 28.7.1802 i Berlin, begr. sst. (Hedvigsk.). F: juveler og musiker Roberto S. og Anna Rampi. ~9.8.1773 i Kbh. (Kat.) med sanger Camilla Pasi.

S. fik en solid og grundig uddannelse hos den lærde Padre Martini i Bologna og blev da også senere, bl.a. af Luigi Cherubini betragtet som en habil kontrapunktiker. 1748–50 var han organist i sin fødeby, men hans hu stod til teatret, og 1753 vandt han sin første store sceniske sejr i Venezia med *Il re pastore*. Dec. 1753 kom han til Kbh. som kapelmester ved Pietro Mingottis operatrup, for hvilken han indtil 1756 da den italienske impresario gik fallit skrev en række operaer, deriblandt *Vologeso*, *Antigono*, *Ciro riconosciuto* og *Arianna e Teseo*. S. er som dramatisk komponist en typisk repræsentant for den napolitanske opera seria, i hvilken der først og fremmest lag-

des vægt på den melodiose, sangligt flatterende arie. Af komponisterne fordredes der en masseproduktion der ofte skadede den kunstneriske kvalitet, idet den fremkaldte en noget overfladisk rutinestil hvad S.s værker ikke undgik at blive præget af. Den højt betagede S. udmærkede sig først og fremmest ved en følelsesfuld og sart melodik, og tidens kritikere fandt at det ømme, det mildt rørende lykkedes ham bedre end den høje patos. Hans sødmefyldte, sangligt veltilrettede musik må betragtes som en direkte og ikke uvigtig forudsætning for visse sider af Mozart-stilen. Blandt københavnernes vandt S. meget hurtigt ualmindelig yndest. Med *Ciro riconosciuto* til tekst af Pietro Metastasio opnåede han 1754 en meget stor succes. Han så sig endog også i stand til at udgive partituret i sjældent smukt pladetryk, tilegnet kongen. Ved hoffet fandt man ikke alene behag i S.s skønne melodier; også hans elegante franske konversation og kavaleri-mæssige optræden skabte ham mange beundrere. Som klog politiker forstod han at drage nytte heraf. 1755 blev han udnævnt til hofkapelmester, og hans forgænger Paolo Scalabrini måtte forlade den plads fra hvilken han i sin tid selv havde fortrængt J. A. Scheibe.

Det var ikke mindst under påvirkning af S., at den unge N. K. Bredal søgte at skabe en dansk opera. Af et operaforetagende der slog an kunne den foretagsomme S. vente et stort udbytte. Han havde set at en italiensk opera ikke i længden tiltalte den del af publikum der kunne ventes størst fordel af, og mente derfor at en opera i det danske sprog ville være en attraktion der faldt i alles smag. Tanken blev til virkelighed med Bredals operatekst Gram og Signe (1756), til hvilken musikken var lånt fra forskellige yndede italienske operaer, bl.a. fra S.s *Ciro riconosciuto*. Da dette ikke særlig talentfulde værk ved private opførelser gjorde stor lykke, hovedsagelig på grund af sin nyhed, åbnede komediehuset sine porte for danske operaer, men ingen af de højt ubetydelige intermezzi, som Bredal til „lånt musik“, ikke mindst fra S.s værker, skrev for den danske skueplads, formåede at fange publikums interesse, og S. indså hurtigt at der ikke på dette tidspunkt var baggrund for at skabe en opera på det danske sprog. Efter Mingottis fallit 1756 var Kbh. et par år uden italiensk opera. 1758 sendtes imidlertid S. til Italien for at sikre sig en god opera „ikke bestående af mange, men perfekte stemmer“. Truppen der blev ledet af Marianna Galeotti havde vanskeligt ved at slå igennem, og 1761 opnåede den et betydeligt tilskud til den sædvanlige kgl. understøttelse og blev endog også forenet med den danske skueplads. S. der ansattes af teatret som kapelmester og musikalsk

leder var misfornøjet med det orkester komediehuset bød på, men til alt held kunne man indkalde det Plønske kapel der ved hertug "Frederik Carl af Pløns død 1761 netop blev ledigt. Til trods for et usædvanlig pragtfuldt udstyr fandt den italienske opera dog ingen jordbund i Kbh. Efter tre sæsoner krævede teaterdirektionen skuepladsen frigjort for den besværlige byrde, og da kongen nægtede at understøtte truppen forlod den Kbh. for stedse. Blandt de operaer som den meget produktive S. skrev i denne periode kan nævnes: *Anagilda*, 1758, *Armida abbandonata*, 1759, *Achille in Sciro*, 1759, *Il Filindo*, 1760, *Astrea placata* (i anledning af jubelfesten 1760), *Andromaca*, 1760, *L'Issipile*, 1761, *La Nitteti*, 1761, *Allessandro nell' Indie*, 1761, *Didone abbandonata*, 1762, *Semiramide*, 1762, *Il Narcisso*, 1763, *Il gran Tamerlano*, 1764 og *Il naufragio de Cipro*, 1764. En korrespondent til Bibliothek der schönen Wissenschaften und der freien Künste påstår at S. i denne periode udviklede sig meget betydeligt som dramatisk komponist, „han ville“ – hedder det – „være en virkelig stor operakomponist, hvis hans geni var mangfoldigere, og hvis han ikke undertiden for de små finheders skyld tabte det sande ophøjede“. *Didone abbandonata*, til hvilket værk partituret endnu eksisterer, indeholder side om side med helt traditionelle, rutinemæssige arier flere virkelig dramatisk betonedede træk, ikke mindst slutningen, en stor recitativisk, frit komponeret scene, i hvilken Dido bestemmer sig til at gå i døden.

S. var 1765 rejst til Italien for at engagere italienske sangere, men han måtte opgøre foretagendet på grund af Frederik Vs sygdom og død. Han opholdt sig en tid i udlandet og kom først tilbage 1768 for at blive overkapelmester ved Christian VII's hof med oberstløjtnants rang og uniform. Den sindssyge monark som havde lært at synge af S. satte megen pris på denne der dog – som Dorothea Biehl forsikrer – „mere ved alle hånde små mekaniske kunster og eksperimenter morede kongen end ved sin musik“. Hans evner skulle rigtig udnyttes, og 1769 komponerede han for det franske personale på det nye hofteater *L'asile de l'amour*, en festprolog i anledning af dronning Caroline Mathildes fødselsdag; s.å. opførtes syngespillet *La double méprise ou Carlile et Fany* og n.å. *Le Bal*, begge til tekst af den franske skuespiller Deschamps. S. havde længe ønsket at blive teaterdirektør, og da magistraten 1770 overdrog komediehuset til kongen var det en let sag for den ærgerrige italiener at få det i entreprise. Han skulle i alt have 16 000 rdl. i tilskud som direktør for den italienske opera og den danske komedie. Den sidste havde han ikke megen interesse for og lod den italiensk-kyndige

figurant Rasmus Soelberg besørge alt hvad der angik danske skuespil. Derimod gjorde han straks forsøg på at grundlægge en fast dansk opera, en „Opera danese“, han øvede flittigt med de mest stemmebevagede medlemmer i det danske personale og så sig i stand til 8.10.1770 at åbne sin første sæson med syngespillet *Soliman den Anden* som han havde komponeret til en tekst af C. S. Favart. Dette værk, hvor S. søger at bejle til modesmagen ved meget virkningsfuldt at efterligne tyrkisk janitscharmusk, gjorde stor lykke med den charmerende Caroline Halle (senere "Walter) i den kvindelige hovedrolle, skønt det endnu kneb for de danske kunstnere at udføre S.'s vanskelige arier med tilstrækkelig sikkerhed.

1771 opførtes ligeledes med succes *Tronfølgen i Sidon*, komponeret til en mædelig tekst af N. K. Bredal. Og den publikumsskandale opførelsen afstedkom havde intet med musikken at gøre, men var et udslag af det latente fjendskab mellem studenter og garnisonens officerer – og af Struenseetidens almindelige uro. S. søgte i disse to danske værker kun i ringe grad at anslå den lette tone der er så karakteristisk for datidens franske opera comique med dens iørefaldende viser; tværtimod indførte han den store, rigt forsirede da capo-arie i den italienske opera serialstil. Da han tilmed ikke forstod dansk og derfor måtte lade grundteksten oversætte er det forståeligt at resultatet ikke blev særlig fremragende i kunstnerisk henseende, trods de melodiske skønheder værkerne i øvrigt indeholder. Det var dog navnlig ved den italienske opera S. ville give sit foretagende glans, og det lykkedes ham med store anstrengelser at samle et personale af meget høj kvalitet, deriblandt den fremragende tenor Ansani og den nittenårige Camilla Pasi der blev S.'s hustru. For denne trup skrev han bl.a. *Il re pastore*, 1770 (samme tekst som han havde benyttet 1753) og *Demofonte*, 1771. Navnlig blev *Il re pastore* modtaget med begejstring af publikum der beundrede „de følelsesfulde, bløde Melodier i Elskovsarianerne“, ligesom man også roste Ansanis numre der var komponerede i „en meget ædel stil“. Da S. trods flere succeser havde uheld med sit teaterforetagende blev det besluttet at der skulle ansættes en mand til at overtage den egentlige ledelse af den danske skueplads så at S. kun havde at gøre med den finansielle side af sagen. Valget faldt på N. K. Bredal som overtog ledelsen fra begyndelsen af sæsonen 1771-72. Bredal, der blev stærkt angrebet, særlig af Peder "Rosenstand-Goiske i Den Dramatiske Journal, viste sig ikke stillingen voksen. Det gik stadig tilbage med teatrets finanser, og enden blev at S. allerede i den nævnte sæson måtte erklære sig

fallit. Skønt S. ikke mere direkte var knyttet til teatret, komponerede han dog stadig danske syngespil. Værker som *Deucalion og Pyrrha*, 1772 og *Aglæ eller Støtten*, 1774, der gjorde stor lykke på grund af Caroline Walters fortryllende sang og spil, er skrevet i samme stil som hans tidligere danske arbejder; i *Kierligheds-Brevne*, 1775, til tekst af D. Biehl, har han derimod søgt at anslå en livligere opera buffa-tone.

I Kbh. levede S. på en stor fod. Han boede stateligt og havde det så rummeligt at han ligesom de store italienske impresarioer kunne have operisterne i logi. I de fornemme huse hvor han på grund af sin lette omgangstone og åndfulde konversation var en velset gæst informerede han i sang, og hos sin særlige beundrer og velynder, den russiske minister M. Filosofov, gav han undertiden italienske operaforestillinger. Men selv om han opnåede at blive opvartende kammermusikus hos Christian VII, en stilling der indbragte ham lige så meget som overkapelmesterembedet, var dog hans økonomiske situation efter teaterfallitten nærmest fortvivlet. Kreditorerne var meget utålmodige, og for at undgå en truende rettergang blev der nedsat en kommission der skulle ordne gældsforholdene. Hans vanskelige stilling bragte ham på afveje idet han benyttede sine formående forbindelser ved hoffet til mod betaling at skaffe ansøgere embeder. 6.5.1775 dømtes han til at „have sin Bestilling og Gods forbrudt“, en dom der dog ved kgl. resolution forandredes til, at han med bestillings fortabelse inden otte dage skulle forlade landet. Efter landsforvisningen vendte han tilbage til Italien, og først nu begyndte hans store internationale karriere. I Venezia var han en tid direktør for Ospedaletto-konservatoriet og virkede 1779–84 i det højt ansete embede som kapelmester ved domkirken i Milano. I denne periode skrev han en række operaer der vandt verdensberømmelse: *Le gelosie villane*, 1776, *Farnace*, 1776, *Giulio Sabino*, 1781 og endelig den meget yndede opera buffa *Fra i due litiganti il terzo gode*, 1782 der 1795 opførtes på Det kgl. teater under titlen *I oprørt Vand er godt at fiske*. Over en af melodierne fra dette værk skrev Mozart klavervariationer, og endvidere benyttede han den til taffelmusikken i Don Juan. Takket være den berømmelse disse værker havde skaffet S. kaldtes han 1784 af Catharina II som hofkapelmester til St. Petersborg hvor han ligeledes virkede som flittig operakomponist. På grund af et uvenskab med kejserindens yndlingsanger Luiza Todi forlod han 1787 hoffet og grundede en musikskole på et af fyrst Potemkins godser i Lille Rusland, men efter fyrstens død flyttede han atter til St. Petersborg hvor han indrettede et konservatorium i det

nyoprettede Ekaterinoslaw. Paul I der var meget uvenligt indstillet over for de institutioner som Catharina havde skabt, nedlagde konservatoriet; dog blev S. nominel direktør til 1801 da en sygdom tvang ham til at forlade St. Petersborg. Han døde på vej til Italien. I Rusland skrev han foruden operaer også korværker, deriblandt et *Te Deum* for kor, orkester, klokker og kanoner der 1789 opførtes i Potemkins lejr ved Jassy. □Mal. af Salvatore Tonci ca. 1800, kopi derefter af Luigi Mussini (Pinacoteca comunale, Faenza).

Bibl. der schönen Wissenschaften XII, Lpz. 1765 351f. Th. Overskou: Den danske skueplads II–III, 1856–60. Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.IV, 1865–66 399 462. G. Pa-solini-Zanelli: G. S., Faenza 1883. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886. C. Thrane i Sammelbände der internationalen Musik-Gesellschaft III, Lpz. 1901–02 528–38. Samme: Fra hofviolonernes tid, 1908. Terman Windfeld i Musik I, 1917 112f. Torben Krogh i Årbog for musik 1922, 1923 123–58. Samme: Zur Gesch. des dänischen Singspiels im 18. Jahrhundert, 1924. Karen Krogh i Teatervidensk. studier, red. Sv. Christiansen I, 1969 9–51. Gerh. Schepelern: Italienerne på hofteatret I–II, 1976.

Torben Krogh*

Sartor, Salomon, † 1644, bogtrykker. ~ Cathrine Orkitzdatter (el. Orchisdatter) (~ 2° 1646 med bogtrykker Melchior Winckler).

A. var vistnok tysker og var antagelig kommet til Danmark som bogtrykkersvend; 1612 nedsatte han sig som selvstændig bogtrykker i Kbh. Hans vigtigste konkurrent her var Henrik *Waldkirch, og i lang tid kæmpede disse to bogtrykkere om førerskabet. Gang på gang måtte de møde for konsistorium fordi de havde misbrugt deres privilegier, eftertrykt hinandens arbejder eller ved andre ulovlige midler søgt at vinde frem. Til sidst gik S. af med sejren da han 1622 fik et overordentlig udstrakt privilegium. Han opnåede ifølge dette eneret til at fremstille alle bøger på fremmede sprog som udgaves i Kbh., og et ti års privilegium på alle dem han trykte på egen bekostning. Desuden fik han fritagelse for skat og andre begunstigelser. Til gengæld forpligtede han sig til foruden en boghandel og et bogbinderi at holde et perfekt trykkeri som også skulle kunne trykke kobberstik. Sin boghandel fik han tilladelse til at installere i et kapel i Frue kirke som tidligere havde været benyttet af den 1619 afdøde boghandler Hans *Aalborg. N.å. fortrængte han Waldkirch fra stillingen som universitetsbogtrykker. Nogen fremragende bogtrykker var S. ikke, og gentagne gange førtes der fra universitetets side klage over hans forsømmelighed. Han deltog sammen med universitetets 2. bogtrykker Melchior *Martzan i trykningen af Christian IVs store folio-bibel som udkom 1633. S. var den første bogtrykker herhjemme som var

underkastet pligtaflevering, idet konsistorium ved hans ansættelse som universitetsbogtrykker 1623 påbød ham at aflevere et eksemplar af alt, hvad han fremtidig trykte, til universitetsbiblioteket.

C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I, 1870. Mogens Haugsted i Fund og forskn. II, 1955 48f og III, 1956 44–49.

Lauritz Nielsen*

Sarvig, Ole, 1921–81, forfatter. * 27.11.1921 i Kbh. (Skt. Anna), † 4.12.1981 sst. (Holmens), begr. i Bavelse. F: malermester, senere tegnelærer ved Frbg. tekniske skole, Carl Eskild S. (1892–1940) og Helga Annette Henriksen (* 1897, ~ 2° 1956 med Johs. Andreas Mohn, * 1893). ~ 1° med tegner Anna Margrethe Sørensen, * 31.1.1921 i Kbh. ~ 2° med danser Marie Hauge, * 4.11.1917 i Lillehammer, Norge. ~ 3° 1949 med maler Patricia Ferreira Stacey, * 1.2.1923 i Graff-Reinert, Transvaal, Sydafrika, d. af Thomas S. og Jessica Ferreira. ~ 4° med forfatter Ulla Borup Nielsen, * 13.10.1927 i Esbjerg, d. af boghandler Otto N. og Alice Nielsen. Ægteskabet opløst. ~ 5° 22.12.1962 i Sorø (b.v.) med teaterinstruktør, kostumier Helen Aileen Dewell, * 11.3.1928 i Plains, Kansas, USA, † 28.1.1980 i Bavelse, d. af handelsmand Millard P. D. (1900–75) og regnskabsfører Ruby E. Wright (* 1904).

S. blev student fra Efterslægtsselskabets skole 1940, tog filosofikum s.å, og drev kunsthistoriske studier. 1944–45 var han medarbejder ved Weilbachs kunstnerleksikon og 1946–48 virkede han som oversætter og forlagskonsulent. 1950–53 var S. kunstkritiker ved dagbladet Information, 1953–54 redaktionssekretær og kunstkonsulent ved Danmarks radios fjernsynsafdeling. Over længere perioder opholdt han sig i udlandet: i Norge 1945–46, Frankrig 1948–49, Skotland og Irland 1949–50 og Spanien 1954–62; herefter slog han sig ned på Christiansdals klostergård i Sydsjælland. S. har modtaget en lang række priser og udmærkelser, således Kritikerprisen 1960, Søren Gyldendal prisen 1964, Det danske akademis pris 1967 og Lyrikerprisen 1968. Han var medlem af kulturministeriets udvalg vedr. kultur- og kunsthistoriske museer 1971–76, repræsentantskabet for filminstituttet fra 1972 og Det danske akademi fra 1972. Foruden sit kunsthistoriske og skønlitterære forfatterskab har S. oversat en lang række værker, overvejende fra engelsk, hvoraf især hans Shakespeare-oversættelser har vundet stor genklang for deres dramatisk-mundrette kvalitet. – I den metafysiske orienterede kreds omkring tidsskriftet Heretica,

1948–53, var S. den digter der med størst konsekvens beskrev det moderne menneskes krisesituation i en verden uden faste normer, truet af undergang. Hans forfatterskab udgør en stor slæt og sammenhængende analyse af vor tids angst og splittethed bestemt af et syn på vor kultur som værende i åndeligt forfald. Denne tilstand ser S. også bekræftet i den abstrakte billedkunsts fragmenterede skildringer af menneskesindet. 1945 oversatte han José Ortega y Gasset's essay *La Deshumanización del arte*, 1925 som *Menneskets fordrivelse fra kunsten*, en analyse netop af den fremmedgørelse som den moderne kunst er et udtryk for. Dette emne diskuteres af S. selv i de kulturkritiske og kunstfilosofiske værker, *Krisens billedbog*, 1950 (2. forøgede udg. 1962), *Midtvejs i det tyvende århundrede*, 1950, *Glimt*, 1956 og *Stedet. som ikke er*, 1966. Sammen med bøgerne om *Gitz-Johansen*, 1945, *Edvard Munchs grafik*, 1948 (3. revid. udg. 1980), *Nattevagten*, 1951 og *Palle Nielsen*, 1966, vidner disse essaysamlinger om en enestående indsigt i kunstens væsen og historie. Overhovedet udgør S.s talrige kritiske og filosofiske skrifter en hovedhjørnesten i forfatterskabet og må vurderes som en fortsat kommentar og supplement til hans digteriske produktion.

Kernen i S.s lyrik udgøres af de fem digtsamlinger han skrev under og umiddelbart efter anden verdenskrig (et fyldigt udvalg, *Den sene dag*, udk. 1962). De danner en cyklus hvis bindeled er digterens søgen efter et svar på den universelle krise. Debut-samlingen *Grønne Digte*, 1943, er endnu harmonisk i anslaget. Men den anelsesfyldte tone der gennemstrømmer de første teksters drømmeagtige, udviskede gengivelser af den ydre virkelighed er blot et varsel om den desperate følelse af isolation og hjemløshed i en udsult civilisation der i bindets anden del er skildret i et skarpt sanset, yderst kompliceret billedprog. I *Jeghuset*, 1944, digtkredsens centrale bind, portrætterer S. storbyen som stedet, hvor nutidsmenneskets skæbne fuldbyrdes. Det er en øde by – som fremstillet i en række raderinger af den åndsbeslægtede grafiker Palle *Nielsen – hvor mennesket blot skimtes som et ubetydeligt, identitetsløst punkt. For at overvinde følelsen af tomhed søger digteren tilflugt i „Jeghuset“, et forsøg der blot fører til endnu større afmagt og ensomhed. Ladt alene tilbage analyserer S. nu samtiden med udgangspunkt i nøglebegrebet „insektfolket“ der symboliserer den gølge intellektualisme som er ude af stand til at åbne sig for livet selv. Jeghuset beskriver krisens kulmination men antyder samtidig en frelsesmulighed i de afsluttende digtes kredsen om Kristusskikkelser. Den mystiske oplevelse og vågnende religiø-

se bevidsthed øges i de to næste prosalyriske samlinger. *Mangfoldighed*, 1945, er en beskrivelse af de første skridt mod erkendelsen af, at vi må vende tilbage til jegets tomme hus og gennemleve den nihilistiske tilstand for at kunne overvinde den, og gradvis ses angstfølelsen som et udgangspunkt for skabelsen af nyt liv. I *Legende*, 1946, føres vi da gennem en række apokalyptiske scenerier frem til forårsmysteriet. Nu finder manden og kvinden, hvis omrids skimtes i det foregående bind, hinanden og forløses hermed gennem en næsten panteistisk forening med Kristus i den genkommende natur. Menneskets genfødsel og sejr over mørket skildres i samlingen *Menneske*, 1948. Dets hovedmotiver, digterens oplevelse af kærligheden og hans søgen efter Kristus, smelter sammen i en forståelse af kærlighedsmysteriet som et udslag af guddommeligt nåde. En epilog, *Min kærlighed*, tilføjet 1952, understreger endnu engang erkendelsen af tomhed og ensomhed som udgangspunkt for forvandlingsprocessen.

I S.s første roman, *Stenrosen*, 1955, symboliseres dette udgangspunkt i miljøet: den udbombede tyske hovedstad efter 1945. Førkrigstidens Berlin, et billede på menneskets dæmoniske kræfter, genopbygges imidlertid i samme ånd hvilket bogens livsfarligt kvæstede hovedperson føler sig ude af stand til at acceptere. S.s fascination af dette ingenmandsland mellem liv og død forklarer hans brug af kriminalgenren for hans to næste romaner, *De sovende*, 1958 og *Havet under mit vindue*, 1960. Ligesom Graham Greene benytter S. spændingselementet som udgangspunkt for en beskrivelse af menneskets ondskab: at løse kriminalgåden betyder derfor at erkende ondsken – og om muligt at besejre den. S.s roman-kunst er således egentlig ren symboldigtning og i stigende grad mærket af religiøse undertoner mens den ydre virkelighed i takt hermed nedbrydes og opløses. I radiromanen *Limbo*, 1963, op-giver S. fuldstændig den traditionelle romanform til fordel for en lyrisk indre monolog der skildrer en afdød mands fortsatte liv i hans enkes sjæl og hendes længsel efter ham. Bogen – en af efterkrigstidens mest fascinerende religiøse manifestationer – portrætterer således et ventende menneske i et foreløbigt tomrum før forløsningen gennem døden. De to radiospil, *Stemmer* og *I mørket* fra 1970, fortsætter i deres behandling af menneskets udsatte situation, sat i relief af truende katastrofemønstre med nåden og kærligheden som den eneste udvej, hovedtemaet i S.s forfatterskab. Elementer af kriminalgenren – dog denne gang helt uden metafysiske aspekter – genfindes i den burleske satire over dansk provinsliv, romanen *Glem ikke*, 1972. Dens filmiske

kvaliteter peger frem mod den eksperimenterende novelle *I lampen*, 1974, skrevet for TV-teatret. Teksten er tydeligt underkastet en visuel behandling og et ønske om at skabe nye læseroplevelser gennem de ledsagende, intense fotografier (af Morten Bo og Jørgen Borg) der på én gang drager tingene nærmere til læseren og formidler en overnaturlig oplevelse i billedernes symboliske, undertiden skræmmende kontrast mellem lys og mørke. Også her udtrykkes S.s syn på livet som en anelsesfyldt lidelsens vej der må tilbage-lægges for at vi kan nå frelsens lys: oplevelsen af kærlighedens mysterium som S. finder udtrykt i Det ny testamente, især i Jesu prædikener og lignelser, i en genkendelse af *Evangeliernes billeder belyst af denne tid* der er titlen på en bog fra 1953 (genudsendt 1979 m. akvareller af Jens "Nielsen"). Emnet beskæftiger ham også i artikelsamlingen *Igår – om lidt*, 1976 hvor S. træder frem som bekendende konfessionsløs kristen, men ligger egentlig bag hele forfatterskabet frem til de sidste bøger.

Mens den retrospektive samling, *Forstadsdigte*, 1974, endnu udtrykker en stærk følelse af usikkerhed og frygt, søges denne tilstand, livets inferno, overvundet i S.s betydeligste roman *De rejsende*, 1978. Hovedpersonen, den midaldrende dansk-amerikaner Dan T., rejser ud for at efterspore sin fars fortid for at overvinde sin barn-doms traumer og genvinde sin tabte identitet. Romanen er både en poetisk og politisk vision gennemvævet af allusioner til Dantes guddommelige komedie. Imidlertid synes Dan T. at rejse i den modsatte retning: ikke mod paradiset men ind i en kaotisk nutid. Overvindelsen af dens dæmoniske kræfter, lysets sejr over mørket der symboliseres i hovedpersonens genforening med Betsy (Beatrice) skulle være skildret i et flg. bind. I stedet medførte sygdom og død i S.s nærmeste omgivelser en overvældende lyrisk produktivitet, en „salmestorm“, der i udvalg udkom i det dybt personlige bind *Salmer og begyndelser til 1980'erne*, 1981. Stærkt påvirket af barokkens kontrastfyldte salmedigtning skildrer S. i et lidenskabeligt, undertiden erotisk sprog sin egen længsel efter forløsning gennem kærlighedsoplevelsen, der veksler med meditationer over evangeliet og ekstatiske anrøbelser af Gud som frelseren for menneskets lidelser. Romanen bekræfter S.s position som den største religiøse danske digter i nyere tid og den betydeligste repræsentant for et livssyn der hverken søger psykologiske eller sociale forklaringer på det moderne menneskes fremmedgørelse og identitetskrise, men konsekvent peger på en metafysisk løsning. □Foto.

Interviews i Hanne Marie Svendsen: Romanens veje, 1966 9–24 og Poul Borum: Samtale med O. S., 1969. – Henning B. Fonsmark i Gads da. mag. XLIII, 1949 518–25. Samme: Lyrikken 1945–52, 1952. Steffen Hejlskov Larsen i Danske studier, 1961 85–104. Torben Brostrøm: Poetisk kermesse, 1962 (2. udg. 1968). Carl Martin Frovin Jørgensen: O. S.s lyrik, 1971 (heri bibliografi). Ole Wivel i Det danske akad. 1967–74, 1974 201–12 (jfr. sst. 213–22). Preben Skovgaard Andersen: Omkr. O. S.s Kristusdigte, 1979 (heri bibliografi). Poul Borum i Danske digtere i det 20. årh. 3. udg. III, 1981 409–25. Tidstegn, en bog om O. S.s forfatterskab, red. Iben Holk, 1982. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Sascerides, Gellius, 1562–1612, læge. * 3.3.1562 i Kbh., † 9.11.1612 sst. F: professor Johannes *S. (1526–94) og Elisabeth Gelliusdatter (ca. 1531–80). ~ 1599 med Anne Skytte, † juni 1619, d. af rådmand S. i Kbh.

S. blev student 1575, studerede tre år i Kbh. og immatrikuleredes i Wittenberg 1580 hvor han dyrkede medicin samt filosofi, matematik og naturvidenskaberne. Omkring 1581 kom han hjem og blev famulus hos Tyge *Brahe på Hven. I den store skare af disciple og medhjælpere synes Tyge at have sat særlig pris på „sin Gellius“ der åbenbart har haft det rette praktiske håndlag for arbejdet på observationstårne og i laboratorier. Skønt han nødigt ville af med S., der allerede 1584 havde fået kgl. rejsestipendium, måtte han dog lade ham drage udenlands en tid for videre uddannelse. S. kom af sted 1588 og blev s.å. immatrikuleret i Marburg og Basel, n.å. i Padova; i Italien blev han hovmester for den senere rigsråd Albret *Skeel, men opretholdt forbindelsen med sin læremester på Hven. På tilbagevejen gjorde han endnu en gang ophold i Basel hvor han 1593 tog den medicinske doktorgrad, og i juni s.å. var han atter hjemme. Den følgende tid, indtil efteråret 1594, opholdt han sig jævnlig på Hven, derefter kom han der ikke mere, og n.å. overtog han embedet som provinsialmedicus i Lund. Her fik han kannikedømme og vikarier, men flyttede atter til Kbh. 1603 da det lykkedes ham at blive professor i medicin efter Anders *Lemvig. 1608 blev han universitetets værge for Frue kirke, 1609 rektor.

S. der kun har udgivet nogle akademiske disputater, var næppe nogen fremragende lærd, men måske så meget mere praktisk medicus – dog er det kun forholdet til Tyge Brahe og dennes ældste datter Magdalene der har givet ham en slags blivende navnkundighed. Magdalene (* 1574) havde kendt S. fra sine barneår, og da han anholdt om hendes hånd blev de trolovede. Tyge havde intet derimod, ikke blot satte han pris på sin unge lærling, men håbede også på den måde at beholde ham på Hven en stund endnu. Sent

på efteråret 1594 kom S. imidlertid på andre tanker, blev uenig med svigerfaderen og søgte alle tænkelige udflugter for at slippe fra sine forpligtelser og få trolovelsen hævet. Var S. en vankelmødig og løs person så var Tyge Brahe hans modsætning – han tilgav ham ikke denne streg. Det var ham sikkert en personlig skuffelse, men tillige sårede det hans forfængelighed at en mand der havde nydt den lykke at opnå jaord af Tyge Brahes datter kunne slå op med hende. Han indstævnedes ham for kapitlet i Lund, senere for konsistorium i Kbh., men nogen egentlig afgørelse kom det ikke til, kun vakte sagen så meget des større opsigt. Uviljen omkring Tyge Brahe var ved at vokse i disse år – end ikke universitetet var meget villig til at tage sig af sagen – og da S. 1597 fik kongen til at udnævne kommissarier til at dømme parterne imellem stod Tyge i begreb med at forlade landet med hele sin familie, og sagen faldt bort af sig selv. Fra Magdalenes side synes forholdet til S. at have været dyb alvor – hun giftede sig aldrig. For øvrigt viser et par bevarede breve at hun må have været en ualmindelig intelligent pige med god oplæring, og mange år efter vedligeholdt hun i faderens kæbelig forbindelse med de bedste af faderens disciple.

Pers. hist. t. 6.r.VI, 1915 142. – V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen I, 1873 268–70. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873–77 618–25. Tyge Brahe: Meteorologisk dagbog, 1876. Samme: Opera omnia I–XV, 1913–29 (fot. opr. Amsterdam 1972) især XIV, 1928. F. R. Friis i Museum, 1891 II 259f 265. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928.

Eiler Nystrøm*

Sascerides, Johannes (Sasgers, Jan), 1526–94, professor. * 24.6.1526 i Warmenhuysen i Holland, † 27.2.1594 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). ~ Elisabeth Gelliusdatter, * ca. 1531 i Kbh., † 27.10.1580. – Far til Gellius *S.

S. blev under et studieophold i Leuven påvirket af reformationsbevægelsen. Han lod sig dog præstevie og blev dernæst ansat som præst i Haring nær ved sin fødeby, men måtte opgive denne stilling på grund af sine reformatoriske synspunkter, hvorefter han drog udenlands, først til England, siden til Wittenberg. Her studerede han ca. tre år (ca. 1554–57) og vandt i høj grad Philipp Melanchtons velvilje som en tiltalende personlighed og en grundig studierne mand der besad gode kundskaber både i latin, græsk og hebraisk, og som tilmed viste evner som latinsk digter. 1556 tog S. her magistergraden, og da han 1557 havde udgivet et svært bind *Odorum, sive carminum sacrorum libri IX*, tilegnede han Christian III det og blev s.å., varmt anbefalet af Me-

Sascerides, Johannes

lanchton, til professor i hebraisk i Kbh. 1558 kreeredes han til baccalaur i teologien, 1570 og 1592 virkede han som rector magnificus. Skønt S. ved en bestemt lejlighed under nadverstridighederne optrådte skarpt mod Niels *Hemmingsen, synes han dog selv efter sin hele type og udvikling at have hørt hjemme i den samme teologiske lejr. Han kunne derfor betragte kalvinismens sejr i sit hjemland med glæde, som det ses af en dedikation til Vilhelm af Oranien (1577). S. gør indtryk af at have været en flittig universitetslærer og har udgivet en række akademiske teser hvoraf dog størstedelen er gået tabt. De bevarede vidner om at han har omfattet den typologiske fortolkning af Det gamle testamente med særlig interesse. Hans teologiske hovedværk er i øvrigt en samling prædikener over lidelseshistorien med meget indgående tekstbehandling (1567). S. var tillige stadig virksom som latinsk digter og forstod med ikke ringe færdighed at udtrykke sig i letflydende vers. Eksempler herpå foreligger i hans *Epicidium in obitum . . . Christiani Tertij*, 1559 og i *De agni, sev Christi victoria contra Gogum et Magogum libri quatuor*, 1557. – Der er en del der taler for, at S. har været Hans Poulsen *Resens privatpræceptor.

Kirkehist. saml. 4.r.111, 1893–95 818. – R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 104–07. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 495–502. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928 52 144 313.

*Bjørn Kornerup**

Sass, Christian Carl Wilhelm, 1862–1929, skibsreder. * 2.8.1862 i Itzehoe, † 19.3.1929 på Nybrogård, Lyngby, urne på Garn. kgd. F: sekondløjtnant af dragonerne, senere oberstløjtnant Edvard Valdemar S. (1835–1917, ~2° 1880 med Susanne Louise Augusta Fiirling, 1853–1945, ~1° med løjtnant, bogholder ved Bierfreunds fabrik i Odense, Theodor Edvard Arffmann, ca. 1840–78) og Louise Charlotte Frederikke Mecklenburg (1835–1920; ægteskabet opløst). ~10.1.1891 i Kbh. (Garn.) med Harriet Mary (Hatty) Helland, * 13.9.1868 i Hongkong, † 5.6.1950 i Kbh. (~2° 1916 med købmand i Bergen Amund Helland Madsen, 1861–1930), d. af direktør for Store Nordiske Telegrafsekskabs afdeling i Hongkong, konsul, senere overregnskabsfører ved samme selskab George Johan H. (1830–1906, ~2° 1872 med Palæmona Elisabeth Sass, 1843–1933) og Josephine Isabella Douglas Browne (1847–71). Ægteskabet opløst. – Halvbror til V. Th. *S.

I en ung alder følte S. stor interesse for shipping-virksomhed og fik da også uddannelse heri i Newcastle, London og Lübeck. 1882 blev han ansat i skibsmæglerfirmaet Holm & Wonsild der

ved siden af mæglervirksomheden efterhånden optog direkte rederivirksomhed som forretningsfører for forskellige dampskibsselskaber. Det begyndte 1891 med etableringen af dampskibsselskabet Myren der blev S.s særlige arbejdsområde efter at han samme år var blevet medindehaver af befragtningsforretningen. 1899 var S. med til at starte rederiet Ægir der også blev drevet i forbindelse med mæglerforretningen. 1906 blev det dog overtaget af Myren. Fra 1906 varetog firmaet også driften af D/S Skjalm Hvides ene damper af samme navn. Rederiet var oprindeligt skabt af kræfter bag Indre mission der ville skabe betingelser for at kristeligt sindede søfolk kunne have et rederi der blev drevet i kirkenes tegn. Gudstjenester var således en fast bestanddel af livet om bord. 1905 havde Holm & Wonsild endvidere dannet rederiet Gefion der dog 1917 blev overtaget af Myren. Lige fra de første år havde mæglerforretningen specialiseret sig i trælastbefragtning hvor firmaet i en årrække var dominerende fra Østersøområdet til danske havne. Ved skibsmægler Ulrik Holms død 1904 indtrådte skibsmægler Marius H. Nielsen som medindehaver, men han trådte ud 1916 for at overtage ledelsen af dampskibsselskaberne Progress og Skagerak hvorefter S. stod som eneindehaver af firmaet Holm & Wonsild indtil han 1921 optog to af sine mangeårige medarbejdere som medindehavere. Da havde firmaet også overtaget generalagenturet for Danmark af Sveriges to største rederier. S. ledede ikke blot sin egen virksomhed med dygtighed, men udfoldede tidligt en betydelig indsats i spørgsmål af almindelig interesse for skibsfarterhvervet. Navnlige bør nævnes hans indsats inden for The Baltic & White Sea Conference hvor han 1912–22 var formand for The Executive Committee og for Documentary Council. Det var først og fremmest hans virksomhed på disse felter som førte til at han 1921 valgtes til formand for Dansk dampskibsrederiforening. I denne forening havde han 1908–12 fungeret som næstformand, men i det mellemliggende tidsrum havde rederiforeningen som erhvervsorganisation gennemgået en betydelig udvikling, og det var derfor ikke nogen helt let opgave for S. på det tidspunkt at indtage den plads som Christian *Cold umiddelbart forud for ham gennem en længere årrække havde udfyldt. Ikke desto mindre lykkedes opgaven for S., og kun et vakkende helbred tvang ham til 1925 at nedlægge formandshvervet. – R. 1921. DM. 1923. □ Mal. af A. Gudmundsen-Holmgreen, 1937. Foto.

Eilert Mægaard og J. Vestberg: Dansk dampskibsrederiforen. 1884–1934, 1934. Børsen 29.6.1953. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Henrik Fode (Jens Vestberg)

Sass, Else Kai, * 1912, kunsthistoriker. * 6.1.1912 i Kbh. F: Karen Margrethe Brasen (1878–1921, ~ 1907 med Valdemar Bjernede, * 1885, ægteskabet opløst 1914). ~ 13.4.1934 i Kbh. (b.v.) med maler Kai Louis S., * 1.10.1898 i Kbh., † 17.8.1957 i Hillerød (~ 1° 1925 med Ingeborg Sandby Henriksen, * 1906 (~ 2° 1937 med bibliotekar Anker Meyer, * 1906)), s. af skibsfører Christian *S. (1862–1929) og Harriet M. Helland (1868–1950).

Student fra 1930, magister i kunsthistorie 1944 er data der tilsyneladende angiver et langsomt forløb, men de skal korrigeres for ægteskab, børn og en betydningsfuld indsats som kunstkritiker ved Nationaltidende. I S.s videre karriere tyder intet på hverken langsommelighed eller ledige stunder. På trods af adskillige stillinger og talrige hverv er det alligevel stadigheden der er det gennemgående træk. S. knyttedes til Thorvaldsens museum som student, blev museumsinspektør sst. 1945 og forlod det 1954 efter 17 års virksomhed. Samme år udnævntes hun til den første professor i kunsthistorie ved Århus univ., opbyggede faget fra grunden og skabte det første moderne kunsthistoriske institut i landet. 13 år senere kunne hun, da hun kaldtes til professoratet i Kbh., efterlade en vel fungerende arbejdsplads i Århus. Der skulle en energisk indsats til for at omskabe det vegeterende kunsthistoriske laboratorium i hovedstaden til et levende institut med mange medarbejdere i en tid hvor universitetets århundredgamle hierarki omstyrtes. S. fik med smidighed og fast hånd styret instituttet ind i smult vande uden de voldsomme konfrontationer man var vidne til andsteds, og efter 11 års hårdt arbejde kunne hun med sindsro forlade sit værk. I Århus lagde hun i årene 1955–61 som leder af kunstmuseet grunden til endnu en tidssvarende institution. S. markerede sin centrale plads i dansk kunsthistorie som medlem af Ny Carlsbergfondets direktion fra 1961–82.

Allerede i studietiden supplerede S. de hjemlige erfaringer med langvarige rejser i udlandet, og bortset fra krigsårene har hun næsten årligt foretaget studierejser overalt i Europa foruden en to måneders rejse til museer i USA 1959. Det er et bredt spektrum resultatet af disse studier og rejser afspejler i hendes videnskabelige produktion. Den er omfangsrig, men visse hovedlinjer i de mange områder S. har beskæftiget sig med lader sig afstikke. Først og fremmest portrættet har haft hendes bevågenhed, som det udtryk det er for mennesket bag figuren, for den tidsalder det tilhører og for det, der meddeles os. Allerede i studietiden kom den grundlæggende studie om det danske barokportræt *Bidrag til en Karakteristik af Abraham Wuchters Alderdomsværk*

(Kunstmuseets Aarsskrift, 1942). Hovedværket er dog de tre monumentale bind *Thorvaldsens Portrætbuster*, 1963–65, et vældigt arbejde der med flid og omhu, skarpsindighed og humor bringer samling over dette næsten uoverskuelige oeuvre. Her synes at være samlet hvad menneskeligt muligt er om dette store galleri af empiriens og biedermeiertidens mennesker, som man synes at begribe og komme nær gennem de både skarpe og indfølelse analyser af busterne. Store kunstnere og deres berømte, berygtede og psykologisk interessante modeller har udfordret S.s intellekt. Blandt hendes mest dybtgående og lærde undersøgelser ses derfor *Studier i Christierns IIs ikonografi* (Kbh.s univ.s festskr., marts 1970) hvor der ikke blot kastes nyt lys over den fascinerende konges ungdomsportrætter, men også over portrætmaleren Michel Sittow. Disse studier i portrætter af Christian II følger op i en dektektivisk undersøgelse *A la recherche d'un portrait disparu de Christian II, Roi de Danemark, peint par Albrecht Dürer en 1521* (Hafnia, 1976). I *Comments on Rembrandts passion paintings and Constantijn Huygens's iconography*, 1971 behandles forholdet mellem to af åndslivets største uden at man af den tørre titel skal lade sig forlede til at tro at det blot handler om dateringen af Rembrandts passionsbilleder og portrætter af Huygens. Som det er vanligt i S.s produktion bringes læseren også dybt ind i samtidens kunst- og kulturhistorie. Hun lader ikke en løs ende ligge. Når problemet om Pilatus' disput med ypperstepræsten om indskriften på korset berøres i sidstnævnte værk så tages tråden op i *Pilate and the title for Christ's cross in medieval representations of Golgotha* (Hafnia, 1972), et centralt arbejde i hendes andet store interessefelt, ikonografien. Her sættes det billedlige tema i relation til kirkespillenes litterære tradition for behandling af samme emne. *The wise men from the East* (Studia Romana in honorem Petri Krarup, 1976) er et ikonografisk arbejde, især om motivet i renessancens Italien.

I sin øvrige produktion har S. beskæftiget sig med talrige emner spændende fra kunsthistoriens historie i Danmark til danske kunstnere fra dette århundrede som Vilhelm *Hammershøi, Kai *Nielsen og Kay *Christensen. Som lærer har S. kunnet øse af sin rige forskning og gennem den indføre eleverne i kunsthistoriens metode og systematik der havde været et forsømt område. S. har gjort en væsentlig indsats for at give dansk kunsthistorie internationale forbindelser. Hun grundlagde tidsskriftet *Hafnia-Copenhagen papers in the history of art* (1970ff) der skulle bringe dansk forskning ud på hovedsprogene og har arbejdet energisk i den danske sektion af

den internationale komité for kunsthistorie siden 1954. 1979 blev hun membre honoraire af Comité international d'histoire de l'art. I Thorvaldsens portrætbuster karakteriserer S. Thorvaldsen og den norske maler J. C. Dahl bl.a. sådan: „en god portion stædighed, men tillige begejre med evnen til at begejstres over alt skønt og med en vågen interesse for yngre fagfæller“. Disse ord kan uden vanskelighed bruges om hende selv, læg dertil en vel udviklet humoristisk sans. Medlem af Det kgl. vidensk. selsk. og Kungl. vitterhets, hist. och antikvitets akad., Sth. □ Afbildet på tegn. af Otto Christensen, 1971. Foto.

Hakon Lund

Sass, Mathias Wilhelm, 1792–1866, grosserer. * 28.4.1792 i Clausholm mølle, † 16.1.1866 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: møller og kok Bendix S. (ca. 1743–99) og Kirstine Nielsdatter Lange (1766–1833). ~ 1° 15.10.1817 i Kbh. (Garn.) med Ane Lovise Petersen, * 14.6.1796 i Kbh. (Nic.), † 13.6.1823 sst. (Garn.), d. af vinhandler, kaptajn Lorentz Boje P. (1763–1829) og Sophie Magdalena Worm (ca. 1763–1832). ~ 2° 12.5.1831 i Kbh. (Frue) med Emma Wilhelmine Rosenkilde, * 19.10.1809 i Roskilde, † 29.12.1883 i Kbh. (Holmens), d. af styrmand, senere løjtnant Jens Jacob R. (1770–1811) og Jensine Palæmona Aagaard (1786–1826, ~ 2° 1812 med højesteretsadvokat F. Treschow, 1786–1869). Efter en ret trist barndom hos en skolelærer på landet kom S. i handelslære i Kbh. og blev derefter pakhusforvalter i det store handelshus Andresen og Schmidt. Han arbejdede i denne plads en halv snes år, erhvervede sig betydelige forretningskundskaber og en del formue, således at han kunne starte sin egen forretning. Den ydre anledning til, at han etablerede sig selvstændigt, var firmaets betalingsstandsning. 1824 havde han erhvervet grossererborgerkab, og han drev nu ind- og udførselshandel på oversøiske pladser, bl.a. på Kina, delvis med egne skibe. Efterhånden blev hans firma et af de største og rigeste i byen. 1834–66 var han medlem af Grosserersocietetets komité, og han deltog 1857 i stiftelsen af Privatbanken, i hvis bankråd han havde sæde indtil sin død. Han var ligeledes medlem af Nationalbankens repræsentantskab og major i borgervæbningen. Hans forretning blev fortsat af de to sønner Bendix Wilhelm S. (1820–83) og Carl Adolph S. (1835–69), mens en tredje søn, Lorentz Waage S. (1818–89), nedsatte sig som købmand i Ålborg hvor han døde som direktør for Diskontobanken. Af familiens betydelige formue er der oprettet store legater hvis renter ho-

vedsagelig tilfalder trængende medlemmer af handelsstanden og disses enker og børn. – Etatsråd 1864. – R. 1856. □ Litografi af I. W. Tegner, 1861, efter daguerreotypi.

Harald Jørgensen

Sass, Viggo Theodor, 1892–1970, skibsmægler og -reder. * 4.1.1892 i Kbh. (Ansgar), † 1.6.1970 sst. (Østervold), begr. sst. (Ass.). F: oberstløjtnant Edvard Valdemar S. (1835–1917, ~ 1° med Louise Charlotte Frederikke Mechlenburg, 1835–1920; ægteskabet opløst) og Susanne Louise Augusta Fiirling (1853–1945, ~ 1° med løjtnant, bogholder Theodor Edvard Arffmann, ca. 1840–78). ~ Else Anna Schleicher, * 26.7.1914, d. af købmand H. S. – Halvbror til Chr. * S.

S. blev 1909 ansat i skibsmægler- og rederifirmaet Holm & Wonsild hvor hans onkel Chr. Sass var medindehaver. Før første verdenskrig modtog han en grundig søfartsuddannelse. Under krigen var han udlånt til Fragtnævnet, men vendte tilbage til Holm & Wonsild hvor han 1921 blev udnævnt til prokurist og 1936 optaget som partner. Han havde da forinden taget skibsmæglereksamen og modtaget beskikkelse som kgl. edsvoren skibsmægler, hvortil 1926 føjedes autorisation som udvandringsagent. Først 1956 forlod han firmaet. S.s hovedopgaver samlede sig omkring ledelsen af linjefarten af de mange skibe som firmaet disponerede, men hans navn er især kendt for hans meget udadvendte aktiviteter til fordel for skibsfartherhvervet. Efter at S. 1925 havde fået mæglerbeskikkelse gled han hurtigt ind i mæglerorganisationsarbejdet. 1929 blev han medlem af klareringsrådet, 1932 næstformand og 1938–41 var han formand. I foråret 1943 blev han indvalgt i mæglerkorporationens præsidium hvor han 1946 overtog formandsposten. Her blev han først afløst 1959. – 1935 stiftede S. *Udvandringsagenternes association* som han var formand for til 1957. 1945 havde han tillige været medstifter af Unionen af danske skibsmæglere og agenter. Også uddannelse af de unge havde S.s store interesse. Han var således med til at oprette Købmandsskolens shipping-skole 1923–25 hvor han siden blev censor, og hvortil han tillige udarbejdede lærebøger. S. var også forfatter til *Mæglerkorporationens historie 1908–1933*. – R. 1949. R¹. 1958. □ Foto.

Børsen 4.1.1952, 29.6.1953, 19.3.1959, 31.12.1961 og 9.6.1970. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Saugman, Christian Ditlev Trappaud, 1864–1923, læge. * 16.12.1864 på Korselitse, † 7.2.1923 i Kbh., begr. i Vejlelfjord sanatoriums park. F:

godsforvalter, justitsråd Emanuel Andreas Gottfred S. (1815–90, ~2° 1876 med Caroline Vilhelmine Piper, 1845–1924) og Laurentze Marie Elisabeth (Betzy) Iürgensen (1828–73). ~12.9.1891 på Frbg. med Nicoline Andrea Augusta Tresschow, *26.2.1862 i Kbh. (Holmens), †18.1.1929 på Oringe, d. af fuldmægtig, senere overkrigs-kommissær, chef for orlogsværftets regnskabs-væsen Frederik Conrad Bugge T. (1822–93) og Nielsine Andrea Augusta Axelsen (1833–1910). S. blev student 1882 fra Herlufsholm og 1889 medicinsk kandidat. Efter at have gjort kandidat-tjeneste ved Odense sygehus og ved Frederiks hospital nogle måneder blev han angrebet af tuberkulose og måtte opgive sin lægevirksomhed foreløbig. Han rejste til udlandet for at søge helbredelse og opholdt sig på dr. Hermann Brehmers kuranstalt Görbersdorf i Schlesien dec. 1889–aug. 1891, først som patient, senere som assistent. 1892 nedsatte han sig i Horsens som læge, men foretog siden gentagne studierejser. S.s lægevirksomhed bestemtes af hans egen sygdom der gjorde han til pioner for sanatoriebe-handling af lungetuberkulose her i landet. Mens man tidligere havde ment, at det barske danske klima hindrede helbredelse af denne sygdom og derfor, når mulighed gaves, søgte sydpå, banede nu den tanke sig vej at de syge måtte helbredes i det klima de senere skulle leve i. Erfaringer fra Refsnæs kystsanatorium havde indirekte godt-gjort muligheden. Den almindelige danske læge-forening tog sagen op, og ved dens møde 29.8.1898 holdt S. et foredrag hvori han fremsat-te plan om bygning af et sanatorium ved Fakke-grav i nærheden af Vejle. Planen støttedes bl.a. af lægeforeningens formand, dr. G. Borch (1835–1906) og af professor C. *Reisz. 1899 stod sanatoriet færdigt, og S. begyndte sin virksom-hed som overlæge; han fortsatte den til sin død. Det initiativ der udgik fra oprettelsen af og virk-somheden ved dette sanatorium blev en mægtig løftestang for hele sanatoriesagen. Æren for det gode resultat, sanatoriebehandlingen har udvist i kampen mod tuberkulosen, tilkommer i første række S. Han drog de svære, hidtil som håbløse betragtede tilfælde frem, og det lykkedes ham at bringe god hjælp til sådanne. S. blev en ivrig til-hænger af pneumothoraxbehandlingen, og da denne yderligere udvikledes gennem ribbensre-ektion og den fokale kavernebehandling lærte han, der oprindeligt ville have været kirurg, sig hele den operative teknik der hørte hertil, og de resultater han kunne demonstrere, stod ikke til-bage for nogen andens.

S. var medlem af Komiteen til oprettelse af sana-torier for brystsyge 1895 og af bestyrelsen for selskabet Sanatorier for brystsyge 1895–99. Hans

litterære produktion drejede sig udelukkende om tuberkulose. Han holdt en mængde foredrag i indland og udland hvor han altid vakte op-mærksomhed ved kongresserne, og han gik fuld-stændig op i sin virksomhed. Man kan sige at han og sanatoriet var ét. Vejlefjord sanatorium besøgt af læger fra nær og fjern der søgte be-læring. S.s religiøse interesser forligedes godt med hans lægegering, og personlig elskværdig som han var blev han i høj grad afholdt af pati-enter, funktionærer og kolleger. – Tit. professor 1901. – R. 1911. DM. 1920. □ Karikatur af Al-fred Schmidt, 1910. Karikaturtegn. 1912 (Fr. borg). Mal. af S. Wandel, 1915 (Vejlefjord sana-torium, nu Jysk nervesanatorium). Buste af H. Quistgaard, 1913 (Med.-hist. mus.) og 1920 (for-an Jysk nervesanatorium). Foto.

F. Iürgensen og P. Hennings: Biografisk slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 161. Victor Scheel i Ugeskr. for læger LXXXV, 1923 112f. G. E. Permin i Hospitalstid. LXVI, s.å. 149–52. Johs. Schou i Indre missions tid. LXX, s.å. 112f. Chr. Saugman 1864–1923. Vejlefjord sanatorium 1900–25, 1925. E. Schelde Møller: Nationalforen. til tuberkulosens bekæmpelse, 1901–51, 1950.

*Axel Borghjærg**

Saugman, Christian Ditlev Trappaud, 1895–1976, grosserer, jurist. *16.6.1895 på Tranekær, †15.1.1976 i Kbh. (Pauls), begr. Frbg. kgd. F: godsinspektør Frederik (Frits) Christian S. (1859–1924) og Anna Karen Adelaide Hansen (1861–99). ~26.4.1919 i Kbh. (Frue) med Vera Ragnhild Gudrun Schmidt, *6.8.1895 i Kbh. (Frue), †8.9.1980 sst. (Pauls), d. af fabrikant Carl Ludvig S. (1865–1931) og Dagmar Marie Nielsen (1865–1947).

S.s far og farfar var jurister og godsinspektører. Selv blev han også jurist, men var et typisk by-menneske – også selv om han en årrække drev Damgården ved Hørsholm; i øvrigt interessere-de han sig også for hestesport og -opdræt. Hans livsindsats faldt imidlertid i de københavnske grossererers organisationsliv. – S. blev student fra Herlufsholm og efter at have studeret medicin et par år skiftede han over til jura. Han blev cand. jur. 1918, sagfører 1921, landsretssagfører 1922 (beskikkelse deponeret 1955). Samtidig var han fra 1918 prokurist, 1929 medindehaver og 1931 eneindehaver af firmaet W. J. Schmidt der siden 1867 havde drevet porcelænshandel engros. 1933 og 1936 etablerede han mindre, blandede eks-portfirmaer i henholdsvis London og New York. Allerede i 1930erne begyndte han at gøre sig gældende i erhvervsorganisationerne. Han kom 1934 i bestyrelsen for British Import Union hvor han 1945–60 stod for de store engelske udstillin-ger i Kbh. 1948 og 1955. Grosserersocietetets re-

Saugman, Christian

præsentskab var han blevet medlem af straks efter at have løst grosserer-borgerskab 1930, her blev han næstformand og 1947 indvalgte han i komiteen hvis formand han var 1960-65. Som formand for Grosserersocietetets komité fremstod S. som renlivet liberalist – politisk tilhørte han venstre. Liberalismen gik så vidt, eller havde den indskrænkning at han var en stærk tilhænger af monopolløvgivningen fordi den hindrede indskrænkninger i den frie konkurrence; selv var S. en overgang fra 1955 medlem af monopolrådet. I markedspolitikken så han det som et fjernere mål at etablere et frihandelsområde omfattende de daværende europæiske markeder (EF og EFTA) samt De forenede stater og Commonwealth. I sin formandstid arbejdede S. også energisk for en åbning af handelen med Østeuropa og for øget u-landsbistand, den sidste dog administreret således at erhvervene indgik i den med så store frie udfoldelsesmuligheder som gør ligt. I formandstiden gennemførte S. store restaureringsarbejder i børsbygningen, bl.a. med støtte fra fonds han selv sad i bestyrelsen for, navnlig Otto Mønstedts fond. Han var formand for Otto Mønsted A/S og for flere andre erhvervsvirksomheder, bl.a. Hong Camembert Fabrik. Tillige var han medlem af en række offentlige kommissioner og udvalg. Her som i sine andre hverv var S. støttet af den sjældne kombination af aktiv erhvervsdrivende og årelang erfaring som praktiserende jurist. – R. 1948. R¹. 1955. K. 1961. □Foto.

Stener Aarsdal i Børsen 11.6.1965. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Saugman, Per Gotfred, * 1925, forlagsdirektør. * 26.6.1925 i Kirke Stillinge, Hejninge sg. F: overlæge, senere generallæge Emanuel Andreas Gotfred S. (1878–1962) og Esther Lehmann (* 1887). ~ 28.12.1950 i Bristol, England, med sekretær Patricia Doreen Fulford, * 10.3.1929 i Bristol, d. af direktør William Henry F. (* 1898) og Ivy Heale (* 1902).

Efter realeksamen fra Gentofte statsskole kom S. 1941 i lære i Ejnar *Munksgaards boghandel og efter endt læretid 1945 supplerede han sin uddannelse på videnskabelige forlag og boghandlere i Schweiz og England. 1950 vendte han tilbage til Munksgaards Boglade og Forlag men allerede 1952 blev han knyttet til Blackwell Scientific Publications Ltd. i Oxford og Edinburgh som sales manager og året efter blev han udnævnt til leder af samme. Efter at han havde overtaget ledelsen af Blackwell Scientific Publications lykkedes det S. i løbet af tyve år at føre det oprinde-

lig beskedne forlag frem til at være et af de førende videnskabelige forlag i den engelsksprogede verden med filialer i USA og Australien. 1963 overtog Blackwell Scientific på initiativ af S. aktiemajoriteten i Ejnar Munksgaards Forlag og han kom derved til at sidde i Munksgaards bestyrelse fra 1964 og fra 1967 som bestyrelsesformand. Allerede fra 1953 sad S. i bestyrelsen for B. H. Blackwell Booksellers i Oxford. – Også i det internationale organisationsarbejde har man gjort brug af hans evner som forhandler og mødeleder. Han er medlem af bestyrelsen for The Publishers Association of Great Britain, medlem af bestyrelsen for The International Group of Scientific Technical and Medical Publishers fra 1977. S.s karriere inden for den internationale forlagsverden må karakteriseres som noget ud over det sædvanlige. Hans indsats i England som videnskabelig forlægger er da også blevet anerkendt af universitetet i Oxford der 1979 udnævnte ham til Master of Arts h.c., ligesom han er indvalgt som fellow af både St. Cross og Green College sst. Hans faglige dygtighed, hans personlige charme og en enestående evne til at knytte forbindelser med videnskabsmænd og forlæggere over hele verden har bragt S. frem i første række. Kunsten – især engelsk akvarelmaleri – har altid haft hans store interesse; det kom praktisk til udtryk da han 1972 grundlagde *Sunningwell School of Arts* i Oxford, som han siden har gjort til en selvejende institution. – R. 1973. □Foto.

Levnedberetning i ordenskapitlet.

Godfred Hartmann

Saunte, Edel Margareta Enrica Els Høst, * 1904, advokat, borgmester. * 13.3.1904 i Næstved (Skt. Morten). F: ritmester Carl Høst S. (1873–1956) og Anna Francisca Jacoba Damkier (1877–1957). ~ 1° 1928 med mag.art. Kjeld Elfeldt, * 10.11.1902 i Kbh., s. af fotograf Karl Kristian Petersen og Mariane Kristine Nilsson. ~ 2° 5.8.1933 i Kbh. (b.v.) med komponist Erik *Fiehn, * 22.6.1907 i Kbh., † 10.12.1977 sst., s. af tandlæge Erik Gustav F. (1884–1952) og Mary Nielsen (1884–1952).

S. blev student 1922 (Sortedam) og cand.jur. 1927. I studietiden havde hun arbejde på et sagførerkontor, men som nybagt kandidat kom hun ud i en af de værste arbejdsløshedsperioder for akademikere. Hun blev avissælger på gaden (tjente dog mere end en sagførerfuldmægtig) og for en del af de tjente penge rejste hun til Frankrig hvor hun fulgte forelæsninger i Grenoble. Efter at være kommet hjem havde S. vikariatet hos en sagfører og i byretten hvorefter hun 1928

blev sekretær i ministeriet for offentlige arbejder. Her blev hun året efter afskediget da det kom frem at hun var gift, hvad man ikke kunne godtage under arbejdsløsheden. Efter afskedigelsen blev hun først sagførerfuldmægtig og derefter sagfører (1934 landsretssagfører); i en lang årrække var S. i kompagniskab med Ingeborg Thansen og blev meget benyttet i skilsmisssager. – Begivenhederne i ministeriet førte S. ind i både kvindesagen og socialdemokratiet. Hun var 1936–41 formand for Dansk kvindesamfund og 1937–46 medlem af Københavns borgerrepræsentation. Hun kom 1939 ind i socialdemokratiets hovedbestyrelse og valgtes 1947 til folketinget i Sønder storkreds. Hun sad i folketinget til 1962, hvor hun var en energisk fortaler for kvindesagen, men i øvrigt dækkede et bredt spektrum uden dog at have nogen central position i den almene politik. S. var 1946 blevet rådmand for magistratens 3. afd., socialvæsenet. 1962 blev hun som den første kvinde borgmester i Kbh. og fik 2. afdeling med hospitaler, sundhedsvæsen og kommunale beboelsejendomme. Det var et af de udsatte sagområder. Støttet af sin mangeårige erfaring i Kbh.s styre, af et ubestrideligt administrativt talent og af en sjælden energi og arbejdsstyrke blev hendes indsats almindeligt anerkendt; den sidste store sag hun fuldførte var bygningen af Hvidovre hospital. Hun trak sig tilbage 1974. – S., der havde været medlem af en lang række kommissioner og råd blev efter sin fratræden formand for det nyoprettede Dansk sygehusinstitut, en post hun forlod 1978. Også her var arbejdet præget af det der i det hele prægede S.s offentlige virke: energi, saglig indsigt, engagement iklædt en bramfri munterhed og ærlig vrede når respekten for kvinden som borger blev anfægtet. □Tegn. af H. Lollensaard, 1962 (Kgl. bibl.). Foto.

E. S. i Jura og kvinder, ved Inger Dübeck m.fl., 1975 31–35.

Vagn Dybdahl

Saubrey, Justus Lannes, * 1894, amtmand, departementschef. * 24.12.1894 på Dyrehavehus, Tureby sg. F: overjæger på Bregentved, senere forpagter af Sprettingegård under Bregentved Frederik Christian Sophus S. (1861–1932) og Sigismunda Ulrich (1867–1954). ~ 6.8.1921 på Frbg. med tandlæge Marie Elisabeth Gjorup, * 8.1.1896 i Herning, d. af apoteker Frederik Wilhelm G. (1853–1924) og Andrea Cathrine Kiær (1856–1918).

Opvokset i enghen med Bregentveds store skovarealer blev S. som sin far interesseret i skov og jagt, men stående over for valget af videregåen-

de uddannelse valgte han juraen fremfor førstvæsenet. Han blev student fra Schneekloths skole 1913 og cand.jur. og ansat som sekretær i indenrigsministeriet 1919. Inden for dette ministeriums resort kom hele hans karriere til at forløbe. Tillige med sekretærarbejdet i ministeriet var han 1922–28 sekretær i lensnævnet. 1928 blev han ministersekretær, 1934 fuldmægtig, 1938 kontorchef og 1942 departementschef. Tiden 29.8.1943–5.5.1945 da regeringen ikke fungerede, sad han som deltager i departementschefstyret med ansvaret for sit ministerium og fik en særlig vanskelig position da den tyske flygtningestrøm i krigens sidste måneder væltede ind over landet og beslaglagde en mængde kommunale og statslige bygninger. 1948–64 var S. amtmand over Frederiksborg amt, en periode da udflytning til Nordsjælland og antallet af feriehus voksede stærkt med krav om planlægning, bebyggelse og bevaring af de særprægede områder og skove i amtet. Det var en opgave som friluftsmennesket S. havde særlige forudsætninger for og han fortsatte i nogle år efter sin afgang i nogle planlægningsudvalg. Han sad i tilsynsrådet for Frederiksborg amts sparekasse til 1967 og i Gribskovbanens bestyrelse til 1966. Desuden har han været bestyrelsesmedlem i det danske medicinal- og kemikalie-kompagni 1949–72 og i forsikringsselskaberne Nye Danske af 1864 1953–72 og Nye Danske Liv 1959–72. Hans indsigt i kommunale forhold har været omfattende og præget af at han fik set problemerne ikke blot fra centralt sted, men også som sekretær i de samv. sognerådsforeninger 1928–42 og som redaktør af Sognerådstidende 1937–42. – Kammerherre 1965. – R. 1938. DM. 1946. K². 1950. K¹. 1958. □Mal. af H. Chr. Høier (Fr.borg amts-gård). Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Sauter, Emil Frederik Ferdinand, 1832–1901, formand for Danmarks lærerforening. * 7.5.1832 i Kbh. (Garn.), † 13.4.1901 sst., begr. i Gladsaxe. F: oboist i den kgl. livgarde til fods, senere musikrepetitor Johan Friederich S. (Saudter) (1786–1848) og Anne Christine Carstensen (1800–38). ~ 13.3.1855 i Bjerager med Maren Rasmussen, * 18.9.1826 i Bjerager, † 13.2.1910 i Kbh., d. af husmand Rasmus Sørensen (1791–tidligst 1860) og Maren Eriksdatter (1794–1860). S. voksede op i et hjem præget af musik. Efter skolegang i Bisserup institut i Kbh. blev S. sat i sadelmagerlære. Forældrenes tidlige død betød trænge kår for S. Han aflagde svendeprøve 1850 og fungerede som mester i Jylland i ni år. Ved

venners hjælp forberedte han sig privat til lærer-eksamen som han bestod 1861 med højeste karakter. En tid var han andenlærer hos L. *Bjørnbak, Viby, indtil han 1862 fik stilling som enelærer i Vindum ved Bjerringbro. I 21 år virkede S. i det fattige hedesogn som en dygtig lærer der flere somre efteruddannede sig i sang, musik og naturlære. Skolegerningen kunne dog ikke fylde hans enorme virketrang, og snart var han midtpunkt i en blomstrende mødeaktivitet. Ikke mindst på grund af sit muntre sind og sin sangglæde lykkedes det S. hver lørdag i vinterhalvåret at samle op til et halvt hundrede unge til sangaftener i skolestuen. Også de ældre mødte trofast op til aftenmøder med sang, foredrag og oplæsning hvor S. gav brænde til opvarmning, og deltagerne medbragte lys. Han var medstifter af en sangforening for egnens lærere og blev med sin medrivende veltalenhed snart en søgt taler ved nordjyske skole- og lærermøder. Han var desuden medstifter af Ungdommens husflidsarbejde og var med til at starte en spare- og lånekasse for Vindum. – Nationalt sindet havde S. 1848 meldt sig som frivillig i krigen men var blevet afvist på grund af sin unge alder og lille vækst. Efter 1864 prægedes han af stærk bitterhed mod Tyskland og på trods af sin tyske afstamning gik han til kamp mod tysk åndspåvirkning. I disse år fik S. også tid til litterære arbejder. Han udgav 1869 *Ældre og nyere Minder fra Hald og Omegn*, men hovedparten af hans produktion er lærebøger. 1867 udkom hans regnetabeller, året efter en dansk skriftlæsnings abc, og sammen med P. A. *Holm udgav han en billed abc, en læsebog for småbørn, og redigerede sammen med denne en samling skolelove og ministerielle skrivelser.

1874 begyndte den karriere der gjorde S. til en kendt skikkelse i landet. Sammen med sine to nabokolleger P. A. Holm og C. A. *Thyregod stiftede han en forening for landsbylærere, fra 1876 *Danmarks lærerforening* hvis formand han blev i 20 år. I foreningen gjorde han det til sin mærkesag at opnå forberedte undervisningsmaterialer for skolen. Han blev formand for det af foreningen 1876 nedsatte skolematerialeudvalg, og efter studiebesøg i Sverige arrangerede han s.å. en skoleudstilling i Århus der vakte stor opmærksomhed og gav ham ridderkorset, en sjældnen udmærkelse for en landsbylærer. I mange år rejste S. flittigt rundt i landet for at agitere for bedre skolemateriale. Demonstrationsmaterialet bar han med sig i en kæmpemæssig læderkuffert, svendestykket fra 1850. Efter at han 1883 havde søgt nærmere Kbh. som lærer i Gladsaxe og foretaget en lang studietur i Europa indrettede han en permanent udstilling af bøger og sko-

lemateriel på skolens loft. 1887 åbnedes „Skolemuseet i Gladsaxe“ der nogle måneder senere flyttede ind til større lokaler i Kbh. S. blev bestyrer af Dansk skolemuseum, en institution der har udviklet sig til Danmarks pædagogiske bibliotek. I Danmarks lærerforening mødte hans patriarkalske ledelsesform stigende modstand i 90erne, hvilket sammen med hans svækkede kræfter bidrog til, at han nedlagde formandsposten 1895. I de 15 år S. virkede ved skolen i Gladsaxe synes han at være afholdt af eleverne og en eftertragtet gæst ved gårdmandsgilder. 1898 tog han afsked med skolen og flyttede til Kbh. Skolemuseet bestyrede han til sin død. – Ved sin enorme arbejdskraft, sin oratoriske begavelse og repræsentative fremtræden vandt S. gehør for lærerstandens krav, og han fik afgørende betydning for lærerstandens organisatoriske opbygning. – R. 1876. □ Træsnit 1875 og af V. Obermann, 1900. Mal. af G. Achen (Danm.s pædagogiske bibl.). Relief af Jørgen Larsen udst. 1904 (gravstenen). Foto.

Danm.s lærerforen.s medlemsbl., 1895 lf. Joakim Larsen: Danm.s lærerforen. 1874–99, 1899 12 17 25–28 68. Dansk skolebl., 1901 6lf. H. C. Mortensen i Vor ungdom, 1902 682–709. Hans Kyrre sst. LVIII, 1936–37 343–51. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin IV, 1914 343 345f 358. Fr. Thomassen: Skolemuseerne og de pædagogiske biblioteker, 1915. Johs. Nielsen i Folkeskolen LIV, 1937 151–54 168–72 192–96. Samme i Lærerne og folkeskolen gennem 100 år, red. Ib Koch-Olsen, 1974 19–23.

Ingrid Markussen

Savery, Finn, * 1933, komponist, pianist, kapelmester. * 24.7.1933 i Gentofte. F: pianist, musikpædagog Carl Maria S. (1897–1969) og maler, musikpædagog Sigrid Aae (1902–70). ~9.12.1962 i Ordrup k. med tandlæge, lic.odont. Ellen Baier Jensen. * 2.2.1940 i Kbh. (Bethlehem), d. af værkfører Børge Hans Viggo J. (* 1916) og Kirsten Nielsen (* 1916).

Allerede inden sin studentereksamen (Frederiksberg gymnasium 1952) havde S. kastet sig ud i at spille med sit eget *be-bop* orkester. Som søn af pianisten og pædagogen C. M. Savery havde han da også en udpræget musikalsk familiebaggrund, uden at faderen dog synes at have haft speciel forståelse for sønnens jazz-interesse. – Med klaver som instrument kom S. på Det kgl. danske musikkonservatorium hvor han fik den gennemæssigt tolerante Herman D. *Koppel som lærer. S. studerede tillige komposition med Niels Viggo *Bentzon som lærer („selv det at lære en stærk og stor personlighed at kende og at have lejlighed til at omgås ham, det er der en mægtig inspiration i, men der er jo en hel række konkrete faglige ting, man også gerne skulle beskæftige

sig med i sin studietid"). S. blev efterhånden så opslugt af andre musikalske gøremål at det kun lykkedes at færdiggøre klaverstudierne (afgangs-eksamen 1957). Med en musikalsk horisont strækkende sig fra Miles Davis til Arnold Schönberg faldt det ham imidlertid naturligt at supplere kompositionsstudierne med et ophold i Darmstadt 1960 hvor Pierre Boulez både som komponist, musiker og lærer gjorde dybt indtryk på ham.

Skønt den vakte positiv opmærksomhed ved uropførelsen december 1959 var det næppe den siden pladeindspillede sonate for kontrabas og klaver der bragte komponistens navn ud til en større offentlighed. Langt snarere blev det Savery-trioens medvirken ved de 200 opførelser af *En duft af honning på Alléscenen* i Kbh. 1960 der gjorde S. til en kendt og anerkendt musiker. 1961 arrangerede S. i DUTs (Det unge tonekunstnerselskab) regi en koncert på Thorvaldsens museum med jazz-inspirerede værker af bl.a. Ole *Schmidt, Børge *Roger Henriksen og S. selv. „Der var voldsom trængsel og megen alarm“, skrev Berlingske Tidendes anmelder, komponistkollegaen Poul *Rovsing Olsen; men egentlig vidste han vel lige så lidt som de fleste af hans klassiske anmelderkolleger hvad han skulle stille op med denne *third stream*-musik. I hvert fald har jazzanmelderne gennem årene haft færre forbehold over for S.s kompositoriske balanceakt. Ved sit 25 års jubilæum april 1961 viste Studenterscenen i København *Frihed – det bedste guld*, en revy med tekst af Erik *Knudsen og musik af S. Forestillingen blev en sensationel succes, den kom på plade og blev vist i TV allerede samme år. Men det afgørende gennembrud for S. blev musicalen *Teenagerlove* i samarbejde med Ernst *Bruun Olsen hvor tekst og musik afklædte popverdenens iskolde finansyrster for øjnene af Det kgl. teaters borgerlige publikum som gøs af fryd ved premieren oktober 1962 og i alt 180 gange frem til 1966. Forestillingen har siden været vist i Malmö, Helsingborg, Stockholm og Bruxelles, ligesom danske scener har genoptaget den med succes i både 70erne og 80erne. Samarbejdet med Bruun Olsen fortsattes med *Bal i den borgerlige* (Det ny teater 1966, Oslo 1967). Sideløbende med arbejdet på teater, film og TV (bl.a. en forfriskende anderledes julekalendermusik 1970) har S. konstant taget livtag med koncertsalmusikken fra *Form 63*, som kombinerede Randers byorkester med S.s jazztrio 1963, via værker som *Swan Meeting*, der 1973 vandt den danske del af den internordiske jazzkonkurrence, og big band-kompositionen *X-tract* til Danmarks radios 50-års fødselsdagskoncert, frem til det delvis folkemusikinspire-

de værk *Kiming* for strygevintet og jazz-trio, 1980 som fik anmelderen Jens Brincker til at konstatere, at „nu er stjerne ved at løbe sammen for ham, så jazz-elementer og klassisk kompositionsteknik befrugter hinanden på en ny og mere naturlig måde end før“. – S. har modtaget en række hædersbevisninger, bl.a. fra Statens kunsthøj, Lange-Müller-stipendiet og Sandby-legatet og har beklædt adskillige tillidsposter i Dansk komponistforening, Samfundet til udgivelse af dansk musik, Dansk elektronmusik-selskab m.m. □Tegn. af H. Lollesgaard, 1962 (Kgl. bibl.). Flere mal. af Sigrid Savery. Tegn. af Eiler Krag. Foto.

Interviews i Aktuelt 21.10.1962 og Dansk musik t. LV, 1980–81 15–23 (heri værkfortegn. og diskografi).

Knud Ketting

Sax, Peter, 1597–1662, bonde, lokalhistoriker. * 6.9.1597 i Evensbüll (på den 1634 bortskyllede del af Nordstrand), † 1662 i Koldenbüttel sg. i Ejdersted, begr. sst. F: bonden Sax Laurentzen (1568–1648) og Ida Jons (1578–1655), d. af Jon Peters fra Koldenbüttel. ~ 28.4.1622 med Margareta, † 21.9.1646 (~ 1° med Hemminghausen i Koldenbüttel).

S. gik i skole i Husum (1609–14) og Lübeck (1614–17) og studerede derefter i Wittenberg og Jena. Ca. 1630 vendte han hjem til Nordfrisland hvor han bosatte sig på Staatshof i Drandersum og hurtigt opnåede en meget anset position, dels som kirkeældste, dels (fra 6.12.1630) som rådmand i Ejdersted, 1639 første rådmand. Ved siden af landbrug og tillidshverv tog han sig tid til uhyre flittige studier i egnens lokalhistorie og samlede et omfattende materiale der i manuskript er bevaret (i Det kgl. bibl.) takket være vennen, staller Heistermann v. Ziehlberg og hvis omfang er enestående bedømt med de nordfrisiske historieskriveres alen. 1631–36 udarbejdede han en historisk beskrivelse af Ejdersted, Everschop og Utholm, men udvidede derefter planen og afsluttede s.å. en tilsvarende skildring af hele Nordfrisland som han indtil 1654 forøgede med talrige tilføjelser. Samtidig færdiggjorde han det omfangsrige arbejde *Annales Eyderstadiensium*, forøget indtil 1645, hvori han har beskrevet nordfrisernes historie i almindelighed, deres herkomst og skæbne gennem tiderne. Fra 1637 stammer også en række beretninger om de nordfrisiske øer og herreder (*Nordstrand*, udg. 1910 af Emil Bruhn m. indledn. af Reimer Hansen). 1638 fuldende han den store kortsamling *Frisia Minor*, hvis historiske kort for en stor dels vedkommende er udarbejdet af J. *Mejer og afspejler tidstypisk århundredets mere fantasifulde op-

fattelse af muligheden for kartografisk at belyse fortiden. 1639 reviderede han en tidligere forfattet skildring af Helgoland, og 1640 afsluttede han rækken af historisk-topografiske værker med en bog om Ditmarsken. Ingen forgænger eller efterfølger kunne opvise magen. Det store materiale var dels hentet fra samtlige forudgående nordfrisiske lokalhistorikeres værker, dels fra de forfattere der hørte den slesvigske kreds til (Traztizer, brødrene Cypræus, Niels Heldvad m.fl.), dels endelig fra klassiske og middelalderlige kilder og fra de nyere vestfrisiske historikere (Peters, Emmius, Furmerius, Hamconius o.a.); hvortil kom brevmateriale, mundtlige beretninger og personlige iagttagelser i marken. Kildeskritisk bedømmelse gjorde S. ikke meget ud af, men han var oftest omhyggelig med sine henvisninger, og selv om tradition og spekulation har en meget fremtrædende plads i stoffet, rummer optegnelserne nær S.s egen tid dog en del oplysninger af betydning, ikke mindst vedrørende priser, bedrift og digearbejder. S. fortæller bredt og omstændeligt uden at blive kedelig, og hans *Annales* har haft stor indflydelse på **Heimreichs* kendte Nord-Frisische Chronik (1666). S.s sidste to arbejder, *De præcipuis rebus gestis frisiorum septentrionalium*, 1656 og *Exercitationes historicæ*, 1657–61, er mindre interessante og bringer ikke noget nyt frem.

Bibliografi i Schlesw.-holst. Lex. IV, Neumünster 1976 200f. – Johs. Møller: Cimbria lit. I, 1744 581. Schlesw.-holst. Anzeigen, Glückstadt 1753 261f. M. Anton Heimreichs nordfrisische Chronik, udg. N. Falck I, 1819 XIVf. P. Lauridsen i Hist. t. 6.r.1, 1887–88 især 249–51 378–95. E. Bruhn i Veröffentlichungen des Nordfriesischen Vereins für Heimatkunde III, Husum 1905–06 83–87. Reimer Hansen i P. S.: Nordstrand, udg. E. Bruhn, Husum 1910 = sst. VI. E. Bruhn i Nordelbingen II, Flensb. 1923 208–29. Vello Helk i Fund og forskn. XXII, 1975–76 61.

H. A. Hens

Saxesen, Peder, † 1228, ærkebiskop i Lund. † 10.7.1228.

Da ærkebiskop Anders **Sunesen* på grund af uhelbredelig sygdom nedlagde sit embede, faldt domkapitlets stemmer på domprovsten S. Valget blev kasseret i Rom formedelst visse uregelmæssigheder ved fremgangsmåden men med det samme beskikkede pave Honorius III ved provision S. til ærkebiskop 11.1.1224. På dette tidspunkt havde kong Valdemar Sejr og hans søn i mere end et halvt år været grev Henrik af Schwerins fanger. Man ved intet om at ærkebispens under rigets store nød trådte frem som leder; han synes ikke at have været til stede ved de underhandlinger der omsider førte til kongens løsladelse. – S. stod i ret megen forbindelse med

Honorius III. Ligesom Anders Sunesen bad han om råd i liturgiske og kirkeretlige tvivlsmaal. Vistnok 1227 blev han sammen med bispem af Skara beskikket til at foretage undersøgelser vedrørende mulighed for at den norske kong Haakon Haakonson kunne blive kronet, men Haakon Haakonson protesterede i Rom, thi i betragtning af hertug Skules tilnærmelser til kong Valdemar mente han ikke at den danske ærkebiskop var en uvildig mand. S. døde imidlertid, og sagen blev lagt i hænderne på norske prælater.

Niels Skyum-Nielsen i Kirche und Gesellsch. im Ostseeraum und im Norden . . . , Visby 1969 = Acta Visbyensia III 113–38.

Ellen Jørgensen*

Saxild, Jørgen, 1891–1975, ingeniør. * 6.6.1891 i Kbh. (Holmens), † 21.3.1975 sst., urne på Gentofte kgd. F: premierløjtnant i flåden, senere departementschef i marineministeriet Jørgen Frederik S. (1858–1945) og Ingeborg Margrethe Lassen (1865–1935). ~1° 12.4.1918 i Kbh. (Cit.) med Gudrun Hassel, * 6.9.1892 i Kbh., † 3.11.1953 i Klampenborg, d. af fabrikant Aage H. (1866–1923) og Oline Julie Christiane Kielberg (1866–1939). ~2° 12.2.1958 i Gentofte (b.v.) med Birte Dyrland, f. Hansen, * 24.7.1922 i Kbh. (Rigshosp.).

S. blev student 1909 fra H. Adlers skole, cand. phil. n.å. og 1914 cand.polyt. som bygningsingeniør. 1915 fik han ansættelse hos jernbetonfirmaet René Dumoulin i Paris og aug. 1917 grundlagde S. et selvstændigt entreprenørfirma der fra nov. s.å. gik op i firmaet *Kampmann, Kierulff & Saxild* som han stiftede sammen med Otto **Kierulff* og P. **Kampmann*. Firmaet udførte allerede i de første år efter stiftelsen store jernbeton- og havnearbejder, særlig i Danmark, på Island og Færøerne og i England. 1923 stiftede S. ligeledes sammen med Kierulff og Kampmann firmaet *Saxild & Partners* i London der 1927 blev sammensluttet med det danske ingeniørfirma Peter Lind & Co. Ltd. London (H. P. T. **Lind*), for hvilket S. også var direktør. 1937–40 havde firmaet bygningen af Waterloo Bridge i entreprise, og for udførelsen af dette arbejde, det største brobygningsarbejde i London i den sidste menneskealder, hostede firmaet megen anerkendelse. – Allerede 1927 fik det unge danske firma gennem entreprenørfirmaet Saabye & Lerche en henvendelse fra den svenske lokomotivfabrik Nydqvist & Holm A/B om projekteringen af ca. 1000 km ny jernbane i Tyrkiet hvortil svenskerne skulle levere lokomotiverne. Danskerne skulle lede udførelsen af banebyggeriet. Denne opgave kastede S. sig over, sammen med Kampmann tog han til Tyrkiet og ledede fra Istanbul

gennem seks år det store arbejde til den tyrkiske regerings fulde tilfredshed.

1933 fik firmaet, der nu kaldtes Kampsax, færdiggørelsen af den 1000 km lange transiranske jernbane fra Bender Schah ved Det kaspiske hav til Bender Schapur ved Den iranske golf. 400 km var allerede bygget af tyske og amerikanske ingeniører, mens de vanskeligste 1000 km stod tilbage. S. kom til at stå for det største ingeniørarbejde der nogen sinde var betroet et dansk firma, et arbejde der i et yderst utilgængeligt bjergteræn omfattede bygning af 245 tunneler, 250 større broer og et jord- og klippesprængningsarbejde på over 20 mio. m³. Banen blev i august 1938 afleveret til den persiske shah – otte måneder før den aftalte kontrakttid på seks år. Efter anden verdenskrig genskabte S. Kampsax' virksomhed i udlandet, først i det nære og mellemste Østen, især i Iran hvor hans personlige anseelse var af allerstørste betydning for firmaet, men derefter udviklede ekspansionen sig til en lang række lande rundt omkring i verden, og S. forestod denne udenlandske virksomhed indtil han fratrådte 1970. Disse arbejder omfattede bl.a. fem havneanlæg i Tyrkiet, to havne og betydelige vejarbejder i Iran, bl.a. en del af vejen fra Teheran til Bagdad. – De sidste fem år af sit liv virkede S. som formand i bestyrelserne i alle de selskaber der efterhånden var oprettet under Kampsax gruppen. S. var formand for Dansk ingeniørforening 1948–52 (æresmedlem 1970), ydede et stort arbejde for at få den skandinaviske civilingeniør-uddannelse sidestillet med master of science-graden og gik stærkt op i oprettelsen af Teknisk forlag. I hans formandstid udviklede ingeniørforeningen sin indsats til også at omfatte samfundsmæssige forhold. S.s. interesse for de ingeniørstuderende resulterede i opførelsen af Kampsax kollegiet og som formand for foreningen Dansk samvirke (1944–68) arbejdede han med skabelsen af Fredensborghusene for hjemvendte udlandsdanske. 1968 blev S. foreningens æresmedlem. 1939 blev S. medlem af bestyrelsen for Landsforeningen til arbejdsløshedens bekæmpelse og bidrog stærkt til foreningens udvikling. Han var formand for det såkaldte Saxildudvalg der bistod forsvarsministeriet ved opstilling af det byggeprogram der skulle gennemføres på grundlag af de efter krigen vedtagne forsvarslove, og formand for regeringsudvalget for teknisk hjælp til u-landene. Endelig var S. bl.a. medlem af bestyrelsen for NESA fra 1948, A/S Det Østasiatiske Kompagni fra 1948, af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1941 og af dettes akademiråd 1957–61. – S. bidrog gennem sit virke i udlandet meget til at højne Danmarks omdømme verden rundt og har

derved skabt en betydelig goodwill for dansk initiativ og virke. – R. 1931. DM. 1937. K. 1952. K'. 1961. S.K. 1969. □Tegn. af Otto Christensen, 1939 (Fr.borg) og af Ivan Opffer, 1961 (sst.). Mal. af H. C. Bärenholdt, 1974 (sst.). Livsmaske. Foto.

J. S.: En dansk ingeniørs erindr., 1971. – Slægtstavle-saml., 1931 155. Travaux exécutés en Turquie par le groupe suédo-danois 1927–35, 1937. Ingolf Boisen: Kampmann, Kierulff & Saxild A/S. Kampsax. Et dansk ingeniørfirma og dets virkefelter gennem et halvt årh., [1967]. P. Vermehren m.fl. i Ingeniørens ugebl. XIX, 1975 nr. 14 8–10. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (Povl Vinding)

Saxo, ca. 1180, domprovst i Roskilde. Begr. i Roskilde domk.

Provst S. ved Roskilde domkirke står som underskriver i nogle breve fra 1180 og 1183 og er vistnok den samme som den provst S., *Absalon i 1160erne sendte til Paris for at hente *Vilhelm (1127–1203) fra Ste. Geneviève klosteret til Danmark. 1206 anføres af Cornelius *Hamsfort (1546–1627) som hans dødsår – næppe med rette, thi engang i 1190erne forekommer Anders *Sunesen som provst ved Skt. Lucii kirke, 1201 nævnes Toke. Man har identificeret provst S. med historieskriveren. I Roskilde domkirkes gavebog der gik til grunde 1728 og nu kun kendes gennem uddrag af Peder *Olsen, Hamsfort og Thomas *Bartholin, var ved optagelsen om provst S.s død under 29.7. med yngre hånd tilføjet nogle berømmende ord og et „Epitaphium“ over „S. Grammaticus“. Kendingsnavnet „Grammaticus“ henviser denne tilføjelse til tiden efter 1300-tallets midte, snarest til middelalderens slutning eller begyndelsen af 1500-tallet, da ny interesse for „Gesta Danorum“ vågnede under humanistisk indflydelse. I Christiern *Pedersens udgave af 1514 fremtræder forfatteren på titelbladet som provst i Roskilde. Identifikationen hviler næppe på en ærværdig stedlig tradition, som Caspar *Paludan-Müller i sin tid ville godtgøre, men er en forholdsvis sen lærd sammenstilling – imod den strider domprovst S.s levetid. Han er et slægtled ældre end historieskriveren.

Scriptores rerum Danicarum IV, 1776 483 543; VI, 1786 144f. Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, udg. Kr. Erslev I, 1894–95 nr. 34 35 40. Testamenter fra Dan.s middelalder, udg. samme, 1901 3. Liber daticus Roskildensis, udg. Alfr. Otto, 1933 41f. – C. Paludan-Müller: Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans grav?, 1861 = Nykøbing katedralskoles progr. 1861. Henrik Schück i Arkiv för nord. filologi XII, Lund 1896 222–33. Sofus Larsen i Årbøger for nord. oldkyndighed 1925 262–76.

Ellen Jørgensen*

Saxo, –1202–, historieskriver.

Forfatteren til et af europæisk middelalders største historieværker, *Gesta Danorum*, kaldes i Ældre sjællandske krønike S. med tilnavnet Longus, i det såkaldte *Compendium Saxonis Grammaticus*, origine Syalandicus. I fortalen til sit eget værk nævner S. at hans far og farfar har tjent som hirdmænd i Valdemar Is gård. Det viser at han må være født i anden halvdel af 1100-tallet, vel næppe før 1160, af en god men ikke nødvendigvis fornem familie. Om sig selv siger S. sammesteds at han har stået i "Absalons følge og han lover kong Valdemar Sejv at han vil støtte ham med åndens våben fordi han selv ikke kunne føre almindelige våben. Alt dette taler for at af de mange personer ved navn S. der kendes fra tiden omkring 1200 kan følgende med større eller mindre sikkerhed identificeres med historikeren: Sven "Aggesens „contubernalis", Absalons „clericus" i ærkebispens testamente hvori S. beordres til at aflevere to bøger han har lånt af Absalon til Sorø kloster og den „magister S." der bevidner et Absalonbrev fra ca. 1197–1201. Derimod kan han knap have været gammel nok til 1176 at hente abbed "Vilhelm i Paris som „prepositus S." og uden våben kan han heller ikke identificeres med S. Thorbensøn der var kongens ombudsmand i Skåne under oprøret i begyndelsen af 1180'erne.

Som Absalons klerik er han ikke nødvendigvis ordineret men han har modtaget tidens bedste uddannelse og den var kirkeligt organiseret. Hvor har han fået den? De elementære kundskaber kunne fås mange steder, fx kender vi i Danmark en skole i Ribe allerede fra 1145, ligesom andetsteds knyttet til katedralen; men for at komme videre måtte man rejse udenlands. S. fortæller i 11. bog om den norske gejstlige, "Sven Nordmand, at hans gode evner måtte suppleres med et studium af „trivium", dvs. grammatik, logik og retorik, hvortil kong Sven Estridsen betalte et udenlandsophold. I prologen fremhæver S. værdien af videregående studier: Når Anders "Sunesen påkaldes som beskytter af S.s værk, begrundes det med at han havde frekventeret lærdomscentre i England, Frankrig og Italien og derfor var i stand til at imødegå misundelig kritik. I begyndelsen af 1200-tallet omtaler Arnold af Lübeck at fornemme danske studerede i udlandet, et tegn på det høje kulturniveau og den materielle velstand Danmark havde nået. Sandsynligvis afspejler 11. bogs fortælling om biskop Sven både Saxos egen tid og forholdene i 1000-tallet. Den middelalderlige uddannelse på højere niveau bestod af et generelt studium af „artes", dvs. foruden „trivium" også „quadrivium": musik, aritmetik, geometri og astronomi. Derefter

var man magister. Gik man videre til teologi, jurera og medicin kunne man opnå doktorgraden. – I praksis kan der have været stor forskel på skolerne; bedst kendt er Nordfrankrigs med Chartres og siden Paris som de førende. I begyndelsen af 1100-tallet lagde man særlig vægt på studiet af de klassiske forfattere; de blev læst og afskrevet men desuden søgte man at fortolke dem med hele tidens lærdom. Grammatikken der især tog sig af „autores" blev på den måde overordnet i artiumstudiet fordi den i sin yderste konsekvens var en oplæring i etik for det enkelte menneske og dermed hele det feudale samfund. Til dette formål blev kommentarer og glosser allegoriserende; metaforer og eksempler hentes ikke alene i Bibelen men også i den klassiske litteratur hvor hedenske symboler optrådte ved siden af kristne. Senere i århundredet blev undervisningen systematiseret: teori og abstrakt dialektik blev det vigtigste og litteraturstudiet indskrænket til „florilegier".

Ejendommeligt nok synes S.s dannelsesform at stå på et trin der forlængst var opgivet i de førende skoler. Han røber et indgående kendskab til en lang række ældre og yngre værker og citerer dem så han får allegorien og moralen med i sit værk; samtidig holder han et stilleje der klart afslører hans forkærlighed for senantikken „sølvalder" hvorimod bibellatinen synes bandlyst. Muligvis har han søgt et solidt men gammeldags lærdomscenter. Dertil kommer at han har fortsat sine studier efter at være vendt hjem: der er spor af at han selv – eventuelt med Absalons eller kongens støtte – har rekvireret håndskrifter, og et så sent værk som Gautier de Châtillons Alexandreide fra 1184 citeres i 2. bog. Det var netop S.s klassiske dannelse der fik Absalon til at opfordre ham til at skrive en Danmarkshistorie: i lighed med andre nationer burde også vort fædreland have en historie efter græsk-romerske forbilleder. *Gesta Danorum*s tilblivelse har været genstand for mange overvejelser. Fortalens ord om at arbejdet ikke var færdigt da Absalon døde bevidner at noget er skrevet før 1201, andet efter. Omtalen af Valdemars erobringer i Nordalbingien daterer fortalen til efter 1208 – eller 1214 da kejser Frederik II højtideligt overdrog den danske konge de erobrede områder; endelig sætter Anders Sunesens embedstid til 1223 en absolut sidste grænse. Til at tidstæste påbegyndelsen af værket har man henvist til en passage i Sven Aggesens Danmarkshistorie: i forbindelse med Sven Estridsen omtales hans mange sønner om hvem Sven Aggesen siger: „Deres bedrifter har jeg anset det for overflødig at berette om i detaljer ... fordi min kammerat (contubernalis) Saxo med den berømte ærkebi-

skop Absalon som hjemmelsmand har besluttet af skrive om dem udførligt i den for ham karakteristiske stil". S. var altså gået i gang mens Sven skrev, men spørgsmålet er hvornår det var. Sædvanligvis har man dateret Sven Aggesens arbejde til tiden kort efter 1185; dette er dog usikkert. Snarere må man bruge S.s værk til at tidsfæste Sven Aggesens. S. må have skrevet 11. bog (med Sven Estridsens historie) før 1202 for i det år døde jarl Birger Brosa af Sverige og han omtales det pågældende sted som nulevende.

En udbredt opfattelse i Saxoforskningen lader perioden fra ca. 1050–1187, svarende til bøgerne XI–XVI, være først affattet og oldhistorien, I–X, efter Absalons død. Det sidste støttes af at der i 7. bog er en henvisning til fortalen. Under alle omstændigheder må der have fundet en senere sam- og omarbejdelse sted, den vigtigste arbejdsperiode har nok været 1190–1210. Det færdige resultat kendes i sin helhed først fra Christiern *Pedersens trykudgave fra Paris 1514. Bevarede middelalderlige fragmenter gør det muligt at danne sig et billede af overleveringen. Chr. Pedersen må have benyttet et manuskript fra ca. 1300 hvoraf tre blade er fundet i gehejmearkivet; teksten svarer til 1514-trykket, også et par senere marginalnoter er optaget. Ældre er det brudstykke af en S.-tekst som 1863 blev fundet i Angers ved Loire som fyldt i et 1400-tals bogbind; skriften daterer teksten til ca. 1200 og opsætningen med mange tilføjelser og varianter skrevet med samme hånd som grundteksten gør det rimeligt at de fire blade i „Angers-fragmentet“ stammer fra S.s kladde. Citater af Gesta Danorum i Ældre sjællandske krønike fra ca. 1300 viser hen til et forlæg af samme art som Angers-fragmentet, men endnu vigtigere er nogle 1300-tals tilskrivninger i sidstnævnte håndskrift som synes foretaget med henblik på bearbejdelsen i det tidligere nævnte Compendium Saxonis; dette viser at endnu i første halvdel af 1300-tallet var Saxos kladde i Danmark. Det store problem er hvem der har givet teksten den endelige form, indføjte marginalnoter og valgt mellem varianterne; er det S. selv, må et håndskrift være gået tabt uden at have efterladt sikre spor, eller også må bearbejdelsen være sket ved afskrivningen omkring år 1300. I begge tilfælde er der kun få led mellem S.s kladde og Chr. Pedersens udgave og det borger for dennes værdi. Ganske vist er retskrivningen tilpasset 1500-tallets norm, men andre træk i teksten der ikke svarer til klassisk sprogform, fx hyppig brug af rytmisk sætningssudgang, cursus, er en udbredt middelalderfornyelse. Ordforrådet er næsten rent sølvålderlatin men ordenes indhold er skiftet med tid og samfund; det gælder især kirkelig terminologi. – Vender vi til-

bage til den situation da Absalon satte S. i gang havde han sandsynligvis et „universitetsstudium“ som tidligere beskrevet bag sig; det varede 10-15 år. Men opgaven at skrive Danmarks historie stillede nye krav, andre håndskrifter måtte rekvireres, alt hvad der kunne skaffes til veje om nordisk historie måtte samles. Som for historieskrivere til alle tider måtte arbejdet foregå i en stadig vekslen mellem at tilegne sig kilde materialet og formulere en personlig opfattelse af den historiske sammenhæng. En analyse af den endelige tekst vil vise hvad S. anså for relevant at inddrage.

For at forstå hvordan S. ville bringe sit budskab kan man prøve at læse værket efter de middelalderlige teoretikers anvisning. Når prædikener, der dog var henvendt til alle uanset stand og køn, kunne fortolkes bogstaveligt, allegorisk, moralsk og „anagogisk“ dvs. guddommeligt opløftende, hvor meget mere kunne S. så ikke vente af sit publikum. Gesta Danorum kan selvfølgelig læses som begivenhedshistorie. Kongerækken danner den røde tråd og gennemføres med stor variationsevne. Kongens forhold til rådgivere, hird og til det danske folk er principielt det samme fra Dan I til Knud den Sjette: kongen skal tage imod råd, lovgive, eksekvere og har til gengæld ret til råd og død, men han er ikke hævet over loven. Mellem linjerne kan man fornemme S.s irritation over hvor megen magt folkets ledere har, i ledingen som på tingene, i forhold til centralmagten. Også dronninger og andre kvinder er af interesse, ikke blot som mødre men også som selvstændigt handlende væsner; derfor gøres der omhyggeligt rede for især kongelige giftermål og kvindernes indflydelse. I overensstemmelse med kanonisk ret hævder S. kvindernes ret til „consensus“, personlig accept af ægtemanden – i modsætning til slægtens hidtil uindskrænkede afgørelse. Militære bedrifter spiller en betydelig rolle, men de indre forhold ved hoffet som i kirken kommer lejlighedsvis i forgrunden. Socialt hylder S. det enkle princip at det først og fremmest gælder om at være velfødt; lavbyrdige for slet ikke at tale om trælle optræder kun undtagelsesvis, ofte som advarende eksempler. Krigeren og bonden – den sidste dyrkes dog mere som typen på dansk oprigtighed – prises i modsætning til købmanden og den ansvarsfrie tjener. Som rene eventyr kan man læse om farefulde rejser til „Udgård“, landet hinsides det store hav der omskyller menneskenes bolig – og senere om Harald Haarderaades kamp mod en drage i Byzans. Det overnaturlige spiller dog langt større rolle i første end i sidste halvdel af værket; det skyldes at S. vil stille den hedenske tids vildfarelser over for kristendom-

mens klare dag.

Hele værket kan imidlertid også tydes allegorisk, sådan at hver af de 16 bøger illustrerer centrale ideer i 1100-tallets tankeunivers. Repræsenterer de syv første bøger de syv artes? Svarer de 4 × 4 boggrupper til kardinaldyderne tapperhed, mådehold, retfærdighed og klogskab? Forslaget er stillet af den svenske litteraturforsker Kurt Johannesson, og det er mødt af en heftig diskussion; i hvert fald er det en ny og interessant problemstilling i forbindelse med Gesta Danorum. Også den moralske eksegese er betydningsfuld. S. har lagt vægt på at forkynde de værdier der særlig skulle dyrkes og advare mod de laster der skulle undgås. Tanken gennemtrænger hele værket men kommer desuden frem i indskud hvor forfatteren taler i første person og giver en principiel redegørelse for en persons handling. Som eksempel kan nævnes en mærkelig trekant som Starkad, Sven Grathe og Knud Lavard danner i synet på tyske søder. Ofte er det ikke-kongelige helte der tjener som forfatterens talerør: i sagnhistorien er det Amleth og hans specielle form for klogskab og tapperhed, Erik den Veltalende der forener sin talekunst med sand visdom og ikke mindst Starkad der som dommer og profet lærer det danske folk og dets konge den rette samfundsorden og den enkeltes ansvarlighed. I den sidste del af værket er der mange helte, men de får mindre råderum i teksten: biskop *Vilhelm, den norske Sigurd Slembø, Esbern *Snare og Absalon. Ved nærmere eftersyn udfolder de nævnte karakteregenskaber sig i et forhold til de højere magter. Herved bliver den analogiske fortolkning relevant. Amleth er henvist til sine egne ressourcer, sin forstand og sin hånd, for på hans tid havde kong Hother overvundet de hedenske guder. Amleth måtte klare sig selv; det gik godt da han gjorde sin pligt ved at hævne mordet på sin far, men han vidste ikke hvordan han skulle vende sig for at søge råd da hans første opgave var løst; derfor overskred han sine beføjelser ved at lade sig udråbe til konge og tage en skotsk dronning til ægte skønt han i forvejen var gift med en engelsk kongedatter. Overgangen markeres ved et skifte fra 3. til 4. bog. Eriks betydning for Danmarkshistorien og hans opdragelse af Frode (Frødegod) hænger nøje sammen med at han virkede på Kristi fødsels tid da „ordet tog bolig iblandt os“; sammenhængen betones ved at 5. bog helt er helliget Frødes regering. Endelig er Starkads historie fordelt over 6., 7. og 8. bog i overensstemmelse med at han på trods af sine ubetvivlelige dyder begik en niddingsdåd i hver af bøgerne efter Odins bestemmelse. I den kristne tid har man kirken som vejleder og revser; også her afspejler boginddelin-

gen danskernes forhold til de højere magter. Kirkehistorien var på S.s tid lig med universalhistorien og de „aldre“ man opererede med byggede på Bibelen og kirkefædrene og blev videreudviklet i middelalderen. Denne tidsberegning er vistnok forklaringen på både de enkelte bøgernes omfang og de 4 × 4 grupper de danner: tiden før Kristi fødsel, tiden fra denne begivenhed til kristendommens komme til Danmark, kirkens etablering og endelig ærkesædets epoke hvor de to første ærkebisper dækker hver sin bog. Absalons særstilling i Gesta Danorum udtrykkes med at han får to bøger.

Enheden i Gesta Danorum er sikret ved at kongerækken er uafbrudt fra Dan I til Knud den Sjette og ved boginddelingen. Desuden genfinder man visse almenudtryk, såkaldte „topoi“, såsom: byttet tilkommer krigerne, æren høvdingen, døden er at foretrække for underkastelse o.l. – S.-idealer der findes i samtid som i fortid. Det er den samme forfatter der står bag hele værket, men han har også formået at udtrykke det danske folks voksende indsigt i ret og uret og hvad der fremmer og hvad der hæmmer denne udvikling.

Summen af de her fremlagte fortolkninger har bestemt forbilleder, litterære forlæg og egentlige kilder S. kunne bruge. Selv nævner han tre middelalderlige historieværker: Bedas Anglerkirkens historie fra ca. 730, Dudo fra St. Quintins De normanniske hertugers historie fra ca. 1020 og Paulus Diaconus' Longobarderhistorie fra ca. 780; alle beretter de om et folks historie fra dets grundlæggelse. Uden navns nævnelser har han brugt Jordanes' Goterhistorie fra ca. 550; også denne hører til genren nationalhistorie ligesom Geoffrey fra Monmouths værk fra ca. 1135 om engelske (sagn)konger som S. også har benyttet. En fælles stamfar til disse værker er Vergil. S.s kendskab til denne må anses for velunderbygget og gælder ikke blot sprog og stil men også visse grundideer. Det samme er hævdet om Horats' Romeroder mens andre latinske hovedværker, Ovids Metamorfoser, Martianus Capellas om brylluppet mellem Merkur og Filologia og Marcobis Scipios drøm belyser S.s kosmologi og dermed også den universalhistorie som danskerne ifølge S.s fremstilling har en tydelig særstilling i, takket være landets beliggenhed, det nordiske sprog og førkristen religion. – Mange andre klassiske værker har forsynet S. med motiver og eksempler. Nogle kan han have kendt fra citatsamlinger, men Valerius Maximus' retoriske eksempelsamling må have været nær for hånden under hele S.s arbejde for den er hans vigtigste stilforlæg. Ligesom i andre nationalhistorier har S. fremhævet heltekvad, gamle historiske fortæl-

linger og øjenvidneberetninger, men ved at bruge så hjemlige betegnelser som „de danskes oldtidsbedrifter indristede på runesten“, „de islandske skatkamre“ og Absalons erindringer har han fået sine læsere til at opfatte ordene som et udtømmende katalog over kilderne; derfor har dele af Saxoforskningen været forarget over at han ikke nævner flere kildetyper.

Århundreders studier har påpeget at sagnhistorien har hentet meget fra de såkaldte fornaldersagaer (om tiden før Island blev bebygget); de kendes nu kun i håndskrifter i den form de havde nået omkring år 1300, men S.s kendskab viser at de må have eksisteret i 1100-tallet. Foruden de sagaer der behandler dansk historie: Rolf Krikes og Regner Lodbrogs sagaer, Skjoldungesagaen og Jomsvikingesagaen, er der også brugt sagaer der i deres nu kendte form ikke har noget at gøre med Danmark: Heidreks og Gautreks sagaer o.a.; muligvis har S. på egen hånd taget dem til indtægt for dansk historie. Af kvadene er de to største enten citeret eller omtalt i andre kilder, Bjarkemålet og Ingjaldskvadet, men lighederne er så beskedne at klassiske forbilleder har spillet en væsentlig rolle for udformningen. I andre tilfælde henviser S. til kvad men skriver selv prosa, omvendt svarer nogle af hans digte til prosa i andre tekster. Man må konkludere at han har handlet meget selvstændigt med sit materiale, omdigtet, kombineret og tilføjet passager og diskurser der understreger ideen med den pågældende historie. Dette gælder i vidt omfang også bøgerne IX og X der især bygger på *Adam af Bremens ærkebispkrønike, ja, selv 1100-tallet – bog XI–XVI – er ikke som man længe troede udelukkende baseret på mundtlig overlevering men på en række skriftlige kilder fra helgenlegender til diplomer foruden egentlige historiske værker, Roskildekroniken og Sven Aggesens *Brevis Historia*. Også islandske skrifter fra 1100-tallet menes S. at have kendt: Markús Skeggjarsons „drápa“ til Erik Ejegod og det tabte „Hryggjarstykki“ hvis omfang dog er usikkert. Derfor er Gesta Danorum ikke en kilde til Danmarkshistorien fra tiden før Kristi fødsel til 1187, men en kilde til hvordan en højtuddannet dansker så på sit lands historie omkring år 1200. Denne tid som Kr. *Erslev kaldte Valdemarernes storhedstid på grund af det økonomiske og administrative højdepunkt landet havde nået er baggrunden for S.s værk. Det er næppe til at skelne åndens fra håndens våben når S. og Sven Aggesen skriver om Uffes kamp på Ejderøen samtidig med at Knud den Sjette og Valdemar Sejrr indtog Rendsborg. Gesta Danorum's mest bogstavelige opgave er at være propaganda for dansk imperialism. S. var kongens og kirkens

fuldtro tjener. Endnu huskede man borgerkrigen i 1150-erne og de senere oprørsforsøg; i årene omkring 1200 oplevede man en ny rejsning af en kongætling, biskop *Valdemar af Slesvig. Derfor var det vigtigt at landet havde været et rigsfællesskab lige fra begyndelsen – folk og fædreland var ét for S. – og et af de onder der måtte bekæmpes var stridighederne om tronfølgen; den herskende gren af kongehuset gik hånd i hånd med kirken i at understrege førstefødselsretten i et lovyldigt ægteskab ved Ringstedmødet 1170. Også kvindens selvstændighed og retssikkerhed lå både S. og kirken på sinde og det præger landskabslovene der blev nedskrevet i begyndelsen af 1200-tallet. Kirkens forret når det gjaldt valg af bisper betoner S. stærkt, men i verdslige anliggender, om det så var i korstog, skulle kongen styre. S.s stofområde med de mange nordiske elementer, hans stil og de specielle danske forhold får hans indstilling til kirken til at fremtræde anderledes end de fleste middelalderlige krøniker, men antiklerikal var han på ingen måde. Blot stod han i kampen mellem regnum og sacerdotium på det førstnævnte parti, dvs. ikke kejsermagten men det nationale monarki hvor konge og kirke samarbejdede til fædrelandets bedste havde hans loyalitet. □ Fremstillet i træsnit i udgaverne 1514 og 1644. Fremstillet på mal. af P. Raadsig udst. 1833. Statuette af H. V. Bissen, 1839 (glyptoteket). Tegn. af J. Th. Lundbye, 1840. Statuette af J. Hermansen udst. 1862. Fremstillet på mal. af O. Carlson, af F. L. Storch, 1867 og på tegn. af Th. Wegener. Statuette af O. Evens 1867 og 1869 (Nordjyllands kunstmus.; Hirschsprung), statue af samme 1881 (folketinget), efter denne tegn. (Kgl. bibl.) samt træsnit efter tegn. af H. Olrik. Fremstillet på mal. af A. Schiøtt udst. 1889 og på mal. af L. Tuxen, 1896. Relief af V. Bissen ca. 1905 (på Kgl. bibl.s facade). Fremstillet på mal. af E. Hofman-Bang udst. 1945. Skulptur af Arne Bang, udst. 1945. Tegn. af Louis Moe. – Mindestøtte af J. Wiedewelt (ved Jægerspris).

Udg. Danorum regum heroumque Historiæ ... a Saxone Grammatico, udg. Christienn Pedersen, Paris 1514 (optr. 1534 og 1576). *Saxonis Grammatici Historiæ Danicæ libri XVI*, udg. Stephanus Johannis Stephanius, 1644. *Saxonis Grammatici Historia Danica*, udg. P. E. Müller og J. M. Velschow, 1839–58. *Saxonis Grammatici Gesta Danorum*, udg. Alfr. Holder, Strassburg 1886. *Saxonis Gesta Danorum*, udg. J. Olrik og H. Røder I, 1931; II, 1957 (ordbog ved Franz Blatt).

Oversættelser. Den danske krønike som Saxo Grammaticus ... udsæt ... aff Anders Søffrinsson Vedel, 1575 (genudg. ved C. F. Wegener, 1851 og ved Allan Karker, 1967). *Saxonis Grammatici Historia Danica*, ved Sejer Schousbølle, 1752. Danm.s krønike af Saxo Grammaticus, ved N. F. S. Grundtvig I–III, 1818–22. *Saxo Grammaticus' Danm.s krønike*, ved Fr. Winkel Horn I–II, 1898 (fot. optr. 1977). *Saksens Danesaga*, ved

J. Olrik I–IV, 1908–12 (2. udg. 1925). – *Tyske overs.* Saxo Grammaticus: Die ersten neun Bücher der dänischen Gesch., ved Hermann Jantzen, Berlin 1900. Paul Herrmann: Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der Dänischen Gesch. des Saxo Grammaticus I–II, Lpz. 1901–22. – *Engelske overs.* The first nine books of the Danish history of Saxo Grammaticus, ved Oliver Elton, London 1894 (2. udg. I–II, 1905). History of the Danes I–II, ved Peter Fisher og H. Ellis Davidson, Cambridge 1979–80. Danorum regum heroumque historia books X–XVI, ved Eric Christiansen Iff, Oxford 1800ff.

Lit. Generelt. C. Paludan-Müller: Hvad var Saxo Grammaticus og hvor var hans grav?, 1861 = Skoleprogr. fra Nykøbing katedralskole. Samme i Hist. t. 4.r.V, 1875–77 333–81. A. D. Jørgensen: Bidrag til Nordens hist. i middelalderen, 1871 229–59. Sofus Larsen i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1925 1–286. Ellen Jørgensen: Historieforsk. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931 (2. udg. 1960) 31–46. Inge Skovgaard-Petersen i Mediaeval Scandinavia II, 1969 54–77. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Erik Kroman: Saxo og overleveringen af hans værk, 1971 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCLXXVIII. Anker Teilgård Laugesen: Introduktion til Saxo, 1972. Saxostudier, red. Ivan Boserup, 1975 = Opuscula Graeco-latina II. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977. Saxo Grammaticus, a mediaeval author between Norse and Latin culture, udg. K. Friis-Jensen, 1981.

Overlevering og tekst. P. Hasse i Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII, Hannover 1887 315–32. O. Holder-Egger sst. XIV, 1889 135–62. C. Knabe: Einleitung zu einer neuen Ausg. der Dänischen Gesch. des Saxo, Torgau 1912. Finnur Jónsson i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1918 61–90. Emil Rathsach sst. 1920 112–24. Hans Brix sst. 1927 191–218. Apoteker Sibbernsens Saxobog, red. C. Behrend m.fl., 1927. Laur. Weibull i Scandia VII, Sth. 1934 290–98 (om Olrik og Ræders udg.); VIII, 1935 251–93. Om den nye udg. af S.s Danm.s hist. Svar til L. Weibull fra bestyrelsen af Det da. sprog- og litteraturselsk., 1936 (jfr. L. Weibull i Scandia IX, 1936 257–300). Bertil Axelsson i Scandia IX, 1936 204–27.

Litteraturhist. Franz Blatt: Fra Cicero til Copernicus, 1940 32–38. Anker Teilgård Laugesen: Middelalderlitteraturen, 1966. Karsten Friis-Jensen: Saxo og Vergil, 1975 = Opuscula Graeco-latina I. Kurt Johannesson: Saxo. Komposition og verdensbild i Gesta Danorum, Upps. 1978. Inge Skovgaard-Petersen i Hist. t. 13.r.V, 1978 183–219.

Kildekritik og sagnforsk. F. C. Dahlmann: Forsch. auf dem Gebiete der Gesch. I, Altona 1822 151–402. P. E. Müller: Kritisk undersøgelse af Danm.s og Norges sagnhist., 1824 = Vidensk. selsk. philos.-hist. afhandl. II. Samme: Kritisk undersøgelse af S.s histories syv sidste bøger, 1830 = sst. IV. G. Waitz i Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII, Hannover 1887 11–39. Kr. Erslev i Hist. t. 6.r.III, 1891–92 602–26. N. Lukman sst. 10.r.VI, 1942–44 593–607. Michael H. Gelting sst. 14.r.I, 1980 325–36. Axel Olrik: Kilderne til S.s oldhist. I–II, 1892–94. Samme: Nogle grundsætn. for sagnforsk., 1921 = Danm.s folkekeminder XXIII. Curt Weibull i Hist. t. för Skåneland VI, Lund 1915 1–286 (også som særtryk m. titlen: Saxo. Kritiska undersökn. i Danm.s hist. från Sven Estridsens död till Knut VI, Lund s.å.). Samme sst. VII, 1917–21 71–120 181–241. Sture Bolin: Om Nordens äldsta historieforsk., Lund 1931 = Lunds univ.s årsskr. N. F. Avd. I, 27:3. N. Lukman: Skjoldunge und Skilfinge, 1943 = Classica et mediaevalia. Diss. III. Samme i Classica et mediaevalia VI, 1944 72–109; XIX, 1958 133–51 og XX, 1959 170–212. Samme: Ermanaric hos Jordanes og S., 1949 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCVIII. Jakob Benediktsson i Saga book of the

Viking society XV, London 1957–61 48–66. Bjarni Guðnason i Skirnir CXXXII, Reykjavik 1958 82–128. Samme: Um Skjöldungasögu, Reykjavik 1963. Samme i Nordiska studier i filologi og lingvistik. Festskr. till Gösta Holm, Lund 1976. Samme: Fyrsta sagan, Reykjavik 1978 = Studia islandica XXXVII. Inge Skovgaard-Petersen, Sv. Ellehøj, J. Quistgaard Hansen og Tage E. Christensen i Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen, 1966. Rikke Malmros i Scandia XLV, Sth. 1979 43–66.

Enkeltemner. Aksel E. Christensen: Kongemagt og aristokrati, 1945 (nyt opl. 1976). Nanna Damsholt i Mediaeval Scandinavia III, 1970 66–108. Samme i Kvindestudier, red. Nynne Koch II, 1978 117–45. Thomas Riis: Les institutions politiques centrales du Danemark 1100–1332, 1977 = Odense univ. studies in hist. and social sciences XLVI. Birgit Strand: Kvinnor och män i Gesta Danorum, Göteborg 1980 = Kvinnohist. arkiv XVIII.

Inge Skovgaard-Petersen

Saxov, Svend Erik, * 1913, geolog. * 20.3.1913 i Ålborg (Vor Frue). F: fuldmægtig, senere købmand Peter Dinius Jensen (1882–1947) og Christine Christensen (1885–1976). ~ 30.10.1937 i Gentofte (b.v.) med korrespondent Ina Piculell, * 15.8.1915 i Kbh., d. af typograf, grosserer Einar Carlo Elstrøm P. (1885–1948) og Sylvia Rigmar Friis (1889–1981).

S. tog studentereksamen i Ålborg 1931, blev cand.mag. 1937 og mag. scient. 1957. Han begyndte sin karriere ved Geologisk institut 1933, blev geodætassistent 1946, afdelingsgeodæt 1958. 1964 blev han professor i geologi ved Århus univ. hvor han var bestyrer af Geologisk institut 1966–71 og dekan for det naturvidenskabelige fakultet 1968–69. Som geodæt var S. særlig interesseret i oprettelsen af tyngdemålingsstationer i Danmark og ledede tyngdemålinger i Danmark og Grønland. Som professor i geologi og leder af geofysisk laboratorium i Århus udvidede han sit forskningsområde til geoelektrisk kortlægning til opdagelse af grundvand i Jylland, geotermiske målinger og anslæelser af temperaturen i det danske aflejringsbækken, tyngde- og seismiske undersøgelser i midtjylland og på Færøerne til undersøgelser af undergrundsstrukturen. I de sidste 30 år har S. virket for at fremme arbejdet med og kendskabet til anvendt geofysik, både herhjemme og internationalt. Han har været sekretær for Dansk geofysisk forening 1956–62, præsident for Nordisk forening for anvendt geofysik 1966–68 og 1973–75, dansk repræsentant og rådsmedlem af European Association of Exploration Geophysicists 1961–64, vicepræsident 1964 og præsident 1965–66, han var medstifter og medredaktør af Geopublication Associates 1962, representative-at-large of the Society of Exploration Geophysicists 1969–71. Han er medlem af Den danske nationalkomité

for geologi 1966, oceanologi 1969, geodæsi og geofysik 1977, af the working group of geodynamics, Council of Europe 1973. S. har vist usædvanlig dygtighed til at organisere videnskabelige symposier og andre aktiviteter som omfatter internationalt samarbejde om geofysik. Han var vært ved tre internationale symposier i Århus: Magnetic Basement Mapping, 1969, Petrophysical Properties of Rocks, 1974, og The Role of Density, 1978.

S.s største videnskabelige arbejder omhandler gravimetri (tyngdemåling) og er publiceret i Geodætisk Instituts Skrifter: *Some gravity measurements on the island of Bornholm*, 1945, *The Danish gravity reference stations*, 1952, *Some gravity measurements on Fyn*, 1955, *Some gravity measurements in Thy, Mors, and Vendsyssel*, 1956, *Gravity in Lolland*, 1958, *Gravity in Western Greenland from 66° to 69°*, 1958, *Some gravity measurements in Sønderjylland*, 1965, *Gravimetry in the Faroe Islands*, 1969, *Gravity measurements in Central Jylland*, 1976. Yderligere har S. været medforfatter til andre publikationer: Low enthalphy geothermal energy resources in Denmark, 1978, Geothermal trends of Denmark, 1980, Geothermal measurements and subsurface temperature modelling in Denmark, 1981. – R. 1962. R¹. 1973.

P. Vallabh Sharma

Saxtorph

Slægtens første kendte mand er tinstøber i Nykøbing F. Christen S., hvis søn var sognepræst i

Mejrup Ole Christensen S. (1694–1745). Sylvester *S. (1772–1840) var ~ Ulrikke Eleonore Svane Hansen, d. af købmand Hans Jacob H. og hustru Anna Christine Liebenberg der 2° var ~ overmedicus O. H. *Mynster.

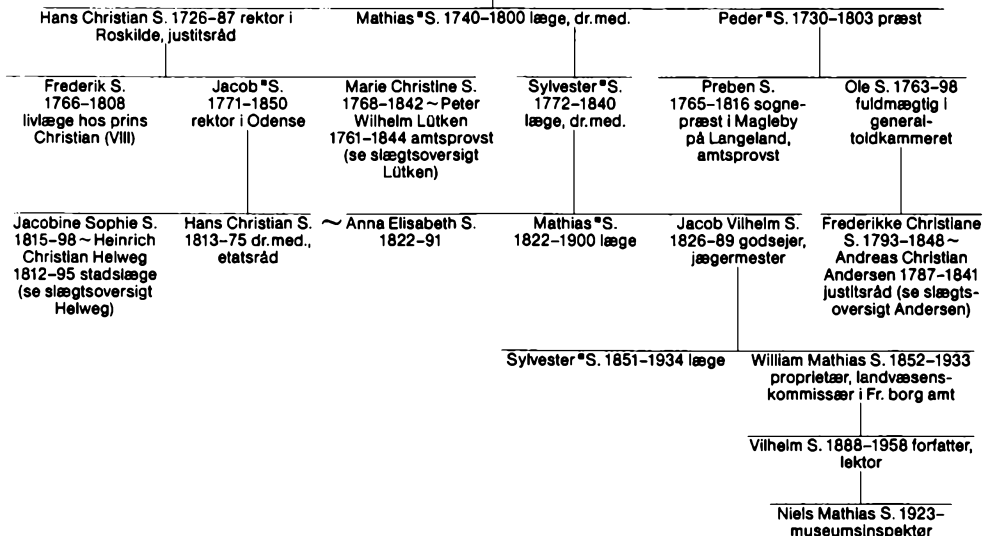
F. E. Hundrup: Stamtv. over Christen Saxtorphs descendenter, 2. udg. 1859.

Hans H. Worsøe

Saxtorph, Jacob, 1771–1850, rektor. * 7.9.1771 i Roskilde, † 12.8.1850 i Odense, begr. i Kbh. (Holmens). F: konrektor, senere rektor, justitsråd Hans Christian S. (1726–87) og Marie Abigael Kjeldskov (1743–1815). ~ 14.7.1798 i Kbh. (Roskilde) med Petronelle Sophie Frick, * 15.5.1771 i Slagelse, † 30.9.1848 i Kbh. (Holmens), d. af øverste hører ved Slagelse skole Poul Boesen (Bojon) F. (1726–74) og Erica Christiane Offenberg (1745-senest 94).

S. dimitteredes 1788 fra Roskilde domskole hvor han n.å. blev anden-lectie-hører. 1795 tog han den store filologiske skoleembedseksamen, fremmedes 1797 til femte-lectie-hører, men blev 1799 knyttet til Blågårds seminarium som inspektør og lærer, især i matematiske fag. Da seminariets førstelærer Joh. C. G. *Clausen døde 1801, blev S. i realiteten seminariets leder. Som forstander ledede han 1809 seminariets udflytning til Jonstrup. Her byggede han med autoritet og urokkelig energi et seminariemiljø op som på

Ole Christensen Saxtorph 1694–1745 sognepræst i Mejrup

Saxtorph, Jacob

trods af manglende materielle ressourcer vandt udbredt anerkendelse. I det landlige miljø satte han gang i seminariets havebrugsundervisning, og hans interesse bidrog til at der også udviklede sig et blomstrende musikliv hvori bl.a. hans døtre tog aktiv del. Året før udflytningen var det lykkedes S. at få Det kgl. bibliotek til at overdrage seminariet 443 dubletter fra dets samling. Han var en dygtig lærer, hvilket udgivelsen i 1799 af *Forsøg til en Lærebog i Naturlæren* vidner om. Som forstander hævdede han med selvfølghed seminariets betydning i uddannelsessammenhæng. Blandt eleverne fik han tilnavnet „Fatter“ der hentyder til hans varme og menneskelige lederevner. I det hele taget indtog han en ledende stilling i seminarie- og folkeskoleanliggender. 1807 blev han medlem af den store skolekommission hvor han fik betydelig indflydelse på udarbejdelsen af et skolereglement for købstæderne. 1810 afgav han på kgl. opfordring sammen P. O. *Boisen forslag om *Hvorledes kunde de Skolelærere, som ikke ere seminaristisk dannede, men have Lyst og Anlæg, af Præsten forhjælpes til en større Embedsduelighed?* I disse år omgikkes S. både tjenstligt og privat landets ledende mænd på det skolepolitiske område, således stod Nicolai Edinger *Balle, C. D. *Reventlow (1748–1827), Fr. *Münter, P. O. Boisen m.fl. faddere til hans døtre. Under den økonomiske krise mærkede S., at interessen for seminariets hidtidige linje kølnedes i de højeste administrative kredse; filantropismens idealer var ikke længere lige velanskrevne, forslag der kostede penge mødte næsten automatisk modstand, og en ny metode, den indbyrdes undervisning, var på vej ind også uden hans tilskyndelse. 1818 forlod han seminariet for at overtage rektorembetet ved Odense katedralskole. Kort forinden havde han lagt sidste hånd på seminarie-reglementet, et værk der hovedsagelig skyldes hans indsats. Ved Odense katedralskole fungerede S. under almindelig agtelse og hengivenhed indtil han 1843 tog sin afsked. – Tit. professor 1807. – R. 1810. □Mal. af Christopher Faber, 1838, litograferet af E. Bærentzen, 1839. Foto.

Jens Jensen: Hist. efterret. om det blågård-jonstrupske seminarium, 1841 45f. Berl.tid. 19.10.1843. Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1784–1818, 1893 266–300. Samme: Bidrag . . . 1818–98, 1899 9. Stig Bredstrup i Hjem og skole, 1910 1–11. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin IV, 1914 42f. J. P. Jørgensen i Jonstrupbogen III, 1925 36–46. Johs. Mulvad i Årbog for da. skolehist. 1982.

Ingrid Markussen

Saxtorph, Mathias Hieronymus, 1822–1900, kirurg. * 26.10.1822 i Kbh. (Frue), † 14.3.1900 sst., begr. sst. (Holmens). F: professor Sylvester *S.

(1772–1840) og Ulrikke E. Svane Hansen (1793–1869). ~2.2.1870 på Frbg. med Maria (Mimi) Augusta Aagaard, * 18.12.1846 i Kbh. (Trin.), † 21.8.1928 på Frbg., d. af exam.jur., konst. toldassistent, senere kontorchef i Østifternes kreditforening, justitsråd Enoch Sophus A. (1812–92) og Caroline Jensine Hastrup (1816–85). – Farbror til Sylvester *S. (1851–1934).

S. blev student 1839 fra Borgerdydskolen i Kbh., tog lægeeksamen 1845 og var kandidat på Frederiks hospital hos S. A. V. *Stein 1847–50; under krigen 1848 var han overskibslæge. Derefter tog han på en længere rejse til Frankrig og England hvor han navnlig studerede i Edinburgh hos den verdensberømte obstetrik og gynækolog J.Y. Simpson (1811–70). Efter C. C. *Withusens død 1853 og forudgående konkurrence med C. *Withusen (afhandling: Om Sæksvulster) udnævntes S. til lektor i kirurgisk patologi, hvilket fag tidligere var doceret af A. *Buntzen der nu rykkede ind som overkirurg ved Frederiks hospital hvis afgående overkirurg S. A. V. Stein overtog Withusens lærefag: operationslære, bandagelære og kirurgisk anatomi. Samtidig var S. reservekirurg hos Buntzen 1855–57. 1860 blev S. tit. professor og 1862 professor ordinarius ved fakultetet; under krigen 1864 var han overkirurg ved lazaretet i Kronprinsessegades kaserne. S. savnede den praktiske hospitalsvirksomhed og meldte sig efter Carl *Levys død 1865 som ansøger til overaccoucheurposten, men fakultetsflertallet modsatte sig hans ansættelse; n.å. overtog Buntzen Steins teoretiske lærestol, og S. udnævntes til overkirurg ved Frederiks hospitals hidtil eneste kirurgiske afdeling; først 1876 blev afdelingen, under S.s modstand, formindsket for at læreren i operativ kirurgi, nu Peter *Plum, også kunne få praktisk hospitalsvirksomhed. S.s afdeling hed fra nu af afd. C og Plums afdeling afd. D.

Afdelingen ledede S. med dygtighed og hård disciplin, videnskabelige evner havde han ikke; som praktisk kirurg var han af gennemsnittet og kunne ikke stå mål med sine samtidige F. *Howitz samt V. *Holmer og C. *Studsgaard på kommunehospitalet, så afdelingens anseelse var i hans tid i jævnt dalen. Derimod var S. som klinisk lærer for studenterne fortrinlig og docerede med stor kundskabsfylde, klogskab og kritik, om end hans fremstilling blev noget ensidig derved, at han efter krigen 1864 fattede et glødende had til alt tysk og derfor kun omtalte engelsk og fransk kirurgi. S.s kliniske forelæsninger, der var prægede af hans franske forbilled F.-A. Richard (1822–72), var klare, kortfattede og meget instruktive, holdt i et jævnt, ukunstlet og dog fængslende sprog. Efter tilhørernes optegnelser

udarbejdede og udgav han dem som *Clinisk Chirurgi I–III, 1877–78*, med supplement 1879, 1883 og 1886; derudover var S.s litterære produktion minimal. Hans væsentligste fortjeneste for kirurgien bestod i, at han som universitetslærer på sin afdeling indførte og med ildhu docerede den Listerske antiseptik. Joseph Listers epokegørende afhandling om hans syn på de dødbringende sår sygdomme og hans heldige forsøg med at udelukke dem ved karbolbehandling blev s.å. den fremkom, 1867, oversat i Ugeskrift for Læger; Holmer begyndte straks at eksperimentere dermed på kommunehospitalet og offentliggjorde sine heldige resultater i årsberetningen for 1868. Derefter rejste S. 1869 over til Lister for at sætte sig ind i metoden, og overbevist fulgte han siden nøje Listers forbedringer ved gentagne rejser til Edinburgh. S. skrev 1870 om sine erfaringer i et brev til Lister der offentliggjordes i *The Lancet* s.å. og blev en støtte for Lister foruden at det viste verden at Danmark var det første land på kontinentet hvor Listers antiseptik indførtes. Nogen dybere forståelse af antiseptikken og dens grundlag, bakteriologien, havde S. imidlertid ikke, og han kunne derfor ikke følge med i dens videre udvikling og omformning.

S. var en indesluttet og ordknap mand med et vist kolerisk temperament der beredte ham og hans omgivelser periodiske vanskeligheder. Han var en modstander af den voksende kvindebevægelse og mente, at „det vilde ikke blot stride mod Naturens Love, men det vilde være at træde al Sædelighed og Blufærdighed under Fødder at tillade Kvinder at studere Medicin“. Da det 1884 blev vedtaget at ansætte kvindelige kandidater og reservelæger på hospitaler, fandt S. „denne Besættelse af Hospitalets Læge-Embeder stridende saavel imod Velanstændighed og Sædelighed som imod god Orden paa en Hospitalsservice“ og ansøgte om sin afsked som overlæge for at vende tilbage til sit oprindelige fag, den teoretiske kirurgi, som han docerede 1886–99. – Dr.jur.h.c. i Edinburgh 1884. Dr.med.h.c. i Lund 1893. – Konferensråd 1892. – R. 1864. DM. 1874. K². 1879. K¹. 1892. □Afbildet på mal. af kandidater på Frederiks hospital af Just Holm, 1848 (Fr.borg). Foto.

Medd. ang. Kbh.s univ. for årene 1849–56 I, 1860 273–75. Concurrenceerne i det medicinske facultet og dets faste lærerpersonale 1838–86, 1886. Th. R[ovsing] i Hospitalstid. 4.r.VIII, 1900 330–32. V. Schaldemose sst. 5.r.X, 1917 806–09. Ugeskr. for læger, 1900 284f. Th. Rovsing: Underlivskirurgi I, 1910 425. E. A. Tscherning i Bibl. for læger CV, 1913 9–27. Th. Rovsing sst. CXVIII, 1926 35–42. H. Kaarsberg: Memoirer I, 1921 168–71. O. Bloch i Minder fra studenterdagene, red. Erik Rindom, 1924. Samme: Erindr. fra studieårene, 1925 (særtryk fra Gads da. mag. XIX, s.å.). Gordon Norrie: Hjemme og ude, 1931 79f. Vald. Meisen: Medi-

cinsk hist. afhandl. og portrætter, 1933 189–92. L. Kraft i Aksepios' tjener, udg. Anker Aggebo I, 1936 148. O. Helms: Overlægen fortæller, 1940 36f 86f. E. Snorrason i Medicinsk forum XXIX, 1976 61–65.

Otto C. Aagaard*

Saxtorph, Matthias, 1740–1800, læge, fødsels-hjælper. * 1.6.1740 i Mejrup, † 29.6.1800 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Ole Christensen S. (1694–1745) og Maria Seyer († 1745). ~ 5.2.1772 i Roskilde med Elisabeth Christine Sibrand, døbt 2.11.1746 i Kbh. (Garn.), † 23.9.1823 sst. (Frue), d. af overkonduktør ved fortifikationen, senere major, kommandant på Akershus Johan Sylvester S. (ca. 1701–72) og Barbara Christina Fischer († 1758). – Far til Sylvester *S. (1772–1840). Bror til Peder *S.

S. blev undervist af en ældre bror i Kbh. og 1756 privat dimitteret til universitetet hvor han foruden medicin studerede teologi som han tog en mådelig eksamen i 1760. Inden for medicinen var anatomi først hans hovedinteresse; han blev anatomisk prosektor hos C. F. *Rottbøll 1760 hvad der siden kom ham til megen nytte, og hans to første disputationer var anatomiske arbejder som han forsvarede 1759 og 61. Sidstnævnte år kom S. i berøring med Christian *Berger, banebryderen i den danske fødselsvidenskab som i sin doktordisputats 1759 havde fastslået den regelmæssige issefødsels mekanisme og 1761 var blevet leder af den kort forud indrettede fødselsstiftelse („Jordemoder-“ eller „Accouchementshuset“) i det 1757 åbnede Frederiks hospital. Fødselshjælpen var fra nu af S.s livsinteresse, og han blev hurtigt en af Bergers ivrigste og mest begunstigede elever der benyttede sig af den adgang til undervisning og praktisk studium af fødslen, som det er Bergers fortjeneste at have åbnet til trods for det for de fødende strengt overvågede hemmeligholdelsesprincip. Sine første erfaringer i obstetrikken gjorde S. rede for i en lille disputation *De doloribus parturientium signum felicitis partus præsentibus* som han forsvarede 1762 over for Urban Bruun *Aaskow, og hvori han rekapitulerede grundsætningerne fra Bergers disputats, ligesom i det næste nærmest for jordemoderstanden beregnede skrift fra 1764 *Erfaringer samlede paa det Kgl. Fri-Jordemoder-Huus, angaaende den fuldstændige Fødsel samt dens theoretiske Lærdom* (tysk 1766). S. tog efter den lange studietid medicinsk eksamen 1765 og ansattes som kandidat ved medicinsk afdeling på Frederiks hospital hos Johan Christian Fabricius (1705–75), hvorefter han 1767 med kgl. stipendium tog på en treårig studierejse. I Wien, hvor Maria Theresias livlæge Gerhard v. Swieten (1700–72) var den førende læge, tilbragte S.

to år, kortere tid i Strasbourg hvor Berger havde studeret, og var endelig i Paris hos den fremragende accoucheur André Levret (1730–80).

I udlandet udarbejdede S. sin omfangsrige disputats *De diverso partu ob diversam capitis ad pelvim relationem mutuaam* . . . som han efter hjemkomsten forsvarede for doktorgraden 1771 under Bergers præsidium. Dette arbejde om fødselsforløbets afhængighed af fosterhovedets og bækkenets indbyrdes forhold, der for øvrigt er S.s eneste mere omfattende arbejde i strengere videnskabelig form, grundfæstede hans ry som obstetrisk forfatter, mindre i Danmark end i udlandet hvor hans læremester var ret ukendt; thi for Bergers elever indeholdt disputatsen ikke noget betydeligt nyt, den byggede på Bergers læresætninger og fremstillede dem vel i klarere form, men førte dem ikke synderligt videre. Til trods for at S. også siden loyalt fremhævede Bergers fortjenester høstede han dog selv hovedæren for disse hos den nærmeste eftertid; disputatsen udkom atter i Leipzig 1772 (tysk 1803). For at aflaste Berger, der blev mere og mere optaget dels ved hoffet og dels af sin deltagelse i J. F. Struensees store reformplaner, udnævntes S. få dage efter disputatsen til hans afløser som stadsaccoucheur til hvilket embede undervisningen af jordemødre var knyttet, og et par måneder efter da Berger fritoges for alle sine akademiske forretninger fik S. midlertidigt overdraget ledelsen af jordemoderhuset og undervisningen i dette „under bestandigt Opsyn og Direktion af Livmedicus, Professor Berger“; s.å. blev S. som følge af Struensees og Bergers omorganisation af Kbh.s fattiggæsen fættillæge i et bydistrikt og overlæge ved det 1768 opførte Almindelig hospital i Amaliegade. Efter Struensees fald og Bergers fængsling og senere forvisning til Ålborg udnævntes S. 1773 til Bergers efterfølger ved universitetet, idet han blev professor medicinæ designatus ved fakultetet; 1775 udnævntes han til reservemedicus ved Frederiks hospital, ikke for at fungere der, men kun for at nyde gage og embedsbolig, hvilket gav anledning til megen kritik; professor ordinarius blev han først 1795 ved C. G. Kratzensteins død.

Under S.s dygtige og altid nærværende ledelse stadfæstedes Fødselstiftelsens ry mere og mere, så stedse flere udlændinge strømmede til hans undervisning, ikke mindst efter at stiftelsen 1787 fra Frederiks hospital var flyttet ind i den af enkedronning Juliane Marie skænkede bygning ved siden af i Amaliegade; den blev for sin tid meget velindrettet under ledelse af en kommission hvis virksomste medlem S. var. Den store tilgang her af fritliggende fødende som grundlag for undervisningen gjorde den danske fødsels-

stiftelse i det smukke hus til noget ret enestående for den tid i Europa. Som lærer for de medicinske studerende og jordemødrene var S. fremragende og nidkær, han udgav en skematisk *Plan til Forelæsningerne over Jordemoder-Videnskaben* I–II, 1772–73, og dertil sluttede sig hans fortræffelige elementære lærebog for jordemødrene *Kort Udtog af Jordemoder-Videnskaben*, 1776 (tysk 1783, islandsk 1789) samt *Nyeste Udtog af Fødsels-Videnskaben til Brug for Jordemødrene*, 1790 (tysk 1792 og siden gentagne gange optrykt på dansk og tysk af sønnen Sylvester S.).

S.s videnskabelige litterære virksomhed var også i de første år frugtbar, og enkelte af hans arbejder fik varig betydning, således en afhandling fra 1775 *De ischuria ex utero retroflexo* (Societatis medicæ Haun. collectanea) der handler om den tilbagebøjede svangre livmoders inkarceration i bækkenet. De fleste af arbejderne tryktes i „Acta“ fra Københavns medicinske selskab som S. var medstifter af, og i Videnskabernes selskabs skrifter (S. blev medlem her 1780) har han i arbejdet fra 1782 *Om den Tilvæxt, Forbedring og Nytte, som Fødselsvidenskaben har vundet i Danmark ved Fødsels-Hospitalets Stiftelse i Kiøbenhavn* også givet en oversigt over obstetikkens nyere historie i Danmark. Alle S.s skrifter blev 1803 udgivet på tysk (med en biografi) af hans elev Poul Scheel (optrykt 1804 med S.s søn som medudgiver). – Som praktisk accoucheur blev S. Bergers lære tro, observerende og respekterende naturens egne kræfter; i den operative fødsels-hjælp, tangens brug, var han som Berger forsigtig og mere besindig end sin franske lærer Levret idet han fastholdt at anlægge tangen på fosterets hoved, når det var trådt ned i bækkenets hulhed. Han indførte i Danmark Levrets bækkenkrummede tang og gav sine elever bedre og klarere regler for tangens anlæggelse og brug end de fleste af sine samtidige; selv konstruerede han også en tang, beskrevet og afbildet i Acta reg. soc. med. Haun. II, 1791, s. 339–45. Over for de i hans tid fremdukkende nyere forløsningsmetoder som symfysiometri og kunstigt fremkaldt fødsel for tiden ved bækkenforsnævring stillede S. sig ganske uinteressert.

Efter anatomiprofessoren Magnus Horrebows (1763–96) uventede død tilbød S. fakultetet, for at hjælpe sin søn der var på studierejse til denne universitetsplads, at holde forelæsningerne over anatomi som havde haft hans ungdoms interesse. Som resultat heraf udkom 1800 den første danske anatomiske lærebog *Osteologien til Brug ved Forelæsningerne. Første Del. Om Hovedet*. Videreførelsen hindredes ved S.s pludselige død af apopleksi. – S. blev 1772 medlem af det norske Videnskabernes selskab, 1774 af Collegium

medicum, 1775 af landhusholdningsselskabet. Han var 1776 medlem af kommissionen til op-
hjælpning af den danske kirurgi, 1781–85 og
1792–95 medlem af direktionen for Frederiks
hospital, universitetets rektor 1796. – Justitsråd
1784. Etatsråd 1792. □ Mal. formentlig forestil-
lende S. som ung. Silhouet af J. C. Weitlandt se-
nest 1784 (Kgl.bibl.). Relief af B. Thorvaldsen,
1793 (Thorvaldsens mus.). Tegn. af G. L. Lahde,
1797 (Kgl.bibl.), stukket af samme 1798, efter
dette stik, litografi 1752 og træsnit 1853. Buste
udført i Thorvaldsens atelier ca. 1801 (Rigs-
hosp.). Relief af Thorvaldsen på gravstenen.

Saml. af fortjente da. mænds portrætter, udg. G. L.
Lahde og R. Nyerup I, 1798. Nyeste sundhedstid., ved
J. C. Tode I, 1800 621–24. Poul Scheel i M. S.: Gesam-
melte Schr., 1804 330–52. V. Ingerslev: Dan.m.s læger
og lægeværnen II, 1873 508–10. E. Ingerslev: Fødselstan-
gen, 1887 60–66. Samme i Bibl. for læger C, 1908 96–
156. Samme: M. S. og hans samtid, 1913. C. J. T. de
Meza i Pers. hist. t.7.r.1, 1916 273–78 280 282 293f. J. W.
S. Johnsson: Kbh.ske medicinske selskaber, 1922. [S.
A.] Gammeltoft i Medicinsk selsk.s forhandl. 1925–26
1–18. Fr. Lützhøft i Prominent Danish scientists, udg.
Vald. Meisen, 1932 68–71. V. Meisen: Medicinsk hist.
afhandl. og portrætter, 1933 38. Gordon Norrie: Af
medicinsk fakultets hist. I, 1934 112–29 o.fl.st.; II, 1937
fl.st. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979.

Otto C. Aagaard*

Saxtorph, Peder, 1730–1803, præst. Døbt
14.5.1730 i Alleslev, Præstø amt, †9.10.1803 i
Kbh. (Nic.), begr. sst. (Helligg. urtegård). F: sog-
nepræst Ole Christensen S. (1694–1745) og Ma-
ria Seyer (†1745). ~1° 23.1.1761 med Marie
Christiane Schiøtt, døbt 8.3.1745 i Kbh. (Frue),
†7.3.1783 sst. (Nic.), d. af kapellan ved Vor Frue
k. Preben S. (1703–82, ~2° 1753 med Johanne
Ottesen, 1716–76) og Anna Hermansdatter Wil-
lers (1708–52). ~2° 11.2.1784 i Kbh. (Frels.)
med Marie Kirstine Gram, døbt 19.12.1759 i
Kbh. (Frels.), †15.7.1796 sst. (Nic.), d. af Kina-
kaptajn, senere grosserer Niels Hansen G.
(1719–68) og Maren Brock (1734–1804). ~3°
20.11.1797 (kop. Nic.) med Ellen Cathrine Kri-
stensen, hjemmedøbt 17.10.1760 i Ganner mølle-
gård, Skjern sg., †5.4.1817 i Henne (~1° 1784
med sognepræst i Skjern Jens Jensen Bering (Bi-
ering), 1726–97 (~1° 1755 med Kirstine Graae,
1724–58, ~2° med Anna Kirstine, 1740–61,
~3° 1764 med Mette Kirstine Lund, ca. 1744–
83)), d. af birkedommer Thomas K. (ca. 1715–
84) og Else Marie Kristensdatter (Gyrritz)
(1722–1806). – Bror til Matthias *S. (1740–1800).
S. blev student (Viborg) 1745 og teologisk kandi-
dat 1752. 1756–59 var han lærer ved Vajsenhuset
og et fremtrædende medlem af det kbh.ske
(herrnhutiske) brødersocietet. 1759 blev han sog-
nepræst i Rorup-Glim, 1762 i Såby-Kisserup,

1774 residerende kapellan ved Nikolaj kirke i
Kbh. og 1799 sognepræst sst. 1795 oplevede han
kirkens brand og siden de pinlige stridigheder
om dens eventuelle genopbygelse. Blandt byens
præster indtog S. en særstilling som den sidste,
mere kendte herrnhutiske prædikant om hvis
forkyndelse brødermenighedens medlemmer i
en menneskealder kunne samles; den stille og
fromme mand vandt ved sit tolerante væsen og
så folk af anden observans. Som forfatter fik S.
stor betydning for de vakte kredse, især ved sine
„Passions-Prædikener“ (1762) – oprindeligt et til-
læg til J. *Brochmands postil – og ved den ud-
brede adgangs bog *De Troendes Skat og Kleno-
die*, 1757ff (2. udg. 1761) opbygget over Jesu fød-
sel, lidelse, død, begravelse og himmelfart. Hans
bøger er præget af en jævn og enfoldig tanke-
gang, uden strengere logisk sammenhæng, et
hverdagsagtigt sprog og en vis sødladene tone,
næsten kammeratlig overfor Kristus, en stærk
svælgen i Jesu blod og sår og hyppig brug af bil-
leder fra brudemystikken. Det samme gælder *De
store Saligheder i den hellige Nadvere*, 1762. En
virkelig bred kirkehistorisk betydning fik hans
meget udbredte *Udtog af Dr. Ericch Pontoppidans
Forklaring, til de Eenfoldiges Nytt*, 1771, hvoraf
der kendes mere end 20 oplag. □ Maleri.

Theol. månedsskr., udg. L. N. Fallesen, 1803 II 599f.
Biskop Claus Paveles' autobiografi, udg. C. P. Riis, Kria.
1866 162f 165. Kirkehist. saml. 4.r.v, 1897–99 603 631
643 651 (det kbh.ske brøder-societets optegn.). K. F.
Hafstrøm sst. 6.r.II, 1936–38 174 176 183 184. Bj. Kor-
nerup i Den danske kirkes hist. V, 1951.

P. G. Lindhardt

Saxtorph, Johan Sylvester, 1772–1840, læge,
fødselshjælper. *27.10.1772 i Kbh. (Cit.), †22.
4.1840 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: dr.med., se-
nere professor Matthias *S. (1740–1800) og Elisa-
beth C. Sibrand (1746–1823). ~27.11.1821 på
Frbg. (Frue) med Ulrikke Eleonore Svane Han-
sen, *17.7.1793 i Kbh. (Helligg.), †9.7.1869 sst.
(Trin.), d. af købmand Hans Jacob H. (ca.
1761–95) og Anna Christine Liebenberg (1771–
1833, ~2° 1802 med overmedicus, senere pro-
fessor O. H. *Mynster, 1772–1818). – Far til Ma-
thias *S. (1822–1900).

S. blev privat dimitteret til universitetet 1788 og
studerede ved Kirurgisk akademi hvor han tog
eksamen 1792. S.å. blev han kirurgisk kandidat
ved Frederiks hospital og fungerede dér til 1795;
1793 tog han også medicinsk eksamen. Efter sin
formående fars ansøgning blev S. allerede 1792
lektor ved Fødselsstiftelsen i jordemoderviden-
skab, og 1795 forsvarede han under faderens
præsidium sin doktordisputats *Examen arma-*

Saxtorph, Sylvester

mentarii Lucinae, en tør historisk afhandling om instrumenter til fødselshjælp hvori også faderens tang beskrives. S. tog derefter på studierejse 1795–98 med hovedophold i Wien og Paris hvor han som sin fars søn nød megen opmærksomhed. Kort efter hjemkomsten blev han 1799 udnævnt til professor extraordinarius i kirurgi og obstetrik ved universitetet. Ved faderens pludselige død 1800 arvede han hans embeder som stadsaccoucheur, leder af Fødselsstiftelsen og læge ved Plejestiftelsen, ligesom han blev medlem af jordemoderkommissionen og Collegium medicum. 1799 blev han distriktslæge i Kbh., 1803 medlem af det nyoprettede sundhedskollegium og 1805 ved J. C. Tødes afgang professor ordinarius og assessor consistorii.

S. var vel en kundskabsrig og i faget interesseret mand, men formåede i ingen henseender at løfte arven efter faderen; undervisningen af studenterne såvel som af jordemødrene blev ringere, tilhørerne blev færre, og fremmedbesøgene på stiftelsen holdt næsten op. Ledelsen af det daglige arbejde stod heller ikke mål med faderens, og bl.a. forfaldt journalføringen; hertil kom de store vanskeligheder forårsagede af de stedse hyppigere epidemier af den dødbringende barselsfeber som S. stod hjælpeløs overfor, og som 1839 nødvendiggjorde Fødselsstiftelsens midlertidige overflytning til en bygning i Stormgade. S. var desuden blottet for videnskabelige evner og følte intet kald til litterær virksomhed, var dertil ømtålelig for kritik. Igennem de mange år præsterede han kun nogle få og ganske ubetydelige kasuistiske meddelelser samt nøjedes med at lade faderens jordemoderbøger optrykke i gennemsete udgaver uden væsentlige tilføjelser. Som accoucheur fulgte S. sin fars konservative indstilling og praksis uden at følge med tiden; over for selv de i hans fars og hans egen tid mest påtrængende spørgsmål inden for fødselshjælpen, såsom den kunstigt indledte fødsel før tiden ved snævert bækken, bækkenmålingen, undersøgelse af fostrets hjertelyd, rensningen af fostrets strube ved skindød, var han temmelig uinteresseret. Som helhed blev de mange år S. ledede Fødselsstiftelsen derfor til en nedgangsperiode der 1837 førte til et skarpt og voldsomt anonymt angreb på stiftelsen som institution og navnlig på S.s ledelse. Inden stiftelsens genåbning i Amaliegade døde S. pludselig. – S. blev 1819 medlem af Videnskabernes selskab, 1822 æresmedlem af Det kgl. medicinske selskab, 1831 medlem af Frederiks hospitals direktion; 1815–16 og 1829–30 var han universitetets rektor. – Etatsråd 1826. Konferensråd 1836. – R. 1817. □Pastel af S. som ung af C. Horneman. Mal. af J. L. Lund, 1823, efter dette kopi af C. A. Jensen, 1840 (Fr.borg). Mal.

af D. Monies, efter dette litografi 1835. Buste af Adelgunde Vogt, 1842.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. 17.9.1795. – J. K. Høst: Erindr., 1835 162f. Ugeskr. for læger II, 1840 288. V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873 524f. E. Ingerslev: Mathias Saxtorph og hans samtid, 1913. Samme: Den kgl. fødsels- og plejestiftelse, 1915. Gordon Norrie: Af medicinsk fakultets hist. II, 1937 95–109.

Otto C. Aagaard*

Saxtorph, Johan Sylvester Peter, 1851–1934, kirurg. * 18.4.1851 på Frihedslund ved Kalundborg, † 28.3.1934 i Paris, begr. sst. (Bagneux). F: godsejer, jægermester Jacob Vilhelm S. (1826–89) og Emma Ludovina Holm (1830–1900). Ugift. – Brorsøn af Mathias *S.

S. blev student 1870 fra Århus, tog lægeeksamen 1877 og var derefter i to år som underlæge og konst. skibslæge i marinen på forskellige togter. Efter kandidat tjeneste 1879–81 på Frederiks hospital studerede han kirurgi i England, Tyskland, Rusland og navnlig Frankrig hvor han i Paris bl.a. studerede urinorganernes sygdomme hos Félix Guyon (1831–1920). 1882–84 var han reservekirurg på Frederiks hospital hos farbroderen Mathias S. hvorefter han begyndte privat praksis i Kbh. I disse år udarbejdede han, væsentligst på grundlag af A. *Iversens blærestensknuksninger, sin disputats *Den moderne Lithoklastik* som han 1886 forsvarede for doktorgraden; han var derefter privatdocent og en søgt manuduktor. 1889–98 var han leder af den kirurgiske afdeling på Poliklinikken for ubemidlede og 1890–99 overkirurg ved Skt. Josephs hospital. 1899 blev han til trods for at Kr. Poulsen (1854–1931) var medansøger overkirurg ved kommunehospitalets afd. 5 hvis chef E. A. *Tscherning efter C. *Studsgaards død overtog afd. 1. S. var og forblev ifølge sin uddannelse hos farbroderen kirurg af den gamle skole; bedst var han som urinvejs- og ekstremitetskirurg, men evnede ikke at følge med i underlivskirurgien til trods for at han var en anatomisk skolet, behændig og forsigtig operatør. S. var en flittig kirurgisk skribent; af hans mange afhandlinger om urinvejskirurgi skal nævnes *Prostatectomia perinæalis* ved *Hypertrophia prostatae* (Dansk kirurgisk selskabs forhandl. 1911); fra de gentagne studierejser til Frankrig hjemførte han bl.a. lumbalanæstesen. Sin bedste indsats gjorde han imidlertid ved sin glødende interesse for undervisning af studenterne, både ved den daglige undervisning af afdelingens ganske unge volontører og ved de meget søgte praktikantklinikker hvor han ved sin gallisk prægede fremstillingsevne af de klassiske sygdomsbilleder og sin store fortællekunst virke-

de stærkt inciterende, aldrig glemmende at de fleste studenter skulle blive praktiserende læger. S.s. sære og skarpkantede, udvendig set noget hårde personlighed der i mange henseender lignede farbroderens, bragte ham imidlertid i stedse hyppigere konflikter med både patienter og personale på afdelingen, hvorfor han 1911 tog sin afsked og bosatte sig i Paris. Under første verdenskrig trådte han atter i funktion og fik som urinvejskirurg ved forskellige servicere i årene 1914–17 lejlighed til at tilbagebetale Frankrig lidt af sin ungdoms gæld. – S. var medlem af forskellige udenlandske, navnlig franske specialselskaber og æresmedlem af Royal College of Surgeons i Edinburgh samt blev dr.jur. h.c. dér 1905. – Tit. professor 1894. – R. 1898. □Foto.

Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1886 75. – Bibl. for læger 6.r.XVI, 1886 627f. Th. Rovsing: Om blærebetændelse, 1890. Ove Wulff i Festskr. til Th. Rovsing, 1922 711f. N. Falbing i Ugeskr. for læger XCVI, 1934 387. H. Bisgaard: Ulcus og Eczema cruris..., 1939 15. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 232–41. Laurits Lauridsen: Træk af prostatahyperτροφiosis hist., 1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Otto C. Aagaard*

Saxtrup, Niels Pedersen, ca. 1624–86, præst. * ca. 1624, † 14.10.1686 i Nakskov, begr. sst. Trolovet 22.3.1658 med Ellen Jørgensdatter, begr. 27.3. s.å. i Nakskov. ~ 1° med Abel Marie Krag, begr. 5.5.1671 i Nakskov, antagelig d. af residerende kapellan Anders Pedersen (K.) († 1658) og Anne Jacobsdatter († 1690, ~ 1° med sogneprest i Nakskov Anders Andersen Krag, † 1641, ~ 1° med N. N.). ~ 2° 7.4.1678 i Nakskov med Anna Jacobsdatter Lund (~ 2° 1687 med kaptajn Søren Leeh).

S. blev 1646 student fra Ålborg, 1655 personel kapellan i Nakskov og 1658 residerende kapellan sst. og sogneprest i Lille Løjtofte. Han er mest kendt for en rimet beskrivelse på dansk af byens belejring og overgivelse til svenske tropper 1659, som Poul Rogert forsynede med historiske anmærkninger og 1775 befordrede i trykken. Det lange digt vidner i sin noget tunge og omstændelige stil mindre om poetisk åre end om det stærke indtryk de voldsomme begivenheder har gjort på S.: under bombardementet var han nær blevet dræbt, fortæller han, idet en bombe sprang i Nakskov kirke og knuste skriftestolen som han et øjeblik i forvejen havde forladt. Han synes at have været en både nidkær og lærd præst, og han ejede et ret betydeligt bibliotek. Af andre arbejder fra hans hånd kendes kun et manuskript (i Rigsarkivet) med hans *Undervisning om Sathans Bedrægerie med de Siugis Helbredelse ved Kippinge Kircke i Falster*, et skarpt

angreb på valfarterne til denne kirke og helligkilden der. □Mal. formentlig 1677 (Nakskov k.).

H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.III, 1893–95 458f; IV, 1895–97 629–32 (uddrag af S.: Undervisning om Sathans bedrægerie...). C. C. Haugner: Nakskov købstads hist. I–II, 1934–35 (2. udg. 1944–45). Rich. Jørgensen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog XXXI–XXXIII, 1943–45 207. Thelma Jexlev og Alfr. Larsen i N. S.: Kort og sandfærdig beskr. over den belejring som Nachschou i 13 uger udstod af de svenske i året 1659, 1959.

H. A. Hens

Scalabrini, Paolo, 1713–1803, musiker. * 1713, antagelig i Italien, † 1803 i Lucca. ~ 1° 1747 med sangerinden Grazia Mellini, * ca. 1719, † 16.2.1781 i Kbh. (Trin.). ~ 2° med sangerinden Teresa Torre.

Af hvem S. har fået sin musikalske uddannelse vides ikke. 1742 træffes han som kapelmester ved Pietro Mingottis operaselskab i Graz hvor han komponerede recitativet og nogle arier til operaen *Oronte, Re di Sciti*, og han fulgte nu i nogle år den italienske impresario på rejser rundt i Østrig og Tyskland. I slutningen af 1747 kom han sammen med Mingottis selskab til Kbh.; truppen der var blevet engageret af det danske hof begyndte 18.12. sine forestillinger på Charlottenborg, og den gjorde straks enorm lykke hos det danske publikum. Det blev en modesag at sværme for den italienske opera der var den fornemste forlystelse ved de fleste europæiske hoffere. S. havde gode fortalere i de højeste kredse og blev i begyndelsen af 1748 hofkapelmester i stedet for J. A. Scheibe, som fik sin afsked, hovedsagelig fordi han var en erklæret modstander af italienerne. I denne egenskab komponerede S. en lang række sinfonier af hvilke nogle enkelte er bevaret. Lige efter sin ankomst til Kbh. havde S. ægtet en af truppens fremragende kræfter, den charmerende og talentfulde intermezzosanger Grazia Mellini der 1748 blev udnævnt til hofsanger. S. der var en typisk repræsentant for tidens neapolitanske opera med dens ensidige læggen vægt på den sangligt flatterende, koleraturudsmykkede da capo-arie, forstod at skrive en behagelig, letflydende melodi i den noget overfladiske, ikke alt for kunstnerisk betydelige modestil der først og fremmest var anlagt på at give sangerne lejlighed til at brillere. Han var meget produktiv og komponerede i årene 1747–53 ikke mindre end en halv snes operaer, til hvilke han ganske vist også undertiden, som det dengang var almindeligt, benyttede musik af andre komponister. Blandt disse værker, af hvilke flere er skrevet til tekster af Pietro Metastasio, kan nævnes *Venceslao, Didone, Ariasere, La Semiramide riconosciuta*,

Scalabrini, Paolo

L'Adriano, Siroe, Alessandro nell' Indie og Diomeda. 1753 kom den berømte Giuseppe "Sarti til Kbh. med Mingottis trup, og S. måtte 1755 vige pladsen som hofkapelmester for den højt beundrede rival hvis stærkt iørefaldende melodier blev tiljublet af det københavnske publikum. S. blev dog stadig benyttet som komponist; foruden flere kantater skrev han for den danske skueplads den komiske opera *Den belønnede Kærlighed* der 1758 udførtes dels af italienske, dels af danske kunstnere som hver sang på deres eget modersmål, en ejendommelighed der var søgt motiveret i tekstbogen. Fra samme periode stammer også musikken til Molières *Sicilianeren eller Kærligheds-Skildrer*. (*Den forliebte Skildrer*) opført 1756, og festspillet *Geniernes Fest* med tekst af Niels Prael, opført 1760 i anledning af „den højpriselige danske enevolds regerings første jubel-år“.

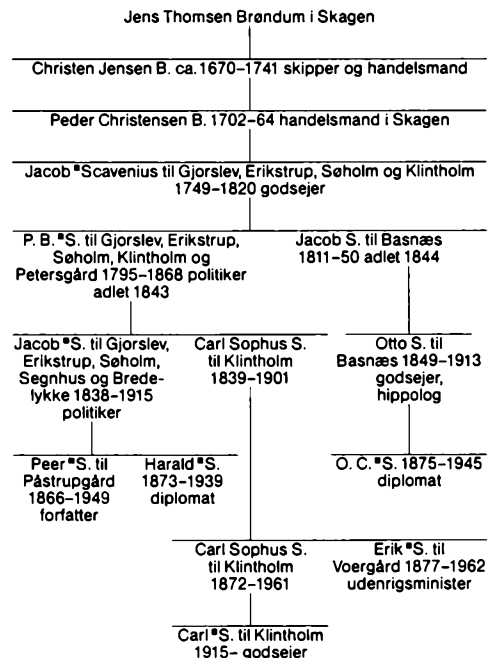
S. var i virkeligheden skuffet over forholdene, og i en længere periode forlod han da også landet. 1767 blev det imidlertid meddelt ham at han ville miste sin pension hvis han ikke kom tilbage, og n.å. indfandt han sig i Kbh. for atter at stille sig til tjeneste for hoffet. Han kom nu til at virke som kapelmester ved en italiensk komisk opera hvis personale han selv havde samlet i Italien. Efter Sartis landsforvisning 1775 overtog han atter hofkapelmesterembedet, og s.å. fik han på ny ordre til at rejse til Italien for at samle et operapersonale; truppen spillede til april 1778 og var det sidste italienske operaselskab der i 1700-tallet gav forestillinger på Det kgl. teater. Hofkapelmesterembedet beklædte S. indtil sin hustrus død 1781 hvorefter han vendte tilbage til Italien hvor han giftede sig for anden gang med sangeren Teresa Torre som var medlem af det selskab han 1768 havde bragt til Kbh. Også i den sidste danske periode var S. flittig som komponist. Han skrev bl.a. musik til et passionsoratorium (1771) og kantaterne til kongens fødselsdag 1771 og 1772, alle til tekster af Johannes *Ewald. For den italienske opera komponerede han *Anagilda*, 1772 der af mange blev karakteriseret som et uoriginalt værk der var rigt på lån, og for det danske teater festprologerne *Cereris* og *Thetidis Strid*, 1774 og *Landsbyhøjtiden*, 1775, begge til tekster af Ewald, foruden to syngespil, Johan Herman *Wessels *Kærlighed uden Strømper*, 1773 og *Orakler*, 1776. Med *Kærlighed uden Strømper* satte S. sig det eneste varige minde. Baggrunden for parodiens musikalske side er først og fremmest de stærkt italiensk betonedede syngespil som Sarti i begyndelsen af 1770'erne skrev for skuepladsens danske personale, fx Soliman den Anden og Tronfølgen i Sidon, men tillige rammer dog satiren også den italienske opera i al-

mindelighed. En næppe troværdig tradition fortæller at Wessel over for S. skal have skjult at værket var en parodi, og at musikken derfor blev komponeret i fuldt alvor. Hvorledes dette nu end forholder sig så passer de indsmigende melodier fortræffeligt til teksten, og sangene der er rigt spækkede med pudsigt virkende tonemalerier i orkesterakkompagnementet føles som en munter satire over den italienske opera serias efterhånden mere og mere stereotype ariestystem.

Jonas Collin: For historie og statistik II, 1825. Th. Overskou: Den danske skueplads II–III, 1856–60. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886. H. Weitemeyer i Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 57. Erich H. Müller: Die Mingottischen Opernunternehmungen 1732–56, Dresden 1915. Torben Krogh: Zur Gesch. des dänischen Singspiels im 18. Jahrhundert, 1924. Samme i Nationaltid. 2.5.1928. Gerh. Schepelern: Italienerne på hofteatret I–II, 1976. Sten Høgel i Musik og forskn. VI, 1980 116–21.

Torben Krogh*

Scavenius

Adelig og borgerlig slægt.

Jacob *S.s (1749–1820) døtre Jacobine og Anne Christine var efter hænden ~ historikeren, godsejer H. F. J. *Estrup. Peer *S. var 1° ~ Fernanda Mourier-Petersen, d. af hedyrkeren Ferdinand *M.-P. Deres datter Marie var ~ søofficeren Emmanuel *Briand de Crèvecoeur. Harald *S. var ~ Anna Sofie Steensen, d. af fabrikant Hans *S. O. C. *S. var 2° ~ Estred Andersen, d. af litteraturhistorikeren Vilh. *A.

En borgerlig slægt S. føres tilbage til fisker i Skagen (hvorfra navnet) Morten Lauridsen (–1599), hvis søn var Laurids Mortensen *S.

Danm.s adels årbog XXIV, 1907 400–04. C. Klitgaard: Lidt om slægten Brøndum-Scavenius, i Pers. hist. t. 8.r.v, 1926 290–93.

Nils G. Bartholdy

Scavenius, Carl Christian Brønnum, * 1915, officer, godsejer. * 6.8.1915 på Klintholm, Magleby. F: godsejer, kammerherre Carl Sophus S. (1872–1961) og Gerda Hansen (1886–1959). ~ 1° 28.10.1943 i Kbh. (Holmens) med Birte Elsebe Rist, * 30.4.1918 på Frbg., d. af direktør, cand. polyt. Torben R. (1875–1932) og Gerda Elfride Sonne (* 1890). Ægteskabet opløst 1966. ~ 2° 2.8.1966 i Magleby med Yvonne Westermann, * 28.4.1930 i Egypten, d. af forlagsboghandler Poul W. (1902–73) og Ester Elisabeth Møldrup (* 1903).

S. blev student fra Stenhus 1935 og blev derefter uddannet ved landbruget. Værnepligten blev af-tjent ved livgarden hvor S. 1940 blev udnævnt til løjtnant af reserven. Under besættelsen blev han fra efteråret 1943 Svend Truelsens nærmeste medarbejder i dennes reorganisering af den danske efterretningstjeneste. Stærkt belastet af illegalt arbejde kom han 1944 til England, hvor han blev uddannet i den engelske hærs Special Forces. Da et større parti engelske våben blev over-sejlet til Göteborgområdet med indsmugling til Danmark for øje fik S. betroet opsyn med om-ladning fra svensk til dansk havn. 1945 overtog S. Klintholm gods og blev hurtigt inddraget i landbrugsorganisationernes arbejde, først som medlem af bestyrelsen for den lokale landboforening. 1960–81 var S. formand for Præstø amts landboforening, ligesom han blev medlem af be-styrelsen for henholdsvis De samvirkende sjæl-landske og De samvirkende danske landbofore-ninger. I en periode var han også medlem af Landbrugsrådet.

I sit organisationsarbejde har S. især beskæftiget sig med hurdybrugssektoren og med landbrugs mekanisering. Han har således 1966–81 været medlem af statens husdyrbrugsudvalg og in-teresserede sig desuden specielt for eksporten af avlsdyr, blev formand for avlsdyrreksportudvalget og senere for fællesudvalget for avlsvægeks-porten. I den forbindelse blev S. optaget af mulighederne for eksport af avlsvæg til udviklingslandene og var 1975–80 bestyrelsesformand i Danagro Adviser A/S som var blevet oprettet af landbrugsorganisationerne med henblik på at fremme den agro-industrielle eksport. På meka-niseringsområdet blev S. formand for De sjæl-landske landboforeningers maskinudvalg 1967

og samtidig medlem af statens redskabsudvalg samt af bestyrelsen for Landbrugets rationalise-ringsfond. Ved omlægningen af det landbrugs-faglige arbejde 1971 blev han medlem af lands-udvalget for bygninger og maskiner indtil 1975. S. har været talsmand for et nært samarbejde mellem landbrugets organisationer og har selv været med til at formidle samarbejdet mellem landboforeningerne og de store gårde. Han har været medlem af bestyrelsen for Det kgl. danske landhusholdningsselskab 1955–81, og formand for Reserveofficersforeningen i Danmark 1961–68. Som ejer af Møns klint har S. søgt at få orga-niseret offentlighedens adgang til klintens natur på hensigtsmæssig måde og afstod efter længere tids forhandling området til staten. – R. 1969. R¹. 1980. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Scavenius, Claus Lauridsen, se Skavbo, Claus Lauridsen.

Scavenius, Erik Julius Christian, 1877–1962, stats- og udenrigsminister, diplomat. * 13.6.1877 på Klintholm, † 29.11.1962 i Gentofte, begr. Vøer kgd. F: cand.polit., kammerherre Carl Sophus S. til Klintholm (1839–1901) og Annie Julie Emely Gustave Thyra Castonier (1850–1930). ~ 1° 6.7.1913 i Kbh. med Emma Eliza Hansen, * 2.2.1869 i Kbh. (Cit.), † 26.5.1949 i Hørsholm (~ 1° 1888 med forfatter Otto "Benzon", 1856–1927), d. af overrets-, senere højesterets-sagfører Octavius *H. (1838–1903) og Ida A. Wulff (1845–1924). Ægteskabet opløst 1946. ~ 2° 10.9.1946 i Gentofte (b.v.) med Alice Ni-non Duvantier, * 10.7.1904 på Frbg. (~ 1° 1934 med direktør Eric Conradt Eberlin, 1899–1943, ægteskabet opløst), d. af postekspedient, senere kontorchef Alfred Marius D. (1875–1941) og Nanny Jørgensen (1874–1960).

S. voksede op i et konservativt godsejermiljø men kom tidligt i opposition hertil og sluttede sig som voksen til den radikale bevægelse uden dog at bryde med sin slægt. Trods sin politiske radikalisme der især gjaldt militærspørgsmålet forblev han alle dage en aristokrat stærkt præget af slægts- og standsbevidsthed. Efter et mislyk-ket forsøg på at blive søofficer tog han 1897 stu-dentereksamen (privat) og 1901 den statsviden-skabelige eksamen der gav ham adgang til uden-rigstjenesten. Her gjorde han hurtigt karriere. 1906–08 var han legationssekretær i Berlin hos gesandt H. "Hegermann-Lindenchrone og fik i disse år lejlighed til at sætte sig ind i det slesvig-

ske problem og dets indvirkning på det dansk-tyske forhold. 1909 udnævntes han til kontorchef i udenrigsministeriet og blev i oktober s.å. ganske uventet hentet til den vigtige post som udenrigsminister i det I. ministerium Zahle, kun 32 år gammel. Udnævnelsen skyldtes især at C. Th. Zahle ikke havde kunnet overtale en af de ældre gesandter eller den tidligere konseilspræsident og udenrigsminister J. H. Deuntzer til at overtage posten. Det var den senere professor Aage *Friis og en af det radikale partis støtter, direktør Herman *Heilbuth der havde henledt Zahles opmærksomhed på den unge S. Trods sin ungdom og mangel på politisk erfaring lykkedes det S. at hævde sig på en sådan måde at Zahle ved ministeriets afgang i juli 1910 var fast besluttet på atter at få ham til udenrigsminister hvis de radikale igen kom til magten. Denne mulighed viste sig allerede i juni 1913 da Zahle dannede sit andet ministerium. S. der 1912 var blevet gesandt i Wien og Rom afslog først tilbudet, men lod sig dog overtale. Som udenrigsminister så han det først og fremmest som sin opgave at prøve på at forbedre forholdet til Tyskland for at formindske den gensidige mistillid og uvilje mellem de to lande på grund af Nordslesvig. Preussens erobring 1864 og brutale forsøg på at fortykke denne landsdels befolkning fremkaldte bitre følelser i Danmark og bevirkede at man i Berlin regnede med den mulighed at Danmark under en verdenskrig ville slutte sig til Tysklands fjender. Gennem fortrolige forhandlinger med den tyske gesandt, greve Ulrich von Brockdorff-Rantzau, lykkedes det S. i nogen grad at formindske denne mistænksomhed.

Ved verdenskrigens udbrud i august 1914 blev hans samarbejde med Brockdorff-Rantzau af stor betydning for Danmarks sikkerhed. Samarbejdet blev særlig intimt efter at den tyske gesandt var blevet desavoueret af sin regering fordi han på eget initiativ truende havde spurgt om Danmarks stilling under en tysk-engelsk krig og krævet øjeblikkelig besked. Trods desavoueringen lykkedes det S. at berolige gesandten og forhindre ham i at træde tilbage. Dette glemte Brockdorff-Rantzau aldrig. Under forhandlingerne om morgenen den 5.8.1914 efter den tyske trussel om mineudlægning i danske farvande var S. blandt de regeringsmedlemmer der tilrådede at den blev foretaget af danske marinefartøjer. Militært set var den danske mineudlægning næppe så afgørende som man dengang troede fordi England under hele krigen ikke lovede at foretage et større fremstød mod Østersøen. Men politisk set var den af væsentlig betydning ved at medvirke til en forbedring af det dansk-tyske forhold. Under krigen lykkedes det S. med stor

diplomatisk dygtighed at manøvrere mellem de krigsførende parter og opretholde den danske udenrigshandel med begges billigelse skønt de flere gange truede med at afbryde den. Navnlige under den uindskrænkede tyske u-bådskrig i foråret 1917 var situationen præker. Gennem forhandlinger med Brockdorff-Rantzau og med anvendelse af alle diplomatiske midler der spændte fra venlig imødekommenhed til kold nervekrig lykkedes det S. at overtale tyskerne til at acceptere en fortsættelse af den for Danmark livsvigtige handel med Storbritannien og de oversøiske lande.

Sammen med kongen og H. N. *Andersen søgte han i krigens begyndelse gennem hemmelige forhandlinger at udvirke en mæglingsfred mellem de krigsførende. Dette strandede dels på russisk modstand og dels på Tysklands forsøg på at få den ændret til en tysk-russisk separatfred. Efter at USA 1915 havde rejst spørgsmålet om købet af De dansk-vestindiske øer, en sag der med mellemrum havde været forhandlet i ca. 60 år, lykkedes det S. og den øvrige regering at få salget gennemført på gunstige betingelser trods voldsom modstand fra oppositionen. I forbindelse med den uindskrænkede u-bådskrig havde den tyske militærledelse planer om at besætte Danmark i tilfælde af allierede operationer mod Danmark og/eller Norge. I strengt fortrolige forhandlinger mellem S. og Brockdorff-Rantzau fik udenrigsministeren beroliget den tyske militærledelse og formindsket risikoen for en præventiv tysk besættelse. Under krigen opnåede S. således store resultater, men det skete gennem metoder der mere mindede om enevældens gehejme politik end om en parlamentarisk regerings måde at føre udenrigspolitik på.

Ved det tyske sammenbrud i efteråret 1918 blev spørgsmålet om Nordslesvigs genforening med Danmark aktuelt. I modsætning til flertallet af sine landsmænd havde S. ingen personlige følelser forbundet med denne sag. Han ønskede principielt en ordning der ikke på længere sigt kunne ødelægge forholdet til Tyskland. Dette gav han udtryk for i sin store tale den 23.10.1918 til den samlede rigsdag. I samarbejde med sine ministerkolleger der fra juni 1919 også omfattede sønderjydernes fører H. P. *Hansen og bistået af de radikale og socialdemokratiske politikere lykkedes det støttet af folkeafstemningerne i Nord- og Mellemslesvig og på trods af voksende modstand fra oppositionen at gennemføre en grænsedragning 1920 der ene af Versaillesfredens grænser holdt under anden verdenskrig.

Efter ministeriet Zahles fald under påskekrisen i slutningen af marts 1920 forlod S. det politiske liv i hele mellemkrigstiden bortset fra en kort tid

som formand for det radikale parti (1922–24) og landstingsmand (1918–20 og 1925–27). I fire år boede han på sin herregård Voergaard nær Sæby i Vendsyssel hvor han forsøgte at skabe sig en ny tilværelse som godsejer. Herregården havde han købt 1915 af boet efter sin farbror. Men han fandt sig aldrig rigtig til rette som landmand og da venstregeringen Neergaard i foråret 1924 afløstes af den første socialdemokratiske regering under Th. Stauning søgte han stilling som gesandt og fik posten i Stockholm. Forsøget på at kombinere denne stilling med hvervet som tingvalgt landstingsmand viste sig hurtigt at være forfejlet, og han opgav allerede i januar 1927 frivilligt sit landstingsmandat. Det skete ikke blot på grund af de praktiske vanskeligheder ved at bestride to så forskellige hverv som en gesandtpost og et rigsdagsarbejde, men nok især fordi partipolitik ikke interesserede ham. Han var hverken af natur eller tilbøjelighed en politiker-type. Alligevel skulle det blive hans skæbne to gange at komme til at spille en afgørende politisk rolle i Danmarks historie. 1932 trak han sig tilbage som gesandt i Stockholm og udnævntes i stedet til udenrigsminister P. Munchs nærmeste medarbejder og stedfortræder ved Folkeforbundets møder i Genève, skønt han ingen tillid havde til dets politiske muligheder. 1937 forlod han helt udenrigstjenesten for at koncentrere sig om arbejdet som bestyrelsesformand (1932–40) for dagbladet Politiken. Under indtrykket af den voksende trussel mod Danmark fra det nazistiske Tyskland søgte han at dæmpe bladets tone over for dette land og dets nye magthavere, hvilket var medvirkende til at øge den upopularitet som vide kredse nærrede mod ham siden krigens og genforeningens dage.

Tre måneder efter den tyske besættelse af Danmark 9.4.1940 foretog statsminister Stauning en omfattende rekonstruktion af den første samlingsregering der var dannet efter besættelsen. Efter de tyske sejre over Norge, Holland, Belgien og Frankrig måtte der regnes med en langvarig okkupation, måske i generationer. Følgelig måtte der skabes den stærkest mulige samlingsregering i et forsøg på at bevare de demokratiske institutioner. I denne situation blev udenrigsministerens person af særlig betydning fordi alle forhandlinger med besættelsesmagten skulle gå via ham og hans ministerium. Både Stauning og Munch samt kongen var principielt enige i det ønskelige i et udenrigsministerskifte som ville føre S. med hans særlige forhandlingsevner over for tyskerne ind i regeringen. Men situationen kompliceredes på grund af dårlig kommunikation mellem de tre førstnævnte og S.s langvarige vægning ved at indtræde. Først den 6.7. bøjede

han sig og indvilligede i at afløse Munch som udenrigsminister.

S. begyndte sin gerning 8.7. med at udsende en erklæring der var godkendt af det samlede ministerium om Danmarks stilling i det tysk-dominerede Europa. Ved sit ordvalg vakte den stor uvilje blandt danskerne uden at skabe den beregnede good-will blandt tyskerne. Den var et psykologisk fejlgreb der kom ham dyrt at stå og straks stemplede ham som tyskvenlig samarbejdspolitiker. Men erklæringen var tillige udtryk for et fundamentalt princip i hans politik under besættelsen. Han fandt det vigtigere for landet at skaffe sig så megen indflydelse som muligt på besættelsesmagten gennem sådanne udtalelser i forsøget på at hindre tysk selvtægt end at sige ting som det danske folk syntes godt om. Med en sådan indstilling risikerede S. at komme i et alvorligt modsætningsforhold til hovedparten af befolkningen. Det kan dog konstateres at i tiden helt frem til sommeren 1943 blev denne politik i praksis accepteret af den overvejende del af det danske folk, selv om man i stigende grad gav uforpligtende udtryk for utilfredshed med denne politik i almindelighed og S.s person i særdeleshed. Berettigelsen af en sådan „formynderpolitik“ vil altid kunne diskuteres. Dommen over den vil i sidste instans afhænge af de resultater den måtte kunne fremvise. Foreløbig var resultatet negativt og dette indtryk forstærkedes gennem de fejlslagne forhandlinger i august 1940 om det tyske forslag til en told- og møntunion. S. ønskede ikke en sådan union, men han ville holde tyskerne fast gennem forhandlinger og anså en afbrydelse fra dansk side for farlig. På grund af voksende dansk modstand bøjede han sig dog efter først at have tænkt på at gå af, og da tyskerne heller ikke var virkelig interesserede i planerne endte forhandlingerne uden resultat og uden uheldige følger for Danmark.

Gennem efteråret og vinteren 1940–41 stod regeringen Stauning-Scavenius som et bolværk mod danske og tyske nazisters planer om et systemskifte. Men det skete ikke uden ofre som fx handelsminister J. Christmas Møllers påtvungne udtræden af regeringen og folketinget, eller de to unge socialdemokrater Hans Hedtoft og H. C. Hansens tvungne opgivelse af en række politiske tillidshverv. Under nytårskrisen 1940–41, der var fremkaldt af et tysk-nazistisk krav om en regeringsændring, fejlvurderede S. et øjeblik situationen ved at foreslå Staunings tilbagetræden som statsminister. Han indså dog hurtigt sin fejltagelse og krisen blev overstået. Februar 1941 gik S. og den øvrige regering ind på et tysk krav om udlevering af nogle torpedobåde, en handling der foranledigede en skarp engelsk advarsel

men ellers ikke fik konsekvenser. Da gesandten i USA, Henrik *Kauffmann, 9.4.1941 i kongens navn – men uden dennes eller ministeriets videns indsigelse – sluttede en overenskomst med USAs regering om oprettelse af amerikanske militærbaser på Grønland, blev den danske regering bragt i vanskeligheder over for tyskerne. S. så sig derfor nødsaget til at indstille Kauffmann til afskedigelse og retsforfølgelse. S. betragtede overenskomsten som ugyldig og K.s oprædten som et bevidst angreb på regeringens politik. Ved det tyske overfald på Sovjetunionen i juni 1941 opstod nye vanskeligheder idet regeringen efter tysk pres følte sig tvunget til at internere kommunisterne og senere ved lov forbyde al kommunistisk virksomhed. Samtidig besluttede regeringen, tilskyndet af S., at acceptere et andet tysk krav om oprettelse af et frikorps Danmark der skulle deltage i kampen på østfronten. Denne situation var medvirkende til at udløse en ministerkrise i juli 1941 da S. i nogle dage betragtede sig som udtrådt af regeringen på grund af kollegernes kritik. Stauning sympatiserede med oprøret mod S. men kunne ikke skaffe en anden udenrigsminister og måtte til sidst sætte hele sin autoritet ind for at overvinde krisen gennem S.s genindtræden. Krisen var med til at gøre det klart at S. var uundværlig så længe regeringen førte en forhandlingspolitik over for besættelsesmagten.

Dette bekræftedes yderligere i nov. 1941 da den tyske regering stillede et ultimativt krav om Danmarks tilslutning til Antikomintern-pagten der var en overenskomst mellem bl.a. Tyskland, Japan og Italien om gensidigt samarbejde mod den kommunistiske internationale, men derimod ikke en krigsalliance. Den danske regering var nærmest stemt for at sige nej, men S. overbeviste den og nimbudsudvalget der bestod af repræsentanter for de fem samarbejdende demokratiske partier om at man umuligt kunne sige nej af hensyn til konsekvenserne for landet. Han så at det hele var et propagandanummer og at vi ikke på dette grundlag kunne udfordre Hitler. Det vedtoges så at Danmark med fire forbehold skulle tiltræde pagten, men da S. 24.11. ankom til Berlin for at deltage i højtidelighederne den følgende dag forsøgte den tyske udenrigsminister von Ribbentrop i sidste øjeblik at ændre et af forbeholdene så det fik mere end symbolsk betydning. Under en natlig maratonforhandling lykkedes det dog S. at afværge dette anslag. Pagttilslutningen udløste store studenterdemonstrationer i Kbh. rettet mod S.s person men fik ikke tilsvarende virkninger ude i landet.

Maj 1942 døde Stauning og afløstes af den hidtidige finansminister Wilhelm Buhl som tyskerne

nærede mistillid til. Dette skete omtrent samtidig med at Hitlers utilfredshed med udviklingen i Danmark øgedes gennem Christmas Møllers flugt til London og efterfølgende agitation i BBCs danske udsendelser. Antallet af sabotager begyndte at vokse, og alt dette var med til at udløse den hidtil alvorligste krise i efteråret 1942 da Hitler benyttede kongens kortfattede tak for hans fødselsdagshilsen til at provokere en krise. Fra tysk side skærpedes situationen gennem hjemkaldelse af gesandt Cecil von Renthe-Fink, udskiftning af den øverstkommanderende for de tyske styrker i Danmark med den stupide og brutale general von Hanneken, samtidig med at den danske gesandt i Berlin blev erklæret for uønsket. I denne krisesituation gennemførte S. i hele okt. måned med stor koldblodighed en afventende politik efter at Berlin havde afvist hans forslag om at sende kronprinsen til Hitler for at forklare det famøse telegram. Spændingen udløstes først da tyskerne i månedens slutning tog initiativet og inviterede S. til forhandling i Berlin med von Ribbentrop 2.11.1942. Under disse forhandlinger afviste S. forslaget om at han skulle danne regering sammen med nazister eller nazisympatisører. Under de fortsatte forhandlinger i Kbh. med den nye tyske rigsbefuldmægtigede, dr. Werner Best, fastholdt S. til at begynde med sin vægring selv om besættelsesmagten frafaldt kravet om nazister o.lign. i regeringen. Først da C. V. *Bramsnæs havde sagt nej til at overtage statsministerposten og Henrik *Hauchs kandidatur var blevet afvist af dr. Best bøjedede han sig. Det skete øjensynlig for at undgå risikoen for tysk selvtvængt med omdannelse af landet til et „Reichskommissariat Dänemark“. Efter at de samarbejdende partier havde givet deres tilslutning til dannelse af en regering S., de konservative dog først efter en alvorlig henstilling fra kronprinsregentens side, sammensatte han sit ministerium der udnævntes den 9.11. Det kom til at bestå af repræsentanter fra de fire største partier samt af embedsmænd fra centraladministrationen. Med denne regering vandtes ti afgørende måneder hvor S. i samarbejde med dr. Best bl.a. fik gennemført rigsdagsvalget i marts 1943 der beviste at de danske nazister var så få og ubetydelige at besættelsesmagten ikke kunne støtte sig til dem. Valget kunne næppe tolkes som et tillidsvotum til regeringen S., men der var heller ikke tale om en virkelig opposition mod hans politiske linje.

I tiden efter valget gav S. udtryk for ønsket om at trække sig tilbage til fordel for en politiker, men hverken fra dansk politisk hold eller fra dr. Bests side ville man tillade ham at gå af da han stadig var uundværlig. Først med de voldsomme

uroligheder i en række jyske og fynske byer i august 1943 begyndte billedet at vende. Modstandsbevægelsen der for alvor var ved at vokse frem sigtede nu direkte mod at fælde regeringen og dermed forhandlingspolitikken. Fra regeringens såvel som fra administrationens og fagbevægelsens side blev der gjort en betydelig indsats for at få uroen under kontrol. Men alle forsøg i den retning blev umuliggjort da det tyske militær støttet af Hitler reagerede med krav om skarpe modforholdsregler. Efter at dr. Best 28.8. havde afleveret disse krav til S. førtes en række forhandlinger i regeringen og niramandsudvalget hvor S. erkendte at det ikke var muligt at fortsætte. I enighed vedtoges det at afvise de tyske krav.

Den 29. august ophørte regeringen at fungere og fra dette øjeblik var S. uden politisk indflydelse. Hans råd til kongen 17.9.1943 om at søge en ny dansk regering dannet i et forsøg på at afværge den kommende tyske terrorpolitik blev ikke fulgt. Denne episode var i stedet medvirkende til at øge den almindelige fordømmelse af hans politik. Men S.s forhandlingspolitik som han havde ført gennem mere end tre år kunne fremvise meget væsentlige resultater. Det var lykkedes at bevare det indre styre på danske hænder og forhindre enhver dansk-nazistisk eller tysk infiltration. Retssikkerheden var i det væsentlige blevet håndhævet og den økonomiske udplyndring af landet begrænset. Desuden var det blevet muligt at gennemføre departementschefstyret der kunne fortsætte væsentlige sider af forhandlingspolitikken. – Formelt trådte S. først tilbage som stats- og udenrigsminister 5.5.1945 ved dannelsen af befrielsesregeringen under Vilhelm Buhl. I offentlighedens bevidsthed stod S. nu som en af besættelsestidens mest foragtede, forhånedede og hadede politikere. Samtidig gik hans private tilværelse i stykker gennem skilsmissem fra hustruen og salget af Voergaard. Vejen tilbage til posten som bestyrelsesformand i Politiken var naturligvis spærret. Trods al modgang og alle angreb holdt han sig dog rank. Tanken om at stille ham for en rigsret som modstandsbevægelsen allerede i november 1943 antydningvis havde truet med måtte hurtigt opgives. Efter afhøringerne i den parlamentariske kommission måtte det erkendes at han kun havde førron den politik der var såvel rigsdagens som folkeflertallets. Han vedstod fuldt ud sit ansvar og forsvarede både forhandlingspolitikken og sine medarbejdere på en måde der skabte respekt om hans person. Sin politik har han yderligere forklaret og forsvaret i de to erindringsbøger *Forhandlingspolitikken under Besættelsen*, 1948 og *Dansk Udenrigspolitik under den første Verdenskrig*, 1959. S.

blev i disse år udsat for megen smålig forfølgelse, men fik dog nogen oprejsning da folketinget 1956 besluttede at lade hans portræt male og ophænge i rigsdagsbygningen. Han døde i november 1962 som en skuffet og bitter mand.

I eftertiden har der været en voksende erkendelse af at S. under to verdenskrige øvede en usædvanlig statsmandsgerning. Det skyldtes formentlig ham mere end nogen anden dansk statsmand at Danmark kom så relativt uskadt gennem de farefulde år 1914–18 og 1940–43 da landets eksistens og velfærd for alvor var i fare. Han ejede i kraft af sin meget sammensatte personlighed en forunderlig og ganske enestående evne til at få repræsentanterne for det tyske rige såvel under første som under anden verdenskrig til at anbefale og delvis gennemføre en politik over for Danmark der i nogen måde tog hensyn til det danske folks vitale interesser. Men S. måtte under begge verdenskrige føre sin politik i situationer hvor lidenskaberne blev pisket i vejret og vanskeliggjorde en rolig, nøgtern og saglig vurdering af hans indsats. Dertil kom at han i tilfælde af modstand helt mistede evnen eller viljen til at gøre og sige det „populære“ og komme folk i møde med nogle venlige og udglattende ord. Hans temperamentsfulde væsen samt evnen til at formulere rammende men også sårende bemærkninger skabte ham forståeligt nok mange personlige fjender og kritikere. Alt dette har gjort ham til en af Danmarkshistoriens mest omstridte skikkelser på linje med mænd som Peder S. *Griffenfeld, J. F. *Struensee og D. G. *Monrad. Men netop dette fortæller noget om hans format. – R. 1906. □Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt bl.a. 1916, 1917 og 1919 (Fr.borg). Afbildet på Jul. Paulsens mal., 1917, af ministeriet Zahle (sst., dep. i folketinget), hertil skitset (Fr.borg). Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Mal. af Axel P. Jensen, 1956 (folketinget). Mal. af Karen Trier Frederiksen, 1962 (Fr.borg). Tegn. af H. Bidstrup, Stig Höök m.fl. Mal. af O. Matthiesen (folketinget). Foto.

Kilder. E. S.: Forhandlingspolitikken under besættelsen, 1948. Samme: Dansk udenrigspolitik under 1. verdenskrig, 1959. Danm.s handelspolitiske forhold I–XII, udg. udenrigsministeriet, 1914–18. Forhandl. om overdragelse af de dansk-vestindiske øer til USA 1915–16, udg. udenrigsministeriet, 1916. Betækn. afgiven af den 1916 nedsatte kommission ang. de dansk-vestindiske øer, 1916. Det slesvigske spørgsmåls diplomatisk hist. 1914–20, ved Fr. de Fontenay, 1922. Beretn. til folketinget afgivet af de 1945ff nedsatte kommissioner i henhold til grundlovens § 45 [den parlamentariske kommission] I–XV, 1945–58. Thorvald Povlsen: Ministermødeprotokol 1916–18. Referater, udg. Tage Kaarsted, 1973. *Lit.* Anders Vigen: E. S., 1958. P. Munch: Erindr. II–

VIII, 1960–67. Jørgen Hæstrup: ... til landets bedste I, 1966. Finn Løkkegaard: Det danske gesandtskab i Washington 1940–42, 1968. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. Samme: Storbritannien og Danm. 1914–20, 1974 (2. udg. 1975). Harald Jørgensen: Genforens statspolitiske baggrund, 1970. Indenrigsminister Ove Rodes dagbøger 1914–18, udg. Tage Kaarsted, 1972. Henrik S. Nissen: Studier i forhandlingspolitikken og samarbejdspolitikken, 1973. Viggo Sjøqvist: E. S. I–II, 1973. J. Hvidtfeldt i Scavenius-slægtens stamfader og to af dens mænd, ved Finn H. Lauridsen m.fl., 1973. Konseilspræsident C. Th. Zahles dagbøger 1914–17, udg. Tage Kaarsted, 1974. Johan Vogt: Om fred og strid mellem hjerte og hode, Oslo 1975 113–23. Alice Scavenius: Kynikeren, 1977. Samme: Vintersvaner. Mit liv med E. S., 1980. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt I–III, 1978–79. Bent Jensen: Danm. og det russ. spørgsmål 1917–24, 1979. Hans Kirchhoff: Augustop-røret 1943 I–III, 1979. K. H. Kofoed: Erindr., udg. samme, 1979.

AV. E. S., ved Ib Koch-Olsen. Dansk kulturfilm 1957 (filmens dialog i Festskr. til Johan Hvidtfeldt, 1978 251–71).

Papirer. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist

Scavenius, Harald Roger, 1873–1939, udenrigsminister, diplomat. * 27.5.1873 på Gjorslev, † 22.4.1939 i Haag, begr. i Holtug. F: godsejer, senere kammerherre Jacob *S. (1838–1915) og Louise S. Castonier (1844–1920). ~ 14.1.1909 i Vejle (kat.) med Anna Sofie Steensen, * 19.1.1889 i Vejle, † 7.9.1962 i Kbh., d. af fabrikant, senere godsejer Hans *S. (1853–1919) og Marie C. I. Knudsen (1868–1938).

S. blev student 1892 (privat) og mag.art. i fransk 1900. Han fik accessit 1896 for en afhandling om fransk middelalderlitteratur men fortsatte ikke den videnskabelige vej. 1900 ansattes han i udenrigsministeriet og sendtes 1904 som legationssekretær til St. Petersborg, 1909 til Paris og 1911 til London som legationsråd. Hans interesse vakte for de sociale spørgsmål og 1911 udgav han bogen *Fagforeningsbevægelsen i Frankrig* der 1912 fulgtes af endnu en bog: *Af den nyere engelske Arbejderbevægelses Historie*. Han var sympatisk indstillet over for den moderate side af arbejderbevægelsen men kritisk over for den teoretisk marxistiske retning. 1912 udnævntes han til den vigtige stilling som gesandt i Rusland. Hans indberetninger om tilstandene i det russiske rige og om landets udenrigspolitik ligger på et højt plan. Man mærker at der er en både intelligent og kyndig iagttagelse bag disse indberetninger. Han havde blik for de elendige sociale tilstande og de politiske følger de kunne få. Den borgerlige revolution i februar/marts 1917 hilste han med tilfredshed men skuffedes snart over den provisoriske regerings mangel på handlekraft. Han iagttog bolsjevikernes voksende magt under Lenins ledelse og oktober/november-revolu-

tionen 1917 kom ikke bag på ham. Men i lighed med alle vestlige diplomater troede han til at begynde med at det nye styre hurtigt ville bryde sammen. Såvel den danske regering som S. var enige om at han burde forblive i Rusland for at beskytte danske borgere og deres interesser men at man skulle søge at undgå en formel anerkendelse af styret. Denne politik lykkedes det at gennemføre til nov. 1918 da de sejrriige allierede magter lagde pres på den danske regering for at få den til at afbryde den diplomatiske forbindelse med sovjet-styret. Regeringen følte sig tvunget til at give efter og udviste de sovjetiske repræsentanter der hidtil havde virket i Danmark. Desuden hjemkaldtes S. der dog søgte at udskyde hjemrejsen så længe som muligt fordi han som en af de få tilbageblevne vestlige diplomater havde påtaget sig beskyttelsen af personer fra flere vestlige lande. Under de retsløse tilstande udførte han og hans hustru et stort og ofte farefuldt redningsarbejde.

Endelig 15.12.1918 forlod han og størstedelen af gesandtskabet Petrograd for via Finland at rejse hjem. Han underrettede dog ikke sovjetregeringen om årsagen til afrejsen og tilsløredes således at der var tale om et diplomatisk brud. Det skete formentlig i forventning om snart at kunne vende tilbage. Dybt påvirket af den voldelige samfundsomvæltning der havde fundet sted, rystet over den terror revolutionen havde sluppet løs og drevet af frygt for at den revolutionære bevægelse skulle brede sig til hele Europa begyndte S. efter hjemkomsten at agitere for en allieret militærintervention i Rusland for at knuse bolsjevikstyret. Januar 1919 rejste han som privatmand indbudt af den franske regering til Paris hvor han 21.1. fremlagde sine synspunkter for fredskonferencens ledende statsmænd. Han opnåede dog snarere det modsatte af sine forventninger da de allierede regeringer veg tilbage fra at iværksætte en større officiel militærintervention. Nogle måneder senere knyttedes S. til den antibolsjevikiske organisation IRRC (International Russian Relief Committee) der blev finansieret og ledet af Transatlantisk Kompagni hvis direktør var Harald *Plum som havde store økonomiske interesser i Rusland. Plums mål med denne organisation var først at oprette en frivillig interventionsstyrke men den ændredes senere til en mindre radikal form for interventionspolitik. Målet var i begge tilfælde at bidrage til at omstyrte bolsjevikregeringen og gennemføre en rekonstruktionspolitik for at „genrejse Rusland“. I dette nye Rusland skulle IRRCs arbejde ledes af S. Men jo stærkere sovjetstyret blev, des mere svækkedes IRRC-organisationen, hvis danske gruppe forgæves søgte at få international

støtte. S.s motiver til at inddrage sig på dette eventyr synes „klart at have været af ideel eller, om man vil ideologisk, natur; bolsjevismen var for ham en trussel mod afgørende åndelige værdier i de vestlige samfund“ (Bent Jensen). Under påskekrisen i marts 1920 der førte til det radikale ministerium Zahles fald var han på tale som udenrigsminister i forretningsministeriet Liebe, men afviste af kongen på grund af navnet. Alligevel udnævntes han 5.5.1920 til udenrigsminister i venstreministeriet Neergaard efter at ØKs chef, H. N. *Andersen, lidt modvilligt havde givet sit samtykke. Valget var en overraskelse og skyldtes formentlig at S. betragtedes som „Flensborg-mand“ med nær tilknytning til de tidligere vestallierede. Hans skarpe holdning i Ruslandsspørgsmålet kom ham ikke til skade, snarere tværtimod. H. N. Andersen hævdede senere at hans samtykke havde været betinget af N. Neergaards tilsagn om at sikre ham indflydelse på dansk udenrigspolitik der nu skulle gøres udpræget britisk-orienteret. I sin nye stilling var S. med det øvrige ministerium interesseret i at fremme det erhvervspolitiske samarbejde med Sovjetunionen og lade erhvervsorganisationerne forhandle om en handelsoverenskomst uden at dette måtte føre til en formel anerkendelse af sovjetstyret. Det var en politik der ikke principielt stred mod de langsigtede mål han havde arbejdet for i IRRC-organisationen. Når hans tid som udenrigsminister kun kom til at vare til oktober 1922 skyldtes det ifølge de nyeste undersøgelser (Bent Jensen) ikke så meget uenighed om den russiske politik som H. N. Andersens krav om et så snævert samarbejde med Storbritannien, bl.a. i Østersøen, at det næsten ville få karakter af en alliance. S. var imod denne politik som han mente tjente ØKs interesser mere end befolkningens. Andersen betragtede på sin side S.s modstand som et brud på den aftalte særindflydelse han skulle have på Danmarks udenrigspolitik. Han var desuden opfyldt af vrede mod S. og Neergaard fordi Landmandsbankens direktør Emil *Glückstadt var blevet udpeget til dansk delegationsleder i stedet for ham ved den internationale finanskonference i London februar 1922 om Rusland. Han lagde et sådant pres på Neergaard at det i august 1922 aftaltes at S. skulle fratræde. Det skete dog først 9.10.1922 i forbindelse med en større regeringsomdannelse. Efter S.s afgang slog regeringen af forskellige årsager ind på en ny Ruslandspolitik der førte til en de facto anerkendelse af Sovjetunionen juni 1923. S. førte en skarp polemik i pressen mod regeringens nye politik, og han fik ret i at det sovjetiske statsmonopol på udenrigshandelen ville forhindre dansk erhvervsliv i at genvinde det

russiske marked. Han fik også ret i at man ikke skulle forvente en liberalisering af kommuniststyret.

I den sønderjyske politik gjorde han og Neergaard i foråret 1920 et halvhjertet forsøg på at få 2. zone internationaliseret. 1922 udgav han sin store tale i Tønder, *Det danske Mindretal sønden Grænsen* (Gads da. Mag. XVI, 1922), og året efter udsendte han bogen *Af de sidste Aars sønderjyske Politik*. Han forsvarede her sin holdning i det slesvigske spørgsmål: det danske mindretal skulle så vidt muligt sikres uden at den danske regering engagerede sig for stærkt. Det var væsentligt at sydslesvigerne fik lejlighed til at fremføre deres synspunkter for et internationalt forum. December 1923 udnævntes han til gesandt i Rom, hvorfra han 1928(-39) flyttedes til Haag (med sideakkreditering i Bern). Under den norsk-danske strid om Østgrønland 1932-33 indbragte han i egenskab af den danske regerings førsteagent sagen for den mellemfolkelige domstol i Haag. Hans deltagelse i tilrettelæggelsen af proceduren var dog mere af formel art. – S. var en begavet mand der havde sine meningers mod og uden vaklen gik ind for det han fandt rigtigt. Hans frygtløse optræden under den russiske revolution skabte ham megen sympati og respekt. Men hans scavenianske temperament samt visse vanskeligheder ved at skabe kontakt med andre såvel som hans emotionelle indstilling til mange problemer gjorde ham næppe egnet for det politiske liv eller for en fremtrædende position i det internationale spil omkring Sovjetunionen 1917-22. – Kammerherre 1915. – Broderen Peder (Peer) Brønnum S., * 12.4.1866, † 27.3.1949, blev lærling i marinen 1881 og sejlede derefter i handelsflåden, deltog 1894 i en ekspedition til Kenya og berejste senere Indien. Han udgav 1896 *Til Søs. Ungdomserindringer fra Rejser og Eventyr*, 1897 *Friidomsexpeditionen* og 1898 *Indiske Dage*. Han ejede 1889-91 Farungård og 1895-1912 Påstrupgård. Hofjægermester 1908. Han levede sine sidste år i udlandet. – R. 1910. DM. 1917. F.M.I. 1918. K¹. 1920. S.K. 1935. □Mal. af E. Saltoft, 1919 (udenrigsministeriet). Tegn. af H. Jensenius, 1921 (Fr.borg). Foto.

Danske mag. 8.r.IV, 1971-74 81-224 (H. S.s indberetn.). Tyge J. Rothe: Ministermødeprotokol 1920-24, udg. Tage Kaarsted, 1977. – Berl. tid. 24.4.1939. Nationaltid. s.d. Politiken s.d. Anna Sofie Scavenius: Diplomatsfrue ved zarhoffet, 1960. P. Skov: Arenes høst, [1961] 33f. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. Den danske udenrigstjeneste 1770-1970 I-II, 1970. Bent Jensen i Historie ny r. X, 1972-74 185-242. Kn. Larsen sst. 562-631. Henrik Bertelsen sst. XI, 1974-76 161-213. Kn. Larsen: Forsvar og folkeforbund, 1976. Bent Jensen i Hist. t. 13.r.V, 1978 53-86. Samme: Danm. og det russiske spørgsmål 1917-24, 1979. Troels Fink: Da Sønder-

Scavenius, Harald

Jylland blev delt 1918–20 III, 1979. – Papirer i udenrigsministeriet.

Viggo Sjøqvist (Finn T. B. Friis)

Scavenius, Jacob Brønnum, 1749–1820, godsejer. * 2.4.1749 i Skagen, † 20.6.1820 på Gjorslev, begr. i Holtug. F: handelsmand Peder Christensen Brøndum (1702–64) og Anne Ibsdatter (ca. 1714–86). ~ 3.10.1793 i Kbh. (Hellig.) med Karine Lucia Debes, * 4.5.1775 i Kbh. (Hellig.), † 25.1.1825 sst. (Frue), d. af højesteretsassessor, justitsråd Lucas D. (1740–77) og Christiane Suhr (1752–82). – Far til P. B. *S.

Efter oprindelig at have været landmand flyttede S.s far til Skagen hvor han tog borgerskab som købmand. Mange detaljer om familien er der ikke bevaret; men det synes klart, at den har siddet i relativt små kår. S. har i et brev fra 1816 skrevet, at han efter „en præsts råd“ – det må have været Søren Jensen Lodberg, Skagen – blev sendt til latinskolen i Ålborg. Allerede her lagde man mærke til hans særegne begavelse. Navnet S. o: Skagbo fik han af sin rektor, Georg Frederik Thestrup – dels efter tidens skik, dels fordi han følte at drengen let kunne placere sig i samfundet på linje med den „lærde“ slægt af samme navn. Efter at være dimitteret fra Ålborg 1770 rejste S. til Kbh. hvor han, sandsynligvis med økonomisk støtte fra en onkel, begyndte at studere teologi. Selv ville han hellere have læst jura. Nogen embedseksamen fik han aldrig, og hvad han så i stedet har bestilt er der ikke bevaret enkeltheder om. Han synes at have omgædes filosofien Børge Riisbrigh med gensidig sympati til følge – Jens Juels portræt af Riisbrigh hang senere på hans væg mellem hans eget og hustruens. Han var 1775 medstifter af Det danske litteraturselskab og bidrog med et digt til den lille samling „Over Indfødsretten. I Anledning af Kongens Fødselsdag i Aaret 1777“. Efter at have opgivet studierne var S. en tid volontør i rentekammeret hvorfra han 1776 kom til Asiatisk Kompagni som assistent. To år senere, marts 1778, blev han som skibsassistent på skibet Ganges sendt på en tur til Indien. Skibsassistenten var normalt supercargoenes næstkommanderende, men da Ganges ikke havde nogen supercargo med måtte S. overtage dennes funktioner. Målet var den danske koloni Frederiksnagore (Serampore) et stykke oppe ad Hooghly-floden, nord for Calcutta. Da skibet i begyndelsen af 1779 på hjemturen lagde ind ved Tranquebar, søgte og fik S. en ledig stilling som l. assistent i Frederiksnagore. Inspirationen til ansøgningen stammede formentlig fra koloniens daværende l. faktor, den hollandsk fødte, dansk naturaliserede Johan Leonhard Fix som S. var blevet særdeles

gode venner med under løsningen og ladningen i Frederiksnagore. Efter godt 1½ år som l. assistent blev S. i oktober 1780 udnævnt til 2. faktor ved kolonien. Som 2. faktor blev han 1781 inddraget i en alvorlig strid om toldforpagtningsforholdene mellem Fix og koloniens øverste embedsmand Ole *Bie. Set fra Kbh. tog sagen sig så graverende ud at den kunne have endt med de to faktoreres afskedigelse, men den løb efter nogle år ud i sandet – bl.a. fordi man i hovedstaden måtte erkende, at faktorerne havde rejst den i god tro.

Da Fix 1786 forlod Indien blev S. hans efterfølger som l. faktor. Som kompagniets ledende handelsmand adskilte han sig næppe i sine sidste fem år derude væsentligt fra forgængerne; men det gjorde han til gengæld på et andet område: i det kendskab til Indien og indiske forhold han dokumenterede i lange breve der faktisk var videnskabelige afhandlinger, baseret dels på lokale studier, dels på en udstrakt læsning af – særlig – tidens nyeste økonomiske værker. Han skrev om produktionsforholdene, pengevæsenet, skibsmåling, politik – dansk og britisk – m.m., og at man lagde mærke til ham hjemme fik han bl.a. bevis for, da kompagniet 1791 tildelte ham sin hædersmedalje. Han havde da allerede op sagt sin stilling for at rejse hjem – og det på trods af, at der blev lagt et ikke ubetydeligt pres på ham for at få ham til at blive. – S. var hjemme igen august 1792 og nu som en hovedrig mand. Sine penge havde han som så mange før ham tjent ved forskellige former for private operationer, både de ret beskedne tilladte og de udbredte ikke-tilladte som man i hjemlandet så gennem fingre med, fordi det erkendtes at kolonilønningerne var for små. Denne private handel foregik ikke alene på europæiske lande, men også på østlige destinationer i Indonesien og Kina, og der er grund til at tro at den også har omfattet en „varm“ vare som opium. Vel hjemme købte S. 1793 herregården Gjorslev på Stevns med de to underliggende gårde Søholm og Erikstrup, og hans ægteskab s.å. med Karine Lucia Debes, hvis mor var af det rige suhrske handelshus, gjorde ikke hans formueforhold ringere. 1798 føjede han hertil Klintholm på Møn der stadig er i slægtens besiddelse.

Den energi og foretagsomhed S. havde vist i Indien fortsatte han som godsejer hjemme. Han gennemførte udskiftninger, satte skovene under kyndig forstmæssig behandling, sørgede for bøndernes undervisning i frugtavl, brug af mergling og af moderne landbrugsredskaber, bl.a. den lette svingplov m.v. Kridtstensbrydningen på Stevns klint blev effektiviseret og en fabrik anlagt. Et par gange blev der kaldt på ham fra

Asiatisk Kompagni bl.a. i en principdebat om faktoriernes eventuelle afskaffelse. S. talte – med held – i to detaljespækkede afhandlinger for deres bevarelse, og karakteristisk for vurderingen af ham på disse områder er J. C. van Deurs' votum hvori det hed: "... fra denne mand – med agtelse for enhvers fortjenester – kender jeg ingen appel i dette fag". – Sin ungdoms musikke interesser glemte S. ikke. Han ser ud til at have omgåedes flere personligheder i tidens åndsliv – filosoffer, teologer, litterater – og i hans arkiv er bevaret utrykte manuskripter til en skildring af de ostindiske koloniers historie til ca. 1755 og til en beskrivelse af Stevns herred. 1793 købte han bibliotekar ved kongens håndbibliotek P. T. *Wandalls 16 000 bind store bibliotek der indeholdt tryk fra første fjerdedel af 1500-tallet og manuskripter fra ca. 1600. Biblioteket stod på Christiansborg og gik tabt ved slottets brand 1794. Samme skæbne overgik ved englændernes bombardement af hovedstaden 1807 et par andre værdifulde samlinger, erhvervet i slutningen af 1790erne og lige efter 1800. 1815 dristede S. sig ind på et helt nyt område: han udskrev, anonymt, en prisopgave om det danske sprogs skæbne i Sønderjylland. Prisvindere blev historikerne E. C. *Werlauff og N. *Outzen (begge arbejder trykt 1819). – På baggrund af S.s eminente begavelse og hele energiske fremfærd er det ejendommeligt at hans person aldrig fandt offentlig udnyttelse. I nekrologer over ham ymtes der noget om manglende anerkendelse de „rigtige“ steder, og at mange miskendte ham. Men mere end sådanne antydninger findes ikke. At han var en særpræget personlighed er der ingen tvivl om; men han var også et typisk eksempel på tidens kolonimand, når denne havde talentet og heldet med sig. □Mal. af Jens Juel ca. 1795 (Fr.borg). Tegn. af J. L. Lund fra 1790erne, efter denne litografi. Afbildet på relief af H. E. Freund udst. 1825 (på monument ved graven).

Dansk lit.-tid., 1820 492–96. E. C. Werlauff: Efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 277f. C. Nyrop: Det Suhrske hus i Kbh. 1749–1899, 1899. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I, 1922 11f. C. Klitgaard i Pers. hist. t. 8.r.V, 1926 290–93 (geneal.). Lorentz Bie sst. 10.r.III, 1936 8f 11 14 25. Scavenius-slægstens stamfader og to af dens mænd, ved Finn H. Lauridsen m.fl., 1973 7–46. – Papirer i Rigsark.

Finn H. Lauridsen

Scavenius, Jacob (Jakob) Frederik, 1838–1915, politiker. * 12.9.1838 i Kbh. (Holtug), † 26.11.1915 sst., begr. i Holtug. F: godsejer, senere kammerherre P. B. *S. (1795–1868) og Charlotte S. Meincke (1811–72). ~21.6.1865 i Kbh. (Garn.) med Louise Sophie Castonier, * 4.9.1844 i Christianssted på St. Croix, † 6.11.1920 i Kbh.,

d. af kaptajn, kammerjunker, senere oberstløjtnant, chef for den vestindiske hærstyrke og kammerherre Frederik Julius Christian C. (1804–67) og Annie Catharine O'Ferral (1813–78). – Far til Harald *S.

S.s far var fremtrædende godsejerspolitiker og en af de mest konsekvente modstandere af liberalismen og folkestyret. Børnene fik en både fast og fri opdragelse og gode lærere. S. og hans et år yngre bror Carl undervistes således af ornitologen Emil d'Origny og sognepræst, senere biskop, P. E. *Lind. S. blev student 1857 fra Metropolitanskolen og efter et muntert studenterliv cand. polit. i jan. 1863. Kort efter tog han på rejse til Tyskland, Østrig, Schweiz, Spanien og Frankrig; krigen fik ham til at vende hjem i febr. 1864, og efter en kort uddannelse som officersaspirant kom han med 18. regiment til Als hvor han deltog i forsvaret 29.6. For sin indsats modtog han dannebrogsmændenes hæderstegn, en orden han værdsatte højt; oplevelserne i krigen dannede hos ham et ledemotiv for hans senere liv, en fast vilje til at forsvare Danmark. Ved sit ægteskab overtog S. Segnhusgård under Gjorslev, og efter faderens død det store veldrevne gods. Men godsejerens liv interesserede ham kun lidt, han sigtede tidligt mod at blive politiker. I Augustforeningen fik han erfaring og forbindelser, og ved en alliance mellem godsejere og bondevenner indvalgte han 30.5.1865 i rigsrådets folketing for St. Heddingekredsen der bl.a. omfattede Gjorslev. Hans program var et opgør med de nationalliberale for den tabte krig, en samling af bondestanden og en stærk kongemagt. Han førte en moderat valgkamp, fik praktisk hjælp af faderen og anbefaling fra J. A. *Hansen og C. C. *Alberti, så han besejrede kredsens mangeårige bondevennefolketingsmand. 1866 indvalgte kredsens ham i rigsdagens folketing. Den alliance mellem „store og små bønder“ der havde bragt ham valg blev befæstet i efteråret 1865, da ministeriet C. E. Frijs blev dannet og Oktoberforeningen grundlagt. S. var en af foreningens ledere, og i folketinget såvel som ved møder i landet gik han loyalt ind for dens mål. Grundloven af 1866 var et af dens vigtigste resultater, aftaler ved de følgende valg betød også noget, men i foråret 1870 sprængtes den på spørgsmålet om afløsning af fæstet. Samtidig valgte Frijs at gå af. S. var på tale, da ministeriet Holstein skulle dannes, men C. C. *Hall og A. F. *Krieger holdt ham ude. Allerede 1865 fik han sæde i finansudvalget, han var mindretallets kandidat som formand for udvalget og havde ordførerskaber på så at sige alle områder af lovgivningen. S. var ikke nogen stor taler, men han deltog med lyst i debatterne og trivedes i det parlamentariske liv.

I organiseringen af højre spillede S. en vigtig rolle; sammen med Carl *Ploug, der forlod de nationalliberale, og Lars *Dinesen, der kom fra venstre, opbyggede han fra foråret 1874 et organisationsapparat der fungerede også mellem valgene ved at holde kontakt med tillidsmænd, kandidater og redaktører. Hans hovedmodstander var stadig de nationalliberale, endnu 1876 kunne han acceptere venstres krav om folketingsparlamentarisme, hvis venstre ville gå ind for et stærkt forsvar. Det ville venstre ikke, og så var bruddet uundgåeligt. Privat og via Godsejerforeningen støttede S. Dagens Nyheder med store pengebeløb, og redaktøren, Carl *Carstensen, der var hans ven fra studenterårene, forblev en trofast pennefører for ham.

Ved regeringsdannelserne 1874 og 1875 var S. fremme som ministeremne, men først 24.8.1880 optog J. B. S. Estrup ham i ministeriet – overraskende nok som kultusminister. Årene som minister for kirke, skole og kulturelle anliggender blev lykkelige for S. og i betragtning af de begrænsninger, som forfatningskampen lagde på lovgivningsarbejdet, blev de frugtbare. Som administrativ chef var han effektiv. Han var ikke bange for at gribe ind til forsvar for statens autoritet: han afskedigede Henning *Jensen og V. *Pingel, fordi han fandt at de misbrugte deres stillinger som embedsmænd; han reducerede, dog kun for en tid, statens tilskud til de højskoler der agiterede mod regeringen; han udstedte 1885 „mundkurvscirkulæret“ der advarede skolelærerne mod politisk agitation. Personligt gøttede han den nye europæiske litteratur og omgikkedes gerne dens repræsentanter. Men han var fordomsfri i udnævnelsessager, så på talent snarere end på meninger. Ydelserne til kunstnere og forfattere blev i de 11 år forøget fra 65 000 til 124 400 kr. Det vakte ængstelse i kirken, da denne verdensmand med de frisindede ideer blev minister. 1883 fik S. oprettet Det kirkelige råd, bestående af de syv biskopper samt en teologisk og en juridisk professor som hjælp han med at undgå konflikter på det kirkelige område. Venstre betragtede rådet som tilløb til en kirkeforfatning, derfor måtte det oprettes administrativt, og efter systemskiftet 1901 blev det ophævet. Som minister for skolen styrkede han realklassen der gav adgang til visse læreanstalter og statsstillinger. Han interesserede sig stærkt for retskrivning og fik gennemført en stor reform kort inden sin afgang. I dansk arkivvæsen satte S. sig dybe spor. Han fik den gamle gehejmearkivar C. F. *Wegener til at trække sig tilbage med udgangen af 1882 og fandt selv frem til efterfølgeren, A. D. *Jørgensen; 1889 gennemførtes lov om det enhedsarkivvæsen der stadig eksisterer, og han var

lydhor over for de krav Rigsarkivet måtte stille til statens anvendelse af papir og blæk. 1889 blev en teaterlov likret gennem folkettinget, 1890 blev døvstummeinstituttet lagt ind under staten. I det hele taget var de to sidste ministerår meget frugtbare: Ved opkøb af ejendomme skabtes mulighed for den senere opførelse af Nationalmuseet, der kom en lov om opførelse af Statens museum for kunst og bevillinger til Polyteknisk læreanstalts nybygning samt til opførelse af Plantefysiologisk laboratorium og Mineralogisk museum. Da S. trådte ind i regeringen bar det mod skærpet konflikt, og han blev den mest kampglade af ministrene. Efter nederlaget ved valget 1884 var han den der talte stærkest for at fortsætte kampen, og han fik fæstningsbyggeren J. *Bahnsen udnævnt til krigsminister. Provisorierne var ham velkomne, fordi de gjorde det muligt at opføre Kbh.s befæstning. De juridiske argumenter for provisorierne betragtede han med overbærenhed, her gjaldt det viljen til magt, og magten skulle bruges til bedste for befolkningen – selv om denne tilsyneladende ikke ville sit eget bedste. Da det fra 1890 trak op til forlig med de moderate måtte S. ofres. Til den politiske nødvendighed kom at rygter om usædelighed og derangeret økonomi svækkede ham. Under valgkampen 1887 angreb en missionsmand S. for at have aflagt besøg hos en prostitueret; S. frigjorde sig ved en retssag, men kendsgerningen var, at han havde adskillige damebekendtskaber, og at rygterne om hans usædelige levned tog til. Hans økonomi var svag, fordi han ikke tog sig af godset, havde uheld med investeringer og jævnlig måtte forstrække sine børn med pengebeløb. Pressen begyndte at skrive om S.s dårlige økonomi, og til sidst mistede Estrup tålmodigheden. I foråret 1891 lod han S. søge sin afsked, den fandt sted 6.7.

Uden for ministeriet fortsatte S. sin kamp mod forliget, men da det skulle forsegles 1894, endte han alligevel med at stemme for. Træt af kævlet drog han 1894 til sit elskede Frankrig. I Dinand skrev han *Danmark og det danske Folks Fremtid* der ikke blot var et opgør med dansk politik, men også pegede på nødvendige reformer. I januar 1895 trak han sig tilbage som kandidat i St. Heddingekredsen, og fra april var han efter 30 år ikke længere i folkettinget. Ret længe kunne han dog ikke holde sig uden for politik. „Det unge Højre“, grundlagt i april 1895, kaldte på ham; dets program var, at højre måtte blive middelstandens parti og være frisindet og mere forsvarsvenligt. S. var ganske enig med de unge; på partiets delegeretmøde i okt. 1895 blev han næstformand for repræsentantskabet, og i juni 1896 vedtog partiet et program efter hans retningslin-

jer. Ved et suppleringsvalg i feb. 1896 i Valbykredsen søgte han igen at komme i folketinget, men trods energisk støtte fra unge højremænd glippede det. Ved delegeretmødet i dec. 1896 gjorde hans modstandere det klart, at de ikke ville realisere det nye program; S. forlod mødet med sine tilhængere og stiftede „Højres Fremskridtsgruppe“. 1898 fremlagde han i bogen *Dansk Politik* et frisindet konservativt program der bl.a. indebar et vist samarbejde med socialdemokratiet. Samme år indvalgte Odensekredsen ham i folketinget. Her fik han et nært samarbejde med sin gamle modstander Lars Dinesen; de accepterede indkomstskat med progression og afskaffelse eller reduktion af hartkornsskatterne, altså gamle venstrekrav. S. var for moderne for de konservative i Odense, de ville ikke genopstille ham, og et forsøg på at opnå valg i Thistedkredsen 1901 glippede. 1902 gjorde han en energisk indsats for at sikre, at De vestindiske øer forblev hos Danmark. Endnu 1903 og 1906 søgte han valg i St. Heddingekredsen mod Svend *Høgsbro, 1909 anbefalede han dennes valg.

Det er karakteristisk at det var de politiske modstandere der skrev mest positivt om S. ved hans død. De respekterede hans ranke, uforfærdede karakter, hans humor og fordomsfrihed. S. var ikke partigænger, dertil var hans lyst til at overskride grænser for stærk. Hans søgen efter nye ideer efter 1894 var nok begrundet i egne behov, men de ideer han fandt frem til var der fremtid i: det konservative folkeparti blev grundlagt 1915 på hans ideer og af hans tilhængere. – Kammerherre 1875. – DM. 1864. R. 1878. K². 1881. K¹. 1884. S.K. 1888. F.M.I. 1903. □Mal. af C. A. Jensen, 1839. Træsnit 1880 efter foto og af H. P. Hansen, 1881. Buste af Jul. Schultz udst. 1886. Afbildet på tegn. af statsrådet af K. Gamborg, 1888 og på to tegn. af samme, 1890 (Fr.borg). Buste af Elna Borch. Relief af samme på sarkofag af J. Ingwersen, 1918 (Holtug k.). Foto.

Danske politiske breve, udg. Povl Bagge m.fl. I–IV, 1945–58. – Zodiacus [P. Hansen] i Nær og fjern 7.2.1875. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 277–84. Ingeman-Petersen: En redegørelse, 1887. H. Ussing: Kirkens krav, 1887. F. Oldenburg: Estrupiatet og demoralisationen, 1888 13f. Th. Graae: Moderne profiler, 1892 1–20. Erik Henriksen: Mændene fra forfatningskampen I, 1913 149–84. Samme og Harald Nielsen i Ugens tilskuer 3.12., 17.12., 24.12. og 31.12.1915. Asger Karstensen i Nationaltid. 27.11. s.å. Carl Carstensen sst. 28.11. s.å. C. C. Clausen i Politiken 27.11. s.å. Erik Henriksen i Berl. tid. s.d. Hother Ploug i Ill. tid. 5.12. s.å. A. F. Krieger: Dagbøger III–VIII, 1921–43. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund II, 1925. N. Neergaard: Erindr., 1935 271 285 299 316. Alfr. Bindsløv: Konservatismens hist. I–II, 1936–38. Asger Karstensen: Et liv i politik, 1940 25f 34f. Th. Thaulow: J. B. S. Estrup, 1940. De danske ministerier

1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Sig. Rambusch i Scavenius-slægtens stamfader og to af dens mænd, ved Finn H. Lauridsen m.fl., 1973 47–66. Jan Nørgaard Petersen i Historie ny r. XIII, 1979–81 216–50. – Papirer i Rigsark. og Kgl. bibl.

Sigurd Rambusch

Scavenius, Laurids Mortensen, 1589–1655, biskop. * 6.8.1589 i Skagen, † 22.6.1655 i Roskilde, begr. i Kbh. (Frue k.). F: fisker Morten Lauridsen († 1599) og Mariane Sørensdatter († 1599). ~ 15.10.1620 i Roskilde med Else Pedersdatter, * 5.1.1601 i Kbh., † 5.6.1653 sst., d. af borger i Kbh. Peder Lauridsen († ca. 1602) og Karen Christensdatter (~ 2° med kgl. forvalter på Gotland Jørgen Hansen). – Far til Peder Lauridsen *S.

Da S.s forældre havde mistet deres hjem ved en vandflod flyttede de til Kbh. hvor sønnen kom i skole, og da begge forældre døde i det samme år blev han optaget i huset hos professor Thomas *Fincke (1561–1656) der behandlede ham som sin egen søn og lod ham følge sig på flere af sine udenlandsrejser. S. blev student ca. 1610 og dernæst hører ved Vor Frue skole i Kbh., til han 1612 som hovmester for borgmester Mikkel *Vibes børn drog ud på en rejse, der bl.a. førte han til Leipzig (imm. 1614), Heidelberg, Giessen og Strasbourg. Under et besøg hjemme tog han 1617 magistergraden og rejste så atter ud, denne gang til Genève (imm. 1618), med besøg i Frankrig og Nederlandene på hjemvejen. 1620 blev han kompastor, 1625 eneprest, ved Roskilde domk. og lector teol. sst. 1627 flyttede han til Kbh. som sognepræst ved Nikolaj k., blev 1639 professor i teologi og n.å. dr.teol. 1648 var han rector magnificus og søgte som sådan at hævde de ikke-adelige stænders frie valgret ved kongevalget. Ligesom J. *Brochmand og H. H. *Resen havde S. 1646 været med til at støtte Christian IVs holdning over for Kirsten *Munk og hendes børn, og som følge deraf søgte det Ulfeldt'ske parti nu også at få ham fældet, men forgæves. 1653 efterfulgte han Resen som biskop over Sjællands stift men døde kun to år senere af en pludselig sygdom under et ophold i Roskilde. – S. kendes som forfatter af flere danske, og i øvrigt tidstypiske, lignprædikener. Hans teologiske skrifter består af en række disputatser, hvoraf især kan nævnes *De sacramentis ecclesiae* I–IV, 1643–53. De vidner om hans evne til med lethed og klarhed at udtrykke sig i det gængse akademiske latin, viser hans fremtrædende interesse for at nå til nøjagtige begrebsbestemmelser og godtgør hans standpunkt som ortodoks-luthersk bibelteolog med skarp afvisning både af romerkirken og kalvinismen. I anledning af Christian IVs

Scavenius, Laurids Mortensen

død udgav S. en elegant latinsk mindetale, der ikke er uden betydning til karakteristik af kongens personlighed. – En del af S.s bøger er med sønnen P. Scavenius' bogsamling indgået i Det kgl. bibliotek. □Mal. formentlig fra 1700-tallet (Roskilde domk.), efter dette stik af J. Haas, 1761.

Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam I, 1891 280f (brev). Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85 (fot. opr. 1969) 189f. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, I, 1959–74. Breve fra og til Ole Worm, udg. H. D. Schepe-lern I–III, 1965–68. – Progr. fun. univ. Hafn. over L. M. S., 1655. R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 345–50. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 246–55. E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 22. S. Birket Smith: Leonora Christina grunde Ulfeldts hist. I, 1879. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896. O. Walde i Nord. t. fbr bok- och biblioteksväsen XIX, Upps. 1932 19–22.

*Bjørn Kornerup**

Scavenius, Otto Christian Jacob Jørgen Brønnum, 1875–1945, diplomat, udenrigsminister. * 10.12.1875 på Basnæs, Tjæreby sg., Sorø amt, † 10.9.1945 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Vestre). F: godsejer, politiker Otto Jacob Brønnum S. (1849–1913) og komtesse Christiane Scheel (1855–1934). ~1° 4.4.1911 i Kbh. (Cit.) med Ingeborg Hansen, * 14.6.1873 på Øregård (Gentofte), † 8.12.1949 i Kbh. (Skt. Pauls) (~1° 1892 med senere højesteretssagfører, konst. kammeradvokat Vagn Aagesen, 1866–1939, ~2° 1909 med Kamma Emmy Bügel Berner, 1880–1965, ~1° 1902 med operasanger Helge *Nissen, 1871–1926), d. af grosserer, godsejer, senere etatsråd James Gustav H. (1843–1912) og Louise Augusta Bull (1846–1926). Ægteskabet opløst. ~2° 5.9.1927 i Kbh. (b.v.) med Estred Charlotte Andersen, * 26.7.1892 i Kbh. (Garn.), † 13.2.1970 i Hellerup (~1° 1913 med cand.jur., senere legationsråd Kai Helmer Petersen, 1888–1927), d. af cand.mag., senere professor Vilh. *A. (1864–1953) og Kirstine C. M. Friderichsen (1865–1916).

S. blev student 1893 (Østerbro latin- og realskole) og tog statsvidenskabelig eksamen 1897. S.å. ansattes han i udenrigsministeriet hvor han udnævntes til assistent 1899. Kort efter blev han fungerende legationssekretær i Stockholm okt.-dec. 1900, i Berlin og Paris okt.-dec. 1901. Derefter legationssekretær i Berlin 1903, i Paris 1903–08 og igen i Berlin 1908. Han udnævntes til legationsråd s.å. og til gesandt i St. Petersborg 1909 hvorfra han flyttedes til Stockholm 1912. 1.10.1919 hjemkaldtes han som chef for udenrigsministeriets I. departement. Hensigten var

utvivlsomt at drage nytte af hans store viden om udenrigstjenesten og hans evne til at skære gennem problemerne og træffe en afgørelse, thi tjenesten stod foran en større reorganisering gennem kommissionen af 3.9.1919. S. fik en fremtrædende plads i kommissionsarbejdet hvis hovedmål var at udvide og modernisere tjenesten så den kunne blive en effektiv støtte for dansk erhvervsliv. S. gjorde et udmærket arbejde der blev afbrudt i tiden 5.4. til 5.5.1920 da han var udenrigsminister i forretningsministeriet Friis. Ved lovene af 6.5.1921 om udenrigstjenesten blev den 1908 nedlagte direktørpost genoprettet. S. var den naturlige kandidat til stillingen og blev straks udnævnt. De nye love krævede en betydelig udvidelse og hurtig ansættelse af folk i karrieren taget fra erhvervslivet. Flere af disse udnævnelser vakte kritik inden og uden for hvervene og det svækkede hans position. Hans medlemskab af bankrådet for Landmandsbanken der i løbet af 1922 kom i økonomiske vanskeligheder bidrog yderligere til at svække hans stilling. Endelig pådrog han sig etatsråd H. N. *Andersens vrede. Oktober 1922 så han sig derfor tvunget til at opgive direktørposten samtidig med at hans fætter Harald Scavenius fratrådte posten som udenrigsminister. S. blev ikke sat under anklage i Landmandsbanksagen men han besluttede sig til at forlade udenrigstjenesten. 1924 ansattes han som direktør i det Store Nordiske Telegraf-selskab, en stilling han varetog indtil han i 1938 gik af for at efterfølge Wilhelm *Weimann som formand for bestyrelsen. I kraft af sin internationale baggrund og administrative evner gjorde han en god indsats i selskabets tjeneste. Siden ungdommen havde han ivrigt dyrket hestesporten og var gennem mange år formand for Foreningen til den ædle hesteavl fremme. – Kammerherre 1909. – R. 1907. DM. 1912. K². 1917. K¹. 1930. □Mal. af H. Vedel udst. 1942 (udenrigsministeriet). Foto.

Berl. tid. 11.9.1945. Helge Wamberg i Politiken s.d. L. B. Bolt-Jørgensen: Med sabel og kårde, 1957 62 63 67 93–95 185. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I–II, 1970. Kn. Larsen: Forsvar og folkeforbund, 1976. Bent Jensen: Danm. og det russiske spørgsmål, 1979. – Papirer i Udenrigsministeriet. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist (Finn T. B. Friis)

Scavenius, Peder Brønnum, 1795–1868, godsejer, politiker. * 6.1.1795 i Kbh. (Trin.), † 4.12.1868 på Gjorslev, begr. i Magleby. F: godsejer, senere etatsråd Jacob *S. (1749–1820) og Karine L. Debes (1775–1825). ~12.5.1837 i Kbh. (Frue) med Charlotte Sophie Meincke, * 8.12.1811 i Kbh. (Garn.), † 24.6.1872 i Rom, d. af auditor i hæren,

senere by- og herredsfoged i Stege, etatsråd Carl Henrik Lydius M. (1787–1862) og Anna Elisabeth Dorothea Falck (1784–1863). – Far til Jacob *S. (1838–1915).

S. blev student 1812, privat dimitteret, cand.jur. 1816 og var ansat i rentekammeret til 1834. Efter sin mors død overtog han 1825 Gjorslev og flere hovedgårde på Stevns og købte 1826 Klintholm på Møn. Han var en velbegavet, dygtig og energisk mand, drev astronomiske studier og ejede en stor kort- og bogsamling, men først og fremmest interesserede han sig for godsets drift der skaffede ham fortjent anerkendelse. Han var en periode formand for Præstø amts landøkonomiske forening og medlem af Præstø amtsråd 1842–54. Et resultat af hans foretagsomhed var anlægget af Rødvig havn. Særlig kendt blev S. som godsejer-politiker i Roskilde stænder 1835–48 hvor han gjorde sig gældende med ikke ringe virkning.

Personlig optrådte S. som den selvbevidste landjunker, politisk som den energiske hævder af sin stands interesser og modstander af de liberale krav om en fri forfatning. Retningslinjen for en væsentlig del af sin parlamentariske virksomhed angav han da han i sin første stænderforsamling over for et forslag om begrænsning af godsejernes jagttrettigheder bemærkede at det syntes som om alle en godsejers rettigheder efter love og kontrakter skulle være genstand for angreb i denne forsamling „hvilken dog alle troede mere var for at beskytte Rettigheder end for at angribe dem“. Egentlig agrarisk var hans synspunkt dog ikke idet han også var imod pludselig afskaffelse af industrielle virksomheders toldbeskyttelse. Han lededes i det hele af en stærk tro på det ukrænkelige i ejendomsretten. Under drøftelsen af husmandssagen 1842 protesterede han mod indgreb i grundejernes frie dispositionsret. „Kunstige foranstaltninger“ betød i hans opfattelse kun at man ikke havde øje for det store, endnu uløselige spørgsmål om „pauperismen“. Som andre og især mange godsejere var S. meget påvirket af liberalistiske og navnlig malthusianske synspunkter, men af feudalt instinkt krævede han samtidig ret for landbrugets arbejdsgivere til at tugte endog gifte arbejdere. Da spørgsmålet om fæsteafløsning rejstes 1844 ville han ikke anerkende selvejet som en absolut bedre besiddelsesform end fæstet, men havde dog et forslag om at fremme selvejet hvis godsejerne fik ret til at inddrage lige så meget af fæstegodset til fri disposition som de bortsolgte bønderne i selveje. Over for kravene om en fri forfatning påpegede han at det betød en omstyrtning af den gældende statsforfatning, altså revolution. Samme standpunkt fastholdt han som kongevalgt

medlem af den grundlovgivende rigsforsamling 1848–49 og foreslog som den eneste at bibeholde kongeloven med visse forandringer som statsgrundlov. I kraftige ord der fremkaldte stærke mishagsytringer karakteriserede han kongens stilling under den nye grundlov som „en Automat“, „en pyntet Dukke som man ved højtidelige Lejligheder førte i Procession til Moro for Publikum“. S.s forslag opnåede kun seks stemmer. Han blev ikke medlem af den nye rigsdag, men var kongevalgt medlem af rigsrådet 1854–59 som konservativ helstatsmand. Sin politiske løbebane sluttede han som medstifter og medlem af oktoberforeningen 1865 hvis idé stemte overens med en tanke han havde fremsat i stænderforsamlingen 1844. I S.s kraftige personlighed og uforfærdede politiske holdning er der meget som peger fremad mod sønnen Jacob S. og søstersønnen J. B. S. *Estrup. – Adlet 1843. – Kammerjunker 1818. Kammerherre 1840. – R. 1845. K. 1854. □Mal. af C. A. Jensen, 1819. Buste af H. V. Bissen, 1853 (St. mus.; Klintholm), forstørret kopi af E. H. Bentzen, 1869 (Ribe mus.; som monument i Gjorslev have, 1870). Litografi 1869 efter foto, efter samme træsnit af W. Obermann, s.å. Tegn. (Kgl. bibl.). Mal. (Klintholm). Relief efter Bissens buste af J. A. Jerichau (på gravmælet i Holtug k.). Foto.

Johs. Hansen Stage: Nogle optegn. om kammerherre S.s forhold til sine godsbeboere, 1870. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reproudg. 1973). A. F. Krieger: Dagbøger I, 1920. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I, 1922 12f. Hans Jensen: De danske stænderforsaml. s. hist. I–II, 1931–34. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen (Hans Jensen)

Scavenius, Peder Lauridsen, 1623–85, generalprokurør. * 27.8.1623 i Roskilde, † 10.6.1685 på Åstrup, Voldborg hrd., begr. i Kbh. (Frue k.). F: kompastor i Roskilde, senere biskop i Kbh. Laurids Mortensen *S. (1589–1655) og Else Pedersdatter (1601–53). ~ 16.9.1658 i Kbh. med Søster Jacobsdatter, * 22.7.1639 i Kbh. (Frue), † 24.6.1693 sst., d. af hofpræst, senere biskop i Århus Jacob *Matthiesen (1602–60) og Anna Bartholin (1613–82).

Efter to års skolegang i Vor Frue skole i Kbh. blev S. 1640 dimitteret til universitetet hvor han studerede tre år og opnåede udmærkede resultater. 1643 tiltrådte han en studierejse der kom til at vare henved otte år og som førte ham gennem Nederlandene, England, Frankrig, Italien, Tyskland og Schweiz. Han studerede bl.a. ved universiteterne i Franeker (1643), Leiden (1644), Oxford (1647), Orleans (1648) og Padova (1650), er-

hvervede en alsidig videnskabelig uddannelse og knyttede personlige bekendtskaber med betydelige videnskabsmænd. Efter sin hjemkomst opholdt han sig knap et år i Danmark idet han allerede før udgangen af 1651 som hovmester for Christen Thomsen "Sehesteds søn Erik på ny begav sig ud på en stor udenlandsrejse, bl.a. til Tyskland, Frankrig og Italien, 1652 immatrikuleredes han i Basel. Da han fire år senere vendte tilbage fik han tilbudt et professorat i matematik ved Kbh.s universitet; men han afslog tilbudet „ob relictum per aliquod tempus id studium“. Det var dog næppe beskedenhed som førte S. til at afslå et professorat ved det filosofiske fakultet hvis lærerposter i reglen kun var begyndelsesstillinger for professorerne i de højere fakulteter; allerede 1657 fik han udvirket at han blev udnævnt til „secundus professor juris ordinarius“ – dog uden løn – således at det juridiske fakultet herefter havde to medlemmer. S.å. disputerede han for den juridiske doktorgrad. S.s administrative evner blev straks taget i brug af universitetet idet det under svenskekrigen blev overdraget ham at forestå fordelingen af indkvarteringen hos professorerne, en opgave han løste til disses fulde tilfredshed. 1661 rykkede han ved Johan Müllers udnævnelse til borgmester i Flensborg op på førstestpladsen i fakultetet og succederede samtidig Müller som universitetets rektor. Som sådan gjorde han så fortrinlig fyldest at man fra konsistoriums side søgte at forhånde ham til at forblive som rektor ved rektorårets udløb. S. ønskede imidlertid ikke at fortsætte, men kom dog til at beklæde rektoratet et halvt år længere end oprindelig forudsat.

Om S.s betydning som universitetslærer ved man meget lidt. Efter de bevarede lektionskataloger at dømme synes han tidligt at have indskrænket sine forelæsnings til det mindst mulige, og bortset fra et par små disputater er der ikke bevaret noget videnskabeligt arbejde fra hans hånd. Med større interesse synes han at have omfattet det praktisk administrative arbejde der knyttede sig til hans stilling som professor, om end han i lange perioder kun meget sjældent deltog i konsistoriums møder og både 1677 og 1680 afslog at lade sig vælge til rektor. 1681 ansøgte han om tiladelse til at nyde professoratets indtægter „udi den ringe Tid, jeg kan have at leve i“ på betingelse af, at han udførte de ham påhvilende forretninger i konsistorium og lod sine forelæsnings passe af en dygtig mand, og ved kgl. reskript af 8.1.1681 blev hans ønske imødekommet.

Mens S. således ikke som videnskabsmand kom til at indfri de løfter han havde givet i sin ungdom blev han i kraft af sine administrative evner en værdifuld støtte for den unge enevælde. Alle-

rede 1660 udnævntes han til at beklæde det nyoprettede embede som generalprokurator med den høje lønning af 1000 dl. om året, i hvilken egenskab han bl.a. skulle inddrive kronens restancer og føre tilsyn med at idømte boder indgik. Også dette embede beholdt han til sin død, i sine sidste år bistået af svigersønnen Niels Benzon som vicegeneralprokurator. Som generalprokurator deltog S. i skatkommerkollegiets rådslagninger indtil dennes omdannelse 1679. 1662–84 var han tillige et af de hyppigst voterende medlemmer i højesteret, og ifølge det ved hans død udsendte universitetsprogram lagde han i denne egenskab mildhed og mådehold for dagen, en udtalelse som synes at bekræftes gennem de bevarede voteringsprotokoller. I statskollegiet havde han sæde 1674–76, og 1682 nævnes han som kommerceråd, og som medlem af kommercekollegiet. Ved siden af disse embedsstillinger var han tillige medlem af talrige særlige kommissioner af vidt forskellig karakter. Han var således bl.a. kommissarius i Corfitz "Ulfeldts bo og medlem af den 1. lovkommission samt af alle de fire kommissioner der nedsattes til revision af forarbejderne til danske lov. I kraft af sin juridiske uddannelse skulle han have særlige forudsætninger for dette arbejde; men om han i større udstrækning har præget danske lov er ikke muligt at påvise. I de fleste tilfælde synes han at have sluttet sig til Poul "Vinding over for de af juristen Peder "Lassen indtagne standpunkter. Endelig skal omtales at han i 1665 solgte sit ca. 6000 bd. store bibliotek til kongen hvor det sammen med Joachim "Gersdorffs og Laurids "Ulfeldts samlinger danner grundstammen i det nuværende kgl. bibl. S.å. fik han overdraget at føre tilsyn med opførelsen af den nye biblioteksbygning, hvormed fulgte at han jævnligt måtte stå i forskud med afholdelsen af betydelige udgifter som han havde vanskeligheder med at få refunderet. Noget varigt tab led han dog næppe derved. S. var allerede 1664 så velstående at han kunne erhverve hovedgården Åstrup fra grev Mogens Friis, og som betaling for sit bibliotek fik han af kongen udlagt 150 tdr. htk. bøndergods på Sjælland. Desuden ejede han en betydelig gård i Kbh. – Etatsråd 1684.

Dänische Bibl. II, 1738 199–209 (breve). Forarbejderne til kong Kr. Vs Danske lov, udg. V. A. Secher og C. Støchel I–II, 1891–94. Kronens skoder II, udg. F. J. West, 1908. – R. Vinding: Regia academia Hauniensis, 1665 419f. Caspar Bartholin: Progr. fun. univ. Hafn. over P. L. S., 1685. Johs. Bircherod: Progr. fun. univ. Hafn. over Søster Jacobsdatter S., 1693. Chr. Bruun: Det store kgl. bibl.s stiftelse, 1873 især 73–84. Otto Sperlings selvbiografi, overs. af S. Birket Smith, 1885 227f. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I, 1908 74f; II, 1922 20. Poul Johs. Jørgensen i Festskr. i anledn. af 200 års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s

Scavenius, Peer

univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936
57f 73 81. Samme: Dansk retshist., 1940 (6. opl. 1974)
154f. Laur. Nielsen: Dsk. privatbiblioteker I, 1946
206–10. Stig Juul: Kodifikation el. kompilation?, 1954

= Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1954. Højesteret
1661–1961 I–II, 1961.

*Stig Juul**

Scavenius, Peer, se Scavenius, Harald.

FORFATTERE I BIND 12

Med (2) efter navnet er angivet at forfatteren medvirkede ved Dansk biografisk leksikon, 2. udgave:

(3) angiver forfattere til denne udgave.

- Adler, Ada, filolog, dr.phil. † (2) 505
 Agerholm, Sophus, direktør † (2) 412
 Albrechtsen, Esben, universitetslektor, cand.mag. (3) 197
 Alsted, Niels, generalsekretær, redaktør (3) 27 37 212
 Andersen, J. Oskar, professor, dr.teol. † (2) 565
 Andersen, Niels Knud, professor, dr.teol. (3) 565
 Andersen, Richard, højskolelærer, cand.teol. (3) 309
 Andersen, S. A., dr.phil. † (2) 75 539
 Andreassen, Uffe, universitetslektor, mag.art. (3) 113 117 225 231 232 246 252 288 300 314 451
 Andrup, O., museumsdirektør, mag.art. † (2) 194 574
 Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag. (3) 298 596
- Bach, H., professor, dr.phil. (2 og 3) 618
 Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 69 70 336 340 352 362 363 368
 Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 216 285 339 450 509
 Barr, K., professor † (2) 611
 Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 93 159 272 374 385 387 467 511 650
 Basbøll, Hans, professor, cand.mag. (3) 246
 Bay, Carl Erik, kandidatstipendiat, mag.art. (3) 465
 Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. † (3) 438 495 636
 Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 80 303
 Bergmann, Lorenz, professor, dr.teol. † (2) 211
 Bertolt, Oluf, redaktør † (2) 19 32 43 45 556
 Birkelund, Palle, rigsbibliotekar (3) 581 613
 Birket-Smith, Kaj, overinspektør, dr.phil. & scient. † (2) 63
 Bjerg, Hans Chr., overarkivar, cand.mag. (3) 23 74 76 82 200 202 255 424
 Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 31 40 50 52 60 136 159 169 180 205 307 360 510 523 610
 Blegvad, Mogens, professor, dr.phil. (3) 55
 Bodelsen, Merete, kunsthistoriker, dr.phil.h.c. (2 og 3) 236
- Borgbjærg, Axel, dr.med. † (2) 132 384 455 563 586 630
 Boserup, Ivan, forskningsbibliotekar, cand.mag. (3) 505
 Bramsen, Henrik, overbibliotekar (2 og 3) 199 471 580
 Bredsdorff, Morten, seminarierektor, mag.art. (3) 312
 Breitenstein, Niels, overinspektør, mag.art. † (2) 158
 Bro-Jørgensen, J. O., arkivar, mag.art. (2 og 3) 172
 Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. † (2) 95 171 178 184 228 314 329 331 332 334 335 359 367 368 370 376 412 456 459 460 479 525 526 527 531
 Buur, Chr., skoledirektør † (2) 286 394 536
 Bærentsen, Kurt, apoteker, dr.pharm (3) 120
 Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr.phil. † (2) 53 55 93 95 129 171 330 351 352 356 358 363 373 406 432 601
- Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag. (3) 62 70 131 163 177 180 188 461 570 572 592
 Christensen, Aksel E., professor, dr.phil. † (3) 202 226
 Christensen, Carl, museumsinspektør † (2) 64 73 409
 Christensen, Charlotte, museumsinspektør, mag.art. (3) 411
 Christensen, Georg, seminarieforstander, mag.art. † (2) 592
 Christiansen, Sofus, professor, dr.phil. (3) 152
 Cold, Steen A., fuldmægtig, cand.jur. (3) 104
 Colding, Poul, lektor, dr.phil. † (2) 328 331 333 340 356 376 386 458 479 490 527
- Dahlerup, Pil, lektor, mag.art. (3) 615
 Dam, Poul, højskoleforstander (3) 130
 Davidsen, John, lærer, personalhistoriker (3) 52 53 594
 Dehn-Nielsen, Henning, redaktør, cand.phil. (3) 36 301 423 437 619
 Dumreicher, Carl, bibliotekar, cand.teol. † (2) 86 151 268
 Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr. phil. (3) 32 33 35 248 305 631 632
- Ehlers, Holger, professor, dr.med. (2 og 3) 521
 Ehlers, Søren, kandidatstipendiat (3) 44 57
 Elling, Chr., professor, dr.phil. † (2) 70
 Engberg, Marguerite, lektor, fil.dr. (3) 488 600

Forfattere

- Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. † (2) 71
118 140 176 255 387 389 392 437 482 536 551
- Erup, Ulla, cand.mag. (3) 30
- Fabricius, Knud, professor, dr.phil. † (2) 108
594
- Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 66 258
- Fabritius, Elisabeth, kunsthistoriker, mag.art.
(3) 62 462 547
- Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. † (2) 337
560
- Fanøe, Alice, kunsthistoriker (3) 414
- Fischer, Josef, bibliotekar † (2) 91 581
- Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 47 540 628
630
- Fontenay, Fr. de, gesandt, cand.mag. † (2) 34
38
- Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient. (3) 409
434
- Frederiksen, Emil, litteraturkritiker, mag.art. (2
og 3) 261
- Fridericia, L. S., professor, dr.med. † (2) 586
- Friemuth Petersen, Arne, universitetslektor,
mag.art. (3) 179 446
- Friis, Astrid, professor, dr.phil. † (2) 268 366
385
- Friis, Finn T. B., forfatter, cand. jur. † (2) 407
656 662
- Friis, Hj., stabsdyrlæge, dr.phil. † (2) 241 595
- Friis, Oluf, professor, dr.phil. † (2) 251
- Friis, Aage, professor, dr.phil. † (2) 174
- Frydendahl, H. C., lærer, redaktør † (2) 120
- Frøland, Aleks., kontorchef † (3) 68 134 287
319 579 598
- Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag.
(3) 244
- Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 508 548 581
- Garff, Jan, museumsinspektør, mag.art. (3) 48
- Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 58 123 563 584
- Gissel, Svend, førstebibliotekar, dr.phil. (3) 178
- Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 144
- Glob, P. V., rigsantikvar, professor, dr.phil. (3)
226
- Green-Petersen, Sv. E., lektor, mag.art. (3) 272
482 515
- Gregersen, Torben, skoleinspektør (3) 209 599
- Grüner-Nielsen, H., arkivar, organist, cand.mag.
† (2) 87
- Græsholt, Thorkild, biskop, cand.teol. (3) 139
- Grønvold, P., kontorchef, cand.polit. † (2) 174
235 450
- Hansen, Gregers, fh. kommunaldirektør, cand.
polit. (3) 531
- Hansen, K. G., lektor, dr.phil. (3) 20
- Hartmann, Godfred, forfatter (3) 135 149 562
632
- Hauberg, Poul, apoteker † (2) 121 224
- Hauch-Fausbøll, Th., direktør, genealog † (2)
204
- Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art.
(3) 337 351
- Heinesen, William, forfatter (3) 189
- Helk, Vello, overarkivar, dr.phil. (3) 547
- Helmer Pedersen, Erik, lektor, dr.phil. (3) 22
67 204 384 503 504 614
- Helsted, Dyveke, museumsdirektør, mag.art.
(3) 587
- Helt, H. C., lektor, cand.polyt. (3) 548
- Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 142 146
148 192 408 635 649
- Henschen, Eva, museumsinspektør, mag.art.
(3) 531
- Hermansen, Victor, museumsinspektør, mag.art.
† (2) 190 287
- Hesselaar, Peder, redaktør, forfatter † (2) 469
- Hiort, Esbjørn, arkitekt (3) 56 530
- Hjejle, Bernt, højesteretssagfører, dr.jur. (3) 195
- Hjorth, Poul Lindegård, professor, dr.phil. (3)
111
- Holm-Rasmussen, Torben, kandidatstipendiat,
mag.art. (3) 609
- Hove, Richard, dampmøller, musikhistoriker
† (2) 254 553
- Hvidt, Kristian, folketingsbibliotekar og -arki-
var, dr.phil. (3) 230 391 440
- Hvidt, Marie, cand.mag. (3) 259 263 476
- Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 276 436
- Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 226 528
- Høybye, Poul, professor, dr.phil. (3) 611
- Iuul, Stig, professor, dr. jur. † (2) 61 194 417
663
- Jacobsen, Thorkild, professor, dr.phil. (2 og
3) 77
- Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art. (3) 15 139
193
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør, mag.art.
† (2) 240 242 320
- Jensen, Hans, forfatter, dr.phil. † (2) 45 169
354 383 523 662
- Jespersen, Verner, redaktør (3) 252 281 304
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag. (3) 68 324
456 458 524 526
- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 240
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag. (3) 25
54 203 446 558 620
- Johansen, Flemming, museumsdirektør, mag.art.
(3) 214
- Jørgensen, Birger, redaktør (3) 274

- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil. †(2) 63
110 202 203 204 226 464 636 637
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og 3) 157 270 404 423 505 630
- Jørgensen, Troels G., højesteretspræsident, dr.jur. †(2) 470
- Jørnæs, Bjarne, museumsinspektør, mag.art. (3) 247 415
- Kamp, A., redaktør, direktør †(2) 27 503 614
- Kemp, Tage, professor, dr.med. †(2) 582 597
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 443 474 634
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 115 241
256 277 419 489 558
- Kjærgaard, Thorkild, cand.mag. (3) 164
- Klitgaard, C., postmester, forfatter †(2) 15 85
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag. †(2) 272 386
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. †(2) 47
197 203 446 558 563 566 587 607
- v. Kohl, Carl, kaptajn, forfatter †(2) 89
- Kongsted, Ole Dan, forskningsstipendiat, cand.phil. (3) 561
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol. †(2) 69 101 116 122 144 157 193 284 420 431
435 535 537 564 614 627 661
- Kragelund, Minna, mag.art. (3) 460
- Kristensen, Marius, dr.phil. †(2) 29 63
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 152 292 439
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. †(2) 150 275
410 416 622 649
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 119
- Kaarsted, Tage, kgl. ordenshistoriograf, professor, dr.phil. (3) 27 92 264
- Langkilde, H. P., gymnastikinspektør, oberstløjtnant †(2) 49
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 50 72 90
94 106 112 161 185 186 337 392 403 427 500 501
549 560 580 633 662
- Larsen, Svend, museumsdirektør, dr.phil. †(2) 176 184
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag. (3) 47 71 310 412 432 496 576 577 578 658
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol. (3) 308 393 394 399 400 403
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 111 196
311 420 463 520 537 541 542 544 602 647
- Linvald, Axel, rigsarkivar, dr.phil.h.c. †(2) 185
186 250
- Lomholt, Svend, professor, dr.med. †(2) 189
- Lund, Hakon, overbibliotekar, mag.art. (3) 302
629
- Lund, Hans, højskoleforstander, cand.mag. †(2) 105 106 107 121
- Lundgren, Henrik, universitetslektor, mag.art. (3) 502
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art. †(2) 219
239 473 478 582
- Lyster, Jens, sognepræst (3) 142
- Læssøe, Jørgen, professor, dr.phil. (3) 77
- Læssøe Müller, Paul, forfatter, mag.art. †(2) 141
213 252 274 306 314 533
- Mackeprang, M., museumsdirektør, dr.phil. †(2) 423 437
- Markussen, Ingrid, lektor, mag.art. (3) 467 633
643
- Matras, Christian, professor, dr.phil. (2 og 3) 53 149 495
- Meyer, Kirstine, dr.phil. †(2) 515
- Millech, Knud, arkitekt †(2) 249 554
- Milthers, Aksel, professor, rektor †(2) 26 29 67
294 504
- Müller, Th. A., lektor, dr.phil. †(2) 137 422 500
- Neiiendam, Michael, kgl. konfessionarius, dr.teol. †(2) 380
- Neiiendam, Robert, forfatter, dr.phil. †(2) 16
36 99 103 218 231 234 288 294 295 296 306 315
317 395 396 490 493 559 567
- Niclasen, Poul, landstingsmand †(2) 594
- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter †(2) 398 522
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort. (3) 251
425 427
- Nielsen, Lauritz, overbibliotekar, dr.phil. †(2) 507 624
- Nielsen, P. Chr., lektor (3) 510 514 555
- Noe-Nygaard, Arne, professor, dr.phil. (3) 326
- Nygaard, Georg, redaktør, forfatter †(2) 17 44
288
- Nystrøm, Eiler, arkivar, dr.phil. †(2) 627
- Nørgaard, Ellen, dr.pæd. (3) 58
- Ochsner, Bjørn, førstebibliotekar, mag.art. (3) 138 225 253 255 318
- Ohmeyer, A., overkontrollør †(2) 227
- Olrik, Jørgen, museumsinspektør, cand.mag. †(2) 363 458 508
- Olsen, Albert, professor, dr.phil. †(2) 169
- Olsen, Otto, officer (2 og 3) 92 608
- Ostenfeld, Ib, overlæge, dr.med. (2 og 3) 133
- Ostermann, H., sognepræst, cand.teol. †(2) 18
40 465 481 485 499
- Paludan, Charlotte, museumsinspektør, konserverator (3) 25
- Paludan, H. A., bibliotekar, cand.mag. †(2) 268
418
- Paludan, Helge, universitetslektor, cand.mag. (3) 425
- Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. †(2) 102
191 192 193 294 404 507 608

Forfattere

- Pedersen, Mogens N., professor, cand.scient.pol. (3) 24
- Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil. † (2) 300 524 616
- Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 444
- Pinborg, Jan, professor, dr.phil. † (3) 291
- Preis, Daniel, bibliotekar, mag.art. (2 og 3) 81 370 567
- Rambusch, Sigurd, overarkivar (3) 273 659
- Ramløv, Preben, forfatter, seminarielektor (3) 620
- Rancke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 239 572
- Rasmussen, S. V., skoleinspektør, dr.phil. † (2) 223
- Reitzel-Nielsen, E., amanuensis, cand.jur. (2 og 3) 383 575
- Rerup, Lorenz, professor (3) 108 184 448 594
- Rimestad, Chr., forfatter., dr.phil. † (2) 22 620
- Rockstroh, K. C. kaptajn † (2) 79 136 163 284 299 359 469 487 497 506 507 511 513 514 547 600 617
- Rossel, Sven H., professor (3) 545 578 625
- Rozental, Stefan, universitetsdocent, dr.phil. (3) 312
- Rubow, Paul V., professor, dr.phil. † (2) 197
- Salling, Emma, forskningsbibliotekar, mag.art. (3) 590
- Sass, Else Kai, professor, kunsthistoriker (2 og 3) 589
- Schepelern, Peter, universitetslektor, mag.art. (3) 16 291
- Schiørring, Nils, professor, dr.phil. (2 og 3) 51 74 79 82 89 103 219 275 313 416 486 601 617
- Schneider, A., professor, cand.polyt. † (2) 21 598
- Schultz, Sigurd, museumsdirektør † (2) 17 47 80 140 216 233 260 278 379 547 621
- Schwarz Lausten, Martin, universitetslektor, dr.teol. (3) 171
- Schyberg, Frederik, kritiker, dr.phil. † (2) 381
- Seidenfaden, Erik, journalist, direktør for Foundation Danoise, Paris (3) 242
- Sharma, P. Vallabh, professor, dr.scient.nat. (3) 642
- Sjøqvist, Viggo, fh. overarkivar, dr.phil. (3) 174 250 354 407 522 651 656 662
- Skjerbæk, Oluf J., overinspektør, cand.jur. † (2) 575
- Skovgaard-Petersen, Inge, universitetslektor (3) 285 638
- Skovgaard-Petersen, Vagn, lektor, dr.pæd. (3) 440 536
- Skovmand, Roar, professor, dr.phil. (3) 320
- Snorrason, Egill, professor, dr.med. & phil. (3) 215 480 494
- Spärck, R., professor, dr.phil. † (2) 110 127 128
- Stavstrup, P., redaktør † (2) 13 97 183 433 472 498
- Steffensen, Steffen, professor, dr.phil. (3) 289
- Stender-Petersen, Ad., professor, dr.phil. † (2) 445
- Stief, Carl, professor, dr.phil. (3) 445
- Swane, Leo, museumsdirektør † (2) 472
- Syrach-Larsen, C., arboretforstander, dr.agro. † (2) 510
- Sølvhøj, Hans, hofmarskal, kammerherre, cand.mag. (3) 156
- Saaby, Svend, programsekretær (3) 60
- Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 124 342 374 603
- Thomsen, Albert, lærer, museumsleder † (2) 76 191 275
- Thomsen, Carl Christian, professor, lic.agro. (3) 35 377 436 651
- Thomsen, Ejnar, professor, mag.art. † (2) 545
- Thomsen, Thomas, museumsinspektør † (2) 619
- Thorlacius-Ussing, V., kunsthistoriker, dr.phil. † (2) 590
- Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. † (2) 216 509
- Topsøe-Jensen, H., overbibliotekar, dr.phil. † (2) 129 389
- Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral † (2) 76 222 269 280 335 372 387 390 421 424 512
- Torm, Frederik, professor, dr.teol. † (2) 484
- Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 413
- Vangdrup, Arne, adjunkt (3) 296
- Venge, Mikael, lektor, dr.phil. (3) 460
- Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit. † (2) 13 119 124 339 628
- Wiberg, A. F., overlærer, cand.teol. † (2) 502
- Vibæk, Jens, direktør, cand.mag. (3) 212 559
- Wiinggaard, Jytte, universitetslektor, mag.art. (3) 99 100
- Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art. (3) 297
- Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. † (2) 59 428 477 484 486 495 636
- Witte, Jørgen, arkivar, mag.art. (3) 105 106 107
- Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 110 127 585
- Worsøe, Hans H., landsarkivar, cand.mag. (3) 13 14 72 86 89 99 116 142 150 211 224 227 233 256 276 300 377 380 392 409 416 433 438 450 470 473 490 503 513 520 533 555 561 575 580 582 617 643
- Waaben, Knud, professor, dr.jur. (3) 61 400

Forfattere

Zachariasen, Ulf, forskningsbibliotekar, mag.art. (3) 39	Zibrandtsen, Jan, kunsthistoriker (3) 450
Zahle, Erik, museumsdirektør, mag.art. † (2) 270 468	Øhrgaard, Per, professor, dr.phil. (3) 206
Zahrtmann, M. K., læge, dr.med. † (2) 78	Aagaard, Otto C., læge, dr.med. † (2) 441 644 645 647 648

BIOGRAFIER I BIND 12

- Rasmussen, slægt 13
 Rasmusen, Hans 13
 Rasmussen, Poul 13
 Rasmussen, slægt 14
 Rasmussen, A. Georg 15
 Rasmussen, Alexander 15
 Rasmussen, Arne Skjold, se Skjold
 Rasmussen, Arne
 Rasmussen, August 16
 Rasmussen, Bjørn 16
 Rasmussen, Carl, 1841–93 17
 Rasmussen, Carl, 1863–1936 17
 Rasmussen, Chr., 1846–1918 18
 Rasmussen, Chr., 1858–1916 19
 Rasmussen, Chr. Joseph 19
 Rasmussen, E. Mindedal, se Mindedal Rasmussen, E.
 Rasmussen, Ebbe 20
 Rasmussen, Edgar Tranekjær, se Tranekjær Rasmussen, Edgar
 Rasmussen, Eigil Hartvig, se Hartvig Rasmussen, Eigil
 Rasmussen, Eiler 21
 Rasmussen, Emil, 1870–1953 22
 Rasmussen, Emil, 1873–1956 22
 Rasmussen, Erik, 1903–72 23
 Rasmussen, Erik, * 1917 24
 Rasmussen, Erik B. 25
 Rasmussen, Franka 25
 Rasmussen, Fred. 26
 Rasmussen, Gorm (George) 27
 Rasmussen, Gustav 27
 Rasmussen, H. J. 29
 Rasmussen, H. V. 29
 Rasmussen, Halfdan 30
 Rasmussen, Hans, 1551–1614, se Skomager, Hans Rasmussen
 Rasmussen, Hans, 1779–1858 31
 Rasmussen, Hans, 1873–1949 32
 Rasmussen, Hans, * 1902 33
 Rasmussen, Harald, 1853–1904 34
 Rasmussen, Harald, * 1905 35
 Rasmussen, Henning 35
 Rasmussen, Holger, 1870–1926 36
 Rasmussen, Holger, * 1915 36
 Rasmussen, J. Skafte 37
 Rasmussen, Jens Lassen 38
 Rasmussen, Jøannes 39
 Rasmussen, Joseph, se Rasmussen, Chr. Joseph
 Rasmussen, Karl 40
 Rasmussen, Knud 40
 Rasmussen, Knud Ellitsgaard, se Ellitsgaard Rasmussen, Knud
 Rasmussen, L. D. 43
 Rasmussen, Lauritz 44
 Rasmussen, Laurs 44
 Rasmussen, Laust, 1850–1924 45
 Rasmussen, Laust, 1862–1941 45
 Rasmussen, Louis 47
 Rasmussen, Louise, se Danner, Louise
 Rasmussen, Mads 47
 Rasmussen, Marcel 48
 Rasmussen, N. H. 49
 Rasmussen, Niels 50
 Rasmussen, O. F. C. 50
 Rasmussen, P. Nørregaard, se Nørregaard Rasmussen, P.
 Rasmussen, Poul, 1776–1860 51
 Rasmussen, Poul, * 1909 52
 Rasmussen, Poul Lauritz, se Rasmussen, Carl, 1863–1936
 Rasmussen, R. K. 52
 Rasmussen, Rasmus, † 1707 53
 Rasmussen, Rasmus, 1871–1962 53
 Rasmussen, Robert, se Rasmussen, Rud.
 Rasmussen, Rud. 54
 Rasmussen, S. V. 55
 Rasmussen, Severin 55
 Rasmussen, Steen Eiler 56
 Rasmussen, Søren 57
 Rasmussen, Viggo J. 58
 Rasmussen, Vilhelm 58
 Rasmussen, Aage 59
 Rasmussen Søkilde, N. 60
 Rastenni, Rachel 60
 Rasting, Carl 61
 Ratecken, Johan Philip 62
 Rathsack, Svend 62
 Ratolf 63
 Raun, Mikkel 63
 Raunkjær, Barclay 63
 Raunkjær, C. 64
 Raunkjær, Ingeborg 66
 Raunkjær, Kristian 67
 Raunkjær, Palle 68
 Ravensberg, slægt 68
 Ravensberg, Albert Jepsen 69
 Ravensberg, Christoffer Jepsen 69
 Ravensberg, Claus Eriksen 70
 Ravensberg, Johan Jepsen 70
 Rawert, J. H. 70
 Rawert, O. J. 71
 Ravn, slægt 72
 Ravn, Christian 72
 Ravn, F. Kølpin 73
 Ravn, H. O. 74
 Ravn, Hans Mikkelsen 74
 Ravn, J. P. J. 75
 Ravn, Mads 76
 Ravn, Mikkel Christoffersen, se Raun, Mikkel
 Ravn, Niels F. 76
 Ravn, Otto E. 77
 Ravn, Rasmus Pedersen 78
 Ravn, Theodor 79
 Ravn, V. C. 79
 Ravn-Hansen, Louise 80
 Ravn-Jonsen, J. 80
 Ravnkilde, Adda 81
 Ravnkilde, Niels 82
 Rechnitzer, Hjalmar 82
 Rechnitzer, P. 85
 von der Recke, slægt 86
 v. der Recke, Adolph 86
 v. der Recke, Ernst 87
 Recke-Madsen, Caroline, se Madsen, Frederik
 Redsted, Waldemar 89
 Rée, slægt 89
 Rée, Anton 89
 Rée, Bernhard 90
 Rée, Hartvig Philip 91
 Rée, Herman 92
 Rée, Knud 92
 Reedtz, slægt 93
 Reedtz, Frederik 93
 Reedtz, Holger 94
 Reedtz, Peder, 1531–1607 95
 Reedtz, Peder, 1614–74 95
 Reedtz-Thott, Otto 97
 Reedtz-Thott, Tage 97
 Reenberg, slægt 99
 Reenberg, Holger 99
 Reenberg, Jørgen 100
 Reenberg, Morten 101
 Reenberg, Tøger 102
 Reerslev, Lorentz 103
 Reesen, slægt, se Resen
 Reesen, Emil 103
 Reff, se Ræff
 Refn, Helge 104
 Refshauge, Peter J. 105
 Refslund Poulsen, Martin 106
 Refslund Thomsen, Ingeborg 106
 Refslund Thomsen, Kresten 107
 Regenbug, A. 108
 Regenbuss, Frants Michael 110
 Regitse, se Richiza
 Regner 110
 Rehberg, Poul Brandt, se Brandt Rehberg, Poul
 Rehhoff, J. A. 111
 Rehling, Erik 111
 Rehling, Svend, se Rehling, Erik
 Reich, C. E. 112

Biografier

- Reich Kløvedal, Ebbe 113
Reichhardt, Poul 115
Reiersen, slægt 116
Reiersen, Andreas 116
Reiersen, Christian 117
Reiersen, Niels Lunde 118
Reimann, A. E. 119
Reimann, Chr., se Reimann, A. E.
Reimann, Christiane 119
Reimer, Christine 120
Reimers, Frithjof 120
Reimers, M. N. 121
Reimers, P. 121
Reinboth, Friedrich Adolph 122
Reinboth, Johannes 122
Reinhard, Erik 123
Reinhard, K. 124
Reinhardt, C. E. F. 124
Reinhardt, J. 127
Reinhardt, J. Th. 128
Reinhardt, Mathilde 129
Reinkingk, Dietrich 129
Reintoft, Hanne 130
Reiser, Carl Friederich 131
Reistrup, K. Hansen, se Hansen
Reistrup, K.
Reisz, Carl 132
Reiter, Paul J. 133
Reitzel, C. A. 134
Reitzel, Carl, se Reitzel, C. A.
Reitzel, Hans 135
Reitzel, Theodor, se Reitzel, C. A.
v. Reitzenstein, Gottlieb 136
v. Reitzenstein, Wolf Veit
Christoph 136
Reitzer, Christian 137
Remfeldt, Aage 138
Rendtorff, A. 139
Rendtorff, Conrad 139
Rentzmann, P. N. 140
Repholtz, Albert 140
Repp, Thorleifur 141
Reravius, Rasmus Hansen 142
Resen/Reesen, slægt 142
Resen, Hans Hansen 142
Resen, Hans Poulsen 144
Resen, Peder Hansen 146
Resewitz, Friedrich Gabriel 148
Restorff, M. C. 149
Restrup, Ole 149
Reumert, slægt 150
Reumert, Elith 150
Reumert, Ellen 151
Reumert, Johs. 152
Reumert, Poul 152
Reunert, Willy 156
Reuss, Heinrich VI 157
Reuss, Jeremias Friedrich 157
Reutze, Thomas 158
Reventlow, slægt 159
Reventlow, Anna Sophie, se Anna
Sophie, 1693–1743
Reventlow, Cay 159
Reventlow, Chr. 161
Reventlow, Christian Ditlev, 1671–
1738 163
Reventlow, Christian Ditlev, 1710–
75, se Reventlow, Christian Dit-
lev, 1671–1738
Reventlow, Christian Ditlev, 1748–
1827 164
Reventlow, Christian Ditlev, 1775–
1851 169
Reventlow, Conrad 169
Reventlow, Conrad Ditlev, se Re-
ventlow, Christian Ditlev, 1671–
1738
Reventlow, Ditlev, † 1536 171
Reventlow, Ditlev, 1600–64 171
Reventlow, Ditlev, 1712–83 172
Reventlow, Eduard, 1861–1923 174
Reventlow, Eduard, 1883–1963 174
Reventlow, Eugen, se Reventlow,
Cay
Reventlow, Frederik 176
Reventlow, Friedrich 176
Reventlow, Fritz 177
Reventlow, Henrik Tagesen 178
Reventlow, Iven, ca. 1495–1569 178
Reventlow, Iven, * 1926 179
Reventlow, Joe, se Reventlow, Chr.
Reventlow, Julie 180
Reventlow, Ludvig, 1751–1801 180
Reventlow, Ludvig, 1848–1916 183
Reventlow, Lyder 184
Reventlow, Theodor 184
Reventlow-Criminil, Heinrich 185
Reventlow-Criminil, Joseph 186
Reverdiil, E.-S.-F. 188
Reyn, Axel 189
Reyni, Ingálvur av 189
Rhode, Andreas Albert 190
Rhode, Christian Ditlev 190
Rhode, Peder 191
Rhodius, Johannes 191
Rhuman, Wolfgang 192
Riber, Christen Hansen 192
Riber, H. W. 193
Riber, Laurids Nielsen 193
Riber, Ludvig 193
Riboldt, Wilchen 194
Ricard, C. F. 194
Ricard, Carl 195
Ricard, Frederik, se Ricard, C. F.
Ricard, Olfert 196
Rich, C. F. 197
Richardis 197
Richardt, Chr. 197
Richardt, Ferdinand 199
de Richelieu, Andreas du Plessis
200
de Richelieu, Louis August du
Plessis 202
Richiza, 1100-tallet 202
Richiza, † 1220 202
Richiza, ca. 1300 203
Richter, M. B. 203
Richter, Vilhelm 204
Ricolf 204
Ridder, Johs. 204
Riegels, N. D. 205
Ries, Jørgen, se Riis, Jørgen
Rifbjerg, Klaus 206
Rifbjerg, Sofie 209
Rig, se Rike
Riis, slægt 211
Riis, Andreas 211
Riis, H. Chr. 212
Riis, Jacob A. 212
Riis, Jørgen 213
Riis, P. J. 214
Riis, Povl 215
Riis Carstensen, A. 216
Riis-Hansen, K. 216
Riis-Knudsen, C. 218
Riis-Magnussen, Adolf 219
Riisager, Knudåge 219
Riisbrich, Friderich Christian 222
Riisbrigh, Børge 223
Riise, slægt 224
Riise, Albert 224
Riise, Fr. 225
Riise, J. C. 225
Riismøller, Peter 226
Rike 226
Rikulf, se Ricolf
Rikval 226
Rimestad, slægt 227
Rimestad, C. O. 227
Rimestad, C. V. 228
Rimestad, Christian, 1830–94 230
Rimestad, Christian, 1878–1943 231
Rindom, Ellen 231
Rindom, Erik 232
Rindom, Svend 232
Ring, slægt 233
Ring, F. E. 233
Ring, Johannes 234
Ring, Kristian 235
Ring, L. A. 236
Ring, L. J. 239
Ring, Maria, se Ring, Johannes
Ring, Oluf 239
Ringerinck, Hinrich 240
Ringheim, D. G. 241
Ringheim, Lise 241
Ringnis, Jørgen 242
Ringsted, Henrik V. 242
Rink, H. 244
Risbjerg Thomsen, Grethe 246
Risbrich, se Riisbrich
Rischel, Jørgen 246
Risebye, Elof 247
Risgaard Knudsen, J. 248
Risom, Sven 249
Rist, Johan Georg 250
Rist, P. F. 251
Risum, J. N. 251
Ritto, O. P. 252
Ritzau, E. N. 252
Ritzau, Lauritz, se Ritzau, E. N.
Rivad, Viggo 253

- Rixa, se Richardis og Richiza
 Robert-Hansen, Emil 254
 Robertson, Hans R. 255
 Rockstroh, K. C. 255
 Rode, slægt 256
 Rode, Ebbe 256
 Rode, Edith 258
 Rode, Gotfred, 1830–78 259
 Rode, Helge 261
 Rode, Ingeborg, se Rode, Gotfred, 1862–1937
 Rode, Johan, se Rhodius, Johannes
 Rode, Margrethe 263
 Rode, Ove 264
 Rode, Steffen 268
 Rode, Vilhelm 268
 Rodriguez, Carlos 268
 Rodsteen, Markor 269
 Rodsteen, Peter 270
 Roed, Holger, se Roed, Jørgen
 Roed, Jørgen 270
 de Roepstorff, slægt 271
 de Roepstorff, Frederik Adolph 272
 de Roepstorff, Ulrich Wilhelm 272
 Roesen, August 273
 Roewade, Alfr., se Råvad, Alfr.
 Roger, André 274
 Roger Henriksen, Børge 274
 Rogert, Ditlev Ludvig 275
 Rogert, Poul 275
 Rohde, slægt 276
 Rohde, Gabriele 276
 Rohde, Henning 277
 Rohde, Johan 278
 Rohde, Lewin J. 280
 Rohde, Peter P. 281
 Rohl-Smith, Carl, se Smith, Carl (Rohl)
 Rohmann, J. L. 284
 Rohweder, Jørgen 284
 Rold Andersen, Bent 285
 Rollo 285
 Rolsted, E. V. 286
 Rom, N. C. 287
 Rondahl, E. 287
 Ronge, Johan Frantz 288
 Rongsted, Hans, se Rongsted, Johanne
 Rongsted, Johanne 288
 Ronild, Peter 288
 Roos, Carl 289
 Roos, Heinrich 291
 Roos, Jørgen 291
 Roose, Thorkild 292
 Roose, Wanda, se Roose, Thorkild
 Roose, Aage, se Roose, Thorkild
 Rosager, H. K. 294
 Rose, Christian 294
 Rose, Christopher Pauli 294
 Rose, E. C. 295
 Rose, Emanuel 296
 Rose, Mette Marie 296
 Rosen, Anton 297
 von Rosen, Elsa Marianne 298
 v. Rosen, Siegismund 299
 Rosenbaum, Børge, se Børge, Victor
 Rosenberg, slægt 300
 Rosenberg, Agnes Elisabeth, se Rosenberg, P. A.
 Rosenberg, C. 300
 Rosenberg, G. 301
 Rosenberg, Georg Erdmann 302
 Rosenberg, Gottfried 302
 Rosenberg, Herbert 303
 Rosenberg, Holger 304
 Rosenberg, M. J. 305
 Rosenberg, Olga Eggert, se (v.) Eggert, Olga
 Rosenberg, P. A. 306
 Rosenberg, Vilhelm, se Rosenberg, P. A.
 Rosencrone, Marcus Gerhard 307
 Rosendahl, Gunnar P. 308
 Rosendahl, Johannes 309
 Rosendahl, Kristian 310
 Rosendal, Axel 311
 Rosendal, Hans 312
 Rosenfeld, Léon 312
 Rosenfeld, Leopold 313
 Rosengaard, Tetz 314
 Rosenhoff, C. 314
 Rosenhoff, Orla, se Rosenhoff, C.
 Rosenkilde, Adolph 315
 Rosenkilde, Anne, se Rosenkilde, Adolph
 Rosenkilde, Christen Niemann 317
 Rosenkilde, G. 318
 Rosenkilde, Volmer 319
 Rosenkjær, H. N. 320
 Rosenkjær, Jens 320
 Rosenkrantz, slægt 324
 Rosenkrantz, A. 326
 Rosenkrantz, Anne 328
 Rosenkrantz, Arild, se Rosenkrantz, Iver, 1813–73
 Rosenkrantz, Christoffer 329
 Rosenkrantz, Christoffer Eilersen 329
 Rosenkrantz, Erik 330
 Rosenkrantz, Erik Axelsen 331
 Rosenkrantz, Erik Nielsen 331
 Rosenkrantz, Erik Ottesen, ca. 1427–1503 332
 Rosenkrantz, Erik Ottesen, 1519–75 333
 Rosenkrantz, Folmer Axelsen 334
 Rosenkrantz, Frederik 335
 Rosenkrantz, Frederik C. 335
 Rosenkrantz, Gotskalk Eriksen 336
 Rosenkrantz, Gottlob 337
 Rosenkrantz, Gunde 337
 Rosenkrantz, Hans 339
 Rosenkrantz, Henrik Nielsen 340
 Rosenkrantz, Holger, 1517–75 340
 Rosenkrantz, Holger, 1574–1642 342
 Rosenkrantz, Holger, 1586–1647 351
 Rosenkrantz, Holger Holgersen 352
 Rosenkrantz, Iver, 1674–1745 352
 Rosenkrantz, Iver, 1813–73 354
 Rosenkrantz, Justine Cathrine 356
 Rosenkrantz, Jørgen, 1523–96 356
 Rosenkrantz, Jørgen, 1607–75 358
 Rosenkrantz, Ludvig Nielsen 359
 Rosenkrantz, Mette 359
 Rosenkrantz, Niels, 1627–76 359
 Rosenkrantz, Niels, 1757–1824 360
 Rosenkrantz, Niels Eriksen 362
 Rosenkrantz, Niels Iversen 363
 Rosenkrantz, Niels Stygge 363
 Rosenkrantz, Oluf 363
 Rosenkrantz, Oluf Nielsen 366
 Rosenkrantz, Otte Christoffer 367
 Rosenkrantz, Otte Holgersen 368
 Rosenkrantz, Otte Nielsen 368
 Rosenkrantz, Palle, 1587–1642 370
 Rosenkrantz, Palle, 1867–1941 370
 Rosenkrone, Marcus Gerhard, se Rosencrone, Marcus Gerhard
 Rosenpalm, Andreas 372
 Rosenpalm, Poul Nielsen 373
 v. Rosenschild, Jacob Henrik Pauli 373
 Rosensparre, slægt 374
 Rosensparre, Oluf 374
 Rosensparre, Steen, 1523–65 376
 Rosensparre, Steen, 1588–1612 376
 Rosenstand, slægt 377
 Rosenstand, Tage 377
 Rosenstand, Thomas 377
 Rosenstand, Vilhelm 379
 Rosenstand-Goiske, slægt 380
 Rosenstand-Goiske, Peder, 1705–69 380
 Rosenstand-Goiske, Peder, 1752–1803 381
 Rosenstand-Goiske, Peder, 1773–1850 383
 Rosenstand-Goiske, Philip 383
 Rosenstand Schacht, H. 384
 Rosenthal, E. Israel 384
 Rosenvinge, slægt 385
 Rosenvinge, Henrik Mogensen 385
 Rosenvinge, Jens Mogensen 386
 Rosenvinge, Kolderup, se Kolderup Rosenvinge
 Rosenvinge, Mogens Henriksen 386
 Rosenvinge, Sigvart U. 387
 Rosenørn, slægt 387
 Rosenørn, Carl Gustav, se Rosenørn, Thøger
 Rosenørn, E. E. 387
 Rosenørn, Ingeborg Christiane 389
 Rosenørn, Mathias Hans 389
 Rosenørn, Thøger 390
 Rosenørn-Lehn, Otto 391
 Rosenørn-Teilmann, Theodor 392
 Rosing, slægt 392

Biografier

- Rosing, Christian 393
Rosing, Emilie, se Rosing, Michael, 1756–1818
Rosing, Hedevig 394
Rosing, Jens 394
Rosing, Johanne 395
Rosing, Michael, 1756–1818 396
Rosing, Michael, 1830–1904 398
Rosing, Nikolaj 399
Rosing, Otto 399
Rosing, Peter 400
Rosing, Svend, se Rosing, Hedevig
Rosing Bull, Niels, se Bull, Niels
Rosing
Ross, Alf 400
Ross, Else-Merete 403
Ross, John 403
Rosset, Claudi 404
Rostgaard, Frederik 404
Rostgaard, Hans 406
Rosting, Helmer 407
Rosting, P. Gommesen, se Gommesen Rosting, P.
Rostoch, Mads Pedersen 408
Rostrup, slægt 409
Rostrup, E. 409
Rostrup, Egill 410
Rostrup, Haavard 411
Rostrup, Jacob 412
Rostrup, Kaspar 412
Rostrup, Ove Georg Frederik, se Rostrup, E.
Rostrup, Sofie 413
Rostrup Bøyesen, Lars 414
Rostrup Bøyesen, P. 415
Rosvænge, Helge 416
Rosznercki, Roszniecki, se Roźniecki, Stanisław
Rosæfontanus, se Parvus, Matthias og Parvus, Petrus
Rothe, slægt 416
Rothe, Andreas Bjørn 417
Rothe, August 418
Rothe, Bendt 419
Rothe, C. 420
Rothe, Carl A. 421
Rothe, Caspar P. 422
Rothe, Christian 423
Rothe, Eigil 423
Rothe, Hans Peter 424
Rothe, Rudolph 425
Rothe, Tyge, 1731–95 425
Rothe, Tyge, 1834–87 427
Rothe, Tyge, 1877–1970 427
Rothe, Viggo 428
Rothe, Wilhelm 431
Rothenborg, Aage 432
Rothkirck, Wenzel 432
Rottbøll, slægt 433
Rottbøll, Chr. 433
Rottbøll, Christen Friis 434
Rottbøll, Christen Michael 435
Rottbøll, Jens Laasby, se Rottbøll, Christen Michael
Rottbøll, Michael Chr. 436
Rottensten, Johan 436
Rotwitt, C. E. 437
Roussell, Aage 437
Rovsing, slægt 438
Rovsing, Chr. F. 438
Rovsing, Ellen 439
Rovsing, Kristen 440
Rovsing, M. 440
Rovsing, Thorkild 441
Rovsing Olsen, Poul 443
Rozenal, Stefan 444
Roźniecki, Stanisław 445
Ruben, I. H. 446
Rubin, Edgar 446
Rubin, Gottfred, se Rubin, Marcus
Rubin, Marcus 448
Rubow, slægt 450
Rubow, Axel 450
Rubow, Jørn 450
Rubow, Paul V. 451
Rubow, V. 455
Rud, slægt 456
Rud, Anne 456
Rud, Corfitz 456
Rud, Erik 458
Rud, Jens 458
Rud, Jørgen 459
Rud, Knud 459
Rud, Lotte 460
Rud, Otte, † 1510 460
Rud, Otte, 1520–65 460
Rude, Caja 461
Rude, Olaf 462
Rudelbach, A. G. 463
Rudolf 464
Rudolph, C. N. 465
Rue, Harald 465
Rugaard, D. E. 467
Rumohr, slægt 467
Rumohr, C. F. 468
Rumohr, Ditlev 469
Rumohr, Th. 469
Rump, slægt 470
Rump, C. D. 470
Rump, Godtfred 471
Rump, Johannes 472
Rump, N. R. 472
Rung, slægt 473
Rung, Frederik 473
Rung, Georg, se Rung, Henrik
Rung, Henrik 474
Rung, Otto 476
Rung, Sophie, se Rung, Henrik
Rung, Wm. 477
Rung-Keller, P. S. 478
Ruse, Henrik, se Rösensteen, Henrik
Rustung, Anne 479
Rustung, Christoffer 479
Ry Andersen, Sigurd 480
Ryberg, Carl 481
Ryberg, Johan Christian, se Ryberg, Niels
Ryberg, Niels 482
Ryberg Hansen, P. O. 484
Rybnær, Jørgen 484
Rydberg, Erik, se Westergaard, Harald
Ryder, C. H. 485
Rüdingen, Albert 486
Rye, C. H. 486
Rye, Olaf 487
Rye, Stellan 488
Ryg, Jørgen 489
Ryge, slægt 490
Ryge, Andreas Nicolaus 490
Ryge, J. C. 490
Ryge, Nathalia 493
Rygg, Inge Haugdahl 494
å Ryggi, Mikkjal 495
Rygnær, Harald V. 495
Rühne, G. B. 496
Rösensteen, Henrik 497
Ryslaender, Catharine, se Simon- sen, Catharine
Ryssel, E. H. 498
Rüttel, F. C. P. 499
Rytter, Poul 499
Rytter, Svenning 500
Rytter, Aage 501
Rützou, L. 502
Ryum, Ulla 502
Ræbild, C. H. 503
Ræder, slægt 503
Ræder, C. G. W. 504
Ræder, Ditlev 505
Ræder, Hans 505
Ræder, J. G. F., se Ræder, C. G. W.
Ræder, Jacob 506
Ræder, Philip 507
Ræff, Per 507
Ræff, Poul 507
Rød, Lauge 508
Røg, Michael 508
Røgind, Sven 509
Røhl, Johan Ulrich 510
Røhr Lauritzen, K. 510
Rømeling, slægt 511
Rømeling, Hans Christian 511
Rømeling, Hans Henrik, 1707–75 512
Rømeling, Hans Henrik, 1770–1840 513
Rømeling, Patroclus 513
Rømer, slægt 513
Rømer, Carl 514
Rømer, Hans 514
Rømer, Ludewig Ferdinand 515
Rømer, Ole 515
Rønne, slægt 520
Rønne, B. F. 520
Rønne, C. F., se Rønne, B. F.
Rønne, Henning 521
Rønne, Jørgen Falk 522
Rønne, Svend, se Rønne, Jørgen Falk
Rønne, Torben 522

- Rönnenkamp, Christian 523
 Rønning, F. 524
 Rønnow, slægt 524
 Rønnow, Carl 525
 Rønnow, Claus 525
 Rønnow, Corfitz 526
 Rønnow, Eiler, † 1434/35 527
 Rønnow, Eiler, ca.1500–65 527
 Rønnow, Joachim 528
 Rønnow, Karsten 530
 Rønnow, Marquard 531
 Rønsted, Karmark 531
 Rørbye, M. 533
 Rørdam, slægt 533
 Rørdam, C. H. 533
 Rørdam, Christian 535
 Rørdam, Erling 536
 Rørdam, H., se Rørdam, C. H.
 Rørdam, Holger 536
 Rørdam, Holger Fr. 537
 Rørdam, K. 539
 Rørdam, Kjeld 540
 Rørdam, Peter 541
 Rørdam, Th. Sk. 542
 Rørdam, Thomas, se Rørdam, C. H.
 Rørdam, Torkild Skat 544
 Rørdam, Valdemar 545
 Raaby, Jens Aagesen 547
 Raabye, Valdemar 547
 Raadal, Erik 547
 Raadt, Hans 548
 Raaschou, P. E. 548
 Raasløff, Harald 549
 Raasløff, Waldemar 551
 Raasted, N. O. 553
 Råvad, Alfr. 554
- Sabroe, slægt 555
 Sabroe, Axel S. 555
 Sabroe, Peter 556
 Sabroe, Povl 558
 Sabroe, Thomas Ths. 558
 Sacco, Antonio 559
 Sachs, Emil B. 559
 Sachs, Aage 560
 Sachsenskjold, Henrik 561
 Sadolin, slægt 561
 Sadolin, Dan, se Sadolin, G. A.
 Sadolin, Ebbe 562
 Sadolin, Frode 563
 Sadolin, G. A. 563
 Sadolin, Hans Jørgensen 564
 Sadolin, Knud 566
 le Sage de Fontenay, se de Fontenay
 Sahlgreen, Louise 567
 de Saint-Aubain, A. 567
 de Saint-Germain, Claude Louis 570
 Sak, Søren 572
- Sakse, se Saxo
 v. Saldern, Caspar 572
 Saleman(n), Georg 574
 Salicath, slægt 575
 Salicath, Peter 575
 Salicath, Vibeke 575
 Salling, Ferdinand 576
 Salling, Herman 577
 Sally, Arthur 578
 Salminen, Sally 578
 Salmonsens, Isac 579
 Saloman, Geskel 580
 Saloman, Siegfried, se Saloman, Geskel
 Salomon, slægt 580
 Salomon, Eskild, se Salomon, Julius
 Salomon, Frederik 580
 Salomon, Harald 581
 Salomon, Julius 581
 Salomon, Siegfried 582
 Salomonsen, slægt 582
 Salomonsen, C. J. 582
 Salomonsen, Carl 584
 Salomonsen, Finn 585
 Salomonsen, Louis 586
 Salomonsen, Martin 586
 Salomonsen, William 587
 Salto, Axel 587
 Salto, Kamma, se Salto, Axel
 Saltoft, Eduard 589
 Saly, Jacques-François-Joseph 590
 Sames, Carl Erich, se Sames, Carl Wilhelm
 Sames, Carl Wilhelm 592
 Samsøe, Ole Johan 592
 Samuelsen, Andreas 594
 Samwer, Karl 594
 Sand, G. 595
 Sand, Inge 596
 Sand, Knud 597
 Sand, M. J. 598
 Sandal-Jepesen, Axel 598
 Sandal-Jepesen, Dora 599
 Sandberg, A. W. 600
 Sandberg, Anders 600
 Sandberg, Ulrich 601
 Sandby, Herman 601
 Sandby, Niels Kristian Pedersen, se Sandby, Herman
 Sandbæk, Harald 602
 Sandemose, Aksel 603
 Sander, Frederik 607
 Sander, Herbert 608
 Sander, L. C. 608
 Sander-Hansen, C. E. 609
 Sandfeld, Gunnar 610
 Sandfeld, Kr. 611
 Sandgren, August 613
- Sandhagen, Caspar Hermann 614
 Sandholt, Henrik 614
 Sandholt, Marie, se Sandholt, Henrik
 Sandström, Olivia 615
 Sandvig, B. C. 616
 Sarne, Viggo 617
 Saraau, slægt 617
 Saraau, Christian, 1824–1900 617
 Saraau, Christian, 1865–1925 618
 Saraau, Conrad, se Saraau, Christian, 1824–1900
 Saraau, Georg F. L. 619
 Saraau, Paul 620
 Sardemann, J. 620
 Sarp, Gerda Ploug 621
 Sarti, Giuseppe 622
 Sartor, Salomon 624
 Sarvig, Ole 625
 Sascerides, Gellius 627
 Sascerides, Johannes 627
 Sass, Chr. 628
 Sass, Else Kai 629
 Sass, M. W. 630
 Sass, V. Th. 630
 Saugman, Chr. 630
 Saugman, Christian 631
 Saugman, Per 632
 Saunte, Edel 632
 Saurbrey, Justus 633
 Sauter, E. 633
 Savery, Finn 634
 Sax, Peter 635
 Saxesen, Peder 636
 Saxild, Jørgen 636
 Saxo, ca.1180 637
 Saxo, – 1202 – 638
 Saxov, Svend 642
 Saxtorph, slægt 643
 Saxtorph, Jacob 643
 Saxtorph, Mathias 644
 Saxtorph, Matthias 645
 Saxtorph, Peder 647
 Saxtorph, Sylvester, 1772–1840 647
 Saxtorph, Sylvester, 1851–1934 648
 Saxtrup, Niels 649
 Scalabrini, Paolo 649
 Scavenius, slægt 650
 Scavenius, C. C. 651
 Scavenius, Claus Lauridsen, se Skavbo, Claus Lauridsen
 Scavenius, Erik 651
 Scavenius, Harald 656
 Scavenius, Jacob, 1749–1820 658
 Scavenius, Jacob, 1838–1915 659
 Scavenius, Laurids Mortensen 661
 Scavenius, O. C. 662
 Scavenius, P. B. 662
 Scavenius, Peder Lauridsen 663
 Scavenius, Peer, se Scavenius, Harald

RETTELSER OG TILFØJELSER

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, *med kildeangivelse*, modtages gerne af redaktionen.

BIND 1

Bentzon, Agnethe Weis. s. 576 sidste linje: efter Kbh. tilf.: † 28.8.1982 i Søllerød.

BIND 2

Bruun, Malthe Conrad. Rettelse i bibliografien linje 3 f.n.: (utr. prisafh. i univ. bibl.), læs: (utr. prisafh.).

BIND 3

Brünniche, Einar. h.sp. linje 9 f.o.: efter livet tilf.: Konsulent i sindssygevæsen ved Sundhedsstyrelsen 1922–28. – R. 1927. DM. 1928.

Busch, Eduard. † 18.10.1982 i Blistrup sg., begr. på Frbg. (Solbjerg).

Bøje, Ove. † 7.4.1982 i Holte, begr. Søllerød kgd.

Christensen, Jens, 1899–1967. linje 6 f.o.: Margrethe, læs Ane Margrethe. Linje 7 f.o.: efter Mols tilf.: † 20.5.1982 i Århus (Ellevang).

BIND 4

Eickhoff, Gottfred. † 26.7.1982 i Kbh., begr. Frbg. kgd.

BIND 5

Goldschmidt, Verner. † 28.8.1982 i Søllerød, begr. sst.

BIND 7

Jensen, Søren Georg. † 20.9.1982 i Kbh. (Chr.), begr. Hellerup kgd.

Johansen, Knud W. linje 6 f.o.: efter Stavanger tilf.: † 2.5.1982.

BIND 8

Kjørulff-Schmidt, Helge. † 9.7.1982 på Frbg., begr. Bispebjerg kgd.

Knudtzon, slægtstavle. Overkirurg Torben Grut K. † 1982.

Koppel, Henning. linje 9 f.o.: ~1°, læs: ~1° 1918 med skuespiller Hans W. Petersen, ~2°.

Kronika, Jacob. † 3.5.1982 i Kbh. (Trin.), begr. Bispebjerg kgd.

Lergaard, Niels. † 27.7.1982 i Herlev, begr. sst.

BIND 9

Lüders, Philip Ernst. Tilf. til bibliografien: Peter Vollrath: Landwirtschaftl. Beratungs- und Bildungswesen i Schlesw.-Holst. 1750–1850, Neumünster 1957 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holst. XXXV (heri bibliografi over P. E. L.s skrifter 228–31).

BIND 10

v. **Munthe af Morgenstjerne, Caspar.** s. 131 v.sp. linje 15 f.n.: 1762, læst 1760. Tilf. til bibliografien: Thorkild Kjærgaard: Konjunkturer og afgifter. C. D. Reventlows betænkning 1788 om hoveriet, 1980.

Muus, Flemming B. † 23.9.1982 i Virum, begr. Søllerød kgd.

Müller, Paul Læssøe. linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 2.7.1982.

Oldenburg, V. Tilf. til bibliografien: H. G. Olrik: Erindringsbilleder, 1969 77–90.

BIND 11

Pio, Elith. linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 4.7.1982 i Bistrup (Birkerød sg.).

Rasmus-Scavenius